L. ANNÆI SENECAE PHILOSOPHI STOICORVM OMNIVM ACVTISSIMI,

Opera, quæ extant, omnia:

Post Herculeos insuper C.S.C. labores, VINCENCII PRALLI *H. opera ac studio, innumeris in locis emendata ac restituta.*

Totius emendationis ratio, quídque superiori accesserit editioni, ex sequentibus statim cognosces.

Accessit INDEX *Rerum & verborum copiosissimus: necnon humaniorum literarum studiosis perquàm vtilis & necessarius.*

PARISIIS,
Apud Iacobum du Puys, sub signo Samaritanæ.
M. D. LXXXI.

CATALOGVS EORVM, QVÆ HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

FALSO SENECÆ TRIBVTA.

QVÆ NON EXTANT.

Intercidit *magna pars Declamationum.*
Item *lib. De terremotu, quem ipse citat in Naturalibus quæstionibus.*
Liber De copia.
Libri complures De ritibus sacrorum ethnicorum, de quibus Tertullianus in Apologetico.
Libri de matrimonio, à Hieronymo passim citãtur. Sunt & alia, de quibus in Erasmi de Seneca iudicio infrà videbis.

D. ERASMI ROTERODAMI DE SENECA IVDICIVM.

VT Senecā tam prodigioſe deprauatū haberemus, præter illas vulgares cauſas, incuriā inſcitiāque ſcribarū, temeritatē ſciolorū, mutantiū quicquid nō aſſequuntur, ſeorſum duas potiſſimū fuiſſe perſpicio. Prior eſt ipſa Senecæ phraſis: quę quoniā nuſquā nō affectat declamatorias argutias, interdū vſque ad ęnigmatis obſcuritatē, præſertim quū accedat orationis cōciſæ parūque cōpoſitæ, abruptū, vt facillimus, ita periculoſus erat lapſus, vel minùs eruditis, vel oſcitātibus: qua de re mox plura nobis dicētur. Altera, quòd hunc ſcriptorē priſci Chriſtiani ſibi ſtudio quodā vindicârūt, ac propemodū pro orthodoxo ſunt amplexi: partim ob præceptorū ſanctitatē, quā in huius libris animaduerterūt: partim cōmendatione libelli, qui cōtinet epiſtolas aliquot vltrò citróque inter Paulū apoſtolū & Senecā miſſas, mendaci quidem libello: ſed in reb. humanis mirū eſt, quantū interdū habeat momēti, fictū ac friuolū nugamentum. Nō enim belli tantū, iuxta prouerbiū, ſed totius vitæ mortaliū multa ſunt inania. Iam quū ſemper vulgo nihil ſoleat eſſe leuius, quo ſeculum illud habebat homines ad pietatē proniores, magis credulos, minúſque ſuſpicioſos, hoc facilius erat illis fuco pietatis imponere. Nec parum acceſſit illi fauoris ex D. Hieronymi cōmendatione, qui Senecā recenſuit in Catalogo ſanctorū, quanquā in eo Catalogo cōmemorantur aliquot admodum probatæ ſanctitatis: velut Nouatianus & Donatus hæretici. Ita factum eſt, vt ob religionis amorem faſtiditis ethnicorū literis politioribus, diſciplinis, linguis, & antiquitatis peritia, Senecæ libros & priuatim ſibi legerent, & publicè iuuentuti prælegerent, homines infantes, ac vix ſemigrāmatici, tantùm aſperſi rudis illius & inconditæ philoſophiæ, ſomnio verius quàm cognitione, qui profeſſionē auſpicabantur ab explicatione quatuor cauſarū, materialis, formalis, efficiētis & finalis. Deinde præfati epiſtolā eſſe moralis philoſophiæ, diuidebant eam in duas partes principales, & rurſus harum ſingulas in tres aut quatuor minùs principales. His fumis ingreſſi, quū ventum eſſet in mediū, ſi qua vox occurriſſet inuſitatior, ſi quod ſchema, ſi qua ad autores nō vulgares alluſio, ſi quid græcitatis, ſi quid veteris hiſtoriæ, breuiter ſi quid omnino retruſioris eruditionis, quū harū rerum nihil didiciſſent, quibus penè ad oſtentationis vitium ſcatet Seneca, neceſſe erat, vt aut mera portēta cōminiſcerētur, aut mutarent ſcripturā. Quid ni? αἰσχρὸν καὶ σιωπᾶν vbi cathedrā conſcēderis: & inſcitiam profiteri non cōuenit ei, qui pileo titulóque magiſtri artium celebris eſt. Vix dictu credibile, quantā hîc impietatē cōmiſſam deprehenderim. Eundem locum interim adeò variè corruptū, & tam impudenter mutatū offendimus, vt nullum verbū nec inter deprauatores, nec cum germana lectione, quam in peruetuſtis exēplaribus inuenimus, cōueniret. Itaque dum quod ſemel deprauatum eſt, alius ſimili temeritate nititur emendare, rurſum alius atque alius ſubinde nouat aliquid, fit mendum inemendabile, vt nulla iam quāuis eruditi hominis diuinatio poſſit opitulari. Nam quod ſcribatū inſcitia cōmittitur, habet aliqua germanę ſcripturæ veſtigia, quæ ſagacibus ingeniis præbent aliquā veri coniecturā: quemadmodū in his quæ ex notulis excipientium, aut ex dictantis voce nō æqualiter ad omnium aures perlata vitia ſunt, locus aliquis relictus eſt eruditorum coniecturæ. Solent enim profeſſores dictare ſcribendum, quod

etant enarraturi. His non omnes erant æquè vicini,& diuersa est nationū pronunciatio, nec semper articulata lingua est pronūcianti. Hinc euenit, vt contantius scriberetur pro constantius,& alea pro atea. Similiter notularum varietas dabat ansam erroris. Attamen illud debemus Christianorum studio, quòd cùm tot clarissimi scriptores interciderint, Seneca nobis magna ex parte superfit: si tamen hoc est superesse. Opinor autem à nobis rem eò deductā, vt si quis doctior, felicior & ociosior, tantam accessionē addat huic editioni, quantam nos adiecimus superioribus, spetem talē fore Senecam, vt minimo cum tædio, maximo cum fructu legi possit. Adiecimus annotatiūculas, sed paucas: nec alibi, quàm sicubi putarem excludendā deprauationē. Alioqui nullus erat futurus annotationū modus, si quod à Fortunato factum est, quicquid esset correctum, annotare voluissemus. Et tamen vehementer optârim hunc autorem scholiis illustrarū, veluti stellulis quibusdā, quæ deprauatorū temeritarem submouerent. Vitam Senecæ quidam non prorsus indiligens ex Suetonio, Cornelio Tacito,& Hieronymo decerptam literis prodidit: ex cuius libro deceptum est, quod hîc adiectum videmus. Cæterùm illis non assentior, qui certant Senecam facere Christianum, Nicodemo similē: qui quum nullum habeant argumentum probabile, præter epistolas, quas pòst docebimus à studioso quopiam fuisse cōfictas, nullum prorsus habēt argumētum, nisi quòd sub eodem Cæsare vixerunt Romæ. Certè cum nō alius de contemnenda morte scripserit vnquam, vel sæpiùs vel fortiùs: qui cōuenit adeò fuisse meticulosum, vt ne in scriptis quidem extrema senecta proditis vsquam subindicârit suam professionē: tam cautum, vt nihil suboleuerit Neroni: qui quum illum decreuisset è medio tollere, & causas commentitias prætexeret, Christianismi crimen non obiecit. Sed quorsum attinet hoc commentum? An vt libros illius Christianis hominibus commendent? Equidem arbitror magis in rem esse lectoris, vt Senecæ libros legat, velut hominis ignari nostræ religionis. Etenim si legas illum vt paganum, scripsit Christianè: si vt Christianum, scripsit paganicè. Quum autem in illo sint plurima, quæ segnitiem nostram possint ad virtutis studium accendere, habebunt eadem acriores aculeos, si cogitemus ab ethnico profecta. Apud illos enim sunt quædam ita dicta gestáve, vt iuxta Christianam quidem philosophiam vehementer sint improbanda, præ se ferant tamen miram virtutis indolem: velut illud Socratis, Hoc vnum scio, quum sit absurdè dictum, tamen exprobrat nobis nostram arrogantiam. Et Lucretiæ factum, quum sit optimo iure detestabile, nobis tamen commendat pudicitiæ studium: & hoc efficacius commendat, quòd exemplūm ab ethnica fœmina profectum sit. Itaque quod ad mores attinet, maiore fructu legetur Seneca, si legatur, vt, quemadmodum fuit, paganus. Nam & Christianè dicta vehementiùs afficient: & secus dicta, minùs lædent.

Cæterùm quod ad eruditionem aut eloquentiam pertinet, cum iudicio delectúque legendum esse Senecam, iam olim admonuit Quintilianus, tanta æquitate temperans suam de illo censuram, vt nec personæ studio laudet improbanda, nec odio damnet quæ laudem promerentur. Proinde fortassis nō ab re fuerit, si studiosę iuuētuti paucis indicē, quę sint in hoc autore fugiēda, quæ sequenda. Primùm habet voces suas, velut in hoc affectatas, vt dissimilis sit

Ciceroni:quanquam hoc illi cum Quintiliano Pliniíſque commune, & haud ſcio an cum toto illo ſeculo, quod Ciceronis,velut argẽteum aureo ſucceſſit. Huius rei pauca ſubiiciam exempla,vt lector ex his coniiciat cætera. † Pronomine reciproco ſui, ſibi, ſe, frequenter dutius vtitur. Tanquam, penè ſemper vſurpat pro velut, ſiue,vt ſi quando vult exemplum ſubiicere. Aliquoties dicit æquè quàm,pro æquè atque. Cùm,gaudet addere ſuperlatiuis, quàm, quod ſciam,nunquam: vt cum maximè, pro quàm maximè. Aduerſus pro erga frequenter vſurpat in bonam partem : vt, gratus aduerſus deos. In hac ſermonis forma, non modò contemnit homines, ſed deos negligit: vix vnquam addit coniunctionem,Sed & deos:aũt,Sed deos quoque. Hæc atque his ſimilia, non reprehẽdo,nec damno: tantùm indico non eſſe Tulliani candoris. Quintilianus libro decimo tribuit illi ſtyli vſum, quòd in nullo ſcribendi genere non eſſet verſatus: tribuit ingenium facile & copioſum: tribuit ſtudiũ, & plurimarum rerum cognitionem:fatetur illum abundare multis & præclaris ſententiis probat libertatẽ in vitiis hominum inſectandis: addens illius libros & ad mores formandos conducibiles eſſe. In ſumma, fatetur in illius libris eſſe multa, quæ non ſolùm probari debeant,verumetiam admirationem mereantur. Sed ex aduerſo detrahit illi philoſophiæ exactam cognitionem, adimit iudicium de ſeipſo,quod illi corruperat humanũ vitiũ philautia: qui næuus nonnunquã in doctis ac bonis viris reperitur,ſed quem abundè multis penſent virtutibus. nam id ſubindicat, quum ait: Si non omnia ſua amaſſet. Ac mox: Velles, inquit,eum ſuo ingenio dixiſſe,alieno iudicio. Parũ æquum iudex Seneca fuiſſe videtur alienorum ſcriptorum. quod hiſce verbis ſignificauit Fabius: Quem non equidem omnino conabar excutere,ſed potioribus præferri nõ ſinebam, quos ille non deſtiterat inceſſere : quum diuerſi ſibi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe,in quibus illi placerent, diffideret. Quod ad phraſim attinet,putat,in eo corrupta eſſe pleráque:quę hoc plus officiant,quòd abundant dulcibus vitiis:nominatim illud taxat,quòd põdera terũ minutiſſimis ſentẽtiis frangat. & alibi,ni fallor, notat in eo cõciſum & abruptũ dicendi genus. Candorem in illo deſideraſſe videtur & Suetonius, in Nerone Claudio ſcribens hunc in modũ:Liberales diſciplinas omnes ferè puer attigit:ſed à philoſophia eum mater auertit, monens imperaturo contrariã eſſe: à cognitione veterum oratorũ Seneca præceptor, quo diutius in admiratione ſui detineret. At idem in Caligula Senecæ videtur tribuere lene comptúmque dicendi genus, ita loquens de Cæſare: Lenius cõptiúſque ſcribendi genus, adeò contemnens, vt Senecam tum maximè placentem commiſſiones meras componere, & arenam ſine calce eſſe diceret. Quum Seneca ſit affectibus tragicis vehemens, miror quur Suetonio videatur eſſe lenior: vt ne de ſermonis cultu diſputemus. At his etiam liberius in Senecam deſtomachatur Aulus Gellius, noctium Atticarum libro duodecimo, capite ſecundo. Poſteaquam enim retuliſſet aliorum de Seneca iudicium: quorum alij cenſerent illius libros prorſus indignos qui legantur, quòd eius oratio protrita videatur ac vulgaris, res atque ſententiæ, aut inepto inanique impetu ſint, aut leui quaſique dicaci argutia, eruditio vernacula ac plebeia, nihil ex veterum ſcriptis habens neque gratiæ neque dignitatis: alij paulo æquiores, ſermonis elegantiam magna ex parte illi detraherent, rerum verò cognitionem non adimerent, in vitiis autem obiurgandis, ſeue-

His loquẽdi modis vtũtur & alij boni autores

ẽ

ritatem grauitatémque non inuenustam comprobarent: nominatim Senecæ iudicium de Cicerone multa cum libertate reprehendit vsque eò, incandescens, vt illum appellet nugatorem hominem: moxque subiicit, Sed iam verborum Senecæ piget, hæc tamen inepti & insipidi & insulsi hominis ioca non prætcribo. Denique sic claudit censutam: Dignus sanè Seneca videatur lectione ac studio adolescentium. Mox vt arguat inter maledicta Senecæ, quæ plura videri vult quàm benedicta, esse quædam quæ probare possis, vnicam duntaxat profert sententiam hanc: Quid refert quantum habeas? multo illud plus est, quod non habes. Etiam si non videtur hoc Senecæ dictum, sed Publij Mimi quum sit versus trochaicus tetrameter catalecticus. In hoc Gellij iudicio, neque nihil est, neque vera tamen sunt omnia. Æquior in hunc est Cornelius Tacitus: qui quum integritatem constantiámque hominis cum cæteris rerum scriptoribus prædicet, orationis etiam cultum tribuit: dicendi genus ad delectationem verius, quàm ad seueritatem comparatum, excusat hoc nomine, quòd vir prudens quum perspiceret ferum adolescentis ingenium per philosophiæ præcepta ad virtutis amorem non posse flecti, suauioribus amœnioribúsque studuerit illud vel emolliri, vel occupare. Hinc factum est, vt Nero pangendis carminibus præcelluerit, quum orationibus à Seneca compositis sese venditaret. Inter omnes virtutes, quas & multas & eximias in Senecæ scriptis esse fatetur Quintilianus, nulla potior, quàm quòd lectorem miris aculeis ad honesti studium inflamment, ab humilibus curis ac sordidis voluptatibus auocet. Quod quum sit optimum, quid refert qua phrasi id efficias? quanquam ipsa quoque talis est, vt eruditissimo seculo fuerit inter præcipuos: tantum abest vt hisce temporibus possit fastidiri. Neque tamen nihil habent veri, quæ doctissimi scriptores de illo pronunciarunt. Fuit alienorum ingeniorum parum candidus censor. Subinde ludit in Græculos, & interdum absque causa: neque ferè refert, ex probatis autoribus, quod non conetur conuellere, quasi turpe sit cuiquam omnino assentiri. Quoties autem ingeniorum & eloquentiæ censuram sumpsit, quod potissimùm facit in libris Declamationum, quàm multos incessit petulantius, aliis tribuens fatuas sententias, aliis insanas, aliis stultas, salibus plus satis dicacibus, parúmque dignis viro graui, ludens in plerósque. Quæ res speciem habet animi parum alienæ laudi fauentis, & suæ nimium indulgentis. Quanquam hic est fermè morbus ac fastidium eruditorum omnium, vt vix existat aliquis tam absolutus, vt alteri per omnia satisfaciat: nisi longa temporis præscriptio, summota iudicandi libertate, religione quadam animos omnium occupauit. Nasonem aliquoties parum amanter attingit, quòd indulserit ingenio suo, vitiáque sua diligere maluerit quàm corrigere. Quod iudicium videtur & Quintiliano placuisse, qui putat ex illius Medea colligi posse, quantum præstare potuisset, nisi maluisset indulgere ingenio suo, quàm temperare. Atqui Seneca magis indulget ingenio suo in oratione prosa, ac seriis argumentis, quàm Ouidius in poëmatibus, plerísque ludicris. Alicubi desiderat in illo grauitatem rebus dignam, velut in descriptione diluuij Deucaleonei: alias offenditur copia, quòd desinere nesciat. Nonnunquam obiicit, quòd sententiam aliquam mutuetur à Portio Latrone: quasi talem non possit ex se comminisci, aut quasi non possit fieri, vt duobus eadem sententia ve-

niat

niat in mentem. Nec Virgilio parcit interim, nec Ciceroni: quæ tamen res conducit studiis, si fiat æquis iudiciis, ac citra petulantiam. Iam hoc ipsum quod in Seneca cum primis laudatur, corruptum est. Insectatur mores hominum liberè salséque, sed non semper in loco, interdum immodicè, tum aliquoties affectatius, hísque modis vt non ita multum absit à scurrilitate: quædam vitia sic describit, dum insectatur, vt videatur ridere potius quàm odisse, vtque doceat magis quàm detestetur. Sunt enim quædam eius generis, vt ea depinxisse sit vel docere, vel irritare. Qualis est obscœnissimus excursus in primo libro Quæstionum naturalium, de speculorum vsu. Iam quum Declamationum libros scribat ad filios suos, Senecam, Melam, & Nouatum, tamen admiscet quædam, quæ vir verecundus vix auderet, etiam præfatus honorem, auribus proloqui, nedum parere apud liberos. Et habet quidem hæc in mores publicos dicacitas voluptatis aliquid, sed parum liberalis, ni pudoris habeatur ratio: nec quicquam procliuius quàm in his disertum esse. Vnde fit, vt hodie quoque Ecclesiastæ quidam, si de rebus sacris dicendum sit, elingues, in hoc argumento sint linguacissimi. Quin vbique plurimus videtur iocorum affectator, etiam in rebus maximè seriis: in quibus optârim illum aliquanto longius abesse ab ineptia, obscœnitate, vitióque scurrilitatis ac petulantiæ. Est omnino liberale quoddam iocandi genus, est & perpetua quædam orationis iucunditas, quæ virum bonum non dedeceat, si in loco adhibeatur: at in Seneca sæpe cachinnos sentias potius quàm risum. Nec omnino temerè est, quod de sententiis illius queritur Fabius, quas nusquam non affectat. Itaque fit, vt dum omnia per sententias conatur dicere, quanquam sunt plurimæ, quibus nihil possit esse felicius: tamen intercurrant aliquot duræ, frigidæ, & ineptæ. Idem vsuuenit in captandis epiphonematibus & argutiis, quæ frequenter apud hunc in verbis sitæ sunt, potius quàm in rebus, vnde necesse est frigidiores esse nonnunquam & obscuras. Quod genus est illud ex prima statim ad Lucilium epistola: Quædam tempora surripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Ac mox: Magna vitæ pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Qua de re suo loco nonnihil dicetur. Neque nihil peccat in petendis affectibus, quos alij docendo præparant, suóque tractant loco. Nam passim agitat affectus adeò non probatum est à doctis, vt quidam affectus in totum submouerint, velut officientes iudicio. At hos Seneca vbiuis & in ipso statim initio stimulat verius quàm mouet, & in his maximè tragicos, quæ Græci πάθη vocant. Itaque quoties in grandes materias incidit, puta de vniuerso, de natura deorum, de Stoico sapiente, de terræ motu, de fulmine, de diluuio, de fine mundi, de contemptu mortis, de motibus spontaneis: veluti suum nactus campum, videtur ostentare grandiloquentiam suam, & nescio quid tragicum spirare. Horum vitiorum bonam partem probabile est illi ex palæstra declamatoria hæsisse, in qua penè detriuit ætatem. Nam & Quintilianus fatetur, hoc exercitamenti genus, quum vtiliter repertum esset ad absoluendam eloquentiam, tamen nescio quo pacto factum, vt multum inuexerit corruptelæ. Quum enim illic captaretur applausus auditorum, ea quisque curabat adferre, non quæ essent optima, sed quæ placerent maximè. Nec illic temerè applaudebatur ab ociosis ac fastidiosis, nisi sentētiis argutè dictis,

schematibus & epiphonematibus, & si quid esset aut nouum aut immodicum. Communia quanquam optima, fastidiebantur: nec rarò quæ pessimè dicta fuerant, iis frequentissimè applaudebatur. Ita discessum est ab illo simplici ac naturali dicendi genere, quod omnibus antefertur, vel hoc nomine, quòd fide commendatur. Quid autem est oratio culta sine fide, nisi cantio probè modulata? Hinc est quod queritur Quintilianus, quosdam vitia sua, quibus in declamando assueuerant, in forum & ad serias actiones detulisse, reorum graui periculo, dum patronus mauult causam perdere, quàm iocum aut schema, nonnunquam cùm risu quoque iudicum & coronæ. Talia quædam & Seneca retulit in libros, velut hæc quæ diximus: tum fictiones illas palàm falsas, quibus frequenter vtitur, Video quid velis, Posthac pendebo de vultu tuo, Quanquam Nouatus frontem contraxit. Quin & in personis fingendis ac mutandis, interdum tam subtilis est, vt hinc etiam obscuritas oriatur: dubitésque nonnunquam an ipse loquatur, an is, aduersus quem agit, an aliqua tertia persona. Non quòd hæc non fiant ab aliis, sed parcius, sed mollius, sed magis perspicuè. Multus est & in dialogismis, dum his aut illis personis suum affingit sermonem, quæ res & ad copiam, & ad delectationem, & ad vehementiam confert: non quòd hoc faciat infeliciter, sed quòd frequentius & declamatoriè, hoc est, ad voluptatem magis, quàm ad serium vsum causæ propositæ. Caligulæ Cæsaris iudicium comtemni poterat, vt hominis parum integræ mentis, & qui Virgilij ac Titi Liuij statuas conatus sit è bibliothecis submouere: nisi & Fabius hoc notasset, & ipsa res propemodum loqueretur. Desideres enim ferè in huius scriptis ordinem & compositionem. Habet autem argumentum omne susceptum, initium, progressum & finem. Primùm enim tractari solet quid sit. Id explicatur diuisione, cuius partes digeruntur in ordinem: & in quaque tractanda ordo quidam est, dum ea primùm tractantur, quæ proximè attinent ad rei substantiam, deinde ea quæ accidunt, tum si qua cognata sunt aut contraria, mox quæ hinc proficiscuntur, commoda vel incõmoda. Denique quibus rationibus hæc parentur, seruẽtur, augeantur, aut contrà, deuitentur, depellantur, aut minuantur, vt totus liber corporis instar sit, constans ex membris decenter collatis: id quod in Aristotele mireris, in Seneca desideres. Nec enim semper proponit ac diuidit, & si id fecit, non prosequitur quod proposuit, sed ad omnem occasionẽ excurrit, mox subinde veluti de nouo orditur. Rarò vtitur transitionibus, quod in docendo plurimum lucis adfert: nonnunquam & circa finem operis incipit diuidere: est vbi oblitus sui repetit eadem. Quæ res declarat, illum vel ex declamatoriis exercitamentis traxisse hoc vitij, vel, quod vero propius est, non pręmeditatum accessisse ad scribendum: nec tam iudicium rationémque sequutum, quàm impetum ingenij. Non enim incedit illius oratio, sed fertur magis, salitque potius quàm ingreditur, id quidem quod ad sententias attinet. Iam quod pertinet ad verborum compositionem, perparcus est in adhibendis coniunctionibus, quę sunt velut orationis nerui. Gaudet enim asyndetis: quod interdum magis facit ad dictionis vehementiam, seu verius argutiam. Neque rarò contextus sermonis talis est, vt dubites vtrò referendum sit membrum, ad superiora ne, an ad sequentia. Submolestum est interdum in eodem, diuersè dicendi studium veluti quod Mar. Tullius illud Platonis, ἕκαστος ἡμῶν οὐκ αὐτῷ

μάιομχέργετιμ. eleganter reddidit, Nemo noſtrûm ſibi tantùm naſcitur: ne ſimiliter diceret, maluit deterius dicere, Nemo ſibi contigit. Quæ verba, vt ingenuè quod ſentio dicam, nunquam intellecturus eram, niſi ex tenore ſermonis coniectaſſem, illum æmulari voluiſſe Platonis ſententiam. Sit ſanè copiæ laus, eadem aliter dicere: quid laudis habet, vt aliter dicas, malè dicere? Quid quòd carpendi libidine frequenter eadem committit, quæ reprehendit in aliis. Notat in quodam voces aliquot ſordidas, in quibus ſunt ſpóngia, laterna, pulegium, acetum: miríſque ſalibus exagitat, quòd quidam inter declamandum quæſierat, Cur teſta ſi cadat, frangatur, ſpongia ſi cadat, non frangatur: quum ipſe in vna epiſtola tot infulciat voces ſordidiores, vniuerſam balnei ſupellectilem ac functionem, inibi natis vocabulis explicans. Qui minus autem liceat teſtam appellare teſtam, aut ſpongiam ſpongiam, ſi res poſtulet, quàm ficum vocare ficum, & fabam dicere fabam? Libenter iocatur in argutias ſophiſticas, & philoſophorum ſubtiles magis quàm neceſſarias quæſtiunculas, & huiuſmodi tricis ſæpe nimium diu moratur lectorem: ſed ita, vt facilè appareat eſſe verum, quod notat Quintilianus, illum in philoſophia parum diligenter fuiſſe verſatum. Eſt enim artificis, ſcitè illa ridere, quæ non ſine ingenio traduntur à ſophiſtis, & à Socrate facetiſſimè deridentur. Quorſum autem attinet, Chryſippeis illis rogatiunculis totas explere paginas: An ſapiens ſapienti poſſit prodeſſe. An ſapienti dari poſſit beneficium à diis. An virtutes ſint animalia. An ſingulæ virtutes ſint ſingula animalia, an vnum ſit vniuerſæ. An ſeruare patrem ſit animal. Huiuſmodi nænias, quum frequenter inculcet vſque ad tædium, tamen ſubinde damnat. Quid autem opus eſt facere quippiam, in hoc ipſum vt factum reprehendas? Quòd alicubi quædam ex autoribus perperam refert, ſic excuſat Quintilianus, vt dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus ſoleret quædam inquirenda mandare. Huius generis aliquot loca notata ſunt ab eruditis. Alicubi citat ex Ouidio, quod eſt in Tibullo. Hæc eò commemorárur à nobis, vt non deterreamus lectoris ſtudium, ſed vt maiore cum fructu legatur vir tot eximiis virtutibus commendabilis. Addam quod mihi nonnunquam ſubolebat in illo, vt diximus, declamatoria quædam affectio, vt alicubi deſideres ſimplex illud & naturale. Vnde Neronis mater, quum filio vellet mouere inuidiam, iactabat imperium Burro & Senecæ commiſſum eſſe: quorum Burrum appellabat vilem ac truncam manum, Senecam exulem, & linguam profeſſoriam. Ingenio facili verſatilíque fuiſſe colligitur hinc, quòd in diuerſis argumentis ſtylum exercuit pari propemodum ſucceſſu: quod nec Ciceroni nec Virgilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poëmata: de quibus ſentiens, incertum. Nam Tragœdiarum opus, eruditi quidam malunt Senecæ filio tribuere, quàm huic: ſunt qui fratri Senecæ aſcribant. Ex prima tragœdia verſus aliquot refert: Duc me parens ſummique dominator poli, &c. Quanquam mihi videtur opus hoc tragœdiarum non eſſe vnius hominis. Certè ex ludicro libello de morte Claudij, coniicere licet illum haudquaquam iratis Muſis & Apolline verſatum in hoc ſtudij genere. Tametſi Fabius exiſtimat, eam rem obſtitiſſe Senecæ, quominus in vnoquopiam excelleret, quòd in omnibus argumentis verſaretur. Id enim ſuſpicor eſſe quod ſcribit: Si parum concupiſſet: certè Tacitus declarat hinc illi conflatam

inuidiam, quòd occupans omnia, nihil aliis laudis relinquere videretur. Commemorat Tacitus & orationes eiusdem, quæ à nobis desiderantur: nisi fortè sentit has quas habemus consolatorias, vnam ad Martiam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinam, siue vt in aliis reperitur, Elbiam matrem: quas tamen libros dixeris citiùs quàm orationes. Indicat idem alias quasdam orationes, vulgò fuisse iactatas, Neronis quidem nomine, sed à Seneca compositas. Nec has opinor commemorat inter illius opera. Vnicam ex Cornelio Tacito huic adiecimus editioni, breuem quidem illam, sed elegantem, planéque Senecæ phrasim referentem. Vtinam extarent & illa, quæ moriturus dictauit. Nam ea Taciti temporibus habebantur in manibus. Commemorat & dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, præter vnicum breuem, cui quidam titulum fecerunt sensus & rationis: qui an illius sit, nescio, certè mutilatum habemus, & consarcinatum. Diuus Hieronymus aduersus Iouinianum citat Senecæ librum de matrimonio. Ipse in naturalibus quæstionibus indicat se iuuenem scripsisse librum de terræ motu. Edidit opus de superstitiosis ritibus colentium deos. Nam & Augustinus in opere de Ciuitate Dei, libri sexti capite quinto, multa hinc recenset. Epistolas commemorat cum Fabio Tacitus, quas scripsit ad imitationem Platonis, sed ad vnum omnes, videlicet Lucilium Balbum Siciliæ præsidem: quod argumentum sibi proposuisse videtur, vt ingenio suo indulgeret. Nullum enim liberius. Nam quicquid vel audieris, vel legeris, vel in somnis occurrerit, epistolæ fit argumentum: deinde licet ordiri vnde velis, transire quò velis, finire quum velis: sed interim abest illud, quod est in aliorum epistolis grauissimum, quæ verè & ex re scribuntur. Alioqui poteramus & nos ex prouerbiis singulis singulas facere epistolas. Iam an hôc opus habeamus integrum, nescio: certè verba Senecæ, quæ multa recenset Gellius ex vigesimosecundo libro epistolarum, nusquam in illius scriptis inueniuntur. Et tamen est in eo libro quædam epistola, cuius initium, Quare quibusdam temporibus. in qua taxat quorundam κακοζηλίαν & styli vitia. Ex hac, vt coniicio, aliquis Ciceroni beneuolens sustulit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porrò Senecæ monumentis, nullum mea sententia magis studiorum referebat integrum extare, quàm libros Declamationũ: quos fuisse multos, declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contulisset & ad inueniendum & ad iudicandum. De quo suo loco nonnihil dicemus.

FERNANDI PINCIANI, VIRI DOCTISSIMI, DE SENECA LVCVLENTISSIMVM testimonium.

QVANTVM, quámque celebre sit inter omnes fermè Latinæ linguæ autores, qui ad nostra vsque tempora peruenerunt, Annæi Senecæ philosophi nomen, quótque elogiis, laudibus & titulis honestatum, nemo est (si modò in studiis humanarum disciplinarum aliquid promouit) cui non sit compertissimum. Cornelius Tacitus libros historiarum ab Augusti excessu tredecimo, amœnũ Senecæ ingenium vocat, orationémque ad vsum Neronis principis ab eo compositam multum cultus prætulisse scribit. Idem autor libro quintodecimo, nouissimo quoque obitus momento eloquentia suppeditante, aduocatis scriptoribus pleraque tradidisse prodit, quæ post eius mortem in vulgus emanarint. Columella quoque, vir ipse eloquentissimus, & qui nunquam pro dignitate satis extolli possit, libro Rerum rusticarũ quarto, Senecam virum excellentis ingenij & doctrinæ fuisse memorat. Hieronymus denique inter sacros scriptores omnium confessione primus, non dubitauit Senecam ob diuinum propè ingenium, eminentissimámque eius, ac castissimam eruditionem, in numero sanctorum scriptorum reponere. Sed citandis innumeris aliis (quos afferre possem) autoribus supersedeo. Neque enim committendum est, vt rem apud omnes testatissimam nimia laudandi sollicitudine dubiam faciam. Tanta est enim Senecæ nostri gloria, tanta in omni disciplinarum genere claritas, vt nullius testimonij summus vir, & extra omnem ingeniorum aleam positus egere videatur, præcipuè quum extent eximia ipsius in vtraque philosophia monimenta, quæ satis magnum ac locuples testimonium perhibent eminentissimi eius ingenij, altissimæque & incomparabilis sapientiæ.

Hieronymi testimonium in operis calce ante D. Pauli & Senecæ epistolas inuenies.

VITA LVCII ANNÆI SENECÆ EX TACITO ET SVETONIO DECERPTA, Xichone Polentone autore.

CVM permulta sint à sapientißimis hominibus præclarè & scripta, & præcepta, quæ nos ad rectam viuendi rationem facilè inflammare atque excitare debeant, vel præstantissimorum hominum autoritate, vel clarissimis exemplis adductos: tamen nescio quomodo obsurdescimus, & in tot tantísque bonarum artium disciplinis, nihil proficientes, desidia quadam dormitamus, neque id animaduertimus, quanto in honore, & immortali gloria semper floruerunt hi, qui se totos ad ea studia contulerunt, quibus res secundæ ornantur, & aduersæ æquo animo feruntur: quales fuerunt hi, qui multa quæ vitam aut meliorem facerent, aut beatam, non minus copiosè, quàm grauiter conscripserunt. Hi verò cum in altissimas rerum cogitationes animum suum demitterent, animaduerterêntque, hoc idem & alios sæpe antea fecisse, qui sapientis nomen adepti sunt: existimarunt neceßario à se quoque faciendum, vt non prius illa constituerent, quàm ab eis fuissent hominum mores, atque vrbium constituti: qui quum in his elaborârint, quibus perspectis atque cognitis, ex bonis meliores efficerentur, si quis sensus inferis, sanè debent id grauiter, molestéque ferre: cùm intelligant se nihil vigiliis suis, nihil curis, nihil denique cogitationibus tale quicquam peperisse, atque cõsecutos esse, quod ad horum temporum institutionem, disciplinámque proficeret. Heu mentes ignaræ, ô vanæ hominum cogitationes. Nihil enim bonum putamus, nisi quod vulgi opinio iudicat, quod in fortunæ temeritate positum est, & collocatum: ea verò, quorum gradibus homines in cœlum ascendisse perhibentur, irrita atque inania putamus: quòfit, vt quum inde vsque eiusmodi praua cogitatio per hominum mentes serpserit, res nostræ semper in peius collapsæ sint. Creuit enim libido, adaucta est auaricia, dominatur voluptas, quæ rationi inimica est, & mentis, vt ita dicam, præstringit oculos, vt quod verè bonum sit, nequeat internoscere, & sincera à fucatis discernere. Quæ quum ita sint, viri optimi, illud rectè factum censeo, & in primis etiam atque etiam collaudo, vt sapientissimorum hominum præceptis pareamus, ne scriptura cum ipsis vanescat autoribus. Multa enim sunt ipsis accuratissimè ornatißiméque conscripta atque illustrata, quæ si prosequi voluerimus, & fama, & immortali nos afficient gloria. Quorum Solon, & Socrates, & Plato, nobilißimi philosophi, principes extiterunt. Multi præterea alij & ipsi sapientes habiti: inter quos hic, de quo verba sum facturus, Lucius Annæus Seneca haud immeritò commemorandus est. Quum enim omnis philosophiæ ratio foret à nostris veteribus in treis partes distributa naturalem videlicet siue physicam, moralem, atque in eam differendi rationem, quam dialecticam vocant, illud certè constat, eam quoque partem, quæ de moribus erat, summo ingenio & maxima cura Aristotelem fuisse complexum, perfectissiméque de eius partibus disseruisse. Nam cum illis suis Ethicis partẽ illam, quæ monastica dicitur, perfecisset, œconomica sunt ab eo, si famæ credere est, tanta diligentia conscripta, vt neque aptius, neque sanctius à quoquam in rem familiarem præcipi conscribíque potuerit. Quo genere philosophandi nihil mihi videri solet admirabilius, quod in actione magis, quàm in cognitione repositum sit. Nam semper hoc animo fui, & mecum sentire doctissimos homines sæpe intellexi, nullam ex omnibus artibus ac disciplinis esse, quæ societati hominum ad beatè viuendum magis sit neceßaria, quàm hæc vna, quæ de ratione viuendi extat. Quum igitur inter eos, qui in primis numerantur, facilè omnium princeps in his existat Aristoteles: neminem tamen habeo, neque ex nostris Latinis, neque ex Græcis, quem ad rationem earum

actionum

actionum, quas à bono viro exposcimus, Lucio Senecæ comparē. Vt enim vir ille summus Græcorum Aristoteles summum bonum in virtute constituit, ita hic noster Latinis, quales oportet ex virtute actiones prodire, mira exhortatione demonstrauit. Non itaque immeritò dictus, Vitæ magister, ab omnibus nostræ ætatis hominibus: quippe qui omnem philosophiæ fructum in actione constituit, vt ei difficile sit honestè viuere, qui huius adhortationes ac præcepta non legerit, quorum refertissimi sunt omnes eius libri: quos cū legimus, quem philosophum non contemnemus? Sed quoniam de huius hominis continētia, integritate, ac sapientia nunquam satis dici posset, pauca de eius natione, vita ac genere subiiciemus. Lucius Annæus Seneca, natione Hispanus, genere Cordubensis, professione verò Stoicus, non minus vita conspicuus, quam scientia præclarus extitit. Hic à Cneo Domitio Aenobarbo, qui cum Romano exercitu missus fuerat ad expugnandum validissimam ciuitatem Hispaniæ Cordubam, quæ à Romanorum imperio desciuerat, captus cum duobus fratribus, Iunio Annæo Gallione, & Lucio Annæo Mela, patre Lucani poetæ, libertate donatus est. Hic se Romā cum fratribus ac nepote, hortatu Domitij potissimùm, contulit. Vbi tanto in honore ab omnibus habitus est, vt à nonnullis creditum sit, Claudium imperatorem inde causam indignationis aut odij in Senecam traxisse. Proinde Claudius, siue ab inuidis hominibus ita impulsus fuerit, siue naturæ vitio, Senecam in Corsicā exilio relegauit. Cuius rei meminit idem in Octauia, quando inquit:

> Quid me potens fortuna, fallaci mihi
> Blandita vultu, sorte contentum mea
> Altè extulisti, grauius vt ruerem, edita
> Receptus arce, tótque perspicerem metus?
> Melius latebam, procul ab inuidiæ malis
> Remotus, inter Corsici rupes maris:
> Vbi liber animus, & sui iuris, mihi
> Semper vacabat, studia recolenti mea.

Posteaquam verò Claudius morte affecisset Messalinam vxorem, propter publicū eius pellicatum, sibi assumpsit Agrippinam Germanici filiam, olim Cnei Domitij vxorem, & Neronis matrem. Hæc à Claudio, Senecæ restitutionem impetrauit. Cui Neronis cura cum esset à Claudio atque Agrippina mandata, mortuo Claudio tantū eius potentia atque opes creuerunt, vt multorum inuidiam excitarent. Fuit enim consul, ac senator, & Neronis præceptor, & diu apud eum potentissimus: ita vt quamdiu Nero pietatem simulauit, & optimi principis officio visus est fungi, nihil sine consilio Senecæ ab imperatore transigeretur. Postea verò quàm † Popeiam Sabinam quæstorio patre natam, equiti Romano antea nuptam, prius occiso viro, iussu eius, duodecimo die post diuortium Octauiæ, quam sub sterilitatis nomine abdicauit, in matrimonium accepisset, creditum est ab hac muliere conspiratum in mortem Senecæ: siue quia Neronem sæpe conatus erat ab amore huius mulieris retrahere, cū adhuc viuente Octauia, ipsam in cōcubinam haberet siue quia sciebat non placere Senecæ, quæ cum Nerone diceret ac faceret. Qua re cognita, sapientissimus vir Seneca statuit à Nerone ocium & quietem impetrare, & se prorsus ab omni procuratione ciuili, & curia abstinere, quo tutior senectus eius foret. Orauit itaque Neronem, vt omnes fortunas & opes suas reciperet, & honores suos ad alterum deferret: fretus excusatione aduersæ valetudinis & senectutis suæ, quæ indies magis ingrauescebat. Peruagabatur itaque rura Campaniæ, & alia loca, vrbi adiacentia, in qua velut peregrinatione, bonam magnámque partem epistolarum ad Lucilium conscripsit. Reuersus fortè illis diebus Seneca fuerat de Campania, ac in Nomentanum villam suam diuerte-

De Senecæ opibus vide Tacitū lib. 15. & Budæ de asse lib. 5. al. Poppæā.

rat: ad quam Nero misit Syllanum tribunum prætoriæ cohortis, cùm iam aduesperasceret, & circumdedit villam militibus, intrauitque domum Senecæ, vbi inuenit eum cœnantem cum Paulina vxore, duobúsque amicis: cui Neronis mandata exposuit, in quibus continebatur, vt vel spontaneam sibi mortem consciret, vel quod ipse sibi cõstitueret mortis genus, subiret. Causa verò mortis afferebatur, quòd Seneca odio Neronis se ab vrbe abduxerat, neque amicis suis laborantibus aderat. Cui Seneca maximi animi constãtia sic respondit, neque se ab amicis abfuisse, neque quẽquam abs se destitutum esse, aut negligentia, aut desidia, sed se pluris ocium suum facere, quàm vllius hominũ amicitiã; se olim aliis, modò sibi & contemplationi naturæ vacare: quòd autem Neronem odio haberet, satis ei persuasum esse, Neronem ista non credere, proinde & de morte & vita eius ita statueret, vt sibi placuisset: se nihil habere, cur mortem optaret, neque in morte quicquam mali cognoscere, cur ipse vitam desideraret, séque iam eò peruenisse, vt neque pro hac, neque pro illa votum vllum diis aut hominibus faceret. Tunc Syllanus, munita custodibus villa & domo Senecæ, reuersus est ad Neronem: cui, præsente Popeia, renunciauit, quæ fecisset, qua re audita, interrogauit Nero Syllanum, quo vultu sibi ea à se nunciari audiuisset: cui respondit, se nullum in Seneca vidisse timoris vestigium. Remisit ergo Nero tribunum ad Senecã, vt ea maturaret quæ paulò antè sibi mandata essent. Sed tribunus veritus in conspectu Senecæ prodire, misit vnum ex centurionibus suis, qui nunciaret extremam necessitatis horam: quæ verba vir sapientissimus, vultu & corde immobili audiuit, iussitque sibi testamenti tabulas adferri.† Sed vbi necessarios omnes & amicos suos ægro nimis, & fracto animo mortem eius ferre vidit, conuertit se ad eos, & tenens manu tabulas testamenti, allocutus est eos: & ibi in medio omnium multum habuit cum eis de virtute ac sapientia sermonem: egítque pluribus verbis gratias omnibus, quòd, quia nõdum satis cumulatè pro magnitudine beneuolentiæ eorum in se facere potuerit, dixit se velle testamento eis legare, quod apud se gratiosius & pulchrius erat: quam rem si memoria tenerent, sibi famam laudabilium artium atque rerum retinerent. Illud autem ait esse vitæ suæ imaginem, quo non aliud significare videbatur, quàm vt vestigia vitæ suæ sequerentur. His dictis conuertit se ab amicis ad vxorẽ Paulinã: quæ præter cæteros qui aderãt, dolore affecta, neque corpore neque animo cõstabat: quã suauissimè cõplexus exhortatus, vt hanc mortis iniuriã viriliter animo perferret, inquiens tempus illud iam venisse, quo illa sanctissimæ philosophiæ suæ præcepta iam non disputando, sed fortiter faciẽdo comprobaret, nulláque alia re meliorem posse immortalitatem consequi, quàm vbi mori necesse esset, non solùm æquo animo, sed etiam auido complectr. Quare mea Paulina, caue hanc meam mortem amplius, vt contumeliosam defleas, ne vel te nimis amasse, vel gloriæ meæ inuidisse videaris. Agens itaque iam annum ætatis suæ propè centesimum decimumquartum, aut vltrà, iussit venas brachiorum incidi, & crurum, vt sanguis largior egrederetur, qui propter longam ætatem in venis congelatus exire non poterat. Quare cum longiùs mortem sibi propagari videret, rogauit Statium medicum, & amicum suum, vt sibi venenum daret præparatum: quod datum ad cor ex debilitate membrorum transire nõ potuit. Fecit itaque sibi fieri balneum de consilio Statij aquarum plus quàm mediocriter calidarum: in quod cùm intrasset, audita sunt verba, licèt pauca, iam voce attenuata, sua immortalitate dignissima. Sentiens deinde mortem appropinquare, quò magis ostenderet eam sibi leuiorem esse, nec homini timendam: primò velut ridens, suos circumspexit: deinde aquam illã accepit sanguine mixtam, & superse respersit, inquiens: Hunc liquorem sanguine & aqua mixtum Ioui liberatori consecro: per quem, vt arbitror, verum Deum intelligebat. quo dicto paulo pòst migrauit. Funus autem maximo cum honore à suis paratum fuit. Composuit autem cùm in

Verũ id e centurio fieri vetuit. Lege Tacitum li. 15.

balneo

balneo esset, sepulchri sui, vt creditur, epitaphium, quod postea in marmore incisum fuit:

Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores,
Ite: alias posthac sollicitate animas.
Me procul à vobis Deus euocat, illicet actis
Rebus terrenis, hospita terra Vale.
Corpus auara tamen solennibus accipe saxis:
Namque animam cœlo reddimus, ossa tibi.

De ætate verò Senecæ potest illud coniici, eum ad centesimum decimumquartum annum, vel vltrà potius, peruenisse, quàm citrà stetisse. Dicit enim se potuisse viuam vocem Ciceronis audire. Verisimile igitur est, eum fuisse tunc rationis & doctrinæ capacem. Nam cum ea tempora mecum computo, quæ à morte Ciceronis vsque ad mortem Senecæ fluxerunt, illud notum omnibus mihi subit, Ciceronem Marci Antonij iussu cæsum esse circa exordia principatus trium virorum, scilicet Octauij, Antonij, & Lepidi. Illud constat, Octauium annos duodecim imperasse cum Antonio, diuiso tamen imperio. Victo autem Antonio, solus tenuit monarchiam orbis annos quadragintaquatuor, vel circà. Tiberius verò successit Octauio, & regnauit is annos treis & viginti. Huic successit illa immanis fera C. Caligula. Is imperauit annos treis, menses decem, & dies octo: post quem Claudius imperauit annos quatuor & decem, menses septem, dies octo & viginti. Cui truculentissima bestia Nero successit, adoptiuus Claudij filius, qui orbem terrarum suo pressit imperio annos treis & decem, menses septem, dies nouem & viginti. quæ tempora si conferantur in vnum, constituent annos centum quatuor & decem, dies treis. Mortuus autem Seneca anno vndecimo imperij Neronis, biennium antequam Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur à morte Ciceronis ad mortem Senecæ fluxerunt anni centum duodecim, vel propemodum. Nunc reliquum est videre, qua ætate fuisset Seneca iuxta extrema Ciceronis tempora. Nam cum scribat se idoneum iam fuisse ad audiendum Ciceronis eloquentiam, non alienum est arbitrari eum fuisse annorum duodecim. quare constet necesse est, Senecam annos centum quatuor & viginti supergressum esse. Non ergo mentitus sum, si ad cẽtesimum & decimũquartum annum dixi Senecam ætate processisse. Postremò sunt, qui asserant Senecam moralem autorem fuisse Tragœdiarum. nam Franciscus Petrarcha in quadam epistola opus fuisse huius Senecæ apertè confirmat: Bocatius verò negat. cui vir disertissimus Collucius assentitur, hoc opus ascribens fratri Senecæ. de qua quidem re non nostrum est iudicium ferre, quòd adhuc sub iudice lis est. sed vtcunque sese res habeat, nos tamen quod institutum est, aggrediamur.

FINIS VITÆ.

HIC REPONENDVM VISVM EST. SENECÆ ILLVD, QVOD NVPER INTER ALIA VETERVM EPIGRAMMATA huc vſque non viſa, ex V.C.Cl.Binetus recenſuit.

Omnia tempus edax depaſcitur, omnia carpit,
Omnia ſede mouet, nil ſinit eſſe diu.
Flumina deficiunt, profugum mare littora ſiccat,
Subſidunt montes, & iuga celſa ruunt.
Quid tam parua loquor? moles pulcherrima cœli
Ardebit flammis tota repente ſuis.
Omnia mors poſcit: lex eſt non pœna perire.
Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

LVCII ANNÆI SENECAE AD EBVTIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS,

Liber Primvs.

INTER multos ac varios errores temerè inconsultéq; viuen- Cap. I.
tium nihil propemodum, optime Liberalis, dixerim † nocen- *al. turpius.*
tius, quàm quòd beneficia nec dare scimus, nec accipere. Sequi-
A tur enim, vt malè collocata, malè debeātur, de quibus non red-
ditis, serò querimur: ista enim perierunt, cùm darentur. Nec
mirum est, inter plurima maximáq; vitia, nullum esse frequen-
tius, quàm ingrati animi. Id euenire ex pluribus causis video.
Prima illa est, quòd non eligimus dignos, quibus tribuamus:
sed nomina facturi diligenter in patrimonium & vasa debitoris *Facere no-*
inquirimus. Semina in solum effœtum & sterile non spargimus. *men.*
Beneficia sine vllo delectu magis proiicimus, quàm damus. Nec
facilè dixerim, vtrum turpius sit inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus huius
crediti est, ex quo tantum recipiendum sit, quantum vltro refertur: † de quo queri reuera *al. decoquere.*
fœdissimum ob hoc ipsum, quia non opus est ad liberandum fidem facultatibus, sed ani-
B mo. Reddit enim beneficium, qui * libēter debet. Sed cùm sit in ipsis crimen, qui ne con- *Liberare fi-*
fessione quidem grati sunt, in nobis quoque est. Multos experimur ingratos, plures faci- *dem. Liben-*
mus: quia aliàs graues exprobratores exactorésque sumus, aliàs leues, & quos paulò pòst *ter, non erat*
muneris sui pœniteat, aliàs queruli, & minima momenta calumniantes. Ita gratiam cor- *in vetustis-*
rumpimus omnem, non tantùm postquam dedimus beneficia, sed etiam dum damus. *simo codice.*
Quis enim nostrûm contentus fuit, aut leuiter rogari, aut semel? Quis non, cùm aliquid à
se peti suspicatus est, frontem † obduxit, vultum auertit, occupationes simulauit, lōgis ser- *al. adduxit.*
monibus, & de industria non inuenientibus exitum, occasionem petendi abstulit, & variis
artibus properantes necessitates elusit? In angusto verò comprehensus, aut distulit, aut ti-
midè negauit, aut promisit: sed difficulter, sed subductis superciliis, sed malignis, & vix ex-
euntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, sed expressit. Gratus ad-
C uersus eum quisquam esse potest, qui beneficium aut superbè † iniecit, aut iratus impegit, *al. abiecit.*
aut fatigatus, vt molestia careret, dedit? Errat, si quis sperat respōsurum sibi, quem dilatio-
ne lassauit, expectatione torsit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur: & ideo non
est negligenter dandum. Sibi enim quisque debet, quod à nolente accepit. Nec tardè qui-
dem: quia quum in omni officio magni æstimetur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu no-
luit. Vtique non contumeliosè. Nam cùm ita natura comparatum sit, vt altius iniuriæ,
quàm merita descendant, & illa citò defluant, has tenax memoria custodiat: quid expectat
qui offendit, dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si quis beneficio eius ignoscit.
Non est autem quòd tardiores faciat ad bene merēdum, turba ingratorum. Nam primùm
(vt dixi) nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales ab hac tam effusa libe-
ralitate sacrilegi, negligentésque eorum, deterrent. Vtuntur natura sua, cunctantérque il-
los ipsos munerum suorum malos interpretes iuuant. Hos sequamur duces, quantum hu-

mana imbecillitas patitur. Demus beneficia, non fœneremus. Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit, cùm daret. At malè cessit. Et liberi, & cõiuges spem fefellerunt, tamen & educamus & ducimus, Adeóque aduersus experimenta pertinaces sumus, vt bella victi, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficiis decet: quæ si quis non dat quia nõ recipit, dedit vt reciperet, bonámque ingratorum facit causam, quibus turpe est non reddere, si licet. Quàm multi indigni luce sunt? & tamen dies oritur. Quàm multi, quòd nati sunt, queruntur? tamen natura sobolem nouam gignit, ipsósque qui non fuisse mallẽt, esse patitur. Hoc & magni animi, & boni proprium est, non fructum beneficiorum sequi, sed ipsa, & post malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodesse, si nemo deciperet? † Tunc est virtus, dare beneficia: non vtique reditura, quorum à viro egregio statim fructus perceptus est. Adeò quidem ista res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet: vt si spes mihi præcidatur gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia, quàm non dare. Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit. Dicam quod sentio: Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius. A B

al. Nunc.

Omnis est beneficiorum in eo qui dat, & eo qui accipit, posita ratio, cuius est pestis ingrati animi vitium, huius ille mali causam sustinet, quia causa affert quæ ad mutuæ gratiæ perniciem valent plurimùm. Enimuerò quamuis ad referendam gratiam lenti multi sint & dissoluti, nihil tamen esse de benemerendi studio remittendum, deorum exemplum, similitudo parium actionum, liberalitatis fructus, qui ex ipsa nascitur, officij difficultas in cuius tanquam tenebris virtutis splendor clarius elucet, demonstrat.

Beneficia in vulgus cum largiri institueris,
Perdenda sunt multa, vt semel ponas bene. C

Cap. II. In priore versu vtrumque reprehendas. Nam nec in vulgus effundenda sunt, & nullius rei, minimè beneficiorum, honesta largitio est: quibus si detraxeris iudicium, desinunt esse beneficia, in aliud quodlibet indiciunt nomen. Sequens versus mirificus est, qui vno bene posito beneficio, multorum amissorum damna solatur. Vide, oro te, ne hoc & verius sit, & magnitudini bene facientis aptius, vt illum hortemur ad danda, etiam si nullum bene positurus est. Illud enim falsum est, perdenda sunt multa. Nullum perit, quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum simplex ratio est: tantum eroga: si * reddet aliquid, lucrum est: si non reddet, damnum non est. Ego illud dedi, vt darem. Nemo beneficia in Calendario scribit. Nec auarus exactor ad horam & diem creditorem appellat. Nunquam illa vir bonus cogitat, nisi admonitus à reddente. Alioqui formam crediti transeunt. Turpis fœneratio est, beneficium expensum ferre. Qualiscunque priorum euentus est, persevera in alios conferre. Melius apud ingratos iacebunt: quos aut pudor, aut occasio, aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne cessaueris dare, opus tuum perage, & partes boni viri exequere. Alium re, alium fide, alium gratia, alium consilio, alium præceptis salutaribus adiuua. D

al. redit.

Expensum ferre.

Duo versus vt peruersi & praui in contrariam sententiam flectendi sunt: hæc enim vocabula, vulgus, largiri, perdere, ad liberalitatem non pertinent, quæ delectum habet hominum, largius non effundit, lucrum non quærit.

Cap. III. Officia etiam feræ sentiũt. Nec vllum tam immansuetũ animal est, quod non cura mitiget, & in amorem sui vertat. Leonum ora à magistris impunè tractantur. Elephantorum feritatem vsque in seruile obsequium demeretur cibus. Adeò etiam quæ extra intellectum atque æstimationem benefici sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus est aduersus vnum beneficium, aduersus alterum non erit: duorum oblitus est, tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam reducet. Is perdidit, qui citò se perdidisse credidit. At qui instat & onerat priora sequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduersus multa oculos attollere. Quocunque se vertit, memoriam suam fugiẽs, ibi te videat. Beneficiis tuis illum † cinge: quorum quæ vis, quæve proprietas sit, dicam, si prius prius illa, quæ ad rem non pertinent, trãsilire mihi permiseris: Quare tres Gratiæ, & quare sorores sint, & quare manibus implexis, quare ridẽtes, quare iuuenes, & quare virgines, soluta ac perlucida veste. Alii quidẽ videri volunt vnam E

al. stringe.

esse

A esse,quæ det beneficium:alteram,quæ accipiat:tertiam,quæ reddat. Alij tria beneficio-
rum genera, promerentium, reddentium, simul & accipientium reddentiumque: Sed
vtrumlibet ex istis † iudica verum: quid ista nos iuuat scientia? Quid ille consertis mani- *al.iudica-*
bus in se redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manum transeuntis, nihi- *uerim.*
lominus ad dantem reuertitur, & totius speciem perdit si vsquam interruptus est, pul-
cherrimus si cohæsit,& vices seruauit. Ideo ridentes: quia promerentium vultus hilares
sunt, quales solent esse & qui dant, & qui accipiunt beneficia. Iuuenes: quia non debet
beneficiorum memoria senescere. Virgines: quia incorrupta sunt,& sincera,& omnibus
sancta, in quibus nihil esse alligati decet, nec astricti. Solutis itaque tunicis vtuntur, perlu-
cidis autē, quia beneficia conspici volunt. Sit aliquis vsque eò Græcis mancipatus, vt hæc
dicat necessaria: nemo tamen erit, qui etiā illud ad rem iudicet pertinere, quæ nomina il-
B lis Hesiodus imposuerit, Æglen maximā natu appellauerit, mediā Euphrosynen, tertiam
Thaliam. Horum nominum interpretationem,& prout cuique visum est, deflectit,& † ad *al.ad ea.*
rationem aliquam conatur perducere, cum Hesiodus puellis suis, quod voluit nomen im-
posuerit. Itaque Homerus vni mutauit, Pasitheam appellauit,& in matrimonium produ-
xit, vt scias illas Vestales non esse virgines. Inueniam alium poëtam, apud quem præcin-
gantur,† & spissis prodeant. Ergo & Mercurius vnà stat: non quia beneficia ratio commē- *& spissis*
dat, vel oratio, sed quia pictori ita visum est. Chrysippus quoque, penes quem subtile il- *scilicet ve-*
lud acumen est,& in imam penetrans veritatem, qui rei agendæ causa loquitur, & verbis *stibus, id est*
non vltra, quàm ad intellectum satis est, vtitur, totum librum suum his ineptiis replet, ita *crassiore fi-*
vt de ratione dandi, accipiendi, reddendique beneficij pauca admodum dicat. Nec his *lo.*
fabulas, sed hæc fabulis inserit. Nam præter ista quæ Hecaton scribit, treis Chrysippus
C Gratias ait Iouis & Eurynomes filias esse. Ætate autem minores quàm Horas, sed me-
liuscula facie,& ideo Veneri datas comites. Matris quoque nōmen ad rem iudicat perti-
nere. Eurynomen enim dictam, quia latè patentis patrimonij sit, beneficia diuidere: tan-
quā matri post filias soleat nomen imponi, aut poëtæ vera nomina reddāt. Quemadmodū
nomenclatori memoriæ loco audacia est,& cuicunque nomen non potest reddere, im-
ponit: ita poëtæ, non putant ad rem pertinere, verum dicere, sed aut necessitate coacti, aut
decore corrupti, id quenque vocari iubent, quod bellè facit ad versum: Nec illis fraudi est,
si aliquid in censum detulerunt. Proximus enim poëta suum illas ferre nomen iubet. Hoc
vt scias ita esse, ecce Thalia de qua cum maximè agitur apud Hesiodum Charis est, apud
Homerum verò Musa.

SED ne faciam, quod reprehendo, omnia ista, quæ ita extra rem sunt, vt nec circa rem CAP. IIII.
D quidem sint, relinquam. Tu modò nos tuere, si quis mihi obiecerit, quòd Chrysippum in *In ordinem*
ordinem coegerim, magnum mehercule virum, sed tamen Græcum, cuius acumen nimis *cogere.*
tenue retunditur,& in se sæpe replicatur, etiam cùm agere aliquid videtur, pungit, non
perforat.† Hoc verò quod acumen est? De beneficiis dicendum est,& ordinanda res, quæ *al. Hic.*
maximè societatem humanam alligat. Danda lex vitæ, ne sub specie benignitatis incon-
sulta facilitas placeat. Ne liberalitatem, quam nec deesse oportet, nec superfluere, hæc ip-
sa obseruatio † restringat, dum temperat. Docendi sunt libenter accipere, libenter redde- *al. restrin-*
re,& magnum ipsis certamen proponere eos, quibus obligati sunt re, animo non tantùm *gat.*
æquare, sed vincere. Quia qui referre gratiam debet, nunquam consequitur, nisi præces-
sit. Hi docendi sunt nihil imputare, illi plus debere. Ad hanc honestissimam contentio-
nem, beneficiis beneficia vincendi, sic nos adhortatur Chrysippus, vt dicat verendum esse,
E ne quia Charites Iouis filiæ sunt, putemus certe † paruum ingerere sacrilegium, si tā bellis *Fortè patra*
puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce, per quæ beneficentior, gratiorque aduer- *tum ingens*
sus bene merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumque animi certēt, vt qui præsti *sacrilegiū.*
terint, obliuiscantur, pertinax sit memoria debentium. Istæ verò ineptiæ poëtis relinquā-
tur: quibus aures oblectare propositum est,& dulcem fabulam nectere. At qui ingenia sa-
nare,& fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis volunt,
seriò loquantur,& magnis viribus agant: nisi fortè existimas leui ac fabuloso sermone,&
anilibus argumentis prohiberi posse rem perniciosissimam, beneficiorum nouas tabulas.

Si feræ, vt quidam sunt quæ feræ maximè, humana cura mansuescunt: quanto facilius hominum animi beneficiis conciliari possunt? Fieri igitur nulla debet intermissio beneficiorum, quorum formā tantum adumbrant tres quæ diuersè finguntur à poetis, animi potius voluptatis quàm veritatis gratia, Gratiæ.

At poetæ cùm deliciarum suauitate in aures influant, licet: Chrysippo verò seuero Philosopho de Beneficiis seriò disputanti non est concedendum. Is vt tantæ rei grauitatem eleuet lenitate fabularum, quæ de puellis admodum iuuenibus sic narrantur, aniles vt videri possint fabulæ. A

CAP. V. SED quemadmodum superuacua transcurram, ita exponam necesse est, hoc primùm nobis esse dicendum, quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit se alius pecuniam quam accepit, alius consulatum, alius sacerdotium, alius prouinciam. Ista autē sunt meritorū signa, non merita. Non potest beneficium manu tāgi, sed animo geritur. Multū interest inter materiā beneficii, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentū, nec quicquā eorum quæ à proximis accipiuntur, beneficiū est, sed ipsa tribuentis voluntas. Imperiti autē id, quod oculis incurrit, & quod traditur, possidetúrq;, solum notant: contrà, illud quod in re charū atque preciosum est, paruipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aspicimus, in quibus cupiditas nostra hæret, caduca sunt. Auferre ea nobis, & fortuna, & iniuria potest. B Beneficium verò etiam amisso eo per quod datum est, durat. Est enim rectè factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi: hunc alius hostis excepit, & in carcerem condidit, non beneficium, sed vsum beneficij mei sustulit. Ex naufragio raptos, vel ex incendio, liberos reddidi. Hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit. Manet etiam sine illis, quod in illos datum est. Omnia itaque, quæ falsum beneficij nomen vsurpant, ministeria sunt, per quæ se voluntas amica explicat. Hoc quoque in aliis rebus euenit, vt aliubi sit species rei, aliubi ipsa res. Imperator aliquem torquibus, murali, & ciuica donat. Quid habet per se corona preciosum? Quid prætexta? Quid fasces? Quid tribunal & currus? Nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sic non est beneficium id, quod sub oculos venit, sed beneficij vestigium & nota.

C

Beneficiorum vis in iis rebus non est posita, quæ videntur oculis, manu tanguntur, vtilitate sentiuntur. Hæc enim fluxa, neque bona neque mala ἀδιάφορα, vt minus aut pluris fiant, à se non habent: beneficium verò, constans, bonum, sui potens est, vt plurimi, vt fiat ipsum per se facere potest. Tribus his argumentis seruiunt exempla ficta ex periculis, quæ possunt accidere, sumpta à magistratuum ornamentis, quæ tantum sunt honoris insignia: à victimis, quæ propter ipsas diis non probantur ab: Aeschinis dono, cuius vt muneris liberale laudari debet artificium: ita multa scelerum genera vituperari, cum iis vt comparatum ingrati animi vitium, à liberalitate minus auertat.

CAP. VI. QVID est ergo beneficium? Beneuola actio tribuens gaudium, capiénsque tribuendo, in id quod facit, prona, & sponte sua parata. Itaque non quid fiat, aut quid detur, refert, sed qua mente. Quia beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistit, sed in ipso dantis aut facientis animo. D Magnum autem esse inter ista discrimen, vel ex hoc intelligas licet, quòd beneficium vtique bonum est. Id autem quod fit aut datur, nec bonum nec malū est. Animus est, qui parua extollit, sordida illustrat, magna & in precio habita dehonestat. Ipsa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali. Id refert, quò illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non est ergo beneficium ipsum, quod numeratur, aut traditur. Sicut nec in victimis quidem, licèt optimæ sint, auróque præfulgeāt, deorum est honos, sed pia acrecta volūtare venerantiū. Itaque boni etiā farre ac † fictili religiosi sunt, mali rursus non effugiūt impietatē, quamuis aras sanguine multo cruētauerint.

† Fictili: quia paulò antè auri mentionem fecit. Talis est locus apud Ciceronē Parad. primo.

CAP. VII. SI beneficia in rebus, non in ipsa benefaciendi voluntate consisterēt, eo maiora essent, quo maiora sunt, quæ accipimus. Id autem falsum est. Nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnificè, qui regum æquauit opes animo, qui exiguum tribuit: sed libenter, qui paupertatis suæ oblitus est, dum meam respicit: qui non voluntatem tantùm iuuandi habuit, sed cupiditatem: qui accipere se putauit beneficium, cum daret: qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dedisset: qui occasionem qua prodesset, & occupauit & quæsiuit. E Contrà ingrata sunt (vt dixi) licèt re ac specie magna videātur, quæ danti aut extorquentur, aut excidūt. Multóque gratius venit, quòd facili, quàm quod plena manu datur. Exiguum est quod in me contulit, sed amplius non potuit. At id quod dedit, magnū est: sed dubitauit, sed distulit, sed cum daret, gemuit, sed superbè dedit, sed circumtulit, & placere ei, cui præstabat, noluit: ambitioni dedit, non mihi.

CAP. VIII. SOCRATI cum multa multi pro suis quisque facultatibus offerrent: Æschines pauper auditor, Nihil inquit, dignū te quod dare tibi possim, inuenio: & hoc modo pauperē me esse sentio. Itaque dono tibi quod vnū habeo, Me ipsum. Hoc munus rogo qualecūque est,

A boni consulas, cogitésque alios cùm multum tibi darent, plus sibi reliquisse. Cui Socrates: Quid ni tu, inquit, mihi magnũ munus dederis, nisi fortè paruo te æstimas? Habebo itaq; curæ, vt te meliorem tibi reddam quàm accepi. Vicit Æschines hoc munere Alcibiadis parem diuitiis animum, & omnium iuuenum opulentorum munificentiam.

CAP. IX.

VIDES quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter angustias paupertatis. Videtur mihi dixisse: Nihil egisti fortuna, quòd me pauperẽ esse voluisti. Expediam nihilominus dignũ huic viro munus: & quia de tuo nõ possum, de meo dabo. Neque est quòd existimes illum vilem fuisse, qui precium se sui fecit. Ingeniosus adolescẽs inuenit quemadmodum Socratem sibi daret. Non quanta quæque sunt, sed à quali dẽtur, perspiciendum. Callidus non difficilem aditum præbet, immodica cupientibus: spésque improbas nihil re adiuturus verbis fouet. At eius peior est opinio, qui lingua asper, vultu grauis,
B cum inuidia fortunam suam explicauit. Colunt enim, detestantúrque fœlicem, & si potuerint, eadem facturi, odêre facientem. Coniugibus alienis nec clàm, sed apertè quidam ludibrio habitis, suas aliis permisere. Rusticus, inhumanus, ac maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis est, si quis coniugem in sella prostare vetuit, & vulgò admissis inspectoribus vehi vndique perspicuam. Si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienæ vxori æmulum præstat, hunc matronæ humilem, & sordidæ libidinis, & ancillariolum vocant. Hinc decentissimum sponsaliorum genus est adulterium: & in cõsensu vidui cœlibatus, nemo vxorem duxit, nisi qui abduxit * iam raptam. Agros spargere, auariciam recolligere certant. Nihil pensi habere, paupertatem alienam contemnere, suam timere. Nullum aliud vereri malum, non parcere iniuriis, perturbare imbecilliores vi, ac metu
C premere. Nam prouincias spoliari, & nummarium tribunal, audita vtrinque licitatione alteri addici, non mirum, quando quæ emeris, vendere gentium ius est.

* al. iam rapta spargere, sparsa recolligere, pari auaricia certant.

CAP. X.

SED longius nos impetus euehit, prouocãte materia. Itaque sic finiamus, ne in nostro seculo culpa subsidat. Hoc maiores nostri questi sunt, hoc nos querimur, hoc posteri nostri querentur, euersos esse mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas, & in omne nefas labi. At ista stant loco eodem, stabúntque, paululum duntaxat vltrò aut citrò mota, vt fluctus quos æstus accedens longius extulit, recedens interiore littorum vestigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quàm in alia peccabitur, abrumpétque frenos pudicitia: nunc conuiuiorum vigebit furor, & fœdissimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum nimius & formæ cura, præ se ferens animi deformitatem, nunc in petulantiam & audaciam erumpet, malè dispensata libertas: nunc in crudelitatem priuatam ac publicam ibitur, bellorúmque ciuilium insaniam, qua omne sanctum ac sacrum prophanetur.
D Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepisse virtus erit. Non expectãt vno loco vitia, sed mobilia & inter se * dissentia tumultuantur, pellunt inuicem, fugantúrque. Cæterùm idem semper de nobis pronũciare debebimus, malos esse nos, malos fuisse; inuitus adiiciam, & futuros esse. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores: infra ista omnia ingratus est, nisi quòd omnia ista ab ingrato animo sunt, sine quo vix vllum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue tanquam maximum crimen, ne admittas: ignosce tanquam leuissimo, si admissum est. Hæc est enim iniuriæ summa. Beneficium perdidisti. Saluum est tibi ex illo, quod est optimum, dedisti. Quemadmodum autem curandum, vt in eos potissimùm beneficia conferamus, qui gratè responsuri erunt: ita quædam, etiam si de illis malè sperabitur, faciemus, tribuemúsque, non solùm si iudicabimus ingratos fore, sed si sciemus fuisse: tanquam si filios alicui restituere potero, magno
E periculo liberatos, sine vllo meo incommodo, non dubitabo. Dignum etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam. Indignum si eripere latronibus potero, clamore sublato, salutarem vocem homini non pigebit emittere.

* al. dissidentia.

Quæ beneficia necessaria, vtilia firma, chara maiori in precio habentur, vt Corinthiorum munus, quo affectus ante solus fuerat Hercules, plurimi fecit Alexander, quamuis sibi tantũ tribuere non deberet vt coniungi se cum Hercule gloriaretur, cùm ab Herculis factis res eius gestæ longè æquitate dissiderent. Si tamen eadem in multos conferantur, videndum est vt ea diuersis, ob diuersas causas data videantur, ne fiant vulgaria. Passieni dictum.

CAP. XI.

SEQVITVR vt dicamus, quæ beneficia danda sint, & quemadmodum. Primò de-

mus necessaria, deinde vtilia, deinde iucũda atque mansura. Incipiendum est autem à necessariis. Aliter enim ad animum peruenit, quod vitam continet: aliter, quod exornat, aut instruit. Potest in eo aliquis fastidiosus esse æstimator, quo facilè cariturus est, de quo dicere licet: † Recipere non desidero, meo contentus sum: interim non reddere tantùm libet quod acceperis, sed abiicere. Ex his quæ necessaria sunt, quædam primum obtinent locũ, sine quibus non possumus viuere: quædam secundum, sine quibus non debemus: quædam tertium, sine quibus nolumus. Prima huius notæ sunt, hostium manibus eripi, & tyrannicæ iræ, & proscriptioni, & aliis periculis, quæ varia & incerta humanam vitam obsident. Quicquid horum discusserimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorẽ inibimus gratiam. Subit enim cogitatio, quantis sint liberati malis: & lenocinum est muneris, antecedens metus. Nec tamen ideò debemus tardius quẽquam seruare, quàm possumus: vt muneri nostro timor imponat pondus. Proxima ab his sunt, sine quibus possumus quidem viuere, sed vt mors potior sit, tanquam libertas & pudicitia, & mens bona. Post hæc manebimus coniunctione, ac sanguine, vsúque, & consuetudine longa, chara: vt liberos, coniuges, penates, cæteráque, quæ vsque eò animus sibi applicuit, vt ab illis quàm à vita diuelli grauius existimet. Subsequuntur vtilia, quorum varia & lata materia est. Hic erit pecunia non superfluens, sed ad sanum modum habendi parata. Hic erit honor & processus ad altiora tendentium. Nec enim vtilius quicquam est, quàm sibi vtilem fieri. Iam cętera ex abundanti veniunt, delicatos factura. In his videamus, vt opportunitate grata sint, vt non vulgaria, quæq; aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem habent, aut quæ etiam si natura preciosa non sunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maximè voluptati futurum sit, quid frequenter occursurum habenti, vt toties nobiscum, quoties cum illo sit. Vtique cauebimus, ne munera superuacua mittamus: vt fœminæ aut seni arma venatoria, aut rustico libros, aut studiis ac literis dedito retia. Æquè ex contrario circumspiciemus, ne dum grata mittere volumus, suum cuique morbum exprobratura mittamus, sicut ebrioso vina, & valetudinario medicamẽta. Maledictum enim incipit esse, non munus, in quo vitium accipientis agnoscitur.

al. Recipe. *Proxima ab his.* *Superflu.* *Ex abundanti.*

A B C

CAP. XII. SI arbitrium dandi penes nos est, pręcipuè mansura quæremus, vt quàm minimè mortale munus sit. Pauci enim sunt tam grati, vt quod acceperint, etiam si nõ vident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipso munere incurrit, vbi ante oculos est, & obliuisci sui non sinit, sed autorem suũ ingerit & inculcat. Eo quidẽ magis durata quæramus, quia nunquam admonere debemus. Ipsa res euanescentem memoriam excitet. Libentius dona bo argentum factum, quàm signatum. Libentius statuas, quàm vestem, & quod vsus breuis deterat. Apud paucos pòst remanet gratia. Plures sunt apud quos non diutius in animo sunt donata, quàm in vsu. Ergo si fieri potest, consumi munus meum nolo. Extet, hæreat amico meo, & conuiuat. Nemo tam stultus est, vt monendus sit, ne cui gladiatores aut venationem iam munere ædito mittat, & vestimenta æstiua bruma, hyberna solstitio. Si in beneficio sensus communis, tempus, locum, personas obseruet: quia momentis quædam grata & ingrata sunt: Quantò acceptius est, si id damus, quod quis nón habet, quàm cuius copia abundat? Quod diu quærit, nec inuenit, quàm quod vbique visurus est? Munera non tam preciosa, quàm rara & exquisita sint, quæ etiam apud diuitem sui locum faciunt, sicut gregalia quoque poma, etiam post paucos dies itura in fastidium, delectant, si prouenêre maturius. Illa quoque non erunt siue honore, quæ aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij.

Incurrit animo. *Gregalia.*

D

CAP. XIII. ALEXANDRO Macedoni, cum victor Orientis, animos supra humana tolleret, Corinthij per legatos gratulati sunt, & ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset Alexander hoc officii genus, vnus ex legatis: Nulli, inquit, ciuitatem vnquam dedimus alii quàm tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione, aliáque humanitate prosecutus, cogitauit, non qui sibi ciuitatẽ darent, sed cui dedissent. Et homo gloriæ deditus, cuius nec naturã, nec modũ nouerat, Herculis Liberiq; vestigia sequens, ac ne ibi quidem resistens, vbi illi defecerant, ad socium honoris sui respexit à dantibus, tanquam cœlum, quod mẽte vanissima complectebatur, teneret: quia Herculi æquabatur. Quid enim simile habebat vesanus adolescens, cui pro virtute erat fœlix temeritas? Hercules nihil sibi vicit: orbem terrarum transiuit, non concupiscendo, sed vindicando. Quid vinceret malorum hostis, bonorum vindex, terrarum marisque paccator? At hic à pueritia latro, gentiúmque vastator, tam hostium pernicies, quàm amicorum, qui summum bonum duceret,

E

A eetet, terrori esse cunctis mortalibus, oblitus non ferocissima tantùm, sed ignauissima quo-
que animalia timeri, ob virus malum.
A D propositum nũc reuertamur. Beneficium quod quibuslibet datur, nulli gratum est. CAP. XIIII.
Nemo se stabularij aut cauponis hospitem iudicat, nec conuiuam dantis epulum, vbi dici
potest: Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum sibi, & in
illum etiam inimicum, ac turpissimum hominem. Nunquid enim me dignum iudicauit?
Morbo suo morem gessit. Quod voles gratum esse, ratum effice. Quis patitur sibi imputa-
ri vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tanquam reducam liberalitatem, & frenis arctio- *Reduco.*
ribus reprimam. Illa † enim, in quantum libet, exeat: sed ea non erret. Licet ita largiri, vt *al. verò.*
vnusquisque etiam si cum multis accedit, in populo se esse non putet. Nemo non habeat
aliquam familiarem notam, per quam speret se propius admissum. Dicat, Accepi idem
B quod ille, sed vltrò. Accepi quod ille: sed ego intra breue tempus, cum ille diu meruisset.
Sunt, qui idem habeant: sed non eisdem verbis datum, non eadem comitate tribuentis.
Ille accepit, cùm rogasset: ego, cum rogarer. Ille accepit: sed facilè redditurus, sed cuius
senectus & liberorum orbitas magna promittebat. Mihi plus dedit, quãuis idem dederit:
quia sine spe recipiendi dedit. Quemadmodum meretrix ita inter multos se diuidit, vt
nemo non aliquod signum familiaris animi ferat: ita qui beneficia sua amabilia vult esse,
excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen singuli habeant aliquid, quo se cæteris
præferant. Ego verò beneficiis non obiiciam moras. Quo plura maioráque fuerint, plus
afferẽt laudis. Adsit tamen iudicium. Neque enim cordi esse cuiquam possunt, fortè ac te-
merè data. Quare si quis existimat nos, cum ista præcipimus, benignitatis fines introrsus
C referre, & illi minus laxum limitem aperire, ne perperàm monitiones nostras exaudiat:
quã enim virtutem magis veneramur, cui magis stimulos addimus, quibus verò tam con-
uenit hæc adhortatio, quàm nobis, societatem humani generis sancientibus?
Q V I D ergo est? cum sit nulla honesta vis animi, etiam si à recta voluntate incepit, nisi CAP. XV.
quam † virtutum modus fecit, veto liberalitatem nepotari. Tunc iuuat accepisse benefi- *al. virtuti.*
cium, & supinis quidem manibus, vbi illud ratio ad dignos perducit, quod non † quilibet *al. liber.*
casus & consilij indigens impetus defert: sed quod ostentare libet, & inscribere sibi. Be-
neficia tu vocas, quorum authorem fateri pudet? At illa quanto gratiora sunt, quantóque
in partem interiorem animi nunquam exitura descendunt, cum delectant, cogitantẽ ma-
gis à quo, quàm quid acceperis? Crispus Passienus solebat dicere, quorundam se iudicium
malle, quàm beneficium: quorũdam beneficium malle, quàm iudicium. & subiiciebat e-
xempla: Malo, aiebat, diui Augusti iudicium: malo Claudij beneficium. Ego verò nullius
D puto expetendum esse beneficium, cuius vtile iudicium est. Quid ergo? Non erat acci-
piendum à Claudio quod dabatur? Erat: sed sicut à fortuna, quam scires statim posse ma-
lam fieri. Quid ergo? ista inter se mixta diuidimus? Non est beneficium, cui deest pars o-
ptima, datum esse iudicio. Alioquin pecunia ingens si non ratione, nec recta voluntate
donata est, non magis beneficium est, quàm thesaurus. Multa sunt autem, quæ oportet ac-
cipere, nec debere.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANNOTATIONES
E R [illegible] IN LIBROS
SENECÆ DE BENEFICIIS.

NVllum perit.] *Sensus obscurior est. potest enim accipi: Nullum beneficiũ perit, quia* CAP. II.
qui putat aliquod perisse, is computauerat, & iam non erat beneficium. Potest & sic
intelligi: Qui perdidit, hoc ipsum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui semẽtem
facit, non queritur se perdere aliquot grana: quum hoc non expectarit, vt omnia pro-
uenirent. Liber manu descriptus habebat: Nullum perdit, qui perdi non computaue-
rat. Atque huius lectionis erit arguta sententia, si tollas verbum, Perdi: Nullum per-
dit, qui non computauerat. Hoc enim perdimus, quod decedit rationi nostræ. At beneficia non supputan-
tur. Aut si tollas particulam, Non: Nullum perdit, qui perdi computauerat, hoc est, qui hoc ipsum com-
putauerat quædam peritura. Sed prior sensus mihi magis arridet. Non dubitem affirmare, quamlibet re-

clamantibus exemplaribus,redit, à Seneca fuisse scriptum:non , reddet. Nam fructus propriè redire dicitur:vnde & reditus dicti,census annui. A

CAP. III. Græcis mancipatus.] *Editiones superiores habebant , Gratiis mancipatus. quæ lectio fuerat vtcunque tolerabilis,si quemadmodum codex manu descriptus habebat , legamus emancipatus: quasi dicat, alienus à Gratiis. Sed arbitror germanam esse lectionem , mancipatus Græcis, siue Grais, pro addictus Græcis:vt quicquid ab illis proditum fuerit,miretur.Siquidem hæc veterum Græcorum commenta sunt, quæ Seneca contemnit,sed petulantius quàm pro merito. Quid enim erat hic,quòd existimaret tot salibus exagitandum:nisi fortè totam poesin putat irridendam , quæ philosophiæ dogmata fabularum inuolucris iuuenum animis commendauit.Hunc ineptum impetum , & carpendi libidinem, ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc scriptore.*

Et spissis aut phissianis prodeant.] *Sic habebāt priores editiones.Aut phissianis,è spacio marginis suspicor in cōtextum fuisse relatum:quod nimium crebrò factum in authoribus comperi.Codex manu descriptus habebat spissatis:quod mihi magis probatur. Allusit enim ad id quod paulò antè dixerat, de pellucidis tunicis ac solutis. Solutis enim opponit præcinctas , & pellucidis spissatas.Quod enim spissatum est, minimè pellucet.Notat opinor vestes,quæ pilis extantibus hirsutæ sunt: aut hoc genus , quod nunc vulgò dicunt Viltes , quo lanæ per se coactæ vestem faciunt, & si addatur acetum, ferro resistunt,imò etiam ignibus.Meminit Plinius libro octauo , capite quadragesimooctauo. Vidimus & ipsi pueri,vestes flocis, aut pannis multiplicatis spissatas in vsu fuisse.Erant qui haberent.phryxianis.* B

Latè patentis patrimonij.] *Superiores editiones habebant , Latè patentis matrimonij. Verùm id reclamātibus licèt exemplaribus,mutare non dubitauimus.Scribam fefellit paulò antè facta matris mentio.At Seneca respexit ad Eurinomen, quæ à spaciosis pascuis dicta est Græcis , quasi Latinè dicas latipascuam.Vocem autem Græcam velut interpretans Seneca,Latè,inquit,patentis .Olim autem diuitiæ potissimùm in pecoribus erant & facultates patrimonium dicimus,matrimonium non dicimus.* C

Et cuicunque nomen non potest reddere , imponit] *Hic aliquis velut interpretans adiecerat hæc verba,aliud loco nominis proprij.Ea velut adulterina expunximus,maximè quòd non habebantur in codice manu descripto , & officium argutiæ sensus. Reddit nomen, qui meminit,ac pronunciat impositum,qui nouum fingit.*

CAP. IIII. Putemus certè paruum in genere sacrilegium.] *Si diuinare licet,fortè scriptum erat à Seneca, vt putemus contra patrem graue sacrilegium.si tam,&c. Quæ diuinatio mihi potissimùm arridet,vtpote quæ non multum recedit à scripturæ prioris vestigiis,& sensum habet argutum: certè vertitur in contra, paruum in patrem,siue parentem, & ingerere,in grauem,nisi mauis ingeri. Etenim qui volunt Charitas esse filias Iouis,putant graue sacrilegium etiam in patrem committi,si filiabus fiat iniuria.*

CAP. XV. Vero liberalitatem tecum potiri.] *Sic habebat prior editio. E' vestigiis tamen vetusti codicis, restituimus nepotari,à nepote dicto verbo,quemadmodum ab helluone dicimus helluari,à iuuene iuuenari. Sentit autem,beneficium non esse dandum ei,qui nequiter profusurus sit quod dederis.* D

IN OMNIA LVCII ANNÆI SENECÆ scripta,Fernandi Pinciani castigationes,& scholia.

IN LIBRVM PRIMVM DE BENEFICIIS.

CAP. I. LVcij Annæi Senecæ ad Ebutium Liberalem, &c.] *Docuimus in Plinianis annotationibus scribendum esse, Annæi , per diphthongum in penultima, ex auctoritate Terentiani grammatici:Annæus Seneca,& Pomponius antè secundus.* E

Sibi enim quisque debet,quod à nesciente accepit.] *Beneficium posse à nesciente dari,negat libro sexto Seneca,adiecta ratione.Item libro nono Controuersiarum : Beneficium , inquit, est,quod totum eius causa præstatur,in quem cōfertur.Proinde probo lectionem quorundam codicum , qui non legunt hîc nesciente,sed negligente. Quam videntur confirmare verba statim antè præcedentia , & ideo non est negligenter dandum.Et infra libro secundo:Nam qui negligens est in accipiendo, quum omne beneficium recens placeat,quid faciet quum prima eius voluptas refrixit.Videtur appellare Seneca negligenter dare aut accipere beneficium,non alacri & læto animo vtrumque facere.*

Quibus turpe est non reddere. Scilicet quàm multi indigni sunt luce.] *Scribe , quibus*

turpe est

A *turpe est non reddere, si licet. Quàm multi indigni sunt luce. ex vetere lectione.*

Sed vtrumlibet ex istis iudicaueris.] *Corrige, Sed vtrumlibet ex istis iudica verum. ex correctissimo exemplari cœnobij diuorum Facundi & Primitiui.*

Prout cuique visum est conuenire, deflectit.] *Verbum conuenire, superuacaneum exest, exemplari Facundi & Primitiui.*

Pasithoam appellauit.] *Scribendum Pasithæam, non Pasithoam: ex Homero quartodecimo Iliados, & vetere lectione.*

Non quia beneficia ratio commendat, vel oratio.] *Postrema duo verba, vel oratio, aduentitia putamus, ab aliquo studioso in margine libri sui scripta, adnotāte sic in alijs exēplaribus haberi, postea per incuriam librariorum in contextum relata. Cuiusmodi vitia non pauca tum in alijs, tum in hoc præcipuè autore admissa sunt, negocium non mediocre eius studiosis exhibentia.*

B Hecaton.] *Hecatonis testimonio sæpe aliàs Seneca vtitur, & plerique alij autores, vt dubitandum nō sit de integritate eius dictionis.* CAP. 5.

Manet etiam sic illis, quod in illos datum est.] *Corrigendum arbitramur, quod in illis datum est.*

Quid habet per se corona preciosum.] *Exemplar diui Francisci, speciosum legit, nō preciosum, & vt sentio, rectius. Indicant id verba paulò antè præcedētia, vt alicubi sit species recti, alicubi ipsa res.*

Difficilem aditum præbet. [*Quædam scripta exemplaria addunt negationem, non difficilem aditum præbet.* CAP. 9.

Spésque improbas nihil se adiuturis verbis fouet.] *Castiga: spésque improbas nihil re adiuturis verbis fouet: ex eisdem.*

At eius peior est opinio, qui lingua asper.] *Sunt codices qui legunt, At peior opinio, si lingua asper. Scribendum existimo, At peior opinor, qui lingua asper.*

C Nec clàm, sed apertè quidam ludibrio habitis.] *Scribendum per transpositionem verbi, quidem: nec clàm quidem, sed apertè ludibrio habitis: ex scripta lectione.*

Inhumanus ac maleuolus. [*Eadem: inurbanus, mali moris.*

Indecentissimum sponsaliorum genus est.] *Corrigendum reor, Hinc decentissimum sponsaliorum genus est: vel sic, Inde decentissimum sponsaliorum genus est.*

Nisi qui abduxit iam raptam. Agros spargere, auariciam recolligere certaor.] *Vetusta lectio, nisi qui abduxit. Iam rapta spargere. Sparsa erant, agri auaritia recolligere certāt, vt possit fortè, pari, non agri, scribi. Ceterùm hunc locum, sicuti pleraque alia huius operis, vt medium relinquimus, vt ingeniosus lector pro captu ingenij sui aut emendet, aut in meliore statu reponat.*

Sine vllo meo incommodo.] *Veteres codices non agnoscunt verbum, incommodo: sed partim legunt, sine vllo meo: partim, sine vllo meo merito.* CAP. 10.

D Iam cætera ex abundanti veniunt.] *Particula, Iam, in nonnullis exemplaribus desideratur: & pro verbo, sequemur, quod mox paulò habetur, videamus, legunt: non sequemur.* CAP. 11.

Eo quidem magis duratura quæramus.] *In quibusdam codicibus, Eóque magis duratura quæramus. In exemplari meo domestico, Gallicana manu scripto. Et eo quidem magis, &c.* CAP. 12.

Vbi illa defecerant.] *Fideliorem lectionem ducimus, vbi illi defecerāt: hoc est, Hercules, & Liber.* CAP. 13.

Morbo suo morem gessit.] *In quibusdam codicibus, Minimè, morbo suo morem gessit.* CAP. 14.

Ille accepit, quum rogasset: ego, quum rogarer.] *Quædam exemplaria, Ille accepit, quum rogasset: ego, quum non rogarem. Alia, Ille accepit quum rogasset, ego non rogaui.*

Non quod quilibet casus.] *Dictio, quod, expungenda ex vetere lectione. Alioqui legendum erat inuerso ordine, quod non quilibet casus.* CAP. 15.

E

LIBER SECVNDVS QVEMADMODVM DANDVM SIT BENEFICIVM.

INSPICIAMVS, Liberalis virorum optime, id quod ex priore parte adhuc superest, quemadmodum dandum sit beneficium: cuius rei expeditissimam videor monstraturus viam, si sic demus, quomodo vellemus accipere. Ante omnia libenter, citò, sine vlla dubitatione. Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis ægrè dimittere visus est, & sic dare, † tanquam si sibi præriperetur. Etiam si quid moræ interuenit, euitemus omni modo, ne deliberasse videamur. Proximus est autem neganti, CAP. I. *al. tanquā sibi raperet.*

qui dubitauit, nullámque iniit gratiam. Nam cum in beneficio iucundissima sit tribuē[illegible] voluntas, qui nolentem se tribuisse ipsa cunctatione testatus est, nō dedit, sed aduersus ducentem, malè retinuit. Multi autem sunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratissima sunt beneficia, parata, facilè occurrentia, vbi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecūdia. Optimum est, antecedere desiderium cuiusque: proximum, sequi. Illud melius, occupare antequam rogemur: quia cum homini probo ad rogandum os corruat, & suffundatur rubore, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus suum. Non tulit gratis, qui cum rogasset, accepit. Quoniam quidem, vt maioribus nostris, grauissimis viris, visum est, nulla res charius constat, quàm quæ precibus empta est. Vota homines parcius facerēt, si palàm facienda essent. Adeò etiam deos, quibus honestissimè supplicamus, tacitè malimus & intra nos precari.

CAP. II. *Facere gratiam, pro remittere.* Molestvm verbum est, onerosum, & demisso vultu dicendum, Rogo. Huius facienda est gratia amico, & cuicunque, quem amicum sis promerendo facturus. Properet licet: serò beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusque voluntas, & cùm intellecta est, necessitate grauissima liberenda est. Illud beneficium iucundum, victurúmque in animo scias, quod obuiam venit. Si non contingit præuenire, plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur: sed certiores facti statim promittamus, facturósque nos etiam antequam interpellaremur, ipsa festinatione approbemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tempestiuè data remedij locum obtinuit: ita quamuis leue & vulgare beneficium sit, si prestò fuerit, si proximam quamque horam non perdidit, multum sibi adiicit, gratiámque pretiosi, sed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam paratè fecit, non est dubium, quin libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit sibi animi sui vultum. B C

CAP. III. Ingentia quorundam beneficia, silentium aut loquendi tarditas, imitata grauitatem & tristitiam, corrupit, cum promitterent vultu negantium. Quantò melius, adiicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humana benignáque commendare quæ præstes. Vt illum castiges, quòd tardior in rogando fuit, adiicias licèt familiarem querelam: Irascor tibi, quòd cùm aliquid desiderasses, non olim scite me voluisti, quòd tam diligenter rogasti, quòd quenquam adhibuisti. Ego verò gratulor mihi, quòd experiri animum nostrum libuit: postea quicquid desiderabis, tuo iure exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur. Sic efficies, vt animum tuum pluris æstimet, quàm illud quicquid est, ad quod petendum venerat. Tunc est summa virtus tribuentis, tunc benignitas, vbi ille qui discessit, dicet sibi: Magnum hodie lucrum feci. Malo quòd illum talem inueni, quam si multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia via peruenisset. Huic enim animo nunquam parem referam gratiam. D

CAP. IIII. *Repræsentare, pro exhibere.* At plerique sunt, qui beneficia asperitate verborum, & supercilio in odium adducunt, eo sermone vsi, ea superbia, vt impetrasse pœniteat. Aliæ deinde post rem promissam sequuntur moræ. Nihil autem est acerbius, quàm vbi quod impetrasti, rogandum est. Repræsentanda sunt beneficia: quæ à quibusdam accipere difficilius est, quàm impetrare. Hic rogandus est, vt admoneat: ille, vt sumat. Sic vnum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittētem remanet: quia authori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hæc itaque curæ habebis, si gratè æstimari quæ præstabis voles, vt beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promissa sunt, perueniant, sine vlla, quod aiūt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Nemo in eo quod daturus es, gratiam suam facere potest, vt non tuam minuat.

CAP. V. *γνώμη.* Nihil æquè amatum, quàm diu pendere. Æquiore quidam animo ferunt præcidi spem suam, quàm trahi. Plerisque autem hoc vitium est, ambitione praua differendi promissa, ne minor sit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ ministri sunt, quos delectat superbiæ suæ longum spectaculum: minusque se iudicant posse, nisi diu multumque singulis quod possint ostendant. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia sunt. Quare verissimum existima, quod ille Comicus dixit: Quid? tu non intelligis, tantum te gratiæ demere, quantum moræ adijcis? Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit: Fac, si quid facis: Et nihil est tanti. Malo mihi iam neges: vbi in tædiū adductus animus incipit beneficium odisse, dum expectat. Potest ob id gratus esse? Quēadmodum acerbissima crudelitas est, quæ trahit pœnam: & misericordiæ genus est, citò occidere, quia tormentum vltimum finem sui secum affert, quod antecedit tempus maxima E

A xima venturi supplicij pars est: ita maior est muneris gratia, quo minus diu pependit. Est enim bonarum etiam rerum solicita expectatio. Et cùm plutima beneficia remedium alicuius rei afferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere beneficio suo tardius, manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium est libenter facientis, citò facere. Qui tardè dedit, & diem extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus & argumentum amicæ voluntatis. Tarde velle, nolentis est. *Extraheri diem.*

IN omni negocio Liberalis, non minima portio est, quomodo quicque aut dicatur, aut fiat: multum celeritas fecit, multum abstulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis est: sed in infinitum interest, vtrum excusso lacerto torqueantur, an remissa manu effluant. Gladius idem & stringit, & transforat: quàm presso articulo venerit, refert. Idem est quod datur: sed B interest, quomodo detur. Quàm dulce, quàm preciosum est si gratias sibi agi nō est passus qui dedit, si dedisse, dum dat, oblitus est: nam corripere eum, cui maximè aliquid præstes, dementia est, & inserere contumeliam meritis: Itaque non sunt exasperanda beneficia, nec quicquam illis triste miscendum. Etiam si quid erit, de quo velis admonere, aliud tēpus eligito. CAP. VI.

FABIUS Verrucosus beneficium ab homine duro asperè datum, panē lapidosum vocabat, quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum. Tyberius Cæsar rogatus à nepote M. † Ælio prætorio, vt æri alieno succurreret: edere illum sibi nomina creditorum iussit. Hoc non est donare, sed creditores conuocare. Cùm edita essent, scripsit nepoti, iussisse se pecuniam solui. Adiecta contumeliosa admonitione, effecit, vt nepos nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberauit illum à creditoribus, sibi non obligauit. Aliquid C Tyberius secutus est, puto noluit plures esse, qui idem rogaturi concurrerent. Ista fortasse efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates, pudore reprimendas. Beneficium verò danti, tota alia sequenda est via. CAP. VII. *al. Accio.* *al. Ællio.*

OMNI genere quod des, quo sit acceptius, adornandum est. Hoc verò non est beneficiū dare, reprehendere est: vt in transitu de hac quoque parte dicam quid sentiam. Ne principi quidem satis decorum est, donare ignominiæ causa. Tametsi † inquietudinem Tyberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot postea, qui idem rogarent, inuenti sunt: quos omnes iussit reddere in senatu æris alieni causas, & ita illis certas summas dedit. Non est illud liberalitas: censura est, auxilium est, principale tributū est. Beneficium non est, cuius sine rubore meminisse nō possum. Ad iudicem missus sum, vt impetrarem, causam dixi. CAP. VIII. *al. inquiet. Tyberius ne hoc quidem modo quod vitabat potuit.*

D PRAECIPIUNT itaque omnes autores sapiētiæ, quædā beneficia palàm dāda, quædā secretò. Palàm, quæ consequi gloriosum est: vt militaria dona, & honores, & quicquid aliud notitia pulchrius fit. Rursus quæ non producunt, nec honestiorem faciunt, sed succurrunt infirmitati, egestati, ignominiæ, tacitè dāda sunt: vt nota sint solis, quibus prosunt. Interdum & ipse qui iuuatur, fallendus est: vt habeat, nec à quo acceperit, sciat. CAP. IX.

ARCESILAUS, vt aiūt, amico pauperi, & paupertatē suam dissimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti, deesse sibi in sumptum ad necessarios vsus, cùm clàm succurrendum iudicasset, puluino eius ignorantis sacculum subiecit, vt homo inutiliter verecūdus, quod desiderabat, inueniret potius quàm acciperet. Quid ergo? ille nesciet à quo acceperit? Primum nesciat, si hoc ipsum beneficij pars est. Deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat & illius autorem. Denique ille nesciet accepisse se, ego sciam E me dedisse. Parum est, inquis. Parum, si fœnerate cogitas. Sed si dare quo genere accipienti maximè profuturum erit, dabis. Contentus eris te teste. Alioquin non benefacere delectat, sed videri bene fecisse. Volo, inquis, sciat. Debitorem quæris. Volo vtique sciat. Quid si illi vtilius est nescire, si honestius, si gratius, non in aliam partem abibis? Volo vt sciat. Ita tu hominem non seruabis in tenebris? Non nego, quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis voluntate. Sin adiuuari illum & oportet, & pudet, si quod præstamus, offendit: nisi absconditur, beneficium in acta non mitto. Quid ni ego illi sum indicaturus me dedisse: cum inter prima præcepta, ac maximè necessaria sit, ne vnquā exprobrem, imò ne admoneam quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex est. Alter statim obliuisci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum, & premit frequens meritorum commemoratio. CAP. X.

LIBET exclamare, quod ille Triumuirali proscriptione seruatus à quodam Cæsaris CAP. XI.

amico exclamauit,cùm superbiam eius ferre non posset:Redde me Cæsari.Quousque di-
ces:Ego te seruaui,ego te eripui morti?istud si meo arbitrio memini,vita est: si tuo, mors
est.Nihil tibi debeo,si me seruasti,vt haberes,quem ostenderes. Quousque me circundu-
cis?quousque obliuisci fortunæ meæ non finis? Semel in triumpho ductus essem. Non est
dicendum,quid tribuerimus.Qui admonet,repetit. Non est instandum, non est memo-
riæ reuocãdum:nisi vt aliud dando,prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus.
Qui dedit beneficium,taceat:narret,qui accepit. Dicetur enim, quod illi vbique iactanti
beneficium suum:Num negabis,inquit,te recepisse?& cum respondisset, Quando? Sæpe
quidem,inquit,& multis locis:id est,quoties & vbicunque narrasti. Quid opus est eloqui?
quid alienum occupare officium?Est qui istud facere honestius possit:quo narrante,& hoc
laudabitur,quod ipse non narras. Ingratum me iudicas,si istud te tacente, nemo sciturus
est. Quod adeò non est committendum, vt etiam si quis coram nobis narrabit, respon- B
dẽdum sit:Dignissimus quidem ille est maioribus beneficiis,quæ ego magis velle me scio
al. venili-ter. præstare,quàm posse. Et hæc ipsa non † venaliter,nec ea figura, qua quidam reijciunt, quæ
magis ad se volunt attrahere. Deinde adijcienda omnis humanitas. Perdet agricola quod
sparsit,si labores suos destituet in semine. Multa cura sata producuntur ad segetem. Nihil
in fructum peruenit, quod non à primo vsque ad extremum æqualis cultura prosequitur.
Eadem beneficiorum est conditio. Nunquid vlla maiora possunt esse, quàm quæ in libe-
ros patres conferunt? Nec tamen tuta sunt,si in infantia deserantur, nisi longa pietas mu-
nus suum nutriat. Eadem cæterorum beneficiorum conditio est: nisi illa adiuueris, per-
des. Parum est dedisse, fouenda sunt. Si gratos vis habere quos obligas,non tantùm des
al. sed vt ames. oportet beneficia, † sed ames. Præcipuè,vt dixi,parcamus auribus. Admonitio tædium fa-
cit,exprobratio odium. Nihil æquè in beneficio dando vitãdum est,quàm superbia. Quid C
opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? Ipsa res te extollit. Detrahenda est inanis
iactatio. Res loquentur,nobis tacentibus, Non tantùm ingratum, sed inuisum est benefi-
cium,superbè datum.

CAP. XII. CAESAR dedit vitam Pompeio Pœno,si dat,qui nõ aufert: deinde absoluto & agen-
al. porrexit ad osculandum. ti gratias, † porrexit osculandum sinistrum pedem. Qui excusant eum, negant id insolen-
tiæ causa factum: aiunt socculum auratum, imò aureum margaritis distinctum ostendere
eum voluisse. Ita prorsus:quid hîc contumeliosum est,si vir cõsularis aurum,& margaritas
osculatus est, & alioquin nullam partem corpore eius electurus,quam purius oscularetur,
homo natus in hoc,vt mores liberæ ciuitatis Persica seruitute mutaret? Parum iudicauit,
si Senator senex submissis honoribus,in conspectu principũ supplex sibi,eo more iacuisset,
al. hostibus. quo victi hostes † victoribus iacuêre. Inuenit aliquid infra genua,quo libertatem detrude- D
al. Et quidem litiget, al. dicitet. ret. Non hoc est rẽpub. calcare? † Equidem dicit aliquis: Non potest ad rem pertinere,sini-
stro pede. Parum enim fœdè,furiosèque insolens fuerat,qui de capite consularis viri soc-
al. pedes suos. al. pictos soccos. catus audiebat,nisi os Senatoris ingessisset Imperator † pigros suos.

O' SVPERBIA magnæ fortunæ. O' stultissimum malum: vt à te nihil accipere iuuat,
Videtur agros pedes dixisse pigros. Nam hinc pigri vocẽ deductã putant. † vt omne beneficium in iniuriam conuertis,vt te omnia, nimia delectant,vt te omnia de-
decent,quoque altius te subleuasti,hoc depressior es. Ostendisq; te non agnoscere ista bo-
na,quibus tantum inflaris. Quicquid das,corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tan-
topere te supinet,quid vultum,habitumq; oris peruertat,vt malis habere personam,quàm
faciem. Iucunda sunt,quæ humana fronte,leni,placidaque tribuuntur:quæ cum daret mi-
hi superior,non exultauit supra me,sed quàm potuit, benignissimus fuit, descenditque in
ęquum,& detraxit muneri suo pompam,obseruauit idoneum tempus,vt in occasione po- E
CAP. XIII. tius,quàm in necessitate succurreret. Vno modo persuadebimus, ne beneficia insolentia
al. & al. quo. perdant,si ostenderimus non ideò videri maiora, † quia tumultuosius data sunt, ne ipsos
quidem ob id cuiquam posse maiores videri. Vanam esse superbiæ magnitudinem,& quæ
in odium, etiam amanda perducat.

Iniecerat leuiter, l. j. C. j. non esse beneficium longua mora extrahendum, quia spem de die in diem qui ducit, de beneficio plurimum detrahit: Nunc vero subtilius ea omnia, in quæ beneficus incurreret, ostenderet,remouet,vt rogantis preces,quas cum pudor & dolor exprimat. Hoc labore tanquam mercede satis emitur,quod aufertur beneficiũ. Anteuertere preces perquam est liberale,aut eas progredi lõgius non permittere. sed quod tardius putatur & diffidentius blande expostulare. Nam quod tristius datur,id quale sit, Fabius Verrucosus facete dixit: & Tiberius,cùm in Nepotis, tum in aliorum multorum ære alieno

dissoluendo

A *dissoluendo, comprobauit. Verecundæ egestati est subueniendum, quam ob humanitatem bene audit Arcesilaus, beneficium dandum est à contumeliæ ægritudine purum & sanum, quod quia non fecit, vituperatur Imp. Claudius.*

SVNT quædam nocturna impetrantibus: quæ non dare, sed negare, beneficium est. CAP. 14.
Æstimabimus itaq; vtilitatem potius, quàm voluntatem petẽtium. Sæpe enim noxia concupiscimus, nec despicere quàm perniciosa sunt licet: quia iudicium interpellat affectus. Sed eum subsedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui consilia fugat, cecidit, detestamur perniciosos malorum munerum autores: vt frigida ægris negamus, & lugentibus, ac sibi iratis ferrum, aut amantibus, quicquid contra se vsurus ardor petit. sic ea, quæ nocitura sunt, impensè ac submissè, nonnunquam etiam miserabiliter rogantibus, perse-
B uerabimus non dare. Tum initia beneficiorum suorum spectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantùm accipere, sed etiam accepisse delectet. Multi sunt qui dicant: Scio hoc illi non profuturum, sed quid faciam? rogat, resistere precibus eius non possum. Viderit de se, non de me queretur. Falsum est: imò de te, & meritò, cum ad mentem bonam redierit, cum † accẽsio illa, quæ animum inflammabat, se remiserit. Quid ni eum oderit, à quo in damnum, ac periculum suum adiutus est? Exorari in perniciem rogantium, sæua bonitas est. Quemadmodum pulcherrimum opus est, etiam inuitos, nolẽtesque seruare: ita rogantibus pestifera largiri, blandum & affabile odium est. Beneficium demus, quod vsu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum vertatur. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ sciam: ne in societate turpis facti, aut consilij inueniar. *Fortè, accessio: vt sit allusio ad paroxysmos febrium.*
C Si potero, reuocabo: sin minus, non iuuabo scelus. Siue illum ira, quò non debebat, impellit, siue ambitionis calor abducit à tutis: non committam, vt possit quandoque dicere, Ille amando me occidit.

SAEPE nihil interest inter amicorum munera, & hostium † vota. Quicquid illi accidere optant: in id horum intempestiua indulgentia impellit, atque instruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequentissimè) vt nihil intersit inter odium & beneficium? Nunquam in turpitudinem nostrã reditura, tribuamus. Cùm summa amicitia sit, amicum sibi æquare, vtrique simul consulendum est. Dabo egenti, sed vt ipse non egeam. Succurram perituro, sed vt ipse non peream: nisi si futurus ero magni hominis, aut magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo quod turpiter peterẽ. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam vt qui quod dedit, imputat, gratiã destruit: ita qui quantum det, ostendit, munus suum non commendat, sed exprobrat. Respiciendæ sunt cuique CAP. 15. *al. acta.*
D facultates suæ, viresque: ne aut plus præstemus, quàm possumus, aut minus. Æstimanda est eius persona, cui damus. Quædam enim minora sunt, quàm vt exire à magnis viris debeant: quædam accipiente minora sunt. Vtriusque itaque personam confer tecum. Inter illa quæ donabis examina, nunquid aut danti graue sit, aut † paucum. Nunquid rursus qui accepturus est, aut fastidiat, aut non capiat. *al. parum.*

VRBEM cuidam Alexander donabat vesanus, & qui nihil animo nisi grande concepit. CAP. 16.
Cum ille cui donabatur, seipsum mensus, tanti muneris inuidiam refugisset, dicens non conuenire fortunæ suæ: Non quæro, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare. Animosa vox videtur: & cum regia sit, est stultissima. Nihil enim per se quenquam decet. Refert quid, cui, quando, quare, vbi, &c. sine quibus facti ratio non constabit. Tumidissimum animal, si illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habetur personarum ac dignitatum proportio. Et cum sit vbique virtutis modus, æquè peccat quod excedit, quàm quod deficit. Liceat istud sanè tibi, & te in tantum fortuna sustulerit, vt † cõgiaria tua vrbes sint: quas quãto maioris animi fuit non capere quàm spargere, est tamen aliquis minor, quàm vt in sinum eius condenda sit ciuitas. E *Aequè quã* *al. cõngia.*

AB Antigono Cynicus petit talentum. Respondit, plus esse, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulsus petit denarium. Respondit, minus esse, quàm quod regem deceret dare. Turpissima est eiusmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. In denario regem, in talento Cynicum respexit: cum posset & denarium tanquam Cynico dare, & talentum tanquam rex. Vt sit aliquid maius, quàm quod Cynicus accipiat, nihil tam exiguum est, quod non honestè regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probo. Est enim intolerabilis res, poscere nummos, & contemnere. Indixisti pecuniæ odium: hoc professus es, hanc personam induisti, agenda est. Iniquissimum est, te pecuniam sub gloria egestatis CAP. 17.

acquirere. Aspicienda ergo non minus sua cuique persona est, quàm eius, de quo iuuando quis cogitat. Volo Chrysippi nostri vti similitudine de pilæ lusu: quam cadere non est dubium, aut mittentis studio, aut accipientis. Tunc cursum suum seruat, vbi inter manus vtriusque aptè, ab vtroque & iactata & excepta versatur. Necesse est autem lusor bonus, aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio est, nisi vtrique personæ, dantis & accipientis aptatur, nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, vt debet. Si cum exercitato & docto negocium est, audacius pilam mittemus: vtcunque enim venerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tyrone & indocto: non tam rigidè, nec tam excussè, sed languidius, & in ipsam eius dirigentes manum, remissè occurremus. Idem faciendum est in beneficiis. Quosdam doceamus, & satis iudicemus, si conantur, si audent, si volunt. Facimus autem plerunque ingratos, & vt sint, fauemus: tanquam ita demum magna sint beneficia nostra, si gratia illis referri non potuit: vt malignis lusoribus propositum est, collusorem traducere, cum damno scilicet ipsius lusus, qui non potest, nisi consentitur, extendi. Multi sunt tam prauæ naturæ, vt malint perdere quæ præstiterunt, quàm videri recepisse, superbi & imputatores. Quanto melius, quantoque humanius id agere, vt illis quoque partes suæ constent, & fauere, vt gratia sibi referri possit, benignè omnia interpretari, gratias agentem, non aliter quàm si referat audire, præbere se facilem, ad hoc, vt quem obligauit, etiam exolui velit? Malè audire solet fœnerator, si acerbè exigit: æquè si in recipiendo tardus, ac difficilis moras quærit. Beneficium tam recipiendum est, quàm non exigendum. Optimus ille, qui dedit facilè nunquam exigit. Reddi gauisus est, bona fide quid præstitisset, oblitus, qui accipientis animo recepit. A B

Dum nihil est quod ei cui das sit inutile, is quāuis contendat vehementer, vt quod petit, id si accipiat maximi beneficij, sed ad punctum temporis, loco ponat. Est eius habenda ratio cui benigne facias: qua in re fecit imprudentius Alexander, quàm Antigonus qui exclusit & elusit Cynicum dignum qui accipitis huiusmodi ioci pungeretur aculeo. Chrysippi similitudo à lusu pilæ inducta, demonstrat quæ debeat esse mutui beneficij societas, quæ continebitur arctius & aptius, si referendæ gratiæ facultas cum laude coniuncta, non præripiatur. C

CAP. 18. QVIDAM non tantùm dant beneficium superbè, sed etiam accipiunt: quod non est committendum. Iam enim transeamus ad aliam partem, tractaturi quomodo se gerere homines in accipiendis beneficiis debeant. Quodcunque ex duobus cōstat officium, tantundem ab vtroque exigit. Qualis pater esse debeat, cùm inspexeris, scies non minus operis illic superesse, vt dispicias, qualem esse oporteat filium. Sunt aliquæ partes mariti, sed non minores vxoris. Inuicem ista quantum exigunt, præstant, & parem desiderant regulam: quæ, vt ait Hecaton, difficilis est. Omne enim honestum in arduo est, etiam quod vicinum honesto est. Non enim tantùm fieri debet, sed ratione fieri. Hac duce, per totam viam eundum est. Minima maximaq; ex huius consilio gerenda sunt: quomodo hæc suaserit, dandum. Hæc autem hoc primùm censebit, non ab omnibus accipiendum. A' quibus ergo accipiemus? Vt breuiter tibi respondeam: ab his, quibus dedisse videamur. Nam etiam maiore delectu quærēdum est, cui debeamus, quàm cui præstemus. Nam vt non sequantur vlla incōmoda (subsequuntur autē plurima) graue tormentū est debere, cui nolis. Contrà iucundissimum est ab eo accepisse beneficium, quem amare etiam post iniuriam possis. Illud verò homini verecūdo & probo miserrimum est, si eum amare oportet, quem non iuuat. Totiens admoneam necesse est, non loqui me de sapiētib. quos quicquid oportet, iuuat, qui animum in potestate habent, & legem sibi, quam volūt, dicunt, & quam dixerunt, seruant: sed de imperfectis hominibus, honestam vitam sequi volentibus, quorum affectus sæpe contumaciter parent. Itaq; eligendus est, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentius quærendus beneficij quàm pecuniæ creditor. Huic enim reddendum est, quantū accepi: & si reddidi, solutus sum ac liber. At illi plus soluendum est: & nihilominus etiam relata gratia, cohæremus. Debeo enim, cum reddidi, rursus incipere: monetq; amicitia non recipere indignum. Sic est beneficiorū quidem sacratissimū ius, ex quo amicitia oritur. Non semper, inquit, mihi licet dicere, Nolo: aliquando beneficiū accipiendum est & inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus: qui munus suum fastidire te, iniuriā iudicaturus est. Non accipiam. Eodem loco pone latronem & piratā, quo regē, animum latronis ac piratæ D E

A ac piratæ habentem. Quid faciam? Parum dignus eſt, cui debeam. Cum eligendum dico
cui debeas, vim maiorem & metum excipio: quibus adhibitis, electio perit. Si liberum eſt
tibi, ſi arbitrij tui eſt, vtrum velis, an non, id apud te ipſe perpendes. Si neceſſitas tollit ar-
bitrium, ſcies te non accipere, ſed parere. Nemo † in id accipiendo obligatur, quod illi re- al. enim id.
pudiare non licuit. Si vis ſcire, an velim, effice, vt poſſim nolle. Vitam tamẽ tibi dedit. Non
refert quid ſit, quod datur, niſi à volente volenti detur. Si ſeruaſti me, non ideo ſeruator es. Seruator.
Venenum aliquando pro remedio fuit, non ideo numeratur inter ſalubria. Quędam pro-
ſunt, nec obligant.

Tvber quidam tyranni gladio diuiſit, qui ad eum occidendum venerat. Non ideo CAP. 19.
illi tyrannus gratias egit, quòd rem, quam medicorum manus reformidauerant, nocendo
ſanauit. Vides non eſſe magnum in ipſa re momẽtum. Quoniam non videtur dediſſe be-
B neficium, qui malo animo profuit. Caſus enim beneficium, eſt hominis iniuria. Leonem
in amphitheatro ſpectauimus, qui vnum è beſtiariis agnitum, cum quondam eius fuiſſet
† magiſter, protexit ab impetu beſtiarum. Non ergo eſt beneficium † ferre auxilium? Mi- al. miniſter.
nimè: quia nec voluit facere, nec benefaciendi animo fecit. Quo loco feram poſui, tyran- al. fera.
num pone. Et hic vitam dedit, & illa: nec hic, nec illa beneficium. Quia non eſt beneficium
accipere, cogi. Non eſt beneficium debere, cui nolis. Antè des oportet mihi arbitriũ mei,
deinde beneficium.

Dispvtari de Marco Bruto ſolet, an debuerit accipere à diuo Iulio vitam, cùm oc- CAP. 20.
cidendum eum iudicaret. Quam rationem in occidendo ſecutus ſit, aliàs tractabimus. Mi-
hi enim, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſti-
C tutione Stoica ſe egiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus ciuitatis ſtatus ſub re-
ge iuſto ſit: aut ibi ſperauit libertatem futuram, vbi tam magnum præmium erat & impe-
randi, & ſeruiendi: aut exiſtimauit ciuitatem in priorem formam poſſe reuocari, amiſſis
priſtinis moribus: futuramq; ibi æqualitatem ciuilis iuris, & ſtaturas ſuo loco leges, vbi vi-
derat tot milia hominum pugnantia, non an † ſernirent, ſed vtri ſeruirent. Quanta verò il- † al. ſeruirent ſeruitutem.
lum aut rerum naturæ, aut vrbis ſuæ tenuit obliuio, qui vno interempto, defuturum credi-
dit alium, qui idem vellet: cum Tarquinius eſſet inuentus poſt tot reges ferro ac fulmini-
bus occiſos. Sed vitam accipere debuit: ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui
in ius dandi beneficij iniuria venerat. Non enim ſeruauit is qui non interfecit, nec benefi-
cium dedit, ſed miſſionem.

Illvd magis venire in diſputationem poteſt † aliquando, quid faciẽdum ſit captiuo, CAP. 21. al. aliquã.
cui redemptionis precium homo proſtituti corporis & infamis repromittit. Patiar me ab
D impuro ſeruari? Seruatus denique, quam illi gratiam referam? Viuam cum obſcœno? Non
viuam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo tali accipiam pecu-
niam, quam pro capite dependam. Accipiam autem tanquam creditum, non tanquam be-
neficium. Soluam illi pecuniam: & ſi occaſio fuerit ſeruãdi, periclitantem ſeruabo: in ami-
citiam, quæ ſimiles iungit, non deſcendam. Nec ſeruatoris illum loco numerabo, ſed fœ-
neratoris: cui ſciam reddendum quod accepi. Eſt aliquis dignus, à quo beneficium acci-
piam: ſed danti nociturum eſt, ideò non accipiam. Quia ille paratus eſt mihi cùm incom-
modo, aut etiam periculo ſuo prodeſſede, fenſurus eſt me reum: ſed illo patrocinio, regem
ſibi eſt facturus inimicũ. Inimicus ſim, ſi cùm ille pro me periclitari velit, ego, quod faci-
lius eſt, non facio, vt ſine illo pericliter. Ineptũ & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum
Arceſilai, quem ait à filiofamiliâs oblatam pecuniam non accepiſſe, ne ille patrem ſordi-
E dum offenderet. Quid fecit laude dignum? quòd furtum non recepit? quòd maluit non
accipere, quàm reddere? Quæ eſt enim alienam rem non accipere moderatio? Si exemplo
magni animi opus eſt, vtamur Gręcini Iulij viri egregij, quem † Cæſar occidit ob hoc vnũ, al. Xerxes.
quòd melior vir erat, quàm eſſe quenquam tyranno expediret. Is cum ab amicis conferen-
tibus ad impenſam ludorum pecunias acciperet, magnam pecuniam à Fabio Perſico miſ-
ſam, non accepit. Et obiurgantibus his, qui non æſtimabant mittentem, ſed miſſa, quòd re-
pudiaſſet: Ego, inquit, ab eo beneficium accipiam, à quo propinationem accepturus non
ſim? Cumq; illi Rebilus conſularis, homo eiuſdem infamiæ, maiorem ſummam miſiſſet,
inſtaretq;, vt accipi iuberet: Rogo, inquit, ignoſcas: & à Perſico non accepi.

Vtrvm hoc munera accipere eſt, an ſenarum legere? Cùm accipiendum iudicaueri- CAP. 22.
mus, hilares accipiamus, profitentes gaudium: & id danti manifeſtum ſit, vt fructum præ-
ſentem capiat. Iuſta enim cauſa lætitiæ eſt, lætum amicũ videre: iuſtior, feciſſe. Gratè ad

nos perueniſſe indicemus,effuſis affectibus: quod non ipſo tantùm audiente, ſed vbique A teſtemur. *Penſio.* Qui gratè beneficium accepit, primam eius penſionem ſoluit.

Hactenus cum is eſt,qui dant beneficium,ijs nunc, quibus,fit bene verba fiunt. Omnino noſter dicit aliud quàm ille Chteſipho Terentianus, non enim abs quouis homine accipere beneficium gaudeas: quia beneficium eſt mutuum communis amoris vinculum,quod cum improbo virum bonum nec poteſt nec debet copulare.Si tamen vir bonus recuſare non poteſt,accipiat ſane,ne malum habeat.Nam quod ita datur, non beneficium eſt,quia voluntarium non eſt. An Brutus à Ceſare vitam accipere debuerit,quaſi non liqueat,amplius noſter pronunciat, Brutum tamen hanc ob cædem imprudentiæ condemnat, & contempto Hecatonis exemplo factum Iunij & dictum ita probat, hoc vt ex viro non vtendum eſſe improborum beneficiis,intelligas.

B

CAP. XXIIII. SVNT quidam, qui nolunt niſi ſecretò accipere, teſtem beneficij & conſcium vitant: quos ſcias licet malè cogitare. Quomodo danti in tantùm producenda noticia eſt muneris ſui,in quantum delectatura eſt, cui datur, ita accipienti adhibenda concio eſt. Quod pudet debere,ne acceperis. Quidam furtiuè agunt gratias,& in angulo,& ad aurem.Non eſt iſta verecundia,ſed inficiãdi genus.Ingratus eſt,qui remotis arbitris, agit gratias. Quidam *[Nomina fieri.]* nolunt nomina ſecum fieri,nec interponi pararios, nec ſignatores aduocari,nec chirographum dare.Idem faciunt,qui dant operam,vt beneficium in ipſos collatum, quàm ignotiſſimum ſit.Verentur palàm ferre,vt ſua potius virtute, quàm alieno adiutorio conſecuti dicãtur.Rariores in eorum officiis ſunt,quibus† *[al. iã ante dignitatẽ.]* aut vitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, grauiorem ſubeunt ingratorum.

CA. XXIIII. ALII peſſimè loquuntur de optimè meritis.Tutius eſt quoſdam offendere,quàm demeruiſſe. C Argumentum nihil debentium, odio quærunt. Atqui nihil magis præſtandum eſt, quàm vt memoria nobis meritorum hæreat, quæ ſubinde† *[al. refricãda.]* reficienda eſt:quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit. Nec delicatè accipiendum eſt, nec ſubmiſſè & humiliter. Nam qui negligens eſt in accipiendo, cùm omne beneficium recens placeat, quid faciet,cum prima eius voluptas refrixit? Alius accepit faſtidioſè, tanquam qui dicat: Non mihi opus eſt, ſed quia tam valde vis,faciam tibi mei poteſtatem. Alins ſupinè,vt dubium præſtanti relinquat,an ſenſerit.Alius vix labra diduxit, & ingratior, quàm ſi tacuiſſet,fuit.Loquendum pro magnitudine rei impenſius,& illa adiiciẽda: Plures quàm putas, obligaſti. Nemo enim non gaudet beneficium ſuum latius patêre. Neſcis quid mihi præſtiteris:ſed ſcire te oportet,quanto plus ſit quàm æſtimas. Statim gratus eſt, qui ſe onerat: Nunquam tibi gratiam referre potero. Illud certè non deſinam vbique confiteri, me referre non poſſe. D

CAP. XXV. NVLLO magis Cæſarem Anguſtum demeruit,& ad alia impetranda facilem ſibi reddidit Futnius,quàm quòd cùm patri Antonianas partes ſecuto,veniam impetraſſet,dixit: Hanc vnam Cæſar habeo iniuriam tuam,effeciſti vt viuerem, & morerer ingratus. Quid eſt tam grati animi,quàm nullo modo ſibi ſatisfacere,nec ad ſpem quidem exequẽdi vnquam beneficij accedere? His atque eiuſmodi vocibus id agamus, vt voluntas non lateat, ſed aperiatur, vt luceat. Verba ceſſent licèt,ſi quemadmodum debemus affecti ſumus, cõſcientia eminebit in vultu.Qui gratus futurus eſt,ſtatim dum accepit, de reddendo cogitat.Chryſippus quidem dicit, illum velut in certamen curſus compoſitum, & carceribus incluſum,operire debere ſuum tempus,ad quod velut dato ſigno proſiliat.Etquidem magna illi celeritate opus eſt,magna contentione,vt conſequatur antecedentem.

CAP. XXVI. VIDENDVM eſt nunc,quid maximè faciat ingratos. Aut† *[al. nimium ſui ſuſpectũ]* nimius ſui ſuſpectus, & E inſitum mortalitati vitium,ſe ſuaque mirandi:aut auiditas,aut inuidia. Incipiamus à primo.Nemo non benignus eſt ſui iudex. Inde eſt, vt omnia meruiſſe ſe exiſtimet, & inſolutum accipiat,nec ſatis ſuo precio ſe æſtimatum putet. Hoc mihi dedit:ſed quàm ſerò, ſed poſt quot labores? Quanto conſequi plura potuiſſem,ſi illum aut illum,aut me colere maluiſſem? Non hoc ſperaueram.In turbam coniectus ſum, tam exiguo dignum me iudicauit,honeſtius præterire fuit.

CAP. XXVII. CN. Lentulus augur,diuitiarum maximum exemplum,antequam illum libertini pauperem facerent (Hic quater milies ſeſtertiûm ſuum vidit,propriè dixi:nihil enim amplius quàm vidit) ingenij fuit tam ſterilis, quàm animi. Cùm enim eſſet auariſſimus, nummos citius emittebat, quàm verba:tanta illi inopia erat ſermonis. Hic cum omnia incrementa

ſua diuo

A sua diuo Augusto deberet, ad quē attulerat paupertatē, sub honore nobilitatis laborātem, princeps iam ciuitatis,& pecunia,& gratia, subinde Augusto solebat queri, dicēs à studiis se abductum. Nihil tantum in se congestū esse,quantum perdidisset,relicta eloquētia. At illi inter alia hoc quoque diuus Augustus præstiterat, quòd illū derisum à labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quenquam esse gratum. Nunquam enim improbæ spei, quod datur,satis est. Et maiora cupimus,quo maiora venerunt: multóque concitatior est auaricia,in magnarum opum congestu collocata; vt flammæ † infinito acrior vis est; quo *al.infinitā.* ex maiore incendio emicuit. Aequè ambitio non patitur quenquam in ea mensura honorum conquiescere,† qua quondam eius fuit impudens votum. Nemo agit de tribunatu *al. quæ.* gratias, sed queritur, quòd non est ad præturam vsque perductus. Nec hæc grata est, si deest consulatus. Nec † hic quidem satiet, si vnus est: vltra se cupiditas se porrigit, & fe- *al. hoc.*
B licitatem suam non intelligit: quia non vnde venerit, respicit, sed quò tendat. Omnibus his vehementius & importunius malum est inuidia, quæ nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præstitit: sed illi plus, sed illi maturius: & deinde nullius causam agit, contra omnes sibi fauet.

QVANTO est simplicius,quantó † prius;beneficium acceptum augere: scire neminē *CAP. 28.* tanti ab alio,quanti à seipso æstimari. Plus accipere debuissem, sed illi facile non fuit plus *al. prudentius.* dare. In multos diuidēda liberalitas erat. Hoc initium est. Boni consulamus,& animū eius gratè excipiēdo euocemus. Parum fecit,sed sæpius faciet. Illū mihi prætulit,& me multis. Ille non est mihi par virtutibus, nec officiis, sed habuit suam venerem. Querēdo non efficiam,vt maioribus dignus sim,sed vt datis indignus. Plura illis hominibus turpissimis data sunt. Quid ad rem? quàm rarò fortuna iudicat? Quotidie querimur,malos esse felices. Sæ-
C pe quæ agellos pessimi cuiusque transierat, optimorum virorum segetem grādo percussit. Fert sortem suam quisq;, vt in cæteris rebus, ita in amicitiis. Nullum est tam plenū beneficium,quod non vellicare malignitas possit. Nullū tam angustum,quod non bonus interpres extendat. Nunquā deerunt causæ querendi si beneficia à deteriore parte spectaueris.

VIDE quàm iniqui sunt diuinorum munerum æstimatores. Et quidem professi sapien- *CAP. 29.* tiam queruntur, quòd non magnitudine corporis æquemus elephātes, velocitate ceruos, leuitate aues, impetu tauros: quòd solidior sit cutis beluis, decentior damis, † dēsior vrsis, *al. depressior.* mollior fibris: quòd sagacitate nos narium canes vincant, quòd acie luminum aquilæ, spacio ætatis corui, multa animalia nandi † felicitate. Et cùm quædam nec coire quidem in *al. facilitate.* † idem natura patiatur, vt velocitatem corporum & vires pares animalibus habeamus, ex *al. id.* diuersis accidentibus bonis, hominē non esse compositum, iniuriam vocant: & in negli-
D gētes nostri deos querimoniam iaciunt, quòd non bona valetudo, & virtus inexpugnabilis data sit, quòd non futuri scientia. Vix sibi temperant, quin eousque impudētiæ prouehantur, vt naturam oderint, quòd infra deos sumus, quòd non in æquo illis stetimus. Quāto satius est ad contemplationem tot, tantorúmque beneficiorum reuerti,& agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt † secula sortiri, quòd terrenis præfecerunt. Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum potestas penes non est: Quicquid nobis negatum est, dari non potuit. Proinde quisquis es iniquus æstimator sortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noster, quanto valentiora animalia sub iugum mittimus, quanto velociora † assequamur, quàm nihil sit mortale, non sub ictu nostro positū. *al. secūdas.* *al. cōsequamur.* Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodē quo intendit momento peruium est, sideribus velociorem, quorum post multa secula futuros cursus antecedit. Tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum super alias aceruatarum.
E Circum eas licet cuncta: & quia nihil totū inuenies, quod esse te malles, ex omnibus singula excerpas, quæ tibi dari velles. Ita bene æstimata naturæ indulgentia, confitearis necesse est, in deliciis te illi fuisse. Ita est: charissimos nos habuerunt dij immortales, habéntque. Et qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non † debuimus. *Proximus ab hoc.* *non debuimus, scilicet accipere.*

HAEC, mi Liberalis, necessaria credidi, vt † dicerem, & quia loquēdum aliquid de ma- *CAP. 30.* gnis beneficiis erat, cùm de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam inter cætera, *al. diceré.* huius detestabilis vitij audacia. Cui enim respōdebis gratè, quod munus existimabis magnum, aut reddendum, qui summa beneficia spernit? Cui salutem, cui spiritum debebit, qui vitam accepisse se à diis negat, quā quotidie ab illis petit? Quicunq; ergo gratos esse docet, & hominum causam agit, & deorum: quibus nullius rei indigentibus, positis extra

desideriũ,referre nihilominus gratiã possumus. Non est, quòd quisquam excusationem
al.petat. mẽtis ingratæ ab infirmitate atq; inopia † eruat,& dicat:Qoid enim faciam, & quomodo?
al. Referre quando superioribns,dominísque rerum omnium gratias referam ? † Referre facile est, si
gratiam. auarus es sine impendio : si iners,opera.Eodem qoidem momẽto, quo obligatus es, si vis,
cum quolibet paria fecisti : quoniam qui libenret beneficium accepit,reddidit.

Quod acceperis munus, id tibi verbis ornandum est & amplificandum, fecit vt Firmius qui perquã liberaliter & acutè gratias egit Augusto, cuius maximis beneficiis cùm vteretur Lentulus,ea tamen iste minimi faciebat. Erat hoc hominis nimirum ex eorum genere,quorum immanis cupiditas nulla copia beneficiorũ potest expleri,qui cùm ipsi cumulatè plus sibi sumant quam singulatim omnibus tribuant,eò sic euadunt vt cùm semper aliquid in benignitate hominum erga se requirant, tum eosdem etiam pœniteat quantum à diis vniuerso humano generi primùm datum sit : perindè quasi naturæ humanæ dignitas non longè iis omnibus præstet,quæ ingenerata sunt in brutis animantibus.

CAP. XXXI. H o c ex paradoxis Sroicæ sectæ minimè mirabile,vt mea fert opinio,aut incredibile
al. casum. est,eum qui libenrer accepit,beneficium reddidisse. Nam cùm omnia ad † animum referamus,fecit quisque, quantum voluit. Et çum pietas,fides,insticia,omnis denique virtus
al.exercere. intra se perfecta sit,etiam si illi manum † exerere nõ licuit, gratus potest esse homo etiam homini voluntate. Quotiens quod proposuit quis consequitur, capit operis sui fructum.
al. cui dat Qui beneficium dat,quid proponit ? Prodesse ei † cui dat, & voluptati sibi esse. Suprà est,
ex volũta- si quod volnit, effecit, peruenitque ad me animus eius, ac mutuo gaudio affecit. Tu-
te, suprà lit,quod petiit. Non enim sibi inuicem aliquid reddi voluit : aut non fuit beneficium, sed
est, si. negociatio. Bene nauigauit, qui,quem destinauit portum, tenuit. Teli iactus certæ ma- C
Aut, pro nus peregit officium,si petita percussit. Beneficium qui dat,vult excipi gratè. Habet quod
alioqui. voluit, si bene acceptum est. Sed sperauit emolumentum aliquod. Non fuit hoc benefi-
al. reditu. cium,cuius proprium est nihil de † redditu cogitare. Quod accipiebam,si eo animo accepi quo dabatur,reddidi. Alioqoin pessima optimæ rei conditio est. Vt gratus sim,ad fortunam mittor. Si illa inuita respondere non possum,sufficit animus animo. Quid ergo? Non quicquid potero,& faciam,& reddam,temporum rerúmqne occasionem sequar, & eius implere sinum cupiam,à quo aliquid accepi ? Sed malo loco beneficium est,nisi & excus-
al. grato. sis manibus esse † gratum licet.

CA. XXXII. Q v i accepit, inquit, beneficium, licèt animo benignissimo acceperit, nondum consummauit officium suum. Restat enim pars reddendi. Sicut in lusu est aliquid,pilam scitè ac diligenter excipere,sed non dicitur boous lusor,nisi qui aptè & expeditè remisit,quam D
acceperat. Exemplũ hoc dissimile est. Quare ? quia huius rei laus in corporis motu est, & in agilitate,non in animo. Explicari itaque totũ decet,de quo oculis iudicatur. Nec tamẽ ideo non bonũ lusorem dicã, qui pilã,vt oportebat,excepit,si per ipsum mora, quo minus remitteret,nõ fuit. Sed qoãuis,inquit, arti ludẽtis nihil desit,quia partẽ quidẽ fecit, sed & partem quã non fecit,potest facere,ludus per se imperfectus est : qui cõsummatur vicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutius hîc refellere : existimemus ita esse, desit aliquid lusui,non lusori. Sic & in hoc de qno disputamus, deest aliquid rei datæ, cui pars alia debetur,non animo. Qui animum parem sibi nactus est,qoantũ in illo est,quod voluit, effecit.

CA. XXXIII B e n e f i c i v m mihi dedit,accepi nõ aliter,quàm ipse accipi voluit. Iam habet,quod petit : & quod vnum petit,ego gratus sum. Post hæc vsus mei restat,& aliquod ex homine grato commodum. Hæc non imperfecti officij reliqua pars est,sed perfecti accessio. Facit
Phidias statuam. Alius est fructus artis,alius artificij. Artis est, fecisse quod voluit : artifi- E
cij,fecisse cum fructu. Perfecit opus suum, etiam si non vendidit. Triplex est illi fructus operis iui. Vnus conscientiæ : hunc absoluto opere percepit. Alter famæ. Tertius vtilitatis: quem allatura est, aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sit beneficij fructus primus ille conscientiæ. Hunc percepit, qui quò voluit,munus suum pertulit. Secundus
al. fama, est † famæ. Tertius eorum,quæ præstari inuicem possuot. Itaque cum benignè acceptuoi
& eorum. est beneficium,is qui dedit,gratiam quidẽ iam recepit,mercedem nondum. Debeo itaq; quod extra beneficium est,ipsum quidem bene accipiendo persolui.

C. XXXIIII. Q v i o ergo ? Retulit gratiam, qui nihil fecit ? Plurimum fecit, bono animo bonum
al. obtulit. † retulit : & quod est amicitiæ, ex æquo. Pòst deinde aliter beneficium, aliter creditum soluitur. Non est quod expectes, vt solutionem tibi ostendam : res inter animos geritur.

Quod

A Quod dico, non videbitur durum, quamuis primò contra opinionem pugnet tuam, si te commodaueris mihi,& cogitaueris res esse † plures, quàm verba. Ingens copia est rerum sine nomine, quas nō propriis appellationibus notamus, sed aliunde cōmodatis.† Pedem & nostrum dicimus,& lecti,& veli,& carminis. Canem,& venaticum,& marinū,& sidus. Quia non sufficimus,vt singulis singula assignemus: quotiens opus est,mutuamur. Fortitudo est virtus,pericula iusta contemnens: aut scientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem virum,& seruum nequam,quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parsimonia est scientia vitandi sumptus superuacuos, aut ars re familiari moderatè vtendi: parcissimū tamen hominem vocamus pusilli animi & contracti: cum infinitum intersit,inter modū & angustias. Hæc alia sunt natura: sed effecit inopia sermonis,vt & hunc & illum parcum vocemus,vt & ille B fortis dicatur cum ratione fortuita despiciēs, & hic sine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium,& actio dicitur beneficij, & ipsum quod datur per illam actionē: vt pecunia, domus,præterea. Vnum † vtrique nomen est,vis quidem ac potestas longè alia. *al. magis.* *al. quia pedem.* *al. vtique.*

ITAQVE attende. Iam intelligis,nihil me,quod opinio tua refugiat,dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia est, si illud beneuolè excipimus. Illud alterū quod in re continetur,nondum reddidimus,& volumus reddere. Voluntati volūtate satisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retulisse illum gratiam dicamus,qui beneficium libēter accepit, iubemus tamen aliquid simile ei,quod accepit reddere. A consuetudine quædam,quæ dicimus,abhorrent. Deinde alia via ad consuetudinem redeunt. Negamus iniuriam accipere sapientem: tamen qui illum pugno percusserit,iniuriarum damnabitur. Negamus rem stulti esse: & tamen eum qui rem aliquā stulto surripuerit, furti cōdemna- C bimus. Insanire † omnes stultos dicimus: nec tamen omnes curamus elleboro. His ipsis quos vocamus insanos,suffragium & iurisdictionem committimus. Sic dicimus eum,qui beneficium bono animo accepit, gratiam retulisse: nihilominus illū in ære alieno relinquimus, gratiam relaturum,etiam cùm reddiderit. Exhortatio est illa, non inficiatio beneficij. Timeamus ne vel intolerabili sarcina depressi deficiamus. Animo bono mihi donata sunt, & fama defensa, detractæ sordes,† spiritu & libertate potior: & quomodo referre gratiam potero,quando ille veniet dies,quo illi animum meum ostendam? Hic ipse est,quo ille suum ostendit. Excipe beneficium,amplexare, gaude: non quod accipias,sed quod reddas, debiturus. Non adibis tam magnæ rei periculum,vt casus ingratum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates,ne despondeas animum, ne laborum, ac longæ seruitutis expectatione deficias. Non differo re,de præsentibus fiat. Nunquam eris gra- D tus,nisi statim sis. Quid ergo facies? Non arma sumenda sunt? Et fortasse erunt. Non maria emetiēda? Fortasse etiam ventis minantibus solues. Vis reddere beneficium? Benignè accipe,retulisti gratiam: non vt soluisse te putes,sed vt securior debeas. *CAP. 35.* *al. omnes dicimus.* *al. spiritus, & libertas potior spiritu.* *Despondere animum.*

Ad referendam gratiam, gratus quidem animus satis vnus est, sed tamen ea quæ posita sunt in rebus corporeis vt reddas æquum est, si vnde id facias est copia. Quāquam ea cum referes non repones: propterea beneficium quod in animo positum est, non constitutum in rebus, quæ sensus afficiunt, cernuntur oculis, manibus tractantur: quæ beneficia vocantur non propriè, sed necessariò, quia vocabulorum exiguus est numerus, rerum infinitus, vnde fit vt significationi rerum multarum, ita diuersarum vt tamen quidem similitudinis affinitate coniungantur, vnum idémque verbum subseruire sit necesse.

E

LIBRI SECVNDI DE BENEFICIIS FINIS.

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM.

Malè renuit.] *Codex manu scriptus habebat, retinuit. Ducentem dixit, precibus trahentem: & malè renuit, qui victus improbitate rogantis parum constanter negat.* CAP. I.

In eo quod daturus es,] *opinor legendum. Agit enim de his, per quos datur beneficium: qui dum eius gratiam ad se trahunt, gratiam danti debitam minuunt.* CAP. 4.

Potest ob id gratus esse.] *Codex scriptus habebat, Potest ei ob id iam gratus esse. Fortasse, potest, rectè legeris. Sentit beneficio sic dato, nullam deberi gratiam: itaque ingratus esse non potest qui accipit, manus adfert. Sententia est: Vt occidit, qui remedium non adhibet in tempore: ita manus adfert, hoc est* CAP. 5.

interficit,qui benificium ſerò dat,quo poterat ſeruari cui dandum erat. A

CAP. 11. Sed inuiſum eſt.] *Prior editio babebat,iniuſtum eſt. Sed inuiſum,quod ex codice manu ſcripto reſtituimus,argutiæ pluſculum babet. Ingratum eſt,quod non delectat : inuiſum eſt,quod odimus.*

CAP. 16. Vt coniugia tua vrbes ſint.] *Pro coniugia, repoſuimus,congiaria,quæ dicuntur munera principiũ. Nam vox,coniugia, nihil facit ad ſenſum.*

CAP. 20. Non an ſeruirent ſeruitutem.] *Poteſt duabus ſyllabis ſuccurri, ſi legas, pugnantia,utri : non, an ſeruirent ſeruitutem. Nam & Pompeius & Cæſar pariter ambiebant dominatum: & idem accidit quum Octauius inſtrueretur aduersùm Antonium.*

Qui vnius dandi beneficij iniuria venerat.] *Ex figuris corruptæ ſcripturæ deprebendi legẽdum, in ius : vt ſit ἀντίθεσις in duabus vocibus, ius & iniuria. Cæſar babebat ius dandi vitam: ſed hoc ius per iniuriam vſurparat.*

CAP. 26. Aut nimium ſui ſuſpectum.] *Superior editio. Codex manu deſcriptus habebat, ſuſpectos. Hinc germanam lectionem reſtituimus,nimius ſui ſuſpectus : vt ſuſpectus, ſit à ſuſpicio,quod eſt admiror, non à ſuſpicor.* B

CAP. 27. Ingenij fuit tam ſterilis quàm animi.] *Sterilis ingenij dicit,ob tarditatem : ſterilis animi, ob ingratitudinem.*

CAP. 29. Nec coire quidem in id natura patiatur.] *Pro in id, ſcribendum arbitror,in idem : & hæc verba, pares animalibus, non erant in deſcripto Codice, nec videntur ad ſenſum facere. Sentit enim hîc vix natura poſſe coniungi,vt idem animal & velocitate præcellat, & viribus.*

CAP. 31. Etiam ſi ille manum exercere noluit.] *Ad eum modũ habebat vetus lectio. Codex manu ſcriptus habebat,illi manum exercere non licuit. Nec dubium,quin exerere ſit legendum : ſi per fortunam non licuit virtuti manum exerere,tamẽ prompta voluntas gratum facit. Codex deſcriptus habebat,homo,pro homini. Vnde ſuſpicor,vtramque vocem fuiſſe poſitam. Gratus poteſt homo etiam homini eſſe voluntate. Nam nemo dubitat, quin Deo ſufficiat bona voluntas.* C
interdũ

PINCIANI IN LIB. SECVNDVM DE BENEFICIIS.

CAP. 1. Si ſic demus,quomodo vellemus accipere.] *Antiqua exemplaria : Sic demus,quomodo vellemus accipere.*

Er ſic dare,tanquam ſibi raperet.] *In eadem ſuperfluit particula,ſic. Nam legendum eſſe eriperetur,non raperet,alij ante me annotarunt. Codices alij,tanquam ſibi eriperet.*

Sed aduerſus ducentem malè retinuit.] *Tria illa verba, ſed aduerſus ducentem, non agnoſcunt nonnulla exemplaria.*

Parata, facilè occurrentia,vbi nulla mora fuit.] *Scribe : Parata, facilia,occurrentia,vbi nulla interuenit mora. ex vetere lectione.* D

Os concurrat, & ſuffundatur rubor.] *Eadem : Os concurrat, & ſuffundatur rubore. Scribendũ exiſtimo contra fidem omnium exemplarium, Os corruat : non, os concurrat : vt verba etiam mox paulò ſequentia indicant, Moleſtum verbum eſt,oneroſum, & demiſſo vultu dicendum, Rogo.*

Quoniam quidem,vt maioribus noſtris, grauiſſimis viris, viſum eſt.] *Duo illa verba, grauiſſimis viris, in exemplaribus aliquot non leguntur. Et ſcribo, Quandoquidem : non,quoniam quidem: frequentiſſima in hoc autore menda.*

CAP. 3. Quam ſi multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia via perueniſſet. *Verba illa, de quo loquebar, non ſunt Senecæ : ſi fidem adhibemus ſcriptis codicibus.*

CAP. 5. Eſt enim bonarum etiam rerum ſolicita expectatio.] *Scribo,Eſt enim bonarum etiam rerum ſollicitis expectatio grauis : ex eadem.*

Aut gaudere beneficio ſuo tardius, manus affert.] *Legendum permutato ordine : aut gaudere tardius beneficio ſuo manus affert. ex eadem.* E

Et proprium eſt libenter facientis, citò facere.] *In exemplaribus diuæ Mariæ, & diui Franciſci vrbis Salmaticenſis aliter hæc verba legũtur : & proprium eſt benefaciẽtis, libenter & citò facere.*

Qui tardè dedit,& diem extrahens profuit.] *Quidam codices, Qui tardè & diem de die extrahens profuit. Alij, Qui tardè fecit diu noluit, & qui de die diem extrahens profuit.*

CAP. 6. Sed in infinitum intereſt.] *Propoſitio, In, ſuperuacanea eſt,ex vetere lectione.*

Etiam ſi quid erit de quo velis admonere.] *Breuior ſcripta lectio,etiam ſi quid velis admonere.*

CAP. 7. Sed creditores conuocare.] *In quibuſdam codicibus,onerare, legitur : non,conuocare : vt legendum fortè ſit, ſed credito exonerare. Subiicit enim paulò pòſt, Liberauit illum à creditoribus, ſibi non obligauit.*

Reprehen-

A Reprehendere eſt, vt in tranſitu de hac quoque parte dicam.] *Corrigo, deprehendere eſt. Et vt in tranſitu de hac quoque parte dicam, ex vetere lectione.* CAP. 8.

Et ne hoc quidem confitenti, deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios vſus.] *Puto ſcribendum, & ne ſic quidem confitenti deeſſe ſibi in ſumptum, cætera: vt ſit in ſumptus, quod analoma Græci vocant. Poſſet etiam legi, & ne hic quidem confitenti, hoc eſt, in morbo.* CAP. 10.

Non eſt memoriæ reuocandum.] *Corrige, non eſt memoria renouanda, ex vetere lectione.* CAP. 11.

Et hoc laudabitur, quod ipſe non narras.] *Sunt codices in quibus, narrabitur, legas: non, laudabitur: lepidiore ſic & efficaciore ſenſu.*

Quæ ego magis velle me ſcio præſtare, quàm poſſe.] *Variant exemplaria. Quædam legunt, ego magis velle me ſcio præſtare quàm præſtitiſſe. Alia ſic, ſed & ego magis velle me ſcio omnia illi præſtare quàm adhuc præſtitiſſe.*

B Multa cura ſata producuntur ad ſegetem.] *Perducuntur, ſcribendum: non, producuntur, ex vetere lectione.*

Sed vt ames.] *Delenda particula, vt, ex eadem.*

Detrahenda eſt inanis iactatio.] *Sunt exemplaria in quib. legitur, Detrahenda eſt inanis manus iactatio.*

Cæſar dedit vitam.] *Scribe, C. Cæſar dedit vitam. ex ſcripta lectione.* CAP. 12.

Porrexit ad oſculandum ſiniſtrum pedem.] *Particula, ad, non habetur in eadem.*

Qui excuſant eum, negant id inſolentiæ cauſa factum.] *Quædam exemplaria, Qui excuſant & negant id, cætera. Alia breuius, Qui excuſant id inſolentiæ cauſa factum.*

Si ſenator ſenex ſubmiſſis honoribus.] *Scribēdū fortè, ſi ſenator ſenex ſummis vſus honoribus.*

C Pigros ſuos.] *Quid ſi legas, pictos ſoccos. Nam ſoccos muliebres picturis variari, nemo neſcit. Et vſum C. Cæſarem muliebribus ſoccis, Tranquillus in eius vita prodit.*

Et omne beneficium in iniuriam conuertis.] *Lege, vt omne beneficium, reliqua. ex vetere lectione.* CAP. 13. CAP. 14.

Et meritò quum ad mentem bonam redierit.] *Deeſt dictio, quidem: & meritò quidem.*

Quod nunquam in malum vertatur.] *Eadem, vertat, agnoſcit: non, vertatur. vt illud, hos illi quod nec bene vertat, cætera & mox paulo, adiuuabo, non, iuuabo, legitur.*

Siue ambitionis calor abduxit à tutis: non committam.] *Exemplar diui Franciſci fidelius hunc locum legit quàm reliqua, quæ hactenus ad manus meas venerint: ſiue ambitionis calor abducit à tutis, non à ſemetipſo vim ſibi inferri patiar, nec committam, reliqua.* CAP. 15.

Ita qui quantum det, oſtendit, munus ſuum non commendat, ſed exprobrat.] *Scribe per minorem, ita qui quantum det, oſtendit, munus ſuum commendat, non exprobrat. ex vetere lectione.*

D Tecum inter illa quæ donabis examina.] *Sic prior editio. Corrige, & ipſum inter illas quod donabis examina. ex eadem.*

Et cum regia ſit, eſt ſtultiſſima.] *Antiquus codex, & tamen regia quum ſit ſtultiſſima.* CAP. 16.

Perſonarum ac dignitatum proportio.] *Ratio legitur in exemplari diuorum Facundi & Primitiui: non, proportio.*

Nihil tam exiguum eſt, quod non honeſtè regis humanitas tribuat.] *Quædam exemplaria, Nam nihil tam exiguum eſt, quod non honeſtet regia humanitas.* CAP. 17.

Aut mittentis ſtudio.] *Duo ſcripta exemplaria, dubio, agnoſcunt: non ſtudio. Quid ſi legas, deuio.*

Per totam viam eundum eſt.] *Vitam lege, non viam. ex eadem.* CAP. 18.

Etiam poſt iniuriam poſſis.] *In ſcriptis quibuſdam codicibus poſt hæc verba ſequitur, vbi amicitia iucundam alicui eam fecit & iuſtam. In aliis, vbi amicitiam alicui iucundam cauſa fecit & iuſtam.*

E Tyrannum pone.] *Si ſic legas, ſenſus non procedit. Vide itaque an tyrannicidam placeat legi, pro tyrannum,* CAP. 19. CAP. 21.

Et infamis repromittit.] *Caſtiga, & infamis ore promittit. ex exemplari Facundi & Primitiui. Loquitur enim, vt paulò pòſt apparet, de illis, quorum teterrima libido, vt Lactantius inquit, nec capiti quidem parcit.*

Viuam cum obſcœno? Non viuam cum redemptore?] *Scribendum reor, Viuam cum obſcœno, Non, Viuam cum redemptore? Non partim ex vetere lectione, partim ex coniectura.*

Quem Cæſar occidit.] *Corrige, quem C. Cæſar occidit. ex vetere lectione, & infrà.* CAP. 22.

Vtrum hoc munera accipere eſt, an ſenatum legere.] *Hæc verba inuectitia ſunt, vt arbitror, & aliunde in Senecæ contextum irrepſerunt. Certè in exemplari bibliothecæ diuæ Mariæ non habentur omnino, & infrà.*

CAP. 23. Ita accipienti adhibenda concio est.] *Exemplar Gymnasii Salmaticensis, conscio, legit, nō concio. Vt putem legendum in totum sic, ita accipienti adhibendus conscius est. dixerat enim paulo antè, testē beneficij & conscium vitant.*

Quidam nolunt nomina secum fieri.] *Scribendum reor, volunt, potius quàm, nolunt.*

Quibus iam antè dignitatem debent.] *Quibus vitam aut dignitatem debent. Codex diui Francisci, & infrà.*

CAP. 24. Quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit.] *Adde ex eodem, & qui meminit, eam refert.*

Non mihi opus est.] *Lege, non quidem mihi opus est. ex vetustis exemplarib. Nec adduci possum vt credam, Senecæ esse verba illa, quæ statim antè habentur, tanquam qui dicat, sed glossema.*

Pares animalibus habeamus.] *Hæc verba in nullo antiquorum exemplarium habentur.*

CAP. 29. Et in negligentes nostri deos querimoniam iaciunt.] *Scribe, & negligentes nostri deos. Reliqua desiderantur in vetere lectione.* B

Voluerunt secula sortiri.] *Eadem, secunda agnoscit, non secula. Legendum puto, secundas: vt paulò pòst, ab ipsis proximos nos collocauerunt. Et lib. 3. de Ira: Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi, & secundas agere.*

Magna accepimus, maiora non debuimus.] *Scribendum, Magna accepimus, maiora nō cepimus: ex eadem: vt sit exornatio Paranomasia, siue Annominatio, literarum detractione.*

CAP. 30. Etiam inter cætera.] *Etiam in cætera, exemplar scholarum Salmaticensium.*

CAP. 31. Prodesse ei cui dat ex voluntate, suprà est.] *Castiga, Prodesse ei cui dat, & voluptati sibi esse.*

CAP. 32. Peruenítque ad me animus meus.] *scribendum arbitror munus, non animus.*

Et expedite remisit quam acceperat.] *Legendum puto, exceperat: non, acceperat. Nam præcesserat paulò antè, pilam iacere, & diligenter excipere: & sequitur, qui pilam vt oportebat excepit.* C

Ludus per se imperfectus est.] *Corrige, tamen lusus ipse imperfectus est. ex vetusta lectione.*

CAP. 33. Perfecit opus suum, etiam si non vendidit.] *Deest dictio, Phidias, Perfecit opus suum Phidias, cætera. ex eisdem.*

Fructus primus ille conscientiæ.] *Deest verbum substantiuum, est, fructus primus ille est conscientiæ. ex isdem.*

Secundus est & famæ, & eorum quæ præstari inuicem possunt.] *Legendum reor, Secundus est famæ. Tertius eorum quæ præstari inuicem possunt. vt paria sint imaginis membra. Erroris causam fuisse opinor similitudinem ternarij numeri, per compendium scripti in exemplaribus antiquis, cum figura qua in eisdem effigiatur coniunctio, &c.*

Póst deinde.] *Legendum existimo, Pòst diuide.*

CAP. 34. Sed aliunde commodatis, quia pedem & nostrum dicimus.] *Corrigendum, sed alienis, commodatísque. Pedem & nostrum dicimus, ex vetere lectione.* D

Sic beneficium est, & actio dicitur beneficij.] *Sic prior editio. Quidam codices, Sic beneficium est, & actio vt diximus bona. Alij, & actio vt diximus benefica.*

CAP. 35. Gratiam relaturum, etiam quum reddiderit.] *Etiam quum retulit, iidem præferunt. Scribendum puto, etiam cum retulerit.*

Ne intolerabili sarcina depressi deficiamus. Animo bono mihi donata sunt.] *Scribendū reor, ne intolerabili sarcina depreßi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt.*

Spiritus, & libertas porior spiritu.] *Restituendus fortè hic deprauatißimus locus sic, Spiritu & libertate potior, vt superuacanea sit dictio vltima, spiritu: adiecta fortasse ab aliquo qui putauit, potior, comparandi esse nomen, non verbum.*

Non vt soluisse te putes.] *Non vt solutum te putes, exemplaria diuæ Mariæ & diui Francisci.*

E

LVCII ANNÆI SENECÆ DE BENEFICIIS LIBER TERTIVS.

CAP. I. NON referre beneficiis gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur, Ebuti Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur: cùm interim hoc omnibus hæreat, quod omnib. displicet: adeóque in contrarium itur, vt quosdā habeamus infestissimos non post beneficia tantùm, sed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibusdam non negauerim: plurib. quia memoriam tempus in-

A terpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt, ea interiecto ſpacio obſo-
leſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum diſputationem ſcio, cùm tu illos non ingratos voca- *obſoleſcere*
res, ſed oblitos: tanquam ea res ingratum excuſet, quæ fecit.† An quia hoc accidit alicui, *al. Aut.*
non ſit ingratus: cùm hoc non accidat, niſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, vt fu-
rum, homicidarum: quorum vna culpa eſt, cæterùm in partib. varietas magna. Ingratus eſt,
qui beneficium accepiſſe ſe negat, quod accepit. Ingratus eſt, qui diſſimulat. Ingratus, qui
non reddit: ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſoluunt, tamen debent:
& extat apud illos veſtigium certè meritorum, intra malam conſcientiam concluſorum. Et
aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua cauſa poſſunt, ſi illos pudor admo-
nuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas: qualis ſolet ad tempus, etiam in malis pectorib. e-
xurgere, ſi inuitauerit facilis occaſio. Hic nunquam fieri gratus poteſt, cui totum benefi-
B cium elapſum eſt. Et vtrum tu peiorem vocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an a-
pud quem etiam memoria? Vitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidant: cæci, qui non vidēt.
Et parentes ſuos non amare, impietas eſt: non agnoſcere, inſania. Quis tam ingratus eſt,
quàm qui quod in prima parte animi poſitum eſſe debuit, & ſemper occurrere, ita ſepo-
ſuit & abiecit, vt in ignorantiam verteretur? Apparet illum non ſæpe de reddendo cogitaſ-
ſe, cui obrepſit obliuio.

DENIQVE ad reddendam gratiam, & virtute opus eſt, & tempore, & facultate, & aſ- CAP. II.
pirante fortuna. Qui meminit, ſine impendio gratus eſt. Hoc quod nō operam exigit, non
opes, non felicitatem: qui non præſtat, nullum habet quo lateat patrocinium. Nunquam
enim voluit gratus eſſe, qui beneficium tam longè proiecit, vt extra conſpectum ſuum po
C neret. Quemadmodum quæ in vſu ſunt, & manum quotidie, tactumque patiuntur, nun-
quam periculum ſitus adeunt: illa quæ ad oculos non reuocantur, ſed extra conuerſatio-
nem, vt ſuperuacua iacuerunt, ſordes ipſa colligunt vetuſtate: ita quicquid frequens co-
gitatio exercet ac renouat, memoriæ nunquam ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod
non ſæpe reſpexit.

PRAETER hanc cauſam aliæ quoque ſunt, quæ nobis merita nonnunquam maxima CAP. III.
velant. Prima ac omnium potiſſima, quòd nouis ſemper cupiditatibus occupati, nō quid
habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus: non in id quod eſt, ſed in id quod appetimus, in-
tenti. Quicquid enim domi eſt, vile eſt. Sequitur autem, vt vbi quod acceperis leue, no-
uorum cupiditas fecit, author quoque eorum ſit in precio. Amauimus aliquem & ſuſpe-
ximus, & fundatum ab illo ſtatum noſtrum profeſſi ſumus, quam diu nobis placebant ea
quæ conſecuti ſumus. Deinde irrumpit in animum aliorum admiratio, & ad ea impetus *Fundatum ſtatum.*
D factus eſt, vti mortalibus mos eſt, ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quicquid
antè apud nos beneficium vocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos aliis præpoſuere, ſed ea
ſola quæ fortuna præcedentium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam & inuidere, & gra-
tias agere. Quia inuidere, querentis & mœſti eſt: gratias agere, gaudentis. Deinde quia
nemo noſtrum nouit, niſi id tempus quod † eum maximè tranſit. Ad præterita rari animū *Cum, ſuſpicor legendum.*
retorquent. Sic fit, vt præceptores, eorumque beneficia intercidant: quia totam pueritiam
relinquimus. Sic fit, vt in adoleſcentiam noſtram collata pereant: quia ipſa numquam re-
tractatur. Nemo quod fuit tanquam in præterito, ſed tanquam in perdito ponit. Ideóque
caduca memoria eſt futuro imminentium.

HOC loco reddendum eſt Epicuro teſtimonium, qui aſſiduè queritur, quòd aduer- CAP. IIII.
ſus præterita ſimus ingrati, quòd quæcunque percepimus bona, non in memoriam redu-
E camus, nec inter voluptates numeremus: cùm certior nulla ſit voluptas, quàm quæ iam
eripi non poteſt. Præſentia bona nondum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis in-
cidere. Futura pendēt, & incerta ſunt. Quod præteriit, inter tuta ſepoſitum eſt. Quomodo
gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam † tranſilit? Præ- *al. tranſit?*
ſentium intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, *Præſentiū vel intuitus.*
quiſquis ſpei plurimum.

QVEMADMODVM, mi Liberalis, quædam res ſemel præceptæ hærent, quædam vt
ſcias, non eſt ſatis didiciſſe (intercidit enim eorum ſcientia, niſi † continuetur) Geometriā CAP. V.
dico & ſublimium curſum, & ſiqua alia propter ſubtilitatem lubrica ſunt: ita beneficia *al. contineatur.*
quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed numero plurima, & tem-
poribus diuerſa, effluunt. Quia (vt dixi) non ſubinde illa tractamus, nec libenter quid cui-
que debeamus, recognoſcimus. Audi voces petentium. Nemo non victuram ſemper in

animo suo memoriam dixit, nemo non deditum se & deuotum professus est, & si quod aliud humilius verbum, quo se oppignoraret, inuenit. Post exiguum tempus iisdem illi verba priora quasi sordida, & parum libera euitant: perueniunt deinde eò, quò, vt ego existimo, pessimus quisque, atque ingratissimus peruenit, vt obliuiscantur. Adeò enim ingratus est, qui oblitus est, vt gratus sit, cui beneficium in mentem venit. A

Ex omnibus ingratis illud est sceleratissimum eorum qui obliuione beneficia deleuerunt: quia qui vel negant vel dissimulant, vel re non fecerunt satis, multa sibi ad referendam gratiam reliqui fecerunt: qui verò memoriam beneficiorum deposuerunt, sibi, nihil cur ingrati non semper sint, reseruarunt. Obliuionis hæ tenebræ offunduntur animis eorum, qui nunquam animo quid acceperint lustrant: aut id maiorum, bonorum cupiditate incitati totum ex animo eiiciunt, aut præteriti temporis spatium longiusculo remotum non respiciunt. Enimuerò præteriti beneficium temporis quanti sit faciendum etiam ab Epicuro licet, discant. B

CAP. 6. Hoc tamen inuisum vitium, an impunitum esse debeat, quæritur: & an hæc lex, quæ in scholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda sit, qua ingrati datur actio, quæ videtur æqua omnibus. Quid ni? cum vrbes quoque vrbibus, quæ præstitere exprobrent, & maioribus collata, à posteris exigant. Nostri maiores, maximi scilicet viri, ab hostibus tātum † æs petierunt. Beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Excepta Macedonum gente non est in † vllam data aduersus ingratum actio. Magnúmque hoc argumentum, dandum non fuisse: quia aduersus maleficium omne cōsensimus, & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum religionū, aliubi atque alibi diuersa pœna est, sed vbique aliqua. Hoc frequentissimum crimen nusquam punitur, vbique improbatur. Neque absoluimus illud: sed cùm difficilis esset incertæ rei æstimatio, tantùm odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos mittimus. C

al. expetierunt. beneficia: magno

al. vlla.

CAP. 7. Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primùm omnium pars optima beneficij periit, si actio, sicut † certæ pecuniæ, aut ex conducto, aut ex locato datur. Hoc enim speciosissimum est, quod dedimus vel perdituri, quod totum permisimus accipiētium arbitrio. Si appello, si ad iudicem voco, incipit non beneficium esse, sed creditum: deinde cùm res honestissima sit, referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quàm eum, qui depositum reddidit, aut quod debebat, † extra iudicē soluit. Ita duas res, quibus in vita humana nihil pulchrius est, corrumpimus, gratum hominem, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum est, si beneficium non dat, sed commodat? aut in illo qui reddit, non quia vult, sed quia necesse est? Non est gloriosa res, gratum esse: nisi tutum est, ingratum fuisse. Adiice nunc quod huic vni legi omnia fora vix sufficient. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo non agatur? Omnes sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcunque in cognitionem cadunt, comprehendi possunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideo melior videtur conditio causæ bonæ, si ad iudicem, quàm si ad arbitrum mittitur: quia illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit huius libera, & nullis astricta vinculis religio, & detrahere aliquid potest, & adiicere, & sententiam suam non prout lex, vt iusticia suadet, sed prout humanitas aut misericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, sed regno liberrimo positura. Quid sit enim beneficium, non cōstat: deinde quantumcunque sit, refert quàm benignè illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. Sæpe & qui reddidit quod accepit, ingratus est: & qui non reddidit, gratus. De quibusdam etiam imperitus iudex dimittere tabellam potest. Vbi fecisse, aut non fecisse pronunciandū est, ibi prolatis cautionibus, controuersia tollitur. Vbi verò inter disputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda est. Vbi id, de quo sola sapientia decernit, in controuersiam incidit, non potest ad hæc sumi iudex ex turba selectorum, quem census in album, & equestris hæreditas misit. D E

Fortè, credita.

al. citra iudicium.

Album iudicum.

CAP. 8. Itaque non hæc parum idonea res visa est, quæ deduceretur ad iudicem, sed nemo huic rei satis idoneus iudex inuentus est, quòd non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi † reum egisset. Donauit aliquis magnam pecuniam: sed diues, sed non censurus impendium. Donauit alius: sed toto patrimonio cessurus. Summa eadem est, beneficium idem non est. Etiam nunc adiice. Hic pecuniam pro addicto

al. regnum exisset.

A addicto dependit:sed cum illam domo protulisset.Ille dedit eandem:sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum, qui beneficium ex facili largitus est:& hunc,qui accepit,vt daret? Tempore quædam magna fiunt,non summa.Beneficium est donata possessio,cuius fertilitas laxare possit annonam.Beneficium est,vnus in fame panis.Beneficium est,donare regiones,per quas † mul- *al. magna.*
ta flumina & nauigabilia decurrant. Beneficium est, arentibus siti, & vix spiritum per siccas fauces ducentibus monstrare fontem. Quis inter se ista compa rabit? Quis expendet?
Difficilis est sententia,quæ non rem,sed vim † rei quærit. Eadem licèt sint aliter data, non *al.requirit.*
idem pendent.Dedit mihi hic beneficium:sed non libenter,sed dedisse se questus est,sed superbius me quàm solebat, aspexit:sed tam tardè dedit,vt plus præstaturus fuerit, si citò negasset.Horum quomodo iudex inibit æstimationem,cùm sermo & dubitatio,& vultus
B meriti gratiam destruant?

QVID quòd quædam beneficia vocantur, quia nimis concupiscuntur:quædam non *CAP. 9.*
sunt ex hac vulgari nota, sed maiora, etiam si minus apparent? Beneficium vocas dedisse potentis populi ciuitatem,in quatuordecim gradus deduxisse, & defendisse capitis reum: quid vtilia suasisse? quid retinuisse,ne in scelus rueret? quid gladium excussisse morituro? quid efficacibus remediis refocillasse lugentem? & quòd desiderabat volentem sequi, ad vitæ concilium reduxisse? Quid assedisse ægro, & cùm valetudo eius ac salus momentis constaret,excepisse idonea † cibo tempora, & cadentes venas vino refecisse, & medicum *al. cibi.*
adduxisse morienti? Hæc quis æstimabit? quis similibus beneficiis iubebit beneficia pensari? Donauit tibi domum: sed ego tuam supra te ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: sed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi silentio
C dedi.Cùm aliter beneficium detur,aliter reddatur,paria facere difficile est. *Paria facere.*

DIES præterea beneficio reddendo non dicitur,sicut pecuniæ creditæ.Itaq; potest,qui nondum reddidit,reddere. Dic enim,intra quod tempus deprehendatur ingratus. Maxi- *CAP. 10.*
ma beneficia probationem non habent. Sæpe intra tacitam duorũ conscientiam latent. An hoc † inducimus,vt † non demus beneficia sine teste? Quam deinde pœnã ingratis constituamus? Vnam omnibus,cum disparia beneficia sint? Inæqualem, & pro cuiusq; beneficio *al.indicim' fortè,interdicimus.*
maiorem,aut minorem? Age,intra pecuniam versabitur taxatio: quid quòd quædam beneficia vitæ sunt,& maiora vita? His quæ pronunciabitur pœna? Minor beneficio? Iniqua *al. nunc.*
est. Par & capitalis? Quid inhumanius,quàm cruentos esse beneficiorum exitus?

QVAEDAM, inquit, priuilegia parẽtibus data sunt. Quomodo hórum extra ordinem *CAP. 11.*
habita ratio est,sic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem
D sacrauimus, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri fortunam.Non poterat illis dici,quòd beneficia dantibus dicitur: Cui des,elige ipse tecum.Si deceptus es, quære,dignum adiuua.In liberis tollẽdis nihil iudicio tollentium licet,tota res voti est.Itaq; vt æquiore animo adirent aleam,dãda illis aliqua potestas fuit.
Deinde alia conditio est parentum, qui beneficia, quibus dederunt, nihilominus daturi *Ales.*
sunt. Nec est periculum,ne dedisse illos mentiantur.In cæteris quæri debet,non tantùm an receperint,sed an dederint.Horum in confesso merita sunt:& quia vtile est iuuentuti regi,imposuimus illi quasi domesticos magistratus,sub quorũ custodia contineantur. Deinde omnium parentum vnum erat beneficium.Itaque æstimari semel potuit. Alia diuersa sunt & dissimilia,infinitis inter se interuallis distantia. Itaque sub nullam regulam cadere potuerunt:cùm æquius esset omnia relinqui,quàm omnia æquari.

E QVAEDAM magno dantibus constant,quædam † accipientibus magna sunt:sed gra- *CAP. 12.*
tuita tribuentibus,quædam amicis data,quædam ignotis. Plus est,quamuis idem detur, si *al. excipiẽtibus.*
ei detur,quem nosse à tuo beneficio incipis.Hic auxilia tribuit,ille ornamenta,ille solatia. Inuenies,qui nihil putet esse iucũdius,nihil maius,quàm habere in quo calamitas acquiescat.Inuenies rursus,qui dignitati suæ,quàm securitati consuli malit:est qui plus ei debere se iudicet,per quem tutior est, quàm ei per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipse eligo.Beneficium sæpe ab eo accipio,à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum,cui beneficium inscio,& si sciuisset non accepturo,impositum est:non vocabis eum,qui vtcunque acceptum non reddidit?

ALIQVIS dedit mihi beneficium,sed idem postea fecit iniuriam. Vtrum vno mune- *CAP. 13.*
re ad patientiam omnium iniuriarum astringor:an perinde erit ac si gratiã retulerim,quia

beneficium suum ipse insequẽti iniuria rescidit? Quomodo deinde æstimabis, vtrum plus A
sit quod accepit,an in quo læsus est?Dies me deficiet, omnes difficultates persequi tentan-
tem.Tardiores,inquit,ad beneficia danda facimus non vindicando data,nec infitiatores
eorum afficiendo pœna.Sed illud quoque tibi econtrariò occurrat. Multo tardiores futu-
ros ad accipienda beneficia,si periculum causæ dicendæ adituri erũt, & innocentiam sol-
licitiore habituri loco.Deinde erimus per hæc ipsi quoq; ad danda tardiores.Nemo enim
libenter dat inuitis:sed quicunque ad benefaciendum bonitate inuitatus est, & ipsa pul-
chritudine rei,etiam libentius dabit,nihil debituris,nisi quod volent.Minuitur enim glo-
ria eius officij,cui diligenter cautum est.

CAP. 14. DEINDE pauciora erunt beneficia,sed veriora.Quid autem mali est,inhiberi bene-
ficiorum temeritatem? Hoc enim ipsum secuti sunt,qui nullam legem huic constituerũt,
vt circumspectius donaremus,circumspectius eligeremus eos, in quos merita conferren- B
tur. Etiam atque etiam cui des considera.Nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, si existi-
mas succursurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum restituet. Solam accipiẽtis fidem
specta.Hoc modo beneficia authoritatem suam tenent, & magnifica sunt. Polluis illa, si
materiam litium feceris.Æquissima vox est,& ius gentium præ se ferens,Redde quod de-
bes.Hæc turpissima est in beneficio,Redde.Quid reddet?Vitam,inquam ,debet,dignita-
tem,securitatem,sanitatem.Reddi maxima quæque non possunt. Aut pro his, inquit, ali-
quid quod tanti sit.Hoc est quod dicebam,interituram tãtæ rei dignitatem, si beneficium
mercem facimus.Non est incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad discordiam:
al. queren- sua sponte in ista fertur. Quantum possimus & resistamus, & † quætenti occasiones am-
di,à querer. putemus.

CAP. 15. VTINAM quidem persuadere possemus,vt pecunias creditas tantùm à volentibus ac- C
ciperent.Vtinam nulla stipulatio emptorem venditori obligaret:nec pacta conuentaque
impressis signis custodirentur, fides potius illa seruaret,& æquum colens animus. Sed ne-
cessaria optimis prætulerunt,& cogere fidem quàm spectare malũt. Adhibentur ab vtraq;
parte testes. Ille per tabulas plurium nomina interpositis parariis facit.Ille non est inter-
al.reum. rogatione contentus,nisi † rem manu sua tenuit. O turpem humani generis fraudis ac ne-
quitiæ publicæ cõfessionem,annulis nostris plus quàm animis creditur.In quid isti viri or-
nati adhibiti sunt,in quid imprimunt signa?Nempe ne ille neget accepisse se , quod accé-
pit. Hos incorruptos viros & vindices veritatis existimas? At his ipsis statim non aliter pe-
al. Ita non. cuniæ committentur. † Itaque non honestius erat à quibusdam fidem falli, quàm ab om-
nibus perfidiam timeri? Hoc vnum deest auaritiæ,vt beneficia sine sponsore non demus.
Generosi animi & magnifici est,iuuare & prodesse.Qui dat beneficia , deos imitatur: qui D
repetit,fœneratores.Quid illos dum vindicamus,in turbam sordidissimam redigimus?

CAP. 16. PLVRES, inquit,ingrati erunt,si nulla aduersus ingratum datur actio.Imò pauciores:
quia maiore delectu dabũtur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus fieri,quàm
multi ingrati sint. Pudorem enim rei tollet multitudo peccantium, & desinet esse probri
loco commune maledictum.Nũquid iam vlla repudio erubescit, postquam illustres quæ-
dam ac nobiles fœminæ,non consulum numero,sed maritorum annos suos computant, &
exeunt matrimonij causa,nubũt repudij?Tam diu istud timebatur, quàm diu rarum erat.
Quia verò nulla sine diuortio acta sunt,quod sæpe audiebant,facere didicerunt.Nunquid
iam vllus adulterij pudor est,postquam eò ventum est,vt nulla virum habeat, nisi vt adul-
terum irritet? Argumentum est deformitatis pudicitia.Quam inuenies tam miseram,tam
sordidam,vt illi satis sit vnum adulterorum par ? nisi singulis diuisit horas, & non sufficit
al. infir- dies omnibus:nisi apud alium gestata est, apud alium mansit.† Infrunita & antiquata est, E
mata. quæ nesciat matrimonium vocari vnius adulterium.Quemadmodum horum delictorum
ἀρχαῖα. iam euanuit pudor,postquam res latius euagata est: ita ingratos plures efficies & † auctio-
al. anda- res,si numerare se cœperint.
ciores.

CAP. 17. QVID ergo ? impunitus erit ingratus?Quid ergo?impunitus erit impius ? Quid mali-
gnus? Quid auarus?Quid impotens ? Quid crudelis ? Impunita tu credis esse, quæ inuisa
sunt?Aut vllum supplicium grauius existimas publico odio ? Pœna est, quòd non audet ab
vllo beneficium accipere,quòd non audet vlli dare,quòd omniũ designatur oculis,aut de-
signari se iudicat,quòd intellectũ optimæ rei ac dulcissimæ amisit.An tu infelicem voces,
qui caruit acie oculorum,cuius aures morbus obstruxit:non vocas miserum eum,qui sen-
sum beneficiorum amisit?Testes ingratorum omnium deos metuit,vrit illũ & angit inter-
cepti

A cepti beneficij conſcientia: denique ſatis hæc ipſa pœna magna eſt, quòd rei (vt dicebam) iucundiſſimæ fructum non percepit. At quem iuuat accepiſſe, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum eius à quo accepit, non rem intuens gaudet. Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel. Comparari autem poteſt vtriuſq; vita, cum alter triſtis ſit & ſolicitus, qualis eſſe inficiator ac fraudulentus ſolet, apud quem non parentum, qui debet honor eſt, non educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ gratiæ † expetens, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiens, nec quærens † quomodo decoquat, ſed quemadmodum plenius vberiuſque reſpondeat, non ſolùm parentibus & amicis, ſed humilioribus quoque perſonis. Nam etiamſi à ſeruo ſuo beneficium accepit, æſtimat non à quo, ſed quid acceperit. *al. expectāt* *al. quo modo, de quo, quare, ſed.*

B *Quamuis ſit ingratus, omnium odium commune, non tamen eum leges cogunt in foro cauſam dicere, quia nec debent, corrumperent enim beneficium, cùm etiam actori ſit turpe reputandarum actio: nec poſſunt, nam tam multa cadunt, tam varia & incerta in rationem beneficiorum, vt cuiuſmodi ſint, iniri certa non poſſit à iudicibus ratio. Nec verum eſt omnibus ad trahēdos in ius ingratos aditum patere, etiamſi leges parentibus eam viam munierint: ſed falſum eſt metu iudiciorum, aut ſpe contineri beneficia, quibus non eſt cauendum vt prouideri ſolet pactis conuentis, quorum præſidia teſtes, chyrographi, ſigna, quæ quo plura ſunt teſtimonia quam lubrica ſit hominum fides, eo magis confirmant. Ingratorum autem vitium ne tam palam fiet, videndum eſt potius, quam id agendum vt pro eo dent pœnas apertè, adde quod excruciantur ſatu occultu ſupplicis.*

QVANQVAM quæritur à quibuſdam, ſicut ab Hecatone, an beneficium dare ſeruus Domino poſſit? Sunt enim qui ita diſtinguant, Quædam beneficia eſſe, quædā officia, quædā miniſteria. Beneficium eſſe, quod alienus det. Alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officiū eſſe filij, vxoris, & earū perſonarū, quas neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem iubet. Miniſteriū eſſe ſerui, quem conditio ſua eo loco poſuit, vt nihil eorum quæ præſtat, imputet ſuperiori. Præterea ſeruos qui negat dare aliquādo beneficiū, ignarus eſt iuris humani. Refert enim cuius animi ſit, qui præſtat, non cuius ſtatus. Nulli præcluſa virtus eſt, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, ſeruos, reges, & exules. Non eligit domum, nec cenſum, nudo homine contenta eſt. Quid enim erat tuti aduerſus repentina, quid animus magnus promitteret ſibi, ſi certam virtutem fortuna mutaret? Si nō dat beneficium ſeruus Domino, nec regi quiſquā ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quiſque teneatur imperio, ſi ſummo tenetur? Nam ſi ſeruo quo minus in nomen meriti perueniat, neceſſitas obeſt, & patiendi vltima timor, idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem: quoniam quanquam ſub diſpari titulo, paria † illis licent. Atqui dant regibus ſuis, dant Imperatoribus beneficia: ergo & Dominis. Poteſt ſeruus iuſtus eſſe, poteſt fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficium dare poteſt. Nam & hoc virtutis eſt, adeoque Dominis ſerui beneficia poſſunt dare, vt ipſos ſæpe † beneficij ſui fecerint. Non eſt dubium, quin ſeruus beneficium dare poſſit cuilibet: quare ergo non & Domino ſuo poſſit? *CAP. 18.* C D *al. in illos.* *fortè, beneficio, ſuos, aut ſui iuris.*

QVIA non poteſt, inquit, creditor Domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie Dominum ſuum obligat. Peregrinātem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta quæ alio præſtante beneficia dicerentur, præſtante ſeruo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare. Seruus autem non habet negandi poteſtatem. Ita non præſtat, ſed paret. Nec id ſe feciſſe iactat, quod non facere non potuit. Iam ſub iſta lege vincam, & cò perducam ſeruum, vt in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſeruum pro ſalute Domini ſui ſine † reſpectu ſuæ dimicantem, & confoſſum vulneribus, reliquias tamen ſanguinis ab ipſis vitalibus fundentem, & vt ille effugiendi tempus habeat, moram ſua morte quærentem: hūc tu negabis beneficium dediſſe, quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquem, vt ſecreta Domini prodat, nulla tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus victum, auertiſſe quantum potuit, ſuſpiciones quærentis, & impendiſſe ſpiritum fidei: hūc tu negabis beneficium Domino dediſſe, quia ſeruus eſt? Vide ne eo maius ſit quo rarius eſt exemplum virtutis in ſeruis: eoq; gratius, quòd cum ferè inuiſa imperia ſint, & omnis neceſſitas grauis, commune ſeruitutis odium, in aliquo Domini charitas vicit. Ita non ideo beneficium non eſt, quia à ſeruo profectum eſt: ſed ideo maius, quia deterrere ab *CAP. 19.* E *al. reſpectu dimicātem.*

illo nec seruitus quidem potuit.

CAP. 20. ERRAT, si quis existimat seruitutem in totum hominem descendere. Pars melior A
eius excepta est. Corpora obnoxia sunt & adscripta Dominis: mens quidem sui iuris, quæ
adeò libera & vaga est, vt ne ab hoc quidem carcere cui inclusa est, teneri queat, quo mi-
nus impetu suo vtatur, & ingentia agat, & in infinitum comes cœlestibus exeat. Corpus
al. venit. itaque est, quod Domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc † vendit. Interior illa pars man-
cipio dari non potest. Ab hac quicquid venit, liberum est. Non enim aut nos omnia iubere
possumus, aut in omnia serui parére cogũtur. Contra rempublicam imperata non facient,
nulli sceleri manus commodabunt.

CAP. 21. QVAEDAM sunt quæ leges nec iubent, nec vetant facere: in his seruus materiam be-
neficij habet. Quàm diu præstatur, quod à seruis exigi solet, ministeriũ est: vbi plus quàm
quod seruo necesse est, beneficium. Vbi in affectum amici transit, desinit vocari ministe-
al. vt cibaria. rium. Est aliquid quod Dominus præstare seruo debeat, † vt cibarium, vestiarium. Nemo B
hoc dixit beneficium. At indulsit, liberalius educauit, artes quibus erudiũtur ingenui, tra-
didit, beneficium est. Idem econtrariò fit in persona serui. Quicquid est quod seruilis offi-
cij formulam excedit, quod non ex imperio, sed ex voluntate præstatur, beneficium est:
si modò tantum est, vt hoc vocari potuerit, quolibet alio præstante.

CAP. 22. SERVVS (vt placet Chrysippo) perpetuus mercenarius est. Quemadmodum ille be-
neficium dat, vbi plus præstat quàm quod operis locauit: sic seruus vbi beneuolentia erga
Dominum fortunæ suæ modum transit, & altius aliquid ausus, quod etiam felicius nato
decori esset, & spem Domini antecessit, beneficium est intra domum inuentum. An æ-
quum tibi videtur, quibus si minus debito faciant, irascimur, non haberi gratiam, si plus
debito solitoque fecerint? Vis scire, quãdo non sit beneficium? Vbi dici potest, quid si nol-
let? Vbi verò id præstat, quod nolle licuit, voluisse laudandum est. Inter se contraria sunt, C
beneficium & iniuria. Potest dare beneficium Domino, si à Domino iniuriam potest ac-
cipere. At qui de iniuriis Dominorum in seruos, qui audiat, positus est, qui & sæuitiam &
libidinem, & in præbendis ad victum necessariis auariciam compescat. Quid ergo? Bene-
ficium Dominus à seruo accipit? Imò homo ab homine. Denique quod in illius potestate
fuit, fecit. Beneficium Domino dedit. Ne à seruo acceperis, in tua potestate est. Quis au-
tem tantus est, quem non fortuna indigere etiam infimis cogat? Multa iam beneficiorum
exempla referam, & dissimilia, & quædam inter se contraria. Dedit aliquis Domino suo
vitam, dedit mortem, seruauit periturũ, & hoc si parum est, pereundo seruauit. Alius mor-
tem Domini adiuuit, alius decepit.

CAP. 23. CLAVDIVS Quadrigarius in † secũdo & vicesimo Annalium tradidit, quòd cùm ob-
al. 12. sideretur Drumentum, & iam ad summam desperationem ventum esset, duos seruos ad D
hostem transfugisse, & operæ precium fecisse. Deinde vrbe capta, passim discurrente vi-
ctore, illos per nota itinera ad domum in qua seruierant, præcurrisse, & dominam suam
ante se egisse, & quærentibus quænam esset, dominam, & quidem crudelissimam ad sup-
plicium ab ipsis duci, professos esse. Eductam deinde extra muros summa cura celasse, do-
al. consideret, à cõsido. nec hostilis ira † considéret. Deinde vt satiatus miles ad Romanos mores citò rediit, illos
quoque ad suos redisse, & dominam sibi ipsos dedisse. Manumisit vtrumq; euestigiò illa:
nec indignata est ab his se vitam accepisse, in quos vitæ necisq; potestatem habuisset. Po-
tuit sibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim seruata munus notæ & vulgaris clemẽtiæ ha-
al. duarum vrbiũ fuit. buisset, sic seruata nobilis fabula, & exẽplum † Grumentinæ vrbis fuit. In tanta confusione
captæ ciuitatis, cùm sibi quisq; consuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At
hi, vt ostenderent quo animo facta esset prior illa transitio, à victoribus ad captiuam trans- E
fugerũt, personã parricidarũ ferentes, quod in illo beneficio maximũ fuit, tanti iudicaue-
rũt ne domina occideretur, videri dominam occidisse. Non est, mihi crede, non est seruilis
al. Atenus. animi, egregium factũ fama sceleris emisse. † Cluentius prætor Marsorum ducebatur ad
al. Vettenus Romanũ imperatorẽ. Seruus eius gladiũ militi ipsi, à quo trahebatur, eduxit, & primũ Do-
minũ occidit. Deinde: Tẽpus est, inquit, me & mihi cõsulere: iam Dominũ manumisi: atq;
al. traiecit. ita se vno ictu † transegit. Da mihi quenquam, qui magnificentius Dominum seruauerit?

CAP. 24. CORFINIVM Cæsar obsidebat. Tenebatur inclusus Domitius. Imperauit medi-
al. eum videret. co, eidemque seruo suo, vt sibi venenũ daret. Cùm tergiuersantem † videret: Quid cun-
ctaris, inquit, tanquam in tua potestate totum istud sit? mortem rogo armatus. Tum ille
promisit, & medicamentum innoxium bibendum illi dedit: quo cum sopitus esset, accessit
ad filium

A ad filium eius: Iube me, inquit, adseruari, dum ex euentu intelligis, an venenum patri tuo
dederim. Vixit Domitius, & seruatus à Cæsare est. Prior tamen illum seruus seruauerat.

BELLO ciuili proscriptum dominum seruus abscõdit: & cum annulos eius sibi aptasset, CAP 25.
ac vestem induisset, spiculatoribus occurrit, nihil se deprecari, quo minus imperata pera-
gerent, dixit: & deinde ceruicem porrexit. Quanti viri est, pro domino eo tempore mori
velle, quo erat rara fides, dominum mori nolle in publica crudelitate: item inueniri in
publica perfidia fidelem, cum præmia proditionis ingentia ostendantur, præmium fidei,
mortem concupiscere?

NOSTRI seculi exempla non prætéribo. Sub Tyberio Cæsare fuit accusandi frequens, CAP. 26.
& penè publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatẽ cõfecit. Excipieba-
tur ebriorum sermo, simplicitas iocantium. Nihil erat tutum. Omnis † sæuiendi placebat *al. seruiẽdi.*
B occasio. Nec iam reorum expectabatur euentus, cum esset vnus. Cœnabat Paulus præto-
rius in conuiuio quodam, imaginem Tyberij Cæsaris habens exculptam, eminente gẽma.
Rem ineptissimam fecero, si nunc verba quæsiero, quemadmodũ dicam illum matellam
sumpsisse. Quod factum simul & Maro ex notis illius temporis vestigatoribus notauit. At
seruus eius cui nectebantur insidiæ, ei ebrio annulum extraxit. Et cum Maro cõuiuas te-
staretur, admotam esse imaginem obscœnis, & iam † proscriptionem componeret, ostẽdit *al. subscri-*
in manu sua seruus annulum. Si quis hũc seruum vocat, & illum conuiuam vocabit. *ptionem.*

SVB diuo Augusto nondum hominibus verba sua periculosa erãt, iam molesta. Ruffus CAP. 27.
vir ordinis senatorij inter cœnam optauerat, ne Cæsar saluus rediret ex ea peregrinatione *Inter cœnã*
quam parabat: & adiecerat idem omnes & tauros, & vitulos optare. Fuerunt qui illa dili-
genter audirent. Vt primùm diluxit, seruus qui cœnanti ad pedes steterat, narrat quæ inter
C cœnam ebrius dixisset. Hortatur eum, vt Cæsarem occupet, atque ipse se deferat. Vsus cõ-
silio, descendenti Cæsari occurrit. Et cum malam mentem habuisse se pridie iurasset, id vt
in se & filios suos recideret, optauit, & Cæsarem vt ignosceret sibi, redirétque in gratiam
secum rogauit. Cùm dixisset se Cæsar facere: Nemo, inquit, credet te mecum in gratiam
redisse, nisi aliquid mihi donaueris: petitque non fastidiendam à propitio summam: &
impetrauit. Cæsar ait: Mea causa dabo operam, ne vnquam tibi irascar. Honestè Cæsar *ἐνεκά μου,*
quòd ignouit, quòd liberalitatem clementiæ adiecit. Quicunque hoc audiuerit exem- *quod ad me*
plum, necesse est Cæsarem laudet, sed cùm seruum antè laudauerit. Non expectas, vt tibi *attinet.*
narrem manumissum, qui hoc fecerat? Nec tamen gratis. Pecuniam pro libertate eius
Cæsar numerauit.

POST tot exempla non est dubium, quin beneficium aliquando à seruo dominus acci- CAP. 28.
D piat. Quare potius persona rem minuat, quàm personam res ipsa cohonestet? Eadem om-
nibus principia, eadémque origo. Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & arti-
bus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine ac
multis stemmatum illigata flexuris in parte † prima ædium collocant, noti magis quàm *al. summa.*
nobiles sunt. Vnus omnium parens mundus est, siue per splendidos, siue per sordidos gra-
dus: ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est, quòd te isti decipiãt, cùm maiores
suos recensent. Vbicunque † fulsit nomẽ illustre, ilicò Deum fingunt. Neminẽ despexeris, *al. fecit.*
etiam si circa illum obsoleta sunt nomina, & parum indulgente adiuta fortuna: siue liber-
tini ante nos habentur, siue serui, siue exterarum gentium homines. Erigite audacter ani-
mos: & quicquid in medio sordidi iacet, trãsilite. Expectat vos in summo magna nobilitas.
Quid superbia in tãtam vanitatem attollimur, vt beneficia à seruis indignemur accipere,
E & sortem eorum spectemus, obliti meritorum? Seruum tu quenquam vocas libidinis &
gulæ seruus, & adulteræ, imò adulterarũ commune mancipium? Seruum vocas quenquã?
Quò tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circũferentibus? Quò te penulati
isti in militum quidem non vulgarem cultum subornati? Quò, inquam, te isti efferunt? ad
ostium alicuius hostiarij, ad hortos alicuius, ne ordinarium quidem habentis officium. Et
deinde negas tibi beneficium à seruo tuo posse dari, cui osculum alieni serui beneficium
est? Quæ est tãta animi discordia? Eodem tempore seruos despicis & colis. Imperiosus in-
tra limen atque impotens, humilis foris: & tam contemptus, quàm contemnens. Neque
enim vlli magis abiiciunt animos, quàm qui improbè tollunt: nullique ad calcandos alios
paratiores, quàm qui contumelias facere, accipiendo didicerunt.

Serui cùm animum & volũtatem, in quibus est beneficiorum vis posita, in potestate habeant, dominis

dare beneficium possunt. Quod quàm verum sit nobilissima mulier à duobus seruis ex periculo expugna- A
tæ vrbis seruata, Marsus etiam interfectus, Domitius fœlicissime deceptus, Proscriptus cui seruus ami-
cissimus omnino fuit alter ipse, Paulus cui vita erepta cruciatio fuisset, detractus nisi fuisset annulus,
Ruffus cuius vitæ prudentissimum serui consilium maximè consuluit, id experti sunt. Itaque nihil est
quod tollant animos nobiles, & seruos despiciant cùm natura communis sit omnium parens, vt y demum
serui sint, isti domini qui vitiis turpissimè seruiunt.

CAP. 29. DICENDA hæc fuerunt ad contundendam insolentiam hominum ex fortuna pendē-
tium, vindicandúmque ius beneficij dandi à seruis, vt à filiis quoque vindicaretur. Quæ-
ritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quàm acce-
perint. Illud cōceditur, multos filios maiores potérioresque extitisse, quàm parentes suos,
al. æquè & illud meliores. † eóque illis meliores fuisse. Quòd si constat, potest fieri, vt meliora tribuerint: cùm & for- B
tuna illis maior esset, & melior voluntas. Quicquid, inquit, est, quod dat patri filius, vtique
minus est: quia hanc ipsam dandi facultatem patri debet. Ita nunquam beneficio vinci-
al. vincitur tur, cuius beneficium est ipsum, quod † vincit. Primùm quædam initium ab aliis trahunt,
al. quod. & tamen initiis suis maiora sunt. Nec ideo aliquid non est maius eo † à quo cœpit: quia
non potuisset in tantum procedere, nisi cœpisset. Nulla non res principia sua magno gra-
du transit. Semina omnium rerum causa sunt: & tamen minimæ partes sunt eorum, quæ
al. Henum. gignunt. Aspice † Rhenum, aspice Euphratem, omnes denique inclytos amnes, quid sunt,
si illos illic vnde effluunt æstimes? Quicquid est quo timentur, quo nominantur, in pro-
cessu parauerunt. Tolle radicem, nemora non surgent, nec tanti montes vestientur. Aspi-
ce trabes, siue proceritatem æstimes, altissimas, siue crassitudinem spaciúmque ramorum,
latissimè fusas, quantulum est his comparatum illud, quod radix tenui fibra complecti- C
al. tantum. tur? Innituntur fundamentis suis templa, & illa vrbis mœnia: † tamen quæ in firmamen-
tum totius operis iacta sunt, latent. Idem in cæteris euenit. Principia sua semper sequens
magnitudo obruit. Non potuissem quicquam consequi, nisi parentum beneficium ante-
cessisset. Sed non ideo quicquid consecutus sum, minus est eo, sine quo consecutus non
essem. Nisi me nutrix aluisset infantem, nihil eorum quæ consilio ac manu gero, facere
potuissem, nec in hanc emergere nominis claritatem, quam ciuili ac militari industria
merui: nunquid tamen ideo maximis operibus præferes nutricis officium? At quid inter-
est, cum æquè sine patris beneficio, quàm sine nutricis fomento, non potuerim ad vlterio-
ra procedere?

CAP. 30. QVOD si initio meo quicquid iam possum debeo, cogita non esse initium mei patrem,
ne auum quidem. Semper enim erit vlterius aliquid, ex quo originis proximæ origo de- D
scendat. Atqui nemo dicitur plus debere ignotis, & vltra memoriam positis maioribus,
quàm patri. Plus autem debeo, si hoc ipsum quòd genuit me pater meus, maioribus suis
al. debet. † debeo. Quicquid præstiti patri, etiam si magnum est, infra æstimationem paterni mune-
ris est: quia non essem, si non genuisset. Isto modo etiam si quis patrem meum ægrum ac
moriturū sanauerit, nihil præstare ei potero, quod non beneficio eius minus sit. Non enim
al. nisi natus esset. genuisset me pater, † ni sanatus esset. Sed vide, ne illud verius sit æstimari, an id quod † po-
al. potuit, et id quod fecit. tui, & id quod feci, meum sit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud quòd natus sum, † per
se intuere quale sit. Animaduertis exiguum & incertum, & boni malique communē ma-
teriam, sine dubio primum ad omnia gradum: sed non ideo maiorem omnibus, quia pri-
al. prorsus intuere. mum. Seruaui patrem, & ad summam prouexi dignitatem, & principē vrbis suæ feci: nec
tantùm rebus à me gestis nobilitaui, sed ipsi quoque gerendarum ingētem ac facilem, nec E
al. humanus ad se animus. tutam minus, quàm gloriosam dedi materiam. Honores, opes, quicquid † humanos ad se
animos rapit, congessi: & cum supra omnes starem, infra illum steti. Dic nunc, hoc ipsum,
al. benefaciendum. quòd ista potuisti, patris munus est? Respondebo tibi, est prorsus, si ad † ista facienda nasci
satis est. Sed si ad bene viuendum minima portio est viuere, & id tribuisti, quod cum feris
mihi, & animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam fœdissimis commune est, noli
al. sed etiā sine tuis. tibi asserere, quod non ex tuis beneficiis, † etiam si non sine tuis oritur. Puta me vitam pro
vita reddidisse. Sic quoque munus tuum vici, cùm ego dederim sentienti sentiens me da-
re: cùm vitam tibi non voluptatis meæ causa, aut certè per voluptatem dederim: cùm tā-
to maius sit retinere spiritum, quàm accipere, quanto leuius mori ante mortis metum.

CAP. 31. *al. tu.* EGO vitam dedi statim illa vsuro: † te nescituro, an viuerem. Ego vitam dedi, mortem
timenti: tu vitam dedisti, vt mori possem. Ego vitam tibi dedi consummatam, perfectam:
tu me

A tu me expertem rationis genuisti, onus alienum. Vis scire quàm non sit magnum beneficium, vitam sic dare? Si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse. quo quidem colligo, minimum esse beneficium, patris matrisque concubitum: nisi accesserint alia, quæ prosequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non est bonum viuere, sed bene viuere. At bene viuo, sed potui & malè. Ita † tantum hoc est tuum, quod viuo. Si *al. tamen.*
vitam imputas mihi per se nudam, egentem consilij, & id vt magnum bonum iactas, cogita te mihi imputare muscarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam, quàm bonis artibus me studuisse, vt cursum ad rectum iter vitæ dirigerem, ipso beneficio maius quàm quod dederas, recepisti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dedisti: ego tibi filium, qualem genuisse gauderes.

ALVIT me pater: si idem præsto, plus reddo: quia non tātùm † ali se, sed à filio ali gau- CAP. 32. *al. aluisse.*
B der, & maiorem ex animo meo, quàm ex ipsa re percipit voluptatē. Illius alimenta ad corpus tantùm meum peruenerunt. Quid si quis in tantū processit, vt aut eloquentia per gentes enoresceret, aut iusticia, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebrásque natalium suorum clara luce discuteret: non inæstimabile in parētes suos beneficium contulit? An quisquam Aristonem & Gryllum, nisi propter Xenophōtem ac Platonem filios nosset? Sophroniscum Socrates expirare nō patitur. Cæteros enumerare longum est, qui † viuūt ob nullam causam aliam, quàm quòd illos liberorum exi- *al. durant.*
mia virtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippæ pater, nec post Agrippam quidem notus: an patri dedit Agrippa, nauali corona insignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus, qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & priorē magnificentiam vincerent, & nulla postea vincerentur? Vtrum Octauius maius vllum bene-
C ficium dedit filio, an patri diuus Augustus, quamuis illum vmbra adoptiui patris abscōdit? Quantam † cepisset voluptatem, si illum post debellata arma ciuilia, vidisset securæ paci *al. accepisset.*
præsidentem, non agnoscens bonum suum, nec satis credens, quoties respexisset ad se, potuisse illum virum in domo sua nasci. Quid nunc cæteros persequar, quos iam cōsumpsisset obliuio, nisi illos filiorum gloria è tenebris eruisset, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quàm à patre acceperat: sed an possit aliquis maiora reddere: etiamsi quæ retuli exempla, nōdum satisfaciunt, nec beneficia parentum suorum supermicant. Capit tamen hoc natura, quod nondū vlla ætas *supermicat.*
tulit. Si singula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non possunt, plura in vnum congesta superabunt.

SERVAVIT in bello patrem Scipio, & prætextatus in hostes equum concitat: parū est, CAP. 33.
D quòd vt perueniret ad patrem, tot pericula, maximos † duces tot cum maximè prementia *al. duces, cū maximè prementia.*
contempsit, tot oppositas difficultates, quòd ad primam pugnam exiturus tyro per veteranorum corpora cucurrit, quòd annos suos transiliuit. Adiice, vt idem patrem reum defendat, & conspirationi inimicorum potentium eripiat: vt alterum illi consulatum, ac tertiū, aliósque honores etiam consularibus concupiscendos congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod est militaribus viris speciosissimum, diuitem illum spoliis etiam hostilibus faciat. Si adhuc parum est, adiice vt prouincias, & extraordinaria imperia † cō- *al. cōtinuet*
tinuet: adiice vt dirutis maximis vrbibus, Romani imperij sine æmulo ad ortus occasúsq; venturi defensor & conditor, maiorem nobilitatē nobili viro adiiciat. Dic Scipionis † pa- *al. patrem.*
rem: haud dubium est, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipsi vrbi nescio, vtrum maius præsidium afferens, an decus.

E DEINDE, si hoc parum est, finge aliquem tormenta patris discussisse, finge in se trāstulisse. Licet tibi inquantum velis extēdere beneficia filij, cùm paternum munus & simplex CAP. 34.
sit & facile, nec danti voluntarium. Quid necesse est multis? Dedit etiam quibus dedisse se nescit. In quo cōsortem habet, in quo spectauit legem patriam, præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potius quàm eum cui dabat. Quid si quis sapientiam consecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc disputabimus, an maius aliquid dederit quàm acceperat: cùm vitam beatam patri reddiderit, acceperit rātùm vitam? Sed patris, inquit, beneficiū est, quicquid facis, quicquid præstare illi potes. Et præceptoris mei, quòd institutis liberalibus profeci. Ipsos tamen qui tradiderunt illa, transcendimus, vtique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamuis sine illis nemo quicquam assequi possit, non tamen quātumcunque quis assecutus est, infra illos est. Multum inter prima ac maxima interest. Nec ideo prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse nō possunt.

CAP. 35. IAM tempus eſt quædam ex noſtra (vt ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficium A
dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci. Pater dedit filio vitã, eſt autem aliquid vita melius: ita pater vinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiamnũ qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterum liberatus eſt mortis periculo, maius accepit beneficiũ, quàm dedit. Pater autem vitam dedit. Poteſt autem, ſi ſæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere, quàm dedit. Qui beneficiũ accipit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autẽ indiget vita qui viuit, quàm qui natus non eſt, vt qui ne indigere quidem omninò poſſit. Maius ergo beneficium accipit pater, ſi vitam à filio accepit, quàm filius à patre, † quòd natus eſt. Patris beneficia vinci à filiis beneficiis non poſſunt. Quare? quia vitam accepit à patre: quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc commune eſt patri cum omnibus, qui vitã dederunt alicui. Non potuiſſent enim referre gratiã, niſi vitam accepiſſent. Ergo nec me dico in maius gratia referri poteſt, ſolet enim & medicus vitã dare: nec nautæ, ſi naufragum ſuſtulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederũt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adiuuandum eſſet, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quàm accepi. Pater filio vitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur. Filius patri ſi dedit vitam, dedit eam, quæ nullius deſideraret auxilium, in hoc, vt permaneret. Ergo maius beneficium accepit à filio pater, qui vitam accepit, quàm illi dederat. B

al. eo quòd.

CAP. 36. HAEC non deſtruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imò etiam meliores. Natura enim glorioſa virtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum vincendi ſpe venerit. Id ſi patribus idem volentibus † legibúſque contigerit (quoniam pleraque ſunt, in quibus noſtro bono vincimur) vnde certamen tam optabile, vnde tantam felicitatem parentibus, vt fateantur ſeipſos filiorum beneficiis impares? Niſi hìc ita iudicamus, excuſationem damus liberis, & illos ſegniores ad referendam gratiã facimus, quibus ſtimulos adhibere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes, † propoſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint maiora, an receperint. Non ideo vicerunt, quia occupauerunt. Sumite modò † animum, qualem decet, & deficere nolite, vt vincatis optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia vos cohortentur, ac per veſtigia ſua ire ad victoriam ſæpe iam partam ex parentibus, iubeant. C

al. latíſque. *al. poſita.* *al. animam*

CAP. 37. VICIT Æneas patrem ipſe cuius infantia leue tutúmque geſtamẽ, grauem ſenio, per media hoſtium agmina, & per cadentis circa ſe vrbis ruinas ferens, cum complexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici vadentem ſarcina premeret: tulit illum per ignes, & quid non pietas poteſt? pertulit, colendúmque inter conditores Romani imperij D
poſuit. Vicère Siculi iuuenes, cùm Ætna maiore vi peragitata, in vrbes, in agros, in magnam inſulæ partem effudiſſet incendium, vexerunt parentes ſuos, diſſediſſe creditum eſt ignes, & vtrinque flamma recedente limitem ad apertum, per quem tranſcurrerent iuuenes digniſſimi, qui magna tutò auderent. Vicit Antigonus: qui cùm ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum, nolle regnare, cum poſſis. Vicit patrẽ imperioſum quidem Mãlius: qui † cum ad tempus relegatus eſſet à patre, ob adoleſcentiam brutam ac hebetẽ, ad tribunum plebis, qui patri ſuo dixerat diem, venit: petitóque tempore quod ille dederat, ſperans fore proditorem parẽtis inuiſi, & bene meruiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exilium pro grauiſſimo crimine inter alia Manlio obiiciebat, nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatum ſinu ferrum, &: Niſi iuras, inquit, te diem patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiam. In tua poteſtate eſt, vtro modo pater meus accuſatorem non habeat. Iurauit tribunus: nec fefellit, & cauſam † accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impunè tribunum in ordinem redigere. E

Amphinomus, & Anapias. Cal. Rhodi. lib. 11. c. 17. Diſſediſſe, à diſſido. *al. cũ antè ad.* *al. actionis.*

CAP. 38. ALIA ex aliis exempla † ſubeunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad ſummum protulerunt, & è plebe aceruóque ignobili nunquam tacẽdos ſeculis dederunt. Nulla vi verborum, nulla ingenij facultate exprimi poteſt, quantum opus ſit, quàm laudabile, quámque nunquam à memoria hominum exiturũ, poſſe hoc dicere: Parentibus meis parui, ceſſi imperio eorum, ſiue æquum, ſiue iniquum fuit, obſequẽtem ſubmiſſúmque me præbui, ad hoc vnũ contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate obſecro vos, & † feſſi quoque teſtituire aciẽ. Felices, qui vicerint: felices, qui vincentur. Quid eo adole-

al. ſunt. *al. fuſi.*

A adolescente præclarius,qui sibi ipsi dicere potuit,neque enim fas est alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici?Quid eo fortunatius sene,qui omnibus vbique prædicabit , à filio suo se beneficiis victum?Quid autem est felicius,quàm † ibi cedere. *al.sibi.*

A liberis beneficia dari possunt parentibus maiora,ab ijs quàm illi acceperint, quia abest lōgissimè,in vitæ principiis vt sint omnia: non est autem alienū filios reponere posse parentibus quod ad salutem est tutius,ad voluptatem iucūdius,ad nominis famæque splendorem illustrius.Nam Sophroniscū,Gryllum, Aristonem,ne quidem scires esse natos,eos nisi sui filij in hominum famam extulissent & tanquam in lucem adidissent:ita Octauius Agrippa suis etiam præclarissimus parentibus,præluxerunt.Multa alia afferri possunt à filiis quæ singula cumulate coniuncta vni parentum beneficio excellunt.Hæc tamen quæ sic dicuntur eo valent vt liberos acuant ad pietatem ad quam sibi duces Aeneam ,Antigonum, Man- B *lium proponant.*

LIBRI III. DE BENEFICIIS FINIS.

ERASMI IN LIBRVM TERTIVM.

Quisquis in eiusmodi regnum exisset,&c.] *Vnus codex manu descriptus,pro regnū, habebat reum.Vnde coniicio fuisse scriptum à Seneca,Quisquis in eiusmodi reum egisset:vt eiusmodi,sit neutri generis,& ad causas referatur,non ad hominem.Qui pararet quempiam agere reum ingratitudinis,vix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet.Hinc coniectari potest,quanto plus difficultatis ha-* C *biturus esset iudex,de vtriusque animo pronunciaturus.* CAP. 8.

Non idem pendent.] *Aut pendunt,legendum est: aut pendent, erit à pendere, futuri temporis verbum.*

Iam molestia.] *Nondum erant periculosa,quum iam essent molesta.* CAP. 27.

Vbicunque fecit nomen illustre ,&c.] *Hic locus variabat in exemplaribus.Nonnulli sic habebant,illo Dominum fugiunt.Alij,illo Deum fugiunt.Rursus alij,Dominū fingunt.Ex his diuinare licet, fuisse scriptum:Vbi quenque nomen fecit illustrem,ilicò Deum fingunt.Nec displicet vbicunque,si legas illustrem:nec illustre displicet.si subaudias,aliquis Nisi fortè pro fecit,legendum est,stetit.Notat illos,qui tument nobilitate maiorum,ac sibi dij videntur,non homines,reliquósque fastidiunt.* CAP. 28.

PINCIANI IN LIB. III. DE BENEFICIIS.

D

Prima ac omnium potissima.] *Eadem,Prima omnium ac potentissima.* CAP. 3.

Quomodo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitam suam transtulit?Præsentium intuitus ac præterirorum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit,quisquis spei plurimum.] *Vetus lectio particulam,ergo,addit, Quomodo ergo gratut quisquam,cætera.Item correctiora & antiquiora exemplaria futurorum legunt , non præteritorum. Quapropter adducor vt locum hunc ambustum & mutilatum sic resarciam , non ausim dicere restituam:Quomodo ergo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitam suam transtulit præsentium intuitu,spe futurorum?Memoria gratum facit .Memoriæ minimum tribuit , quisquis spei plurimum.* CAP. 4.

Aut ex conducto,aut ex locato.] *Vetus lectio,aut ex conducto & locato.cui lectioni fauent Iu-* E *risconsulti:apud quos habetur titulus de locatione & conductione.* CAP. 7.

Grarum hominem,& beneficium.] *Corrigo,gratum hominem & beneficum,contra omnia exemplaria.*

Et equestris hæreditas misit.] *Quid si legas,& equester ordo transmisit.Aut sic,quem census in album equestris ordinis misit. Nam,teste præter alios Asconio Pediano in orationem pro M.Scauro, iudicia aliquando penes equestrem erdinem fuerunt.*

Et cum valetudo eius ac salus momentis constaret,excepisse idonea eibi tempora.] *Duo verba,ac salus,non habentur in plerisque exemplaribus,& cibo legitur non cibi:in omni scripta lectione.* CAP. 9.

Si deceptus es,quære,te dignum adiuua.] *Quædam exemplaria,Si deceptus es quærere , dignum adiuua.Legendum reor,Si deceptus es,quære te dignum.Adiuua.* CAP. 11.

Quibus dederunt,nihilominus daturi sunt.] *Lege,quibus dederunt,dant nihilominus,daturiq;*

sunt:ex codice scholarum Salmanticensum. A

CAP. 16. Nisi apud alium gestata est,apud alium mansit.] *Dispice an legẽdum sit,pransit,potius quàm mansit. Nam sæpenumerò duas has res,gestari & prandere,coniungit Seneca.*

Matrimonium vocari vnum adulterum.] *Scribe adulterium,non adulterum:ex vetere lectione.& mallem legere vnius,quàm vnum.*

CAP. 17. Non educatoris.] *Emendatius,vt sentio,quædam exemplaria,non educatorum.Nam præcessit parentum:& sequitur,præceptorum.*

CAP. 18. Quid animus magnus promitteret sibi,si certam virtutem fortuna mutaret?] *Magnum, non magnus,quidam codices.Alij,magni.Et considera,an sit probatior lectio,censu,quàm certam.Dixit enim paulo antè,non eligit domum,nec censum.*

CAP. 19. Et labore summo colit.] *Exemplar Facundi & Primitiui,eius laborem summo colit.Puto castigandum,eius laborem suo tollit.* B

Sine respectu dimicantem.] *Iidem,sine respectu sui dimicantem.Lego suæ,non sui.*

CAP. 22. Quàm quod operis locauit.] *Omnis antiqua lectio operas agnoscit,non operis.*

CAP. 23. Claudius Quadrigarius in secundo & vicesimo Annalium tradit,quòd quum obsideretur Drumentum.] *Corrige,Claudius Quadrigarius in duodeuicesimo Annalium tradit,Cum obsideretur Grumentum.ex eadem.Grumentinos autem populos esse in Italia Lucaniæ regionis,notum est ex Plinio & reliquis.*

Et exemplum duarum vrbium fuit.] *Castigo,& exemplum Grumentinæ vrbis fuit:ex eadem: in qua quum esset vitiosè scriptum,Drumen,per compendium,vt solet fieri, non percipiens imperitus librarius quid esset,Drumen,substituit duarum,Vera enim lectio erat,Grumen vrbis,hoc est Grumentinæ vrbis.Meminit historiæ Macrobius etiam primo Saturnaliorum.*

Non est,mihi crede,non est.] *Eadem,Non est,mihi crede,non dico.*

Atenus prætor Marsorum.] *Codices nonnulli,Vectenus,non Atenus præferunt.Sed vtroque modo vitiosè legitur.Macrobius enim primo Saturnaliorum docet scribẽdum esse,Cluentius, non Vectenus, siue Atenus.Cluentium,inquit,Pelignum Italicensem,comprehensum à cohortibus suis,ne Pompeio traderetur,seruus eius occidit,ac se,ne domino superstes fieret,& interemit.* C

CAP. 28. Vbicunque fecit nomen illustre,illo Domini fugiunt.] *Putamus legendum loco illorũ verborum,illo Domini fugunt,illud domi pingunt.Nam & in antiquo quodam exemplari,fingunt legitur, non fugiunt.*

Siue libertini ante nos habentur.] *Legendum fortè,Siue libertini autem nobis aui.*

CAP. 29. Cum æquè sine patris beneficio,quàm sine nutricis fomento non potuerim, &c.] *Verbũ fomento,non habetur in vllo antiquo exemplari.Existimóque scribendum inuerso dictionum ordine sic: cum æquè sine nutricis beneficio,quàm sine patris non potuerim,reliqua.*

CAP. 30. Atqui nemo dicitur plus debere ignotis.] *Ex vetere lectione scribo,Atqui nemo dicet me plus debere ignotis.* D

Non enim genuisset me pater,ni sanatus esset.] *Duo exemplaria,diui Francisci alterum,alterum diuæ Mariæ aliter:Non enim genuisset me pater meus,nisi beneficio eius sanatus esset.*

An id quod potuit,& id quod fecit,meum sit.] *Legendum videtur contra omnia exemplaria. An id quod potui,& id quod feci,meum sit.*

Par se intuere quale sit.] *Legendum reor,prorsus intuere quale sit.*

Sed non ideo maiorem omnibus,quia primum.] *Veteres codices,Sed non ideo magis est omnibus,quia primum est.*

Quod non ex tuis beneficiis, sed etiam sine tuis oritur.] *Corrige,quod non ex tuis beneficiis, etiam si non sine tuis oritur.ex scripta lectione.*

CAP. 31. Si exposuisses,nempe iniuria erat genuisse.] *Eadem exposuisse est, nempe, cætera emendo, Exposuisses.Nempe iniuria erat genuisse.* E

Ipso beneficio maius quàm quod dederas,recepisti.] *Scribe , In ipso beneficio tuo maius quàm quod dederas,recepisti.ex eadem,In quibusdam codicibus non habetur verbum,quod.In aliis sic legas , si bene viuo in ipso beneficio.reliqua.*

CAP. 34. Nec danti voluntarium] *In eadem,sed danti voluntarium.Legendum fortè,sed & danti voluptarium.*

Quid necesse est multis?dedit etiam quibus dedisse se nescit.*Scribe , quod necesse est ille multis dederit,etiam quibus dedisse se nescit.ex eadem.*

CAP. 35. Potest autem,si sæpius periculo mortis liberatus.] *Eadem , Potest ergo , si sæpius à periculo mortis liberatus.*

Patris

A Patris beneficia vinci.] *In quibusdam codicibus, Quid inquit? Patris beneficia vinci, cætera.*
Quam illi dederat.] *Scribe, quam ipse ille dedit, ex vetere lectione.*
Natura enim gloriosa virtus.] *Deest in fine verbum, est. Natura enim gloriosa virtus est, ex eadẽ.* CAP. 35.
Nisi hic ita iudicamus.] *Scribe, hoc, non hic, ex eadem.*
Posita est inter parentes ac liberos.] *Legendum est, Proposita est, cætera. ex eadem.*
Ipse, cuius infantia leue tutumque gestamen.] *In eadem non cuius, habetur: sed, eius vt putem* CAP. 37.
legendum: Ipse eius in infantia leue tutumque gestamen.
Proditorem parentis inuiti.] *Quid si legas, inuisi, non inuiti: aut certè, proditorem parentis in lite.*
Siue iniquum fuit.] *Scribe, siue iniquum fuit ac durum. ex eadem.* CAP. 38.

B

LVCII ANNÆI SENECÆ DE BENEFICIIS LIBER QVARTVS.

EX omnibus quæ tractauimus, Ebuti Liberalis, potest videri nihil tam ne- CAP. I.
cessarium, aut magis (vt ait Salustius) cum cura dicendum, quàm quod in
manibus est: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per se res
expetendæ sint. Inueniũtur qui honesta in mercedem colant, quibusque
non placeat virtus gratuita, quæ nihil habet in se magnificum, si quicquã
habet venale. Quid enim est turpius, quàm aliquem computare, quanti
vir bonus sit: cùm virtutem nec lucrum inuitet, nec absterreat damnum, adeóque nemi-
C nem spe ac pollicitatione corrumpat, † vt cuncta in se impẽdere iubeat, ac sæpius in vltro *al. vt con-*
tributis sit? Calcatis vtilitatibus ad illam eundum est quocunque vocauit, quocunque mi- *tra.*
sit, sine respectu rei familiaris, interdum etiam sine vlla sanguinis sui parsimonia vaden-
dum, nec vnquam imperium eius detrectandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter,
si hoc † gratè fecero? Quòd si feceris, nihil tibi extrà promittitur: si quid fortè obuenerit *fortè, gra-*
commodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum precium in ipsis est. Si hone- *tis.*
stum per se expetendum est, beneficium autem honestum est, non potest alia eius condi-
tio esse, cùm eadem natura sit. Per se autem expetendum esse honestum, sæpe & abundè
probatum est.

IN hac parte nobis pugna est cùm Epicureorum delicata & vmbratica turba, in con- CAP. II.
uiuio suo philosophantium, apud quos virtus voluptatum ministra est. Illis paret, illis de-
seruit, illas supra se videt. Nõ est, inquit, voluptas sine virtute. Sed quare ante virtutem est?
D De ordine † putas disputationem esse de re tota, & de potestate eius ambigitur. Non est *al. disputas*
virtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt, ducere debet, imperare, summo loco stare. *Disputatio*
Tu illam iubes signum petere? Quid, inquit, tua refert? Et ego sine virtute nego beatam vi- *nem esse o-*
tam posse constare. Ipsam voluptatem, quam sequor, cui me mancipaui, remota illa, im- *portet de.*
probo & damno. De hoc vno disputatur, vtrum virtus summi boni causa sit, an ipsa sum-
mum bonum. Vt hoc vnum quæratur, ordinis tantùm existimas mutationem? Ista verò
confusio est, & manifesta cæcitas, primis postrema præferre. Non indignor, quod post vo-
luptatem ponitur virtus, sed quòd omninò cum voluptate confertur. Contemptrix eius &
hostis est, & longissimè ab illa resiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis
magis, quàm isti effœminato bono inserenda.

HAEC, mi Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, vir- CAP. III.
E tutis est, & turpissimũ id causa vllius alterius rei dare, quàm vt datum sit. Nam si recipien-
di spei tribueremus, locupletissimo cuique, non dignissimo daremus. Nunc verò diuiti im-
portuno, pauperem præferimus. Non est beneficium, quod ad fortunam spectat. Præterea
si vt prodessemus, sola nos inuitaret vtilitas, minimè beneficia distribuere deberent, qui
facillimè possent, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dij verò tot
munera, quæ sine intermissione diebus ac noctibus fundunt, non darẽt. In omnia enim il-
lis natura sua sufficit, plenosque & tutos, & inuiolabiles præstat. Nulli ergo beneficium
dabunt, si vna dãdi causa est, se intueri ac commodum suum. Istud non est beneficium, sed
fœnus circumspicere, non vbi optimè ponas, sed vbi quæstuosissimè habeas, vnde facili-
mè tollas. Quod cùm longè à diis remotum sit, sequitur vt liberales sint. Nam si vna bene-
ficij dandi causa sit vtilitas, nulla autem ex nobis vtilitas Deo speranda est, nulla Deo dã-
di beneficij causa est.

CAP. IIII. *al. Itaque.* Scio quid hoc loco respondeatur.† Vtique non dat Deus beneficia, sed securus & negligens nostri, auersus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) nihil agit, nec magis illum beneficia, quàm iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, non exaudit præcantium voces, & vndique sublatis in cælum manibus vota † facientum priuata ac publica. Quod profectò non fieret, nec in hunc furorem omnes profectò mortales consensissent alloquendi surda numina, & inefficaces deos, nisi nossent illorum beneficia nunc oblata, nunc orantibus data, magna, tempestiua, ingentes minas interuentu suo soluëtia. Quis est itaque tam miser, tam neglectus, quis tam duro fato, & in pœnam genitus, vt non tantam deorum munificentiam senserit? Ipsos illos complorantes sortem suam, & querulos circumspice, inuenies non ex toto beneficiorum cælestium expertes, neminem esse ad quem non aliquid ex illo benignissimo fonte manauerit. Parum autem id quod nascentibus ex æquo distribuitur. Vt quæ sequũtur inæquali dispensata mensura trãseamus. Parum dedit natura, cum se dedit? A B

al. facienti bus, priuatageris ac publica.

CAP. V. Non dat Deus beneficia. Vnde ergo ista que possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis. Vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, & animum mulcentia? Vnde illa luxuriam quoque instruens copia? Neque enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est, vsque in delicias armamur. Tot arbusta, non vno modo frugifera, tot herbæ salutares, tot varietates ciborum, per totum annum digestæ, vt inerti quoque fortuita terræ alimẽta præberent? Iam animalia omnis generis, alia in sicco solidóque, alia in humido innascẽtia, alia per sublime dimissa, vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina, hæc amœnissimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vasto & nauigabili cursu vadentia: ex quibus quædam statis diebus mirrabile incrementum trahunt, vt † anhela & feruenti subiecta cœlo loca subita vis æstiui torrentis irriget. Quid medicatorum torrentium venæ? Quid in ipsis littoribus aquarum calentiũ exundatio. C

al. arida.

—Te Lari maximè, téque
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino.

CAP. VI. Si pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficium: immensa terrarum latè patentium spacia negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis: tot metalla defodit, tot flumina emisit in aëra, super quæ decurrunt sola, aurum vehentia, argenti, æris, ferri, immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inuestigandi tibi facultatem dedit, ac latentium diuitiarum in summa terra signa disposuit, negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid resplendeat, & tectum nitidius auro, aut coloribus sparsum, num mediocre munus vocabis? Ingens tibi domicilium, sine vllo incendij aut ruinæ metu struxit, in quo vides non tenues crustas, & ipsa qua secantur lamina graciliores, sed integras lapidis præciosissimi moles, sed totas, variæ distinctæq; materiæ, cuius tu paruula frustra miraris, tectum verò aliter nocte, aliter interdiu fulgens, negas te vllũ munus accepisse? Et cùm ista quæ habes magno æstimes, quod est ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi istum quem trahis spiritum? Vnde istam, per quam actus vitæ tuæ disponis, atque ordinas lucem? Vnde sanguinem, cuius cursu vitalis cõtinetur calor? Vnde ista palatum tuum saporibus exquisitis vltra satietatẽ lacessentia? Vnde hæc irritamenta iam lassæ voluptatis? Vnde ista quies, in qua putrescis, ac marces! Nonne si gratus es, dices. D

—Deus nobis hæc ocia fecit: E
Námque erit ille mihi semper Deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues (vt cernis) & ipsum,
Ludere quæ vellem, calamo permisit agresti?

Ille Deus non est, qui paucas boues, sed qui per totum orbem armenta dimisit, qui gregibus vbique passim vagantibus pabulum præstat, qui pascua hybernis æstiua substituit, qui non calamo tantum cantare, & agreste atque inconditũ carmen ad aliquam† rantùm oblectationem modulari docuit, sed tot artes, tot vocum varietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo cantus æditeros commentus est. Neque enim nostra ista quæ inuenimus

al. tamen obseruationem.

A uenimus dixeris, non magis, quàm quod crescimus, quàm quod ad constitutum tempus sua corpori officia respondent. Nunc puerilium dentium lapsus, nunc ad surgentem iam ætatem, & in robustiorem gradum transeuntem pubertas, & vltimus ille dies fugienti vitæ terminum ponens. Insita sunt nobis omnium ætatum, omniúmque artium semina, magistérque ex occulto Deus, producit ingenia.

NATVRA, inquit, hæc mihi præstat. Non intelligis te, cùm hoc dicis, mutare nomen Deo. Quid enim aliud est natura, quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo & partibus eius inserta? Quoties voles, tibi licet aliter nunc authorem rerum nostrarum compellare, & Iouem † illum, optimum ac maximum, ritè dices, & tonantem & statorem: qui non (vt historici tradiderunt) ex eo quòd post votum susceptum: acies Romanorum fugientium stetit, sed quòd stāt beneficio eius omnia, stator, statilióq; est: hunc eundemq; & fatum si dixeris, CAP. 7. al. id est.

B non mentieris. Nam cum fatum nihil aliud sit, quàm series implexa causarũ, ille est prima omnũ causa, ex qua cætera pendent. Quæcunq; voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam effectumq; cœlestem cōtinentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera.

HVNC & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium nostri putant. Liberum patrem: quia omnium parens sit, quòd ab eo primùm inuenta seminum vis est, consultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta sit, quumque lassata fuerit operibus æditis, in ignem recessura. Mercurium: quia ratio penes illum est, numerúsq; & ordo, & sciētia. Quocunque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. Nihil ab illo vacat. Opus suum ipse implet. Ergo nihil agis ingratissime mortalium, qui te negas Deo debere, sed naturæ. Quia nec natura sine Deo est, nec Deus sine natura: sed idem est vtrumque, nec distat. Officium si quod à Seneca accepisses. Annæo te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, sed nomen. Quoniam siue prænomē eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset. Sic † hunc naturam voca, fatum, fortunamque, omnia eiusdem Dei nomina sunt, variè vtentis sua potestate. Et iusticia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, vnius animi bona sunt. Quicquid horum tibi placuit, animus placet. CAP. 8.

C (at "cognomen"): al. nunc.

SED ne aliam disputationem ex obliquo habeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert sine spe recipiēdi. Quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quicquam conferre possumus. Ergo beneficium per se expetenda res est, vna spectatur in eo accipientis vtilitas. Ad hanc accedamus sepositis commodis nostris. Dicis, inquit, diligenter eligendos, quibus beneficia debeamus, quia ne agricolæ quidem semina arenis committūt. Nostram vtilitatem in beneficiis dandis sequimur, quemadmodum in arando serendóque. Neque enim serere per se res expetēda est. Præterea † quæritis cui beneficium: quod non CAP. 9. al. quæritis beneficium, quod.

D esset faciendum, si per se beneficium dare, expetenda res esset: quæ quocunque loco, & quocunque modo daretur, beneficium erat. Honestum propter nullam aliam causam, quàm propter vsum sequimur. Tamen etiamsi nihil aliud sequendum est, quærimus quid faciamus & quando, & quemadmodum: per hæc enim constat. Itaque cum eligo cui dem beneficium, id ago, vt quandoque beneficium sit. Quia si turpi datur, nec honestum esse potest, nec beneficium.

DEPOSITVM reddere, per se res expetenda est: non tamen semper reddā. Nec quolibet loco, nec quolibet tēpore. Aliquādo nihil interest, vtrũ infitier, an palàm reddā. Intuebor vtilitatē eius, cui redditurus sum, & nociturum illi depositum negabo. Idem in beneficio faciā. Videbo quādo dē, cui dem, quēadmodũ, quare. Nihil enim sine ratione faciendum est. Non est autē beneficium, nisi quod ratione datur: quoniā ratio, omnis honesti comes est. Quàm sæpe hominum, donationē suam inconsultam obiurgantiũ, hanc audimus CAP. 10.

E vocem. Mallem perdidisse, quàm illi dedisse. Turpissimũ genus dandi est incōsulta donatio, multóq; grauius malè dedisse beneficiũ, quā non recepisse. Aliena enim culpa est, quòd non recepimus: quòd cui daremus, non eligimus, nostra. In electione nihil minus, quàm hoc quòd † existimas, spectabo, à quo recepturus sim. Eligo enim eũ qui gratus, nō qui redditurus sit. Sæpe autem & nō redditurus gratus & ingratus, qui reddidit. Ad animũ tendit æstimatio mea. Ideo locupletē, sed indignũ præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus, & cum omnia illi deerūt, supererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatē, non gloriam. Vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oporter faciam. Quod oportet autem, non est sine electione: quæ qualis futura sit, interrogas. al. æstimas.

ELIGAM virum integrum, simplicem, memorem, gratum, alieni abstinentem, sui non auarum, non tenacē, beneuolum. Hunc † verò cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, CAP. 11. al. ego.

ex quo referre gratiam possit, ex sententia res gesta erit. Si vtilitas me & sordida computa- A
tio liberalem facit, si nulli prosum, nisi vt inuicem ille mihi prosit, non dabo beneficium
proficiscenti in diuersas longinquásque regiones, non dabo absfuturo semper, non dabo
al. Nō enim habes tempus. sic affecto, vt spes ei nulla sit conualescendi, non dabo ipse deficiens. † Non enim dabo in
tempus reiiciendi. Atqui vt scias, rem per se expetendam esse, benefacere, aduenis modò
in nostrum delatis portum, & statim abituris succurrimus. Ignoto naufrago nauem qua
reuehatur, & damus & instruimus. Discedit ille vix satis noto salutis authore, & nunquam
amplius in conspectum nostrum reuersurus, debitores nobis deos delegat, precatúrque vt
illi pro se gratiam referant. Interim nos iuuat sterilis beneficij conscientia. Quid cum in
ipso vitæ fine constituti sumus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil
profutura diuidimus? Quantum temporis consumitur, quamdiu secretò agitur, quantum
& quibus demus? Quid enim interest, quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam B
diligentius damus, nunquam magis iudicia nostra torquemus, quàm vbi remotis vtilitati-
bus, solum ante oculos honestum stetit, tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa de-
al. incertissimum. prauat spes ac metus, ac † incertissimum vitium, voluptas. Vbi mors interclusit omnia, &
ad ferendam sententiam incorruptum iudicem misit, quærimus dignissimos, quibus no-
stra tradamus. Nec quicquam cura sanctiore componimus, quàm quod ad nos non perti-
net.

CAP. 12. Et mehercule tunc magna voluptas subit cogitantem, hūc ego locupletiorem faciam,
& huius dignitati adiectis opibus aliquid splēdoris affundam. Si non damus beneficia, nisi
recepturi, intestatis moriendum sit. Dicitis, inquit, beneficium creditum insolubile esse:
creditum autem non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & transla-
tione vtimur. Sic enim & legem scimus iusti iniustíque regulam esse, & regula non est res C
per se expetenda. Ad hæc verba demonstrandæ rei causa descendimus. Cum dico credi-
tum, intelligitur tanquā creditum. Vis scire? adiicio insolubile, cum creditum nullum non
solui aut possit, aut debeat. Adeò beneficium vtilitatis causa dādum non est, vt sæpe, quem-
al. sic. admodum dixi, cum damno ac periculo dandum sit. † Si latronibus circumuentum de-
fendo, vt tutò transire permittatur, reum gratia laborantem tueor, & hominum potentium
factionem in me conuerto, quas illi detraxero sordes, sub accusatoribus iisdem fortasse
sumpturus, cum abire in partem alterā possim, & securus spectare aliena certamina, spon-
al. suspēsis. deo pro iudicato, & † suspensum amici bonis libellum deiicio, creditoribus eius me obli-
gaturus, vt possim seruare proscriptum, ipse proscriptionis periculum adeo. Nemo Tu-
sculanum aut Tiburtinum emere paratus, salubritatis causa, & æstiui secessus, quoto anno
empturus sit disputat: cum emerit, tuendum est. Eadem in beneficiis ratio est. Nam cum
interrogaueris, quid reddat, respondebo, bonam conscientiam. Quid reddit beneficium? D
Dic tu mihi, quid reddat iustitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia,
quid temperantia, si quicquam præter ipsas petis?

CAP. 13. Mvndvs in quid incessum absoluit? in quid sol diem extendit & contrahit? Omnia
ista beneficia sunt: fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium est, circumage-
re rerum ordinem, quomodo solis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cadat, & hæc sa-
lutaria nobis facere sine præmio: ita viri officium est inter alia, & beneficium dare. Quare
ergo dat? Ne non det, ne occasionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas est, inertis ocij
al. farcire corpusculū. † facere crepusculum, & securitatem soporis simillimam appetere, & sub † densa vmbra
latitare, tenerrimísque cogitationibus, quas trāquillitatem vocatis, animi marcentis oble-
al. depressa. ctare torporem, & cibis potionibúsque intra hortorum latebras, corpora ignauia pallentia
saginare: nobis voluptas est, dare beneficia vel laboriosa, dum aliorum labores leuent: vel E
periculosa, dum alios à periculis extrahant: vel rationes nostras aggrauatura, dum aliorum
necessitates & angustias laxent. Quid mea interest, an recipiam beneficia? Etiam cum re-
cepero, danda sunt. Beneficium eius commodum spectat cui præstatur, non nostrum: alio-
quin nobis illud damus. Itaque multa quæ summam vtilitatem aliis afferunt, precio gra-
tiam perdunt. Mercator vrbibus prodest, medicus ægris, mango venalibus: sed omnes
isti quia ad alienum commodum pro suo veniunt, non obligant eos, quibus prosunt.

CAP. 14. Non est beneficium quod in quæstum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam, auctio est.
Non dicam pudicam, quæ amatorem vt incenderet reppulit, quæ aut legem, aut virum ti-
muit, vt ait Ouidius:

Quæ quia non licuit non dedit, illa dedit.

Non

A Non immeritò in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timoti præstitit,non sibi. Eodem modo qui beneficium vt reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus,quæ aut vsui,aut alimento futura nutrimus: beneficium damus arbustis quæ colimus,ne siccitate,aut immoti & neglecti soli duritia laborēt. Nemo ad agrum colendum ex æquo & bono venit,nec ad vllam rem, cuius extra ipsam fructus est. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara,nec sordida,sed humana,liberalis,cupiens dare etiam cum dederit, & augere nouis ac recentibus vetera, non habens propositum, quanto ei qui præstat bono futura sit: alioquin humile est, sine laude, sine gloria prodesse, quia expedit. Quid magnifici est, se amare, sibi parcere, sibi acquirere? Ab omnibus istis vera beneficij dandi cupido auocat. Ad detrimentum,iniecta manu trahit,& vtilitates relinquit,ipso benefaciendi opere lætissima.

B NVNQVID dubium est,quin contraria sit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere,per se vitanda ac fugienda res est: sic beneficium dare,per se expetendum. Illic turpitudo contra omnia præmia in scelus hortantia valet: ad hoc inuitat honesti per se efficax species. Non mētiar,si dixero neminem non amare beneficia sua, neminem non ita compositum animo,vt non libentius eum videat,in quem multa congessit,cui non causa sit iterum dandi beneficij, semel dedisse. Quod non accideret, nisi nos ipsa delectarent beneficia. Quàm sæpe dicentem audias: Non sustineo illum deserere,cui dedi vitam,quem è periculo eripui. Rogat me vt causam suā contra homines gratiosos agam. Nolo,sed quid faciam? Iam illi semel,iterumq; affui. Non vides inesse isti rei propriam quandam vim, quæ nos beneficia dare cogit? Primùm quia oportet,deinde quia dedimus. Cui initiò ratio non fuisset præstandi, aliquid ei præstamus ob hoc, quia præstitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit vtilitas, vt & inutilia tueri ac fouere perseueremus sola beneficij charitate:cui etiam infeliciter dato,indulgere,tam naturale,quàm liberis prauis. *CAP. 15.*

C IIDEM isti gratiam referre ipsos fatentur,non quia honestum est,sed quia vtile: quod non esse ita, minore opera probandum est. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare per se rem expetendam esse, iisdem etiam hoc † collegimus. Fixum est illud, à quo in cætera probationes nostræ exeunt, honestum ob nullam aliam causam,quàm quia honestum sit,coli. Quis ergo controuersiam facere audebit, an gratum esse, honestum sit? Quis non ingratum detestetur hominem, sibijpsi inutilem? Quid autem,cum tibi narratur de eo,qui aduersus summa beneficia amici sui ingratus est,quomodo id † fecerit, vtrū tanquam rem turpem fecerit,an tanquam vtilem rem sibi & profuturam † omiserit? Puto nequam hominem existimas, cui pœna,non cui curatore opus sit. Quod non accideret, nisi gratum esse,per se expetendum,honestumque esset. Alia fortasse minus dignitatem suam præferūt,& an sint honesta,interprete egent: hoc expositum est, pulchriusque,quàm vt splendor eius dubiè ac parùm luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium animos receptum,quàm referre bene meritis gratiam? *CAP. 16.* *al. colligimus.* *al. feret?* *al. commiserit?*

D AD hoc,dic mihi,quæ causa nos perducit? Lucrum,quod qui non contemnit, ingratus est? Ambitio? Et quæ iactatio est soluisse,quod debebas? Metus nullus ingrato. Huic enim vni rei non posuimus legem,tanquam satis natura cauisset: quomodo nulla lex amare parentes,indulgere liberis iubet. Superuacuum est,inquit, in naturæ ius impelli. Quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem cum nascitur trahit: ita ne ad hoc quidem, vt honesta per se petat placent suapte natura: adeóque gratiosa virtus est, vt insitum sit etiam malis,probare meliora. Quis est, qui non beneficus videri velit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipsis quæ impotentissimè fecit,speciem aliquam induat recti? velit quoque iis videri beneficium dedisse, quos læsit? Gratias itaque agi sibi ab his quos afflixère patiuntur: bonósque se ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionem contrariam quærere,& nequitiam abdere, cuius fructus concupiscitur,ipsa verò odio,pudorique est: nec quisquam tantum à naturali lege desciuit, & hominem exuit,vt animi causa malus sit. Dic ergo cuilibet ex istis qui rapto viuunt, an ad illa quæ latrociniis & furtis consequuntur,malint ratione bona peruenire? Optabit ille, cui grassari,& transeuntes percutere quæstus est,potius illa inuenire,quàm eripere. Neminem reperies,qui non nequitiæ præmiis sine nequitia frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum,quod virtus in omnium animos lumen suum præmittit: etiam qui non sequuntur illam, vident. *CAP. 17.*

E *Nequitiam subinde vocat, malitiam etiam sceleribus quibus liber.*

A stem. Imò amplius adiiciam. Est aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem
mala interpres opinio in contrarium tradncit. Hic quid aliud sequitur, quàm ipsam
conscientiam: quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in se omnia
reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contrà sentientium aspexit, non nume-
rat suffragia, sed vna sententia vincit. Si verò bonam fidem perfidiæ suppliciis affici vider,
non descendit è fastigio, sed supra pœnam suam consistit.

HABEO, inquit, quod volui, quod perij. Non pœnitet nec pœnitebit, nec vlla iniqui- CAP. 22.
tate me eò fortuna perducet, vt hanc vocē audiam. Quid mihi volui? quid mihi non pro-
dest bona voluntas? Prodest & in aculeo, prodest & in igne. qui si singulis membris ad-
moueatur, & paulatim viuum corpus circumeat, licet ipsum corpus plenum bona con-
scientia stillet, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud ar-
B gumentum quamuis dictum iam, reducatur. Quid est quare grati velimus esse, cum mo-
rimur, quare singulorum perpendamus officia, quare id agamus in omnem vitam nostram
memoria decernente, ne cuius officij videamur obliti? Nihil iam superest, quò spes porri-
gatur: in illo tamen cardine positi, abire è rebus humanis quàm gratissimi volumus. Est
videlicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens
honesti potentia: cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione lu-
minis ac fulgoris† sui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior est vita meliori- al. vi.
bus, atque secundum bonorum iudicium etiam securior: quam innocentia, quam grata
mens prosequitur. Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tātum bonum miserum,
& anceps, & sterile fecisset. Sed illud intuere, an ad istam virtutem, quæ sæpe † tuto ac faci- al. tuta,
li aditur, etiam per saxa, & rupes, & feris ac serpentibus obsessum iter, fuetis iturus. sub audi, via.

C NON ideo per se non est expetendum, cui aliquid extrà quoque emolumenti adhæret. CAP. 23.
Ferè enim pulcherrima quæque multis & aduentiis comitata sunt dotibus: sed illas tra-
hunt, ipsa præcedunt.† Num dubium est, quin hoc humani generis domicilium, circuitus al. Non.
solis ac lunæ, vicibus suis temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxētur,
immodici humores comprimantur, alligantis omnia hyemis tristicia frangatur, alterius
tepore efficaci & penetrabili rigetur maturitas frugum? quin ad huius cursum fœcūditas
humana respondeat, quin ille annum obseruabilem fecerit circumactu suo, hæc mensem
minoribus† sphæræ spaciis flectens? Vt tamen detrahas ista, non erat ipse sol idoneum al. se spa-
oculis spectaculū, dignúsque adorari, si tantùm præteriret? Non erat digna suspectu luna, ciis.
etiam si ociosum sidus transcurreret? Ipse mundus quoties per noctem ignes suos fudit,
& tantum stellarum innumerabilium refulsit, quem non intentum in se tenet? Quis sibi
D illa tunc cum miratur, prodesse cogitat? Aspice ista † tacito supernè cœlo labentia, quem- al. tāto su-
admodum velocitatem suam sub specie stantis, atque immoti operis abscondant. Quan- pernè cœtu.
tum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen † demum obseruas, agitur? Quanta re- al. dierum.
rum turba sub hoc silentio euoluitur? quantam fatorum seriem certus limes † adducit? al. educit.
Ista quæ tu non aliter, quàm in decorem sparsa cōsideras, singula in opere sunt. Nec enim
est, quòd existimes septem sola discurrere, cætera hærere. Paucorum motus comprehen-
dimus: innumerabiles verò, longiúsque à cōspectu nostro seducti dij, † eunt, redeúntque. al. cedunt.
Et ex his qui oculos nostros patiuntur, plerique obscuro gradu pergunt, & per occultum
aguntur. Quid ergo non caperis tantæ molis aspectu, etiam si te non regat, non custodiat,
non foueat, generétque, ac spiritu suo riget?

QVEMADMODVM hæc cum primum vsum habeāt, & necessaria † vitaliáque sint, ma- CAP. 24.
E iestas tamen eorum totam mētem occupat: ita omnis illa virtus, & in primis grati animi, al. vtilia.
multum quidem præstat, sed non vult ob hoc diligi: amplius quiddā in se habet, nec satis
ab eo intelligitur, à quo inter vtilia numeratur. Gratus est, quia expedit: ergo & quantum
expedit. Non recipit sordidum virtus amatorem. Soluto ad illam sinu veniendum est. In-
gratus hoc cogitat: Volebam gratiam referre, sed timeo impensas, timeo periculum, ve-
reor offensam: faciam potius, quod expedit. Non potest eadem ratio & gratum facere, &
ingratum. Vt diuersa illorū opera, ita inter se diuersa proposita sunt. Ille ingratus est, quā-
uis non oporteat, quia expedit. Hic gratus est, quamuis non expediat, quia oportet.

PROPOSITVM est nobis secundum rerum naturam viuere, & deorum exemplum se- CAP. 25.
qui. Dij autem quodcunque faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationē sequuntur:
nisi forte existimas illos fructum operum suorum ex fumo extorum, & thuris odore perci-
pere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuant, quantis terras fructibus im-

pleant, quàm opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permoueant, quantis A
imbribus repente deiectis, ſolum molliant, venáſque fontium arentes redintegrent, & infuſo per occulta nutrimento renouent. Omnia iſta ſine mercede, ſine vllo ad ipſos perueniente commodo faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi ab exemplari ſuo non aberrat, ſeruet, ne ad res honeſtas conducta veniat. Pudeat vllum venale eſſe beneficium. Gratuitos
al. inquit. habemus deos. Si deos † quidem imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria.

Beneficium, non indiget, vt ſit, alio quam ſuo proprio bono, quia munus eſt virtutis quæ non ſeruit voluptati, voluptatis vt mancipium mentitur Epicurus, nec lucrum ſequitur, ſed nulla vt ætatis cupiditate commota deos, qui tanta támque multa gratuitò dant, imitatur. Diis non concedit Epicurus vt dent aliquid quod quàm imprudenter impudentérque neget vota, quæ diis faciunt omnes gentes, hoc tam admi- B
rabile mundi templum, & eo quæ continentur tam ornata & tam neceſſaria bona, ſatis probant. At naturæ ſunt hæc? Quaſi verò Deus natura nõ ſit, qui etiam pluribus nominibus appelletur, idem eſt. Itaque beneficio ſatis eſt quod ipſum habet ex ſe: Id verò vbi colloces ſic diligenter attendas, vt videaris duci ratione quæ beneficium moderari debet, non vtilitate commoueri, quæ ad beneficium quàm nihil pertineat, qui teſtamenta faciunt ſunt teſtes, qui ſine ſpe vtilitatis, quid cuique legent prudentiſsimè conſiderant. Credendum verò non eſt beneficium, quamuis creditum appelletur, per ſe non expeti, quia vt ſolis, ita lucet liberalitatis ſplendor, quæ ſe ipſa delectatur, & à ſe petit omnia, iniurio contraria eſt. Huius vt per ſe fugiendum malũ, ſic illius appetendum bonum quod ita gratuitũ eſt vt ſola beneficij ad aliud addendũ inuitet vt incitet. Hoc autem reponere honeſtum eſt, hoc ipſo quid refers gratiam. Id enim voluntarium eſt, iucundum vel iis ad quos nihil pertinet, laudabile quia bene audit ab iis etiam qui non eodem virtutis munere funguntur, neceſſarium quia eius auxilio omnes in partes nititur humanæ vitæ ratio. Quæ tamen C
vtilitas, Epicurus & non verbis, ſed re fatetur, vincitur honeſtate, ita vt non vtilitati, ſed virtuti tribuendum ſit beneficium. Id autem quod eſt ita coniunctum, quale ſit, intelligi poteſt ex hac mundi fabrica quam cùm tam vtilem & neceſſariam conſtruxiſſent, eandem tam expolita pulchritudine excoluerunt dij, qui ſic dant vt nos quî dandum ſit, admoneant.

CAP. 26. HOC foro interrogant, an vir bonus daturus ſit beneficium ingrato, ſciens ingratum eſſe. Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſa capiamur. Duos ex cõ-
al. Qui ſtultus. ſtitutione Stoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia ſtultus eſt. † Stultus, etiam malus eſt: qui malus eſt, nullo vitio caret. Ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes auaros, luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint, & ſunt, etiamſi latent. Alter eſt ingratus, qui à vulgò dicitur, in hoc D
al. natura pronus & propenſus. vitium † natura propenſus. Illi ingrato qui ſic hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium vir bonus. Nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmouerit. Huic ingrato qui beneficiorũ † fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, non magis
al. defraudator. dabit beneficium, quàm captatori. Quis † decoctori pecuniam credet, aut depoſitum
al. coctori. committet ei, qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: & ob hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & vniuerſa vitia circumſtant. Dicitur timidus pproprie natura, etiam ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non in omnia natura pronus eſt. Alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinatur.

CAP. 27. ITAQVE errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui iuſticia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? Et Fabius, qui cunctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mutius proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus, E
Timoris abſoluere. quomodo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio vacare, nec audacem quidem timoris abſoluimus, nec prodigum quidem auaricia liberamus. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lynceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt non tam acria & concitata habet omnia, quàm quidam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis extant. Hunc natura ad auariciam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nondum deditus, ita formatus, vt in hoc illum mores ſui ferant. Itaque vt ad propoſitum reuertar, nemo non ingratus eſt, qui malus eſt. Habet enim omnia nequitiæ ſemina. Tamen propriè ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. Huic ergo beneficium non dabo. Quomodo malè

filiæ

A filiæ consulit, qui illam contumelioso & sæpe repudiato collocauit: quomodo malus paterfamiliâs habebitur, qui negociorum gestorum damnato, patrimonij sui curam mandauerit: quomodo dementissimè testabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum spoliatorē: sic pessimè beneficia dare dicetur, quicūque ingratos eligit, in quos peritura cōferat. *Damnari negociorū.*

DII quoque, inquit, multa ingratis tribuunt, sed illa bonis parauerant. Contingunt autem etiam malis, quia separari nō possunt. Satius est autem, prodesse etiam malis propter bonos, quàm bonis deesse propter malos. Ita, quæ refers, diem, solē, hyemis æstatísque cursus, & media veris, autumnique † tempora, imbres, & fontium haustus, vētorum statos flatus pro vniuersis inuenerunt, excerpere singulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, congiarium & indignis. Frumentum publicum tam fur quàm periurus & adulter accipiunt, & sine delectu morum quisquis ciuis est: cum aliquid est, quod tanquam ciui, non B tanquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam in vniuersum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, vt ventus bonis viris secundus esset, contrarius malis. Commune autem bonum erat patēre commercium maris, & regnū humani generis relaxari. Nec poterat lex casuris imbribus dici, ne in malorum improborúmque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quàm malis conduntur vrbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura publicauit æditio. Medicina & sceleratis opē † ministrat. Cōpositiones remediorū salutarium nemo suppressit, ne sanarētur indigni. In his exige censuram, & personarum æstimationem, quæ separatim tanquam digno dantur, non in his quæ promiscuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrum aliquem non excludas, an eligas. Ius fori omnibus dicitur: pace etiam C homicidæ fruuntur: sua repetunt, etiā qui aliena rapuerunt. Percussores & domi ferrum exercentes murus ab hoste defendit. Legum præsidio qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur. Quædam non poterant † cæteris contingere, nisi vniuersis darentur. Non est itaque quod de istis disputes, ad quæ publicè inuitati sumus. Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debebat, ei quem ingratum sciam, non dabo. *CAP. 28.* *al. tēperamenta.* *al. mōstrat.* *al. certis.*

ERGO, inquit, nec consilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec viam erranti mōstrabis ingrato? An hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distinguā istud, certè tentabo distinguere. Beneficium est opera vtilis: sed non omnis opera vtilis: beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, vt beneficij nomen non occupent. Duæ res coire debent, quæ beneficium efficiunt. Primùm, rei magnitudo. Quædam enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipem æris abiecti, aut ignis accēdendi factam potestatem? Et interdum ista plus prosunt, quàm D maxima. Sed tamen vilitas sua illis, etiam vbi temporis necessitate facta sunt necessaria, detrahit precium. Deinde quod potissimum est, oportet accedat, vt eius causa faciam, ad quem volebam peruenire beneficium, dignúmque eum iudicem, & libens id tribuam, percipiénsque ex munere meo gaudium. Quorū nihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tanquam dignis illa tribuimus, sed negligenter tanquam patua: & non homini damus, sed humanitati. *CAP. 29.* *Coire.*

ALIQVANDO daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorē aliorum: sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industriis, sed nouis prætulit. Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria: † & etiam plures bonos iuuat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. † Ciceronem filium quæ res consulem fecit, nisi pater? Cinnam nuper quæ res ad consulatū recepit ex hostium castris? Quæ Sextum E Pompeium, alióſque Pompeios, nisi vnius viri magnitudo? tanta † quidem, vt satis altè omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper Fabiū Persicum, cuius osculum etiam impediret viri vota boni, sacerdotem non in vno collegio fecit, nisi Verrucosi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hostium incursioni pro repub. vnam domum obiecerant? Hæc debemus virtutibus, vt non præsentes solùm illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus. Quomodo † illi iidem egerūt, vt non in vnam ætatem prodessent, sed beneficia sua etiam post † ipsos relinquerent: ita & nos non vna ætate grati sumus. Hic magnos viros genuit, dignus est beneficiis: qualiscunque est, dignos dedit. Hic egregiis maioribus ortus est: qualiscunque est, sub vmbra suorum lateat. Vt loca sordida repercussu solis illustrantur, ita inertes maiorum suorum luce resplendeant. *CAP. 30.* *al. & esse.* *al. Ciceronis.* *al. quondā.* *al. ille idē.* *al. ipsas.*

EXCVSARE hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim solemus dicere: Quid sibi voluit prouidentia, quæ Arrhidæum regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri eius *CAP. 31.*

al. Caligu- datum eſt,& fratri.Quare † Cæſarem orbi terrarum præfecit,hominem humani ſanguinis A
lã Cæſarẽ. auidiſſimũ,quem non aliter fluere in conſpectu ſuo iubebat,quàm ſi ore exceptutus eſſet?
Quid ergo tu illi hoc datum exiſtimas? patri eius Germanico datum, datum auo,proauó-
que,& ante hos aliis non minus claris viris, etiam ſi priuati paréſque aliis vitam exegerũt.
Quid tu cum Mamercum Scaurũ Cos.facetes, ignorabas ancillarum ſuarum mẽſtruum
ore illum hiante exceptare. Nunquid enim ipſe diſſimulabat? Nunquid purus videri vo-
lebat? Referam dictum eius in ſe,quod circumferri memini,& ipſo præſente laudari:Pol-
lioni Aſinio iacenti, obſcœno verbo vſus, dixerat ſe facturum id quod pati malebat. &
cum Pollionis attractiorem vidiſſet frontem: Quicquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti
al. Scaurus meo. Hoc dictum ſuum ipſe narrabat. Hominem tam palàm obſcœnum, ad faſces, & ad
al. cogitaſ- tribunal admiſiſti? Nempe dum veterem illum † Scaurum ſenatus principem † cogitas,
ſet. indignè † fers ſobolem eius iacêre.
al. fert.
CAP. 32. DEOS veriſimile eſt,vt alios indulgentius tractent,propter parentes auóſque,alios pro- B
al. poſtero- pter futuram nepotum pronepotúmque, ac longè ſequentium † poſteram indolem.Nota
rum. eſt enim illis operis ſui ſeries, omnium illis rerum per manus ſuas iturarũ ſcientia in aper-
to ſemper eſt,nobis ex abdito ſubit. Et quæ repentina putamus,illis prouiſa veniunt ac fa-
miliaria. Sint hi reges,quia maiores eorum non fuerunt, quia pro ſummo imperio habue-
runt iuſticiam,abſtinẽtiam,quia non rempub.ſibi,ſed ſe reipub. dicauerunt. Regnent hi,
quia vir bonus quidam proauus eorum fuit:qui animum ſupra fortunã geſſit,qui in diſſen
tione ciuili,quoniam ita expediebat reipub.vinci quàm vincere maluit. Referri illi gratia
tam longo ſpacio non potuit. In illius reſpectum, iſte populo præſideat: non quia ſcit aut
poteſt,ſed quia alius pro eo meruit:Hic corpore deformis eſt,aſpectu fœdus, & ornamẽta
al. tradu- ſua † traditurus.Iam me homines accuſabunt, cæcum & temerarium dicent,neſcientem C
cturus. quo loco,quæ ſummis ac excellentiſſimis debentur, ponam. At ego ſcio, † aliò me iſtud
alij, non a- dare,† aliò olim debitum ſoluere. Vnde iſti norunt illum gloriæ ſequentis fugaciſſimum,
liò, vtrobi- eo vultu ad pericula euntem,quo alij ex periculo redeunt, nũquam bonum ſuum à publi-
que legendũ co diſtinguentem? Vbi, inquis, iſte, aut quis eſt? Vnde vos ſcitis? Apud me iſtæ expenſo-
videtur. rum acceptorúmque rationes diſpunguntur. Ego quid cui debeam,ſcio.aliis poſt longam
al. rei pre- diem repono, aliis in anteceſſum: aut prout occaſio,& † reipub. meæ facultas tulit.
mata.

Ingratus ex altero genere, quorum in hoc vitio excellit improbitas, nihil dederis, quamuis intelligas iiſdem à diis multa concedi quibus illi non vtuntur tanquam ſuis. Hæc etenim ad bonos pertinent, ſic tamen ad eos vt peruenire non poßint, quin accedant etiam ad ſceleratos. Si quid tamen ingratis datur (nam durum eſt negare omnia) id non eſt tanti,beneficium vt vocari debeat, quod non homini, ſed datur humanitati, aut ſi homini, non eius cauſa qui accipit: quo beneficij genere affecti ſunt Cicero filius, Cinna,Pompei,Fabius,Caligula,Scaurus,qui quàm eſſet impurus,ipſe dixit ridiculè. D

CAP. 33. INGRATO ergo aliquando quædam,ſed non propter ipſum dabo. Quid ſi,inquit,neſcis,vtrum gratus ſit,an ingratus? Expectabis donec ſcias, an dandi beneficij tẽpus non amittes? Expectare lõgum eſt. Nam(vt Plato ait)difficilis humani animi cõiectura eſt. Non expectare, temerarium eſt. Huic reſpondebimus, nunquam expectare nos certiſſimam rerum comprehenſionem, quoniam in arduo eſt veri exploratio, ſed eà ire, quà ducit, veri ſimilitudo. Omne hac via procedit officiũ.Sic ſerimus,ſic nauigamus,ſic militamus, ſic vxores ducimus,ſic liberos tollimus:cum omnium incertus ſit euentus. Ad ea accedimus,de quibus bene ſperandum eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerẽti prouentum, nauiganti portum,militanti victoriam,marito pudicam vxorem,patri pios liberos? Sequimur quà ratio,non quà veritas trahit. Expecta, vt niſi bene ceſſura non facias, & niſi comperta veritate nihil moueris,relicto omni actu vita cõſiſtit. E Dum verſimilia me in hoc aut in illud impellant,non verebor beneficium dare ei,quem verſimile erit gratum eſſe.

CAP. 34. MVLTA, inquit,interuenient,propter quæ & malus pro bono ſurrepat,& bonus pro malo diſpliceat. Fallaces enim ſunt rerum ſpecies,quibus credimus. Quis negat? Sed nihil aliud inuenio,per quod cogitationem regam. His veritas mihi veſtigiis ſequenda eſt. Certiora non habeo. Hæc vt quàm diligentiſſimè æſtimem,operam dabo,nec citò illis aſſentiar. Sic enim in prælio poteſt accidere,vt telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta,& hoſti tanquam meo parcam. Sed hoc & rarò accidet, & non vitio meo: cuius propoſitum eſt hoſtem ferire,ciuem defendere. Si ſciam ingratum eſſe, nõ dabo beneficium. At obrepſit,at impoſuit. Nulla hîc culpa tribuentis eſt: quia tanquam

grato

A grato dedi. Si promiseris, inquit, te daturum beneficium, & postea ingratum esse scietis, dabis, an non? Si facis sciens, peccas: das enim cui non debes dare: si negas, & hoc modo
peccas: quia non das ei, cui promisisti. Conscientia † nostra hoc loco titubat, & illud su- *al. vestra.*
perbum promissum, nunquam sapientem facti sui pœnitere, nec vnquam emẽdare quod
fecerit, nec mutare consilium. Non mutat sapiens consilium, omnibus his manẽtibus quæ
erant, cum sumeret. Ideo nunquam illum pœnitentia subiit: quia nihil melius illo tempo-
re fieri potuit, quàm quod factum est: nihil melius constitui, quàm quod constitutum est.
Cæterùm ad omnia cum exceptione veniet, si nihil inciderit quod impediat: ideo omnia
illi succedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia præsumit animo, posse a-
liquid interuenire, quod destinata prohibeat. Imprudentium ista fiducia est, fortunam si-
bi spondere. Sapiens autem vtramque partem eius cogitat. Scit quantũ liceat errori, quàm
B incerta sint humana, quàm multa consiliis obstent. Ancipitem rerum ac lubricam sortem
suspensus sequitur, consiliis certis incertos euentus. Exceptio autem, sine qua nihil desti-
nat, nihil † ingreditur, & his illum tuetur. *fortè, aggreditur.*

PROMISI beneficium, nisi si quid incidisset, quare non deberem dare. Quid enim si
quod illi pollicitus sum, patria sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne id quisquam faciat, *CAP. 35.*
quod ego me amico meo facturum promiseram. Promisi tibi filiam in matrimonium: po-
stea peregrinus apparuisti. Non est mihi cum † extraneo connubium. Eadem res me defen *al. externo.*
dit, quæ vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimẽ audiam, si cum omnia eadem
sint, quæ erant promittẽte me, non præstitero promissum. Alioquin quicquid mutatur, li-
bertatem facit de integro consulendi, & † meam fidem liberat. Promisi aduocationem: *al: me fide.*
postea apparuit per illam causam præiudicium in patrem meum quæri. Promisi me pere
C grè vnà exiturum: sed iter infestari latrociniis nunciatur. In rem præsentem venturus fui: *In rem præsentem.*
sed æger filius, & puerpera vxor tenet. Omnia esse debent eadem, quæ fuerunt cùm pro-
mitterem, vt promittentis fidem teneas. Quæ autem maior fieri mutatio potest, quàm si
te malum virum & ingratum comperi? Quod tanquam digno dabam, indigno negabo,
& irascendi quoque causam habebo deceptus.

INSPICIAM tamen, & quantum sit de quo agitur. Dabit mihi consilium promissæ *CAP. 36.*
rei modus. Si exiguum est, dabo: non quia dignus es, sed quia promisi. Nec tanquam mu-
nus dabo, sed verba mea redimam, & aurem mihi peruellam. Damno castigabo promit-
tentis temeritatem. Ecce vt doleat tibi, vt postea consideratius loquaris, quod dicere sole-
mus, † Ignarium dabo. Si maius erit, non committam (quemadmodum Mecœnas ait) vt *Ignarium pyritem dixit.*
sestertio cẽties obiurgatus sim. Inter sese enim vtrunque comparabo. Est aliquid, in eo
D quod promiseris, perseuerare: est rursus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc ta- *al. linguarium.*
men quantum est attendendum. Si leue, conniueamus. Si verò magno mihi aut detrimen
to, aut rubori futurum, malo semel excusare, quare negauerim, quàm semper, quare de-
derim. Totum, inquam, in eo est, quanti promissi mei verba taxentur. † Non tantùm quod *al. si magnum est, non tantù, &c.*
temerè promisi, retinebo, sed quod non rectè dedi, repetam. Demens est, qui fidem præ-
stat errori.

PHILIPPVS Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expe- *CAP. 37.*
ditionibus vtilem expertus operam, subinde ex præda aliquid illi virtutis causa donaue-
rat, & hominem venalis animæ crebris autoramentis accendebat. Hic naufragus in pos-
sessiones cuiusdam Macedonis expulsus est. Quod vt Macedoni illi nunciatum est, accur-
rit, spiritum eius recollegit, in villam illum suam transtulit, lectulo suo cessit, affectum se
E mianimémque recreauit, diebus triginta impẽsa sua curauit, refecit, viatico instruxit, sub-
inde dicentem: Gratiam tibi referam, videre tantùm mihi Imperatorem meum contin-
gat. Narrauit Philippo naufragium suum, auxilium tacuit, & protinus petiit, vt sibi prædia
cuiusdam donaret. Ille quidem erat hospes eius, is ipse, à quo receptus erat, à quo sanatus.
Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant. Non sufficit homo iustus
tot armatis cupiditatibus. Non potest quisquam eodem tempore & bonum virum, & bo-
num ducem agere. Quomodo tot milia hominum insatiabilia satiabuntur? Quid habe-
bunt, si suum quisque habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cùm illum induci in bona quæ
petebat iussit. Expulsus bonis suis ille, non vt rusticus iniuriam tacitus tulit, contentus quòd
non & ipse donatus esset, sed Philippo epistolam strictam, ac liberam scripsit: qua accepta
ita exarsit, vt statim Pausaniæ mandaret, bona priori domino restitueret. Cæterùm im-
probissimo militi, ingratissimo hospiti, auidissimo naufrago, stigmata inscriberet, ingratũ

hoſpitem teſtantia. Dignus quidem fuit, cui non inſcriberentur illæ literæ, ſed inſculperẽ- A
tur, qui hoſpitem ſuum, nudo & naufrago ſimilem, in id in quo iacuarat ipſe littus expu-
lerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ ſeruandus fuerit. Auferendum vtique fuit, quod
al. propter quid. ſummo ſcelere inuaſerat. Quis autem pœna eius moueretur, qui id commiſerat, † pro quo
nemo miſereri miſericors poſſet?

CAP. 38. DABIT tibi Philippus quia promiſit, etiam ſi non debet, etiam ſi iniuriam facturus, e-
tiam ſi ſcelus facturus eſt, etiam ſi vno facto præcluſurus eſt naufragiis littora? Non eſt le-
uitas, à cognito & damnato errore diſcedere, & ingenuè fatendum eſt: Aliud putaui, dece-
ptus ſum. Hæc verò ſuperbæ ſtultitiæ perſeuerantia eſt: Quod ſemel dixi, qualecũque eſt,
fixum ratumque ſit. Non eſt turpe, cum re mutare cõſilium. Age, ſi Philippus poſſeſſorem
illum eorum littorum reliquiſſet, quæ naufragio ceperat, non ne omnibus miſeris aqua &
igni interdixerat? Potius eſt, inquit, intra fines regni mei, te literas iſtas oculis inſcribẽdas, B
duriſſima fronte circumferre. Oſtende quàm ſacra res ſit menſa hoſpitalis. Præbe in facie
tua legendum iſtud decretum, quo cauetur, ne miſeros tecto iuuare capitale ſit. Magis iſta
conſtitutio ſic erit rata, quàm ſi illam in æs incidiſſem.

CAP. 39. QVARE ergo, inquit, Zeno noſter, cum quingentos denarios mutuos cuidam pro-
miſiſſet, & ipſe illum parum idoneum comperiſſet, amicis ſuadentibus ne daret, perſeue-
rauit credere, quia promiſerat? Primùm alia conditio eſt in credito, alia in beneficio. Pe-
cuniæ etiam malè creditæ exactio eſt. Et appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro
ceſſerit, portionem feram: beneficicium & totum perit, & ſtatim. Præterea hoc mali viri
eſt, illud mali patrisfamiliæ. Deinde ne Zeno quidem, ſi maior fuiſſet ſumma, credere
perſeueraſſet. Quingenti denarij ſunt: illud (quod dici ſolet) in morbo conſumat: fuit tan-
ti, non reuocare promiſſum ſuum. Ad cœnam quia promiſi, ibo, etiam ſi frigus erit: non C
quidem ſi niues cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamuis non cõcoxerim: ſed
Febricitare non ſi febricitauero. Sponſum deſcendam, quia promiſi: ſed non ſi ſpondere in incertum
Spõſum deſcendam, id iubebis, ſi fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio, ſi potero, ſi debebo. Si hæc ita e-
eſt, ad ſponſionem, vel runt, effice, vt idem ſtatus ſit, cum † exigitur, qui fuit cum promitterem. Deſtituere leui-
ad ſpondẽ- tas non erit, ſi aliquid interuenit noui. Quid miraris, cùm conditio promittentis mutata
dum. ſit, mutatum eſſe conſilium? Eadem mihi omnia præſta & idem ſum. Vadimonium pro-
al. exigis. mittimus, tamen deſeritur. Non in omnes datur actio. Deſerentem vis maior excuſat.

CAP. 40. IDEM etiam illa in quæſtione reſponſum exiſtima, an omnimodo referẽda ſit gratia,
forte, vbique. & an beneficium † vtique reddendum ſit. Animum præſtare gratum debeo: cæterum ali-
quando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui de-
al. pauperi. beo. Quid enim regi, quid † principi, quid diuiti reddam? Vtique cum quidam recipere D
beneficium iniuriam iudicent, & beneficia ſubinde aliis beneficiis onerẽt? Quid amplius
in horum perſonam poſſum, quàm velle? Nec enim ideo beneficium nouum reiicere de-
beo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter, quàm dabitur: & præbebo me a-
mico meo exercendæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui noua accipere non vult, ac-
ceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? non eſt per me mora, ſi aut occaſio
mihi deeſt, aut facultas. Ille præſtitit mihi, nempe cum occaſionem haberet, cum faculta-
tem. Vtrum bonus vir eſt, an malus? Apud bonum virum, bonam cauſam habeo: apud ma-
lum non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, vt referre gratiam, etiam inuitis his
quibus refertur, properemus, & inſtemus cedentibus. Non eſt referre gratiam, quod volẽs
acceperis, nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde
aliud intempeſtiuè remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. Reiiciendi genus eſt, protinus E
aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam benefi-
cium cum poſſim, quando plus mihi detracturus ero, quàm illi collaturus, ſi ille non erit
ſenſurus vllam acceſſionem recepto eo, quo reddito mihi multum abſceſſurum erit. Qui
feſtinat † itaque reddere, nõ habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et vt breuiter di-
al. vtique. cam, qui nimis citò cupit ſoluere, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus eſt.

Vt videas an quid ingrati animi in eo lateant cui benignè facturus es attentius non eſt perſpiciẽdum: ſatis eſt, ſi quid liberalis voluntatis appareat. Si beneficium dare cõſtitueris pollicitusque fueris, multa incidunt quæ facere debent ne promiſſa facias. Nam qui domum à Philippo acceperat, eo priuatus, meritò dedit ſupplicium. Præſtitit Zeno tamen quod promiſerat, ſed in beneficij rationem id non cadit vt de re tam leui non eſt admodum laborandum, cogitandum verò cui & quî gratiam referas.

IIII. LIBRI DE BENEFICIIS FINIS.

A

IN LIBRVM QVARTVM.

Illum obnoxio quolibet validissimum,&c.] *Vnus codex manu scriptus habebat, cæteris obnoxium: alter non habebat, quolibet: hinc germanam scripturam conie ctauimus, illum cæteris obnoxiũ, validissimum facerent. Sentit enim hominem vt inermem, cæteru omnibus expositum iniuriis, sola ratione & societate tutum esse.* CAP. 18.

Ac multa hinc commoda oriuntur,&tutior est vita melioribus,amatque,&secundùm bonorum iudicium,ætasque securior.] *Sic habebat æditio prior: quam nemo dubitat esse mendosam Itaque quum non suffragarentur exemplaria, germanam, ni fallor, lectionem ita restituimus: At multa hinc commoda oriuntur: & tutior est vita meliorib. atque secundum bonorum iudicium, etiam securior. At, enim conuenit obiicient ex aduerso. Et tutior, est respondentis idem accidere in omni genere virtutis. Securior autẽ refertur ad tutior. Potest enim esse tuta vita, quæ non sit secura. Porrò boni magis spectant*
B *securum, quàm tutum: eo spectat quod addit, secundum bonorum iudicium. Securitas enim non nascitur nisi ex bona conscientia.* CAP. 22.

Quantum ista nocte,quantum in numerum ac discrimen demũ obseruas. Igitur quanta,&c.] *Sic habebat superior æditio. Omnes codices descripti, pro igitur, habebant agitur: & rectè. dierũ, pro demum, non rectè. Restituimus hunc in modum: Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demum obseruas, agitur? Quanta rerum, &c. Demum, dixit pro tantum. Sensus est, Tu tãtùm obseruas numerum ac discrimen stellarum noctu lucentium: quid agant, non attendis.* CAP. 23.

Deos verisimile est.] *Consentiebant exemplaria: At sermo est imperfectus, ni repetas ex superioribus, cogitare, aut, indignè ferre.* CAP. 31.

Rationes disponuntur.] *Codex manu descriptus, & alter vetustissimus, habebat, dispunguntur. Loquitur enim de soluẽdo quod debetur. Magis autem mihi placet, rei priuatæ meæ, quàm reipublicæ. Iam*
C *enim ad hominis personam rediit.*

Vt promittentis fidem teneam.] *In vetustissimis exemplaribus erat, teneas. Dicitur autem ab eo qui promisit, ad illum cui promissio facta est. Ille tenet fidem tuam, qui te habet obligatum.* CAP. 35.

PINCIANI IN LIB. IIII. DE BENEFICIIS.

Cum virtutem nec lucrum inuitet,nec absterreat damnum.] *Vetus lectio, Cum virtus nec lucro inuitet, nec absterreat damno. Posset legi. Cum virtus nec lucro inuitetur, nec absterreatur damno.* CAP. 1.

In vltrò tributis sit,] *Exemplar diui Francisci, multis tributis sit.*

Si vna beneficij dandi causa sit vtilitas.] *Antiqua lectio, Nam si vna beneficij dandi causa sit dandi vtilitas. Alij codices, dati vtilitas. Lego, dantis vtititas.* CAP. 3.

D Statis diebus.] *Quædam exemplaria, æstatis diebus.* CAP. 5.

In aeta,super quæ decurrunt sola,aurum vehentia.] *Præpositio, In, non habetur in exemplari Facundi & Primitini: vt putem reliqua sic ferè restitui posse arenas super quas decurrunt solidi auri vehentia. Tanto magis. quòd eandem sententiam repetitam inuenies in libro de Consolatione ad Martiam.* CAP. 6.

Ille Deus non est,qui paucas boues.] *Præpostero ordine scripta verba. Lege, Ille Deus est, non qui paucas boues: ex vetere lectione.*

Effectumque cœlestem.] *Eadem, effectùmque cœlestium rerum.* CAP. 7.

Inertis ocij facere crepusculum.] *Legendum fortè, inerti ocio assuefacere corpusculum.* CAP. 13.

Nobis voluptas est.] *Antiquum exemplar, virilis nobis voluptas est.*

Alioquin nobis illud damus.] *Codices aliquot, Alioquin nobis, non illi damus.*

E Superuacaneum est,inquit,in naturæ ius impelli.] *Quædam exemplaria, Superuacuũ est enim in quod natura imus impelli. Alia breuius, Superuacuum est, in quod imus impelli.* CAP. 17.

Vt animi causa malus sit.] *Exemplaria quædam enim legunt, non animi: vt fortè scribendum sit, inani.*

Quæ illum obnoxio quolibet validissimum faceret.] *Sic prior æditio. Expende, an legẽdum sit, quæ illum à noxio quamlibet valido securum faceret.* CAP. 18.

Licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillet.] *Exemplaria nonnulla, Bene conscio homini si cor bonum plenum bona conscientia stillet.*

Per quem bona fides collucebit.] *Vetus lectio, Per quem bona conscientia lucebit.* CAP. 22.

Nunc quoque illud argumentum quamuis dictum iam reducatur.] *Eadem, Nunc illud quoque argumentum suprà dictum reducatur. Alij codices, Nũc illud quoque argumentum quamuis dictum reducatur.*

Quæ sæpe tuto ac facili datur.] *Corrigendum reor, quæ sæpe tuta ac facili aditur: vt subintelligatur, via, Græco more. Nam & in exemplari Facundi & Primitiui, tuta, scriptum est, non tuto.* A

CAP. 23. Aspice ista tanto supernè cœtu labentia.] *Scribendum fortasse, Aspice ista tacito supernè cœlo labentia, vt quod libenter facit Seneca, oblata occasione, ac nonnunquam captata, alludat ad Virgilianum versum: Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo, præsertim quòd mox paulo subiicit. Quanta verũ turba sub hoc silentio euoluitur?*

In numerum ac discrimen demum obseruas.] *Dierum, non, demum, præferunt antiquissima exemplaria diui Francisci & scholarum Salmaticensium. Nec mutandam eam dictionem censeo. Nam rudibus & imperitis non præstat alium nox vsum, quàm quietis, discriminis, ac numeri, & spacio temporis, & dierum connumeratione.*

CAP. 26. Qui beneficiorum destaudator est.] *Particula, de superuacanea est: ex eadẽ Notandumque mox infrà in dictione, coctori, desiderari eandem particulam quæ hic redundat: vt euidens sit, hîc scribendum fuisse, fraudator: illic verò, decoctori. Cuiusmodi portenta numerosissima admittere solet librariorum imperitia, transpositis tum syllabis, tum dictionibus, nonnunquam etiam integris versibus.* B

Et ob hoc quidem malos sequitur.] *Exemplar Facundi & Primitiui, Et hoc malus sequitur. Exemplar diui Francisci, Et ob hoc quia malos sequitur.*

CAP. 28. Quisquis ciuis est: eum aliquid est, quod tanquam ciui, reliqua.] *Castiga, quisquis ciuis est. Quicquid aliud est, quod tanquam ciui. Cæterum pro vorbo illo, ciuis, in omnib. scriptus codicibus habetur incisus: vt putem legendum altero ex duobus modis: aut, in censu: aut, census.*

Deus quoque quædam in vniuersum humano generi dedit.] *Lege ex vetere lectione, Deus quoque quædam munera vniuerso humano generi dedit.*

Ius fori omnibus dicitur.] *Eadem, Ius & fori dicitur.*

CAP. 30. Quosdam turpissimos vtilitas, alios nobilitas industriis prætulit.] *Scribendum, quosdam turpissimos nobilitas industriis prætulit. reliqua superfluunt, ex eadem.* C

Cuius osculum etiam impediret viri vota boni.] *Variè in variis legitur exemplaribus, in nullo rectè. Posset nõ obscurè sic fortè legi: cuius osculum etiam impuri viri vitabant. De hoc Fabio, Persico homine, obscœni oris, habita superius mentio.*

CAP. 36. Ignarium dabo.] *Linguarium, omnis antiqua lectio, quo nomine appellatur fortasse à Seneca tenue illud lignum, quo blasphemorum linguæ coherceri solent.*

CAP. 39. Effice vt idem sit cum exigitur, qui fuit cum promitterem. Destituere leuitas non erit.] *Scribo, Effice vt idem status sit, quum exigis, qui fuit cum promitterem, destituere leuitas erit. ex vetere lectione.*

CAP. 40. Quid enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam.] *Emendandum reor, Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? ex consuetudine loquendi Senecæ, qui duas dictiones, reges & principes frequenter copulat, vt in quinto: A principibus dico, à regibus, & mox paulo: Reges & principes dixi, quibus tamen potest opera nauari.* D

Quando plus mihi detracturus ero.] *Scribe: Quando? si plus mihi detracturus ero? ex vetere lectione.*

Qui festinat vtique reddere.] *Corrige, Qui festinat itaque reddere, ex eadem, etsi sint codices qui legant, qui festinat reddere, non habet animum vtique grati hominis.*

LVCII ANNÆI SENECÆ DE BENEFICIIS LIBER QVINTVS.

CAP. I. IN prioribus libris videbar consummasse propositum, cum tractassem, quemadmodum dandum esset beneficium, & quemadmodum accipiẽdum. Hij enim sunt huius officij fines. Quicquid vltrà moror, non seruio materiæ, sed indulgeo: quæ quò ducit, sequendũ est, nõ quò inuitat. Subinde enim nascetur, quod lacessat aliqua dulcedine animum, magis non † necessarium, quàm superuacuum. Verùm quia ita vis, perseueremus, peractis quæ rem continebant, scrutari etiam ea, quæ sunt his connexa, verùm nõ cohærentia: quæ quisquis diligenter inspicit, nec facit operæ precium, nec tamen perdit operã. Tibi autem homini natura optimo, & ad beneficia propenso. Liberalis Ebuti, nulla eorũ laudatio satisfacit. Neminem vnquam vidi tam benignum, etiam leuissimorum officiorum æstimatorem. Iam bonitas tua eò vsque prolapsa est vt tibi dari putes beneficiũ quod vlli datur. Paratus es, ne quem beneficij pœniteat, pro ingratis E

al. superuacuũ quàm necessarium

A ingratis dependere. Ipse vsque eò abes ab omni iactatione, vsque eò statim exonerare cupis quos obligas, vt quicquid in aliquem confers, velis videri non præstare, sed reddere. *Vsque eò.* Ideoque plenius ad te sic data reuertuntur. Nam ferè sequuntur beneficia non reposcentem: & vt gloria fugientes magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorũ gratius respondet illis, per quos etiam esse ingratis licet. Per te verò non est mora, quò minus beneficia qui acceperunt, vltrò repetant: nec recusabis conferre allia, & suppressis dissimulatisque plura ac maiora adiicere. Propositum optimi viri, & ingentis animi est, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipit: Succumbunt vitia virtutibus, si illa concito odisse properaueris.

ILLVD vtique vnicè tibi placet, velut magnificè dictum: Turpe est beneficiis vinci. CAP. 2. quod an sit verum, non immeritò quæri solet: longeq; aliud est, quàm mẽte concipis. Nunquam enim in rerum honestarum certamine superari turpe est, dummodo arma non proB ijcias, & victus quoque † velis vincere. Non omnes ad bonum propositum easdem afferũt vires, easdem facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque consiliorum duntaxat exitus temperat. *al. nobis cedere.* Voluntas ipsa rectum petens, laudanda est, etiam si illam alius gradu velociori antecessit: nõ vt in certaminibus ad spectaculum æditis meliorem palma declarat: quanquam in illis quoque sæpe deteriorem prætulit casus. Vbi de officio agitur, quod vterque à sua parte esse quàm plenissimum cupit, si alter plus potuit, & ad manum habuit materiam, sufficientẽ animo suo, si illi, quantum conatus est, fortuna permisit, alter autem volũtate par est, etiã si minora quã accepit reddidit, aut omnia non reddidit, sed vult † reddere ex toto, & in hoc intẽtus est animo: hic nõ magis victus est, quã qui in armis moritur: *al. reddere toto.* quẽ occidere facilius hostis potuit, quàm auertere. Quod turpe existimas, id accidere viro C bono nõ potest, vt vincatur. Nunquã enim succũbet, nũquã renũciabit, ad vltimũ vsq; diẽ vitę stabit parat*, & in hac statione morietur, magna se accepisse pręse ferẽs, paria voluisse.

LACEDAEMONII vetant suos pancratio aut cestu decernere, vbi inferiorem ostendit victi confessio. CAP. 3. Cursor metam prior contingit, velocitate † illum, non animo antecessit. *al. alium.* Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cum inuictos esse Lacedæmonij ciues suos magno æstimarẽt, ab his certaminibus remouerunt, in quibus victorem facit non iudex, non per se ipse exitus, sed vox cedentis, & tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus suis custodiunt, virtus ac bona volũtas omnibus præstat, ne vnquam vincantur: † quoniam quidem etiam inter superantia animus inuictus est. *al. quando quidem.* Ideo nemo CCC. Fabios victos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est à Pœnis, non victus: & quisquis alius sæuientis fortunæ vi ac pondere oppressus, non submittit animum. In beneficiis idem est. Plura aliquis acceD pit, maiora, frequentiora: non tamen victus est. Beneficia fortasse beneficiis victa sunt, si inter se data & accepta computes. Si dantem & accipientem comparaueris, quotum animi & per se æstimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, vt etiam cum alter multis vulneribus confossus est, alter leuiter quidem saucius, pares exisse dicantur, quamuis alter videatur inferior.

ERGO nemo vinci potest beneficiis. Scit debere, si vult referre, si quod rebus non potest, animo æquat. CAP. 4. Hic quàm diu in hoc permanet, quàm diu tenet voluntatem, gratum animum signis approbat. Quid interest, ab vtra parte munuscula plura numerentur? Tu multa dare potes: at ego tantum accipere possum. Tecum stat fortuna, mecum bona voluntas. Tamen tam par tibi sum, quàm multis armatissimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaque beneficiis vincitur: quia tam gratus est quisque, quàm voluit. Nam si turpe est beneE ficiis vici, non oportet à prępotẽtibus viris accipere beneficium; quibus gratiam referre non possis. A' principibus dico, à regibus: quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possent, pauca admodũ & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi: quibus tamen potest opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum cõsensum ministeriumq; constat. Sunt quidam extra omnem subducti cupiditatem, qui vix vllis humanis desideriis continguntur: quibus nihil potest præstare fortuna. Necesse est à Socrate vincar beneficiis. Necesse est à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus incessit, calcatis regiis opibus. Nónne ille tunc meritò & sibi & cæteris, quibus ad dispiciendam veritatem non erat obfusa caligo, supra eum eminere visus est, infra quem omnia iacebant? Multo potẽtior, multo locupletior fuit, omnia tunc possidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, quàm quod ille posset dare.

NON est turpe, ab his vinci. Neque enim minus fortis sum, si cum inuulnerabili me CAP. 5.

hoste cōmittis: nec ideo ignis minus vrere potest, si in materiam incidit inuiolabilē flam- A
mis: nec ideo ferrum secandi vim perdidit, si non recipiens ictum lapis solidus, inuictæque
aduersus dura naturæ diuidendus est. Idem tibi de homine grato respondeo. Non turpi-
ter vincitur beneficiis, si ab his obligatus est, apud quos aut fortunæ magnitudo, aut exi-
mia virtus aditum redituris ad se beneficiis clausit. A` parentibus ferè vincimur. Nam tam
diu illos odio habemus, quàm diu graues iudicamus, & quam diu beneficia illorum non
intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipsa
eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, seueritatem, & in-
consultæ adolescentiæ diligentem custodiam, rapiuntur à nobis. Paucos vsque ad verum
fructum à liberis percipiendum perduxit ætas. Cæteri liberos onere senserunt. Non est ta-
men turpe, vinci beneficiis à parente. Quid ni non sit turpe, cum à nullo turpe sit? Quibus-
dam enim & pares & impares sumus. Pares animo, quem solum illi exigunt, quem nos B
solum promittimus: impares fortuna, quæ si cui obstitit quo minus referret gratiam, non
ideo illi tanquam victo erubescēdum est. Non est turpe, non assequi, dummodo sequaris.
Sæpe necesse est antè alia beneficia petamus, quàm priora reddidimus. Nec ideo non peti-
mus, aut turpiter petimus, quia nō reddituri debebimus. Quia non per nos erit mora, quo
minus gratissimi simus, sed interueniet aliquid extrinsecus, quod prohibeat. Nos tamen
nec vincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur, quæ nō sunt in nostra potestate.

cap. 6. Alexander Macedonum rex gloriari solebat, à nullo se beneficiis victum. Non est
quod nimius animus Macedonas, & Græcos, & Caras, & Persas, & nationes districtas sine
exercitu suspiciat, ne hoc sibi præstitisse regnum, à Thraciæ angulo porrectum vsque ad
littus incogniti maris, iudicet. Eâdem re gloriari Socrates potuit, eâdem Diogenes, à quo
victus est. Quid ni victus sit illo die, quo homo supra mēsuram humanæ superbiæ tumens, C
vidit aliquem, cui nec dare quicquam posset, nec eripere? Archelaus rex Socratem roga-
uit, vt ad se veniret: dixisse Socrates traditur, Nolle se ad eum venire, à quo acciperet be-
neficia, cum reddere illi paria non posset. Primùm in ipsius potestate erat, non accipere.
Deinde ipse dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod
vtique ille non erat Socrati redditurus. Etiamnum Archelaus daturus erat aurum & ar-
gentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre So-
crates gratiam? Et quid tantum erat accepturus, quantum dabat, si ostendisset hominem
vitæ ac mortis peritum, vtriusque fines tenentem? Si regem in luce media errantem ad re-
rum naturam admisisset, vsque eò eius ignarum, vt quo die solis defectio fuit, regiam clau-
deret, & filium (quod in luctu à rebus aduersis moris est) tonderet? Quantum fuisset be-
neficium, si timentem è latebris suis extraxisset, & bonum animū habere iussisset, dicens: D
Non est ista solis defectio, sed duorum siderum coitus, cúm luna humiliore currens via, in-
fra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obiectu sui abscondit: quæ modò partes eius
exiguas, si in transcursu strinxit, obduxit: modò plus tegit, si maiorem partem sui obiecit:
modò exclusit totius aspectum, si recto libramento inter solem terrasque media successit.
Sed iam ista sidera, huc & illò diducet velocitas sua, iam recipient diem terræ, & hic ibit
ordo per secula, dispositosq; ac prædictos dies habent, quibus sol intercursu lunæ vetetur
omnes radios effundere. Paulum expecta, iam emerget, iam istam velut nubem relinquet,
iam exolutus impedimentis, lucem suam liberè mittet. Socrates parem gratiam Archelao
al. vetuisset. ferre non posset? Si illum † docuisset regnare, parum scilicet magnum beneficium à Socra-
al. illum. te accipiebat, si † vllum dare potuisset Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus,
& cuius per figuras sermo procedere solitus erat, derisor omnium, maximè potentium, E
maluit illi vafrè negare, quàm contumaciter ac superbè. Dixit se nolle beneficia ab eo ac-
cipere, cui non posset paria reddere. Timuit fortasse, ne cogeretur accipere quæ nollet. Ti-
muit, ne quid indignum Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negasset, si nollet. Sed instigasset
in se regem insolentem, & omnia sua magno æstimari volentem. Nihil ad rem pertinet,
vtrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege. In æquo vtranque ponit repulsam. Et su-
perbo fastidiri acerbius est, quàm non timeri. Vis scire, quid verè noluerit? Noluit ire ad
voluntariam seruitutem is, cuius libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

Audit liberalis, laudari se ob liberalitatem, cuius sic efferebatur studio, vt obnixè faceret omnia, ne laudis hoc genere vinceretur: sed hoc ipsum vinci quale esset non intelligebat. Discit igitur exemplo Lacedæmoniorum, Fabiorum, Reguli, & earum rerum quæ inclusam in se suam vim habent, in voluntate & animi

A *animi inductione infixam, inhærere huius victoriæ veluti palmam, quæ è fortunæ bonis cùm non decer-
patur, Alexandro præripuit hanc Diogenes. Itaque vincitur nemo qui non vult vinci: quod timuisse ta-
men videtur Socrates. Enimuero, cum Archelao maiora multo, quàm ab eo acciperet, posset reponere, qui
dicebatur* [illegible]*, is tum maximè fuit. Quod si quid metuit, id longè aliud fuit, quàm quod vereretur, huic
ne regi de liberalitate aliquid concederet.*

SATSS (vt existimo) hanc partem tractauimus, an turpe esset beneficiis vinci: quod CAP. 7.
qui quærit, scit non solere homines sibiipsis beneficium dare. manifestum enim fuisset,
non esse turpe à seipso vinci. Atqui apud Stoicos quosdam & de hoc ambigitur, an possit
aliquis sibi beneficium dare, an debeat referre sibi gratiam? quod vt videretur quærẽdum,
illa fecerũt. Solemus dicere, Gratias mihi ago, & de nullo queri possum alio quàm de me:
B ego mihi irascor, & ego à me pœnas exigam, & odi me. Multa præterea huiusmodi, per
quæ vnusquisque de se tanquam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi possum: quare
non & beneficia mihi dare possum? Præterea quæ si in alium contulissem, beneficia vo-
carentur: quare si in me contuli, non sint? Quod si ab altero accepissem, deberem: quare si
mihi ipse dedi, non debeam? Quare sim aduersus me ingratus, quod non minus turpe est,
quàm in se sordidum esse, & in se durum ac sæuum, & sui negligentem? Tam alieni corpo-
sis leno malè audit, quàm sui. Nempe reprehenditur assentator, & aliena subsequens ver-
ba, paratus ad falsa laudator: non minus placens sibi, & se suspiciens, &, vt ita dicam, assen- αὐτοκό-
tator suus. Vitia non tantùm cum foris peccant, inuisa sunt, sed cum in se retorquentur. λαξ.
Quem magis admiraberis, quàm qui imperat sibi, quàm qui se habet in potestate? Gentes
facilius est barbaras, impatientesq; alieni arbitrij, regere, quàm animum suum continere,
C & tradere sibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quòd ab illo didicit: quare Socrates non
agat, quòd ipse se docuit. M. Cato ait: Quod tibi deerit, à te ipso mutuare. Quare donare
mihi non possum, si cõmodare possum? Innumerabilia sunt, in quibus consuetudo nos di-
uidit. Dicere solemus: Sine tu, loquar mecum, & ego mihi aurem peruellam. Quæ si vera *Aurẽ per-*
sunt, quemadmodum aliquis sibi irasci debet, sic & gratias agere: quomodo obiurgare se, *uellere.*
sic & laudare: quomodo damno sibi esse, sic & lucro potest. Iniuria & beneficium contra-
ria sunt. Si de aliquo dicimus, Iniuriam sibi fecit: poterimus dicere, Beneficium sibi dedit.
† Nemo sibi debet. Natura prius est, vt quis debeat, deinde vt gratiam referat. Debitor non *al. Natura*
est sine creditore, non magis quàm maritus sine vxore, aut sine filio pater. *sibi dedit.*
ALSQVSS dare debet, vt aliquis accipiat. Non est dare, nec † recipere, in dexteram CAP. 8.
manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quamuis corpus suum moueat & *al. decipere.*
D trãsferat. quomodo nemo quamuis pro se dixerit, affuisse sibi dicitur, nec statuam sibi tan-
quam patrono ponit, quomodo si æger cum cura sua conualuit, mercedem à se non exigit:
sic in omni negocio, etiam cum aliquis probè fecerit, non tamen debebit referre gratiam
sibi, quia non habebit, cui referat. Vt concedam aliquem dare sibi beneficium, dum dat, &
recipit. Vt concedam aliquem à se accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod *Lusoriũ no-*
aiunt) versura fit, & velut lusorium nomen statim transit. Neque enim alius dat quàm qui *men.*
accipit, sed vnus atque idem. Hoc verbum Debere, nõ habet nisi inter duos locum. Quo-
modo ergo in vno consistit, qui se obligando liberat? Vt in orbe ac pila nihil est imum, ni-
hil summum, nihil extremum, nihil primum, quia motu ordo mutatur, & quæ sequeban-
tur præcedunt, & quę occidebant oriuntur, omnia quomodocunque ierint, in idem reuer-
tuntur: ita in homine existima fieri, cum illum in multa mutaueris, vnus est. Cæcidit se, in-
iuriarum cum quo agat, non habet. Alligauit & clausit, de vi non tenetur. Beneficium sibi
E dedit, protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quicquid illi auel-
litur, ad illam redit: nec perire quicquam potest, quod quò † excedat nõ habet, sed eòdem *al. excidat:*
reuoluitur, vnde discedit. Quid simile, inquit, habet hoc exemplum † propositæ quæstio- *al. huic pro-*
ni? Dicam. Puta te ingratum esse, non peribit beneficium: habet illud, qui dedit. Puta te re- *posita.*
cipere nolle: apud te est, antequã redditur. Nõ potes quicquã amittere: Quia quod detra-
hitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipsum orbis agitur: accipiẽdo das, dãdo accipis.
BENEFICSVM, inquit, sibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primum il- CAP. 9.
lud falsum est, ex quo pendent sequentia. Nemo enim sibi beneficium dat, sed naturæ suæ
paret, à qua ad charitatem sui compositus est: vnde illi summa cura est nocitura vitandi,
profutura appetendi. Itaque nec liberalis est, qui sibi donat: nec clemens, qui sibi ignoscit:
nec misericors, qui malis suis tangitur. Quod aliis præstare liberalitas est, clementia, mise-

ricordia,sibi præstare natura est. Beneficium res volũtaria est: at prodesse sibi, necessarium est. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. Quis vnquam laudatus est, quòd sibi ipsi fuisset auxilio? quòd se eripuisset latronibus? Nemo sibi beneficium dat, non magis quàm hospitium. Nemo sibi donat, nõ magis quàm credit. Si dat sibi quisque beneficium, semper dat, sine intermissione dat. † Inuenire beneficiorum suorum nõ potest numerum. † Quomodo ergo gratiam referet, cum per hoc ipsum, quo gratiam referret, beneficium det? Quomodo enim discernere poterit, vtrum det sibi beneficium, an reddat, cum intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo, beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficium, an reddo? † Deinde vt primum illud concedam, dare nos beneficium nobis: quod sequitur, non cõcedam. Nam etiam si damus, non debemus. Quare? quia statim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non est, quia sine vlla mora recipimus. Dat nemo, nisi alteri. Debet nemo, nisi alteri. Reddit nemo, nisi alteri. Id intra vnum non potest fieri, quod toties duos exigit. A B

al. Inire. al. Quãdo. al. Denum.

CAP. 10. BENEFICIVM est, præstitisse aliquid vtiliter. Verbum autem, Præstitisse, ad alios spectat. Nunquid non demens videbitur, qui aliquid vendidisse sibi se dicet? Quia venditio alienatio est, & rei suæ, iurisque sui in alium translatio. Atqui quemadmodum vendere, sic dare aliquid, à se dimittere est, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod si est beneficium, nemo sibi dedit: quia nemo dat sibi aliquid. Duo cõtraria in vno coeunt, vt idem sit dare, & accipere. Sed etiamnum multum interest, inter dare, & accipere. Quidni? cum ex diuerso ista verba posita sunt. Atqui si quis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare & accipere. Paulo antè dicebam, quædam ad alios pertinere, & sic esse formata, vt tota significatio illorũ discedat à nobis. Frater sum, sed alterius. Nemo est enim suus frater. Par sum, sed alicui. Quis est enim par sibi? Quod comparatur, sine altero nõ intelligitur: quod iungitur sine altero non est. Sic & quod datur, sine altero non est: & beneficium sine altero non est. Idem ipso vocabulo apparet, in quo hoc continetur, benefecisse. Nemo autem sibi benefacit, non magis quàm sibi fauet, quàm suarum partium est. Diutius hoc & pluribus exemplis licet prosequi. Quid? cum inter ea sit habẽdum beneficium, quæ secũdam personam desiderant? Quædam eum sint honesta, pulcherrima, summæ virtutis, nisi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur sibi fidem præstitisse? C

CAP. 11. VENIO nunc ad vltimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, sicut qui soluit pecuniam. Nihil autem impendit, qui gratiam sibi refert, non magis quàm consequitur, qui beneficium à se accepit. Beneficium & gratiæ relatio, vltrò citroq; ire debent. Intra vnum hominem non est vicissitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodest ei, à quo consecutus est aliquid. Qui sibi gratiam refert, cui prodest? sibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiã refert, sibi prodest. Et quis vnquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, vt hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiã referre debemus. Dicimus autem, Ago gratias mihi, quòd illam vxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi societatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos: & vt factum nostrum comprobemus, gratias agentium verbis abutimur. Beneficium est quod potest, & cum datum est, nõ reddi. Qui sibi beneficium dat, non potest non recipere, quod dedit. Ergo non est beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile, & suspiciendum, quòd alteri vt aliquis prodesset, vtilitatis interim suæ oblitus est, quòd alteri dedit ablaturus sibi. Hoc non facit, qui beneficium sibi dat. Beneficium dare, socialis res est, aliquem conciliat, aliquem obligat: sibi dare, non est socialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in spem inducit, vt dicat: Hic homo colendus est, illi beneficium dedi, dabit & mihi. Beneficium est, quod quis non sua causa dat, sed eius cui dat. Is qui sibi beneficium dat, sua causa dat. Non est ergo beneficium. D E

Loquendi quædam sunt rationes (ex quibus, dictum illud est Catonis) quæ inducunt animum, vt putes ipsi tibi à te ipso dari beneficium posse. Quæ vix à risu potest opinio defendi, ita ridiculum est existimare hæc relata, dare, accipere, debere, reddere, in vnum & solum hominem simul posse cõuenire. Quod etiamsi per naturam rerum fieri posset, tamen quod ita eodem puncto temporis daretur & redderetur, non id esset beneficium, cuius nulla referri gratia deberet, nec posset.

Videor

A VIDEOR tibi iam illud quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abesse ab eo, CAP. 12. qui operæpretium facit, imò totam operam bona fide perdere. Expecta etiam,hoc verius dices, simul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cum euaseris, nihil amplius assecuturus eris, quàm vt eas difficultates effugias, in quas licuit non descendere. Quid enim boni est, nodos operosè soluere, quos ipse vt solueres, feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum sic alligantur, vt eorum solutio imperito difficilis sit: quæ ille, qui implicuit, sine vllo negocio separat, quia cōmissuras eorum & moras nouit, nihilominus illa habent aliquam voluptatem: tentant enim acumen animorum, & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & insidiosa, securitatem, torporem ac segniciem ingeniis auferunt, quibus modò campus in quo vagentur, sternēdus est, modò † crebri aliquid al. scabri. & confragosi obiiciendum, per quod erepant, & solicitè vestigium faciant. Dicitur nemo B ingratus esse. Id sic colligitur. Beneficium est, quod prodest: prodesse autem nemo homini malo potest, vt dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus est. Etiamnū, beneficium honesta & probabilis res est. Apud malum nulli honestæ rei aut probabili locus est: ergo nec beneficio: quod si accipere non potest, nec reddere quidem debet. Et ideo nō fit ingratus. Etiamnum, vt dicitis: Bonus vir omnia rectè facit. Si omnia rectè facit, ingratus esse non potest. Bonus beneficium reddit, malus non accipit. Quod si est, nec bonus quisquam ingratus est, nec malus. Ita ingratus in rerum natura est nomen, & hoc inane. Vnum est apud nos bonum, honestum. Id peruenire ad malum non potest. Desinit enim malus esse, si ad illū virtus intrauerit. Quamdiu autem malus est, nemo illi dare beneficium potest: quia bona malaque dissentiūt, nec in vnum eunt. Ideo nemo illi prodest: quia quicquid ad illum peruenit, id prauo vsu corrūpitur. Quemadmodum sto-C machus morbo vitiatus, & colligens bilem, quoscunque accepit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit: ita animus cęcus, quicquid illi cōmiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miseriæ facit. Felicissimis itaque opulētissimisque plurimum æstus subest, minúsque se inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil potest ad malos peruenire, quod prosit: imò nihil quod non noceat. Quæcunque enim illis contigerūt, in naturam suam vertūt, † extra speciosa profuturáque fortè, ex se. si meliori darentur, illis pestifera sunt. Ideo nec beneficium dare possunt: quoniam nemo potest, quod non habet, dare: † hic benefaciendi voluntate caret. al. hinc.

SED quamuis hæc ita sint, accipere tamen malus potest, quæ beneficiis similia sint: quibus non redditis, ingratus erit. Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortunæ. Illa animi bona à stulto ac malo submouētur. Ad hæc admittitur, quæ & accipere potest, & debet red-CAP. 13. D dere: & si non reddit, ingratus est. Nec hoc ex nostra constitutione tantùm. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ longè latéque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire Lōgè latéque. beneficia ad malos. Hæc qui non reddit, ingratus est. Nobis itaque beneficia esse non placet, quæ non sunt animum factura meliorem: commoda tamen illa esse, & expetēda, non negamus. Hæc & viro bono dare malus potest, & accipere à bono: vt pecuniam, vestem, honores, & vitam. Quæ si non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum vocas, eo non reddito, quod negas esse beneficium? Quædā etiamsi vera non sint, propter similitudinem eodem vocabulo comprehensa sunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem, sed ad literas altiores non perductum. Sic qui malè vestitum & pannosum vidit, nudum se vidisse dicit. Beneficia ista non sunt, habent tamen beneficij speciem. Quomodo ista sunt tāquam beneficia, sic & ille tanquam ingra-E tus est, non ingratus. Falsum est, quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. † Ita al. Ita qui & qui veri beneficij speciem fefellit, tam ingratus est, quàm veneficus, qui saporem cum viri boni venenum crederet, miscuit. spem fefellit

CLEANTHES vehementius agit. Licet, inquit, beneficiū non sit quod accipit, ipse ta-CAP. 14. men ingratus est: quia non fuit redditurus, etiam si accepisset. Sic latro est, etiā antequam manus inquinet: quia ad occidendum iam armatus est, & habent spoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipsum quod accepit Nequitia, beneficium non erat, sed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamuis nemo vsque ad deos pro malitia. manus porrigat. Quomodo, inquit, aduersus malum ingratus est quisquā, cum malo dari beneficiū non possit? Ea scilicet, ratione, † quia accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud im- al. quia accepit. peritos bona sunt: † cui tamē & si malus est, ipse quoq; in simili materia gratus esse debe- al. quorum & si malus copia est. bit: & illa qualiacūq; sunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Aes alienū habere

dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum: quale apud Lacedæmonios fuit, quod vsum numeratæ pecuniæ præstat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue. A

CAP. 15. al. ad vos nō pertinet, in alios queritur.

QVID sint beneficia, an & in hanc sordidam humilémque materiam deduci magnitudo nominis clari debeat: † ad nos nō pertinet, sed ad alios spectat. Verùm vos ad speciē veri componite animum: & dum honestū dicitis, quicquid est id, quod nomine honesti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus est, sic rursus omnes ingrati sunt. Nam (vt dicimus) omnes stulti mali sunt. Qui autem habet vitium vnum, habet omnia. Omnes autem stulti & mali sunt. Omnes ergo ingrati sunt. Quid ergo? non vndique humano generi conuicium fit? non publica querela est, beneficia perisse, & paucissimos esse, qui de benemerentibus non inuicem pessimè mereantur? Nec est quod hanc tantùm nostram murmurationem putes, pro pessimo prauóque numerantium, quicquid citra recti formulam cecidit. B Ecce nescio † quæ non ex philosophorum domo clamat, ex medio conuentu, populos gentésque damnatura vox mittitur.

al. quæ nō

— Non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero, fratrum quoque gratia rara est:
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Hoc iam amplius est. Beneficia in scelus versa sunt: & sanguini eorum non parcitur, pro quibus sanguis fundendus est. Gladio ac venenis beneficia sequimur. Ipsi patriæ manus afferre, & fascibus suis illam premere, potentia ac dignitas est. Humili se ac depresso loco putat stare, quisquis non supra rempublicam stetit. Accepti ab illa exercitus in ipsam cōuertuntur, & imperatoria concio est. Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos. C Aras, focos, penates, armis incessite. Qui ne triumphaturi quidem intrare vrbem iussu senatus deberetis, quibúsque exercitum victorem reducentibus curia extra muros præberetur, nunc ciuibus cæsis, perfusi cruore cognato, vrbem subrectis intrare vexillis. Obmutescat inter militaria signa libertas, & ille victor, pacatórque gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compresso, intra muros obsessus, aquilas suas horreat.

CAP. 16. INGRATVS est Coriolanus: serò & post sceleris pœnitentiam pius, posuit arma, sed in medio parricido posuit. Ingratus Catilina: parum est illi capere patriā, nisi euerterit, nisi Allobrogum in illam cohortes immiserit, & trāsalpes acceitus hostis, vetera & ingenita odia satiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis bustis duces Romani persoluerint. Ingratus C. Marius, ad consulatum à Caliga perductus: qui nisi Cymbricis cædibus omnia funera æquauerit, nisi ciuilis exilij, & trucidationis non tantùm dederit signum, sed ipse signum D fuerit, parum † mutatam, ac repositam in priorem locum fortunam suam sentiet. Ingratus L. Sylla: qui patriam durioribus remediis quàm pericula erant, sanauit. Qui cum à Prænestina arce vsque ad Collinam portam per sanguinem humanū incessisset, alia edidit in vrbe prælia, alias cædes: legiones duas, quod crudele est, post victoriam, quod nefas, post fidem, in angulum congestas contrucidauit, & proscriptionem commentus est: Dij magni, vt qui ciuem Romanum occidisset, impunitatem, & pecuniam, tantùm non ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus consulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte immaturus inuaserat, hanc gratiā reipublicæ reddidit, vt in possessionem eius alios quoque induceret, quasi potentiæ suæ detracturus inuidiam, si quod nulli licere debebat, pluribus licuisset: dum extraordinaria concupiscit imperia, dum prouincias vt eligat, distribuit, dum ita triumuiris R. P. diuidit, vt tamen in sua domo duæ partes essent, eò redegit Rem P. vt † salua esse non posset, nisi beneficio seruitutis. E Ingratus ipse Pompeij hostis ac victor, qui à Gallia Germaniáque bellū in vrbem circumegit, & ille plebicula, ille popularis, castra in circo Flaminio posuit, propius quàm Porsennæ fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatem, quæ victoriæ: quod dicere solebat, præstitit, neminem † occidit nisi armatum. Quid ergo est? Cæteri arma cruentius exercuerunt, satiati tamen aliquando abiecerunt. Hic gladium citò condidit, nunquam posuit. Ingratus Antonius in dictatorem suum, quem iure cæsum pronunciauit, interfectorésque eius, in prouincias & imperia dimisit: patriam verò proscriptionibus, incursionibus, bellis laceratam, post tot mala destinauit, ne Romanis quidē regibus, vt quæ Achæis, Rhodiis, & plerisque vrbibus claris, ius integrum, libertatémque cum immunitate reddiderat, ipsa tributum spadonibus penderet.

al. mulctatam.

Tātum nō.

al. salum.

al. edit.

DEFICIET

A DEFICIET dies enumerantem ingratos vsque in vltima patriæ exitia. Aequè immē- CAP. 17.
ſum erit,ſi percurrere cœpero,ipſa reſpublica quàm ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſi-
bi fuerit, quámque non minus ſæpe peccauerit, quàm in ipſam peccatum eſt. Camillum
in exilium miſit, Scipionem dimiſit, exulauit poſt Catilinam Cicero, diruti eius penates,
bona direpta,factum quicquid victor Catilina feciſſet. Rutilius innocentiæ precium tulit
in Aſia latêre. Catoni populus Romanus præturam negauit, conſulatum pernegauit. In-
grati publicè ſumus. Se quiſque interroget. Nemo non aliquem queritur ingratū. Atqui
non poteſt fieri,vt omnes querantur, niſi querēdum eſt de omnibus. Omnes ergo ingrati
ſunt tantùm? Et cupidi omnes,& maligni omnes,& timidi omnes,illi in primis qui vidē-
tur audaces. Adiice, & ambitioſi omnes ſunt, & impij omnes. Sed non eſt quòd iraſcaris.
Ignoſce illis,omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta reuocare,vt dicam,quàm ingrata ſit vide
B iuuentus. Quis non patri ſuo ſupremum diem,vt innocens ſit,optat? vt moderatus, expe-
ctat? vt pius, cogitat? Quotus quiſque vxoris optimæ mortem timet,vt nō computet? Cui
rogo litigatori defenſo,tam magni beneficij vltra res proximas memoria durauit? Illud in
confeſſo eſt. Quis ſine querela moritur? Quis extremo die dicere audet:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi?

Quis non recuſans,quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt,non eſſe contentū† prę- *al. præteri-*
fato tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita,non eſſe ſummū bo- *to.*
num in tēpore. Quantumcunque eſt,boni conſule. Vt † prolongetur tibi dies mortis,nihil *al. proroge-tur.*
proficit ad felicitatē:quoniam mora non fit beatior vita,ſed longior. Quāto ſatius eſt,gra-
tum aduerſus perceptas voluptates,non aliorum annos computare,ſed ſuos benignè æſti- *Aduerſus, in bonam*
mare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit Deus. Hoc ſatis eſt. Potuit plus: ſed *partem.*
C hoc quoque beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus deos, grati aduerſus homines,grati ad-
uerſus eos,qui nobis aliquid præſtiterunt: grati etiā aduerſus eos,qui noſtris præſtiterunt.

† IN infinitum, inquis, me obligas, cum dicis,& noſtris. Itaque pone aliquem finē. Qui CAP. 18.
filio beneficium dat,vt dicis,& patri eius dat. Primùm de quo quæro. Deinde illud vtique *al. infinitū.*
mihi determinari volo,ſi & patri beneficium datur,nunquid & fratri? nunquid & patruo? *Determi-*
nunquid auo? nunquid vxori,& ſocero? Dic mihi, vbi debeam definere,quouſque perſo- *nare.*
narum ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero,tibi beneficium dedero: ſi domum tuam ar-
dentem reſtinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo? Si ſeruum tuum
ſeruauero,tibi imputabo? Si filium tuum ſeruauero,non habebis beneficium meum?

DISSIMILIA ponis exempla: quia qui agrum meum colit,agro beneficium nō dat, CAP. 19.
ſed mihi: & qui domum meam quo minus ruat,fulcit,pręſtat mihi. Ipſa enim domus ſine
D ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullū habet. Et qui agrum meum colit,non illū,ſed
me demereri vult. Idē de ſeruo dicam: mei mancipij res eſt, mihi ſeruatur. Ideo ego pro
illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. Itaq; ille accipit,ego beneficio lætor. Contingor,
non obligor. Velim tamen,tu qui debere te non putas, reſpōdeas mihi: Filij bona valetu-
do, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem? Felicior futurus eſt, ſi ſaluum habuerit fi-
liū: infelicior,ſi amiſerit. Quid ergo? Qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ pe-
riculo liberatur,non accipit beneficiū? Non,inquit. Quædam enim in alios conferuntur,
ſed ad nos vſque permanant. Ab eo autem exigi quicquam debet,in quem cōfertur: ſicut
pecunia ab eo petitur, cui credita eſt,quamuis ad me illa aliquo modo venerit. Nullū be-
neficium eſt, cuius commodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam lōgius po-
ſitos. Non quæritur, quò beneficium ab eo cui datum eſt,transferatur, ſed vbi primò col-
E locetur. A' reo tibi ipſo & à capite repetito eſt. Quid ergo oro te? non dicis,filium mihi do- *Cōſentiebāt*
naſti,& ſi hic periſſet, victurus non fui? Pro eius vita beneficium non debes,cuius vitam *codices ma-*
tuæ præfers? Etiamnum cum filium tuum ſeruaui, ad genua procumbis, diis vota ſoluis, *nuſcripti:*
tanquam ipſe ſeruatus. Illæ voces † exunt tibi: Nihil mea intereſt,an me ſeruaueris: duos *ſed arbitror*
ſeruaſti, imò me magis. Quare iſta dicis,ſi non accipis beneficium? Quia & ſi filius meus *ita legēdū:*
pecuniam mutuam ſumpſerit,creditori numerabo,non tamen ego debuero. Quia etſi fi- *Ab eo tibi*
lius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam, non ideo ego ero adulter. Dico me *& ab ipſo*
tibi obligatum pro filio: non quia ſum, ſed quia volo me offerre tibi debitorem volunta- *capite repe-titio eſt.*
rium. At peruenit ad me ſumma ex incolumitate eius voluptas, ſumma vtilitas,& orbita- *fortè, exci-*
tis grauiſſimum vulnus effugi. Non quæritur nunc,an profueris mihi,ſed an beneficiū de- *dunt.*
deris. Prodeſt enim & animal,& lapis, & herba: nec tamen beneficium dant, quod nun-
quam datur,niſi à volente. Tu autē non vis patri,ſed filio dare: & interim ne noſti quidem

patrem. Itaque cum dixeris, Patri ergo beneficium non dedi, filium eius seruando: contrà oppone. Patri ergo beneficiũ dedi,quem non noui,quem non cogitaui. Et quid,quod aliquando euenit,vt patrem oderis, filium serues,beneficium ei videberis dedisse,cui tũc inimicissimus eras,cum dares? Sed vt dialogorum altercatione seposita, tanquã iurisconsultus respondeam, mens spectanda est dantis: beneficium ei dedit,cui datum voluit. Si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: sic pater beneficio in filiũ collato non obligatur, etiam si fruitur. Si tamen occasionem habuerit, volet & ipse præstare aliquid: non tanquam soluendi necessitatem habeat,sed tanquam incipiendi causam. Repeti a patre beneficium nõ debet. Si quid pro hoc benignè facit,iustus,non gratus est. Nam illud finiri non potest, si patri do beneficiũ, & matri, & auo, & auunculo,& liberis,& affinibus, & amicis,& seruis,& patriæ. Vbi ergo beneficium incipit stare? Sorites enim ille inexplibilis subit: cui difficile est modum imponere,quia paulatim surrepit,& non desinit serpere. Illud solet quæri. Fratres duo dissident,si alterum seruo,an dem beneficium ei,qui fratrem inuisum non perisse molestè laturus est. Non est dubium, quin beneficium sit,etiam inuito prodesse: sicut non dedit beneficium,qui inuitus profuit. A B

CAP. 20. BENEFICIVM, inquit,vocas, quo ille offenditur,quo torquetur? Multa beneficia tristem frontem & asperam habent,quemadmodum secare & vrere vt sanes, & vinculis coercere. Non est spectandum, an doleat aliquis beneficio accepto: sed an gaudere debeat. Non est malus nummus,quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium & odit & accepit,si modò id prodest,si is qui dabat,vt prodesset dedit,nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium verte. Odit fratrem suum, quem illi expedit habere. Hunc occidi,non est beneficium,quamuis ille dicat esse,& gaudeat. Insidiosissimè nocent,cui gratiæ aguntur pro iniuria. Video. Prodest aliqua res,& ideo beneficiũ est: nocet,& ideo nõ est beneficium. Ecce,quod nec prosit,nec noceat,dabo: & tamen beneficium est. Patrem alicuius in solitudine exanimem inueni, corpus eius sepeliui: nec illi profui(quid enim illius intererat,quo genere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc commodi accessit illi? Dicam quid cõsecutus sit: officio solenni & necessario per me functus est. Præstiti patri eius, quod ipse præstare voluisset, nec non & debuisset. Hoc tamen ita beneficium est, si non misericordiæ & humanitati dedi, vt quodlibet cadauer absconderem: sed si corpus agnoui,si filio tũc hoc præstare me cogitaui. At si terram ignoto mortuo inieci,nullum in hoc habeo huius officij debitorem,in publicum humanus. Dicit aliquis, quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tanquam repetiturus aliquando? Sunt qui nunquam iudicant esse repetendum,& has causas afferunt. Indignus etiam repetenti non reddet,dignus etiam per se referet. Præterea si bono viro dedisti,expecta: ne iniuriam illi facias appellando,tanquam non fuisset sua sponte redditurus. C D

al. fle rem. Si malo viro dedisti: † flerem. Beneficium verbo nec corrupperis, creditum faciẽdo. Præterea lex quod non iussit repeti, vetuit. Verba sunt ista,quàm diu me nihil vrget,quàm diu fortuna nihil cogit,petam potius beneficium quàm repetam: sed si de salute liberorum agitur, si in periculũ vxor deducitur, si patriæ salus ac libertas mittit me etiam quò ire nollem, imperabo pudori meo, & testabor omnia me fecisse, ne esset mihi auxilio hominis ingrati. Nouissimè recipiendi beneficij necessitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde cum bono viro beneficium do, sic do,tanquam nunquam repetiturus,nisi necesse fuerit. Sed lex,inquit,non permittendo exigere,vetuit.

CAP. 21. MVLTA legem non habent,nec actionem. Atqui cõsuetudo vitæ humanæ,lege omni valentior,dat aditum. Nulla lex iubet amicorũ secreta non eloqui, nulla lex fidem etiam inimico præstare. Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui promisimus, alligat? Queratur tamen cum eo,qui arcanum sermonem non continuerit, & fidem datã, non seruatam, indignabor. Sed ex beneficio,inquit,creditum facis. Minimè. Non enim exigo,sed repeto: & ne repeto quidem, sed admoneo. Nam vltima quoque necessitas in hoc aget, vt ad eum veniam,cum quo diu mihi luctandum sit. Qui tam ingratus est,vt illi non sit satis admoneri,eum transibo,nec dignum iudicabo,qui gratus esse cogatur. Quomodo fœnerator quosdam debitores non appellat,quos scit decoxisse, & in quorum pudorem nihil superest, nisi quod pereat: sic ego quosdam ingratos palàm ac pertinaciter prætteribo, nec ab vllo beneficium repetam,nisi à quo non ablaturus ero,sed recepturus. E

Queror cũ illo.

CAP. 22. MVLTI sunt, qui nec negare sciant, quod acceperunt, nec referre: qui nec tam boni sunt quàm grati,nec tã mali quàm ingrati,segnes & tardi,lẽta nomina,non mala. Hos ego

Lẽta nomina.

non

A non appellabo, sed commonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui statim mihi sic respondebunt: Ignosce, non mehercule sciui hoc te desiderare, alioquin vltrò obtulissem. Rogo ne me ingratum existimes, memini quid mihi præstiteris. Hos ego quare dubitē, & sibi meliores & mihi facere? Quencunque potuero, peccare prohibeo, multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potissimum peccet? alterum illi beneficium do, si illum ingratum esse non patior: nec durè illi exprobrabo quæ præstiti, sed quàm potero mollissimè, vt potestatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipse me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis duriotibus, si emendari illum sperauero posse. Nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quòd si admonitionis quoque suggillationem ingratis remittimus, segniores ad reddenda beneficia faciemus. Quosdam verò sanabiles, & qui fieri boni possint,
B si quid illos † remorderet, perire patiemur admonitione sublata, qua & pater filium aliquando correxit, & vxor maritum aberrantem ad se reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit. *al. momorderit.*

QVIDAM vt expergiscantur non feriendi, sed commouēdi sunt. Eodem modo quorundam ad referendam gratiam fides non cessat, sed lāguet. Hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam vertere. Iniuria est enim, si in hoc nō repetis, vt ingratus sim. Quid si ignoro, quid desideres? Quid si occupationibus districtus, & in alia vocatus, occasion ēnō obseruaui? Ostende mihi quid possim, quid velis. Quare desperas, antequam tentas? Quare properas & beneficium & amicum perdere? Vnde scis nolim, an ignorem, an animus, an facultas desit mihi? Experire. Admonebo ergo, non amarè non palàm, sine conuicio, sic, vt se redisse in memoriam, non reduci putet. *CAP. 23.* *Peruellere.*

C CAVSAM dicebat apud diuum Iulium ex veteranis quidam paulò violentior aduersus vicinos suos, & causa premebatur. Meministi, inquit, Imperator, in Hispania talum te torsisse circa Sucronem? cum Cæsar meminisse se dixisset: Meministi quidē sub quadam arbore minimum vmbræ spargente, cum velles residere feruentissimo sole, & esset asperrimus locus, in quo ex tupibus acutis, vnica illa arbor eruperat, quendam ex commilitonibus penulam suam substrauisse. Cum dixisset Cæsar: Quid ni meminerim? & quidem siti confectus, qui impeditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebam, nisi commilito, homo fortis ac strennus, aquam mihi in galea sua attulisset: Potes, inquit, Imperator, agnoscere illum hominem, aut illam galeam? Cæsar ait, se non posse galeam agnoscere, hominem pulchrè posse: & adiecit, puto ob hoc iratus, quòd se à cognitione media ad veterem fabulam abduceret. Tu vtique ille non es. Meritò, inquit, Cæsar
D me non agnoscis. nam cum hoc factum est, integer eram, postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est, & in capite † eiecta ossa. Nec galeam illam si videres agnosceres. Machæra enim † Ispania diuisa est. Vetuit illi exhiberi negocium Cæsar: & agellos, in quibus † vincinalis via, causa rixæ ac litium fuerat, militi suo donauit. *CAP. 24.* *al. lecta.* *al. Hispanica.* *al. vicina silua.*

QVID ergo? non repeteret beneficium ab Imperatore, cuius memoriam multitudo rerum confuderat, quem fortuna ingens exercitus disponentem non patiebatur singulis militibus occurrere? Non est hoc repetere beneficium, sed resumere bono loco positum & paratum, Ad hoc tamen vt resumatur, manus porrigenda est. Repetam itaque quia hoc aut necessitate facturus ero, aut illius causa, à quo repetam. Tyberius Cæsar inter initia dicenti cuidam. Meministi, anrequam plures notas familiaritatis veteris proferret: Non memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc quàm diu non esset repetendum beneficium? † optanda
E erat obliuio. Auersabatur omnium amicorum & æqualium notitiam, & illam solam præsentem fortunā suam aspici, illam solam cogitari ac narrari volebat, inquisitorem habebat veterem amicum. Magis tempestiuè repetendum est beneficium, quàm petendum. Adhibenda verborum moderatio, vt nec ingratus possit dissimulare. Tacendum & expectandum, si inter sapientes viueremus: & tamen sapientibus quoque indicare melius fuisset, quid rerum nostrarum status posceret. Deos, quorum noticiam nulla res effugit, rogamus: & illos tota non exorant, sed admonent. Diis quoque, inquam, Homericus ille sacerdos allegat officia, & aras religiosè cultas, quo obsequentes faciat, & parent. Moneri velle ac posse, secunda virtus est. Huc illuc frænis leniter motis flectēdus est animus, paucis sui rector optimus proximi sunt, qui admoniti in viam redeunt. His non est dux detrahendus. Opertis oculis inest acies, sed sine † visu, quam lumen à diis immissum ad ministeria sua vocat. Instrumenta cessant, nisi illa in opus suum artifex mouerit. Inest interim ani- *CAP. 25* *al. obtendebat obliuionem.* *Et paret, id est, postulata faciunt.* *al. visu quos*

mis voluntas bona:ſed torpet modò deliciis ac ſitu,modò officij inſcitia. Hanc vtilem fa- A
al.in vitio. cere debemus:nec irati relinquere † inuitò,ſed vt magiſtri puerorum diſcentium patienter ferre offenſationes memoriæ labentis. Quæ,quemadmodum ſubiecto vno aut altero verbo,ad contextum reddendæ orationis adducta eſt,ſic ad referendam gratiam admonitione reuocanda eſt.

Quare ſint ingrati,qui dicebantur nulli,Stoicorum diſtinctio,quæ ſolum bonum ſeparat à commodis, explicat. Cleanthes ingrati animi vitium non re ipſa metitur,ſed voluntate ingratorum,qui quam multis modis multi ſint,plures vt commemores,ſit omnes enumerare longiſsimum. A quo ſcelere ſic eſt refugiendum vt negandum non ſit quin ei beneficio quod ad te,per alium,qui ſit tuus peruenerit,& etiam ei,quod tibi nolenti profuit,gratiam debeas. Quam ad referendam,qui tardior eſt,niſi admodum negandi pertinacia obdurnit,honeſtè excitari poteſt,vt miles Cæſarem, Chriſes Apollinem admonuit. B

LIBRI V. DE BENEFICIIS FINIS.

IN LIBRVM QVINTVM.

CAP. 13. Sic paropſidem.] *Tres vetuſti codices habebant pyxidē. πυξὶς enim Græcis à πύξῳ dicitur, quod ex buxo fierent. Vnde falſo pyxidem argenteam aureámue diximus.*

CAP. 14. Cui tamen & ſi malus eſt,ipſe quoque,&c.] *Duo vetuſtiſsimi codices habebant,quorum ſi malis copia eſt,ipſe quoque &c. Mihi videtur deeſſe vocula, quæ apud illos bona ſunt:niſi fortè reddidit Græcam figuram τὰ παρ' αὐτῶν,quod mox explicauit,quorum illis copia eſt,quæ verba dubito num ab interprete ſint adiecta,& hinc variatam ſcripturam.* C

CAP. 20. Si malo viro dediſti,flere:Beneficium veto,ne corrumpas,&c.] *In vetuſtiſsimo codice,& altero,pro Flere,erat,Flectere:in Longobardico,pro Veto,Verbo,diuino fuiſſe ſcriptum. Si malo viro dediſti,plectere. Beneficium verò,ſiue verbo ne corrumpas.hoc eſt,da pœnas,qui malè collocaris: nec ideo beneficio commutes nomen. Aut ita: Beneficium malo viro dediſti,flere:vt re referatur ad verbo, Re ſis triſtis,non mutato rei nomine. Aut,fle rem,nomen rei ne corruperis.*

CAP. 25. Ab hoc quàm diu non eſſet repetendum,&c.] *Pro quàm diu, Longobardicus codex habebat, quid ni. Opinor legendum, Ab hoc quidem non eſſet repetendum beneficium. Optanda erat obliuio, Nec diſplicet ſi Ni,vertas in Ne:quid,ne eſſet repetendum beneficium,optanda erat obliuio.*

PINCIANI IN LIB. V. DE BENEFICIIS. D

CAP. 1. Propoſitum optimi viri,& ingentis animi eſt.] *Verbum, Eſt,in emendatioribus exemplaribus deſideratur:adiiciendáque altera coniunctio,&,vt ſit: Propoſitum & optimi viri & ingentis animi.*

CAP. 3. Quoniam quidem inter ſuperantia animus inuictus eſt.] *Corrigendum reor, Quandoquidem inter ſuperatis animus inuictus eſt. Adducunt me vt ſic emendē,verba non multo antè præcedentia. Luctator ter abiectus perdidit palmam,non tradidit,& veteres codices non, Quoniam quidem,habent: ſed, Quandoquidem.*

CAP. 4. Quibus nihil poteſt præſtare fortuna.] *Vetus lectio,quibus nihil poteſt præſtare ipſa fortuna.*

Rapiuntur à nobis.] *Præpoſitio,à,ſuperuacanea eſt,ex eadem.*

CAP. 5. Nos tamen nec vincemur animo,nec turpiter his rebus ſuperabimur.] *Quædam exēplaria: Nos tamen non vincemur(animo enim res geritur)nec turpiter,cætera.* E

CAP. 6. Vt facetus.] *Vir facetus,vetus lectio.*

CAP. 7. Quare Socrates non agat,quod ipſe ſe docuit.] *Antiquum exemplar,quare Socrates non agat ſibi,quod Platonem docuit.*

M.Cato ait.] *Vide an legendum ſit, Hecaton ait,cuius teſtimonio ſubinde vti Senecam,iam à principio teſtati ſumus.*

Natura ſibi dedit.] *Hæc verba in correctioribus codicibus deſiderantur.*

CAP. 9. Etiam cum aliquis probè fecerit.] *Tolerabilior lectio exemplaris ſcholarum Salmaticenſium, etiam cum aliquid prodeſſe ſibi fecerit,& infrà.*

Nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm hoſpitium. Nemo ſibi donat, non magis quàm credit.] *Scripſit codices, Nemo ſibi beneficium dat,non magis quàm credit. reliqua ſuperfluunt.*

Quando ergo gratiam referet.] *Lege, Quomodo ergo gratiam referet,ex eiſdem.*

Iuriſque

A Iurisque sui in alium translatio.] *Scribe, iurisque in ea sui in alium translatio, ex eisdem.* CAP. 10.

Sed etiamnum multum interest inter dare & accipere.] *Sunt exemplaria, in quibus hæc omnino verba desiderantur. Sunt alia, in quibus deest primum tantum verbum, sed.*

Dicis me abesse ab eo qui operæpretium facit.] *Puto corrigendum, Quod dicis? Me abiisse ab eo qui operæprecium facit.* CAP. 12.

Expecta etiam hoc.] *Considera an sit probatior lectio, Expecta etiam nunc.*

Hic benefaciendi voluntate caret.] *Scribendum puto, hinc benefaciendi, cætera.*

Ea scilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos sunt: cui tamen & si malus est.] *Vetusta exemplaria, ea scilicet ratione, qua accipiet ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos sunt: quorum & si malis copia est. Legendum arbitror, accepit: non, accipiet. Et putamus deesse verbum, bona, vt scribatur. ex his quæ apud imperitos bona sunt. Quæ lectio videtur probari verbis sequentibus, & illa qualiacunque sunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere.* CAP. 14.
B

Et pecuniam, tantùm non ciuicam.] *Legendum puto ordine præpostero, pecuniam & tantùm non ciuicam: vt subintelligas coronam.* CAP. 16.

Eò redegit R.P. vt saluus esse non posset.] *Pro duobus elementis, R.P. non accipiam rempublicam, sed Romanum: quia subdit, saluus esse non posset. Aut si rempub. intelligas, salua, non saluus, necesse est legæ, vt alij ante me adnotarunt.*

Ingratus ipse Pompei hostis ac victor à Gallia Germaniaque.] *Ingratus ipse Pompeij hostis ac victor C. Iulius Cæsar, qui à Gallia, Germaniáque. vetus lectio.*

Neminem occidit nisi armatum.] *Legendum reor, odit, non occidit: quandoquidem verbum eius fuit, Armatus sit oportet quem oderim.*

Proscriptionibus, incursionibus, bellis laceratam.] *Verbum, incursionib. non habetur in vetere lectione.*
C

Vt dicam, quàm ingrata sit iuuentus.] *Castigandum putamus, vtique quàm ingrata sit iuuentus vide.* CAP. 17.

Vt non computet.] *Multum venustatis energiæque conciliat orationi cõiunctio, &, quam agnoscunt antiqua exemplaria. vt non computet.*

Sic patet beneficio in filium collato.] *Scribendum opinor, sed: non, sic.* CAP. 19.

Hunc occidi.] *Lege, Hunc ego occidi, ex eadem, & infrà.* CAP. 20.

Nullum in hoc habeo huius beneficij debitorem in publicum. Humanus dicit aliquis.] *Corrigendum reor, nullum in hoc habeo huius officij debitorem, nisi publicum humanum. Dicet aliquis.*

Indignus etiam repenti non reddet. Dignus etiam per se refert.] *Vetus lectio, Indignus etiam repetenti non reddet. Dignus ipse per se referet.*
D

Petam potius beneficium quàm repetam.] *Scribe, prætercam: non, petam. ex eadem.*

Ex veteranis quidam paulò violentior.] *Scribendum puto, ex veteranis quidam Publius Militio. sic enim vocabatur hic miles, vt constabit paulò pòst.* CAP. 24.

Quendam ex cõmilitonibus penulam, cætera.] *Legendum & hîc reor, quendam P. Militionem, & reliqua.*

Et quidem siti confectus, qui impeditus.] *Equidem, non, & quidem, vetus agnoscit lectio. Eadem quia, legit: non, qui.*

Nisi commilito, homo fortis.] *Exemplar scholarum S. nisi pro militio homo fortis, Corrigẽdum, vt ante testatus sum, nisi P. Militio homo fortis.*

Nam galeam illam si videres, agnosceres.] *Vetus lectio, Nec galeam illam si videris, agnosces.*

E Militi suo donauit.] *Exemplar scholasticum, militio suo donauit. scribendum, vt dixi, Militioni suo donauit.*

Melius fuisset quid rerum nostratum status posceret.] *Quidam codices, bonum est quid rerum nostratum status poscat.* CAP. 5.

Paucis animus sui rector optimus.] *Deest verbum, mouetur. siue, monetur, ex nõnullis exemplaribus: Paucis animus sui rector optimus mouetur.*

Opertis oculis inest acies, sed sine visu.] *Vetus lectio, Opertis oculis eadem est acies. sed sine visu.*

Quod lumen à diis immissum ad ministeria sua vocat.] *Eadem, quam, agnoscit, non quod: & euocat, siue aduocat, non, vocat: vt putem scribendum, quem lumen ab his emissum ad ministeria sua euocat.*

LVCII ANNÆI SENECÆ DE BENEFICIIS LIBER SEXTVS. A

CAP. 1. QVAEDAM, Liberalis virorũ optimè, exercẽdi tantùm ingenij causa quæ-
runtur, & semper extra vitam iacent: quædam & dum quærũtur, oblecta-
mento sunt, & quæsita vsui. Omnium tibi copiam faciam. Tu illa vtcun-
que tibi visum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordi-
nem induci. His quoque si abire protinus iusseris, nonnihil actum erit.
Nam etiam quod discere superuacuum est, prodest cognoscere. Ex vul-
tu igitur tuo pendebo, prout ille suaserit mihi: alia detinebo diutius, alia expellam † & ca-
al. alia peragam. pite agam. B

CAP. 2. AN beneficium eripi possit, quæsitum est. Quidam negant posse. Non enim res est,
sed actio: quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio: aliud qui nauigat, aliud ipsa naui-
gatio. Et quamuis æger non sit sine morbo, non tamen idem est æger & morbus. Ita aliud
est beneficium ipsum, aliud quod ad vnumquẽque nostrum beneficio peruenit. Illud in-
corporale est, irritum nõ fit: materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaque
cum eripis, ipsa rerum natura reuocare quod dedit, non potest. Beneficia sua interrũpit,
non rescindit. Qui moritur, tamen vixit: qui amisit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos per-
uenerunt, ne sint, effici potest: ne fuerint, non potest. Pars autem beneficij & quidem cer-
tissima est, quæ fuit. Nonnunquam vsu beneficij longiore prohibemur, beneficium qui-
dem ipsum non eraditur, Licèt omnes in hoc vires suas natura aduocet, retrò illi agere
se non licet. Potest eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid est, in quo hæsit C
beneficij nomen. Ipsum verò stabile & immotum est. Nulla vis efficiet, ne hic dederit, ne
ille acceperit.

CAP. 3. EGREGIE mihi videtur M. Antonius apud † Rabirium poëtam, cum fortunam suam
al. Rapiriũ. transeuntem aliò videat, & sibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, si citò occu-
panerit, exclamare: Hoc habeo quodcunque dedi. O quantum habere potuit, si voluisset.
Hæ sunt diuitiæ certæ, in quacunque sortis humanæ leuitate, vno loco permansuræ: quæ
quo maiores fuerint, hoc minorem habebunt inuidiam. Quid tãquam tuo parcis? Procu-
rator es. Omnia ista quæ vos tumidos, & supra humana elatos, obliuisci cogunt vestræ fra-
gilitatis, quæ ferreis claustris custoditis armati, quæ ex alieno sanguine rapta, vestro defẽ-
ditis, propter quæ classes cruentaturas maria deducitis, propter quæ quassatis vrbes, igna-
ri, quantum telorum in aduersos fortuna comparet, propter quæ ruptis toties affinitatis, a- D
micitiæ, collegij fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis elisus est, non sunt
vestra, in depositi causa sunt, iam iamque ad alium dominum spectãtia, aut hostes illa, aut
al. donando. hostilis animi successor inuadet. Quæris, quomodo illa tua facias? † dono dando. Consu-
le ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para, hone-
nestiores illas non solùm, sed tutiores facturus: illud quod suspicis, quo te diuitem ac po-
tentem putas, quamdiu possides, sub nomine sordido iacet. Domus est, seruuus est, nummi
sunt: cum donasti, beneficium est.

CAP. 4. FATERIS, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus: ergo
ereptum est? Multa sunt, propter quæ benefium debere desinimus: non quia ablatum, sed
quia corruptum est. Aliquis reum me defendit: sed vxorem meam per vim stupro viola-
uit. Non abstulit beneficium, sed opponẽdo illi parem iniuriam soluit me debito: & si plus
læsit, quàm antè profuerat, non tantùm gratia extinguitur, sed vlciscendi querendique li- E
al. beneficiũ bertas fit, vbi in comparatione † beneficij præponderauit iniuria: ita non aufertur bene-
ficium, sed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam scelerati partes sunt, vt illos auer-
sari & eiurare ius fasque sit? Nunquid ergo illi abstulerunt, quæ dederant? Minimè, sed im-
pietas sequentium temporum commendationem omnis prioris officij sustulit. Non be-
al. Tãquam pecuniam. neficium tollitur, sed beneficij gratia: & efficitur, non, ne habeam, sed ne debeam. † Pecu-
niam aliquis mihi credidit, sed domum meam incendit: pensatum est creditum damno:
nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic: quia aliquid benignè aduersus me
fecit, aliquid liberaliter, sed postea multa superbè, contumeliosè, crudeliter, eo loco me
posuit, vt perinde liber aduersus eum essem, quasi non accepissem. Vim beneficiis suis at-
tulit. Colonum suum non tenet, quamuis tabellis manentibus, qui segetem eius procul-
cauit,

A cauit, qui succîdit arbusta: non quia recepit, quod pepigerat, sed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori suo creditor sæpe damnatur, vbi plus ex alia causa abstulit, † quàm credito petit. Non tantùm inter creditorem & debitorem iudex sedet qui dicat, Pecuniam credidisti. Quid ergo? pecus abegisti, seruum eius occidisti, † agellum quem non emeras possides: æstimatione facta debitor discede, qui creditor veneras. Inter beneficia quoque & iniurias ratio confert. Sæpe etiam beneficium manet, nec debetur, si secuta est dantem pœnitentia, si miserum se dixit, quod dedisset, si cum daret suspirauit, vultum obduxit, perdere se credidit, non donare: si sua causa, aut certè non mea dedit: si non desiit insultare, gloriari, & vbique iactare, & acerbum munus suum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur: sicuti quædam pecuniæ, de quibus ius creditori non dicitur, debētur, sed non exiguntur.

al. quàm quod est credidisti.
al. argentū quod.

B DEDISTI beneficium, iniuriam postea fecisti. Et beneficio gratia debetur, & iniuriæ vltio. Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam. Alter ab altero absoluitur. Cum dicimus, Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus, reddidisse, sed aliud pro illo. † Reddere enim est, rem pro re dare. Quid ni? cum omnis solutio non idem reddat, sed tantundem? Nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione & verbis perfecta solutio sit. Videris mihi dicere: Perdis operam. Quorsum enim pertinet scire me, an maneat quod non debetur? Iurisconsultorum istæ † acutæ ineptiæ sunt, qui hæreditatem negant vsucapi posse, sed ea quæ in hæreditate sunt: tanquam quicquam aliud sit hæreditas, quàm ea quæ in hæreditate sunt: illud mihi potius distingue, quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & postea fecit iniuriam, vtrum & be-
C neficium illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac veluti duobus nominibus separatim respondere: an alterum alteri contribuere, & nihil negocij habere, vt beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria? Illud enim video in hoc foro fieri: quid in vestra schola iuris sit, vos sciatis. Separātur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscum agitur. Confunditur formula, si qui apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depositi.

CAP. 5.
al. Est enim rem.
al. arguta, siue argutia.

QVAE proposuisti, mi Liberalis, exempla, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi nō miscetur. Vtraque sua via it: depositum habet suam actionem propriam, tam mehercule quàm furtum. Beneficium nulli legi subiectum est, me arbitro vtitur: licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit: tum pronunciare, vtrum plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil est nostræ potestatis: eundum
D est, quà ducimur. In beneficio tota potestas mea est: ego itaque iudico illa, non separo, nec diduco, sed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioqnin iubes me eodem tempore amare & odisse, queri & gratias agere: quod natura non recipit. Potius comparatione facta inter se beneficij & iniuriæ, videbo an etiam mihi vltrà debeatur. Quomodo si quis scriptis nostris, alios supernè imprimat versus, priores literas non tollit, sed abscōdit: sic beneficium superueniens, iniuriam apparere non patitur.

CAP. 6.

Beneficium actionis necessaria vi conseruatur, & perire non potest, vt exclamat Antonius: qui videtur eos, qui plurimum possunt opibus, admonere, vt benignè multa faciant, si res suas firmißimè volunt stabilire. Excedet tamen ipsis quæ debetur gratia, si fecerint iniuriam, quæ non euellet penitus beneficium quod vel ex eo est & extat, quod primum fuerit. Sed quò maior fuerit, eò minor erit gratia. Non enim, vt
E *in foro, contra iniuriam & beneficium separatim datur actio.*

VVLTVS tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontem, quasi longius exeam. Videris mihi dicere:

Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum,
Littus ama.—

Non possum magis. Itaque si huic satisfactum existimas, illò transeamus, an ei debeatur aliquid, qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi propositio deberet esse confusior, vt distinctio statim subsecuta ostenderet vtrumque quæri, an ei deberemus, qui nobis, dum nō vult, profuit: & an ei, qui dum nescit. Nam si quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestius est, quàm vt vlla in hoc verba impendenda sint. Et hæc

CAP. 7.
Notat hoc Quintilianus, quod ex consuetudine scholæ declamatoriæ, fingimus manifestò falsa, facit hoc et

alias frequenter Seneca. quæstio facilè expeditur, & si qua similis huic moueri potest, si totiens illò cogitationem A
nostram conuerterimus. Beneficium nullum est, nisi quod ad nos primùm aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad subuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piscosa & amœna pinguibus aruis interfluant: nec quisquam Nilo beneficium debere se iudicat, non magis quàm odium, si immodicus superfluxit, tardéq; recessit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & secundus aspiret: nec vtilis & salubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus est, debet non tantùm prodesse, sed velle. Ideo nec mutis animalibus quicquam debetur. Et quàm multos è periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus. Et quàm multos æstu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem interest, vtrum mihi qui nescit, profuerit, an qui scire non potuit: cum vtrique velle defuerit? Quid autem interest, vtrum me iubeas naui, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei qui æquè quàm B
ista propositum benefaciendi nullum habeat, sed profuit casu?

CAP. 8. BENEFICIVM aliquis nesciens accipit, nemo à nesciente. Quomodo multos fortuita *al. frigore.* sanant, nec ideo remedia sunt, & in flumen alicui cecidisse † frigore magno, caussa sanitatis fuit: quomodo quorundam flagellis quartana discussa est, & metus repentinus animum in aliam curam auertendo suspectas horas fefellit: nec ideo quicquam horum etiam si saluti fuit, salutare est: sic quidam nobis prosunt, dum nolunt: imò, quia nolunt, non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si perniciosa illorum cōsilia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quicquam, cuius manus cum me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset? Sæpe testis dum apertè peierat, etiam veris testibus abrogauit fidem, & reum velut factione circumuentum miserabilem reddidit. Quosdam ip- *al. caussa, & gratia, legitur.* sa quæ premebat, potentia eripuit: & iudices quem damnaturi erant † caussa, damnate gra- C
tia noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamuis profuerint. Quia telum quò missum sit, non quò peruenerit, quæritur. Et beneficium ab iniuria distinguit, non euentus, sed animus. Aduersarius meus dum contraria dicit, & iudicem superbia offendit, & *al. in vnū.* † vnum testem temerè dimittit, caussam meam erexit. Non quæro an pro me errauerit, quia contra me voluit.

CAP. 9. NEMPE vt gratus sim, velle debeo idem facere quod ille: vt beneficium daret, velle debuit. Nam quid est iniquius homine, qui eum odit, à quo in turba calcatus, aut respersus, aut quò nollet, impulsus est? At quid est aliud, quod illum querelæ eximat, cum in re sit iniuria, quàm nescisse quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. Et amicum & inimicum voluntas facit. Quàm multos militiæ morbus eripuit: quosdam ne ad ruinam domus suæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in D
piratarum manus peruenirent, quidam naufragio consecuti sunt. Nec his tamen benefi- *al. exercuit.* cium debemus: quoniam extra sensum officij casus est, nec inimico cuius nos lis † seruauit dum vexat ac detinet. Non est beneficium, nisi quod à bona voluntate proficiscitur, nisi illud agnoscit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dum nescit, nihil illi debeo. Profuit cum vellet nocere, imitabor ipsum?

CAP. 10. An primum † illum reuertamur: vt gratiam referam, aliquid facere me vis: ipse vt be- *al. illud.* neficium mihi daret, nihil fecit. Vt ad alterum transeamus, vis me huic gratiam referre, vt quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab iniuria in beneficium delapsus est? Vt beneficium tibi debeam, parum est voluisse te dare: vt nō debeam, satis est, noluisse. Beneficium enim voluntas nuda non efficit: sed quod beneficium non esset, si optimæ ac plenissimæ voluntati fortuna deesset, id æquè beneficium non est, nisi for- E
tunam voluntas antecessit. Non enim profuisse te mihi oportet, vt ob hoc tibi obliger, sed ex destinato profuisse.

CAP. 11. CLEANTHES exemplo eiusmodi vtitur: Ad quærendum, inquit, & accersendum ex academia Platonem, duos pueros misi. Alter totam porticum perscrutatus est, alia quoque loca in quibus illum inueniri posse sperabat, percurrit, & domum non minus lassus quàm irritus rediit. Alter apud proximū circulatorem resedit, & cum vagus atque erro vernaculis congregatur & ludit, transeuntē Platonem, quem non quæsierat, inuenit. Illum, inquit, *In se.* laudabimus puerum, qui, quātum in se erat, quod iussus est fecit, hunc feliciter inertem castigabimus. Voluntas est, quæ apud nos ponit officium: cuius vide quæ cōditio sit, vt me debito obstringat. Parum est illi velle, nisi profuit: parum est profuisse, nisi voluit. Puta enim aliquem donare voluisse, nec donasse, animū quidem eius habeo, sed beneficiū nō habeo:

quod

A quod consummat & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam crede-
re, sed non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, sed nō potuit, ami-
cus quidem ero, sed nō obligatus. Et volo illi aliquid præstare, nam & ille voluit mihi. Cæ-
terùm si benigniore fortuna vsus præstitero, beneficium dedero, non gratiam retulero. Il-
le mihi gratiam debebit referre, huic initium à me fiet † gratiæ. *al. numerārantur. opinor legendū numerādæ, vel numerandi.*

Quod quisque dederit, id si imprudens fecerit, beneficium non dabit: multo vero minus, si cum maximè nocere cuperet, profuit. Nam omne rectè factum voluntarium: quod Cleanthes, exemplo duorum seruorum, demonstrat.

INTELLIGO iam quid velis quærere. Non opus est te dicere, vultus tuus loquitur. Si CAP. 11.
B quis sua causa nobis profuit, eine, inquis, debetur aliquid? Hoc enim sæpe te cōquerētem
audio, quòd quædam homines sibi præstant, aliis imputant. Dicam, mi Liberalis: sed prius
hanc quæstiunculam diuidam, & rem æquam ab iniqua separabo. Multum enim interest,
vtrum aliquis beneficium nobis det sua causa, an nostra: an sua & nostra. Ille qui totus ad
se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest: eo loco mihi est, quo qui
pecori suo hybernum & æstiuum pabulum prospicit: eo loco quo qui captiuos suos vt
commodius veneant, pascit, & opimos boues saginat ac defricat, quo lanista, qui familiam
suam summa cura exercet atque ornat. Multum (vt ait Cleanthes) à beneficio distat ne-
gociatio.

RVRSVS non sum tam iniquus, vt nihil ei debeam, qui cum mihi vtilis esset, fuit & si- CAP. 13.
bi. Non enim exigo, vt sine respectu sui mihi consulat: imò etiam opto, vt beneficium mi-
C hi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat duos intuens dederit, & inter
me seque diuiserit, licet id ipse ex maiore parte possideat. Si modò me in consortium ad-
misit, si duos cogitauit, ingratus sum, non solū iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse, quod
proderat mihi. Summæ malignitatis est, non vocare beneficium, nisi quod dātem aliquo
incommodo affecit. Aliter illi qui beneficium dat sua causa, respondebo. † Vsus me, quare *al. Quare potius, &c.*
potius te mihi profuisse dices, quàm me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non posse me magi-
stratum, quàm si decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero: nihil de-
bebis mihi, cùm te seruitute ac vinculis liberauero? Atqui mea id causa faciam. Aduersus
hoc respōdeo. Aliquid istic tua causa facis, aliquid mea. Tua, quòd redimis: mea, quòd eli-
gis. tibi enim ad vtilitatem tuam satis est, quos libet redemisse. Itaque debeo, non quòd re-
dimis me, sed quòd eligis: poteras enim & alterius redēptione idem consequi, quod mea.
D Vtilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers
me aliis: hoc totum mea causa facis. Itaq; si prætorem te factura esset decem captiuorum
redemptio, decem autem soli captiui essemus, nemo quicquam tibi deberet ex nobis: quia
nihil haberes quod cuiquam imputares, à tua vtilitate seductum. Non sum iniquus bene-
ficij interpres: nec desidero illud mihi tantùm dari, sed & tibi.

QVID ergo, inquit, si in sortem nomina nostra coniici iussissem, & tuum nomen inter CAP. 14.
redimendos exisset, nihil deberes mihi? imò deberem, sed exiguum. Quid sit hoc, dicam.
Aliquid mea causa facis, quòd me ad fortunam redēptionis admittis. quòd nomen meum
exigit, sorti debeo: quòd exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius
maiorem partem fortunæ debeo: sed hoc ipsum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex
toto prętereo, quorum mercenarium beneficium est: quod qui dat, non computat cui, sed
quanti daturus sit, quod vndiq; in se conuersum est. Vendit mihi aliquis frumentū, viuere
E non possum nisi emero: sed non debeo vitam, quia emi. Nec quàm necessarium fuerit, æ-
stimo, sine quo victurus non fui: sed quàm † gratum, quod non habuissem, nisi emissem: in *al. gratuitū*
quo inuehendo mercator non cogitauit, quantum auxilij allaturus esset mihi, sed quātum
lucri sibi, quòd emi non debeo.

ISTO modo, inquit, ne medico quidem debere te, nisi mercedulam dices: nec præce- CAP. 15.
ptori, quia aliquid numeraueris. Atqui omnium horum apud nos magna charitas, magna
reuerentia est. Aduersus hoc responderur, quædam pluris esse, quàm emuntur. Emis à me-
dico rem inæstimabilem, vitam ac valetudinē bonam: à bonarum artiū præceptore studia
liberalia, & animi cultum. Itaq; his non rei precium, sed operæ, soluitur, quòd deseruiunt,
quòd à rebus suis auocati nobis vacāt. Mercedem non meriti, sed occupationis suæ ferunt.
Aliud tamē dici potest verius, quod statim ponā, si prius quomodo istud refelli possit, ostē-

dero. Quædam, inquit, pluris sunt quàm vænierunt, & ob hoc aliquid mihi extrà pro illis, quamuis empta sint, debes. Primùm quid interest quanti sint, cum de precio inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non væniit illud suo precio, sed tuo. Pluris est, inquit, quàm væniit, sed pluris vænire non potuit. Precium autem cuiusque rei pro tempore est. Cum bene ista laudaueris, tanti sunt, quanto pluris vænire non possunt. Præterea nihil venditori debet, qui bene emit. Deinde etiam si pluris ista sunt, nõ tamen vllum istic tuum munus est, vt non ex vsu effectúue, sed ex consuetudine & annona æstimetur. Quod tu precium ponis traiicienti maria, & per medios fluctus, † cum è terræ cõspectu recessit, certam secanti viam, & prospicienti futuras tempestates, & securis omnibus iubenti subitò vela stringi, armamenta demitti, paratos ad incursum procellæ, & repentinum impetum stare? Huic tamen tantæ rei præmium vectura persoluit. Quãti æstimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ignem? Scio tamen quanti ista consecututus diuersorium subeam. Quantum nobis præstat, qui labentem domum † suscipit, & agentem ex imo rimas, insulam incredibili arte suspendit. Certo tamen & leui precio fultura conducitur. Murus nos ab hostibus tutos, & à subitis latronum incursionibus præstat. Notum est tamen, illas turres pro securitate publica propugnacula habituras, excitaturus faber quid in diem mereat. A B

al. cũ æther è conspectu. *al. fulcit.*

CAP. 16. INFINITUM erit, si latius exempla cõquiram, quibus appareat, paruo magna cõstare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddã debeo, nec aduersus illos mercede defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicũ trãseunt, & nos non arte quã vendunt, obligãt, sed benigna & familiari voluntate. Itaq; medico qui nihil amplius quàm manum tangit, & me inter eos, quos perambulat, ponit, sine vllo affectu facienda vitandáue præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam † inuocatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur venerer, si me in grege discipulorum habuit, si non putauit dignum propria & peculiari cura, si nunquam in me direxit animum, & cum in mediũ effunderet, quæ sciebat, non didici, sed excepi. Quid ergo est, quare istis debeatur multum? non quia pluris est quod vendiderunt quàm emimus, sed quia nobis ipsis aliquid præstiterũt. Ille plus impendit, quàm medico necesse est. Pro me, non pro fama artis extimuit. Non fuit contentus remedia monstrare, sed admouit. Interea sollicitus assedit, ad suspecta tempora occurrit. Nullum ministerium oneri illi, nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus audiuit. In turba malorum inuocantium, ego illi potissima curatio fui. Tantum aliis vacauit, quantum mea valetudo permiserat. Huic ego non tanquam medico, sed tanquã amico obligatus sum. Alter rursus in docendo & laborem & tædium tulit, præter illa quæ præcipiẽtibus in commune dicuntur, aliqua instillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit animũ, modò admonitionibus discussit desidiam. Tum ingenium latẽs & pigrum iniecta (vt ita dicam) manu extraxit, nec quæ sciebat, malignè dispẽsauit, quo diutius esset necessarius, sed † cupit si posset vniuersa trãsfundere. Ingratus sum, nisi illum inter gratissimas necessitudines diligo. C D

al. emptorẽ. al. imperatorem. *al. cupiit, pro cupiuit.*

CAP. 17. SORDIDISSIMORUM quoque artificiorum institutoribus suprà constitutum aliquid adiecimus, si nobis opera illorum enixior visa est, & gubernatori, & opifici vilissimæ mercis, & in diem se locanti corollarium aspersimus. In optimis verò artibus quæ vitam aut conseruant, aut excolunt, qui nihil se plus existimat debere quàm pepigit, ingratus est. Adiice, quòd talium studiorum traditio miscet animos. hoc cùm factum est, tam medico quàm præceptori precium operæ soluitur, animi debetur.

CAP. 18. PLATO cùm flumen naue transisset, nec ab illo quicquam portitor exegisset, honori hoc suo datum credẽs, dixit positum illi esse apud Platonem officium. Deinde paulo pòst, cùm alium atque alium gratis eâdem transueheret sedulitate, negauit illi iam apud Platonem positũ officium. Nam vt tibi debeam aliquid, pro eo quod præstas, debes non tantùm mihi præstare, sed tanquam mihi. Non potes ob id quenquam appellare, quod spargis in populum. Quid ergo? † Nihil debetur pro hoc? tanquam ab vno, nihil cum omnibus soluam, quod tibi cum omnibus debeo. E

al. Nihil tibi debetur pro hoc, tãquam ab vno, nisi cũ omnib⁹ &c.

NEGAS, inquit, vllum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Padum tulit? Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim sua causa, aut vtique non mea. Ad summam, ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare: sed aut R. P. aut viciniæ, aut ambitioni suæ præstat: & pro hoc aliud quoddam commodum expectat, quàm quod à singulis recepturus est.

CAP. 19. Quid ergo, inquit, si princeps ciuitatem dederit omnibus

Gallis,

A Gallis, si immunitatem Hispanis, nihil hoc nomine singuli debebunt? Quid ni debeant?
Debebunt autem non tanquam proprium beneficium, sed tãquam publici partem. Nul-
lam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo vniuersis proderat, noluit mihi
propriè ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita quare ei debeã qui me sibi non sub-
stituit, cum facturus esset, quod fecit? Primùm, cum cogitauit Gallis omnibus prodesse, &
mihi cogitauit prodesse. Eram enim Gallus: & me etiam si non mea, publica tamen nota
comprehendit. Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, sed commu-
ne, vnus è populo: non tanquam pro me soluam, sed tanquam pro patria conferam.

SI quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alie- CAP. 20.
num profitebor, aut candidatus, aut reus: ad exoluendum tamen hoc, portionem meã da- *Profiteri æs*
bo. Sic istius muneris quod vniuersis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidẽ, *alienum.*
B sed non propter me, & mihi quidẽ, sed nesciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi
dependendum sciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum de-
bet esse quod me obliget. Isto, inquit, modo nec Lunæ, nec Soli quicquam debes. Non
enim propter te mouentur. Sed cum in hoc moueantur, vt vniuersa conseruẽt, & pro me
mouentur. Vniuersorum enim pars sum. Adiice nunc, quod nostra & horum conditio dis-
similis est. Nam qui mihi prodest, vt per me prosit & sibi, non dedit beneficium: quia me
instrumentum vtilitatis suæ fecit. Sol autem & Luna etiam si nobis prosunt sua causa, non
in hoc tamen prosunt, vt per nos prosint sibi. Quid enim nos illis conferre possumus?

SCIAM, inquit, Solem ac Lunã nobis velle prodesse, si nolle potuerit: illis autem non CAP. 21.
licet non moueri. Ad summam, consistant, & opus suum intermittant. Hoc vide quot mo-
dis refellatur. Non ideo minus vult, qui non potest nolle. Ergo † magnum argumẽtum est *al. maxi-*
C firmæ voluntatis, ne mutare quidem posse. Vir bonus non potest non facere, quod facit: *mum.*
non enim erit bonus, nisi fecerit. Ergo nec bonus vir beneficiũ dat, quia facit quod debet:
non potest autem non facere quod debet. Præterea multum interest, vtrum dicas, Nõ po-
test hoc non facere, quia cogitur: an, Non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, non
debeo ipsi beneficium, sed cogenti. Si necesse est illi velle ob hoc, quia nihil habet melius
quod velit, ipse se cogit.† Ita quod tanquam coacto non deberem, tanquã cogenti debeo. *al. Itaque.*
Desinant inquit velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens est, vt eam neget volun-
tatem esse, cui non est periculum desinendi, vertendíque se in contrarium: cum ex diuer-
so nemo æquè videri debeat velle, quàm cuius voluntas vsque eò certa est, vt æterna sit?
An si is quoque vult, qui potest statim nolle, is non videbitur velle, in cuius naturam non
cadit nolle?

D AGENDVM, inquit, si possunt, resistant. Hoc dicis, omnia ista ingentibus interuallis di- CAP. 22.
ducta, & in custodiam vniuersi disposita, stationes suas deserant, subita confusione rerum
sidera sideribus incurrãt, & rupta rerum concordia in ruinã diuina labantur, cõtextúsque
velocitatis citatissimæ, in tot secula promissas vices in medio itinere destituat, & quæ nũc
eunt alternis redeúntque opportunis libramentis, mundum ex æquo temperantia, repen-
tino concrementur incendio, & ex tanta varietate soluantur, atque eant in vnum omnia.
Ignis cuncta possideat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago tot deos sor-
beat.† Sit tanti vt tu coarguaris. Ista tibi concedere possunt etiam inuito, eúnteque ista tua *al. Est.*
causa: etiam si maior illis alia, ac prior causa est.

ADIICE nunc, quòd non externa cogunt deos, sed sua illis in legem æterna voluntas CAP. 23.
est: statuerunt quæ non mutarent. Itaque non possunt videri facturi aliquid, quamuis no- *In legem.*
E lint: quia quicquid desinere non possunt, perseuerare voluerunt. Nec vnquam primi cõ-
silij deos pœnitet. Sine dubio stare illis, & desciscere in contrarium non licet. Sed non
ideo, quia vis sua illos in proposito tenet, † ex imbecillitate permanent: sed quia non li- *al. in.*
cet ab optimis abertare, & sic ire decretum est. In prima autem illa cõstitutione, cum vni-
uersa disponerent, etiam nostra viderunt, rationémque hominis habuerunt. Itaque non
possunt videri sua tãtùm causa decurrere, & explicare opus suũ: quia pars operis sumus &
nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cœlestibus beneficiũ: quia etiam si potiora
illis sunt, in quæ oriũtur, nos tamen in maiora † ituri iuuãt. Adiice, quod destinatò iuuant. *al. itura.*
Ideóq; obligati sumus, qui non in beneficium ignorantiũ incidimus, sed hæc quæ accipi- *al. inuitãt.*
mus, accepturos sciernũt: & quanquã maius illis propositũ sit, maiórque actus sui fructus, *Sui.*
quàm seruare mortalia: tamẽ in nostras quoque vtilitates à principio rerum præmissa mẽs
est, & is ordo mundo datus, vt appareat curam nostri nõ inter vltima habitam. Debemus

parentibus nostris pietatem,& multi non vt gignerent coierãt. Dij non possunt videri ne- A
al. & exilia. scisse,quid effecturi essent,cùm omnibus alimenta,protinus † & alia prouiderint: nec eos per negligentiam genuêre,quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim nos antè natura, quàm fecit. Nec tam leue opus sumus, vt illi potuerimus excidere. Vide quantum nobis
al. homines tantum. permiserit, quàm non intra † homines, humani imperij conditio sit. Vide in quantum corporibus vagari liceat, quæ non coercuit fine terrarum, sed omnem in partẽ sui misit. Vide animi quantum audeant, quemadmodum soli aut nouerint deos, aut quærant, & mente in altum data diuina comitentur. Scias,non esse hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum natura nihil habet, quo magis glorietur, aut certè cui glorietur. Quantus iste furor est, controuersiam diis muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic erit gratus,quibus gratia referri sine impẽdio non potest? Quis negat ab his accepisse se,à quibus quum maxima accepit, qui & semper daturi sunt, & nunquam recepturi? Quanta autem peruersitas,ob hoc alicui non debere, quia etiã inficianti benignus B est: & continuationem ipsam,seriémque beneficij,argumentum vocare necessariò dãtis? Nolo,sibi habeat,quis illum rogat? & omnes alias impudẽtis animi voces his astrue. Non ideo de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit, cuiúsque beneficiorum,vel hoc maximum,quòd etiam nunc querenti daturus est.

CAP. 24. NON vides, quemadmodum teneram liberorum infantiam, parentes ad salubrium rerum patientiam cogant? Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura fouent: & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura constringunt, & mox liberalia studia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad vltimum audacem iuuentam fru-
al. coaptant applicant. galitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur, † coaptant, & applicant. Adolescentibus quoque, ac iam potentibus sui, si remedia, metu aut intemperantia reiiciunt, vis C adhibetur, ac seruitus. Itaque beneficiorum maxima sunt, quæ à parentibus accipimus, dum aut nescimus, aut nolumus.

Nullo sibi te beneficio deuinxit, qui tibi profuit eo tantùm animo, sibi lucrum vt faceret: nisi non modò suam, sed tuam etiam vtilitatem spectauerit. Nam qui sibi tantùm vident, & student, etiamsi id afferant, quod sit iis, eo qui vtuntur, vtilissimum: Illis non gratia tamen, sed merces debetur: vtrunque verò præceptoribus & medicis est referendum, quorum opera ab animo proficiscitur, & ex animo datur. Sic enim beneficium fit singulare, quæ communis erat vtilitas: cui quantum sit tribuendum, Plato adiudicauit. Non eadem ratio est rerum cælestium, quæ etiamsi communiter omnibus, & necessariò dent. id tamen erga singulos beneficium est, quia quod semel ita se confirmare potuit, vt constitueret, se nunquam posse velle, quæ perniciosa essent, id maximè liberum est.

D

CAP. 25. HIS ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati, qui aliquid incommodi precari solent his quibus obligati sunt, aliquid aduersi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc rectè faciãt, & pia voluntate, quæritur: quorum animus similis est, prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exilium, vt desertam, fugientémque comitentur: optant inopiam, vt magis desideranti donent: optant morbum, vt assideant. Et quicquid inimicus optaret, amantes
vouent, pro optant: εὔχονται. al. fatim. al. sua. vouent. Ferè idem itaque exitus est odij & amoris insani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium iniuria veniunt: cum † sanctius sit vel cessare, quàm per scelus officio locum quærere. Quid si gubernator à Diis tẽpestates infestissimas, & procellas petat, vt gratior ars † suo periculo fiat? Quid si Imperator Deos oret, vt magna vis hostium circumfusa castris, fossas subito impetu compleat, & E vallum trepidante exercitu conuellat, & in ipsis portis, infesta signa constituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis, profligatísque succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili via ducunt, qui Deos contra eum aduocant, cui ipsi affuturi sunt, & antè illos sterni, quàm erigi volunt. Inhumana ista, & peruersè grati animi natura est, contra eum optare, cui honestè deesse non possis.

CAP. 26. NON nocet illi votum meum, inquit, quia simul opto & periculum & remediũ. Hoc dicis, nõnihil te peccare, sed minus quàm si sine remedio periculum optares. Nequitia est: vt extrahas, mergere: euertere, vt suscites: vt emittas, includere. Non est beneficium iniuriæ finis: nec vnquam id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Nõ vulneres me malo, quàm sanes. Potes inire gratiam, si quia vulneratus sum, sanas: non, si vulneres,

A neras,vt sanādus sim. Nunquam cicatrix,nisi collata vulneri placuit, quod ita coisse gaudemus,vt non fuisse mallemus. Si hoc ei optares,cuius nullum beneficium haberes,inhumanum erat votum: quanto inhumanius ei optes,cui beneficium debes?

SIMVL, inquit,vt possim ferre illi opem, precor. Primùm vt te in media parte voti tui occupem,iam ingratus es. Nōdum audio quid illi velis præstare,scio quid illum velis pati. Sollicitudinem illi & metum,& maius aliquod imprecatis malum,vt ope indigeat. Hoc cōtra illum est. Optas,vt tua indigeat ope. Hoc pro te est: non succurrere vis illi,sed soluere. Qui sic properat, ipsum solui vult,nō soluere. Ita quod vnum in voto tuo honestum videri poterat,turpe & ingratum est,nolle debere. Optas enim non vt tu facultatem habeas referēdæ gratiæ, sed vt ille necessitatem implorandæ.† Superiorem te facis,&,quod nefas est,benemeritum ad pedes tuos mittis. Quanto satius est,honesta volūtate debere,quàm B per malam rationem soluere? Si inficiatetis quod accepetis, minus peccares: nihil enim nisi quod dederat,amitteret. Nunc vis illum subiici tibi iactura rerū suarum,& status mutatione in id deuocari,vt infra beneficia sua iaceat. Gratū te reputabo: coram eo cui prodesse vis,opta. Votum tu istud vocas, quod inter gratum & inimicum potest diuidi: quod non dubites aduersarium & hostem fecisse,si extrema taceantur. Hostes quoque optauerunt capere quasdam vrbes,vt seruarent: & vincere quosdam vt ignoscerent. Nec ideo non hostilia vota: in quibus quod mitissimum est, post crudelitatē venit. Denique qualia esse iudicas vota, quæ nemo tibi minus volet, quàm is pro quo fiunt, succedere. Pessimè cum eo agis, cui vis à Diis noceri, à te succurri: iniquè cum ipsis Diis. Illis enim durissimas partes imponis,tibi humanas. Vt tu prosis,Dij nocebunt. Si accusatorem submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illum lite implicares, quā subinde discuteres,nemo de C tuo scelere dubitaret. Quid interest,vtrū istud fraude tētetur,an voto? Nisi quòd potētiores illis aduersarios quæris. Non est quòd dicas: Quā enim illi iniuriā facio? Votum tuū aut superuacuū est,aut iniuriosum: imò iniuriosum,etiā si irritū. Quicquid nō efficis,Dei munus est: iniuria verò,quicquid optas. Sat est. Tibi nō aliter debem⁹ irasci,quā si profeceris.

SI vota,inquit,valuissent,& in hoc valuissent,vt tutus esses. Primùm certum mihi optas periculum sub incerto auxilio. Deinde vtrunque certum puta,quod nocet,prius est. Præterea tu conditionem voti tui nosti, me tempestas occupatit, portus ac præsidij dubium. Quantum existimas tormentum,etiam si accepero,eguisse? etiam si seruatus fuero,trepidasse? etiam si absolutus fuero, causam dixisse? Nullius metus tam gratus est finis,vt non gratior sit solida & inconcussa securitas. Opta vt reddere mihi beneficiū possis, cum opus erit,non vt opus sit. Si esset in tua potestate quod optas,ipse fecisses.

D QVANTO hoc honestius votum est: Opto in eo statu sit, quo semper beneficia distribuat,nunquam desideret. Sequatur illum materia, qua tam benignè vtatur largiendo iuuandóque,vt nunquam illi sit dandorum beneficiorum inopia,datorum pœnitentia. Naturam per se pronam ad humanitatem,ad misericordiam & clemētiam,irritet ac prouocet turba gratorum: quos illi & habere contingat,nec experiri necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo placādus. Tam æquali in eum fortuna indulgentia perseueret,vt nemo in illum possit esse,nisi conscientia gratus. Quāto hæc iustiora vota sunt,quæ te in nullam occasionem differunt,sed gratum statim faciunt? Quid enim prohibet referre gratiā prosperis rebus? Quàm multa sunt,per quæ quicquid debemus, reddere etiam felicibus possumus. Fidele consilium, assidua conuersatio, sermo comis, & sine adulatione iucundus, aures si deliberate velit,diligentes,tutæ,† secretæ, conuictus familiaritas. Neminem tam E altè secunda posuerunt,vt non illi eo magis amicus desit,quia nihil absit.

ISTA tristis, & omni voto submouenda occasio, ac procul repellenda. Vt gratus esse possis,iratis Diis opus est? Nec ex hoc quidē peccare te intelligis, quod melius cū eo agitur,cui ingratus es. Propone in animo tuo carcerem,vincula,sordes,seruitutem,bellum, egestatem. Hæ sunt occasiones tui voti,si quis† tecum traxit,per ista dimittitur. Quin potius eum potentem esse vis,cui plurimum debes,& beatum? Quid enim (vt dixi) vetat te referre, etiam summa felicitate præditis gratiam, cuius plena tibi occurret & varia materia? Quid? tu nescis debitum etiam locupletibus solui. Nec te inuitum distringam: Omnia sanè excluserit opulenta felicitas, monstrabo tibi,cuius rei inopia laborāt magna fastigia, quid omnia possidentibus desit. Scilicet ille,qui verum dicat, & hominem inter mentientes stupentem,ipsaque consuetudine pro rectis blanda audiendi,ad ignorantiam veri perductum, vindicet à consensu concentúque falsorum. Non vides quemadmodum illos in

Marginalia: CAP. 27. — al. Ex voto superiorē te facis. — Subinde, pro mox. — CAP. 28. — CAP. 29. — Conuersatio. — al. pro secrete,si credere. — CAP. 30. — al. tecū cōtraxit. forte legendum, te cōtraxit.

præceps agat extincta libertas, & fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ex ani- A
mi sui sententia suadet, dissuadétque, sed adulandi certamen est, & vnum amicorum om-
nium officium, vna contentio, quibus blandissimè fallat? Ignorauêre vires suas, & dum se
tam magnos quàm audiunt, credunt, attraxére superuacua, & in discrimen rerũ omnium
peruentura bella, vtilem & necessariam rupêre concordiam: secuti iram, quam nemo re-
uocabat, multorum sanguinem hauserunt, fusuri nouissimè suum, dum vindicant inexplo-
rata pro certis, flectíque non minus existimant turpe quàm vinci, & perpetua cre-
al. ac sua. dunt, quæ in summum perducta maximè nutant. Ingentia super se † casura regna fre-
gerunt, nec intellexerunt, in illa scena & vanis & citò diffluentibus bonis refulgente,
ex eo tempore ipsos nihil non aduersi expectare debuisse, ex quo nihil veri audire po-
tuerunt.

CAP. 31. CVM bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumẽtem, oblitúmque quàm cadu-
al. nuncios. cis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos † nuncium belli, & ad primam B
aduentus famam, terga versuros. Alius, nihil esse dubij, quin illa mole non vinci solùm
Græcia, sed obrui posset: magis verendum, ne vacuas desertásque vrbes inuenirẽt, & pro-
fugis hostibus vastæ solitudines relinquerẽtur, non habituris, vbi tantas vires exercere
possent. Alius, illi vix rerum naturam sufficere, angusta esse classibus maria, militi castra,
explicandis equestribus copiis campestria, vix parêre cœlum satis ad emittẽda omni ma-
nu tela. Cùm in hunc modum multa vndique iactarentur, quæ hominem nimia æstima-
tione sui furentem cõcitarent, Demaratus Lacedæmonius solus dixit, ipsam illam qua sibi
placeret multitudinem indigestam & grauem, metuendam esse ducenti: non enim vires,
sed pondus habere: immodica nunquam regi posse, nec diu durare, quicquid regi non
potest. In primo, inquit, statim mõte Lacones obiecti, dabunt tibi sui experimentum. Tot C
al. emissas. ista gentium milia trecenti morabuntur, hærebunt in vestigio fixi, & † commissas sibi an-
gustias tuebũtur, & corporibus obstruent. Tot illos Asia non mouebit loco. Tantas minas
belli, & penè totius generis humani ruentis impetum, paucissimi sustinebũt. Cùm te mu-
tatis legibus suis natura transmiserit, in semita hærebis, & æstimabis futura damna, cum
computaueris quãti Thermopylarum angusta constiterint. Scies te fugari posse, cum scie-
al. modo. ris posse retineri. Cedent quidẽ tibi pluribus locis velut torrentis † mole ablati, cuius cum
al. adorientur. magno terrore, prima vis defluit: deinde hinc atque illinc † coorientur, & tuis te viribus
prement. Verum est quod dicitur, maiorem belli apparatum esse, quàm qui recipi ab his
regionibus possit, quas oppugnare constituis. Sed hæc res contra nos est. Ob hoc ipsum
te Græcia vincet, quia non capit. Vti toto te non potes. Præterea, quæ vna rebus salus est,
occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire D
ac firmare labentia. Multo antè vinceris, quàm victum esse te sentias. Cæterùm non est,
quòd exercitum tuum ob hoc sustineri putes non posse, quia numerus eius duci quoque
ignotus est. Nihil tam magnum est, quod perire non possit: cui nascitur in perniciem, vt
alia quiescant, ex ipsa magnitudine sua causa. Acciderunt quæ Demaratus prædixat, diui-
al. minitãtem. na atque humana impellentem, & † mutantem quicquid obstiterat, trecenti stare iusse-
runt: stratúsque per totam passim Græciam Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba
distaret. Itaque Xerxes pudore quàm damno miserior, Demarato gratias egit, quòd so-
lus sibi verum dixisset, & permisit petere quod vellet: petit ille, vt Sardis maximam Asiæ
ciuitatem curru vectus intraret, rectam capite tiaram gerens: id solis datum regibus. Di-
sibi, id est gnus fuerat præmio antequam peteret: sed quàm miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui
suo cõmodo. verum diceret regi, nisi qui non dicebat sibi.

CAP. 32. DIVVS Augustus filiam † intra pudicitiæ maledictum impudicã relegauit, & flagitia E
al. vltra. principalis domus in publicum emisit: admissos gregatim adulteros, pererratam noctur-
nis comessationibus ciuitatem, forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legẽ de adulteriis
tulerat, filiæ in stupra placuisse, quotidianum ad Marsiam concursum cum ex adultera in
quæstnariã versa, ius omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret. Hæc non tam vindicãda
principi quàm tacenda (quia quarundam rerum turpitudo etiam ad vindicãtem redit) pa-
rum potens iræ, publicauerat. Deinde cùm interposito tẽpore in locũ iræ subiisset verecũ-
dia gemens, quòd nõ illa silentio pressisset, quæ tamdiu nescierat, donec loqui turpe esset,
sæpe exclamauit: Horũ mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mecœnas vixisset. Adeò
tot habenti milia hominũ, duos reparare difficile est. Cæsæ sunt legiones, & protinus scri-
ptæ. Fracta classis, & intra paucos dies natauit noua. Sæuitum est in opera publica ignibus,
surrexe-

A surrexerunt meliora consumptis. Tota vita, Agrippæ & Mecœnatis vacauit locus. Quid putem, defuisse similes qui assumerentur, an ipsius vitium fuisse, qui maluit quæri, quàm quærere? Non est quòd existimemus, Agrippam & Mecœnatem † solitos illi vera dicere: qui si vixissent, inter dissimulantes fuissent. Regalis ingenij mos est, in præsentium contumeliam, amissa laudare, & his virtutem dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non est. *al. solos.*

SED vt me ad propositum reducam, vides quàm facile sit, gratiam referre felicibus, & in summa humanarum opum positis: dic illis non quod volunt audire, sed quod audisse semper volent. Plenas autes adulationibus aliquando vera vox intret. Da consilium vtile. Quæris quid felici præstare possis? Effice, ne felicitati suæ credat, vt sciat illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum contuleris, si illi semel stultam fiduciam per- B mansuræ semper potentiæ excusseris, docuerisque mobilia esse quæ dedit casus, & maiore cursu fugere quàm veniunt: nec his portionibus, quibus ad summa peruentum est, retrò iri, sæpe inter fortunam maximam & vltimam nihil interesse? Nescis quantum sit precium amicitiæ, si non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non domibus tantùm, sed seculis raram, quæ non alibi magis deest, quam vbi creditur abundare. Quid? istos tu libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut memoria, aut manus amicorum existimas esse? Non sunt isti amici, qui agmine magno ianuam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur. Consuetudo ista vetus est regibus, regesque simulantibus, populum amicorum describere. Est proprium superbiæ, magno æstimare introitum ac tactum sui liminis, pro honore dare, vt ostio suo propius assideas, vt gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoque C excludunt. *CAP. 33.* *sm.*

APVD nos primi omnium Gracchus, & mox Liuius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum vniuersis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, † nunquam veros. Amicum vocas, cuius disponitur salutatio, aut potest huius tibi patere fides, qui per fores malignè apertas non intrat, sed illabitur? Huic peruenire vsque ad distringendam libertatem licet, cuius vuulgare & publicum verbum & promiscuum ignotis, Aue, non nisi suo ordine emittitur? Ad quemcunque itaque istorum veneris, quorum salutatio vrbem concutit, scito, etiam si animaduerteris obsessos ingenti frequentia vicos, & commeantium in vtranque partem cateruis itinera compressa, tamen venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non in atrio quæritur. Illò recipiendus est, illic retinen- D dus est, & in sensus recondendus. Hoc doce, gratus es. Malè de te existimas, si inutilis es, nisi afflicto, si rebus tutis superuacuus. Quemadmodum te & in dubiis & in aduersis, & in lætis sapienter geris, & dubia prudenter tractas, aduersa fortiter, læta moderatè: ita in omnia vtilem te amico exhibere potes, aduersa eius si nec deserueris, nec optaueris. Multa nihilominus, vt non optes, in tanta varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeat, incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, vt illarum partem ipse ferat, quamuis pro illo videatur optare, sibi prospicit: sic qui optat amico aliquam necessitatem, quam adiutorio suo fideque discutiat, quod est ingrati, se illi præfert, & tanti æstimat illum miserũ esse, vt ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare enim se vult, & graui sarcina liberare. Multum interest, vtrum properes referre gratiam, vt reddas beneficiũ, an vt ne debeas. Qui reddere vult, illius se commodo † aptauit, & idoneum illi venire tē- E pus volet. Qui nihil aliud quàm ipse liberari vult, quacunque ad hoc cupiet peruenire: quod est pessimæ voluntatis. *CAP. 34.* *al. neutros.* *al. aptabit.*

ISTA, inquis, nimia festinatio ingrati est? id apertius exprimere non possum, quàm si repetiuero quod dixi: non vis reddere acceptum beneficium, sed effugere. Hoc dicere videris. Quando isto carebo? Quocũque modo mihi laborandum est, ne isti obligatus sim. Si optares vt illi solueres de suo, multum abesse videreris à grato: hoc quod optas, iniquius est. Execraris enim illum, & caput sanctum tibi dira imprecatione defigis. Nemo, vt existimo, de immanitate animi tui dubitaret, si apertè illi paupertatem, si captiuiuitatem, si famem, ac mortē imprecareris. At quid interest, vtrum vox ista tua † sit, an voti tui? Sanus aliquid horum opta. I nunc, & hoc esse gratum puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modò non vsque in odium, sed tantùm ad inficiationem beneficij perueniret. *CAP. 35.* *suo.* *al. sit voti tui. Sanius.*

QVIS pium dicet Aeneam, si patriam capi voluerit, vt captiuitate patrē eripiat? Quis *CAP. 36.*

Vide suprà li.3.ca. 37. Siculos iuuenes, vt bona liberis exempla monstrarent, si optauerunt vt Ætna immensa ignium vi supra solitum ardens, daretur ipsis occasio exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si Punicum bellum vt finiret, perseuerare maluit. Nihil Deciis, quòd morte patriam seruauerunt, si prius optauerant, vt deuotioni fortissimæ locum, vltima rerum necessitas faceret. Grauissima infamia est medici, opus quærere medici. Multi quos auxerant morbos, & † irritauerant, vt maiora gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna miserorum vexatione vicerunt. A

al. reuocauerant.

CAP. 37. CALLISTRATVM aiunt, ita certè Hecaton author est, cum in exilium iret, in quod multos simul cum illo seditiosa ciuitas, & intéperanter libera expulerat, optante quodam, vt Atheniensibus necessitas restituendi exules esset, abominatum talem reditum. Rutilius noster animosius. Cum enim quidam illum consolaretur, & diceret instare arma ciuilia, breui futurum, vt omnes exules reuerterētur: Quid tibi, inquit, mali feci, vt mihi peiorem reditum, quàm exitū optares? Malo, vt patria exilio meo erubescat, quam reditum † mœreat. Non est istud exilium, cuius neminem non magis quàm damnatum pudet. Quemadmodum illi seruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi, quia satius erat duos vnico malo affici, quàm omnes publico: ita non seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipse submoueat, qui etiam si bene cogitat, malè precatur. Ne in patrocinium quidem, nedum in gloriam est, incendium extinxisse quod feceris. In quibusdam ciuitatibus impium votum sceleris vicem tenuit. B

† fortè, horreat.

In gloriam

CAP. 38. DEMADES certè Athenis eum qui necessaria funerib. venditabat, damnauit, cum probasset magnum lucrum optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Quæri tamen solet, an meritò damnatus sit? Fortasse optauit, non vt multis venderet, sed vt charè: vt paruo sibi constarent quæ venditurus esset. Cum constet negociatio ex empto & vendito, quare votum eius in vnam partem trahis, cum lucrum ex vtraque sit? Præterea omnes licet, qui in ista negociatione sunt damnes: omnes enim idē volunt, idem intra se optant. Magnam hominum partem damnabis. Cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat, in gloriam. Agricolam annonæ caritas erigit. Eloquentiæ exceptat precium litium numerus. Medicis grauis annus in quæstu est. Institores delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tempestate, nullo igne lædantur tecta: iacebit opera fabrilis. Vnius votum deprehensum est, omnium simile est. An tu Aruntium, & Aterium, & cæteros qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere quæ designatores & libitinarios vota? Illi tamen quorum mortes optent, nesciunt: hi familiarissimum quemque, ex quo propter amicitiam rei plurimum est, mori cupiunt. Illorum damno nemo viuit: hos quisquis differt, exhaurit. Optant ergo non tantùm vt accipiant, quod turpi seruitute meruerunt, sed etiam vt tributo graui liberētur. Non est itaque dubium, quin hi magis quod damnatū est, in vno optent: quibus quisquis morte profuturus est, vita nocet. Omniū tamen istorū † tam nota sunt vota, quàm impunita. Denique se quisque consulat, & in secretum pectoris sui recedat, & inspiciat quid tacitus optauerit. Quàm multa sunt vota, quæ etiam sibi fateri pudet: quàm pauca, quæ facere coram teste possimus. C D

Libinariorum vota sunt, vt cōplures moriātur. Rhodiginus libro 29. cap. 18.

al. vota sūt impunita.

CAP. 39. SED non quicquid reprehendendum, etiam damnandum est: sicut hoc votum amici, quod in manibus est, malè vtentis bona voluntate, & in id incidentis, quod euitat. Nam dum gratum animum festinat ostendere, ingratus est. Hic, ait, in potestatem meam recidat, gratiam meam desideret, sine me saluus, honestus, tutus esse non possit. Tam miser sit, vt illi beneficij loco sit quicquid redditur. † Hæc diis audientibus. Circūueniant illum domesticæ insidiæ, quas ego possim solus opprimere. Instet potens inimicus, & grauis, infesta turba, nec inermis, creditor vrgeat & accusator. E

al. Hinc Dij circumueniant, illic.

CAP. 40. VIDE quàm sis æquus: horum optares nihil, si tibi beneficium non dedisset. Vt alia taceam, quæ grauiora committis, pessima pro optimis referendo, hoc certè delinquis, quod non expectas suum cuiusque rei tempus, quod æquè peccat, qui non sequitur, quàm qui antecedit. Quomodo non semper beneficium recipiendum est, sic non vtique reddendū. Si mihi non desideranti redderes, ingratus esses: quanto ingratior es, qui desiderare me cogis? Expecta. Quare subsidere apud te munus meum non vis? Quare obligatum molestè fers? Quare quasi cum acerbo fœneratione † resignare rationem paté properas? Quid mihi negocium quæris? Quid in me deos immittis? Quomodo exigeres, qui sic reddis?

al. signare, siue obsignare.

ANTE

A ANTE omnia ergo, Liberalis, hoc discamus, beneficia securè debere, & occasiones CAP. 41.
reddendorum obseruare, non manu facere. Hãc ipsam cupiditatem primo quoque tem- *Manu face*
pore liberandi se, meminerimus ingrati esse. Nemo enim libẽter reddit, quod inuitus de- *re.*
bet: & quod apud se non vult esse, onus iudicat esse, non munus. Quanto melius ac iustius,
in promptu habere merita amicorum: & offerre, non ingerere, nec obæratum se iudicare?
Quoniam beneficium communẽ vinculum est, & inter se duos alligat. Dic, nihil moror,
quò minus tuum reuertatur: opto hilaris accipias, si necessitas alterutri nostrum imminet
fatóque quodam datum est, vt aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det po
tius qui solet. Ego paratus sum, nulla mora † inter nos est: ostendam hunc animum, cum *al. in Tur-*
primum tempus aduenerit. Interim dij testes sunt. *no est.*

SOLEO, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quasi manu prendere, verentis & CAP. 42.
B æstuantis, ne in vllo officio sis tardior. Non decet gratum animum solicitudo, contrà, sum- *Contrà, pro*
mam fiduciam sui: & ex conscientia veri amoris, dimissa omnis anxietas. Tam conuicium *Imò, vel,*
est recipere quod non debes: quàm, non dare quod debes. Hoc beneficij primum dati sit *Quinpotius*
ius, vt recipiendi tempus eligat qui dedit. At vereor, ne homines de me secius loquantur.
Malè agit, qui famæ, non conscientiæ gratus est. Duos istius rei iudices habes: te, quem nõ
potes fallere, & illum, quem potes. Quid ergo si nulla interuenerit occasio? semper debe-
bo? debebis: sed palàm debebis, sed libenter debebis, sed cum magna voluptate apud te de-
positum intueberis. Pœnitet accepti beneficij, quem nondum redditi piget. Quare qui ti-
bi, dignus visus est, à quo acciperes, indignus videatur, cui debeas?

IN magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credunt † proferre dona, plurium sinum CAP. 43.
ac domum replere: cum ista interdũ non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Ne- *al. proferre,*
C sciũt, quãto maius ac difficilius interim sit capere, quàm fundere. Nam vt nihil alteri de- *donare.*
traham, quoniã vtrũque vbi virtute fit, par est, non minoris est animi beneficium debere,
quàm dare. Eo quidem operosius hoc quàm illud, quo maiore diligentia custodiũtur ac-
cepta, quàm dantur. Ideo non est trepidandum, quàm citò reponamus, nec properandum
intempestiuè: quia æquè delinquit, qui ad referendam gratiam suo tempore cessat, quàm
qui alieno properat. Positum est illi apud me: nec illius nomine, nec meo timeo. Bene illi
cautum est. Non potest hoc beneficium perdere, nisi mecum: imò ne mecum quidem. Egi
illi gratias, id est, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum
de recipiendo putat. † Præstat esse in vtrumque facilem: si vult recipere beneficium, refe- *al. Præstet*
ramus, reddamusque læti: illud apud nos custodiri mauult, quid thesaurum eius eripimus? *se in vtrun-*
quid custodiã recusamus? Dignus est, cui vtrum volet, liceat. Opinionẽ quidem & famam *que facilẽ.*
D eo loco habeamus, tanquam quæ non ducere, sed sequi debeat.

Debere semper gratiam potius debes, quàm eam vt referas malè optare amico, qui tam multis opibus munitus tibi videatur, vt ad eum tuæ gratiæ patere nullum aditum existimes falso. Nemo tam multis bonis est cumulatus, cui ab amicis non addi possit aliquid. Demarati prudentia prodesse Xerxi, tam potenti Regi, potuit: & ille rerum humanarum Dominus, Augustus, consilium Mecœnatis, & Agrippæ, desiderauit.

FINIS LIBRI VI.

E

IN LIBRVM SEXTVM.

Sed quod beneficium non esset.] *Consentiebant tres diuersi codices, & in his Longobardicus: quanquam mihi, Non, quæ vox in prioribus æditionibus non erat, videtur superesse. Sic enim ratiocinatur Seneca: Si in beneficio tantum potest voluntas, vt debeamus ei, cuius promptissimæ iuuandi voluntati fortuna defuit, econtrariò beneficium illi non debebimus, cui suppetiit fortuna, sed voluntas non antecessit.* CAP. 10.

Modò laudibus affecit animum.] *Longobardicus habebat, fecit animum: hoc est, animauit ad studia. Et elegans est. facere animos.* CAP. 16.

Sed commune munus ex populo.] *Ita superiores æditiones, & consentiebat Longobardicus. Nos tamen non veriti sumus reponere, vnus è populo: retulit enim illud Græcum,* εἷς τῶν πολλῶν. CAP. 19.

In maiora ituros iuuant.] *Longobardicus habebat, in maiora ituri: vt referatur ad solem & lunã.* CAP. 23.

CAP. 29. Aut res si deliberare velit, diligẽtes, tu te sic credere.] *Nos reposuimus, aures si deliberare velit, diligentes, tutæ, secretæ. Diligentes, vt attendant: tutæ, ne prodant: secretæ, ne spargant in vulgus.* A

CAP. 32. Intra pudicitiæ maledictum.] *Longobardicus habebat, vltra, verùm vt, intra, legamus, faciũt quæ sequuntur, in publicum emisit. Quanquam si legas vltra, sensus est tolerabilis: non solùm laborabat infamia, sed in propatulo res erat.*

CAP. 34. Huic peruenire vsque ad distringendam, &c.] *Prior æditio sic habebat, Hunc peruenire vsque ad distribuendam libertatem licet, cuius vulgare, & publicum verbum & promiscuum? Ignotus non nisi suo ordine emittitur. Exemplar peruetustum pro hunc, habebat huic: post ignotus, habebat, habe. Iam nationib quibusdam peculiare est, pro b, sonare u consonantem: & Germanicum est, aspirare nonnunquam & tenues. ita factum est, vt pro aue, scriptum sit, habe. Ad hunc itaque modum sinceram scripturam reposumus: Huic peruenire vsque ad distringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiscuum ignotis, Aue, non nisi suo ordine emittitur? Distringere libertatem dixit, pro expromere, quemadmodum distringimus gladium. Amicitiæ proprium est, liberas inuicem voces emittere. Quando autem amicus ille salutator audebit libertatem hanc exerere in amicum, cui non licet verbum, Aue, quod vulgo ignotus dicit ignoto, nisi suo ordine emittere?* B

CAP. 35. Vtrum vox ista sit voti tui. Sanius aliquid horum opta.] *Ita superior æditio, nec suffragabantur exemplaria. Itaque diuinauimus fuisse scriptum, vtrum vox ista tua sit, an voti tui? Sanus aliquid horum opta. Sensus est, fortasse non imprecaris talia amico: sed quid refert quum optes? Sanus aliquid tale opta tibi, Hinc consecta, quam immaniter optes amico.*

PINCIANI IN LIB. VI. DE BENEFICIIS.

CAP. 1. His quoque si abire protinus iosseris.] *Vetus lectio, In his quoque si abire protinus iusseris. Fideliorem lectionem arbitror: Quin his quoque si abire protinus iusseris.* C

Prodest cognoscere.] *Agnoscere, eadem: non cognoscere.*

Et ea perire agam.] *Eadem, ea peritè agam. Corrigendum reor, alia peragam. Præcessit enim paulo antè, aut peragi iubeto. ut sint tria membra: Alia detinebo, Alia expellam, Alia peragam.*

CAP. 2. Materia illius huc & illuc iactatur.] *Eadem: Materia verò eius huc & illuc iactatur.*

CAP. 3. Apud Rapirium poëtam.] *Scribendum, Rabirium: non, Rapirium. Fuit enim C. Rabirius poeta Epicus, de quo Quint. 10. meminit, & Ouid. 4 de Ponto: Cum foret & Marsus magnique Rabirius oris.*

CAP. 4. Quàm quod est crediti.] *Lege, quàm quod ex credito causam petit. ex eadem.*

Inter beneficia quoque & iniurias ratio confert.] *Legendum puto, confertur: non, confert. Cæterùm verba hæc alieno loco posita opinamur, & locanda ante ea quæ aliquãto pòst sequũtur: Dedisti beneficium, iniuriam postea fecisti.* D

Sæpe etiam beneficium manet.] *Sæpe inquam beneficium manet. duo fidelissima exemplaria. In aliis non habetur dictio etiam.*

CAP. 7. Quò tandem mihi dexter abis.] *Scribe, Quò tantum mihi dexter abis. ex 5. Aeneidos, & vetustis codicib.*

CAP. 8. Et vnum testem temerè dimittit.] *Scribe, & in vnum testem temerè dimittit: ex vetere lectione. cæterum erratum esse in ordine verborum existimamus, legendúmque ad hunc modum: Aduersarius meus dum contraria dicit, & in vnum testem temerè dimittit, iudicẽ superbia offendit, & causam meam erexit.*

CAP. 9. At quid est aliud, quod illum querelæ eximat.] *Vetus lectio: At quicquid est aliud, cætera. Corrigendum puto: Atqui quid est aliud, cætera.*

CAP. 10. Ad primum illud reuertamur.] *Scribe, Ad primum illum reuertamur: ex exemplari scholastico.* E

CAP. 13. Repetuntur enim tria genera hominum quibus nihil debetur, etsi beneficium conferant.] *Castigo: Aduersus hoc respondeo. Aliquid istic tua causa facis, aliquid mea. Tua, quòd redimis, mea, quòd eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam, reliqua. ex exemplari diui Francisci.*

CAP. 16. Quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem.] *Sic quidem omnia quæ hactenus legerim, habent exemplaria. Opinor autem corrigendum alterutro ex duobus modis. Aut sic: quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam inuocatorem. Accersere etiam medicum, inuocare appellat Seneca paulo post, his verbis: In turba multorum inuocantium ego illi potissima curatio fui. Aut certè emptorem legas, pro imperatorem, ex ipsius etiam Ciceronis verbis, quæ mox paulo sequuntur: Non quia pluris est quod vendiderunt, quàm emimus.*

Ille plus impendit.] *Quidam codices, ille magis perpendit. Alij, Ille magis pependit, & infrà.*

In docendo

A In docendo & laborem & tædium tulit] *Exemplaria aliquot, in docendo me & laborem & tæ-
dium tulit.*

Iniecta (vt ita dicam) manu.] *Breuius quidam codices, iniecta dicam manu.*

Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, sed commune munus ex po- CAP. 19.
pulo, non tanquam pro me soluam.] *Exemplar diui Pauli breuius: Deinde ego quoque illi non tan-
quam pro me soluam, sed tanquam pro patria conferam. cætera superfluunt. Alioqui legẽdum erat: Dein-
de ego quoque illi non tanquam proprium debebo, sed quomodo vnus è populo. Non tanquam pro me sol-
uam, sed, reliqua.*

Sit tanti vt tu coarguaris.] *Lege, est tanti vt tu coarguaris. ex eadem sequitur confestim.*

Possunt tibi etiam inuito.] *Scribendum reor, primo sunt tibi etiam inuito.* CAP. 22.

Tutæ, secretæ.] *Prior æditio & omnes scripti codices, tutæ sic credere, agnoscunt. Quam lectionem*
B *veram genuinámque ducimus, si pro illa particula, sic; remota litera, c, legatur, si: vt accipiatur credere,* CAP. 29.
pro committere.

Ista tam tristis est.] *Ita, non ista: vetus lectio. vt fortè legendum sit: Ita tua tristis est.*

Vindicet à consensu contemptúque falsorum.] *Exemplar diui Francisci, Vindicet cum con-* CAP. 30.
sensu contemptúque falsorum. Scribendum fortè, cum sensu contemptúque falsorum.

Attraxere superuacua.] *Quidam codices, attraxere vires suas ad superuacua.*

Super se ac sua tegna fregerunt.] *Super se ac suos regna fregerunt: vetus lectio.* CAP. 31.

Et emissas sibi angustias.] *Commissas, pro emissas, rectè emendatum ex omnib. scriptis exemplari-
bus. Illud tamen sciendum, commissas hoc loco non significare adeò angustas, vt sese contingant, sed La-
cedæmonum fidei fortitudiníque ad tuendum concreditas. Aemilius Probus in vita Themistoclis: Huius
consilium plerisque ciuitatibus displicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti*
C *cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiúsque barbaros progredi non pa-
terentur. Idem significare videtur Herodotus, septimo historiarum scribẽs, cum multi essent alij suæ quis-
que ciuitatis duces, imperij tamen summam penes Leonidam fuisse. Sed apertissimè omnium Valerius Ma-
ximus lib. 3. capite de fortitudine, de Leonida loquẽs: Cæterùm perfidia, inquit, & scelere incolarum eius
regionis, & loci opportunitate, qua plurimùm adiuuabatur, spoliatus occidere dimicãs, quàm assignatam
sibi à patria stationem deserere maluit.*

Vtrum vox ista tua sit, an voti tui? Sanus aliquid horum opta.] *Vetus lectio: Vtrum vox ista* CAP. 35.
*sit voti tui. Sanius enim aliquid horum opta. Castigandum puto, Vtrum vox ista sit voti tui, si animus ei
aliquid horum optat.*

Vt bona liberis exempla monstrarent, si optauerunt.] *Errorem esse existimo in ordine verbo-* CAP. 36.
rum: legendúmque, si vt bona liberis exempla monstrarent, optauerunt, cætera.

D Vt Ætna immensa ignium supra solitum ardens, daretur ipsis occasio.] *Corrige, vt Aetna
immensa ignium vi supra solitum ardens, daret ipsis occasionem. ex vetere lectione.*

Quia satius erat duos iniquo malo affici.] *Perpende an legendum sit, vnico: nõ, iniquo. Quædam* CAP. 37.
*tamen exemplaria, vno, præferunt. & aliquanto pòst, votum, legendum: non, notum. ex omni antiqua le-
ctione.*

Miles bellum optat in gloriam. Agricolam annonæ caritas erigit.] *Emendandum reor, Mi-* CAP. 38.
les bellum optat. In gloriam agricolam annonæ caritas erigit.

Eloquentiæ precium exoptat litium numerus.] *Quid si legas, Eloquentiæ principes exoptant
litium numerum.*

Ex quo propter amicitiam rei plurimum est.] *Locum deprauatissimum sic restituendum reor,
cum quo propter rem amicitiæ plurimum est.*

E Quod in manibus est.] *Legendum fortè, quod immane est: quia aliquanto antè, Nemo, inquit, vt* CAP. 39.
existimo, de immanitate animi tui dubitaret, si apertè illi paupertatem, cætera.

Et in id incidentis, quod euitant.] *Deest verbum, vitium, ex quibusdam exemplaribus, & in id
incidentis vitium quod euitant.*

Resignare rationem parem properas.] *Signare, non resignare. vetus lectio.* CAP. 40.

Quo minus tuum reuertatur.] *Exemplar diui Pauli, quo minus tuum reuertatur ad te.* CAP. 41.

Nulla mora inter nos est.] *Corrige, nulla mora in Turno est. Nam initium est Virgiliani versus
ex xij. Aeneidos circa initia: Nulla mora in Turno. nil est quòd dicta retractent Ignaui Aeneadæ. —
Adstipulante etiam vetere lectione.*

Qui ad referendam gratiam suo tempore cessat, quàm qui alieno properat.] *Quem locum* CAP. 43.
*crediderim legendum esse mutato verborum ordine, hoc pacto. qui ad referendam gratiam properat tem-
pore alieno, quàm qui suo cessat.*

Quid theſaurum eius eripimus.] *Eadem, quid theſaurum eius eruimus? Etſi ſunt exemplaria, vbi legatur, qui cuſtodiam recuſamus.* A

LVCII ANNÆI SENECÆ DE BENEFICIIS LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

CAP. I.
al. animum volo.

BONVM, mi Liberalis, habeas † animum:

In manibus terræ. Non hic te carmine longo,
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.

Reliquias hic libet cogit. Exhauſta materia, circumſpicio, non quid dicam, ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quicquid ſupereſt, cùm tibi ſuperfuerit. Si voluiſſem lenocinari mihi, debuit paulatim opus creſcere, & ea pars in finem reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quicquid maximè neceſſarium erat, in primum ſtati cõgeſſi: nunc ſi quid effugit, recolligo. Nec mehercule, ſi me interrogas, nimis ad rem exiſtimo pertinere, vbi dicta ſint quæ regũt mores, perſequi cætera, non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenij inuenta. Egregiè enim hoc dicere Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam ſi maximis comparetur, ſolet, plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in vſu ſint, quàm ſi multa quidẽ didiceris, ſed illa non habeas ad manum. Quemadmodum, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes numeros nexúſq; perdidicit, quorum vſus ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in vno ſe, aut altero bene & diligenter exercuit, & eorũ occaſiones intentus ſpectat. nec enim refert, quàm multa ſciat, ſi ſcit quantũ victoriæ ſatis eſt: C

al. manent, vel iuuant.

ſic in hoc ſtudio multa delectant, pauca † vincunt. Licet neſcias, quæ ratio Oceanum effundat ac reuocet: quare ſeptimus quiſque annus ætati ſignum imprimat: quare latitudo porticus ex remoto ſpectãtibus, non ſeruet portionẽ ſuam, ſed vltima in anguſtias coeant, & columnarum nouiſſima interualla iungantur: quid ſit, quod geminorum cõceptum ſeparet, partum iungat, vtrum vnus concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint: cui pariter natis fata diuerſa ſint, maximiſque rerum ſpaciis diſtent, quorum inter ortus minimum intereſt. non multum tibi nocebit tranſiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta veritas in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri poſſumus: quia nullius rei difficilis inuentio eſt, niſi cuius hic vnus inuentæ fructus eſt, inueniſſe. Quicquid nos meliores beatóſque facturum eſt, aut in aperto, aut in proximo poſuit. Si animus fortuita contempſit, ſi ſe ſupra metum ſuſtulit & poſuit, nec auida ſpe infinita complectitur, ſed didicit à ſe petere diuitias: ſi deorum hominúmq; formidinem eiecit, & ſcit non multum eſſe ab homine timendum, à Deo nihil: ſi contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eò perductus eſt, vt illi liqueat, mortem nullius mali eſſe materiam, multorum finem: ſi animum virtuti conſecrauit, & quacunque vocat illa, planum putat: ſi ſociale animal eſt, & in commune genitus, mundum vt vnam domum ſpectat, & cõſcientiam ſuam diis aperuit, ſempérque tanquam in publico viuit, ſe magis veritus quàm alios, ſubductus illis tempeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit, conſummauit ſcientiam vtilem atq; neceſſariam. Reliqua oblectamẽta ocij ſunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoque excurrere, cultum, non robur ingeniis afferentia. D

CAP. 2.
Vtrãq; manu tenere.

HAEC Demetrius noſter vtrâque manu tenere proficiẽtem iubet, nec vſquam dimittere, imò afficere, & partem ſui facere, eôque quotidiana meditatione perduci, vt ſua ſponte occurrant ſalutaria, & vbique ac ſtatim deſiderata præſtò ſint, & ſine mora vlla veniat illa turpis honeſtique diſtinctio, ſciátque nec malum eſſe vllum niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum. † Hac regula vitæ opera diſtribuat: ad hanc legem & agat cuncta, & exigat: miſerrimóſque mortalium iudicet, in quantiſcunque opibus refulgebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti ocio torpet. Dicat ipſe ſibi: Voluptas fragilis eſt, & breuis, faſtidit obiecta, quo auidius hauſta eſt, citius in cõtrarium recidens, cuius ſubinde neceſſe eſt aut pœniteat, aut pudeat. In qua nihil eſt aut magnificum, aut quod naturam hominis diis proximi deceat. Res humilis, membrorum turpium ac vilium miniſterio, veniens, exitu fœda. Illa eſt voluptas & homine & viro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima eſt quies: ſed perturbatione carere, & ea qua hominum E

al. Hac.

Subinde, pro mox.

A minum inter se rixantiũ ambitus concutit,& ea quæ intolerabilis ex alto venit, vbi de diis famæ creditum est,vitiisque illos nostris æstimauimus.Hanc voluptatem æqualem,intrepidam,nunquam sensuram sui tæditum percipit:hic quem deformamus,qui maximè, vt ita dicam,diuini iuris atque humani peritus,de præsentibus gaudet,ex futuro non pẽdet. Nihil enim firmi habet,qui in incerta propensus est.Magnis itaque curis exemptus,& distorquentibus mentem,nihil sperat,aut cupit,nec se mittit in dubium,suo cõtentus. Nec illum existimes paruo esse contentum:omnia illius sunt. Non sic quemadmodum Alexandri fuerunt:cui quanquam in littore maris rubri steterat,plus deerat,quàm quà venerat.Illius ne ea quidem erant,quæ tenebat,aut vicerat,cum in Oceano Onesicritus præfectus classibus præmissus explorator erraret,& bella in ignoto mari quæreret.Non satis apparebat inopẽ esse,qui extra naturæ terminos arma proferret?qui se in profundum, inexB ploratum & immensum auiditate cæca prorsus immitteret?Quid interest,quot eripuerit regna,quot dederit,quantum terrarum tributo premat?Tantum illi deest,quãtum cupit.

NEC hoc Alexandri tantùm vitium fuit,quem per Liberi Herculisque vestigia felix temeritas egit,sed omnium quos fortuna irritauit implendo.Cyrum & Cambysen,& totum regni Persici stemma percense.Quem inuenies,cui modum imperij satietas fecerit, qui non vitam in aliqua vlterius procedendi cogitatione finierit?Nec id mirũ est. Quicquid cupiditati contigit,penitus hauritur & conditur.Nec interest,quantum in id quod inexplicabile est,congeras.Vnus est sapiens,cuius omnia sunt,nec ex difficili tuenda.Non habet mittendos trans maria legatos,nec metanda in ripis hostilib.castra,non opportunis castellis disponenda præsidia,non opus est legione,nec equestribus turmis. Quemadmodum dij immortales regnum inermes regunt,& illis rerum suarum ex ædito, tranquilló- C que tutela est:ita hic officia sua,quamuis latissimè pateant,sine tumultu obit.Et omne humanum genus,potentissimus eius optimusque infra se videt.Derideas licet:ingentis spiritus res est,cum Orientem Occidẽtémque lustraueris animo,quo etiam remota, & solitudinib.interclusa penetrantur,cum tot animalia,tãtam copiam rerum,quas natura beatissimè fundit,aspexeris,emittere hanc Dei vocem?Hæc omnia mea sunt.Sic fit, vt nihil cupiat,quia nihil est extra omnia. CAP. 3.

HOC ipsum,inquis,volui,teneo te:volo videre,quomodo ex his laqueis, in quos tua sponte decidisti,expliceris.Dic mihi,quemadmodum potest aliquis donare sapienti,si omnia sapientis sunt?Nam id quoque quod illi donat,ipsius est.Itaque non potest dari beneficiũ sapienti:cui quicquid datur,de suo datur.Atqui dicitis,sapiẽnti posse donari.Idem autẽ me scito & de amicis interrogare.Omnia dicitis illis esse cõmunia:ergo nemo quic- D quam amico donare potest,donat enim illi communia. Nihil prohibet † aliquid & sapientis esse,& eius qui possidet,cui datum & assignatum est,Sic omnia sapientis esse dico, vt nihilominus proprium quisque in rem suam dominium habeat.Iure ciuili omnia regis sunt.Et tamen illa quorum ad regem pertinet vniuersa possessio, in singulos dominos descripta sunt, & vnaquæque res habet possessorem suum.Itaque dare regi & domũ,& mãcipium,& pecuniam possumus:nec donare illi de suo dicimur. Ad reges enim potestas omnium pertinet,ad singulos proprietas. Fines Atheniensium aut Campanorum vocamus,quos deinde inter se vicini priuata terminatione distinguunt,&totus ager † huius aut illius reipublicæ est:pars deinde suo domino quæque censetur,Ideòque donare agros nostros reipub.possumus,quãuis illius esse dicantur.Quia aliter illius sunt, aliter mei. Nunquid dubium est,quin seruus cum peculio,domini sit?Dat tamen domino suo munus.Nõ E enim ideo nihil habet seruus,quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit. Nec ideo non est munus,cum volens dedit,quia potuit eripi,etiamsi noluisset.Quemadmodum probemus omnia(nunc enim omnia sapiẽtis esse,inter duos cõuenit) illud quod quæritur colligendum est,quomodo liberalitatis materia aduersus eum supersit, cuius vniuersa esse † contendimus.Omnia patris sunt,quæ in liberorum manu sunt. Quis tamen nescit,donare aliquid & filium patri?Omnia deorum sunt:tamẽ diis posuimus donum, & stipem iecimus.Non ideo quod habeo,meum non est,si meum tuũ est?Potest enim idem esse meum & tuum.Is,inquis,cuius prostitutæ sunt,leno est.Omnia autem sapientis sunt, inter omnia autem & prostitutæ sunt:ergo & prostitutæ sapientis sunt. Leno autem est, cuius prostitutæ sunt:ergo sapiens est leno.Sic illũ vetant emere.dicunt enim:Nemo rem suam emit:omnia autẽ sapientis sunt:ergo sapiens nihil emit. Sic vetant & mutuum sumere,quia nemo vsuram pro pecunia sua pendit.Innumerabilia sunt,per quæ cauillãtur, CAP. 4. De suo. al.aliquid esse & eius qui possidet, & cui dat. De suo. al.aut vllius. al.concessimus.

cum pulcherrimé quid à nobis dicatur, intelligant.

CAP. 5. ENIMVERO sic omnia sapientis esse dico, vt nihilominus proprium quisque in rebus suis dominium habeat. Quemadmodum sub optimo rege, omnia rex imperio possidet: singuli dominio. Tempus istius probandæ rei veniet. Interim hoc huic quæstioni sat est, id quod aliter sapientis, aliter meum est, me posse donare sapienti. Nec mirum est, aliquid ei, cuius est totum, posse donari. Conduxi domum à te. In hac aliquid tuum, aliquid meum. Res tua est: vsus rei tuæ, meus est. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamuis tua in possessione nascantur. Et si annona carior fuerit aut fames, A

Heu frustrà magnum alterius spectabis aceruum.

In tuo natum, in tuo positum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quanquam sis Dominus, intrabis: nec seruum tuum, mercenarium meum abduces: & abs te rhedam si cōduxero beneficium accipies, si tibi in vehiculo tuo sedere permisero. Vides ergo posse fieri, vt aliquis accipiendo quod suum est, munus accipiat. B

CAP. 6. IN omnibus istis quæ modò retuli, vterque eiusdem rei Dominus est. Quomodo? quia alter rei dominus est, alter vsus. Libros dicimus esse Ciceronis. Eosdem Dorus librarius suos vocat: & vtrunque verum est. Alter illos tanquam author sibi, alter tanquam emptor asserit: ac rectè vtriusque dicuntur esse. Vtriusq; enim sunt, sed non eodem modo. Sic potest Titus Liuius à Doro accipere, aut emere libros suos. Possum donare sapienti, quod viritim meum est, licet illius sint omnia. Nam cùm regio more cuncta † conscientia possidebat, singularum autem rerum in vnumquenque proprietas sit sparsa: & accipere munus, & debere, emere, & cōducere potest. Cæsar omnia habet, fiscus eius priuata tantùm, ac sua: & vniuersa in imperio eius sunt, in patrimonio propria. Quid eius sit, quid non sit, sine diminutione imperij quæritur. Nam id quoque quod tāquam alienum abiudicatur, aliter illius est. Sic sapiens vniuersa animo possidet, iure ac dominio sua. C

Pro cōsciētia, opinor legendum, communia. Huic enim opponitur, singularū.

CAP. 7. † BION modò omnes sacrilegos argumētis esse colligit, modò neminem. Cum omnes de saxo deiecturus est, dicit: Quisquis id quod deorum est, sustulit & consumpsit, atque in vsum suum vertit, sacrilegus est. Omnia autem deorum sunt. Quod quisque ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia sunt. Ergo quisquis tollit aliquid, sacrilegus est. Deinde cum effringi templa, & expilari impunè Capitolium iubet, dicit nullum sacrilegium esse. Quia quicquid sublatum est ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum est. Hîc respondetur: Omnia quidem deorum esse, sed non omnia diis dicata. In his obseruari sacrilegium, quæ religio numini ascripsit. Sic & totum mundum deorum esse immortalium templum, solum quidem amplitudine illorum ac magnificētia dignum: tamen à sacris prophana discerni, & non omnia licere in angulo, cui nomen phani impositum est, quæ sub cœlo & conspectu siderum licent. Iniuriam sacrilegus Deo quidem non potest facere, quem extra ictum sua diuinitas posuit: sed tamen punitur, quia tāquam Deo fecit. Opinio illum nostra ac sua obligat pœnæ. Quomodo ergo sacrilegus videtur, qui aliquid aufert sacri, & si quocunque transtulit, quod surripuerat, intra terminos est mūdi: sic & sapienti furtum potest fieri. Auferuntur enim illi non ex his, quæ vniuersa habet, sed ex his quibus dominus inscriptus est, quæ vicissim ei seruiunt. Illam alteram possessionem agnoscet, hanc nolet habere, si poterit: emittetq; illam vocem, quam Romanus imperator emisit, cum illi ob virtutem & bene gestam Rempub. tantum agri decerneretur, quātum arando vno die circuire potuisset: Non est, inquit, vobis eo opus ciue, cui plus opus sit, quā vni ciui. Quanto maioris viri putas, respuisse hoc munus, quàm meruisse. Multi enim imperatores, fines aliis abstulerunt, sibi nemo constituit. D

al. Dion.

CAP. 8. † CREDO cum animum sapiētis intuemur potētem omnium, & per vniuersa dimissum, omnia illius esse dicimus: quum ad hoc ius quotidianum, si ita res tulerit, capite cēsebitur, multum intersit, possessio eius animo ac magnitudine æstimetur, an censu. Hæc vniuersa habere, de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chrysippum, Zenonem, & cæteros magnos quidem viros, maiores tamen, quia in laudem vetustorum inuidia non obstat. Paulo antè Demetrium retuli: quem mihi videtur rerum natura, nostris tulisse temporibus, vt ostenderet nec illum à nobis corrumpi, nec nos ab illo corripi posse. Virum exactæ (licet neget ipse) sapientię, firmæque in his quæ proposuit constantiæ. Eloquentiæ † quoque eius, quæ res fortissimas deceat, non concinnatæ, nec in verba sollicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulit, res suas prosequentis. Huic non dubito, quin prouidentia E

al. Ergo.

al. verò.

A uidentia & talem vitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum ſeculo
noſtro, aut conuicium deeſſet.

DEMETRIO ſi res noſtras aliquis deorum poſſidendas velit tradere ſub lege certa, nè CAP. 9.
liceat donare, affirmanerim repudiaturum, dicturúmque: Ego verò me ad iſtud inextrica-
bile pondus non alligo, nec in illam fecem rerum hunc expeditum hominem demitto.
Quid ad me defers populorum omnium mala, quæ nec daturus quidem acciperem: quo-
niam multa video, quæ me donare non deceat. Volo ſub conſpectu meo ponere, quæ gen-
tium oculos, regnúmque perſtringũt. Volo intueri precia ſanguinis, animarúmque veſtra-
rum. Prima mihi luxuriæ ſpolia propone, ſiue illa vis per ordinem expandere, ſiue (vt eſt
melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratam ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinem, &
fœdiſſimorum pigerrimorúmque animalium teſtas, ingentibus preciis emptas, in quibus
B ipſa illa, quæ placet varietas † ſubditis medicamentis, in ſimilitudinem veri coloratur. Vi- *fortè, ſublitu.*
deo iſtic menſas, & æſtimatum lignum ſenatoris cenſu, eò precioſius, quò illud in plures
nodos, arboris infelicitas torſit. Video iſtic cryſtallina, quorũ accendit fragilitas precium.
Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet periculo, creſcit.
Video murrhina pocula: parum ſcilicet luxuria magno † fuerit, niſi quod vomant, capa- *fortè, furit.*
cibus gemmis inter ſe propinarent. Video vniones, non ſingulos ſingulis auribus compa-
ratos: iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt. Iunguntur inter ſe, & inſuper alij bi-
nis † ſupponũtur. Non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat, niſi bina ac terna patrimo- *al. ſuperponuntur.*
nia, auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus
nihil eſt, quo defendi aut corpus, aut denique pudor poſſit. Quibus ſumptis, mulier parum
liquidò nudam ſe non eſſe iurabit. Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad commercium
C gentibus acceſſuntur, vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem, plus ſui in cubiculo quàm
in publico oſtendant.

QVID agis auaricia, quot rerum charitate aurum tuum victum eſt? Omnia iſta quæ re- CAP. 10.
tuli, in maiore honore precióq; ſunt. Nec volo tuas opes recognoſcere, Laminas vtriuſque
materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra quæ quicquid vtile futurum
nobis erat protulit, iſta defodit, & merſit, & vt noxiis rebus ac malo gẽtium in mediũ pro-
dituris, toto pondere incubuit. Video ferrũ ex hiſdem tenebris eſſe prolatum, quibus au-
rum & argentum: ne aut inſtrumentum in cædes mutuas deeſſet, aut precium. Et tamen
adhuc iſta aliquam materiam habẽt. eſt in quo errorem oculorum animus ſubſequi poſ-
ſit. Video † iſtic diplomata, & ſyngraphas, & cautiones vacua habendi ſimulacra, vm- *al. iſta.*
bra quadam auariciæ laborantis, per quæ decipiant animum, inanium opinione gau-
D dentem. Quid enim iſta ſunt? Quid fœnus, & kalendarium, & vſura, niſi humanæ cupidi-
tatis extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum natura queri, quòd aurum argen-
túmque, non interius abſconderit, quòd non illis maius quàm quod detrahi poſſet, põdus
iniecerit. Quid ſunt iſtæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & ſanguinolentæ
centeſimæ? Voluntaria mala ex conſtitutione noſtra pendentia, in quibus nihil eſt, quod
ſubiici oculis, quod teneri manu poſſit, inanis auaritiæ ſomnia. O miſerũ, ſi quem delectat
ſui patrimonij liber magnus, & vaſta ſpacia terrarũ colenda per vinctos, & immẽſi greges
pecorum per prouincias ac regna paſcendi, & familia bellicoſis nationibus maior, & ædifi-
cia priuata laxitatem vrbium magnarum vincentia! Cùm bene iſta, per quæ diuitias ſuas
diſpoſuit ac fudit, circumſpexerit, ſuperbúmque ſe fecerit, ſi quicquid habet, ei quod cupit
compatet, pauper eſt. Dimitte me, & illis diuitiis meis redde. Ego regnum ſapientiæ noui
E magnum, ſecurum. Ego ſic omnia habeo, vt omnium ſint.

ITAQVE cùm Cæſar illi ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignam quidem ſummam CAP. 11.
iudicãs, qua non accepta gloriaretur. Dij deæque, quàm † pauxillo illum animum aut ho- *al. puſillo.*
norare voluit, aut corrumpere. Reddendum egregio viro teſtimonium eſt. Ingentem rem
ab illo dici audiui, cùm miraretur dementiam eius, quòd ſe putaſſet tanti poſſe mutari. Si
tentare, inquit, me conſtituerat, toto illi fui experiendus imperio.

SAPIENTI ergo donari aliquid poteſt, etiamſi ſapiẽtis omnia ſunt. Æquè nihil prohi- CAP. 12.
bet, cùm omnia amicis dicamus eſſe communia, aliquid amico donari. Non enim mihi ſic
cum amico cõmunia omnia ſunt, quomodo cum ſocio, vt pars mea ſit, pars illius: ſed quo-
modo patri matríque communes liberi ſunt: quibus cùm duo ſint, nõ ſinguli ſingulos ha-
bent, ſed ſinguli binos. Primùm omnium iam efficiam, vt quiſquis eſt iſte, qui me in ſocie-
tatem vocat, ſciat ſe nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc conſortium ſolum

inter sapiētes est, inter quos amicitia est. Cæteri non magis amici sunt, quàm socij. Deinde A
de pluribus modis communia sunt. Equestria omnium equitum Romanorum sunt. In il-
lis tamen locus meus fit proprius, quem occupaui. Hoc si cui cessi, quamuis illi communi
re cessérim, tamen aliquid dedisse videor. Quædam quorundam sub certa cōditione sunt.
Habeo in equestribus locum, non vt vendam, non vt locem, non vt habitem, in hoc tātùm
vt spectem. Præterea nō mentiar, si dicam me habere in equestri locum: sed cum in thea-
trum veni, si plena sunt equestria, & iure habeo locum illic, quia sedere est mihi liberum:
& non habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi loci commune est, occupatus est. Idem in-
ter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus, commune est nobis: sed illius propriū est,
al. hoc nolente. qui tenet. Vti † his illo nolente non possum. Derides me, inquis? Si quod amici est, meum
est, liceat mihi vendere? Non licet. Nam nec equestria, & tamen communia tibi cum cæ-
teris equestribus sunt. Non est argumentum, ideo aliquid tuum nō esse, quia vendere non B
potes, quia cōsumere, quia mutare in deterius aut melius nō potes. Tuum enim est, etiam
quod sub lege certa tuum est. Accepi, sed certè non minus habes.

Quamuis Demetrij similitudo eò valeat, vt animum ad rerum multarum percipiendam intelligētiam vehementius incitatum, certis, definitísque scientiæ terminis contineat: non est tamen alienum, eo vsque disputationem progredi, vt ea quærat, an ad sapientem peruenire possit beneficium. Id enim ille non posse videtur accipere, quia sapientis (Stoicorum vt fert disciplina) sunt omnia. Quid igitur est quod sapienti dari possit, cum is teneat & possideat omnia? Hunc nodum, quo arctissimè teneri putantur, vno verbo dissoluūt Stoici, & se ita expediunt. Ad sapientem pertinet omnium rerum possessio, non vsus & fructus, quem ex alio potest capere. Quod cuiusmodi sit, ostendūt amici, domini, reges, denique Dei, quorum sunt omnia, & tamen aliquid proprium habent. Ego sum χρήσει μὲν *tuus,* κτήσει δὲ *Attici nostri, scripsit ad M. Tullium Curius. Ex hac distinctione collige: Rerum omnium mancipium sapientum est, sed non fructus. Proprietarius est, dicerent Iureconsulti, non vsu fructuarius rerum, quibus quantum sit tribuendum, grauiter & seuerè Demetrius.* C

CAP. 13. NE te traham lōgius. Beneficium maius esse non potest: ea per quæ beneficium datur,
possunt esse maiora & plura, in quæ se beneuolentia effundat, & sic sibi indulgeat, quem-
admodum amantes solent: quorum plura oscula, & complexus arctiores non augēt amo-
rem, sed exercent. Hæc quoque quæ venit quæstio profligata est in prioribus. Itaque bre-
uiter perstringetur. Possunt enim in hac quæ data sunt aliis argumenta transferri. Quæri-
tur, an qui omnia fecit, vt beneficium redderet, reddiderit. Vt scias, inquit, illum non red-
didisse, omnia fecit, vt redderet. Apparet ergo, non esse id factum, cuius faciendi occasio- D
nem non habuit: & creditori suo pecuniam nō soluit is, qui vt solueret, vbique quæsiuit,
nec inuenit. Quædam eius conditionis sunt, vt effectum præstare debeat: quibusdam pro
effectu est, omnia attentasse, vt efficerent. Si omnia fecit vt sanaret, peregit medicus partes
suas. Etiam damnato reo oratori constat eloquentiæ officium, si omni arte vsus est. Laus
imperatori etiam victo, & duci redditur, si & prudentia, & industria, & fortitudo muneri-
bus suis functa est. Omnia fecit, vt beneficium redderet: obstitit illi felicitas tua. Nihil in-
cidit durius, quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, sano assi-
dere, felici succurrere. Gratiam retulit, etiam si tu beneficium nō recepisti. Præterea huic
intentus semper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multum sedulita-
tis impendit, plus laborauit, quàm cui citò referre gratiam contigit.

CAP. 14. DEBITORIS exemplum dissimile est: cui parum est pecuniam quæsisse, nisi soluit.
Illic enim stat acerbus super caput creditor, qui nullū diem gratis occidere patiatur: hic E
benignissimus, qui, te cum cursantem & sollicitum atque anxiū viderit, dicat: Mitte hāc
de pectore curam. Desine tibi molestus instare. Omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis, si
me quicquam amplius desiderare iudicas. Plenissimè ad me peruenit animus tuus. Dic,
inquit, mihi, reddidisse beneficium diceres illum, si sic gratiam retulisset? Eodem ergo lo-
co est, qui reddidit, & qui non reddidit. Cōtrà nunc illud pone, si oblitus esset accepti be-
neficij, si ne tentasset quidem gratus esse, negares illum gratiam retulisse? At hic diebus
Pro operatus, fortè legēdum operosus, aut obseruans. noctibúsque se lassauit, & omnibus aliis renunciauit officiis, huic vni imminens, & opera-
tus, ne qua se fugeret occasio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referēdæ gratiæ ab-
iecit, & hic qui nunquā ab illa recessit? Iniquus es, si rem à me exigis, cum videas animum
nō defuisse. Ad summā, puta cum captus esses, me pecuniā mutuā, rebus meis in securita-
tem

A tè creditoris † oppositis nauigasse hyeme tam sæua, per infesta latrociniis littora, emensum *al. depositis.*
quicquid periculi afferre potest etiam pacatum mare: peragratis omnibus solitudinibus,
cùm quos nemo non fugiebat ego quærerem, tàdem ad piratas perueni, & iam te alius redemerat,
negabis me gratiam retulisse? etiam si in illa nauigatione pecuniam, quam saluti
tuæ contraxeram, naufragus perdidi, etiam vbi in vincula quæ detrahere tibi volui, ipse
incidi, negabis me retulisse gratiam? At mehercle Athenienses, Harmodium & Aristogitonem
tyrannicidas vocant: & Mutij manus in hostili ara relicta, instar occisi Porsennæ *Instar.*
fuit. Et semper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propositi operis enituit.
Plus præstitit, qui fugientes occasiones secutus est, & alia atque alia captauit, per quæ
referre gratiam posset, quàm is quem sine vllo sudore, gratum prima fecit occasio.

DVAS, inquit, res ille tibi præstitit, voluntatem & rem. Tu quoque illi duas debes. Me- CAP. 15. *al. verè debes qui.*
B ritò istud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem ociosam. Huic † verò, qui & vult, & conatur,
& nihil intentatum † relinquir, non potes dicere: vtrunque enim præstat, quantum *al. rel quit, sed non.*
in se est. Deinde non semper numero numerus æquandus est. Aliquando vna res pro duabus
valet. Itaque in locum rei succedit tam propensa voluntas, & cupida reddendi. Quòd
si animus sine re ad referēdam gratiam non valet, nemo aduersus deos gratus est, in quos
voluntas sola confertur. Diis, inquit, nihil aliud præstare possumus. Sed si huic quoque,
cui referre gratiam debeo, nil aliud præstare possum, quid est quare non eo aduersus hominem
gratus sim, quo nihil amplius in deos confero?

SI tamen quid sentiam quæris, & vis signare responsum: Hic beneficium recepisse se CAP. 16.
iudicet, ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat, ille se teneat. Hic dicat, Habeo: ille *al. Non habeo.*
respondeat, † Debeo. In omni quæstione propositum sit nobis bonum publicum. Præclu-
C dēdæ sunt excusationes ingratis, ad quas refugere possint, & sub quibus inficiationē suam
tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros
fuisse, vt non intelligerent iniquissimum esse, eodem loco haberi eum, qui pecuniā, quam
à creditore acceperat, libidine aut alea absumpsit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut
aliquo casu tristiore, aliena cum suis perdidit? Nullam excusationem receperūt, vt homines
scirent fidem vtique præstandam. Satius enim erat, à paucis etiā iustam excusationem
non accipi, quàm ob omnibus aliquam tentari. Omnia fecisti vt redderes. Hoc illi satis, tibi
parum. Nam quemadmodum ille, si enixam & sedulam operam transire pro irrita pari-
ter, cui gratia referatur indignus est: ita tu ingratus es, nisi ei, qui voluntatem bonam in so- *In solutum*
lutum accepit, cò libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec testeris: occasiones
reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit: huic, quia remittit. illi, quia malus
D huic, quia non malus. Ideóque non est quòd ad te hanc quæstionem iudices pertinere: an
quod beneficium quis à sapiente acceperit, reddere debeat, si ille desinit esse sapiens, & in
malum versus est. Redderes enim & depositum, quod à sapiente accepisses, & etiam malo
redderes creditum, quid est, cur nō & beneficium? Quia mutatus est ille, te mutas? Quid
si quid à sano accepisses, ægro nō redderes: cum plus semper imbecillo amico debeamus?
Et hic æger est animo, adiuuetur, feratur. Stultitia morbus est animi. Distinguendum hoc
quò magis intelligatur, existimo.

DVO sunt beneficia. Vnum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest: hoc est † abso- CAP. 17.
lutum & verum beneficium. Alterum vulgare, plebeium, cuius inter nos & imperitos cō- *al. solidum.*
mercium est. De hoc non est dubium, quin illi qualiscunque est debeam reddere, siue homicida,
siue fur, siue adulter euasit. Habent scelera leges suas. Melius istos iudex, quàm ingratus
emendat. Nemo te malum, quia est, faciat. Malo beneficium proiiciam, bono red-
E dam. Huic, quia debeo: illi, ne debeam.

DE altero beneficij genere dubitatur, quod si accipere non potui nisi sapiens, nec red- CAP. 18.
dere quidem nisi sapienti possum. Puta enim me reddere, ille non potest recipere. Non est
iam huius rei capax. Sciētiam vtendi perdidit. Quid si me remittere manco pilam iubeas?
Stultum est dare alicui, quod accipere non possit. Vt respondere ab vltimo incipiam: Non
dabo illi, quod accipere non poterit: reddam, etiam si accipere non poterit. Obligare enim
non possum, nisi accipientem: liberari tantùm, si reddo, possum. Ille vti illo non poterit,
viderit: penes illum erit culpa, non penes me.

REDDERE, est, inquit, accepturo tradidisse. Quid enim si cui vinū debeas, & hoc ille CAP. 19.
iofundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidisse te dices, aut reddere voles, quod dū redditur,
inter duos perit? Reddere, est id quod debeas, ei cuius est, volenti dare. Hoc vnum

al. Vt custodiam debeã eius. mihi præstandum est. † Vt quidem habeat, quod à me accepit, iam vlterioris est curæ. Non tutelam illi, sed fidem debeo: multóque satius est, illum non habere, quàm me non reddere. Et creditori statim in macellum laturo, quod accepit, reddam. Etiam si mihi adulteram cui numerem, delegauerit, soluam: & si nummos quos accipiet in sinum suum discinctum fundet, dabo. Reddendum enim mihi est, non seruandum: cùm reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi custodiam debeo. Dum apud me est, saluum sit. Cæterùm licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcẽti. Reddam bono, cum expediet: malo, cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepisti, non illi potes *al. Nũc reddo, &c.* reddere. Accepisti enim à sapiente, stulto reddis. † Non. Reddo illi, quale nunc potest accipere: nec per me fit deterius, sed per illum. Id quod accepi, reddam, Cui si ad sapiẽtiam redierit, reddam quale accepi: dum malus est, reddam quale ab illo potest accipi. Quid, inquit, si non tãtùm malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Apollodorus, aut Phalaris: & huic beneficium quod acceperas, reddes? Mutationem sapientis tantam natura non patitur. Nam in pessima ab optimis lapsus, necesse est etiam in malo vestigia boni teneat. Nunquã in tantum virtus extinguitur, vt nõ certiores animo notas imprimat, quàm vt illas eradat vlla mutatio. Feræ inter nos educatæ cum in syluas eruperunt, aliquid mansuetudinis pristinæ retinẽt: tantúmque à placidissimis absunt, quantũ à veris feris & nunquam humanam manum passis. Nemo in summam nequitiam incidit, qui vnquam hæsit sapientiæ. Altius infectus est, quàm vt ex toto elui, & transire in colorẽ alium possit. Deinde interrogo, vtrũ iste ferus sit animo tantùm, an & in perniciem publicam excurrat? Pro- *al. Phalã- tũ. Se, quadam exemplaria non habent.* posuisti enim mihi Apollodorum † & Phalarim tyrãnum, quorum si naturam habet † intra se malus, quid ni ego isti beneficium suum reddam, ne quid mihi cum eo sit iuris amplius? Si verò sanguine humano non tantùm gaudet & pascitur, sed & suppliciis omnium ætatum crudelitatem insatiabilem exercet, nec ira, sed auiditate quadam sæuiendi furit, si in ora parentum filios iugulat, si non contentus simplici morte, distorquet, nec vrit solùm perituros, sed excoquit, si ars eius est cruor, & semper recenti madet: parum est huic beneficium non reddere. Quicquid erat, quo mihi cohęreret, intercisa iuris humani societas abscidit. Si præstitisset quidem mihi aliquid, sed arma patriæ meæ inferret: quicquid meruerat perdidisset, & referre illi gratiam scelus haberetur. Si nõ patriam meam impugnat, sed suæ grauis est, & sepositus à mea gente suam exagitat, abscidit nihilominus illum tanta prauitas animi: etiam si nõ inimicum, inuisum mihi efficit: priórque mihi ac potior eius officij ratio est, quod humano generi, quàm quod vni homini debeo.

CAP. 20. SED quamuis hoc ita sit, & ex eo tẽpore omnia mihi in illum † sint libera, ex quo cor- *al. bona sint libera.* rumpendo fas omne, vt nihil in eum nefas esset, effecerit: illum mihi seruandum modum credam, vt si beneficium illi meum, neque vires maiores daturum est in exitium cõmune, nec confirmaturum quas habet, ita autẽ erit, quod illi reddi sine pernicie publica possit, reddã. Seruabo filium eius infantem. Quid hoc beneficium obest cuiquam eorũ quos crudelitas eius lacerat? Pecuniam quæ satellitem stipendio teneat, non subministrabo. Si marmora & vestes desiderauit, nihil oberit cuiquã id, quo luxuria eius instruitur: militem & arma non suggerã. Si pro magno petet munere artifices scenæ, & scorta, & quæ feritatẽ *fortè, aratas.* eius emolliãt, libẽs offeram. Cui triremes & † cæratas non mitterẽ, lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regũ in mari lasciuientiũ mittam. Et si ex toto eius sanitas desperata fuerit, *al. nãque.* eadẽ manu qua beneficiũ omnib. dabo, illi reddã: † quanquã ingeniis talib. vitæ exitus remediũ est: optimũq́; est obire ei, qui ad se nunquã rediturus est. Sed hæc rara nequitia est, & semper portẽti loco habita fuit, vt hiatus terræ, & de cauernis maris igniũ eruptio. Itaq; ab illa recedam°. De his loquamur, quæ detestamur sine horrore. Huic homini malo, quẽ inuenire in quolibet foro possum, quẽ singuli timẽt, reddã beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodesse, quod in me non est, redeat domũ bonus an malus.

CAP. 21. Quàm diligẽter istud excuterem, si non redderem, sed darem? Hic locus fabulam poscit.

PYTHAGORICVS quidã emerat à sutore phecassia, rem magnã, non præsentibus nũmis. Post aliquot dies venit ad tabernam rediturus: & cum clausam diu pulsaret, fuit qui diceret: Quid perdis operã tuam? sutor ille quem quæris, elatus combustus est. Quod no- *al. Pythagoricus.* bis fortasse molestum est, qui in æternũ nostros amittimus: tibi minimè, qui scis futurũ, vt renascatur. iocatus in Pythagoricũ. At † philosophus noster treis aut quatuor denarios (nõ *al. voluntatẽ* inuita manu) domum retulit, subinde concutiens. Deinde cùm reprehendisset hanc suam non reddendi tacitam † voluptatem, intelligens arrisisse sibi illud lucellum, redit ad

A ad eandem tabernam,& ait:Ille tibi viuit,tu redde,quod debes. Deinde per † elostrium, *al. clostrum* qua se commissura laxauerat,quatuor denarios in tabernam insetuit,ac misit, pœnas à se exigens improbæ cupiditatis,ne alieno assuesceret.

QVOD debes,quære cui reddas. Et si nemo poscet,ipse te appella. Malus an bonus sit, ad te non pertinet. Redde & accusa,non oblitus,quemadmodum inter vos officia diuisa sunt. Illi obliuio imperata est,tibi meminisse mandauimus. Errat tamen,si quis existimat, cum dicimus eum qui beneficium dedit,obliuisci oportere,excutere nos illi memoriam rei præsertim honestissimæ. Quædam † petimus vltra modum,vt † ad verum & suum redeant. Cum dicimus,Meminisse non debet:hoc volumus intelligi,prædicare non debet, nec iactare,nec grauis esse. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnib. circulis narrant. Hoc sobrij loquuntur,hoc ebrij non continent:hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt:vt hæc nimia & exprobratrix memoria subsideret,obliuisci eum qui dedit, iussimus,& plus imperando quàm præstari poterat,silentium suasimus. *CAP. 22.* *al. præcipimus.* *al. ad versum suum.*

B

QVOTIES parum fiduciæ est in his,quib. imperas amplius est exigendum quam satis est,vt præstetur quantum satis est. In hoc omnis hyperbole excedit,vt ad verum mendacio veniat. Itaque ille cum dixit *CAP. 23.* *Hyperbole.*

Qui candore niues anteirent,cursibus auras.

quod non poterat fieri,dixit,vt crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit,

His immobilior scopulis,violentior amne:

ne hoc quidem se persuasurum putauit, aliquem tam immobilem esse,quàm scopulum. Nunquam tantum sperat hyperbola,quantum audet:sed incredibilia affirmat,vt ad credibilia perueniat. Cum dicimus,Qui bedeficium dedit,obliuiscatur:hoc dicimus , similis sit oblito. Memoria eius non appareat,nec incurrat. Cum dicimus,beneficium repeti non oportere,nõ ex toto repetitionem tollimus:sæpe enim opus est malis exactore,etiam bonis admonitore. Quid ergo?occasionem ignoranti non ostendam?necessitates illi meas nõ detegã, quare nescisse se aut mentiatur,aut doleat?Interueniat aliquando admonitio, sed verecunda:quæ non poscat,nec in ius vocet.

C

SOCRATES amicis audientibus:Emissem,inquit,pallium,si nummos haberem. Neminem poposcit,omnes admonuit:à quo acciperet,ambitus fuit. Quid ni esset?†Quãtum enim erat,quod Socrates accipiebat?At multum erat,† emeruisse,à quo Socrates acciperet. Non illos castigare mollius potuit. Emissem,inquit,pallium,si nummos haberem. Post hæc quisquis properauerit,serò dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores repetere prohibemus:non vt nunquam fiat,sed vt parcè. *CAP. 24.* *al. Quantulum.* *al. eũ fuisse.*

D ARISTIPPVS aliquando delectatus vnguento:Malè,inquit,istis effœminatis eueniat,qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendum est:Malè istis improbis, & importunis beneficiorum suorum quadruplatoribus eueniat,qui tam bellam admonitionem inter amicos sustulerunt. Ego tamen vtar hoc iure amicitiæ,& beneficium ab eo repetam à quo petissem,qui alterius beneficij loco accepturus est, potuisse reddere. Nunquámne querens quidem,dicam: *CAP. 25.*

— Eiectum littore egentem

Excepi,& regni demens in parte locaui?

NON est ista admotio,imò conuicium est. Hoc est in odium beneficia perducere. Hoc est efficere,vt ingratum esse,aut liceat,aut iuuet. Satis,abundéque est,submissis & familia-

E ribus verbis,memoriam reuocare:

Si bene quid de te merui,fuit aut tibi quicquam

Dulce meum.—

Ille inuicem dicat:Quid ni merueris?eiectum littore egentem excepisti.

SED nihil,inquit,profecimus:dissimulat,oblitus est. Quid facere debeam?Quæris rem maximè necessariam,& in qua hanc materiam cõsummari decet,quemadmodum ingrati ferendi sint,placito animo,mansueto,magno. Nunquam te tam inhumanus, & immemor,& ingratus offendat,vt non tamen dedisse delectet. Nunquam in has voces iniuria impellat:Vellem non fecisse. Beneficij tui etiam infelicitas placeat. Semper illum pœnitebit,si te ne nunc quidem pœnitet. Non est,quòd indigneris tanquam aliquid noui acciderit:magis mirari debes,si non accidisset. Alium labor,alium impensa deterret:alium peri- *CAP. 26.*

culum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepisse: alium ignorantia officij, alium pigricia, alium occupatio. Aspice quemadmodum immẽsæ hominum cupiditates hient semper & poscant. Non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo satis accipit. A

al. mentis. Quis est istorum tam firmæ † voluntatis ac solidæ, vt tutò apud eum beneficia deponas? *al. lucri totum.* Alius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius † lucrosus est, cuius summã non vinces: alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adiice torporem mentis ac senium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultúsque perpetuos. Adiice æstimationem sui nimiam & tumorem, ob quæ contemnendus est, insolentem. *al. alio.* Quid contumaciam in peruersa nitentium, quid leuitatem semper † aliquo transilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele consilium daturus timor, & mille errores, † quib. voluimur. Audacia timidissimorum, discordia familiarissimorum, *al. in quibus.* & publicum malum incertissimis fidere, fastidire possessa, optare quæ consequi posse spes non fuit. B

CAP. 27. INTER affectus inquietissimos, rem quietissimam, fidem quæris? Si tibi vitæ nostræ *al. quàm maximè,* vera imago succurret, videberis tibi videre: captæ † maximæ ciuitatis faciẽ, in qua omisso pudoris, rectíque respectu, vires in consilio sunt, velut signo ad permiscenda omnia dato. *al. cum maximè.* Non igni, non ferro abstinetur. Soluta legib. scelera sunt. Nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices texit, vllum impedimentum est ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano, hic sacra rapit, hic effringit, hic transilit, hic non cõtentus angusto itinere, ipsa quibus arcetur, euertit, & in lucrum ruina venit. Hic sine cæde populatur, hic spolia cruenta manu portat. Nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes *al. reuerentem.* † referentem. Si indignaris ingratos esse, indignare luxuriosos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros, deformes, senes pallidos. Est istud graue vitium, est intolerabile, & quod dissociet homines, quod concordiam, qua imbecillitas nostra fulcitur, scindat ac dissipet: Sed vsque eò vulgare est, vt illud nec qui queritur quidem effugerit. C

CAP. 28. COGITA tecum, an quibuscunque debuisti, gratiam retuleris, an nullum vnquã apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur? Videbis quæ puero data sunt, ante adolescentiam elapsa, quæ in iuuenem collata sunt, non perdurasse in senectutem. Quædam perdidimus, quædam proiecimus, quædam è conspectu nostro paulatim exierunt: à quibusdam oculos auertimus. Vt excusem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis est memoria, & rerum turbæ non sufficit. Necesse est quantum recipit, emittat, & antiquissima recentissimis obruat. Sic factum est, vt minima apud te nutricis esset autoritas, quia beneficium eius longius ætas sequens posuit. Sic factum est, vt præceptoris tibi non esset vlla veneratio. Sic euenit, vt circa consularia occupato comitia, aut sacerdotiorum cãdidato, quæsturæ suffragator excideret. Fortasse vitium, de quo quereris, si te diligenter excusseris, in sinu inuenies. Iniquè publico irasceris crimini, stultè tuo. Vt absoluaris, ignosce. Meliorem illum facies ferendo, vtique peiorem exprobrando. Non est, quòd frontem eius indures, sine: siquid est pudoris residui, seruet. Sæpe dubiam verecũdiam vox conuiciantis clarior rupit. Nemo id esse quod etiam videtur, timet. Deprehensus pudor amittitur. D

CAP. 29. PERDIDI beneficium. Nunquid quæ consecrauimus, perdidisse nos dicimus? Inter consecrata beneficium est, etiam si malè respondit, bene collocatum. Non est ille, qualem *al. non tunc.* sperauimus. Simus quales fuimus nos, ei dissimiles. Damnum † nunc, tunc factum apparuit. Ingratus non sine nostro pudore protrahitur: quoniam quidem querela amissi beneficij, non bene dati signum est. Quantum possumus, causam eius apud nos agamus: fortasse non potuit, fortasse ignorauit, fortasse facturus est. Quædam nomina bona, lentus ac sapiens creditor fecit, qui sustinuit, ac mora fouit. Idem nobis faciendum est. Nutriamus fidem languidam. E

CAP. 30. PERDIDI beneficium. Stulte, non nosti detrimenti tui tempora: perdidisti, sed cum dares. Nunc palàm factũ est. Etiam in his quæ videntur in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda sunt. Sæpe quod explicauit mora pertinacia trahentis abruptum est. Quid opus est maledictis? quid querelis? quid insectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iam nihil debet. Quæ ratio est exacerbare eum, in quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat, non dubius inimicus, & patrociniũ sibi nostra infamia quærat? Nec desit qui dicat: Nescio quid est, quòd eum,

A cum,cui tantum debuit,ferre non potuit.Subest aliquid.Nemo non superioris dignitatẽ
quærendo,etiam si non inquinauit,aspersit.Nec quisquam fingere contẽtus est leuia, cùm γνώμη.
magnitudine mendacij fidem quærat.

QVANTO illa melior via qua seruatur illi † spes amicitiæ, & si reuerti ad sanitatem CAP. 31.
velit,etiam amicitia. Vincit malos pertinax bonitas:nec quisquam tam duri,infestique ad *al. species.*
uersus diligenda animi est,vt etiam † vitiatus bonos non amet:quibus hoc quoque cœpit *al. violatus.*
debere,quod impunè non soluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non est mihi rela- *al. iniuriatus.*
ta gratia. Quid faciam? Quod dij omnium rerum optimi autores,qui beneficia † ignorã- *al. ignorãti.*
tib. dare incipiunt,ingratis perseuerant. Alius illis obiicit negligẽtiam nostri, alius inqui-
tatem: alius illos extra mundum suum proiicit, & ignauos,hebetésque sine luce, sine vllo
opere destituit. Alius solem cui debemus.quòd inter laborem quietémque tempus diuisi-
B mus,quòd non tenebris immersi cõfusionem æternæ noctis effugimus,quòd annum cur-
su suo temperat,& corpora alit,sata euocat,percoquit fructus,saxum aliquod , aut fortui-
torum ignium globum,& quiduis potius quàm deum appellat. Nihilominus tamen more
optimorum parentum,qui maledictis suorum infantium arrident,non cessant dij benefi-
cia congerere,de beneficiorum autore dubitantibus:sed æquali tenore bona sua per gen-
tes,populósque distribuunt,vnam potentiam sortiti , prodesse. Spargunt opportunis im-
bribus terras,maria flatu mouent,siderum cursu notant tempora,hyemes, æstatésque in-
teruentu lenioris spiritus molliunt,errorem labentium animarum placidi ac propitij fe-
runt. Imitemur illos. Demus,etiam si multa in irritum data sint. Demus nihilominus aliis,
demus ipsis,apud quos iactura facta est. Neminem ad excitandas domos ruina deterruit:&
cũ penates ignis absumpsit,fũdamẽta tepẽte adhuc area ponimus,& vrbes † haustas sæpius *al. exustas.*
C eodem solo condimus. Adeò ad bonas spes pertinax animus est. Terra maríque humana
opera cessarent,nisi malè ruentia iterum tentare libuisset.

INGRATVS est:non mihi fecit iniuriam,sed sibi. Ego beneficio meo cum darem vsus CAP. 32.
sum. Nec ideo pigrius dabo,sed diligentius. Quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam. Sed
huic ipsi beneficium dabo iterum,& tanquam bonus agricola,cura cultúque sterilitatem
soli vincam. Periit mihi beneficium,iste omnibus. Non est magni animi, beneficium dare
& perdere:hoc est magni animi,perdere & dare.

Vix quicquam est causæ,cur non debeat reddi beneficium. Itaque Pythagoricus ,sutori,etiam mortuo,
quod viuo debuerat,reddidit:& eundem pœnituit,quòd ad ludendum ex hoc alieno corio , se leuiusculè
subtitillasset. Neque verò cùm dicitur,voluntate referendæ gratiæ percupida,reponi beneficium,id audiẽ-
D *dum est ita,vt te omni munere defunctum putes,nisi semper omnia obnixè facias,donec nõ tantùm animo,*
sed etiam re,gratiam referas. Quod est tam necessarium,vt pudore beneficus prohiberi non debeat,quin be-
neficium,cùm aliquandiu expectatione se sustinuerit,blandè reuocet,& amicè repetat:quo tamen si frau-
detur,gaudeat se dedisse,aut quòd malè dederit,ipse accuset se,nec si multi ingrati sint,vt humana sunt,li-
beralitati renunciet.

LIBRI VLTIMI DE BENEFICIIS FINIS,

IN LIBRVM SEPTIMVM.

E Non reddo illi,quale nunc potest accipere.] *Distinctio torsit me legendum,Non. Reddo,&c.* CAP. 19.
vt non,sit improbantis argumentum.quasi dicat non est ita. Imò reddo,quale potest accipere.

A quo acciperet,ambiguus fuit.] *Longobardicus codex habebat,ambitus fuit:& rectè.sentit e-* CAP. 24.
nim,Socratis amicos inter se contendisse,quis daret.

Non ne multum erat eum meruisse,à quo,&c.] *Sic prior æditio. Longobardicus habebat,eum*
fuisse,quæ lectio non est absurda.hoc est,talem esse virum, vt Socrates ab eo dignaretur accipere. Alio-
qui probabile est. emeruisse, versum,in eum meruisse.

PINCIANI IN VII. LIB. DE BENEFICIIS.

Ætati signum imprimat.] *Exemplar diui Francisci,ætatis præfert,non ætati.* CAP. 1.
Si se supra metũ sustulit & posuit.] *Postrema duo verba,& posuit,nõ habẽtur in vetere lectione.*

CAP. 2. Qui maximè, vt ita dicam, diuini iuris atque humani peritus.] *Exemplaria quædam, quàm maximè, legunt: non, qui maximè: vt putem legendum esse, cum maximè.* A

CAP. 4. Et totus ager aut vllius R.P. est.] *Exemplar diui Pauli Pinciani, & totus ager illius R.P. est.*

CAP. 5. Tua in possessione nascantur.] *Hoc exornationis genus aliorum est autorum, non Senecæ, proinde legendum, vt in eisdem habetur, in tua possessione nascantur.*

CAP. 9. Ipsa illa quæ placet varietas.] *Quædam exemplaria, veritas: non, varietas.*

Iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt.] *Nonnulli codices verbum, aures, non agnoscunt. Nam paulò antè præcessit, auribus.*

CAP. 11. Itaque cùm Cæsar illi ducenta talenta donaret.] *Scribendum reor: Itaque cùm C. Cæsar, cætera: vt mox paulò liquebit.*

Cum mirarer dementiam eius.] *Exemplar Scholarum, cum miraretur Caij dementia.*

CAP. 12. Quibus cum duo sint.] *Quidam codices, quibuscunque duo sunt. & infrà.*

CAP. 13. Quo veram amicitiam experiretur.] *Aut scribendum erit, quo veram amicitiam experireris: aut certè, quod veram ambitiam expireretur. vt præfert exemplar Pincianum.* B

CAP. 14. Hic benignissimus, qui te, cum cursantem & sollicitum atque anxium viderit.] *Scribe: Hic benignissimus, qui cum viderit te concursantem & solicitum: ex vetere lectione.*

Etiam si in illa nauigatione. & mox statim: Etiam vbi in vincula.] *Exemplum Scholarum, etiam nisi in illa nauigatione. etiam nisi in vincula.*

CAP. 15. Huic verè debes & qui vult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, sed non potes dicere.] *Verba aliquot supervacanea faciunt, vt sensus vix cohæreat. Legendum existimo sic: Huic verò qui vult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, non potes dicere.*

CAP. 16. Hic dicat, Habeo: ille respondeat, Non habeo.] *Vetusta exemplaria: Hic dicat, Habeo: ille respondeat, Debeo. Quam lectionem approbant verba sequentia, ita tu ingratus es, nisi ei qui voluntatem bonam in solutum accepit, eò libentius debes, quia dimitteris.* C

Hoc illi satis, tibi parum.] *Scribe, Hoc illi satis sit. Tibi parum. ex eisdem.*

CAP. 17. Inter nos & imperitos.] *Delenda coniunctio, &, ex eisdem.*

Malo beneficium proiiciam, bono reddam. Huic, quia debeo: illi, ne debeam.] *Longè aliter in exemplari Pinciano: Malo beneficium proiici à bono, quàm non reddi etiam malo. Reddam huic, quia debeo: illi, ne debeam.*

CAP. 20. Cui triremes & ceratas non mitterem.] *In exemplari diui Francisci non triremes habetur, sed thyrrhenicas, Item puto cercyras reponendum, siue cercuros, pro ceratas, ex Plinij 7. historiæ naturalis, cap. 57.*

Quod in me non est, redeat domum bonus malus.] *Vetusta exemplaria, quod meum non est, redeat ad dominum, bonus sit an malus, & statim:*

Quàm diligenter istud executerem.] *Verbum, Quàm. superuacaneum videtur. Aut certè legendum est: Quid ni? Diligenter istud excuterem.* D

CAP. 22. Ad te non pertinet.] *In quibusdam exemplaribus post hæc verba sequitur protinus: Non enim tibi debet eius prodesse malignitas.*

Quæ ideo præcipimus vltra modum, vt ad uersum suum redeant.] *Vetus lectio: Quæ ideo petimus vltra modum, vt ad verum & suum redeant. Quæ lectio videtur confirmari verbis, quæ paulò pòst sequuntur: In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. Cæterùm libentius legerem. Quædam petimus, siue, Quædam præcipimus (sunt enim exemplaria, quæ Præcipimus agnoscant) quàm: Quæ ideo petimus.*

CAP. 27. Captæ quàm maximè ciuitatis faciem.] *Ita prior æditio. Scribendum, cum maximè: ex vetere lectione, & Senecæ consuetudine.*

Ipsa quibus arcetur.] *Exemplar Franciscanum, arctatur, non arcetur: & forte rectius, quia præcessit, angusto itinere.* E

CAP. 29. Damnum non tunc factum apparuit.] *Exemplar diui Pauli minus corruptè: Damnum nunc tunc factum apparuit. Legendum puto, mutato dictionum ordine: Damnum tunc factum nunc apparuit. Quam sententiam repetit alijs verbis paulò pòst: Stulte, non nosti detrimenti tui tempora: perdidisti, sed cùm dares.*

CAP. 32. Non est magni animi, beneficium dare & perdere.] *Verbum, beneficium, non agnoscunt plerique codices.*

AD LECTOREM DE OPERE EPISTOLARVM SENECÆ.

NOLIM te fugiat, amice Lector, in codicibus manu descriptis, opus epi-
B *stolarum nõ esse distinctum libris: verùm id studiosus aliquis reperit, qui*
& argumentula præfixit singulis epistolis, & numerum: quanquam ne
numerus quidem conuenit in codicibus manu descriptis, nec idem in om-
nibus est epistolarum ordo, & alicubi vnicam epistolam reperias dissectam
in duas: in cuiusdam medio deerant duæ epistolæ, quod ex fide veterum exemplariorum
restituimus. Cætera non magnopere pertinent ad rem, nisi quòd epistolarum numerus
commodus erit, aliquid volentibus inuenire.

In hac prima epistola nodus est, qui plurimos eruditos mire torsit. Quidam, aliud agen-
tibus, interpretati sunt, inconstantibus: rursus quidam, aliorum negocia agentibus: alij,
C *negociis aliorum intentis: alij, non viuentibus suo more: alij, pro rebus nihili laboranti-*
bus: alij, hypocritis, qui aliud agunt, aliud præ se ferunt: alij, vacantibus vitiis, quæ sunt
aliud à philosophia: alij, peccantibus malitiosè: alij, vitam alienam non suam notãtibus:
alij, nunquam agentibus actum viuendi secundum sapientiam: alij, tractantibus aliena à
cõsideratione mortis, alij, aliud quàm requirat vita rationalis: alij, peccantibus, quia vnũ
peccatum est causa alterius: alij, in philosophia nihil proficientibus: alij, nullo modo philo-
sophantibus: alij, vitiosè agentibus: alij, intentis ad bona externa: alij, viuentibus bestia-
liter. Quàm est fœcunda inscitia. Atque hæc quæstio magnis voluminibus agitata est.
Quidam inuerterant sermonis ordinem, maxima malè agentibus, magna nihil agenti-
D *bus. sed ineptè. Debet enim oratio gradibus crescere, magna, maxima, tota. Magna perit*
malè agentibus, qui sic philosophantur vt subinde relabantur ad vitia: maxima nihil
agentibus qui friuolis philosophorum argutiis consumunt bonam ætatis partem. Nihil
enim agere dicitur, qui friuolis occupatur. Notum est illud Catonis: Satius est ociosum
esse, quàm nihil agere. Aliud agere dicuntur, qui non sunt attenti. Quosdam enim sic
obruunt humana negocia, vt ne cogitent quidem de vera felicitate. His nimirum tota
perit vita.

E

A

LVCII ANNAEI SENECAE
DE INSTITVTIONE AD LVCILIVM
LIBRI EPISTOLARVM VIGINTIDVO. B

Epistola I. De colligenda & sistenda fuga temporis: & non esse pauperem, cui etiam modicum satis est.

al. surripiũtur. ITA fac, mi Lucili, vindica te tibi, & tẽpus quod adhuc aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & serua. Persuade tibi hoc sic esse vt scribo, quædam tempora † eripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quæ per negligentiam fit: & si volueris attendere, magna vitæ pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agẽtibus. Quem mihi dabis, qui aliquod C precium tempori ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, quòd mortem prospicimus: magna pars eius iam præteriit: quicquid ætatis retrò est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas cõplectere: sic fiet, vt minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur, vita transeurrit. *al. vnius.* Omnia, mi Lucili, aliena sunt, tempus tantùm nostrum est. In huius rei † nimis fugacis ac lubricæ possessionem natura nos misit, ex qua expellit quemcunque vult: sed tanta stulticia mortalium est, vt quæ minima & vilissima sunt, certè reparabilia, imputari sibi eum *al. impetrauere.* † periêre patiantur: nemo se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit: cùm interim hoc vnum est, quod nec gratus quidem potest reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui tibi ista præcipio? Fatebor ingenuè, quod apud luxuriosum, sed diligentem, euenit: Ratio mihi constat impensæ. Non possum dicere, me nihil perdere: sed quid perdam, D & quare, & quemadmodũ, dicam, causas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod *δ᾽ἀλλὰ δ᾽ἐπιπανθμοί φιδῶ.* plerisque: non suo vitio ad inopiam redactis, omnes ignoscũt, nemo succurrit. Quid ergo est? Non puto pauperem, cui quantulumcũque superest, sat est. Tu tamen malo serues tua, & bono tempore vti incipias. Nam, vt visum est nostris maioribus: Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantùm minimum in imo, sed pessimum remanet.

Epistola II. De mutatione locorum, & multiplicium voluminum lectione vitanda: & de commendatione paupertatis, si læta sit.

Ex his quæ mihi scribis, ex his quæ audio, bonam spem de te concipio: non discurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iactatio ista est. Primum argumen- E tum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari. Illud autem vide, ne ista lectio multorum autorum & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & in- *ἐντρέφεσθαι.* stabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui vbique est. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properãter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non conualescit planta, quæ sæpius transfertur: nihil tam vtile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum, librorum multitudo. Itaque cùm legere non

A non possis quantum habueris, sat est habere quãtum legas. Sed modò, inquis, hunc librum euoluere volo, modò illum. Fastidientis stomachi est, multa degustare: quæ vbi varia sunt & diuersa, † inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege, & si quãdo ad alios diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilij cõpara, nec minus aduersus cæteras pestes. Et cùm multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum. (Soleo enim & in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed tanquam explorator.) Honesta, inquit, res est, læta paupertas. Illa verò non est paupertas, si læta est. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues est: non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, aut fœneret, si alieno B imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit diuitiarum modus quæris? Primus, habere quod necesse est: proximus, quod sat est. Vale. al. coinquinant.

Epistola III. De modo eligendi & colendi amicum: & quòd tam vitium est omnibus credere, quam nulli: sicut vel semper inquietum esse, vel semper quiescere.

EPISTOLAS ad me preferendas tradidisti, vt scribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia non soleas nec ipse quidem hoc facere. Ita eâdem epistola illum dixisti amicum, & negasti. Itaq; sic priore illo verbo quasi publico vsus es, & sic illum amicum vocasti, quomodo omnes candidatos, bonos viros di-C cimus, quomodo obuios, si nomen non succurrit, dominos salutamus. Hoc abierit. Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantundem credis quantum tibi, vehementer erras, & non satis nosti vim veræ amicitiæ. Errat & ille, qui amicum in atrio quærit, in cõuiuio probat. Nullum habet maius malũ occupatus homo, & bonis suis obsessus, quàm quòd amicos sibi putat, quibus ipse non est. Tu verò omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti verò præposterè officia permiscent, qui contra præcepta Theophrasti, cum amauerint iudicant, & non amãt cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit: cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte, tam audacter cum illo loquere quàm tecum. Tu quidẽ ita viue, vt nihil tibi committas, nisi quod committere etiam inimico tuo possis: sed quia interueniunt quædam, quæ cõsuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitatio-D nes tuas misce. Fidelem si putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & illi ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo, quare verba coram amico meo retraham? Quid est, quare me coram illo non putem solum? Quidam quæ tantùm amicis committenda sunt, obuiis narrãt, & in quaslibet aures, quicquid illos vrit, exonerant: quidam rursus etiam charissimorum conscientiam reformidant, & si possent, ne sibi quidem credituri, interius premunt omne secretum. Neutrum faciẽdum est. Vtrumque enim vitium est, & omnibus credere, & nulli: sed alterum honestius dixerim vitium, alterum tutius. Sic vtrosque reprehẽdas, & eos qui semper inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, non est industria, sed exagitatæ mentis concursatio: & hęc non est quies, quæ motum omnem molestiã iudicat, sed dissolutio & languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mãdabitur: quidam adeò in latebras refugerunt, vt pu-E tent in turbido esse, quicquid in luce est. Inter se ista miscẽda sunt, & quiescenti agendum, & agenti quiescendum est. Cum rerum natura delibera: illa dicet tibi, se & diem fecisse & noctem. Vale. Toto pectore.

Epistola IIII. De emendando & componendo animum ad contemptum: quòd magnæ diuitiæ sunt, secundum naturam composita paupertas.

PERSEVERA vt cœpisti, & quantũ potes propera, quò diutius frui emẽdato animo & composito possis. Frueris quidem etiam dum cõponis, etiam dum emendas: alia tamen illa voluptas est, quæ percipitur ex cõtemplatione mentis ab omni labe puræ & splendidæ. Tenes vtique memoria, quantum senseris gaudium, cùm prætexta posita sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es. Maius expecta, cum puerilem animum deposuetis,

& te in virum philosophia transcripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed quod est A grauius, pueri litas remanet: & hoc quidem peius est, quòd autoritatem habemus senum, vitia puerorum: nec puerorum tantùm, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidãt: nos vtraque. Prospice modò, & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum metus afferunt. Nullum magnum malum, quod extremum est. Mors ad te venit: timenda erat, si tecum esse posset. Necesse est, aut non perueniat, aut pertranseat. Difficile est, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quàm ex friuolis causis cõtemnatur. Alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius se præcipitauit à tecto, ne dominum stomachantem diutius audiret: alius ne reduceretur è fuga, ferrum adegit in viscera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod efficit nimia formido? Nulli potest secura vita cõtingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat. Hoc quotidie meditare, vt possis æquo animo vitam relinquere: quam multi sic complectũtur B & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur in spinas & aspera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta miseri fluctuant: & viuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Nullius autem rei facilior amissio est, quàm quæ desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia quæ accidere possunt etiam potentissimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite pupillus & spado tulêre sententiam. De Crasso crudelis & insolens Parthus Caius Cæsar iussit Lepidum † Decio tribuno præbere ceruicem, ipse Chereæ præstitit. Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum † promiserit. Noli huic tranquillitati confidere: momento mare euertitur, eodem die vbi luserunt nauigia sorbentur. Cogita posse & latronem & hostem admouere iugulo tuo gladium, vt potestas maior absit. Nemo non seruus habet in C te vitæ necisque arbitrium. Ita dico, quisquis vitam suam cõtempsit, tuæ dominus est. Recognosce exemplum eorum, qui domesticis insidiis periérũt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores seruorum ira cecidisse, quàm regum. Quid ad te itaque, quàm potens sit quem times, cùm id propter quod times, nemo non possit? At si fortè in manus hostium incideris, victor te duci iubebit: eo nempe momento quo duceris. Quid te ipse decipis, & hoc nunc primùm, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es duceris. Hæc & huiusmodi versanda in animo sunt, si volumus illam vltimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epistolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit, & hoc quoque ex alienis hortulis sumptum est. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem illa naturæ, scis quos nobis terminos statuit. Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem sitimq; depellas, non D est necesse superbis assidere liminib. nec supercilium graue, & contumeliosam etiam humanitatem pati. Non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est, quod natura desiderat, & † expositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum est, quod sat est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est.

Animus, anima. — *al. Dextro.* — *al. permiserat.* — *al. appositũ.*

Epist. V. De vitanda hypocrisi,

QVOD pertinaciter studes, & omnibus omissis, hoc vnum agis, vt te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo: nec tantùm hortor, vt perseueres, sed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, sed cõspici cupiunt, facias aliqua, quæ E in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia sint. Asperum, incultum, & intonsum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi positum, & quicquid aliud ambitionem peruersa via sequitur, deuita. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiam si modestè tractetur, inuidiosum est. Quid si nos hominum cõsuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint, frons nostra populo conueniat. Non splendeat toga, nec sordeat quidem. Non habeamus argentum, in quo solidi auri celatura † descenderit: sed non putemus frugalitatis indicium auro argentóque caruisse. Id agamus, vt meliorem vitam sequamur quàm vulgus, non vt contrariam. Alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoq; efficimus, vt nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem & congregationem, à qua professionis dissimilitudo separabit. Videamus ne ista

al. dissederit.

A ista per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odiosa fiant. Nempe propositum nostrum est, secundum naturam viuere. Hoc cōtra naturam est, torquere corpus suum, & faciles odisse mūdicias, & squallorem appetere, & cibis non tātùm vilibus vti, sed tetris & horridis. Quemadmodum delicatas res desiderare, luxuriæ est: ita vsitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ est. Frugalitatem exigit philosophia, non pœnā. Potest autem esse non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos. Suspiciant omnes vitam nostram, † sed agnoscant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ cæteri? *al. c.* Nihil inter nos & illos intererit? Plurimùm. Dissimiles esse nos vulgo sciat, qui inspexerit propius, qui domum intrauerit, nos potius miretur quàm supellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic vtitur quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argēto vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi est, pati non posse
B diuitias. Sed vt huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud † Catonē nostrum *al. Hecatonem.* inueni cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. Desines, inquit, timere, si sperare desieris. Dices, quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est, mi Lucili: cùm videantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodū eadem cathena & custodem & militem copulat, sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedūt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. Vtrunq; pēdentis animi est, vtrūque futuri expectatione soliciti. Maxima autem vtriusque causa est, quòd non ad præsentia aptamur, sed cogitationes in lōginqua præmittimus. Itaque prouidentia maximum bonū conditionis humanæ in malum versa est. Feræ pericula quæ vident, fugiunt: cùm effugēre, securæ sunt. Nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona nostra nobis nocent. Timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantùm præsentibus miser est. Vale.

C

Epistola VI. De malo spei & timoris, & de efficacia exemplaris doctrinæ.

INTELLIGO, Lucili, non emendari me tātùm, sed transfigurari: nec hoc promitto iam aut spero, nihil in me superesse, quod mutandum sit. Quid ni multa habeam quæ debeant corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi, quòd vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibusdā ægris gratulatio fit, cum seipsos ægros esse senserunt. Cuperem itaque tecū cōmunicare tam subitā mei mutationem: tunc amicitiæ nostræ certiorē fiduciā habere cœpissem, illius veræ, quam non spes, non timor, non vtilitatis suę cura diuellit, illius, cū qua homines moriuntur, pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, sed amicitia caruerūt. Hoc non potest accidere, cùm animos
D in societatem honesta cupiendi par voluntas trahit. Quid ni non possit? Sciūt enim ipsos omnia habere communia, & quidem magis aduersa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi singulos dies videā. Mitte, inquis, & nobis ista, quæ tā efficacia expertus es. Ego verò cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere, vt doceam: nec me vlla res delectabit, licet eximia sit & salutaris, quā mihi vni sciturus sim. Si cum hac exceptione detur sapientia, vt illam inclusam teneam, nec enunciem, reiiciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, vt ad ipsa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viua vox & conuictus, quàm oratio *Viua vox.* proderit. In rem præsentem venias oportet. Primùm quia homines amplius oculis quàm auribus credunt: deinde quia longum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla.
E Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vitæ eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illum, † an ex formula sua viueret. Plato & Aristoteles, & *al. vt.* omnis in diuersum itura sapientium turba, plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, & Hermacum, & Polyænum, magnos viros non schola Epicuri, sed *De his Diogenes Laertius in vita Epicuri.* contubernium fecit. Nec in hoc te accerso tantùm, vt proficias, sed vt prosis. Plurimum enim alter alteri cōferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus esse mihi cœpi. Multū profecit, qui nunquā erit solus: scito hunc amicum omnibus esse. Vale.

Epistola VII. De fugiendo turbæ consortio.

QVID tibi vitandum præcipuè existimem, quæris? Turbam. Nondum illi te tutò com-

miseris. Ego certè confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli, refero. A
Aliquid ex eo quod cõposui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, rediit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vsqueadeò affecit, vt nunquã sine offensa proferãtur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo † inficiuntur. Inimica est multorũ conuersatio.
al. reficiuntur.
Nemo non aliquod nobis vitium aut † commodat, aut imprimit, aut nescientibus allinit.
al. cõmendat.
Vtique quo maior est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil verò est tam dãnosum bonis moribus, quàm in aliquo spectaculo desidere. Tũc enim per voluptatem facilius vitia surrepũt. Quid me existimas dicere? Auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior? imò verò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus spectans, & sales, & aliquid laxamẽti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Cõtrà est, quicquid antè pugnatum est, misericordia fuit. Nũc omissis nugis mera homicidia sunt, nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi, B
nunquam frustrà manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus & postulaticiis præferunt. Quid ni præferãt? non galea, non scuto repellitur ferrum. Quò munimenta? Quò artes? Omnia ista mortes meræ sunt. Manè leonibus & vrsis homines, meridie spectatoribus suis obiiciuntur. Interfectores interfectis iubentur obiici, & victorem in aliam detinẽt cædem: exitus pugnantium mors est: ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit? vt suspendatur. Occidit hominẽ: quia occidit, ille meruit, vt hoc pateretur: tu quid meruisti miser, vt hoc spectes? Occide, vre, verbera. Quare tam timidè incurrit in ferrum? quare parũ audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis agũtur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Intermissum est spectaculum: interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age, ne
Plagis, pro retibus.
hoc quidem intelligitis, mala exempla in eo redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quòd eum docetis esse crudelem, qui non potest discere. Subducẽdus populo C
est tener animus, & parum tenax recti. Facilè transitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset: adeò nemo nostrûm, qui maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu veniẽtiũ potest. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes, quamuis cãdido & simplici, rubiginem suã affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publicè factus est impetus? Necesse est aut imiteris, aut oderis. Vtrunque autem deuitãdum est: ne vel similis malis fias, quia multi sunt: neue inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in teipsum quantum potes: cum his versare, qui te meliorem facturi sunt. Illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò ista fiunt: & homines dum docent, discunt. D
Non est ergo quòd te gloria publicandi ingenij producat in medium, vt recitare istis velis, aut disputare: quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam † mentem. Nemo est
al. mercẽ.
qui intelligere possit. Aliquis, fortasse vnus aut alter incidet: & hic ipse formandus tibi erit, instituẽdúsque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, ista didici? non est quòd timeas, ne operam perdideris: tibi didicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim, cõmunicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregiè dicta circa eundem ferè sensum tria: ex quibus vnum hæc epistola in debitũ soluet, duo in antecessum accipe. Democritus ait: Vnus mihi pro populo est, & populus pro vno. Bene & ille quisquis fuit (ambigitur enim de autore) cùm quæreretur ab illo, quò tanta diligentia artis spectaret ad paucissimos peruenturæ: Satis sunt, inquit, mihi pauci, satis est vnus, satis est nullus. Egregiè hoc tertiũ. Epicurus cùm vni ex cõsortibus studiorum suorum scriberet: Hæc, inquit, ego nõ multis, sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus. Ista, mi Lucili, condenda in animum sunt, vt cõtemnas E
voluptatem, ex plurium assensione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi? Si is es quem multi intelligunt, introrsus bona tua spectent. Vale.

Epistola VIII. De indulgentia corporis proprij, & turba hominum: & quòd bona fortunæ sunt fugienda philosophanti, conscientia sua contento: propter veram libertatem acquirendam ex seruitute animi impendenda philosophia, discenda & operanda.

Tv me, inquis, vitare turbam iubes, secedere, & conscientia esse contentum: vbi illa præcepta vestra, quæ imperant in actu mori? Quod ego tibi videor interim suadere, in hoc

me

A me recōdidi, & fores clausi, vt prodesse pluribus possem. Nullus mihi per ocium dies exit; partem noctium studiis vēdico: non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentésque in opere detineo. Secessi non tantùm ab hominibus, sed etiam à rebus, & primùm à rebus meis. Posterorum negocium ago: illis aliqua quæ possint prodesse, cōscribo: salutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compositiones literis mando, esse illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ etiam si persanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter quod serò cognoui, & lassus errando, aliis monstro. Clamo, Vitate quæcunque vulgo placent, quæ casus attribuit: ad omne fortuitum bonum, suspiciosi pauidique subsistite. Et fera, & piscis spe aliqua oblectāte decipitur. Munera ista fortunæ putatis? insidiæ sunt. Quisquis nostrûm tutam agere vitam volet, quātum plurimùm potest, ista viscata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, quod habere nos

B putamus, † hæremus. In præcipitia cursus iste deducit. Huius eminentis vitæ exitus cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, cùm cœperit transuersos agere felicitas. Aut rectis saltem, aut remet fruere. Qui hoc faciunt, non euertit fortuna, sed cernuat & allidit. Hanc ergo sanam & salubrem formam vitæ teneto, vt corpori tantum indulgeas, quātum bonæ valetudini satis est. Durius tractandum est, ne animo malè pareat: cibus famen sedet, potio sitim extinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corpori. Hanc vtrum cespes † erexerit, an varius lapis gētis alienæ, nihil interest. Scitote hominem tam bene culmo quàm auro tegi. Cōtemne omnia, quæ superuacuus labor velut ornamētum ad decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, non videor tibi plus prodesse, quàm cùm ad vadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti annulum imprime-

C rem, aut in senatu candidato vocem & manum commodarem. Mihi crede, qui nihil vel minora agere videntur, maiora agunt, humana diuináque simul tractant. Sed iam finis faciendus est, & aliquid, vt institui, pro hac epistola dependēdum, id de meo non fiet, adhuc Epicurum † compilamus, cuius hāc vocem hodierno die legi: Philosophiæ seruias oportet, vt tibi contingat vera libertas, non differatur in diem. Qui se illi subiecit & tradidit, statim circūagitur: hoc enim ipsum philosophiæ seruire, libertas est. Potest fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quàm nostrorum? quid est tamen, quare tu istas Epicuri voces putes esse non publicas? Quàm multi poetæ dicūt, quæ à philosophis aut dicenda, aut dicta sunt? Non attingam Tragicos aut togatas nostras. Habent enim hæ quoque aliquid seueritatis, & sunt inter comœdias & tragœdias mediæ. Quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet, quàm multa Publij, nō excalcea-

D tis, sed cothurnatis dicenda sunt? Vnum eius versum qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc partem quæ modò fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostro habenda:

Alienum est omne quicquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paulò melius, sed astrictius, memini:

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum à te non præteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri potest.

Hoc non imputo in solutum, de tuo tibi. Vale.

al. habemur.

al. extruxerit.

al. compilamus.

Epistola IX. Quòd sapiens seipso contentus est ad beatè viuendum, non ad viuendum simpliciter.

E AN meritò reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicunt sapientem seipso esse cōtentum, & ꝑpter hoc amico non indigere, desideras scire. Hoc obiicitur Stilboni ab Epicuro, & his quibus summum bonum visum est animus impatiēs. In ambiguitatem incidendum est, si exprimere ἀπάθειαν vno verbo citò voluerimus, & impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei quod significare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui respuat, omnis mali sensum, accipietur is qui nullum possit ferre malum. Vide ergo, num satius sit, aut inuulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam positum. Hoc inter nos & illos interest. Noster sapiens vincit quidem incommodum omne, sed sentit: illorum nec sentit quidem. Illud nobis cum illis commune est, sapientem seipso esse contentum: sed tamen amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamuis sibiipse sufficiat. Vide quàm sit se contentus, aliquando sui parte con-

ἀπάθεια.

tentus est, si illi manum aut morbus, aut hostis inciderit. Si quis oculum casus excusserit, A
Imminuto. reliquiæ illi suæ satisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quàm in-
al. Sed quæ sibi desunt, num desiderat? Non deesse mauult. tegro fuit. † Quæ sibi desunt num desiderat, sed non deesse mauult. Ita sapiens se contentus est, non vt velit esse sine amico, sed vt possit: & hoc quod dico possit, tale est, amissum æquo animo fert: sine amico quidem nunquam erit, in sua potestate habet, quàm citò reparet. Quomodo si perdiderit Phidias statuam, protinus alteram faciet. Sic hic faciẽdarum amicitiarum artifex, substituet & alium in locum amissi. Quæris quomodo amicum citò facturus sis? dicam, si illud mihi tecum conuenerit, vt statim tibi soluam quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, paria faciamus. Hecaton ait: Ego tibi mõstrabo amatorium, sine medicamẽto, sine herba, sine vllius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. Habes autem non tantùm amicitiæ vsum veteris, & certè magnã voluptatem, sed etiã initium & comparationem nouæ. Quod interest inter metentem agricolam, & ferentem, hoc inter eum B
qui parauit amicum, & qui parat. Attalus philosophus dicere solebat, Iucundius esse amicum facere quàm habere: quomodo artifici iucundius est pingere, quàm pinxisse. Illa in opere suo occupata solicitudo, ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione. Non æquè delectatur qui ab opere perfecto remouit manum. Iam fructu artis suæ fruitur, ipsa fruebatur arte cùm pingeret. Fructuosior est adolescentia liberorũ, sed infantia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam si cõtentus est se, tamen habere amicum vult: si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiã, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, vt habeat qui sibi ægro assideat, succurrat in vinculis conjecto vel inopi: sed vt habeat aliquem, cui ipse ægro assideat, quem ipse circũuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat: quemadmodum cœpit, sic desinet. Parauit amicum aduersus vincula laturum opem: cùm C
primùm crepuerit cathena, discedet. Hæ sunt amicitiæ, quas temporarias populus appellat. Qui causa vtilitatis assumptus est, tamdiu placebit, quãdiu vtilis fuerit. Certè florentes, amicorum turba circumsedet: circa euersos ingens solitudo est: & inde amici fugiunt, vbi probantur: hæc re ista tot nefaria exempla sunt aliorum metu relinquentium, aliorũ metu prodentium. Necesse est vt initia inter se, & exitus congruant. Qui amicus esse cœpit, quia expedit, placebit ei aliquod precium cõtra amicitiam, si vllum in illa placet precium præter ipsam. In quid igitur amicum paro? Vt habeam pro quo mori possim, vt habeam quem in exilium sequar, cuius me morti opponam & impendam. Ista quam tu describis negotiatio est, non amicitia, quæ ad commodũ accedit, quæ quid consecutura sit, spectat. Non dubiè habet aliquid simile amicitiæ, affectus amantium. Possis dicere illam esse insanam amicitiam. Nunquid ergo quisquam amat lucri causa? nunquid ambitionis aut gloriæ? D
Ipse per se amor omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formæ, non sine spe mutuæ charitatis accendit. Quid ergo? ex honestiori causa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nũc de hoc, an amicitia propter se, an propter aliud sit expetenda: nam si propter seipsam expetenda est, potest ad illam accedere, qui seipso contentus est. Quomodo ergo ad illam accedit? Quomodo ad rem pulcherrimam non lucro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maiestatem suam, qui illam parat ad bonos casus. Se contentus est sapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur. Sapien-
Intra cutẽ. tem vndique submouent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum est autem, quid & quatenus vox ista promittat: Se contentus est sapiens ad beatè viuendum, non ad viuendũ. Ad hoc enim multis illi rebus opus est, ad illud tantùm animo sano, & erecto, & despiciente fortunam. Volo tibi Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse. Contrà: Stulto nulla re opus est, nulla E
enim re scit vti, sed omnib. eget. Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vsum necessariis opus est, sed eget nulla re: egere enim necessitatis est. Nihil autem necesse sapienti est. Ergo quamuis seipso contentus sit, amicis illi opus est: hos cupit habere quàm plurimos, non vt beatè viuat: viuet enim etiam sine amicis beatè. Summum bonum extrinsecus instrumenta non quærit, domi colitur, ex se totum est: incipit fortunæ esse subiectum, si quem partem sui foris quærit. Qualis tamen futura est vita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in desertum littus eiectus? qualis est Iouis cum resoluto mundo, & diis in vnum confusis, paulisper cessante natura acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus: tale quiddam sapiens facit. In se reconditur, secum est:

quamdiu

A quandiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: & ducit vxorem, se contentus: & liberos tollit, se contentus: & tamen non viuet, si fuerit sine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla vtilitas sua, sed naturalis irritatio. Nam vt aliarũ nobis rerũ innata dulcedo est, sic amicitiæ. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cùm sit amicorum amãtissimus, cùm illos sibi comparet, sæpe præferat, omne intra se bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa vxore, cùm ex incendio publico solus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbiũ Poliorcetes fuit, nunquid perdidisset: Omnia, inquit, bona mea mecum sunt. Ecce vir fortis ac strenuus, ipsam hostis sui victo- πολιορκητὴς, vrbium obsessor.
B riam vicit. Nihil, inquit, perdidi: dubitare illum coegit, an vicisset. Omnia mea mecum sunt. Iustitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes, sine noxa corporum transeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæsus & indemnis euasit? Vides quanto facilius sit totam gentem, quàm vnum virum vincere. Hæc vox illi est cõmunis cum Stoico, æquè & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim ipso cõtentus est, hoc felicitatem suam fine designat. Ne existimes nos solos generosa verba iactare, & ipse Stilponis obiurgator Epicurus, similem illi vocem emisit, quam tu boni consule: etiam hunc diẽ iam expunxi. Si cui, inquit, sua bona non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est. Vel si hoc modo tibi melius enũciari videtur: idenim agendum, vt non verbis seruiamus, sed sensibus: Miser est, qui se non beatissimum iudicat,
C licet imperet mundo. Vt scias autem hos sensus communes esse, natura scilicet dictante, apud poetam comicum inuenies:

Non est beatus, esse se qui non putat.

Quid enim refert qualis status tuus sit, si tibi videtur malus? Quid ergo, inquis, si beatum se dixerit ille turpiter diues, & ille multorum dominus, sed plurium seruus, beatus sua sententia fiet? Nõ quid dicat: sed quid sentiat, refert: nec quid vno die sentiet, sed quid assiduè. Non est autem quòd verearis, ne ad indignũ res tanta perueniat. Nisi sapienti sua non placent: omnis stultitia laborat fastidio sui. Vale.

D *Epistola X. De solitudine vitanda † imprudentibus: & de sinceritate orandi Deum.* al. prudentib.

Sic est, non muto sentẽtiam: fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quò iudicium meũ abeat. Audeo te tibi credere. Crates, vt aiunt, huius ipsius Stilponis auditor, cuius mentionem priori epistola feci, cùm vidisset adolescentulum secretò ambulantem, interrogauit, quid illic solus faceret. Mecum, inquit, loquor, cui Crates: Caue, inquit, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentémque custodire solemus, ne solitudine malè vtatur. Nemo est ex imprudentib. qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant: tunc aut aliis, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat, † exponit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam instigat. Denique, quod vnum solitudo habet commodum, nihil forte, expromit.
E vlli committere, non timere iudicem, periit stulto. Ipse se prodit. Vide itaque quid de te sperem, imò quid spondeam mihi: spes enim incerti boni nomen est. Non inuenio cũ quo te malim esse, quàm tecum. Repeto memoria, quàm magno animo quædam verba proieceris, quàm roboris plena. Gratulatus sum protinus mihi, & dixi: Non à summis labris ista venerunt, habent hæ voces fundamentum: iste homo non est vnus è populo, ad salutem spectat. Sic loquere, sic viue. Vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis gratiam facias, alia de integro suscipe: roga bonam mẽtem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu ista vota sæpe facias? Audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munusculo epistolam mittam, verum est, quod apud Athenodorum inueni: Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutũ, cùm eò perueneris, vt nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palàm. Nunc enim quanta de- ἐκ τῶν πολλῶν.

mentia est hominum. Turpissima vota diis insusurrant: si quis admouerit aurem, conticescent: & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit: Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant. Vale. A

Epistola X I. De inuincibilis verecundiæ qualitate, & de imaginaria boni viri præsentia.

LOCVTVS est mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantũ esset animi, quantum ingenij, quantum iam etiam profectus, sermo ptimus ostendit. Dedit enim nobis gustum ad quem respondebit: non enim ex præparato locutus est, sed subitò deprehẽnsus. Vbi se colligebat, verecundiam, bonum in adolescente signum, vix potuit excutere: adeò illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiam cùm se confirmauerit, & omnibus vitiis exuerit, sapientem quoque sequetur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quicquid infixum & ingenitum est, lenitur arte, non vincitur. Quibusdam etiam constantissimis in conspectu populi sudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æstuantibus solet: quibusdam tremunt genua dicturis: quorundam dẽtes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec disciplina, nec vsus vnquam excutit, sed natura vim suam exercet, & illos vitij sui etiam robustissimos admouet. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoque viris, subitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris est, & tenera frons: nihilo minus veteranos & senes tangit. Quidam nunquam magis quàm cùm erubuerint, timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint. Sylla tunc erat violentissimus, cùm faciem eius sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquam non coram pluribus erubuit, vtique & in concionibus. Fabianum cùm in senatũ testis esset inductus, erubuisse memini: & hîc mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed à nouitate rei: quæ inexercitatos & si non concutit, mouet naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni sanguinis sunt, ita quidam incitati & mobilis, & citò in os prodeuntis. Hæc vt dixi, nulla sapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam sub imperio, si omnia eraderet vitia. Quæcunque attribuit conditio nascendi, & corporis temperatura, cùm multum se diùque animus composuerit, hærebunt. Nihil horum vitari potest, non magis quàm accersi. Artifices scenici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationẽ exprimunt, qui tristitiam repræsentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiiciunt enim vultum, verba submittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt, nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus hæc sapientia promittit, nihil proficit: sui iuris sunt, iniussa veniunt, iniussa discedunt. Iam clausulam epistola poscit. Accipe, & quidem vtilem & salutarem, quam te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquam illo spectante viuamus, & omnia tãquam illo vidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit, custodem nobis & pædagogum dedit: nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius autoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non actus tantùm, sed etiam cogitatus emendat. O felicem, qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet. Qui sic aliquem vereri potest, citò erit verendus. Elige itaque Catonem: si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum Lælium, elige eum cuius tibi placuit & vita, & oratio, & ipsius animum ante te ferens & vultus, illum semper tibi ostende, vel custodem, vel exemplum. Opus est, inquam, aliquo, ad quem mores nostri se ipsi erigant. Nisi ad regulam, praua non corriges. Vale. B C D E

Epistola X I I. De bono senectutis, & commendatione seu excusatione ipsius: & quòd in necessitate viuere nulla necessitas est.

QVOCVNQVE me verto, argumẽta senectutis meæ video. Veneram in suburbanum meum, & querebar de impensis ædificij dilabentis. Ait villicus, non esse negligentiæ suæ vitium, omnia se facere, sed villam veterem esse. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum est, si tam putrida sunt ætatis meæ saxa? Iratus illi proximam occasionẽ stomachandi

A machandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi, nullas habent frōdes, quàm nodosi sunt, & tetorridi rami, quàm tristes & squallidi trunci. Hoc non accideret, si quis has circumfoderet, si irrigaret: Iurat per genium meū, se omnia facere, in nulla cessare curam suam, sed illas vetulas esse, quod inter nos sit. Ego illas posueram, ego illarum primum videram folium. Conuersus ad ianuā: Quis est, inquam, iste decrepitus, & meritò ad ostium admotus? foras enim spectat. Vnde istum nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoscis me? inquit. Ego sum Felicio, cui solebas † sigillaria afferre: ego sum Philosti villici filius, deliciolum tuum. † Perfectè, inquam, iste delirat vetulus, etiam deliciolum meum factus est. Prorsus potest fieri, dentes illi cùm maximè cadunt. Debeo hoc suburbano meo, quòd mihi senectus mea, quocunque auerteram, apparuit. Complectamur illam, & amemus. Plena est voluptatis, si illa scias vti: gratissima sunt poma, *al. sigillaria.* *al. Profectò*

B cùm fugiunt. Pueritiæ maximus in exitu decor est: deditos vino potatio extrema delectat: illa quæ mergit, quæ ebrietati summam manum imponit. Quod in se iucundissimum hominis voluptas habet, in finem sui differt: iucundissima est ætas deuexa iam, non tā præceps: & illam quoque in extrema tegula stantem, iudico habere suas voluptates: aut hoc ipsum succedit in locum voluptatum, nullis egere. Quàm dulce est, cupiditates fugasse ac reliquisse. Molestum est, inquis, mortem ante oculos habere. Primùm ista tam iuueni ante oculos debet esse, quàm seni. Non enim citamur ex censu. Deinde nemo tam senex est, † vt non improbè vnum diem speret. Vnus autem dies gradus est vitæ: tota ætas partibus constat, & orbes habet circumductos maiores minoribus. Est aliquis, qui omnes complectatur & cingat, hic pertinet à natali ad diem extremum. Est alter, qui annos adolescētiæ, excludit. Est qui totam pueritiam ambitu suo astringit. Est deinde † ipse annus, in se om- *summam manum imponit.* *al. vt improbè sine, non.* *al. per se.*

C nia cotinens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Mensis arctiore præcingitur † cingulo, angustissimum habet dies gyrum: sed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occasum. Ideo Heraclitus, cui cognomen Scotinō fecit orationis obscuritas: Vnus inquit, dies par omni est. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem esse horis: nec mentitur. Nam si dies tempus est vigintiquatuor horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse: quia nox habet quod dies perdidit. Alius ait, parem esse vnum diem omnibus similitudine: nihil enim habet longissimi temporis spatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices. Planeta facit ista, non aliâs contractior, aliâs productior dies. Itaque sic ordinandus est dies omnis, tanquam cogat agmen, & consummet atque expleat vitam. Pacuuius qui Syriam vsu suam fecit, cùm vino & illis funereis epulis se sepelisset, quasi sibi parētauerit, sic in cubiculum ferebatur à cœna, vt inter † plausus ex- *al. circulo.* *Sic Cicero. de Finibus lib. 2.* *Vt Heraclitus, cognomento qui σκοτεινὸς perhibetur.*

D oletorū hoc ad symphoniā caneretur: βεβίωκε βεβίωκε nullo non se die extulit. Hoc quod ille ex mala cōnscientia faciebat, nos † in bona faciamus, & in summum ituri, læti, hilarésque dicamus: *al. planctu* *al. ex.*

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.

CRASTINVM si adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est, & securus sui possessor, qui crastinū sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum surgit. Sed iam debeo epistolam cludere. Sic, inquis, sine vllo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid secum feret. quate aliqnid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? Malum est in necessitate viuere. sed in necessitate viuere, necessitas nulla est. Quid ni † nulla sit? patent vndique ad libertatem viæ multæ, bre- *al. nulla si patent.*

E ues, faciles? Agamus Deo gratias, quòd nemo in vita teneti potest. Calcare ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit: quid tibi cum alieno? Quod verum est, meum est. Perseuerabo Epicurum tibi ingerere: vt isti qui in verba iurant, nec quid dicatur æstimant, sed à quo, sciant, quæ optima sunt esse communia. Vale.

IN EPISTOLARVM LIB. I.

Eripiuntur.] *Eripiuntur, quæ vi tolluntur: subducuntur, quæ clàm. Pro eripiuntur, quidam codices habebant, surripiuntur.* *Epist. 1.*

Quod mortem prospicimus.] *Prospicimus ventura, & quæ procul absunt. At mors iam magna ex parte à tergo est. Aliquis non intelligens argutiam, addidit, non prospicimus.*

Ex qua expellitur quicunque vult.] *Argutius est, quod habebat codex vetustus, ex qua expellit*

quemcunque vult. Natura misit in hanc possessionem, sed hac lege, vt sit exeundum quandocunque vult ipsa. A

EPIST. 5. A qua professione nos dissimilitudo separabit.] *Non dubium quin legendum sit, professionis dissimilitudo: A qua congregatione, dissimilitudo professionis separabit. Vult enim nos intus habere philosophiam, non profiteri. Quod hîc præcepit de philosophus,*

Sed non agnoscant.] *Argutius est quod habebat codex vetustus, sed agnoscant. Suspicimus etiam aliena, sed agnoscimus nostra, quæ & ipsi præstare queamus.*

EPIST. 7. Ordinariis partibus.] *Quidam habebant, patribus, paribus legendum arbitror. Loquitur de parib. gladiatorum. Hæc autem verba, vt in expeditione, videntur adiecta ab enarratore quopiam.*

EPIST. 8. Quod habere non putamus, hæremus.] *Pro habere, quidam habebant, abire sed mendose. Seneca allusit ad Grecas voces: ἔχομεν, est habemus: ἐχόμεθα hæremus.*

PINCIANI IN I. LIBRVM EPISTOLARVM. B

EPIST. 1. Quòd mortem prospicimus.] *Codices nonnulli, quòd mortem procul esse cõiicimus.*

Ex qua expellit quemcunque vult.] *Prior æditio, ex qua expellitur quicunque vult: Exemplar Scholasticum ex qua nemo expellitur, nisi quicunque vult.*

EPIST. 2. Bene compositæ mentis.] *Verbum, bene, non habetur in eadem.*

Quæ vbi varia sunt & diuersa, coinquinant.] *Eadem, inquinant, agnoscit: non, coinquinant.*

Et si quando ad alios diuerti libuerit.] *Diuertere, non diuerti, exemplar Scholasticum. Exẽplar Pincianum, & pleraque alia, transire.*

EPIST. 7 Omnia ista mortes meræ sunt.] *Lego ex eadem: Omnia ista mortis moræ sunt.*

Interfectores interfectis iubentur obiici.] *Exemplar Scholasticum interfecturis habet, nõ interfectis.* C

EPIST. 9. Vno verbo citò voluerimus.] *Verbum, citò, aduentitium existimo: & vel expungendum ex contextu, vel in locum eius substituendum, scito, aut scite.*

Et erit in minuto corpore & amputato tam lætus, quàm in integro fuit.] *Quædam exẽmplaria, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus animus, quàm integro fuit. Alia sic, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quàm quum integer fuit.*

Habes autem non tantùm amicitiæ vsum veteris & certè magnam voluptatem, sed etiam initium & comparationem nouæ.] *Castigo partim ex vetere lectione, partim ex coniectura: Habes autem non tantùm vsu amicitiæ veteris & certæ magnam voluptatem, sed etiam initio & comparatione nouæ.*

Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit.] *Quædam exemplaria, & propter hoc amicitiam init. Illud noscendum, in nonnullis exemplarib. hæc verba initium præbere epistolæ à superiore distinctæ, cuius lemma est: Quomodo aliquis sibi amicum faciat, & quòd nisi sapientia sua non sufficiunt siue placent.* D

Qui causa vtilitatis assumptus est.] *Scribe, Quæ causa vtilitatis assumpta est: ex vetere lectione, vt referatur ad amicitiam.*

Et dicet quod Stilbon ille dixit.] *Lege Stilpon, per p, non per b: ex Suida, Diogene, & reliquis.*

EPIST. 10. De solitudine vitanda prudentibus.] *Scribe imprudentib. non prudentibus: ex vetere lectione: quam scripturam confirmant verba sequentis epistolæ: Nemo est ex imprudentibus, qui relinqui sibi debeat.*

EPIST. 12. Quod inter nos fit.] *Scribendum puto, quid interim nobis sit? vt mox antè, Quid mihi futurum est. Nam vetus omnis lectio habet. Quid inter nos sit? & paulo pòst, primus, legendum: non primum.*

Ego sum Philosti villici filius.] *Exemplaria quædam Philositi legunt. Alia, Philosoti. Mallem legeres Philisti: quod Græcam magis refert indolem.* E

Planeta facit ista, non aliâs contractior, non aliâs productior dies.] *Exemplaria quædam, Plura, habent: non, Planeta: Alia, pluralitas. Verbum autem, Dies, in cunctis desideratur.*

Et illis funereis epulis se sepelisset, & quasi sibi parentauerit.] *Vetus lectio breuior, & illis funebribus epulis sibi parentauerit. reliqua superuacanea sunt.*

Quid ni nulla? si patent vndique ad libertatem viæ.] *Scribe, Quid ni nulla sit? Patent vndique ad libertatem viæ. ex eadem.*

A # LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER II.

Epistola XIII. De vtilitate exercitationis contra aduersa: de remediis contra mala fortuita: & quòd stulticia semper incipit viuere.

MVLTVM tibi esse animi scio. nam etiam antequam instruerem te præce-
ptis salutarib. & dura vincentibus, satis aduersus fortunã placebas tibi, &
multo magis postquã cum illa conseruisti manũ, viresq; expertus es tuas:
quæ nunquam certam dare fiduciam sui possunt, nisi cùm multæ difficul-
B tates hinc & illinc apparuerint, aliquando verò & propius accesserint. Sic
verus ille animus, & in alienũ non venturus arbitrium probatur. Hæc eius
obrussa est. Non potest athleta magnos spiritus ad certamen adferre, qui nunquã suggilla- *obrussa.*
tus est. Ille qui fudit sanguinẽ suũ, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplanta-
tus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animũ proiectus, qui quoties cecidit con-
tumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo vt similitudinem istam
prosequar, sæpe iam fortuna supra te fuit: nec tamẽ tradidisti te, sed subsiliisti, & acrior con-
stitisti. Multum enim adiicit sibi virtus lacessita. Tamen si tibi videtur, accipe à me auxilia,
quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quæ nos terrẽt, quàm quæ premunt: & sæpius o-
pinione quàm re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos
C enim dicimus omnia ista quæ gemitus mugitusq; exprimunt, leuia esse & contemnenda.
Omittamus hæc magna verba, sed, dij boni, vera. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tem-
pus: cùm illa quæ velut imminentia expauisti, fortasse nunquam ventura sint, certè nõdum
venerunt. Quædam enim nos magis torquent quàm debeant: quædã antè torquent quàm
debeant: quædam torquent cùm omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingi-
mus, aut † præcipimus. Primùm illud, quia res in cõtrouersia est, & litem contestatam ha- *id est, occupamus.*
bemus, in præsentia differatur. Quod † ego leue dixero, tu grauissimũ esse contendes. Scio
alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea videbimus, vtrum ista suis vi- *al. ergo.*
ribus valeant, an imbecillitate nostra. Illud præsta mihi, vt quoties circumsteterint, qui ti-
bi te miserum esse persuadeant, non quid audias, sed quid sentias cogites, & cum patientia
tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optimè nosti: Quid est, quare isti me complo-
rent? quid est quòd trepident, quòd contagium quoq; mei timeant, quasi transilire calami-
D tas possit? Est aliquid istic mali: an res ista magis infamis est quàm mala? Ipse te interroga:
Nunquid sine causa crucior, & mœreo, & quod non est, malũ facio? Quomodo, inquis, in-
telligam, si vana sint, an vera, quibus angor? Accipe huius rei regulã. Aut præsentibus tor-
quemur, aut futuris, aut vtrisque. De præsentibus facile est iudicium: si corpus tuũ liberum
est, sanum est, nec vllus ex iniuria dolor est, videbimus quid futurũ est, hodie nihil negocij
habet. At enim futurũ est. Primùm dispice, an certa argumenta sint venturi mali. Plerunq;
enim suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellum solet fama: mul-
tò autem magis singulos conficit. Ita est, mi Lucili, citò accedimus opinioni: non coargui-
mus illa, quæ non in metũ adducunt: nec excutimus, sed trepidamus: & sic vertimus terga,
quemadmodũ illi, quos puluis motus fuga pecorum, exuit castris, aut quos aliqua fabula
sine autore sparsa conterruit. Nescio quomodo magis vana perturbãt. vera enim modum
E suum habent. quicquid ex incerto venit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur.
Nulli itaq; tam perniciosi, tam irreuocabiles, quàm † lymphatici metus sunt. Cæteri enim *fortè, panici.*
sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaque rem diligenter. Verisimile est, aliquid
futurum mali. Non statim verũ est. Quàm multa non expectata venerũt, quàm multa ex-
pectata nusquam cõparuerunt. Etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? Satis
citò † dolebit cùm venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Mul- *al. dolebis.*
ta interuenient, quibus vicinũ periculũ vel propè admotum, aut subsistat, aut desinat, aut in
alienum caput trãseat. Incendium ad fugã patuit, quosdã molliter ruina deposuit, aliquan-
do gladius ab ipsa ceruice reuocatus est, aliquis carnifici suo superstes fuit. Habet etiã ma-
la fortuna leuitatẽ: fortasse erit, fortasse nõ erit: interim nõ est, meliora propone. Nonnun-
quã nullis apparẽtibus signis, quæ mali aliquid prænũcient, animus sibi falsas imagines fin-
git, aut verbũ aliquod dubiæ significationis detorquet in peius, aut maiorem sibi offensam

proponit alicuius quàm est, & cogitat non quantum iratus ille sit, sed quantum liceat irato. Nulla autem caussa vitæ est, nullus miseriarum modus, si timetur quantum potest. Hic prudentia prosit, hic robore animi: euidentem quoque metum respue. Si minus, vitio vitium repelle, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his quæ timentur, vt non certius sit, & formidata subsidere, & sperata decipere. Ergo & spem ac metũ examina: & quoties incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis: si plures habebit sententias metus, nihilominus in hãc partem potius inclina, & perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo volue, maiorem partem mortalium cùm † illi nec sit quicquam mali, nec pro certo futurum sit, æstuare ac discurrere. Nemo enim resistit sibi cùm cœperit impelli, nec timorem suum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor est, aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expauescimus dubia pro certis, non seruamus modum rerum, statim in timorem venit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, & tam leuibus te remediis refocillare. B
Alius dicat, Fortasse hoc non veniet: tu dic, Quid porrò si veniet? Videbimus vtrum vee-niet: fortasse pro me veniet: & mors ista vitam honestabit. Cicuta magnum Socratem † fecit. Catoni gladium assertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cùm tibi admonitione magis quàm exhortatione opus sit. Non in diuersum te à natura tua ducimus, natus es ad ista, quæ dicimus. Eo magis bonum tuum auge & exorna. Sed iam finem epistolæ faciam, si illi signum suum impressero: id est, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. Inter cætera mala, hoc quoque habet stulticia, semper incipit viuere. Considera quid vox ista significet, Lucili virorum optime: & intelliges quàm fœda sit hominum leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas spes etiam in exitu inchoantium. Circunspice tecum singulos: occurrent tibi senes, qui se † quàm maximè ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negociãdum parent. Quid est autem turpius, quàm senex viuere incipiens? Non adiicerem autorem huic voci, nisi esset secretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permisi. Vale. C

al. illic. *al. cõfecit.* *al. tunc.*

Epistola XIIII. Vt non seruiatur corpori: & qualiter vitanda sit nocitura potentia: & quòd is maximè diuitiis fruitur, qui non indiget diuitiis.

FATEOR insitam esse nobis corporis nostri charitatem. Fateor nos huius gerere tutelam: non nego indulgendum illi, seruiendum nego. Multis enim seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus viuere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honestum ei vile est, cui corpus nimis charum est. Agatur eius diligentissimè cura: ita tamen, vt cùm exiget ratio, cùm dignitas, cùm fides, mittẽdum in ignem sit. Nihilominus, quantum possumus, euitemus incommoda quæque, non tantùm pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timenda depelli: quorum tria, ni fallor, genera sunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex aliena potentia impendet. Magno enim strepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, silentio subeunt, nec oculis nec auribus quicquam terroris incutiunt. Ingens alterius mali pompa est, ferrum circa se & ignes habet, & catenas & turbam † ferarum, quam in viscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & vncum, & adactum per medium hominẽ, qui per os emergat stipitem, & distracta in diuersum actis curribus membra, illam tunicam, alimentis ignium & illitam & intextam, quicquid aliud præter hæc, commenta sæuitia est. Non est itaque mirum, si maximus huius rei timor est, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis est. Nam quemadmodum plus agit tortor, quò plura instrumenta doloris exposuit (specie enim vincuntur, qui patientia restitissent:) ita ex his, quæ animos nostros subigunt & domant, plus proficiũt, quæ habent quod ostendant. Illæ pestes non minus graues sunt, famem dico & sitim, & præcordiorum suppurationes, & febrem viscera ipsa torrentem: sed latent. Nihil habent quod intentent, quod præferant. Hæc vt magna bella, aspectu paratúque vicerunt. Demus itaque operam, abstineamus offensis. Interdum populus est, quem timere debeamus: interdum, si ea ciuitatis disciplina est, vt plurima per senatum transigantur, gratiosi timeantur in eo viri: interdum

al. ferarum.

A dum ſinguli,quibus poteſtas populi & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere,
operoſum eſt:ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens nunquam potenrium iras pro-
uocabit:imò declinabit,non aliter quàm in nauigando procellam.Cùm peteres Siciliam,
traiecisti fretum:temerarius gubernator contempſit auſtri minas. Ille eſt enim, qui Sicu-
lum pelagus exaſperet,& in vertices cogat.Non ſiniſtrum petit littus, ſed id, quo propior
Charybdis maria conuoluit. At ille cautior,peritos locorum rogat, quis æſtus ſit, quæ ſi-
gna dent nubes, & longè ab illa regione verticibus infami cur ſum tener. Idem facit ſa-
piens:nocituram potentiam vitat,hoc primùm cauens,ne vitare videatur. Pars enim ſecu-
ritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo eam † petere. Non eſt noſtræ profeſſionis;vulgi fauo-
res appetere: quia quę quis fugit,damnat. Circumſpiciendum nobis eſt ergo,quomodo à
vulgo tuti eſſe poſſimus. Primùm nihil inde concupiſcamus,vnde rixa eſt inter competi-
B tores:deinde nihil habeamus,quod cũ magno emolumento inſidiantis eripi poſſit.Quàm
minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum
venit, aut admodum pauci: plures computant quàm oderint. Nudum latro tranſmittit:
etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Tria deinde ex præcepto veteri præſtanda ſunt, vt vi-
tentur: Odium,inuidia,contemptus. Quomodo hoc fiat,ſapientia ſola monſtrabit. Diffi-
cile enim temperamentum eſt, verendúmque, ne in contemptum non inuidia & timor
transferant: ne dum calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cau-
ſas,timeri poſſe. Vndique nos reducamus,non minus contemni quàm ſuſpici nocet. Ad
philoſophiam ergo confugiendum eſt. Hæ literæ non dico apud bonos,ſed apud medio-
criter malos,inſularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcunque alia populum
mouent,aduerſarium habent:hæc quieta, & ſui negocij, contemni non poteſt, cui ab o-
C mnibus artibus,etiam apud peſſimos honor eſt. Nunquam in tantum conualeſcit nequi-
tia,nunquam ſic contra virtutes coniurabitur,vt non philoſophię nomen venerabile & ſa-
crum maneat. Cæterùm philoſophia ipſa tranquillè modeſtéque tractanda eſt. Quid er-
go,inquis? Videtur tibi M. Cato modeſtè philoſophari, qui bellum ciuile ſententia ſua
reprimit,qui furentium principum armis,medius interuenit, qui aliis Pompeium offen-
dentibus,aliis Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare,an illo tempore ca-
peſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate:
olim peſſundata eſt. Quæritur,vtrum Cæſar,an Pompeius poſſideat rempublicam. Quid
tibi cum iſta contentione?Nullæ partes tuæ ſunt,dominus eligitur.Quid tum?alter vince-
re poteſt,melior vincere non poteſt. Non poteſt eſſe peior qui victus fuerit,melior qui vi-
cerit. Vltimas partes attigi Catonis:ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in
D illam rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quàm vociferatus eſt Cato, & miſit
† irritas voces,cùm modò per populi leuatus manus,& obrutus ſputis, & deportandus ex-
tra forum traheretur,modò è ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſtea videbimus,an ſa-
pienti opera perdenda ſit. Interim ad hos te Stoicos voco,qui à republica excluſi, ſeceſſe-
runt ad colendam vitam,& humano generi iura condenda, ſine vlla potentioris offenſa.
Non conturbabit ſapiens publicos mores,nec populum in ſe vitæ nonitate cõuertet.Quid
ergo? Vtique erit tutus,qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſ-
ſum,quàm homini temperanti bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam
valetudinem.Perit aliqua nauis in portu ſed tu quid accidere in medio mari credis?Quan-
to huic periculum paratius foret,multa agenti,molientíque, cui ne ocium quidem tutum
eſt? Pereunt aliquando innocentes, quis negat? Nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat,
E qui per ornamenta percuſſus eſt. Denique † initium omnium rerum ſapiens, non exitum
ſpectat.Initia in poteſtate noſtra ſunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me ſententiam
non do. At aliquid vexationis affert,aliquid aduerſi, † non damnatur latro, cùm occidit.
Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis, aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt
auri mentio, accipe quemadmodum vſus fructúſque eius tibi eſſe gratior poſſit. Is ma-
ximè diuitiis fruitur,qui minimè diuitiis indiget. Æde, inquis, autorem. Vt ſcias quàm
benigniſſimus,propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt,aut Metrodori,aut alicuius ex il-
la officina. Et quid intereſt,quis dixerit? Omnibus dixit: Qui eget diuitiis, timet pro illis.
Nemo autem ſolicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento co-
gitat: oblitus eſt vſus,rationes accipit, forum conterit, kalendarium verſat, fit ex domino
procurator. Vale.

ſignificat vulgi fauorem philoſophos eſſe diſſimulandũ, quòd amore quietis, fugiat principum cõmercium: quoniam ſi præ ſe ferat affectum ſuum, hoc ipſo dãnat principum conſuetudinem, quòd profitetur ſe fugere.

al. petere: quia quæ, &c.

Philoſophia lau.

al. iratas.

al. cõſilium.

al. Nam.

Epist. XV. De non saginando vel impinguando corpore, & de ipsius exercitatione, & vocis moderatione: & quare vita stulti ingrata sit. A

Mos antiquis fuit, vsque ad meam seruatus ætatem, primis epistolæ verbis adiicere: Si vales, bene est, ego valeo. Rectè & nos dicimus: Si philosopharis, bene est. Valere enim hoc demum est. Sine hoc, æger est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet vires, non aliter quàm furiosi aut phrenetici validum est. Ergo hanc valetudinem præcipuè cura, deinde & illam secundam: quæ non magno tibi constabit, si volueris bene valere. Stulta est enim, mi Lucili, & minimè conueniens literato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cùm tibi feliciter sagina cesserit, & tori creuerint, nec vires vnquam opimi bouis, nec pondus æquabis. Adiice nunc, quòd maiore corporis sarcina animus † eliditur, & minus agilis est. *al. læditur.* Itaque quantum potes, circumscribe corpus tuum, & animo locum laxa. B Multa sequuntur incommoda huic deditos curæ. Primùm exercitationes, quarum labor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac studiis acrioribus reddit. Deinde copia ciborum, subtilitas animi impeditur. Accedunt pessimæ notæ mancipia in magisterium recepta, homines inter oleum & vinum occupati, quibus ad votum dies est actus, si bene desudauerunt, si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ieiuno gutture ingesserunt. Bibere & sudare, vita cardiaci est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & sine mora laxent, & tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda est. Cursus, & cum aliquo pondere manus motæ, & saltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) saliaris, aut (vt contumeliosius dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, vsu fit facile. Quicquid facies, citò redi à corpore ad animum: illum diebus ac noctibus exerce. C Labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æstus impediet, nec senectus quidem. Id bonum cura, quod vetustate fit melius. Neque ego te iubeo semper imminere libro, aut pugillaribus. Dandum & aliquod interuallum animo: ita tamen vt non resoluatur, sed vt remittatur. Gestatio & corpus concutit, & studio non officit: possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intensionem vocis contempseris, quam veto te per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quòd si velis deinde quemadmodum ambules discere, admittes istos, quos noua artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet, & intantum procedet, inquantum eius audaciam patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à summa contentione vox tua incipiet? Vsque adeò naturale est, paulatim incitari, vt litigantes quoque à sermone incipiant, ad vociferationem transeant. D Nemo statim Quiritum fidem implorat. Ergo vtcunque tibi impetus animi suaserit, modò vehementius fac † in ciues conuicium, *al. vicinis.* modò lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus, † modesta. *fortè, molesta.* Cùm receperis illam, reuocarísque, descendat, non decidat, moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico more desæuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, sed vt exerceat. Detraxit tibi non pusillum negocium mercedula, & † munus gratum, *al. & minus gratum.* ad hæc beneficia accedet. Ecce insigne præceptum. Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui suprà. Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? † Babæ & Ixionis? *fortè, Babys. vide scholia.* Non ita est, nostra dicitur, quos cæca cupiditas in nocitura, certè nunquam satiatura præcipitat: quibus si quid satis esse posset, fuisset: qui non cogitamus quàm iucundum sit nihil poscere, quàm magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendêre. Subinde itaque, Lucili, quàm multa sis consecutus, recordare. E Cùm aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse aduersus deos, & aduersus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris. Quid tibi cum cæteris? † Te ipse antecessisti: *al. Teipsum ipse.* finem constitue, quem transire ne possis quidē, si velis: discedent aliquando ista insidiosa bona, & sperantibus meliora quàm assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando & implerent. Nunc haurientium sitim concitant, & inuitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta sors voluit, *Voluit, à voluo, non à volo.* quare potius à fortuna impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram, inquit, laborem? Ecce hic vltimus dies, vt non sit, propè ab vltimo est. Vale.

A *Epistola XVI. Qualiter ad bonam vitam veniens in philosophiæ robore solidatur: & qui quo ad naturam viuit, nunquam pauper: qui quo ad opinionem, nunquam diues erit.*

LIQVERE tibi hoc scio, Lucili, neminē posse beatè viuere, ne tolerabiliter quidē, sine sapientiæ studio: & beatam vitam perfecta sapientia effici, cæterùm tolerabilem, etiam inchoata. Sed hoc quod liquet, firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo, vt proposita custodias, quàm vt honesta proponas. Perseuerādum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, quod bona voluntas est. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis. Intelligo enim te multum profecisse. Quæ scribis, vnde veniant scio: non sunt ficta, nec colorata.
B Dicam tamen sententiam: iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. Non est quod tibi citò & facilè credas. Excute te, & variè scrutare, & obserua. Illud ante omnia vide, vtrum in philosophia, an in ipsa vita profeceris. Nō est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum. Non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione consumatur dies, vt dematur ocio nausea. Animum format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sed & ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consilium exigunt, quod ab hac petendum est. Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia, si fatum est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta, si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid fa-
C cerem, aut cōsilio meo nil fortuna permittit. Quicquid est ex his, Lucili, vel si omnia hæc sunt, philosophandum est: siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter Deus vniuersi cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter resistamus: hæc docebit vt Deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hāc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur. Illò nunc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetum delabi & refrigescere. Constitue illum, & contine, vt habitus animi fiat quod est impetus. Iam ab initio, si bene te noui, circumspexisti quid hæc epistola munusculi attulerit: excute illam, & inuenies. Non est quòd miteris animum meum, adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quic- *De alieno liberalis sum.*
D quid benè dictum est ab vllo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Congeratur in te, quicquid multi locupletes possederunt vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestiat, & eò deliciarum opúmque perducat, vt terram marmoribus abscondas, & non tantùm habere tibi liceat, sed calcare diuitias. Accedant statuæ & picturæ, & quicquid ars vlla luxuriæ laborauit, maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria finita sunt, ex falsa opinione nascentia, vbi desinant, non habent: nullus enim terminus falso est. Via eunti aliquid extremum est, error immensus est. Retrahe te à vanis: & cùm voles scire quod petis, vtrum naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, considera an possit alicubi consistere. Si longè progresso, semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. Vale.

E

Epistola XVII. Quomodo ad philosophiam tendenti paupertas expediat.

PROIICE omnia ista, si sapis, imò vt sapias: & ad bonā mētem magno cursu ac totis viribus tende. Si quid est quo tenetis, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris, sic illam disponere volo, vt sufficere nihil agenti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Cùm hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni nosse: & summam quidem rei peruides, quantum philosophia prosit, partes autem nondum satis subtiliter dispicis, nec dum scis quantum vbique nos adiuuet, quemadmodum & in maximis (vt Ciceronis vtar verbis) opituletur, & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in consilium: suadebit tibi, ne ad calculos sedeas. Nempe hoc quæris, & hoc ista dilatione vis consequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda est?

Multis ad philoſophandum obſtitêre diuitiæ, paupertas expedita eſt, ſecura eſt. Cùm claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cùm aliqua côclamatio eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Aut ſi nauigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta ſunt littora, non circunſtat illum turba ſeruorum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum eſt optanda fertilitas: facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quàm impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt, deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo? quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura: frugalitas autem paupertas voluntaria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes: Quantũ ſat eſt, nondum habeo: ſi ad illam ſummam peruenero, tunc me totum philoſophiæ dabo. Atqui nihil prius quàm hoc parandum eſt, quod tu differs, & poſt cætera paras. Ab hoc incipiendum eſt. Parare, inquis, vnde viuã, volo. Simul & †parare diſce. Si quid te vetat bene viuere, bene mori non vetat. Non eſt quòd paupertas nos à philoſophia reuocet, ne egeſtas quidem: tolerãda eſt enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauêre quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmium, quàm in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel eſurienti ad iſta veniendum eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerũt famem. Hæc omnia paſſi ſunt pro regno (quo magis mireris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non eſt ergo prius acquirendum. Licet ad philoſophiam etiam ſine viatico peruenire. Ita eſt, cum omnia habueris, tunc & ſapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ inſtrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu verò ſiue aliquid habes, iam philoſophare. vnde enim ſcis, an iam nimis habeas? ſiue nihil, hoc prius quære, quàm quicquam. At neceſſaria deerunt. Primùm deeſſe non poterunt, quia natura minimum petit. Naturæ autem ſe ſapiens accommodat. Sed ſi neceſſitates vltimæ inciderint, iam dudum exiliet è vita, & moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si verò exiguũ fuerit & anguſtum, quo poſſit vita produci, id boni conſulet, nec vltra neceſſaria ſolicitus aut anxius, ventri & ſcapulis ſuum reddet, & occupationes diuitum, concurſationéſque ad diuitias euntium, ſecurus lætúſque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipſe te differs? expectabis ne fœnoris quæſtum, aut ex merce compẽdium, aut tabulas beati ſenis, cùm fieri poſſis ſtatim diues? Repræſentat opes ſapientia, quas cuicunque fecit ſuperuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent, tu locupletibus propior es. Sacculum muta, nimis habes. Id eſt omni ſæculo, quod ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te malè inſtituiſſem. Reges Parthos non poteſt quiſquam ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam. Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Non hoc miror. Non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quoque quod paupertatem nobis grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces, quocunque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transfert: ſic nihil referret, vtrum animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur: malum ſuum, illum ſequitur. Vale.

A B C D (marginal section letters)

al. parère: vt ſit agnominatio, parare parere

Epiſtola XVIII. Quòd ſine luxuria dies feſtu agi debet: & de paupertate vltrò petenda: & qualiter immodica ira gignit inſaniam.

al. publicè. forte, nunc.

E DECEMBER eſt menſis, quo maximè ciuitas deſudat. Ius luxuriæ † publicæ datum eſt, ingenti apparatu ſonant omnia, tanquam quicquam inter Saturnalia † non interſit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, vt non videatur mihi errăſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hîc haberem, libenter tecum conferrem, quid exiſtimares eſſe faciẽdum, vtrum nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum, an ne diffidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cœnãdum & exuendum togam. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, voluptatis cauſa ac feſtorum dierum veſtem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe piliatæ turbæ voluiſſes, nec per omnia diſſimiles: niſi fortè his maximè diebus animo imperandum eſt, vt tunc voluptatibus ſolus abſtineat, cùm in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum firmitatis ſuæ capit, ſi ad blanda & in luxu-

A luxuriam trahentia nec it, nec adducitur. Hoc multo fortius est, ebrio ac vomitante populo, siccum ac sobrium esse. Illud temperantius, non excerpere se, nec insigniri, nec misceri omnibus, & eadem, sed non eodē modo facere. Licet enim sine luxuria agere festū diem. Cæterùm adeò mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam: interponas aliquot dies, quibus cōtentus minimo ac vilissimo cibo, dura atque horrida veste, dicas tibi: Hoc est quod timebatur. In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine vllo hoste, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessariò possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatē imitati, propè ad inopiā accesserunt, ne vnquam expauescerent, quod sæpe didicissent. Non est nunc quòd existimes me † dicere vt te admoueas ad cœnas & pauperum cellas, & quicquid aliud est, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. Grabatus ille † ferus sit, & sagum, & panis durus ac sordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus: vt non lusus sit, sed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dipondio satur, & intelliges ad saturitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod necessitati sat est, debet etiā irata. Non est tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa milia seruorum, multa milia pauperum faciunt. Illo nomine te suspice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati semper, quàm aliquādo experiri. Exerceamur ad palum: & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus quàm non sit graue pauperes esse. Certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus malignè famē extingueret, visurus an aliquid deesset ex plena & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pēsaret: hoc certè in his epistolis ait, quas scripsit Catino, de magistratu ad Polyænum. Et quidem gloriatur, nō toto asse pasci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu saturitatem putas esse? Et voluptas est. Voluptas autem non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed stabilis & certa. Non enim iucunda res est aqua & polenta, aut frustum hordeacei panis: sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Liberiora sunt alimenta carceris: sepositos ad capitale supplicium, non tam anguste qui occisurus est, pascit. Quanta est animi magnitudo, ad id sua sponte descendere, quod nec ad extrema quidem decretis timendum sit: hoc est præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina, quibus secedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe D cum paupertate habere commercium.

al. ducere te ad modicas cœnas, &c.

al. verm.

De pali exercitatione, Veget. li. 1. cap. 11.

Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum,
Finge Deo.—

Nemo alius est Deo dignus, quàm qui opes contempsit: quarum possessione tibi non interdico, sed efficere volo, vt illas intrepidè possideas: quod vno consequêris modò, si te etiam sine illis beatè victurum persuaseris tibi, si illas tanquam exituras semper aspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo te ad Epicurum, ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit insaniam. Hoc quàm verum sit, necesse est scias, cùm habueris seruū & inimicū. In omnes personas hic exardescit affectus: tam ex amore nascitur, quàm ex odio, nō minus inter seria, quàm inter lusus & iocos. Nec interest, ex quàm magna causa nascatur, sed in qualem perueniat animum. Sic ignis non E refert quàm magnus, sed quò incidat. Nam etiam maximum solida non receperunt: rursus arida, & corripi facilia, scintillā quoq; fouēt vsq; in incendiū. Ita est, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor est: & ideo ira vitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis. Vale.

Epistola XIX. De secessu in ocium: & de perplexitate concathenantium, seu cupiditate vitanda: & de cœna cum amico habenda.

EXVLTO quotiés epistolas tuas accipio, implēt enim me bona spe: iam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac oro atque obsecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quàm quod pro ipso rogaturus sum? Si potes, subduc te istis occupationib. si minus, eripe. Satis multum tēporis sparsimus, incipiamus in senectute vasa colligere. Nunquid in-

uidiosum est? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex ocio perere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Nunquã enim vsque eò te abigam generis humani furore damnato, vt latebram tibi aliquã parari, & obliuionem velim. Id age, vt ocium tuum non emineat, sed appareat. Deinde videbunt de isto, quibus integra sunt & propria consilia: an velint vitam per obscurũ transmittere, tibi liberum non est. In medium te protulit ingenij vigor, scriptorũ elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuasit, vt licet in extrema mergaris, ac penitùs condaris, tamen priora te monstrabunt, tenebras habere non potes. Sequetur pristinæ lucis multum, quocũque fugeris. Quietem potes vẽdicare, sine vllius odio, sine desiderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum à te possis cogitare? clientes? quorũ nemo teipsum sequitur, sed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur nunc præda. Mutabũt testamẽta destituti senes? migrabit ad aliud limẽ salutator? non potest paruo res magna cõstare. Æstima, vtrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinã tibi quidem senescere contigisset intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna misisset. Tulit te longè à cõspectu vitæ salubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quicquid ab istis promittitur. Maiora deinde officia te excipiẽt, & ex aliis alia. Quis exitus erit? quid expectas, donec desinas habere quod cupias? Nunquã erit tempus. Qualem dicimus esse seriẽ causarum, ex quibus nectitur fatum, talẽ dicimus esse cupiditatum. Altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es vitã, quæ nũquam tibi miseriarum terminũ, ac seruitutis ipsa factura sit. Subduc ceruicẽ iugo: semel illã incidi, quàm semper premi satius est. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, sed affatim implebunt. At nunc plurima & vndiq; ingesta non satiant. Vtrũ autẽ mauis ex inopia saturitatẽ, an in copia famẽ? Et auida felicitas est, & alienæ auiditati exposita. Quãdiu tibi satis nihil fuerit, ipse aliis nõ eris. Quomodo, inquis, exibo? vtcunq;. Cogita quàm multa temerè pro pecunia, quã multa laboriosè pro honore tẽtaueris. Aliquid & pro ocio audiendũ est, aut in ista solicitudine procurationũ, & deinde vrbanorũ officiorũ senescendũ in tumultu, ac semper nouis fluctib. quos effugere nulla modestia, nulla vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quiescere velis? fortuna tua non vult. Quid si illi etiam nũc permiseris crescere? quantũ ad successum accesserit, accedet & metus. Volo tibi hoc loco referre dictũ Mecœnatis. Vera in ipso eculeo docuit. Ipsa enim altitudo attonat summa. Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inscribitur, hoc voluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tanti vlla potentia, vt sit tibi tam ebrius sermo? Ingeniosus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illum eneruasset felicitas, imò castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam contrahas vela, nisi (quod ille serò voluit) terram leges. Poteram tecũ & hac Mecœnatis sentẽtia parem facere rationẽ, sed mouebis mihi controuersiã si te noui, nec voles quod debeo in Aspero & Probo accipere. Vt se res habet, ab Epicuro versura faciẽda est. Antè, inquit, circunspiciendum est, cùm quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas. Nam sine amico visceratio, leonis ac lupi vita est. Hoc non continget tibi, nisi secesseris: alioquin habebis conuiuas, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus, quàm quòd amicos sibi putat, quibus ipse non est, quòd beneficia sua efficacia iudicat, ad conciliãdos † amicos: cùm quidam, quò plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit, graue inimicum. Quid ergo? Beneficia non parãt amicitias? Parant, si accepturos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Itaque dum incipis esse mentis tuæ, interim hoc cõsilio sapientum vtere, vt magis ad rem existimes pertinere, quis, quàm quid, acceperit. Vale.

Versuram facere. | *al. animos.*

A B C D E

IN LIBRVM II. EPISTOLARVM.

EPIST. 13. Hinc & illinc apparauerint.] *Alij aliud habebant. Legendum, apparuerint: ut opponatur illi propius accesserint. Apparent & quæ procul absunt.*

Hæc eius probatio obstrusa est.] *In aliis aliud erat æquè deprauatum. Vetustus codex habebat, Hæc eius obrussa est. Obrussam aliquis interpretatus est, probatio: & hanc vocem insulserunt in contextum. Obryzum autem aurum dicitur probatum. Fortè scriptum erat, obrussatio, pro probatio. Cuius linguæ vox sit obryzum, ambigitur.*

EPIST. 14. Alter vincere potest, &c.] *Hic locus mirè variabat in exemplarib. Vetustus codex habebat. Alter vincat*

A *vincat,potest melior vincere,non potest peior esse qui vicerit. Alius:Potest melior vincere,non potest peior esse qui vicerit. Vetus lectio mihi magis arridet: Alter vincere potest,melior nõ potest.reliqua videntur adiecta ab interprete.nempe hæc:Non potest esse peior qui victus fuerit,melior qui vicerit. In hoc est argutia sententiæ:Non refert vter vincat,quum ambo sint æquè mali:alter vincere potest,quia duo sunt: melior non potest,quia neuter vir bonus.*

Prout vox quoque te hortabitur,in id valebit.] *In aliis erat,in id latus modesta.in aliis,aliud. Nihil horum placet. Conicio fuisse scriptum,prout vox quoque te hortabitur & latus,modestæ:siue, moderata:nisi mauis,molesta. Imperitus quispiam,qui suspicatus est lateris mentionem absurdè fieri, vbi de pronunciando agitur,corrupit scripturam.* EPIST. 15.

Habe & Ixionis.] *Vide num legendum sit,Babys & Ixionis:vt intelligas Babym Marsiæ fratrem, qui ipsum Apollinem ad canendi certamen euocauit:& Ixionem,qui nubem pro Iunone constuprauit.* B *Scholium indicauit,Babã & Ixionem,fuisse duos Senecæ temporibus,notæ fatuitatis homines, cui quantum tribuendum sit,nescio.*

Cæterùm tolerabilem,etiam inchoata.] *Hunc locum non scriba quilibet, sed eruditulus aliquis deprauârat. Sic enim mutârat scripturam:cæterùm nec tolerabilem,sine ipsa etiam inchoari. quum Seneca senserit,à sapientia perfecta præstari beatam vitam:ab inchoata,hoc est imperfecta, tolerabilem.* EPIST. 16.

Grabatus ille ferus sit.] *Pro grabatus ferus,quidam habebant,verus.fortè ferus legendũ, vt commendet vigilam.* EPIST. 18.

In aspero & probo accipere.] *Considera Lector,vtrum malis Asperum & Probum grammaticos accipere,an addere voculam,nisi in aspero & probo:vt sit allusio ad monetam. Nummus probus est, qui non peccat in materia:asper,quum nondum est detritus vsu:siquidem moneta recens asperitatem habet. Videntur esse verba forensia,siue Iurisconsultorum:Nec voles quod debeo, nisi in aspero & probo* C *accipere.* EPIST. 19.

PINCIANI IN LIB. II. EPISTOLARVM.

Interim non est,meliora propone.] *Legendum,interim dum non est,meliora propone. ex eadem.* EPIST. 13.

Et tam leuibus te remedus refocillare.] *Eadem,focillare agnoscit:non,refocillare.*

Videbimus vtrum veniet.] *Videbimus vtrum vincat.eadem.*

Et mors istam vitam honestabit.] *Eadem partim ista legit,non istam:partim non habet omnino hoc verbum.*

Gratiosi timeantur in eo viri.] *Verbum,timeantur,non habetur in eadem.*

Qui Siculum pelagus interdum etiam plus quàm timere debeamus, exasperet.] *Verba* D *illa,interdum etiam plus quàm timere debeamus,desiderantur in eadem.* EPIST. 14.

Plures computant quàm oderint.] *Sunt codices in quibus,occiderint,legatur.non,oderint. Quid si legas,plures compilant quàm occiderint.*

Quid tum?alter vincere potest,melior vincere non potest.non potest esse peior qui victus fuerit,melior qui vicerit.] *Sunt exemplaria in quibus sic legitur, vt recitaui. In aliis diuerso modo: Quid tu alter vincat. Potest melior vincere,non potest non esse peior qui vicerit. In quibusdam ita: Quid tibi an alter vincat. Potest melior vincere.non potest non esse peior qui vincit. quæ lectio videtur rectior,modò legatur,nõ,vincit:sed,vincitur.& sunt quædam exemplaria,vbi sic habeatur: Quid tu alter vincat. Potest melior vincere,non potest peior esse qui vicerit.*

An sapienti opera perdenda sit.] *Quidam codices,an sapientiora opera perpendenda sit.vt fortè ita restitui possit,an sapienti opera P.R.impendenda sit.*

E Propositum est aliena laudare.] *In quibusdam codicibus,dare,legitur:non,laudare.*

Quodlibet ex his elige,vsu sit facile.] *Vetus lectio,quemlibet ex his elige vsu rudem facilem.* EPIST. 15.

Fac in ciues cõuiciũ.] *Plerique codices non legunt,in ciues:sed,vicinis. Codices emẽdatiores,vitiis.*

Detraxit tibi non pusillum negocium mercedula & munus gratum, ad hæc beneficia accedet.] *Vitiatissimus est locus. Scripta exemplaria modò,vnum Græcum, legunt: vbi scriptum est, munus gratum:modò,vnus Græcus,vt fortè ita legi possit: Detraxit mihi non pusillum negocium mercedulæ vnus Græcus,ad hæc beneficia accedens vt pro vno Græco,Epicurum accipias,à quo has sententias Lucilio debitas mutuabantur Seneca.*

Quòd iam de te spem habeam,nondum fiduciam.] *Particula illa,iam,non habetur in quibusdam codicibus. In aliis habetur,sed desideratur,quòd.* EPIST. 16.

Vt aliqua oblectatione consumatur dies.] *Nonnulla exemplaria, vt cum aliqua oblectatione consumatur dies.*

EPIST. 17. Aut ſi repentina aut ſubita dominantur.] *Vetus lectio, aut ſi repẽtina vis & ſubita dominatur* A
Vt ſufficere nihil agenti poſſit] *Quædam exemplaria, officere, pro ſufficere legunt. Alia vt ſufficere in hoc agenti poßit. Alia, vt ſufficere hoc agenti poßit.*

Cùm aliqua conclamatio eſt.] *Vetus lectio, cùm aliqua vi cõclamatum eſt. Scribendum reor, cùm alicubi conclamatum eſt.*

EPIST. 19. Vtinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet.] *Verbum, quidem, non habetur in quibuſdam codicib. nec malè. ex eadem.*

Nunquam erit tempus.] *Scribe, nunquam erit tempus deſinendi, ex vetere lectione.*

Quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedat & metus.] *Scribe, accedet ad metus: non accedet & metus.*

B

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM, LIBER TERTIVS.

Epiſtola X X. De concordia doctrinæ cum vita: & de inæqualitate vitanda: & de paupertatis beneficio: & quòd magnus eſt, qui in diuitiis pauper eſt, ſed ſecurior qui caret eis.

SI VALES, & te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. Mea enim
gloria erit, ſi te iſthinc vbi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud au-
tem, mi Lucili, te rogo atque hortor, vt philoſophiam in præcordia ima C
demittas, & experimentũ tui profectus capias, non oratione, nec ſcripto:
ſed animi firmitate, & cupiditatum diminutione, verba rebus proba. A-
liud propoſitum eſt declamantib. & aſſenſionem coronæ captantibus: a-
liud his, qui iuuenum & occiſorum aures diſputatione varia, aut volubili detinent. Face-
re docet philoſophia, non dicere: & hoc exigit, vt ad legem ſuam quiſque viuat, ne ora-
tioni vita diſſentiat, vt ipſa inter ſe vita vnius, ſine omnium actionum diſſenſione, coloris
ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ, & indicium, vt verbis opera concordent, vt
& ipſe vbique par ſibi idémque ſit. Quis hoc præſtabit? Pauci, aliqui tamen. Eſt difficile
hoc: nec dico ſapientem ſemper vno iturum gradu, ſed vna via. Obſerua itaque nunquid
veſtis tua domúſque diſſentiant: nunquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus: nunquid cœ-
nes frugaliter, ædifices luxurioſè. Vnam ſemel ad quam viuas regulam prende, & ad hanc D
omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris, & extendunt.
Vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum vacillantis animi, ac nondum habẽtis tenorem ſuum.
Etiamnum dicam vnde ſit iſta incõſtantia, & diſſimilitudo rerum conſiliorúmque. Nemo
proponit ſibi quid velit, nec ſi propoſuit, perſeuerat in eo, ſed tranſilit: nec tantùm mutat,
ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones
ſapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hoc poſſum cõtentus eſſe.
Quid eſt ſapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculã non
adiiciã, vt rectũ ſit quod velis, non poteſt cuiquã ſemper idẽ placere, niſi rectũ. Neſciunt
ergo homines quid velint, niſi illo momento, quo volunt. In totũ nulli velle aut nolle de-
cretum eſt. Variatur quotidie iudiciũ, & in contrariũ vertitur, atque pleriſque agitur vita
per luſum. Preme ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perducêris aut ad ſummum, aut eò quod
ſummum nondum eſſe ſolus intelligas. Quid fiet: inquis, huic turbæ familiarium? Turba E
iſta cùm à te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet: aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire, pauper
tatis ſcies. Illa veros certóſque amicos retinebit: diſcedit quiſquis non te, ſed aliud ſeque-
batur. Non eſt autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quòd à quibus ameris oſtẽdet?
O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mẽtiatur. Huc ergo cogitationes
tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, vt contẽtus ſis temetipſo
& ex te naſcentib. bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas propior? Redige te ad parua, ex quibus
cadere non poſſis: idque vt libẽtius facias, ad hoc pertinebit tributũ epiſtolæ huius, quod
ſtatim conferã. Inuideas licet, etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. Magnifi-
centior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno, non enim dicentur tan-
tùm illa, ſed probabuntur. Ego certè aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cùm illũ vi-

A dinudum in stramentis incubantem. Tunc enim non præceptor veri, sed testis est. Quid ergo? Non licet diuitias in sinu positas contemnere? quidni liceat? Et ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi multum diúque miratus, quod ad se venerint, ridet, suásque audit magis esse quàm sentit. Multum est, non corrumpi diuitiarum cõtubernio. Magnus est ille, qui in diuitiis pauper est: sed securior, qui caret diuitiis. Nescio, inquis, quomodo iste paupertatem laturus est, si in illam inciderit. Nec ego Epicuri † æmulus scio an pauper *al. angelus, si pauper iste.*
iste contempturus sit diuitias, si in illas inciderit. Itaque in vtroque mens æstimãda est, inspiciendúmque, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum est bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, nisi apparuit aliquẽ illa non necessitate pati, sed malle. Cæterùm magnæ indolis est, ad ista non properare tanquam ad meliora, sed præparare tanquam ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia: cùm verò multo antè medi-
B tatus accesseris, iucunda quoque. Inest enim illis, sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessarium ergo iudico id, quod tibi scripsi magnos viros sæpefecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eò magis faciendum est, quò deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus somno, & vellicandus est animus, admonendúsque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur diues: quisquis exit in lucem, iussus est lacte & panno esse contentus. Ab his initiis nos regna non capiunt. Vale.

Epistola XXI. Quòd tendentem ad philosophiam impedit mundanæ felicitatis falsa æstimatio. Et quod solum studiosum ingenium facit aliquem clarum. Et in omni quod habere cupimus, cupiditatibus detrahendum est.

C

CVM istis negocium tibi esse iudicas de quibus scripseras? Maximum negociũ tecum habes, tu tibi molestus es. Quid velis, nescis: meliùs probas honesta, quàm sequeris. Vides vbi sit posita felicitas, sed ad illam peruenire non audes. Quid sit autem quod te impediat, quia parùm ipse dispicis, dicam. Magna hæc esse existimas, quæ relicturus es: & cùm proposuisti tibi illam securitatem, ad quam transiturus es, retinet te huius vitæ, à qua recessurus es, fulgor, tanquam in sordida & obscura casurum. Erras, Lucili: ex hac vita ad illam ascenditur. Quod interest inter splendorem & lucem, cùm hæc certam originem habeat, ac suam, ille niteat alieno, hoc inter hanc vitam & illam. Hæc, quia fulgore extrinsecus veniente percussa est, crassam illi statim vmbram faciet quisquis obstiterit: illa verò suo lumine illustris est. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exẽplum Epicuri referã, cùm
D Idomeneo scriberet, & illum à † vita speciosa, ad fidelem stabilémque gloriã reuocaret, *al. via.*
rigidæ tunc potentiæ ministrum, & magna tractantem: Si gloria, inquit, tãgeris, notiorem te epistolæ meæ facient, quàm omnia ista quæ colis, & propter quæ coleris. Nunquid ergo mentitus est? Quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis literis † incidisset? Omnes *al. indicasset.*
illos megistanas & satrapas, & regem ipsum, ex quo Idomonei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistolæ non sinunt: nihil illi profuisset gener Agrippa, & Tyberius progener, & Drusus Cæsar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum applicuisset. Profunda supra nos altitudo tẽporis veniet, pauca ingẽnia caput exerent, & in idem quandoque silentium oblitura obliuioni resistent, ac se diu vindicabũt. Quod Epicurus amico suo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere. Virgilius no-
E ster duobus memoriam æternam promisit, & præstat.

Fortunati ambo si quid mea carmina possunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo,
Dum domus Aeneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiúmque pater Romanus habebit.

QVOSCVNQVE in medium fortuna protulit, quicunque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata est, dum ipsi steterũt, post ipsos citò memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio: nec ipsis tãtùm habetur, sed quicquid illorum memoriæ adhæsit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epistolam meam venerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem sententiam scripsit, qua hortatur vt Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat. Si vis, inquit, Pythoclea di-

uitem facere, non pecuniæ adiiciendum, ſed cupiditatib. detrahendũ eſt. Et apertior iſta ſententia eſt, quàm vt interpretanda ſit, & diſertior quàm vt adiuuanda. Hoc vnũ te admoneo, ne iſtud tantùm exiſtimes de diuitiis dictũ: quocũque trãſtuleris, idẽ poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honorib. adiiciendum eſt, ſed cupiditatib. detrahẽdũ. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate, non voluptatib. adiiciẽdum eſt, ſed cupiditatib. detrahendum: Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitam, nõ annis adiiciẽdum eſt, ſed cupiditatib. detrahendum eſt. Has voces non eſt quòd Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet faciẽdum ego in philoſophia quoque exiſtimo. Cũ cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſententiã, & ſequor. Pro eo libẽtius Epicuri egregia dicta cõmemoro, vt iſti qui ad illa confugiunt, ſpe mala inducti, qui velamentum ipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probent, quocunque ierint, honeſtè eſſe viuendum. Cùm adierint hos hortulos, & audierint inſcriptum hortulis. Hoſpes hic bene manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt? paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque largè adminiſtrabit. & dicet: Ecquid bene acceptus es? Nõ irritant, inquit, hi hortuli famẽ, ſed extinguunt: nec maiorẽ ipſis portionib. ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate cõſenui. De his tecũ deſideriis loquor, quæ conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid vt deficiant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam, iſta voluptas naturalis eſt, non neceſſaria, huic nihil debes. Si quid impendis, voluntarium eſt. Venter præcepta nõ audit, poſcit, appellat. Non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modò das illi quod debes, non quod potes. Vale.

A B

1

Epiſt. XXII. Quòd occupationes conſilio relinquendæ ſunt, non præcipitanter fugiendæ: & de varia quiete locorum: & quòd homines priores moriuntur quàm naſcantur. C

IAM intelligis educẽdum eſſe te ex iſtis occupationib. ſpecioſis & malis: ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Nõ poteſt medicus per epiſtolas cibi aut balnei tempus eligere, vena † tãgenda eſt. Vetus prouerbium eſt, Gladiatorem in arena capere conſilium. Aliquid aduerſarij vultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat in vniuerſum, & mandari poteſt, & ſcribi. Tale conſilium non tantùm abſentibus, ſed etiã poſteris datur. Illud autem quando fieri debeat, aut quemadmodũ, ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantùm præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: & toto impetu, totis virib. id age, vt te iſtis officiis exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attẽde. Cenſeo aut ex iſta vita tibi, aut ẽ vita exeũdum. Sed illud idem exiſtimo, leni eundũ via, vt quod malè implicuiſti, ſoluas potius quàm abrumpas: dummodo ſi alia ſoluẽdi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, vt malit ſemper pendere, quàm ſemel cadere. Interim, quod primum eſt, impedire te noli, contentus eſto negociis, in quæ deſcendiſti, vel, quod videri poteſt maius, incidiſti. Non eſt quòd ad vlteriora nitaris: aut perdes excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt: Non potui aliter. Quid ſi nollẽ? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt, felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare ſubſiſtere, nec inſtare fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, ſi in cõſilium non venio tantùm, ſed aduoco, & quidem prudentiores quàm ipſe ſum, ad quos ſoleo deferre, ſi quid delibero? Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idumeneo quæ ſcribitur: quem rogat, vt quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubiicit, nihil eſſe tentandum, niſi cùm aptè poterit, tempeſtiuéque tentari. Sed cùm illud tempus diu captatum venerit, exiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, & ſperat etiam ex difficilimis ſalutarem exitum, ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris: non eſt quòd quiſquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quàm fortiores ſunt. Expectas forſitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri, luctare cùm officio, quod ſemel recepiſti: Non eſt vir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit: verùm vbi creſcit illi animus ipſa rerum difficultate, dicentur tibi iſta, ſi operæpretium habebit perſeuerantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendúmue erit: alioquin

al. tentãda. Gladiator in arena cõſiliũ capit.

D E

A alioquin sordido se & contumelioso labore non conteret, nec in negociis erit negocij causa Ne illud quidem quod existimas eum facturum, faciet, vt ambitiosis rebus implicitus, earum semper æstus ferat. Sed cùm viderit grauia, in quibus volutatur, incerta, ancipitia, referet pedem, nec vertet terga, sed sensim recedet in tutum. Facile est autem, mi Lucili, occupationes euadere, si occupationum præmia contempseris. Illa sunt quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas spes relinquam? Ab ipsa messe discedam? Nudum erit latus? Incomitata lectica? Atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miseriarum amant, ipsas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: & si verum affectum eorum inspicias, non oderunt, sed litigant. Excute istos, qui quæ cupiêre, deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non possunt. Videbis voluntariam esse illis in eo moram, quod ægre ferre ipsos & miserè, lo-

B quuntur. Ita est, mi Lucili, paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed deponere illam in animo est, & libertas bona fide placuit: in hoc autem vnum aduocationem petis, vt sine perpetua solicitudine id tibi facere contingat, quid ni † tota cohors Stoicorum probatura *al. tetota.* sit? Omnes Zenones & Chrysippi moderata, & honesta, & vera suadebunt. Sed si propter hoc tergiuersaris, vt circumspicias, quantū feras tecum, & quàm magna pecunia instruas ocium, nunquam exitum inuenies. Nemo cum sarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam propitiis diis: sed non sic, quo modo istis propitij sunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt, ad hoc vnum excusati, quòd ista quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data sunt. Iam imprimebam epistolæ signum, resoluenda est, vt cum solenni ad te munusculo veniat, & aliquam magnificam vocem secum ferat: & ecce occurrit mihi nescio vtrum verior, an eloquentior: cuius, inquis? Epicuri. Adhuc enim alienas sarcinas

C adorno. Nemo non ita exit è vita tanquam modò intrauerit. Quemcunque vis occupa, adolescentem, senem, medium, inuenies æquè timidum mortis, æquè inscium vitæ, nemo quicquam habet facti. In futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista voce delectat, quàm quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus est, exit è vita. Falsum est, peiores morimur quàm nascimur. Nostrum istud, non naturæ vitium est. Illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc est? Sine cupiditatibus vos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia, cæterisque pestibus: quales intrastis, tales exite. Percepit sapiētiam, si quis tam securus moritur, quàm nascitur. Nunc verò trepidamus, cùm periculum accessit, non animus nobis, non color constat, lachrymæ nihil profuturæ cadunt. Quid est turpius, quàm in ipso limine securitatis esse solicitum? Causa autem hæc est, quòd inanes omnium bonorum sumus, quorum in fine vitæ

D desiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius vlla subsedit, transmissa est, & effluxit. Nemo quàm bene viuat, sed quandiu, curat: cùm omnibus possit contingere, vt bene viuant: vt diu, nulli. Vale.

Epistola XXIII. De solido & inani gaudio, & de malo vitæ principio.

PVTAS me tibi scripturum, quàm humanè nobiscum hyems egerit, quæ & remissa fuit, & breuis, quàm malignum ver sit, quàm præposterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego verò aliquid quod & mihi & tibi prodesse possit, scribam. Quid autem id erit, nisi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod sit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc esse dixi, etiam culmen est. Ad summa peruenit, qui

E scit quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Solicitus est, & incertus sui, quem spes aliqua proritat, licet ad manum sit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam sperata deceperint. Hoc ante omnia fac mi Lucili, disce gaudere. Existimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita submoueo, qui spes, dulcissima oblectamenta, deuitandas existimo. Imò contrà, nolo tibi vnquam deesse lætitiam. Volo illam tibi domi nasci. Nascitur, si modò intra teipsum fit. Cæteræ hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt, leues sunt: nisi fortè tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidens, & super omnia erectus. Mihi crede, res seuera est verum gaudium. An tu existimas quenquam soluto vultu, &, vt isti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere sub freno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se versat, in magno gaudio est, sed parū blando. In huius gaudij possessione esse te volo. Nunquam deficiet, cùm semel vnde

petatur inuenetis. Leuium metallorum fructus in summo est: illa opulentissima sunt, quorum in alto latet vena, assiduè plenius responsura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac † persusoriam voluptatem: & quodcunque † inuentitium gaudium est, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsus. Fac oro te, Lucili charissime, quod vnum potest te præstare felicem, disiice & conculca ista, quæ extrinsecus splendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem hoc, de tuo? Te ipso & tui optima parte. Corpusculum quoque etiam sic nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quàm magnam. Vanas suggerit voluptates, breues, pœnitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti voluptas, ad dolorem vergit, nisi modum teneat. Modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni auiditas tuta est. Quid sit istud, interrogas, aut vnde subeat? dicam. Ex bona conscientia, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propositis in alia transiliunt, aut ne transiliunt quidem, sed casu quodam transmittuntur, quomodo habere quicquam certum mansurúmve possunt, suspensi & vagi? Pauci sunt, qui consilio se suáque disponant: cæteri eorum more quæ fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia leuior vnda detinuit, ac mollius vexit, alia vehementior rapuit, alia proximæ ripæ, cursu languescente deposuit, alia torrens impetus deiecit in mare. Ideo constituendum est, quid velimus, & in eo perseuerandum. Hic est locus soluendi æris alieni. Possum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epistolam liberare. Molestum est, semper vitam inchoare. aut si hoc modo magis sensus potest exprimi. Malè viuunt, qui semper viuere incipiũt. Quare, inquis? desiderat enim explanationem ista vox. Quia semper illis imperfecta vita est. Non potest autem stare paratus ad mortem, qui modò incipit viuere. Id agendum est, vt satis vixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur cùm maximè vitam. Non est quòd existimes paucos esse hos, propemodum omnes sunt. Quidam viuere tunc incipiunt, cùm desinendum est. si hoc iudicas mirum, adiiciam quod magis admireris: Quidam antè viuere desierunt, quàm inciperent. Vale.

al. persunctoriam. *al. inuectitium.*

A B C

Epistola. XXIIII. De præmeditatione futurorum periculorum: & de non timenda morte: & de non inconsultè animum inclinando.

SOLICITVM te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denunciat: & existimas me suasurum, vt meliora tibiipsi proponas, & acquiescas spei blandæ. Quid enim necesse est mala accersere, & satis citò patiẽda cùm euenerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultum: quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum. Sed ego alia te ad securitatem via ducam. Si vis omnẽ solicitudinem exuere, quicquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone, & quodcunque illud est malum, tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa: intelliges profectò aut non magnum, aut non longum esse quod metuis: nec diu exempla quibus confirmeris, colligenda sunt. Omnis illa ætas tulit. In quamcunque partem rerum, vel ciuilium, externarum memoriam miseris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nunquid accidere tibi si damnaris potest durius, quàm vt mittaris in exilium? vt ducaris in carcerem? nunquid vltrà quicquam corpori timendum est, quàm vt vratur? quàm vt pereat? Singula ista constitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, sed eligendi sunt. Damnationem suam Rutilius sic tulit, tanquam nihil illi molestum esset aliud, quàm quòd malè iudicaretur. Exilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. Alter vt rediret Reipub. præstitit, alter reditum suum Syllæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputauit, & exire (cùm essent qui promitterent fugam) noluit, remansitque, vt duarum rerum grauissimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mutius ignibus manum imposuit. Acerbum est vri: quantò acerbius, si id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem subornatum, militari tantùm robore instructum, pœnas à se irriti conatus exigentem: spectator distillantis in hostili foculo dextræ stetit, nec antè remouit nudis ossibus fluentem manum, quàm ignis illi ab hoste subductus est. Facere aliquid in illis castris felicius potuit, nihil fortius.

D E

A tius. Vide quanto acrior sit ad occupanda pericula virtus, quàm crudelitas ad irroganda.
Facilius Potsenna Mutio ignouit, quòd voluerat occidere, quàm sibi Mutius quòd non
occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus scholis fabulæ istæ sunt. Iam mihi cùm ad con-
temnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem? Vltima illa
nocte Platonis librum legentem, posito ad caput gladio: duo hæc in rebus extremis in-
strumentis prospexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt posset. Compositis ergo rebus,
vtcunque componi fractæ atque vltimæ poterant, id agendum existimauit, ne cui Cato-
nem aut occidere liceret, aut seruare contingeret, & stricto gladio, quem vsque in illum
diem ab omni cæde purum seruauerat: Nihil, inquit, egisti fortuna omnibus conatibus
meis obstando, non pro mea adhuc, sed pro patriæ libertate pugnaui, nec agebam tanta
pertinacia, vt liber, sed vt inter liberos viuerem: nunc quoniam deploratæ sunt res gene-
B ris humani, Cato deducatur in tutum. Impressit deinde mortiferum corpori vulnus: quo
obligato à medicis, cùm minus sanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non
tantùm Cæsari, sed sibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generosum illum contempto-
rémque omnis potentiæ spiritum non emisit, sed eiecit. Non in hoc exépla hæc nunc con-
gero, vt ingenium exerceam, sed vt te aduersus id quod maximè terribile videtur, exhor-
ter. Facilius autem exhortabor, si ostendero non tantùm fortes viros hoc momentum ef-
flandæ animæ contempsisse, sed quosdam ad alia ignauos, in hac re exæquasse animum
fortissimorum: sicut illum Cn. Pompeij socerum Scipionem, qui contrario in Africam
vento relatus, cùm teneri nauem suam videret ab hostibus, ferro se trãsuerberauit, & quæ-
rentibus vbi Imperator esset: Imperator, inquit, bene se habet. Vox hæc illum parem ma-
ioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa. Multum
C fuit Carthaginem vincere, sed amplius mortem. Imperator, inquit, bene se habet. An ali-
ter debebat Imperator, & quidem Catonis, mori? Nõ reuoco te ad historias, nec ex omni-
bus seculis contemptores mortis (qui sunt plurimi) colligo. Respice ad hæc nostra tempo-
ra, de quorum languore ac deliciis querimur. Omnis ordinis homines succurrent, omnis
fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeò mors ti-
menda non est, vt beneficio eius nihil anteferendum timendúmve sit. Securus itaque ini-
mici minas audi: & quamuis conscientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra
causam valẽt, & quod æquissimum est spera, & ad id te quod est iniquissimum, † compara. *al. prepara*
Illud autem ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re
sit: scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorẽ. Quod vides accidere pueris, hoc no-
bis quoq; maiusculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus assueuerũt, cum quibus ludũt,
D si personatos vident, expauescunt. Non hominibus tantùm, sed & rebus persona demenda
est, & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostẽdis, & turbam carnificum circa
te frementium? Tolle istam pompam sub qua lates, & stultos territas, mors est, quam nu-
per seruus meus, quam ancilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagella & eculeos magno
apparatu explicas? Quid tu singulis articulis, singula machinamẽta, quibus extorqueantur
aptas, & mille alia instrumẽta excarnificandi particulatim hominis? Pone ista quæ nos ob-
stupefaciunt, iube conticescere gemitus & exclamationes, & vocũ inter lacerationem eli-
sarum acerbitatem. Nempe dolor est, quem podagricus ille cõtemnit, quem stomachicus
ille in ipsis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis est, si ferre possum:
breuis est, si ferre nõ possum. Hæc in animo voluta, quæ sæpe audisti, sæpe dixisti: sed an ve-
rè audieris, an verè dixeris, effectu proba. Hoc enim turpissimũ est, quod nobis obiici so-
E let, verba nos philosophiæ, nõ opera tractare. Quid tu? Nunc primùm tibi mortem immi-
nere scisti, nunc exilium, nunc dolorem? In hæc natus es. Quicquid fieri potest, quasi futu-
rum cogitemus. Quod facere te moneo, scio certè fecisse. Nunc admoneo, vt animum
tuum nõ mergas in istam solicitudinem. Hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cùm
exurgẽdum erit. Abduc illum à priuata causa ad publicam, dic mortale tibi, & fragile cor-
pusculum esse, cui non ex iniuria tantùm, aut ex potentioribus viribus denunciabitur do-
lor, sed ipsæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt: ebrietates ner-
uorum torporem tremorémq;: libidines, pedum, manuum, articulorum omnium depra-
uationes. Pauper fiam? Inter plures ero. Exul fiam? ibi me natum putabo, quò mittar. Alli-
gabor? Quid enim? Nunc solutus sum? Ad hoc me natura graue corporis mei põdus astrin-
xit. Moriar? Hoc dicis, desinam ægrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse.
Non sum tam ineptus, vt Epicuream cantilenam hoc loco persequar, & dicam, vanos esse

inferorum metus, nec Ixionem rota volui, nec saxum humero Sisyphi trudi in aduersum, A nec vllius viscera & renasci posse quotidie, & carpi. Nemo tam puer est, vt Cerberum timeat, & tenebras, & laruarum habitum nudis ossibus cohærentium. Mors nos aut c consumit, aut † exuit. Emissis meliora restant, onere detracto: consumptis nihil restat, bona pariter maláque submota sunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum versum, si prius admonuero, vt te iudices non aliis scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire? Memini te illum locum aliquando tractasse, non repentè nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cùm crescimus, vita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam: vsque ad hesternum, quicquid transiit temporis, perit. Hunc ipsum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydra non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid antè B defluxit: sic vltima hora qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc ad illam peruenimus, sed diu venimus. Hæc cùm descripsisses, quo soles ore, semper quidem magnus, nũquam tamen acrior, quàm vbi veritati commodas verba, dixisti: Mors non vltima venit, sed quæ rapit vltima mors est. Malo te legas, quàm epistolam meam. Apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam esse, non solam. Video quò spectes. Quæris quid huic epistolæ infulserim, quod dictum alicuius animosum, quod præceptum vtile. Ex hac ipsa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos, qui mortem concupiscunt, quàm eos qui timent, & ait: Ridiculum est, currere ad mortem tædio vitæ: cùm genere vitæ, vt currendum esset ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quàm appetere mortem, cùm vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adiicias & illud eiusdem notæ licet, tantam homi- C num imprudentiam esse, imò dementiam, vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quicquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. At in vtrumque monendi ac firmandi sumus, & ne nimis amemus vitam, & ne nimis oderimus: etiam cùm ratio suadet finire, sed non temerè, nec cùm pro cursu capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere debet è vita, sed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido scilicet moriendi. Est enim, mi Lucili, vt ad alia, sic etiam ad moriendum inconsulta animi inclinatio: quæ sæpe generosos atque acerrimæ indolis viros corripit, sæpe ignauos iacentésque. Illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quosdam subit eadẽ faciẽdi viuendique satietas, & vitæ non odium, sed fastidium, in quod prolabimur, ipsa impellente philosophia, dum dicimus: Quousque eadem? Nempe expergiscar, dormiam, satiabor, esuriam, algebo, æstuabo: nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia, fugiunt ac sequũtur: diem nox premit, dies noctem: D æstas in autumnum desinit, autumno hyems instat, quæ vere compescitur. Omnia transeunt, vt reuertantur. Nihil noui video, nihil noui facio. Fit aliquando & huius rei nausea. Multi sunt, qui non acerbum iudicent viuere, sed superuacuum. Vale.

al. emittit.

Eiusdẽ nota.

Epist. XXV. De corrigendis & non inueterandis vitiis: & de imaginaria boni viri præsentia.

QVOD ad duos amicos nostros pertinet, diuersa via eundum est. Alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda sunt. Vtar libertate tota: non amo illum, nisi offendo. Quid ergo, inquis? Quadragenarium pupillum cogitas sub tutela tua continere? Respice ætatem eius iam duram & intractabilem, non potest reformari: tenera finguntur. An profe- E cturus sim nescio, malo successum mihi, quàm fidem deesse: nec desperaueris, etiam diutinos ægros posse sanari, si contra intemperantiam steteris, si multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem satis fiduciæ habeo, excepto eo quòd adhuc peccare erubescit: nutriendus est hic pudor, qui quandiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ spei locus. Cùm hoc veterano parcius agendum puto, ne in desperationem sui veniat: nec vllum tempus aggrediendi melius fuit, quàm hoc dum interquiescit, dum emendato similis est. Aliis hæc intermissio eius imposuit, mihi verba non dat, expecto cum magno fœnore vitia reditura, quæ nunc scio cessare, non deesse. Impendam huic rei dies: & vtrum possit aliquid agi, an non possit, experiar. Tu nobis te, vt facis, fortem præsta, & sarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus, necessarium est: ad legem naturæ reuertamur. Diuitiæ

A uitiæ paratæ sint. Aut gratuitum est quo egemus, aut vile. Panem & aquam natura desiderat, nemo ad hæc pauper est, intra quę quisquis desiderium suum clausit, cum ipso Ioue de felicitate contendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epistolæ inuoluam. Sic fac, inquit, omnia, tanquam spectet aliquis. Prodest sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè magnificentius est, sic viuere tanquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis, oculis. Sed ego etiam hoc contentus sum, vt sic facias quæcunque facies, tãquam spectet aliquis. Omnia nobis † mala solitudo persuadet. Cùm iam profeceris tantum, vt sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum. Interim te aliquorum autoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia supprimerent, dum te efficis eum cum quo peccare non audeas. Cùm hæc effeceris, & aliqua B cœperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem suadet Epicurus. Tunc præcipuè in te ipse secede, cùm esse cogèris in turba. Dissimilem te fieri multis oportet, dum tibi tutum non sit à te recedere. Circumspice singulos. Nemo est cui non satius sit, cum quolibet esse quàm secum. Tunc præcipuè in te ipse secede, cùm esse cogêris in turba, si bonus vir, si quietus, si temperans vis esse: alioquin in turbam tibi à te recedendum est. Istic enim malo viro propius es. Vale.

al. vitia, sed adiectũ ex margine puto, interpretationis causa.

Epistola XXVI. De non accusando defectum naturæ: & qualiter boni viri meritum mors excutiat: & quòd egregium sit, mortem discere.

MODO dicebam tibi, in conspectu esse me senectutis: iam vereor, ne senectutem post C me reliquerim. Aliud iam his annis, huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem senectus lassæ ætatis, non fractæ nomen est. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago. Non sentio in animo ætatis iniuriã, cùm sentiam in corpore tantùm vitia, & vitiorum ministeria senuerunt. Viget animus & gaudet, non multum sibi esse cum corpore: magnam partem oneris sui deposuit, exultat, & mihi facit controuersiam de senectute. Hunc ait esse florem suum. Credamus illi, bono suo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & dispicere, quid ex hac tranquillitate ac modestia morum sapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere quæ non possim facere, quæ nolim, prosítne habituro aliquid, si quicquid nolim, quicquid non possim, non posse me gaudeo. Quæ enim querela est, quod incommodum, si quicquid debet desinere, deficit. Incommodum summum est, inquis minui & deperire, &, vt propriè dicã, liquescere. Non D enim subitò impulsi ac prostrati sumus. Carpimur, singuli dies aliquid subtrahũt viribus. Et quis exitus est melior, quàm in finem suum natura soluente † dilabi? Non quia aliquid mali est ictus, & è vita repentinus excessus: sed quià lenis hæc via est, subduci. Ego certè velut appropinquet experimentum, & ille laturus sentẽtiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obseruo & alloquor. Nihil est, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus: leuia sunt ista & fallacia pignora animi, multísque inuoluta lenociniis. Quod profecerim, morti crediturus sum. Nõ timidè itaque componor ad illum diem, quo remotis strophis ac fucis, de me pronunciaturus sum, vtrum loquar fortia, an sentiam, nunquid simulatio fuerit & mimus, quicquid contra fortunam iactaui verborum contumacium. Remoue existimationem hominum: dubia semper est, & in partem vtramque diuiditur. Remoue studia, † totam vitam tracta, mors de te pronunciatura est. Ita dico, disputationes E & literata colloquia, & ex præceptis sapientium verba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt verum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cùm animam ages. Accipio conditionem humanam, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor, sed tecum quoque me locutum puta. Iunior es. Quid refert? Non dinumerantur anni. Incertum est, quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expecta. † Finire iam volebã, & manus spectabat ad clausulam: sed conficienda sunt sacra, & huic epistolæ viaticum dandum est. Puta me non dicere, vnde sumpturus sim mutuum. Scis cuius arca vtar. Expecta pusillum, & de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare vtrum commodius sit, vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est, mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere, quo semel vtendum est. Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare

al. delabi

al. tota vita tracta.

al. Desinere

mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatẽ iubet. Qui mori didicit, ſeruire dedidicit. Supra omnem potentiam eſt, certè extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? Liberum oſtiũ habet. Vna eſt cathena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: vt ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere. Vale. A

Epiſtola XXVII. De voluptatis nocumento, & virtutis gaudio, ad quod per externum adiutorium non venitur: & quòd nunquam nimis dicitur, quod non ſatis diſcitur.

Tv me, inquis, mones: iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti, ideo aliorum emendationi vacas. Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed tanquam in eodem valetudinario iaceam, de cõmuni malo tecum colloquor, remedia cõmunico. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar: in ſecretum te meum admitto, & te adhibito, mecum exigo. Clamo mihiipſe, numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique † tibi circa diem mortis præſta, moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. Non venturæ tantùm, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiã ſi non ſint deprehenſa cùm fierẽt, ſolicitudo non cum ipſis abiit: ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles, etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum circumſpice: nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola virtus præſtat gaudium perpetuũ, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubiũ modo interuenit, quæ infrà feruntur, nec vnquã diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire cõtinget? Non quidem ceſſatur adhuc, ſed feſtinatur. Multũ reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiles, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. Delegationem res iſta non recipit. Aliud literarum genus adiutorium admittit. Clauiſius Sabinus memoria noſtra fuit diues, & patrimonium habebat liberum & ingenuum. Nunquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modò nomen Vlyſſis excideret, modò Achillis, modò Priami: quos tam bene nouerat, quàm pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam, quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariã excogitauit, magna ſumma emit ſeruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum. Nouem præterea Lyricis, ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quòd mireris. Non inuenerat, faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cùm peteret verſus, quos referret, ſæpe in medio † verſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum diuitum adroſor, & quod ſequitur arriſor, & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, vt Grammaticos haberet analectas. Cùm dixiſſet Sabinus, centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in ea opinione erat, vt putaret ſe ſcire, quod quiſquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cùm Sabinus reſpondiſſet, Et quomodo poſſum? vix viuo: Noli, obſecro, inquit, iſtud dicere. Non vides quàm multos ſeruos valentiſſimos habeas? Bona mens nec commodatur, nec emitur: & puto ſi venalis eſſet, non haberet emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. Diuitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas. Hoc ſæpe dicit Epicurus aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt. Vale.

[Marginal section letters B, C, D, E at: "emendationi vacas" (B), "Quando ad hoc gaudium" (C), "cœpit conuiuas ſuos" (D), "Epicurus aliter atque" (E).]

Marginalia: νοσοκομεῖον. (at "valetudinario") — *al. tu tibi ante diem.* (at "tibi circa diem") — *Clauiſius Sabinus.* — *al. verbo.* (at "verſu")

Epiſt. XXVIII. Quòd non loci, ſed animi mutatione triſticia tollitur: & de non prouocando diſcrimine: & quòd initium ſit ſalutis, noticia peccati.

Hoc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouam, quòd peregrinatione tam lõga, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſticiã grauitatẽmque mentis. Animum debes mutare, nõ cœlum. Licet vaſtum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noſter.) Terræque vrbẽſque recedant, ſequentur te quocunque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodeſſe, cùm te circumferas?

A fetas? Præmit te eadem causa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas potest? Quid cognitio vrbiũ, aut locorum? In irritum cedit ista iactatio. Quæris quare te fuga ista non adiuuet? tecum fugis. Onus animi deponendum est. Non antè tibi vllus placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Virgilius noster vatis inducit, iam concitatæ & instigatæ, multúmque habentis in se spiritus, non sui:

Bacchatur vates, magnum si pectore posßit
Excußisse Deum.—

VADIS huc & illuc, vt excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius fit, sicut in naui onera immota minus vrgent, inæqualiter conuoluta citius eam partẽ in quam incubuẽre demergunt. Quicquid facis, cõtra te facis, & motu ipso noces tibi. Ægrũ enim B concutis. At cùm istud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscunque sedes erit. Magis quis venetis, quàm quò, interest: & ideo nulli loco addicere debemus animum. Cùm hac persuasione viuẽdum est: Non sum vni angulo natus, patria mea totus hic est mundus. Quod si liqueret tibi, nõ admirareris, nil adiuuari te regionũ varietatibus, in quas subinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuisset, si omnem tuam crederes. Non peregrinaris, sed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cùm illud quod quæris, bene viuere, omni loco positũ sit. Nunquid tam turbidum fieri potest, quàm forum? Ibi quoque licet quietè viuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectum quoque & viciniam fori procul fugiam. Nam vt loca grauia, etiam firmissimam valetudinem tentant, ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualescenti, sunt C aliqua parum salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuosam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens feret ista, non eliget: & mallet in pace esse, quàm in pugna. Non enim multum prodest vitia sua proiecisse, si cum alienis rixãdum est. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid interest, quod domini sint? Seruitus vna est. Hanc qui contempsit, in quantalibet turba dominantiũ liber est. Tempus est desinere, sed si prius portorium soluero. Initium est salutis, noticia peccati. Egregiè mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant? Ideo quantum potes teipsum coargue, inquire in te: accusatoris primùm partibus fungere, deinde iudicis, nouissimè deprecatoris: aliquando te offende. Vale.
D

IN LIB. III. EPISTOLARVM.

Aliter audio quæ dicit Demetrius noster, cùm illum vidi nudum, quanto minus quàm in stramentis incubantem.] *Ita prior editio. Alius codex habebat: Ego certè aliter audio quod dicit Demetrius noster, cùm illum vidi nudum. Alius cùm in stramentis vilibus incubantem. Neutra caret scrupulo.* EPIST. 20.

Omnes illos magistratus & sattapas.] *Ex vetustißimo codice reposui, Megistanas. nam hoc verbo vsus est Suetonius: nos magnates siue primates dicimus.* EPIST. 21.

E Vt Grammaticus haberet analectas.] *Quidam habebat, analetas: alius, analectas: quod magis arridet. vt intelligas eos, qui minutißima quæque colligunt ex autoribus. Nam ἀνάλεκτα dicuntur reliquiæ, decidentes è conuiuio.* EPIST. 27.

PINCIANI IN LIBR III. EPISTOLARVM.

Suis literis incidisset.] *Eadem partim legit, indidisset: partim, indicasset: non, non incidisset.* EPIST. 21.

Non irritant, inquit, hi hortuli famem.] *Verbum, inquit, desideratur in quibusdam exemplaribus.*

Et quidem prudẽtiores quàm ipse sum, ad quos soleo deferre, si quid delibero.] *Quidam codices, sunt, legunt: non, sum. Alij diuerso in totum modo, hoc pacto: Equidem ad prudentiores quàm ipse sum, soleo deferre, si quid delibero.* EPIST. 22.

EPIST. 23. Torrens impetus deiecit in mare.] *Proiecit, in aliquibus legitur codicibus: non deiecit. Fidelior* A
mihi videtur lectio, deuexit.

EPIST. 24. Nunquid vltrà quicquam corpori timendum est.] *Non corpori, sed illi, quidam præferunt codices. Alij fidelius, vlli.*

Vel ad mortis vel ad vitæ patientiam. At in vtrunque emonendi ac firmandi sumus.] *Vetus lectio, vel ad mortem, vel ad vitæ patientiam, aut in vtrunque. emonendi enim ac firmandi sumus.*

Sed non temerè, nec cum procursu capiendus est impetus.] *Particula, nec, desideratur in quibusdam codicibus: & quidem, vt sentio, rectè.*

Prosítne habituro aliquid, si quicquid nolim, quicquid non possim, non posse me gaudeo.] *Locus vitiatissimus, verbis partim redundãtibus, partim deficiẽtibus: nec in vllo alio maior exemplarium dissonantia. discussis igitur, & diligenti censura perpensis scriptorum codicum verbis, hanc lectionem elicio: Prosíntne habituro quæ velim. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.*

Tam properàter, quàm ille Troianos & Achiuos persalutabat.] *Sic prior æditio. Corrigo ex* B
exemplari Facundi & Primitiui, tam perperam tribus quàm ille Troianos, reliqua.

Vt Grammaticos haberet analectos.] *Eadem analectas habet, non analectos. quam lectionem etiam Rhodiginus agnoscit.*

EPIST. 28. Magis quis venerit, quàm quô, interest.] *Veneris, eadem: non, venerit.*

Inquire in te.] *Eadem, inquire te in te.*

LVCII ANNÆI SENECÆ EPISTOLARVM LIBER QVARTVS. C

Epistola XXIX. Quòd licet non omnes monendi sint, tamen quidam etiam contradicentes vel illudentes docendi sint: & quòd sapiens malit sibi placere quàm populo.

De Marcellino nostro quæris, & vis scire quid agat. Rarò ad nos venit, nulla alia ex causa quàm quia audire verum timet: à quo periculo iam abest, nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideo de Diogene, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiscua vsi sunt, & quosque obuios monuerunt, dubitari solet, an hoc facere debuerint. Quid enim si quis surdos ob-
al. parcam. iurget, aut natura morbóve mutos? Quare, inquis, verbis † parcant? Gra- D
tuita sunt. Non possum scire an ei profuturus sim, quem ammoneo. Illud scio, alicui me profuturum, si multos admonuero. Spargenda est manus: non potest fieri, vt non aliquando succedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non existimo faciendum magno viro: diluitur eius autoritas, nec habet apud eos satis põderis, quos posset minus obsolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, sed aliquando deerrare. Non est ars, quæ ad effectum casu venit. Sapientia ars est, certum petat, eligat profecturos: ab his quos despe-
al. sed in. rauit, recedat, non tamen citò relinquat, † & in ipsa desperatione extrema remedia tentet. Marcellinum nostrum ego nondum despero, etiamnum seruari potest, sed si citò illi manus porrigitur. Est quidem periculum, ne porrigentem trahat: magna in illo ingenij vis est, sed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculũ, & audebo illi mala sua ostendere. Faciet quod solet, aduocabit illas facetias, quæ risum euocare lugentibus
possunt: & in se primùm, deinde in nos iocabitur: omnia quæ dicturus sum, occupabit. E
Scrutabitur scholas nostras, & obiiciet philosophis congiaria, amicas, gulam. Ostẽdet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: ostendet mihi lepidum philosophum Aristonem, qui in gestatione disserebat: hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius secta cùm quæreretur, Scaurus, ait: Vtique Peripateticus nõ est. De eodem cùm consuleretur Iulius Græcinus, vir egregius, quid sentiret: Nõ possum, inquit, tibi dicere. nescio enim quid de gradu faciat: tanquã de essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philosophiã honestius neglexissent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Cõstitui tamen contumelias perpeti. Moueat ille mihi risum, ego fortasse illi lachrymas mouebo:
al. hilarè. aut si ridere perseuerabit, gaudeo tanquam in malis, quòd illud genus insaniæ † euitare contigerit. Sed non est illa hilaritas longa, obserua: videbis eosdem intra exiguum

A tẽpus acerrimè ridere & acerrimè rudere.Propoſitũ eſt aggredi illum, & oſtẽdere quanto pluris fuerit,quum multis minoris uideretur.Vitia eius etiam ſi non excidero, inhibebo:non deſinent,ſed intermittentur:fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi cõſuetudinem fecerint.Non eſt hoc ipſum faſtidiendum,quoniam quidem grauiter affectis,ſanitatis loco eſt bona remiſſio.Dum me illi paro,tu interim qui potes,qui intelligis, vnde quò euaſeris,& ex eo ſuſpicaris,quouſque ſis euaſurus,compone mores tuos,attolle animũ,ad uerſus formidata conſiſte,numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nónne videatur ſtultus,ſi quis multitudinem timeat eo loco,per quem trãſitus ſingulis eſt? Æquè ad tuam mortem multis aditus non eſt,licet illam multi minentur.Sic iſtud natura diſpoſuit.Spiritum tibi tam vnus eripiet,quàm vnus dedit.Si pudorem haberes,vltimam mihi pẽſionem remiſiſſes.Sed ne ego quidem me ſordidè geram,in fœnore æris alieni,& tibi quod debeo
B impingam.Nunquam volui populo placere.Nam quæ ego ſcio,non probat populus: quæ probat populus,ego neſcio.Quis hoc?inquis:tãquam neſcias cui imperem.Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt Peripatetici,Academici,Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? Malis artibus popularis fauor quæritur:ſimilem te illis facias oportet.Non probabunt,niſi agnouerint.Multo autem ad rem magis pertinet,qualis tibi videaris, quàm qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt.Quid ergo illa laudata,& omnibus præferenda artibus rebúſque philoſophia præſtabit?ſcilicet vt malis tibi placere,quàm populo:vt æſtimes iudicia, non numeres:vt ſine metu deorũ hominúmque viuas,vt aut vincas mala,aut finias. Cæterùm ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi,ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamẽta obſtrepuerint,ſi tota ciuitate te fœminæ puerique laudauerint:quid ni e-
C go tui miſerear,cùm ſciam quæ via ad iſtum fauorem ferat? Vale.

Epiſt. X X X. Quòd nihil habet de ſpe vitæ,quem ſenectus ducit ad mortem: & quòd mors timenda non ſit,varias ob cauſas.

BASSVM Aufidium,virum optimum,vidi quaſſum,ætati obluctantem. Sed iam plus illum degrauat,quàm quòd poſſit attolli.Magno ſenectus & vniuerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis & exucci fuiſſe:diu illud continuit,& vt verius dicam concinnauit,ſubitò defecit.Quemadmodum in naue quæ ſentinam trahit,vni rimæ aut alteri obſiſtitur:vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere,ſuccurri non poteſt nauigio dehiſcenti:ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt: vbi tanquam
D in putri ædificio omnis iunctura † dilabitur,& dum alia excipitur,alia diſcĩditur, circumſpiciendum eſt quomodo exeas.Baſſus tamen noſter alacer animo eſt: hoc philoſophia præſtat,in quocunque corporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem, lætúmque, nec deficientem,quamuis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo nauigat velo, & ſi exarmauit,tamen reliquias nauigii aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter: & eo animo vultúque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc,Lucili,& diu diſcenda,cùm aduentat hora illa ineuitabilis,æquo animo abire. Alia genera mortis,ſpei mixta ſunt.Deſinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura depoſuit:mare quos hauſerat,eadem vi qua ſorbebat,eiecit incolumes:gladium miles ab ipſa perituri ceruice reuocauit.Nil habet quod ſperet,quem ſenectus ducit ad mortem.Huic vni intercedi non poteſt.Nullo genere homines mollius moriuntur,ſed nec diutius.Baſſus noſter videbatur mihi proſe qui ſe,& componere, & viue-
E re tanquam ſuperſtes ſibi,& ſapienter ferre † decidium ſui. Nam de morte multa loquitur,& id agit ſedulò,vt nobis perſuadeat, ſi quid incõmodi aut metus in hoc negocio eſt, morientis vitium eſſe,non mortis,nec magis in ipſa quicquam eſſe moleſtiæ , quàm poſt ipſam.Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus,quàm qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit,vt per quam ſit, vt nihil ſentiatur, ea ſentiatur.Ergo,inquit,mors adeò extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpe dicta,& ſæpe dicenda:ſed neque cùm legerem,æquè mihi profuerunt,neque cùm audirem his dicentibus,qui negabãt timenda à quorũ metu aberant. Hic verò plurimũ autoritatis habuit,cùm loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid ſentiam.Puto etiam fortiorem eum eſſe qui in ipſa morte eſt, quàm qui circa mortem eſt. Mors enim admota,etiam imperitis animum dedit,non vitãdi ineuitabilia. Sic gladiator

al. diducitur.

al. deſiderium

rota pugna timidissimus iugulum aduersario præstat,& errantem gladium sibi attempe- A
rat. At illa quæ in propinquo est, vtique ventura, desiderat lentem animi firmitatem, quæ est rarior, nec potest nisi à sapiente præstari. Libentissimè itaque illum audiebam, quasi ferentem de morte sententiam,& qualis esset eius natura, velut propius inspectæ indicantem. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, si quis reuixisset, & in morte nihil mali esse narraret expertus, accessus mortis quam perturbationem afferat. Optimè hij tibi dicent, qui secundum illam steterunt, qui venientem & viderunt & receperunt. Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is ait, tam stultum esse qui mortem timeat, quàm qui senectutem. Nam quemadmodum senectus adolescentiam sequitur, ita mors senectutem. Viuere noluit qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis † data

al. donata. est: ad hanc itur: quam ideo timere dementis est, quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatem habet æquam & inuictam. Quis queri potest, in ea conditione se esse, in qua nemo non est? Prima enim pars æquitatis, est æqualitas. Sed nunc superuacuum est, naturæ causam agere: quæ non aliam voluit legem nostram esse quàm suam. Quicquid composuit, resoluit: & quicquid resoluit, componit iterum. Iam verò si cui cōtigit vt illum senectus leniter emitteret, non repentè auulsum vitæ, sed minutatim subdu- B

al. na ille. ctum, † non ne ille gratias agere diis omnibus debet, quòd satiatus ad requiem homini necessariam, lasso gratam, perductus est? Vides quosdam optantes mortem,& quidem magis quàm rogari solet vita. Nescio vtros existimem maiorem nobis animum dare, qui depos-

al. latique. cunt mortem, an qui hilares eam † quietique operiuntur: quoniam illud ex rabie inter-

al. venit aliquis iratus morti: venientem, &c. dum ac repentina indignatione fit, hæc ex iudicio certa tranquillitas est. † Venit aliquis ad mortem iratus: mortem venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerat. Fateor ergo ad hominem mihi charum, ex pluribus me causis frequentius venisse, vt scirem an illum toties eundem inuenirem, nunquid cùm corporis viribus minueretur animi vigor, qui sic crescebat illi, quomodo manifestior notari solet agitatorum lætitia, cùm septimo spacio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obsequens, primùm sperare se nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu: si tamen esset, haberet aliquantulum in ipsa breuitate solatij. Nullum enim dolorem longum esse qui magnus est. Cæterùm succursurum sibi etiam in ipsa distractione animæ corporisque si eùm cruciatu id fieret, post illum dolorem se dolere non posse. Non dubitare autem se quin senilis anima in primis labris esset, nec magna vi distraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua,& interdum ruina extinguendus est. Ille qui alimentis deficitur, sua sponte subsidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tanquam noua, sed tanquam in rem præsentem perductus. Quid ergo? non multos spectaui abrumpentes vitam? imò verò vidi. Sed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt sine odio vitæ,& admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum, nostra nos sentire opera, quòd tunc trepidamus, cùm propè à nobis esse credimus mortem. A quo enim propè non est, parata omnibus locis, omnibúsque momentis? Sed consideremus, inquit, tunc cùm aliqua causa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores sint quæ non timentur. Hostis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si distinguere voluerimus causas metus nostri, inueniemus alias esse, alias videri. Non mortẽ timemus, sed cogitationem mortis: ab ipsa enim semper tantundem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est. Quod enim tempus morti exceptum est? Sed vereri debeo, ne tam longas epistolas peius quàm mortem oderis: itaque finem faciam. Tu tamen mortem vt nunquam timeas, semper cogita. Vale.

C (right margin, beside "posuerat. Fateor…"); D (beside "tanquam in rem… vitam"); E (after "Vale.")

Epist. XXXI. De assentatione seu adulatione vitanda: & de contemptu laboris, & excellentia virtutis & animi.

AGNOSCO Lucilium meum, incipit quem promiserat exhibere. Sequere illum impetum animi, quo ad optima quæque calcatis popularibus bonis, ibas. Non desidero maiorem melioremque te fieri quàm moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt. Tantum effice, quantum conatus es,& illa quæ tecū in animo tulisti tracta. Ad summam, sapiens eris, si clauseris aures, quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamēto opus est, quàm vsum in sociis Vlyssem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica. Ad hæc quæ timenda est, non ex vno scopulo, sed ex omni parte terrarum circum-

A circũſonat. Præterea vehere itaque non vnum locum inſidioſa voluptate ſuſpectum, ſed omnes vrbes: ſurdũ te amãtiſſimis præſta. Bono animo malè precantur. Et ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non ſunt iſta bona, quæ in te iſti volũt congeri: vnum bonum eſt, quòd beatæ vitæ cauſa, & firmamentum eſt, ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt, vt vna res modò mala ſit, modò bona: modò leuis & perferenda, modò expaueſcenda. Labor bonum nõ eſt. Quid ergo eſt bonum? Laboris contemptio. Itaque inuanum operoſos culpauerim: rurſus ad honeſta nitentes quantò magis incubuerint, minúſque ſibi vitia † reſpirare permiſerint, admirabor & clamabo, tantò melior ſurge, & reſpira & cliuum iſtum (vno ſi potes ſpiritu) exupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quòd ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, al. conſurgere ac.

B quid contingere tibi velis, quid optes, & in totum iam per maxima acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? Fac te ipſe felicem: facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quib. admixta eſt virtus: turpia quibus malicia coniuncta eſt. Quemadmodum ſine mixtura lucis nihil ſplendidum eſt, nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adiutorio ignis, nihil calidũ eſt, nihil ſine aëre frigidum: ita honeſta & turpia virtutis & maliciæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonũ? rerũ ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex pro tempore quæque repellat aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit, ſi modò magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto: laborem ſi nõ recuſes, parum eſt poſſe. Quis ergo, inquis, labor friuolus & ſuperuacuus eſt? In quem humiles cauſæ vocauerint, non eſt malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam

C animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? Non eſt viri, timere ſudorem. Huic & illud accedat, vt perfecta virtus ſit æqualitas, ac tenor vitæ per omnia conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat & ars, per quam diuina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum, quod ſi occupas, incipis deorum eſſe ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſtô peruenitur? Non per Appenninum Graiũmue montem, nec per deſerta Candauiæ, nec Syrtes tibi, nec Scylla, aut Charybdis adeundæ ſunt, quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ precio. Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa: quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet. Deus nihil habet. Prætexta non faciet. Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa noticia. Nemo nouit Deum: multi de illo malè exiſtimant & impunè. Non turba ſeruorum lecti- Graiũ montem: Alpes Graias intelligit, qui hodie mons Cineſius putatur.

D cam, tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentiſſimúſque ipſe vehit omnia. Ne forma quidem, & vires † bonum te facere poſſunt: nihil horum non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiet in dies deterius, cui non poſſit obſtari, quo non melius poſſit optari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quàm Deum in humano corpore † hoſpitem? Hic animus tam in equitem Romanum, quàm in libertinum, quàm in ſeruum poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subſilire in cœlum ex angulo licet. Exurge modò, & te quoque dignum finge Deo: finges autem non auro, non argento. Nõ poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos cùm propitij eſſent, fictiles fuiſſe. al. beatum. al. hoſpitantem.

E *Epiſt. XXXII. Commendat ſeceſſum à turba, & ammonet, huius vitæ curſum percurrendum eſſe.*

INQVIRO † in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, vbi, & cum quibus moreris. Verba dare non potes, tecum ſum. Sic viue, tanquam quid facias auditurus ſim, imò tanquam viſurus. Quæris, quid me maximè ex his quæ de te audio, delectet? Quòd nihil audio, quòd plerique ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non conuerſari cum diſſimilibus, & diuerſa cupiẽtibus: habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurúmque in propoſito, etiam ſi ſolicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet, & qui moratur, vtique in tanta breuitate vitæ: quam breuiorem inconſtantia facimus, aliud eius ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas † ac lancina- al. à te. al. ac laniamus.

mus.Propera ergo, Lucili chariſſime,& cogita, quantũ celeritati additurus fueris, ſi à ter- A
go hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicareris, ac fugientum premere veſtigia. Fit
hoc, premeris, accelera, & euade, perduc te in tutum: & ſubinde conſidera, quàm pulchra
res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde expectare ſecurum reliquam temporis
ſui partem, nihil ſibi in poſſeſſione beatæ vitæ poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O
quando videbis illud tempus? quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus pla-
cidúſque eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate. Vis ſcire, quid ſit quod fa-
al. contigit. ciat homines auidos futuri? Nemo ſibi † contingit. Optauerunt itaque tibi alia parentes
tui: ſed ego tibi contrà, omnium tibi eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota
illorum multos compilant, vt te locupletent. Quicquid ad te trãſferunt, alicui detrahen-
dum eſt. Opto tibi tui facultatem, vt vagis cogitationib. agitata mens, tandem reſiſtat, &
simul pro certa ſit: vt placeat ſibi, & intellectis veris bonis quæ ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, æ- B
ſimulac. tatis adiectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exautoratus ac li-
bet, qui viuit vita peracta. Vale.

Epiſt. XXXIII. Quomodo omnia philoſophiæ verba pondus habent: & quàm turpe ſit, ſemper ex commentario ſapere.

DESIDERAS his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, aſcribi aliquas voces noſtrorum
procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati, totus contextus illorum virilis eſt. Inæ-
qualitatem ſcias eſſe, vbi quæ eminent notabilia ſunt. Non eſt admirationi vna arbor, vbi
in eandem altitudinem tota ſylua ſurrexit. Eiuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refer-
tæ hiſtoriæ. Itaq; nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maximè noſtræ. Sed in C
illo magis annotantur, quia raræ interim interueniunt, quia inſperatæ, quia mirum eſt ali-
quid fortiter dici ab homine molliciem profeſſo. Ita enim pleriq; iudicant. Apud me ve-
rò Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prõpta
mens, tam in Perſas quàm in altè cinctos cadit. Non eſt ergo quòd exigas excerpta & re-
petita. Continuum eſt apud noſtros, quicquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque
iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuẽturum cùm intrauerit, præter illa quæ
in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus vnde velint ſumere exemplaria. Putas nos velle
ſingulares ſententias ex turba ſeparare? Cui illas aſſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an
Chryſippo, an Panætio, an Poſſidonio? Non ſumus ſub rege, ſibi quiſque ſe vendicat: apud
iſtos quicquid dicit Hermacus, quicquid Metrodorus, ad vnũ refertur. Omnia quæ quiſ-
quam in illo contubernio locutus eſt, vnius ductu & auſpicijs dicta ſunt. Non poſſumus, D
inquam, ex tanta rerum æqualium copia, licet tentemus, aliquid educere.

Pauperis eſt numerare pecus.—

Quocunque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria
legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummarim deguſtare ingenia maximorum
virorum. Tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſui in-
genij opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo quo minus ſingula
membra, dummodo in ipſo homine, conſideres. Nõ eſt formoſa mulier, cuius crus lauda-
tur aut brachium, ſed illa cuius vniuerſa facies admirationem ſingulis partibus abſtulit. Si
al. medicè. tamen exegeris, non tam † mendicè tecum agam, ſed plena manu fiet. Ingens eorum turba
Plena ma- eſt paſſim iacentium. Sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluũt per-
nu. petua, & inter ſe connexa ſunt. Nec dubito quin multum conferant rudibus adhuc, & E
extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis mo-
do incluſa. Ideo pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci Chrias vocant:
quia complecti eas puerilis animus poteſt, quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro
captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſ. vocibus, & memoria ſtare.
Sibi iam innitatur, dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutem,
ex commentario ſapere. Hoc Zenon dixit. tu quid? Hoc Cleãthes. tu quid? quouſque ſub
alio moueris? Et impera & dic, quod memoriæ tradatur, aliquid & de tuo profer: Omnes
itaque iſtos nunquam autores, ſemper interpretes, ſub aliena vmbra latentes, nihil puto
habere generoſi, nunquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in
alienis exercuerũt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam me-
moriæ cuſtodire. At contra ſcire, eſt & ſua facere quenque, nec ab exemplari pendere, &
toties

A toties ad magistrum respicere: Hoc dicit Zenon, hoc Cleanthes. Aliquid intersit inter te & librum, quousque disces? iam & præcipe. Quid est, quare audiam quod legere possum? *Viua vox.* Multum, inquit, viua vox facit. Non quidem hæc quæ alienis verbis commendatur, & actuarij vice fungitur. Adijce nunc, quòd isti qui nunquam tutelæ suæ fiunt, primùm in ea re sequuntur priores, in qua nemo non à priore desciuit: deinde in ea re sequuntur, quæ adhuc quæritur. Nunquam autem inuenietur, si contenti fuerimus inuentis. Præterea qui aliud † sequitur, nihil sequitur, nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum vestigia? *al. sequitur, nihil inuenit.* Ego verò vtar via veteri: sed si † priorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus veritas, nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est. Vale. *al. potiorē.*

B *Epist. XXXIIII. Quomodo magistrum delectat profectus discipuli: & quòd magna pars bonitatis est, velle fieri bonum.*

CRESCO & exulto, & discussa senectute recalesco, quoties ex his quæ agis & scribis, intelligo quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam arbor ad fructum † perducta delectat, si pastor ex fœtu gregis sui capit voluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur, quàm vt adolescentiam illius suam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta subitò vident? *al. producta.* Assero te mihi, meum opus es. Ego cùm vidissem indolem tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lentè ire passus sum, sed subinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicem hortantem. Quid aliud, inquis, adhuc volo? In hoc *Currentem hortor.*
C plurimum est. Non sic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo constat. † pars magna bonitatis est, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum, quem malum facere nulla vis, nulla necessitas possit. *al. Itaque pars.* Hunc in te prospicio, si perseueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictáque tua inter se congruant ac respondeant sibi, & vna forma percussa sint. Non est huius animus in recto, cuius dictis acta discordant. Vale.

Epist. XXXV. De differentia amicitiæ, & amoris, & animi constantis.

CVM te tam obnixè rogo vt studeas, meum negocium ago, habere amicum volo: quod contingere mihi (nisi pergas excolere te, vt cœpisti) nō potest. Nunc enim amas me, amicus non es.
D Quid ergo? hæc inter se diuersa sunt? imò dissimilia. Qui amicus est, amat: qui amat, non vtique amicus est. Itaque amicitia semper prodest. Amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare discas. Festina ergo dum mihi proficis, nec istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cùm mihi fingo vno animo futuros, & quicquid ætati meæ vigoris abscessit, id ad me ex tua, quanquam non multum abest, rediturū. Si tamen re quoque ipsa lætus esse volo, venit ad nos ex his quos amamus etiam absentibus gaudium: sed id leue & euanidum. Conspectus, & præsentia, & conuersatio aliquid habet viuæ voluptatis, vtique si non tantùm quem velis, sed qualem velis videas. Affer itaque te mihi ingens munus: & quo magis instes, cogita me senem esse, te mortalem. † Propera ad me, sed ad te prius: profice, & ante omnia hoc cura, vt cōstes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum sit, obserua an eadem velis hodie quæ heri. *al. Propterea ad me, sed ad te prius proficere: &c.* Mutatio voluntatis indicat animum natare alibi, atque alibi apparere, prout tulit ventus.
E Non vagatur quod est fixum & fundatum. Istud sapienti † perfectè contingit, aliquatenus & proficienti prouectóque. Quid ergo interest? Hic commouetur quidem, non tamen transit, sed suo loco nutat: ille nec commouetur quidem. Vale. *al. profectò.*

IN LIB. IIII. EPISTOLARVM.

Acerrimè ridere, & acerrimè tabere.] *Pro tabere, quidam habebant rabere: quidam, rubere: quidam, rabire. Pro rubere, puto scribendum rudere. Lusit enim Seneca vocum affinitate, quæ est in ridere & rudere. Rident qui gaudent, rudunt irati. Vnde illud Persij: —Pecuaria rudere dicas.* EPIST. 26.

Et si exarmauit.] *Quidam habebat annotatum, & si exarmauerit tempestas. Alioquin videtur, exarmare, positum neutraliter.* EPIST. 30.

Inueniemus alias videri.] *Consentiebant exemplaria. Videtur aliquid deesse: nisi hoc sensit, discrimen non esse in re, sed in opinione. Quidam habebat, alias esse, alias videri.* A

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIST. 31. Ille prudens atque artifex.] *Nonnulli codices, Prudens artifex, tantùm legunt.*

Laborem si non recuses, parum est posse.] *Corrige, laborem si non recuses, parum est. Posce. ex vetere lectione.*

EPIST. 32. Non conuersari cum dissimilibus.] *Præpositio cum, in omni antiqua lectione desideratur.*

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM LIB. V. B

Epist. XXXVI. De inquietæ felicitatis horriditate: & quòd propria animi meditatio sit contemptus mortis.

AMICVM tuum hortare, vt istos magno animo contemnat, qui illum obiurgãt, quòd vmbram & ocium petierit, quòd dignitatem suam destituerit, & cùm plus consequi posset, prætulerit quietem omnibus. Quàm vtiliter negocium suum gesserit, quotidie illis ostentet. Hi quibus inuidetur, non desinent transire. Alij elidentur, alij cadent. Res est inquieta felicitas. Ipsa se exagitat, mouet cerebrum, non vno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos resoluit. At bene C
aliquis illam fert, sic quomodo vinum. Itaque non est quòd tibi isti persuadeant, eum esse felicem, qui à multis obsidetur. Sic ad illum quemadmodum ad lacum concurritur, quem exhauriunt & turbant. Nugatorium & inertem vocant. Scis quosdam peruersè loqui, & significare contraria, felicem vocabant. Quid ergo? Erat? Ne illud quidem curo, quod quibusdam nimis horridi animi videtur & tetrici. Ariston aiebat, malle se adolescentem tristem, quàm hilarem & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum, quod recẽs durum & asperum visum est: non pati ætatem, quod in dolio placuit. † Sin eum tristem appellent, &
al. sine. inimicum processibus suis, bene se dabit in vetustate ipsa tristicia: perseueret modò cole-
al. perbibere. re virtutem, † perhibere liberalia studia, non illa quibus perfundi satis est, sed hæc quibus
tingendus est animus. Hoc est discẽdi tempus. Quid ergo? aliquod est, quo non sit discen-
al. prẽdere. dum? Minimè. Sed quemadmodũ omnibus annis, studere honestum est: ita non omnibus D
institui. Turpis & ridicula res est elementarius senex. Iuueni parãdum, seni vtendum est. Facies ergo rem vtilissimam tibi, si illũ quàm optimum feceris. Hæc aiũt beneficia esse expetenda tribuẽdaq; non dubiè primæ sortis, quę tam prodest dare quàm accipere. Deniq; nihil illi iam liberum est. Spopondit. Minus autem turpe est creditori, quàm spei bonæ decoquere. At illud æs alienum soluẽdum, opus est negocianti nauigatione prospera, agrum colenti vbertate eius quam colit terræ, & cœli fauore. Ille quod debet, sola potest voluntate persoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos disponat, vt quàm tranquillissimus ille animus ad perfectum veniat, qui nec ablatum sibi quicquam sentit, nec adiectum, sed in eodem habitu est, quocunque res cadunt. Cui siue aggeruntur vulgaria bona, supra res suas eminet: siue aliquid ex istis vel omnia casus excussit, minor non fit. Si in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet. Si in Germania, protinus puer tenerum hastile vibraret. E
Si auorum nostrorum temporibus fuisset, equitare, & hostem cominus percutere didicisset. Hæc singulis disciplina gẽtis suæ suadet & imperat. Quid ergo? huic meditandum est, quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus bene facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in se aliquid terribile, vt & animos nostros (quos in amo-
al. nec enim opus esset. rem sui natura formauit) offendat, nemo dubitat: † nec necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo discit, vt si necesse fuerit, æquo animo in rosa iaceat: sed in hoc duratur, vt tormentis non submittat fidem, vt si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat: quia solet obrepere interim somnus in aliquod amminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Esse enim debet aliquid,

cuius

A cuius sit incommodum. Quòd si tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt ac mox processura sunt reconduntur, consumi desinunt ista, non pereunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit: veniet iterum qui nos in lucem reponat dies, quam multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea diligentius docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantiũ, videbis in hoc mundo nihil extingui, sed vicibus descendere ac resurgere. Æstas abit, sed alter annus illam adducit: hyems cecidit, referent illam sui menses. Solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste discursus, quicquid præterierit, repetit: pars cœli leuatur assiduè, pars mergitur. Denique finem faciam, si hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortem: & esse turpissimum, si eam securitatem nobis ratio non præstat, ad quam stulticia perducit. Vale.
B

Epist. XXXVII. De duplici magnanimitate: & quomodo ad veram libertatem philosophia perducat.

QVOD maximum vinculum est ad bonam mentem, promisisti virum bonum. Sacramento † ligatus es. Deridebit si quis tibi dixerit, mollem esse militiam & facilem. Nolo te decipi. Eadem honestissimi huius & illius turpissimi autoramenti verba sunt, vri, vinciri, ferróque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt, quæ per sanguinem reddant, cauetur vt ista vel inuiti patiantur à te, vt volens libénsque patiaris. Illis licet arma submittere, misericordiam populi tentare. Tu neque submittes, nec vitam togabis. Recto tibi inuictóque moriendum est. Quid porrò prodest, paucos dies aut annos lucrifacere? Sine missione nascimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? Effugere non potes necessitates, potes vincere. Fiat via, & hanc tibi viam dabit philosophia: ad hanc te confer, si vis saluus esse, si securus, si beatus. Denique si vis esse (quod est maximum) liber. Hoc contingere aliter non potest. Humilis res est stulticia, abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus & sæuissimis subiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis vicibus imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quæ sola libertas est. Vna ad hanc fert via, & quidem recta. Non aberrabis, vade certo gradu. Si vis tibi omnia subiicere, te subiice rationi: multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa disces, quid & quemadmodum aggredi debeas, non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui sciat quomodo quod vult cœperit velle. Non consilio adductus vllo, sed impetu impactus est. Non minus sæpe fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri, & subitò in medio turbine rerum stupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni? Vale.

al. rogatus.

C

D

Epistola XXXVIII. De vtilitate familiaritatis breuis & inelaborati sermonis.

MERITO exigis, vt hoc inter nos epistolarum cõmercium frequẽtemus. Plurimùm proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo. Disputationes præparatæ & effusæ audito populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est. Consilium nemo clarè dat. Aliquando vtendum est & illis (vt ita dicam) concionibus, vbi qui dubitat, impellendus est. Vbi verò non hoc agendum est, vt velit discere, sed vt discat, ad hæc submissiora verba veniendum est. Facilius intrant, sed hærent. Nec enim multis opus est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt: quod quamuis sit exiguum, cùm occupauit idoneum locum, vires suas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit † ratio: non latè patet, si aspicias, in opere crescit. Pauca sunt quæ dicuntur: sed si illa animus bene exceperit, cõualescunt & exurgunt. Eadem est, inquam, præceptorum conditio, quæ seminum. Multum efficiunt, & si angusta sunt: tantùm, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in se trahat. Multa inuicem & ipsa generabit, & plus reddet, quàm acceperit. Vale.

E

al. oratio.

Epist. XXXIX. De differentia ordinariæ orationis & breuiarij: & quòd sit proprium generosi animi, ad excelsa citari: & quatenus superfluitas nocent.

COMMENTARIOS quos desideras diligenter ornatos, & in angustum coactos,

ego verò componam:sed vide ne plus profectura sit oratio ordinaria,quàm hæc quæ nunc A
vulgo breuiarium dicitur.Olim cùm Latinè loqueremur,summariũ vocabatur.Illa res di-
scenti magis necessaria est:hæc scienti. Illa enim docet, hæc ammonet. Sed vtriusque rei
al. vocatorem. al. cognitorem. tibi copiam faciam. Tu à me non est quòd illum aut illum exigas. Qui † notorem dat,
ignotus est. Scribam ergo quod vis, sed meo more. Interim multos habes, quorum scri-
pta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum. Hæc ipsa res ex-
pergisci te coget. Si videris quàm multi tibi laborauerint, concupisces & ipse ex illis vnus
esse. Habet enim hoc in se generosus animus,quòd concitatur ad honesta. Neminem ex-
celsi ingenij virum humilia delectant & sordida: magnarum rerum species ad se vocat &
extollit.Quemadmodum flamma surgit in rectum,iacère ac deprimi non potest,non ma-
gis quàm quiescere:ita noster animus in motu est,eo mobilior & actuosior,quo vehemen-
tior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit. Ponet se extra ius ditionemq; B
fortunæ. Secunda temperabit,aduersa comminuet, & aliis admiranda despiciet. Magni
animi est,magna contemnere,ac mediocria malle,quam nimia. Illa enim vtilia, vitaliáq;
sunt: at hæc eo quod superfluunt, nocent. Sic segetem nimia sternit vbertas: sic rami one-
re franguntur: sic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas. Idem animis quoque
euenit,quos immoderata felicitas rumpit:quia non tantùm in aliorũ iniuriam, sed etiam
al. vtuntur. in suam † vertuntur. Quis hostis in quenquam tam cõtumeliosus fuit,quàm in quosdam
voluptates suæ sunt:quorum impotentiæ atque insanæ libidini ob hoc vnum possis igno-
scere,quod quæ fecère, patiuntur? Nec immeritò hic illos furor vexat. Necesse est enim
in immensum exeat cupiditas,quæ naturalem modum transiliit.Ille enim habet suum fi-
nem: inania, & ex libidine orta sine termino sunt. Necessaria metitur vtilitas, superuacua
quô redigis? Voluptatibus vtique se immergunt,quibus in consuetudinem adductis care- C
re non possunt:& ob hoc miserrimi sunt,quòd eò perueniunt, vt illis quæ superuacua fue-
al. itaque. rant,facta sint necessaria, seruiunt † vtique voluptatibus suis, non fruuntur: & mala sua
(quod malorum vltimum est) amant. Tunc autem consummata est infelicitas, vbi turpia
non solùm delectant, sed etiam placent:& desinit esse remedio locus,vbi quæ fuerant vi-
tia,mores sunt. Vale.

Epist. XL. Docet pronunciationem moderandam: & exemplo maximè Ciceronis, iubet esse tardiloquum.

QVOD frequenter mihi scribis,gratias ago. Nam quo vno modo potes,te mihi osten-
dis. Nunquam epistolam tuam accipio,vt non protinus vnà simus. Si imagines nobis ami- D
corum absentium iucundæ sunt,quæ memoriam renouant, & desiderium absentiæ, falso
atque inani solatio leuant: quanto iucundiores sunt literæ, quæ vera amici absentis vesti-
gia,veras notas afferunt? Nam quod in conspectu dulcissimum est,id amici manus episto-
læ impressa præstat agnoscere. Audisse te scribis. Serapionem philosophum, cùm istuc
al. effundit vnà, sed. applicuisset, solere magno cursu verba conuoluere, quæ non † effundit vna vox, sed pre-
mit & vrget. Plura enim veniunt, quàm quibus vox vna sufficiat: hoc non probo in philo-
sopho,cuius pronunciatio quoque sicut vita debet esse composita. Nihil autem ordina-
tum est,quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & si-
al. lenis, & melle. ne intermissione in morem niuis superueniẽs,oratori data est: † & melle dulcior seni pro-
fluit. Sic itaque habe,vt istam vim dicendi rapidam atque abundantem,aptiorem esse cir-
culanti iudices, quàm agenti rem magnam ac seriam, docentique. Æquè stillare illam
nolo,quàm currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas E
minus intentum auditorem habet,tædio interruptæ tarditatis. Facilius tamen insidit quod
expectatur,quàm quod prætereuolat. Denique tradere homines discipulis præcepta dicun-
tur. Non traditur quod fugit. Adiice nunc, quòd quæ veritati operam dat oratio, incom-
posita debet esse & simplex. Hæc popularis nihil habet veri, mouere vult turbam, & in-
consultas aures impetu rapere: tractandam se non præbet, aufertur. Quomodo au-
tem regere potest,quæ regi non potest? Quid quòd hæc oratio, quæ sanandis mentibus
adhibetur,descẽdere in nos debet? Remedia non prosunt,nisi immorentur. Multum præ-
terea habet inanitatis & vani: plus sonat quàm valet. Lenienda sunt quæ me exterrent,
compescenda quæ irritant,discutienda quæ fallunt,inhibenda luxuria,corripienda auari-
tia. Quid horum raptim potest fieri? Quis medicus ægros in transitu curat? Quid, quòd
ne volupta-

A ne voluptatem quidem vllam habet, talis verborum sine delectu tuentium strepitus? Sed
vt pleraque quæ fieri posse non crederes, cognouisse satis est: sic istos qui verba exacue-
runt, abunde est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari velit, quid de eorum
animo iudicet, quorum oratio perturbata & † immissa est, nec potest reprimi? Quemad- *fortè, admissa.*
modum per procliue currentium, non vbi visum est gradus sistitur, sed incitato corporis
pondere se rapit, ac longius quàm voluit effertur: sic ista dicendi celeritas nec in sua pote-
state est, nec satis decora philosophiæ: quæ ponere debet verba, nõ proiicere, & pedeten-
tim procedere. Quid ergo? non aliquando & insurget? Quid ni? sed salua dignitate mo-
rum: quam violenta ista & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: per-
ennis sit vnda, non torrens. Vix oratori permiserim talem dicendi velocitatem, irreuoca-
bilem, ac sine lege vadentem. Quemadmodum enim iudex subsequi poterit, aliquando
B etiã imperitus ac rudis: tum quoque cùm illum aut ostentatio abstulerit, aut effectus im-
petus sui, tantum festinet atque ingerat, quantum aures pati possunt. Rectè ergo facies, si
non videris istos, qui quantum dicãt, non quemadmodum, quærunt: & ipse malueris ali-
quando si necesse est, vel iuxta Publiũ Vinicium dicere: qui cùm quæreretur, quomodo
Publius Vinicius diceret, Asellius ait, tractim. Nam geminus Varius ait: quomodo istum
disertũ dicatis, nescio: tria verba non potest iungere. Quid ni malis tu sic dicere, quomo-
do Vinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit, qui illi singula verba vellenti, quanquam
dictaret, non diceret, ait: Dic, vel nunquam dicas. Namque † Echeri cursum suis tempori- *al. Aterij.*
bus oratoris celeberrimi, longè abesse ab homine sano volo. Nunquã dubitauit, nunquam
intermisit: semel incipiebat, semel desinebat: quædam tamen & nationibus puto magis
aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiam cùm scribimus, inter-
C pungere cõsueuimus. Cicero quoque noster (à quo Romana eloquentia † exiliuit) grada- *al. exiuit.*
rius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, & æstimat, & præbet æstimandum. Fabia-
nus vir egregius & vita & scientia, & (quod post ista est) eloquentia quoque, disputabat ex-
peditè magis, quàm concitatè: vt posses dicere facilitatẽ esse illam, non celeritatem. Hanc
ego in viro sapiente recipio, non exigo, vt oratio eius sine impedimento exeat: proferatur
tamen malo, quàm profluat. Eo autem magis te deterreo ab isto morbo, quòd non potest
tibi ista res contingere aliter, quàm si te pudere desierit. Perfrices frontem oportet, & ipse *Perfrices frontem.*
te non audias. Multa enim inobseruatus ille cursus feret, quæ reprehendere velis. Non
potest, inquam, tibi contingere res ista, salua verecundia. Præterea exercitatione opus
est quotidiana, & à rebus studium transferendum est ad verba. Hæc autem etiam si ade-
runt, & poterunt sine vllo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. Nam quemad-
D modum sapienti viro incessus modestior conuenit, ita oratio pressa, non audax. Summa
ergo summarum hæc erit, tardiloquum te esse iubeo. Vale.

Epistola XLI. Quomodo in vnoquoque bonorum virorum Deus habitat: & quòd homo laudandus est, pro his quæ habet intus.

Facis rem optimam, & tibi salutarem, si (vt scribis) perseueras ire ad bonam mentem:
& quàm stultum est optare, cùm possis à te impetrare? Non sunt ad cœlum eleuandæ ma-
nus, nec exorandus æditũus, vt nos ad aures simulachri, quasi magis exaudiri possimus, ad-
mittat. Propè est à te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet,
malorum bonorúmque nostrorum obseruator & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita
E nos ipse tractat. Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam nisi ab illo
adiutus exurgere? Ille dat consilia magnifica, & † recta. In vnoquoque virorum bonorum *al. erecta.*
qui Deus, incertum est: habitat tamẽ Deus. Si tibi occurrit vetustis arboribus, & solitam
altitudinem egressis frequẽs lucus, & conspectum cœli densitate ramorum aliorum alios
protegentium submouens, illa proceritas syluæ, & secretum loci, & admiratio vmbræ, in
aperto tam densæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et si quis specus saxis penitùs
exesis montem suspenderit, non manufactus, sed naturalibus causis in tantam laxitatem
excauatus, animum tuum quadam religionis suspicione percutiet. Magnorum fluminum
capita veneramur: subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet. Coluntur aquarum
calentium fontes: & stagna quædam, vel opacitas, vel immensa altitudo sacrauit. Si ho-
minem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduersa felicem, in me-
diis tempestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ex æquo deos: non

ſubibit te veneratio eius? Non dices: Iſta res maior eſt altiórque, quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit, animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora trãſeuntem, quicquid timemus optamúſque ridentem, cœleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propius quidem diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. † Illinc pendet. Illuc ſpectat ac nititur: noſtris tanquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic animus? qui nullo bono niſi ſuo nitet. Quid enim eſt ſtultius, quàm in homine aliena laudare? Quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorem equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba nitet, dum contrectatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt, non ſine timore aſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferret vitem, cui aureæ vuæ, aurea folia dependent? Própria virtus eſt in vite fertilitas. In homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam pulchram habet, & domum pulchram: multum ſerit, multũ fœnerat: nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari. Quod proprium eſt hominis, quæris quid ſit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. Conſummatur itaque eius bonum, † ſi id adimpleuit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? Rem facillimam, ſecundum naturam ſuam viuere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad ſalutem reuocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit? Vale.

al. Illic. *al. ſi adimpleuit.*

Epiſtola XLII. Vota eorum qui de potentibus malè exiſtimant: & de remedio contra damna bonorum fortuitorum.

IAM tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam citò nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam, huius ſecundæ notæ. Nam ille alter fortaſſe tãquam phœnix ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia, ſæpe fortuna producit: eximia verò, ipſa raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo quod profitetur: & ſi ſciret quid eſſet vir bonus, nondum ſe eſſe crederet, fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At malè exiſtimat de malis. Hoc etiam mali faciunt, nec vlla maior pœna nequitiæ eſt, quàm quòd ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos, qui ſubita & magna potentia inſolenter vtuntur. Idem faciet, cùm idem poterit. Multorum quia imbecillia ſunt, latẽt vitia: non minus auſura cùm illis vires ſuæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tutò ſerpens etiam peſtifera tractatur, dum riget frigore. Non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, vt paria peſſimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Eadem velle eos cognoſces, da poſſe quantũ volunt. Meminiſti cùm quẽdam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, volaticum eſſe ac leuem, & te non pedem eius tenere, ſed pennam. Mentitus ſum: pluma tenebatur, quam remiſit & fugit. Scis quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput ſuum caſura tentauerit. Non videbat ſe per aliorum pericula in ſuum ruere, non cogitabat quàm oneroſa eſſent quæ petebat, etiamſi ſuperuacua nõ eſſent. Hoc itaque in his quæ affectamus, atque labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis commodi eſſe, aut plus incommodi. Quædam ſuperuacua ſunt, quædam tanti non ſunt. Sed hæc non peruidemus, & gratuita nobis videntur, quæ cariſſimè conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat, quòd ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniam ſoluimus: ea gratuita vocamus, pro quibus noſipſos impendimus: quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructuoſúmve prędium, ad ea parati ſumus peruenire cum ſollicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, & libertatis, & temporis. Adeò nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſiliis rebúſque faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicuius mercis acceſſimus, videamus hoc quod concupiſcimus quanti deferatur. Sæpe maximum precium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtende-

A ostendere, quæ acquisita acceptáque, libertatem nobis extorserunt. Nostri essemus, si ista
nostra non essent. Hæc ergo tecum ipse versa, non solùm vbi de incremento agetur, sed
etiam vbi de iactura. Hoc periturum est. Nempe aduenticium fuit: tam facilè sine isto
viues, quàm vixisti. Si diu illud habuisti,† perdidisti postquam satiatus es: si non diu, per- *al. perdis.*
dis antequam assuescas. Pecuniam minorem habebis, nempe & molestiam: gratiam mi-
norem, nempe & inuidiam. Circumspice ista quæ nos agunt in insaniam, quæ cum
plurimis lachrymis amittimus. Scies non damnum in his molestum esse, sed opinio-
nem damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat. Qui se habet, nihil perdidit. Sed quo-
to cuique habere se contigit? Vale.

Epistola XLIII. Quomodo comparationis modus ferè omnia magna facit, &
B *minima: & quòd praua vita quærit abscondi à publico sensu.*

QVOMODO hoc ad me peruenerit, quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu
nulli narraueras. Is qui scit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tātus sum, vt possim exci-
tare rumorem? Non est quòd te ad hunc locum respiciens metiaris: ad istum respice, in
quo moraris. Quicquid inter vicina eminet, magnum est illic vbi eminet. Nam magnitu-
do† habet certum modum: cōparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumi- *al. non ha-*
ne magna est, in mari paruula est. Gubernaculū quod naui alteri magnum, alteri exiguum *bet.*
est. Tu nunc in prouincia, licet contemnas ipse te, magnus es. Quid agas, quemadmodum
cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, scitur. Eo tibi diligentius viuendum est. Tunc
felicē te esse iudica, cùm poteris in publico viuere, cùm te parietes tui tegēt, non abscon-
C dent: quos plerunque circundatos nobis iudicamus, non vt tutius viuamus, sed vt pecce-
mus occultius. Rem dicam, ex qua mores† æstimes nostros: vix quenquam inuenies, qui *al. existi-*
possit aperto ostio viuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic viuimus, *mes.*
vt deprehendi sit, subitò aspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum
auresque vitare? Bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atque
solicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire,
cùm tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem. Vale.

Epistola XLIIII. Quòd quilibet potest fieri verè nobilis, si velit. Et quòd
multi errant in optando vitam beatam.

D ITERVM tu mihi te pusillum facis, & dicis, malignius tecum egisse naturam prius,
deinde fortunam, cùm possis te eximere vulgo, & ad felicitatem hominum maximam e-
mergere. Si quid aliud est in philosophia boni, hoc est, quòd stemma non inspicit. Omnes
si ad primam originem reuocentur, à diis sunt. Eques Romanus es, & ad hūc ordinem tua
te perduxit† industria. At mehercules multis quatuordecim gradus sunt clausi. Nō omnes *al. cura.*
curia admittit. Castra quoque quos ad laborem & periculum recipiunt, fastidiosè legunt.
Bona mens omnibus patet, omnes ad hoc sumus nobiles. Nec reiicit quempiam philoso-
phia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, &
rigādo hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilē philosophia, sed fecit. Quid
est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris di-
gnum. Geres autē, si hoc protinus tibi persuaseris, à nullo te nobilitate superari. Omnibus
E nobis totidem ante nos sunt, nullius non origo vltra memoriam iacet. Plato ait, Nemi-
nem regem non ex seruis esse oriundum, neminē non seruum ex regibus. Omnia ista lon-
ga varietas miscuit, & sursum deorsum fortuna versauit. Quis ergo generosus? Ad virtu- *sursum*
tem bene à natura compositus. Hoc vnum est intuendum. Alioqui si ad vetera† reuocas, *deorsum.*
nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mūdi ortu vsque in hoc tempus perduxit *al. te reuo-*
nos ex splēdidis sordidisq; alternata series. Non facit nobilē, atrium plenum fumosis ima- *cas.*
ginibus. Nemo in nostrā gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit
nobilē, cui ex quacunq; conditione supra fortunā licet surgere. Puta itaque te non esse e-
quitem Romanum, sed libertinum: potes hoc consequi, vt solus sis liber inter ingenuos.
Quomodo, inquis? Si mala bonáque non populo autore distinxeris. Intuendum est, non
vnde veniāt, sed quò eant. Si quid est quod beatam vitā potest facere, id bonum est suo iu-
re: deprauari enim in malū non potest. Quid est ergo in quo erratur? Cùm omnes beatam

vitam optant,quòd inſtrumenta eius pro ipſa habent,& illam dum petunt,fugiunt. Nam A
cùm ſumma beatæ vitæ ſit ſolida trãquillitas, & eius inconcuſſa fiducia, ſolicitudinis col-
ligunt cauſas, & per inſidioſum iter vitæ non tantùm ferunt ſarcinas, ſed trahunt. Ita lon-
gius ab effectu eius quod petunt,ſemper abſcedunt, & quo plus operæ impendunt, hoc ſe
magis impediunt, feruntur retrò, quod euenit in labyrintho properantibus: ipſa illos ve-
locitas implicat. Vale.

IN LIB. V. EPISTOLARVM.

EPIST. 41. Aliter leo aurata iuba innititur.] *Ita prior æditio. In aliis erat, innititur: in aliis, dimittitur. Fortè legendum erat, vitet. Agit enim de decore natiuo.* B

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIST. 36. Denique nihil illi iam liberum eſt. Spopondit.] *Vetus lectio: Denique nihil illi iam liberum eſſe ſpopondit.*

EPIST. 37. Sacramento ligatus es. Deridebit,ſi quis tibi dixerit.] *Eadem non, ligatus, agnoſcit: ſed, rogatus: vt ſit rogatus, pro interrogatus. Codex tamen Franciſcanus, decipit, legit: non, deridebit. quod non diſplicet: quia paulò pòſt ſequitur, nolo te decipi.*

EPIST. 38. Et effuſæ audiente populo.] *Vellem legeres, audienti: non, audiente.*

EPIST. 40. Quæ non effudit vna, ſed premit & vrget.] *Eadem, quæ non effudit, imò premit & vrget. Exemplar Pincianum notatum habet in margine, legẽdum eſſe, quæ non effundit vna vox, ſed premit & vrget. quam lectionem probo, quia ſubiicit ſtatim: Plura enim veniunt, quam quibus vox vna ſufficiat.* C

EPIST. 42. Perdidiſti poſtquam ſatiatus es.] *Perdis, non perdidiſti, eadem habet rectè. nam iteratur confeſtim idem verbum, Perdis.*

EPIST. 43. Eo tibi diligentius viuendum eſt.] *Codex Franciſcanus addit compluſcula verba, hoc pacto: Quanto diligentius vita tua, pro honoris faſtigio quæritur, tanto tibi diligentius viuendum eſt.*

EPIST. 44. Si ad vetera te reuocas.] *Verbum, te, ſuperuacaneum eſt: ex vetere lectione.*

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM LIB. VI.

Epiſtola XLV. De modo eligendi commentarios: de acie ingenij, non in verbis, ſed in rebus exercenda: & quis ſit verè beatus. D

LIBRORVM iſtic inopiam eſſe quereris. Non refert quàm multos, ſed
quàm bonos habeas. Lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui quô de-
ſtinauit, peruenire vult, vnam ſequatur viam, non per multas vagetur.
Non ire iſtud,ſed errare eſt. Vellem,inquis,magis libros mihi quàm con-
ſilium dares. Ego verò quoſcunque habeo mittere paratus ſum, & totum
horreum excutere: me quoque iſtô ſi poſſem, transferrem, & niſi matu-
rè te finem officij ſperarem impleturum, hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi:
nec me Charybdis, & Scylla, & fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Transnataſ-
ſem iſta, non ſolùm traiceciſſem, dummodo te complecti poſſem, & præſens æſtimare E
quantum animo creuiſſes. Cæterùm quòd libros meos tibi mitti deſideras, non magis
ideo me diſertum puto, quàm formoſum putarem, ſi imaginem meam peteres. Indul-
gentiæ ſcio iſtud eſſe, non iudicij: & ſi modò iudicij eſt, indulgentia tibi impoſuit. Sed
qualeſcunque ſunt, tu illos ſic lege, tanquam verum quæram adhuc, non ſciam, & con-
tumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum
magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vendico. Nam illi quoque non in-
uenta, ſed quærenda nobis reliquerunt: & inueniſſent forſitan neceſſaria, niſi & ſuper-
flua quæſiſſent. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & captioſæ diſputa-
tiones, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam ſignificationem
verbis alligamus, deinde diſſoluimus: ac tantum nobis vacat, iam viuere, iam mori ſci-
mus. Tota illò mente pergendum eſt, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba deci-
piant.

A piant. Quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo vnquam nisi † qui dispu- *al. dum.*
tat captus est? Res fallunt, illas discerne. Pro bonis mala amplectimur. Optamus contra id quod optauimus: pugnant vota nostra cùm votis, consilia cùm consiliis. Adulatio quàm similis est amicitiæ? Non imitatur tantùm illam, sed vincit & præterit, apertis ac propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima descẽdit, eo ipso gratiosa quo lædit. Doce quemadmodum banc similitudinem dinoscere possim: venit ad me pro amico blandus inimicus, vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet. Moderatio vocatur ignauia, pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur, his certas notas imprime. Cæterùm qui interrogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, vt frontem suam tentet: nec rursus tam ineptus aut hebes, vt non habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista sine noxa decipiunt, quomodo
B præstigiatorum acetabula & calculi, in quibus me fallacia ipsa delectat. Effice, vt quomodo fiat intelligam: perdidi vsum. Idem de istis captionibus dico: quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignoranti nocent, nec scientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse, quẽ vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum, & excelsum, & mirabilia calcantem: qui neminem videt, cum quo se commutatum velit: qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est: qui natura magistra vtitur, ad illius leges componitur, sic viuit, quomodo illa præscripsit: cui bona sua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat: quem fortuna, cùm in eum quod habuit telum nocentissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat, & boc rarò. Nam cætera eius tela (quibus genus humanum debellatur) gran-
C dinis more dissultant, quæ incussa tectis, sine vllo habitatoris incommodo crepitat, ac soluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipse pseudomenon appellas, de quo tantum librorum compositum est? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum (si acutus es) redige. Necessaria iudicat, quorum magna pars superuacua est: etiam quæ non est superuacua, nihil in se momenti habet in hoc, vt possit fortunatum beatúmque præstare. Non enim statim bonum est, si quid necessarium est. At proiicimus bonum, si hoc nomen pani aut polentæ damus, & cæteris sine quibus vita non ducitur. Quod bonum est, vtique necessarium est: quod autem necessarium est, non statim bonum est: quoniam quædam necessaria sunt, eadem vilissima. Nemo vsque eò dignitatem boni ignorat, vt illud ad bæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eò potius curam transferes, vt ostendas omnibus, magno temporis impendio quæri superuacua, & multos transisse vitam, dum vitæ instru- *i. mentientem.*
D menta conquirunt? Recognosce singulos, & considera vniuersos, nullius non vita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali, quæris? Infinitum: non enim viuunt, sed victuri sunt: omnia differunt. Etiam si attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc verò cunctantes quasi aliena transcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epistolæ modum excedam, quæ non debet sinistram manum legentis implere, in alium diem hanc litem cùm dialecticis differam, nimium subtilibus, & hoc solum curantibus, non & hoc. Vale.

Epist. XLVI. Laudat voluminis sibi missi dulcedinem: vbi docet, quòd in dictando fertilis eligenda est materia.

LIBRVM tuum quem mihi promiseras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo
E adaperui, ac tantùm degustare volui. Deinde blanditus est ipse, vt procederem longius: qui quàm disertus fuerit, ex hoc intelligas licet: leuis mihi visus est, cùm esset nec mei, nec tui temporis, sed qui primo aspectu aut Titi Liuij, aut Epicuri posset videri: tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, vt illum sine vlla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur, tamen exhausi totum. Nõ tantùm delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenij iste babuit, quid animi dicerem, quid impetus, si interquieuisset, si interuallo surrexisset. Nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio virilis & sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lene. Grandis erectus es, hoc te volo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. Ideo eligenda est fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura scribam, cùm illum retractauero: nunc verò parum mihi sedet iudicium tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non est quòd verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quisquam tibi tam

longè mentiatur: nisi quòd etiam vbi causa sublata est, mentimur & consuetudinis causa. A
Vale.

Epist. XLVII. De familiaritate habenda cum seruis: & ipsos diligendos esse.

LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum seruis tuis viuere: hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Serui sunt? imò homines. Serui sunt? imò contubernales. Serui sunt? imò humiles amici. Serui sunt? imò conserui, si cogitaueris tantundem in vtrosque licere fortunæ. Itaque rideo istos, qui turpe existimant cum seruo suo cœnare. Quare? nisi quia superbissima consuetudo † cœnantem dominum stantium seruorum turba circumdedit? Est ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat distentum ventrem, ac desuetum iam ventris officio, vt maiore opera omnia egerat, quàm ingessit. At infelicibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet: virga murmur B omne compescitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamenta, singultus: magno malo vlla voce interpellatum silentium luitur, nocte tota ieiuni, mutique perstant. Sic fit, vt isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illis quibus non tantùm coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput suum auertere. In conuiuiis loquebantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiæ prouerbium iactatur: Totidem esse hostes, quot seruos. Non habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quòd nec tanquam hominibus quidem, sed tanquam iumentis abutimur: qui cùm ad cœnandum discumbimus, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorũ subditus colligit, alius preciosas aues scindit per pectus & clunes certis ductibus, circumferẽs erudita manu frusta excutit. Infelix qui huic C vni rei viuit, vt altilia decenter secet: nisi quod miserior est, qui hoc voluptatis causa docet, quàm qui necessitatis discit. Alius vini minister in muliebrem modum ornatus, cùm ætate luctatur. Non potest effugere pueritiam, sed retrahitur. Iámque militaris habitus glaber † restrictis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte peruigilat: quam inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer est. Alius cui conuiuatum † censura permissa est, perstat infelix, & expectat, quos adulatio, & intemperãtia aut gulæ, aut linguæ reuocet in crastinum. Adijce obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est: qui sciunt, cuius rei illum sapor excitet, cuius delectet aspectus, cuius nouitate nauseabundus erigi possit, quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat. Cùm his cœnare non sustinet, & maiestatis suæ diminutionem putat, ad eandem mensam cum seruo suo accedere. Dij melius, quod ex istis dominos habent. Stare ante limẽ Calixti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produ- D xerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus. Ille in primam decuriam deiectus, in qua vocem præco experitur, & ipse illum inuicem † apologauit, & ipse non iudicauit domo sua dignum. Dominus Calixtum vendidit, sed domino quàm multa Calixtus. Vis tu cogitare istum, quem seruum tuum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui cœlo, æquè spirare, æquè viuere, æquè mori? Tu tam illum ingenuum videre potes, quàm ille te seruum. Mariana clade quàm multos splendidissimè natos, senatoriũ per militiã auspicantes gradum, fortuna depressit: alium ex illis pastorem, alium custodẽ casæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominẽ, in quam transire, dũ contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vsu seruorum disputare, in quo superbissimi, crudelissimi, & contumeliosissimi sumus. Hæc tamen præcepti mei summa est: Sic cum inferiore viuas E quemadmodum tecum superiorem velis viuere. Quoties in mentem venerit, quantũ tibi in seruum liceat: veniat in mentem, tantundem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ætas est, forsitan habebis. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœperit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cùm seruo clementer. † In iter quoque & in sermonem admitte, & in consilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum seruorum osculantes manum. Ne illud quidem videtis, quàm omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint? Dominum, patrem familiæ appellauerunt: seruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, non quo solùm cum seruis domini vescerentur, sed quo vtique honores illis in domo gerere, ius dicere perm serũt, & domum pusillam

Margin notes: *al. cœnanti domino.* — *Quot seruos habemus, totidem habemus hostes.* — *al. retritis.* — *al. cura.* — *fortè, ablegauit.* — *al. comiter quoque.*

A ſillam rempublicam eſſe iudicauerunt. Quid ergo? Omnes ſeruos adhibebo menſæ
meæ? Non magis quàm omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris
operæ reiecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum. Non miniſteriis illos æ-
ſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores: miniſteria caſus aſſignat. Quidam cœnent
tecum, quia digni ſunt: quidam, vt ſint. Si quid enim in illis ex ſordida conuerſatione ſer-
uile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet. Non eſt, mi Lucili, quòd amicum tantùm in fo-
ro & in curia quæras: ſi diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia ceſſat
ſine artifice. Tenta, & experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum empturus, non
ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frenos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte,
aut ex conditione, quæ veſtis modo nobis circundata eſt, æſtimat. Seruus eſt: ſed fortaſſe
liber animo. Seruus eſt: hoc illi non nocebit. Oſtende quis non ſit. Alius libidini ſeruit, a-
B lius auaritiæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo conſularem aniculæ ſeruientem. Da-
bo ancillulæ diuitem. Oſtendam nobiliſſimos iuuenes mancipia Pantomimorum. Nulla
ſeruitus turpior eſt, quàm voluntaria. Quare non eſt quòd faſtidioſi te deterreant, quo mi-
nus ſeruis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbè, ſuperiorem. Colant potius te, quàm ti-
meant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pileum ſeruos, & dominos de faſtigio ſuo dei- *Vocare ad pileum.*
cere: quòd dixi, colant potius dominum, quàm timeant. Ita inquam: prorſus colant tan-
quam clientes, tanquam ſalutatores. Hoc qui dixerit, obliuiſcetur, id dominis parum eſ-
ſe qu[o]d Deo ſatis eſt, qui colitur & amatur. Non poteſt amor cùm timore miſceri. Re-
ctiſſi[m]è ergo te facere iudico, quòd timeri à ſeruis tuis non vis, quòd verborum caſtiga-
tione vteris. Verberibus multa † admonentur: non quicquid nos offendit, & lædit. Sed ad *al. amouentur.*
rabiem cogunt venire deliciæ, vt quicquid non ex voluntate reſpondit, iram prouocet.
C Regum nobis induimus animos. Nam illi quoque obliti & virium ſuarum, & imbecilli-
tatis alienæ, † ſic exardeſcunt, ſic ſæuiunt, quaſi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo *al. ſic excãdeſcunt.*
illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſſimos pręſtat. Nec hoc ignorãt, ſed occaſionem nocen-
di captant: quærendo acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutius te morari nolo. Non eſt
enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cætera boni mores, placent ſibi, & per-
manent: leuis eſt malicia, ſæpe mutatur non in melius, ſed in aliud. Vale.

Epiſt. XLVIII. Longiore mora opus eſſe in ſolutione quàm propoſitione quæſtionis: & quòd amicitia omnia communicat.

AD epiſtolam quàm mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quàm ipſum iter fuit, po-
D ſtea reſcribã. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque, qui
conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cùm lõgiore
mora opus ſit, vt ſoluas quæſtionem, quàm vt proponas? Vtique cùm aliud tibi expediat,
aliud mihi: iterum ego tanquam Epicureus loquor. Mihi verò id expedit, quod tibi: aut
non ſum amicus, niſi quicquid agitur ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum o-
mniũ inter nos facit amicitia: nec ſecundi quicquam ſingulis eſt, nec aduerſi. In commu-
ne viuitur. Nec poteſt quiſquã beatè degere, qui ſe tãtùm intuetur, qui omnia ad vtilitates
ſuas conuertit. Alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Hæc ſocietas diligẽter & ſanctè ob-
ſeruanda eſt, quæ nos omnes hominibus miſcet, & indicat aliquod eſſe commune ius ge-
neris humani: plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem a-
micitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum
E homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico
præſtare debeam, quid homini, quàm quot modis amicus dicatur, & homo quàm multa
ſignificet. In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt, cui accedo? in vtram ire par-
tem iubes? Illi homo pro amico eſt, huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi pa-
rat, hic ſe amico. Tu mihi verba diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogatio-
nes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falſa à vero naſcens mendacium adſtruxero, non
potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me, † in re tam ſeria ſenes ludimus. Vale. *al. quòd in.*

Epiſt. XLIX. Notat eos, qui in tanta temporum egeſtate, puerilibus ſophiſmatibus indulgent.

MVS ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me

istud non posse soluere: quod mihi ex ista sententia periculum immlnet, quod incommodum? Sine dubio verendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte acutior est illa collectio: Mus syllaba est: syllaba autem caseum non rodit: mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias: in hoc supercilia subduximus, in hoc barbam demisimus, hoc est quod tristes docemus & pallidi? Vis scire, quod philosophia promittat generi † humano? Consilium. Alium mors vocat, alium paupertas vrit, alium diuitiæ vel alienæ torquent, vel suæ. Ille malam fortunam horret, hic se felicitati suæ subducere cupit: hunc homines malè habent, illum dij. Quid mihi lusoria ista proponis? non est iocandi locus, ad miseros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ securi subiectum præstantibus caput, pollicitus es. Quò diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, times. Succurre, quisquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxiliū aliquod implorant, in te spes opésque sunt. Rogantur vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt disiectis & errantibus clarum veritatis lumen ostendas. Dic quid natura necessariū fecerit, quid superuacuum, quàm faciles † leges posuerit, quàm iucunda sit vita, quàm expedita illas sequentibus, quàm acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Si prius docueris, † quæ partem eorum leuatura sint. Quid istorum cupiditates demit, quid temperat? Vtinam tantum prodessent, quantum nocent. Hoc tibi, cùm voles, manifestissimum faciam, & comminui & debilitari generosam indolem in istas argutias coniectam. Pudet dicere cōtra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos subornent. Hac ad summum bonū itur: per istud philosophiæ sunt nigræ, & turpes, infaméque etiam ad album sedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cùm eum quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quàm vt formula cecidisse videatur? Sed quemadmodū illū prætor, sic hos philosophia in integrū restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis, & grandia locuti effecturos vos, vt nō magis auri fulgor, quàm gladij perstringat oculos meos, vt ingenti cōstantia, & quod omnes optant, & quod omnes timent calcem, ad Grammaticorū elementa descenditis? Quid dicitis? sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, vt me parē Deo faciat, ad hoc inuitatus sum, ad hoc veni, fidem præsta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus & præscriptionibus philosophorū. Aperta decent & simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset ætatis, parcè iam dispensandum erat, vt sufficeret necessariis. Nunc quæ dementia est, superuacua discere in tanta temporis egestate? Vale.

al. humano consilium.

al. necessitates.

al. quam.

A B C

Episto. L. De velocitate temporis, non in quæstionibus puerilibus expendenda sed exhortatione virtutis redimenda. D

Est quidem, mi Lucili, supinus & negligēs, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdū familiaria euocant, nec extinctam memoriam reddunt, sed quiescentem irritant: sicut dolorem lugentium, etiam si mitigatus est tempore, aut seruuli familiaris † amissio, aut vestis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maximè Neapolis, ad Pompeiorum tuorum conspectum incredibile est, quàm recens desiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cùm maximè à te discedo, video lachrymas combibentem, & affectibus tuis inter ipsam coercionem exeuntibus † nobis, satis resistentem. Modò amisisse te videor. Quid enim nō modò est, si recorderis? Modò apud Socionem philosophum puer sedi, modo causas agere cœpi, modò desij velle agere, modò desij posse. Infinita est velocitas temporis, quæ magis apparet respicientibus. Nā ad præsentia intentos fallit: adeò præcipitis fugæ transitus leuis est. Causam huius rei quæris? quicquid tēporis transiit, eodē loco est: pariter aspicitur, vnà iacet, omnia inde in profundum cadūt, & alioquin nō possunt lōga interualla esse in ea re, quæ tota † vix est. Punctū est quod viuimus, & adhuc pūcto minus: sed hoc minimū specie quadam lōgioris spacij natura diuisit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiam, aliud inclinationem quandam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutē. In quàm angusto quot gradus posuit. Modò te prosecutus sum: & tamen hoc modo, ætatis nostræ bona portio est: cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Non solebat mihi tam velox tempus videri. Nunc incredibilis cursus apparet: siue quia admoueri lineas sentio, siue quia attendere cœpi & computare damnum meum: eò magis vtique

al. admissio

al. nouis.

al. non satis

al. breuis.

E

A vtique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiam si custoditum diligentissimè fuerit) in superuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas, habiturum se tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. Illi ex professo lasciuiūt, hi agere seipsos aliquid existimant: nec ego nego prospiciēda ista, sed prospiciēda tantùm, & à limine salutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæstione, quam subtilius est contempsisse, quàm soluere? Securi est, & ex commodo migrantis minuta conquirere. Cùm hostis instat à tergo, & mouere se iussus est miles, excutit necessitas quicquid pax ociosa collegerat. Non vacat mihi verba dubiè cadentia consectari, & vafriciam in illis meam experiri.

Aspice qui coëant populi, quæ mœnia clausis
B *Ferrum acuant portis.—*

Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudiendus est. Demens omnibus meritò viderer, si cùm saxa in munimentum murorum senes fœminæq́, congererent, cùm iuuentus intra portas armata signum eruptionis expectaret, aut posceret, cùm hostilia in portis tela vibrarēt, & ipsum solum suffossionibus & cuniculis tremeret, sederem ociosus, & eiusmodi quæstiunculas ponens: Quod non perdidisti, habes: cornua autem non perdisti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æquè licet demens tibi videar, si istis impendero operam. Et nunc obsideor: tunc tamē periculum mihi obsesso externum immineret, murus me ab hoste secerneret. Nunc mortifera mecum sunt. Nunc vaco ad istas ineptias? Ingens negocium in manibus est.
C Quid agam? mors me sequitur, fugit vita: aduersus hæc me doce: aliquid affer, ne mortem fugiam, vita me non effugiat. Exhortare aduersus difficilia de æquanimitate: aduersus ineuitabilia, angustias temporis mei laxa: doce non esse positum bonum vitæ in spacio eius, sed in vsu: posse fieri, imò sæpe fieri, vt qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergisci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti, Potes non reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, si in nauigatione tantùm existimas minimum esse, quo morte vita diducitur. In omni loco æquè tenue interuallum est. Non vbique se mors tam propè ostendit, vbique tam propè est. Has tenebras discute: & facilius ea trades, ad quæ præparatus sum. Dociles natura nos ædidit, & rationē dedit imperfectam, sed quæ perfici posset. De iusticia mihi, de pietate dispura, de frugalitate, de pudicitia vtrâque, & illa cui alieni corporis abstinentia est, & hac cui sui cura. Si me voluēris per de-
D uia ducere, facilius ad id quò tendo, perueniam. Nam (vt ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideóque illam implicare non oportet: nec enim quicquam minus conuenit, quàm subdola ista calliditas, animis conantibus magna. Vale. *Veritatis simplex oratio.*

Epist. L I. De falsa excusatione peccantium: & qualiter possit prauitas etiam indurata corrigi: & quòd virtutes sunt quasi bona naturalia.

EPISTOLAM tuam accepi post multos menses, quàm miseras: superuacuum itaque putaui, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ est, si meminit: & tamen spero te sic iam viuere, vt vbicunque eris, sciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm vt meliorem te ipse quotidie facias, vt aliquid ex † erroribus ponas, vt intelli- *al. terroribus.*
E gas tua vitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus ascribimus. Arilla, quocunque transierimus, secutura sunt. Harpasten vxoris meæ fatuam, scis hæreditarium onus in domo mea remāsisse. Ipse enim † auersissimus ab istis prodigiis sum: si quando fatuo delectari volo, non est mihi longè quærendus, me rideo. Hæc fatua subitò desiit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram: nescit esse se cæcam: subinde pædagogum suum rogat, vt migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærūt: nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest viuere. Non ego sumptuosus, sed vrbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium quòd iracundus sum, quòd nondum constitui certum genus vitæ: adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? Non est extrinsecus malum nostrum, intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos *al. alienissimus.*

m

al. curari. ægrotare nescimus. Si † scrutari cœperimus, quando tot morbos, tantasue † ægritudines A *al. res.* discutiemus? Nunc verò nec quærimus quidem medicum: qui minus negocij haberet, si adhiberetur ad recens vitium. Sequerentur teneri & rudes animi, recta monstrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. At mehercules, turpe est magistrum huius rei quærere. Illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere: laborandum est, & (vt verum dicam) ne labor quidem magnus est: si modò (vt dixi) antè animum nostrum formare incipimus, & recorrigere, quàm indurescat prauitas eius: sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat, & aliter natæ, in id finguntur, quod vsus noster exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obsequentior? Quid enim aliud est animus, quàm quodam modo se habens spiritus? Vides autem tanto B spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto tenuior est. Illud, mi Lucili, non est quod te impediat, quo minus de nobis bene speres, quòd malicia iam nos tenet, quòd diu in possessione nostri est. Ad neminem antè bona mens venit, quàm mala. Omnes præoccupati sumus, virtutes discere, vitia dediscere: sed eo maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quo semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur vir- *al. exturbari.* tus. Contraria enim mala in alieno hærent. Ideo expelli & † extirpari possunt: fideliter sedent, quæ in locum suum veniunt: virtus secundum naturam est, vitia inimica & infesta *al. rectè, aut recepta.* sunt. Sed quemadmodum virtutes † retentæ exire non possunt, facilisque earum tutela est: ita initium ad illas eundi arduum: quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est, formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, vt incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem voluptas C est: philosophia pariter & salutaris & dulcis est. Vale.

IN LIB. VI. EPISTOLARVM.

EPIST. 46. Dulce illud, & loco lene.] *In quibusdam erat, leue. Loco dixit, pro, in tempore. Interueniebat lenitas, sed in loco.*

EPIST. 47. Frustra excutit.] *Alius habebat, in frustra: alius frustrà: omissa præpositione. Opinor legendum, erudita manu frusta excutit. quod & hodie faciunt aulicorum ministri in quadris panariis.*

Seruus est, hoc illi non nocebit.] *Sic erat in quodam: Seruus est, hoc illi, aliis non nocebit. sed non admodum placet.*

Non quicquid nos offendit, & lædit, &c.] *Sic legebatur in quodam: non quòd nos offendant, quòd lædant, sed ad, &c.* D

EPIST. 49. Succurre, quid quòd laqueati respondent in pœnis.] *In aliis erat, Quisquis eloquentior es in pœnis: quicquid laqueati respondentium pœnis. Vnus codex Anglicus habebat, quisquis eloquentior es, pereuntium pœnis. quod sequuti sumus: non quòd per omnia satisfaciat, sed quòd minimùm displiceat. Si pro respondet, legas despondent pro desperant, tolerabilis erit lectio.*

Vtinam tantum prodessent, quantum nocent.] *Rectius habebatur in quodam: Vtinam tantum non prodessent. Nocent. vim enim coniunctionum supplet pronunciatio: post silentium acutiore voce accinitur, Nocent.*

EPIST. 50. Nunc vaco ad istas ineptias?] *Pro, Nunc vaco, rectius erat, Non vaco. Quanquam alterius lectionis idem est sensus, si legatur per interrogationem.* E

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIST. 47. Eruditam manum frustra excutit.] *Quidam codices, eruditam manum in frusta excitat.*

Tu tam illum ingenuum videre potes, quàm ille te seruum.] *Lege, commutatis dictionibus: Tam tu illum videre ingenuum potes, quàm ille te seruum. ex vetustis exemplaribus.*

Verberibus multa admonentur.] *Vetus lectio, verberibus multa amouentur. Puto corrigendum, verberum mulcta amouetur. Quid si legas: Verberibus muta admonentur, seu amouentur.*

EPIST. 48. Quod in re tam seria senes ludimus.] *Superfluit verbum, quòd: ex eadem. Illud notandum, in plerisque antiquorum exemplarium connecti hanc epistolam cum sequente, & vnam esse, non duas.*

EPIST. 50. Ætatis nostræ portio est.] *Scribe: Ætatis nostræ bona portio est. ex vetere lectione.*

Aduersus

A Aduersus hæc me doce: aliquid affer ne mortem fugiam.] *Corrigo, aduersus hæc me doce aliquid. Effice ne mortem fugiam, ex eadem.*

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM LIB. VII.

Epist. LII. Amœnas regiones vitandas esse, rationibus & exemplis docet.

B QVOMODO quisque potest, mi Lucili: tu istic habes Ætnam, illum nobilissimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Messalla vnicum, siue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperio, cùm plurima loca euomant ignem, non tantùm ædita, quod crebrius euenit, videlicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam iacentia. Nos vtcunque possumus, contenti sumus Baiis: quas postero die, quàm attigeram, reliqui: locum ob hoc deuitandum, cùm habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrãdum luxuria desumpsit. Quid ergo? vlli loco indicendum est odium? minimè. Sed quemadmodum aliqua vestis sapienti ac probo viro magis conuenit quàm alia, nec vllum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est, quam sapiens vir, aut ad sapientiam tendens declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, nunquam Canopum eliget, quamuis neminem Canopus esse frugi vetet. C Ne Baias quidem. Diuersotum vitiorum esse cœperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit: illic tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis soluitur. Non tantùm corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comessationes nauigantium, & symphoniatum cantibus perstrepentes lacus, & alia quæ velut soluta legibus luxuria, non tantùm peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, vt iritamenta vitiorum quàm longissimè profugiamus. Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vina Hannibalem hyberna soluerunt, & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus est. Nobis quoque militandum est: & quidem genere militiæ, quo nunquam quies, nunquam ocium datur. Debellandæ sunt in primis voluptates: quæ D (vt vides) sæua quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit, quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicatè, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cùm sudatoriis, in quæ siccus vapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, vt interrupto cursu rerum, omissóque bello, fouendis corporibus operam daremus, nemo non intempestiuam desidiam, victori quoque, nedum vincenti periculosam, meritò reprehenderet. Minus nobis quàm illis Punica signa sequentibus licet. Plus periculi restat cedẽtibus, plus operis etiam perseuerantibus: fortuna mecum bella gerit. Non sum imperata facturus. Iugum non recipio, imò (quod maiore virtute faciendum est) excutio. † Non est molliendus animus. Si voluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. Idem sibi in me iuris esse volet & ambitio, & ira. Inter tot affectus distrahar, imò discerpar: libertas proposita est, ad hoc præmium laboratur. Quæ sit libertas, quæris? Nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus, fortunam in æquum deducere, quo die intellexero illam plus posse, nil poterit. Ego illam feram, cùm in manu mors sit? His cogitationibus intentum, loca seria sanctáque eligere oportet. Effœminat animos amœnitas. Amœna sine dubio aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet viam iumenta patiũtur, quorum durata in aspero vngula est. In molli palustríque pascuo saginata citò subteruntur. Et fortior miles ex confragoso venit. Segnis est vrbanus & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptúmque magnis conatibus reddit. Litterni honestius Scipio quàm Baiis exulabat. Ruina eius non est tam molliter collocanda. Illi quoque ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, & Cæsar, extruxerunt quidem villas in

al. Non est emoti indicij animus.

regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari late longéque subiecta. Aspice quam positionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia, scias ooo villas esse, sed castra. Habitaturum tu putas voquam fuisse io Vtica Catonem, vt præternauigantes adulteras dinumeraret, & A

al. fluitãtẽ. aspiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & † fluctuaotem toto lacu rosam, vt

al. cõucia. audiret caoeotium nocturna † conuiuia: nónne manere ille iotra vallum maluisset, quàm ibi voam noctem anxius ipse duxisset? Quid ni malit, quisquis vir est, somnum suum classico quàm symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baiis litigauimus, nunquam satis cum vitiis: quæ oro te, mi Lucili, persequere sine modo, sine fine: oam illis quoque oec finis est, nec modus. Proiice quæcunque cor tuum laniant: quæ si aliter extrahi nequirent, cor

al. extirpa. ipsum cum illis reuelleodum erat. Voluptates præcipuè † exturba, & inuisissimas habe latronum more, quos Philistas Ægyptij vocant. In hoc nos aioplectuntur, vt strangulent. Vale. B

Epist. LIII. De tribus hominum generibus ad philosophiam venientium: & quis in hac vita sit eligendus adiutor.

QVID est hoc, Lucili, quod nos aliô teodentes, aliô trahit, & eô vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo oostro, nec permittit nobis quicquam semel velle? fluctuamus inter varia consilia: oihil liberè volumus, oihil absolutè, oihil semper. Stulticia, inquis, est: cui nihil coostat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando oos ab illa reuellemus? Nemo per se satis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdam ait Epicurus ad veritatem sioe vllius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos viam. Hos maximè laudat, quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protuleruot: quosdam indigere ope aliena, oon ituros si nemo præcesserit, sed bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus: bene oobiscum agitur, si in hanc secuodam recipimur. Nec huoc quidem contempseris hominem, qui alieoo beneficio esse saluus potest: & hoc multum est, velle seruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, oe ipsum quidem fastidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique possunt: quibus noo duce tantùm opus sit, sed adiutore, &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quæris huius exemplar, Hermacum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eundem finem vterque peruenerit: tameo maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata esse, ambo paria, æquè excelsa atque magnifica: alterũ puram aream accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta lapsabunda, in mollem ac fluidam demissa humum, multúmq; laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. Apparet in altero, quicquid factum est: alterius magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita, quædam manu (quod aiunt) facienda suot, & in fundamentis suis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil oegocij secum habuit. Hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturæ suæ vicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit. Hoc durum C D

al. ingeniũ. & laboriosum † negocium oobis datum scias: scilicet imus per obstantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo? hunc aut illum. Tu verò etiam ad priores reuertere qui vacant. Adiuuare nos possunt non tantùm qui sunt, sed & qui fuerunt. Ex hiis autem qui sunt, eligamus oon eos, qui verba magna celeritate præcipitant, & cõmunes locos voluunt, & io priuato circulãtur: sed eos qui vitam docent, qui cùm dixerint quid faciendum sit, probant faciẽdo: qui docent quid vitandum sit, nec voquam io eo quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cùm videris, quàm cùm audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus consuetudo est admittere populum, ac disserere, si modò hoc proposito in turbam prodeunt vt meliores fiant, faciántque meliores, si non ambitionis hoc causa exercent. Quid enim turpius philosophia captante clamores? Nunquid æger laudat medicum secantem? Tacete, fauete, & præbete vos curationi. Etiam si exclamaueris, non aliter audiam, quàm si ad tactum vitiorum vestrorum ingemiscatis. Testari vultis attendere vos, moueríque rerum magnitudine, sanè liceat: vt quidem iudicetis & feratis de meliore suffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram discipulis quinque annis E

taceo-

A tacendum erat. Nunquid ergo existimas, statim illis & loqui & laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quòd hominibus iis laudatis, quos non potes ipse laudare? Differebat populo Fabianus: sed audiebatur modestè. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: sed quem magnitudo rerum euocauerat, non sonus inoffensæ ac molliter orationis elapsæ. Intersit aliquid inter clamorem theatri & scholæ. Est aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium si obseruentur indicia sunt, & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, vt vnum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum risus, insanum vultus habitúsque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisque sit, scies, si quemadmodum laudetur, aspexeris. Hinc atque illinc philosopho manus auditor intentat, & super ipsum caput mirantium turba consistit. Non laudatur ille nunc si

B intelligas, sed conclamatur. Relinquantur istæ voces illis artibus, quæ propositum habent placere populo: philosophia adoretur. Permittendũ erit aliquãdo iuuenibus, sequi impetum animi. Tunc autem hoc ex impetu facient, cùm silentium sibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus, & animos adolescentium extimulat. Ad rem commoueantur, non ad verba composita. Alioquin nocet illis eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui. Differam hoc in præsenti. Desiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo disserendum, quid sibi apud populum permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecisse philosophiam, non erit dubium, postquam prostituta est: sed potest in penetralibus suis ostendi, si modò non institorem, sed antistitem nacta est.

C

Epistola LIIII. De tempestate & nausea, quam passus est in mari, summittens differentiam inter corporalia & spiritalia.

QVID non potest mihi persuaderi, cui persuasum est vt nauigarem? Solui mari languido, erat sine dubio cœlum graue sordidis nubibus, quæ ferè aut in aquam aut in ventum resoluuntur: sed putaui tam pauca milia à Parthenope tua vsque Puteolos surripi posse, quamuis dubio impendente cœlo. Itaque quò celerius euaderem, protinus per altum ad Nesida direxi, præcisurus omnes sinus. Cùm iam eò processissem, vt mea nihil interesset, vtrum irem, an redirem, primùm æqualitas illa quæ me corruperat, periit. Nondum erat tempestas, sed iam inclinatio maris, ac subinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem ro-

D gare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aspera esse & importuosa, nec quicquam se æquò in tempestate timere quàm terram. Peius autem † ferebar, quàm vt periculum mihi succurreret. Nausea enim me segnis hæc & sine exitu torquebat, quæ bilem mouet, nec effundit. Institi itaque gubernatori, & illum vellet nollet coëgi vt peteret littus. Cuius vt viciniam attigimus, non expecto vt quicquam ex præceptis Virgilij fiat, Obuertant pelago proras, aut anchora de prora iaciatur: sed memor artificij mei veteris, frigidæ cultor, mitto me in mare, quomodo psychrolutam decet gausapatus. Quæ putas me passum, dum per aspera † erepsi, dum viam quæro, dum facio? Intellexi non immeritò nautis terram timeri. Incredibilia sunt, quæ tulerim cùm me ferre non possem. Illud scito, Vlyssem non fuisse tam irato mari natum, vt vbique naufragia faceret. Nauseator erat. Et ego quocunque nauigare debuero, vicesimo anno perueniã. Vt primùm stomachum,

E quem scis non cum mari nauseam effugere, collegi, vt corpus vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum nostrorum sequeretur obliuio, etiã corporalium, quæ subinde admonent sui, nedum illorum quæ eo magis latent, quo maiora sunt. Lenis † saltem motiuncula decipit: sed cùm creuerit, & vera febris exarserit, etiam duro & perpessitio confessionem † accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiunt: adhuc dissimulatus, & aut talum extorsisse nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laborasse. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui vt † talaria cœperit intendere, & vtrosque dextros pedes fecerit, necesse est podagram fateri. Contrà euenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quo quis peius se habet, minus sentit. Non est quod mireris, Lucili charissime. Nam qui leuiter dormit, & species secundum quietem capit, aliquando dormire se dormiens cogitat. Grauis somnus etiam somnia extinguit, animúmque altius mergit, quàm vt vti vllo intellectu sinat. Quare vitia sua nemo confitetur? Quia etiam nunc in

al. vexabar

al. erepo.

al. aliquñ.

al. exprimit

al. calcaria

illis est. Somnium narrare, vigilantis est: & vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo, vt errores nostros coarguere possimus. Sola autem nos philosophia excitabit, sola somnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illa es, illa te digna est. Ite in complexum, alter alterius: omnibus aliis te nega, fortiter, apertè. Non est quòd precariò philosopheris. Si æger esses, curam intermisisses rei familiaris, & forensia tibi negocia excidissent: nec quenquam tanti putares, cui aduocatus in causam descenderes. Toto animo id ageres, vt quàm primùm morbo liberareris. Quid ergo? Non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. Nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philosophia regnum suum: dat tempus, non accipit. Non est res subcisiua. Ordinaria est, domina est: adest, & iubet. Alexander cuidam ciuitati, partem agrorum & dimidium rerum omnium promittenti: Eo, inquit, proposito veni in Asiam, vt non id acciperem quod dedissetis, sed vt id haberetis quod reliquissem. † Idem philosophia rebus omnibus: Non sum id tempus acceptura, quod vobis superfuerit: sed id habebitis, quod ipsa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic asside, hanc cole: ingens interuallum inter te & cæteros fiat. Omnes mortales multos antecedes, non multo te dij antecedent. Quid inter te & illos † interim futurum sit, quæris? Diutius erunt. At mehercule magni artificis est, clausisse totum in exiguo. Tantum sapienti sua, quantum Deo omnis ætas patet. Est aliquid, quo sapiens antecedat Deum. Ille naturæ beneficio non timet, suo sapiens. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei. Incredibilis vis philosophiæ est ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius sedet, munita est, solidáque: quædam defatigat, & velut leuia tela laxo sinu excludit: quædam discutit, & in eum vsque qui miserat respuit. Vale.

A B C

al. Itidem. *al. interfuturum.*

Epistola L V. De morbo suspirij vel anhelitus, vbi mirabile documentum de morte subiungit: & quòd sapiens de vita exit, non eiicitur.

LONGVM mihi comitatum dederat mala valetudo, repentè me inuasit. Quo genere, inquis? prorsus meritò interrogas, adeò nullum mihi ignotum est. Vni tamen morbo quasi assignatus sum: quem quare Græco nomine appellem, nescio. Satis enim aptè dici suspirium potest. Breuis autem valde & procellæ similis impetus est, intra horam ferè desinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incommoda aut pericula per me transierunt. Nullum mihi videtur molestius. Quid ni? Aliud enim, quicquid est, ægrotare est: hoc est, animam agere. Itaque medici hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando spiritus ille, quod sæpe conatus est. Hilarem me putas hæc tibi scribere, quia effugi? Si hoc fine quasi bona valetudine delector, tam ridiculè facio, quàm ille, quisquis se vicisse putat, cùm vadimonium distulit. Ego verò & in ipsa suffocatione non desij cogitationibus lætis ac fortibus acquiescere. Quid hoc est, inquam, tam sæpe mors experitur me? faciat. At ego illam diu expertus sum. Quando, inquis? Antequam nascerer. Mors est, non esse. Id quale sit, iam scio: hoc erit post me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti est, necesse est & fuisse antequam prodiremus in lucem. Atqui nullam sensimus tunc vexationem. Rogo non stultissimum dicas, si quis existimet lucernæ peius esse cùm extincta est, quàm antequam accenderetur? Nos quoque & accendimur & extinguimur, medio illo tempore aliquid patimur. Vtrunque verò alta securitas est. In hoc enim, mi Lucili, nisi fallor, erramus, quòd mortem iudicamus sequi, quum illa & præcesserit & secutura sit. Quicquid ante nos fuit, mors est. Quid enim refert, vtrum non incipias, an desinas: cùm vtriusque rei hic sit effectus, non esse. His & huiusmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non aderat) alloqui me † desij: deinde paulatim suspirium illud, quod esse iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum est, ac remansit. Nec adhuc quamuis desierit, ex natura fluit spiritus. Sentio hæsitationem quandam, & eius moram. Quomodo volet, dum modò non ex animo suspirem: hoc tibi de me recipe, non trepidabo ad extrema, iam præparatus sum, nihil cogito de die toto. Illum lauda & imitare: quem non piget mori, cùm iuuet viuere. Quæ enim virtus est, cùm eiiciaris, exire? tamen est & hîc virtus. Eiicior quidem, sed tanquam exeam. Et ideo nunquam eiicitur sapiens: quia eiici, est inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens, necessitatem effugit: quia vult quod ipsa coactura est. Vale.

D E

al. nō desij.

Episto-

A *Epistola LVI. De villa Vaciæ, & eius dispositione: & ignauo ocio vitando: & quòd solus sapiens nulla re sollicitus scit sibi viuere.*

A GESTATIONE eùm maximè venio, non minus fatigatus, quàm si tãtum ambulassem, quantum sedi: labor est enim, diu ferri: ac nescio an eo maior, quia contra naturam est: quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus: oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis † induxêre delitiæ: & quod diu noluimus, posse desiuimus. Mihi tamen necessarium erat concutere corpus, vt siue bilis insedetat faucibus, discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius vehi perseueraui, inuitante ipso littore, quod inter Cumas & Seruilij Vaciæ villam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, velut angustum iter clauditur. Erat enim à recenti tempestate maris spissius. Fluctus autem illud (vt scis) frequens & concitatus exæquat, longior tranquillitas soluit, cùm arenis quæ humore alligantur, succus abscessit. Ex consuetudine tamen mea circumspicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono posset esse, & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vaciæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla alia re quàm ocio notus, consenuit, & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia Asinij, Galli, quoties Seiani odium, deinde amor merserat (æquè enim offendisse illum, quàm amasse, periculosum fuit) exclamabant homines: O Vacia solus scis viuere. At ille latêre sciebat, non viuere. Multum autem interest, vtrum vita tua ociosa sit, an ignaua. Nunquam aliter hanc villam Vacia viuo præteribam, quàm vt dicerem: Vacia hic situs est. Sed adeò, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est, & venerabile, vt etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Ociosum enim hominem seductum existimat vulgus & securum, & se contentum, sibique viuentem: quorum nihil vlli contingere, nisi sapienti potest. Ille quidem nulla re solicitus scit sibi viuere. Ille enim (quod est primum) scit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidũ atque iners animal metu oblituit, ille sibi non viuit, sed (quod est turpissimum) ventri, somno, libidini. Non continuò sibi viuit, qui nemini. Adeò tamen magna res est constãtia, & in proposito suo perseuerantia, vt habeat autoritatẽ inertia quoque pertinax. De ipsa villa nihil possum tibi certi scribere: frontem enim eius tantùm noui, & exposita, quæ ostendit etiam transeuntibus. Speluncæ sunt duæ magni operis, laxo atrio, † paties manufactus: quarũ altera solem non recipit, altera vsque in Occidentem tenet. Prata bona, medius riuus & à mari & ab Acherusio lacu receptus Euripi modo diuidit, alendis piscibus (etiam si assiduò exhauriatur) sufficiens. Sed illi cùm mare patet, parcitur: cùm tempestas piscatoribus dedit ferias, manus † ad parata porrigitur. Hoc tamen est commodissimum in villa, quòd Baias trãs parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipse noui: † nunc esse illas totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeò excipit, vt Baias neget. Non stultè videtur elegisse hunc locum Vacia, in quem ocium suum pigrum iam & senile conferret. Sed non multum ad trãquillitatem locus confert: animus est, qui commendat. Vidi ego in villa hilari & amœna mœstos, vidi in media solitudine occupatis similes. Quare non est quòd existimes, ideo parum bene compositum esse te, quòd in Cãpania non es. quare autem non es? huc vsque cogitationes tuas mitte. Conuersari cum amicis absentibus licet: & quidẽ quoties velis, quãdiu velis: magis hac voluptate, quæ maxima est, fruimur, dum absumus. Præsentia enim nos delicatos facit: & quia aliquãdo vnà loquimur, ambulamus, consedimus, cùm diducti sumus, nihil de his quos modò vidimus, cogitamus: & ideo æquo animo ferre debemus absentiã, quia nemo non multum etiã præsentibus abest. Pone hic primùm noctes separatas: deinde occupationes vtrinque diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectiones: videbis non multum esse, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus est. hic autem nunquam abest: quemcunque vult, † quotidie videt. Itaque mecũ stude, mecum cœna, mecũ ambula. In angusto viueremus, si quicquam esset cogitationibus clausum. Video te, mi Lucili, cùm maximè audio: adeò tecum sum, vt dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere. Vale.

Marginal letters: B, C, D, E.

Marginal notes: al. indixêre; al. pares manu facta.; al. ad primata.; al. esse illam totius amænitatis credo.; al. cogitat.

Epistola LVII. Notat tumultuosam balneorum luxuriam: & quòd omnia vitia animi in aperto leuiora sunt.

PEREAM, si est tam necessarium quàm videtur silentiũ in studia seposito. Ecce varius

m iiij

clamor vndique me circumsonat, supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia A
genera vocum, quæ in odium possunt aures adducere: cùm fortiores exercentur, & ma-
nus plumbo graues iactant, cùm aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio:
quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos & acerbissimas respirationes: cùm in ali-
al. alipten. quem † inertem, & hac plebeia functione contentum incidi, audio crepitum illisæ manus
al. pellicrepus. humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum mutat. Si verò † pilicrepus su-
peruenerit, & numerare cœperit pilos, actum est. Adiice nunc † Sordalum, & furem de-
al. scordaliũ prehensum, & illum cui vox sua in balneo placet. Adiice nunc eos, qui in piscinam cum
ingenti impulsæ aquæ sono saliunt. Præter istos, quorum, si nihil aliud, rectæ voces sunt,
alipilum cogita, tenuem & stridulã vocem, quo sit notabilior, subinde exprimentem, nec
vnquam tacentem, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam librarij varias
al. distillarium, Cælius Rhodi. lib. 30. c. 19 exclamationes, & botularium, & † crustularium, & omnes popinarum institores, mercem B
sua quadam & insignita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut surdum, cui
mens inter clamores tam varios, tam dissonos, constat, cùm Chrysippum nostrum assidua
salutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego istum fremitum nõ magis curo, quàm
fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam cuidam genti hanc vnam fuisse causam,
vrbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox
auocare videtur, quàm crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantùm aures implet ac
verberat. In his quæ me sine auocatione circumstrepunt, essedas transcurrentes pono, &
al. ferrariũ fabrum inquilinum, † & serrarium vicinum, aut hunc qui ad metam sudantem † tabulas
al. tubas. experitur & tibias, nec cantat, sed exclamat. Etiam molestior est mihi sonus, qui intermit-
titur subinde, quàm qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duraui, vt audire vel
pausarium possim, voce acerbissima remigibus modos dantem. Animum enim cogo si- C
bi intentum esse, nec auocari ad externa: omnia licet foris resonent, dum intus nihil
tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum auaricia luxuriáque non
dissideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affe-
ctus fremunt?

Omnia noctis erant, tacita composita quiete.

Falsum est, nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit. Nox exhibet molestiã, non
tollit, & solicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt,
quàm dies. Illa tranquillitas vera est, in quam bona mens explicatur. Aspice illum, cui
somnus laxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnis seruorum
turba conticuit, & suspensum, accedentium propius, vestigium ponitur. Huc nempe ver- D
satur atque illuc, somnum inter ægritudines leuem captans: quæ nõ audit, audisse se que-
ritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstrepit: hic placãdus est, huius compescen-
da est seditio: quem non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies in-
quieta est. Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi
sumus, quoties nos malè habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cùm malè parẽ-
re militem vident, aliquo labore compescunt, & expeditionibus detinent. Nunquam va-
cat lasciuire districtis: nihilque tam certum est, quàm ocij vitia negocio discuti. Sæpe vi-
demur tædio rerum ciuilium, & infelicis atque ingratæ stationis pœnitentia secessisse: ta-
men in illa latebra, in quam nos timor & lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambi-
tio. Non enim excisa desiit, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum sibi cedentibus.
Idem de luxuria dico, quæ videtur aliquando cessisse, deinde frugalitatem professos solli- E
citat, atque in media parsimonia voluptates non damnaras, sed relictas petit: & quidem
eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leuiora sunt: morbi quoque
tunc ad sanitatem inclinant, cùm ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Et auari-
ciam itaque & ambitionem, & cætera mala mentis humanæ, tunc perniciosissima scias
esse, cùm simulata sanitate subsidunt. Ociosi videmur, & non sumus. Nam si bona fide
sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contempsimus, vt paulò antè dicebam, nulla res
nos auocabit, nullus hominum auiúmque concentus interumpet cogitationes bonas, so-
lidásque & iam certas. Leue illud ingenium, nec se adhuc reduxit introrsus, quod ad vo-
al. & accedentia. cem † ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid solicitudinis, & habet aliquid concepti
pauoris, quod illum curiosum facit, vt ait Virgilius noster:

Et me

A *Et me quem dudum non vlla iniecta mouebant*
Tela, nec aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille sapiens est, quem non tela vibrantia, non † arietata inter arma agminis densi, non vrbis impulsæ fragor territat. Hic alter imperitus est, rebus suis timet, ad omnẽ crepitum expauescens, quem vna quælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuissimi examinant. Timidum illum sarcinæ faciunt. Quęcunque ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique onerique timentem. Tunc ergo te scito esse compositum, cùm ad te nullus clamor pertinebit, cùm te nulla vox tibi excu- B tiet: non si blãdietur, non si minabitur, non si inani sono † varia circumstrepet. Quid ergo? non aliquãdo commodius est, carere † conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo, & experiri & exercere me † volui. Quid necesse est diutius torqueri: cùm tam facile remedium Vlysses sociis etiam aduersus Sirenas inuenerit? Vale.

al. agitata inter se arma. *al. vana.* *al. conuitiu.* *al. volens.*

Epistola LVIII. De reditu suo ad Neapolitanam ciuitatem. Et quòd non timor sed horror cadit in sapientem: & quòd anima hominis, corporis angustiis teneri non potest.

CVM Baiis deberem Neapolim repetere, facilè credidi tempestatem esse, ne iterũ nauem experiter: † sed tantum luti tota via fuit, vt possem videri nihilominus nauigasse. To- C tum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. A ceromate nos † aphe excepit in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, non vt per tenebras videamus, sed vt ipsas. Cæterùm etiam si locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoque res grauis & molesta: quid illic, vbi in se voluatur, & cùm sine vllo spiramento sit inclusus, in ipsos à quibus incitatus est recidit. Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus: quia eadem via, eodem die, & luto, & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod cogitarem dedit. Sẽsi quendam ictum animi, & sine metu mutationem, quã insolitæ rei nouitas simul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, nedum à perfecto absum, sed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus, mutabitur color. Quædã enim sunt, mi Lucili, quæ nulla virtus effugere potest: ammonet illam D natura mortalitatis suæ. Itaque & vultum adducet ad tristiciam, & inhorrescet ad subita, & caligabit, si rastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidã & paratissimi fundere suum sanguinem, alienum videre non possunt: quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inspectionémque succidunt, & liquũtur animo: alij gladium facilius recipiunt, quàm vident. Sensi ergo (vt dicebam) quandam non quidem perturbationem, sed mutationem. Rursus ad primum conspectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & iniussa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quàm ineptè quædam magis ac minus timeremus, cùm omniũ idem finis esset. Quid enim interest, vtrum supra aliquem † vigiliarium ruat, an mons, aut turris? Nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque mortifera æquè sit. Adeò non effectus, sed efficientia timor spe- E ctat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimant animã hominis magno pondere extriti permeare nõ posse, & statim spargi, quia non fuerit illi exitus liber. Ego verò nõ facio. Qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non potest opprimi, nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec scinditur quidem, sed circa id cui cessit refunditur: sic animus qui ex tenuissimo cõstat, deprehendi non potest, nec intra corpus affligi: sed beneficio subtilitatis suæ per ipsa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini etiam cùm latissimè † percussit ac fulsit, per exiguum foramẽ est reditus: sic animo qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaque de illo quærendum est, an possit immortalis esse. Hoc quidem certum habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cũ exceptione est, nec quicquam noxium æterno est. Vale.

al. & tum *al. Haphe* *al. vigiliarum.* *al. percussit.*

IN LIBRVM SEPTIMVM. A

EPIST. 53. Effœminat animos amœnitas,&c.] *Rectius habebatur: Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid,&c.*

In huius epistolæ medio, deerat huius epistolæ finis: tum aliæ duæ integræ, quarum posterioris finis erat: Quid enim refert.&c.

EPIST. 54. Qui vt talaria cœperit intēdere,&c.] *Pro talaria, erat calcaria: pro ferierit, fecerit. Nam Grammaticorum filij negant, ferio, habere præteriti vocem. Podagra verò ioco dicitur vtrunque pedem fecisse dextrum: quòd sic æquasset, vt nihil interesset.*

EPIST. 57. Si verò pelicrepus superuenerit.] *Quidam habebat, pellicrepus. Cœlius Rhodiginus putat legendum esse, pilicrepus: & quod adfert, probabile est, lib. 30. cap. 19. Mox pro, pilos, putat legēdum, pilas. Nam à pila dictum existimat pilicrepus: non à pilo.*

Adiice nunc sordalum.] *Scholium quoddam indicabat, sordalum dici, qui sordes efferret è balneo, aut qui sordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuēdū sit, nescio. Omnino significat aliquem molestum lauantib. quandoquidem mox adiicit furem deprehensum. Fortè balneari verbo scordalus dicebatur, qui oleret allium, quasi scorodalus. Sic vsurpare videtur epistola 84. quāquam Græcis σκὼρ sonat stercus. Sed probabilius est, vt mutata literula legamus scordylum, siue scordulum: vt cōuicium sit in hominem ingrati odoris, posteaquam incaluit, quod accidit pisci scordulo.* B

Alipedum.] *Cœlius contendit legendum, alipilum: inde ductum, quòd vellat pilos alarum. Reperies eodem loco, quem mox indicaui.*

Iam librare.] *Sic habebant quidam. alij, liberi: alij aliud. sed probabilius est quod diuinat Cœlius, Libarij, pro his qui liba vendunt: quemadmodum & botularium dixit, qui botulos, id est farciminis genus, vendebat: & crustularium, qui crustula vendebat.* C

Vel pausarium.] *Pausarium ipse interpretatur, qui voce temperat impetum remigantium. Notatum est ab eruditis & hoc in Seneca, quòd à vocabulis sordidiorib. interdum nō abstinuerit. Quo de genere videntur ex his esse quædam.*

EPIST. 58. Aut turris. non erat.] *Et hæ duæ voces officiunt sensui. Mox proximo, pro efficientiam, melius erat, efficientia: hoc est, ea quæ adferunt exitium.*

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIST. 52. Et aspicere tot genera cymbarum.] *Verbum, aspicere, desideratur in vetere lectione: alioquin, aspiceret, legendum erat.*

Quam ibi vnam noctem anxius ipse dixisset.] *Scribendum, quod in vna nocte manu sua ipse duxisset. ex eadem.* D

EPIST. 53. Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos viam.] *Exemplar Facundi & Primitiui: Quosdam Epicurus ait ad veritatem contendere sine vllius adiutorio. Ex se fecisse sibiipsis viam. Quid si legas, ex his se fecisse sibi ipsi viā. Nam Epicurus gloriabatur, authore etiam Cicerone, nullo vsum fuisse præceptore. Tanto magis, quòd secundæ notæ exemplum attulit Metrodorum, tertiæ Hermachum: vt verisimile sit, primæ notæ exemplū non fuisse prætermissurū & infrà.*

Alterum puram aream accepit.] *Scribendum arbitror: Alterum dura area accepit.*

EPIST. 56. Et altera vsque in Occidentem tenet.] *Coniunctio, &, superuacanea est: ex eadem. &, tenetur, non, tenet, legunt pleraque exemplaria. Quid si legas, torretur.*

Prata bona medius riuus diuidit.] *Prior æditio: Prata noua medius riuus diuidit. Exemplar Facundi & Primitiui: Platanos medius riuus diuidit. Exemplar Franciscanum: Prata noua medius riuus diuidit. Lego: Platanona medius riuus diuidit.* E

Manus ad parata porrigitur.] *Quidam codices, priuata: non, parata.*

EPIST. 57. Cùm in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi.] *Scribēdum existimo, alipten: non, aliquem: &, vnctione, codex meus familiaris habet: non, functione. De alipte Iuuenalis: cuius verba mirè cum verbis Senecæ congruunt.*

Si verò pellicrepus superuenerit.] *Pilicrepus, non pellicrepus, legunt duo antiqua & correctissima exemplaria, vt sit qui pilos euellit.*

EPIST. 58. Adeò non effectus, sed efficientiam timor spectat.] *Sunt exemplaria quæ non efficientiam sed efficaciam præferunt. Opinor scriptum fuisse, adeò non effectum, sed effectus causam timor spectat: Deinde librariorum inscitia duas dictiones in vnam coaluisse, scilicet effectus causam, in efficaciam siue efficientiam.*

A # LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM, LIBER VIII.

Epist. LIX. De multiplici diuisione rerum: vbi exemplo Platonis ostendit, qualiter parsimonia ad senectutem ducat.

QVANTA verborum nobis paupertas, imò egestas sit, nunquam magis quàm hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cùm fortè de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent, nec haberent: quædam verò cùm habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat in egestate fastidiũ? Hũc quem
B Græci Oestrum vocant, pecora peragentem, & totis saltibus dissipantem, Asylum nostri vocabant, hoc Virgilio licet credas.

Et lucum Silari iuxta ilicibúsque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asylo
Romanum est, œstrum Graci vertere vocantes,
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita syluis
Diffugiunt armenta.—

Puto intelligi istud verbum intercisse. Ne te longè differam, quædam simplicia in vsu erãt, sicut cernere ferro inter se dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

—Stupet ipse Latinus,
C *Ingentis genitos diuersis partibus orbis.*
Inter se coiisse viros, & cernere ferro:

quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius verbi vsus amissus est. Dicebant antiqui, si iusso, id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas, sed fideli Virgilio:

Cætera quæ iusso mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, vt ostendam quãtum tempus apud grammaticum perdiderim: sed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Actium verborum, situs occupauerit: cùm apud hunc quoque qui quotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint. Quid, inquis, sibi ista vult præparatio? quô spectat? Nõ celabo te, cupio si fieri potest propitiis auribus tuis, quid sentiam dicere: sin minus, dicam & iratis Ciceronem authorem † huius *al. vsia.*
D verbi habeo, puto locupletem. Si recentiorem quæris, Fabianum disertum & † eloquen- *al. elegãtẽ*
tem, orationis, etiam ad nostrum fastidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία, res necessaria † natura, continens fundamentum omnium? Rogo itaque per- *al. naturã continens.*
mittas mihi hoc verbo vti: nihilominus dabo operã vt ius à te datũ parcissimè exerceam: fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cùm ecce id nullo modo Latinè exprimere possim, propter quod linguæ nostræ conuicium feci? Magis damnabis angustias Romanas, si scieris vnam syllabam esse, quam mutare non possim. Quæ hæc sit, quæris? τὸ ὄν. Duri tibi videor ingenij, in medio positam posse sic transferri, vt dicã, Quod est. Sed multum interesse video, cogor verbum pro vacabulo ponere. Sed id si necesse est, ponam, Quod est. Sex modis hoc à Platone dici, amicus noster homo eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, si antè iudicauero, esse aliquid genus. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo cæteræ species suspensæ sunt, à quo nascatur
E omnis diuisio, quo vniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autem, si cœperimus singula † retrò legere: sic enim perducemur ad primũ. Homo species est, vt Aristoteles ait. Equus *al. recolligere.*
species est, † canis species: ergo commune aliquod quærẽdum est his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & sub se habeat. Hoc quid est? animal. Ergo genus esse cœpit o- *al. canis est species.*
mniũ horum, quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed sunt quædam quæ animam habent, nec sunt animalia. Placet enim satis & arbustis animam inesse. Itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia superiorem tenebunt locum, quia & animalia in hac forma sunt, & sata. Quædã anima carent, vt saxa. Itaque aliquid erit animãtib. antiquius, scilicet corpus: hoc sic diuidã, vt dicã corpora omnia aut animata esse, aut inanimata. Etiam nunc est aliquid superius, quàm corpus. Dicimus enim quædam corporalia esse, quædã incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? Illud cui nomẽ modò parum

Genus & Species accipit Rhetorum more, vt Cicero de Inuentione li. 1.

proptium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecles ſecabitur, vt dicamus: Quod eſt, aut A
corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimum, & (vt ita di-
cam) genetale. Cætera geneta qnidem ſunt, ſed ſpecialia, tãquam homo genus eſt. Habet
enim in ſe nationum ſpecies, Gtæcos, Romanos, Parthos: colorum, albos, nigtos, flauos:
habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Luetetium. Itaque quia mulra cõtinet, in genus ca-
dit: quia ſub alio eſt, in ſpeciẽ. Illud genus quod eſt generale, ſupta ſe nihil habet. Initium
retum eſt, omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponete huic etiam aliud genus magis
principale: de quo ſtatim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, metitò ptimùm
poni docuero, cùm ſit tetum omniũ capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, vt ſint corpo-
ralia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo diuido? vt dicam, ant animãria
ſunt, aut inanimata. Rutſus animantia quemadmodum diuido? vt dicam, quædã animum
habent, quædam tantùm animam: aut ſic: quædam impetum habent, incedunt, tranſeunt: B
quædã ſolo affixa, radicibus aluntut & creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut
mortalia ſunt, aut immortalia. Ptimũ genus Stoicis quibuſdã videtur: ſed quare videatur,
ſubiiciam. In terum (inquiunt) natura quædam ſunt, quædam non ſunt. Et hæc autem quæ
non ſunt, rerum natura complectitut, quæ animo ſuccutrunt, tanquam Centauri, Gigan-
tes, & quicquid aliud falſa cogitatione formatum, habere aliquam imaginẽ cœpit, quam-
uis non habeat ſubſtantiã. Nunc ad id quod tibi promiſi, teuerror, quomodo, quæcunque
ſunt, in ſex modos Plato partiatur. Primum illud quod eſt, nec viſu nec tactu, nec vllo ſen-
ſuum comprehenditur. Cogitabile eſt, quod generaliter eſt: tanquam homo generalis ſub
oculos non venit, ſed ſpecialis venit, vt Ciceto & Cato. Animal non videtut, ſed cogita-
tut: videtur autem ſpecies eius, equus & canis. Secundũ ex his quæ ſunt, ponit Plato, quod
eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe: vt poëta cõmuniter dicitur, o- C
mnibus enim verſus facientib. hoc nomen eſt, ſed iam apud Græcos in vnius notã ceſſit.
Hometum intelligas, cùm audieris poëtã. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac po-
tentiot cunctis. Tertium genus eſt eotum quæ ptopriè ſunt: innumetabilia hæc ſunt, ſed
extta noſtrum poſita cõſpectum. Quæ ſunt, intettogas? proptiè Plato Ideas vocat, ex qui-
bus omnia quæ finnt, & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuio-
labiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatut, audi. Idea eſt eotum quæ na-
turaliter fiunt exemplar æternum. Adiiciam definitioni intetpretationem, quò tibi res a-
pertior fiat. Volo imaginem tuam facete, exẽplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem
habitum mens noſtra, quem opeti ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, à
qua petitur imitatio, Idea eſt. Talia etgo exẽplaria infinita habet natura terũ, hominum,
piſcium, atborũ: ad quæ quodcunque fieri ab illa debet, exprimitut. Quartũ locum habet D
εἶδος. Quid ſit hoc, εἶδος attendas oportet & Platoni imputes, non mihi, hanc terum diffi-
culratem. Nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paulò antè pictoris imagine vtebar:
Ille cùm reddere Virgiliũ coloribus vellet, ipſum intuebatut: Idea erat Virgilij facies, fu-
turi operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & opeti ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid intet-
ſit, quæris? altetum exemplar eſt, altetum fotma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita.
Alteram artifex imitatut, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: hæc eſt Idos. Habet
aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figurauit: hæc Idea eſt. E-
tiamnum aliam deſideras diſtinctionem: Idos in opete eſt, Idea extra opus: nec tãtũ extra
opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum quæ communitet ſunt: hæc incipiunt
ad nos pertinete: hic ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eotum eſt quæ quaſi
ſunt: tanquam inane, tanquam tẽpus. Quæcunque videmus ac tangimus, Plato in illis non E
numerat, quæ eſſe ptopriè putat. Fluunt enim, & aſſidua diminutione atque adiectione
ſunt. Nemo noſttum idẽ eſt in ſenectute, qui fuit iuuenis. Nemo eſt manè, qui fuit pridie.
Corpora noſtra tapiũtur fluminũ mote: quicquid vides, currit cum tempore. Nihil ex his
quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquot mutati iſta, mutatus ſũ. Hoc eſt quod ait He-
raclitus: In idem flumen bis deſcendimus, & non deſcendimus. Manet enim idẽ fluminis
nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quàm in homine. Sed nos quoq;
non minus velox cutſus prætetuehit: & ideo admirot dementiam noſtram, quòd tanto-
pere amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemúſque ne quando moriamur: cùm omne
momentum, mots prioris habitus ſit. Vis tu timere, ne ſemel fiat quod quoridie fit? De ho-
mine dixi fluida materia & caduca, & omnib. obnoxia cauſis. Mundus quoq; ille, æterna res
& inuicta mutatut, nec idem manct. Quãuis enim omnia in ſe habeat quæ babuit, alitet
habet

Eſſe dico, inquit Cicero in Topicis, quæ cerni tãgiue poſſint.

A habet quàm habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, ista subtilitas mihi proderit? si me in-
terrogas, nihil. Sed quemadmodum ille celator oculos diu intentos ac fatigatos, remittit
atque auocat, & (vt dici solet) pascit: sic nos animum aliquando debemus relaxare, & qui-
busdam oblectamentis reficere, sed ipsa oblectaměta opera sint: ex hiis quoque si obser-
uaueris, † inuenies, quod possit fieri salutare. Hoc ego, mi Lucili, soleo facere ex omni va- *al. sumes.*
catione (etiam si à philosophia longissimè auersa est) eruere aliquid conor, & vtile effice-
re. Quid de istis capiam, quæ modò tractauimus, remotis à reformatione morũ? Quomo-
do meliorem me facere Ideæ Platonicæ possunt? Quid ex istis traham, quod cupiditates
meas comprimat? vel hoc ipsum, quòd omnia ista quæ sensibus seruiunt, quæ nos accen-
dunt & irritant, negat Plato ex hiis esse quæ verè sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tem-
pus aliquam faciem ferũt, nihil horum stabile nec solidum est: & nos tamen cupimus tan-
B quam semper futura, ac semper habituri, imbecilli fluidíque per interualla constituimus.
Mittamus animum ad illa quæ æterna sunt, miremur in sublime volitãtes rerum omnium
formas, Deúmque inter illa versantem † & prouidentem, quemadmodum quæ immorta- *al. & hoc*
lia facere nõ potuit (quia materia prohibebat) defendat à morte, ac ratione vitium corpo- *prouidentẽ.*
ris vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna sunt, sed quia defendũtur cura regentis.
Immortalia tutore non egent. Hæc conseruet artifex, fragilitatem materiæ vi sua vincens.
Contemnamus omnia, quæ adeò preciosa non sunt, vt an sint omnino, dubium sit. Illud si-
mul cogitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quàm nos sumus, prouidẽtia pe-
riculis eximit, † posse tamen aliquatenus nostra quoque prouidẽtia longiorem † proroga- *al. potest.*
ri huic corpusculo morã, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coer- *al. proroga-*
cere. Plato ipse ad senectutẽ se diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte *re.*
C sortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat: sed nauigationes ac pericula multũ detra-
xerũt viribus: parsimonia tamen, & eorũ quæ auiditatẽ euocant modus, & diligens sui tu-
tela, perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis puto Plato-
ni diligentiæ suæ beneficio contigisse, quòd natali suo decessit, & annũ vnum atque octo-
gesimum impleuit, sine vlla deductione. Ideo Magi, qui fortè Athenis erant, immolauerũt
defuncto, ampliotis fuisse sortis quàm humanæ rati, quia consummasset perfectissimũ nu-
merum, quem nouem nouies multiplicata cõponũt. Non dubito, quin paratus esset pau-
cos dies ex ista summa & sacrificium remittere. Potest frugalitas producere senectutem:
quam vt non puto concupiscendam, ita ne recusandam quidem. Iucũdum est, esse secum
quàm diutissimè, cùm quis se dignum quo frueretur, effecit. Itaq; de isto feremus senten-
tiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem nõ operiri, sed manu facere. Propè
D est à timẽte, qui fatum segnis expectat: sicut ille vltra modum deditus vino est, qui ampho-
ram exiccat, & fæcem quoque exorbet. De hoc tamẽ quæramus, pars summa vitæ, vtrum
fæx † ea sit, an liquidissimum ac potissimum quiddam: si modò mens sine iniuria est, & in- *al. vita hac*
tegri sensus animum iuuãt, nec defectum & præmortuum corpus est. Plurimum enim re- *sit.*
fert, vitam aliquis extẽdat, an mortem. At si inutile ministeriis est corpus, quid ni oporteat
educere animum laborantem? & fortasse paulo antè quàm debet, faciendum est, ne cùm
fieri debeat, facere non possis: & cùm maius periculum sit malè viuẽdi, quàm citò morien-
di, stultus est qui non exigua temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longis-
sima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. Multis iners vita sine vsu iacuit sui. Quanto
deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidisse, quamuis finienda? Noli me inuitus au-
dire, tanquam ad te iam pertineat ista sententia, sed quid dicam, æstima. Non relinquam
E senectutem, si me totum mihi reseruabit: totum autem ab illa parte meliore. At si cœperit
concutere mentem, si partes eius conuellere, si mihi non vitam reliquerit, sed animã: pro-
siliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, duntaxat sanabilem, nec
officiẽtem animo: non afferam mihi manus propter dolorem: sic mori, vinci est. Hunc ta-
men si sciero perpetuò mihi esse patiendũ, exibo: nõ propter ipsum, sed quia impedimen-
to mihi futurus est ad omne propter quod viuitur. Imbecillus est & ignauus, qui propter
dolorem moritur: stultus, qui doloris causa viuit. Sed in longum exeo. Est præterea mate-
ria quæ ducere diem possit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epistolæ non
potest? Vale ergo: quod libentius quàm † mortis moras lecturus es. Vale. *al. mortes meas.*

Epist. LX. De vero & inani gaudio. Et quomodo sapientem oporteat in periculo huius vitæ semper esse virtutibus communitum.

MAGNAM ex epistola tua percepi voluptatem: permitte enim mihi, vti verbis publi-

cis:nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Vitium esse voluptatem credimus. Sit sanè: ponere tamen illam solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (si ad nostrum † album verba dirigimus) rem infamem esse, & gaudium nisi sapienti non contingere. Est enim animi elatio, suis bonis viribúsque fidentis: vulgò tamen sic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius consulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percepisse: quæ adeò non sunt gaudia, vt sæpe initia futuræ tristitiæ sint. Gaudio autem iunctum est, non desinere, nec in contraria verti. Itaque cùm dicat Virgilius noster: Et mala mentis gaudia: disertè quidem dicit, sed parum propriè: nullum enim malum gaudium est. Voluptatibus hoc nomen imposuit, & quod voluit, expressit: significauit enim homines, malo suo lætos. tamen ego non immeritò dixeram, cepisse me magnam ex epistola tua voluptatem. Quamuis enim ex ista causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuersa statim inclinaturum, voluptatem voco opinione falsi boni, immoderatam & immodicam. Sed ad propositum reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit: habes verba in potestate, non effert te oratio, nec longius quàm destinasti, trahit. Multi sunt, qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius verbi decore placentis vocentur: quod tibi non euenit: pressa sunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus significas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium est: apparet animum quoq; nihil habere superuacui, nil tumidi. Inuenio tamen translationes verborum, vt non temerarias, ita non indecoras, † ita quæ periculum sui fecerint. Inuenio imagines: quibus si quis nos vti vetat, & poëtis illas solis iudicat esse cõcessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, apud quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter & demonstrandæ rei causa eloquebantur, parabolis referti sunt: quas existimo necessarias, non ex eadem causa qua poëtis, sed vt imbecillitatis nostræ adminicula sint, & vt discentem & audientem in rem præsentem adducant. Sextium cùm maximè lego, virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philosophantem, mouit me imago ab illo posita: ire quadrato agmine exercitum, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum. Idem, inquit sapiens facere debet: omnes virtutes suas vndique expandat, vt vbicunq; infesti aliquid oritur, illic parata præsidia sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant: quod in exercitibus his, quos imperatores magni ordinãt, fieri videmus, vt imperium ducis simul omnes copiæ sentiant, sic dispositæ, vt signum ab vno datum, peditem simul equitémq; percurrat: hoc aliquãto magis necessariũ esse nobis, Sextius ait. Illi enim sæpe hostẽ timuêre sine causa, tutissimúmq; illis iter, quod suspectissimũ fuit. Nil stultitia pacatum habet. Tam supernè illi metus est, quàm infrà. Vtrunq; trepidat latus. Sequũtur pericula, & occurrũt, ad omnia pauet, imparata est, & ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem ad omnem incursum munitus & intẽtus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetũ faciat, pedem referet. Interritus & cõtra illa ibit, & inter illa: nos multa alligant, multa debilitãt, diu in istis vitiis iacuimus, elui difficile est. Non enim inquinati sumus, sed infecti, ne ab alia imagine ad aliam transeamus. Hoc quæram, quod mecum sæpe dispicio, quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat. Primò quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad salutẽ impetu nitimur: deinde quia illa quæ à sapientib. viris reperta sunt, nõ satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuitérq; tam magnæ rei insistimus. Queãdmodum aurẽ potest aliquis, quantũ satis est, aduersus vitia discere, qui quantum † à vitiis vacat, discit? Nemo nostrûm in altum descẽdit, summa tantùm decerpsimus: & exiguum temporis impendisse philosophiæ, satis abundéq; occupatis fuit. Illud præcipuè impedit, quòd citò nobis placemus, si inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Non sumus modica laudatione cõtenti: quicquid in nos adulatio sine pudore congessit, tanquam debitum prendimus, optimos nos esse, sapientissimos affirmantibus assentimur, cùm sciamus illos sæpe mentiri. Adeò quoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria cùm maximè faciamus. Mitissimum ille se in ipsis suppliciis audit, in rapinis liberalissimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperantissimum. Sequitur itaque, vt ideo mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cùm iam in India vagaretur, & gentes ne finitimis quidem satis nõtas, bello vastaret, in obsidione cuiusdam vrbis dum circuit muros, & dum imbecillissima mœnium quærit, sagitta ictus, diu perstitit in re, & incœpta agere perseuerauit. Deinde cùm repressio sanguine sicci vulneris dolor cresceret, & crus equo suspensum paulatim obtorpuisset, coactus absistere. Omnes, inquit, iurant me Iouis esse filium, sed vulnus hoc hominem esse me clamat

Marginal notes: al. alum. (beside "quam, & voluptatem"); al. nec. (beside "lationes verborum"); al. in. (beside "tum † à vitiis vacat")

Section letters in right margin: A, B, C, D, E

A mat. Idem nos faciamus: cùm pro sua quenque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem esse. Ego autem video quàm multa inutilia concupiscam, nocitura optem: ne hoc quidem intelligo, quod animalibus satietas monstrat, quis cibo debeat esse, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc nescio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non esse sapientem. Sapiens ille est, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcussus cum diis ex pari viuit. Nunc ipse te consule: si nunquam mœstus es, nulla spes animum tuum futuri expectatione sollicitat, si per dies noctésque par & æqualis animi tenor erecti & placentis sibi est, peruenisti ad humani boni summam. Sed si appetis voluptates, & vndique, & omnes, scito tantum tibi ex sapientia, quãtum ex gaudio deesse: ad hoc cupis peruenire, sed erras, qui inter diuitias illuc venturum esse te speras. Inter honores idem gaudium, inter solicitudines quæris? Ista quæ sic petis, tanquã datura lætitiam

B ac voluptatem, causæ dolorum sunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: sed vnde stabile magnúmque consequantur, ignorant. Ille ex conuiuiis & luxuria. Ille ex ambitione, & circumfusa cliẽtium turba. Ille ex amica, alius ex studiorum liberalium vana ostentatione, & nihil sanantibus literis. Omnes istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, sicut ebrietas quæ vnius horæ hilarem insaniam, longi temporis tædio pensat: sicut plausus & acclamationis secundæ fauor, qui magna solicitudine & partus est, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc esse sapientiæ effectum, hanc gaudij qualitatem. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunam. Semper illic serenum est. Habes ergo, quare velis sapiens esse, quia nũquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo, inquis? stulti ac mali non gaudent? Non magis quàm prædam nacti leones. Cùm fatigauerunt se

C vino & libidinibus, cùm illos nox inter † vitia defecit, cùm voluptates angusto corpori vl- *al. vina.* trà quàm capiebat ingestæ † suppurare cœperũt, tunc exclamant miseri Virgilianum ver- *al. superare* sum illum:

> *Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem*
> *Egerimus nosti.—*

Totam luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquam supremam agunt. Illud gaudium (quod deos deorúmque æmulos sequitur) non interrumpitur, non desinit: desineret, si sumptum esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni est. Quod non dedit fortuna, non eripit. Vale.

D *Epist. LXI. Quòd à parentibus filiis superfluitas ambitiosa optatur. Et de continentia.*

QVEROR, litigo, irascor. † Etiam nunc optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pæda- *al. Etiam num.* gogus, aut mater. Nondum intelligis, quantum mali optauerint. O' quàm inimica nobis sunt vota nostrorum, eo quidem inimiciora, quo cessere felicius. Iam non admiror, si omnia nos à prima pueritia mala sequuntur, inter execrationes parentum creuimus. † Et au- *al. Exaudiunt.* diunt dij quoq; nostram pro nobis vocem gratuitam. Quousque poscemus aliquid deos, quasi ita nondum ipsi alere nos possimus? Quàm diu sationibus implebimus magnarum vrbium campos? quàm diu nobis populus metet? quàm diu vnius mensæ frumẽtum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, subuehent? Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur, vna sylua elephantis pluribus sufficit: homo & terra pascitur, & mari. Quid

E ergo? tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cùm tam modica corpora dedisset, vt vastissimorum edacissimorúmque animalium auiditatem vinceremus? Minimè. Quãtulum est enim quod naturæ datur. Paruo illa dimittitur. Nõ fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. Hos itaque (vt ait Sallustius) ventri obedientes, animalium loco numeremus, non hominum: quosdam verò ne animalium quidem, sed mortuorum. Viuit is, † qui se vtitur. Qui verò latitant & torpent, sic in domo sunt, quomodo in conditiuo. *al. qui mul tis vsui est.* Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt. Vale.

Epistola LXII. Quomodo sapiens semper debet habere animum paratum ad mortem.

DESINAMVS quod volumus velle. Ego certè id ago senex, eadem velle, quæ puer

volui.In hoc vnum eunt dies,in hoc noctes,hoc opus meum est,hæc cogitatio,imponere A
veteribus malis finem.Id ago,vt mihi instar totius vitæ,sit dies.Nec mehercules tanquam
vltimum rapio,sed sic illum aspicio,tanquam esse vel vltimus possit.Hoc animo tibi hanc
epistolam scribo,tanquam maximè scribentem mors euocatura sit.Paratus exire sum, &
fortè, nimis ideo fruor vita:quia quàm diu futurum hoc sit,non † minus pendo?Ante senectutem curaui,vt bene viuerem:in senectute,vt bene moriar.Bene autem mori,est libẽter mori. Da operam,ne quid vnquam inuitus facias,quicquid necesse futurum est.Repugnanti , non volenti necessitas est:in volẽte necessitas non est.Ita dico,qui imperia libens excipit,partem acerbissimam seruitutis effugit,facere quod nolit.Non qui iussus aliquid facit, miser est:sed qui inuitus facit.Itaque sic animum componamus,vt quicquid res exiget , id velimus,& in primis finem nostri sine tristicia cogitemus:ante ad mortẽ quàm ad vitã præparandi sumus.Satis instructa vita est,sed nos instrumentorũ eius auidi sumus.Deesse nobis aliquid videtur,& semper videbitur.Vt satis vixerimus,nec anni nec dies faciunt, sed B
animus.Vixi,Lucili charissime,quantum satis erat:mortem plenus expecto.

Episto. L X I I I. De simulata & affectata occupatione. Et quòd breuissima ad diuitias per diuitiarum contemptum via est.

MENTIVNTVR, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negociorum videri volunt.Simulant occupationes,& augent,& ipsi se occupant. Vaco, mi Lucili,vaco: & vbicunque sum,meus sum.Rebus enim non me trado,sed commodo:nec consector perdẽdi temporis causas:& quocunque constiti loco,ibi cogitationes meas tracto,& aliquid in animo salutare verso.Cùm me amicis dedi,non tamen mihi abduco : nec cum illis motor C
quibus me tempus aliquod congregauit,aut causa ex officio nata,sed cum optimoquoque sum:ad illos in quocunque loco,in quocunque seculo fuerint,animum meum mitto.Demetrium,virorum optimum,mecum circumfero,& relictis conchyliatis, cum illo seminudo loquor,illum admiror.Quid ni admirer?vidi nihil ei deesse.Contemnere omnia aliquis potest:omnia habere nemo potest.Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum via est.Demetrius autem noster sic viuit,non tanquam contempserit omnia,sed tanquam aliis habenda permiserit.

Epist. L X I I I I. Consolatio de amico defuncto.

MOLESTE fers decessisse Flaccum,amicum tuũ:plus tamẽ æquo dolere te nolo. Il- D
lud,vt non doleas,vix audebo exigere,& esse melius scio.Sed cui ista firmitas animi continget,nisi iam multũ supra fortunã elato?Illũ quoque ista res vellicabit,sed tantùm vellicabit.Nobis autẽ ignosci potest prolapsis ad lachrymas,si non nimiæ decurrerunt,si ipsi illas repressimus.Nec sicci sint oculi amisso amico,nec fluant.Lachrymandũ est,nõ plorandum.Duram tibi legem videor ponere,cùm poëtarum Græcorũ maximus ius flendi dederit in vnum duntaxat diem,cùm dixerit,etiã Nioben de cibo cogitasse.Quæris vnde sint lamentationes,vnde immodici fletus?Per lachrymas argumẽta desiderij quærimus,& dolorem non sequimur,sed ostendimus.Nemo tristis sibi est.O infelicem stulticiam.Est aliqua & doloris ambitio.Quid ergo,inquis,obliuiscar amici ? Breuem illi apud te memoriam promittis,si cum dolore mansura est.Iam istam frontẽ ad risum quælibet fortuita res transferet.Non differo in lõgius tẽpus,quo desideriũ omne mulcetur,quo etiam acerrimi luctus recidunt.Cùm primùm te obseruare desieris,imago ista tristiciæ discedet. Nũc E
ipse custodis dolorẽ tuũ,sed custodienti quoque elabitur:eóque citius,quo est acrior,desinit.Id agamus,vt iucunda fiat nobis amissorũ recordatio.Nemo libenter ad id redit,quod non sine tormento cogitaturus est.Sic tamen illud fieri necesse est,vt cum aliquo morsu, amissorum quos amauimus nomen occurrat.Sed hic quoque morsus habet suam voluptatem.Nam,vt dicere solebat Attalus noster:Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est,quomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat, quomodo poma quædam sunt suauiter aspera:cùm verò interuenerit spacium,omne quod angebat extinguitur,& pura ad nos voluptas venit.Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est:eorum qui fuerunt retractatio,nõ sine acerbitate quadam iuuat.Quis autem negauerit,hæc acria quoque,& habentia austeritatis aliquid stomachum excitare?

Ego

A Ego non idem sentio, mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blãda est: habui
enim illos tãquam amissurus, amisi tanquã habeam. Fac ergo, mi Lucili, quod tuam æqui-
tatem decet. Desine beneficium † naturæ malè interpretari: abstulit, sed dedit. Ideo amicis al. fortuna.
auidè fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quàm sæpe
illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri, quàm sæpe eodem
morantes loco, non viderimus, intelligemus plus nos rẽporis perdidisse in viuis. Feras au-
tem hos, qui cùm negligentissimè amicos habeant, miserrimè lugent: nec amant quen-
quam, nisi quum perdiderint. Ideóque tunc effusius mœrent. Quia verẽtur, ne dubium sit
an amauerint, sera indicia affectus sui quærũt. Si alios habemus amicos, malè de his & me-
remur & existimamus, quia parum valent in vnius elati solatium: si non habemus, maio-
rem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abstulit, nos quen-
B quam non fecimus. Deinde ne vnum quidem nimis amauit, qui plus quàm vnum amare
non potuit. Si quis dispoliatus, amissa vnica tunica, complorare se malit, quàm circumspi-
cere se quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nónne tibi videa-
tur stultissimus? Quem amabas, extulisti: quære quem ames. Satius est amicum repa-
rare, quàm flere. Scio pertritum iam hoc esse quod adiecturus sum, non tamen ideo præ-
termittam, quia ab omnibus dictum est: Finem dolendi etiam qui consilio non fecerat,
tempore inuenit. Turpissimum autem est in homine prudente, remedium mœroris, lassi-
tudo mœrẽdi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris: & quamprimùm id fa-
cere desiste, quod si etiã voles, diu facere non poteris. Annum fœminis ad lugendum con-
stituêre maiores, non vt tamdiu lugerent, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus
est, quia nullum honestũ. Quam tamẽ mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo,
C vix à cadauere reuulsis, cui lachrymę in torũ mẽsem durauerint? Nulla res citius in odium
venit, quàm dolor: qui recens, consolatorem inuenit, & aliquos ad se adducit: inueVera-
tus verò deridetur: nec immeritò. aut enim simulatus, aut stultus est. Hæc tibi scribo, is
qui Annæum Serenum charissimum mihi tam immodicè fleui, vt (quod minimè velim)
inter exempla sim eorum quos dolor vicit: hodie tamen factum meum damno, & intelli-
go maximam mihi causam sic lugendi fuisse, quòd nunquam cogitaueram mori eum ante
me posse. Hoc vnum mihi occurrebat, minorem esse, & multo minorem, tanquam ordi-
nem fata seruarent. Itaque assiduè cogitemus, tam de nostra quàm omnium quos diligi-
mus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor est Serenus meus, quid ad rem perti-
net? post me mori debet, sed ante me potest: quia non feci, imparatum subitò fortuna
percussit: nunc cogito omnia & mortalia esse, & incerta: lege mortali hodie fieri potest,
D quicquid vnquam potest. Cogitemus ergo, Lucili charissime, citò nos eò peruenturos,
quò illum peruenisse mœremus. Et fortasse (si modò sapientium vera fama est, recipitque
nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est. Vale.

*Epistola LXV. De efficacia sermonis boni viri: & de augenda doctri-
na priorum: & eorum veneratione.*

FVISTI heri nobiscum. Potest quæri, si heri tantùm: ideo adieci, nobiscum: mecum
enim semper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic
qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere vigiles solet, sed hic modicus, qui hospites
venisse significaret. Varius nobis sermo fuit, vt in conuiuio, nullam rem vsque ad exitum
adducens, sed aliunde aliò transiliens: lectus est deinde liber Quinti Sextij Patris, magni
E (si quid mihi credis) viri, & (licet negent) Stoici. Quantũ in illo, dij boni, vigoris est, quan-
tum animi? hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorũdam scripta clarum habent
tantum nomen, cætera exanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur. Non faciunt ani-
mum, quia non habent. Cùm legeris Sextiũ, dices: Viuit, viget, liber est, supra hominẽ est,
dimittit me plenũ ingentis fiduciæ. In quacunque positione mẽtis sim, cùm lego hunc (fa-
tebor tibi) libet omnes casus prouocare, libet exclamare: Quid cessas fortuna, cõgredere,
paratũ vides. Illius animũ induo, qui quærit vbi se experiatur, vbi virtutem suam ostendat.

Spumantémque dari pecora inter inertia votis,
Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem:

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium
Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & desperationẽ eius non

faciet. Scies illam esse in excelso, sed volenti penetrabilem: hoc quidem virtus tibi ipsa præstabit, vt illam admireris, & tamen speres: mihi certè temporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientiæ. Non aliter illam intueor obstupefactus, quàm ipsum interim mundum, quem sæpe tanquam spectator nouus video. Veneror itaque inuenta sapientiæ, inuentorésque adire tanquam multorum hæreditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patremfamiliæ, faciamus ampliora quæ accepimus, maior ista hæreditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multúmq; restabit, nec vlli nato post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciēdi. Sed etiam si omnia à veteribus inuēta sunt, hoc semper nouū erit, vsus, & inuentorum ab aliis scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia quærere, sed hæc tantùm † modis & temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum crassitudo tenuatur, hoc vis subita & humor auertitur, hoc acuitur visus. Teras ista oportet, & eligas tēpus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, nostri operis est quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerūt, sed non peregerunt. Suspiciendi tamen sunt, & ritu deorū colendi. Quid ni ego magnorū virorū & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrē? Quid ni illos honoris causa semper appellē? Quā venerationem præceptoribus meis debeo, eandē illis præceptoribus generis humani, à quibus tāti boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam, equo desiliam, caput adaperiā, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthémque in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego verò illos veneror, & tantis nominibus semper assurgo. Vale.

al. morbis.

Epistola LXVI. De numero causarum mundi secundum varias sententias: & quòd humanus animus non hæc, sed diuina perspectare debet.

HESTERNVM diem diuisi cum mala valetudine: antemeridianum illa sibi vendicauit, postmeridianū mihi cessit. Itaque lectione primùm tētaui animum. Deinde cùm hanc recepisset plus illi imperare ausus sum, imò permittere: aliquid scripsi, & quidem intētius, quàm soleo, dum cum materia difficili cōtendo, & vinci nolo, donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tanquam ægrum intemperantem coërcerent. In locum styli sermo successit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite est: te arbitrum adduximus: plus negocij habes, quàm existimas. Triplex causa est, dicunt, vt scis, Stoici nostri: duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant, causam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Causa autem, id est ratio, materiam format, & quocunque vult versat: ex illa varia opera producit. Esse debet ergo vnde aliquid fiat, denique à quo fiat: hoc causa est, illud materia. Omnis ars imitatio est naturæ: itaque quod de vniuerso dicebam, ad hæc transfert quæ ab homine facienda sunt. Statua & materiam habuit, quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in statua materia æs fuit, causa artifex. Eadem conditio rerum omniū est, ex eo constat quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet vnam causam esse, id quod facit. Causam Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, causa est ipsa materia, sine qua nihil potest effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tanquā statuæ. Nam hanc Aristoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propositū totius operis. Quid sit hoc, aperiam. Æs prima statuæ causa est: nunquā enim facta esset, nisi fuisset id ex quo funderetur, duceretúrve. Secunda causa artifex est: non potuisset enim æs illud in habitum statuæ figurari, nisi accessissent peritæ manus. Tertia causa est forma: neq; enim statua ista Doriphoros aut Diadumenos vocaretur, nisi hæc illi esset impressa facies. Quarta causa est faciendi propositum: nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum? quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Vel pecunia est hoc, si vēditurus fabricauit: vel gloria, si laborauit in nomē: vel religio, si donum templo parauit. Ergo & hæc causa est propter quam fit. An non putas inter causas facti operis numerandum, quo remoto factum nō esset? His quintam Plato adiicit exemplar, quam ipse Ideā vocat: hoc est enim ad quod respiciēs artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos: an intus, quod ibi ipse concepit & posuit.

Causæ sunt quatuor.

Hæc

A Hæc exẽplaria rerum omniũ Deus intra se habet, numerósq; vniuersorum quæ agenda
sunt,& modos mente complexus est, plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat immortales,immutabiles,infatigabiles.Itaque homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas ad quam homo effingitur,permanet, & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo causæ sunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id in quo, id ad quod,id propter quod. Nouissimè id quod ex his est: tanquam in statua(quia de hac loqui cœpimus.)Id ex quo,æs est: Id à quo,artifex est: Id in quo,forma est,quæ aptatur illi:Id ad quod,exemplar est,quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propositum est. Id quod ex istis est,ipsa statua.Hæc omnia mundus quoque(vt ait Plato)habet. Faciẽs hic Deus est: ex quo fit,hæc materia est: forma hæc est habitus,& ordo mundi quẽ videmus. Exemplar,scilicet ad quod Deus hanc magnitudinẽ operis pulcherrimi fecit,propositum
B propter quod fecit. Quæris,quid sit propositum Deo? Bonitas,ita certè Plato ait.quę Deo faciendi mundũ causa fuit? bonus est, bona fecit,bono nulla cuiusquam boni inuidia est. Fecit itaq; quàm optimum potuit.Fer ergo iudex sententiã, & pronuncia, quis tibi verisimillimum videatur dicere,nõ quis verum dicat. Id enim tam supra nos est,quàm ipsa veritas. Hæc quæ ab Aristotele & Platone ponitur, turba causarum, aut nimium multa,aut nimium pauca comprehendit. Nam si quocunque remoto quid effici non potest,id causam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt: ponãt inter causas tempus,nihil sine tempore potest fieri: ponant locum,si non fuerit vbi fiat aliquid,ne fiet quidem: ponãt motum,nil sine hoc nec fit nec perit: nulla sine motu ars,nulla mutatio est. Sed nos nunc primam & generalem causam quærimus: hæc simplex esse debet.Nam & materia simplex est.Quærimus,quid sit causa: Ratio faciens,id est,Deus. Ita enim quæ nunc retuli,non sunt multæ
C & singulæ causæ,sed ex vna pendent,ex ea quæ facit.Formam dicis causam esse: hanc imponit artifex operi: pars causæ est,non causa. Exemplar quoque non est causa,sed instrumentum causæ necessarium. Sic necessarium est exẽplar artifici,quomodo scalprum,quomodo lima: sine his procedere ars non potest: non partes tamen hæc artis,aut causæ sunt. Propositum,inquit,artificis,propter quod ad faciendũ aliquid accedit,causa est:vt sit causa,non est efficiens causa,sed superueniens.Hæ autẽ innumerabiles sunt:nos de causa quærimus generali. Illud verò non pro solita ipsis subtilitate dixerũt, totum mundum & consummatum opus causam esse: multum enim interest inter opus & causam operis. Aut fer sententiã: aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te,inquis, delectat tempus inter ista conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidẽ priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus,
D & me prius scrutor.Deinde hunc mundum.Ne hoc quidem tempus(vt existimas)perdo. Ista enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatẽ inutilem distrahant,attollunt & leuant animum,qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac pœna est:premente illo vrgetur: in vinculis est,nisi accessit philosophia:& illum respirare rerum naturæ spectaculo iussit,& à terrenis dimisit ad diuina. Hæc libertas eius est,hæc euagatio: subducit interim se custodiæ in qua tenetur, & cœlo reficitur. Quemadmodũ artifices ex alicuius rei subtilioris intentione,quæ oculos defatigat,si malignũ & non præclarum lumen habẽt,in publicũ prodeunt,& in aliqua regione ad populi ocium dedicata oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus,quoties potest apertum petit,& in rerum naturæ contẽplatione requiescit. Sapiens assectatórque sapiẽtiæ adhæret quidem in corpore suo,sed optima sui
E parte abest,& cogitationes suas ad sublimia intendit,& velut sacramẽto ligatus, hoc quod viuit stipendium putat, & ita formatus est,vt illi nec amor vitæ, nec odium sit, patitúrque mortalia,quamuis sciat ampliora superesse. Interdices mihi inspectionem rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram,quæ sint initia vniuersorum,quis
rerum formator,quis omnia in † vno mersa,& materia inerti conuoluta discreuerit? Non al. imo.
quærã, quis sit artifex huius mundi,qua ratione tãta magnitudo in legem & ordinem venerit,quis sparsa collegerit,confusa distinxerit,† nimia deformitate latentibus faciem di- al. in vna.
uiserit: vnde lux tãta fundatur,ignis sit,an aliquid igne lucidius? Ego ista non quæram? ego
nesciam vnde descenderim? semel hæc mihi videnda sint,an † sæpe? Nesciã quò hinc itu- al. sæpe na-
rus sim? quæ sedes expectat animam solutam legibus seruitutis humanæ? Vetas me cœlo scẽdũ? quò.
interesse,id est, iubes me viuere capite demisso? Maior sum,& ad maiora genitus,quàm vt mancipium sim mei corporis, quod equidem non aliter aspicio, quàm vinculum liberati

meæ circundatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo resistat, nec per illud ad me vllum A
transire vulnus sino. Quicquid in me potest iniuriam pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat: nunquam me caro ista compellet ad metum, nunquam ad indignam boni simulationem, nunquã in honorem huius corpusculi mẽtiar. Cùm visum fuerit, distraham cum illo societatem: & † nunc tamẽ dum hæremus, non erimus æquis partibus socij, animus ad se omne ius dicet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Vt ad propositum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modò loquebamur, inspectio: nempe, Vniuersa ex materia & ex Deo constant. Deus ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur, & ducem. Potentius autem est quod facit, quod est Deus, quàm materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id in nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes simus aduersus fortuita: non contremiscamus iniurias, non vulnera, non vincula, B
non egestatẽ. Mors quid est? aut finis est, aut transitus: nec desinere timeo, idem est enim quod non cœpisse: nec transire, quia nusquam tam angustè ero. Vale.

al. nũc cum hæremus.

IN LIBRVM VIII. EPISTOLARVM.

EPIST. 59. Mortis moras.] *Pro moras, habebat, consulta: an rectè, vide.*

EPIST. 60. Si ad nostrum aluum.] *Pro, ad nostrum aluum, Rhodulphus legendum putat, ad nostrum album: vt intelligas ad indicium Stoicorum. Et magnopere placet Rhodulphi sententia.*

EPIST. 61. Eadem velle.] *Pro, eadem velle, erat, ne eadem velle videar.*

Tanquam maximè scribentem.] *Pro maximè, erat, cum maximè.* C

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIST. 59. Ciceronem autorem huius verbi habeo.] *Castigandum existimo, Ciceronem autorem vsia verbi habeo, quod sequentia monstrant.*

Primum genus Stoicis quibusdam videtur: sed quare videatur, subiiciam.] *Exemplar correctissimum Facundi & Primitiui, loco illius particulæ, sed, habet, quod: vt sit legendum: Primum genus Stoicis quibusdam videtur: quod quare videatur, subiiciam. hoc sensu: Visum esse Stoicis, primum genus non esse, quod est: quia natura complectatur, etiam quæ non sunt: sed tantùm, quod.*

Quæ sunt, interrogas? Propriè Plato Ideas vocat.] *Vetus lectio: Quæ sunt, interrogas? Propria Platonis supellex est. Plato Ideas vocat.*

Ex quibus omnia quæ sunt, fiunt.] *Secus eadem: ex quibus omnia quæcunque videmus, fiunt.* D

Eorum quæ naturaliter fiunt.] *Eadem, eorum quæ natura sunt.*

In idem flumen bis descendimus, & non descendimus.] *Bona pars exemplarium breuius: In idem flumen bis descendimus. vt putem legendum, addita negatione: In idem flumen bis non descẽdimus. Sententia Aristoteli & aliis memorata.*

Tanquam semper futura, ac semper habituri.] *Vetus lectio, tanquam aut semper futura, aut semper habituri.*

EPIST. 60. Opinione falsi boni immoderatam & immodicam.] *Legendum, opinione falsi boni motam immoderatam & immodicam ex eadem.*

Itaque periculum sui fecerint.] *Breuius plerique codices: Inuenio tamen tralationes verborum, vt non temerarias, ita quæ non periculum sui fecerint. Alij sic: Inuenio tralationes verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. Et paulò pòst, mouet, scribe: non, mouit.* E

EPIST. 62. Quia quandiu futurum hoc sit, non minus pendo.] *Quidam pro verbis illis, non minus pendo, nemini pando, legunt. Quid si scribas, non animi pendeo: vel certe, minimi pendo.*

EPIST. 64. Desine beneficium naturæ malè interpretari.] *Omnis antiqua lectio, fortunæ, agnoscit: non, naturæ, quæ scriptura videtur confirmari verbis sequentibus: Maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quam à fortuna accepimus.*

EPIST. 65. Sed hæc tantùm morbis & temporibus aptanda sunt.] *Modis legendum, non morbis: ex eadem. Indicant id etiam verba autoris, paulò pòst: Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum,*

EPIST. 66. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat.] *Scribendum: Quemadmodum artifices cùm alicuius rei subtilioris intentione oculos defatigãt. ex eadem. Quida tamen codices non intentione, sed inspectione, præferunt. Cui lectioni suffragantur verba, quæ non multo*

A *multo pòst habentur: Interdices mihi inspectione rerum naturæ. & paulò antè calcem: Et illa, de qua modò loquebamur, inspectio.*

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. IX.

Epist. LXVII. Notat eos, qui tres gradus bonorum faciunt, dicens tantùm vnum bonum absolutum esse, scilicet virtutem, incapacem augmenti vel decrementi, ex qua bona sunt paria.

B CLARANVM condiscipulum meum vidi post multos annos: non puto expectas vt adiiciã senem, sed mehercules viridem animo ac vigentem & cum corpusculo suo colluctantem. Iniquè enim se natura gessit, & talem animum malè collocauit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta, & ad cætera contemnẽda à contemptu sui venit. Errare mihi visus est qui dixit:

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

Nullo enim honestamento eget, ipsa & magnum sui decus est, & corpus suum consecrat. Certè Claranum nostrũ cœpi intueri: formosus mihi videtur, & tam rectus corpore quàm
C est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest & ex deformi humilique corpusculo, formosus animus ac magnus. Quosdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset, nunc quod amplius est facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpẽtes obstantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt scire possemus, non deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quãuis autem paucissimos vnà fecerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egerã, & ad te permittam. Hoc primo die quæsitum est, quomodo possint tria bona esse, si triplex eorum conditio est? Quædam (vt nostris videtur) prima bona sunt: tanquam gaudium, pax, salus patriæ. Quædam secunda, in materia infelici expressa: tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directò optamus nobis: hæc, si
D necesse erit. Sunt adhuc tertia: tanquam modestus incessus & cõpositus, ac probus vultus, & conueniens prudenti viro gestus. Quomodo ista † inter se tria esse possint, cùm alia optanda sint, alia auersanda? Si volumus ista distinguere, ad primum reuertamur, & consideremus id quale sit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum non ex opinione, sed ex natura precia rebus imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibúsque intentus, ex æquo magnus ac vehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunæ submittens, supra omnia quæ contingunt accidúntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus est, hęc eius facies, si sub vnum veniat aspectum, & semel tota se ostendat. Cæterùm multæ eius species sunt, quæ pro vitæ varie-
E tate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipsa. Decrescere enim summũ bonũ non potest, nec virtuti ire retrò licet: sed in alias atq; alias qualitates conuertitur, ad rerũ quas actura est habitum figurata: quicquid attingit, in similitudinem sui adducit & fingit: actiones, amicitias, interdum domus totas, quas intrauit disposuitque, condecorat: quicquid tractauit, id amabile, conspicuum, mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo vltra non potest surgere, quando incrementum maximo nõ est. Nihil inuenies rectius recto, non magis quàm verius vero, quàm temperato temperatius: omnis in modo est virtus, modus certa mensura est. Constantia non habet quò procedat, non magis quàm fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? Nihil. Aut perfectum non erat, cui accessit. Ergo nec virtuti quidem: cui si quid adiici potest, defuit. Honestũ quoque nullam accessionem recipit: honestũ est enim propter quod illa quæ retuli. Quid porrò decorum & iustum, & legitimum? non eiusdem esse formæ putas, certis terminis comprehensum?

al. vtraque bona.

Crescere posse, imperfectæ rei signum est: bonum omne in easdem cadit leges: iuncta est A
priuata & publica vtilitas, tam mehercules, quàm inseparabile est, laudandum petẽdúm-
que. Ergo virtutes inter se pares sunt, & opera virtutum, & omnes homines, quibus illa
contigere. Satorum verò animaliúmque virtutes, cùm mortales sint, fragiles quoque ca-
ducæque, & incertæ, exiliunt residúntque: & ideo non eodem precio æstimantur, quia v-
na inducitur humanis virtutibus regula: vna enim est ratio: recta, simpléxque. Nihil est di-
al. eminent. uino diuinius, cœlesti cœlestius. Mortalia † minuuntur, cadunt, deteruntur, crescunt, ex-
hauriuntur, implentur. Itaque illis in tam incerta sorte inæqualitas est. Diuinorum vna
natura est. Ratio autẽ nihil aliud est, quàm in corpus humanũ pars diuini spiritus mersa.
Si ratio diuina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est. Nul-
lum porrò inter diuina discrimen est: ergo nec inter bona. Paria itaque sunt, & gaudium,
& fortis atque obstinata tormentorum perpessio. In vtroque enim eadẽ est animi magni- B
tudo: sed in altero remissa & laxa, in altero pugnax & intenta. Quid tu non putas, parẽ esse
virtutem eius qui fortiter hostium mœnia expugnat, & eius qui obsidionem patiẽtissimè
sustinet? Et magnus Scipio, qui Numantiã claudit & comprimit, cogítque inuictas manus
al. suum. in exitium ipsas † sui verti: & magnus ille obsessorum animus, qui scit nõ esse clausum, cui
mors aperta est, & in complexu libertatis expirat. Aequè reliqua quoque inter se paria
al. liberalitas. sunt, tranquillitas, simplicitas, † libertas, constantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus e-
nim istis vna virtus subest, quæ animum rectum & indeclinabilem præstat. Quid ergo? ni-
al. dolorẽ inflexibilẽque hil interest inter gaudium, & † dolorum inflexibilem patientiam? Nihil, quantum ad ipsas
virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus vtraque ostenditur. In altero nan-
que naturalis animi remissio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Itaque media
sunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtraque par est. Virtutem mate- C
ria non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta. Necesse est
ergo æqualia sint bona vtraque: qui nec hîc potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille
melius in illis cruciatibus: duo verò, quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si quę
extra virtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt, desinit vnum bonum
esse quod honestum est. Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare? dicam: quia ni-
hil honestum est, quod ab inuito, quod à coacto fit. Omne honestum voluntarium est.
Admisce illi pigritiam, querelam, tergiuersationem metum, quod habet in se optimum,
perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum. Nam quod timet,
seruit. Honestum omne securum est, tranquillum est. Si recusat aliquid, si cõplorat, si ma-
lum iudicat, perturbationem recipit, & in magna discordia volutatur. Hinc enim species
recti vocat, illinc suspicio mali retrahit. Itaque qui honestè aliquid facturus est, quicquid D
opponitur, id etiam si incommodum putat, malum non putat, velut libẽs faciat. Omne ho-
nestũ iniussum, incoactúmque est, sincerum, & nullo malo mixtũ. Scio quid mihi hoc loco
respõderi possit: Hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, vtrum aliquis in gaudio sit,
an in eculeo iaceat, & tortorẽ suum lasset. Poterã respondere quod Epicurus ait, Sapien-
tem si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce est, & ad me nil pertinet. Quid
miraris, si ego paria bona dico, alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissimè
stantis: cùm (quod incredibilius est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri. Et hîc respondeo,
plurimum interesse inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterũ petã, alterũ vi-
tabo. Illud secundum naturam est, hoc contra. Quamdiu sic æstimantur, magno inter se
dissident spacio. Cùm verò ad virtutem ventum est, vtraque par est, & quæ per læta pro-
cedit, & quæ per tristia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quicquid aliud E
al. minora. incõmodi est: virtute enim obruitur. Quemadmodũ † minuta lumina claritas solis obscu-
rat: sic dolores, molestias, iniurias, virtus magnitudine sua elidit atque opprimit, & quo-
cunque affulsit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur: nec magis vllam portionem ha-
bent incommoda, cùm in virtutem inciderint, quàm in mari nimbus. Hos scias ita esse,
ad omne pulchrum vir bonus sine vlla cunctatione percurret: stet illic licet carnifex, stet
tortor atque ignis, perseuerabit: nec quid passurus, sed quid facturus sit, aspiciet: & se ho-
nestæ rei tanquam bono viro credet, vtilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam. Eun-
dẽ ergo locũ habebit apud illũ honesta res, sed tristis atque aspera, quẽ vir bonus, pauper,
aut exul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, diuitiis abundantem, ex
altera nihil habẽtem, sed in se omnia: vterque æquè bonus vir erit, etiam si fortuna dispari
vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudicium est, quod in hominibus. Æquè laudabilis est vir-
tus

A tus in corpore valido ac libero posita, quàm in morbido ac vincto. Ergo † tua quoque virtus non magis laudabilis, si corpus illæsum tibi & integrum fortuna præstiterit, quàm si ex aliqua parte mutilatum. Alioqui hoc erit, ex seruorum habitu dominum æstimare. Omnia enim ista in quæ dominiū casus exercet, seruilia sunt, pecunia, & corpus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, possessiones incertæ: Illa rursus libera & inuicta opera virtutis, quæ non ideo magis appetenda sunt, si benignius à fortuna tractantur, nec minus si aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est. Non puto magis amares virum bonum locupletem, quàm pauperem: nec robustum & lacertosum, quàm gracilem & languidi corporis. Ergo ne rem quidem magis appetes hilarem aut pacatã, quàm distractam & operosam: & si hoc est, magis diliges ex duobus æquè bonis viris nitidum & vnctum, quàm puluerulentum & horrentem. Deinde hucusque

al. tu. in quoque virtutem non magis laudabis.

B peruenies, vt magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, quàm debilem aut luscum. Paulatim fastidium tuum illô vsque procedet, vt ex duobus æquè iustis ac prudentibus comatum & crispulum malis, quàm recaluastrum. Vbi par est in vtroque virtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas. Omnia enim alia, non partes, sed accessiones sunt. Namquis tam iniquam censuram inter suos agit, vt filium sanum quàm ægrum magis diligat? procerúmve & excelsum, quàm breuem † & modicum? Fœtus suos non distinguunt feræ, & se in alimentum pariter omnium sternunt. Aues ex æquo partiuntur cibos. Vlysses ad Ithacæ suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriã (quia magna est) amat, sed quia sua. Quorsum hæc pertinent? vt scias, virtutem omnia opera sua, velut fœtus suos iisdem oculis intueri, æquè indulgere omnibus, & quidem impensius, laborantibus. Quoniam quidem etiam paren-

al. aut.

C tum amor, magis in ea quorum miseretur, inclinat. Virtus quoque opera sua quæ videt affici & premi, non magis amat, sed parẽtum bonorum more, magis cõplectitur ac fouet. Quare non est vllum bonum altero maius: quia non est quicquam apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes dicere, Hoc magis par est alicui quàm illud: ergo nec honesto honestius quicquam est. Quod si par omnium virtutum natura est, tria genera bonorum in æquo sunt. Ita dico, in æquo est, moderatè gaudere, & moderatè dolere. Lætitia illa non vicit hanc animi firmitatem sub tortore gemitus deuorantẽ. Illa bona optabilia sunt, hæc mirabilia, vtraque nihilominus paria: quia quicquid incõmodi est velamento maioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumspicit. Bona vera idem pendent, idem patent: falsa multum habent vani. Itaque speciosa & magna contra visentibus, cùm ad pondus reuocata sunt, fallunt. Ita est, mi

D Lucili, quicquid vera ratio commendat, solidum & æternum est, firmat animum, attolitque, semper futurum in excelso. Illa quæ temerè laudantur & vulgi sententia bona sunt, inflant inanibus lætos. Rursus ea quæ timentur tanquam mala, iniiciũt formidinem mentibus, & illas non aliter quàm animalia species periculi agitãt. Vtraque res ergo sine causa animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna est: sola ratio immutabilis & iudicij tenax est. Nõ enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectũ recto: ergo & virtus nõ aliud quàm recta ratio. Omnes virtutes rationes sunt. Rationes sunt, si rectæ sunt. Si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt: ergo omnes pares sunt. Nam cùm similes rationi sint, similes & inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, quia rectæ sunt, & honestæ. Cæterùm magna habebũt discrimina, variante materia: quæ modò latior est, modò angustior, modò illustris, modò ignobilis:

E modò ad multos pertinens, modò ad paucos. In omnibus tamen istis, id quod optimum est, par est: tanquam viri boni, omnes pares sunt, quia boni sunt: sed habent differentias ætatis: alius senior, alius iunior. habẽt corporis: alius formosus, alius deformis est. habẽt fortunæ: ille diues, hic pauper est: ille gratiosus, potens, vrbibus notus & populis: ignotus hic plerisque, & obscurus. Sed per illud quòd boni sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat: quid vtile sit, quid inutile, ignorat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem præsentem perductus est: nec futuri prouidus est, nec præteriti memor, quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriésque contexitur: & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum, aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona sunt, neque mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat: omne illi bonum in animo est. Cæterùm bona quædam prima existimat, ad quæ ex proposito venit, tanquam victoriam, bonos liberos, patriæ salutem: quædam secunda, quæ nõ apparent

niſi in rebus aduerſis tanquam æquo animo pati morbum magnum,exilium : quædā me- A
dia,quæ nihilo magis ſecundum naturam ſunt , quàm contra naturam:tanquā pruden-
ter ambulare,compoſitè ſedere.Non enim minus ſecundum naturam eſt , ſedere , quàm
aut ſtare aut ambulare.Duo illa ſuperiora bona diuerſa ſunt. Prima enim ſecundum na-
turam ſunt,gaudere liberorum pietate,patriæ incolumitate.Secunda cōtra naturam ſunt,
fortiter obſtare tormentis,& ſitim perpeti,morbo vrente præcordia. Quid ergo aliquid
contra naturam bonum eſt? Minimè.Sed illud aliquando contra naturam eſt,in quo bo-
num illud exiſtit:vulnerari enim,& ſubiecto igne tabeſcere,& aduerſa valetudine affligi,
contra naturam eſt:ſed inter iſta ſeruare animum infatigabilem ,ſecundum naturam eſt.
Et vt,quod volo,exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam , at bonum
nunquam:quoniam bonum ſine ratione nullum eſt:ſequitur autem ratio naturam.Quid
eſt ergo ratio?naturæ imitatio.Quid eſt ſummum hominis bonum?ex naturæ voluntate ſe B
gerere.Non eſt,inquit,dubium,quin felicior pax ſit nunquam laceſſita , quàm multo re-
parata ſanguine.Non eſt dubiū,inquit,quin felicior ſit inconcuſſa valetudo, quàm ex gra-
uib.morbis & extrema minitantib.in tutū vi quadam & patientia educta. Eodem modo
non erit dubium,quin maius bonum ſit gaudium , quàm obnoxius animus ad perpetien-
dos cruciatus vulnerum aut ignium?Minimè:illa enim quæ fortuita ſunt,plurimū diſcri-
minis recipiunt:æſtimantur enim vtilitate ſumentium. Bonorum vnum propoſitum eſt,
conſentire naturæ.Hoc contingere in omnib.par eſt.Cùm alicuius in ſenatu ſententiam
ſequimur,non poteſt dici: Ille magis aſſentitur quàm ille:ab omnib.in eandem ſentētiam
itur.Idem de virtutibus dico,omnes naturæ aſſentiuntur.Idem de bonis dico , omnia na-
turæ aſſentiuntur.Alter adoleſcens deceſſit,alter ſenex,aliquis præter hos infans , cui ni-
hil amplius contigit,quàm proſpicere vitam.Omnes hi æquè fuere mortales,etiā ſi mors C
aliorum longius vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio flore præcidit , aliorum in-
terrupit principia. Alius inter cœnandum ſolutus eſt,alterius continuata mors ſomno eſt,
aliquem concubitus extinxit.His oppone ferro transfoſſos , aut exanimatos ſerpentum
morſu,aut fractos ruina,aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim.
Aliquorum melior dici,aliquorum poteſt peior exitus:mors quidem omnium par eſt:per
quæ venit,diuerſa ſunt,id in quod deſinunt,vnum eſt:mors nulla maior aut minor eſt:ha-
bet enim eundem in omnib.modum,finiſſe vitam.Idem tibi de bonis dico:hoc bonū in-
ter meras voluptates eſt,hoc inter triſtia & acerba:illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc
violentiam domuit:vtrunque æquè bonum eſt,quamuis illud plana emolliuerit , hoc aſ-
pera.Idem finis omnium eſt:bona ſunt,laudanda ſunt,virtutem rationémque comitātur:
virtus æquat inter ſe,quicquid agnoſcit.Nec eſt quòd hoc inter noſtra placita miretis: a- D
pud Epicurum duo bona ſunt,ex quibus ſummum illud beatúmque componitur , vt cor-
pus ſine dolore ſit,animus ſine perturbatione.Hæc bona non creſcunt,ſi plena ſunt. Quo
enim creſcet,quod plenum eſt? Dolore corpus caret:quid ad hanc accedere indolentiam
poteſt? Animus conſtat ſibi,& placidus eſt:quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt?
Quemadmodum ſerenitas cœli non recipit maiorem adhuc claritatem,in ſinceriſſimum
nitorem repurgata,ſic hominis corpus animúmque curantis, & bonum ſuum ex vtroque
nectentis,perfectus eſt ſtatus,& ſummam voti ſui inuenit,ſi nec æſtus animo eſt,nec dolor
corpori.Si quæ extra blandimenta contingunt,nō augent ſummū bonū,ſed(vt ita dicam)
condiunt & oblectant:abſolutū enim illud humanæ naturæ bonū,corporis & animi pace
contentū eſt.Dabo apud Epicurū tibi etiam nunc ſimillimā huic noſtræ diuiſionē bono-
rum.Alia enim ſunt apud illū,quæ malit contingere ſibi;vt corporis quietē , ab omni in- E
cōmodo liberā,& animi remiſſionem,bonorū ſuorū cōtēplatione gaudētis.Alia ſunt,quę
quāuis nolit accidere,nihilominus & laudat & cōprobat:tāquā illā,quā paulo antè dicebā,
malæ valetudinis,& dolorū grauiſſimorū perpeſſionē,in qua Epicurus fuit illo ſummo ac
fortunatiſſimo die ſuo:ait enim ſe veſicæ & exulcerati vētris tormēta tolerare, vlteriorem
doloris acceſſionē non recipiētia,eſſe nihilominus ſibi illū beatū diē : beatū autem agere,
niſi qui eſt in ſūmo bono,nō poteſt.Ergo & apud Epicurū ſunt hæc bona,quæ malles non
experiri,ſed quia ita res tulit,& amplexāda & laudāda & exæquāda ſūmis ſunt. Nō poteſt
dici hoc nō eſſe par maximis bonū, quod beatæ vitæ clauſulā impoſuit, cui Epicurus ex-
trema voce gratias egit.Permitte mihi,mi Lucili,virorū optime,aliquid audacius dicere:
al. perſtrin- ſi vlla bona maiora eſſe aliis poſſent,hæc ego quæ triſtia videntur,mollibus illis & delica-
gere. tis prætuliſſem.Maius eſt enim † perſtrinxiſſe difficilia,quàm læta moderari.Eadē ratione
fit,ſcio,

A fit, scio, vt aliquis felicitatem bene, & calamitatem fortiter ferat. Æquè fortis esse potest, qui pro vallo securus excubuit, nullis hostibus castra tentantibus: & qui succisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. Macte virtute esto, sanguinolētis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaq; hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cùm fortuna rixata. Ego non dubito, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mutij, quàm cuiuslibet fortissimi saluam. Stetit hostium flammarúmque cōtemptor, & manum suam in hostili foculo distillātem perspectauit, donec Porsenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iussit. Hoc bonum quid ni inter prima numerem, tantóque maius putem, quàm illa secura & intentata fortunæ, quanto rarius est hostem amissa manu † vicisse, quàm armata? Quid ergo, inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, nisi qui potest & optare, non potest facere. An potius optem vt malè † laxādos articulos exoletis meis porrigam, vt mulietcula, aut aliquis in mulierculam ex viro versus, digitulos

B meos ducat? Quid ni ergo feliciorem putem Mutium, qui sic tractauit ignem, quasi illam manum tractatori præstitisset? In integrum restituit, quicquid errauerat. Confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos vicit. Vale.

al. vixisse.

forte, laxādos, aut quod magis probē, malacissandos, id est mollientes molliter tractādos. quo verbo vsus est Plautus in Bacchid.

Epist. LXVIII. Quomodo omne bonum est optabile.

VT à cōmunibus initium faciam, ver aperire se cœpit: sed iam inclinatum in æstatem, quo tēpore calere debebat, intepuit, nec adhuc illi fides est: sæpe enim in † hyemen reuoluitur. Vis scire quàm dubium adhuc sit? nondum me committo frigido † veri, † adhuc vigor est eius in frigore. Hoc est, inquis, nec calidū, nec frigidum pati. Ita est, mi Lucili, iam

C ætas mea contenta est suo frigore, vix media regelatur æstate. Itaque maior pars in stramentis degitur. Ago gratias senectuti, quòd me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebam nolle, non possum. Cùm libellis mihi plurimus sermo est. Si quando interueniunt epistolæ tuæ, tecū esse mihi videor: & sic afficior animo, tanquam tibi non rescribam, sed respōdeam. Itaque & de hoc quod quæris, quasi colloquar tecum: quale sit, vnà scrutabimur. Quæris an omne bonum optabile sit: si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, sequitur vt ista optabilia sint. Nihil autem video ex istis voto dignum. Neminē certè adhuc scio eo nomine votū soluisse, quòd flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut eculeo longior factus. Distingue, mi Lucili, ista, & intelliges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse à me velim: sed si sustinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honestè, animosè geram, optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum? sed si inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quę bellorum ne-

D cessitas affert, generosè feram, optabo. Non sum tam demēs, vt ægrotare cupiā: sed si ægrotandum fuerit, vt nihil intemperārer, nihil effœminatè faciam, optabo. Ita non incōmoda optabilia sunt, sed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex nostris existimant, omnium † tormentorū fortem tolerātiam non esse optabilem, sed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & trāquillum, & extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primùm quia fieri non potest, vt aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit: deinde si virtus optabilis est, nullum autē sine virtute bonum, & omne bonū optabile. Deinde etiam, si tormentorum fortis patientia optabilis nō est: etiamnum interrogo, nónne fortitudo optabilis est? Atqui pericula contēnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximéq; mirabilis illa est, nō cedere ignibus, obuiam ire vulneribus. Interdum tela ne vitare quidē, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, & tormēta patienter ferre opta-

E bile est: nec tamen ideo solùmodo ferre tormenta optabile est. Hoc enim, fortitudinis pars est. Sed separa ista (vt dixi) nihil erit quod tibi faciat errorē. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est virtus: quis tamen vnquam hoc sibi optabit? Quædam vota aperta & professa sunt, cùm particulatim fiunt: quædam latent, cùm vno voto multa comprehensa sunt. Tāquam opto mihi vitam honestam, vita autem honesta actionibus variis cōstat. In hac est Reguli arca, Catonis scissum manu sua vulnus, Rutilij exilium, calix venenatus, qui Socratem transtulit è carcere in cœlum. Ita cùm optaui mihi vitam honestam, & hæc optaui, sine quibus interdum honesta non potest esse.

al. hyemem reuomē reuoluitur.

al. aëri.

al. adhuc rigore eius infringor.

al. nostrorū.

—O térque quatérque beati,
Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere—

Quid intereſt,optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Repub. deuouit, A & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus,conceptis ſolennibus ac iam familiaribus verbis,in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantùm vt litaret,optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergò,an optimum ſit memorabile mori, & in aliquo opere virtutis? Cùm aliquis tormẽta fortiter patitur,omnibus virtutibus vtitur,fortaſſe cùm vna in promptu ſit, & maximè appareat patientia.Cæterùm illic eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio,& tolerantia, rami ſunt. Illic eſt prudentia,ſine qua nullum initur conſiliũ:quæ ſuadet, quod effugere non poſſis,quàm fortiſſimè ferre. Illic eſt conſtantia:quæ deiici loco non poteſt,& propoſitum nulla vi extorquente dimittit. Illic eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quicquid honeſtè fit,vna virtus facit,ſed ex conſilij ſentẽtia. Quod autem ab omnibus virtutibus,comprobatur,etiam ſi ab vna fieri videtur,optabile eſt. Quid tu exiſtimas ea tantùm optabilia B eſſe,quæ per voluptatem & ociũ veniunt?quæ excipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates,ſunt quædam vota,quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiúmq; celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe,vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum,& ab opinionibus vulgi ſecede pauliſper,cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem,quæ nobis non ſertis,ſed ſudore & ſanguine colenda eſt: aſpice Marcum Catonẽ,ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem,

al. Vellem. & vulnera parum demiſſa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es,† Nollem quæ velles, & moleſtè fero,an feliciter,quod agis? Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram,& ſine vllis fortunæ incurſionib. mare mortuũ vocat, nihil habere ad quod excitetis,ad quod te concites,cuius denunciatione & incurſu firmitatem animi tui tẽtes: ſed in ocio inconcuſſo iacêre,non eſt tranquillitas, malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſo- C lebat: Malo me fortuna in caſtris ſuis,quàm in deliciis habeat: torqueor, ſed fortiter,bene eſt: occidor,ſed fortiter,bene eſt. Audi Epicurum,dicet,& dulce eſt. Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ nunquam molle nomen imponam. Vror,ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quòd vrit me ignis, ſed quòd non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulchrius: & bonum eſt,& optabile,quicquid ex huius geritur imperio. Vale.

Mortuum mare vita ſecura eſt.

Epiſt. L X I X. Quomodo ſit colendum ocium,& quid in eo tractandum.

CONSILIO tuo accedo: abſconde te in ocio,ſed & ipſum ocium abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiam ſi non præcepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoq; facias,& tibi cùm voles,approbabis. Nec ad omnem Rempub. mittimus,nec ſemper, nec ſine vllo fine. Præterea cùm ſapienti Rempub. ipſo dignam dedimus,id eſt,mundum,non D eſt extra Rempub. etiam ſi receſſerit,imò fortaſſe relicto vno angulo, in maiora atq; ampliora tranſit,& cœlo impoſitus,intelligit,cùm ſellam aut tribunal aſcẽderit, quàm humi-

al. Depone. li loco ſederit.† Depono hoc apud te,nunquam plus agere ſapientem, quàm cùm in conſpectum eius diuina atq; humana venerũt. Nunc ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam,vt ocium tuum ignotum ſit. Non eſt quòd inſcribas tibi philoſophiam. Atqui etiam aliud propoſito tuo nomẽ impone,valetudinem,& imbecillitatem, vocato & deſidiam. Gloriari ocio,iners ambitio eſt. Animalia quædam ne inueniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundũt. Idem tibi faciendum eſt, alioquin non deerunt qui perſequantur: multi aperta tranſeunt, condita & obſtruſa rimantur: furem ſignata ſolicitant. Vile videtur quicquid patet: aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſque,in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non iactare ocium ſuum. Iactandi autem genus eſt,nimis latêre,& à cõſpectu hominum ſecedere. Ille E Tarentum ſe abdidit,ille Neapoli incluſus eſt, ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Conuocat turbam, quiſquis ocio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cùm ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, vt de te homines loquantur, ſed vt ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? Quod homines de aliis libentiſſimè faciunt. De te apud te malè exiſtima. Aſſueſce & dicere verum,& audire. Id autem maximè tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſque ſui corporis vitia. Itaque alius vomitu leuat ſtomachum,alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abſtinent, in cætera negligentes, huic, à quo ſæpe infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi cauſariæ partes, quibus adhibenda curatio eſt. Quid in ocio facio? vlcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum,

A turgidum,liuidam manum,aut contracti cruris aridos neruos, permittetes mihi vno loco iacere,& fouere morbum meum. Maius malum est hoc,quod non possum tibi ostendere. In pectore tuo collectio & vomica est.Nolo laudes,nolo dicas,O magnum virum,cõtempsit omnia,&damnatis humanæ vitæ furoribus fugit.Nihil damnaui nisi me:non est quòd proficiendi causa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij speras.Non medicus sed æger hîc habitat. Malo illa cùm discesseris, dicas: Ego istum beatum hominem putabam & eruditum,erexeram aures,destitutus sum,nihil vidi, nihil audiui quod cõcupiscerem,ad quod reuerterer. Si hoc sentis,si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas ocio meo,quàm inuideas. Ocium,inquis,Seneca mihi commendas?ad Epicureas voces dilaberis. Ocium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quàm quæ reliquisti.Pulsare superbas potentiorum fores,digerere in literam senes orbos, plurimum in B foro posse,inuidiosa potentia ac breuis est, & (si verum æstimes) sordida. Ille me gratia forensi longè antecedit.Ille stipendiis militatibus,& quæsita per hoc dignitate. Ille clientum turba(tanti est ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur) cuius turbæ par esse non possum,plus † habet gratiæ. Vtinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi:vtinam de vita beata non in conspectu mortis ageremus, sed nunc quoque non moremur. Multa enim quæ superuacua esse & inimica credituri fuimus rationi,nunc experientiæ credimus. Quod facere solent qui serius exeunt,& volunt tempus celeritate reparare,calcar addamus:hæc ætas optimè facit ad hæc studia. Iam † dispumauit, iam vitia primo feruore adolescẽtiæ indomita lassauit, non multum superest vt extinguat. Et quando,inquis,tibi proderit istud,quod in exitu discis,aut in quam rem?in hanc,vt exeam melior. Non est tamen quòd existimes,vllam ætatem aptiorem esse ad bonam mẽtem, quàm C quæ se multis experimentis,longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad salutaria, mitigatis affectibus,venit. Hoc est † huius boni tempus:quisquis senex ad sapientiam peruenit,annis † peruenit. Vale.

al.habet.
al.disputauit.
al.breuis huius boni.
al.praeuenitur.

Epist. LXX. De varia locorum mutatione vitanda: & redimenda breuitate temporis.

MVTARE te loca,& in alium de alio transilire nolo.Primùm, quia tam frequens migratio instabilis animi est,coalescere ocio non potest, nisi desinat circunspicere & errare. Vt animum possis cõtinere,prius corporis tui fugam siste:deinde plurimùm remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non est quies, & vitæ prioris obliuio. Sine dediscere oculos tuos,sine aures assuescere sanioribus verbis:quoties processeris, in ipso transitu ali- D qua quæ renouent cupiditates tuas,tibi occurrent:quemadmodum ei qui amorem exuere conatur,euitãda est omnis admonitio dilecti corporis,nihil enim facilius quàm amor recrudescit:ita qui deponere vult desideria rerum omnium,quarum cupiditate flagrauit,& oculos & aures ab his quæ reliquit,auertat. Citò rebellat affectus: quocunque se verterit, precium aliquod præsens occupationis suæ inueniet.Nullum sine auctoramẽto malum est. Auaricia pecuniam promittit,luxuria multas ac varias voluptates, ambitio purpuram & plausum,& ex hoc potentiam,& quicquid potentia potest.Mercede te vitia sollicitant:hîc tibi gratis viuendum est. Vix effici toto seculo potest, vt vitia tam longa licentia tumida subigãtur,& iugum accipiant, nedum, si tam breue † tempus per interualla discindimus. Vnamquamlibet rem vix ad perfectum adducit assidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire,hoc meditare,exerce te,vt mortem & excipias,& si ita res suadebit, accersas. E Interest nihil,an illa ad nos veniat , an ad illam nos.Illud imperitissimi cuiusque verbum falsum esse ipse tibi persuade: Bella res est,mori sua morte.Illud præterea tecum licet cogites: Nemo nisi suo die moritur.Nihil perdis ex tuo tempore.Nam quod relinquis, alienum est. Vale.

al.temporis interuallũ.

IN LIBRVM IX. EPISTOLARVM.

Malacia est.] *Quod nos diuinauimus de malacia, idem annotârat Rodolphus:addens, Cæsarem in commentariis belli Gallici,hac voce notare segnem & immotum maris torporem.* EPIST. 68. circa finé.

PINCIANI IN EVNDEM.

Scilicet virtutem,incapacem augmenti vel decrementi.] *Vetus lectio,detrimenti:non decre-* EPIST. 67.

menti. cui fauere videntur verba quæ sequuntur infrà: Mortalia minuuntur, cadũt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur. A

Minuuntur, cadunt.] *Mallem legeres, eminent, cadunt. Nam & quæ sequuntur, continuò per oppositum dicta sunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur.*

Alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissimè stantis.] *Exemplar peruetus & correctum, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortissimè stantis.*

Quàm multo reparata sanguine.] *Castigandum censeo, quàm multorum parta sanguine.*

Vi quadam & patientia educta.] *Exemplar Franciscanum, vi quadam patientiæ inducta.*

Vt malè laxandos articulos exoletis meis porrigam.] *Nonnulla exemplaria, laxandos, tantum habent: non, malè laxandos. Alia rectius, malaxandos, hoc est, molliendos: à verbo Græco tractum. Hoc melius, quàm malacizandos.*

EPIST. 68. Itaque maior pars in vestimentis degitur.] *Scribendum reor, non, vestimentis: sed, stramentis: hoc est, in cubili. Sequitur enim, quod me lectulo affixit.* B

Omnium nostrorum fortem tolerantiam.] *Scribe, tormentorum: non, nostrorum: tum ex vetere lectione, tum quòd subiicit, tormentorum fortis patientia.*

An feliciter, quod agis?] *Quidem, non quod: eadem.*

EPIST. 69. Tanti est ab hominibus vinci.] *Inuerte dictiones: Est tanti ab hominibus vinci: ex vetere lectione. etsi nonnulli codices præferant, omnibus, non hominibus.*

Plus habeo gratiæ.] *Habet, non habeo, in eâdem inuenies. Illud notandum, putare me ordinem verborum hoc loco perturbatum haberi, legendáque esse omnia ad hunc modum: Ille clientum turba cuius turbæ par esse non possum, plus habet gratiæ. Est tanti ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur.*

Iam disputauit.] *Quid si legas, Iam dispumauit: quia subdit, primo feruore adolescentiæ: est enim metaphora, sumpta à musto.* C

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM LIBER DECIMVS.

Epist. LXXI. Quomodo immaturæ mortis stultis querela sit: & quando sera mors præoccupanda sit, & quando differenda.

POST longum interuallum Pompeios tuos vidi: in conspectum adolescentiæ meæ reductus sum: quicquid illic iuuenis feceram, videbar mihi facere adhuc posse, & paulo antè fecisse. Prænauigauimus, Lucili, vitam, & quemadmodum Virgilius noster ait, in mari D

—Terræque vrbésq; recedunt,

sic cursu rapidissimi temporis primùm pueritiam abscõdimus, deinde adolescẽtiam, deinde quicquid est illud inter iuuenem & senem medium, in vtriusque confinio positum: deinde ipsius senectutis optimos annos. Nouissimè incipit ostendi publicus finis generis humani. Scopulum esse illum putamus? Clementissimus portus est, aliquando petendus, nunquam recusandus. In quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri debet, quàm qui citò nauigauit. Alium enim, vt scis, venti segnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentissimo tædio lassant: alium pertinax flatus celerrimè perfert. Idem euenire nobis puta: alios vita velocissimè adduxit, quô veniendum erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit: quæ, vt scis, non semper retinenda est. Non enim viuere bonum est, sed bene viuere. Itaque sapiens viuit, quantum debet, non quantum potest. Videbit vbi victurus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat semper qualis vita, non quanta sit. Sed si multa occurrunt molesta, & tranquillitatem turbantia, emittit se: nec hoc tantùm in necessitate vltima facit, sed cùm primùm illi cœperit suspecta esse fortuna, diligenter circunspicit, nunquid illo desinendum sit. Nihil existimat sua referre, faciat finem, an accipiat: tardius fiat, an citius. Nõ tanquam de magno detrimento timet. Nemo multũ ex stillicidio potest perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, aut malè, ad rem pertinet: bene autem mori, est effugere malè viuẽdi periculum. Itaq; effœminatissimã vocem illius Rhodij existimo, qui cùm in caueam cõiectus esset à tyrãno, & tanquam ferũ aliquod animal aleretur, suadenti cuidam vt abstineret cibo: Omnia, inquit, homini dum viuit sperãda sunt. Vt sit hoc E

verum,

A vetum, non omni pretio vita emenda est. Quædã licet magna, licet certa sint, tamẽ ad illa
turpi infirmitatis cõfessione non veniã. Ego cogitẽ in eo qui viuit omnia posse fortunam,
potius quàm cogitem in eo qui scit mori nihil posse fortunã? Aliquando tamen etiã si cer-
ta mors instabit, & destinatum sibi supplicium sciet, nõn commodabit pœnæ suæ manum.
Stulticia est, timore mortis mori. Venit qui occidat. Expecta, quid occupas? quare suscipis
alienæ crudelitatis procurationem? Vtrùm inuides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit
abstinentia finire vitam, & inedia potius quàm veneno mori, triginta tamen dies in carce-
re & in expectatione mortis exegit: non hoc animo tãquam omnia fieri possent, tanquam
multas spes tam longum tempus reciperet, sed vt præberet se legibus, vt fruendum amicis
extremum Socratem daret. Quid erat stultius, quàm mortem cõtemnere, venenum time-
re? Scribonia grauis fœmina, amita Drusij Libonis fuit, adolescentis tam solidi, quàm no-
B bilis, maiora sperantis, quàm illo seculo quisquam sperare † poterat, aut ipse vllo: cùm æ- *al. poterat.*
ger à senatu in lectica relatus esset, non sanè frequentibus † obsequiis, omnes enim neces- *At ipse cũ.*
sarij deseruerãt impiè, iam non reum, sed funus, habere cœpit consilium, vtrùm consciscē- *al. exequiis.*
ret sibi mortem, an expectaret. Cui Scribonia: Quid te, inquit, delectat alienũ negocium
agere? Non persuasit illi. Manus sibi attulit, nec sine causa. Nam post diem tertium aut
quartum inimici moriturus arbitrio, si viuit, alienum negocium agit. Non possit itaque de
re in vniuersum pronunciare, cùm mortem vis externa denunciat, occupanda sit, an expe-
ctãda. Multa enim sunt, quæ in vtramque partem trahere possunt. Si altera mors cum tor-
mento, altera simplex & facilis est, quid ni huic iniiciẽda sit manus? Quemadmodum na-
uim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortẽ vtique qua sum exiturus è vita
meliorem. Præterea quemadmodum non vtique melior est longior vita, sic peior vtique
C mors lõgior. In nulla re magis, quàm in morte morem animo gerere debemus. Exeat quà
impetum cepit: siue ferrum appetit, siue laqueum, siue aliquã potionem venas occupan-
tem, pergat, & vincula seruitutis abrumpat. Vitam & aliis approbare quisque debet, mor-
tem sibi: optima est, quæ placet. Stultè hæc cogitantur. Aliquis dicet me parum fortiter
fecisse, aliquis nimis temerè, aliquis fuisse aliquod genus mortis animosius. Vis tu cogita-
re id in manibus esse consilium, ad quod fama non pertinet? Hoc vnum intuere, vt te for-
tunæ quàm celerrimè eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo malè existiment. Inuenies
etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas iudicent ipsum
interemptorem sui fieri. Expectandum esse exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit,
non videt se libertatis viam claudere. Nihil melius æterna lex fecit, quàm quòd vnum in-
troitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego expectem vel morbi crudelitatẽ, vel ho-
D minis, cùm possim per media exire tormenta, & aduersa discutere? Hoc est vnum cur de
vita nõ possumus queri, neminem tenet. Bono loco res humanæ sunt, quòd nemo nisi vi-
tio suo miser est. Placet, viue: si non placet, licet eò reuerti vnde venisti. Vt dolorem capi-
tis leuares, sanguinem sæpe emisisti: ad extenuandum corpus vena percutitur. Non opus
est vasto vulnere diuidere præcordia, scalpello aperitur ad illam magnam libertatem via,
& puncto securitas constat. Quid ergo est, quod nos facit pigros inertésque? Nemo no-
strùm cogitat, quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indul-
gentia loci & consuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduersus hoc corpus liber esse?
Tanquam migraturus habita, propone tibi quandoque hoc contubernio carendum: for-
tior eris ad necessitatem exeundi. Sed quemadmodum suus finis veniet in mẽtem, omnia
sine fine concupiscẽtibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est. Alia enim exercentur
E fortasse in superuacuum: aduersus paupertatem præparatus est animus, permansere diui-
tiæ: ad contemptum nos doloris armauimus, nunquam à nobis exegit huius virtutis ex-
perimentum integri ac sani felicitas corporis: vt fortiter amissorum desideria pateremur,
præcepimus nobis: omnes quos amabamus, superstites fortuna seruauit: huius vnius rei
vsum qui exigat dies, veniet. Nõ est quòd existimes, magnis tantùm viris hoc robur fuisse,
quo seruitutis humanæ claustra perrumperent: non est quòd iudices, hoc fieri nisi à Ca-
tone non posse, qui quam ferro non emiserat animam, manu extraxit: cùm vilissimæ sor-
tis homines ingenti impetu in tutum euaserint, cúmque commodo mori non licuisset,
nec arbitrium suum instrumenta mortis eligere, obuia quæque rapuerunt, & quæ natura
non erant noxia, vi sua tela fecerunt. Nuper in ludo bestiariorum vnus è Germanis cùm
ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus, nullum aliud illi da-
batur sine custode secretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obscœna adhærente

ſpongia poſitum eſt, totum in gulam farſit, & præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit A
morti contumeliam facere, ita prorſus, parum mundè, & parum decenter. Quid eſt ſtultius, quàm faſtidioſè mori? O' virum fortem, ô dignum, cui fati daretur electio: quàm fortiter ille gladio vſus eſſet. quàm animoſè in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis immiſiſſet? Vndique deſtitutus inuenit, quemadmodum & mortem ſibi deberet, & telum: vt ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quàm velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique viſum erit, dum hoc conſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis vti, perſeuerabo: plus enim à ſe quiſque exiget, ſi viderit hanc rem etiam à contemptiſſimis poſſe cōtemni: Catones, Scipionéſque, & alios, quos audire cum admiratione conſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus. Iam ego iſtam virtutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quàm in ducibus belli ciuilis oſtendam. Cùm adueheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum miſſus, tanquam ſomno premente nutaret, caput vſque eò demiſit, donec radiis insereret, & tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec ceruicē circumactu totæ frangeret: eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cupiēti. In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exitum mollem. Cui ad manum plura ſunt, per quæ ſeſe aſſerat, is delectum agat, & quà potiſſimùm liberetur conſideret. Cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamque pro optima arripiat, ſit licet inaudita, ſit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant. Ille vir magnus eſt, qui mortem ſibi non tantùm imperauit, ſed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi. Secundo Naumachiæ ſpectaculo vnus è barbaris lanceam, quam in aduerſarios acceperat, totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudum effugio? Quare ego mortem armatus expecto? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perditi, noxioſique habent, non habebunt illi, quos aduerſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios eſſe acceſſus, finem eundem. Nihil autem intereſſe, vnde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet, vt ſi licet, moriaris ſine dolore. Sin autem non poteſt, fac quemadmodum potes, & quicquid obuenerit ad † vim afferendam tibi, inuadas. Iniurioſum eſt rapto viuere: at contrà pulcherrimum, mori rapto. Vale.

B (margin, beside "Cùm adueheretur nuper…")

C (margin, beside "Secundo Naumachiæ…")

al. vitā auferendam. (margin note)

Epiſt. LXXII. De conſilio ex ſumma vitæ captando. Et quomodo mors honeſta res ſit. Et de animi fortitudine. D

SVBINDE me de rebus ſingulis conſulis, oblitus vaſto nos mari diuidi: cùm magna pars cōſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, vt de quibuſdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cùm iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur, res noſtræ feruntur, imò voluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: ſub manu, quod aiunt, naſcatur. Quemadmodum autem inueniatur, oſtēdam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire, ad ſummū bonum, & propoſitum totius vitæ reſpice. Illi enim conſentire debet quicquid agimus: non diſponet ſingula, niſi cui iam vitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille qui ſagittam vult mittere, & tunc dirigere, & moderari manu telum. Errant conſilia noſtra, quia non habent quô dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit, quia viuimus caſu. Quibuſdam autem euenit, vt quædam ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpe eos, cum quibus ſtamus, ita plerunque finem ſummi boni ignoramus appoſitum: nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colligis: digito (vt ita dicam) demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cùm poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt. Cætera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parū eſt) quicquid illa contigerit, id tibi qualecunque aliis videbi-

Sub die. (margin note)

Sub manu naſci conſilium. (margin note)

E (margin, beside "omnes deliberamus…")

Digito demonſtrare. (margin note)

A videbitur, faustum felixque erit, & torqueri, si modò iacueris ipso torquente securior: & ægrotare, si non maledixeris fortunæ, si non cesseris morbo. Omnia denique quæ cæteris videntur mala, & mansuescent, & in bonum abibunt, si super illa eminueris: hoc liqueat nihil esse bonum, nisi honestum, & omnia incommoda suo iure bona vocabuntur, quæ modò virtus honestauerit. Multis videmur maiora promittere, quàm recipit humana conditio: non immeritò, ad corpus enim respiciunt: reuertantur ad animum, iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque istum ludum literarium philosophorum, qui rem magnificentissimam ad syllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt: fies similis illis, qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt, vt philosophia potius difficilis quàm magna videatur. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mores, hanc summam dixit esse sapientiam, bona

B maláque distinguere: Sequere, † inquit, illos, siquid apud te habeo autoritatis, vt sis beatus, & te alicui stultum videri sine: quisquis volet tibi contumeliam facere, faciat & iniuriam: tu tamen nihil patieris, si modò tecum erit virtus. Si vis, † inquit, beatus esse, si fide bona vir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo præstabit, nisi qui omnia bona exæquauerit: quia nec bonum sine honesto est, & honestum in omnibus par est. Quid ergo? nihil interest inter præturam Catonis, & repulsam? Nihil interest, vtrum Pharsalica acie Cato vincatur, an vincat? Hoc eius bonum, quo victis partibus non potest vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid ni par sit? eâdem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona: virtus autem non potest maior aut minor fieri. Vnius staturæ est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: sed illud pulcherrimũ Reipublicæ prætextum optimates, & prima acies Pompeianarum

C partium senatus ferens arma vno prælio profligabuntur, & tam magni ruina imperij, in totum dissiliet orbem: aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet: ne hoc quidem miseræ Reipublicæ continget, semel ruere. Omnia licet fiant, Iubam in regno suo, non locorum notitia adiuuet, non popularium pro rege suo virtus obstinatissima. Vticensium quoque fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat, olim pronisum est, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus est tamen. Et hoc numera inter repulsas Catonis, tam magno animo feret aliquid sibi ad victoriam, quàm ad præturam obstitisse. Quo die repulsus est, lusit: qua nocte periturus fuit, legit. Eodem loco habuit, prætura & vita excedere: omnia quæ acciderent, ferenda esse persuaserat sibi. Quid ni ille mutationem Reipub. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cœlum, non totus hic rerum

D omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cuncta temporibus: nasci debent, crescere, extingui. Quæcunque vides supra nos currere, & hæc quibus innixi atque impositi sumus veluti solidissimis, carpentur ac desinent. Nulli non senectus sua est. Inæqualibus ista spaciis eodem natura † demittit: quicquid est, non erit, nec peribit, sed resoluetur. Nobis solui perire est. Proxima enim intuemur, ad vlteriora non prospicit mens hebes, & quæ se corpori addixerit: alioqui fortius finem sui suorúmque pateretur, si speraret omnia illa sic in vitam mortémque per vices ire, & composita dissolui, dissoluta componi: in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cùm æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus est, quódque est, quódque erit, morte damnatum est, omnes quæ vsquam rerum potiuntur vrbes, quæque alienorum

E imperiorum magna sunt & decora, vbi fuerint aliquando quæretur, & vario exitij genere tollentur: alias destruent bella: alias desidia, páxque ad inertiam versa consumet, & magnis opibus exitiosa res luxus. Omnes hos fertiles cãpos repentina maris inundatio abscondet, aut in subitam cauernam considentis soli lapsus † abducet. Quid est ergo, quare indigner, aut doleam, si exiguo momento publica fata præcedo? Magnus animus Deo pareat: & quicquid lex vniuersi iubet, sine cunctatione patiatur: aut in meliorem emittitur vitam, lucidius tranquilliúsque inter diuina mansurus: aut certè sine vllo futurus incõmodo, naturæ suæ remiscebimur, & reuertętur in totum. Non est ergo M. Catonis maius bonum honesta vita, quàm mors honesta: quoniam non intenditur virtus. Idem esse dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non crescit, sic nec virtus quidem. Habet numeros suos, plena est. Nõ est itaque quòd mireris paria esse bona, & quæ ex proposito sumẽda sunt, & quæ subita res tulit. Nam si hanc inæqualitatẽ receperis,

al. inquã.

fortè, inquã

al. dimittit

fortè, abdet

vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiã in malis: & infelicẽ Socratẽ dices in carcere, infelicem Catonẽ vulnera sua animosius quàm fecerat, retractantem: calamitosissimũ omniũ Regulum, fidei pœnas etiam hostibus seruatæ pendentẽ. Atqui nemo hoc dicere ne ex mollissimis quidem, ausus est. Negãt enim illum esse beatum, sed tamẽ negant miserũ. Academici veteres beatũ quidem esse etiam inter hos cruciatus fatentur, sed non ad perfectũ, nec ad plenũ: quod nullo modo potest recipi. Nisi beatus est, in summo bono non est. Quod summum bonum est, supra se gradũ non habet: si modò illi virtus inest, si illam aduersa nõ minuunt, si manet etiam comminuto corpore incolumis manet autẽ. Virtutẽ enim intelligo animosam & excelsam: quã incitat, quicquid infestat. Hũc animum quem sæpe induũt generosæ indolis iuuenes, quos alicuius honestæ rei pulchritudo percussit, vt omnia fortuita cõtemnant, profectò sapiẽtia infundet & tradet, persuadebit vnum bonum esse quod honestum. Hoc nec remitti nec intendi posse, non magis quàm regula, qua rectum probari solet. Quam si flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria est recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta est. Flexuram non recipit: † rigidari quidem, amplius intendi non potest. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipsa non potest fieri, nec quæ ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora sunt. Huic enim necesse est respondeant, ita paria sunt. Quid ergo, inquis? iacẽre in conuiuio, & torqueri, paria sunt? Hoc mirum videtur tibi? Illud licet magis admireris. Iacẽre in cõuiuio, malum est: torqueri in eculeo, bonum est: si illud turpiter, hoc honestè fit. bona ista aut mala, non efficit materia, sed virtus. Hæc vbicunque apparuit, omnia eiusdẽ mensuræ ac precij sunt. In oculos nunc mihi manus intẽtat ille, qui omnium animum æstimat ex suo, quòd dicã paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honestè iudicantis: quòd dicã paria bona esse eius qui triumphat, & eius qui ante currum vehitur inuictus animo. Non putant enim fieri, quicquid facere non possunt: ex infirmitate sua de virtute ferunt sententiam. Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquãdo etiam libet? Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicij loco labor est, delicatus miseretur industrij, desidioso studere torqueri est. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli sumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentum sit vino carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum est: alioqui videbitur illarum vitium esse, quod nostrum est. Sic quędam rectissima, cùm in aquam demissa sunt, speciem curui præfractiq; visentibus reddunt. Non tantùm quid videas, sed quemadmodum, refert. Animus noster ad vera perspicienda caligat. Da mihi adolescentem incorruptum, & ingenio vegetum, dicit fortunatiorem sibi videri, qui omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollit, quàm qui supra fortunam extat. Non mirum est, in tranquillitate non concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimũtur: ibi stare, vbi omnes iacent. Quid est in tormentis, quid est in aliis quæ aduersa appellamus, mali? vt opinor, succidere mentem, & incuruari, & succumbere: quorum nihil sapienti viro potest euenire. Stat rectus, sub quolibet pondere. Nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda sunt, displicet. Nam quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non queritur: vires suas nouit, scit se esse oneri ferẽdo. Non educo sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente, submoueo. Memini ex duabus partibus illum esse compositum. Altera est irrationalis: hæc mordetur, vritur, dolet. Altera rationalis: hæc inconcussas opiniones habet, intrepida est, & indomita. In hac positum est summum illud hominis bonum, quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio est: cùm verò perfectum est, immota illa stabilitas est. Itaque inchoatus ad summa procedens, cultórque virtutis, etiamsi appropinquat perfecto bono, sed ei nondum summã manum imposuit, ibi interim cessabit, & remittet aliquid ex intentione mentis: nondum enim incerta transgressus est, etiã nunc versatur in lubrico: beatus verò, & virtutis exactæ, tunc se maximè amat, cùm fortissimè expertus est: & metuẽda cæteris, si alicuius honesti officij precia sunt, non tantùm fert, sed amplexatur, multóque audire mauult, tãto melior quàm felicior. Venio nunc illò, quò me vocat expectatio tua: ne extra rerum naturã vagari virtus nostra videatur, & tremet sapiens, & dolebit, & expallescet: hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitatis, vbi illud malum verum est? illic scilicet si ista animum distrahũt, si ad confessionẽ seruitutis adducunt, si illi pœnitentiam sui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam: at multi professi sapientiam, leuissimis nonnunquam minis exterri-

Rigidari, suspectum verbum.

[Margin section letters: A (line 1), B (line 14), C (line 29), D (line 46), E (line 59)]

A exterriti sunt. Hoc loco nostrum vitium est, qui quod dicitur de sapiente, exigimus & à
proficiente. Suadeo adhuc mihi ista quæ laudo, nondū persuadeo: etiāsi persuasissem, non-
dum tam parata haberē, aut tam exercitata, vt ad omnes casus procurrerem. Quemadmo-
dū lana quosdā colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta non perbi-
bit: sic alias disciplinas ingenia cum accepere, protinus præstant: hæc nisi altè descendit,
& diu sedit, animum non colorauit, sed infecit, nihil ex his quæ promiserat, præstat. Citò
hoc potest tradi, & paucissimis verbis, vnū bonū esse virtutē. Nullū certè sine virtute, &
ipsam virtutē in parte nostri meliore, id est rationali positā. Quid erit hæc virtus? iudicium
verū & immotum: ab hoc enim impetus venit mētis, ab hoc omnis species quæ impetum
mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio consentaneum erit, omnia quæ virtute † con- *al. contēta.*
tracta sunt, & bona iudicare, & inter se paria. Corporum autem bona corporibus quidem
B bona sunt, sed in totum non sunt bona. His precium quidem erit aliquod, cæterùm di-
gnitas non erit: magnis inter se interuallis distabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in
ipsis sapientiam sectantibus magna discrimina esse fateamur necesse est: alius iam in tan-
tum profecit, vt contra fortunam audeat attollere oculos, sed nō pertinaciter, cedūt enim
nimio splendore præstricti: alius in tantum, vt possit cum illa conferre vultum, si iam per-
uenit ad summum, & fiduciæ plenus est. Imperfecta necesse est labent, & modò prodeant
modò sublabātur, aut succidāt. Sublabentur autem, nisi ire & niti perseuerauerint: si quic-
quam ex studio & fideli intentione laxauerint, retrò eundum est. Nemo profectum ibi in-
uenit, vbi reliquerat. Instemus itaque, & perseueremus, plus quàm profligauimus restat:
sed magna pars est profectus, velle proficere. Huius rei conscius mihi sum, volo, & tota
mente volo, te quoque instinctum esse, & magno ad pulcherrima properare impetu vi-
C deo: Properemus: ita demum vita beneficium erit: alioqui mora est, & quidem turpis inter
fœda versantibus. Id agamus, vt nostrum omne tempus sit. Non erit autem, nisi prius nos
nostri esse cœperimus. Quando continget contemnere vtrámque fortunam? quando con-
tinget omnibus oppressis affectibus, & sub arbitrium adductis, hāc vocem emittere? vici.
Quē vicerim, quæris? Non Persas, nec extrema Medorū, nec si quid vltra Dacas bellico-
sum iacet: sed auariciam, sed ambitionem, sed metū mortis, qui victores gentiū vicit. Vale.

Epist. LXXIII. Quòd exclusis occupationibus continuato studio philosophan-
dum sit: & quòd solius sapientis sit perpetuum gaudium.

QVOD quæris à me, liquebat mihi, † sic rem edidicerā, sed diu non retentaui memo- *al. si reme-*
D riā meam. Itaque nō facilè me sequitur: quod euenit libris situ cohærētibus, hoc euenisse *dicerē (vel*
mihi sentio: explicādus est animus, & quæcunque apud illū deposita sunt, subinde excuti *ediscerem)*
debēt, vt parata sint quoties vsus exegerit. Ergo hoc in præsētia differamus: multū.n.ope- *per se. sed.*
ræ, multum diligētiæ poscit. Cū primùm longiorem eodē loco sperauero moram, tunc in
manus sumam. Quædam enim sunt, quæ possis & † incedendo scribere: quædam lectū, & *al. in cisio.*
ocium, & secretum desiderant: nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid,
& quidem totis: nunquam enim non succedent occupationes nouæ, serimus illas: itaque
ex vna exeūt plures: deinde ipsi nobis dilationē damus. Cū hoc peregero, toto animo in-
cumbā: & si hanc rē molestā cōposuero, studio me dabo. Non cū vacaueris, philosophādū
est: omnia alia neglīgēda, vt huic assideamus: cui nullum tēpus satis magnum est, etiam si à
pueritia vsque ad longissimos humani æui terminos vita protenditur. Non multum refert,
E vtrum omittas philosophiam, an intermittas. Nō enim vbi interrupta est manet, & eorum
more, quæ intenta dissiliūt, vsque ad initia sua recurrit, quod à cōtinuatione sua discessit.
Resistendum est occupationibus: nec explicandæ, sed submouēdæ sunt. Tempus quidem
nullum est parum idoneum studio salutari: atqui multi inter illa non studēt, propter quæ
studendum. Incidet aliquid quod impediat, non equidem eum, cuius animus in omni ne-
gocio lætus atque alacer est. Imperfectis adhuc interscinditur lætitia. † Sapiēti verò con- *al. sapien-*
texitur gaudium, nulla rumpitur causa, nulla fortuna: semper & vbique tranquillum est. *tibus.*
Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domestica illi
felicitas est: exiret ex animo, si intraret: ibi nascitur. Aliquādo extrinsecus, quo admonea- *al. Aliquo.*
tur mortalitatis, interuenit: sed id leue, & quod summam cutem stringat. † Aliquando, in- *al. afflatur,*
quam, incommodo † afflatur, maximum eius, illud bonum est fixum. Ita dico, extrinsecus *maximum*
aliqua sunt incommoda, velut in corpore interdū robusto solidóque eruptiones quædam *is, illud.*

pustularum & vlcuscula,nullum in alto malum est.Hoc,inquã,interest inter cõsummatæ A
sapientiæ virum,& alium procedentis, quod iter sanum & ex morbo graui ac diuino e-
mergentem,cui sanitatis loco,est leuior accessio.Hic nisi attendit,subinde grauatur,& in
eadem reuoluitur.Sapiens recidere non potest,ne incidere quidem amplius. Corpori e-
nim ad tempus bona valetudo est:quam medicus etiam si reddidit,non præstat. Sæpe ad
eundem quem aduocauerat,excitatur,semel in totum sanatur.Dicam quomodo intelli-
gas sanum,si se ipse contentus est,si confidit sibi,si scit omnia vota mortalium, omnia be-
neficia quæ dantur petuntúrque nullum in beata vita habere momentum. Nam cui quid
accedere potest,id imperfectum est. Cui quid abscedere non potest,id imperpetuum est:
cuius perpetua futura lætitia est,is suo gaudeat.Omnia autem quibus vulgus inhiat,vltrò
citròque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio:sed hæc quoque fortuita tunc delectãt, cùm
illa ratio temperauit ac miscuit:hæc est etiam quæ externa commendet,quorum auidus B
vsus ingratus est.Solebat Attalus hac imagine vti:Vidisti aliquando canem, missa à do-
mino frusta panis aut carnis aperto ore captantem?quicquid excepit,protinus integrũ de-
uorat,& semper ad spem futuri hiat.Idem euenit nobis: quicquid expectantibus fortuna
al. attenti. proiecit,id sine vlla voluptate demittimus,statim ad rapinam alterius erecti & † attoniti.
Hoc sapienti non euenit:plenus est,etiã si quid obuenit,securè excipit,ac reponit, lætitia
fruitur maxima,continua,sua.Habet aliquis bonam voluntatem,habet profectum,sed cui
multum deest à summo:hic deprimitur alternis,& extollitur,ac modò in cœlum alleuatur
al. Imperitis. modò defertur ad terram.† Impeditis ac rudibus nullus præcipitationis finis est:in Epicu-
reum illud chaos decidunt:inane sine termino est.Adhuc est genus tertium eorum, qui
al. contigerunt. sapientiæ alludunt:quam non quidem † attigerunt,in conspectu tamen, & (vt ita dicam)
sub ictu habent:hi non concutiuntur,ne defluunt quidem,nondum in sicco,iam in portu C
sunt. Ergo cùm tam magna sint inter summos imósque discrimina, cùm medios quoque
sequatur fructus suus,sequatur ingens periculum ad deteriora redeundi, non debemus
occupationibus indulgere:excludendæ sunt,si semel intrauerint:in locum suum alias sub-
stituent.Principiis illarum obstemus,melius non incipient quàm desinent. Vale.

Epist. LXXIIII. Quòd nulli debent esse gratiores principibus, quàm philosophiæ studentes: & de excellentissima boni viri potentia.

ERRARE mihi videntur,qui existimãt philosophiæ fideliter deditos cõtumaces esse
ac refractarios,& contemptores magistratuum ac regum,eorúmve per quos publica ad-
ministrantur. Econtrariò enim nulli aduersus illos gratiores sunt:nec immeritò.Nullis e- D
nim plus prę̃stãt,quàm quibus frui tranquillo ocio licet.Itaque hi,quibus ad propositũ be-
ne viuendi aditum confert securitas publica,necesse est autorem huius boni, vt parẽtem
colant:multo quidem magis quàm illi inquieti,& in medio positi,qui multa principibus
debent,sed multa & imputant:quibus nunquam tam plenè occurrere vlla liberalitas po-
test,vt cupiditates illorum quæ crescunt,dum implentur exatiet. Quisquis autem de ac-
cipiendo cogitat,oblitus accepti est.Nec vllum habet malũ cupiditas maius, quàm quòd
ingrata est.Adiice nunc,quòd nemo eorum qui in Republica versantur,quos vincat,sed à
quibus vincatur,aspicit:& illis non tam iucundum est multos post se videre, quàm graue
aliquẽ ante se.Habet hoc vitiũ omnis ambitio,non respicit:nec ambitio tãtùm instabilis
est,verùm cupiditas omnis,quia incipit semper à fine.At ille vir sincerus ac purus,qui re-
liquit & curiam,& forum,& omnem administrationẽ Reipublicæ,vt ad ampliora sece-
deret,diligit eos per quos hoc ei facere tutò licet, solúmque illis gratuitum testimonium E
reddit,& magnam rẽ nescientibus debet. Quemadmodũ pręceptores suos veneratur ac
al. inuitis exit. suspicit,quorum beneficio illis † in viis exit: sic & his, sub quorum tutela positus exercet
artes bonas.Verùm alios quoque rex viribus suis protegit,quis negat? Sed queãdmodum
Neptuno plus debere se iudicat ex his qui eadem tranquillitate vsi sunt,qui plura & pre-
ciosiora illo mari vexit, & animosius à mercatore quàm à vectore soluitur votum, & ex
ipsis mercatoribus effusius gratus est,qui odores ac purpuras & auro pensanda portabat,
quàm qui vilissima quæque & saburræ loco futura cõgesserat:sic huius pacis beneficium
ad omnes pertinens,altius ad eos peruenit,qui illa bene vtuntur. Multi sunt ex his togatis
quibus pax operosior bello est.An idem existimas pro pace debere eos,qui illam ebrietati
aut libidini impendunt,aut aliis vitiis,quæ vel bello rumpẽda sunt:nisi fortè tam iniquum
putas

A putas esse sapientem vt nihil viritim se debere pro communibus bonis iudicet? Soli lunæque plurimum debeo,& non vni mihi oriuntur:anno,temperantique annũ Deo priuatim obligatus sum,quamuis nõ in meum honorem descripta sint:& stulta auaricia mortalium possessionem proprietatémque discernit,nec quicquam suum credit esse,quod publicum est? At ille sapiens nihil iudicat suum magis,quàm cuius illi cum humano genere consortium est. Nec enim essent ista communia,nisi pars illorum pertineret ad singulos. Socium efficit etiam quod ex minima portione commune est. Adiice nunc, quòd magna & vera bona non sic diuiduntur,vt exiguum in singulos cadat:ad vnumquemque tota perueniũt. Ex congiario tantum ferunt homines,quantum in capita promissum est. Epulum & visceratio,& si quid aliud capitur manu discedit in partes. At hæc indiuidua bona,pax & libertas,tam omnium tota,quàm singulorum sunt. Cogitat itaque sapiẽs,per quem sibi horum
B vsusfructus contingat,per quem non ad arma illum,nec ad seruãdas vigilias,nec ad tuenda mœnia,& multiplex belli tributum,publica necessitas vocet, agitque gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia,pręcipuè bene debere,beneficia bene soluere. Interdũ autem solutio,est ipsa confessio. Cõfitebitur ergo multum se debere ei,cuius administratione ac prouidentia contingit illi pingue ocium,& arbitrium sui temporis,& imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe,Deus nobis hæc ocia fecit.
Námque erit ille mihi semper Deus.

Si illa quoque ocia multum autori suo debent quorum munus hoc maximum est:

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipsum
C *Ludere quæ vellem, calamo permisit agresti.*

quanti æstimamus hoc ocium,quod inter deos agitur,quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cœlum compendiariò voco. Solebat Sextius dicere, Iouem plus non posse quàm bonum virum. Plura Iupiter habet quæ præstet hominibus:sed inter duos bonos non est melior,qui locupletior:non magis quàm inter duos,quibus par scientia regendi gubernaculum est,meliorem dixeris cui maius speciosiúsque nauigium est. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris æstimat,quòd virtutes eius spacio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus sapientib. qui senior decessit,nõ est beatior eo,cuius intra pauciores annos terminata virtus est:sic Deus non vincit sapiẽtem felicitate,etiamsi vincit ætate. Non est virtus maior,quæ longior. Iupiter omnia habet:sed nempe aliis tradidit habenda. Ad ipsum hic vnus vsus pertinet,quòd vtendi etiã omnibus
D causa est. Sapiens tã æquo animo omnia apud alios videt,contemnitque,quàm Iupiter: & hoc se magis suspicit,quòd Iupiter vti illis non potest,sapiens non vult. Credamus itaque Sextio,monstranti pulcherrimum iter, & clamanti, Hac itur ad astra,hac secundum frugalitatem,hac secundum temperantiam,hac secundũ fortitudinẽ. Non sunt dij fastidiosi, non inuidi:admittunt,& ascendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit,imò (quod propius est) in homines venit. Nulla sine Deo mẽs bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt:quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt,& paria his ex quibus orta sunt surgunt:si malus, non aliter quàm humus sterilis ac palustris necat,ac deinde creat purgamenta pro frugibus. Vale.

Epist. LXXV. De inani metu: & ex quibus causis oriatur, & quibus purgetur remediis: & quòd ea quæ vulgus probat, bona non sunt.

E

EPISTOLA tua delectauit me,& marcentem excitauit:memoriam quoque meã (quę iam mihi segnis ac lenta est) euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes instrumẽtum beatæ vitæ hãc persuasionem, vnum bonum esse, quod honestum est? Qui omne bonum honesto circũscripsit, intra se felix est. Nam qui alia bona iudicat, in fortunæ venit potestatem, alieni arbitrij fit. Hic amissis liberis mœstus, hic sollicitus ægris, hic turpibus & aliquam passis infamiam tristis. Illũ videbis alienę vxoris amore cruciari, illum suæ. Nõ deerit, quem repulsa distorqueat: erunt quos bonor ipse vexet. Illa verò † maxima est ex omni mortalium populorum turba, miserorũ, quam expectatio mortis exagitat vndiq; impendens. Nihil enim est, vnde nõ subeat. Itaque vt in hostili regione versantibus, huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circũagenda ceruix, nisi hic timor è pe-

al. maxima ex omni mortalium populo turba.

ctore electus est, palpantibus præcordiis viuitur. Occurrẽt acti in exilium, & euoluti bonis: A
occurrent (quod genus egestatis grauissimum est) in diuitiis inopes: occurrent naufragi, si-
miliáue naufragiis passi, quos aut popularis ira, aut inuidia, perniciosum optimis telum, i-
nopinátes securósque disiecit, procellæ more, quam in ipsa sereni fiducia solet emergere,
aut fulminis subiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illic quisquis ab igne
propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in his per aliquam vim accidẽtib. vnum cala-
mitas opprimit, cæteros metus, parémque passis tristitiam facit, pati posse. Omnium ani-
mos mala aliena ac repentina sollicitant: quemadmodum aues etiam inanis fundæ sonus
territat, ita nos non ad ictum tantùm exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quis-
quam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepi-
dum. Inter suspecta malè viuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingẽtem sibi mate-
riam perturbationis & inexplicabilem fecit. Vna hæc via est ad tuta vadenti, & externa B
despicere, & honesto contentum esse. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut vllũ pręter
illam bonum, ad hæc quæ à fortuna sparguntur, sinum expandit, sollicitus missilia eius
expectat. Hanc imaginẽ animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hũc mortalium
cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus scissa
sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorum in quos deuenerant prẽsa:
ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabãtur, amissa, &
dum auidè rapiuntur, expulsa sunt. Nulli verò etiam cui rapina feliciter cessit, gaudiũ ra-
pti durauit in posterum. Itaq; prudentissimus quisque cũ primùm induci videt munuscu-
la, à theatro fugit, & scit magno parua constare. Nemo manum conserit cum excedente,
al. præmiũ. nemo exeuntem ferit. Circa † primum rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper
iactat. Æstuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus: modò in illã re- C
spicimus, nimis tardè nobis mitti videntur, quæ cupiditates nostras irritãt, ad paucos per-
uentura, expectata omnibus. Ite obuiam cadentibus cupimus, gaudemus si quid inuasi-
al. inuidentique. alij quos. mus: inuadendique † quos spes vana delusit, vilem prædam magno aliquo incõmodo lui-
mus, aut inde fallimur. Secedamus itaque ab istis ludis, & demus raptoribus locũ. Illi spe-
al. beatum esse se. ctent bona ista pendentia, & ipsi magis pẽdeant. Quicúnque † beatus esse cõstituit, vnum
esse bonum putet, quod honestum est. Nam si vllũ aliud existimat, primùm malè de pro-
uidentia iudicat: quia multa incommoda iustis viris accidunt: & quia quicquid nobis de-
dit, breue est & exiguum, si compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione nascitur, vt
ingrati diuinorum interpretes simus. Querimur, quòd non semper, & quòd pauca nobis,
& incerta, & abitura contingant. Inde est quòd nec viuere, nec mori volumus. Vitæ nos
odium tenet, timor mortis. Nutat omne consilium, nec implere nos vlla felicitas potest. D
Causa autem est, quod non peruenimus ad illud bonum immensum & insuperabile, vbi
necesse est resistat voluntas nostra: quia vltra summum non est locus. Quæris, quare virtus
nullo egeat? præsentibus gaudet, non concupiscit absentia. Nihil nõ illi magnum est, quia
satis. Ab hoc discede iudicio, non pietas constabit, non fides: multa vtranque præstare cu-
pienti patienda sunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendenda sunt ex his, quibus
indulgemus tãquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet sui: perit magna-
nimitas, quæ non potest eminere, nisi omnia velut minuta contempserit, quæ pro maxi-
mis vulgus optat: perit gratia & relatio gratiæ. Aestimatur labor, si quicquam preciosius fi-
de nouimus, si non optima spectamus. Sed vt illa prætercam, aut ista bona non sunt quæ
vocantur, aut homo felicior Deo est. Quoniam quidem quæ parata nobis sunt, non habet
in vsu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lauticia, nec opes, nec quicquam ex
his hominem inescantibus, & vili voluptate ducentibus pertinet. Ergo aut incredibile est E
bona Deo deesse, aut hoc ipsum argumentum est, bona non esse, quæ Deo desunt. Adijce
quòd multa quæ bona videri volunt, animalibus quàm homini pleniora contingunt. Illa
cibo auidius vtuntur: Venere non æquè fatigantur. Virium illis maior est, & æquabilior
firmitas. Sequitur vt multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus de-
gunt: fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili sine vllo pudoris, aut pœni-
tentiæ metu. Considera tu itaque, an id bonum vocandum sit, quo Deus ab homine vin-
citur. Summum bonum in animo constituamus: obsolescit, si ab optima nostri parte ad
pessima transit, & transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est sum-
ma felicitatis nostræ in carne ponenda. Bona illa sunt vera, quæ ratio dat: solida ac sempi-
terna, quæ cadere non possunt, nec decrescere quidem aut minui. Cætera opinione bona
sunt: &

A ſunt:& nomen quidem habent commune cum veris,proprietas in illis boni non eſt. Itaq;
commoda vocentur,&(vt noſtra lingua loquar)producta:cæterùm ſciamus mancipia no- προηγμέ-
ſtra eſſe,non partes,& ſint apud nos,ſed ita, vt meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud να Græcè,
nos ſint,inter ſubiecta & humilia numerētur,propter quæ nemo ſe attollere debeat. Quid vide Cic.
enim ſtultius,quàm aliquem eo ſibi placere,quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis acce- de Finib.
dant,non hæreant:† ſi abducantur,ſine vlla noſtri laceratione diſcedant. Vtamur illis,non lib. 3.
gloriemur:& vtamur parcè,tanquam depoſitis apud nos,& abituris. Quiſquis illa ſine ra- al. vſi.
tione poſſedit,non diu tenuit. Ipſa enim felicitas ſe niſi temperat, premit: ſi fugaciſſimis
bonis credidit,citò deſeritur, & vt non deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem
molliter licuit:cæteri cum his inter quæ eminuêre, labuntur, & illos degrauant ipſa quæ
extulerant. Ideo adbibebitur prudentia,quæ modum illis ac parſimoniam imponat: quo-
B niam quidem licentia opes ſuas præcipitat atque vrget,nec vnquam immodica durarunt,
niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi vrbium oſtendet euentus,qua-
rum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt,& quicquid virtute erat partum, intempe-
rantia corruit. Aduerſus hos caſus muniendi ſumus. Nullus autem contra fortunam inex-
pugnabilis murus eſt. Intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi non
poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum,ſcire deſideras? Nihil indignetur ſibi accidere, ſciátq;
illa ipſa quibus lædi videtur,ad conſeruationem vniuerſi pertinere,& ex his eſſe,quæ cur-
ſum mundi officiúmque conſummant. Placeat homini,quicquid Deo placuit: ob hoc ſe-
ipſum ſuáque miretur,quòd non poteſt vinci, quòd mala ipſa ſub ſe tenet, quòd ratione,
qua valentius nihil eſt,caſum dolorémque & iniuriam ſubigit. Ama rationem: huius te a-
mor contra duriſſima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras,quas feritas &
C inconſultus impetus præſtat indomitas. Iuuenilia nonnunquam ingenia cupido gloriæ in
cõtemptum tam ferri quàm ignium miſit. Species quoſdam atque vmbra virtutis in mor-
tem voluntariam trudit. Quanto his omnib. fortior ratio eſt,quãto conſtantior: tanto ve-
hementior per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis,inquit, quòd negatis vllum eſſe
aliud ab honeſto bonũ. Non faciet vos hæc † munitio tutos à fortuna,& immunes. Dicitis al. mutatio.
enim inter bona eſſe liberos pios,& bene moratam patriam,& parentes bonos:horũ peri-
cula non poteſtis ſpectare ſecuri,perturbabit vos obſidio patriæ,liberorũ mors,parentum
ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſpõderi ſoleat,ponam. Deinde tũc adiiciam,quid
præterea reſpõdendũ putẽ. Alia cõditio eſt in his,quæ ablata in locũ ſuum aliquid incom-
modi ſubſtituunt:tanquã bona valetudo vitiata in malã trãſfertur,acies oculorũ extincta,
cęcitate nos afficit. Non tãtùm velocitas perit poplitibus inciſis,ſed debilitas pro illa ſubit:
D hoc non eſt periculũ in his,quę paulò antè retulimus. Si amicũ bonum amiſi,non eſt mihi
pro illo perfidia patienda:nec ſi bonos liberos extuli,in illorum locum impietas ſuccedit.
Deinde non amicorum illis aut liberorum interitus,ſed corporum eſt. Bonum autem vno
modo perit,ſi in malum tranſit,quod natura non patitur:quia omnis virtus & opus omne
virtutis incorruptum manet. Deinde etiam ſi amici periẽrũt, etiam ſi probati reſponden-
téſque voto patris liberi, eſt quod illorum expleat locum. † Quid ſit, quæris? quòd illos al. Quòd ſi
bonos fecerat virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium o- quæris,
mnium tollit,ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipſa eſt. Quid refert,an quid illos
aqua decurrẽs intercipiatur atque abeat,ſi fons ex quo fluxerat,ſaluus eſt? Non dices † vi- quoque bo-
rum iuſtiorem ſaluis liberis,quàm amiſſis,nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec ho- nos fecerat?
neſtiorem:ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non virtus.
E facit ſtultiorem detractio:ergo nec beatiorem, aut miſeriorem: quamdiu ſalua fuerit, al. vitam.
non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? Non eſt beatior & amicorũ & liberorũ turba ſuc-
cinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur, in ſuo mo-
do permanet: vtcunque fortuna ſe geſſit,ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue † citra ſene- al. circa.
ctutem finitus eſt,eadẽ menſura ſummi boni eſt,quãuis ætatis diuerſa ſit. Vtrum maiorem
an minorem circulũ ſcribas, ad ſpaciũ eius pertinet,non ad formã:licet alter diu manſerit,
alterũ ſtatim obduxeris,& in eum in quo ſcriptus eſt puluerem ſolueris,in eadẽ vterq; for-
ma fuit. Quod rectũ eſt,nec magnitudine æſtimatur,nec numero,nec tempore: non magis
produci,quã cõtrahi poteſt. Honeſtã vitã ex centũ annorum numero in quantũ voles cor-
ripe,& in vnũ diẽ coge,æquè honeſta eſt: modò latius virtus funditur,regna,vrbes,prouin-
cias tẽperat:fert leges,colit amicitias,inter propinquos liberóſq; diſpẽſat officia: modò ar-
cto fine circundatur paupertatis, exilij, orbitatis:non tamen minor eſt. ſi ex altiore faſtigio

in priuatum,ex regio in humilem subducitur,ex publico & spacioso iure in angustias domus vel angulicoit. Aequè magna est,etiam si in se recessit,vndique exclusa. Nihilominus enim magni spiritus est & erecti,exactæ prudētiæ,indeclinabilis iustitiæ:ergo æquè beata est,beatum enim illud in vno loco positum est,in ipsa mente,stabile,grande,trāquillum quod sine scientia diuinorum humanorúmque non potest effici. Sequitur illud, quod me responsurum esse dicebam. Non affligitur sapiens liberorum amissione, non amicorum, eodem enim animo fert illorum mortem,quo suā expectat. Non magis hanc timet,quàm illam dolet. Virtus enim conuenientia constat:omnia opera eius cum ipsa concordāt, & congruunt. Hæc concordia perit,si animus quem excelsum oportet esse,luctu aut desiderio submittitur. Inhonesta est omnis trepidatio & solicitudo, & in vllo actu pigritia. Honestum enim securum & expeditum est,interritum est,in procinctu stat. Quid ergo? non aliquid perturbationi simile patietur?nō & color eius mutabitur,&vultus eius agitabitur, & artus refrigescent?& quicquid aliud,non ex imperio animi,sed inconsulto quodam naturæ impetu geritur. Fateor:sed permanebit illi persuasio eadem,nihil illorum malum esse,nec dignum,ad quod mens sana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter faciet & promptè. Hoc enim stultitiæ proprium quis non dixerit, ignauè & contumaciter facere quæ facit,& aliò corpus impellere, aliò animum, distrahique inter diuersissimos motus. Iam propter illa ipsa quibus extollit se miratúrque,cōtempta est, & ne illa quidem quibus gloriatur,libenter facit. Si verò aliquod timetur malum,eo perinde dum expectatur quasi venisset vrgetur:&quicquid ne patiatur timet,iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris signa præcurrunt,quædam enim segnitia neruis inest, & sine labore vllo lassitudo & oscitatio,& horror membra percurrens:sic infirmus animus multo antè quam opprimatur,malis quatitur. Præsumit illa,& ante tempus cadit. Quid demētius autem quàm angi futuris,nec se tormento reseruare,sed accersere sibi miserias, & admouere,quas optimum est differre,si discutere non possis? Vis scire, futuro neminem debere torqueri?quicunque audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia , non perturbatur,nisi si medium spacium transilierit,& se in illā seculo post futuram solicitudinem immiserit. Eodem modo fit,vt animos libenter ægros,& captantes causas doloris,vetera atque obliterata contristent:& quæ præterierunt,& quæ futura sunt, absunt , neutra sentiamus. Non est autem,nisi ex eo quod sentias,dolor.

Epist. LXXVI. Quòd verba philosophi nec accurata debent esse,nec arida:& de tribus generibus in philosophia proficientium.

MINVS tibi accuratas à me epistolas mitti quereris. Quis enim accuratè loquitur , nisi qui vult putidè loqui? Qualis sermo meus esset,si vnà sederemus,aut ambularemus,illaboratus & facilis:tales esse epistolas meas volo,quæ nihil habeant accersitum,nec fictum. Si fieri posset,quid sentiam,ostendere quàm loqui mallem. Etiam si disputarem, nec supploderē pedem,nec manum iactarem,nec attollerem vocem, sed ista oratoribus reliquissem,contentus sensus meos ad te pertulisse,quos nec exornassem,nec abiecissem: hoc vnum planè tibi approbare vellem,omnia me illa sentire quæ dicerem:nec tantùm sentire, sed amare. Aliter homines amicam,aliter liberos osculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam sancto & moderato,satis apparet affectus. Non mehercules ieiuna esse & arida volo,quæ de rebus tam magnis dicentur. Neque enim philosophia ingenio renunciat multū tamen † operis impendi verbis non oportet. Hæc sit propositi nostri summa: quod sentimus,loquamur:quod loquimur,sentiamus. Concordet sermo cum vita. Ille promissum suum impleuit,qui & cùm videas illum,& eū audias,idem est. Videbimus qualis sit, quantus sit,an vnus sit. Non delectent verba nostra,sed prosint. Si tamen contingere eloquentia non solicito potest aut si parata est,aut paruo cōstat,assit,& res pulcherrimas prosequatur. Sit talis,vt res potius quam se ostendat. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent, hic animi negocium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem,sed sanantē:sed si ita cōpetit,vt idem ille qui sanare potest,cōptè de his quæ facienda sunt differat,boni cōsulet non tamē erit,quare gratuletur sibi,quòd inciderit in medicū etiā disertū. Hoc enim tale est,quale si peritus gubernator etiā formosus est, Quid aures meas scalpis? Quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus,secandus,abstinēdus sum. Ad hæc adhibitus es:curare debes morbum veterē,grauem,publicum. Tantum negocij habes,quantum in pestilentia medicus.

Circa

Margin letters: A, B, C, D, E. Marginal note: al. opera.

A Circa verba occupatus es? Iamdudum gaude, si sufficis rebus. Quando multa disces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non possint? quando illa experieris? Non enim vt cætera memoriæ tradidisse satis est. In opere tentanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus sunt? statim ad sapientiam præceps est? Non existimo. Nam qui proficit, in numero quidem stultorum est, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipsos quoque proficientes sunt magna discrimina. In tres classes (vt quibusdam placet) diuiduntur: primi sunt, qui sapientiam nondum habent, sed iam in vicinia eius constiterunt: tamen etiam quod propè est, † extrà est. Qui sint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia posuerunt: quæ erant cōplectenda didicerunt. Sed illis adhuc inexperta fiducia est, bonum suum nondum in vsu habēt, Iam tamen in illa quæ fugerunt, decidere non possunt. Iam ibi sunt, vbi non est retrò lapsus: sed hoc illis de se nondum liquet, & quod in quadam epistola scripsisse me memini, scire se nesciunt. Iam contigit illis bono suo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus sum, ita complectuntur, vt illos dicant iam effugisse morbos, animi affectus nondum, & adhuc in lubrico stare: quia nemo sit extra periculum maliciæ, nisi qui totam eam excussit. Nemo autem illam excussit, nisi qui pro illa sapientiam assumpsit. Quid inter morbos animi intersit & affectus, sæpe iam dixi. Nunc quoque te admonebo. Morbi sunt inueterata vitia, & dura, vt auaricia, vt ambitio nimia, postquam hæc animum implicuerunt, & perpetua esse mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus est iudicium in prauo pertinax, tanquam valde expetenda sint, quæ leuiter expetenda sunt: vel, si mauis ita finiamus, Nimis imminere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno precio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus sunt motus animi, improbabiles, subiti & cōcitati, qui frequētes neglectique fecēre morbum: sicut distillatio vna, nec adhuc in mortem adducta tussim facit, assidua & vetus phthisim. Itaque qui plurimum profecēre, extra morbos sunt, affectus adhuc sentiunt, profectò proximi. Secūdum genus est eorum, qui & maxima animi mala & affectus disposuerunt, sed ita, vt non sit illis securitatis suæ certa possessio: possunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia est, sed non extra omnia. Effugit auariciam, sed iram adhuc sentit. Iam nō solicitatur libidine, sed habet etiamnum ambitionem: iam non cōcupiscit, sed adhuc timet: & in ipso metu ad quædam satis firmus est, quibusdam cedit, mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: bene nobiscum agetur, si in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturæ, magnáque & assidua intentione studij, secundus occupatur gradus: sed nec hic quidem contēnendus est color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: aspice, quàm nullum sit nefas sine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè priuatimque peccetur: intelliges satis nos consequi, si inter pessimos non sumus. Ego verò, inquis, spero me posse & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis, magis quàm promiserim: præoccupati sumus, ad virtutem contendimus, inter vitia districti: pudet dicere, honesta colimus quantum vacat. At quàm grande præmium nos expectat, si occupationes nostras & mala tenacissima abrumpimus. Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortē horrebimus, nec deos: sciemus mortem malum non esse, deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quàm cui nocetur.† Optima, noxa carent. Expectant nos, si ex hac aliquando fece in illud euadimus sublime & † excelsum. tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas. Quæris, quæ sit ista? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in seipsum habere maximam potestatem. Inestimabile bonum est, suum fieri. Vale.

Marginal notes: *al. ex hora.* — *al. Optima & noxa carentia expectant.* — *al. excelsum Tranquillitas animi & expulsis.*

Epist. LXXVII. Quòd etiam in senectute discendum est: & quòd proprium & verum hominis bonum est ratio tantùm, vel virtus.

INIMICITIAS mihi denuncias, si quicquam ex his quæ quotidie facio ignoraueris. Vide quàm simpliciter tecum viuam, hoc quoque tibi committam. Philosophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octaua disputantem audio. Bona, inquis, ætate. Quid ni bona? Quid autem stultius, quàm quia diu non didiceris, non discere? quid ergo? Idem faciam quod trossuli & iuuenes? Bene mecum agitur, si hoc vnum senectutem meam † dedecet. Omnis ætatis homines hæc schola admittit: in hac senescamus, iuuenes sequamur. In theatrum senex ibo, & in circum deferar, & nullum

al. decet.

Prouerbiũ. par ſine me depugnabit,ad philoſophum ire erubeſcam?Tam diu diſcẽdum eſt,quàm diu A
neſcias,&,ſi prouerbio credimus,quàm diu viuas.Nec vlli hoc rei magis conuenit, quàm
huic:tam diu diſcẽdum eſt quemadmodum viuas,quàm diu viuis. Ego tamen hic aliquid
& doceo.Quæris quid doceam? Etiam ſeni eſſe diſcendum. Puder autem me generis hu-
mani,quoties ſcholam intraui:præter ipſum theatrum Neapolitanorum(vt ſcis) tranſeun-
al.necronactis. dum eſt † Metronactis petẽtibus domum.Illud quidem factum eſt, & hoc ingenti ſtudio,
quid ſit?† Pitaules bonum iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco cõcurſum:
fortè,Piſaules. at in illo loco,in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: & hi pleriſque videntur nihil
boni negocij habere quod agant,inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte deriſus.
Æquo animo audienda ſunt imperitorum conuicia:& ad honeſta vadenti,contemnendus
eſt iſte cõtemptus.Perge,Lucili,& propera,ne tibi accidat quod mihi,vt ſenex diſcas:imò
ideo magis propera,quoniam id nũc aggreſſus es,quod perdiſcere vix ſenex poſſis.Quan-
tum,inquis,proficiam?quantum tentaueris. Quid expectas?Nulli ſapere caſu obtigit.Pe- B
al.offeretur cunia veniet vltrò, honor † afferetur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi:virtus in te
non incidet,ne leui quidem opera aut paruo labore cognoſcitur: ſed eſt tanti laborare,o-
mnia bona ſemel occupaturo.Vnum enim eſt bonum quod honeſtum.In illis nihil inue-
nies veri,nihil certi,quæcũque famæ placent.Quare hoc vnum ſit bonũ, quod honeſtum,
dicam,quoniam me parum executum priore epiſtola iudicas,magíſque hãc rem tibi lau-
al. & in. datam quàm probatam putas:† & vt in arctũ,quæ dicta ſunt,contraham:Omnia ſuo bono
al.Quàm. conſtant,vitem fertilitas commẽdat,ſapor vinum,velocitas ceruum.† Quare fortia dorſo
iumenta ſint,quæris,quorum hic vnus eſt vſus,ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt,
ſi inueſtigare debet feras:curſus,ſi conſequi:audacia,ſi mordere & inuadere.Id in quôque
optimum eſt cui naſcitur,quo cenſetur. In homine optimum qui eſt?Ratio:hac antecedit C
animalia, deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: cætera illi
cum animalibus ſatiſque communia ſunt. Valet,& leones:formoſus eſt,& pauones: velox
eſt,& equi:non dico,in his omnibus vincitur.Non quæro quid in ſe maximum habeat,ſed
quid ſuum.Corpus habet,& arbores:habet impetum & motum voluntarium,& beſtiæ &
vermes:habet vocem,ſed quãto clariorem canes,acutiorem aquilæ, grauiorem tauri,dul-
ciorem mobiliorémque luſciniæ.Quid in homine proprium? Ratio: hæc recta & cõſum-
mata,felicitatem hominis impleuit. Ergo ſi omnis res cùm bonum ſuum perfecit, lauda-
bilis eſt,& ad finem naturæ ſuæ peruenit,homini autem ſuum bonum ratio eſt, ſi hãc per-
fecit,laudabilis eſt,& finem naturæ ſuæ attigit: hæc ratio perfecta,virtus vocatur, eadém-
que honeſtum eſt.Id itaque vnum bonum eſt in homine,quod vnum hominis eſt. Nunc
enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt D
hominis,quàm ratio,hæc erit vnum eius bonum,ſed penſandum cum omnibus. Si ſit ali-
quis malus,puto improbabitur:ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium
ſolúmque eſt,quo & probatur, & improbatur. Non dubitas, an hoc ſit bonum: dubitas,
an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, valetudinem, diuitias, imagines multas,
frequens atrium,ſed malus ex confeſſo ſit:improbabis illum. Item ſi quis nihil quidem il-
lorum quæ retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auorum
proauorúmque ſerie,ſed ex confeſſo bonus ſit:probabis illum.Ergo eſt vnum bonum ho-
minis:quod qui habet,etiam ſi aliis deſtituitur,laudandus eſt: quod qui non habet, in o-
mnium aliorum copia damnatur ac reiicitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum
eſt. Nauis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt,nec cui argenteum aut au-
reum roſtrum eſt, nec cuius tutela ebore celata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa
eſt:ſed ſtabilis,& firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum E
al. non ſentiens ventũ. maris ſolida, gubernaculo parens,velox, & † conſentiens vento. Gladium bonum dices,
non cui deauratus eſt balteus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur: ſed cui & ad ſecan-
dum ſubtilis acies,& mucro munimentum omne rupturus. Regula non quàm formoſa,
ſed quàm recta ſit,quæritur. Eo quodque laudatur cui comparatur,quod illi proprium eſt.
Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet,quantum aret, quantum fœneret, à quàm
multis ſalutetur,quàm pretioſo incumbat lecto,quàm perlucido poculo bibat: ſed, quàm
bonus ſit. Bonus autem eſt,ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ ſuæ voluntatem ac-
cõmodata. Hæc vocatur virtus:hoc eſt honeſtum & vnicum hominis bonum. Nam cùm
ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum facit. Hoc autem vnum hominis
bonum eſt,quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe,quæ à virtute profecta con-
tractáque

A tractáque sunt, id est opera eius omnia. Sed ideo vnum ipsa bonum est, quia nullum sine illa est. Si omne in animo bonum est, quicquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum est: validiorem autem animum,& excelsiorem,& ampliorem, facit virtus: nam cætera quæ cupiditates nostras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt, & cùm videntur attollere,inflant,ac multa vanitate deludunt.Ergo vnum id bonum est,quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ honesti ac turpis respectu temperantur: ad hæc faciendi & nonfaciendi ratio dirigitur. Quid sit hoc,dicam.Vir bonus,quod honestè se facturum putauerit,faciet: etiam si laboriosum erit,faciet: etiam si dãnosum erit, faciet: etiam si periculosum erit. Rursus quod turpe erit, non faciet: etiam si pecuniam affert,etiam si voluptatem,etiam si potentiam. Ab honesto nulla re deterrebitur,ad turpia nulla spe inuitabitur. Ergo si honestum vtique secuturus est,turpe † itaque vitaturus:& in *al. vtique.*
B omni actu vitæ spectaturus hæc duo, nullum aliud bonum quàm honestũ, nec aliud malum quàm turpe. Si vna indeprauata virtus est, & sola permanet tenoris sui,vnum est bonum virtus: cui iam accidere vt non sit bonum, non potest, mutationis periculum effugit sapientia. Sapientia non eripitur, sapientia in stulticiam non reuoluitur. Dixi, si fortè meministi,concupita vulgo,& formidata incõsulto impetu,plerosque calcasse: inuentus est qui flammis imponeret manum,cuius risum non interrumperet tortor,qui in funere liberorum lachrymam nõ mitteret, qui morti intrepidus occurreret: amor,ira, cupiditas,pericula depoposcerunt. Quòd si hoc potest breuis obstinatio animi, aliquo stimulo excitata: quãto magis virtus,quæ non ex impetu,nec subitò,sed æqualiter valet, cui perpetuum robur est? Sequitur,vt quæ ab inconsultis sæpe contemnuntur, à sapientibus semper, ea nec bona sint,nec mala. Vnum ergo bonum ipsa virtus est, quæ inter hanc fortunam & il-
C lam superba incedit,cum magno vtriusque contemptu. Si hanc opinionem receperis,aliquid bonum esse præter honestum,nulla non virtus laborabit. Nulla enim obtineri poterit,si quidquam extra se respexerit. Quod si est, rationi repugnat, ex qua virtutes sunt: & veritati, quæ sine ratione non est. Quæcunque autem opinio veritati repugnat, falsa est. Virum bonum concedas necesse est summæ pietatis erga deos esse. Itaque quicquid illi acciderit,æquo animo sustinebit. Sciet enim id accepisse lege diuina, qua vniuersa procedunt. Quod si est,vnum illi bonum erit, quod honestum: in hoc enim positum est & parêre diis, nec excandescere ad subita, nec deplorare sortem suam, sed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si vllum aliud est bonum quàm honestum, sequetur nos auiditas rerum vitam instruentium,quod est intolerabile,infinitum,vagũ. Solum ergo bonum est honestum,cui modus est. Diximus, hominum futuram feliciorem vitam quàm deo-
D rum,si ea bona sunt,quorum nullus diis vsus est,tanquã pecunia & honores. Adiice nunc, quòd si modò solutæ corporibus animæ manent, felicior illis status restat, quàm est dum versatur in corpore. Atqui si ista bona sunt, quibus per corpora vtimur, emissis erit peius: quod contra fidem est, feliciores esse liberis & in vniuersum datis, clausas & obsessas. Illud quoque dixeram, si bona sunt ea quæ tam homini contingunt quàm mutis animalibus,& muta animalia beatam vitam acturа: quod fieri nullo modo potest. Omnia pro honesto patienda sunt: quod non erat faciendum, si esset vllum aliud bonum quàm honestum. Hæc quamuis latius executus essem priore epistola,constrinxi, & breuiter percurri. Nunquam autem vera tibi opinio talis videbitur,nisi animum alleues,& teipsum interroges: si res exegerit,vt pro patria moriaris,& salutem omnium ciuium tua redimas,an porrecturus sis ceruicem,non tantùm patienter,sed etiam libenter. Si hoc facturus es,nullum
E aliud bonum est. Omnia relinquis,vt hoc habeas. Vide,quanta vis honesti sit. Pro Repub. morieris,etiam si non statim facturus hoc eris, cùm scieris tibi esse faciẽdum: † interim ex *al. interdũ.* re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui et exiguo capitur: & quãuis fructus operis peracti nullus ad defunctũ exemptúmque rebus humanis pertineat, ipsa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & vir fortis & iustus cùm mortis suæ precia ante se posuit,libertatem patriæ,salutem omnium pro quibus depẽdit animam, in summa voluptate est,& periculo suo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & vltimum præstat,nihil cunctatus dissiliet in mortem,facere rectè,piéque contentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur. Dic,factum tuum matura sequetur obliuio,& parum grata existimatio ciuium, respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt,ego ipsum contemplor, hoc esse honestum scio. Itaque quocũque ducit ac uocat,venio. Hoc ergo vnum bonum est,quod non tãtùm perfectus animus, sed

generoſus quoque & indolis bonæ ſentit: cętera leuia ſunt, mutabilia. Itaque ſolicitè poſ- A
al. incubāt. ſidentur, etiam ſi fauente fortuna in vnum congeſta ſunt: dominis ſuis † incumbũt grauia,
& illos ſemper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix
ſimul, pro poſtquam. eſt, non magis quàm ex illis quibus ſceptrum & chlamydem in ſcena fabulæ aſſignãt: cùm
præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtatu-
ram ſuam redeunt. Nemo iſtorum quos diuitiæ honoréſque in altiore faſtigio ponũt, ma-
gnus eſt. Quare ergo magnus videtur? Cùm baſi illum ſua metiris: paruus pumilio, licet in
monte conſtiterit, Coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc
laboramus errore, ſic nobis imponitur, quòd neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adiici-
mus illi & ea quibus adornatus eſt. Atqui cùm voles veram hominis æſtimationem inire,
& ſcire qualis ſit, nudum inſpice: ponat patrimoniũ, ponat honores, & alia fortunæ men-
dacia, corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantúſque ſit, alieno an ſuo magnus? B
ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe, vtrum anima per os, an
per iugulum exeat, beatum voca. Si cùm illi denunciata ſunt corporis tormenta, & quæ
caſu veniunt, & quæ potentioris iniuria, ſi vincula & exilia, & vanas humanarum formidi-
nes mentium, ſecurus audit, & dicit:

—Non vlla laborum
O virgo noua mi facies inopináve ſurgit,
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuncias: ego ſemper denũciaui mihi, hominem paraui ad humana, præ-
cogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua re-
rum & inopinata facies. Magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc vt ſcias, C
ea quæ putauerunt aſpera, cùm aſſueuêre, patiuntur. Ideo ſapiens aſſueſcit futuris malis:
& quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando
voces imperitorum, dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. Sapiens ſcit ſibi omnia re-
ſtare: quicquid factum eſt, dicit, Sciebam. Vale.

IN LIBRVM X. EPISTOLARVM.

EPIST. 72. Scit ſe eſſe natum oneri ferendo.] *Ita vetus æditio. In priſcis exemplaribus non habebatur, natum. Ita dixit, eſſe oneri ferendo, quemadmodum dicimus, eſt ſoluendo.*

EPIST. 73. Quæ poſſis & inciſè ſcribere.] *In aliis erat, incedendo ſcribere, fortè ſcriptum erat, inceſſim ſcri-* D
bere: quemadmodum dicimus curſim. niſi inciſè dicitur ſcribi, quod ex interuallo ſcribitur.

EPIST. 77. Quis ſit? Pitaules.] *In aliis erat, quid ſit? Nam ſubaudiendum eſt, quæris. Non enim quæritur, quis homo ſit: ſed quid rei, cuius gratia factus ſit concurſus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus, Quis eſt: ſed, Quid eſt? & reſpondetur, muſicus eſt.*

Pitaules.] *In aliis erat, Pytholaus. fortè legendum, Phyſaules: ab inflandis tibiis.*

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIST. 71. Et quemadmodum Virgilius noſter ait, in mari terræque vrbéſque recedunt.] *Erratum in ordine verborum. Lege: Et quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noſter, terræque vrbéſque recedunt. ex vetere lectione.*

Stulticia eſt, timore mortis mori.] *Eadem addit compluſcula verba, hoc pacto: Si tibi commoda-* E
ret, ſtulticia eſſet Stulticia eſt, timore mortis mori.

Cúmq; cõmodo mori non licuiſſet.] *Non cõmodo, ſed quo modo, omnia ſcripta exẽplaria præferunt: vt putẽ omiſſum fuiſſe librariorũ incuria verbum aliquod, neceſſarium ad complementũ ſentẽtiæ.*

EPIST. 72. Rigidari quidem amplius, intendi non poteſt.] *Exemplaria pleraque, cum impreſſa lectione, rigidari præferunt. Alia, rigida eſt. vt conſiderandum lectores habeant, an ita legi commodè poſſit. Rigida eſſe amplius, non intendi poteſt.*

Vbi ergo eſt origo calamitatis, vbi illud malum verum eſt?] *Scribendum: Vbi ergo eſt calamitas? Vbi illud veſtrum malum eſt? ex codice antiquo.*

EPIST. 73. Quædam enim ſunt, quæ poſſes & inciſè ſcribere.] *Codex Facundi & Primitiui non, inciſè, legit: ſed, in circo. Alij, in ciſio. quam lectionem probo. eſt enim ciſium, genus vehiculi geſtatorij, autore Nonio Marcello. Nec, poſſes, legendum: ſed poſſis.*

Cum

A Cum medios quoque ſequatur fructus ſuus.] *Prior æditiò, fluctus, non fructus. quod non diſplicet: quia præceſſit, iam in portu ſunt. Scripti quoque codices eam lectionem agnoſcunt.*

Circa præmium rixa eſt.] *Primum, non præmium: eadem.* EPIST. 75.

Aliqua ſpes vana deluſit.] *Lege, inuadendíque aliquos ſpes vana deluſit. ex eiſdem.*

Aut inde fallimur.] *Omnia quæ legerim exemplaria, ita habent, præter vnum Franciſcanum, in quo legitur: aut decipimur, aut fallimur.*

Quòd negatis vllum eſſe aliud honeſto bonum.] *Legendum, quòd negatis vllum eſſe aliud ab honeſto bonum. Alia exemplaria, quòd negatis vllum eſſe aliud bonum quàm honeſtum.*

Quid aures meas ſcalpis? quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum.] *Scabis, non ſcalpis: & abſcindendus, non abſtinendus, in quibuſdam habetur exemplaribus.* EPIST. 76.

Poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eius mala eſſe cœperunt.] *Nonnulli*
B *codices: Hæc cùm ſemel cœperunt animum, implicuerunt, & perpetua eius mala eſſe cœperunt.*

Et quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo.] *In nonnullis exemplaribus, equidem habetur: non, & quidem ſed omnino ſuſpecta mihi tota hæc lectio: mallémque legeres ſic, & quidem quintus iam dies abiit, ex quo in ſcholam eo. etſi nullus antiquus codex faueat.* EPIST. 77.

Illud quidem factum eſt, & hoc ingenti ſtudio, quis ſit Pitaules, bonus iudicatur.] *Caſtiga: Illud quidem ingenti ſtudio quis ſit Pitaules, bonus iudicatur. reliqua ſuperuacanea ſunt. ex eadem.*

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. XI.

Epiſt. LXXVIII. Exemplis & rationibus docet, de morte non eſſe curandum.

C
SVBITO nobis hodie Alexandrinæ naues apparüerunt, quæ præmitti ſo-
lent & nunciare ſecuturæ claſſis aduentum: tabellarias vocant. Gratus
illarum Campaniæ aſpectus eſt. Omnis in † pilis Puteolorum turba con- *al. pyri.*
ſiſtit, & ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quamuis in magna turba
nauiū, intelligit. Solis enim licet ſupparū intendere, quod in alto omnes
habent naues. Nulla enim res æquè adiuuat curſum, quàm ſumma pars
veli: illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiórque eſt quàm
expedit, antemna ſubmittitur. Minus habet virium flatus ex humili. Cùm intrauêre Ca-
preas & promontorium, ex quo,

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas,

D cæteræ velo iubentur eſſe contentæ: ſupparatum Alexandrinarum inſigne indiciū eſt. In
hoc omnium diſcurſu properātium ad littus, magnam ex pigritia mea ſenſi voluptatem,
quòd epiſtolas meorū accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet rerum meatum ſta-
tus, quid afferrēt. Olim iam nec perit quicquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam ſi ſenex
non eſſem, fuerat ſentiendum. Nunc vero multo magis, quia quantulumcūque haberem,
tamen plus iam mihi ſupereſſet viatici, quàm viæ, pręſertim cùm eam viam ſimus ingreſſi,
quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum
locum ſteteris. Vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicunque deſines, ſi bene deſinis,
tota eſt. Sæpe autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maximis cauſis. Nam nec hæ
maximæ ſunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus (quem optimè noueras) adoleſcens
quietus & citò ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & mul-
E ta imperante, cœpit deliberare de morte: conuocauit complures amicos: vnuſquiſque
aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut qui adulator & blandus, id
conſilium dabat, quod deliberāti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus, homo
egregius, &, vt verbis illum quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus, vide-
tur mihi optimè illū cohortatus. Sic enim cœpit: Noli, mi Marcelline, torqueri, tanquam
de re magna deliberes. Non eſt res magna, viuere: omnes ſerui tui viuunt, omnia anima-
lia. Magnum eſt, honeſtè mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias.
Cibus, ſomnus, libido. Per hunc circulū curritur. Mori velle non tantùm prudens, & fortis
aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt. Non opus erat ſuaſore illi, ſed adiutore. Serui pa-
rêre nolebant. Primùm detraxit illis metum, & indicauit tunc familiam periculum
adire, cùm incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet: alioquin tam mali exempli
eſſet prohibere dominum, quàm occidere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit, non

esse inhumanum, quemadmodum cœna peracta reliquiæ circunstantibus diuiduntur: sic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ ministri fuissent. Erat Marcellinus facilis animi,& liberalis, etiam cùm de suo fieret. Minutas itaque summulas distribuit flentibus seruis,& illos vltrò consolatus est. Non fuit illi opus ferro,non sanguine. Triduo abstinuit, & in ipso cubiculo poni tabernaculum iussit. Solum deinde illatū est,in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa paulatim defecit,vt aiebat,non sine quadam voluptate,quam afferre solet leuis dissolutio animi,non inexperta nobis,quos aliquādo liquit animus. In fabellam excessi non ingratam tibi: exitum enim amici tui cognosces, nō difficilem, nec miserum. Quamuis enim mortem sibi consciuerit, tamen mollissimè excessit, & vitæ elapsus est. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla necessitas exigit. Sæpe debemus mori,nec volumus: morimur,nec volumus. Nemo tam imperitus est, vt nesciat sibi quandoque moriendum: tamen cùm propè accesserit, tergiuersatur, tremit, plorat. Nónne tibi videbitur stultissimus omnium,qui fleuerit quòd ante annos mille non vixerat? Æquè stultus est, qui flet, quod post annos mille non viuet. Hæc paria sunt,non eris,nec fuisti. Vtrunque tēpus alienum est. In hoc punctum coniectus es: quod vt extendas,quousque extendes? Quid fles? quid optas? Perdis operam. A B

Desine fata deûm flecti sperare precando:

rata & fixa sunt, atque magna & æterna necessitate ducuntur. Eò ibis, quò omnia eunt. Quid tibi nouum est? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit,hoc matri,hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te.

Series inuicta,& nulla mutabilis ope,

illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus mortuorum sequetur, quantus comitabitur? Fortior,vt opinor,esses,si multa milia tibi commorerentur. Atqui multa milia hominum & animalium hoc ipso momento,quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittūt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod semper ibas? Nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum? Puerorum referam. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc,qui captus clamabat. Nō seruiam, sua illa Dorica lingua, & verbis fidem imposuit. Vt primùm iussus est fungi seruili & contumelioso ministerio, afferre enim vas obscœnum iubebatur, illisum parieti caput rupit. Tam propè libertas est,& seruit aliquis? Ita non sic perire filium tuum malles,quàm per inertiam senem fieri? Quid ergo est,cur perturberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi,ducêris. Fac tui iuris,quod alieni est. Non sumes pueri spiritum,vt dicas,Non seruio? Infelix,seruis hominibus,seruis rebus, seruis vitæ. Nam vita,si moriendi virtus abest, seruitus est. Et quid habes propter quod expectes? Voluptates ipsas quæ te morātur ac retinent, consumpsisti: nulla tibi noua est,nulla non iam odiosa ipsa satietate. quis sit vini,quis mulsi sapor,scis: nihil interest, centum per vesicam tuā an mille amphoræ transeant,saccus es. Quid sapiat ostreum,quid mullus,optimè nosti: nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactū reseruauit. Atqui hæc sunt,à quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod tibi eripi doleas? † Amicos & patriā? Tanti enim illam putas,vt tardius cœnes,solémque si posses,extingueres? Quid enim vnquā fecisti luce dignum? confitere non curiæ te,non fori,non ipsius naturæ rerum desiderio,tardiorem ad moriendum fieri. Inoitus relinquis macellum, in quo nihil reliquisti. Mortem times: at quomodo illam media oblectatione cōtemnis? Viuere vis,scis enim: mori times. Quid porrò ista vita non mors est? Cæsar,cùm illum transeuntem per Latinā viam,vnus ex custodiarum agmine demissa vsque in pectus vetere barba, rogaret mortem: Nunc enim, inquit, viuis? Hoc istis respondendum est,quibus succursura mors est: Mori times? nunc enim viuis? Sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honestè facio. Inultus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum industria fungor. Quid? tu nescis vnum esse ex vitæ officiis & mori: Nullum officium relinquis. Non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vita est non breuis. Nam si ad naturam rerum respexeris,etiā Nestoris & Statiliæ breuis est, quæ inscribi monumento suo iussit, annis se nonagintanouem vixisse. Vides aliquam gloriari senectute longa: quis illam ferre potuisset,si contigisset centesimum implere? Quomodo fabula,sic vita: non quamdiu, sed quàm bene acta sit,refert. Nihil ad rem pertinet,quo loco desinas: quocunque voles,desine: tantùm bonam clausulam impone. Vale. C D E

al. amicos & pariet. al. amicos et patriæ.

Vide Plinium lib.7.c.48.

A *Epist. LXXIX. Quòd multum ad bonam valetudinem amicorum præsentia & mollis exercitatio prosunt. De tribus incommodis infirmitatis: & eorum remediis.*

VEXARI te distillationibus crebris ac febriculis, quæ longas distillationes & in consuetudinem adductas sequuntur, eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempsi. Poterat adhuc adolescentia iniurias ferre, & se aduersus morbos cõtumaciter gerere: deinde succubui, & eò perductus sum, vt ipse distillarem. Ad summam maciem deductus, sæpe impetum cœpi abrumpẽdæ vitæ, patris mei indulgentissimi senectus retinuit. Cogitaui enim non quàm fortiter ego mori possem, sed quàm ille fortiter desiderare non posset. Itaque imperaui mihi vt viuerem: aliquãdo enim & viuere, fortiter facere est. Quæ mihi tunc fuerint solatio, dicã: si prius hoc dixerim, hæc
B ipsa quibus acquiescebam, medicinæ vim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia, & quicquid animum erexit, etiam corpori prodest. Studia mihi nostra saluti fuerunt. Philosophiæ acceptum fero quòd surrexi, quòd conualui: illi vitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi ad bonam contulerunt valetudinem amici, quorũ adhortationibus, vigiliis, sermonibus alleuabar. Nihil æquè, Lucili virorũ optime, ægrũ reficit atque adiuuat, quàm amicorum affectus: nihil æquè expectationem mortis ac metum surripit. Nõ iudicabam me, cùm illos superstites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurũ, non cum illis, sed per illos: non effundere spiritum mihi videbar, sed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem † adiuuandi me, & patiendi omne tormentum: alioquin miserrimũ est, cùm animũ moriendi proieceris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer: medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monstrabit. Ne indulgeas otio, ad *al. ad viuendum.*
C quod vergit iners valetudo: vt legas clarius, & spiritum, cuius iter & receptaculũ laborat, exerceas: vt nauiges, & viscera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris: vinum quando virium causa aduoces, quando intermittas, ne irritet & exasperet tussim. Ego tibi illud præcipio, quòd non tantum huius morbi, sed totius vitæ remedium est: Contemne mortem. Nihil triste est, cùm huius metũ effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia sunt, metus mortis, dolor corporis, intermissio voluptatum. De morte satis dictum est: hoc vnum dicam, non morbi hunc esse sed naturę metum: multorum mortem distulit morbus, & saluti illis fuit, videri perire. Morieris non quia ægrotas, sed quia viuis. Ista te res & sanatum manet: cum conualueris, non mortem, sed valetudinem effugies. Ad illud nũc proprium incõmodum reuertamur: magnos cruciatus habet morbus, sed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam summi doloris intentio inuenit finem. Nemo potest valde dolere, & diu:
D sic nos amantissima nostri natura disposuit, vt dolorem aut tolerabilem aut breuẽ faceret. Maximi dolores cõsistũt in macerrimis corporis partibus. Nerui, articulique, & quicquid aliud exile est, acerrimè sæuit, cum in arcto vitia cõceperit. Sed citò hæ partes obstupescũt, & ipso dolore sensum doloris amittunt: siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam qua viget, admonétque nos, perdit: siue quia corruptus humor cum desiit habere quò confluat, ipse se elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorúmque interquiescit, cùm illa quæ torquebat hebetauit: omniũ istorum prima verminatio vexat, impetus mora extinguitur, & finis dolendi est obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipsum acutissimus est, quòd inter angusta corporis nascitur: non minus mehercule quàm capitis ipsius: † si incitatior est, eo citius in alienationem stuporémque conuertitur. Hoc itaque *al. sed quo.*
E solatium vasti doloris est, quòd necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autẽ est quod imperitos in vexatione corporis malè habet, non assueuerunt animo esse contenti, multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudẽs animum † deducit à corpore, & multum cum meliore & diuina parte versatur, cum hac querula ac fragili quantum necesse est. Sed molestum est, inquis, carere assuetis voluptatibus, abstinere cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinentia grauia sunt, deinde cupiditas relanguescit, ipsis per se quæ cupimus fatigatis, ac deficiẽtibus. Inde morosus est stomachus, inde quibus fuit auiditas cibi, odium est, desideria ipsa moriuntur. Non est autem acerbum carere eo, quod cupere desieris. Adiice, quo nullus non intermittitur dolor, aut certè remittitur. Adiice, quòd licet & cauere venturum & obsistere imminenti remediis. Nullus enim non signa pręmittit, vtique qui ex solito reuertitur. Tolerabilis est morbi patientia, si contempseris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipsi grauiora, & te querelis onerare: *al. didicit.*

leuis dolor est, si nihil illi opinio adiecerit. Contrà si exhortari te cœperis, ac dicere, Nihil A
est, aut certè exiguum est duremus: iam desinet, leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex
opinione suspensa sunt, non ambitio tantùm: ad illam respicit & luxuria, & auaricia. Ad
opinionem dolemus: tam miser est quisque, quàm credidit. Detrahendas præteritorũ do-
lorum conquestiones puto, & illa verba: Nulli vnquam fuit peius, quos cruciatus, quanta
mala pertuli? Nemo me resurrecturum putauit. Quoties deploratus sum à meis, quoties à
medicis relictus: In eculeum impositi non sic distrahuntur. Etiam si sunt vera ista, transie-
rũt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miserum esse, quia fueris? Quid, quod ne-
mo non multum malis suis adiecit, & sibi ipse mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retu-
lisse iucundum est. Naturale est, mali sui fine gaudere. Circumcidenda erga duo sunt, &
futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondum.
In ipsis positus difficultatibus dicat: B

—Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Toto contra illum pugnet animo: vincetur, si cesserit: vincet, si se contra dolorem suũ in-
tenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstãdum est. Istud quod
premit, quod impendet, quod vrget, si subducere te cœperis, sequetur & grauius incũbet:
si contrà steteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum
toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentũ gloriæ cupiditate: nec tantùm quia
pugnant, ista patiuntur, sed vt pugnent: exercitatio ipsa tormẽtum est. Nos quoque euin-
camus omnia, quorum præmium non corona, nec palma est, nec tubicen prædicationi
nominis nostri silentium faciens, sed virtus & firmitas animi & pax in cæterum parta, si se-
mel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio. Quid ni sentias? C
si illum muliebriter tuleris, Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus, sic o-
mne fortuitum incõmodum magis instat cedenti & auerso, Sed graue est, quid? nos ad hoc
fortes sumus, vt leuia portemus? Vtrum vis, longum esse morbum, an concitatum & bre-
uem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectioni locum, multum temporis donat,
necesse est vt exurgat & deficiat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet, aut extin-
guetur, aut extinguet. Quid autem interest, non sit, aut non sim? In vtroque finis dolendi
est. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animum, & à dolore discedere.
Cogita quid honestè, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipse tracta: memoriam in
ea, quæ maximè miratus es, sparge, tunc tibi fortissimus quisque & victor doloris occurrat.
Ille qui dum varices execandas præberet, legere librum perseuerauit. Ille qui non desiit
ridere, cùm hoc ipsum mirati tortores omnia instrumenta crudelitas experirentur. Non D
vincetur dolor ratione, qui victus est risu? Quicquid vis nunc licet dicas, distillationes, &
vim continuæ tussis egerentem viscerum partes, & febrem præcordia ipsa torrentem, &
sitim, & artus in diuersum articulis exeuntib. tortos: plus est flamma, & eculeus, & lamina,
& vulnerib. ipsis intumescentibus, quod illa renouaret & altius vrgeret impressum, inter
hæc tamen aliquis non gemuit: parum est, non rogauit: parum est, non respondit: parũ est,
risit, & quidem ex animo: vis tu post hoc dolorẽ deridere: sed nihil, inquit, agere sinit mor-
al. non & an. bus, qui me omnib. abduxit officiis. Corpus valetudo tenet, † non animum. Itaque curso-
ris moratur pedes, sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in vsu solet, suade-
bis, docebis, audies, disces, quæres, recordaberis. Quid porrò nihil agere te credis, si tẽpe-
rans æger sis? Ostendes morbum posse superari, vel certè sustineri. Est, mihi crede: virtuti
etiam in lectulo locus. Non tantùm arma & acies dant argumenta alacris animi, indomi-
tique terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet. Habes quod agas, bene luctare cum E
morbo: si nihil te coëgerit, si nihil exorauerit, insigne prodis exẽplum. O quàm magna erit
gloriæ materia, si spectaremur ægri. Inter te specta, ipse te lauda. Præterea duo sunt genera
voluptatum: corporales morbus inhibet, non tamen tollit, imò (si verum æstimes) incitat,
magis iuuat bibere sitientem, gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinentia cõtigit,
auidius excipitur. Illas verò animi voluptates, quæ maiores certioresque sunt nemo me-
dicus ægro negat: has quisquis sequitur, & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta
contempsit. O infelicem ægrum, quare? quia non vino niuem diluit: quia non rigorem po-
tionis suæ, quàm capaci scyphos miscuit, renouat fracta insuper glacie: quia non ostrea illi
lucrina in ipsa mensa aperiuntur: quia nõ circa cœnationem eius tumultus coquorum est,
ipsos cum obsoniis focos transferentium: hoc enim iam luxuria commenta est. Ne quis in-

tepescat

A tepescat cibus,ne quid palato iam calloso parum feriat, cœnam culina prosequitur. O infelicem ægrum,edet quantum concoquat:non iacebit in conspectu aper, vt vilis caro, à mensa relegatus,nec in repositorio eius pectora auium(totas enim videre fastidium est) congesta ponentur. Quid tibi mali factum est? Cœnabis tanquam æger, imò aliquando tanquam sanus.Sed omnia ista facilè perferemus,sorbitionem,aquam calidam, & quicquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus,magisque animo quàm corpore morbidis:tantùm mortem desinamus horrere.Desinemus autem,si fines bonorum ac malorum cognouerimus.Ita demũ nec vita tædio erit,nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest,tot res,varias,magnas,diuinas percēsentem:in odium illam sui adducere solet iners ocium.Rerum naturam peragenti nunquam in fastidium veritas veniet falsa satiabunt.Rursus si mors accedit & vocat,licet immatura sit,licet mediā præ-
B cidat ætatem,perceptus longissimè fructus est.Cognita est illi ex magna parte natura, scit tempore honesta non crescere:his necesse est videri omnem vitam breuem,qui illam voluptatibus vanis & ideo infinitis metiuntur.His te cogitationib. recrea, & interim epistolis nostris vacando,veniet aliquod tempus,quod nos iterum iungat ac misceat: quantumlibet sit illud,longum faciet scientia vtendi.Nam,vt Posidonius ait, vnus dies hominum eruditorum plus patet quàm imperiti logissima ætas.Interim hoc tene, hoc morde, aduersis non succumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere, tanquam quicquid potest facere,factura sit. Quicquid expectatũ est diu,leuius accedit. Vale.

Epist. L X X X. De Scylla & Charybdi & Aetna. Aequale in omnibus esse quod beatum facit.

C

EXPECTO epistolas tuas,quibus mihi indices circumitus Siciliæ totius,quid tibi noui ostenderit,& omnia de ipsa Charybdi certiora. Nam Scyllā saxum esse,& quidem terribile nauigantibus,optimè scio.Charybdis an respondeat fabulis,perscribi mihi desidero. Et si fortè obseruaueris(dignum est autem vt obserues)fac nos certiores,vtrum nō tātùm vento agatur in vortices,an omnis tempestas æquè mare illud contorqueat: & an verũ sit, quicquid illo freti turbine arreptum est,per multa milia trahi conditum,& circa Tauromenitanum littus emergere.Si hæc mihi perscripseris,tunc tibi audebo mādare,vt in honorem meum Aetnam quoque ascendas:quam consumi,& sensim subsidere,ex hoc colligunt quidam,quòd aliquando longius nauigantibus solebat ostendi.Potest hoc accidere,non quia montis altitudo descendit,sed quia ignis euanuit,& minus vehemens ac lar-
D gus effertur,ob eandem causam fumo quoque per diem † segnior.Neutrũ autem incredibile est,nec montem qui deuoretur quotidie minui,nec ignem manere eundē quia nō ipse ex se est,sed in aliqua inferna valle conceptus exæstuat,& aliis pascitur, in ipso monte non alimentum habet,sed viam.In Lycia regio notissima est,Hephestion incolæ vocant, † perforatum pluribus locis solum,quod sine vllo nascentium damno ignis innoxius circuit.Læta itaque regio est,& herbida,nil flammis adurentibus, sed tantùm remissa ac languida refulgentibus.Sed reseruemus ista,tunc quæsituri,cúm tu mihi scripseris,quantum ab ipso ore montis niues absint,quas ne æstas quidem soluit, adeò tutæ sunt ab igne vicino.Non est autem,quòd istam curam imputes mihi:morbo enim tuo daturus eras etiam si nemo quid mandaret tibi,donec Aetnam describas in tuo carmine, † & hunc solennem omnibus Poetis locum attingas:quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obsti-
E tit,quòd iam Virgilius impleuerat: ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus se dedit:& qui præcesserant, non præripuisse mihi videntur quæ dici poterant, sed aperuisse. Sed multum interest, vtrum ad consumptam materiam,an ad subactam accedas. Crescit in dies, & inuenturis inuenta non obstant. Præterea conditio optima est vltimi.Parata verba inuenit,quæ aliter instructa nouam faciem habent:nec illis manus iniicit tanquam alienis.Sunt enim publica.Iurisconsulti negant quicquam publicum vsu capi.Aut ego te nō noui,aut Aetna tibi saliuam mouet.Iam cupis grande aliquid,& par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit:quæ tanta in te est,vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires,si vincendi periculum sit,tanta tibi priorum reuerentia est. Inter cætera hoc habet boni sapientia. Nemo ab altero potest vinci,nisi dum ascenditur:dum ad summum perueneris, paria sunt. Non est incremento locus,statur.Num quid sol magnitudini suæ adiicit? Num quid luna vl-

al. segniore.

al. foratum

al. ne.

trà quam solet procedit?Maria non crescunt,mundus eundem habitum ac modum seruat. A
Extollere se,quæ iustam magnitudinem impleuere,non possunt. Quicunque fuerint sapientes,pares erunt & æquales:habebit vnusquisque ex his proprias dotes.Alius erit affabilior,alius expeditior,alius promptior in eloquendo,alius facundior.Illud de quo agitur,quod beatum facit,æquale est in omnibus.An Aetna tua possit sublabi, & in se ruere, an hoc excelsũ cacumen & conspicuũ per vasti maris spacia † detrahat assidua vis ignium nescio:virtutem non flamma,non ruina inferius abducet. Hæc vna maiestas deprimi nescit,nec proferri vltrà,nec referri potest.Sic huius,vt cœlestium,stata magnitudo est. Ad hãc nos conemur educere,iam multum operis effectum est:imò si verùm fateri volo,non multum.Nec enim bonitas est,pessimis esse meliorem. Quis oculis glorietur, qui suspicentur diem,quibus sol per caliginem splendet:licet contentus interim sit effugisse tenebras,adhuc non fruitur bono lucis.Tunc animus noster habebit quod gratuletur sibi,cùm B
emissus his tenebris,in quibus volutatur,non tenui visu clara prospexerit,sed totum diem admiserit,& redditus cœlo suo fuerit,cùm receperit locum quem occupauit forte nascẽdi.Sursum vocant illum initia sua.Erit autem illic etiam antequam hac custodia exoluatur,cùm vitia defecerit,purúsque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Huc nos oportet agere,Lucili charissime,in hoc ire impetu toto,licet pauci sciant, licet nemo † viuat.Gloria,vmbra virtutis est:etiam inuitos comitabitur.Sed quemadmodum aliquando vmbra antecedit,aliquando sequitur vel à tergo est:ita gloria aliquando ante nos est, visendámque se præbet,aliquando in auerso est maiórque quo serior, vbi inuidia secessit. Quamdiu videbatur furere Democritus,vix recepit Socratem fama.Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit,respuit:nec intellexit,nisi cùm perdidit. Rutilij innocentia ac virtus lateret,nisi accepisset iniuriam:dum violatur,effulsit.Nunquid non sorti suæ gratias egit,& C
exilium suum complexus est?De his loquor,quos illustrauit fortuna, dum vexat. Quàm multorum profectus in noticiam euasere post ipsos?quàm multos fama non excepit, sed eruit?Vides Epicurum,quantopere non tantùm eruditiores, sed hæc quoque imperitorum turba miretur.Hic ignotus ipsis Athenis fuit,†apud quas delituerat.Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes,in quadam epistula,cùm amicitiam suam & Metrodori,grata commemoratione cecinisset,hoc nouissimè adiecit,nihil sibi & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quòd ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solùm habuisset, sed penè inauditos.Nunquid ergo non postea quàm esse desierat,inuentus est?Nunquid non opinio eius † emicuit?Hoc Metrodorus quoque in quadam epistola confitetur,se & Epicurum non satis † emicuisse,sed post se & Epicurum,magnum paratúmque nomen † habituros,& qui voluissent per eadem ire vestigia.Nulla virtus latet:& latuisse,non ipsius est D
damnum.Veniet qui conditam,& seculi sui malignitate compressam dies publicet. Paucis natus est,qui populum ætatis suæ cogitat. Multa annorũ milia, multa propulorum superuenient.Ad illa respice:etiam si omnibus tecum viuentibus silentium liuor indixerit, venient qui sine offensa,sine gratia iudicẽt.Si quod est precium virtutis ex fama,nec hoc interit.Ad nos quidem nihil pertinebit pusterorum sermo : tamen etiam non sentientes colet ac frequentabit.Nulli nõ virtus & viuo & mortuo retulit gratiam,si modò illam bona fide secutus est fide,si se nõ exornauit & pinxit,sed idem fuit,siue ex denunciato videbatur, siue imparatus ac subitò.Nihil simulatio proficit,paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies:veritas in omnem partem sui semper eadem est.Quæ decipiunt,nihil habẽt solidi.Tenue est mendacium:perlucet,si diligenter inspexeris. Vale.

fortè, detrahat. *al. videat.* *al. circa.* *al. emicuit.* *al. emicuisse.* *al. habituros, qui.*

Epist. LXXXI. De exercendo in philosophia ingenio. Et quòd vera libertas, excusso mortis metu, & paupertatis, acquiritur. E

HODIERNO die non tantùm meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molestos ad † sphæromachiam auocauit.Nemo irrumpit,nemo cogitationem meam impedit,quæ hac ipsa fiducia procedit audacius.Non crepuit subinde hostium,nõ alleuabatur velum,licebit vni vadere,quod magis necessarium est per se eunti, & suam sequenti viam.Non ergo sequor priores?facio:sed permitto mihi & inuenire aliquid,& mutare,& relinquere.Non seruio illis,sed assentior. Magnum tamen verbum dixi,qui mihi silẽtium promittebam,& sine interpellatore secretũ.Ecce ingẽs clamor ex stadio profertur,& me non excutit mihi,sed in huius ipsius rei contentionem transfert. Cogito mecum , quàm multi

fortè, sphyromachiã.

A multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci, quātus ad spectaculū nō fidele & lusorium
fiat cōcursus, quanta sit circa artes bonas solitudo, quàm imbecilli animo sint, quorum la-
certos humerósque miramur. Illud maximè reuoluo mecum, si corpus perduci exercita-
tione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat,
qua solem ardentissimum in feruentissimo puluere sustinens aliquis, & sanguine suo ma-
dens diem ducat: quanto facilius animus corroborari possit, vt fortunæ ictus inuictus exci-
piat, vt proiectus, vt conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus, vt valeat. Ani-
mus ex se crescit, seipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus est, multo oleo,
longa denique opera: tibi continget virtus sine apparatu, sine impensa. Quicquid facere te
potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est vt sis bonus? velle. Quid autem melius potes
velle, quàm eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque condi-
B tionis extremæ, & in his sordibus nata, omni modo exuere conātur, peculium suum, quod
comparauerunt ventre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupisces quanticunq;
ad libertatem peruenire, qui te putes in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non
potest. Itaque in tabellas vanum coniicitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt ha-
bent, nec qui vēdiderunt. Tibi des oportet istud bonum, à te petas. Libera te primùm me-
tu mortis, illa nobis primum iugum imponit. Deinde metu paupertatis. Si vis scire quàm
nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitum vultus. Sæpius pauper & fide-
lius ridet, nulla sollicitudo in alto est, etiam si qua incidit cura, velut nubes leuis transit: ho-
rum qui felices vocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & suppurata tristicia: & quidem
grauior, quia interdum non licet palàm esse miseros, sed inter ærumnas cor ipsum exe-
dentes, necesse est agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi vtendum est: nec enim vllo ef-
C ficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas malè agamus, assi-
gnat. Ille qui in scena † latius incedit, & hæc resupinus dicit: *al. elatus.*

Impero Argis, regna mihi liquit Pelops,
Qua Ponto ab Helles atq; ab Ionio mari
Vrgetur Isthmos:—

seruus est, quinque modios accepit, & quinque denarios: Ille qui superbus, atque impo-
tens, & fiducia virium tumidus, ait:

Quod nisi quieris Menalae, hac dextra occides:

diurnum accipit, in † cœnaculo dormit. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capi- *al. centunculo.*
ta hominum, supráque turbam delicatos lectica suspendit. Omnium istorum personata
D felicitas est. Contemnes illos, si dispoliaueris. Equum empturus solui iubes stratum, detra-
his vestimēta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æstimas? Man-
gones, quicquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaque ementibus or-
namenta ipsa suspecta sunt: siue crus alligatum, siue brachium aspiceres, nudari iuberes, &
ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæ've regem insigni capitis deco-
rum: si vis illum æstimare, totúmque scire qualis sit, fasciam solue, multum mali sub illa la-
tet. Quid de aliis loquor? si perpendere te voles, sepone pecuniam, domum, dignitatem:
intus te ipse considera. † Nunc qualis sis, aliis credis. Vale. *aliter, non qualis sis, aliis credis.*

Epist. LXXXII. Quòd propter ingratitudinem non est à beneficio cessandum. De compensatione iniuriæ & beneficij: quòd nemo scit referre gratiam, nisi sapiens.

E QVERERIS incidisse te in hominem ingratum. Si hoc nunc primùm, age aut fortu-
næ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest, nisi te malignum.
Nam si hoc periculum vitare volueris, nō dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud
te peribunt? Non respondeant potius, quàm non dentur. Et post malam segetem seren-
dum est. Sæpe quicquid perierat assidua infelicis soli sterilitate, vnius anni restituit vber-
tas. Est tanti vt gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in benefi-
ciis manum, vt non sæpe fallatur. Aberrent, vt aliquando hæreant. Post naufragium ma-
ria tentantur: fœneratorem non fugat à foro † coactor. Citò inerti ocio vita torpebit, si re- *al. tortor.*
linquendum est quicquid offendit. Te verò benigniorem hæc ipsa res faciat. Nam cuius *fortè legendū, coctor, pro decoctor.*
rei euentus incertus est, id, vt aliquando procedat, sæpe tentādum est. Sed de isto satis mul-
ta in his libris locuti sumus, qui de Beneficiis inscribuntur. Illud magis quærendū videtur
quod non satis (vt existimo) explicatum est: An is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria

fecerit,& nos debito soluerit. Adiice si vis & illud, multo plus postea nocuit, quàm antè A
profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis sententiam quæris, alterum ab altero absoluetur,
al. cū quod. & dicet:Quamuis iniuria præpōderet,tamē beneficiis donetur,† quod ex iniuria superest
plus nocuit, sed prius profuit. Itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestiora
sunt quàm vt admoneri debeas, quærendum esse quàm libenter profuerit, quàm inuitus
nocuerit:quoniam animo & beneficia & iniuriæ constant.Nolui beneficium dare: victus
sum aut verecundia,aut instantis pertinacia,aut spe. Eo animo quidque debetur, quo da-
tur:nec quantum sit, sed à quali profectum voluntate,perpenditur. Nunc coniectura tol-
latur.Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris excessit, iniuria est.
Vir bonus vtrosque calculos sic ponit, vt se ipse circumscribat: beneficio adiicit, iniuriæ
demit. Ille alter remissior iudex(quem esse me malo) iniuriæ obliuisci debebit,officij me-
minisse.Hoc certè,inquam,iusticiæ conuenit,suū cuique reddere,beneficio gratiam,iniu- B
riæ talionem,aut certè malam gratiam. Verum erit istud,cùm alius iniuriam fecerit, alius
beneficium dederit. Nam si idem est, beneficio vis iniuriæ extinguitur Nam cui etiam si
merita nō antecessissent,oportebat ignosci,post beneficia lædenti, plus quàm venia debe-
tur.Non pono vtrique par precium:pluris æstimo beneficium quàm iniuriam. Nō omnes
grati sciunt debere beneficium. Potest etiam imprudens,& rudis,& vnus è turba, vtique
Vide num legendum sit, probæ fidei. Hæc in quibusdam nō adduntur. dum † propè sibi est,reddere beneficium,† & pensare ab accepto:ignorat autem quātum
pro re debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. Nam ille de quo lo-
quebatur modò,stultus etiam si bonæ voluntatis est,aut minus quàm debeat, aut tempore,
aut quo non debeat loco, reddit, id quod referendum est, effundit atque abiicit. Mira in
quibusdam rebus verborum proprietas est,& consuetudo sermonis antiqui, quædam effi-
cacissimis & officia docentibus notis signat. Sic certè solemus loqui: Ille illi gratiam retu- C
lit.Referre,est vltrò quod debeas afferre.Non dicimus,Gratiam reddidit. Reddunt enim,
& qui reposcuntur,& qui inuiti,& qui vbilibet,& qui per alium. Non dicimus, Reposuit
beneficium,aut soluit:nullum enim nobis placuit,quod æri alieno conuenit verbum. Re-
ferre,est ad eū à quo acceperis,rem ferre.Hæc vox significat volūtariam relationē.Qui re-
tulit,ipse se appellauit.Sapiēs omnia examinabit secū,quantū acceperit,à quo,quādo,vbi,
quemadmodū,Itaque negamus quenquā scire gratiam referre,nisi sapientem. Non magis
quàm beneficiū dare quisquā scit,nisi sapiens:hic scilicet qui magis dato gaudet,quā alius
accepto. Hoc aliquis inter illa numerat,quæ videmur inopinata omnib. dicere, παράδοξα
Græci vocant:& ait,Nemo ergo scit præter sapientem referre gratiam? ergo nec quod de-
bet creditori suo,reponere quisquā scit alius? nec cùm emit aliquā rem, preciū venditori
persoluere?Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certè ait, D
solum sapientē referre gratiam scire.Deinde idem admiratur,cùm dicimus,Solus sapiens
scit amare,solus sapiens amicus est. Atqui & amoris & amicitiæ pars est, referre gratiam:
imò hoc magis vulgare est,& in plures cadit,quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur
quod dicimus, fidem nisi in sapiente non esse:tanquam non ipse idem dicat. An tibi vide-
tur fidem habere,qui referre gratiam nescit?Desinant itaque infamare nos, tāquam incre-
dibilia iactātes:& sciant,apud sapientem esse ipsa honesta, apud vulgum simulacra rerum
honestarum & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi sapiens.Stultus quoque vtcunque
scit,& quemadmodum potest referat: scientia illi potius quàm voluntas desit, velle non
discitur. Sapiens intra se omnia comparabit. Maius enim aut minus fit (quamuis idem
sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuêre diuitiæ in domum infusæ, quod
opportunè dati mille denarij. Multum enim interest,donaueris, an succurreris: seruaue-
rit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur, exiguum est: quod sequitur ex E
al. derata quòd præstaret sumpserit. eo, magnum. Quantum autem existimas interesse, vtrum aliquis † quod dederat, sed
quod præstabat, sumpserit,an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadem quæ satis
scrutati sumus, reuoluamur,in hac comparatione beneficij & iniuriæ vir bonus iudica-
bit quidem quod erit æquissimum, sed beneficio fauebit,in hanc erit partem procliuior.
Plurimum autem momenti persona solet afferre in rebus eiusmodi. Dedisti mihi bene-
ficium in seruo,iniuriam fecisti in patre:seruasti mihi filium, sed patrem abstulisti. Alia
deinceps, per quæ procedit omnis collatio, prosequetur. Et si id pusillum erit quod
intersit,dissimulabit. Etiam si multum fuerit, & si id donari salua pietate ac fide pote-
rit, remittet, id est, si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc est: Facilis
erit in commutando, patietur plus imputari sibi,inuitus beneficium per compēsationem
iniuriæ

A iniuriæ foluet: in hanc partem inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, si quis beneficium libentius accipit quàm reddit. Quanto hilarior est qui soluit, quàm qui mutuatur: tanto debet lætior esse, qui se maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quàm qui accipiens cùm maximè obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quòd creditori quidem præter sortem extra ordinem numerant, beneficiorum autem vsum esse gratuitum putant. At illa crescunt mora: tantóque plus soluendum est, quanto tardius. Ingratus est, qui beneficium reddit sine vsura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cùm conferentur accepta & expensa. Omnia facienda sunt, vt quàm gratissimi simus. Nostrum enim hoc bonum est, non quemadmodum iusticia, vt vulgò creditur, ad alios pertinēs: maxima pars eius in se redit. Nemo non cùm alteri prodest, sibi profuit. Non eo nomine dico, quo volet adiuuare adiutus, protegere defensus, quod bonum

B exemplum circuitu ad facientem reuertitur: sicut mala exempla recidunt in autores, nec vlla † miseratio contigit his, qui patiuntur iniurias, quas posse fieri, faciendo docuerunt: sed quòd virtutum omnium precium in ipsis est. Non enim exercentur ad præmium: rectè facti, fecisse merces est. Gratus sum: non vt alius mihi libētius præstet, priori irritatus exemplo, sed vt rem iucūdissimam ac pulcherrimam faciam. Gratus sum: non quia expedit, sed quia iuuat. Hoc vt scias ita esse, si gratum esse non licebit, nisi vt videar ingratus, si reddere beneficium non aliter quàm per speciem iniuriæ potero, æquissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tendam. Nemo mihi videtur pluris æstimare virtutem, nemo illi magis esse deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conscientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo quàm alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatissimo animi statu profe-

C cta, gratum fuisse. Nam si malicia miseros facit, virtus beatos, gratum autem esse virtus est, rem vsitatam reddidisti, inæstimabilem consecutus es, conscientiam grati: quæ nisi in animum diuinum, fortunatúmque non peruenit. In contrariū autem huic affectum summa infelicitas vrget. Nemo si ingratus † est, non miser erit: non differo illum, statim miser est. Itaque ingrati esse vitemus, non aliena causa, sed nostra. Minimum ex nequitia leuissimúmque ad alios redundat: quod pessimū ex illa est, & (vt ita dicam) spississimum, domi remanet, & premit habentē: quemadmodū Attalus noster dicere solebat, Malicia ipsa maximā partem veneni sui bibit. Illud venenum quod serpentes in alienā perniciē proferunt, sine sua continent, non est huic simile: hoc habentibus pessimum est. Torquet ingratus se, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus est, & extenuat: iniurias verò dilatat atque auget. Quid autem eo miserius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contrà sapien-

D tia exornat omne beneficium, ac sibi ipsi commendat, & se assidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas est, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia ex quibus sapienti longum gaudiū manet, ac perenne. Non enim illum accipere, sed accepisse delectat: quod immortale est, & assiduū. Illa contēnit, quibus læsus est: nec obliuiscitur per negligentiam, sed volens. Non vertit omnia in peius, nec quęrit cui imputet casum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calūniatur verba, nec vultus: quicquid accidit, benignè interpretando leuat: nec offensæ potius, quàm beneficij meminit: quantum potest, in priore ac meliore se memoria detinet: nec mutat animū aduersus bene meritos, nisi multum malefacta præcedant, & manifestum etiam conniuenti discrimen est: tunc quoq; in hoc duntaxat, vt talis sit post maiorē iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cùm beneficio par est iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus sententiis paribus

E absoluitur, & semper quicquid dubium est, humanitas inclinat in melius: sic animus sapientis, vbi paria maleficiis merita sunt, desinet quidem debere, sed non desinet velle debere: & hoc facit, quod qui † tabulas nouas soluūt. Nemo autem gratus esse potest, nisi contēpserit ista, propter quæ vulgus insanit. Si referre vis gratiam, & in exilium eūdum est, & effundēdus sanguis, & suspiciēda egestas, & ipsa innocētia sæpe maculanda, indignisq́; obiicienda rumoribus. Non paruo sibi constat homo gratus. Nihil charius æstimamus, quàm beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cùm accepimus. Quæris, quid sit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum, sed quid † impetrandum sit. Abstrahūt à recto diuitiæ, honores, potentia, & cætera, quæ opinione nostra chara sunt, precio suo vilia. Nescimus æstimare res: de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quo mentes in se nostras trahant, præter hoc, quòd mirari illa consueuimus. Non enim

al. miseratio cùm contigit his, patiuntur.

al. est, miser erit.

al. post tabulas accepto quidem præstanerant vsurā, vel huic remittūt, vel tabulas nouas soluūt

al. petendū.

quia concupiſcenda ſunt, laudantur, ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cùm ſingu- A
lorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum
al. demus. illa credidimus, ſic & hoc populo † credamus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes
hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt. In hoc bonis ma-
liſque conueniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolo-
rem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad
ſummum bonum admitter, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas, nihil eſſe eo lo-
cupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuerſitate, referen-
Vno ore. dam bene merentibus gratiam, omnes vno tibi (quod aiũt) ore affirmabũt: in hoc tam di-
ſcors turba conſentiet, cùm interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima cauſa eſt,
cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eò perductus eſt furor, vt † pernicioſiſ-
al. periculoſiſſima. ſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe, non reddere, non B
vult eſſe cui reddat. Tibi habe quod accepiſti, non repeto, non exigo: profuiſſe tutum ſit.
al. quã me beneficij. Nullum eſt odium pernicioſius, † quàm beneficij violati pudere. Vale.

Epiſtol. LXXXIII. De inerti quiete vel ocio: & de morte, quòd licet ſpeciem habeat mali, non tamen eſt malum, neque bonum.

DESII iam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum
ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In toto pars tui melior eſt,
poteſt fortuna tibi iniuriam facere: quòd ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias ti-
μαλακῶς μὲν οὐ, μᾶλλον δὲ ἀβροδιαίτως. Epictetus. bi. I, qua cœpiſti: & in iſto te vitæ habitu compone, placidè, non molliter. Malè mihi eſſe
malo, quàm molliter. Nũc ſic excipe, quemadmodum à populo ſolet dici, durè, aſperè, la- C
borioſè. Audire ſolemus ſic quorundam vitam laudari, quibus inuidetur. Molliter viuit:
hoc dicunt, mollis eſt. Paulatim enim effœminatur animus, atque in ſimilitudinem ocij ſui
& pigritiæ, in qua iacet, ſoluitur. Quid ergo? viro nõ vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde de-
licati timent mortem, cui vitam ſuam fecêre ſimilem. Multum intereſt inter ocium, &
conditiuum. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt vel ſic iacêre, quàm & iſtis officiorum verti-
cibus volutari? Vtraque res deteſtabilis eſt, & cõtractio, & torpor. Puto æquè qui in odori-
bus iacet, mortuus eſt, quàm qui rapitur vnco. Ocium ſine literis mors eſt, & hominis viui
ſepultura. Quid denique prodeſt ſeceſſiſſe, tanquam non trans maria nos ſolicitudinum
cauſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam non intret metus mortis? Quæ tam emuni-
ta, & in altum ſubducta vitæ quies, quam non dolor terreat? Quocũque te abdideris, ma-
la humana circumſtrepent. Multa extrà ſunt, quæ circumeunt nos, quæ aut fallant, aut vr- D
geant. Multa intus, quæ etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda
eſt, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceſſitum non tranſit. In inſu-
perabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſua vẽdicat: infra illum omne te-
lum cadit. Non habet (vt putamus) fortuna longas manus, neminem occupat, niſi hærẽtem
ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illa reſiliamus, quod ſola præſtabit ſui naturæque co-
gnitio. Sciat quô iturus ſit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid petat, quid
deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatum manſue-
ſcit inſania, timorum ſæuitia cõpeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam ſine philoſophia
repreſſiſſe: ſed cùm ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna
verba excidunt: cùm tortor popoſcit manum, cùm mors propius acceſſit, poſſis illi dicere:
Facilè prouocabas mala abſentia. Ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: Ecce mors, E
contra quam multa animoſè locutus es: ſonant flagella, gladius micat.

Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.

Faciet aut illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi contra
mortem te præparaueris: aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationi-
bus tibi perſuadere tentauerit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum opti-
me, ridere ineptias Græcas, quas nondum, quamuis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac colle-
ctione vtitur. Nullum malum glorioſum eſt: mors autem glorioſa eſt: mors ergo non eſt
malum. Profeciſti, liberatus ſum metu. Poſt hæc non dubitabo porrigere ceruicem. Non
al. nec. vis ſeuerius loqui, † ſed morituro riſum mouere. Nõ mehercule facilè tibi dixerim, verum
ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere, an qui hoc
tanquam

A tanquam ad rem pertineret, conatus est soluere. Nam & ipse interrogatione contrariam oppofuit,ex eo natam,quòd mortem inter indifferẽtia ponimus,quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil,inquit, indifferens gloriosum est: mors autem gloriosum est: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides vbi obrepat,mors non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est: & cùm dicit, indifferens nihil gloriosum est,concedo tibi,ita vt dicam, nihil gloriosum esse,nisi circa indifferentia: indifferentia autẽ esse dico,nec bona,nec mala, tanquam morbum,dolorem,paupertatem,exilium,mortem: nihil horũ per se gloriosum est,nihil tamen sine his.Laudatur enim non paupertas,sed is quem non submittit,nec incuruat.Laudatur non exilium,sed qui hoc non doluit. Laudatur non dolor, sed ille quem nihil coëgit dolor.Nemo mortem laudat,sed eum cui mors antè abstulit animum, quàm conturbauit. Omnia ista per se non sunt honesta, nec gloriosa: sed quicquid virtus ex

B illis adiit,tractauitque,honestũ & gloriosum facit:illa in medio posita sunt. Interest,vtrum malicia illi an virtus manũ admouerit. Mors enim illa quæ in Catone gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. Hic est enim Brutus,qui cùm periturus mortis moras peteret,ad exonerandum ventrem secessit,& euocatus ad mortem,iussúsque præbere ceruicem:Præbebo,inquit,ita viuã.Quæ dementia est fugere,cùm retroire non possis? Præbebo, inquit, ita viuã. penè adiecit,vel sub Antonio. O hominem dignum,qui vitæ dederetur.Sed,vt cœperam dicere,vt des ipsam mortem nec malum esse,nec bonum,Cato illa honestissimè vsus est,turpissimè Brutus.Omnis res,quod non habuit decus,virtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus, hoc idem obscurissimũ est nocte. Dies illi lucem infundit,nox eripit. Sic istis quæ à nobis indifferẽtia ac media dicuntur,diuitiis,viribus, formæ,honoribus,regno:& contrà,morti,exilio,malæ valetudini,doloribus,quæque alia aut

C minus aut magis pertimuimus: aut malicia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Massa per se nec calida nec frigida est.In fornacem coniecta cõcaluit. In aquam remissa refrixit. Mors honesta est,per illud quod honestũ est.Id est virtus,& animus † extrema cõtemnens. *Vide nũ legendum sit, externa.* Est & horum, Lucili,quæ appellamus media,grande discrimen.Non enim sic mors indifferẽs est,quomodo vtrum capillos pares habeas. Mors inter illa est,quæ mala quidem non sunt,tamen habent mali speciem. Sui amor est,& permanendi conseruandiq; se insita voluntas, atque aspernatio dissolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui assueuimus rerum copia educere.Illa quoque res morti nos alienat,quòd hęc iam nouimus,illa ad quæ transituri sumus,nescimus qualia sint,& horremus ignota. Naturalis prætcrea tenebrarum metus est, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamsi indifferens mors,non tamen inter ea est,quæ facilè negligi possint. Magna exercitatione duran-

D dus est animus,vt conspectum eius accessũmque patiatur: mors contemni debet, magis quàm solet: multa enim de illa credimus. Multorum ingeniis certatum est ad augendam eius infamiam. Descriptus est carcer infernus,& perpetua nocte oppressa regio,in qua ingens ianitor Orci

Ossa super recubans antro semesa cruento,
Aeternum latrans exangues territat vmbras.

Sed etiam cùm persuaseris ista fabulas esse, nec quicquam defunctis superesse quod timeant,subit alius metus. Æquè enim timẽt,ne apud inferos sint,quàm ne nusquam. His † aduersantibus quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortem, quid ni gloriosum sit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquam ad virtutem exurget, si *al. obseruãtibus.*

E mortem malum esse crediderit: exurget, si putabit indifferẽs esse. Non recipit rerum natura,vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigrè veniet, & cũctanter. Non est autem gloriosum, quod ab inuito & tergiuersante fit. Nihil facit virtus, quia necesse est. Adiice nũc,quod nihil honestè fit,nisi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte sui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut spe bonorum, ad quæ peruenire tanti sit deuorata vnius mali patientia. Dissident inter se iudicia facientis. Hinc est, quod iubeat proposita perficere: illinc,quod retrahat, & ab re suspecta ac periculosa † fugiat. Igitur in diuersa distrahitur. Si hoc est, perit gloria. Virtus *fortè, fuget.* enim concordi animo decreta peragit,non timet quod facit.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito,
Quàm tua te fortuna sinet.—

Non ibis audentior, si mala illa esse credideris. Eximēdum hoc è pectore est, alioquin hæsitabit impetum moratura suspicio. Trudetur in id, quod inuadendum est. Nostri quidem videri volūt Zenonis interrogationem veram esse, fallacem autem alteram & falsam, quę illi opponitur. Ego non redigo ista ad legem Dialecticam, & ad illos artificij veternosissimi nodos: totum genus istud exturbādum iudico, quo circumscribi se qui interrogatur, existimat, & ad confessionem perductus aliud respondet, aliud putat. Pro veritate simplicius agendum est, contra metum fortius. Hæc ipsa quæ voluuntur ab illis, soluere malim & expendere, vt persuadeam, non vt imponam. In aciem educturus exercitum, pro cōiugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam transferentes domum. Laconas tibi ostendo, in ipsis Thermopylarum angustiis positos, nec victoriam sperantes, nec reditum. Ille locus illis sepulchrū † futurus est. Quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam, obiectis corporibus excipiāt? & vita potius quàm loco cedāt? Dices, quod malum est, gloriosum non est. Mors gloriosa est: mors ergo non malum. O efficacem concionem. Quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronib. & † stans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus est? Sic, inquit, commilitones prandete, tanquā apud inferos cœnaturi. Non in ore creuit cibus, non hæsit in faucibus, non elapsus est manibus. Alacres illi & ad prandium processerunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites missos, cùm per ingentem hostium exercitum ituri essent, sic allocutus est: Ire cōmilitones illò necesse est, vnde redire non est necesse. Vides quàm simplex & imperiosa virtus sit. Quē mortalium circumscriptiones nostræ fortiorem facere, quem erectiorem possunt? Frāgunt animum, qui nunquam minus contrahendus est, & in minuta ac spinosa cogendus, quàm cùm aliquid grande componitur. Non trecētis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces malum non esse? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euincis? Quod auxilium inuenis? Quid dicis imbecillitati humanæ? Quid dicis, quo inflāmati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenij viribus obnixam contra te persuasionem humani generis auertis? Verba mihi captiosa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpētem illum in Africa sæuum, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustrà sagittis fundisque petierunt, ne Python quidem vulnerabilis erat: cùm ingens magnitudo pro vastitate corporis solidi, ferrum, & quicquid humanæ torserant manus, reiiceret, molaribus demum fracta saxis est: & aduersus mortem tu tam minuta iacularis? Subula leonem excipis. Acuta sunt ista quæ dicis. Nihil est acutius arista. Quædam inutilia & inefficacia, ipsa subtilitas reddit. Vale.

Margin: A (at "Non ibis audentior"); *al. funditus* (beside "angustiis positos"); B (at "Quemadmodum exhortaris"); *al. statim.* (beside "tere mucronib."); C (at "bet. Quomodo illos doces"); D (at "dam inutilia").

IN LIB. XI. EPISTOLARVM.

EPIST. 78. Tam mali exempli esset occidere dominum, quàm prohibere.] *Non dubium est, quin ordo sit inuersus. Sensus enim hunc postulat: tam mali exempli esset prohibere dominum, quàm occidere. Nimirum si cōstaret, dominum nolle viuere, iuxta illud Flacci: Inuitum qui seruat, idem facit occidenti.*

EPIST. 80. Nam Scyllam, &c.] *Negatio videtur redundare, & quidem terribile nauigantibus. vt intelligamus, hoc scire Senecam, Scyllam respondere fabulis, de Charybdi dubitare. Alioqui hæc vox, & quidem augere solet, non excipere aut imminuere. Quidam codex habebat, Nam Scyllam quidem saxum esse, & quidem non terribile. na. Vnde dubito, num fortè scriptum fuerit, Scyllam quidem saxum esse, sed equiti terribile, non nauigantibus: vt intelligas, hactenus Scyllam respondere fabulis.* E

Nec ignem non manere eundem.] *Quidam habebant, nec ignem manere eundem. Quanquam vtriusque lectionis idem est sensus. Quale est illud Maronis:— Nec tales tangere curas.*

Morbo enim tuo daturus cras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Ætnam, &c.] *Variabat lectio, sed nihil arridebat. Si cui displicet vulgata, perpendat num ita legi possit: Morbo enim tuo daturus, etiam si nemo: vt hîc per aposiopœsin subaudias, roget. Mox: Quid? Mandem tibi, vt dum Aetnam describis in tuo carmine, & hunc solennem, &c. Sentit enim, illum more poetarum non omissurum in descriptione locum quem libenter tractent, qui facilè splendescit.*

EPIST. 83. *In fine postremæ epistolæ,* Ne Python quidem:] *hæc verba non congruunt sententiæ. legendum videtur, ne pilo quidem: aut, ne pilis quidem: vt intelligas, post sagittas & fundas adhibita pila.*

PINCIANI

A
PINCIANI IN EVNDEM.

An omnis tempeſtas atque mare illud contorqueat.] *Aequè, non atque: vetus lectio. etſi* EPIST. 80.
quædam exemplaria legant: an omnis tempeſtas atque flatus mare illud contorqueat.
Quicquid illo freti turbine.] *Sunt codices, in quibus non habeatur verbum, freti.*
Ad ſphæromachiam auocauit.] *Scribendum arbitror, ſphyromachiam, non ſphæromachiam: hoc* EPIST. 81.
eſt, calcium ſiue talorum pugnam: vt ſequentia videntur probare, ſi corpus perduci exercitatione ad hanc
patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat.
Latius incedit.] *Scribendum reor, laxius: non, latius.*
Vtique dum propè ſibi eſt, reddere beneficium, & pẽſare ab accepto.] *Exemplar Facundi* EPIST. 82.
& Primitini, vtique dum propè eſt ab accepto. reliqua ſuperfluunt.
B Quod peſſimum ex illa eſt, & (vt ita dicam) ſpiſſiſſimũ.] *Legendum reor, peſſimum: non, ſpiſ-*
ſiſſimum: formauit enim ſuperlatiuum à ſuperlatiuo, vt apud Græcos primiſſimus, ipſiſſimus, cætera.
Et hoc facit, quod qui poſt tabulas accepto quidem præſtauerant vſuram. Vel hi remit-
tunt, vel tabulas nouas ſoluunt.] *In duobus fideliſſimis exemplarib. Franciſcani & Facundi ac Pri-*
mitini, multa ex his verbis non habentur, ni fallor, rectiſſimè. Legitur in his ad hunc modum: Et hoc fa-
cit, quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. reliqua deſiderantur.
Nunc ſic excipe.] *Fidelius in quodam antiquo exemplari: Nunc ſic accipe.*
Laudatur non exilium, ſed qui hoc non doluit.] *Scribendum, laudatur non exilium, ſed is qui* EPIST. 83.
patienter tulit ex eadem. Sunt tamen exemplaria, in quibus legitur: Laudatur non exilium, ſed qui non
doluit quamuis iſſet: pro quo fortaſſe reponendum, ſed qui non doluit cùm exulaſſet.
Ne Python quidem vulnerabilis erat.] *Scribendum cenſeo, ne Python quidẽ inuulnerabilis erat.*
C *etſi arbitror hæc verba Senecæ non eſſe, ſed ſtudioſi, Senecæ verba refellentis, exemplo Pythonis, qui fue-*
rat ab Apolline ſagittis confectus. quæ verba poſtea, per errores à librariis in ordinem contextus tracta
fuerunt.

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LV-CILIVM LIBER. XII.

Epiſtola LXXXIIII. De ſtatu ſenectutis, & de frugali conuerſatione ſua: & de ebrietate, primùm aliorum, deinde ſuam ponens ſententiam.

SINGVLOS dies tibi meos, & quidẽ totos indicari iubes. Bene de me iu-
D dicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certè viuendum eſt,
tanquam in cõſpectu viuamus: ſic cogitandum, tanquam aliquis in pe-
ctus intimum inſpicere poſſit, & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine
aliquid eſſe ſecretum? Nihil Deo clauſum eſt. Intereſt animis noſtris, &
cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit dico, † tanquam aliquã- al. non tan-
do diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi ſcribam: quam.
obſeruabo me protinus, & (quod eſt vtiliſſimum) diem mecum recognoſcã. Hoc nos peſ-
ſimos facit, quòd nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id raró:
quid fecerimus, non cogitamus. Atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus
dies ſolidus eſt. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit, totus inter ſtratum lectionémque
diuiſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti,
E non magno mihi conſtat: cùm me moui, laſſus ſum. Hic autem eſt exercitationis, etiam
fortiſſimis, finis. Progymnaſios meos quæris: vnus mihi ſufficit, Earinus, puer (vt ſcis) a-
mabilis, ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait nos eandem cri-
ſin habere, quia vtrique dentes cadunt: ſed iam vix illum aſſequor currentẽ, & intra pau-
ciſſimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Citò magnum inter-
uallum fit, inter duos itinere diuerſo euntes: eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo:
nec ignoras, quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus ſum, iam enim ætas noſtra non
deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamẽ nobis ceſſerit, quæris? Quod
raró curſoribus euenit, Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis quàm exercitatione in
frigidam deſcendi. Hoc apud me vocatur parum calida. Ille tantus Pſychrolutes, qui ca-
lẽdis Ianuariis † Euripum ſalutabam, qui anno nouo quemadmodum legere, ſcribere, di- al. in Euri-
cere aliquid, ſic auſpicabar in virginẽ deſilire, primùm ad Tyberim trãſtuli caſtra, deinde pidum ſal-
tabam.

ad hoc solium, quod cùm fortissimus sum, & omnia bona fide fiunt, sol temperat, non multum mihi ad balneum superest. Panis deinde siccus, & sine mensa prandiũ: post quod non sunt lauandæ manus. Dormio minimum. Consuetudinem meam nosti. Breuissimo somno vtor, & quasi interuigilo: satis est mihi vigilare desiisse. Aliquando dormisse me scio, aliquando suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor: subita aliqua & immensa voce feriuntur aures meæ. Nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem: fremitum patientissimè fero: multæ voces, & in vnum cõfusæ, pro fluctu mihi sunt, aut vento syluam verberante, & cæteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est? nunc cui animum adiecerim, dicã. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi voluerint prudentissimi viri, qui rerum maximarum probationes leuissimas & perplexas fecerint, quæ vt sint veræ, mẽdacio tamen similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenon, vir maximus, huius sectæ fortissimæ ac sanctissimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligit, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio secretum sermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum opposita interrogatione simili derideatur, attẽde. Satis enim est, vnam ponere ex multis. Dormienti nemo secretum sermonem committit: viro autem bono cõmittit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo potest, Posidonius Zenonis nostri causam agit: sed ne sic quidem (vt existimo) agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cùm aliquis vino grauis est, & impos sui: altero, si soleat ebrius fieri, & huic obnoxius vitio est. Hunc à Zenone dici, qui soleat fieri ebrius, non qui sit. Huic autem neminem commissurum arcana, quæ per vinum eloqui posset. quod est falsum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui est ebrius, non eum qui futurus est. Plurimum enim interesse concedes inter ebrium & ebriosum. Potest & qui ebrius est, nũc primùm esse, nec habere hoc vitium: & qui ebriosus est, sæpe extra ebrietatem esse. Itaque id intelligo, quod significari verbo isto solet: præsertim cùm ab homine diligentiam professo ponatur, & verba examinante. Adiice nunc, quòd si hoc intellexit Zenon, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæsiuit locum fraudi: quod faciendum non est, vbi veritas quæritur. Sed sanè hoc senserit, quod sequitur, falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, non cõmitti sermonem secretum. Cogita enim quàm multis militibus, non semper sobriis, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerint. De illa Caij Cæsaris cæde, illius dico qui superato Pompeio Rempublicam tenuit, tam creditum est Tullio Cymbro, quàm C. Cassio. Cassius tota vita aquam bibit. Tullius Cymber & nimius erat in vino, & † scordalus, in hãc rem locutus est ipse: Ego, inquit, quenquam feram, qui vinum ferre non possum? Sibi quisque nunc nominet eos, quibus scit & vinum malè credi, & sermonem bene. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Instruenda est enim vita exemplis illustribus. Non semper confugiamus ad vetera. L. Piso, vrbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in cõuiuio exigebat, vsque in horam sextam ferè dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen suum (quo tutela vrbis continebatur) diligentissimè administrauit. Huic & diuus Augustus dedit secreta mandata, cùm illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tyberius proficiscens in Campaniam, cùm multa in vrbe & suspecta relinqueret & inuisa, puto quia illi bene cessetat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatum, sed mersum vino, & madentem adeò, vt ex senatu aliquando (in quem è conuiuio venerat) oppressus inexcitabili somno, tolleretur. Huic tamen Tyberius multa sua manu scripsit, quæ committenda ne ministris quidem suis iudicabat: nullum Cosso aut priuatum secretum, aut publicum elapsum est. Itaque declamationes istas de medio remoueamus. Nõ est animus in sua potestate, ebrietate deuictus. Quemadmodum musto dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in summam partem vis caloris eiectat: sic vino exæstuante, quicquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero quemadmodum non continent cibum vino redundante, ita ne secretum quidem: quod suum alienúmque est, pariter effundunt. Sed quamuis hoc soleat, ita & illud solet, vt cùm his quos sciamus libẽtius bibere, de rebus necessariis deliberemus. Falsum est ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri, non dari tacitum. Quãto satius est, apertè accusare ebrietatem, & vitia eius exponere: quæ etiã tolerabilis homo vitauerit, nedum perfectus ac sapiens: cui satis est, sitim extinguere: qui etiam si quãdo orta est hilaritas, aliena cœna producta longius, tamen citra ebrietatem resistit. Nam de illo videbimus, an sapientis animus nimio vino turbetur, &

al. scordulus. al. scordalis. Vide Epist. 57.

A B C D E

A & faciat ebriis solita. Interim si hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? dic quàm turpe sit, plus sibi ingerere quàm capiat, & stomachi sui nō nosse mensuram: quàm multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant: nihil aliud esse ebrietatem, quàm volūtariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrium habitū, nunquid desurore dubitabis? Nunc quoque non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clytum charissimum ac sibi fidelissimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori † voluit, certè debuit. Omne vitium ebrietas, & incendit, & detegit, obstantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quàm bona voluntate, prohibitis abstinent. Vbi possedit animum nimia vis vini, quicquid malè latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, sed protrahit: tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatib. suis quantum petierint, sine dilatione permit- *Ebrietas, voluntaria est insania.* *al. voluit.* *Certè eruit omne, &c.*

B tit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido, omne vitium detegitur & prodit. Adijce illam ignorationem sui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: stomachi tormenta, cùm efferuescit merum, ac viscera ipsa distendit. Tunc tamen vtcunque tolerabile est, dum illi vis sua est. Quid cùm somno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades ædiderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes, bellicosásque, hostibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defensa mœnia patefecit: hæc contumacissimos, & iugum recusantes, in alienum egit arbitrium: hæc inuictas acies mero domuit. Alexandrum, cuius modò feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hyemes, per quas victa temporum locorúmque dif-

C ficultate transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt: intéperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis scyphus † condidit. Quæ gloria est, capere multum? Cùm penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac vomitantes recusauerint, cùm superstes toti conuiuio fueris, cùm omnes viceris virtute magnifica, ac nemo tam vini capax fuerit, vinceris à dolio. Marcū Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quàm ebrietas? Nec minor vino Cleopatræ amor. Hæc illum res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cùm capita principum ciuitatis cœnanti · referrētur, cùm inter apparatissimas epulas luxúsque regales ora ac manus proscriptorum recognosceret, cùm vino grauis, sitiret tamen sanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, si sobrius faceret: quanto intolerabilius, quòd hæc ipsa in ebrietate faciebat? Ferè vi- *al. perdidit.*

D nolētiam crudelitas sequitur: violatur enim exasperatúrque sanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij solis offensionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cùm sæpe apud se non sint, consuetudine insaniæ durata vitia, vino concepta, etiam sine illo valent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem ostende, rebus, nō verbis: quod facillimum est. Proba istas, quæ voluptates vocantur, vbi transcenderint modum, pœnas esse. Nam si illud argumentabetis, sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiamsi temulentus sit: licet colligas, nec veneno potato moriturum, nec opio sumpto dormiturum, nec ellebero accepto, quicquid in visceribus hærebit, eiecturum, deiectúrúmque. Sed si tentātur pedes, lingua non constat: quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium? Vale.

E

Epist. LXXXV. De alternitate lectionis & styli: & quomodo aliorum dicta per transformationem nostra facere debemus.

ITINERA ista quæ segnitiem mihi excutiunt, & valetudini meæ prodesse iudico, & studiis. Quare valetudinem adiuuent, vides: cùm pigrum me, & negligentem corporis, literarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studia quare prosint, indicabo. A lectionibus non recessi. Sunt autem (vt existimo) necessariæ. Primùm, ne sim me vno contentus: deinde, vt cùm ab aliis quæsita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium: & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit. Nec scribere tantùm, nec tantùm legere debemus. Altera res contristabit, & vires exhauriet, de stylo dico: altera soluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutādum est, & alterum altero tem-

perandum:vt quicquid lectione collectum eſt,ſtylus redigat in corpus Apes(vt aiunt)debemus imitari,quæ vagantur,& flores ad mel faciendum idoneos carpunt. Deinde quicquid attulêre,diſponunt,ac per fauos digerunt:&(vt Virgilius noſter ait) A

—liquentia mella
Stipant,& dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat,vtrum ſuccum ex floribus ducant,qui protinus mel ſit: an quæ collegerunt,in hunc ſaporem mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutent.Quibuſdam enim placet,non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis,ſed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinum foliis,quod aut ros illius cœli, aut ipſius arundinis humor, dulcis & pinguior gignat.In noſtris quoque herbis vim eādem,ſed minus manifeſtam & notabilem poni,quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum.Quidam exiſti- B
mant,conditura & diſpoſitione in hanc qualitatē verti,quæ ex tenerrimis virentiū florentiúmque decerpſerint,non ſine quodam(vt ita dicam)fermento quo in vnum diuerſa coaleſcunt.Sed ne ad aliud,quàm de quo agitur,abducar,nos quoque has apes debemus imitari,& quæcunque ex diuerſa lectione cōgeſſimus,ſeparare:melius enim diſtincta ſeruantur.Deinde adhibita ingenij noſtri † cura & facultate,in vnum ſaporē varia illa libamenta confundere:vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptū ſit,aliud tamē eſſe quàm vnde ſumptum eſt,appareat:quod in corpore noſtro videmus ſine vlla opera noſtra facere naturam.Alimenta quæ accepimus,quamdiu in ſua qualitate perdurant,& ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt.At cùm ex eo quod erant,mutata ſunt,tunc demum in vires & in ſanguinem tranſeunt.Idem in his,quibus aluntur ingenia,præſtemus:vt quæcunque hauſimus, non patiamur integra eſſe:nec aliena ſint,ſed concoquamus illa:alioquin in memoriam ibūt, C
non in ingenium.Aſſentiamur illis fideliter,& noſtra faciamus,vt vnum quiddam fiat ex multis:ſicut vnus numerus fit ex ſingulis,cùm minores ſummas & diſſidentes computatio vna comprehendit.Hoc faciat animus noſter.Omnia quib.eſt adiutus,abſcondat, ipſum tantùm oſtendat,quod effecit:† etiam ſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quā admiratio tibi altius fixerit,ſimilem eſſe te volo quomodo filium,non quomodo imaginem.Imago res mortua eſt.Quid ergo?non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem?cuius ſententias?Puto aliquando ne intelligi quidē poſſe,ſi magni viri: nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit,formam ſuam impreſſit,† vt vnitatem cum illa petant.Non vides quàm multorum vocibus chorus conſtet?vnus tamen ex omnibus ſonus redditur?aliqua illic acuta eſt,aliqua grauis,aliqua media, accedunt viris fœminæ,interponuntur tibiæ,ſingulorum illic latent voces,omnium apparent.De choro D
dico,quem veteres philoſophi nouerāt.In comeſſationib.noſtris plus cantorum eſt,quàm in theatris olim ſpectatorum fuit:cùm omneis vias ordo canentium impleuit, & cauea † æneatoribus cincta eſt,& ex pulpito omne tibiarum genus organorúmque conſonuit,fit concētus ex diſſonis.Talem animum eſſe noſtrum volo,vt multæ in illo artes, multa præcepta ſint,multarum ætatum exempla,ſed in vnum conſpirata.Quomodo inquis hoc effici poterit?aſſidua intentione,ſi nihil egerimus,niſi ratione ſuadente.hāc ſi audire volueris,dicet tibi:Relinque iſta,iamdudum ad quæ diſcurritur.Relinque diuitias, aut periculum poſſidentium,aut onus.Relinque corporis atque animi voluptates,molliunt & eneruant.Relinque ambitum,tumida res eſt,vana,ventoſa,nullum habet terminum:tam ſolicita eſt,ne quem antè ſe videat,quàm ne alium poſt ſe:laborat inuidia,& quidem duplici.
Vides autem quàm miſer ſit, is cui inuidetur,& inuidet.Intueris illas potētium domos, E
illa tumultuoſa,rixa ſalùtantium,limina?multum habent contumeliarum,vt intres: plus, cùm intraueris.Præteri iſtos gradus diuitum,& magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula. Non in prærupto tantùm iſtic ſtabis,ſed in lubrico.Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimáſque res eius & ſimul ampliſſimas pete.Quæcunque vidētur eminere in rebus humanis,quamuis puſilla ſint,& comparatione humillimorum extēt,per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur.Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt.At ſi conſcendere hunc verticem libet,cui ſe fortuna ſubmiſit,omnia quidem ſub te, quæ pro excelliſſimis habentur,aſpicies,ſed tamen venies ad ſumma per planum. Vale.

al. aura.

al. Quod ſi.

al. vt in vnitatem illam competant.

al. venatorib.

Epiſt.

A *Epiſt. LXXXVI. De affectibus animi: quos ſecundum Peripateticos dicit ſapientem temperare poſſe, non vitare. Et de beatæ vitæ perfectione.*

Peperceram tibi, & quicquid nodoſi adhuc ſupererat, præterierā, contentus quaſi guſtum tibi dare, eorum quæ à noſtris dicuntur, vt probetur virtus, ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quicquid eſt interrogationum aut noſtratum, aut † ad traditionem noſtrā excogitatarum comprehendere, quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. Pudet in aciem deſcendere pro diis hominibúſque ſuſceptam, ſubula armatum. Qui prudēs eſt, & temperans eſt. Qui temperans eſt, & conſtans. Qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt. Qui imperturbatus eſt, ſine triſticia eſt. Qui ſine triſticia eſt, beatus eſt. Ergo prudens bea-

B tus eſt, & prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent, vt imperturbatum, & conſtantem, & ſine triſticia, ſic interpretentur, tanquam imperturbatus dicatur, qui rarò perturbatur & modicè, non qui nunquam. Item ſine triſticia eum dici aiunt, qui non eſt obnoxius triſticiæ, nec frequens, nimiúſve in hoc vitio. Illud enim, humanam naturam negare, alicuius animum immunem eſſe triſticia: ſapientem non vinci mœrore, cæterùm tangi: & cætera in hunc modum ſectæ ſuæ reſpondentia: non his tollunt affectus, ſed temperant. Quantulum autem ſapienti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, & mœſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior, & humillimis maior. Quid ſi miretur velocitatem ſuam laudans, ad claudos debiléſque reſpiciens?

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
C *Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,*
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leuiter febricitantem? non eſt bona valetudo, mediocritas morbi. Sic inquit ſapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla ineſt duricia granorum, ſed quibus minor, Falſum eſt. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationem: nulla debent eſſe non parua. Nam ſi vlla ſint creſcent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta ſuffuſio excæcat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente quodam auferetur: præ-

D ſertim cùm illi non vnum, ſed vniuerſum affectuum cœtum relinquis, cum quo colluctetur: ſed omnis plus poteſt, quamuis mediocrium turba, quàm poſſet vnius magni violētia. Habet pecuniæ cupiditatem, ſed modicam: habet ambitionem, ſed non cōcitatam: habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Melius cum illo ageretur, qui vnum vitium integrum haberet, quàm cum eo, qui leuiora quidem, ſed omnia. Deinde nihil intereſt, quàm magnus ſit affectus: quantuſcunque eſt, parere neſcit, conſilium non accipit: quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domeſticum & mite, natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur, non audiunt affectus, quantulicunque ſint. Tigres, leonéſque nunquam feritatem exuunt, aliquando ſubmittunt: & cùm minimè expectaueris, exaſperatur toruitas mitigata. Nunquam bona fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem affectus: ſi inuita ratione cœperint, inuita perſeuerabūt.

E Facilius eſt enim, initia illorum prohibere, quàm impetum regere. Falſa eſt vtique iſta mediocritas & inutilis, eodémque loco habenda, quo ſi quis diceret modicè inſaniendū, modicè ægrotandum. Sola virtus habet: non recipiunt animi mala temperamentum: facilius ſuſtuleris illa, quàm rexeris. Nunquid dubium eſt, quin vitia mentis humanę inueterata & dura (quæ morbos vocamus) immoderata ſint: vt auaricia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo immoderati ſunt & affectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid iuris triſticiæ, timori, cupiditati, cæteriſque motibus prauis, non erunt in noſtra poteſtate. Quare? quia extra nos ſunt, quibus irritantur. Itaque creſcunt, prout magnas habuerint minorés ve cauſas, quibus cōcitentur: maior erit timor, ſi plus quo exterreamr, aut propius, aſpexerit: acrior cupiditas, quo illam amplioris rei ſpes euocauerit. Si in noſtra poteſtate non eſt, an ſint affectus, ne illud quidem eſt, quāti ſint: ſi ipſis permiſiſti incipere,

† al. traductione noſtra.

A tur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimescit. Verum est quod dicit, si mala sunt: sed si scit mala illa non esse, & vnam tantùm turpitudinem malum iudicat, debebit securè pericula aspicere, & aliis timenda contemnere. At si stulti & amentis est, mala non timere: quo quis prudentior est, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit se periculis fortis. Minimè. Non timebit illa, sed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo (inquis) mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: scit enim illa non esse mala, sed videri: omnia ista humanæ vitæ formidines putat. Describe captiuitatem, verbera, cathenas, egestatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: & quicquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numera. Ista timidis timenda sunt. An id existimas malum, ad quod aliquando nostra sponte veniendum est? Quæris, quid sit malum? Credere his quæ mala vocantur, & illis libertatem

B suam dedere, pro qua cuncta patienda sunt. Perit libertas, nisi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid conueniret forti viro, si scirent quid esset fortitudo. Non est enim inconsulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio. Scientia est distinguendi quid sit malum, & quid non sit: diligentissima in tutela sui fortitudo est, & eadem patientissima eorum, quibus falsa species malorum est. Quid ergo, si ferrum intentatur ceruicibus viri fortis, si pars subinde alia atque alia suffoditur, si viscera sua in sinu suo vidit, si ex interuallo quo magis tormenta sentiat repetitur, & per siccata viscera, recens demittitur sanguis, non timere istum tu dices, non dolere? Iste verò dolet: sensum enim hominis nulla exuit virtus, sed non timet, inuictus ex alto dolores suos spectat. Quæris, quis tunc animus illi sit? qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum est, nocet: quod nocet, deteriorem facit. Dolor & paupertas deteriorem

C non faciunt: ergo mala non sunt. Falsum est, inquit, quod proponitur: non enim si quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempestas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduersus hoc respondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempestate ac procella, quia non possit id quod proposuit efficere, nec tenere cursum suum: deteriorem illum in arte sua non fieri, in opere fieri. quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & sapientem deteriorem faciet paupertas & dolor, & quicquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, sed opera eius impediet. Hoc rectè diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris conditio, & sapientis. Huic enim propositum est in vita agenda, non vtique quod tētat efficere, sed omnia recta facere. Gubernatori propositum est vtique nauem in portum perducere. Artes ministræ sunt: præstare debent, quod promittunt. Sapientia domina rectrixque est. Artes seruiunt vitæ, sapientia imperat. Ergo aliter respon-

D dendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem nulla tempestate fieri, nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promisit, sed† vtilem operam, & *al. fidelem.* nauis regendæ scientiam: hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita vis obstitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune nunquam hanc nauem, nisi rectam: arti satisfecit. tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo, inquis, non nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tanquam gubernatori, sed tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeò non impedit, vt ostendat. Tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator est. Nauigio ista obsunt, non rectori eius, qua rector est. Duas personas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conscenderunt nauem, qua ipse quoque vector est: alteram propriam, qua gubernator est.

& ἴσθι ποσειδᾶν ὅτι ὀρθὰν τὰν ναῦν κατέδυσα.

παροιμία.

E Tempestas tanquam vectori nocet, non tanquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum est, ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos quos curat. Sapientia commune bonum est, & eorum cum quibus viuit, & proprium ipsius. Itaque gubernatori fortasse nocetur, cuius ministerium aliis promissum tempestate impeditur. Sapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab aliis tempestatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantùm ad alios pertinentia: ipse semper in actu† est. In effectum tunc maximus, cùm illi fortuna se opposuit, tunc ipsius sapientiæ negocium agit: quam diximus & alienum bonum esse, & suum. Præterea ne aliis quidem tunc prodesse prohibetur, cùm illum aliquæ necessitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda respublica sit: at illud docet, quemadmodum tractanda sit paupertas: per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapientis excludit. Id enim ipsum agit, quo alia

al. est, non effectum: tunc.

agere prohibetur. Ad vtrosque casus aptus est: bonorum rector est, malorum victor. Sic, A inquam, se exercuit, vt virtutẽ tam in secundis quàm in aduersis exhiberet, nec materiam eius, sed ipsam intueretur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quicquã aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? Vtitur. Non ex ebore tantùm Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex ære: si marmor illi, si adhuc viliorem materiam obtulisset, fecisset quale ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens virtutem si licebit, in diuitiis explicabit: si minus, in paupertate: si poterit, in patria: si minus, in exilio: si poterit, imperator: si minus, miles: si poterit, integer: si minus, debilis, quamcunque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarum

al. docent. qui sæuissima animalia & ad occursum expauescentia hominem, † cogant pati iugum: nec asperitatem excussisse contenti, vsque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, osculatur Tigrim suus custos. Elephãtem minimus Aethiops iubet subsidere in genua, & ambulare per funem. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor, B egestas, ignominia, carcer, exilium, vbique horrenda: cùm ad hunc peruenere, mansueta sunt. Vale.

IN LIB. XII. EPISTOLARVM.

EPIST. 84. Hieran fecimus.] *Apparet vehementissimum ac laboriosissimum cursum fuisse dictum ἱερὸν, vt subaudias δρόμον: quemadmodũ & nautæ dicunt, sacram anchorã: & medici, sacram dosim ἱερὰν πικρὰν*

Nec sopore sumpto dormiturum.] *Ex exemplari feliciore reposuimus, opio. Opium enim copiosius sumptum, lethalem adfert somnum.*

EPIST. 85. Puta aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri.] *Locus est deprauatus, nec subueniebant exemplaria. Interim lectionem vtcunque tibicine fulciemus, donec quod certum est, emerserit. Opi-* C *nor inuersum ordinem, atque ita legendum: Puto aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri: vt hîc ex superiorib. repetas argumentationem & sententias. Deinde sequatur: Nec enim ex omnib. velut exemplaria traxit, ex quo formam suam impressit, vt in vnitatem illa competant. Sensus hic est: Si magni viri orationem imiteris, non agnosci cuius sit sententia, quum ille non collegerit ex quibuslibet, posteaquam illis impressit suam formam, vt competant in vnitatem. Verùm video tolerabilem lectionem, si pro, ex quo, legas, nec enim omnib. quæ ex quoque velut exemplaria traxit. &c, Rursus si legas, traxerit, pro traxit: vt sit sensus. Non omnibus impressit formam, quæ ex quo traxerit: hoc est, non addidit notã, qualiqueat, quid ex quo traxerit. Et quare non impressit formam? vt illa competant in vnitatem. In quodam exemplari, pro traxit, erat struxit: tum Ennij nomen erat additum, Magni viri Ennij.*

EPIST. 86. Quomodo aprina dicuntur, &c.] *Reposuimus, apyrina: qua voce vsus est Plin. lib. 23. cap. 6.*

D

PINCIANI IN LIBRVM XII. EPISTOLARVM.

EPIST. 84. Breuissimo somno vtor, & quasi interuigilo.] *Eadem, interiungo, habet rectissimè: non, interuigilo.*

Iam creditum est illi Cymbro.] *Corrige, tam creditum est Tullio Cymbro, ex exemplari Frãciscano, & ex ipso Seneca paulo pòst, & Suetonio, Appiano, Plutarcho, & aliis.*

Ebrius ex quo semel factus fuit.] *Codices correcti, ebrius ex quo semel factus est, fuit.*

Et intellecto facinore, mori voluit. Certè eruit omne vitium ebrietas, & incendit, & detegit.] *Verba illa, Certè eruit, aliter habentur in vetere lectione. Quædam exemplaria, Certè diruit. Exemplar diuæ Mariæ, Certè delituit. Quæ lectio propius ad veritatem accedit. Scribendum enim puto per minorẽ, vt legatur coniunctim, ad superiora certè delituit: & referatur ad Alexandrum, qui occiso Clito,* E *conspectum hominum veritus, domi se multos dies continuit, ad confirmandum pudorem: autore Curtio.*

Vallatur enim, exasperatúrque sanitas mentis.] *Exemplaria quædam, vallatur, agnoscunt: vt habent impressi codices. Alia, villatur. Alia, violatur. Codex diuæ Mariæ Salmãtic. bellatur, vt ferè adducar, legi posse, belluatur: hoc est, in belluæ naturam transit.*

Nam cùm sæpe apud se non sunt, consuetudine insaniæ durata.] *Corrige. Nam cùm sæpe apud se non sint, vbi consuetudo insaniæ durata est, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

EPIST. 85. Ne intelligi quidem posse, si magni viri.] *In nonnullis codicibus, ne intelligi quidem posse, si magni viri ingenium est.*

Nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit.] *Variant hîc codices. Quidam legunt, ex æquo: non, ex quo. Alij, exemplari: non, exemplaria. Alij struxit, agnoscunt: non, traxit, Ex hac dissonantia lectionum, commodam aliquam excogitato ingeniosus lector.*

Vt vnitatem

A Vt vnitatem cum illa petant.] *Quædam exemplaria, & in vnitatem illa computat.*

Et cauea venatoribus cincta.] *Exemplar Facundi & Primitiui non venatoribus legit, sed æneatoribus: pulcherrimè.*

Quàm ne se post alium.] *Vetus lectio, quàm ne alium post se. Sunt tamẽ codices, in quibus verbum alium, redundat.*

Si ex interuallo quo magis tormenta sentiat, repetitur.] *Quid si legas, referitur: non, repetitur.* EPIST. 86.

Vbique horrenda, cùm ad hunc peruenere, mãsueta sunt.] *Eadem: Quæcunque horrenda ad hunc peruenere, mansueta sunt.*

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LV-
B
CILIVM EPISTOLARVM LIB. XIII.

Epist. LXXXVII. Exemplo Scipionis vtens, notat balneorum luxuriam: subiiciens de sationibus & insitionibus quædam oblectabilia senescenti.

IN IPSA Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo, adorantis mani- *al. arca*
bus eius & † ara, quam sepulchrum esse tãti viri suspicor: animam quidem
eius in cœlum, ex quo erat, redisse persuadeo mihi: nõ quia magnos exer-
citus duxit (hos enim & Cambyses † furiosus, ac furore feliciter vsus ha- *al. furiosius*
buit) sed ob egregiam eius moderationem pietatémque magis in illo ad-
C mirabilem, cùm reliquit patriam, quàm cùm defendit. Aut Scipio Romæ
deesse debebat, aut Roma in libertate. Nihil, inquit, volo derogare legibus, nihil institutis,
æquum inter omnes ciues ius sit: vtere sine me beneficio meo patria: causa tibi libertatis
fui, ero & argumentum. Exeo, si plus quàm tibi expedit, creui. Quid ni ego admirer hanc
magnitudinem animi? in exilium voluntarium secessit, & ciuitatem exonerauit. Eô per-
ducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas
erat. Itaque dedit locum legibus, & se Liternum recepit, tam suum exilium Reipub. im-
putaturus, quàm Hãnibalis. Vidi villam structam lapide quadrato, murum circumdatum
syluæ, turres quoque in propugnaculum villæ vtrinque subrectas. Cisternam ædificiis ac
† viridibus subditam, quæ sufficere in vsum vel exercitus posset. Balneolum angustum, te- *al. viribus*
nebricosum ex cõsuetudine antiqua. Non videbatur maioribus nostris calidũ, nisi obscu-
D rum. Magna ergo me voluptas subit, contemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc
angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantùm semel capta est, abluebat
corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terrámque (vt mos fuit priscis)
ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pauimentum tam vile susti-
nuit. At nunc quis est, qui sic lauari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes
magnis & preciosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis di-
stincta sint, nisi illis vndique operosa & in picturæ modum variata circumlitio prætexa-
tur, nisi vitro condatur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectacu-
lum templo, piscinas nostras circumdederit, in quas multa sudatione corpora exinanita
dimittimus, nisi aquam argentea epistomia fuderint. Et adhuc plebeias fistulas loquor:
quid cùm ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columna-
rum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum impensæ causa? quantum
E aquarum per gradus cum fragore labentium? Eô deliciarum peruenimus, vt nisi gem-
mas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ, magis quàm fenestræ,
muro lapideo exectæ, vt sine iniuria munimenti, lumen admitterent. At nunc blat-
taria vocant balnea, si qua non ita † aptata sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis *fortè, aperta.*
recipiant, nisi & lauantur simul & colorantur, nisi ex solio agros & maria prospiciunt. Ita-
que quæ concursum & admirationem habuerant cùm dedicarentur, hæc in antiquorum
numerum reiiciuntur, cùm aliquid noui luxuria commenta est, quo ipsa se obrueret. At
olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur res † quadranta- *Quadrantaria res balneum*
ria, & in vsum, non in oblectamenta reperta? Non suffundebatur aqua, nec recens semper
velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quàm perlucida sordes depo-
nerent. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obscura, & gregali tectorio inducta,

quoniā qui balneū ingrederetur, quadrantē balneatori solueret. Vide Rhodiginum. lib. 30. cap. 19. al. inustum al. algeat.

quæ fcites Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu fua temperaffe. Nam hoc quoque nobiliffimi ædiles fungebantur officio, inttandi ea loca quæ populum teceptabant, exigendique munditias, & vtilem ac falubtem temperaturam, non hanc quæ nuper inuenta eft, fimilis incendio, adeò quidem vt conuictum in aliquo fcelere fetuum, † viuum lauati oporteat. Nihil mihi videtur iam intereffe, † ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui tufticitatis damnant Scipionem, quòd non in caldarium fuum latis fpecularibus diem admiferat, quod non in multa luce decoquebatur, & fpectabat, vt in balneo concoqueret? O' hominem calamitofum, nefcit viuete. Non pacata aqua lauabatur, fed fæpe turbida, & cùm pluetet vehemētius, penè lutulenta. Nec multum eius intetetat, an fic lauatetur: veniebat enim, vt fudorem illuc ablueret, non vt vnguentum. Quas nunc quotundam futuras voces credis? non inuideo Scipioni: verè in exilio vixit, qui fic lauabatur. Imò fi fcias, non quotidie lauabatut. Nam, vt aiunt qui prifcos mores vrbis tradiderunt, btachia & crura quotidie abluebant, quæ fcilicet fordes opere collegerant: cætetùm toti nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiffimos fuiffe. Quid putas illos oluiffe? Militiam, labotem, virum. Poftquam munda balnea inuenta funt, fpurciores funt. Defcripturus infamem, & nimiis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait? B

Paftillos Rucillus olet.—

Dares nunc Rucillum, perinde effet, ac fi hircum oletet, & Gorgonij loco effet, quē idem Horatius Rucillo oppofuit. Parum eft fumere vnguentum, ni bis die tèrque tenouetur, ne euanefcat in cotpore. Quid, quòd odote tanquam fuo glotiantur? Hæc fi tibi nimium triftia videbuntur, villæ imputabis, in qua didici ab Ægialo diligentiffimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri poffeffor eft) quamuis vetus arbuftū poffe ttansferri. Hoc nobis fenibus difcete neceffarium eft, quorum nemo non oliuetum alteti ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arbuftum ttimum & quadtimum haud faftidiendi fructus autumo. Depone, te quoque proteget illa quæ C

Tarda venit feris factura nepotibus vmbram,

vt ait Virgilius nofter: qui non quid veriffimè, fed quid decentiffimè diceretur, afpexit, nec agricolas docere voluit, fed legentes, delectare. Nam (vt omnia alia tranfeam) hoc quod hodie mihi neceffe fuit deptehendete, afcribam:

Vere fabis fatio eft, tunc te quoque medica putres
Accipiunt fulci, & milio venit annua cura.

Annno tempore ifta ponenda funt: & an vtriufque verna fit fatio, hinc æftimes licet. Iunius menfis eft quo tibi fctibo, iam ptoclinus in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ferentes. Ad oliuetum teuertor, quod vidi duobus modis difpofitum. Magnarum arbotum truncos circumcifis ramis, & ad vnum redactis pedem, cum rapo fuo ttanftulit, amputatis radicibus, relicto tantùm capite ipfo, ex quo illæ pepēdetant. Hoc fimo tinctum in fcrobem demifit: deinde: terram nō aggeffit tantùm, fed calcauit & preffit. Negat quicquam effe hac (vt ait) † pofitione efficacius: videlicet frigus excludit & ventum, minus prætetea mouetur: & ob hoc nafcentes tadices prodire patitur, ac folum apprehendere, quas neceffe eft † teneras adhuc, & precariò hærentes, leuis quoq; reuellat agitatio, parum autem arboris antequam obtuat radix: ex omni enim materia quæ nudata eft (vt ait) exeūt radices nouæ. Non plures autem fupet tetram eminete debet truncus, quàm tres aut quatuot pedes: ftatim enim ab imo veftietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retortida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales effe nouellarum arborum folent, eodem genere depofuit. Hi paulo tardius furgunt: fed cùm tanquam à planta proceffetint, nihil habent in fe hottidum, nec trifte. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbufto fuo annofam tranffetti: huius capillamenta quoque (fi fieri poteft) colligenda funt, deinde liberalius fternenda vitis, vt etiam ex corpore radicefcat. Et vidi non tantùm menfe Februario pofitas, fed & iam Mattio exacto tenent, & complexæ funt non fuas vlmos. Omnes autem iftas atbores, quæ (vt ita dicam) grandis copiæ funt, ait aqua adiuuandas cifternina: quæ fi ptodeft, habemus pluuiam in noftra poteftate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus nofter me fibi aduerfarium parauit, fic ego parem te mihi. Vale. D E

al. fpiffatione. al. cereas.

Epift.

A *Epistola LXXXVIII. Exemplo sui & Catonis ad frugalitatem hortatur, annectens contra Peripateticos disputationem de fortuitis.*

NAVFRAGIVM, antequã nauim ascenderem,feci: quomodo acciderit,non adiició, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum nullum esse falsum, nec tam mirabile quàm prima facie videtur, cùm volueris approbabo, imò etiam si nolueris. Interim hoc me iter docuit, quàm multa baberemus superuacua, & quàm cum facili iudicio possemus † deponere: quæ si quando necessitas abstulit, non sentimus ablata. Cum *al.cōtinere.* pauciffimis seruis, quos vnum caperet vehiculum potuit, sine vllis rebus, nisi quæ corpore nostro continebantur,ego & Maximus meus biduum iam beatissimum agimus. Culcitra in terra iacet,ego in culcitra. Ex duabus penulis,altera stragulum, altera opertorium facta B est. De prandio nihil detrahi potuit, paratum fuit non magis hora, nusquam fine caricis, nusquam sine pugillaribus. Illæ si panem habeo, pro pulmentario sunt: si non, pro pane: quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego faustum & felicem reddo bonis cogitationibus,& animi magnitudine: qui nunquam maior est,quàm vbi aliena seposuit: & fecit sibi pacem,nihil timendo: fecit sibi diuitias,nihil concupiscendo. Vehiculum in quod impositus sum,rusticum est. Mulæ viuere se ambulando testantur,mulio excalceatus non propter æstatem. Vix à me obtineo,vt hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc peruersa recti verecundia: quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubesco: quod argumentum est, ista quæ probo,quæ laudo,nondum habere certam † sedem & immobilem. Qui sordido vehiculo erubescit,pretioso gloriabitur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palàm ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. *al. fidem.*

C Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Insanitis,erratis, stupetis ad superuacua, neminem æstimatis suo. Cùm ad patrimonium ventum est, diligentissimi computatores, sic rationem ponitis singulorum, quibus aut pecuniam credituri estis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expensa fertis. Latè possidet, sed multum debet: habet domum formosam, sed alienis nummis paratam: familiam nemo citò speciosiorem producit,sed nominibus non respondet. Si creditoribus soluerit,nihil illi supererit. Idem in reliquis quoque facere debebitis,excutere quantum proprij quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea supellex etiam in via eum sequitur, quia in omnibus prouinciis arat, quia magnus calendarij liber euoluitur, quia tãtum suburbani agri possidet,quantum inuidiosè in desertis Apuliæ possideret: & cùm omnia dixeris,pauper est. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: nisi fortè † iudices interesse, vtrum aliquis ab homine, an *al. tu dices.*

D à fortuna mutuum sumpserit. Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ,vnius omnes coloris? Quid ista vehicula celata?

—Instrati ostro alipedes,pictisque tapetis,
Aurea pectoribus demissa monilia pendent,
Tecti auro,fuluum mandunt sub dentibus aurum.

Ista nec dominum meliorem possunt facere, nec mulam. M. Cato Censorius (quem tam Romano populo herculè profuit nasci quàm Scipionẽ: alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit) cantberio vehebatur, & hippoperis quidem impositis, vt secum † vtilia portaret. O quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his trossulis *fortè,vtensilia.* in via diuitibus,cursores & Numidas,& multum ante se pulueris † agentem. Hic sine du- *al.agētibus*

E bio cultior, comitatiórque quàm M. Cato videretur: hic inter illos apparatus delicatus, qui cùm maximè dubitat,vtrum se ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat seculi decus,imperatorem triumphalẽ Censorium(& quod super omnia hæc est)Catonem, vno caballo esse contentum, & ne toto quidem. Partem enim sarcinæ ab vtroque latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obesis mannis & asturconibus & tolutariis præferes vnicum illum equum ab ipso Catone † defrictũ? Video non futurum finem in *al. destrictũ* ista materia vllum,nisi quem mihi ipse fecero. Hic itaque conticescam,quantum ad ista: quæ sine dubio talia diuinauit futura,qualia nũc sunt,qui primus appellauit impedimenta. Nũc volo paucissimas adhuc interrogationes nostrorum tibi reddere ad virtutem pertinentes,quam satisfacere vitæ beatæ cõtendimus. Quod bonum est,bonos facit. Nam & in arte musica quod bonum est, facit musicũ. Fortuita bonum non faciunt: ergo non sunt bona. Aduersus hoc sic respõdent Peripatetici, vt quod primum proponimus,falsum esse

dicant. Ab eo, inquiunt, quod est bonum, non vtique fiunt boni. In musica est aliquid bonum, tanquam tibia, aut organum aliquod aptatum ad vsus canendi: nihil tamen horum facit musicum. Hic respondebimus, Non intelligitis quomodo posuerimus quod bonum est in musica. Non enim id dicimus quod instruit musicum, sed quod facit: tu ad supellectilem artis, non ad artē venis. Si quid autem in ipsa arte musica bonum est, id vtique musicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte musica duobus modis dicitur: altero, quo effectus musici adiuuatur: altero, quo ars ad effectum pertinet. Instrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis, vti forsitan non potest arte. Hoc non est æquè duplex in homine: idem enim bonum & hominis & vitæ. Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo potest, bonum non est. Opes autem & lenoni, & lanistæ contingunt: ergo non sunt bona. Falsum est, inquiunt, quod proponitur. Nam in grammatica & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibusque contingere. Sed istæ artes non sunt magnitudinem animi professæ, non cōsurgunt in altum, nec fortuita fastidiunt. Virtus extollit hominem, & supra chara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expauescit. † Chelidonius ex Cleopatræ mollibus patrimonium grande possedit: nuper natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ, in cuius ore fœminæ purgabantur, & multorum hæres fuit, & multos habuit hæredes. Quid ergo? vtrum illum pecunia impurum effecit, an ipse pecuniam consputcauit: quæ sic in quosdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus supra ista consistit, suo ære censetur: nihil ex istis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non interdicit sibi ac suis admirationem talium rerum. Qui nō est vir bonus, potest nihilominus medicus esse, potest gubernator, potest grammaticus, tam mehercules quàm coquus. Cui contigit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet, talis est. Fiscus tanti est, quantum habet: imò in accessione eius venit quod habet. Quis pleno sacculo vllum precium ponit, nisi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem venit magnorum dominis patrimoniorum, accessiones illorum & appendices sunt. Quare ergo sapiens magnus est? quia magnum animum habet. Verum est ergo, quod contemptissimo cuique contingit, bonum non esse. Itaque indolentiam nunquam bonum dicam: habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & molestia vacare, bonū dicam. Quid est ociosius verme? Quæris, quæ res sapientem faciat? quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cœleste, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet possessorem patitur. Vide quid

al. Chelidōnum.

A B C

—Quæque ferat regio, & quid quæque recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina: nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum.—

D

Ista in regiones descripta sunt, vt necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum habet, & ipsum suam habet sedem: nō nascitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis sit summi boni locus, quæris? Animus: hic nisi purus ac sanctus est, Deum non capit. Bonum ex malo non fit, diuitiæ fiunt: fiunt autem ex auaricia: diuitiæ ergo non sunt bonum. Non est, inquit, verum, bonum ex malo non nasci. Ex sacrilegio enim & furto pecunia nascitur. Itaque malum quidē est sacrilegium & furtum: sed ideo, quia plura mala facit quàm bona. Dat enim lucrum, sed cum metu, solicitudine, tormentis & corporis & animi. Quisquis hoc dicit, necesse est recipiat, sacrilegium sicut malum sit, quia multa mala facit, ita bonū quoque ex aliqua parte esse, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentosius potest, quàm sacrilegiū, furtum & adulteriū inter bona haberi? Prorsus † persuasimus, quàm multi furto nō erubescunt, quàm multi adulterio gloriātur. Nam sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis ferūtur. Adiice nūc, quòd sacrilegium, si omnino ex aliqua parte bonum est, etiam honestum erit, & rectè factum vocabitur: nostra enim actio est, quod nullius mortaliū cogitatio recipit: ergo bona nasci ex malo non possunt. Nam si, vt dicitis, ob hoc vnum sacrilegium malum est, quia

E

fortè, persuasi sumus legendum.

A est,quia multum mali affert: si remiseris illis supplicia,si securitatem spoponderis,ex toto bonum erit. Atqui maximum scelerum supplicium in ipsis est. Erras,inquam,si illa ad carnificem aut ad carcerem differs. statim puniuntur cùm facta sunt,imò dum fiunt. Non nascitur itaque ex malo bonum, non magis quàm ficus ex olea: ad semen nata respondent, bona degenerare non possunt. Quemadmodum ex turpi honestum nõ nascitur,ita ne ex malo quidem bonum: nam idem est honestum & bonum. Quidam ex nostris aduersus hoc sic respõdent: putemus pecuniã bonum esse vndecunque sumptam, non tamen ideo ex sacrilegio pecunia est,etiamsi ex sacrilegio sumitur. Hoc sic intellige: In eadem vrna & aurum est,& vipera. Si aurum ex vrna sustuleris,quia illic & vipera est,non ideo mihi vrna aurum dat, quia viperam habet, sed aurum dat, cùm & viperam habeat. Eodẽ modo ex sacrilegio lucrum fit: non quia turpe & sceleratum est sacrilegiũ, sed quia lucrum habet:

B quemadmodum in illa vrna vipera malũ est,non aurum quod cum vipera iacet,sic in sacrilegio malum est scelus, non lucrum. Quibus opponitur: Dissimilia vtriusque rei cõditio est. Illic aurũ possum sine vipera tollere,hîc lucrum sine sacrilegio facere non possum: lucrum istud non est appositũ sceleri,sed immixtũ. Quod cùm consequi volumus,in multa mala incidimus: id bonum non est. Dum diuitias consequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiæ bonũ non sunt. Duas,inquit,significationes habet propositio † nostra: vnam,dum diuitias consequi volumus,in multa nos mala incidere. In multa autẽ mala incidimus,& dum virtutẽ consequi volumus. Aliquis dum nauigat studij causã,naufragium fecit, aliquis captus est. Altera significatio talis est: Per quod in mala incidimus,id bonum nõ est. Huic propositioni non erit cõsequens,per diuitias nos,aut per voluptates in mala incidere: aut si per diuitias in multa mala incidimus,non tãtùm bonum diuitię non

C sunt,sed malũ sunt. Vos autẽ illas dicitis,tantùm bonũ non esse. Præterea,inquit,conceditis diuitias habere aliquid vsus. Inter cõmoda illas numeratis. Atqui eâdẽ ratione ne commodum quidẽ erunt: per illas enim multa nobis incõmoda eueniũt. His quidam hoc respondent: Erratis,qui incõmoda diuitiis imputatis. Illæ neminẽ lædunt: aut sua cuiq; nocet stulticia, aut aliena nequitia. Sic quemadmodũ gladius qui neminẽ occidit,occidẽtis telum est. Non ideo diuitiæ tibi nocent,si propter diuitias tibi nocetur. Posidonius(vt ego existimo) melius: qui ait diuitias esse causam malorũ,nõ quia ipsæ faciãt aliquid,sed quia facturos iritãt. Alia est enim causa efficiẽs,quæ protinus necesse est noceat: alia præcedens. hanc præcedentem causam diuitiæ habent. Inflant animos, superbiam pariunt,inuidiam contrahunt,& vsque eò mentẽ alienant,vt fama pecuniæ nos etiã nocitura delectet. Bona autẽ omni carere culpa decet: pura sunt,nõ corrumpunt animos, non solicitant,extollunt

D quidem & dilatant, sed sine rumore. Quæ bona sunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona sunt,magnitudinẽ animi dant: diuitiæ insolentiam. Nihil autem aliud est insolentia,quàm species magnitudinis falsæ. Isto modo,inquis,etiã malum sunt diuitiæ,nõ tantùm bonum non sunt. Essent malũ,† si per se nocerent,si(vt dixi) haberẽt efficientem causam: nunc præcedentem habent,& quidem non iritantem tantùm animos,sed attrahentem. Speciem enim boni ostendunt verisimilem, ac plerisque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem causam ad inuidiam: multis enim propter sapientiam, multis propter iusticiam inuidetur: sed nec ex se hanc causam habet,nec verisimilem. Contrà enim verisimilior illa species hominum animis obiicitur à virtute, quæ illos in amorẽ & admirationem vocet. Posidonius sic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant,nec fiduciam,nec securitatem,non sunt bona: diuitiæ autem,& bona valetudo,& si-

E milia his,nihil horum faciunt: ergo non sunt bona. Hanc interrogationẽ magis etiamnum hoc modo intẽdit: Quæ neque magnitudinem animo dant,nec fiduciã,nec securitatem, contrà autem insolentiã,tumorem,arrogantiam creant,mala sunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non sunt bona. Hac,inquit,ratione ne commoda quidem ista erũt. Alia est cõmodorum conditio,alia bonorum. Cõmodum est,quod plus vsus habet quàm molestiæ. Bonum sincerum esse debet,& ab omni parte innoxium. Nõ est id bonũ, quod plus prodest,sed quod tantùm prodest. Propterea cõmodum & ad animalia pertinet,& ad imperfectos homines,& ad stultos. Itaque potest ei esse incõmodum mixtum. Sed commodum dicitur à maiore sui parte æstimatum: bonũ ad vnum sapientem pertinet. Inuiolatum esse oportet,bonum animum † habere. Vnus tibi nodus,sed Herculaneus, restat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non sunt.

al. vestra. *al. si ipsa.* *Commodũ. Bonum.* *al. habe.*

Hanc interrogationem nostri non agnoscunt: Peripatetici & fingunt illā, & soluunt. Ait A autem Posidonius, hoc sophisma per omnes dialecticorum scholas iactatum, sic ab Antipatro refelli. Paupertas non per positionem, sed per detractionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationē: Græci dicunt κατὰ ςέρησιν,† non quòd habeat, dicitur, sed quòd non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri potest: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter enim, inquit, quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas est, non quæ pauca possidet, sed quæ multa non possidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, sed ab eo quod ei deest. Facilius quod volo exprimerem, si Latinum verbum esset, quo ἀπορία significatur. Hanc paupertati Antipater assignat. Ego non video quid aliud sit paupertas, quàm parui possessio. De isto videbimus, si quando valde vacabit, quæ sit diuitiarum, quæ paupertatis substantia. Sed tunc quoque considerabimus, nunquid satius sit paupertatem permulcere, diuitiis demere supercilium, quàm litigare de verbis, quasi iam de rebus iu- B dicatum sit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitiis fertur, his interrogationibus suasuri aut dissuasuri sumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamētum, & causam imperij sui, requirat ac laudet? diuitias autem suas timeat? vt cogitet has se apud victos reperisse? Hinc ambitū, & largitiones, & tumultus, in vrbem sanctissimam temperantissimamque irrupisse? nimis luxuriose ostentari gentium spolia, quod vnus populus eripuerit omnibus, facilius vni ab omnibus eripi posse. Hæc satius est suadere, & expugnare affectus, non circumscribere. Si possumus, fortius loquamur: si minus, apertius. Vale.

al. cum dicunt, non quod.

Epistola LXXXIX. De liberalibus artibus: vbi docet de singulis, quòd animum ad virtutem non perducunt, sed tantùm præparant. C

Nō reperiebatur inter epistolas in quibusdam exemplaribus, sed separatim: quanquam apparet epistolā fuisse, vel ex hoc, quòd nemi nem aliū nominat, adquē scribat. forte, enumeratio.

De liberalibus studiis quid sentiam, scire desideras. Nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt, hactenus vtilia, si præparent ingenium, non detineant. Tamdiu enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest: rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint, vides, quia homine libero digna sunt: cęterùm vnum studium verè liberale est, quod liberum facit, hoc est sapientiæ, sublime, forte, magnanimū: cætera pusilla & puerilia sunt. An tu quicquam in istis esse credis boni, quorum professores turpissimos omnium ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista, sed didicisse. Quidam illud de liberalibus studiis quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidē, nec huius rei scientiam affectant. Grammaticus circa curam sermonis versatur, & si latius euagari vult, circa D historias. Iam vt longissimè fines suos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam sternit? Syllabarum † enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & versuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam transeamus, & ad musicam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet cupere. Quisquis hæc ignorat, alia frustrà scit. Videndum vtrùm doceant isti virtutem, án non: si non docent, nec tradunt quidem: si docent, philosophi sunt. Vis scire quàm non ad docendum virtutem consederint? aspice quàm dissimilia inter se omnium studia sint. Atqui similitudo esset idem docentium. Nisi fortè tibi Homerum philosophum fuisse persuadent, cùm his ipsis quibus colligunt, negēt. Nam modò Stoicum illum faciunt, virtutem solam probantem, & voluptates refugientem, & ab honesto ne immortalitatis quidem precio recedentem: modò Epicureum, laudantem statum quietæ ci- E uitatis, & inter conuiuia cantúsque vitam exigentis: modò Peripateticum, bonorum tria genera inducētem: modò Academicum, incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt. Ista enim inter se dissident. Demus illis Homerū philosophum fuisse: nempe sapiēs factus est, antequā carmina vlla cognosceret: ergo illa discamus, quæ Homerū fecēre sapiētem. Hoc quidē me quærere, vtrum maior ætate fuerit Homerus an Hesiodus, non magis ad rem pertinet, quàm scire, an maior Hecuba fuerit, quàm Helena, & quare tam malè tulerit ætatē. Quid, inquā, annos Patrocli & Achillis inquirere ad rem existimas pertinere? Quæris, Vlysses vbi errauerit potius, quā efficias, ne nos semper erremus? Non vacat audire, vtrū inter Italiam & Siciliā iactatus sit, an extra notū nobis orbem: neque enim potuit in tam angusto error esse tam lōgus. Tempestates animi nos quotidie iactāt, & nequitia in omnia Vlyssis mala impellit: non deest forma quæ sollicitet oculos,

non

A non hostis:hinc monstra effera,& humano cruore gaudentia:hinc insidiosa blandimenta aurium:hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta vel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Penelope impudica fuerit, an verba seculo suo dederit, an Vlyssem illum esse quem videbat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me, quid sit pudicitia & quantum in ea bonum, in corpore, an in animo posita sit. Ad musicam transeo: doces me, quomodo inter se acutæ ac graues voces consonent, quomodo † numerorum dispa- *al. neruorũ.* rem reddentium sonum fiat concordia. Fac potius, quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi, qui sint modi flebiles: monstra potius, quomodo inter aduersa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia: potius doceat: quomodo metiar quantum homini sit satis. Numerare docet me a- B rithmetica, & auaritiæ commodare digitos: potius doceat, nihil ad rẽ pertinere istas computationes, non esse feliciorem, cuius patrimoniũ tabularios lassat, imò quàm superuacua possideat, qui infelicissimus futuris est, si quãtum habeat, per se computare cogatur. Quid mihi prodest, scire agellum in partes diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, si tristem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis: at ego discere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuum quis istum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, sed populi fuerit, expedire potes? Non dominus istò, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, hæredis. Negant iurisconsulti quicquam vsucapi, quod publicum est. Publicum est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam C artem: scis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcunque acceperis formam: interualla siderum dicis: nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum: dic quàm magnus sit, dic quàm pusillus sit. Scis quæ recta sit linea: quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cœlestium noticia gloriatur.

Frigida Saturni quô sese stella receptet,
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.

Hoc scire quid proderit? vt sollicitus sim, cùm Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cùm Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno. Potius hoc discam, vbicunque sunt ista, propitia esse, non posse mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & ineuitabilis cursus. Per statas vices remeant. Effectus rerum omnium aut mouent, aut notant. Sed D siue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei noticia proficiet? siue significant, quid refert prouidere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, fient.

Si verò solem ad rapidum stellásque sequentes
Ordine respicias, nunquam te crastina fallet
Hora, nec insidiis noctis capière serenæ.

Satis abundéque prouisum est, vt ab insidiis tutus essem. Nunquid me crastina non fallit hora? fallit enim, quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit, nescio: quid fieri possit, scio. Ex hoc nihil desperabo, totum expecto. Si quid remittitur, boni consolo. Fallit me hora, si parcit: sed nec sic quidem fallit. Nam quemadmodum scio omnia accidere posse, sic scio & non vtique casura. Vtique secunda expecto, malis paratus sum: in illo feras me necesse est E non ad præscriptum euntem. Non enim adducor, vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quàm statuarios, aut marmorarios, aut cæteros luxuriæ ministros. Aeque luctatores, & totam oleo ac luto constantem scientiam, expello ex his studiis liberalibus: aut & vnguentarios recipiam, & cocos, & cæteros voluptatibus nostris ingenia accommodantes sua. Quid enim, oro te liberale habẽt isti ieiuni vomitores, quorum corpora in sagina, animi in macie & veterno sunt? An liberale studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quam maiores nostri rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, alúntve virtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius fræno temperare, affectibus effrænatissimis abstrahi? Quid prodest multos vincere luctatione vel cestu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferũt studia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex professo artes quæ manu cõ-

ſtant,ad inſtrumenta vitæ plurimùm conferunt,tamen ad virtutem non pertinent. Quare A
ergo liberalibus ſtudiis filios erudimus?Nõ qnia virtutem dare poſſunt,ſed quia animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa,vt antiqui vocabant, literatura,per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed mox percipiendis locum parat:ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem,ſed expediunt. Quatuor ait eſſe Poſidonins artium genera. Sunt vulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles,ſunt liberales. Vulgares opificum,quæ manu conſtant,& ad inſtruendam vitam occupatæ ſunt:in quibus nulla decoris,nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad voluptatem oculorum atque auriũ tendunt. His annumeres licet machinatores,qui pegmata per ſe ſurgentia excogitant,& tabulata tacitè in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato voluptates,aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſua ſponte

al. feruntur coëuntibus,aut his quæ eminebãt, paulatim in ſe reſidentibus. His imperitorum † feriuntur oculi,omnia ſubita(quia cauſas non nouêre)mirantium. Pueriles ſunt,& aliquid habentes liberalibus ſimile,hæ artes quas ἐλευθερίας Græci,noſtri liberales vocant. Solæ au- B
tem liberales ſunt,imò(vt dicam verius)liberæ,quibus curæ virtus eſt. Quemadmodum, inquit,eſt aliqua pars philoſophiæ naturalis,eſt aliqua moralis,eſt aliqua rationalis: & ſic hæc quoque liberalium artium turba locum ſibi in philoſophia vendicat. Cùm,ventum eſt ad naturales quæſtiones,geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quã adiuuat,pars eſt. Multa adiuuant nos,nec ideo partes noſtræ ſunt:imò ſi partes eſſent,non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis,nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſteriũ. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt,quomodo ipſi faber:ſed nec hic geometriæ pars eſt,nec illa philoſophiæ. Præterea vtraque fines ſuos habet. Sapiens enim cauſas naturalium & quærit & nouit,quorum numeros menſuráſque geometres perſequitur & ſupputat. Qua ratione C
conſtent cœleſtia,quæ illis ſit vis,quæ natura,ſapiens ſcit:curſus & recurſus & obſeruationes,per quas deſcendunt & alleuantur,ac ſpeciem interdum ſtantium præbent, cum cœleſtibus ſtare non liceat,colligit mathematicus. Quæ cauſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiens. Illud tibi geometer poteſt dicere quantum abeſſe debeat corpus ab imagine, & qualis forma ſpeculi,quales imagines reddat. Magnum eſſe ſolem philoſophus probabit:quãtus ſit,mathematicus,qui vſu quodam & exercitatione procedit:ſed vt procedat, impetranda illi quædam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui iuris,cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit,totum opus à ſolo exciat. Mathematica(vt ita dicam)ſuperficiaria eſt,in alieno ædificat,aliena accipit principia, quorum beneficio ad vlteriora perueniat:ſi per ſe iret ad verum,ſi totius mundi naturam poſſet comprehendere, diceremmultum collaturam mentibus noſtris,quæ tractatu cœleſtium creſcũt, trahúntque aliud ex alio. Vna re conſummatur animus, ſcientia bonorum ac malorum immuta- D
bili,quę ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit,ſingulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum eſt:terribilia,& ſub iugum libertatem noſtram mittentia,deſpicit,prouocat,frangit. Nunquid ergo hãc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt,nulla neceſſitate ad fallendum cogitur,nullo corrumpitur præmio. Vre,inquit,cæde, occide, non prodam, ſed quo magis ſecreta quæret dolor,hoc illa altius condam. Nunquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt? Temperantia voluptatibus imperat:alias odit atque abigit, alias diſpenſat,& ad ſanum modum redigit, nec vnquam ad illas propter ipſas venit. Scit optimum eſſe modum cupitorum,non quantum velis,ſed quantum debeas ſumere. Humanitas vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios,vetat auarum:verbis,rebus,affectibus comẽ ſe, E
facilémque omnibus præſtat:nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum ideo maximè,quòd alicui bono futurum eſt,amat. Nunquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt?nõ magis quàm ſimplicitatem,ac modeſtiam,ac frugalitatem,ac parſimoniam:non magis quàm clementiam,quæ alieno ſanguini tanquam ſuo parcit,& ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum. Cùm dicatis,inquit,ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perueniri,quemadmodum negatis illa nihil conferre virtuti?quia nec ſine cibo ad virtutem peruenitur,cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt,quamuis non fiat nauis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici,ſine liberalibus ſtudiis veniri ad ſapientiam poſſe:quamuis etiam virtus diſcenda ſit,tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem,quare exiſtimem,non futurum ſapientem eum,qui literas neſcit:cum ſapiẽtia non

ſit in

A sit in literis? Res tradit, non verba: & nescio an certior memoria sit, quæ nullũ extra se subsidium habet. Magna & † spaciosa res est sapientia: vacuo illi loco opus est: de diuinis humanisque † dicendum est, de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo vno vide quàm multa quæruntur. Primùm, an † per se sit aliquid? deinde, an aliquid ante tempus sit, si tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus? Innumerabiles quæstiones sunt de animo tantùm: vnde sit, qualis sit quãdo esse incipiat, quãdiu sit: an aliunde aliò transeat, & domiciliũ mutet, ad alias animaliũ formas, aliásque cõiectus, an nõ amplius quàm semel seruiat, & emissus vagetur in toto: vtrum corpus sit, an non sit: quid sit facturus, cùm per nos aliquid facere desierit: quomodo libertate sua vsurus, cùm ex hac effugerit cauea: an obliuiscatur priorum, & illic nosse se incipiat: an de corpore abductus in sublime secesserit? Quamcúnque partem rerũ humanarum
B diuinarúmque comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac discẽdorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, vt habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus. Laxum spaciũ res magna desiderat. Expellantur omnia, totum pectus illi vacet. At enim delectat artiũ noticia multarum. Tãtùm itaque ex illis retineamus, quantum est necessarium. An tu existimas reprehendendum, qui superuacua vsu sibi comparat, & preciosarum rerũ pompã in domo explicat: nõ putas eũ, qui occupatus est in superuacua literarũ supellectile, plus scire velle quàm sit satis? Intemperantiæ genus est. Quid, quòd ista liberalium artium cõsectatio molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt? Quatuor millia librorum Didymus grammaticus scripsit: † miser, si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Aeneæ matre vera: in
C his libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit: & alia, quę erant dedíscenda, si scires. I nunc, & longam esse vitam nega. Sed ad nostros quoque cũ perueneris, ostendam multa securibus recidenda. Magno impẽdio tẽporũ, magna alienarum aurium molestia, laudatio hæc constat: O hominem literatum! Simus hoc titulo rusticiore contenti: O virum bonum! Itáne est? annales euoluam omnium gentiũ, & quis prima carmina scripserit, quæram? quantum temporis inter Orphea intersit & Homerũ, cùm fastos non habeam, computabo: & Aristarchi notas quib. aliena carmina cõpunxit, recognoscã: & ætatem in syllabis conteram? Itáne in geometriæ puluere hærebo? Adeò mihi præceptum illud salutare excidit: Tempori parce. Hæc sciam, † & quid si ignorem? Appiõ grammaticus qui sub C. Cæsare tota circumlatus est Græcia, & in nomẽ Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque materia cõsummata, & Odyssea, & Ilia-
D de, principium adiecisse operi suo, quo bellum Troianum complexus est. Huius rei argumentum afferebat, quòd duas literas in primo versu posuisset ex industria, librorum suorum numerum continentes. Talia sciat oportet, qui multa vult scire. Noli cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum somnus, metire ætatem tuam, tam multa non capit: de liberalibus studiis loquor. Philosophi quantum habent superuacui, quantum ab vsu recedentis. Ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, & coniunctionũ ac præpositionum proprietates descenderunt, & inuidere grãmaticis, & inuidere geometris. Quicquid in illorum artibus superuacuum erat, transtulere in suam. Sic effectum est, vt diligentius sciant loqui, quàm viuere. Audi, quãrum mali faciat nimia subtilitas, & quàm infesta veritati sit. Protagoras ait, de omni re in vtramque partẽ disputari posse, ex æquo, &
E de hac ipsa, an omnis res in vtramque partem disputabilis sit. Nausiphanes ait, ex his quæ videntur esse, nihil magis esse, quam nõ esse. Parmenides ait, Ex his que vidẽtur, nihil esse † in vniuerso. Zenon Eleates omnia negocia de negocio deiecit: ait, nihil esse. Circa eadem ferè Pyrrhonij versantur, & Megarici, & † Cretici, & Academici, qui nouam induxerunt scientiam, nihil scire. Hæc omnia in illum superuacuum studiorum liberalium gregẽ coniice. Illi mihi non profuturam scientiam tradunt, hi spem omnis scientiæ eripiunt. Satius est superuacua scire, quàm nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura est, nisi dubium. Si Nausiphani, hoc vnum certum est, nihil esse certi. Si Parmenidi, nihil est præter vnũ. Si Zenoni, ne vnũ quidem. Quid ergo nos sumus? quid ista quę nos circũstant, alunt, sustinẽt? Tota rerũ natura vmbra est, aut inanis, aut fallax. Nõ facilè dixerim, vtrũ magis irascar illis, qui nos nihil scire voluerũt: an illis, qui ne hoc quidẽ nobis reliquerũt, nihil scire. Vale.

al. speciosa.
al. discẽdũ.
al. ipsum sit &c.
Didymus quatuormillia librorũ scripsit.
al. miser erat, si.
al. & quid ignorem hoc sciam.
al. ab vno diuersum.
forte, Critici, id est, censores, & ita dices.

IN LIBRVM XIII. EPISTOLARVM. A

EPIST. 87. Argentea epitomia.] *Cælius Rhodiginus legendum putat, epistomia.*

Quid putas illo soluisse maliciam labore virum.] *Sic habebat prior æditio. Britānicum exemplar subuenit: Quid putas? Illo soluisse militiæ laborem decebat virum.*

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIST. 87. Quædam oblectabilia senescenti.] *Vetus lectio: Quædam oblectamenta senectutum.*

Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma in libertate.] *Antiquus codex: Aut Scipio Romæ esse nō debebat, aut Roma in libertate. In aliis: Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma sine libertate. Sed prior lectio magis probatur.* B

Quid putas illo soluisse maliciam labore virum.] *Sic prior æditio. Legendum reor: Quid putas illos oluisse, militiam, laborem, virum, vt paulo pòst: Pastillos Rucillus olet. Vt verba illa, Quid putas illos oluisse? interrogatio sit eius, qui antiquorum sordes improbabat: Senecæ autem responsio sit, Militiam, laborem, virum. Posset etiam legi, vires: non, virum.*

Relicto tantùm capite ipso, ex quo illæ pependerant.] *Castigatior lectio cuiusdam antiqui codicis, relicto tantùm capite vno, ex quo, cætera.*

Quas necesse est teneras adhuc, & precariò hærentes.] *Prior æditio, & omnes quos legerim scripti codices, cæteras, habent: non, teneras: vno excepto, in quo, cereas legitur, non cæteras: rectissimè.*

Grandis copiæ sunt.] *Fortè, grandiscapiæ sunt, vt sit, grandiscapiæ, dictio composita, hoc est, grādis capitis, nam si separatim copiæ legas, quare adderet, vt ita dicam.*

EPIST. 88. Et hippoperis quidem impositis, vt secum vtilia portaret.] *Puto legendum, non vtilia, sed vtensilia. Nam non ita multò pòst subiicit: portam enim sarcinæ ab vtroque latere dependētes occupabāt.* C

Cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem.] *Emendatissimum exemplar, agentibus, legit: non, agentem: rectè vt referatur ad trossulus, non ad Catonem.*

Ab ipso Catone defrictum.] *Stare potest verbum defrictum: vt illud, nā multos qui fricabat consul factus est. Sed veteres codices legunt, destrictum: vnde strigiles dictæ.*

Cui contingit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris.] *Breuior vetus lectio: Cui contingit habere non qualibet, hunc non quemlibet dixeris.*

EPIST. 89. Syllabarum enarratio.] *Sic scripta omnia præferunt exemplaria. Sed considerandum, an enumeratio sit scribendum, non enarratio.*

Si tristem me facit vicinus potens.] *Vetus lectio, impotens habet, non potens: rectius. Sūt tamen exemplaria quæ præpotens, legant.* D

Quid immutabilis rei noticia proficies.] *Mallem legeres, proficiam, quam proficies: vt noticia, sic casus auferendi.*

Vt ab insidiis tutus essem, nunquid me crastina nō fallit hora? fallit enim quod nescienti euenit.] *Scribe, vt ab insidiis tutus esses. Nunquid te crastina non fallit hora, nec insidiis noctis caperis opacæ. fallit enim: cetera ex vetere lectione.*

His imperitorum feriuntur oculi.] *Feruntur, eadem agnoscit: non, feriuntur: hoc est, ducūtur, trahuntur, vt illud summi Poetæ, —Trahit sua quenque voluptas.*

Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile hæ artes, quas eleutheras Græci.] *Legendum puto, sed aliquid: non, & aliquid. Item antiqui & emaculati codices, & itē impressi ante Germanicam impressionem, non eleutheras habent, sed encyclius, hoc est circulares. Ita certè appellat illas apud Græcos, vt alios omittam, Athenæus: apud nostros, Capella Martianus, & communi vulgatáque nomēclatura Græci encyclopædiam vocant, hoc est circularem disciplinam. De cuius nominis ratione alia alij: plura Philoponus in posteriora.* E

Est aliqua moralis, est aliqua rationalis, sic & hic quoque cætera.] *Tria illa prima verba, est aliqua moralis, superflua sunt ex nonnullis exemplaribus: & legendum, hæc, non hic: ex vetere lectione.*

Aliquid nobis præstat geometriæ ministerium.] *Aliquod, non Aliquid, exemplar Facūdi & Primitiui.*

Hoc illa altius condent.] *Scribe, condam: non condent ex vetere lectione.*

Deinde an aliquid ante tempus sit, si tempus cum mundo cœperit? an & ante mundum quia, cætera.] *Duo emendati codices: Deinde an aliquid ante tempus sit sine tempore. Cum mundo cœperit, an &, cætera.*

Noli cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo.] *Scribe per minorem, & lege*

A *cum superioribus: non cogitare, quantum temporis auferat mala valetudo. vt pronomen, tibi, superfluum sit. Alioqui, sibi, scribendum erat: non, tibi. ex vetere lectione.*

Parmenides ait, ex his quæ videntur nihil esse in vniuerso.] *Corrigendum reor: Parmenides ait, ex his quæ videntur nihil esse nisi vnum.*

Omnia negocia de negocio deiecit.] *Verba illa, de negocio, in plerisque exemplaribus non habentur.*

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. XIIII.

B *Epist. X C. De vtilitate diuisionis philosophiæ. De differentia inter sapientiam & philosophiam, & contestatione vtriusque. Et de philosophiæ partibus.*

REM vtilem desideras, & ad sapientiam properanti vtique necessariam, diuidi philosophiam, & ingens corpus eius in membra disponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodum vniuersi mundi facies in conspectum venit, ita philosophia tota nobis posset occurrere, simillimum vel mundo spectaculum. Profectò enim omnes mortales in admirationem sui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non potest, sic erit à nobis aspicienda, quemadmodum mundi secreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam
C molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quàm cœlum acies nostra. Nobis autem, quibus perrumpenda caligo est, & quorum visus in proximo deficit, singula quæque ostendi facilius possunt, vniuersi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philosophiam in partes, non in frusta diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile est. Nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quicquid in maius creuit, facilius agnoscitur si discessit in partes, quas (vt dixi) innumerabiles esse, & paruas non oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuisio. Simile confuso est, quicquid vsque in puluerem sectum est. Primùm itaque, sicut videtur tibi, dicam, inter sapientiam & philosophiam quid intersit. Sapientia perfectum bonum est mentis humanæ. Philosophia sapientiæ amor est & affectatio. Hæc ostendit, quò illa peruenit. Philosophia vnde dicta sit, apparet: ipso enim nomine *Sapientia. Philosophia.*
D fatetur. Quidam sapientiam ita finierunt, vt dicerēt eam diuinorum & humanorum scientiam. Quidam ita: Sapientia est, nosse diuina & humana, & horum causas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia causæ diuinorum humanorúmque partes sunt. Philosophiam quoque fuerunt, qui aliter atque aliter definirent. Alij studium illam virtutis esse dixerunt, alij studium corrigendæ mentis. A' quibusdam dicta est appetitio rectæ rationis. Illud quasi constet, aliquid inter philosophiam & sapientiam interesse. Neque enim fieri potest, vt idem sit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam interest, cùm illa cupiat, hæc cōcupiscatur: sic inter philosophiam & sapientiam. Hæc enim illius effectus & præmium est. Illa venit, ad hanc itur. Sapientia est, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani vtebantur, sicut philosophia nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inscriptus Dossenni monumento titulus:

E *Hospes resiste, & sophiam Dossenni lege.*

Quidam ex nostris, quamuis philosophia studiū virtutis esset, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas distrahi posse. Nam nec philosophia sine virtute est, nec sine philosophia virtus est. Philosophia studium virtutis est, sed per ipsam virtutem. Nec virtus autem esse sine studio sui potest, nec virtutis studium sine ipsa. Non enim quemadmodum in his, qui aliquid ex distanti loco ferire cōantur, alibi est qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipsam sunt: ad virtutem venitur per ipsam. Cohærent ergo inter se philosophia virtúsque. Philosophiæ tres partes esse dixerunt & maximi, & plurimi autores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro vero falsa surrepant. Cæterùm inuenti sunt, *Tres sunt partes philosophiæ.*

& qui in pauciora philoſophiam,& qui in plura diducerẽt.Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, Ciuilem:quia quandam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit.Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam. Quidam & de generibus vitæ locum ſeparauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philoſophiæ putauerunt eſſe, Naturalem atque Moralem:Rationalem remouerunt. Deinde cùm ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere,falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quem de iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt:ſed eam acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimãt. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, & contenti fuerunt moralibus. Sed hi quoque quæ remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: ut vna ſit de fugiẽdis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſis,quinta de argumentis. B
Cauſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. Ariſton Chius non tantùm ſuperuacua eſſe dixit naturalem & rationalem, ſed etiam contrarias. Moralem quoque,quam ſolam reliquerat, circũcidit. Nam eum locum qui monitiones continet,ſuſtulit,& pædagogi eſſe dixit, non philoſophi: tanquam quicquam aliud ſit ſapiẽs,quàm humani generis pædagogus.Ergo cùm tripartita ſit philoſophia, moralem eius partem primùm incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit: vt prima eſſet inſpectio ſuum cuique diſtribuens, & æſtimans quanto quidque dignum ſit, maximè vtilis.Quid enim eſt tam neceſſarium, quàm precia rebus imponere? Secunda de impetu:tertia de actionibus. Primum enim eſt,vt quantum quidque ſit,iudices. Secundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatúmque. Tertium, vt inter impetum tuum, actionémque conueniat,vt in omnibus iſtis tibiipſi conſentias. Quicquid ex his tribus defuerit,turbat & cætera. Quid enim prodeſt, intus æſtimata habere omnia,ſi ſis impetu nimius?Quid prodeſt impetus repreſſiſſe,& habere cupiditates in tua poteſtate,ſi in ipſa rerum actione tempora ignores,nec ſcias quando quidque, & vbi, & quemadmodum agi debeat?Aliud eſt enim,dignitates & precia rerum noſſe: aliud articulos,aliud impetus refrænare,& ad agenda ire,non ruere.Tunc ergo vita ſibi concors eſt,vbi actio non deſtituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiuſque concipitur, perinde remiſſus acriórq;, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur: Corporalia, & incorporalia.Vtraque diuiduntur in ſuos,vt ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primùm, in ea quæ faciunt,& quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa.Ipſe elementi locus, vt quidam putant, ſimplex eſt: vt quidam, in materiam & cauſam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Supereſt vt rationalem partem philoſophiæ diuidamus. Omnis D
oratio aut continua eſt, aut inter reſpondentem & interrogantem † diffiſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. Hæc verba curat, & ſenſus & ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur: in verba, & ſignificationes: id eſt,in res quæ dicuntur,& vocabula quibus dicuntur.Ingens deinde ſequitur vtriuſque diuiſio. Itaque hoc loco finem faciam,

al. diſciſſa.

— Et ſumma ſequar faſtigia rerum.

Alioqui ſi voluero facere partium partes,quæſtionum liber fiet. Hæc, Lucili virorum optime,quo minus legas nõ deterreo:dummodo quicquid legeris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce,marcentia † in te excita,ſoluta conſtringe,contumacia doma, cupiditates tuas,publicáſque quantum potes vexa: & iſtis dicentibus. Quouſque eadem? reſponde, Ego debeo dicere,Quouſque eadem peccabitis?Remedia antè vultis, quàm vitia deſinere.Ego verò eo magis dicam,& quia recuſatis,perſeuerabo.Tunc incipit medicina proficere,vbi in corpore alienato dolore tactus expreſſit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet:& quia verum ſinguli audire non vultis, publicè audite.Quouſque fines poſſeſſionum propagabitis? Ager vni domino, qui populum cepit,anguſtus eſt.Quouſque arationes veſtras porrigetis,ne prouinciarum quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium fluminum per priuatum decurſus,& amnes magni,magnarúmque gentium termini,vſque ad hoſtium à fonte, veſtri ſunt.Hoc quoque parum eſt,niſi latifundiis veſtris maria cinxiſtis,niſi trans Adrianum,& Ionium, Ægæumq; veſter villicus regnet.Niſi inſulæ,ducum domicilia magnorũ, inter viliſſima rerum numerentur.Quàm† vultis,latè poſſidete.Sit fundus,quod aliquando imperium vocabatur. Facite veſtrum quicquid poteſtis, dum plus ſit alieni.Nunc vobiſcum loquor,

al. vita.

Adrianũ mare, dixit Cicero & Horatius.

A loquor, quorum æquè spaciosè luxuria, quàm illorum auaricia diffunditur. Vobis dico; *al. vultis lã te possidetis* quousque nullus erit lacus, cui nō villarum vestrarum fastigia immineant: nullum flumen, cuius non ripas ædificia vestra prætexant? Vbicunque scatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in aliquem sinum littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta vestra splendeant, alicubi imposita montibus, *vide scholia* in vastum terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta, cùm multa ædificaueritis, cùm ingentia, tamen & singula corpora estis, & paruula. Quid prosunt multa cubicula? In vno iacetis. Non est vestrum, vbicunque non estis. Ad vos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore persequitur.

B Nullis animalibus, nisi ex fastidio pax est. Quantulū enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso voluptatibus ore libatis? Quantulum ex ista fera periculosè capta, dominus crudus ac nauseans gustat? Quantulum ex tot conchyliis, tam longè aduectis, per istum stomachum inexplebilem labitur? Infelices etiam, quòd non intelligitis, vos maiorem famem habere, quàm ventrem. Hæc aliis dic: vt dum dicis, audias ipse. Scribe: vt dum scripseris, legas: omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliis scias, sed vt melius. Vale.

Epist. XCI. De philosophia, quòd non sit res beneficiaria: & de aureo primo seculo, & hoc luxurioso. Contra Posidonium disputat, artes mechanicas à philosophia minimè inuentas: & quòd illius rudis seculi homines non sapientes, sed sapientibus similes erant.

C QVIS dubitare, mi Lucili, potest quin Deorum immortalium munus sit, quòd viuimus: philosophiæ, quòd bene viuimus. Itaque tanto plus nos debere huic, quàm Diis, quanto maius beneficium est bona vita, quàm vita, pro certo haberetur, nisi ipsam Dij philosophiam tribuissent: cuius scientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam si hanc quoque bonum vulgare fecissent, & prudentes nasceremur, sapientia quod in se optimum habet perdidisset, quod inter fortuita non est. Nunc enim hoc in illa preciosum atq; magnificum est, quòd non obuenit, quòd illam sibi quisque debet, quòd non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset? Huius opus vnum est, de diuinis humanisque verum inuenire: ab hac nunquā recedit iusticia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum consertarum, & inter se cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium esse, & inter homines cōsortium

D quod aliquandiu inuiolatum mãsit, antequam societatem auaricia distraxit, & paupertatis causa etiam his quos fecit locupletissimos, fuit. Desierūt enim omnia possidere, dū volunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur; eundem habebant & ducē, & legem, cōmissi melioris arbitrio. Naturæ est enim, potioribus deteriora submittere. Mutis quidē gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima. Non præcedit armēta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris cæteros mares vicit. Elephantorum gregem excelsissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus. Animo itaq; † rector eligebatur. Ideoq; summa felicitas erat gentiū: in quibus nō poterat *al. rectóque* potentior esse, nisi melior. Tantū enim quātum vult potest, qui se nisi quod debet, nō putat posse. Illo ergo seculo quod aureū perhibetur, penes sapientes fuisse regnū Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur. Suadebant, dissuade-

E bántq;, & vtilia atq; inutilia monstrabāt. Horū prudentia, ne quid deesset suis, prouidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficētia augebat, ornabátq; subiectos. officiū erat imperare non regnū. Nemo quantū posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriā, aut causa: cùm bene imperanti bene pareretur, nihilq; rex maius minari malè parentib. posset, quàm vt abirent è regno. Sed postquam subrepentibus vitiis, in tyrannidē regna versa sunt, opus esse cœpit legibus, quas & ipsas inter initia tulēre sapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit, inter septem æui sapiētia † notus. *al. notos.* Lycurgum si eadē ætas tulisset, sacro illi numero † accēsuisset octauū, Zaleuci leges Charōdæq; laudātur. *al. accessisset octauum. Val. Max. lib. 6. cap. 5.* Hi nō in foro, nec in cōsultorū atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctóq; secessu didicerūt iura, quæ florēti tūc Siciliæ, & per Italiā Græciæ ponerent. Hactenus Posidonio assentior: artes quidē à philosophia inuētas, quib. in quotidiano vsu vita vtitur, non cōcesserim, nec illā fabricę asserā gloriā. Illa, inquit, sparsos & casulis tectos, aut aliqua rupe

suffossa,aut excisæ arboris trunco,docuit tecta moliri. Ego verò philosophiam iudico,non A
magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & vrbes vrbium
prementium,quàm viuaria piscium in hoc clausa,vt tempestatum pericula non adiret gu-
la,& quamuis acerrimè pelago sæuiente,haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos
piscium greges saginaret.Quid ais?Philosophia docuit homines habere clauem & seram,
& quicquid aliud erat, auaritiæ signum dare? Philosophia hæc cùm tanto habitantium
periculo imminentia tecta suspendit?Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte, & diffi-
cultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum? Mihi crede,felix illud seculum ante
architectonas fuit.Ista nata sunt, iam nascente luxuria,in quadratum tigna decidere, † &
al. & serra ferro per designata currente,certa manu trabem scindere.

Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.

Non enim tecta cœnationum,epulas receptura parabantur: nec in hunc vsum pinus aut B
abies deferebatur longo vehiculorum ordine,vicis intrementibus, vt ex illa lacunaria au-
ro grauia penderent. Furcæ vtrinque suspensæ fulciebant casam: spissatis ramalibus, ac
al. deposita. fronde congesta,& in procliue † disposita, decursus imbribus quamuis magnis erat. Sub
his tectis habitauêre, sed securi. Culmus liberos texit. Sub marmore atque auro seruitus
habitat.In illo quoque dissentio à Posidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à sa-
pientibus viris iudicat. Isto enim modo dicat licet,sapientes,per quos,

Tunc laqueis captare feras,& fallere visco
Inuentum,& magnos canibus circumdare saltus.

Omnia enim ista sagacitas hominum,non sapientia inuenit. In hoc quoque dissentio, sa-
pientes fuisse,qui ferri metalla & æris inuenerunt, cùm incendio syluarum adusta tellus,
in summo venas iacentes liquefacta fudisset. Ipsa tales inueniunt, quales colunt. Ne illa C
quidem tam subtilis quæstio mihi videtur, quàm Posidonio: Vtrum malleus in vsu esse
prius,an forcipes cœperunt. Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti, non magni,
nec elati,& quicquid aliud corpore incuruato,& humum spectante quærendum est. Sa-
piens facilis victu fuit. Quid ni,cum hoc quoque seculo esse quàm expeditissimus cupiat?
Quomodo oro te conuenit,vt Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his sapiens tibi
videtur,qui serram commentus est:an ille,qui cùm vidisset puerum caua manu bibentem
aquam,fregit protinus exemptum è perula calicem,hac obiurgatione sui: Quàm diu ho-
mo stultus superuacuas sarcinas habui? qui se complicuit in dolio,& in eo cubitauit? Ho-
die vtrum tandem sapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitu-
al. arcum. dinem † crocum latentibus fistulis exprimat,qui Euripos subito aquarum impetu implet, D
aut siccat,versatilia cœnationum laquearia ita coagmẽtat,vt subinde alia facies atque alia
succedat,& toties tecta,quoties fercula mutentur:an eum, qui & aliis & sibi hoc mõstrat,
quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmo-
rario fabro,posse nos vestitos esse sine commercio Serum, posse nos habere vsibus nostris
necessaria,si contenti fuerimus his,quæ terra posuit in summo? Quæ si audire humanum
genus voluerit,tam superuacuum sciet sibi coquum esse, quàm militem. Illi sapiẽtes fue-
runt,aut certè sapientibus similes,quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura con-
al. in delicias. stant necessaria: † in deliciis laboratur. Non desiderabis artifices, si sequêre naturam: illa
noluit esse districtos:ad quæcunque nos cogebat,instruxit. Frigus intolerabile est corpori
nudo. Quid ergo? Nũquid non pelles ferarum,& aliorum animalium à frigore satis abun-
deq; defendere queunt? Non corticibus arborũ pleræq; gẽtes tegunt corpora? Non auium
plumæ in vsum vestis cõseruntur? Non hodieq; magna Scytharum pars, tergis vulpium in- E
duitur ac murium,quæ tactu mollia,& impenetrabilia vẽtis sunt? Opus est tamen calorem
solis æstiui vmbra crassiore propellere. Quid ergo? Non vetustas multa abdidit loca,quæ
vel iniuria temporis,vel alio quolibet casu excauata in specum recessẽrũt? Quid ergo? Non
quamlibet virgeam cratem texuerunt manu,& vili obliuerunt luto,deinde stipula aliisque
al. transfugere. syluestribus operuêre fastigium,& pluuiis per deuexa labentibus, hyemem † transiêre se-
curi? Quid ergo? Non in defosso latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios solis ardo-
res, nullum tegumentum satis repellendis caloribus solidum est, nisi ipsa arens humus.
Actum vitæ, id est, cursum: vt agere vitã. Non fuit tam inimica natura,vt cum omnibus aliis animalibus facilem actum vitæ daret,
homo solus non posset sine tot artibus viuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est,
nihil ægrè quærendum, vt possit vita produci. Ad parata nati sumus: nos omnia nobis
difficilia

A difficilia facilium fastidio fecimus. Tecta tegumentáque & fomenta corporum & cibi; & quæ nunc ingens negocium facta sunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia. Modus enim omniũ, prout postulabat necessitas, erat: nos ista † preciosa, nos mira, nos magnis multísque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poscit. A natura luxuria desciuit, quæ quotidie seipsam incitat, & tot seculis crescit, & ingenio adiuuat vitia. Primò superuacua cœpit concupiscere, inde contraria, nouissimè corpori animũ addixit, & illius deseruiri libidini iussit. Omnes istæ artes, quibus aut exercitatur ciuitas, aut strepit, corporis negocium gerunt: cui omnia olim tanquã seruo præstabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, molléſque cantus & infractos. Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens. Iam rusticitatis & miseriæ est, velle quantum sat est. Incredibile est, mi Lucili, quàm facilè etiam magnos viros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Posidonius, vt mea fert opinio, vnus ex his, qui plurimum philosophiæ contulerunt, dum vult describere primùm, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli solutóque ducãtur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus, rectũ stamen extendat, quẽadmodum subtegmẽ insertum, quod duritiã vtrinque comprimentis tramæ remolliat, † separata coire cogantur, & iungi, textricum quoque artem à sapientibus dixit inuentam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in quo al. speciosa. al. spatas

B

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo.
Inseritur medium radiis subtegmen acutis,
Quod lato feriunt insecti pectine dentes.

C Quid si contigisset illi videre has nostri temporis telas, in quibus vestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est? Trãsit deinde ad agricolas, nec minus facundè describit proscissum aratro solum, & iteratum, quo solutior terra facilius pateat radicibus: tunc sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreste succrescat, quod necet segetem. Hoc quoque opus ait esse sapiẽtium: tanquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non est contentus his artibus, sed in pistrinum sapiẽtem submittit. Narrat enim quemadmodum rerum naturã imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter se duritia dentium frangit, & quicquid excidit, ad eosdem dentes lingua refertur. Tunc verò saliuæ miscetur, vt facilius per fauces lubricas transeat. Cùm peruenit in ventrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit.

D Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit, ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde vtriusque attritu grana franguntur, & sæpius † regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primò cinis calidus, & feruẽs testa percoxit. Deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quorum feruor serui let arbitrio. Non multum abfuit, quin sutrinum quoque inuentum à sapientibus diceret. Omnia ista ratio quidem, sed non recta ratio cõmenta est. Hominis enim non sapientis inuenta sunt, tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibúsque maria transimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc cursum nauigij torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, qui cauda reguntur, & leui eius in vtrunque momento velocitatem suam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, sapiens inuenit: sed minora, quàm vt ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit. Imò non aliis excogitata ista sunt, quàm à quibus hodiéque curantur. Quædam nostra demum prodisse memoria scimus: vt specularior ũ vsum, perlucente testa, clarum transmittẽtium lumen: vt suspensuras balneorum, & impressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul & summa foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundũ ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta suscipimus? Quid verborũ notas, quibus quãuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguę manus sequitur? Vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt. Sapientia altius sedet, nec manus edocet, animorũ magistra est. Vis scire, quid illa eruerit, quidve effecerit? Non † decoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus spiritus, aut in exitu, aut in transitu formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella. Vtilia molitur, paci fauet, & genus forte, retteruntur. al. dedecores.

E

humanum ad concordiam vocat. Non est inquam instrumentorum ad vsus necessarios A
opifex. Quid illi tam paruula assignas? Artificem vides vitæ, alios quidem artes sub do-
minio habet. Nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta seruiunt. Cæterùm ad beatum
statum tendit, illò ducit, illò vias aperit. Quæ sint mala, quæ videantur, ostendit: vani-
al. specio- tatem exuit mentibus, dat magnitudinem solidam: inflatam verò, & ex inani † speciosam
sam. reprimit: nec ignorari sinit, inter magna quid intersit & tumida: totius naturæ noticiã, ac
suæ tradit. Quid sint dij, qualésque, declarat: quid inferi, quid lares & genij. Quid in secun-
fortè, ho- dam † numinum formam animæ perpetuæ, vbi consistant, quid agant, quid possint, quid
minum. velint. Hæc eius initiamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium
deorum templum mundus iste reseratur: cuius vera simulacra, veráſque facies cernẽdas
mentibus protulit. Nam ad spectacula tam magna hebes visus est: ad initia deinde rerum
redit, & æternam rationem toti inditã, & vim omnium seminum singula propriè figuran- B
al. mẽbra. rem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde esset, vbi, quamdiu, in quot † membris diuisus?
Deinde à corporalibus se ad incorporalia transtulit, veritatémque & argumenta eius ex-
cussit. Post hæc, quemadmodum discernerentur vitæ ac necis ambigua. In vtraque enim
falsa veris immixta sunt. Non abduxit, inquam, se, vt Posidonio videtur, ab istis artibus sa-
piens, sed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum inuentu iudicasset, quod non erat
dignum perpetuo vsu iudicaturus, ponẽda non sumeret. Anacharsis, inquit, inuenit totam
figuli, cuius circuitu vasa formantur. Demum quia apud Homerum inuenitur figuli rota,
mauult videri versus falsos esse, quàm fabulam. Ego nec Anacharsin huius rei fuisse auto-
rem contendo: & si fuit, sapiẽs quidem hoc inuenit, sed non tanquam sapiens: sicut mul-
ta sapientes faciũt, quà homines sunt, non quà sapientes. Puta velocissimũ esse sapientem:
al. vitria- cursu omnes anteibit, quà velox est, non quà sapiens. Cuperem Posidonio aliquem † vitra- C
rium. rium ostendere, qui spiritu vitrũ in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effin-
gerentur. Hæc inuẽta sunt, postquam sapientem inuenire desiuimus. Democritus, inquit,
inuenisse dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paulàtim inclinatorum medio saxo alli-
garetur. Hoc dicam falsum esse. Necesse est enim ante Democritum & pontes & portas
fuisse, quarum ferè summa curuãtur. Excidit porrò vobis eundem Democritum inuenis-
fortè, poli- se, quemadmodum ebur † molliretur; quemadmodum decoctus calculus in smaragdum
retur. conuerteretur, qua hodiéque coctura inuenti lapides † coctiles colorantur. Ista sapiens li-
al. ad hoc cet inuenerit, non quà sapiens erat, inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudẽtissimis aut
vtiles. æquè fieri videmus, aut peritius, aut exercitatius. Quid sapiens inuestigauerit, quid in lu-
cem protraxerit, quæris? Primùm veram naturam, quam non vt cætera animalia oculis
secutus est, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam ad vniuersa direxit: nec nosse tan- D
tùm, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parẽ-
re opinionibus falsis, & quãti quidque esset, vera æstimatione perpendit, damnauit mixtas
pœnitẽtiæ voluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palàm fecit, felicissimum esse,
cui fœlicitate non opus est: potentissimum esse, qui se habet in potestate. Non de ea phi-
losophia loquor, quæ ciuem extra patriam posuit, extra mundum deos, quæ virtutem do-
nauit voluptati: sed de illa, quæ nullum bonum putat, nisi quod honestũ est, quæ nec ho-
minis, nec fortunæ muneribus deleri potest: cuius hoc precium est, non posse precio ca-
pi. Hanc philosophiam fuisse illo rudi seculo, quo adhuc artificia deerant, & ipso vsu dice-
bant vtilia, non credo: sicut ante fortunata tempora, cùm in medio iacérent beneficia na-
turæ promiscuè vtenda, antequam auaricia atque luxuria dissociauêre mortales, & ad ra-
pinam ex consortio discurrêre, non erant illi sapientes viri, etiam si faciebant facienda
sapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quisquam suspexerit magis, nec E
si cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm
quod apud illos fuisse memoratur, apud quos nulli subigebant arua coloni,

Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant, ipsáque tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebatur: sufficiebat
illa vt parens in tutela omnium: hæc erat publicarum opum secura possessio. Quid ni ego
illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses?
Irrupit in res optimè positas auaricia: & dum seducere aliquid cupit, atque in suũ vertere,
omnia

A omnia fecit aliena,& in angustum ex immēso redacta,paupertatē intulit,& multa concu-
piscendo,omnia amisit. Licet itaq; velit nunc cōcurrere & reparare quod perdidit,licet a-
gros agris adiiciat,vicinū,vel precio pellat † æris vel iniuria, licet in prouinciarū spacium *fortè, æruis*
rura dilatet,& possessionē vocet, per sua lōgam peregrinationē, nulla nos finium propaga-
tio eô reducet,vnde discessimus. Cùm omnia fecerimus, multum habebimus,vniuersum
habebamus. Tertia ipsa fertilior erat illaborata,& in vsus populorum non diripientium
larga.Quicquid natura protulerat,id non minus inuenisse,quàm inuentum monstrare al-
teri,voluptas erat: nec aut vlli superesse poterat,aut deesse: inter concordes diuidebatur.
Nondum valentior imposuerat firmiori manum,nondum auarus abscondendo quod sibi
iacêret,alium necessariis quoque excluserat. Par erat alterius ac sui cura. Arma cessabant,
incruentæque humano sanguine manus,odium omne in feras verterant. Illi quos aliquod
B nemus densum à sole protexerat, qui aduersus sæuitiam hyemis, aut imbris,vili recepta-
culo tuti sub fronde viuebant, placidas transigebant sine suspitio noctes. Sollicitudo nos
in nostra purpura versat, & acerrimis excitat stimulis: mollem somnum illis dura tellus
dabat. Non impendebant celata laquearia, sed in aperto iacentes sidera superlabeban-
tur, & insigne spectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, silentio tantum opus
ducens: tam † inter diem illis quàm noctem patebant prospectus huius pulcherrimæ do- *al. interdiu illis quàm noctu.*
mus. Libebat intueri signa, ex media cœli parte vergentia, rursus ex occulto alia surgen-
tia. Quid ni iuuaret vagari inter tam latè sparsa miracula? At vos ad omnem tectorum
pauetis sonum, & inter picturas vestras si quid increpuit, fugitis attoniti. Non habe-
bant domos instar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis aut
arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fistula, nec vllo coacto itinere obsole-
C facti, sed sponte currentes, & prata sine arte formosa,inter hæc agreste domicilium,rusti-
ca positum manu. Hæc erat secundum naturā domus, in qua libebat habitare,nec ipsam,
nec pro ipsa timentem. Nunc magna pars nostri metus, tecta sunt. Sed quamuis egre-
gia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuêre sapientes, quando hoc iam in opere maxi-
mo nomen est: non tamen negauerim fuisse alti spiritus viros,&(vt ita dicam)à diis tecen-
tes. Neque enim dubium est, quin meliora mundus nondum effœtus ædiderit. Quem-
admodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant in-
genia omnibus consummata. Non enim dat natura virtutem. Ars est, bonum fieri. Illi
quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fæce quære-
bant, parcebántque adhuc etiam mutis animalibus: tantùm aberat, vt homo hominem
non iratus, non timens, tantùm spectaturus occideret. Nōdum vestis illis erat picta,non-
D dum texebatur aurum, adhuc non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerum innocentes
erant. Multum autem interest,vtrum peccare aliquis nolit, aut nesciat. Deerat illis iusti-
cia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat
similia quædam rudis vita. Virtus non cōtingit animo, nisi instituto & edocto, & ad sum-
mum assidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur: & in opti-
mis quoque antequam erudias,virtutis materia,non virtus est. Vale.

Epistola XCII. Quomodo ad omne quod euenire potest, firmandus est animus. Et quòd omnia mortalium mortalitate damnata sunt. Vbi non indignatione, sed æquanimitate opus est contra fatum.

E LIBERALIS noster nunc tristis est,nunciato incēdio, quo Lugdunensis colonia exu-
sta est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominem patriæ suæ amantissimum. *Nedū, pro non modò,*
Quæ res efficit,vt firmitatem animi sui quærat,quam videlicet ad ea quæ timeri posse pu-
tabat, exercuit. Hoc verò tam inopinatum malum, & penè inauditum, non miror si sine
metu fuit,cùm esset sine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam ab-
stulit. Nam etiā vbi hostili manu in tecta ignis immissus est,multis locis deficit: & quāuis
subinde exciteitur, rarò tamen sic cuncta depascitur,vt nihil ferro relinquat. Terrarum
quoq; vix vnquā tam grauis & perniciosus fuit motus,vt tota oppida euerteret. Nunquam
denique tam infestum vlli exarsit incendium,vt nihil alteri superesset incendio. Tot pul-
cherrima opera, quæ singula illustrare vrbes singulas possent,vna nox strauit, & in tāta pa-
ce,quantū ne bello quidē timeri potest,accidit. Quis hoc credat? Vbique armis quiescen-

tibus,cùm toto orbe terrarum diffusa securitas sit,Lugdunum quod ostendebatur in Gallia quæritur. Omnibus fortuna quos publicè afflixit, quod passuri erant, timere permisit. Nulla res magna,nõ aliquod habuit ruinæ suæ spacium. In hac vna nox interfuit inter vrbem maximam & nullam. Denique diutius illam tibi perisse,quàm periit,narro. Hæc omnia Liberalis nostri affectum inclinãt, aduersus sua firmum & erectum: nec sine causa concussus est.Inexpectata plus aggrauant.Nouitas adiicit calamitatibus põdus: nec quisquam mortalium non magis quod etiam miratus est,doluit.Ideo nihil nobis improuisum esse debet. In omnia præmittendus est animus: cogitandúmque, non quicquid solet, sed quicquid potest fieri. Quid enim est,quod non fortunacùm voluit,& florẽtissimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo speciosius fulget? Quid illi arduum, quidve difficile est? Nõ vna via semper,ne tota quidem incurrit.Modò nostras in nos manus aduocat, modò suis cõtenta viribus, inuenit pericula sine autore: nullum tempus ex- B
ceptum est,in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum inmedia pace consurgit, & auxilia securitatis in metũ transeunt.Ex amico inimicus,hostis ex socio.In subitas tempestates, hybernísque maiores agitur æstiua tranquillitas: sine hoste patimur hostilia: & cladis causas,si alia deficiunt,nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pœna,secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui, casus, per quod velut oblitis vires suas ingerat. Quicquid longa series multis laboribus, multa Dei indulgentia struxit,id vnus dies spargit,ac dissipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit, horam, momentúmque temporis, euertendis imperiis sufficere. Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium,rerúmque nostrarum,si tanta celeritate repararentur cuncta,quanta finiuntur. Nunc incrementa lentè exeunt, festinatur in damnum: nihil priuatim, nihil publicè stabile est: tam hominum quàm vrbium fata vol- C
uuntur. Inter placidissima terror existit, nihilque extrà tumultuantibus causis,mala vnde minimè expectabantur,erumpunt. Quæ domesticis bellis steterãt regna,quæ externis,impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia,& animus aduersus ea,quæ possunt euenire,firmandus. Exilia,tormenta,bella,morbos,naufragia meditare. Potest te patriæ, potest patriam tibi casus eripere: potest te in solitudinem abiicere, potest hoc ipsum,in quo turba suffocatur,fieri solitudo. Tota ante oculos fortis humanæ conditio ponatur: nec quantum frequenter euenit, sed quãtum plurimum potest euenire,præsumamus animo,si nolumus opprimi, nec vllis inusitatis velut nouis obstupefieri. In plenum cogitanda fortuna est. Quoties Asiæ,quoties Achaiæ vrbes vno tremore ceciderũt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata sunt? Cyprum quoties vastauit hæc clades? Quoties in se Paphus corruit? Frequenter nobis nũciati sunt D
totatum vrbiũ interitus: & nos, inter quos frequenter ista nunciãtur,quota pars omnium

al. inesse.

sumus? Consurgamus itaque aduersus fortuita: & quicquid inciderit, sciamus † non esse tam magnum, quàm rumore iactetur. Ciuitas arsit opulenta,ornamentúmque † prouinciarum, quibus & inserta erat,& excepta,vni tamen imposita, & huic non altissimo mõti.

fortè, prouincialiũ.

Omnium istarũ ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis,vestigia quoque tempus eradet. Non vides,quemadmodum in Achaia clarissimarum vrbium iam fundamenta consumpta sint,nec quicquam extat,ex quo appareat illas saltè fuisse? Non tantùm manufacta labuntur, non tantùm humana arte atque industria posita vertit dies. Iuga montium diffluunt,totæ desedêre regiones. Operta sunt fluctibus,quæ procul à conspectu maris stabant. Vastauit ignis colles, per quos elucebat: erosit & quondam altissimos vertices solatia nauigãtium,ac speculas,ad humilem harenam deduxit. Ipsius naturæ opera vexan- E
tur. & ideo æquo animo ferre debemus vrbium excidia. Casura omnia extant † omnibus exitus manet: siue interna vi flatúque præclusa violenti, pondus,sub quo tenentur,excusserint: siue torrentium in abdito vastorum obstãtia effregerit: siue flammarum violentia compaginem soli ruperit: siue vetustas, à qua nihil tutum est, expugnauerit minutatim: siue grauitas cœli egesserit populos,& situs deserta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias,longum est. Hoc vnum scio,omnia mortalium opera,mortalitate damnata sunt: inter peritura viuimus. Hæc ergo atque eiusmodi solatia admoueo Liberali nostro, incredibili quodam patriæ suæ amore flagranti: quæ fortasse consumpta est,vt in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderunt,vt altius surgerent, & in alias imagines. Felicitatis vrbis inimicus aiebat, Romæ sibi incendia ob hoc vnum dolori esse, quòd sciret meliora resurrectura quàm arsissent. In hac quoque vrbe verisimile est certaturos

Aut, vel, legendum: aut imminet, promanet.

A turos omnes esse, vt maiora certioráque quàm amisere restituātur. Sint vtinam diuturna, & melioribus auspiciis in æuum longius condita. Nam huic coloniæ ab origine sua centesimus annus est, ætas ne homini quidem extrema. Deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate conualuit. Quę tamen grauissimos casus intra spacium humanæ pertulit senectutis. Itáque formetur animus ad intellectum, patientiámque sortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduersus imperia illam idē habere iuris, quod aduersus imperātes: aduersus vrbes idem posse, quod aduersus homines. Nihil horum indignandum est. In eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare: non placet? quacunque vis exi. Indignare, si quid in te iniquè propriè constitutum est. Sed si hæc imos summósq; necessitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia resoluuntur. Non est quòd nos tumulis metiaris, & his monumentis, quæ viam disparia pretexunt. Aequat omnes cinis: impares nascimur, pares morimur. Idem de vrbibus, quod de vrbiū incolis dico. Tam

B Ardea capta, quàm Roma est. Condiror ille iuris humani, nō natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi verò ad finem mortalium ventum est: Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, similis esto. Ad omnia patiēda pares sumus: Nemo altero fragilior est, nemo in crastinū sui certior. Alexander Macedonū rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus quàm pusilla terra esset, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quòd intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse magnus in pusillo potest? Erant illa, quæ tradebantur, subtilia, & diligenti intentione discenda: non quæ percipere posset vesanus homo, & trans oceanum cogitationes suas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor inquit: Ista omnibus eadem sunt æquè difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere. Ista de quibus † quæris, omnibus eadem *al. quereris*

C sunt: nulli dari faciliora possunt: sed quisquis volet, sibiipsi illa reddet faciliora Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & sitias, & esurias, & senescas, & si tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non est tamen quod istis qui te circumstrepunt credas. Nihil horum malum est, nihil intolerabile, aut durum. Ex consensu istis metus est. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autem stultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noster soler dicere, eodem loco sibi esse voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorsum sonent? Quanta demenria est vereri, ne infameris ab infamibus? Quēadmodum famam extimuistis sine causa, sic & illa, quæ nunquam timeretis, nisi fama † vicisset. Nūquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aspersus? nec morti quidē hæc apud nos noceat: & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illum accusant, expertus *al. iussisset*

D est. Interim temeritas est, damnare quod nescias. At illud scis, quàm multis vtilis sit, quàm multos liberet tormentis, egestate, querelis, suppliciis, tædio. Non sumus in vllius potestate, cùm mors in nostra potestate sit. Vale.

Epist. XCIII. Disputatio contra dicentes, solam virtutem non facere beatum sine externis commodis: vel facere quidem beatum, sed non beatissimum. Vbi tradit, hæc fortuita nec bona esse, nec mala. Et nec beatum facere, nec miserum. Et de excellentia animi.

PVTO inter me téque conueniat, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes mixtas, per quas mouemur alimúrque, propter ipsum principale nobis datas. In hoc principali aliquid irrationale est, & rationale. Illud huic seruit. Hoc vnum est, quod aliò non refertur: sed omnia ad se perfert. Nā illa quoque diuina ratio o-

E mnibus præposita est, ipsa sub nullo est. Et hæc autē nostra eadem est, quia ex illa est. Si de hoc inter nos conuenit, sequitur vt de illo quoque conueniat, in hoc vno positam esse beatam vitam, vt in nobis ratio perfecta sit. Hæc enim sola non submittit animum, stat contra fortunam. In quolibet rerum habitu, seruata seruat. Id autem vnum bonum est, quod nūquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit, tenet summa, & ne vlli quidem nisi sibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio sustinetur, potest cadere. Si aliter est, incipient, in nobis multum valere non nostra. Quis autem vul constare fortuna, aut quis se prudens ob aliena miratur? Quid est beata vita? securitas & perpetua tranquillitas. Hāc dabit animi magnitudo, dabit constantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? si veritas tota perspecta est, si seruatus est in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vnquam ab ista recedens, amabilis simul,

mirabilisque. Denique, vt breuiter tibi formulam scribam, talis animus sapientis esse viri debet, qualis Deum deceat. Quid potest desiderare is, cui omnia honesta contingāt? Nam si possunt aliquid non honesta conferre ad optimum statum, in his erit beata vita, sine quibus nō est. Et quid stultius, turpiúsve, quam bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri summum bonum iudicant, quia parum plenum sit fortuitis repugnantibus. Antipater quoque inter magnos sectæ huius autores, aliquid se tribuere A
al. sole. dicit externis, sed exiguum admodum. Vides autem quale sit, † die non esse contentum, nisi aliquis igniculus alluxerit? Quod potest in hac claritate solis habere scintilla momētum? Si non es sola honestate contentus, necesse est aut quietem adiici velis, quam πανοχλὼ vocant Græci, aut voluptatem. Horū alternm vtcunque recipi potest. Vacat e-
al. inspectū. nim animus molestia, liber ad † conspectum vniuersi, nihilque illum auocat à contēmplatione natutæ. Alterum illud, voluptas, bonum pecoris est. Adiicimus rationali irrationale, honesto inhonestum. Magno vitam facit titillatio corporis? Quid ergo dubitatis dicere, bene esse homini, si palato bene est? Et hunc tu non dico inter viros numeras, sed inter homines, cuius summum bonum saporibus, ac coloribus, ac sonis constat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis secundo, mutis aggregetur animal pabulo lætum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animosam, impotentem, positam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certè fortiorem ac digniorem viro, reliquerunt. Hanc necessariam beatæ vitæ putauerunt, inermem & abiectam. Huic rationem seruire iusserunt, & fecerunt animalis generosissimi bonum, demissum & ignobile. Præterea mixtum, portentuosúmque, & ex diuersis animalium congruentibus membris. Nam, vt ait Virgilius noster in Scylla. B C

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pubetenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta sunt, horrenda, velocia: at isti sapientiam ex quibusdam composuere portentis. Prima hominis pars, est ipsa virtus. Huic committitur inutilis caro, & fluida, & receptandis tantùm cibis habilis, aut ait Posidonius. Virtus illa diuina in lubricum desinit, & superiorib. eius partib. venerandis atque cœlestibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa vtcunque alta quies nihil quidem ipsa animo præstabat, sed impedimenta remouebat. Voluptas vltrò dissoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam discors inter se iunctura corporis? Fortissimæ rei inertissima astruitur, seuerissi- D
al. ingesta. mæ parum seria, sanctissimæ intemperans vsque ad † indigesta. Quid ergo, inquit, si virtutem nihil impeditura sit bona valetudo, & quies, & dolorū vacatio, nō petes illa? Quid ni petam? Non quia bona sunt, sed quia secundum naturam sunt, & quia bona à me iudicio sumuntur. Quod erit in illis tūc bonum? hoc vnum, bene eligi. Nam cùm vestem qualem decet sumo, cùm ambulo vt oportet, cùm cœno quemadmodū debeo: non cœna, aut ambulatio, aut vestis bona sunt, sed meum in his propositum, seruantis in quaque re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adiiciam: Mundæ vestis electio appetēda est homini. Natura enim homo mundum & elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda vestis, sed mundæ vestis electio: quia non in re bonum est, sed in electione: quia actiones nostræ honestæ sunt, non ipsa quæ aguntur. Quod de veste dixi, idem de corpore me existima dicere. Nam hoc quoque natura, vt quandam vestem animo circumdedit, velamentum eius est. Quis autem vnquam vestimenta æstimauit arcula? Nec bonum, nec malum E
al. Ergo. vagina gladium facit. † Ego de corpore quoque idem tibi respondeo. Sūpturum quidem me, si detur electio, & sanitatē & vires. Bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus. Summum tamen illud bonum non sequitur, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidem esse, qui virtutē habet, non potest. Beatissimus autem nō est, qui naturalibus bonis destituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non esse miserum, esse etiam beatum: quod leuius est, negas, beatissimum esse. Atqui si potest virtus efficere, ne miser aliquis sit, facilius efficiet, vt beatissimus sit. Minus enim interualli à beato ad beatissimum restat, quàm à misero ad beatum. An quæ res
al. ereptum. tantum valet, vt † exceptum calamitatibus inter beatos locet: nō potest adiicere quod superest,

A pereſt,vt beatiſſimum faciat?In ſummo deficit cliuo?Commoda ſunt in vita,& incommo-
da:vtraque extra nos.Si non eſt miſer vir bonus, quamuis omnibus prematur incommo-
dis:quomodo non beatiſſimus,ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodũ in-
commodorum onere vſque ad miſerum non deprimitur,ſic commodorum inopia nõ de-
ducitur à beatiſſimo.Sed tam ſine commodis beatiſſimus eſt,quàm nõ eſt ſub incommo-
dis miſer.An non poteſt illi eripi bonum ſuum,ſi poteſt minui?Paulò antè dicebã,ignicu-
lum nihil conferre lumini ſolis.Claritate enim eius quicquid ſine eo lucet,abſconditur.
Sed quædam,inquit,ſoli quoque obſtant.At ſolis vis & lux integra eſt,etiam inter oppo-
ſita:& quamuis aliquid interiaceat,quod nos prohibeat eius aſpectu, in opere eſt, curſu
ſuo fertur.Quoties inter nubila luxit,non eſt ſereno minor,nec tardior quidem:quoniam
multum intereſt,vtrum aliquid obſtet tantum,an impediat.Eodem modo virtuti oppoſi-
B ta nihil detrahunt.Non eſt minor,ſed minus fulget: nobis fortaſſan nõ æquè apparet ac ni-
tet:ſibi eadem eſt,& more ſolis obſcuri,in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque aduer-
ſus virtutem poſſunt calamitates,& damna,& iniuriæ,quod aduerſus ſolem poteſt nebu-
la.Inuenitur qui dicat,ſapientem corpore parum proſpero vſum,nec miſerum eſſe , nec
beatum.Hic quoque fallitur,Exæquat enim fortuita virtutibus,& tantundẽ tribuit hone-
ſtis,quantum honeſtate carentibus.Quid autem fœdius,quid indignius,quàm compara-
re veneranda contemptis?Veneranda enim ſunt,fides,iuſtitia,pietas,fortitudo,prudẽtia.
Econtrariò vilia ſunt,quæ ſæpe contingunt pleniora viliſſimis,crus ſolidum,& lacertus,&
dentes,& horum ſanitas,firmitáſque.Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt,nec miſer
habebitur,nec beatus,ſed medio relinquetur,vita quoque eius nec appetenda erit,nec fu-
gienda.Quid autem tam abſurdum,quàm ſapientis vitam appetendam nõ eſſe? Aut quid
C tam extra fidem,quàm eſſe aliquam vitam nec appetendam,nec fugiendam ? Deinde ſi
damna corporis miſerum non faciunt,beatum eſſe patiuntur.Nam quibus potentia non
eſt in peiorem tranſeundi ſtatum,nec interpellandi quidem optimum.Frigidum, inquit,
aliquid & calidum nouimus.Inter vtrunque tepidum eſt,Sic aliquis beatus eſt,aliquis mi
ſer:aliquis nec miſer,nec beatus. Volo hanc contra non poſitam imaginem excutere. Si
tepido illi plus frigidi ingeſſero,fiet frigidum:ſi plus calidi affudero,fiet nouiſſimè calidũ.
At huic,nec miſero,nec beato,quantumcunque ad miſerias adiecero,miſer non erit,quẽ-
admodum dicitis.Ergo imago iſta diſſimilis eſt.Deinde trado tibi hominem,nec miſerũ,
nec beatum.Huic adiicio cæcitatem,nõ fit miſer.Adiicio debilitatem,non fit miſer. Adii-
cio dolores continuos & graues,miſer non fit.Quem tam multa mala in miſeram vitam
non transferunt,nec ex beata quidem educunt.Si non poteſt,vt dicitis,ſapiens ex beato in
D miſerum decidere,non poteſt in nõ beatum.Quare enim qui illa cœpit,alicubi ſubſiſtat?
Quæ res non patitur illum ad imum deuolui,retinet in ſummo.Quid ni non poſſit beata
vita reſcindi?Nec remitti quidem poteſt:& ideo virtus ad illam per ſeipſa ſatis eſt. Quid
ergo,inquit,ſapiens non eſt beatior qui diutius vixit,quem nullus auocauit dolor,quàm
ille qui cum mala fortuna ſæpe luctatus eſt?Reſponde mihi:Nunquid & melior eſt,& ho-
neſtior?Si hæc non ſunt,nec beatior quidem eſt.Rectius viuat,oportet,vt beatiùs viuat: ſi
rectius non poteſt,ne beatius quidem.Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita,
quæ ex virtute eſt.Virtus enim tantum bonum eſt,vt iſtas acceſſiones minutas non ſen-
tiat,breuitatem æui,& dolorem,& corporum varias offenſiones. Nam voluptas non eſt
digna,ad quam reſpiciat.Quid eſt in virtute præcipuum? Futuro non indigere , nec dies
ſuos computare,in quantolibet tempore bona æterna conſumat. Incredibilia nobis hæc
E videntur,& ſupra humanam naturam excurrentia.Maieſtatem enim eius ex noſtra imbe
cillitate metimur,& vitiis noſtris nomen virtutis imponimus.Quid porrò nõ æquè incre-
dibile videtur,aliquem in ſummis cruciatibus poſitum,dicere.Beatus ſum:Atqui hęc vox
in ipſa officina voluptatis eſt audita.Beatiſſimum,inquit,hunc & vltimum diem ago Epi-
curus:cùm illum hinc vrinæ difficultas torqueret,hinc inſanabilis exulcerati dolor ven-
tris.Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos,qui virtutem colũt:cùm apud eos quoque
reperiantur,apud quos voluptas imperauit?Hi quoque degeneres & humillimæ mentis
aiunt,in ſummis doloribus,in ſummis calamitatibus,ſapientem nec miſerum futurũ, nec
beatum.Atqui hoc quoque incredibile eſt,imò incredibilius.Non video enim quomo-
do in infimum agatur,è faſtigio ſuo deiecta virtus.Aut beatũ præſtare debet:aut ſi ab hoc
depulſa eſt,non prohibebit fieri miſerum.Stans non poteſt vinci:aut vincatur oportet,aut
vincat.Diis,inquit,immortalibus ſolis,& virtus & beata vita cõtingit. Nobis vmbra quæ-

dam illorum bonorum,& similitudo. Accedimus ad illa,non peruenimus. Ratio vero diis A
hominibúsque communis. Hæc in illis consummata est,in nobis consummabilis. Sed ad
desperationem nos vitia nostra perducunt. Nam ille alter secundus est , vt aliquis parum
constans ad custodienda optima,cuius iudicium labat etiamnum & incertum est , desi-
derat oculorum atque aurium sensum,bonam valetudinem,& non fœdum aspectũ cor-
poris,sed habitu manentem suo,ætatis præterea longius spacium. Per hanc potest nõ pœ-
al. qua. nitẽda agitare,vt imperfecto viro. Huic,maliciæ vis quædam inest,† quia animum habet
al. illa. mobilem,ad praua:† ille agit carens malicia,& ea agitatio abest à bono. Non est adhuc
bonus,sed in bonum fingitur. Cuicúnque autem deest aliquid ad bonum,malus est. Sed
si cui virtus animúsque in corpore presens,hic deos æquat,illò tendit originis sui memor.
Nemo improbè eò conatur ascendere,vnde descenderat. Quid est autem,cur non existi-
mes in eo diuini aliquid existere,qui Dei pars est? Totum hoc quo continemur , & vnum B
est,& Deus,& socij eius sumus,& membra. Capax est noster animus: perfertur illo,si vitia
non deprimant. Quemadmodum corporum nostrorum habitus erigitur,& spectat in cœ-
lum,ita animus,cui inquantum vult,licet porrigi in hoc à natura rerum formatus est , vt
paria diis velit,& sic vtatur suis viribus,ac se in spacium suum extendat. Nam si aliena vi
ad summa niteretur,magnus erat labor,ire in cœlum. Redit,cum hoc iter ad quod natus
est,vadit audacter,& contemptor omnium,nec ad pecuniam respicit:aurum argentúm-
que,illis in quibus iacuere tenebris dignissima,nõ hoc æstimat splendore,quo imperito-
rum verberant oculos,& auerterũt à cœlo,ex quo illa secreuit cupiditas nostra,& effodit:
Scit,inquam,alibi positas esse diuitias,quàm quò congeruntur:animum impleri debere,
non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in possessionem rerum
naturæ inducere,vt sua possessio Orientis Occidentísque terminus fiat , deorúmque ritu C
cũcta possideat,cum opibus suis diuites supernè despiciat:quorum nemo tã lętus est suo-
quàm tristis alieno. Cùm se in hanc sublimitatem tulit,corporis quoque,velut oneris ne-
cessarij,non amator,sed procurator est:nec se illi cui impositus est, subiicit. Nemo liber
est,qui corpori seruit. Nam vt alios dominos,quos nimia pro illo sollicitudo inuenit,tran-
seas,ipsius morosum imperium delicatúmque est. Ab hoc,modò æquo animo exit,modò
magno prosilit,nec quis deinde reliquiis eius futurus sit exitus,quærit. Sed vt ex barba ca
pillos detonsos negligimus,ita ille diuinus animus egressurus hominem, quo receptacu-
lum suum conferatur,ignis illud exurat,an feræ distrahant,an terra contegat , non magis
ad se iudicat pertinere,quàm secundas ad æditum infantem. Vtrum proiectum aues diffe-
rant,ac consumatur

Versum ex diuersis Virgilij locis confecit. In nono enim, Canibus data præda Latinis, dixit, & Ecl. ga 6. Candid. b. lacerasse marinis. Ludit enim versibus huiusmodi sæpe.

—† *Canibus data præda marinis,* D

quid ad illum? Qui tunc quoque,cum inter homines est,nullas minas timet:vllásne time
bit post mortem minas eorum,quibus vsque ad mortem timeri parum est? Non conteret,
inquit,me,nec vncus,nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio,fœda visuris. Ne-
minem de supremo officio rogo. Nulli reliquias meas commẽdo:ne quis insepultus esset,
rerum natura prospexit. Quem sæuitia proiecerit,dies condet. Disertè Mecœnas ait :

Nec tumulum curo,sepelit natura relictos.

Altè cinctum putes dixisse. Habuit enim ingenium & grãde & virile,nisi illud ipse discin-
xisset. Vale.

Epist. XCIIII. De breuiori vita non curandum. Et quòd amplissimum vitæ spacium est,vsque ad sapientiam viuere. E

In epistola qua de morte Metronactis philosophi querebaris,tanquã & potuisset diu-
tius viuere,& debuisset,æquitatem tuam desideraui:quæ tibi in omni persona,in omni ne-
gocio superest,in vna re deest,in qua omnibus. Multos inueni æquos aduersus homines:
aduersus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille in medio cursu raptus
est? Quare ille non rapitur? Quare senectutem & sibi & aliis grauem extendit? Vtrum , ob-
secro te,æquius iudicas,te naturæ,an tibi parere naturam? Quid autem interest quam citò
al. vnde vtique. exeas,† dum vtique exeundum est? Non vt diu viuamus,curandum est:sed vt satis. Nam vt
diu viuas,fato opus est: vt satis,animo. Longa est vita,si plena est. Impletur autem , cum a-
nimus sibi bonũ suũ reddidit,& ad se potestatem sui transtulit. Quid illum octoginta anni
iuuãt,per inertiam exacti? Non vixit iste,sed in vita moratus est:nec serò mortuus,sed diu.
Octoginta

A Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem eius ex quo die numeres. At ille obiit viridis: ſed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executus eſt. In nulla parte ceſſauit: licet eius ætas imperfecta ſit, vita perfecta eſt. Octoginta annis vixit, imò octoginta annis fuit: niſi fortè ſic vixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus, vtquemadmodum pretioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptorémq; fortunæ, functum omnibus vitæ humanæ ſtipendiis, atque in ſummum bonum eius euectum: & illum, cui multi anni tranſmiſſi ſunt? Alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem perit. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunque temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit vnus è multis, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno vſus eſt: aliquando, vt ſolet, validi ſi-
B deris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? Vixit, ad poſteros vſque tranſiliit, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpacium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui, quem vltimum mihi ſpes auida promiſerat: ſed nullum non tanquam vltimum aſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? An inter iuniores adhuc cenſear? Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu poteſt homo eſſe perfectus, ſic & in minore temporis modo poteſt eſſe vita perfecta. Ætas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quamdiu verò vir bonus ſim, meum eſt. Hoc à me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar, vt agam vitam, non vt prætereuehar. Quæris quod ſit ampliſſimum vitæ ſpacium? Vſque ad ſapientiam viuere. Qui ad illam peruenit, attingit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille verò glorietur audacter, & diis agat gratias, inter-
C que eos ſibi & rerum naturæ imputet, quod fuit. Meritò enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quàm acceperit. Exemplar boni viri poſuit, qualis quantúſque eſſet, oſtendit. Si quid adieciſſet, fuiſſet ſimile præterito. Et tamen quouſque viuimus, omnium rerum † cogitatione functi ſumus. Scimus † ad quid principalis natura ſe attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet quemadmodum omnia quæ vſquam erant, cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus, ſidera impetu ſuo vadere, præter terram nihil ſtare, cætera cõtinua velocitate decurrere. Scimus, quemadmodum ſolem luna prætereat: quare tardior velociorem poſt ſe relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ cauſa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum eſt, vbi iſta propius aſpicias. Nunc hac ſpe, inquit ſapiens ille, fortius exeo, quòd patêre mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti: etiam inter illos fui: animúmq; illò meum miſi, & ad me illi ſuum
D miſerunt. Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare: æquè magnum animum habeo, etiam ſi nuſquã tranſiturus † accedo. Non tam multis vixit annis, quàm potuit. Et paucorum verſuum liber eſt, & quidem laudandus atque vtilis. Annales Tanuſij ſcis quàm † non decori ſint, & qui vocentur. Æquè eſt vita quorundam longa, & quod Tanuſij ſequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum, qui ſummo die muneris, quàm eum qui medio occiditur? Nunquid aliquem eſſe tam cupidum vitæ putas, vt iugulari in ſpoliario, quàm in arena malit? Non maiore ſpacio alter alterum præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſolicitiſſimè agitur. Quid † autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod euitare non poſſis? Vale.

al. cognitione.
al. à quibus.
al. excedo.
al. non deſidero, etſi ſint qui vocentur: ſeu potius, vocentur.
al. enim.

Epiſt. XCV. Vtrum pars philoſophiæ præceptiua ſuperfluat, diſputatio & ſolutio: & de aduocatione contra malum popularis opinionis.

E

EAM partem philoſophiæ, quæ dat propria cuiq; perſonæ præcepta, nec in vniuerſum cõponit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat aduerſus vxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſeruos regat: quidam ſolam receperũt, cæteras quaſi extra noſtram vtilitatem vagantes reliquerant: tanquam quis poſſet de parte ſuadere, niſi qui ſummam prius totius vitæ complexus eſt. Sed Ariſton Stoicus econtrariò hanc partem leuem exiſtimat, & quæ non deſcendat in pectus vſque. At illam habentem præcepta, plurimum ait proficere, ipſáque decreta philoſophiæ, conſtitutionémque eſſe ſummi boni, quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum ſit, ſibi ipſe præcepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum captat, & manum format, ad dirigenda quæ mittit. Cùm hanc vim ex diſciplina & exercitatione percepit, quocunque vult,

illa vtitur. Didicit enim non hoc aut illud ferire,sed quodcunque voluerit. Scit qui se ad A
totam vitam instruxit,non desiderat particulatim admoneri,doctus in totum, nō quomodo cum vxore aut cum filio viueret,sed quomodo bene viueret. In hoc est, & quomodo
cum vxore ac liberis viuat.Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem,sed imbecillem nisi ab vniuerso fluit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo
quæstiones locus iste diuiditur: Vtrum vtilis,an inutilis sit: & an solus virum bonum possit
efficere,id est, vtrum superuacuus sit,an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem videri volunt superuacuam,hoc aiunt.Si quid oculis oppositum moratur aciem, remouendum est:illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illò manum porrigens.Eodem modo vbi aliqua res obcęcat animum,& ad officiorum dispiciendum ordinem impedit,nihil agit qui præcipit:Sic viues cum patre, sic cum vxore. Nihil enim proficiēt præcepta,quamdiu menti error obfusus est:si ille discutitur, apparebit quid B
cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid sano faciendum sit, non sanum efficis.Pauperi vt agat, diuitem monstras. Hoc quomodo manente paupertate fieri potest?
Ostendis esurienti,quid tanquam satur faciat. Fixam potius medullis famē detrahe.Idem
tibi de omnibus vitiis dicam:ipsa remouēda sunt, non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non potest.Nisi opiniones falsas,quibus laboramus, expuleris, nec auarus quomodo vtendum pecunia sit,exaudiet:nec timidus,quomodo pericula contemnat. Efficias
oportet,vt sciat pecuniam nec bonum nec malum esse. Ostendas illi misertimos diuites.
Efficias,vt quicquid publicè expauimus,sciat non esse tam timendum,quàm fama circumfert,nec dolorem quoque nec mortem. Sæpe in morte,quam pati lex est, magnum esse solatium, quod ad neminem redit:in dolore pro remedio futuram obstinationē animi, qui
leuius facit sibi,quicquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam,quòd C
non potest,nec qui extenditur magnus esse, nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter
excipienda,quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cùm illum in conspectum
suæ conditionis adduxeris,& cognouerit beatam vitam esse,non quæ secundum voluptatem est,sed secundum naturam, cùm virtutem vnicum bonum hominis adamauerit,turpitudinem solum malum fugerit,reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinem,
vires,imperia,scierit esse mediam partem,nec bonis annumerandam,nec malis, moni-
al. mane. tem non desiderabit ad singula,qui dicat:Sic incede,sic † cœna:hoc viro,hoc fœminæ,hoc
marito,hoc cœlibi conuenit. Ista enim qui diligentissimè monent,ipsi facere non possunt.
Hæc pædagogus puero,hæc auia nepoti præcipit:& irascendum non esse, magister iracundissimus disputat. Si ludum literarium intraueris,scies ista, quæ ingenti supercilio philo-
al. descripto sophi iactant,in puerili esse † præscripto. Vtrum manifesta demū,an dubia præcipies?Non D
desiderant manifesta monitores, præcipienti dubia non creditur. Superuacuum est ergo
præcipere. Id adeò sic disce. Si id mones quod obscurum est & ambiguum, probationibus
adiuuandum erit. Si probaturus es,illa per quæ probas,plus valent,satisque per se sunt. Sic
amico vtere,sic ciue,sic socio. Quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iusticia
tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci. Non esse iustum, cui quicquam in hac virtute placet, præter ipsam. Hæc
al. perbibui cùm persuasi mihi,& † perbibi, quid ista præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare scienti,superuacuum est:nescienti, parum. Audire enim debet, non tantùm
quid sibi præcipiatur,sed etiam quare. Vtrum, inquam,veras opiniones habenti de bonis
malisque,sunt necessaria,an non habenti?Qui non habet, nihil à te adiuuabitur:aures eius
contraria monitionibus tuis fama possedit. Qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisq;,scit quid sibi faciendum sit,etiam te tacente. Tota ergo pars ista philosophiæ sub- E
moueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquimus. Aut inest animo prauis opinionibus
malicia contracta:aut etiam si non est falsis occupatus, ad falsa procliuis est,& citò specie
quò non oportet trahente,corrumpitur. Itaque debemus aut curare mētem ægram, & vi-
al. vacantē. tiis liberare:aut † vagantem quidem,sed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrunq; decreta philosophiæ faciunt. Ergo tale præcipiēdi genus nihil agit. Præterea si præcepta singulis
damus,incōprehensibile opus est. Alia enim dare debemus fœneranti,alia culenti agrum,
alia negocianti,alia regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias,quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodo
cum ea,quæ alicuius matrimonium experta est,quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An'non putas aliquid esse discriminis inter sterilem & fœcun-
dam,

A dam,inter prouectiorem & puellam,inter matrem & nouercam? Omnes ſpecies comple-
cti non poſſumus. Atqui ſingulæ propria exigunt. Leges autem philoſophiæ breues ſunt,
& omnia alligant. Adiice nunc,quòd ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua
finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt. Sapientia rerum terminos nouit. Ergo iſta pars
præceptiua ſubmouenda eſt: quia quod paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt.
Sapientia autem omnes tenet. Inter inſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, ni-
hil intereſt: niſi quòd hæc morbo laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſas furoris tra-
xit ex valetudine, altera animi mala valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta det, quomodo
loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in priuato;
erit ipſo quem monebit inſanior. Si bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris cauſa remouen-
da. Idem in hoc alio animi furore faciendum eſt, ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in
B vanum monentium verba. Hæc ab Ariſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula.
Primùm aduerſus illud quod ait, ſi quid obſtat oculo, & impedit viſum, debere remoueri.
Fateor, huic non eſſe opus præceptis ad viuendum, ſed remedio quo purgetur acies, &
officientem ſibi moram effugiat. Natura enim videmus, cui vſum ſui reddit, qui remouet
obſtantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata
ſuffuſio eſt, is non protinus cùm viſum recepit, aliis quoque poteſt reddere. Malicia li-
beratur, & liberatis non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem: vt colorum proprie-
tates oculus intelligat, à nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. Multis contrà præ-
ceptis eget animus, vt videat quid agendum ſit in vita. Quanquam oculos quoque ægros
medicus non tantùm curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quòd protinus imbecillam
aciem committas improbo lumini: à tenebris primò ad vmbroſa procede, deinde plus au-
C de, & paulatim claram lucem pati aſſueſce. Nō eſt quòd poſt cibum ſtudeas, non eſt quòd
plenis oculis, ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia
eiuſmodi, quæ non minus quàm medicamenta proficiunt. Adiicit remediis medicina
conſilium. Error, inquit, eſt cauſa peccandi. Hunc nobis præcepta non detrahunt, non
expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe
ad auertendam prauam animi perſuaſionem: ſed non ideo, ne aliis quidem adiecta profi-
ciunt. Primùm memoriam renouant. Deinde quæ in vniuerſo confuſius videbantur, in
partes diuiſa diligentius conſiderantur. Aut tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſu-
peruacuas, & exhortationes. Atqui non ſunt ſupetuacuæ. Ergo ne monitiones quidem.
Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tanquam ſanus debeat, cùm reſtituenda
ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quòd habent ægri ſanique quædam com-
D munia, de quibus admonendi ſunt? tanquam ne auidè cibos appetant, vt laſſitudinem vi-
tent. Habent quædam præcepta communia pauper & diues. Sana, inquit, auariciam, &
nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut diuitem, ſi cupiditas vtriuſque conſidet.
Quid quòd aliud eſt, non cōcupiſcere pecuniam: aliud, vti pecunia ſcire? cuius auari mo-
dum ignorant, etiam non auari vſum. Tolle, inquit, errores, ſuperuacua præcepta ſunt.
Falſum eſt. Puta enim auariciam relaxatam, puta aſtrictam eſſe luxuriam, temeritati fræ-
nos iniectos, ignauiæ ſubditum calcar, etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum de-
beamus facere, diſcendum eſt. Nihil, inquit, efficient monitiones admotæ grauibus vi-
tiis. Ne medicina quidem morbos inſanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium,
aliis in leuamentum. Ne ipſa quidem vniuerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires
ſuas aduocet, duram iam & veterem animis extrahet peſtem: ſed non ideo nihil ſanat,
E quia non omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? Plurimum. Interdum enim
ſcimus, nec attendimus. Non docet admonitio, ſed aduertit, ſed excitat, ſed memoriam
continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos poſita tranſimus. Admonere, genus ad-
hortandi eſt. Sæpe animus etiam aperta diſſimulat. Ingerenda eſt itaque illi noticia re-
rum notiſſimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetenda ſententia eſt: Factum eſſe
ambitum, ſcitis: & hoc vos ſcire, omnes ſciunt. Scis amicitias ſanctè colendas eſſe: ſed non
facis. Scis improbum eſſe, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor vxo-
rum. Scis vt illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: & non facis. Itaque
ſubinde reducendus es ad memoriam. Non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in prom-
ptu. Quæcunque ſalutaria ſunt, ſæpe agitari debent, ſæpe verſari, non vt tantùm nota ſint
nobis, ſed etiam parata. Adiice nūc, quòd aperta quoq; apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt,
inquit, quæ præcipis, probationes adiicere debebis. Ergo illæ, non præcepta proficient.

Quid quòd etiam sine probationibus, ipsa monentis autoritas prodest? sic quomodo iuris- A
consultorum valent responsa, etiamsi ratio non redditur. Præterea ipsa quæ præcipiun-
tur, per se multum habent ponderis: vtique si aut carmini intexta sunt, aut prosa oratione
in sententiam coartata. Sicut illa Catoniana: Emas, non quod opus non est, sed quod ne-
Quod non opus est, asse charum est.
cesse est. Quod non opus est, asse charum est. Qualia sunt illa, aut reddita oraculo, aut si-
milia: Tempori parce, Te nosce. Nunquid rationem exiges, cùm tibi aliquis hos dixerit
versus? Iniuriarum remedium est obliuio. Audentes fortuna iuuat. Piger sibiipse obstat.
Aduocatum ista non quærunt, affectus ipsos tangunt, & natura vim suam exercente profi-
ciunt. Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur:
non aliter quàm scintilla flatu leui adiuta, ignem suum explicat. Erigitur virtus, cùm tacta
est & impulsa. Præterea quædam sunt quidem in animo, sed parum prõpta, quæ incipiunt
in expedito esse, cùm dicta sunt. Quædam diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere in- B
exercitata mens non potest. Itaque in vnum cõferenda sunt, & iungenda, vt plus valeant,
al. animum quoque magis.
† animum magis alleuent. Aut si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollẽda est. Ipsa
natura contenti esse debemus. Hoc qui dicunt, non vident † alium ingenij esse mobilis &
al. aliud ingeniũ esse hominis mobilis & erecti, aliud.
erecti, alium tardi & hebetis. Vtique alius alio ingeniosior est. Ingenij vis præceptis alitur
& crescit, nouásque persuasiones adiicit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit, non
habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt vitiis obligatum? Hoc scilicet, vt
illis liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis est, sed obscurata & oppressa. Sic
quoque tentat resurgere, & cõtra praua nititur. Nacta verò præsidium, & adiuta præceptis,
conualescit: si tamen illam diutina pestis non infecit, nec enecuit. Hanc enim ne discipli-
na quidem philosophiæ toto impetu suo connixa, restituet. Quid enim interest inter de-
creta philosophiæ & præcepta, nisi quòd illa generalia præcepta sunt, hæc specialia? Vtra- C
que res præcipit: sed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & ho-
nesta decreta, hic ex superuacuo monetur. Minimè. Nam hic quoque doctus quidem est
facere, quæ debet, sed hæc non satis perspicit. Non enim tantùm affectibus impedimur,
quo minus probanda faciamus, sed imperitia inueniendi, quid quæque res exigat. Habe-
mus interdum compositum animum, sed residem & inexercitatum ad inueniendum offi-
ciorum viam, quam admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis &
malis, in locum autem earum veras repone: & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordi-
natur ista sine dubio ratione animus, sed non ista tantùm. Nam quamuis argumentis col-
lectum sit, quæ bona, quæ mala sint: nihilominus habẽt præcepta partes suas: & prudentia,
& iusticia officiis constant: officia præceptis disponuntur. Præterea ipsum de bonis malisq;
iudicium cõfirmatur officiorum executione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim D
inter se consentiunt: nec illa possunt præcedere, vt non hæc sequantur, & si hæc ordinem
sequuntur suum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta sunt. Falsum est.
Nam de maximis ac necessariis rebus non sunt infinita. Tenues autem differẽtias habent,
quas exigunt tempora, loca, personæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo,
inquit, præceptis curat insaniam, ergo nec maliciam quidem. Dissimile est: Nam si insa-
Vt, pro quãuis.
niam sustuleris, sanitas reddita est. Si falsas opiniones exclusimus, non statim sequitur di-
spectus rerum agendarum: vt sequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis
malisque sententiam. Illud quoque falsum est, nihil apud insanos proficere præcepta. Nam
quemadmodum sola non prosunt, sic curationem adiuuant, & denunciatio, & castigatio
insanos coërcuit. De illis insanis nunc loquor, quibus mens mota est, non erepta. Leges,
inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt. Et quid aliud sunt, quàm minis mixta præ- E
cepta? Primum omnium ob hoc illæ non persuadent, quia minantur. At hæc non cogunt,
sed exorant. Deinde leges à scelere deterrent præcepta in officium adhortantur. His adii-
ce, quòd leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtique si non tantùm imperant, sed
docent. In hac re dissentio à Posidonio, pro eo quòd Platonis legibus adiecta principia
sunt. Legem enim breuem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, velut emissa
diuinitùs vox sit. Iubeat, non disputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm lex
cum prologo. Mone, dic quid me velis fecisse. Non disco, sed pareo. Proficiunt itaque:
malis moribus vti videbis ciuitates vsas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne
philosophia quidem: nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax est. Quid autem
philosophia, nisi vitæ lex est? Sed putemus nõ proficere leges: non ideo sequitur, vt ne mo-
nitiones quidem proficiant. Aut sic & consolationes nega proficere, dissuasionésque, &
adhorta-

A adhortationes,obiurgationes, & laudationes. Omnia ista monitionum genera sunt, per
ista ad perfectum animi statū peruenitur. Nulla res magis animos honesta induit,dubiósque & in prauum inclinantes reuocat ad rectum, quàm bonorum virorum conuersatio.
Paulatim enim descēdit in pectora,& vim præceptorum obtinet,frequenter audiri,aspici
frequenter. Occursus mehercule ipse sapientium iuuat: & est aliquid,quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facilè dixerim quemadmodum prosit, sicut illud intelligam,profuisse. Minuta quædam,vt ait Phœdon,animalia cùm mordent,non sentiuntur,adeò tenuis illis & fallens in periculum vis est: tumor indicat morsum, & in ipso tumore
nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuersatione virorum sapientium eueniet: non deprehendes quemadmodum aut quando tibi prosit, profuisse deprehendes. Quorsum,inquit,hoc pertinet? Æquè præcepta bona,si sæpe tecum sint, profutura,quàm bona exem-
B pla.Pythagoras ait,alium animum fieri intrantibus templum, deorúmque simulacra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi operiētibus vocem. Quis autem negauit,feriri quibusdam præceptis efficaciter,etiā imperitissimos? velut his breuissimis vocibus, sed multum habentibus ponderis: Nihil nimis: Auarus animus nullo satiatur lucro: Ab alio expectes, alteri quod feceris. Hæc cum ictu quodam audimus, nec vlli licet dubitare, aut
interrogare, Quare: adeò etiam sine ratione ipsa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos, aut vitia compescit: cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio: cur admonitio non faciat? etiam si nudis præceptis vtitur? Illa verò efficacior est, &
altius penetrat,quæ adiuuat ratione, quod præcipit,quæ adiicit, quare quidque faciēdum
sit, & quis facientem obedientémque præceptis fructus expectet. Si imperio, & admonitione proficitur. Atqui proficitur imperio: ergo & admonitione. In duas partes virtus di-
C uiditur,in contemplationē veri,& actionem. Contemplationē institutio tradit,actionem
admonitio. Virtutem & exercet,& ostēdit recta actio. Acturo autem si prodest qui suadet,
& qui monet,proderit. Ergo si recta actio virtuti necessaria est,rectas autē actiones admonitio demonstrat, & admonitio necessaria est. Duæ res plurimum roboris animo dant, fides veri,& fiducia. Vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cùm creditum est,
magnos animus spiritus cōcipit,ac fiducia impletur. Ergo admonitio non est superuacua.
Marcus Agrippa,vir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentésque
fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solebat, multum se huic debere sententiæ: Nam
concordia paruæ res crescunt,discordia maximæ dilabuntur. Hac se aiebat,& fratrem,&
amicum optimum factum. Si eiusmodi sentētiæ familiariter in animum receptæ formant
eum: cur non hæc pars philosophiæ, quæ talibus sententiis constat, idem possit? Pars vir-
D tutis disciplina cōstat,pars exercitatione. Et discas oportet: & quod didicisti,agendo confirmes. Quod si ita est,non tantùm scita sapientiæ prosunt, sed etiam præcepta, quæ affectus nostros velut edicto coercent &† obligāt. Philosophia,inquit,diuiditur in hæc, scien- *al. ablegāt.*
tiam & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit, nondum
sapiens est,nisi in ea quæ didicit animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista præcipiendi ex vtroque est,& ex decretis & ex habitu. Itaque superuacua est,ad implendā virtutem,
† cùm duo illa sufficiāt. Isto ergo modo & consolatio superuacua est,nam hæc quoque ex *al. cui*
vtroq; est: & exhortatio,& suasio,& ipsa argumētatio. Nam & hæc ab habitu animi compositi validique proficiscitur. Sed quamuis ista ex habitu animi veniāt, optimus animi habitus & ex his est,& ex illis. Deinde istud quod dicis,iam perfecti viri est,ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tardè peruenitur. Interim etiam imperfecto,sed
E proficienti,demonstranda est in rebus agendis via. Hanc forsitan etiam sine admonitione
dabit sibi ipsa sapientia: quæ iam eò perduxit animum,vt moueri nequeat,nisi in rectum.
Imbecillioribus quidem ingeniis necessarium est aliquē præire: Hoc vitabis, hoc facies.
Præterea si expectat tempus quo per se sciat, quid optimum factu sit, interim errabit, &
errando impedietur,quo minus ad illud perueniat,quo possit se esse contentus. Regi ergo
debet,dum incipit posse se regere. Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur,
& aliena manu per literarum simulacra ducuntur. Deinde imitari iubentur proposita, &
ad illa reformare chirographum. Sic animus noster dum eruditur ad præscriptum, iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur,hanc philosophiæ partem superuacuam non esse. Quæritur deinde,an ad faciendum sapiētem sola sufficiat? Huic quæstioni suum diem dabimus.
Interim omissis argumentis, nónne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra
populi præcepta præcipiat? Nulla ad aures nostras vox impunè perfertur. Nocent qui

optant,nocent qui execrantur.Nam & horum imprecario falſos nobis metus inſerit, & il- A
lorum amor malè docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta &
errantia,cùm poſſimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire recta via. Tra-
hunt in prauum parentes,trahunt ſerui. Nemo errat vni ſibi, ſed dementiã ſpargit in pro-
ximos,accipítque inuicem. Et ideo in ſingulis vitia populorũ ſunt,quia illa populus dedit:
dum facit quiſque peiorẽ,factus eſt. Didicit deteriora,deinde docuit: effectáq; eſt ingens
illa nequitia,cõgeſto in vnum,quod cuique peſſimum ſcitur. Sit ergo aliquis cuſtos,& au-
res ſubinde peruellat,abigátque rumores,& reclamet populis laudantibus. Erras enim, ſi
exiſtimas nobiſcum vitia naſci: superuenerũt,ingeſta ſunt. Itaque monitionibus crebris,
opiniones quæ nos circumſonant,compeſcamus. Nulli nos vitio natura conciliat. Illa li-
beros ac integros genuit. Nihil quidẽ quod auariciam noſtrã iritaret,poſuit in aperto. Pe-
dibus aurũ & argentum ſubiecit,calcãdúmque ac premendum dedit,& quicquid eſt,pro- B
pter quod calcamur ac premimur. Illa vultus noſtros erexit in cœlum,& quicquid magni-
ficum mirúmque fecerat,videri à ſuſpicientibus voluit: ortus occaſúſque, & properantis
mundi volubilẽ curſum,interdiu terrena aperientẽ, noctu cœleſtia: tardos ſiderum inceſ-
ſus,ſi cõpares toti,citatiſſimos,ſi cogites,quanta ſpacia nunquam intermiſſa velocitate cir-
cumeãt: defectus ſolis & lunæ inuicẽ obſtantium. Alia deinceps digna miratu,ſiue per or-
dinem ſubeunt,ſiue ſubditis cauſis mota proſiliũt,vt nocturni ignium tractus, & ſine vllo
ictu ſonitúque fulgores cœli fatiſcentis, columnæque ac trabes,& varia ſimulacra flãma-
rum. Hęc ſupra nos natura diſponit. Aurum quidẽ & argentum,& propter iſta nunquã pa-
cem agens ferrum,quaſi malè nobis cõmitterentur,abſcondit. Nos in lucem propter quæ
pugnaremus,extulimus. Nos & cauſas periculorum noſtrorũ,& inſtrumenta,diſiecto ter-
rarum pondere eruimus. Nos fortunæ mala noſtra tradidimus: nec erubeſcimus ſumma C
apud nos haberi,quæ fuerant ima terrarũ. Vis ſcire quàm falſus oculos tuos decipit fulgor?
Nihil eſt iſtis quamdiu merſa & inuoluta cœno ſuo iacẽt,fœdius,nihil obſcurius: quid ni?
quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahũtur: nihil eſt illis dum fiunt,&
à fæce ſua ſeparãtur,informius. Denique ipſos opifices intuere,per quorum manus ſterile
terræ genus & informe perpurgatur,videbis quanta fuligine oblinãtur. Atqui iſta magis
inquinant animos,quàm corpora: & in poſſeſſore eorũ,quàm in artifice plus eſt ſordium.
Neceſſarium itaque eſt admoneri, & habere aliquem aduocatũ bonæ mentis, éque tanto
fremitu,tumultúque falſorum verã denique audire vocem. Quæ erit illa vox? Ea ſcilicet,
quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exurdato,ſalubria inſuſurret verba: quę dicat, Non
eſt quòd inuideas iſtis,quos magnos felicéſque populus vocat. Non eſt quòd tibi cõpoſitæ
mentis habitũ & ſanitatem,plauſus excutiat. Non eſt quòd tibi trãquillitatis tuæ faſtidium D
faciat ille,ſub illis faſcibus, purpura cultus. Non eſt quòd feliciorem eum iudices,cui ſub-
mouetur,quàm quem lictor ſemita deiicit. Si vis exercere, tibi vtile,nulli autẽ graue, im-
perium,ſubmoue vitia. Multi inueniuntur,qui ignem inferant vrbibus,qui inexpugnabi-
lia ſeculis,& per aliquot ætates tuta proſternant,qui æquum arcibus aggerem attollant,&
muros in mirã altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante
ſe agant agmina,& tergis hoſtiũ graues inſtent,& ad mare magnum perfuſi cæde gentium
veniant: ſed hi quoque vt vincerent hoſtem,cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus
al. restitit. † reſiſtit: ſed nec ipſi ambitioni,crudelitatique reſtiterant. Tunc cùm agere viſi ſunt alios,
agebantur. Agebat infelicem Alexãdrum furor aliena deuaſtandi, & ad ignota mittebat.
An tu putas ſanum, qui à Græciæ primùm cladibus, in qua eruditus eſt,incipit, qui quod
cuique optimũ eſt,eripuit? Lacedæmoniã ſeruire iubet. Athenas tacere. Non cõtentus tot
ciuitatũ ſtrage,quas aut vicerat Philippus,aut emerat, & alias alio loco proiicit,& toto or- E
be arma circumfert: nec ſubſiſtit vnquam laſſa crudelitas, immanium ferarũ modo, quæ
plus quàm exigit fames,mordent. Iam in vnum regnum multa regna coniecit. Iam Græci
Perſæq; eundem timent,iam etiam à Dario liberę nationes iugum accipiunt. idem tamen
vltra Oceanum ſolémque indignatur ab Herculis Liberique veſtigiis victoriam flectere.
Ipſi naturæ vim parat. Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare: non aliter,quàm in præceps
deiecta põdera,quibus eundi finis eſt, iacuiſſe. Nec Cneo quidem Pompeio externa inire
bella aut domeſtica,virtus aut ratio ſuadebat: ſed inſanus amore magnitudinis falſæ, mo-
dò in Hiſpaniam & Sertoriana arma,modò ad colligendos piratas ac maria pacãda vade-
bat. Hæ prętexebantur cauſæ ad continuandã potentiam. Quid illum in Africam? quid in
Septentrionem? quid in Mithridatem & Armeniã,& omnes Aſiæ angulos traxit? Infinita
ſcilicet

A ſcilicet cupido creſcendi,cùm ſibi vni parum magnus videretur. Quid C. Cæſarem in ſua
fata pariter ac publica immiſit? gloria & ambitio,& nullus ſupra cæteros eminēdi modus.
Vnum ante ſe ferre non potuit,cum R. P. ſupra ſe duos ferret. Quid tu C. Marium ſemel
conſulem(vnum enim cõſulatum accepit,cæteros rapuit) cùm Theutonicos Cimbróſque
concideret, cùm Iugurthā per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe, vir-
tutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cùm omnia cõcuterent,
concutiebantur turbinum more, qui rapta conuoluunt,ſed ipſi antè voluuntur, & ob hæc
maiore impetu incurrũt, quia nullum illis ſui † regnum eſt. Ideóque cùm multis fuerunt *al. regimē.*
mali, peſtiferam illam vim,qua pleriſque nocuerunt, ipſi quoque ſentiunt. Non eſt quòd
credas quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla,quæ oculis atque
auribus noſtris ingeruntur,retexēda ſunt,& plenum malis ſermonibus pectus exhaurien-
B dum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus, quæ mendacia contra verum placentia
extirpet,quę nos à populo cui nimis credimus,ſeparet,ac ſinceris opinionibus reddat. Hęc
eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eò reſtitui,vnde publicus error expulerit. Ma-
gna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu inuicem noxio procul
† abegiſſe. Hoc vt eſſe verũ ſcias,aſpice,quanto aliter vnuſquiſque populo viuat,aliter ſibi. *al. abiiſſe.*
Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: ſed vbi teſtis
ac ſpectator abſceſſit,vitia ſubſidunt,quorum,monſtrari & conſpici,fructus eſt. Quis eam
quam nulli oſtenderet,induit purpuram? Quis poſuit ſecretam in auro dapem? Quis ſub
alicuius ruſticæ arboris † proiectus vmbra,luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo o- *al. poſitus.*
culis ſuis lautus eſt,nec paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorũ ſuorum
pro modo turbæ ſpectantis expandit. Itaque iritamentum eſt omnium in quæ inſanimus,
C admirator & conſcius. Ne concupiſcamus efficies,ſi † ne offendamus effeceris. Ambitio, *al. vt non o-*
& luxuria,& impotentia ſcenam deſiderant. Sanabis iſta,ſi abſcõderis. Itaque ſi in medio *ſtendamus.*
vrbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium
patrimonium laudet paruo diuitem, & vſu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac
potētiam attollunt, ocium ipſe ſuſpiciat traditum literis, & animum ab externis ad ſua re-
uerſum. Oſtendat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto inuidioſo faſtigio ſuo trementes
& attonitos,longéque aliam de ſe opinionem habentes,quàm ab aliis habetur. Nam quæ
ab aliis videntur excelſa,ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimantur,& trepidant,quoties de-
ſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim varios caſus, & in ſublimi
maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quæ illos graues aliis reddit, grauior ipſis
felicitas incumbit. Tunc laudant ocium lene & ſui iuris, odio eſt fulgor, & fuga iam à re-
D bus adhuc ſtantibus, quæritur: tunc demum videas philoſophantis metus, & ægræ fortu-
næ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint, bona fortuna, & mens bona, ita
melius in malis ſapimus,ſecunda rectum auferunt. Vale.

IN LIB. XIIII. EPISTOLARVM.

Arma agetis introrſus.] *Sic habebat prior æditio,conſentientibus pleriſque exemplaribus. Vnus co-* EPIST. 90.
dex manu deſcriptus habebat,mārinā. vnde conicio legendum,maria introrſus agetis: vt conueniat cum
illo Maronis: Iulia qua ponto longè ſonat vnda refuſo. Item cum illo Flacci: Maríſque Baiis obſtrepen-
dis vrges Summouere litora, Parum locuples continente ripa. Alioqui legi poterat,arua. Sic enim ædifi-
cabant in littore, vt aruorum ſpacium redderent anguſtius amplitudine ædificiorum. Nam mox ſequitur
E *apud Horatium:*
Quid quod vſque proximos Reuellis agri terminos? &c. Lib. 2. Odæ 18.

Quid in ſecundam nominum formā animæ perpetuæ.] *Sic magno conſenſu habebant exem-* EPIST. 91.
plaria. Si pro nominum, legamus hominum, tolerabilior fuerit lectio: vt intelligas animas perpetuas in
ſecundam hominum formam. Perit enim forma corporis,ſed manet ea quæ potior eſt,aut alia datur priore
melior. Sed verò propius eſt, fuiſſe ſcriptum,numinum formam. Numinum enim eſt immortalitas,animæ
ſecundam habent formam: quòd eſſe quidem cœperunt, ſed non deſinunt eſſe. Mollior erit ſermo, ſi ſubla-
ta præpoſitione legas, ſecundam numinum formam perpetuæ: id eſt, more numinum.

Quam doſinam vocant Græci.] *Ex veſtigiis nihil certi potuit deprehendi: niſi quod σχολὴν*
& πωσολὴν ſcriptum arbitror.

Magno vitam facit.] *Videtur deeſſe verbum, magno puſillum. Vitam, &c. Tamen erit lectio tole-* EPIST. 93.
rabilis, ſi magno, recipias pro ſapiente, & addas interrogationis notulam.

Quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malicia, & ea agitata abeſt. De bono,&c.] *Sic habebat prior æditio. Quidam codices pro at,habebant ad: & pro agitata, cogitata. Ex diuinatione repoſuimus,huic,maliciæ vis quædam ineſt,quia, ſiue qua,animum habet mobilem ad praua. Illa agit carens malicia,& ea agitatio abeſt à bono. Non eſt adhuc,&c.* A

EPIST. 94. Tamuſi.] *Quidam habebant,Tamaſii. Catullus iocatur in quendam Voluſium: Annales Voluſi cacata charta,hinc illud, & qui vocentur. Quàm non decori ſint,& qui vocentur. Quidam codex ſic habebat: Annales Tamuſii ſcis quàm non deſidero: & ſi ſint,qui vocentur. Tolerabilis erat lectio, ſi pro vocentur,legas iocentur: vt accipiamus aliquos iocos ſparſiſſe,quòd his Seneca delectaretur.*

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIST. 90. Illud quaſi conſtet.] *Omnis emendatior lectio, conſtitit: non,conſtet.* B

Nec iuſtus homo eſſe ſine ſtudio ſui poteſt.] *Corrige: Nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt. ex vetere lectione.*

Sed eam acceſſionem eſſe.] *Eum, legendum: non,eam: vt referas ad locum. ex eadem.*

Hanc analyticam, illam topicam placuit appellari.] *Eadem aliter profert, Græcis literis: Hanc,dialecticen: illam, rhetoricen placuit appellari.*

Analytica in duas partes diuiditur.] *Dialectica, in eadem ſcriptum eſt, Græcis characteribus: non, Analytica.*

Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne prouinciarum quidem ſtatione contenti.] *Scribendum: Quouſque arationibus veſtris fines veſtros porrigetis: cætera.ex eadem.*

Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus.] *Lege, ex eadem: Quantulum enim eſt,quod ex iſtis epulis,quas per tot comparatis manus.* C

EPIST. 91. Cuius ſcientiam nulli dederunt.] *Vlli,habent: non nulli,antiquiora duo exemplaria.*

Inter ſeptem æui ſapientia notus.] *Scribe, notos: non, notus: ex caſtigatis exemplaribus. Poſſet etiam legi, inter ſeptem æui illius ſapientes natus.*

Non enim tecta cœnationum, epulas receptura parabantur.] *Scribe: Non enim tecta cœnationi epulum recepturæ parabantur. ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Ipſa tales inueniunt.] *Iſta, mallem legeres,quàm ipſa.*

Et animo humum ſpectante.] *Sunt codices in quibus verbum, animo,non habetur.*

Quæ ſi audire humanum genus voluerit.] *Scribe,Quam: non,Quæ: vt referas ad naturam. ex vetere lectione.*

Facilem actum vitæ daret.] *Legendum fortaſſe: Facilem ac tutam vitam daret.*

Itaque hinc textorum,hinc fabrorum officinæ ſunt.] *In quibuſdam codicibus,non hinc habetur, ſed huic: non minus commoda lectione.* D

Quod laro pariunt inſecti pectine dentes.] *Sic legitur in omnibus ſcriptis exemplaribus. Sed feriunt,eſſe legendum,non pariunt,docet Ouid. 6. Metamor. vnde hi verſus deſumpti. Quod notandum, in eodem Ouidij 6. aliter haberi: Inſeritur medium radiis ſubtegmen acutis, Quod digiti expediunt, atque inter ſtamina ductum Percuſſo feriunt inſecti pectine dentes. niſi fortè Seneca ex commodo ſuo illos concìdit.*

Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit.] *Error in ordine verborum. Corrige ex codice Facundi & Primitiui: Omnia hæc,inquit, ſapiens quidem inuenit.*

Quia homines ſunt,non quia ſapientes.] *Lege,qua: non,quia, vtrobique. Nam & ſtatim ſubiicitur, qua velox eſt,non qua ſapiens.*

Aliquem vitriarium oſtendere.] *Vitrarium,non vitriarium,legi in antiquo exemplari quod & videtur expoſcere analogiæ ratio. Prætérque grammaticos,quoſdam id magis approbare video.* E

Qui vix diligenti manu effingerentur.] *Vetus lectio,qui vix diligentia manuum effingerentur.*

Et(vt ita dicam)à diis recentes.] *Sunt exemplaria quæ,recedentes,habeant: non,recentes.*

EPIST. 92. Qui diem dixit,horam, momentúmque temporis, euertendis imperiis ſufficere.] *Puto, reclament licet omnia exemplaria,deſiderari in his verbis negationem,non: legẽdúmque, qui diem dixit, non horam,momentúmque temporis,cætera. Quam ſententiam mutuatus videtur Seneca à Phalereo Demetrio: qui cùm legiſſet apud Euripidem, diuitias rem eſſe diariam, ſufficeréque vel vnicam diem ad alleuanda quæ depreſſa ſunt: vel econtrariò reliqua pronunciauit ab Euripide rectè dicta, niſi quòd non diem fuit dicturus, ſed momentum. Autor eſt Plutarchus in conſolatione ad Apollonium.*

Si tanta celeritate repararentur cuncta,quanta finiuntur.] *Emendatiora exemplaria: Si tanto tempore perirent cuncta,quanto fiunt. Alia, ſi tam tardè perirent cuncta,quàm fiunt.*

Ac ſpe-

A Ac fpeculas ad humilem arenam deduxit.] *Vetus lectio, ac fpeculas ad humile deduxit.*

Siue interna vi flatúque præclufa violenti.] *Eadem, fiue interna vis flatúfque præclufa violēti. Sed expendendum, an fit aptior lectio, præclufi: quàm præclufa.*

Felicitatis vrbis inimicus.] *Puto defiderari hoc loco, principis C. Caligulæ nomen: quem infenfiffimum extitiffe vrbis fucceßibus, autor eft Tranquillus.*

Ætas ne homini quidem extrema deducta.] *Vetus lectio: Aetas ne homini quidē extrema, A Plauto deducta. Alij codices non, à Plauto, habent: fed, à Plano. Alij, A Planco: rectè. Eufebius in Chronicis: Munacius, inquit Plancus, Ciceronis difcipulus, orator habetur infignis: qui cùm Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.*

Difcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premūt, feruus miles efto.] *Corruptißima verba, nec in vllo fcripto codice caftigatiora. Minus vitiofa, ni fallor, futura, fi fic legantur. Difcede, in-*
B *quit, ambitio. Omnium quæ terram premunt, feriem vnam effe. Quandoquidem in vetere lectione, fere miles, habetur: non, feruus miles.*

Cùm ne morti quidem hæc apud nos noceat.] *Scribendum puto, ne morti quidem hi apud nos noceant, vt pronomem hi, referat rumores. Nam dictio, cum, in omnibus antiquis codicib. propalam defideratur.*

Et hoc malam molitionem habet.] *In eifdem ficut recitaui habetur, fed legendum puto, & hæc malam amolitionem habet: hoc fenfu, mortem quoque ficuti infamiam, & alia huiufmodi, amolitionem habere, fed malam: hoc eft, amoliri homines illam, fed decipi. Nō enim vt creditur malum eft nemine id experto. Ab amoliendo amuleta dicta, quæ circa collum aut in brachiis geftari folent, gratia amoliendi fafcinationes, morbófve. Græci phylacteria vocant: hoc eft, vt fic dicam, feruatoria. Diofcorides, & alij.*

Vides autem quale fit, & te non effe contentum, cætera.] *Sic prior æditio. Corrige: Vides au-* EPIST. 93.
C *tem quale fit, fole te non effe contentum. ex exemplari domeftico, reliquis hoc loco deprauatis. Corroborant hanc emendationem verba fequentia: Quod poteft in hac claritate folis, cætera, & aliquanto pòft: Paulò antè dicebam, igniculum nihil conferre luminis folis.*

Sanctiffimæ intemperans vfque ad indigefta.] *Eadem, ingefta, agnofcit: non, indigefta. Quid fi legas intemperans æquè ac iniufta.*

In quantolibet tempore bona æterna confummat:] *Quantulo, non quanto eadem.*

Vt in perfecto Huic maliciæ vis quædam ineft.] *Scribendum reor, mutata literarum quantitate: Vt imperfecto viro, huic, maliciæ vis quædam ineft, vt fit maliciæ, pro mollitudinis: vt fupra.*

Ad praua ille agit, carens malicia: & ea agitatio abeft à bono.] *Locus in omnibus exemplarib. corruptus. Corrigendus fortè fic: Ad praua illum agit hærens malicia: & ea agitatus abeft à bono.*

Vt fuarum poffeffionum Orientis Occidentifque terminus fiat.] *Vetus lectio compēdiofior*
D *& elegantior, vt fua Orientis Occidentífque terminus fiat.*

Vtrum proiectum aues differant, au confumatur canibus data præda marinis.] *Exemplar diuæ Mariæ poiectam, agnofcit: non, proiectum, vt fcribendum fit proiectas. Item confumantur, libentius legerim quàm, confumatur: & Latinus legendum, non marinis. Eft enim Virgilianus verfus ex nono: Heu terra ignota canibus data præda Latinis Alitibúfque iaces.*

Nifi illud fecundis cinxiffe.] *Ita omnis fcripta & hactenus impreffa lectio habet. Correctio erat in promptu, nifi illud fecum difcinxißet. Difcinctum fuiffe Mecœnatem & Virgilius in elegia in eius obitum, & alij teftantur. Seneca item ftatim antè: Alsè cinctum putes dixiffe. De foluto autem & difcincto Mecœnatis ingenio, legito multa libro vigefimo Epiftolarum, in epiftola cuius initium eft. Quare quibufdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio.*

Annales Tamufij.] *Lego, Annales Tanufii: tum ex vetere lectione, tum ex Suetonio Tranquillo in* EPIST. 94
E *Cæfare dictatore. Meminerunt, inquit, huius coniurationis Tanufius geminus in hiftoria. Et mox paulo: Tanufius adiicit Craffum pœnitentia vel metu, cætera.*

Quàm non decori fint.] *Exemplaria quædam, quàm non dedecorofi fint. Alia pro decori, derofi, habent. Sunt etiam quæ legant, quàm non dederofi fint, vt fortè fcribendum fit, quanto opere derifi fint: aut fic, quanto derifui fint, & confeftim:*

Et qui vocentur.] *Legitur etiam in nonnullis codicibus, & quid vocentur.*

Hæc eft vita quorundam longa, & quod Tanufij fequitur annales.] *Corrigendum arbitror: Aequè eft vita quorundam longa, & quod Tanufii fequitur annales. Sed confidera, an magis placet legi per tranfpofitionem dictionum, & quod fequitur Tanufii annales.*

Nunquid aliquem effe tam cupidum vitæ putas.] *Vetus lectio: Nunquid aliquem tam ftultè cupidum effe vitæ putas.*

Emas non quod opus eft, fed quod neceffe eft.] *Scribendum reor, contra omnia exemplaria.* EPIST. 95.

Non emas quod opus non est,sed quod necesse est.Confirmat hanc emendationem Seneca ipse subdēs: Quod non opus est,asse charum est. Alioqui quod opus est,necesse est. A

Vtique alius alio ingeniosiot est.] *Eadem:Vtique alium alio ingeniosiorem.*

Si tamen illam diutina pestis non infecit,nec enecuit.] *Corrige,si tamen illam diutina pestis infecit,nec enecuit:ex exemplari Scholarum Salmaticensium.Dixerat enim paulo antè obscuratam esse & oppressam indolem,non extinctam.Considerandúmque an sit magis commoda lectio, tantum: quam, tamen.*

Si sæpe tecum sint,profutura,quàm bona exempla.] *Desunt duo verba in fine addenda , Plus putes:ex vetere lectione.*

Pythagoras ait,alium animum fieri intrantib.templum,deorúmque simulacra ex vicino cernentibus,& alicuius oraculi vocem operientibus.] *Locus mutilatus, & verbis nōnullis cassus in exemplaribus omnibus:præterquam in meo familiari,in quo sic habetur:Pythagoras ait , alium animum fieri intrantibus templum,deorúmque simulacra ex vicino cernentibus,& alium ante fores alicuius oraculi vocem operientibus.* B

Et sine vllo ictu sonitúque fulgores cœli fatiscentes.] *Legendum videtur per maiorem,& distinctè:Cœli fatiscentes.Vt per fulgores,accipias quod Græci selas appellāt:per cœlos fatiscentes, chasmata,etsi vetus omnis lectio non,fatiscentes,præferat:sed,patescentes.*

Hæc supra nos natura disponit.] *Vetus lectio:Hæc supra nos itura dispoſuit,& infrà.*

Sterile terræ genus & informe perpurgatur.] *Maior codicum pars , infernum, legit:non ,informe.*

Quàm quem lictor semita deiicit.] *Antiqua lectio,quam te quem lictor semita deiicit.*

C

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM
EPISTOLARVM LIBER XV.

Epist.XCVI. Non esse petendum,quod impetrare nolueris.De differentia inter decreta & præcepta.Et quòd ad consummandū sapientiam neutra valent sine altero.Et secundum Posidonium alia quædam addit necessaria,& aliqua contra medicos.

PETIS à me,vt id quod in diem suū dixerā debere referri,repræsentē & scribam tibi,an hæc pars philosophiæ,quam Græci παραινετικὴν vocāt nos præceptiuam dicimus,satis sit ad consummandam sapientiam.Scio te in bonam partem accepturum , si negauero.Eò magis promitto,& verbum publicum perire non patior.Postea noli rogare quod impetrare nolueris.Interdum enim obnixè petimus id , quod recusaremus,si quis offerret.Hæc siue leuitas est,siue vernilitas , punienda est promittendi facilitate.Multa videri volumus velle,sed nolumus.Recitator historiam ingentem attulit,minutissimè scriptam,arctissimè plicatam,& magna parte perlecta:Desinam,inquit,si vultis.Acclamatur,Recita,recita, ab his qui illum obmutescere illicò cupiūt.Sæpe aliud volumus,aliud optamus:& verum ne diis quidem dicimus , sed dij aut non exaudiunt,aut miserentur.Ego me omissa misericordia,vindicabo,& tibi ingentem epistolam impingam:quam tu si inuitus leges,diciro:Ego mihi hoc contraxi. Teque inter illos numera,quos vxor magno ducta ambitu torquet:inter illos , quos diuitiæ per summum acquisitæ sudorem,malè habent:inter illos,quos honores,nulla non arte atque opera petiti discruciant,& cæteros malorum suorum compotes.Sed vt omisso principio, rem ipsam aggrediar:Beata,inquiunt, vita constat ex actionib. rectis: ad actiones rectas præcepta perducunt.Ergo ad beatam vitam præcepta sufficiunt,non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt,sed cùm obsequens ingenium est. Aliquando frustrà admouentur,si animum opiniones obsident prauæ. Deinde etiam si rectè faciunt,nesciūt facere se rectè.Non potest enim quisquam nisi ab initio formatus,&tota ratione compositus omnes exequi numeros,vt sciat quando oporteat,& inquātum,&cum quo,& quemadmodum.Quare non potest toto animo ad honesta conari,ne constanter quidem , aut libenter,sed respiciet,sed hęsitabit.Si honesta,inquit,actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abundè sunt.Atque illud ergo hic his respondemus,Actiones honestas ex decretis

A decretis fieri,non tantùm præceptis.Si aliæ,inquit,artes contentæ sunt præceptis,contenta erit & sapientia.Nam & hæc ars vitæ est.Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit.Sic moue gubernaculum,sic vela submitte,sic secundo vento vtere,sic aduerso resiste,sic dubium communémque tibi vendica.Alios quoque artifices præcepta confirmant. Ergóne hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes istæ artes circa instrumenta vitæ occupatæ sunt,non circa totam vitam.Itaque multa illas inhibent extrinsecus, & impediunt; spes, cupiditas,timor.At hæc quæ artem vitæ professa est,nulla re,quo minus se exerceat,vetari potest.Discutit enim impedimenta,& tractat obstantia.Vis scire quàm dissimilis sit aliarū artium conditio,& huius? In illis excusatius est voluntate peccare,quàm casu:in hac maximè culpa est,sponte delinquere.Quod dico,tale est.Grammaticus non erubescit,solœcismum,si sciens facit:erubescit,si nesciens.Medicus si deficere ægrū non intelligit,quan-
B tum ad artem magis peccat,quàm si se intellgere dissimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa est.Adiice nunc,quòd artes quoque pleræque,imò ex omnibus liberalissimę,habent decreta sua,non tantùm præcepta,sicut medicina.Itaque alia est Hippocratis secta,alia Asclepiadis,alia Themisonis. Præterea nulla ars contemplatiua sine de- *Medici veteres.*
cretis suis est,quæ Græci vocāt δόγματα:nobis vel decreta licet appellare:vel scita,vel placita, quæ in geometria & in astronomia inuenies.Philosophia autem & contemplatiua est,& actiua:spectat,simúlque agit.Erras enim,si illam putas tantùm terrestres operas pro mittere:altius spirat,Totum,inquit,mundum scrutor,nec me intra contubernium mortale contineo,suadere vobis,ac dissuadere contenta.Magna me vocant,supráque vos posita.

Nam tibi de summa cœli ratione deúmque *Lib. 1. vbi aliter legitur.*
Disserere incipiam,& rerum primordia pandam,
C *Vnde omnis natura creat res,haurit,alitque,*
Quæque eadem rursus natura perempta resoluat.

vt ait Lucretius.Sequitur ergo,vt cùm contemplatiua sit,habeat decreta sua.Quid, quòd facienda quoque nemo ritè obibit,nisi is,cui ratio erit tradita, quæ in quaque re omnes officiorum numeros exequi possit?Quos non seruabit,qui in re,præcepta acceperit,non† *al. in omnē vitam.*
in nomine.Imbecilla sunt per se,&,vt ita dicam,sine radice,quę partibus dantur. Decreta sunt quæ muniant,quæ securitatem nostram,tranquillitatémque tueantur,quæ totam vitam,totámque rerum naturam simul contineant.Hoc interest inter decreta philosophiæ & præcepta,quod inter elementa & membra.Hæc ex illis dependent,illa & horum causæ sunt & † omnium. Antiqua,inquit,sapientia nihil aliud quam facienda & vitanda præ- *al. rationū:*
D cepit.Et tunc longè meliores erant viri.Postquam docti prodierunt,boni desunt.Simplex enim illa & aperta virtus in obscuram & solertem scientiam versa est, docemúrque disputare,non viuere.Fuit sine dubio,vt dicitis,vetus illa sapientia,cùm maximè nascens rudis,non minus quàm cæterę artes,quarū in processu subtilitas creuit.Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus.Nondum intantum nequitia surrexerat,nec tam latè se sparserat.Poterant vitiis simplicibus obstare remedia simplicia.Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta,quanto valentiora sunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum,quibus sisteretur fluens sanguis, vulnera coirent paulatim.Deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem.Nec est mirum , tunc illam minus negocij habuisse,firmis adhuc,solidisque corporibus,& facili cibo,nec per artem, voluptatémque corrupto.Qui postquam cœpit,non ad tollendam,sed ad irritandam famē
E quæri,& inuentæ sunt mille conditutæ,quibus auiditas excitaretur,quæ desiderantib.alimenta erant,onera sunt plenis.Inde pallor,& neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quàm ex fame macies.Inde incerti labentium pedes,& semper qualis in ipsa ebrietate titubatio.Inde in totam cutem humor admissus,distentúsque vēter,dum malè assuescit plus capere,quàm poterat.Inde suffusio luridæ bilis , & decolor vultus,tabésque in se putrescentium,& retorti digiti articulis obrigescentibus,neruorum sine sensu iacentium torpor,aut palpitatio corporum sine intermissione vibrantium.Quid capitis vertigines dicam?Quid oculorum auriúmque tormenta,& cerebri æstuantis verminationes,& omnia per quæ exoneramur,internis vlceribus affecta?Innumerabilia præterea febriū genera,aliarum impetu† subeuntium,aliarum tenui peste repētium,aliarum *al: sauciātiū*
cum horrore & multa membrorum quassatione veniētium?Quid alios referam innumerabiles morbos,supplicia luxuriæ?Immunes erant ab istis malis, qui nondum se deliciis

soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac vero labore durabant aut cursu defatigati, aut venatu, aut tellure versata: excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis atque pyxidibus. Simplex erat ex simplici causa valetudo: multos morbos, multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam transiturarum permisceat luxuria, terrarum marisque vastatrix. Necesse est itaque inter se tam diuersa dissideant, & hausta malè digerantur, aliis aliò nitentibus. Nec mirum, quòd inconstãs variúsque ex discordi cibo morbus est, & illa ex contrariis naturæ partibus in eundem cõpulsa redundant. Inde tam nullo ægrotamus genere, quàm viuimus. Maximus ille medicorum, & huius scientiæ conditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis destituuntur, & pedibus ægrè sunt. Non mutata fœminarum natura, sed vita est. Nam cùm virorum licentiam æquauerint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero viros prouocãt. Aequè inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remittunt: æquè niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine verò, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dij illas deæque malè perdant: adeò peruersum commentæ genus impudicitiæ viros ineunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturæ peritissimum, in mendacio prehẽdi, cùm tot fœminæ podagricæ caluæque sint? Beneficium sexus sui, vitiis perdiderunt: & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus. Et antiqui medici nesciebant dare † cibum sæpius, & vino fulcire venas cadentes: nesciebant sanguinem emittere, & diutinam ægrotationem balneo sudoribúsque laxare: nesciebãt crurũ vincula, brachiorúmque latentem vim, & in medio sedentem, ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cùm essent periculorum paucissima. Nunc verò quàm longè processerunt mala valetudinis? Has vsuras voluptatum pendimus, vltra modum fásque concupitarũ. Innumerabiles esse morbos non miraberis, coquos numera. Cessat omne studium: & liberalia professi, sine vlla frequentia, desertis angulis præsident. In rethorum ac philosophorum scholis solitudo est. At quàm celebres culinæ sunt, quãta circa nepotum focos iuuentus premit. Transeo puerorum infelicium greges: quos post transacta conuiuia, aliæ † cubiculi contumeliæ expectant. Transeo agmina exoletorũ, per nationes colorésque descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne quis cui tectior sit coma, crispulis misceatur. Transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos signo dato ad inferendam cœnam discurritur. Dij boni, quantum hominum vnus venter exercet. Quid tu illos boletos voluptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si præsentanei nõ fuerãt? Quid tu illam æstiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa ostrea inertissimam carnem, cœno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid illud † Sociorum garum, preciosam malorum piscium saniem, non credis vrere salsa tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ tantùm non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, in ipsis visceribus extingui? Quàm fœdi atque pestilentes ructus sunt, quantum fastidium sui exhalantibus † crapula ventrẽ. Scias putrescere sumpta, non coqui. Memini fuisse quondam † Aesopi nobilem patinam, in quam quicquid apud lautos solet diem ducere, properans in damnum suum, popina congesserat: veneriæ spondylique, & ostrea carenus circumcisa, qua eduntur, interuenientib. distinguebantur echinis, torti distracti sine vllis ossibus mulli constrauerunt. Piget esse singula, coguntur in vnum sapores. In cœna fit, quod fieri debet saturo in ventre. Expecto iam vt manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus est, testas excerpere atque ossa, & dentium opera coquum fungi. Graue est luxuriari per singula, omnia semel & in eundem saporem versa ponantur. Quare ego ad vnam rem manum porrigam? Pluta veniunt simul. Multorũ ferculorũ ornamenta coëant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui iactationem ex istis peti & gloriam aiebant, non ostẽdi ista, sed conscientię dari. Pariter sint quæ disponi solent, iute vno perfusa. Nihil intersit, ostrea echinis, spondyli perturbati mullis concoctíque ponantur. Non esset confusior vomentium cibus. Quomodo ista perplexa sunt, sic ex istis non singulares morbi nascuntur, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes: aduersus quos & medicina armare se cœpit multis generib. multis obseruationibus. Idem de philosophia dico. Fuit aliquando simplicior inter minora peccantes, & leui quoque cura medicabiles. Aduersus tãtam morum euersionem, omnia conanda. Et vtinam sic denique lues ista vinceretur. Non priuatim solùm, sed pu-

Hippocrates nimirum.

al. scyphum

al. cubili.

al. Sociorum

al. crapul veterem.

al. in sermone nobilem.

A B C D E

A ſed publicè furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes. Quid bella, & occiſa-
rum gentium glorioſum ſcelus? Non auaricia, non crudelitas modum nouit: & iſta quan-
diu furtim & à ſingulis fiunt, minúſque noxia, minúſque monſtruoſa ſunt. Ex ſenatuſ-
conſultis plebiſque ſcitis ſæua exercentur, & publicè iubētur, vetita priuatim: quæ com-
miſſa capite luerent, tamen quia † paludati fecêre, laudamus. Non pudet homines, mitiſſi- *al. palàm.*
mum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendáque liberis tradere: cùm inter
ſe etiam mutis ac feris pax ſit. Aduerſus tam potentem explicitúmque latè furorem, ope-
roſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi virium ſumpſit, quantum his, aduerſus quæ pa-
rabatur, acceſſerat. Expeditū erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem
cibum: non erat animus ad frugalitatem magna vi reducēdus, à quo paululum diſceſſerat.

B *Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra.*

Voluptas † ex omni quæritur. Nullum intra ſe manet virium. In auariciam præceps luxu- *al. ab omni*
ria eſt, honeſtatis obliuio inuaſit. Nihil turpe eſt, cuius placet precium. Homo, ſacra res, *parte quæ-*
† homo iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendáque *ritur.*
vulnera nefas erat, is iam nudus inermiſque producitur, ſatiſq; ſpectaculi in homine mors *al. homini*
eſt. In hac ergo morum peruerſitate, deſideratur ſolito vehementius aliquid, quod mala in-
ueterata diſcutiat: decretis agendum eſt, vt reuellatur penitùs falſorum recepta perſuaſio.
His ſi adiunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt valere, per ſe ineffi-
caces ſunt. Si volumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere, diſcant
quid malum, quid bonum ſit. Sciant omnia præter virtutem mutare nomen, modò mala
fieri, modò bona. Quemadmodū primum militię vinculum eſt religio, & ſignorum amor,
C & deſerendi nefas: tunc deinde facilè cætera exiguntur mandantúrque ad iuſiurandum a-
dactis: ita in his quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamēta iacienda ſunt, &
inſinuāda virtus. Huius quadam ſuperſtitione teneantur: hanc ament: cùm hac viuere ve-
lint, ſine hac nolint. Quid ergo? Non quidam ſine inſtitutione ſubtili euaſerunt probi, ma-
gnóſque profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantùm præceptis obſequuntur? Fateor: ſed fe-
lix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam vt Dij immortales nullam didi-
cêre virtutem, cum omni æditi, & pars naturæ eorum eſt, eſſe bonos: ita quidam ex homi-
nibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent, perueniunt ſine longo magiſterio,
& honeſta complexi ſunt, cùm primùm audierunt. Vnde iſta tam rapacia virtutis ingenia,
vel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis diu, rubi-
go animorum effricanda eſt. Cæterùm vt illos in bonum pronos, citius educit ad ſumma,
D & hos imbecilliores adiuuabit, maliſque opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ pla-
cida tradiderit: quæ quàm ſit neceſſaria † ſcilicet videas. Quædam inſident nobis, quæ nos *al. ſeculo*
ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia
ſuſcitari, niſi cauſæ eorū eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Hæc nos quandiu poſ-
ſident, dicas licet: Hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus: tentan-
tem auaricia retinebit. Sciet pro patria pugnandum eſſe: diſſuadebit timor. Sciet pro ami-
cis deſudandum eſſe, ad extremum vſque ſudorem: ſed deliciæ vetabunt. Sciet in vxorem
grauiſſimum eſſe genus iniuriæ, habere pellicem: ſed illum libido in contraria impinget.
Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi prius amoueris obſtantia præceptis: non magis
quàm proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiúſque admouiſſe, niſi vſuræ manus expe-
diuntur: vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſoluendus eſt. Putemus aliquem
E facere quod oportet, non faciet aſſiduè, non faciet æqualiter: neſcit enim quare faciat. Ali- *fortè. exi-*
qua vel caſu vel exercitatione † exhibebit recta: ſed non erit in manu regula, ad quam exi- *bunt.*
gantur, cui credat recta eſſe quæ fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui caſu bo-
nus eſt. Deinde præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, vt quod oportet facias: non præſtabunt,
quemadmodum oportet: & ſi hoc non præſtant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod
oportet monitus: concedo. Sed id parum eſt: quoniam quidem non in facto laus eſt, ſed in
eo quemadmodum fiat. Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrem cenſum con-
ſumente? Quid tam dignum cenſoria nota, ſi quis (vt iſti ganeones loquuntur) ſibi
hæc & genio ſuo præſtet? & toties tamen ſeſtertio adiiciales cœnæ frugaliſſimis viris
conſtiterunt. Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem effugit. Non
enim luxuria, ſed impenſa ſolennis eſt. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus
adiicio, & aliorum gulam irrito? quatuor pondo & ad ſelibram fuiſſe aiebant) Tyberius

al. omnia fallunt. Cæsat missum sibi, cùm in macellum deferri & venire iussisset: Amici, inquit, † omnia me A
fallunt, nisi istum mullum aut Apitius emerit, aut Publius Octauius. Vltra spem illi conie-
ctura processit. Licitati sunt. Vicit Octauius: & ingentem consecutus est inter suos gloriam,
cùm quinque sestertiis emisset piscem, quem Cæsar vendiderat, ne Apirius quidem eme-
rat. Numerare tantum Octauio fuit turpe, non illi qui emerat, vt Tyberio mitteret. quan-
quam illum quoque reprehenderim. Admiratus est rem, qua putauit Cæsatem dignum.
Vultur est, cadauer expectat. Amico ægro aliquis assidet: probamus. At hoc si hæreditatis causa facit, Vultur est, cadauer
expectat. Eadem aut turpia sunt, aut honesta. Refert, quare, aut quemadmodum fiant.
Omnia autem honestè fient, si honesto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis
bonum iudicauerimus, quæque ex eo sunt: cætera in diem bona sunt. Ergo infigi debet per-
suasio ad totam pertinens vitam. Hoc est quod decretum voco. Qualis hæc persuasio fue-
rit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur. Qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In B
Id est, de officio. particulas suasisse, totum ordinanti parum est. Marcus Brutus in eo libro, quem περὶ καθή-
κοντος inscripsit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus: hæc nemo faciet
quemadmodum debet, nisi habuerit quò perferat. Proponamus oportet finem summi bo-
ni, ad quem nitamur, ad quem omne factum nostrum dictúmque respiciat, veluti nauigan-
tibus ad aliquod sidus dirigendus est cursus. Vita sine proposito vaga est. Quod si vtique
proponendum est, incipiunt necessaria esse decreta. Illud puto concedes, nihil esse turpius
dubio, & incerto ac timido, pedem modò referente, modò producente. Hoc in omnibus
al. repellũt. rebus accidet nobis: nisi eximantur quæ † reprehendunt animos ac detinent, & † præ-
fortè, percontari. al. per contari. conari totos verant. Quomodo sint dij colendi, solet præcipi. Accendere aliquem lucer-
nas sabbatis prohibeamus: quoniam nec lumine dij egent, & ne homines quidem dele-
ctantur fuligine. Vetemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorum: C
humana ambitio istis officiis capitur: Deum colit, qui nouit. Vetemus lintea & strigiles
Ioui ferri, & speculum tenere Iunoni. Non quærit ministros Deus. Quid ni? ipse humano
generi ministrat. Vbique & omnibus præstò est. Audiat licet, quemadmodum seruire in
fortè, perfectum. sacrificiis debeat, quàm procul resilire à molestis superstitionibus: nunquam satis † profe-
ctum erit, nisi qualem debet Deum, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuen-
tem, beneficia gratis dantem. Quæ causa est diis benefaciendi? natura. Errat, si quis putat
illos nocere velle vel posse: nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædi-
que coniunctum est. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit,
nec periculosos quidem fecit. Primus est deorum cultus, deos credere. Deinde, reddere
illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire, illos esse qui
præsident mundo, qui vniuersa vt sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, in- D
terdum curiosi singulorum. Hi nec dant malum, nec habẽt. Cæterùm castigant quosdam,
al. specie. & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquando † spe boni puniunt. Vis deos propitiare? Bo-
nus esto. Satis illos coluit, quisquis imitatus est. Ecce altera quæstio, quomodo hominibus
sit vtendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur sanguini humano? Quantu-
lum est ei non nocere, cui debeas prodesse? Magna scilicet laus est, si homo mansuetus ho-
mini est. Præcipiemus vt naufrago manum porrigat, erranti vt viam mõstret, cum esurien-
te panem suum diuidat? Quando omnia quæ præstanda sunt ac vitanda, dicam, cùm pos-
sim breuiter, hanc illi formam humani officij tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina
atque humana conclusa sunt, vnum est, membra sumus corporis magni. Natura nos co-
gnatos ædidit, cùm ex iisdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mu-
tuum, & sociabiles fecit. Illa æquum iustúmque composuit. Ex illius constitutione mise- E
rius est nocere, quàm lædi. Ex illius imperio paratæ sunt iuuantis manus. Iste versus & in
pectore & ore sit:

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

fortè, Coëamus. † Habeamus in commune, quòd nati sumus. Societas nostra lapidum fornicationi simili-
ma est, quæ casura, nisi inuicem obstarent, hoc ipso sustinetur. Post deos hominésq;, dispi-
ciamus quomodo rebus sit vtendum. In superuacuum præcepta iactauimus, nisi illud præ-
cesserit, qualem de quaq; re habere debeamus opinionẽ, de paupertate, de diuitiis, de glo-
ria, de ignominia, de patria, de exilio. Æstimemus singula, fama remota: & quęramus quid
sint, non quid vocentur. Ad virtutes transeamus: præcipiet aliquis, vt prudentiam magni
æstimemus: vt fortitudinem cõplectamur: tempetãtiam amemus: iusticiam, si fieri potest,
propius

A propius etiam quàm cæteras nobis applicemus. Sed nihil agetur, si ignoramus, quid sit vir-
tus: vna sit, an plures: separatæ, an annexæ: an qui vnam habet, & cætera habeat: quomodo
inter se differant. Non est necesse fabro de fabrica quærere, quod eius initium, quis vsus
sit, non magis quàm pantomimo de arte saltandi. Omnes istæ artes [illegible] sciunt, nihil deest.
Non enim ad totam pertinent vitam. Virtus & aliorum scientia est & sui: discendum de
ipsa est, vt in ipsa voluntas discatur. Actio recta non erit, nisi recta fuerit voluntas. Ab hac
enim est actio. Rursus volũtas non erit recta, nisi habitus animi [illegible]ectus fuerit. Ad hoc enim
est voluntas. Habitus porrò animi non erit in optimo, nisi totius vitæ leges perceperit, &
quid de quóque iudicandum sit, exegerit, nisi res ad verum redegerit. Non contingit tran-
quillitas, nisi immutabile certúmque iudicium adeptis. Cæteri décidunt subinde, & repo-
nuntur, & inter omissa appetitáque alternis fluctuãtur. Causa vísque iactationis est, quòd
B nihil liquet. incertissimo regimine vtentibus, fama. Si vis eadem semper velle, vera opor-
tet velis. Ad verum sine decretis non peruenitur: continent † vitam. Bona & mala, hone- *al. vitam, & bonam & malam.*
sta & turpia, iusta & iniusta, pia & impia, virtutes vsúsque virtutum, rerum commodarum
possessio, existimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, sagacitas sensuum, hæc omnia æsti-
mationem desiderant: † scilicet quantum cuique in censum deferẽdum sit. Falleris enim, *al. [illegible]ire licet, quanti quicque.*
& pluris quædam quàm sunt, putas: adeóque falleris, vt quæ maxima inter nos habentur,
diuitiæ, gratia, potentia, sestertio nummo æstimanda sint. Hoc nescies, nisi constitutionem
ipsam, qua ista inter se æstimãtur, inspexeris. Quemadmodum folia virere per se nón pos-
sunt, ramum desiderant, cui inhęreant, ex quo trahant succum: sic ista præcepta si sola sunt,
marcent: insigi volunt sectæ. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipso con-
firmari illa quo tolluntur. Quid enim dicunt, præceptis satis vitam explicari, superflua es-
C se decreta sapiẽtiæ, id est, dogmata? Atqui hoc ipsum quod dicunt, decretum est, tam her-
cule, quàm si nunc ego dicerem recedendum esse à præceptis superuacuis & decretis, in
hæc sola studium conferendũ: hoc ipso quo negarem curanda esse præcepta, præciperem.
Quædam admonitionem philosophiæ desiderãt, quædam probationem: & quidem mul-
ta, quia inuoluta sunt, vix summa diligentia ac summa subtilitate aperiuntur. Si probatio-
nes necessariæ sunt, & decreta, quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta sunt,
quædam obscura. Aperta, quæ sensu comprehenduntur, quæ memoria: obscura, quæ extra
hæc sunt. Ratio autem non impletur manifestis. Maior eius pars pulchriórque in occultis
est. Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est: necessaria ergo decreta
sunt. Quæ res communem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum persuasio, si-
ne qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta, quæ dant animis inflexibile
D iudicium. Denique cùm monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo se, vt ex
inimico cogitet posse fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium, adii-
cimus iustum & honestum. Iustum autem honestúmque decretorum nostrorum cõtinet
ratio. Ergo hæc necessaria est, sine qua nec illa sunt. Sed vtraque iungamus. Namq; & sine
radice inutiles rami sunt, & ipsæ radices his quæ genuẽre adiuuantur. Quantum vtilitatis
manus habeat, nescire nulli licet: apertè iuuant. Cor, illud quo manus viuunt, ex quo im-
petum sumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis possunt, aperta sunt: decre-
ta verò sapientiæ in abdito. Sicut sanctiora sacrorum tantùm initiati sciunt, ita in philoso-
phia, arcana illa admissis receptísque in sacra ostenduntur. At præcepta, & alia huiusmodi,
prophanis quoque nota sunt. Posidonius non tantùm præceptionem (nihil enim nos hoc
verbo vti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationem necessariam
E iudicat. His adiicit causarum inquisitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus,
cum Grammatici, custodes Latini sermonis, suo iure ita appellent, non video. Ait vtilem
futuram esse descriptionem cuiusque virtutis. Hanc Posidonius etymologiam vocat: qui-
dam χαρακτηρισμὸν appellant, signa cuiusque virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus
inter se similia discriminẽtur. Hæc res eandem vim habet, quam præcipere. Nam qui præ-
cipit, dicit. Illa facies, si voles temperans esse. Qui describit, ait, temperans est, qui facit il-
la, qui illis abstinet. Quæris, quid intersit? Alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. De-
scriptiones has, & (vt publicanorum vtar verbo) εἰκονισμοὺς, ex vsu esse confiteor. Propona-
mus laudanda, inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas no-
bilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc vtilius est,
excellentis animi notas nosse, quas ex alio in se transferre permittitur?

Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto.
Nec vanos horret strepitus, illi ardua ceruix,
Argutúmque caput, breuis aluus, obesáque terga:
Luxuriátque toris animosum pectus anheli:
—tum, si quà sonitum procul arma dedêre,
Stare loco nescit, micat auribus, & fremit artus,
Collectúmque premens voluit sub naribus ignem. B

Dum aliud agit, Virgilius noster describit virum fortem. Ego certè non aliam imaginem magno viro dederim, si mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium intrepidus, & primus incessens admotos iam exercitus alpibus, ciuiliq; se bello ferens obuium, non alium illi assignauerim vultum, non alium habitum: altius certè nemo ingredi potuit, quàm qui simul contra Cæsarem Pompeiúmque se sustulit, & aliis Cæsarianas opes, aliis Pompeianas fouentibus, vtrumque prouocauit, ostēditque aliquas esse R. P. partes. Nam parum est in Catone dicere: Nec vanos horret strepitus. Quid ni, cùm veros vicinósque non horreat? Cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta Barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mittat, & Rempub. horretur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestius in seruitutem casura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac spiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ est? Scit se vnum esse, de cuius statu non agatur: C
al. Nõ enim quæri debet, an. † non quæri, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiatorúmque contemptus. Libet admirantem inuictam constantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: Luxuriátque toris animosum pectus. Proderit non tantùm quales esse soleant boni viri, dicere, formámque eorum & lineamenta deducere, sed quales fuerint, narrare, & exponere: Catonis illud vltimum ac fortissimum vulnus, per quod libertas amisit animam: Lælij sapientiam, & cum suo Scipione concordiam: alterius Catonis domi forísque egregia facta: Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum sterneretur, hædináque pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam proposita conuiuis vasa fictilia: quid aliud? paupertatem in Capitolio consecrare. Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inseram, hoc parum credimus? Censura fuit illa, non cœna. O' quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa sit, aut quemadmodum petenda. Illo die populus Romanus D multorũ supellectilem spectauit, vnius miratus est. Omnium illorum aurum argentúmque fractum est, & in milites conflatum. At omnibus seculis Tuberonis fictilia durabunt. Vale.

E,,AoM: IN LIBRVM XV. EPISTOLARVM.

EPIST. 96. Veneriæ spondylique.] *Quid sibi velit illa vox, veneriæ, nondum quiui deprehendere, non suffragantibus exemplaribus, quæ fere consentiũt. Viuerras in deliciis fuisse, non legi: & hic pi⸱ ium tantùm fit mentio. An murenæ legendum sit, nescio. Aristoteles inter genera piscium refert sphyrænam. Theodorus vertit malleolum. fieri potest, vt hæc vox ignota, deprauata fuerit in veneriam, aut aliã huic similem. Nam varie habetur.*

Echinis rotam distractique sine vllis ossibus nulli constrauerunt. Piget esse picta, singula coquuntur in vrna saporis.] *Sic habebat æditio prior. Aliud exemplar habebat: Echini torti distractique sine vllis ossibus multis contraxerunt pituitam. Aliud consentiebat: nisi quod pro multis, habebat mulli. In aliis alia atque alia erat lectio, sed nulla quam totam probares. Itaque diuinadum est, quod in eruditis autoribus nimium crebro accidit. Vide num sic legendum: Spondylique & ostrea, eatenus circumcisa qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis. Totam distracti sine vllis ossibus mulli constrauerant. Piget esse singula, coguntur in ⸱num sapores: vt, piget ess⸱, sit pro, piget comedere. Vox, pecta, videtur superesse. Enarrator quispiam supra singula, adiecerat dicta: id alius vertit in picta. aut si quid ad rem facit, e⸱ixa, l⸱gendum arbitror. Existimo me propemodum totam lectionem diuin⸱sse.*

Et praconari totos vetent.] *Arbitror legendum, perconari, pro perficere, siue pertendere.*

PINCIANI

A

PINCIANI IN EVNDEM.

Atque illud ergo hîc his respondemus.] *Lego: Atqui est illud ergo & hoc. His respondemus. ex eadem.* EPIST.96.

Vnde omnis natura creat res, haurit, alitque, Quæq; eadem rursus.] *Vetus lectio: Vnde omnis natura creat res, auget, alítque, Quôque eadem rursus: minus vitiosè. Scribendum: Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque, Quôve eadem rursus. ex Lucretio, primo.*

Qui in re præcepta acceperit, non in nomine.] *Exemplar Franciscanum, qui in rem præcepta acceperit, non in omne. Confirmatur hæc lectio verbis continuò sequentibus: Imbecilla sunt per se, vt ita dicam, sine radice quæ partibus dantur. In quibus verbis deest coniunctio, &, ex vetere lectione: vt sit, & vt ita dicam sine radice.*

B Non minus peruigilant, non minus potant.] *In codice antiquo non habetur, peruigilant: sed, peruigilantur: vt ferè persuadear scribendum esse pugillantur, etsi verbum sit non frequentatum: tamen quia Seneca solet huiusmodi vti verbis, non debet videri nimis absurdum si sic legatur. Pugiles autē fuisse mulieres, Iuuenalis proclamat: & Terentius id quoque innuere videtur, dicens: Si qua est paulo habitior, pugilem esse aiunt.*

Et vinum omne vomitu remittunt.] *Remetiuntur, non, remittunt: vetus omnis lectio.*

Quanta circa nepotum focos iuuentus premit.] *Scribendum reor, premitur: non, premit.*

Quid illud Sociorum garum, preciosam malorum piscium saniem.] *Lego, sociorum: non, Sosiorum: ex eadem, & Plinio lib.31.cap.7. & Ausonio poeta, & omnibus ferè scriptoribus. Præterea dictio, malorum, in vetustissimo codice Facundi & Primitiui non habetur: quod non admodum probo. Videtur enim significare scombros pisces, ad nihil aliud vtiles: teste eodem Plinio, eodem loco.*

C Exhalantibus crapula ventrem.] *Corrige, exhalantibus crapulam veterum. & mox statim, concoqui, pro coqui. ex eodem.*

Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinam.] *Sic quidem omnia præferunt exemplaria. Sed, nisi coniectura fallor, legi debet: Memini fuisse quondā Æsopi nobilē patinā. De hac Æsopi patina Plinius multa lib.10.cap.51. Meminit & Æsopi huius, vt ditissimi, Macrob.3. Saturnaliorū.*

Apud lautos solet diem ducere.] *Sic omnes codices, sed frigida opinor sentētia. Animaduertendúmque, an sit fidelior scriptura, diduci in diuersas patinas, quàm, diem ducere: hoc sensu, quæ separata & diducta magnificas & sumptuosas apud lautos struunt mensas, ea omnia in vnam Æsopi patinam accumulata fuisse.*

Et ostrea eatenus circumcisa, quæ eduntur, interuenientibus distinguebātur.] *Puto corrigendum, & ostrea è testis circumcisa, quæ dentibus interuenientibus distinguebantur: aut sic, quæ dentium interuentu distinguebantur. Nam dictio, echinis, ad sequentia pertinet. Legendúmque, echini: non,*
D *echinis. Obuallant hanc correctionem verba quæ sequuntur: Quantulo autem minus est hoc testas excerpere, atque ossa. Dentium opera coquum fungi.*

Distractique sine vllis ossibus mulli.] *Exemplaria quedā, districti, habent: non, distracti. Alia, distincti. Alia, districti.*

Constrauerūt. Piget esse iam singula, coquuntur in vnum sapores. In cœna fit, quod fieri debet saturo in ventre.] *Vitiatissima verba, restituendáque ad hunc modū, ex exēplaribus Pinciani, & Facundi, ac Primitiui: contraxerint pituitam singula. Coquūtur in vnū. Sapor is in cœnā fit, qui fieri debet saturo in ventre. Sunt tamen exemplaria quædam, quæ, congeruntur, præferant: non, coquuntur.*

Priuatim quæ commissa capite luerent, tamen quia paludati fecêre, laudamus.] *Verbum, priuatim, superioribus adiungendum. In reliquis variant exemplaria. Quædam legunt: Quæ clàm commissa capite luerent, tamen, cætera.*

E Honestatis obliuio inuasit.] *Elegantior vetus lectio: Honesti obliuio inuasit.*

Homo sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur.] *Eadem: Homo sacra res, homini iam per lusum, cætera: rectius, vt alludat ad veterem parœmiam: Homo homini Deus.*

Sciet in vxorem grauissimum esse genus iniuriæ, habere pellicem.] *Verbum, habere, delendum: ex vetere lectione.*

Errat, si quis putat illos nocere velle vel posse: nec accipere iniuriam, cætera.] *Legēdum: Errat, si quis putat illos nocere velle. Non possunt. Nec accipere iniuriam. cætera. ex eadem.*

Paratæ sunt iuuantis manus.] *Exemplar familiare, paratæ sunt ad iuuandum manus. In reliquis, paratæ sunt iuuandis manus.*

Habeamus in commune, quòd nati sumus.] *Exemplar Franciscanum: Habeamus. In commune nati sumus. vt fortè non, Habeamus, legendum sit: sed, Coeamus.*

Rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas.] *Quidam codices, commodatio: non, commodarum. Aly, moderatio.* A

Recedendum esse à præceptis superuacuis & decretis.] *Corrigendum reor, recedendum esse à præceptis superuacuis sine decretis: hoc est, quæ præcepta superuacua sunt sine decretis.*

Aperta, quæ sensu comprehenduntut, quæ memoria. Obscura, quæ extra hæc sunt.] *Nullo pacto adduci possum, vt credam fidelia esse duo illa verba, quæ memoria: nec intelligo sensum vllum commodum posse ex his erui. Cùm itaque paulò pòst sensus communis fiat mentio, subdubito an scribendum sit, etsi duriore castigatione, hoc pacto: Aperta, quæ sensu comprehenduntur communi. Obscura, quæ extra hunc sunt.*

Sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta.] *Scribo: Sine qua si omnia in animo natant, necessaria sunt decreta. ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Luxuriátque totis animosum pectus anheli, tum si qua sonitum procul arma dedêre.] *Verbum, anheli, non habetur in vetere lectione, nec item in tertio Georgicorũ, vnde mutuati sunt hi versus. Item scito deesse ex serie Virgiliani carminis verba complusculá quæ in codice antiquo gymnasij Salmanticensis plenè leguntur hoc pacto: Luxuriátque toris animosum pectus. Honesti Spadices, glaucique: color deterrimus albis & giluo. Tum si qua sonitum procul arma dedêre.* B

Fractum est, & in milites conflatum.] *Exemplar Franciscanum, fractum est, & milies conflatum. Exemplar Scholasticum, fractum est, conflatum. reliqua non agnoscit. Legendum fortè, fractum est, & in vile æs conflatum.*

LVCII ANNÆI SENECÆ EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVI.

C

Epistola XCVII. Assentiendum esse fatorum decretis.

TANTVM tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil esse in istis mali, nisi hoc vnum, quòd indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura, quod putet miserum. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Malè valeo, pars fati est. Familia decubuit, fœnus offendit, domus crepuit. Damna, vulnera, labores, metus incurrerunt. Solet fieri, hoc paruum est, debuit fieri: decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cùm maximè detego: in omnibus quæ aduersa videntur & dura, sic formatus sum. Non pareo Deo, sed D
assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil vnquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus, tributa vitæ sunt. Horum, mi Lucili, nec speraueris immunitatem, nec petieris. Vesicæ te dolor inquietauit. Epulæ vero erunt parum dulces, detrimenta continua: propius accedam, de capite timuisti. Quid tu nesciebas hæc te optare, cùm optares senectutem? Omnia ista in longa vita sunt, quomodo in longa via & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam viuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effœminata vox virum dedecet. Videris quemadmodum hoc votum meum excipias. Ego illud magno animo, non tantùm bono facio. Neque dij, neque deæ faciant, vt te fortuna in deliciis habeat. Ipse te interroga, si quis potestatem tibi Deus faciat, vtrum velis viuere in macello, an in castris. Atqui viuere, mi Lucili, militare est. Itaque hi qui iactantur, & per operosa atque ardua sursum atque deorsum eunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes viri sunt, primoresque castrorum. Isti quos publica quies, aliis laborantibus molliter habet † turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa. Vale. E

al. turtillæ.

Epist. XCVIII. Vitia hominum esse, non temporũ. Et quòd praua consuetudo lætam inuerecundiam induxerit criminibus, quæ secundum naturam conscientiæ tuta esse non possunt.

ERRAS, mi Lucili, si existimas nostri seculi esse vitium, luxutiam & negligẽtiam boni moris, & alia quæ obiicit suis quisque tẽporibus. Hominum sunt ista, non temporũ. Nulla ætas vacauit à culpa. Et si æstimare licentiam cuiusque seculi incipias, pudet dicere. Nunquam apertius quàm coram Catone peccatum est. Credat aliquis pecuniã esse versatam

in eo

A in eo iudicio,in quo reus erat Clodius,ob id adulterium,quod cùm Cęſaris vxore in opèrto commiſerat,violatis religionibus ſacrificij, quod pro populo fieri dicitur, ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris,vt picturæ quoque maſculorum animalium cõtegãtur. Atqui dati iudicibus nummi ſunt, & quod hac etiamnum pactione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarum,& adoleſcẽtulorum nobilium ſalarij loco exacta ſunt. Minus crimine, quàm abſolutione,peccatum eſt. Adulterij reus adulteria diuiſit:nec antè fuit de ſalute ſecurus,quàm ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. Hæc in eo iudicio facta ſunt,in quo (ſi nihil aliud) Cato teſtimonium dixerat. ipſa ponã verba Ciceronis,quia res fidem excedit. Acceſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit. Iam verò, ô dij boni,rem perditam,etiam noctes † certarum mulierum atque adoleſcentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudi- *al. ſcortorũ.*
cibus pro mercedis cumulo fuerũt.Non vacat de precio quæri,plus in acceſſionibus fuit. *fortè, ſenatoriarum.*
B Vis ſeueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis?huius quoque tibi præſtabo concubitum. Adulterium vbi feceris, damna. Illa formoſa quam deſideras,veniet:illius tibi noctẽ promitto,nec differo. Intra † comperendinationem fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtri- *al. cõparãdi*
buere adulteria,quàm facere. Illud eſt matribus familiæ denũciare,hoc illudere. Hi iudi- *rationem.*
ces Clodiani à ſenatu petierant præſidium,quod non erat niſi damnaturis neceſſarium:& impetrauerant. Itaque elegãter illis Catullus,abſoluto reo: Quid vos,inquit,præſidium à nobis petebatis? An,ne nummi vobis eriperẽtur? Inter hos tamen iocos impunè tulit antè iudicium adulter,in iudicio leno,qui damnationẽ peius effugit,quàm meruit. Quicquam fuiſſe corruptius illis moribus credis,quibus libido non ſacris inhiberi, non iudicijs poterat? quibus in ea ipſa quæſtione quæ extra ordinẽ ſenatuſconſulto exercebatur, plus quàm quærebatur admiſſum eſt? Quærebatur,an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe: appa-
C ruit,ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompeium & Cæſarem,inter Ciceronem Catonémque commiſſum eſt. Catonem inquam illum,quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare florales iocos † nudandarum meretricum. Si credis ſpectaſſe tunc *al. nudarũ.*
ſeuerius homines quàm iudicaſſe,& fient,& facta iſta ſunt: & licentia vrbium, aliquãdo diſciplina metúque, nunquam ſponte conſidet. Non eſt itaque quòd credas, nunc plurimum libidini permiſſum eſſe,legibus minimũ. Longè enim frugalior hæc iuuentus,quàm illa eſt,cùm reus adulterium apud iudices negaret,iudices apud reum confiterentur,cum ſtuprum cõmitteretur rei † iudicandæ cauſa,cùm Clodius iiſdẽ vitiis gratioſus quibus no- *al. iudicãdi*
cens,conciliaturas exerceret in ipſa cauſæ dictione: credat hoc quiſquam? qui damnabatur vno adulterio,abſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus,quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiã ipſa ſine du-
D ce,ſine comite procedit:non pronũ iter eſt tãtùm ad vitia,ſed præceps. Et,quod pleroſque inemendabiles facit, omnium aliarum artiũ peccata,artificibus pudori ſunt, † offendúntque deerrantem: vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpa reus cecidit. At contrà omnibus crimen ſuum voluptati eſt. Lætatur ille adulterio,in quod irritatus eſt ipſa difficultate: lætatur ille circumſcriptione † furtóque: nec antè illi culpa,quàm culpæ fortuna di- *al. offendúntque: dum errãtẽ vita peccata.*
ſplicuit: id praua conſuetudine euenit. Alioqui vt ſcias ſubeſſe animis, etiam in peſſima abductis,boni ſenſum,nec ignorari turpe,ſed negligi,omnes peccata diſſimulãt,& quamuis feliciter ceſſerint, fructu illorum vtuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire vult,& conſpici. Ipſas nequicia tenebras timet. Elegãter itaque ab Epicuro dictum pu- *al. furti.*
ro: Poteſt nocenti contingere vt lateat, latendi fides non poteſt. Aut ſi hoc modo melius *Quod non tã illi culpa.*
E hunc explicari poſſe iudicas ſenſum: Ideo non prodeſt latêre peccantibus, quia latendi etiam ſi facultatem habent, fiduciam non habent. Ita eſt,tuta ſcelera eſſe, ſecura non poſſunt. Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ ſi ſic expediatur, non iudico. Quare? quia prima illa & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. Nec vllum ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis,licet tueatur ac vindicet,impunitum eſt: quoniam ſceleris in ſcelere ſupplicium eſt. Sed nihilominus & hæc & illa ſecundæ pœnæ premunt ac ſequũtur, timere ſemper & expaueſcere,& ſecuritati diffidere. Quare ergo hoc ſupplicio nequiciam liberem? Quare non ſemper illã in ſuſpenſo relinquam? Illic diſſentiamus cum Epicuro, vbi dicit nihil iuſtum eſſe natura,& crimina vitanda eſſe,quia vitari metus non poſſit. Hic conſentiamus,mala facinora conſcientia flagellari,& plurimum illi tormentorum eſſe,eò quòd perpetua illam ſolicitudo vrget ac verberat, quòd ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum argumentum Epicuri eſt,natura nos à ſcelere abhorrere,

quòd nulli non etiam inter tuta timor est. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. A
Quare? quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit. Ideo nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quòd multa scelera le-
al. vindict. gem & † iudicem effugiunt, & scripta supplicia, nisi illa naturalia & grauia de præsentibus
al. pœnitē-tia. soluerent, & in locum † patientiæ timor cederet.

Epist. XCIX. Qualiter aduersus fortunæ duritiam componendus est animus.

al. suspensum. Fragilibus innititur. NVNQVAM credideris felicem quenquam, ex felicitate † suspensum: quæ fragilibus innititur. qui aduentitio lætus est, exibit gaudium quod intrauit. At illud ex se ortum, fidele, firmúmque est, & crescit, & ad extremum vsque prosequitur. Cætera quorum admiratio est vulgo, in diem bona sunt. Quid ergo? non vsui ac voluptati esse possunt? Quis negat? Sed ita, si illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortuna intuetur, ita fructifera ac iucunda fiunt, si quis habens illa, se quoque habet, nec in rerum suarum potestate est. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam. Materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonúmve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est: in vtranque partem ipse res suas ducit, beatæque ac miseræ vitæ sibi causa est. Malus animus omnia in malum vertit. etiam quæ eum specie optimi venerant. Rectus atque integer corrigit praua fortunæ, & dura atque aspera, ferendi scientia mollit: idémque & secūda gratè excipit modestéque, & aduersa constanter atque fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra vires suas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas C
fortunæ positum, nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare volueris (liberius enim inter aliena iudicium est) siue teipsum fauore seposito, & senties hoc & confiteberis, nil ex his optabilibus & charis vtile esse, nisi te contra leuitatem casus, rerúmque casum sequentium instruxeris, nisi illud frequenter & sine querela inter singula damna dixeris:
forte, amputem. Diis aliter visum est. Imò mehercule (vt carmen fortius ac iustius † repetam) quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quàm cogitabas euenerit: Dij melius. Sic composito nihil accidet. sic autem componetur, si quid humanarum rerum varietas possit, cogitauerit, antequam senserit. Si & liberos, coniugem atque patrimonium sic habuerit, tanquam non vtique semper habiturus, & tāquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miserias miser, qui solicitus est, vt ea quibus delectatur, ad extremum vsque permaneāt. Nullo enim tempore con- D
quiescet, & expectatione futuri, præsentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo est autem
al. Quin. dolor amissæ rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. † Tu verò metuenda declina, & quicquid consilio prospici potest, prospice. Quodcunque læsurum est, multo antè quàm accidat, speculare & auerte. In hoc ipsum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Potest fortunam cauere, qui potest ferre. Certè in tranquillo non tumultuatur. Nil est nec miserius nec stultius, quàm semper ti-
al. satagios, à satagēdo: si. cutabigeos. mere. Quæ ista dementia est, malum suum antecedere? Denique, vt breuiter includam quod sentio, & istos † saccagios, ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis miseriis sunt, quàm ante illas. Plus dolet quàm necesse est, qui antè dolet quàm necesse sit. Eadem enim infirmitate dolorem non æstimat, qua non expectat. Eadem intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem, fingit sibi crescere debere quæcunque contigerunt, E
non tantùm durare: & oblitus fati quo humana iactantur, sibi vni fortuitorum constantiam spōdet. Egregiè itaque videtur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua sororem, amisso optimæ indolis filio, alloquitur: Mortale est omne mortalium bonum: de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur, certum est sempiternúmque, sapientia & virtus: hoc vnū contingit immortale mortalibus. Cæterùm tam
al. trahūt. improbi sunt, támque obliti quò eant, quò illos singuli dies † trudant, vt mirentur aliquid ipsos amittere, amissuri vno die omnia. Quicquid est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternū & inuictum est, tam necesse est perire quàm perdere: & hoc ipsum si intelligimus, solatiū est, æquo animo perdere, quod periturū est. Quid ergo aduersus has amissiones auxilij inueniemus? Hoc, vt memoria teneamus amissa, nec cum ipsis fructum excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere,

A bere,eripitur:habuiſſe,nunquam. Peringratus eſt,qui cùm amiſerit,pro accepto [illegible] de-
bet.Rem nobis eripit caſus,vſum fructumque apud nos relinquit, quem nos iniquitate
deſiderij perdidimus. Dic tibi,ex iſtis quæ terribilia videntur,nihil eſt inuictum. Singula
vicere iam multi:ignem Mutius,crucem Regulus,venenum Socrates, exilium Rutilius,
mortem ferro adactam Cato. Et nos vincamus aliquid. Rurſus iſta, quæ vt ſpecioſa & fe-
licia trahunt vulgum,à multis & ſæpe contempta ſunt. Fabricius diuitias imperator reie-
cit,cenſor notauit:Tubero paupertatem & ſe dignam & Capitolio iudicauit,cum fictilib.
in publica cœna vſus,oſtendit debere his hominem eſſe contentum,quibus dii etiamnum
vterentur. Honores repulit pater Sextius,qui ita natus vt R.P. deberet capeſſere, latum
clauum diuo Iulio dante,non recepit. Intelligebat enim quod dari poſſet, & eripi poſſe.
Nos quoque aliquid ex his faciamus:animoſi ſimus. Inter exempla quare deficimus?Qua-
B re deſperamus?Quicquid fieri potuit,poteſt. Nos modò purgemus animum, ſequamur-
que naturam,à qua aberranti cupiendum timendumque eſt,& fortuitis ſeruiendum. Li-
cet reuerti in viam,licet in integrum reſtitui Reſtituamur,vt poſſimus dolores , quocun-
que modo corpus inuaſerint , perferre , & fortunæ dicere : Cum viro tibi negocium eſt,
quære quem vincas. His ſermonibus,& his ſimilibus,lenitur illa vis vlceris : quam opto
mehercules mitigari,& aut ſanari, aut ſtare , & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de ipſo
ſum,de noſtro damno agitur , quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt,
cui adiici nihil deſiderat ſua cauſa,ſed eorum,quibus vtilis eſt. Liberaliter facit quòd vi-
uit. Alius iam hos cruciatus finiſſet:hic tam turpe putat mortem fugere,quàm ad mortem
confugere. Quid ergo?non ſi ſuadebit,exibit?Quid ni exeat?ſi nemo iam eo vti poterit?
ſi nihil aliud quàm dolori operam dabit?Hoc eſt,mi Lucili,philoſophiam † in opere diſ- *al. in opus*
C cere,& ad verum exerceri : videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, *ducere.*
contra dolorem:cùm illa accedat,hic premat. Quid faciendum ſit, à faciente diſcendum
eſt. Adhuc argumentis actum eſt, an poſſit aliquid dolori reſiſtere, an mors magnos
quoque animos admota ſubmittere. Quid opus eſt verbis?In rem præſentem eamus : nec
mors illum contra dolorem facit fortiorem,nec dolor contra mortem. Contra vtrunque
ſibi fidit:nec ſpe mortis patienter dolet,nec tædio doloris libenter moritur:hunc fert , il-
lam expectat. Vale.

Epiſt. C. Conſolatio amici,de filij morte. Et quòd luctus non voluptate,ſed ratione ſanandus eſt.

EPISTOLAM quam ſcripſi Marullo, cùm filium paruulum amiſiſſet, & diceretur
D molliter ferre,miſi tibi. In qua non ſum morem ſolitum ſecutus, nec putaui leuiter illum
debere tractari,cùm obiurgatione eſſet,quam conſolatione dignior. Afflictu enim,& ma-
gnum vulnus malè ferenti,paulìſper cedendum eſt. Exatiet ſe,aut certè primum impetum
effundat. Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt,protinus caſtigentur,& diſcant quaſdam etiam la-
chrymarum ineptias eſſe. Solatia expectas,conuicia accipe. Tam molliter tu fers mortem
filij,quid faceres,ſi amicum perdidiſſes?Deceſſit filius incertæ ſpei paruulus,puſillum tem
poris periit:cauſas doloris conquirimus,& de fortuna etiam iniquè queri volumus , quaſi
non ſit iuſtas querendi cauſas præbitura. At mehercule , ſatis mihi iam videbaris animi
habere etiam aduerſus ſolida mala,nedum ad iſtas vmbras malorum,quibus ingemiſcũt
homines † amoris cauſa,quod damnorum omnium maximum eſt. Si amicum perdidiſſes
danda opera erat,vt magis gauderes quòd habueras,quàm mœreres quòd amiſeras. Sed *al. mœru.*
E plerique non computant quanta perceperint,quantúmve gauiſi ſint. Hoc habet inter reli-
qua † mala dolor,quod non ſuperuacuus tantum,ſed ingratus eſt. Ergo quòd habuiſti ta-
lem amicum,periit opera:Tot annis,tanta coniunctione vitæ,tam familiari ſtudiorum ſo- *al. mali. Nõ*
cietate nihil actum eſt. Cum amico efferes amicitiam:& quid doles amiſiſſe,ſi habuiſſe nõ *&c*
prodeſt?Mihi crede,magna pars ex illis quos amauimus,licet ipſos caſus abſtulerit, apud
nos manet. Noſtrum eſt quod præteriit tempus:nec quicquã eſt loco tutiore,quàm quod
fuit. Ingrati aduerſus percepta ſpe futuri ſumus:quaſi non quod futurum eſt,ſi modo ſuc-
ceſſerit nobis citò in præterita trãſiturum ſit Anguſtè fructus rerum determinat, qui tan-
tùm præſentibus lætus eſt. Et futura & præterita delectant. Hæc expectatione,illa memo-
ria:ſed alterum pendet,& non fieri poteſt:alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor
eſt,certiſſimo excidere?Acquieſcamus his,quæ iam hauſimus,ſi modò non perforato ani-
mo hauriebamus,& tranſmittente quicquid acceperat. Innumerabilia ſunt exempla eo-

rum,qui liberos iuuenes sine lachrymis extulerint:qui in senatum, aut in aliquod [illegible] cum officium à rogo redierint,& statim aliud egerit:nec immerito. Nam primum super-uacuum est dolere,si nihil dolendo proficias. Deinde iniquum est queri de eo, quod [illegible] accidit,& omnibus restat. Deinde desiderij stulta conquestio est, vbi minimum interest inter amissum & desiderantem. Eo ita æquiore animo esse debemus,quòd quos a[illegible] sequimur. Respice celeritatem rapidissimi temporis,cogita breuitatem huius spacii per quod citatissimi currimus. Obserua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis minimis interuallis distinctum,etiam vbi maxima videtur. Quem putas periisse, præmissus est. Quid autem dementius,quam cum idem tibi iter emetiendum sit,flere eum qui antecessit? Flet aliquis factum,quod non ignorauit futurum:at si mortem in homine non cogitauit,sibi imposuit. Flet aliquis factum,quod aiebat non posse non fieri. Quisquis aliquem queritur mortuum esse,queritur hominem fuisse. Omnes eadem conditio deuinxit: B
cui nasci contigit,mori restat. Interuallis distinguimur,exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet,varium,& incertum est. Si molestias æstimas, etiam puero longum:si velocitatem,etiam seni angustum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempestate mobilius. Iactantur cuncta,& in contrarium transeunt,iubente fortuna:& in tanta volutatione rerum humanarum,nil cuiquam nisi mors,certum. Tamen de eo queruntur omnes,in quo vno nemo decipitur. Sed puer decessit. Nondum dico melius agi cum eo, qui vita defungitur. Ad eum transeamus qui consenuit:quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vastitatem,& vniuersum complectere:deinde hoc quod ætatē vo-
al. vniuerso camus humanam,compara † immenso:videbis quàm exiguum sit quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lachrymæ,quantum solicitudines occupant,quantū mors, antequam veniat optata,quantum valetudo,quantum timor, quantum teneri aut rudes C
aut inutiles anni. Dimidium ex hoc edormitur. Adiice labores,luctus,pericula. & intelliges etiam in longissima vita,minimum esse quod viuitur. Sed quis tibi concedat,non melius se habere eum,cui citò reuerti licet,cui ante lassitudinem peractum est iter? Vita, nec bonum nec malum est:boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in dam-
al. certiorē: vt ad aleā referatur. num † certius. Potuit euadere modestus ac prudens,potuit sub cura tua in meliora formari,sed(quod iustius timetur)potuit fieri pluribus similis. Aspice illos iuuenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria proiecit,aspice illos,qui suam alienámque libidinem exercent mutuò impudici, quorum nullus sine ebrietate,nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit:plus timeri quàm sperari potuisse manifestum erit. Non debes itaque causas doloris accersere,nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas. Non tam malè de te iudico,vt tibi aduersus hæc totam putem virtutem aduocandam. Non est dolor iste morsus tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philophia D
proficit,si puerum nutrici adhuc quàm patri notiorem animo forti desideras. Quid? nūc ego duritiam suadeo,& in funere ipso erigere vultum volo,& animum ne contrahi quidem patior? Minime. Inhumanitas est ista,non virtus,funera suorum hisdem oculis quibus ipsos videre,nec commoueri ad primam familiarium diuisionem. Puta autem me ve-
al. quædam sunt. tare † quædam,quæ non sunt sui iuris. Excidunt etiam retinentibus lachrymæ,& animum profusæ leuant. Quid ergo est? Permittamus illis cadere,non imperemus. Fluant quātum affectus eiecerit,non quantum poscet imitatio. Nihil verò mœrori adiiciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit,quā dolor. Quotus quisque sibi tristis est? Clarius cum audiuntur,gemunt: & taciti quietique dum secretum est, cùm aliquos viderint,in fletus nouos excitantur. Tum capiti suo manus ingerunt, quod E
potuerant facere nullo prohibente liberius:tunc mortem comprecantur sibi,tunc lectulo deuoluūtur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos vt in aliis rebus,ita in hac quoque hoc vitium,ad plurium exēpla cōponi,nec quid oporteat,sed quid soleat,aspicere. A natura discedimus,populo nos damus,nullius rei bono autori,& in hac re,sicut in omnibus inconstantissimo. Videt aliquem fortem in luctu suo:impium vocat,& efferatum. Videt aliquem collabentem,& corpori affusum:effœminatum ait,& eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda sunt. Stultius vero nihil est,quam famam captare tristitiæ,& lachrymas approbare:quas iudico sapienti viro alias permissas cadere,alias vi sua latas. Dicam quid intersit:cùm primùm nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus è complexu nostro in ignem transiturum,lachrymas naturalis necessitas exprimit,& spiritus ictu doloris impulsus,quemadmodum totum corpus quatit,ita oculos, quibus adiacentem

cen[illegible]em

A centem humorem premit & expellit. Hæ lachrymæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt quibus exitum damus, cùm memoria eorũ, quos amisimus, tractatur: & inest quiddam dulce tristiciæ, cùm occurrunt sermones eorum iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi velut gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Nõ est itaque, quod lachrymas propter circumstantes assidentésque aut contineas, aut exprimas: nec cessant, nec fluunt vnquam tam turpiter, quàm cùm finguntur. Eant sua sponte. Ire autem possunt placidis atque compositis. Sæpe salua sapientis autoritate fluxerũt, tanto temperamento, vt illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturæ obsequi, grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentiũ scena. Nihil erat, nisi quod veris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor, hic sapientia seruandus est: & quemadmodum in cæteris rebus ita & in B lachrymis aliquid sat est. Imprudentium vt gaudia, sic dolores exundauere. Aequo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? Quàm multi cùm maximè funus locatur, quàm multi cũm vitalia † eruuntur, quàm multi post luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non vtique perducit ad senectutem: vnde visum est, dimittit. Cæterùm de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantum potes, celebra: quæ ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitate ventura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristiciæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras, sæpius repete: potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obliuisci quidem suorum, ac memoriam eum corporibus efferre, & effusissimè flere, meminisse parcissimè, inhumani animi est. Sic aues, sic feræ suos † diligunt, quarum concitatus C est amor, & penè rapidus, sed cum amissis totus extinguitur. Hoc prudentem virum non decet. Meminisse perseueret, lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, esse aliquem cognatam tristiciæ voluptatem, hanc ipsam captãdam in eiusmodi tempore. Ipsa Metrodori verba subscripsi. De quibus non dubito, quid sis sensurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipso luctu voluptatem, imò per luctum & inter lachrymas quoque quod iuuet quærere: Hi sunt qui nobis obiiciunt nimium rigorem, & infamant præcepta nostra duricia, quòd dicamus dolorem in animum aut admittendum non esse, aut citò expellendum. Vtrum tandem est aut incredibilius, aut inhumanius, non sentire amisso amico dolorem, an voluptatem in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus, honestum est. Cùm aliquid lachrymarum affectus effuderit, & (vt ita dicam) despumauerit; nõ esse tradendum animum dolori. Quid tu dicis, miscendam ipsi dolori voluptatem? Sic D consolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte compescimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus expirat, cessare pateris voluptatem, sed ipsum vis titillare mœrorem. Vtrũ honestius dolor animo submouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? dico, admittitur? captatur, & quidẽ ex ipso. Est aliqua, inquit, voluptas cognata tristiciæ. Illud nobis licet dicere, vobis quidẽ non licet. Vnũ bonũ nostis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ potest inter bonum & malum esse cognatio? Sed puta esse, nunc potissimum eruitur, & ipsum dolorem scrutamur: an aliquid habeat iucundum circa se & voluptatium. Quædam remedia aliis partibus corporis salutaria, velut fœda & indecora adhiberi aliis nequeunt: & quod alibi prodesset sine damno verecũdiæ, id fit inhonestum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate sanare? Seuerius ista plaga † sananda est. Illud potius admone, nullum mali sensum ad eum qui periit, peruenire. Nam si E peruenit, non periit. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus est. Viuit, si læditur. Vtrum putas ille malè esse, quòd nullus est, an quod est adhuc aliquis? Atqui nec ex eo potest ei tormentum esse, quod non est. Quis enim nullius sensus est: Nec ex eo, quòd est. Effugit enim maximum mortis incommodum, non esse. Illud quoque dicamus ei, qui defleat ac desiderat in ætate prima raptum: Omnes, quantum ad breuitatem æui, si vniuerso cõpares & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quod minimum esse quis dixerit, quoniam quidem minimũ aliqua pars est. Hoc quod viuimus proximum nihilo est: & tamen ob dementiam nostram latè disponitur. Hæc tibi scripsi, non tãquam expectaturus esses remedium à me tam serum: liquet enim mihi te locutum tecum, quicquid lecturus es: sed vt castigarem illam exiguam moram, qua à te recessisti, & in reliquum exhortarer contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tanquam possent venire sed tanquam vtique essent ventura, prospiceres. Vale.

al. emittunt

al. diligunt fœtus

al. curãda

Epist. CI. Quòd philosophi oratio magis debet esse simplex, plana, quàm composita, vel solicita. A

fortè, sed nõ FABIANI Papyrij libros qui inscribuntur ciuilium, legisse te cupidissimè scribis, † & non respondisse expectationi tuæ. Deinde oblitus de philosopho agi, compositionem eius accusas. Puta esse quod dicis, & effundi verba, non fingi. Primùm habet ista res suam gratiam, & est decor propius orationis leniter lapsæ. Multum enim interesse existimo, vtrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque quod dicturus sum ingens differentia est. Fabianus mihi non effundere videtur orationem, sed fundere. Adeò larga est, & sine perturbatione, non sine cursu tamen veniens: illud planè fatetur & præfert, non esse tractatam, nec diu tortam, sed ita, vt eius esse credamus. Mores ille, non verba composuit: & animis scripsit ista, non auribus. Præterea ipso dicente non vacasset tibi partes intueri. Adeò te summa rapuisset, & ferè quæ impetu placent, minus præstant ad manum relata. Sed illud quoque multum est, primo aspectu oculos occupasse, etiam si contemplatio diligens inuentura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudicium abstulit, quàm qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse, scio audacius sibi de futuro promittere. Oratio solicita philosophum non decet. Vbi tandem erit fortis & constans, vbi periculum sui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, sed securus. Itaque nihil inuenies sordidum. Electa verba sunt, non captata, nec huius seculi more contra naturam suam posita & inuersa, splendida tamen: quamuis sumantur è medio, sensus honestos & magnificos habent, non coactos in sententia, sed † altius ductos. Videbimus † quid parum recisum sit, † quid parum structum, quod nõ huius recentis polituræ. Cùm circumspexeris omnia, nullas videbis angustias inaneis. Desit sanè varietas marmorum: & concisura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, non contenta decore simplici miscet, quod dici solet, domus recta est. Adijce nunc, quòd de compositione non constat. Quidam illam volũt esse ex horrido comptam: quidam vsque eo aspera gaudent, vt etiam quæ mollius casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abrumpant, ne ad expectatum respondeant. Lege Ciceronem. Compositio eius vna est, pedem seruat, curata, lenta, & sine infamia mollis. At contrà Pollionis Asinij salebrosa & exiliens, & vbi minimè expectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia desinunt, apud Pollionẽ cadunt: exceptis paucissimis, quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar astricta sunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parum erecta: quo vitio carere eum iudico. Non sunt humilia illa, sed placida. Sunt enim tenore quieto, compositóque formata nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius vigor. Stimuli quoque quos quæris, & subiti ictus sententiarum. Sed totum corpus vide, quamuis non sit comptum, honestum est. Non habet oratio eius, sed debet dignitatem. Affer quem Fabiano possis præponere. Dic: Ciceronem cuius libri ad philosophiam pertinentes, penè totidem sunt, quot Fabiani. Cedam: sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est: Dic Asinium Pollionem: Cedam, † & respondeamus: in re tanta eminere est, & post duos esse. Nomina adhuc Liuiũ. Scripsit enim & dialogos, & ex professo philosophiam continentes libros: quos non magis philosophiæ annumerare possis, quàm historiæ. Huic quoque dabo locum. Vide tamen quàm multos antecedat, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentissimis. Sed non præstat omnia. Non est fortis oratio eius, quamuis elata sit: non est violenta, nec torrens, quamuis effusa sit: non est perspicua, sed pura. Desideras, † inquis, contra vitia aliquid aspere dici, contra pericula animosè, contra fortunam superbè, contra ambitionẽ contumeliosè. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliquid oratoriæ acre, tragicæ grande, comicæ exile. Vis illum assidere pusillæ rei, verbis? Ille rerum se magnitudini addixit, eloquentiam velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erunt sine dubio singula † circumspecta, nec omne verbum excitabit ac punget. Fateor, exibunt multa, nec ferient, & interdum ociosa præterlabetur oratio: sed multum erit in omnib. lucis. sed ingens sine tædio spacium. Denique illud præstabit, vt liqueat tibi, illum sensisse, quæ scripsit. Intelliges actum hoc, vt tu scires quid illi placeret, non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem, non quæritur plausus. Talia esse scripta eius non dubito, etiam si magis reminiscor quàm teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recẽti cõuersatione familiariter, sed summatim, vt solet, ex vetere noticia. Cùm audirem certè illũ, talia mihi videbantur, non solida, sed plena, quæ adolescentẽ indolis bonæ attollerent, & ad imitationem

Marginal notes: *al. latius.* *al. quod.* *al. quod.* *fortè, sed vt respondeam* *al. inquit.* *al. circumspecta.*

Margin letters: B, C, D, E

A imitationem sui vocarent, sine desperatione vincendi. Quæ mihi adhortatio videtur efficacissima. Deterret enim, qui imitãdi cupiditatem non fecit, spem abstulit. Cæterùm verbis abundabat sine commendatione partium singularum, in vniuersum magnificus. Vale.

IN LIBRVM XVI. EPISTOLARVM.

Quàm multis vitalia emuntur.] *Sic prior. in aliis erat, emittunt. eruuntur, opinor legendum. Sensit enim de cadaueribus, quibus eximuntur vitalia, vt possint condiri.* EPIST. 100

Metrodori verba subscripsi.] *In duobus exemplaribus comperi vestigia Græcorum elementorum: sed adeò deprauata, vt ex his nihil potuerit coniici dignum memoratu.*

Concisura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella.] *Quidam habebant, à* EPIST. 101
B *cubiculis: quod erat tolerabile, si tollas, à, præpositionem. Sed pauperis, constat vocem esse suppostitiam: nec adhuc queo diuinare, quid sit reponendum.*

PINCIANI IN EVNDEM.

Turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa.] *Sic legunt exemplaria omnia, fortasse autem non, turturillæ, scribi debuit: sed, Tutilinæ: quæ dea fuit apud antiquos, à tutando dicta: sicuti & Tutanus deus, autore Nonio. Meminit & Augustinus in ciuitate Dei.* EPIST. 97.

Violatis religionibus eius sacrificij.] *Quidam codices, religionis, habent: non, religionibus. Proinde legendum puto in totum sic, violata religione eius sacri.* EPIST. 98.

Sic submotis extra conspectum omnibus viris.] *Vetus omnis lectio, conseptum, habet: non, con-*
C *spectum.*

Iudices apud eum confiterentur.] *Reum, fidelior & sincerior lectio, quàm eum: vt eadem dictio venustè iteretur, & ex autoris consuetudine.*

Vt carmen fortius ac iustius repetam.] *Exemplaria quædam, petam legunt: non, repetam. Alia, an petam. pro quo non absurdè fortasse substitueris, amputem: hoc est, breuius faciam.* EPIST. 99.

Et oblitus fari quo humana iactantur.] *Prior æditio, & oblitus huius peccati, quo humana iactantur: minus vitiosè. legendum enim, petauri: non, peccati: ex omnibus scriptis exemplaribus. De cuius dictionis significatione legendi glossematum scriptores.*

Qui inscribuntur ciuilium.] *Quidam codices agnoscunt hanc lectionem. Alij habent, qui inscribuntur artium ciuilium. Alij, qui inscribuntur artium & Iulium. Alij sine coniunctione, Artium Iulium. Alij, Archinilium.* EPIST. 101

D Sunt enim tenore quieto compositóque formata.] *Castiga ex eadem, & ad animi tenorem quietum compositúmque formata.*

Quos nõ magis philosophiæ annumerare possis, quàm historiæ.] *Aut inuersas esse dictiones opinor, & legendũ, quos nõ magis historiæ annumerare possis, quàm philosophiæ: aut certè eradendam esse negationem, non: & scribendum, quos magis philosophiæ, cætera.*

Non erunt sine dubio singula circunspecta.] *Exemplar Franciscanum, circumsecta, legit: non, circunspecta: vt puto rectè. Præcessit namque, Videbimus quid parum recisum sit: & sequitur euestigiò, nec in se collecta.*

LVCII ANNÆI SENECÆ EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVII.

E

Epist. CII. De inopinato fati termino: vbi notat eos, qui longiorem vitam supplicio vel turpitudine paciscuntur.

OMNIS dies, omnis hora, quàm nihil simus ostendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, tum æterna† meditantes respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum splendidum & officiosum, noueras: ex tenui principio seipse promouerat, & iam illi decliuis erat cursus ad cætera. Facilius enim crescit dignitas, quàm incipit. Pecunia quoque circa paupertatem plurimum† amorem habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitiis

al. meditatos.

fortè, mora.

imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficacissimæ, & quærendi, & custodiendi scientia, quarum vel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summæ frugalitatis, non minus patrimonij quàm corporis diligens, cùm me ex consuetudine mane vidisset, cùm per totum diem amico grauiter affecto,& sine spe iacenti,vsque in noctem assedisset, cùm hilaris cœnasset,genere valetudinis præcipiti arreptus,angina,vix compressum arctatis faucibus spiritũ traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas, postquam omnibus erat sani ac valentis officiis functus, decessit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui A

al. publicani. ad † publica quoque,nullum relinquẽs inexpertum genus quæstus, accesserat,in ipso actu bene cedentium rerum,in ipso procurrentis pecuniæ impetu,raptus est.

Insere nunc Melibœe pyros,pone ordine vites:

quàm stultum est ætatem disponere,nec crastino quidem dominamur. O' quanta dementia est spes longas inchoantium. Emam, ædificabo,credam, exigam, honores geram,tum demum lassam & plenam senectutem in ocium referam. Omnia,mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquam de futuro debet promittere. Id quoque quod tenetur, per manus exit:& ipsam quam premimus horam, casus incidit. Voluitur tempus rata quidem lege,sed per obscurum. Quid autem ad me,an naturæ certũ sit, quod mihi incertum est? Nauigationes longas,& pererratis littoribus alienis, seros in patriam reditus proponimus,militiam,& castrẽsium laborum tarda manupretia,procurationes, officiorúmque per officia processus:cùm interim ad latus mors est: quæ quoniam nunquam cogitatur,nisi aliena,nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quàm dum miramur hæsura. Quid autem est stultius,quàm mirari id vllo die factũ, quod omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis,vbi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit:sed nemo scit nostrûm,quàm propè versetur terminus. Sic itaque formemus animum, tanquam ad extremum ventum sit. Nihil differamus. Quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium esse,quòd imperfecta semper est,quòd etiam aliquid ex illa differtur. B C

Summam manũ imponere. Qui quotidie vitæ suæ summam manum imposuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor nascitur, & cupiditas futuri exedens animum. Nihil est miserius dubitatione vehementer irruentium,quorsum euadant. Quantum sit illud quod restat, aut quale, † collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? Vno,si vita nostra non prominebit,si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur,cui irritum est præsens. Vbi verò,quicquid mihi debui,redditũ est,vbi stabilita mens scit,nihil interesse inter diem & seculum,quicquid deinceps dierum rerúmque venturum est,ex alto prospicit,& cum multo risu seriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitásque casuum perturbabit,si certus sis aduersus incerta? Ideo,mi Lucili,propera viuere,& singulos dies,singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota,securus est. In spe viuentibus,proximum quodque tempus elabitur, subitque auiditas,& † miserrimus atque miserrima omnia † efficiens metus mortis. Inde illud Mecœnatis turpissimum votum,quod & debilitatem non recusat, & deformitatem, & nouissimè acutam crucem,dummodo inter hæc mala spiritus prorogetur. Debilem facito manu,debilẽ pede,debilem coxa:tuber astrue gibberũ,lubricos quate dẽtes: vita dum superest,bene est. Hanc mihi,vel acutã si subdas crucem,sustineo. Quod miserrimum erat, si incidisset,& optatur,tanquã vita petitur,supplicij mora. Contemptissimum putarem,si viuere vellet vsque ad crucẽ. Tu verò,inquit,me debilites licet,dum spiritus in corpore fracto & inutili manet:depraues licet,dum mõstruoso & distorto,tẽporis aliquid accedat:suffigas licet, & acutam † sessuro crucem subdas,est tanti vulnus suum premere,& patibulo pendêre destrictum,dum differat id quod est in malis optimum,supplicij finem: est tanti habere animam, vt agam. Quid huic optes, nisi deos faciles? quid sibi vult ista carminis effœminati turpitudo? quid timoris dementissimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Cui putas vnquam recitasse Virgilium, D E

forte, Non collecta. | al. miserrimum. | al. efficiet. | al. sessuro.

Vsque adeóne mori miserum est?

Optat vltima malorum,& quæ pati grauissimum est, extẽdi ac sustineri cupit: qua mercede? scilicet vitæ lõgioris. Quid autẽ huius viuere est? Diu mori. Inuenitur aliquis,qui malit inter supplicia tabescere,& perire mẽbratim,& toties per stillicidia amittere animã,quàm semel exhalare. Inuenitur qui velit adactus ad illud infelix lignũ iam debilis,iam prauus,& in fœdum scapularũ ac pectoris tuber elisus,cui multę moriendi causæ etiam citra crucem fuerant,

A fuerant,trahere animam tot tormenta tracturam. Nega nunc magnum beneficium esse naturæ,quòd necesse est mori. Multi peiora pacisci adhuc parati sunt,etiam amicum prodere,vt diutius viuant,& liberos ad stuprum manu sua tradere, vt contingat lucem videre,tot consciam scelerum. Excutiẽda vitæ cupido est: discendúmque nihil interesse,quando patiaris,quod quandoque patiendum est:quàm bene viuas referre,non quamdiu:sæpe autem in hoc esse bene,ne diu. Vale.

Epist. CIII. Cauillatoriam ponit de claritate post mortem disputationem. Deinde philosophicè de eadem differit claritate.

QVOMODO molestus est iucundum somnium videnti qui excitat:aufert enim volu-
B ptatem,etiam si falsam,affectũ tamen veræ habentem:sic epistola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iturum, si licuisset, vlterius iuuabat de æternitate animarum quærere,imò mehercule credere. Credebam enim facilè opinionibus magnorum virorum,rem gratissimam promittentium magis quàm probantium. Dabam me spei tantæ. Iam eram fastidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immensum illud tempus,& in possessionem omnis æui transiturum, cùm subitò experrectus sum,epistola tua accepta, & tam bellum somnium perdidi, quod repetam, si te dimisero,& redimam. Negas me epistola prima,totam quæstionem explicuisse, in qua probare conabar id,quod nostris placet,claritatem quæ post mortem contingit, bonum esse. Id enim me non soluisse, quod opponitur nobis. Nullum,inquiunt,bonum ex distantibus. Hoc autem ex distantibus constar. Quod interrogas,mi Lucili,eiusdem quæstionis est,lo-
C ci alterius: & ideo non hoc tantùm,sed alia quoque eodem pertinentia distuleram. Quædam enim,vt scis, moralibus rationalia immixta sunt. Itaque illam partem rectam & ad mores pertinentem tractaui, Nunquid stultum sit ac superuacuum,vltra extremum diem curas transmittere: An cadant bona nostra nobiscum, nihílque sit eius, qui nullus est: An ex eo † quod cùm erit,sensuri † sumus, aliquis fructus percipi aut peti possit. Hæc autem omnia ad mores spectant. Itaque suo loco posita sunt. At quæ à dialecticis cõtra hanc opinionem dicuntur,segreganda fuerunt:& ideo seposita sunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt persequar,deinde singulis occurrã:nisi aliquid † præcidero,intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid est,quod † præcidere velim? Quædam continua esse corpora,vt hominem:quædam composita,vt nauem,domum,omnia denique quorum diuersæ partes iunctura in vnum sunt coactæ: quædam ex distantibus, quorum adhuc mem-
D bra separata sunt,tanquam exercitus,populus,senatus. Illi enim per quos ista corpora efficiuntur,iure aut officio cohærẽt,natura diducti & singuli sunt. Quid est,quod etiam nunc † præcidere velim? Nullum bonum putamus esse, quod ex distantibus constat. Vno enim spiritu vnum bonum † contineri ac regi debet, vnum esse vnius boni principale. Hoc si quando desideraueris, per se probatur. Interim ponendum fuit, † quia in nos tela mittuntur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex distantibus esse. Claritas autem ista, bonorum virorum † opinio est. Nam quomodo fama non est vnius sermo,nec infamia vnius mala existimatio: sic nec claritas,vni bono placuisse. Consentire in hoc plures insignes & præstantes viri debent,vt claritas sit. Hæc autem ex iudiciis plurium efficitur,id est,distantium: ergo non est bonum. Claritas,inquit,laus est,à bonis bono reddita: laus oratio:oratio vox est aliquid significans. Vox autem licet virorum sit bonorum, bonum non est. Neque enim
E quicquid vir bonus facit,bonũ est. Nam & plaudit, & sibilat: sed nec plausum quisquam, nec sibilum,licet omnia eius admiretur & laudet,bonum dicit,non magis quàm sternutamentum aut tussim. Ergo claritas bonũ non est. Ad summam,dicite nobis, vtrum laudãtis, an laudari bonum sit? Si laudãtis bonum esse dicitis,tam ridiculam rem facitis, quàm si affirmetis meũ esse,quòd alius bene valeat. Sed laudare dignos, honesta actio est: ita laudantis bonum est,cuius actio est,non nostrum qui laudamur. Atqui hoc quærebatur. Respondebo nunc singulis cursim. Primùm,an sit aliquid ex distãtibus bonum,etiam nunc quæritur,& pars vtraq; sentẽtias habet. Deinde claritas desiderat multa suffragia: potest & vnius boni viri iudicio esse contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis existimatio,& infamia vnius malignus sermo? Gloriam quoq; inquit,latius fusam intelligo. Consensum enim multorum exigit. Diuersa horum conditio est,& illius. Quare? Quia si de me bene vir bonus sentit,eodem loco sum, quo, si omnes

al. quodcũque. al. simus, antequam aliquis.
al. prædixero. al. prædicere: & rectius.
al. prædicere.
fortè, continuari.
fortè, quo nostra tela mitãtur.
al. secunda opinio.

boni idem ſentirẽt. Omnes enim ſi me cognouerint, idem ſentient. Par illis idémque iudi- A
al. proſpicitur. cium eſt, æquè verò † inſiſtitur ab his, qui diſſidere non poſſunt. Ita pro eo eſt, ac ſi omnes idem ſentiant: quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam & famam non eſt ſatis vnius opinio. Illic idem poteſt vnius ſententia, quod omnium: quia omnium ſi † prorogetur, vna
fortè, cogetur. erit. Hîc diuerſa diſſimilium iudicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam vnam omnium eſſe? Non eſt. Vnius vna ſententia eſt. Illi placet verum. Veritatis vna vis, vna facies eſt. Apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiuntur. Nunquam autem falſis conſtantia eſt. Variantur, & diſſident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm vox eſt. Vox autem bonum non eſt. Cùm dicant claritatem laudem eſſe bonorum, à bonis redditam, iam non ad vocem referunt, ſed ad ſentẽtiam. Licet enim vir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude, laudatus eſt. Prętcrea aliud eſt laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cuius offi- B
cium oratione conſtat. Cùm dicimus aliquem laude dignum, nõ verba illi benigna hominum, ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis, ac bonum virum apud ſe laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum refertur laus, non ad verba, quæ conceptam laudem egerunt, & in noticiam plurium emittunt. Laudat, qui laudandum eſſe iudicat. Cùm Tragicus ille apud nos ait, Magnificum eſſe laudari à laudato viro: laude digno ait. Et cùm æquè antiquus poëta ait, Laus alit artes: non laudationem dicit, quæ corrumpit ar-
al. debitum. tes. Nihil enim æquè, & eloquentiam, & omne aliud ſtudium auribus † deditum vitiauit, quàm popularis aſſenſio. Fama vtique vocem deſiderat, claritas nõ: poteſt enim citra vocem contingere, cõtenta iudicio: plena eſt, non tantùm inter tacenteis, ſed etiam inter reclamanteis. Quid interſit inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum iudiciis conſtat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonum eſt claritas, id eſt, laus bono à bonis red- C
dita, vtrum laudati an laudantis? Vtriuſque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit, & benefeciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe virtutum interpretes lætor. Hoc plurimum bonum eſt, quòd grati ſunt, ſed & meum. Ita enim animo cõpoſitus ſum, vt aliorum bonum, meum iudicem: vtique eorum quibus iſtius ſum boni cauſa. Eſt illud
al. laudationum. † laudantium bonum. Virtute enim geritur. Omnis autem virtutis actio bonum eſt. Hoc contingere illis non potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaque vtriuſque bonum eſt, meritò laudari: tam mehercule, quàm bene iudicaſſe, iudicantis bonum eſt, & eius, ſecundum quem
al. quin. iudicatum eſt. Nunquid dubitas, † an iuſticia & habentis bonum ſit, & item ſit eius, cui debitum ſoluit? Merentem laudare, iuſticia eſt: igitur vtriuſque bonum eſt. Cauillatoribus
fortè, argutias ferere. iſtis abundè reſpondebimus. Sed nõ debuit hoc nobis eſſe propoſitũ, † arguta diſſerere, & philoſophiam in has anguſtias ex ſua maieſtate detrahere. Quanto ſatius eſt, ire aperta via D
& recta, quàm ſibiipſi flexus diſponere, quos cum magna moleſtia debeas relegere. Neque enim quicquam aliud iſtæ diſputationes ſunt, quàm inter ſe perire captantium luſus. Dic potius, quàm naturale ſit in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes, & cum Deo terminos patitur. Primùm humilem non accipit patriam, Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius, oculis lætius vectis ſolum. Illi patria eſt, quodcunque supernè vniuerſa circuitu ſuo cingit. Hoc omne conuexum, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina ſecernens etiam coniungit, intra quod diſpoſita tot numina in actus
fortè, certã, aut arctã. ſuos excubant. Deinde † actam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni ſunt. Nullum ſeculum magnis ingeniis clauſum eſt, nullum non cogitationi peruium tempus. Cùm venerit dies ille, qui mixtum hoc diuini humaníque ſecernat. Corpus hoc vbi inueni, re- E
linquam: ipſe me Diis reddam: nec nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenóque detineor per has mortalis æui moras. Illi meliori vitæ, longiorique præluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco, in quem videmur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpacium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium naturæ ſumimur partum. Alia origo nos expectat, alius rerum ſtatus. Nondum cœlum niſi ex interuallo pati poſſumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam proſpice. Non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quicquid circa te iacet rerum, tanquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta. Tranſeundum eſt. Excutit redeuntem natura, ſicut intrantem. Non licet plus afferre, quàm intuleris. Imò etiam ex eo, quod ad vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahentur tibi hæc circumiecta, nouiſſimum velamentum tui cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrénſque per totum: detra-

hentur

A hentur ossa neruíque, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste, quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis est. Depone onus. Quid cunctaris, tanquam non prius quoque relicto, in quo latebas corpore, † exietis? Hæres & reluctaris: tum quoque magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras: & hoc ipsum flere, nascentis est. Sed tunc debebat ignosci, rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viscerum calido mollíque fomento emissum, afflauit aura liberior. † Demum offendit duræ manus tactus, tenerque adhuc, & nullius rei gnatus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est nouum separari ab eo, cuius ante pars fueris: æquo animo membra iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? Ita solet fieri. Pereunt † semper velamenta nascentium. Quid ista sic diligis, quasi tua? Istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. *al. exiteris* *al. Deinde* *al. sæpe.*

B cat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, subuola: ab aliis nisi quæ etiam † necessariis cohærebunt, alienus. Iam hinc, altius aliquid, sublimiúsque meditate. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille sit fulgor, tot sideribus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum vmbra turbabit, æqualiter splẽdebit omne cœli latus. Dies & nox, aëris infimi vices sunt. Tunc in tenebris vixisse dices, cùm totam lucem totus aspexeris, quam nunc per angustissimas oculorum vias obscurè intueris, & tamen admiraris † illam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cùm illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere finit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum esse testes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quidni *al. necessario.* *al. iam.*

C non timeat, qui mori sperat: si is quoque qui tamdiu animum iudicat manere, quamdiu retinetur corporis vinculo, solutum totum spargi, id agit, vt etiam post mortem vtilis esse possit? Quamuis enim ipse ereptus sit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multúsque recursat
Gentis honos.—

Cogita, quantum nobis exempla bona prosint: scies magnorum virorum, non minus præsentia, esse vtilem memoriam. Vale. *Præsentia, id est, quàm præsentiã.*

D *Epistola CIIII. De pernicie insidiarum, quæ sunt ex homine: de hominis officio: & quomodo philosophia vtendum sit.*

QVID ista circumspicis, quæ tibi possunt fortasse euenire, sed possunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliáque, quæ nobis incidunt, non insidiantur. Illa potius vide, illa deuita, quæ nos obseruant, quæ captant: rari sunt casus, etiam si graues, naufragium facere, vehiculo euerti. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, antequam surgat. Crepant ædificia, antequam corruant: prænunciat fumus incendium. Subita est ex homine pernicies: & eò diligentius tegitur, quò propius accedit. Erras, si istorum tibi qui occurrunt vultibus credis: hominum effigies habẽt, animos ferarum: nisi quòd illatum perniciosior est pri-

E mus incursus, quos transire non † quærunt. Nunquam enim illas ad nocendum nisi necessitas † Inilcit. Hæ autem fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum sit: vt cogites, quid sit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris: alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis: & memineris quæ præstare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid consequeris? Non, ne noceant: sed, ne fallant. Quantum autem potes in philosophiam secede, illa te sinu suo proteget. In huius sacraria eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter se, nisi in eodem ambulantes. Quid autem ipsam philosophiam? non debebis iactare. Multis fuit periculi causa insolenter iactata. Ea contumacier vitia tibi detrahat, non alij exprobret, non abhorreat à publicis moribus: nec † ita agat, vt quicquid non facit, damnare videatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia. *al. quærunt.* *al. misit. Hæc.* *al. hoc.*

IN LIB. XVII. EPISTOLARVM. A

EPIST.103 Nisi aliud prædixero.] *Reclamantibus licet exemplaribus lego, præcidero: quemadmodum & in his quæ sequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam: quam interdum non licet explicare, nisi quædam prius amputâris.*

In nostra tela mittuntur.] *Non suffragabantur exemplaria: non dubito tamen quin legendum sit, cui nostra tela innitantur. Sentit enim, assumendum aliquid per se notum, ad fulturam argumentationis: quemadmodum telæ substernitur stamen.*

Laus alterius.] *In alius, laus à literis. Ipse sermonis tenor docet legendum: Laus alit artes. Est enim clausula carminis heroici. Id imitatus Cic. Honos alit artes. item Ouidius: Laudatáque virtus Crescit.*

PINCIANI IN EVNDEM. B

EPIST.102. Illi qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque.] *Lego: Ille quem & mari & terra pecunia agitabat. ex vetere lectione.*

In ipso actu bene cedentium rerum.] *Fortasse verior est lectio, ictu, hoc est, momento: quàm, actu.*

Et castrensium laborum tarda manu precia.] *Scribe coniunctim, manuprecia: ex vetere lectione.*

Nihil est miserius dubitatione vehementer irruentium, quorsum euadant.] *Venientium, non, vehementer irruentium, omnia fermè exemplaria scripta: vt fortè legendum sit, voluentium, siue volutantium. Cui lectioni suffragari videtur quod sequitur: Quomodo effugiemus hanc volutationem. & paulo antè.* C

Quod etiam aliquid ex illa differtur.] *Mendosa verba, difficilis ad corrigendum cōiecturæ. Sed, ni fallor, verior erit scriptura: quod in aliud ex alio differtur. Nam & vetus omnis lectio pro, etiam aliquid, habet, in aliquid: & hoc verbum, aliquid, cùm per compendium scribitur, dubitationem affert, sitne legendum, aliquid, an aliud: sicut etiam hoc ipso loco scriptum erat in exemplari Facundi & Primitini.*

EPIST.103 Æquè verò insistitur ab his, qui dissidere non possunt.] *Exemplar familiare, prospicitur, habet: non, insistitur. vt sit sensus: Aequè consuli veritati à bonis, qui discordare non possunt. Exemplar Franciscanum, æquè verò inficitur. Dissidere non possunt. reliqua non habentur. Eodem modo legitur in codice Facūdi & Primitini: nisi quòd pro inficitur, habet inficiscitur. quod & alia exēplaria agnoscunt.*

Quàm inter se peritè captantium lusus.] *Nihil me hoc loco adiuuerunt scripta exemplaria. Sed coniectura ductus, opinor restituenda esse hæc verba sic: quàm inuicem se puerorum captantium lusus.*

Aut si quod est etiam nunc frequentius oculis lætus vectis solum. illi patria est, quodcunque suprema & vniuersa circuitu sua cingit.] *Puto corrigendum, aut si quod est etiā nunc frequentius accolis: lætius nautis solum. Patria illi est, quodcūque suprema & vniuersa circuitu suo cingit. Nam in antiquis exemplarib. verba illa, Patria illi est, hoc ipso ordine habentur: & in quibusdam, occulis per duplex cc. legitur. Item in exemplari Franciscano, pro suprema, solennia legitur. Vt possit fortasse sic in totum legi: Patria illi est, quacunque sol meat, & vniuersa circuitu suo cingit. Posset etiam tolerari, vectis: posset legi, aduenis: posset, vectoribus.* D

In alium naturæ sumimur partū. Alia origo nos spectat.] *Posset legi pro illis verbis, in alium naturæ sumimur partum, in alium maturescimus partum. sed rectissimè, vt puto, legit hunc locum exemplar Scholarum, in alium naturæ sumimur, & tanquam partum alia nos origo expectat.*

Aliquando naturæ tibi arcana retegentur.] *In exemplari Scholastico non, Aliquando, habetur: sed, Antequam. vt fortè legendum sit per minorem cum præcedentibus, intra te quando naturæ tibi, cætera. Fortè sic, meditare illa. Quando naturæ tibi, reliqua.* E

Quid ni non timeat, qui mori sperat.] *Codex Franciscanus: Quam qui ni timeat, qui mori sperat. Puto legendum, quam qui meminit, quid mori expauet. vel sic: Quam qui mente teneat, quid mori expauet. Dixerat enim: Quam qui mente concipit.*

Si is quoque qui tandiu animum.] *Exemplar Scholasticum: Sed ille quoque. vt fortè desit coniunctio, legendúmque sit: Sed & illa quoque, cætera.*

Non minus præsentiam esse vtilem quàm memoriam.] *Sic prior æditio. Præposterus est ordo verborum, legendúmque, non minus memoriam quàm præsentiam esse vtilem: ex meo familiari codice.*

EPIST.104 Pares sunt casus, & si graues.] *Opinor legēdum: Rari sunt casus, & si graues. quia sequitur: Ab homine hominis cotidianum periculum. Rarum autem cotidiano opponitur.*

A
LVCII ANNÆI SENECÆ EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVIII.

Epist. CV. Qualiter secessio in ocium vel peregrinatio non prosit, sed noceat sine curatione animi. Et de magnanimitate & excellentia humani spiritus: quem non laborem vel mortem timere, exemplo Socratis & Catonis insinuat.

IN Nomentanum meũ fugi, quid putas? vrbem? imò febrem, & quidem surrepẽtem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iussi, Paulina mea retinente. Medicus initia esse dicebar motis venis,
B sed incertis, & naturalem turbantibus modum. Exire perseueraui. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis: qui cùm in Achaia febrem habere cœpisset, protinus nauem ascendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam † scias spiritum illius in meo verti, incipio vt illi consulam mihi consulere: & quum me fortiorem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc sene & adulescentem esse, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro vt me fortius amet, impetrat illa, vt me diligentius amem. Indulgẽdum est enim honestis affectibus, & interdum etiam si premunt causæ, spiritus in honorem suorum vel cùm tormento reuocandus, & in ipso ore retinẽdus est: cùm bono viro viuendum sit, non quamdiu iuuat, sed quamdiu oportet. Ille qui non vxorem, non amicum tãti putat, vt diu-
C tius in vita commoretur, qui perseuerat mori, delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, vbi vtilitas suorum exigit, nec tantùm sibi velit mori, sed si cœpit intermittat, & suis se † commodet. Ingentis animi est, aliena causa ad vitam reuerti: quod magni viri sæpe fecerunt. Sed hoc quoque summæ humanitatis existimo, senectutem suã cuius maximus fructus est, securior sui tutela, & vitæ vsus animosior, attentius conseruare, si scias alicui tuorum esse dulce, vtile, optabile. Habet præterea in se nõ mediocre ista res gaudium & mercedem. Quid enim iucundius, quàm vxori tam charum esse, vt propter hoc tibi charior fias? Potest itaque Paulina mea non tantùm suum mihi timorem imputare, sed etiam meum. Quæris ergo, quomodo mihi consilium profectionis cesserit? Vt primùm grauitatem vrbis excessi, & illum nidorem culinarum fumantium, quæ † in ora quicquid pestiferi vaporis obruerit, cum puluere effundũt, protinus mutatam valetudinem sensi. Quan-
D tum deinde adiectum putas viribus, postquam vineas attigi? In pascuum emissus, cibum meum inuasi. Repetiui ergo iam me, non permansit marcor ille corporis dubij, & malè cogitantis. Incipio toto animo studere. Non multum ad hoc locus confert, nisi se sibi præstet animus, qui secretum, & in occupationibus mediis, si volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & ocium captat, vbique quo † distringatur inueniet. Nam Socratem querenti cuidam, quòd nihil sibi peregrinationes profuissent, respondisse ferunt: Non immeritò hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris. O quàm bene cum quibusdam ageretur, si à se aberrarent. Nunc primùm seipsos sollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare traiicere, & vrbes mutare? Si vis ista, quibus vrgeris, effugere, non alibi sis oportet, sed alius. Puta venisse te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatem. Quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? Tuos afferes. Diuitias iudicabis bonum? Torquebit te paupertas, & (quod èst miserrimum) falsa. Quamuis enim multum possideas, tamẽ quia
E aliquis plus habet, tanto tibi videberis † defici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? Malè te habebit ille consul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in fastis sæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi post te videatur, si aliquis ante te fuerit. Maximũ malum iudicabis mortem: cùm illa nihil sit mali, nisi quod ante ipsam est timeri? Exterrebunt te non tantùm pericula, sed † suspicionibus vanis semper agitaberis. Quid enim proderit, euasisse tot vrbes Argolicas, mediósque fugã tenuisse per hostes? Ipsa pax timores subministrabit. Ne tutis quidem habebitur fides, cõsternata semel mente: quæ vbi consuetudinem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam salutis suæ inhabilis es. Non enim vitat, sed fugit: magis autem periculis patemus auersi. Grauissimum iudicabis malum aliquem ex his quos amabis amittere: cùm interim hoc tam ineptum erit quàm flere, quòd arboribus amœnis, & domum tuam ornantibus décidãt folia? Quicquid

Marginal notes: al. cũ sciã forte, cõmẽtem. — al. cõcedat. — al. quæ mouentur quicquid, & cæt. — al. distrahatur — al. deficere. — al. suspiciones vanis.

te delectat,æquè viget,vt videras dum viteret. Vtinam. Alium alio die casus excutiet. Sed A
quemadmodum frondium iactura facilis est,quia renascuntur: sic istorum quos amas,
quósque oblectamenta vitæ putas esse, damnum, quia reparantur, etiamsi non renascun-
tur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. Omnis dies,omnis hora te mutat: sed
in aliis rapina facilius apparet,hîc latet,quia non ex aperto fit. Alij auferuntur: at ipsi no-
bis furto subducimur. Horum nihil cogitabis,nec remedia vulneribus appones, sed ipse
tibi seres sollicitudinum causas,alia sperando,alia desperando? Si sapis, alterum alteri mi-
sceas: nec speraueris sine desperatione, nec desperaueris sine spe. Quid per se prodesse
peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit,non cupiditates refrænauit
non iras repressit,non indomitos amoris impetus fregit,nulla denique animo mala eduxit,
non iudicium dedit,non excussit errorem,sed vt puerum ignota mirantem, ad breue tem-
pus rerum aliqua nouitate detinuit. Cæterùm inconstantiam mentis, quæ maximè ægra B
al. lacessit, est,† lacessitam mobiliorem leuiorémque reddidit ipsa iactatio. Itaque qui petierant cu-
mobiliorē. pidissimè loca,cupidius deserunt, & auium modo transuolant,† citiúsque quàm venerant,
al. ocyúsque abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium,nouas tibi montium formas ostendet,inu-
sitata spacia camporum,& irriguas perennibus aquis valles,& alicuius fluminis sub obser-
uatione naturam,siue vt Nilus æstiuo incremento tumet, siue vt Tigris eripitur ex oculis,
& acto per occulta cursu integræ magnitudini redditur, siue vt Mæander poëtarum o-
mnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & sæpe in vicinum alueo suo
admotus,antequam sibi influat, flectitur: cæterùm neque meliorem faciet, neque sanio-
rem. Inter studia versandum est, & inter autores sapientiæ,vt quæsita discamus, nondum
inuenta quæramus. Sic eximendus animus,vt ex miserrima seruitute in libertatem erigi-
tur. Quamdiu quidem nescieris,quid fugiendum,quid petēdum,quid necessarium, quid C
superuacuum,quid iustum,quid honestū sit,non erit hoc peregrinari,sed errare. Nullam
tibi opē feret iste discursus. Peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua sequun-
tur. Vtinam quidem sequerētur,longius abessent: nunc fers illa,non ducis. Itaque vbique
te premunt,& paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio quærenda est. Fre-
git aliquis crus,aut extorsit articulum,non vehiculum nauémque conscendit,sed aduocat
medicum,vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot
locis fractum & extortum credis locorū mutatione posse sanari? Maius est istud malum,
quàm vt gestatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. Nulla ars
loco discitur. Quid ergo? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullum
enim, mihi crede,iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat. Aut si
quod esset,agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu ista vrgebunt mala, mace- D
rabúntque per terras ac maria vagum,quamdiu malorum gestâris causas. Fugam tibi non
al. amanda prodesse miraris? tecū sunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe: & † emenda
desideria, desideria,intra saltem modum contine. Omnem ex animo erade nequiciam. Si vis pere-
aut intra. grinationes habere iucundas,tuum comitem sana. Hærebit tibi auaricia, quamdiu auaro
sordidóque conuixeris. Hærebit tumor,quamdiu cum superbo conuersaberis. Nunquam
sæuiciam in tortoris contubernio pones. Incendent libidines tuas adulterorum sodalitia.
Si velis vitiis exui, longè à vitiorum exemplis recedēdum est. Auarus, corruptor, sæuus,
fraudulentus,multum nocituri si prope te fuissent,intra te sunt. Ad meliores transi. Cum
Catonibus viue,cum Lælio,cum Tuberone: quòd si conuiuere etiam Græcis iuuat, cum
Socrate,cum Zenone versare. Alter te docebit mori,si necesse erit: alter,antequā necesse
erit. Viue cum Chrysippo,cum Posidonio. Hi tibi tradēt diuinorum humanorúmque no- E
fortè, scitè. titiam. Hi iubebunt in opere esse: nec tantùm † scite loqui, & in oblectationem audien-
tiū verba iactare,sed animū indurare,& aduersus minas erigere. Vnus est enim huius vitæ
apertè, vel fluctuantis & turbidæ portus,euentura contemnere. Stare fidenter † ad portum,tela fortu-
potius, in a- næ aduerso pectore excipere,non latitantem,nec tergiuersantem. Magnanimes nos natu-
pertum. ra produxit: & vt quibusdam animalibus ferum dedit,quibusdam subdolum,quibusdam
pauidum,ita nobis gloriosum & excelsum spiritum,quærentem vbi honestissimè,non vbi
tutissimè viuat, simillimum mundo: quem quantum mortalibus passibus licet, sequitur
fortè, gestit. æmulatúrque. Profert se,laudari & aspici † credit. Dominus omnium est,supra omnia est.
Itaque nulli ferei submittit,nihil illi videtur graue,nihil quod virum incuruet.

Terribiles visu formæ,lethúmque labósque:

Minimè

A Minimè quidẽ,si rectis oculis intueri illa possis,& tenebras perrũpere. Multa per noctem habita terrori,dies vertit ad risum.

Terribiles visu formæ,læthúmque labósque.

egregiè Virgilus noster.Non re dixit terribiles esse,sed visu:id est, videri, non esse. Quid; inquam,in istis est tam formidabile,quàm fama vulgauit?Quid est,obsecro te,Lucili, cur timeat laborem vir,mortem homo?Totiens mihi occurrunt isti,qui non putant fieri posse quicquid facere non possunt,& aiunt nos loqui maiora,quàm quæ natura humana sustineat.At quanto ego de illis melius existimo.ipsi quoque hæc possunt facere , sed nolunt. Denique quem vnquam ista destituere tentantem, cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia sunt,non audemus:sed quia non audemus , difficilia sunt. Si tamen exemplum desideratis,accipite Socratem † perpetitium senem,per omnia aspera iactatum *al. perpessitium:*
B inuictum fame & paupertate,quam grauiorem illi domestica onera faciebant,& laborib. quos militares quoque pertulit,quibus ille domuit exercitus,siue vxorem eius moribus feram,lingua petulantem,siue liberos indociles,& matri quàm patri similiores. Sic ferè aut in bello fuit,aut in tyrannide,aut in libertate,bellis ac tyrannis sæuiore. Viginti & septem annis pugnatũ est:post finita arma triginta tyrãnis noxæ dedita est ciuitas,ex quibus plerique inimici erant.Nouissima damnatio est sub grauissimis hominibus impleta,obiecta est & religionum violatio,& iuuentutis corruptela,quam immittere in deos,in patres, in remp.dictus est.Post hæc carcer,& venenum.Hæc vsque eò animum Socratis nõ mouerãt,vt ne vultum quidem mouerint.Illam mirabilem laudem,& singularem,vsque ad extremum seruauit:non hilariorem quisquam,nõ tristiorem Socratem vidit:æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? Accipe hunc Marcum Catonem
C recentiorem,cum quo & infestius fortuna egit,& pertinacius.Cui cùm omnib. locis obstitisset,nouissimè & in morte,ostendit tamen virum fortem posse inuita fortuna viuere, inuita mori.Tota illi ætas aut in armis est exacta ciuilibus,aut in ætate concipiente iã ciuile bellum.Et hunc licet dicas non minus quàm Socratẽ in seruitute vixisse:nisi fortè Cn. Pompeium & Cæsarẽ & Crassum putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatũ Catonem, toties mutata Rep.vidit:eundem se in omni statu præstitit.In prætura,in repulsa , in accusatione,in prouincia,in concione,in exercitu,in morte,denique in illa Reip.trepidatione cùm illinc Cæsar esset decẽ legionib.pugnacissimis subnixus,hinc totis externarũ gentiũ præsidiis Cn.Pompeius,satis † vnus aduersus omnia.Cùm alij ad Cæsarem inclinarẽt , alij *al. tutus:* ad Pompeium,solus Cato fecit aliquas sui & Reip.partes.Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum:
D hinc optimates & equestrem ordinẽ,quicquid erat in ciuitate sancti & lecti: duos in medio relictos,R.P.& Catonem,Miraberis,inquam,cùm animaduertis.

Atridem,Priamúmque,& sæuum ambobus Achillem.

Vtrunque enim improbat,vtrunque exarmat.Hanc fert de vtroque sententiam. Ait se,si Cæsar vicerit,moriturum:si Pompeius,exulaturum. Quid habebat quod timeret, qui ea sibi & victo & victori constituerat,quæ constituta esse ab hostib.iratissimis poterant? Periit itaque ex decreto suo.Vides posse homines labores pati:per medias Aphricæ solitudines pedes duxit exercitum.Vides posse tolerare sitim:& in collibus arentibus,sine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens,inopiam humoris loricatus tulit,& quoties aquæ fuerat occasio,nouissimus bibit.Vides honorem & notam posse cõtemni.Eodem quo repulsus est die,in comitio pila lusit.Vides posse non timeri potentiam superiorum,& Pom-
E peium & Cæsarẽ:quorum nemo alterũ offendere audebat,nisi vt alterum demereretur,simul prouocauit.Vides tam mortem posse contemni quàm exilium:& exilium sibi indixit & mortem,& interim bellum.Possumus itaque aduersus ista tantum habere animi,libeat modò subducere iugo collum.In primis autem respuendæ sunt voluptates,eneruant , & effœminant,& multum petũt,multum autẽ à fortuna petendum est.Deinde spernendæ opes,auctoramenta sunt seruitutum.Aurum & argentum,& quicquid aliud felices domos onerat,relinquatur.Non potest gratis constare libertas.Hãc si magno æstimas,omnia paruo æstimanda sunt. Vale.

Epist. CVI. Quatuor esse quæ hominem in perniciem hominis instigant: & quomodo singulorum eorum vitetur incommodum.Et quod magna pars securitatis est,nihil iniquè facere.

QVAE obseruanda tibi sint,vt tutior viuas,dicam.Tu tamen sic audias cẽseo ista præ-

cepta quomodo ſi tibi præcipetem,qua ratione bonam valetudinem in Ardeatino tuere- A
ris.Conſidera,quæ ſint quæ hominem in perniciem hominis inſtigent:inuenies ſpem,in-
uidiam,odium,metum,contemptum.Ex omnibus iſtis,adeò leuiſſimum eſt contemptus,
vt mulri in illo remedij cauſa delituerInt. Quem quis contemnit , non calcat ſine dubio,
ſed tranſit.Nemo homini contempto,pertinaciter,nemo diligenter nocet.Etiam in acie
iacens præteritur:cum ſtante pugnatur.Spem improborum vitabis,ſi nihil habueris quòd
al. Intēpe- cupiditatem alienam & † improbam iritet,ſi nihil inſigne poſſederis. Cōcupiſcuntur e-
riem. nim inſignia,etiam ſi parum nota ſunt.Sic verò inuidiam effugies,ſi te non ingeſſeris ocu-
In ſinu gau lis,ſi bona tua non iactaueris,ſi ſcieris in ſinu gaudere.Odium autem ex offenſa ſic vitabis
dere. neminem laceſſendo † aut gratificando,à quo te ſenſus communis tuebitur:fuit enim hoc
al. gratuito multis periculoſum.Quidam odium habuerunt,nec inimicum.Illud,ne timearis,præſta-
pro, aut gra bit tibi & fortunæ mediocritas,& ingenij lenitas:cùm te eſſe homines ſciēt quem offen- B
tificando. dere ſine periculo poſſint.Reconciliatio tua & facilis ſit,& certa.Timeri autem tam domi
moleſtum eſt,quàm foris:tam à ſeruis,quàm à liberis.Nulli non ad nocendū ſatis virium
eſt.Adiice nunc,quòd qui timetur, timet.Nemo potuit terribilis eſſe ſecurè.Contemptus
ſupereſt:cuius modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adiunxit , qui contemnitur,
quia voluit,non quia debuit.Huius incommodum & artes bonæ diſcutiunt ,& amicitiæ
al. impotē- eorum,qui apud aliquem† potentem potentes ſunt quibus applicari expediet,non impli-
tem. cari:ne pluris remedium,quàm periculum conſtet. Nihil tamen æquè proderit , quàm
quieſcere,& minimum cum aliis loqui,plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis
al. qua. † qui irrepit & blanditur,& non aliter quàm ebrietas aut amor ſecreta † producit. Nemo
fortè, prodis quod audierit,tacebit:nemo quantum audierit,loquetur.Qui rem non tacuerit, nō tace-
bit autorem.Habet vnuſquiſque aliquem cui tantum credidit,quantum ipſi creditum eſt
vt garrulitatem ſuam cuſtodiat,& contentus ſit vnius auribus,† populum faciet.Sic quod C
fortè, popu- modò ſecretum erat,rumor eſt.Securitatis magna portio eſt,nihil iniqui facere. Confu-
lum. ſam vitam & perturbatam impotentes agunt:tantum metuunt,quantum nocent:nec vllo
tempore vacant.Trepidant enim cùm fecerunt.Hærent.Conſcientia aliud agere non pa-
titur,ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit.Dat pœnas,quiſquis expectat:quiſquis autē meruit,
expectat.Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat,nulla ſecurū.Putat enim ſe, etiam
ſi non deprehenditur,poſſe deprehendi:& inter ſomnos mouetur,& quoties alicuius ſce-
al. ſolutè o- lus loquitur,de ſuo cogitat.Non ſatis illi † oblitteratum videtur,non ſatis tectum.Nocent
blitteratū. habuit aliquando latendi fortunam,nunquam fiduciam. Vale.

Epiſt. CVII. Quòd affectus animi ſint corpora,captioſè diſputat:
quam diſputationem eueſtigiò damnat. D

TARDIVS reſcribo ad epiſtolas tuas,non quia diſtrictus occupationibus ſum : hanc
excuſationem caue audias.Vaco:& omnes qui volunt,vacant. Neminem res ſequuntur:
ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo
fuit quare non protinus reſcriberem tibi,de quo quærebas?Veniebat in contextum ope-
ris mei:ſcis enim me moralem philoſophiam velle complecti,& omnes ad eam pertinen-
tes quæſtiones explicare.Itaque dubitaui vtrum differrem te,an donec ſuus iſti rei veni-
ret locus,ius tibi extra ordinem dicerem.Humanius viſum eſt,tam longè venientem non
detinere.Itaque & hoc ex illa ſerie rerum cohærentium excerpam, & ſi qua erunt huiuſ-
modi,non quærenti tibi vltrò mittam. Quæ ſint hæc,interrogas? Quæ ſcire magis iuuat,
quàm prodeſt:ſicut hoc de quo quæris,an corpus bonum ſit.Bonum prodeſt : facit enim. E
Quod facit,corpus eſt.Bonum,agitat animum,& quodammodo format & continet. Quæ
ergo propria ſunt corporis,ea corporis bona ſunt:corpora ergo ſunt & quæ animi ſunt.Nā
& hic corpus eſt.Bonum hominis neceſſe eſt corpus ſit,cùm ipſe ſit corporalis ; mentior,
niſi & quæ alunt illud,& quæ valetudinem eius vel cuſtodiunt vel reſtituunt,corpora ſunt.
Ergo & bonum eius corpus eſt.Non puto te dubitaturū,an affectus corpora ſint , vt aliud
quoque de quo non quæris,infulciam:tanquā ira,amor,triſticia:ſi dubitas,vide an vultum
nobis mutent,an frontem aſtringant,an faciem diffundant,an ruborem euocent , an fu-
gent ſanguinem.Quid ergo,tam manifeſtas corporis notas credis imprimi,niſi à corpore?
Si affectus corpora ſunt,& morbi animorum,& auaricia,crudilitas,indurata vitia,& in ſta-
tum inemendabilem adducta:ergo & malicia,& ſpecies eius omnes,malignitas, inuidia,
ſuperbia.

A superbia. Ergo & bona, primùm quia contraria istis sunt: deinde, quia eadem tibi iudicia
præstabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? Quantam intẽtionem
prudentia? Quantam modestiam & quietem reuerentia? Quantam serenitatem lætitia?
Quantum rigorem seueritas? Quãtam remissionem veritas? Corpora ergo sunt, quæ colo-
rem habitúmque corporum mutant, quæ in illis regnum suum exercent. Omnes autem
quas retuli virtutes, † bonæ sunt, & quicquid ex illis est. Nunquid est dubiũ, an id quo quid *al. bona.*
tangi potest, corpus sit? Tangere enim & tãgi, nisi corpus, nulla potest res, vt ait Lucretius.
Omnia autem ista quæ dixi, non mutarent corpus, nisi tangerent: ergo corpora sunt. Etiã-
num cui tanta vis est, vt impellat & † cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo? Nõ *aliter, con-*
timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non mo- *citet.*
ratio refrænat ac reuocat? Non gaudium extollit? Non tristicia adducit? Denique quicquid *Adducit, id*
B facimus, aut maliciæ, aut virtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus sit. *est cõtrahit.*
Quod vim corpori affert, corpus: bonum corporis corporale, bonum hominis, & corporis
bonum est: itaque corporale est. Quoniam, vt voluisti, morem gessi tibi, nunc ipse dicam
mihi, quod dicturum esse te video. Laterũculis ludimus, in superuacuis subtilitas teritur. *Laterũculis*
Non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est, sapere: imò simplicior. Paucis opus est *pro latrũcu-*
ad mentem bonam, vti literis. Sed nos vt cætera in superuacuum diffundimus, ita philo- *lis, quia la-*
phiam ipsam. Quemadmodum omnium rerum, sic literarum quoque intemperãtia labo- *terones vete-*
remus. Non vitæ, sed scholæ discimus. Vale. *res dicebãt, quos pòst la-trones appel-larunt.*

Epist. CVIII. Quæ patienda sunt ambulanti per huius vitæ viam. Et præmedita-
tio leuissima facit esse grauiora. Et qualiter varietas mortalitatis &
C *fatum æquanimiter ferenda sunt.*

VBI illa prudentia tua? Vbi in dispiciendis reb. subtilitas? Vbi magnitudo? Tã pusilla † *al. se agunt*
tangunt, si serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerunt? † Si amici deceperunt, *al. Quid si*
habeant sanè nomen, quod illis Epicurus noster imposuit: ita vocentur, quò turpius, non *amici deci-*
omnib. sic rebus tuis. Desunt illi qui & operam tuam conterebant, & te aliis molestum † *perent? forte*
esse credebant. Nihil horum insolitum, nihil inexpectatum est. Offendi rebus istis tã ridi- *reddebant:*
culum est, quàm queri, quòd spargaris in publico, aut inquineris luto. Eadem vitæ cõditio *pro, esse cre-*
est, quæ balnei, turbæ, itineris: quædam intermittentur, quædam incident. Non est delica- *debant.*
ta res, viuere. Longam viam ingressus es, & labaris oportet, & arietes, & cadas, & lasseris,
& exclames: ô mors, idem † mentiaris. Alio loco comitẽ relinques, alio efferes, alio time- *al. iter mẽ-*
D bis. Per eiusmodi offensus emetiendum est confragosum hoc iter. Mori vult: præparetur *tiaris.*
animus contra omnia. Sciat se venisse, tonat vbi fulmen. Sciat se venisse, vbi

Luctus & vltrices posuere cubilia curæ,
Pallentésque habitant morbi, tristísque senectus.

In hoc contubernio vita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes. Contem-
nes autem, si sæpe cogitaueris, & futura præsumpseris. Nemo non fortius ad id cui se diu
composuerat, accessit, & duris quoque si præmeditata erant, obstitit. At contra imparatus,
etiam leuissima expauit. Id agendum est, ne quid nobis inopinatum sit. Et quia omnia no-
uitate grauiora sunt, hęc cogitatio assidua præstabit, vt nulli sis malo tyro. Serui te relique-
runt. Alium compilauerunt, alium accusauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt,
E alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, mul-
tis accidit. Deinceps quæ multa & varia sunt, in nos diriguntur. Quædam in nos fixa sunt,
quædam vibrant, & cùm maximè veniunt, quædam id alios peruentura nos constringũt:
Nihil miremur eorum ad quæ nati sumus: quæ ideo nulli querenda, quia paria sunt o-
mnibus. Ita dico, paria sunt nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autẽ ius
est, nõ quo omnes vsi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine
querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algendum est, ęstas calo-
res refert, æstuandum est: intemperies cœli valetudinem tentat, ægrotandũ est. Et fera no-
bis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Alium aqua, aliũ ignis eripiet. Hãc
rerum conditionem motare non possumus. Id possumus, magnum sumere animum, & vi-
ro bono dignum, quo fortiter fortuita patimur, & naturæ consentiamus. Natura autem
hoc quod vides regnum mutationibus tẽperat. Nubilo serena succedunt. Turbantur ma-

ria, cùm quieuctunt. Flant inuicem venti. Noctem dies ſequitur. Pars cœli conſurgit, pars mergitur. Contrariis rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt: hanc ſequatur, huic pareat: & quæcunque fiunt, debuiſſe fieri putet nec velit obiurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis: & Deum, quo autore cuncta proueniũt ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorẽ gemens ſequitur. Qua- A
al. deferamus. re impigri atque alacres excipiamus imperia, nec † deſinamus hunc operis pulcherrimi
cursum, cui, quicquid patimur, intextum eſt: & ſic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo
al. quem. moles iſta dirigitur, † quomodo Cleanthes noſter verſibus diſertiſſimis alioquitur: quos mihi in noſtrum ſermonem mutare permittitur, Ciceronis viri diſertiſſimi exẽplo. Si placuerint, boni conſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutum Ciceronis exemplum.

Duc me parens, celſique domitor poli,
Quocúnque placuit: nulla parendi mora eſt. B
Aſſum impiger: fac nolle, comitabor gemens:
Malúſque patiar, quod pati licuit bono.
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Sic viuamus, ſic loquamur, paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradidit. At contrà ille puſillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi malè exiſtimat, & emendare mauult deos, quàm ſe. Vale.

ERASMI IN LIB. XVIII. EPISTOLARVM.

EPIS. 105. Quicquid te delectat, æquè videt, vt videras, dum viueret.] *Alij aliud habebant, ſed in totum non placuit: num ſic legendum: Quicquid te delectat, æquè viget, vt videras, dum vireret. Vtinam, videtur adiectum. Sẽtit enim nobis virere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerũ bonarum.* C

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIS. 105. Tanto tibi videris defici, quanto vinceris.] *Lege: tanto tibi videris deficere, quanto aliquis plus habet, ex emaculatioribus codicibus. Non tamen deſunt codices qui, defici, non deficere, habeant. Itẽ puto ſcribendum, videberis, non videris.*

Quicquid te delectat, æquè videt vt videras dum vireret. Vtinam. Alium alio die caſus excutiet.] *Vitioſiſſimus locus, & nodus Deo dignus vindice. In codicibus ferè omnibus, vide, non videt: & viret, non vireret: & pro vtinam, vter aut vtrum. Itaque coniectura ductus, ſuſpicor* D
Senecam ita ſcriptum reliquiſſe: Quicquid te delectat, æquè viret. Viuunt dum virent. Vtique alium alio die caſus excutiet.

Et emenda deſideria. Intra ſaltem modum contine.] *Codex Scholarum, & emenda deſideria tua. Intra ſalutem modum cõtine. Exemplar meum rectius, & emenda deſideria, intra modum ſaltẽ contine. Scribendum arbitror, aut amanda deſideria, aut intra modum ſaltem contine: vt ſit, amanda, pro abige, expelle. Nam verbo illo, emenda. mox antè vſus fuerat.*

Stare fidenter ad portum.] *Corrige: ſtare fidenter apertè, ex codicè Franciſ. in quo vno tantùm ſic emendatè legebatur, reliquis vitiatis. Nam ſequens verbum, latitantem, planiſſimum facit, ſcribendũ eſſe apertè, non, ad portum.*

Nihil quod virum incuruet.] *Dictio, virum, in quibuſdam codicibus non habetur. In meo illo vetuſto exemplari ſic legas: Nihil aſperum quod virum incuruet.* E

Solus Cato fecit aliquas & Reipublicæ partes.] *Sic omnia exemplaria, præter domeſticum, in quo legitur: Solus Cato fecit aliquas ſui, & reipublicæ partes. Cui lectioni videtur ſuffragari quod ſubiicit, duos in medio relictos, Rempub. & Catonem.*

Quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterant.] *Agnoſcitur hæc lectio ab omnibus codicibus, præter Scholarum codicem, in quo ita leges: quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis vix filiis Atrei poterant, & antè paulo, qui ea ſibi: ſcribe, non quid ſibi, ex domeſtico codice.*

EPIS. 106. Vt garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit vnius auribus, populum faciet.] *Sic quæcunque legi exemplaria agnoſcunt, vnius literæ deprauatione, adumbrato perſpicuo ſenſu. Puto enim ſcribendum, poculum: non populum. Nam meminiſſe oportet verborum, quæ non antè multo præceſſerunt, & nõ aliter quàm ebrietas aut amor ſecreta prodit. Erit ergo ſenſus, pro modo & capacitate poculi cuſtodire aliquem garrulitatem ſuam, aut non cuſtodire, & eſſe contentum vnius auribus, aut plurium.*

Trepidãt

A Trepidant enim cum fecerunt. Hæret conſcientia, aliud agere non patitur.] *Corrige: Trepidant enim cum fecerunt. Hærent. Conſcientia, aliud agere non patitur. ex vetere lectione.*

Apertior res eſt, ſapere: imò ſimplicior.] *Scribe, imò ſimplicior eſt. multũ enim addit neruorum orationi, verbum ſubſtantiuum in fine locatum, iteratúmque. & ſic legitur in exemplari Franciſcano.* EPIS. 107.

Tam puſilla tangunt.] *Exemplar diuæ Mariæ. Tam puſilla te res angit.* EPIS. 108.

Si amici deciperent.] *Veriorem lectionem duco, ſi amici deceperunt. & infrà:*

Habeant ſanè nomen, quod illis Epicurus noſter impoſuit, & vocētur quo turpius non omnibus ſit rebus tuis. Deſunt illi, cætera.] *Vetus lectio, quo turpius non ſit omnibus rebus tuis, cætera. Minus vitioſè legetur totus hic locus, vt ego credo, ſi ſic legatur: Habeant enim ſanè nomen quod illis Epicurus noſter impoſuit. Ita vocentur. Quota pars non eſt, ſi ex omnibus rebus tuis deſunt illi qui & operam tuam conterebant, cætera.*

B Et labaris oportet, & arietes, & cadas.] *Non, arietes, exemplar, antiquum, ſed erigaris legit.*

Idem mentiaris.] *Corrupta in omnibus exemplaribus verba. Fortè legendũ, iter emetiris: quia ſubiit paulo pòſt, per eiuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter.*

Deinceps quæ multa & varia ſunt, in nos diriguntur.] *Correctiorem exiſtimamus lectionem: Deinde quum multa & varia ſint, quæ in nos diriguntur.*

Alium aqua, alium ignis eripiet.] *Aliud, non alium, vtrobique vetus lectio.*

LVCII ANNÆI SENECÆ EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XIX.

C

Epiſt. CIX. De moderanda cupiditate diſcendi: & quanti profectus ſit, ſapientem ſæpius audire: & quòd maiori impetu iuuenes ad philoſophiam quàm ſenes accedimus. vbi notat eos, qui dicunt decus philoſophiæ eſſe diſputare, non viuere.

ID DE quo quæris, ex his eſt, quæ ſcire, tantùm eò, vt ſcias, pertinet. Sed nibilominus, quia † pertinet, properas, nec vis expectare libros, quos cum *al. pertinaciter properas.* maximè ordine continentes totam moralem philoſophiæ partem, ſtatim expediam. Illud tamen prius ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi, qua flagrare te video, digerenda ſit, ne ipſa impediat. Nec paſſim carpenda ſunt, nec auidè inuadenda vniuerſa: per partes peruenitur
D ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quàm cui ſufficere poſſumus. Non quantum vis, ſed quantum capis, hauriendum eſt: bonum tantùm habe animum: capies, quantum voles. Quo plus recipit animus, hoc ſe magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini, cùm ſcholam eius obſideremus, & primi veniremus, & nouiſſimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas diſputationes euocaremus, non tantùm paratum diſcentibus, ſed obuium. Idem, inquit, & docēti & diſcenti debet eſſe propoſitum; vt ille prodeſſe velit, hic proficere. Qui ad philoſophorum ſcholas venit, quotidie ſecum aliquid boni ferat: aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Redibit autem. Ea enim philoſophiæ vis eſt, vt non ſolùm ſtudentes, ſed etiam conuerſantes iuuet. Qui in ſolem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur. Qui in vnguentaria taberna reſederunt, & paulo diutius commorati ſunt, odorem ſecum loci ferunt. Et qui apud philoſophum fuerũt, tra-
E xerint aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiam negligentibus. Attende quid dicam, negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? Non nouimus quoſdam, qui multis apud philoſophiam annis perſederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? Pertinaciſſimos quidem, & aſſiduos: quos ego non diſcipulos philoſophorum, ſed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt diſcant: ſicut in theatrum voluptatis cauſa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philoſophi ſchola diuerſorium ocij ſit. Non id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores ſuos exigãt, ſed vt oblectamento aurium perfruãtur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniũt, non vt res excipiant, ſed verba: quæ tam ſine profectu alieno diſcãt, quàm ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicētium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quàm ſolent Phrygij, tibicinis ſono ſemiuiri & ex imperio furētes. Rapit illos

instigátque rerum pulchritudo, non verborum inanium sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi, & sunt quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat. Pauci illam quam cóceperant mentem, domum perferre potuerunt. Facilè est auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, seménque virtutum, omnes ad omnia ista nati sumus. Cùm irritator accessit, tunc illa animi bona velut † soluta excitantur. Non vides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publicè agnoscimus, & consensu vera esse testamur: A

al. sopita.

Desunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.

In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos versus ille sordidissimus plaudit, & vitiis suis fieri conuicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cùm à philosopho ista dicuntur, cùm salutaribus præceptis versus inseruntur, efficacius eadem illa demissuri in animum imperitorum? Nam (vt dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cùm illum tuba per longi canalis angustias tractum, † patentiore nouissimè exitu effudit: sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minúsque percutiunt, quàm diu soluta oratione dicūtur: vbi accessere numeri, & egregium sensum astrinxêre certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excussa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & lōgissimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent esse diuitias. Eum esse locupletem, qui paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cùm carmine eiusmodi dicta sunt: B

al. patentiore nouissimè extudit.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit. C

Quod vult habet, qui velle quod satis est potest.

Cùm hæc atque eiusmodi audimus, ad cōfessionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicūt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & cæteris acuminis irriti ludicris. Dic in auariciam, dic in luxuriam. Cùm profecisse te videris, & animos audientium affeceris, insta vehementius. Verisimile non est, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium versa. Facillimè enim tenera † conciliantur ingenia ad honesti rectique amorem. Adhuc docilibus leuitérque corruptis inicit manum veritas, si aduocatum idoneum nacta est. Ego certè cùm Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem altioremque humano fastigio credidi. Ipse regem se esse dicebat: sed plus quàm regnare mihi videbatur, cui liceret censuram agere † regnantium. D

fortè, concitantur.

al. gētium.

Cùm verò commendare paupertatem cœperat, & ostendere, quòd quicquid vsum excederet, pondus esset superuacuum & graue ferenti: sæpe exire è schola pauperi libuit. Cùm cœperat voluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem, non tantùm ab illicitis voluptatibus, sed etiam superuacuis: licebat circumscribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permansere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene cœptis pauca seruaui. Inde ostreis boletísque in omnem vitam renūciatum est. Hæc enim non cibi, sed oblectamenta sunt, ad edendum saturos cogentia: quod gratissimum est edacibus, & se vltrà quàm capiunt farcientibus, facilè descensura, facilè reditura. Inde in omnem vitam vnguento abstinemus: quem obtinemus odor, in corpore est. Nullo inde vino calet stomachus. Inde in omnem vitam balneum fugimus. Decoquere corpus, atque exinanire sudoribus, inutile simul delicatúmque credimus. Cætera proiecta redierūt. Ita tamen, vt quorum abstinentiam interrupi, modum seruem, & quidem abstinentiæ proximiorem, nescio an difficiliorem: quoniam quædam abscinduntur facilius animo, quàm temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quàm tum maiori impetu ad philosophiam iuuenis accesserim, quàm senex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Socion. Docebat, quare ille animalibus abstinuisset, quare postea Sextius. Dissimilis vtrique causa erat, sed vtrique magnifica. Hic homini satis alimentorum citra sanguinem esse credebat, & crudelitatis consuetudinem fieri, vbi in voluptatem esset adducta laceratio. Adiiciebat, contrahendā materiam esse luxuriæ. Colligebat, bonæ valetudini contraria esse alimenta E

varia,

A varia,& nostris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem esse dicebat,& aliorum commercium in alias atque alias formas transeuntium. Nulla (si illi credas) anima interit,nec cessat quidem, nisi tempore exiguo,dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis,in hominem reuertatur. interim sceleris hominibus ac paricidij metum fecit, cùm possint in parentis animam inscij incurrere,& ferro morsúue violare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur. Hæc cùm exposuisset Socion,& implêsset argumentis suis.Non credis, inquit,animas in alia corpora atque alia describi? & migrationem esse, quam dicimus esse mortem? Non credis in his pecudibus ferisue aut aqua mersis illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? Nec tantùm cœlestia per certos circuitus verti,sed animalia quoque per vices ire, & ani- B mos per orbem agi? Magni ista crediderunt viri. Itaque iudicium quidem tuum sustine. Cæterùm omnia tibi in integro serua. Si vera sunt ista, abstinuisse animalibus innocentia est:si falsa,frugalitas est. Quod istius crudelitatis tuæ damnum est? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His instinctus,abstinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantùm facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agitatiorem mihi animum esse credebam: nec tibi hodie affirmauerim,an fuerit. Quæris, quomodo desierim? In Tyberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus inciderat, † alienigenarum sacra mouebantur.Sed inter argumenta superstitionis ponebatur,quorundam animalium abstinentia. Patre itaque meo rogante,qui non calumniam timebat,sed philosophiam oderat,ad pristinam consuetudinem redij:nec difficulter mihi,vt inciperem melius cœnare,persuasit. Laudare solebat Attalus culcitram, quæ resisteret corpori. Tali vtor etiam senex, in qua vestigium apparere C non possit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quàm vehementes haberent tyrunculi impetus primos ad optima quæque,si quis exhortaretur illos,si quis † impenderet. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur,qui nos docent disputare, non viuere: aliquid discentium, qui propositum adferunt ad præceptores suos,non animum excolendi, sed ingenium. Itaque quæ philosophia fuit,facta philologia est. Multum autem ad rem pertinet, quo proposito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium scrutatur,non hoc animo legit illud egregium:

Vide Sueto. in Tyberio, capite 36. al. alienigenarum gētium sacra.

fortè, impleret.

—*Fugit irreparabile tempus.*

Vigilandum est:nisi properamus,relinquimur. Agit nos,agitúrque velox dies: inscij rapimur. Omnia in futurum disponimus,& inter præcipitia lenti sumus. Sed vt obseruet,quoties Virgilius de celeritate temporum dicit,hoc vti verbo illum,Fugit.

D *Optima quæque dies miseris mortalibus æui*
Prima fugit,subeunt morbi,tristísque senectus,
Et labor,& duræ rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philosophiam spectat,hæc eadem quæ debet,adducit. Nunquam Virgilius, inquit,dies dicit ire,sed fugere,quod currendi genus concitatissimum est: & optimos quosque primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, vt velocitatem rapidissimæ rei possimus æquare? Meliora prætereuolant,deteriora succedūt. Quemadmodum ex amphora primum quod est sincerissimum effluit, grauissimum quodque turbidúmque subsidit: sic in ætate nostra,quod est optimum,primum est. Id exhauriri in aliis potius patimur, vt nobis fecem reseruemus. Inhæreat istud animo,& tanquam missum oraculo placeat:

E *Optima quæque dies miseris mortalibus æui*
Prima fugit.---

Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? Quia iuuenes possumus discere,possumus facilem animum,& adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum est laboribus,idoneum agitandis per studia ingeniis, & exercendis per opera corporibus. Quod superest, segnius & languidius est, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo,& obmissis ad quæ diuertimus,in rem vnā laboremus: nec hanc temporis perniciissimi celeritatem,quam retinere non possimus, relicti demum intelligamus. Primus quisq; tāquam optimus dies placeat,& redigatur in nostrū. Quod fugit,occupandum est: hoc non cogitat ille,qui grāmaticis oculis carmen istud legit. Ideo optimū quemque primum esse diem,quia subeunt morbi,quia senectus premit,& adhuc adolescētiam

cogitantibus supra caput est: sed air, Virgilium semper vnà ponere morbos & senectutem, A
non mehercule immeritò. Senectus enim insanabilis morbus est. Praeterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam vocat.

—Subeunt morbi, tristisque senectus.

Non est quòd mireris, ex eadem materia suis quemque studiis apta colligere. In eodem prato bos herbã quaerit, canis lèporem, ciconia lacertum. Cùm Ciceronis librum de Repub. prehẽdit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiae deditus: alius aliò curam suam mittit. Philosophus admiratur, contra iustitiam dici tam multa potuisse. Cùm ad hanc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur. Anci pater Marcius Numae nepos dicitur. Praeterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos magistrum populi vocatum. Hodiéque B
id extat in Auguralibus libris, & testimonium est, quòd qui ab illo nominatur, magister equitum est. Aequè notat, Romulum periisse solis defectione. Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse. Id ita in Pontificialibus libris aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros cum grammaticis explicuit. Primùm verba expressa, Reapse, dici ab Cicerone, id est, reipsa in commentarium refert: nec minus sese, id est, se ipse. Deinde transit ad ea, quae cõsuetudo seculi mutauit: tanquam quod ait Cicero, Quoniam sumus ab ipsa cal-
al. metam. ce, eius interpellatione reuocati: hanc quam nunc in circo † cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit versus, & in primis illos de Africano scriptos: cui nemo ciuis neque hostis, qui vult pro factis reddere operae precium potest. Ex eo se ait intelligere, apud antiquos non tantùm auxilium significasse operam, sed alicuius opera, ait enim, neminem potuisse. Scipioni neque ciuem, neque hostem reddere operae precium. C
Felicem deinde se putat, quòd inuenerit, vnde visum sit Virgilio dicere:

—Quem super ingens
Porta tonat caeli,—

Ennium hoc ait Homero surripuisse: Ennio Virgilium. Esse enim apud Ciceronem in ipsis de R. P. hoc Epigramma.

Si fas est plagas caelestum ascendere cuiquam:
Mi soli caeli maxima porta patet.

Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philosophorum, lectionémque ad propositum beatae vitae trahendam: non vt verba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurásque dicendi, sed vt pro- D
futura praecepta, & magnificas voces, & animosas, quae mox in rem transferantur. Sic ista discamus, vt quae fuerũt verba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus morta-
docuerunt libus iudico, quàm qui philosophiam velut aliquod artificium venale † didicerunt: qui
rectius est. aliter viuunt, quàm viuendum esse praecipiunt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinae circumferunt, nulli non vitio quòd insequũtur, obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse praeceptor, quàm gubernator in tempestate nauseabundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipso mari, eripiẽda sunt vento vela. Quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans? Quanto maiore putas vitam tempestate iactari, quàm vllam ratem? Non est loquendum, sed gubernãdum. Omnia quae dicunt, quae turba audiente iactant, aliena sunt. Dixit illa Plato, dixit Zenon, dixit Chrysippus, & Posidonius, & ingens agmen, non tantùm Attalus. Quomodo probare possint sua esse, monstrabo. Faciant quae dixerint. Quoniam quae volueram ad te perferri, iam dixi, E
nunc desiderio tuo satisfaciam, & in alteram epistolam integrum quod exegetas transferam: ne ad rem spinosam, & auribus erectis curiosísque audiendam, lassus accedas. Vale.

Epist. C X. Multis argumentis ostendit, sapientem sapientia prodesse.

AN sapienti prosit, scire desideras. Dicimus plenum omni bono esse sapiẽtem, & summa adeptum. Quomodo prodesse aliquis possit summum bonum habenti, quaeritur. Prosunt inter se boni: exercent enim virtutes, & sapientiam in suo statu continent: desiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quaerat. Peritos luctandi, vsus exercet. Musicum, qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. Quid sapiens sapienti proderit? Impetum illi

A illi dabit, occasiones actionum honestarum commonstrabit. Prærer hæc, † aliquis suas co- al. aliquas.
gitationes exptimet, docebit, quæ inuenerit. Sempet enim etiam sapiẽti restabit quod in-
ueniat, & quò animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit quoque peiorem iram, me-
tum incitando, tristiciæ assentiendo, voluptates laudando. Et tunc maximè laborant mali,
vbi plurimum vitia miscuêre, & in vnum collata nequitia est. Ergo ex cõtrario bonus bo-
no proderit. Quomodo, inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conspectu
mutuæ tranquillitatis crescet vtriusque læticia. Præterea quarundam illi rerum noticiam
tradet. Non enim omnia sapiens scit: etiam si sciret, breuiores vias rerum aliquis excogi-
tare possit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit sapienti sa-
piens: non scilicet tantùm suis viribus, sed ipsius quẽ adiuuat. Potest quidem ille etiã reli-
ctus sibi, explicare partes suas. Vtetur propria velocitate: sed nihilominus adiuuat, etiam
B qui currentem hortatur. Non prodest tantùm sapiẽs sapienti, sed sibiipsi. Hoc scias, detra-
he illi vim propriam, & ille nihil agit. Isto modo dicas licet, nõ esse in melle dulcedinem.
Nam ipse ille qui esse debet, ita apratus lingua palatóque est ad huiusmodi gustum, vt ille
tali sapore non capiatur, sed offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel ama-
rum videatur. Oportet vtrunque talẽ esse, vt & ille prodesse possit, & huic profecturo ido-
nea materia sit. In summũ, inquit, producto calorem calefieri superuacuũ est: & in sum-
mum producto bonum superuacuũ est, quod prosit. Nũquid instructus omnibus rebus a-
gricola, ab alio instrui quærit? Nunquid armatus miles quãtum in aciem exituro satis est,
amplius arma desiderat? Ergo nec sapiens. Satis enim vitæ instructus, satis armatus est. Ad
hæc respondeo. Qui in summo est calore, ei non opus est adiecto, vt summum teneat: Sed
ipse se, inquit, calor continet. Primùm multũ interest inter ista quæ comparas. Calor enim
C vnus est, prodesse varium est. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris vt caleat. Sa-
piens nõ potest in habitu suæ mẽtis stare, nisi amicos aliquos similes sui admisit, cum qui-
bus virtutes suas communicet. Adiice nũc, quòd omnibus inter se virtutibus amicitia est.
Itaque prodest, qui virtutes alicuius pares suis amat, amandásque inuicem præstat. Similia
delectant: vtique vbi honesta sunt, & probare ac probari sciũt. Etiamnum sapientis ani-
mum peritè mouere nemo alius potest, nisi sapiens: sicut hominem mouere rationaliter
non potest, nisi homo. Quomodo ergo ad rationem mouẽdam ratione opus est: sic vt mo-
ueatur ratio perfecta, opus est ratione perfecta. Prodesse dicuntur, & qui media nobis lar-
giuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in vsus vitæ chara aut necessaria. In his di-
cetur etiam stultus sapienti prodesse. Prodesse autem est, animum secũdum naturam mo-
uere virtute sua, aut eius qui mouebitur. Hoc non sine ipsius quoq; qui proderit bono fiet.
D Necesse est enim alienam virtutem exercẽdo, exerceat & suam. Sed vt remoueas ista, quæ
aut summa bona sunt, aut summorum efficientia, nihilominus prodesse inter se sapientes
possunt. Inuenire enim sapientẽ, sapienti per se res petenda est: quia natura bonum omne
charum est bono: & sic quisque cõciliatur bono, quemadmodum sibi. Necesse est ex hac
quæstione, argumenti causa in alteram transeã. Quæritur enim, an deliberaturus sapiens,
in cõsilium aliquem sit aduocaturus: quod facere illi necessariũ est, cùm ad hæc ciuilia &
domestica venitur, & (vt ita dicã) mortalia. In his sic illi opus est alieno consilio, quomodo
medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo sa-
piens aliquãdo sapienti. Suadebit enim: sed in illis quoque magnis ac diuinis, vt diximus,
cõmuniter honesta tractando, & animos cogitationésque miscendo, vtilis erit. Præterea
secundum naturã est & amicos complecti, & amicorũ actu, vt suo proprióque lætari. Nam
E † si hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercẽdo † sensu valet. al. nisi hoc fecerimus.
Virtus autẽ suadet præsentia bene collocare, in futurum cõsulere, deliberare, & intendere al. se vsu valet.
animum. Facilius intendet explicabitque, qui aliquem sibi assumpserit. Quærit itaque aut
perfectum virũ, aut proficientem, vicinúmque perfecto. Proderit autem ille perfectus, si
consilium cõmuni prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negocio videre, quàm
in suo. Hoc illis euenit, quos amor sui excæcat, quibúsque dispectũ vtilitatis, timor in peri-
culis excutit. Incipiet sapere securior, & extra metũ positus. Sed nihilominus quædã sunt,
quæ etiã sapientes in alio, quàm in se diligentius vident. Præterea illud quod dulcissimum
honestissimúmq; est, idem velle atque idẽ nolle, sapiẽs sapienti præstabit. Egregium opus
pari iugo ducet. Persolui quod exegeras, quanquã in ordine rerum erat, quas moralis phi-
losophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod soleo frequẽter tibi dicere. In istis nos
nihil aliud quàm † animum exercere. Toties enim illò reuertor: Quid ista me res iuuat? al. acumen.

Fortiorem faciet, iustiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat. Adhuc medico mihi opus est. Quid me doces scientiam inutilem? Magna promisisti,† exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiamsi † contra me gladij micarent, etiam si mucro tangeret iugulum. Dicebas securum fore, etiam si circa me flagrarent incendia, etiam si subitus turbo toto nauem meam mari raperet. Hanc mihi † præsta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam: postea docebis implicita soluere, ambigua distinguere, obscura perspicere. Nunc doce, quod necesse est. Vale. A

al. exhibe, vide. al. circa. al. præsta interim voluptatē, vt.

Epistola C X I. Non optandos esse deos infestos malis. Et quomodo per retractatam sæpius philosophiam, noticia boni & mali, necessarij & superuacui possit haberi. Et quòd turpe est, etiam in aqua & polenta ponere beatam vitam.

Ex Nomētano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonā, hoc est, propitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quisquis sibi se propitiauit. Sepone in præsentia, quæ quibusdam placent. Vnicuique nostrûm pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notæ, ex horum numero quos Ouidius ait, de plebe deos. Ita tamen hoc seponas volo, vt memineris maiores nostros, qui crediderūt hoc, Stoicos fuisse. Singulis enim & Genium & Iunonem dederunt. Postea videbimus, an tantum diis vacet, vt priuatorum negocia procurarent. Interim illud scito, siue assignati sumus, siue neglecti, & fortunæ dati, nulli te posse imprecari quicquam grauius, quàm si imprecatus fueris, vt se habeat iratum. Sed non est, quare cuiquam quem dignum pœna putaueris, optes, vt infestos deos habeat. Habet, inquam, etiam si videtur eorum fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid sint res nostræ, non quid vocentur, & scies plura mala contingere nobis, quàm accidere. Quoties enim calamitas felicitatis est causa, & vitiū fuit, quòd calamitas vocabatur. Quoties magna gratulatione exceptæ res gradum sibi struxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit, etiamnum tanquam ibi adhuc staret, vnde tutò caderet: sed ipsum illud cadere non habet in se mali quicquam, si exitum spectes, vltra quem natura neminem deiicit. Propè est rerum omnium terminus, propè est, inquam, & illud, vnde felix eiicitur, & illud vnde felix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa spe ac metu facimus. Sed si sapis, omnia humana conditione metire: simul & quod gaudes, & quod times contrahe. Est autem tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare istuc malum astringo? Non est quòd quicquam timendum putes. Vana sunt ista quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo nostrûm quid veri esset, excussit, sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris sui nosse. Itaque res falsa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere, iam apparebit quàm breuia, quàm incerta, quàm tuta timeantur. Talis est animorum nostrorum confusio, qualis Lucretio visa est. B C D

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: —

ita nos in luce timemus. Quid ergo? Non omni puero stultiores sumus, qui in luce timemus? Sed falsum est, Lucreti, non timemus in luce: omnia nobis fecimus tenebras: nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat: tota vita incursitamus, nec ob hoc resistimus, aut circumspectius pedem ponimus. Vides autē quàm sit furiosa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longius reuocandi simus: & cùm ignoremus quò feramur, velociter tamen illò quò intendimus, ire perseueramus. Sed lucescere, si velimus, potest. Vno autem modo potest, si quis hanc humanorum diuinorúmque noticiam acceperit: si illa se non perfuderit, sed infecerit: si eadem quamuis sciat, retractauerit, & ad se sæpe retulerit: si quæsierit quæ sint bona, quæ sint mala, quibus hoc sit falsò nomen ascriptum: si quæsierit de honestis, de turpibus, de prouidentia: nec intra hæc humani ingenij sagacitas sistitur. Prospicere & vltra mundū liber, † quò feratur, vnde surrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animū in sordida & humilia pertraximus, vt auariciæ seruiret, vt relicto mundo terminísque eius & † dominis cuncta versantibus, terrā rimaretur, & quæreret quid ex illa mali efroderet, non contentus oblatis. Quicquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noster in proximo posuit. Non expectauit inquisitionem nostram, & vltrò dedit, nocitura altissimè pressit. Nihil nisi E

al. quomodo

fortè, diuis.

A nisi de nobis queri possumus. Ea quibus perîremus, nolēte rerum natura & abscondenre, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni & famæ, cæteris æquè vanis & inanibus. Quid ergo nunc re hortor vt facias? Nihil noui: nec enim nouis malis remedia quærū tur. Sed hoc primùm, vt tecum ipse dispicias, quid sit necessarium, quid superuacuum. Necessaria tibi vbique occurrent: superuacua & semper, & toto animo quærenda sunt. Non est autem quòd re nimis laudes, si contempseris aureos lectos, & gemmeam supellectilem. Quæ est enim virtus, superuacua contemnere? Tunc te admirare, cùm contempseris necessaria. Non magnam rem facis, quòd viuere sine † recto apparatu potes, quòd non desideras miliarios apros, nec linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ, iam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis eligentis. Tunc te admirabor, si non contempseris etiam sordidum B panem: si tibi persuaseris, herbas, vbi necesse est, non pecori tantùm, sed homini nasci: si scieris cacumina arborum explementum esse ventris, in quem sic preciosa congerimus, tanquam recepta seruantem: sine fastidio implendus est. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectāt te disposita, quæ terra marique capiuntur? Alia eò gratiora, si recentia perferuntur ad mensam: alia, si diu pasta & coacta pinguescere, fluunt, ac vix saginam cōtinent suam. Delectat te nidor horum, atte quæsitus. At mehercule ista sollicitè scrutata, varièque condita, cùm subierint ventrem, vna atque eadem fœtiditas occupauit. Vis ciborum voluptatem contemnere? Exitum specta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, imposuêre diuitiæ. Stupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulserat. Existimabam similia esse quæ laterent, his quæ ostenderentur: sed in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cælatas ex C auro & argento, & his quæ precium auri argentique vicerunt, exquisitos colores, & vestes vltra non tantùm nostrū, sed vltra finem hostium maduectas. Hinc puerorū perspicuos cultu atque forma greges, hinc fœminarū, & alia quæ res suas recognoscens summi imperij fortuna protulerat. Quid hoc est, inquam, aliud quàm iritare cupiditates hominum per se incitatas? Quid sibi vult ista pecuniæ pompa? Ad discēdam auariciam conuenimus. At mehercules minus cupiditaris istinc effero, quàm atruleram. Contempsi diuitias, non quia superuacuæ, sed quia pusillæ sunt. Vidistine, quàm intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus dispositúsque, transierit? Hoc totam vitam nostram occupauit, quod totum diem occupare non potuit? Accessit illud quoque. Tam superuacuæ mihi visæ sunt habentibus, quàm fuerunt spectantibus. Hoc itaque ipse mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis D imposita † colotibus: Quid miraris? quid stupes? P ōpa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur: & dum placent, transeunt. Ad veras potius te conuerte diuitias: disce paruo esse contentus: & illam vocem magnus atque animosus exclama: Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus. Faciamus, oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est, beatā vitam in auro & agento reponere: æquè turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciā, si ista non fuerint? Quæris, quod sit remedium inopiæ? Famem fames finit. Alioqui quid interest, magna sint an exigua, quæ seruire te cogunt? Quid refert quantum sit, quod tibi possit negare fortuna? Hæc ipsa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit. Liber est autem, non in quem parum licet fortunæ, sed in quem nihil. Ita est: nihil desideres, oportet, si vis Iouem prouocare, nihil desiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: natura dixit omnibus. Quæ si voles frequenrer cogitare, id ages, vt sis fœlix, non E vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

Recto apparatu, alludit ad rectā cœnam, de qua Suetonius in Augusto, & in Domitiano. Sūt qui legant, regio apparatu.

al. calonibus.

Epistola CXII. De vera philosophi magnitudine, quàm sophismata, id est, cauillationes præstare non possunt.

QVID vocentur Latinè sophismata, quæsisti à me. Multis tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæsit: videlicet quia res ipsa non recipiebatur à nobis, nec in vsu erat, nomini quoque repugnatum est. Aptissimū tamen videtur mihi, quo Cicero vsus est. Cauillationes vocat: quibus quisquis se tradidit, quæstiúculas quidē vafras nectit: cæterùm ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philosophiam in remedium suum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet lon-

gè intuentibus. Cùm accesseris, tunc manifestum fit, quòd in arduo summa sint. Talis est, A
mi Lucili, verus, & rebus, non artificiis philosophus. In edito stat admirabilis, celsus, ma-
al. nec sū-mis. gnitudinis veræ. Non exurgit in plantas, † nec in summis ambulat digitis, eorum more qui
mendacio staturam adiuuant, longioréśque quàm sunt, videri volunt. Contentus est magnitudine sua. Quid ni contentus sit eò vsque creuisse, quò manum fortuna non porrigit? Ergo & supra humana est. Par sibi in omni statu terū, siue secūdo cursu vita procedit, siue fluctuatur per aduersa ac difficilia. Hanc constantiam cauillationes istæ, de quibus paulo antè loquebar, præstare non possunt. Ludit istis animus, non proficit: & philosophiā à fastigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquādo ista agere, sed tunc, cùm voles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimum, dulcedinem quandam sui faciunt, & animum specie subtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cùm tanta rerum moles vocet, cùm vix tota vita sufficiat, vt hoc vnum discas, vitam contemnere. Quid regere, inquis? Secundum opus est. Nam nemo illam bene rexit, nisi qui contempserat. Vale. B

Epistola CXIII. Vtens excisæ vitis exemplo, ostendit inueterati ingenij prauitatem fore inemendabilem.

CVPIO mehercule amicū tuum formari, vt desideras, & institui: sed valde durus capitur, imò potius, quod est molestius, valde mollis capitur, & consuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex nostro artificio exemplum referre. Non quælibet insitionem vitis patitur: si vetus & exesa est, si infirma gracilisque, aut non recipiet surculum, aut non alet, nec
al. vitámque. applicabit sibi, nec in qualitatem eius † naturámque trāsibit. Itaque solemus supra terram præcidere: vt si non responderit, tentari possit secūda fortuna, & iterum repetita infra ter- C
ram inseratur. Hic de quo scribis & mandas, non habet vires. Indulsit vitiis, simul & emarcuit, & induruit. Non potest recipere rationem, non potest nutrire. At cupit ipse. Noli credere. Non dico illum mētiri tibi, putat se cupere. Stomachum illi fecit luxuria, citò tamen
al. cum illa redibit in gratiam. † redibit in gratiam. Sed dicit se offendi vita sua. Non negauerim. Quis enim non offenditur? Homines vitam suam & amant simul, & oderunt. Tunc itaque de illo feramus sententiā, cùm fidē nobis fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriā. Nunc illis malè cōuenit. Vale.

PINCIANI IN LIBRVM XIX. EPISTOLARVM.

EPIST. 109 Ne ipsa impediat.] *Lege, ne ipsa se impediat. ex vetere lectione. Legitur & in aliis codicibus, ne te ipsa impediat.* D

Tunc illa animi bona velut soluta excitantur.] *Quædam exemplaria, velut ad solita excitātur. Codex diui Francisci, tunc illa anima bona velut sollicitatur. Scribendum reor, tunc ad illa animi bona velut sollicitantur. vel sic, tunc ad illa animi bona velut solita excitantur.*

Cùm illum turba per longi canalis angustias tractū patenti ore nouissimè exitu effudit.] *In quibusdam exemplaribus, dictio illa, tractum, non habetur: & coniunctim patentiore legendum, non, patenti ore: ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis, effundit, legitur: non, effudit.*

Quem obtinemus odor in corpore est. Nullo inde vino caret stomachus.] *Exēplar Franciscanum, quoniam optimus odor in corpore est nullus. Inde vino carens stomachus. Adstipulatur & alter eiusdem bibliothecæ codex.*

Anci pater Martius Numæ nepos dicitur.] *Idem Exemplar, Anci pater nullus Numæ nepos dicitur. Alius codex, Numæ nepos fuit. & paulò post.* E

Id ita in Pontificialibus libris aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros eum grammaticis explicuit.] *Legendum reor: Id esse in Pontificialibus libris, & alij putant, & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticis explicuit, cætera.*

Primùm verba expressa ab se, dici à Cicerone. Idem re ipsa in commentarium refert.] *Verba hæc vitiatissima, & Cimmeria, quod aiunt, inuoluta tenebris, sic restituenda coniecto: Primùm verbum priscum, reabse, dici à Cicerone, id est re ipsa, in commentarium refert. Vt dictionem, priscum, reponam, admonent, me ea quæ infrà sequuntur: non vt verba prisca aut ficta captemus. Exemplar Facundi & Primitiui sic legit: Primùm enim verba expressa ab se, cætera. Vt fortè scribendum sit: Primum Ennij verbum priscum reabse, cætera.*

Hanc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant.] *Corrigendum puto:*

A *puto: Hanc quam nunc in circo metam vocamus, cætera. De metis in circo, Suetonius, & complures alij.*

Deinde inanes colligit versus.] *Lego: Deinde Ennianos colligit versus, vt liquet ex sequentibus.*

Cui nemo ciuis atque hostis qui vult pro factis reddere operæpretium.] *Vetus lectio, cui nemo ciuis neque hostis, cætera. Sed ego opinor, non qui vult, legendum: sed, quibit: hoc est, poterit. Nam sequitur, neminem potuisse Scipioni, neque ciuem, neque hostem reddere operæprecium. Iam verbũ, est, quod in fine clausulæ adiectum est, à nullo neque antiquo neque recentiore codice agnoscitur.*

Non tantum auxilium significasse operam ait opera eius neminem potuisse Scipionem neque ciuem, cætera.] *Vetus lectio deprauata etiam, sed manum nonnihil emendaturo porrigit: quæ sic habet, non tantùm auxilium significasse, sed operam, ait, opera enim eius neminem potuisse Scipioni. Cõsidera igitur, an in integrum restitui possit locus hic, permutato dictionum ordine, hoc pacto: non tantùm auxilium significasse operam, sed alicuius opera, ait enim, neminem potuisse Scipioni: cætera.*

B Ennius hoc ait, Homero se surripuisse: Ennio Virgilius.] *Scribo: Ennium hoc ait Homero surripuisse: Ennio Virgilium.*

Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R.P. hoc epigramma.] *Puto cõtra omnia exemplaria scribendum hoc pacto: Est Ennij apud Ciceronem in his ipsis de R.P. hoc epigramma. Alioquin si, enim, legas: non, Ennij: vitiosa esset confirmatio, afferre epigramma librorum Ciceronis ad confirmãdum, Ennium imitatione Homeri portas cœli appellasse. Quòd autem Ennij poetæ sit hoc epigramma, docet Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 18. his verbis: Ille autem qui infinita hominum milia trucidauerit, cruore campos inundauerit flumina infecerit, non modò in templum, sed etiam in cœlum admittitur. Apud Ennium sic loquutur Africanus: Si fas cædendo cœlestia scandere cuiquam est, Mi soli cœli maxima porta patet.*

C

LVCII ANNÆI SENECÆ EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER. XX.

Epist. CXIIII. Dialecticè disputat per multa inconuenientia, virtutes non esse animalia: moralem de fortitudine & iusticia doctrinam inferens.

DESIDERAS tibi scribi à me, quid sentiam de hac quæstione iactata apud
nostros: An iusticia, an fortitudo, prudentia, cæteræque virtutes, animalia
sint. Hac subtilitate efficimus, Lucili charissime, vt exercere ingenium in-
ter irrita videamur, & disputationibus nihil profuturis ociũ terere. Faciam
D quod desideras, & quid nostris videatur, exponam. Sed me in alia sentẽtia
esse profiteor. Puto quædam esse, quę decent phæcasiatum, palliatúmque.
Quæ sint ergo, quæ antiquos mouerint, dicam. Animum constat animal esse: cùm ipse ef-
ficiat, vt simus animalia, & cùm ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil
aliud est, quàm animus, quodammodo se habens: ergo animal est. Deinde: Virtus agit ali-
quid. Agi autem nihil sine impetu potest. Si impetum habet, qui nulli est, nisi animali: ani-
mal est. Si animal est, inquit, virtus, habet ipsam virtutem. Quid ni? habet seipsam. Quo-
modo sapiens omnia per virtutem gerit, sic virtus per se. Ergo, inquit, & omnes artes ani-
malia sunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, vt multa a-
nimalium milia habitent in his angustiis pectoris, & singuli multa simus animalia, aut
multa habeamus animalia. Quæris, quid aduersus ista respondeatur? Vnaquæque res ex
E istis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? Dicam, si mihi accommodaueris sub-
tilitatem & intentionem tuam. Singula animalia singulas debent habere substantias. Ista
omnia vnum animum habent. Itaque singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego &
animal sum & homo, non tamen duos esse dices. Quare? quia separati esse debent. Ita dico
alter ab altero debet esse diductus, vt duo sint. Quicquid in vnũ multiplex est, sub vnam
cadit naturam: itaque vnum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo tamen
non sumus. Quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cùm per se
stabit. Vbi verò alterius membrum erit, non poterit videri aliud: Quare? Dicã: quia quod
aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totum, & intra se absolutum. Ego in alia esse
me sententia professus sum. Non enim tantùm virtutes animalia erunt, si hoc recipitur:
sed opposita quoque illis vitia & affectus, tanquam ira, timor, luctus, suspicio. Vltrà res ista
procedet, omnes sententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo reci-

piendum est. Non enim quicquid ab homine fit, homo est, & iusticia quid est, inquit? Animus quodammodo se habens. Itaque si animus animal est, & iustitia. Minimè. Hæc enim habitus animi est, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non toties animal aliud est, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal est. Si iusticia animal est, fortitudo, sic cæteræ virtutes: vtrum desinunt animalia esse subinde, vt rursus incipiant, an semper sunt? Desinere virtutes non possunt: ergo multa animalia, imò innumerabilia in hoc animo versantur. Non sunt, inquit, multa: quia ex vno religata sunt, & partes vnius ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydræ, multa habentis capita, quorum vnumquodque per se pugnet, per se noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis caput. Cæterùm ipsa vnum animal est. Nemo in Chimæra leonem esse animal dixit, aut draconem. Hæ partes erant eius, partes eius nõ sunt animalia. Quid est quo colligas iusticiam animal esse? Agit, inquit, aliquid, & prodest: quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet: quod autem impetum habet, animal est. Verum est, si suum impetum habet: suum autem non habet, sed animi. Omne animal donec moriatur, hoc est idẽ quod cœpit: homo donec moriatur, homo est: equus item equus, & canis est canis: transire enim in aliud nõ possunt. Iusticia, id est, animus quodam modo se habens, animal est. Credamus. Deinde animal est fortitudo, id est, animus quodam modo se habens. Quis animus? Ille qui modò in iusticia erat: tenetur in priore animali, in aliud animal ei transire non licet. In eo illi, in quo primùm esse cœpit, perseuerandum est. Præterea vnus animus duorum animalium esse non potest, multo minus plurium. Si iusticia, fortitudo, temperantia, cæteræque virtutes animalia sunt: quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non sunt animalia. Non potest vnum corpus plurium animalium esse: hoc & ipsi fatentur. Iustitiæ quod est corpus? Animus. Fortitudinis quod est corpus? Idem animus. Atqui vnum corpus esse duorum animalium non potest. Sed idem animus, inquit, iustitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri posset, si quo tempore iusticia esset, fortitudo non esset: quo tempore fortitudo esset, temperantia non esset. Nunc verò omnes virtutes simul sunt. Ita quomodo erunt singula animalia, cùm vnus animus sit, qui plus quàm vnum animal non potest facere: Denique nullum animal pars est alterius animalis. Iusticia autem pars est animi: non est ergo animal. Videor mihi in te confessa perdere operam. Magis enim indignandum de isto, quàm disputandum est. Nullum animal alterius pars est. Circunspice omniũ corpora: nulli non & color proprius est, & figura sua, & magnitudo. Inter cætera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque existimo, & quod in tanta copia rerum nunquam in idem incidit: etiam quæ similia videntur cum contuleris, diuersa sunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non sua proprietate signatum: tot animalia, nullius similitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid interest. Exegit à se, vt quæ alia erant, & dissimilia essent, & imparia: Virtutes, vt dicitis, omnes pares sunt: ergo non sunt animalia. Nullum non animal per se aliquid agit. Virtus autem per se nihil agit, sed cum homine. Omnia animalia aut rationalia sunt, vt homines, vt dij: aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales sint, atqui nec homines sunt, nec dij: ergo nõ sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primùm specie alicuius rei † iritatum est: deinde impetum cœpit, deinde assensio confirmauit hunc impetum. Quid sit assensio, dicam. Oportet me ambulare: tunc demum ambulo, cùm hoc mihi dixi, & approbaui hãc opinionem meã: oportet me sedere, tunc demum sedeo: hæc assensio in virtute non est. Puta enim prudẽtiã animal esse, quomodo assentietur? Oportet me ambulare, hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius est prospicit, nõ sibi. Nam nec ambulare potest, nec sedere: ergo assensionem non habet. Quod assensionem non habet, rationale animal non est. Virtus si animal est, rationale est: rationale autem nõ est, ergo nec animal. Si virtus animal est: virtus autem bonum est: omne bonum animal est. Hoc nostri fatentur. Patrem seruare, bonum est: & sentẽtiam prudenter in senatu dicere, bonum est: & iustè decernere, bonum est. Ergo & patrem seruare, animal est: & prudenter dicere, animal est. Eousque res excedet, vt risum tenere non possis: Prudenter tacere, & cœnare bene, bonum est: ita & tacere & cœnare, animal est. Ego me hercule titillare non desinam, & ludos mihi ex istis subtilibus ineptiis facere. Iusticia & fortitudo si animalia sunt, certè terrestria sunt. Omne animal terrestre alget, esurit, sitit. Ergo iusticia alget, fortitudo esurit, clementia sitit. Quid porrò nõ interrogabo illos, quàm figuram habeant ista animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem Deo, dederint

A

B

C

D

al. incitatũ.

E

A dederint formam:quæram,an & auaricia,& luxuria,& dementia æquè rotundæ sunt:sunt
enim & ipsæ animalia.Si has quoque rotundauerint, etiamnum interrogabo, an prudens
ambulatio animal sit,nec ne:confiteantur necesse est.Deinde dicant, ambulationem esse
animal,& quidem rotundum.Ne putes autem me primum ex nostris,nō exscripto loqui,
sed meæ sententiæ esse:inter Cleanthem & discipulum eius Chrysippum non conuenit
quid sit ambulatio.Cleanthes ait, spiritum esse à principali vsque in pedes permissum:
Chrysippus,ipsum principale quod est.Ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo sibi quisquis
que se vindicet,& ista tot animalia, quot mundus ipse non potest capere, derideat? Non
sunt,inquit,virtutes multa animalia,& tamē animalia sunt. Nam quemadmodum aliquis
& poëta est & orator,& tamen vnus:sic virtutes istæ animalia sunt,sed multa non sunt.Idē
est animus,& animus iustus,& prudens,& fortis,ad singulas virtutes quodam modo se ha-
B bens.Sublata est quæstio,cōuenit nobis Nam & ego interim fateor,animum animal esse:
postea visurus,quam de ista re sententiam feram.Actiones eius animalia esse nego. Alio-
quin & omnia verba erunt animalia,& omnes versus.Nam si sermo prudens bonum est:
bonum autem omne animal est,sermo ergo animal est.Prudens versus bonum est:bonum
autem omne animal est:versus ergo animal est.Itaque,

Arma virúmque cano,—

animal est:quod non possunt rotūdum dicere,cùm sex pedes habeat.Textorium, inquis,
totum mehercule istud est,quod cùm maximè agitur,dissilio risu:cùm mihi propono so-
lœcismum animal esse,& barbarismum,& syllogismum,& aptas illis facies,tanquam pi-
ctor assigno.Hæc disputamus,attractis superciliis,fronte rugosa.Non possum hoc loco di-
cere illud Cæcilianū:O tristes ineptias:ridiculæ sunt.Quin itaque potius aliquid vtile no-
C bis ac salutare tractamus,& quærimus quomodo ad virtutes venire possimus, quæ nos ad
illas via adducat.Doce me,non an fortitudo animal sit:sed,nullū animal felix esse sine for
titudine,nisi contra fortuita conualuit,& omnes casus antequā exciperet,meditando præ-
domuit.Quid est fortitudo?Munimētū humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui
circūdedit sibi,securus in hac vitæ obsidione perdurat.Vtitur enim suis viribus, suis telis.
Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiam referre volo:Non est quod vnquam fortunæ
armis putes esse tutum.Tuis pugna,contra ipsam fortunam nō armant illa,quæ cōtra ho-
stes.Instructi,contra ipsam inermes sunt.Alexander quidem Persas,& Hyrcanos,& Indos,
& quicquid gentium vsque in Oceanum extendit Oriens,vastabat,fugabátque. Sed ipse
modò occiso amico,modò amisso iacebat in tenebris,aliâs scelus , aliâs desiderium suum
mœrens,victor tot regum atque populorum,iræ tristiciæque succubuit.Id enim egerat,vt
D omnia potius haberet in potestate,quàm affectus.O quàm magnis homines erronib.tenē-
tur,qui ius dominādi trans maria cupiunt† permittere:felicissimósque se iudicant,si mul- *fortè, transmittere.*
tas per milites prouincias obtinēt,& nouas veterib.adiungūt,ignari quod sit illud ingens
† paruúmque regnum.Imperare sibi,maximum imperiū est.Doceat me,quàm sacra res sit *al. par cœlis*
iusticia,alienum bonum spectans,nihil ex se petens,nisi vsum sui.Nihil sit illi cū ambitio-
ne famáque,sibi placeat.Hæc ante omnia sibi quisque persuadeat.Me iustum esse gratis o-
portet.Parum est,adhuc illud persuadeat sibi,vt in hanc pulcherrimam virtutem vltrò e-
tiam impendere iuuet,vt tota cogitatio à priuatis commodis,quàm longissimè auersa sit.
Non est quod expectes,† quòd sit iustæ rei præmium maius quàm iustum esse.Illud adhuc *al. quod sit iustæ rei præmium: maius iniustū est.*
tibi affige,quod paulo antè dicebam:nihil ad rem pertinet,quàm multi æquitatem tuam
nouerint.Qui virtutem suam publicari vult,non virtuti laborat,sed gloriæ.Nō vis esse iu-
E stus sine gloria.At mehercules sæpe iustus esse debebis cum infamia.Et tunc si sapis, mala
opinio benè parta delectat. Vale.

*Epist. CXV. De multiplici varietate vitiosæ orationis.Et pro qualitate animi dicen-
tis,eius informatur oratio.Vbi contra luxuriam succinctè declamat.*

QVARE quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio,quæris: & quo-
modo in quędam vitia inclinatio ingeniorum facta sit,vt aliquando inflata explicatio vi-
geret,aliquando infracta,& in morem cantici ducta?Quare aliâs sensus audaces,& fidem
egressi placuerint,aliâs abruptæ sententiæ,& suspiciosæ, in quibus plus intelligendum est,
quàm audiendum?Quare aliqua ætas fuerit,quæ translationis iure vteretur inuerecūdè?
Hoc quod audire vulgo soles,quod apud Græcos in prouerbium cessit, talis hominibus
fuit oratio,qualis vita.Queādmodū autem vniuscuiusque actio dicēti similis est,sic genus

dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in deli- A
cias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ, orationis lasciuia: si modò non in vno aut in
altero fuit, sed approbata est, & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si
ille sanus est, si compositus, grauis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium est. Il-
lo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, si animus lang〈u〉et, trahi membra, & pigrè moue-
al. ferox. ri pedes? si ille effœminatus est, in ipso incessu apparere molliciem: si ille acer est & † velox
concitari gradum. Si furit, aut (quod furori simile est) irascitur, turbatum esse corporis mo-
tum, nec ire, sed ferri. Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo per-
mixtum est? Ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecœnas vixerit, no-
tius est, quàm vt narrari nūc debeat. Quomodo ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm
cupierit videri, quàm vitia sua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius æquè soluta est,
quàm ipse discinctus? Non tam insignita illius verba sunt, quàm cultus, quàm comitatus, B
quàm domus, quam vxor? Magni ingenij vir fuerat, si illud egisset via rectiore, si nō vitasset
intelligi, si non etiam in oratione difflueret. Videbis itaque eloquētiam ebrij hominis in-
al. de. uolutam, & errantem, & licentiæ plenā. Mecœnas † in cultu suo. Quid turpius amne, syl-
uísque ripa comantibus? Vide vt alueum lyntribus aret, versóque vado remittat hortos,
al. cinno cri spat. Quid si quis fœminæ † cirro crispatæ, labris columbatur? Incipitque suspirans, ut ceruice
laxa † ferantur, nemo tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, † lagænáque tentant
al. sanātur, ne mori tyranni. domos, & sæpe mortem exigunt. Genium festo vix suo testem, tenuísve cærei fila & cre-
pacem molam. Focum mater aut vxor inuestiūt. Non statim hæc cùm legeris, hoc tibi oc-
al. laganáque. curret, hunc esse qui solutis tunicis in vrbe semper incesserit? Nam etiam cùm absentis par-
tibus Cæsaris fungeretur, signum à discincto petebatur. Hūc esse qui in tribunali, in rostris,
in omni publico cœtu sic apparuerit, vt pallio velaretur caput, exclusis vtrinque auribus, nō C
al. mimo. aliter quàm in † nummo diuites fugitiui solent? Hunc esse, cui tunc maximè ciuilibus bel-
lis strepentibus, & sollicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico, spadones duo,
magis tamen viri quàm ipse? Hūc esse, qui vxorem milies duxit, cùm vnam habuerit? Hæc
al. extra. verba tam improbè structa, tam negligenter abiecta, tam † contra consuetudinem omnium
posita, ostendunt mores quoque non minus nouos & prauos & singulares fuisse. Maxima
laus illi tribuitur mansuetudinis: pepercit gladio, sanguine abstinuit: nec vlla alia re, quid
posset, quàm licentia ostendit. Hanc ipsam laudem suā corrupit, istis orationis portentissi-
mæ deliciis. Apparet enim mollem fuisse, non mitem. Hoc istæ ambages compositionis,
hoc verba transuersa, hoc sensus mihi magni quidem sæpe, sed eneruati dum exeunt, cui-
uis manifestum facient, motum illi felicitate nimia caput: quod vitium hominis esse, in-
terdum temporis solet. Vbi luxuriam latè felicitas fudit, luxus primùm corporum esse di- D
ligētior incœpit. Deinde supellectili :oboratur, deinde in ipsas domos impenditur cura, vt
in laxitatem ruris excurrant, vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, vt tecta
varientur auro, vt lacunaribus pauimentorum respondeat nitor: deinde ad cœnas lauticia
transfertur, & illic commendatio ex nouitate, & soliti ordinis commutatione captatur: vt
ea quæ cludere cœnam solent prima ponantur, vt quæ aduenientibus dabantur, exeunti-
bus dentur. Cùm assueuit animus fastidire, quæ ex more sunt, & illi pro sordidis solita
sunt, etiam in oratione quod nouum est, quærit: & modò antiqua verba atque exoleta re-
uocat & profert: modò fingit, & ignota deflectit: modo id quod nuper increbuit, pro cultu
habetur: audax translatio, ac frequens. Sunt qui sensus præcidant, & hinc gratiam sperent,
si sententia pependerit, & audienti suspicionem sui fecerit. Sunt qui illos detineant, & por-
rigant. Sunt qui non vsque ad vitium accedant. Necesse est enim hoc facere, aliquid gran- E
de tentanti, sed qui ipsum vitium ament. Itaque vbicunque videris orationem corruptam
placere, ibi mores quoque à recto desciuisse, non erit dubiū. Quomodo conuiuiorū luxu-
ria, quomodo vestium, ægræ ciuitatis indicia sunt: sic orationis licentia (si modò frequens
est) ostendit animos quoque, à quibus verba exeunt, procidisse. Mirari quidem non debes
corrupta excipi, non tantùm à corona sordidiore, sed ab hac turba quoque cultiore. Togis
enim inter se isti, non iudiciis distant. Hoc magis mirari potest, quòd non tantùm vitiosa,
sed & vitia laudantur. Nam illud semper factum est. Nullum sine venia placuit ingenium.
Da mihi quemcūque vis magni nominis virum, dicam quid illi ætas sua ignouerit, quid in
illo sciens dissimulauerit. Multos enim dabo, quibus vitia nō nocuerint: quosdam quibus
profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propositos: quos si quis corri-
git, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta sunt, vt illa secū tractura sint. Adiice nūc, quòd

oratio

A oratio certam regulam non habet. Cõsuetudo illam ciuitatis, quæ nunquam in eodem diu stetit, versat. Multi ex alieno seculo petũt verba. Duodecim tabulas loquũtur. Graccus illis & Crassus & Curio nimis culti & recẽtes sunt. Ad Appium vsq; & ad Coruncanũ redeunt. Quidam contrà, dum nihil nisi tritũ & vsitatũ volunt, in sordes incidunt. Vtrunq; diuerso genere corruptũ est, tam mehercules, quàm si † nollent splẽdidis vti, ac sonantibus, & poëticis necessaria & in vsu posita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Ad compositionem trãseamus: quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur. Quidam præfractam & asperam probant, disturbant de industria: si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam, virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorũdam non est compositio: modulatio est, adeò blanditur. Quid de illa loquar, in qua verba differun- al. vellent.

B tur? & diu expectata vix ad clausulas † reddũtur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quàm solet, ad morem suum pedémque respondens? Non tantùm in genere sententiarum vitium est, si aut pusillæ sunt, & pueriles, aut improbæ, & plus ausæ quàm pudore saluo licet, si floridæ sunt, & nimis dulces, si in vanum exeunt, & sine affectu, nihil amplius quàm sonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est. Cæteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Sallustio vigente, amputatæ sententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuêre pro cultu. Aruntius vir raræ frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallustium, Exercitum argento fecit: id est, pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cœpit. Posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fugam nostris fecêre. Alio loco: Hiero rex Syracusanorum, bellum fecit. Et alio loco: Quæ audita al. redeunt.

C Panormitanos dedere, Romanis fecêre. Gustũ tibi dare volui. Totus † his cõtexitur liber. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & penè continua, nec sine causa: ille enim in hæc incidebat, at hic illa quærebat. Vides autẽ quid sequatur, vbi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Sallustius, Aquis hyemantibus. Aruntius in primo libro belli Punici ait, Repentè hyemauit tempestas. Et alio loco, cùm dicere vellet frigidum annum fuisse, ait: Totus hyemauit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias leues, præter militem & necessarios nautarum, hyemante Aquilone misit. Non desinit omnibus locis hoc verbũ infulcire. Quodam loco Sallustius dicit: Inter arma ciuilia, æqui boni famas petit. Aruntius non temperauit, quominus primo statim libro poneret, ingentes esse famas de Regulo. Hæc ergo & huiusmodi vitia, quæ alicui impressit imitatio, non sunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu æstimes al. hic.

D alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio est: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides istos sequi, qui aut vellunt barbam, aut interuellunt: qui labra pressius tondent & abradunt, seruata & submissa cætera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quicquam, quo hominum oculis transilire liceat. Irritant illos, & in se aduertunt. Volunt vel reprehendi, dum conspiciantur. Talis est oratio Mecœnatis, omniúmque aliorum, qui non casu errant, sed scientes, volentésque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non antè lingua titubat, quàm mens cessit oneri, & inclinata vel prodita est: ita ista oratio, quid aliud quàm ebrietas? Nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo sensus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis est habitus, vultus, incessus. Illo sano ac valente, oratio quoque robusta, fortis, virilis est. Si ille procubuit, & cætera sequuntur ruinam.

E *—Rege incolumi, mens omnibus vna est:*
Amisso, rupêre fidem.—

Rex noster est animus. Hoc incolumi, cætera manent in officio, parent & obtemperant. Cùm ille paulum vacillauit, simul nutant. Cùm verò cessit voluptati, artes quoque eius, actúsq; marcent, & omnis ex languido † fluxóque conatus est. Quoniam hac similitudine vsus sum, perseuerabo. Animus noster modò rex est, modò tyrãnus. Rex, cùm honesta intuetur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidũ. Vbi verò impotẽs, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, iustantq;: qui initiò quidem gaudẽt, vt solet populus largitione nocitura frustrà plenus, & quæ non potest haurire, contrectat. Cùm verò magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas neruósq; descendêre deliciæ, cõspectum al. studióq;.

eorum,quibus se nimia auiditate inutilem reddidit, lætus pro suis voluptatibus habet spe- A
ctaculum,alienarum subministrator libidinum,testisque, quantum sibi vsum ingetẽdo abstulit:nec illi tam gratum est abundare iucundis,quàm acerbum,quòd non omnem illum apparatum per gulam ventrémque transmittit, non cum omni exoletorum fœminatúmq; turba conuolutatur:mœrétque,quòd magna pars suę fœlicitatis exclusa corporis angustiis, cessat. Nunquid enim,mi Lucili, hic furor est, quod nemo nostrûm mortalem se cogitat? quod nemo imbecillum? imò quòd nemo nostrûm vnum esse se cogitat? Aspice culinas nostras,& concursantes inter tot ignes coquos nostros. Vnum videri putas ventrem, cui

fortaßis, vinaria. Tot cõsulũ: quia quàm vetus esset vinum, ex consulibus discebant. Vide Ciceronis Brutum in fine, & Martiale in xeniis.

tanto tumultu comparatur cibus? Aspice † veterana nostra,& plena multorum seculorum vindemiis horrea. Vnum putas videri ventrem,cui tot consulum,regionúmque vina conduntur? Aspice quot locis vertatur terra,quot milia colonorum arent,fodiant. Vnum putas videri ventrem,cui & in Sicilia,& in Africa seritur? Sani erimus, & modica concupi- B
scemus,si vnusquisque se numeret,metiatur simul corpus, sciátque, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio breuis æui,& huius incerti. Quicquid facias,respice ad mortem. Vale.

IN LIB. XX EPISTOLARVM.

EPIST. 114

Ingens parúmque regnum.] *Sic æditio superior In aliis erat, par cœlis regnum. quod ab eruditulo quodam submissum apparet. In aliis,párque regi regnum. In aliis aliud, ὕδερ ὕγιες. Tolerabilis erit lectio,Ingens parúmque regnum.Paruum,quia vnius in vnum:ingens,quia difficile ac præclarum.*

Persuadeat sibi me in hanc pulcherrimam virtutem vltrò etiam impendere iubentur.] C
In aliis erat,jubet. Si,me,vertas in,vt:ac mox, vr, in vt: erit commoda lectio. Adhuc illud persuadeat sibi,vt in hanc pulcherrimam virtutem,vltro etiam impendere iuuet,vt tota cogitatio,&c.

PINCIANI IN EVNDEM.

EPIS. 115.

Vide vt alueum lyntribus aret,versóque vado remittat hortos.] *Exemplar familiare: Vide vt alueum lyntribus arent,versósque vado remittant hortos.*

Quod vitium hominis esse,interdum corporis solet.] *Corrige, quod vitium hominis esse interdum, interdum temporis solet.ex exemplari Facundi ac Primitiui.*

Nunquid enim,mi Lucili,hic furor est.] *Ex scriptis exemplaribus quædam sic legunt:Nunquid enim,mi Lucili,in hoc furor est. Alia negationem addunt:Nunquid enim, mi Lucili,in hoc furor non est.* D
& infrà.

In illo quod nemo nostrûm.] *Exemplar Scholasticum,in illo etiam quod nemo,cætera.Exemplar Franciscanum: Imò in illo quod nemo nostrûm.cætera. quam lectionem magis probo.*

Cui tanto tumultu comparatur cibus.] *Vetus lectio:Cui tantorum cultu comparatur cibus.*

LVCII ANNÆI SENECÆ EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER. XXI.

Epist. CXVI. Quòd sapientem non decet orationis solicita concinnitas. De pulchritudine animi.Et quòd omnium hîc eminentium non solida,sed bracteata & ficta felicitas est. E

al. quæ cures. quàm quæ scribas

NIMIS anxium esse te circa verba & compositionem,mi Lucili,nolo.Habeo maiora † quæ cures.Quære quid scribas,non quemadmodum:& hoc ipsum, non vt scribas, sed vt sentias:vt illa quæ senseris,magis applices tibi,& veluti signes. Cuiuscunque orationem videris solicitam & politam, scito animum quoque non minus esse pusillis occupatum.Magnus ille remissius loquitur,& securius. Quæcũque dicit,plus habent fiduciæ, quàm curæ.Nosti complures iuuenes,barba & coma nitidos,de capsula totos: nihil ab illis speraueris forte,nihil solidum.Oratio cultus animi est: si † circumtunsa est, & fucata, & manufacta,ostendit illum quoque non esse sincerum,& habere aliquid fracti. Non est ornamentum

al. circumtonsa.

A mentum virile cócinnitas.Si nobis animum boni viri liceret inſpicere,ô quam pulchram
faciem,quàm ſanctam,quàm ex magnifico placidóque fulgentem videremus: hinc iuſti-
cia,illinc fortitudine,hinc temperantia,prudentiáque lucentibus.Præter has frugalitas, &
continentia,& tolerantia,& libertas,comitáſque,& (quis credat) in homine rarum hu-
manitatis bonum,ſplendorem illi ſuum affunderent.Tum prouidentia,cum elegantia,&
ex iſtis magnanimitas eminentiſſima,quantum,dij boni,decoris illi , quantum ponderis,
grauitatiſque adderent,quanta eſſet cum gratia autoritas?Nemo illum amabilem,qui non
ſimul venerabilem diceret.Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentiorémque, quàm
cerni inter humana conſueuit,nónne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & vt
fas ſit vidiſſe,tacitus precetur?Tum euocante ipſum vultus benignitate productus, adoret
ac ſupplicet:& diu contemplatus multum extantem,ſupráque menſuram ſolitorum inter
B nos aſpici,elatam oculis,mite quiddam,ſed nihilominus viuido igni flagrantibus, túc de-
mum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quàm te memorem virgo:namque haud tibi vultus
Mortalis,nec vox hominem ſonat.—
Sis felix,noſtrúmque leues quæcunque laborem.

Aderit,leuabítque,ſi colere eam voluerimus.Colitur autem non taurorum opimis corpo-
ribus contrucidatis,nec auro argentóque ſuſpenſo,nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia &
& recta voluntate.Nemo nō ,inquam,amore eius ardeter,ſi nobis illam videre continge-
ret.Nunc enim multa † obſtrigillant,& aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt, al. obſigillant.
aut obſcuritate retinent.Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdam medicamentis
C acui ſolet,& repurgari ſic &nos,ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus,poteri-
mus perſpicere virtutem,etiam obrutam corpore,etiam paupertate oppoſita, & humili-
tate,&infamia obiacentibus.Cernemus,inquam,pulchritudinem illam,quamuis ſordido
obtectam.Rurſus æquè maliciam,& ærumnoſi animi veternum perſpiciemus : quamuis
multus circa diuitiarum radiantium ſplēdor impendeat,&intuentem,hinc honorū,illinc
magnarum poteſtatum falſa lux verberet.Tunc intelligere nobis licebit,quàm contémen-
da miremur,ſimillimi pueris,quibus omne ludicrum in precio eſt.Parentibus quippe, nec
minus fratribus præferunt paruo ære empta monilia.Quid ergo inter nos &illos intereſt,
vt Ariſton ait,niſi quod nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus,charius inepti? Illos tepetti
in littore calculi leues,& aliquid habentes varietatis delectāt,nos ingentium maculæ co-
lumnarum:ſiue ex Ægyptiis arenis,ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ , porticum ali-
D quam vel capacē populi cœnationem ferunt.Miramur parietes tenui marmore inductos:
cùm ſciamus quale ſit,quod abſconditur,oculis noſtris imponimus.Et cùm auro tecta per
fundimus,quid aliud quàm mendacio gaudemus?Scimus enim ſub illo auro fœda ligna
latitare.Nec tantùm parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur: omnium
iſtorum quos incedere altos vides, bracteata felicitas eſt.Inſpice , & diſces ſub iſta tenui
membrana dignitatis,quātum mali lateat.Hæc ipſa res tot magiſtratus,tot iudices detinet,
quæ magiſtratus & iudices † facit,Pecunia.quæ ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum al. facit. Pecunia ex quo.
honor cecidit.Mercatoréſque & venales inuicem facti quærimus, non quale ſit quid, ſed
quanti.Ad mercedem pij ſumus , ad miſericordiam impij. Honeſta quamdiu aliqua illis
ſpes ineſt,ſequimur:in contrarium tranſituri,ſi plus ſcelerata promittant. Admirationem
nobis parentes auri argentíque fecerunt:& teneris infuſa cupiditas altius ſedit, creuítque
E nobiſcum.Deinde totus populus in alia diſcors,in hoc conuenit:hoc ſuſpiciunt , hoc ſuis
optant,hoc Diis velut rerum humanarum maximum,cùm grati videri volunt,conſecrāt.
Denique eò mores redacti ſunt,vt paupertas maledicto probróque ſit,contempta diuiti-
bus,inuiſa pauperibus.Accedunt deinde carmina poëtarum,quæ affectibus noſtris facem
ſubdant,quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentúmque laudantur. Nihil illis
melius nec dare videntur Dij immortales poſſe,nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.—

Einſdem currum aſpice.

Aureus axis erat,temo aureus,aurea ſummæ
Curuatura rotæ,radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt, seculum aureum appellant. Nec apud tragicos A
desunt, qui lucro innocentiam, † salutem, opinionem bonam mutant.

al. salute opinionem.

> *Sine me vocari pessimum, simul vt diues vocer.*
> *An diues sit, omnes quærimus: an bonus, nemo.*
> *Non quare, & vnde: quid habeas, tantùm rogant.*
> *Vbique, tanti quisque, quantum habuit, fuit.*
> *Quid habere nobis turpe sit, quæris? nihil.*
> *Aut diues opto viuere, aut pauper mori.*
> *Bene moritur, quisquis moritur, dum lucrum facit.*
> *Pecunia ingens generis humani bonum,*
> *Cui non voluptas matris, aut blandæ potest* B
> *Par esse prolis, non sacer meritis parens.*
> *Tam dulce si quid Veneris in vultu micat,*
> *Meritò illa amores cœlitum atque hominum mouet.*

Quoniam Homerus vocat χρυσῆν ἀφροδίτην.

Cùm hi nouissimi versus in tragœdia Euripidis pronunciati essent, totus populus ad eiiciendum & actorem & carmen consurrexit vno impetu, donec Euripides in medium ipse prosiluit, petẽs, vt spectarent, viderẽtq;, quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellorophontes, quas in sua quisque dat. Nulla enim auaritia sine pœna est, quamuis satis sit ipsa pœnarum. O' quantum lachrymarum, ô quãtum laborum exigit: quàm misera desideratis, quàm misera partis est. Adiice quotidianas sollicitudines, quæ pro C
modo habendi quemq; discruciant. Maiore tormento pecunia possidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiscunt, quę & magna incidunt, & maiora videntur. Denique vt nihil illis fortuna detrahat, quicquid non acquiritur, damnum est. At felicem illum homines & diuitem vocant, & consequi optant, quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu vllos esse conditionis peioris existimas, quàm qui habet & miseriam & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri essent, cum diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri, cum ambitiosis, & summum adeptis dignitatis statum: profectò vota mutassent: cùm interim illi noua suspiciunt, qui priora damnauerãt. Nemo enim est cui felicitas sua, etiam si cursu venit, satisfaciat. Queruntur & de cõsiliis, & de processibus suis: malúntque semper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philosophia præstabit, quo equidem nihil maius existimo: Nunquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem, quam tempestas nulla con- D
cutiat, non perducent te aptè verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dum animo compositio sua constet, dum sit magnus, & opinionum securus, & ob ipsa quæ aliis displicent, sibi placens: qui profectum suum vita æstimet, & tantum scite se iudicet, quantum non cupit, quantum non timet. Vale.

Epist. CXVII. Potius esse, nullos quàm modicos habere affectus, contra Peripateticos disputat.

VTRVM satius sit, modicos habere affectus, an nullos, sæpe quæsitum est. Nostri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo salubris esse aut vtilis possit vlla mediocritas morbi. Noli timere: nihil eorum quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me, indulgentémque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ necessarias, aut vti- E
les, aut iucundas putes. Detraham vitium. Nam cùm tibi cupere interdixero, velle permittam, vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore consilio, vt voluptates illas magis sentias. Quid ni? Ad te magis peruenturæ sunt, si illis imperabis, quàm si seruies. Sed naturale est, inquis, vt desiderio amici torqueat, datus lachrymis tam iustè cadentibus: naturale est opinionibus hominum tangi, & aduersis contristari. Quare non permittas mihi hunc tam honestum malæ opinionis metum? Nullum vitium est sine patrocinio: nulli non initium est verecundum & exorabile, sed ob hoc latius funditur. Non obtinebis vt desinat, si incipere permiseris. Imbecillis est primò omnis affectus, deinde ipse se concitat, & vires dum procedit, parat: excluditur facilius, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quasi naturali fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit. Sed huic vbi nimium indulseris, vitium est. Voluptatem natura necessariis

rebus

A rebus admiſcuit, vt non illam peteremus, ſed vt ea ſine quibus non poſſumus viuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio. Si ſuo veniat iure, luxuria eſt. Ergo intrantibus reſiſtamus: quia facilius, vt dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte: ſed illud aliquatenus longè producitur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non ſolicitè cuſtodire ſe tutum eſt: & lachrymas ſuas & voluptates vbi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam quærenti, An ſapiens amaturus eſſet? De ſapiente, inquit, videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à ſapiente longè abſumus, non eſt committendum vt incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem ſibi. Siue enim nos reſpexit, humanitate eius iritamur: ſiue contempſit, ſuperbia accendimur. Æquè facilitas amoris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur,
B cum difficultate certamus. Itaque conſcij nobis imbecillitatis noſtræ, quieſcamus. Nec † vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec vllis rebus blandè trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos, à lubrico recedamus. In ſicco quoque parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homunciones ſumus, omnia nobis negate non poſſumus. Dolebimus, ſed parum. Concupiſcemus, ſed temperatè. Iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? Quia nos poſſe non credimus. Imò mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo vtamur, ſi vires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certè non contra nos concitemus. Nolle in cauſa eſt, non poſſe prætenditur. Vale. al. vitio

C

Epiſtola CXVIII. Argumentatur contra quoſdam comprofeſſores ſuos, ſapere bonum eſſe. Deinde huius diſputationis velut pœnitens, docet inſtrumenta virtutum, non talia argumenta tractanda.

MVLTVM mihi tu negocium concinnabis, & dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſalua gratia, nec conſentire ſalua conſcientia poſſum. Quæris, an verum ſit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe? Primùm exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus: quia quod bonum eſt facit. Quicquid facit, corpus eſt: quod bonum eſt, pro-
D deſt: faciat autem aliquid oportet, vt proſit. ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt. Sequitur, vt neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt, ſapientiæ: itaque nec facit quicquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, num dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus, referentes ad id, ex quo pendet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab aliis reſpondeatur, audi, antequam ego incipio ſecedere, & in alia parte conſidere. Iſto modo, inquiunt, nec beatè viuere bonum eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt, beatam vitam bonum eſſe, & beatè viuere bonum non eſſe. Etiamnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? Ergo expetenda res eſt ſapere: ſi expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & vnam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ergo illam, ſi pateris, adiungam. Expetendum eſt,
E inquit, quod bonum eſt, expetibile quod nobis contingit. Cùm bonum conſecuti ſumus, non petitur tanquam bonum, ſed petitio bono accedit. Ego non idem ſentio, & noſtros iudico in hoc deſcendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus præſumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum eſt, aliquid omnibus videri: tanquam deos eſſe, inter alia † hoc colligimus, quòd omnibus de diis opinio inſita eſt, nec vlla gens vſquam eſt adeò extra leges, moréſque proiecta, vt non aliquos deos credat. Cùm de animarum æternitate diſſerimus, non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, † aut colentium. Vtor hac publica perſuaſione. Neminem inuenies, qui non putet & ſapientiam bonum, & ſapere. Non faciam quod victi ſolent, vt prouocem ad populum. Noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, vtrum extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt, quàm illud cui accidit. Nihil enim ac- al. hinc al. aut cæleſtiũ æthera.

cidere fine tactu poteft. Quod tangit, corpus eft. Si extrà eft, poftquam acciderat, receffit. A
Quod receffit, motum habet: quod motum habet, corpus eft. Speres me dicturum, non effe aliud curfum, illud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo ifta alia effe, fed non fortis alterius. Si valetudo indifferens eft: & valere indifferens eft. Si forma indifferens eft: & formofum effe indifferens eft. Si iuftitia bonum eft: & iuftum effe bonum eft. Si turpitudo malum eft: & turpem effe malum eft. Tam mehercules quàm fi lippitudo malum eft, & lippire malum eft. Hoc fcias, neutrum effe fine altero poteft. Quod fapit, fapiens eft: quod fapiens eft, fapit. Adeò non poteft dubitari, an quale illud fit, tale hoc fit, vt quibufdam vtrumque vnum videatur atque idem. Sed illud libenter quæfierim: Cùm omnia aut bona fint, aut mala, aut indifferentia, fapere in quo numero fit. Bonum negant effe, malum vtique non eft: fequitur, medium fit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quàm bono poteft: B
tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc vt fapiat, contingere nifi bono non poteft: ergo indifferens non eft. Atqui ne malum quidem eft, quod contingere malo non poteft: ergo bonum eft. Quod nifi bonus nõ habet, bonum eft: fapere non nifi bonus habet: ergo bonum eft. Accidens eft, inquit, fapientiæ. Hoc ergo quod vocas fapere, vtrum facit fapientiam, an patitur? fiue facit illud, fiue patitur, vtroque modo corpus eft. Nam & quod fit, & quod facit, corpus eft: fi corpus eft, bonũ eft. Vnum ergo deerat illi, quod minus bonum effet, quòd incorporale erat. Peripateticis placet, nihil intereffe inter fapientiam & fapere, cùm in vtrolibet eorum & alterum fit. Nunquid enim quenquam exiftimas fapere, nifi qui fapientiam habet? Nunquid quenquam qui fapiat, non putas habere fapiẽtiam? Dialectici veteres ifta diftinguunt: ab illis diuifio vfque ad Stoicos venit. Qualis fit hæc, dicam. Aliud eft ager: aliud eft, agrum habere. Quid ni? Cùm habere agrum ad habentem, C
non ad agrum pertineat. Sic aliud eft fapientia: aliud, fapere. Puto concedes duo effe hæc, id quod habetur, & eum qui habet. Habetur fapientia: habet, qui fapit. Sapientia eft mens perfecta, vel ad fummum optimúmque perducta: Ars enim vitæ eft. Sapere quid eft? Non poffum dicere mens perfecta, fed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eft, mens bona: alterum, quafi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tanquam, hic homo eft, hic equus: has deinde fequũtur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus feductum: tanquam, video Catonem ambulantem: hoc fenfus oftendit, animus credit. Corpus eft quod video, cui & oculos & animum intẽdi. Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidem eft quod nunc loquor, fed enunciatiuum quiddam de corpore: quod alij effatum vocant, alij enũciatum, alij edictum. Sic cùm dicimus fapiẽtiam, incorporale quiddã intelligimus. Cùm dicimus, D
Sapit: de corpore loquimur. Plurimũ autem intereft, vtrũ illum dicas, an de illo. Putemus in præfentia ifta duo effe, nondũ enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quo minus aliud quidem fit nihilominus bonũ? Dicebas paulo antè, aliud effe agrũ: aliud habere agrũ. Quid ni? in alia enim natura eft qui habet, in alia quod habetur. Illa terra eft, hic homo eft. At in hoc, de quo agitur, eiufdem naturæ funt vtraque, & qui habet fapiẽtiam, & ipfa quæ habetur. Præterea illic aliud eft quod habetur, alius qui habet: hic in eodẽ eft & quod habetur, & qui habet. Ager iure poffidetur, fapientia natura: ille abalienari poteft, & alteri tradi, hæc non difcedit à domino. Non eft itaque quòd compares inter fe diffimilia. Cœperam dicere, poffe ifta duo effe, & tamen vtraque bona. Et fapientiam, & fapientiam habere, duo effe: & vtrumque bonum effe concedis. Quomodo nihil obftat, quo minus & fapientia bonum fit, & habens fapientiam: fic nihil obftat, quo minus & fapientia bonum fit, & habere fapientiam, id eft, fapere. Ego in hoc volo fapiens effe, vt fapiam. Quid E
ergo? Non eft id bonum, fine quo nec illud bonum eft? Vos certè dicitis, fapiẽtiam fi fine vfu detur, accipiendam non effe. Quis eft vfus fapientiæ? Sapere: hoc eft in illa pretiofiffimum: quo detracto, fuperuacua fit. Si tormenta mala funt, torqueri malum eft: adeò quidem, vt illa non fint mala, fi quod fequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eft: fapere, vfus perfectæ mẽtis. Quomodo poteft vfus eius bonũ non effe, quæ fine vfu bonum non eft? Interrogo te, an fapientia fit expetenda? Fateris. Interrogo, an vfus fapientiæ fit expetẽdus? Fateris. Negas enim te illam recepturũ, fi vti ea prohibearis. Quod expetendum eft, bonũ eft. Sapere, fapientiæ vfus eft: quomodo eloquẽtiæ, loqui: quomodo oculorum, videre. Ergo fapere, fapiẽtiæ vfus eft. Vfus autem fapientiæ expetendus eft. Sapere ergo expetendum eft. Si expetendum eft, bonum eft. Olim ipfe me damno, qui illos imitor

dum

A dum accuſo, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe, quin ſi æſtus
malum eſt, & æſtuare malum ſit? Si algor malum eſt, malum ſit algere? Si vita bonum eſt;
& viuere bonum eſt. Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipſa ſunt. At nobis in ipſa com-
morandum eſt, etiam ſi quid euagari libet, amplos habet illa ſpacioſóſque receſſus. De
deorum natura quæramus, de ſiderum alimento, de his tam variis ſtellarum diſcurſibus:
an ad illarum motus noſtra moueantur corpora, an corporibus omnium, animíſque illinc
impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege conſtricta ſint, nihilque in
hoc mundo repentinum, aut expers ordinis voluetur. Iſta iam à formatione morum re-
ceſſerunt, ſed leuant animum, & ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem attol-
lunt. Hæc verò de quibus paulo antè dicebam, minuunt & deprimunt, nec vt putas exa-
cuunt, ſed extenuant. Obſecro vos, cur tam neceſſariam curam maioribus melioribúſque
B debitam, in re neſcio an falſa, certè inutili, terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an
aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? Quid mihi profuturum eſt ſcire, † aliud bonum eſſe? Te- *al. illud.*
merè me geram, ſubibo huius voti aleam. Tibi ſapientia, mihi ſapere contingat: pares e-
rimus. Potius id age, vt mihi viam monſtres, qua ad iſta perueniam. Dic mihi quid vi-
tare debeam, quid appetere: quibus animum labantem ſtudiis firmem: quemadmodum *ἄγνοι φέ*
quæ me extranſuerſo ferunt agúntque, procul à me repellam. Quomodo par eſſe tot *ϱουσι.*
malis poſſim: quomodo iſtas calamitates remoueam, quæ ad me † irruperunt: quomodo *al. erũpũt;*
illas, ad quas ego † irrupi. Doce, quomodo feram ærumnam ſine gemitu meo, felicita- *& erumpi;*
tatem ſine alieno: quomodo vltimum & neceſſarium vitæ terminum non expectem, ſed
ipſe † me cùm viſum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quàm optare mortem. *al. mecum*
Nam ſi vis viuere, quid optas mori? viuere non vis, quid deos rogas, quod tibi naſcenti *quo viſum.*
C dederunt? Nam vt quãdoque moriaris, etiam inuito poſitum eſt: vt cùm voles, in tua ma-
nu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum his diebus principium diſerti
mehercules viri legi: Ita, inquit, quàm primùm moriar. Homo demens, optas rem tuam,
ita quàm primùm moriar. Fortaſſe inter has voces ſenex factus es. Alioqui quid in mora
eſt? Nemo te tenet, euade quâ viſum eſt. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua
tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe ſunt elementa, quibus hic mundus adminiſtra-
tur: Aqua, terra, ſpiritus. Omnia iſta tam cauſa viuendi ſunt, quàm viæ mortis. Ita quam-
primùm moriar. Quamprimùm iſtud, quod eſſe vis? quem illi diẽ ponis? Citius fieri quàm
optas, poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt verba, & † hac deteſtatione miſeriam deprecan- *al. hac de-*
tis. Non vult mori, qui optat. Deos vitam roga, & ſalutem. Si mori placuit, hic mortis eſt *ſtinatione*
fructus, optare deſinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animũ. Hæc eſt ſapien- *miſericor-*
D tia, hoc eſt ſapere, nõ diſputatiunculis inanibus ſubtilitatem vaniſſimam agitare. Tot quæ- *diam ca-*
ſtiones tibi fortuna poſuit, nondum illas ſoluiſti. Iam cauillaris. Quàm ſtultum eſt, cùm ſi- *ptantis.*
gnum pugnæ acceperis, vẽtillare. Remoue iſta luſoria arma: decretoriis opus eſt. Dic qua
ratione nulla animum triſticia, nulla formido perturbet: qua ratione hoc ſecretarum cu-
piditatum pondus effundam: qua ratione agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere
non eſt bonum. Sic ſit. Negemus ſapere, bonum eſſe: vt hoc totum ſtudium derideatur,
tanquam operatum ſuperuacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonum ſit futura
ſapientia? Quid enim dubij eſt, oro te, an nec meſſem futuram iam ſentiant horrea, nec
futuram adoleſcẽtiam pueritia viribus aut vllo robore intelligat? Ægro interim nihil ven-
tura ſanitas prodeſt, non magis quàm currentem luctantémque, poſt multos ſecuturũ ſen-
ſus ocium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt, quia futurum
E eſt? Nam quod bonũ eſt, vtique prodeſt, niſi præſentia prodeſſe non poſſunt. Si non pro-
deſt, bonum non eſt vtique: ſi prodeſt, iam eſt. Futurus ſum ſapiens: hoc bonum erit, cùm
fuero: interim nõ eſt. Prius aliquid eſſe debet, deinde quale † eſſe. Quomodo, oro te, quod *al. eſt.*
adhuc nihil eſt, iam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis vis probari, non eſſe aliquid,
quàm ſi dixero, futurum eſt? Nondũ enim veniſſe apparet, quod venit. Ver ſecuturum eſt:
ſcio nunc hyemem eſſe. Æſtas ſecutura eſt: ſcio æſtatem non eſſe. Maximũ argumentum
habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam ſpero: ſed interim non ſapio. Si illud bo-
num haberem, iam hoc carerem malo. Futurum eſt, vt ſapiam: ex hoc licet nondũ me ſa-
pere intelligas. Nõ poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coëunt,
nec apud eundem ſunt vnà bonum & malum. Trãſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa
quæ nobis aliquam opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti
filiæ ſolicitus accerſit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium

al. latrũcu- lariam. domus suæ currit, tabulam † laterũculariam perspicit, vt sciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndique nunciantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obsidium patriæ, & bonorum direptio. Adiice istis naufragium, motúsque terrarum, & quicquid aliud timeri potest. Inter ista districtus, rebus nihil aliud quàm animum oblectantibus vacas. Quid inter sapientiam & sapere intersit, inquiris? Nodos nectis ac soluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere: & vides quàm multa etiam diligentissimis pereant. Aliud valetudo sua cuique abstulit, aliud suorũ: aliud necessaria negocia, aliud publica occupauerũt. Vitam nobiscum diuidit somnus: † & hoc tempore tam angusto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adiice nũc, quòd assuescit animus delectare se potius quàm sanare: & philosophiam oblectamentum facere, cùm remedium sit. Inter sapientiam & sapere quid intersit, nescio. Scio mea non interesse, sciam ista, an nesciam. Dic mihi, cùm quid inter sapientiam & sapere intersit, didicero, sapiam? Cur ergo potius inter vocabula me sapientiæ detines, quàm inter opera? Fac me fortiorem, fac me securiorem, fac fortunæ parem, fac superiorem. Possum autem superior esse, si fecero omne quod disco. Vale. A

fortè, ex hoc

B

Epistola CXIX. Præmittens de mundanorum sollicitudine, & sapientis securitate, quid sit bonum, & quæ honesti & boni differentia, demonstrat.

Exigis à me frequentiores epistolas. Rationes conferamus, soluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora essent, tu scriberes, ego rescriberem. Sed non ero difficilis, bene credi tibi scio: itaque in antecessum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir disertissimus facere Atticum iubet, vt etiam si rem nullam habebit, quod in buccã venerit, scribat. Nunquam potest deesse quod scribam, vt omnia illa quæ Ciceronis implent epistolas, trãseam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis suis viribus pugnet? quis consulatum fiducia Cæsaris, quis Pompeij, quis † apertè petat: quàm durus sit fœnerator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinqui, nummum mouere non possunt. Sua satius est mala quàm aliena tractare: se excutere, & videre, quàm multarum rerum candidatus sit, & non suffragari. Hoc est, mi Lucili, egregium, hoc securum ac liberũ, nihil petere, & tota fortunæ comitia transire. Quàm putas esse iucundum tribubus vocatis, cùm candidati in templis suis pendeant, & alius nummos pronunciet, alius per sequestrem agat, alius eorum manus osculis conterat, quibus designatus contingendam manum negaturus est, omnes attoniti, vocem præconis expectant, stare ociosum, & spectare illas nundinas nec ementem quicquam, nec vendentem. Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut consularia comitia securus intuetur: sed magna illa, in quibus alij honores anniuersarios petunt, alij perpetuas potestates, alij bellorum euentus prosperos triumphósque, alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij salutem suam suorúmque. Quanti animi res est, solum nihil petere, nulli supplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna, non facio mei tibi copiam. Scio apud te Catones repelli, Vatinios fieri. Nihil rogo. Hoc est priuatam facere fortunam. Libet ergo hæc inuicem scribere, & hanc integram semper egerere materiam, circumspicientibus tot milia hominum inquieta: qui vt aliquid pestiferi cõsequantur, per mala nituntur in malum, petúntque mox fugienda, aut etiam fastidienda. Cui enim assecuto satis fuit, quod optanti nimium videbatur? Non est, vt æstimãt homines, auida felicitas, sed pusilla. Itaque neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia longè ab illis iaces. Ei verò qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior, nisi adhuc quærit ascendere. Istud quod tu summum putas, gradus est. Omnes autem malè habet ignorantia veri, tanquam ad bona feruntur decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora quàm sperauerint, adepti ac multa passi vident: maiórque pars miratur ex interuallo fallentia, & vulgò bona pro magnis sunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quæramus quid sit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo. Alius illud aliter expressit. Quidam ita finiunt: Bonum est, quod inuitat animos, quod ad se vocat. Huic statim opponitur: Quid si inuitat quidẽ, sed in perniciem? Scis quàm multa mala blanda sint. Verum, & verisimile, inter se differũt ita. Quod bonum est, vero iungitur: non est enim bonum, nisi verum est. At quod inuitat ad se, & allicit, facie verisimile est, subrepit, sollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum est, quod ad petitionem sui mouet, vel quod impetum animi tendentis ad se mouet. Et huic idem opponitur.

C

al. arte.

D

E

A ponitur. Multa enim impetum animi mouent, quæ petantur petentium malo. Melius illi qui sic finierunt: Bonum est, quod ad se impetum animi secundum naturam mouet: & ita demum petendum est, cùm cœpit esse expetendum. Iam & honestum est: hoc enim perfectè est petendum. Locus ipse me admonet, vt quid intersit inter bonum honestúmque, dicam. Aliquid inter se habet mixtum & inseparabile: nec potest bonum esse, nisi cui aliquid honesti inest: & honestum vtique bonũ est. Quid ergo inter duo interest? Honestum est perfectum bonum, quo beata vita completur, cuius contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale est. Sunt quædam neque bona, neque mala: tanquam militia, legatio, iurisdictio. Hæc cùm honestè administrata sunt, bona esse incipiunt, & ex dubio in bonum transeunt. Bonum societate honesti fit, honestum per se bonum est. Bonum ex honesto fluit, honestum ex se est. Quod bonum est, malum esse potuit. Quod honestum est, nisi bonum esse non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum est, quod secundum

B naturam est. Attende quid dicam, quod bonum est, & secundum naturam est: non protinus quod secundum naturam est, & bonum est. Multa quidem naturæ consentiũt: sed tam pusilla sunt, vt nõ conueniat illis boni nomen. Leuia enim sunt, & contemnenda. Nullum etiam minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum est, bonum non est. Cum bonum esse cœpit, non exiguum est. Vnde aliquid † agnoscitur bonum? Si perfectè secundum naturam est. Fateris, inquis, quod bonum est, secundum naturam esse. Hęc eius proprietas est. Fateris & alia secundum naturam quidem esse, sed bona non esse. Quomodo ergo illud bonum est, cùm hæc non sint: quomodo † ad illam proprietatem peruenit, cùm vtrique præcipuum illud commune sit, secũdum naturam esse? ipsa scilicet magnitudine. Nec hoc nouum est, quædam crescendo mutari. Infans fuit, factus est pubes: alia eius

C proprietas fit: ille irrationalis est, hic rationalis. Quædam incremento non tantùm in maius exeunt, sed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrum lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in vtroque proprietas vini est. Exiguũ mellis põdus, & magnum, sapore non differt. Diuersa ponis exempla. In istis enim eadem qualitas est: quamuis augeantur, manent. Quædã amplificata in suo genere, in sua proprietate perdurant: quædam post multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, & nouam illis, aliámque quàm in qua fuerunt, conditionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicem. Ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu suo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, sed implet. Quædam processu priorem exuunt formam, & in nouam transeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cœpit vocari quod longè aliud factum est quàm fuit, cùm magnum videretur. Sed finitum

D eodem modo aliquid difficulter secari cogitauimus: nouissimè crescente difficultate, insecabile inuentum est. Sic ab eodem quod vix & ægrè mouebatur, processimus ad immobile. Eadem ratione aliquid secundum naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo sua transtulit, & bonum fecit. Vale.

al. cognoscitur.

al. ad aliã

Locus corruptus vide annotationes.

Epist. CXX. De parsimonia victus, & tormento infelicis luxuriæ: & quòd nunquam parum est, quod sat est.

QVOTIES aliquid inueni, non expecto donec dicas, In commune: ipse mihi dico. Quid sit quod inuenerim, quæris? Sinum laxa, merum lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrimè possis, quod valde cupis audire. Nec immeritò: ad maximas te diuitias †

E compendiaria ducam. Opus erit tamen tibi creditore, vt negociari possis. Æs alienum facias oportet: sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo, Catonianum illud, à te mutuum sumes. Quantulumcunque est, satis erit, si quicquid deerit, id à nobis petierimus. Nihil enim, mi Lucili, interest, vtrum non desideres, an habeas. Summa rei in vtroque est eadem: Non torqueberis, nec illud præcipio, vt aliquid naturæ neges. Contumax est, non potest vinci, suum poscit: sed vt quicquid naturam excedit, scias precarium esse, non necessarium. Esurio: edẽdũ est. Vtrum hic panis sit plebeius, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrẽ non delectari vult sed impleri. Sitio. Vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue clusero, vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, sitim extingui. Vtrum sit aureum poculum, an crystallynum, an † vitreum, an tyburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum specta, & superuacua † demites. Fa-

al. cõpendiaria: scilicet, via.

al. myrrhinum.

al. dimittes

mes me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipſa mihi commendabit, quod-
cunque comprehendero. Nihil cõtemnit eſuriens. Quid ſit ergo, quod me delectauerit, A
al. quæſitor. quæris? Videtur mihi egregiè dictum: Sapiens diuitiarum naturalium eſt quæſtor acerri-
mus. Inani me inquis, lance numeras. Quid eſt illud inane? Iam ego parauera m fiſcos.
Circumſpiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem,
quas accercerem merces? Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cùm diuitias promiſe-
ris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis, & patientiæ ſuæ beneficio, non
fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt?
Vtrum malis habere multum, an ſatis? Qui multum habet, plus cupit, quod eſt argumen-
fortè, diuiti tum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, conſecutus eſt, quod nunquam † diui-
tiis contingit, finem. An has ideo non putas eſſe diuitias, quia propter illas nemo proſcri-
ptus eſt? Quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? Quia in bello tutæ B
ſunt? Quia in pace ocioſæ? Quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſpo-
nere? An parum habet, qui tantùm non alget, non eſurit, non ſitit? Plus Iupiter non ha-
bet. Nuoquam parum eſt, quod ſatis eſt. Nuoquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt
Darium & Indos, pauper eſt Alexãder Macedo: quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria
ignota, io Oceanum claſſes mittit nouas, & (vt ita dicam) mundi clauſtra perrumpit. Quod
naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Iouentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tãta
eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorũ vnicuique, cùm proceſſit, obliuio. Ille mo-
do ignobilis anguli non ſine controuerſia dominus, de tanto fine terrarum per ſuum redi-
turus orbem triſtis eſt. Neminem pecunia diuitem fecit: imò contra, nulli non maiorem
ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit huius rei cauſa? Plus incipit habere poſſe, qui plus
Crœſus non cũ Licinio, ſed cũ Craſſo rectè cõmittitur: vterque ditiſſimus. habet. Ad ſummam, quẽ voles mihi ex his, quorum nomina cum Crœſo Licinióque nu-
merantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quicquid habet. & quicquid ſpe- C
rat, ſimul computet. Iſte, ſi mihi credis, pauper eſt, ſi tibi, poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id
quod natura exigit, compoſuit, non tãtùm extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum.
Sed vt ſcias quàm difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coartare, hic ipſe quem circa
naturam diximus, quem tu voeas pauperem, habet aliquid & ſupetuacui. At excæcant
populum, & in ſe cõuertunt opes, ſi numerati multum ex aliqua domo effertur, ſi multum
auri tecto quoque eius illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt.
Omnium iſtorũ felicitas in publicum ſpectat: ille quem nos & populo & fortunæ ſubdu-
ximus, beatus introrſum eſt. Nã quod ad illos pertinet, apud quos falſò diuitiarum nomen
inuaſit occupata paupertas, ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrẽ, cùm illa
nos habeat. Ecootrariò dicere debemus. Febris illum tenet. Eodem modo dicendum eſt,
diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quàm hoc quod nemo monetur ſatis D
vt omnia naturalibus deſideriis metiaris, quibus aut graris ſatis fiat, aut paruo. Tãtùm miſ-
cere vitia deſideriis noli. Quæris quali menſa, quali argento, quàm paribus miniſtris & le-
uibus affetatur cibus. Nihil prçter cibum natura deſiderat.

Num tibi, cùm fauces vret ſitis, aurea quæris
Pocula? num eſuriens faſtidis omnia, præter
Pauonem rhombúmque?—

Ambitioſa non eſt fames, conteota deſinere eſt. Quo deſinat, non nimis curat. Infelieis lu-
xuriæ iſta tormẽta ſunt. Quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoque eſuriat, quem-
admodum non impleat ventrem, ſed farciat, quemadmodum ſitim prima potione ſeda-
tã reuocet. Egregiè itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm E
eleganti manu miniſtretur. Nam ſi pertinere ad te iudicas, quàm crinitus puer, & quàm
perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præ-
al. neceſſitati. cipuum, quod † neceſſitas faſtidium excuſſit. Recipiũt ſuperuacua delectum. Hoc parum
decens, illud parum laudatum, oculos hoc meos lædit. Id pactum eſt ab illo mundi condi-
tore, qui nobis viuendi iura deſcripſit, vt ſalui eſſemus, non delicati. Ad ſalutem omnia pa-
rata ſunt & in promptu, deliciis omnia miſerè ac ſolicitè comparantur. Vtamur ergo hoc
naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam me-
ruiſſe de nobis, quàm quia quicquid ex neceſſitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur. Vale.

Barba & coma nitidos,de capsula tottos.] *Discapsulatos,pleraque exemplaria:non , de capsula tortos . Codex Franciscanus,de capsula totos .* EPIST.116.

Nemo illum amabilem.] *Lege, illam:non,illum.de facie enim loquitur.ex eadem .*

Et aciem nostram aut splendote nimio repercutiunt,aut obscurè retinent.] *Scribendum reor , obscuritate:non obscurè : vt splendori opponatur obscuritas.*

An diues an bonus nemo,omnes quærunt.] *Castiga:An diues sit,omnes quærimus : nemo , an bonus,ex eadem.*

Itaque, inquit,quam primum moriar.] *Legendum puto,non,Itaque:sed,Ita.Nam videtur principium esse,à voto sumptum hominis,qui ægritudini manus dederat:Nemo autem incipit à verbo Itaque.* EPIST.118.
B *Idem vitium mox paulo bis castigandum.*

Iam & honestum est.] *Superfluit,verbum,est:ex vetere lectione.Legendáque hæc verba, vt puto, per consequentiam cum præcedentibus,nulla distinctione.* EPIST.119.

Vbi animus aliquid diu protulit,& in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cœpit vocari,quod longè aliud factum est quam fuit,cùm magnum videretur.Sed finitum eodem modo, cætera.] *Verba hæc vitiosissimè habentur in omnibus & priscis & neotericis codicibus,nullo vel minimo apparente vestigio antiquæ sinceræque lectionis : Promam nihilo secius sententiam meam: cui quantum tribui debeat,aliorum esto iudicium Certè facilius ea lectione,quam coniecto,Senecæ mens percipietur.Ad hunc ergo modum scribendum existimo:Vbi humus aliquid diu protulit,qui in magnitudine eius secanda lassatus est,infinitum cæpit vocare , quod longè aliud factum est, quàm fuit cùm magnum videretur,sed finitum Eodem modo,cætera.Quidam codices adiiciunt coniun-*
C *ctionem,&:sed & finitum.*

Catonianum illud à te mutuum sumes.] *Corrigendum credo,Hecatonianum illud à te mutuum sumes:nam Hecatonis testimonium frequens est in Seneca.* EPIST.120

Vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta,an ea quam multa niue elusero.] *In eadem aliter:Vtrum hæc aqua sit quam ex lacu proximo excepero,an ea quam multa niue elisero.*

Qui tantùm non alget,non esurit,non sitit.] *Puto legendum,qui tantùm non alget,reliqua: hoc est,qui ferè non alget.*

Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo:quærit quod suum faciat.] *Exemplar Franciscanum non,Macedo,agnoscit:sed,Mentior,vt sit obiectio.*

Tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis.] *Scribe,de tanto fine terrarũ per suum rediturus orbem tristis est,ex exemplari Facũdi & Primitiui,etsi codex Franciscanus non,tanto,habeat:*
D *sed,toto,vt fortè legendum sit,tot:non,toto.*

Quorum nomina cum Crœso Licinióque numerantur.] *Quædam exemplaria,Crasso,agnoscunt:non, Crœso,rectius.Nam Crœsus cum Licinio malè committitur,cum Crasso bene , vt illud Persii: Nunc Licini in campos,nunc Crassi mittit in ædes.*

Isti,si mihi credis,pauper est:si tibi,potest esse.] *Corrige:iste,mihi crede,pauper est,si potest esse.ex omni scripta lectione.*

Hic ipse quem circa naturam diximus.] *Exemplar Scholasticum,hic ipse quem circa naturam dicimus Exemplar familiare,hic ipse de quo circa naturam dicimus.*

Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio.] *Præpositio,in,superuacanea est:ex eadem.*

LVCII ANNÆI SENECÆ EPISTOLA-
E
RVM AD LVCILIVM LIBER XXII.

Epist. CXXI. Quomodo ad nos boni honestíque noticia peruenerit:vbi notat eos,qui assiduè suum statum variant.

EPISTOLA tua per plures quæstiunculas vagata est, sed in vna consistit,& hanc expediri desiderat:Quomodo ad nos boni honestíque noticia peruenerit.Hæc duo apud alios diuersa sunt,apud nos tantùm diuisa. Quid sit hoc,dicam.Bonum putant esse aliqui,quod vtile est. Itaque hoc & diuitiis,& equo,& vino,& calceo nomen imponunt. Tanta fit apud illos boni vtilitas,& adeò vsque ad sordida descendit.Honestum putãt,cui ratio recti officij constat:tanquam piè curatam patris senectutem, adiutam amici pauper-

tatem, fortem expeditionem, prudentem moderatámque ſententiam. Iſta duo quidem A
facimus, ſed ex vno. Nihil eſt bonum, niſi quod honeſtè eſt: quod honeſtum eſt, vtique bo-
num. Superuacuum iudico adiicere, quid inter iſta diſcriminis ſit, cùm ſæpe dixerim. Hoc
vnum dicam. Nihil nobis bonum videri, quo quis & malè vti poteſt. Vides autem diuitiis
nobilitate, viribus, quàm multi malè vtantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo deſideras
dici: Quomodo ad nos prima boni honeſtique noticia peruenerit. Hoc nos docere natura
non potuit. Semina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos in noti-
ciam incidiſſe: quod eſt incredibile, virtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. Nobis videtur
al. noſtri. obſeruatio collegiſſe, & rerum ſæpe factarum inter ſe collatio per analogiam † noſtro in-
al. indicāt. tellectu & honeſtum & bonum † iudicante. Hoc verbum cùm Latini grammatici ciuita-
te donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem ſuam redigendum. Vtar ergo
illo non tantùm tanquam recepto, ſed tanquam vſitato. Quæ ſit hæc analogia, dicā. Noue- B
ramus corporis ſanitatem, ex hac collegimus eſſe aliquam & animi. Noueramus corporis
vires: ex his collegimus eſſe & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua
fortia, nos obſtupefecerunt: hæc cœpimus tanquā perfecta mirari. Suberāt illis multa vitia,
quæ ſpecies alicuius conſpicui facti fulgórque celabat. Hæc diſſimulauimus. Natura iubet
augere laudanda. Nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni
traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum reppulit, maiúſque regno iudicauit, regias opes
poſſe contemnere. Idem medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturum, monuit
Pyrrhum, caueret, inſidias: eiuſdem animi fuit, auro nō vinci, veneno non vincere. Admi-
rati ſumus ingentem virum, quē non regis, non cōtra regē promiſſa flexiſſent, boni exem-
pli tenacem: quod difficilimum eſt, in bello innocentem, qui aliquod eſſe crederet, etiā in
hoſtes nefas, qui in ſūma paupertate qua ſibi decus fecerat, nō aliter refugit diuitias quàm C
venenum. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium
non poſſe corrumpi. Oratius Cocles ſolus impleuit pontis anguſtias, adimíque à tergo ſibi
reditum, dummodo iter hoſti auferretur, iuſſit: & tam diu reſtitit prementibus, donec re-
uulſa ingenti ruina tigna ſonuerunt. Poſtquam reſpexit, & extra periculum eſſe patriam pe-
riculo ſuo ſenſit: Veniat ſi quis vult, inquit, ſic euntem ſequi: deditque ſe in præceps: & non
minus ſolicitus in illo rapido alueo fluminis, vt armatus, quàm vt ſaluus exiret, retento ar-
morum victricium decore, tam tutus rediit, quàm ſi ponte veniſſet. Hæc & huiuſmodi fa-
cta imaginem nobis oſtendere virtutis. Adiiciam quod mirum fortaſſe videatur. Mala in-
terdum ſpeciem honeſti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, vt ſcis,
virtutibus vitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur
prodigus liberalem: cùm plurimum interſit, vtrum quis dare ſciat, an ſeruare neſciat. Mul- D
ti, inquam, ſunt, Lucili, qui non donant, ſed proiiciunt. Non voco ego liberalem, pecuniæ
ſuæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos ſimilitudo
coēgit attendere, & diſtinguere ſpecie quidem vicina, re autem plurimum inter ſe diſſiden-
tia: dum obſeruamus eos quos inſignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare quis
rem aliquam generoſo animo feciſſet, & magno impetu: ſed ſemper hunc vidimus in
bello fortem, in foro timidum, animoſè paupertatem ferentem, humiliter infamiam: fa-
ctum laudauimus, contempſimus virum. Alium vidimus aduerſus amicos benignum, ad-
uerſus inimicos temperatum, & publica & priuata ſanctè ac religioſè adminiſtrantem, non
deeſſe ei & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidi-
mus vbi tribuendum eſſet, plena manu dantem: vbi laborādum, pertinacem & obnoxium
& laſſitudinem corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper & in omni actu E
par ſibi, iam non conſilio bonus, ſed more eò perductus, vt non tantùm rectè facere poſſet,
ſed niſi rectè, facere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe virtutem: hanc in partes
diuiſimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda prouideri, redden-
da deſtribui. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iuſticiam, &
ſuum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus: Oſtendit illam nobis
ordo eius, & decor, & conſtantia, & omniū inter ſe actionū concordia, & magnitudo ſuper
omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita ſecundo defluens curſu, arbitrij ſui
tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Nunquam vir ille perfectus ade-
ptúſque virtutem, fortunæ maledixit. Nūquam accidētia triſtis excepit, ciuem eſſe ſe vni-
uerſi & militem credens, labores velut imperatos ſubiit. Quicquid inciderat, nō tanquam
malū aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum: ſed quaſi delegatum ſibi: Hoc qualecunque eſt
inquit

A inquit, meum est, asperum est, durum est, in ipso nauemus operam. Necessariò itaque magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquam de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter quàm in tenebris lumen effulsit, auertitque in se omnium animos, cùm esset placidus & lenis, & humanis diuinisque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad summam sui adductus, supra quam nihil est nisi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinum est, quàm vbi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, vt vita defungeretur: nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & quidem breue hospitium: quod relinquendum est, vbi te grauem esse hospiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum est animi ab altiori venientis sede, si hæc in quibus versatur, humilia iudicat, & angusta, si exire non metuit. Scit enim quò exiturus sit, qui vnde venerit, meminit. Non videmus quàm multa
B nos incommoda exagitent, quàm malè nobis conueniat hoc corpus. Nunc de ventre, nũc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur. Aliàs nerui nos, aliàs pedes vexant. Nũc deiectio, nunc distillatio. Aliquando superest sanguis, aliquando deest. Hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre sortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? Nihil satis est morituris, imò morientibus. Quotidie enim propius ab vltimo stamus, & illò vnde nobis cadendum, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens nostra sit. Hoc quod futurum dico, † nunc maximè fit, & pars eius magna iam facta est. Nam quod viximus tempus eo loco est, quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum timemus diem: cùm tantundem in mortem singuli confe- *al. cum.*
C rant. Non ille gradus lassitudinem facit, in quo deficimus, sed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus, conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operam, vt in hac statione, qua positus est, honestè se atque industriè gerat. Cæterùm nihil horum quæ circa ipsum sunt, suum iudicat, sed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans. Cùm aliquem huius videremus constantiæ, quid ni subitet nos species non vsitatæ indolis? Vtique si hanc, vt dixi, magnitudinem veram esse ostendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falsa non durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones sunt. Et modò parum illis seuerus est Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero. Modò Licinium Crassum diuitiis, Apicium cœnis, Mecœnatem deliciis prouocant. Maximum indicium est malæ mentis, fluctuatio, & inter simulationem virtutum, amorémque vitiorum, assidua iactatio:

D *--Is habebat sæpe ducentos,*
Sæpe decem seruos: modò reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modò sit mihi mensa tripes, &
Concha salis puri, toga quæ defendere frigus,
Quamuis crassa, queat: decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis.---

Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus: nunquam eundem, nec similem quidem sibi. Adeò in diuersum abberrat. Multos dixi: propè est vt omnes sint. Ne-
E mo non quotidie & cõsilium mutat, & votum: modò vxorem vult habere, modò amicam: modò regnare vult: modò id agit, ne quis sit officiosior seruus: modò dilatat se vsque ad inuidiam: modò subsidit, & contrahitur infra humilitatem verè iacentium: nunc pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus † imprudens: alius prodit atque alius, *al. impudẽs* & (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnam rem puta vnum hominem agere. Præter sapientem autem nemo vnum agit. Cæteri multiformes sumus: modò frugi tibi videbimur & graues, modò prodigi & vani. Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem institueris præstare te, talem vsque ad exitum serues. Effice vt possis laudari: si minus, vt agnosci. De aliquo, quem vidisti heri, meritò dici potest: Hic quis est? Tanta mutatio est. Vale.

A

Epiſt. CXXII. Quomodo omnibus animalibus ſit conſtitutionis ſuæ tempus: & quòd omnibus conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt: & quid ſit conſtitutio. A

LITIGABIS; ego video, cùm tibi bodiernam quæſtiunculam, in qua ſatis diu hæſimus, expoſuero. Interim eoim clamabis hoc quod clamare ſoles: Hoc quid ad mores? Sed exclamanti tibi primùm alios opponam, cum quibus litiges, Poſidoniū & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam: Non quicquid morale eſt, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendū pertinet, aliud ad exercēdum, aliud ad veſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad bomioem pertinēt, etiam ſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quidam illos corrigunt & ordinant, quidam naturam eorum & originem ſcrutantur: cùm quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus cæteris, longè me indicas mores reliquiſſe? falſum eſt. B Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum, inueneris? niſi naturam eius inſpexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, qnid vitandum ſit, cùm didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo diſcere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superſtitionem mibi excute, doce leue eſſe vanúmque, hoc quod felicitas dicitur, vnam illi ſyllabam facillimè accedere. Deſiderio tuo ſatis faciam, & ad virtutes exbortabor, & vitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatúmque in hac parte me iudicet, non deſiſtam perſequi nequitiam & affectus † efferatiſſimos inhibere, &
al. effrenatiſſimos. voluptates ituras in dolorem compeſcere, & votis obſtrepere. Quid ni? Cùm maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natum ſit, quicquid obloquimur? Interim permitte mihi ea, quæ paulo remotiora videntur, excutere. Quærebamus, an eſſet omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus? Senſus autem eſſe ex eo maximè apparet, quòd membra aptè & expeditè mouent, non aliter quàm in boc erudita. C Nulli non partium ſuarum agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili. Rector nauis ſcit gubernaculum flectere. Pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos varióſque ante ſe poſuit, celerrimè denotat, & inter ceram opúſque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vſum ſui mobile. Mirari ſolemus ſcenæ peritos, quòd in omnem ſignificationem rerum & effectuum parata illorum eſt manus, & verborum velocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægrè molitur artus ſuos, nemo in vſu ſui bæſit. Ad hoc edita protinus faciunt. Cum hac ſcientia prodeunt, inſtituta naſcuntur. Ideo, inquit, partes ſuas animalia aptè mouebunt: quia ſi aliter moueriot, dolorem ſenſura ſint. Ita vt vos dicitis, coguntur, metúſque illa in rectum, oon voluntas mouet: quod eſt falſum. Tarda enim ſunt, quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas ſpontaoeus motus eſt. D Adeò autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare vires ſuas cœpit: cadit, & cum fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuerſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum ſentit ſupinata teſtudo. Inquieta eſt tamen deſiderio naturalis ſtatus: nec antè deſinit niti, quatere ſe, quàm in pedes cōſtitit. Ergo † omnibus, conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, & inde membrorū tam expedita tractatio: nec
al. omnibus conſtitutionibus ſuus. vllum maius iudicium habemus, cum hac illa ad viuendū venire noticia, quàm quòd nullū aoimal ad vſum ſui rude eſt. Cōſtitutio eſt, inquit, vt vos dicitis, principale animi, quodā modo ſe habēs erga corpus. Hoc tā perplexum & ſubtile, & nobis quoq; vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret, vt iſtam finitionem magnæ parti hominū togatorum obſcuram intelligāt. E Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus cōſtitutionis finitionē intelligi dicerem. Nam ipſa cōſtitutio facilius natura intelligitur, quàm enarratur. Itaque infans ille quid ſit conſtitutio, non nouit. conſtitutionem ſuam nouit: & quid ſit animal neſcit, animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionem ſuam craſſè intelligit, & ſummatim, & obſcurè. Nos quoque animum habere nos ſcimus: quid ſit animus, vbi ſit, qualis ſit, & vnde, neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus, ac ſedem: talis ad omnia animalia
fortè. ſunt. conſtitutioni ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiat, per quod animalia quoque † ſentiunt Neceſſe eſt ſenſum eius babeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit eſſe aliquid, quod impetus ſuos moueat: quid ſit illud, ignorat. Et conatum ſibi eſſe ſcit: quid ſit, aut vnde ſit, neſcit. Sicut infantibus, ſic quoque animalibus principalis partis ſuæ

ſenſus

A sensus est, non satis dilucidus, non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primùm constitutioni suæ conciliari, hominis autem constitutionem rationalem esse: & ideo conciliari hominem sibi, non tanquam animali, sed tanquam rationali. Ea enim parte sibi charus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari constitutioni rationali potest, cùm rationalis nondum sit? Vnicuique ætati sua constitutio est. Alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur, in qua sunt. Infans sine dentibus est: huic constitutioni suæ conciliatur. Enati sunt dentes: huic constitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in segetem frugémque ventura est, aliam constitutionem habet tenera, & vix eminens sulco: aliam cùm cõualuit, & molli quidem culmo, sed qui ferat onus suum constitit: aliam cùm flauescit, & ad aream spectat, & spica eius induruit: in quamcunque constitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia est ætas infantis, pueri, adulescentis,
B senis. Ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adulescẽs. Sic quamuis alia atq; alia cuiq; constitutio sit, conciliatio constitutionis suæ eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suæ conciliatur, quæ tũc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius in quod transeat restat, non hoc quoque in quo nascitur, secundum naturam est. Primùm sibiipsi conciliatur animal: debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? Mihi. Ergo mei curam ago. Dolorem refugio. Pro quo? Pro me: ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Hæc animalibus inest cunctis: nec inseritur, sed innascitur. Producit fœtus suos natura, non abiicit. Et quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est. Itaq; vt in priorib. epistolis dixi, tenera quoq; animalia è materno vtero vel quoquo modo effusa, quid sit infestum ipsis, pro-
C tinus norunt, & mortifera deuitant: vmbram quoq; transuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut salutaris, aut mortiferæ rei potest? Primùm quæritur, an intelligat, non quemadmodũ intelligat. Esse autem illis intellectũ, ex eo apparet, quòd nihil amplius si intellexerint, faciant. Quid est quare pauonem, quare anserem gallina non refugiat, quum tãto minorem, & ne notum quidem sibi accipitrem? Quare pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet illis inesse sciẽtiam nocituri, non experimento collectam. Nam antequam possint experiri, cauent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec vnquam obliuiscuntur. Huius tutelæ & diligentiæ æqualis est illis à pernicioso fuga. Præterea non fiunt timidiora viuẽdo. Ex quo quidem apparet, non vsu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est &
D varium, quod vsus docet. Quicquid natura tradit, & æquale est omnib. & statim. Si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal perniciosa intelligere conatur. Sentit se carne constare. Itaque sentit, quid sit, quo secari caro, quo vri, quo obteri possit. Quæ sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur saluti suæ quicque: & quæ iuuant, illa petit, læsura formidat. Naturales à contrariis aspernationes sunt, sine vlla cogitatione, quæ hoc dicit. Sine consilio fit, quicquid natura præcipit. Non vides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quàm nulli mortalium imitabilis sit illa araneę textura? Quanti operis sit, fila disponere? alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque
E nullum est animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est & inæquale, quicquid ars tradit: ex æquo venit quod natura distribuit. Hæc nihil magis quàm tutelã sui, & eius peritiam tradidit. Ideóque etiam simul incipiunt, & discere & viuere. Nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustrà nascerentur. Primùm hoc instrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & charitate sui. Non poterant salua esse, ni vellent. Nec hoc per se profuturum erat, sed sine hoc nulla res profuisset. Sed in nullo deprehendes vilitatem sui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis quamuis in cætera torpeant, ad viuendum solertia est. Videbis quæ aliis inutilia sunt, sibi ipsa non deesse. Vale.

Epist. CXXIII. De his qui officia lucis noctisque peruertunt. Et quòd naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita.

DETRIMENTVM iam dies sensit, resiliuit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc

al. superſit. ſpatium † ſit, ſi quis eum ipſo (vt ita dicam) die ſurgat officioſior, meliórque, quàm ſi A
quis illum expectat,& luce prima exuat. Turpis qui alto ſole ſemiſomnis iacet,cuius vigi-
lia medio die incipit:& adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſq;
peruertunt:nec antè diducunt oculos heſterna graues crapula,quàm appetere nox cœpit.
Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) ſedibus noſtris ſubditos
econtrariò poſuit,

Nóſque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis ſera rubens accendit lumina veſper.

al. quidam. Talis horum contraria omnibus non regio, ſed vita eſt. Sunt † quidem in eadem vrbe an-
tipodes, qui, vt Marcus Cato ait,nec orientem vnquam ſolem viderunt,nec occidentem.
Hos tu exiſtimas ſcire,quemadmodum viuendum ſit,qui neſciunt quando. Et hi mortem B
al. infaſti. timent,in quam ſe viui condiderunt,tam † infauſti † homines, quàm nocturnæ aues ſunt.
fortè, omi- Licet in vino vnguentóque tenebras ſuas exigant,licet epulis, & in multa quidem pericu-
nis. al. di- la diſtrictis,totum peruerſæ vigiliæ tempus † deducant,non conuiuantur, ſed iuſta ſibi fa-
ducant. ciunt. Mortuis certè interdiu parentantur. At mehercules nullus agenti dies longus eſt.
Extendamus vitam. Huius & officium & argumentum actus eſt. Circumſcribatur nox, &
aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiuiis comparantur, vt immotæ facilè
pingueſcant,in obſcuro continentur:ita ſine vlla exercitatione iacentibus,tumor pigrum
fortè ita. corpus inuadit,& per ſuperbam vmbram iners ſagina ſuccreſcit. † At iſtorum corpora qui
ſe tenebris dicauerunt,fœda viſuntur. Quippe non ſpecioſior illis, quàm morbo pallenti-
al. marcidi. bus color eſt, languidi, & † euanidi albent, & in viuis caro morticina eſt. Hoc tamen mi-
nimum in illis malorum dixerim, quanto plus tenebrarum in animo eſt. Ille in ſe ſtupet, C
ille caligat, inuidet cæcis. Quis vnquam oculos tenebrarum cauſa habuit? Interrogas, quo-
modo hæc animo prauitas fiat, auerſandi diem, & totam vitam in noctem transferendi?
Omnia vitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deſerũt:hoc eſt luxuriæ
propoſitum,gaudere peruerſis: nec tantùm diſcedere à recto, ſed quàm longiſſimè abire.
Deinde etiam econtrariò iſti non videntur tibi contra naturam viuere? qui ieiuni bibunt,
qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrij tráſeunt. Atqui frequens hoc adu-
leſcentium vitium eſt. Qui vires excolunt,in ipſo penè balnei limine, inter nudos bibũt,
imò potant,vt ſudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruétibus, ſubinde diſtrin-
gant. Poſt prandium aut cœnam bibere, vulgare eſt. Hoc patresfamiliæ ruſtici faciunt,
& veræ vluptatis ignari. Merum illud delectat,quod non innatat cibo,quod liberè pene-
trat ad neruos. Illa ebrietas iuuat,quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam D
viuere,qui commutant cum fœminis veſtem? Non viuunt contra naturam,qui expectant,
vt pueritia ſplendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius,vel miſerius poteſt? Nunquam
vir erit,vt diu virum pati poſſit:& cùm illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas
quidem eripiet? Non viuũt contra naturam,qui hyeme concupiſcunt roſam? fomentóq;
fortè, bru- aquarum calẽtium,& calorum apta mutatione † brumalium, florem vernum exprimunt?
ma lilium. Non viuunt contra naturam, qui pomaria in ſummis turribus ſerunt, quorum ſyluæ in te-
ctis domorum ac faſtigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbè cacumina egiſſent?
Non viuunt contra naturam,qui fundamenta thermarum in mare iaciunt, & delicatè na-
tare ipſi ſibi videntur,vbi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cùm inſtituerunt
omnia contra naturæ conſuetudinem velle, nouiſſimè in totum ab illa deſciſcunt. Lucet,
ſomni tempus, quies eſt: nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus. Iam lux
propius accedit,tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere, quod populus. Res ſordida eſt, E
al. propriũ. trita ac vulgari via viuere. Dies publicus relinquatur † propius nobis, ac peculiare mane,
fiat. Iſti mihi verò defunctorum loco ſunt. Quantulum enim à funere abſunt, & quidem
acerbo qui ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos memi-
nimus. Inter quos & Atylium Butam prætorium, cui poſt patrimonium ingens conſum-
prum, Tiberius paupertatem confitenti: Serò,inquit, experrectus es. Recitabat Montanus
al frequen- Iulius carmen, tolerabilis poëta, & amicitia Tiberij notus † & frigore. Ortus & occaſus li-
ter. ſed lo- bentiſſimè inſerebat. Itaque cùm indignaretur quidam illum tota die recitaſſe, & negaret
cus procul- accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait: Nunquam liberalius poſſum agere.
dubio men- Paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum. Cum hos verſus recitaſſet:
doſus.

Incipit

A *Incipit ardentes Phœbus producere flammas,*
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis,
Incipit, & molli partitos ore ministrat:

Varus eques Romanus L. Vinitij comes, cœnarum bonarum affectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: Incipit Buta dormire. Deinde cùm subinde recitasset

Iam sua pastores stabulis armenta locarunt,
Iam dare sopitis nox nigra silentia terris
Incipit:—

B Idem Varus inquit: Quid dicit? Iam nox est: ibo, & Butam salutabo. Nihil erat notius hac eius vita in contrarium circumacta, quam, vt dixi, multi eodem tempore egerũt. Causa autem est ita viuendi quibusdam, non quia aliquid existiment noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conscientiæ lux est: & omnia concupiscenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta sunt, fastidio est lumen gratuitum. Præterea luxuriosi vitam suam esse in sermonibus, dum viuunt, volũt. Nam si tacetur, perdere se putant operam. Itaque malè habent, quoties non faciunt quod excitet famã. Multi bona comedunt, multi amicas habent. Vt inter istos nomen inuenias, opus est non tantùm luxuriosam rem, sed notabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas vulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus, erat autẽ fabulator elegantissimus, habitasse se supra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, C circa horam tertiã noctis flagellorum sonos: quæro quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio circa horam sextam noctis clamorem concitatum: quæro quid sit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis sit ille sonus rotarum? vehi gestari dicitur. Circa lucẽ discurritur. Pueri vocãtur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid sit? Dicitur mulsum & alicam poposcisse, † à balneo exisse. Excedebat, inquit, cœna eius diem? minimè. Valde enim frugaliter viuebat, nihil consumebat nisi noctem. Itaque † crebrò dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum: Vos, inquit, illum & lychnobium dicetis. Non debes admirari si tantas inuenis vitiorum proprietates: varia sunt, & innumerabiles habent facies. Comprehẽdi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est, multiplex praui, & quãtumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam sequentiũ. Faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent: ab his distorti plurimum, D & omnibus & inter se dissident. Causa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis fastidium. Quomodo cultu se à cæteris distinguunt, quomodo elegantia cœnarum, mundiciis vehiculorum, sic volunt separare etiam temporum dispositiones: nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui, vt ita dicam, rectò viuunt. Ideo, Lucili, tenẽda nobis vita est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum. Illã sequentibus, omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus, non alia vita est, quàm contra aquam remigantibus. Vale.

al. ab aluei. *al. credo.* *fortè, Pedo.*

Epistola CXXIIII. De abstinentia & temperantia sua: & de adulatione vitanda: & duobus rerum generibus, quæ nos inuitant aut fugant.

E ITINERE confectus incommodo magis, quàm lõgo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, nisi me. Itaq; in lecto lassitudinem pono: hãc coci, hanc pistoris morã boni cõsulo. Mecum enim de hoc ipso loquor, quàm nihil sit graue, quod leuiter excipias: quàm indignãdum nihil, nisi ipse indignãdo astruas. Non habet panẽ meus pistor: sed habet villicus, sed habet atriensis, sed habet colonus. Malum panem, inquis. Expectã, bonus fiet: etiam illum tenerũ tibi & siligineum fames reddet. Ideo non est antè edendum, quàm illa imperet. Expectabo ergo: nec antè edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum fastidire desiero. Necessãrium est, paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & instructis, † à diis optantem prohibent, & occurrunt. Quicquid vult, habere nemo potest: illud potest, nolle quod non habet, rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis est, bene moratus venter, & contumeliæ patiens. Æstimari non potest, quantam voluptatem capiam ex eo, quòd lassitudo

Locus est corruptissimus: quem nec Eras-

A ætatem iuuenes amandi sint. Hæc Græcæ consuetudini data sint. Nos ad illa potius aures
dirigamus. Nemo est casu bonus: discenda virtus est. Voluptas humilis res & pusilla est,
& in nullo habenda precio, communis cum brutis animalibus, ad quàm minima & con-
temptissima aduolat. Gloria vanum & † volatile quiddam est, auráque mobilius. Pauper- *al. volubile.*
tas nulli malum est, nisi repugnanti. Mors malum non est. Quid quæris? Sola ius æquum
est generis humani. Superstitio error insanus est: amandos timet, quos colit, violat. Quid
enim interest, vtrum deos neges, an infames? Hæc discenda, imò ediscenda sunt: non de-
bes excusationes vitio philosophiæ suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad
intemperantiam medicus hortatur. Vale.

Epistola CXXV. Quòd bonum non sensu, sed intellectu comprehenditur. Et
B *quòd bonum in nullo est, nisi in quo ratio.*

Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuísque piget cognoscere curas.

Non refugis autem, nec vlla te subtilitas abigit. Non est elegantiæ tuæ, tantùm magna se-
ctari. Sicut illud probo, quòd omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantùm offen-
deris, vbi summa subtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur,
vtrum sensu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum est, in mutis anima-
libus & infantibus non esse. Quicunque voluptatem in summo ponunt, sensibile iudicant
bonum: nos contrà intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarêt, nul-
C lam voluptatê reiiceremus. Nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et econtrariò nul-
lum dolorem volentes subiremus: nullus enim non offendit sensum. Præterea non essent
digni reprehensione, quibus nimium voluptas placet, quibúsque summus est doloris ti-
mor. Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos, & contemnimus illos qui nihil viriliter
ausuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, id est iudicibus boni ac mali,
parent? His enim tradidistis appetitionis & fugæ arbitriû. Sed videlicet ratio isti rei præ-
posita est, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honesto, sic & de
bono malóque constitui. Nam apud istos vilissimæ parti datur de meliore sententia, vt de
bono pronunciet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quàm in aliis animalibus tar-
dior. Quòd si quis vellet non oculis, sed tactu minuta discernere, subtilior ad hoc nulla a-
cies quàm oculorum & intêtior † daretur, bonum malúmque dignoscere: vides in quan- *al. daret.*
ta ignorantia veritatis versetur, & quàm humi sublimia ac diuina proiecerit, apud quem de
D summo bono malóque iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars
aliquid debet habere manifestum, sensu comprehêsum, ex quo oriatur & crescat: sic bea-
ta vita fundamentum & initium à manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe
vos à manifestis beatam vitam sui initiû capere dicitis. Dicimus beatè esse, quæ secundum
naturam sunt. Quid autem secundum naturam sit, palàm & protinus apparet, sicut quid sit
integrum. Quid est secundû naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum,
sed initium boni. Tu summum bonum voluptatê infantiæ donas, vt inde incipiat nascens,
quò consummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in
materno vtero † iacentem, sexus quoque incerti, tenerum, & imperfectû, & formem, iam *al. latêtem.*
in aliquo bono esse, apertè videretur errare. Atqui quantulum interest inter eum qui cùm *vixque inceptum.*
maximè vitam accipit, & illû qui maternorum viscerum latens † onus est? Vterque, quan- *al. vermis est.*
E tum ad intellectum boni ac mali, æquè maturus est: quia nô magis infans adhuc boni ca-
pax est, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonû in arbore animalique
mutuo nô est? quia nec ratio. Ob hoc in infante quoque non est: nam & huic deest. Tunc
ad bonum perueniet, cùm ad rationem peruenerit. Est aliquod irrationale animal. Est ali-
quod nôdum rationale. Est rationale, sed imperfectum. In nullo horum bonû. Ratio illud
secum affert. Quid ergo inter ista quæ retuli, distat? † Nunquâ erit bonum in eo quod † ir- *al. Num quod.*
rationale est. In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest: in imperfecto *al. irrationabile est?*
iam potest esse bonû, sed non est. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in
qualibet ætate inuenitur: & tantum abest ab infantia, quantû à primo vltimum, quantum
ab initio perfectum: ergo nec in † vtero modò coalescente corpusculo est. Quid ni non sit? *al. tenero.*
non magis quàm in semine. Vt si dicas, aliquod arboris, aut sati bonum nouimus: hoc non
est in prima fronde, quæ emissa cùm maximè † solum rumpit. Est aliquod bonû tritici: hoc *al. semen.*

fortè, lacte-te. nondum est in herba † latente: nec cùm folliculo se exerit spica mollis, sed cùm frumentum æstas & debita maturitas coxit. Quemadmodũ omnis natura bonum suum nisi consummata non profert: ita hominis bonum non est in homine, nisi cùm in illo ratio perfecta est. Quod autem hoc sit bonum, dicam. Liber animus est ac tectus, alia subiiciens sibi, se nulli. Hoc bonum adeò non recipit infantia, vt pueritia non speret, adulescentia im- A

al. sibi. probè speret. Bene agitur cum senectute, si illuc longo studio, intentóque peruenit.† Vbi hoc & bonum, & intelligibile est: Dixisti, inquit, aliquod bonũ esse arboris, aliquod herbæ. Potest ergo esse aliquod & infantis. Verùm bonum nec in arboribus, nec in muris a-

al. precariò nimalibus est: hoc quod in illis bonum est, † prædicatione bonum dicitur. Quod est, inquis? hoc quod secundum naturam cuiusque est. Bonum quidem cadere in mutum animal nullo modo potest. Felicioris meliorisque naturę est: nisi vbi rationi locus est, bonum non est. Quatuor hæ naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt, eandem naturam habẽt. Illa diuersa sunt, quod alterum immortale, alterum mortale est. Ex his ergo vnius bonum natura perficit, Dei scilicet: alterius cura, hominis scilicet. Cætera in sua natura perfecta sunt, non verè perfecta, à quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundum vniuersam naturam perfectum est. Vniuersa autem natura rationalis est: cætera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata vita esse, nec id potest quo beata vita efficitur. Beata autem vita bonis efficitur. In B

al. non efficitur. mutuo animali non est quo beata vita † efficitur. Ergo in muto animali bonum non est. Mutum animal sensu comprehendit præsentia: præteritorum reminiscitur, cùm id incidit, quo sensus admonetur: tanquam equus reminiscitur viæ, cùm ad initium eius admotus est. In stabulo quidem nulla viæ, quamuis sæpe calcatæ, memoria est. Tertiũ verò tempus, id est futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum videri perfecta natura, quibus vsus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat: præterito, præsente, & futuro. Animalibus tantùm quod breuissimum est in trãscursu datum, præsens: præteriti rara memoria est, nec vnquam reuocatur, nisi præsentiũ occursu. Non potest ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta esse natura. Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & sata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur secundum naturam, magnos esse mutis animalibus impetus & concitatos, sed inordinatos ac turbidos. Nunquã autem aut inordinatum est bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbatè & indispositè mouentur? Dicerem illa perturbatè & indispositè moueri, si natura illorum ordinem caperet. Nunc mouentur secundum naturam suam. Perturbatum enim, id est, quod esse aliquando & non perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli vitium est, nisi cui virtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: sed quale? Nec bonum absolutè, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationabilibus solis contingunt, quibus datum est scire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quò nunc pertineat ista disputatio, quæris, & quid animo tuo profutura sit? dico. Et exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse tibi possum magis, quàm si tibi bonum tuum ostẽdo, si te à mutis animalibus separo, si cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? Pecudibus istas maiores ferisque natura concessit. Quid excolis formã? Cùm omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cùm illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorũ modo vinxeris, vel vt Scythæ solent, sparseris: in quolibet equo densior iactabitur iuba, horrebit in leonũ ceruice formosior. Cùm te ad velocitatem paraueris, par lepusculo nõ eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc est? animus scilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens, rationalis animalis. Quod ergo in te bonum est? Perfecta ratio. Hanc tu ad summum finem euoca, in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatũ esse te iudica, cùm tibi ex te gaudium omne nascetur. Cùm in his quæ homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, sed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias. Bonum tunc habebis tuum, cùm intelliges infelicissimos esse felices. Vale. C D E

Libri XXII. & vltimi Epistolarum finis.

A

IN LIBRVM XXII. EPISTOLARVM.

A nobis optantem prohibent.] *In aliis erat, à diebus: legendum arbitror, à diis. Quanquam abesse videtur pronomen, quæ: quæ, à diis. In aliis erat, instructis nobis optatum prohibent & occurrunt.* EPIST. 124

Sextus quoque inceptum.] *Sic prior æditio, alius habebat, Sextus quoque incerti: alius, Sexûque conceptum: Legendum arbitror, vixque inceptum.* EPIST. 125

PINCIANI IN EVNDEM.

Interim enim clamabas hoc, quod clamare soles.] *Exemplar Franciscanum: Iterum enim exclamabis, cætera superfluunt, ex eadem.* EPIST. 122.

B Necesse est enim id sentiant, per quod animalia quoque sentiunt.] *Exēplar Franciscanum Necesse est enim adsentiant, per quod animalia quoque sentiunt. Vt fortè legendum sit: Necesse est ei adsentiant, per quod animalia quoque sentiuntur. Sic enim pleráque exemplaria habent: non, sentiunt. Addit codex scholarum Salmanticensium verbum. ferri: Necesse est enim id ferri sentiant, per quod, cætera, vt rursus legi poßit: Necesse est enim id fieri sentiāt, per quod animalia quoque sunt, vel sic, per quod animalia quoque sentiuntur.*

Quod nihil amplius si intellexerint, faciant.] *Lego. facient: non, faciant, ex eadem, etsi sint codices in quibus habeatur, quod nihil amplius quàm intellexerint faciant, vt existimem legēdum, non, quàm, sed quum.*

Simul enim conciliatur saluti suæ quicque, & quæ iuuant, illa perit.] *Corrige, simul enim conciliatur saluti suæ: quæcúnque iuuant, illa petit, ex exemplari Franciscano.*

C Quippe non speciosior illis, quàm morbo pallentibus color est.] *Exemplar Franciscanum: Quippe suspectior illis, quasi morbo pallentibus color est.* EPIS. 123.

Et delicatè natare ipsi videntur, vbi calentia stagna, cætera.] *In eadem sic habetur, & delicatè natare sibiipsi videntur, nisi calentia stagna, vt fortè legendum sit, nec delicatè natare ipsi sibi vidētur, nisi calentia stagna.*

Lucet, somni tempus quies est.] *Correctiores codices: Focus lucet, somni tempus est, quies est, & statim.*

Nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus.] *Exemplar diuæ Mariæ non prādeamus, legit: sed, pendeamus, quod non ita displicet. Nam Cornelius Celsus lib. 2. inter gestationum genera ponit lecti suspensionem.*

Et frigore, Ortus & occasus libentissimè inferebar.] *Exemplar familiare, non frigore, agnoscit: sed, frequenter. Est & in quibusdam exemplaribus, licentißimè: non libentißimè.*

D Nunquam liberalius possum agere.] *Scribe per interrogationem: Nunquid liberalius possum agere ex vetere lectione.*

Varus eques Romanus vicini comes.] *Scribendum: Varus eques Romanus, L. Viniciј comes, ex exemplari Franciscano. Fuit hic L. Vinitius præstans orator, Augusti temporibus, tam præsentaneo in agendis causis ingenio, vt quicquid longa cogitatio aliis præstitura erat, prestò illi adesset prima animi dūtaxat intentione. Itaque eleganter de illo Augustus, ingenium in numerato habere dixit. Autor Seneca libro Declamationum secundo.*

Itaque aliquotiens faciunt quod exciter famam.] *Itaque malè habent, quotiens faciunt quod excedat famam: exemplar familiare. Puto deesse negationem, legendúmque hoc pacto: Itaque malè hebent, quotiens non faciunt quod excitet famam.*

E Habitasse se supra domum Spanij.] *Quædam exemplaria, Spapinij, habent: nō, Spanij, Alia. Spu. Panij. Fortè legendum, Spu. Papinij.*

Clamorem concitatum.] *Legendum reor, clamorem concinentium: siue, clamorem cantuum.*

Quis sit ille sonus rotarum? velle gestare dicitur.] *Vetus lectio, quid sibi ille sonus rotarū vellet, gestari dicitur.*

A balneo exisse.] *Exemplar Franciscanum, ab alueo exisse, quod non displicet. Nam soliū in balneo etiam alueus dicebatur. Qua in significatione vtitur præter alios Cicero, quarto Rhetoricorum ad Herennium: siue quis alius fuerit pro Cicerone eius compositionis scriptor: Deinde, inquit, vbi visum est, vt in alueum descenderet. Ecce ibi iste de transuerso, cætera.*

Excedebat, inquit, cœna, cuius diem minimè.] *Vetus lectio inuersis dictionibus: Excedebat, inquit, cuius diem cœna minimè. Scribendum fortasse: Excedebat, inquit, eius in diem cœna? Minimè.*

Itaque credo dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum: Vos, inquit, & lychno-

bium dicetis.]*Sic prior æditio.Scribendum reor,Pedo:non,credo vt referatur dicterium sequens ad Pedonem Albinouanum,cuius erant priora verba.Item lichnobium per i, non per y legendum : vt ludat in ambigua verbi significatione. Designat enim & hominem ad lucernam viuetem, & helluonem ac voracem:prout hoc vel illo modo scribitur.* A

Quibus peccandi præmium infamia est.] *Commodior erit,mea sentẽtia,lectio:Quibus peccandi præmium in fama est,siue sine præpositione,quibus peccandi præmium fama est:vt liquet ex superioribus.*

Qui,vt ita dicam,recto viuunt.] *Corrigendum arbitror,qui,vt ita dicam,retrò viuunt.*

EPIS. 124. Etiam locupletibus & instructis,à nobis optantem prohibent,& occurrunt.] *Ita prior æditio.Quæ in lectione exemplaria omnia deprauata comperi,præter vnum illud meum familiare, in quo sinceram scripturam deprehendi ad hunc modum:Etiam locupletibus,& instructis aciebus optabam prohibentes occurrent.Suffragatur nonnihil exemplar Sholarum,legens,à diebus:non,à nobis.* B

Hęc qualiscúnque cœna Diali iucundior erit.] *Exemplar Facundi & Primitiui:Hæc qualiscunque cœna Attali iucundior erit.De Attalo philosopho suprà.*

Quàm multa antè parabamus,quia alij parauerunt.] *Autem,eadem agnoscit:nõ,antè,& puto castigatiorem esse lectionem,paramus:quàm,parabamus.*

Omnes iam multos habent,qui crystallina,cætera.] *Bona exemplarium pars,mulos,legit,nõ,multos.Quid si legas,famulos non,multos siue mulos,quod magis videtur sensus exposcere.*

Facere omnia liberè.] *Eadem facere,esse,bibere.Vt fortè accipiat facere,pro,venereis vti. In qua significatione & apud Plautum inuenitur,& vulgò vsurpatur.*

Qui dolores,metus per se formidabiles res incutiunt.] *Scribendum puto: Qui dolores metus per se formidabilis rei incutiunt.Videntur fauere huic lectioni verba epistolæ sequentis : Quibus nimium voluptas placet,quibúsque summus est doloris timor,& paulo pòst:& improbamus illos, qui nihil viriliter ausuri sunt doloris metu.* C

Quid quæris?Sola in æquo est generis humani.] *Eadem:Quid sit,quæris? Sola vis æquum est generis humani.Exemplar familiare:Sola ius generis humani æquat.*

Superstitio error iosaous est.] *Exemplar Franciscanum:Superstitio error infantis est.*

EPIST.125. Daretur,bonum malúmque dignoscere.] *Vetus lectio,partim daret,partim deberet:non, daretur.*

Ratio illud secum affert.]*Scribe rursus per maiorem:Ratio illud secum affert,ex eadẽ,hoc est, bonum sine ratione esse nequit,& bonum comitatur.*

Hoc nondum est in herba latente.] *Puto mendum esse in verbo,latente:legendúmque,lactẽte:vt Virgilius lactentia frumenta in Georgicis appellauit.*

Mutum animal sensu comprehendit præsentia.Præteritotum reminiscitur,cùm id incidit,quo sensus admonetur:tanquam equus reminiscitut viæ,cùm ad initium eius admotus est.] *Multa ex his verbis in exemplari Franciscano non habentur.Sic enim in eo legitur. Mutum animal sensu comprehendit præsentia.Præteritorum reminiscitur.Reminiscitur viæ,cùm ad initium eius admotum,reliqua desiderantur.* D

Aut si natura haber,hoc habet,quod habent & sata.] *Codices Franciscanus & diuæ Mariæ, breuius:Aut si natura habet,hoc habent & sata.*

A

LVCII ANNAEI SENECAE
DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTA MALA *bonis viris accidunt, Liber vnus.*

QVAESISTI à me, Lucili, quid ita, si prouidentia † mundus ageretur, mul- CAP. I.
B ta bonis viris acciderent mala. Hoc commodius in contextu operis red- *al. mūdum regeretr.*
deretur, cùm præesse vniuersis prouidentiam probaremus, & interesse no-
bis Deum. Sed quoniam à toto particulam reuelli placet, & vnam contra-
dictionem manente lite integra soluere, faciam rem non difficilem † *al. causam*
causam deorum agenti. Superuacuum est in præsentia ostendere, non sine *deorū agā*
aliquo custode tantum opus stare, nec hunc siderum certum cursum & discursum fortui-
ti impetus esse, & quæ casus incitat sæpe turbari, & citò arietare, hanc inoffensam veloci-
tatem procedere æternæ legis imperio, tantum rerum terra marique gestantem, tantū cla-
rissimorum luminum ex dispositione lucentium: non esse materiæ errantis hunc ordi-
nem, neque quæ temerè coierunt, tanta arte pendere, vt terrarum grauissimum pondus se-
deat immotum, & circa se properātis cœli fugam spectet, vt infusa vallibus maria molliant
C terras, nec vllum incrementum fluminum sentiant, vt ex minimis seminibus nascātur in-
gentia. Nec illa quidem quæ videntur confusa & incerta, pluuias dico nubésque, & eli-
sorum fulminum ictus, & incendia ruptis montium verticibus effusa, tremores labantis
soli, & alia quæ tumultuosa pars rerū circa terras mouet, sine ratione, quamuis subita sint,
accidunt: sed suas & illa causas habent non minus, quàm quæ alienis locis conspecta mi-
racula sunt, vt in mediis fluctibus calentes aquæ, & noua insularum in vasto exilientium
mari spacia. Iam verò si quis obseruauerit nudari littora pelago in se recedente, eadémque
intra exiguum tempus operiri, credet † certa quadam volutatione modò contrahi vndas, *al. casū.*
& introrsum agi, modò erumpere, & magno cursu repetere sedem suam: cùm illæ interim
portionibus crescunt, & ad horam ac diem subeunt ampliores minorésque, prout illas lu-
nare sidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exūdat: suo ista tempori reseruentur. Eo qui-
D dem magis, quod tu non dubitas de prouidentia, sed quereris, in gratiam te reducam cum
diis, aduersus optimos optimis, neque enim rerum natura patitur, vt bona bonis noceant.
Inter bonos viros ac Deum amicitia est, conciliante virtute. Amicitia dico, imò etiam ne-
cessitudo & similitudo: quoniam quidem bonus, tempore tantùm à Deo differt, discipulus
eius, æmulatórque, & vera progenies, quem parens ille magnificus, virtutum non lenis e-
xactor, sicut seueri patres, durius educat. Itaque cùm videris bonos viros acceptósque diis,
laborare, sudare, per arduum conscendere, malos autem lasciuire, & voluptatibus fluere:
cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia: illos disciplina tristiori con-
tineri, horum ali audacia. Idem tibi de Deo liqueat. Bonum virum in deliciis non habet:
experitur, indurat, sibi illum præparat.

QVARE multa bonis viris aduersa eueniunt? Nihil accidere bono viro mali potest. CAP. II.
Non miscentur contraria. Quemadmodum tot amnes, † tantum supernè delectorū im- *De sustinēdo impetu aduersitatis*
E brium, tanta medicatorum vis fontium non mutant saporem maris, neque remittunt
quidem: ita aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in statu, & *al. tot super nā delectio-*
quicquid euenit in suum colorem trahit. Est enim omnibus † externis potentior: nec hoc *nes.*
dico, non sentit illa, sed vincit, & alioquin quietus placidúsque contra incurrentia attolli-
tur. Omnia aduersa, exercitationes putat. Quis autem vir, modò erectus ad honesta, nō est *al. casibus.*
laboris appetens iusti, & ad officia cum periculo promptus? Cui non industrio otiū pœna
est? Athletas videmus, quib. virium cura est, cum fortissimis quibuscunque cōfligere, & e-
xigere ab his, per quos † certamini præparantur, vt totis contra ipsos viribus vtantur, cædi *al. certamē praparatur*
vexarique patiantur. Et si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obiiciūtur. Marcet
sine aduersario virtus. Tunc apparet quanta sit, quātum valeat, polleátque, cùm quid possit
patientia, ostendit. Scias licet idem viris bonis esse faciendum, vt dura ac difficilia nō for-

mident,nec de fato querantur.Quicquid accidit,boni consulant,in bonum vertant. Non A
quid,sed quemadmodum ferdum feras,interest.Non vides quanto aliter patres,aliter matres indulgeant?Illi exercitari iubent liberos ad studia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur esse ociosos,& sudorem illis,& interdum lachrymas excutiunt. At matres fouere in sinu,continere in vmbra volunt.Nunquam flere,nunquā cōtristari,nunquam laborare.Paternum Deus habet aduersus bonos viros animum,& illos fortius amat: & operibus,doloribus,ac dānis exagitat,vt verum colligant robur.Languent per inertiam saginata:nec labore tantùm,sed mole,& ipso sui onere deficiunt.Non fert vllum ictum illæsa felicitas.At vbi assidua fuit cum incommodis suis rixa,callum per iniurias duxit, nec vlli malo cedit:sed etiam si ceciderit,de genu pugnat.Miraris tu,si Deus ille bonorum amantissimus,qui illos quàm optimos atque excellentissimos vult,fortunam illis cum qua exerceantur,assignat?Ego verò non miror,si quando voluptatē capiunt,spectando magnos B
viros colluctantes cum aliqua calamitate.Nobis interdum voluptati est,si adolescēs constantis animi irruentem feram venabulo excepit,si leonis incursum interritus pertulit,tantóque spectaculū est gratius,quanto id honestius fecit.Non sunt ista quæ possunt deorum in se vultum conuertere,sed puerilia,& humanæ leuitatis oblectamenta. Ecce spectaculum dignum,ad quod respiciat intentus operi suo Deus.Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus,vtique si & prouocauit.Non video, inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius,si conuertere animum velit,quàm vt spectet Catonem,iā partibus non semel fractis stantem,nihilominus inter ruinas publicas erectum. Licet, inquit, omnia in vnius conditionem concesserint,custodiantur legionibus terræ,classibus maria, & Cæsarinus portas miles obsideat: Cato quà exeat, habet. Vna manus latam libertatem nostram faciet.Ferrum istud etiam ciuili bello purum & innoxium,bonas tandem ac nobiles ædet operas.Libertatem quam patriæ non potuit dare,Catoni dabit. Aggredere animeme diu meditatum opus,eripe te rebus humanis.Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacéntque alter alterius manu cæsi.Fortis & egregia fati conuentio,sed quæ nō deceat magnitudinem nostram.Tam turpe est Catoni mortem ab vllo petere, quàm vitam. Liquet mihi,cum magno spectasse gaudio deos,quum iam ille vir acerrimus sui vindex, alienæ saluti consulit,& instruit discedētium fugam,eùm etiam studia nocte vltima tractat, cùm gladium sacro pectori infigit,cùm viscera spargit,& illam sanctissimā animam,indignáque quæ ferro cōtaminaretur,manu educit.Inde crediderim fuisse parum certum & inefficax vulnus:non fuit Diis immortalibus satis,spectare Catonē semel: retenta ac renouata virtus est,vt in difficiliori parte se ostenderet.Nō enim tā magno animo mors † initur, quàm reperitur.Quid ni libenter spectarēt alumnum suum,tam claro ac memorabili exitu euadentem?Mors illos consecrat,quorum exitum etiam qui timent,laudant. D

al. inuitatur.

CAP. III. SED iam procedente oratione ostendam,quàm non sint quæ videntur, mala: nunc illud dico,ista quæ tu voces aspera,quæ aduersa & abominanda,primùm pro ipsis esse, quibus accidunt,deinde pro vniuersis:quorum maior Diis cura est,quàm singulorū.Post hęc volentibus accidere ac dignos malo esse,si nolint.Hic adiiciam,fato ista sic esse, rectè eadem lege his euenire qua sunt boni:persuadebo deinde tibi,ne vnquam boni viri miserearis,potest enim miser dici,non potest esse.Difficillimum ex omnibus quæ proposui,videtur,pro ipsis esse quibus eueniūt,ista quæ horremus ac tremimus.Pro ipsis est,inquit, in exilium proiici,in egestatem deduci,liberos,coniugem efferre,ignominia affici,debilitari?Si miraris,hoc pro aliquo esse,miraberis quosdam ferro & igne curari,nec minus fame ac siti.Sed si cogitaueris tecum,remedij causa quibusdam & radi ossa,† & lædi & extrahi venas,& quædam amputari mēbra,quæ sine totius perniciæ corporis hærere non poterāt, E
hoc vtrique patieris probari tibi,quædam incommoda pro his esse,quibus accidunt:tā hercules quam quædam quæ laudantur atque appetūtur,contra eos esse,quos delectauerunt, simillima cruditatibus,ebrietatibúsque,& cæteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magifica Demetrij nostri & hæc vox est,à qua recens sum,sonat adhuc & vibrat in auribus meis:Nihil,inquit,mihi videtur infelicius eo,cui nihil vnquam aliquid euenit aduersi. Non licuit enim illi se experiri,vbi ex voto illi fluxerunt omnia, † vel ante votum malè tamen de illo Dij iudicauerunt.Indignus visus est,à quo vinceretur aliquando fortuna,quæ ignauissimum quemque refugit.quasi dicat:Quid ego istum aduersarium mihi assumam? statim arma submittet.Non opus est in illum tota potētia mea,leui cōminatione pelletur. Non potest sustinere vultum meum. Alius circumspiciatur, cum quo conferre possimus manum:

al. & legi.

al. imò & antè votū.

A manum: pudet cōgredi cum homine vinci patato. Ignominiam iudicat gladiator, cum in-
feriore componi: & scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortu-
na, fortissimos sibi pares quærit, quosdam fastidio transit. Cōtumacissimum quemq; & re-
ctissimum aggreditur, aduersus quem suam vim intendat. Ignem experitur in Mutio, pau-
pertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mor-
tem in Catone. Magnum exemplum, † nisi mala fortuna, non inuenit. Infelix est Mutius, *al. nisi ma-*
quòd dextera ignes hostiū premit? & ipse à se exigit erroris sui pœnas? quòd Regem, quem *gna.*
armata manu nō potuit, exusta fugat? Quid ergo, felicior esset, si in sinu amicæ foueret ma-
num? Infelix est Fabricius, quòd rus suum, quantum à repub. vacauit, fodit? quòd bellum
tam cum Pyrrho, quàm cum diuitiis gerit? quòd ad focum cœnat illas ipsas radices, & her-
bas, quas in agro triumphalis senex euulsit? Quid ergo, felicior esset, si in ventrem suum
B longinqui littoris pisces, & peregrina aucupia congereret? Si cōchyliis superi atque infe-
ri maris, pigritiam stomachi nauseantis erigeret? Si ingenti pomorum strue† cingeret, pri- *al. augeret.*
mæ formæ feras captas multa cæde venātium? Infelix est Rutilius, quòd qui illum damna-
uerunt, causam dicent omnib. seculis: quòd æquiore animo passus est se patriæ eripi, quàm
sibi exilium: quòd Syllæ dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tātùm retrò cessit,
sed longius fugit? Viderint, inquit, † ista quos Romæ deprehēdit felicitas tua. Videant lar- *al. locasti,*
gum in foro sanguinem, & supra Seruilianum lacum (id enim proscriptionis Syllanæ spo- *quos.*
liarum est) senatorum capita, & passim vagantes per vrbem percussorū greges: & multa mi-
lia ciuium Romanorum, vno loco post fidem, imò per ipsam fidem trucidata. Videant ista,
qui exulare non possunt. Quid ergo, felix est Lucius Sylla, quòd illi descendenti ad forum
gladio submouetur, quòd capita consularium virorum patitur ostendi, & precium cædis
C per quæstorem ac tabulas publicas numerat? Et hæc omnia facit ille, qui legem Corneliam
tulit. Veniamus ad Regulum: qnid illi fortuna nocuit? quod illū documentum fidei, docu-
mentum patientiæ fecit? Figunt cutem claui, & quocunque fatigatum corpus reclinauit,
vulneri incumbit, & in perpetuam vigiliam suspensa sunt lumina. Quanto plus tormenti,
tanto plus erit gloriæ. Vis scire, quàm non pœniteat hoc precio æstimasse virtutem? Refice
tu illum, & mitte in senatum: eandem sententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mecœnatem
putas, cui amoribus anxio, & morosæ vxoris quotidiana repudia deflenti, somnus per sym-
phoniarum cantum ex longinquo lene resonātium quæritur? Mero se licet sopiat, & aqua-
rum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mētem anxiam fallat, tam vigilauit in pluma,
quàm ille in cruce. Sed illi solatium est, pro honesto dura tolerare, & ad causam à patientia
respicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ pati-
D tur vexat causa patiendi. Non vsq; eò in possessionem generis humani vitia venerūt, vt du-
biū sit, an electione fati data, plures Reguli nasci quàm Mecœnates velint. Aut si quis fue-
rit, qui audeat dicere Mecœnatem se quàm Regulum nasci maluisse, idē iste, taceat licet,
nasci se Terentiam maluit. † Malè tu natum Socratē iudicas, quòd illam potionem publi- *al. Malè tra-*
cè mixtam non aliter quàm medicamentum immortalitatis eduxit, & de morte disputauit *ctatum.*
vsque ad ipsam? Malè cùm illo actum est? † Congelatus est sanguis, ac paulatim frigore in- *al. quòd ge-*
ducto venarum vigor constitit. Quanto magis huic inuidēdum est, quàm illis quibus gem- *latus.*
ma ministratur, quibus exoletus omnia pati doctus, exectæ virilitatis aut dubiæ, suspēsam
auro niuem diluit. Hi quicquid biberint, vomitu † remittunt tristes, & bilem suam regu- *aliter, reme*
stantes. At ille venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum *tiuntur.*
est: summámq; illi felicitatem contigisse consensus hominum fatebitur. Quem sibi rerum
E natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiæ potētum graues sunt. Oppona-
tur simul Pōpeio, Cæsari & Crasso. Graue est, à deterioribus honore anteiri: Vatinio post-
feratur. Graue est, ciuilibus bellis interesse: toto terrarum orbe pro causā bonę tam felici-
ter quàm pertinaciter militet. Graue est, sibi manus afferre: faciat. Quid per hoc cōsequar?
vt omnes sciant, non esse hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

PROSPERA in plebē ac vilia ingenia deueniūt. At calamitates terroresque mortalium *CAP. 4.*
sub iugū mittere, proprium magni viri est. Semper verò esse fœlicem, & sine morsu animi *De prospe-*
velle transire vitam, ignorare est rerū naturæ alterā partem. Magnus es vir: sed vnde scio, si *ritate.*
tibi fortuna nō dat facultatem exhibendę virtutis? Descēdisti ad Olympia, si nemo præter
te, coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tanquam viro forti, sed tanquam
consulatum præturámue adepto, honore auctus es. Idem dicere & bono viro possum, si illi
nullam occasionem difficilior casus dedit, in qua vna vim sui animi ostenderet. Miserum

al. potuerit. te iudico,quòd non fuisti miser:transisti sine aduersario vitam. Nemo sciet, quid † poterit, A
nec tu quidem ipse.Opus est enim ad noticiam sui,experimento:quid quisque posset,nisi
tentando non didicit.Itaque quidam vltrò se cessantibus malis obtulerunt, & virtuti iter
in occasionem per quam enitescerent,quæsierunt. Gaudent,inquam, magni viri aliquando rebus aduersis, non aliter quàm fortes milites belli triumpho. Ego Mirmillonem sub
C. Cæsare de raritate munerum audiui querentem:Quàm bella,inquit, ætas perit. Auida
est periculi virtus,& quò tendat,non quid passura sit,cogitat:quoniam & quod passura est,
gloriæ pars est.Militares viri gloriātur vulneribus, læti fluentem meliore casu sanguinem
ostentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie, magis spectatur, qui saucius redit. Ipsis inquam Deus consulit,quos esse quàm honestissimos cupit, quoties illis
materiam præbet aliquid animosè fortiterque faciendi. Ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum
scire,quantum aduersus paupertatem tibi animi sit,si diuitiis diffluis? Vnde possum scire, B
quantum aduersus ignominiam & infamiam,odiúmq; populare constantię habeas,si inter
plausus senescis,si te inexpugnabilis,& inclinatione quadam mētium pronus,fauor sequitur? Vnde scio,quàm æquo animo laturus sis orbitatem filiorum,si quoscunq; sustulisti, vides? Audiui te,cùm alios consolareris:tūc conspexissem,si te ipse consolatus esses,si te ipse
dolere vetuisses. Nolite obsecro vos expauescere ista, quæ dij immortales velut stimulos
admouent animis. Calamitas virtutis occasio est. Illos meritò quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescunt,quos velut in mari lento tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. Magis vrgent sæua inexpertos. Graue est,non assuetis ferre ceruicibus iugum. Ad suspicionem vulneris tyro pallescit, audacter veteranus cruorem suum
spectat,qui scit se sæpe vicisse post sanguinem. Hos itaque Deus,quos amat,indurat,recognoscit,exercet. Eos autem quibus indulgere videtur,quibus parcere,molles venturis malis seruat. Erratis enim,si quem iudicatis exceptum. Veniet ad illum diu felicem sua portio. Quisquis videtur dimissus esse,dilatus est. Quare Deus optimum quenque aut mala C
valetudine,aut luctu,aut incommodis afficit? Quia in castris quoq; periculosa fortissimis
imperat dux. Lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut explorent
iter,aut præsidium loco deiiciant. Nemo eorum qui exeunt,dicit, Malè de me Imperator
meruit:sed,Bene iudicauit. Idem dicāt quicunque iubentur pati, timidis ignauisque flebilia: Digni visi sumus Deo,in quibus experiretur,quantum humana natura posset pati. Fu-
al. madescunt. gite delicias,fugite enarvatam felicitatem,qua animi † marcescunt,& nisi aliquid interuenit quod humanæ sortis admoneat,velut perpetua ebrietate sopiti. Quem specularia semper à flatu vindicarunt,cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt, cuius cœnationes subditus & parietibus circumfusus calor temperauit, hunc leuis aura non sine pe- D
riculo stringit. Cùm omnia quæ excesserint modum, noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est. Mouet cerebrum,in vanas mentem imagines euocat, multum inter fal-
al. aduocan te virtute. sum ac verum mediæ caliginis fundit. Quid ni id satius sit,perpetuam infelicitatem † quæ aduocat ad virtutē,sustinere,quàm infinitis atque immodicis bonis rumpi? Leuior ieiu-
al. dissilit. nio mors est,cruditate † dissiliunt. Hanc itaque rationē dij sequuntur in bonis viris,quām
in discipulis suis præceptores:qui plus laboris ab his exigūt, in quibus certior spes est. Nunquid tu inuisos esse Lacedæmoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem pu-
al. admotos. blicè verberibus † admotis? Ipsi illos patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant,& laceros ac semianimes rogant, perseuerent vulnera præbere vulneribus. Quid
mirum,si durè generosos spiritus Deus tentat? Nunquam virtutis molle documentum est.
Verberat nos & lacerat fortuna. Patimur. Non est sæuitia,certamen est: quo sæpius adie- E
rimus,fortiores erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequens vsus agitauit. Præbēdi fortunæ sumus,vt contra ipsam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat. Contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nautis corpora ferendo mari
dura. Agricolis manus tritæ. Ad excutienda tela militares lacerti valent. Agilia sunt membra cursoribus. Id in quóque solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum patientiam,animus patientia peruenit:quæ quid in nobis efficere possit, scies, si aspexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet. Omnes considera
gentes,in quibus Romana pax desinit: Germanos dico,& quicquid circa Istrum vagarum
gētium occursat. Perpetua illos hyems,triste cœlum premit,malignè solum sterile sustentat,imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie persultant, in alimentum
feras

A feras captant. Miseri tibi videntur? Nihil miserum est, quod in naturam consuetudo perduxit. Paulatim enim voluptati sunt, quæ necessitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæque sedes sunt, nisi quas lassitudo in diem posuit. Vilis, & hic quærendus manu victus, horrenda iniquitas cœli, intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita est. Quid miraris bonos viros, vt confirmentur concuti? Non est arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequens ventus incursat: ipsa enim vexatione constringitur, & radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica valle creuerunt. Pro ipsis ergo bonis viris est, vt esse interriti possint, multum inter formidolosa versari, & æquo animo ferre quæ nō sunt mala, nisi malè sustinenti.

ADIICE nunc, quod pro omnibus est optimum, quemque (vt ita dicam) militare, & edere operas. Hoc est propositum Deo, quod sapienti viro, ostendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec mala. Apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis viris tribuerit: & mala esse, si malis tātùm irrogauerit. Detestabilis erit cæcitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaque careant luce Appius & Metellus. Non sunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas & Ellius leno, vt homines pecuniam cùm in templis consecrauerint, videant & in fornice. Nullo modo magis potest Deus concupita traducere, quàm si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. At iniquum est, bonum virum debilitari, aut † confringi, aut alligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porrò, non est iniquum, fortes viros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro vallo obligatis stare vulneribus: interim in vrbe securos esse, † præcisos & professos impudicitiam? Quid porrò, non est iniquum, nobilissimas virgines ad sacra facienda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem † consultat sæpe: cùm illo tempore vilissimus quisq; aut in campo ocium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna republica fit: boni viri laborant, impendiuntur, volentes quidem, non trahuntur à fortuna, sequuntur illam. † & æquo gradu, si scissent, antecessissent. Hanc quoque animosam Demetrij fortissimi viri vocem audisse me memini: Hoc vnum, inquit, dij immortales, de vobis queri possum, quòd non antè mihi voluntatem vestram notam fecistis. Prior enim ad ista venissem, ad quæ nunc vocatus assum. Vultis liberos sumere? illos vobis sustuli. Vultis aliquam partem corporis? sumite. Non magnam rem promitto, citò totum relinquam. Vultis spiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quominus recipiatis quod dedistis. A' volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre quàm tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidem aufeteretis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus: nec seruio Deo, sed assentio: eo quidē magis, quòd scio omnia certa, & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt: & quantum cuiq; temporis restet, prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum est: quia non (vt putamus) incidunt cuncta, sed veniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magna videatur varietate singulorum vita distingui, summa in vnum venit. Accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati sumus. Vtatur, vt vult, suis natura corporib. Nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni viri? præbere se fato. Grāde solatium est, cum vniuerso rapi. † Quicquid est quod nos sic viuere iussit, sic mori iussit. Eadem necessitas & deos alligat, irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus vehit. Ille ipse omnium cōditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit. Quare tamen Deus tam iniquus in distributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera assenberet? Non potest artifex mutare materiam. Hæc passa est. Quædam separari à quibusdam non possunt, cohærent, indiuidua sunt. Languida ingenia, & in somnum itura, aut in vigiliam somno simillimam, inertibus nectuntur elementis: vt efficiatur vir, cum cura † dicendus, fortiore fato opus est. Non erit illi planum iter: sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. Contra fortunam illi tenendus est cursus. Multa accident dura, aspera, sed quæ molliat & complanet ipse. Ignis aurum probat, miseria fortes viros. Vide quàm altè se extendere debeat virtus. Scies illi non per secura vadendum esse.

Margin notes (right margin, top to bottom): CAPIT. 5 — al. confligi. — al. precisos. — al. consulitur. — al. et æquat gradus. — al. Quid est quod nos sic viuere, sic mori iussit? Eadem. — fortè, ducendus.

Ardua prima via est, & qua vix mane recentes
Enituntur equi, medio est altissima cœlo,

Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe videre A
Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus.
Vltima prona via est, & eget moderamine certo.
Tunc etiam quæ me subiectis excipit vndis,
Ne ferar in præceps, Thetis solet ipsa vereri.

Hæc cùm audisset ille generosus adolescens: Placet, inquit, via: ascendo. Est tanti per ista ire casuro. Non desinit animum metu territare:

Vtque viam teneas, nullóque errore traharis,
Per tamen aduersi gradieris cornua tauri,
Hæmoniósq; arcus, violentíq; ora leonis. B

al. iunge. Post hæc ait: † Finge datos currus. His quibus deterreri me putas, incitor. Libet illic stare, vbi ipse sol trepidat: humilis & inertis est, tuta secare: per alta virtus it.

CAP. 6. QVARE tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? Ille verò non patitur. Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam: Ipsos tuetur ac vendicat. Nunquid hæc quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc Deo curam, externa contemnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis existimans. Quid ergo miraris, si id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult sibi accidere? Filios amittunt viri boni. Quid ni, cùm aliquando & ipsi óccidant? In exilium mittuntur. Quid ni, cùm aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid ni, cùm aliquando ipsi sibi manus afferant? qui etiam quædam dura patiuntur, vt alios pati doceant? Nati sunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: Quid habetis, quod de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallaciq; somnio lusi. Auro illos, argento & ebore adornaui, intus boni nihil est. Isti quos pro felicibus aspicitis, si non quà † occurrunt, sed quà latent, videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas: crusta est, & quidem tenuis. Itaque dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt: cùm aliquid inciderit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quãtum altæ ac veræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona, certa mansura: quanto magis versaueritis, & vndique inspexeritis, tanto videbitis meliora maioráque: quæ permisi vobis, metuenda contemnere, cupienda fastidire. Non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obuersa sunt. Sic mundus exteriora contempsit, spectaculo sui lætus. Intus omne posuit bonum. Non egere felicitate felicitas vestra est. At multa incidunt tristia, horrẽda, dura toleratu: quia non poterã vos istis subducere, animos vestros aduersus omnia armaui. Ferte fortiter: hoc est, quo Deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper viuit, quàm natus est. Cõtemnite dolorem: aut soluetur, aut soluet. Contemnite mortem: aut finit, aut transfert vos. Contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret animum, dedi. Ante omnia curaui, ne quis vos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare non vultis, licet fugere. Ideóque ex omnibus rebus, quas esse vobis necessarias volui, nihil feci facilius, quàm mori. Prono animam loco posui, trahitur. Attendite modò, & videbitis quàm breuis ad libertatem & quàm expedita ducat via. Non tam longas in exitu vobis quàm intrantibus moras posui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuisset, si homo tam tardè moreretur, quàm nascitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quàm facile sit renunciare naturæ, & munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria & solennes sacrificantium titus, dum optatur vita, mortem condiscite. Corpora opima taurorum exiguo concidunt vulnere, & magnarum virium animalia humanæ manus ictus impulit, tenui ferro commissura ceruicis abrũpitur, & cùm articulus ille, qui caput collúmque committit, incisus est, tanta illa moles corruit. Non in alto latet spiritus, nec vtique ferro eruendus est. Non sunt vulnere impresso scrutanda præcordia. In proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinaui locum: quacunque peruium est, ipsum illud quod vocatur mori. Quo anima discedit à corpore, breuius est, quàm vt sentiri tanta velocitas possit: siue fauces nodus elisit: siue spiramentum aqua præclusit: siue in caput

lapsos

Margin notes: "C" beside "...relinquant"; "al. cernuntur." beside "ebore adornaui"; "D" beside "...contemnere"; "E" beside "...regnum".

A lapsos subiacetis soli duricia comminuit: sine haustus ignis cursum animæ remeantis intercidit: quicquid est, properat. Ecquid erubescitis? Quod tam citò fit, timetis diu?

Libri de Diuina prouidentia finis.

PINCIANI IN LIBRVM DE DIVINA PROVIDENTIA.

Cùm præesse vniuersis prouidentiam probaremus.] *Castigandū censeo, quo præesse vniuersis prouidentiam probamus. Existimamus enim fieri hoc loco à Seneca mentionem operis alterius de prouidentia, quod citatur à Lactantio Firmiano, & aliis.* CAP. I.

Sæpe turbari, & citò arietare.] *Duo illa verba, & citò, desiderantur in exemplari domestico.*

Vt infusa vallibus maria molliant terras.] *Quid si non legas, molliant: sed, moueant, siue com-*
B *moueant. nam in quibusdam codicibus, commoliant, habetur. vnde & à poetis Enosigæus appellatur Neptunus: hoc est, terram quatiens.*

Per quos certamini præparantur.] *Alij codices, per quos certamen præparatur: vt significet illos, quos Græci vocant agonothetas.* CAP. 2.

Cædi, vexarique patiuntur. Et si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obiiciuntur.] *Scribendum reor, cædi vexaríque patiantur. Et si non inueniant singulos pares, pluribus simul obiiciant. vt referatur ad agonothetas.*

Quantum valeat, polleátque.] *Vetus lectio, quantúmque polleat: reliqua desiderantur.*

Eos dignos malo esse, si nolint.] *Lege, ac dignos malo. reliqua desiderantur: ex vetere lectione.* CAP. 3.

Quas in agro triumphalis senex euulsit.] *Scribe: Quas in repurgando agro triumphalis senex euulsit: ex vetere lectione.*

C Si ingenti pomorum strue augeret.] *Lege, augeretur: non, augeret. ex eadem.*

Prima formæ feras captas multa cæde venantium.] *Deest verbum, deglutire, reponendum in fine horum verborum: ex exemplari Franciscano.*

Malè cum illo actum est? Congelatus est sanguis.] *Lego: Malè cum illo actum est, quòd gelatus est sanguis. ex eadem.*

Et virtuti iter in occasionem per quam enitescerent, quæsierunt.] *Castigandum, & virtuti ituræ in obscurum occasionem per quam enitescerent, quæsierunt. ex eadem.* CAP. 4.

Quoniam & quod passura est, gloriæ pars est.] *Quanquam, non quoniam, eadem agnoscit.*

Quàm æquo animo passurus sis orbitatem filiorū.] *Verbum, filiorum, non habetur in eadem.*

Post hæc ait: Finge datos currus.] *Iunge, non finge, habetur in omni vetere lectione. Videntur enim verba esse adulescentis. Alioqui si, Finge, legas, verba erunt solis: Finge datos currus. Quid ages?* CAP. 5.
D *Poterísne rotatis Obius ire polis, cætera. sed ratio non procedit.*

Siue corpus lapsum subiacentis soli duritia cōminuit.] *Emenda: Siue in caput lapsos subiacentis, cætera: ex exēplari Facundi & Primitiui. Nec est vllū scriptum exemplar in quo, corpus, legatur. Omnia, caput, habēt: non, corpus. Sciendum autē, in omni vetere lectione post hunc priorem de prouidentia librum sequi & alterum eiusdem materiæ, cuius initium est: Tātum inter Stoicos, Serene, & cæteros sapiētiam professos, reliqua. qui liber in impressis codicibus secūdus de tranquillitate animæ inscriptus est.* CAP. 6.

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCEIVM DE PAVPERTATE LIBER VNVS: CON-

E *tinens sententias è Senecæ scriptis concinnatas, in morem centonis.*

HONESTA, inquit Epicurus, res est paupertas læta. Illa verò iam paupertas non est, si est læta. Cui cum paupertate bene cōuenit, diues est. Non qui parū habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat aut fœneretur, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit modus diuitiarum, quæris. Primò, habere quòd necesse est: secundò, quod satis est. Nulli potest secura vita contingere, qui de re producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem na-

turæ,ſcis quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire,non ſitire, non algere. Non eſt neceſſe A
ſuperbis aſſidere liminibus,non eſt neceſſe maria tentare, nec caſtra ſequi: facile eſt quod
natura deſiderat,& appoſitũ.Ad ſuperuacua ſudatur.Illa ſunt quæ togam terũt,quę nos ſe-
neſcere cogunt,quæ in alia littora impingunt.Ad manũ eſt quod ſatis eſt.Cui cum pauper-
tate bene conuenit,diues eſt. Modus quidẽ honeſtæ cõtinentiæ,ſi alicui ſua non videntur
ampliſſima,licet totius mũdi dominus ſit,miſer eſt.Miſer eſt,qui ſe beatiſſimum non iudi-
cat,licet toti mũdo imperet.Nihil habeamus,quod cum magno emolumento inſidiantis,
eripi poſſit. Quamminimũ in corpore tuo ſit ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem
venit propter ipſum,vel admodũ pauci.Nudũ latro tranſmittit: etiã in obſeſſa via pauperi
pax eſt.Is maximè diuitiis affluit,qui minimè diuitiis indiget.Si ad naturã viues,nunquam
eris pauper: ſi ad opinionẽ,nunquã diues. Exiguum natura deſiderat,immenſum opinio.
Si cõgeratur in te quicquid multi locupletes poſſederunt,ſi vltra priuatũ pecuniæ modum
fortuna te prouehat,auro tegat,purpura veſtiat,eò deliciarum opũmq; perducat,vt terram B
marmoribus abſcõdas, non tantùm liceat habere, ſed calcare diuitias: accedant ſtatuæ &
picturæ,& quicquid ars vlla luxurię auro& argẽto elaborauit,maiora cupere ab his diſces.
Deſideria naturalia,finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia,vbi deſinant non habẽt. Nul-
lus enim terminus falſo eſt: veritati aliquid extremum eſt.Error immenſus eſt.Retrahe te
ergo à vanis: & cùm voles ſcire an naturalẽ,an vanam habeas cupiditatem, cõſidera num
alicubi conſiſtat.Si longè progreſſa ſemper aliquid longius reſtat,ſcito id naturale nõ eſſe.
Paupertas expedita eſt,ſecura eſt.Cùm claſſicum cecinit,ſcit non ſe peti: cùm aliquò con-
clamatum eſt,quomodo exeat,non quid efferat, quærit. At cùm nauigãdum eſt,non ſtre-
pitu portus,nõ vnius comitatu inquieta ſunt littora. Non circũſtat illum turba hominum,
ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optãda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere pau- C
cos ventres, & nihil aliud deſiderantes, quàm impleri. Paruo fames conſtat, magno faſti-
dium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Sanus diues eſt, qui licet
habeat diuitias,eas tamen vt egens habet. Quid ergo eſt, quare recuſes eam contuberna-
lem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo,vt pauper ſis oportet, aut pau-
peri ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura. Frugalitas,paupertas
voluntaria eſt. † Perpeſſi ſunt multi inopiam hominũ,reges: vixerunt Barbari radicibus,
& dictu fœdã tulerunt famem.Hęc omnia paſſi ſunt pro regno,quò magis miteris,alieno.

Vide caſtigationes Pinciani. Verſus ſunt Martialis: & hic vide caſtigationes.

† Rebus in aduerſis facile eſt contemnere vitam.
Fortius ille facit, qui miſer eſſe poteſt.

Dubitabit aliquis ferre paupertatem,vt animum à furoribus liberet? Multis diuitias pa- D
raſſe,non finis miſeriarũ fuit,ſed mutatio.Non in rebus vitium,ſed in animo ipſo eſt.Iſtud
quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil
refert,vtrum ægrum in lecto ligneo, aut in aureo colloces,quocunque illum tranſtuleris,
morbum ſuum ſecum transfert: ſic nihil refert,vtrum æger animus in diuitiis vel in pau-
pertate ſit: malum ſuum illum ſequitur. Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna.Quod enim
neceſſitati ſat eſt,dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis pau-
pertas familiaris. Securius diuites erimus, ſi ſciemus quàm non ſit graue pauperes eſſe.
Incipe cum paupertate habere commercium.

al. Aude opes cõtẽnere,&c.

† Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo.—

Nemo alius dignus Deo eſt,niſi qui opes cõtempſit. Quare poſſeſſiones tibi non inter- E
dico,ſed efficere volo,vt illas intrepidè poſſideas.Quod vno conſequẽris modo,ſi te etiam
ſine iſtis bene victurum ſperaueris: & id tibi perſuaſeris, ſi illas tanquam exituras aſpexe-
ris ſemper.Diſcedit quiſquis non te,ſed aliud ſequebatur. Ad hoc vnum eſt amanda pau-
pertas,† quòd à quibus amẽris,oſtendat: multum eſt,non corrumpi diuitiarum contuber-
nio. Magnus ille eſt,qui in diuitiis pauper eſt. Nemo naſcitur diues. Quiſquis exit in lu-
cem, iuſſus eſt pane & lacte eſſe contentus. Ab his initiis regna nos capiunt. Panem & a-
quam natura deſiderat. Nemo ad hæc pauper eſt. Intra quæ ſi quis deſiderium ſuum clau-
ſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat. Diuitiæ ſunt magnæ, ad legem naturæ compo-
ſita paupertas. Res inquieta felicitas eſt: ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non vno mo-
do grauis. Alios in alium irritat,alios in potentiã: illos inflat,alios mollit. Si vis ſcire quàm
nihil

al. quòd animũ ſi intendit, liberũ reddit.

A nihil mali sit io paupertate, compara inter se vultum pauperis & diuitis. Sæpius pauper & fidelius ridet: nulla sollicitudine concutitur, in alto est. Cura velut nubes leuis transit. Horum, qui felices vocantur, hilaritas ficta est: hic enim grauis & sub purpura lucet, non palàm tristicia est: eo quidem grauior, quòd non licet palàm esse miseros, sed inter ærumnas cor ipsum exedentes, necesse † est latêre felicem. Abstrahunt à recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cætera: quæ opinione hominum chara sunt, precio suo vilia. Nescimus æstimare res, de quibus non eum fama, sed cùm rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quod meotes nostras in se trahat, præter hoc quòd mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur: sed quia concupiscuntur, laudata sunt. Hanc præcedentem causam habent diuitiæ. Inflant animos, superbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam contrahunt, eò vsque mentem alienant, vt fama pecuniæ nos B etiam nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet: pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant: extollunt quidem animos & delectant, sed sine tumore. Quæ bona sunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona sunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ insolentiam. *fortè, est agere.*

Libri de Paupertate finis.

PINCIANI IN LIB. DE PAVPERTATE.

Hoc loco admonendus est Lector, si velit multa in hoc opusculo in pristinam verámque lectionem restituere, conferendum esse cum epistola libri secundi, quæ incipit: Proiice omnia ista, si sapis.

C Veritati aliquid extremum est. Error immensus est.] *Castigo: Via eunti aliquid extremum est, error immensus est. ex eadem.*

Perpessi sunt multi inopiam hominum, reges, vixerunt Barbari radicibus.] *Scribe: Perpessi sunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum. Vixerunt herba, radicibus. ex eadem.*

Rebus in aduersis facile est contemnere vitam. Fortius ille facit, qui miser esse potest.] *Martialis poetæ versus ad Chæremonem, ab aliquo studioso in margine libri sui scripti, postea ab inscitia librarii in contextum adiecti. Neque habentur in correctissimo exemplari Facundi & Primitiui.*

Aude opes contemnere, & te quoque dignum finge Deo.] *Legendum: Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum Finge Deo: tum ex ipso Seneca alibi, tum ex ipso quod dudum citaui, exemplari.*

Alios in alium iritat, alios io potentiam.] *Eadem: Alios aliud iritat: alios impotentia. Corri-* D *gendum puto: Alios aliò iritat: alios impotentia.*

Hic enim grauis, & sub purpura lucet, non palàm tristicia est.] *In vetere lectione hæc tantùm verba habentur: His enim sub purpura tristicia est. cætera superuacanea sunt.*

Necesse est latêre felicem.] *Puto scribendum, agere: non, latêre: vt ex alio Senecæ loco datur intelligi.*

E
LVCII ANNAEI SENECAE
AD GALIONEM DE REMEDIIS
Fortuitorum. Est oratio per dialogum sensus & rationis.

LICET † cunctorum poëtarum carmina gremium tuũ semper illustrent, aliquando deliberans, hoc tibi opusculum pro accidentibus casibus dirigere curaui, quod non præcedentes, sed posteri † narrabunt. Vnde ergo primùm incipimus? Si tibi videtur, à morte. Ab vltimo, inquis: imò à maximo. Ad hoc præcipuè gens humana contremit: nec immeritò tibi videtur hoc facere. Cæteri timores habent aliquem post se locum: mors omnia abscidit. Alia nos torquent: mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus, ad *al. curabũt. al. Licet cũ cunctorum.*

hanc exitus spectat aliorum quæ per circuitum. Etiã qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimescimus, habet aut remedium, aut solatium. † Sic ergo forma, vt siquis tibi palàm mortem minetur, omnes terriculas eius deludas. A

al. si ergo fortuna. aut aliquis tibi, &c.

Morieris. Ista hominis natura est, non pœna. Morieris. Hac conditione intraui, vt exirem. Morieris. Gentium ius est, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio est vita. Multùm cùm deambulaueris, demum redeundum est. Morieris. Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me singuli dies adducunt. Nascenti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc verba iuraui. Morieris. Stultum est timere, quod vitare non possis. Istud non effugit, etiam qui distulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. Multi me antecesserunt, omnes sequentur. Morieris. Hic est humani officij finis. Quis † sanus exauctorari molestè tulit? Quò transit orbis, ego transibo. Quid? ego nescio me esse animal rationale & mortale? Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & definit. Morieris. Nihil graue est, quod semel est. Æs alienum meum noui. Hoc equidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non possum. Morieris. Dij melius. † Nemo hac re melius mortalibus minari potest. B

al. senex.

Vide castigationes.

Sed decollaberis. Quid interest, vtrum cæsim moriar, an punctim? Sed sæpe ferieris, & multi in te gladij concurrẽt. Quid refert, quàm multa sint vulnera? Non potest amplius quàm vnum esse mortiferum.

Peregrè morieris. Vndecunque ad inferos vna via est. Peregrè morieris. Ego quod debeo, soluere paratus sum. Videat fœnerator, vbi me appellet. Peregrè morieris. Nulla terra est aliena mortuo. Peregrè morieris. Non est grauior foris quàm domi somnus. Peregrè morieris. Hoc est, in patriam sine viatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum est, antequã optes, mori. Iuuenis morieris. Hoc vnum est, quod æquè ad iuuenem quàm ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adolescentes & impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cùm iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicunque ad extremum fati sui venit, senex moritur. Non enim refert quæ sit hominis ætas, sed quæ sit meta. Iuuenis morieris. Fortasse alicui malo subducit me fortuna: si nulli alij, certè vel senectuti. Iuuenis morieris. Non refert, quot annos habeam, sed quot acceperim: si plus viuere non possum, hæc est senectus mea. C

Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quàm illud Maronis:

--Facilis iactura sepulchri.

Si nihil sentio, nõ pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormentum est. Insepultus iacebis. D

—Cœlo tegitur, qui non habet vrnam.

Quid interest, ignis me an fera consumat, an tellus omnium sepultura. Istud non sentienti superuacuum est, sentienti onus. Insepultus iacebis. At tu cõbustus, at tu obrutus, at tu inclusus, at tu putridus, at tu euisceratus & cõstrictus, at traditus lapidi, qui te paulatim edat & exiccet. Nulla est sepultura: nõ sepelimur, sed proiicimur. Non sepelieris. Quid † inter tutissima trepidas? Vltra pœnarum omnium terminũ iste locus est. Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum causa, sed viuorum inuẽta est sepultura: vt corpora & visu, & odore fœda amouerentur, alios terra obruit, alios flamma consumpsit, alios lapis † ossa redditurus inclusit. Non defunctis, sed nostris oculis parcimus.

al. iure.

al. ad ossa redactum.

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantùm, aut in prælio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non potest istud toto seculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me. Semper vnà esse non possumus. Cum morbo mihi res est: aut vincetur, aut vincet. E

Malè de te loquuntur homines. Sed mali. Mouerer, si de me Marcus Cato, si Lælius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones ista loquerentur. Nunc malis displicere, laudari est. Non potest vllam autoritatem habere sententia, vbi qui damnandus est, damnat. Malè de te loquuntur. Mouerer, si iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, sed de se. Malè de te loquuntur. Bene nesciunt loqui: faciunt, non quod mereor, sed quod solẽt. Quibusdam enim canibus sic innatum est, vt non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.

Exulabis. Erras: cùm omnia fecerim, patriam meam transire non possum. Omnium vna

A vna est. Extra hanc nemo† proficisci potest. Exulabis. Non patria mihi interdicitur, sed lo- *al. proiici.*
cus In quamcunque terram venio, in meam venio. Nulla terra exilium est, sed altera pa-
tria est. Non eris in patria. Patria est, vbicunque bene est. Illud autem per quod bene est, in
homine, non in loco est. In ipsius potestate est, quid sit illi fortuna. Si enim sapiens est, pe-
regrinatur: si stultus, exulat. Exulabis. Hoc dicis, alterius loci ciuitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus est, feramus: leuis est patientia. Si grauis est, feramus: non le-
uis est gloria. Dolor clamorem exprimit, dum secreta non exprimat. Non potest homo par
dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor: imò tu mollis. Pauci dolorē ferre potue-
runt. Simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturam infamare nolite: illa nos fortes
genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quòd ille sequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis est: imò† tu paupertati. Non in paupertate vitium est, sed in pau- *al. ingra-*
B pere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Pauper sum. Nescis te opinione, non re laborare. Pau- *uior pauper*
per es, quia videris. Pauper sum. Nihil deest auibus. Pecora in diem viuunt, feris ad ali- *tati.*
mēta solitudo sua sufficit. Accepit ille grandē pecuniam: † absque dubio superbiā accepit. *al. ergo &*
Non sum potens. Gaude: impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude: facere *superbiam.*
non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca est. Quis ærario,
quis plenis loculis inuidet? Et iste quem dominum pecuniæ æstimas, pecuniæ loculus est.
Multum habet. Vtrum auarus, an prodigus est. Si auarus, non habet: si prodigus, non habe-
bit. † Iste quem beatum credis, sæpe dolet, sæpe suspirat. Multi illum comitantur. Mel *Vetusta exē*
muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam sequitur ista turba, non ho- *plaria: Iste*
minem. *quē tu feli-*

Pecuniam perdidi. Fortasse te illa perdidisset. Pecuniam perdidi. Sed habuisti. Pecuniā *cē admirā-*
C perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, si cum illa a- *tibus credis*
uariciam perdidisti. Sed si manet illa apud te, es tamen vtcunque felicior, quòd tanto malo
materia subducta est. Perdidi pecuniam: & illa quidem quàm multos. Eris nunc in via ex-
peditior, domi tutior. Non habebis, sed non timebis hæredem. Exonerauit te fortuna, si in-
telligis, & tutiore loco posuit. Damnum putas: remedium est. Defles, gemis, miserū te cla-
mitas, quod opibus excussus es. Tuo vitio ista tibi iactura tam tristis est. Non tam molestè
ferres, si tanquam perditurus habuisses. Perdidi pecuniam: nempe quā vt tu haberes, alius
antè perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox suas voluptates. Oculos perdidi. Quàm multis cupidita-
tibus via incisa est, quàm multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant. Non in-
telligis partem innocentię esse cæcitatem. Huic oculi adulteriū monstrant, huic incestum,
D huic domum quam concupiscat: huic vrbem, & mala omnia. Certè iritamenta sunt vitio-
rum ducésque scelerum.

Amisi liberos. Stultus es, qui defleas † mortem mortalium. Quid istud aut nouum, aut *al. casum.*
mirum est? Quàm rara est sine isto casu domus. Quid si infelicem voces arborem, quòd
stante ipsa, cadunt poma? Et hic tuus fructus est. Nemo extra ictum vulneris positus est.
Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non est idem ordo fa-
ti, qui & ætatis. Non quomodo quisque venit, emittitur. Quid tamen est quo indigneris?
Quid contra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos superstites opta-
bam. Verùm hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius essent
magis quàm tui: apud te precariò morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat: rece-
pit illos, non abstulit. Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, sed quòd euāseris. Nu-
E dus exij. Sed existi. Omnia perdidi. Sed perire potuisti vnà cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est
insidiis via. Noli conqueri quòd incideris: gaude quòd euaseris. Inimicos graues habeo.
Quomodo aduersus feras munimenta conquiris, quomodo aduersus serpentes: sic aduer-
sus inimicos auxilia circūspice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut quod optimum
est, places. Inimicos habeo. Illud est peius, quòd amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuisse certum est. Amicum perdidi. Alium quære: &
ibi eū quæras, vbi inuenire possis. Quære inter liberales artes, inter honesta & recta officia,
quære in laboribus. Ad mensam ista res non quæritur, quære aliquem frugi. Perdidi ami-
cum. Fortem animum habe, si vnum: erubesce, si vnicum: quid tu in tanta tempestate ad v-
nam anchoram stabas?

Vxorem bonam amisi. Verùm inueneras bonam, an feceras? Si inueneras, habere adhuc

te posse ex hoc intelligas licet,quòd habuisti. Si feceras,bene spera. Res periit, saluus est artifex. Amisi vxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quàm multæ diu custoditam perdidere. Decus? Quàm multæ inter probatas matronalis ordinis esse cœperunt, postea inter exempla † naturarum. Delectabat te fides eius? Quàm multas ex optimis coniugibus pessimas videmus,ex diligentissimis solutissimas. Omnium quidem imperitorum animus,maximè tamen muliebris,in lubrico est. Si bonam vxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permansuram fuisse proposito. Nihil tam mobile quàm fœminarum voluntas,nihil tam vagum. Nouimus veterum matrimoniorum repudia, & fœdiores diuortio,malè cohærentium rixas. Quàm multæ quos in adolescentia amauerunt, in communi reliquere senectute: quoties anile diuortium risimus: quàm multarum notus amor odio notiore mutatus est. Sed hæc & fuit bona,& fuisset,si vixisset. Mors effecit, vt affirmare sine periculo possis. Bonam vxorem amisi. Inuenies,si nihil quæris, nisi bonam. A

al. mutatarum, fortè, notatarum: aut, nominatarum.

Tu modò ne imagines,proauósque respexeris,nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum,nulla vanitate timentem. Non multum abest à contemptu viri,quæ se nimis suspicit. Duc bene institutam,nec maternis inquinatam vitiis. Non cuius auriculis vtrinque bona patrimonia dependent. Nonquam margaritæ sufficeent,cui minus sit in dote quàm in veste: quam in patente sella circumlatam per vrbem populus ab omni parte æquè vt maritus inspexerit: cuius sarcinis domus non sit angusta. Hanc facilè ad tuos mores rediges,quam noodum corruperūt publici. Vxorem bonam amisi. Non erubescis flere,& intolerabilem vocare iacturam. Hoc vnum deest,vtrum illam lugeas an non. Cùm maritum te cogitaueris,cogita & virum. Amisi vxorem bonam. Soror bona non potest recuperari,nec mater. Vxor aduētitiū bonum est,non est inter illa,quæ semel voicuique contingunt. Amisi vxorem bonam. Multos tibi numerare possum,quibus bonam vxorem lugentibus successit melior. B

Mors,exilium,luctus,dolor,non sunt supplicia,sed tributa viuendi. Nemionem illæsum fata transmittunt. Felix est,non qui aliis videtur esse,sed qui sibi. Vide autem, quàm domi sit ista felicitas rara. Vicina est miseriæ: habet enim aliquid,trahítque ex ea. C

De remediis fortuitorum finis.

PINCIANI IN LIBRVM DE REMEDIIS FORTVITORVM.

Vnde ergo primùm incipimus: Si tibi videtur,à morte.] *Quidam codices,incipiemus: non,incipimus. Domesticum exemplar: Vnde ergo incipiendum tibi videtur.*

A morte. Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest.] *Eadem: Dij melius, quod nemo mihi istud minari immortalis potest. Alij codices,mortales,præferunt: non,immortalis. Quid si legas,nisi mortalis.* D

Nulla terra est aliena mortuo.] *Quædam exemplaria. Nulla est aliena patri mortuo.*

Peregrè morieris. Hoc est in patriam sine viatico peruenire.] *Hæc verba in quibusdam codicibus non habentur.*

In illius potestate est,quid sit illi fortuna.] *In domestico exemplari,& item in Pinciano: In ipsius inquam potestate est,quid sit illud fortunij.*

Quàm multæ inter probatas matronalis ordinis esse cœperunt, postea inter exempla naturarum.] *Eadem: Quàm multæ inter probra matronalis ordinis esse cœperunt,inter exempla nominatarum. Vide an magis arrideat hæc lectio: Quàm multæ antea probra matronalis ordinis,cætera. Exemplar Facundi & Primitiui,numeratarum,legit: non,nominatarum.* E

Ex diligentissimis solutissimas.] *Adiice ad hæc verba,ex liberalissimis rapacissimas: ex eadem, & infrà.*

Si bonam vxorem amisisti.] *Scribe,Etiam si bonam vxorem amisisti: ex eadem: etsi sunt exemplaria in quibus,habuisti,legatur: non,amisisti.*

Cui iam ipsa nobilitas cessit.] *Scribendum,cui iam ipsa nobilitas primo loco cessit: ex eadem.*

Amisi vxorem bonam. Multos tibi numerare possum.] *Priora illa verba,Amisi vxorem bonam,non habentur in quibusdam exemplaribus.*

Vicina est miseriæ: habet enim aliquid,trahítque ex ea.] *Hæc verba in omnibus, quæ viderim,scriptis exemplaribus desunt.*

LVCII

A

LVCII ANNAEI DE IRA AD NOVATVM, LIBER PRIMVS.

EXEGISTI à me, Nouate, vt scriberem quemadmodum posset ira leniri: nec immeritò mihi † videre hunc præcipuè affectum pertimuisse, maximè ex omnibus tetrum ac rabidum. Cæteris enim aliquid quieti, placidique inest: hic totus concitatus & in impetu est, doloris, armorum, sanguinis, suppliciorum, minimè humana fruens cupiditate, dum alteri no- CAP. I. *al. videris.*
B ceat, sui negligens, in ipsa irruens tela, & vltionis † secum multa tractare auidus. Quidam itaque è sapientibus viris iram dixerunt breuem insaniam: æquè enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intéta, rationi consiliisque præclusa, vanis agitata causis, † ad conspectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere, franguntur. Vt autem scias insanos esse, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. Nam vt furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus mugitúsque, & parum explanatis vocibus ser- *fortè secum multam retractare auidus. al. ad dispetiũ: pro ad indiciũ aut discrimen*
C mo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnásque iræ minas agens, fœda visu & horrenda facies deprauantium se, atque intumescentium. Nescias, vtrum magis detestabile vitium sit, an deforme. Cætera licet abscondere, & in abdito alere. Ira se profert, & in faciem exit: quantóque maior est, hoc efferuescit manifestius. Non vides, vt omnium animalium, simul ad nocendum insurrexerunt, præcurrant notæ, ac tota corpora solitum quietúmque egrediantur habitum, & feritatem suam exasperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua iactantur in vacuum, & harena pulsu pedum spargitur, leones fremunt, inflantur irritatis colla serpentibus, rabidarum canum tristis aspectus est. Nullum est animal tam horrendum, támque perniciosum natura, vt non appareat in illo; si ira inuasit, nouæ feritatis accessio. Nec ignoro, cæteros quoque affectus vix occultari, libidinem, metúmque, &
D audaciam, dare sui signa, & posse prænosci. Neque enim vlla vehementior intrà cogitatio est, quæ nihil moueat in vultu. Quid ergo interest? Quòd alij affectus apparent, hic eminet.

IAM verò si effectus eius damnáque intueri velis, nulla pestis humano generi pluris stetit. Videbis cædes ac venena, & reorum mutuas sordes, & vrbium clades, & totarum exitia gentium, & principum sub ciuili hasta capita venalia, & subiectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes, sed ingentia spacia regionum hostili flamma relucentia. Aspice nobilissimarum ciuitatum fundamenta vix notabilia: has ira deiecit. Aspice solitudines per multa milia sine habitatione desertas: has ira exhausit. Aspice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. Alium ira in cubili suo confodit: alium inter sacræ mensæ iura percussit: alium inter leges celebrísque spectaculum fori lancinauit: alium filij parricidio CAP. II.
E dare sanguinem iussit: alium seruili manu, regalem aperire iugulum: alium in cruces membra diffindere. Adhuc singulorum supplicia narro. Quin tibi si libuerit, relictis in quos ira viritim exarsit, aspice cæsas gladio conciones, & plebem immisso milite contrucidatam, & in perniciem promiscuam, totos populos capitis damna passos, tanquam aut curam nostram deserentibus Diis, aut autoritatem contemnentibus suam. Quid gladiatoribus? Quare populus irascitur, & tam iniquè, vt iniuriam putet, quòd non libéter pereunt, contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur? Quod quidem tamen non est ira, sed quasi ira: sicut puerorum, qui si ceciderunt, terram verberari volunt, & sæpe nesciunt quidem, cui irascantur, sed tantùm irascuntur sine causa & sine iniuria, non tamen sine aliqua iniuriæ specie, nec sine aliqua pœnæ cupiditate. Deludũtur itaque imitatione plagarum, & simulatis deprecantium lachrymis placantur, & falsa vltione falsus dolor tollitur.

CAP. 3. IRASCIMVR, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui læſuri ſunt. Vt ſcias iram A
non tātùm ex iniuria naſci, verùm & iraſci nos læſuris. Sed ipſa cogitatione nos lædunt, &
iniuriam qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias, inquit, non eſſe iram pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam cōcupiſcunt, quā non ſperant. Primùm diximus, iram cupiditatem eſſe pœnæ exigendæ, non facultatem. Concupiſcunt autē homines, & quæ non poſſunt. Deinde nemo tam humilis eſt, qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit. Ad nocendum potentes ſumus. Ariſtotelis finitio non multo à noſtra abeſt: ait enim, Iram eſſe cupiditatem doloris reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionē interſit, exequi longum eſt: contra vtramque dicitur, feras iraſci, nec iniuria iritatas, nec pœnæ doloris vel alieni cauſa. Nam etiam ſi hoc efficiunt, non hoc petunt. Sed dicendum eſt, feras ira carere, & omnia præter hominem. Nam cùm ſit inimica rationi, nuſquam tamen naſcitur, niſi vbi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum. B
Iram quidem non magis quàm luxuriam, vel iniuriam. Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit:

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſcì dicit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt, quàm ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alioqui ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet: ſi amicitia, & ſimultas: ſi diſſenſio, & concordia: quorum aliqua in illis quoque extant veſtigia: cæterum humanorum pectorum propria bona maláque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, prouidentia, diligentia, cogitatio: nec tātùm virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitiis prohibita ſunt. Tota illorum vt extrà, C
τὸ ἡγεμονικόν. ita intrà forma humanæ diſſimilis eſt. Regium enim illud & principale aliter dicūt, vt vox eſt quidem, ſed non explanabilis & perturbata, & inefficax: vt lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta: ita ipſum principale, parum ſubtile, parum exactum.

CAP. 4. al. ergo viſus ſpecieſque rerum. CAPIT† eorum viſus ſpecies rerum, quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum, tumultúſque vehementes ſunt: metus autem ſolicitudinéſque, & triſtitia, & ira nō ſunt, ſed his quędam ſimilia. Ideò citò cadunt, & mutantur in contrarium, & cùm acerrimè ſæuierunt, expauerúntque, paſcuntur: & ex fremitu diſcurſúque veſano, ſtatim, quies ſopórque ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatum eſt: quo diſtet ab iracundia, apparet: quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: iracundus non poteſt aliquando iratus non eſſe. Cætera quæ pluribus apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtinguunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, prætcribo: etiam ſi amarum nos, acerbúmque dicimus, nec minus ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, difficile, aſperum: quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter has moroſum ponas D
licet, delicatum iracundiæ genus. Quædam enim ſunt iræ, quæ intra clamorem concidāt:
al. quædam ſine motu. quædam non minus pertinaces, quàm frequentes: † quædā ſede manent, verbis parciores: quędam in verborum maledictorúmque amaritudinem effuſæ: quædam vltrà querelas & auerſationes non exeūt: quædam altæ grauéſque ſunt, & introrſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis. Quid eſſet ira, quæſitum eſt: an in vllū aliud animal, quàm in hominem caderet, quo ab iracundia diſtaret, & quæ eius ſpecies eſſent.

CAP. 5. NVNC quæramus, an ira ſecundum naturam ſit, & an vtilis, atque ex aliqua parte retinenda. An ſecūdum naturam ſit, manifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus, quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitu eſt? quid autem ira crudelius eſt? Homine quid aliorum amantius? quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. E
al. diſpergi. Hic congregari vult, illa † diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam notis ſuccurrere: illa etiam chariſſimos petere. Hic aliorum incommodis vel impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dummodo ſecum deducat alium, parata deſcēdere. Quis ergo magis naturam
al. emendatiſſimo. rerum ignorat, quàm qui optimo eius operi & † commendatiſſimo, hoc ferum ac pernicioſum vitium aſſignat? Ira, vt diximus, auida pœnæ eſt: cuius cupidinē ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, minimè ſecundum eius naturam eſt. Beneficiis autem humana vita cōſtat
al. fœdus. & concordia: nec terrore, ſed mutuo amore in † fructum auxiliúmque commune conſtringitur. Quid ergo? non aliquando caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni? ſed hæc ſincera cum ratione. Non enim nocet, ſed medetur ſpecie nocendi. Quemadmodum quædam haſtilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis non vt frangamus, ſed vt explicemus,

A pliccmus,elidimus:ſic ingenia vitio praua,dolore corporis animíque corrigimus.Nempe
medicus primò in leuibus vitiis tentat,non multum ex quotidiana conſuetudine inflecte-
te,& cibis,potionibus,exercitationibus ordinem ponere,ac valetudinem tantùm mutata
vitæ diſpoſitione firmare:proximum eſt,vt modus proficiat:ſi modus & ordo non proficit,
ſubducit aliqua,& circũcîdit: ſi ne adhuc quidẽ reſpondet,interdicit cibis, & abſtinentia
corpus exonerat. Si fruſtrà molliora ceſſerũt,ferit venam, mẽbriſq;,ſi adhærentia nocent,
& morbum diffundũt,manus affert,nec † vlla dura videtur curatio, cuius eſt ſalutaris effe- *al. illi.*
ctus:ita legum præſidem,ciuitatíſque rectorem decet,quamdiu poteſt,verbis,& his molli-
bus,ingenia curare,vt facienda ſuadeat,cupiditatémque honeſti & æqui concilier animis,
faciátque vitiorum odium, precium virtutis: tranſeat deinde ad triſtiorem orationem,
qua moneat adhuc & exprobret: nouiſſimè ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles
B decurrat. Vltima ſupplicia ſceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat,† quenquam petire, *fortè, quem.*
etiam pereuntis interſit.

Hoc vno medentibus erit diſſimilis, quòd illi quibus vitam non potuerunt largiri, fa- CAP. 6.
cilem exitum præſtant:hic damnatum cum dedecore & traductione vita exigit:non, quia
delectetur vllius pœna(procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas)ſed vt documen-
tum omnium ſit,& qui alicui noluerunt prodeſſe, morte certè eorum reſpublica vtatur.
Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens: ideo nec ira quidem ſecundùm naturam
hominis,quæ pœnæ appetens eſt. Et Platonis argumentum adferam: quid enim prohibet
alienis vti,ex parte qua noſtra ſunt? Vir bonus, inquit, non lædit; pœna lædit: bono ergo
pœna non conuenit:ob hoc nec ira,quia pœna iræ conuenit. Si vir bonus pœna non gau-
der,non gaudebit ne eo quidem affectu,cui pœna voluptati eſt: ergo non eſt naturalis ira.
C Nunquid,quamuis non ſit naturalis ira,aſſumẽda eſt,quia vtilis ſæpe fuit?Extollit animos,
& incitat:nec quicquam ſine illa magnificum in bello fortitudo gerit, niſi hinc flamma
ſubdita eſt,& hinc ſtimulus peragitauit,miſitq; in pericula audaces.

Optimvm itaque quidam putãt,tẽperare iram,nõ tollere:coq; detracto quod exun- CAP. 7.
dat,ad ſalutarem modum cogere:Id verò retinere,ſine quo languebit actio,& vis,ac vigor
animi reſoluetur. Primùm facilius eſt, excludere pernicioſa,quàm regere:& non admit-
tere,quàm admiſſa moderari. Nam cùm ſe in poſſeſſione poſuerunt, potentiora rectore
ſunt,nec recidi ſe minuíue patiuntur. Deinde ratio ipſa, cui fræni traduntur, tamdiu po-
tens eſt,quamdiu diducta eſt ab affectibus.Si miſcuit ſe illis,& inquinauit,non poteſt con-
tinere,quos ſubmouere potuiſſet. Commota enim ſemel & concuſſa mens,ei ſeruit, quo
impellitur.Quarundam rerum initia in noſtra poteſtate ſunt: vlteriora nos ſua vi rapiunt,
D nec regreſſum relinquunt. Vt in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec
reſiſtere morarívue deiecta potuerunt,ſed conſilium omne & pœnitentiam irreuocabilis
præcipitatio abſcidit,& non licet eò non peruenire, quò non ire licuiſſet: ita animus ſi in
iram,amorem,alióſque ſe proiecit affectus,non permittitur reprimere impetum, rapiat il-
lum oportet,& ad imum agat ſuum pondus,etiam vitiorum natura procliuis.

Optimvm eſt primum iritamentum iræ protinus ſpernere, ipſiſq; repugnare † ſenſi- CAP. 8. *al. ſeminibus.*
bus,& dare operam ne incidamus in iram:nam ſi cœperit ferre tranſuerſos, difficilis ad ſa-
lutem recurſus eſt.Quoniam nihil rationis eſt,vbi ſemel affectus eſt inductus,iúſque illi a-
liquod voluntate noſtra datum eſt. Faciet de cætero quantum volet, non quantum per-
miſeris. In confinibus hoſtis arcendus eſt. Nam cùm intrauit, & portis ſe intulit, mo-
dum à captiuis non accipit. Neque enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur
affectus,vt illos non patiatur vltrà quàm oportet procedere, ſed in affectum ipſe mutatur.
E Ideóque non poteſt vtilem illam vim & ſalutarem, † perditam iam infirmatámque reuo- *al. proditã,*
care. Non enim,vt dixi,ſeparatas iſta ſedes ſuas diductáſque habent,affectus qui in peius,
& ratio quæ in melius animi mutatio eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa vi-
tiis reſurget,quæ iræ ceſſit?Aut quemadmodum à cõfuſione ſe liberabit, in quam peiorum
mixtura præualuit? Sed quidam,inquit,in ira ſe continent. Vtrum ergo ita,nihil vt faciant
eorum quæ ira dictat, an aliquid? Si nihil faciunt, apparet non eſſe ad actiones rerum ne-
ceſſariam iram:quam vos,quaſi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique in-
terrogo; valentior eſt quàm ratio, an infirmior? Si valentior: quomodo illi modum ratio
poterit imponere,cùm parêre niſi imbecilliora non ſoleant?Si infirmior eſt:ſine hac per ſe
ad rerum effectus ſufficit ratio,nec deſiderat imbecillioris auxilium.

At irati quidam conſtant ſibi,& ſe continent.Quomodo?cùm iam ira euaneſcit,& ſua CAP. 9.

ſponte decedit,non cùm in ipſo feruore eſt: tunc enim potentior eſt. Quid ergo? non aliquando in ira quoque & demittunt incolumes intactóſque quos oderũt,& à nocendo abſtinent?faciunt.Quomodo? cùm affectus repercuſſit affectum,aut metus,aut cupiditas aliquid imperauit, non rationis tunc beneficio quieuit, ſed affectuum infida & mala pace. Denique nihil habet vtile,nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim virtus vitio adiuuanda eſt,ſe cõtenta. Quoties impetu eſt locus,non iraſcitur, ſed exurgit,& in quantum putauit opus eſſe, concitatur remittitúrque: non aliter quàm quæ tormentis exprimuntur tela,in poteſtate mittentis ſunt,in quantum torqueantur,ira,inquit Ariſtoteles,neceſſaria eſt:nec quicquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat animum, & ſpiritum accendat. Vtendum autem illa eſt,non vt duce,ſed vt milite. quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem,& ſequitur,quà ducitur,iam non eſt ira: cuius proprium eſt contumacia. Si verò repugnat,& non vbi iuſſa eſt quieſcit,ſed libidine , ferociáque prouehitur: tam inutilis animi miniſter eſt,quàm miles, qui ſignum receptui datum negligit. Itaque ſi modum adhiberi ſibi patitur,alio nomine appellanda eſt. Definit ira eſſe, quam effrænatam indomitámque intelligo. Si non patitur , pernicioſa eſt,nec inter auxilia numeranda:Ita aut ira non eſt,aut inutilis eſt. Nam ſi quis pœnam exigit, non ipſius pœnæ auidus,ſed quia oportet,non eſt annumerãdus iratis. Hic erit vtilis miles,qui ſcit parêre conſilio. Affectus quidem tam mali miniſtri,quàm duces ſunt. Ideo nunquam aſſumet ratio in adiutorium improuidos & violentos impetus,apud quos nihil ipſa autoritatis habeat:quos nunquã comprimere poſſit,niſi pares illis ſimileſque oppoſuerit:vt iræ metum,inertiæ iram,timori cupiditatem. A B

CAP. 10. Absit hoc à virtute malum,vt vnquam ratio ad vitia cõfugiat.Non poteſt hic animus fidele ocium capere:quatiatur neceſſe eſt , fluctuetúrque,qui malis ſuis tutus eſt:qui fortis eſſe,niſi iraſcitur,non poteſt:induſtrius,niſi cupit:quietus,niſi timet: in tyrãnide illi viuendum eſt,in alicuius affectus venienti ſeruitutem. Non pudet virtutes in clientelam vitiorum demittere? Deinde definit quicquam ratio poſſe,ſi nihil poteſt ſine affectu,& incipit par illi ſimiliſque eſſe. Quid enim intereſt, ſi æquè affectus inconſulta res eſt ſine ratione, quàm ratio ſine affectu inefficax?Par vtrumque eſt,vbi eſſe alterum ſine alterò non poteſt. Quis autem ſuſtineat affectum exæquari rationi? Ita, inquit,vtilis affectus eſt, ſi modicus eſt. Imò ſi natura vtilis eſt .Sed ſi patiens imperij rationiſque eſt,hoc duntaxat moderatione conſequatur,vt quo minor fuerit,minus noceat. C

CAP. 11. Ergo modicus affectus nihil aliud quàm malum modicum eſt.Sed aduerſus hoſtes, inquit,neceſſaria eſt ira. Nuſquam minus:vbi non effuſos eſſe oportet impetus, ſed temperatos & obedientes.Quid enim eſt aliud quod Barbaros tanto robuſtiores,tanto patientiores laborum comminuat,niſi ira infeſtiſſima ſibi? Gladiatores quoque ars tuetur,ira denudat. Deinde quid opus eſt ira, cùm idem perficiat ratio? An tu putas venatorem iraſci feris? an qui venientes excipit , & effugientes perſequitur ? Omnia illa ſine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonicorum tot milia ſuperfuſa alpibus ita ſuſtulit,vt tantæ cladis noticiam ad ſuos non nuncius,ſed fama pertulerit, niſi quòd erat illis ira pro virtute? quæ D

al. propulit. vt aliquando † perculit,ſtrauitque omnia,ita ſæpius ſibi exitio eſt. Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius?quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur innutriuntúrque : quotum vna illis cura eſt, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam:vt quibus magna ex parte non tegumẽta corporum prouiſa ſunt,non ſuffugia ad-

al. perpetuũ uerſus † perpetem cœli rigorem.Hos tamẽ Hiſpani Gallique,& Aſiæ Syriæq; molles bello viri,antequam legio viſatur,cædunt,ob nullam rem aliam opportunos,quàm ob iracundiam.Agedum illis corporib. illis animis delicias,luxum,opes ignorantibus,da rationem, da diſciplinam:vt nihil amplius dicam,neceſſe erit nobis certè mores Romanos repetere. Quo alio Fabius affectas imperij vires recreauit,quàm quòd cunctari & trahere & morari ſciuit,quæ omnes irati neſciunt?Perierat imperium,quod tunc in extremo ſtabat, ſi Fabius tantum auſus eſſet,quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio fortunam publicam, & extimatis viribus,ex quibus iam perire nihil ſine vniuerſo poterat, dolorem vltionémque ſepoſuit, in vnam vtilitatem , & occaſioni intentus , iram antè vicit , quàm Hannibalem. Quid Scipio?nónne recto Hannibale, Punico exercitu, omnibúſque quibus iraſcendum erat,bellum in Africam tranſtulit,tam lentus,vt opinionem luxuriæ ſegnitiæque malignis daret?Quid alter Scipio? non circa Numantiam multum diúque ſedit, & hunc ſuum publicúmque dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quàm Carthaginem vinci? E

Quam

A Quam dum circumuallat, & includit hostem, eò compulit, vt ferro ipsi suo caderent.
NON est itaque vtilis, nec in prælijs quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim CAP. 12.
prona est: & pericula dum inferre vult, non cauet. Illa certissima est virtus, quæ se diu mul-
túmque circumspexit & † rexit, & ex lēto & destinato prouexit. Quid ergo? vir bonus non al.texit
irascitur, inquit, si cædi patrem suum viderit, si rapi matrem? Non irascetur: sed vindicabit,
sed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus stimulus etiam sine ira pietas sit? Aut
dic eodem modo: Quid ergo cùm viderit secari patrē suum, filiumúe, vir bonus nō flebit,
nec liquetur animo: quæ accidere fœminis videmus, quoties illas leuis periculi suspicio
perculit? Officia sua vir bonus exequitur inconfusus, intrepidus: & sic bono viro digna fa-
ciet, vt nihil faciat viro indignum. Pater cæditur, defendam: cæsus est, exequar quia opor-
tet, non quia dolet. Cùm hoc dicis Theophraste, quæris inuidiam præceptis fortioribus,
B & relicto iudice, ad coronam venis, quia vnusquisque in eiusmodi suorum casu irascitur.
Putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Ferè enim iustum quisque affe-
ctum iudicat, quem agnoscit. Irascuntur boni viri pro suorum iniurijs: sed idem faciunt, si
calida non bene præbeatur, si vitrum fractum est, si calceus luto sparsus est? Non pietas il-
lam iram, sed infirmitas mouet: sicut pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, quàm nuci-
bus. Irasci pro suis, non est pij animi, sed infirmi. Illud pulchrum dignúmq;, parentibus, li-
beris, amicis, ciuibus prodire defensorem, ipso officio ducente, volentem, iudicantem, pro-
uidētem, non impulsum & rapidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior est, quàm
ira: & ob id ipsum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens: † & omnis ferè cupidi- al.vt
tas ipsa sibi in id, in quod properat, opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello vnquam bo-
na fuit. Pacem enim similem belli efficit: in armis verò obliuiscitur Martem esse commu-
C nem, venítque in alienam potestatem, dum in sua non est. Deinde non ideo vitia in vsum
recipienda sunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædam genera
valetudinis leuant: nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominandum remedij
genus est, sanitatem debere morbo: simili modo ira, etiam si aliquādo vt venenum, & præ-
cipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo salutaris omnino iudicanda est: sæ-
pe enim saluti fuêre pestifera. Deinde quæ habenda sunt in bonis, quo maiora, eo meliora
& optabiliora sunt. Si iusticia bonum est, nemo dicet meliorem futurā, si quid detractum
ex ea fuerit: si fortitudo bonum est, nemo illam desiderabit ex aliqua parte diminui.
ERGO & ira quo maior, hoc melior. Quis enim vllius boni accessionem recusauerit? CAP. 13.
Atqui augeri illam inutile est: ergo & esse. Non est bonum, quod incremento malum fit.
Vtilis, inquit, ira est, quia pugnaciores facit. Isto modo & ebrietas. Facit enim proteruos &
D audaces: multiq; meliores ad ferrum fuêre malè sobrij. Isto modo dic & phrenesim & insa-
niā viribus necessariā: quia sæpe validiorem furor reddit. Quid? nō aliquoties metus ex pa-
uido fecit audacem? & mortis timor etiā inertissimos excitauit in prælium? Sed ira, ebrie-
tas, timor, aliáque eiusmodi, fœda & caduca irritamenta sunt: nec virtutem instruunt, quæ
nihil vitiis eget, sed segnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo
irascendo fit fortior, nisi qui fortis sine ira non fuisset. Ira in adiutorium virtutis non venit,
sed in vicem. Quid? quòd si bonum esset ira, perfectissimum quemque sequeretur. Atqui
iracundissimi infantes, senésque & ægri sunt. & inualidum omne naturà est querulum.
NON potest, inquit Theophrastus, fieri, vt bonus vir nō irascatur malis. Isto modo quo CAP. 14.
melior quisque, hoc iracundior erit. Vide ne contrà placidior, solutúsque affectibus, & cui
nemo odio sit. Peccantes verò quid habet cur oderit, cùm error illos in huiusmodi delicta
E compellat? Non est autem prudentis, errantes odisse: alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet
quàm multa cōtra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egit, veniam desiderent.
Iam irascetur etiam sibi. Neque enim æquus iudex aliam de sua, aliam de aliena causa sen-
tentiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui se possit absoluere: & innocentem quisque se
dicit, respiciens testem, non conscientiā. Quanto humanius, mitem & paternum animum
præstare peccantibus: & illos non persequi, sed reuocare. Errantes per agros ignorātia viæ,
melius est ad rectum iter admouere, quàm expellere. Corrigendus est qui peccat, & ad-
monitione, & vi, & molliter, & asperè: meliórque tam sibi quàm aliis faciendus, non sine
castigatione, sed sine ira. Quis enim cui medetur, irascitur?
AT corrigi nequeunt, nihilque in illis† leue, aut spei bonæ capax est. Tollantur è cœtu CAP. 15.
mortalium, facturi peiora quæ contingunt: & quo vno modo possunt, desināt esse mali, al.lenti.
hoc sine odio. Quid enim est cur oderim eū, cui tū maximè prosum, cùm illum sibi eripio?

Nunquis membra sua odit, tunc cùm abscindit? Non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem atque immansuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrum † demittimus, portentosos fœtus extinguimus, liberos quoque si debiles monstrosique editi sunt, abigimus. Non ira, sed ratio est, à sanis inutilia secernere. Nil minus quàm irasci punientem decet: cùm eo magis ad emendationem pœna proficiat, si iudicio lata est. Inde est, quod Socrates seruo ait: Cæderem te, nisi irascerer. Admonitionem serui in tempus sanius distulit, illo tempore se admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cùm Socrates non sit ausus se iræ committere? Ergo ad coërcionem errantium, sceleratorúmque, irato castigatore non opus est. Nam cùm ira delictum animi sit, non oportet peccata corrigere peccantem.

al. apponimus.

CAP. 16. QVID ergo? non irascar latroni? non irascar venefico? Non. Neque enim mihi irascor, cùm sanguinem mitto. Omne pœnæ genus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte versaris errorum: nec grauiter laberis, sed frequenter. Obiurgatio te primùm secreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam processisti, quàm vt possis verbis sanari. Ignominia contineberis: cùm tibi fortius aliquid, & quod sentias, inurendum est, in exilium & loca ignota mittêris. In te duriora remedia, iam † solida nequitia desiderat: & vincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi insanabilis animus est, & sceleribus scelera contexens: & iam non causis, quæ nunquam malo defuturæ sunt, impelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum causa, peccare. Perbibisti nequitiam, & ita visceribus immiscuisti, vt nisi cum ipsis exire non possit. Olim miser mori quæris: bene de te merebimur. Auferemus tibi istam qua vexaris, insaniam, & per tuam alienámque voluptatem supplicium id, quod vnum bonum tibi superest, repræsentabimus mortem. Quare irascar, cui cùm maximè prosum? Interim optimum genus misericordiæ est, occidere. Si intrassem valetudinarium exercitatus & sciens, vt domum diuitis, non idem imperassem omnibus, per diuersa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curandæ adhibitus sum: pro cuiusque morbo medicina quæratur. Hunc sanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Itaque etsi peruersa induenda magistratui vestis, & conuocanda classico concio est: procedam in tribunal, non furens, nec infestus, † sed vultu legis: & illa solennia verba, leni magis grauique, quàm rabida voce concipiam, & agi iubebo nō iratus, sed seuerus. Et cùm ceruicem noxio præcidi imperabo, & cùm parricidam insuam culleo, & cùm mittam in supplicium militare, & cùm † Tarpeiæ proditorem, hostemúe publicum imponam, sine ira, eo vultu animóque ero, quo serpentes & animalia venenata percutio. Iracundia opus est ad puniendum. Quid enim videtur lex irasci his quos non nouit, non vidit, quos non futuros sperat? Illius itaque sumendus est animus, quæ non irascitur, sed constituit. Nam si bono viro ob mala facinora irasci conuenit, & ob secundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim est indignius, quàm florere quosdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum sine inuidia videbit, quàm scelera sine ira. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo, non cùm eiusmodi aliquid sapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque solito commotior? Fateor. Sentiet leuem quendam, tenuémque motum. Nam (vt dixit Zenon) in sapientis quoque animo, etiam cùm vulnus sanatum est, cicatrix manet. Sentiet itaque suspiciones quasdam, & vmbras affectuum, ipsis quidem carebit. Aristoteles ait, affectus quosdam, si quis illis bene vtatur, pro armis esse. Quod verum foret, si velut bellica instrumenta sumi, deponique possent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Aristoteles virtuti dat, ipsa per se pugnant, non expectant manum. Habent, & non habentur. Nil aliis instrumentis opus est. Satis nos instruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obsequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti posset. Non ad prouidendum tantùm, sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Etenim quid est stultius, quàm hanc ab iracundia petere præsidium, rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab ægra? Quid, quòd ad actiones quoque, in quibus solis opera iracundiæ videtur necessaria, multo per se ratio fortior est? Nam cùm iudicauit aliquid faciendum, in eo perseuerat. Nihil enim melius inuentura est seipsa, quo mutetur. Ideo stat semel † constans. Iram sæpe misericordia retrò egit. Habet enim nō solidum robur, sed tantùm tumorem, violentisq; principiis vtitur: non aliter quàm qui à terra venti surgūt, & fluminibus paludibúsque † excepti, sine pertinacia vehementes sunt. Incipit magno impetu, deinde desinit ante tempus fatigata: & quæ nihil aliud quàm crudeli-

al. solita. al. insolita.

Vide castigationes.

Tarpeiæ: subaudi, arcis. al. Tarpeio.

al. cōstitutis

al. concepti.

A crudelitatem, ac noua genera pœnarum versauerat, cùm † animum aduertendum est, ira iam fracta, leuísque est. Affectus citò cadit, æqualis est ratio. Cæterùm etiam vbi perseuerauerit ira, nonnunquam si plures sunt, qui perire meruerunt, post duorum triúmve sanguinem, occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentium venena à cubili repentium nocent: innoxij dentes sunt, cùm illos frequens morsus exhausit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiserant: & sæpe qui minus commisit, plus patitur: quia recentiori iræ obiectus est: & † intantum inæqualis est, modò vltrà quàm oportet, excurrit, modò citerius debito resistit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire non vult, & patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ inuasit, & eripi sibi iudicium suum, etiam si prauũ est, non finit. Ratio vtrique parti locum dat, & tempus. Deinde aduocationẽ etiam sibi petit, vt excutiendæ spacium veritati habeat: ira festinat. Ratio id iudicari vult, quod

al. animaduertendum.

fortè, in totum.

B æquum est: ira id æquum videri vult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipsum, de quo agitur, spectat: ira vanis & extra causam obuersantibus commouetur. Vultus illam securior, vox clarior, sermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambitiosior, fauor popularis exasperat. Sæpe infesta patrono reum damnat: etiam si ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in malè cœptis, honestior illi pertinacia videtur, quàm pœnitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra, vir à multis vitiis integer, sed prauus, & cui placebat pro constantia rigor. Is cùm iratus duci iussisset eum, qui ex commeatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit: damnatus extra vallum deductus est, & iam ceruicem porrigebat, cùm subitò apparuit ille commilito, qui occisus videbatur. Tunc centurio supplicio præpositus, cõdere gladium speculatorem iubet: damnatum ad Pisonem reducit, red-

C diturus Pisoni innocentiam. Nam militi fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gaudio castrorum commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci vtrunque, & eum militem qui non occidit, & eum qui non perierat. Quid hoc indignius? Quia vnus innocens apparuerat, duo peribant. Piso adiecit & tertium. Nam illum centurionem, qui damnatum reduxit, duci iussit. Constituti sunt in eodem loco perituri tres, ob vnius innocentiã. O quàm solers est iracundia ad † fingiendas causas furoris. Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia causa damnationis cõmilitoni fuisti: te, quia iussus occidere, imperatori non paruisti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non vult regi. Irascitur veritati ipsi, si contra voluntatem suam apparuerit: clamore & tumultu, & totius corporis iactatione, quos destinauit insequitur, adiectis cõuitiis, ma-

al. fingendas.

D ledictisque. Hoc non facit ratio: sed si ita opus est, silens quietáque, totas domos funditùs tollit, & familias Reipublicæ pestilentes cùm coniugibus ac liberis perdit, tecta ipsa diruit, & solo exæquat, & inimica libertati nomina extirpat. Hæc non frendens, nec caput quassans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maximè placidus esse debet in statu vultus, cùm magna pronunciat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cùm velis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid si ille vidisset desilientem de tribunali proconsulem, & fasces lictori auferentem, & sua vestimenta scindentem, quia tardius scindebantur aliena? Quid opus est mensam euertere? Quid pocula affligere? Quid se in columnas impingere? Quid capillos euellere? femur, pectúsque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam citò in alium quàm vult, erumpit, in se reuertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, vt & ipse sibi placetur: quorum nihil facit quisquis vacuus

E ira, meritam cuique pœnam iniungit. Dimittit sæpe eum, cuius peccatum deprehendit, si pœnitentia facti spem bonam pollicetur, si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo (quod aiunt) animo inhærere. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna scelera leuius, quàm minora compescet: si illa lapsu, non crudelitate commissa sunt: his inest latens, & operta & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curauit vt nocens esset. Hoc semper in omni animaduersione seruabit, vt sciat alteram adhiberi, vt emendet malos: alteram, vt tollat. In vtroque non præterita, sed futura intuebitur. Nam, vt Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Reuocari enim præterita non possunt, futura prohibentur: & quos nolet nequitiæ malè cedentis exempla fieri, palàm recidet, non tantùm vt pereant ipsi, sed vt alios pereundo deterreant. Hæc cuique expendenda, æstimandáque sunt. Vides, quàm debeat omni perturba-

tione liber accedere ad rem summa diligentia tractandã, potestatem vitæ necisque. Malè A
irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandum est, aliquid iram ad magnitudi-
nem animi conferre. Non est enim illa magnitudo, tumor est: nec corporibus copia vitiosi
humoris intensis, morbus incrementum est, sed pestilens abundãtia. Omnes quos væcors
al. quidam. ira animus, supra cogitationes extollit humanas, altum † quiddã & sublime spirare se cre-
dunt, cæterùm nihil solidi subest, sed in ruinam prona sunt, quæ sine fundamentis creuê-
re. Non habet ira cui insistat, non ex firmo mansuróque oritur, sed ventosa & inanis est:
tantúmque abest à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia insolen-
tia, ab austeritate tristicia, à seueritate crudelitas. Multum, inquã, interest inter sublimem
animum & superbum. Iracundia nihil amplum, decorúmque molitur. Contrà mihi vide-
al. veternosi tur † ventosi & infelicis animi imbecillitas sibi conscij sæpe indolescere. Vt exulcerata &
ægra corpora, quæ ad ictus leuissimos gemunt, ita ira muliebre maximè & puerile vitium B
est. At incidit & in viros. Nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo?
Non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emissæ videantur animo, veram igno-
rantibus magnitudinẽ? qualis illa dira & abominanda: Oderint, dum metuant. Syllano
scias seculo scriptã. Nescio vtrum sibi peius optauerit, vt odio esset, an vt timori. Oderint.
Occurrit illi futurum, vt execrentur, insidientur, opprimant. Quid adiicit? Dij illi malefa-
ciant. adeò repperit dignum odio remedium. Oderint. Quid, dum pareãt? non. dum pro-
bent? non. Quid ergo? dum timeant? sic nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum
spiritu putas? Falleris. Nec enim magnitudo ista est, sed immanitas. Non est quòd credas
irascentium verbis: quorum strepitus magni, minaces sunt, intus mens pauidissima. Non
est quòd existimes verum esse, quod apud disertissimum virum Liuium dicitur: Vir inge-
nij magni magis quàm boni. Non potest illud separari: aut & bonũ erit, aut nec magnum: C
quia magnitudinem animi inconcussam intelligo, & introrsus solidam, ab imò parem fir-
mámque, qualis inesse malis ingeniis non solet. Terribilia enim esse, & tumultuosa, & exi-
tiosa possunt: magnitudinem quidem, cuius firmamentum robúrque bonitas est, non ha-
bebunt: cæterùm sermone, conatu, & omni extrà paratu facient magnitudinis fidẽ. Elo-
quentur aliquid quod tu magni putes: sicut C. Cæsar, qui iratus cœlo quòd obstreperet
pantomimis, quos imitabatur studiosius quàm spectabat, quódque comessatio sua fulmi-
nibus terreretur, prorsus parum certis, ad pugnam vocauit Iouem, & quidem sine inter-
missione, Homericum illum exclamans versum:

ζεῦ πάτερ οὔτις σεῖο θεῶν ὀλοώτερος ἄλλος.

Quanta dementia fuit. Putauit aut sibi noceri, ne à Ioue quidẽ posse: aut se nocere etiam
Ioui posse. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum cõiuratorum ani- D
mos addidisse. Vltimæ enim patientiæ visum est eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil
ergo in ira, ne eùm videtur quidem vehemens, deos hominésque despiciens, magnum,
nihil nobile est: aut si videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria.
Ebore sustineri vult, purpura vestiri, auro tegi, terras transferre, maria cõcludere, flumina
præcipitare, nemora suspendere. Videatur & auaricia magni animi. Aceruis auri argẽtiq;
incubat, & prouinciarum nõminib. agros colit, & sub singulis villicis latiores habet fines,
quàm quos consules sortiebantur. Videatur & libido magni animi. Trãsnatat freta, puero-
rum greges castrat, sub gladium mariti venit vxor, morte contempta. Videatur & ambitio
magni animi. Non est cõtenta honoribus annuis: si fieri potest, vno nomine occupare fa-
stos vult, per omnem orbem titulos disponere. Omnia ista non refert, in quantum proce-
dant, extẽdántque se: angusta sunt, misera, depressa. Sola sublimis & excelsa virtus est. Nec E
quicquam magnum est, nisi quod simul & placidum.

Libri primi de Ira, finis.

IN LIBRVM PRIMVM DE IRA.

Venena, & eorum mutuas sordes.] *Rodolphus rectè annotârat, & reorum mutuas sordes. sentit enim mutuas accusationes. Nam olim rei sordidati veniebant in iudicium.*

PINCIANI IN EVNDEM.

CAP. 3. Non magis quàm luxuriam, vel iniuriam.] *Duo postrema verba, vel iniuriam, non habentur in eadem.*

Prudentia

A Prudentia est,prouidentia,diligentia,cognitio.] *Omnia exemplaria, cogitatio, habent: non, cognitio.& in plerisque illorum verbum, prouidentia,desideratur.*

Regium enim illud & principale aliter dicũt.] *Quidam codices: Regum autem illud & principale aliter dicunt.Codex Pinciani: Regium est illud & principale altè ductum.& infrà.*

Beneficiis autem humana vita constat.] *Vetus lectio: Beneficiis enim humana vita consistit.* CAP. 5.

Transeat deinde ad tristiorem orationem.] *Codex Frãciscanus castigatus: Transeat deinde ad* CAP. 6. *strictiorem orationem frequens hoc,& ferè familiare mendum in hoc auctore.*

Nunquid quamuis non sit naturalis ira.] *Exemplaria quædam: Quid? quamuis,cætera.*

Primum iritamentum iræ protinus spernere.] *Mallem legeres, aspernari: quàm, spernere. vt* CAP. 8. *in 2.libro,ad quosdam tactus aspernatio.*

Quories impetui est locus.] *Scribe: Quotiens impetu opus est. ex vetere lectione.* CAP. 9.

B Quam dum circumuallat & includit hostem.] *Verbum,quam, non habetur in eadem.* CAP. 11.

Non cauet] *Non præcauet, quædam exemplaria.*

Si calceus luto sparsus est.] *Eadem,aspersus: non, sparsus.* CAP. 12.

Immansuerum bouem cædimus.] *Occidimus,non cædimus: eadem.* CAP. 15.

Ad coercionem errantium,sceleratorúmque.] *Correctionem, quædam exemplãria: non, coercionem.* CAP. 16.

Ignominia contineberis.] *Deesse negationem existimo,vt sit: Ignominia non contineberis.*

Sed vultu legis,& illa solennia verba,leni magis grauíque quàm rabida voce cõcipiam, & agi iubeo.] *Præposterè scripta verba totum sensum obnubilant. Corrigendum arbitror: sed vultu leni & magis graui quàm rabida voce illa solennia verba legis concipiam,& agi iubebo. Posset etiam legi, & fortè aptius: Illa solennia verba concipiam,& lege agi iubebo.*

C Et quidem sine intermissione.] *Omnis scripta lectio, & quidem sine missione. sed in codice Facundi & Primitiui, non habentur omnino hæc verba.*

LVCII ANNÆI SENECÆ DE IRA LIBER SECVNDVS.

PRIMVS liber,Nouate,benigniorem habuit materiam. Facilis enim in procliuia vitiorum decursus est. Nunc ad exiliora veniendum est. Quærimus enim,vtrum ira iudicio aut impetu incipiat: id est, vtrum sua sponte moueatur,an quemadmodum pleraque, quæ intra nos insciis nobis oriũtur. Debet autem in hoc se demittere disputatio,vt ad illa quoq; altiora possit exurgere.Nam & in corpore nostro ossa,nerui & articuli, firmamenta totius, & † alia minimè speciosa visu, prius ordinantur: deinde hæc ex quibus omnis in faciem aspectúmque decor est: post hæc omnia, qui maximè oculos rapit color,vltimus perfecto iam corpore † effunditur. Iram quin species oblatæ iniuriæ moueat,non est dubium: sed vtrum speciem ipsam statim sequatur,& non accedente animo excurrat,an illo assentiente moueatur,quærimus. Nobis placet,nil ipsam per se audere,sed animo approbãte. Nam speciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiscere, & vtrunque coniungere, nec lædi se debuisse, & vindicari debere,non est eius impetus,qui sine voluntate nostra concitatur. Ille simplex est: hic compositus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus est,damnauit,vlciscitur. hæc non possunt fieri,nisi animus qui tangebatur,assensus est.

CAP. 1. — D — *fortè, vitalia.* — *al. affunditur.* — E

QVORSVS, inquis,hoc nunc pertinet? vt sciamus quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur,nunquam rationi succumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate nostra fiunt, inuicti & ineuitabiles sunt: vt horror frigida aspersis, ad quosdã ictus † aspernatio, ad peiores nuncios subriguntur pili, & rubor ad improba verba suffunditur, sequitúrque vertigo prærupta cernentes. Quorũ quia nihil in nostra potestate est,nulla quo minus fiant,ratio persuadet. Ira præceptis fugatur. Est enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ sortis eueniunt,† ideóque etiam sapientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit etiam inter ludicra scenæ spectacula, & lectiones rerum vetustarum, sæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti,videmur irasci. Quis non contra Marij arma,& contra Syllæ proscriptionem concitatur? Quis non Theodoro & Achillæ, & ipsi

CAP. 2. — *fortè, consternatio.* — *al. in eóque.*

puero, non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio inſtigat. Martius quoque ille tubarum ſonus mouet mentes,& atrox pictura,& iuſtiſſimorum ſuppliciorum triſtis aſpectus. Inde eſt,quòd arridemus arridentibus,& contriſtat nos turba mœrētium,& efferueſcimus ad aliena certamina: quæ non ſunt iræ, non magis quàm triſticia eſt, quæ ad conſpectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Annibale poſt Cannas mœnia circumſidente, lectoris percutit a- A

al. nolētiū. nimos: ſed omnia iſta motus ſunt animorum moueri † volentium,nec affectus, ſed principia præludentia affectibus.Sic enim militaris viri in media pace togati iam aures tuba ſuſcitat,eq́uóſque caſtrenſes erigit crepitus armorum. Alexandrum aiunt,Xenophanto canente manum ad arma miſiſſe.

CAP. 3. NIHIL ex bis quæ animum fortuitò impellūt,affectus vocari debet. Iſta(vt ita dicam) patitur magis animus quàm facit. Ergo affectus eſt,non ad oblatas rerum ſpecies moueri, B
ſed permittere ſe illis,& hūc fortuitum motum perſequi. Nam ſi quis pallorem & lachrymas procidentis, & irritationem humoris obſcœni,altúmve ſuſpirium, & oculos ſubitò acriores,aut quid his ſimile, iudicium affectus, animíque ſignum putat, fallitur,nec intelligit hoc corporis eſſe pulſus. Itaque & fortiſſimus plerunque vir, dum armatur, expalluit: & ſigno pugnæ dato, ferociſſimo militi paululum genua tremuerūt: & magno imperatori,antequam inter ſe acies arietarēt,cor exiluit: & oratori eloquentiſſimo,dum ad dicendum componitur,ſumma riguerunt.Ira non moueri tātùm,ſed excurrere debet. Eſt enim impetus. Nunquam autem impetus ſine aſſenſu mentis eſt: neque enim fieri poteſt,vt de vltione & pœna agatur animo neſciēte. Putauit ſe aliquis læſum,voluit vlciſci: diſſuadente aliqua cauſa,ſtatim reſedit. Hanc iram non voco, ſed motum animi,rationi parentem. Illa eſt ira,quæ rationem tranſilit, quæ ſecum rapit. Ergo prima illa agitatio animi, quam ſpecies iniuriæ incuſſit, non magis ira eſt, quàm ipſa iniuriæ ſpecies: ſed ille ſequēs impetus,qui ſpeciem iniuriæ non tantùm accepit, ſed approbauit. Ira eſt concitatio animi ad vltionem,voluntate & iudicio pergentis. Nunquid dubium eſt,quin timor fugam habeat, ira impetum? Vide ergo,an putes aliquid ſine aſſenſu mentis aut peti poſſe,aut caueri. C

CAP. 4. al. commimatio. ET vt ſcias,quemadmodū incipiant affectus,aut creſcāt,aut efferantur,eſt primus motus non voluntarius quaſi præparatio affectus, & quædam † cōmitatio. Alter cum voluntate non contumaci,tanquā oporteat me vindicari,cùm læſus ſim: aut oporteat hunc pœnas dare,cùm ſcelus fecerit. Tertius motus eſt iam impotēs,qui non ſi oportet,vlciſci vult, ſed vtique,qui rationem euicit. Primum illum animi ictum effugere, ratione non poſſumus: ſicut ne illa quidem,quæ diximus accidere corporibus, ne nos oſcitatio aliena ſollicitet, nec oculi ad intentationem ſubitam digitorum comprimantur. Iſta non poteſt ratio vincere: conſuetudo fortaſſe,& aſſidua obſeruatio extenuat. Alter ille motus,qui iudicio naſcitur, iudicio tollitur. Illud etiamnum quærendum eſt. Hi qui vulgò ſæuiunt, & ſanguine humano gaudent, an iraſcantur, cùm eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam,nec accepiſſe ipſos exiſtimant: qualis fuit Apollodorus,aut Phalaris. D

CAP. 5. al. feritas. HAEC non eſt ira,ſed † crudelitas.Nō enim quia accepit iniuriā,nocet: ſed parata eſt dum noceat,velle accipere. Nec illi verbera lacerationéſque in vltionem petuntur, ſed in voluptatem. Quid ergo? Origo huiuſmodi mali ab ira eſt: quæ vbi frequenti exercitatione & ſatietate in obliuionem clemētiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo,nouiſſimè in crudelitatem tranſit. Rident itaque, gaudéntque,& voluptate multa perfruuntur, plurimúmque ab iratorum vultu abſunt,per ocium ſæui. Hannibalem aiunt dixiſſe, cùm foſſam ſanguine humano plenam vidiſſet: O formoſum ſpectaculum. Quanto pulchrius illi viſum eſſet,ſi flumen aliquod lacúmque compleſſet. Quid mirum,ſi hoc maximè ſpectaculo caperis innatus ſanguini, & ab infante cædibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per viginti annos ſecunda, dabitque oculis tuis gratum vbique ſpectaculum.Videbis iſtud & circa Traſimenum & circa Cannas, & nouiſſimè circa Carthaginem tuam.Voleſus nuper ſub diuo Auguſto proconſul Aſiæ, cùm C C C. vna die ſecuri percuſſiſſet, incedens inter cadauera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpi- E

al. Quid hic ciendúmque feciſſet, Græcè proclamauit: O rem regiam.† Quis hæc rex feciſſet? Non fuit hæc ira,ſed maius malum,& inſanabile.

CAP. 6. Quibus virtus eſt ira. VIRTVS, inquit,vt honeſtis rebus propitia eſt,ita turpibus irata eſſe debet. Quid ſi dicatur,virtutē & humilem & magnā eſſe debere? Atqui hæc dicit,qui illam extolli vult,& deprimi.Quoniam lætitia ob rectè factum,clara magnificáque eſt,ira ob alienum peccatum

A tum sordida & angusti pectoris est, nec vnquam committet virtus, vt vitia dum cōpescuit, imitetur ipsa: iram castigandam habet, quæ nihilo melior est, sæpe etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætarique, proprium & naturale virtutis est: irasci non est ex dignitate eius, non magis quàm mœrere. Atqui iracundiæ tristicia comes est: & in hanc omnis ira vel post pœnitentiā, vel post repulsam reuoluitur. Et si sapientis est, peccatis irasci, magis irascetur maioribus, & sæpe irascetur: sequitur, vt non tantùm iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui si nec magnam iram, nec frequentem in animo sapientis locum habere credimus: quid est, quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus enim esse non potest, si pro facto cuiusque irascendum est. Nam aut iniquus erit, si æqualiter irascetur delictis inæqualibus: aut iracūdissimus, si toties excanduerit, quoties iram scelera meruerint. Et quid indignius, quàm sapientis affectum ex aliena pendere nequitia?† Desinet ille So- *al. Desinet Socrates.*
B crates posse eundem vultum domum referre, quem domo extulerat.

Atqvi si irasci sapiens debet turpiter factis, & concitari contristarique ob scelera, nihil est ærumnosius sapiente. Omnis illi per iracundiā mœroremque vita trāsibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? Quoties processerit domo, per sceleratos, illi, auarosque, & prodigos, & impudentes, & ob ista felices incedendum erit. Nusquam oculi eius flectentur, vt non quod indignentur, inueniāt. Deficiet, si toties à se iram quoties causa poscet, exegerit. Hæc tot milia ad forum prima luce properantia, quàm turpes lites, quanto turpiores aduocatos habent. Alius iudicia patris accusat, quæ mereri satis fuit. Alius cum matre cōsistit. Alius delator venit eius criminis cuius manifestior reus est, & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur: & corona pro mala causa, bona patroni voce corrupta. Quid singula prosequor? cùm videris forum multitudine refertum, & septa concur- *cap. 7.*
C su omnis frequentiæ plena, & illum circum, in quo maximam sui partem populus ostēdit: hoc scito, istic tantundem esse vitiorum, quantum hominum. Inter istos quos togatos vides, nulla pax est: alter in alterius exitium leui compendio ducitur.

Nvlli nisi ex alterius damno quæstus est: felicem oderunt, infelicem contemnunt. maiore grauantur, minori graues sunt: diuersis stimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatē prædamque cupiunt. Non alia quàm in ludo gladiatorio vita est, cum iisdem viuentium pugnantiúmque. Ferarum iste conuetus est: nisi quod illæ inter se placidæ sunt, morsúque similium abstinent, hi mutua laceratione satiantur. Hoc vno ab animalibus mutis differunt: quod illa mansuescunt alentibus, horum rabies ipsos à quibus est nutrita, depascitur. Nunquam irasci desinet, semel si sapiens cœperit, omnia sceleribus ac vitiis plena sunt. Plus committitur, quàm possit coërcione sanari. Certatur ingēti quodam *cap. 8.*
D nequitiæ certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. Expulso meliotis æquiorísque respectu, quocunque visum est, libido se impingit: nec furtiua iam scelera sunt, præter oculos eunt. Adeóque in publicum missa nequitia est, & omnium pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, sed nulla sit. Nunquid enim singuli aut pauci rupere legem? vndique velut signo dato, ad fas nefásque miscendum† coorti sunt. *al. coiere.*

—Non hospes ab hospice tutus.
Non socer à genero, fratrum quoque gratia rara est:
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti:
Lurida terribiles miscent aconita nouercæ:
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

E Et quota pars ista scelerum est? non descripsit castra ex vna parte contraria, & parentum liberorúmque sacramenta diuersa, subiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infestorum equitum ad conquirendas proscriptorum latebras circum volitantia, & violatos fontes venenis, & pestilentiam manu factam, & prædductam obsessis parētibus fossam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concremātia, dominationésque funestas, & regnorum publicorúmque exitiorum clandestina consilia & pro gloria habita: quæ quamdiu opprimi possunt, scelera sunt. Raptus ac stupra, & ne os quidem libidini exceptum.

Adiige nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, & in prædā validioris quicquid non resistebat,† adductum, circumscriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina non sufficiunt fora. Si tantum irasci vis sapientem, quantum scelerum indignitas exigit: non irascendum illi, sed insaniendum est. Illud potius cogitabis, non esse irascēdum erroribus. Quid enim si quis irascitur, in tenebris parum vestigia certa ponentibus? Quid enim *cap. 9.* *forte, abductum.*

si quis surdis, imperia non exaudientibus? Quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lusus & ineptos æqualium iocos spectent? Quid si illis irasci velis, qui ægrotant, senescunt, fatigantur? Inter cætera mortalitatis incommoda, & † hoc est, caligo mentium: nec tantùm necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, vniuersis † ignoscendum, generi humano venia tribuenda est. Si irasceris iuuenibus senibúsque quòd peccant: irascere infantibus, quòd peccaturi sunt. Num quis irascitur pueris, quorum ætas nondum nouit rerum discrimina? Maior est excusatio & iustior, hominē esse, quàm puerum. Hac conditione nati sumus, animalia obnoxia nō paucioribus animi quàm corporis morbis: non quidem obtusa, nec tarda, sed acumine nostro malè vtentia. Altera alteri vitiorum exempla. Quisque sequitur priores malè iter ingressos. Quid ni habeant excusationem, cùm publica via errauerint? A

al. hac.

al. ignoscendum & indulgendum est.

CAP. 10.

In singulos seueritas imperatoris distringitur: at necessaria venia est, vbi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? turba peccantium. Intelligit quàm iniquum sit, & periculosum, irasci publico vitio. Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa se malè viuentium, imò malè pereuntium viderat, flebat, miserebatur omnium, qui sibi læti felicésque occurrebant, miti animo, sed nimis imbecillo, & ipse inter deplorandos erat. Democritum contrà aiunt, nunquam sine risu in publico fuisse. Adeò nihil illi videbatur serium eorum, quæ seriò gerebantur. Vbi isti hic iræ locus est? Aut ridenda omnia, aut flenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus. Quare? quia scit neminem nasci sapientem, sed fieri: scit paucissimos omni æuo sapientes euadere, quia cōditionem humanæ vitæ perspectam habet. Nemo autē naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari velit, non in syluestribus dumis poma pendere? quid si miretur spineta sentésque non vtili aliqua fruge compleri? Nemo irascitur, vbi vitium natura defendit. Placidus itaque sapiens & æquus erroribus, non hostis, sed corrector peccantium, hoc quotidie procedit animo: Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari, multi furiis ambitionis agitati. Omnia ista tā propitius aspiciet, quàm ægros suos medicus. Nūquid ille, cuius nauigiū multam, vndique laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipsique nauigio irascitur? Occurrit potius, & aliam excludit vndā, deinde aliam egerit, manifesta foramina præcludit, latentibus & ex occulto sentinam ducentibus labore cōtinuo resistit: nec ideo intermittit, quia quantum exhaustum est, subnascitur. † Non lento adiutorio opus est contra mala cōtinua & fœcunda, non vt desinant, sed ne vincant. B C

al. Lento ad iutorio.

CAP. 11. *Vtilitates iræ.*

Vtilis est, inquit, ira: quia contemptum effugit, quia malos terret. Primùm ita si quantum minatur, valet, ob hoc ipsum quia terribilis est, & inuisa est. Periculosius est autem timeri, quàm despici. Si verò sine viribus est, magis exposita contemptui est, & derisum non effugit. Quid enim est iracundia in superuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædam quia terribiliora, potiora sunt: nec hoc sapientis dici velim, quod feræ quoque telum est timeri. Quid? non timetur febris, podagra, hulcus malū? Nūquid ideo quicquam in istis boni est? at contra omnia despecta, & fœda, & turpia timentur? Sic ira per se deformis est, & minimè metuenda. At timetur à pluribus, sicut deformis persona ab infantibus. Quid quod semper in autores redundat timor, nec quisquā metuitur ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille versus, qui medio ciuili bello in theatro dictus, totum in se populum non aliter conuertit, quàm si missa esset vox publici affectus: D

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Vide castigationes.

Ita natura constituit, vt quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni, inquam, † pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora. Acerrimas feras vmbra, vox, & odor insolitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquam sapiens timeri. E

CAP. 12.

al. quia formidini est, quādoquidem.

al. offa.

Nec ideo iram magnum quiddam putes, † quia formidandum est: quoniam quidem etiam contemptissima timentur venena, & † ossa mortifera, & morsus. Nec est mirū, cùm maximos ferarum greges linea pēnis distincta cōterreat, & ad insidias agat ab ipso effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori sunt. Curriculi motus, rotatúmque versata facies leonem redigit in caueam. Elephātes porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo vmbra ab infantibus, à feris rubens pinna. Non ipsa in se quicquam habet firmum aut forte, sed vanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum natura tollenda est, si vellis iram tollere. Neutrum autem potest fieri. Primùm potest aliquis non algere, quamuis ex rerum natura hyems sit: & non æstuare, quamuis menses æstiui sint. Aut loci beneficio aduersus

A uersus intemperiẽ anni tutus est, aut patientia corporis sensum vtriusque peruincit. Deinde verte istud. Necesse est prius virtutem ex animo tollas, quàm iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia nõ coëunt. Nec magis quisquam eodem tempore & iratus potest esse, & vir bonus, quàm æger & sanus. Non potest, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Arqui nihil est tam difficile & arduum, quod nõ humana mens vincat, & in familiariratem perducat assidua meditatio: nullique sunt tam feri & sui iuris affectus, vt nõ disciplina perdomẽtur. Quodcunque sibi imperauit animus, obtinuit. Quidam ne vnquam riderent, cõsecuti sunt. Vino quidam, alij Venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui somno, vigilia se indefatigabilem exrendit. Didicerunt alij tenuissimis & aduersis funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immensam altitudinem mergi, ac sine vlla respi-
B randi vice perpeti maria.

MILLE sunt alia in quibus pertinacia impedimentum omne transcendit, ostenditque nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mens patientiam indiceret. Istis quos paulo antè retuli, aut nulla pertinacis studij, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum consequitur ille, qui meditatus est per intensos funes ire? qui sarcinæ ingenti ceruices supponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis non magno autoramento labor peruenit: nos non aduocabimus patientiam, quós tantum præmium expectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum est effugere maximũ malum iram, & cum illa rabiem, sæuitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites affectus eius? Non est quòd in patrocinium nobis quæramus, & excusatam licentiam, dicentes, aut vtile esse, aut ineuitabile. Cui enim tandem vitio aduocatus defuit? non est quòd dicas, ex-
C cidi non posse. Sanabilibus ægrotamus malis: ipsáque nos in rectum genitos natura, si emẽdari velimus, iuuat. Nec, vt quibusdam visum est, arduum in virtutes & asperum iter est: plano adeuntur: nõ vanæ vobis autor rei venio. Facilis est ad beatam vitam via: inite modò bonis auspiciis, ipsísque diis bene iuuantibus. Multo difficilius est, facere ista quæ facitis. Quid enim quiete ociosius animi? Quid ira laboriosius? Quid clementia remissius? Quid crudelitare negociosius? Vacat pudicitia, libido occupatissima est. Omnium denique virtutum tutela facilior est: vitia magno coluntur. Debet ira remoueri. Hoc ex parte fatẽrut etiam, qui dicunt esse minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura est: sine illa facilius, † rectiúsque scelera tollentur, mali punientur, & transducentur in melius. *fortè, æquiúsque.*

CAP. 13.

OMNIA quę debet sapiens, sine vllius malæ rei ministerio efficiet: nihilque admiscebir, cuius modum † solicinus obseruet. Nunquam itaque iracundia admittẽda est: aliquan-
D do simulanda, si segnes audiẽtium animi concitandi sunt: sicut tardè consurgentes ad cursum equos stimulis calcibúsque subditis excitamus. Aliquando incutiendus est his metus, apud quos ratio non proficit. Irasci quidem non magis vtile est, quàm mœrere, quàm metuere. Quid ergo? non incidunt causæ, quæ iram lacessant? Sed tunc maximè illi opponendę manus sunt: nec est difficile, vincere animum: cùm athletæ quoque in vilissima sui parte occupari, tamen ictus doloréSque patiantur, vt vires cædentis exhauriant: nec cùm ira suadet, feriunt, sed cùm occasio. Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, solitum aiunt his quos exercebat, præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artem: & quà noceat, tantùm, non quà caueat, aspicit. Sæpe itaque † ratio patientiã suadet, ira vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdam vnius verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerát, grauissimis malis obruti sunt, indignatique aliquid ex plenissima libertate diminui,
E seruile in sese attraxerunt iugum. *al. solicitius* *al. oratio.*

CAP. 14.

VT scias, inquit, an ira habeat in se generosi aliquid, liberas videbis gentes quæ Iracundissimæ sunt: vt Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidáque natura ingenia, antequam disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quædam non nisi melioribus innascũtur ingeniis: sicut valida arbusta & læta, quamuis neglecta tellus creat, & alta fœcundi soli sylua est. Itaque & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue & exile capiũt ignea & feruida: sed imperfectus ille vigor est, vt omnibus quæ sine arte ipsius tantùm naturæ bono exurgunt: sed nisi citò domita sunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ, temeritatique consuescũr. Quid non mitioribus animis vitia leuiora coniũcta sunt? vt misericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi sæpe bonã indolem in malis quoque tuis ostẽdam: sed non ideo vitia non sunt, si naturæ melioris indicia sunt. Deinde omnes istæ feri-

CAP. 15.

tate libetæ gentes,leonum,luporúmque ritu, vt seruire non possunt, ita nec imperare. A
Non enim humani vim ingenij,sed feri & intractabilis habent. Nemo autem regere potest,nisi qui & regi.

CAP. 16. FERE itaque imperia penes eos fuere populos, qui mitiore cœlo vtuntur. In frigora Septentriónémque vergentibus immansueta ingenia sunt,vt ait poëta.

—Suóque simillima cœlo.

Animalia,inquit,generosissima habentur,quibus multum inest iræ. Errat,qui ea in exemplum hominis adducit,quibus pro ratione est impetus:homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidē omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat,pauor ceruos, accipitrem impetus,columbam fuga. Quid,quòd ne illud quidem verum est,optima animalia esse iracundissima? Feras ne putem,quibus ex raptu alimenta sunt,meliores, quò iratiores? Patientiam laudauerim boum,& equorum frænos sequentium. Quid autē est,cur hominem B
ad tam infelicia exempla reuoces:cùm habeas mundum,Deúmque,quem ex omnibus animalibus,vt solus imitetur,solus intelligit? Simplicissimi,inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & versutis comparantur:& simplices videtur,quia expositi sunt: quos quidem non simplices dixerim,sed incautos. Stultis, luxuriosis, nepotibúsque hoc nomen imponimus,& omnibus vitiis parum callidis.

CAP. 17. ORATOR, inquit,iratus aliquando melior est. Imò imitatus iratum. Nam & histriones in pronunciando non irati populum mouent,sed iratum bene agentes:& apud iudices itaque,& in concione,& vbicunque alieni animi ad nostrum arbitrium agendi sunt:modò iram,modò metum,modò misericordiam,vt aliis incuriamus,ipsi simulabimus: & sæpe id quod veri affectus non effecissent,effecit imitatio affectuum. Languidus,inquit,animus est,qui ira caret. Vetum est,si nihil habet ira valentius. Nec latronem oportet esse,nec C
fortè,prædō † prædonem,nec misericordē,nec crudelem. Illius nimis mollis animus,huius nimis durus est. Temperatus sit sapiens:& ad res fortius agendas non iram,sed vim adhibeat.

CAP. 18. *De remediis ira.* QVONIAM quæ de ira quæruntur,tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo autem,vt opinor,† sunt:ne incidamus in iram,& ne in ira peccemus. Vt in corporum cura, *al. sunt: scilicet, ne.* alia de tuenda valetudine,alia de restituenda,præcepta sunt:ita aliter iram debemus repellere,aliter compescere,vt vincamus. Quædam ad vniuersam vitam pertinentia præcipientur,ea in educationem,& in sequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligētiam, plurimúmque profuturā desiderat. Facilè est enim,teneros adhuc animos componere. Difficulter reciduntur vitia,quæ nobiscum creuerunt. Opportunissima ad iracundiam feruidi animi natura est. Nam cùm elemēta sint quatuor,ignis,aqua,aër,& terra,potestates pares his sunt,frigida,feruida,arida,atque humida. Et locorum itaque, & anima- D
lium,& corporum,& morum varietates, mixtura elemētorum facit:& proinde in aliquos magis incumbunt ingenia,prout alienius elementi maior vis abundauit. Inde quasdam humidas vocamus,aridásque regiones,& calidas,& frigidas. Eadem animalium & hominum discrimina sunt.

CAP. 19. REFERT quantum quisque humidi in se calidique contineat. Cuius in illo elementi *al. feruidi mixtura.* portio præualebit,inde mores erūt. Iracūdos † feruida animi natura facit. Est enim actuosus & pertinax ignis. Frigidi mixtura frigidos facit. Pigrum est enim cōtractúmque frigus. Volunt itaque quidā ex nostris iram in pectore moueri, efferuescēte circa cor sanguine. Causa cur hic potissimum assignetur iræ locus,non alia est,quàm quòd in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus humidi plus inest,eorum paulatim crescit ira: quia non est paratus illis calor,sed motu acquiritur. Itaque puerorum fœminarúmque iræ acres magis E
quàm graues sunt,leuiorésque dum incipiunt. Siccis ætatibus vehemens robustáque ira est,sed sine incremento,non multum sibi adiiciens:quia inclinaturum calorem frigus insequitur. Senes difficiles & queruli sunt,vt ægri & conualescentes, & quorum aut lassitudine,aut detractione sanguinis exhaustus est calor. In eadem causa sunt siti faméque rabidi,& quibus exangue corpus est,malignéque alitur & deficit. Vinum incendit iram: quia calorem auget pro cuiusque natura.

CAP. 20. *fortè, sobrij. al. saturi. fortè, color.* QVIDAM ebrij efferuescunt,quidam † sauci j. Neque vlla alia causa est,cur iracundissimi sint flaui rubentésque:quibus talis naturā † calor est,qualis fieri cæteris intra iram solet. Mobilis enim illis agitatúsque sanguis est. Sed quemadmodum natura quosdā procliuos in irā facit:ita multæ incidunt causæ,quæ idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit,alios labor,& continua peruigilia,noctésque solicitæ,&

desideria

A desideria,amoréſque:& quicquid aliud aut corpori nocuit,aut animo,ægtam mentem in querelas parat. Sed iſta omnia initia cauſæque ſunt,plurimúmque poteſt conſuetudo:quæ ſi grauis eſt,† aliud vitium alit. *fortè, altius* Naturam quidem mutare difficile eſt:nec licet ſemel mixta naſcentium elementa conuertere. Sed in hoc noſcere profuit,vt calētibus ingeniis ſubtrahatur vinum:quod pueris Plato negandum putat,& ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi ſunt. Diſtendentur enim corpora,& animi cum corpore tumeſcēt. Labor illos citra laſſitudinem exerceat:vt minuatur,non vt cōſumatur calor, nimiúſque ille feruor deſpumet. Luſus quoq; proderūt. Modica enim voluptas laxat animos,& temperat. Humidioribus,ſicciotibus & frigidis non eſt ab ira periculum,ſed maiora vitia metuenda ſunt,pauor,difficultas,& deſperatio,& ſuſpiciones.

MOLLIENDA itaque,fouendáque talia ingenia,& in lætitiam euocāda ſunt. Et quia CAP. 21. B aliis contra iram,aliis contra triſtitiam remediis vtendum eſt,nec diſſimilibus tātùm iſta, ſed contrariis curanda ſunt,ſemper ei occurremus,quod increuerit. Plurimū,inquā, proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile autē regimen eſt:quia dare debemus operā,ne aut irā in illis nutriamus,aut indolē retundamus. Diligenti obſeruatione res indiget. Vtrunque enim & quod extollendum,& quod deprimēdum eſt,ſimilibus alitur. Facilè autē etiam attendentē ſimilia decipiunt. Creſcit licentia ſpiritus,ſeruitute cōminuitur. Aſſurgit,ſi laudatur,& in ſpem ſui bonā adducitur. Sed eadē iſta inſolentiā & iracundiā generant. Sic itaq; inter vtrunq; regendus eſt,vt modò frænis vtamur, modò ſtimulis: nihil humile,nihil ſeruile patiatur. Nunquā illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter:nec profit rogaſſe: potius cauſæ ſuæ & prioribus factis & bonis in futurū promiſſis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illū patiamur,nec iraſci. Demus operā,vt familiaris ſit his, cū quibus C cōtendere ſolet:vt in certamine aſſueſcat nō nocere velle,ſed vincere. Quoties ſuperauerit,& dignū aliquid laude fecerit,attolli,nō geſtire patiamur. Gaudiū enim exultatio,exultationē tumor,& nimia æſtimatio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamētum: in deſidiam verò ociúmque nō reſoluemus,& procul à cōtactu deliciarū retinebimus. Nihil enim magis fecit iracundos,quàm educatio mollis & blāda. Ideo vnicis quo plus indulgetur,pupilliſque quo plus licet,corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis,cui nihil vnquā negatum eſt,cui lachrymas ſolita ſemper mater abſterſit,cui de pedagogo ſatisfactum eſt. Nō vides, vt maiorē quamque fortunā maior ira comitetur? In diuitibus nobilibúſque & magiſtratibus præcipuè apparet,cùm quicquid leue & inane in animo erat,ſecūda ſe aura ſuſtulit. Felicitas iracundiam nutrit, vbi aures ſuperbas aſſentatorum turba circūſtetit. Tibi enim ille reſpondeat. Non pro faſtigio te tuo metiris,ipſe te proiicis:& alia,quibus vix ſanæ,& D ab initio bene fundatæ mentes reſtiterunt. Longè itaque ab aſſentatione pueritia remouenda eſt. Audiat verum,& timeat:interim vereatur,ſemper maioribus aſſurgat. Nihil per iracūdiam exoret. Quod flenti negatū fuerat,quieto offeratur:& diuitias parentū in conſpectu habeat,non in vſu. Exprobrentur illi perperam facta.

PERTINEBIT ad rē,præceptores pædagogóſque pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerum eſt,& in eorū ſimilitudinē creſcit:nutricum & pædagogorum retulere mox in adoleſcentia mores. CAP. 22. Apud Platonem educatus puer,cùm ad parētes relatus,vociferantem videret patrem:Nunquam,inquit,hoc apud Platonem vidi. Nō dubito,quin citius Platonem quàm patrem imitatus ſit. Tenuis ante omnia ſit victus, & non precioſa veſtis,& ſimilis cultus cum æqualibus. Nō iraſcetur aliquem ſibi cōparari,quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos noſtros pertinent. In nobis † ſiquidem *al. quidem.* E ſors naſcendi & educatio nec vitij locū,nec iam præcepti habet. Sequētia ordinãda ſunt. Contra primas itaque cauſas pugnare debemus. Cauſa autē iracundiæ,opinio iniuriæ eſt: cui nō facilè credendū eſt,nec apertis quidē manifeſtiſque ſtatim accedēdū eſt. Quædam enim falſa,veri ſpeciem ferunt. Dandum ſemper eſt tempus. Veritatem enim dies aperit. Nē ſint aures criminantibus faciles. Hoc humanæ naturæ vitium ſuſpectū,notúmque nobis ſit:quòd quæ inuiti audimus libenter credimus:& antequam iudicemus,iraſcimur.

QVID quòd non criminationibus tantùm,ſed ſuſpicionibus impellimur,& ex vultu CAP. 23. riſúque alieno peiora interpretati,innocētibus iraſcimur? Itaque agenda eſt cōtra ſe cauſa abſentis,& in ſuſpenſo ira retinenda. Poteſt enim pœna dilata exigi,nō poteſt exacta reuocari. Notus eſt ille tyrannicida,qui imperfecto opere comprehenſus,& ad Hippia tortus, vt conſcios indicaret,circūſtātes amicos tyrāni nominauit,quibus quàm maximè charam ſalutem eius ſciebat. Et cùm ille ſingulos,vt nominati fuerant,occidi iuſſiſſet,interrogauit

D

ecquis superesset? Tu, inquit, solus: neminem enim alium, cui charus esses, reliqui. Effecit A
ira, vt tyrannicidæ manus accommodaret, & præsidia sua gladio suo cæderet. Quanto ani-
al. epistolam mosius Alexander: qui cùm legisset † epistolam, qua admonebatur, vt à veneno Philippi
matrisque. medici caueret, acceptam potionem non territus bibit. Plus sibi de amico suo credidit. Di-
al. eo magis. gnus fuit qui innocētem haberet, dignus qui faceret. Hoc † ego magis in Alexandro lau-
fortè, rarior do, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. Quo † maior autem moderatio in regibus, hoc lau-
danda magis est. Fecit hoc & C. Cæsar, ille qui victoria ciuili clementissimè vsus est. Cùm
sarçinam deprehendisset epistolarum ad Pompeium missarum, ab his qui videbantur aut
in aduersis, aut in neutris fuisse partibus, combussit: quamuis enim moderatè soleret irasci,
maluit tamen nō posse. Gratissimum putauit genus veniæ, nescire quid quisque peccasset.
Plurimum mali credulitas facit. Sæpe ne audiendum quidem est: quoniam in quibusdam
rebus satius est decipi, quàm diffidere. B

CAP. 24. TOLLENDA ex animo suspicio & coniectura, fallacissima iritamenta. Ille me parum
humanè salutauit, ille osculo meo non adhęsit, ille inchoatum sermonem citò abrupit, ille
ad cœnam non vocauit, illius vultus auersior visus est. Non deerit suspicioni argumētatio.
Simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione. Nihil nisi quod in oculos incurret,
manifestúmque erit, credamus. Et quoties suspicio nostra vana apparuerit, obiurgemus
credulitatem. Hæc enim castigatio consuetudinem efficiet non facilè credendi.

CAP. 25. VNDE illud sequitur, vt minimis sordidísque rebus nō exacerbemur. Parum agilis est
puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut mensa negligentius posita.
Ad ista concitari, insania est: æger & infelicis valetudinis est, quem leuis aura contraxit: af-
fecti oculi, quos candida vestis obturbat: dissolutus deliciis, cuius latus alieno labore con-
doluit. Mindyridem aiunt fuisse ex Sybatitarum ciuitate: qui cùm vidisset fodientem, & C
altius rastrum alleuantem, lassum se fieri questus, vetuit illum opus in conspectu suo face-
re: bilem habere sæpius questus est, quòd foliis rosæ duplicatis incubuisset. Vbi animum
simul & corpus voluptates corrupêre, nihil tolerabile videtur: nō quia dura, sed quia mol-
les patimur. Quid enim est cur tussis alicuius, aut sternutamētū, aut musca parū curiosè fu-
al. calix. gata nos in rabiē agat, aut obuersatus † canis, aut clauis negligentis serui manibus elapsa?
Feret iste æquo animo ciuile conuicium, & ingesta in concione curiáve maledicta, cuius
aures tracti subsellij stridor offendit? Perpetietur hic famem, & æstiuæ expeditionis sitim,
qui puero malè diluenti niuem, irascitur?

CAP. 26. NVLLA itaque res magis iracundiam alit, quàm luxuria. Intemperans & impatiens du-
rè contractandus animus est, vt ictum non sentiat, nisi grauem. Irascimur aut his à quibus
nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus iniuriam accipere potuimus. Ex priori- D
bus quædam sine sensu sunt: vt librum, quem minutioribus literis scriptum sæpe proieci-
mus, & mēdosum lacerauimus: vt vestimenta, quæ quia displicebant, scidimus. His irasci
quàm stultum est, quæ iram nostram nec meruerunt, nec sentiunt. Sed nos offendunt vi-
delicet qui illa fecerunt. Primùm sæpe antequam hoc apud nos distinguamus, irascimur:
deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes iustas afferent. Alius non potuit melius
facere quàm fecerit, nec ad tuam cōtumeliam parum didicit. Alius non in hoc vt te offen-
deret, fecit. Ad vltimum quid est dementius, quàm bilem in homines collectam, in res ef-
fundere. Atqui vt his irasci dementis est, quæ anima carent, sic & mutis animalibus: quia
nulla est iniuria, nisi à consilio profecta. Nocere itaque nobis possunt, vt ferrum aut lapis:
iniuriam quidem facere non possunt. Atqui contemni se quidam putant, vbi equi iidem
obsequentes alteri equiti, alteri contumaces sint: tanquam iudicio, non consuetudine, &
arte tractandi, quædam quibusdam subiectiora sint. E

CAP. 27. ATQVI vt his irasci stultum est, ita pueris, & non multum à puerorum prudentia di-
stantibus. Omnia enim ista peccata apud æquum iudicem pro innocentia habent impru-
dentiam. Quædā sunt, quæ nocere non possunt, nullámq; vim nisi beneficam & salutarem
habēt: vt dij immortales, qui nec volunt obesse, nec possunt. Natura enim illis mitis & pla-
cida est, tam lōgè remota ab aliena iniuria, quàm à sua. Demētes itaque & ignari veritatis,
illis imputant sæuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciam hyemis: cùm interim nihil
horum quæ nobis nocent prosuntq;, ad nos propriè dirigantur. Non enim nos causa mūdo
sumus, hyemē æstatéq; referendi: suas ista leges habēt, quibus diuina exercētur. Nimis nos
suspicimus, si digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. Nihil ergo horū in no-
stram iniuriā fit: imò cōtrà, nihil nō ad salutē. Quædā esse diximus, quæ nocere nō possunt:
quædam,

A quædam,quæ nolunt. In his erunt boni magistratus,parentésque, & præceptores,& iudi-
ces:quorum castigatio sic accipienda est,quomodo scalpellum & abstinentia, & alia quæ
profutura torquent. Affecti sumus pœna. Succurrat non tantùm quid patiamur, sed quid
fecerimus: in consilium de vita nostra mittamur. Si verum ipsi dicere nobis voluerimus,
pluris litem nostram æstimabimus. Si volumus æqui omnium rerum iudices esse,hoc pri-
mùm nobis suadeamus,Neminem nostrûm esse sine culpa. Hinc enim maxima indigna-
tio oritur. Nihil peccaui,nihil feci: imò nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione aut
coërcione nos castigatos:cùm illo ipso tempore peccemus, quo adiicimus malefactis ar-
rogantiam & contumaciam. Quis est iste,qui se profitetur omnibus legibus innocentem?
Vt hoc ita sit,quàm angusta innocentia est,ad legem bonum esse? Quanto latius officio-
rum patet,quàm iuris regula? Quàm multa pietas,humanitas,liberalitas,iusticia,fides exi-
B gunt?Quæ omnia extra publicas tabulas sunt.

SED ne ad illam quidem arctissimam innocentiæ formulam præstare nos possumus. CAP. 28.
Alia fecimus,alia cogitauimus: alia optauimus, aliis fauimus. In quibusdam innocentes
sumus,quia non successit. Hoc cogitantes,æquiores simus deliquentibus,cedamus obiur-
gantibus: vtique nobis ue irascamur. Cui enim non, si nobis quoque? Minimè diis. Non
enim illorum,sed lege mortalitatis patimur,quicquid incommodi accidit. At morbi do-
lorésque incurrunt. Vtique aliquò fugiendum est, domicilium putre sortitis. Dicetur ali-
quis malè de te locutus: cogita an prior feceris, cogita de quàm multis loquaris. Cogite-
mus,inquam,alios non facere iniuriam,sed reponere:alios pronos facere,alios coactos fa-
cere,alios ignorantes: etiam eos qui volentes scientésque faciunt, ex iniuria nostra non
ipsam iniuriam petere. Aut dulcedine vrbanitatis prolapsus est, aut fecit aliquid: non vt
C nobis obesset, sed quia consequi ipse non poterat,nisi nos repulisset. Sæpe adulatio,dum
blanditur,offendit.Quisquis ad se retulerit,quotiens ipse in suspicionem falsam inciderit,
quàm multis officiis suis fortuna speciem iniuriæ induerit,quàm multos post odium ama-
re cœperit,poterit non statim irasci:vtique si sibi tacitus ad singula quibus offenditur, di-
xerit:Hæc & ipse commisi.Sed vbi tam æquum iudicem inuenies?Is qui nullius non vxo-
rem concupiscit,& satis iustas causas putat amãdi,quòd aliena est,idem vxorem suam aspi-
ci non vult:&fidei acertimus exactor,est perfidus:& mẽdacia persequitur,ipse periurus:&
litem sibi inferri ægerrimè calumniator patitur. Pudicitiam seruulorum suorum attenta-
ri non vult,qui non pepercit suæ. Aliena vitia in oculis habemus,à tergo nostra sunt. Inde
est,quòd tempestiua filij conuiuia pater deterior filio castigat. Nihil alienæ luxuriæ igno- *Tempestiua*
scit,qui nihil suæ negauit:& homicidæ tyrannus irascitur:& punit furta sacrilegus. Magna *cõuiuia, vt*
D pars hominum est,quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatiores *Cicero pro*
respectus nostri,si cõsuluerimus nos: Nunquid & ipsi aliquid tale commisimus? Nunquid *Archia, in*
sic errauimus?Expeditne nobis ista damnare? Maximum remedium est iræ,mora. Hoc ab *malã par-*
illa pete initiò,non vt ignoscat,sed vt iudicet:desinet,si expectat:nec vniuersam illam ten- *tem accipit.*
tabis tollere,graues habet impetus primos:tota vincetur,dum partibus carpitur.

Ex his quæ nos offendunt, alia renunciantur nobis, alia ipsi audimus aut videmus. His CAP. 29.
quæ narrata sunt,non debemus citò credere. Multi ementiuntur,vt decipiant: multi,quia
decepti sunt. Alius criminatione gratiam captat,& fingit iniuriam,vt videatur † diluisse fa- *al. doluisse.*
ctam. Est aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit. Est suspicax, & qui
spectare ludos cupiat,& ex longinquo tutóque speculetur, quos collisit. De paruula sum-
ma iudicaturo,tibi res sine teste probaretur,testis sine iure iurãdo non valeret:vtrique parti
E dares actionem,dares tempus,nec semel audires. Magis enim veritas elucet, quò sæpius
ad manum venit. Amicum condemnas de præsentibus,antequam audias,antequam inter-
roges. Illi,antequam aut accusatorem suum nosse liceat,aut crimẽ,irasceris. Iam enim iam
quid vtrinque diceretur,audisti.Hic ipse qui ad te detulit,desinet dicere,si probare debue-
rit. Non est,inquit,quòd me protrahas.Ego productus negabo. Alioqui nihil vnquam ti-
bi dicã.Eodem tẽpore & instigat,& ipse se certamini & pugnæ subtrahit. Qui dicere tibi
nisi clàm non vult,penè non dicit.Quid est iniquius,quàm secretò credere, palàm irasci?

QVORVNDAM ipsi testes sumus. In his naturã excutiemus,volũtatémq; facientium. CAP. 30.
Puer est,ætati donetur:nescit,an peccet. Pater est:aut tantũ profuit, vt illi donanda iniuria
eius sit:aut fortassis ipsum hoc meritũ eius est,quo offendimur. Mulier est: errat. Iussus est: *Vide casti-*
necessitati quis nisi iniquus succenset? Læsus est: non est iniuria, pati quod prior feceris. *gationes.*
Iudex est:plus illius credas sententiæ,quàm tuæ.Rex est:si nocentem punit, cede iustitiæ:

si innocentem,cede fortunæ. Mutum animal est,aut simile muto:imitaris illud,si irasceris. A
Morbus est, aut calamitas:leuius transiliet sustinentem. Deus est:tam perdis operam cùm
illi irasceris,quàm cùm illum alteri precaris iratum. Bonus vir est, qui iniuriam fecit: noli
credere. Malus:noli mirari. Dabit pœnas alteri quas debet tibi: & iam sibi dedit,qui peccauit.
Duo sunt,vt dixi,quæ iracundiã concitant. Primùm,si iniuriã videmur accepisse: de
hoc satis dictum est. deinde,si iniquè accepisse:de hoc dicẽdum est.Iniqua quædam iudicant
homines,quia pati non debuerint:quædã,quia non sperauerint:indigna putamus,quę
inopinata sunt.Itaq; maximè cõmouent,quæ cõtra spem expectationemq; euenerũt. Nec
aliud est,quare in domesticis minima offendãt:in amicis iniuriam vocemus negligentiam.

CAP. 31. QVOMODO ergo,inquit,inimicorum nos iniuriæ mouent? quia non expectauimus
illas,aut certè non tãtas. Hoc efficit amor nostri nimius:inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus
esse debere. Regis quisque intra se animum habet, vt licentiam sibi dari velit in
alterum,in se nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum,aut insolentia iracundos facit.Igno- B
rãtia. Quid enim mirum est,malos mala facinora ædere? Quid noui est,si inimicus nocet,
amicus offendit,filius labitur,seruus peccat? Turpissimam aiebat Fabius imperatori excusationem
esse, Non putaui. Ego turpissimam homini puto. Omnia puta. Expecta,& in bo-
al. insidios amicos. nis morib. aliquid existet asperius. Fert humana natura † insidiosos animos, fert ingratos,
fert cupidos,fert impios. Cùm de moribus vnius iudicabis,de publicis cogita. Vbi maximè
gaudebis, maximè metues. Vbi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non desunt,
sed quiescunt. Semper futurum aliquid quòd te offendat,existima. Gubernator nunquam
ita totos sinus explicuit securus,vt non expedite ad cõtrahendum armamenta disponeret.
Illud ante omnia cogita,fœdam esse & execrabilem vim nocendi, & alienissimam homini,
cuius beneficio etiam fæua mansuescunt. Aspice elephantorum iugo colla submissa, C
taurorum pueris pariter ac fœminis persultantibus terga impunè calcata, & repentes inter
pocula sinusque innoxio lapsu dracones,& intra domum vrsorum leonúmque ora placida
al. mores. tractantibus,adulantésque domino feras. Pudebit cum animalibus permutasse † mentes?
Nefas est nocere patriæ: ergo ciui quoque. Nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si
vniuersum venerabile est: ergo & homini. Nam hic in maiore tibi vrbe ciuis est. Quid si
nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter se membra cõsentiunt, quia
singula seruari,totius interest: ita homines singulis parcent, quia ad cœtum geniti sumus.
Salua autem esse societas nisi amore & custodia partium non potest. Ne viperas quidem
al. affligeremus. & natrices,& si qua morsu aut ictu nocent,† effugeremus, si vt reliqua mansuefacere possemus,
aut efficere, ne nobis aliisue periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus,
quia peccauit, sed nè peccet. Ne vnquam ad præteritum,sed ad futurum pœna referetur. D
Non enim irascitur, sed cauet. Nam si puniẽdum est,cuicunque prauum maleficúmque
ingenium est,pœna neminem excipiet.

CAP. 32. AT enim ira habet aliquam voluptatem: & dulce est,dolorem reddere. Minimè.Non
enim vt in beneficiis honestum est,merita meritis repensare:ita iniurias iniuriis. Illic, vinci
turpe est:hic,vincere. Inhumanum verbum est,& quidem pro iusto receptum, Vltio:&
à contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatius peccat. M.
Catonem in balneo quidam percussit imprudens. Quis enim illi sciens faceret iniuriam?
Postea satisfacienti Cato: Non memini,inquit,percussum me. Melius putauit, non agnoscere,
quàm vindicare. Nihil,inquis,illi post tantam petulãtiam mali factum est? Imò multum
boni:cœpit Catonem nosse. Magni animi est, iniurias despicere. Vltionis contumeliosissimum
genus est,non esse visum dignum,ex quo peteretur vltio. Multi leues iniurias
altius sibi demisere dum vindicant. Ille magnus & nobilis est,qui more magnæ feræ latra- E
al. obaudit. tus minutorum canum securus † exaudit. Minus,inquit,contemnemur, si vindicauerimus
iniuriam,si tanquam ad remedium sine ira veniamus:nõ quasi dulce sit vindicari,sed quasi
vtile.

CAP. 33. SAEPE autem satius fuit dissimulare, quàm vlcisci. Potentiorum iniuriæ hilari vultu,
De dissimulãda iniuria. non patienter tantùm ferendæ sunt. Facient iterum,si se fecisse crediderint. Hoc habent
pessimum animi magna fortuna insolentes,quòd quos læserunt,& oderunt. Notissima vox
est eius,qui in cultu regum consenuerat. Cùm illum quidam interrogaret, quomodo rarissimam
rem in aula consecutus esset,senectutem: Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias
al. agendo de ipsis. † agẽdo. Sæpe adeò iniuriam vindicare non expedit,vt ne fateri quidem expediat. C. Cæsar
Pastoris splendidi equitis Romani filium cùm in custodia habuisset, immundiciis eius,

† & in-

A † & incultioribus capillis offensus, rogante patre, vt salutem sibi filij concederet, quasi de *al. mũditi-*
supplicio eius admonitus, ad mortem duci protinus iussit. Ne tamen omnia inhumanè fa- *ribus. al.*
ceret aduersum patrem, ad cœnam illum inuitauit eo die. Venit Pastor nihil vultu expro- *cultioribus.*
brante. Propinauit illi Cæsar heminam vini, & posuit illi custodem. perdurauit miser, non
aliter quàm si filij sanguinem biberet. Vnguentum & coronas misit, & obseruare iussit an
sumeret. Sumpsit eo die, quo filium extulerat, imò quo non extulerat. Iacebat conuiua
centesimus, & potiones vix honestas natalibus liberorum, podagricus senex hauriebat:
cum interim non lachrymas emisit, nec dolorem aliquo signo erumpere passus est. Cœ-
nauit, tanquam pro filio exorasset. Quæris, quare? Habebat alterum. Quid ille Priamus?
non dissimulauit iram, & regis genua complexus est? Funestam perfusamque cruore filij
manum, ad os suum retulit, & cœnauit, sed tamen sine vnguẽto, sine coronis: & illum ho-
B stis sæuissimus multis solatiis, vt cibum caperet, hortatus est, non vt pocula ingentia super
caput posito custode siccaret. † Contempsisset Romanum patrem, si sibi timuisset: nunc *al. Cõtem-*
iram compescuit pietas. Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad ossa filij legẽda disce- *psissem.*
dere. Ne hoc quidem permisit: benignus interim & comis adolescẽs propinationibus se-
nem crebris, vt cura leniretur, lacessebat. Contrà ille se lætum, & oblitum quid eo esset a-
ctum die, † prædixit. Perierat alter filius, si carnifici conuiua non placuisset. *al. præstiti,*

Ergo ira abstinendum est, siue par est qui lacessendus est, siue superior, siue inferior. CAP. 34.
Nam cum pare cõtendere, anceps est: cum superiore, furiosum: cum inferiore, sordidum.
Pusilli hominis & miseri est, repetere mordẽtem, vt mures & formicæ: ad quas si manum *Adi casti-*
admoueris, ora conuertunt. Imbecilla se lædi putant, si tangũtur. Faciet nos mitiores, si co- *gationes.*
gitauerimus, quòd aliquãdo nobis profuit ille, cui irascimur, & meritis offensam redeme-
C rit. Illud quoque occurrat, quantum commendationis nobis allatura sit clementiæ fama,
& quàm multos venia amicos vtiles fecerit. Ne irascamur inimicorum & hostium liberis.
Inter Syllanæ crudelitatis exempla est, quod à R. P. liberos proscriptorum submouit. Ni-
hil est iniquius, quàm aliquem hæredem paterni odij fieri. Cogitemus, quotiens ad igno-
scendũ difficiles erimus, an expediat † omnes nobis inexorabiles esse. Quàm sæpe veniam *al. homines.*
qui negauit, petit: quàm sæpe pedibus eius aduolutus est, quẽ à suis reppulit. Quid est glo-
riosius, quam iram amicitia mutare? Quos Pop. R. fideliores habet socios, quàm quos ha-
buit pertinacissimos hostes? Quod hodie esset imperium, nisi salubris prouidentia victos
permiscuisset victoribus? Irascetur aliquis; tu contrà, beneficiis prouoca. Cadit statim si-
multas ab altera parte deserta, nisi † par non pugnat. Si vtrinque certabitur ira, concurritur. *al. pariter*
ille est melior, qui prior pedem retulit: victus est, qui vicit. Percussit te: recede. Referien-
D do enim, & occasionem sæpius feriendi dabis, & excusationem: non poteris reuelli cùm
voles. Nũquam velit quisquam tam grauiter hostem ferire, vt relinquat manum in vulne-
re, & se ab ictu reuocare non possit. Atqui tale ira telum est, † vix retrahitur. *al. vt vix*

Arma nobis expedita prospicimus, gladium commodum & habilem: nõ vitabimus *retrahatur*
impetus animi, his graues magis, furiosos & irreuocabiles? Ea demũ velocitas placet, quæ CAP. 35.
vbi iussa est, vestigiũ sistit, nec vltra destinata procurrit, & quæ flecti & à cursu ad gradum
reduci potest. Ægros scimus neruos esse, vbi inuitis nobis mouẽtur. Senex, aut infirmi cor-
poris est: qui cùm ambulare vult, currit. Animi motus eos putemus sanissimos validissi-
mósque, qui nostro arbitrio ibunt, non suo ferentur. Nihil tamen æquè profuit, quàm pri-
mùm intueri deformitatem rei, deinde periculum. Non est vllius affectus facies turbatior,
pulcherrima ora fœdauit, toruos vultus ex tranquillissimis reddit. Linquit decor omnis
E iratos: † & siue amictus illius compositus sit ad legem, trahet vestem, omnémque curam *al. etiamsi*
sui effundet. Si capillorum natura vel arte iacentium non informis est habitus, cum ani- *amictus.*
mo inhorrescunt, tumescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eru- *al. retrahet.*
ptio colla distendit. Tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qua-
lem intrà putas esse animum, cuius extrà imago tam fœda est? Quanto illi intra pectus
terribilior vultus, acrior spiritus est, intensior impetus, rupturus se nisi eruperit? Qua-
les sunt hostium vel ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aspectus, qua-
lia poëtæ inferna monstra finxêre, succincta serpentibus, & igneo flatu, quales ad bella ex-
citanda, discordiámque in populos diuidendam, pacémque lacerandam teterrimæ infe-
rûm exeunt Furiæ: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, sibilo mugi-
túque & gemitu & stridore, & si qua his inuisior vox est, perstrepẽtem, tela manu vtrâque
quatientem: neque enim illi tegere se, cura est: toruam, cruentámque & cicatricosam,

al. sus fanie effusam & verberibus suis liuidam: incessu vesano † effusam, multa caligine incursitantem, vastantem, fugantémque: & omnium odio laborantem, sui maximè: si aliter nocere non possit, terras, maria, cœlum ruere cupientem, infestã pariter, inuisámque. Vel, si videtur, qualis apud vates nostros est: A

al. Bellona. *Sanguineum quatiens dextra † læuáque flagellum:*
Aut scissa gaudens vadit discordia palla.

aut si qua magis dira facies excogitari diri affectus potest.

CAP. 36. QVIBVSDAM, vt ait Sestius, iratis profuit aspexisse speculum: perturbauit illos tanta mutatio sui, velut in rem præsentem adducti non agnouerunt se: & quãtulum ex vera deformitate imago illa speculo repercussa reddebat? animus si ostendi, & si in vlla materia perlucere posset, intuentes nos confunderet, ater, maculosúsque, æstuans, & distortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius est, per ossa carnésque, & tot impedimenta effluentis. Quid si nudus ostenderetur? Speculo quidem neminem deterritum ab ira credo. Quid ergo? qui ad speculum venerat, vt se mutaret, iam mutauerat. Iratis quidem nulla est formosior effigies, quàm atrox & horrida, qualésque esse, etiam videri volunt. Magis illud videndũ est, quàm multis ira per se nocuerit. Alij nimio feruore rupêre venas, & sanguinem supra vires elatus clamor egessit, & luminum suffudit aciem in oculos vehementius humor egestus, & in morbos ægri recidêre: nulla celerior ad insaniam via est. Multi itaque cõtinuauerunt iræ furorem: nec quam expulerant mentem, vnquam receperunt. Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egestatem sibi, ruinam domui imprecantur: & irasci se negãt, non minus quàm insanire, furiosi. Amicissimis hostes, vitãdíque charissimis. Legum nisi quà nocent immemores, ad minima mobiles. Non sermone, non officio adiri faciles. Omnia per vim gerũt, gladiis & pugnare parati, & incumbere. Maximum enim malum illos cœpit, & omnia exuperans vitia. Alia paulatim intrant. Repentina & vniuersa vis huius est: omnes denique alios affectus sibi subiicit. B C

CAP. 37. AMOREM ardentissimum vincit. Transfoderunt itaque armata corpora, & in eorum quos occiderant iacuêre complexibus. Auaritiam durissimum malum, minimúmque flexibile ira calcauit, adacta opes suas spargere, & domui, rebúsque in vnum collatis iniicere ignẽ. Quid? non ambitiosus magno æstimata ira proiecit insignia, honorémque delatum repulit? Nullus affectus est, in quem non ira dominetur.

Libri II. De ira, finis.

IN LIBRVM II. DE IRA. D

CAP. 10. Vbi isti hiccine locus est?] *Alius habebat, vni isti hoccine iocus est? Rodolphus addiuinârat, vni isti hoc omne iocus est. Fortè melius, vbi hic iræ locus est? Nam sequitur: Aut ridenda omnia, aut flenda sunt. Nusquam igitur iræ locus.*

CAP. 11. Nec hoc sapientis dici velim, quòd ferè quoque telum timeri.] *Sic nostra prior. Quidam habebat, Ne hoc sapienti malim, quòd ferè quoque sapienti telum est timeri, Rodolphus annotârat: Nec hoc serpentem malim, quòd ferè sapientis quoque telum est timeri. Nostra minori negocio restituetur, addita literula: Nec hoc sapientis dici velim, quòd feræ quoque telum est, timeri. Sentit enim, feras terrore tutas esse: quod negat conuenire sapienti.*

PINCIANI IN EVNDEM.

E

CAP. 1. Nisi animus, qui tangebatur, assensus est.] *Quidam codices: nisi animus eis, qui tangebatur, accensus est. Alij: nisi animus eius quibus tangebatur, cætera.*

CHP. 7. Quanto turpiores aduocatos habent.] *Quidam codices: quãto turpiores aduocatos consciscunt,*
Alius iudicia patris accusat, quæ mereri satis fuit. Alius cum matre consistit.] *Hæc verba in nonnullis exemplaribus desiderantur. Alioqui sic, ni fallor, legenda fuêre: Alius iudicio patrem accusat, quem demereri satius fuit, cætera. Nam & exemplar Facundi & Primitiui, satius, non satis, legit.*

CAP. 11. Nec hoc sapienti dici velim, quòd ferè quoque telum timeri.] *Vetus omnis lectio: Nec hoc sapientiam dici velim, quod ferè sapientis quoque telum est timeri. Sed in hac parte magis ab impressa lectione isto modo emaculetur. Existimo enim legendum: Nec hoc sapientis dici velim quod feræ quoque telum est timeri. Nam verbum, est, omnis antiqua lectio agnoscit.*

Aut contrà omnia despecta, & fœda, & turpia, ipso quo timentur, sunt.] *Exemplar Pincianum*

A *cianum: At cõtrà omnia despecta, fœdáque, turpia, cætera. Exemplar Facundi & Primitiui: At contrà omnia despecta, fœdáque, & turpia timentur. reliqua desiderantur.*

Pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora.] *Exemplar diui Francisci: Pauida sunt ad leuissimos pectora sonos. Exemplar Facundi & Primitiui: Pauida sunt ad leuissimos tactus pectora. Quid si legas, ictus, potius: quàm, tactus.*

Et ossa mortifera, & morsus.] *Castigandum puto, & ossa mortifera morsu & infrà.* CAP. 12.

Nec latrooem oportet esse, nec prædonem.] *Legendum fortè, prædem: non, prædonem. vt sicuti in verbis sequentibus, nec misericordem nec crudelem, ita & in his duo opponantur contraria.* CAP. 17.

Plurimúmque potest consuetudo: quæ si grauis est, aliud vitium alit.] *Exemplar Facundi & Primitiui: Plurimum potest consuetudo: quæ si grauis est, aliud initium est.* CAP. 20.

Et ab ipso tortus.] *Vetus lectio: & ab Hippia tortus: Nota est historia.* CAP. 23.

B Qui cùm legisset epistolã matris.] *Dissentiunt à Seneca quinque præstantissimi scriptores: Curtius lib. 4. Valerius Max. 3. Trogus 11. Arrianus 2. Plutarchus in Alexandro. Omnes produnt hanc epistolam à Parmenione missam, non ab Alexandri matre.*

Hoc ergo magis in Alexãdro laudo.] *Exemplar Facundi & Primitiui: hoc ego magis in Alexandro laudo. Exemplar Pincianum, & item meum castigatius: Hoc eo magis, cætera.*

Quo maior autem modetatio in regibus.] *Scribendum puto, rarior: non, maior. Nam si maior legas, inepta erit sententia: non enim in regibus tantùm, sed in plebeiis hominibus maior moderatio magis laudanda est.*

Aut tepidior aqua potui e togata.] *Quædam exemplaria: aut tepidior aqua potuero. Alia: aut tepidiore aqua potus ero. Alia: aut tepidior aqua potaturo.* CAP. 25.

Sic & mutis animalibus, quia nulla iniuria nisi à consilio profecta faciunt.] *Exemplaria* CAP. 26.
C *duo, Franciscanum & Facundi & Primitiui, hunc locum sic legunt: sic & multis animalibus, quæ nullam iniuriam nobis faciunt, quia velle non possunt. Non est enim iniuria, nisi à consilio profecta.*

Vt illi donãda iniuria eius sit.] *Omnis antiqua lectio: vt illi etiam iniuria eius sit. Corrigendum reor: vt illius iam iniuria ius sit.* CAP. 30.

Muliet est, errat.] *Emendandum arbitror: Mulier est, erat. vt sit sensus: Muliebrem errorem ignoscendum esse. Erat enim mulier: hoc est, sexus in errores proni.*

Iahumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum, vltio & talio, non multum differt nisi ordine.] *Idem exemplar duorum tantùm verborum locum commutat, hoc pacto: Inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum, vltio & talio, multum non differt nisi ordine. Corrigendum reor: Inhumanũ verbum est, & quidem pro iusto receptũ vltio: & à cõtumelia non differt, nisi ordine.* CAP. 32.

Si tanquam ad remedium sine ira veniamus.] *Scribe: si tanquam ad remedium venimus, sine ira veniamus. ex vetere lectione.*

D Ad quas si manum admoueris, ora conuertunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui: quas si manu amoueris, ora cõuertunt. & paulo antè dictio, vt, superfluit, ex exemplari Franciscano, in quo legitur: Mures & formicæ, reliqua. Sed considerandum, an ordine verborum erratum sit. Fortè enim Seneca sic scriptum reliquit: Imbecilla se lædi putant, si tangantur, vt mures & formicæ: quas si manu amoueris, ora conuertunt. Aut sic: ad quas si manum admoueris, ora conuertunt. Posset etiam aliter legi: Mures formicæque si manu amoueris, ora conuertunt. Imbecilla se lædi putant, si tanguntur. Nam & in exemplari Facundi & Primtiui præpositio, ad, non habetur. Sic enim præfert: Mures & formicæ: quas si manu amoueris, ora conuertunt.* CAP. 34.

LVCII ANNÆI SENECÆ DE IRA
E
AD NOVATVM LIBER III.

QVOD maximè desidetasti, Nouate, nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certè refrænare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palàm apertéque faciendum est, vbi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, vbi nimium ardet, omníque impedimento exaspetatur & crescit. Refert, quantas vires, quámque integras habeat. Verúmne verberanda & agenda sit, an cedere ei debeamus, dum tempestas prima desæuit, ne remedia ipsa secum ferat. Cõsilium pro moribus cuiusque capiendum erit. Quosdam enim preces vincunt: quidam insultant, instántque submissis. Quosdam terrendo placabimus: alios obiurgatio, alios confessio, alios pudor cœpto deiecit: alios mora, lentum præcipitis mali remedium, ad quod nouissimè descendendum est. Cæteri enim affectus dilationem CAP. I.

recipiunt, & curari tardius possunt. Huius incitata, & seipsam rapiens violentia, non paulatim procedit, sed dum incipit, tota est. Nec aliorum more vitiorum solicitat animos, sed abducit: & impotentes sui, cupidósque vel communis mali, exagitat. Nec in ea tantùm, in quæ destinauit, sed in occurrentia obiter furit. Cætera vitia impellunt animos: ira præcipitat. Cæteris etiam si resistere contra affectus suos non licet, at certè affectibus ipsis licet stare: hæc non secus quàm fulmina procellæque, & si qua alia irreuocabilia sunt, quia non eunt, † sed cadunt, vim suã magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione, hæc à sanitate desciscit. Alia accessus lenes habent, & incrementa fallentia: in ira deiectus etiam animorum est. Nulla itaque resurget magis attonita, & in vires suas prona: & siue successit superba, siue frustratur insana, ne repulsa quidem in tædium acta, vbi aduersarium fortuna subduxit, in seipsam morsus suos vertit: nec refert, quantum sit, ex quo surrexit. A

al. sed casu ruunt.

CAP. 2. Ex leuissimis enim in maxima euadit. Nullam transit ætatem: nullum hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egestatis non nouêre luxuriam. Quædam, quia exercitæ & vagæ sunt, effugêre pigritiam. Quibus incultus mos, agrestis vita est, circumscriptio ignota est, & fraus, & quodcunque in foro malum nascitur. Nulla gens est, quam non ira instiget, tam inter Graios quàm barbaros potens. Non minus perniciosa leges metuentibus, quàm quibus iura distinguit modus virium. Denique cætera singulos corripiunt: hic vnus affectus est, qui interdum publicè concipitur. Nunquam vniuersus populus vnius fœminæ amore flagrauit. Nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas spem suã misit. Ambitio viritim singulos occupat. Impotentia non est malum publicum. Sæpe in iram vno agmine itum est, viri, fœminæ, senes, pueri, principes, vulgúsque cõsensere: & tota multitudo paucissimis verbis cõcitata, ipsum concitatorẽ antecessit. Ad arma protinus, ignésque discursum est, & indicta finitimis bella, aut gesta cum ciuibus. Totæ cum stirpe omni crematæ domus: & modò eloquio fauorabilior habitus in † multo honore, iram suæ concionis excepit, in Imperatorem suum legiones pila torserunt. Dissedit plebs tota cum patribus: publicum consilium, senatus, non expectatis delectibus, nec nominato Imperatore, subitos iræ suæ duces legit: ac per tecta vrbis, nobiles consectatus viros, supplicium manu sumpsit. Violauit legationes rupto iure gẽtium, rabiésque infanda ciuitatem tulit: nec datum tempus quo resideret tumor publicus, sed deductæ protinus classes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, sine auspiciis populus ductu iræ suæ egressus, fortuita raptáque pro armis gessit. Deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit. B C

forte, medio

CAP. 3. Hic barbaris fortè ruentibus in bella exitus est, cùm mobiles animos species iniuriæ perculit: aguntur statim: & quà dolor traxit, ruinæ modò regionibus incidunt incompositi, interriti, incauti, pericula appetentes sua, gaudent feriri, & instare ferro, & tela corpore vrgere, & per suum vulnus exire. Non est, inquis, dubium, quin magna ista & pestifera sit vis. Ideo quemadmodum sanari debeat, monstra. Atqui, vt in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor iræ, & vetat illam nobis execari. Calcar ait esse virtutis: hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos pigrum, inertémq; fieri. Necessarium est itaque fœditatem eius, ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere, quantum monstri sit, homo in hominem furens: quantóque impetu ruat, non sine pernicie sua perniciosus, & ea deprimens, quæ mergi nisi cum mergente non possunt. Quid ergo? sanum hunc aliquis vocar, qui velut tempestate correptus non it, sed agitur, & furenti malo seruit? nec mandat vltionem suam, sed ipse eius exactor, animo simul ac manu sæuit, charissimorũ, eorúmque quos mox amissos fleturus est carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti, adiutorem comitémque dat: consilia, sine quibus virtus gerit nihil, obturbantem? Caducæ sinistræque sunt vires, & in malum suum validæ, in quas ægrum morbus & accessio erexit. Non est ergo, quòd me putes tempus in superuacuis consumere, quòd iram, quasi dubiæ apud homines opinionis sit, infamem: cùm aliquis sit, & quidem de illustribus philosophis, qui illi indicat operas, & tanquam vtilem ac spiritus subministrantem in prælia, in actus rerum, ad omne quodcunque calore aliquo gerẽdum est, vocet. Ne quem fallat, tanquã aliquo tempore, aliquo loco profutura, ostendenda est rabies eius effrænata & attonita: apparatúsque illi reddẽdus est suus, eculei & fidiculæ, & ergastula & cruces, & circũdati † defixis corporibus ignes, & cadauera quoq; trahẽs vncus, varia vinculorũ genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, & bestiarum immanium caueæ. Inter hæc instrumẽta collocetur ira, dirũ quiddam atque horridum stridens, omnib. per quæ furit terrior. Vt de cæteris dubium sit, nulli certè affectui peior est vultus, quem in prioribus libris descri- D E

al. defossis.

A describsimus,asperum & acrem,& nunc subitò retrorsum sanguine fugato,pallentē,nunc in os omni calore ac spiritu verso,subrubicundum,& similem cruento,venis tumentibus oculis nunc trepidis & exilientibus,nunc in vno obtutu defixis & hærentibus.

ADIICE dentium inter se arietatorum,& aliquem esse cupientium,nō alium sonum, quam est apris,tela sua attritu acuētibus.Adiice articulorum crepitum,cùm se ipsæ manus frangunt,& pulsatum sæpius pectus,anhelitus crebros,tractósque altius gemitus, instabile corpus,incerta verba subitis exclamationibus,trementia labra, interdúmque compressa, & dirum quiddam exsibilātia.Ferarum,mehercules,siue illas fames exagitat,siue infixum visceribus ferrum,minus terra facies est,etiam cum venatorem suum semianimes morsu vltimo petunt,quàm hominis ira flagrantis.Age,si exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba sunt: nónne reuocare se quisque ab ira volet,cùm intellexerit illam à suo primùm malo incipere:Non vis ergo admoneam eos,qui iram summa potentia exercent,& argumentum virium existimāt,& in magnis magnæ fortunæ bonis ponūt paratam vltionem,quàm non sit potens, imò nec liber quidem dici possit,iræ suæ captus? Non vis admoneam,quo diligentior quisque sit,vt ipse se circumspiciat, alia animi mala ad pessimos quosque pertinere,iracundiam etiam eruditis hominibus,& in alia sanis, irrepere:adeò vt quidam simplicitatis indicium iracundiam dicant,& vulgò credatur facillimus quisque huic obnoxius. CAP. 4. B

QVORSVS, inquis,hoc pertinet?Vt nemo se iudicet tutum ab illa:cùm lentos quoq; natura & placidos in sæuitiem ac violentiam euocet.Quemadmodum aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis,& diligens valetudinis cura:promiscuè enim imbecilla robustáque inuadit:ita ab ira tam inquietis moribus periculum est quàm compositis & remissis,quibus eo turpior ac periculosior est,quo plus in illis mutat. Sed cùm primum sit,non irasci:secundum,retinere:tertium,alienæ iræ mederi:dicam primùm,quemadmodum in iram non incidamus:deinde,quemadmodum ab illa liberemur:nouissimè, quemadmodum irascentem retineamus placemúsque,& ad sanitatē reducamus.Ne irascamur, præstabimus,si omnia vitia iræ nobis subinde proposuerimus, & illam bene æstimauerimus.Accusanda est apud nos,damnanda:perscrutāda eius mala,& in medium protrahenda sunt:vt qualis sit,appareat,comparanda cum pessimis est. Auaricia acquirit, & contrahit,quo aliquis melior vtatur: ira incendit.Paucis gratuita est. Iracundus dominus quosdam in fugam seruos egit,quosdam in mortem:quanto plus irascendo, quàm id erat propter quod irascebatur,amisit.Ira patri luctum,marito diuortiū attulit,magistratui odium, candidato repulsam.Peior est etiam,quàm luxuria:quoniam illa sua voluptate fruitur,hęc alieno dolore.Vincit malignitatem & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri volunt, hæc facere.Illæ fortuitis malis delectantur:hæc non potest expectare fortunam.Nocere ei quem odit,non noceri vult.Nihil est simultatibus grauius,has ira conciliat.Nihil est bello funestius:in hoc potentium ira prorumpit.Cæterùm etiam illa plebeia ira & priuata, inerme, & sine viribus bellum est.Præterea ira,vt seponamus quæ mox secutura sunt damna , insidias perpetuam ex certaminibus mutuis solicitudinem,dat pœnas dum exigit.Naturam hominis vitiat:illa in amorem hortatur,hæc in odium.Illa prodesse iubet,hæc nocere. Adiice,quòd cùm indignatio à nimio sui suspectu veniat, & animosa videatur, pusilla est & angusta.Nemo enim non eo à quo se contemptum iudicat,minor est. At ille ingens animus,& verus æstimator sui non vindicat iniuriam,quia non sentit. Vt tela à duro resiliunt, cum dolore cædentis solida feriuntur:ira nulla magnum animum iniuria ad sensum sui † abducit,fragilior eo quod petit.Quanto pulchrius, velut nulli penetrabilem telo , omnes iniurias contumeliásque respuere. Vltio, doloris confessio est. Non est magnus animus, quem incuruat iniuria.Aut potentior te aut imbecillior læsit.Si imbecillior,parce illi:si potentior,tibi. CAP. 5. C D al.adducit. E

NVLLVM est argumentum magnitudinis certius,quàm nihil posse, quo instigetis, accidere.Pars superior mūdi & ordinatior,ac propinqua sideribus,nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur,nec versatur in turbinem:omni tumultu caret, inferiora fulminans.Eodem modo sublimis animus,quietus semper,& in statione tranquilla collocatus,intra se premens,quib.ira contrahitur,modestus & venerabilis est & cōpositus,quorū nihil inuenies in irato.Quis enim traditus dolori & furens non primā reiecit verecundiam?Quis impetu turbidus,& in aliquem ruens, non quicquid in se verecundi habuit, abiecit? Cui officiorum numerus aut ordo constitit incitato? Quis linguæ temperauit? CAP. 6.

Quis ullam partem corporis tenuit? Quis se tegere potuit? In immensum proderit nobis A
illud Democriti salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, si neque priuatim, neque publicè multa, aut maiora viribus nostris egerimus. Nunquam tam feliciter in multa discurrenti negocia ad res transit, vt non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia vrbis loca properanti in multos incursitandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi respergi: ita in hoc vitæ actu dissipato & vago multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius distulit, alius intercepit. Non ex destinato proposita fluxerunt. Nulli fortuna tam dedita est, vt multa tentanti vbique respondeat. Sequitur ergo, vt is cui contrà quàm proposuerat, aliqua cesserunt, impatiens hominum rerúmque sit: ex leuissimis causis irascatur, nunc personæ, nunc negocio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaque vt quietus possit esse animus, non est iactandus, nec multarum, vt dixi, rerum actu fatigandus, nec B
magnarum, supráque vires appetitarum. Facile est, leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem transferre sine lapsu. At quæ alienis in nos manibus imposita, ægrè sustinemus, victi in proximos effundimus, & dũ stamus sub sarcina, impares oneri vacillamus.

CAP. 7. IDEM accidere in rebus ciuilibus ac domesticis, scias. Negocia expedita, & habilia sequuntur actorem: ingentia, & supra mensuram agentis, nec dant se facilè, & si occupata

al. abducunt sunt, premunt atque † adducunt administrantem, tenerique iam visa, cum ipso cadunt. Itaque fit, vt frequenter irrita sit eius voluntas, qui non quæ facilia sunt, aggreditur, sed vult facilia esse, quæ aggressus est. Quotiens aliquid conaberis, te simul & ea quæ paras, quibúsque pararis, ipse metire. Faciet enim te asperum pœnitentia operis infecti. Hic interest, vtrum quis feruidi sit ingenij, an frigidi, aut humilis. Generoso repulsa iram exprimet, languido inertíque tristiciam. Ergo actiones nostræ nec prauæ sint, nec audaces, nec improbæ. In vicinum spes exeat. Nihil conemur, quod mox adepti quoque successisse miremur. C
Demus operã, ne accipiamus iniuriam quam ferre nescimus. Cum placidiss. & facillimo & minimè anxio, morosóque viuendũ est. Sumuntur à conuersantib. mores. Et vt quędam

al. ad contactum corporis † incontactos è corpore vitia trãsiliunt, ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus conuictores in amorem vini traxit. Impudicorum cœtus fortem quoque & siliceum virum emollit. Auaricia in proximos virus suum transtulit. Eadem ex diuerso ratio virtutum est, vt omne quod secũ habent, mitigent. Nec tam valetudini profuit vtilis regio & salubrius cœlum, quàm animis parum firmis in turba meliorum versari. Quæ res quãtum possit, intelliges, si videris feras quoque conuictu nostro mansuescere, nullique immani bestiæ vim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est. Retunditur omnis asperitas, paulatimque inter placida dediscitur. D

CAP. 8. ACCEDIT huc, quod non tantùm exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus viuit, sed quòd causas irascendi non inuenit, nec vitium suum exercet. Fugere itaque debebit omneis quos irritaturos iracũdiam sciet. Qui sunt, inquit, isti? Multi ex variis causis idem facturi. Offendet te superbus contemptu, diues contumelia, petulans iniuria, liuidus malignitate, pugnax contentione, ventosus & mendax vanitate. Non feras à suspicioso timeri, à pertinace vinci, à delicato fastidiri. Elige simplices, faciles, moderatos, qui irã tuam non euocent, sed ferant. Magis adhuc proderunt submissi & humani, & dulces, non tamen vsque in adulationem. Nam iracundos nimia assentatio offendit. Erat certè amicus noster, vir bonus, sed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri quàm maledicere. Cælium oratorem fuisse iracundissimum constat. Cum quo, vt aiunt, cœnabat in cubiculo lectæ patientiæ cliens: sed difficile erat illi in crapulam coniecto, rixam eius cum quo edebat, effugere. Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi, & secundas agere. Non tulit Cælius E
assentientem, sed exclamauit: Dic aliquid contrà, vt duo simus. Sed ille quoque quòd non irasceretur iratus, citò sine aduersario desiit. Eligamus ergo vel hos potius, si conscij nobis iracundiæ sumus, qui vultum nostrum ac sermonem sequantur. Facient quidem nos delicatos, & in malam consuetudinem inducent, nihil contra voluntatem audiẽdi: sed proderit vitio interuallum & quietem dare. Difficilis quoque & indomiti natura, blandiẽtem feret. Nihil asperum tetrúmque palpanti est. Quotiens disputatio longior & pugnacior erit, in prima resistamus, antequam robur accipiat. Alit seipsam contentio, demissos altius tenet. Facilius est se à certamine abstinere, quàm abducere.

CAP. 9. STUDIA quoque grauiora iracundis obmittenda sunt, aut certè citra lassitudinem exercenda: & animus non inter plura versandus, sed artibus amœnis tradẽdus. Lectio illum

A carminum obleniat,& historia fabulis detineat:mollius delicatiúsque tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra componebat. Quis autem ignorat, lituos & tubas concitamenta esse, sicut quosdam cantus blandimenta, quibus mens resoluatur? Confusis oculis prosunt virentia,& quibusdam coloribus infirma acies acquiescit, quorundam splendore præstringitur: sic mentes ægras studia læta permulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus,& omnia quæ exulcerant vitium, æque cauete lassitudinem corporis. Consumit enim, quicquid in nobis mite placidúmque est, & acria concitat. Ideo quibus stomachus suspectus est, processuri ad res agẽdas maioris negocij, bilem cibo temperãt, quam maximè mouet fatigatio: siue quia calorem inedia compellit,& nocet sanguini, cursúmque eius, venis laborantib. sistit: siue quia corpus attenuatum & infirmum incũbit animo. Certè ob eandem causam itacũdiores sunt veletudine aut ætate fessi. Fames quoque & sitis ex eisdem causis vitanda est: exasperat enim & incendit animos. B

VETVS dictum est. A lasso rixam quæri. Æquè autem & ab esuriente,& à sitiẽte,& ab omni homine quem aliqua res vrit. Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolescunt: ita animus affectus, minimis offenditur, adeò vt quosdam salutatio, epistola, oratio,& interrogatio, ad litem euocent. Nunquam sine querela ægra tanguntur. Optimum est itaque, ad primum mali sensum mederi sibi: tum verbis quoque suis minimum libertatis dare,& inhibere impetum. Facile est autem, affectus suos cũ primùm oriuntur, reprehendere. Morbum signa præcurrunt. Quemadmodum tempestatis ac pluuiæ ante ipsas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniúmque istarum procellarum animos vexantium sunt quædam † prænuncia. Qui comitiali vitio solent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, si calor summa deseruit,& incertum lumen neruorúmque trepidatio est, si memoria sublabitur, capútque versatur. Solitis itaque remediis incipientem casum occupant,& odore gustúque quicquid est quod alienat animos, repellitur: aut fomentis contra frigus rigorémq; pugnatur: aut si parũ medicina profecit, vitauerũt turbam, & sine teste ceciderunt. Prodest morbum suũ nosse,& vires eius antequam spaciẽtur, opprimere. Videamus quid sit, quod nos maximè conciter. Alium verborum, alium rerum contumeliæ mouent. Hic vult nobilitati suæ, hic formæ suæ parci. Ille elegantissimus haberi cupit, ille doctissimus. Hic superbiæ impatiens est, hic contumaciæ. Ille seruos nõ putat dignos quibus irascatur: hic intra domum sæuus est, foris mitis. Ille rogari, inuidiã iudicat: hic, non rogari, contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur. CAP. 10. *al. prognostica.* C

SCIRE itaque oportet, quid in te imbecillum sit, vt id maximè protegas. Non expedit omnia videre, omnia audire, multæ nos iniuriæ transeant: ex quibus plerasque non accipit, qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiam si secretò habiti sint, eruit, seipse inquietat. Quædam interpretatio eò perducit, vt videantur iniuriæ. Itaque alia differenda sunt, alia deridenda, alia donanda. Circunscribenda multis modis ira est. Pleraque in lusum iocúmque vertantur. Socratem alunt, colapho percussum nihil amplius dixisse, quàm molestum esse, quòd nescitent homines quando cum galea prodire deberent. Non quemadmodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis sit moderatio, cùm sciã tyrannos quoque † tumida & fortunata licentia, ingenitam familiarémq; sibi sæuitiã repressisse. Pisistratum certè Atheniensium tyrannum memoriæ proditur, cùm multa in crudelitatem eius ebrius cõuiua dixisset, nec deessent qui vellent manus ei commodare,& alius hinc, alius illinc faces subderent, placido animo tulisse,& hoc irritantibus respondisse, non magis illi se succensere, quam si quis obligatis oculis in se incurrisset. Magna pars querelas manu fecit, aut falsa suspicando, aut leuia aggrauando. CAP. 11. D *Festiuum iocum Socratis* *al. tumida fortuna & licentia ingenita.* E

SAEPE ad nos ira venit, sæpius non ad illam: quæ nunquam accersanda est: etiam cùm incidit, reiiciatur. Nemo dicit sibi: Hoc propter quod irascor, aut feci, aut fecisse potui. Nemo animum facientis, sed ipsum æstimat factum. Atqui ille intuendus est, an voluerit, an inciderit: coactus sit, an deceptus: odium secutus sit, an præmium: sibi morem gesserit, an manum alteri cõmodauerit. Aliquid peccãtis ætas facit, aliquid fortuna: vt † ferre aut pati, aut humanum, aut humile sit. Eo loco nos constituamus, quo ille est cui irascimur. Nũc facit iracũdos iniqua nostri æstimatio:& quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo se differt. Atqui maximum remedium iræ, dilatio est: vt primus eius feruor relanguescat, & caligo quæ premit mentem, aut residat, aut minus densa sit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantùm dies molliet: quædam ex toto euanescent. Si in hoc CAP. 12. *al. ferre aut humanum.*

erit petita aduocatio, apparebit iudicium esse, non iram. Quicquid voles quale sit scire, A
al. fluctu. tempori trade. Nihil diligenter in † ductu cernitur. Non potuit impetrare Plato à se tempus, cùm seruo suo irasceretur, sed ponere illum statim tunicam, & præbere scapulas verberib. iussit, sua manu ipse percussurus. Postquā intellexit irasci se, sicut sustulerat manum suspensam detinebat, & stabat percussuro similis. Interrogatus deinde ab amico, qui fortè interuenerat, quid ageret? Exigo, inquit, pœnas ab homine iracundo: velut stupens, gestum illum sæuituro deformem, sapienti viro seruabat, oblitus iam serui: quia alium quē potius castigaret, inuenerat. Itaque abstulit sibi in suos potestatem, & ob peccatum quoddā commotior: Tu, inquit, Speusippe seruulū istum verberibus obiurga, nam ego irascor: ob hoc non cædit, propter quod alius cæcidisset. Irascor, inquit: plus faciam quàm oportet. Libentius faciam. Non sit iste seruus in eius potestate, qui in sua non est. Aliquis vult irato committi vltionem, cùm Plato sibiipse imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat, dum irasceris. B
Quare? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipse. Si iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si absconditur, si illi exitus non datur, signa eius obruamus: & illam, quantum fieri potest, occultam secretámque teneamus.

CAP. 13. CVM magna id nostra molestia fier. Cupit exilire & incendere oculos, & mutare faciem: sed si eminere illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pectoris secessu recondatur, feratúrque, non ferat. Imò in contrarium omnia eius indicia flectamus. Vultus remittatur, vox lenior sit, gradus lentior: paulatim cum exterioribus interiora formentur. In Socrate iræ signum erat, vocem submittere, loqui parcius. Apparebat tūc illum sibi obstare. Deprehēdebatur itaque à familiarib. & coarguebatur. Nec erat illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram suam multi intelligerent, nemo sentiret? Sensisset autem, nisi ius amicis obiurgandi se dedisset, sicut ipse sibi in amicos sumpserat. Quanto magis C
hoc nobis faciendum est. Rogemus amicissimum quemque, vt tūc maximè aduersus nos libertate vtatur, cùm minimè illam pati poterimus: nec assentiatur iræ nostræ: contra nos potens malum, & apud nos gratiosum, dum conspicimus, dum nostri sumus, aduocemus. Qui vinum malè ferunt, & ebrietatis suæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant suis, vt è conuiuio auferantur.

CAP. 14. INTEMPERANTIAM in morbo suam experti, parēte sibi in aduersa valetudine vetant. Optimum est, notis vitiis impedimenta prospicere, & ante omnia ita componere animum, vt & grauissimis rebus subitísque concussus iram aut non sentiat, aut magnitudinem inopinatæ iniuriæ exortam in altum retrahat, nec dolorem suum profiteatur. Id fieri posse apparebit, si pauca ex ingenti turba exempla protulero: ex quibus vtrumq; discere licet, quantum mali habeat ira, vbi hominum præpotentū potestate tota vtitur quantum sibi imperare possit, vbi metu maiore compressa est. Cambysem regem nimis dedi- D
De Praxaspe Herodot. li. 3. tum vino, Praxaspes vnus ex charissimis monebat, vt parcius biberet: turpem esse dicens ebrietatem in rege, quem oculi omnium, auresque sequerentur. Ad hoc ille: Vt scias, inquit, quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo iam, & oculos post vinum in officio esse, & manus. Bibit deinde liberalius quam aliàs, capacioribus cyphis: & iam grauis, & vinolentus, obiurgatoris sui filium procedere vltra limē iubet, alleuatáque super caput sinistra manu stare. Tunc intendit arcum, & ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisóque pectore hærens in ipso corde spiculum ostēdit: ac respiciens patrem an satis certam haberet manum, interrogauit. At ille negauit Apollinem potuisse certius dimittere. Dij illum malè perdant, animo magis quàm condicione mancipium. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat spectatorem fuisse. Occasionem blanditiarum putauit, pectus filij in duas partes diductum, & cor sub vulnere palpitans. Controuersiam illi facere E
de gloria debuit, & reuocare iactum, vt regi liberet in ipso patre certiorem manū ostendere. O Regem cruentum. O dignum in quem omnium suorum arcus verterentur. Cùm execrati fuerimus illum conuiuia suppliciis funeribúsque soluentem, tamen sceleratius telum illud laudatū est, quàm missum. Videmus quomodo se pater gerere debuerit, stans super cadauer filii sui, cædémque illā, cuius & testis fuerat & causa. Id de quo nunc agitur, paret, iram supprimi posse. Non maledixit regi, nullum emisit ne calamitosi quidem verbum, cum æquè cor suum quàm filii transfixum videret. Potest dici meritò deuorasse verba. Nam si quid tanquam iratus dixisset, nihil tanquam pater facere potuisset. Potest, inquam, videri sapientius se in illo casu gessisse, quàm cùm de potandi modo præciperet: quem satius erat vinum quàm sanguinem bibere, cuius manus poculis occupari pax erat.

Accessit

A Accessit itaque ad numerum eorum, qui magnis cladibus ostenderunt, quanti constarent
regum amicis bona consilia.

NON dubito, quin Harpagus quoque tale aliquid regi suo Persarumq; suaserit, quo of- CAP. 15.
fensus, liberos illi epulandos apposuit, & subinde quæsiit, an placeret conditura. Deinde
vt satis illum plenum malis suis vidit, afferri capita illorum iussit, & quomodo esset acce-
ptus, interrogauit. Non defuerunt misero verba, non os concurrit. Apud regem, inquit, o-
mnis cœna iucunda est. Quid hac adulatione profecit? ne ad reliquias inuitaretur. Nō ve-
to patrem damnare Regis sui factum, non veto quærere dignam tam truci portento pœ-
nam: sed hoc interim intelligo, posse etiam ex ingentibus malis nascentem iram abscōdi,
& ad verba contraria sibi cogi. Necessaria est ista doloris refrænatio, vtique hoc sortitis
vitæ genus, & ad regiam adhibitis mensam. Sic editur apud illos, sic bibitur, sic responde-
B tur. Funeribus suis arridendum est. An tanti sit vita, videbimus. Alia ista quæstio est. Non
consolabitur tam triste ergastulum, non adhortabimur ferre imperia carnificum, ostende-
mus in omni seruitute apertam libertati viam. Si æger animus, & suo vitio miser est, huic
miserias finire secum licet. Dicam & illi, qui in regem incidit, sagittis pectora amicorum
petentem, & illi cuius dominus liberorum visceribus patres saturat: Quid gemis demens,
quid expectas, vt te aut hostis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquo
potens aduolet? Quocunque respexeris, ibi malorum finis est. Vides illum præcipitem lo-
cum? illac ad libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum?
Libertas illic in imò sedet. Vides illam arborem, breuem, horridam, infelicem? pendet in-
de libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum, cor tuum? effugia seruitutis sunt. Nimis mi-
hi operosos exitus monstras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris, quod sit ad li-
C bertatem iter? Quælibet in corpore toto vena.

QVAMDIV quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, vt nos expellat è vita, iram CAP. 16.
in quocunque erimus statu, remoueamus. Perniciosa est seruientibus. Omnis enim indi-
gnatio in tormentum suum proficit, & imperia grauiora sentit, quo contumacius patitur.
Sic laqueos fera dum iactat, astringit: sic aues viscum dum trepidantes excutiunt, plumis
omnibus illinunt. Nulli tam arctum est iugum, quod non minus lædat ducentem, quàm
repugnantem. Vnum est leuamentum malorum ingentium, pati, & necessitatibus suis ob-
sequi: sed cùm vtilis sit seruientibus affectuum suorum, & huius præcipuè rabidi atque ef-
frænis continentia, vtilior est regibus. Perierunt omnia, vbi quantum suadet ira, fortuna
permittit: nec diu potest, quæ multorum malo exercetur, potētia stare. Periclitantur enim,
vbi eos qui separatim gemunt, communis metus iunxit. Plerosque itaque modò singuli
D mactauerunt, modò vniuersi, cùm illos conferre in vnum iras publicus dolor coegisset.
Atqui plériq; sic iram quasi insigne regiū exercuerūt. Sic Darius, qui primus post ablatum
Magorum imperium, Persas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cùm bellum *Magorum: quia apud*
Scythis indixisset, Orientem cingentibus rogatus ab Obazo nobili sene, vt ex tribus libe- *Persas Ma-*
ris vnum in solatium patri relinqueret, duorum opera vteretur: plus quàm rogabatur pol- *gi, id est sa-*
licitus, omnes se illi dixit remissurum: & † in conspectu parentis abiecit, crudelis futurus, *pientes im-*
si omnes abduxisset. *perabant.*

AT quanto Xerxes facilior, qui Pythio, quinque filiorum patri, vnius vacationem pe- *vide Hero-*
tenti, quem vellet, eligere permisit: deinde quem elegerat, in partes duas distractum ab *dotum.*
vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit *al. ociosos.*
exitum: victus, & latè longéque fusus, ac stratam vbique ruinam suam cernens, medius in- CAP. 17.
E ter suorum cadauera incessit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit: quos nulla eruditio,
nullus literarum cultus imbuerat. Dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexandrum, qui
Clitum charissimum sibi & vnà educatum, inter epulas trāsfodit manu sua, parum adulan-
tem, & pigrè ex Macedone ac libero, in Persicam seruitutem transeuntem. Nam Lysima-
chum æquè familiarem sibi, leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lysimachus, felicitate qua-
dam dētibus leonis elapsus, ob hoc cùm ipse regnaret, mitior fuit? Nam Telesphorū Rho-
dium amicum suum decurtatum, cùm aures illi nasumq; abscidisset, in cauea velut nouum
animal aliquod & inusitatū diu pauit, cùm oris detruncati mutilatique deformitas huma-
nam faciē perdidisset. Accedebat fames & squallor & illuuies corporis, in stercore suo de-
stituti, callosis super hæc genibus manibúsq;, quas in vsum pedum angustiæ loci cogebant.
Lateribus verò attritu exulceratis, nō minus fœda quàm terribilis erat forma eius visenti-
bus. Factúsque pœna sua monstrū misericordiā quoque amiserat: tamen cùm dissimillimus

esset homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat qui faciebat. A

CAP. 18. VTINAM ista sæuitia intra peregrina mansisset exempla, nec in Romanos mores cum
aliis aduenticiis vitiis, suppliciorum irarúmque barbarie transissent. M. Mario, cui vica-
tim populus statuas posuerat, cui thure & vino R.P. supplicabat, L. Sylla perfringi crura,
erui oculos, amputari manus iussit: & quasi totiens occideret, quotiens vulnerabat, paula-
tim & per singulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij minister? Quis, nisi Catilina,
iam omne facinus manu exercens? Is illum ante bustum Quinti Catuli carpebat, gra-
uissimus mitissimi viri cineribus supra quos vir mali exempli, popularis tamen, & non tam
al. meritus. † immeritò quàm nimis amatus, per stillicidia sanguinem dabat. Dignus erat Marius,
qui illa pateretur: Sylla qui iuberet: Catilina qui faceret. Sed indigna R. P. quæ in corpus
suum pariter & hostium & vindicum gladios reciperet. Quid antiqua perscrutor? Modò
al. Bedienũ. C. Cæsar Sextum Papinium, cui pater erat consularis, † Bethenũ Bassum quæstorem suum B
procuratoris sui filium, aliósque & equites Romanos & senatores vno die flagellis cæci-
dit, torsit, non quæstionis, sed animi causa. Deinde adeò impatiens fuit differẽdæ volupta-
tis, quàm ingẽs crudelitas sine dilatione poscebat, vt in Xysto maternorum hortorum, qui
porticum à ripa separat, inambulans, quosdam ex illis cum matronis atque aliis senatorib.
ad lucernam decollaret. Quid instabat? quod periculum, aut priuatum, aut publicum vna
nox minabatur? quantulum fuit, lucem expectare? Denique ne senatores populi Romani
soleatus occideret.

CAP. 19. QVAM fuerit crudelitas eius superba, ad rem pertinet scire: quanquam aberrare ali-
quãdo possimus videri, & in deuium exire, sed hoc ipsum pars erit iræ super solita sæuien-
tis. Cæciderat flagellis senatores: ipse effecit, vt dici posset, solet fieri. Torserat per omnia,
al. tribula-ribus. quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, † tabularibus, eculeo, igne, vultu suo. Et hoc C
loco respondebitur, magnam rem, si tres senatores quasi nequam mancipia inter verbera
& flammas diuisit, homo qui de toto senatu trucidando cogitabat, qui optabat vt popu-
lus Romanus vnam ceruicem haberet, vt scelera tua tot locis ac temporibus diducta, in
vnum ictum & vnum diem cogeret. Quid tam inauditum, quàm nocturnum supplicium?
Cùm latrocinium tenebris abscondi soleat, animaduersiones quò notiores sunt, plus ad
exemplum emendationémque proficiunt. Et hoc loco respondebitur mihi: Quod tanto-
pere admiraris, istæ beluæ quotidianum est, ad hoc viuit, ad hoc vigilat. Nemo certè inue-
al. imperauerit silentium his, in quos animaduerti volebat. Iubebat os. nietur alius, qui † imperauerit his in quos animaduerti iubebat, os inserta spongia includi,
ne vocis emittendæ haberent facultatem. Cui vnquam morituro non est relictum, † quo
gemeret? timuit, ne quam liberiorem vocem extremus dolor mitteret: ne quid, quod nol-
let, audiret. Sciebat autem innumerabilia esse, quæ obijcere illi nemo nisi periturus aude- D
ret. Cùm spongiæ non inuenirentur, scindi vestimenta miserorum, & in os farciri pannos
imperauit. Quæ ista sæuitia est? Liceat vltimum spiritum trahere. Da exituræ animæ
al. qua. locum: liceat illam non per vulnus emittere.

CAP. 20. ADIICERE his longum est, quot patres quoque occisorum eadem nocte, dimissis per
domos cẽturionibus confecit: homo misericors, luctu liberauit. Non enim Caij sæuitiam,
fortè, viritĩ furit. sed iræ malum propositum est scribere: quæ non tantùm † in vnum furit, sed gentes totas
lancinat, sed vrbes, sed flumina exuta ab omni sensu doloris conuerberat. Sicut rex Persa-
al. Rhinocorura, vt Stephanus habet: vel Rhinocera, vt Diodor. Strabo verò, Rinocolura. rum, totius populi nares recidit in Syria: inde † Rhinocolura loci nomen est. Pepercisse
illum iudicas, quòd non tota capita præcidit. Nouo genere pœnæ delectatus est. Tale ali-
quid passi forent Æthiopes, qui ob lõgissimum vitæ spacium Macrobij appellantur. In hos
enim, quia non supinis manibus exceperant seruitutem, missisq́; legatis libera responsa de- E
derant, quæ contumeliosa reges vocãt, Cambyses fremebat, & non prouisis commeatibus,
non exploratis itineribus per inuia, per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam: cui
intra primum iter deerant necessaria, nec quicquam subministrabat sterilis & inculta hu-
fortè, vestigio. manóque ignota † regio. Sustinebant famem: primò tenerrima frondium, & cacumina ar-
borum, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat. Postquam inter hare-
nas radices quoque & herbæ defecerãt, apparuítque inops etiam animalium solitudo, de-
cimum quemque sortiti, alimentum habuerũt fame sæuius. Agebat adhuc ira regem præ-
cipitem, cùm partem exercitus amisisset, partem comedisset: donec timuit, ne & ipse voca-
retur ad sortem, tum demum signum receptui dedit. Seruabantur interim illi generosæ a-
ues, & instrumenta epularum camelis vehebantur, cùm sortirentur milites eius, quis malè
periret, quis peius viueret.

HIC

A HIC iratus fuit genti, & ignotæ & immeritæ, sensuræ tamen: Cyrus fluuio. Nam cùm Babylonem oppugnaturus festinaret ad bellum, cuius maxima momenta in occasionibus sunt, Gyndem late fusum amnem † nando trāsire tentauit: quod vix tutum est, & cùm sensit æstatem, & ad minimū deductus est. Ibi vnus ex his equis, qui trahere regium curtum albi solebant, abreptus, vehementer commouit regem. Iurauit itaque amnem illum † regis meatum auferentem, eò se redacturum, vt transiri calcariq; etiam à fœminis posset. Huc deinde omnem trāstulit belli apparatum, & tamdiu assedit operi, donec c. & lxxx. † cuniculis diuisum alueū in ccc. & lx. riuos dispergeret, & siccū relinqueret in diuersum fluentibus aquis. Periit itaque & tēpus, magna in magnis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occasio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hosti cum flumine gerit. CAP. 21. *al. vado.* *al. regis equis.* *fort è canaliculis.*

B HIC furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæsar villam in Herculanensi pulcherrimam, quia mater sua aliquando in illa custodita erat, diruit, fecitque eius per hoc notabilem fortunam. Stantem enim prænauigabamus, nunc causa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda sunt exempla quæ vites, quàm illa ecōtrariò, quæ sequaris moderata, lenia, quibus nec ad irascendum causa defuit, nec ad vlciscendum potestas. Quid enim facilius fuit Antigono, quàm duos manipulares duci iubere, qui excubantes Regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculosissimè & libentissimè faciunt qui de Rege suo malè existimant? Audierat omnia Antigonus, vtpote cùm inter dicentes & audientem † paulum interesset: quem ille leuiter commouit, &: Longius, inquit, discedite ne vos Rex audiat. Idem quadam nocte cùm quosdam ex militibus suis exaudisset, omnia mala imprecantes Regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutum deduxisset, accessit ad eos qui maximè laborabant: & cùm ignorantes à quo adiuuarentur, explicuisset: Nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius vitio in has miserias incidistis. Ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit. Idem tam miti animo hostium suorum maledicta quàm ciuium tulit. Itaque cùm in paruulo quodam castello Græci obsiderentur, & fiducia loci contemnentes hostem, multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc staturam humilem, nunc collisum nasum deriderent. Gaudeo, inquit, & aliquid boni spero: in castris meis Silenum habeo. Cùm hos dicaces fames domuisset, captis † sic vsus est, vt eos qui militiæ vtiles erant, in cohortes describeret, cæteros † præconi subiiceret, id quoq; se negauit facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguam. Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in cōuiuas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos paulo antè retuli, alterum feræ obiecit, alterum sibi. Ex his duobus tamen, qui leoni abiectus est, vixit. CAP. 22. *C. Cæsar.* *al. palla interesset, quā.* *al sicut mos est.* *al. precenio.*

D NON habuit hoc auitum ille vitium, ne paternum quidem. Nam si qua alia in Philippo virtus fuit, & contumeliarum patientia, ingens instrumētum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium legatos venerat. Audita benignè legatione Philippus: Dicite, inquit, mihi, facere quin possim, quod sit Atheniensibus gratum? Excepit Demochares: Te, inquit, suspendere. Indignatio circunstātium ad tam inhumanum responsum exorta est: quos Philippus cōticescere iussit, & Thersitem illum saluum, incolumémque dimittere. At vos cæteri legati, inquit, nunciate Atheniensibus multo superbiores esse, qui ista dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt. Multa & Diuus Augustus digna memoria fecit, dixitq; quibus appareat illi iram non imperasse. † Timagenes historiarū scriptor, quædam in ipsum, quæ-E dam in vxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdiderat dicta: magis enim circūfertur, & in ore hominum est temeraria vrbanitas. Sæpe illum Cæsar monuit, vt moderatius lingua vteretur: perseueranti, domo sua interdixit. Postea Timagenes in cōtubernio Pollionis Asinij consenuit, ac tota ciuitate dilectus est. Nullum illi limen præclusa Cæsaris domus abstulit: historias postea quas scripserat, recitauit, & conbussit, & libros acta Cæsaris Augusti continentes in ignem posuit. Inimicitias gessit cùm Cæsare Augusto: nemo amicitiam eius extimuit, nemo quasi † fulgure ictum refugit. Fuit qui præberet tam altè cadenti sinum. Tulit hoc, vt dixi, Cæsar patiēter, ne eo quidem motus, quòd laudibus suis, rebusq; gestis manus attulerat. Nūquam cum hospite inimici sui questus est: hoc duntaxat Pollioni Asinio dixit, θηριοτροφεῖς. Paranti demum excusationem, obstitit: Fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cùm Pollio diceret: Si iubes Cæsar, statim illi † domū meā inter- CAP. 23. *al. Timagenes.* *al. fulguris.* *al. domo mea.*

dicam. Hoc me,inquit,putas facturum, cùm ego vos in gratiam reduxerim ?Fuerat enim A
aliquando Timageni Pollio iratus:nec vllam habuerat causam desinendi, quàm quod
Cæsar cœperat.

CAP. 24. DICAT itaque quisque sibi,quoties lacessitur:Nunquid potentior sum Philippo? Illi
tamen impunè maledictum est. Nunquid in domo mea plus possum,quàm toto orbe ter-
rarum diuus Augustus potuit? Ille tamen cōtentus fuit,à cōuiciatore suo secedere. Quid
al. liberius. est? quare ego serui mei † hilarius responsum & contumaciorem vultū,& non peruenien-
tem vsque ad me murmurationem,flagellis & compedibus expiem? Quis sum, cuius au-
res lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus,ego non ignoscam pigris,negligentibus,gar-
rulis? Puerum ætas excuset,fœminam sexus, extraneū libertas,domesticum familiaritas.
Nunc primùm offendit,cogitemus quādiu placuerit. Sæpe & aliàs offendit:feramus quod
diu tulimus. Amicus est:fecit quod noluit. Inimicus est:fecit quod debuit Prudentiori ce- B
damus:stultiori remittamus. Proquocunque illud respondeamus nobis ,sapientissimos
quoque viros multa delinquere:neminem esse tam circumspectum , cuius non diligentia
aliquando sibiipsi excidat:neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod fer-
uidius factum casus impingat:neminem tam timidum offensarum,qui non in illas dum vi-
tat,incidat.

CAP. 25. QVOMODO homini pusillo solatium in malis fuit,etiam magnorum virorum tituba-
re fortunam,& æquiore animo filium in angulo fleuit,qui vidit acerba funera,etiam ex re-
gia duci:sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni , cuicunque venit in
mentem,nullam esse tantam potentiam,in quam non incurrat iniuria.Quòd si etiam pru-
dētissimi peccant,cuius non error bonam causam habet? Respiciamus,quoties adolescen-
tia nostra in officio parum diligens fuerit,in sermone parum modesta,in vino parum tem- C
perans. Si iratus est: demus illi spacium,quo despicere quid fecerit, possit. Seipse castiga-
bit. Denique dabit pœnas. Non est quòd cum illo paria faciamus. Illud non venit in du-
bium,quin se exemerit turbæ, & altius steterit quisquis despexit lacessentes. Proprium est
magnitudinis veræ,non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta
respexit. Sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat. Qui non irascitur, inconcussus iniuria
perstitit:qui irascitur, motus est. At ille quem modò altiorem omni incommodo posui, te-
net quodam amplexu summum bonum. Nec homini tantùm, sed ipsi fortunæ respondet:
Omnia licet facias,minor es,quàm vt serenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio,cui vi-
tam regendam dedi. Plus mihi nocitura est ira,quàm iniuria. Quid ni plus ?Illius modus
certus est:ista quousque me latura sit,incertum est.

CAP. 26. NON possum,inquis,pati. Graue est,iniuriam sustinere. Mentiris. Quis enim iniuriam D
non potest ferre, qui potest ferre iram? Adiice nunc,quòd id agis vt iram feras & iniuriam. Qua-
re fers ægri rabiem,& phrenetici verba?puerorum proteruas manus? Nempe quia viden-
tur nescire,quid faciunt. Quid interest,quo quisque vitio fiat imprudens?imprudentia par
in omnibus patrocinium est. Quid ergo,inquis, impunè illi erit ? Puta te velle : tamen non
erit. Maxima est enim factæ iniuriæ pœna,fecisse:nec quisquā grauius afficitur,quàm qui
ad supplicium pœnitentiæ traditur. Denique ad conditionem rerum humanarum respi-
ciendum est, vt omnium accidentium æqui iudices simus. Iniquus autem, qui commune
vitium singulis obiecit. Non est Æthiopis inter suos insignitus color, nec ruffus crinis &
coactus in nodum apud Germanos. Vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabile aut
al. gentis. fœdum,quod † genti suæ publicum est. Et ista quæ retuli,vnius regionis atque anguli con-
suetudo defendit. Vide nunc, quanto in his iustior venia sit, quæ per totum genus huma-
al. aliqua. vt illud Virgilij in Bu.. Et si non aliquā nocuisses,mortuus esses. num vulgata sunt. Omnes inconsulti & improuidi sumus, omnes incerti, queruli,ambi- E
tiosi. Quid leuioribus verbis hulcus publicum abscondo? Omnes mali sumus. Quicquid
itaque in alio reprehenditur,id vnusquisque in suo sinu inueniet. Quid illius pallorem,il-
lius maciem notas? Pestilentia est. Placidiores itaque inuicem simus. Mali inter malos vi-
uimus. Vna res nos facere potest quietos, mutuæ facilitatis cōuentio. Ille mihi iam nocuit:
ego illi. Nondum iam † aliquem fortasse læsisti:sed lædes.

CAP. 27. NOLI æstimare hanc horam,aut hunc diem. Totum inspice mentis tuæ habitū:etiam
si nihil mali fecisti, potes facere. Quanto satius est,sanari iniuriam, quàm vlcisci. Multum
tēporis vltio absumit. Multis se iniuriis obiicit, dum vna dolet. Diutius irascimur omnes,
al. diuersū. quàm lædimur. Quanto melius est, abire in † vniuersum , nec vitia vitiis componere.
Num quis satis constare sibi videatur , si mulam calcibus repetat , & canem morsu?Ista
inquis,

A inquis, peccare se nesciunt. Primùm, quàm iniquus es, apud quem hominem esse, ad impetrandam veniam nocet. Deinde, si cætera animalia iræ tuæ subducit, quòd consilio carent: eo loco tibi sit, quisquis consilio caret. Quid enim refert, an alia mutis dissimilia habet, si quod in omni peccato muta defendit, similem habet caliginem mentis? Peccauit. Hoc est primum, hoc extremum. Non est quòd illi credas, etiam si dixit: Iterum non faciam. Et iste peccabit, & in istum alius, & tota vita inter errores volutabitur. Mansuetè immansueta tractanda sunt. Quod in luctu dici solet, efficacissimè & in ira dicetur: Vtrum aliquando desines, an nunquam? Si aliquando, satius est iram relinquere, quàm ab ira relinqui. Sin semper hæc cogitatio durabit, vides quàm impacatam tibi denuncias vitam. Qualis erit semper ira tumentis.

ADIICE nunc, quòd nisi bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris, CAP. 28.
B renouaueris, sua sponte ira discedet, & vires illi dies subtrahet. Quanto satius est à te illam vinci, quàm † se? Huic irasceris, deinde illi: seruis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbique enim causæ supersunt, nisi deprecator animus accessit. Hinc te illò furor rapiet, & illinc aliò: & nouis subinde iritamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quàm bonum tempus in re mala perdis. Quanto nunc satius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Rempub. administrare, transferre in res domesticas operam: quàm circumspicere quid alicui possis facere mali, quo aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas: cùm id tibi contingere sine certamine ac periculo non possit, etiam si cum inferiore côcurses? † Victum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expositum: sæpe nimia vis cædêtis aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mâcos, multos
C debiles fecit, etiam vbi patientiæ est nacta materiam. Adiice nunc, quòd nihil tam imbecille natum est, vt sine elidentis periculo pereat. Imbecillos valentissimis aliâs casus exæquat. Quid, quòd pleraque eorum propter quæ irascimur, offendunt nos magis quàm lædunt. Multum autem interest, vtrum aliquis voluptati meæ obstet, an desit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, vtrum aliquis auferat, an neget: vtrum spem nostram præcîdat, an differat: vtrum contra nos faciat, an pro se: amore alterius, an odio nostri. Quidam verò non tantùm iustas causas standi contra nos, sed etiam honestas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patruum, alius amicum. His tamen non ignoscimus id facientibus: quod nisi facerent, improbaremus. Imò, quod est incredibile, sæpe de facto bene existimamus, de faciente malè.

AT mehercule vir magnus ac iustus, fortissimum quemque ex hostibus suis, & pro li- CAP. 29.
D bertate ac salute patriæ pertinacissimum suspicit, & talem sibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe est, odisse quem laudes: quanto verò turpius, ob id aliquem odisse, propter quod misericordia dignus est? Si captiuus in seruitutê subitò depressus reliquias libertatis tenet, nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrit, si ex occio piger equû vehiculúmque domini cursu nô exæquat, si inter quotidianas vigilias fessum somnus oppressit, si rusticum laborem recusat, aut non fortiter obit, à seruitute vrbana & feriata translatus ad durum opus. Distinguamus, vtrum aliquis non possit, an nolit. Multos absoluemus, si cœperimus antè iudicare quàm irasci. Nunc autem primum impetû sequimur. Deinde quamuis vana nos concitauerint, perseueramus, ne videamur cœpisse sine causa: & quod iniquissimum est, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam, & augemus: quasi argumentum sit iustè irascendi, grauiter irasci. Quanto melius est, initia
E ipsa perspicere, quàm leuia sint, quàm innoxia. Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes.

FRIVOLIS turbamur, & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad vmbrā aspis CAP. 30.
exurgit. Vrsos leonésque mappa prouocat. Omnia quæ naturâ fera ac rabida sunt, consternantur ad † minima. Idem inquietis & stolidis ingeniis euenit, rerum suspicione feriuntur: adeò quidem, vt interdum iniurias vocent modica beneficia, in quibus frequentissima, certè acerbissima iracûdiæ materia est. Charissimis enim irascimur, quòd minora nobis præstiterint, quàm mente concipimus, quàm quæ alij tulerint: cùm vtriusque rei paratum remedium sit. Magis alteri indulsit, nostra nos sine comparatione delectent. Nûquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quàm speraui: sed fortasse plus speraui quàm debui. Hæc pars maximè metuenda est. Hinc perniciosissimæ iræ nascuntur, & sanctissima quæque inuasuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt quàm inimici,

al. à se?

al. vinctū.

fortè, inania.

quorum non expleuerat spes inexplebiles. Voluit quidem ille: neque enim quisquam liberalius victoria vsus est, ex qua nihil sibi vindicauit, nisi dispensandi potestatẽ: sed quemadmodum sufficere tam improbis desideriis posset, cùm tantum omnes concupiscerent, quantum poterat vnus? Vidit itaque strictis circa sellam suam gladiis commilitones suos, Cimbrum Tullium acerrimum paulo antè suarum partium defensorem, aliósque post Pompeium demum Pompeianos. A

CAP. 31. *Consule castigationes.*

HAEC res sua in reges arma conuertit, fidissimósque eò compulit, vt de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori votum habuerant. Nulli ad aliena respicienti sua placent. Inde diis quoque irascimur, quòd aliquis nos antecedat, obliti quantum sequatur à tergo ingẽtis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum est, vt quamuis multum acceperint, iniuriæ loco sit, plus accipere potuisse. Dedit mihi præturam: sed consulatum sperau eram. Dedit duodecim fasces: sed non fecit ordinarium consulem. A me numerari voluit annum: sed deesse mihi ad sacerdotium. Cooptatus in collegium sum: sed cur in vnum? Consummauit dignitatem meam: sed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ debebat alicui dare: de suo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepisti. Reliqua expecta, & nõdum plenum te esse gaude. Inter voluptates est, superesse quod speres. Omnes vicisti: primum te esse in animo amici tui lætare. Multi te vincunt. Considera, quanto antecedas plures, quàm sequaris. B

CAP. 32.

QVID si in re maximum vitium quæris? Falsas rationes conficis: data magno æstimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. Quibusdam timeamus irasci, quibusdã vereamur, quibusdam fastidiamus. Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus. Quid properamus verberare statim, crura protinus frangere? Non peribit potestas ista, si differetur: sine id tempus veniat, quo ipsi iubeamus. Nunc ex imperio iræ loquimur: cùm illa abierit, tunc videbimus, quanti sit ista lis æstimanda. In hoc enim præcipuè fallimur. Ad ferrum venimus, ad capitalia supplicia: & vinculis, carcere, fame, vindicamus rem, castigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quàm omnia per quæ lædi videamur, exigua, misera, puerilia sint? Ego verò nihil magis suaserim, quàm sumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, discurrimus, anhelamus, videre quàm humilia & abiecta sint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogit, respicienda. Circa pecuniam plurimum vociferationis est: hæc fora defatigat, patres liberósque committit, venena miscet, gladios tam percussoribus quàm legionibus tradit. Hæc est sanguine nostro delibuta. Propter hanc vxorum maritorúmque noctes strepunt litibus, & tribunalia magistratuum premit turba: Reges sæuiunt, rapiunt, & ciuitates longo seculorum labore constructas euertunt, vt aurum argentúmque in cinere vrbium scrutentur. C D

CAP. 33. *al. vena clamore tumescunt. al. euocati ex longinquis regionibus. fortè, amputatum. fortè, cõputandũ modò relictis.*

LIBET intueri fiscos in angulo iacentes. Hi sunt propter quos † oculi clamore exprimuntur: fremitu iudiciorum basilicæ resonant, † euocari qui longinquis regionibus iudices sedeant, iudicaturi, vtrius iustior auaricia est. Quid si non propter fiscum quidem, sed pugnum æris, aut † imputatum à seruo denarium, senex sine hærede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter vsuram aut millesimam, valetudinarius fœnerator distortis pedibus, & manibus ad † comparendum non relictis, clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cùm maximè deprimimus, pecuniam proferas, si in medium proiicias, quicquid thesauri tegunt, auaricia iterum sub terras referẽte quæ malè egesserat, omnem istam congeriem dignam non putem, quæ frontem viri boni contrahat. Quanto ritu prosequenda sunt, quæ nobis lachrymas educunt? E

CAP. 34.

CEDO nunc persequere cætera, cibos, potiones, horúmque causa paratã ambitionem, munditias, verbera, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & suspiciones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter iniurias naturæ numeretur sermo homini datus. Crede mihi, leuia sunt, propter quæ non leuiter excandescimus, qualiáque pueros in rixam & iurgium concitãt. Nihil ex his quæ tam tristes agimus, serium est, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira & insania est, quòd exigua magna existimatis. Auferre hic mihi hæreditatem voluit: hic me diu spe suprema captatum criminatus est: hic scortum meum concupiuit. Quod vinculum amoris esse debebat, seditionis atque odij causa est, idem velle.

CAP. 35.

ITER angustum rixas transeuntium concitat: diffusa & latè patens via ne populos quidem

A dem collidit. Ista quæ appetitis quia exigua sunt, nec possunt ad alterum, nisi alteri erepta,
transferri: eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. Respondisse tibi indignaris, li-
bertúmque & vxorem, & clientem. Deinde idem de Repub. libertatem sublatam quere-
ris, quam domi sustulisti. Rursus si tacuit interrogatus, contumaciam vocas. Et loquatur, &
taceat, & rideat coram domino, inquis. Imò coram patrefamiliâs. Quid clamas? Quid vo-
ciferaris? Quid flagella media cœna petis, quòd serui loquuntur, quòd non eodem loco
turba concionis est, & silentium solitudinis? In hoc habes aures, vt non nisi modulata tan-
tùm & mollia, & ex dulci tracta compositáque accipiant? Et risum audias oportet, & fle-
tum, & blāditias, & lites, & prospera, & tristia, & hominum voces, & fremitus animalium,
latratúsque. Quid miser expauescis ad clamorem serui, ad tinnitum æris, ad ianuæ impul-
sum? cùm tam delicatus fueris, tonitrua audienda sunt. Hoc quod de auribus dictum est,
B trāsfer ad oculos: qui non minus fastidio laborāt, si malè instituti sunt: macula offendun-
tur & sordibus, & argento parum splendido, & stagno non ad solem perlucente. Hi nem-
pe oculi, qui non ferunt nisi varium ac recenti cura nitens marmor, qui mensam nisi cre-
bris distinctam † neuis, qui nolunt domi nisi auro preciosa calcare: æquissimo animo foris *fertè, venis*
& scabras lutosásque semitas spectant, & maiorem partem occurrentium squalidam, pa-
rietes insularum exesos, ruinosos, inæquales.

QVID ergo aliud est quod illos in publico non offendat, domi moueat, quàm opinio CAP. 36.
illic æqua & patiens, domi morosa & querula? Omnes sensus perducendi sunt ad firmita-
tem. Naturà patientes sunt, si animus illos desinat corrumpere, qui quotidie ad rationem
reddendā vocandus est. Faciebat hoc Sextius, vt consummato die cùm se ad nocturnam
quietem recepisset, interrogaret animum suum: Quod hodie malum tuum sanasti? cui vi-
C tio obstitisti? qua parte melior es? Desinet ira, & erit moderatior, quæ sciet sibi quotidie
ad iudicem esse veniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum
diem? Qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur, quàm tranquillus, altus ac li-
ber, cùm aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censórque secretus co-
gnoscet de moribus suis? Vtor hac potestate, & quotidie apud me causam dico. Cū subla-
tum è conspectu lumen est, & conticuit vxor, moris iam mei conscia, totum diem mecum
scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo: quare enim
quicquam ex erroribus meis timeam, cùm possim dicere: Vide ne istud amplius facias,
nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnacius locutus es: Noli postea cōgredi cum im-
peritis. Nolunt discere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuisti quàm debe-
bas: itaque non emendasti, sed offendisti. De cæterò vide, non tantùm an verum sit quod
D dicis, sed an ille cui dicitur, veri patiens sit.

ADMONERI bonus gaudet: pessimus quisq; correptorem asperrimè patitur. In con- CAP. 37.
uiuio quorundam te sales, & in dolorem tuum iacta verba tetigerunt: vitate vulgare con-
uictum memento: solutior est post vinum licentia, quia ne sobriis quidem pudor est. Ira-
tum vidisti amicum tuum hostiario causidici alicuius, aut † vidisti quòd intrātem submo- *al. audisti.*
uerat, & ipse pro illo iratus extremo mancipio fuisti. Irasceris ergo cathenario cani: & hic
cùm multum latrauit, obiecto cibo mansuescit. Recede longius, & ride. Nunc iste aliquem
se putat, quòd custodit litigarorum turba limen obsessum. Nunc ille qui intrà iacet, felix
fortunatúsque est: & beati hominis ac potentis iudicat iudicium, difficilem ianuām: ne-
scit durissimum esse ostium carceris. Præsume animo, multa esse tibi patienda. Nunquis
se hyeme algere miratur? Nunquis in mari nauseare, in via concuti? Fortis est animus,
E ad quæ præparatus venit. Minus honorato loco positus, irasci cœpisti conuiuatori, vo-
catori, ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest, quam lecti premas partem? Ho-
nestiorem te aut turpiorem potest facere † puluinum? Non æquis quendam oculis vidi- *al. puluinar*
sti, quia de ingenio tuo malè locutus est. Recipis hāc legem? Ergo te Ennius, quo non de-
lectaris, odisset: & Hortensius simultates tibi indiceret: & Cicero, si derideres carmina
eius, inimicus esset?

VIS tu æquo animo pati candidatus suffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. Nun- CAP. 38.
quid maiorem quàm Diogeni philosopho Stoico? Cui de ira cùm maximè differenti, a- *Diogenis*
dolescens proteruus inspuit, tulit hoc leuiter ac sapienter: Non quidem, inquit, irascor: *patientia.*
sed dubito tamen, an irasci oporteat. Cato noster melius: cui cùm causam agenti, in fron-
tem mediam, quantū poterat attracta pingui saliua, inspuisset Lentulus, ille patrū nostro-
rum memoria factiosus & impotēs, abstersit faciē, &: Affirmabo, inquit, omnibus, Lētule,

falli eos, qui te negant os habere. Contigit iam nobis, Nouate, bene componere animum A
si aut non sentit iracundiam, aut superior est.

CAP. 39. VIDEAMVS quomodo alienam iram leniamus: nec enim sani esse tantùm volumus, sed sanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, surda est & amens: dabimus illi spacium, remedia in remissionibus prosunt: nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mouendo incitaturi, nec cætera vitia dum feruent. Initia morborum, quies curat. Quantulum, inquis, prodest remedium tuum, si sua sponte desinentem iram placat? Primùm vt citius desinat, efficit: deinde custodiet, ne recidat: ipsum quoque impetũ, quem non audet lenire, fallet. Remouebit omnia vltionis instrumenta. Simulabit iram, vt tanquam adiutor & doloris comes plus autoritatis in consiliis habeat: moras nectet: & dum maiorem quærit pœnam, præsentem differet. Omni arte requiem furori dabit. Si vehementior erit: aut pudorem illi cui non resistit, incutiet, aut metum. Si infirmior: sermones inferet, vel gratos, vel nouos, & cupiditate cognoscendi auocabit. Medicum aiunt, cùm B
regis filiam curare deberet, nec sine ferro posset, dum tumẽtem mammam leniter fouet, scalpellum spongia tectum induxisse. Repugnasset puella remedio palàm admoto: eadem quia non expectauit, dolorem tulit.

CAP. 40. QVAEDAM non nisi decepta sanantur. Alteri dices: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati sit. Alteri: Vide ne magnitudo animi tui, creditúmque apud plerosque robur cadat. Indignor mehercule, & non inuenio dolendi modum: sed tempus expectandum est, dabit pœnas. Serua istud in animo tuo, cùm poteris, & pro mora reddes. Castigare verò irascentem, & vltrò obuiam ire ei, incitare est. Variè aggredieris, blandéque: nisi fortè tãta persona eris, vt possis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Augustus: cùm cœnaret apud Vedium Pollionem, fregerat vnus ex seruis eius crystallinum: ad mortem C
rapi eum Vedius iussit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis obiici iubebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ causa facere? sænitia erat. Euasit è manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes: nihil aliud petiturus, quàm vt aliter periret, nec esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cæsar: & illum quidem dimitti, & crystallina autem omnia coram se frangi iussit, complerique piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus, bene vsus est viribus suis. E cõuiuio rapi homines imperas, & noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus est, viscera hominis distrahentur? Tãtum tibi placebis, vt ibi aliquem duci iubeas, vbi Cæsar est?

CAP. 41. SIC instãdum potentiæ est, vbi iram ex superiori loco aggredi possit, malè tractabilem, ac talem duntaxat, qualem modò retuli: feram immanem, sanguinariam, quæ iam insanabilis est, nisi maius aliquid extimuit. Pacem demus animo, quam dabit præceptorum sa- D
lutarium assidua meditatio, actúsque rerum boni, & intẽta mens ad vnius honesti cupiditatem. Cõscientiæ satisfaciat, nil in famam laboremus: sequatur vel † mala, dum bene merearis. At vulgus animosa miratur, & audaces in honore sunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forsitan aspectu, sed simulac æqualitas vitæ fidem facit, nõ segniciem illam animi esse, sed pacem, veneratur idem illos populus, colitque. Nihil ergo habet in se vtile teter ille & hostilis affectus. At omnia econtrariò mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinauit manus, membra liberorũ dispersit. Nihil vacuum reliquit à scelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemendabilis eùm ex ira in odium obealluit.

(al. mala de bene meritis.)

CAP. 42. CAREAMVS hoc malo, purgemúsque mentem, & extirpemus radicitùs ea vitia, quæ quamuis tenuia vndecunque hæserint, renascentur, & iram non temperemus, sed ex toto remoueamus. Quod enim malæ rei temperamentum est? Poterimus autem, adnitamur modò. Nec vlla res magis proderit, quàm cogitatio mortalitatis. Sibi quisque vt alteri dicat: Quid iuuat tanquam in æternum genitos iras indicere, & breuissimam ætatem dissipare? Quid iuuat dies, quos in voluptatem honestam impendere licet, in dolorem alicu- E
ius tormentúmque transferre? Non capiunt res † istæ iacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis accersimus? Quid imbecillitatis obliti, ingentia odia suscipimus, & ad frangendum fragiles consurgimus? Iam istas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri. Iam par acerrimum media mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam seditiosi cõturbamus? Stat super caput fatum, & pereunti dies imputat, propiúsque ac propius accedit. Istud tempus quod alienæ destinas morti, fortasse † citra tuam est.

(al. gesta.) (al. circa.)

CAP. 43. QVIN potius vitam breuem colligis, placidámque & tibi & cæteris præstas? Quin potius

A potius amabilẽ te,dum viuis,omnibus: desiderabilẽ,cùm excesseris,reddis? Et quid illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illũ oblatrantem tibi,humilem quidem & contemptum,sed superioribus acidum ac molestum exterrere viribus tuis tentas? Quid seruo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo irasceris? Sustine paulum. Venit ecce mors,quæ nos pares faciat. Videre solemus inter matutina harenæ spectacula, tauri & vrsi pugnam inter se colligatorum,quos cùm alter alterũ vexarit,† suus confector spectat. Idem facimus. Aliquem nobiscum alligatum lacessimus:cum victo victoríque finis æquè maturus immineat. Quieti potius pacatique,quantulumcúnque superest,exigamus: nulli cadauer nostrum iaceat inuisum. Sæpe rixam conclamatum in † vicino incendium soluit: & interuentus feræ,latronem viatorémque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, vbi metus maiorum apparuit. Quid nobis cum dimicatione & insidiis? Nunquid B amplius isti cui irasceris,quàm mortem optas? Etiam te quiescente morietur, perdis operam. Facere vis,quod futurum est. Nolo,inquis,vtique occidere,sed exilio,sed ignominia, sed damno afficere. Magis ignosco ei,qui vulnus inimici,quàm qui punctiunculam concupiscit: hic enim non tantùm mali animi est,sed pusilli: siue de vltimis suppliciis cogitas, siue de leuioribus,quantulum est temporis,quo aut ille pœna sua torqueatur,aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipsum spiritum expuimus,interim dum trahimus. Dum inter homines sumus,colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo simus: detrimenta,iniurias,conuicia,vellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda: dum respicimus (quod aiunt) versamúsque nos,† immortalitas aderit.

al. finis cum fector expectat.

fortè, vicinia.

al. iam mortalitas aderit.

III. & vltimi libri de Ira, finis.

C

PINCIANI IN TERTIVM ET VLTIMVM LIBRVM DE IRA.

Defossis corporibus ignes.] *Corrigendum arbitror contra omnia exemplaria, defixis corporibus ignes, vt illud Iuuenalis: Qua stantes ardent qui fixo gutture fumant.* CAP. 3.

Siue quia calorem inedia compellit,& nocet sanguini.] *Non caret hic locus vitio, ni fallor. Proinde perpende an sit legendum: siue quia calor in inediam compellit, ea nocet sanguini.* CAP. 9.

Tumida fortunata & licentia ingenia.] *Legendum puto, fortuna: non, fortunata.* CAP. 11.

Non magis illi se succensere.] *Exẽplar Facundi & Primitiui, non magis illis se succendi: rectius: quia præcessit, faces subderent.*

D Videmus quomodo se pater gerere debuerit.] *Castiga: Videbimus quomodo pater se gerere debuit. ex eadem, & infrà.* CAP. 14.

Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem.] *Corrigendum reor: Vides illam arborem retorridam, infelicem. Nam si breuis erat, quomodo poterat libertas ab illa suspendio peti?* CAP. 15.

Vnum est leuamentum malorum ingenrium, pati.] *Verbum, ingentium, non habetur in exemplari Facundi & Primitiui.* CAP. 16.

Rogatus ab Oraborto nobili sene.] *Quidam codices, Orobasio, legunt: non, Oraborto. Alij minus vitiosè: Ororobazo. Lege Obazo, ex Herodoto, quarto.*

Nec in Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, suppliciorum irarúmque barbariæ transissent.] *Exemplar Pincianum, nec inter Romanos mores cum aliis aduentiis vitiis; etiam suppliciorum irarúmque in barbariem transissent.* CAP. 18.

E Quanquam aberrare aliquando possimus videri,& in deuium exire.] *Exemplar Facundi & Primitiui breuius: alioqui possemus videri in deuium exire. Exemplar Pincianum, quanquam aberrare aliò possimus videri, & in deuium exire.* CAP. 19.

Qui trahere regium currum alibi solebant.] *Lego, albi: non, alibi: ex Herodoto primo.* CAP. 21.

Et aliquid boni spero,in castris meis Silenũ habeo.] *Vetus lectio, & boni spero, si in castris meis Silenum habeo. Scribendum reor, & bene spero, si in castris meis, cætera.* CAP. 22.

Nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos vtrumque decet.] *Quædam exemplaria, Virum dum decet, vt fortè legendum sit, viritim dedecet. In codice diui Frãcisci: Nec ruffus crinis & in nodum coactus apud Germanos dum decet, pro quo existimo, vt dixi, legẽdum, apud Germanos dedecet.* CAP. 26.

Quanto melius est abire in vniuersum, nec vitia vitiis componere.] *Exemplar Facundi* CAP. 27.

& Primitiui:Quanto melius est ire indulsum,nec vitia vitiis opponere.Præter citatum exemplar , alia quoque exemplaria,opponere,habent:non,componere.Sunt etiam codices qui legant:Quanto melius est abire in diuersum,cætera. A

CAP. 31. Obliti quantum sequatur à tergo ingentis inuidiæ.] *Exemplar Franciscanum & Pincianum, obliti quantum sequatur à tergo spiculis ingentis inuidiæ sauciati.Exemplar Facūdi & Primitiui multo aliter,obliti quantum hominum retrò sit,& paucis indigentes,quantum sequatur à tergo ingentis inuidentiæ.*

CAP. 34. Horúmque causa paratam ambitionem.] *Superfluunt verba hæc ex codice Facundi & Primitiui:quorum loco habetur vnica tantum dictio,ambitiones.*

Qualia quæ puerος.] *Qualia quoque pueros:exemplar Facundi & Primitiui,qualiáque pueros:exemplar Franciscanum,qualia pueros:exemplar meum.*

Nihil ex his quæ tam tristes agimus,sæuum est.] *Scribe,serium est:non,sæuum est:ex exēplari Facundi & Primitiui.Sunt etiam codices in quibus habetur,tanti gerimus:non,tam tristes agimus.Quid si legas:Nihil ex his quæ tanquam seria agimus,serium est,vt quod statim subiicit:Inde,inquam,vobis ira & insania est,quod exigua magna existimatis.* B

Dum spe supтema captus est,criminatur.] *Exemplaria quædam minus,ni fallor:corruptè: dum spe suprema captatus criminatus est.*

CAP. 40. Diuus Augustus:cùm cœnaret apud Atedium Pollionem.] *Prior editio minus corruptè,apud Nedium Pollionem.Lego,Vedium Pollionem.Plin.lib.9.histor natur.cap.23.Inuenit,inquit , in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio,eques Romanus,ex amicis diui Augusti,viuariis earum immergens damnata mancipia. & cap.53. In Cæsaris piscinis à Pollione Vedio conie ctum piscem sexagesimum post annum spirasse scribit Annæus Seneca.Meminit & alio loco Seneca. Corrigendus paulo post idem error.*

Quas ingens piscina continebat.] *Eadem,partim,quas ingentes in piscina continebat : partim, quas ingenti in piscina continebat.* C

CAP. 41. Vbi iram ex superiori loco aggredi possit,malè tractabilem,ac talem duntaxat,cætera.] *Exemplar Facundi & Primitiui,vt ira ex superiori loco aggredi non posit,malè tractet. At talē duntaxat.& infrà.*

CAP. 43. Suus confectot spectat.] *Exemplar Facundi & Primitiui,finis confector expectat. Cui lectioni suffragantur verba hæc,quæ mox paulo sequuntur.*

Cum victo victorique finis æquè matutus.] *Magna pars scriptorum codicum legit,& quidem matutinus:non, æquè maturus.*

Immortalitas adetit.] *Corrigendum reor,iam mortalitas aderit,vt suprà:Nec vlla res magis proderit quàm cogitatio mortalitatis.* D

LVCII ANNAEI SENECAE
AD NERONEM CÆSAREM DE CLEMENTIA, LIBER PRIMVS.

CAP. I. SCRIBERE de clementia,Neto Cæsar,institui:vt quodammodo speculi vice fungerer,& te tibi ostenderem,peruenturum ad voluptatem maximam omnium.Quamuis enim rectè factorum verus fructus sit fecisse,nec vllum virtutum precium dignum illis extra ipsas sit:iuuat tamen inspicere & circuire bonam conscientiam,tum immittere oculos in hanc immensam multitudinem,discordem,seditiosam,impotētem,in perniciem alienam suámque pariter exultaturam,si hoc iugum fregerit,& ita loqui secum:Ego ex omnibus mortalibus placui,electúsque sum,qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necísque gētibus arbiter,qualem quisque sortem,statúmque habeat,in manu mea positum est. Quid cuique mortalium fortuna datum velit,meo ore pronunciat.Ex nostro responso lętitiæ causas,populi,vrbésque concipiunt.Nulla pars vsquam,nisi volente propitióque me, floret.Hæc tot milia gladiorum,quæ † pars mea comprimit,ad nutum meum stringentur: quas nationes funditus exscindi,quas trāsportari,quibus libertatē dari,quibus eripi,quos reges E

al. pax.

A reges mancipia fieri, quorúmque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ otiantur, mea iurisdictio est. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & † contumelia, *al. contumacia.* quæ sæpe tranquillissimis pectoribus quoque patientiā extorsit, non ipsa ostentandæ per terrores potētiæ, dira, sed frequens magnis imperiis gloria. Cōditū, imò constrictum apud me ferrum est. Summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. Nemo non, cui alia desint hominis nomine apud me gratiosus est: seueritatem abditam, clementiam in promptu habeo. Sic me custodio, tanquam legibus quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum, alterius vltima. Alium dignitati donaui, alium humilitati. Quotiens nullam inueneram misericordiæ causam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus si à me rationem repetant, annumerare genus huma-
B num paratus sum. Potes hoc Cæsar prædicare audacter, omnia in fida tutela haberi: nihil per te, neque vi, neque clàm Reipub. ereptū. Rarissimam laudem, & nulli adhuc principum concessam concupisti, innocentiam. Non perdis operam: nec bonitas ista tua singularis, ingratos aut malignos æstimatores nacta est. Refertur tibi gratia. Nemo vnus homo vni homini tam charus vnquam fuit, quàm tu populo Romano, magnum longúmque eius bonum. Sed ingens tibi onus imposuisti. Nemo iam diuum Augustum, nec Tiberij Cæsaris prima tempora loquitur. Nemo qui te imitari velit exēplar extra te quærit. Principatus tuus ad gustum exigitur. Difficile hoc fuisset, si non naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tempus sumpta. Nemo enim potest personam diu ferre. Ficta citò in naturam suam recidunt: quibus veritas subest, quæque (vt ita dicam) ex solido enascuntur, tempore ipso in maius meliúsque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cùm incertum
C esset, quò se statim nobilis indoles daret. Iam vota publica in tuto sunt. Nec enim periculum est, ne te subita tui capiat obliuio. Facit quidē auidos nimia felicitas: nec tā temperatæ cupiditates sunt vnquā, vt in eo quod contigit, desinant. Gradus à magnis ad maiora fit & spes improbissimas complectuntur insperata assecuti. Omnib. tamen nunc ciuibus tuis & hæc confessio exprimitur, esse se felices: & illa, nihil iam his accedere bonis posse, nisi vt perpetua sint. Multa illos cogunt ad hanc confessionem, qua nulla in homine tardior est, securitas alta, affluens. Ius supra omnem iniuriam positum. Obuersatur oculis † lætissima forma Reipub. cui ad summam libertatem nihil deest, nisi pereūdi licentia. Præcipuè *al. lætissima.* tamen æqualis, ad maximos imósque peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona pro portione fortunæ suæ quisque sentit, aut expectat maiora minoráque: ex clementia omnes idem sperant. Nec est quisquam, cui tam valde innocentia sua placeat, vt non stare
D in conspectu clementiam paratam humanis erroribus gaudeat.

Esse autem aliquos scio, qui clementia pessimúquemque putent sustineri: quoniam *CAP. 2.* nisi post crimen superuacua est, & sola hæc virtus inter innocentes cessat. Sed primum omniū, sicut medicinæ apud ægros vsus, etiam apud sanos honor est: ita clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clementia in persona quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpa est, nec innocentiæ tantùm clementia succurrit, sed sæpe virtuti: quoniam quidem conditione temporum incidunt quædam, quæ possint laudata puniri. Adiice, quòd magna pars hominum est, quæ reuerti ad innocentiam possit. Sed non tamen vulgo ignoscere decet. Nam vbi discrimen inter malos bonósque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec promiscuam ha-
E bere ac vulgarem clemētiam oportet, nec abscisam. Nam tam omnibus ignoscere crudelitas est, quàm nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile est temperamentum, quicquid æquo plus futurum est, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc suo loco melius dicentur.

Nunc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit manumissionis. Se- *CAP. 3.* cunda, quæ naturam clementiæ habitúmque demonstret. Nam cùm sint vitia quædā virtutes imitantia, non possunt secerni, nisi signa quibus dignoscantur impresseris. Tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & vsu suam faciat. Nullam verò ex omnibus virtutibus magis homini conuenire, cùm sit nulla humanior, constet necesse est: non solùm inter nos, qui hominem sociale animal, communi bono gentium videri volumus: sed etiam inter illos, qui hominem voluptati donant, quorum omnia dicta factáque ad vtilitatem suam spectant. Nam si quietem petit

& ociū, hanc virtutem naturæ suæ nactus est, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quàm regem aut principem decet. Ita enim virtutes magnis viris decori gloriæq; sunt, si illis salutaris potentia est. Nam pestifera vis est, valere ad nocendum. Illius demùm magnitudo stabilis fundatáque est, quem omnes tam supra se esse, quàm pro se sciunt, cuius curam excubare pro salute singulorū atque vniuersorum quotidie experiuntur: quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili prosiliret, diffugiunt, sed tanquam ad clarum ac beneficum sidus certatim aduolant obiicere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & substernere corpora sua, si per stragem illi humanam, iter ad salutem struendum sit. Somnum eius nocturnis excubiis muniunt, latera obiecti circumfusíque defendunt, incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis vrbibúsque consensus, sic protegendi amandique reges, & se suáque iactandi, quocunque desiderauerit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est, aut dementia, pro vno capite tot milia excipere ferrum, ac multis mortibus vnam animam redimere, nonnunquam senis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deseruit, & cùm hoc tanto maius tantóque speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus, tamen manus, pedes, oculi negocium illi gerūt, illum hæc cutis munit, illius iussu iacemus, aut inquieti discurrimus, cùm ille imperauit, siue auarus dominus est, mare lucri causa scrutamur, siue ambitiosus, iamdudum dexteram flammis obiecimus, aut voluntariè subsiluimus: si hæc immensa multitudo, vnius animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. A B

CAP. 4. SVAM itaque incolumitatem amant, cùm pro vno homine denas legiones in aciem deducunt, cùm in prima frōte procurrūt, & aduersa vulneribus pectora ferunt, ne imperatoris sui signa vertantur. Ille est enim vinculum, per quód Respub. cohæret: ille spiritus vitalis, quem hæc tot milia trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur. C

—Rege incolumi mens omnibus vna:

Amisso rupêre fidem.—

Hic casus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab isto periculo aberit hic populus, quamdiu sciet ferre frænos: quos si quando abruperit, vel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, hæc vnitas & hic maximi imperij contextus, in partes multas dissiliet: idémque huic vrbi dominādi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo principes regésque, & quocunque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari vltra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt, sequitur, vt is quoque charior sit, in quem se Respub. conuertit. Olim enim ita se induit Reipub. Cæsar, vt diduci alterum non posset sine vtriúsque pernicie. Nam vt illi viribus opus est, ita & huic capite. D

CAP. 5. LONGIVS videtur recessisse à proposito oratio mea. At mehercules rē ipsam premit. Nam si, quod adhuc colligitur, animus Reipu. tu es, illa corpus tuum: vides, vt puto, quàm necessaria clementia sit. Tibi enim parcis, cùm videris alteri parcere. Parcendum itaque est etiam improbandis ciuibus, non aliter quàm membris languentibus. Et si quando missso sanguine opus est, sustinendum est, ne vltrà quàm necesse sit incidas. Est ergo, vt dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam, maximè tamen decora imperatoribus, quanto plus habet apud illos quod seruet, quantóque in maiore materia apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas. Principum sæuitia bellum est. Cùm autem virtutibus inter se sit concordia, nec vlla altera melior aut honestior sit: quędam tamen quibusdam personis aptior est. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil est. Quid enim maius, aut fortius, quàm malam fortunam retundere. E

al. tamē in. al. latiorē. Hæc † tamen magnanimitas in bona fortuna † latiorem locum habet, meliúsque in tribunali quàm in plano conspicitur. Clementia in quamcunque domum peruenerit, eam felicem tranquillámque præstabit. Sed in regia quò rarior, eo mirabilior. Quid enim est mirabilius, quàm eum cuius iræ nihil obstat, cuius grauiori sententiæ ipsi qui pereunt assentiuntur, quē nemo interrogaturus est, imò si vehementius excāduit, nec deprecaturus quidem, ipsum sibi manū iniicere, & potestate sua in melius placidiúsque vti, hoc ipsum cogitantē: Occidere contra legem nemo nō potest, seruare nemo præter me. Magnā fortunam

magnus

A magnus animus decet:qui nisi se ad illam extulit,& altior stetit,illam quoque infra terram deducit. Magni autem animi est proprium,placidum esse,tranquillúmque, & iniurias atque offensiones semper despicere. Muliebre est,furere in ira. Ferarum verò,nec generosarum quidem,præmordere & vrgere proiectos. Elephantes leonésque transeunt,† quem impulerunt. Ignobilis bestiæ pertinacia est. Non decet regem sæua , nec inexorabilis ira. Non multum enim supra eum eminet,cui se irascendo exæquat. At si dat vitam , si dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere,facit quod nulli nisi rerum potienti licet. Vita enim etiam superiori eripitur,nunquam nisi inferiori datur. Seruare, proprium est excellentis fortunæ:quæ nunquã magis suspici debet,quàm cùm illi contingit idem posse quod diis,quorum beneficio in lucem ædimur, tam boni quàm mali. Deorum itaque sibi animum asserens princeps,alios ex ciuibus suis,quia vtiles bonique sunt,libens videat,alios in B numerum relinquat:quosdam esse gaudeat,quosdam patiatur. *al. quia.*

COGITATE in hac ciuitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluẽs eliditur,quoties aliquid obstitit,quod cursum eius velut torrentis rapidi moraretur:in qua tribus eodem tempore theatris viæ postulantur,in qua consumitur,quicquid terris omnibus aratur:quãta solitudo & vastitas futura sit,si nihil relinquitur, nisi quod iudex seuerus absoluerit. Quotus quisque ex quæsitoribus est , qui non ea ipsa lege teneatur,qua quærit? Quotus quisque accusator vacat culpa? Et nescio,an nemo ad dandam veniam difficilior est,quàm qui illam petere sæpius meruit. Peccauimus omnes: alij grauia , alij leuiora,alij ex destinato, alij fortè impulsi, aut aliena nequitia ablati:alij in bonis consiliis parum fortiter stetimus,& innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantùm, sed vsque ad extremum æui delinquimus. Etiam si quis tam bene purgauit animum,vt nihil obturbare eum amplius possit ac fallere,ad innocentiam tamen peccando peruenit. CAP. 6.

C QVONIAM deorum feci mentionem,optimè hoc exemplum principi constituam,ad quod formetur,vt se talem esse ciuibus,quales sibi deos velit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina,expedir vsque ad vltimam infesta perniciem? Ecquis regum erit tutus,cuius non membra aruspices colligant? Quòd si dij † placabiles & æqui delicta potentium non statim fulminibus persequuntur:quãto æquius est hominem hominibus præpositum miti animo exercere imperium , & cogitare , vtrum mundi status gratior oculis pulchriórque sit sereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur,& ignes hinc atque illinc micant. Atqui non alia facies est quieti moderatique imperij,quàm sereni cœli & nitentis. Crudele regnum,turbidum , tenebrísque obscurum est inter trementes,& ad repẽtinum sonitum expanescentes,nec eo quidem qui omnia con- D turbat inconcusso. † Facilius priuatis ignoscitur , pertinaciter se vindicantibus. Possunt enim lædi,dolórque eorum ab iniuria venit. Timent præterea contemptum : & non retulisse lædentibus gratiam,infirmitas videtur,non clementia. At cui vltio in facili est,is omissa ea, certam laudem mansuetudinis consequitur. Humili loco positis exercere manum, litigare,in rixam procurrere,ac morem iræ suæ gerere , liberius est. Leues inter paria ictus sunt. Regi vociferatio quoque,verborúmque intemperantia non ex maiestate est. CAP. 7. *al. placabiles sunt, & æqui.* *al. Difficilius.*

GRAVE putas,eripi loquendi arbitrium regibus,quod humillimi habent. Ista, inquis, seruitus est,nõ imperium. Quid tu non experiris istud nobis esse,non tibi seruitutem? Alia conditio est eorum,qui in turba quam non excedunt, latent:quorum & virtutes vt appareant,diu luctantur,& vitia tenebras habent. Vestra facta dictáque rumor excipit: & ideo nullis magis cauendum est,qualem famam habeant, quàm qui qualemcúque meruerint, E magnam habituri sunt. Quàm multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent. Possum in qualibet parte vrbis solus incedere sine timore , quamuis nullus sequatur comes, nullus sit domi,nullus ad latus gladius:tibi in tua pace armato viuendum est. Aberrare à fortuna tua non potes,obsidet te,& quocũque descendis,magno apparatu sequitur. Et hæc summæ magnitudinis seruitus est, non posse fieri minorem : sed cum diis tibi communis ista necessitas est. Nam illos quoque cœlum alligatos tenet: nec magis illis descendere datum est,quàm tibi tutum. Fastigio tuo affixus es. Nostros motus pauci sentiunt. Prodire nobis,ac recedere, & mutare habitum sine sensu publico licet : tibi non magis quàm soli latere contingit. Multa contra te lux est , omnium in istam conuersi, oculi sunt. Prodire te putes , oriris:loqui non potes, nisi vt vocem tuam quæ vbique sunt gẽtes excipiant. Irasci non potes,nisi vt omnia premantur. Sic neminem potes affligere,nisi vt quicquid circà fuerit,quatiatur. Vt fulmina paucorũ periculo cadunt,omnium metu:sic animaduersiones CAP. 8.

F

magnarum potestatum terrent latius, quàm nocent, non sine causa. Non enim quantum A fecerit, sed quantum facturus sit, cogitatur, in eo qui omnia potest. Adiice nunc, quòd priuatos homines ad accipiendas iniurias opportuniores, acceptarum patientia facit: regibus certior est ex mansuetudine securitas. Quia frequēs vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat: volūtas oportet antè sæuiendi, quàm causa deficiat. Alioquin quemadmodum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorum genera vt densiora surgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberique eorum qui interfecti sunt, & propinqui, & amici, in locum singulorum succedunt. Hoc quàm verum sit, admonere te exemplo domestico volo.

CAP. 9. DIVVS Augustus fuit mitis princeps, si quis illum à principatu suo æstimare incipiat: in communi quidem Repub. gladium mouit, cùm hoc ætatis esset, quod tu nunc es, duodeuicessimum egressus annum, iam pugiones in sinu amicorum absconderat, iam insidiis B M. Antonij consulis latus petierat, iam fuerat collega † proscriptoris: sed cùm annum quadragesimum transisset, & in Gallia moraretur, delatum est ad eum indicium, L. Cinnam stolidi ingenij virum insidias ei struere. Dictum est & vbi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. Vnus ex † consociis deferebat. Constituit se ab eo vindicare. Consilium amicorum aduocari iussit. Nox illi inquieta erat, cùm cogitaret adolescētem nobilem, hoc detracto integrum, Cn. Pompeij nepotem damnandum. Iam vnum hominem occidere non poterat, cùm M. Antonio proscriptionis edictum inter cœnam dictaret. Gemens subinde voces emittebat varias, & inter se contrarias: Quid ergo? ego percussorem meum securum ambulare patiar, me solicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis frustra petitum caput, tot naualibus, tot pedestribus præliis incolume, postquam terra marique pax parta est, non occidere constituat, sed immolare? Nam sacrificantem placuerat adoriri. C Rursus silentio interposito, maiore multo voce sibi, quàm Cinnæ irascebatur: Quid viuis, si perire te tam multorum interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti vita, si vt ego non peream, tam multa perdenda sunt. Interpellauit tandem illum Liuia vxor: Et admittis, inquit, muliebre consilium? Fac quod medici solent: qui vbi vsitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti; Saluidienum Lepidus secutus est, Lepidum Murena, Murenam Cæpio, Cæpionem Egnatius, vt alios taceam, quos tantum ausos pudet: nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnæ, deprehensus est. Iam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest. Gauisus sibi, quòd aduocatum inuenerat, vxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplò amicis, quos in consilium rogauerat, imperauit, & Cinnam vnum ad se accersit: dimissisque D omnibus è cubiculo, cùm alteram Cinnæ poni cathedram iussisset: Hoc, inquit, primùm à te peto, ne me loquentem interpelles, ne meo sermone medio proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cùm in hostium castris inuenissem, non factum tantùm mihi inimicum, sed † natum seruaui, patrimonium tibi omne concessi. Hodie tam felix es, & tam diues, vt victo victores inuideāt. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cùm sic de te meruerim, occidere me constituisti. Cùm ad hanc vocem exclamasset, procul hanc ab se abesse dementiam: Non præstas, inquit, fidem, Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adiecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum esset ferrum. Et cùm defixum videret, nec ex conuentione iam, sed ex conscientia tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipse sis princeps? Malè mehercule cum Republica agitur, si tibi ad imperandum nihil præter me obstat. Domum tueri tuam non potes. Nuper E libertini hominis gratia, in priuato iudicio superatus es. Adeò nihil facilius potes, quàm contra Cæsarem aduocare? Cedò si spes tuas solus impedio. Paulus ne te, & Fabius Maximus, & Cossi, & Seruilij ferent, tantùmque agmen nobilium non inania nomina præferentium, sed eorum, qui imaginibus suis decori sint? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutius enim quàm duabus horis locutum esse constat, cùm hanc pœnam, qua sola erat contentus futurus, extenderet: Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hosti, nunc insidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus, vtrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas? Post hæc detulit vltrò consulatum, questus, quòd non auderet petere. Amicissimum fidelissimúmque habuit, hæres solus fuit illi. Nullis amplius insidiis ab vllo petitus est.

al. proscriptionis.

al. conscijs.

Saluidenum Rufum Suetonius vocat.

al. seruatū seruaui.

IGNOVIT

A IGNOVIT abauus tuus victis. Nam si non ignouisset, quibus imperasset? Salustium, & Cocceios, & Duillios, & totam cohortem primam interioris admissionis, ex aduersariorum castris conscripsit. Nam Domitios, Messalas, Asinios, Cicerones, & quicquid floris in ciuitate erat, clementiæ suæ debebat. Ipsum Lepidum quamdiu mori passus non est? Per multos annos tulit ornamenta principis retinentem: & pontificatum maximum, non nisi mortuo illo, transferri in se passus est. Maluit enim illum honorem vocari, quàm spolium. Hæc eum clemētia ad salutem securitatémque perduxit, hæc gratum ac fauorabilem reddidit, quamuis nondum subactis Reipub. ceruicibus manum imposuisset. Hæc hodiéque præstat illi famam, quæ vix viuis principibus seruit. Deum esse, non tanquam iussi credimus bonum principem Augustum, & bene illi conuenisse parentis nomen, fatemur: ob nullam aliam causam, quàm quòd contumelias quoque suas, quæ acerbiores principibus
B solent esse, quàm iniuriæ, nulla crudelitate exequebatur: quòd probrosis in se dictis arrisit: quòd dare illum pœnas apparebat, cùm exigeret: quòd quoscunque ob adulterium † familiæ suæ damnauerat, adeò non † occidit, vt dimissis, quò tutiores essent, diplomata daret. Hoc est ignoscere, cùm scias multos futuros qui pro te irascantur, & tibi alieno sanguine gratificentur, non dare tantùm salutem, sed præstare. CAP. 10. *fortè, filiæ. al. edit.*

HAEC Augustus senex, aut iam in senectutem annis vergentibus. In adolescentia caluit: arsit ira: multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo mansuetudini tuæ audebit diuum Augustum, etiam si in certamen iuuenilium annorum deduxerit senectutem plus quàm maturam. Fuerit moderatus & clemens, nempe post mare Actiacum Romano cruore infectum, nēpe post fractas in Sicilia classes, & suas & alienas: nempe post Perusinas aras & proscriptiones. Ego verò clementiam non voco lassam crudeli-
C tatem. Hæc est, Cæsar, clementia vera, quam tu præstas, quæ non sæuitiæ pœnitentia cœpit: nullam habere maculam, nunquam ciuilem sanguinem fudisse. Hæc est in maxima potestate, verissima animi temperantia, & humani generis † comprehensibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non priorum principum exemplis corruptis, quantum in ciues suos liceat, experiendo tentare, sed hebetare aciem imperij sui. Præstitisti, Cæsar, ciuitatem incruētam, & hoc quod magno animo gloriatus es, nullā te toto orbe stillam cruoris humani misisse: quo maius est mirabiliúsque, quòd nulli vnquam citius gladius commissus est. Clemētia ergo non tantùm honestiores, sed tutiores præstat: ornamentúmque imperiorum est simul & certissima salus: cùm reges consenuerint, liberísque ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum execrabilis, ac breuis potestas est. Quid interest inter tyrannum & regem? species enim ipsa fortunæ ac licentia par est: nisi quòd tyran-
D ni ex voluptate sæuiunt, reges non nisi ex causa ac necessitate? CAP. 11. *fortè, incomprehēsibilis.*

QVID ergo, non reges quoque occidere solent? Sed quoties id fieri publica vtilitas persuadet. Tyrannis sæuitia cordi est. Tyrannus autem à rege distat factis, non nomine. Nam & Dionysius maior iure meritóque præferri multis regibus potest. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hostium? Descenderit licet è dictatura sua, & se togæ reddiderit: quis tamen vnquam tyrannus tam auidè humanum sanguinem bibit, quàm ille, qui septem milia ciuium Romanorum contrucidari iussit? Et cùm in vicino ad ædem Bellonæ sedens exaudisset conclamationem, tot milium sub gladio gemētium, exterrito senatu: Hoc agamus, inquit, P.C. Seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hoc non est mentitus: pauci, Syllæ videbantur. Sed mox de Sylla consequemur, quomodo hostibus irascendum sit: vtique si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore
E abrupti transierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, vt magnum inter regem tyrannúmque discrimen sit: vterque licet non minus armis valletur: sed alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur, alter vt magno timore, magna odia compescat. Nec illas ipsas manus, quibus se commisit, securus aspicit. Contrariis in contraria agitur. Nam vt inuisus sit, quia timetur, timeri vult, quia inuisus est: & illo execrabili versu, qui multos dedit præcipites, vtitur: CAP. 12.

Oderint dum metuant.—

ignarus quanta rabies oriatur, vbi supra modum odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos, assiduus verò & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras lineis & pinna conclusas contine: easdem à tergo eques telis incessat: tentabunt fugam per ipsa quæ fugerāt, proculcabúntque formidinem.

Acettima virtus est, quam vltima necessitas extúdit: relinquat oportet securi aliquid metus, multóque plus spei quàm periculorum ostentet. Alioquin vbi quiescenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & aliena anima abuti. Placido tranquillóque regi fida sunt auxilia sua, quibus ad communem salutem vtatur. Gloriosúsque miles (publicæ enim securitati dare operam videtur) omnem laborem libens patitur, vt parētis custos. At illum acerbum & sanguinarium necesse est grauentur stipatores sui. A

CAP. 13. NON potest habere quisquam bonæ ac fidæ voluntatis ministros, quibus in tormentis & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis vtitur, quibus non aliter quàm bestiis homines obiectat, omnibus † reis noxior ac solicitior, vt qui homines deósque testes ac vindices facinorum timeat, eò perductus, vt non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cætera vel pessimum habet crudelitas: perseuerandum est, nec ad meliora patet regressus. Scelera enim sceleribus tuenda sunt. Quid autem eo infelicius, cui iam esse malum necesse est? B O' miserabilem illum, sibi certè: nam cæteris misereri eius nefas sit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit, tam externa quàm domestica, cùm arma metuat, ad arma confugiens, non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui vbi circumspexit quæque fecit, quæque facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormētis adaperuit, sæpe mortem timet, sæpius optat, inuisior sibi quàm seruientibus. Econtrariò is cui curæ sunt vniuersa, quia alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reipub. partem tanquam sui nutrit, inclinatus ad mitiora: etiam si ex vsu est animaduertere, ostendens quàm inuitus aspero remedio manus admoueat: in cuius animo nihil hostile, nihil efferum est. Qui potentiam suam placidè ac salutariter exercet, approbare imperia sua ciuibus cupiens. Felix abundè sibi visus, si fortunam suam publicauerit, sermone affabilis, accessúq; facilis, vultu qui maximè populos demeretur, amabilis, æquis C desideriis propensus, & iniquis acerbus, à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines secretò loquuntur, quæ palàm. Tollere filios cupiūt, & publicis malis sterilitas indicta recluditur. Bene se meriturum de liberis suis quisque non dubitat, quibus tale seculum ostenderit. Hic princeps suo beneficio tutus, nihil præsidiis eget: arma ornamenti causa habet.

al. rebus.

CAP. 14. QVOD ergo officium eius est? Quod bonorum parentum: qui obiurgare liberos nonnunquam blandè, nonnunquam minaciter solent, aliquādo admonere etiam verberibus. Nunquid aliquis sanus filium † à prima offensa exhæredat? Nisi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, nisi plus est quòd timet, quàm quod damnat, nō accedit ad decretorium stilum. Multa antè tentat, quibus dubiam indolem & peiore loco iam positam reuocet: simul deplorata est, vltima experitur. Nemo ad supplicia exigenda peruenit, nisi qui D remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam principi faciendum est: quem appellauimus patrem patriæ, non adulatione vana adducti. Cætera enim cognomina honori data sunt. Magnos & Felices & Augustos diximus, & ambitiosæ maiestati quicquid potuimus titulorum congessimus, illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appellamus, vt sciret datam sibi potestatem patriam: quæ est temperatissima, liberis consulens, suáque post illos reponens. Tardè sibi pater membra sua abscidat: etiam cùm abscideret, reponere cupiat: & in abscidendo gemat, cunctatus multum diúque. Propè enim est vt libēter damnet, qui citò. Propè vt iniquè puniat, qui nimis. † Erixonem equitē Romanum, memoria nostra, quia filium suum flagellis occiderat, populus in foro graphiis confodit. Vix illum Augusti Cæsaris autoritas, infestis tam patrum quàm filiorum manibus eripuit.

al. ad primā offensā.

De patria potestate vi de Institut. lib. 1.

al. Trixonē. al. Euxonē.

CAP. 15. TARIVM, qui filium deprehensum in parricidio, exilio damnauit, causa cognita, nemo non suspexit, quòd contentus exilio, & exilio delegato Massiliæ parricidam continuit, E & annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat. Hæc liberalitas effecit, vt in qua ciuitate nunquam deest patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus meritò damnatus esset, quem is pater damnare potuisset, qui odisse non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem compares bono patri bonum principem. Cogniturus de filio Tarius, aduocauit in consilium Cæsarem Augustum. Venit in priuatos penates, assedit, pars alieni consilij fuit. Non dixit: Imò in meam domum veniat. Quod si factum esset, Cæsaris futura erat cognitio, non patris. Audita causa, excussísque omnibus, & his quæ adolescens pro se dixerat, & his quibus arguebatur, petit, vt sententiam suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret, quæ Cæsaris fuisset. Deinde priusquam aperirentur codicilli, iurauit se Tarij hominis locupletis hæreditatem non aditurū. Dicet aliquis, pusillo animo: Timuit, ne videretur locum spei

spæ

A suæ aperire velle, filij damnationem. Ego contrà sentio: Quilibet nostrûm debuisset aduersus opiniones malignas satis fiduciæ habere in bona conscientia. Principes multa debent etiam famæ dare. Iurauit se non aditurum hæreditatem. Tarius quidem eodem die & alterum hæredem perdidit, sed Cæsar libertatem sententiæ suæ redemit: & postquam approbauit gratuitam esse † seueritatem suam, quod principi semper curandum est, dixit, relegandum quò patri videretur. Non culeum, non serpentes, non carcerem decreuit: memor non de quo censeret, sed cui in consilio esset. Mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem dixit in filio adolescentulo, impulso in id scelus, in quo se, quod proximum erat ab innocentia, timidè gessisset, debere illum ab vrbe & à parentis oculis submoueri. *al. sententiam suam.*

O DIGNVM, quem in consilium patres aduocarent: ô dignum, quem cohæredem in- CAP. 16.
B nocentibus liberis scriberent. Hæc clementia principem decet, vt quocunque venerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis sit, vt illum perire non sentiat, qualiscunque pars imperij est. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non est vnum imperandi genus. Imperat princeps ciuibus suis, pater liberis, præceptor discentibus, tribunus vel centurio militibus. Nónne pessimus pater videbitur, qui assiduis plagis liberos etiam ex leuissimis causis compesceret? Vter autem præceptor liberalibus studiis dignior, qui excarnificat discipulos, si memoria illis non constiterit, aut si parum agilis in legendo oculus hæserit: an qui monitionibus & verecundia emendare ac docere malit? Tribunum centurionémque da sæuum, desertores faciet: quibus tamen ignoscitur. Nunquid nam æquum est, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? Atqui equum non crebris verberibus exterret, domandi peritus magister. Fiet enim for-
C midolosus & cōtumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idem facit venator, qui instituit catulos vestigia sequi, quique iam exercitatis vtitur ad excitandas vel persequendas feras. Nec crebrò illis minatur: cōtunditur enim animus, & quicquid est indolis, comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi errandique passim concedit. Adiicias his licet, tardiora agentes iumenta: quæ cùm ad contumelias & miserias nata sint, nimia sæuitia coguntur iugum detrectare.

NVLLVM animal morosius est, nullum maiore arte tractandum, quàm homo. Nulli CAP. 17.
magis parcendum. Quid enim stultius, quàm in iumentis quidem & canibus erubescere, iram exercere, pessima autem conditione hominem esse? Morbis medemur, nec irascimur. Atqui & hic morbus est animi, mollem medicinam desiderat, ipsúmque medentem minimè infestum ægro. Mali medici est, desperare, ne curet. Idem in his, quorum animus
D affectus est, facere debebit, cui credita salus omnium est, nō citò spem proiicere, nec mortifera signa pronūciare. Luctetur cum vitiis, resistat: aliis morbum suum exprobret, quosdam molli curatione decipiat, citius meliúsque sanaturus remediis fallentibus. Agat princeps curam, non tantùm salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli regi gloria est ex sæua animaduersione. Quis enim dubitat posse? At contrà maxima si vim suam continet, si multos iræ alienæ eripuit, neminem suæ impendit.

SERVIS imperare moderatè, laus est: & in mancipio cogitandum est, non quantum CAP. 18.
illud impunè pati possit, sed quantū tibi permittat æqui boniq; natura: quæ parcere etiam captiuis, & precio paratis iubet. Quanto iustius his iubet, tanto iustius hominibus liberis, ingenuis, honestis, non vt mancipiis abuti, sed his quos gradu antecedas, quorúmque tibi non tradita seruitus, sed tutela. Seruis ad statuam licet confugere, cùm in seruum omnia li-
E ceant. Est aliquid, quod in homine licere commune ius animantium vetet. Quis non Vedium Pollionem peius oderat, quàm serui sui, quòd murænas sanguine humano saginabat: & eos qui se aliquid offenderant, in viuarium, quid aliud quàm † serpentibus obiici iubebat? O hominem mille mortibus dignum: siue deuorandos seruos obiiciebat murænis, quas esurus erat, siue in hoc tantùm illas alebat, vt sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commonstrantur, inuisíque & detestabiles sunt: ita regum & iniuria latius patet & infamia, atque odium seculis traditur. Quanto autem non nasci melius fuit, quàm numerari inter publico malo natos? *Suprà lib. 3. de ira, cap. 41. al. serpentium.*

EXCOGITARE nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti sit, quàm cle- CAP. 19.
mentia: quocunq; modo is, & quocunque iure præpositus cæteris erit. Eo scilicet formosius id esse, magnificentiúsque fatebimur, quo in maiori præstabitur potestate: quam non oportet noxiam esse, † si ad naturæ legem componitur. Natura enim commēta est regem: *al. sed ad naturæ legē compositam.*

quod & ex aliis animalibus licet cognoscere, & ex apibus: quarum regi amplissimum cubile est, medióque ac tutissimo loco. Præterea onere vacat, exactor alienorum operum: & amisso rege, totum dilabitur examẽ. Nec vnquam plus vnum patiuntur, melioremque pugna quærũt. Præterea insignis regis forma est, dissimilisque cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maximè distinguitur: iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: rex ipse sine aculeo est. Noluit illum natura nec sæuum esse, nec vltionem magno cõstaturam petere: telúmque detraxit, & iram eius inermen reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens. Est enim illi mos, † exercere se in paruis, & ingentium rerum documẽta † minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cùm tanto hominũ moderatior esse animus debeat, quãto vehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini lex esset, & ira cum telo suo frangeretur: nec sæpius liceret nocere quàm semel, nec alienis viribus exercere odia. Facilè enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & si mortis periculo vim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tantum enim necesse est timeat, quantum timeri voluit: & manus omnium obseruet, & eo quoque tempore quo nõ captatur, peti se iudicet, nullúmque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis ægram vitam sustinet: cùm liceat innoxium, atque ob hoc securum, salutarem potentiam, lætis omnibus, tractare? Errat enim, si quis existimat tutum esse ibi regẽ, vbi nihil à rege tutum est. Sed securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere in altum æditas arces, nec in ascensum arduos colles emunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribúsque sepire. Saluum regem in aperto clementia præstabit. Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius est, quàm viuere optantibus cũctis, & vota non sub custode nuncupantibus? Si paulum valetudo titubauit, non spem hominum excitari, sed metum? Nihil esse cuiquam tam preciosum, quod non pro salute præsidis sui commutatum velit? Omne quod illi cõtingit, sibi quoque euenire deputet? In hoc assiduis bonitatis argumentis probauit, nõ Remp. suam esse, sed se Reipublicæ. Quis huic audeat struere aliquod periculum? Quis ab hoc non, si possit, fortunam quoque auertere velit, sub quo iusticia, pax, pudicitia, securitas, dignitas, florent, sub quo opulenta ciuitas, copia bonorum omnium abũdat? Nec alio animo rectorem suum intuetur, quàm si Dij immortales potestatem visendi sui faciant: intueremur venerantes colentésque. Quid autẽ, non proximum illis locum tenet is, qui se ex deorum natura gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hoc affectare, hoc imitari decet: Maximum ita haberi, vt optimus simul habeatur.

al. exercere. forte, per minima.

A B C

CAP. 20. DVABVS de causis punire princeps solet, si aut se vindicat, aut aliũ. Prius de ipsa parte disserã, quæ ipsum cõtingit. Difficilius est enim moderari, vbi dolori debetur vltio, quàm vbi exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne facile credat, vt verum excutiat, vt innocentiæ faueat, vt appareat, non minus rem agi rei periclitantis, quàm iudicis. Hoc autem ad iusticiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, vt manifestè læsus, animum in potestate habeat: & pœnam si tutò poterit, donet: sin minus, temperet: longéque sit in suis, quàm in alienis exorabilior iniuriis. Nam quemadmodum non est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum, qui cùm suis stimulis exagitetur, non prosilit, qui intelligit magni animi esse, iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius principe impunè læso. D

CAP. 21. VLTIO duas res præstare solet: aut solatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, quàm vt tali solatio egeat, manifestiórque vis, quàm vt alieno malo opinionẽ sibi virium quærat. Hoc dico, cùm ab inferioribus petitus violatúsque est. Nam si, quos pares aliquando habuit, infra se videt, satis vindicatus est. Regem & seruus occidit, & serpẽs, & sagitta. Seruauit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit. Vti itaque animosè debet tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens: in his præsertim, quos scit aliquando suo fastigio obstitisse: hoc arbitrium adeptus, vltionem impleuit, perfecitque quantum veræ pœnæ satis erat. Perdidit enim vitam qui debet: & quisquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienã de † capite suo regiámque sententiam expectauit, in seruatoris sui gloriam viuet, plúsque nomini eius conferet incolumis, quàm si ex oculis ablatus esset. Assiduum enim spectaculũ alienæ virtutis est: in triumpho citò transisset. Si verò regnum quoque suum tutò relinqui apud eum potuit, reponique eò vnde deciderat, ingenti incremento surgit laus eius, qui contentus fuit, ex rege victo E

al. de capite regio sententiam.

A victo nihil præter gloriam ſumere. Hoc eſt etiam ex victoria ſua triumphare, teſtaríque,
nihil ſe quod dignũ eſſet victore, apud victos inueniſſe. Cum ciuibus & ignotis atque hu-
milibus eò moderatius agendum eſt, quò minoris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter
parcas: à quibuſdam te vindicare faſtidias, & non aliter quàm ab animalibus paruis & ob-
terentem inquinantibus, reducenda manus eſt. At in his qui in ore ciuitatis ſeruati puni-
tíque erunt, occaſione notæ clementiæ vtendum eſt.

Transeamvs ad alienas iniurias: in quibus vindicandis hæc tria lex ſecuta eſt, quæ CAP. 22.
princeps quoque ſequi debet: aut vt ſublatis malis ſecuriores cæteri viuant. Ipſos facilius
emendabis minore pœna. Diligẽtius enim viuit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo digni-
tati perditæ parcit. Impunitatis genus eſt, iam non habere pœnæ locum. Ciuitatis autem
mores magis corrigit parcitas animaduerſionum. Facit enim conſuetudinem peccandi,
B multo peccãtium. Et minus grauis nota eſt, quam turba damnatorum leuat: & ſeueritas,
quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit autoritatem. Conſtituit bonos mo-
res ciuitati princeps, & vitia eius facilius compeſcit, ſi patiens eorum eſt, non tãquam pro-
bet, ſed tanquam inuitus & cum magno tormento ad caſtigandum veniat. Verecundiam
peccandi facit ipſa clementia regentis. Grauior multo pœna videtur, quæ à miti viro con-
ſtituitur. Præterea videbis ea ſæpe committi, quæ ſæpe vindicantur.

Pater tuus plures intra quinquennium culeo inſuit, quàm omnibus ſeculis inſutos CAP. 23.
accepimus. Multo minus audebant liberi nefas vltimum admittere, quamdiu ſine lege
crimen fuit. Summa enim prudentia altiſſimi viri, & rerum naturæ peritiſſimi maluerunt,
velut incredibile ſcelus, & vltra audaciam poſitum præterire, quàm dum vindicant, oſten-
dere poſſe fieri. Itaque parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monſtrauit.
C Peſſimo loco pietas fuit, poſtquam ſæpius culeos vidimus, quàm cruces. In qua ciuitate
rarò homines puniuntur, in ea conſenſus fit innocentiæ, & indulgetur velut publico bo-
no. Putet ſe innocentem eſſe ciuitas, erit. Magis iraſcitur à cõmuni frugalitate deſciſcen-
tibus, ſi paucos eos eſſe viderit. Periculoſum eſt, mihi crede, oſtendere ciuitati, quanto
plures mali ſint.

Indicta eſt aliquãdo à ſenatu ſententia, vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret. Dein- CAP. 24.
de apparuit, quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent. Idem
ſcito metuendum eſſe, ſi nulli ignoſcitur. Citò apparebit, pars ciuitatis deterior quãto præ-
grauet. Non minus principi turpia ſunt multa ſupplicia, quàm medico multa funera. Re-
miſſius impetãti, melius paretur. Naturà contumax eſt humanus animus, & in cõtrarium
atque arduũ nitens, ſequitúrque facilius quàm ducatur. Et vt generoſi atque nobiles equi,
D melius facili fræno reguntur: ita clementiam voluntaria innocentia impetu ſuo ſequitur,
& dignam putat ciuitas, quam ſeruet ſibi. Plus itaque hac via proficitur. Crudelitas mini-
mè humanum malum eſt, indignum tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gau-
dere ac vulneribus: & abiecto homine, in ſyluestre animal tranſire.

Qvid enim intereſt, oro te Alexãder, leoni Lyſimachum obiicias, an ipſe laceres den- CAP. 25.
tibus tuis? Tuum illud os eſt, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius vngues eſſe, tibi ri-
ctum illum edendorum hominum capacem. Nun exigimus à te, vt manus iſta, exitium
familiarium certiſſimum, vlli ſalutaris ſit: vt iſte animus ferox, inſatiabile gentiũ malum,
citra ſanguinem cædémque ſatietur. Clementia vocatur, ſi ad occidendũ amicum, carni-
fex inter homines eligitur. Hoc eſt, quare vel maximè abominanda ſit ſæuitia, quòd exce-
dit fines, primùm ſolitos, deinde humanos. Noua ſupplicia conquirit, ingenium aduocat,
E inſtrumenta excogitat, per quæ varietur atque extẽdatur dolor, & delectetur malis homi-
nũm. Tunc ille † diri animi morbus ad inſaniã peruenit vltimã, cùm crudelitas verſa eſt in al. durius.
voluptatẽ: & iam occidere hominem iuuat. Nam talem virũ à tergo ſequitur euerſio: odia,
venena, gladij, tam multis periculis † petitur, quàm multorum ipſe periculũ eſt: priuatíſq; fortè, patet.
nonnunquam conſiliis, † aliàs verò conſternatione publica circumuenitur. Leuis enim & al. alius.
priuata pernicies non totas vrbes mouet. Quod latè furere cœpit, & omnes appetit, vndi-
que configitur. Serpentes paruulæ fallunt, nec publicè conſequuntur: vbi aliqua ſolitam
menſuram tranſit, & in monſtrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & ſi afflauit, deurit,
obteritque quacũque inceſſit, baliſtis petitur. Poſſunt verba dare, & euadere puſilla mala:
ingentib. obuiam itur. Sic vnus æger, nec domum quidem perturbat: at vbi crebris morti-
bus peſtilentiam eſſe apparuit, conclamatio ciuitatis, ac fuga eſt, & diis ipſis manus inten-
duntur. Sub vno aliquo tecto flamma apparuit, familia vicinique aquam ingerunt. At

incendium vastum, & multas iam domos depastum, parte vrbis obruitur. A

CAP. 26. CRVDELITATEM priuatorum quoque seruiles manu sub certo crucis periculo vltæ sunt. Tyrannorum gentes populique, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, excindere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos consurrexerunt, perfidiámq; & † impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didicerãt, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quẽ malum esse docuit? Non diu apparet nequitia, nec quantum videtur, peccat. Sed puta tutam esse crudelitatem, quale eius regnum est? Non aliud quàm captarum vrbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mœsta, trepida, & confusa. Voluptates ipsæ timentur. Non conuiuia secura ineunt, in quibus linguã solicitè etiã ebriis custodienda est: non spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licet, inquit, magna impensa, & regiis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire iuuet? Quod istud, dij boni, malum est, occidere, sæuire, delectari sono cathenarum, & ciuium capita decidere, quocunque uẽtum est multũ sanguinis fundere, aspectu suo terrere ac fugare. Quæ alia vita esset, si leones vrsique regnarent? Si serpentibus in nos, ac † noxiosissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata abstinent suis: & tuta est etiam inter feras similitudo morũ. Apud homines autem nec à necessariis quidem rabies temperat sibi, sed externa suáque in æquo habet, quo possit exercitatior à singulorum cædibus, deinde in exitia gentium serpere, & inncere tectis ignem: aratrum vetustis vrbibus inducere, potẽtiam putat: & vnum occidi, aut alterum, parum imperatorium credit: nisi eodem tempore grex miserorum subiectus stetit, crudelitatem suam in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentum principis fastigio dignius pulchriúsque est, quàm illa corona ob ciues seruatos. Non hostilia arma detracta victis, non currus barbarorum sanguine † cruenti, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publicè seruare: multos autem occidere, & indiscretos, incendij ac ruinæ potentia est. B C

al. impunitatem. *fortè, nocẽtissimo.* *al. cruẽtati*

IN LIBRVM I. DE CLEMENTIA.

CAP. 8 *statim in principio* Qûid tu non experieris istud nobis esse vbi seruiturem.] *Ita prior æditio. Rodolphus annotârat: Quid istud non experiris, istud non esse tibi seruitutem.*

CAP. 9. Seruatum seruaui.] *In aliis erat, sed natum: vt referatur ad factum. erat enim in hostium castris natus, aut hostium filius.*

CAP. 11. Comprehensibilis amor.] *Rodolphus legit, incomprehensibilis. Tolerabilis erat prior lectio, si comprehensibilis accipiatur actiuè.* D

CAP. 14. Tradi sibi pater membra sua abscindat.] *Rodolphus legit, tardè sibi pater membra sua abscindat. Sentit, principi bono omnia facienda, priusquam veniat ad extrema supplicia: eo quòd omnes subditos pro suis membris ducat.*

CAP. 25. Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.] *Non dubium est quin legendum sit, clementia vocatur, si ad occidendum, &c. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obiiciunt bestiis: iuxta illud Maronis: Si pereo, manibus hominum perisse iuuabit.*

PINCIANI IN EVNDEM.

CAP. 1. Omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neque vi, neque clàm à te R.P. ereptum.] *Exemplaria, Franciscanum & Pincianum: Omnia quæ in fidem tutelámque tuam venerunt, nihil per te, neque vi neque clàm Reipublicæ ereptum. Scribendum reor, omnium: non, omnia.* E

Nisi pereundi licentia.] *Prior æditio, nisi pereat licentia. Codex modò citatus, nisi perennis diligentia.*

CAP. 5. Nam si, quod adhuc colligitur.] *Nam si quid adhuc colligis: eadem.*

CAP. 9. Saluidenum Lepidus secutus est.] *Sic quidem præfert vectus lectio. sed legendum, Saluidienum: non, Saluidenum. ex Velleio Paterculo secundo.*

CAP. 12. Nam vt inuisus sit, quia timetur.] *Corrigendum reor: Nam vt inuisum se scit, quia timetur. Posset etiam scribi, inuisus fit: non inuisus sit. & infrà.*

Sic feras lineis & pinna conclusas contine.] *Castiga: Sic feras lineæ & pinnæ clausas continent. ex vetere lectione.*

Exilio

A Exilio damnauit.] *Cōsilio,non exilio,veteres codices.Cui lectioni suffragātur verba quæ mox pau-* CAP. 15.
lo sequuntur:aduocauit in consilium Cæsarem Augustum.& legendum infra,effecit:non efficit.
Nec quantum videtur,peccat.] *Exemplar Pincianum.nec quantum videtur,tantum peccat.* CAP. 26.
Noxiosissimo cuique animali.] *Noxissimo,vetus lectio,non,noxiosissimo:vt à pius , pissimus,*
quod in antiquis legitur monumentis:etsi in Philippicis Cicero reclamet.

LVCII ANNÆI SENECÆ DE CLEMENTIA AD NERONEM LIBER II.

B VT DE elementia scribetem,Neto Cæsar,vna me vox tua maximè com- CAP. 1.
pulit:quam ego non sine admiratione,&cùm diceretur,audisse memini,
& deinde aliis narrasse.Vocem generosam,magni animi , magnæ lenita-
tis:quæ non composita,nec alienis autibus data,subitò crepuit,sed boni-
tatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animad-
uersutus in lattones duos Burrus præfectus tuus,vir egregius,& tibi prin
cipi notus,exigebat à te scriberes,in quos & ex qua causa animaduetti velles.Hoc sæpe di-
latum,vt aliquando fieret,instabat.Inuitus inuito cùm chartam ptotulisset, traderétque,
exclamasti:Vellem nescire literas.O dignam vocem,quam audirent omnes gentes, quæ
Romanum imperium incolunt,quæque iuxtà iacent dubiæ libertatis, quæque se contrà
viribus aut animis attollunt.O vocem,in concionem omnium mortalium mittendam,in
C cuius verba principes tegésque iuramentum faciant.O vocem ptiscæ generis humani in-
nocentiæ dignam cui redderetur antiquum illud seculum.Nunc profectò consentire de-
cebat ad æquū bonúmque,expulsa alieni cupiditate,ex qua omne animi malū oritur: pie-
tatē,integritatémque cum fide ac modestia surgere:& vitia diuturno abusa regno,tandem
felici ac puro seculo date locum.

FVTVRVM hoc Cęsar ex magna parte sperare & confiteri libet. Tradetur ista animi CAP. 2.
tui mansuetudo,diffundetúrque paulatim per omne imperij corpus,& cuncta in similitu-
dinem tui formabuntur.A capite bona valetudo.Inde omnia vegeta sunt atque erecta,aut
languote demissa,prout animus eorum viget aut † marcessit.Et erunt ciues,erunt socij di- al, marcet.
gni hac bonitate:& in totum orbem recti mores reuertentur. Parcetur vbique manibus.
Diutius me morari hic patere,non vt blādiar autibus tuis:nec enim mihi hic mos est. Ma-
D luerim veris offēdere,quàm placere adulando.Quid ergo est,propter quod bene factis di-
ctísque tuis,quàm familiarissimum esse te cupio?vt quod nunc natura & impetus est , fiat
iudicium.Illud meum considero,multas voces magnas,sed detestabiles in vitam huma-
nam peruenisse,celebrésque vulgo ferri:vt illam, *Oderint,dum metuant.* Cui Græcus versus ἐμῦ θανόν
similis est,qui se mortuo terram misceri ignibus iubet,& alia huius notæ. At nescio, quo- τοι γαῖα
modo ingenia immania & inuisa materia fœcundiori expresserunt sensus vehementes μιχθήτω
& concitatos.Nullam adhuc vocem audiui ex bono lenique animosam. Quid ergo est? πυρί.
Vt tarò,inuitus,& cum magna cunctatione ita aliquando scribas necesse est istud, quod
tibi in odium literas adduxit:sed,sicut facis,çum magna cunctatione, cum multis dilatio-
nibus.

ET ne fortè decipiat nos speciosum clementiæ nomen , & in contrarium aliquando CAP. 3.
abducat,videamus quid sit clementia , qualisque sit, & quos fines habeat. Clementia est
E temperantia animi,in potestate vlciscendi,vel lenitas superioris aduersus inferiorem in
constituēdis pœnis. Plures proponere est tutius:ne vna definitio parum rem comprehen-
dat:&,vt ita dicam,formula excidat.Itaque dici potest & inclinatio animi ad lenitatem in
pœna exigenda.Illa finitio contradictiones inueniet,quamuis maximè ad verum accedat.
Si dixerimus,clemētiam esse moderationem aliquid ex merita ac debita pœna remitten-
tem,reclamabitur,nullam virtutem † quicquam minus debito facere. Atqui hoc omnes al. cuiquā.
intelligunt,clementiam esse,quæ se flectit citra id,quod meritò cōstitui posset.Huic con-
trariam impetiti putant seueritatem:sed nulla virtus virtuti contraria est.

QVID ergo opponitur clementiæ?Crudelitas:quæ nihil aliud est,quàm atrocitas ani- CAP. 4.
mi in exigendis pœnis.Sed quidam non exigunt pœnas,crudeles tamen sunt: tanquā qui
ignotos homines & obuios non in compendium , sed occidendi causa occidunt. Nec in-

al. vt scinis terficere contenti sæuiunt: † vt Busiris ille & Procrustes, & piratæ, qui captos verberãt, & in ignem viuos imponunt. Hæc crudelitas quidem: sed quia nec vltionem sequitur (non enim læsa est) nec peccato alicui irascitur (nullum enim antecessit crimen) extra definitionem nostram cadit: quæ finitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Possumus dicere, non esse hãc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati sæuiria est: possumus insaniam vocare, nam varia sunt genera eius, & nullum certius, quàm quod in cædes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt nõ quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sæuisse. Possumus effugere cauillationem & ita finire, vt sit crudelitas, inclinatio animi ad asperiora. Hanc clemẽtia repellit longius à se: † nam seueritatem illi conuenire, certum est. Ad rem pertinet, quærere hoc loco, quid sit misericordia. Pleriq; enim vt virtutem eam laudant, & bonum hominem vocãt misericordem. Hæc autem vitium animi est. Vtraque circa seueritatem, circáque clementiam posita sunt: quæ vitare debemus, ne per speciem seueritatis in crudelitatẽ, ne per speciem clementiæ in misericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur: sed par error est à vero recedentium. A B

fortè, nam cum seueritate illa conuenit.

CAP. 5. ERGO quemadmodum religio deos colit, superstitio violat: ita clementiam mansuetudinémque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorũ malorũ succidentis. Itaque pessimo cuique familiarissima est. Anus & mulierculæ sunt, quæ lachrymis nocentissimorum mouẽtur: quæ si liceret, carcerem effringerent. Misericordia non causam, sed fortunam spectat: clementia rationi accedit. Scio malè audire apud imperitos sectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minimè principibus regibúsque bonum daturam consiliũ. Obiicitur enim illi, quòd sapientem negat misereri, negat ignoscere. Hæc si per se ponantur, inuisa sunt. Videntur enim nullam spem relinquere humanis erroribus, sed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod si est, quid hac secta durius, quæ dediscere humanitatem iubet, portúmque aduersus fortunam certissimum, mutuo auxilio eludit? Sed nulla secta benignior leniórque est, nulla amantior hominum, & communibus bonis attẽtior: vt propositum sit vsui esse aut auxilio, nec sibi tantùm, sed vniuersis singulísque consulere. Misericordia est ægritudo animi, ob alienarum miseriarum speciem: aut tristicia ex alienis malis cõcepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in sapientem virum non cadit. Serena enim eius mens est, nec quicquam incidere potest quod illam obducat. Nihil æquè hominem, quàm magnus animus decet. Non potest autem magnus esse idem, si metus & mœror contundit, si mentem obducit & contrahit. Hoc sapienti ne in suis quidem accidet calamitatibus, sed omnem fortunæ iram reuerberabit, & ante se franget. Eãdem semper faciẽm seruabit placidam & inconcussam: quod facere non posset, si tristiciam reciperet. Adiice, quòd sapiens prouidus est, & in expedito consilium habet. Nunquam autem liquidum sincerúmque ex turbido venit. Tristicia enim inhabilis est ad dispiciendas res, vtilia excogitanda, periculosa vitãda, æqua æstimãda. Ergo non miseretur, quia & sine miseria animi facit. Cæterùm omnia, quæ qui miserentur, nolentes facerent, hic libens & alacri animo faciet. C D

CAP. 6. SVCCVRRET alienis lachrymis, non accedet: dabit manum naufrago, exuli hospitium, egenti stipem, non hanc contumeliosam, qua pars maior horum, qui se misericordes videri volunt, abiicit & fastidit quos adiuuat, contingique ab his timet: sed vt homo homini ex communi dabit. Donabit lachrymis maternis filium, & cathenas solui iubebit, & ludo eximet, & cadauer etiam noxium sepeliet. At faciet ista tranquilla mẽte, vultu suo. Ergo nõ miserebitur sapiens, sed succurret, sed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitosos pro portione, improbandos, & emendandos, bonitatem suam permittet. Afflictis verò, & † fortius laborantibus multo libentius subueniet. Quotiens poterit, fortunæ intercedet. Vbi enim opibus potius vtetur, aut viribus, quàm ad restituenda quæ casus impulit? Vultum quidem nõ deiiciet, nec animum, ad ærusantis eiuis aut pãnosi aridam faciem aut obnoxiam baculo senectutem: cæterùm omnibus dignis proderit, & deorum more calamitosos propitius respiciet. Misericordia vicina est miseriæ: habet enim aliquid, trahitque ex ea. Imbecilles oculos esse scias, qui ad alienam lippitudinem & ipsi suffunduntur: tã mehercule, quàm morbum esse, non hilaritatem, semper arridere ridentibus, & ad omnium oscitationem ipsum quoque os diducere. Misericordia vitium est animorum, † nimis miseriæ fauẽtium: quam si quis à E

al. fortuitis.

al. nimis miseria pauentium.

A si quis à sapiente exigit, prope est, vt lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus.
At quare non ignoscat, dicam. Constituamus nunc quoque quid sit venia, vt sciamus da-
ri illam à sapiente non debere. Venia est pœnæ meritæ remissio. Hanc sapiẽs quare non
debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propositum est.

Ego, vt breuiter tanquam in alieno iudicio dicam, ei ignoscitur qui puniri debuit. Sa- CAP. 7.
piens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaque pœnam
quam exigere debet, non donat: sed illud quod ex venia consequi vis, honstiore tibi via tri-
buit. Parcit enim sapiẽs, consulit & corrigit. Idem facit, quod si ignosceret, nec ignoscet:
quoniam qui ignoscit, fatetur aliquid se quod fieri debuit, omisisse. Aliquem verbis tan-
tùm admonebit, pœna non afficiet, ætatem eius emendabilem intuens. Aliquem † inuidia *al. inuidia*
criminis manifestè laborãtem, iubebit incolumem esse: quia deceptus est, quia per vinum *crimine.*
B lapsus. Hostes dimittet saluos, aliquãdo etiam laudatos, si honestis causis pro fide, pro fœ-
dere, pro libertate in bellum accincti sunt. Hæc omnia non veniæ, sed clementiæ opera
sunt. Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex æquo & bono iudicat.
Et absoluere illi licet, & quanti vult, æstimare litem. Nihil ex his facit, tãquam iusto mi- *De æstimã-*
nus fecerit, sed tanquam id quod constituit, iustissimum sit. Ignoscere autem est, quæ iu- *da lite. Bu-*
dicas punienda, non punire. Venia, debitæ pœnæ remissio est. Clementia hoc primum præ- *dæus in Pã-*
stat, vt quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronunciet. Plenior est ergo quàm ve- *dectarum*
nia, & honestior. De verbo (vt mea fert opinio) controuersia est, de re quidem conuenit. Sa- *annot. reli-*
piens multa remittet, multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos i- *quis.*
mitabitur, qui non tantùm rectas procerásque arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua
deprauauit causa, adminicula quibus tegantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceri-
C tatem rami premant. Quasdam infirmas vitio loci, nutriunt. Quibusdam aliena vmbra la-
borantibus, cœlum aperiunt. Secundum hæc videbit perfectus sapiens, quod ingeniũ qua
ratione tractandum sit, quo modo in rectum praua flectantur.

IN LIBRVM II. DE CLEMENTIA.

Secundus hic liber non videtur esse pars operis superioris, sed initiũ alterius: nec apparet esse perfectum, nisi quòd in Seneca docti desiderant ordinem & connexionem.

A capite bona valetudo.] *Et locus hic obscurus est, adiectione verborum aliquot. Primũ hæc ver-* CAP. 2.
*ba, ea transibit, non erant in vetusto codice: quanquam totũ hoc, à capite bona valetudò in omnes, satis ap-
paret esse annotationem studiosi cuiuspiam. Quin & formabuntur, verbum adiecticium videtur. His i-*
D *gitur sublatis, pulchrè constabit lectio hunc in modum: & cũcta in similitudinem tui, vegeta sunt atque
erecta, aut languore demissa, prout animus eorum viget aut marcet. Aut si non placet, tantum verborum
abiicere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occasionem vnus codex dedit: & cũcti in similitudinem tui for-
mabũtur. A capite bona valetudo. Inde omnia vegeta sunt atque erecta, & cætera, vt in omnes, quod ha-
bebat etiam vetustissimus codex, vertas in, inde omnia.*

PINCIANI IN EVNDEM.

A capite bona valetudo, ea transibit in omnes. Vegetata sunt, cætera.] *Prima duo verba,* CAP. 2.
*à capite, superioribus adiungenda sunt. Quæ succedunt, sic scribe ex plerísque antiquis codicibus: Bona va-
letudo in omnes vegeta est. reliqua superfluunt, ex omni scripta lectione. & mox paulo, viuit, substitue*
E *pro iuuit.*

Quid ergo est, propter quod bene actis dictisque tuis.] *Legẽdũ: Quid ergo est præter id quod, cætera: vt prior æditio habebat.*

Hanc clementia repellit longius stare à se.] *Sic prior æditio Exemplar Pincianum: Hanc cle-* CAP. 4.
mentia repellit, longiúsque stare à se facit.

Secundum hæc videbit perfectus sapiens, quod ingenium qua ratione tractandum sit, CAP. 7.
donec in rectum praua flectantur.] *Eadem: Videbis, quod ingenium qua ratione tractandũ sit, quo-
modo in rectum praua flectantur, reliqua superfluunt.*

LVCII ANNAEI SENECAE

DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM, LIBER VNVS.

CAP. I. VIVERE, Gallio frater, omnes beatè volunt: sed ad peruidẽdum quid sit, A
quod beatam vitam efficiat caligant. Adeóque non est facile consequi
beatam vitam, vt ab ea quisque eo longius recedat, quo ad illam concita-
tius fertur. Si via lapsus est, quæ in contrarium ducit, ipsa velocitas maio-
ris interualli causa fit. Proponendum est itaque primũ, quid sit quod ap- B
petamus: tunc circumspiciendum est, quà contendere illò celerrimè pos-
simus: intellecturi in ipso itinere, si modo rectum erit quantũ quotidie proficiamus, quan-
tóque propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidẽ pas-
sim vagamur, non ducem secuti sed fremitum & clamorẽ dissonum in diuersa vocantium
conteritur vita inter errores, breuis, etiã si dies noctésque bonæ menti laboremus. Decer-
natur itaque & quò tendamus, & quà, non sine perito aliquo, cui explorata sint ea in quæ
procedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in cæteris peregrinationibus condi-
tio est. In illis comprehensus aliquis limes, & interrogati incolæ non patiuntur errare. At
hic tritissima quæque via & celerrima maximè decipit. Nihil ergo magis præstãdum est,
quàm ne pecorũ ritu sequamur antecedentium gregem, pergẽtes non quò eundũ est, sed
quò itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quàm quòd ad rumorẽ componi- C
mur, optima rati ea, quæ magno assensu recepta sunt, quorúmque exẽpla multa sunt, nec
ad rationem, sed ad similitudinem viuimus. Inde ista tãta coaceruatio aliorum supra alios
ruentium. Quod in strage hominum magna euenit, cùm ipse se populus premit, nemo ita
cadit, vt non alium in se attrahat: primi exitio sequentibus sunt. hoc in omni vita accidere
videas licet: nemo sibi tãtùm errat, sed alieni erroris causa & autor est. Nocet enim appli-
cari antecedentibus: & dum vnusquisque mauult credere quàm iudicare, nunquam de vi-
ta iudicatur, semper creditur. Versátque nos & præcipitat traditus per manus error, alienís-
que perimus exemplis. Sanabimur, si modò separemur à cœtu. Nũc verò stat contra ratio-
nem defensor mali sui populus. Itaque idem euenit quod in comitiis, in quibus eos
factos prætores idem qui fecere mirantur, cùm se mobilis fauor circumegit. Eadem pro-
bamus, eadem reprehendimus. Hic exitus est omnis iudicij, in quo lis secundum plures D
datur.

CAP. 2. CVM de beata vita agitur, nõ est quòd mihi illud discessionum more respõdeas: Hæc
pars maior esse videtur. Ideo enim peior est. Non tam bene cum rebus humanis geritur,
fortè, quid optimum factum sit. vt meliora pluribus placeant. Argumẽtum pessimi turba est. Quæramus † quid optimè fa-
ctum sit, non quid vsitatissimũ: & quid nos in possessione felicitatis æternæ constituat, non
quid vulgo, veritatis pessimo interpreti, probatũ sit. Vulgus autem tã chlamydatos quàm
coronatos voco. Non enim colorem vestium, quibus prætexta corpora sunt, aspicio: ocu-
lis de homine non credo. Habeo melius certiúsque lumen, quo à falsis vera diiudicẽ. Ani-
mi bonũ animus inueniat. Hic si vnquam illi respirare & recedere in se vacauerit, ô quàm
sibiipse verum, tortus à se fatebitur, ac dicet: Quicquid dixi, cùm recogito, in multis video.
Quicquid optaui, inimicorum execrationem puto. Quicquid timui, dij boni, quãto me- E
vel. inimicitias. lius fuit, quàm quod concupiui. Cum multis † amicitias gessi, & in gratiam ex odio (si mo-
dò vlla inter malos gratia est) redij: mihi ipsi nondum amicus sum. Omnem operam dedi,
al. aliquãdo rem. vt me multitudini educerem, & † aliqua dote notabilem facerem. Quid aliud quàm telis
me opposui, & maleuolentiæ quod morderet ostendi? Vides tu istos, qui eloquentiã lau-
dant, qui opes sequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? Omnes aut sunt
hostes, aut (quod in æquo est) esse possunt. Quàm magnus mirantium, tam magnus inui-
dentium populus est.

CAP. 3. QVIN potius quæro aliquid vsu bonum, quod sentiam, non quod ostendam. Ista quæ
spectantur, ad quæ consistitur, quæ alter alteri stupens monstrat, foris nitent, introrsus mi-
sera sunt. Quæramus aliquid nõ in speciem bonum, sed solidum & æquabile, & à secretio-
re parte formosius. Hoc eruàmus. Nec longè positum est, inuenietur. Scire tantum opus

est, quò

A est, quò manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina transimus, offensantes in ipsa quæ
desideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones præteribo: nam
& enumerare illas longum est, & coarguere: nostram accipe. Nostram verò cùm dico, non
alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proceribus. Est & mihi censendi ius. Itaque ali-
quem sequar, aliquem iubebo sententiam diuidere. Fortasse & post omnes citatus, nihil
improbabo ex his quæ priores decreuerint, & dicam: Hoc amplius censeo. Interim quod
inter omnes Stoicos conuenit, rerum naturæ assentior. Ab illa non deerrare, & ad illius
legem exemplúmque formari, sapientia est. Beata est ergo vita, conueniens naturæ suæ:
quæ non aliter contingere potest, quàm si primùm sana mens est, & in perpetua possessio-
ne sanitatis suæ. Deinde si fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiens, apta tempo-
ribus, corporis sui pertinentiúmque ad id curiosa: non anxiè tamen, illarum rerum quæ vi-
B tam instruunt diligens, sine admiratione cuiusquam vsura fortunæ muneribus, non serui-
tura. Intelligis, etiam si non adiiciam, sequi perpetuam tranquillitatem, libertatem, depul-
sis his quæ aut irritant nos, aut terrent. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parua aut
fragilia sunt, & in ipsis flagitiis noxia, ingens gaudium subit, inconcussum, & æquabile, &
pax cum concordia animi, & magnitudo cùm mansuetudine. Omnis enim ex infirmitate
feritas est.

POTEST aliter quoque definiri bonum nostrum, id est, eadem sententia non iisdem *CAP. 4.*
comprehẽdi verbis. Quemadmodum idem exercitus modò latius panditur, modò in an-
gustum coartatur, & aut in cornua sinuata media parte, curuatur, aut recta fronte explica-
tur: vis illi, vtcunque ordinatus est, eadem est, & voluntas pro eisdem partibus standi: ita
definitio summi boni aliàs diffundi potest & porrigi, aliàs colligi, & in se cogi. Idem vtiq;
C erit si dixero: Summum bonum est animus fortuita despiciens, virtute lætus: aut inuicta vis
animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conuersantium cura. Libet
itaque definire, vt beatum dicamus hominem illum, cui nullum bonum malúmque sit, ni-
si bonus malúsque animus: honesti cultor, virtute contentus, quem non extollunt fortui-
ta, nec frangunt, qui nullum maius bonum eo quod sibiipsi dare potest, nouerit, cui vera
voluptas erit, voluptatum cõtemptio. Licet, si euagari velis, idem in aliam atque aliam fa-
ciem, salua & integra potestate, transferre. Quid enim prohibet nos † beatum dicere libe- *al. beatam*
rum animum, & erectum, & interritum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem posi- *vitam di-*
tum? cui vnum bonum sit honestas, vnum malum turpitudo? Cætera vilis turba rerum, nec *cere:*
detrahet quicquam beatæ vitæ, nec adiiciet, sine auctu ac detrimento summi boni veniens
ac recedens. Hunc ita fundatum necesse est, velit nolit, sequatur hilaritas continua, &
D lætitia alta, atque ex alto veniens, vt quæ suis gaudeat, nec maiora domesticis cupiat. Quid
ni ista penset bene cum minutis & friuolis, & non perseuerãtibus corpusculi motibus? Quo
die infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit.

VIDES autem, quàm malam & noxiam seruitutem seruiturus sit, quem voluptates do- *CAP. 5.*
lorésque, incertissima dominia, impotentissimáque, alternis possidebunt. Ergo exeundum
ad libertatem est. Hanc non alia res tribuit, quàm fortunæ negligentia. Tum illud oritur
inæstimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & sublimitas, † expulsis terroribus *al. dolori-*
ex cognitione veri gaudium grande & immotum, comitásque & diffusio animi: quibus *bus: sed re-*
delectabitur non vt bonis, sed vt ex bono suo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, potest *ctam, erro-*
beatus dici, qui nec cupit nec timet, beneficio rationis. Quoniam & saxa timore & tristi- *ribus.*
tia carent, nec minus pecudes: non ideo tamen quisquam felicia dixerit, quibus non est
E felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerum pecorum & anima-
lium redegit hebes natura, & ignoratio sui. Nihil interest inter hos & illa. Quoniam illis
nulla ratio est, his praua, & malo suo, atque in peruersum solers. Beatus enim nemo dici po-
test, extra veritatem proiectus. Beata ergo vita est in recto certóque iudicio stabilita &
immutabilis. Tunc enim pura mens est, & soluta omnibus malis, cùm non tantùm lace-
rationes, sed etiam vellicationes effugerit, statura semper vbi cõstitit, ac sedem suam etiam
irata & infestante fortuna vendicatura. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circum-
fundatur vndique, per omnes vias influat, animúmque blandimentis suis leniat, aliáque ex
aliis admoueat, quibus † tota quoque partes nostri sollicitet: quis mortalium, cui vllum su- *al. totos par*
peresset hominis vestigium, per diem noctémque titillari velit, & deserto animo, corpori *tésque.*
operam dare?

SED & animus quoque, inquit, voluptates habebit suas. Habeat sanè, sedeátq; luxuriæ *CAP. 6.*

& voluptatum arbiter, impleat se omnibus eis, quæ oblectare sensus solent: deinde præterita respiciat, & exoletarum voluptatum memor exultet prioribus, futurisque iam immineat, ac spes ordinet suas, & dum corpus in præsenti sagina iacet, cogitationes ad futura præmittat: hoc mihi videtur miserior, quoniam mala pro bonis amplecti dementia est. Nec sine sanitate quisquam beatus est: nec sanus, cui offutura pro optimis appetuntur. Beatus est ergo iudicij rectus. Beatus est præsentibus, qualiacunque sunt, contentus, amicúsque rebus suis. Beatus is, cui omnem habitum rerum suarum ratio commendat. Videant qui in his summum bonum voluptatem dixerunt, quàm turpi illud loco posuerint. Itaque negant posse voluptatem à virtute diduci, & aiunt, nec honestè quenquam viuere vt non iucundè, nec iucundè vt non honestè viuat. Non video, quomodo ista diuersa in eandem copulam coniiciantur. Quid est, oro vos, cur separari voluptas à virtute non possit? videlicet quòd omne boni ex virtute principium est. Ex huius radicibus etiam ea quæ vos & amatis & expetitis, oriūtur. Sed si ista indiscreta essent, non videremus quædam iucunda, sed non honesta: quædam verò honestissima, sed aspera, & per dolores exigenda. A B

CAP. 7. ADIICE nunc, quòd voluptas etiam ad vitam turpissimā venit. At virtus malam vitam non admittit. Et infelices quidam non sine voluptate, imò ob ipsam voluptatem sunt: quod non eueniret, si virtuti se voluptas immiscuisset, qua virtus sæpe caret, nunquam indiget. Quid dissimilia, imò diuersa componitis? Altum quiddam est virtus, excelsum, & regale, inuictum, infatigabile: voluptas, humile, seruile, imbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem: circa balnea ac sudatoria, ac loca ædilem metuentia, mol-

al. ac. lem, eneruem, mero atque vnguento madentem, pallidam † aut fucatam, & medicamentis pollutam. Summum bonum immortale est, nescit exire: nec satietatem habet: nec pœnitētiam. Nunquam recta mens vertitur, nec sibi odio est, nec quicquam mutauit: quia semper secuta est optima. Aut voluptas tunc cùm maximè delectat, extinguitur. Nec multum loci habet, itaque citò implet: & tædio est, & post primum impetum marcet. Nec id vnquam certum est, cuius in motu natura est. Ita non potest quidem nulla eius esse substantia, quod venit transitúe celerrimè, in ipso vsu sui periturum. Eò enim peruenit, vbi desinit: & dum incipit, spectat ad finem. C

CAP. 8. QVID, quòd tam bonis quàm malis voluptas inest? Nec minus turpes dedecus suum, quàm honestos egregia delectant. Ideóque præceperunt veteres, optimam sequi vitam, non iucundissimam: vt rectæ ac bonæ voluntatis non dux, sed comes voluptas sit. Natura enim duce vtendum est. Hanc ratio obseruat, hanc consulit. Idem est ergo beatè viuere, & secundum naturam. Hoc quid sit, iam aperiam. Si corporis dotes & apta naturæ conseruabimus diligenter & impauidè, tanquam in diem data & fugacia, si non subierimus eorum seruitutem, nec nos aliena possederint, si corpori grata & aduēticia eo nobis loco fuerint, quo sunt in castris auxilia, & armatura leuis. Seruiant ista, non imperent: ita demum vtilia sunt menti. Incorruptus vir sit externis & insuperabilis, miratórque sui, tantùm fides animo, atque in vtrumque paratus artifex vitæ. Fiducia eius non sine scientia sit, non sine constantia. Maneant illi semel placita, nec vlla in decretis eius litura sit. Intelligitur, etiam si nō adiecero, compositum ordinatúmque fore talem virum, & in his quæ aget cùm comitate magnificum. erit vera ratio sensibus insita, & capiens inde principia. Nec enim habet aliud vnde conetur, aut vnde ad verum, impetum capiat, & in se reuertatur. Nam mundus quoque cuncta complectens, rectórque vniuersi Deus, in exteriora quidem tendit, sed tamen in rorum vndique in se redit. Idem nostra mens faciat: cùm secuta sensus suos per illos se ad externa porrexerit, & illorum & sui potens sit, &(vt ita dicam) deuincat summum bonum. Hoc modo vna efficietur vis ac potestas concors sibi: & ratio illa certa nascetur, D E

al. diffidēs. non † diffidens nec hæsitans in opinionibus comprehensionibusque, nec in sua persuasione. Quæ cùm se disponit, & partibus suis consensit, & (vt ita dicam) concinit, summum

al. subiti. bonum tetigit. Nihil enim praui, nihil † lubrici superest: nihil in quo arietet, aut labet.

CAP. 9. OMNIA faciet ex imperio suo. Nihilque inopinatum faciet: sed quicquid aget, in bonum exibit, facilè & paratè, & sine tergiuersatione agentis. Nā pigritia & hæsitatio pugnam & inconstantiam ostendit. Quare audacter licet profitearis, summum bonum esse animi concordiam. Virtutes enim ibi esse debebūt, vbi cōsensus atque vnitas erit: dissident vitia. Sed tu quoq;, inquis, virtutē non ob aliud colis, quàm quia aliquā ex illa speras voluptatem.

Primùm

A Primùm non ſi voluptatem præſtatura virtus eſt, ideo propter hanc petitur. Non enim
hanc præſtat, ſed & hanc: nec huic laborat, ſed labor eius quamuis aliud petat, hoc quoque
aſſequetur. Sicut in aruo quod ſegeti proſciſſum eſt, aliqui flores internaſcuntur, non ta-
men huic herbulæ quamuis delectet oculos, tantum operis inſumptum eſt: aliud fuit ſe-
renti propoſitum, hoc ſuperuenit: ſic voluptas non eſt merces, nec cauſa virtutis, ſed ac-
ceſſio. Nec quia delectat, placet: ſed quia placet, delectat. Summum bonum in ipſo iudicio
eſt, & habitu optimæ mentis: † quæ cùm ſinũ impleuit, & finibus ſe ſuis cinxit, conſumma- *al. quem cũ impleuit.*
tum eſt ſummum bonum, nec quicquam amplius deſiderat. Nihil eſt extra totum, non
magis quàm vltra finem. Itaque erras, cùm interrogas quid ſit illud propter quod virtutem
petam. Quæris enim aliquid ſupra † ſummum, interrogans quid petam extra virtutem *al. ſummũ. Interrogas.*
ipſam. Nihil enim habet melius, ipſa precium ſui eſt. An hoc parum magnum eſt? Cùm
B tibi dicam, ſummum bonum eſt, infrangibilis animi rigor, & prouidentia, ſubtilitas, ſani-
tas, & libertas, concordia, & decor: aliquid etiamnum exigis maius, ad quod iſta referan-
tur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudi-
bus ac beluis laxior eſt.

DISSIMVLAS, inquit, quid à me dicatur. Ego enim nego quenquam poſſe iucundè CAP. 10.
viuere, niſi ſimul & honeſtè viuat. Quod non poteſt mutis contingere animalibus, nec
bonum ſuum cibo metientibus. Clarè, † inquam, ac palàm teſtor hanc vitam, quam ego *al. inquit.*
iucundam voco, non ſine adiecta virtute contingere. At quis ignorat, pleniſſimos eſſe vo-
luptatibus veſtris ſtultiſſimos, & nequitiam abundare iucundis, animúmque ipſum non
tantùm genera voluptatis praua, ſed multa ſuggerere? In primis inſolentiã & nimiam æſti-
mationem ſui, tumorémque elatum ſupra cæteros, & amorem rerum ſuarum cæcum &
C improuidum: delicias fluentes, ex minimis ac pueribus cauſis exultationem, iam dicaci-
tatem & loquacitatem, ac ſuperbiam contumeliis gaudentem, deſidiam, diſſolutionémq;
ſegnis animi indormientis ſibi. Hæc omnia virtus diſcutit, & aurem peruellit, & volupta-
tes æſtimat, antequam admittat: nec quas probauit, magni pendit (vtique enim admittit)
nec vſum earum, ſed temperantia læta eſt. Temperantia autem cùm voluptates minuat,
ſummi boni iniuria eſt. Tu voluptatem complecteris: ego compeſco. Tu voluptate frue-
ris: ego vtor. Tu illam ſummum bonum putas: ego nec bonum. Tu omnia voluptatis cau-
ſa facis: ego nihil. Cùm dico me nihil voluptatis cauſa facere, de illo loquor ſapiente, cui
ſoli concedis voluptatem.

NON voco autem ſapientem, ſupra quem quicquam eſt, nedum voluptas. Atqui ab CAP. 11.
hac occupatus, quomodo reſiſtet labori, ac periculo, egeſtati, & tot humanam vitam cir-
D cumſtrepentibus minis? Quomodo conſpectum mortis, quomodo doloris feret? quomo-
do mundi fragores, & acerrimorum hoſtium, tam molli aduerſario victus? Quicquid vo-
luptas ſuaſerit, faciet. Age, non vides quàm multa ſuaſura ſit? Nihil, inquis, poterit ſuadere
turpiter, quia adiuncta virtuti eſt. Non tu vides iterum, quale ſit ſummum bonum, cui cu-
ſtode opus eſt, vt bonum ſit? Virtus autem quomodo voluptatem reget, quam ſequitur:
cùm ſequi parentis ſit, regere imperãtis? A tergo ponitis, quod imperat. Egregium autem
virtutis apud vos officium, voluptates † præſtare. Sed videbimus, an apud quos tam con- *al. prægustare.*
tumelioſe tractata virtus eſt, adhuc virtus ſit: quæ habere nomen ſuum non poteſt, ſi loco
ceſſit. Interim de quo agitur, multos oſtendam voluptatibus obſeſſos, in quos fortuna o-
mnia munera ſua effudit, quos fatearis neceſſe eſt malos. Aſpice Nomentanum & Api-
cium, terrarum ac maris (vt iſti vocant) bona conquirentes, & ſuper menſam recogno-
E ſcentes omnium † generum animalia. Vide hos eoſdem è lectis ſuis ſpectantes popinam *al. gentium*
ſuam, aures vocum ſono, ſpectaculis oculos, ſaporibus palatum ſuum delectantes: mollibus
lenibúſque fomentis, totum laceſſitur eorum corpus. Et ne nares interim ceſſent, odoribus
variis inficitur locus ipſe, in quo luxuriæ parentatur. Hos eſſe in voluptatibus dices: nec
tamen illis bene erit, quia non bono gaudent.

MALÈ, inquit, illis erit: quia multa interueniunt, quæ perturbant animum, & opinio- CAP. 12.
nes inter ſe contrariæ mentem inquietabunt. Quod ita eſſe concedo. Sed nihilominus il-
li ipſi ſtulti, & inæquales, & ſub ictu pœnitentiæ poſiti, magnas percipiunt voluptates: vt
fatendum ſit, tam longè tum illos ab omni moleſtia abeſſe, quàm à bona mente, & (quod
pleriſque contingit) hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. At contrà ſapientium
remiſſæ voluptates & modeſtæ, ac penè languidæ ſunt, cõpreſſæq;, & vix notabiles: vt quæ
neq; accerſitę veniant, nec quãuis per ſe acceſſerint, in honore ſint, neq; vllo gaudio perci-

pientium exceptæ. Miscent enim illas & interponunt vitæ, vt ludum iocúmque inter seria. Desinant ergo inconuenientia iungere, & virtuti voluptatem implicare, per quod vi- A
al. repetabundus. tium pessimis quibusque adulantur. Ille effusus in voluptates, ac † vagabundus semper atque ebrius, quia scit se eum voluptate viuere, credit & cum virtute: audit enim voluptatem à virtute separari non posse. Deinde vitiis suis sapientiam inscribit, & abscondenda profitetur. Ita non ab Epicuro impulsi luxuriantur, sed vitiis dediti luxuriam suam in philosophiæ sinu absconderunt, & eò concurrunt, vbi audiant laudari voluptatem. Nec æstimatur voluptas illa Epicuri: ita mehercules sentio, quum sobria ac sicca sit: sed ad nomen ipsum aduolant, quærentes libidinibus suis patrocinium aliquod ac velamentum. Itaque quod vnum habebant in malis bonum, perdunt, peccãdi verecundiam. Laudant etenim ea quibus erubescant, & vitio gloriantur: ideóque ne resurgere quidem adolescentiæ licet, cùm honestus turpi desidiæ titulus accessit. B

cap. 13. Hoc est cur ista voluptatis laudatio perniciosa sit, quia honesta præcepta intrà latent: quod corrumpit, apparet. Mea quidem ista sententia est (inuitis hæc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum & recta præcipere, & si propius accesseris, tristia: voluptas enim illa ad paruum & exile reuocatur: & quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati. Iubet illam parére naturæ. Parum est autem luxuriæ, quod naturæ satis est. Quid ergo est? Ille quisquis desidiosum ocium, & gulæ ac libidinis vices felicitatem vocat, bonum malæ rei quærit autorem: & dum illò venit, blãdo nomine inductus, sequitur voluptatem, non quam audit, sed quam attulit: & vitia sua cùm cœpit putare similia præceptis, indulget illis, non timidè nec obscurè luxuriatur, etiam inoperto capite. Itaque non dico quod plerique nostrorum, sectam Epicuri flagitiorum magistram esse: sed illud dico, malè audit, infamis est: & immeritò. Nec hoc scire quisquam potest, nisi interius admissus erit. Frons C ipsa dat locum fabulæ, & ad malam spem irritat. Hoc tale est, quale vir fortis stola indutus. Constante tibi pudicitia virtus salua est. Nulli corpus tuum impudicitiæ vacat, sed in manu tympanum est. Titulus itaque honestus eligatur, & inscriptio ipsa excitans animum ad
al. quæ non statim venerint vitia. ea repellenda † quæ statim eneruant, quum venerint vitia. Quisquis ad virtutem accessit, dedit generosæ indolis spem. Qui voluptatem sequitur, videtur eneruis, fractus, degenerans † mox & peruenturus in turpia: nisi aliquis distinxerit illi voluptates, vt sciat quæ ex
al. vix. eis intra naturale desiderium resistant, quæ in præceps ferant, infinitæque sint, & quo magis implentur, eò magis inexplebiles. Agedum virtus antecedat, tutum erit omne vestigium. Voluptas nocet nimia: in virtute non est verendum, ne quid nimium sit: quia in ipsa est modus.

cap. 14. Non est bonum, quod magnitudine laborat sua. Rationabilem porrò fortitis naturam, D
Hæc verba, usque ad illa, virtus antecedat, videntur adiuncta. quæ melius res, quàm ratio proponitur: & si placet illa iunctura, si hoc placet, scilicet ad beatam vitam ire comitatum, virtus antecedat, comitetur voluptas, & circa corpus, vt vmbra versetur. Virtutem quidem excellentissimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis est. Prima virtus sit, hæc ferat signa. Habebimus nihilominus voluptatem, si domini eius & temperatores erimus. Aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi qui voluptati tradidére principia, vtroque caruêre. Virtutem enim amittunt. Cæterùm non ipsi voluptatem, sed ipsos voluptas habet: cuius aut inopia torquentur, aut copia strangulantur. Miseri, si deseruntur ab illa: miseriores, si obruuntur. Sicut deprehensi mari Syrtico, modò in sicco relinquuntur, modò torrente vnda fluctuantur. Euenit autem hoc nimia intemperantia, & amore cæco rei. Nam mala pro bonis petenti periculosum est assequi. Vt feras cum labore periculóque venamur, & captarum quoque illarum sollicita E possessio est: sæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum euasêre, captæque cepêre. Quæ quò plures maioresque sunt, eò ille minor, ac plurium seruus est, quem felicem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnum huius rei imagine: quemadmodùm qui bestiarum cubicula indagat, & laqueo captare feras magno æstimat, & magnos canibus circundare saltus, vt illarum vestigia premat, potiora deserit, multísque officiis renunciat: ita qui sectatur voluptatem, omnia postponit: & primam libertatem negligit, ac pro ventre dependit: nec voluptates sibi emit, sed se voluptatibus vendit.

cap. 15. Quid tamen, inquit, prohibet in vnum virtutem voluptatémque confundi, & ita effici summum bonum, vt idem & honestum & iucundum sit? Quia pars honesti non potest esse, nisi honestum. Nec summum bonum habebit sinceritatem suam, si aliquid in se viderit dissimile

A dissimile meliori. Nec gaudium quidem quod ex virtute oritur, quamuis bonum sit, absoluti tamen boni pars est: non magis quàm lætitiæ tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis causis nascantur. Sunt enim ista bona, sed consequentia summum bonum, non consummantia. Qui verò voluptatis virtutisque societatem facit, & ne exæquat quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero vigoris est, hebetat: libertatémque illam voluptas ita demum, si nihil se preciosius nouit, inuictam sub iugum mittit. Nam (quæ maxima seruitus est) incipit illi opus esse fortuna. Sequitur vita anxia, suspiciosa, trepida, casum † pauens, temporúmque suspensa momenta. Non das virtuti fundamentum graue, immobile, sed iubes illam in loco volubili stare. Quid autem tam volubile est, quàm fortuitorum expectatio, & corporis, rerúmque corpus afficientium varietas? Quomodo hic potest Deo parêre, & quicquid euenit, bono animo excipere, nec de fato queri, casuum suorum benignus interpres, si ad voluptatum dolorúmque punctiunculas concitatur? Sed nec patriæ

al. timens.

B quidem bonus tutor aut vindex est, nec amicorum propugnator, si ad voluptates verget. Illò ergo summum bonum ascendit, vnde nulla vi detrahitur: quò neque dolori, neque spei, neque timori sit aditus, nec vlli rei quæ deterius summi boni ius faciat. Ascendere autem illò sola virtus potest. Illius gradu cliuus iste frangendus est. Illa fortiter stabit, & quicquid euenerit, feret: non patiens tantùm, sed etiam volens: omnémque temporum difficultatem sciet legem esse naturæ. Et vt bonus miles feret vulnera, enumerabit cicatrices, & transuerberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, Imperatorem: habebit in animo illud vetus præceptum: Deum sequere. Quisquis autem queritur, & plorat, & gemit: imperata facere vi cogitur, & inuitus rapitur ad iussa nihilominus. Quæ autem dementia est, potius trahi quàm sequi? Tam mehercule, quàm stul-

Deum sequere.

C titia & ignorantia conditionis suæ, dolere, quòd aliquid tibi incidit durius, aut mirari, aut indignè ferre ea, quæ tam bonis accidunt quàm malis: morbos dico, funera, debilitates, & cætera ex transuerso in vitam humanam incurrentia. Quicquid ex vniuersi constitutione patiendum est, magno nisu eripiatur animo. Ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia: nec perturbari his: quæ vitare nostræ potestatis non est. In regno nati sumus: Deo parêre, libertas est.

Ergo in virtute posita est vera felicitas. Quid hæc tibi virtus suadebit? Ne quid aut bonum, aut malū existimes, quod nec virtute, nec malicia contingeret. Deinde vt sis immobilis cōtra malum ex bono, vt quà fas est, Deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogêris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis: nihil frustra tentabis: nihil prohibeberis. Omnia tibi ex sententia cedent. Ni- CAP. 16.

D hil aduersum accidet. Nihil contra opinionem ac voluntatē. Quid ergo? virtus ad viuendum beatè sufficit, perfecta illa & diuina? Quid ni sufficiat? imò superfluit. Quid enim deesse potest extra desiderium omnium posito? quid extrinsecus opus est ei, qui omnia sua in se collegit? Sed ei qui ad virtutem tendit, etiam si multum processit, opus est tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exoluit, & omne vinculum mortale. Quid ergo interest? Quòd alij alligati sunt, alij astricti, alij districti quoque. Hic qui ad superiora progressus est, & se altius extulit, laxam cathenam trahit, nondum liber, iam tamen pro libero.

Si quis itaque ex istis qui philosophiam conlatrant, quod solent, dixerit. Quare ergo tu fortius loqueris quàm viuis? Quare superiori verba summittis, & pecuniam necessarium tibi instrumentum existimas, & damno moueris, & lachrymas, audita coniugis aut amici CAP. 17.

E morte, demittis, & respicis famam, & malignis sermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi est quàm naturalis vsus desiderat? Cur non ad præscriptum tuum cœnas? Cur tibi nitidior supellex est? Cur apud te vinum ætate tua vetustius bibitur? Cur autem domus disponitur? Cur arbores præter vmbram nihil datnræ conseruntur? Quare vxor tua locupletis domus censum auribus gerit? Quare † pædagogus preciosa veste succingitur? Quare ars est apud te, ministrare: nec temerè, & vt libet collocatur argentum, sed peritè seruatur, & est aliquis scindendi obsonij magister? Adiice, si vis, cur trans mare possides? Cur plura quàm nosti, possides? Turpiter: aut tam negligens es, vt non noueris pauculos seruos: aut tam luxuriosus, vt plures habeas, quàm quorum noticiæ memoria sufficiat. Adiuuabo postmodum conuicia, & plura mihi quàm putas, obiiciam. Nunc hoc respondeo tibi, non tanquam sapiens, sed solùm vt maleuolentiam tuam pascam. Nec erro. Exigo itaque à me, non vt optimis par sim, sed vt malis melior. Hoc mihi satis est, quotidie ali-

al. padagium forte, padagogiū, pro seruitio, siue seruorū grege: vt est in Pandectis de fundo instructo, et de instrum. leg. l. quæsitum. nam padagium quid sit, ignoro.

quid ex vitiis meis demere,& errores meos obiurgare. Non perueni ad sanitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis quàm remedia podagræ meæ compono, contentus A
al. irata. si rarius accedit, & si minus † fera minatur. Vestris quidem pedibus comparatus, debilis cursor sum.

CAP. 18. al. astum. al. acti. HAEC pro me nõ loquor, ego enim in alto vitiorũ omniũ sum: sed pro illo, cui aliquid † apti est. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis. Hoc per malignissima capita,& optimo cuiq; inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim isti dicebãt, non quemadmodum ipsi vixerunt, sed quemadmodum ipsis viuendum esset. De virtute, non de me loquor. Et cùm vitiis conuicium facio, in primis meis facio: cùm potuero, viuam quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo veneno tincta deterrebit ab optimis. Nec virus quidem istud, quo alios spargitis, vos necatis, me impediet, quo minus perseuerem laudare vitam, non quam ago, sed quam agẽdam scio: quo minus virtutem adorẽ,& ex interuallo ingenti reptabũdus sequar. Expectabo scilicet, vt quicquam maleuolentiæ inuiolatum sit, cui sacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non istis diues nimis videatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper est? O virũ acerrimum, & contra omnia naturæ desideria pugnantem: hoc pauperiorem quàm cæteri Cynici, B
fortè, vix non. quòd eùm sibi interdixerit habere, interdixit & poscere. Negant satis, egere. † Vides enim, non virtutis scientiam, sed egestatis professus est.

CAP. 19. DIODORVN Epicureum philosophum, qui intra paucos dies finem vitæ suæ manu sua imposuit, negant ex decreto Epicuri fecisse, quòd sibi gulam præcidit. Alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona
vide scholia. al. inuidi. conscientia, † reddidit sibi testimonium præcedentis vitæ, laudabilisque eius ætatis in portu, & ad ancoram vitæ actæ quietè: dicit quod vos † inuiti audistis, quasi vobis quoque faciendum sit: C

Vixi,& quem dederat cursum fortuna, peregi.

De alterius vita, de alterius morte disputatis: & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorũ, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quasi aliena virtus, exprobratio delictorum vestrorum sit. Inuidi splendida eum sordibus vestris confertis, nec intelligitis quanto id vestro detrimento audeatis. Nam si illi qui virtutem sequuntur, auari, libidinosi, ambitiosique sunt: quid vos estis, quibus ipsum nomen virtutis odio est? Negatis quenquam præstare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis suæ viuere? Quid mirum? cùm loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadẽria: cùm refigere se crucibus conentur, in quas vnusquisque vestrũm clauos suos ipse adiicit, ad supplicium tamen acti stipitibus singulis pendent. Hi qui in seipsos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur: & maledici, in alienam contumeliam venusti sunt. Crederem illis hoc vacare, nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerent. D

CAP. 20. NON præstant philosophi quæ loquuntur: multum tamen præstant, quòd loquuntur, quòd honesta mente concipiunt. Nam si & paria dictis agerent, quid esset illis beatius? Interim non est, quòd contemnas bona verba,& bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum salutarium, etiam citra effectum, laudanda oratio est. Quid mirum, si non ascendunt in altum? Ardui aggressus ad virtutes suspice, etiam si decidunt magna conantes. Generosa res est, respicere non ad suas, sed ad naturæ suæ vires: conari alta, tentare: & mente maiora concipere, quàm etiam ingenti animo adornatis effici possint. Quis sibi propo-
al. eodẽ vultu videbo, quo audiã. al. animosior. suit hęc? Ego mortem † eodem vultu audiam, quo iubebo & videbo. Ego laboribus, quanticunque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus. Ego diuitias & præsentes & absentes æquè contemnam: nec si alibi iacebunt, tristior: nec si circa me fulgebunt, † animo ducor. Ego fortunã nec venientem sentiam, nec recedentem. Ego terras omnes tanquã meas videbo, meas tanquam omnium. Ego sic viuam, quasi sciam aliis me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negocium meum agere potuit? vnum me donauit omnibus: vni mihi omnes. Quicquid habebo, nec sordidè custodiam, nec prodigè spargam. Nihil magis possidere me credam, quàm bene donata: nõ numero, nec pondere beneficia, nec vlla, nisi accipientis æstimatione, perpẽdam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causa, omnia conscientiæ faciam: populo spectante fieri credam, quicquid me conscio faciam. Edẽdi erit bibendique finis, E
deside-

A desideria naturæ restinguere, non implete aluum, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis miris & facilis, exorabor antequam roger, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundum sciam: & præsides deos supra me, circáque me stare, factorum dictorúmque censores. Quandocunque autem natura spiritum repetet, aut ratio dimittet, testatus exibo, bonam me conscientiam amasse, bona studia, nullius per me libertatem iminutam, † à nemine meam. *al. minimè meam.*

Qvi hoc facere proponet, volet, tentabit, ad deos iter faciet: hoc ille etiam si non tenuerit magnis tamen excidet ausis. Vos quidem qui virtutem cultorémque eius odistis, nihil noui facitis. Nam & solem lumina ægra formidant, & auersantur† diem splēdidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete CAP. 21. *al. eundem.*
B conuicio. Instate, commordete: citius multo frangeris dentes, quàm imprimetis. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tam diues vitam agit? Quare opes contemnendas dicit, & habet: vitam contemnendam putat, & tamen viuit? Valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentissimè tuetur, atque optimam mauult? Et exilium nomen vanum putat, & ait: Quid est enim mali, mutare regiones: & tamen senescit in patria. Et inter longius tempus & breuius nihil interesse iudicat: tamen si nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa senectute placidus viuit. Ait ista debere cōtemni: non, ne habeat, sed ne solicitus habeat. Non abiget illa à se: sed abeuntia securus prosequetur. Diuitias quidem vbi tutius fortuna deponet quàm ibi, vnde sine querela reddentis receptura est? Marcus Cato cùm laudaret Curium & Coruncanum, & seculum illud in quo censorium crimen erat, paucæ argenti † armillæ, possidebat ipse quadragies sestertiûm: minus sine dubio quàm Crassus, *al. lamella: alij, lamina*
C plus quàm censorius Cato. Maiore spacio, si comparentur, proauum vicerat, quàm à Crasso vinceretur. Et si maiores illi obuenissent opes, non spreuisset. Nec enim se sapiens indignum vllis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, sed mauult. Non in animum † illam gazam, sed in domum recipit. Nec respuit† possessas diuitias, sed contemnit, & maiorem virtuti suæ materiam sub ministrari vult. *al. illas, sed in domum. al. possessas, sed cōtinet.*

Qvid autem dubij, quin maior materia sapienti viro sit, animum explicandi suum in diuitiis quàm in paupertate: cùm in hac vnum genus virtuti sit, non inclinari, nec deprimi: in diuitiis & temperantia, & liberalitas, & diligentia, & dispositio, & magnificentia, campum habeat patentem? Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimæ staturæ: esse tamen se procerum vellet. & exilis corpore, ac amisso oculo valebit: mallet tamen sibi corporis esse robur. Et hęc ita, vt sciat esse aliud in se valētius: malē valetudinem tolerabit, bo- CAP. 22.
D nam optabit. Quædam enim, etiam si in summam rei parua sunt, vt & subduci sine ruina principalis boni possint, adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex virtute nascentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem secundus & ferens ventus, vt dies bonus, † in† pruina in frigore apricus locus. Quis porrò sapientum nostrorum dico, quibus vnum est bonum virtus, negat etiam hæc quæ indifferentia vocamus, habere in se aliquid precij, & alia aliis esse potiora? Quibusdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibusdam multum. Ne erres itaque, inter potiora diuitiæ sunt. Quid ergo, inquis, me derides, cùm eundem apud te locum habeant, quē apud me? Vis scire, quòd non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ si effluxerint, nihil auferent, nisi semetipsas: tu stupebis, & videberis tibi sine te relictus, si illæ à te recesserint. Apud me diuitiæ aliquem locum habebunt: apud te, summum. Ad postremum, diuitiæ meæ sunt, tu diuitiarum es. *al. & in pruina ac frigore. al. bruma.*

E Desine ergo philosophis pecuniā interdicere. Nemo† sapientē paupertate damnauit. Habebit philosophus amplas opes: sed nulli detractas, nec alieno sanguine cruentas, sine cuiusquam iniuria partas, sine sordidis quæstibus, quarū tam honestus sit exitus quàm introitus, quibus nemo ingemiscat, nisi malignus. In quantum vis, exaggera illas, honestæ sunt: in quibus cùm multa sint quæ quisque sua dicere velit, nihil est quod quisquam suum possit dicere. Ille verò fortunæ benignitatem à se non submouebit, & patrimonio per honesta quæsito nec gloriabitur, nec erubescet. Habebit tamen etiam quo glorietur; si aperta domo, & admissa in res suas ciuitate, poterit dicere: Quod quisque agnouerit, tollat. O magnum virum optimè diuitem, si opus ad hanc vocem consonet, si post hanc vocem tantundem habuerit: ita dico, si tutò & securus scrutationem populo præbuerit: si nihil quisquam apud illum inuenerit, quò manus iniciat, audacter & propalàm erit CAP. 23. *al. sapientiam.*

diues. Sic sapiens nullum denarium intra limen suum admittat malè intrātem. Idem magnas opes, munus fortunæ, fructúmque virtutis, non repudiabit, nec excludet. Quid enim est, quare illis bonum locum inuideat? veniant, hospitentur. Nec iactabit illas, nec abscondet. Alterum infirmi animi est, alterum timidi & pusilli, velut magnum bonum intra sinum continētis. nec, vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? vtrum ne, Inutiles estis: an, Ego vti diuitiis nescio? Quemadmodum qui pedibus suis poterit iter cōficere, ascendere tamen vehiculū mallet: sic pauper, si poterit esse diues, volet: & habebit vtique opes, sed tanquam leues & auolaturas: nec vlli alij, nec sibi graues esse patietur. Donabit. Quid? erexistis aures? Quid? expeditis sinum? Donabit, aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eliget: vt qui meminerit, tam expensorum quàm acceptorum rationem esse reddendam. Donabit ex recta & probabili causa. Nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant, & nihil excidat. B

CAP. 24. ERRAT, si quis existimat facilem rem esse donare. Plurimum ista res habet difficultatis, si modò consilio tribuitur, non casu & impetu spargitur. Hunc promereor, illi † reddo: *al. credo.* huic succurro, † huic misereor. *al. huius.* Illum instruo, dignum quem non deducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibusdam non dabo, quamuis desit: quia etiam si dedero, † erit defecturum. *al. erit defuturum.* Quibusdam offeram. Quibusdam etiam inculcabo. Non possum in hac re esse negligens: nunquam magis nomina facio, quàm cùm dono. Quid? tu, inquis, recepturus donas? imò non perditurus. Eo loco sit donatio, vnde repeti nō debeat, reddi possit. Beneficium collocetur quemadmodum thesaurus altè obrutus: quem non eruas, nisi fuerit necesse. Quid domus ipse diuitis viri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantùm ad togatos vocat? Hominibus prodesse natura iubet: serui liberíue sint hi, ingenui an libertini, iustæ libertatis, an inter amicos datæ, quid refert? vbicunque homo est, ibi beneficio locus. Potest itaque pecuniā intra limen suum diffundere, & liberalitatem exercere: quæ nō quia liberis debetur, sed quia à libero animo proficiscitur, ita nominata est. Hæc apud sapientem, nec vnquā in turpes indignósque impingitur, nec vnquam ita defatigata erit, vt non quotiens dignum inuenerit, quasi ex pleno fluat. Non est ergo quòd perperam exaudiatis, quæ honestè, fortiter, animosè, à studiosis sapientiæ dicuntur. Et hoc primùm attēdite: Aliud est, studiosus sapientiæ: aliud, iam adeptus sapientiam. Ille tibi dicet: Optimè loquor, sed adhuc inter mala voluor plurima. Non est, quòd me ad formulam meam exigas, cùm maximè facio me & formo, & ad exemplar ingens attollo: si processero, † quantum proposui, exige, vt dictis facta respondeant. *al. quantumcunque.* Assecutus verò humani boni summam, aliter tecum aget, & dicet: Primùm non est, quòd tibi permittas de melioribus ferre sententiam. Mihi iam quod argumentum est recti contigit, malis displicere. Sed vt tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promittam, & quanti † quemque æstimem. *al. quaque.* Diuitias nego bonum esse: nam si essent bonæ, bonos facerent. Nunc quod apud malos deprehenditur, dici bonum non potest. Hoc illis nomen nego. Cæterùm & habendas esse, & vtiles, & magna commoda vitæ conferentes, fateor. C D

CAP. 25. QVID ergo est, quare illas non in bonis numerem? Et quid in illis præstem aliud, quàm vos, quoniam inter vtrosque cōuenit habendas, audite. Pone in opulentissima me domo, pone aurum argentúmque in promiscuo vsu sit. Non suspiciam me ob ista, quæ etiamsi apud me, extra me tamen sunt. In sublicium pontem me transfer, & inter egentes abige: non ideo tamen me despiciam, quòd in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigunt. Quid enim ad rem, an frustum panis desit, cui non deest mori posse? Quid ergo est? domum illam splendidam malo, quàm pontem. Pone in † instrumentis splendentibus, & delicato apparatu: *al. stramentis.* nihilo me feliciorem credam, quòd mihi molle erit amiculum, quòd purpura conuiuis meis substernetur. Nihilo miserior ero, si lassa ceruix mea in manipulo fœni acquiescet, si super circense tomentum, per suturas veteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo est? Malo quid mihi animi sit ostendere, prætextatus & † candidatus, quàm nudis scapulis. *al. chlamydatus.* Vt sententiæ omnes mihi voto cedant, nouæ gratulationes prioribus subtexantur: *vt, pro quamuis.* non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis: hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, incursionibus variis, nulla hora sine querela sit: non ideo me dicam inter miserrima miserum, non ideo aliquem execrabot diem: prouisum est enim à me, ne quis mihi ater dies esset. Quid ergo est? Malo gaudia E

A gaudia tēperare,quàm dolores compescere.Hoc tibi ille Socrates dicet.Fac me victorem
vniuersarum gentium. Delicatus ille Liberi currus triūphantem vsque ad Thebas à solis
ortu vehat.Iura reges Persarum petant.Me hominem maximè cogitabo,cum dìis vndique
cōsultabo. Huic tam sublimi fastigio cōiunge protinus præcipitē mutationem,in alienum
imponar ferculum exornaturus victoris superbi ac feri pompam: non humilior sub alie-
no curru agar,quàm in meo steteram.Quid ergo est?vincere tamen,quàm capi malo.To-
tum fortunæ regnum despiciam:sed ex illo,si dabitur electio, meliora sumam. Quicquid
ad me venerit,bonum fiet:sed malo faciliora ac iucundiora veniant,&minus vexatura tra-
ctantem.Non est enim quòd æstimes vllam esse sine labore virtutem: sed quædam virtu-
tes stimulis,quædam frænis egent.Quemadmodum corpus in procliuo retineri debet, in
ardua impelli: ita quædam virtutes in procliui sunt,quædam cliuum subeūt. An dubium
B sit,quin ascendat,nitatur,obluctetur patientia,fortitudo,perseuerantia, & quæcunque a-
lia duris opposita virtus est,& fortunam subigit?Quid ergo?non æquè manifestum est per
deuexum ire,liberalitatem,temperantiam,mansuetudinem?In his continemus animum,
ne prolabatur. In illis exhortamur, incitamúsque. Acerrimas ergo paupertati adhibebi-
mus,illas quæ impugnatæ fiunt fortiores:diuitiis illas diligentiores , quæ suspensum gra-
dum ponunt,& pondus suum sustinent.

Cvm hoc ita diuisum sit,malo has in vsu mihi esse, quæ exercendæ tranquillius sint, CAP. 26.
quàm eas,quarum experimentum sanguis & sudor est.Ergo non ego,inquit sapiens,aliter
viuo quàm loquor,sed vos aliter audistis.Sonus tantummodo verborum ad aures vestras
peruenit:quid significet,non quæritis.Quid ergo inter me stultum,& te sapiētem interest,
si vterque habere volumus? Plurimum. Diuitiæ enim apud sapientem virum, in seruitute
C sunt:apud stultum,in imperio. Sapiens diuitiis nihil permittit: vobis diuitiæ omnia. Vos,
tanquam aliquis vobis æternam possessionem earum promiserit,assuescitis illis, & hære-
tis:sapiens tunc paupertatem præcipuè meditatur, cùm in mediis diuitiis constitit. Nun-
quam imperator ita paci credit,vt non se præparet bello:quod etiam si non geritur, indi-
ctum est. Vos domus formosa,tanquam nec ardere nec ruere possit, insolentes : vos opes
tanquam periculum omne transcenderint,maioresque sint quàm quibus consumēdis sa-
tis virium habeat fortuna,obstupefaciunt.Ociosi diuitiis luditis, nec prouidetis illarum
periculum:sicut barbari plerunque inclusi,& ignari machinarum,segnes laborē obsiden-
tium spectant,nec quò illa † pertingant,quæ ex longinquo instruuntur,intelligunt. Idem al. pertineāt
vobis euenit.Marcetis in vestris rebus:nec cogitatis,quot casus vndique immineant, ia-
miámque preciosa spolia † laturi.Sapienti quisquis abstulerit diuitias,omnia illi sua relin- fortè, daturi: & restitui.
D quet.Viuit enim præsentibus lætus,futuri securus. Nihil magis,Socrates inquit,aut aliquis
alius,cui idem ius aduersus humana atque eadem potestas est,persuasi mihi, quàm ne ad
opiniones vestras actum vitæ meæ flecterem.Solita conferte vndique verba: non conui-
ciari vos putabo,sed vagire velut infantes miserrimos.Hæc dicet ille,cui sapientia conti-
git: quem animus vitiorum immunis increpare alios, non quia odit, sed in remedium,
iubet.Adiiciet his illa: Æstimatio me vestra non meo nomine, sed vestro mouet. † Quia vide scholia
calamitas est,odisse: & lacessere virtutem, bonæ spei euiratio est. Nullam mihi iniuriam fortè, legēdum: quia calamitas est, odisse: at lacessere virtutem, bona spei euiratio est.
facitis,sicut ne diis quidem hi qui aras euertunt:sed malum propositum apparet,malúm-
que consilium,etiam vbi nocere non potuit.Sic vestras hallucinationes fero,quemadmo-
dum Iupiter optimus maximus ineptias poetarum:quorum alius illi alas imposuit, alius
cornua:alius adulterium illum induxit,& † abnoctantem:alius sæuum in deos, alius ini-
E quum in homines : alius raptorem ingenuorum , corruptorémque , & cognatorum
quidem:alius parricidam, & regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil a-
liud actum est,quàm vt pudor hominibus peccandi demeretur, si talem credidissent.Sed al. obnoctātem.
quanquam ista me nihil lædant , vestra tamen vos moneo causa , suspicite virtutem. al. sacra.
Credite his,qui illam diu secuti,magnum quiddam ipsos,& quod indies maius appareat,
sequi clamant.Et ipsam vt deos,& professores eius vt antistites colite:& quoties mentio † Fauete linguis.
sacrarum literarum interuenerit,fauete linguis. Hoc verbum non,vt plerique existimant,
à fauore trahitur:sed imperatur silentium,vt ritè peragi possit sacrum,nulla voce mala ob-
strepente.

Qvod multo magis necessarium est imperari vobis,vt quotiens aliquid ex illo pro- CAP. 27.
ferretur oraculo,intenti & compressa voce audiatis.Cùm sistrum aliquis concutiens ex im-
perio mentitur,cùm aliquis secandi lacertos suos artifex,brachia atque humeros suspēsa

manu eruentat, cùm aliqua genibus per viam repens vlulat, lautúmque linteatus senex, & medio lucernam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum, concurritis & auditis, & diuinum esse eum, inuicem mutuum alentes stuporem affirmatis: ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgauit, omníque honestiorem curia reddidit, proclamat. Quis iste furor? quæ ista inimica diis hominibúsque natura, infamare virtutes & malignis sermonibus sancta violare? Si potestis, bonos laudate: si minus, transite. Quod si vobis exercere tetram istam licentiam placet, alter in alterum incursate. Nam cùm in cœlum insanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Præbui ego aliquãdo Aristophani materiam iocorum: tota illa comicorum poëtarum manus in me venenatos sales suos effudit. Illustrata est † manus mea, per ea ipsa, per quæ petebatur. Produci enim illi & tentari expedit: nec vlli magis intelligunt quanta sit, quàm qui vires eius lacessendo sensẽrũt. Duricia silicis nulli magis quàm ferientibus nota est. Præbeo me non aliter quàm rupes aliqua in vadoso mari destituta, quam fluctus non desinunt vndecunque moti sunt verberare: nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incursu suo consumunt. Assilite, facite impetum, ferendo vos vincam. In ea quæ firma & insuperabilia sunt, quicquid incurrit, malo suo vim suam exercet. Proinde quærite aliquem mollem cedentémque materiam, in quam tela vestra figantur. Vobis autem vacat aliena scutari mala, & sententias ferre de quoquam? Quare hic Philosophus † latius habitat? Quare hic lautius cœnat? Papulas obseruatis alienas, obsiti plurimis vlceribus. Hoc tale est, quale si quis pulcherrimorum corporum næuos aut verrucas derideat, † quæ scabies depascitur. Obiicite Platoni, quòd petierit pecuniam: Aristoteli, quòd acceperit: Democrito, quòd neglexerit: Epicuro, quòd consumpserit: mihi ipsi Alcibiadem & Phædrum obiectate. O vos vsu maximè felices, cùm primùm vobis imitari vitia nostra contigerit. Quin potius mala vestra circumspicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia grassantia extrinsecus, alia in visceribus ipsis ardentia? Non eo loco res humanæ sunt, etiam si statum vestrum parum nostis, & vobis tantum ocij supersit, vt in probra meliorum agitare linguam vacet.

al. virtus. al. mens. (A) (B) al. laxius. al. quæ fœda. al. quem fera. (C)

CAP. 28. HAEC vos non intelligitis, & alienum fortunæ vestræ vultum geritis: sicut plurimi, quibus in circo aut in theatro desidentibus, iam funesta domus est, nec annunciatum malum. At ego ex alto prospiciens, video quæ tempestates aut immineant vobis, paulo tardius rupturæ nymbum suum, aut tam vicinæ, vt vos ac vestra rapturæ sint, si propius accesserint. Quid porrò, nónne nũc quoque (etiam si parum sentitis) turbo quidam animos vestros rotat, & inuoluit fugientes, petentésque eadem, & nũc in sublime alleuatos, nunc in infima allisos rapit? Cur nobis magno consensu vitia commendant? Licet nihil aliud quàm quod sit salutare tentemus, proderit tamen † primò in seipsum secedere. Meliores erimus singuli. Quid, quòd secedere ad optimos viros, & aliquod exemplũm eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? Tunc potest obtinere quod semel placuit, vbi nemo interuenerit, qui iudicium adhuc imbecillum populo adiutore detorqueat. Tunc potest æquali vitam & vno tenore producere, quam propositis diuersissimis scindimus. Nam inter cætera mala illud pessimum est, quòd vitia ipsa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexátque nos. Hoc quoque, quod iudicia nostra non tantùm praua, sed etiam leuia sunt. Fluctuamus, aliúdque ex alio comprehendimus: petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatem nostram, & pœnitentiam vices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatorésque multos habet, non id quod laudandum petendúmque est. Nec viam bonam ac malam per se æstimamus, sed turba vestigiorum, in quibus nulla sunt redeuntium. Dices mihi: Quid agis Seneca? deseris partes. Certè Stoici † nostri dicunt: Vsque ad vltimum vitæ finem in actu erimus, non desinemus communi bono operam dare, adiuuare singulos, opem ferre etiam inimicis, eniti manu. Nos sumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait ille vir disertissimus, Caniciem galea premimus. Nos sumus, apud quos vsque eò nihil ante mortem ociosum est, vt si res patitur, non sit ipsa mors ociosa. Quid nobis Epicuri præcepta in ipsis Zenonis principiis loqueris? Quin tu bene grauiter, si partiũ piget, trãsfugis potius quàm prodis? Hæc tibi in præsentia respondebo. Nunquid vis amplius, quàm vt me similem ducibus nostris præstem? Quid ergo est? non quò miserint me illi, sed quò duxerint, ibo.

(D) al. posse ipsum secedere. (E) al. vestri.

CAP. 29. NVNC † probo tibi, non desciscere me à præceptis Stoicorum: nam ne ipsi quidem à suis

al. probabo.

A fuis defciuerunt:& tamen excufatiffimus effem,etiam fi non præcepta illorum fequerer,
fed exempla. Hoc quod dico,in duas diuidam partes. Primùm,vt poffit aliquis, vel à pri-
ma ætate,contemplationi virtutis totum fe tradere,rationem viuẽdi quærere,atque exer-
cere fecretò. Deinde,vt poffit hoc aliquis,emeritis iã ftipendiis,profligatæ ætatis, iure o-
ptimo facere,& ad alios actus animos referre:virginum more veftalium, quæ annis inter
officia diuifis difcunt facere facra,& cùm didicerunt, docent.

HAEC Stoicis quoquè placere oftendam:non quia legem dixerim mihi, nihil contra CAP. 30.
dictum Zenonis Chryfippiue committere,fed quia res ipfa patitur me ire in illorum fen-
tentiam:quam fi quis femper vnius fequitur,non id vitæ,fed factionis eft. Vtinã quidẽ iam
† tenentur omnia,& inoperta confeftim veritas effet, nihilque ex decretis mutaremus. al. oftẽderentur. al. terrentur.
Nunc veritatem cum eis ipfis qui docent,quærimus. Duæ maximæ in hac re diffident fe-
B ctæ,Epicureorum & Stoicorum:fed vtraque ad ociũ diuerfa via mittit. Epicurus ait: Non
accedet R.P. fapiens,nifi fi quid interuenerit. Zenon ait: Accedet ad R.P. nifi fi quid im-
pedierit. Alter ocium ex propofito petit,alter ex caufa. Caufa autem latè illa patet,fi R.P.
corruptior eft,quàm vt adiuuari poffit,fi occupata eft malis, nòn nitetur fapiens in fuper-
uacuum,nec fe nihil profuturis impendet,fi parum habebit autoritatis aut virium. Nec il-
lum erit admiffura R.P. fi valetudo illum impediet. Quomodo nauem quaffam nõ dedu-
ceret in mare,quomodo nomẽ in militiam nõ daret debilis:fic ad vitam quam inhabilem
fciet,non accedet. Poteft ergo & ille cui omnia adhuc in integro funt,antequam vllas ex-
periatur tempeftates,in tuto fubfiftere,& protinus commendare fe bonis artibus, & illud
beatum ocium exigere,virtutum cultor, quæ exerceri etiam quietiffimis poffunt. Hoc
nempe ab homine exigitur,vt profit hominibus,fi fieri poteft,multis: fi minus, paucis : fi
C minus,proximis:fi minus,fibi. Nam cùm fe vtilem cæteris efficit,commune agit negociũ.
† Quoniam qui fe deteriorem facit,non fibi tantummodo nocet,fed etiam omnibus eis, al. Quemadmodo.
quibus melior illis prodeffe potuiffet:fic fi quis bene de fe meretur,hoc ipfo aliis prodeft,
quod illis profuturum parat.

DVAS R.P. animo complectamur:alteram magnam,& verè publicam,qua dij atque CAP. 31.
homines cõtinentur,in qua non ad hunc angulum refpicimus,aut ad illum, fed terminos
ciuitatis noftræ in fole metimur:alteram,cui nos afcripfit conditio nafcendi. Hæc autem
Athenienfium erit,aut Carthaginenfium,aut alterius alicuius,quæ non ad omnes perti-
neat homines,fed certos. Quidam eodem tempore vtrique R.P. dant operam,maiori mi-
norique:quidam tantùm minori:quidam tantùm maiori. Huic † maiori R.P. & in ocio al. minori.
deferuire poffumus,imò verò nefcio an in ocio melius:vt quæramus, quid fit virtus, vna
D pluréfve fint:natura an ars bonos viros faciat:vnum fit hoc,† quod maria terráfque,&ma- al. quod maris terras, & maria terris.
ri ac terris inferta cõplectitur:an multa Deus corpora eiufmodi fparferit:continua fit om-
nis & plena materia,ex qua cuncta gignuntur,an diducta, & folidis inane permixtum fit:
Deus fedens opus fuum fpectet,an tractet:vtrum ne extrinfecus illi circumfufus fit,an toti al. immortalis.
inditus:† immobilis fit mundus,an inter caduca,& ad tempus nata numerãdus. Hæc qui
contemplatur,quid Deo præftat? Ne tanta eius opera fine tefte fint. Solemus dicere, fum- al. & ad contẽplationem rerum, & actionẽ.
mum bonum effe fecundum naturam viuere. Natura ad vtrunque genuit,† & contempla-
tioni rerum,& actioni. Nunc probemus,quod prius diximus.

QVID porrò,hoc non erit probatum,fi fe vnufquifque confuluerit, quantam cupidi- CAP. 32.
tatem habeat ignota nofcendi,quàm ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam,& la-
bores peregrinationis longiffimæ vna mercede perpetiuntur, cognofcendi aliquid abdi-
E tum remotúmque. Hæc res ad fpectacula populos contrahit, hæc cogit præclufa rimari,
fecretiora exquirere,antiquitates euoluere, mores barbarorum audire gentium. Curio-
fum nobis natura ingenium dedit:& artis fibi ac pulchritudinis fuæ cõfcia,fpectatores nos
tantis rerum fpectaculis genuit,perditura fructum fui,fi tam magna,tam clara, tam fubti-
liter ducta,tam nitida,& non vno genere formofa,folitudini oftenderet. Vt fcias illam fpe-
ctari noluiffe,non tantùm afpici,vide quem nobis locum dederit. In media nos fui parte
conftituit,& confpectum omnium nobis dedit : nec erexit tantummodo hominem,fed
etiam ad contemplationem † factum , vt ab ortu fidera in occafum labentia profequi pof- al. facturâ.
fet,& vultum fuum circumferre cum toto, fublimius fecit illi caput,& collo flexibili im-
pofuit. Deinde fena per diem,fena per noctem figna produxit, & nullam non partem fui
explicuit:vt per hæc quæ obtulerat eius oculis,cupiditatem faceret etiam cæterorum,nec
enim omnia,nec tanta vifimus,quanta funt, fed acies noftra aperit fibi inueftigando viam,

& fundamenta veri iacit, vt inquisitio transeat ex apertis in obscura, & aliquid ipso mūdo A
inueniat antiquius: vnde ista sidera exierint: quis fuerit vniuersi status, antequam singula
in partes discederent: quæ ratio mersa & confusa diduxerit: quis loca rebus assignauerit:
suapte natura grauia descenderint, euolauerint leuia, an præter ipsum pondus corporum
altior aliqua vis legem singulis dixerit: an illud verum sit, quo maximè probatur, homines diuini spiritus esse † partem, ac veluti scintillas quasdam sacrorum in terras desiluisse, atque ex alieno loco exisse. Cogitatio nostra cœli munimenta perrumpit, nec contenta est id quod ostenditur scire. Illud, inquit, scrutor, quod vltra mundum iacet, vtrúmne profunda vastitas sit, an & hoc ipsum terminis suis claudatur: qualis sit habitus exclusis, informia & confusa sint, an in omnem partem tantundem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum descripta sint: huic cohæreant mundo, an longè ab hoc secesserint, & in vacuo volutentur: indiuidua sint, per quæ struitur omne id quod natum futurúmque est, an continua B
eorum materia sit, & per totum mutabilis: vtrum contraria inter se elementa sint, an non pugnent, sed per diuersa conspirent. Ad hæc quærenda natus, existimat quòd non multum acceperit temporis etiam si illud totum sibi vendicat: cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas suas auarissimè seruet, & vsque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quicquam illi ex eo quod natura constituit, fortuna concutiat: tamen homo ad immortalium cognitionem nimis mortalis est. Ergo secundum naturam viuo, si totum me illi dedi, si illius admirator cultórque sum. Natura autem vtrunque facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Vtrunque facio quoniam ne contemplatio quidem sine actione est. Sed refert, inquis, an ad hanc voluptatis causa accesserit, nihil aliud ex illa petens, quàm assiduam contemplationem, quæ sine exitu est. Est enim dulcis, & habet illecebras suas. Aduersus hoc tibi respondeo, æquè refert, C
quo animo ciuilem agas vitam: an vt semper inquietus sis, nec vnquam sumas† illud tempus, quo ab humanis ad diuina respicias. Quomodo res appetere sine vllo virtutū amore, & sine cultu ingenij, ac nudas ædere operas, minimè probabile est (misceri enim inter se ista, & † considerari debent:) sic imperfectum ac languidum bonum est, in ocium sine actu proiecta virtus, nunquam id quod didicit ostendens. Quis negat illum debere profectus suos in opere tentare? nec tantùm quid faciendum sit cogitare, sed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ meditata sunt, ad verum perducere? Quid si per ipsum sapientem non est mora, si non actor deest, sed agenda desunt: ecquid illi secum esse permittes? Quo animo ad ocium sapiens secedit? Vt sciat secum quoque ea acturum, per quæ posteris prosit. Nos certè sumus, qui dicimus, & Zenonem & Chrysippum maiora egisse, quàm si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non vni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale ocium non conuenit bono viro, per quod D
futura secula ordinet, nec apud paucos cōcionetur, sed apud omnes omniū gentiū homines quicunq; erunt? Ad summam quæro, an ex præceptis suis vixerint Cleāthes & Chrysippus & Zenon? Non dubiè respondebis, sic illos vixisse, quemadmodū dixerant esse viuendū. Atqui nemo illorum R.P. administrauit. Non fuit, inquis, aut ea fortuna, aut dignitas ea, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem solet: sed iisdem nihilominus non segnem egere vitam. Iuuenerunt quemadmodum plus quies illorum hominibus prodesset, quàm aliorum discursus & sudor. Ergo nihilominus hi multum egisse visi sunt, quamuis nihil publicè agerent. Prætereà tria genera sunt vitæ, inter quæ, quid sit optimum, quæri solet. Vnum voluptati vacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primùm, deposita contentione, depositóque odio, quod implacabile diuersa sequentibus indiximus, videamus an hæc omnia ad idem sub alio titulo perueniunt. Nec ille qui voluptatē probat, E
sine contemplatione est: nec ille qui se contemplationi inseruit, sine voluptate est, nec ille cuius vita actionibus destinata est, sine contemplatione est. Plurimum, inquis, discriminis est, vtrum aliqua res propositum, an propositi alterius accessio sit. Sanè grande discrimen. Tamen alterum sine altero non est. Nec ille sine actione contemplatur, nec is sine cōtemplatione agit. Nec ille tertius, de quo malè existimare consensimus, voluptatem inertem probat, sed eam, quæ actione efficit firmos. Ita & hæc ipsa voluptaria secta in actu est. Quid ni in actu est, quum ipse dicat Epicurus, aliquando se recessurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, si aut voluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro grauiore sumetur? Quò pertinet hoc dicere? Vt appareat, contemplationem placere omnibus. Alij petunt illam: nobis statio est, non portus hæc. Adijce nunc huc, quòd è lege Chrysippi viuere

fortè, partē ac veluti scintillas: vt partē, ad sequētia, non antecedētia pertineat, quanquam & illud rectè.

al. vllum.

al. conferri.

A vinere ocioso licet. Non dico vt ocium patiatur,sed vt eligat. Negant nostri sapientem ad
quamlibet R. P. accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad ocium veniat?
vtrum quia R. P. illi deest,an quia ipse R. P. Si omnibus defutura R.P. est,semper autem
deerit fastidiosè quærentibus, interrogo ad quam R.P. sapiens accessurus sit? Ad Athe-
niensium,in qua Socrates damnatur,Aristoteles ne damnaretur,fugit? in qua opprimit in-
uidia virtutes? Negabis mihi accessurum † in hanc R.P. sapientem. Ad Carthaginensium *al. ad hanc*
ergo R.P. sapiens accedet, in qua assidua seditio,& optimo cuique infesta libertas est, sum-
ma æqui ac boni vilitas,aduersus hostes inhumana crudelitas,etiam aduersus snos hostili-
tas? Et hanc fugiet. Si percensere singulas voluero, nullam inuenero, quæ sapientem, aut
quam sapiens pati possit. Quòd si non inuenitur illa R.P. quam nobis fingimus, incipit o-
mnibus esse ocium necessarium:quia quod vnum præferri poterat ocio, nusquam est. Si
B quis dicit optimum esse nauigare,deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia
fieri soleant,& frequentet subitæ tempestates sint, quæ rectorem in contrarium rapiant:
puto hic me vetat nauem soluere,quum laudet nauigationem.

Libri de vita beata, finis.

IN LIBRVM DE BEATA VITA.

Non est quod mihi illud dissensionum more respondeas. Hæc pars maior esse videtur.] *Rodolphus rectè notârat, dissessionum. Indicat enim consolationis genus. quo pedibus itur in sententiam.* CAP. 1.
C *Et in hoc numerantur suffragia, non expenduntur.*

Tum pulcherrima & patiens.] *Rodolphi codex habebat, patiens ânxij. hoc quid sibi velit, nescio: nisi fortè pro anxij, scriptum erat auxilij.* CAP. 3.

Vix peruenturus in turpia.] *Quoddam exemplar habebat, vir. Prior lectio videtur argutior.* CAP. 15.

PINCIANI IN EVNDEM.

Quantum cotidie proficiamus?] *Eadem: Quantum cotidie profligetur.* CAP. 1.

Nihil enim praui, nihil subiti superest.] *Lubrici, legẽdum: non, subiti. ex eadem. quam lectionem arguunt veram verba statim sequentia: nihil in quo arietet, aut labet. arietet, refertur ad praua: labet, ad lubrica. Solet enim Seneca libenter eandem sententiam aliis verbis repetere.* CAP. 8.

D Nec quas probauit, magnipendit: vtique enim admittit.] *Hæc verba in codice Franciscano non habentur omnino.* CAP. 10.

Iam dicacitatem & loquacitatem.] *Duo postrema verba, & loquacitatem, in vetere lectione desiderantur.*

Ac vagabundus semper atque ebrius.] *Antiqua omnia exẽplaria non, vagabundus, habent: sed, raptabundus. Scribendum puto, reptabundus: vt infrà, quo minus virtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus sequar.* CAP. 12

Quæ non statim venerint vitia.] *Sic prior æditio. Exemplar Pincianum, quæ statura venerunt vitia. Exemplar Facundi ac Primitiui, quæ statim eneruant cùm venerunt vitia. quæ lectio confirmatur verbis statim sequentibus: Qui voluptatem sequitur, videtur eneruis, fractus, reliqua.* CAP. 13.

Quia pars honesti non potest esse, nisi honestum & iucundum sit.] *Postrema tria verba, &*
E *iucundum sit, non habentur in eadem.* CAP. 15.

Cur autem domus disponitur?] *In maiore veterum exemplarium parte, verba hæc desiderantur. In nonnullis verbum, domus, tantùm. Et expende, an lautè legendum sit, Vbi autem legitur:* CAP. 17.

Cur plura quàm nosti, possides? Turpiter.] *Exemplar Facundi & Primitiui: Cur plura quàm nosti? reliqua superfluunt.*

Non tanquam sapiens, sed solùm vt maleuolentiam tuam pascam. Nec erro.] *Idem exemplar: Non sum sapiens, & vt maleuolentiam tuam pascam, nec ero.*

Reddidit sibi testimonium præcedentis vitæ, laudabilísque eius ætatis in portu, & ad anchoram vitæ actæ quietè.] *Exemplar Facundi & Primitiui, reddidit sibi testimonium vita excedẽs, laudauitque ætatu in portu ad anchoram vitæ actæ quietem.* CAP. 19.

Nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerent.] *Eadem: Nisi quod quidam ex patibulo suos spectatores conspuerunt.*

CAP. 20. Quis sibi proposuit hæc?] *Eadem, qui sibi hæc proposuit: vt ordo sit, ingenti animo qui sibi hæc proposuit.* A

Et præsentes & absentes æquè contemnam.] *Posteras, legit exemplar domesticum: non, absentes.*

Nec si aliubi iacebunt, tristior.] *Tristor, legendum: non, tristior. ex vetere lectione.*

CAP. 21. Hoc ille etiam si non tenuerit, magnis tamen excidit causis.] *Prior æditio: Nec ille etiam si non tenuerit, reliqua. Castigo: Næ ille etiam si non tenuerit, magnis tamen excidet ausis. ex Phaetonis epitaphio apud Ouidium.*

CAP. 25. Domum illam splendidam malo quàm putentem.] *Codices quidam petentem, habent: non, putentem. Alij, potentem. Lege, pontem. Nam duæ res comparantur, domus splendida & pons sublitius.*

Iura reges Persarum petant.] *Prior æditio: Iure reges penatum petant. Exemplar modò citatum: Iura regnis imponam.*

Cum diis vndique consultabo.] *In variis exemplaribus varia lectio, in nullo sincera. Quædam legunt, cum Deo vtique conscientia luctabor. Alia, cùm Deus vndique quæ sunt requiras.* B

CAP. 26. Quæ exercendæ tranquillius sint.] *Codex Facundi & Primitiui, quæ exercendo tranquillæ sunt.*

Quia calamitas est, odisse, & lacessere virtutem, bonæ spei euitatio est.] *Vetus lectio, quia calamitates odisse, & lacessere virtutem, bonæ spei eiuratio est.*

Sed ne diis quidem.] *Vide an sit fidelior lectio, sicut ne diis quidem.*

Adulterum illum induxit & abnoctantem.] *Obnoctantem, non abnoctantem, scripta lectio.*

Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem.] *Verbum, raptorem, desideratur in exemplari Facundi & Primitiui.*

CAP. 27. Vestra tamen vos moneo causa.] *In eodem: Vestra tamen nos monet causa.* C

Quem vera scabies depascitur.] *Exemplar Facundi ac Primitiui, fera, legit: non, vera. Exemplar Pincianum fœda: rectius. vt in libro de Tranquillitate animi: Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum scabiem delectat quicquid exasperat.*

CAP. 28. Aut tam vicinæ, vt vos ac vestra raptutæ sint, si propius accesserint.] *Corrige. aut iam vicinæ vos ac vestra tracturæ propius accesserint. ex eadem.*

Nunc in infima allisos rapit? Cur nobis magno consensu vitia commendant?] *Exemplar Facundi ac Primitiui, nunc in infima allisos magno vos consensu in vitia rapit. Quid si legas non, consensu, sed, concussu.*

Ad quod vitam dirigamus, licet admonitio nota sit.] *Sic prior æditio. Castiga, ad quod vitam dirigamus, licet quod in ocio non sit: ex vetere lectione.*

CAP. 32. Et vultum suum circumferre cum toto corpore.] *Verbum, corpore, non habetur in eodē exemplari, nec item in Gallicano meo: vt per dictionem, toto, accipiamus, mundo ipso.* D

In terras desiluisse, atque ex alieno loco exisse.] *Scribe, in terram resiluisse, atque extraneo loco hæsisse. ex eadem.*

Quoniam ne contemplatio quidem sine actione est.] *Exemplar Facundi ac Primitiui, quoniam ne contemplationi quidem intēdere possum sine actione. Interpretationes alicuius in margine appositas esse arbitror, vt pleraque alia.*

Nec ille qui se contemplationi insetuit.] *Codex Facundi ac Primitiui, nec ille qui contemplationem elegit.*

Sed eam qua ratione efficit firmam sibi.] *Sic prior æditio. Idem codex, quam, agnoscit: non, qua.*

Nobis statio est, non portus hæc.] *Lege inuersis dictionibus: Nobis statio hæc, non portus est. ex vetere lectione.*

Adiice nunc huc.] *Adiice nunc hoc. exemplar Facundi & Primitiui.* E

Quod è lege Chrysippi.] *Vetus lectio, quod de lege Chrysippi.*

Et hanc fugiet.] *Scribe, & hanc fugiet sapiens: ex eodem exemplari.*

Quum laudet nauigationem.] *Exemplar idem & Pincianum, antequam laudet nauigationem. Scribendum puto per transpositionem dictionum, quum antè laudaret nauigationem.*

A

LVCII ANNAEI SENECAE
AD SERENVM DE TRANQVILLITATE VITÆ, LIBER PRIMVS.

INQVIRENTI mihi in me, quædam vitia apparebant, Serene, in aperto CAP. I.
posita, quæ manu prehenderem, quædã obscuriora & in recessu, quædam
non continua, sed ex interuallis redeuntia: quæ vel molestissima dixerim,
vt hostes vagos, & ex occasionibus assilientes, per quos neutrum licet,
B nec tanquam in bello paratum esse, nec tanquam in pace securum. Illum
tamen habitum in me maximè deprehendo (quare enim non verum vt
medico fatear?) me, nec bona fide liberatum his quæ timebam & oderam, nec rursus ob-
noxium. In statu vt non pessimo, ita maximè querulo & moroso positus sum: Nec ægroto,
nec valeo. Non est quòd dicas, omnium virtutum tenera esse principia, tempore ipsis du-
ramentum & robur accedere. Non ignoro, etiam quę in speciem laborant, dignitatem di-
co, & eloquentiæ famam, & quicquid ad alienum suffragium venit, mora conualescere.
Et quæ veras vires parant, & quæ ad placendum fuco quodam subornantur, expectant an-
nos, donec paulatim colorem diuturnitas ducat. Sed ego vereor, ne consuetudo, quæ rebus
affert constantiàm, hoc vitium in me altius figat. Tam bonorum quàm malorum lõga con-
uersatio amorem inducit. Hæc animi inter vtrũque dubij, nec ad recta fortiter, nec ad pra-
C ua vergentis infirmitas qualis sit, non tam semel tibi possum, quàm per partes ostendere.
Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen inuenies. Tenet me summus amor parsimo-
niæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis,
non ponderibus ac mille tormentis splendere cogentibus expressa: sed domestica, & vilis,
nec seruata: nec sumenda sollicitè. Placet cibus, quem nec parent familiæ, nec † spectent, al. expectent.
non ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus: sed parabilis facilisque,
nihil habens accersiti precio siue vbilibet, non defuturus, nec patrimonio grauis, nec
corpori, nec rediturus quà intrauerat. Placet minister incultus & rudis vernula, argentum
graue rustici patris, sine vllo opere & nomine artificis: & mensa non varietate macularum
conspicua, nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota: sed in vsum
posita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. Cùm
D bene ista placuerunt, præstringit animum apparatus alicuius pædagogij, diligentius quàm
iam intra priuatum latè vestita & auro culta mancipia, & agmen seruorum nitentium.
Iam domus etiam † quæ calcatur preciosa, & diuitiis per omnes angulos dissipatis, tecta al. qua.
ipsa fulgentia, & † assentator comésque patrimoniorum pereuntium populus. Quid per- al. assentator.
lucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipsa conuiuia, quid epulas loquar, cœna sua
dignas? Circumfudit me ex longo frugalitatis situ venientem, multo splendore luxuria,
& vndique circumsonuit. Paulùm titubat acies: facilius aduersus illam animum quàm
oculos attollo. Recedo itaque non peior, sed tristior. Nec inter illa friuola mea † tam al- al. cum.
tus incedo, taciúsque morsus subit, & dubitatio, nunquid illa meliora sint: nihil horum
me mutat, nihil tamen non concutit. Placet vim præceptorum sequi, & in mediam ire
Rempublicam. Placet honores fascésque, non purpura † aut aureis virgis adductum ca- al. aut virgis.
E pessere, sed vt amicis propinquisue, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalibus
paratior, vtiliórque sim. Propius positus, sequor Zenonem, Cleantẽ, Chrysippum: quorum
tamen nemo ad Rempub. accessit, & nemo non † omisit. Ad quam cùm animum insoli- al. misit.
tum arietari permisi, vbi aliquid occurrit, aut indignum (vt in omni vita humana multa
sunt) aut parum ex facili fluens, aut multum temporis res non magno æstimandæ popo-
scerunt, ad ocium conuertor: & quemadmodum pecoribus fatigatis quoque velocior
domum gradus est, placet intra parietes suos vitam coercere. Nemo vllum auferat diem,
nihil dignum tanto impẽdio redditurus: sibi ipse animus hæreat, se colat, nihil alieni agat,
nihil quod ad iudicem spectet. Ametur expers publicæ priuatæque curæ tranquillitas. Sed
vbi lectio fortior erexit animũ, aculeos subdiderunt exẽpla nobilia: prosilire libet in forum,
commodare alteri vocem, alteri operam, etsi nihil profuturam, tamẽ conaturam prodesse,
† alterius coercere in foro superbiam, male secundis rebus elati. In studiis puto mehercule al. alienius.

melius esse res ipsas intueri, & harum causa loqui: cæterùm verba rebus permittere, vt quà A
duxerint, hàc inelaborata sequatur oratio. Quid opus est seculis duratura componere? Vis
al. nunc. tu † non id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es: minus molestiarum habet funus
tacitum. Itaque occupandi temporis causa in vsum tuum, non in præconium aliquid sim-
al. cogitatio- plici stilo scribe. Minore labore opus est studentibus in diem. Rursus vbi se animus † co-
num. gitationis magnitudine leuauit, ambitiosus in verba est, altiúsque vt † spirare, ita eloqui ge-
al. sperare. stit, & ad dignitatem rerum † exit oratio: oblitus tum legis pressiorisque iudicij sublimius
al. exigitur. feror, & ore non tantùm meo. Ne singula diutius persequar, in omnibus rebus hæc me
sequitur bonæ mentis infirmitas, cùm ne paulatim defluam vereor, aut quod est solicitius,
ne semper casuro similis pendeam, & plus fortasse sit, quàm quod prouideo. Familiariter
enim domestica aspicimus, & semper iudicio fauor officit. Puto multos potuisse ad sapien-
tiam peruenire, nisi putassent se peruenisse, nisi quædam in se dissimulassent, quædam ape- B
tis oculis transiliissent. Non est enim quòd magis aliena iudices adulatione perire, quàm
al. laudan- nostra. Quis sibi verum dicere ausus est? Quis non inter † adulantium, blandientiúmque
tium. positus greges, plurimum tamen sibiipse assentatus est? Rogo itaque si quod habes reme-
dium, quo hanc fluctuationem meam sistas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem
debeam, non esse periculosos motus animi, nec quicquam tumultuosi afferentis scio. Vt
vera tibi similitudine id de quo queror exprimam, non tempestate vexor, sed nausea. De-
trahe ergo quicquid hoc est mali, & succurre in conspectu terrarum laboranti.

CAP. 2. *De stabilitate mundi.*

QVAERO mehercule iamdudum, Serene, ipse tacitus, cui talem affectum animi simi-
lem putem. Nec vllius propius admoneor exemplo, quàm eorum, qui ex longa & graui
valetudine expliciti, motiunculis, leuibúsque interim offensis perstringuntur, & cùm reli-
quias effugerint, suspicionibus tamen inquietantur, medicisque iam sani manum porri- C
gunt, & omnem calorem corporis sui calumniantur. Horum, Serene, non parum sanum
est corpus, sed sanitati parum assueuit. Sic est quidam tremor etiam tranquilli maris, aut
lacus qui ex tempestate requieuit. Opus est itaque non illis durioribus quæ etiam trāscur-
rimus, vt alicubi obstes tibi, alicubi irascaris, alicubi instes grauius, sed illud quod vltimum
venit, vt fidem tibi habeas, & recta ire via te credas: nihil auocatus transuersis multorum
vestigiis passim discurrentium, & quorundam circa ipsam errantium viam. Quod deside-
ras autem, magnum & summum est, Deóque vicinum, non concuti. Hanc stabilem animi
sedem, Græci εὐθυμίαν vocant, de qua Democriti volumen egregium est: ego tranquillita-
tem voco. nec enim imitari & transferre verba ad illorum formam necesse est: Res ipsa
de qua agitur, aliquo signanda nomine est, quod appellationis Græcæ vim debet habere,
non faciem. Ergo quærimus, quomodo animus semper æqualis, secundóq; cursu eat, pro- D
pitiúsque sibi sit, & sua lætus aspiciat, & hoc gaudium non interrumpat, sed placido statu
maneat, nec attollens se vnquam, nec deprimens. Id tranquillitas erit. Quomodo ad hanc
perueniri possit, in vniuersum quæramus. Sumes tu ex publico remedio quantum voles.
Totum interim vitium in medium protrahendum est, ex quo cognoscet quisque partem
suam. Simul tu intelliges, quanto minus negocij habeas cum fastidio tui, quàm hi quos ad
professionem speciosam alligatos, & sub ingenti titulo laborantes, in sua simulatione pu-
dor magis quàm voluntas tenet. Omnes in eadem causa sunt, & hi qui leuitate vexantur,
ac tædio, assiduáque mutatione propositi, quibus semper magis placet quod reliquerunt,
al. ociātur. & illi qui marcent & † oscitant. Adiice illos, qui non aliter quàm quibus difficilis somnus
est, versant se, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem lassitudine inueniant:
statum vitæ suæ formando subinde, in eo nouissimè manent, in quo illos non mutandi o- E
dium, sed senectus ad nouandum pigra deprehendit. Adiice & illos, qui non inconstantiæ
vitio, parum leues sunt, sed inertia. Viuūt, non quomodo volunt, sed quomodo cœperunt.
Innumerabiles deinde proprietates sunt, sed vnus effectus vitij, displicere sibi: hoc ori-
al. intem- tur ab † intemperantia animi, & cupiditatibus timidis, aut parum prosperis, vbi aut non
perie. audent, quantum concupiscunt, aut non consequuntur, & in spem toti prominent, semper
instabiles mobilésque sunt. Quod necesse est accidere pendentibus ad vota sua. Omni vi-
ta pendent, & inhonesta se ac difficilia docent, cogúntque: & vbi sine præmio labor est,
torquet illos irritum dedecus, & dolent se praua frustra voluisse. Tunc illos & pœniten-
tia cœpti tenet, & incipiendi timor, surrepitque illa iactatio animi, non inuenientis
exitum, quia nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt: & cunctatio vi-
tæ, parum se explicantis, & inter destituta vota torpentis animi situs. Quæ omnia grauiora
sunt

A sunt, vbi odio infelicitatis operosæ ad ocium profugerunt, & ad secreta studia: quæ pati non potest animus ad ciuilia erectus, agendique cupidus, & naturà inquietus, parum scilicet in se solatiorum habens: ideóque detractis † oblectationibus, quas ipsæ occupationes discurrentibus præbent, domum, solitudinem, parietes non fert, inuitus aspicit se, sibi relictus. Hinc illud est tædium: & displicentia sui, & nusquam residentis animi volutatio, & ocij sui tristis atque ægra patientia: vtique vbi causas fateri pudet, tormenta introrsus egit verecundia, in angusto inclusæ cupiditates sine exitu seipsæ strangulát. Inde mœror marcórque & mille fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent suspensam, deplorata tristem: inde ille affectus ocium suú detestantium, querentiúmque nihil ipsos habere quod agant, & alienis incrementis inimicissima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia: & omnes destrui cupinnt, quia se non potuerút prouehere: & ex hac deinde auersatione a-
B lienorum processuum, & suorum desperatione, obirascens fortunæ animus, & de seculo querés, & in angulos se retrahens, & pœnæ incubans suæ, dum tædet sui, pigétque. Naturà enim humanus animus agilis est, & pronus ad motus. Grata omnis illi excitádi se, † abstrahendíque materia est, gratior quibusq; pessimis ingeniis, quæ occupationib. libéter deteruntur. Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum scabiem delectat, quicquid exasperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates velut mala vlcera erumpunt, voluptati esse laborem vexationémque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoque nostrú cum quodam dolore delectant: vt versare se, & † mutare nódum fessum latus, & alio atque alio positú ventilari. Qualis ille Homericus Achilles est, modò pronus, modò supinus, in varios habitus seipse componens. Quod proprium ægri est, nihil diu pati, & mutationibus, vt remediis vti. Inde peregrinationes suscipiuntur
C vagæ, & littora peretrantur, & modò mari se, modò terra experitur, semper præsentibus infesta leuitas. Nunc Campaniam petamus, iam delicata fastidio sint, inculta videantur. Brutios & Lucanos saltus perseqnamur. Aliquid tamé inter deserta amœni requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squallore releuentur. Tarentú petatur, laudatúsque portus, & hyberna cœli mitioris, & tecta vel antiquæ satis opulenta turbæ. Iam flectamus cursum ad vrbem, nimis diu à plausu & fragore aures vacauerunt. Iuuat iam & humano sanguine frui. Aliud ex alio suscipitur, & spectacula spectaculis mutantur: vt ait Lucretius, hoc se quisq; modo semper fugit. Sed qnid prodest, si non effugit? sequitur se ipse, & vrget grauissimus comes. Itaque scire debemus, non locorum vitium esse quo laboramus, sed nostrum. Infirmi sumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec voluptatis, nec nostræ, nec vllius rei diutius. Hoc quosdam egit ad mortem, quòd proposita sæpe
D mutando, in eadem reuoluebantur, & non reliquerant nouitati locum. Fastidio illis esse cœpit vita & ipse mundus, & subit illud tabidarum deliciarum: Quousque eadem?

ADVERSVS hoc tædium quo auxilio putem vtendum, quæris. Optimum erat (vt ait Athenodorus) actione rerum & Reipub. tractatione, & officiis ciuilibus se detinere. Nam vt quidam sole † & exercitatione & cura corporis diem educunt, athletísque vtilissimum est, lacertos suos, robúrque cui se vendicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuilium certamen parantibus, in opere esse longè pulcherrimum est. Nam cùm vtilem se efficere ciuibus mortalibúsque propositum habeat, simul & exercetur & proficit, qui in mediis se officiis posuit, cómunia priuatáque pro facultate administrans. Sed quia in hac, inquit, tam insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta simplicitas est, & plus futurú semper est quod obstet, quàm
E quod succedat, à foro quidem & pnblico recedendum est, sed habet, vbi se etiam in priuato late explicet magnus animus. Nec vt leonú animaliúmque impetus caueis coercetur: sic hominum, quorum maximè in seductu actiones sunt, ita tamen † delituerit, vt vbicunque ocium suum absconderit, prodesse velit singulis & vniuersis, ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus Reipub. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace bellóque censet, sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorú inopia, virtute † instruit animos, qui ad pecuniá luxuriámque cursum ruentes prensat ac retrahit, &, si nihil aliud, certè moratur, in priuato publicum negocium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus prætor adeuntibus assessoribus verba pronunciat, quàm qui docet quid sit iusticia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia. Ergo si tempus in studia conferas, quod subduxeris officiis, non deserueris, nec munus de-

al. obtutionibus.

al. attollendique.

fortè, mutare.

CAP. 3. De exercitatione animi.

al. & exercitatione & tam corporis educút.

Alia exemplaria in plurali numero omnia hæc habét. al. instituit, qui animos ad pecuniá. Vide scholia.

tractaueris. Neque enim ille solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum læuúmque A
defendit: sed qui portas tuetur, & statione minus periculosa, non otiosa tamen fungitur,
vigiliásque seruat,& armamentario præest. Quæ ministeria quamuis incruenta sint, in numerum stipendiorum veniunt. Si te ad studia reuocaueris, omne vitæ fastidium effugeris:
nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi grauis eris, nec aliis superuacuus: multos in
amicitiam attrahes, affluétque ad te optimus quisque. Nunquam enim quamuis obscura
virtus latet, sed mittit sui signa. Quisquis dignus fuerit, vestigiis illam colliget. Nam si omnem cõuersationem tollimus, & generi humano renunciamus, viuimúsque in nos tantùm conuersi, sequitur hãc solitudinem omni studio carentem inopia rerum agendarum.
Incipiemus ædificia alia ponere, alia subuertere, & mare submouere, & aquas cõtra difficultates locorum ducere, & malè dispensare tempus, quod nobis natura † consumendum
dedit. Alij parcè illo vtimur, alij prodigè: alij sic impendimus, vt possimus rationem reddere: alij, vt nullas habeamus reliquias. Quare nihil turpius est sæpe, quàm grandis natu B
senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo se probet diu vixisse, præter ætatem. Mihi, charissime Serene, nimis videtur submisisse temporibus se Athenodorus, nimis citò refugisse. Nec ego negauerim aliquando cedendum, sed sensim relato gradu, & saluis signis,
salua militari dignitate. Sanctiores tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis
veniunt. Hoc puto virtuti faciendum, studiosóque virtutis, si præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem, non statim auersus inermísque fugiat, latebras quærens, quasi vllus locus sit, quò non possit fortuna persequi. Sed parcius se † inferat officiis, & cum delectu inueniat aliquid, in quo vtilis ciuitati sit. Militare non licet, honores spectet: priuato viuendum est, sit orator: silentium indictũ est, tacita aduocatione ciues iuuet: periculosum etiam ingressu forum est, in domibus, spectaculis, in conuiuiis, bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuam agat. Officia si ciuis amisit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos nõ vnius vrbis mœnibus clusimus, sed in totius orbis commercium emisimus. Patriámque nobis mundum professi sumus, vt liceret latiorem virtuti campum dare. Præclusum tibi tribunal est, & rostris prohibetis, aut comitiis: respice C
post te, quantum latissimarum regionum pateat, quantum populorum. Nunquam tibi ita
magna pars obstructur, vt non maior relinquatur. Sed vide, ne totum istud vitium tuum
sit. Non vis enim nisi consul, aut prytanes, aut ceryx, aut sufes administrare Rempub. Quid
si militare nolis, nisi imperator aut tribunus? etiam si alij primam frontem tenebunt, te
sors inter † gregarios posuit: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præcisis
quoque manibus ille in prælio inuenit, quod partibus conferat, qui stat tantùm, & clamore iuuat. Tale quiddam facies, si à prima te Reipub. parte fortuna submouerit: stes tamen, D
† clamore iuues: si quis fauces oppresserit, stes tamen, & silentio iuues. Nunquam inutilis
est opera ciuis boni. Auditu enim, visu, vultu, nutu, obstinatione tacita, incessúque ipso
prodest. Vt salutaria, quæ citra gustum tactúmque odore proficiunt: ita virtus vtilitatem
etiam ex longinquo & latens fundit, siue potitur & fruitur suo iure, siue precarios habet
accessus, cogitúrque vela contrahere, siue otiosa mutáque est, & angusto circumscripta,
siue adaperta: in quocunque habitu est, prodest. Quid tu parum vtile putas exemplum bene quiescentis? Longè † itaque optimum, miscere otium rebus, quotiens actuosa vita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Nunquam enim vsque eò interclusa sunt omnia, vt nulli actioni honestæ locus sit. Nunquid potes inuenire vrbem miseriorem, quàm Atheniensium fuit, cùm illam triginta tyranni diuellerent? mille trecentos
ciues, optimum quemque occiderant. Nec finem ideo faciebat, sed irritabat seipsam sæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos, religiosissimum iudiciũ, in qua senatus, populúsque senatui similis coibat, quotidie carnificum triste collegium, & infelix curia tyrãnis angusta. E
Poteratne illa ciuitas cõquiescere, in qua tot tyrãni, quot satellites erant? Ne spes quidem
vlla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec vlli remedio locus apparebat, contra
tantã vim malorum. Vnde enim miseræ ciuitati tot Harmodios? Socrates tamen in medio
erat, & lugentes patres consolabatur, & desperantes de Repub. exhortabatur, & diuitibus
opes suas † mœrentibus exprobrat seram periculosæ auaritiæ pœnitentiam, & imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cùm intra triginta dominos liber incederet.
Hunc tamen Athenæ ipsæ in carcere occiderunt: & qui tutò insultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem liberas non tulit: vt scias & in afflicta Repub. esse occasionem
sapienti viro ad se proferendum, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam, mille alia
vitia

al. consummandum.

al. inferat: fortè, ingerat.

Sufes, consul, lingua Pœnorum.

al. triarios.

al. clames.

al. inquam optimũ est, miscere.

al. metuentibus.

A vitia inermia regnare. Vtcunque ergo se Respub. dabit, vtcunque fortuna permittet, ita aut explicabimus nos, aut contrahemus. Vtique mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Imò ille vir fuerit, qui periculis vndique imminentibus armis & cathenis circumfrementibus non alliserit virtutem, nec absconderit. Non enim debet seruātem se obrucre, vt opinor. Curius Dētatus aiebat, † malle esse se mortuum, quàm non viuere. Vltimum malorum est, ex viuorum numero exire, antequam moriaris: sed faciendum erit, si in Reipub. tēpus minus tractabile incideris, vt plus ocio ac literis vendices, nec aliter quàm in periculosa nauigatione subinde portum petas: nec expectes donec res te dimittant, sed ab ipsis teipse disiungas.

al. malle esse se, quàm viuere mortuum.

CAP. 4. INSPICERE autem debemus primùm nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negocia, deinde eos quorū causa, aut cum quibus agendum est. Ante omnia necesse est seipsum B æstimare: quia ferè plus nobis videmur posse quàm possimus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio suo plus imperabit, quàm ferre possit: alius infirmum corpus laborioso † oppressit officio. Quorundam parum idonea est verecundia rebus ciuilibus, quæ firmam frontem desiderant: quorundam contumacia non facit ad aulam. Quidam non habent iram in potestate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. Quidam vrbanitatem nesciunt continere, nec periculosis abstinent salibus. Omnibus his vtilior negocio quies est. Ferox impatiensque natura, iritamenta † nocitura libertati euitet.

al. pressit. *al. nocitura libertatis.*

CAP. 5. ÆSTIMANDA sunt deinde ipsa quæ aggredimur, & vires nostræ eum rebus quas tentaturi sumus, comparandæ. Debet enim semper plus esse viriū in † actore, quàm in ponderc. Necesse est opprimant onera, quæ ferente maiora sunt. Quædam præterea non tam magna sunt negocia, quàm fœcunda, multúmque negociorum ferunt. Et hæc fugienda C sunt, ex quibus noua occupatio multiplexque nascetur. Nec accedendum eò, vnde liber regressus non sit. His admouenda manus est, quorum finem aut facere, aut sperare possis: Certè relinquenda quæ latius actu procedunt, nec vbi proposueris, desinunt.

fortè, latore. sequitur enim, quæ ferēte maiora sunt.

CAP. 6. HOMINVM quoque delectus habendus est, an digni sint, quibus partem vitæ nostræ impendamus, an ad illos temporis nostri iactura perueniat. Quidam vltrò officia nostra nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem se iturum ad eum, qui sibi nil pro hoc debiturus sit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui eum amicorum officiis † paria in mensa faciunt, qui fercula pro congiariis numerant: quasi in alienum honorem intemperantes sint, † deinde illi sint testes spectatorésque. Non delectabit popina secreta. Considerandum est, vtrum natura tua agendis rebus, † an ocio, studio, contemplationíque aptior sit: & eò inclinandum, quò te vis ingenij defert. Isocrates Ephorum iniecta manu à D foro subduxit, vtiliorem componendis monimētis historiarum ratus. Malè enim respondent coacta ingenia: reluctante natura irritus labor est.

al. pares mensas. *al. Deme illis testes, &c.* *al. an ocioso studio, &c.*

CAP. 7. NIHIL tamen æquè oblectauerit animū, quàm amicitia fidelis. Quantum bonum est vbi sunt præparata pectora, in quæ tutò secretum omne descendat, quorum conscientiam minus quàm tuam timeas, quorum sermo solicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristiciam dissipet, conspectus ipse delectet? Quos scilicet vacuos, quantum fieri poterit à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque transiliunt, & contactu nocent. Itaque vt in pestilentia cauendum est, ne corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus assideamus, quia pericula trahemus, afflatúque ipso laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, vt quàm minimè inquinatos assumamus. Initium morbi est, ægris sana miscere: nec hoc E præceperim tibi, vt neminem nisi sapientem sequaris, aut attrahas. Vbi enim istum inuenies, quem tot seculis quærimus? Pro optimo est minimè malus. Vix tibi esset facultas delectus felicioris, si inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres, aut si tibi potestas Catonianæ fieret ætatis, quæ plerosque dignos tulit, qui Catonis seculo nascerentur, sicut multos peiores, quàm vnquam aliàs, maximorúmque molitores scelerum. Vtraque enim turba opus erat, vt Cato posset intelligi: habere debuit & bonos, quibus se approbaret: & malos, in quibus vim suam experiretur. Nunc verò in tanta bonorum egestate, minus fastidiosa fiat electio. Præcipuè tamen vitentur tristes, & omnia deplorātes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.

De his quæ animū delectant: & de cōmodis amicitiæ: et quòd amicus cupiditate vacuus eligatur.

CAP. 8. TRANSEAMVS ad patrimonia, maximā humanarum ærumnarum materiā. Nam si

De mutatione animi omnia alia quibus angimur, compares, mortes, ægrotationes, metus, desideria, dolorum laborúmque patientiam, cùm iis quæ nobis mala pecunia nostra exhibet, hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum est, quanto leuior dolor sit, non habere quàm perdere: & intelligemus, paupertatem eò minorem tormentorum, quò minorem damnatorum esse materiam. Erras enim, si putas animosius detrimenta diuites ferre. Maximis minimísque corporibus par est dolor vulneris. Bion elegāter ait, Non minus molestū esse caluis quàm comatis, pilos velli. Idem scias licet de pauperibus locupletibúsque, par illis esse tormentum. Vtrisque enim pecunia sua adhæsit, nec sine sensu auelli potest. Tollerabilius autem est, vt dixi, faciliúsque, non acquirere, quàm amittere. Ideóque lætiores videbis quos nunquā fortuna respexit, quàm quos deseruit. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, & effecit ne quid sibi eripi posset. Tu istud paupertatem, inopiam, egestatem voca, & quod voles ignominiosum securitati nomen impone. Putabo hunc non esse felicem, si quem mihi alium inuenetis, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum est, inter auaros, circumscriptores, latrones, plagiarios, vnum esse, cui noceri non possit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat, potest idem dubitare & de deorum immortalium statu, an parum beatè degant, quòd illis non prædia, nec horti sint, nec alieno colono rura preciosa, nec grande in foro fœnus. Non te pudet, quisquis diuitiis adstupes? Respice agedum mundum: nudos videbis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an diis immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exuit? Feliciorē tu Demetrium Pōpeianum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerus illi quotidie seruorum, velut imperatori exercitus, referebatur, cui iamdudum diuitiæ esse debuerāt, duo vicarij, & cella laxior. At Diogeni seruus vnicus fugit, nec eum reducere cùm monstraretur, tanti putauit. Turpe est, inquit, Manen sine Diogene posse viuere, Diogenem iam sine Mane non posse. Videtur mihi dixisse: Age tuum negocium fortuna, nihil apud Diogenem iam tuum est. Fugit mihi seruus, imò liber abiit. Familia vestiarium petit, victúmque. Tot ventres auidissimorum animalium tuendi sunt. Emenda vestis, & custodiendæ rapacissimæ manus, & flentium detestantiúmque ministeriis vtendum. Quanto ille felicior, qui nihil vlli debet, nisi quod facillimè negat sibi. Sed quoniam non est tantum roboris nobis, angustanda certè sunt patrimonia, vt minus ad iniurias fortunæ simus expositi. Habiliora sunt corpora *al. in bello.* † pusilla, quæ in arma sua contrahi possunt, quàm quæ superfunduntur, & vndique magnitudo sua vulneribus obiicit. Optimus pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit. A B C

CAP. 9.

De vana gloria remouenda.

PLACEBIT autem hæc nobis mensura, si prius parsimonia placuerit: sine qua nec vllæ opes sufficiunt, nec vllæ non satis patent: præsertim cùm in vicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in diuitias se, aduocata frugalitate, conuertere. Assuescamus à nobis remouere pompam, † & vsu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio sitim, libido qua necesse est effluat. Discamus membris nostris † inuitis cultum victúmque non ad noua exempla componere, sed vt maiorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coërcere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere, etiam si nos pudebit desideriis naturalibus paruo parata remedia adhibere, spes effrænatas, & animum in futura eminentem velut sub vinculis habere, id agere, vt diuitias à nobis potius quàm à fortuna petamus. Non potest, inquam, tanta varietas & iniquitas casuum ita depelli, vt non multum procellarum irruat magna armamenta pandentibus: cogendæ in arctum res sunt, vt tela in vanum cadant. Ideóque exilia interdum calamitatésque in remedium cessere, & leuioribus incommodis grauiora sanata sunt, vbi parum audit præcepta animus, nec curari † mollius potest. Quid ni, consulitur? si & paupertas & ignominiosa rerum euersio adhibetur: malo malum opponitur. Assuescamus ergo cœnare posse sine populo, & seruis paucioribus seruiri, & vestes parare in quod inuentæ sunt, habitare contractius. Non in cursu tantùm circíque certamine, sed in his spaciis vitæ interius flectendum est. Studiorum quoque, quæ liberalissima impensa est, tamdiu rationem † habet, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita sua indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit: multóque satius est paucis te autoribus tradere, quàm errare per multos. † Quadraginta millia librorum Alexandriæ arserunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monimentum: alius laudauerit, sicut Liuius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria: imò ne studiosa quidem, D E

al. & vsu rerum, non ornamenta metiri.

al. inuitis.

al. melius potest. Quid ni? durius, enim consulitur, & si pauperes forte, habebo.

vide scholia.

quoniam

A quoniam nõ in studium, sed in spectaculum comparauerant: sicut plerisque ignaris etiam seruilium litterarum, libri non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt. Pateat itaque librorum quantum satis sit, nihil in apparatum. Honestius, inquis, in hos impensas quàm in Corinthia pictásque tabulas effuderim. Vitiosum est vbique quod nimium est. Quid habes cur minus ignoscas nomen marmore atque ebore captanti, quàm opera cõquirenti, aut ignotorum autorum aut improbatorum, & inter tot milia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maximè placent, titulique? Apud desidiosissimos ergo videbis, quicquid orationum historiarúmque est, & tecto tenus extracta loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque, vt necessariũ domus ornamentum expolitur. Ignoscerem planè, si è studiorum nimia cupidine oriretur. Nunc ista exquisita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum comparantur.

B AT in aliquod genus vitæ difficile incidisti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel priuata laqueum impegit, quem nec soluere possis, nec abrumpere. Cogita compeditos, primo ægrè ferre onera & impedimenta crurium: deinde vbi non indignari illa, sed pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, consuetudo facilè. Inuenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remissiones, & voluptates, si volueris malam putare vitam potius quàm inuidiosam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quàm cùm sciret quibus ærumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudinem inuenit, citò in familiaritatem grauissima adducens. Nemo duraret, si rerum aduersarum eandem vim assiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna copulati sumus. Aliorum aurea cathena est, & laxa: aliorum arcta & sordida. Sed quid refert? eadem custodia vni-
C uersos circumdedit, alligatique sunt etiam qui alligauerunt. Nisi tu fortè leuiorẽ in sinistra cathenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt. Quosdã nobilitas, quosdã humilitas premit: quibusdam aliena supra caput imperia sunt, quibusdam sua: quosdã exilia vno loco tenent, quosdam sacerdotia. Omnis † vitæ seruitium est. Assuescendum itaque conditioni suæ, & quàm minimum de illa querẽdum: & quicquid habet circa se cõmodi, apprehendendum est. Nihil tam acerbum est, in quo nõ æquus animus solatium inueniat. Exiguæ sæpe areæ in multos vsus describendis arte patuere, & quamuis angustum pedem dispositio fecit † habitaculum. Adhibe rationem difficultatibus: possunt & dura molliri, & angusta laxari, & grauia † ritè ferentes minus premere. Non sunt preterea cupiditates in longinquum mittendæ, sed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quæ aut non possunt fieri, aut difficulter possunt, propè posi-
D ta, speique nostræ alludentia sequamur. Sed sciamus, omnia æquè leuia esse, extrinsecus diuersas facies habentia, introrsus pariter vana. Nec inuideamus altius stantibus. Quæ excelsa videbantur, prærupta sunt. Illi rursus quos sors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erũt superbiam detrahendo rebus per se superbis, & fortunam suam quàm maximè poterũt, in planum deferendo. Multi quidem sunt, quibus necessariò hærendum sit in fastigio suo, ex quo non possunt, nisi cadendo descendere: sed hoc ipsum testantur maximũ onus suum esse, quod aliis graues esse cogantur, nec subleuatos se, sed suffixos, iusticia, mansuetudine, humana lege, & benigna manu præparent multa ad sequentes casus præsidia, quorum spe securius pendeant. Nihil tam æquè hos ab his animi fluctibus vendicauerit, quàm semper aliquem incrementis terminum figere: nec fortunæ arbitrium desinendi dare, sed seipsos quidem vltrò citra extrema hortentur consistere. Sic & aliquæ cupiditates animũ acuent, sed finitæ non in immensum incertúmque producent.

E AD † imperitos & mediocres, & malè sanos hic meus sermo pertinet, nõn ad sapientem. Huic non timidè, nec pedetentim ambulandum est. Tanta enim fiducia sui est, vt obuiam fortunæ ire non dubitet, nec vnquam loco illi cessurus sit, nec habet vbi illam timeat: quia non mancipia tãtùm, possessionesque & dignitatem, sed corpus quoque suum & oculos, & quicquid est chariorem vitam facturum, séque ipsum inter precaria numerat, viuitque commodatus sibi, & reposcentibus sine tristicia redditurus. Nec ideo est vilis sibi, quia scit se suum non esse: sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspectè, quàm religiosus homo sanctúsque solet tueri fidei commissa. Quandocunque autẽ reddere iubebitur, non queretur cum fortuna, sed dicet: Gratias ago pro eo quod possedi, habuíque. Magna quidem res tuas mercede colui: sed quia imperas, illas do, cedo gratus libénsque. Si quid habere me tu volueris, etiã nunc seruabo: si aliud placet, ego verò faciam.

CAP. 10. *De aduersitate ferenda.*

al. vita.

al. habitabilem. *al. fecit.*

CAP. 11. *al. imperfectos.*

Sapientúmque argentum, domum, familiámque meam reddo, restituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit, & huic dicemus: Recipe animum meliorem quàm dedisti: A
non tergiuersor, nec refugio, paratum habes à volente, quod non sentienti dedisti. Aufer.
Reuerti vnde veneris, quid graue est? Malè viuet, quisquis nesciet bene mori. Huic itaque
primum rei precium detrahendum est, & spiritus inter seruitia numerandus. Gladiatores
(ait Cicero) inuisos habemus, si omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus, si contemptum eius præ se ferunt. Idem euenire nobis scias. Sæpe enim causa moriendi est, timidè mori: fortuna illa quæ ludos sibi facit. Quò, inquit, te reseruem, malum & trepidum
al. At tu etiam viues animal? eo magis conuulneraberis & cōfodieris, quia nescis præbere iugulum. † Viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non subducta ceruice, nec manibus oppositus, sed
animosè recipis. Qui mortem timebit, nihil vnquam pro homine viuo faciet. At qui scit,
hoc sibi cùm conciperetur, statim conditum, viuet ad formulam: & simul illud quoque B
eodem animi robore præstabit, ne quid ex his quæ eueniūt, subitū sit. Quicquid enim fieri potest, quasi futurum prospiciendo, malorum omnium impetus molliet, qui ad præparatos expectantésque nihil afferunt noui, securis & beata tantùm spectantibus graues eueniunt. Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum est. Sciebam in
al. clusisset. quàm tumultuosum me contubernium natura † duxisset. Totiens in vicinia mea concla-
al. prope. matum est, totiens † præter limen immaturas exequias fax cereúsque præcessit. Sæpe altius
ruentis ædificij fragor sonuit. Multos ex his, quos forum, curia, sermo, mecum cōtraxerat,
nox abstulit, & vinctas ad sodalitium manus copulatas intercidit. † Miror aliquando ad
al. Mirer. me pericula accessisse, quæ circa me semper errauerunt? Magna pars hominum est, quæ
nauigatura de tempestate non cogitat. Nunquam me in bona re, mali pudebit autoris. Publius tragicis comicisque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias, & verba ad C
al. sipario. summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantùm † sipariis fortiora, & hoc ait:

Cuiuis potest accidere, quod cuiquam potest.

Hoc si quis in medullas demiserit, & omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia
est, sic aspexerit, tanquam illis liberum & ad se iter sit, multo antè se armabit, quàm petatur. Serò animus, ad periculorum patientiam post pericula instruitur. Non putaui hoc futurum, nunquam hoc euenturum credidissem. Quare autem non? Quæ sunt diuitiæ, quas
non egestas, & fames, & mendicitas à tergo sequatur? Quæ dignitas, cuius non prætextam,
al. & primitia. & augurale, & lora † patricia, & sordes comitentur, & exportatio, notæ & mille maculæ, &
extrema contemptio? Quod regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & domi- D
al. soliū & aliena genua. nus, & carnifex? Nec magnis ista interuallis diuisa, sed horæ momentum interest inter †
solium & aulam ingenuam. Scito ergo, omnem conditionem versabilem esse: & quicquid
in vllum incurrit, posse in te quoque incurrere. Locuples es, nunquid ditior Pompeio? cui
al. Caius. cum † Granius, vetus cognatus, hospes nouus, aperuisset Cæsaris domum vt suam claude-
ret, defuit panis & aqua: cùm tot flumina possideret in suo orientia, & in suo cadētia, men-
al. cognati. dicauit stillicidia, fame ac siti periit, in palatio † cognata, dum illi hæres publicum funus esurienti locat. Honoribus summis functus es. Nunquid aut tam magnis, aut tam insperatis, aut tam vniuersis, quàm Seianus? Quo die illum senatus deduxerat, populus in frusta
diuisit: in quem quicquid congeri poterat, dij hominésque contulerant: ex eo nihil super-
forte, qui rogū suū & incendi viuus, & extingui vidit ex Herodoti primo. fuit, quod carnifex traheret. Rex es: non ad Crœsum te mittam, † qui in rogum suum descendit iussus, & extingui vidit, factus non regno tātùm, sed etiam morti suæ superstes: non
ad Iugurtham, quem populus Romanus intra annum quàm timuerat, spectauit. Ptole- E
mæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas custodias vidimus. Alter in
exilium missus est: alter vt meliore fide † mitteretur optabat. In tanta rerum sursum ac de-
al. traheretur. orsum euntium versatione, si non quicquid fieri potest, pro futuro habes, das in te vires rebus aduersis: quas infregit, quisquis prior vidit. Proximum ab his erit, ne aut in superuacuis, aut ex superuacuo laboremus: ne aut quæ non possumus consequi, concupiscamus:
aut adepti, cupiditatum vanitatem nostrarum serò post multum pudorem intelligamus.
Id est, ne aut labor irritus sine effectu sit, aut effectus labore indignus. Ferè enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit, aut successus pudet.

CAP. II. CIRCVMCIDENDA est concursatio, qualis est magnæ parti hominum, domos &
theatra, & fora pererrantium. Alienis se negociis offerunt, semper aliquid agētibus similes.

A les.Horum si aliquem exeuntem de domo interrogaueris: Quo tu? quid cogitas? Respondebit tibi: Non mehercule scio: sed aliquos videbo, aliquid agam. Sine proposito vagantur quærentes negocia: nec quæ destinauerunt, agunt, sed in quæ incurrerunt. Inconsultus illis vanúsque cursus est, qualis formicis per arbusta repentibus, quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique similem vitam agunt, quorũ non immeritò quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quasi ad incendium currentium misereberis: vsque eò impellunt obuios, & se alió́sque præcipitant, cùm interim † cucurrerint, aut salutaturi aliquem non resalutaturũ, aut funus ignoti hominis prosecuturi, aut iudicium sæpe litigantis, aut sponsalia sæpe nubentis, & lecticam assectati quibusdam locis & ipsi tulerint, deinde domum cum superuacua redeuntes lassitudine iurãt nescisse seipsos, quare exierint, vbi fuerint, postero die erraturi per eadem illa vestigia. Omnis itaque

De vagationibus cõtra propositum.

al. concurrerint.

B labor aliquò referatur, aliquò respiciat. Non industria inquietos, sed insanos falsæ rerum imagines agitant. Nam ne illi quidem sine aliqua spe mouentur, prouitat illos alicuius rei species, cuius vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo vnũquemque ex his qui ad augendum turbam exeunt, inanes & leues causæ per vrbem circumducunt, nihilq; habentem in quo laboret, lux orta expellit: & cùm multorum frustra similibus illisus † nomẽclator persalutauit, à multis exclusus, neminem ex omnibus difficilius domi quàm se conuenit. Ex hoc malo dependet illud † temerarium vitium, auscultatio, & publicorum secretorúmque inquisitio, & multarum rerum scientia, quæ nec tutò narrãtur, nec tutò audiuntur. Hoc secutum puto Democritum ita cœpisse. Qui tranquillè volet viuere, nec priuatim agat multa, nec publicè, ad superuacua scilicet referens. Nam si necessaria sunt, & priuatim & publicè non tantùm multa, sed innumerabilia agenda sunt. Vbi verò nullum of-

al. nomenclatores.

al. teterrimum.

C ficium solenne nos citat, inhibendæ actiones sunt.

CAP. 13. De varietate fortunæ

NAM qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit: quam tutissimum est rarò experiri, cæterum semper de illa cogitare debemus, & sibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, nisi si quid inciderit: & prætor fiam, nisi si quid obstiterit: & negociatio mihi respondebit, nisi si quid interuenerit. Hoc est, quare sapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. Non illum casibus hominum excepimus, sed erroribus. Nec illi omnia vt voluit cedunt, sed vt cogitauit. In primis autem cogitauit aliquid posse propositis suis resistere. Necesse est autem leuius ad animum peruenire destitutæ cupiditatis dolorem, cui successum non vtique promiseris.

CAP. 14. De mutatione mortis

FACILES etiã nos facere debemus, ne nimis destinatis rebus indulgeamus, trãseamus in ea, in quæ nos casus deduxerit: nec mutationes aut consilij aut status pertimescamus,

D dummodo nos leuitas, inimicissimum quieti vitium, non excipiat. Nam & pertinacia necesse est anxia & misera sit, cui fortuna sæpe aliquid extorquet: & leuitas multo grauior, nusquam se continens. Vtrumque infestum est tranquillitati, & nihil mutare posse, & nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in se reuocandus est, sibi cõfidat, se gaudeat, sua suspiciat, recedat quantum potest ab alienis, & se sibi applicet, damna nõ sentiat, etiam aduersa benignè interpretetur. Nunciato naufragio, Zeno noster cùm omnia sua audiret submersa: Iubet, inquit, me fortuna expeditius philosophari. Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mortem, & quidem insepultam: Habes, inquit, cur tibi placeas, † hemina sanguinis in tua potestate est, nam quod ad sepulturam pertinet, ô te ineptum, si putas interesse, supra terrã, an infra putrescam. Canius Iulius, vir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obstat, quòd nostro seculo natus est, cum Caio diu altercatus, post-

al. En vena sang.

E quam abeunti, † Falleris, ille dixit: ne fortè inepta spe tibi blandiaris, duci te iussi: Gratias, inquit, ago, optime princeps. Quid senserit, dubito. Multa enim occurrunt mihi. Contumeliosus esse voluit, & ostendere quanta crudelitas esset, in qua mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam dementiam? Agebant enim gratias, & quorum liberi occisi, & quorum bona ablata erant. An tanquam libertatem libenter accepit? Quicquid est, magno animo respõdit. Dicit aliquis: Potuit post hæc iubere illum Caius viuere. Non timuit hoc Canius. Nota erat Caij in talibus imperiis fides. Credis ne illum decem medios vsque ad supplicium dies sine vlla sollicitudine exegisse? Verisimile non est, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quàm in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cùm centurio agmen † periturorum trahens, & illum quoque † citari iuberet. Vocatus numerauit calculos, & sodali suo: Vide, inquit ne post mortem meam mentiaris te vicisse. Tum annuens centurioni: Testis, inquit, eris, vno me antecedere. Lusisse tu Canium illa † tabula putas? illusit. Tristes

al. Phalaris ille.

al. periturorum.

al. excitari.

al. talia.

erant amici, talem amissuri virum. Quid mœsti, inquit, estis? Vos quæritis, an immortales A
al. moresin. animæ sint. Ego iam sciam, nec desiit, in ipso veritatem sine scrutari. & ex † morte sua quæ-
stionem habere. Prosequebatur illum philosophus suus, nec iam procul erat tumulus, in
quo Cæsari deo nostro fiebat quotidianum sacrum: Quid, inquit, Cani nunc cogitas? aut
quæ tibi mens est? Obseruare, inquit Canius, proposui illo velocissimo momento, an sen-
surus sit animus, exire se, promisitque, si quid explorasset, circumiturum amicos, & indi-
caturum quis esset animarum status. Ecce in media tempestate tranquillitas: ecce animus
æternitate dignus, qui fatum suum in argumentum veri vocat, qui in vltimo illo gradu
positus, exeuntem animam percunctatur, nec vsque ad mortem, sed etiam aliquid in ipsa
morte discit. Nemo diutius philosophatur: sed nō raptim relinquetur magnus vir, & cum
cura dicendus. Dabimus te in omnem memoriam, clarissimum caput, Caianæ cladis ma-
gna portio. B

CAP. 15. *al. adiecisse.* *al. & occurrit.* *al. simplicitas.*

SED nihil prodest priuatæ tristiciæ causas † abiecisse. Occupat enim nonnunquam o-
dium generis humani, † & circumcurrit tot scelerum felicium turba, cùm cogitaueris,
quam sit rara † integritas, quàm ignota innocentia, & vix vnquam, nisi cùm expedit, fides,
& libidinis lucra damnáque pariter inuisa, & ambitio vsque eò iam se suis non continens
terminis, vt per turpitudinem splendeat. Agitur animus in noctem, & velut euersis virtu-
tibus, quas nec spetare licet, nec habere prodest, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque fle-
ctendi sumus, vt omnia vulgi vitia non inuisa nobis, sed ridicula videantur: & Democritum
potius imitemur, quàm Heraclitum. Hic enim quoties in publicum processerat, flebat: il-
le ridebat. Huic omnia quæ agimus, miseriæ: illi ineptiæ videbantur. Eleuanda ergo o-
mnia, & facili animo ferenda. Humanius est deridere vitã, quàm deplorare. Adiice, quòd
de humano quoque genere melius meretur qui ridet illud, quàm qui luget. Ille spei bonę C
aliquid relinquit: hic autem stultè deflet, quæ corrigi posse desperat: & vniuersa contem-
platus, maioris animi est, qui risum non tenet, quàm qui lachrymas, quando leuissimum
effectum animi mouet, & nihil magnum, nihil seuerum, ne serium quidem, & ex tãto ap-
paratu putat. Singula propter quæ læti ac tristes sumus, sibi quisque proponat, & sciat verũ
al. Mimis. Vide scholia esse, quod Bion dixit, Omnia hominum negocia similia † nuptiis esse, nec vitam illorum
magis sanctam aut seueram esse, quàm conceptus inchoatos. Sed satius est, publicos mores
& humana vitia placidè accipere, nec in risum, nec in lachrymas excidere. Nam alienis
malis torqueri, æterna miseria est: alienis delectari malis, voluptas inhumana. Sicut illa in-
al. si quis filiũ efferat. utilis humanitas, flere, † quia aliquis filium suum efferat, & frontem suam fingere. In tuis
quoque malis id agere te oportet, vt dolori tantum des, quantum poscit, non quantum
consuetudo. Plerique enim lachrymas fundunt vt ostendant, & toties siccos oculos ha- D
bent, quoties spectator defuit: turpe indicantes, non flere, cùm omnes faciant. Adeò peni-
al. simplicissima dolor. tus hoc se malum fixit, ex aliena opinione pendere, vt in simulatione etiam † simplicissi-
ma res, dolor eueniat. Sequitur pars quæ solet non immeritò contristare, & in solicitudi-
nem deducere, vt bonorum exitus mali sunt. Vt Socrates cogitur in carcere mori, Rutilius
in exilio viuere, Pompeius & Cicero clientibus suis prebere ceruicem: Cato ille, virtutum
al. satisfacit. viua imago, incumbens gladio, simul de se ac de Repub. palàm † facere. Necesse est queri,
tam iniquâ præmia fortunam persoluère. Et quid sibi quisque nunc speret, cùm videat
pessima optimos pati? Quid ergo est? Vide quomodo quisque illorum tulerit, & si fortes
al. tu talis fieri desidera. fuerunt, † ipsorum animos desidera: si muliebriter & ignaue periere, nihil periit. Aut digni
sunt, quorum virtus tibi placeat: aut indigni, quorum desideretur ignauia. Quid enim est
turpius, quàm si maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum E
laudibus, & dicamus: Tanto fortior, tanto felicior: hominis effugisti casus, liuorem, mor-
bum: existi ex custodia: non tu dignus mala fortuna Diis visus es, sed indignus in quẽ iam
aliquid fortuna posset. Subducentibus verò se, & in ipsa morte ad vitam respectantibus,
manus iniiciendæ sunt. Neminem flebo lætum, neminem flentem. Ille lachrymas meas
ipse abstersit: hic suis lachrymis efficit, ne vllis dignus sit. Ergo Herculem fleam, quòd vi-
al. quòd vulnus iteratũ fortiter tulerit. uus vritur: aut Regulum, quod tot clauis configitur: aut Catonem, † quod vulnera sua for-
titer tulerit? Omnes isti leui temporis impensa inuenerunt, quomodo æterni fierent: ad
immortalitatem moriendo venerunt. Est & illa sollicitudinum non mediocris materia, si
te anxiè componas, nec vllis simpliciter ostendas qualis multorum vita est ficta, & osten-
tationi parata. Torquet enim assidua obseruatio sui, & deprehendi aliter quàm solet, me-
tuit. Nec vnquam cura soluimur, vbi toties nos æstimari putamus, quoties aspici. Nam &
multa

A multa incidunt,quæ inuitos denudent: & vt bene çcdat tanta sui diligentia,non tamen iu-
cunda vita,aut secura est, semper sub persona viuentium. At illa quantum haberet volu-
ptatis sincera & per se ornata simplicitas,nihil † obdens moribus suis. Subit tamen & hæc *al.obtendẽs.*
vita contemptus periculum,si omnia omnibus patent. Sunt enim qui fastidiant, quicquid
propius adierunt. Sed nec virtuti periculum est , ne admota oculis reuilescat : & satius
est simplicitate contemni , quàm perpetua simulatione torqueri . Modum tamen rei
adhibeamus,multum interest, an simpliciter viuas an negligenter.Multum in se receden-
dum est.†Conuersatio enim dissimilium,bene composita disturbat,& renouat affectus,& *fortè, cõcur*
quicquid imbecillum in animo,nec † perduratum est,exulcerat. Miscenda tamen ista,al- *so:vel, con-*
ternanda sunt , solitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum desiderium,hæc nostri: *cursatio.*
& erit altera alterius remedium. Odium turbæ sanabit solitudo,tædium solitudinis turba. *al percura-*
B Nec in eâdem intentione æqualiter retinanda mens est, sed ad iocos reuocanda. Cum *tum.*
pueris Socrates ludere non erubescebat:& Cato vino laxabat animum ,curis publicis fa-
tigatum & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros,non molliter se
infringens , vt nunc mos est,etiam incessu ipso vltra muliebrem molliciem fluentibus,sed
vt illi antiqui viri solebant inter † lusum ac festa tempora virilem in modum tripudiare, *al.ludos.*
non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remissio ani-
mis:meliores acrioresque requieti surgent. Vt fertilibus agris non est imperandum , citò
enim exhauriet illos nunquam intermissa fœcunditas,ita animorum impetus assiduus la-
bor frangit. Vires recipient paulum resoluti & remissi. Nascitur ex assiduitate laborum,
† animorum hebetatio quædam & langor. Nec † ad hoc tanta hominum cupiditas tende- *al.animo.*
ret,nisi naturalem quandam voluptatem haberet lusus iocúsque : quorum frequens vsus, *al. ad tãta.*
C omnes animis pondus,omnémque vim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est.
Hunc tamen si per diem noctémque continues, mors erit. Multum interest , remittas ali-
quid,an soluas. Legum conditores festos instituerunt dies, vt ad hilaritatem homines pu-
blicè cogerentur,tanquam necessarium laboribus interponentes temperamẽtum. Et ma-
gni,vt dixi , viri quidam sibi menstruas certis diebus ferias dabant , quidam nullum non
diem inter & otium & curas diuidebãt. Qualem Pollionem Asinium oratorem magnum
meminimus,quem nulla † hora vltra decimam retinuit. Ne epistolas quidẽ post eam ho- *fortè, cura:*
ram legebat,ne quid nouæ curæ nasceretur, sed totius diei lassitudinem duabus illis horis *al.res.*
ponebat. Quidam medio die † interuixerunt , & in postmeridianas horas aliquid leuioris *al. interiũ-*
operæ distulerunt. Maiores quoque nostri nouam relationem post horam decimam in se- *xerunt.*
natu fieri vetabãt. Miles vigilias diuidit,& nox immunis est ab expeditione redeuntium.
D Indulgendum est animo:dandúmque subinde ocium,quod alimenti ac virium loco sit:&
inambulationibus apertis vagandum,vt cœlo libero & multo spiritu augeat attollátque se
animus. Aliquando vectatio itérque,& mutata regio vigorem dabunt, conuictúsque & li-
beralior potio:nonnũquam & vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos,sed vt
deprimat curas.† Trudit enim curas,& ab imo animum mouet : & vt morbis quibusdam, *al.Eluit.*
ita tristiciæ medetur: Libérque non ob licentiam linguæ dictus est inuentor vini , sed quia
liberat seruitio curarum animum,& asserit,† vegetiorémque & audaciorem in omnes co- *al.vegetát-*
natus facit. Sed vt libertatis,ita vini salubris moderatio est:& Solonem, Arcesilaúmque in- *que.*
dulsisse vino credunt. Catoni ebrietas obiecta est:at facilius efficiet,quisquis obiecerit,hoc
crimen honestum,quàm turpem Catonem. Sed nec sæpe faciendum est , ne animus ma-
lam consuetudinem ducat:& aliquando tamen in exultationem libertatémque extrahen-
E dus,tristísque sobrietas remouenda paulisper. Nam siue Græco poëtę credimus,aliquan-
do & insanire iucundum est:siue Platoni , frustra poeticas fores compos sui perpulit:siue
Aristoteli,nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ fuit. Non potest grande a-
liquid & supra cæteros loqui , nisi mota mens. Cùm vulgaria & solita contempsit , instin-
ctúque sacro surrexit excelsior,tunc demum aliquid cecinit grãdius,ore mortali. Non po-
test sublime quicquam & in arduo positum contingere,quamdiu apud se est. † Decidat o- *al. Desci-*
portet à solito,† & efferatur,& mordeat frænos,& rectorem rapiat suum: eóque ferat, quò *scat.*
per se timuisset. *al, & fere-*
Habes,Serene charissime,quæ possint tranquillitatem tueri , quæ restituere , quæ surre- *tur.*
pentibus vitiis resistant. Illud tamen scito,nihil horum satis esse validum,tem imbecillam
seruantibus,nisi intenta & assidua cura circumeat animum labentem.

Libri I. de tranquillitate finis.

IN LIBRVM PRIMVM DE TRANQVILLITATATE VITAE. A

CAP. 3. Non enim debet seruare se,nec obruere,vt opinor.] *Rodolphi codex pro nec, habebat vel. Id ille vertit in velo,& ex, seruare,fecit seruantem. Fortè sic erat legendum: Non enim debet celare se, nec obruere.*

CAP. 11. Inter solum & aulam ingenuam.] *Lectio videtur tolerabilis. Significat enim ædes magnificas solo æquatas. Rodolphus tamen ita mutârat,diuinationem,vt opinor,sequutus:inter solum & aliena genua.*

PINCIANI IN EVNDEM.

CAP. 1. Non ante multos paratus dies.] *Quædam exemplaria,nec in multos paratus dies. Alia, nec ante multos imperatus dies. Quid si legas,nec multos antè paratus dies.* B

Sine vllo opere & nomine artificis.] *Eadem,sine vllo nomine artificis. Reliqua non agnoscit.*

Diligentius quàm iam intra latus vestita & auro culta mancipia.] *Eadem, diligentius quàm intra larem vestita.cætera. vt fortè legi possit,diligētius quàm in priuato lare vestita,cætera. vt hoc ipso libro infrà: Sed habet vbi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. Verba autem statim antè præcedentia,de luxuria perditorum,non habentur in vllo vetere exemplari. & infrà.*

Et nemo non omisit. Ad quam cùm animum insolitum arietari permisi.] *Corrige, & nemo non misit. Vbi aliquid animam insolitam arietari percussit. ex eadem.*

CAP. 2. Et dolenr se praua frustra voluisse.] *Sic prior æditio. Exemplar Facundi & Primitiui: Nec dolent praua se frustra voluisse. minus corruptè. Codex Franciscanus: Nec dolent praua, sed frustra voluisse. rectissimè.* C

Et mutare nondū fessum latus.] *Quid si legas, motare: non, mutare: vt alludat ad Virgilianū illud,*

Et fessum quoties motat latus.— & infra:

Et tecta vel antiquæ satis opulenta rurbæ.] *Verba hæc in exemplaribus, Pinciano & Franciscano, desiderantur.*

Aliud ex alio suscipitur.] *Lege: Aliud ex alio iter suscipitur. ex vetere lectione.*

CAP. 3. Qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus prætor adeuntibus assessoribus verba pronunciat.] *Emendandum puto, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus prætor adeuntibus, aut assessor æris verba pronunciat. vt pro æris, accipias, legis in ære incisæ: vt illud,*

—Nec verba minantia fixo Aere legebantur.—

Quàm qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia.] *Vetus lectio, quàmquis quid sit iustitia, quid pietas, quid patiētia, quid fortitudo. quid mortis contēptus, quid deorum intellectus, quàm gratuitum bonum sit bona conscientia, declarat.* D

Quod subduxeris officiis, non deserueris, nec munus detrectaueris.] *In exemplari Pinciano vltima verba, nec munus detrectaueris, non habentur. Legendúmque ex eodē, non te deserueris. In codice Facundi ac Primitiui, quod de officiis subduxeris, cætera.*

In qua tot tyranni, quot satellites erant.] *Expende an econtrariò legēdum sit, in qua quot tyranni, tot satellites erant.*

Malle esse se mortuum quàm viuere.] *Sic prior æditio. Legendum reor, mutato verborum ordine, malle esse se quàm viuere mortuum. Sequitur confestim: Ex viuorum numero exire.*

CAP. 9. Etiam si hos pudebit.] *Variant hoc loco insigniter exemplaria. Quædam sic habent: Etiam simul hos pudebit. Alia sic: Etiam simules nos pudebit ei plus. Alia: Etiam simules nos pudebit esse populo Legendum reor: Etiam si miles nos pudebit. Aut sic: Etiam si similes nos pudebit esse populo.* E

Quadraginta milia librorum Alexādriæ arserunt.] *Legendum videtur, Quadringenta potius. quàm quadraginta. Cæterum Gellius lib. 6. cap. vltimo, septingenta prodit fuisse librorum milia.*

Honestius, inquis, in hos impensas, quàm in Corinthia pictásque tabulas effuderim.] *Exemplar Facundi & Primitiui: Honestius, inquis, in hoc impensum esse, quod in Corinthia pictásque tabulas effuderint.*

Et inter tot milia librorum oscitanti.] *In quibusdam codicibus non habetur coniunctio, &. In aliis habetur. & desideratur, tot.*

CAP. 12. Non industria inquietos, sed insanos falsæ rerum imagines agitant.] *Scribe per maiorem: Non industria inquietos & insanos, sed falsæ rerum imagines agitant. ex exemplari Franciscano. Exemplar tamen Facūdi & Primitiui, inquietes præfert, non inquietos. Sed puto veriorē esse lectionē, etsi nullo suffragante*

A *suffragante exemplari, ad hunc modum: Inanis industria inquietes vt insanos falsæ rerum imagines agitant.*

Omnia hominum negocia similia nuptiis esse.] *Exemplaria nonnulla, initiis, præferunt: non,* CAP. 15.
nuptiis. Alia, miciis. Corrigẽdum reor, mimis. siue mimicis. Nam & vetus est adagium, mimum esse vitam & Augustis, auctore Tranquillo: Paulò ante obitum amicos percunctatus est, ecquid his videretur mimum vitæ commodè transegisse.

Quàm conceptus inchoatos.] *Quid si scribas, quàm concubitus in his actos.*

Nec in risum, oec in lachrymas excidere.] *Exemplar Facundi & Primitiui, excitari, habet: non, excidere. sed non displicet impressa lectio.*

B

LVCII ANNÆI SENECÆ AD SERENVM LIBER II. QVO'D IN SAPIENTEM *non cadit iniuria.*

TANTVM inter Stoicos, Serene, & cæteros sapientiam professos interes- CAP. 1.
se, quantum inter fœminas & mares, non immeritò dixerim: cùm vtraque
turba ad vitæ societatem tantundem cõferat, sed altera pars ad obsequen-
dum, altera imperio nata sit. Cæteri sapientes & molliter & blandè, vt fe-
rè domestici & familiares medici ægris corporibus, oon quà optimum &
celerrimum est medentur, sed quà licet. Stoici virilem ingressi viam, non
C vt amœna ineuntibus videatur curam habẽt, sed vt quàm primùm nos eripiant, & in illum
æditum verticem educant, qui adeò extra omnem teli iactum surrexit, vt suprà fortunam
emineat. Et ardua per quæ vocamur, & confragosa sunt. Quid enim plano aditur excel-
sum? Sed ne tam abrupta quidem sunt, quàm quidam putant. Prima tamen pars saxa ru-
pésque habet, & inuij speciem, sicut pleraque ex longinquo speculantibus abscissa & con-
nexa videri solent, cùm aciem longinquitas fallat. Demum propius adeuntibus eadem
illa quæ in vnum congesserat error oculorum, paulatim adaperiuntur: tum illis quæ præci-
pitia ex interuallo apparebant, redit lene fastigium. Nuper cùm incidisset mentio Catonis,
indignè ferebas (sicut es iniquitatis impatiens) quòd Catonem ætas sua parum intellexis-
set, quòd supra Pompeios & Cæsares surgentem, infra Vatinios posuisset: & tibi indignum
videbatur, quòd illi dissuasuro legem, toga in foro esset erepta, quodque à rostris vsque ad
D arcum Fabianum per seditiosæ factionis manus tractus, voces improbas, & sputa, & o-
mnes alias insanæ multitudinis contumelias pertulisset. Tunc ego respondi, habere te
quòd Reipublicæ nomine moueteris, quam hinc P. Clodius, hioc Vatinius ac pessimus
quisque venundabat: & † tacita cupiditate † corrupti non intelligebant se dum vendunt, al. cæca.
etiam venire. al. correpti.

PRO ipso quidem Catone securum te esse iussi. Nullum enim sapientem nec iniuriam CAP. 2.
accipere, nec contumeliam posse. Catonem autem certius exemplar sapientis viri nobis
deos immortales dedisse, quàm Vlyssem & Herculem prioribus seculis. Hos enim Stoici
nostri sapientes pronunciauerunt, inuictos laboribus, & contemptores voluptatis, & victo-
res omnium terrarum. Cato cùm feris manus non contulit, quas consectari venatoris a-
grestisque est: nec monstra igne ac ferro persecutus est, nec in ea tempora incidit, quibus
E credi posset cœlũ vnius humeris inniti, excussa iam antiqua credulitate, & seculo ad sum-
mam perducto solertiam. Cùm ambitu congressus, multiformi malo, & cum potentiæ im-
mensa cupiditate, quam totus orbis † in tres † diuisus satiare non poterat, aduersus vitia ci- In tres: in
uitatis degenerantis, & pessum sua mole sidentis stetit solus, & cadentem Rempublicam Cæsarem,
quantum modò voa retrahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus vel abstractus, co- Pompeium,
mitem se diu sustentatæ ruinæ dedit, simúlque extincta sunt, quæ nefas erat diuidi. Ne- & Crassum.
que enim Cato post libertatem vixit, nec libertas post Catonem. Huic tu putas iniuriam al. diuisus
fieri potuisse à populo, quòd aut præturam illi detraxit, aut togam, & sacrum illud caput partes.
purgamentis oris aspersit? Tutus est sapiens, nec vlla affici aut iniuria aut contumelia po-
test.

VIDEOR mihi intueri animũ tuum inclusum & efferuescẽtem, paratum acclamare: CAP. 3.
Hæc sunt quæ autoritatem præceptis vestris detrahant. Magna promittis, & quæ ne optati

quidem,nedum credi possint. Deinde ingentia locuti,cùm pauperem negastis esse sapien- A
tem,non negatis solere illi & seruũ,& vestem, & tectum,& cibum deesse.Cùm sapientem
negastis insanire, non negatis & alienari, & parum sana verba emittere, & quicquid vis
morbi cogit, audere. Cùm sapientem negastis seruum esse, iidem non inficiamini & ve-
num iturum,& imperata facturum, & domino suo seruilia præstiturum ministeria. Ita su-
al. descen- blato altè supercilio,in eadem quæ cæteri,† incidistis,mutatis rerum nominibus. Tale ita-
ditis. que aliquid & in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atque magnum est, nec
iniuriam, nec contumeliam accepturum esse sapientem. Multum autem interest, vtrum
sapientem extra indignationem,an extra iniuriam ponas. Nam si dicis illum æquo animo
laturum,nullum habet priuilegium.Contigit illi res vulgatis,& quæ discitur ipsa iniuria-
rum assiduitate,patientia.Si negas accepturum iniuriam, id est, neminem illi tentaturum
facere,omnibus relictis negociis Stoicus fio. Ego verò sapientem non imaginario honore B
fortè, per- verborum exornare constitui, sed eo loco ponere, quo nulla † permittatur iniuria. Quid
ueniat. ergo? nemo erit qui lacessat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam sacrum est,quòd sacri-
al. appetat. legum non inueniat. Sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si existunt, qui magnitu-
dinem multum vltra se positam non icturi petant. Inuulnerabile est,nõ quod non feritur,
sed quod non læditur. Ex hac tibi nota sapientem exhibebo. Nunquid dubium est, quin
certius robur sit,quod non vincitur,quàm quod non lacessitur: cùm dubiæ sint vires inex-
pertæ:at meritò certissima firmitas habeatur,quæ omnes incursus respuit? Sic tu sapiẽtem
melioris scito naturæ, si nullius illi iniuria nocet,quàm si nulla fit. Et illum fortem virum
dicam,quem bella non subigunt, nec admota vis hostilis exterret, non cui pingue ocium
est inter desides populos. Huiusmodi igitur sapientem nulli esse iniuriæ obnoxium. Itaq;
non refert, quàm multa in illum coniiciantur tela, cùm sit nulli penetrabilis. Quomodo C
quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duricia est,nec secari adamas, aut cædi vel teri
potest, sed incurrentia vltrò retundit:quemadmodum quædam non possunt igne consu-
mi,sed flamma circumfusa,rigorem suum habitúmque conseruant:quemadmodum pro-
al. seculis. iecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi vlla sæuitiæ vestigia tot verberati † procellis
ostentant:ita sapientis animus solidus est,& id roboris collegit, vt tam tutus sit ab iniuria,
quàm illa quæ retuli.

CAP. 4. QVID igitur, non erit aliquis qui sapienti facere tentet iniuriam? Tentabit, sed non
peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus est, quàm
vt vlla vis noxia, vsque ad illum vires suas perferat:etiam cùm potentes,& imperio editi,&
consensu seruientium validi,nocere ei tentent:tam citra sapientem omnes eorum impe-
tus deficient,quàm quæ neruo,tormentisue in altum exprimuntur, cùm extra visum exi- D
lierunt,citra cœlum tamen flectuntur. Quid tu putas,cùm stolidus ille rex multitudine te-
lorum diem obscurasset,vllam sagittam in solem incidisse? Aut demissis in profundum ca-
fortè, con- tenis Neptunum potuisse † contingi? Vt cœlestia humanas manus effugiunt, & ab his
fringi qui templa diruunt,aut simulachra conflant,nihil diuinitati nocetur:ita quicquid fit in sa-
pientem proteruè,petulanter, superbè, frustra tentatur. At satius erat, neminem esse qui
facere vellet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. At non fieri,eorum in-
terest qui facturi sunt,non eius qui pati,ne si fiat quidem potest. Imò nescio, an magis vi-
res sapientia ostẽdat tranquillitatis inter lacessentia:sicut maximum argumentum est, Im-
peratoris armis virisque pollentis,tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus si tibi vi-
detur,Serene,iniuriam à contumelia. Prior illa natura grauior est:hæc leuior, tamen deli-
catis grauis:qua non læduntur,sed offenduntur. Tanta est tamen animorum dissolutio & E
vanitas,vt quidam nihil acerbius putent. Sic inuenies seruum,qui flagellis quàm colaphis
cædi malit,& qui mortem ac verbera tolerabiliora credat,quàm contumeliosa verba. Ad
tantas ineptias peruentum est,vt non dolore tantùm,sed doloris opinione vexemur:more
puerorum,quibus metus incutit vmbra, & personarum deformitas, & deprauata facies,
lachrymas verò euocant nomina parum grata auribus,& digitorum motus,& alia quæ im-
petu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propositum hoc habet, aliquem malo
afficere. Malo autem sapientia non relinquit locum. Vnum enim malum illi est turpitu-
do:quæ introire eò vbi iam virtus honestúmque est,non potest.

CAP. 5. INIVRIA ergo ad sapientem non peruenit. Nam si iniuria alicuius mali patientia est,
sapiens autem nullius mali est patiens, nulla ad sapientem iniuria pertinet. Omnis iniuria
diminutio eius est,in quem incurrit. Nec potest aliquis iniuriã accipere sine aliquo detri-
mento

A mento vel dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos positarum. Sapiēs autem nihil per-
dere potest: omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua in solido habet, contentus
virtute, quæ fortuitis nō indiget. Ideóque nec augeri, nec minui potest. Nam in summum
† producta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, nisi quod dedit: virtutem *al. perducta*
autem non dat: ideo nec detrahit. Libera est, inuiolabilis, immota, inconcussa. sic contra
casus † indurat, vt nec inclinari quidē, nedum vinci possit. Aduersus apparatus terribilium, *fortè, induruit, vel in-*
rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, siue illi dura, siue secunda ostentantur. Itaque ni- *durata.*
hil perdet, quod perire sensurus sit. Vnius enim in possessione virtutis est, ex qua depelli
nunquam potest: cæteris precariò vtitur. Quis autem iactura mouetur alieni? Quòd si
iniuria nihil lædere potest ex his quæ propria sapiētis sunt, quia virtute sua salua sunt, iniu-
ria sapiēti non potest fieri. Megaram Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit.
B ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, Nūquid perdidisset? Nihil, inquit: Omnia nāq;
mea mecum sunt. Atqui & patrimonium eius in prædam cesserat, & filias rapuerat hostis, *al. patriam*
& † patriā. At ille victoriā illi excussit: & se, vrbe capta, non inuictū tantùm, sed indemnem *vnde uerat: ille illi vi-*
esse testatus est. Habebat ergo secum vera bona, in quæ non est manus iniectio. At ea quæ *ctoriam.*
dissipata & direpta ferebantur, non iudicabat sua, sed aduentitia, & nutū fortunæ sequen-
tia, ideo non vt propria dilexerat. Omnium enim extrinsecus affluentium lubrica & incer-
ta possessio est. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut vicious † potens, aut diues a- *al. impotēs.*
liquis, regnum orbæ senectutis exercēns facere iniuriam possit, cui bellum & hostis ille e-
gregiam artem quassandarum vrbium professus, eripere nihil possit. Inter micantes vbi-
que gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammas & sanguinem stragémque
impulsæ ciuitatis, inter fragorem templorum super deos suos cadentium, vni homini pax
C fuit. Nō est itaque quòd audax iudices promissum: cuius tibi, si parum fidei habeo, spon-
sorem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in homine, aut tantam animi magnitudi-
nem cadere, sed si prodit in medium qui dicat.

NON est quòd dubites, an tollere se homo natus supra humana possit, an dolores, dāna, CAP. 6.
vlcerationes, vulnera, magnos motus rerum circa se frementium securus aspiciat, & dura
placidè ferat, & secunda moderatè nec illis cedens, nec his fretus, vnus idémque inter di-
uersa sit, nec quicquam suum, nisi se putet esse, ea quoque parte qua melior est: † tandem *al. en ad-*
assum hoc vobis probaturus, sub isto tot ciuitatum euersore, munimenta incursu arietis *sum*
labefieri, & turrium altitudinem cuniculis ac latentibus fossis repentè residere, & æqua-
turum editissimas arces aggerem crescere, at nulla machinamenta posse reperiri, quæ be-
ne fundatum animum agitent. Erepsi modò è ruinis domus, & incendiis vndique relucen-
D tibus, per flammas, per sanguinem fugi. Filias meas qui casus habeat, an peior publico, ne-
scio. Solus, & senior, & hostilia circa me omnia videns, tamen integrum incolumémque
esse cēsum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non est quòd me victum,
victorem te credas. Vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa, & dominum mutan-
tia, vbi sint nescio. Quod ad res meas pertinet, mecum sunt, mecum erunt. Perdiderunt
isti diuites patrimonia: libidinosi amores suos, & magno pudoris impendio dilecta scor-
ta: ambitiosi curiam & forum, & loca exercendis in publico vitiis destinata: fœneratores
perdiderunt tabellas suas, quibus auaritia falsò læta, diuitias imaginatur. Ego quidem o-
mnia integra illibatáque habeo. Proinde istos interroga qui flent, qui lamentantur, stri-
ctis gladiis nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hostem onerato sinu fugiunt. Ergo
ita habe, Serene, perfectum illum virum, humanis diuinisque virtutibus plenum, nihil
E perdere. Bona eius solidis & inexuperabilibus munimentis præcincta sunt. Non Babylo-
nis illi muros contuleris, quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numantiæ mœ-
nia, vna manu capta. Non Capitolium, arcémve. † Habent ista hostile vestigium: illa quæ *fortè, Patri ista hostili*
sapientem tuentur, à flamma & ab incursu tuta sunt, nullum introitum præbent, excelsa, *vestigio.*
inexpugnabilia, diis æqua.

NON est quòd dicas, ita vt soles, hunc sapientem nostrum nusquam inueniri. Non fin- CAP. 7.
gimus istud humani ingenij vanum decus, nec ingentem imaginem falsæ virtutis concipi-
mus, sed qualē confirmamus, exhibuimus, & exhibemus. Rarò forsitā, magnísque ætatum
interuallis inuenitur. Neque enim magna & excedētia solitum ac vulgarē modum crebrò
gignuntur. Cæterùm hic ipse M. Cato, à cuius mentione hæc disputatio processit, vereor
ne supra nostrū exemplar sit. Deniq; validius debet esse quod lædit, eo quod læditur. Non
est autem fortior nequitia virtute. Non potest ergo lædi sapiēs. Iniuria in bonos non tenta-

tur nisi à malis. Bonis inter se pax est. Mali tam bonis perniciosi sunt, quàm inter se. Quod A
si lædi nisi infirmior non potest: malus autem infirmior bono: nec iniuria bonis, nisi à di-
al. vereda. spari,† inferenda est: iniuria in sapientem virum non cadit. Illud enim iam non es admo-
nendus, neminem bonum esse nisi sapientem. Sed iniustè, inquis, Socrates damnatus, in-
iuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, posse euenire, vt faciat aliquis iniuriam
mihi, & ego non accipiam: tanquam si quis rem cùm è villa mea surripuit, in domo mea
ponat, ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Potest aliquis nocens fieri, quamuis non
nocuerit. Si quis cum vxore tanquam cum aliena concumbat, adulter erit, quamuis illa
adultera non sit. Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam remixtum cibo perdidit. Ve-
nenum illud dando, sceleri se obligauit, etiam si non nocuit. Non minus latro est, cuius
telum opposita veste elusum est. Omnia scelera, & ante effectum operis, quantum culpæ
satis est, perfecta sunt. Quædam eius conditionis sunt, & hac vice copulantur, vt alterum B
al. esse pos- sine altero † non esse possit. Quod dico, conabor facere manifestum. Possum pedes moue-
sit, alterum re, vt non curram: currere non possum, vt non moueam. Possum, quamuis in aqua sim,
sine altero non natare: si nato, non possum in aqua non esse. Ex hac sorte & hoc est, de quo agitur: si
non possit. iniuriam accepi, necesse est factam esse: si est facta, non est necesse accepisse me. Multa e-
nim incidere possunt quæ submoueant iniuriam. Vt intentam manum deiicere aliquis
casus potest, & emissa tela declinare: ita iniurias qualescunque potest aliqua res depelle-
re, & in medio intercipere, vt & factæ sint, nec acceptæ. Præterea nihil iniustum iusticia
pati potest, quia non coëunt contraria. Iniuria autem non potest fieri, nisi iniustè. Ergo sa-
pienti iniuria non potest fieri.

CAP. 8. NEC est quòd mireris, si nemo potest illi iniuriam facere, nec prodesse quidem quis-
quam potest: & sapienti nihil deest, quod accipere possit loco muneris, & inanis nihil po- C
test tribuere sapienti. Habere enim prius debet, quàm dare. Nihil autem habet quod ad
se transferri sapiens gauisurus sit. Non potest ergo quisquam aut nocere sapienti, aut pro-
desse. Quemadmodũ diuina nec iuuari desiderant, nec lædi possunt. Sapiẽs autem vicinus
proximúsque diis consistit, excepta mortalitate, similis Deo. Ad illa nitens pergénsque ex-
celsa, ordinata, intrepida, æquali & concordi cursu fluentia, secura, benigna, bono publico
nata, & sibi & aliis salutaria, nihil humile concupiscet, nihil flebit, qui rationi innixus per
humanos casus, diuino incedit animo. Non habet vnde accipiat iniuriam: ab homine me
tantùm dicere putas? sed nec à fortuna quidem: quæ quotiens cum virtute congressa est,
nunquam par recessit. Si maximum illud, vltra quod nihil habent iratæ leges, ac sæuissimi
domini quod minentur, in quo imperium suum consumit fortuna, æquo placidóque ani-
mo accipimus, & scimus mortem malum non esse, ob hoc nec iniuriam quidem: multo fa- D
cilius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum cõmutationes, orbitates, dis-
sidia: quæ sapientem, etiam si vniuersa circumueniant, non mergunt, nec dum ad singulo-
rum impulsus mœreat. Et si fortunæ iniurias moderatè fert, quanto magis hominum po-
tentium, quos scit fortunæ manus esse?

CAP. 9. OMNIA itaque sic patitur, vt hyemis rigorem, & intemperantiã cœli, vt feruores mor-
bósque, & cætera forte accidẽtia. Nec de quoquam tam bene iudicat, vt illum quicquam
putet consilio fecisse, quod in vno sapiẽte est. Aliorum omnium non cõsilia, sed fraudes &
insidiæ, & motus animorum inconditi sunt, quos casibus adnumerat. Omne autem fortui-
forte, citra. tum † circa nos sæuit. Illud quoque cogita, iniuriarum latissimè patêre materiam illis, per
quæ periculum nobis quæsitum est: vt accusatore submisso aut criminatione falsa, aut iri-
tatis in nos potentiorum motibus, quæque alia inter togatos latrocinia sunt. Est & illa in- E
iuria frequens, si lucrum alicui excussum est, aut præmium diu captatum, si magno labore
affectata hæreditas auersa est, & quæstuosæ domus gratia erepta. Hæc effugit sapiens, qui
nescit nec in spe, nec in metu viuere. Adiice nunc, quòd iniuriam nemo immota mente
accipit, sed ad sensum eius perturbatur. Caret autem perturbatione vir rectus, erroribus
moderatur suis, altæ quietis & placidæ. Nam si illum tangit iniuria, & mouet, & impedit.
Caret autem ira sapiens, quam excitat iniuriæ species, nec alter careret ira, nisi & iniuria,
quam scit sibi non posse fieri. Inde tam erectus lætúsque est, inde continuo gaudio elatus,
adeò ad offensiones rerum hominúmque non contrahitur, vt ipsa illi iniuria vsui sit, per
quam experimentum sui capit, & virtutem tentat. Faueamus, obsecro vos, huic proposito,
æquisque & animis & auribus assimus, dum sapiẽs iniuriæ excipitur: nec quicquam ideo
petulantiæ nostræ, aut rapacissimis cupiditatibus, aut certè temeritati superbiæque detra-
hitur.

A hitur. Saluis vitiis nostris, hæc sapienti libertas quæritur: non vt vobis facere non liceat iniuriam, agimus, sed vt ille omnes iniurias in altum demittat, patientiáque se ac magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus sacris plerique vicere, cædentium manus obstinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere † sapientem eorum, qui exercitatione longa ac fideli, robur perpetiendi lassandique omnem inimicam vim consecuti sunt. *al. patientiā & sapientiam eorū.*

QVONIAM priorem partem percurrimus, ad alteram transeamus: quum iam quibusdam propriis, plerisque verò communibus cōtumeliam refutauerimus. Est minor iniuria, quam queri magis quàm exequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi contrahētis se, ob factum dictúmque inhonorificum: Ille me hodie non admisit, cùm alios admitteret. Sermonem meúm aut superbè auersatus est, aut palàm risit: & non in medio me loco, sed imo collocauit: & alia B huiusmodi notæ. Quæ quid vocem, nisi querelas nauseantis animi, in quæ ferè delicati & felices incidunt. Non vacat enim hæc notare, cùm peiora instāt. Nimio ocio ingenia nostra infirma, & muliebria, & inopia veræ iniuriæ lasciuientia, his commouentur, quorum pars maior constat vitio interpretantis. Itaque nec prudētiæ quicquam in se esse, nec fiduciæ ostendit, qui cōtumelia afficitur. Non dubiè enim cōtemptum se iudicat, & hic morsus non sine quadā humilitate animi euenit, supprimētis se ac descendentis. Sapiēs autem à nullo contemnitur, magnitudinem suam nouit: nullique tantum de se licere † nunciat, quantum sibi: & omnes has quas miserias animorum, sed molestias dixerim, non vincit, sed ne sentit quidem. Alia sunt quæ sapientem feriunt, etiam si non peruertant: vt dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorúmque amissio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego sentire sapientem. Nec enim lapidis illi duritiam ferrive asserimus. C Nulla virtus est, qua te non sentias perpeti. *CAP. 10.* *al. nunciat sibi.*

QVID ergo est? Quosdam ictus recipit: sed receptos euincit, sanat, & comprimit. Hæc verò minora ne sentit quidem, nec aduersus ea solita illa virtute vtitur dura tolerandi, sed aut non annotat, aut digna risu putat. Præterea cùm magnam partem contumeliarum superbi insolentésque faciant, & malè felicitatem ferentes, habet quo istum affectum inflatum respuat, pulcherrimam virtutem omnium, animi sanitatem magnitudinémque: illa quicquid huiusmodi est transcurrit, vt vanas somniorum species, visúsque nocturnos, nihil habentes solidi, neque veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores esse, quàm vt illis audacia sit, tanto † celsiora despicere. Cōtumelia à contemptu dicta est: quia nemo, nisi quem contempsit, afficit tali iniuria. Nemo autem meliorem maiorémque contemnit, etiam si facit aliquid quod contemnentes solent. Nam & pueri os parentum feriūt, & crines ma- D tris turbauit lacerauítque infans, & sputo aspersit, aut nudauit in conspectu suorum tegenda, & verbis obscœnioribus non pepercit: & nihil horum contumeliam dicimus. Quare? quia qui fecit, contemnere non potest. Eadem causa est, cur nos mancipiorum vrbanitas in dominos contumeliosa delectet: quorum audacia ita demum sibi in conuiuas ius facit, si cœpit à domino. Vt quisque contemptissimus, & vt maximè ludibrio est, ita solutissimæ linguæ est. Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & sub magistro habent, qui probra † meditatè effundant. Nec has contumelias vocamus, sed argutias. *CAP. 11.* *al. excelsiora.* *al. immeditata.*

QVANTA autem dementia est, hisdem modò delectari, modò offendi: & rem ab amico dictam, maledictum vocare: à seruulo, ioculare conuicium. Quem animum nos aduersus pueros habebimus, hunc sapiens aduersus omnes, quibus etiam post iuuentam ca- E nósque puerilitas est. An quicquam illi profecerunt, quibus animi mala sunt, auctique in maius errores, qui à pueris magnitudine tātùm formáque corporum differunt? Cæterùm non minus vagi incertique, voluptatum sine delectu appetētes, trepidi, & non ingenio, sed formidine quieti: nō ideo quicquam inter illos puerósque interesse quis dixerit, quòd illis talorum nucúmque & æris minuti auaritia est, his auri argētique & vrbiū: quòd illi inter ipsos magistratus gerūt, & prætextam fascésque ac tribunal imitantur, hi eadem in campo foróque seriò ludūt. Illi in littoribus arenæ cōgestu simulachra domorū excitant: hi vt magnum aliquid agētes, in lapidibus ac parietibus, & tectis moliēdis occupati, ad tutelā corporum inuēta, in periculum verterūt. Ergo par pueris, lōgiúsque progressis, sed in alia maioráq; error est. Non immeritò itaque horū contumelias sapiēs vt iocos accipit: & aliquādo illos, tanquā pueros, malo pœnáque admonet, & afficit: non quia accepit iniuriā, sed quia fecerunt, † vt desināt facere. Sic enim & pecora verbere domātur: nec irascimur illis cùm *CAP. 12.* *al. & vt.*

sessorem recusauerint, sed compescimus, vt dolor contumaciam vincat. Ergo & illud solutum scies, quod nobis opponitur, quare si non accepit iniuriam nec contumeliam sapiens, punit eos qui fecerunt? Non enim se vlciscitur, sed illos emendat. A

CAP. 13. QVID est autem, quare hanc animi firmitatem non credis in virum sapientem cadere, cùm tibi in aliis idem notare, sed non ex eadem causa liceat? Quis enim phrenetico medicus irascitur? quisve febricitantis & frigida prohibiti, maledicta in malam partem accepit? Hunc affectum aduersus omnes habet sapiẽs, quem aduersus ægros suos medicus: quorum nec obscœna, si remedio egent, contrectare, nec reliquias & effusa intueri dedignatur, nec per furorem sæuientium excipere conuicia. Scit sapiẽs, omnes hos qui togati, purpuratiq; incedunt, valentes coloratósque malè sanos esse: quos non aliter videt, quàm ægros intemperantes. Itaque ne succenset quidem, si quid in morbo petulantius ausi sunt aduersus medentem: & quo animo honores eorum nihilo æstimat, eodem parum honorificè facta. Quemadmodum non placet sibi, si illum mendicus coluerit, nec cõtumeliam iudicabit, si illi homo plebis vltimæ salutanti mutuam salutationem non reddiderit: sic nec se suspiciet quidem, si illum multi diuites suspexerint. Scit enim illos nihil à mendicis differre, imò miseriores esse. Illi enim exiguo, hi multo egent: & rursus non tangetur, si illum rex Medorum, Attalúsve Asiæ, salutantem silentio ac vultu arroganti transierit. Scit statum eius non magis habere quicquam inuidẽdum, quàm eius cui in magna familia cura contigit ægros insanósque compescere. Num molestè feram, si non reddiderit nomen aliquis ex his, qui ad Castoris negociantur, neque mancipia ementes vendentésque, quorum tabernæ pessimorum seruorum turba refertæ sunt? Non, vt puto. quid enim is boni habet, sub quo nemo nisi malus est? Ergo vt huius humanitatem inhumanitatémque negligit, ita & regis. Habes sub te Parthos, Medos, & Bactrianos: sed quos metu contines, sed propter quos remittere † arcum tibi non contingit, sed postremos & venales, sed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur cõtumelia. Omnes enim inter se differunt. Sapiens quidem pares illos ob æqualem stulticiam omnes putat. Nam si semel se demiserit eò, vt aut iniuria moueatur, aut contumelia, non poterit vnquam esse securus. Securitas autem proprium bonum sapientis est: nec committet, † vt in iudicando sibi contumeliam factam, honorem habeat ei, qui fecit. Necesse est enim, à quo quisquam contemni molestè ferat, suspici gaudeat. B C

Ad Castoris. *Vide Scholia.* *fortè, animum.* *al. vt indicando.*

CAP. 14. TANTA quosdam dementia tenet, vt contumeliam sibi posse fieri putent à muliere. Quid refert quantum habeat, quot lecticarios, quàm oneratas aures, quàm laxam sellam: æquè impudens animal est, & nisi scientia accessit, ac multa eruditio, ferè cupiditatum incontinens. Quidam se à cinerario impulsos molestè ferunt, & contumeliam vocant hostiarij difficultatem, nomenclatoris superbiam, cubicularij supercilium. O quantus inter ista risus tollendus est, quanta voluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplari quietem suam. Quid ergo? Sapiens non accedit ad fores quas durus ianitor obsidet? Ille verò, si res necessaria vocabit, experietur, & illum, quisquis erit, tanquam canem acrem, obiecto cibo leniet, nec indignabitur aliquid impendere, vt limen transeat, cogitans, & in pontibus quibusdam pro transitu dari. Itaque illi quoque, quisquis erit, qui salutatorium publicum exerceat, donabit. Scit emere venalia. Ille pusilli animi est, qui sibi placet, quòd hostiario liberè respondit, & virgam eius fregit: quòd ad dominum accessit, & petiit † thronum. Facit se aduersarium qui contendit, & vt vincat, par fuit. At sapiens colaphis percussus, quid faciet? Quod Cato, cùm illi os percussum esset: non excanduit, non vindicauit. Iniuriam non remisit quidem, sed factam negauit. Maiore animo non agnouit, quàm ignouisset. Nõ diu in hoc hærebimus. Quis enim nescit, nihil ex his quæ creduntur bona aut malà, ita videri sapienti, vt omnibus? Non respicit quid homines turpe iudicent, aut miserum: non it quà populus: sed vt sidera cõtrarium mundo iter intendunt, ita hic aduersus opinionem omnium vadit. D E

al. torum.

CAP. 15. DESINITE itaque dicere: Non accipiet ergo sapiẽs iniuriam, si cædetur? si oculus illi eruetur? non accipiet contumeliam, si obscœnorum vocibus improbis per forum agetur? si in conuiuio regis recumbere infra mẽsam, vescique cum seruis ignominiosa officia sortitis iubebitur? si quid aliud ferre cogetur, eorum quæ excogitari pudori ingenuo molesta possunt? In quantumcunque ista vel numero, vel magnitudine creuerint, eiusdem naturæ erunt. Si non tangant illum parua, nec maiora quidem. Si non tangãt pauca, nec plura quidem. Sed ex imbecillitate vestra coniecturã capitis ingentis animi: & cùm cogitatis quantum pu-

A tum putetis vos pati posse, sapientiæ paulo vlteriorem terminum ponitis. At illum in aliis mundi finibus sua virtus collocauit, nihil vobiscum commune habentem. Quare & si aspera, & quæcunq; toleratu grauia sunt, auditique & visu refugienda, ingruerint, nõ obruetur eorum cœtu: & qualis singulis, talis vniuersis obsistet. Qui dicit illud tolerabile sapiẽti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines teneri, malè agit. Vincit nos fortuna, nisi tota vinciatur. Ne putes istam Stoicam esse duriciam. Epicurus, quem vos patronum inertiæ vestræ assumitis, putatísque mollia ac desidiosa præcipere, & ad voluptatem ducentia: Rarò, inquit, sapienti interuenit fortuna. Quàm penè emisit viri vocem. Vis tu fortius loqui, & illam ex toto submouere? Domus hæc sapientis angusta sine cultu, sine strepitu, sine apparatu, nullis obseruatur ianitoribus, turbam venali † fastidio digerentibus, sed per hoc limen vacuum, & ab hostiariis liberum fortuna non transit. Scit non esse illic sibi locum, vbi sui nihil est. Quòd si Epicurus quoque, qui corpori plurimũ indulsit, aduersus iniurias exurgit: quid apud nos incredibile videri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram? Ille ait iniurias tolerabiles esse sapienti, nos iniuriis non esse. Nec enim est, quòd dicas hoc naturæ repugnare. al. studio.

B (margin letter at "se illic sibi locum")

NON negamus rem incommodam esse verberari & impelli, & aliquo membro carere: sed omnia ista negamus iniurias esse, non sensum illis doloris detrahimus: sed nomen iniuriæ, quod non potest recipi, virtute salua. Vter verius dicat, videbimus. Ad contẽptum quidem iniuriæ vterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos: quorum alter premit vulnus, & constat in gradu, alter respiciẽs ad clamantem populum, significat nihil esse, & intercedi non patitur. Non est, quòd putes magnum, quo dissidemus. Illud quoque agitur, quod vnum ad nos pertinet. Vtraque exempla hortantur contemnere iniurias, & quas iniuriarum vmbras ac suspiciones dixerim, contumelias. Ad quas despiciendas non sapienti opus est viro, sed tantùm cõspiciente, qui sibi possit dicere: Vtrum meritò mihi ista accidunt, an immeritò? Si meritò: non est contumelia, iudicium est. Si immeritò: illi qui iniusta facit, erubescendum est. Ex quib. illud contumelia dicitur: In capitis mei leuitatem iocatus est, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in staturam. Quæ contumelia est, quod apparet, audire? Coram vno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum aliis libertatem non relinquimus, quæ ipsi in nos dicere assueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis irascimur. CAP. 16.

C (margin letter at "tantur contemnere iniurias")

CHRYSIPPVS ait quendam indignatum, quòd illum aliquis veruecem † maximum dixerat. In senatu flentem vidimus Fidum Cornelium Nasonis generum, cùm illum Corbula Struthiocamelum depilatum dixisset. Aduersus alia maledicta, mores & vitam conuulnerantia, frontis illi firmitas constitit: aduersus hoc tam absurdum lachrymæ prociderunt. Tanta animorum imbecillitas est, vbi ratio discessit. Quid? quòd offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur, si quis incessum, si quis vitium aliquod corporis aut linguæ exprimit: quasi notiora illa fiant alio imitante, quàm nobis facientibus. Senectutem quidam inuiti audiunt, & canos, & alia, ad quæ voto peruenitur. Paupertatis maledictũ quosdam percussit: quam sibi obiecit, quisquis abscondit. Itaque materia petulantibus, & per contumeliam vrbanis detrahitur, vltrò † illam & prior occupes. Nemo aliis risum præbuit qui ex se cœpit. Vatinium hominem natum & ad risum, & ad odium, scurram fuisse venustum ac dicacem, memoriæ proditum est. In pedes suos ipse plurima dicebat, & in fauces concisas: sic inimicorum, quos plures habebat quàm morbos, & in primis Ciceronis vrbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duricia oris, qui assiduis conuiciis depudere didicerat: cur is non possit, qui studiis liberalibus & sapientiæ cultu ad aliquem profectum peruenerat? Adiice, quod genus vltionis est, eripere ei qui fecit, contumeliæ voluptatem. Solẽt dicere, Miserum me, puto non intellexit: adeò fructus contumeliæ in sensu & indignatione patientis est. Deinde non deerit illi aliquando par. Inuenietur qui te quoque vindicet. CAP. 17. al. marinũ: al. illa.

D (margin letter at "bula Struthiocamelum")

E (margin letter at "nitatem effugit")

C. Cæsar inter cætera vitia quibus abundabat, contumeliosus mirabiliter ferebatur, omnibus aliquã nota feriendis, ipse materia risus benignissima: Tãta illis palloris insaniam testantis fœditas erat, tanta oculorum sub fronte † simul latentium toruitas, tanta capitis destituti, † & emendatis capillis aspersi deformitas. Adiice obsessam setis ceruicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immensum est, si velim singula referre, per quæ in patres auósque suos contumeliosus fuit, per quæ in vniuersos ordines: ea referam, quæ illum exitio dederunt. Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum, & CAP. 18. al. anili: al. & emẽdicatis, forte, medicatis.

vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, item in concione, voce A
clarissima, qualis in concubitu esset vxor eius, obiecit. Dij boni, hoc virum audire, principem scire, & vsque eò licentiam peruenisse, vt non dico consulari, non dico amico, sed tantùm marito princeps & adulterium suum narret, & fastidium? De Chærea tribuno militũ, sermo promanauerat, quòd languidus † somno, & infracta voce suspectior. Huic Caius lignum petenti modò Veneris, modò Priapi dabat: aliter atque aliter exprobrãs armato molliciem. Hoc, ipse perlucidus, crepidatus, armillatus. Coegit itaque illum vti ferro, ne sæpius signum peteret. Ille primus inter coniuratos manum sustulit, ille ceruleem mediam vno ictu † decidit: plurimum deinde vndique publicas ac priuatas iniurias vlciscentium gladiorum ingestum est. Sed primus vir fuit, qui minimè visus est. At idem Caius omnia contumelias putat, & fuit ferendarum impatiens, faciendarum cupidissimus. Iratus fuit Herennio Macro, qui illum Caium salutauerat: nec impunè cessit Primipilario, quòd B
Caligulam dixerat. † Sic enim in castris natus, & alumnus legionum vocari solebat, nullo nomine militibus familiarior vnquam factus: sed iam Caligulam conuicium & probrum iudicabat. Conturbatis ergo hoc ipsum solatio erit, etiam si nostra facilitas vltionem emiserit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & superbo, & iniurioso: quæ vitia nunquam in vno homine, & in vna contumelia † consumuntur. Respiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam: vt Socratis, qui comœdiarum publicatos in se & spectatos sales in partem bonam accepit, risitque non minus, quàm cum ab vxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. At † Iphierates, cui mater barbara & Thressa obiiciebatur, respondit, & deorum matrem Idæam esse.

al. somno. *al. discidit.* *al. Hoc. Vide scholia.* *al. confirmantur.* *al. Antisthenes.*

CAP. 19. NON est in rixam colluctationémque veniendum, procul auferendi pedes sunt: & quicquid horum ab imprudentioribus fiet, fieri autem nisi ab imprudentibus non potest, C
negligendum. Et honores & iniuriæ vulgi, in promiscuo habendæ sunt. Nec his dolẽdum nec illis gaudendum. Alioquin multa timore contumeliarum aut tædio, necessaria omittemus: & publicis priuatísque officiis, aliquando etiam salutarib. non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi: aliquando etiam † obærati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non est autem libertas, nihil pati. Fallimur: libertas est, animum opponere iniuriis, & eum facere se ex quo solo sibi gaudenda veniant, exteriora deducere à se, ne inquieta sit vita, omnium risus, omnium linguas timenti. Quis enim est, qui non possit contumeliam facere, si quisquam potest? Diuerso autem remedia vtetur sapiens affectatórque sapientiæ. Imperfectis enim, & adhuc ad publicum se iudicium dirigentibus, hoc proponendum est, inter iniurias ipsas contumeliásque debere versari. Omnia leuiora accidunt expectantibus: quo quisque honestior gene- D
re, fama, patrimonio est, hoc se fortius † gerat: memor, in prima acie altos ordines stare, contumelias & verba probrosa, & ignominias, & cætera dehonestamẽta, velut clamorem hostium ferat, & longinqua tela, & saxa sine vulnere circa galeas crepitantia. Iniurias verò, vt vulnera, alia armis, alia pectori infixa, nõ deiectus, ne motus quidem gradu, sustineat. Etiam si premeris, & infesta vi vrgeris, cedere turpe est, assignatum à natura locum tuere. Quæris quis hic sit locus? Viro sapienti aliud auxilium est huic contrarium. Vos enim rem geritis, illi parta victoria est: nec repugnate vestro bono, & hanc spem, dum ad verum peruenitis, alite in animis, libentérque meliora excipite, & opinione & voto iuuate. Esse aliquid inuictum, esse aliquem in quem nihil fortuna possit, è Republica humani generis est.

al. obærati potentibus. *al. pareseat.*

Libri II. & vltimi ad Serenum. finis.

E

IN LIB. QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

CAP. 10. Quoniam quibusdam propriis, plerisque communibus contumeliam refutauimus.] *Quoddam exemplar habebat: quoniam quibusdam propriisque contumeliam refutauimus. Vtraque lectio non vacat mẽdo: nisi propriisque, dictum est pro, propriis quoque: & pro quoniam, malim, qua iam. Nam Rodolfus legit, refutabimus. Sentit enim se speciatim demonstraturum, quod in genere tractauit.*

PINCIANI

PINCIANI IN EVNDEM.

A Lucij Annaei Senecae ad Serenum liber secundus.] *Verbum, secundus, in correctioribus exemplaribus non habetur.* CAP. 1.

Ex his qui ad castra negociatur.] *Emenda, ex his qui ad Castoris negociatur: vt subaudias, templum, Atticè. Fuisse autem Castoris templum in foro, Papinius in syluis, Catullus, & multi alij ex poetis historicisque passim testantur: astipulante etiam omni scripta lectione.* CAP. 13.

Depudere didicerat.] *Omnia scripta exemplaria, pudere, agnoscunt: non, depudere. Expende itaque an per transpositionem syllabarum placeat legi, pudere dedicerat.* CAP. 17.

Non debet quidem homo esse contumeliosus.] *Non habentur haec verba in vlla scripta lectione.*

B Crepidatus, auratus.] *Eadem, crepidatus, ac iratus. Castigandum reor, crepidatus, armillatus: ex Suetonio in eius vita.* CAP. 18.

Ceruicem mediam vno ictu decidit.] *Scribendum arbitror, discidit: non: decidit: ex eodem Suetonio.*

At idem Caius omnia contumelias putat.] *Legendum fortè: Hic idem Caius omnis contumelias puteus.*

Hic enim in castris natus, & alumnus legionum vocari solebat.] *Scripta omnis lectio, Hoc, praefert: non, Hic: vt sit Graecanicus dicendi modus: Hoc ille vocabatur, pro, Hoc nomine ille vocabatur.*

Sed iam Caligulam conuicium & probrum putabat. Conturbatus ergo.] *Verbum, Cõturbatus, ad superiora pertinebat in priore editione. Quapropter corrigendum reor, sed iam caligam conuicium & probrum putabat cothurnatus: ex Suetonio: Saepe, inquit, depictas gemmatásque indutus penulas*

C *manuleatus & armillatus in publicum processit. Aliquando sericatus & cycladatus: ac modò in crepidis vel cothurnis, modò in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri.*

At Iphierates, cui mater barbara & Thraessa obijciebatur.] *Prior editio: Anthiopeque mater barbara & Thraessa obijciebatur. Nonnulla exemplaria scripta: Antiphoni mater barbara, caetera. Exemplar Facundi & Primitiui: Antisthenì mater barbara & Thraessa obijciebatur: rectissimè, ex Diogene Laertio in vita Antisthenis.*

D LVCII ANNAEI SENECAE AD PAVLINVM DE BREVITATE VITAE LIBER VNVS.

MAIOR pars mortaliũ, Pauline, de naturae malignitate conqueritur, quòd in exiguum aeui gignimur, quod haec tam velociter, tam rapidè dati nobis tẽporis spacia decurrãt, adeò vt exceptis admodũ paucis, caeteros in ipso vitae apparatu vita destituat. Nec huic publico, vt opinantur, malo, turba tantùm & imprudens vulgus ingemuit. Clarorum quoque virorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa maximi medicorum exclamatio est, CAP. 1.

E Vitam breuem esse, longam artem. Inde Aristoteli cum rerũ natura exigẽti, minimè conueniens sapienti viro lis est: illam scilicet iam animalibus tantum indulsisse, vt quina aut dena secula educent, homini in tam multa ac magna genito, tanto citeriorem terminum stare. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem largè data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonae impenditur, vltima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est, non accepimus breuem vitam, sed fecimus: nec inopes eius, sed prodigi, sumus. Sicut amplae & regiae opes vbi ad malum dominum peruenerunt, momento dissipantur: at quamuis modicae, si bono custodi traditae sunt, vsu crescunt: ita aetas nostra bene disponenti multum patet.

QVID de rerum natura querimur? illa se benignè gessit. Vita, si scias vti, lõga est. Alium insatiabilis tenet auaritia: alium in supernacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino CAP. 2.

madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis iudiciis suspensa semper ambitio. A- A
lium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios. Sunt quos ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit. Plerosque nihil certum sequentes, vaga & inconstans, & sibi displicens leuitas, per noua consilia iactauit. Quibusdam nihil quò cursum dirigant, placet, sed marcentes oscitantésque fata deprehendunt: adeò vt quod apud maximum poëtarum more oraculi dictum est, verum esse non dubitem: Exigua pars est vitæ quam nos viuimus. Cæterùm quidem omne spacium, nō vita, sed tempus est. Vrgentia circumstant vitia vndique, nec resurgere, aut in dispectum veri attollere oculos sinunt, sed mersos, & in cupiditatibus infixos premunt. Nunquam illis recurrere ad se licet, sed si quando aliqua quies fortuitò contingit, veluti profundo mari, in quo post ventum quoque B
volutatio est, fluctuatur, nec vnquam illis à cupiditatibus suis ocium instat. De istis me putas disserere, quorum in confesso mala sunt? Aspice illos, ad quorum felicitatem concurritur, bonis suis effocantur. Quàm multis graues sunt diuitiæ? Quàm multorum eloquentia quotidiano ostentandi ingenij spacio, sanguinem educit? Quàm multi continuis voluptatib. pallent? Quàm multis nihil liberi reliquit circumfusus clientium populus? Omnes denique istos ab infimis vsque ad summos pererra. Hic aduocat, hic adest: ille periclitatur, ille defendit: ille iudicat, nec se sibi vendicat. Alius in alium consumitur. Interroga de istis, quorum nomina ediscūtur. His illos dignosci videbis notis. Hic illius cultor est, ille illius, suus nemo. Deinde dementissima quorundam indignatio est. Queruntur de superiorum

al. ipsos. fastidio, quòd † ipsis adire volentibus non vacauerint. Audet quisquam de alterius superbia queri, qui sibi ipsi nunquam vacat. Ille tamen, quisquis est, insolenti quidem vultu, sed C
aliquando respexit. Ille aures suas ad tua verba demisit. Ille te ad latus suum recepit. Tu non inspicere te vnquam, non audire dignatus es.

CAP. 3. NON est itaque quòd ista officia cuiquam imputes: quæ quidem cùm ipse faceres, non esse cum aliquo volebas, sed tecum esse non poteras. Omnia licet quæ vnquam ingenia fulserunt, in hoc vnum consentiant, nunquam satis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia sua occupari à nullo patiuntur: & si exigua contentio est de modo finium, ad lapides & arma discurrunt. † In vitam suam incedere alios sinunt, imò verò ipsi etiam possessores eius futuros inducūt. Nemo inuenitur, qui pecuniam suam diuidere velit: vitam vnusquisque quàm multis distribuit. Astricti sunt in continendo patrimonio. Simul ad temporis iacturā ventū est, profusissimi in eo, cuius vnius honesta auaricia est. Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem. Peruenisse te ad vltimum ætatis hu- D
manæ videmus. Centesimus tibi vel suprà premitur annus. Agedum ad computationem, ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum † Respub. quantum cliens abstulerit, quantum lis vxoria, quantum seruorum coercio, quantum officiosa per vrbem discursitatio. Adiice morbos quos manu fecimus. Adiice, quod & sine vsu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quàm numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilij fueris, quotus quisque dies vt destinaueras recesserit, † qui tibi vsus tui fuerit, quando in statu suo vultus, quando animus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis sit: quàm multi vitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes: quantum vanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuersatio abstulerit, quàm exiguum tibi de tuo relictum sit: intelliges te immaturum mori.

al. & in aliorum cæterum suaque vita dispendium properāt, nā illa: In vitam suam incedere. &c. nullū sensum habent.
al. Rex, alia Rem legūt.
al. quando.

CAP. 4. QVID ergo est in causa? Tanquam semper victuri viuitis. Nunquam vobis fragilitas E
vestra succurrit. Non obseruatis quantum temporis transierit, velut ex pleno & abundanti perditis: cùm interim fortasse ille ipse alicui vel homini vel rei donatus vltimus dies sit. Omnia tanquam mortales timetis. Omnia tanquam immortales concupiscitis. Audies plerosque dicentes: A quinquagesimo in ocium secedam, sexagesimus annus ab officiis me dimittet. Et quem tandem longioris vitæ prædam accipis? Quis ista, sicuti disponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reseruare, & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quàm serum est, tunc viuere incipere, cùm desinendum est? Quæ tam stulta mortalitatis obliuio, in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sana consilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerūt. Potentissimis & in altum sublatis hominibus excidere voces videbis, quibus ocium optent, laudent,

A laudent, omnibus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo, si tutò liceat, descendere. Nam vt nihil extrà lacessat, aut quatiat, in se ipsa fortuna ruit. *Vt illud: in se magna ruunt.*

Divvs Augustus, cui dij plura quàm vlli præstiterunt, non desiit quietem sibi precari, vacationem à Repub. petere. Omnis eius sermo ad hoc semper reuolutus est, vt sibi † pararet ocium. Hoc labores suos etiam si falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se victurum sibi. In quadam ad senatum missa epistola, cùm requiem suam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria discrepantem, pollicitus esset, hæc verba inueni: Sed ista fieri speciosius quàm promitti possunt, me tamen cupido temporis optatissimi mihi † prouexit, vt quum rerum lætitia moretur, adhuc perciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine. Tanta visa est res ocium, vt illam quia vsu non poterat, cogitatione præsumeret. Qui omnia videbat, ex se vno pendentia, qui omnibus gentibus fortunam dabat, illum B diem lætissimus cogitabat, quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat, quantum illa bona per omnes terras fulgentia sudoris exprimerent, quantum occultarum solicitudinum tegerent: cum ciuibus primùm, deinde cum collegis, nouissimè cum affinibus, coactus armis decernere, mari terráque sanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Ægyptum, Syriam, Asiámque, & omnes propè oras bello circumactus, Romana cæde lassos exercitus ad externa bella conuertit. Dum alpes pacat, immixtósque mediæ paci & imperio hostes perdomat, dum vltra Rhenum, Euphratem & Danubium terminos mouet, in ipsa vrbe, Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebãtur. Nondum horum effugerat insidias, filia, & tot nobiles iuuenes adulterio velut sacramento adacti, † iam infractam ætatem territabant: post quam iterum timenda cum Antonio mulier. Hæc vlcera cùm ipsis membris absciderat, alia subnascebantur, velut graue multo sanguine C corpus, partes semper aliquæ † rumpebantur. Itaque ocium optabat, in huius spe & cogitatione labores eius residebant. Hoc votum erat eius, qui voti compotes facere poterat. M. Cicero inter Catilinas, Clodios iactatus, Pompeiósque & Crassos, partim manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum Republica, & illam † pereuntem tenet, nouissimè abductus, nec secundis rebus quietus, nec aduersarum patiens, quotiens illum ipsum consulatum suum non sine causa, sed sine fine laudatum detestatur, quàm flebiles voces exprimit in quadam ad Atticum epistola, iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma resoluente? Quid agam, inquit, hîc quæris? moror in Tusculano meo semiliber. Alia deinceps adiicit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præsenti queritur, & de futura desperat. Semiliberum se dixit Cicero: at mehercules nunquam sapiens in tam humile nomen procedet, nunquam semiliber erit. Integræ semper libertatis, & solidæ, D solutus, & sui iuris, altior cæteris. Quid enim supra eum potest esse, qui supra fortunam est?

CAP. 5.
al. speraret.
al. perduxit
al. iam fractam ætatem irritabant.
al. corrumpebantur.
al. pessum euntem tenet.

Livivs Drusus, vir acer & vehemens, cùm leges nouas, & mala Gracchana mouisset, stipatus ingenti totius Italię cœtu, exitum rerum non prouidẽs, quas nec agere licebat, nec iam liberũ erat semel inchoatas relinquere, execratus inquietam à primordiis vitam, dicitur dixisse, vni sibi, nec puero quidem, vnquam ferias contigisse. Ausus est enim & pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos commẽdare, & gratiam suam interponere tam efficaciter, vt quædam iudicia constet ab illo rapta. Quò non erumperet tam immatura ambitio? Scires in malum ingens, & priuatum, & publicum euasuram illam tam † festinatam audaciam. Serò itaque querebatur, nullas sibi ferias contigisse, à puero seditiosus, & foro grauis. Disputatur, an ipse sibi manus attulerit. Subito enim vulnere per ignem E accepto, collapsus est: aliquo dubitante, an mors voluntaria esset, an tempestiua. Superuacuum est commemorare plures: qui cùm aliis felicissimi viderentur, ipsi in se verum testimonium dixerunt, perosi omnem actum annorum suorum. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec seipsos. Nam cùm verba erumperẽt, affectus ad consuetudinem relabebantur. † Vestra mehercule vita, licet supra mille annos exeat, in arctissimũ cõtrahetur. Ista omnia, nullum non seculum deuorabit. Hoc verò spacium quamuis natura currit, ratio dilatat, citò † vos effugiat necesse est. Nõ enim apprehẽditis, nec retinetis, nec velocissimæ omnium rei moram facitis, sed abire vt rem superuacuam ac reparabilem sinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, nisi vino ac libidini vacãt. Nulli enim turpius occupati sunt. Cæteri, etiam si vanæ gloriæ imagine teneantur, speciosè tamen errãt. Licet auaros mihi, licet vel iracundos enumeres, † vel bellatores, omnes isti virilius peccant. In venerem ac libidinem proiectorum inhonesta † labes est. Omnia istorum tempora excute. Aspice quamdiu

CAP. 6.
Alij festinam, alij præcoquem legunt: idẽ valent.
al. Nostra.
al. nos.
al. vel odia exercentes iniusta, vel bella, oẽs, &c.
al. tabes.

computent, quamdiu insidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur, A quantum vadimonia sua atque aliena occupent, quantum conuiuia quæ iam ipsa officia sunt. videbis quemadmodum illos respirare non sinant vel mala sua, vel bona. Denique inter omnes cõuenit, nullam rem bene exerceri posse ab homine occupato: non eloquentiam, non liberales disciplinas, quando districtus animus nihil altius recipit, sed omnia velut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati quàm viuere, nullius rei difficilior est scientia. Professores aliarum artium vulgò, multique sunt.

CAP. 7. QVASDAM verò ex his pueri admodum ita percepisse visi sunt, vt etiam præcipere possent. Viuere tota vita discẽdum est: & quod magis fortasse miraberis, tota vita discendum est mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cùm diuitiis, officiis, voluptatibus renunciassent, hoc vnum in extremam vsque ætatem egerunt, vt viuere scirent. Plures tamen ex his nondum se scire confessi è vita abierunt, nedum vt isti sciant. Magni, B mihi crede, & supra humanos errores eminentis viri est, nihil ex suo tempore delibari: & ideo vita eius longissima est, cui quantumcunque patuit, totum ipsi vacauit. Nihil inde incultum, ociosúmque iacuit. Nihil sub alio fuit: neque enim quicquam repperit dignum quod cùm tẽpore suo permutaret, custos eius parcissimus. Itaq; satis illi fuit. His verò necesse est defuisse, ex quorũ vita multum populus tulit. Nec est quòd putes, hinc illos intelligere dãnum suum: plerosque certè audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientium greges, aut causarum actiones, aut cæteras honestas miserias exclamare † interdum, Mihi viuere non licet. Quid ni non liceat? Omnes illi qui te sibi aduocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abstulit, quot ille cãdidatus, quot illa anus, efferẽdis hæredib. lassa: quot ille ad irritandam auariciam captantium simulatus æger? Quot ille potentior amicus, qui vos non in amicitia, sed in apparatu habet? Dispunge, inquam, ac recense vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum & † ridiculos apud te resedisse. Assequutus ille quos optauerat C fasces, cupit ponere, & subinde dicit: Quãdo hic annus præteribit? Facit ille ludos, quorum sortem sibi obtingere magno æstimauit: Quando, inquit, istos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno concursu omnia, vltrà quàm audiri potest, complet: Quando, inquit, res proferentur? Præcipitat quisque vitam suam, & futuri desiderio laborat, præsentium tædio. At ille, qui nullum non tempus in vsus suos confert, qui omnes dies tanquam vitam ordinat, nec optat crastinum, nec timet. Quid enim est, quod iam vlla hora nouæ voluptatis possit afferre? Omnia nota. Omnia vsq; ad satietatem percepta sunt: de cætero foro fortuna vt volet ordinet, vita iam in tuto est. Huic adiici potest, detrahi nihil: & adiici sic, quemadmodum saturo iam & pleno aliquid cibi adiicitur.

Cõsule scholia.

al. interdum, mihi, &c.

fortè, reiiculos.

CAP. 8. NON est itaque quòd quenquam propter canos aut rugas putes diu vixisse. Non ille D diu vixit, sed diu fuit. Quid enim illum multum putas nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, † ac viribus ventorum ex diuerso furentium per eadem † vestigia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo, cùm video aliquos tempus petere, & eos qui rogãtur facillimos. Illud vterque spectat, propter quod tempus petitum est: ipsum quidem neuter. Quasi nihil petitur, quasi nihil datur. Res omnium preciosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit. Ideóque vilissima æstimatur, imò penè nullum precium eius est. Annua congiaria homines clarissimi accipiũt: & in his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant: nemo æstimat tempus. Vtuntur illo laxius, quasi gratuito. At eosdem ægros vide si mortis periculum admotum est propius, medicorum genua tangentes: si metuunt capitale supplicium, omnia sua vt viuant paratos impendere. Tanta in illis discordia E affectuum est. Quod si posset quemadmodum præteritorum annorum cuiusque numerus proponi, sic futurorum: quomodo illi qui paucos viderent superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile est, quamuis exiguum dispensare, quod certum est. Id debet seruari diligentius, quod nescias quando deficiat. Nec est tamen, quòd ignorare putes illos quàm chara res sit. Dicere solent, eis quos validissimè diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, vt sine illorum incremento sibi detrahant: sed hoc ipsum an detrahant, nesciunt: ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit quà cœpit ætas, nec cursum suum aut reuocabit, aut supprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suæ, tacita labetur. Non illa regitur imperio, non fauore populi lõgius † proferet. Sicut † missa est, à primo decurret: nusquam diuertet, nusquam remorabitur.

al. ac animus. al. spatia.

al. procedet. fortè, iussa.

Quid

A Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat Mors interim aderit, † cui velis nolis vacãdum est *al. ibi.*
POTEST'NE quisquam sensus hominum, eorum dico qui prudentiam iactant, opero- CAP. 9.
sius occupari sibi, vt melius possint viuere? Impendio vitæ vitam instruunt, cogitationes
suas in longum ordinant. Maxima porrò vitæ iactura dilatio est. Illa primum quemque ex-
trahit diem, illa eripit præsentia, dum vlteriora promittit. Maximum viuendi impedimen-
tum est, expectatio, quæ pẽdet ex crastino. Perdis hodiernum, quod in manu fortunæ po-
situm est: quod in tna, dimittis. Quò spectas, quò te extendis? Omnia quæ ventura sunt, in
incerto iacent. Protinus viue: clamat ecce maximus vates, & velut diuino ore instinctus,
salutare carmen canit:

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.---

B Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas, fugit: cùm occupaueris, tamen fugiet.
Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum est: velut ex torrente rapido,
nec semper † casuro, citò hauriendum est. Hoc quoque pulcherrimè ad exprobrandum *al. laturo.*
infinitam cogitationem, quòd non optimam quamque ætatem, sed diem dicit. Quid se-
curus, & in tanta temporum fuga lentus, menses tibi & annos, & longam seriem (vtcunq;
auiditati tuæ visum est) exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipso fugiente. Non
dubium est ergo, quin prima quęque optima dies fugiat mortalibus miseris † & occupa- *al. id est.*
tis: quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam imparati, Inermésque
veniunt. Nihil enim prouisum est: subitò in illam, nec opinantes inciderunt. Accedere
eam quotidie non sentiebant. Quemadmodum quos aut sermo, aut lectio, aut aliqua in-
C terior cogitatio iter facientes decipit, peruenisse antè sciunt, quàm appropinquasse: ita hoc
iter vitæ assiduum & citatissimum, quod dormientes vigilantésque eodem gradu facimus,
occupatis non apparet, nisi in fine.
QVOD proposui, si in partes velim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per CAP. 10.
quæ probem breuissimam esse occupatorum vitam. Solebat dicere Fabianus, non ex his
cathedrariis philosophis, sed ex veris & antiquis, contra affectus impetu, non subtilitate
pugnandum, nec minutis vulneribus, sed incursu auertendam aciem non probam. † Ca- *al. suggil-*
uillatione enim contundi debere, non vellicari. Tamen vt illis error exprobretur suus, do- *latione.*
cendi, non tantùm deplorandi sunt. In tria tempora vita diuiditur: quod est, quod fuit, &
quod futurum est. Ex his quod agimus, breue est: quod acturi sumus, dubium: quod egi-
mus, certum. Hoc est enim in † quo fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci *al. quod.*
D potest. Hoc amittunt occupati: nec enim illis vacat præterita respicere: & si vacet, certè in-
iucunda est pœnitendæ rei recordatio. Inuiti namque ad tempora malè exacta animum
reuocant, nec audent ea † retractare, quorum vitia etiam quæ aliquo præsentis voluptatis *al. retētatē:*
lenocinio surrepebant, † retractando patescunt. Nemo, nisi à quo omnia acta sunt sub cen- *fortè, reten-*
sura sua, quæ nunquam fallitur, libẽter se in præteritum retorquet. Ille qui multa ambitio- *tando pa-*
sè concupiit, superbè contempsit, impotenter vicit, insidiosè decepit, auarè rapuit, prodigè *tescunt.*
effudit, necesse est memoriam suam timeat. Atqui hæc est pars temporis nostri sacra ac de-
dicata, omnes humanos casus supergressa, extra regnum fortunæ subducta: quam non ino-
pia, non metus, non morborum incursus exagitat. Hæc nec turbari, nec eripi potest: per-
petua eius & intrepida possessio est. Singuli tantùm dies, & hi per momẽta præsentes sunt.
At præteriti temporis, omnes cùm iusseris aderunt, ad arbitrium tuum se inspici ac detine-
E ri patiuntur: quod facere occupatis non vacat. Securæ & quietæ mentis est, in omnes vitæ
suæ partes discurrere. Occupatorum animi velut sub iugo sunt, flectere se ac respicere
non possunt. Abiit igitur vita eorum in profundum: & vt nihil prodest, licet quantumli-
bet ingeras, si non subest quod excipiat † ac ferat: sic nihil refert, quantum temporis detur, *al. ac seruet*
si non est vbi subsidat, per quassos foratósque animos transmittitur. Præsens tempus bre-
uissimum est, adeò quidem, vt quibusdam nullũ videatur: in cursu enim semper est. Fluit &
præcipitatur: antè desinit esse, quàm venit. Nec magis moram patitur quàm mundus, aut
sidera, quorum irrequieta semper agitatio, nunquam in eodem vestigio manet. Solum igi-
tur ad occupatos præsens pertinet tempus: quod tam breue est, vt arripi non possit, & idi-
psum illis districtis in multa, subducitur.
DENIQVE vis scire, quàm non diu viuant? Vide quàm cupiãt diu viuere. Decrepiti se- CAP. 11.
nes paucorum annorum accessionem votis mendicant. Minores natu seipsos esse fingunt,

mendacio sibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, quàm si fata vnà decipiant. Iam ergo cùm illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, non tanquam exeant de vita, sed tanquam extrahâtur: stultos se fuisse quòd non vixerint, clamitant, & si modò euaserint ex illa valetudine, in ocio victuros. Tunc quàm frustra parauerint, quibus non fruerentur, quàm incassum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus vita procul ab omni negocio agitur, quid ni spaciosa sit? Nihil ex illa delegatur, nihil aliò atque aliò spargitur, nihil inde fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil superuacuum est: tota (vt ita dicam) † in reditu est. Quantulacúque itaque abundè sufficit, † & inde quandocunque vltimus dies venerit, non cunctabitur vir sapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris fortè, quos occupatos vocem. Non est quòd me solos putes dicere, quos à basilica immissi † deinde canes eiiciunt, quos aut in sua vides turba speciosius elidi, aut in aliena contemptius, quos officia domibus suis euocât, vt alienis foribus illidant, quos hasta prætoris † infamibus beat lucris, & quandoque supputatio exercet. Quorundam ocium occupatum est in villa, aut in lecto suo: in media solitudine quamuis ab omnibus recesserunt, sibiipsi molesti sunt. Quorum non ociosa vita est dicenda, sed desidiosa occupatio.

al. in reditum. al. & ideo. al. demum canes. al. infami lucro, & quandoque supputatu[m] exercet.

CAP. 12.

ILLVM tu ociosum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretiosa, anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in æruginosis lamellis consumit, qui in ceromate (nam proh facinus ne Romanis quidem vitiis laboramus) spectator puerorum rixantium sedet, qui † vicorum suorum greges metatur, & colonorum paria deducit, qui athletas nouissimos pascit? Quid illos ociosos vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Quomodo irascuntur, si tonsor paulo negligentior fuit, tanquam virum tonderet? Quomodo excandescunt, si quid ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit rempublicam suam turbari, quàm comam? qui non solicitior sit de capitis sui decore, quàm de salute? qui non comptior esse malit, quàm honestior? Hos tu ociosos vocas, inter pectinem speculúmque occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, discendis canticis operati sunt, dum vocem, cuius rectum cursum natura & optimum & simplicissimum fecit, inflexu modulationis † ineptissimæ torquent? Quorum digiti aliquod inter se carmen metientes semper sonant: quorum cùm ad res serias etiam sæpe tristes adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio? Non habent isti ocium, sed iners negocium. Cõuiuia mehercule horum non posuerim inter vacantia tempora, cùm videam quàm solliciti argentum ordinent, quàm diligenter exoletorum suorum tunicas succingant, quàm suspensi sint, quomodo aper à coco cæsus exeat. Quanta celeritate, signo dato, glabri ad ministeria decurrant. Quanta arte scindantur aues in frusta non enormia, quàm curiosè infelices pueruli ebriorum sputa detergant. Ex his elegantiæ lautitiæque fama captatur, & vsque eò in omnes vitæ successus mala sua illos sequuntur, vt nee bibant sine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter ociosos numeraueris, qui sella se & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt: quos & quando lauari debeat, quando † pernoctare, quando cœnare, alius admonet, & vsque eò nimio delicati animi languore soluuntur, vt per se scire non possint, an esuriant. Audio quendam ex delicatis, si modò deliciæ vocandæ sunt, vitam & consuetudinem dediscere, cùm ex balneo inter manus elatus & in sella positus esset, dixisse interrogando, Iam sedeo? Hunc tu ignorantem an sedeat, putas scire an viuat, an videat, an ociosus sit? Non facilè dixerim, vtrum magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem non sentiunt, † sed imitantur: quædam vitia illos quasi felicitatis argumenta delectant. Nimis humilis & contempti hominis esse videtur, scire quid faciat. I nunc, & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quàm fingunt: & tanta incredibilium vitiorum copia ingenioso in hoc vnum seculo processit, vt iam minorum arguere possimus negligentiam, esse aliquem, qui vsque eò deliciis interierit, vt an sedeat, alteri credat.

al. vinctorũ: al. victorum legũt. fortè legendũ, vicinorum.

al. inertissima.

al. natare. fortè vectari.

al. sed mentiuntur.

CAP. 13.

NON est ergo ociosus hic: aliud nomen imponas. Æger est: imò mortuus est. Ille ociosus est, cui ocij sui sensus est: hic verò semiuiuus, cui ad intelligendos corporis sui habitus indice opus est. Quomodo potest hic alicuius temporis dominus esse? Persequi singulos longum

A longum eſt: quorum aut † laterculi, aut pila, aut excoquendi in ſole corporis cura conſum- *al. latrunculi.*
pſere vitam. Non ſunt ocioſi, quorum voluptates multum negocium habent: nam de illis
nemo dubitabit, quin operoſè nihil agant, qui in literarum inutilium ſtudiis detinentur,
quæ iam apud Romanos quoque magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit, quærere
quem numerum remigum Vlyxes habuiſſet, prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea: præterea
an eiuſdem eſſet autoris. Alia deinceps huius notæ: quæ ſiue contineas, nihil tacitam con-
ſcientiam iuuant: ſiue proferas, nõ doctior videberis, ſed moleſtior. Ecce Romanos quo-
que inuaſit inane ſtudium ſuperuacua diſcendi. His diebus audiui quendam ſapientem
referẽtem, quæ primus quiſque ex Romanis ducibus feciſſet. Primus nauali prælio Duil-
lius vicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos. Etiamnum iſta, & ſi ad
veram gloriam non tendunt, circa ciuilium tamen operum exempla verſantur. Non eſt
B profutura talis ſcientia: eſt tamẽ quæ nos ſpecioſa rerum vanitate detineat. Hoc quoque
quærentibus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit nauem conſcendere. Claudius
is fuit: Caudex ob hoc ipſum appellatus, quia † plurimum tabularum contextus caudex *al. pluriũ.*
apud antiquos vocatur: vnde publicæ tabulæ codices dicuntur: & naues nunc quoque,
quæ ex antiqua conſuetudine per Tiberim commeatus ſubuehunt, caudicariæ vocantur.
Sanè & hoc ad rem pertineat, quòd Valerius Coruinus primus Meſſanam vicit, & primus
ex familia Valeriorum, vrbis captæ in ſe tranſlato nomine Meſſana appellatus eſt, paula-
tímque vulgo permutante literas, Meſſala dictus eſt: num & hoc quenquam curare per-
mittas, quòd primus L. Sylla in circo leones ſolutos dedit, cùm alioquin alligati darẽtur,
ad conficiendos eos miſſis à rege Bocho iaculatoribus? Et hoc ſanè remittatur: nũ & Pom-
peium primum in circo elephantorum duodeuiginti pugnam edidiſſe, commiſſis more
C prælij noxiis hominibus, ad vllam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis, & inter anti-
quos principes, vt fama tradidit, bonitatis eximiæ, memorabile putauit ſpectaculi genus,
nouo more perdere homines. Depugnant, parum eſt: lancinãtur, parum eſt: ingenti mo-
le animalium † obterantur. Satius erat iſta in obliuionem ire, ne quis poſtea potens diſce- *al. conterũtur.*
ret, inuiderétque rei minimè humanæ. *fortè, exterantur.*

O QVANTVM caliginis mentibus humanis obiicit magna felicitas. Ille ſe ſupra rerum
naturam eſſe tunc credidit, cùm tot miſerorum hominum cateruas, ſub alio cœlo natis *CAP. 14.*
beluis obiiceret, cùm bellum inter tam diſparia animalia committeret, cùm in conſpectu
populi Romani multum ſanguinis funderet, mox plus ipſum fundere coacturus. At idem
poſtea Alexandrina perfidia deceptus, vltimo mancipio transfodiendum ſe præbuit, tum
demum intellecta inani iactatione cognominis ſui. Sed vt illò reuertar, vnde † deceſſi, & in *al. receſſi, & in eadẽ materia.*
D alia materia oſtendam ſuperuacuam quorundam diligentiam, idem narrabat Metellum
victis in Sicilia Pœnis triumphantem, vnum omnium Romanorum ante currum centum
& viginti captiuos elephantos duxiſſe: Syllam vltimum Romanorum protuliſſe pomœ-
rium, quod nunquam Prouinciali, ſed Italico agro acquiſito mos proferre apud antiquos
fuit. Hoc ſcire magis prodeſt, quàm Auentinum montem extra pomœrium eſſe, vt ille
affirmabat, propter alteram ex duabus cauſis: aut quòd plebs eò receſſiſſet, aut quòd Re-
mo auſpicante illo loco aues non abduxiſſent. Alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta
ſunt, aut mendaciis ſimilia. Nam vt concedas omnia eos fide bona dicere, vt ad præſta-
tionem ſcribant: tamen cuius iſta errores minuent? cuius cupiditates prement? quem
fortiorem, quem iuſtiorem, quem liberaliorem facient? Dubitare ſe interim Fabianus no-
ſter aiebat, an ſatius eſſet nullis ſtudiis admoueri, quàm his implicari. Soli omnium o-
E cioſi ſunt, qui ſapientiæ vacant, ſoli viuunt: nec enim ſuam tantùm ætatem bene tuen-
tur, omne æuum ſuo adiiciunt. Quid annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitum eſt, ni-
ſi ingratiſſimi ſumus. Illi clariſſimi ſacrarum opinionum conditores, nobis nati ſunt, no-
bis vitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas, alieno labo-
re deducimur, nullo nobis ſeculo interdictum eſt, in omnia admittimur: & ſi magnitu-
dine animi egredi humanæ imbecillitatis anguſtias libet, multum per quod ſpacie-
mur tẽporis eſt. Diſputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cũ Epicuro quie-
ſcere, hominis naturam cùm Stoicis vincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in
cõſortium omnis æui pariter incedere. Quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis trãſitu,
in illa nos toto demus animo, quæ immenſa, quæ æterna ſunt, quæ cum melioribus com-
munia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe alióſque inquietãt, cùm bene inſanierint, cùm
omnium limina quotidie perambulauerint, nec vllas apertas fores prætierint, cùm per

diuersas domos meritoriam salutationem circumtulerint: quotumquemque ex tam immensa, & variis cupiditatibus districta vrbe poterunt videre? quàm multi erunt, quorum illos aut somnus, aut luxuria, aut inhumanitas submoueat? quàm multi, qui illos cùm diu torserint, simulata festinatione transcurrant? quàm multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obscuros ædium aditus profugient, quasi non inhumanius sit decipere, quàm excludere? quàm multi hesterna crapula semisomnes & graues, illis miseris somnum suum rumpentes, vt alienum expectent, vix alleuatis labiis insusurratum milies nomen, oscitatione superbissima reddent? Hos in veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritum, cæterósque antistites bonarum artium, qui Aristotelem & Theophrastum volent habere quàm familiarissimos: nemo horum non vacabit, nemo non venientem ad se beatiorem, amãtioremque sui dimittet, nemo quenquam vacuis à se manibus abire patietur. Nocte conueniri & interdiu ab omnibus mortalibus possunt. Horum te mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos cõteret, suos tibi contribuet: nullius ex his sermo periculosus erit, nullius inimici capitalis † sumptuosa obseruatio. B

al. suspiciosa.

CAP. 15.

FERES ex his quicquid voles: per illos non stabit, quo minus plurimum quantum ceperis, haurias. Quæ illum felicitas, quàm pulchra senectus manet, qui se in horum clientelam contulit: habebit cum quibus de minimis maximisque rebus deliberet, quos de se quotidie cõsulat, à quibus audiat verum sine contumelia, laudetur sine adulatione, ad quorum se similitudinem effingat. Solemus dicere, non fuisse in nostra potestate, quos sortiremur parẽtes, fortè nobis datos: nobis verò ad nostrum arbitrium nasci licet, nobilissimorum ingeniorum familiæ sunt. Elige in quam asciſci velis: non in nomen tantùm adoptaberis, sed in ipsa bona, quæ non erunt sordidè nec malignè custodienda: maiora fient, C quò illa pluribus diuiseris. Hi tibi dabũt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eiicietur, subleuabunt: hæc vna ratio est extendendæ mortalitatis, imò in immortalitatem vertẽdæ. Honoris & monumenta, quicquid aut decretis ambitio iussit, aut operibus extruxit, citò subruitur: nihil non longa demolitur vetustas, & mouet ocyus, quod consecrauit. Sapientiæ noceri non potest, nulla delebit ætas præsens, & nulla diminuet sequens, ac deinde semper vlterior aliquid ad venerationem conferet: quoniam quidem in vicino versatur inuidia, simplicius longè posita miramur. Sapientis ergo multum patet vita, non idem illum qui cæteros terminus includit, solus generis humani legibus soluitur, omnia illi secula, vt Deo seruiunt. Trãsiuit tempus, aliquid hac recordatione comprehendit: instat, hoc vtitur: venturum est, hoc præcipit. Longam illi vitam facit, omnium temporum in vnum collatio: illorum breuissima † ac solitissima ætas est, qui præteritorũ obliuiscuntur, præsentia negligunt, de futuro timent. Cùm ad extrema venerint, serò intelligunt miseri, tamdiu se, dum nihil agunt, occupatos fuisse. D

Vide scholia.

fortè, ac sollicitissima.

CAP. 16.

NEC est quòd hoc argumẽto probari putes, longam illos agere vitam, quia interdum mortem inuocant: vexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipsa quæ metuunt. Mortem sæpe ideo optant, quia timent. Illud quoque argumẽtum non est, quòd putes diu † victuros, quòd sæpe illis longus videtur dies, quòd dum veniant ad condictum tempus cœnæ, tardè ire horas querũtur: nam si quando illos deserunt occupationes, in ocio relicti æstuant, nec quomodo id disponant, aut extrahant, sciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue est: tam mehercules, quàm quãdo dies muneris gladiatorij edictus est, aut cùm alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectatur constitutum, † transire medios dies volunt. Omnis illis sperata rei longa dilatio est, ad illud tempus, quod amanti breue est, & præceps, breuiúsque multo fit suo vitio: aliunde enim aliò transfugiunt, & consistere in vna cupiditate non possunt. Non sunt illi longi dies, sed inuisi. At contra, quàm exiguæ noctes videntur, quas in complexu scortorum aut vino exigunt. Inde etiam poëtarum furor, fabulis humanos errores alentium, quibus visus est Iupiter voluptate concubitus Alcmenæ † duplicasse noctem. Quid aliud est vitia incendere, quàm autores illis inscribere deos, & dare morbo, exemplo † dignitatis excusatam licentiam? Possunt istis non breuissimæ videri noctes, quas tam charè mercantur? Diem noctis expectatione perdunt, noctem lucis metu. Ipsæ voluptates eorum trepidæ, & variis terroribus inquietæ sunt, subitque † cum maxima exultatione sollicita cogitatio: Hæc quàm diu? Ab hoc affectu reges suam fleuère potentiam: nec illos magnitudo fortunæ suæ delectauit, sed venturus aliquando finis exterruit. E

al. vincturi.

al. trãsire.

fortè, triplicasse.

al. diminutatis.

al. cũ maximè exultantes.

A ruit. Cùm per magna camporum ſpacia porrigeret exercitum, nec numerum eius,† nec menſuram comprehenderet Perſarum rex inſolentiſſimus, lachrymas fudit, quòd intra centum annos nemo ex tanta iuuentute ſuperfuturus eſſet. At illis erat admoturus farum ipſe qui flebat, perditurúſque alios in terra, alios in mari, alios in prælio, alios in fuga: & intra exiguum tempus conſumpturus illos, quibus centeſimum annum timebat. *al. ſed menſuram.*

Q v i d, quòd gaudia eorum quoque trepida ſunt? non enim ſolidis cauſis innituntur, ſed eâdem qua oriuntur, vanitate turbantur. Qualia autem putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſſione miſera: cùm hæc quoque quibus ſe attollũt, & ſupra hominem efferunt, parum ſinceta ſint. Maxima quæque bona ſollicita ſunt: nec vlli fortunæ minus bene quàm optimæ creditur. Alia felicitate ad tuendam felicitatem opus eſt: & pro ipſis quæ ſucceſſerunt votis, vota facienda ſunt. Omne enim quod fortuitò euenit, inſtabile CAP. 17.

B eſt: quod altius ſurrexit, opportunum eſt in occaſum. Neminem porrò caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt, non tantùm breuiſſimam vitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quod maiore poſſideant: operosè aſſequuntur quæ volunt, anxij tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim nunquam amplius redituri temporis eſt ratio. Nouæ occupationes veteribus ſubſtituuntur, ſpes ſpem excitat, ambitionem ambitio: miſeriarum non finis quæritur, ſed materia mutatur. Noſtri nos honores torſerunt, plus temporis alieni auferunt: candidati laborem † deſtituimus, † ſuffragationes incipimus, accuſandi depoſuimus moleſtiam, iudicandi nanciſcimur: iudex deſiit eſſe, quæſitor eſt, alienorum bonorum mercenaria procuratione conſenuit, ſuis † opibus detinetur. Marium caliga dimiſit, conſulatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere, ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos nondum tantæ maturus rei Scipio, victor Hannibalis, victor Antiochi, ſui conſulatus decus, fraterni ſponſor, ni per ipſum mora ſit, cum Ioue reponetur: ciuiles ſeruatorem agitabunt ſeditiones, & poſt faſtiditos à iuuene † æquos honores, iam ſenem contumacis exilij delectabit ambitio. Nunquam deerunt vel felices, vel miſeræ ſolicitudinis cauſæ: per occupationes intercludetur ocium: nunquam agetur, ſemper optabitur. *Vide ſcholia.* *al. deſinimus.* *fortè, ſuffragatoris.* *al. operibus diſtinetur.* *al. operibus deſtituetur.* *al. diu æquos.*

C (margin letter beside "tiochi, ſui conſulatus decus")

E x c e r p e itaque te vulgo, Pauline † clariſſime, & in tranquilliorem portum non pro ætatis ſpacio iactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim priuatas ſuſtinueris, partim publicas in te cõuerteris. Satis iam per laborioſa & inquieta documẽta exhibita virtus eſt: experire quid in ocio faciat. Maior pars ætatis, certè melior Reipub. data ſit. Aliquid temporis tui ſume etiam tibi. Nec te ad ſegnem aut inertem quietem voco: non vt ſomno & charis turbæ voluptatibus, quicquid eſt in te indolis viuæ, demergas. Non eſt iſtud acquieſcere. Inuenies maiora omnibus adhuc ſtrenuè tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agites. Tu quidem orbis terrarum rationes adminiſtras, tam abſtinenter quàm alienas, tam diligenter quàm tuas, tam religiosè quàm publicas, in officio amorem conſequeris, in quo odium vitare difficile eſt: ſed tamen, mihi crede, ſatius eſt vitæ ſuæ rationem, quàm frumenti publici noſſe. Iſtum animi vigorem, rerum maximarum capaciſſimum, à miniſterio honorifico quidem, ſed parum ad beatam vitam apto, ad te reuoca: & cogita, non id egiſſe te ab ætate prima omni cultu ſtudiorum liberalium, vt tibi multa milia frumenti committerentur: maius quiddam & altius de te promiſeras. Non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta ſunt, quàm nobiles equi: quorum generoſam pernicitatem quis vnquam graui ſarcina preſſit? Cogita præterea, quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem obiicere: cùm ventre humano tibi negocium eſt. Nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec vlla prece flectitur populus eſuriens. Modò intra paucos illos dies, quibus C. Cæſar periit, ſi quis inferis ſenſus eſt, hoc gratiſſimè ferens, quòd decedebat populo Romano ſuperſtite, ſeptem aut octo certè dierum cibaria ſupereſſe, dum ille potens nauibus iungit, & viribus imperij ludit, aderat vltimum malorum obſeſſis quoque, alimentorum egeſtas. Exitio penè ac fame conſtitit, & quæ famem ſequitur rerum omniũ ruina, furioſi & externi & infeliciter ſuperbi regis imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi, quibus erat mandata frumẽti publici cura? ferrum, ſaxa, ignes, † Caium excepturi, ſumma diſſimulatione tamen inter viſcera latentis mali tegebant curationem. Quædam enim ignorantibus ægris curanda ſunt. Cauſa multis moriendi fuit, morbum ſuum noſſe. CAP. 18. *al. chariſſime.* *al. gladiũ.*

D (margin letter beside "uæ, demergas"); E (margin letter beside "ad tantam te molem obiicere")

R e c i p e te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Simile tu putas eſſe, vtrum cures CAP. 19.

vt incorruptum à fraude aduehentium & negligentia frumentum trāsfundatur in horrea, A
ne concepto humore vitietur, & concalescat, vt ad mensuram pondúsque respondeat: an
al. volūtas. ad hæc sacra & sublimia accedas, sciturus quæ natura sit Diis, quæ † voluptas, quæ condi-
al. qua forma. tio, † quæ fortuna, quis animum tuum casus expectet, vbi nos à corporibus dimissos natu-
ra componat? Quid sit quod huius mundi grauissima quæque in medio sustineat, supra
al. orbibus. leuia suspendat, in summum ignem ferat, sidera † cursibus suis exciter? Cætera deinceps
al. motibus. ingentibus plena miraculis. Vis tu relicto solo, mente ad ista respicere? Nunc dum calet
sanguis vigentibus ad meliora eundum est. Expectat te in hoc genere vitæ multus bona-
rum artium amor, virtutúmque vsus, cupiditatum obliuio, viuendi atque moriendi scien-
tia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio misera est: eorum tamen
miserrima, qui ne suis quidem occupationibus laborant, ad alienum dormiunt somnum,
ad alienū ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitū, amare & odisse res omnium B
liberrimas iubentur. Hi si velint scire quàm breuis ipsorum vita sit, cogitēt, ex quota parte
sua sit. Cùm videris itaque prætextam sæpe iam sumptam, cùm celebre in foro nomē, non
inuideris: ista vitæ damno parātur, vt vnus ab illis numeretur annus, omnes annos suos con-
terent. Quosdam autem cùm in summum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes
al. indignitates. ætas relinquit. Quosdam cùm in consummatione dignitatis per mille † indignationes
† erupissent, misera subit cogitatio, ipsos laborasse in titulum sepulchri. Quorundam vl-
forte, erepsissent. tima senectus dum in nouas spes vt iuuenta disponitur, inter conatus magnos & improbos
inualida defecit.

CAP. 20. FOEDVS ille, quem in iudicio pro ignotissimis litigatoribus grandem natu & imperitæ
al. affertationes. coronæ † assensiones captantem, spiritus liquit. Turpis ille, qui viuendo lassus citius quàm
laborando, inter ipsa officia collapsus est. Turpis, quem in accipiendis immorientem ra- C
tionibus, diu tractus risit hæres. Præterire quod mihi occurrit exemplum, non possum.
forte, Turranius. Vide scholia. † Tyrannus fuit exactæ diligentiæ senex: qui post annum nonagesimum cùm vacationem
procurationis à C. Cæsare vltrò accepisset, componi se in lecto, & velut exanimem à cir-
cumstante familia plangi iussit. Lugebat domus otium domini senis, nec finiuit antè tri-
stitiam, quàm labor illi suus restitutus est. Adeóne iuuat occupatum mori? Idem pleris-
que animus est: diutius cupiditas illis laboris, quàm facultas est: cum imbecillitate cor-
poris pugnant: senectutem ipsam nullo alio nomine grauem iudicant, quàm quòd illos
seponit. Lex à quinquagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo senatorem non ci-
tat. Difficilius homines à se otium impetrant, quàm à lege. Interim dum rapiuntur &
rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuò sunt miseri, vita est sine fructu,
sine voluptate, sine vllo profectu animi: nemo in conspicuo mortem habet, nemo non D
procul spes intendit. Quidam verò disponunt etiam illa quæ vltra vitam sunt, moles ma-
al. munia. gnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum † munera & ambi-
tiosas exequias. At mehercule istorum funera tanquam nimium vixerint, ad faces & ce-
reos ducenda sunt.

Finis libri de Breuitate vitæ.

IN LIBRVM DE BREVITATE VITÆ.

CAP. 6. In seuerum testimonium dixerunt, prodentes omnem actum annorum suorum.] *Alius habebat, per ostentionem actuum animorum ipsorum. Rodolphus rectè animaduertit, hunc sermonem esse interpretis, non Senecæ: eóque submouimus, ne quis requirat.* E

CAP. 7. Paucos admodum & ridiculos.] *Opinor legendum, & reiiculos, hoc est deteriores: videlicet senectutis.*

CAP. 10. Cauillationes enim contundi debere.] *Quidam habebat, contendi: sed mendosè. Vide num legendum sit, cauillatione. nam Rodolphus pro hoc notauit, suggillatione: vt accipias, impetus affectuum non debere vellicari, sed cum ignominia contundi.*

CAP. 12. Qui vicorum suorum greges metatur.] *Alius habebat: Qui victorum suorum greges mercantium. Prior magis probatur: quanquam neutra in totum sincera est.*

Aut deficiens hinc atque hinc.] *Pro deficiens, malim diffluens.*

Tanquam virum tonderet.] *Forte, tanquam viuum tonderet. aut, tanquam non virum tonderet. Decet enim virum neglectius curari.*

PINCIA-

A PINCIANI IN EVNDEM.

Iſta omnia nullum non ſeculum deuorabunt.] *Corrige: Iſta vitia nullum non, cætera: ex eadem.* CAP. 6.

Quamuis natura currit, tatio dilatat, citò nos effugiat neceſſe eſt.] *Eadem, quod quamuis natura currit, natio dilatat, citò vos effugiat neceſſe eſt.*

Nihil inde incultum ocioſúmque vacauit.] *Exemplar Facundi ac Primitiui, nihil inde in cultum ociúmque vocauit. In exemplari Pinciano non habentur omnino hæc verba.* CAP. 7.

Huic poteſt detrahi nihil, adiici ſic, ſicut aliquis ventre quoque admodum ſaturo iam, non pleno aliquid cibi quod nec deſiderat capit.] *Exemplar idem breuius & caſtigatius: Huic adiici poteſt, detrahi nihil, & adiici ſic, quemadmodum ſaturo iam & pleno aliquid cibi adiicitur.*

B Ipſum tempus quidem neutri quaſi nihil petitur.] *Vetus lectio, ipſum quidem neuter. Quaſi nihil petitur.*

Si mortis periculum admotum eſt propius.] *Lege præpoſtero ordine: ſi mortis periculum propius admotum eſt: ex eadem.* CAP. 8.

Opetoſius occupati ſibi.] *Operoſius occupati ſunt vetus lectio.* CAP. 9.

Etiam quæ aliquo præſentis voluptatis lenocinio ſurrupebant.] *Vetus lectio, etiã ſi aliquo præſentis voluptatis lenocinio ſurripiebantur.* CAP. 10.

Abiit igitur vita eorum in profundum.] *Eadem: Abit ergo vita eorum in profundum.* CAP. 11.

Immiſſi deinde canes eiiciunt.] *Corrige, immiſſi demum caues eiiciunt: hoc eſt, cancelli: vnde canea dicta: aut è contrario, ex eadem.*

Specioſius elidi, aut in aliena contemptus.] *Expende, an arrideat magis hæc lectio: Spacioſius elidi, an in aliena contractius.*

C Et colonorum patia deducit.] *Scribendum videtur, & incolorum paria diducit, ſuffragantibus etiam exemplaribus, Pinciano, Franciſcano, & ſcholarum Salmanticenſium.* CAP. 12.

Quod pernoctare.] *Maior codicum pars, noctare, agnoſcit: non, pernoctare. Legendum puto, vectari: nam poſt balneum geſtari conſueuerunt: vt ex multis locis obſeruare poteris.*

Sed imitantur.] *Prior æditio ſed multarum imitantur. Scribe: ſed multarum mentiuntur: ex codice Facundi & Primitiui, quam lectionem confirmant verba ſequentia: Non facilè dixerim, vtrum magis miſerear ſi hoc ignorauit, an ſi ſe ignorare finxit.*

Idem enarrabat.] *Scribe, narrabat: non, enarrabat. ex eadem.* CAP. 14.

Centum & viginti captiuos elephantes duxiſſe.] *Et hoc loco, & ſuprà, vbi dixit: Curius Dentatus in triumpho duxit elephantes: in exemplari Facundi & Primitiui, elephantos legitur, ſecunda inflexione: non elephantes, tertia, & ſic ferè accuratiores proferunt. De numero autem horum elephantorum,*

D *magna inter auctores diſſenſio: vt diximus in Plinianis obſeruationibus.*

Honores & monumenta.] *Eadem: Honorum monumenta:* CAP. 15.

Quod conſectauit. Sapientiæ noceti non poteſt. Nulla delebit ætas præſens, & nnlla diminuet ſequens.] *Exemplar Facundi & Primitiui: Quæ conſecrauit ſapientia, perire non poſſunt. Nulla abolebit ætas. Nulla diminuet. Sequens, cætera, & mox paulo, confert ſcribendum: non, confert, ex eodem.*

Quàm quando dies muneris gladiatorij eductus eſt, aut cum alicuius alterius vel ſpectaculi vel volupratis expectatur conſtitutum.] *Exemplar Facundi & Primitiui, quàm cùm dies muneris gladiatorij edictus eſt. Aut alicuius alterius vel ſpectaculi vel voluptatis expectato conſtituto.* CAP. 16.

Voluptate concubitus clemenret duplicaſſe noctem.] *Sic legit prior æditio. Scribẽdum reor, voluptate concubitus Alcmenæ triplicaſſe noctem. Nota eſt fabula. Illud ſciendum, in omnibus ſcriptis e-*

E *xemplaribus, delinitus duplicaſſe, legi: non. clementer duplicaſſe: ſed perperam.*

Quid aliud eſt vitia incendere, quàm autores illis inſcribere deos.] *Honeſtior reddetur ſenſus, ſi permutato loco illius particulæ. quàm, legatur ad hunc modum. Quid aliud eſt quàm vitia noſtra incendere, autores illis inſcribere deos. Nam in omni antiqua lectione habetur verbum, noſtra.*

Nec numerum eius, nec menſuram comprehenderer.] *Exemplar Pincianum, nec numerum eius, ſed nec menſuram comprehenderet. Exemplar Facundi & Primitiui, nec numerum eius, ſed menſuram comprehenderet, rectè, vt arbitror, ex hiſtoria luſtrati exercitus apud Herodotum.*

Quod fortuitò euenir, inſtabile eſt: quod altius ſuttexit, opportunum eſt in occaſum.] *Legendum, quod fortuitò obuenit, inſtabile eſt: quo altius ſurrexerit, vergit pronius in occaſum, ex exemplari Facundi & Primitiui, etſi ſcripti alij codices cum impreſſa lectione conſentiant.* CAP. 17.

Per occupationes intercludetur ocium: nunquam agetur, ſemper optabitur.] *Eadem:*

A deor: quem omnibus amicum habere cùm expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes il-
li bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eum, quàm vt à te quoque ipſa concuti poſſet.
Eriperes bonam valetudinem? ſciebas animum eius liberalibus diſciplinis, quibus non in-
nutritus tantùm, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, vt ſupra omnes corporis dolores emi-
neret. Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes. Longiſſimum illi æuum ingenij fama pro-
miſit. Id egit ipſe, vt meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ præclaris operi-
bus, à mortalitate ſe vindicaret. Quamdiu fuerit vllus literis honor, quamdiu ſteterit aut
Latinæ linguæ potentia, aut Græcæ gratia, vigebit cum maximis viris: quorum ſe ingeniis
vel contulit, vel, ſi hoc verecundia eius recuſat, applicuit.

HOC ergo vnum excogitaſti, quomodo illi maximè poſſes nocere. Quo melior enim CAP. 12.
eſt quiſque, hoc ſæpius ferre te conſueuit, ſine vllo delectu furentem, & inter ipſa benefi-
B cia metuendam. Quantulum erat, tibi immunẽ ab hac iniuria præſtare eum hominem, in
quem videbatur indulgentia tua ratione certa perueniſſe, & non ex tuo more temerè in-
cidiſſe. Adiiciamus, ſi vis, ad has querelas ipſius adoleſcentis interceptam inter prima in-
crementa indolem. Dignus fuit ille te fratre: tu certè eras digniſſimus, qui nec ex indigno
quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi teſtimonium æquale omnium hominum.
Deſideratur in tuum honorem, laudatur in ſuũ: nihil in illo fuit, quod non libenter agno-
ſceres. Tu quidẽ etiam minus bono fratri fuiſſes bonus: ſed in illo pietas tua idoneam na-
cta materiam, multo ſe liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria ſenſit, nunquam
ille te fratrem vlli minatus eſt. Ad exemplum ſe modeſtiæ tuæ formauerat, cogitabátque
quantum tu & ornamentum tuorum eſſes, & onus. Suffecit ille huic ſarcinæ. O dura fata
& nullis æqua virtutibus: antequam felicitatem ſuam noſſet frater tuus, exemptus eſt. Pa-
C rum autem me indignari ſcio: nihil eſt enim difficilius, quàm magno dolori paria verba
reperire. Iam nunc tamẽ ſi quid proficere poſſumus, conqueramur. Quid tibi voluiſti tam
iniuſta & tam violenta fortuna? Tam citò idulgentiæ tuæ te pœnituit: quæ iſta crudelitas
eſt, in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina, concordiſſimam turbam im-
minuere, tam bene ſtipatam optimorum adoleſcentium domum, in nullo fratre degene-
rantem turbare, & ſine vlla cauſa delibare voluiſti? Nihil ergo prodeſt innocentia ad o-
mnẽ legem exacta, nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis ſummæ potentia, ſumma con-
ſeruata abſtinentia, nihil ſincerus † & tutus literarum amor, nihil ab omni labe mens va- forte. ex toto
cans? Luget Polybius, & in vno fratre quicquid de reliquis poſſit metuere, admonitus, e-
tiam de ipſis doloris ſui ſolatiis timet. Facinus indignum: luget Polybius, & aliquid propi-
tio dolet Cæſare: hoc ſine dubio impotens fortuna captaſti, vt oſtenderes neminem cõtra
D te, ne à Cæſare quidem poſſe defendi diutius.

ACCVSARE fata poſſumus: ſtant dura & inexorabilia: nemo illa conuicio, nemo fletu, CAP. 13.
nemo cauſa mouet: nihil vnquam parcunt vlli, nec remittunt. Proinde parcamus lachry-
mis, nihil proficientibus. Facilius enim nos illi dolor iſte adiicet, quàm illũ nobis reducet.
Qui ſi nos torquet, non adiuuat: primo quoque tempore deponendus eſt: & ab inanibus
ſolatiis, atque amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus eſt. Nam lachrymis
noſtris, ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice.
Larga vbique flendi & aſſidua materia. Alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas
vocat. Alium ambitio nunquam quieta ſollicitat. Alius diuitias quas optauerat, metuit, &
voto laborat ſuo. Alium ſolicitudo, alium labor torquet, alium ſemper veſtibulum obſi-
dẽs turba. Hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe. Lachrymę nobis deerunt, antequam
E cauſæ dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiſerit, quæ primum na-
ſcentium hominum fletum eſſe voluit. Hoc principio ædimur, huic omnis ſequentium an-
norum ordo conſentit, ſic vitam agimus: ideóque moderatè id fieri debet à nobis, quod
ſæpe faciendum eſt: & reſpicientes, quantum à tergo rerum triſtium immineat, ſi non fi-
nire lachrymas, at certè reſeruare debemus. Nulli parcendum eſt rei magis quàm huic,
cuius tam frequens vſus eſt. Illud quoque te non minimum adiuuerit, ſi cogitaueris, nulli
minus gratum eſſe dolorem tuum, quàm ei, cui præſtari videtur. Torqueri ille te aut non
vult, aut non intelligit: nulla itaque eius officij ratio eſt, quod ei cui præſtatur, ſi nihil ſentit
ſuperuacuum eſt: ſi ſentit, ingratum. Neminem toto orbe terrarum eſſe, qui delectetur la-
chrymis tuis, audacter dixerim.

QVID ergo? quem nemo aduerſus te animum gerit, eum eſſe tu credis fratris tui, vt CAP. 14.
cruciatu † tuo noceat tibi, vt te velit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, à ſtudio & Cæ- forte. ſui.

ſare?Non eſt hoc ſimile veri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri præſtitit, venera- A
tionem tanquam parenti, cultum tanquam ſuperiori: ille deſidero tibi eſſe vult, tormento
al. doloris vi tabeſcere. eſſe non vult. Quid itaque iuuat † dolori intabeſcere: quem, ſi quis defuncti ſenſus eſt, fi-
niri frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta poſſet voluntas videri, omnia hæc dubiè
ponerem, & dicerem: Siue te torqueri lachrymis nunquam deſinentibus frater tuus cupit,
al. vtrique veſtrum inhærentem dolorem dimitte. indignus hoc affectu tuo eſt: ſiue non vult, † vterque veſtrum inertem dolorem dimittite.
Nec † impius frater ſic deſiderari debet, nec pius ſic velit. In hoc verò, cuius tam explora-
ta pietas eſt, pro certo habendum eſt, nihil eſſe illi poſſe acerbius, quàm ſi tibi hic caſus eius
acerbus eſt, ſi te vllo modo torquet, ſi oculos tuos, indigniſſimos hoc malo, ſine vllo flendi
al. amplius fortè, tam. fine conturbat idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æquè à lachrymis † iam inu-
tilibus abducet, quàm ſi cogitaueris, fratribus te tuis exemplo eſſe debere, fortiter hãc for-
al. affectis. tunæ iniuriam ſuſtinendi. Quod duces magni faciunt, rebus † afflictis, vt hilaritatem de in- B
duſtria ſimulent, & aduerſas res adumbrata lætitia abſcondant, ne militũ animi, ſi fractam
ducis ſui mentem viderint, & ipſi collabantur: id nunc tibi quoque faciendum eſt: indue
diſſimilem animo tuo vultum, & ſi potes, proiice omnẽ ex toto dolorẽ: ſin minus, introrſus
abde, & contine, ne appareat, & da operã, vt fratres tui te imitentur, qui honeſtũ putabunt
quodcunque facientem viderint, animúmque ex vultu tuo ſument, & ſolatium debes eſſe,
& conſolator illorum. Non poteris autem horum mœrori obſtare, ſi tuo indulſeris.

CAP. 25. POTEST & illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibiipſi renunciaueris, nihil horũ quæ
facis poſſe ſubduci. Magnam tibi perſonam hominum conſenſus impoſuit, hæc tibi tuen-
da eſt. Circumſtat te omnis iſta conſolantium frequentia, & in animum tuum inquirit, ac
perſpicit quantum roboris ille aduerſus dolorem habeat: & vtrúmne tu tantùm rebus ſe-
cundis dexterè vti ſcias, an & aduerſas poſſis viriliter ferre, obſeruantur oculi tui. Liberio- C
ra omnia ſunt his, quorum affectus tegi poſſunt. Tibi nullum ſecretũ liberum eſt, in mul-
ta luce fortuna te poſuit: omnes ſcient, quomodo te in iſto tuo geſſeris vulnere, vtrúmne
al. an ingradu ſteteris: cætera ſuperfluunt. ſtatim percuſſus arma ſubmiſeris, † an in ſtatu & in gradu ſteteris. Olim te in altiorem or-
dinem & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt: nihil te plebeium decet, nihil
humile. Quid autem tam humile ac muliebre eſt, quàm coſumendum ſe dolori commit-
tere? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. Multa tibi non permittit opi-
nio de ſtudiis ac moribus tuis recepta: multum à te homines exigunt, multum expectant.
Si volebas tibi omnia licere, non conuertiſſes in te ora omnium: nunc autem tibi præſtan-
dum eſt, quantum promiſiſti omnibus illis, qui opera ingenij tui laudant, qui deſcribunt:
quibus cùm fortuna tua opus non ſit, ingenio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt. Nihil vn-
al. prouecti. quam ita potes indignum facere † perfecti & eruditi viri profeſſione, vt non multos admi- D
rationis de te ſuæ pœniteat. Non licet tibi flere immodicè: nec hoc tantummodo nõ licet,
nec ſomnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in ocium ruris,
gratia quietis confugere, aut aſſidua laborioſi officij ſtatione fatigatum corpus voluntaria
peregrinatione recreare, aut ſpectaculorum varietate animum detinere, aut ex tuo arbi-
trio diem diſponere.

CAP. 26. *Vide caſtigationes.* MVLTA tibi non licent, quæ humilimis & in angulo iacentibus licent. Magna ſerui-
tus eſt, magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere. Audiẽda ſunt tot ho-
minum milia, tot diſponendi libelli, tantus rerum ex orbe toto occurrentium congeſtus.
Vt poſſit per ordinem ſuum principis maximi officium geri, quieti animi eſt. Non licet ti-
bi, inquam, flere: vt multos flentes audire poſſis, vt periclitantium, & ad miſericordiam mi-
tiſsimi Cæſaris peruenire cupientium lachrymæ proſint, tibi tuæ aſſiccandæ ſunt. Hoc ta-
men etiamnum leuioribus remediis adiuuabit, cùm voles omnium rerum obliuiſci, cogi- E
ta Cæſarem: vide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantam induſtriam debeas, in-
al. traditus fauor. telliges non magis tibi incuruari licere, quàm illi (ſi quis modò eſt fabulis † traditus) cu-
ius humeris mundus innititur. Cæſari quoque ipſi, cui omnia licent, propter hoc ipſum
multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium ocium illius labor, o-
mnium delicias illius induſtria, omnium vacationẽ illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi
terrarum dedicauit, ſibi eripuit, & ſiderũ modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos expli-
cant, nũquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quicquam ſuum facere. Ad quendã itaque mo-
dum tibi quoque eadem neceſſitas iniungitur: non licet tibi ad vtilitates tuas, ad ſtudia tua
reſpicere. Cæterũ orbem terrarum poſſidẽte, impartiri te nec voluptati, nec dolori, nec vlli
rei potes: totum te Cæſari debes. Adiice nunc, quod cùm ſemper prædices chariorem tibi
ſpiritu

A spiritu tuo Cæsatem esse, fas tibi non est, saluo Cæsare, de fortuna queri. Hoc incolumi, salui tibi sunt tui, nihil perdidisti: non tantùm siccos oculos tuos esse, sed etiā lætos oportet. In hoc tibi omnia sunt, hic pro omnibus est. Quòd longè à sensibus tuis prudentissimis piissimísque abest, aduersus felicitatē tuam parum gratus es, si tibi quicquā hoc saluo flere permittis. Monstrabo etiamnum, non quidem firmius remedium, sed familiatius. Si quando te domum receperis, tunc erit tibi metuenda tristicia. Nam quādiu numen tuum intueberis, nullum illa ad te inueniet accessum, omnia in te Cæsar tenebit: cùm ab illo discesseris, tunc velut occasione data, insidiabitur solitudini tuæ dolor, & requiescenti animo tuo paulatim irrepet. Itaque non est, quòd vllum tempus vacare patiaris à studiis: tunc tibi literæ tuæ, tamdiu ac fideliter amatæ, gratiam referant: tunc te illæ antistitem & custorem suum vindicent: tunc Homerus & Virgilius, tam bene de humano genere meriti, quàm B tu de omnibus & de illis meruisti, quos pluribus notos esse voluisti quàm scripserant, multum tecum morentur: tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commiseris. Tunc Cæsaris tui opera, vt per omnia secula domestico narrentur præconio, quantū potes componc. Nam ipse tibi optimè formandi condendique res gestas, & materiam dabit, & exemplum. *Piissimus.*

Non audeo te vsque eo producere, vt fabellas quoque & Aesopeos logos, intentatum Romanis ingeniis opus, solita tibi venustate † connectas. Difficile est quidē, vt ad hæc hilariora studia tam vehementer perculsus animns, tam citò possit accedere. Hoc tamen argumentum habeto iam corroborati eius, & redditi sibi, si poterit se à seucrioribus scriptis ad hæc solutiora producere. In illis enim quamuis ægrum eum adhuc, & secum reluctantem aduocabit ipsa rerum quas tractabit austeritas: hæc quæ remissa fronte commētanda C sunt, non feret, nisi cùm iam sibi ab omni parte constiterit. Itaque debebis eum seueriore materia primùm exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoque magno tibi erit leuamēto, si sæpe te sic interrogaueris: Vtrum ne meo nomine doleo, an eius qui decessit? Si meo, perit metæ indulgentiæ iactatio, & incipit dulor, hoc vno excusatus, quòd honestus est, cùm ad vtilitatem respiciat à pietate desciscere. Nihil autem minus bono viro conuenit, quàm in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo, necesse alterutrum ex his duobus esse iudicem. Nam si nullus defunctis sensus † est, euasit omnia frater meus vitæ incōmoda, & in eum restitutus est locum, in quo fuerat antequam nasceretur, & expers omnis mali, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iste est furor, pro eo me nunquam dolere desinere, qui nunquam doliturus est? Si est aliquis defuncti sensus, nunc animus fratris mei velut ex diutino carcere emissus, tandem sui iuris & arbitrij gestit, & rerū naturæ D spectaculo fruitur, & humana omnia ex superiore loco despicit, diuina verò, quorum rationem tamdiu frustra quæsierat, propius intuetur. Quid itaque eius desiderio maceror, qui aut beatus, aut nullus est? Beatum deflere, inuidia est: nullum, dementia. CAP. 27. *Rectè logos. nam logi dicuntur etiā fabellæ.* *fortè, cōnectas.* *al. superest.*

An hoc te mouet, quòd videtur ingentibus & gratis, & maximè circumfusis bonis caruisse? Cùm cogitaueris multa esse quæ perdidit, cogita plura esse quæ non timet. Non ira eum torquebit, non morbus affliget, non suspicio lacesset, non edax & inimica semper alienis processibus inuidia consectabitur, non metus solicitabit, non leuitas fortunæ citò munera sua transferentis inquietabit. Si bene computes, plus illi remissum, quàm ereptum est. Non opibus fruetur, non tua simul ac sua gratia, nō accipiet beneficia, non dabit. Miserum putas quòd ista amisit, an beatū quòd non desiderat? Mihi crede, is beatior est, cui fortuna superuacua est, quàm is cui † parata est. Omnia ista bona, quæ nos speciosa, sed fallaci E voluptate delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliáque complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obstupescit, cum labore possidētur, cum inuidia conspiciuntur: eósque ipsos quos exornant & premūt, plus minantur quàm prosunt. Lubrica & incerta sunt, nunquam bene tenentur: nam vt nihil de tempore futuro timeatur, ipsa tamen magnæ felicitatis tutela solicita est. Si velis eredęre altius veritatem intuentibus, omnis vita supplicium est. In hoc profundum inquietúmque proiecti mare, alternis æstibus reciprocum, & modò alleuans nos † subiectis incrementis, modò maioribus damnis deferens, assiduéque iactans nunquam stabili consistimus loco, pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, semper timemus. In hoc tam procelloso, & in omnes tempestates exposito mari nauigātibus, nullus portus nisi mortis est. Ne itaque inuideris fratri tuo: quiescit tandem liber, tandem tutus, tandem æternus est: superstitem Cæsarē, omnémque eius prolem, superstitē te cū omnib. habet fratribus. Antequam CAP. 28. *fortè parta.* *al. subitis.*

al. illò. fortè illuc. al. ãtecessit. Magna feli-citas est, in felicitate mori.

quicquam ex suo fauore fortuna mutaret, stantem adhuc illam, & munera plena manu A
congerētem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero cœlo, ex humili atque depresso in eum
emicuit locum, quisquis ille est, qui solutas vinculis animas beato recipit sinu· & nunc li-
berè vagatur, omniáque rerum naturæ bona eum summa voluptate perspicit. Erras: non
perdidit lucem frater tuus, sed securiorem sortitus est. Omnib. †illud nobis commune est
iter. Quid fata deflemus? non reliquit ille nos, sed † antecessit.

CAP. 29. *fortè varie-tate.*

Est, mihi crede, magna felicitas in ipsa felicitate moriendi. Nihil ne in totum quidem
diem certi est: quis in tam obscura & inuoluta † veritate diuinat, vtrum ne fratri tuo mors
inuiderit, an consuluerit. Illud quoque iustitia in omnibus rebus necesse est te adiuuet co-
gitantem, non iniuriam tibi factam, quòd talem fratrem amisisti, sed beneficium datum,
quod tamdiu pietate eius tibi vti fruíque licuit. Iniquus est, qui muneris sui arbitriū danti
non reliquit: auidus, qui non lucri loco habet quod accepit, sed damni, quod reddidit. In- B
gratus est, qui iniuriam vocat finem voluptatis: stultus, qui nullum fructum esse putat bo-
norum, nisi præsentiū, qui non & in præteritis acquiescit, & ea iudicat certiora quæ abie-
runt, quia de illis ne desinant non est timendum. Nimis angustat gaudia sua, qui eis tan-
tummodo quæ habet ac videt, frui se putat, & habuisse eadem pro nihilo ducit: citò enim
nos omnis voluptas relinquit, quæ fluit & transit, & penè antequā veniat, aufertur. Itaque
in præteritum tempus animus mittendus est, & quicquid nos vnquam delectauit, redu-
cendum, ac frequenti cogitatione pertractandum est. Longior fideliórque est memoria
voluptatum, quàm præsentia. Quòd habuisti ergo optimum fratrē, in summis bonis pone.
Non est quòd cogites, quanto diutius habere potueris, sed quamdiu habueris. Rerum na-
tura illum tibi sicut cæteris fratribus, non mancipio dedit, sed commodauit: cùm visum est
deinde, repetiit: nec tuam in eo satietatem secuta est, sed suam legem. Si quis pecuniā cre- C
ditam soluisse se molestè ferat, eam præsertim cuius vsum gratuitū acceperit, nónne iniu-
stus vir habebitur? Dedit natura fratri tuo vitā, dedit & tibi: quæ suo iure vsa, à quo voluit,
debitū suum citius exegit: non illa in culpa est, cuius nota erat cōditio, sed mortalis animi
spes auida, quæ subinde quid rerum natura sit obliuiscitur, nec vnquā sortis suæ meminit,
nisi cùm admonetur. Gaude itaque habuisse & tam bonum fratrem, & vsumfructum eius,
quamuis breuior voto tuo fuerit, boni consule. Cogita iucundissimum esse, quòd habuisti:
humanum, quòd perdidisti. Nec enim quicquam minus inter se consentaneum est, quàm
aliquem moueri, quòd sibi talis frater parum diu cōtigerit: non gaudere, quòd tamen con-
tigerit. At inopinanti ereptus est. Sua quemque credulitas decipit: & in eis quæ diligit, vo-
luntaria mortalitatis obliuio. Natura nulli se necessitatis suæ gratiam facturam esse testata
est. Quotidie præter oculos nostros transeunt notorum ignotorúmque funera: nos tamen D
aliud agimus, & subitum id putamus esse, quod nobis tota vita denūciatur futurum. Non
est itaque ista fatorum iniquitas, sed mētis humanæ prauitas, insatiabilis rerum omnium:
quæ indignatur inde se exire, quò admissa est precariò.

CAP. 30.

Quanto ille iustior, qui nunciata filij morte, dignam magno viro vocem emisit: Ego
cùm genui, tum moriturum sciui. Prorsus non mireris ex hoc natū esse, qui fortiter mori
posset, non accepit tanquam nouum nuncium filij mortē. Quid est enim noui, hominem
mori, cuius tota vita nihil aliud quàm ad mortem iter est? Ego cùm genui, tum moriturum
sciui. Deinde adiecit rem maioris & prudētię & animi, Huic rei sustuli. Omnes huic rei tol-
limur: quisquis ad vitā æditur, ad mortē destinatur. Gaudeamus ergo oēs eo quod datur,
reddamúsque id cùm reposcemur: aliū alio tempore fata cōprehendent, neminem præte-
ribunt. In procinctu stet animus: & id quod necesse est, nunquam timeat: quod incer-
tum est, semper expectet. Quid dicam duces ducúmque progenies, & multis aut con- E
sulatibus conspicuos, aut triumphis, sorte defunctos inexorabili? Tota cum regibus re-
gna, populique cum gentibus tulêre fatum suum. Omnes, imò omnia in vltimum diem
spectant: non idem vniuersis finis est. Alium in medio cursu vita deserit, alium in ipso
aditu relinquit, alium in extrema senectute fatigatum iam & exire cupientem vix
emittit: alio quidem atque alio tempore, omnes tamen in eundem locum tendimus.

al. mortali-tatis legem ignorare.

Vtrum ne stultius sit nescio, † mortalitatem ignorare, an impudentius recusare. Agedū illa
quæ multo ingenij labore tui celebrata sunt, in manus sume, vtriuslibet autoris carmina:
quæ tu ita resoluisti, vt quāuis structura illorū recesserit, permaneat tamē gratia. Sic enim
illa ex alia lingua in aliā transtulisti, vt (quod difficilimū erat) oēs virtutes in alienā te oratio-
nē secutæ sint: null' erit in illis scriptis liber, qui nō plurima varietatis humanę incertorūq;
casuum

A casuum,& lachrymarum ex alia atque alia causa fluentium exempla tibi suggerat. Lege,
quo spiritu ingentibus intonueris rebus. Pudebit te subitò deficere, & ex tanta orationis
magnitudine decidere. Ne commiseris, vt quisquis exemplò, ac modò scripta tua mira-
batur,quærat quomodo tam grandia támque solida, tam fragilis animus conceperit. Po-
tius ab istis,quæ te torquent,ad hæc tot & tanta quæ cōsolantur, converte,ac respice opti-
mos fratres,respice vxorem,filium respice. Pro omnium horum salute,hac tecum portio-
ne fortuna decidit. Multos habes in quibus acquiescas.

Ab hac te infamia vindica, ne videatur omnibus plus apud te valere vnus dolor, quàm CAP. 31.
hæc tam multa solatia. Omnes istos vnà tecum perculsos vides, nec posse tibi subuenire,
imò etiam vltrò expectare, vt à te subleuentur intelligis: & ideo quanto minus in illis do-
ctrinæ minúsque ingenij est, tanto magis † assistere te necesse est communi malo. Est au- *al. resistere.*
B tem hoc ipsum solatij loco,inter multos dolorem suum diuidere: qui quia dispensatur in- *al. obsistere.*
ter plura,exigua debet apud te parte subsidere.Non desinam totiens tibi offerre Cæsarem,
illo moderante terras,& ostēdente,quanto melius beneficiis imperium custodiatur, quàm
armis:illo rebus humanis præsidente , non est periculum , ne quid perdidisse te sentias: in
hoc vno tibi satis præsidij,satis solatij est. Attolle te: & quotiens lachrymæ suboriuntur o-
culis tuis,totiens illos in Cæsarem dirige.Siccabuntur maximi & clarissimi conspectu nu-
minis.Fulgor eius,illos vt nihil aliud possint aspicere præstringet,in se hærentes detinebit.
Hic tibi quē tu diebus intueris ac noctibus , à quo nunquam deiicis animum, cogitandus
est,hic contra fortunam aduocandus: nec dubito , cùm tanta illi aduersus omnes suos sit
mansuetudo,tantáque indulgentia, quin multis iam solatiis tuum istud vulnus obduxerit, *al. Alta*
nonnulla quæ dolori obstarent tuo congesserit.Quid porrò vt nihil horum fecerit, nónne *hic diui*
C protinus ipse conspectus per se tantummodo,cogitatúsque Cæsar,maximo solatio tibi est? *Augusti,*
Dij illum Deæque omnes terris diu commodent. † At faciant , vt quamdiu mortalis erit, *& annos*
nihil ex domo sua mortale esse sentiat. Rectorem Romano imperio filium longa fide ap- *vincat ,*
probet,& ante illum consortem patris quàm successorem † accipiat.Sera,& nepotibus de- *quamdiu,*
mum nostris dies nota sit,qua illum gens sua cœlo asserat. *&c.* *al. aspiciat.*

Abstine ab hoc manus tuas fortuna,nec in isto potētiam tuam, nisi ea parte qua pro- CAP. 32.
des,ostenderis.Pâtere illum generi humano iam diu ægro & affecto mederi: pâtere, quic-
quid prioris principis furor concussit , in locum suum restituere ac reponere. Sidus hoc,
quod præcipitato in profundum,ac demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat.Hic
Germaniam pacet, Britanniam aperiat,& patris triumphos ducet & nouos : quorum me
quoque spectatorem futurum,ex virtutibus † eius primum obtinet locum, promittit cle- *al. eius pro-*
D mentia. nec enim sic me deiecit,vt nollet erigere:imò ne deiecit quidem, sed impulsum à *mittit cle-*
fortuna & cadentē sustinuit,& in præcepseuntem leniter diuinæ manus vsus moderatio- *mentia.*
ne deposuit. Deprecatus est pro me senatum,& vitā mihi non tantùm dedit,sed etiam pe-
tiit.Viderit qualē volet esse,æstimet causam meā , vel iusticia eius bonā perspiciet, vel cle-
mentia faciet:vtrūq; in æquo mihi eius beneficium erit,siue innocentē me scierit esse,siue
voluerit. Interim magnū miseriarū mearū solatium est , videre misericordiā eius totū or-
bem peruagantē:quæ quū ex ipso angulo,in quo ego † defixus sum,cōplures multorū iam *al. defossus.*
annorū ruina obrutos effoderit,& in lucem reduxerit,non vereor ne me vnū transeat. Ipse
autem optimè nouit tempus,quo cuique debeat succurrere:ego omnem operam dabo,ne
peruenire ad me erubescat.O felicem clementiam tuam Cæsar:quæ efficit vt quietiorem
sub te agant vitam exules,quàm nuper sub Caio egere principes.Non trepidant, nec per
E singulas horas gladium expectant,nec ad omnium † nauium conspectum pauēt.Per te ha- *al. vanum.*
bent,vt fortunæ sæuientis modum,ita spem quoque melioris eiusdem , ac præsentis quie-
tem.Scias licet ea demum fulmina esse iustissima , quæ etiam percussi colunt.

Hic itaque princeps,qui publicum omnium hominum solatium est,aut me † omnia fal- CAP. 33.
lunt aut iam recreauit animū tuum, & tam magno vulneri maiora adhibuit remedia, iam *fortè, omina*
te omni confirmauit modo, iam omnia exempla quibus ad animi æquitatem compellere-
ris, tenacissima memoria retulit : iam omnium præcepta sapientum assueta sibi facundia
explicuit. Nullus itaque melius has alloquendi partes occupauerit : aliud habebunt hoc
dicente pondus verba , velut ab oraculo emissa , omnem vim doloris tui diuina eius con-
tundet autoritas. Hūc itaque tibi puta dicere: Non te solum fortuna desumpsit tibi, quem
tam graui afficeret iniuria.Nulla domus in toto orbe terrarum aut est, aut fuit sine aliqua
comploratione. Transibo exempla vulgaria : quæ etiam si minora , tamen mira sunt.

Ad fastos te & annales perducam publicos? vides omnes has imagines, quæ impleuêre Cæsareum atrium, nulla non harum aliquo suorum incommodo insignis est, nemo non ex istis in ornamentum seculorum refulgentibus viris, aut desiderio suorum tortus est, aut à suis cum maximo animi cruciatu desideratus est. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui mors fratris in exilio nũciata est? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato. Et quàm † patiens iuris & æqui pietas Africani fuerit, cũctis apparuit. Eodem enim die quo Scipio Africanus viatoris manibus fratrem abstulerat, tribuno quoque plebis priuatus intercessit: tam magno tamen fratrem desiderauit hic animo, quàm defenderat. Quid referam Æmilianum Scipionem, qui vno penè eodémque tempore spectauit patris triumphum, duorúmque fratrum funera: adolescentulus tamen, ac propemodum puer, tanto animo tulit illam familiæ suæ, super ipsum Pauli triumphum concidentis subitam vastitatem, quãto debuit ferre vir in hoc natus, ne vrbi Romanæ aut Scipio deesset, aut Carthago superesset. A B

al. impatiẽs

CAP. 34. QVID referam duorum Lucullorum diremptam morte concordiam? Quid Pompeios? quibus ne hoc quidem sæuiens reliquit fortuna, vt vna denique cõciderent ruina. Vixit Sextus Pompeius, ptimùm sorori superstes, cuius morte optimè cohærentis Romanæ pacis vincula resoluta sunt. Idémque vixit superstes optimo fratri: quem fortuna in hoc erexerat, ne minus altè eum deiiceret, quàm patrem deiecerat: & post hunc tamen casum Sextus Pompeius non tantùm dolori, sed bello suffecit. Innumerabilia vndique exempla separatorum morte fratrum succurrunt: imò contrà vix vlla vnquam horum paria conspecta sunt vnà senescentia: sed contentus nostræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit sensus ac sanitatis, vt fortunam vlli queratur luctum intulisse: quam sciet etiam Cæsarum lachrymas concupisse. Diuus Augustus amisit Octauiam sororem charissimam: & ne ei quidem rerum natura lugendi necessitatem abstulit, cui cœlum destinauerat: imò verò idem omni genere orbitatis vexatus, sororis filium successioni præparatum suæ perdidit. Denique ne singulos eius luctus enumerem, & generos ille amisit, & liberos, & nepotes. Ac nemo magis ex omnibus mortalibus hominem esse se, dum inter homines erat, sensit: † nunc tot tantósque luctus cepit rerum omnium pacatissimum eius pectus: victórque diuus Augustus non gentium tantummodo externarum, sed etiam dolorum fuit. Caius Cæsar, diui Augusti auunculi mei nepos, circa primos iuuentutis suæ annos Lucium fratrem charissimum sibi, princeps iuuentutis principem eiusdem iuuentutis amisit in apparatu Parthici belli, & grauiore multo animi vulnere quàm postea corporis ictus est: quod vtrumque piissimè idem & fortissimè tulit. Cæsar patruus meus, Drusum Germanicum patrem meum, minorem natu quàm ipse erat fratrem, intima Germaniæ † recludentem, & gentes ferocissimas Romano subiicientem imperio, in complexu & osculis suis amisit: modum tamen lugendi non sibi tantùm, sed etiam aliis fecit: ac totum exercitum, non solùm mœstum, sed etiam attonitum, corpus Drusi sui sibi vendicantem, ad morem Romani luctus redegit: iudicauítque non militandi tantùm disciplinam esse seruandam, sed etiam dolendi. Non potuisset ille lachrymas alienas compescere, nisi prius pressisset suas. C D

al. tamen. Vide castiones.

Piissimè. al. recipientem.

CAP. 35. M. ANTONIVS auus meus, nullo minor nisi eo à quo victus est, tunc cùm Rempub. constitueret, & triumuirali potestate præditus, nihil supra se videret, exceptis verò duobus collegis omnia infra se cerneret, fratrem interfectum audiuit. Fortuna impotens, quales ex humanis malis tibi ipsa ludos facis. Eo ipso tempore quo Marcus Antonius ciuium suorum vitæ sedebat mortísque arbiter. M. Antonij frater duci iubebatur ad supplicium. Tulit hoc tamen tam triste vulnus eâdem magnitudine animi Marcus Antonius, qua omnia alia aduersa tolerauerat: & hoc fuit ei lugere, viginti legionum sanguine fratri parentare. Sed vt omnia alia exempla præteream, vt in me quoque ipso alia taceam funera, bis me fraterno luctu fortuna aggressa est, bis intellexit lædi me posse, vinci non posse. Amisi Germanicum fratrem: quem quomodo amauerim, intelligit profectò quisquis cogitat, quomodo suos fratres, pij fratres ament. Sic tamen affectum meum rexi, vt nec relinquerem quicquam quod exigi deberet à bono fratre, nec facerem quod reprehendi posset in principe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eundem ostendere quàm nihil sacrum intactúmque sit fortunæ, quæ ex his penatibus ausa est funera ducere, ex quibus erat deos † paritura. Nemo itaque miretur, aliquid ab illa aut crudeliter fieri, aut iniquè. Potest enim hæc aduersus priuatas domos vllam æquitatem nosse, aut vllam modestiam, E

al. petitura.

A modestiam, cuius implacabilis sæuitia, totiens ipsa funestabit puluinaria? Faciamus licet
illi † conuicia, non nostro tantùm ore, sed etiam publico: non tamen mutabitur: aduersus *al. conuiciũ.*
omnes se preces, omnésque † cetemonias etiget. Hoc fuit in tebus humanis fortuna, hoc *fortè, querimonias.*
erit, nihil inausum sibi reliquit: nihil intactum relinquet. Ibit violentior per omnia, sicut
semper est solita: eas quoque domos ausa iniuriæ causa intrare, in quas per templa aditur,
& atram laureatis foribus induceте vestem.

Hoc vnum obtineamus ab illa votis ac precibus publicis, si nondum illi gentis huma- CAP. 36.
num placuit consumere, si Romanum adhuc nomen propitia respicit, hunc principem,
† lapsis hominum rebus datum, sicut omnibus mortalibus, sibi esse † sacratum velit. Discat *al. lapsis.*
ab illo clementiam, atque à mitissimo omnium principe mitis fieri. Debes itaque omnes *al. sacrosanctum.*
intueri eos, quos paulo antè retuli, aut ascitos cœlo, aut proximos, & ferre æquo animo for-
B tunam, ad te quoque porrigentem manus: quas ne ab eis quidem per quos † viuimus, ab- *al. iuramus*
stinet. Debes illorum imitari firmitatē in perferendis & euincendis doloribus, & in quan-
tum modò hominis est, per diuina ire vestigia. Quamuis in aliis rebus dignitatum magna
discrimina sint, virtus in medio posita est: neminem dedignatur, qui modò dignum se illa
iudicat. Optimè certè illos imitaberis, qui cùm indignati possent non esse ipsos expertes
huius mali, tamen in hoc vno se cæteris exæquari hominibus non iniuriam, sed ius morta-
litatis iudicauerūt, tulerúntque nec nimis acerbè & asperè quod acciderat, nec molliter &
effœminatè. Nam & non sentire mala sua, non est hominis: & non ferre, non est viri. Non
possum tamē, cùm omnes circumiuerim Cęsares, quibus fortuna fratres & sorores eripuit,
hunc præterire ex omni Cæsarum numero excerpendum, quem rerum natura in exitium
opprobriúmque humani generis ædidit, à quo imperiū euersum, adustum funditùs, prin-
C cipis piissimi recreat clementia. C. Cæsar, amissa sorore Drusilla, is homo qui non magis *Piissimus.*
dolere quàm gaudere principaliter posset, conspectum, conuersationémque ciuium suo- *Principaliter.*
rum profugit, exequiisque sororis suæ non interfuit, iusta sorori non præstitit, sed in Alba-
no suo secessit, ac foro & aduocatis, & huiusmodi aliis occupationibus acerbissimi funeris
leuabat mala. Proh pudor imperij, principis Romani lugentis sororem, alea solatium ani-
mi fuit. Idem ille Caius furiosa inconstantia, modò barbam capillúmque submittens, mo-
dò Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiēs, & nunquam satis certus vtrum lugeri vel-
let, an coli sororem. Eodem enim tempore quo templa illi constituebat ac puluinaria, eos
qui parum mœsti fuerant, crudelissima afficiebat animaduersione. Eādem intemperie a-
nimi aduersarum rerum ictus ferebat, qua secundarum elatus euentu, supra humanum in-
tumescebat modum. Procul istud exemplum ab omni Romano viro, luctum suum aut
D intempestiuis auocare lusibus, aut sordium ac squalloris fœditate irritare, aut alienis malis
oblectare, minimè humano solatio. Tibi verò nihil ex consuetudine mutādum tua. Quo-
niam quidem ea instituisti amare studia, quæ optimè & felicitatem extollunt, & facillimè
minuunt calamitatem, eadémque & ornamenta hominum maxima sunt, & solatia.

Nunc itaque te studiis tuis immerge † acrius, nunc illa tibi velut munimenta animi CAP. 37.
circumda, nec ex vlla tui parte inueniat introitum dolor. Fratris quoque tui produc me- *fortè, altius*
moriam aliquo scriptorum monimētо tuorum. Hoc enim vnum est rebus humanis opus,
cui nulla tempestas noceat, quod nulla consumat vetustas. Cætera, quæ per constructio-
nem lapidum, & marmoreas moles, aut terrenos tumulos in magnam eductos altitudi-
nem constant, non propagarunt longam diem: quippe & ipsa intereunt. Immortalis est
ingenij memoria: hanc tuo fratri largire, in hac eum colloca, & melius illum † diutino *fortè, durante.*
E semper consecrabis ingenio, quàm irrito dolore lugebis. Quod ad ipsam fortunam perti-
net, etiamsi nunc agi apud te causa eius non potest (omnia enim illa quæ nobis dedit, ob
hoc ipsum quod aliquid eripuit, inuita sunt:) tunc tamen erit agēda, cùm primùm æquio-
rem te illi iudicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nam multa
prouidit, quibus hanc emendaret iniuriam. Multa etiam nunc dabit quibus redimat. De-
nique ipsum quod abstulit, ipsa dederat tibi. Noli ergo cōtra te ingenio vti tuo, noli adesse
dolori tuo. Potest quidem eloquentia tua, quæ parua sunt approbare pro magnis: rursus
magna attenuare, & ad minima deducere. Sed aliò ista vires seruet suas, nunc tota se in so-
latium tuum conferat. Sed tamen dispice, ne hoc iam quoque sit superuacuum. Aliquid
enim à nobis natura exigit, plus vanitate cōtrahitur. Nunquam autem ego à te, ne ex toto
mœreas, exigam. Et scio inueniri quosdam duræ magis quàm fortis prudentiæ viros, qui
negent doliturum esse sapientem. Hi verò videntur nunquam in huiusmodi casum inci-

al. extudisset. disse. Alioquin † extudisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad confessionem eos veri etiam inuitos compulisset. Satis præstiterit ratio, si id vnum ex dolore, quod & superest & abundat, exciderit. Nam vt quidem nullum omnino esse eum patiatur, nec sperādum vlli, nec concupiscendū est. Hunc potius modū seruet, qui nec impietatem imitetur, nec insaniam: & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis est, nec emotæ. Fluant lachrymæ, sed eædem desinant: trahantur ex imo pectore gemitus, sed iidē & finiantur. Sic rege animum tuum, vt & sapientibus te approbare possis, & fratribus. Effice, vt frequenter fratris tui memoriam tibi velis occurrere, vt illum & sermonibus celebres, & assidua recordatione repræsentes tibi. Quod ita denique consequi poteris, si tibi memoriam eius iucundam magis quàm flebilem feceris. Naturale est enim, vt semper animus ab eo refugiat, ad quod cum tristicia reuertitur. Cogita modestiam eius, cogita in rebus agendis solertiam, in exequendis industriam, in promissis constantiam. Omnia dicta eius ac facta & aliis expone, & tibimetipse commemora. Qualis fuerit cogita, qualisque sperari potuerit. Quid enim de illo non tutò sponderi fratre posset? Hæc, vtcumque potui, longo iam situ obsoleto & hebetato animo composui: quæ si aut parum respondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori videbuntur, cogita quàm non facilè Latina ei verba succurrāt, quem Barbarorum inconditus grauisque fremitus circumsonat.

ERASMI IN FRAGMENTVM DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM.

Statim in initio. Nostra corpora.] *Alius, Nostra compares.*

CAP. 26. Vt possit per ordinem suum principis maximi officium geri, vbique animi est.] *Rodolphus diuinat, vbique astricti animi est. At non placet. Propius vero est vt legamus, vbi quies animi est? vt vox, vt, habeat vim concedentis.*

CAP. 35. Viginti legionum sanguinem fratri parare.] *Sic prior editio. Legendū censeo. viginti legionum sanguine fratri parentare.*

PINCIANI IN IDEM.

Nostra corpora.] *Initium est diuersi operis, cui in vetustis codicibus præfixus est talis titulus: Incipit liber L. Annæi Senecæ ad Polybium, de consolatione fratris sui mortui. Cæterùm quædam exemplaria. Si naturæ compares, habent: non, Nostra compares. Alia, Nostras compares. vt fortè scribendum sit: Nostra si compares.*

CAP. 22. Nihil sincerus & tutus literarum amor.] *Corrigendum reor, nihil sincerus ex toto literarum amor. vt non ita post, prouoce omnem ex toto dolorem.*

Quicquid de reliquis possit admonitus] *Sic omnia præferūt exemplaria, mendosè, vt arbitror. Ego legerim, quid de reliquis possis admonitus: cùm fortuna enim illi sermo est. Verbum autem, Metuere, non habetur vsquam.*

CAP. 26. Vt possit per ordinem suum principis maximi officium geri, quieti animi est.] *In eādem, vt possit per ordinem suum principis maximi animo subiici, exigendus is est. vt referas ad, congestus: hoc est, accuratè disponendus. quod ab eo qui aliquo affectu sollicitatur, præstari nequit. In quibusdam exemplaribus, erigendus, legitur: non, exigendus. vt fortè scribendum sit: Vt possit per ordinem suum principis maximi animo subiici, erigendus tuus est.*

CAP. 27. Æsopeos logos.] *Legēdum fortè, Æsopi apologos: hoc est, fabellas: dictione iam Latij iure donata.*

Solita venustate connectas.] *Vetus lectio, solita sibi venustate connectas. Legendum videtur, tibi: non sibi. Et subdubito an scribendum sit, conuertas: non, connectas: vt hortetur Polybium ad transferendos in Latinum carmen Æsopi apologos. quod præstitisse apud Græcos Socrates perhibetur.*

CAP. 28. Ingentibus & gratis, & maximè circumfusis bonis caruisse.] *Lege ex eadem, ingentibus, & cum maximè circumfusis bonis caruisse.*

Omnibus illud nobis commune est iter.] *Scribe: Omnibus illò nobis commune est iter. ex codice Franciscano Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitius: Omnibus cum illo commune est iter.*

Magna felicitas est in felicitate mori.] *Superuacanea sunt hæc verba ex omni scripta lectione.*

CAP. 29. Illud quoque iusticia omnibus rebus.] *Vetus lectio: illud quoque qua iusticia in omnibus rebus est. Lego, es: non est.*

Sic enim illa ex alia lingua in aliam transtulisti.] *Scribendum arbitror: Sic etiam illa, cætera. vt du-*

A *vt duplex fuerit Polybij labor, tum paraphrasi liberius sensa Homerica & Virgiliana exprimendi: tum vtrunque auctorem in alteram linguam vertendi, & Homerum latinitate, Virgilium græcitate donandi. Sic nisi legatur, aut fallor ego, aut ineptissimus sensus erit.*

Sera, & nepotibus demum nostris.] *Deinde, non demum, maior exemplarium pars.* CAP. 31.

Quæ ex ipso angulo in quo ego defixus sum.] *Eadem, quæ cum ex ipso angulo in quo ego defisus sum. Lego, defossus sum: non, defixus sum: quia sequitur statim, effoderit.* CAP. 32.

Aut me omnia fallunt.] *Legendum puto, omina: vt sit dicendi modus vulgatus, & ferè prouerbij vice. & infrà.*

Quàm patiens iuris & æqui pietas Africani fuerit.] *Legendum, impatiens: non, patiens: ex codice Pinciano: Cui lectioni verba sequentia fauent: etiam si per ironiam possit prior lectio tolerari.* CAP. 33.

C. Cæsar diui Augusti auunculi mei nepos, circa primos iuuenturis suæ annos Lucium CAP. 34.
B frattrum charissimum sibi.] *Scribendum, iuuentæ: non, iuuentutis: & fratrem: non fratrum: ex vetere lectione. Item noscendum, Augustum non fuisse Claudij auunculum, sed magnum auunculum, hoc est, Octauiæ fratrem, quæ fuit auia Claudij. Nam Octauia ex Marco Antonio Antoniam minorem sustulit, ex qua & Druso natus est Claudius. Quapropter vide, sitne verior lectio quorundam scriptorum codicum, in quibus, auunculi tui filius ac nepos, habetur: non, auunculi mei nepos: adoptione videlicet filius, natura nepos.*

Et grauiore multo animi vulnere quàm postea corporis ictus est: quod vtrũque & piissimè idem & fortissimè tulit.] *Quædam exemplaria, & grauiora animi vulnera quàm corporis sunt. Vtraque tamen piissimè idem & fortissimè tulit.*

Drusum Germanici patrem.] *Castigo: Drusum Germanicum patrem meum. Nam Drusus, Claudij pater, à deuictis Germanis Germanici cognomine donatus est: Trãquillo auctore, in Claudio. Ad-*
C *stipulatur item vetus lectio.*

Quas ne ab eis quidem per quos viuimus, abstinet.] *Iuramus: non, viuimus: eadem. Notum autem, iurari per genium principis.* CAP. 36.

Dignitatum magna discrimina.] *Eadem, dignitatum ac nobilitatum magna discrimina adeant. Alij codices, magna discrimina sint.*

Sed in Albano suo secessit, ac foro & aduocatis, & huiusmodi aliis occupationibus.] *Locus conclamatus. Veteres nonnulli codices pro aduocatis, legunt pernotatis: & pro secessit: cesserit: vt ferè adducar ita legi posse: Sed in Albano suo tesseris, ac ferè etiam pernoctatis: & huiusmodi aleis occupatus, cætera. Nam & Iuuenalis in dignitatibus Romanis pernoctem aleam taxat: —Si luditur, inquit, alea pernox, Ante Numãtinos si dormire incipis ortu Luciferi: —reliqua. præsertim cũ statim mox sequatur: Principis Romani lugẽtis sororẽ alea solatiũ fuit. Item leuabat, non eleuabat, in nõnullis leges exẽplaribus.*

D Quoniam quidem ea instituisti amare studia.] *Familiare in Seneca vitium, quoniam quidem, pro quandoquidem: cuius semel admonuisse satis erit.*

Nunc itaque studiis tuis immergere acrius.] *Vetus lectio, nunc itaque te studiis tuis immerge acrius. Scribendum puto, altius: non, acrius: propter significantiam verbi immergo.* CAP. 37.

Aliquo scriptorum monumento tuorum.] *Quidam codices, aliquo scriptorũ monumentorum.*

Hi verò videntur nunquam in huiusmodi casum incidisse.] *Scribo: Hi non videntur mihi vnquam in huiusmodi casum incidisse. ex eadem.*

Quem Barbarorum inconditus grauisque fremitus circunsonat.] *Quædã exemplaria, quem Barbarorum inconditus, & Barbaris quoque humanioribus grauis fremitus circunsonat.*

E

LVCII ANNAEI SENECAE
AD MARTIAM DE CONSOLATIONE, LIBER VNVS.

NISI te, Martia, scirem tam longè ab infirmitate muliebris animi, quàm à cæteris vitiis recessisse, & mores tuos velut antiquum aliquod exemplar aspici, non auderem obuiam ire dolori tuo, cui viri quoque libenter hærẽt & incumbunt. Nec spem concepissem, tam iniquo tempore, tam iniquo iudice, tam inuidioso crimine, posse me efficere, vt fortunam tuam absolueres. Fiduciam mihi dedit explo- CAP. 1.

ratum iam robur animi, & magno experimento approbata virtus tua. Non est ignotum, qualem te in persona patris tui gesseris: quem non minus quàm liberos dilexisti: excepto eo, quòd non optabas superstitem, nec scio an & optaueris. Permittit enim sibi quædam & contra bonum morem magna pietas. Mortem A. Cremutij Cordi, parentis tui, quantum poteras inhibuisti. Postquam tibi aperuit inter Seianianos satellites illam vnam † patriæ seruitutis fugam, non fauisti consilio eius, sed dedisti manus victa, fudistique lachrymas † palàm, & gemitus deuorasti, non tamen hilari fronte texisti: & hoc illo seculo, quo magna pietas erat, nihil impiè facere. Vt verò aliquem spiritum mutatio temporum dedit, ingenium patris tui, de quo sumptum erat supplicium, in vsum hominum reduxisti, & à vera vindicasti morte, ac restituisti in publica monumenta libros, quos vir ille fortissimus sanguine suo scripserat. Optimè meruisti de Romanis studiis, magna illorum pars arserat: optimè de posteris, ad quos veniet incorrupta rerum fides, autori suo magno imputata: optimè de ipso, cuius viget vigebitque memoria, quamdiu fuerit in precio Romana nosci, quamdiu quisquam erit, qui reuerti velit ad acta maiorum, quamdiu quisquam erit, qui velit scire quid sit vir Romanus, qui subactis iam ceruicibus omnium, & ad † Seianianum iugum adactis, indomitus sit homo, ingenio, animo, manu liber. Magnum mehercule detrimentum R. P. ceperat, si illum ob † dictas partes pulcherrimas in obliuionem coniectum, in eloquentiam & libertatem non eruisses. Legitur, floret, in manus hominum in pectora receptus, vetustatem nullam timet. At illorum carnificum citò scelera, quibus solis memoriam meruerunt, tacebuntur? Hæc magnitudo animi tui vetuit me ad sexum tuum respicere: vetuit ad vultum, quem tot annorum continua iusticia, vt semel obduxit, tenet. Et vide quàm non surrepam tibi, nec fucum facere affectibus tuis cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi: & vis scire hāc quoque plagam esse sanandam, ostendi tibi æquè magni vulneris cicatricem. Alij itaque molliter agant, & blandiantur: ego confligere cum tuo mœrore constitui, & defessos exhaustósque oculos, si verum † audire vis, magis iam ex consuetudine quàm ex desiderio fluentes continebo: si fieri potuerit, fauente te, remediis tuis: sin minus, vel inuita, teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filij locum superstitem fecisti. Quis enim erit finis? Omnia in superuacuum tentata sunt. Fatigatæ allocutiones amicorum, autoritates magnorum & affinium tibi virorum: studia, hæreditarium & paternum bonum, surdas aures irrito, ac vix ad breuem occupationem proficiente solatio transcūt. † Istud idem remedium naturale temporis, quod maximas ærumnas componit, in te vnà vim suam perdidit: tertius iam præteriit annus, cùm interim nihil ex primo illo impetu cecidit, renouat se, & corroborat quotidie luctus, & iam sibi ius mora fecit, eóque adductus est, vt putet turpe desinere. Quemadmodum omnia vitia penitùs insidunt, nisi dum surgunt, oppressa sint, ita quoque hæc tristia & misera, & in se sæuientia, ipsa nouissimè acerbitate pascuntur, & fit infelicis animi, praua voluptas dolor. Cupissem itaque primis temporibus ad istam curationem accedere, leuiore medicina fuisset oriens adhuc restringenda mali vis: vehementius contra inueterata pugnandum est. Nam vulnerum quoque sanitas facilis est, dum à sanguine recentia sunt: tunc & vruntur, & in altum reuocantur, & digitos scrutantium recipiunt, vbi corrupta in malum vlcus † se verterunt, difficilius curantur. Non possum nunc per obsequium, nec molliter assequi tam durum dolorem. Frangendus est.

A

B

C

D

forte, paterna.
forte, retinens, clàm.
al. Syllanū.
al. duas res pulcherr.
al. fateri vis.
al. Illud ipsum naturale remed.
al. veterauerunt.

CAP. 2.

Scio, à præceptis incipere omnes qui monere aliquem volūt, & in exemplis desinere. Mutari hunc interim † ordinem expedit. Alter enim cum alio agēdum est. Quosdam ratio ducit: quibusdam nomina clara opponenda sunt, & autoritas, quæ liberum non relinquat animum ad speciosa stupendi. Duo tibi ponam ante oculos maxima & sexus tui, & seculi nostri exempla: alterius fœminæ, quæ se tradidit ferēdam dolori: alterius quæ pari affecta casu, maiore damno, non tamen dedit longum in se malis suis dominium, sed citò animum in sedem suam reposuit. Octauia & Liuia, altera soror Augusti, altera vxor, amiserunt filios iuuenes, vtraque spe futuri principis certa. Octauia Marcellum, cui & auunculus & socer incumbere cœperat, in quem onus imperij reclinaret, adolescentem animo alacrem, ingenio † impotentem, sed & frugalitatis continentiæque, in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandæ, patientem laboris, voluptatibus alienum, quantumcunque imponere illi auunculus, & (vt ita dicam) inædificare voluisset, laturum. Bene legerat nulli cessura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne vitæ suæ tempus flēdi gemendique fecit. Nec vllas admisit voces, salutare aliquid afferētes. Nec auocari quidem se passa

E

al. morem.
al. potētem.

A passa est, intenta in vnam rem, & toto animo affixa. Talis per omnem vitam fuit, qualis in
funere:† non dico ex luctu tanto consurgere, sed alleuari recusans: secundam orbitatem *al. non dico*
iudicans, lacbrymas omittere. Nullam habere imaginem filij charissimi voluit, nullam sibi *tantum con*
fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maximè furebat: quia vide- *surgere, sed,*
batur ad illius filium transisse, sibi promissa felicitas, tenebris & solitudini familiarissima. *&c.*
Ne ad fratrem quidem respiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ composita, a-
liósque studiorum honores reiecit, & aures suas aduersus omne solatium clausit, à solen-
nibus officiis seducta, & ipsam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam,
exosa, defodit se & abdidit. Assidentibus liberis nepotibus lugubrem vestem nō deposuit,
non sine contumelia omnium suorum, quibus saluis orba sibi videbatur.

†DIVA Liuia amiserat filium Drusum, magnum futurum principem, iam magnū du- CAP. 3.
B cem. Intrauerat ipse penitus Germaniam, & ibi signa Romani fixerunt, vbi vix vllos esse *Diua, in quibusdam*
Romanos notum erat. In expeditione victor decesserat, ipsis illum hostibus ægrum cum *nō habetur.*
veneratione & pace mutua prosequentibus, nec optare quod expediebat audientibus. Ac-
cedebat ad hanc mortem, quam ille pro Repub. obierat, ingēs ciuium prouinciarúmque, *al. desideriū*
& totius Italiæ † multitudo, per quam effusis in officium lugubre municipiis, coloniísque,
vsque in vrbem ductum erat funus triumpho simillimum. Non licuerat matri, vt filij o-
scula gratúmque extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias Drusi sui prose- *Vide scholia*
cutæ, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quasi totiens illum amitteret irritatæ? Vt pri-
mùm tamen intulit tumulo, simul & illum, & dolorem suum posuit: nec plus doluit quàm
aut honestum erat, aut Cæsare, aut æquo maius. Non desiit itaque Drusi sui celebrare no-
men, vbique illum sibi priuatim publicéque repræsentare, & libentissimè de illo loqui, de
C illo audire: cùm memoriam alterius nemo posset retinere & frequentare, quin illam tri-
stem sibi redderet. Elige itaque, vtrum exemplum putas probabilius? si illud prius sequi vis,
eximis te numero viuorum. Auersaberis & alienos liberos & tuos, ipsúmque desiderabis
triste matribus † agmen occurrere. Voluptates honestas permissas, tanquam parum deco- *al. omen.*
ras fortunæ tuæ reiiciens, inuisam habebis lucē: & ætati tuæ, quòd non præcipitet te quàm *al. alienissi*
primùm, & finiat, infestissima eris. Quod turpissimum † et fræniſſimúmque est animo tuo, *mum.*
in meliore noto parte, ostendes te viuere nolle, mori non posse. Si ad hoc † maximum fœ- *al. maxima*
minæ exemplum applicueris, moderatius ac mitius eris in ærumnis, nec te tormentis ma- *te.*
cerabis. Quæ enim, malum, est amantia, pœnas à se illicitas exigere, & mala sua augere?
Quam in omni vita seruasti, morum probitatem & verecūdiam, in hac quoque re præsta-
bis. Est enim quædam & dolēdi modestia: illum ipsum iuuenem † dignissimū quiete, sem- *al dignissimè quietem*
D per nominans, cogitánsque facies, meliore pones loco, si matri suę qualis viuus solebat hi- *semper nominatū cogitatúmque.*
laris, & cum gaudio occurrit.

NEC te ad fortiora ducam præcepta, vt humana ferre inhumano iubeam modo, vt
ipso funebri die oculos matris exsiccem. Ad arbitrum tecum veniam. Hoc inter nos quæ-
retur, vtrum magnus esse debeat, an perpetuus dolor. Non dubito, quin Liuiæ Augustæ, CAP. 4.
quàm familiariter coluisti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad suum consilium vocat:
illa in primo furore cum maximè impatientes ferocésque sunt miseriæ, se consolandam
Areo philosopho viri sui præbuit: & multum eam rem profuisse sibi cōfessa est: plus quàm
populum Romanum, quem nolebat tristem tristicia sua facere: plus quàm Augustum, qui
subducto altero adminiculo titubabat, nec luctu suorum inclinandus erat: plus quàm Ti-
berium filium, cuius pietas efficiebat, vt in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil si-
E bi nisi numerum deesse sentiret. Hic, vt opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fœ-
minam opinionis suæ custodem. Diligentissimam vsque in hunc diem Liuia (quantum
quidem ego sciam, assiduus viri tui comes, cui non tantùm quæ in publicum emittuntur,
nota sunt, sed omnes quoque secretiores animorum vestrorum motus) dedisti operam ne
quid esset, quod in te quisquam reprehenderet. Nec id in maioribus modò obseruasti, sed
in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam principum iudicem, velles ignoscere.
Nec quicquam pulchrius existimo in fastigio collocatis, quàm multarum rerum veniam
dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos est, ne quid committas, quod
minus aliterue factum velis.

DEINDE rogo atque obsecro, ne te difficilem, amicis, & intractabilem præstes. Nō est CAP. 5.
enim quòd ignores, omnes hos nescire,† vtrum aliquid loquantur coram te de Druso, an *al. quemadmodum.*
nihil: ne aut obliuio clarissimi iuuenis illi faciat iniuriā, aut mentio tibi: cùm secedimus,

& in vnum conuenimus, facta eius dictáque quanto meruit ſuſpectu celebramus, coram A
te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaque maxima voluptate, filij tui laudibus: quas non dubito quin vel impendio vitæ, ſi poteſtas detur, in æuum omne ſis prorogatura quare pâtere, imò acceerſe ſermones, quibus ille narrètur, & apertas aures præbe ad nomen memoriámque filij tui: nec hoc graue duxeris, cæterorum more, qui in eiuſmodi caſibus partem mali putant, audire ſolatia. Nunc incubuiſti tota in alteram partem, & oblita meliorum, fortunam tuam, quà deterior eſt, aſpicis. Non conuertis te ad conuictus filij tui, occurſúſque iucundos, non ad pueriles dulcéſque blandicias, non ad incrementa ſtudiorum. Vltimam illam faciem rerum premis. Illi tanquam ipſa per ſe parum horrida ſit, quicquid poteſt congeris. Ne, obſecro te, concupieris peruerſiſſimam gloriam, infeliciſſimam videri.

CAP. 6. SIMVL verò cogita, nõ eſſe magni animi, ſe rebus proſperis fortem gerere, vbi ſecundo curſu vita procedit. Nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obſequens B
ventus oſtendit. Aduerſi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne ſubmiſeris te, imò contra fige ſtabilem gradum: & quicquid onerum ſuprà cecidit, ſuſtine,
al. cõterrita primo duntaxat ſtrepitu † contèta. Nulla re maior inuidia fortunæ fit, quàm æquo animo.
al. & muto Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtẽdit & amiſſo nepotes. Tuum illic Martia ne-
perſonam. gocium actum, tibi Arius aſſedit, † & mutata perſona conſolatus eſt. Sed puta, Martia, ereptum tibi amplius quàm vnquam vlla mater amiſerit. Non permulceo te, nec extenuo
fortè, conſli- calamitatem tuam. Si fletibus fata vincuntur, † cõferamus: eat omnis inter luctus dies, no-
gamus. ctem ſine ſomno triſtitia conſumat, ingerantur lacerato pectori manus, & in ipſam faciem impetus fiat: atque ſeſe omni genere ſæuitiæ, profecturus mœror exerceat. Sed ſi nullis plã- ctibus defuncta reuocantur, ſi ſors immota, & in æternum fixa, nulla miſeria mutatur, & C
al. regamur mors tenet quicquid abſtulit, deſinat dolor qui perit. Quare † regamus nos, nec iſta vis trã-
nec nos. ſuerſos auferat. Turpis eſt nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, † qui fluctuantia
al. qui flui- vela deſeruit, permiſit tempeſtati nauem. At ille vel in naufragio laudandus, quem obruit
tantia. mare clauum tenentem & obnixum.

CAP. 7. AT ENIM naturale deſiderium ſuorum eſt. Quis negat, quamdiu modicum eſt: nam in diſceſſu non ſolùm amiſſione chariſſimorum neceſſarius morſus eſt, & firmiſſimorum quoque animorum contractio. Sed plus eſt quod opinio adiicit, quàm quod natura imperauit. Aſpice mutorum animalium quàm concitata ſunt deſideria, & tamen quàm breuia. Vaccarum vno die alteroúe mugitus auditur. Nec diutius equarum vagus ille aménſque diſcurſus eſt. Feræ eùm veſtigia catulorum conſectatæ ſunt, & ſyluas peruagatæ, cum ſæpe
al. expilata ad cubilia † expilatæ redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aues cum ſtri- D
dore magno inanes nidos circumfremunt: intra momentum tamen quietæ, volatus ſuos repetunt. Nec vlli animali longum fœtus ſui deſiderium eſt, niſi homini, qui adeſt dolori ſuo: nec tantum quantum ſentit, ſed quantum conſtituit, afficitur. Vt ſcias autem non eſſe naturale luctibus frangi, primùm magis fœminas quàm viros, magis barbaros quàm placidos eruditæque gentis homines, magis indoctos quàm doctos, eadem orbitas vulnerat, atqui ea quæ à natura vim acceperunt, eandem in omnibus ſeruant. Apparet non eſſe naturale, quod varium eſt. Ignis omnes ætates, omnium vrbium ciues, tã viros quàm fœminas, quia naturaliter, vret: ferrum in omni corpore exhibebit ſecandi potentiam. Quare? quia
al. in perſo- vires illi à natura datæ ſunt, quæ nihil † impium conſtituit. Paupertatem, luctum, orbatio-
nam conſti- nem alius aliter ſentit, prout illum conſuetudo infecit: & imbecillum impatientémque
tuunt. reddit præſumpta opinio de non timendis terribilibus. E

CAP. 8. DEINDE quod naturale eſt, non decreſcit mora. Dolorem dies conſumit, licet contu-
Vt illud Ci- maciſſimum, quotidie inſurgentem, & contra remedia efferueſcentem, tamen illum effi-
Dicem agri- caciſſimum mitigandæ ferociæ tempus eneruat. Manet quidem tibi, Martia, etiamnũ in-
tudinẽ adi- gens triſtitia, & iam videtur duxiſſe callum, non illa cõcitata, qualis † in illo fuit, ſed perti-
mere. nax & obſtinata. Tamen hanc quoque ætas tibi minutatim eximet: quoties aliud egeris, a-
fortè, in Li- nimus relaxabitur: nunc teipſa cuſtodis. Multum autem intereſt, vtrum tibi permittas mœ-
uia fuit. rere, an imperes. Quanto magis hoc morũ tuorũ elegantiæ conuenit, finẽ luctus potius facere, quàm expectare: nec illum operiri diem quo te inuita dolor deſinat: ipſa illi renũcia.

CAP. 9. VNDE ergo tanta nobis pertinacia in deploratione noſtri, ſi id non ſit naturæ iuſſu?
al. & aliis quòd nihil nobis mali, antequàm eueniat, proponimus, ſed vt immunes ipſi, † & aliud &
pacatius. pacatius ingreſſi iter, alienis non admonemur caſibus, illos eſſe communes. Tot præter domum

A mum nostram ducuntur exequiæ, de morte non cogitamus: tot acerba funera, nos togam
nostrorum infantium, nos militiam & paternæ hæreditatis successionem animo agita-
mus. Tot diuitum subita paupertas in oculos incidit, & nobis nunquam in mentem venit,
nostras quoque opes æquè in lubrico positas. Necesse est itaque magis corruamus, qui
quasi ex inopinato ferimur. Quæ multo antè † prouisa sunt, languidius incurrunt. Vis tu al. præuisa.
scire te ad omnes expositam ictus stare, & illa quę alios tela fixerunt, circa te vibrasse? velut
murum aliquem, aut obsessum multo hoste locum, & arduum ascensu, inermis adeas, ex-
pecta vulnus, & illa supernè volantia cum sagittis pilisque saxa, puta in tuum † librata cor- al. vibrata
pus. Quoties aut ad latus, aut post tergũ ceciderint, exclama: Nõ decipies me fortuna, nec caput.
securam aut negligentem opprimes. Scio quid pares: alium percussisti, me petisti. Quis vn-
quam res suas quasi periturus aspexit? Quis vnquam nostrum de exilio, de egestate, de lu-
B ctũ cogitare ausus est? Quis non, si admoneatur † vt de suis cogitet, tanquam dirũ omnem al. vt cogi-
respuat, & in capita inimicorum aut ipsius intempestiui monitoris abire illa iubeat? Non tet.
putaui futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis scis posse fieri, quod mul-
tis vides euenisse? Egregium versum & dignum audiui, est enim è populo: Vide scholia

Cuiuis potest accidere, quod cuiquam potest.

Ille amisit liberos: & tu amittere potes. Ille damnatus est: & tua innocentia sub ictu est. † al. Error.
Terror decipit. Hic effœminat, dum patimur, quæ nunquam pati nos posse præuidimus.
Aufert vim præsentibus malis, qui futura prospexit.

† QVICQVID est hoc, Martia, quòd circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, o- CAP. 10.
pes, ampla atria, & exclusorum clientium turba, referta vestibula, clara, nobilis, aut formo- al. Quid.
C sa coniunx, cæteráque ex incerta & mobili sorte pendentia: alieni cõmodatique apparatus
sunt, nihil horum dono datur: collatitiis, & ad dominos redituris instrumentis scena ador-
natur. Alia ex his primo die, alia secũdo referentur: pauca vsque ad finem perseuerabunt.
Ita non est quod nos suspiciamus, tanquam inter nostra positi: mutuò accepimus. Vsusfru-
ctus noster est, cuius tempora ille arbiter muneris sui temperat. Nos oportet in promptu
habere, quæ in certum diem data sunt, & appellatos sine querela reddere. Pessimi est de-
bitoris, creditori facere conuicium. Omnes ergo nostros, & quos superstites legi nascen-
di optamus, & quos præcedere iustissimum ipsorum votum est, sic amare debemus, tan-
quam nihil nobis de perpetuitate, imò nihil de diuturnitate eorum promissum sit. Sæpe
admonendus est animus † metuere vt recessura, imò tanquã recedẽtia: quicquid à fortuna al. metiri,
datum est, tanquam extemplo abiturum possideat. Rapite ex liberis voluptates, fruendos fortè, amet,
vos inuicem liberis date, & sine dilatione omne gaudium haurite. Nihil de hodierna die vt recessura
D promittitur. Nimis magnam aduocationem dedi. Nihil de hac hora: festinandũ est. Instat Vide scholia
à tergo mors: iam deficiet iste comitatus. Iam contubernia ista sublato clamore soluentur.
Rapina rerum omnium est (Miseri nescitis) & fuga viuere. Si mortuum tibi filium doles,
eius temporis quo natus est, crimen est. Mors enim illi nascenti determinata: & in hãc le-
gem datus, hoc fatum ab vtero statim prosequebatur. In regnum fortunæ, & quidem du-
rũ atque inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atque indigna passuri: corporibus no-
stris impotenter, contumeliosè, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, vel in pœnã ad-
motis, vel † incertis: alios nudos mari iactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in harenã qui- al. in certã
dem aut littus explodet, sed in alicuius ventrem immensæ beluæ † detrudet. Alios morbo- nudos ma-
rum variis generibus emaceratos, diu inter vitam mortémque detinebit: vt varia & libidi- ria iactabit
E nosa, mancipiorúmque suorum negligens domina, & pœnis & muneribus errabit. Quid al. recondet.
opus est partes deflere? Tota vita flebilis est. Vrgebunt noua incommoda, priusquam vete-
ribus satisfeceris. Moderandus est itaque vobis animus ad hæc maximè quæ immoderatè
fertis, & in metus, & in dolores humanum pectus dispensandum.

QVAE demum ista tuæ publicæque cõditionis obliuio est? Mortalis nata es, mortales CAP. 11.
peperisti: putre ipsa fluidúmque corpus, & casibus morbísque repetita, sperasti tam imbe-
cilla materia solida & æterna gestasse? Decessit filius tuus, id est, decurrit ad hũc finem, ad
quem, quæ feliciora partu tuo putas, properant. Huc omnis ista quæ in foro litigat, in thea-
tris desidet, in templis precatur turba, non dispari gradu vadit. Et quæ diligis, veneraris, &
quæ despicis, vnus exæquabit cinis. Hoc iubet illa Pythicis oraculis ascripta vox, γνῶθι Non dispa-
σεαυτόν. Quid est homo? quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile, iactatu, non tempe- ri gradu:
state magna, vt dissiperis est opus. Vbicunque arietaueris, solueris. Quid est homo? imbe- vt illud Ho
ratij: Mors

aquo pul. sat pede paupe- rũ tabernas Regúmque turres. vide scholia

cillimum corpus,& fragile , nudum , suapte natura inerme , alienæ opis indigens , ad o- A
mnẽ fortunæ contumeliam proiectum:cùm bene lacertos exercuit,cuiuslibet feræ pabu-
lum,cuiuslibet victima,ex infirmis fluidísque contextum,& lineamentis exterioribus niti-
dum,frigoris,æstus & laboris impatiens:ipso rursus situ & ocio iturum in tabem,aliméta
metuens sua,quorum modum inopia rumpit.Anxiæ solicitæque tutelæ, precarij spiritus,
& malè inhærentis,qua parum repentinum audiet,ex improuiso sonus auribus grauis ex-
cutit.Soli semper sibi nutrimentum vitiosum & inutile. Miramur in hoc mortem vnius,
qua singulis opus est.Nunquid enim vt concidat res,magni momẽti est?Odor illi sapórq;,
& lassitudo,& vigilia,& humor,& cibus,& sine quibus viuere non potest, mortifera sunt.
Quocunque se mouet,infirmitatis suæ statim conscium,nõ omne cœlum ferens,aquarum
nouitatibus,flectúque non familiaris auræ,& tenuissimis causis atque offensionibus mor-
bidum,putre,cassum,à fletu vitam auspicatum:cæterùm quantos tumultus hoc tam con- B
temptum animal mouet,in quantas cogitationes oblitũ conditionis suę venit.Immortalia
æterna volutat animo,& in nepotes pronepotésque disponit:cùm interim longa conãtem
eum mors opprimit,& hoc quod senectus vocatur,pauci sunt circuitus annorum.

CAP. 12. DOLOR tuus,ô Martia,si modò illi vlla ratio est,vtrum sua spectat incõmoda, an eius
qui decessit?Vtrúmne amisso filio mouet,quod nullas ex illo voluptates cepisti , an quòd
maiores:si diu vixisset,percipere potuisti?Si nullas te percipisse dixeris,tolerabilius efficies
detrimẽtum tuum. Minus enim homines desiderant ea,ex quibus nihil gaudij læticiæque
perceperant.Si confessa fueris percepisse magnas voluptates , oportet te non de eo quod
detractum est queri,sed de eo gratias agere quod collegisti.Prouenerunt enim satis magni
laborum tuorum ex ipsa educatione:nisi fortè hi qui catulos auésque , & friuola animo-
rum oblectamenta,summa diligentia nutriunt,fruuntur aliqua voluptate ex visu tactúque C
& blanda adulatione mutorum,liberos nutrientibus nõ ipsa fructus educatione acquiri-
tur.Licet itaque tibi nihil industria eius contulerit,nihil diligentia custodierit, nihil pru-
al. maiórque. dentia quæsierit sua:ipsum quod habuisti,quod amasti,fructus est.At potuit longior esse, †
non maior.Melius tamen tecum actum est,quàm si omnino non cõgitisset. Quoniam si
ponatur electio,vtrum satius sit non diu felicem esse,an nunquam: est melius , discessura
nobis bona,quàm nulla contingere. Vtrúmne malles degenerẽ aliquem , & numerum
tantùm noménque filij expleturum habuisse,an tantæ idolis,quantæ tuus fuit?Iuuenis citò
prudens,citò pius,citò maritus,citò pater,citò omnis officij curiosus,citò sacerdos, omnia
tam præpropera.Nulli ferè & magna bona & diuturna contingunt.Non durat,nec ad vlti-
mum exit,nisi lenta felicitas.Filium tibi dij immortales non diu daturi. Statim tibi talem
dederunt,qualis diu effici potest.Nec illud dicere quidem potes,electam te à diis,cui frui D
non liceret filio.Circunfer per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculos , oc-
current passim tibi maiora.Senserunt ista magni duces,senserunt principes. Ne deos qui-
dem fabulæ immunes reliquerunt:puto vt nostrorum funerum leuamentum esset, etiam
diuina concidere.Circumspice,inquam,omnes:nullam miseram nominabis domũ , quæ
non inueniat in miseriore solatium.Non,mehercule,tam malè de moribus sentio tuis, vt
putem posse te leuius pati casum tuũ,si tibi ingentem numerum lugentiũ produxero. Ma-
leuoli solatij genus st,turba miserorum.Quosdam tamen referam : non vt scias hoc solere
hominibus accidere(ridiculum est enim,mortalitatis exempla colligere)sed vt scias fuis-
se multos qui lenierunt aspera,ferendo placidè. A felicissimo incipiam. Lucius Sylla fi-
lium amisit:nec ea res aut maliciam eius & acerrimam virtutem in hostes ciuésque con-
tulit:aut effecit,vt cognomen illud vsurpasse saluo videretur,quod amisso filio assumpsit:
nec odia hominum veritus,quibus malè nimis secundæ res constant:nec inuidiã deorum E
quorum illud crimen erat,Sylla tam felix.Sed istud inter res nondum iudicatas habeatur,
qualis Sylla fuerat:at inimici fatebuntur , bene illum arma sumpsisse,bene posuisse : hoc
de quo agitur constabit,non esse maximum malum,quod etiam ad felicissimos peruenit.
Nec nimis admiretur Græcia illum patrem,qui in ipso sacrificio nunciata filij morte tibi-
cinem tantùm tacere iussit,& coronam capiti detraxit,cætera ritè perfecit,

CAP. 13. PVLVILLVS hoc fecit Pontifex,cui postem tenenti,& Capitolium dedicanti mors fi-
lij nunciata est:quam ille exaudisse dissimulans , & solennia Pontificalis carminis verba
concepit,gemitu non interrumpente precationem,& ad filij sui nomen, Ioue propitiato.
Putasses eius luctus aliquem finem esse debere,cuius primus dies primus impetus ab alta-
ribus publicis,& fausta nũcupatione non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memo-

A rabili dedicatione, dignus amplissimo sacerdotio, qui colere deos ne iratos quidẽ destitit.
Idem tamen vt rediit domum, & impleuit oculos, & aliquas voces flebiles misit: & per-
actis, quæ mos erat præstare defunctis, ad Capitolium hilari rediit vultu. Paulus circa illos
nobilissimi triumphi dies, quo victum ante currum egit Persem, inclyti regis nomen,
duos filios in adoptionem dedit, quos sibi seruauerat, extulit. Quales retentos putas, cùm
inter commodatos Scipio fuisset? Non sine motu vacuum Pauli currum populi Romani
aspexit. Concionatus est tamen, & egit diis gratias, quòd compos voti factus esset. Pre-
catum enim se, vt si quid ob ingentem victoriam inuidiæ dandũ esset, id suo potius quàm
publico damno lueretur. Vides quàm magno animo tulerit, orbitati suæ gratulatus est.
Ecquem magis poterat mouere tanta mutatio? solatia simul atque auxilia perdidit. Non
contigit tamen tristem Paulum Persæ † videre. *al. inuenire*

B QVID nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla ducam, & quæram CAP. 14.
miseros: quasi non difficilius sit, inuenire felices? Quota quæque domus vsque ad exitum
omnibus partibus suis constitit, in qua non aliquid turbatum sit? Vnumquemque animo *Vnumquẽ-*
occupa: & ex eo magistratu cita Lucium, si vis, Bibulum, & C. Cæsarem: videbis inter *que, pro v-*
collegas & inimicissimos concordem fortunam. Lucij Bibuli, melioris quàm fortioris *numquem-*
viri, duo simul filij interfecti sunt: Aegyptio quidem militi ludibrio habiti: vt non minus *libet.*
ipsa orbitate, autor eius, digna res lachrymis esset. Bibulus tamen, qui toto honoris sui
anno ob inuidiam collegæ domi latuerat, postero die quàm geminum funus renuncia-
tum est, processit ad solita in publicum officia. Quid minus potest quàm vnum diem
duobus filiis dare? Tam citò liberorum luctum finiuit, qui consulatum anno luxerat. C.
Cæsar cùm Britanniam peragraret, nec Oceano felicitatem suam continere posset, au-
C diuit decessisse filiam, publica secum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Pompeius,
non æquo laturus animo quenquam alium esse in Repub. magnum, & modum imposi-
turus incrementis, quæ grauia illi videbantur, † eum in commune crescerent: tamen *al. etiã cùm*
intra tertium diem imperatoria obiit munia, & tam citò dolorem vicit, quàm omnia *in conciuẽ.*
solebat. *quod tamẽ*

QVID aliorum tibi funera Cæsarũ referam? quos in hoc mihi interim videtur violare *non placet.*
fortuna, vt sic quoque generi humano prosint: ostendens, ne eos quidem qui diis geniti CAP. 1.
deósque geniturí dicantur, sic suam fortunam in potestate habere, quẽadmodum alienam.
Diuus Augustus amissis liberis, nepotibus, exhausta Cæsarum turba, adoptatione deser-
tam domum fulsit. Tulit tamen fortiter tanquam eius iam res agebatur, cuius quàm ma-
ximè intererat, de diis neminẽ queri. Tib. Cæsar & quem genuerat, & quem adoptauerat,
D amisit: ipse tamen pro rostris laudauit filium, stetitque in conspectu posito corpore, inter-
iecto tantummodo velamento, quod pontificis oculos à funere arceret, & flente populo
Romano non flexit vultum: experiendum se dedit Seiano ad latus stanti, quàm patienter
posset suos perdere. Vidés ne quanta copia virorum maximorum sit, quos non excepit hic
omnia prosternẽs casus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publicè priuatímque con-
gesta erant? Sed † vide vt in orbem ista tempestas, & sine delectu vastat omnia, agitque vt *al. videlicet*
sua. Iube singulos conferre rationem: nulli contigit impunè nasci. *ut in.*

SCIO quid dicas: Oblitus es fœminã te consolari, virorum refers exempla. Quis enim CAP. 16.
dixerit naturam malignè eum mulieribus † ingenuis egisse, & virtutes illarum in arctum *al. ingeniis*
retraxisse? Par illis, mihi crede, vigor, par ad honesta † libera facultas, laborem dolorém- *al. (libeat*
que ex æquo (si consueuẽre) patiuntur. In qua istud vrbe, dij boni, loquimur, in qua regem *modò) fa-*
E Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus, Lucretiæ *cultas.*
Brutum. In qua Clœliam contempto hoste & flumine, ob insignem audaciam tantùm
non in viros transcripsimus. Equestri insidens statuæ in sacra via celeberrimo loco Clœlia
exprobat iuuenibus nostris puluinum ascendentibus, in ea illos vrbe sic ingredi, in qua
etiam fœminas equo donauimus. Quòd tibi si vis exempla referri fœminarum, quæ suos
fortiter desiderauerunt, non hostiatim quæram. Ex vna tibi familia duas Cornelias dabo.
Primam Scipionis filiam, Gracchorum matrem, duodecim illa partus, totidem fune-
ribus recognouit: & de cæteris facile est, quos nec æditos, nec amissos ciuitas sensit. T.
Gracchum, & C. quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occisos vidit
& insepultos: consolantibus tamen miserámque dicentibus: Nunquam, inquit, nõ felicem
me dicã, quæ Gracchos peperi. Cornelia Liuiũ Drusum, clarissimũ iuuenẽ, illustris inge-
nij, vadentẽ per Gracchorũ vestigia, imperfectis tot rogationib., intra penates interẽptum

M

suos amiserat, incerto cædis aurore: tamen & acerbam mortem filij, & inultam tam magno A animo tulit, quàm ipse leges tulerat. Iam cum fortuna in gratiam, Martia, reuerteris, si rela quæ in, Scipiones Scipionūq; matres ac filios egit, quibus Cęsares petiit, ne à te quidē cōtinuit. Plena & infesta variis casib⁹ vita est: à quibus nulli lōga pax, vix induciæ sunt. Quatuor liberos sustuleras, Martia. Nullum autem frustra cader telum, quod in confertum agmen immissum est. Mirum est, tantam turbam iam potuisse sine inuiria damnoúe prætereuehi. At hoc iniquior fortuna fuit, quòd non tantùm filios eripuit, sed elegit. Nunquā tamen iniuriam dixeris, ex æquo cum potentiore diuidere: duas tibi reliquit filias, & harū nepotes: & ipsum quē maximè luges, prioris oblita, non ex toro abstulit. Habes ex illo duas filias, similes patri: si malè fers, magna onera: si bene, magna solatia: in hoc te perduxit, vt illas cùm videris, admonearis filij, non doloris. Agricola, euersis arboribus, quas aut vêrus radicitus euulsit, aut cōtortus repētino impetu turbo perfregit, sobolē ex illis residuā fouit, & amissarum semina statim plantasq; disponit, & momēto (nam vt in damna, ira ad incremēta rapi- B dum velox; tēpus est) adolescunt amissis lætiora. Has nunc †Mecilij filij tui filias in eius vicē substitue, & vacantē locum exple. Vnū dolorē, geminato solario leua. Hæc quidē natura mortaliū est, vt nihil magis placeat, quā quod amissum est. Iniquiores sumus aduersus relicta, ereptorū desiderio. Sed si æstimare volueris, quā tibi valde fortuna, etiā cùm sæuierit, pepercerit, scies te habere plus quàm solatia. Respice tot nepotes, duas filias.

al. Metilij.

CAP. 17. HIC illud quoque, Martia, mouet me, si esset cuique pro moribus fortuna, nunquam mala bonos sequerentur: nunc video, exempto discrimine, & eodem modo malos bonósque iactari. Graue est tamen, quem educaueris iuuenē, iam matri, iam patri præsidium ac decus, amittere. Quis negat graue esse? sed humanū est. Ad hoc genita es vt perderes, vt perires, vt sperares, metueres, alios téque inquietares, mortē & timeres, & optares, &, quòd C est pessimum, nunquam scires cuius esses status. Si quis Syracusas petenti diceret: Omnia incōmoda, omnes voluptates futuræ peregrinationis tuę antè cognosce, deinde ita nauiga. Hæc sunt quæ mirari possis: videbis primùm ipsam insulā ab Italia angusto intercisam freto, quam continenti quondam cohæsisse cōstat: subitum illo mare irrupit, & Hesperiū Siculo latus abscidit: deinde videbis (licebit enim tibi auidissimum maris verticem restringere) fretum, illam fabulosam Charybdim dico, quàm diu ab austro vacat, quierā, at si quis inde ventus spirauit, hiatu magno profundóque nauigia sorbentem. Videbis celebrarissimum carminib. fontē Arethusam, nitidissimi ac perlucidissimi ad imū stagni, gelidissimas aquas profundentem: siue illas ibi primùm †nascētes inuenit, siue immersum terris flumen integrum subter tot maria, & à cōfusione peioris vndę seruatum reddidit. Videbis portum quietissimum omnium, quos aut natura posuit in tutelam classium, aut adiuuit manus, sic D tutum, vt ne maximarum quidem tempestatum locus furori sit. Videbis vbi Athenarum potentia fracta, vbi tot milia captiuorum, ille excisis in infinitam altitudinē saxis, † Naulius carcer incluserat, & ipsam ingentem ciuitatem, & † larius territorium quàm multarū vrbium fines sint: † tepidissima hyberna, & nullum diem sine interuentu solis: sed cùm omnia ista cognoueris, grauis & insalubris æstas, hyberni cœli beneficia corrūpit. Erit Dionysius illic tyrānus, libertatis, iustitiæ, legum exitiū, dominationis cupidus, etiam post Platonem, vitæ, etiam post exiliū: alios vret, alios verberabit, alios ob leuem offensam iubebit detruncari, accerset ad libidinem mares fœmináque, & inter fœdos regiæ intemperantiæ greges parum erit simul binis coire. Audisti quid te inuitare possit, quid absterrere. Proinde aut nauiga, aut resiste. Post hanc denunciationem, si quis dixisset intrare se Syracusas velle, satis ne iustam querelam de vllo, nisi de se habere posset, qui nō incidisset in illam, sed prudens E sciénsque venisset? Dicit omnibus nobis natura: Neminem decipio. Tu si filios sustuleris, poteris habere formosos, poteris & deformes: & si fortasse tibi multi nascentur, esse ex illis aliquis tam seruator patriæ quàm proditor poterit. Non est quòd speres tantæ dignationis futuros, vt nemo tibi propter illos maledicere audeat. Propone tamen & tantæ futuros turpitudinis, vt ipsis maledictum sit. Nihil vetat illos tibi suprema præstare, & laudari te à liberis tuis: sed sic te para, tanquam in ignem positura, vel puerum, vel iuuenem, vel senem. Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nullum non acerbum funus est, quod parens sequitur.

Virgil. Aeneid.

al. nascens.

fortè, Naulius: aut rectius, Lautumiis de quo Plinius.

al. latius territam.

al. lympidissima.

CAP. 18. POST has leges propositas si liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil spoponderunt. Ad hanc imaginem agedū totius vitæ introitum referamus. Syracusas visere deliberanti tibi quicquid delectare poterat, quicquid offendere, exposui: puta nascenti mē tibi

A tibi venire in consilium,intratura es vrbem diis hominibúsque communem, omnia complexam, certis legibus æternísque deuinctam, indefatigata cœlestium officia voluentem.
Videbis illic innumerabiles stellas, miraberis vno sidere omnia impleri, solem quotidiano cursu diei noctisque spacia signantem, annum in æstatem hyememque æqualiter diuidentem. Videbis nocturnã lunæ successionem à fraternis† occursionibus lene remissúmque lumen mutuantem, & modò toto ore terris imminentem, accessionibus damnísque mirabilem, semper proximæ dissimilem. Videbis quinque sidera diuersas agentia vias, & in contrarium præcipiti mũdo nitentia: ex horũ leuissimis motibus fortunæ populorũ dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquúmue sidus incessit.
Miraberis cõiecta nubila, & cadẽtes aquas, & obliqua fulmina, & cœli fragorem. Cũ satiatos spectaculo supernorum in terrã oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterq́;
B mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fusa planicies. Hinc montium magnis & niualibus surgentium iugis, erecti in sublime vertices, deiectus fluminũ, & ex vno fonte in Orientem Occidẽtémque defusi amnes, & summis cacuminibus nemora nutantia, & tantum syluarum cum suis animalibus, auiúmque concentu dissono. Varij vrbium situs, & seclusæ nationes locorũ difficultate, quarum aliæ se in erectos subtrahunt mõtes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu seges, & arbusta sine cultore fertilia, & riuorum leuis inter prata discursus, & amœni sinus, & littora in portum recedentia, sparsæ tot per vastum insulæ, quæ interuentu suo maria † distinguunt. Quid lapidum gemmarúmque fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas, aurum interfluens, & in mediis terris, medióque rursus mari nitentes ignium faces, & vinculum terrarum Oceanus, continuationem gentium triplici sinu scindens, & ingenri licentia exæstuans. Videbis his in-
C quietis, & sine vento fluctuantibus aquis immani, & fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quædam grauia & alieno se magisterio mouentia, quædam velocia, concitatis perniciora remigiis, quædam haurientia vndas, & magno prænauigãrium periculo efflantia. Videbis hîc nauigia, quas non nouêre terras quærẽtia. Videbis nihil humanæ audaciæ intẽtatum, erísque† ei spectatrix, & ipsa pars magna conãtium disces, docebísque artes, alias quæ vitam instruant, alias quæ ornent, alias quæ regant. Sed istic erunt mille corporum & animorum pestes, & bella, & latrocinia, & venena, & naufragia, & intemperies cœli, corporísque, & charissimorum acerba desideria, & mors † incertum an per pœnam cruciatúmque. Delibera tecum, & perpende quid velis: vt in illa venias, per ista exeundum est. Respondebis, velle te viuere. Quid ni? imò puto ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo vt conuenit.

al. occursibus. — *al. circũdãt & distinguunt.* — *al. eius.* — *al. incertũs quę finis per pœnã, &c. al. incertũ facilis, an, &c. quod magis probo.*

D NEMO, inquis, nos consuluit. Consulti sunt de nobis parentes nostri: qui cùm conditionem vitæ nossent, in hanc nos sustulerunt. Sed vt ad solatia veniam, videamus primùm quid curandum sit, deinde quemadmodum. Mouet lugentem desiderium eius, quem dilexit: id per se tolerabile apparet. Absentes enim abfuturósque, dum viuerent, non flemus, CAP. 19.
quamuis omnis vsus illorum nobis & conspectus ereptus sit. Opinio est ergo quæ nos cruciat: & tanti quodque malum est, quãti illud taxauimus. In nostra potestate remedium habemus. Iudicemus illos abesse, & nosmetipsi fallamus. Dimisimus illos: imò consecuturi præmisimus. Mouet & illud lugentem: Non erit qui me defendat, qui contemptum vindicet. Vt minimè probabili, sed vero solatio vtar, In ciuitate nostra plus gratiæ orbitas cõfert, quàm eripit. Adeóque senectutem solitudo, quæ solebat destruere, ad potentiam ducit, vt quidam odia filiorum simulent, & liberos eiurent, & orbitatem manu faciant. Scio quid
E dicas: Non mouent me detrimenta mea. etenim non est dignus solatio, qui filium sibi decessisse sicut mancipium molestè fert, cui quicquam in filio respicere præter ipsum vacat. Quid igitur te, Martia, mouet? Vtrum, quòd filius tuus decessit: an, quòd non diu vixit? Si quòd decessit, semper debuisti dolere: semper enim scisti moriturum. Cogita, nullis defunctum malis affici. Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnem, nec tribunalia, † nec reos vllos in illa libertate tam laxa, iterum tyrannos. Luserunt ista poetæ, & vanis nos agitauêre terroribus. Mors omnium dolorum & solutio est, & finis: vltra quam mala nostra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in qua antequam nasceremur iacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miseretur, & non natorum misereatur. Mors nec bonum nec malum est. Id enim potest aut bonum aut malum esse, quod aliquid est: quod verò ipsum nihil est, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunæ

al. nullos in illa reos libert. &c. nullos iterũ tyrannos.

tradit. Mala enim bonáque circa aliquam versantur materiam. Non potest id fortuna tenere, quod natura dimisit: nec potest miser esse, qui nullus est. Excessit filius tuus terminos intra quos seruiit. Excepit illum magna & æterna pax: non paupertatis metu, non diuitiarum cura, non libidinis per voluptatem animos carpentis stimulis incessitur, non inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec suæ premitur, nec conuiciis quidem vllis verecundæ aures verberantur, nulla publica† clades conspicitur, nulla priuata, non solicitus futuri pendet ex euentu, semper in deteriora dependenti. Tandem ibi constitit, vnde nil cum pellat, vbi nil† teneat. A

al. pestis. *al. terreat.*

CAP. 20. O IGNAROS malorum suorum, quibus non mors vt optimum inuentum naturæ laudatur: quæ siue felicitatem includit, siue calamitatem † repellit, siue satietatem aut lassitudinem senis terminat, siue iuuenile æuum, dum meliora sperantur, in flore deducit, siue pueritiam ante duriores gradus reuocat, omnibus finis, multis remedium; quibusdam votum, de nullis melius merita, quàm de his ad quos venit antequam inuocaretur. Hæc seruitutem inuito domino remittit. Hæc captiuorum cathenas leuat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. Hæc exulibus in patriā semper animum oculósque tendentibus, ostendit, nihil interesse† inter quos quisque iaceat. Hæc vbi res fortuna malè diuisit, & æquo iure genitos, alium alij donauit, exæquat omnia. Hæc est quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. Hæc est in qua nemo humilitatē suam sensit. Hæc est quæ nulli paruit. Hæc est, Martia, quam pater tuus concupiuit. Hæc est, inquam, quæ efficit, vt nasci non sit supplicium: quæ efficit, vt non concidam aduersus minas casuum, vt seruare animum saluum ac potentē sui possim. Habeo quod appellē. Video isthic cruces nō vnius quidem generis, sed aliter ab aliis fabricatas: alij capite conuersos in terram suspēdēre, alij per obscœna stipitem egerūt, alij brachia patibulo explicuerūt. Video fidiculas, video verbera: & membris & singulis articulis singula docuerunt machinamēta: & video mortem. Sunt isthic hostes cruenti, ciues superbi. Sed video isthic & mortem. Non est molestū seruire, vbi si domini pertæsum est, licet vno gradu ad libertatem trāsire: corā te iura vitæ beneficio mortis habeo. Cogita, quantū boni opportuna mors habeat, quàm multis diutius vixisse nocuerit. Si Cn. Pompeiū, decus istius firmamentúmque imperij, Neapolis† fortuna abstulisset, indubitatus populi Romani princeps excesserat. At nūc exigui tēporis adiectio fastigio illū suo depulit. Vidit legiones in cōspectu suo cæsas: & ex illo prælio, in quo prima acies senatus fuit, †quàm infelices reliquiæ sunt, Imperatorē ipsum superfuisse: vidit Aegyptium carnificem, & sacrosanctū victoribus† corpus satelliti præstitit, etiam si incolumis fuisset pœnitentiā salutis acturus. Quid enim erat turpius, quàm Pompeium viuere beneficio regis? M. Cicero si eo tempore, quo Catilinæ sicas deuitauit, quibus pariter cum patria petitus est, concidisset, liberata† Repub. cōseruator eius: si denique filiæ suæ funus secutus fuisset, tunc felix mori potuit. Non vidisset strictos in ciuilia capita mucrones: nec diuisa percussoribus occisorum bona, vt etiam de suo perirent: non hastam consularia spolia vendentem: nec cædes, nec locata publicè latrocinia, bella, rapinas, † tantum Catilinarum. M. Catonem si à Cypro & hæreditatis regiæ dispensatione redeuntem mare deuorasset, vel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello stipendium, nónne illi bene actum foret? hoc certè secum tulisset, neminem ausurum coram Catone peccare. Nunc annorum adiectio paucissimorum, virum libertati non suæ tantùm, sed publicæ natum, coegit Cæsarem fugere, Pompeium sequi. Nihil ergo mali † immatura mors attulit illi: omnium etiam malorum remisit patientiam. Nimis citò periit & immaturus. Primùm puta illum superesse: cōprehende quantum plurimum procedere homini liceat: quātulum est, ad breuissimum tempus † editi citò cessuri loco. Venienti in pactū hoc, prospicimus hospitium: de nostris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate conuolui constat. Computa vrbium secula, videbis quàm non diu steterint etiam quæ vetustate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca sunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cum populis, vrbibúsque, & fluminibus, & ambitu maris, puncti loco ponimus: ad vniuersa referentes, minorem portionem ætas nostra quàm partem puncti habet, si tempori comparetur omni: † cuius maior est mensura quàm mundi, vtpote cùm ille se intra huius spacium toties remetiatur. Quid ergo interest id extendere, cuius quātumcunque fuerit incrementum, non multum aberit à nihilo: imò multum est quod viuimus, si satis est. Licet mihi vaces, & in moram tardatæ senectutis nouies centenos denósque persenscas annos, cùm ad omne tempus dimiseris animū, nulla erit illa breuissimi longissimíque æui differentia, si inspecto

B C D E

al. expellit. *al in terra qua quis iaceat.* *al. valetudo.* *al. qua.* *fortè, caput* *al. Repub. si denique.* *fortè rectis, triū. vide scholia.* *fortè, Metello immatura mors attulit.* *al. editis citò cessuris loco, venientibus in pastum hoc. Prospicimus &c.* *al. huius est enim maior.*

A si inspecto quanto quis vixerit spacio, comparaueris quanto non vixerit. Deinde non im-
maturus decessit: vixit enim, quantum debuit viuere. Nihil enim illi iam vltrà supererat.
Non vna hominibus senectus est, vt ne animalibus quidem: intra quatuordecim quædam
annos defatigantur: & hæc illis longissima ætas est, quæ homini prima. Dispar cuique vi-
uendi facultas data est. Nemo nimis citò moritur, qui victurus diutius quàm vixit, non
fuit. Fixus est cuique terminus, manebit semper vbi positus est: nec vllũ vlterius diligen-
tia aut gratia promouebit: † scit libenter illũ ex cõsilio perdidisse. Tulit suũ, metásque dati *al. nec illũ*
peruenit ad æui. Non est itaque quòd sic te oneres: Potuit diutius viuere. non est interru- *diligẽtia ex*
pta eius vita, nec vnquam se annis casus interiecit. Soluitur quod cuique promissum est, *consilio per-*
eunt † vt sua fata: nec adiiciunt quicquam, nec ex promisso semel demunt: frustra vota *didit.*
ac studia fiunt. Habebit quisque, quãtum illi dies primus ascripsit. ex illo quo primùm lu- *fortè, nec il*
B cem vidit, iter mortis ingressus est, accessitque fato propior: & illi ipsi, qui adiiciebantur *lum consilio*
adolescentiæ anni, vitæ detrahebantur. In hoc omnes errore versamur, vt non putemus ad *protulisset.*
mortem, nisi senes inclinatósque iam vergere, cùm illò infantia statim & iuuẽta omnisque *fortè, vt.*
ætas ferat. Auguria opus suum, fata nobis sensum nostræ necis auferunt: quóque facilius
obrepat mors, sub ipso vitæ nomine latet. Infantem in se pueritia conuertit. Pueritiam pu-
bertas, iuuentutem senectus abstulit. Incrementa ipsa si bene computes, damna sunt.

QVERERIS, Martia, non tam diu vixisse filium tuum, quàm potuisse. Vnde enim scis *CAP. XI.*
an diutius illi expedierit, an illi hac morte consultum sit? Quem inuenire hodie potes, cu-
ius res tam bene positæ sint & fundatæ, vt nihil illi, procedenti tempore timendum sit? La-
buntur humana, ac fluunt. Nulla pars vitæ nostræ tam obnoxia aut tenera est, quàm quæ
maximè placet. Ideóque felicissimis optanda mors est: quia in tanta incõstantia turbàque
C rerum, nihil nisi quod præteriit, certum est. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui
corpus, in summa pudoris custodia, inter luxuriosæ vrbis oculos conseruaturũ, si potuisset
ita morbos euadere, vt ad senectutem formæ illæsum perferret decus?

COGITA animi mille labes. Neque enim recta ingenia, qualem in adolescentia spem *CAP. XII.*
sui fecerant, vsque in senectutẽ pertulerunt: sed interuersa plerunque sunt, & sera: eóque
fœdior luxuria inuasit, & cogit dehonestare speciosa principia. Aut in popinam ventrém-
que proiectis, summa illis curarum fuit, quid essent, quid biberent. Adiice incendia, rui-
nas, naufragia, lacerationes medicorum, ossa viuis legentium, & totas in viscera manus de-
mittentium, & non simplici dolore pudenda curantium. Post hæc exilium. Non fuit in- *Vide scholia*
nocentior filius tuus, quàm Rutilius, quàm Coruncanus: non fuit sapientior, quàm Socra-
tes: non fuit sanctior, quàm Cato, qui voluntario vulnere transfixit pectus. Cùm ista per-
D spexeris, scies optimè cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat vitæ stipendium, ci-
tò in tutum recepit. Nihil est tam fallax, quàm vita humana: nihil tam insidiosum: non
mehercule quisquam accepisset, nisi daretur inscijs. Itaque felicissimum est, nõ nasci: pro-
ximum puto, breuitate vitæ defunctos, citò in integrum restitui. Propone illud acerbissi-
mum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clienti suo Satrio Secundo congiarium de-
dit. Irascebatur illi ob vnum aut alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat,
Seianum in ceruices nostras non imponi quidem, sed † descendere. Decernebatur illi sta- *al. ascẽdere*
tua in Pompeij theatro ponenda, quod exustũ Cæsar reficiebat. Exclamauit Cordus tunc,
verè theatrum perire. Quis ergo non rumperetur, supra cineres Cn. Pompeij constitui
Seianum, & in monumentis maximi Imperatoris consecrari † pessimum militem: conse- *al. perfidũ.*
cratur subscriptio, & acerrimi canes: quos ille vt sibi vni mansuetos, omnibus feros habe-
E ret, sanguine humano pascebat, circumlatrare etiam hominem illum imparatum inci-
piunt. Quid faceret? si viuere vellet, Seianus rogandus erat: si mori, filia: vterque inexo-
rabilis. Constituit filiam fallere. Vsus itaque balneo, & quo plus imponeret, in cubiculum
se quasi gustaturus contulit: & dimissis pueris quædam per fenestram, vt videretur edisse,
proiecit à cœna. Deinde quasi iam satis in cubiculo edisset, abstinuit: alteróque die, & ter-
tio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus itaque te:
Charissima, inquit, filia, & hoc vnum tota celata vita, iter mortis ingressus sum, & iam me-
dium ferè teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atque ita lumen omne præcludi ius-
sit, & se in tenebris condidit. Cognito consilio eius, publica voluptas erat, quòd è faucibus
auidissimorum luporum educeretur præda. Accusatores, Seiano autore, adeunt consulum
tribunalia, queruntur mori Cordum, vt interpellarent quod coëgerant. Adeò illis Cordus *Vide scholia*
videbatur effugere. Magna res erat in quæstione, an mortis rei perderentur. dum delibe-

ratur, dum accusatores iterum adeunt, ille se absoluerat. Vidésne, Martia, quantæ iniquo- A
al. cuiquā. rum temporum vires ex inopinato ingruant? Fles quòd † quenquam tuorum mori necesse fuit: penè non licuit.

CAP. 23. PRAETER hoc etiam, omne futurum incertum est, & ad deteriora certius. Facilius ad superos iter est, animis citò ab humana conuersatione dimissis: minus enim fecis ponderísque traxerunt: antequam obducerentur, & altius terrena conciperent, liberati, leuiores ad originem suam reuolant, & facilius quicquid est illud absoluti trāsfluunt. Nec vnquam magnis ingeniis chara in corpore mora est. Exire atque erumpere gestiunt: ægrè has angustias ferunt: vagi per omne sublime, & ex alto assueti humana despicere. Inde est quod Plato clamat: Sapientis animum totum in morte prominere, hoc velle, hoc meditari, hac semper cupidine ferri in exteriora tendentem. Quid tu, Martia, cùm videres senilem in iuuene prudentiam, victorem omnium voluptatum, animum emendatum, carentem vitio, diuitias sine auaritia, honores sine ambitione, voluptates sine luxuria appetentem, diu B
tibi putabas illum sospitem posse contingere? Quicquid ad summum venit, ad exitum propè est. Eripit se aufértque ex oculis perfecta virtus. Nec vltimum tempus expectant, quæ in primo maturuerūt. Ignis quo clarior fulsit, citius extinguitur. Viuacior est, qui cum lenta difficilíque materia commissus, fumóque demersus ex sordido lucet: eadem enim detinet causa, quæ malignè alit. Sic ingenia quò illustriora, eò breuiora sunt. Nam vbi incremento locus non est, vicinus occasus est. Fabianus ait, quod nostri quoque parentes vidêre, puerum Romæ fuisse, statura ingentis viri: sed hic citò decessit, & moriturum breui nemo non prudens dixit. Non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita est indicium imminentis exitij maturitas: & appetit finis, vbi incrementa consumpta sunt. C

CAP. 24. INCIPE virtutibus illum, non annis æstimare: satis diu vixit, pupillus relictus sub tutorum cura: vsque ad decimumquartum annū fuit sub matris custodia semper: cùm haberet suos penates, relinquere tuos noluit. Adolescens statura, pulchritudine, cætero corporis robore castris natus, militiā recusauit, ne à te discederet. Computa, Martia, quàm rarò liberos videāt, quæ in diuersis domibus habitant. Cogita, totos illos perire annos matribus, & per solitudinem exigi, quibus filios in exercitu habent. Scies multum patuisse hoc tempus, ex quo nihil perdidisti. Nunquam à conspectu tuo recessit: sub oculis tuis studia formauit excellentis ingenij, & æquaturi auum, nisi obstitisset verecundia, quæ multorum profectus silentio pressit. Adolescēs rarissimæ formæ in tam magna mulierum turba viros corrumpentium, nullius fœminæ spei se præbuit: & cùm quarundam vsque ad tentandum peruenisset improbitas, erubuit quasi peccasset, quòd placuerat. Hac sanctitate morum effecit, vt puer admodū dignus sacerdotio videretur, materna sine dubio D
al. valuisset. suffragatione. Sed ne mater quidem nisi pro bono candidato † valuisset: harum contemplatione virtutum sic te gere, tanquam si nunc ille tibi magis vacet. Nunc nihil habet quò auocetur. Nunquam tibi solicitudini, nunquam mœrori erit: quod vnum ex tam bono filio poteras dolere, doluisti. Cætera exempta casibus, plena voluptatis sunt: si modò vti filio scis, si modò quid in illo preciosissimum fuerit intelligis, imago dūtaxat filij tui periit, & effigies, non simul animus ipse: qui quidem æternus, meliorísque nunc status est, dispoliatus oneribus alienis, & sibi relictus. Hæc quæ vides ossa circumuoluta neruis, & obductam cutem, vultúmque, & ministras manus, & cætera quibus inuoluti sumus, vincula
fortè, auersus à suis. animorum tenebræque sunt. Obruitur his animus, effugatur, inficitur, arcetur † à veris & suis, in falsa cōiectus: omne illi cum hac carne graue certamen est, ne abstrahatur & sidat: nititur illò, vnde dimissus est: ibi illum æterna requies manet, pro confusis crassísque pu- E
al. visentē. ra & liquida † referentem.

CAP. 25. PROINDE non est quòd ad sepulchrum filij tui curras. Pessima eius, & ipsi molestissima istic iacent ossa cineréſque, non magis illius partes quàm vestes, aliáque tegumēta corporum. Integer ille, nihílque in terris relinquens fugit, & totus excessit: paulúmque supra nos commoratus, dum expurgat inhærentia vitia, sitúmque omnis mortalis æui excutit, deinde ad excelsa sublatus, inter felices currit animas, excipítque illum cœtus sacer. Sci-
al. intérque contēp & t. liberos. al. libēs ducitur. piones, Catonésque, † vtique contemptores vitæ, & mortis beneficio liberi. Parens tuus, Martia, illic nepotem suum, quāquam illic omnibus omne cognatū est, applicat sibi noua luce gaudentem, & vicinorum siderum meatus docet: nec ex coniecturis, sed omnium ex vero peritus in arcana naturæ † liber ducit. Vtque ignotarum vrbium monstrator hospiti gratus

A gratus est: ita sciscitanti cœlestium causas, domesticus interpres, & in profunda terrarum promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta respicere. Sic itaque, Martia, te gere, tanquam sub oculis patris filiǔque posita, non illorum quos noueras, sed tanto excellentiorum, & in summo locatorum: erubesce quicquam humile aut vulgare, & mutatos in melius tuos flere, in æterna rerum per vasta & libera spacia dimissos. Non illos interfusa maria discludũt, nec altitudo montiũ aut imæ valles, aut incerta vada Syrtium, aut tramites. Omnia plana, & ex facili mobilia; & expedita, & inuicẽ peruia sunt, intermixtáque sideribus.

PVTA itaque ex illa arce cœlesti patrem tuum, Martia, & cui tantum apud te autoritatis erat, quantum tibi apud filium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo proscribentes in æternum ipse proscripsit, sed tanto clariore, quanto est ipse sublimior, dicere: Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta veri ignorãtia versaris, vt iniquè actum B iudices cum filio tuo, quòd in tædium versus vitæ, ipse ad maiores se recepit suos? Nescis quantis fortuna procellis disturbet omnia? quàm nullis benignam facilè se præstitit, nisi qui † in vnum cum illa contraxerint. Regésne dicere felicissimos futuros, si maturius illos mors instantibus subtraxisset malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, si aliquid ætati detraxeris? An nobilissimos viros clarissimósque ad ictum militaris gladij composita ceruice formatos? Respice patrem atque auum tuum. Ille in alieni percussoris venit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permisi, & cibo prohibitus ostendi, quàm magno me iuuat animo scripsisse. Cur in domo nostra diutissimè lugetur, qui felicissimè moritur? Coimus in vnum omnes, videmúsque vos alta nocte circumdari? Nil apud vos vt putatis optabile, nil excelsum, nil splendidum: sed humilia cuncta, & grauia, & anxia, & quotam partem luminis nostri cernentia. Quid dicam, nulla hic arma mutuis fu- C ferè concurribus, nec classes classibus frangi, nec parricidia aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus strepere dies perpetuos: † nihil in obscuro, detectas mentes, & aperta præcordia, & in publico medióque vitam, & omnis æui prospectum, euentúmque. Iuuat vnius seculi facta componere in parte vltima mundi, & inter paucissimos gesta: tot secula, tot ętatum contextam seriem, quicquid annorum est licet visere: licet surrectura, licet ruitura regna prospicere, & magnarum vrbium lapsus, & maris nouos cursus. Nam si potest tibi solatio esse desideriis tuis commune fatum, nihil constat loco stabili, & nihil quo stat loco stabit. Omnia sternet, abducétque secum vetustas: nec hominibus solùm (quota enim ista fortuitæ potentiæ portio est?) sed locis, sed regionibus, sed mundi partibus ludet: tot supprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet: maria sorbebit, flumina auertet: & commercio gentium rupto, societatem generis humani cœtúsque dissoluet. Alibi hiati- D bus vastis subducet vrbes, tremoribus quatiet, & ex infimo pestilentiæ halitus mittet, & inundationibus quicquid habitatur, obducet. Necabítque omne animal orbe submerso, & ignibus vastis torrebit incendétque mortalia. Et cùm tempus aduenerit, quo se mundus renouaturus extinguat, viribus ista se suis cædent, & sidera sideribus incurrent, & omni flagrante materia, vno igne quicquid nunc ex disposito lucet, ardebit. Nos quoque felices animæ, & † æternæ sorte, cùm Deo visum erit iterum ista moliri, labentibus cunctis, & ipsius parua ruinæ ingentis accessio, in antiqua elementa vertemur. Felicem filium tuum, Martia, qui ista iam nouit.

CAP. 26.

al. minimis cum illis.

al. tuti

Mũdus renouandus.

al. aeterna fortia.

IN LIBRVM DE CONSOLATIONE AD MARTIAM.

E

Alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel in certa nudos maria iactabit.] *Consentiebant exemplaria. Legendum arbitror: Alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel incertis, siue insertis: alios nudos mari iactabit. Incertos ignes vocat, incendium fortè ortum. Insertos ignes intelligas licet, febres ac pestilentias. Alij, ignes admouentur: alij, inseruntur.* CAP. 10.

Semper in deteriora dependenti.] *Alius, semper interiora dependendi. Rodolphus: semper anteriora deprendens. quanquam, dependens, bene habebat.* CAP. 19.

PINCIANI IN EVNDEM.

Fudistique lachrymas palàm, & gemitus deuorasti.] *Videntur aduersa esse inter se, fundere lachrymas palàm, & gemitus deuorare. Quare malim, clàm, legeres: quàm, palam.* CAP. 1.

Non tamen hilari fronte texisti.] *Vetus lectio: Quidem tamen non hilari fronte texisti. Scribendum puto: Quin & tantum non hilari fronte texisti.* A

Vt verò aliquem spiritum mutatio temporum dedit.] *Legendum: vt verò aliquam occasionem mutatio temporis dedit. ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Quamdiu quisquam erit qui velit scire.] *Vetus lectio, quamdiu quisquam velit scire.*

Quid sit vir Romanus, qui subactis iam ceruicibus omnium, & ad Syllanum iugum adactis, indomitus sit.] *Scribe, partim ex vetere lectione, partim ex coniectura: quid sit vir, Romanus. Quid subactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugum adactus indomitus. Nam quo iure suprà ex, Salamonos, emendatum est, Seiànianos: eodem hic ex Syllanum, fieri debuit Seianianum.*

CAP. 3. Non licuerat matri, vt filij oscula, gratúmque extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias prosecuta.] *Scribe ex eadem: Non licuerat matri, vltima filij oscula, gratúmque extremi sermonem oris haurire, longo itinere reliquias Drusi sui prosecutæ. Item paulò pòst, irritatæ, legendum puto: non, irritata: etsi omnes scripti codices, prosecuta & irritata, habeant: non, prosecutæ & irritatæ. In quorum nonnullis habetur, vti filij osculo: non, vltima filij oscula.* B

Ipsúmque desiderabis triste matribus agmen occurrere.] *Quædā exemplaria, ipsúmque desiderans tristem matribus omnē occurrere. Alia sic, ipsúmque desiderans omnem occurrere. Legēdum reor: Ipsa te desiderabis. Triste matribus omen occurres. Cui correctioni videntur suffragari verba Senecæ libro quarto declamationum: Hîc mihi viuendum, ne cui de nuptiis, ne cui de liberis cogitāti dirum omen occurram. Posset etiam non absurdè ita legi: Ipséque quem desideras, tristis matri & ominosus occurret.*

In meliore noto parte.] *Lego contra omnia exemplaria, patre: non, parte: vt circa initia, non est ignotum, qualem te in personam patris tui gesseris.*

Illum ipsum iuuenē dignissimè quietum, quem semper nominatum cogitatúmque faciet.] *Veteres omnes codices: Illum ipsum iuuenem dignissimè quietum, semper nominatus cogitatúsque faciet. Scribendum fortè: Illum ipsum iuuenem dignissimum quiete, semper nominans cogitásque facies. quam correctionem probare videntur verba statim sequentia.* C

CAP. 4. Se consolandam philosopho viri sui præbuit.] *Prior æditio, se consulero philosopho viri sui præbuit. Vetus lectio, non consulero, habet: sed, consulareo. Emendandum puto, se consilio Arei philosophi viri sui præbuit. Fuit hic Areus siue Arius, philosophus Alexandrinus, Augusto acceptimus. Cum quo, instituto sermone, & dextra ei data, vt inter ciues suos spectabilis foret, admirarētúrque eum omnes, ingressus est Alexandriam post debellatos Antonium & Cleopatram. Deinde quum in suggestum theatri ascendisset, Alexandrinis omnibus præ metu exanimatis, & in terram procidentibus, quum eos stare iussisset: Omni se, inquit, populum crimine absoluere: idque se facere, primò propter cōditorem Alexandrum: secundùm, propter miram pulchritudinem, magnitudinémque eius vrbis: tertiò, propter Arium amicum suum. auctor Plutarchus in Antonio, Suetonius quoque in Augusto. Deinde etiam, inquit, eruditione varia repletus super Arei philosophi, filiorúmque eius Dionysij & Nicanoris cōtubernium iniit: etiam si in Suetonij exemplaribus, atroci menda, spera rei, legatur: pro, super Arei. Huic Areo credunt nonnulli Dioscoridem inscripsisse libros suos de medicinali materia. Cæterùm in exemplari Facundi & Primitiui sic habetur, se Areo philosopho viri sui præbuit.* D

Et multum eam rem profuisse sibi confessa, plus quàm Romanum.] *Scribe, ex vetere lectione: & multum eam rem profuisse sibi confessa est, plus quàm Romanum populum.*

Diligentissimam. Vsque in hunc diem Liuia.] *Scribendum reor per maiorem, Diligentissimè: vt sit exordium orationis, quam Areus habuit ad Liuiam.*

CAP. 5. Quemadmodum aliquid loquantur coram te de Druso.] *Sic prior editio. Scribēdum, quemadmodum se gerant. Loquantur aliquid coram te de Druso, an nihil ex eisdem.*

CAP. 7. Quia naturaliter.] *Desiderantur in eâdem hæc duo verba: & rectè. nam confestim sequitur eadem sentia. Quare? quia vires illi à natura datæ sunt.* E

CAP. 8. Dolorem dies consumit.] *Scribo: Dolorem dies longa consumit: ex vetere lectione.*

CAP. 9. Alium percussisti, me petisti.] *Eadem, alium quidem percussisti, sed me petisti*

Egregium versum & dignum audiui, est enim è populo: Cuiuis potest accidere, quod cuiquam potest.] *Deprauatissimus locus, si quis in toto opere, non tantùm verbis vitiatis, sed inuerso etiam, vt conicio, ordine. Sunt codices qui sic habeant: Egregium versum & dignum audiui, qui non è populo heri & cuiuis potest accidere, quod cuiquam potest. Legēdum opinor: Egregium versum audi, & dignum qui non esset Publij Syri: Et cuiuis potest accidere, quod cuiquam potest. Comprobat hanc castigationem Seneca ipse in libro de Tranquillitate vitæ, his verbis: Nunquā me in bona re mali pudebit auctoris. Publius tragicis comicísque vehemētior ingeniis, quoties mimicas ineptias & verba ad summam caueam spectantia, reliquit inter multa alia cothurno non tantùm supario fortiora, & hoc ait: Cuiuis potest*

test

A *test accidere,quod cuiquam potest.Fuit hic Publius natione Syrus,mimographus poeta temporibus Cæsa-
ris dictatoris,multis & pulcherrimis sententiis clarus in primis.Quas leges apud Gellium libro 17. capite
14.& apud Macrobium secundo Saturnalium,non procul à calce.*

Deficiet iste comitatus.] *Quidam codices,Deficietur,habent.Puto legendum,deficiet te.* CAP. 10.

Et in hanc legem datus,hoc fatum ab vtero statim prosequebatur.] *Eadem:In hanc legem
datus est.Hoc illum fatum ab vtero statim prosecutum est.*

Vel in pœnam admotis,vel in certa nudos maria iactabit.] *Variam,& parum sibi constan-
tem veterem lectionem hoc loco reperio.Sed quæ commodior ex emendatioribus codicibus elici potuit,sic
habet:vel in pœnam admotis vel in remedium,alios vinciet.Id nunc isti licebit,nunc tibi.Alios per incer-
ta nudos maria iactabit.*

Moderandus est itaque nobis animus ad hæc maximè quæ immoderatè fertis,& in me
B tus,& in dolores humanum pectus dispensandum.] *Breuius eadem:Moderandum est itaque,vo-
bis maximè qui immoderatè fertis,& in multos dolores humanum pectus dispensandum.*

Hæc omnis ista quæ in foro litigat.*& mox paulo:*non dispari gradu vadit.] *Lege, huc, non,* CAP. 11.
hæc,& foris:non,foro:& negatio,non,tollenda.ex eadem.

Et quæ diligis veneraris,& quæ despicis,vnus, vnus exæquabit cinis: hic videlicet illa
Pythicis oraculis ascripta noscit.] *Sic prior æditio.Deploratissimus est locus.In quibusdam codici-
bus sic habetur:Et quæ diligis, veneraris,& quæ despicis,vnus exæquat cinis,hoc videlicet illa Pythicis
oraculis ascripta noscite.quæ verba minus fortè vitiosa erunt,si sic legantur:Et quem diligis, veneraris,
& quem despicis,vnius exæquat vox Chilonis:hæc videlicet,illa Pythicis oraculis ascripta. Nosce te vel
sic:Et quem diligis,veneraris,& quem despicis,vnius exæquat Chilonis vox:licet illa Pythicis oraculis
ascripta,Nosce te.Notam sententiam illam,Nosce te,Chilonis esse Lacedemonij,ex Plinio,Plutarcho,Au
C sonio,& aliis constat:etsi Iuuenalis Apollini ascribat,E cœlo descendit gnothi seauton. Cicero itẽ prima
Tusculana:Nimirum,inquit,hanc habet vim præceptum Apollinis,quo monet vt se quisque noscat Dio-
genes quoque Laertius in vita Chilonis,cùm sententiam illam,Sponsioni nõ deesse iacturam,Chiloni tri-
buat,hanc de se noscendo non tribuit.*

Alimenta metuens sua,quorum modum inopia rumpit.] *Veteres quidam codices duo verba
addunt,& semper,sed & sic locus est ambustus,& verbis quibusdam cassus quæ omnino addere ad com-
plementum sensus necessarium habui.Scribendum igitur censeo sic:& semper alimenta metuens sua quo-
rum modò inopia laborat modo copia rumpitur.*

Morbidum,putre,causámque fletus vita auspicatum.] *Legendum puto,morbidum,putre cas-
sum,à fletu vitam auspicatum.Plinius libro 7.Nullúmque tot animalium ad lachrymas,& has protinus
vitæ principio & paulo pòst & à suppliciis vitam auspicatum.*

D Liberos nutrientibus non ipsa fructus educatione acquiritur.] *Exemplaria quædam,liberos* CAP. 12.
nutrientibus non fructus educat,ipsa educatio.

Omnia tanquam prospera.] *Corrigendum puto: Omnia tam præpropera. Cui emendationi suf-
fragantur verba hæc,non longè à fine:Hac sanctitate morum effecit,vt puer admodum dignus sacerdotio
videretur.*

Quibus malè nimis secundæ res constant.] *Eadem,quorum malè illo nimis secũdæ res cõstant.
Conicio legendum,quorum malis illius nimis secundæ res constabant.*

Et solennia Pontificalis carminis verba concepit.] *Sic agnoscunt cõplura exemplaria Sed in* CAP. 13.
*exemplari antiquissimo & correctissimo Facundi & Primitiui tantùm habetur,solennia Põtificalia per-
fecit,cætera vacant.*

Mirum est,tantam turbam iam potuisse sine iniuria damnóue præteruehi.] *Quædam e-* CAP. 16.
E *xemplaria:Mirum est,tantam turbam non potuisse sine inuidia damnóue præteruehi.Alia: Mirum est,
tantam turbam sine inuidia,sine damno præteruehi.Legendum puto,esset,potius quàm,est.*

Similes patri.] *Hæc verba desiderantur in eadem.*

Iam patri,iam matri præsidium ac decus amittere.] *Scribe,iam patri,iam matri residuum a-* CAP. 17.
mittere,cætera ociosa sunt:ex codice Facundi & Primitiui.

Lympidissima hyberna.] *Vetus lectio,lepidissima.Lego,tepidissima:vt patet ex verbis sequentibus,
cuius rei Plinius quoque meminit secundo historiæ naturalis,capite 64.*

Vt ipsis maledictum sit.] *Legendum ex antiqua lectione,vt ipsi maledicta sint.*

Et modò toto ore terris imminentem,accessionibus damnísque mirabilem.] *Scribe, &* CAP. 18.
modò occultam,modò toto ore terris imminentem,accessionibus damnísque mutabilem.ex eadem.

Et nosmetipsi non fallamus.] *Quidam codices sine negatione,& nosmetipsi fallamus.In aliis non* CAP. 19.
habentur omnino hæc verba.

Qui contemptum vindicet.] *Vetus lectio, & qui à contemptu vindicet.* A

CAP. 20. Hic vbi res fortuna malè diuisit, & æquo iure genitos alium alij donauit.] *Hæc vbi res communes fortuna malè diuisit, & æquo iure genitos aliud alij donauit, vetus lectio. Puto legendum, alium aliis donauit.*

Vt non concldam aduersus minas casunm.] *Legendum fortè, cæsarum, potius quàm casuum. Exemplar Facundi & Primitiui, aduersus ruinas casuum.*

Corā te iura beneficio mortis habeo.] *Sic prior æditio. Vetus lectio, vita, habet: non, iura. Proinde scribendum sic reor: Coram te vitam beneficio mortis habeo. Nam & inter alios, Plinius quoque maximum vitæ bonum appellat mortem.*

Liberata republica conseruatot eius.] *Postrema duo verba, conseruator eius, in exemplari Facundi & Primitiui non habentur.*

Latrocinia, bella, rapinas, tantum Catilinarum.] *Legendum puto, trium Catilinarum: nō, tantum Catilinarum.* Nam *Augustum, Antonium, Lepidum, tres Catilinas vocat, vt Iuuenalis tres Syllas: In tabulam Syllæ si dicant discipuli tres.* B

Veniēti in pactum hoc, prospicimus hospitium.] *Castigādus fortè vitiosissimus locus sic: Venientibus in puncti hoc proximum hospitium. Posset etiam legere, spacium: non, hospitium.*

Imò multum est quod viuimus, si satis est.] *Exēplar Facundi & Primitiui: Imò modò multum est, cætera. Scribendum videtur: Vno modo multum est, reliqua.*

Scit libenter illum ex consilio perdidisse.] *Ita leguntur in eodem codice, vt recitaui: sed mēdosè. Puto sic corrigenda, nec illum diligentia vel consilio protulisset.*

Auguria opus suum, fata.] *Quid si legas, vrgent opus suum fata.*

CAP. 21. In summa pudoris custodia, inter luxuriosæ vrbis oculos conseruaturum, si potuisset ita morbos euadere, cætera.] *Exemplar Facundi ac Primitiui, & summa pudoris custodia inter luxuriosæ vrbis oculos conseruatum potuisset, ita, reliqua.* C

CAP. 22. Non simplici dolore pudenda curantium.] *Quædam exemplaria, non per simplicem dolorem, cætera. Alia, non simplicem dolorem, cætera.*

Post hæc exilium. Non fuit innocentior filius tuus quàm Rutillius, quàm Cotuncanus: non fuit sapientior quàm Socrates: non fuit sanctior quàm Cato, qui voluntario vulnere transixit pectus. Cùm ista perspexeris.] *Falsò scripta, peius dispuncta, præpostere locata verba. Lego ex vetere lectione: Post hæc, Exilium: non fuit innocentior filius tuus. Carcerem: non fuit sapintior quam Socrates. Voluntario vulnere transixum pectus: non fuit sanctior quàm Cato. Quum ista perspexeris.*

Clienti suo Atrio Secundo.] *Lege Satrio, non Atrio: ex Cornelio Tacito.*

Consecrari pessimum militem.] *Non pessimum, sed perfidum, habet eadem: vt puto, rectè, alludere enim videbatur ad militem illum qui Pompeium obtruncauit.* D

An mottis rei perderentur.] *Locus est corruptissimus, ex eorum numero qui emendatore indigent Oedipo. Fortasse sic minus corruptè legetur, an maiestatis eo perire daretur. Quam lectionem astruere videntur verba sequentia, penè non licuit.*

CAP. 23. Ita est indicium imminentis exitij maturitas.] *Scribendum ex eisdem: Ita est. Indicium est imminensis, reliqua.*

Sub matris custodia.] *Sub matris tutela: eadem.*

CAP. 24. Nullius fœminæ spei se præbuit.] *Dictio, fœminæ, necessaria non erat precedēte, paulo antè verbo, mulierum, proinde eradenda est, suffragante etiam vetere lectione.*

Harum contemplatione virtutum filium geri, tanquam si nec illi tibi magis vacet.] *Sic prior æditio. Scribendum puto: Harum contemplatione virtutum sic te gere, tanquam si nunc illæ, cætera vt infrà: Sic itaque Martia te gere, tanquam sub oculis patrii filiique posita. Sequitur statim:* E

CAP. 25. Liber ducit.] *Ita in eadem, libens ducitur: vt ad adolescentem referatur, non ad auum.*

Et in profunda terrarū promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta respicere.] *Vetus lectio breuior, & in profunda terrarum permittit aciem. Iuuat enim ex alto, cætera, quam lectionem agnoscit quoque exemplar emendatissimum Facundi & Primitiui.*

CAP. 26. Regésne diceres felicissimos futuros, si maturius illos mors stātibus subtraxisset malis?] *Eadem: Reges ne tibi nominem felicissimos futuros, reliqua.*

Ostendi, quàm magno me iuuat animo scripsisse.] *Corrigendum puto quàm magno quæ iuuabat animo scripsissem. Nam omnis vetus lectio scripsissem, agnoscit: non scripsisse.*

Videmúrque non alta nocte circumdati. Nil apud vos cætera.] *Sic prior æditio. Scribe, videmúsque non alta nocte circumdati, nil apud vos, reliqua: ex eadem.*

Nihil

A Nihil constat loco stabili.] *Hæc verba non habentur in eadem: & rectè, nam sequitur confestim eadem sententia.*

Quota enim ista fortuitæ potẽtiæ portio est.] *Fortunæ, nõ fortuitæ: exẽplar Facũdi & Primitiui.*

LVCII ANNAEI SENECAE AD † ALBINAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

al. Helbiã.

B SÆPE iam mater optima, impetum cepi consolandi te, sæpe continui. Vt audeterem, multa me impellebant. Primùm videbar depositurus omnia incommoda, cùm lachrymas tuas, etiam si supprimere non potuissem, interim certè abstersissem. Deinde plus habiturum me autoritatis non dubitabam ad excitandam te, si prior ipse consurrexissem. Præterea timebam, ne à me non victa fortuna aliquem meorũ vinceret. Itaque vtcunque conabar manu super plagam meã imposita, ad obliganda vulnera vestra reptare. Hoc propositum meum erat. Rursúsque retardabar, dum recens sæuiret. Sciebam dolori tuo occurrendum non esse, ne ipsum ipsa solatia iritarent, & accenderent. Nam in morbis quoque nihil est magis periculosum, nec perniciosum, quàm immatura medicina. Expectabã dum ipse vires suas frangeret, & ad sustinenda remedia mora mitigatus, tangi se ac tractari pa- CAP. I.

C teretur. Præterea cùm clarissimorum omnia ingeniorum monumenta, ad compescendos moderandósque luctus composita euoluerem, non inueniebam exemplum eius, qui consolatus suos esset, cùm ipse ab illis comploraretur. Ita in re noua hæsitabam, verebárque, ne hoc non consolatio, sed exulceratio, esset. Quid quòd nouis verbis, nec ex vulgari & quotidiana sumptis allocutione, opus erat homini ad consolandos suos ex ipso rogo caput alleuanti? Omnis autem magnitudo doloris modum excedentis necesse est vt stilo delectum verborum eripiat, cùm sæpe vocem quoque ipsam intercludat. Vtcunque connitar, nõ fiducia ingenij, sed qua possum instar efficacissimæ consolationis esse consolator. Cui nihil negares, huic hoc vtique te non esse negaturam (licet omnis mœror cõtumax sit) spero, vt desiderio tuo velis à me modum statui.

VIDE quantũ de indulgentia tua promiserim mihi: potentiorem me futurum apud te CAP. II.

D non dubito quàm dolorem tuum, quo nihil est apud miseros potentius. Itaque ne statim cum eo concurram, adero prius illi, & quibus excitetur, ingeram, omnia proferam, & rescindam quæ iam obducta sunt. Dicet aliquis: Quod hoc genus est consolandi, obliterata mala reuocare, & animum in omnium ærumnarum suarum cõspectu collocare, vix vnius patientem? Sed is cogitet, quæcunque vsque eò perniciosa sunt, vt contra remedium conualuerint, plerunque cõtrariis curari. Omnes itaque luctus illi suos, omnia lugubria admouebo. Hoc erit non molli via mederi, sed vrere ac secare. Quid consequar? vt pudeat animum, tot meseriarum victorem, ægrè ferre vnum vulnus in corpore tã cicatricoso. Fleant itaque diutius, & gemant, quorũ delicatas mentes eneruauit lõga felicitas, vt ad leuissimarum iniuriarũ motus collabantur: atquorũ omnes anni per calamitates transierũt, grauissima quoque forti & immobili constantia perferant. Vnum habet assidua infelicitas boni,

E quòd quos † sæpe vexat, nouissimè indurat. Nullam tibi vacationẽ † dedit à grauissimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amisisti matrem statim nata, imò dum nascereris: & ad vitam quodammodo exposita es. Creuisti sub nouerca: quam tuquidem omni obsequio, & pietate, quanta vix in filia conspici potest, matrem fieri coegisti. Nulli † tam magno constitit & bona nouerca. Auunculum indulgentissimum, optimum ac fortissimum virum, cùm aduentum eius expectares, amisisti. Et ne sæuitiam suam fortuna leuiorem ducendo faceret, intra tricesimum diem, charissimum virum tuum, & quo mater trium liberorum eras, extulisti. Lugenti tibi luctus nunciatus est, omnibus quidem absentibus liberis: quasi de industria in id tempus coniectis malis tuis, vt nihil esset vbi se dolor tuus reclinaret. Transeo tot pericula, tot metus, quos sine interuallo † vitæ incursantes perpessisti: modò in eundem sinum, ex quo tres nepotes emiseras, ossa trium nepotum recepisti. Intra vigesimum diem, quàm filium meum in manibus & in † oculis tuis mortuum func-

al. semper. al. fortunã dedit. fortè, tamen non. al. in te. al. osculis.

raueras, raptum me audisti. Hoc adhuc defuerat tibi, lugere viuos. A

CAP. 3. GRAVISSIMVM est ex omnibus, quæ vnquam in corpus tuum descenderunt, recens vulnus: fateor, non summã cutem rupit: pectus, & viscera ipsa diuisit. Sed quemadmodum tyrones leuiter saucij, tamen vociferantur, & manus medicorum magis quàm ferrum borrent, at veterani quamuis confossi patienter ac sine gemitu velut aliena corpora † excoriari patiuntur: ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & vlulatus, & alia per quæ insciæ mulieres tumultuantur, amoue. Perdidisti enim tot mala, si nondum misera esse didicisti. Et quid? Videó tne tecum timidè egisse, cùm nil tibi subduxi ex malis tuis, sed omnia coacetuata ante te posui? Magno id animo feci. Constitui enim vincere dolore dolorem tuum, non circumscribere.

al. exsecari.

CAP. 4. VINCAM puto, primùm si ostendero nihil me pati, propter quod possim dici miser, nedũ propter quod miseros etiam quos contigam faciam. Deinde si ad te transiero, & pro bauero, ne tuã quidem grauẽ esse fortunam, quæ tota in mea pendet. Hoc prius aggrediar quod pietas tua audire gestit, nibil mali esse mihi: si hoc tibi demõstrare nõ potero, ipsas res quibus me putas premi, non esse intolerabiles, faciam manifestũ. Sin id credi nõ potuerit: at ego mihi ipse magis placebo, quòd inter eas res beatus ero, quæ miseros solent facere. Non est quòd de me aliis credas: ipse tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me non esse miserum. Adiiciam, quo securior sis, nec fieri quidem me posse miserum. B

CAP. 5. BONA conditione conditi sumus, si eam non deseruimus. Id egit rerum natura, vt ad bene viuendum non magno apparatu opus esset. Vnusquisque facere se beatum potest. Leue momentum in aduenticiis rebus est, & quod in neutram partem magnas vires habeat. Nec secunda sapientem euebunt, nec aduersa demittunt. Laborauit enim semper, vt in se plurimum poneret, intra se omne gaudium peteret. Quid ergo? sapientem me esse dico? Minimè. Nam id quidem si profiteri possem, non tantùm negarem miserum me esse, sed omnium fortunatissimum, & in vicinum Deo perductum prædicarem. Nũc, quod satis est ad omnes miserias leniendas, sapientibus viris me dedi, & nondum in auxilium mei validus, in aliena castra confugi, eorum scilicet, qui facilè se & † sua tuẽtur. Illi me iusserunt stare assiduè, velut in præsidio positum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus prospicere, multo antè quàm incurrant. Illis grauis ipsa fortuna est, quibus est repentina. Facile eam sustinere potest, qui semper expectat. Nam & hostium aduentus eos prosternit, quos inopinatè occupauit. At qui futuro se bello ante bellum parauerũt, compositi & adaptati primùm, qui tumultuosissimus est, ictum facilè excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiam si videretur pacẽ agere: omnia illa quæ in me indulgentissimè cõferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco posui, vnde possem ea sine motu meo repetere. Interuallum inter me & illam magnum habui. Itaque abstulit illa, non auulsit. Neminem aduersa fortuna comminuit, nisi quem secũda decepit. Illi qui munera eius velut sua & perpetua amauerunt, qui se propter illa suspici voluerunt, iacent & mœrent, cùm inualidos & pueriles animos, omnis solidæ voluptatis ignaros, falsa & mobilia oblectamenta destituunt. At ille qui se lætis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, aduersus vtrunque statum inuictum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. Nam in ipsa † felicitate quid cõtra infelicitatem valeret, est expertus. Itaque ego in illis quæ omnes optant, existimaui semper nihil veri boni inesse: cùm inania, & specioso ac deceptuto fuco circumlita inueni, intra nihil habentia fronti simile. Nam in illis quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac durum inuenio, quàm opinio vulgi minabatur. Verbum quidem ipsum, persuasione quadã, & consensu, iam asperius ad aures venit, & audientes tanquam triste & execrabile ferit: ita enim populus iussit. Sed populi scita ex magna parte sapientes abrogant. C D E

al. suos.

al. infirmitate.

CAP. 6. REMOTO igitur iudicio plurium, quos prima rerũ facies vtcunque credita est, aufert, videamus quid sit exilium: nempe loci cõmutatio est. Angustare videor vim eius, & quicquid pessimum in se habet subtrabere. Hanc commutationem loci sequuntur incommoda, paupertas ignominia, contemptus. Aduersus ista postea confligam. Interim primùm illud intueri volo, quid acerbi afferat ipsa loci commutatio. Carere patria, intolerabile est. Aspice hãc frequentiam, cui vix vrbis immensa tecta sufficiunt. Maxima pars illius turbæ patria caret, ex municipiis & coloniis suis, ex toto denique orbe terrarum confluxerunt: alios abducit ambitio, alios necessitas officij publici, alios imposita legatio, alios luxuria, opulentum & opportunum vitiis locum quærens: alios liberalium studiorũ cupiditas, alios spectacula. Quosdam traxit amicitia, quosdam industria, † latum ostendendæ virtuti nacta materiam

al. laxã ostendendæ.

A materiam: quidam venalem formam ſuam attulerunt, quidam venalem eloquentiam.
Nullum non bominum genus concurrit in vrbem, & virtutibus & vitiis magna precia
ponentem. Iube omnes iſtos ad nomen eitari, & vnde domo quiſque ſit, quære. Vide-
bis maiorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis venerit in maximam quidem ac pul-
cherrimam vrbem, non tamen ſuam. Deinde ab hac ciuitate diſeede, quæ veluti com-
munis patria poteſt dici, omnes vrbes circumi. Nulla eſt, vbi magnam partem peregrinæ
multitudinis non inuenias. Nunc tranſi ab iis, quarum amœna poſitio & opportunitas re-
gionis plures alliclet, deſerta loca, & aſperrimas inſulas, Seiathum & † Seriphnm, Gyatum al. Siphon.
& † Corſicam pete. Nullum inuenies exilium, in quo non aliquis animi cauſa moretur. al. Corcyrã, ſiue Coſyrã.
Quid tam nudum inueniri poteſt? quid tam abruptum vndique, quàm hoc ſaxum? quid Cõſule Geographos.
ad copias reſpicienti † ieiunius? quid ad homines immanſuetius? quid ad ipſum loci ſitum
B horridius? quid ad cœli naturam intemperantius? plures tamen hic peregrini quàm eines al. tenuius?
conſiſtunt. Vſque eò ergo eommutatio ipſa locorum grauis non eſt, vt bic qnoque locus à
patria quoſdam abduxerit. Inuenio qui dicant, ineſſe naturalem quandam animis irita-
tionem commutandi ſedes, & transferendi domicilia. Mobilis enim & inquieta mens
homini data eſt. Nunqnam ſe tenet, ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atque
ignota dimittit, vaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætiſſima: quod non mirabĕ-
ris, † ſi propriam eius origioem aſpexeris, non ex terreno & graui concreta corpore, ex illo al. ſi primã.
cœleſti ſpiritu deſcendit. Cœleſtium autem natura ſemper in motu eſt. Fugit, & velociſſi-
mo curſu agitur. Aſpice ſidera † mundi illuſtria. Nullum eorum preſtat: labitur aſſiduè, & al. mundũ illuſtrantia
locum ex loco mutat: quamuis cum vniuerſo verſatur, in contrarium nihilominus ipſi al. defertur
mundo † refertur, per omnes ſignorum partes diſcurrit perpetua eius agitatio, & aliunde
C aliò commigratio eſt. Omnia voluuntur. Semper in tranſitu ſunt, & vt lex & naturæ ne-
ceſſitas ordinauit, aliunde aliò deferuntur. Cùm per certa annorum ſpacia orbes ſuos ex-
plieuerit, iterum ibunt per quæ venerant. I nunc, & animum bumanum, ex iiſdem quibus
diuina conſtant compoſitum ſeminibus, moleſtè ferre puta tranſitum ac migrationem:
cùm Dei natura, aſſidua & citatiſſima commutatione, vel delectet ſe, vel conſeruet. A cœ-
leſtibus agedum te ad humana conuerte. Videbis gentes, populóſque mutaſſe ſedem.
Quid ſibi volunt in mediis Barbarorum † nationibus Græcæ vrbes? Quid inter Indos, Per- al. regionibus.
ſaſque Macedonius ſermo? Scythia, & totus ille ferarum, indomitarúmque gentium tra-
ctus, ciuitates Achaiæ Ponticis impoſitas littoribus oſtentat. Non perpetuæ hyemis ſæui-
tia, non hominum ingenia, ad ſimilitudinem cœli ſui horrentia, transferentibus domus
ſuas obſtiterunt. Athenienſis in Aſia turba eſt. Miletus cccc lxx. vrbium populum in
D diuerſa effudit. Totum Italiæ latus quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit.
Tuſcos Aſia ſibi vendicat. Tyrij Africam incolunt, in Hiſpania Pœni: Græci ſe in
Galliam immiſerunt, in Græciam Galli. Pyrenæus Germanorum tranſitus non inbi-
buit: per innia, per incognita verſauit ſe bumana leuitas. Liberos, coniugéſque, & graues
ſenio parentes traxerunt. Alij longo errore iactati, non iudicio elegerunt locum, ſed laſſi-
tudine proximum occupauerunt. Alij armis ſibi ius in aliena terra fecerũt. Quaſdam gen-
tes cùm ignota peterent, mare hauſit. Quidam ibi conſederunt, vbi illos rerum inopia de-
poſuit. Nec omnibus eadem cauſa relinquendi, quærendique patriam fuit. Alios excidia
vrbium ſuarum hoſtilibus armis elapſos, in aliena ſpoliatos ſuis, expulerunt. Alios dome-
ſtica ſeditio ſubmouit: alios nimia ſuperfluentis populi frequentia ad exonerandas vrbes
emiſit. Alios peſtilentia, aut frequentes terrarum hiatus, aut aliqua intolerãda infelicis ſo-
E li vitia eiecerunt. Quoſdam fertilis oræ in maius † latæ fama corrupit. Alios alia cauſa exci- al. laudata
uit domibus ſuis. Illud itaque eſt manifeſtum, nibil eodem loco manſiſſe quo gentium eſt.
Aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur.
Noua vrbium fundamenta iaciuntur. Noua gentium nomina, extinctis nominibus priori-
bus, aut in acceſſionem validioris cõuerſis, oriuntur. Omnes autem iſtæ populorum tranſ-
portationes, quid aliud quàm publica exilia ſunt?

QVID tam longo te circuitu traho? Quid intereſt enumerare Antenorem Patauij con- CAP. 7.
ditorem, & Euandrum in ripa Tyberis regna Arcadum collocantem? Quid Diomedem,
alióſque quos Troianum bellũ victos ſimul victoréſque per alienas terras diſſipauit? Ro-
manum imperium nempe autorem exulem reſpicit: quem profugũ, capta patria, exiguas
reliquias trahentem, neceſſitas & victoris metus, longinqua quærentem in Italiam
detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias miſit: vbicunque vicit,

N

Romanus habitat. Ad hanc cõmutationem locorũ libenter nomina dabat: & relictis aris suis trans maria sequebatur colonus senex. Res quidẽ non desiderat pluriũ enumerationẽ: A
al. cultores. vnũ tamen adiiciã, quod in oculos se ingerit. Hæc ipsa insula sæpe iam † colonos mutauit.

CAP. 8. VT antiquiora quæ vetustas obduxit, transeam, Phocide relicta, Graij qui nunc Massiliam colunt, prius in hac insula consederunt. Ex qua quid eos fugauerit incertũ est: vtrum cœli grauitas, an præpotentis Italiæ conspectus, an natura importuosi maris. Nam in causa non fuisse feritatem accolarum, eo apparet, quòd maximè tunc trucibus & incondiitis Galliæ populis se interposuerunt. Transierunt deinde Ligures in eam, transierunt & Hispani: quod ex similitudine ritus apparet. Eadem enim tegumenta capitum, idémque genus calceamenti, quod Cantabris est, & verba quædam. Nam totus sermo conuersatione Græcorum, Ligurúmque, à patrio desciuit. Deductæ deinde sunt duæ ciuium Romanorum coloniæ: altera à Mario, altera à Sylla. Toties huius aridi & spinosi saxi mutatus est populus. Vix denique inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. B
Permixta omnia & insititia sunt. Alius alij successit. Hic concupiuit, quod alij fastidio fuit: ille vnde expulerat, eiectus est. Ita fato placuit, nullius rei eodem semper loco stare fortunam. Aduersus ipsam mutationem locorum, detractis certis incommodis quæ exilio adhærent, satis hoc remedij putat Varro doctissimus Romanorum, quòd quocunque venimus, eâdem rerum natura vtendum est. M. Brutus satis hoc putat, quòd licet in exilium euntib. virtutes suas ferre secum, ad quem migraturi sunt. Hæc etiam si quis singula parum iudicat efficacia ad consolandum exulem, vtraque in vnum collata fatebitur plurimum posse. Quantulum enim est quod perdidimus. Duo quæ pulcherrima sunt, quocunque nos mouerimus, sequentur: natura communis, & propria virtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis formator vniuersi fuit, siue ille Deus est potens omnium, siue C
incorporalis ratio ingentium operum artifex, siue diuinus spiritus per omnia maxima ac minima, æquali intentione diffusus, siue fatum & mutabilis causarum inter se cohærentium series: id, inquam, actum est, vt in alienum arbitrium, nisi vilissima quæque non caderent. Quicquid optimum homini est, id extra humanam potentiam iacet: nec dari, nec eripi potest. Mundus hic, quo nihil neque maius, neque ornatius, rerum natura genuit. Animus contemplator, admiratórque mundi, pars eius magnificentissima, propria nobis, & perpetua, tamdiu nobiscum mansura, quamdiu ipsi manebimus. Alacres itaque & erecti quocunque res tulerit, intrepido gradu properemus.

CAP. 9. EMETIAMVR quascunque terras, nullum inuenturi solum intra mundum, quod alienum homini est. Vndecunque ex æquo ad cœlum erigitur acies, paribus interuallis omnia diuina ab omnibus humanis distant. Proinde dum oculi mei ab illo spectaculo D
cuius insatiabiles sunt, non abducantur, dum mihi lunam solémque intueri liceat, dum cæteris inhærere sideribus, dum ortus eorum, occasus, interualláque, & causas inuestigare velocius meandi, vel tardius, spectare tot per noctem stellas micantes, & alias immobiles, alias non in magnum spacium exeuntes, sed intra suum se circumagentes vestigium, quasdam subitò erumpentes, quasdam igne fuso perstringentes aciem, quasi decidant, vel longo tractu cum luce multa præteruolantes: dum cum his sim, & cœlestibus (quàm homini fas est) immiscear, dum animum ad cognatarum rerum conspectum tendentem, in sublimi semper habeam: quantum refert mea, quid calcem? Atqui non est hæc terra frugiferarum aut lætarum arborum ferax. Non magnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur. Nihil gignit, quod aliæ gentes petant, vix ad tutelam incolen-
al. eruũtur. tium fertilis. Non preciosus hic lapis cæditur: non auri argentique venæ † eximuntur. An-
al. abducẽdus. gustus animus est, quem terrena delectant. Ad illa † adducendus est, quæ vbique æquè E
apparent, vbique æquè splendet: & hoc cogitandum est, ista veris bonis per falsa & prauè credita obstare: quo longiores porticus expedierint, quo altius turres sustulerint, quo latius vicos porrexerint, quo depressius æstiuos specus foderint, quo maiori mole
al. cõtignationum. fastigia † cœnationum subduxerint, hoc plus erit quod illis cœlum abscondat. In eam te regionem casus eiecit, in qua latissimum receptaculum casa est. Næ & tu pusilli
al. si ideo id fortiter pateris, quia Rom. animi es, & sordidè te consolantis, † si non id fortiter pateris, quæ Romuli casam nosti. Dic illud potius: Istud humile tugurium nempe virtutes recipit. Iam omnibus templis formosius erit, cùm illic iusticia conspecta fuerit, cùm continentia, cùm prudentia, pietas omnium officiorum rectè dispensandorum ratio, humanorum diuinorúmque scientia. Nullus angustus est locus, qui hanc tam magnarum virtutum turbam capit: nullum

A nullum exilium graue est, in quo licet cum hoc ire comitatu. Brutus in eo libro quem de virtute composuit, ait se vidisse Marcellum Mitylenis exulantem, & quantum modò natura hominis pateretur, beatissimè viuentem, neque vnquam bonarum artium cupidiorem quàm illo tempore. Itaque adiicit, visum sibi se magis in exilium ire, qui sine illo rediturus esset, quàm illum in exilio relinqui. O fortunatiorem Marcellum, eo tempore quo exilium suum Bruto approbauit, quàm quo R.P. † consulatum. Quantus vir ille fuit, qui effecit vt aliquis exul sibi videretur, quòd ab exule recedebat. Quantus vir ille fuit, qui in admirationem sui adduxit hominem, etiam Catoni suo mirandum. Idem Brutus ait, C. Cæsarem Mitylenas præteruectum, quia non sustineret videre † defortunatum virum. Illi quidem reditum impetrauit senatus publicis precibus, tam solicitus ac mœstus, vt omnes isto die Bruti habere animum viderentur, & non pro Marcello, sed pro se deprecari, ne exules essent, si sine illo fuissent: sed plus multo consecutus est, quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, nec Cæsar videre. Contigit enim illi testimonium vtriusque. Brutus sine Marcello reuerti se doluit: Cæsar erubuit. Num dubitas, quin ille Marcellus, tantus vir, sic ad tolerandum æquo animo exilium seipse adhortatus sit? Ita te disciplinis imbuisti, vt scires omnem locum sapienti vito patriam esse: porrò hic qui te expulit, non ipse per annos decem continuos patria caruit, propagandi sine dubio imperij causa, sed nempe caruit: nunc ecce trahit illum ad se Africa resurgentis belli minis plena, trahit Hispania, quæ fractas & afflictas partes refouet, trahit Aegyptus infida, totus denique orbis, qui ad occasionem concussi imperij intentus est, cui primùm rei occurret, cui parti se opponet. Aget illum per omnes terras victoria sua. Illum suspiciant & colant gentes: tu viue Bruto miratore contentus. Bene ergo exilium tulit Marcellus: nec quicquam in animo eius mutauit loci commutatio, quamuis eum paupertas sequeretur: in qua nihil mali esse quisquis modò nondum peruenit in insaniam omnia subuertētis auaritiæ atque luxuriæ, intelligit. Quantulum est enim, quod in tutelam hominis necessarium sit? & cui deesse hoc potest, vllam modò virtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me non opes, sed occupationes perdidisse: corporis exigua desideria sunt, frigus submouere vult, alimentis famem ac sitim extinguere: quicquid extrà concupiscitur, vitiis, non vsibus laboratur: non est necesse omne perscrutari profundum, nec strage animalium ventrem onerare, nec conchylia vltimi maris ex ignoto littore eruere. Dij istos deæque perdant, quorum luxuria tam inuidiosi imperij fines transcendit. Vltra Phasim † capere volunt, quod ambitiosam popinam instruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetimus, aues petere. Vndique conuehunt omnia † vota fastidienti gulæ. Quod dissolutus deliciis stomachus vix admittat, ab vltimo portatur Oceano. Vomunt vt edant, edunt vt vomant epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Ista si quis despicit, quid illi paupertas nocet? Si quis concupiscit, illi paupertas etiam † quid prodest? Inuitus enim sanatur: & si remedia ne coactus quidem recipit, interim certè dum non † potest illa, nolenti similis est. C. Cæsar, quem mihi videtur rerum natura edidisse, vt ostenderet quid summa vitia in summa fortuna possent, centies sestertio cœnauit vno die, & in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen inuenit quomodo prouinciarum tributum vna cœna fieret. O miserabiles, quotum palatum nisi ad preciosos cibos non excitatur. Preciosos autem, non eximius sapor aut aliqua faucium dulcedo, sed raritas & difficultas parādi facit. Alioquin si ad sanam illis mentem placeat reuerti, quid opus est tot artibus ventri seruientibus? quid mercaturis? quid vastatione syluarum? quid profundi perscrutatione? passim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis disposuit: sed hæc velut cæci transeunt, & omnes regiones peruagantur, maria traiiciunt, & cùm famem exiguo cibo possint sedare, magno irritant.

al. consulatum rexit.

al. deformatum.

al. capi.

al. nota.

al. aliquid prodest.

al. prosunt.

CAP. 10.

LIBET dicere: Quid deducitis naues, quid manus & aduersus feras & aduersus homines armatis, quid tanto tumultu discurritis, quid opes opibus aggeritis? Non vultis cogitare, quàm parua vobis corpora sint? Nónne furor & vltimus mentium error est, cùm tam exiguum capias, cupere multum? Licet itaque augeatis census, promoueatis fines: nunquam tamen corpora vestra laxabitis. Cùm bene cesserit negociatio, multum militia retulerit, cùm indagati vndique cibi coierint, non habebitis vbi istos apparatus vestros collocetis. Quid tam multa cōquiritis? Scilicet maiores nostri quorū virtus etiam nunc vitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua parabant cibum, quibus terra cubile erat, quorū tecta nondum auro fulgebant, quorum templa nōdum gemmis †

al. mittebāt retinebant. Itaque tunc per fictiles deos religiosè iurabatur: qui per illos iurauerant, ad hostem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet minus beatè viuebat dictator noster, qui Samnitum legatos audit, cùm vilissimum cibum in foco ipse manu sua versaret: illa, *al. lanceā.* qua iam sæpe hostem percusserat, † lancémque in Capitolini Iouis gremio reposuerat, † *al. atqui.* quam Apicius nostra memoria † vicit, qui in ea vrbe, ex qua aliquando philosophi velut *al. vixit.* corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua seculum infecit, cuius exitum nosse operæpretium est: cùm sestertiûm milies in culinam congessisset, cùm tot congiaria principum, & ingens Capitolij vectigal singulis comessationibus hausisset, ære alieno oppressus, rationes suas tunc primùm coactus inspexit: superfuturum *al. si in sestertium centies.* sibi sestertium centies computauit, & velut in vltima fame victurus, † si sestertio centies vixisset, veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium cēties egestas fuit? I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi. A

CAP. II.

SESTERTIVM centies aliquis extimuit: & quod alij voto petunt, veneno fugit. Illi verò tam prauæ mentis homini vltima potio saluberrima fuit. Tunc venena edebat, bibebátque, cùm immensis epulis non delectaretur tantùm, sed gloriaretur, cùm vitia sua ostentaret, cùm ciuitatem in luxuriam suam conuerteret, cùm iuuentutem ad imitationem sui solicitaret, etiam sine malis exemplis per se docilem. Hæc accidunt diuitias non ad rationem reuocantibus, cuius certi sunt fines: sed ad vitiosam consuetudinem, cuius immēsum & incomprehensibile arbitrium est. Cupiditati nihil est satis: naturę etiam satis est parum. Nullum ergo paupertas exulis incōmodum habet: nulli etiam tam inops exilium est, quod non alendo homini abundè fertile sit. An vestem, an domum desideraturus est exul? Si hoc *al. velamētum.* quoque ad vsum tantùm desiderabit, neque tectum ei deerit, neque † velamē. Aeque enim *al. sciebat.* exiguo tegitur corpus, quàm alitur. Nihil enim homini natura quod necessariū † faciebat, fecit operosum. Si desiderat saturatam multo conchylio purpuram, intextam auro, variísque coloribus distinctam & artibus. Non fortunæ iste vitio, sed suo pauper est: etiamsi illi quicquid amiserit, restitueris, nihil ages. Plus enim restituendo deerit ex eo quod cupit, quàm exuli ex eo quod habuit. Si desiderabit aureis fulgentem vasis supellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile, æs paucorum insania preciosum, & seruorum turbam, quæ quamuis magnam domum angustet, iumentorum corpora differta, & coacta pinguescere, & nationum omnium lapides: ista congerantur licet, nunquam explebunt inexplebilem animum: non magis quàm vllus sufficiet humor ad satiandum eum, cuius desiderium non ex inopia, sed ex æstu ardentium viscerum oritur: non enim sitis illa, sed morbus est. Nec hoc in pecunia tantùm aut alimentis euenit. Eadem natura est in omni desiderio, quod modò non ex inopia, sed ex vitio nascitur: quicquid enim illi congesseris, non finis erit cupiditatis, sed gradus. Qui continebit itaque se intra naturalem modum, paupertatem non sentiet: qui naturalem modum excedet, eum in summis opibus quoque paupertas sequetur. Necessariis rebus exilia sufficiunt, superuacuis nec regna. Animus est qui diuina facit: hic in exilia sequitur: & in solitudinibus asperrimis, cùm quantum satis est sustinendo corpori inuenit, ipse bonis suis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animum pertinet, non magis quàm ad deos immortales: omnia ista quæ imperita ingenia, & nimis corporibus suis addicta suspiciunt, scilicet lapides, aurum & argentum, & magni leuatique mensarum orbes, terrena sunt pondera: quæ non potest amare *al. cura.* sincerus animus, ac naturæ suæ memor, leuis, † ipse expers, & quandocunque emissus fuerit, ad summa emicaturus: Interim quantum per moras membrorum, & hanc circumfusam grauémque sarcinam licet, celeri & volucri cogitatione diuina perlustrat. Ideóque nec exulare vnquam potest liber, & diis cognatus, & omni mūdo omnique æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlum, & in omne præteritum futurúmque tempus immittitur. Corpusculum hoc, custodia & vinculum animi, huc atque illuc iactatur. In hoc supplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipse sacer & æternus est, & cui non possit iniici manus.

B C D E

CAP. 12.

NEC me putes ad eleuanda incommoda paupertatis, quam nemo graue sentit nisi qui putat, vti tantū præceptis sapiētum. Primùm aspice, quanto maior pars sit pauperum, quos nihilo notabis tristiores solicitiorésque diuitibus: imò nescio an eo lætiores sint, quo animus eorum in pauciora distrahitur. Transeamus à pauperibus, eamus ad locupletes: quàm multa sunt tempora, quibus pauperibus similes sunt. Circumcisæ sunt peregrinantium sarcinæ: & quotiescunque festinationem necessitas exigit, comitum turba dimittitur.

A Militantes quotam partem rerum ſuarum ſecum habẽt, cùm omnem apparatum caſtren-
ſis diſciplina ſubmoneat. Nec tantùm conditio illos temporum, aut locorum inopia pau-
peribus exæquat. Sumunt quoſdam dies, cùm iam illos diuitiarum tædium cepit, quibus
humi cœnent,& remoto auro,argentóq;, fictilibus vtantur. Demẽtes hoc quod aliquan-
do concupiſcunt,ſemper timent. O quanta illos caligo mentium,quanta ignorantia veri-
tatis exercet, qui fugiunt quod voluptatis cauſa imitantur. Me quidem quoties antiqua
exempla reſpexi,paupertatis vti † remediis pudet. Quoniam quidem eò temporum luxu- *al. ſolatiis.*
ria prolapſa eſt, vt maius viaticum exulum ſit, quàm olim patrimonium principum fuit.
Vnum fuiſſe Homero ſeruum,tres Platoni,nullum Zenoni,à quo cœpit Stoicorum rigida
ac virilis ſapientia, ſatis conſtat. Num ergo quiſquam eos † miſeros vixiſſe dicet, vt non *al. miſerè.*
ipſe miſerrimus ob hoc omnibus videatur?Menenius Agrippa,qui inter patres ac plebem
B publicæ gratiæ ſequeſter fuit, ære collato funeratus eſt. Attilius Regulus, cùm Pœnos in
Africa funderet, ad Senatum ſcripſit, mercenarium ſuum diſceſſiſſe, & ab eo deſertum
eſſe rus,quod Senatui publicè curari dum abeſſet Regulus, placuit. Fuítne tanti,ſeruum
non habere,vt colonus eius Ro. Po. eſſet? Scipionis filiæ ex ærario dotem receperunt,quia
nihil illis reliquerat pater. Æquum mehercules erat,Ro. Po. tributũ Scipioni ſemel con-
ferre,cum à Carthagine ſemper exigeret.O felices viros puellarũ,quib. Ro.Po.loco ſoce-
ri fuit.Beatioréſne iſtos putas,quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt,quàm Scipio-
nem, cuius liberi à ſenatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt? Dedignatur aliquis
paupertatem, cuius tam claræ imagines ſunt? Indignatur exul aliquid ſibi deeſſe,cùm de-
fuerit Scipioni dos,Regulo mercenarius, Menenio funus: cùm omnibus illis id quod de-
erat,ideo honeſtius ſuppletum ſit,quia defuerat? His ergo aduocatis non tantùm tuta eſt,
C ſed etiam gratioſa paupertas.

RESPONDERE poteſt: Quid artificioſè iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt? *CAP. ij.*
collata non poſſunt? Commutatio loci tolerabilis eſt, ſi tantùm locum mutes: paupertas
tolerabilis eſt, ſi ignominia abſit, quæ vel ſola opprimere animos ſolet. Aduerſus hunc
quiſquis me malorum turba terrebit, his verbis vtendum erit: Si contra vnam quamlibet
partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt, idem aduerſus omnes erit. Cùm ſemel animum vir-
tus indurauit,vndique inuulnerabilem præſtat. Si auaricia dimiſit,vehementiſſima gene-
ris humani peſtis,moram tibi ambitio non faciet. Si vltimum diem non quaſi pœnam,ſed
quaſi naturæ legem aſpicis, ex quo pectore mortis metum eieceris, in id nullius rei timor
audebit intrare. Si cogitas, libidinem non voluptatis cauſa homini datam, ſed propagan-
di generis, quem non violauerit hoc ſecretum & infixum viſceribus ipſis exitium, omnis
D alia cupiditas intactom præteribit. Non ſingula vitia ratio, ſed pariter omnia proſternit,
in vniuerſum ſemel vincit. Ignominia tu putas quemquam ſapientem moueri poſſe, qui
omnia in ſe repoſuit, qui ab opinionibus vulgi ſeceſſit. Plus etiam quàm ignominia eſt
mors ignominioſa. Socrates tamen eodem vultu, quo aliquando ſolus triginta tyrannos
in ordinem redegerat, carcerem intrauit, ignominiam ipſi loco detracturus: neque enim
poterat carcer videri, in quo Socrates erat. Quis vſque eò ad conſpiciendam veritatem
excæcatus eſt, vt ignominiam putet M. Catonis fuiſſe, duplicem in petitione præturæ &
conſulatus repulſam? Ignominia illa præturæ & conſulatus fuit, quibus ex Catone honor
habebatur. Nemo ab alio contemnitur, niſi à ſe antè contemptus eſt. Humilis & proic-
ctus animus fit iſti contumeliæ opportunus: qui verò aduerſus ſæuiſſimos caſus ſe extol-
lit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euertit,ipſas miſerias inſularum loco habet,quan-
E do ita affecti ſumus, vt nihil æquè magnam apud nos admirationem occupet, quàm for-
titer miſer. Ducebatur Athenis ad ſupplicium Ariſtides: cui quiſquis occurrebat, deii-
ciebat oculos, & ingemiſcebat, non tanquam in hominem iuſtum,ſed tanquam in ipſam
iuſticiam animaduerteretur. Inuentus eſt tamen qui faciem eius inſpueret: poterat ob
hoc non moleſtè ferre, quòd ſciebat neminem id auſurum puri oris. At ille abſterſit fa-
ciem,& ſubridens ait comitanti magiſtratui: Admone iſtum,ne poſtea tam improbè oſci-
tet. Hoc fuit contumeliæ ipſi contumeliam facere.Scio quoſdam dicere,contemptu nihil
eſſe grauius,mortem ipſis potiorem videri. His ergo reſpõdebo,& exilium ſæpe contem-
ptione omni carere.Si magnus vir cecidit,magnus iacuit.Non magis illum putes contem-
ni,quàm cùm ædium ſacrarum ruinæ calcantur, quas religioſi æquè ac ſtantes adorant.

QVONIAM meo nomine nihil habes, mater chariſſima, quod te in infinitas lachry- *CAP. 14.*
mas agat, ſequitur vt cauſæ tuæ te ſtimulent. Sunt autem duæ: nam aut illud te mouet,

quòd præsidium aliquod videris amisisse: aut, quòd desiderium ipsum per se pati non potes. **A** Prior pars mihi leuiter perstringenda est. Noui enim animum tuum, nihil in suis præter ipsos amantem. Viderint illæ matres, quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent: quæ quia fœminis honores non licet gerere, per illos ambitiosæ sunt, quæ patrimonia filiorum & exhauriunt & captant, quæ eloquentiam commodando aliis fatigant. Tu liberorum tuorũ bonis plurimùm gauisa es, minimùm vsa. Tu liberalitati nostræ semper imposuisti modum, cùm tuæ non imponeres. Tu filiafamiliâs locupletibus filiis vltrò contulisti. Tu patrimonia nostra sic administrasti, vt tanquam de tuis laborares, tanquam alienis abstineres. Tu gratiæ nostræ, tanquam alienis rebus vtereris pepercisti: & ex honoribus nostris nihil ad te nisi voluptas & impensa pertinuit. Nunquam indulgentia ad vtilitatem respexit. Non potes itaque † erepto filio desiderare, quæ incolumi nunquam ad te pertinere duxisti.

al. in erepto filio ea, &c

B

CAP. 15. ILLO omnis consolatio mihi vertenda est, vnde vera vis materni doloris oritur. Ego complexu filij charissimi careo, non conspectu eius, non sermone fruor. Vbi est ille, quo viso tristem vultum relaxaui, in quo omnes solicitudines meas deposui? Vbi colloquia, quorum inexplebilis eram, vbi studia, quibus libentius quàm fœmina, familiarius quàm mater intereram? Vbi ille occursus, vbi matre visa semper puerilis hilaritas? † Adiiciam istis loca ipsa gratulationum & conuictuum, &, vt necesse est, efficacissimas ad vexandos animos recentis conuersationis notas. Nam hoc quoque aduersus te crudeliter fortuna molita est, quòd te ante xiij. diem quàm percussus sum, securam, nec quicquam tale metuẽtem aggredi voluit: bene nos longinquitas locorum disiunxerat, bene aliquot annorum absentia huic te malo præparauerat: redisti, non vt voluptatem ex filio perciperes, sed ne consuetudinem desiderij perderes. Si multo antea † fugisses, fortius tulisses, ipso interuallo desiderium molliente: si non recessisses, vltimum certè fructum biduo diutius viuendi filium tulisses. **C** Nunc crudele fatum ita composuit, vt nec fortunæ meæ interesses, nec † absenti assuesceres: sed quanto ista duriora sunt, tanto maior tibi virtus aduocanda est, & velut cum hoste noto, ac sæpe iam victo, acrius est congrediendum. Non ex intacto corpore tuo sanguis hic fluxit, per ipsas cicatrices percussa es. Non est quòd vtaris excusatione nominis muliebris, cui, penè concessum est, † imò datũ in lachrymas ius, non immensum tamen: & ideò Maiores decem mensium spacium lugentibus viros dederunt, vt cum pertinacia muliebris mœroris publica constitutione deciderent, non prohibuerunt luctus, sed finierunt. Nam & infinito dolore cùm aliquem ex charissimis amiseris, affici, stulta indulgentia est: & nullo, inhumana duricia. Optimum inter pietatem & † luctum temperamentum est, & sentire desiderium, & opprimere. **D**

al. Adiicis Vide scholia

al. abfuisses

al. absentia

al. immoderatum.

al. rationẽ.

CAP. 16. NON est quod ad quasdam fœminas respicias, quarum tristiciam semel sumptam mors finiuit. Nosti quasdam, quæ amissis filiis, imposita lugubria nunquam exuerunt. A te plus exigit vita ab initio fortior: non potest muliebris excusatio contingere ei, à qua omnia vitia muliebria abfuerunt. Non te maximum seculi malum impudicitia, in numerum plurium adduxit. Non gemmæ te, non margaritæ flexerunt: non tibi diuitiæ, velut maximum generis humani bonum, refulserunt: non te bene in antiqua & seuera institutam domo, periculosa etiam probris peiorum detorsit imitatio: non te fœcunditatis tuæ, quasi exprobraret ætatem, puduit. Nunquam more aliarum, quibus omnis commendatio ex forma petitur, tumescentem vterum abscondisti, quasi indecens onus, nec intra viscera tua conceptas spes liberorum elisisti. Non faciem lenoniciis, aut coloribus polluisti: nunquam tibi placuit vestis, quæ ad † nihil aliud est exigenda, quàm vt nudam componeret: vnicum tibi ornamentum, pulcherrima, & nulli obnoxia ætati forma: maximum decus **E** visa est pudicitia. Non potes itaque ad obtinendum dolorem muliebre nomen prætendere, ex quo te virtutes tuæ seduxerunt: tantum debes à fœminarum lachrymis abesse, quantum à vitiis. Nec fœminæ quidem te sinent intabescere vulneri tuo, sed leuiori necessario mœrore citò defunctã, iubebunt exurgere: si modò illas intueri voles fœminas, quas conspecta virtus inter magnos viros posuit. Corneliam ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare funera Corneliæ velles, amiserat decem: si æstimare, amiserat Gracchos. Flentibus tamen circa se, & fatum eius execrãtibus interdixit, ne fortunam accusarẽt, quæ sibi filios Gracchos dedisset. Ex hac fœmina debuit nasci, qui diceret in concione; Tu matri meæ maledicas, quæ me peperit. Multo mihi videtur animosior vox matris. Filius magno æstimabat Gracchorum natales: mater & funera. Rutilia Cottam filium

forte, quicquam.

secuta

A ſecuta eſt in exilium, & vſque eò fuit indulgentia conſtricta, vt mallet exilium pati, quàm
deſiderium: nec antè in patriam, quàm cum filio rediit. Eũdem iam reducẽ, & in Repub.
florentem tam fortiter amiſit, quàm ſecuta eſt: nec quiſquam lachrymas eius poſt elatum
filium notauit. In expulſo virtutem oſtendit, in amiſſo prudentiam. Nam & nihil illam à
pietate deterruit, & nihil in triſticia ſuperuacua ſtultáque detinuit. Cùm his te numerari
fœminis volo, quarum vitam ſemper imitata es: earum in coercenda comprimendáque
ægritudine optimè ſequêris exemplum. Scio rem non eſſe in noſtra poteſtate, nec vllum
affectũ ſeruire: minimè verò eum qui ex dolore naſcitur. Ferox enim, & aduerſus omne
remedium contumax eſt. Volumus eum interim obruere, & deuorare gemitus: per ipſum
tamen compoſitum fictúmque vultum lachrymæ profunduntur. Ludis interim aut gla-
diatoribus animum occupamus. At illum inter ipſa quibus auocamur ſpectacula, leuis ali-
B qua deſiderij nota ſubiuit. Ideo melius eſt illum vincere, quàm fallere. Nam qui aut delu-
ſus voluptatibus, aut occupationibus abductus eſt, reſurgit, & ipſa quiete impetum ad ſæ-
uiendum colligit. At quiſquis rationi ceſſit, in perpetuum componitur. Non ſum itaque
monſtraturus illa, quibus vſos multos eſſe ſcio, vt peregrinatione te vel longa detineas, vel
amœna delectes, vt rationum accipiendarum diligentia, patrimonij adminiſtratione mul-
tum occupes tẽporis, vt ſemper nouo te aliquo negocio implices. Omnia iſta ad exiguum
momentum proſunt: nec remedia doloris, ſed impedimenta ſunt. Ego autem malo illum
deſinere quàm decipi. Itaq; illò te duco, quò omnibus qui fortunã fugiunt, confugiendum
eſt, ad liberalia ſtudia: illa ſanabunt vulnus tuum, illa omnem triſticiam tibi euellent. His
etſi nunquam aſſuêſſes, nunc vtendum erat: ſed quantum tibi patris mei antiquus rigor
permiſit, omnes bonas artes non quidem comprehendiſti, attigiſti tamen. Vtinam quidem
C virorum optimus, pater meus, † nimis maiorũ conſuetudini deditus, voluiſſet te ſapiẽtum *al. minus.*
præceptis erudiri potius quàm imbui. Non parandum tibi nunc contra fortunam eſſet au-
xiliũm, ſed proferendum: propter iſtas quæ literis non ad ſapientiam vtuntur, ſed ad luxu-
riam † cônſtruunt, minus eſt indulgere ſtudiis paſſus: beneficio tamen rapacis ingenij plus *fortè, in-*
quàm pro tempore hauſiſti. Iacta ſunt diſciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas *ſtruuntur:*
reuertere: tutam te præſtabunt illæ, conſolabuntur illæ, delectabunt illæ: ſi bona fide ani- *aut, inſti-*
mum tuum intrauerint, nunquam amplius intrabit dolor, nũquam ſollicitudo, nunquam *tuuntur.*
afflictionis irritæ ſuperuacua vexatio: nulli horum patebit pectus tuum. Nam cæteris vi-
tiis iampridem clusum eſt. Hęc quidem certiſſima præſidia ſunt, & quæ ſola te fortunæ eri-
pere poſſint: ſed quia dum in illum portum quem ſtudia promittunt, perueneris, admini-
culis quibus innitaris opus eſt, volo & interim ſolatia tua tibi oſtendere. Reſpice fratres
D meos: quibus ſaluis, fas tibi non eſt accuſare fortunam. In vtroque habes quod te diuerſa
virtute delectet: alter honores induſtria cõſecutus eſt, alter ſapienter contẽpſit. Acquieſce
alterius filij dignitate, alterius quiete, vtriuſque pietate. Noui fratrum meorum intimos
affectus: alter in hoc dignitatem excolit, vt tibi ornamento ſit: alter in hoc ſe ad tranquil-
lam quietámque vitam recepit, vt tibi vacet. Bene liberos tuos & in auxilium & in oble-
ctamentum fortuna diſpoſuit: poteris alterius dignitate defendi, alterius ocio frui. Certa-
bũt in te officiis: & vnius deſiderium, duorum pietate ſupplebitur. Audacter poſſum pro-
mittere, nihil tibi deerit, præter numerum. Ab his ad nepotes quoque reſpice, M. blan-
diſſimum puerum, ad cuius conſpectum nulla poteſt durare triſticia: nihil tam magnum,
nihil tam recens in cuiuſquam pectore fuerit, quod non circumfuſus ille permulceat. Cu-
ius non lachrymas illius hilaritas ſupprimat? cuius non contractum ſolicitudine animum
E illius argutiæ ſoluant? quem non in iocos vocabit illa laſciuia? quem non in ſe conuertet
& abducet infixum cogitationibus, illa neminem ſatiatura garrulitas? Deos oro, contingat
hunc habere nobis ſuperſtitem. In me omnis fatorum crudelitas laſſata cõſiſtat: † quid ma- *al. quic-*
tri dolẽdum fuit, in me tranſierit: quicquid auiæ, in me. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba, *quid.*
nihil de orbitate, nihil de conditione mea querar. Fuerim tantùm, nihil amplius doliturę
domus, piamentũ. Tene in gremio tuo citò tibi daturã pronepotes Nouatillam: quam ſic
in me tranſtulerã, ſic mihi aſcripſeram, vt poſſet videri, quòd me amiſit, quãuis ſaluo patre,
pupilla: hãc & pro me dilige. abſtulit illi nuper fortuna matrem: tua poteſt efficere pietas,
vt perdidiſſe ſe matrem doleat tantùm, non & ſentiat: nunc mores eius cõpone, nunc for-
mã. Altius præcepta deſcendũt, quæ teneris imprimũtur ætatibus. Tuis aſſueſcat ſermoni-
bus. Ad tuũ † fórmetur arbitriũ: multũ illi dabis, etiã ſi nihil dederis præter exemplũ. Hoc *al. fingatur*
iam tibi ſolenne officiũ pro remedio erit. Non poteſt animum piè dolẽtem à ſolicitudine

al. oratio. auertere, nisi ant † ratio, aut honesta occupatio. Numerares inter magna solatia patrem A
quoque tuum, nisi abesset: nunc tamen ex affectu tuo, quid illius intersit, cogita: intelli-
ges, quanto iustius sit te illi seruari, quàm mihi impendi: quoties te immodica vis doloris
inuaserit, & sequi te iubebit, patrem cogita. cui tu quidẽ tot nepotes pronepotésque dan-
do effecisti, ne vnica esses: consummatio tamen ætatis actæ feliciter in te vertitur: illo vi-
uo, nefas est te quòd vixeris queri.

CAP. 17. MAXIMVM adhuc solatium tuum tacueram, sororem tuam, illud fidelissimum pectus
tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiso transferuntur, illum animum omnibus nobis
maternum. Cum hac tu lachrymas tuas miscuisti, in hac tu primùm respirasti. Illa quidem
affectus tuos semper sequitur. In mea tamen persona non pro te dolet: illius manibus in
vrbem perlatus sum: illius pio maternóque nutritio per longum tempus æger cõualui. Illa
pro quæstura mea gratiam suam extendit: & quæ ne sermonis quidem, aut claræ salutatio- B
nis sustinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiã. Nihil illi seductum vitæ ge-
nus, nihil modestia, & in tanta fœminarum petulantia rustica, nihil quies, nihil secreti &
ad ocium repositi mores obstiterunt, quo minus, pro me etiam ambitiosa fieret. Hæc est,
mater charissima, solatium, quo reficiaris. Illi quantum potes te iunge, illius arctissimis am-
plexibus alliga. Solent mœrentes ea quæ maximè diligunt, fugere, & libertatem dolori
suo quærere. Tu ad illam te, & quicquid cogitaueris, confer: siue seruare habitum istum
voles, siue deponere, apud illam inuenies vel finem dolori tuo, vel comitem: sed si pruden-
tiam perfectissimæ fœminæ noui, nõ patietur te nihil pro futuro mœrore cõsumi, & exem-
plum tibi suum, cuius ego etiã spectator fui, narrabit. Charissimum virum amiserat, auun-
culum nostrum, cui virgo nupserat, in ipsa nauigatione: tulit tamen eodem tempore &
luctum, & metum, euictísque tempestatibus corpus eius naufraga euexit. O quàm multa- C
rum egregia opera in obscuro iacent. Si huic illa simplex admirandis virtutibus contigis-
set antiquitas, quanto ingeniorum certamine celebraretur vxor, quæ oblita imbecillita-
tis, oblita etiam firmissimis metuendi maris, caput suum periculis pro sepultura obiecit:
& dum cogitat de viri funere, nihil de suo timuit. Nobilitatur carminibus omnium, quæ
se pro coniuge vicariam dedit: hoc amplius est, discrimine vitæ sepulchrum viro quære-
re: maior est amor, qui pari periculo minus redimit. Post hoc nemo miratur, quòd per
sedecim annos, quibus maritus eius Ægyptum obtinuit, nunquam in publico conspecta
fortè, nihil ab vllo. est. Neminem prouincialem in domum suam admisit: † nihil à viro petiit, nihil à se peti
passa est. Itaque loquax & ingeniosa in contumelias præfectorum prouincia, in qua etiam
qui vitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, velut vnicum sanctitatis exemplum
suspexit: & quod illi difficillimum est, cui etiam periculosi sales placent, omnem verbo- D
rum licentiam continuit: & hodie similem illi sibi, quamuis nunquam speret, semper
optat. Multum erat, si per sedecim annos illam prouincia probasset: plus est, quòd ignora-
al. quas circũscribere est, tã parcè trãscurrere uit. Hoc non ideo refero, vt eius laudes exequar, † quas circumscribere potius est, quàm
partem transcurrere: sed vt intelligas, magni animi esse fœminã: quam non ambitio, non
auaricia, comites omnis potentiæ & pestes, vicerunt, non metus mortis eam, exarmata naui
naufragium suum spectantem, deterruit, quo minus exanimi viro hærens, quæreret, non
quemadmodum inde exiret, sed quemadmodum efferret. Huic parem virtutem exhibeas
oportet, & animum à luctu recipias, & id agas, ne quis te putet partus tui pœnitere. Cæte-
rùm quia necesse est, cùm omnia feceris, cogitationes tamen tuas subinde ad me recurre-
fortè, obuersari. re, nec quenquã nunc ex liberis tuis frequentius tibi † obseruari: non quia illi minus chari
fortè, referre. sint, sed quia naturale est, manum sæpius ad id † decurrere quod doleat: qualem me cogi- E
tes, accipe. Lætum & alacrem, velut optimis rebus: sunt autem optimæ, quum animus o-
mnis cogitationis expers operibus suis vacat, & modò se leuioribus studiis oblectat, modò
ad considerandã suam, vniuersique naturam, veri auidus insurgit. Terras primùm, sitúmq;
earum quærit. Deinde conditionem circumfusi maris, cursúsque eius alternos & recursus:
tunc quicquid inter cœlum terrásque plenũ formidinis interiacet, perspicit, & hoc toni-
tribus, fulminibus, ventorum flatibus, ac nimborum niuísque & grandinis iactu tumultuo-
sum spacium: tum peragratis humilioribus ad summa prorumpit, & pulcherrimo diuino-
rum spectaculo fruitur, æternitatísque suæ memor, in omne quod fuit, futurúmque est o-
mnibus seculis, vadit.

Libri Senecæ ad Albinam de Consolatione finis.

PINCIA-

A PINCIANI IN LIB. DE CONSOLATIO-
NE AD HELBIAM MATREM.

Lucij Annæi Senecæ ad Albinam matrem.] *Omnis scripta lectio,Helbiam,agnoscit, nō Al-* CAP. 1.
binam.

Nam in morbis quoque nihil est magis periculosum,nec perniciosum,quàm immatu-
ra medicina. Expectabam dum ipse vires suas frangeret.] *Breuius eadem nam in morbis quoque*
nihil est perniciosius quàm immatura medicina. Expectabam itaque dum vires suas frangeret.

Et ne sæuitiam suam fortuna leuiorem deducendo faceret.] *Ducendo,non deducēdo:exem-* CAP. 2.
plar Facundi & Primitius:rectè,hoc est,procrastinando,protrahendo:vt illud,Tardando nostros in lon-
gum ducis amores.

B Lamentationes quidem & vlulatus,& alia per quæ insciæ mulieres tumultuātur,amo- CAP. 3.
ue.] *Eadem:Lamentationes & eiulatus,& alia quæ ferè muliebris dolor tumultuatur,amoue.*

Et quid? Videórne tecum timidè egisse,cùm nihil tibi subduxi ex malis tuis.] *Eadē:Ec-*
quid videórne tecum timidè egisse?Nil tibi subduxi ex malis tuis.

Constitui enim vincere dolore dolorem tuum.] *Verbum,dolore,desideratur in eadem,& in-*
frà.

Illis grauis ipsa fortuna est,quibus est repentina.] *Duo illa verba,ipsa fortuna,nō habentur in* CAP. 5.
eadem.

Quosdam industria,latam ostendendæ virtuti nacta materiam.] *Eadē,laxam,agnoscit:non,* CAP. 6.
latam,& ostentandæ,mallem legeres:quàm ostendendæ.

C Nulla est,vbi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias.] *Aliter eadē, nulla*
non magnam partem peregrinæ multitudinis habet.

Gyarum & Corsicam pete.] *Eadem:Gyarum & Corsicam percense.*

Quid ad copias respicienti ieiunius?] *Eadem,quid ad copiosa respicienti tenuius?*

Vel delectet se,vel conseruet.] *Exemplar Facundi & Primitiui,nos delectet,se verò conseruet.*

Atheniēsis in Asia turba est.Miletus ccccclxx.vrbium populum in diuersa effudit.] *De-*
prauatissima verba.Scribendum reor:Atheniensium in Asia vrbs est Miletus ea lxxv. vrbium popu-
lum,reliqua.Ionas,quorum caput in ora minoris Asiæ Miletus est,Athenieses fuisse,notius est quàm vt
sit prodendum.Vetus item lectio eum quem signant vrbium numerum præfert , adstipulante etiam ferè
Plinio libro historiæ naturalis quinto,capite 29.Miletus,inquit,Ioniæ caput super 80.vrbium per cūcta
maria genitrix.Strabo quartodecimo,maximam esse multitudinem scribit coloniarum à Mileto profe-
ctarum.suppresso earum numero.

D Quo latius vicos correxerint.] *Legendum reor,quo laxius vicos porrexerint,& paulo pòst,laxis-* CAP. 9.
simum:non,latissimum.

Quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit,nec Cæsar videre.] *Particulam,nec,*
eadem non agnoscit.

Ita te disciplinis imbuisti.] *In priore æditione,quòd patria carere nō est miserum.Ita te disciplinis*
imbuisti.Vetus lectio:Quòd patria cares,non est miserum.Ita te disciplinis imbuisti. Correctior fortè le-
ctio:Quòd patria cares,non es miser,etenim ita te disciplinis imbuisti.

Porrò hic qui te expulit.] *Scribe:Quid porrò?hic qui te expulit.ex eadem.*

Non magis putes illum contemni,quàm cum ædium sacrarum.] *Scribe,non magis illū con* CAP. 13.
temni,quàm ædium sacrarum.ex eadem.

Quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent.] *Mallem legeres,quæ potentia* CAP. 14.
E *liberorum muliebrem impotentiam exercent.*

Antè xiij.diem.] *Vetus lectio,ante tredecimum diem.Correctiora tamen exemplaria veriorem ha-* CAP. 15.
bent lectionem,ante tertium demum diem.Sic enim esse scribendum,patet ex verbis sequētibus: Vltimum
certè fructum biduo diutius viuendi filium tulisses.

Quæ ad nihil aliud est exigenda,quàm vt nudam componeret.] *Eadem & breuius,& lōgè* CAP. 16.
aliter:quæ amplius nudaret quàm componeret.

Rutilia Cottam filium secuta est.] *Verbum,Cottam,non habetur in eadem.*

 A

LVCII ANNAEI SENECAE
AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER I. PRÆFATIO.

QVANTVM inter philosophiam interest, Lucili virorom optime, & cæ-
teras artes: tantum interesse existimo in ipsa philosophia, inter illam par-
tē quæ ad homines, & hanc quæ ad deos spectat: Altior est hæc, & animo-
sior: multum permisit sibi, non fuit oculis contenta. Maius esse quiddam B
suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspectum natura posuisset. Deni-
que, tantum ioter duas interest, quantū inter Deum & hominem. Altera
docet, quid in terris agēdum sit: altera, quid agatur io cœlo. Altera errores nostros discutit,
& lumen admouet, quo discernantur ambigua vitæ: altera multo hanc caliginem in quo
al. ereptos. volutamur excedit, & è tenebris † erutos, illò perducit, vnde lucet. Equidem tuncoaturæ
rerum gratias ago, cùm illam noo ab hac parte video, quæ publica est, sed cùm secretiora
eius iotraui: cùm disco quæ vniuersi materia sit, quis autor sit, aut custos: quid sit Deus, to-
tus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat: faciat quotidie aliquid, ao semel fecerit:
pars mundi sit, an mundus: liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid dero-
gare: an maiestatis diminutio sit, & confessio erroris, mutanda fecisse. Necesse est enim ei
eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber & potens est: C
ipse enim est necessitas sua. Nisi ad hæc admitterer, non fuerat operæprecium nasci. Quid
enim erat, cur in numero viuentium me positum esse gauderem? An vt cibos & potiones
al. farcirē. percolarē? vt hoc corpus casurum ac fluidum, periturúmque nisi subinde impleatur, † far-
cireio, & viuerem ægri minister, vt mortem timerē, cui omnes nascimur? Detrahe hoc in-
æstimabile bonum, non est vita tanti, vt sudem, vt æstuem. O quàm cōtempta res est ho-
al. surrexerit. mo, nisi supra humana † se erexerit. Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifi-
ci facimus? Etiam si superiores sumus, portenta vincimus. Quid est, cur suspiciamus nos-
metipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? Non video quare sibi placeat, qui robustior est
al. in valetudinario. † valetudinario. Multum interest inter vires & bonam valetudinem. Effugisti vitia animi:
non est tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem sermo compositus, nec cor inuolutum,
oec auaricia, quæ quicquid omnibus abstulit, sibi ipsi negat: nec luxuria pecuniam turpiter D
amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem nisi per indigna nō du-
cet. Nihil adhuc consecutus es. Multa effugisti, te nondum. Virtus enim quam affectamus
magnifica est. Non quia per se beatum est, malo caruisse, sed quia animum laxat, ac præpa-
rat ad cognitiunem cœlestium, dignúmque efficit, qui in consortiū Dei veniat. Tunc con-
summatum habet plenúmque bonum sortis humanæ, cùm calcato omni malo petit altum
& io interiorem naturæ sinum venit. Tunc iuuat inter sidera ipsa vagantem diuitum pa-
uimenta ridere, & totam cum auro suo terram: non illud tantùm dico quod egessit, & si-
gnandum monetæ dedit, sed & illud quod in occulto seruat posterorum auariciæ. Nec po
test antè contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & tonsiles syluas, & deriuata
in domos flumina, quàm totum circumeat mundum, & terrarum orbem supernè despi-
ciens, angustum, & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat latè squalidum E
& aut vstum aut rigentem, sibiipse ait: Hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro & igni
fortè, strimonThracas diuiditur? O quàm ridiculi sunt mortalium termini. Vltra Istrum Dacus non exeat. † Isth-
mus Somothracas includat, Parthis obstet Euphrates, Danubius Sarmatica ac Romana
disterminet, Rhenus Germaniæ modum faciat, Pyrenæus medium inter Gallias & Hispa-
nias iugum extollat. Inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vastitas iaceat. Si
quis formicis det intellectum hominis, nónne & illæ vnam aream in multas prouiocias di
uident? Cùm te io illa verè magna sustuleris, quoties videbis exercitus sub rectis ire vexillis
al. vlteriora & quasi magnum aliquid agatur, equitem modò † altiora explorantem, modò à lateribus
affusum, libebit dicere: It nigrum campis agmen. Formicarum iste discursus est, in angu-
sto laborantium. Quid illis & nobis interest, nisi exigui mensura corpusculi? Punctum
est illud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis: minima etiam eum illis
† vtrin-

A † vtrinque oceanus occurrit. Sursum ingentia spacia sunt, in quorum possessionem animus *fortè, vndecunque oceanus incurrit.*
admittitur: at ita, si minimum secum ex corpore tulit, si sordidum omne detersit, & expeditus leuisque ac contentus modico emicuit. Cùm illa tetigit, alitur, crescit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quòd illum diuina delectant: nec vt alienis, sed interest vt suis. Securè spectat occasus siderũ atque ortus, & tam diuersas concordantium vias. Obseruat vbique, quæ stella † primum terris lumen ostendat, vbi culmen eius summum, quà cursus sit, quousque descendat. Curiosus *fortè, proximũ terris*
spectator excutit singula, & quærit, Quid ni quærat? Scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias. Quantum enim est, quod ab vltimis littoribus Hispaniæ vsque ad Indos iacet? Paucissimorum dierum spacium, si nauem suus ventus impleuit. At illa regio cœlestis per triginta annos velocissimo sideri viam præstat, † nusquam † resistẽti *al. nunquã*
B sed æqualiter citò. Illic demum discit, quod diu quæsiuit. Illic incipit Deum nosse. Quid *fortè, restitanti.*
est Deus? Mens vniuersi. Quid est Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, *Quid Deus.*
opus suum & extrà & intrà tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei, & nostrã? Nostri *Vide. Plin. natur. hist. li. 2. cap. 1.*
melior pars, animus est: in illo nulla pars extra animũ. Totus ratio est: cũ interim tantus error mortalia teneat, vt hoc quo neque formosius est quicquã, nec dispositius, nec in proposito constantius, existimẽt homines fortuitũ & casu volubile, ideóque tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates, & cætera quibus terræ ac terris vicina pulsantur. Nec hæc intra vulgum dementia est, sed sapientiam quoque professos contigit. Sunt qui putent, sibi ipsis animum esse, & quidem prouidum ac dispensantẽ singula, & sua & aliena: hoc autem vniuersum, in quo nos quoque sumus, expers esse cõsilij, & aut ferri temeritate quadã, aut
C natura nesciente quid faciat. Quàm vtile existimas ista cognoscere, & rebus terminos ponere: quantũ Deus possit, materiam ipse sibi formet, an data vtatur: vtrũ idea materiæ prius superuenit, an materia ideæ. Deus quicquid vult efficiat, an in multis rebus illũ tractanda destituant, & à magno artifice † parua formentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in *al. praué.*
quo exercetur, sæpe inobsequens arti est. Hæc inspicere, hæc discere, his incumbere, nõne transilire est mortalitatem suam, & in meliorem transcribi sortem? Quid tibi, inquis, ista proderunt? Si nihil aliud, hoc certè, sciam omnia † angusta esse † versus Deum. *al. angustã* *al. sed hac demũ te.*

NVNC ad propositum veniam opus. Audi quid de ignibus philosophia velit, quos aër *CAP. I.*
transuersos agit. Magna vi illos excuti argumentum est, quòd obliqui feruntur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, sed proiici. Ignium multæ variæque facies sunt. Aristoteles quoddam genus illorum Capram vocat. Si me interrogaueris, quare: prior mihi
D rationem reddas oportet, quare hœdi vocentur. Si autem quod commodissimum est, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroger, Quid dicit ille? responde, Satius erit de re ipsa quærere, quàm mirari, quid ita Aristoteles globũ ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduersus Perseum Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Nos quoque vidimus non semel flammam ingentis pilæ specie, quæ tamen in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa diui Augusti excessum simile prodigium. Vidimus quũ de Seiano actum est. Nec Germanici mors sine denunciatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, vt existimes deos † mortium signa præmittere, & quicquam esse in *al. motuum*
terris tam magnũ, quod perire mũdus sciat? Erit aliud isti rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia aliis ita complexa sint, vt quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum. Videbimus, an diis humana sint curæ, aut series ipsa, quid
E factura sit, certis rerum notis nunciet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes existere, aëre vehementius trito, cùm inclinatio eius in alteram partem facta est, & non cessit, sed intra se pugnauit. Ex hac vexatione nascuntur trabes & globi & faces & ardores. At cùm leuius collisus, & (vt dicam) frictus est, minora lumina excuriuntur, crinémque volantia sidera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, & cœlo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi † spectaculis nox est. Non enim opus est ad efficienda ista, magno aëris motu. Denique, vt breuiter dicã, eadem ratione fiunt ista qua fulmina, sed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter collisæ, fulgurationes efficiunt, sed maiores impetu impulsæ fulmina: † sic quanto illas minus presseris, tanto leuiora fulmina emittunt. Aristoteles eiusmodi rationem reddit. Varia & multa terrarum orbis expirat, quædam humida, quædam sicca, quædam calentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum est, si terris omnis generis & varia euaporatio est: cùm in cœlo quoque non vnus appareat color *al. speculis.* *Hæc nouem verba, ex veteri lectione redũdãt.*

rerum,sed acrior fit caniculæ rubor,Martis remissior,Iouis nullus,in lucem puram nitore A
perducto.Necesse est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ eiectant, & in superiorem
agunt partem,aliqua in nubes peruenire alimenta ignium,quæ non tantùm collisa
possint ardere,sed etiam afflata radiis solis.Nam apud nos quoque straměta sulphure aspersa
ignem ex interuallo trahunt.Veri ergo simile est,talem materiā intra nubes congregatam
facilè succendi,& maiores minoréue ignes existere, prout illis fuit plus aut minus
virium.Illud enim stultissimum est existimare,aut stellas decidere,aut trāsilire,aut aliquid
illis auferri & abradi:nam si hoc fuisset,iam defuissent.Nulla enim nox est, qua non plurimæ
ire,& in diuersum videantur abduci.Atquí,quo solent,quæque inueniũtur loco. Magnitudo
sua singulis constat.Sequitur ergo,vt infra illa,ista nascantur: & citò intercidant,
quia sine fundamento sunt & sede certa.Quare ergo etiā non interdiu trāsferuntur? Quid
si dicam stellas interdiu non esse,quia non apparent?Quemadmodū illæ latent,& solis fulgore
obūbrantur:sic faces quoque transcurrunt interdiu,sed abscondit eas diurni luminis B
claritas.Si quando tamen tāta vis emicuit,vt & aduersus diem vindicare sibi suum fulgorem
possint,apparent.Nostra quoque ætas non semel vidit diurnas faces,alias ab Oriēte in
Occidentem versas,alias ab occasu in ortum.Argumentum tempestatis nautæ putāt, cùm
multæ transuolant stellæ.quod si signum ventorū est,ibi venti sunt,id est,in aëre,qui medius
inter lunam & terram est.In magna tempestate apparent,quasi stellæ velo insidentes.
Adiuuari se tunc periclitantes existimant Pollucis & Castoris numine. Causa autem melioris
spei est,quòd iam apparet frangi tempestatem,& desinere ventos.Aliquando feruntur
ignes,non sedent.Gylippo Syracusas petenti visa est stella super ipsam lāceā cōstitisse.
In Romanorum castris visa sunt ardere pila,ignibus scilicet in illa delapsis:qui sæpe fulminū
modo animalia ferire solent & arbusta,& si minore vi mittuntur, defluūt tantùm & C
insidunt,non feriunt nec vulnerāt.Alij inter nubes elidūtur,alij sereno,si aëra d exprimendū
ignes aptus fuit.Nā sereno quoq; cœlo aliquando tonat,ex eadē causā,qua nubilo,aëre
inter se collisŏ.Qui etiā si est lucidior ac siccior,coire tamē & facere corpora quædā similia
nubibus potest,quę percussa reddant sonū.Quandoq; igitur fiunt trabes,quandoq; clypei,
& vastorum imagines ignium,vbi in talem materiam incidit similis causa,sed maior.

CAP. 2. VIDEAMVS nunc,quemadmodum fiat is fulgor,qui sidera circumnectit.Memoriæ
proditum est,quo die diuus Augustus vrbem,ex Apollonia reuersus,intrauit,circa solem
visum coloris variis circulum,qualis esse in arcu solet:hunc Græci halo vocant,quem nos
dicere coronam aptissimè possimus.Quemadmodum fieri dicatur,exponam.Cùm in piscinam
lapis missus est,videmus in multos orbes aquam † descendere,& fieri primùm an- *fortè, recedere.*
gustissimum orbē,deinde laxiores,ac deinde maiores,donec euanescat impetus,& in pla- D
niciem immotarum aquarum soluatur.Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre: cùm
spissior factus,plagam sentire potest,lux solis aut lunæ vel cuiuslibet sideris incurrēs, recedere
illum in circulos cogit.Nam humor,& aër,& omne quod ex ictu formam accipit, in
talem habitum impellitur,qualis est eius quod impellit.Omne autem lumen rotundū est:
ergo & aër percussus lumine hunc modum exhibet.Ob hoc tales splendores Græci areas
vocauere:quia ferè terendis frugibus loca destinata sunt rotunda. Nos autē non existimemus *Area.*
istas,siue areæ siue coronæ sint,in vicinia siderū fieri:plurimum ab his absunt, quamuis
† cingere ea & coronare videantur.Non longè à terra fit talis effigies:quam visus noster *al. tangere.*
solita imbecillitate deceptus,circa ipsum sidus putat positam.In vicinia autē solis & stellarum
nihil tale potest fieri:quia illic æther tenuis est.Nam formæ crassis demum spissísque
corporibus imprimi solent:in subtilibus non habent vbi consistant,aut hæreāt. In balneis
quoque circa lucernam tale quiddam aspici solet,ob aëris † densi obscuritatem: frequentissimæ E *al. ab aeris densitatem.*
autem austro, cùm cœlum maximè graue & spissum est. Nonnunquam paulatim
diluuntur & desinunt, nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur:& inde ventum nautici expectant,
vnde contextus coronæ perit. Si enim à Septentrione discesserit, Aquilo erit : si
ab Occidente, Fauonius,quod argumentum est,intra eam partem cœli has fieri coronas
intra quam venti esse solent.Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem.
His argumentis & illud adiice , nullam coronam colligi , nisi stabili aëre & pigro
vento. Aliter non solet aspici. Nam qui stat aër, impelli & deduci , & in aliquam faciem
fingi potest.Is autem qui fluit,nec feritur quidem lumine.Nō enim formatur,nec resistit: *al. nisi cum parebit densus.*
quia prima quęque pars eius dissipatur.Nunquam ergo vllum sidus talem sibi effigiem circundabit,
† nisi cum aër erit densus atque immotus,& ob hoc custodiens incidentē in se
rotundi

A rotundi lineā luminis,nec fine cauſa. Repete igitur exemplū, quod paulo antè propoſui: *al.niſi cōpa*
Lapillus in piſcinā aut lacum & aliquā alligatā aquā miſſus, circulos facit innumerabiles: *rebit deſuſ.*
& hoc quidē non facit in flumine.Quare?quia omnē figuram, fugiens aqua diſturbat.† Et *al.Illud er-*
hoc idem in aere euenit,vt ille qui manet,poſſit figurari:at ille qui rapitur & currit,nō det *go in aere*
ſui poteſtatem,& omnē ictum veniētémque formā exturbet.Hæ,de quibus dixi, coronæ, *euenit.*
cùm dilapſæ ſint æqualiter,& in ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aeris quies & omnium
tranquillitas: † & tunc aquā expecta.Cū ab vna parte ceſſerint,illinc ventus eſt vnde findun- *H æquatuor*
tur.Si ruptæ pluribus locis ſunt,tēpeſtas fit.Quare id accidat,ex his quæ iam propoſui, in- *voces vidē-*
telligi poteſt.Nā ſi facies vniuerſa ſubſedit,apparet temperatū eſſe aera,& ſic placidū. Si ab *tur ſuper-*
vna parte interciſa eſt,apparet inde aera incūbere,& ideo illa regio ventum dabit. At cùm *eſſe.*
vndiq; & cōcerpta & lacerata eſt,manifeſtū eſt à pluribus partibus in illā impetū fieri,& in-
B quietū aera hinc atq; hinc aſſilire.Itaq; ex hac incōſtātia cœli,tā multa tentātis & vndiq;la-
borātis,futura tēpeſtas ventorū pluriū apparet.Hæ coronę noctibus ferè circa lunā & alias
ſtellas notātur,interdum rarò:adeò vt quidā ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cū illos
hiſtoriæ coarguāt.Cauſa autē raritatis hæc eſt,quòd ſolis fortius lumē eſt,& aer agitatus ab
illo,calefactúſq; ſolutior eſt:lunæ autem inertior vis eſt, & ideo à circūpoſito aere facilius
ſuſtinetur,eo quòd ſidera cætera infirma ſunt,nec perrūpere aera vi ſua poſſunt. Excipitur
itaque illorū imago,& in materia ſolidiore ac minus cedēte verſatur. Debet enim aer nec
tā ſpiſſus eſſe,vt excludat ac ſubmoueat à ſe lumē immiſſū:nec tā tenuis & ſolutus,vt nullā
veniētibus radiis morā præbeat.hæc noctibus tēperatura cōtingit, cū ſidera coniectū aera
luce leui nō pugnaciter,nec aſperè feriunt,ſpiſſiorémque,quā ſolet eſſe interdiu,inficiunt.

† A t contrà arcus in nocte non fit,aut admodum rarò: quia luna non habet tantum vi- CAP. 3.
C rium,vt nubes trāſeat,& illis colorem ſuffundat,qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim *al.Econtrà*
formam arcus diſcoloris excipiunt: quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt,aliæ ſub-
miſſiores:quædam craſſiores,quàm vt ſolem tranſmittant: aliæ imbecilliores, quàm vt ex-
cludāt.Hæc inæqualitas alternis lucem vmbrámque permiſcet,& exprimit illam mirabi-
lem arcus † varietatem. Altera cauſa eiuſcemodi arcus redditur.Videmus cùm fiſtula ali- *al.repreſen-*
quo loco rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi:quæ ſparſa contra ſolem obliquè poſi- *tationem.*
tum,faciem arcus repreſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſeruare fullo-
nem:cùm os aqua impleuit, & veſtimenta tendiculis diducta leuiter aſpergit, apparet va-
rios edi colores in illo aere aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſam in hu-
more eſſe non dubitaueris. Non fit enim vnquam arcus, niſi nubilo. Sed quæramus quo-
modo fiat.Quidam aiunt eſſe aliqua ſtillicidia,quæ ſolem tranſmittāt, quædam magis co-
D acta, quàm vt tranſluceant:itaque ab illis fulgorem reddi,ab his vmbram, & ſic vtriuſque
† incurſu effici arcum,in quo pars fulgeat,quæ ſolem recipit,pars obſcurior ſit,quæ exclu- *al.inter-*
ſit, & ex ſe vmbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant: poterat enim vmbra & *curſu.*
Lux cauſa videri,ſi arcus duos tantùm haberet colores,& ſic ex lumine vmbráque cōſtaret.

Sed nunc diuerſi niteant cùm mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit,
Vſqueadeò quod tangit idem eſt,tamen vltima diſtant:

videmus in eo aliquid flāmei,aliquid lutei,aliquid cerulei,& alia in picturæ modum ſubti-
libus lineis ducta,vt ait Poeta:vt an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis,niſi cùm primis
extrema contuleris. Nā cōmiſſura decipit,vſqueadeò mira arte naturæ,quod à ſimillimis
E cœpit,& in diſſimillima deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciūt luminis atque vmbræ,
cùm innumerabilium ratio reddenda ſit? Qui ita exiſtimant arcum fieri, dicunt in ea par-
te in qua pluit,ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe: à ſingulis ergo ima-
ginem reddi ſolis. Deinde multas imagines, imò innumerabiles, & deuexas,& in præceps
tranſeuntes confundi. Itaque & arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſiones. Hoc
ſic colligunt. Pelues, inquiunt, mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſo-
lis. In ſingulis foliis diſpone ſingulas guttas: ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contrà
ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem vnam. Quare? quia omnis circumſcripta
leuitas & circundata ſuis finibus,ſpeculum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis,in-
ſertis parietibus in plures diuide:totidē illa habebit imagines ſolis,quot lacus habuerit. Re
linq; illā ſicut eſt diffuſa,ſemel tibi imaginē reddet.Nihil refert,quā exiguus ſit humor aut
lacus. Si circūſeptus eſt,ſpeculū eſt.Ergo ſtillicidia illa infinita,quæ imber cadēs defert,to-

O

tidem ſpecula ſunt,totidem ſolis facies habent.Hæc contra intuenti perturbatæ apparent: A
nec diſpiciuntur interualla, quibus ſingula diſtant, ſpacio prohibente diſcerni. Deinde
pro ſingulis apparet vna facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem iudicat.Ab omni,
inquit,leuitate acies radios ſuos replicat. Nihil autẽ leuius aqua & aëre. Ergo etiã ab aere
ſpiſſo viſus noſter in nos redit. Vbi verò hebes & infirma eſt acies,quolibet aeris ictu defe-
cit. Quidã hoc genere valetudinis laborãt,vt ipſi ſibi videãtur occurrere,vt vbiq; imaginẽ
ſuam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi
aerem pertumpere, ſed reſiſtit. Itaque quod in aliis efficit denſus aer, in his facit omnis.
Satis enim valet qualiſcunque,ad imbecillem aciem repellendam: longè autem magis vi-
ſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & peruinci non poteſt, ſed radios luminum
noſtrorum moratur, & eò vnde exierint, reflectit. Ergo cùm multa ſtillicidia ſint,totidem
ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figura exprimunt. Deinde cùm in B
ſtillicidiis innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus reddatur idem color, incipit fa-
cies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed vnius longæ atque cõtinuæ. Quo-
modo, inquis, tu mihi multa milia iſtic imaginum eſſe dicis, vbi nullam video? Et quare
cùm ſolis color vnus ſit, imaginum diuerſus eſt? Vt & hæc propoſuiſti, refellam, & alia
quæ non minus refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tan-
tùm in his à quibus ſubtiliter peruidentis illam colorum diuerſitas ſummouet, ſed etiam-
num his quoque, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciem red-
dit. Poma per vitrum aſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarum interualla porticus
longiores iungunt. Ad ipſum ſolem reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem
probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri pedalem eſſe contẽderint. Quem
velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrum videt moueri: nec ire crederemus, C
niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus occaſúſque
intra momentum temporis reuoluentem,nemo noſtrum ſentit procedere.Quid ergo mi-
raris, ſi oculi noſtri innumerabilia ſtillicidia non ſeparant, & ingenti ſpacio intuentibus
minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus ima-
go ſolis ſit, roſcida & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi appareat. Nunquam non
aduerſa ſoli eſt,ſublimis aut humilis,prout ille ſe ſubmiſit,aut ſuſtulit contrario motu.Illo
enim deſcendẽte altior eſt,alto depreſſior.Sæpe talis nubes à latere ſolis eſt,nec arcum ef-
ficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſam fit,quàm
quia pars coloris à ſole eſt,pars à nube illa: humor autem modò ceruleas lineas,modò viri-
des,modò purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit,duobus coloribus hanc varietatem
efficientibus,te miſſo & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum mo- D
dum exit.Intereſt,quantum macerata ſit,craſſius medicamentum an aquatius traxerit, ſæ-
pius merſa ſit an excocta,an ſemel tincta.Nõ eſt ergo mirum,cùm duæ res ſint,ſol & nubes,
id eſt corpus et ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis ge-
neribus poſſunt aut incitari,aut langueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine,alius ex
al. vana: ſed melius, vaga. obtuſo & leniore.In aliis rebus † vaga inquiſitio eſt, vbi non habemus quod manu tenere
poſſimus,& latè coniectura mittenda eſt: hîc apparet duas cauſas eſſe arcus, ſolem,nubém-
que: quia nec ſereno vnquam fit, nec ita nubilo,vt ſol lateat. Ergo vtique ex his eſt, quo-
rum ſine altero non eſt.

CAP. 4. IAM nunc illud accedit, quod æquè manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi,
quia nunquam niſi ex contrario redditur:id eſt niſi ex altera parte ſteterit quod apparet,ex
altera quod oſtendit. Rationes quæ non perſuadent, ſed cogunt, à geometris adferuntur:
nec dubium quicquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit malè expreſſi, ob vitium fi- E
Legi pro, col ligi. gurámque ſpeculi. Nos interim tentemus alias probationes, quæ de ſpeculo legi poſſunt.
Inter argumenta ſic naſcentis arcus pono,quod celerrimè naſcitur: igneũ enim variumq;
corpus cœlo intra momentũ ſubtexitur,& æquè celeriter aboletur:nihil autẽ tam citò red-
ditur,quàm à ſpeculo imago. Non enim facit quicquã,ſed oſtendit. Parianus Artemidorus
adiicit,& quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſoli imaginẽ reddit. Si ſpeculũ inquit
concauũ feceris,quod ſit ſectæ pilæ pars,ſi extra mediũ cõſtiteris,quicũq; iuxta te ſteterint
fortè propio-res. vniuerſi à te videbũtur † prior eſt tibi quã ſpeculo. Idem,inquit,euenit,cũ rotundã & cauam
fortè, pro-pior. nubem intuemur à latere vt ſolis imago à latere diſcedat, † priórque nobis ſit, & in nos ma-
gis conuerſa. Color igitur igneus à ſole eſt,ceruleus à nube:cæteri vtriuſque mixturæ.

CAP. 5. CONTRA hæc illa dicũtur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt: alij enim in his ſimulachra
cerni

A cerni putant, id eſt corporum noſtrorum figuras, à noſtris corporibus emiſſas ac ſepara-
tas: alij imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa aſpici corpora, retorta oculorum acie,
& in ſe rurſus deflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo ipſas videamus, ſed quomo-
do imago † ſimilis debet è ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quàm ſol & arcus, in *fortè, ſolis de*
quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior am- *nube vt ſpe-*
pliórque eſt, longéque ea parte, qua fulget, rubicundior quàm ſol, cæteris verò coloribus *culo ſimilis*
diuerſus. Deinde cùm velis ſpeculum aëri comparare, des oportet mihi eandem leuitatem *reddi poſsit.*
corporis, eandem æqualitatem, eundē nitorem. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem
ſpeculi: per medias ſæpe trāſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montiū ſumma conſcen-
dunt, ſpectant nubē: nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula
ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis conſtare nubem. Habent enim quædā
B ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem habent nubes, ſed mate-
riam futuræ aquæ. Concedam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem
reddere: non tamen omnes vnam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula
coniuge, in vnam imaginem non coibunt: ſed quæque particula † in ſe rei ſimilitudinem *al. viſa.*
claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutíſque compoſita: quibus ſi vnum oſtenderis
hominem, populus apparet, vnaquaque parte faciem ſuam exprimēte. Hæc cùm ſint con-
iuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex vno turbam efficiunt.
Cæterùm cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt:
arcus vno circumſcriptus ductu, vna totius eſt facies. Quid ergo, inquit, non & aqua,
rupta fiſtula, ſparſa, & remo excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu,
coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſa, ex qua tu videri vis: quia vnaquæque
C ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ, quàm vt concipere imaginem poſ-
ſint. Standum eſt, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem, non imaginem
ducunt: alioquin, vt ait Nero Cæſar diſertiſſimè,

Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ: *vide Rhodi-ginum lib. 17. cap. 7.*

& variis coloribus pauonum ceruix, quoties aliquò deflectitur, nitet. Nunquid ergo dice-
mus ſpecula eiuſmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non
minus nubes diuerſam ſpeculis naturam habent, quàm aues quas retuli, & Chamæleon-
tes, & reliqua animalia: quorum color aut ex ipſis mutatur, cùm ira vel cupidine accenſa,
cutem ſuam variant, humore † diffuſo, aut poſitione lucis, quàm prout rectam vel obli- *al. ſuffuſa.*
quam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cùm illa non
D perluceant, hæ tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint: illa eiuſdem materiæ
tota, hæ è diuerſis temerè compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ. Præterea vi-
demus, ortu ſolis partem quandam cœli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris.
Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos
ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modò, inquit, inter argumenta
ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia ne à ſpeculo quidem imago reddere-
tur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt
ſpeculo id, cuius imaginem in ſe transferat: ita ſol ad hoc aptè ponendus eſt, ſic vt nubes
infici poſſit. Non enim idem facit ſi vndique fulſit: & ad hoc opus eſt radiorum idonea
locatio. Hæc dicuntur ab his, qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui
ſpeculari ratione effici iudicant viſum, hoc reſpondent. Si vllus eſſet in arcu color, per-
E maneret, & videretur eo manifeſtius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo
clara eſt: interit, cùm è vicino eſt ventura. Huic contradictioni non conſentio, cùm
ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes, ſed ita. vt
color eius non vndique appareat. Nam ne ipſa quidem vndique apparet. Nubē enim ne-
mo, qui in ipſa eſt, videt. Quid ergo mirū, ſi color eius non videtur ab eo, à quo ipſa nō viſi-
tur? Atqui, quāuis ipſa nō videatur, eſt: ergo & color. Ita nō eſt argumentū falſi coloris: quia
idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus: nec ideo falſæ
ſunt, quia non videntur. Præterea cùm dicitur tibi nubem ſole eſſe ſuffectam, non dicitur
tibi colorem illum immixtum eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed vt fluido
& vago, & nihil amplius quàm perbreuem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colo-
res, qui ex interuallo vim ſuam oſtendūt. Purpuram Tyriam quo melior † ſaturiórque eſt, *Saturior: fortè, ſaturatior.*
eo oportet vt altius teneas, vt fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa

colorem:quia quem optimum habet,non quomodocunque explicetur, ostēdit. In eadem A
sententia sum, qua Posidonius, vt arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui speculi & rotundi, cui forma sit partis pilæ sectæ. Hoc probari, nisi geometræ adiuuerint, non potest: qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent, solis illam esse effigiem,
fortè, ad verum. non similem. Neque enim omnia † aduersus specula respondent. Sunt, quæ videre extimescas:tanta deformitate corruptam faciem visentium reddunt, seruata similitudine in peius.Sunt,quæ cùm videris, placere tibi vires tuæ possint:in tantum lacerti crescunt, & totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quæ dextras facies ostendant,sunt quæ sinistras,sunt quæ torqueant vel euertant. Quid ergo mirum est, eiuscemodi speculum quo solis species viriosa reddatur,in nube quoque fieri?

CAP. 6. INTER cætera argumenta & hoc erit, quòd nunquam maior arcus dimidio circulo apparet:& quòd eo minor est,quo altior est sol: B

——*Et bibit ingens Arcus*,——

vt ait Virgilius noster, cùm aduentat imber: sed non easdem, vndecunque apparuerit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non poterunt ve-
al. tonabit, & leuiter. hementissimo sole, tantum est illis virium. Si circa occasum refulsit, † rorabit, & leuiter impluet. Si ab ortu circáue surrexerit, serena promittit. Quare tamen si imago solis est arcus, longè ipso sole maior apparet? Quia est alicuius speculi natura talis, vt maiora multo quàm videat, ostendat, & in portētuosam magnitudinem augeat formas:alicuius inuicem talis est,vt minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies, nisi orbi redditur? Dices fortasse, vnde sit ille color varius: vnde talis figura sit, non dices, nisi aliquod exemplar, ad quod formetur, ostenderis. Nullum autem aliud, quàm solis est, à quo fatearis illi colorem dari: sequitur vt detur & forma. Denique inter me & te conuenit, colores illos quibus regio cœli depingitur, à sole esse. Illud vnum inter nos non conuenit: tu dicis illum colorem esse, ego videri. Qui siue est, siue videtur, à sole est. Tu non expedies, quare color ille subitò desinat, cùm omnes fulgores paulatim discutiantur. Pro me est & repentina eius facies, & repentinus interitus. Proprium enim est speculi hoc, quòd non per partes struitur, quod apparet, sed statim totum fit. Æquè citò omnis imago in illo aboletur, quàm ponitur. Nihil enim aliud ad ista efficienda vel remouenda opus est, quàm ostendi & abduci. Non est propria in ista nube substantia, nec corpus, sed mendax et sine re similitudo. Vis scire hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem. Oppone, inquam, soli alteram nubem, istius varietas peribit. At maior est aliquanto arcus, quàm sol. Dixi modò, fieri specula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiiciam, omnia per D
aquam videntibus longè esse maiora. Literæ quamuis minutæ & obscuræ, per vitream pilam aqua plenam, maiores clarioresque cernuntur. Poma formosiora quàm sint videntur, si innatant vitro. Sidera ampliora per nubem aspicienti cernuntur: quia acies nostra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter potest. Quod manifestum fiet, si poculum adimpleueris aqua, & in id conieceris annulum. Nam cùm in ipso fundo iaceat annulus, facies eius in summo aquæ redditur. Quicquid videtur per humorem, longè amplius vero est. Quid mirum, maiorem reddi imaginem solis, quæ in nube humida visitur, cùm de causis duabus hoc accidat: quia in nube est aliquid vitro simile, quod potest perlucere, est aliquid & aquæ: quam si nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex sua vertatur.

CAP. 7. QVONIAM, inquis, vitri fecisti mentionem, ex hoc ipso contra te argumentum sumam. Virgula solet fieri vitrea, stricta, vel pluribus angulis in modum clauæ torosa: hæc si E
ex transuerso solem accipit, colorem talem qualis in arcu videri solet, reddit: vt scias hic non imaginem solis esse, sed coloris imitationem ex repercussu. In hoc argumento multa sunt pro me. Primùm, quòd apparet quiddam leue esse debere, simile speculo, quod solem repercutiat: deinde, quòd apparet non fieri vllum colorem, sed speciem falsi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & sumit & ponit, vtcunque deflectitur: hoc autem & in speculo est, cuius nullus videtur color, sed simulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc soluendum est, quòd non visitur in illa virgula solis imago, cuius bene expri-
al. facta. fortè, inspectura. mendæ capax non est. Ita conatur quidem reddere imaginē, quia leuis est materia, & ad hoc habilis: sed non potest, quia enormiter † fracta est. Si aptè fabricata foret, totidē redderet soles, quot habuisset † inspectores. Quæ quia non discernuntur inter se, non satis inui-
cem

A eem speeoli nitent: inchoant tātùm imagines, nee exprimunt: & ob ipsam viciniam turbant, & in speciem eoloris vnius adducunr.

A T quare areus non implet orbem, sed dimidia pars eius videtur, cùm plurimùm porrigitur, incuruatúrque? Quidam ita opinantur. Sol eùm sit multo altior nubibus, à superiore tantùm illas percutit parte, sequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cùm ab vna parte solem accipiāt, vnam partem eius tantùm imitantur, quæ nunquam dimidia maior est. Hoc argumentum parum potens est. Quare? quia quamuis sol à superiori parte sit, totam tamen percutit nubem. Ergo contigit? Quid ni? cùm radios transmittere soleat, & omnem densitatem perrumpere? Deinde contrariam rem proposito suo dicunt. Nam si superior est sol, & ideo tantùm superiori parti nubium affunditur, nunquam terratenus descendit arcus. Arqui vsque in humum demittitur. Præterea nunquam non contra B solem est arcus. Nihil ad rem pertinet, suprà infráve sit: quia totum quod contrà est, latus verberatur. Deinde aliquando areum & oeeidēs faeit, eùm certè ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars est, quamuis solem nubes ex humili & sordido accipiant. Nostri qui sic in nubilo, quomodo in speculo lumen reddi volunt, nubem cauam faciunt, & sectæ pilæ partem: quæ non potest totum orbem reddere, quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo, argumento non consentio. Nam si in concauo speculo tota facies oppositi orbis exprimitur, & in semiorbe nihil prohibet aspici totā pilam: etiamnum diximus circulos apparere soli lunæque in similitudine areus circumdatos, quare & ille arcus in circulum iungitur nunquam? Deinde quare semper concauæ nubes solem accipiunt, nec aliquādo † planè extumentes? Aristoteles ait, post autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri, æstate non fieri, nisi incipiente aut inclinato iam die. Cuius C rei causa manifesta. Primùm medio die sol calidissimus nubes euincit: nec potest ab his imaginem suam accipere, quas scindit. At matutino tempore, & vergens ad occasum cùm minus virium habeat, minus calidus est: & ideo à nubibus & sustineri & repercuti potest. Deinde cùm arcum facere non soleat, nisi aduersus his, in quibus facit, nubibus: cùm breuiores dies sunt, semper obliquus est. Itaque qualibet diei parte, etiam cùm altissimus est, habet aliquas nubes, quas ex aduerso ferire potest. At temporibus æstiuis supra nostrum verticem fertur. Itaque medio die excelsissimus terras rectiore aspicit linea, quàm vt vllis nubibus possit occurri. Omnes enim tunc sub se habet.

CAP. 8 *Cur arcus sit dimidius tantùm.*

al. planè et tumentes.

Post autumnale aequinoctiū qualibet hora est arcus.

N V N C dicendum est de virgis, quas minus pictas variásque, & æquè pluuiarum signa solemus accipere. In quibus non multum operæ cōsumendum est: quia virgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus sunt. Nam facies quidem illis est picta, sed nihil curuari habent. In D rectum iacent. Fiunt autem iuxta solem ferè in nube humida, & iam se spargente. Itaque idem est in illis qui in arcu color, tantùm figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia est.

CAP. 9.

S I M I L I S varietas in coronis est: sed hoc differūt, quòd coronæ vbique fiunt, vbicunque sidus est: arcus non nisi cōtra solem: virgę non nisi in vicinia solis. Possum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam si diuiseris, arcus erit: si direxeris, virga. In omnibus color multiplex est, ex ceruleo fuluóque varius. Virgæ soli tantùm adiacent. Arcus solares lunarésque omnes sunt. Coronæ omnium siderum.

CAP. 10.

A L I V D quoque virgarum genus apparet, cùm radij per angusta foramina nubium tenues, intenti distantésque inter se diriguntur, & ipsi signa imbrium sunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines solis? Historici soles vocant, & binos terE nósque apparuisse memoriæ tradunt. Græci παρήλια appellant: quia in propinquo ferè à sole visuntur, aut quia accedunt ad aliquam similitudinem solis. Non enim totum imitantur: † sed imaginem eius, figurámque. Cæterùm nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat, posuit?

CAP. 11.

al. sed magnitudinē.

---& quo te nomine dicam,
Rhetica: nec cellis contende falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sūt autem imagines solis in nube spissa & vicina, in modum speculi. Quidam parelion ita definiunt, nubes rotunda & splendida similísque soli. Sequitur enim illum, nec vnquam longius relinquitur, quàm fuit eùm apparuerit. Nunquis nostrûm miratur, si solis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt

puto. Atqui tam in sublimi facies eius potest, quàm inter nos, reddi: si modò idonea est A
materia, quæ reddat.

CAP. 12. QVOTIES defectionem solis volumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus: quia pinguis humor minus facilè turbatur, & ideo quas recipit imagines, seruat. Apparere autem imagines non possunt, nisi in liquido & immoto. Tunc solemus notare, quemadmodum se luna soli opponat, † aut illum tãto maiorem, subiecto corpore abscondat, modò ex parte, si ita contigit, vt latus occurrerit, modò totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ stellas quoque ostendit, & intercipit lucem: tunc scilicet, cùm vterque orbis sub eodem librameto stetit. Quemadmodum ergo in aëre vtriusque imago in terris aspici potest: ita in aëre, cùm sic coactus aër & limpidus constitit, vt faciem solis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, sed transmittunt, si aut mobiles sunt, aut raræ, aut sordidæ. Mobiles enim spargunt illam, raræ emittunt, sordidæ turpésque non sentiunt: sicut apud nos imaginem maculosa non reddunt. B

al. vt.

CAP. 13. SOLENT & bina fieri parelia, eâdem ratione. Quid enim impedit quo minus tot sint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendum imaginem solis? Quidam in illa sententia sunt, quoties duo simulachra talia existant, vt iudicent vnum esse solis, alterũ imaginis. Nam apud nos quoque cùm plura specula disposita sunt ita, vt alteri sit cõspectus alterius, omnia implẽtur: & vna imago à vero est, cætera imaginũ effigies sunt. Nihil enim refert quid sit, quod speculo ostendatur. Quicquid enim videt, reddit. Ita illic quoq; in sublimi, si nubes sors aliqua disposuit, vt inter se aspiciant, altera nube solis imaginem, altera imaginis reddi. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præstant, densæ esse, leues, splendidæ, planè naturæ solis. Ob hoc omnia quæ huiusmodi sunt simulachra, candida sunt, & similia lunarib. circulis: quia ex percussu obliquè accepto sole resplendent. Nam si infra solem nubes fuerit, & propior, ab eo dissipatur: longè autem posita radios non remittit, nec imaginem efficit. C
Quia apud nos quoq; specula cùm à nobis procul abducta sunt, faciẽ non reddunt, quia acies nostra non habet vsque ad nos recursum. Pluuiarum autem & hi soles (vtar enim historica lingua) indicia sunt: vtique si à parte Austri constiterunt, inde maximæ nubes ingrauescunt: cùm vtrinque solem cinxit talis effigies (si Araro credimus) tempestas surgit.

CAP. 14. TEMPVS est, alios quoq; ignes percurrere, quorũ diuersæ figuræ sunt. Aliquando emicat stella, aliquãdo ardores sunt, aliquando fixi & hærentes, nonnunquã volubiles. Horum plura genera conspiciuntur. Sunt enim velut corona cingente introrsus ignes. Cœli recessus est similis effossæ in orbẽ speluncæ. Sunt Pithiæ, cùm magnitudo vasti rotundiq; ignis dolio similis, vel fertur, vel in vno loco flagrat. Sunt Chasmata, cùm aliquãdo cœli spacium desedit, & flammã dehiscens velut in abdito ostẽtat. Colores quoque horum omniũ plurimi sunt. Quidã ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac leuis flãmæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & sine eruptionibus aut radiis fului. Videmus ergo D

Pithiæ. Chasmata.

Stellarum longos à tergo albescere tractus.

Hæc velut stellæ exiliunt & transuolant, videntúrque longum ignem porrigere, propter immensam celeritatem: cùm acies nostra non discernat transitum earum, sed quacunque cucurrerunt, totum ignitum credat. Tanta enim est velocitas motus, vt partes eius non dispiciantur, sed tantùm summa prendantur. Intelligimus magis, quà † appareat stella, quàm quà eat. Itaque velut igne continuo, totum iter signat: quia visus nostri tarditas non subsequitur momenta currentis, sed videt simul & vnde exilierit, & quò peruenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis eius: quia citò spacium suum transilit, & oculis nostris occurrit vniuersum per quod deiectus est. At ille non est extenti corporis, per omne spacium per quod venit: neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo prosiliunt? Attritu aëris ignis incensus, vẽto præceps impellitur: non semper tamen vento attritúve fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aëris nascitur. Multa enim sunt in sublimi, sicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum suum subsequens defluit, ideóque velociter rapitur. At quare color diuersus est? Quia refert, quale sit id quod ideóque velociter rapitur. At quare color diuersus est? Quia refert, quale sit id quod incenditur, & quàm vehemens quo incenditur. Ventum autem significat eiusmodi lapsus, & quidem ab ea parte qua erumpit. E

al. perit.

CAP. 15. FVLGORES, inquis, quomodo fiunt, quos Græci σέλαα appellant? Multis, vt aiunt, modis. Potest illos ventorum vis edere, potest superioris cœli feruor. Nam cùm latè fusus sit ignis,

A ignis,inferiora aliquando,si sunt idonea accẽdi,corripit. Potest stellarum motus cursu suo excitare ignem,& in subiecta trãsmittere. Hoc verò non potest fieri,vt aër vim in igneam vsque in æthera elidat,ex qua fulgor ardórve sit stellæ,vel similis excursus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt,similia prosilientibus stellis: quædã certo loco permanent, & tantum lucis emittunt,vt fugent tenebras,& diem repræsentent,donec consumpto alimento,primùm obscuriora sint,deinde flammæ modo,quæ in se cadit, per assiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent,quędam supra nubes,cùm aër spissus,ignem,quem propior terris diu pauerat,vsque in sidera expressit. Horum aliqua non patiuntur moram, sed transcurrunt aut extinguuntur subinde quà reluxerant. Hi fulgores dicuntur: quia breuis facies illorum & caduca est,nec sine iniuria décidens: sæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta videmus ista † sine fulmine, *Sine fulmine: in vetere non est.*
B quæ astrapolecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis est, motúmque cœli † sequens,aut qui proprios cursus agunt, Cometas nostri putant: de quibus dicemus. *al. sequũtur*
Horum genera sunt pogoniæ, lampades, & cyparissiæ, & alia omnia, quorũ ignis in exitu sparsus est. Dubiũ,an inter hos ponantur trabes,& pithiæ,quæ rarò sunt visæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cùm ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem solis exuperet. Inter hæc punas licet,& quod frequenter in historiis legimus, cœlum ardere visum: cuius nonnunquam tam sublimis ardor est, vt inter ipsa sidera videatur: nonnunquam tam humilis,vt speciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cæsare cohortes in auxilium Ostiensis coloniæ cucurrerunt,tanquam conflagrantis:cùm cœli ardor fuisset per magnam partem noctis, parum lucidus, crassi fumidique ignis. De his nemo dubitat,quin habeant flammam quam ostendunt,certa illis substantia est. De prio-
C ribus quæritur,de arcu dico & coronis,an decipiant aciem, & mendacio constent: an illis quoque verum sit,quod apparet. Nobis nõ placet,in arcu aut coronis subesse aliquid corporis certi: nihil enim iudicamus in speculis,nisi fallaciam esse,nihil aliud quàm alienum corpus mentientibus. Non enim est in speculo,quod ostenditur. Alioquin non exiret,nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modò interirent, modò exciperentur formæ. Quid ergo? Simulachra ista sunt,& inanis verorum corporũ imitatio: suntq; ista à quibusdam ita composita,vt & † hæc possint detorquere in prauũ. Nam(vt dixi) sunt specula, quæ faciem prospicientium obliquent: sunt, quæ in infinitum augeant,vt humanum habitum excedant,modúmque nostrorum corporum. *al. hoc possent & detorquerent.*

HOC loco volu tibi narrare fabellam,vt intelligas,quàm nullum instrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitandum furorem suum. Hostius *CAP. 16.*
D quidam fuit obscœnitatis vsque in scenam productæ. Hunc diuitem auarum sestertij milies seruum diuus Augustus indignum vindicta iudicauit, cùm à seruis occisus esset: & tamen non pronunciauit iure cæsum videri. Non erat ille tantummodo ab vno sexu impurus,sed tam virorum quàm fœminarum auidus fuit. Fecitque specula eius notæ,cuius modò retuli, imagines longè maiores reddentia, in quibus digitus brachij mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Hæc autem ita disponebat,vt cùm virum ipse pateretur, auersus omnes admissarij sui motus in speculo videret, ac deinde falsa magnitudine ipsius membri tanquam vera gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille delectum, & aperta mensura legebat viros: sed nihilominus mendaciis quoque † insatiabile malum delectabat. I nũc,dic,speculum munditiarũ causa repertum. Fœda dicta sunt,quæ portentum illud † lacerandum ore suo dixerit, feceritque,cùm illi specula ab omni parte † oppo- *al. insanabile.* *al. lancinandum.*
E nerentur, vt ipse flagitiorum suorum spectator esset,& quæ secreta quoque cõscientia premuntur,& quæ accusatus quisque fecisse se negat,non in os tantùm, sed in oculos suos ingereret. † At hercules scelera conspectum suum reformidant. In perditis quoq;,& ad omne dedecus expositis, tenerrima est oculorum verecundia. Ille autem quasi parum esset inaudita & incognita pati, oculis suis illa aduocauit: nec quantum † peccabat videre contentus, specula sibi per quæ flagitia sua diuideret,disponerétque,circũdedit: & quia non tam diligentem intueri poterat, cùm compressus erat, & caput merserat, † genibúsque alienis obhæserat, opus suum sibi per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in omnia viros. Nonnunquam inter marem & fœminam distributus, & toto corpore patiente expositus, spectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Non pertimuit diem, sed ipsos concubitus portentuosos sibiipse ostendit, sibiipse approbauit. Quid non putes in ipso habitu *al. apponerentur.* *al. At mehercules.* *al. videbat peccare cõtentus.* *al. clunibus*

uoluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia: & illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patiētia lateat, obtendunt: adeò quodam modo lupanar quoque verecundum eſt. At illud monſtrum obſcœnitatem ſuam, ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt: Simul, inquit, & virum & fœminam patior: nihilominus illa quoque ſuperuacua mihi parte, alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt. Oculi quoque in partē libidinis veniant, & teſtes eius exactoréſve ſint. Etiam ea quæ ab aſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit, arte viſantur, ne quis me putet neſcire, quid faciam. Nihil egit natura, quòd humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit, quòd aliorum animalium cōcubitus melius inſtruxit. A
al. impunā. Inueniam, quemadmodum morbo meo † & potiar & ſatisfaciam. Quò nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? Id genus ſpeculorum circumponā mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem redat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem: quia non licet mendacio paſcar. Obſcœnitas mea, plus quàm capit, videat, & patiētiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum: hic fortaſſe citò, & antequam hæc videret, occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit. B

CAP. 17. DERIDEANTVR nunc philoſophi, quòd de ſpeculi natura differāt, quòd inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidē in nos obuerſa reddatur. Quid ſibi rerum natura voluit, quòd cùm vera corpora dediſſet, etiam ſimulachra eorum aſpici voluiſſet. Quorſum pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum capacem. Non in hoc ſcilicet, vt ad ſpeculum barbam faciémque velleremus, aut vt faciem viri poliremus. In nulla re illa negocium luxuriæ cōceſſit: ſed primùm omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinēdum cominus ſolem ignorat uti erant formam eius, hebetato illum lumine oſtendit. Quamuis enim eum orientem occidentémque contemplari liceat: tamen habitum eius, C
ipſum qui verus eſt, non rubentis, ſed candida luce fulgentis neſciremus, niſi in aliquo no-
al. leuior, & aſpici. bis humore † leuoréve aſpici facilior occurreret. Præterea duorū ſiderum occurſum, quo
al. liberius humi ſolis. interpolari dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi † leuore huiuſmodi ſolis lunæque imagines videremus. Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta, primò ſui noticia, deinde & ad quædam conſilium. Formoſus, vt vitaret infamiam: deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus, quicquid corpori deeſſet: iuuenis, vt flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi: ſenex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut leue ſaxum imaginem reddit.

---Nuper me in littore vidi, D
Cùm placidum ventis ſtaret mare.---

al. cementium? Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe † cernentium? Ætas illa ſimplicior, &
al. in vitia, blanditias detorquebat. fortuitis contenta, nondum † in vitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxúmque rapiebat. Primò faciem ſuam cuique caſus oſtendit: deinde cùm inſitus ſui mortalibus amor, dulcem aſpectum formæ ſuæ faceret, ſæpius ea deſpexêre, in quibus prius effigies ſuas viderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubiit terras, effoſſurus obruenda, ferrum primò in vſu fuit: & id homines impunè eruerēt, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum leuitas aliud agentibus ſpeciē ſuam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios vſus comparato vidit, & mox proprio huic miniſterio præparatus eſt orbis, nondum argēti nitor, ſed fragilis viliſque materia: tunc quoque cùm E
antiqui illi viri inconditè viuerent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum aduerſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: & in hac re quiſque ſibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu, crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine vllo artifice formoſi quatiebant, non aliter quàm iubam generoſa animalia. Poſtea rerum iam potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus auro argentóque cælata ſunt, denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fœminæ conſtitit, quàm antiquarum dos fuit, illa quæ publicè
al. filiabus. dabatur, imperatorum pauperum † liberis. An tu exiſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cùm illis dos fuiſſet æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum

A rum virgunculis in vnum speculum non sufficit illa dos, quam dedit Pop. Roman. filiæ Scipionis. Processit enim molestius, paulatim opibus ipsis inuitata luxuria. & incrementum ingẽs vitia acceperunt. Adeóque omnia indiscreta sunt peruersissimis artibus, vt quicquid mundus muliebris vocabatur, sarcinæ viriles sint: minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus tantùm causa adhibitum, nulli non vitio ministerium, necessarium factum est. *Vide suprà de consolat. ad Albinãt cap. 12.*

Libri I. Naturalium quæstionum finis.

IN LIBRVM PRIMVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

B

Quò nequitiam meam.] *Fortunatus putat non absurdè legi nequitia mea. Hoc vt verum sit, apud Horatium in codicibus emendatis non legitur, Quò mihi fortuna est: sed, Quò mihi fortunam, si non conceditur vti? Et habet abrupti sermonis tropus suam gratiam: Ita, Quò nequitiã meã subaudi, exerceo?* CAP. 16.

PINCIANI IN EVNDEM.

Altera multo supra hanc caliginẽ in qua volutamur, excedit.] *Vetus lectio fidelior & breuior: Altera caliginem in qua volutamur, excedit.* *Præfatio.*

Non fuerat operæprecium nasci.] *Eadem: Non fuerat nasci, qua loquendi consuetudine & ipse alibi Seneca vtitur, & alij subinde auctores.*

C Qui robustior est valetudinario.] *Video sensum posse constare, etiã si sic legatur. Sed omnis scripta lectio habet: Qui robustior est in valetudinario. Appellatur valetudinarium Senecæ, locus vbi ægroti curantur: vt lib. Epistolarum 3. Non sum tam improbus, vt curationes æger obeam: sed tanquam in eodem valetudinario iaceam, de communi malo tecum loquor.*

Isthmus Samothraeas includat.] *Scribendum fortè: Isthmus suus Thraces includat, vt intelligat de Isthmo Thracicæ Chersonensi. Aut certè Strymo suus Thraces includat. Terminus enim Strymo fluuius inter Macedoniam & Thraciam Ptolemæo, & reliquis.*

Varia & multa terrarum orbis expirat.] *Corrigendum arbitror: Varia & multa terræ corpuscula expirant, quoniam subiicit: Necesse est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ eiectant.* CAP. 1.

Nec mirum est, si terris omnis generis & varia euaporatio est.] *Scribendum, terræ: non, terris: ex vetere lectione, & melius fortè legeretur, omnigena: quàm, omnis generis.*

D In multos orbes aquam descendere.] *Correctius, vt opinor, legeretur, recedere: quàm, descendere vt paulo pòst, recedere illum in circulos cogit.* CAP. 2.

Et fieri primum angustissimum orbem.] *Verbum fieri, in vetere lectione non habetur.*

Nisi eum aër erit densus.] *Vetus lectio, nisi cùm parebit densus: pro, apparebit. Qua dictione & interpres Euangeliorum in euangelio Marci vsus est: & Martialis poeta, & in orationibus Cicero: si modò fidelia sunt Romanæ impressionis exemplaria.*

Illam mirabilem arcus varietatem.] *Eadem, illam mirabilem arcus repræsentationem Quam lectionem asserunt veram verba quæ sequuntur, quæ sparsa contra solem obliquè positum faciem arcus repræsentat.* CAP. 3.

Vestimenta tendiculis diducta.] *In eadem non tendiculis, habetur sed, credideris. Legendum arbitror, craticulis siue clariculis.*

E Brachij mensuram & longitudinem & crassitudinem excederet.] *Mallẽ scriberes, brachij mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Quanquam verba illa, & crassitudinem: nõ habentur in vetere lectione.* CAP. 16.

Nec quantum peccabat, videre contentus.] *Argutior lectio, & magis acumen Senecæ referẽs, est lectio codicis diuæ Mariæ: nec quantum videbat peccare contentus. Cui suffragantur verba non multo pòst sequentia: Obscœnitas mea plus quàm capit videat.*

Cùm compressus erat, & caput merserat, genibúsque alienis obhæserat.] *Vetus lectio, cùm complexus erat, clunibúsque alienis obhæserat, cætera ociosa sunt. Exemplar Pincianum non, clunibus, habet: sed, diuinibus. Vt fortè legendum sit, inguinibus, nam de obscœnitate oris sermo est.*

Facinus indignum: hic fortasse citò, & antequam hæc videret, occisus est. Ad speculum suum immolandus fuit.] *Castigandum reor: Facinus indignum: hic foret citò, & antequam hæc videret, occisus. Post ad speculum suum immolandus fuit.*

CAP. 17. Sæpius ea despexere, in quibus prius effigies suas viderant.] *Scribendum putamus, mutato verborum ordine: ea despexere, in quibus prius effigies suas sæpe viderant.* A

Et mox proprio huic ministerio præparatus est orbis.] *Et mos fuit proprio præparatus est orbis: eadem. Legendum fortè, & mox vsui proprio præparatus est orbis.*

Quam dedit pro se Scipio.] *Emendādum fortè, quam dedit Pop. Rom. filiæ Scipionis. Cuius historiæ meminit Valerius Maximus lib. 4. cap. de paupertate.*

LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIB. II.

B

CAP. I. OMNIS de vniuerso quæstio in cœlestia, in sublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam siderum scrutatur, & magnitudinē, & formas ignium quibus mundus includitur: solidum ne sit cælum, ac firmæ concretæque materiæ, an ex subtili tenuique nexum: agatur, an agat: & infra se sidera habeat, an in contextu sui fixa: quemadmodum anni vices seruet: solē an retrò flectat: cætera deinceps his similia. Secunda pars tractat inter cœlum terrámque versantia. Hæc sunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes quæcunque aër facit, patitúrve. Hæc sublimio dicimus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbustis, satis, quærit, & (vt Iurisconsultorum verbo vtar) de omnibus quæ solo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæstionem eo posuisti loco, quo de tonitruis fulguribúsque dicturus es: Quia cùm motus terræ fiat spiritu, spiritus autem sit aër agitatus, & si subeat terras, nō ibi spectādus est, cogitetur in ea sede in qua illum natura disposuit. Dicā, quod magis videbitur mirū, inter cœlestia & de terra dicendū erit. Quare, inquis? quia cùm propria terræ excutimus suo loco, vtrum lata sit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ spectet, & in orbem partes suas agat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipsa animal sit, an iners corpus, & sine sensu, plenum quidem spiritus, sed alieni, & cætera huiusmodi quotles in manus venerint, terram sequētur, & in imis collocabuntur. At vbi quæretur, quis terræ sit situs, qua parte mundi subsederit, quomodo aduersus sidera cœlúmque posita sit hęc quæstio cedit superioribus, &(vt ita dicam) meliorem conditionem sequitur. C

CAP. 2. QVONIAM dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune sunt dicenda: & hoc primùm præsumendum, inter ea corpora, à quibus vnitas est aëra esse. Quid sit hoc, & quare præcipiendum fuerit, scies, si paulo altius repetiero, & dixero aliquid esse continuum, aliquid commissum. Continuatio est partiū inter se non intermissa coniunctio. Vnitas est sine commissura continuatio, & duorum inter se cōinnctorum corporum tactus. Nunquid dubium, quin ex his corporibus quæ videmus tractamúsque, quæ aut sentiuntur aut sentiunt, quædam sint composita? Illa constant aut nexu, aut aceruatione: vt puta funis, frumentum, nauis. Rursus non composita: vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ sensum effugiunt, cæterùm ratione prenduntur, esse in quibusdam vnitatem corporum. Vides quomodo aurib. tuis parcam. Expedite me poteram si philosophorum lingua vti voluissem, vt dicerem † vnita corpora: hoc cùm tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare istud? si quando dixero, vnum, memineris me non ad numerum referre, sed ad naturam corporis, nulla ope externa, sed vnitate sua cohærentis. Ex hac nota corporum aër est. D

vide scholia

al. vnica.

E

CAP. 3. OMNIA quæ in noticiam nostram cadere possunt mundus complectitur. Ex his quædā sunt partes, quædam materiæ loco relicta. Desiderat omnis natura materiam, sicut ars omnis quæ manu constat. Quid sit hoc, apertius faciam. Pars enim nostri, manus, ossa, nerui, oculi: materia, succus recenti cibi, iturus in partes. Rursus quasi pars nostri est sanguis: qui tamen & materia est. Parat enim & alia: & nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur.

CAP. 4. SIC mūdi pars est aër, & quidem necessaria: hic est enim qui cœlum terrámque connectit, qui ima ac summa sic separat, vt tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia vtrique per hoc inter se consensus est. Supra se dat, quicquid accepit à terris. Rursus vim siderum in terrena transfundit. Quem sic partem mundi voco, vt animalia & arbusta.

A bušta. Nam genus animalium arbuštorúmque, pars est vniuersi: quia in consummatione vniuersi acceptum, & quia non est sine hoc vniuersum. Vnum autem animal, & vna arbor quasi pars est: quia si perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aër autem, vt dicebam, & cœlo & terris cohæret. Vtrique innatus est. Habet autem vnitatem, quicquid alicuius rei natiua pars est. Nihil enim nascitur, sine vnitate.

TERRA & pars est mundi, & materia. Pars quare sit, non puto te interrogaturum, aut æquè interroges, quare cœlum pars sit: quia scilicet non magis sine hoc, quàm sine illa vniuersum esse potest, quod cum his vniuersum est: ex quibus, id est, ex illo, & ex ista, alimenta omnibus animalibus omnibus satis, omnibus stellis diuiduntur. Hinc quicquid est virium singulis, hinc ipsi mundo tam multa poscenti subministratur: hinc profertur quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam auida, per diem noctémque, vt in opere, ita & in pa- CAP. 5.
B stu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum desiderabat, inuasit. Pusillum tibi exemplũ magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri sat est.

AER cõtinuus terræ est, & sic appositus, vt statim ibi futurus sit, vnde illa discessit. Pars est totius mundi: sed idem tamen, quicquid terra in alimentum misit, recipit: vt scilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia tumultúsque est. Hunc quidem ex distantibus corpusculis, vt puluerem struunt, plurimúmque à verò recedunt. Nunquam enim contexti nisi per vnitatem corporis visus est, cum partes consentire ad intensionem debeant, & conferre vires. Aët autem si in atomos diuiditur, sparsus est. Teneri verò disiecta non possunt. Intensionem aëris ostendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. O- CAP. 6.
C stendent pondera, per magnum spacium ablata, gestante vento. Ostendent voces, quæ remissæ † claræque sunt prout aer se concitauit. Quid enim est vox, nisi intensio aeris, vt audiatur linguæ formata percussu? Quid cursus & motus omnis, nõnne intenti spiritus opera sunt? Hic facit vim neruis, & velocitatem currentibus. Hic cùm vehementer concitatus ipse se torsit, arbusta syluásque † conuoluit, & ædificia tota corripiens in altum, frangit. Hic mare per se languidum & iacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim sine intensione spiritus cantus est? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua pressura maiorem sonitum reddunt, quàm qui ore reddi potest, nónne aëris intensione partes suas explicant? Consideremus quàm ingentem vim per occultum agant paruula admodum semina, & quorum exilitas in commissura lapidum locum inueniat, in tantum conualescunt, vt ingentia saxa distrahant, † & in momenta dissoluant, scopulos rupésque radices in terra minutissimæ ac al. clarǽque al. conuellit fortè, & mo-
D tenuissimæ findunt. Hoc quid est aliud, quàm intensio spiritus, si qua nil validum, & contra quam nil † validius est. Esse autem vnitatẽ in aëre, vel ex hoc intelligi potest, quòd corpora nostra inter se cohærent. Quid enim aliud est quod tenet ea, quàm spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitetur? Quis est illi motus, nisi intensio? Quæ intensio, nisi ex vnitate? Quæ vnitas, nisi hæc esset in aere? Quid autem producit fruges & segetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quàm spiritus intensio & vnitas? nimenta. al. validũ.

QVINAM aëra discerpunt, & in particulas diducunt, ita vt illi inane permisceant. Argumentum autem existimant non pleni corporis, sed multum vacui habentis, quod auibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimísque per illum transcursus est. Sed falluntur. Nam aquarum quoque similis facilitas est: nec de vnitate illarum dubium est, quæ CAP. 7.
E sic corpora accipiunt, vt semper in contrariũ acceptis refluant. Hanc nostri circũstantiam, Græci autem περίστασιν appellant, quæ in aëre quoque sicut in aqua fit. Circumstat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admisto. Sed hoc alias.

NVNC autem esse quædam in rerum natura vehementia, magnique impetus, est colligendum. Nihil enim nisi intensione vehementius est: & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit: nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non posse quicquam ab alio moueri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quis autem est, quod magis creditur ex semetipso habere intensionem, quàm spiritus? Hunc intendi quis negabit, cùm viderit iactari terram cum mõtibus, tecta, murósque, plures & magnas cum populis vrbes, cum totis maria littoribus? Ostendit intensionem spiritus, velocitas eius & diductio. Oculus statim per multa milia aciẽ suam intendit: vox vna totas vrbes simul percutit: lumen non paulatim prorepit, sed semel vniuersis infunditur rebus. CAP. 8.

CAP. 9. AQVA autem ſine ſpiritu quẽadmodum poſſet intendi? Nunquid dubitas, quin A
ſparſio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphi-
fortè, nec tol theatri peruenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui † verò nec manus, nec vllum aliud tor-
lo magis. mentum aquam poterit mittere aut egere, quàm ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc inſerto
& agente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcẽdit nata defluere. Quid
nauigia ſarcina depreſſa parum oſtendunt, nõ aquam ſibi reſiſtere quo minus mergantur,
ſed ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſ-
cus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus, non deſcendit, ſed reſilit: quemadmodum, niſi
ſpiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta trãſmittitur, niſi quòd
ſolido quoque aer ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpi-
ritu non aperta tantùm intendens, ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum
fortè, diffiſ- eſt, quia nuſquam † diuiſus, ſed per ipſa, quibus ſeparari videtur, coit ſecum. Interponas li- B
ſus cet muros & mediam altitudinem montium, † per omnia iſta prohibetur nobis eſſe per-
fortè, per- uius, non ſibi: id enim intercluditur tantùm, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe qui-
meat iſta. dem tranſit per ipſum quod ſcinditur, & media non circumſcindit tantùm, ſed vtrinque
Probu. cingit.

CAP. 10. PERMEAT ab æthere lucidiſſimo aer, in terram vſque diffuſus: agilior quidẽ, tenuior
& altior terris, nec minus aquis: cæterùm æthere ſpiſſior grauiórque, frigidus per ſe & ob-
al. aliunde. ſcurus: lumen illi calórque † alimentum ſunt: ſed per omne ſpacium ſui ſimilis nõ eſt, mu-
tatur enim à proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimáque, & ob hoc etiam per-
tenuiſſima, propter viciniam æternorum ignium, & illos tot motus ſiderum, aſſiduúmque
cœli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt. quia terrenas exha-
lationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quãtum ad ſiccita- C
tem tenuitatémque pertinet: cæterùm vtraque parte frigidior. Nam ſuperiora eius ca-
lorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepẽt, primùm terrarum halitu, qui
multum ſecum calidi affert, deinde quia radij ſolis replicantur, & quouſque redire potue-
runt, replicato calore benignius fouent. Deinde etiã illo ſpiritu, qui omnibus animalibus,
arbuſtiſque ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viueret ſine calore. Adice nunc ignes, non tan-
tùm manu factos & certos, ſed opertos terris: quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in
abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent
aliquid teporis: quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aeris,
ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aeris frigida eſt.

CAP. 11. QVI cùm ſic diuiſus ſit, iam ſui parte maxima varius & inconſtans & mutabilis eſt.
Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem D
modo totus afficitur, ſed aliter alibi ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſas autem il-
lius mutationis & inconſtantiæ alias terra præbet, cuius poſitiones huc aut illò verſæ, ma-
gna ad aeris temperiem momẽta ſunt, alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum im-
al. Luna pro putes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hyemes æſtatéſque vertuntur. † Lunæ proxi-
xima vis eſt mum ius eſt. Sed & cæteræ quoque ſtellæ non minus terrena quàm incubentem ſpiritum
terris afficiunt, & ortu ſuo occaſúue contrario, modò frigora, modò imbres, aliáſque terra-
rum iniurias turbidæ mouent. Hoc neceſſarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac ful-
minibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiũt, naturam eius explicare oportebat: quo
facilius appareret, quid facere aut pati poſſet.

CAP. 12. TRIA ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vnà facta ſe-
Tonatio. tius audiuntur. Fulguratio oſtendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) commina- E
al. & com- tio eſt, † & tonatio ſine ictu: iſta, iaculatio cum ictu. Quædam ſunt ex his, de quibus inter
motio. Vide omnes conuenit: quædam, in quibus diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis, omnia iſta in
ſcholia. nubibus & è nubibus fieri: etiamnũ cõuenit, & fulgurationes & fulminationes, aut igneas
al. ignea ſpe eſſe, aut † ignei ſpiritus. Ad illa nunc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam ignẽ eſſe in nu-
cie. bibus, quidam ad tempus fieri: nec prius eſſe, quàm mitti. Nec inter illos quidẽ quid pro-
al. à lumine ferat ignem, conuenit. Alius enim † aliunde illum colligit. Quidam autẽ radios ſolis inter-
currentis recurrentíſque, ſæpius in ſe relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras verò ait il-
lum ex æthere diſtillare, & ex tãto ardore cœli multa decidere, quæ nubes diu incluſa cu-
ſtodiant. Ariſtoteles multo antè ignem colligi non putat, ſed eodem momẽto exilire, quo
fiat. Cuius ſententia talis eſt. Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraque ex ſe
reddit aliquid. Terrenus vapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, tonitrua & fulmina
facit:

A facit: aquarum halitus humidus est, & in imbres & niues cedit. Sed siccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubiū vehementer impactarum à latere eliditur: deinde, † vbi latius ferit nubes proximas, hæc plaga cum sonu incutitur: qualis in nostris ignibus redditur, cùm flamma vicio lignorum virentium crepat: vt illic spiritus habens aliquid humidi secum, cùm est cōglobatus, rumpitur flamma: eodem modo spiritus ille, quem paulo antè exprimi collisis nubibus dixi, impactus aliis nec rumpi, nec exilire silentio potest. Dissimilis autem crepitus fit, ob dissimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem sonitum habent, aliæ minorem. Cæterùm illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accensus & vanus. Antè autem videmus fulgorem, quàm sonitum audiamus: quia oculorum velocior est sensus, & multum aures antecedit.

fortè, ubi latius ferit nubes proxima.

B FALSAM autem esse opinionem eorum, qui ignem in nubibus seruant, per multa colligi potest. Si de cœlo cadit, quomodo non quotidie fit, cùm tantundem illic semper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura sursum vocat, defluat. Alia enim conditio nostrorum ignium est, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis secum aliquid habent. Ita non descendit ignis, sed præcipitatur & deducitur. Huic simile nihil accidit in igne purissimo, in quo nihil est quod deprimatur, aut si vlla pars eius deciderit, in periculo totus est: quia totum potest excidere quod potest capi. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, si in abdito suo tenet graue, quomodo illic esse potuit, vnde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri solent, sicut hæc ipsa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, sed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non est in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil C præter solitum euenit. Ordo rerum est, & expurgatus ignis in custodia mundi, summas sortitus oras, operas pulcherrimè circumit: hinc discedere non potest, sed ne ab externo quidem exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus est. Certa enim & ordinata non pugnant. CAP. 13.

VOS, inquam, dicitis, cùm causas stellarum transuolantium redditis, posse aliquas partes aëris ad se trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo superioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimū interest, vtrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quæ subiecta sunt, transilire, an hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non potest fieri, sed hic nascitur. Videmus certè apud nos latè incendio peruagante, quasdam insulas, quæ diu concaluerant, ex se concipere flammam. Itaque verisimile est in aere summo, qui naturam rapiendi ignis D habet, aliquid accendi calore ætheris superpositi. Necesse est enim, vt & imus æther habeat aliquid veri simile, & summus aer non sit dissimilis imo ætheri: quia non fit statim ex diuerso in aduersum transitus. Paulatim ista confinio vim suam miscent ita, vt dubitare possis, an aer, an hic iàm æther sit. CAP. 14.

QVIDAM ex nostris existimant, aera, cùm in ignem & aquam mutabilis sit, non detrahere aliunde causas flammarum nouas: ipse enim se mouendo accendit, & quum densos, compactósque nubium sinus dissipat, necessariò vastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. Illa porrò nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert: sed secare, ferri est. CAP. 15.

QVID ergo inter fulgurationem & fulmen interest? dicam. Fulguratio, est latè ignis E explicitus: fulmen, est coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter se iunctis, aquam concipere, & compressa vtrinque palma in modum syphonis exprimere. Simile quiddam & illinc fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiæ medium spiritum emittunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo eiiciunt. Nam balistæ quoque & scorpiones tela cum sono expellunt. CAP. 16.

QVIDAM existimant ipsum spiritum per frigida atque humida euntem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio tingitur. Sed quemadmodum, si in aquam feruens massa descendit, cum multo murmure extinguitur: ita, vt Anaximenes ait, spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cùm luctatur, per obstantia & intercisa vadens, ipsa ignem fuga accendit. CAP. 17.

ANAXIMANDER omnia ad spiritum retulit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictæ sonus. Quare inæqualia sunt? Quia & ipse ictus inæqualis est. Quare & sereno tonat? Quia tunc CAP. 18.

quoque per † crassum & siccũ aera spiritus prosilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior spiritus, qui in flammã nõ valuit, in sonũ valuit. Quid est ergo ipsa fulguratio? aeris diducentis se, corruentísque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid est fulmen? acrioris densiorísque spiritus cursus. A

CAP. 19. *al. Anaxandrus.* † ANAXIMANDRVS ait, omnia ista sic fieri, vt ex æthere aliqua vis in inferiora descendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis sonat. At cùm illas interscindit, fulget: & minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina.

CAP. 20. *In quibusdã illa absunt: & nunciat.* DIOGENES Apolloniates ait, quædam tonitrua igne, quædam spiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipse antecedit & nunciat: illa spiritus, quæ sine splendore crepuerunt. Vtrumque sine altero fieri, & esse aliquando, concedo: ita tamen, vt non discreta illis potestas sit, sed vtrumque ab vtroque effici possit. Quis enim negabit spiritum magno impetu latum, cùm efficit sonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere posse nubes, & non exilire, si plurimarum aceruo nubium, cùm paucas perscidisset, oppressus est? Ergo & ignis ibit in spiritum, perdétque fulgorem & speciem, *al. secta infra.* dum † secuta in terra incendit. Adiice nunc, quod necesse est, vt impetus fulminis & præmittat spirtus, & agat ante se, & à tergo trahat ventum, cùm tam vasto ictu aera inciderit. Itaque omnia, antequã feriãtur, intremiscunt vibrata vento, quẽ ignis ante se pressit. B

CAP. 21. DIMISSIS nunc præceptoribus incipiamus per nos moueri, & à confessis transeamus ad dubia. Quid enim confessi est? Fulmen ignem esse, æquè fulgurationem: quæ nihil aliud est, quàm flamma: futura fulmen, si plus virium habuisset. Non natura ista, sed impetu distant. Esse illum ignem, calor ostendit: qui si non esset, ostendit effectus. Magnorum enim sæpe incendiorum causa fulmen fuit. Syluæ illo cremantur, & vrbiũ partes: etiam quæ non percussa sunt, tamen adusta cernuntur: quædam verò velut fuligine colorãtur. Quid, quòd omnib. fulguritis odor sulphureus est? Ergo & vtranque rem ignem esse constat, vtranque rem inter se meando distare. Fulguratio est fulmen, non in terras vsque perlatum. Et rursus licet dicas, fulmen esse fulgurationem, vsque in terras perductã. Non ad exercendum verba, hæc diutius pertracto: sed vt ista cognata esse, & eiusdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen est quiddam plus, quàm fulguratio: vertamus istud, Fulguratio est penè fulmen. C

CAP. 22. QVONIAM constat esse vtramque rem ignem, videamus queãdmodum apud nos fieri soleat ignis. Eâdem enim ratione & suprà fit, duobus modis: vno, si excitatur, sicut ex lapide percusso: altero, si attritu inuenitur, sicut cùm duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hoc tibi materia præstabit, sed idonea eliciendis ignibus: sicut laurus, hederæ, & alia in hunc vsum nota pastoribus. Potest ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percussæ reddant, vel attritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuium fit, dissipatur, & rapitur, & longè à loco suo proiicitur. Quid ergo mirum, si tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel sibi? D

al. horũ trãsitu vita exani. Vides enim quantum feruorem sensura corpora sunt, † horum transitu trita, vita exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi siderum, quorum ingens & confessa potentia est.

CAP. 23. SED fortasse nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leuiter vrgẽte, ignem euocabunt, qui explendescat, nec exilat. Minore enim vi ad fulgurãdum opus est, quàm ad *al. attrita.* fulminandum. Superioribus colligimus, in quantum feruorem quædam † astricta perducerentur. Cùm autem aer mutabilis in ignem, maximis viribus suis in ignem conuersus est, atteratur: credibile est & verisimile, ignem caducum excuti, & citò interiturum, quia non ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transit itaque: tantúmque habet moræ, quantum itineris: & cursus sine alimento coniectus est. E

CAP. 24. QVOMODO, inquis, cùm dicas hanc ignis esse naturam, vt petat superiora, fulmen tamen terram petit: aut falsum est, quod de igne dixisti? Est enim illi æquè sursum iter atque deorsum. Vtrumque verum potest esse. Ignis enim natura in verticem surgit: & si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aqua natura defertur: si tamen aliqua vis accessit, quæ illam in contrarium ageret, illò intenditur, vnde imbre deiecta est. Fulmen autem cadit eâdem necessitate, qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus: quarum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, vt etiam terram attingant, sed cùm permiseris, in locum suum exilient. Itaque non est, quòd eum spectes cuiusque rei habitũ, qui illi non ex voluntate est. Si ignem permittis ire quò velit, cœlũ, id est, leuissi-*al. feriat.* mi cuiusq; sedem repetet: vbi est aliquid, quod eum † ferat, & ab impetu suo auẽrtat, id non natura,

A natura, sed seruitus eius fit.

DICITIS, inquis, nubes attritas edere ignẽ, cùm sint humidæ, imò hudæ: quomodo ergo CAP. 25.
possunt gignere ignem, quem non magis verisimile est ex nube, quàm ex aqua generari?

IGNIS qui nascitur, primùm in nubibus non est aqua, sed aer spissus, ad gignendã aquam CAP. 26.
præparatus, nondũ in illam mutatus, sed iam pronus & vergens. Non est quòd eam existi-
mes tunc colligi, sed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde si cõcessero humidam esse nubem,
conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, imò ex
ipso (quod magis miretis) humore. Quidam negauerunt in ignem quicquam posse mu-
tari, priusquam mutatum esset in aquã. Potest ergo nubes, salua quã continet aqua, ignem
parte aliqua sui reddere: vt sæpe aliqua pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non con-
traria inter se ista esse, & alterum altero perimi: sed vbi valentior ignis, quàm humor est,
B vincit. Rursus vbi copia humoris exuperat, tunc ignis sine effectu est. Itaque non ardent vi-
rentia. Refert ergo, quantum aquæ sit. Exigua enim vis non resistit, nec ignem impedit.
Quid ni? Auorum nostrorum memoria, vt Posidonius tradit, cùm insula in Ægæo mari
surgeret, spumabat interdiu mare, & funus ex alto ferebatur. † Nam demum prodebat *fortè Interdum prodebat.*
ignem, non continuum, sed ex interuallis emicantẽ, fulminum more, quoties ardor infe-
rius iacens, superum pondus euicerat. Deinde saxa cõuoluta, rupésque partim illæsæ, quas
spiritus antequam verterentur, expulerat, partim exesæ, & in leuitatem pumicis versæ, no-
uissimè cacumen exusti montis emicuit. Postea altitudini adiectum, & saxum illud in ma-
gnitudinem insulæ creuit. Idem nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit.
Quorsus hæc retuli? vt appareret, nec extinctũ ignem mari superfuso, nec impetum eius,
grauitate ingentis vndæ prohibitum exire. Ducentorum passuum fuisse altitudinẽ Ascle-
C piodotus Posidonij auditor tradidit, per quam † diruptis aquis ignis emersit. Quòd si im- *al. direptis*
mensa aquarum vis, subeuntium ex imo flammarum vim non potuit comprimere: quanto *fortè diremptis legẽdũ.*
minus in aere extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roscidus? Adeò res ista
non habet vllam moram, quæ contra causas ignium sit: quos non videmus emicare, nisi
impendente cœlo, serenum sine fulmine est. Non habet istos metus dies purus, nec nox
quidem, nisi obscura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus stellis, &
nocte tranquilla fulgurat? Sed scias licet nubes illic esse, vnde splendor effertur: quas vi-
deri à nobis terrarum tumor non sinit. Adiice nunc, quòd fieri potest, vt nubes † summæ *fortè, sudæ.*
& humiles attritu suo ignem reddant: qui in superiora expressus, in parte sincera puráque
cœli visatur, sed fit in sordida.

TONITRVA distinxêre quidam ita, vt dicerent, vnum esse genus, cuius sit graue mur- CAP. 27.
D mur, quale terrarum motum antecedit, clauso vento & fremente. Hoc quomodo illis vi-
deatur fieri, dicam. Cùm spiritum intra se clausere nubes, in concauis partibus earum vo-
lutatus aer, similem agit mugitibus sonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque
etiam vbi illa regio humida est, exitum claudit. Ideo huiusmodi tonitrua venturi prænun-
cia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod crepitum magis dixerim, quàm sonum: qua-
lem audire solemus, cùm super caput alicuius dirupta vesica est. Talia eduntur tonitrua,
cùm globata dissoluitur nubes, & spiritu quo distenta fuerat, emittit. Hoc propriè fragor
dicitur, subitus & vehemens: quo edito concidunt homines, & exanimantur, quidam ve-
rò viui stupent, & in totum sibi excidunt: quos vocamus attonitos, quorum mentes sonus
ille cœlestis loco pepulit. Hic fieri illo quoq; modo potest, vt inclusus aer caua nube & mo-
tu in ipso extenuatus diffundatur. Deinde cùm maiorem sibi locum quærit, à quibus in-
E uolutus est, sonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illisæ manus inter se plau-
sum edunt, sic illisarum inter se nubium sonus potest esse magnus, quia magna concur-
runt inter se?

VIDEMVS, inquit, nubes impingi montibus, nec sonum fieri. Primùm omnium non CAP. 28
quocunque modo impulsæ sunt, tonant, sed si aptè sunt compositæ ad sonum edendum.
Auersæ inter se manus collisæ non plaudunt, sed palma cum palma collata plausum facit.
Et plurimum interest, vtrum cauæ concutiantur, an planæ & extentæ. Deinde non tan-
tùm nubes ire oportet, sed agi magna vi & procellosa. Etiam mons non scindit nubem,
sed digerit, & † propriam quãque partem eius soluit. Ne vesica quidem, quocunque mo- *al primam*
do spiritum emittens, sonat. Si ferro diuisa est, sine vllo aurium sensu exit. Rũpi illam opor-
tet, vt sonet, nõ secari. Idẽ de nubibus dico: nisi multo impetu dissolutæ, non sonãt. Adiice
nunc, quòd nubes in monte actæ non franguntur, sed circumfunduntur in aliquas partes

al. & its quam ducuntur, si quem. montis, arbotis ramos, frutices, aspera saxa, & eminentia.† Et ita discutiuntur, & si quem A habēt spiritum, multifariam emittunt: qui nisi vniuersus erumpit, nec crepat. Hoc vt scias, ventus qui circa arbotem funditur, sibilat, non tonat. Lato (vt ita dicam) ictu, & totum globum semel dissipante opus est, vt sonitus erumpat: qualis auditur cùm tonat.

CAP. 29. *al. dissecari* PRÆTER hæc natura aptus est aer ad voces. Quid ni, cū vox nihil aliud sit quàm ictus aer? Debent ergo nubes vtrinque† inseri, & cauæ & intentæ. Vides enim quanto vocaliora sunt vacua quàm plena, quanto intenta quàm remissa. Ita tympana & cymbala sonant: *fortè interiore.* quia illa repugnantem ex† vlteriore parte spiritum pulsant, hæc ad ipsum aerem acta, nisi concauo non tinniunt.

CAP. 30. QVIDAM, inter quos Asclepiodotus est, iudicant sic quorundam quoque corporum concursu tonitrua & fulmina excuti posse. Ætna aliquando multo igne abundauit. Ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus est dies puluere, populósque subita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuisse tonitrua & fulmina: quæ concursu aridorum corporum facta sunt, non nubium: quas verisimile est, in tanto ardore aeris nullas fuisse. Aliquando Cambyses ad Ammonem misit exercitum: quem arena Austro mota, & more niuis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque verisimile est fuisse tonitrua fulminaque, attritu arenæ sese affricantis. Non repugnat proposito nostro ista opinio. Diximus enim, vtriusque naturæ corpora efflare terras, & sicci aliquid & humidi in toto aere vagari. Ita si quid tale interuenit, nubem facit solidiorem crassiorémque, quàm si tantùm simplici spiritu intexeretur. Illa frangi potest, & edere sonum: ista quæ dixi, siue incendiis vaporantibus aera repleuerint, siue ventis terras vertentibus necesse est nubem faciant antequam sonum. Nubes autem tam arida quàm humida esse censetur. Est autem nubes (vt diximus) spissitudo aeris crassi. B

CAP. 31. CÆTERVM mira fulminis, si intueri velis, opera sunt, nec quicquam dubij relinquentia, quin diuina insit illis & subtilis potentia. Loculis integris ac illæsis conflatur argentum. Manente vagina, gladius liquescit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æquè inter annotanda ponas licet, quòd & hominum, & cæterorum animalium quæ icta sunt, caput spectat ad exitum *al. assulæ.* fulminis: quòd omnium percussarum arborum contra fulmina† hastulæ surgunt. Quid, quòd malorum serpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis inest, cùm fulmine icta sunt, venenum omne consumitur? Vnde, inquit, scis? In venenatis corporibus vermis non nascitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant. C

CAP. 32. QVID, quod futura portendunt: nec vnius tantùm aut alterius rei signa dant, sed sæpe longum fatorum sequentium ordinem nunciant, & quidem certis, euidentibus, longéque clarioribus, quàm si scriberentur. Hoc autem inter nos & Thuscos, quibus summa persequendorum fulminum est scientia, interest. Nos putamus, quòd quia nubes collisæ sunt, ideo fulmina emittantur. Ipsi existimant, nubes collidi, vt fulmina emittantur. Nam cùm omnia ad Deum referant, in ea sunt opinione, tanquam non quia facta sunt, significēt, sed quia significatura sunt, fiant: eâdem tamen ratione fiunt, siue illis significare propositum *al. ideo.* est, siue consequens. Quomodo ergo significant, nisi† à Deo mittantur? Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auspicium sinistrúmve fecerunt. Et illas, inquis, Deus mouit. Nimis illum ociosum, & pusillæ rei ministrum facis, si aliis somnia, aliis exta disponit. Ita nihilominus diuina ope geruntur. Si à Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viscera sub ipsa securi formantur. Alia ratione fatorum series explicatur, indicia venturi vbique præmittens: ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota sunt. Quicquid fit, alicuius rei futuræ signum est: fortuita, & sine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo est, etiam prædictio est. Cur ergo aquilæ hic honor datus est, vt magnarum rerum faceret auspicia? Aut coruo, aut paucissimis auibus, & cæterarum sine præsagio vox est? Quia quædam in artem nondum redacta sunt. Quædam verò ne redigi quidem possunt, ob nimium remotam conuersationem. Cæterùm nullum animal est, quod non motu & occursu suo prædicat aliquid. Non omnia scilicet, sed quædam notantur. Auspicium est obseruantis. Ad eum itaque pertinet, qui† *al. in ea direxerit. Vide schol.* induxerit animum. Cæterùm & illa quæ pereunt. Quinque stellarum potestates Chaldæorum obseruatio excepit. Quid tu? tot milia siderum iudicas ociosa lucere? Quid est porrò aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quàm quod paucis nos sideribus assignant: cùm omnia quæ supra nos sunt, partem sibi nostri vindicent? Submissiora D E

forsitan

A forſitan in nos propius vim ſuam dirigunt,& ea quæ frequētius mota, aliter nos, aliter cætera animalia proſpiciunt. Cæterùm & illa quæ aut immota ſunt, aut propter velocitatem vniuerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra ius dominiúmque noſtri ſunt. Aliud aſpice & diſtributis rem efficis,tractas. Non magis autē facile eſt,ſcire quid poſſint,quàm dubitari debeat,an poſſint.

NVNC ad fulmina reuertamur: quorum ars in tria diuiditur: quemadmodum exploremus,quemadmodum interpretemur,quemadmodum exoremus.Prima pars ad formulam ſpectat,ſecunda ad diuinationē, tertia ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet,mala deprecari. Rogare,vt promiſſa firment,deprecari,vt remittant minas. CAP. 33.

SVMMAM eſſe vim fulminum iudicant: quia quicquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quicquid ab hoc portenditur,fixum eſt,nec alterius oſtenti ſignificatione B †minuitur.Quicquid exta,quicquid aues minabūtur,ſecundo fulmine abolebitur.Quicquid fulmine denunciatum eſt,nec extis,nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli videntur.Quare? Quia veris verius nihil eſt.Si aues futura cecinerunt,non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri. Aut ſi poteſt,nō futura cecinêre. Non enim nunc auem comparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quæ ſi vnum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interuentus ſubmouet extorum vel augurum iudicia, malè inſpecta exta, malè obſeruata auguria ſunt. Non enim refert,vtrius rei maior potentiórve natura ſit,† ſed vtra vim attulit,ſignum quantum ad hoc par eſt. Si dicas, flammæ vim maiorem eſſe, quàm fumi, non mentieris: ſed iudicandum, an in igne idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt,quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit autoritas maior, fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicunt,quamuis altera ſigna verum prædixêre,fulminis ictus C priora deleuit, & ad fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quàm multa auſpicia ſint. fatum vnum eſt: quod ſi bene primo auſpicio intellectum eſt,ſecundo non † interit, idem eſt. CAP. 34.

al.mutatur

fortè,ſed vtra rei fidem tulit. Vide ſcholia

al. interit. Ita dico,nō refert, an aliud ſit per quod quæram: quoniā de quo quærimus, idem eſt.*

FATVM fulmine mutari non poteſt. Quid ni? Nam fulmen ipſum fati pars eſt. Quid ergo expiationes, procurationéſque,quò pertinent,ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimant fata, quàm ægræ mentis ſolatia. Aliter ius ſuum peragunt nec vlla commouentur prece, non miſericordia flectuntur, non gratia. Seruant curſum irreuocabilem, ingeſta ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem,quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem fati æterna ſeries regit,cuius hæc prima lex, ſtare decreto. CAP. 35.

D QVID enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionúmque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſacrificiis, & capite niueæ agnæ exorari iudicas: diuina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari. Tanto magis Dei: cùm ſapiens quid ſit optimum in præſentia ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſam, qui procuranda exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouendā pericula, aliquando ad lenienda, aliquando ad differenda. CAP. 36.

QVID ſit quod ſequitur,paulò pòſt proſequar.Interim hoc habent cōmune nobiſcum, quòd nos quoque exiſtimamus vota proficere, ſalua vi ac poteſtate fatorum: quædā enim à diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt,vt in bonum vertāt, ſi admotæ diis preces fuerint,ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futu-E rum,inquit,eſt,aut non. Si futurum eſt,etiam ſi non ſuſceperis vota,fiet. Si nō eſt futurum, etiam ſi ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta illatio: quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris.Futurum,inquam,hoc eſt,ſed ſi vota ſuſcepta fuerint: Hoc quoque neceſſe,inquit,eſt,fato comprehenſum ſit,vt aut ſuſcipias vota,aut non. CAP. 37.

PVTA me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum,vt vtique fiant vota. Ideo fient. Fatum eſt,vt hic diſertus ſit, ſed ſi literas didicerit: ab eodem fato continetur,vt literas diſcat: ideo diſcet.Hic diues erit,ſed ſi nauigauerit. At in illo fati ordine,quo patrimonium illi grāde promittitur,hoc quoque protinus fatum eſt,vt nauiget: ideo nauigabit.Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiauerit prædictas diuinitùs minas.At hoc quoq; in fato eſt,vt expiet:ideo expiabit.Iſta nobis opponi ſolent, vt probetur nihil voluntati noſtræ relictum,& omne ius fato traditum.Cùm de iſta re agetur, dicam, quemadmodum manente fato aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc verò id CAP. 38.

al. procurationes. de quo agitur, explicaui, quomodo si fati certus est ordo, expiationes † propitiationésque, prodigiorum, pericula auertãt: quia cum fato non pugnãt, sed ipsa in lege data sunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Vtique enim expiare etiam non suadẽte illo mihi necesse est. Hoc prodest, quòd fati minister est. Sic cùm sanitas videatur esse de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius manus venit. A

CAP. 39. *al. fulgurũ* GENERA † fulminum tria esse ait Cecinna: Consiliarium, Autoritatis, & quod Status dicitur. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem: cùm aliquid in animo cogitantibus, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur. Autoritatis est, vbi post rem factam venit, cùm bonam fortunam malámve significat. Status est, vbi quietis nec agẽtibus quicquam, nec cogitantibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: sed nescio quare non idem sit, quod consiliarium. Nam & qui monet, consiliũ dat: sed habet aliquam distinctionẽ. Ideóque separatur à consiliario: quia illud suadet dissuadétque, hoc solam impẽdentis periculi euitationẽ continet. Vt cùm timemus ignẽ aut fraudẽ à proximis, aut insidias à seruis. Etiamnũ tamen aliã distinctionem vtriusq; video. Consiliariũ est, quod cogitanti factum est: monitoriũ, quod nihil cogitanti. Habet autẽ vtraq; res suam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vltronei monentur. B

CAP. 40. PRIMÒ omnium nõ sunt fulminum genera, sed significationum. Nam fulminum genera sunt illa, quod terebrat, quod discutit, quod vrit. Quod terebrat, subtile est & flammeum, cui per angustissimum fuga est, ob sinceram & puram flammæ tenuitatem: quod dissipat, conglobatum est, & habet commixtam vim spiritus coacti & procellosi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingressum est, redit & euadit. Huius latè sparsa vis, rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum terreni habet, & igneũ magis est quàm flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percussis inhæreant. C
Nullũ quidem sine igni fulmen venit: sed hoc propriè igneũ dicimus, quod manifesta ardoris vestigia imprimit. Quod vrit, & fuscat, tribus modis vrit: aut enim afflat, & leui iniuria lædit, aut cõburit, aut accendit. Omnia ista vrũt, sed genere & modo differũt. Quodcunque cõbustum est, vtiq; & vstum est. At nõ omne quod vstũ, vtique & combustum est. Item quod accensum est. Potest enim illud ipso transitu ignis vssisse. Quis nescit vri quid nec ardere? Nihil autem potest ardere, quod non vratur. Vnum hoc adiiciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accensum esse, nec combustum.

CAP. 41. NVNC ad id transeo genus fulminis, quo icta fuscantur. Hoc autem decolorat, aut colorat. Vtriuque distinctionem suam reddam. Decoloratur id, cuius color vitiatur, non mutatur. Coloratur id, cuius alia fit quàm fuit facies: tanquam cerulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Hetruscis & philosophis communia sunt. In illo dissentiunt, quòd fulmina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Prima (vt aiunt) monet & placata est, & ipsius consilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, sed ex cõsilii sententia. Duodecim enim deos aduocat: quæ prodest quidem, sed nõ impunè. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: sed adhibitis in consilium diis, quos superiores & inuolutos vocant. Quæ vastat & includit, & iniquè mutat statum priuatum & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil esse, quod fit, patitur. D

CAP. 42. IN his primam faciem si intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum est, quàm credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, statuas suas nonnunquam petere, vt impunitis sacrilegis, percussis ouibus, incẽsis aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum concilium à Ioue deos, quasi in ipso parum cõsilij sit, aduocari: illa læta & placata esse fulmina, quæ solus excutiat: perniciosa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit. Si quæris à me, quid sentiam, nõ existimo tam hebetes fuisse, vt crederẽt Iouem, aut non æquè voluntatis, aut certè minus † paratum esse: vel tunc cùm emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata transiret, aut noluit iustius mittere, aut non successit? Quid ergo secuti sunt, cùm hoc dicerent? Ad coërcẽdos animos imperitorum sapientissimi viri, indicauerunt ineuitabilem metum, vt supra nos aliquid † timeremus. Vtile erat in tanta audacia scelerum aliquid esse, aduersum quod nemo sibi satis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuêre super caput vindicem, & quidem armatum. E
fortè, pacatum.
al. timerẽt.

CAP. 43. QVARE id solum fulmen quod Iupiter mittit, placabile est: perniciosum id, quod deliberauit, & quod aliis quoque diis autoribus misit? Quia Iouẽ, id est, regem, prodesse etiam solum oportet, nocere non, nisi cùm pluribus visum est: discant hi, quicunque magnam poten-

A potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmen quidem mitti. Adnocent, considerent multorum sententias, placita temperent, & hoc sibi proponant, vbi aliquid pereuti debet, ne Ioui quidem suum satis esse consilium.

IN hoc quoque tam imperiti non fuêre, vt Iouem existimarent tela mutare: poëticam ista licentiam decent. CAP. 44.

Est aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum,
Sæuitiæ flammæque minus, minus addidit iræ.
Tela secunda vocant superi.

Illos verò altissimos viros error iste non tenuit, vt existimarēt Iouem modò leuioribus fulminibus & lusoriis telis vti: sed voluerunt admonere eos, quibus aduersus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam † eligi & distingui, quædam admoneri. *fortè, elidi & distrin- gi.*

B

NE hoc quidem crediderunt, Iouem esse qualem in Capitolio, & in cæteris ædibus videmus mittere manu fulmina: sed eundē quem nos Iouem intelligunt, custodem rectorémque vniuersi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia, ex quo sunt omnes causæ causarum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices. Est enim, cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipse enim est, totum quod vides, totus suis partibus inditus, & se sustinens vi sua. Idem & Hetruscis visum est: & ideo fulmina à Ioue mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur. CAP. 45. *Deus quid.*

C

AT quare Iupiter feriēda transit, aut innoxia ferit? In maiorem me quæstionem vocas: cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, sed sic omnia disposita, vt ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant. Vis eorum, illius permissio est. Nam & si Iupiter illa nunc non facit, Iupiter non fecit, vt non fierent. Singulis non adest: sed signum, & vim, & causam dedit omnibus. CAP. 46.

HVIC illorum diuisioni non accedo. Aiunt aut perpetua aut finita esse fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet, nec vnam rem id enunciat, sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc sunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut vrbis statu fiunt. Finita ad diem vtique respondent. Prorogatiua sunt, quorum minæ differri possunt, auerti tollique non possunt. CAP. 47.

D

DICAM quid sit, quare huic diuisioni non consentiam. Nam & quod perpetuum vocant fulmen, finitum est. Æquè enim talia ad diem respondent. Nec ideo finita non sunt, quia multum tempus significant. Et quod prorogatiuum videtur, finitum est. Nam illorum quoque confessione certum est, quousque impetretur dilatio. Priuata enim fulgura negant vltra decimum annum, publica vltra tricesimum posse differri. Hoc modo & ista finita sunt: quia vltra quod non prorogarentur, inclusum est. Omnium ergo fulgurum & omnis euentus dies stata est. Non potest enim vlla incerti esse comprehensio. Quæ inspicienda sint in fulgure, passim & vagè dicunt: & sic passiones eorum debere diuidi, quemadmodum ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinæ dederat, diuisa sunt, vt inspiciatur vbi factum sit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc si digerere in partes suas voluero, quid postea faciam, nisi in immensum procedam? CAP. 48.

E

NVNC nomina fulgurum, quæ à Cecinna ponuntur, perstringam: & quid de his sentiam, exponā. Ait esse postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut non ritè facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendū sit. Pestifera, quæ mortem exiliúmque portendunt. Fallacia, quæ per speciem alicuius boni nocent. Dant consulatum, malo futurum gerentibus: & hæreditatem, cuius compendium magno sit luendum incommodo. † Dentanea, quæ speciem periculi sine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tollūtur priorum fulminum minæ. Attestata, quæ prioribus consentiunt. Atterranea, quæ in incluso fiunt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia vrbis liberæ loca: quorum significatio regnum ciuitati minatur. Inferna, cùm è terra exiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificiis ad nos Iouem arcessunt, & (vt verbo eorum molliori vtar) inuitant. Sed si irascente domino inuitant, tunc CAP. 49. *al. Dēpta- nea. Videsch[o]lia*

venire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, sed aduocantium bono veniunt. A

CAP. 50. QVANTO simplicior diuisio est, qua vtebatur Attalus noster, egregius vir, qui Hetruscorum disciplinam Græca † subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quædam sunt, quæ significant id, quod ad nos pertinet: quædam aut nihil significāt, aut id, cuius intellectus ad nos non peruenit. Ex his quæ significant, quædam sunt læta, quædam aduersa, quædam nec aduersa nec læta. Aduersorum hæ species sunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui possunt, aut † prolongari. Læta aut mansura significant, aut caduca. Mixta aut habent partem boni, aut mali: aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec aduersa nec læta sunt, quæ aliquam nobis actionem significāt, qua nec terreri nec lætari debemus: vt peregrinationem, in qua nec metus, nec spei quicquam sit.

al. vtiliter.

al. quæ prorogari.

CAP. 51. REVERTAR ad ea fulmina, quæ significant quidem aliquid, sed quod ad nos non pertineat: tāquam, vtrum eodem anno idem futurum sit fulmen, quod factum est. Nihil significant fulmina, aut id cuius noticia nos effugit: vt illa quæ in vastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines: quorum significatio vel nulla est, vel perit. B

CAP. 52. PAVCA adhuc adiiciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora quia resistunt, vehementius dissipat: cedentia nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferróque, & durissimis quibusque confligit: quia m viam necesse est per illa impetu quærat. Itaque facit viam qua effugiat. teneris & ratioribus parcit, quanquam & flammis opportuna videantur: quia transitu patente minus sæuit. Loculis itaque, vt dixi, integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuissimus per occulta foramina trāscurrit. Quicquid autem in tigno solidum inuenit, vt contumax vincit. Non vno autem, vt dixi, modo sæuit: sed quid quæque vis fecerit, ex ipso genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoscis. Interdum in eadem materia, multa diuersa, eiusdem vis fulminis facit: sicut in arbore, quod aridissimum est, vrit: quod solidissimum & durissimū est, terebrat & frangit: summos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit, folia pertūdit ac stringit: vinum gelat, ferrum & æs fundit. C

CAP. 53. ILLVD est mirum, quòd vinum fulmine gelatum, cùm ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quærenti mihi, illud occurrit. Inest fulmini vis pestifera. Ex hoc aliquem remanere spiritum in eo humore quem coëgit gelauitque, verisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum vinculum. Prterea olei quoque, & omnis vnguenti, teter post fulmen odor est. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni, & contra naturam acto, pestilentem potentiam, qua non tantùm icta cadunt, sed etiam afflata. Præterea quocūque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certum est: qui quia natura grauis est, sæpius haustus alienat. Sed ad hoc vacui reuertemur. Fortasse enim libebit ostendere, quantū omnia ista à philosophia artium parente † fluxêre. Illa primùm & quæsiuit causas rerum, & obseruauit effectus: & quod in fulminis inspectione longè melius est, initiis rerum exitus contulit. D

al. flexêre.

CAP. 54. NVNC ad opinionem Posidonij reuertar. E terra terrenisq; omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet. Hæc fulminibus alimētum est: illa imbribus. Quicquid in aëra sicci fumosique peruenit id includi se nubibus non fert, sed rumpit claudētia. Inde est sonus, quem nos tonitruum vocamus. In ipso quoque aëre quicquid attenuatur, simul siccatur & calet. Hoc quoque si inclusum est, æque fugam quærit, & cum sono euadit. Et modò vniuersam eruptionem facit, eóque vehementius intonat: modò per partes & minutatim. Ergo tonitrua hæc spiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem spiritus, in nube conclusi, vehementissimum est atterendi genus. E

Vide scholia

CAP. 55. TONITRVA nihil aliud sunt, quàm citi aëris sonitus: qui fieri, nisi dum aut † terit, aut rumpitur, non potest. Et si colliduntur, inquit, nubes inter se, sit is quem desideras ictus, sed non vniuersus. Non enim tota totis concurrunt, sed partibus partes. Non sonant mollia, nisi illisa duris sint. Itaque non auditur fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, missus in aquam, sonat, dum extinguitur. Puta ita esse, pro me est. Non enim ignis tunc sonum efficit, sed spiritus per extinguentia effugiens. Vt dem tibi, & fieri ignem in nube, & extingui, è spiritu nascitur & attritu. Quid ergo, inquit, non potest aliqua ex his transcurrentibus stellis incidere in nubem, & extingui? Existimemus posse aliquando & id fieri. Nūc naturalem causam quærimus & assiduam, non raram & fortuitam. Puta me cōfiteri verum esse, quod dicis. Aliquando post tonitrua emicare ignes, stellis transuersis & cadentibus similes, non ob hoc

forte, ferit.

A ob hoc tonitrua facta sunt:sed hoc fit,quia tonitrua facta sunt.Clidemus ait,fulgurationis speciem inanem esse,non ignem.Sic enim per noctem splẽdorem motu remorum videri. Dissimile est exemplum.illic enim splẽdor intra ipsam aquam apparet:hic qui fit in aere, erumpit & exilit.

HERACLITVS existimat fulgurationem esse velut apud nos incipientẽ igniũ conatus,& primam flammam incertam,modò intereuntem,modò resurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant:tonitrua nos pluraliter dicimus.Antiqui autem tonitrunm dixerunt,aut tonum.Hoc apud Cecinnam inuenio,facundum virum,si habuisset in eloquẽtia nomen, & nisi illum Ciceronis vmbra pressisset. Etiamnum illo verbo vtebãtur antiqui correpto, quo nos producta vna syllaba vtimur.Dicimus enim vt splendêre,sic fulgêre.Atqui illis ad significandum tam subitam è nubibus eruptionem lucis,mos erat vti media syllaba correpta,vt dicerent fulgere. CAP.56.

B QVID ipse existimem,quæris?Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manũ. Dicam:Fulgurat,cùm repentinum latè lumen emicuit.Id euenit,vbi in ignem † extenuatis nobibus aër vertitur,nec vires,quibus longius prosiliat,inuenit.Nõ miraris puto,si aera aut motus extenuar,aut extenuatio incendit.Sic liquescit excussa glans funda , & attritu aëris velut igne distillat.Ideo æstate plurima fiunt fulmina,quia plurimum calida est.Facilius autem attritu calidiore ignis existit.Eodem modo fit fulgor,qui tãtùm fulget,& fulmen quod mittitur.Sed illi leuior vis,alimentique est minus.Et, vt breuiter dicam quod sentio.Fulmen est fulgur intentum.Ergo vbi calidi † fumidique natura , emissa terris in nubes incidit,&diu in illarum sinu volutata est,nouissimè erumpit.Et quia vires nõ habet, splendor est.At vbi fulgura plus habuere materiæ,& maiore impetu arserunt, nõ appatẽt tanrùm,sed decidunt. CAP.57. forte, extenuatus. al. fumique

C QVIDAM vtique existimant,fulmen reuerti:quidam subsidere,vbi alimenta prægrauauerunt,& fulmen ictu languidiore delatum est. At quare fulmen subitum apparet, nec continuatur † assiduus ignis?Quia celerrimum est,mirique motus,simul & nubes rumpit, & aera incendit.Deinde desinit flamma,quiescente motu.Non enim est assiduus spiritus cursus,vt ignis possit extendi,sed quoties fortius ipsa iactatione se accendit,fugiẽdi impetum capit.Deinde cùm euasit,& pugna desiit,ex eadem causa modò vsque ad terram profertur,modò dissoluitur, si minore vi pressus est.Quare obliquè fertur? Quia spiritu constat.Spiritus obliquus est,flexuosusque.Et quia natura ignem sursum vocat, iniuria deorsum premit,incipit obliquus esse:Interdum autem neutra vis alteri cedit,& ignis in superiora nititur,& in inferiora deprimitur.Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia opposita sunt nubibus,& è cœlo cadentibus,per hæc transeundum est. CAP.58. al. assiduis ignibus?

D INTELLIGO quid iam dudum desideres,quid efflagires:Malo,inquis,fulmina non timere,quàm nosse.Itaque alios doce,quemadmodum fiãt. Ego mihi metum illorum excuti malo,quàm naturam indicari. Sequar quò vocas:omnibus enim rebus,omnnibusque sermonibus aliquid salutare miscendum est.Cùm imus per occulta naturæ , cùm diuina tractamus,vendicandus est à malis suis animus,ac subinde firmandus:quod etiam eruditis,& hoc vnum agentibus,necessarium est:non vt effugiamus ictus rerum(vndique enim tela in nos iaciuntur)sed vt fortiter cõstantẽtque patiamur. Inuicti esse possumus, inconcussi non possumus:quanquam interim spes subit , inconcussos quoque esse nos posse. Quomodo,inquis?Contemne mortẽ,& omnia quæ ad mortem ducunt, contempta sint, licet illa bella sint,siue naufragia,seu morsus ferarum , siue ruinarum subito lapsu procidentium pondera. Nunquid † aliud facere possunt,quã vt corpus ab anima resoluãt?Hæc nulla diligentia euitat,nulla felicitas domat,nulla potentia euincit:† talia verò fortitudine disponuntur.Mors omnes æquè vocat.Iratis diis propitiisque moriendum est. Animus ex ipsa desperatione sumatur.Ignauissima animalia,quæ natura ad fugam genuit , vbi exitus non patet,tẽtant corpore imbelli.Nullus perniciosior hostis est,quàm quem audacem angustiæ faciunt:longẽque violentius semper ex necessitate, quàm ex virtute † corrigimur. Maiora,aut certè paria conatur animus magnus ac perditus.Cogitemus,nos tanquam ad mortem proditos esse:& sumus.Ita est,Lucili.Omnes reseruamur ad mortem. Torũ hunc quem videmus populum,quousque cogitas esse?citò natura reuocabit & cõdet:nec de re, sed de die qneritur.Eodem citiùsve tardiùsve veniendum est.Quid ergo?Non tibi timidissimus omnium videtur,& insipientissimus , qui magno ambitu rogat moram mortis? Nón ne contemneres eũ:qui inter perituros constitutus,beneficij loco peteret,vt vltimus CAP.59.

E forte, amplius. forte, Alia variã fortunã disponuntur:mors &c. al. corrigitur.

ceruicem præberet? Id facimus. Magno æstimamus, mori tardius. In omnes constitutum A est capitale supplicium, & quidem constitutione iustissima. Nam quod maximum solet esse solatium extrema passuris, quorum causa eadem sors est, sequeremur traditi à iudice aut magistratu, & carnifici nostro præstaremus obsequium. Quid interest, ad mortem iussi eamus, an vltronei? O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, si tunc mortẽ times, cùm tonat. Itáne salus tua in hoc vertitur? Viues, si fulmẽ effugis? Petet te gladius, petet te lapis, petet te febris. Non maximum ex periculis tuis, sed speciosissimũ fulmen est. Malè scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, si mors tua † prædicetur, † si tu nunc quidem cùm expiras, non superuacuæ, sed alicuius magnæ rei signum es? Malè scilicet tecũ agitur, si cum fulmine cecideris. Si pauescis ad cœli fragorem, nubiúmue trepidas, quoties aliquid effulsit, expiras. Quid ergo? Honestius iudicas, deiectione animi perire, quàm fulmine? Eo itaque fortius aduersus cœli minas surge: & cùm mũdus vndique exarserit, cogita te nihil habere de tanta morte perdendum. Quòd si tibi parari credis illam cœli confusionem, illam tempestatum discordiam, si propter te ingestæ illisǽque nubes strepunt, si in tuum exitium tanta vis igniũ excutitur: at tu solatij loco numera, tanti esse mortem tuam. Sed nõ erit huic cogitationi locus. Casus istum demet metum. Est inter cætera quoque hoc commodum eius, quòd expectationem tuam antecedit. Nemo vnquam fulmen timuit, nisi qui effugit. B

al. procuretur.

fortè sine tunc. Vide scholia.

Libri II. Naturalium quæstionum finis.

IN LIBRVM SECVNDVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM. C

CAP. 8. Et tamẽ mehercules per aliud nihil intẽdi poterit, nisi per semetipsum fuerit intẽtum.] *Ita superior æditio Britannicum exemplar ad hunc modum: tam me hercules quàm nihil intendi ab alio poterit, nisi per semet aliquid fuerit intentum.*

CAP. 9. Ipse quidem transit per ipsum quod scindit, & media non circumscindit, tamẽ & vtrunque cingit.] *In aliis erat: Ipse quidem transit per ipsum quo scinditur, & media non circumscindit tamen, sed vtrumque cingit. Ita reperit Fortunatus. Britannicum exemplar habebat hunc in modum: Per ipsum quod abscinditur, & media circumfundit tantùm, & vtrinque cingit. sed permeat.*

CAP. 14. Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex æthere decidẽtem, ex his superioribus ardere, ac sic accendi.] *Sic prior æditio. Fortunatus ita legis: Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex locis his superioribus, ardere, an sic accendi? Britannicum habebat: Trahere ignem ex his locis superioribus, & ex eo ardore sic accendi. Fortunatus ita diuinat esse legẽdum: Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex æthere decidentem, & locis his superioribus ardere, an hic accẽdi? Ea lectio satis cõgrueret, si pro, Inquam, scriptum esset: Vtrum: pro Sed, quod mox sequitur, Nã: quod plurimum interest. Tolerabilis erit lectio si, Ex, vertatur in Et: & Ardere in Ardore: & Sic in Hic, ad hunc modũ. Vos, inquam, dicitis, quum causas stellarum transuolantium redditis, posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex æthere decidentem, & locis superioribus, & ex eo ardore hîc accendi. Quanquam hoc, ex locis superioribus, videtur adiectum ab interprete quopiam. Itaque non vrget quæstionem, sed ostendit illorũ responsionem non esse absolutam. Idque mox explicat: Sed plurimum interest, &c.* D

CAP. 18. Per cursum & siccum aëra.] *Sic prior æditio. Britannicum exemplar habebat, per crassum & siccum aera. Fortunatus diuinat, per aera percussum & scissum. Fortè legendum, per sudum & siccum aera.*

CAP. 32. Cæterùm & illa quæ pereunt.] *Britannicum exemplar habebat, & illa fiunt quæ pereunt. Perire dicit, non obseruata cuiquam. Quanquam subolet locum non carere mendo. Fortè legendum, seruata & illa; siue, certa sunt & illa quæ pereunt.* E

CAP. 34. Quod si bene nec primum auspicium intellectum est, secundo non interest.] *Ita prior æditio. Aliud exemplar habebat, quod siue primo auspicio intellectum est, siue secundo, nihil intererit. Neutra placet. Tertiam sequuti sumus.*

CAP. 35. Aliter ius suum peragunt.] *Aliter, vsurpatum videtur pro, alioqui, vt referatur ad ægræ mẽsis solasia. In quodam erat, Fata irreuocabiliter ius suum peragunt. At non probatur.*

CAP. 49. Attencata.] *Aliâs, Atterranea: rursus, Atercauta. Atteranea habebat exemplar Britannicum, vox ab atro dicta videtur, peculiaris aruspicum.*

CAP. 55. Itidem tibi & fieri ignem in nube, & extingui. E spiritu nascitur.] *Ita prior æditio, Fortunatus offensus absurditate sermonis, legit, qui è spiritu nascitur. Atqui durè cohæret verbum infinitum*

cum

A *cum superioribus, fieri & extingui. Britannicum exemplar habebat: Vt dem tibi & fieri, &c. Vt tibi cōcedam ignem fieri, & extingui in nube, non tamen aliunde fit, quàm è spiritu.*

Nam quod maximum solet esse solatiū extrema passuris, quorum causa eadē sors est.] CAP. 59. *Sic prior æditio. Tolerabilius quod alij legunt, quòd eorum in causa eadem sors est. Mollius erit, omissa coniunctione, quòd: Eorum causa eadem sors est: id est, suppliciorum causa, eadem sors est, etiamsi nihil horum adplenum satisfacit.*

PINCIANI IN EVNDEM.

Non ibi spectandus est: cogitetur in ea sede in qua illum natura disposuit.] CAP. 1. *Nulla scripta lectio habet, cogitetur: sed, cogitur. Itaque legendum puto, non ibi spectandus est, quo agitur ab ea sede, in qua illum natura disposuit*

B Continuatio est partinm inter se non intermissa coniunctio. Vnitas est sine commissura continuatio, & duorum inter se coniunctorum corpotum tactus.] CAP. 2. *Si hanc lectionem admittimus, necesse est, vt cōtinuatio & vnitas, sint idem, inter quas Seneca discrimen assignat. Ego puto ordinem verborum inuersum esse, & restituendum ad hunc modum: Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Videntur confirmare hanc lectionem verba quæ aliquanto pòst sequuntur: Aer continuus terræ est.*

Quicquid alicuius rei natiua pars est.] CAP. 4. *Codices quidam, quicquid alterius naturæ est. Alij, quicquid alterius naturæ est pars, & infrà.*

In momenta dissoluant.] CAP. 6. *Legendum reor, monimenta dissoluant. vt illud Iuuenalis,*

----Ad quæ

C *Discutienda valent sterilis mala robora fici.*

Causas autem illius mutationis & inconstantiæ.] CAP. 11. *Duo postrema verba, & inconstantiæ, desiderantur in vetere lectione.*

Conuenit illis, omnia ista in nubibus & è nubibus fieri: etiam nunc cōuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut ignei spiritus. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est. Quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius esse, quàm mitti.] CAP. 12. *Eadem: Conuenit illis, omnia ista in nubibus quidē fieri: nec prius esse, quàm mitti. Reliqua superuacanea sunt.*

Quidam autem radios solis intercurrentis recurrentísque sæpius in se relatos.] *Eadem: Quidam autem radios solis, intercurrentésque sæpius in se relatos.*

Sed vtra vim attulit.] CAP. 34. *Prior æditio, sed vtra res visa est, tulit. Corrigendum puto, sed vtra res fidem tulit. vt mox paulo, fulminis ictus priora deleuit, & ad se fidem traxit.*

D Sed iudicandum, an igne idem valet flamma, quod fumus.] *Verba, nisi fallor, & vitiata & transposita. Scribendum arbitror: Sed ad iudicandum ignem idem valet flamma, quod fumus.*

Quibus aduersus peccata hominum fulminandum est.] CAP. 44. *Emenda, quibus aduersus peccata comminandum: ex eadem.*

Ex ipso genere iniuriæ intelligis.] *Scribe, ex ipso intelligis, reliqua superfluunt, ex eadem.*

Interiores libros interioris arboris.] CAP. 52 *Scribendum ex eadem, interiores libros in parte interioris arboris.*

E terra terrenísque omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet.] CAP. 54. *Verbum remanet, delendum esse existimo. Alias quo pacto tolerare posset quod statim subtexitur: Quicquid in aera sicci fumosique peruenit: & aliquātopòst: Ergo vbi calidi fumidique natura emissa terris in nubes incidit.*

Sic enim per noctem splendorem motu remotum videri.] CAP. 55. *Verbum, motu, superfluit: ex eadem.*

E

Vbi in ignem extenuatis nubibus.] CAP. 57. *Rectiorē existimo lectionem, extenuatus: quàm, extenuatis: vt referatur ad aerem, qui motu & collisione nubium extenuatus vertatur in ignem. Videntur hoc probare ea quæ sequuntur, & infrà*

Quidam vtrique existimant fulmen reuerti, quidam subsidere.] CAP. 58. *Eadem habet non, quidā subsidere: sed, à quodam subsidere, vt fortè legi possit, ac quodam modo subsidere.*

Si pauescis ad cœli fragorem, nubiúmue trepidas.] CAP. 59. *Quædam exemplaria: Sed pauescis ad cœli fragorem, & inane trepidas. Alia: Sed pauescis ad cœli fragorem, & ad inane nubium trepidas. Legēdum fortasse, ignem nubium: non, inane nubium. Quid si coniunctio, ve, quæ ibi superfluit, paulo pòst necessaria est: legendúmque, Quotiésve aliquid effulsit.*

De tanta morte perdendum.] *Codices veteres, perditum, legunt: non, perdēdum. Commodior fortè lectio erit, pœnitendum.*

LVCII ANNÆI SENECÆ NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIB. III. QVI EST DE AQVIS, A

PRÆFATIO.

NOn præterit me Lucili virorum optime,quàm magnarum rerum fundamenta ponam senex,qui mundū circuire constitui,& causas secretáque eius eruere,atque aliis noscenda prodncere.Quando tā multa consequar? tam sparsa colligam?tam occulta perspiciam?Premit à tergo senectus, & obiicit annos inter vana studia consūptos:tāto magis vrgeamus,& damna ætatis malè † exēptæ labor sarciat.Nox ad diē accedat. Occupationes patrimonij recidantur,longè à dominio iacentis † causa soluatur,sibi totus animus vacet, & B ad contemplationem sui saltem † ipso imperu respiciat.Faciet,ac sibi instabit,& quotidie breuitatem temporis metietur.Quicquid amissum est, id d[illegible]enti vsu præsentis vitæ recolliget:fidelissimus est ad honesta ex pœnitentia transitus.Libet mihi exclamare illū poetæ inclyti versum:

fortè exacta *al. cura.* *al. in ipso fuga impetu.* *al. in ipso fine.*

Tollimus ingentes animos,& maxima paruo
Tempore molimur.---

Hoc dicerem,si puer iuuenisque molirer.Nullum nō tam magnis rebus tempus angustum est.Nūc verò ad rem seriā,grauem,immensam,postmeridianis horis accessimus:faciamus quod in itinere fieri solet.Qui tardius exierūt,velocitate pēsant moram.Festinemus, & opus nescio an superabile,magnū certè,sine ætatis excusatione tractemus. Crescit animus, quoties cœpti,magnitudinem † ostendit:& cogitat quantum proposito,non quantum sibi C supersit.Consumpsére se quidam ,dum acta regum externorum cōponunt, quæque passi inuicem,ausique sunt populi.Quanto satius est,sua mala extinguere,quam aliena posteris tradere?Quanto potius deorum opera celebrare,quàm Philippi aut Alexandri latrocinia, cæterorúmque,qui exitio gentium clari,nō minores fuere pestes mortalium, quàm inundatio,qua planū omne perfusū est,quàm conflagratio,qua magna pars animantiū exaruit? Quemadmodum Hannibal superauerit alpes,scribunt:quemadmodum confirmatū Hispaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: infractisque rebus etiam post Carthaginem,pertinax reges pererrauerit,cōtra Romanos ducē se promittens, etiā sine exercitu. Quemadmodum nō desierit senex omnibus angulis bellum quærere:adeò sine patria esse pati poterat,sine [illegible]ste non poterat.Quanto satius,quid faciendum sit,quàm quid factū sit, quærere,ac docere eos,qui sua permisêre fortunæ,nihil stabile ab illa datum esse,eius omnia fluere aura mobilius?nescit enim quiescere, gaudet lætis tristia substituere,& vtraque miscere. D Itaque in secundis nemo confidat, in aduersis nemo deficiat:alternæ sunt vices rerum.Quid exultas?Ista quibus veheris in summum,nescis vbi te relictura sint:habebunt suum,non tuum,finem.Quid iaces?ad imum delatus es:nunc est resurgendi locus.In melius aduersa,in deterius optata flectuntur.Ita concipienda est animo varietas,non priuatarum tātùm domuum,quas leuis casus impellit,sed etiā reipublicæ.Regna ex infimo coorta supra imperantes constitêre.Vetera imperia in ipso flore cecidêre. Inueniri non potest numerus,quàm multa ab aliis facta sint:nūc cùm maximè Deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit,sed ex fastigio suo nullas habitura reliquias iactat.Magna ista,quia parui sumus,credimus.Multis rebus nō ex natura sua,sed ex humilitate nostra magnitudo est. Quid præcipuum in rebus humanis est?Non classibus maria complesse,nec in rubri maris E littore signa posuisse,nec deficiēte terra ad iniurias aliorum errasse in oceano ignota quærētem:sed animo omne vidisse,& qua nulla est maior victoria, vitia domuisse. Innumerabiles sunt,qui vrbes,qui populos habuere in potestate: paucissimi,qui se. Quid est præcipuum?Erigere animum supra minas & promissa fortunæ.Nihil dignum putare, quod speres.Quid enim habet dignum,quod concupiscas?quia à diuinorum contemplatione quoties ad humana recideris,non aliter caligabis,quàm quorum oculi in densam vmbram ex claro sole redière.Quid est præcipuum?Posse læto animo aduersa tolerare:quicquid acciderit,sic ferre quasi tibi volueris accidere.Debuisses enim velle,si scisses omnia ex decreto Dei fieri.Flere,queri,ingemere,desciscere est.Quid est præcipuū?Animus contra calamitates fortis & contumax,luxuriæ non aduersus tantùm,sed & infestus: nec auidus periculi,nec fugax,prosperitatem non expectans:sed aduersus vtrumque intrepidus & incōfusus,

fortè, attendit.

Infractis, pro valde fractis, posuit.

A fus, nec illins tumultu, nec huius fulgore percussus. Quid est præcipuum? non admittere in animo mala consilia, putas ad cœlum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te transeat, aliquis possit amittere: optare, quod sine aduersario optatur, bonam mentem. Cætera magno æstimata mortalibus, etiam si quis domum casus abstulerit, sic intueri, quasi exitura, quà venerint. Quid est præcipuum? Altos supra † fortunam spiritus hominis attolere: meminisse, vt siue felix eris, scias hoc non futurum diu: siue infelix, scias hoc te non esse, nisi cùm putes. Quid est præcipuum? In primis † liberum animum habere. Hæc res efficit non è iure Quiritium vt sit liber, sed è iure naturæ. Liber autem est, qui seruitutem effugit suam. Hæc est assidua seruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, sine interuallo, sine commeatu. Sibi seruire, grauissima seruitus est: quam discutere facile est, si desieris multa te poscere,

al. fortuita.

al. labris animam.

B si desieris tibi referre mercedem, si ante oculos & naturā tuā posueris & ætatē, ac tibi ipse dixeris: Quid insanio? quid anhelo? quid sudo? quid terrā verso? quid forum viso? Nec multo opus est, nec diu. Ad hoc proderit nobis inspicere rerum naturam. primò discedemus à sordidis, deinde animum ipsum, quo magno sommóque opus est, seducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata subtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus, quæ contra nequitiam nostram furorémque discũtur, quæ damnamus, nec ponimus.

QVÆRAMVS ergo de aquis, & inuestigemus, qua ratione fiant. Siue, vt ait Ouidus: CAP. I.

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis.

siue, vt ait Virgilius:

C *Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis,*
It mare præruptum, & pelago premit arua sonanti.

siue vt apud te, Iunior charissime, inuenio:

†Elysius Siculis de fontibus exilit amnis.

Iunior, Lucilij cognomen est.

forte Elensi & rectius.

Quomodo aquas subministret: quomodo tot flumima ingentia per diem & noctem decurrant: quare alia hybernis aquis intumescant, alia in defectu cæterorum omniũ crescāt. Nilum interim seponamus à turba, propriæ naturæ & singularis: illi diem suum dabimus, nũc vulgares aquas prosequemur, tam frigidas quàm calentes. In quibus quærendum erit: vtrum calidæ nascantur, an fiant. De cæteris quoque disseremus, quas insignes aut sapor, aut aliqua reddit vtilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata
D & desperata à medicis vitia percurant. Quædam medētur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viscerum querelas leuāt. Quædam supprimunt sanguinem: tam varius singulis vsus, quàm † gustus est.

al. vsus.

AVT stant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ sunt dulces, aliæ variæ: asperæ quippe interueniunt, salsǽque, aut medicatæ: ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, aluminosas. Indicat vim sapor. Habent præterea multa discrimina. Primùm tactus, frigidæ calidǽque sunt: deinde ponderis, omnes leues aut graues sunt. Deinde coloris: puræ sunt & turbidæ, ceruleæ, lucidæ. Deinde salubritatis: sunt enim salubres & vtiles, sunt mortiferæ, sunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quædam alunt, quædam sine vlla bibentis ope transeunt, quædam haustæ fœcunditatem † afferunt. CAP. 2.

al. auferunt.

E VT stet aqua, aut fluat, loci positio efficit: in deuexo fluit, in plano continetur & stagnat, & aliquando in aduersum spiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus, ex suo fonte natiua est. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi & nasci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluuij deriuantur. Sed & magnæ latentésque in ipso vndæ sunt. itaque etiam cùm hyberni defluxere torrentes, faciem suam seruant. CAP. 3.

PRIMVM ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sufficiat, vnde tantum aquarum exeat. Miramur, quòd accessionem fluminum maria non sentiant. Æquè mirandum est, quòd detrimenta exeuntium terra non sentit. Quid est, quod illam sic impleuit, vt præbere tantum ex recondito possit, ac subinde suppleat? Quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium. CAP. 4.

QVIDAM iudicant, terram quicquid aquarum emiserit, rursus accipere: & ob hoc maria CAP. 5.

non crescere, quia quod influxit, nō in suum vertunt, sed protinus reddunt. Occulto enim itinere subit terras, secreto reuertitur, colatúrque transitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem saporis in tanta soli varietate exuit, & in sinceram aquam transit. A

CAP. 6. QVIDAM existimant, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt Æthiopiæ solitudines, paucósque inueniri in interiore Africa fontes: quia feruida cœli natura sit, & penè semper æstiua. Squalidæ itaque sine arbore, sine cultu arenæ iacent, raris imbribus sparsæ, quos statim combibunt. At contrà constat, Germaniam Galliámque, & proximè ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus: quia cœlo humido vtuntur, & ne æstas quidem imbribus caret.

CAP. 7. ADVERSVS hæc multa dici posse vides. Primùm ego tibi, vinearū diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magam, quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus vires, qui summam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare effertur. Exiguum est quod sorbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, & absumit quicquid in se fusum est: aut satiata, si quid supra desiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes: quia totus in se sitiens terra trahit. Quid quòd quædam flumina erumpunt saxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui insideant? Adiice, quòd in siccissimis locis, putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pedum spacia, inueniunt aquarum vberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: vt scias illic non cœlestem esse, nec collecticium humorem, sed quod dici solet, viuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quòd quidam fontes in summo montis cacumine redundant. Apparet ergo, illos sursum agi, † aut ibi concipi, cùm omnis aqua pluuialis decurrat. B C

fortè, haud.

CAP. 8. QVIDAM existimant, quemadmodū in exteriore parte terrarū vastæ paludes iacēt, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti spacio terræ maria porrecta sunt, infusa vallibus: sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas stagnare, quàm apud nos oceanum, & sinus eius: imò eo latius, quò plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egerunt: quos quid miraris si terra detractos non sentiat, cùm adiectos maria non sentiant?

CAP. 9. QVIBVSDAM hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus: qui necessario frigescit, vmbra graui pressus. Deinde piger & immotus, in aquam cùm desiit, conuertitur. Quemadmodum supra nos mutatio aeris vmbram facit, ita infra terras riuum agit. Supra nos stare non potest segnis diu & grauis. Aliquando enim sole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque interualla magna imbribus sunt. Sub terra verò quicquid est, quod illum in aquam conuertat, idem semper est, vmbra perpetua, frigus æternum, inexercitata densitas: semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terram esse mutabilem. Hoc quoque quicquid efflauit, quia non aere libero concipitur, crassescit, & protinus in humorem conuertitur. D

CAP. 10. HABES primas aquarum sub terra nascentium causas. Adiicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aquam: imò maximè in hanc. Vtraque cognata res est, vtraq; grauis, vtraq; densa, vtraq; in extremum mundi cōpulsa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At magna flumina sunt. Cùm videris, quanta sunt: rursus ex quanto prodeant, aspice. Rursus miraris, cùm labantur assiduè, quædam verò concitata rapiantur, quod præstò sit illis semper aqua noua. Quid si mireris, quod cùm venti totum aera impellant, non deficiat spacio spiritus, sed per dies noctésque æqualiter fluit: nec vt flumina certo alueo fertur, sed per vastum cœli spacium lato impetu vadit? Quid si vllam vndam superesse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in se redit: omnium elementorum alterni recursus sunt. Quicquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partes suas velut in ponderibus constitutas examinat: ne portionum æquitate turbata, mundus præponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantùm aer in ignem transit, sed nunquam sine igne est. Detrahe illi calorē, rigescet, stabit, durabitur. Transit aer in humorē: sed nihilominus non fine humore. E

Et aera

A Et aera & aquam facit terra: sed non magis vnquam sine aqua est, quàm sine aere. Et ideo facilior inuicem transitus est: quia illis in quæ transeundum est, iam mixta est. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aera: hunc vmbra hyberni frigoris densat, vt faciat humorem. Ipsa quoque mutabilis est in humorem, natura sua vtitur.

QVID ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, vel causæ quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando siccantur, aliquando quibus non fuere locis, exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbant, & ruina intersecidit cursum aquis; quæ recentes & nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde aliò transferuntur. Apud nos euenire solet, vt amisso canali suo flumina primùm refundantur: deinde quia perdiderunt viam, faciant hoc, quod accidisse ait Theophrastus In Coryco monte, in quo post terrarum tremorem noua vis fontium emersit. Sed & alios quoque CAP. 11.

B casus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut à cursu suo † deiiciant atque auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hemus: sed cùm Gallorum gens à Cassandro obsessa in illum se contulisset, & syluas excidisset, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum suum nemora ducebant: quibus excisis humor, qui desiit in arbusta consumi, superfusus est. Idem ait circa Magnesiam accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile veri: quia ferè aquosissima sunt, quæcunque vmbrosissima. Quod non eueniret, si aquas arbusta siccarent, quibus alimentum ex proximo est: fluminum verò vis ex intimo manat, vltráque excipitur, quàm radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desiderant, non tantùm id quo viuant, sed & id quo crescant. Idem ait, circa Arcadiam, quæ vrbs in Creta insula est, fontes & lacus substitisse, quia desierit coli terra diruta vrbe: postea verò quàm cultores receperit, al. detrudāt.

C aquas quoque recepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit constricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis desertissimis fontes? Plura denique inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint, quia colebantur. Non enim esse pluuialem hanc aquam, quæ vastissima flumina à fonte statim, magnis apta nauigiis defert, ex hoc intelligas licet, quod per hyemen æstatémque par est à capite deiectus. Pluuia potest facere torrentem: non potest autem æquali inter ripas suas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, sed excitant.

PAVLO repetamus hoc altius, si videtur, & scies te non habere quod quæris, cùm ad veram amnium originem accesseris. Flumen nempe facit copia cuiuscunque aquæ perennis. Ergo si quæris à me, quomodo aqua fiat? interrogabo inuicem: quomodo CAP. 12.

D aer fiat, aut terra? Si rerum elementa sunt quatuor, non potes interrogari vnde aqua sit: quarta enim pars est naturæ. Quid ergo miraris, si rerum naturæ portio tam magna, potest aliud ex se semper effundere? Quomodo aer, & ipse quarta pars mundi, ventos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. Si ventus est fluens aer, & flumen est fluēs aqua. Satis & multum illi virium dedi, cùm dixi, elementum est. Intelligis, quod ab illo proficiscitur, non posse deficere.

AQVA, ait Thales, valentissimum elementum est. hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed nos quoque aut in eâdem sententia eius, aut in vltima sumus. Dicimus enim ignem esse, qui occuper mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc euanidum considere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quàm humorem: in hoc futuri mundi speciem latére. Ita ignis exitus mundi est, humor primordium. Miraris amnes CAP. 13.

E ex hoc posse exire semper, qui pro omnibus fuit, & ex quo sunt omnia? Hic humor † terum primordium sic positus est, vt fluminibus edendis sufficere, vt riuis & fontibus posset. Quæ sequitur, Thaletis inepta sententia est. Ait enim, terrarum orbem aqua sustineri, & vehi more nauigij, mobilitatéque eius fluctuare, tunc cùm dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, cùm mundus in humore sit totus. Hanc veterem & rudem sententiam explode. Nec est quod credas, in hunc orbem aquam subire, & per rimas facere † semitam. al. in diducrum Elementerū ad aquas redactus est sic positus. al. sentinā.

ÆGYPTII quatuor elementa fecêre: deinde ex singulis bina, marem & fœminam. Aërem marem iudicant, quà ventus est: fœminam, quà nebulosus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem, omnem aliam. Ignem vocant masculum, quà ardet flamma: & fœminam, quà lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, saxa cautésque: fœminæ nomen assignant huic tractabili ad culturam. CAP. 14. CAP. 15.

Et mare vnum est, ab initio scilicet ita constitutum: habet suas venas, quibus impletur atque æstuat. Quomodo maris, sic & huius aquæ mitioris vasta in occulto via est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum superfluum fit, emittitur. Quædam ex istis sunt, quibus assentire possumus: sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram: & quidem ad nostrorũ corporũ exẽplar, in quibus & venæ sunt & arteriæ: illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In terra quoq; sunt alia itinera, per quæ aqua: & alia, per quę spiritus currit: adeóq; illã ad similitudinẽ humanorũ corporum natura formauit, vt Maiores quoq; nostri aquarũ appellauerint venas. Sed quẽadmodum in nobis non tantùm sanguis est, sed multa genera humorũ, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo † pinguioris, in capite cerebrũ, in ossibus medullæ, musculi, saliuæq; & lachrymæ, & quiddam additũ articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: sic in terra quoque sunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc est † omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentúmque petit auaricia: quædam quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam verò locis terra humórque liquescit: sicut bitumen, & cætera huic similia. Hæc est causa aquarum, secundum legem naturæ voluntatémque nascentium. Cæterùm vt in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores vitia concipiunt: aut ictus aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrupêre naturam, & sulphuratio contraxit humorem, qui modò diuturnus est, modò breuis. Ergo vt in corporibus nostris sanguis cùm percussa vena est, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venæ scissura subsedit, atque interclusit, vel aliqua alia causa retrò dedit sanguinem: ita in terra, solutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Interest, quantum aperta sit vena, quomodo consumpta aqua sit: modò exiccatur aliquo impedimento, modò coit velut in cicatricem, premitque quam fecerat viam: modò illa vis terræ, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem conuertere, aliquando autem exhausta replentur: modò per se viribus recollectis, modò aliunde translatis. Sæpe enim inania apposita plenis humorem in se attrahunt. Ipse transire facilis in aliud. Sæpe ipsa terra in tabem resoluitur, & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus, vt spissetur, † grauioremque quàm vt manere in natura sua possit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & dispersus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel pressura loci eliduntur, vel æstu euocantur. Hic tenuis vnda vix fonti sufficit. At ex magnis causis, magnísque conceptibus excidunt amnes: nonnunquam leuiter, si aqua pondere suo se tantùm detulit: nonnunquam vehementer & cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit.

al. pigrioris · *fortè, omne metallorum genus,* · *fortè, crassioremque quàm vt manare in natura possit, &c.*

CAP. 16.

Sed quare quidam fontes senis horis pleni, senísque sicci sunt? Superuacuum est nominare singula flumina, quæ certis mẽsibus magna, cetrísque angusta sunt: & occasionem singulis quærere, cùm possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat, quemadmodum præstò est ad mensem suum partus: sic aquæ interualla habent, quibus se retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla quia minora sunt, ideo notabilia: quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum est, cùm videas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere? Hyems nunquam aberrauit. Æstas suo tempore incaluit. Autumni veríque, vt solet, facta mutatio est. Tam solstitium quàm æquinoctium suos dies retulit. Sunt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. Crede infrà, quicquid vides suprà. Sunt & illic specus vasti, sunt ingentes recessus, & spacia suspensis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui sæpe illapsas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condidere. Hæc spiritu plena sunt. Nihil enim vsquam inane est, & stagna obsessa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda & informia: vt in aere cæco pinguíque concepta, & in aquis torpentibus facta: pleraque ex his cæca, vt talpæ & subterranei † vermes, quibus deest lumen, quia superuacuum est. Inde, vt Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur.

al. mures.

CAP. 17.

Multa hoc loco tibi in mentem venere, quæ vrbanè in re incredibili, fabuloséque dicas: Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Expecto vt aliquis in mari † venetur. Quid est autẽ, quare pisces in terrã non transeant, si nos maria trãsimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere. Quãto incredibiliora sunt opera luxuriæ, quoties naturã aut mẽtitur, aut vincit. In cubili natant pisces: & sub ipsa mẽsa capitur,

fortè venetur.

A capitur,qui ſtatim transfertur in menſam. Parum videtur recens mullus,niſi qui in conuiuæ manu moritur.Vitreis ollis incluſi offeruntur, & obſeruatur morientiũ color, quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit: alios necant in garo, & cõdiunt viuos. Et ſunt qui fabulas putant,piſcem viuere poſſe ſub terra,& effodi,non capi. Quàm incredibile illis videretur, ſi audirent natare in garo piſcem: nec cœnæ cauſa occiſum eſſe ſuper cœnam,cùm multum in deliciis fuit: & oculos,antequam gulam,pauit.

PERMITTE mihi,quæſtione ſepoſita,caſtigare luxuriã. Nihil eſt,inquis,mullo expirante formoſius. Ipſa colluctatione animam afficiẽti rubor primùm,deinde pallor ſuffunditur: quàm æquè variatur, & incerta facies inter vitam & mortẽ coloris eſt. Vacatio longa,ſomniculoſæ inertiſque luxuriæ. Quàm ſerò experrecta circũſcribi ſe & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebãtur,qui coctum B piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium,vt nollent attingere,niſi eodem die captum piſcem: qui,vt aiunt,ſaperet ipſum mare. Ideo curſu aduehebatur,ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quò peruenêre deliciæ? Is pro putrido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur,coram me animam agat. Ad hunc faſtum peruenêre ventres delicatorum, vt guſtare non poſſint piſcem,niſi quem in ipſo conuiuio natantem,palpitantémque viderint. Quanto ad ſolertiam luxuriæ plures eunt, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor,vſitata cõtemnens. Illa audiebamus,Nihil eſt melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil eſt moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum in quo exultet, in quo trepidet. Vbi multum diúque laudatus eſt, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc C vt quiſque peritior eſt,monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio. Vide quas per latera venas agat. Ecce ſanguineum putes ventrem: quàm lucidum quiddam cæruleúmque ſub ipſo tempore effulſit. Iam porrigitur & pallet, & in vnum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris ſui ſuſtinet, quam optauit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſequitur: fratrum, propinquorúmque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam,dentibus,& ventre,& ore cõtenti: oculis quoque guloſi ſunt.

CAP. 18. — Vide ſcholia

SED vt ad propoſitum reuertar, accipe argumẽtum, magnam vim aquarum in ſubterraneis occulis,fertilem † fœdo ſitu piſcium. Si quando erupit,affert ſecum immenſam ani- D malium turbam, horridam aſpici, & turpem ac noxiam guſtu. Certè cùm in Caria circa † Myndum vrbem talis exiliſſet vnda, periêre quicunque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erãt enim pinguia & differta,vt ex longo ocio,corpora: cæterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis experria,ex qua ſalubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium,quòd anguillæ quoque latebroſis locis naſcuntur: grauis & ipſe cibus ob ignauiam, vtique ſi altitudo luti penitùs abſcondit. Habet ergo non tantùm venas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorum aliis ſemper in occulto curſus eſt,donec aliquo ſinu deuorentur: alij ſub aliquo lacu emergũt. Iam quis ignorat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſum hæc pertinent? Vt appareat, hanc † magis amnibus æternam eſſe materiam,cuius non tanguntur extrema,ſicut flumi- E oum & fontium.

CAP. 19. — al. fœdorũ. — Vide ſcholia — al. Idimũ. — al. magnis.

AT quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſas. Ex ſolo prima eſt,per quod feruntur. Secunda,ex eadem ſimilitudine eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu,qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſæ ſaporem dãt aquis varium. Hæ medicaminum potentiam. Hæ graue ſpiritum,odorémque peſtiferum. Hæ leuitatem grauitatémque, aut calorem, aut nimium rigorem. Intereſt, vtrum per loca ſulphure,an vitro,an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ,cum vitæ periculo bibuntur. Hinc illud,de quo Ouidius ait:

CAP. 20.

Flumen habent Cicones,quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamẽtum eſt,& eius naturæ habet limũ,vt corpora & adglutinet & induret. Quem-

admodum Puteolanus puluis, si aquam attigit, saxum est: sic e contrariò, hæc aqua si soli- A
dum tetigit, hæret & affigitur. Inde est, quòd res abiectæ in eundem lacum, lapideæ subin-
de extrahuntur. Quod in Italia in quibusdam locis euenit, siue virgam, siue frondem de-
merseris, lapidem post paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, allini-
túrque paulatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, si notaueris albulam, & ferè sulphura-
al. cymbásque. tam aquam, circa canales suos,† ripásque durari. Aliquam harum habẽt causam illi lacus,
al. riuos. quos quisquis faucibus hausit, vt idem poëta ait:

Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem.

Similem habet vim mero, sed vehementiorem. Nam quemadmodũ ebrietas donec exie-
cetur, dementia est, & nimia grauitate defertur in somnum: sic aquæ huius sulphurea vis
habet quoddam acrius ex aëre noxio virus, quòd mentem aut furore mouet, aut sopore B
opprimit. Hoc habet mali & amnis:

Quem quicunque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm si mera vina bibisset.

CAP. 21. IN quosdam specus qui despexêre, moriuntur: tam velox malum est, vt transuolantes
aues deiiciat: talis est aër, talis locus, ex quo letalis aqua distillat. Quòd si remissior fuerit
aëris & loci pestis, ipsa quoque temperatior noxa, nihil amplius quàm tentat neruos, velut
ebrietate torpentes. Nec miror, si locus atque aër aquas inficit, similésque regionibus red-
dit, per quas & ex quibus veniunt. Pabuli sapor apparet in lacte, & vini vis existit etiam in
aceto: nulla res est, quæ non eius à quo nascitur, notas reddat.

CAP. 22. ALIVD est etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpisse cum mundo. Siue ille C
æternus sit, hoc quoque fuit semper: siue initium aliquod est illi, hoc quoque cum mundo
dispositum est. Quid sit hoc, quæris? Oceanus, & quodcunque ex illo mare terras inter-
luit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura est, cum ipso mundo
traxisse principia: vt Histrum, vt Nilum, vastósque amnes, magísque insignes quàm vt di-
ci possit, eandem illis originem quàm cæteris esse.

CAP. 23. HAEC est ergo aquarum diuisio, vt quibusdam videtur. Post illam cœlestes, quas ex su-
perioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliæ sunt, vt ita dicam, supernatantes, quæ in sum-
ma humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita est ratio.

CAP. 24. QVARE quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant intantum, vt non possint esse
vsui, nisi aut in aperto euanuêre, aut mixtura frigidæ intepuêre, plures causæ reddũtur. Em-
pedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calescere, si sub- D
iecti sunt solo, per quod aquis trãscursus est. Facere solemus dracones & miliaria & com-
plures formas, in quibus ære tenui fistulas struimus, per decliue circundatas: vt sæpe eun-
dem ignem ambiens aqua per tantum fluat spacij, quantum efficiendo calori sat est. Frigi-
da itaque intrat, effluit calida. Idem sub terra Empedocles existimat fieri: quem non falli
credunt ij, quibus balnearia sine igne calefiunt: spiritus in illa feruens loco æstuanti infun-
ditur. Hic per riuos lapsus, non aliter quàm igne subdito, parietes & vasa balnei calefacit.
Omnis denique frigida transitu mutatur in calidam: nec trahit saporem euaporatio, quia
clausa perlabitur. Quidam existimant, per loca sulphure plena exeuntes vel introeuntes
aquas, calorem beneficio materiæ per quam fluunt, trahere: quod ipso odore gustúque te-
stantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt materiæ. Quod ne accidere mire-
ris, viuæ calci aquam infunde, feruebit. E

CAP. 25. QVAEDAM aquæ mortiferæ sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin in
Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: quia non facie, non odore suspecta est:
qualia sunt magnorum artificum venena, quæ deprehẽdi nisi morte non possunt. Hæc au-
tem, de qua paulo antè retuli aqua, summa celeritate corrũpit: nec remedio locus est, quia
protinus hausta duratur: nec aliter quàm gypsum sub humore constringitur, & alligat vi-
scera. Est autem noxia aqua, in Thessalia circa Tempe, quam & feræ & pecus omne deui-
tat, per ferrum & æs transit: tanta vis illi inest, etiam dura molliendi: nec arbusta quidem
vlla alit, & herbas necat. Quibusdã fluminibus vis inest mira. Alia enim sunt, quæ pota in-
al. breue. ficiunt greges ouium: intráque† certum tempus, quæ fuêre nigræ, albã ferunt lanam: quæ
albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiũt: quorum alteri ab
effectu Melas nomen est: vterque ex eodem lacu exeunt, diuersa facturi. In Macedonia
quoque,

A quoque, vt ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. Quod vt diutius potauêre, non aliter quàm infectæ mutantur. At si illis lana opus fuerit nigra, vel pulla, paratus gratuitus infector est, & ad † Peneium eúdem gregem appellunt. Autores nouos habeo, esse in Galatia flumē, quod idem in † omnibus efficiat: esse in Cappadocia, quo poto equis, nec vlli præterea animali, color mutatur, & spargitur albo cutis. Quosdam lacus esse, qui nandi imperitos ferant, notum est. Erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non possunt, etsi grauia sint. Huius rei palàm causa est: quamcúque vis rem expende, & contra aquam statue, dúmodo vtriusque par sit modus: si aqua grauior est, leuiorem rem, quàm ipsa est, feret: & tanto supra se extollet, quanto erit leuior: grauiora descendunt. At si aquæ, & eius rei quam contrà pensabis, par pondus erit: nec pessum ibit, nec extabit, sed æquabitur aquæ: & natabit quidem,
B sed penè mersa, ac nulla eminens parte. Hoc est cur quædam tigna supra aquam, penè tota efferantur: quædam ad medium † submersa sint, ad æquilibrium aquæ: quædam descendant. Namque cùm vtriusque pondus par est, neutráque res alteri cedit, grauiora descendunt, leuiora gestātur. Graue autem & leue est, non æstimatione nostra, sed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior est hominis corpore, aut saxi, non sinit id quo non vincitur, mergi. Sic euenit, vt in quibusdā stagnis ne lapides quidem pessum eant. De solidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quæ constant insulæ, in † India natant. Theophrastus est autor. Ipse ad Cutylias natantem insulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationensi. Cutyliarū insula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur: & in hanc atque illam partem non tātùm vento impellitur, sed & aura. Nec vnquam illi per diem & noctē in vno loco statio est: adeò mouetur
C leui flatu. Huic duplex causa est. Aquæ grauitas medicatæ, ob hoc ponderosæ: & ipsius insulæ materia vectabilis, quæ non est corporis solidi, quamuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos, frondésq; in lacu sparsas pinguis humor apprehēdit, ac vinxit. Itaque etiam si qua in illa saxa sunt, inuenies aquosa & fistulosa: qualia sunt quæ duratus humor efficit, vtrique circa medicatorum fontium riuos: quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex spuma solidantur. Necessariò leue est, quod ex ventoso inanique concretum est. Quorundam causa non potest reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeò vt quarundam viscera longa sterilitate præclusa, ad conceptum relaxauerit: quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum custodiāt, quas solent petere, quibus patum tenax vulua est. Quid ad me attinet? Pono ista inter temerè vulgata. Creditum est, quasdā aquas scabiem afferre corporibus: quasdam vitiliginem, & fœdam ex albo varietatem, siue infu-
D sa siue pota sit: quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauissimas esse aquas credat, quæ in crystallum coëunt? Contrà autem est: tenuissimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipsa tenuitate facillimè gelat. Vnde autem fiat eiusmodi lapis, apud Græcos ex ipso nomine apparet: κρύςαλλον enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cœlestis minimum in se terreni habens, cùm induruit, lōgioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis: donec omni aëre excluso in se tota compressa est, & humor qui fuerat, lapis effectus est.

ÆSTATE quædam flumina augentur, vt Nilus: cuius aliàs ratio reddetur. Theophrastus est autor, in Ponto quoque quosdam amnes crescere tempore æstiuo. quatuor autem esse iudicant causas. Aut quia tunc maximè in humorē mutabilis terra est: aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorū aqua per secretos cuniculos reddita, tacitè suffunditur.
E Tertia, si crebrioribus ventis ostium cæditur, & reuerberatur fluctus, amnis restitit: qui crescere videtur, quia nō effunditur. Quarta ratio est siderum. Hæc enim quibusdā mensibus magis vrgent, & exhauriunt flumina: cùm longius recesserunt, minus cōsumunt, atq; trahunt. Itaq; quod impendere solebat, id incremento accedit. Quædā flumina palàm in aliquē specum decidūt, & sic ex oculis auferuntur: quædam cōsumuntur paulatim, & intercidunt: eadē ex interuallo reuertuntur, recipiúntque & nomē & cursum. Causa manifesta est, sub terra vacat locus. Omnis autē humor naturà ad inferius, & ad inane defertur. Illò itaq; recepta flumina cursus egēre secreto: sed cùm primùm aliquid solidi quod obstaret, occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiêre cursum suum.

Sic vbi terreno Lycus est epotus hiatu,
Existit procul hinc, alióque renascitur ore.

Plin. lib. 2. cap. 3.
al. Plenium
al. omnibus.
al. submissa
Herm. Lydia. Insula mobilis.
CAP. 26.
Vide scholia

Sic modò combibitur, tacito modò gurgite lapsus, A
Redditur Argolicis ingens Erasinus in vndis.

Idem & in Oriente Tigris facit: absorbetur, & desideratus diu, tandem longè remoto loco purgamenta eiectat: vt Arethusa in Sicilia, quinta quaque æstate per Olympia. Inde opinio est, Alphæon ex Achaia eò vsque penetrare, & agere sub mare cursum, nec antequam in Syracusano littore emergere: ideo quibus diebus Olympia sunt, victimarũ stercus secundo traditum flumini illic redundare. Et hoc etiam à te traditum est, vt in prima parte, Lucili charissime, & à Virgilio qui alloquitur Arethusam:

Sic tibi cùm fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat vndam. B

Est in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum interuallum temporis, fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatúsque est. hoc quibusdã locis fontes faciunt, vt non tantùm lutum aut folia, sed testas quoque, & quicquid putre iacuit, expellant: vbique autem facit mare: cui hæc natura est, vt omne immundum stercorosúmque littoribus impingat. Quædam verò partes maris id certis temporibus faciũt: vt circa Messanam & Mylas fimo quiddam simile, turbulentum in littus mare profert, feruétque & exæstuat, non sine odore fœdo. Vnde illic stabulari solis boues, fabula est. Sed difficilis ratio est quorũdam: vtique inibi tempus eius valde quo purgatur obseruatum, sed incertum est. Itaque proxima quidem inueniri, & vicina non potest causa, cæterùm publica est illa. Omnis aquarum stantium clausarúmque natura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt vitia cõsistere, quæ sua vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quicquid insedit, magis minúsve æstuant. Mare verò cadauera, stramentáque, & naufragorum C † reliqua similia, ex intimo trahit: nec tantùm tempestate fluctúque, sed trãquillum, quoque placidúmque purgatur.

Vide scholia

fortè, reliquias.

CAP. 27.

SED monet me locus, vt quæram, cùm fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum magna pars terrarum vndis obruatur. Vtrum oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exurgat: an crebri sine intermissione imbres, & elisa æstate hyems pertinax, immensam vim aquarum ruptis nubibus † deruat. An flumina tellus largius fundat, aperiátque fontes nouos: aut non sit vna tanto malo causa, sed omnis ratio cõsentiat, & simul imbres cadant, flumina increscant, maria sedibus suis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita est. Nihil difficile est naturæ, vtique vbi in finem sui properat. Ad originem rerum parcè vtitur viribus, dispensátque se incrementis fallentibus: D subitò ad ruinam toto impetu venit. Quàm longo tempore opus est, vt cõceptus ad puerperium perducatur infans? Quantis laboribus tener educatur, quàm diligenti nutrimento obnoxium nouissimè corpus adolescit: at quàm nullo negocio soluitur? Vrbes constituit ætas: hora dissoluit. Momento fit cinis: diu sylua. Magna tutela stant aut vigẽt omnia: citò ac repentè dissiliunt. Quicquid ex hoc statu rerũ natura flexerit, in exitum mortalium satis est. Ergo cùm affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas mouent: nec sine concussione mundi tanta mutatio est, vt quidam putant, inter quos Fabianus est. Primò immodici cadũt imbres, & sine vllis solibus triste nubilo cœlum est: nebuláque continua, & ex humido spissáque caligine, nunquam exiccantibus venis. Inde vitium satis est, segetum sine fruge surgentium marcor. Tunc corruptis quæ seruntur manu, palustris omnibus campis herba succrescit: mox iniuriam & validiora sensere. Solutis quippe radicibus, arbusta procumbunt, & vitis atque omne virgultum non tenetur solo, quod molle E fluidúmque est: iam nec gramina aut pabula læta aquis sustinent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimẽta porrigitur, qua ilex & quercus excutitur, & quæcunq; in his arduis arbor cõmissura astricta lapidum stetit. Labãtac madent tecta, & in imum vsque receptis aquis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnant, frustra titubantium fulcra tentantur. Omne enim † fundamentum in lubrico figitur, & lutosa humo nihil stabile est. Postquam magis magísque nimbi ingruunt, & congestæ seculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altissimis montibus rapit syluas malè hærentes, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ouium greges deuehit, vulsísque minoribus tectis quæ in transitu abduxit, tandem in maiora violentus oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus suis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeò simul, & quod opprimeret, &

al. deiiciat.

Vide scholia

al. firmamentum.

A tet,& quod mergetet,venit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouissimè ruina magna gentium clarus onustúsque diffunditur. Flumina verò suapte natura vasta,& tempestatibus rapta,alueos relinquunt. Quid tu esse Rhodanum,quid putas Rhenum atque Danubium,quibus torrens etiam in canali suo cursus est,cùm superfusi nouas sibi fecère ripas,ac scissa humo simul excessère alueo? Quāta cum præcipitatione voluuntur,vbi per campestria fluens Rhenus,ne spacio quidem lāguidus, sed latissimè velut per angustum aquas implet? Cúmque Danubius non iam radices, nec media montium stringit,sed iuga ipsa sollicitat,ferens secum † madefacta mōtium latera, rupésque deiectas,& magnatum promontoria regionum,quæ fundamentis laborantibus à continente recesserunt. Deinde non inueniēs exitum(omnia enim sibiipse præcluserat) in orbem redit,ingētem terrarum ambitum vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres,fit cœlum grauius,ac sic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubi- *fortè,labefacta.* *Vide scholia*

B lum,nox est:& quidem horrida & terribilis,intercussu luminis diri: crebra enim micāt fulmina,procellæ quatiunt mare,tunc primùm auctum fluminum accessu, & sibi angustum: iam promouet littus,non continetur suis finibus,sed prohibent exire torrentes,agúntque fluctus retrò: pars tamen maior,vt maligno ostio retenta,restagnat,& agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia quæ prospici possunt,aquis obsidentur. Omnis tumultus in profundo latet,& immensa vbique altitudo est: tantùm in summis montiū iugis vada sunt. In ea excelsissima cum liberis cōiugibúsque fugère,actis ante se gregibus: diremptum inter miseros commercium ac transitus,quoniam quicquid submissius erat, id vnda cōpleuit. Aceditissimis quibusque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis: hoc vnum solatio fuit,quòd transierat in stuporē metus non vacabat timere miran-

C tibus: ne dolor quidē habebat locum. Quippe vim suam perdit in eo,qui vltra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes,& sparsas Cycladas augent vt ait ille poetarum ingeniosissimus egregiè,sicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat,deerant quoque littora ponto.

Nisi tantum impetum ingenij & materiæ,ad pueriles ineptias reduxisset:

Nat lupus inter oues,fuluos vehit vnda leones,

Non est res satis sobria,lasciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia,& tantæ cōfusionis imaginem cepit,cùm dixit:

Exspaciata ruunt per apertos flumina campos.

---Pressæque labant sub gurgite turres.

D Magnificè hoc,si non curauit,quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio & in illa rapina potest? aut non eodem impetu pecus,quo raptum erat,mersum est omne? Concepisti imaginem quantam debebas. Obrutis omnibus terris,cœlo ipso in terram ruente perfer. Scies,quid deceat,si cogitas orbem terrarum narare. Nūc ad propositum reuertamur.

SVNT qui existimant immodicis imbribus vexari terras posse,non obrui. Magno impetu magna ferienda sunt. Faciet pluuia segetes malas,fructum grando decutiet,intumescent riuis flumina: sed residēt. Quibusdam placet moueri mare,& illinc causam tātæ cladis accersi. Non potest torrentium,aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragiū: vbi instat illi pernicies,mutaríque genus humanum placuit,fluere assiduos imbres,& non esse modum pluuiis cōcesserim: suppressis aquilonibus,& flatu ficciore austris nubes & imbres & amnes abundare. CAP. 28.

E *---Sed adhuc in damna profectum est:*

Sternuntur segetes,& deplorata colonis

Vota iacent,longíque perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ,sed abscondi. Denique cùm per ista prolusum est,crescunt maria, sed super solitum,& fluctum vltra extremum tempestatis maximæ vestigium mittunt. Deinde à tergo ventis surgentibus ingens æquor voluunt,quod longè à conspectu † ventis littoribus frangitur. Deinde vbi littus his prolatum est,& pelagus in alieno constitit,velut admoto malo cominus,procurrit æstus ex imo recessu maris. Nam vt acris,vt ætheris,sic huius elementi larga materia est,multóque in abdito plenior. Hæc satis mota,non æstu (nam æstus fati ministerium est) attollit vasto sinu fretum,agitque se. Deinde in miram altitudinem erigitur.& illis tutis hominū receptaculis superest. Nec id aquis † aridum est, *vētis superesse videtur.* *al. arduum*

quoniam æquo terris fastigio ascenderet. Si quis excelsa perlibret, maria paria sunt. Nam A
par vndique sibi ipsa tellus est. Caua eius & plana eius vndique inferiora sunt. Sed istis adeo in rotūdum orbis æquatus est, in partem autem eius & maria sunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coëunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt, fallunt: sic non intelligimus curuaturas maris, & videtur planum quicquid apparet, at illud æquale terris est. Ideoque vt effluat, nō magna mole se tollet: du m satis est illi, vt supra paria veniat, leuiter exurgere: nec à littore vbi inferius est, sed à medio, vbi illi cumulus est, defluit. Ergo vti solet æstas æquinoctialis, sub ipsum lunæ solisque coitum, omnibus aliis maior vndare: sic hic qui ad occupandas terras emittitur, solitis maximisq; violentior, plus aquarum trahit: nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusurus est, montiū creuit, deuoluitur. Per centena milia quibusdam locis æstus excurrit innoxius, & ordinem seruat. Ad mensuram enim crescit, iterúmque decrescit. At illo tempore solutus legibus, sine B
modo fertur. Qua ratione, inquis? Eâdem qua conflagratio futura est. Alterutrum fit, cùm Deo visum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus est. Ergo quandocunque placuêre res nouæ mundo, sic in nos mare emittitur, vt desuper feruor ignis, cùm aliud genus exitij placuit.

CAP. 29. QVIDAM existimant terram quoque concuti, & dirupto solo noua fluminum capita detegere, quæ amplius vt è pleno profundant. Berosus, qui Belum interpretatus est, ait, cursu ista siderum fieri: & adeò quidem id affirmat, vt conflagrationi atque diluuio tempus assignet: arsura enim terrena contendit, quando omnia sidera, quæ nunc diuersos agūt cursus, in Cancrum conuenerint, sic sub eodem posita vestigio, vt recta linea exire per orbes omnium possit: inundationum futuram, cum eadem siderum turba in Capricornum conuenerit. Illic solstitium, hic bruma conficitur. Magnæ potētiæ signa, quæ in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego receperim causas (neque enim ex vno est tanta pernicies) & illa quæ in conflatione nostris placent, huc quoque transferēda puto: siue anima est mundus, siue corpus: natura gubernante, vt arbores, vt sata, ab initio eius vsque ad exitū quicquid facere, quicquid pati debeat, inclusum est: vt in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet: totius enim corporis, & sequentis ætatis in paruo occultóque lineamenta sunt. Sic origo mundi, non minus solem & lunam, & vices siderum, & animalium ortus, quàm quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ non secus quàm hyems, quàm æstas, lege mūdi venit. Itaque non pluuia istud fiet, sed pluuia quoque: non incursu maris, maris quoque incursu: non terræ motu, sed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt naturam, vt naturæ constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa præstabit: D
quam diximus esse mutabilem, & solui in humorem. Ergo quandocunque erit terminus rebus humanis, cùm partes eius interire debuerint, abolerive funditus totæ, vt de integro totæ, rudes, innoxiæque generētur: nec supersit in deteriora magister: plus humoris, quàm semper fuit fiet. Nunc enim alimenta ad id quod debetur, pēsa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, vt quæ libramento stant, inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quicquid illi adieceris, necesse est in aliū locū exundet. Vnde ergo terra habeat, minus vt validioribus infirma succūbat? Incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem, & assidua tabe defluere. Tunc exilient sub montibus

al. facta. flumina, ipsósque impetu quatient inde aura † tacita manabūt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes: quemadmodum in morbū transeunt sana, & vlceri vicina consentiunt: vt quæq; proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt, & deinde currēt, E
& hiante pluribus locis saxo, per fretum salient, & maria inter se component. Nihil erunt Adriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in mediū. Quid ergo est? nihilominus tenebit alienos menses hyems, æstas prohibebitur, & quodcunq;, terras sidus exiccat, compresso ardore cessabit. Peribunt tot nomina, Caspium & Rubrum mare, Ambrachij & † Cretici sinus, Propontis & Pontus. Peribit omne discrimē. Cōfundetur, quic-

melius, Corynthiaci. quid in suas partes natura digessit. Non muri quemquam turrésve tuebuntur. Non proderunt templa supplicibus, nec vrbium summa: quippe fugientes vnda præueniet, & ex ipsis arcibus deferet. Alia ab occasu, alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid supra cæteros extulit, nobilia pariter atque adornata: magnarúmque gentium regna pessundabit.

SVNT

A SVNT omnia, vt dixi facilia naturæ: vtique à primo face re constituit, ad quæ non subitò CAP. 30.
sed ex denunciato venit. Iam autem à primo die mundi, cùm in hunc habitum ex informi vnitate discederet, quando mergerentur terrena, decretū est: & ne sit quandoque velut in nouo opere, dura molitio olim ad hæc maria se exercent. Non vides, vt fluctus in littora, tanquā exiturus incurrat? Nō vides, vt æstus fines suos trāseat, & in possessionem terrarum mare inducat? Nō vides, vt illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quis porro istinc, vnde tantum tumultum vides, metus est è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura disposuit, vt vndique nos, cùm voluisset, aggredi posset. Métior, nisi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaricia aut deffodit, aut aliqua causa penetrare altius cogit, eruenti fit is aliquando est. Adiice nunc quod immanes sunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndi-
B que ergo erit causa diluuio, cùm aliæ aquæ subinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coercitæ vincent, & amnes amnibus iungent, paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu soluet. Quemadmodum corpora nostra ad egestum venter exhaurit, quemadmodum eunt in sudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis causis quiescentibus, intra se, quò mergatur, inueniet: sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuellitúrque concordia, cùm semel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mundus, statim vndique ex aperto supernè, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil est tam violentum & incontinens sui, contumax, infestúmque retinentibus, quàm magna vis vndæ: vtetur libertate permissa, & iubente natura, quæ scinditcircuitque, complebit. Vt ignis diuersis locis ortus, citò miscet incendium, flammis coire properantibus: sic momento redūdantia maria se committent. Nec ea semper licen-
C tia vndis erit: sed peracto exitio generis humani: extinctísque pariter feris, in quarū homines ingenia transierāt, iterum aquas terra sorbebit, iterum pelagus stare, aut intra terminos suos furere coget: & reiectus è nostris sedibus, in sua secreta pelletur oceanus, & antiquitus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabitúrque terris homo inscius scelerum, & melioribus auspiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, nisi dum noui sunt: citò nequitia subrepit: virtus difficilis inuentu est, rectorem ducémque desiderat: etiam sine magistro vitia discuntur.

Libri III. Naturalium quæstionum finis.

IN LIBRVM TERTIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

D

In primis labris animam habere.] *Vt intelligas paratam ad mortem: quanquam altera scriptura magis arridet. Ac mox:* Ex præfatione.

Hæc res efficit non euenire quærenti vt sit liber, sed euenire naturæ.] *Fortunatus tantùm mutat, quærenti, in Quiriti. Britannicum exemplar probabilius habebat: non è iure Quiritū, sed è iure naturæ. Nam omnino dubito, an Latinè possis Quiritem dicere singulari numero, duntaxat apud rhetores.*

Sæpe terra si facilis est, in tabem ipsa resoluitur & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus, vt spissetur, grauiórque quàm vt manere in natura sua possit, gignat humorem.] CAP. 15.
Ita prior editio: quæ tolerabilis est, si legas grauiorémque. Fortunatus legit: Ipse transire facilis in aliud. Ipsa terra in tabem resoluitur, &c. Hæc lectio videtur altera deprauatior. Suppositimus lectionem quam diuinauit Fortunatus, donec germana extiterit.

E

Amnis eius.] *Sic prior editio. Lyncestius amnis, bene reposuit Fortunatus. Sed stomachatur sine causa, quod Mintius asscripserim ex codice, non ex somnio meo. Neque enim aliud tum agebam in transcursu.* CAP. 20.

PINCIANI IN EVNDEM.

Longè à dominio iacentis causa soluatur, sibi totus animus vacet.] *Locus corruptissimus, & Oedipo interprete indigens. Vetus lectio: Longè à dominio, longè iacētis causa soluat sibi totus, cætera. Scribetur fortè minus corruptè hoc pacto: Longè ambitiò. Longè iactantia. Curis soluatur. Sibi totus, cætera.* Ex præfatione.

Elysius Siculis de fontibus exilit amnis.] *Sic omnia præferunt exemplaria. Sed legendum arbitror, Eleus: non, Elysius: vt de Alpheo Elidis fluuio accipias, emergente in Arethusa fonte Siciliæ.* CAP. 1.

Colatúrque transitu mare.] *Scribe, colatúrque in transitu mare: eadem.* CAP. 5.

A dos superiores. Par illis, etiam si bene caneris, nō eris. Sed mihi crede, proditioni, si capieris
ipse te trades. Habent hoc in se naturale blanditiæ: etiam cùm reiiciuntur, placent: sæpe
exclusæ, nouissimè recipiuntur. Hoc enim ipsum imputant, quòd repelluntur, & † subiici *al. subigi.*
ne contumelia quidem possunt. Incredibile est, quod dicturus sum, sed tamen verum: Ea
miseria quisque patet, quam patitur. Fortasse enim idem, qui patet patitur. Sic ergo for-
mare, vt scias non posse te cōsequi, vt sis impenetrabilis, cùm omnia caueris, per † ornamen- *al. munimē*
ta fiet. Alius adulatione clàm vtetur parcè: alius ex aperto palàm rusticitate simulata, quasi *ta.*
simplicitas illa, non ars sit. Plancus artifex ante Villeum maximus, aiebat non esse occultè, *fortè, ara-*
nec ex dissimulato blandiēdum. Perit, inquit, procari, si latet. Plurimum adulator cùm de- *mēta feriet.*
prehensus est, proficit: plus etiamnū si obiurgatus est, si erubuit. Futuros multos in † perso- *fortè, in pro-*
nam tuā Plancos cogita: & hoc non esse remediū tanti mali, nolle laudari. Crispus Passie- *uincia tua.*
B nus, quo ego nil noui subtilius in omnibus rebus, maximè in distinguendis & curandis vi-
tiis, sæpe dicebat, † adulationi opus esse non claudere ostium, sed aperire. Et quidem sic, *al. adulatio*
quemadmodū opponi amicæ solet. Quæ si impulit, grata est: gratior, si effregit. Demetrium *nibus non.*
egregium virū memini dicere cuidā libertino potenti, facilē sibi esse ad diuitias viam, quo
die pœnituisset bonæ mentis: Nec inuidebo, inquit, vobis hāc artem, sed docebo eos qui-
bus quæsito opus est, quemadmodū nō dubiā fortunā maris, nō emendi vendēdíque litem
subeant, nō incertā fidē ruris, incertiorē fori tentēt, quēadmodū nō solùm facili, sed etiam
hilari via pecuniā faciant, gaudentésq; dispoliēt. Te, inquit, longiorē Fido Annæo iurabo,
& Apollonio Pycta, quāuis staturā habeas Therisi Threcæ incōpositi. Hominē quidē non *Vide scholia.*
esse vllū liberaliorē, non mētiar, cùm possis videri omnibus donasse, quicquid dereliquisti.
Ita est, mi Iunior, quo apertior est adulatio, quo improbior, quo magis frontē suā perfricu-
C it, cæcidit aliā, hoc citius expugnat. Eò enim iam dementiæ venimus, quòd qui parcè adu-
latur, pro maligno sit. † Solebā tibi dicere, Gallionē fratrē meum, quē nemo non parum a- *fortè, sole-*
mat, etiam qui amare plus non potest, alia vitia non nosse, hoc eū odisse: ab omni illum par- *bas mihi,*
te tentasti. Ingenium suspicere cœpisti, omnium maximum & dignissimum, quod conse- *&c.*
crari mallet, quàm cōteri, pedes abstulit, frugalitatem laudare cœpit, quare sic à nobis resi-
luit? vti nos nec laudare nec damnare videatur. Prima statim verba præcidit. Cœpisti mi-
rari comitatem & cōpositam suauitatē: quæ illos quoque, quos transit, abducit, gratuitum
etiam in † obuios meritum. Nemo enim mortalium vni tam dulcis est, quàm hic omnibus: *fortè, omnes*
cùm interim tanta naturalis boni vis est, vti artem simulationémque non redoleat. Nemo *rectius.*
non imputari sibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditiis tuis restitit, vt
exclamares inuenisse te inexpugnabilē virum aduersus insidias, quas nemo non in sinum
D recipit. Eo quidem magis hanc eius prudentiam, & in euitando ineuitabili malo pertina-
ciam te suscipere confessus es, quia speraueras posse apertis auribus recipi, quamuis blāda
diceres, quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obstandum. Semper enim falsis à vero
petitur veritas. Nolo tamen tibi displiceas, quasi malè egeris, & quasi ille aliquid iocorum
aut doli suspicatus sit. Non deprehendit te, sed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cùm
quis ad te adulator accesserit, dicito: I tu, ista verba, quæ iam ab alio magistratu ad aliū cùm
lictoribus transeant, ferto ad aliquem, qui paria facturus, vult quicquid dixeris, audire.
Ego nec decipere volo, nec decipi possum. Laudari me à vobis, nisi laudaretis etiam ma-
los, vellem. Quid autem necesse est in hoc descendere, vt te petere cominus possint? Lon-
gum inter vos interuallū sit. Cùm cupieris bene laudari, quare hoc vlli debeas? Ipse
te lauda, dic: Liberalibus me studiis tradidi, quanquā paupertas alia suaderet, & ingenium
E abduceret, vbi præsens studij precium est. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad salutare
philosophiæ studium contuli. Ostendi in omne pectus cadere virtutem: & eluctatus na-
talium angustias, nec sorte me, sed animo mensus, par maximis steti. Non mihi inimici-
tia Gerulici Caij fidem eripuit, non in aliorum personam infeliciter † amatorum, Messala *fortè, arma*
Narcissus, diu publici hostes, antequam sui, propositum meum potuerunt euertere. Ceruí- *ti Messalina*
cem pro fide apposui. Nullum verbum mihi, quod non salua conscientia procederet, ex-
cussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, nisi ne parum bonus amicus fuissem.
Non mihi muliebres fluxere lachrymæ, non è manibus vllius supplex pependi. Nihil inde-
corum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur,
egi gratias fortunæ, quòd experiri voluisset, quanti æstimarem fidem. Non debebat mihi
paruo res tanta constare. Nec examinauit me quidem diu: neque enim paria pen-
debant, vtrum satius esset me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in

vltimum consilium, quo me eriperem furori potentium, misi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim sub illo in eum statum res humanas decidisse, vt inter misericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne viderer pro fide tantùm mori posse. Adiice nunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine, nunquam suppositam manum lucro. Adiice nunc victus parsimoniam, sermonis modestiam. Aduersus minores humanitatem, aduersus maiores reuerentiam. Post hoc ipse te consule, verane an falsa memoraueris. Si vera sunt, corā magno teste laudatus es: si falsa, sine teste derisus es. Possum & ipse nunc videri te, aut captari aut experiri. Vtrûlibet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud exclude: A

Nusquam tuta fides.—

Aut Ouidianum: B

—*Qua terra patet, fera regnat*

Erynnis, In facinus iurasse putes.—

Aut aliud Menandri: (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit, detestatus consensum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes ait, malos viuere: & in scenam velut rusticus poeta prosiluit. Non senem excepit: non puerum, non fœminam, non virum: & adiicit, singulos peccare, non paucos, sed iam scelus esse contextum: Fugiendum ergo, & in se redeundum est, imò etiam à se recedendum. Hoc tibi etsi diuidimur mari, præstare tentabo, vt dubium viæ iniecta manu ad meliora perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecum miscebo sermones. Erimus vnà, qua parte optimi sumus: dabimus inuicem consilia, & ex vultu audientis pendentia. Longè te ab ista prouincia abducam, C ne fortè magnam historiis esse fidem credas, & placere tibi incipias, quoties cogitaueris: Hanc ego habeo sub meo iure prouinciā, quæ maximarum vrbiū exercitus & sustinuit &

Cōsule sebolis. fregit, cùm inter Carthaginem & Romam ingētis belli precium iacuit, cùm quatuor Romanorum principum, id est, totius imperij vires contractas in vnum locū vidit, altámque Pompeij fortunam erexit, Cæsaris fatigauit, Lepidi transtulit, omniúmque cepit: quæ illi ingenti spectaculo interfuit: ex quo liquere mortalibus posset, quàm velox foret ad imum lapsus ex summo, quámque diuersa via magnam potētiam fortuna destrueret. Vno enim tempore vidit Pompeium Lepidúmque, ex maximo fastigio aliter ad extrema deiectos, cùm Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus suum.

CAP. I. ITAQVE vt totum† mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in se, circáque se

forte, mihi te abducā. mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæstiones prætereo, & in diuersum cogitationes tuas abstraham. Quæram enim tecum id, quod libro superiore distuli: Quid ita Nilus D æstiuis mensibus abundet. Cui Danubium similem habere naturā philosophi tradiderunt, quòd & fontis ignoti, & æstate quàm hyeme maior sit. Vtrumque apparuit falsum. Nam & caput eius in Germania esse cōperimus: & æstate quidem incipit crescere, sed adhuc manente intra mensuram suam Nilo, primis caloribus, cùm sol vehementior inter extrema veris niues emollit, quas antè consumit, quàm intumescere Nilus incipiat. Reliquo verò æstatis minuitur, & ad hybernam magnitudinem redit, atque ex ea demittitur.

CAP. 2. AT Nilus ante ortum caniculæ augetur mediis æstibus, vltra æquinoctium. Hunc nobilissimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita disposuit, vt eo tempore inundaret Ægyptū, quo maximè vsta feruoribus terra vndam altius traheret, tantum hausura, quantum siccitati annuæ sufficere possit. Nam in ea parte, qua in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui insuetam aquis cœlestibus terram non adiuuent. E Vnam, vt scis, Ægyptus in hoc spem suā habet. Proinde sterilis annus aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum aspicit cœlum. Quare non cum poëta in eo iocor, & illi Ouidium suum impingo, qui ait:

Tibull° habet hoc carmen, non Ouidius. *Nec pluuias supplicat herba Ioui.*

Vnde crescere incipiat si comprehendi posset, causæ quoque incrementi inuenirentur. Nunc verò magnas solitudines peruagatus, & in paludes diffusus, gentibus sparsus circa Philas primùm ex vago & errante colligitur. Phile insula est aspera & vndiq; prærupta: duo-

al. Vrbs ē totam. bus in vnum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt.† Vrbem totam cōplectitur. Hanc Nilus magnus magis quā violentus, egressus Æthiopiā arenásq; per quas iter ad cōmercia Indici maris est, prelabitur. Excipiūt autē cataractæ, nobilis insigni

A gni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſáſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & vires
ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſtias eluctatur: vbicunque
vincit, aut vincitur, fluctuat: & illic excitatis primũ aquis, quas ſine tumultu leni alueo du-
xerat, violentus, & tortens per malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id luto-
ſus & turbidus fluit. At vbi in ſcopulos † cautium intrauit, ſpumat: & illi non ex natura ſua, *fortè, arct.*
ſed ex iniuria loci color eſt. Tandem eluctatus obſtantia in vaſtã altitudinem ſubitò deſti-
tutus cadit, cum ingenti circumiacentiũ regionũ ſtrepitu. Quem perferre gens ibi † aſperis *al. à Perſis.*
collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora tranſ-
latis. Inter miracula fluminis incredibilẽ incolarum audaciã accepi. Bini paruula nauigia
conſcendunt quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam in-
ſaniam Nili, & reciprocos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos
B anguſta rupium effugiunt: & cum toto flumine effuſi, nauigiũ ruens manu temperant, ma-
gnóque ſpectantium metu in caput miſſi, cùm iam adploraueris, merſóſque atq; obrutos
tanta mole credideris, lõgè ab eo, in quem ceciderãt, loco nauigant, tormenti modo miſſi.
Nec mergit cadens vnda, ſed planis aquis tradit. Primum incremẽtum Nili circa inſulam, *Adi ſchol.*
quã modo retuli, Philas noſcitur. Exiguo ab hac ſpacio petra diuiditur, ἄβατον Græci vo-
cant: nec illã vlli, niſi antiſtites calcant: illa primũ ſaxa auctũ fluminis ſentiũt. Poſt magnum
deinde ſpaciũ duo eminent ſcopuli, Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis fundi-
tur, nõ tamen quãta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona
præfecti, cùm ſolenne venit ſacrum, iaciunt. Hinc iam manifeſtus nouatum virium Nilus,
alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinem excedat obiectu montium preſſus. Circa
Memphim demum liber, & per cãpeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manúque cana-
C libus factis, vt ſit modus in deriuantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initiò
diducitur, deinde cõtinuatis aquis in faciem laci ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi vio-
lentiámque eripit latitudo regonum, in quas extenditur, dextra leuáque totam amplexus
Aegyptum. Quantum creuit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec cõputatio fallit agrico-
lam: adeò ad menſurã fluminis reſpondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti
ſolo & aquã inducit & terrã, nam cùm turbulẽtus fluat, omnẽ in ſiccis atque hiãtibus locis
fecem relinquit: & quicquid pingue ſecum tulit, arẽtibus locis allinit: iuuátque agros dua-
bus ex cauſis, & quòd inundat, & quòd oblimat. Ita quicquid nõ adiit, ſterile ac ſqualidum
iacet. Si creuit ſuper debitũ, nocuit. Mira itaque natura fluminis, quod cùm cæteri amnes
† abluant terras & euiſcerent, Nilus tanto cæteris maior, adeò nihil exedit, nec abradit, vt *fortè, ambe-*
contrà adiiciat vires, minimũque in eo ſit quod ſolum tẽperet. Illato enim limo, arenas ſa- *dant.*
D turat ac † iungit. Debétque illi Aegyptus non tantùm fertilitatem terrarũ, ſed ipſas. Illa fa- *al. iniungit.*
cies pulcherrima eſt, cùm iam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent cãpi, opertæque ſunt val-
les, oppidò inſularum modo extant. Nullum in mediterraneis, niſi per nauigia cõmercium
eſt. Maiórque eſt lætitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cùm ſe
ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcunque elegeris ex his, mare
eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Cæterùm be-
luas, marinis vel magnitudine vel noxa pares educat. Et ex eo quantus ſit æſtimari poteſt,
quòd ingentia animalia & pabulo ſufficienti, & ad vagandum loco, continet. Babillus vi-
rorum optimus, præfectúſque in omni literarum genere rariſſimus, autor eſt, cùm ipſe
præfectus obtineret Aegyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectacu-
lo ſibi fuiſſe delphinorum à mari occurrẽtium, & crocodilorũ à flumine aduerſum agmen
E agentium, velut pro partibus prælium. Crocodilos ab animalibus placidis morſúque in-
noxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt, etiam maiorũ anima-
lium dentibus, at inferior mollis ac tenera: hanc delphini ſpinis, quas dorſo eminentes
gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in aduerſum † emerſi diuidebant. Reciſis hoc modo plu- *al. emiſſi.*
ribus, cæteri velut acie verſa refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimum timido. Nec
illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate.
Vltro enim inſequuntur, fugientéſque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus
minus præſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detu-
liſſe, Theophraſtus eſt autor. Biennio continuo, regnante Cleopatra, non aſcendiſſe,
decimo regni anno & vndecimo conſtat. Significatam aiunt duobus rerum potienti-
bus defectionem. Antonij enim Cleopatræque defecit imperium. Per nouem annos
non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſeculis, Callimachus eſt autor. Sed nunc ad inſpicien-

das causas, propter quas æstate Nilus crescat, accedam, & ab antiquissimis incipiam. Ana- A
xagoras ait, ex Æthiopiæ iugis solutas niues ad Nilū vsque decurrere. In eadem opinione
al. credebāt omnis vetustas fuit. Hoc Æschylus, Sophocles, Euripides † tradebant. Sed falsum esse, ar-
gumentis plurimis patet. Primò Æthiopiam feruentissimam esse, indicat hominum adu-
stus color, & Troglodytæ, quibus subterraneæ domus sunt. Saxa velut igni feruescunt, non
tantùm medio, sed inclinato quoque die: ardēs puluis, nec humani vestigij patiens: argen-
al. superadorata. tum replumbatur: signorum coagmenta soluuntur: nullum materiæ † superadornatæ ma-
net operimentum. Auster quoque qui ex illo tractu venit, ventus calidissimus est. Nullum
ex his animalibus quæ latent bruma, vnquam reconditur. Etiam per hyemem in summo &
aperto serpens est. Alexandriæ quoque, quæ longè ab huiusmodi immodicis caloribus est
posita, niues non cadunt: superiora etiam pluuia carent. Quemadmodū ergo regio tan-
tis subiecta feruoribus duratutas per totam æstatem niues recipit? Quas sanè aliqui montes B
illic quoque excipiant, nunquam tamen magis quàm Thraciæ iuga aut Caucasus. Atqui
horum montium flumina vere & prima æstate intumescunt, deinde hybernis minora
sunt. Quippe vernis temporibus imbres niuem diluunt: reliquias eius primus calor dissi-
pat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Ister, nec Caystrus subiacent malo æstate. Altis-
simæ sunt & in illis Septentrionalibus iugis niues. Phasis quoque per id tempus eas oras
tenens cresceret, si niues flumina possent contra æstatem magna producere. Præterea si
hæc causa attolleret Nilum, æstate prima plenissimus flueret. Tunc enim maximæ & inte-
fortè correctius, niuis. græ adhuc † niues, ex mollissimóque tabes est. Nilus autem per menses quatuor liquitur
& illi æqualis accessio est. Si Thaleti credis, Etesiæ descendenti Nilo resistunt, & cursus e-
ius acto contra hostia mari sustinent: ita reuerberatus in se recurrit, non crescit, sed exitu
prohibitus resistit, & quacunque mox potuit, inconcessus erumpit. Euthymenes Massi- C
Flantibus Etesiis Nilus maior effluit. liensis testimonium dicit: Nauigaui, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior,
quamdiu Etesiæ tempus obseruant: tunc enim eiicitur mare instantibus ventis. Cùm re-
sederint, & pelagus conquiescit: minórque discedenti inde vis Nilo est. Cæterùm dulcis
maris sapor est, & similes Niloticis beluæ. Quare ergo si Nilum Etesiæ prouocant, &
ante illos incipit incrementum eius, & post eos durat? Præterea non fit maior, quod illi
flauêre vehementius? Nec remittitur incitatúrque, prout illis impetus fuit: quod fieret, si
illorum viribus cresceret. Quid, quòd Etesiæ littus Ægypti verberant, & contra illos Ni-
lus descendit, inde venturūs, vnde illi, si origo ab illis esset. Præterea ex mari purus & ceru-
leus efflueret, non vt nunc turbidus venit. Adde, quòd testimonium eius testium turba
coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cùm ignota essent externa littora. Libebat illis fa-
bulas mittere. Nunc verò tota exteri maris ora mercatorum nauibus stringitur: quorum D
nemo narrat nunc ceruleum Nilum, aut mare saporis alterius. quod & natura credi vetat:
quia dulcissimum quodque & leuissimum sol trahit. Præterea quare hyeme non crescit?
& tunc potest ventis concitari mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Etesiæ temperati
sunt. Quòd si è mari ferretur Atlantico, semel oppleret Ægyptum. At nunc per gradus
crescit. Oenopides Chius ait, hyeme calorem sub terris contineri: ideo & specus calidos
esse, & tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore siccari. Sed in aliis terris au-
gentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde crescere
per æstatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. quod si ve-
rum esset, æstate flumina crescerent, omnésque putei æstate abundarent. Deinde non ca-
lorem hyeme sub terris esse maiorem. Aqua & specus & putei tepent: quia aera rigentem
extrinsecus non recipiunt. Ita non calorem habent, sed frigus excludunt. Ex eadem causa E
al. refrigēt. æstate † frigescunt: quia illò remotus, seductúsque aer calefactus non peruenit. Diogenes
Apolloniates ait: Sol humorem ad se rapit: hunc exsiccata tellus tum ex mari ducit, tum
al. abundet. ex cæteris aquis. Fieri autem non potest, vt vna sicca sit tellus, alia † humeat. Sunt enim
perforata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis sumunt aliquando. Nisi aliquid ter-
ra acciperet, exaruisset. Ergo vndas sol trahit: sed ex his quæ premunt, maximè hæc me-
ridiana sunt. Terra cùm exaruit, plus ad se humoris adducit: vt in lucernis oleum illo
fluit, vbi exuritur, sic aqua illo incumbit, quo vis caloris & terræ æstuantis arcessit. Vnde
ergo trahitur? ex illis scilicet partibus semper hybernis, Septentrionalibus, vnde exun-
dat. Ob hoc pontus in inferum mare assiduè fluit rapidus, non vt cætera maria, alterna-
fortè, fieret. tis vltrò citrò æstibus, in vnam partem semper pronus & torrens. Quod nisi † faceret,
hísque itineribus, quod cuique deest, redderetur, quod cuiq; superest, emitteretur, iam aut
siccata

A siccata essent omnia, aut inũdata. Interrogare Diogenem libet, quare cùm potus & amnes cuncti inuicem commeent, nõ omnibus locis æstate maiora sunt flumina? Ægyptum sol magis percoquit. Itaque Nilus magis crescit. Sed in cæteris quoque terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare vlla pars terræ sine humore est, cùm omnis ad se ex aliis regionibus trahit: eóque magis, quo calidior est. Deinde quare Nilus dulcis est, si illi è mari vnda est? Nec enim vlli flumini dulcior gustus.

GRANDINEM hoc modo fieri, si tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me testibus numero secundæ notæ, qui vidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod historici faciunt, & ipse faciam. Illi cùm multa mentiti sunt ad arbitrium suum, vnam aliquam rem nolunt spõdere: sed adiiciunt, Penes autores fides erit. Ergo si mihi parum credis, Posidonius tibi autoritatem promittet, CAP. 3.
B tam in illo quod præteritum, quàm in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa, etiam in humorem versa, sic affirmabit, tanquam interfuerit. Quare autem rotunda sit grando, etiam sine magistro scire potes, cùm adnotaueris, stillicidium omne conglomerari. Quod & in speculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliáque omni leuitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundum iacent.

Quid magis est saxo durum? quid mollius vnda?
Dura tamen molli saxa cauantur aqua.

aut, vt alius poëta ait: Stillicidii casus lapidem cauat, & hæc ipsa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoque simile esse quod cauat. Locum enim sibi ad formam & habitum
C sui exculpit. Præterea potest, etiam si non fuerit grando talis, cùm defertur corrotundari, & toties per spacium aëris densi deuoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non potest: quia non est tam solida, imò quia tam fusa est, & non per magnam altitudinem cadit, sed circa terras initium eius est. Ita non longius illi per aëra, sed ex proximo lapsus est. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras: cùm inter nullos magis quàm inter philosophos esse debeat æqua libertas? Grando nihil aliud est quàm suspensa glacies. Nix in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem interest, hoc inter pruinam & glaciem, necnon inter niuem & glaciem interesse.

POTERAM me peracta quæstione dimittere, sed bene emensum dabo: & quoniam cœpi tibi molestus esse, quicquid in hoc loco quæritur, dicã. Quæritur autem, quare hye- CAP. 4.
D me ningat, non grandinet, & vere iam frigore infracto grando cadat. Nam, vt fallar tibi, verum mihi quidem persuadetur, qui me vsque ad mẽdacia hæc leuiora, in quibus os præcidi, non oculi erui solent, credulum præsto. Hyeme aër riget, & ideo nondum in aquam vertitur, sed in niuem, cui aër propior est. Cùm ver cœpit, maior inclinatio temporis sequitur, & calidiore cœlo maiora fiunt stillicidia. Ideo, vt ait Virgilius noster,

——Cum ruit imbriferum ver,

vehementior immutatio est aëris vndique patefacti & soluẽtis se, ipso tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis vastique quàm pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues: quales sæpe solent interuenire, cùm pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet, Dicimus niualem diem, cùm altum frigus, & triste cœlum est. Præterea aquilone flante, & suum cœlum habente, minutæ pluuiæ sunt. Austro imber im-
E probior est, & guttæ pleniores sunt.

REM à nostris positam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid CAP. 5. enim mali est, aliquid & faciliori iudicio scribere? Imò si omnia argumenta ad † lancem *al. obrussam.* cœperimus exigere, silentium indicetur. Pauca enim admodum sunt sine aduersario. Cætera etiam si vincunt, litigant. Aiunt, quicquid circa Scythiam & Pontum & Septentrionalem plagam, glaciatum & astrictum est, vere relaxari. Tunc flumina gelata discedere, tunc obrutos montes niues soluere. Credibile est ergo, frigidos spiritus inde fieri, & verno cœlo immisceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec sum expertus, nec experiri cogito, Tu quoque, censeo, si volueris verum exquirere, niuem ita caue experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quàm eorum qui teneram & labefactam. Ergo si non mentiuntur, quicquid ex illis Septentrionalibus locis iam distributã niue & glacie frangente se fertur, id meridianæ partis tepentem iam humidúmque aëra

alligat,& perstringit. Itaque cùm pluuia futura erit, grando fit,iniuria frigoris. A

CAP. 6. NON tempero mihi,quo minus omnium nostrorum ineptias proferã. Quosdam peritos obseruandarum nubium esse affirmant, & prædicere cùm grando ventura sit: & hoc intelligere vsu ipso potuisse,cùm colorem nubium notassent, quem grãdo toties insequatut.Illud incredibile, Cleonæ fuisse publicè præpositos χαλαζοφύλακας,speculatores futuræ grandinis. Hi cùm signum dedissent, adesse iam grandinem,quid expectas vt homines ad penulas discurrerent,aur ad † stoteas? Imò pro se quisque album agnum immolabat, alius pullum.Protinus autem illæ nubes aliò declinabant,cùm aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides.Accipe,quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat,quod sine damno fieri poterat,manus sibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles existimes nubes,digitum suum bene acuto graphio pungebat, & hoc sanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando se auertebat,quàm ab illo,in quo maioribus hostiis exorata erat. B

al. scortea.

CAP. 7. RATIONEM huius rei quidam quærunt. Alteri,vt homines sapientissimos decet,negant posse fieri, vt cum grandine aliquis paciscatur, & tempestates munusculis redimat, quamuis munera & deos vincant. Alteri suspicari ipsos aiunt, esse in ipso sanguine vim quandam potentem auertendæ nubis,ac repellẽdæ. Sed quomodo in tam exiguo sanguine potest esse vis tanta,vt in altum penetret,& eam sentiant nubes? Quanto expedito expeditius erat dicere,Mendacium & fabula est? At Cleonæ iudicia † reddebant in illos,quibus delegata erat cura prouidendæ tempestatis, quòd negligentia eorum vineæ vapulassent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebat, & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil posse fieri, tam palàm est, vt huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit. C

forte, animaduertebant. Vineas ne excãtassit.

CAP. 8. VNAM rem adhuc adiiciam, & fauere, ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aeris fieri, quæ prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex tribus causis.Vna, quòd omnis terrarum euaporatio, cùm multum intra se feruidi aridique habeat, hoc est calidior, quo recentior. Altera, quòd radij solis à terra resiliunt,& in se currunt. Horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis,quia solem bis sentiunt. Tertia causa est, quòd magis superiora perflantur. At quæcunque depressa sunt,minus ventis verberantur.

CAP. 9. ACCEDIT his ratio Democriti. Omne corpus quo solidius est,hoc calorẽ citius concipit,& diutius seruat. Itaque si in solem posueris æneum vas & vitreum & argenteũ,æneo citius calor accedit,diutius hærebit. Adiicit deinde,quare hoc existimet fieri: His,inquit, corporibus,quæ duriora & pressiora densiotáque sunt,necesse est minora foramina esse,& tenuiorem in singulis spiritum. Sequitur,vt quemadmodum minora balnearia & minora miliaria citius calefiunt, sic hæc foramina occulta & oculos effugientia, & celerius feruorem sentiant,& propter easdem angustias quicquid receperunt,tardius reddant. D

CAP. 10. HAEC longè præparata ad id perducunt,de nunc quæritur. Omnis aer quo propior est terris,hoc crassior. Quemadmodũ in aqua & in omni humore fex ima est: ita in aere spissisima quæque desidunt. Iam autem probatum est,omnia quo crassioris solidiorisque materiæ sunt,hoc fidelius custodire calorem receptum: sed quo editior est aer, & quo lõgius à terrarum colluuie recessit,hoc sincerior puriórque est. Itaque solem non retinet,sed velut per inane transmittit, ideo minus calefit.

CAP. 11. CONTRA autem quidam aiunt,cacumina montiũ hoc calidiora esse debere,quo propiora soli sunt. Qui mihi videntur errare,quòd Apenninum & Alpes,& alios notos ob eximiam altitudinem montes,intantum putant crescere, vt illorum magnitudo sentire solis viciniam possit. Excelsa sunt ista, quamdiu nobis comparantur: at verò vbi ad vniuersum respexeris,manifesta est omnium humilitas. Inter se vincuntur,& vincunt. Cæterùm intãtum nihil attollitur,vt collatione totius nulla sit vel maximis portio: quod nisi esset,non diceremus totum orbem terrarum pilam esse. Pilæ proprietas est,cùm æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in lusoria pila. Non multum illi commissuræ & rimæ earum nocent, quo minus par sibi ab omni parte dicatur: quomodo in hac pila,nihil illa interualla officiunt ad speciem rotũdi, sic nec in vniuerso quidem orbe terrarũ,editi montes,quorum altitudo totius mundi collatione consumitur. Qui dicit altiorem montẽ, quia solem propius excipiat, magis calere debere: idẽ dicere potest, longiorem hominẽ citius quàm pusillum debere calefieri,& citius caput eius quàm pedes. At E

quisquis

A quisquis mundũ mensura sua æstimauerit, & terrã cogitauerit tenere puncti locũ, intelli-
get nihil in illa posse ita eminere, vt cœlestia magis sentiat, velut in propinquũ illis acces-
serit. Montes isti quos suspicimus, & vertices ęterna niue obsessi, nihilominus in imo sunt:
sed propius quidem soli est mons, quàm campus aut vallis: sed sic, quo modo est pilus pilo
crassior, arbor arbore, & mons monte maior esse dicitur. Isto enim modo, & arbores aliæ
magis quàm aliæ dicentur vicinæ cœlo. quod falsum est: quia inter pusilla non potest esse
magnum discrimen, nisi dum inter se comparantur. Vbi ad collationem immensi corpo-
ris ventum est, nihil interest quanto alterum altero sit maius: quia etiam si magno discri-
mine, tamen minima vincuntur.

SED vt ad propositũ reuertar, propter has quas retuli causas, plerisq; placuit, in ea parte CAP. 12.
aeris niuem concipi, quæ vicina terris est: & ideo minus alligari, quia minore rigore coit.
B Nam vicinus aer plus habet frigoris, quàm vt in aquam & imbrem trãseat, & minus quàm
vt duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis.

QVID istas, inquis, ineptias, quibus nec literatior fit quisquã, nec melior tam operosè CAP. 13.
persequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cùm multo magis ad nos dici à te pertineat, quo-
modo emendæ non sint niues. Haha, iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud &
sine effectu iurgiũ est. Litigemus tamẽ, etiam si superior futura est, pugnantes ac reluctãtes
vincat. Quid porrò? Hanc ipsam inspectionẽ naturæ nihil iudicas ad id, quod vis conferre?
Cùm quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ similem habere naturam, plus
illi spiritus quàm aquæ inesse, non putas exprobari illis: cùm emere aquam turpe sit, si nec
aquam quidem emũt? Nos verò quæramus potius, quomodo fiant niues, quàm quomodo
seruentur: quoniã non contenti vina diffundere veterana, & per sapores ętatésque dispo-
C nere, inuenimus quomodo stiparemus niuem, vt ea æstatẽ euinceret, & cõtra anni feruo-
rem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia cõsecuti sumus? Nempe vt gratuitam
mercemur aquã. Nobis dolet, quòd spiritum, quòd solem emere non possumus, quòd hic
aer etiam delicatis diuitibúsque ex facili nec emptus venit. O quàm nobis malè est, quòd
quicquam à rerũ natura in medio relictum est. Hoc quod illa fluere & patêre omnibus vo-
luit, cuius haustum vitę publicũ fecit, hoc quod tam homini quàm feris auibúsque, & iner-
tissimis animalibus, in vsum largè ac beatè profundit, cõtra se ingeniosa luxuria redegit ad
precium. Adeò nihil potest illi placere, nisi charũ. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum
turbę deduceret, quo vno nõ possent antecedere pauperrimũ. Illi, cui diuitię molestę sunt,
excogitatum est, quemadmodũ etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruẽtum sit,
vt nulla nobis aqua satis frigida videretur quæ flueret, dicam. Quamdiu sanus & salubris
D cibi capax stomachus est, impletúrque, non premitur, naturalibus fomentis contentus est.
Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æstus, sed suos sentit, vbi ebrietas continua vi-
sceribus insedit, & præcordia bile in quã vertitur, torrent, aliquid necessariò quæritur, quo
æstus ille frãgatur, qui ipsis aquis incalescit, remediis incitat vitium. Itaque non æstate tan-
tùm, sed & media hyeme niuem hac causa bibunt. Quæ huius rei causa est, nisi intestinum
malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallũ vnquam quo interquiesce-
rent, datum est, sed prandia, cœnis vsque in lucem perductis, ingesta sunt, & distentos copia
ferculorum ac varietate, comessatio altius mersit? Deinde nunquam intermissa intẽperan-
tia, quicquid † antè decoxerat, efferauit, & in desideriũ semper noui rigoris accendit. Itaq; al. auida.
quamuis cœnationẽ velis ac specularibus muniant, & igne multo doment hyemem: nihi-
lominus stomachus ille solutus, & æstu suo lãguidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam si-
E cut animo relictos stupentésque frigida spargimus, vt ad sensum sui redeant: ita viscera
istorum vitiis torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa vehementiore † perusseris. Inde est, al. percusse-
inquam, quòd nec niue cõtenti sunt, sed glaciem, velut certior illi ex solido rigor sit, ac sæ- ru: sed re-
pe repetitis aquis diluunt: quæ non è summo tollitur, sed vt vim maiorem habeat, & per- ctè, perusse-
tinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius est preciũ: sed habet in- ris. vt Virg.
stitores aqua, & annonam proh pudor variam. Vnguẽtarios Lacedæmonij vrbe expulêre, lib. 1. Geor.
& properè cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. Quid illi fecissent, si vi- Aut Boreæ
dissent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta deportandæ aquæ deseruientia, cuius co- penetrabile
lorem saporémque paleis, quibus custodiunt, inquinãt? At dij boni, quàm facile est extin- frigus ad-
guere sitim sanam. Sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardenti- urat.
bus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est. Sed ardentes
boletos, & raptim condimento suo mersatos, demittunt penè fumantes, quos deinde

restinguant niuatis potionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles, & palliolo focalique A circumdatos, pallentes & ægros, non sorbere solùm niuem, sed etiam esse, & frusta eius in cyphos suos deiicere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sitim istam esse putas? Febris est: & quidem eo acrior, quòd non tactu venarum, nec in cutem effuso colore deprehenditur. Sed cor ipsum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidóque durum atque patiens. Non intelligis, omnia cõsuetudine vim suam perdere? Itaque nix ista, in qua etiamnũ natatis, eò peruenit vsu, & quotidiana stomachi seruiture, vt aquæ iocum obtineat. Aliquid adhuc quærite illa frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor.

Libri IIII. Naturalium quæstionum finis.

PINCIANI IN LIBRVM IIII. NATVRALIVM QVAESTIONVM. B

Præfatio. Hominem quidem non esse vllum liberaliorem, non mentiar.] *Legendum reor: Hominem quidem non esse vllum liberaliorem mentiar.*

Solebam tibi dicere.] *Scribendum puto: Solebas mihi dicere. nam sequitur aliquanto pòst: Nolo tamen tibi displiceas, quasi malè egeris.*

Ingenium suspicere cœpisti.] *Scribendum per maiorem, Ingenium: vt sit initium narrationis, qua monstrat quomodo se erga adulatores Gallio gesserit. & paulo post.*

Quod consecrari mallet, quàm conteri.] *Malles, libentius legerim quàm, mallet: & conseruari, quàm consecrari.*

Prima statim verba præscidit. Cœpisti mirari comitatem & compositam suauitatem.] *Eadem: Prima statim verba præcîdit. Cœpisti mirari comitatem & incompositam suauitatem. rectè.* C *nam sequitur: Cùm interim tanta naturalis bonitas est, vti artem simulationémque non redoleat.*

Gratuitum etiam in obuios meritum.] *Probarem magis vt scriberetur, omnes, quàm obuios. quia subdit statim: quàm hic omnibus, & item bonitatem publicam.*

Altámque Pompeij fortunam erexit, Cæsaris fatigauit, Lepidi transtulit, omniúmque, cœpit, quæ illi ingenti speculato interfuit: ex quo liquere mortalibus posset.] *Locus creber mendis. Vetus lectio: altúmque Pompeij fortuna erexit. vt pro altum, commodior fortè scriptura sit, animum. Quod autem sequitur, omniúmque cœpit, cætera libentius sic scriberem: Omnium concussit, qui illi ingenti spectaculo interfuère: quo liquere mortalibus posset.*

CAP. 2. Vrbem totam complectitur.] *Rectè qui legunt: Vrbs eam totam complectitur. Cuius rei auctor est Aristides in oratione quæ vocatur Ægyptia, his verbis: Est autem Phile insula, in confinibus Ægypti & Æthiopiæ. Cuius par est magnitudo cum magnitudine vrbis in ea sitæ. Idem de Arado Phœnicia* D *insula memoriæ proditum est. Nam si accipiamus, Nilum fluuium vrbem totam complecti, inutilis est repetitio: quia statim antè dixerat, duobus in vnum coituris amnibus cingitur.*

At vbi in scopulos cautium intrauit, spumat.] *Scribetur, nisi fallor, sincerius: At vbi in scopulos arctius intrauit, spumat. præcessit enim. & per angustias eluctatur. & mox paulo, tandem tenuissimos canales tenet, per quos angusta rupium effugit.*

Primum incrementum Nili circa insulam quam modò retuli, Philas nascitur. Exiguo ab hoc spacio petra diuiditur.] *Scribo, noscitur: non, nascitur. quia sequitur paulo pòst, auctum fluminis sentiunt. Item legendum, ab hac: non, ab hoc: videlicet insula.*

Illa primò saxa auctum fluminis sentiunt.] *Vetus lectio: Illa primum saxum auctu fluminis sentiunt. Scribo: Illud primò saxum auctum fluminis sentit.*

Quod cùm cæteri amnes abluant terras.] *Eadem non, abluant, agnoscit: sed, ambulant. Scribo,* E *ambedant: vt Virgilianum illud, Ambesas subigat malis absumere mensas. Tum sequitur illicò, adeo nihil edit nec abradit.*

Heraclitio hostio Nili, quod est maximum.] *Eadem, Heraclitio. Scribo, Heracleotico: ex Plinio, Strabone, Ptolemæo, Diodoro, reliquis: quod idem est cum Canopico.*

Eudimenes Massiliensis.] *Corrige, Euthymenes Massiliensis: tum ex scriptis exemplaribus, tum ex Græcis vulgata voce. Nam Aristophani in comœdia Acarnanes, Euthymenes magistratus est Atheniensium. & apud Suidam mentio quoque Euthymenis.*

Cùm resederint, & pelagus conquiescit.] *Emẽda ex eisdem: Cùm resederit pelagus, conquiescit.*

CAP. 13. Quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per sapores ætatésque disponere.] *Eadem, quoniam non contenti vina diffundere per veterana, per sapores ætatésque disponere.*

Et properè cedere finibus suis iusserũt.] *Scribendũ puto, & propè recedere è finibus suis iusserunt.*

A # LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. V.

In quo de ventis & aeris motu agitur.

VENTVS est fluens aer. Quidam ita definierunt: Ventus est aër fluens in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia nunquam aër tam immobilis est, vt non in aliqua sit agitatione. Sic tranquillũ mare dicitur, cùm leuiter cõmouetur, nec in vnam partem inclinatur. Itaque si legeris. CAP. 1.

Cùm placidum ventis staret mare:---

B scito illud non stare, sed succuti leuiter: & dici trãquillum, quia nec huc nec illò impetum capiat. Idem & de aere iudicandum est, non esse vnquam immobilem, etiam si quietus sit. Quod ex hoc intelligas licet, cùm sol in aliquem clausum locũ infusus est, videmus corpuscula minuta in aduersum ferri, alia sursum alia deorsum variè concursantia. Ergo parum diligenter comprehender quod vult, qui dixerit. Fluctus est maris agitatio: quia tranquillũ quoque agitatur. At ille abũdè sibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus est maris in vnã partem agitatio. Sic in hac quoq; re, de qua nunc maximè quærimus, nõ circumscribetur, qui Ita se gesserit, vt dicat: Ventus est fluens aër in vnam partẽ: aut. Ventus aer est fluẽs impetu, aut vis aeris in vnã partẽ euntis, aut cursus aeris aliquò concitatior. Scio quid responderi pro diffinitione altera possit: Quid necesse est adiicere te, in vnam partẽ fluens aer? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, si tantùm in-
C tra se mouetur, sed si aliquò fertur. Potest ergo aliquid moueri, & non fluere: & econtrariò non potest fluere, nisi in vnam partem. Sed si hæc breuitas satis à calumnia tuta est, hac vtamur. Si verò aliquis circumspectior est verbo nõ parcat, cuius adiectio cauillationem omnẽ poterit excludere. Nunc ad ipsam rem accedamus, quoniam satis de formula disputatum est.

DEMOCRITVS ait, cùm in angusto inani multa sunt corpuscula, quæ ille atomos vocat, sequi ventum. At cõtrà quietũ & placidum aeris statum esse, cùm in multo inani pauca sunt corpuscula. Nam quemadmodũ in foro aut vico quamdiu paucitas est, sine tumultu ambulatur, vbi turba in angustum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: sic in hoc quo circumdati sumus spacio, cùm exiguum locum multa corpora impleuerint, necesse est alia aliis incidant, & impellantur ac repellantur, implicenturque & comprimantur,
D ex quibus nascitur ventus, cùm illa quæ colluctabantur incubuère, & diu fluctuata ac dubia inclinauère se. At vbi in magna laxitate corpora pauca versantur, nec arietare possunt, nec impelli. CAP. 2.

HOC falsum esse, vel ex eo colligas licet, quòd tunc interim minimè ventus est, cùm aer nubilo grauis est. Atqui tunc plurima corpora se in angustum contulère: & inde spissior nubium grauitas est. Adiice nunc, quòd circa flumina & lacus frequens nebula est, arctatis coniunctisque corporibus, nec tamen ventus est. Interdum verò tanta caligo effunditur, vt conspectum in vicinũ stantium eripiat: quod non eueniret, nisi in paruum locum corpora se multa compellerent. Atqui nullum tempus magis quàm nebulosum caret vento. Adiice nunc, quòd econtrariò venit, vt sol matutinum aera spissum & humidũ ortu suo tenuet. Tunc surgit aura, cùm datum est laxamentum corporibus, & stipatio illorũ ac turba resoluta est. CAP. 3.

E QVOMODO, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non vno modo. Aliâs enim terra ipsa magnam vim aeris eiicit, & ex abdito spirat: aliâs cùm magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ † merserat, immutatio ipsa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec vt credam mihi persuaderi potest, nec vt taceam: quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non sine magna narium iniuria emittitur, & ventrem interdum cum sono exonerat, interdum secretius: sic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere spiritum. Bene nobiscum agitur, quòd semper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc verius est, dicere, multa ex omni parte terrarum & assidua ferri corpuscula: quæ cùm coaceruata sunt, deinde extenuari sole cœperint, quia omne quod in angusto dilatatur, spacium maius desiderat, ventus existit. CAP. 4. *forte. quæ mersa erãt.*

CAP. 5. QVID ergo? hanc solem esse causam venti existimas, aquarum terrarúmque euapora- A
tiones. Ex his grauitatem aeris fieri, deinde solui impetu, eùm quæ densa steterant, vt est
necesse, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego verò & hanc iudico. Cæterùm illa
est longè verior causa, valentiórque, habere aera naturalem vim mouendi se: nec aliunde
concipere, sed inesse illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc existimas, nobis
quidem datas vires esse, quibus nos moueremus, aera autem inertem, inagitabilem relj-
ctum esse? cùm aqua motum suum habeat, etiam ventis quiescentibus: nec enim aliter a-
nimalia edere posset. Muscum quoque innasci aquis, & herbosa quædam videmus, sum-
mo innatantia.

CAP. 6. EST ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia consumit, quædam e-
tiam creat: & quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne ge-
nerantur. Habet ergo aliquam vim talem aer & ideo modò spissat se, modò expandit se & B
purgat: & aliàs contrahit, diducit, ac differt. Hoc ergo interest inter aera & ventum, quòd
inter lacum & flumen: aliquando per se ipse sol causa venti est, fundens rigentem aera, &
ex denso coactóque explicans.

CAP. 7. IN vniuersum de ventis diximus: nunc vititim incipiemus illos excutere. Fortasse ap-
parebit quemadmodum fiant, si apparuerit, quando & vnde procedant. Primùm ergo an-
telucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo sinu
feruntur. Nullus ex his pertinax est, sed cadit fortiore iam sole: nec fertur vltra terrarũ a-
spectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec vltra æstatem durat. Et inde maximè venit
vbi aquarum plurimum & montium est. Plana licet abundent aquis, tamen carẽt aura: hac
dico, quæ pro vento valet.

CAP. 8. QVOMODO ergo talis flatus concipitur, quẽ Græci ἐγκολπίαν vocant? Quicquid ex se C
paludes & flumina emittunt (id autem & multum est, & assiduum) per diem solis alimen-
tum est, nocte non exhauritur, sed mõtibus inclusum, in vnam regionem colligitur. Cùm
illam impleuit, & iam se non capit, sed exprimitur aliquò, & in vnam partem procedit: hic
ventus est. Itaque eò incumbit, quò liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coacer-
uata incurrant. Huius rei argumentum est, quòd prima noctis parte nõ spirat. Incipit enim
fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena est, & onerata quærit, quò defluat: &
eò potissimum exit, vbi plurimum vacui est, & magna ac patens area. Adiicit autem ei
stimulos ortus solis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipso va-
let: & nondum quidem aera radiis impellit, iam tamẽ lacessit & irritat, luce præmissa. Nam
cùm ipse processit, alia superius rapiuntur, alia diffunduntur tempore. Ideo non vltra ma-
tutinum illis datur flare, omnis illorum vis conspectu solis extinguitur: etiam si violentio- D
res flauêre, circa medium tamen diem relanguescunt: nec vnquam vsque in meridiem an-
ta producitur. Alia autẽ imbecillior ac breuior est, prout valentioribus minoribúsve col-
lecta causis est.

CAP. 9. QVARE tamen tales venti vere & æstate validiores sunt? Leuissimi enim cætera parte
anni, nec qui vela impleant, surgunt. Quia ver aquosius est, & ex plurimis aquis, locisque
ob humidam cœli naturam saturis & redundantibus, maior euaporatio est. At quare æsta-
te æquè profunditur? Quia post occasum solis remanet diurnus calor, & magna noctis par-
te perdurat: qui euocat exeuntia, ac vehementius trahit, quicquid ex his sponte reddi solet,
deinde non tantũ habet viriũ, vt quod euocauit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula ema-
nare solita, & efflare, terra ex se atque humorem emittit. Facit autem ventũ sol ortus, non
calore tantùm, sed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ solem antecedit, nondum aera cale-
facit, sed percutit tantùm: percussus autem in latus cedit. Quanquam ergo ne illud quidem E
concesserim, lucem ipsam sine calore esse, cùm ex calore fiat. Non habet forsitan tantum
temporis, quantum tactu appareat. Opus tamẽ suum facit, & densa diducit ac tenuat. Præ-
terea loca, quæ aliqua iniquitate naturæ ita clausa sunt, vt solem accipere non possint, illa
quoque nubila & tristi luce calefiunt, & per diem minus quàm noctibus rigent. Etiamnum
natura calor omnis abigit nebulas, & à se repellit. Ergo sol quoque idem facit. Et ideo qui-
busdam videtur, inde flatus esse, vnde sol. Hoc falsum esse ex eò apparet, quod aura in o-
mnem partẽ vehit, & contra ortum plenis velis nauigatur. Quod non eueniret, si semper
ventus ferretur à sole.

CAP. 10. ETESIÆ quoque, qui in argumentum à quibusdam aduocantur, non nimis propo-
sitũ adiuuãt. Dicã primùm quid illis placeat: deinde, cur displiceat mihi. Etesiæ, inquiunt,
hyeme

A byeme non sunt:quia breuissimis diebus sol desiuit, priusquam frigus euincatur. Itaque
niues † & ponuntur,& durantur. Aestate incipiunt flare,cùm & longius extenditur dies, *fortè,& re-*
& recti in nos radij diriguntur. Veri ergo simile est, concussas calore magno niues plus *ponuntur.*
humidi efflare. Item terras exoneratas niue,rectctásque spirare liberius. Itaque plura ex
Septentrionali parte cœli corpora exire,& in hæc loca quæ † remissiora ac tepidiora sunt, *al. submis-*
deferri. Sic impetum Etesias sumere:& ob hoc à solstitio illis initium est, vltráque ortum *siora.*
caniculæ non valent: quia iam multum è frigida cœli parte in hanc egestum est. Ac sol *vide scholia*
mutato cursu in nostram rectior tenditur:& alteram partem aeris attrahit,aliam verò im-
pellit. Sic ille Etesiarum flatus æstatem frangit, & à mensium feruentissimorum grauitate
defendit.

NVNC, quod promisi,dicendum est,quare Etesiæ illos non adiuuent, nec quicquam CAP. 11.
B huic conferant causæ. Dicimus autem luce auram incitari,tàdem subsidere,cùm illam sol
attigit. Atqui Etesiæ ob hoc somniculosi à nautis,& delicati vocantur,quòd (vt ait Gallio)
mane nesciunt surgere:eo tempore ferè incipiunt prodire,quo ne pertinax quidem aura
est,quod non accideret,si vt autas,ita illos sol commoueret. Adiice nunc,quòd si causa il-
lis flatus est,spacium diei ac longitudo,etiam antè solstitium flarent , cùm longissimi dies
sunt,& cùm maximè niues tabescunt. Iulio enim mense iā dispoliata sunt omnia, aut cer-
tè admodum pauca iacent adhuc sub niue.

SVNT quædam genera ventorum,quæ ruptæ nubes & in pronum solutæ præmittūt. CAP. 12.
Hos Græci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc(vt puto) modò fiunt,cùm magna inæqualitas
ac dissimilitudo corporum,quæ vapor terrenus emittit,in sublime eat, & alia ex his cor-
poribus sicca sint,alia humida. Ex tanta discordia corporum inter se pugnantium, cùm in
C vnum conglobata sunt,verisimile est quasdam cauas effici nubes, & interualla inter illas
relinqui fistulosa,& in modum tibiæ † angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus, *al. diducta.*
qui maius desiderat spacium,cùm euerberatus cursu patum libero incaluit:& ob hoc am-
plior fit,sciditque cingentia,& erumpit in ventum:qui ferè procellosus est , quia supernè
demittitur,& in nos cadit vehemens & acer:quia non fusus,nec per apertum venit, sed la-
borat,& iter sibi vi ac pugna patat. Hic ferè breuis flatus est. Quia receptacula nubiū per
quæ ferebatur,ac munimenta perrumpit,ideo tumultuosus venit aliquando,non sine igne
ac sono cœli. Hi vēti multo maiores diuturnioresque sunt,si alios quoque flatus ex eadem
causa ruentes in se abstulere,& in vnum confluxere plures:sicut torrētes modicæ magni-
tudinis eunt,quamdiu separatis suus cursus est:cùm verò plures in se aquas conuertēre,
fluminum iustorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile est fieri & in
D procellis,vt sint breues quamdiu singulæ sunt:vbi verò sociauere vires,& ex pluribus cœli
partibus elisus spiritus eodem se contulit,& impetus illis accedit,& mora.

FACIT ergo ventum resoluta nubes:quæ plurimis modis soluitur. Nonnunquā con- CAP. 13.
globationem illam,spiritus rumpit inclusi & in exitum nitentis luctatio:nonnunquam ca
lor,quem modò sol fecit,modò ipsa arietatio,vt magnorum inter se corporū attritus. Hoc
loco,si tibi videtur,quæri potest,cur turbo fiat , qui euenire in fluminibus solet,vt quàm
diu sine impedimenta feruntur,simplex & rectum illis iter sit:vbi incurrere in aliquod sa-
xum ad latus ripæ prominens,retorqueantur, & in orbem aquas sine exitu flectant , ita vt
circumlatæ in se sorbeantur,& verticem efficiant. Sic ventus quamdiu nihil obstitit,vires
suas effundit. Vbi aliquo promontorio repercussus est,aut vi locorum coeuntium in cana-
lem † conuexum,tenuémque collectus,sæpius in se volutatur , similémque illis, quas di- *al. detexū.*
E ximus conuerti,aquis facit verticem. Hic ventus circumactus,& eūdem ambiens locum,
& se in ipsa vertigine cōcitans,turbo est. Qui si pugnacior est,ac diutius volutatur,inflam-
matur,& efficit quem πρηστῆρα Græci vocāt.† Hic est igneus turbo. Hi ferè omnia pericula *fortè, hoc est.*
venti erupti de nubibus produnt,quibus armamenta rapiantur,& totæ naues in sublime
tollantur. Etiamnum quidam venti diuersos ex se generant,& impulsum aera in alias quo-
que partes,quàm in quas ipsi inclinauere,dispergunt. Illud quoque dicam,quod mihi oc-
currit,quemadmodum stillicidia,quamuis iam inclinent se & labantur,nondū tamen ef-
fecere lapsum,sed vbi plura coiere, & turba vires dedit,tūc fluere & ire dicūtur:sic quam-
diu leues sunt aeris motus,agitati pluribus locis,nondum ventus est:tunc esse incipit,cùm
omnes illos miscuit,& in vnum impetum contulit. Spiritum à vento modus separat:vehe-
mentior enim spiritus ventus est,inuicem spiritus leuiter fluens aer.

REPETAM nunc quod primò dixeram,edi è specu ventus,recessúque interiore ter- CAP. 14.

rarum. Non tota solida contexru terra in vnum vsque fundatur, sed multis partibus caua: A

---Et cæcis suspensa latebris.

alicubi habet inania sine humore. Ibi etiam si nulla lux discrimen aeris monstrat, dicam tamen nubes nebulásque in obscuro consistere. Nam ne hæ quidem supra terras, quia videntur, sunt: sed quia sunt, videtur. Illic quoque nihilominus ob id sunt, quòd non videtur. Flumina illic scias, licet nostris paria, sublabi: alia leuiter ducta, alia in cõfragosis locis præcipitando sonantia. Quid ergo? nõ illud æquè dabis, esse aliquos & sub terra lacus, & quasdam aquas sine exitu stagnare? Quæ si ita sunt, necesse est & illud, aera onerari, oneratúmque incumbere, & ventũ propulsu suo concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutriri inter obscura flatus, cùm tantum virium fecerint, quanto aut terræ obstantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc cauernam in nostras sedes efferantur. Illud verò manifestum est, magnam esse sub terris vim sulphuris, & B aliorum non minus ignem alentium: per hæc loca cùm se exitũ m quærens spiritus, torsit, accendat flammam ipso obstrictu necesse est. Deinde flammis latius fusis, etiam si quid ignaui aeris erat, extenuatum moueri, & viam cum fremitu vasto atque impetu quærere. Sed hoc diligentius persequar, cùm quæram de motibus terræ.

CAP. 15. NVNC mihi permitte narrare fabulam. Asclepiodotos autor est, demissos quàm plurimos à Philippo in metallum antiquum olim destitutum, vt explorarent quæ vbertas eius esset, quis status, an aliquid futuris reliquisset vetus auaricia: descendisse illos cum multo lumine, & multos durasse dies: deinde longa via fatigatos, vidisse flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vastos, pares nostris, nec compressos quidem terra supereminente, sed liberæ laxitatis, non sine horrore visos. Cum magna hæc legi voluptate: intellexi enim seculum nostrum, non nouis vitiis, sed iam antiquitus traditis laborare: nec C nostra ætate primùm auariciam, venas terrarum lapidúmque rimatam, in tenebris malè obstrusa quæsisse. Illi quoque Maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles quæri mur nos esse, spe ducti, montes ceciderunt, & supra lucrum sub ruina steterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniã in altissimis vsque latebris sequerentur, & relicto spiritu libero, in illos se demitterent specus, in quos nullum noctium dierúmque perueniret discrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta spes fuit? Quæ tanta necessitas hominem ad sidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimę mersit, vt erueret aurum, non minore periculo quærendum, quàm possidendum? Propter

Deorum melius. hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertámque raptauit, oblitus† dierum, oblitus naturæ melioris, à qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, quàm istis supra quos auaricia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cœlum, quos in imo, D vbi illud malum virus latitat, infodit. Illo descendere ausi sunt, vbi nouam rerum positionem, terrarúmque pendentium habitus, ventósque per cæcũ inane experirentur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuámque noctem. Deinde cùm ista fecerint, inferos metuunt.

CAP. 16. SED vt ad id de quo agitur, reuertar, venti quatuor sunt, in ortũ, occasum, meridiem, septentrionémque diuisi. Cæteri quos variis nominib. appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabatæáque regna recessit,
Persidáque, & radiis iuga subdita matutinis.
Vesper & occiduo quæ littora sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro. Scythiam septémque triones E
Horrifer inuasit borreas contraria tellus
Nubibus assiduis, pluuióque madescit ab austro.

Vel, si breuius illos complecti mauis, in vnam tẽpestatem (quod fieri nullo modo potest) congregentur:

Vnà eurúsque notúsque ruunt, crebérque procellis
Africus.---

Et qui locum in illa rixa non habet non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciũt. Quatuor enim cœli partes in ternas diuidunt, & singulis ventis binos suffectos dant. Hac arte Varro, vir diligẽs, illos ordinat: nec sine causa. Non enim eodẽ semper loco sol oritur,

aut

A autoccidit. Sed alius est ortus occasúsque æquinoctialis (bis autem æquinoctium est:) alius solstitialis, alius hybernus. Qui surgit ab oriẽte æquinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur: Græci illum ἀπηλιώτην vocant. Ab oriente hyberno Eurus exit: quẽ nostri vocauere Vulturum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, an illa pugna Romanis parum prospera, in qua Hannibal & contra solem orientem exercitum nostrum, & contra ventum constituit, cùm venti adiutorio ac fulgoris præstringẽtis oculos hostium vicit. Varro quoque hoc nomen vsurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus est, & nostro sermoni non tanquam alienus interuenit. Ab oriente solstitiali excitatum, Græci καικίαν appellant: apud nos sine nomine est. Æquinoctialis occidens Fauonium mittit: quem Zephyrũ esse dicent tibi, etiam qui Græcè nesciunt loqui. A solstitiali occidente, Chorus venit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi non videtur: quia Chori violenta vis est, & in vnam partem rapax: Arge-
B stes ferè mollis est, & tam euntibus communis, quàm redeuntibus. Ab occidente hyberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λίψ dicitur. A septentrionali latere summus est Aquilo, medius Septentrio, imus Thracias. Huic deest apud nos vocabulum. A meridiano axe Euro notus est. Deinde Notus, Latinè Auster. Deinde Libonotus, qui apus nos sine nomine est.

Placet autem duodecim ventos esse: non quia vbique tot sint (quosdã enim inclinatio terrarum excludit) sed quoniam plures nusquam sunt. Sic casus sex dicimus: non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures quàm sex. Qui duodecim ventos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem ventorum esse, quot cœli discrimina. Cœlũ enim diuiditur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. Est septentrionalis, est solstitialis, est æquinoctialis, est brumalis, est contrarius septentrionali. His sextus accedit, qui superiorem CAP. 17.
C partem mũdi ab inferiore secernit, vt scis: dimidia enim pars mundi semper suprà, dimidia infrà est. Hanc lineam, quæ inter aperta & occulta est, Græci ὁρίζοντα vocant: nostri finitorem dixêre, alij finientem. Adiiciendus est, † ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis secat. Ex his quidam circuli in transuersa currunt, & alios interuentu suo scindunt. Necesse autem est, tot aeris discrimina esse, quot partes. Ergo horizon siue finiens circulus, quinque illos orbes, quos modò dixi fieri, secat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occasu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adiicit. Si duodecim aer discrimina accipit, & totidem facit ventos. Quidam sunt quorundam locorum proprij, qui non transmittunt, sed in proximum ferunt. Non est illis à latere vniuersi mundi impetus. Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapix, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius: cui ædificia quas- al. adhuc.
D santi, tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem cœli sui debeant ei. Diuus certè Augustus templum illi, cùm in Gallia moraretur & vouit & fecit. Infinitum est, si singulos velim persequi. Nulla enim propemodum regio est, quæ non habeat aliquem flatum ex se nascentem, & circa se cadentem.

Inter cætera itaque prouidentiæ opera, hoc quoque aliquis, vt dignum admiratione suspexerit. Non enim ex vna causa ventos aut inuenit, aut per diuersa disposuit: sed primùm vt aera non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione vtilem redderent, vitalémque † terris. Deinde vt imbres terris subministrarent, iidémque nimios compescerent. Nam modò adducunt nubes, modò diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi possent. In Italiam Auster impellit, Aquilo in Africam reiicit: Etesiæ non patiuntur apud nos nubes consistere. Iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irri- CAP. 18. al. tractuis
E gant. Quid, quòd fruges percipi non possunt, nisi flatu superuacua & mixta seruandis ventilarentur, nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem ruptis velamentis suis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quòd omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis miscuit? Ingens naturæ beneficium, si illud in iniuriam suam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæsare olim maiore vulgò dictitatum est, & à Tito Liuio positum, in incerto esse, vtrum illum magis nasci Reipub. profuerit, an nõ nasci, dici etiã de ventis potest: adeò quicquid ex illis vtile & necessariũ est, non potest his repensari, quæ in perniciẽ suam generis humani demẽtia excogitat. Sed non ideo non sunt ista natura sua bona, si vitio malè vtentiũ nocẽt. Nimirum in hoc prouidentia, ac dispositor ille mundi Deus, aera ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid esset situ squalidũ, effudit: non vt nos classes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hostem in mari aut post mare inquireremus. Quæ nos demẽtia exagitat,

&c in mutuum compellit exitium? Vela ventis damus bellum paraturi, & periclitamur A
periculi causa. Incertam fortunam experimur, vim tempestatum nulla ope humana su-
perabilem, mortem sine spe sepulturæ. Non erat tanti, si ad pacē per ista veheremur. Nunc
Vide scholia autem cùm euaserimus tot scopulos latentes, & insidias vadosi maris: cū effugerimus pro-
cellosos desuper montes, per quos præceps in nauigantes ventus impingit: cùm inuolutos
nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cùm turbinibus diuulsa nauigia: quis
erit huius laboris ac metus fructus? quis nos fessos tot malis portus excipiet? Bellum scili-
cet, & obuius in littore hostis, & trucidandæ gentes, tracturæ magna ex parte victorem, &
antiquarum vrbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus scribimus,
directuros aciem in mediis fluctibus? Quid maria inquietamus? parum videlicet ad mor-
tes nostras terra latè patet. Nimis delicatè fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis cor-
pora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos casus incurrens. Emetiri cuique annos B
suos ex commodo licet, & ad senectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus
in nos fata cessantia. Miseri, quid quæritis? mortem, quæ vbique superest? Petet illa vos &
ex lectulo, sed vbique innocētes petat: occupabit vos in vestra domo, sed occupet nullum
molientes malum. Hoc verò quid aliud quis dixerit, quàm insaniam, circumferre pericu-
fortè recti, la, & ruere in ignotos, † irarum sine iniuria occurrentia deuastantem, ac ferarum more oc-
inuitum. cidere, quem non oderis? Illis tamen in vltionem, aut ex fame morsus est: nos sine vlla par-
simonia nostri alieníque sanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, salutem com-
mittimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum felicitas est ad bella perferri. Quo-
usque nos malos mala nostra rapuere? Parū est, intra orbem suum furere. Sic Persarum rex
stolidissimus in Græciā traiecit, quam exercitus nō vincet, cùm impleuerit. Sic Alexander
vlterior Bactris & Indis volet quærere, quid sit vltra magnū mare, & indignabitur aliquid C
esse vltimum sibi. Sic Parthis auaritia Crassum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribu-
ni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem præsaga fulmina, & deos resi-
stentes, per hominum deorúmque iras ad aurum ibitur. Ergo non immeritò quis dixerit,
rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si vētos flare vetuisset, & inhibito discur-
su furentium, in sua quemque terra stare iussisset. Si nihil aliud, certè suo quisque tantùm
ac suorum malo nasceretur. Nunc parum vi domestica, externis quoque laborandum est.
Nulla terra tam longè remota est, quæ nō amittere aliquod suum malum possit. Vnde scio
an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non conti-
neat intra terminos arma, an paret classes ignora moliens? Vnde scio, hic mihi, an ille ven-
tus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (vt pau-
lo antè dicebam) queri possumus de autore nostri Deo, si beneficia eius corrūpimus, & vt D
essent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad custodiendam cœli terrarúmque tempe-
riem, ad euocandas supprimendásque aquas, ad alendos satorum atque arborum fructus:
quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa, &
ne torpeat, promouens. Dedit ventos ad vlteriora noscenda: fuisset enim imperitum ani-
mal, & sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur natalis soli fine. Dedit
ventos, vt commoda cuiusque regionis fierent communia: non vt legiones equitémque
gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Si beneficia naturæ vtentium
prauitate perpēdimus, nihil nō nostro malo accepimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui
non vita tormentum est? Nihil inuenies tam manifestæ vtilitatis, quod non in contrarium
transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipsi illos contrarios
fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem est his & illis causa soluen- E
fortè, mare. di: sed iusta nulli. Diuersis enim iritamentis ad tentandum † iter impellimur. Itaque ali-
cui vitio nauigatur. Egregiè Plato dicit, qui nobis circa exitum iam testium loco dandus
est, minima esse quæ homines emant vita. Imò, Lucili charissime, si bene furorem illorum
æstimaueris, id est nostrum (in eadem enim turba volutamur) magis ridebis, cùm cogita-
ueris vita parari ea, in quibus vita consumitur.

Libri V. Naturalium quæstionum finis.

A ## IN LIBRVM QVINTVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

Quod semper exeoquit.] *Vnum exemplar habebat, quum quod semper concoquit, sic emittit: sed mendosè. Significat autem crassiora excrementa alui, aut certè vomitum.* CAP. 4.

Alia finiuntur tepore.] *Sic prior æditio. Fortunatus legit, alia diffunduntur. Britannicum exemplar habebat, distrahuntur tepore.* CAP. 8.

PINCIANI IN EVNDEM.

Iraque niues & ponuntur & durãtur.] *Considerandum an, reponuntur, legi debeat: hoc est, coaceruantur, accumulantur: non, & ponuntur.* CAP. 10.

Ae sol mutato eursu io nostram rectior tenditur.] *Vitiatissimus locus. Castigandum puto sic: Ac*
B *sol mutato cursu nostra regione cedit.*

Cum effugerimus procellosos desuper montes, per quos præceps in nauigantes ventus impingit.] *Si de fluctuum montibus accipimus, necesse est vt præpositio, per, pro supernacua eradatur. Si de promontoriis, legendum erit: Cum effugerimus procellosos desuper montes, in quos præceps nauigantes ventus impingit.* CAP. 18.

Circumferre pericula, & ruere in ignotos iratum.] *Eadem, initium, habet: non, iratum: vt fortè pro, initium, scribendum sit, inuitum: quid sequitur mox paulo, quem non oderis.*

Vita parari ea, in quibus vita eonsumitur.] *Vetus lectio, vitæ paràri, in qua vita consumimur. Puto legendum, vitæ parari, in qua vita consumitur.*

C # LVCII ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. VI.

In quo de terræmotu agitur.

POMPEIOS, eelebrẽ Campaniæ vrbem, in quam ab altera parte Surrentinum Sabianúmque littus, ab altera Heraculanense eooueniunt, maréque ex aperto eonductum amœno sinu cingit, desedisse terræmotu, vexatis quæeunque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus; & quidem diebus hybernis: quos vacare à tali perieulo Maiores oostri solebãt promittere. Nonis Febru. fuit motus hic Regulo & Verginio eoosulibus, qui Campaniam nunquam securam huius mali, indemnem tamen, & toties defunctam metu, magna strage vastauit. Nam & Hereulanẽsis oppidi pars ruit, dubiéque stant etiam quæ relicta sunt. Et Nueerinorum eolooia, vt sine elade, ita non sine querela est. Neapolis quoque priuatim multa, publicè oihil amisit, leuiter ingenti malo perstrictæ. Villæ verò præruptæ passim sine iniuria tremuêre. Adiieiunt his sexeentarum ouium gregem exanimatum, & diuisas statuas: motæ post hoc mentis aliquos atque impotes sui errasse. Quorum vt eausas exeutiamus, & propositi operis eontextus exigit, & ipse in hoc tempus congruens easus, quærenda sunt trepidis solatia & demendus ingeos timor. Quid enim cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse coneutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si, quod vnum immobile est in illo, fixúmque vt euocta in se iotenta sustineat, fluctuat? Si, quod proprium habet terra, perdidit, stare: vbi tandem resideot metus oostri? Quod eorpora reeeptaeulum ioueoient? quò solicita eoofugient, si ab imo metus oaseitur, & funditus trahitur? Consternatio omnium est, vbi tecta crepuere, & ruina signum dedit: tune præeeps quisque se proripit, & penates suos deserit, ae se publieo eredit. Quam latebram prospieimus, quod auxilium, si orbis ipse ruinas agitet? si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod vrbes sitæ sunt, quod fundamentum quidam orbis esse dixerunt, † diseedit ae titubat? Quid tibi esse non dico auxilij, sed solatij potest, vbi timor fugam perdidit? Quid est, inquam, satis munitum? Quid ad tutelam alterius ae sui firmum? Hostem muro repellam, præruptæ altitudinis castella, vel magnos exereitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos viodicant portus. Nimborum vim effusam, & sine fine eadentes aquas tecta propelluot: fugientes oon sequitur incendium: aduersus tonitrua & minas eœli, subterraneæ domus, & defossi in altum specus remedia sunt. Ignis ille eœlestis oon traosuerberat terram, sed exiguo eius obiectu retunditur. In

fortè, desedit.

pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Nunquam fulmina populos perusserunt. Pestilens cœlum exhausit vrbes, non abstulit. Hoc malum latissimè patet, A
ineuitabile, auidum, publicè noxium. Non enim domos solùm, aut familias, aut vrbes singulas haurit, sed gentes totas, regionésque subuertit: & modò ruinis operit, modò in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse, sed supra nobilissimas vrbes, sine vllo vestigio prioris habitus, solum extenditur. Nec desunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & è viuorum numero viui auferuntur, tanquam non omne fatum ad eundem terminum veniat. Hoc habet inter cætera iustitiæ suæ natura præcipuũ, quòd cùm ad exitũ ventũ est, omnes in æquo sumus. Nihil itaque interest, vtrũ me lapis vnus elidat, an mõte toto premar: vtrum supra me domus vnius onus veniat, & sub exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meũ terrarum orbis abscondat: in luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in B
vasto terrarum dehiscentium sinu: solus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concadentium ferar. Nihil interest mea, quantus circa mortem meam tumultus sit, ipsa vbique tantundem est. Proinde magnum sumamus animum, aduersus istam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri potest. Desinamus audire istos, qui Campaniæ renunciauere, quique post hunc casum emigrauerunt, negántque se vnquam ipsam regionem accessuros: quis enim illis promittet, melioribus fundamentis hoc aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt, & si nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius consistis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies scindet. Vnde scies, an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam vires suas fortuna consumpsit, & quæ in futurum ruina sua fulta sunt? Erramus enim, si vllam terrarum partem exceptam immunémque ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadem iacent lege. Nihil ita, vt immobile esset C
natura concepit: alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa suspenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Asia duodecim vrbes simul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quæcunque est ista vis mali quæ incurrit: nunc Campaniam læsit. Circuit fatum, & si quid diu præteriit, repetit. Quædam rarius solicitat, sæpius quædam. Nihil immune esse, & innoxium sinit. Non homines tantùm, qui breuis & caduca res nascimur, vrbes oræque terrarum & littora, & ipsum mare in seruitutem fati venit. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velocissima est leuitas, habituram in aliquos pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipsum, supra quod stamus, stabile non esse. Neque enim Campaniæ istud aut Achaiæ, D
sed omnis soli vitium est, malè cohærere, & ex causis pluribus resolui, & summam manere, partibus ruere.

CAP. 2. QVID ago? Solatium aduersus pericula dare promiseram: ecce vndique timenda denuncio. Nego quicquam esse quietis æternæ, quod perire possit, & perdere. Ego verò hoc ipsum solatij loco pono, & quidem valentissimi: quandoquidem sine remedio timor stultus est: ratio terrorem prudentibus excutit, imperitis fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis subita captiuitate inter ignes & hostem stupentibus dictum est:

Vna salus victis, nullam sperare salutem:

si vultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda: circumspicite quàm leuibus causis dis- E
cruciamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non somnus, sine mensura quadam salubria sunt. Iam intelligitis nugatoria esse nostra, & imbecilla corpuscula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id vnum periculi satis esset, quòd tremunt terræ, quod subitò dissipantur, ac superposita deducunt. Magni se æstimat, qui fulmina & motus terrarum hiatúsque formidat, vult ille imbecillitatis suæ conscius timere pituitam: ita videlicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc nisi mundi partibus motis, nisi cœlum intonuerit, nisi terra subsederit, perire non possumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidem dolor, sed aliqua à latere eius scissura conficit: & ego timeam terras trementes, quem crassior saliua suffocat? Ego extimescam emotum sedib. suis mare, & ne æstus, maiore quàm soleat cursu, plus aquarũ trahens superueniat: cùm quosdam strangulauerit potio, malè lapsa per fauces? Quàm stultum est, mare horrere:

A re horrere: cùm scias, stillicidio perire te posse? Nullum est maius solatium mortis, quàm ipsa mortalitas. Nullum autem omnium istorum quæ extrinsecus terrent, quàm quòd innumerabilia pericula in ipso sinu sint. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua succidere, & sub terram correpere fulminum metu? Quid stultius, quàm timere mutationem aut subitos montium lapsus, & irruptiones maris extra littus eiecti; cùm mors vbique præstò sit, & vndique occurrat, nihílque sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis valeat? Adeò non debent nos ista confundere, tanquam plus in se mali habeant quàm vulgaris mors: vt contrà, cùm sit necessarium è vita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Necesse est mori vbicúque quandoque. Stet licet ista humus, & se teneat suis finibus, nec vlla iactetur iniuria, supra me quandoque erit. Interest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat. Diducitur ingenti potentia, nescio cuius

B mali: rumpitur, & me in immēsam altitudinem abducit. Quid porrò? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura nō me vult iacēre in ignobili loco? si mihi iniicit sui partem? Egregiè Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum est, inquit, *mihi, cœlo cecidisse velim.*

Idem licet dicere: Si cadendum est, cadam orbe concusso. non quia fas est, optare publicam cladem: sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoque videre mortalem.

ILLVD quoque proderit præsumere animo, nihil horum deos facere: nec ira numinum, aut cœlum concuti, aut terram. Suas ista causas habent: nec ex imperio sæuiunt, sed ex quibusdam vitiis, vt corpora nostra turbantur: & tunc, cùm facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia sunt: vtpote quorum metum raritas auget. Leuius accidūt familiaria, & ex insolito formido est maior. Quare autem quicquam nobis insolitum est? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitamus, quid illa facere possit, sed tantùm quid fecerit. Damus itaque huius negligentiæ pœnas, tanquam nouis territi: cùm illa non sint noua, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus & quidem publicè, siue deficere sol visus est, siue luna, cuius obscuratio frequentior, aut parte sui, aut tota delituit? Longéque magis illæ actæ in transuersum faces, & cœli magna pars ardens, & crinita sidera, & plures solis orbes, & stellæ per diem visæ, subitique transcursus ignium, multam post se lucem trahentium? nihil horum sine timore miramur: & cùm timidi sit causa, nescire, non est tanti scire, ne timeas. Quanto satius est, causas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quicquam inueniri dignius potest, cui se non tantùm commodet, sed impendat. CAP. 3.

C

D QVAERAMVS ergo, quid sit quod terrā ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid sit illa valentius, quid tantum onus vi sua labefactet: cur modò tremat, modò luxata subsidat, nūc in partes diuisa discedat: & aliàs interuallum ruinæ suæ diu seruet, aliàs citò comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ cōuertat introrsus, nunc nouos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquādo refrigeret: ignésque nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per secula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciémque mutat locis, & defert montes, subrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo insulas erigit. Hæc ex quibus causis accidant, digna res est excuti. Quod, inquis, erit precium operæ? quo nullum maius est, nosse naturam. Neque enim quicquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cùm multa habent futura vsui, quàm quòd hominem magnificētia sui detinet: nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant hæc: quorum CAP. 4.

E est adeò mihi dulcis inspectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis vt ad scientiam, aut certè ad diligentiam adiecerit.

CAVSAM qua terra concutitur, alij in aqua esse, alij in ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauēre: alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam esse dixerunt: sed non liquere, quæ esset. Nunc singula prosequamur. Illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones veterum parum exactas esse, & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Noua omnia erant primò tentantibus, pòst eadem illa limata sunt: & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius cōspectu, introspicere, & in deorum secreta descendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui sperauit posse reperiri. CAP. 5.

Cum excusatione itaq; veteres audiendi sunt. Nulla res consummata est, dum incipit. Nec A
in hac tantùm re omnium maxima atque inuolutissima, in qua etiam cùm multum actum
erit, omnis tamen ætas quod agat inueniet, sed in omni alio negocio, longè semper à per-
fecto fuêre principia.

CAP. 6. IN aqua causam esse, nec ab vno dictum est, nec vnó modo. Thales Milesius totam ter-
al. siue mare. ram subiecto iudicat humore portari & innatare: siue illud oceanum vocas, † siue ma-
gnum mare, siue alterius naturæ, simplicem adhuc aquam & humidum elemētum. Hac,
inquit, vnda sustinetur orbis, velut aliquod grande nauigium, & graue his aquis quas pre-
mit. Superuacuum est reddere causas, propter quas existimat, grauissimam partem mundi
non posse spiritu tam tenui fugacique gestari: nō enim nunc de situ terrarum, sed de mo-
Vide scholia tu agitur. Illud argumēti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitatur, quòd in
omni maiore motu erumpunt ferè noui fontes: sicut in nauigiis quoque euenit, vt si incli- B
nata sunt, & abiêre in latus, aquam sorbeāt, quæ in omni onere eorum quæ vehit, si immo-
dicè depressa sunt, aut superfunditur, aut certè dextra sinistráque solito magis surgit. Hanc
opinionem falsam esse, non est diu colligēdum. Nam si terrā aqua sustineret, tota aliquan-
do concuteretur, semper moueretur: nec agitari illam miraremur, sed manere. Tunc tota
concuteretur, non ex parte: nunquam enim nauis dimidia iactatur. nunc verò non terra-
rum vniuersarum, sed ex parte motus est, quomodo ergo fieri potest, vt quod totum vehi-
tur, totum non agitetur, si eo quo vehitur, agitatum est? At quare aquæ erumpūt? Primùm
omnium sæpe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde si ex hac causa vnda pro-
rumperet, à lateribus terræ circumfunderetur: sicut in fluminibus ac mari videmus acci-
dere, vt incrementum aquarum, quoties nauigia desidunt, in lateribus maximè appareat.
Ad vltimum non tam exigua fieret quàm dicit eruptio, nec velut per rimam sentina subre- C
peret, sed fieret ingens inundatio, vt ex infinito liquore, & ferente vniuersa.

CAP. 7. QVIDAM motum terrarum aquæ imputauêre: sed non ex eadem causa. Per omnem,
inquiunt, terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum na-
uigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per æstatem ingentes
aquas inuehit. Hinc qui medius inter pacata & hostilia fluit. Danubius ac Rhenus, alter
Hac tria Sarmaticos impetus cohibens, † & Europam Asiamque disterminans, alter Germanos, a-
verba vi- uidam gentem belli, repellens. Adiice nunc patentissimos lacus, & stagna populis inter se
dentur su- ignotis circumdata, & eluctabiles nauigio paludes, nec ipsis quidem inter se peruias, qui-
peresse. bus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, subitos, & ex occulto amnes vo-
mentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quàm repen-
tinæ, quàm breues. Omnis hæc aquarū, etiam intra terram, natura faciésque est. Illic quo- D
que aliæ vasto cursu deferuntur, & in præceps volutæ caduut: aliæ languidiores in vadis
refunduntur, & leuiter ac quietè fluunt. Quis autē neget, vastis illas receptaculis concipi,
& cessare multis inertes locis? Nō est diu probandū, ibi multas aquas esse, vbi omnes sunt.
Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex reposito multóque funderet.
Si hoc verum est, necesse est aliquando illic amnis excrescat, & relictis ripis violentus in
obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam
donec decrescat verberabit. Potest fieri, vt aliquam regionem riuus affluens exedat, ac se-
cum trahat aliquam molem: qua lapsa, superposita quatiantur. Iam verò nimis oculis per-
mittit, nec vltra illos scit producere animum, qui non credit esse in abscondito terræ sinus
maris vasti. Nec enim video, quid prohibeat vel obstet, quo minus illic habeatur aliquod
etiam in abscondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tan- E
tundem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quo superiora cùm tot animalibus erant diui-
denda: abstrusa enim, & sine possessore deserta, liberius vndis vacant. Quas quis vetat illic
fluctuare, & ventis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aër creat, impelli? Potest
ergo maior solito exorta tempestas, aliquam partem terrarum impulsam vehementius
mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul à mari fuerant, subito eius accessu va-
pulauêre, & villas in conspectu collocatas, fluctus qui longè audiebatur, inuasit. Illic quo-
que potest accedere ac decedere pelagus infernum; quorum neutrum fit sine motu su-
perstantium.

CAP. 8. NON quidem existimo diu te hæsitaturum, an credas esse subterrāneos amnes & mare
absconditum. Vnde enim ista prorumpunt, vnde ad nos veniunt, nisi quòd origo humoris
inclusa est? Age, cùm vides interruptum Tigrim in medio itineris siccari, & non vniuer-
sum

A sum auerti, sed paulatim non apparentibus damnis minui primùm, deinde consumi: quò illum putas abire, nisi in obscura terrarum: vtique cùm videas emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxerat? Quid cùm vides Alphæum, celebratũ poëtis, in Achaia mergi, & in Sicilia rursus transiecto mari effundere amœnissimum fontem Arethusam? Nescis autem, inter opiniones quibus † narratur Nili æstiua inundatio, & hanc esse, à terra illum erumpere, & augeri non supernis aquis, sed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæsar vt aliarum virtutum, ita veritatis imprimis amantissimus, ad inuestigandum caput Nili miserat, audiui narrantes, longum illos iter peregisse, cùm à rege Æthiopiæ instructi auxilio, commendatique proximis regibus, penetrassent: Ad vlteriora quidem, aiebant, peruenimus, ad immẽsas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec sperare quisquam potest, ita implicitæ aquis herbæ sunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod nisi paruum & vnius capax, limosa & obsita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed siue caput illa, siue accessio est Nili, siue tunc nascitur, siue in terras ex priore recepta cursu redit: nónne tu credis illam quicquid est ex magno terrarum lacu ascendere? Habeant enim oportet pluribus locis sparsum humorem, & in imo coactum, vt eructare tanto impetu possint. *al. exarisatur.*

B

IGNEM causam motus quidam, & quidem non eandem iudicant. Inprimis Anaxagoras, qui existimat, simili penè ex causa & aëra concuti, & terrã: cùm in inferiore parte spiritus crassum aëra, & in nubes coactum, eâdem vi qua apud nos quoque nubila frangi solent, rumpit, & ignis ex hoc collisu nubium, cursúque elisi aëris emicuit. Hic ipse in obuia incurrit, exitum quærens, ac diuellit repugnantia: donec per angusta aut nactus est viam exeundi ad cœlum, aut vi ac iniuria fecit. Alij in igne causam quidem esse, sed non ob hoc iudicant: sed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque consumat. Quæ si quando exesa ceciderint, tunc sequi motum earum partium, quæ subiectis adminiculis destitutæ labant, donec corruerint, nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chasmata, tunc hiatus vasti aperiuntur: aut cùm diu nutauêre, super ea se, quæ supersunt stántque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat, cùm exustæ trabes sunt, aut corrupta, quæ superioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata fastigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta sunt, donec in solido resederunt. CAP. 9.

C

ANAXIMENES ait, terram ipsam sibi esse causam motus, nec extrinsecus incurrere, quod illam impellat: sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere, quas aut humor soluerit, aut ignis exederit, aut spiritus violentia excusserit. Sed hís quoque cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat aut reuellatur. Nam primùm omnia vetustate labuntur, nec quicquam tutum à senectute est. Hæc solida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædam non percussa tamen decidunt, cùm plus ponderis habuêre quàm virium: ita in hoc vniuerso terræ corpore euenit, vt partes eius vetustate soluantur, solutæ cadant, & tremorem superioribus afferant: primùm dum abscedunt (nihil enim vtique magnum sine motu eius, cui hæsit, abscinditur) deinde cùm deciderunt, solido exceptæ resiliant, pilæ more, quæ cùm cecidit exultat, ac sæpius pellitur, toties à solo in nouum impetum missa. Si verò in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus vicina cõcutit fluctu, quem subitum vastúmque illisum ex alto pondus eiicit. CAP. 10.

D

QVIDAM ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. Nam cùm pluribus locis ferueant, necesse est ingentem vaporem sine exitu voluãt, qui vi sua spiritum intendit: & si acrius institit, opposita † diffundit: si verò remissior fuit, nihil amplius quàm mouet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credamus, cùm violentus ac vastus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quicquid pulsauerit, agitat. CAP. 11. *diffindit, melius.*

E

SPIRITVM esse qui moueat, & plurimis & maximis autoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde vbi iam omnia spacia plena sunt, & inquantum aër potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primò cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locũ, omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur effringere. Sic euenit, vt terræ, spiritu luctante, & fugam quærente, moueatur. Itaque cùm terræ motus futurus est, præcedit aëris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis spiritus, quæ concitare ventos solet, in infer- CAP. 12.

na sede detinetur. Núc quoque cùm hic motus in Campania fuit, quamuis hyberno tempore, & inquieto, per superiores dies à cœlo aer stetit. Quid ergo? Nunquam flante vento terra concussa est? Admodum rarò duo flauêre simul venti. Fieri tamen & potest, & solet. quod si recipimus, & constat duos ventos rem simul gerere: quid ni accidere possit, vt alter superiorem aëra agitet, alter inferum? A

CAP. 13. IN hac sententia licet ponas Aristotelem, & discipulum eius Theophrastũ, non, vt Græcis visum est, diuini, tamen & dulcis eloquij virum, & nitidi sine labore. Quid vtrique placeat, exponam. Semper aliqua euaporatio est è terra, quæ modò arida est, modò humido mixta. Hæc ab infimo ædita, & in quantum potuit, elata, cùm vlterio rem locum in quem exeat non habet, retrò fertur, atque in se reuoluitur: dúmque rixa spiritus reciprocãtis ia- *al. dissu.* ctat obstantia, & siue interclusus, siue per angusta † enisus est, motum ac tumultũ ciet. Straton ex eadem schola est, qui hanc partem philosophiæ maximè coluit, & rerum naturæ inquisitor fuit. Huius tale decretum est: Frigidum & calidum semper in contraria abeunt, & vnà esse possunt: eò frigidum confluit, vnde vis calida discessit: & inuicem ibi calidum est, vnde frigus expulsum est. Hoc quod dico, verum est: sed vtrunque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hyberno tempore, cùm supra terram frigus est, calent putei, nec minus specus, atque omnes sub terra recessus: quia eò se calor contulit, superiora possidenti, frigori cedens: qui cùm in inferiora peruenit, & eò se quantum poterat ingessit, quò densior, hoc validior est: huic alius superuenit, cui necessariò congregatus ille iam & in angustum pressus, loco cedit. Idem econtrariò euenit, cùm vis maior frigidi illata in cauernis est. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustum, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriusque naturæ concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæque remolitur ac iactat. Ideóque antequam terra moueatur, solet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter posset, vt ait noster Virgilius, B C

Sub pedibus mugire solum, & iuga celsa moueri:

nisi hoc esset ventorum opus. Vices deinde huius pugnæ sunt: definit calidi congregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigida compescuntur & succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis cursat, & vltrò citróque spiritus commeat, concutitur.

CAP. 14. SVNT qui existiment, spiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quàm Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur, audi. Corpus nostrum & sanguine irrigatur, & spiritu, qui per sua itinera discurrit. Habemus autẽ quædam angustiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quàm meat: quædam patentiora, in quibus colligitur, & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem sanguinis tenent, & vẽtis, quos nihil aliud quis quàm animam vocauerit, peruium est. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi consistunt. Sed quemadmodum in corpore nostro dum bona valetudo est, venarum quoque imperturbata mobilitas modum seruat, vbi aliquid aduersi est, micat crebrius, & suspiria atque anhelitus, laborãtis ac fessi signa sunt: ita terræ quoque, dum illis positio naturalis est, inconcussæ manẽt. Cùm aliquid peccatur: tunc velut ægri corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, icto vehementius, & quassante venas suas: nec, vt illi paulo antè dicebant, quibus animal placet esse terram, nam si hoc est, quemadmodum animal, tota vexationẽ sentiet. Neque enim in nobis febris alias partes motatius impellit, sed per omnes pari æqualitate discurrit. Vide ergo, nunquid intret in illam spiritus ex circumfuso aëre: qui quamdiu habet exitum, sine iniuria labitur: si offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundẽte se à tergo aëre. Deinde per aliquam rimã malignè fugit, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna nõ potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem per quam effluat inuenit, conglobatus illic furit, & huc atque illò circumagitur, aliáque deiicit, † alia intercidit: cùm tenuissimus, idémque fortissimus, & irrepat quamuis in obstructa, & quicquid intrauit, vi sua diducat & dissipet, tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum discedit, aut cùm dedit in ipsam, qua illum emisit, cauernam fundamento spoliata considit. D E

fortè, alia interscindit

CAP. 15. QVIDAM ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantùm primos illos aditus habet, quos velut spiramẽta ab initio sui recepit, sed multos illi casus imposuit. Alicubi diduxit, quicquid supernè terreni erat aqua: alia torrentes † cecidêre, alia æstibus magnis dirupta patuêre. Per hæc interualla intrat spiritus: quem si inclusit mare, & adegit, nec

fortè, excidêre.

A nec fluctus retrò abire permisit, tūc ille exitu simul reditúque præcluso, voluitatur. Et quia in rectū non potest tendere, quod illi naturale est, in sublime se intendit, & terram prementem reuerberat.

ETIAMNVM dicendum est, quod plerisque autoribus placet, & in quo fortasse fiet dissensio. Non esse terram sine spiritu, palàm est. Non tātùm illo dico, quo se tenet, ac partes sui iungit, qui inest etiam saxis, mortuísque corporibus: sed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia: hunc nisi haberet, quomodo tot arbustis spiritum infunderet, non aliunde viuentibus, & tot satis? Quemadmodum tam diuersas radices aliter atque aliter in se mersas foueret, quasdam summa receptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & haustu atque alimento suo educantis? Lenibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cœlum, quod igneus æther, mūdi summa pars claudit, B omnes hæ stellæ, quarum inueniri non potest numerus, omnis hic cœlestium cœtus, & (vt alia præteream) hic tam propè à nobis agens cursum sol, omni terrarum ambitu nō semel maior, alimentum ex terreno trahunt, & inter se partiuntur: nec vllo alio scilicet, quàm halitu terrarum sustinentur. Hoc illis alimentum, hic pastus est. Non posset autem tam multa, tantáque, & se ipsa maiora, terra nutrire, nisi plena esset animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partib. suis fundit. Fieri enim non potest, vt non multum illi supersit, ex qua tantum petitur ac sumitur, & ad tempus quidem, quod exeat, nascitur. Nec enim esset perennis illi copia suffecturi in tot cœlestia spiritus, nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, & ex condito proferat. Nō est ergo dubium, quin multum spiritus lateat intus, & cæca sub terra spacia aer latus obtineat. C Quod si verum est, necesse est id sæpe moueatur, quod re mobilissima plenum est. Nunquid enim dubium esse potest cuiquā, quin nihil sit tam inquietum quàm aer, & tam versabile & vagatione gaudens?

SEQVITVR ergo, vt naturam suam exerceat, & quod semper moueri vult, aliquādo & alia moueat. Id quando fit? Cùm illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placidè fluit: cùm ostenditur & retinetur insanit, & moras suas abrūpit, nō aliter, quàm ille poetæ pontem indignatus Araxes. Quamdiu illi facilis & liber est aluens, primas quasque aquas explicat. Vbi saxa manu vel casu illata pressere venientem, tunc impetum mora quærit: & quo plura opposita sunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo superuenit, & in se crescit, cùm onus suum sustinere non potuit, vim ruina parat, & prona cum his quæ iacebant fugit. Idem spiritu fit: qui quo valentior agiliórque est, citius rapitur, & vehementius septum omne disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis, sub qua D pugnatum est. Quod dicitur, verum esse ex illo probatur: sæpe enim cùm terræ motus fuit si modò pars eius aliqua dirupta est, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræmotu, quo Chalcis laborauit: quod apud Asclepiodorum inuenies, auditorem Posidonij, in ipsis quæstionū naturalium causis. Inuenies & apud alios autores, hiasse vno loco terram, & inde non exiguo tempore spirasse ventum: qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat per quod ferebatur.

MAXIMA ergo causa est, propter quā terra moueatur, spiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti spacio latet, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa solicitat, compellitque & in artum agit, scilicet adhuc cedit tantùm, & vagatur. Vbi erepta discedendi facultas est, & vndique obsistitur, tunc

E *---Magno cum murmure montis*
Circum claustra fremit,---

quæ diu pulsata conuellit ac iactat: eo acrior, quo cum valentiore mora luctatus est. Deinde cùm circa perlustrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quò maximè impactus est, resilit: & aut per occulta diuiditur, ipso terræ motu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non potest cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: soluit enim quodcunque vinculum, & omne onus fert secum, infusúsque per minima, laxamentum † superat, indomita naturæ potentia liberat, vtique concitatius sibi ius suum vindicat. Spiritus verò inuicta res est: nihil enim erit quod

CAP. 16.

CAP. 17.

CAP. 18.

† forte, sibi parat.

Luctantes ventos, tempestatésque sonoras A
Imperio premat, ac vinclis & carcere frænet.

Sine dubio poëtæ hunc voluerant videri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est, esse adhuc ventum: nec id quod ventus est, posse iam claudi. Nam quod in clauso est, quiescit, & aeris statio est. Omnis in fuga ventus est. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, quòd motum efficit spiritus, quòd corpora quoque nostra non aliter tremunt, quàm si spiritum aliqua causa conturbat: cum timore contractus est, cum senectute languescit, & venis torpētib. marcet, cum frigore inhibetur, aut sub accessionem cursu suo deiicitur: Nam quādiu sine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus est tremor corpori. Cùm aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quæ suo vigore tenebat, deficiens B concutit, quicquid integer tulerat.

CAP. 19. METRODORVM Chium necesse est audiamus, quod vult sententiæ loco dicētem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones prætetite, quas improbo: cùm satius sit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius quàm præterite. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam discussione, percurrit ac resonat, & tam leuiter mota tamen circuit, nō sine tactu eius tumultúque, quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendentium vastitas habet aera suum: quem simul alius supernè incidens percussit, agitat nō aliter, quàm illa de quibus paulo antè retuli, inania indito clamore sonuerunt.

CAP. 20. VENIAMVS nunc ad eos, qui omnia ista quæ retuli, in causa esse dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, C aliquando vtroque: & id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terræ concaua est & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac est aliquid tenue, & cæteris liquidius. Hoc cùm superueniente grauitate reiectum est, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quomodo de spiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum est. Vbi in vnum locum congesta est, & capere se desiit, aliquò incumbit, & primò viam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire nisi per deuexum potest, diu inclusa, nec in directum cadere moderatè, aut sine concussione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si verò cum iam rapi cœperit, aliquo loco substitit, & illa vis fluminis in se reuoluta

al. qua parte sedit, exagitat maximè.

est, in continentem terram repellitur, & illam, † qua parte maximè pendet, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius sidit, & fundus ipse vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maximè aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritu D verò nonnunquam impellit vndas, & si vehementius institit, eam scilicet terræ partē mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in † coacta itineta coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis ventis est, & spiritus subtilior est, quàm vt possit excludi, & vehementior, quàm vt sustineri concitatus ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, plurésque alias tentat: & alios, qui aliquid vnum ex istis esse affirmauerunt: corripit: cùm sit arduum, de iis quæ coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere. Ergo, vt ait, potest terram mouere aqua, si partes aliquas eluit, & abrasit, quibus desiit posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terram mouere impressio spiritus. Fortasse enim aer extrinsecus alio intrante aere, agitatur. Fortasse aliqua parte subitò decidente percutitur, & inde motum capit. Fortasse aliqua parte terræ velut columnis quibusdā ac pilis sustinetur: quibus vitiatis ac recedentibus: tremit pondus impositum. E Fortasse calida vis spiritus in ignem versa, & fulmini similis, cum magna strage obstātium fertur. Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut spiritus agitatio, ipso motu crescens & se incitans, ab imo in summa vsque perfertur: nullam tamen illi placet causam motus esse maiorem quàm spiritum.

al terrena.

CAP. 21. NOBIS quoque placet, hunc spiritum esse, qui tanta possit conari quo nihil est in rerum natura potentius, nihil acrius, sine quo nec illa quidem quæ vehementissima sunt, valent. Ignem spiritus concitat: aquæ si ventum detrahas, inertes sunt. Tunc demum impetum sumunt, cùm illas agit flatus: qui potest dissipare magna spacia terrarum, & nouos montes subrectos extollere, & insulas non antè visas in medio mari ponere, Theram & Therasiam. Thiam nostræ ætatis insulam, spectantibus nautis in Ægæo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem spiritus vexerit? Duo genera sunt (vt Posidonio placet) quibus mouetur

vide scholia

A uetur terra: vtrique nomen est proprium. Altera successio est, cùm terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur: altera inclinatio, qua in latera nutat nauigii more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro vocabulo signatum est: non enim sine causa tremorem terræ dixêre Maiores, qui vtrique dissimilis est: nam nec succutiûtur tunc † omnia, nec inclinantur, sed vibrantur. Res minimè in huismodi casu noxia, sicut longè perniciosior est inclinatio cõcussione. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessariò sequitur. Cùm dissimiles ij motus inter se sint, causæ eorum diuersæ sunt. *forté, mania.*

PRIVS ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt, & rotæ maiore nisu in salebras inciderunt, terram concuti senties. Asclepiodotus tradit, cùm petra è latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tre- *CAP. 22.*
B more collapsa sunt. Idem sub terris fieri potest, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cauernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius. Et sic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantùm pondere suo abscindi saxa credibile est, sed cùm flumina suprà ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus est aufert, & illam (vt ita dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vsque eò infirmat illa, quæ quotidie attriuit, vt desinant esse oneri ferendo. Tunc saxa vasti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab imo repercusit, non passura consistere, succutit. Et ruere omnia visa repentè (vt ait Virgilius noster.) Huius motus succutientis terras hæc erit causa. Ad alteram transeo.

RARA terræ natura est, multùmque habens vacui: per has raritates spiritus fertur: qui *CAP. 23.*
C vbi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis (vt paulo antè retuli) causa si quid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam Callisthenes probat non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, Occidit Persarum multa milia: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipsum quoque tentauit nouis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ vsque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regúmque exempla transierit, ex his quæ fecit nihil tam magnum erit, quàm scelus Callisthenes. Hic Callisthenes in libris, quibus describit quemadmodum Helice Burisque mersæ sunt, quis illas casus in mare, vel
D in illas mare † immersit, dicit id quod in priore parte dictum est. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum vbique, ita & sub mari. Deinde cùm est obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, hnc & illuc fertur, & sibi ipse occurrens terram labefactat. Ideo frequentissimè mari opposita vexantur, & inde Neptuno hæc assignata est mouendi potentia. Quisquis primas literas Græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐνοσίγαιον vocari. *forté, immisit.* *al. apposita.* *σεισίχθονα*

SPIRITVM esse huius mali causam, & ipse consentio: de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus: vtrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac † potentiora: & vtrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoque corporibus cutis spiritum respuit: nec est illi introitus, nisi per quem trahitur: nec consistere quidem à nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Non e- *CAP. 24* *al. patentiora.*
E nim inter neruos pulpásve, sed in visceribus & patulo interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, vel ex hoc, quòd motus non in summa terræ, circáve summa est, sed subter & ab imo. Huius indicium est, quòd altitudinis profundæ maria iactantur, motis scilicet his, supra quæ fusa sunt. Ergo verisimile est, terram ex alto moueri, & illic spiritum in cauernis ingentibus concipi. Imò, inquit, ceu cùm frigore inhorruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat, quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autem terræ simile quiddam nostræ affectionis, sed non ex simili causa, concesserim. Illa interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc potest esse, quòd cùm vehementi motu adapertum ingẽti ruina solum est, totas nonnunquam vrbes & recipit hiatus ille, & abscondit. Thucydides ait, circa Peloponnesiaci belli tempus, Atalantam insulam aut totam, aut certè maxima ex parte super- *vide scholia*

fusam. Idē Sidoni accidisse, Posidonio crede. Nec ad hoc testib. opus est. Meminimus enim terris interno motu diuulsis, loca disiecta, & campos interisse. Quod iam dicam, quemadmodum existimem fieri. A

CAP. 25. CVM spiritus magna vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipsa inter quæ latet, sæpius percutit, supra quæ vrbes interdū sitę sunt: hæc nonnunquam adeò concutiuntur, vt ædificia superposita procumbant: nonnunquam in tantum, vt parietes quibus fertur omne regimen caui, decidant in illum subteruacantem locum, totæque vrbes in immensam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt, aliquando Ossam Olympo cohæsisse, deinde terrarum motu recessisse, & scissam vnius magitudinem montis in duas partes. Tunc effugisse Peneum, qui paludes quibus laborabat Thessalia, siccauit, abductis in se quæ sine exitu stagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalenpolin medius est, quem terrarum motus effudit. Per hoc B quid probo? In laxos specus (quid enim aliud appellē loca vacua sub terris?) spiritum conuenire. Quod nisi esset, magna terrarum spacia commouerentur, & vnà multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec vnquam per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis vrbem, non transcendit Campaniam. Quid dicam, cùm Chalcis tremuit, Thebas stetisse? Cùm laborauit Ægium, tam propinquas illi, Patras de motu nihil audisse? Illa vasta concussio, quæ duas suppressit vrbes, Helicen & Burim, circa Ægiū constitit. Apparet ergo intantum spacium motum † protendere, quātum illa sub terris vacantis loci inanitas pateat.

al. pertēdere

CAP. 26. POTERAM ad hoc probandum abuti autoritate magnorum virorum, qui Ægyptum nunquam tremuisse tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quòd ex limo tota concreuerit. Tantum enim (si Homero fides est) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno cursu metiri plenis lata velis potest, sed continenti admota est. Turbidus enim C defluens Nilus, multúmque secum limum trahens, & cum subinde apponens priorib. terris, Aegyptum annuo incremento semper vltrà tulit. Inde pinguis & limosi soli est, nec vlla interualla in se habet, sed creuit in solidum arescēte limo: quo pressa erat & sedens structura, cùm partes glutinarentur, nec quicquam inane interuenire poterat, cùm solido liquidum, ac molle semper accederet. Sed mouetur & Ægyptus & Delos, quam Virgilius stare iussit:

Immotámque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philosophi quoque, credula natio, dixerunt non moueri, autore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuisse, sed circa Pelopōnesiacum bellum tremuisse. Callisthenes & alio tempore ait hoc accidisse. Inter multa, inquit, prodigia quibus denūciata D est duarum vrbium Helices & Buris euersio, fuere maximè notabilia, columna ignis immensi, & Delos agitata. Quam ideo stabilem videri vult, quia mari imposita, habeat concauas rupes & saxa peruia, quæ dent deprehenso aeri reditum. Ob hoc etiam insulas esse certioris soli, vrbésque eo tutiores, quo propius ad mare accesserunt. Falsa hæc esse, Pompeij & Herculaneum sensere. Adiice nunc, quod omnis ora maris obnoxia est motib. Sic Paphos non semel corruit, sic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare, & agitatur. Tyros & ipsa tam mouetur, quàm diluitur. Hæ ferè causæ redduntur, propter quas tremit terra.

CAP. 27. QVÆDAM tamen propria in hoc Campano motu accidisse narrantur, quorum ratio reddenda est. Aiunt enim, sexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non est quare hoc putes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos E terrarum motus pestilentiam fieri. Nec id mirum est: multa enim mortifera in alto latent. At aer ipse, qui vel terrarum culpa, vel pigritia, & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est: vel corruptus internorum ignium vitio, cùm est longo situ emissus, purum hunc liquidúmque maculat ac polluit, insuetúmque ducētibus spiritū, affert noua genera morborum. Quid, quòd aquæ inutiles pestilentésque in abdito latent, vt quas nunquam vsus exerceat, nūquā aura liberior verberet? Crassæ itaque, & graui caligine sempiternáq; tectæ nihil nisi pestiferum in se & corporib. nostris contrarium habent. Aer quoque qui àm mixtus est illis, quique inter illas paludes iacet, cùm emersit, latè vitiū suū spargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora sentiūt, in quæ pestilētia incurrere solet, quo auidiora sunt, aperto cœlo plurimùm vtuntur, & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oues verò, mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capita, corruptas esse non miror, cùm afflatum

A tum diri aeris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille & hominib. si maior exiisset:
sed illum copia aeris sinceri extinxit, antequam vt ab homine posset trahi, surgeret.

MVLTA autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quòd tot venena nascũtur, CAP. 28.
non manu sparsa, sed sponte: solo scilicet habente, vt boni, ita mali semina. Quid, quòd plu-
ribus Italiæ locis per quædam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini du-
cere, non feræ tutũ est. Aues quoque si in illum inciderint, antequam cœlo meliore lenia-
tur, in ipso volatu cadunt, liuéntque corpora, & non aliter quàm per vim elisæ fauces tu-
ment. Hic spiritus quandiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ ha-
bet, quàm vt despectantia & vltrò sibi illata cõficiat. Vbi per secula conditis tenebris, ac tri-
sticia loci creuit in vitiũ, ipsa ingrauescit mora: hoc peior, quo segnior. Cùm autem exitum
nactus est, æternũ illud vmbrosi frigoris malũ, & infernã noctem soluit, ac regionis nostræ
B aera infuscat. Vincũtur enim meliora peioribus. Tunc etiã ille spiritus purior transit in no-
xiũ. Inde subitæ continuæq; mortes, & monstrosa genera morborũ, vt ex nouis orta causis,
breuis aut longa clades est, prout vitia valuẽre. Nec prius pestilentia desinit, quàm spiritum
illum grauem exercuit laxitas cœli, ventorúmque iactatio.

NAM quòd aliquot insanis attonitisq; similes discurrere fecit metus, qui excutit mẽtes, CAP. 29.
vbi priuatus ac modicus est, quid vbi publicè terret, vbi cadũt vrbes, populi opprimuntur,
terra cõcutitur: quid mirũ est, animos inter dolorem & metũ destitutos aberrasse? Non est
facile, inter magna mala non desipere. Itaque leuissima ferè ingenia in tantum venere for-
midinis, vt sibi exciderent. Nemo quidẽ sine aliqua iactura sanitatis expauit, similísque fu-
renti, quisquis timet: sed alios citò timor sibi reddit, alios vehementius perturbat, & in de-
mẽtiam transfert. Inde inter bella errauere lymphatici: nec vsquã plura exẽpla vaticinan-
C tium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percussit. Statuam diuisam non
miror, cùm dixerim montes à montibus recessisse, & ipsum diruptum esse ab imo solum.

Hæc loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina
(Tantum æui longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, cùm protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus & vndis
Hesperium Siculo latus abscidit, aruáque & vrbes,
Littore diductas, angusto interluit æstu.

Vides totas regiones à suis sedibus reuelli, & trans mare iacẽre, quod in confinio fuerat:
D vides & vrbium fieri gentiúmque dissidium, cùm pars naturæ concitata est de se, vel ali-
quod mare ingẽs spiritus impegit: quorũ mira, vt ex toto, vis est. Quãuis enim parte sæuiat,
mundi tamen virib. sæuit. Sic & Hispanias à contextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inunda-
tione, quã poëtarũ maximi celebrant, ab Italia Sicilia reiecta est. Aliquãdo autem plus im-
petus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim sunt, in quibus nisus est per angusta.
Quantas res ij terrarum tremores, quámque mira spectacula ædiderint, satis dictum est.

CVR ergo aliquis ad hoc stupet, quòd æs vnius statuæ, ne solidum quidem, sed conca- CAP. 30.
uum ac tenue diruptum est: cùm fortasse in illud se spirus, quærens fugam, incluserit? Illud
verò quis nescit? Diductis ædificia angulis vidimus moueri, iterúmque componi. Quædam
verò parum aptata positu suo, & à fabris negligentius solutiúsque composita, terræmotus
sæpius agitata compegit. Quod si totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum
E turriũ, quæ solida sunt scindit, & pilas operibus subditas dissipat: quid est, quare quisquam
dignum annotari putet, sectam esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas statuã? Qua-
re tamen per plures dies motus fuit? Non desiit enim assiduè tremere Campania, clemen-
tius quidem, sed ingenti damno, quia pressa & quassa quatiebat: quibus ad cadendum ma-
lè stantibus, non erat impelli, sed agitari. Nondum videlicet spiritus omnis exciderat, sed
adhuc emissa parte maiore oberrabat.

INTER argumenta quibus probatur, spiritu ista fieri, non est quod dubites & hoc po- CAP. 31.
nere: Cùm maximus editus tremor est, quo in vrbes terrásque sæuitum est, non potest par
illi subsequi alius, sed post maximũ leues motus sunt, quia † vehemẽtius exitum ventis lu- *fortè, vehe-*
ctantibus fecit. Reliquiæ deinde residui spiritus nõ idem possunt, nec illis † pugna est: cùm *mẽtissimus.*
iam viam inuenerint, sequũtúrq; eà, quà prima vis ac maxima euasit. Hoc quoque dignum *al. pugna*
memoria iudico, ab eruditissimo & grauissimo viro cognitũ: fortè enim cùm hoc euenit, *opus est.*

lauabatur, vidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab A
altera ſeparari, iterúmque committi, & aquam modò recipi in commiſſuras pauimento
recedente, modò compreſſo bullire & elidi. Eundem audiui narrantem, vidiſſe ſe molles
materias, mollius crebriúſque tremere, quàm natura duras.

CAP. 32. HÆC, Lucili virorum optime, quantũ ad ipſas cauſas. Illa nunc, quæ ad cõfirmationem
animorum pertinent: quos magis refert veſtra fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum
ſine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quàm à bonis artib. quàm à con-
templatione naturæ. Quem enim non hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexe-
rit? Quid eſt cur ego hominem aut feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? ma-
iora me pericula expectant. Fluminib. & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingen-
ti itaque animo mors prouocanda eſt, ſiue nos æquo vaſtóque impetu aggreditur, ſiue quo
tidiano & vulgari exitu: nihil refert quàm minax veniat, quãtúmque ſit, quod in nos trahat: B
quod à nobis petit, minimũ eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc
in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc pes le-
uiter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc
qui contẽpſerit, ſecurus videbit maria perturbari: etiã ſi illa omnes excitauerint vẽti, etiam
ſi æſtus aliqua perturbatione mundi, totũ in terras verterit oceanũ. Securus aſpiciet fulmi-
nantis cœli trucẽ ac horridam faciem: frangatur licet cœlũ, & ignes ſuos in exitiũ omnium
imprimis ſuum miſceat, ſecurus aſpiciet ruptis cõpagib. dehiſcẽs ſolũ. Illa licet inferorum
regna retegantur, ſtabit ſuper illam voraginẽ intrepidus: & fortaſſe quò debet cadere, deſi-
liet. Quid ad me, quàm ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnũ. Proinde ſi
volumus eſſe felices, ſi nec hominũ, nec deorum, nec rerũ timore verſari, ſi deſpicere fortu-
nam ſuperuacua promittentẽ, leuia minitantẽ, ſi volumus tranquillè degere, & ipſis diis de C
al. facere. felicitate controuerſiam † agere, anima in expedito eſt habenda. Siue illam inſidiæ, ſiue
morbi petent, ſiue hoſtium gladij, ſiue inſulatũ cadentium fragor, ſiue ipſarum ruina terra-
al. qui volet rum, ſiue vaſta vis ignium, vrbes agróſque pari clade complexa, † quum libet illi, eam acci-
illam. piat. Quid aliud debeo, quàm exeuntem hortari, & cum bonis omnib. emittere? vade for-
titer, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio. Facis
quod quãdoq; faciendum eſt. Nec rogaueris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum
exiturum tuleris retrò. Rerũ natura quæ te genuit, expectat, & locus melior ac tutior. Illic
non tremunt terræ, nec inter ſe venti cum magno nubium fragore cõcurrunt, nõ incendia
regiones vrbéſque vaſtant, non naufragiorũ totas claſſes ſorbentium metus eſt, non arma
contraria diſpoſita vexillis, & in mutuam perniciem multorum milium par furor, non pe-
ſtilentia, & ardentes promiſcuè, cõmunes populi cadentib. rogi. Iſtud leue eſt, quid time- D
mus? Graue eſt: potius ſemel incidat, quàm ſemper impendat. Ego autem perire timeam,
cùm terra ante me pereat, cùm iſta quatiantur quæ quatiunt, & iniuriam noſtram non ſine
ſua veniunt? Helicem Burimque totas mare accepit: ego de vno corpuſculo timeã? Supra
oppida duo nauigatur: duo autem quæ nouimus, quæ in noſtram noticiã memoria literis
ſeruata perduxit. Quàm multa alia aliis locis merſa ſunt? Quot populos aut terra aut in ſe
mare incluſit? Ego recuſem mei finem, cùm ſciam me ſine fine non eſſe? imò cùm ſciam
omnia eſſe finita? Ego vltimũ ſuſpiriũ timeã? Quantũ potes itaque ipſe te cohortare, Lucili,
contra metum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam cui parcit, in-
quietat, ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres
conſtanter, ſi cogitaueris nihil intereſſe inter exiguum tempus & longum. Horæ ſunt quas
perdimus. Puta dies eſſe, puta menſes, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, E
oro te, refert, num perueniam ad illos? fluit tempus, & auidiſſimos ſui deſerit. Nec quod fu-
turum eſt, meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni eſt, mo-
dicum fuiſſe. Eleganter ille Lælius ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos,
inquit, dicis ſexaginta, quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incõprehenſibilis
vitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quòd annos annumeramus amiſſos.
Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus: Moriendum eſt. Quando? Quid tua?
Mors naturæ lex eſt, mors tributum officiúmque mortalium, malorúmque omnium reme-
dium eſt. Optabit illam, quiſquis timet. Omnibus omiſſis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne
mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarem: vt ſi ita tulerit,
poſſis illi vel obuiam exire.

Libri VI. Naturalium quæſtionum finis.

PINCIANI

A PINCIANI IN LIBRVM SEXTVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

Imperitis fit magna ex desperatione securitas.] *Eadem, mutato dictionum ordine, imperitis magna fit ex desperatione securitas. Considera an legendum, manu, potius quàm, magna.* CAP. 2.

Quid tanti molem ponderis impellat.] *Corporis, non ponderis, in eadem habetur castigatius: quandoquidem charta sequente: ita, inquit, in hoc vniuerso terræ corpore euenit, vt partes eius vetustate soluantur. & alibi: Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis quæ vicem sanguinis tenent, cætera.* CAP. 4.

Sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere.] *In eadem aliter, sed intra ipsam, & in* CAP. 10.
B *ipsam quasdam partes eius decidere.*

Et insulas non antè visas in medio mari ponere. Thetem & Theteam hanc nostræ ætatis insulam spectantibus nobis in Ægæo mari enatam, quis dubitat.] *Castigandum puto hunc locum sic: & insulas non antè visas in medio mari ponere, Theram & Therasiam. Thiam nostræ ætatis insulam spectantibus nautis in Ægæo mari enatam, quis dubitat? Plinius volum. 2. cap. 87. Inter Cycladas Olympiadis 135. anno quarto Thera & Therasia. Inter easdem post annos 130. Hiera, eadémque automate, & ab ea duobus stadiis post annos 110. in nostro æuo M. Iunio Syllano: & L. Balbo consulibus, ad 8. idus Iulij, Thia.* CAP. 21.

Nam nec succutiuntur tunc omnia.] *Legendum fortè, mœnia: non omnia: vt non multo pòst, ædificia vicina tremore collapsa sunt.*

Tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab illo repercussit, non passura consistere, sonitu venit.] *Deprauatissimum locum, & tantum non conclamatum, restituendum hoc pacto existimo: tunc illa rupes præcipitata quicquid ab imo repercussit, non passura consistere, succutit.* CAP. 22.
C

Aut certè maxima ex parte superfusam.] *Suppressam, non superfusam, in eadem habetur. Sicque esse legendum, monstrat ipse autor paulo post, dicens: Illa vasta concussio, quæ duas suppressit vrbes, Helicem & Buran. Quanquã & superfusam, legi posset ex Thucydide 3. volum. sed idem erit sensus. Item Atalantem legendum, non Atalantam, ex eodem autore collegitur: cui suffragatur vetus lectio.* CAP. 24.

Idem Sidoniæ accidisse.] *Sidoni, non Sidoniæ, legẽdum reor, quæ vrbs est Phœniciæ, notior quàm vt sit prodenda. Et vero simile est, quassationi obnoxiam esse Sidonem: cùm Tyrus vrbs propinqua eo malo laboret, sicuti & omnia loca maritima: vt paulo antè monstrauit.*

Tunc effugisse Peneon.] *Legendum reor, tunc effluxisse Penæum. Is celeber est Thessaliæ fluuius omnibus.* CAP. 25.

D Cum laborauit Ægine.] *Scribo, Cum laborauit Ægium, Vrbs est Peloponnesi, Ægium, paruo spacio submota à Patris, omnibus ferè Cosmographis. Ægina autem insula in sinu Saronico, longè distat à Patris. & paulo pòst Aegium, non Aegeum legendum: adstipulante etiam vetere lectione.*

LVCII ANNÆI SENECÆ NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. VII. ET VLTIMVS,

In quo agitur de Cometis.

NEMO vsque eo tardus, & hebes, & demissus in terram est, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente consurgat: vtique vbi nouum aliquod è cœlo miraculum fulsit. Nam quamdiu solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, vt nos quotidiana, etiam si admiratione digna sunt, transeant: contrà minimarum quoque rerum, si insolitæ prodierunt, spectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populum non conuocat. At cùm aliquid ex more mutatum est, omnium vultus in cœlo est. Sol spectatorem nisi cùm deficit, non habet. Nemo obseruat lunam, nisi laborantem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat. Quanto illa maiora sunt, quod sol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu suo claudit: quod à solstitio ad minuendos dies vertitur: quòd à solstitio statum inclinat, & dat spacium noctibus: quòd sidera abscondit: quòd terras, cùm tanto maior sit illis, non CAP. 1.
E

vrit, sed calorem suum intensionibus ac remissionibus temperando fouet: quòd lunam nunquam implet, nisi aduersam sibi, nec obscurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo seruatur. Sed si quid turbatum est, aut præter consuetudinem emicuit, spectamus, interrogamus, ostendimus. Adeò naturale est, magis noua quàm magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus, & insolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non scire quid sit, cupit: & oblitus aliorum, de aduentitio quærit: ignarus, vtrum debeat mirari, an timere. Non enim desunt qui terreant, qui significationes eius graues prædicent. Sciscitantur itaque, & cognoscere volunt, prodigium sit, an sidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæsierit, aut didicerit vtilius, quàm de stellarum siderúmque natura: vtrum flamma contracta, quod & visus noster affirmat, & ipsum ab illis fluens lumen, & calor inde descendens: an non sint flammei orbes, sed solida quędam terrenáque corpora, quæ per igneos tractus labentia inde splendorem trahant, coloremque, non de suo clara. B

al. tradiderunt. In qua opinione magni fuêre viri, qui sidera † crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum pascentia. Nam per se, inquiunt, flamma diffugeret, nisi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur, conglobatámque nec stabili inditam corpori, † pro certo iam mundus turbine suo dissipasset. *fortè, profectò.*

CAP. 2. AD hæc inuestiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis sint, cuius superiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occasus. Ipsam quoque, quamuis spargantur & longius exeant, faciem, æquè tamen ignei splendidique sunt. Itaque si omnia terrena sidera sunt, his quoque eadem sors erit. Si verò nihil aliud sunt quàm purus ignis, mouentúrque mensibus senis, nec illos conuersio mundi soluit & velocitas: illa quoque possunt & tenui constare materia, nec ob hoc discuti assiduo cœli circumactu. Illò quoque pertinebit hoc excussisse, vt sciamus, vtrum mundus terra stante circumeat, an mundo stante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos esse, quos rerum natura nescientes ferat, nec cœli motu fieri ortus & occasus, sed ipsos oriri & occidere. Digna res est contemplatione, vt sciamus in quo rerum statu simus: pigerrimam sortiti, an velocissimam sedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Necessarium est autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum cursus adhuc non potest, nec explorari, an vices seruent, & illos ad suum diem certus ordo producat. Noua hæc cœlestium obseruatio est, & nuper in Græciam inuecta. C

CAP. 3. DEMOCRITVS quoque, subtilissimus antiquorum omnium, suspicari ait se, plures stellas esse quæ currant: sed nec numerum illarum posuit, nec nomina, nondum comprehensis quinque siderum cursibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam transtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus maior cœli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon postea diligens & ipse inquisitor, defectiones quidem solis seruatas ab ægyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermissurus, si quid explorati apud illos comperisset. Duo certè, qui apud Chaldæos studuisse se dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritissimus inspiciendorum naturalium, inter se dissident. Hic enim ait, Cometas in numero stellarum errantium poni à Chaldæis, tenerique cursus eorum. Epigenes contrà ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehensi, sed videri illos accendi turbine quodam aeris concitati & intorti. D

CAP. 4. PRIMVM ergo (si tibi videtur) opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes sublimium motus, stella Saturni. Hæc cùm proxima signa Martis, aut in Lunæ † vicina transit, aut in Solis incidit radios, natura vētosa & frigida contrahit pluribus locis aera, cōglobátque. Deinde si radios solis assumpsit, tonat, fulgurátque. Si Martē quoque consentientē habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam † naturam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarū enim, & omnis humidi euaporatio, splendores tantùm cœli citra ictum minaces mouet. Illa autem calidior sicciórque terrarū exhalatio, fulmina extundit. Trabes verò & faces, quæ nullo alio inter se quàm magnitudine distant, hoc modo fiūt. Cùm humida terrenáque in se globus aliquos aeris clausit, quem turbinem dicimus, quacunque fertur, præbet speciē ignis extenti. Quæ tamdiu durat quamdiu mansit aeris illa complexio, humidi intra se terreníque multum vehens. E

al. viciniā. *al. materiā*

CAP. 5. VT à proximis mendaciis incipiam, falsum est, faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras cōcipitur ac fertur. Ideóque arbusta radicitus vellit, & quocunq; incumbit,

A bit, solum nudat: syluas interim & tecta corripiẽs, inferior ferè nubibus, vtique nunquam altior. At contrà trabes æditior cœli pars ostentat. Ita nunquam nubibus obstiterunt. Præterea turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur. Super ista velociter desinit, & ipse se sua vi rumpit. Trabes autẽ non transcurrunt, nec prætervolant, vt faces, sed commorantur, & in eadem parte cœli collucent. Charimander quoque in eo libro quem de Cometis composuit, ait Anaxagoræ visum, grande insolitúmque cœlo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulsisse. Callisthenes tradit, antequam Burim & Heliceem mare absconderet. Aristoteles ait, non trabem illam, sed Cometem fuisse: cæterùm ob nimium ardorem non apparuisse sparsum ignem, sed procedente tempore cùm iam minus flagraret, redditam suam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem † ferunt digna, quæ notarentur: nihil tamen magis, quàm quòd vt ille fulsit in cœlo, statim supra Bu- *al. fuerunt quæ not.*
B rim & Heliceem mare fuit. Nunquid ergo Aristoteles non illam tantùm, sed omnes trabes Cometas esse credebat? Hanc habetis differentiam, quòd iis continuus ignis est, cæteris sparsus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec vllo loco intermissam aut languidam, in vltimis verò partibus coactam: qualem fuisse illam, de qua modò retuli, Callisthenes tradit.

DVO, inquit Epigenes, Cometarum genera sunt. Alij ardorem vndique effundunt, nec locum mutant: alij in vnam partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & stellas prætermeant: quales duo ætate nostra visi sunt. Illi priores criniti, vndique etiam immoti, humiles ferè sunt, & eisdem causis quibus trabes facésque conflantur, & ex intemperie aeris turbidi, multa secũ arida humidáque terris exhalata versantis. Potest enim spiritus per angusta elisus accendere supra se positum aera, plenũ alimentis idoneis igni. Deinde pro- *CAP. 6.*
C pellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat † cursus, ac remittatur, deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere, & eundem locum inflammare. Videmus enim ventos per plures dies ad constitututũ redire. Pluuiæ quoque, & alia tempestatum genera, ad præscriptum reuertuntur. Vt breuiter autem volũtatẽ eius exprimã, eàdem ferè ratione hos fieri Cometas existimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc vnum interest, quòd illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, ij de terra in superiora eleuantur. *fortè, rursus.*

ADVERSVS hæc multa dicuntur. Primùm si ventus in causa esset, nunquam Cometes sine vento appareret. Nunc autem & quietissimo aëre apparet. Deinde si vento fieret, cum vento caderet. Et si vento inciperet, cresceret vento: eóque esset ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aëris partes impellit. Cometes in vno loco apparet: & ventus in sublime non peruenit. Cometæ autem visuntur suprà quàm ventis *CAP. 7.*
D ire licet. Transit deinde ad illos, quos ait certiorem habere stellarum speciem, qui & procedunt, & signa prætereunt. Hos ait ex eisdem causis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tantùm interesse, quòd terrarum exhalationes multa secum arida ferẽtes, celsiorem petant partem, & in æditiora cœli aquilone pellantur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meridiem semper ageretur, quò ventus hic nititur. Atqui variè cõcurrunt, alij in ortum, alij in occasum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde si aquilonis illos impetus à terris in altũ leuaret, aliis ventis non orirentur Cometæ. atqui oriuntur.

ILLAM nunc rationẽ eius (vtrâque enim vtitur) refellamus. Quicquid humidi aridique terra efflauit, cùm in vnum coit, ipsa discordia corporũ, spiritum versat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quicquid intra se comprehendit, cursu suo accendit, & leuat in altum: ac tandiu manet splendor ignis expressi, quàm diu alimenta sufficiunt: quibus defi- *CAP. 8.*
E cientibus, & ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat qualis sit turbinum cursus, & qualis Cometarum. Illorũ rapidus ac violentus, & ipsis ventis citatior est: Cometarum lenis, & quòd per diem & noctem quantum transierit, abscondat. Deinde turbinum motus vagus est & disiectus, & (vt Sallustij vtar verbis) verticosus: Cometarum autem compositus, & destinatum iter carpens. Nũm quis nostrûm crederet, aut lunam, aut quinque sidera rapi vento, aut turbine rotari? Non, vt puto. Quare? quia non est illis perturbatus & impotens cursus. Ad Cometas idem transferamus. Non cõfusè nec tumultuosè eunt, vt aliquis credat illos causis turbulentis & inconstantibus pelli. Deinde etiam si vertices isti comprehendere terrena humidáque, & ex humili in altum exprimere possent: non tamen supra lunam efferrent. Omnis illis vsque in nubilum vis est. Cometas autem immixtos stellis videmus per superiora labentes. Ergo verisimile non est, in tantum spacium perseuerate turbinem: qui quo maior est, maturius corrumpitur. *Vide scholia*

CAP. 9. VTRVMLIBET itaq; eligat, aut vis leuis inde peruenire non poterit, aut magna & con- A
citata citius ipsa se franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (vt putā) non exeunt
altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse est, his
Cometis diuturnioribus & celsioribus, plenior materia sit. Neque enim diutius appare-
rent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Dicebam modò, non posse diu verticem
permanere, nec supra lunam, aut vsque in stellarum locum crescere. Nempe efficit turbi-
nem, plurium ventorum inter ipsos luctatio. Hæc diu non potest esse. Nam cùm vagus &
fortè, cum cæteris volutatus. incertus spiritus † certi volatus est, nouissimè vni vis omnium cedit. Nulla autem tempe-
stas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent virium, tanto minus tēporis. Venti cùm
ad summū venerunt, remittuntur omni violentia. Necesse est ista concitatione in exitium
sui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, &
mira breuitas est. Præterea violētius celeriúsque in terra, circáque eam voluitur: quo cel- B
sior, eo solutior, laxiórque est, & ob hoc diffunditur. Adiice nunc, quòd etiā si in summum
pertenderet, vbi sideribus iter est, vtique ab eo motu, qui vniuersum trahit, solueretur.
Quid enim est illa conuersione mundi citatius? hac omnium ventorum in vnum cōiecta
vis dissiparetur, & terræ solida fortísque compages, nedum particula aëris torti.

CAP. 10. PRÆTEREA in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoque perma-
neret turbo. Quod porrò tam incredibile est, quàm in turbine longior mora. Vtique motus
motu contrario vincitur: habet enim suam locus ille vertiginem, quæ rapit cœlum,

Sideráque alta trahit, celeríque volumine torquet.

Et vt des eis aliquam aduocationem, quod fieri nullo modo potest: quid de his Cometis
dicetur, qui senis mensibus apparuerunt? Deinde duo debent esse motus eodem loco: al- C
ter ille diutinus & assiduus, suum sine intermissione peragēs opus: alter nouus & recens,
& turbine illatus. Necesse est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbita,
cæterorúmque supra lunam meantium motus irreuocabilis est: nec hæsitat vsquam, nec
resistit, nec dat vllam nobis suspicionem obiectæ sibi moræ. Fidem non habet, turbinem
violentissimum & perturbatissimum tempestatis genus, in medios siderum ordines per-
uenire, & inter disposita ac tranquilla versari. Credamus ignem circumacto turbine accen-
di, & hunc expulsum in sublime, præbere nobis opinionem speciémque sideris longi. At
puto tale esse debet, quale est id, quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies est. In
eodē enim vestigio versatur, & in columnæ modo circumagentis se voluitur. Ergo ignem
quoque qui inclusus est, similem esse illi oporter. Atqui lōgus est, & disiectus, miniméque
similis in orbem coacto. D

CAP. 11. EPIGENEM relinquamus, & aliorum opiniones persequamur. Quas antequam expo-
nere incipiam, illud in primis præsumēdum est, Cometas non in vna parte cœli aspici, nec
in signifero tātùm orbe, sed tam in ortu quàm in occasu, frequētissimè tamē circa Septen-
fortè, Forma eis vna. trionem.† Forma eius non est vna. Quamuis enim Græci discrimina fecerint eorum, qui-
bus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa se velut comam spar-
gunt, & eorum quibus fusus quidem est ignis, sed in verticem tendens: tamen omnes isti
eiusdem notæ sunt. Cometæque rectè dicuntur. Quorum cùm post longum tempus ap-
pareant formæ, inter se eos comparare difficille est. Illo ipso tempore quo apparent, inter
spectātes de habitu illorū non conuenit: sed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita di-
al. liuidiorē cit aut † lucidiorē esse aut rubicundiorē, & crines aut in interiora deductos, aut in latera di-
uisos. Sed siue sint aliquæ differentiæ illorum, siue non sint, eâdem fiant ratione necesse est E
Cometæ. Illud vnum constare debet, præter solitū aspici nouam sideris faciē, circa se dissi-
patum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum hæc placet ratio, cùm ex stellis erranti-
bus, altera se alteri applicuit, confuso in vnum duarum lumine, faciem longioris sideris
reddi. Nec hoc tunc tantùm euenit, cùm stella stellam attigit, sed etiam cùm appropin-
quauit. Interuallum enim, quod inter duas est, illustratur ab vtraque, inflammatúrque, &
longum ignem efficit.

CAP. 12. HIS illud respondebimus, certū esse numerum stellarum mobilium. Solere autem eo-
dem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifestum fit, non illarum coitu fieri
Cometen, sed proprium & sui iuris esse. Etiamnum frequēter stella sub altioris stellæ vesti-
gium venit. Et Saturnus aliquādo supra Iouem est, & Mars Venerem aut Mercurium re-
cta linea despicit. Nec tamen propter hunc cursum, cùm alter alterum subit, Cometes fit:

A alioquin annis omnibus fieret. Omnibus enim aliquæ stellæ in eodem signo simul sunt. Si Cometam faceret stella stellæ superueniens, momento esse desineret. Summa enim velocitas transeũtium est. Ideo omnis siderum defectio breuis est: quia citò illas idem cursus, qui admouerat, abstrahit. Videmus solem & lunam intra exiguum tempus, cùm obscurari cœperint, liberari. Quanto celerior debet fieri in stellis cõgressio, tanto minoribus? Atqui Cometæ senis mensibus manent. quod non accideret, si duarum stellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non possunt, & necesse est illas lex celeritatis separet. Præterea ista nobis vicina videntur, cæterùm interuallis ingentibus dissident. Quomodo ergo potest altera stella vsque ad alteram stellam ignem mittere, ita vt vtraque iuncta videatur, cùm sint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miscetur, & præbet vnius speciem. Nempe sic, quemadmodũ rubicunda fit nubes solis incursu, quemadmodum vespertina aut matutina flauescunt, quemadmodum alternè arcus solis visitur.
B Hæc omnia primùm magna vi efficiuntur. Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum non est eadem potẽtia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum vicinia nascitur. Superiora pura & sincera sunt, & coloris sui semper. Præterea si quid tale accideret, non haberet moram, sed extingueretur citò: sicut coronæ, quæ solem lunámve cingunt, & intra breuissimum spacium exolescũt. Nec arcus quidem diu perseuerat. Si quid esset tale, à quo medium inter duas stellas spaciũ confunderetur, æquè citò dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ solent. Stellis intra signiferum cursus est, hunc gyrum premunt: at Cometæ vbique cernuntur. Non magis certũ est illis tempus quo appareant, quàm locus vllus, vltra quem non exeant.

ADVERSVS hoc ab Artemidoro illa dicũtur, non has tantùm stellas quinque discur- CAP. 13.
C rere, sed solas obseruatas esse. Cæterùm innumerabiles ferri per occultum, aut propter obscuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum positionem talem, vt tunc demum, cùm ad extrema eorum venẽte, visantur. Ergo intercurrũt quædam stellæ, vt ait, nobis nouæ, quæ lumen suum cum stantibus misceant, & maiorem quàm stellis mos est, porrigant ignem. hoc ex his quæ mentitur, leuissimum est: tota eius narratio mundi, mendacium impudens est. Nam si illi credimus, summa cœli ora solidissima est, in modum tecti durata, & alti crassique corporis, quod atomi congesti coaceruatique fecerunt. Huic proxima superficies est ignea, ita compacta, vt solui vitiarique non possit. Habet tamen spiramenta quædam, & quasi fenestras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, vt interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter consuetudinem apparent, influxerunt ex illa vtraque mundi iacente materia.
D Soluere ista quid aliud est, quàm manum exercere, & in ventum iactare brachia?

VELIM tamen mihi dicat iste, qui mundo tam firma lacunaria imposuit, quid sit quare CAP. 14.
credamus illi tantam esse crassitudinem cœli? Quid fuit, quòd illò tam solida corpora adduceret, & ibi detineret? Deinde quòd tantæ crassitudinis est, necesse est & magni ponderis sit. Quomodo in summo ergo manent grauia? Quomodo illa moles non descendit, & se onere suo frangit. Fieri enim non potest, vt tanta vis ponderis, quantam ille substituit, pendeat, & leuibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur. nec rursus de medio aliquid esse oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, & cadere quidem, sed non apparere an cadat: quia præcipitatio eius æterna est, nihil habens nouissimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cùm ratio-
E nem nullam inuenirent, propter quam pondus in aëre staret. Fertur, inquiunt, semper: sed non apparet an cadat, quia infinitum est in quod cadit. Quid est deinde quo probes, non quinque tantùm stellas moueri, sed multas esse, & in multis mundi regionibus? Aut si hoc sine vllo probabili argumento licet respõdere, quid est quare non aliquis aut omnes stellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat ista stellarum passim euntium turba. Nam quo plures fuerint, sæpius in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles sunt. Quid, quòd testimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium stellarum exortus & annotauit, & posteris tradidit?

POST mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuêre, pau- CAP. 15.
lò antè Achaicum bellum Cometes effulsit, non minor sole. Primò igneus ac rubicundus orbis fuit, clarúmque lumen emittens, quanto vinceret noctẽ. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, & euanuit claritas. Nouissimè autem totus intercidit. Quot ergo coiro

stellas oportet, vt tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges, nunquam hunc habitum solis æquabunt. Attalo regnante, initiò Cometes apparuit modicus. Deinde sustulit se, diffuditque, & vsque in æquinoctialem circulum venit, ita vt illam plagam cœli, cui Lactea nomen est, in immensum extentus æquaret. Quot ergo conuenisse debent erraticæ, vt tam longum cœli tractum occuparent igne continuo? A

CAP. 16. CONTRA argumentum dictum est: contra testes dicendum est. Nec magna molitione detrahenda est autoritas Ephori: historicus est. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt: quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione: quæ approbare opus suum, & fieri populare non putat posse, nisi illud mendacio asperserit. Ephorus verò nō religiosissimæ fidei, sæpe decipitur, sæpe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis custoditus est, quia ingentis rei traxit euentus; cùm Helicem & Burim ortu suo mersit, ait illum descendisse in duas stellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim posset obseruare illud momentum, quo Cometes solutus, & in duas partes redactus est? Quomodo autem si est qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas stellas diuisus sit, cùm aliqua ex quinque stellis esse debuerit? B

CAP. 17. APOLLONIVS Myndius in diuersa opinione est. Ait enim, Cometen non vnum ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec duarum stellarum confinio ignis extentus: sed & proprium sidus Cometes est, sicut solis aut lunæ. Talis illi forma est, non in rotundum restricta, sed procerior, & in longum producta. Cæterùm non est illi palàm cursus: altiora mundi secat: & tunc demum apparet, cùm in imum cursus sui venit. Nec est quòd putemus, eundem visum esse sub Claudio, quem sub Augusto vidimus: nec hunc qui sub Nerone Cæsare apparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi similem fuisse, qui post necem diui Iulij, Veneris ludis genitricis, circa vndecimam horam diei emersit. Multi variique sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore: aliis rubor est sine vlla luce: aliis candor, & purum liquidúmque lumen: aliis flamma, & hæc non sincera, nec tenuis, sed multum circa se voluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt. Hi minuunt augéntque lumen suum, quemadmodum alia sidera: quæ clariora, cùm descendêre, sunt, maioráque ex loco propiore visuntur: minora, cùm redeunt, & obscuriora, quia abducunt se longius. C

CAP. 18. ADVERSVS hoc protinus respondetur, non idem accidere in Cometis, quod in cæteris. Cometæ enim quo primùm die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberēt crescere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiāt extingui. Deinde quod aduersus priores, etiam aduersus hunc dicitur. Si erraret Cometes, essetque sidus, intra signiferi terminos moueretur, intra quod omne sidus cursus suos colligit. Nunquam apparet stella per stellam. Acies nostra non potest per medium sidus exire, vt per illud superiora prospiciat. Per Cometen autem non aliter quàm per nubem vlteriora cernuntur: ex quo apparet, illum non esse sidus, sed leuem ignem ac tumultuarium. D

CAP. 19. ZENON noster in illa sententia est: congruere iudicat stellas, & radios inter se cōmittere: hac societate luminis existere imaginem stellæ longioris. Ergo quidam nullos esse Cometas existimant, sed species illorum per repercussionem vicinorum siderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt esse quidem, sed habere cursus suos, & post certa lustra in conspectum mortalium exire. Quidam esse quidem, sed non quibus siderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur. E

CAP. 20. IN hac sententia sunt plerique nostrorum: nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in sublimi varia ignium concipi genera, & modò cœlum ardere, modò longos à tergo flammarum albescere tractus, modò faces cum igne vasto rapi: ipsa etiam fulmina, etsi velocitate mira, simul & perstringunt aciem, & relinquūt ignes suos, aëris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Ideo ne resistunt quidem, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij verò ignes diu manent: nec antè discedunt, quàm consumptum est omne, quo pascebantur, alimentum. Hoc loco sunt illa à Posidonio scripta miracula, columnæ, clypeique flagrantes, aliæque insigni nouitate flammæ: quæ non aduerterent animos, si ex consuetudine & lege discurrerent. Ad hæc stupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, siue

A fiue emicuit aliquid & fugit,fiue cõpreſſo aere & in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit. Quid ergo?Non aliquando lacuna cedentis retrò ætheris patuit,& vaſtum in concauo lumen?Exclamare poſſes:Quid eſt hoc?

—Medium video diſcedere cœlum,

Pallentéſque polo ſtellas.—

quæ aliquando non expectata nocte fulſerunt,& per medium eruperũt diẽ. Sed alia huius rei ratio eſt,quare alieno tempore apparent,quas eſſe,etiam cùm laterent,conſtat. Multos Cometas non videmus,quòd obſcurantur radiis ſolis:quo deficiente, quédam Cometen appáruiſſe,quem ſol vicinus obtexerat,Poſidonius tradit. Sæpe autem cùm occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideo aſpici

B non poteſt.Cometæ autem radios ſolis effugiunt.

PLACET ergo noſtris,Cometas ſicut faces,ſicut tubas,trabéſque,& alia oſtenta cœli, denſo aere creari.Ideo circa Septentrionem frequentiſſimè apparẽt,quia illic plurimum eſt aeris pigri.Quare ergo non ſtat Cometes,ſed procedit?dicam. Ignium † materia alimentum ſuum ſequitur.Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt:tamen deficiente materia retroiens ipſe deſcendit,in aera quoque ſi dextram leuámque premit partem.Nulla enim illi via eſt:ſed quà illum vena pabuli ſui duxit,illò repit,nec vt ſtella procedit,ſed vt ignis paſcitur.Quare ergo per longum tempus apparet, & non citò extinguitur? Sex enim menſibus hic,quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus,ſpectandum ſe præbuit,in diuerſum illi Claudiano circumactus.Ille enim à Septentrione in verticẽ ſurgens, Orientem petiit ſemper obſcurior:hic ab eadem parte cœpit,ſed in Occidentem tendẽs,ad Meridiem flexit,& ibi ſe ſubduxit oculis.Videlicet ille † humiliora habuit,& aptiora ignibus,

C quæ proſecutus eſt:huic rurſus vberior fuit & plenior regio.Huc itaq; † deſcẽdit,inuitante materia,non itinere.Quod apparet duobus,quos ſpectauimus,fuiſſe diuerſum : cũ hic in dextrum motus ſit,ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eandem partem curſus eſt,id eſt,cõtrarius mundo.Hic enim ab ortu voluitur in occaſum,illæ ab occaſu in ortum eunt.Et ob hoc duplex his motus eſt:ille quo eunt,& hic quo auferuntur.

CAP. 21.

al. modo.

al. humidiora.

al. deſcẽdũt

EGO noſtris nõ aſſentio.Non enim exiſtimo Cometem ſubitaneum ignem,ſed inter æterna opera naturę.Primùm quæcunque aer creat,breuia ſunt.Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili.Quomodo poteſt enim in aere aliquid idẽ diu permanere, cùm ipſe aer nunquam idem maneat?fluit ſemper, & breuis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium,quàm in quo fuerat,ſtatum vertitur. Nunc pluuius,nunc ſerenus, nunc inter v-

D trunque varius:nubéſque illi familiariſſimæ ſunt,in quas coit,& ex quibus ſoluitur,modò congregantur,modò digeruntur,nunquam immotæ iacent. Fieri non poteſt, vt ignis certus in corpore vago ſedeat,& ita pertinaciter hæreat,quàm quem natura,ne vnquam excuteretur,aptauit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret,ſemper deſcenderet. Eo enim craſſior aer eſt,quo terris propior:nunquam Cometes in imum vſque demittitur,neque appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quò illum natura ſua ducit,id eſt ſurſum:aut eò quò trahit materia,cui adhæſit,& quam depaſcitur.

CAP. 22.

NVLLIS ignibus ordinariis & cœleſtibus iter flexum eſt. Sideris propriũ eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint,neſcio:duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſa tẽporalis accendit,citò intereidit. Sic faces ardent,dum tranſeunt: ſic fulmina in vnum valent ictum:ſic quæ tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes,prætereuolãt &

E ſecant aera. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis,quos habet mundus æternos,quia partes eius ſunt,& opera. Hi autem aliquid agunt , & vadunt, & tenorem ſuum ſeruant,paréſque ſunt. Nam alternis diebus maiores minoréſve fierent,ſi ignis eſſet collectitius,& ex aliqua cauſa repentinus. Minor enim eſſet ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modò,nihil diuturnum eſſe,quod exarſit aeris vitio:nũc amplius adiicio:Moueri ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quiſquis alius eſt ignis aere expreſſus,in fuga eſt:nec apparet,niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem:& ideo non citò expellitur,ſed emetitur ſpacium ſuum : nec extinguitur, ſed excedit. Si erratica,inquit,ſtella eſſet,in ſignifero eſſet. Quis vnum ſtellis limitem ponit?Quis in anguſtum diuina compellit?Nempe hæc ipſa ſidera , quæ ſola moueri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint,quæ in propriũ iter & ab iſtis remotum ſeceſſerint?Quid eſt,quare in aliqua parte cœlum peruium nõ ſit?Quòd ſi iudicas,

CAP. 23.

non posse vllam stellam nisi signiferum attingere. Cometes potest sic latum habere circulum, vt in hunc parte aliqua sui incidat, quod fieri non est necessarium, sed potest. A

CAP. 24 VIDE ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, vt in multa itinera diuisus sit: nec hanc vnam deterat semitam, cæteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles stellas, quæ noctem decore vario distinguunt, quæ aera minimè vacuum & inertem esse patiuntur, quinque solas esse, quibus exercere se liceat, cæteras stare, fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogauerit: Quare ergo nō quemadmodum quinque stellarum, ita harum obseruatus est cursus? Huic ego respondebo: Multa sunt quæ esse concedimus, qualia sunt ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur: quid tamen sit animus ille rector dominúsque nostri, non magis tibi quisquam expediet, quàm vbi sit. Alius illum dicet esse spiritum, alius concentum quendam, alius vim diuinam & Dei B partem, alius tenuissimum aerem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui sanguinem dicat, qui calorem. Adeò animo non potest liquere de cæteris rebus, vt adhuc ipse se quærat.

CAP. 25. QVID ergo miramur, Cometas tam rarum mundi spectaculum nondum teneri legibus certis: nec initia illorum finésque notescere, quorum ex ingentibus interuallis recursus est? Nondum sunt anni mille quingenti, ex quo Græcia stellis numeros & nomina fecit. Multæque hodie sunt gentes, quæ tantùm facie nouerunt cœlum, quæ nondum sciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo ista quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris æui diligentia. Ad inquisitionem tantorum ætas vna non sufficit, vt tota cœlo vacet. Quid, quòd tam paucos annos inter studia ac vitia non æqua portione diuidimus? Itaque per successiones ista longas explicabuntur. Veniet tempus, quo posteri nostri tam aperta nos nescisse C mirentur. Harum quinque stellarum, quæ se ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco, curiosos nos esse cogunt, qui matutini vespertinique ortus sint, quæ stationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retrò, modò cœpimus scire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset (nam hoc illi nomen imposuere cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti sunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam stellā aut supprimere cursum iudicatis, aut vertere. Non licet stare cœlestibus, nec auerti: prodeunt omnia: vt semel missa sunt, vadunt. Idem erit illis cursus, qui sui finis. Opus hoc æternū irreuocabiles habet motus: qui si quando constiterint, alia ex aduerso incident, quæ nūc tenor & æqualitas seruat.

CAP. 26. QVID est ergo, cur & aliqua redire videantur? Solis occursus speciem illis tarditatis D imponit, & natura viarum circulorúmque sic positorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues quamuis plenis velis eant, videntur tamen stare. Erit qui demonstret aliquando, in quibus Cometæ partibus errent, cur tam seducti à cæteris eant, quanti qualésque sint. Contenti simus inuentis: aliquid veritati & posteri conferant. Per stellas, inquit, vlteriora non cernimus, per Cometas aciem transmittimus. Primùm si fit istud, non in ea parte fit, qua sidus ipsum est spissi ac solidi ignis, sed qua rarus splēdor excurrit, & in crines dispergitur. Per interualla ignium, non per ipsos vides. Stellæ, inquit, omnes rotūdæ sunt, Cometæ porrecti: ex quo apparet, stellas non esse. Quis enim tibi concedet, Cometas longos esse? Quorum natura quidem, vt cæterorum siderum, globus est, cæterùm fulgor extenditur. Quemadmodum sol radios suos longè latéque dimittit, cæterùm ipsi alia est forma, alia ei quod ex ipso fluit lumini: sic Cometarum corpus ipsum corrotundatur, splēdor E autem longior quàm cæterorum siderum apparet.

CAP. 27. QVARE, inquis? Dic tu mihi prius, quare luna dissimillimum soli lumen accipiat, cùm accipiat à sole? Quare modò rubeat, modò palleat? Quare liuidus illi & ater color sit, cùm à conspectu solis excluditur? Dic mihi, quare omnes stellæ inter se dissimilem habeant aliquatenus faciem, diuersissimam soli. Quomodo nihil prohibet, ista sidera esse, quamuis similia non sint: ita nihil prohibet, Cometas æternos esse & sortis eiusdem, cuius cætera, etiam si faciem illis non habent similem. Quid porrò mundus ipse, si consideres illum, nónne ex diuersis compositus est? Quid est quare in leone semper sol ardeat, & terras æstibus torreat: in aquario astringat hyemem, flumina gelu claudat? Ex hoc tamen & illud sidus eiusdem conditionis est, cùm effectu & natura dissimile sit. Intra breuissimum tempus aries extollitur, libra tardissimè emergit: & tamen hoc sidus & illud eiusdem naturæ est, cùm illud

A illud exiguo tempore ascendat, hoc diu proferatur. Non vides, quàm contraria inter se elementa sint? grauia & leuia sunt, frigida & calida, humida & sicca. Tota huius mundi concordia ex discordibus constat. Negas Cometem stellam esse, quia forma eius non respondeat ad exemplar, nec sit cæteris similis. Vides quàm simillima est illa, quæ tricesimo anno reuertitur ad locum suum, huic quæ intra annum reuisit sedem suam. Nō ad vnam natura formam opus suum præstat, sed ipsa varietate se iactat. Alia maiora, alia velociora aliis fecit. Alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxità turba, vt singula & cōspicua procederent: quædam in gregem misit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere, nisi quod sæpius facit. Cometas non frequenter ostēdit, attribuit illis alium locum, alia tempora, dissimiles cæteris motus. Voluit & his magnitudinem operis sui colere, quorum formosior facies est, quàm vt fortuitam putes, siue amplitudinem eorum consideres, siue fulgorem, qui maior est ardentiórque quàm cæteris. Facies verò habet insigne B quiddam & singulare, non in angustum coniecta & arctata, sed dimissa liberius, & multarum stellarum amplexa regionem.

ARISTOTELES ait, Cometas significare tempestatem, & ventorum intemperātiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas sidus esse, quòd futura denunciat? Nō enim sic hoc tempestatis signum est, quomodo futuræ pluuiæ, CAP. 28.

Scintillare oleum, & putres concrescere fungos:

aut quomodo indicium est sæuituri maris, si marinæ

In sicco ludunt fulicæ, notásque paludes

Deserit, atque altam supra volat ardea nubem:

C sed sic, quomodo æquinoctium in calorem frigúsque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid stella nascentibus triste lætúmve cōstituat. Hæc vt scias ita esse, non statim Cometes ortus, ventos & pluuias minatur, vt Aristoteles, sed annū totū suspectum facit. Ex quo apparet, illum non ex † proximo, quæ in proximum daret signa traxisse, sed habere reposita & cōpressa legibus mūdi. Fecit is Cometes, qui Patereulo & Vopisco consulibus apparuit, quæ ab Aristotele Theophrastóque sunt prædicta. Fuerūt enim maximæ & continuæ tempestates vbique. At in Achaia, Macedoniáque, vrbes terrarum motibus prorutę sunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum est, grauiores esse, multúmque in se habere terreni: ipsi præterea cursus. ferè enim compelluntur in cardines. *fortè, impromisso.*

VTRVNQVE falsum est. De priore dicam prins. Quare quæ tardius feruntur, grauia sunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter suum lentissimè efficit, grauis est? At D qui leuitatis argumentum habet, quod super cæteras est. Sed maiore, inquam, ambitu circuit, nec tardius it quàm cæteræ, sed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis posse dicere, etiam si segnior illis cursus sit. Sed mendacium est, ire eos tardius. Nam intra sextum mensem dimidiam cœli partem transcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menses recepit se. Sed quia graues sunt, inferius deferuntur. Primùm non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à Septentrione motus sui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana peruenit, erigensque suum cursum obliuit. Alter ille Claudianus à Septentrione primùm visus, nō desiit in rectum assiduè celsior ferri, donec excessit. Hæc sunt quę aut alios mouêre ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an vera sint, discutiant quibus est sententia tueri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantùm licet, nec cum fiducia inueniendi, nec sine spe. CAP. 29.

E EGREGIE Aristoteles ait, nūquā nos verecūdiores esse debere, quàm cùm de diis agitur. Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum modestiæ fingimur. quanto hoc magis facere debemus, cùm de sideribus, de stellis, de deorum natura disputamus, ne quid temerè, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur? Nec miremur tam tardè erui, quæ tam altè iacent. Panætio, & his qui videri volunt Cometem non esse ordinarium sidus, sed falsam sideris faciem, diligenter tractandum est, an æquè omnis pars anni ædendis Cometis satis apta sit: an omnis cœli regio Idonea in qua creentur: an quacunque ire, ibi etiam concipi possint: & cætera, quæ vniuersa tolluntur, cùm dico illos fortuitos nō esse ignes, sed intextos mundo, quos non frequenter educit, sed in occulto mouet. Quàm multa præter hos per secretum eunt, nunquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti nostris oculis committitur. CAP. 30.

Ipſe qui iſta tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit, deditque circa ſe, maiórque eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt. A

CAP. 31. al. ſuo.

MVLTA præterea cognata numini † ſummo, & vicinam ſortita potentiã, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt: ſiue illis tãta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana nõ poſſit: ſiue in ſanctiore ſeceſſu maieſtas tanta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe regit, nec vlli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus. Et miramur, ſi quos igniculos parum nouimus, cùm maxima pars mundi Deus lateat? Quã multa animalia hoc primùm cognouimus ſeculo, quàm multa negocia, hæc quidem multa. Multa venientis æui populus ignota nobis ſciet. Multa ſeculis tunc futuris cùm memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, nihil in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur. Eleuſina ſeruat, quod oſtendat reuiſentibus. Rerum natura, ſacra ſua nõ ſimul tradit. Initiatos nos credimus, in veſtibulo eius hæremus. Illa arcana non promiſcuè nec omnibus patent, reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, aſpiciet. Quando ergo iſta in noticiam noſtram perducentur? Tardè magna proueniunt, vtique ſi labor ceſſat. † Id quod vnum toto agimus animo, nondũ perfecimus, vt peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia ſunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam ſibi. Inuenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliúſque, quo † pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid eſt boni moris, extinguimus leuitate & politura corporum. Muliebres mundicias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli inceſſu ſuſpendimus gradum, non ambulamus, ſed repimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiat iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem † infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit.

B · C

al. In quod vnum toto agimur. — al. pereatur — al. in fame.

CAP. 32.

MIRARIS, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit. Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut vllum liberale reſpicit ſtudium, niſi cùm ludi intercalantur, cùm aliquis pluuiis interuenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antiſtitem reliquerũt. Quis eſt qui tradat præcepta † Platonis? Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorẽ non inuenit, Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cũ magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cuiuſlibet pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus: harum artium multi diſcipuli ſunt, multique doctores. Priuatim vrbe tota ſonat pulpitum. In hoc viri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter ſe vxoréſque contendunt, vter det latus illis. Deinde ſub perſona cùm diu trita frons eſt, tranſitur ad ganeam, philoſophię nulla cura eſt. Itaque adeò nihil inuenitur ex his quæ parum inueſtigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, obliterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuẽtus ſobria incumberent, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & leui manu quærimus.

al. Pyrrhonis — D

Libri VII. & vltimi Naturalium quæſtionum finis.

E

PINCIANI IN LIBRVM SEPTIMVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

CAP. 3. Sed videri illos accendi turbine quodam.] *Conſidera, an ſcribendum ſit non, illos: ſed, illis: videlicet Chaldæis.*

CAP. 4. Huic videtur plurimum virium habere ad omnes ſublimiũ motus ſtella Saturni.] *Quædam exemplaria: Huic videtur plurimum virium habere ſtella Saturni, reliqua deſiderantur.*

CAP. 8. Lunam aut quinque ſiderã tapi vento.] *Scribendum puto, lumina: non, lunam: vt vocet ſolẽ & lunam lumina, quæ ſacræ literæ luminaria appellant: & errones, ſidera, antiquorum more, qui ſolem & lunam inter Planetas non reponebãt. Eadem menda in verbis quæ ſequuntur:*

Non tamen ſupra lunam efferrent.] *Scribendum enim, lumina: non, lunam.*

Nec

A Nec supra lunam aut vsque in stellarum locum crescere.] *Legendum reor, nedum supra lumina in stellarum locum crescere, vt non multo pòst, nenum particula aeris intorti.* CAP. 9.

Violentius celeriúsque in terra, circáque eam voluitur.] *Duo illa verba, celeriúsque, non habentur in nonnullis exemplaribus.*

Intra exiguum tempus cùm obscurari cœperint, liberari.] *Legendum mihi videtur, intra exiguum tempus quàm obscurari cœperint, liberari.* CAP. 12.

Quid est, quare in aliqua parte cœli peruium non sit?] *Eadem non, peruium, habet: sed, paruium. vt fortè scribi debeat, par via.* CAP. 23.

LVCII ANNAEI SENECAE

B ORATORIS ET RHETORIS, CONTROVERSIARVM SENTENTIÆ, DIVISIONES, COLORES, AD NOVAtum, *Senecam, & Melam filios. Liber I.*

PROOEMIVM.

EXIGITIS rem magis iucundam mihi, quàm facilem. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatoribus sentiã, qui in ætatem meam inciderunt, & si qua memoriæ meæ nondum elapsa sunt, ab illis dicta colligere: vt quamuis noticiæ vestræ subducti sint, tamen non credatis tantùm de illis, sed etiam iudicetis. Est, fateor, iucundum mihi, redire in antiqua studia,
C melioresque ad annos respicere, & vobis querentibus, quòd tantæ opinionis viros audire non potueritis, detrahere iniuriã temporum. Sed cùm multa iam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit: inter ea, quæ retuli, memoria est, res ex omnibus partibus animi, maximè delicata & fragilis: in quam primùm senectus incurrit. Hanc aliquãdo in me floruisse, vt non tantùm ad vsum sufficeret, sed in miraculum vsque procederet, non nego. Nam † duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam: & ab his qui ad audiendum præceptorem † nostrum conuenerant, singulos versus à singulis datos, cùm plures quàm ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vsque ad primum recitabam, Nec ad complectenda tantùm, quæ vellem, velox erat mihi memoria: sed etiam ad continenda, quæ acceperat †. Nunc autem & ætate quassata, & longa desidia, quæ iuuenilem *al. ad duo.* *al. meum,* *fortè, fida.*
D quoque animum dissoluit, eò perducta est, vt etiam si possit aliquid præstare, tamen promittere non possit: & diu ab illa nihil repetiui. Solebat bonæ fidei esse. Nunc quia iubetis, quid possit experiar, & illã omni cura scrutabor. Ex parte enim spero bene. Nam quæcunque apud illam aut puer, aut iuuenis deposui, quasi recentia, & modò audita sine cunctatione profert. At si qua illi intra proximos annos commisi, sic perdidit & amisit, vt etiam si sæpius ingerantur, toties tamen tanquam noua audiam. Itaque ex memoria, quod vobis satis sit, superest. Neque enim me de his interrogatis, quos ipsi audistis: sed de his, qui ad vos vsque non peruenerunt. Fiat quod vultis, mittatur senex in scholas. Illud necesse est impetrem, ne me quasi certum aliquem ordinem velitis sequi, in cõtrahendis quæ mihi occurrent. Necesse est enim per omnia studia mea errem, & passim quicquid obuenerit controuersiarum, apprehendam. Sententias fortè ponam pluribus locis in vna declamatione dictas. Non enim dum quæro, aliquid inuenio: sed sæpe quod quærenti non comparuit, aliud
E agenti præstò est. Quædam verò quæ obseruantia mihi, & iam ex aliqua parte se ostendentia non possum occupare, eadem securo & reposito animo subitò emergunt. Aliquando etiam seriam rem agenti & occupato, sententia diu frustra quæsita † intempestiuè molesta est. Necesse est ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi iam olim precariò † paret. Facitis autem iuuenes mei, rem necessariam & vtilem, quod non contenti exemplis seculi vestri, prioris quoque vultis cognoscere. Primùm, quia quo plura exẽpla inspecta sunt, plus eloquentia proficitur. Non est vnus, quamuis præcipuus sit, imitandus: quia nunquam par fit imitator autori. Hæc natura est rei. Semper † citra veritatem & minor est similitudo. Deinde vt possitis æstimare, quãtum quotidie ingenia decrescant: & nescio qua iniquitate, & ad malũ pronitate naturæ, eloquentia se retrò tulerit. Quicquid Romana facũdia habet, quod insolẽti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem *al intẽpestiua.* *al. nõ paret.* *fortè, circa veritatẽ minor est similitudo.*

effloruit. Omnia ingenia, quæ lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius A deinde quotidie data res est: siue luxu temporum (nihil enim tam mortiferum ingeniis quàm luxuria:) siue cùm præmium † pulcherrimæ rei cecidisset, translatum est omne certamen ad turpia, multo honore quæstúque vigentia: siue fato quodam, cuius maligna perpetuáque in omnibus rebus lex est, vt ad summum perducta, rursus ad infimum, velocius quidem quàm ascenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia desidiosæ iuuentutis, nec in vllius honestæ rei labore vigilatur. Somnus languórque, ac somno & languore turpior, malarum rerum industria, inuasit animos. † Cantandi, saltandique nunc obscœna studia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere mundiciis, nostrorum adolescētium specimen est. Quis æqualium vestrorum, quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, imò quis satis vir est? Emolliti, † eneruésque in vitio nati sunt, in vitio B manent: expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ. In hos ne Dij tantum mali permittant, vt cadat eloquentia: quam non mirarer, nisi animos, in quos se conferret, eligeret. Erratis, optimi iuuenes, nisi illam vocem non † Marci Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe voluntas diuina, hominis ore enunciata. Et quem tandem antistitem sanctiorem inuenire sibi diuinitas potuit, quàm Catonem, per quem humano generi non præciperet, sed conuicium faceret? Ille ergo vir quid ait? Orator est, Marce fili, vir bonus, dicēdi peritus. Ite nunc, & in istis † fluxis atque expolitis, & nusquam nisi in libidine, viris, quærite oratores. Meritò talia habent exempla, qualia ingenia. Quis est, qui nunc memoriæ studeat? Quis, qui non dico magnis † viribus, sed suis placeat? Sententias à disertissimis viris factas, facilè in tanta hominum desidia pro suis dicunt: † & sic acerrimam eloquentiam, † quam præstare non possunt, violare non desinunt. Eo libentius, C quod exigiris, faciam. Et quæcunque à celeberrimæ facūdiæ viris dicta teneo, ne ad quenquam priuatim pertineant, populo dedicabo. Ipsis quoque multū præstaturus videor, quibus obliuio imminet, nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producatur. Ferè enim aut nulli commentarij maximorum declamatorum extant: aut, quod peius est, falsi. Itaque ne aut ignoti sint, aut aliter quàm debeant noti, summa cum fide suum cuique reddam. Omnes autem magni nominis in eloquentia videor audisse, præter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripuerat, sed bellorum ciuilium furor, qui tunc totum orbem peruagabatur. Intra coloniam meam me continui: alioquin potuissem eum audisse in illo atriolo, in quo duos grandes prætextatos ait secum declamare solitos. Potui & illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognoscere, & quod vulgò de alio dici solet, sed de illo propriè debet, potui viuam vocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc controuersias dicimus, nec tales quidem, quales D ante Ciceronem dicebantur, quas theses vocabant. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeò nouum est, vt nomen quoque eius nouum sit. Controuersias nos dicimus: Cicero causas vocabat. Hoc verò alterum nomen Græcum quidem est, sed in Latinum ita translatum, vt pro Latino sit. Scholastica controuersia multo recentius est, sicut ipsa declamatio: † apud nullum autorem antiquum, ante ipsum Ciceronem & Caluum inueniri potest, qui declamationem † distinguit. Ait enim: Declamare est, iam nō † mediocriter bene dicere. Alterum putat domesticæ exercitationis esse: alterum veræ actionis. Modò nomen hoc prodiit. Nam & studium ipsum nuper celebrari cœpit. Ideo facile est mihi ab incunabulis nosse rem post me natam. In aliis autem an beneficium vobis daturus sim, nescio: in vno accipio. Latronis enim Portij, charissimi mihi sodalis, memoriam sæpius E cogor retractare, & à prima pueritia vsque ad vltimum eius diem † perductam familiarem amicitiam cum voluptate maxima repetam. Nihil illo viro grauius, nihil suauius, nihil eloquentia sua dignius. Nemo plus ingenio suo imperauit. Nemo plus † indulsit. In vtraque parte vehementi viro modus deerat: nec intermittere studia sciebat, nec repetere. Cùm se ad scribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies & sine interuallo grauis sibi instabat: nec desinebat, nisi defecerat. Rursus cùm se dimiserat, in omnes lusus, & in omnes iocos se resoluebat. Cùm vero se syluis montibúsque tradiderat, omnes illos agrestes in syluis ac montibus natos, laboris patientia ac venandi solertia prouocabat: & in tantam sic viuendi peruenerat cupiditatem, vt vix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At cùm sibi manum iniecerat, & se blandiendo quo abduxerat, reuocabat, tantis viribus incumbebat in studium, vt nō tantùm nihil perdidisse, sed multū acquisiuisse desidia

al. honestissima.
al. psallendi.
al eneruésque quod nati sunt, inuiti manent.
al. Magni.
al. vulsis.
fortè, viris.
fortè, & sacerrimam: vel, & sic, sacerrimā.
al. quia.
al. quia apud.
al. definit.
al. mediocriter dicere, sed bene.
al. productā.
al. sibi.

A se desidia videretur. Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare. Excitatur enim
ocio vigor: & omnis tristicia, quæ continuatione pertinacis studij adducitur, feriarum
hilaritate discutitur. Nulli tamen intermissio manifestius proderat. Quoties ex internallo
dixerat, multo acrius, violentiúsque dicebat. Exultabat enim nouato & integrato robore:
& tantum à se exprimebat, quantum concupierat. Nesciebat dispensare vires suas, sed im-
moderati aduersum se imperii fuit. Ideóque studium ejus prohiberi debebat, quia regi
non poterat. Itaque solebat & ipse, cùm se assidua & nunquam intermissa contentione
fregerat, sentire ingenij lassitudinem: quæ non minor est quàm corporis, sed occultior.
Corpus illi erat & naturâ solidum, & multa exercitatione duratum. Itaque nunquam eum
ardentis impetus animi deseruit. Vox robusta, sed sordida lucubrationibus: & negligen-
tia non naturâ infuscata, beneficio tamen laterum extollebatur: & quamuis inter initia
B parum attulisse virium videretur, ipsa actione accrescebat. Nulla vnquam illi cura vocis
exercendæ fuit. Illum fortem, agrestem, & † Hispanæ consuetudinis morem non pote- *al. antiqua*
rat dediscere: vtcunque res tulerat, ita viuere: nil vocis causa facere: non illam per gra-
dus paulatim ab imo vsque ad summum perducere: non rursus à summa contentione pa-
ribus interuallis descendere: non sudorem olei vnctione discutere: non latus † ambula- *al. ablutio-*
tione reparare. Sæpe cùm per totã lucubrauerat noctem, ab ipso cibo statim ad declaman- *ne.*
dum perueniebat. Iam verò cùm rem inimicissimam corpori faceret, vetari nullo modo
poterat. Post cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietémque
æqualiter digeri, sed perturbata & dissipata in caput agebat. Itaque & oculorum aciem
confuderat, & colorem mutauerat. Memoria & naturâ quidem felix, sed plurimum adiuta
arte. Nunquã ille quæ dicturus erat, ediscẽdi causa relegebat. Edidicerat illa, cùm scripse-
C rat. Quin id in illo magis mirabile videri possit, quod nec lentè & anxiè, sed eodem penè,
quo dicebat, impetu scribebat. Illi quidem qui scripta sua torquẽt, qui de singulis verbis in
consilium veniunt, necesse est, quæ toties animo suo admouerint, nouissimè affigant. At
quorumcunque stylus est velox, tardior memoria est. In illo non tantùm naturalis memo-
riæ felicitas erat, sed ars summa, & ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad custodien-
da, adeò vt omnes declamationes suas quascunque dixerat, teneret. Iam itaque superua-
cuos sibi fecerat codices. Aiebat se scribere in animo cogitata. Dicebat ita, vt in nullo vn-
quam verbo eum memoria deceperit. Historiarum omnium summa notitia: iubebat ali-
quem nominari ducem, & statim eius acta cursu reddebat. Adeò quæcunque in † animum *al. memoriã*
eius semel descenderant, in promptu erant. Video vos, iuuenes mei, plus iusto ad hanc eius
virtutem obstupescere. Alia vos in illo mirari volo. Hoc quod tantũ vobis mirum videtur,
D non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus, poterit qui-
libet facere id, quod Cyneas fecit: qui missus à Pyrrho legatus ad Romanos, postero die
nouus homo & senatum, & omnem vrbanam circumfusam senatui plebem, nominibus
suis persalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à poeta carmen nouum, suum esse dixit
& protinus memoria recitauit: cùm hoc ille cuius carmen erat, facere non posset. Aut hoc
fecit Hortensius: qui à Sisenna prouocatus in auctione persedit diem totum, & omnes res
& precia, & emptores ordine suo recensuit argentariis recognoscentibus, ita vt in nullo
falleretur. Cupitis † statim ista discere. Suspendam cupiditatem vestram, & faciam alteri *al. statim*
beneficio locum. Interim hoc vobis, in quo iam obligatus sum, persoluam. Plura fortas- *discere.*
se videor de Latrone meo vobis, quàm audire desideratis, exposuisse. Ipse quoque hoc
præuideram futurum, vt à memoria eius, quoties occasio fuisset, difficulter † auellerer. *al. euelleretur.*
E Tamen nec his contentus ero, sed quoties me inuitauerit memoria, libentissimè faciam,
vt illum totum & vos cognoscatis, & ego recognoscam. Illud vnum non differam, falsam
opinionem de illo in animis hominum conualuisse. Putant enim fortiter quidem, sed
parum subtiliter eum dixisse: cùm in illo si qua alia virtus fuit, etiam subtilitas fuerit. Id
quod nunc à nullo fieri animaduerto, semper fecit. Antequam dicere inciperet, sedens
quæstionem eius, quam dicturus erat, controuersiæ proponebat: quod summæ fiduciæ est.
Ipsa enim actio multas latebras habet: nec facilè potest, si quo loco subtilitas fuerit, appa-
rere: cùm orationis cursus iudicium audientis impediat, dicentis abscondat. Ast vbi nuda
proponuntur membra, si quid aut numero, aut ordine excidit, manifestum est. Quid ergo?
Vnde hæc de illo fama? Nihil est iniquius his, qui nusquam putãt esse subtilitatem, nisi vbi
nihil est præter subtilitatem: & in illo cùm omnes oratoriæ virtutes essent, hoc fundamen-
tum tot & tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat:

Et nescio an maximum vitium subtilitatis sit, nimis se ostẽdere. Magis nocent insidiæ, quæ A
fortè, & ambitu. latẽt. Vtilissima est dissimulata subtilitas, quæ effectu apparet, † & habitu latet. Interponam
itaque aliquibus locis quæstiones controuersiarũ, sicut ab illo propositæ sunt. Nec his ar-
gumenta subtexam, ne & modum excedam, & propositum tam meum quam vestrũ, cùm
vos sententias audire velitis, & quicquid ab illis abduxerit, molestũ futurum sit. Hoc quo-
que Latro meus faciebat, vt amaret sententias, cùm condiscipuli essemus apud Marullum
rhetorem, hominem satis aridum, paucissima bellè, sed nõ vulgato genere dicentem: cùm
exilitatem orationis suæ imputaret controuersiæ, & diceret, Necesse est me per spinosum
al. ponere. locum ambulantẽ, suspensos pedes † habere: aiebat Latro, Non mehercules tui pedes spi-
al. cum. nas calcant, sed habent. Et statim ipse dicebat sententias, quæ interponi argumẽtis † quàm
al. epiphonemata. maximè declamantis Marulli possent. Solebat autẽ & hoc genere exercitationis vti, vt ali-
quo die nihil præter † epicheremata scriberet, aliquo die nil pręter enthymemata; aliquo B
die nil præter has translatitias, quas propriè sententias dicimus, quæ nihil habent cum ipsa
controuersia implicitũ, sed satis aptè & aliò transferuntur: tanquam quæ de fortuna, de cru-
al. de vitiis. delitate, de seculo, † de deliciis dicuntur. Hoc genus sententiarum supellectilem vocabat.
al. diuitiis. Solebat schema quoque per se quæcunque cõtrouersia reciperet, scribere. Et putant illum
homines hac virtute caruisse: cùm ingeniũ quidem eius hac dote abundauerit, iudicium
autem eius fuerit strictius. Non placebat illi orationẽ inflectere, nec vnquã recta via disce-
dere: nisi cũ hoc aut necessitas coëgisset, aut magna suasisset vtilitas. Schemata negabat de-
coris causa inuenta, sed subsidij: vt quod palàm aures offensurum esset, si palàm diceret, id
obliquè & furtim surreperet. Summam quidem esse dementiam, detorquere orationem,
cui rectam esse liceret. Sed iam sustineo vos morari. Scio quàm sit odiosa res Circensibus
pompa. Ab ea autem controuersia incipiam, quam primam declamasse Latronem meum C
al. diem dicere. memini, admodum iuuenem, in Maxilli schola, cùm iam cœpisset † diem ducere.
fortè, dies lucere.

RODOLPHI AGRICOLÆ IN PROLOGVM *præcedentem, commentariolum.*

Seneca vita Corduba. L*IBROS hos Declamationũ, quos explicaturi sumus, L. Annæus Seneca scripsit. Is equestri
ordine fuit natus Cordubæ, quod oppidum est partis eius Hispaniæ, quam Beticam vocant, à
Bæti fluuio qui eam perfluit: in eloquentia temporibus suis clari inprimis nominis, & insignis,
philosophiæ quoque studiis à primis annis deditus: Photini Stoici discipulus fuit. Claudij Cæ-
saris temporibus, incertũ quibus accusantibus, aut quibus criminibus, in exilium relegatus est in Corsicam* D
*insulam. Postea quum Agrippina, Neronis mater, Claudij matrimonium adepta esset, occisa à Claudio
priore vxore sua Messalina propter adulterium, reuocatus est ab exilio Seneca, vt erudiendæ adolescentiæ
Neronis adesset: quamobrem, assecuto deinde imperium Nerone, Seneca potentiam opésque amplissimas
consecutus est. Post quum inciperet ad vitia & crudelitatem, reliquáque vitæ dedecora prolabi Nero, re-
prehendentem Senecam, & ad meliora reuocantẽ iniquius ferebat: adeò vt quum Seneca certior fieret, ple-
rosque se apud Neronem criminari, & opum magnitudinem, cultúmque vitæ, materiam sumere ad infa-
mandũm se, & in odium principis ducendum, sponte sua Seneca bona sua omnia obtulit Neroni: quæ recu-
sabat quidem Nero velle se capere, & blandè tecto dissimulatóque odio illi permittebat. Postea quum ple-
rique insignes viri Romæ ad occidendum Neronem coniurassent, detectáque foret ea coniuratio, & sum-
ptum de coniuratis supplicium: Seneca quoque, tanquã & is in coniuratis fuisset, iussus est à Nerone mor-
tem suo arbitrio sibi parare. Ergo apertis primùm venis brachiorum & crurum, quum lentius sanguis ex* E
*venis senio arctatis proflueret, venenum quale Socrates in carcere bibit, sumpsit. & quum ne sic quidem
moreretur, in feruens demum balneum illatus, mortuus est. Fratrem habuit Gallionem, itidem dicendi lau-
de clarum. Filios genuit Nouatum, Melam & Senecam: quorum Mela, testimonio Cornelij Taciti, pater
Seneca auus Lucani. fuit Lucani poetæ: vt fuerit Seneca non patruus, sicut vulgo dicitur, sed auus. Seneca filius is fuit, qui Tra-
gœdias, quæ solæ extant, Latinè scripsit. At pater Seneca inter plurima monumẽta ingenij sui quæ reliquit,
Seneca Tragicus Senecæ filius. quorum magna pars temporum iniuria periit, pars ad nos comminuta & fragmentata peruenit, scripsit
decem hos libros Declamationum ad filios suos: qui libri etiã nũc cõfracti sunt, & tantùm partes quasdam
habent eorum qui à Seneca scripti sunt: qualescunque tamen, digni qui legantur, & omni cura explicẽtur.*

Exigitis.] *Hoc est procœmiũ librorum: quo ex lege procœmiorum tria facit. Filios enim suos, ad quos scri-
bit, beneuolos & attentos & dociles reddit. Beneuolos, quia se paratum ostendit, & volentem facere quod
exigunt: dicit enim rem iucundam sibi esse, quia rediturus est in memoriam iuuenilium studiorũ, & melior*

A *pars vitæ rursus ei est pertractanda. id autē non esse sibi difficile, quia hoc opus sit memoriæ magis quàm ingenij: quia oporteat reminisci eum eorum, quæ clari in dicendo viri, quos ipse audiuit, dixerunt: quòd solum sit memoriæ opus. quam certè Seneca habuit tam præstantem, vt ex omni hominum genere inter paucos esset admirabilis: quod facilè ex verbis illius perspici potest. Deinde ibi, Facitis autem iuuenes mei, reddit attentos eos & dociles. Attentos: quia ostendit petere eos rem vtilem, & profuturam studiis multorum. Dociles: quia dicit originem declamandi, hoc est, rem ostendit, de qua dicturus. Tum præterea quòd velit primo libro ponere declamationes Portij Latronis, magna & arctissima familiaritate secum coniuncti. Ibi, Ipsis quoque multum præstaturus videor. hæ partes suis locis vberius dicentur.*

Exigitis.] *Exigere, quandoque petere significat, vt hîc: quandoque peragere, Virgil. 1. Æneidos.*

Omnes vt tecum meritis pro talibus annos Exigat.—

Ouidius in fine Metamorph.

Iámque opus exegi.—

B *Quandoque spernere vel repellere. Terentius in Andria:*

Vt quas posthac faciet de integro comœdias,
Spectandæ, an exigendæ sunt vobis prius.

Iucundam.] *Per u scribendum est, non per o. non enim à ioco dicitur, sed à iuuat, quod est delectare: habétque primam, non vt iocus, breuem, sed longam syllabam. Iuuenalis:*

Iucundum & charum sterilis facit vxor amicum.

Iubetis.] *Aliquando iubere significat imperare, vt hoc loco. Statius in primo Theb. Vnde iubetis ire deæ. Aliquando significat poscere. Ouidius in primo de Arte:*

Verberibus iussas præbuit ille manus.

Antiqua.] *Antiquum & vetus promiscuè ferè vnum pro altero accipiuntur. Iuuenalis:*

C *Antiquum & vetus est alienum Posthume lectum*
Concutere.—

Dicitur autem vtrunque de eo quod adhuc durat. Priscum verò, quasi peristum, id est, quod iam periit. Horatius in Odis:

Vt redeant in aurum tempora priscum. Et alio loco:
Quid si prisca redit Venus.—

id est, quæ ante tempora fuit. Senex de eis dicitur, de quibus iuuenis: hoc est, de animantibus. nèc de hominibus solùm, sed & de reliquis animalibus. Iuuenalis:

Et vetus indulget senibus clementia porcis.

Virgilius in tertio Georgicorum de equo dicit:

Frigidus in Venerem senior.—

D *Meliores annos per metonymiam dixit, id est, commutationem nominis. non enim anni meliores sunt, sed vita, quam intra annos viuimus.*

Opinionis.] *id est famæ, in hoc loco: dicitúrque passiuè vir magnæ opinionis, id est, de quo habetur magna opinio. Aliquando pro sententia animi accipitur. sic dicimus opinionem Platonis, opinionem Democriti. Seneca in consolatione ad Martiam: Præsumpta opinio de non timendis terribilis.*

Detrahere.] *Auferre vel remouere. Quod autem detrahere pro infamare dicitur, figuratè dicitur: quia detrahit quis alienæ laudi.*

Iniuriam temporum.] *id est, obliuionem. nam diuturnitate temporū omnibus rebus euenit obliuio.*

Memoria est.] *Memoria quandoque ponitur, vt hîc, pro ea parte animi, quæ res perceptas continet: quandoque pro ætate, quæ in vniuscuiusque memoriam potest venire. Cicero in tertio de Officiis: Cratippo huius memoriæ principi philosophorum.*

Floruisse.] *Per translationem pro viguisse ponitur.*

E Ad vsum.] *Vsum quandoque pro consuetudine accipimus. Ouidius in primo de Arte:*

Vsus opus mouet hoc. Vati parete perito.

Quandoque pro commoda facultate administrandarum rerum. Horatius:

Pauper enim non est cui rerum suppetit vsus.

id est, administratio, Quandoque pro vtilitate. Virgilius in Buc.

Quin tu aliquid saltem potius quorum indiget vsus.

Millia.] *Mille quandoque numerale est cardinale. sic dicit Ouidius:*

Mille modi restant.—

éstque pluralis numeri, omnis generis. Quandoque est collectiuum: tunc est singularis numeri, neutrius generis: additúrque ei genitiuus pluralis. Horatius:

Mille ouium pascit.—

dicimúsque eo modo, vnum mille, duo millia, quatuor millia. A

Præceptorem nostrũ.] *Præceptorem dicimus præcipuè magistrum artis alicuius, quæ opere cõtinetur reliquarum artium, quæ solùm cognitione continentur. Institutores vel doctores rectius dixerimus.*

Aliquid præstare.] *Præstare quandoque significat antecellere. Sallustius in Catilinam: Omnes homines qui præstare sese student cæteris animantibus. Quandoque significat præbere. Iuuenalis.*

Præstabat castas humilis fortuna Latinas. Martialis.

Vt præstem Pyladen, aliquis mihi præstet Orestem.

Quandoque significat facere quod dixeris: vt hic. Et in libro de Clementia: Non præstas fidem.

Deposui.] *Deponere, nonnunquam demittere, deorsum ponere. Virgilius in duodecimo. Æneid.*

Ille vt depositi proferret fata parentis.

Aliquando alicuius fidei pecuniam aut simile cõmittere: vnde & in iure ciuili actio ex deposito dicitur.

Modò audita.] *Modò, quandoque significat id quod tantùm, vel solùm. Virg. 4. Æneid.* B

Tu modò posce deos veniam.—

Quandoque non, sicut vulgus exponit, idem quod iam significat: sed, quod paulo antehac. Lucanus 4.

Qui modò in absentem vultu dextráque furebas.

Commisi.] *Committere quandoque significat alteri tradere: sic hoc loco accipitur. Terent. in And. Nec satis dignam cui committas primo partu mulierem. Quandoque significat facere. Cicero Fabio Gallo: Non committam, vt ipse tibi insanire videar. Quandoque significat quasi coniungere. Sic Sueton. in vita C. Caligulæ: Senecam commissiones meras scribere, id est, vt sic dicatur, solas consuturas, & quasi collectionem facere rerum malè cohærentium.*

Ad vos vsque.] *Vsque, præpositionẽ Donatus dixit esse: mihi magis videtur esse aduerbium. nam nũquam iungitur verbo cum casu: nisi addatur ei præpositio ad, aut alia aliqua. Virg. in Bucol.*

Vsque ad aquam & veteris confracta cacumina fagi. C

Videtur autem mihi, sicut à quis, quisquam & quisque: sic ab vbi, vsquam & nusquam & vsque dictum esse. vnde & quandoque pro semper positum inuenitur.

Illud necesse est impetrem.] *Non dixit, vt impetrem, sicut paulò pòst: Necesse est enim per omnia studia mea errem. non addit, vt errem. Mos est politè loquentium, sic dicere: Necesse est faciam, necesse est dicam: non, vt faciam, vt dicam.*

Et passim.] *Passim, dicitur quasi temerè ex passu in passum obuenit.*

Controuersiam.] *Controuersiæ dicuntur causæ, quas Declamatores dicebant declamando. Sanè de quocunque per disceptationem quæritur, controuersia dicitur: & res controuersa vocatur ea, de qua ambigitur. Illud autem monẽdum non esset, penultimam eius nominis corripi, nisi vsus indoctorum hoc sicut pleraque corrumperet. nam philosophia, theologia, geometria, deberent habere accentum in antepenultima, ad rationem Latinè eloquentium: tamen quia Græca sunt, & Græco more penultimam acuũt, vtcunque excusatius videntur proferri penultima acuta.* D

Præstò est.] *Credo hæc verba, Præsto & Cedò, quemadmodum & amabò, longo vsu loquendi à significatione verborum ad aliarum partium orationis vim esse detorta: vt quum diceretur, Adesto: responderet alter, Præstò adsum: id est, Facio quod vis, adsum. Inde tandem vsu eò deductum, vt intelligeretur præstò, pro eo quod est promptum aut paratum. Sic & cum diceret quis, Dicam tibi hoc: respondebat alter, Cedo, id est, permitto dic: &, Ibo per fundum tuum: dicebat alter, Cedo ito: id est, permitto vt eas. quod & Terent. significasse videtur in Heauton. dicẽs: Dúmque sermones cedimus. Inde postea consuetudo tenuit, vt diceretur, Cedo manum, cedo cantharum.*

Obseruantia.] *id est, circum mentem velut circumeuntia.*

Occupare.] *Quandoque significat opere aliquo negociosum facere. Horatius in Poetica:*

Occupet extremum scabies.—

Quandoque præuenire: vel, quod Latinè maximè in eam significationem dici video, præuerti. sic hìc ponitur, & Plinius in Epist. In ciuitate in qua omnia ab occupantibus aguntur: id est, præuertentibus. E

Seriam.] *Serium dictum puto, quasi sine risu: dicimus rem seriam, & hominem serium. nam seriosus, apud emendatè loquentes non inuenitur.*

Frustra quæsita.] *Frustra, quasi frustra dicitur: quia quod frustra fit, fraudat desiderium eius qui id facit. Sic & pro defraudo, defrudo inuenitur apud Plautum: sicut pro claudo, cludo.*

Precario paret.] *Precariò dicitur fieri, quod ob præceps fit. vnde apud Iurisconsultos dicitur, quod vi, clam, vel precariò.*

Facitis autẽ iuuenes mei.] *Facit deinde Seneca attẽtos auditores, quia dicit rem esse necessariam & vtilẽ, vt cognoscantur ingenia priorũ. cuius tres reddit causas. Prima causa est, quia multũ proficitur ad eloquentiã, respiciendo ingenia, & exempla multorũ. quod maximè fiet, si multi clari, qui interierũt, rursus per*

A *sui per Senecã velut reuocentur ad vitã, & ea quæ optime ab illis dicta sunt, rursus in lucem proferantur. Pòst ibi, Deinde vt possitis æstimare: dicit secundã causam, quare vtile sit vt mandetur literis eloquentia eorũ qui mortui sunt: vt ex illorum comparatione possit intelligi, quantum studia decrescant quotidie, & quantũ iuuentus illius seculi declinauerit, & minor sit in dicẽdo quàm fuerint priores illi hinc sumpta occasione Seneca accerrime inuehitur in desidiã & inertiã iuuẽtutis seculi sui: vt dimissa omni honestorum studiorum cura, ad luxuriã se & turpes voluptates cõuerterit. Deinde tertiã causam ponit ibi: Ipsis quoq; multum præstaturus videor: quoniã multum pertineat ad memoriã eorum extendendam, qui magni in dicendo fuerunt, ne in obliuionem veniant, vt egregiè dicta ab illis, literis mãdentur. Nam dicit, aut nihil eos scriptũ ferè post se reliquisse, aut falso inscripta sub illorũ nomine proferri. additque, facile istud sibi esse, vt omnes priores in dicẽdo claros colligat: quia omnes quicũque fuerũt declamatores egregii nominis audiuerit, præter Ciceronẽ. simul cum his originem declamandi, & prima initia exponit. Sequitur: In aliis autẽ.*

B Necessariam.] *Necessarium dicitur aliquando id, sine quo res esse non potest. Aliquando dicimus necessarium nostrum hominem, quem vel cognatio, vel vsus rerum nobis aliquo maiore vinculo alligauit.*

Exemplis.] *hoc est, eloquentia, quam imitemini in exemplum.*

Quamuis præcipuus.] *Præcipuus dictus est qui præcipit: id est, præcedit, vel præstat in aliqua re.*

Autori.] *Autorem vocat eum, cuius sunt primæ partes in re aliqua: quẽ caput rei, & indocti principalem vocant.*

Quantum quotidie.] *Quotidie, dicitur. sicut quotãnis, quod omnibus annis significat. sic quotidie, quasi quot diebus dictum: interpositúmque est i, vt fieret mollior pronunciatio verbi. hinc est facilè videre, per q, & non per c, scribendum esse.*

Pronitate.] *Pronus dicitur propriè, antrorsum in terram inclinatus. Ouidius in primo Metamorph.*

Pronáque quum spectent animalia cætera terram,
C *Os homini sublime dedit.—*

Inde figuratè dictum est pronum, quod quasi inclinatum in decliue fluit, quod promptum vel paratum est.

Quod insolenti.] *Insolenti, pro superba posuit hîc. sic & vulgò accipitur. Propriè dicitur, quod præter solitum est. Terentius in Andria: Quid tu hîc insolens?*

Circa Ciceronem.] *id est, circa Ciceronis tempora. Fuerunt enim tunc multi in dicendo clari: vt Hortensius, Caluus, cui multi palmam eloquentiæ Latinæ dederunt: Pollio, Messala, & multi præterea.*

Quàm luxuria.] *Luxuria non propriè significat id, quod nos hodie per eam accipimus, hoc est impudicitiam: sed magis omnem affluentiam, & superfluam lasciuiam, & delicias vitæ. Sic Ouidius in Epist.*

Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.

id est, lasciuit. cuius contrarium est frugalitas.

Siue quum præmium honestissimæ, &c.] *Vult innuere præcipuam causam, quamobrem perierit eloquentia: quam Fabius Quintilianus ponit in libro de causis corruptæ eloquentiæ. nam quamdiu populus* D *Romanus in libertate fuit, vt quisque eloquentissimus erat, ita plurimum potuit in ciuitate. Postquam verò Iulius Cæsar armis oppressit remp. & omnia vnius voluntate gerebantur, tunc potentia & dignitas & honores, quæ antea à populo propter eloquentiam dabantur, in solius Cæsaris potestate erant. Ergo dicit: Postquam cecidit præmium honestissimæ rei, hoc est, quando ista amplius pro eloquẽtia sperari non potuerunt, etiam tunc neglecta & prætermissa est coli eloquentia.*

Siue fato quodam, &c.] *Simile est ei quod Sallustius dicit in Catilina: Omnia orta occidunt, & aucta sic senescunt. Sic & Lucanus in primo:*

—Summísque negatum, Stare diu.—

Vnde & Hippocrates dixit in Aphorismis, quod apud Græcos in prouerbium versum est: Bonæ ad summum habitudines sunt fallaces vel periculosæ.

Languor.] *id est, segnities, vel torpor, vel mollities. Languidum enim dicitur, quod se demittit: qua-*
E *lia sunt membra, vel collum dormientis hominis, vel mortui.*

Psallendi.] Psallo *Græcum est: sed à Latinis perinde ac si suum esset, acceptũ. Hoc autem interest inter cantare & psallere. Cantare enim propriè voce modulari significat: Psallere verò, per musica instrumenta. Sic Gellius in 19. noctium Att. dicit: Pueros habebat qui vel voce canerent, vel psallerent lyra. Quanquam Cornelius Tacitus, vitans Græcum verbum, dixit seruum canere per tibias doctum.*

Saltãdi.] *Saltare Latine dicitur, quod hodie barbarè corizare dicimus. vnde & exultare venit: hoc est, vehemẽter saltare: quod vulgus pro gaudere ponit. quod si fiat, per transsumptionem dicendũ est, quoniam soleãt homines nonnunquã præ gaudio saltare. Et obiter aliud verbũ explicemus, quod exultandi verbo in sacris literis sæpe iungitur, iubilare: quod quid sit, non omnes intelligũt. Est autẽ iubilũ, sonus inconditus pastorũ, aut aliorum hominũ plaudentium, aut gaudiũ clamore testantium. vnde dixit Calphurn in Buc.*

—Et læti venient ad iubila tauri.

Dictum est hoc nomen ab interiectione iu: sic enim solent gaudentes clamare, Iu iu iu triumphe, aut A
Bacche. Inde dictum est iubilare.

Capillum frangere.] *Sic ad nostram vsque memoriam solitus est crinis calido ferro crispari: quod ferrum Latinè calamistrum dicitur.*

Specimen est.] *Specimen, media breui pronunciatur. significat ostensionem aut exhibitionem aspectus: quasi, hoc est quò se spectari cupiunt. Vergilius in duodecimo:*

Solis aui speciem — *Dicitur à specio, verbo antiquo.*

Æqualium.] *Æqualis dicitur, quem hodie socium vocamus vulgò, quia æqualem habeat ætatem.*

Quod nati sunt, inuiti manent.] *Vult dicere: quia molliciem & delicias & temeritatem mulierum affectant, inuiti manent quod nati sunt, id est viri: & si fieri posset, in fœminas cuperent se vertere.*

Magni Catonis.] *Duo sunt Catones, clari apud literatos nominis: quorum alterum maiorem vocant,*
quoniã alterius proauus fuit. Hic & alio nomine Cẽsor vocatur, quoniam censuram gesserat. Alter Vti- B
censis vocatur: quia in bello ciuili, quod inter Iuliũ Cæsarem & M. Pompeium gestum est, quum Vticæ, quod oppidũ est Africæ, esset, audiens victas Põpeij partes in Africa esse, seipsum occîdit. Nam quẽ pueri in scholis Catonẽ vocant, eius libelli quis fuerit autor, parum constat. Est enim verisimile, Catonem vocatum esse eum librũ, quoniam acrem & seueram morum censuram peragat, ad imitationẽ Catonis maioris: quem satis certum est rigidum & acerbum fuisse censorẽ. Hic ipse est, de quo hoc in loco Seneca loquitur.

Oraculi creditis.] *Oraculũ quid sit, Seneca aptè & explicatè definiuit. quod quo planius intelligatur, sciendũ est veteres Gẽtiles in templis suis habuisse loca, quæ ἄδυτα Græce, id est inaccessibilia vocabãt: in quæ quũ homo intrasset, quibusdam quidem locis vir is erat, quibusdã mulier. qui intrauerunt, protinus non aliter quàm qui apud nos obsessi dicuntur, apprehendebãtur, & vrgente dæmone in furorem vertebantur, & ad omnia quæcunque quærebãt hi qui ad consulendum Deum (vt illi dicebant) venerant,*
respondebant. Interrogabant autem de pace, de bello, de remediis pestilentiæ, famis, morborum, & de aliis C
rebus. prout cuique publicè aut priuatim opus erat. tum responsa ea quæ reddebantur interrogãtibus, oracula vocabantur: quoniam Deus, id est dæmon, quem consulebãt oratione, id est voce hominis, qui intrassent adytum, enunciabat quid esset faciendum consulentibus.

Antistitem.] *Antistes vsitatè pro antistite sacrorum, id est sacerdote accipitur: sicut hîc etiam Seneca accipit: dicitúrque ab antestando, id est præstando vel præcellendo. itaque ex proprietate significationis suæ, etiã pro quolibet accipi potest, qui alicui rei præest. Quintilianus in Mathematico: Sicut constat apud sacræ artis antistites: id est, professores vel doctores, dixit.*

Dedicabo.] *Nota hîc interpretatione huius verbi dedico, cõtra cõmunem nostrũ morem. Vulgò enim dicũt grãmatici indocti, dedicare, quasi Deo dicare: quũ propriè dicatur dedicare, quasi ab aliis vni dicare,*

Nulli commentarij.] *Commentarij dicũtur libri, in quibus celeriter ea quæ commenti sumus, id est*
quæ excogitamus, congerimus vel colligimus. D

Magni nominis.] *id est, insignis famæ.*

Bellorum ciuilium.] *Quæ gesta sunt inter Augustum Cæsarem & M. Antonium, aduersus interfectores Iulij Cæsaris.*

Coloniam.] *Colonia propriè dicitur oppidum vel bello victum, vel aliis casibus exhaustum, in quod vel milites vel ciues alterius oppidi, ad colendum & habitandum mittuntur. vnde & colonia Agrippinensis dicitur, quam hodie vulgò Coloniam vocamus, ab Agrippina Neronis matre illic nata. Et colonia Traiana, ea quam Santones hodie vocamus: quoniam ibi Traianus accepit nuncium, quòd factus esset Imperator. Et hîc coloniam suam vocat Cordubam, in qua natus fuit.*

Atriolo.] *ab atrio dicitur. Est autem atrium, id quod ante ædes est, postquam primum ostium intrauimus, quod sub dio est, & non tectum aut clausum ædificiis.*

Prætextatos.] *Prætextati dicebantur nobiles adolescentes, qui nondum virilem togam sumpserant.*
Erat enim prætexta genus tunicæ, qua soli nobiles vtebantur: ita dicta, quia genere quodam texturæ ex- E
trinsecus ornata esset.

De alio dici, &c.] *Hoc de Demosthene, Græco oratore dici solet: qui à Luciano dicitur eloquentiam, quum ante se velut mortua, & machinis propulsa esset, viuam, & suis viribus mobilem reddidisse.*

Declamabat autem Cicero, &c.] *Vult dicere, Ciceronem non esse vsum ad declamandum tali genere thematum, qualia nunc in scholis finguntur: qualia sunt, quæ paulo pòst Seneca ponet.*

Theses.] *Thesis dicitur apud nos positio: Cicero propositum vel consultationẽ vocauit. est genus quæstionis cõmune, sine circumscriptione personarũ, locorum & temporum. vt: An colenda sit amicitia: an ducẽda vxor. Alia est quæ vocatur hypothesis, id est suppositio: quã Cic. in lib. Partitionũ, controuersiam vel causam vocat: quæ habet in quæstione certas personas, loca, tẽpora, & reliqua genera attributorũ. vt: An Ciceroni iungẽda sit amicitia cum Cæsare: an Cato tẽpore belli ciuilis rectè duxerit Martiã vxorem.*

Caluum.]

A Caluum.] *C.Caluus insigni facundia fuit ætate Ciceronis:qui nonnullos adeò deditos sibi habuit, vt omnibus eum oratoribus præferrent.*

Incunabulis.] *Cunæ sunt lectuli puerorum,in quibus agitantur:vnde incunabula dicitur prima illa ætas,quam pueri in cunis peragunt,hinc per translationem pro primis initiis ponitur.*

In aliis autem.] *Hic iam velut proprium primi libri procemium ponit Seneca:& vitam studiáque, & genus dicendi Portij Latronis commemorat.hoc enim satis apparet fecisse Senecam in omnib. horum librorum præfationibus,vt cuius autoris declamationes esset in quôque libro explicaturus, eum autorem insigni aliqua commemoratione illustraret.Sed quoniam hi libri fragmentati , & tantùm concepti in manus nostras peruenerunt,sicut reliqui librorum & declamationum partes,ita præfationes etiam librorum magna ex parte perierunt.Ergo hic.vt dicimus,Portium Latronem,qualis in studiis fuerit,explicat: & primùm quo impetu erga studia fuerit,qualis vox,quæ firmitas corporis:postea,quàm insignis memoria:postremo genus dicendi illius,& quomodo se exercuerit,exponit.*

B In aliis.] *scilicet autoribus declamationum,quos ponam.*

An beneficium.] *Beneficium propriè dicitur,quod gratis,& nulla accipientis obligatione datur.*

Latronis.] *Latro,hic est proprium nomen,quando autem appellatiuum est, significabat apud veteres eum qui mercede militabat,quem hodie stipendiatum vulgus vocat,autor est Fest.Pompeius.Deinde apud posteriores eum significat qui vias obsidet,& viatores spoliat:nam qui occidit homines,grassator dicitur. Iuuenalis:*

—Interdum & ferro grassator agit rem.

Cogor retractare.] *Retractare hoc loco Seneca,pro eo quod est rursus tractare,ponit, vel repetere. Aliter Virgilius in duodecimo:*

—Nihil est quòd dicta retractent Ignaui Æneadæ.---

C *id est,reuocent,vel inficientur.Sic Augustinus inscripsit librum Retractationum,eum in quo emendauit ea,quæ sibi visus est minus exactè dixisse.*

Indulsit.] *Indulgere significat non veniam dare,quemadmodū nos vulgò dicimus,& Nonius Marcelaneer reliquas eius verbi significationes ponit.sed idem est quod obsequi ,vel benignum præbere:sic hoc loco dicit:Nemo plus indulsit:id est,Nemo ingenium suum benignius tractauit.*

Lusus.] *Inter lusum & iocum hoc interest,quod lusus magis dicuntur illi,qui opere aut corporis exercitio fiunt,vt est cursus,saltatio,alea,pila:iocus magis in verbis est.*

Venandi solertia.] *Solertia,à solon,quod(teste Pompeio)totum vetere lingua significabat,& Arte dicitur:quasi tota ars,aut totus artifex,sic & solennis,quasi totius anni festus dies:& solicitus,quasi totus citus.i.agitatus.*

Prouocabat.] *Prouocare apud veteres id significabat,quod hodie in iudiciis appellare vocamus,vnde dicebat,cui Senatus cognitio displicebat,Prouoco ad populum:id est,Populum iudicem inuoco.Quādoque significat ad certamen vocare.Iuuenal.*

D

Patricios omnes opibus quum prouocet vnus.

Vt vix posset,&c.] *Vix dicitur fieri,quod fit quidem,sed parum abest vt non fiat.Propriè autem dicitur fieri,quod non fit,sed parum abest quin fiat.Suetonius tamen in vita Neronis dixit:Vt vix reductus sit:pro eo quod est,propè reductus sit.*

Tristicia.] *id est,asperitas vel molestia.*

Pertinacis.] *Pertinacem Varro in libris de Lingua Latina dici vult à pertendendo:quum id Plautus rectius videatur ostendere à pertinendo,id est iugiter tenendo,dictum esse,sic enim apud eum in Captiuis duobus interrogatur:Quid tu ais,tenax ne pater est eius?Respondetúrque,Imò ædepol pertinax.*

Feriarum.] *Feriæ dicuntur festi dies,& deinde omnes,quibus à publicis actionibus iudiciorum aut aliarum huiusmodi rerum cessatur:dictæ,vt arbitror,à feriendo:quoniam tunc victimæ solitæ sint feriri,*

E *id est cædi.Dies autem quibus laborare licet,profesti dicuntur:id est,procul à festis.*

Nouato.] *Nouari dicitur ager,quando dimissus vno anno requietus,deinde feritur:vnde & noualia hi agri vocantur.Virgilius in Bucolicis.*

Impius hæc tam culta noualia miles habebit.

Hinc dixit Seneca,nouatum robur,post ocium ac quietem à studiis reparatum & confirmatum.

Dispensare.] *id est,per partes diuidere.*

Assidua.] *Assiduus,ab assidendo dictus est.*

Contentione.] *impetu,conatu,instantia.*

Corpus.] *Prosequitur de voce Latronis,& firmitate corporis,quale id fuerit.*

Naturà solidum.] *Solidum à solo dictum est,quia firmum est:vt solum,id est extrema terræ cutis in sistimus.Vnde & solea dicta videtur,quòd ea solum attingimus.*

Duratum.] *Durare quandoque actiuum verbum est: vt hic. Sic Lucanus:* A

—Nam cætera damna   Durata iam mente malis firmáque tulerunt.

Quando neutrale est, significat persistere. Virgilius in primo Aeneid.

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Lucubrationibus.] *Lucubrare, dicitur ad lumen studere. Quintil. in decimo instit. Quibus fuligo lucubrationum bibenda.*

Negligentia.] *Negligere non dicitur, vt vulgò intelligimus, pro obliuisci, sed est contrariũ eius quod est diligere: significátque vel contemnere, vel paruifacere.*

Laterum.] *Latus & latera pro corpore sæpe, præsertim pro superiore parte eius accipiuntur, id est pectore & ventre, quanquam propriè significent id quod omnes intelligunt: firmitatémque præcipuè tribuimus eis, & debilitatem: propterea quod ea maximè ex lateribus præcipiuntur,*

Hispanæ consuetudinis morem.] *Hispanus homo dicitur, res Hispaniensis: homo Germanus, res Germanica: homo Teuto, res Teutonica, sic Martialis dixit: Ne librum ad vrbem non Hispanũ, sed Hispaniensem mittamus: id est, librum qui sit factus in Hispania, sed non videatur habere ingenium Hispani. Confunditur tamen hæc sæpe apud autores, præsertim poetas. Itaque hic etiam Seneca dixit, Hispanæ consuetudinis: non, Hispaniensis.* B

Non sudorem olei.] *Ita erat mos veterum, vngi oleo, aut in sole, aut ad ignem.*

Ablutione.] *id est, balneo.*

Digeri.] *Id est, per mẽbra dispergi. Nã quod in stomacho fit, id propriè non digeri, sed cõcoqui dicitur*

Et colorem mutauerat.] *id est, decolor factus est & pallidus.*

Memoria & natura.] *Hic laudat insignem Latronis memoriam: quæ est præcipuum instrumentum oratoris. Est autẽ memoria aut naturaliter bona: aut si minus bona est, arte adiuuatur. Est autem ars ea à multis tradita, Cicerone, Quintiliano, & à plerisque item nostri seculi scriptoribus, & est res sanè maioris exercitij aut laboris ad faciendum, quam ingenij ad percipiendum. Latroni certè in primis egregiam fuisse memoriam, facile est videre ex his quæ de eo Seneca commemorat.* C

Felix.] *Felicem crediderim à fœtura dictum, cui plurima fœtura prouenit.*

Ediscendi.] *Ediscere, est ex scripto memoriæ mandare.*

Nec lentè.] *Lentè hic dixit, pro tractim vel paulatim. Lentum autem dicitur propriè, quod flexibile. Virgilius in Bucolicis:*

Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ.

Anxiè.] *id est, sollicitè: ab angendo dicitur, vnde omnis grauior cura, anxietas animi dicitur.*

Impetu.] *id est, vi: ab impetendo, inueniturque apud poetas impete, in ablatiuo, vt apud Ouidium:*

Impete nunc vasto.—   sicut & rite, pro ritu.

Stylus.] *à στύλος Græco dicitur, id est columna.*

Sed ars summa &c.] *Duas ponit virtutes perfectæ memoriæ fuisse in Latrone: quarum prior est, celeriter percipere quod discendum est: altera verò, ea quæ percepta sunt, fideliter continere.* D

Codices.] *Codex, liber à vetere cõsuetudine dicitur. solebãt enim prisci in tabulis scribere, quas caudices vocabant: deinde mutato sono literarum, codices: sicut & plaudo plodo, & cautes cotes dixerunt.*

Aiebat.] *Aio propriè significat affirmo. Sic Terent. In Eunucho: Ait aio, negat nego.*

Historiarum.] *Historia à Græco ἱστορῶ quod est narro vel recenseo, dicitur.*

Ducem,] *id est, aliquem clarum virum: vt Miltiadem, Themistoclem, Alexandrum, Scipionem, Cæsarem, aut quemuis talium præstantium virorum, qui magnas res gessisset.*

Acta.] *id est, res gestas.*

In promptu erant.] *Solet dici, Hæc res est in promptu: id est, parata est ad manum, vt statim promi, id est proferri possit.*

Plus iusto.] *id est, plus quàm oporteat. Sic Ouidius:* E

Cur mihi plus æquo flaui placuêre capilli?

Virtutem.] *Virtus à viro, quasi virilitas dicitur.*

Operosa.] *difficili, laboriosa.*

Intra exiguum.] *Exiguum ab exigendo dictum est, id est contemnendo: quia modicum sit, & vile, & nullius precij:*

Quod Cyneas fecit.] *Ponit aliqua insignia exempla egregiæ memoriæ. Cyneas iste legatus fuit, missus Romam à Pyrrho rege Epirotarum, qui bellum cum Romanis gessit, victúsque tandem rediit in Græciam, vnde venerat: & quum Argos ciuitatem oppugnaret, iactu fragmenti lapidis molaris à muliere quadam Argiua occisus est.*

Legatus ad Romanos.] *Legatus vocatur quem hodie barbarè loquentes ambasiatorem dicunt.*

Plebem

A Plebem.] *Plebs dicitur populi pars altera. Populus enim Romanus in patres, hoc est senatum, & ple-
bem diuidebatur. Patres enim dicti centum, quos in consilium publicum Romulus initio condita Romæ
assumpsit: quique ab eis progeniti fuere, Patritij vocabantur: at quorum progenitores ex his patribus non
fuere, Plebeij dicebantur, quanquam in senatu essent.*

Aut quod ille fecit.] *Huius Quintilianus etiam meminit, quum de memoria tractat: quis tamẽ hic
fuerit, non explicat.*

Hortensius.] *Hic insignis fuit orator Romæ, & diu palmam eloquentiæ tenuit: deinde æqualis est ei
factus Cicero: demum proximus habitus est post Ciceronem.*

Auctione.] *Auctio dicta est quidam mos vendendi res, quãdo exposita re venali traditur illi, quis-
quis pollicetur plurimũ se velle dare. Dicta autẽ est auctio, quoniã sẽper ex sequẽtis pollicitatione augetur.*

Argentariis.] *Argentarius dicitur ille, quem hodie vel mensarium, vel bancarium, vel trapezitã vt
B veteres, vocamus: vel, quod communius est, campsorem.*

Suspendam.] *Per metaphoram, id est differam, protraham.*

Quoties occasio.] *Occasio propriè dicitur commoditas temporis ad rem aliquam gerendam.*

Euelleretur.] *id est, auferretur: scilicet mihi Senecæ.*

Illud vnum non differam.] *Nunc de genere dicendi Latronis dicit ostenditque deceptos in eo ple-
rosque, qui crediderunt eum fortiter dicere, sed parum subtiliter, nam & subtilitatem etiam in primis lau-
dibus illius fuisse docet: sed propter robur & impetum orationis, non ita apparuisse eam Argumẽtum au-
tem subtilitatis hoc facit, quòd priusquam inciperet dicere. sedens adhuc proponebat omnes quæstiones cõ-
trouersiæ quam erat dicturus: vt appareret, nihil latêre eum de quo ambigi posset in controuersia, & vt
ea omnia quæ proposuerat, oratione exequeretur. Qua in re sciẽdum est, vnam controuersiam sæpe, aut fe-
rè semper potius, in multas diuidi quæstiones. Exempli gratia: Socrates iniustè ad mortem condemnatus
C fuit Athenis: positúsque in carcere, permittitur sibi, si fugere velit, occulta è carcere fuga. Deliberat ergo
Socrates, an fugiat. Hæc primùm venit generalis quæstio, An iustè quisquam possit contra sententiam
iudicij ciuitatis facere, deinde, An erumpere ex carcere, iam etiam si ad mortem condemnatus sit, post hæc,
An ciui Atheniensi hoc liceat, an iam grandi ætate, an philosopho, an vxorem & filios habenti, & reli-
quæ quæstiones, quæ omnes ex persona Socratis ducũtur, has omnes quæstiones qui potest in qualibet con-
trouersia peruidere, & in dicendo exequi, certissimum præstat sine dubio subtilitatis documentũ. has ergo
quæstiones, quum antequam inciperet dicere Latro, proponeret, & in dicendo seruaret, ne aberraret ab eis,
certum est ei non defuisse subtilitatem. Sed dicit Seneca, subtilitatem propter reliquas dicendi virtutes ab-
sconditam in eo fuisse, nec apparuisse tam notábiliter in eo.*

Differam.] *Differre quandoque significat differentiam habere: vt, Differt homo ab equo, dicimus.
Quandoque significat moram facere, vt Virgilius in sexto: Distulit in seram commissa piacula mortem.
D id est, protracta. Aliquando significat in diuersum ferre. vt Terentius: Differor misera doloribus, id est,
discerpor, distrahor.*

Fortiter.] *Id est, magnis & grauibus sententiis & vehementibus.*

Parum subtiliter.] *Non astutè, vel insidiosè, vel circumspectè, vel acutè.*

Sedens.] *Quum enim declamarent, surgebant.*

Fiduciæ.] *Fiducia in bonam partem dicitur: dicitur enim fiduciam habere, qui certa spe fretus confi-
dit. Confidentia verò in malam partem dicitur plerumque apud autores, qua quis contẽnere cõfidit, quan-
quam confidere etiam in bonam partem dicatur. Virgilius in primo Æneidos:*

Ausus & afflictis melius confidere rebus.

Ipsa enim actio.] *Actio, pronunciatio dicitur: pronunciatio autem magis ad vocem, actio verò ad
gestum pertinet.*

Si quo loco.] Si quo, *si quis, si quid, & similia, enclitscè legenda sunt, vt accentus in si transferatur.
E quod hinc deprehendere licet, quòd veteres, si qua similis dictio post si poneretur, c literam inserebant, vt
tanquam vna dictio pronunciaretur. itaque dicebant sicubi, sicũde: pro, si vbi, si vnde: & necubi itidem.*

Apparere.] *Dicitur ab ad & parere, id est obedire. Hinc ministri magistratuũ apparitores dicebantur,
quoniã semper obediant & in cõspectu sint. Hinc ergo figuratè, quicquid in cõspectu est, apparere dicitur*

Manifestum.] *Certum, exploratum: credo dictum, quasi quod manu feratur: sicut infestum, qui in a-
lium fertur. Et festum à sacris ferendis dictum videtur.*

Oratoriæ virtutes.] *Quæ multæ sũt, copia, suauitas, lenitas, ornatus, magnificẽtia, grauitas, & aliæ.*

Fundamentum.] *Bene dixit, fundamentum, nam primum est in omni controuersia, videre quid in
omnem partem possit prodesse, quid obesse nobis, quod quum diligenter dispexerimus, tũc illi subtilitati &
acuminis iudicij reliquæ virtutes oratoriæ accommodantur.*

Superstructis molibus.] *Id est, additis ornatibus & virtutibus eloquentiæ.*

Obruebatur.] *Id est, abscondebatur, sic enim semper fit, vt quanquam fundamentum firmißima totius ædificij pars sit, & cui reliqua omnia innitantur, tamen minimè appareat.* A

Et nescio. &c.] *Acutæ & verißimæ sunt hæ sententiæ.*

Nocent insidiæ.] *Insidiæ, ab insidendo dictæ sunt: quoniam qui insidias parant, saltus aut loca syluestra aut alioquin occulta insideant.*

Effectu apparet.] *id est, persuadet, & peruincit animos auditorum.*

Et habitu.] *id est, specie vel aspectu.*

Argumenta subtexam.] *Argumenta, Seneca hoc loco pro argumentationibus ponit. Argumẽtum enim res est, vel, vt inquit Cicero, probabile inuentum ad faciendam fidẽ. Argumentatio verò, argumenti est per orationem explicatio.*

Sententias audire, &c.] *Hoc fuit vitium, quod posterior ætas & seniores eloquentiæ censores præcipuè obiecerunt Senecæ. nimius scilicet amor sententiarum, quibus & minutis sæpe pondera rerum eleuabat, & crebris & condensatis cursum orationis & impetum confringebat.* B

Marullum.] *Proprium nomen rhetoris, quem apparet præceptorem Senecæ fuisse.*

Rhetorem.] *Rhetor dicitur Græcè, quod Latinè orator, qui causas in foro agit. Qui docet autẽ, Græcè Sophistes vocatur, quod nos possumus interpretari doctorem: apud Latinos verò ferè obtinuit cõsuetudo, vt rhetor qui docet, orator qui dicit, vocaretur.*

Satis aridum.] *Aridum, non copiosum nec cultum, à similitudine locorum aridorum dictum est.*

Vulgato genere.] *id est, non vsitato more eloquendi, sed nouo & peculiari.*

Necesse est me.] *Sententia est: Necesse est, quum de re exili & tenui dicã, vt oratio mea exilis sit & arida: rectè, quia respõdit Latro, exilitatẽ orationis suæ nõ ex rei vitio, sed ingenij sui cõditione prouenire.*

Quàm maximè.] *id est statim, & mox in præsentia illius temporis. sicut enim plerique dicũt quum maximè, id est, iam admodum.* C

Solebat autem.] *Dicit quomodo solitus sit exercitari Latro, vt vno die scriberet nihil præter argumentationes, alio nihil præter sententias, alio solùm figuras. Deinde morem eius fuisse, nunquã obliquare orationem schematibus, nisi id exigeret neceßitas.*

Epicheremata.] *Epicherema Quintil. interpretatus est aggreßionẽ: éstque id, quod alij syllogismum vocant: dictúmque est Epicherema, hoc est aggreßio vel conatus: quia eo aggredimur, vel conamur rẽ demonstrare.*

Enthymemata.] *Enthymema ab ἐνθυμέομαι Græco, id est cogito, dicitur: quasi cogitatũ, vel animo conceptum. Et hoc nomine aliud Aristot. significat, aliud Cic. & Seneca, & qui circa eos fuerunt, aliud nostræ ætatis dialectici. Aristot. enim definit enthymema, esse syllogismum ex verisimilibus & signis cõstantem. adeò nulla alia re differt enthymema à syllogismo, nisi quod certo genere materiæ constat. Cicero voluit nomine ethymematis accipi genus argumentationis ex contrariis ductæ. vt: Quem alienũ fidum inuenias, si tuis hostis fueris? Quid satis est, cui Roma parum? Si hostis Catilina, cur tu ciuis? Nostri dialectici volũt enthymema esse syllogismũ imperfectum. cui altera propositionũ, hoc est maior aut minor, deest. vt:* D

Hunc ego si tantum potui sperare dolorem. Et perferre soror potero.——

Hîc autẽ enthymema accipiẽdũ est pro eo quod secũdo loco dixit, hoc est, argumẽtatione ex cõtrariis ducta.

Translatitias.] *Dixit hic translatitias sententias, quia commodè ad quemuis vsum trãsferri possunt: vt quæ non de certa vna re dicuntur, sed in commune, de instabilitate fortunæ, de luxuria, de auaritia: &, vt paucis dicam, Sententia est, vt vult Arist. commune aliquod pronunciatum, quod ad partem aliquam morum vitæque pertinet. quisquis ergo de simili re dicit, potest eas in orationem suam transferre. Itaque si dicat Hector, Pulchrum est mihi pater laudari abs te laudato viro: non est propriè id, quod vocamus sententiam: sed si dicat detractis personis, Pulchrum est laudari à laudato viro: iam dicitur sentẽtia.*

De seculo.] *id est, quæ ad reprehensionem seculi pertinent. Ferè enim à prima origine rerum priora secula laudata sunt, præsentia reprehensa.* E

Supellectilem vocabat.] *Per translationem nempe. Supellex enim est instrumentum omne domesticum, quo ad quotidiana ministeria vtimur: vt sunt mensa, lances, canthari, lintei: videtúrque nomen id à super & lecto dictum, quoniam veteres in lectis cœnabant, vnde omne instrumentum quo cœna explicatur, & instruuntur lecti, supellectilem dictam esse videtur.*

Schemata.] *Schema, Græcum est: interpretatur figura vel habitus, Oratores figuram dicũt. súntque nonnunquã dicta schemata omnes figuræ quibus ornatur oratio, siue eæ sint in singulis verbis, siue in collocatione verborum. siue in sententiis. Hîc autem capit schema, pro figura sententiæ, qua velut obliquatur oratio: vt quod rectè vel non satis decorè vel non satis vtiliter dici potest, id circuitu quodã dicatur. Vnde & controuersias quasdã figuratas dicunt autores, in quibus euenit sæpe, vt quũ per vnius criminis defensionem in alterius suspicionẽ cadẽdum sit: quod ne fiat, vel rem pro re vel personã pro persona, vel rem*

pro

A *pro persona, vel personam pro re subiiciunt. Itaque Cicero pro Ligario, quum Tubero obiiceret Ligario, contra Cæsarem eum fuisse, quum tamen ipsemet Tubero contra Cæsarē arma tulisset: & Cicero hoc ipsum obiiceret Tuberoni: quod quidem si tanquam crimen obiiciebat, necesse erat vt premeret eodem crimine Ligarium, quem defendebat: si tanquam inuidiosum, necesse erat offendere aures Cæsaris, qui iam nihil asperius in Tuberonem dictum æquo animo laturus erat, Substituit ergo pro persona Tuberonis, personam suam, & dicit seipsum etiam contra Cæsarem fuisse: hócque in summam laudem clementiæ Cæsaris conuertit, apud quem hoc audet tam liberè confiteri.*

Abundauerit.] *Abundare, sine aspiratione scribendum est. dicitur à præpositione ab, & vndo: quasi propter plenitudinem effluere.*

Schemata negabat, &c.] *Shemata obscura ea sunt, per quæ quod apertè dictum aures offenderet, occultius dicitur. quale est apud Curtiū, quum interrogare vult Darius rex de vxore sua, an insulerit ei vim*
B *Alexander, & propter ingentem amorem fœminæ puderet eum tam obscœnis de ea verbis vti, dixit: Ansus ne est aliquid & dominus & iuuenis? Significans in iuuene voluntatē libidinis, in domino potestatem: quibus duabus rebus, voluntate & potestate, omnia fiunt. significauit quidem id ipsum quod apertius dicturus erat, sed ab omni turpitudine verborum abstinuit.*

Scio quàm odiosa, &c.] *Hoc vult dicere: Quum res expectatur, odiosi sunt longi apparatus, quibus differtur id quod expectatur. Erant enim Circenses ludi equestres Romæ, quibus equites decurrebant. Antequam committerentur autem ludi, præcedebat pompa, hoc est præmissio equorum: qui in conspectu populi traducebantur ociosi, vt viderentur à spectatoribus: & reliquus apparatus ludorum fortè ostentabatur populo.*

Pompa.] *A Græco πέμπω, id est mitto, dicitur: quia præmitti solet ante ludos aut triumphos, aut alia id genus.*

C Dicere diem.] *id est, polliceri certam diem, qua dicturus erat. Sic Iuuenalis:*

— Lætam fecit quum Statius vrbem, Promisitque diem. —

Dicebatur etiam dicere alicus diem ad Prætorem, *aut ad populum, qui ad certam diem aliquem in ius aut ad populi cognitionem vocabat.*

Patruus abdicans. Controuersia I.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur. *Thema.* Duo fratres inter se dissidebāt, alteri filius erat: patruus in egestatem incidit. patre vetante, adolescens illum aluit: ob hoc abdicatus, tacuit. adoptatus à patruo est. patruus accepta hæreditate, locuples factus est. egere cœpit pater. vetante patruo, aluit illū, abdicatur. *Pro Adolescente. Portis Latronis.* Quid mihi obiicis? Puto luxuriā. quicquid vnquā immodesta largitione effudimus, id omne consumebatur in alimentum duorum senum. cùm vetaret me pater, alebat ipse: mihi cùm egerem, *Vide Quintil. lib. 7.*
D alimenta non dabat: eò iam perductus erat, vt omnem spem vltimorum alimētorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum, & inimicum. Ecce oppressit increscētem, quid acturus es? pluris tibi † pater efferendus quā alendus est: quis rogatus est? aut quis portò tam locuples, frater alere nō potest. Miserrimus senex diuitias suas, & iam extremū blādimentum in stipem perdidit. Ipse, inquit, me nō aluit: imitationem alienæ culpæ innocentiā vocas. Nec eo quidē æstimas, quanta ista crudelitas sit: quòd si quis fratrem non alit, nec à filio quidem alendus est. Quid adoptionē iactas? Tūc ad te veni, cùm haberē deuitem patrem. Parcius quæso frates. Præsentes habemus deos: scis tutò te facere, etiā si abdicaueris. Alam: fatendum est crimen meū, tardius misertus sum. Item do pœnas ego parentibus meis: cùm in cætera odium sit, tantum in meam notam quærunt. O felix spectaculū, si vos in gratiam possum reducete: faciam hoc, quod vultus quoque vestri hortantur. Surgite patres, adeste *al. frater.*
E iudices: alter mihi ex parentibus seruatus, alter seruandus est: porrigite mutuas manus in gratiam, me fœderi medium pignus addite. Inter duos contendentes, medius elidor. Ergo morientem videbo, per cuius cineres iuraturus sum? Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet iacentem super crepidinem Marium fuisse consulem, aut futurū? Quid porro tam longè exempla repeto, tanquam modo non sit qui illum vidit. Quid non timendum felicibus putas? quid desperandum infelicibus? *Iunii Gallionis.* Ego indicabo, cur me abdices: tu indica, cur adoptaueris. Quædā accedunt noua. Equidem noua. Illud non miror, quod misericordia obiicitur. Illud miror, quod hic obiicit. Sic enim me gessi, vt hoc crimine duos patres obligarē: vterque me amat, vterque ali miser desiderat, vterque prohibet. Nec secum, nec mecū fortuna bene conuenit. Cōponite aliquando bonos quidem, sed cōtumaces viros. Vter discordiæ causam præbuerit, nolite à me exigere. Vterq; patruus est vterque pater est. Transit ad istum fratris sui & fortuna & animus: misericors sum: nō mu-

to patrem, si natiuitam mutare potuissem. *P. Asprentis*. Fortunæ est lex, præstare quæ exegeris A
miserere, mutabilis est casus: dederunt victis terga victores: & prouexit fortuna quos de-
stituit. Quid referam Marium, sexto consulatu Carthagine mendicantem, septimo impe-
rantem? Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mittamus, da quis alimenta rogetur &
roget. *Othonis Iunij* patris. Timeo mutationẽ: & ille nihil prius ex bonis quàm filiũ perdidit.
Arellij Fusci patris. Ecquid cerno peregrini penates, an tuos? Nõ sum hospes grauis: num se-
nem adduco, hoc tibi vitio pater placui. Venit ignotus senex, nolo trãsire iacentẽ: per patrẽ
rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium suum optat superstitem? Quid hoc esse dicam,
quòd me tam periculosè abdicant, quòd toties isti fortunam mutant, quoties ego patrem.
Redite in gratiam. Inter funestas acies armatæ manus in fœdus porrigũtur. Perierat totus
orbis, nisi iram finiret misericordia. Aut si tam pertinacia placent odia, parcite: iactatus in-
ter duos patres vtriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus: positus inter duo pericu- B
la, quid faciã? qui alunt, abdicant: mendicãt, qui nõ alunt. Illud tamen pater deos testor, di-
uitem te relinquo. *Cæstii Pii*. Tali me operi præparauerãt, volebã fratres in gratiã reducere,
hoc tu obiicis: at nisi impetrauero vt boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint. Vter-
que me amauit, vterque pro me vota fecit: quãtum est si dixero vterq; me aluit? Quæ causa
fuerit discordiæ, nescio. Timeo, ne iste prior egere cœperit. Quid obiicis pater? scio quen-
dam in hac ciuitate propter istud crimen adoptatũ. Fratrem, inquit, alere noluit. Inuenisti
quo possim me defendere: possum liberos tollere, & præ meis oculis narrẽ auum illorum
fame perisse. Non fefelli: & qualis essem, sciuisti cùm adoptares. Bis abdicatus sum, volo v-
trunque causam meam agere, neutrũ pro me volo, adsit mihi alius, semper causa mea ha-
bebit aduocatum patruum aut patrem, alter alterum amet, vterque me amabit. Vis illum
veras pœnas dare? sentiat, quam iniuriam fecerit bono fratri. *Pompeii Sylonis*. De patre bene C
quòd eum per ætatem nosse non possum: sed habet & ille beneficium meum, duos eius fi-
lios alui. Surge infelix senex: quid putatis illum flere? quòd eget? imò quòd abdicauit, quòd
aluit. *Argentarii*. Vides enim liberalis in domo tua esse cœpit: ille propter me duxit vxorem,
cùm fortasse iuuenem adoptare posset. Hæc abdicantis fuêre verba: I ad illum, quem ma-
gis amas quam patrem. Non omnibus imperij parendum est: nihil interim noui facio, scis
me & priori patri non paruisse. Venit immissa barba, capilloque deformi, non senectute,
sed fame, membris trementibus, semersa & tenui atque elisa ieiunio voce, vt vix exaudiri
posset, introrsum conditos oculos vix alleuans: Alui, quomodo, quæritis? quomodo istum.
Cornelii Hispani. Putas me hodie nõ abdicari, sed adoptari. Volo quædam futura prædicere
al. beatam. patri: Hic quem vis adoptari, inimicũ patris tui inuito patre aluit, reliquit æquo animo † ve-
stram domum, vt cum mendico viueret. Noueris oportet hoc eius vitium, ad præstandum D
calamitosis misericordiã contumax est. Nec tamen habeo quod de hoc cõuicio queri pos-
sim: hoc enim patrem, hoc patruum perdidi. Quàm multi patres adoptẽt talem filium. Bis
abdicor. Homo est: non vis ali hominem? ciuis est: non vis ali ciuem? amicus est: non vis ali
amicum? propinquus est: nõ vis ali propinquum? sic peruenitur ad patrem: homo est, ciuis
est, amicus est, propinquus est cognatione. Ergo non erit vitium porrexisse stipem, nisi di-
xero, pater est? *Vibii Galli*. Circuibo tecum per aliena limina, ostendã omnibus & me qui
alimenta dedi, & te qui negasti. *Romanii Hisponis*. Scio pater, melius esse quod tu dicis: istud
ego si possem, nunquam abdicatus essem. Fateor vitium meum: hoc quoque prior in me
emendare voluit pater, nec potuit. Impulisti me in fraudem. qui me abdicat, aiebat, Non
oportet fieri: tu dicebas, Oportet: tibi credidi. Non dedit, inquit, mihi alimenta: defuerunt
tibi? Quisquis alimenta à mendico rogatus est, nihil amplius quàm misereri monstrat: Va- E
de ad patrem, i ad filium: iam quidam nobis eandem fortunam precãtur. Crede mihi, sacra
populi digna est. *Albutii Sylli*. Tollite vestras diuitias, quas huc atque illuc incertę fortunæ
fluctus appellet: redite in gratiam: innocens sit.

PARS ALTERA. VALLI SYRIACI. Crescere ex mea proposuit inuidia, sequamur senes, quò
vocat ambitio iuuenilis: & conditionẽ illi præbebimus, melius se potest iactare quàm de-
fendere. Atqui iustus metus meus tu es: ne hæredẽ ingratum scribã, inimicum relinquam.
Inter cætera, quæ mihi cũ inimico patiar esse omnia, & hoc est infelicissimũ: ambo tristissi-
mam egimus vitã, excepto vno, quod alter alterum egentẽ vidimus, proiecimus: adiice istis
verborum contumeliis, Iussit, ad cœlũ manus sustulit, fassus se huius spectaculi debitorẽ: &
tunc primùm fratri vitam precatus sum: lætitiam patrimonij parati, vt extant calamitatum
stupores, nullam percepi, nisi quòd isti daturus eram omnia, illi negaturus. Liquet no-
bis

A bis deos esse: qui non aluit, eget: qui in domum suam fratrem non cepit, in publicò ma-
net. Æquauit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna: nisi quòd hoc prior fa-
cere nō possum. Adoptaui te: cùm abdicatus es, cùm abdicas, abdico. *Vibij Furij.* Cū egerem
aiebā satis se vindicauit, quòd à dispensatore locupletis inimici, consors modò omnis for-
tunæ diurnum petam. *Marilli.* Ille autem audebat rogare, qui mori mallet quàm verba sua
sibi dici: Multis debeo misericordiam, à multis tuli: quisquis est qui me vlla calamitate
similem effingit, perinde habebo, ac si gradu cognationis attingat. Scio quàm acerbum
sit, supplicare exteros: scio quàm graue sit, repelli à domesticis: scio quàm graue sit, &
quotidie mortem optare, & vitam rogare: & si tu non audisti eum qui mihi fecit iniuriam,
ego odio eum qui fecit tibi.

DIVISIO. Diuisio controuersiarum antiqua simplex fuit: recens vtrum subtilior, an
B tantùm operosior, ipsi æstimabitis: ego exponam quæ aut veteres inuenerunt, aut se-
quentes astruxerunt. *Latro* alias quæstiones fecit: diuisit in ius & æquitatem, an abdicari
possit, an debeat abdicari: sic quærit, an necesse fuerit illum patrem alere, & ob id abdi-
cari non possit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæstiones diuisit: An abdicatus
desinit esse filius: an is desinat qui non tantùm abdicatus, sed etiam ab auo adoptatus est,
etiam si filius erat: an quisquis patrem non alit, puniatur, tanquam æger, vinctus, cap-
tus: an aliquam filij lex excusationem accipiat: an hoc accipere potuerit: an abdicari de-
beat. Per hoc quæsiuit, an etiam si ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen rectè fecit
qui aluit: deinde, an indignus fuit qui aleretur. Noui declamatores Græcis autoribus ad-
iecerunt primam illam quæstionem, an † abdicatus abdicari possit. hac Cæstius vsus est. *al. adoptatus.*
adiecit quæstionem Gallio alteram, An abdicari possit iam adoptatus, ob id vitium, quod
C antequam adoptaretur, notum fuit adoptanti. hoc autem ex æquitatis parte pendet, &
tractatio magis est quàm quæstio. *Gallio* quæstionem primam Lattonis duplicauit sic:
Licuit mihi alere, etiam te vetante: deinde non licuit non alere. In priori parte hoc vin-
dicauit, non posse filium ob id abdicari, quòd esset suæ potestatis: nullum autem interci-
di misericordia. Quid si flere me vetes, cùm vidi hominem calamitosum? quid si vetes
propter aliquod honestum factum periclitanti fauere? affectus nostri in nostra potestate
non sunt: quædam enim iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamuis
filiusfamiliæ sim, licet mihi & stipem porrigere mendico, & humum cadaueri. Iniquum
est, collapsis manum non porrigere: commune hoc ius generis humani est: nemo inui-
diosum ius postulat, quod alteri profuturum est. *Latro* illud vehementer pressit: Non fe-
ci ratione, affectu victus sum: cùm vidissem patrem egentem, mens non constitit mihi:
D quid vetueris, nescio. Hoc aiebant non esse tractandum tanquam quæstionem, esse ta-
men potentius quàm vllam quæstionem. *Fuscus Aurellius* pater hoc mouit in vltimo, tan-
quam quæstionem: Putaui te quamuis vetares, nihilominus velle ali à fratre meo. Vul-
tu vetabas, aut mihi ita videbaris. *Cæstius* audacius: Non fuit contentus dicere, Putaui vel-
le te: adiecit, Voluisti, & hodie quoque vis: & sua figura dixit omnia. propter quæ velle de-
beret: quare ergo abdicas? puto indignaris præteritum officium.

COLOR. LATRO colore simplici pro adolescente, habere, non quo excuset, sed quo
glorietur: Non potui, inquit, sustinere illud durum spectaculum. Offensas mihi putas tan-
tùm excidisse: mens excidit, non animus mihi constitit: non in ministerium sustinendi cor-
poris suffecerunt pedes: oculi subita caligine obturpuerunt. Alioquin ego si tunc meæ
mentis fuissem, expectassem dum rogaret. *Fuscus* istum colorem introduxit, quo frequen-
E ter vti solebat, religionis: Mouet, inquit, me natura, mouet pietas, mouet & humanorum
causa, & tam manifesto approbata exemplo. Stare ante oculos fortuna videbatur, & di-
cere talia: Hi sunt, qui suos non alunt. *Albutius* hoc colore: Accessit, inquit, ad me pa-
ter, nec summissis verbis locutus est, non rogauit, sed quomodo agendum esset cum fi-
lio: alere me iussit, recitauit legem, quam ego semper scriptam etiam patruo putaui: &
deinde dixit, Præstiti non quantum patri præstare debui, sed quantum vetāti surripere po-
tui. *Blandus* colore diuerso. Venit subitò deformis squalore, lachrymis. O graues fortuna
vires tuæ: ille diues modò superbus rogauit alimenta, rogauit filium suum, rogauit abdi-
catum suum: interrogas, quamdiu rogauerit? ne dij istud nefas patiantur, vt diu rogauerit:
diutius tamen quàm tuli. Quæritis, quid fecerit? Quod solebat. *Sylo pompeius* hoc colore.
Mouet, inquit, me, quòd nihil suo iure, nihil pro potestate, quòd tanquā patruus accessit: ego
verò non expectaui verba, non preces: complexus sum, & osculatus sum patrem, dedi

alimenta: hoc vnum crudeliter feci, quòd dixi fratrem dedisse: non alere, sed exprobra- A
re visus sum. *Triarius* hoc colore. Timui, inquit, si non aluissem, ne abdicarer à patre:
sciebam quomodo illi placuissem. *Triarius* hoc colore. Accessit, inquit, ad me pater ob-
ruptus sordibus, tremens deficientibus membris: rogauit alimenta. interrogo vos Iudi-
ces, hoc quidem si facere oporteat: nam istum non interrogo. Scit quid facturus sim.
fortè, Non putaram. † Nam patrem vt alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cùm vetuisset me alimen-
ta præstare, si qua est fides, non putaui illum ex animo vetare: lenocinatur inquam gloriæ
meæ, vt videar etiam prohibitus aluisse. *Maryllius* nouo colore egit. Cecidit in pedes
meos senex, squalidus barba, capillóque: mouit, inquam, nescio quis te misericordia
mea: alleuaui, cùm ignorarem quis esset: vultis repellam, quòd pater est? *Cæstius* hoc
colore. Nec meum cogitaui, patrem meum egentem video: frater nec miseretur, nec
præstat alimenta: hoc est inquam noui vitij, eripere filio officium. Sciebam hanc fortu- B
nam meorum, has iam meas esse parteis: hoc peccaui, quòd non vltrò ad patrem accessi:
sed aiebam, Nolo quicquam aliud præstare, quàm illi præstiti. Expectaui, donec patruus
ad me veniret, & nunc expectabo. Venit ad me pater, quid habui facere? Perducerem
illum ad patruum? non feci, meritò irascitur. Potuit enim, si aluisset, leuare quidem for-
tunam fratris, sed causam aggrauare. *Buteonis* colorem non approbat Latro: præstitisse se
dixit exiguum, tantum quo spiritum posset producere: & dum describisset pallorem eius
& maciem, adiecit, Apparet illum ab inimicis ali. Hunc colorem eùm improbaret Latro,
hac sententia vsus est: Non est, inquit, abdicatio cuiquam ex gloria sui criminis detra-
hendum. *Hispanus* hunc colorem venustius. nam & miserationi eius qui benignissimè
alit, adiecit aliquid, & pietati suæ nihil detraxit. Quomodo, inquit, illum alo? Exiguos
furtiuè cibos mitto: & si quid de mensa mea detrahere potui, famelico seni porrigo. Nun C
credis, quia scis quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte quæ durior est, vltrò aie-
bat hunc sequendum, vt grauissimarũ iniuriarum inexorabilia & ardentia induceremus
odia. Thyesteo more aiebat, patrem non irasci tantùm debere, sed furere. In declama-
tione vsus est summis clamoribus, illo versu tragico: Cur fugis? fratrem scit ipse. Hunc
colorem secutus *Syriacus*, dutum sensum videbatur non potuisse in narratione sic: Infeli-
cissimam ambo, & tristissimam ambo egimus vitam: excepto quòd alter alterum egen-
tem vidimus. Æquè efficaciter videbatur odium expressisse paternum, hac sententia:
Vos Iudices audite, quàm valde eguerim: patrem rogaui. Hanc partem memini apud
Cæstium declamari ab Alfio Flauo, ad quem audiendum me fama perduxerat: qui cùm
prætextatus esset, tantæ opinionis fuit, vt P. Romano puer eloquentia notus esset. Sem-
fortè, præmaturè. per de illius ingenio Cæstius & prædicauit, & timuit. Aiebat tam † immaturè magnum D
ingenium non esse vitale: sed tanto concursu hominum audiebatur, vt rarò post illum
auderet Cæstius dicere. Ipse omnia mala faciebat ingenio suo: naturalis tamen illa vis
eminebat: quæ post multos annos tametsi desidia obruta, & carminibus eneruata, vigo-
rem tamen suum tenuit. Semper autem eloquentiam eius commendabat aliqua res ex-
tra eloquentiam. In puero lenocinium erat ingenij ætas, in iuuene desidia. Hic cùm
declamaret partem abdicati, hanc summis dixit clamoribus sententiam *Alfij*: Quis es
tu, qui de facto fratrum sententiam feras? Ille tunc peccauit, tu non peccas: ad te arbi-
trum odia nostra non mittimus: iudices habemus deos. Et illam sententiam: Audiuimus
fratrum fabulosa certamina, & incredibilia: nisi nos fuissemus, impias epulas, detesta-
bili parricidio furuum diem. Hoc vno modo iste frater à fratre ali meruit, quàm innocen-
ter. Me contra parricidium vindica, filium illi suum reddo. *Cæstius* hunc colorem tam E
strictum non probauit, sed dixit temperandum esse: & ipse hoc colore vsus est, quem sta-
tim à principio induxit. Miratur aliquis, quòd cùm duo grauissimam acceperimus iniu-
riam, ego & filius, ego solus irascor: non est quòd quisquam miretur, iam filio satisfa-
ctum est. Debuisti, inquit, me rogare, vt ipse præstares: debuisti illum ad me perduce-
re: debuisti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex nostra captare discordia.
Fortasse ego cùm egerem, fratrem rogassem, si tu non fuisses: fortasse ille me rogasset, si
tu non fuisses: poterat nobis conuenire, si non fuerit in medio, quem potius miseri con-
tumaces rogent. Hermagoras in hac controuersia transiit à procemio in narrationé elegan-
ter, rarissimo quidem genere, vt in eadem re transitus esset, sententia esset, schema esset:
sed vt Latroni placebat, schema quod vulneret, non quod titubet. Ex altera parte tran-
sit à procemio in narrationem *Calco*, & ipse per sententiam sic: Quid ni filium mihi
nolim

A nolim cum isto communem esse, cum quo vtinam communem nec patrem habuissem. *Diocles Carystius* illum sensum à Latinis iactatum dixit breuissimè, rarissimo genere, quòd sententia verbis consumatur, nec enim paucioribus potest.

EVCTEMON leuis declamator, sed dulcis, dixit nouè & amabiliter illum æquè ab omnibus vexatum sensum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

Sacerdos prostituta. Controuersia II.

LEX. Sacerdos casta è castis, pura è puris sit. *Thema*. Quædam virgo à piratis capta venit: empta à lenone, & prostituta est. Venientes ad se exorabat stipem. militem qui ad se venerat, cùm exorare non posset, colluctantem & vim inferentem occidit. accusata, & absoluta remissa ad suos est: petit sacerdotium. *Contra puellam. Portij Latronis*. Sacerdos nostra adhuc B in lupanari viueret, nisi hominem occidisset. Inter barbaros quid passa sit, nescio: quid pati potuerit, scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices: ne quid parum sanctum occurrat, dum sacerdos legitur. si nihil aliud, certè osculatus est te, quisquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium: militem occidit, & hercules lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locum, precium constitutum est, titulus inscriptus est: hactenus in te inquiri potest. Cæterùm nescio quid cellulam & obscœnum lectulum vocas. De pudicitia sacerdotis hic quæritur. Nemo, inquit, mihi virginitatem eripuit. Sed omnes quasi erepturi venerunt: sed omnes quasi eripuissent, recesserunt. Quò mihi sacerdotem, cuius precaria est castitas? cùm ex illo lupanari cruenta fugeres, si qua tibi occurrisset. Si mater tua prostitisset, tibi noceret: propter te liberis tuis sacerdotium non daretur. *Fuluij Sparsi*. Quid inclusa feceC ris, nec quærere debemus, nec scire possumus. *Cornelij Hispani*. Occidisti hominem, quid respondes? vim afferebat mihi, etiam puto sacerdoti. Pro libertate vota facienda sunt: captiuæ mandabitis. Pro pudicitia vota facienda sunt: prostitutæ mandabitis. Pro militibus vota facienda sunt: ista mandabitis. Id enim deerat, vt templa reciperent, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. *Marillij*. Vt sciamus illam apud lenonem fuisse, blanda est: domi lenoni rationes captura conueniet. Age, si quis venit pertinax: age, si quis hoc ipsum concupiuit quòd virgo eras: age, si quis, ne negare posses, ferrum appulit. *P. Vinitij*. Eam sacerdotem facite, quæ aut honesta maneat, quod semper fuit: aut pœnam sentiat, si esse desierit. Cuius audaciæ es puella? etiam si nobis nō timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini subiecta vniuscuiusque conscientia est, aliter nostræ æstimationi. Nos tātùm quæ feceras palàm, vidimus: illi, etiam quæ secreta sunt. Indignam sacerdotio dicerem, si D transisses per lupanar. Procedente hac lictor submoueri videbitur: huic prætor via cedet: summum imperium consules cedent tibi. Quæcunque meretrix prostrata fuit, fugiet. Fas sacerdoti non esset, ancillam tibi similē habere: fieri ne sacerdotem fas erit? Nam quod ad sortem pertinet, ne reliquæ virgines contaminarentur, hæc segregata est. Castam te putas, quia inuisa meretrix es. Nuda in littore stetit, ad fastidiū emptoris: omnes partes corporis & inspectæ & contrectatæ sunt. Vultis actionis exitum audire? Vēdit pirata, emit leno, excipitur nihil: eò deducta es, vbi tu aliud honestius nihil facere potuisti quàm mori: stipem rogasti, quæ sacerdotium rogas. Fortuna, inquit, hoc me cogit pati: misereri debent omnes mei. Et ego misereor tibi, puella: sed non facimus miserandas sacerdotes: non est apud nos maximus honor, vltimorum malorum solatium. *Mentonis*. Honorem habitum aurium maiestatisque velim vestræ, quod necesse est in hac causa nominare lupanar, lenonem, E meretricios quæstus, homicidium. Quis credat? Inter hæc sacerdos quæritur. At mehercules futuræ sacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis vestræ summa noticia est, quòd prostitit: summa virtus, quòd occidit: summa felicitas, quòd absoluta est: non potest in ea sperari sacerdos, in qua sperari meretrix potest. Aliis oculis leno viram æstimat, aliis pontifex. *Blandi*. Virgo sum, inquit: interroga, si dubitas, archipiratam: interroga gladiatorem, an rogatus virginitati pepercerit. Non refello, dum scias clausula esse testibus tuis templa. In auctione nemo voluit liceri, vt enouit, seruisse piratis: non videbatur iste virginis vultus, ista constantia, & ne armatum quidem timens audacia. *Arellij Fisci* patris. Ne metuas puella, pudica es: sed sic te viro lauda, non templo. Meretrix vocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellæ tuæ titulus, venientes recepisti. Cætera, etiam si in communi loco essem, tamen potius scirem. *Pompej Sylonis*. Excipitur meretricum oculis. Docetur blanditias, & in omnem motū corporis confingitur. Auertit aures petitura sacer-

dotiũ,dum reliqua narro, nihil ad vos afferam dubiũ,nihil audietis,nisi quod vicina ciui- A
tas vidit. Tu sacerdos?quid si tantùm capta? quid si tantùm prostituta? quid si tãtùm homi-
cida?quid si tãtùm rea fuisses? *Romani Hispanis.* Nunquid hoc negas,colluctatã te tamẽ cum
viro,quẽ in illa volutatione necesse est prius super te fuisse. Adiiciebat Zeno,meritò occi-
sum militẽ. Plus ausum,quàm in prostitutã licebat. Exoraui populũ. Nũquid & lenonem?
nunquid & piratã illum,quem non poteras occidere? *Argentarii.* Armatũ, inquit,occidi.
Quid inermis gloriatur homicidio eius,quẽ nescio an serò occiderit? *Cæstij Pij narratio.* Ita
domi custodita est,vt rapi posset: ita chara fuit suis,vt rapta non redimeretur: ita raptæ pe-
percêre piratæ,vt lenoni venderetur. Sic emit leno,vt prostituerit. Sic veniẽtes deprecata
est,vt ferro opus esset. Coniectũ in vrnam nomen eius non exiit,sed eiectum est: tẽpus erat
nõ sortiri,vrna purgata est. Stetisti puella in lupanari: vt nemo te violauerit,locus ipse vio-
lauit. Stetisti cum meretricibus, stetisti sic ornata,vt populo placere posses, ea veste quam B
leno dederat. Nomen tuũ pependit in frõte. Precia stupri accepisti: & manus, quæ diis da-
tura erat sacra,capturas tulit: cùm deprecareris intrãtis amplexus, & omnia alia impetra-
res,osculum rogasti. Ancillæ ex lupanaribus sacerdoti non emuntur: coram sacerdote ob-
scœni homines abstinent. Non sine causa sacerdoti lictor apparet,occurrenti tibi meretri-
cem submouisset. Non est credibile,temperasse à libidine piratas,omni crudelitate effera-
tos,quibus omne fas nefásque lusus est, simul terras & maria latrocinantis, quibus in alie-
na impetus per arma est: iam ipsa fronte crudeles,& humano sanguine assuetos,præferen-
tes ante se vincula & cathenas,grauia capitis onera,à stupris remouere potuisti? quibus in-
ter tot rãto maiora scelera,virginem stuprare,innocentia est. Sed lupanar excepit omnes:
sordida iniuriosáque turba huc influit: nec quisquã eò vt iudicet,venit. Aut omnes fauêre
fabulis tuis,aut omnibus persuasum est. Nemo in tanta euntium redeuntiúmque turba in- C
uẽtus est,qui fortunæ tuæ vellet illudere? Ergo tu eùm tam innocens quàm dicis,vixeris,
ista passa es,credis deos esse? Nihil,inquit,passa sum: hoc satis est nupturę,sacerdoti parum.
Ibi adhuc fuisti,discede,ignota es: discede,nimium nota es. *P. Asprenatis.* Contradico,non
inimicitiis cuiusquã impulsus. Quod enim odium,quæ inimicitiæ cuiusquã esse possunt,
quam nemo ciuium suorum nôrat antequam prostitit. Monet respectus omniũ virginum,
de quibus hodie grauis fertur sententia,si in ciuitate nulla inueniri potest, neque meretri-
ce castior, neque homicida purior. Piratæ te inuiolatam seruauerunt? à sacerdote se non
abstinuisset pirata,leno,mango. De sacerdotis pudicitia,his sponsoribus credẽdum est? Ia-
cuisti in piratæ myoparone. Contrectata es alicuius manu,alicuius osculo,alicuius ample-
xu. An melius pirata seruauit,quàm pater? cõuersata est diutius inter humano sanguine de-
libutos: inde est profectò quòd potest hominẽ occidere. Proclama ingenuam esse te,quid D
expectas? cùm in lupanar veneris,iam tibi omnia templa præclusa sunt. Cõseruarum oculis
inquinatur, inter ebriorum cõuiuarum iocos iactatur, modò in puerilem,modò in mulie-
brem habitum composita. Istinc ne patri quidem redimenda es. Nulla satis pudica est,de
qua quæritur. Non legerem te sacerdotem, etiam si sacerdoti seruisses. Virginẽ esse sacer-
dotem nostram,cui credimus? meretrici,lenoni,piratis? hæc enim testium summa est. Ca-
stigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat sacerdos, si te è lupanari redemisset.
Conuenit omnis libidinosorum turba,& concurrit ad meretricem nouam. Illud certè fa-
teberis,pudicitia tua precaria est. Tot intrauerunt cellã tuam gladiatores,tot iuuenes ebrij,
& omnes ante militẽ inermes. Ego illam dico prostitisse,illa se dicit etiam mendicasse: pu-
dicitiam sacerdotis meæ etiã carnifici debeo. *Iunij Gallionis.* Ambitiosa lex est,ad sacerdo-
tium nonnullas non sanctitatis tãtùm,sed felicitatis admittit. Inquirit in mores,in corpus, E
in vitam. Vide tu, quẽadmodum tam morosæ legi satisfacias. Capta es à piratis: inter ser-
uos,inter homicidas, in illis myoparonis angustiis spaciata es. Viderimus quid in te aude-
re potuerit feritas hostium, libido barbarorũ,licentia dominorum. Certũ habeo,Iudices,
cùm hanc feritatem barbarorum audiatis, faueris illi,vt quàm primùm mutet seruitutem.
Sic istam seruauerunt piratæ,quemadmodum qui lenoni essent vendituri. Stare in illo or-
dine,ex eâdem vesci mensa,in eo loco viuere,in quo etiam si non patiaris stuprum,videas.
Aliquis fortasse inuentus est,quem hoc ipsum iritaret,quod rogabas. Ipse autem leno pe-
percit? Ignoramus istos: quibus vel hoc in eiusmodi quæstu præcipuè placet,quòd illiba-
tam virginitatem decerpunt. Seruauit te leno,quã prostituturus erat in libidinem populi?
ita est. Sic leno tanquam nos castam è castis. Omnes,inquit,exorauimus. Si quis dubitat,an
meretrix esset,audiat quàm blanda sit. Hæsisti in complexu,osculo: pacta es,vt felicissima
fueris:

A fuetis: pto pudicitia impudicè rogasti. Quid faciam mulieri in crimina sua delitescenti?
Cùm dico, Vim passa es: Occidit, inquit. cùm dico, Hominē occidisti: Inferebat, inquit,
vim. Sacerdos nostra stuprum homicidio, homicidium stupro defendit.

DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuisit: An per legem sacerdos fieri non possit:
& si lex illi non obstat, tamē sacerdotio indigna sit. An lege prohibeatur, in hæc duo diui-
sit: An casta sit, an pura sit. An casta sit, in hæc diuisit: Verū castitas tantùm ad virginitatem
referatur, an ad omnium turpium obscœnarúmque rerum æstimationē. Puta enim virgi-
nem quidem esse te, sed contrectaram te oculis omnium: etiam si cirra stuprum, cum viris
volutate. Non casta talis, qualis videri potest, cui lex nocere vult. Matrē quoque incestam
esse, si ad virginitatem tantùm refertur castitas. An hæc virgo sit, aiebat Apollodorus qui-
dem placere, si fixa esset, hæreat & tuta: sed hîc non repugnare controuersiam huic suspi-
B cioni. Non enim potitur adhuc virgine: & multa sunt propter quæ credibile sit non esse, il-
lud adiiciebat: Denique etiam si non effecero, vt credant iudices non esse virginem, con-
sequar tamen vt non purent dignam sacerdotio, de qua dubirari potest, an virgo sit. An pu-
ra sir, in hæc diuisit: An etiam si meritò occidit hominem, pura tamen non sit homicidio
coinquinata: deinde, An meritò occiderit hominem innocentem, vti corpore prostituto
volentem. Absoluta est, ostēdit non puram se esse, sed tutam. An idonea sir, in tractationes
quas quisque vult diuisit: An ideonea sit tam infelix vt caperetur, vt væniret lenoni potis-
simùm, vt prostitueretur, occidere hominē cogeretur, vt causa diceretur. *Cæstius* etiam al-
tius petit, & obiicit, quòd tam vilis suis fuisset, vt non redimeretur. *Sylo Pompeius* dum præ-
ceptū sequitur, quo iubemur, vt quoties possumus de omnibus legis verbis controuersiam
faciamus, illam quæstionē mouit, Casta de castis: Lex, inquit, de castis cùm dicit, hoc non
C tantùm ad parentes refert, sed ad omnes quib. cum versata est virgo. Nō enim adiicit, E ca-
stis parētibus: sed, E castis: vult illos à quibus virgo venit, castos esse. Intelligo, inquit, sub
hoc verbo multa. Castis cùm dicit penaribus, tu ex incestis venis: intelligo castis disciplinis,
tu ex obscœnissimis venis. quid enim didicisti? & quæcunque hoc loco dici poterant: idem
& in illa parte fecit, Pura è puris. *Hispo Romanus* accusatoris vsus pugnacitate, negauit pu-
ram esse, non ad eam hoc referēs, sed ad corpus: tractauit impuram esse, quæ osculū impu-
ris dederit, quæ cibū cum impuris cœperit. *Albutius* figuram diuisit in cōtrouersiam. Dixit
enim: Putemus tres sacerdotium petere: vnam, quæ capta est: alterā, quæ prostituta: ter-
tiam, quæ hominē occidit. Omnibus nego: & sic causam contra singulas egit. *Fuscus Arel-
lius* sic diuisit. Probabo indignam sacerdotio: primùm, etiam si pudica sit: deinde, quia
nescimus an pudica sit: nouissimè, quòd non sit pudica.

D FVSCVS pro puella colorem hunc introduxit. Voluerūt Dij immortales in hac puella
vires suas ostendere, vt appareret, quàm nulla vis humana diuinis resisteret: magis putaue-
runt miraculo esse in captiua libertatem, in prostituta pudicitiā, in accusata innocentiam.
Latro dixit: Aliqua capta fœlicior fuit, nulla fortior. *Marillus* cùm descripsisset indignatio-
nem puellæ magnam fuisse, altius quiddā superbiúsque vultu ipso præferentem, hāc adie-
cit sententiam, quam solebat mirari Latro, imò (vt ipse aiebat) exosculari: Narrate sanè o-
mnes tanquā ad prostitutam venisse, dum tanquam à sacerdote discesserint. *Albutius* dixit:
Nescio quis fero & violēto animo venit, ipsis credo diis illum impellētib. vt futuræ sacer-
dotis nō violaret castitatem, sed videret: prædixit illi, abstineret à sacro corpore manū: Non
est quòd audeas lædere pudicitiam, quā homines seruant, dij expectant. Cruenre, & in per-
niciem cruente tuā, hæc, inquit, arma quæ nescis tenere pto pudicitia: & raptū gladium in
E pectus piratæ sui torsit: hoc factum eius ne latêret, eisdem Diis immortalib. fuit curæ. Ac-
cusator eius inuentus est, qui iudicij eius in foro testimonium redderet. Nemo credebat
occisum virū à fœmina, iuuenē à puella, armatum ab inermi: maiora videbantur, quàm vt
possent credi sine Deorum immortalium auxilio gesta. *Cæstius* timuit se in narrationem
demittere, sed illā transcurrit: hoc dixit in sacerdote futura maximè debere æstimari, pu-
dicitiam, innocentiam, felicitatē: quàm pudica sit, miles ostendit: quàm innocens, iudex:
quàm fœlix, reditus. Etiā habemus quandā prærogationē sacerdoti ab ipso numine datam,
licet isti obiiciant illi fuisse captiuā, lenoni postea seruisse, causam nouissimè dixisse: inter
tot pericula non seruassent illam Dij, nisi sibi seruata fuisset. *Argentarius* illud in narratione
dixit. Accusator in hoc maximè premebat ream, aiebat occisum esse intra verba, ante-
quam vim afferret. *Sylo Pompeius* hac figura narrauit: Eam vobis sacerdotem promitto,
quā incestā nulla facere posset fortuna. Potest aliquid seruitus cogere: seruiuit & barbaris

& piratis: inuiolata apud illos mansit. Potest aliquam corripere prolapsi in vitia seculi praua consuetudo: etiam matronarum notum in libidine magisterium: pudica permanebit, licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit. fuit in loco turpi, probrosè leno illam prostituit, populus adorauit: nemo non plus ad seruandam pudicitiam contulit, quàm ad violandam attulerat. Multum potest ad rectum quoque pudici animi propositum: hostis gladio non succumbet: imò, si opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere, iam præstitit: adolescentem misericordis populi beneficium polluere tentãtem gladio repulit. Fuit qui illam accusaret cædis, absoluta est: ne qua vobis posset esse dubitatio, quæ ventura erat ad sacerdotium, an pura esset, an integra, iam iudicatum est. *Triarius* dixit: Negat se puella fecisse, negat illum suis manibus cæcidisse: Altior, inquit, humana visa est circa me species eminere, & puellares lacertos supra virile robur attollere: quicunque estis Dij immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo voluistis emergere, non ingratæ puellæ opẽ tulistis. Nobis pudicitiam dedicat, quibus dicit. Alterius partis color nihil habet difficultatis, apparet quas præposuit: dicendum est in puellam vehementer, non sordidè, nec obscœnè. Sordidè Basilius, qui dixit: Extra portam istam virginem, & ostẽde istam æruginosam manum. *Vibius Ruffus*, qui dixit: Redoles adhuc fuligiñe fornicis. Obscœnè, quemadmodũ Murrhedius rhetor, qui dixit: Vnde scimus, an conuenientibus pro virginitate te alio libidinis generi addixeris? Hoc genus sensus memini quendam prætorinm dicere, cùm declamaret controuersiam de illa quæ egit cum viro malæ tractationis, quòd virgo esset, & damnata postea petiit sacerdotium. Nolumus, inquit, istam maritorum abstinentiam, qui etiam si primam virginibus timidis remisêre noctem, vicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantùm disertissimus homo, sed venustissimus, qui nullius vnquam impunitam stultitiam transire passus est, statim Ouidianum illud, A B C

Dum timet alterius vulnus inepta loci:

& ille excidit, nec vltrà dixit. Hoc autem vitium aiebat Scaurus à Græcis declamatoribus tractum, qui nihil & non permiserint sibi, & penetrauerint. *Hybreas* inquit, cùm diceret controuersiã de illo, qui tribadas deprehenderit & occiderit, describere cœpit mariti affectum, in quo non deberet exigi inhonesta inquisitio. *Grandaus Asianus* æquè declamator cùm diceret in eadem controuersia: Non ideo occidi adulteros, non paterentur, dixit ei, in hac cõtrouersia de sacerdote, nõ minus obscœnè dixit Murrhedius. Fortasse dum repellit libidinẽ, manib. excepit. Lõge recedendum ab omni obscœnitate & verborum & sensuum: quædã satius est causæ detrimento tacere, quàm verecũdiæ. *Vibius Ruffus* videbatur quotidianis verbis vsus non malè dixisse. Ista sacerdos quantũ mihi abstulit ἀτελὴς τέλος. D

Incesta de saxo. Controuersia III.

Lex. Incesta de saxo deiiciatur. *Thema*. Incesti damnata, antequam deiiceretur de saxo, inuocauit Vestam: deiecta repetitur ad pœnam. *Contra Incestam. Latronis.* Hoc expectatis, vt capite demisso verecundia seipsa antequam impelleretur, deiecerit: id deerat, vt modestior esset in saxo, quàm in sacrario fuerat. constitit, & circumlatis in frequentiam oculis, sanctissimum numen quasi parum violasset inter altaria, cœpit in ipso quo vindicabatur violare supplicio: hoc alterũ damnatæ incestum fuit. damnata est, quia incesta erat: deiecta est, quia damnata erat: repetenda est, quia incesta & damnata & deiecta est. Dubitari non potest, quin vsque eò deiicienda sit, donec efficiatur propter quod deiecta est. Patrocinium suum vocat pereũdi infelicitatẽ. Quid tibi importuna mulier imprecer, nisi vt nec bis deiecta pereas? Veniet ad colendum Romani imperij pignus, etiamsi non stupro, at certè carnificis manu incesta. Inuocaui, inquit, deos. statuta in illo saxo deos nominasti: & miraris, si iterum te deiici volunt? si nihil aliud, in loco incestarum stetisti. *Cestij Pij* narratio. Quid agam? exponã quando stuprum cõmiserit? cum quo? quibus cõsciis? Ista quia probaui, damnata est: quid postea accessit, quod illam virginẽ faceret? quòd iacuit in carcere? quòd ducta est ad saxum? quòd inde proiecta? ait se innocẽtem, quia perire non potuit. Ita lex de sacerdotũ iure, in iudicio quæri voluit, de iudicibus in supplicio? ampliatur à iudicibus in pœnam, postulat cùm contra pœnam causa tuta non fuerit, cõtra causam tuta pœna sit. Nõ putas legẽ cauisse vt perires: quæ cauit, quemadmodum perires? Exoremus te mulier, vt iterum absoluaris. At tu sacerdotium violasti, aut dij sacerdotem. Malè do dus existimas, si sacerdoti suæ tam serò succurrunt: lata est sententia, pronunciatum est, E

damnata

A damnata es.Interrogo te hoc loco mulier:reſponde mihi. Sunt dij? *Arellij fuſci* patris. Iterum experiamur:Quid times propinos deos?Erat,inquit,præruptus locus,& immenſæ altitudinis,dicebã tibi,Inceſtam lex mori voluit,ſtat moles abſciſſa in profundum,frequentibus exaſperata ſaxis,quę aut elidant corpus,aut de integro grauius impellant:inhorrent ſcopulis enaſcentibus latera,& immenſæ altitudinis triſtis aſpectus,electus potiſſimum locus,ne damnati ſæpius deiiciantur. *Fuluij Sparſi*. Et à ſuperis deiecta, ab inferis nõ recepta, in cuius pœnam ſaxum extruẽdum eſt. *Iunij Baſſi*. Nihil putabam amplius adiici poſſe audaciæ iſtius,quàm quod in illa cruce Veſtam nominauerat:ab ipſo enim ſupplicio in templum vſque reuoluta,quicquid ſecundum deos ſanctiſſimũ eſt,contactu ſuo polluit:quam à ſaxo nuſquam reuerti fas eſt,niſi ad ſaxum. Quãto minus quàm in templum reſiluit:huc potius venit,vbi damnatur,quàm illo vbi abſoluitur. *Albutij Sylli*. Si quis adhuc dubitabat
B de deiecta,veniat,& ſibiipſi credat. Hæc impudentia virginis eſt:in vrbe tam beata cũ tot ſuperent virgines,cùm tot principum filię ſint,poſtulat,vt præteritis his potiſſimum ab inferis ſeruens ſacerdotem?Quare ego ſi inceſta ſim,viuo,neſcio:hoc vnum ſcio, nec fieri quod non poteſt,nec portentum eſſe quod poteſt. Abſit,nefas eſt, vt ad ſaxum abſoluar, quod tantùm damnatos accipit. *Argentarij* narratio. Penè Iudices cœpi,qualis eſſet rea: ſed quid efficiam,cùm illam inceſtam probauero?nempe vt de ſaxo deiicienda videatur, iam viſa eſt. Non imitabor iſtius impudentiam,vt repetendo iudicium, quod factum eſt improbaſſe videar:quod exigebatur,probaui:quod iudicaſtis,exequor. *Cornelij Hiſpani*. Deos deáſque inuoco,quos priore iudicio non fruſtra inuocaui,inceſta quàm tardiſſimè pereat. Inuocaui,inquit,numina. Quid inuocas mulier?Si innocens es,dij non ſunt. Videte quantũ ſacerdos peccaueris,quæ nec abſolui potuit,nec mori. Aut tu ſacerdotium violaſti, aut
C nos ſacerdotem, Erras.ſi ſatis ad ſacerdotium putas,perire non poſſe. *Romani Hiſponis*. Ab Tarpeia ad Veſtam,cuius vitam carnifex rupit,à templo ad ſaxum,à ſaxo ad templum hic pudicæ ſacerdotis inter ſupplicia & vota diſcurſus eſt: inter ſuperos inferóſque iactata, in nouam pœnam reuixiſti. *Pompeij Sylonis* narratio. Quod ad rerum expoſitionem pertinet, Iudices,non committam vt Deorum immortalium vltionem morer,bis inceſta ſaxo deiiciatur:lege damnata eſt,habetis iudicium:deiecta eſt,habetis exemplum. *Vibij Galli* narratio,breuis expoſitio rerum eſt. Aduerſariam inceſti poſtulaui,accuſaui,damnaui, carnifici tradidi:permittitis iam ab rea accuſator recedam? eamus ad abſolutionem tuam:ita Dij damnatam abſoluere ſacerdotem:ſerò innocentiam damnata concupiſti,vitam deiecta.

ALTERA PARS. SYLLI SPARSI. Damnata deiecta eſt,abſoluta deſcẽdit. *Arel-*
D *lij Fuſci* patris. Putares puellam demitti,non cadere. *Cæſtij Pij*. Nullam habebat gratiam in templo:dixerat itaque tantùm,Deos inuocabat:lex ſacerdotem non vſque ad ſaxum deferret,niſi expectaret Deorum ſententiam. *Cornelius Hiſpanus* deſcripſit altitudinem montis,etiam ſecurè deſpicientibus horrendam,& adiecit:Carnifex quoque recedens impellit:nihil fecit tanquam rea:contumax eſt innocentia:turpe putabat ſacerdos rogare, niſi Deos. *Marillij*. Mirandum eſt,ſi oppreſſa eſt virgo ſine gratia,cuius enim genibus ſubmiſit manus?quem deprecata eſt?quæ tardè rogauit,etiam Deos?

DIVISIO. Latro in has quæſtiones diuiſit:Vtrum lex de inceſta tantùm ſit, quæ deiiciatur,nec pereat:an etiam damnata,ſi innocens poſt damnationem apparuit,deiici non debeat:An hæc innocens ſit,An hæc deorum adiutorio ſeruata ſit. *Cæſtius* & illa ſubiunxit huic vltimæ quæſtioni,An dij immortales humanarum rerum curam agant. Et ſi agũt, an
E ſingulorum agant.Si ſingulorum agant,an huius egerint. Improbabat Albutium,quod hęc non tanquam particulas incurrentes in quæſtionem tractaſſet, ſed tanquam problemata περιλογοφωμένα. *Fuſcus Arellius* pater ſic diuiſit: Vtrũ inceſtæ pœna ſit deiici,an perire:vtrũ prouidentia deorum,an caſu ſeruata. Si voluntate deorum ſeruata ſit,an in hoc quo crudelius periret.

COLOR. Hic color ferè ſententiis quas propoſui,permixtus eſt. Quid tamen Cæſtius ſenſerit,indicabo. Contra ſacerdotem qui dixerunt,videri Deos infeſtos illi, in hoc eam ſeruaſſe,vt diutius torqueretur,aiebat Cæſtius,malle ſe caſu videri factum,quàm Deorum voluntate:nam ſi ſemel illos interuenire huic rei fateremur,manifeſtius erit in pœna ſeruatam eſſe ſacerdotem,quàm in pœnam actam:quæ non probabat ille. *Triarij*. Remiſſam tibi pœnam putas?ampliata eſt,& ipſa inquit ampliatio,quæ apud iudices fieri ſolet: eóque verbum in ſententia poſitum,non eſt damnantis,ſed dubitantis. Declamauerat apud illum

hanc ipſam controuerſiam Vatus Quintilius,tunc Germanici gener,vt prætextatus : cùm A
deſcripſiſſet circumſtantem,quod tam citò oculis penè ſubduceretur,dixit : Exaudicrunt
Dij immortales ſupplicum voti preces,inceſtam ne citò ſupplicium tranſcurreret, reuo-
cauerunt. Cæſtius multa contumelioſè dixit in ipſam ſententiam, ſic inquit : Quomodo
quadrigas reuocauerunt:nam & antè poſuit ſimilitudinem,quia & hęc de carcere exierat.
Cùm multa dixiſſet,nouiſſimè adiecit rem,quam omnes improbauimus.Si iſta neglıgētia
pater tuus exercitum perdidit,filiam obiurgabar,patri maledixit. *Paſtor Aietius* hanc con-
trouerſiam apud Cæſtium iam ſenator dixit,& hunc colorem optimum putauit:Sic vene-
ficiis corpus induruit,vt ſaxa reuerberaret.Multũ Cæſtius hanc corripuit,& dixit:Hoc eſt,
quare ego auditores meos inuitem ad alios audiendos ire:hoc malè mihi facit ille, qui aut
Anticleta aut Pythuicus eſt.Dicebat autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac
controuerſia durius ſaxo,& in Baſſum Iulium multa dixerat Virgo,qui de ſub ſaxo. Otho- B
nem Iunium patrem memini colorem inſulſum inducere,quod minus ferendũ eſt,quòd
libros colorum edidit.Fortaſſe,inquit,pœnæ ſe præparauit:& ex quo peccare cœpit,cade-
re condidicit. *Sylo Pompeius* hunc colorem tentauit.Præſtatur,inquit, quædam damnatis
ſacerdotibus verecundia,erubuimus quicquam ex damnatæ veſte detrahere. *Hiſpanus* di-
xit:Ita putaueras vna te pœna poſſe defungi,cùm in ſaxo deos nominaſſes ? *Triarius* indi-
gnantium voces deſcripſit,dicentium:Quia non potes,vis mori. *Marillius* dixit : Conſti-
tuta in ſaxo inuocauit Deos:publica indignatio exorta eſt,audet iſta nominare Deos, au-
det hoc loco?Quid autem habet iam quod illos roget,niſi bonam mortẽ : *Diocles Caryſtius*
dixit.

Vir fortis ſine manibus.Controuerſia IIII.

C

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit,dum vtrunque corpus interficiat,
ſine fraude ſit. *Altera.* Liceat adulterium in matre & filia vindicare. *Thema.* Vir fortis in
bello manus perdidit:deprehendit adulterum cum vxore,ex qua filium adoleſcētem ha-
bebat:imperauit filio vt occideret.Non occidit:adulter effugit:abdicat filium. *Contra filiũ*
Portij Latronis. Adulteros meos tantùm excitaui:me miſerum quamdiu iacuerunt, poſt-
quam deprehēderam.Ego te non abdicem,quem poſſem occidere?O acerbam mihi vir-
tutis meæ recordationem.O triſtem victoriæ memoriam : ille onuſtus modò hoſtilibus
ſpoliis vir militaris,adulteris meis tantùm maledixi:ſolus ego ex omnibus maritis nec di-
miſi adulteros,nec occidi.Quid ridetis?inquam:non habeo manus, vocat filium. Tu viri
fortis filius,qui ſtringere ferrum non potes?ne te truncus quidem capere potui,niſi domi
vtqunque tamen potui,obluctatus ſum , & truncum corpus oppoſui.Exierunt adulteri, D
tantùm meo ſangue cruenti. *Cornellij Hiſpani.* O dignum,cui aut pudica contingat vxor,
aut impudica,dum armatus eſt .Te reſpublica inuoco,quæ manus meas poſſides:quis non
putet aut me ſine filio fuiſſe,aut filium ſine manibus? *Cæſtij Py* Conceptus eſt iſte: ex quo
ſciemus,cùm adulteros deprehendero.Nunquam putaui futurum ſalua republica, vt vir
fortis ſentiret ſe manus perdidiſſe. *Marillij.* Adulteros meos vſque ad limẽ proſecutus ſum
cucurri miſer ad ferrum,quaſi manus haberem. *Triarij.* Ceciderunt arma cum manib.tunc
primùm ſenſi me manus perdidiſſe.

Descriptio pugnantis viri fortis. Dij boni,& has manus aliquis de-
riſit?çùm à patre natus acceſſitus vt occideret adulteros,venit vt dimitteret.Ita ego etiam
manus pro adulteris perdidi,ſteti deprehenſus ab adulteris meis. Patris deſertor , matris
leno,quem puto iam creditis non eſſe filium viri fortis , tertius in cubiculo deriſor ſtetit. E
Fuluii Sparſi. In bello ſuas,in domo etiam filij manus perdidit. Proceſſit in bellum hic v-
nus omnium adoleſcentis filij vicarius,in acie vicit,domi captus eſt,portat inter ſpolia vi-
ri fortis volutantes adulteros. Adoleſcens, venit tempus militiæ tuæ:indignare ſi deceptus
es:tam fruſtra ad filium quàm ad gladium cucurrit:ridebant adulteri truncas viri fortis ma
nus,circa ſua arma labentis. *Argentarii.* Antè patriæ quàm patri negauit manus: libenter
cauſam eius ſuſcepi.Quis enim illum non vindicet:quid hoc infelicius,quem adulteri tūc
riſerunt,cùm deberent mori:Viri fortis in ciuitate truncus,integros adulteros ſpectat . *Iu-*
lij Baſſi. Non eſt quòd putetis puniri illum:ad ſuos dimittitur:inquam ad matrẽ ſuam neſ-
cio an & patrem.Meruit hæreditatẽ illius,quam occidere parricidium putauit.Nulli vn-
quam plus debuiſtis viro forti:vſque eò pro vobis pugnauit,vt pro ſe non poſſet. Adoleſ-
cens,quos dimiſiſti,ſequere.

A PARS ALTERA. VIBII GALLI. Matrem,inquit,non occidisti:quam minus hoc
crimine perdere debui quàm patrem. Pater occidere iussit,lex verat:non comparassem pa
tri legem,nisi cum illa lex fuisset:alterum putaui parricidium,matrem coram patre occi-
dere? *Arelly Fusci* patris. O misera pietas,quæ inter parentum vota constitisti: nō semper
scelera nostri iuris sunt:& truces quoque animos misericors natura debilitat.

DIVISIO. LATRO hac vsus est diuisione: An licuerit filio: An vindicare oportuerit:
An si licuit,& oportuit. Ignoscendum sit illi,si non potuit indulgentia repugnante. An li-
cuerit,in illa diuisit: An tunc liceat adulterum filio vindicare,cùm maritus non est: An tūc
liceat,vbi maritus in eo loco est,quasi omnino non esset. An oportuerit, tractationis qui-
dem est,quam vt quisque vult,variat. Latro tamen sic ordinauit. Oportuit, etiam si pater
non iuberet,occidere adulteram,viri fortis vxorem:oportuit,iubente patre, etiam si ipse
B posset occidere:oportuit,cùm & iuberet,& ipse non posset. Noui declamatores illam quæ
stionem tractauerunt ex verbo legis natam. Adulterum cum adultera qui deprehendit,
dum vtrunque corpus interficiat,sine fraude sit:an nemo possit occidere, nisi qui depre-
henderit? Tentauerunt & illam,an possit abdicari filius, ob id quod illi facere salua lege
non licuit.

COLOR. Color pro adolescente vnus ab omnibus qui declamauerunt introductus
est: Non potui occidere: ex illa Ciceronis sententia tractus,quam in simili controuersia di-
xit,cùm abdicaretur is,qui adulteram matrem occidendam acceperat,& dimiserat terro-
re. *Latro* descripsit stuporem totius corporis,in tanto inopinati flagitij spectaculo & dixit:
Pater,tibi manus defuerunt,mihi omnia,sed cùm oculorum caliginem, animi defectio-
nem,membrorum omnium torsionem descripsisset,adiecit: Antequam ad me redeo,exie-
C runt. *Gorgias* inepto colore,sed dulci. Pammenes ex bonis declamatoribus dixit. Gorgias *Mutila.*
egregiè dixit. Pammenes dixit. Fuscus Arellius dixit: Maius erat scelus quod imperabas,
quàm quod deprehenderas. *Albutius* non narrauit,sed hoc colore egit ab initio vsque ad
finem: Ego me defendere debeo: si quid mihi obiectum erit,aut negabo,aut excusabo. Si
quid exegeris maius viribus meis,dicam, Ignosce,non possum. Ignoscit filio pater nauiga-
tionem excusanti,se non ferre mare: ignoscit non sequenti castra,si non potest, quamuis
pater ipse militaris sit. Non possum occidere. Agedum ipsam legem recita: Liceat & mari-
to,liceat & patri. Quare tam multos nominat, nisi quòd putat aliquos esse qui nō possunt?
Et in descriptione dixit: Cùm me vocauit pater,hoc inquam putaui supplicium futurum
morte grauius,si adulteram filio ostenderet. Et illud dixit: Exierunt adulteri inter patrem
debilem & filium stupentem. *Sylo Pompeius* hoc colore narrauit: Non putaui mihi licere.
D *Blandus* hoc colore. Vtrinque filij nomē audio: pater rem petit iustiorem,mater faciliorem.
Et illud post descriptionem adiecit: Fatebor vobis,parricidium coram patre facere nō po-
tui. *Cæstius* hoc colore egit: Prosiluit,inquit,protinus mater, & amplexu suo manus meas
alligauit. Ago confusioni meæ gratias,quòd nihil in illo cubiculo vidi,nisi patrem & ma-
trem. Pater rogabat,vt occiderem: mater,vt viueret. Pater,ne nocēs impunita esset: mater,
vt ego innocens essem. Pater recitabat legem de adulteris,mater de parricidis. Et vltimam
sententiam dixit: Occidere si matrem turpe est noluisse,non potui. *Argentarius* dixit: Non
est quod me ex hoc habitu æstimetis,quòd manus habeo: tunc non habui. Et illud dixit.
Dat pœnas tibi,perdidit virum,perdidit filium,ægrotanti non assedero,egentem nō alam,
omnia mihi libera sunt,iam vitam illi non debeo.

Ex altera parte multa sunt pulcherrimè dicta: sed nescio an Græcis nostri cessuri sunt.
E In hac controuersia dixit *Amas*: Habet aliquid corrupti hæc sententia. *Latro* dixit: Quan-
tum ego tūc quæstus sum cum fortuna mea,quòd non citò oculos perdidissem. *Sylo Pom-
peius* dixit, Fili,aut oculos erue,aut manus commoda. Omnes aliquid belli dixerūt, illo lo-
co quo deprehensi sunt adulteri dimissi. *Latro* dixit: Adulteros meos tantùm excitaui. *Fus-
cus Arellius* dixit innuisse nunciæ,frigidius dixit contrariam illi sententiam: Adulteros in-
teruentu meo ne excitaui quidem. *Vibius Ruffus* dixit: Adulteri marito non assurrexerunt.
Pompeius dixit: Adolescens,denique adulteros excita: postquam tu venisti,securius iacent.
Latro dixit: Erratis,qui me putatis manus non habere: filium vocaui: vt intrauit,ab adulte-
ro salutatus est. *Fuscus* dixit: Fili,tuam fidem ostende,te integro manus me non perdidisse:
controuersiam mihi de te facit adulter,veni,vtrius filius sis,indica. *Punitius* & pulchrè di-
xit,& nouè sumpsit ab omnibus bene dicta: Irrupi in cubiculum adulterorum: quid men-
tiar miser,aperto cubiculo expectabant adulteri. *Cæstius* dixit: Vocaui filium, risit adulter,

tãquam qui diceret: Meus eſt. *Vibius Ruffus* dixit: Quàm ocioſi, quàm ſecuri adulteri tran- A
ſierunt præter oculos meos, præter filij manus. *Latro* cùm exeuntes adulteros deſcripſiſſet
adiecit: Adoleſcens, parentes tuos ſequere. *Nicetes* illam ſententiam pulcherrimam,
qua neſcio an noſtros anteceſſerit, ſed illum Albutium qui Græcis præminet: cùm pugnã-
tem acie ſe deſcripſiſſet, dixit: Me miſerum, quas manus adulter effugerit: & illud Albutij.
Non potui, inquit, matrem occidere: quo excuſatior ſis, aduce & patrem. *Albutius* ſic nar-
rauit, vt tanquam filio ſciente factum eſſet adulterium, ſuſpectum quaſi patri conſcium
matri ſuæ fecit. *P. Aſprenas* dixit. Extenuiſſimè maritus & dedit adulteris locum. idem di-
xit: Matrem occidere non potes, adulterum certè occide. An & iſte pater eſt? dixerat Ni-
cetes. *Murrhedius* dum hanc ſententiam imitari vult, ſtultiſſimam dixit: Reliqui in acie
pugnaces manus.

B

Raptor duarum. Controuerſia V.

LEX. Rapta raptoris aut mortẽ, aut indotatas nuptias optet. *Thema.* Vna nocte quidam
duas rapuit: altera mortem optat, altera nuptias. *Contra Raptorem. Portij Latronis.* Iam ſe para-
bat in tertiam, niſi nox defeciſſet. Stupri accuſatus, ſtuprum defendit. Cum altera litigat
rapta, alteram aduocat. Vindicate patres, vindicate fratres, vindicate mariti: fortior diſci-
plinæ publicæ ſecuritas ſurgat: iam binæ rapiuntur. *Mentonis.* Poſtera die erat in huius do-
mo fletus, lamẽtatio matris ſpes ſuas deplorantis: cùm interim ex alia domo alia vocifera-
tio oritur, alius tumultus: coit populus, velut publico metu exterritus: vix credit duos tan-
tùm raptores fuiſſe. Cùm interim producitur publicus pudicitiæ hoſtis, quem vna nocte
vnius virginis iniuria non fatigauerat. *Ceſtij Pij*: Alteram iniuriæ rapuit, alterã patrocinio:
quantum ſuſpicor, ne rapta quidem es, quæris argumentum? non iraſceris, quomodo iſtud C
fit? duabus iniuriam fecit, vna queritur. Miſericors ſum, inquit. Gaude, habes qui te vindi-
cet. Vide qualem habitura ſit virum, non eſt vna contentus. *Argentarius* eundem ſenſum
dixit, hoc adiectio. Non eſt vna cõtentus, ne vna quidem nocte. *Pompeij Sylonis.* At quàm
bene mimum egit, quomodo raptam ſequeſta eſt, qua vociferatione, quã perbenè illi op-
tionem ceſſimus. *Triarij.* Perieras raptor, ni bis perire meruiſſes. *Iunij Gallionis.* Sumatur de
illo ſupplicium, conſtituatur in conſpectum publicè, cædatur diu: totus hodie pereat, qui
tota nocte peccauit. Subitò faſtidioſus raptor occurrit, & ait: Iam nec nuptias volo. Stulta
deciperis: dicam ſuus? quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic: dum te puto, in illam inci
di. *Arellii Fuſci* patris. Retrò amnes fluant, & ſol contrario curſu orbem reuocet: confugiat
ſacrilegas ad aras, raptorem rapta vindicat.

EX ALTERA PARTE. POMPEII SYLONIS. Poſtera die cùm illi narratus eſ- D
ſet nocturnus error, dum putat ſe in vnam incidiſſe, huic priori ſupplices ſubmiſit manus,
hanc prius deprecatus eſt, exorauit propter hoc puto iſta magis raptori iraſcitur. Altera ex
puellis raptorem mori vult, altera ſeruari reum. Alter iudex damnat, alter abſoluit. Inter
diſpares ſententias mitior vincat, dicam quod ſentio: magis iraſceretur., ſi vnam tantùm
rapuiſſet: diceret. Ergo ego ſola digna viſa ſum, cui iniuriã faceret? *Argentarii.* Referat nũc
Virginiam, referat Lucretiam: plures tamen Sabinæ ſunt. Ex tribunis, potentior eſt qui in-
tercedit: nõ eſt inuidioſa poteſtas, quæ miſericordia vincit. Quid ceſſas puella? pro marito
roga. Hæc ſententia deridebatur à Cæſtio, quaſi improba.

DIVISIO. In hac controuerſia de prima quæſtione nulli cum altero conuenit. *Latro*
primam fecit quęſtionem. Non poſſe raptorem, qui ab rapta mori iuſſus eſſet, ſeruari. Si le-
gatus, inquit, exire debet, peribit: ſi militare debet, peribit: ſi legem dicere debet, peribit. E
Si raptam ducere debet, æquè peribit. Si is antè rapuiſſet, & nuptias optaſſet, interpoſito
deinde tempore, antequam nuberet, hanc vitiaſſet: negares iſtum debere mori, rapta iu-
bente? Atqui nihil intereſt: niſi quòd dignior eſt raptor morte, cuius inter duos raptus ne
vna quidem nox intereſt. Si rapta nupſiſſet, deinde poſt tertium diem rapuiſſet aliam, ne-
gares illum mori debere? Atqui quid intereſt? niſi quòd honeſtius tunc maritum defende-
res, quàm nunc raptorem defendis. Alteram fecit. An rapta, quæ nuptias optat, nihil am-
plius raptori præſtare poſſit, quàm ne ſua lege pereat: contra alienam legem nullum ius
habet. Optaſti nuptias: non occidetur tanquam raptor tuus. At idem ſi eadem nocte qua te
rapuit, ſtationem deſeruit, fuſte ferietur. Si ſacrilegium fecit occidetur. Licet tu dicas,
Quid? ergo ego non nubam? Tu raptori præſtas, vt illum ipſa non occidas, non potes præ-
ſtare, ne quis occidat, quomodo ſacrilegus, quamuis à te ſeruatus periret, ſic alterius puel-

A læ† propter vitate seruatus peribit. Si rapuisset te: deinde deprehensus in adulterio adseruaretur in tormentum diutius pereundi, tu interim educta nuptias optasses (datur enim optio & in absentem) vetares illum occidi à marito? Quid interest, qua lege pereat: nisi quòd modestius alienam legem impelleres quàm tuam. Tertiam fecit: Cùm quod vtraque optat, fieri non possit, in ea eligenda sit optio, qua vltio ad vtramque perueniat. Atqui mortē optat mea optio, & te vindicat: tua me nō vindicat: nec hoc tibi mea optio præstat, quod mihi; occiso raptore inuidiam. Illa respondet: Optio tua me non vindicat. Vindictam tu & meam putas, non fieri quod volo, fieri quod nolo? mihi contumeliosum erit, te dignam videri in cuius honore occidatur: me indignā in cuius honorē seruetur. Isto modo & mea te vindicat. Nempe lex duas pœnas scripsit viciatori: alteram passurus est, non eris inulta: iam raptor non erit impunitus, habebit pœnam, indotatā vxorem. Respondet: Eodē modo B morietur: sed non mihi seruabitur, sed tibi. Quartam fecit quæstionem: Si non potest vtriusque rata esse optio vtraque, at dignior sit victrix. Non quæstionem, sed tractationē, non raptorem impunitum futurum: si hæc via impunitatis monstretur, vt qui plures rapuisset, tutior esset, neminem non inuenturum aliquam humilem, quæ se in optionem commodaret. *Fuscus Arellius* primam quæstionem hanc fecit: Qui duas rapuit, perire vtique debebat. Lex inquit quæ dicit, Rapta raptoris aut mortem optet, aut nuptias: de eis loquitur, qui singulas rapuerunt. non putauit quenquam futurum, qui vna nocte duas raperet. Non quæro, quid optatis: quod seuerissimè optare potestis, occupo: necesse est raptorem mori. Quare? vtrique raptæ debet vltio contingere. Vtramque enim non potes ducere, vtrique mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors est: putate enim vtramquè nuptias optasse. Quid futurum est? in raptoris matrimoniū ambitus erit. Putate illum plu-C res rapuisse quàm duas: quid fiet? vna nubet: nuptiæ ad vnam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, vtrique debet mori: quare? dicam: Quod vult, eligat: aut nuptias obtabunt: aut altera mortē, altera nuptias. Si nuptias optauerint, nō poterit fieri quod vtraque voluerit. Vno modo poterit fieri quod vtraque volet, si vtraque mortem optauerit: ergo fiat id, quo vno duæ vindicari possunt. Hic tractauit: Ne exemplum quidem vtile est, non vtique proripere eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciosissimum introduci ciuitati, vt aliquis propter hoc non pereat, quia perire sæpius meruit. Reliquam partem controuersiæ Fuscus in hæc diuisit: Vtra optio honestior sit, vtra iustior, vtra vtilior. *Cestius* hanc partem controuersiæ sic diuisit: Vtra puella dignior sit, quæ valeat? vtra optione raptoris dignior sit. Cæstius & cōiecturalem quæstionem tentauit, An hæc cum raptore colluserit, & in hoc rapta sit, vt huic opponeretur. *Latro* aiebat, nō quicquid spargi posset suspiciosè, de D eo esse vindicandum. Colorem hunc esse, non quæstionem: eam quæstionem esse, quæ impleri argumentis possit. *Cestius* aiebat, & eam impleri posse argumentis. Hunc sensum à Latinis iactatum *Nicetes* dixit. *Glycon* dixit. *Diocles Caristius* dixit hunc sensum. *Vibius Ruffus* subtiliter dixit: Volo tibi malam gratiam cum spōso tuo facere, habet amicam: in hoc controuersiam dixit. *Albutius* ambulat in masculos: adeò nullum sine amatore vitium est, vt hoc quidam disertum putauerint. ego tamen magis miror, hoc Albutium potuisse dicere, quā aliquos potuisse laudare. Ex Latinis dixit *Triarius*: Gratulor vobis virgines, quòd citius illuxit. *Argentarius* dixit: Quæritis quid isti finē rapiendi fecerit? dies. *Latro*: Iam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset.

forte, procter te viciata.

Archipiratæ filia. Controuersia. VI.

E Thema. Captus à piratis scripsit patri redemptionem: non redimebatur. Archipiratæ filia iurare eum coëgit, vt duceret se vxorem, si dimissus esset. iurauit. Relicto patre secuta est adolescentem: rediit ad patrem. duxit illam. orba incidit. pater imperat, vt archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat: nolentem abdicat. *Contra Filium. Porij Latronis.* Proh dij boni, & hæc puella hospitio patris excepta est: prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ spei vxor, bonæ spei nurus, quæ amare potest captiuum, odisse vel patrem. Captus, inquit, in tenebris iacebam. Narra obsecro soceri tui beneficia. Possum, inquit, Iudices, esse securus: filius meus ait se vxori parricidium debere. *Cestii Pii.* Quis interfuit nuptiis suis? pater, denique puellæ pater.

Ex altera parte Syllii Bassi. Hodie captiuus essem, nisi hæc archipiratæ filia fuisset: vt dixi, Patrem habeo: inter bonos captiuos sepositus sum. Archipiratæ filia vocatur, puto ex aliqua nata captiua: certè animum eius natura à patre abduxerat:

misericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omnium, nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promisi nuptias, & quasi aliquam sacram testationem, tuum nomen inserui: eo loco me non deseruit, in quem venire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligauit, nisi corpus, omnia vinculis, quàm vt orba possit diuellere: vidisses tectum pannis corpus, omnia membra vinculis pressa, maciem, retractos introrsus oculos, obtritas cathenis & inutiles manus: talem quis amare nisi misericors posset? Decepi te puella, alia pollicitus sum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam: hic cathenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus, socer tuus (sic enim iampridem te vocabam) socer, inquam, tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternásque flagitiis obruerunt imagines, quidam ignobiles nati fecêre posteris genus: in illis non seruasse quod acceperant, maximum dedecus: in his quod nemo dederat fecisse, laudabile. A Si possent homines sibi fortè facere nascendi, nemo esset humilis, nemo egēs, vnusquisq; felicem domū inuaderet. Sed quādiu non sumus, natura nos regit, & in quemcunque vult casum nos mittit. Hinc sumus æstimandi, cùm sumus nostri. Quis fuit Marius, si illum in suis inspexerimus maioribus? humilis in consulatu nihil habet clarius, quàm se autorem Pompeium si hæreditariæ extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Seruium regem tulit Roma: in cuius virtutibus humilitate nominis nihil est clarius. Quid tibi videntur illi ab aratro citati, qui paupertate sua beatam fecere rempublicam? Quemcunque volueris reuolue nobilium, ad humilitatem peruenies. Quid recenseo singulos, cùm hanc vrbem possim tibi ostendere? nudi stetere colles. Inter hæc tam effusa mœnia, nihil est humili casa nobilius: fastigatis suprà tectis auro puro fulgens prælucet Capitolium. Potes obiurgare Romanos, quòd cùm humilitatem suam obscurare possint, ostendunt. Sed hæc non putant magna, nisi apparuerit ex paruis surrexisse. Misereri illius oportet, quia orba est: ista tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis suæ tutorem fortissimum. Omnes vxores diuites seruitutem exigunt. Crede mihi, volet in suis regnare diuitiis: & tamen æquum est eam possidere domum, quam meam agnouerit. Si cœperimus esse magis liberi, si paulo speciosiur animo eius effulserit domus, si parum blandè fecerimus, relinquit: & tunc est tormentum, carere diuitiis, cùm illas iam senseris. Vides quid inter duas vxores intersit: ista si nos reliquerit, repetet suos: hæc quod dedit, dimissa non auferet. Multi duxere sine dotibus vxorem: quidam ductas non accepere dotes: quidam autem emptis contenti fuere mancipiis: & cùm possent accipere diuitias, emere quibus libertatem darent, maluerunt, quàm suam vendere. Aliquis in adoptionem iuuenis petitur, si volet ire: quæret senex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quanta bona, an satis magno se possit addicere. Aliquis captare orbos senes vult, & suas spes in alienas mortes diffundere: excutiat testamenta, scrutetur census. vbi verò quæret vxorem, videat an nuptias suas amet, an nihil pluris faciat marito, an misericors sit, an fortis sit, an possit, si quid viru inciderit mali, velit tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Non possumus vnà felices esse: quod solemus, vnà infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat, nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, sola. Tu ibis? quò, infelix? Quas petitura regiones? Est enim tibi aliquis locus: pater tuus nobis maria præclusit, meus terras. *Cestij Pij*. Solent qui coguntur à patribus vt vxores ducant, illa dicere: Non sumus etiam nunc apti nuptiis. Ego contrà refugio vxorem, quia vxorius sum. *Arellij Fusci* patris. Insolens malum est, beata vxor: cùm immensum pondus auri orba attulerit, cùm pecunia arcas nostras onerauerit, quid aliud quàm beatæ seruiemus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium. Pater vtra magis diues est? Locuples est pater, quam mihi concilias. O si scires, quàm diues hæc fuisset. Orba, inquit, est, & hæc orba est. Inter duas orbas ea mihi curanda est magis, quam orbam ego feci.

B

C

D

E

DIVISIO. In hac controuersia nihil litium fere omnes consentiunt. *Latro* primā quæstionem fecit. An pater propter matrimoniū, filium abdicare possit, cùm liberum cuique huius rei arbitrium sit. *Gallio* subiecit huic: Etiam si potest impetare filio, vt vxorem ducat an ei qui iam habet. *Latro* secundam fecit: Si ius est patri, etiam propter matrimonium abdicandi: an liberum huic fuerit, non parere cùm iurasset. Hoc in hæc diuisit: An nemo iureiurando teneatur, quo per necessitatem adactus est: An expleuerit iusiurandum, ducendo illam vxorem: An etiam si non expleuit, nō teneatur religione, qui coactus aliquid contra iusiurandum fecit: hunc autem cogi à patre super iusiurandum facit, hunc putas parere patri, an debeat: Hic de meritis puellæ & moribus.

COLOR.

A COLOR. Colore hoc vsus est *Latro* pro parte puellæ, Non misericordia motam, sed libidine:& ideo non esse beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractauit: Etiam si beneficium dedisset, non esse sic referendam gratiam: deinde beneficium esse quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. *Hispo Romanus* alio colore dixit: Illam non amore adolescentis sed odio patris sui secutam esse. Voluit ille & amoris commendationem detrahere. *Buteo* longè accersito colore vsus est: Voluit eam nubere non inuito patre, sed secretò suadente, palàm dissimulante. Totum hoc gestum, re illi honesta conditionem nuptiarum inuentam, cùm alio nullo modo posset. Neque enim aliter illos effugere potuisset, nisi patiente patre. Sed aiebat *Latro*, non esse tanti, detrahere illi commendationem solùm adolescentis, vt detraheretur inuidia relicti patris. *Fuscus Arellius* egregiè declamauit: Non enim propter nuptias orbæ dimitti illam, sed quamuis orba non esset, eiici
B iussit: non aliam sibi magis placere, sed illam displicere dixit: & hoc quod *Latro* transcurrerat, pressit. Timere se puellam temerariam inter piratas natam, inter piratas educatam, impiam in patrem. *Gallio* illud quod omnes scholastici transierunt, dixit: Timere se, ne hæc speculatrix esset, & piratis omnes occasiones indicaret: aut certè ne videretur, nolle se suspectam esse reipub. illi iurasse timuit, ne à puella videretur improbè iusiurandum exegisse: vt quid liberi sibi esset, adiecit, iurasse per patrem. *Triarius* dum sententiam puerilem captat, ineptè dixit, Iurasse & se per orbam. Aiebat enim *Cæstius*, valde hanc fieri orbam, etiam si iurasset. *Latro* aiebat quoque iusiurandum inceptum esse: nihil enim minus conuenire, quàm aliquem per patrem iurare, patrem relicturæ. Omnes honestam matrem puellæ dederunt: omnes dixerunt eam misericordia motam, non amore. Solus *Pollio* iudicio fecisse vult eam, etiam à misericordia discessisse: dixit enim illam
C non potuisse cum piratis viuere. Vt primùm honestam occasionem inuenerit, discedēdi discessisse. *Q. Haterius* à parte patris pulcherrimam imaginem mouit. Cœpit enim subito quo solebat cursu orationis scribere, quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agrestium:& cùm omnia implêsset terrore, adiecit: Quid exhorruisti adolescens? socer tuus venit.

GLYCONIS valde leuis & Græca sententia est. Tolerabilem dixit illam rem, cùm iurisiurandi vim describeret: hoc esse quod fœdera sanciret, quo astringeretur exercitus.

ARTHEMON circa eundem sensum versatus est à parte adolescentis, cùm dixisset relictum patrem, adiecit.

D *Tyrannicida à piratis dimissus. Controuersia VII.*

LEX. Liberi parentes alant, aut vinciantur. *Thema.* Quidam alterum fratrem tyrannum occidit: alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam scripsit, si præcidissent manus, duplum se daturum. piratæ illum dimiserunt. patrem egentem non alit. *Pro Tyrannicida. Portii Latronis.* Da mihi epistolam esurientis istius. Manus, inquit, præcidantur: in quam partem corporis tutius sæuitia incurrat? cætera membra mea sunt, manus publicæ sunt. Nunquid peto tyrannicidam? talem me dimittite, qualem à piratis recepistis. Non habeo quod de fortuna queri possim, eum qui manus meas configit / Si præcideritis, inquit, manus: irasceris. scribe potius, Si occideritis tyrannicidam. Exitium tyranni rogo, non timeo. Manus quas piratæ soluerunt, Iudices alligant. Ex omnibus quæ mihi fortu-
E na terra marique priuatim mala publicéque congessit, tyrannum, adulterum, piratásque, nihil expertus sum durius quàm patrem. Tyrannus cùm timeret manus meas, non præcidit. Iniuria matrimonij nihil abstulit corpori: piratæ, quasi beneficio meo viuerent, gratis miserti sunt. Vnum hostem inexorabilem habui, quòd felici re, quòd subito inimico, non ante tyrannidem nauigaui. Genui, inquit, educaui: nempe istud beneficium & tyranno præstitisti, & adultero. Has manus si per te redimere non potes, rempublicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus proiectus. Magnis sceleribus iura naturæ intereunt: non magis tu pater, quàm illi fratres. Audite nouam captiui vicem. Tuus sum: si pater meus nihil habet, quicquid habes pro redemptione filij mitte: non est quòd timeas: non deerunt tibi alimenta, cùm dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adulterio filio rogas: quærite nunc quomodo tyranni fiant. *Cæstij Pij.* Cedo mihi epistolas patris: quæris vnde habeam, cùm mihi nullas miseritis. Duplas dabo pecunias, vnico filio

rogat. Duplam pecuniam dabo: vnam ſumam pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus A
præcideritis: hoc ne adulteris quidem licet. Non habui pecunias: ſed rogare illos potes, &
audacter roga, in miſericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum
non alere parum eſt. Si dixero, Non redemiſti, alere non poſſum, perdidi manus: non cre-
dis: epiſtolam lege: duplam pecuniam dabas, auaris dabas, piratis dabas. ſic excuſabant pi-
ratæ, ipſas mihi cum præciderent manus: Pater iuſſit, aiebant. magnum facinus eſt, ſed
magno licet. Ages, ſum, inquit, mentiris. Cedò mihi patris mei cenſum. Quid ergo alis
patrem? dimiſſus fortaſſe promittam, cùm rogaueris, nihil paciſcor? Etiãnum manus meas
petis: nega tuam eſſe epiſtolam, & habes argumentũ, dices erogare adultero ſoleo. Qui non
aluit, inquit, patrẽ, alligetur. Plus de manibus meis timui. *Cornely Hiſpani.* Quid me rogârit
pater, neſcio: publica vindicta, cruentum gladium priuato tyrãno impreſſi. Captum me pi-
ratæ nihil, nihil aliud quàm alligauerunt: duplã pecuniã dabo. *Q. Pius.* Polliceris, inquam, B
petiturum te tãtas patrimonij vires: habes etiamnũ, tanquã petiturum te tantas patrimonij:
de tyranni arca loqueris. Corrupit frater vxorem meam, quam nec tyrannus violàuerat.
Vt precium piratæ couſtituerũt: Gauiſus ſum, inquam, locuples pater, poteram dare, etiam
ſi duplam popoſciſſent: remiſerunt me reip. cum manibus, patri cũ epiſtolis. *Pompeij Sylonis*
Pactus ſum de redẽptione: ſcripſi patri, quæcunque pro tyrannicida veſtro pependiſti, cer-
tum habeo: ſolliciti optatis, vt hæ literæ ad patrem perueniant. Ego, inquir, ſic ſubito? quo
ex toto emi non debet, duplo emit. *Arellij Fuſci* patris. Cauſam meam tenui apud eos, qui
nihil debebant manibus meis. Tunc primùm egere queritur iſte, cùm manus meas vidit.
quid mirum, ſi non putauerunt turpe piratæ, accipere mercedem quam pater dabat? Ades
pietas: ſi ſanctè vixi & innocenter, effice vt iſte manus meas, qui odit, deſideret. Tardè mihi
epiſtola ſolui videbatur: hoc prorſus in fabulis repleto ſceleribus noſtris ſeculo deerat, C
narretur aliquis ſolutus à piratis, & alligatus à patre. *Blandus.* Hic qui vnde viuat,
non habet, quàm carè tyrannicidæ veſtro ſe mancipat? quid agis pirata filij, piratum
magiſter, eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata venditor eſt? *Romani Hiſponis.* Pater
piratis ſalutem hanc eripis filio, duplam dabo? Quid neceſſe eſt, potui vilius ſolui. Vt
præcidatis manus. Obſtupuerunt piratæ: & cùm dimitterent, dixerunt: Indica patri
tuo, non omnia piratas vendere. *Mentonis.* Adhuc Iudices tanquam pro manibus meis
egi: verùm eſt confitendum vobis, remiſſæ ſunt: exhibeo Reſpublica piratarum deſpo-
ſitum tibi: manus hæ tuæ ſaluæ ad te perlatæ ſunt, fac quod voles: illud vnum rogo, ſi
peccauerunt, cuilibet tu vinciendas trade: ſi iſti tradis, ſic alligabit quomodo voluit præ-
cidere. *Allegij Flauij.* Adhuc qualem oprem patrem, neſcio: diuitem? debilitat: egentem?
abdicat: neutrum manibus meis expedit. Duplam dabo, vt manus præcidatis. Filium mi- D
nus crudelem habuiſti. *Marilly.* Vt allata eſt epiſtola, cœperúntque eam piratæ ſoluere, vt
recitata dupla in epiſtola pecunia eſt: Hic eſt, inquit, pater quem vobis laudaueram. *Triarij*
Vbi eſt patrimonium tuum illud, quod tyrannos inſtruit? quod adulteros facit? vbi eſt? cer-
tè in me nil impendiſti.

PARS ALTERA. SYLLI BASSI. Infelix futura eſt etiam victoria mea: ſi non tenuero cau-
ſam, fame moriar: ſi tenuero, hoc tantùm conſequar, ne fame moriar. Duxi vxorẽ nimium
fœcundam: peperit mihi tria, neſcio quæ prodigia, variis generibus inter ſe & iudicio fu-
rentia: alium qui poſſet patriam obtinere, alium qui patrem, alium qui matrem. Teſtor,
Iudices, omnes dies meos: vnà ſeruiuimus, nemo tyrannidem vno ſenſit magis. Argu-
mentum habeo maximum, quòd viuo non peperciſſetis mihi, ſi putaſſetis me patrem ty-
ranni. Dum inter ſe pugnant, vicit reſpub. Reliqui duo qui nihil poterant in nos, inter ſe E
tyrannidem exercuerunt: habebat iſte neſcio quam vxorem, quam in arce cognouerat: ſi
alligare te poſſem, proficiſcentem alligaſſem. Non opus eſt tibi magna impenſa, ad ſuſti-
nendum patrem magna omnia ſunt, tu mecum alimenta partire: nolo me tam bene alas,
quàm ego te alui: nolo ignoſcas mihi quicquid paſſus es, quicquid timuiſti patrem: poſ-
ce flagella, ſcinde rugas, vltores ſubiice ignes, & mortuam hanc partem, quæ tantùm
in contumeliam ſuam ſpirat, quia extingui non poteſt, exure: ſi parum eſt, fac quod ais ne
piratas quidem feciſſe, manus præcide: exhibeo tibi: hæ ſunt illæ, quæ quidlibet ſcribunt.
Vbi eſt gladius tuus? ſtringe: tyranno licuit vulnere mori, adulter vno ictu breuiter confe-
ctus eſt. Pater, te per beneficia ſimilem ſortem rogo: ne tu quidem apud piratas famem ti-
muiſti: neminem tyrannus ſic torſit. *Portij Latronis.* Fili, nihil amplius quàm famem de-
precor: ſi tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, vt aut tanquã adulter moriar, aut

tanquam

A tanquam tyrannus. Par erat vtriusque fortuna illo tempore: tu alligatus eras, ego senectu-
te immobilis, & vincto similimus: tu in sollicitudine, & ego in omnium meorum sollitu-
dine: tu lucem non videbas, ego etiam modicam: hoc vnum inter nos interest, quòd tu
etiam à piratis cibum accepisti. *Blandi*. Deprecabar non pro adulrero, sed pro domo, ne fra-
trem occideret, tyrannicidam inquinaret, patrem respergeret. Roganti mihi, & has inter-
ponenti manus, penè præcîdit. Hæc sententia deridebatur à Latrone, tanquam puerilis:
hæc & pro isto est, vt aliquē ex suis reliquisse videatur, quem non occiderit. *Vibij Ruffi*. Hæ
nempe scripserunt epistolam: manus præbeo: præcído, & ale. *Pompeij Sylonis*. Liberi paren-
tes alant, aut vinciantur: ad te legem meam transfero, licet alliges, & alas.

Divisio. Ferè hac vsi sunt diuisione: An lex causam nec patris nec filij æstimet, sed
hominis: Pater an filio alendus sit. Dixit legem hāc pro malis patribus scriptam esse, bo-
B nos etiam sine lege ali: An omnes alendi sunt, an hic alendus sit. Hanc quæstionem Latro
in hæc diuisit, An alendus sit, quòd filium à piratis non redemit: hoc loco quærit, An po-
tuisset redimere, an volûisset: deinde, An alendus sit, si etiam præcidi filij manus voluerit:
nouissimè, An præcidi voluerit? *Hispo Romanus* separatim quasi iuris quęstionem fecit, An
qui non redemit filium, non possit ab eo alimenta petere. Sed hoc vtraque quæstio conti-
net, vt aiebat Gallio, & prior in qua quæritur: An omnis pater alendus sit? dicitur enim:
Quid si quis filiū excæcauerit? quid si quis non redemerit? Et cùm ad alterā quæstionem
ventum est, in qua quæritur, An hic pater alendus sit: nihil aliud dici potest, quare non a-
latur, quàm quòd non redemit, quàm quòd duplā promisit, vt manus præciderentur. Græ-
corum improbam quæstionem satis erit in eiusmodi controuersiis semel aut iterum an-
notasse, An in tyrannicidem vti pater hac lege possit, quasi in sacras & publicas manus ne
C piratæ quidem licere quicquam putent. Nostri hoc genus quæstionis summouent. *Sylo
Pompeius* non eis tantùm vsus est quibus cæteri, cùm dicerēt, hunc patrem non debere ali,
quòd non redemisset filium, & quòd præcidi manus filio voluisset: sed à priuatis causis
transit ad publicam causam. dixit enim, non debere ali hominē perniciosum Reipub. qui
tyrannum filium habuisset, qui non occidisset, qui desiderasset amissum, quòd non vindi-
casset. Sed negauit vllam aliam causam illi esse persequendi tyrannicidam, nisi liberta-
tem publicam: & descripsit mores hominis impij, cruenti: qui quia per liberos non pos-
set, per piratas tyrannidem exerceret: vt liberius diceret, latrocinium filio dedit. &
illud in hac parte laudatum est à Sylone declamante. Cœperat hoc tractare, non de-
bere ali tyranni patrem, omnibus fauentibus illum fame necandum: & cùm diu pres-
sisset, illum tyranni patrem esse, adiecit: Aude postulare vt illud tibi prosit, quòd tyranni-
D cidæ pater es. *Blandus* hunc sensum cùm postero die declamaret, in ironiam vertit: & cùm
obiecisset, quòd tyranni pater esset, adiecit: Nolite illum auersari, habet quod opponat, &
adulteri pater est.

Color. Colorem pro pâtre alius alium introduxit. *Fuscus* iratum se illi confessus est
fuisse, quòd fratrem in conspectu patris occidisset: & huic loco vehementer institit, cùm
nemo hoc tyrannus, nemo pirata fecisset. Iratus, inquit, ob hoc ipsum fui, quòd hoc scele-
re etiam tyrannicidium inquinaueras: apparet te morbo quodam aduersus tuos furere: &
seruauit hunc actionis tenorem, Miratus fui, hodiéque paciscor, nec queror: nec se demi-
sit in preces aut rogauit, sed iure patrio vsus est. Illud ad excusandam epistolæ crudelita-
tem adiiciebat: Scripsi piratis, non eo animo vt manus tibi præciderentur, sed vt expro-
brarem tibi cruentas in conspectu patris fraterno sanguine manus: tutò autem scribebam.
E sciebam enim piratas non facturos, nisi pecuniam accepissent. Quamobrem neque præci-
derunt, & si sperassent, vtique præcidissent. Sed apparuit illas epistolas irascentis esse, non
promittentis. In vltimo descripsit, quàm miser futurus esset, alimenta accipiens illis mani-
bus, quas paulo antè spectauerit fratrem occidentes: & adiecit, quam aiebat præceptore
suo dicente, summa cum admiratione exceptam, illum Homeri Priamo aptum. *Sylo Pom-
peius* & ipse iram fassus est. aiebat enim non habiturum fidem, si se negasset iratum fuisse:
sed iræ causam non dixit. *Q. Fuscus* transeundas aiebat has offensas, quibus ille gloriaretur:
hanc causam posuit, quòd relictus esset ab vnico filio, quòd inuito se nauigasset: cùm vi-
deret senem orbum iam penè agentem, iam tum illum fugisse, ne aleret: & ad preces pa-
trem deduxit, & rogauit in epilogo filium, vt sparsim hoc colore declamasset. Memini ho-
minem inter scholasticos sanum, inter sanos scholasticum. *Cestius* alio colore vsus est. di-
xit enim, non iram illam patris fuisse, sed calliditatem: Non habebam, inquit, vnde redi-

merem. Quem rogarem pecuniam in tam auara ciuitate, in qua ne filij quidem patres alant? vsus sum consilio: sciebam piratas non crudeles esse, sed auaros: volui efficere vt desperarent illum redimi, & propter hoc superuacuum, & cum impensa futurum, dimitterent. An prudenter cogitauerim, nescio, feliciter certè cogitaui: post epistolas illas quas accusat, dimissus est. *Latro* se totum ab istis remouit coloribus, & aduocauit vires suas tanto totius actionis impetu, vt attonitos homines tenuetit. hoc enim colore vsus est: Nescio quid scripserim: olim iam mihi excussa mens est, ex quo filium in mari vidi vnum, alterum in adulterio, tertium in parricidio: ex quo respersus sum sanguine morientis filij, ex quo relictus sum solus, senex, orbus, egens, odi meos. Hic color illius viribus approbandus est. Quanto enim opus est, vt aliquis accusando se miserabilem faciat. *Albutius* omnes colores miscuit: & vt hoc liberum esset, patronum patri dedit, nec voluit narrare, ad propositionem cœptam alimenta pater à filio petit: deinde cùm ad defendendum venit, quòd B
scripsit duplam se daturum, si manus præcidissent, primùm Latroniano colore vsus est: Hoc, inquit, respondeo, nescit quid fecerit, insania mali est actus. hic physicum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi euerterentur: deinde anthypophoras sumpsit. Mentiris, ille verò iratus fuit: Cogis, inquit, me dicere, iratum tibi meritò fuisse: executus est omnia, hoc illi inter cætera obiecit, quòd occupans fratrẽ suum ignorasset aut dissimulasset: ait tyrannicidio quoque eius cõmendationem facere. deinde ad illum colorem redit Cæstianum: Sed illum puto consilio fecisse quæ fecit. quid ergo? quid iste? tandem dicit quare scripsisset? nihil dixit: flet, mori vult, sed non fame. In hac declamatione hanc *Albutius* sententiã dixit dubiã inter admirantes & deridentes: Panem quẽ cani das, patri non das. *Glycon* egregiè dixit. *Gorgonius* fuit Buteonis auditor, postea scholæ quoque successor, vocis obtusæ, sed pugnacissimæ, cui Baros scurra rem venustissimam dixit: C
Centum raucorum voces habes. Hic putauit varium colorẽ se excogitasse pro patre: Ego, inquit, dictaui, Duplam dabo, si manus non præcideritis. librario vna syllaba excidit, Non: & scripsit, Si præcideritis. digna res, quæ voce illa diceretur. *Artemon* dixit:
Andreas dixit, Donent *Nicetes* dixit.

Ter fortis. Controuersia. VIII.

LEX. Qui ter fortiter fecerit, militia vacet. *Thema.* Ter fortiter agentem pater in acie, quartò volentem exire retinet: nolentem abdicat. *Contra ter fortem. Portij Latronis.* Misertimus pater iam non viderem filium, nisi abdicarem, fortis plus quàm lege aut patris est. Tertiò mihi non redditur, sed relatus est: quòd patriæ superest, patri vindico: fugit me filius, & quidem ad hostem. Quousque pauidus præliorum nũcios expectabo? fili, mihi vacationem peto. *Cestij Pij.* Abdico filium, vt habeã: non minus vacatio mea Reip. profuit, D
quàm militia: duxi vxorem. Sic descẽdit in narrationem. Tertiò audiui velut denunciantis deos, Faciat adolescens iam felicitatis suæ finem. Ego aduocationem in vnam pugnam petij: Accidat, inquam, quicquid timeo, si illum amplius in aciem dimisero. Cùm diis pactus sum. Non timeo, inquit, hoc est cur timeam. Obiicitur mihi, quòd me filius oderit. *Arelli Fusci* patris. O me filio pugnante iam lassum: magna omnia sunt, nihil hoc puras, quod viri fortis pater timeat? Miserum me, iam hosti nimis notus sum, iam pro te nescio quid etiam lex timet. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est? Nunquid luxuriam, inquit, obiicis? ego verò te etiam morari posco inter voluptates. Quousque in duro castrorum iacebis cubiculo? quousque somnum classico rumpes? quousque cruentus viues? simus hilares. Trium victoriarum vota soluenda sunt: tot acies sustinuisti, tot vulnera: possum cum Repub. queri, serò dimitteris. Subinde audio te dicentem: Malo gloriam quàm E
vitam. Hoc ergo me exanimat, quòd moti tibi tam facile est: denique vno quiesce bello. *Pompeij Sylonis.* Causa abdicandi est, ne sine filio viuam: quem tamdiu non viderem, nisi abdicarem. Abdicatio mea in potestate abdicati est. *Romani Hispanis.* Quid fatigatæ felicitati molestus es? quid expectas, donec castris eiiciaris? *Mentonis.* Erubescit Respub. tam cicatricoso milite vti. Non oportet tantam virtutem sine successore concedere: ducenda vxor est: sed iam nunc te admoneo, ne vnum tollas. *Cornellij Hispani.* Non antè te retinere cœpi, quàm dimisit Respub. Nullum iam tibi vulnus, nisi per cicatricem imprimi potest: adhuc diutius fuisti cum hoste quàm apud patrem, dum tãtùm sanatus es. *Iulij Othonis* patris. Optimus virtutis finis est, antequam deficias, desinere.

EX ALTERA PARTE ἄδηλον. Ter fortiter pugnantem abdicatis, licet. *Albutij Sylli.*
Quis

A Quis hic subitus insonuit tumultus? nunquid imperator vocat? venio. Plurimum in prima
acie laboraui: pudet me ter victum militare. *P. Asprenatis.* Quousque, inquit, periclitabe-
ris? Bene habet, Iudices: pater me putat dignum esse qui saluus sim. Senator post sexagesi-
mum & quintum annum in curiam venire non cogitur, non vetatur. Prætorio licet præ-
texta toga vti festis, aut solennibus diebus: nunquid necesse est? Quicquid aut præmij aut
honoris nomine datur, in vtrâque partem sumi liceat: alioquin desiit præmium esse, cui
necessitas iungitur. Pareo illi patri, qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie re-
deuntis vulnera osculabaris. Ad hæc noua & diuersa imperia subitò me circumagi putas
posse? nō ita est. Ille in me dominatur affectus, qui animum primus intrauit. Luxuria, aua-
ricia, desidia, iniusticia, timor, non dediscuntur: & quotidie hæc omnia aut castigantur, aut
puniuntur: in tātum etiam vitiorum tenaces sumus. Crede mihi pater, non sum mei iuris:
B cùm ille prælij clamor exortus est, inuadere hostis libet, obstantis cuneos gladiis diducere:
hic impetus, hic ardor animi, domū tuam trinis hostium spoliis adornauit: huic supplica-
tiones illas debeo, propter hoc me etiā cùm abdicas, diligis. Non animus, non lingua con-
stat: in alieno opere comprehensus sum: toga ipsa humeris non cedit. Ad obsidēdum ho-
stem, ad occupandum castris locum, ad intercipiendos hostium cōmeatus ire iusseris, ani-
mo non ocioso. Quotiescunque tumultus aliquis exortus est, in me ciuiū diriguntur ocu-
li, in eas spectant manus: & adhuc (verum dicendum) nihil patria debet mihi: nūquam pu-
gnaui, nisi coactus. Credisne quicquid refero tibi? scimus quē vitæ cursum agamus: eadem
pericula nos vbique circumstant, & totidem vitæ ad mortem sunt. Interdum continuatus
labor firmiores facit: sæpe quos labor roborauerat, desidia consumpsit. *Marillu.* Sine me
aliquod meritum in patriam conferre: adhuc militia mea munus est. Pugnabo & abdica-
C tus: nec verebor, ne vilis sit opera mea patri. Athenienses abdicato vicerunt duce: quan-
tum inter illum & me interest? ille abdicationem virtute deleuit, ego merui.

D I V I S I O. Prima quæstio illa ab illo facta est vulgaris: An filius ob id, quod sui iuris sit,
abdicari possit: deinde, an debeat. Hæc tota tractationis est. Græci illam quæstionem pri-
mam solent tentare, quam Romanæ aures non ferunt: An vir fortis abdicari possit. Non
video autem quid allaturi sint, quare non possit: nam quòd & vir fortis est, & toties forti-
ter egit, non plus iuris illi adest, sed plus commendationis.

C O L O R. Colorem à parte patris quidam duriorem fecerunt: voluerunt enim videri
inuisum filio patrem: item, malle illum cùm hostibus viuere, quàm cum patre: penè o-
mnes, adolescentem inflammabilem esse gloriæ, sed propter ipsum patri & moderandum &
continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt, & non disputauerunt
D hoc modo, quo *Syllo Pompeius* disputauit, qui sic diuisit, vt diceret: Etiam si patrem non ha-
beres, desinere debebas: quia patrem habes, desinere debes, quia pater vetat. Facit illo
modo quo *Gallio*, qui sic diuisit hanc partem: Hoc impero Reipub. causa, tua causa: mea
causa: sequētia duo videtis, quemadmodū potuit implere illud Reip. causa, imperare. Sic
tractauit, primùm vt pluribus iuuenibus pateat ad virtutem aditus, non debere omnium
occasionem fortiter faciendi ab vno occupari: deinde expedire Reipub. non videri tan-
tùm ex vno pendēre, futurum vt animi hostium crescerent, & suorum frangerētur, si casu
ter fortis occidisset. Ad vltimum, vtile esse Reipub. ter fortem seruari, vt iit qui ostenda-
tur iuuentuti. Iam illum magis posse ornamentum esse quàm præsidium. Illum sensum
veterem, Iam pro viro forti nescio quid etiam lex timet, hoc loco *Gallus* posuit, hoc quo-
que inquit: Ter viro forti aut diffidit, aut consulit. Nec illam quidem secuti sunt tractatio-
E nem, qua vsus est *Blandus*, qui dixit: Militia tibi superuacua est, inuidiosa est, periculosa est,
Superuacua est: quia non cogeris, imò verecūdè vetaris. Gloriæ causa aliquis militat, con-
secutus es gloriam: vacationis causa, consecutus es præmium. Tria domi præmia sunt. &
sic transit, vt diceret, inuidiosum esse, vnum hominem toties optare honores intercipe-
re: quàm periculosa res esset inuidia, quàm magnos viros oppressisset: hic exempla, peri-
culosam esse militiam, eodem loco collegit, quòd certè illud vnum nō adiecit de lege, non
posse illum iam fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent: & adiecit. Ideo lex ter
fortem dimisit, scit illum iam obseruari ab hoste. His ergo omissis, illi qui amantem pa-
trem induxerant, hoc genere egerunt: Non possum pati, non possum desiderium tui susti-
nere. Hoc loco *Æschines* ex bonis declamatoribus, cùm diceret: Non me gloria cupidio-
rem tui fecit, non omnibus admiranda virtus: Confitebor, inquit, affectus patris, quos
vt quisque volet, interpretetur. Videbatur hic dum indulgentiam exprimit, non seruasse

dignitatem patris. Placebat autem Latroni, potius ratione detineri patrem quàm affectu: cùm in ratione habeat aliquem locum & affectus. *Asprenas* colorem secutus est longè alium: dixit enim, se non negare Reipub. viri fortis operas, sed ad necessarios vsus reseruare. Si magnum aliquod bellum incidat, tunc & veteranos vocari ad arma. Et illa sententia eius hoc loco valde laudata est: Nunc illi militent quibus necesse est: tu militabis, si erit necesse. Sic venisse populum Rom. ad Scipionem Æmilianum, cùm maius bellum Numantinum apparuisset, quàm quod alij duces sustinere possent. Magnum interuallum inter Numantiam & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompeium cùm piratæ maria clausissent, magna præsidia non esse consumenda. Hoc loco Asprenas de lege dixit & ipse sentētiam, videlicet ad hos casus lex ter fortem seposuit. A patre filij colorem induxerunt quidam, vt illum cupidum gloriæ & bellicosum facerent. *Nicetes* quidem hoc vsus est verbo & sic egit, vt quereretur quòd cessarēt manus suæ, quòd inermes essent. B

Latroni non placebat hic color: malebat adolescentem iudicio quàm morbo militare: Hoc est, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus suis glomerarium, sanguinarium, quem nec pater possit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti sunt cum patre, tanquam *Mento*: qui dixit semel tantùm se militare velle, vt aliquid videretur Reip. supra legem præstitisse: quidam perpetuam denunciauerūt militiam, quàm diu vires fuissent, non defuturum Reipub. virum fortem. Non probabat hunc colorem *Latro*. Negabat patri abscindendam spem filij in perpetuum. *Vibius Ruffus* hoc colore egit quo Mento: sed illud adiecit, peruenire ad se voces inuidorum illas: Nunquid amplius pugnauit, quàm quod necesse illi fuit? Quidam hoc cōpositum & simulatum inter nos putauerunt, vt ego militare vellem, tu vetares. *Latro* vehementer egit à parte patris, & adiecit: Abdicato nō permittam exire, iniiciam manus, tenebo, nouissimè ante limen exeuntis cadauer hoc sternam: vt ad hostem peruenias, patrem calca. Putabat Plancus, summus declamator, Latronis hunc sensum à Latrone fortius dictum, à Lesbocle Græco tenerius, qui dixit sic: C *Fuscus Arellius* religiosè patrem induxit omnibus territum: aiebat præceptorem suum in hac controuersia describentem pericula futuri prælij, Homeri versus ob hoc ædidisse: *Glycon* dixit: *Diocles Carystius* dixit: *Glycon* dixit:

Æschines non ille orator, tunc enim non declamandi studium erat, sed hic ex declamatoribus dixit nobis cùm denunciaret filio periculum, & præsagiis rangi se diceret.

Diocles Carystius dixit sententiam, quæ non in declamatione tantùm posset placere, sed etiam in solidiore aliquo scripti genere, cùm de fortunæ varietate locum diceret.

Dorion dixit, rem paulo quidem elatiorem, quàm pressa & ciuilis oratio recipit, sed quæ egregiè attonitos patris affectus exprimeret. D

LVCII ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM LIBER II.

Procemium.

CVM repeterem quos vnquam bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios Fabianus philosophus: qui adolescens admodum, tātæ opinionis in declamando, quantæ postea in disputando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuscum: cuius genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit, vt similitudinem eius effugeret, quàm impenderat, vt exprimeret. E Erat explicatio Fusci Arellij splendida quidem, sed operosa & implicata: cultus nimis exquisitus, compositio verborum mollior, quàm vt illam tam sanctis fortibúsque præceptis præparans se, animus pati posset. Summa inæqualitas orationis, quæ modò exilis erat, modò nimia licentia vaga & effusa: principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In descriptionibus extra legem omnibus verbis, dummodo niterent, permissa libertas. Nihil acre, nihil solidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis lasciua quàm læta. Ab hac citò se Fabianus separauit: & luxuriam quidem cùm voluit, abiecit, obscuritatem euadere non potuit. Hæc illum vsque in philosophiam prosecuta est. Sæpe minus quàm audienti satis est, eloquitur: & in summa eius ac †amplissima facultate dicendi, antiquorum tamen vitiorum remanent vestigia. Quædam tam subitò desinunt, vt non breuia sint, sed abrupta. Dicebat autem Fabianus ferè dulces sententias: & quoties incide-

al. simplicissima felicitate.

A incidebat aliqua materia, quæ conuicium seculi reciperet, inspirabat magno magis quàm acri animo. Deerat illis oratorium robur, & ille † pugnatoris mucro: splendor verò velut † voluptarius non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro trãquillitate morum remissus: vocis nulla contentio, nulla corporis asseueratio, cùm verba velut iniussa fluerent. Iam videlicet compositus & pacatus animus, † cùm veros compressisset affectus, & iram dolorémque procul expulisset, parum bene imitari poterat, quæ † effugerat. Suasoriis aptior erat: locorum habitus, fluminúmque decursus, & vrbium situs, morésque populorum, nemo descripsit abundantius. Nunquam inopia verbi substitit, sed velocissimo cursu ac facillimo omnes res beata circumfluebat oratio. Hæc eo libentius, ô Mela, fili charissime, refero, quia video animum tuum à ciuilibus officiis abhorrentem, & ab omni ambitu auersum, hoc vnum concupiscentem nihil concupiscere, vt eloquentiæ tantùm stu- al. pugnatorius. al. voluntarius. al. cumverò fortè, effinxerat.

B deas: facilis ab hac in omnes artes decursus est. Instruit etiam, quos non sibi exercet. Nec est quòd insidias putes tibi fieri, quasi id agam, vt te bene † crediti studij labor teneat. Ego verò non sum bonæ mentis impedimentum: perge quò inclinat animus: & paterno contentus ordine, subduc fortunæ magnam tui partem. Erat quidem tibi maius ingeniũ quàm fratribus tuis, omnium bonarum artium capacissimum: est & hoc ipsum melioris ingenij pignus, non corrumpi bonitate eius, vt illo malè vtaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitiosæ curæ sunt, foróque se & honoribus parant, in quibus ipsa quæ sperantur timẽda sunt: ego quoque aliquando eius processus auidus, & hortator laudatórque vel periculosæ, dum honestæ modo industriæ, duobus filiis nauigãtibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi illa, quam tota mente agitas, declamandi exercitatio, sicut Fabiano profuit: qui aliquando cùm Cæstium audiret, nihilominus declamabat, & tam diligenter, vt putares illum illi † al. creditu.

C stadio parati, non per illud † alteri. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem, qui eques Romanos Romæ docuit. Ante illum inter libertinos † præceptores pulcherrima disciplina continebatur, & minimè probabili more, turpe erat docere, quod honestum erat discere. Nam primus omnium Latinus rhetor Romæ fuit, puero Cicerone † Plotius. Apud Blandum diutius quàm apud Fuscum Arellium studuit: sed cùm iam transfugisset, eo tempore quo eloquentiæ studebat, non eloquentiæ causa. Scio futurũ, vt auditis eius sententiis, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus vacabat: & ego multo minor natu quàm ipse erat, audiebam quoties inciderat, non quoties volueram. In huncergo libellum quæcunque ab illo dicta teneo, conferam. al. stadio. al. alteri praeparari. al. praeceptores pulcherrima disciplina cõtinebantur. Vide Suet. de Grãmat. & Rhet. de Plo. al. Plotinus

Adoptandus post tres abdicatos. Controuersia I.

D *Thema.* Diues tres filios abdicauit: petit à paupere vnicum filium in adoptionem, pauper dare vult: nolentem ire, abdicat. *Pro adoptando Portij Latronis.* Hanccine meam esse fortunam? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Ista videlicet domus adolescentem me non capit, quæ te senem fecit: quietiora tempora pauperes habuimus: bella ciuilia aurato Capitolio gessimus diuitias putas aurum & argentum, ludibria fortunæ, quæ inter iocum ipsis dominis veniunt? Denuncio tibi diues, etiam si venero, dabo operam, quòd in tua domo facillimum est, vt abdicer. Etiam si multa contra expectationem accidunt, nũquam tamen futurum putaui, vt aut pater meus liberos odisset, aut diues concupisceret. Non desidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas est, & omnis fortunæ blandientis speciosus cum periculo nitor: & sine causa sæpe fluit, & sine ratione destituit. Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem: vidi ambitiosa turba clientum limina deserta, sub domino

E rectore venalia. Nam quid ex summis opibus ad egestatem deuolutos loquar? Multa tibi succurrerent exempla, etiam si in vna domo quæras. *Ruffi Vibij.* Habendos esse liberos is quoque iudicat, qui non libentissimè habet. Ego illos iu friuola inuitaui nostra. Qui illis meam promisi domum, suam eripiam? quid faciam? Si paruero, abdicabor: si non paruero, abdicabor. Patrem habeo, hæc est contumacia mea: diues filium non habet, me dabis: si diues reduxerit suos, me recipies. Ita non adoptari recuso, sed commodari. *Cæstij Pii.* Accipe vitæ meæ testem: quid magni æstimas diuitem, cui placere difficile est? Vultis scire, quare patrem non relinquam qui genuit me, qui educauit, qui abdicauit? diu dubitaui, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit. Hoc pater verus. Quid ab eo qui adoptauit sperare possum?

NARRATIO CAESTII PII. Diues sustulit vnum filiũ, non fuit contentus: quid enim erat diuiti vnus? tres sustulit, poterat enim in adoptionem dare, abdicauit vnum, alte-

rum tertium,Iam nihil diuiti supereſſe putatis:quartum abdicat.*Arellii Fuſci* patris.Quiſ- A
al.ſylua. quis es auatus pecuniæ cuſtos immenſæ,cultor † Syllæ,cùm multa quæſieris,poteris ne o-
mnibus frui?Filium quæris:ecce turba iuuenum ſine patre. Impera quiduis, non negabo:
militabo,dummodo vbicũque fuero,tuus ſim:ita nos paupetes ſumus,qui habemus,quod
diuites rogent?vnde talem patrem?non iraſcetis,niſi vt ames?quid porrò iſta matrimonia,
in quæ malè ſani ruitis?gaudia dominorum? at onera ſunt. Mille cùm ventum inter vices
ſuas exemplar referebas,& inter illa ponebas & diuitis domum. Meritò abdicaſti,an im-
meritò?Si immetitò abdicaſti,odi patrem tot eiicientem innocẽtes:ſi meritò,odi domum
tot facientem nocentes. Aliquid in domo locupletis non agendum agam. Quæ apud nos
frugalitas eſt,apud illos humilitas eſt.Petis iterum potius filios quàm recipis : colit etiam-
num in Capitolio caſum victor omnium gentium populus,cuius tãtam felicitatem nemo
mitatur.Meritò potens eſt:nemo ab eius origine eſt,qui non reliquit patrem:egrediẽtem B
te certè domum redeuntem comitabor,nec niſi in limine deſetam:ero in publico filius:a-
mo æquè pauper pauperem patrem,vtique conſueui. Non poſſum agere in domo diuitis
filium.Si charum tibi ſeruum venderes,quæreres quis ſuus emptor eſſet:nam mehercule
habeo, quo tibi irato ſatisfaciam. Interim pluris omni matrimonio puto, hoc ſomnium
quòd ſic me amittere curas,ſatis amare non poſſum.Quid faciam adoptatus?loquar filiis
eius bene de abdicatione? Ego in domum veſtram intrabo, tanquam ego vos eiecetim?
ego ornamenta veſtra occupabo?Tum illic ſi quid commiſero, nec meus recipiat pater.
Quid eſt quod aut negandum mihi,aut excuſandum ſit?Non inſaniſſimum diſpendiorum
malum,non erubeſcendos amores,neque luxuriantem habitum , neque potatus obiicis
filio hæc ſi non potes,aliqua ſaltem ex commentariis amici tui deſcribe,madentẽ vnguen-
tis heſternis,conuulneratum libidinibus,incedentem,vt fœminis placeat fœmina mollius, C
& cætera quæ morbi,nõ iudicij ſunt:Abdicatio loquax eſt.Quàm te paupertas amo, ſi be-
neficio tuo innocens ſum.Accuſatorem non habeo:me miſerum,etiam laudatorẽ habeo,
& eum cui non omnes placent,hoc enim malo dicere,quàm omnes non placent.Non tibi
per multos liberos anguſta domus eſt,neque turba lateri circumerrat,nec multus intra li-
fortè,quũ: aut, quod magis probo, quãquã deos, &c. men hæres eſt , nec poſt te aliquem retineas, quanquam nec ſic quidem debuiſti dare, †
quàm enim deos cum votis patris vidiſſes certantes,&tutior aduerſus fortunam eſt,cui a-
liquid poſt damnum ſupereſt,& habemus exemplum,poſſe aliquem tres filios perdere.Il
le Crœſus inter reges opulentiſſimus,ad tormẽta poſt tergum vinctis manibus ductus eſt.
Tu Craſſe,poſt eueſtigata illa fugitiuorum arma vrbis Romanæ ditiſſimus,qui nunc apud
Parthos eges ſepulchro quoque.Dicta præterea illa corrumpentiũ non fero:quoties enim
inter diuitias ſuas exemplo iſtam poſueritis domum, meliores perdentem diuitiis ſuis li- D
beros:hoc ſcio noſtros fuiſſe maiores,hoc illum Elium Tuberonem,cuius paupertas vir-
tus fuit:hoc Fabritium Samnitium,non accipientem munera:hæc cæteros patres noſtros,
quos apud aratra ipſa mirantes decora ſua circumſtetere lictores.Surgite,ſurgite iuuenes:
& meum togando patrem, veſtrum togare diſcite. *Blandus.* Tres genuit, quatuor abdicat.
Abdico,inquit:apparet vnde venias. *Galli Vibij.* Si quis me audit,abdicari iam putat adop-
al.reſpõdeo. tatum.quare?† tum,ne auferam patri filium,filiis patrem:nec tam vicino exẽplo emẽdaris.
Qui abdicat ſuos,quærit alienos:nulla certa felicitas eſt. Paulò antè ego diuitiis filiis inui-
debam:modò illi mihi laudat me pater,cùm abdicet:laudo ego patrem,cùm abdicet.hæc
vna inter nos diſputatio eſt:iſte me dignũ putat beato patre,ego me meo . *Fabiani Papyrii.*
Ecce inſtructi exercitus ſæpe ciuium cognatorúmque conſerturi prælium,manus conſti-
tuerunt,& colles equis vtrinque complentur,& ſubinde omnis regio trucidatorũ corpo- E
ribus conſternitur,illatorum multitudine cadauerum,vel ſpoliantium.Si quæſierit aliquis
quæ cauſa hominem aduerſus hominem in facinus coegit?nam neque feris inter ſe bella
ſunt:nec ſi forent,eadem hominem deceant,placidum proximúmque diuino genus.Quæ
tanta vos fert ira,cùm vna ſtirps,idémque ſanguis ſitis:vel quæ furiæ in mutuũ ſanguinem
fortè, inuectum. egere:Quod tantum malũ vno genere vel ſorte vel fato † iũctum?an vt cõuiuia poculis ex-
truantur,& tecta auro fulgeant,parricidium tanti fuit?Magna enimuerò & laudanda ſunt,
propter quæ menſam & lacunaria ſua potius quàm lucem innocentes interim maluerint.
An, ne quid ventri negetur libidiníque,orbis ſeruitium expetendum eſt?quid tandem pe-
ſtiferæ iſtæ diuitiæ expetuntur,ſi ne in hoc quidem vt liberis relinquantur ? quid tandem
eſt quod in vitio corruperint?Primùm ſi inde incipere velis,ſedes ipſæ,quas in tantum ex-
truxêre,vt domus ad vſum & munimentũ paratæ,ſint nunc periculo,non præſidio:tãta alti-
tudo

A tudo ædificiorum eſt,tantæque viarum anguſtiæ, vt neque aduerſus ignem præſidium,
neque ex ruinis vllum vllam in partem effugium ſit,ad delicias dementis luxuriæ lapis
omnis eruitur,cæduntúrque gentium ſyluæ: æris ferrique vſus.iam auri quoque in extru-
endis & decorandis domibus:nempe vt anxij interdiu & noctè ruinã ignémque metuant,
qui tectis iniectus eſt fortuitúſque.Hinc & illa vrbium excidia ſunt:quippe non defendis
vni,ſed in communi periculo apprehendã:hoſtéſque aliena & in ſua damna validiora ce-
duntur alia,ipſáque cùm maximè flagrant,ſpolium ex alienis ruinis ferunt.In hos ergo e-
xitus varius ille ſecatur lapis,vt tenui fronte parietẽ tegat,quam vinctis ſeuere in hoc paui-
mentum leuatum & infuſum tectis aurum.O paupertatis quàm ignotum bonũ eſt.Quin
etiam montes ſyluæque in domibus marcidis & vmbra fumóque viridibus quid faciam?
Si caruero,abdicabor:patrẽ amo,hæc eſt contumacia mea.Vt maria amnéſque mutentur
B vix poſſum credere quemquam vidiſſe ſyluas patentéſque campos, quos rapidus amnis
ex præcipiti,vel cùm in plana infuſus eſt placidus interfluit: non maria vnquam ex colle
vidiſſe lata aut hyberna,cùm vẽtis penitus agitata ſunt.Quis enim tam paruis oblectare a-
nimum in vita poſſet,ſi vera cognoueris?Videlicet quæ inſtantibus tãgi comprehendique
manibus aut ſinu poſſunt.An magna non capit,exiguũ eſt & hoc,littoribus quoque moles
inuehuntur,congeſtiſque in altum terris exaggerant ſinus:alij foſſis inducunt mare:adeò
nullis gaudere veris ſciunt,ſed aduerſus naturam alieno loco,aut terra, aut mari mutata
ægris oblectamenta ſunt,vt imbres faſtidio rerum naturæ laborãtibus.Iam ne liberi qui-
dem,niſi alieni placent.*Hiſpani Cornelij.* Solus omnium abdicor,quia me meus pater dili-
git,alienus appetit. *Vibij Ruffi.* Diues filium non habet: me dabis? diues reduxerit ſuum:
me recipies?ita nõ adoptari,ſed accommodari recuſo.Quid mihi obiicitur? Meritis amo-
C ris alienum feci.Dic diues audiat:Diuitem,inquit,te eſſe volo.O me abdicãdum,ſi talem
patrem relinquo.Laudabat mihi pater paupertatem,narrabat diuitum incommoda: aie-
bat multos diuites accuſatos:ego certè memini abdicatos.Abdico,non eſt patris mei ver-
bum.*Triarij.* Quare abdicas?nunquid dies noctéſque impendo turpibus conuiuiis? pluri-
mũ viuo in lupanari?ſi neſcis quæ crimina obiiciantur,ab amico diſce:ſi omnes mali ſunt,
quid iſto parte cruentius? *Romani Hiſponis.* In hanc ego domum ibo,in qua aut toties inſa-
nitur à patre,aut toties peccatur in patrem? cùm prodiero repentè diues, dicent omnes:
Quis eſt iſte,quem magna fortuna non decet?hæc eſt diuitis quarta abdicatio.*Sylonis Pom-
peii.* Quantumcunque eſt,mihi ſatis eſt:vnicus ſum, fortiter fortunam meam feram: hoc
nũc primũ mihi accidit,dictus ſum filius.Et iã abdicor.Quid viderime velis,neſcio:inno-
centẽ,ſed abdicor:nocentẽ,ſed adoptor.Vtcũq; tamẽ abdicatio tolerabilior eſt:vnũ abdi-
D cat adoptio,tres abdicat natura.Non poteſt mihi dici,quod cæteris abdicatis: In tua pote-
ſtare fuit:ſi paruiſſes patri, non perdidiſſes patrem:etiamſi non abdicarer, perditurus fui.

PARS ALTERA. PORTII LATRONIS. Si neſcirem quid mali eſſet pauperies,
nunc intelligerem,cùm abdicationem filius meus nòn timet.Fabritiorum imagines Me-
tellis patuerunt.Æmiliorum,& Scipionum familias adoptio miſcuit: etiam abolita ſecu-
lis nomina per ſucceſſores nouos fulgent.Sic illa patritiorum eorum nobilitas fundamẽtis
vrbis habita,vſque in hæc tempora conſtitit.Adoptio fortunæ remedium eſt.Non ignoro
ego,quorum inopia per ocium in angulis diuitiarum cõuictos ſtrepit, accuſatióque con-
ſequitur,neque quieſcere ſinit.Sed nulla materia in rebus humanis virtutes clarius oſten-
dit:ſenſus cenatorium gradum aſcendit,cenſus in caſtris ordinem promouet,cenſus iudi-
ces in foro legit:non perſuadeo tibi.I ergo ad illos,quos mauis ſequi quàm reducere.*Fuſ-
E ci Arellii* patris.Facilius poſſum paupertatem laudare,quàm ferre.Quid mihi Phocionem
loqueris?quid Ariſtidem?Tunc paupertas erat ſeculi.Quid loqueris Fabricios?Quid Co-
runcanos pompæ iſta exempla?Fictilib. fuerunt dij faciles: tibi non noueris diuitias eſſe
paupertatem quid vos liberis veſtris optatis.ego meo imperium.

DIVISIO. Non puto vos quærere,quomodo hæc controuerſia diuiſa ſit,cùm habeat
negocij nihil.*Fuſcus* tamen ſic diuiſit:Dico mihi licuiſſe adoptare,dico mihi licuiſſe recu-
ſare adoptionem:dico etiam vt licuerit,rectè tamen recuſaſſe:& quod iure fit, verum eſt:
& quod ſine iure quoque rationẽ habeat,rectè fit.Cùm de iure diceret,dixit: Sub arbitrio,
inquit,patris ſum:& hoc ſubiicior patri,quia pius ſum:in hoc ſine dubio,vt pius ſim: & ad
manum argumentum eſt,nempe abdicanti reſpondeo,quid ita?quia reſpondeo,ſcilicet id
ago ne deſinam illius eſſe:quid ago,cùm reſpondeo emancipanti:quid enim ad amitten-
dum patrem intereſt,vtrum eiiciat, an transferat?Si non licet recuſare, cur potius abdicas

me quàm tradis?Cùm de officio diceret,in hæc diuiſit:Dico non fuiſſe dandum ſine ma- A
gna cauſa filium in adoptionem:dico multo magis à te : dico minimè illi. *Sylo Pompeius* ſic
diuiſit,cœpir euertete,& exploſa quæſtione:In omnia patri pareo,dum ſit : etiam ſi in om-
nia,ibi non parendum,quo efficitur ne parer ſit. Deinde quærit , an inuitus filius dari in a-
doprionem poſſit:ſi non poteſt à nobis abdicari,quod arbitrij ſui eſt,an poſſit,non cũ con-
tra voluntatem patris eſt,ſed cùm malè arbitrio ſuo vtitur, hic ſubiecit , an bic bene vſus
ſir,De officij patte rractauit,& ita diuiſit:Turpem eſſe adoptionem,inutilem eſſe,pericu-
loſam eſſe.Cùm diceret turpem,dixit aliena bona inuadere , & rrium filiotum ſub ſe ſor-
tem eſſe,& liberis ſpem reconciliationis paternæ eripete,quàm inhumanum eſſe. Cùm i-
nutilẽ diceter,dixit patri vtilem eſſe,adoptanti inutilem eſſe.Cùm patri inutilem diceret,
tractauit quam graue eſſet,vnico carere filio,quem alius concupiſcetet.& cùm diceret di-
uitem eſſe,quódque qui tot haberet ſolatio,filium quæreret:dixit : Tibi non erit facile a- B
doptate eum.Inutilem eſſe diuiti cùm dicetet,ſic tractauit:Futurũ vr ad ſuos rediret, ſi nõ
adoptaſſet.Hoc loco bellè videbatur dixiſſe. Si animum patris intelligis , dar tibi notam
recõciliandi tuos,negar ſe ſolitudinem pati poſſe.Cùm inutilem ſibi eſſe diceret,pauper-
tatem laudauit,in diuitias inuectus eſt:dixit ſe poſſe diuitiis corrumpi , quibus corrumpi
poſſit exercitus.Cùm in diuitias inueheretur,dixit:Aiunt multa vitia diuites habere iſtos,
& hoc grauiſſimum,quòd ſuos non amant.Nec eſſe quòd quiſquam ſe ſatis putet firmum
ad repellenda vitia,contractu ipſo nocentia tranſeunti bono.Nec peccare diſcam?Ecce tu
quàm citò abdicare didiciſti. Dixit futurum,vt diuiti diſpliceret propius inſpectus,ipſum
amorem paupertatis ab illis faſtiditi:dixit futurum,vt abdicaretur,ſi adoptatus placuerit,e-
go nec meo placeo:adiecit periculoſam ſibi futuram abdicationem in domo , ſuos domi-
nos deſidetante,& rotam familiam expellere inſitiuum hætedem cupientem. *Latro* vlti- C
mam quæſtionem poſuit,quam ferè ſolebat:Etiam ſi non rectè fecit,quòd adoptari à di-
uite noluit:an tamen bono id aduerſus patteni animo fecerit,an ignoſcendum ſit:deinde,
an bono aduerſus patrem animo fecerit.In hãc quæſtionem bona pars adoleſcẽtis eſt,pa-
trem amantis,& opibus præfetentis.*Latro* tamen negabat patrem datutum manus, bono
aduerſus ſe animo factũ , ſed conſenſum filiorum aduerſus patrem dictutũ tacitũ, neſcio
quẽ *Brocco* quidam non malè re vſus,qui dixetat adoleſcẽtem videri ſibi habere capitalia
quædam vitia,malè de ſe exiſtimare eum,qui ire ad Iudicẽ diſtrictim innocẽs nollet.*Ar-
gentarius* omnes priores trãſiens partes ſtatim ad hoc venit,debuetit ne patri parêre,an non
debuerit:& in figuram contulit declamarionem:Volo,inquit,alius filium abdicet, qui pe-
titur à patre paupete,vt in adoptionem diuitis datetur?Quàm bonam,inquit, cauſam pa-
rer habebit?Dicit hic,deinde rranſit.Sic cùm declamaſſet eam controuerſiam, quæ vſita- D
ta non etat:Si ille filius malam cauſam haberer,ego bonam habeo : contulit ſuam cauſam
cum illo.

Color. De colore magis quæſitum eſt,an adoleſcẽs debeat aliquid in diuitem di-
cere.quid enim faciet?dicetet in eum qui tantum æs habet,& in amicum paternum : non
dicit in eum quem fugit?& illi tamen qui ſibi abſtinentiam conuiciorum imperauerant,
non benc præſtiterunt,aliqua ſententiæ dulcedo ſurrepſit.Ad declamatores fidelius quos
propoſuerunt colores,tuentur nihil enim eos ſollicitat,nullum ſchema,nulla dulcedo ſen-
tentiæ ſubrepit,ſic quæ malam faciem habenr,ſæpius pudicæ ſunt:non animus illi deeſt,
ſed corruptor.*Fabianus Philoſophus* hoc colore vſus eſt,vt diceret:Etiam ſi ſubſtineret,at a-
licui tradi diuiti nollem & in diuitias dixit,nõ in diuitem:illas eſſe quæ frugalitatem, quæ
pietatem expugnaſſent,quæ malos patres,malos filios facerent.*Gallus Vibius* fuit tam ma- E
gnæ olim eloquentiæ,quàm poſtea inſaniæ huic accidiſſe vni ſcio,vt in inſaniam non ca-
ſu incideret,ſed iudicio perueniret.nam dum inſanos imitatur , dum lenocinium ingenij
furorem putat,quod ſimulabat,ad verum redegit,hic controuerſiam poſtero die quàm e-
rat à Fabiano dicta,declamauit.Solebat autem ſic ad iocos peruenire , vt amorem deſcri-
beret pene cantantis modo,vt diceret. Amorem deſcribere volo. cùm tanquam bacchari
volo.Deinde deſcribebat,& toties cœpturus reperebat:Amorem deſcribete volo.In hac
controuetſia planè quod voluit,conſecutus eſt,vt diuitias nobis in odium adduceret.Sæpe
enim ingeſſit:Diuitias deſcribete volo:& multa facundè explicuit,corruptius quã Fabia-
nus,ſed dulcius hoc vnum occurrit,in quo puſillum ineſt inſaniæ:Non me delectatis, non
ſeruorum domini greges,nec ſonantia laxi ruris ergaſtula:patrem gratis amo.*Fuſcus Arel-
lius* & hunc colorem dixit:Hominib.offendor:cùm primùm de adoptione iſta cogitarem
occur-

A occurrerunt mihi tres abdicati:& audio in ista domo tres fuisse filios,nec esse. Timeo infelicem liberis domũ.& alias causas dixit. licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget:sed nunc refero,cui rei quisque maxime institerit. *Latro* illo colore vsus est,sodalẽ se tribus diuitis filiis fuisse:Semper,inquit,illos colui,imò adhuc colo: cũ abdicati essent, ego illis suasi vt tacerent,& patrẽ cedendo mitigarẽt:dixi, Cùm primùm tempestiuũ putabitis, patrem vestrũ rogabit meus. Ecce admonet me aptissimũ esse tempus. Verum est,non potest pater inuenire recõciliationis aptius tẽpus,diues filios quærit. *Cæstius* illo colore:Quos abdicatione non potuit terrere,putat se castigaturum adoptione,non ille tuum filium concupiscit,suos corrigit:dum illos correctos putauerit,te satis minatum abdicabit. Non faciet illud?atqui neminẽ adhuc babuit,in quo hoc aut facilius aut iustius faceret *Fabianus* boc colore,vt dixi,egit: Nolo diues esse. *Ruffus Vibius* hoc:Nescio diues esse. Hæc in boc loco cùm

B diceret,excepta sunt. Non est quòd putes,omnibus diuitias cõuenire : nihil est insolentius nouitio diuite. Sed & illud dixit: Alius animosè loquitur, vt ex cõtemptu diuitiarũ gloriam petat, ego nõ dico,Diues esse nolo:sed,nescio. *Albutius* & ipse diuitias insecutus est,& dixit pulchram de Fabricio sententiã. Munera, inquit, regia respuit, cum auro dominum timet accipere.& illũ locum egregiè tractauit: Omnes cibos habebo suspectos, omnes potiones. Trium pædagogi,ex illis occidere me volet,quisquis frugalissimus fuerit. Non venenũ pauperes timent,non hæredẽ:adbuc non abdicationem timebamus. *Sylo Pompeius* illo colore egit: Nemo illi placere potest, ne in boc quidem aliquem retinuit, vt non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicationem, ne quid de reditu sperare possent. Et cùm multa dixisset in diuitem,dixit:Non est quòd mireris,si te oderunt quos abdicasti. Colorem apertè paratius aliquid cur bic desiderat? quidam dixerunt patrem cupidum di-

C uitiarum,quod inuidiosum est in hoc vsum:quidam ita,Diuitias filio dare vult, vt filiis eripiat? Ita Latro optimo colore vsus est: In hoc, inquit, te in adoptionem volo dare, vt facilius per te abdicati reconcilientur. *Cæstius.* Timeo, inquit, ne abdicer, velim timeres. *Albutius* boc colore vsus est, Summam sibi amicitiam cum diuite fuisse: dixisse illum sibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimonium: ego istum fratrem liberorum iudicabo. Item cùm & tertium abdicaret, dixit: Quid si mibi illudis? tantùm vnicum etiamnum filium habeo. venit ad me, & ait:Redde quem educasti mihi : si emendati erunt, fruere, habebis hunc pro illis. Tentastis statim illum reducere in gratiam, cùm filiis intempestiuum erat. Tentaui, quoties subtrahendum illum respondit: non tanquam possit diuiti deesse filius. *Sylo* dixit: Amicos, inquit, abdicat, vsus sum: quid ergo? mauis inimicum adoptet: si intraueris domum, videbis, an aliqui animum patris à

D filiis auertant. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet? capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentissimè recipiam: hoc de me diues meruit, vt illi darem filium paratissimè commodato. *Blandus* boc colore egit, vt diceret, Diuitem inexorabilem esse liberis: omnia se fecisse vt illum placaret, videre se magnas causas & graues. Ita certam futuram adoptionem. *Otho Iunius* pater,solebat difficiles controuersias bellè dicere, eas in quibus inter silentium & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos bellè Gallio noster Antiphontis libros vocabat, tantum in illis somniorum esse: & hoc vitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat. Illi enim colores probant qui non possunt coargui, non vt omnia asseuerent,vt non esse aliquo homine offensus. Sed ridiculum est affectanti, quod falsum probari non possit. Non multum interest in causa sua, falsum aliquis testem deprehenderit, an seruum: alteri enim credi non debet, alteri non solet. Ad Othonem re-

E deo, à quo longius aberraui. Solebat hos colores adhibere, qui silentium & significationem desiderant. Bene itaque & hanc controuersiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus, & reconciliationis causa faceret. Hoc non detegebat, sed omnibus sentẽtiis vtebatur ad boc tendentibus: tanquam, Non possum, inquit, pati sine patre me:an sine te putas pati posse quenquam, aut patrem putas pati sine liberis posse ? & illud: Credite mihi,impium nibil de liberis duo patres cogitant. & illud : Recipiat, inquit,suos, non possum sine te pati: boc fortasse illi placebit, quòd ad tuum patrem reuerti voles. & illud: Non amas abdicatos,domum illorum occupa, ama, serua. dixit & illud : Libenter inquit,pauper sum & ego. Dicet aliquis:Quare ergo in adoptionẽ diuitis filium recipi volo? Et excusationem si dixero,filij mei causa facio:honestius autem nunc facio quasi filium ei facerem.& illud: Hoc aut meum consiliũ est,aut illius, aut commune,consentiatis licet

duo senes. Iungit & illud, temerariam adolescentiam, & incautam contumaciam: fortasse iam superuacua esset adoptio, si non repugnasset. Et illud: Non recipio, omnia licet facias: non ergo ero pater orbo diuiti. & illud in vl[illegible]o: Scit me non inuisum esse pauperem: ego te genui, ego diuitias docui contemnere, sequere autoritatē meam, nihil turpiter suadeo, nihil sordidè concupisco, crede fidei meæ hoc fieri expedit, quod inquit, me tibi diuiti: nihil amplius dico. Totam, inquit, bene dixit controuersiam, sed hoc genere, vt putares illo dicente dicendū sic esse: deinde mirarere, quid illi suspiciosa actione opus fuisset, cùm apertè liceret. Bene de hoc vitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurē tegere. *Glycon Scyridium* ex altera parte satis dulcem dixit sententiam. A

Iuuenis deprehensus. Controuersia. II.

THEMA. Speciosum iuuenem dominus suus deprehēdisse cum vxore in cubiculo testatus est, & ob id vxorem suam dimisit: hoc nomine, seruū pro adultero postulatū, dominus non defendebat: mulierem, quam petebat præiudicium, tuebatur: opus erat aliquo colore, cùm in cubiculo visa esset cum seruo à marito. *Contra Dominum. Otho Iunius* nullam [illegible]em certam posuit, sed tantùm circumuētam à viro mulierē egregiè tractauit: cuius actio quàm vtilis fuisset, statim apparuit, *Nigro Brutidio* dicente. B

COLOR. qui hoc colore vsus est: Accersitum à domino seruum, qui inter se medius & dominam rem haberet, illam non esse passam: maritum indignatū, prosiluisse quasi in corruptorem vsus est colore. dixit enim, accersitum vt dominicæ libidini paparium faceret. *Syriacus* cùm secunda actione hunc colorom vrgeret, disertè multa dixit, inter quæ & hoc: Adulterum accusator in cubiculum vsque perduxit, patronus in lectum, & penè causam abstulit. & illud cū Syriaco vafrè & facit, & bellè respondet, cùm prima actione diceret, non posuit causam, sed argumentatus est: dixit probaturū se deprehensam in cubiculo cum seruo. *Niger Brutidius* cùm ageret, obiecit Syriaco, quòd causam non posuisset, & institit assiduè, quare non appareret, quomodo seruus solicitatus esset, quomodo perductus in cubiculum. cùm responderet Syriacus, ait: Primùm non apud eundem præceptorem studuimus. Tu Apollodorum habuisti, cui semper narrare placet: ego Theodorum, cui non semper: deinde si quæres magis, quare ego non narrauerim, vt ista narrares. Tunc & contra maximum Stertinium quo premebatur, cùm comes [illegible]us fuisset, dixit per annos duodecim in officio fui: Dic quid in domo tua peccauerim? Sed hæc consuetudo vestra. Tamdiu vobis cordi sumus, quàm diu vsui. Hæc à Syriaco dicta, magnis excepta clamoribus, cùm occurrerent mihi, præterire non potui. *Otho* tamen *Iunius* bene dicebat has controuersias, quæ suspiciosè dicenda erant. Item memini optimè dicere illum pro hac re, ne adulteri reo, in quam *Syriacus Vallius*, homo disertus, ad calumniam iurauorat. Erat genus iudiciale. C D

Paparium, vox obscœna, & obsoleta.

ARTHEMON dixit.

HERMAGORAS dixit.

Iusiurandum mariti & vxoris. Controuersia III.

THEMA. Vir & vxor iurauerunt, vt si quid alteri obtigisset, alter moreretur. Vir peregrè profectus, misit nuncium ad vxorem, qui diceret decessisse virum. Vxor se præcipitauit. recreata, iubetur à patre relinquere virum. non vult. abdicatur. *Portij Latronis.* Dij immortales, qua debetis prouidentia humanum genus regitis, effecistis vt illud non periculum esset a[illegible]ntis, sed experimentum. *Cestij Pij.* Antequam iuraremus, diu inter nos hæc tacita l[illegible]erat: si abdicata fuerim, non viuam: huius illi pater non credit. nec est nouum: nec vir credidit. Quæris quod iusiurandum fuerit? ita patri placeam. *Fusci Arellij* patris. Iam vxor non nauigabo, non peregrinabor: fides tua me timidum fecit. Mentitus inquit, hic es: solenne est amantibus, ideo non nisi iurantibus credimus. Hos diuidere vult socer, quos ne mors quidem diuidit. Moriar ab eo exclusa, & ero exemplum. Quædam ardentibus rogis thorum miscuerunt, quædam vicaria maritorum salutem anima redemerunt: quàm magna gloria eius solicitudine pensata est. O te felicem vxor: inter has viua numeraris. *Marilly.* Assiduæ contentiones erant, ego magis amo, imò ego: sine te viuere possum, imò ego sine te: qui soler esse exitus certantium, iurauimus: respexistis nos dij dignos, nunquam violauimus. *Hispanis Romani.* Difficile est iudici, eorum secretorum causas reddere, quæ amantibus etiam sine ratione iucunda sunt. nec est quòd putetis de abdicatione hodie tantùm illis agi: de spiritu agitur. Scitis quemadmodum E

A dum ſuos amat: non magis ſine patre viuere poteſt, quàm ſine viro. *Iunij Gallionis.* Socer
huius (ſic enim te appellabo quandiu vixero) quid ſibi volunt altiores gemitus, & for-
tiora inter lachrymas ſuſpiria? neſcio quid videris fortius puella promittere: non ſum
tanti, vt bis pro me pericliteris. *Argentarii.* Nocet illi indulgentia ſuorum: in duo peri-
cula mulier incidit: quorum neutrum eſſet experta, ſi aut minus amaret virum, aut minus
amaret patrem. *Alſij Flauij.* Nec eſt quòd putetis, illi facilius iſtius eſſe deſiderium: & patri
narrabat tanquam murmurauerit.

PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nempe ſi quid acciderit viro, peritura eſt: & ſi bene fi-
liam meam noui, peritura eſt: ſi quid genero meo acciderit, filia mea moritura eſt. adiiciam
quòd ſit indignum, ſi quid filiæ meæ acciderit, vir eius victurus eſt. Vide qua te lege con-
ſtrinxeris: ſi parueris, viues. *Blandi.* O conditionem æquam: alteri vitam debet, alteri deuo-
B uit. *Papyrij Fabiani.* Non poſſum, inquit, relinquere virum. Quid ni, inquit, non potes, quæ
mori potes? Ita ne qui falſum mortis nuncium miſit, virum recipis? Vir dum nimis amat v-
xorem, penè cauſa periculi fuit: vxor dum nimis amat virum, penè cauſa luctus fuit: pater
dum nimis amat filiam, abdicat. Seruate totam domum, amore mutuo laborãtem. Moriar,
inquit: hoc patri minaris, viro promittis. Potes ſine viro pati, peregrinationẽ eius ſuſtuliſti:
facilius potes carere eo qui ſpiritum debet, quàm eo qui impendit.

DIVISIO. Et hæc controuerſia non erat in diuinatione. nam præter illam quæſtionem.
An pater abdicare poſſet propter matrimoniũ, reliqua cùm ad æquitatem pertineant, tra-
ctationis ſunt. Optimam tamen coniecturalem quęſtionem *Latro* fecit: propoſuit illam, An
etiam ſi non malo aduerſus vxorem animo maritus fuit, fecit tamen vt tam temerarius &
inconſultus relinquendus ſit: deinde, An etiam malo aduerſus vxorem animo fecerit. *Fuſ-*
C *cus Arellius* iuris quæſtiones ſubiecit, Non poſſe illam diſcedere à viro: nam & hoc iureiu-
rando illam obligauit. hunc enim animum fuiſſe ſine dubio iurantium, vt viui non diduce-
rentur. *Latroni* contrariũ videbatur, onerari iuriſiurandi inuidiam, cùm extenuari deberet:
& illud iuſiurandum contra fortunã videtur, hoc etiam contra patrem. *Ceſtius* contrà fe-
cit, & toto dixit iureiurãdo illam liberatã, illo caſu ſolutos ipſos vinculo religionis: & ideo
non futurum periculum vxoris, ſi quid accidiſſet viro. *Sylo Pompeius* contrà dixit, illam te-
neri iureiurãdo: & adiecit, Et ſi repudio diducta fuerit, nõ tamen ſolui fœderis pactionem:
& ideo inquit, Honeſtum mortis titulum vindico: ne ſi quid acciderit, aut ego pro aliena
vxore moriar, aut illa pro alieno viro.

COLOR. HISPO ROMANVS hoc colore vſus eſt, iuſiurandum iocoſum fuiſſe: ſicut mul-
ta quotidie iurarent amãtes, & ipſum iuraſſe: idque oblitum ſe an iuraſſet, miſiſſe nuncium,
D vt experiretur affectus vxoris, non perimeret. Vxorem intellexiſſe falſum nuncium eſſe,
& ex eo ſe loco præcipitaſſe, ex quo præcipitata perire non poſſet: Vt quomodo ego illam,
inquit, falſo nuncio terrueram, ſic illa, inquit, me falſo periculo terreret. *Maryllius* præ-
ceptor noſter licenter verbo vſus eſt, ſatis ſenſum exprimente, cùm diceret vxorem intel-
lexiſſe mariti mendacium: & ipſa aduerſum temerarios mariti iocos, reluſit. Hanc con-
trouerſiam memini me videre Naſonem declamare apud rhetorem Arellium Fuſcum,
cuius auditor fuit. Nam Latronis admirator erat, cùm diuerſum ſequeretur dicẽdi genus:
habebat enim ille conſtans & decens & amabile ingenium. Oratio eius iam tum nihil aliud
poterat videri, quàm ſolutum carmen. Adeò autem ſtudioſè Latronem audiuit, vt multas
eius ſententias in verſus ſuos tranſtulerit. In armorũ iudicio dixerat Latro: Mittamus ar-
ma in hoſtes, & petamus. *Naſo* dixit:

E *Arma viri fortis medios mittantur in hoſtes.*
Inde iubete peti.—

& aliũ ex ſuaſoria ſenſum, quẽ à Latrone mutuatus eſt, memini Latronẽ in præfatione qua
dam dicere, quod ſcholaſtici quaſi carmen didicerant. Nõ vides, vti immota fax torpeat, &
exagitata reddat ignes: mollit viros ocium, ferrũ ſitu carpitur, deſidiam dedocet. *Naſo* dixit:

Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas:
Et rurſus, nullo concutiente, mori.

Tunc autem cùm ſtuderet, habebatur bonus declamator. Hanc certè controuerſiam
ante Arellium Fuſcum declamauit, vt mihi videbatur, lõgè ingenioſius: excepto eo, quòd
ſine certo ordine per iocos diſcurreret. Hæc illo dicente excepta memini: Quicquid labo-
ris eſt, in hoc eſt, vt vxori virum, & viro vxorem diligere cõcedas. Neceſſe eſt deinde, iurare

permittas,si amare permiseris. Quod habuisse nos iusiurandum putas? Tu nobis religiosum nomen fuisti,si mentiremur:illa sibi iratum patrem inuocauit,ego socerum. Parce pater, parce socer: non peierauimus. Ecce obiurgatur: nescis quàm effrænatè amor ferrur, quanquam esse filiam preceris: charum quidem,quod illum ab indulgẽtia suà euocet. Dij boni,quomodo hic amauit vxorem,amat filiam,& abdicat:dolet periclitatam esse,& ab eo abducit,sine quò negat se posse viuere: quæritur periculum eius,qua pene cauit hic qui amare cautè iubet. Facilius in amore finem impetres quàm modum: tum hos opponis terminos quasi approbaturi custodiant:vt nihil faciant, nisi considératè: nihil promittant,nisi vt ius facturi:omnia verba ratione & fide ponderent? Senes sic amant. Pauca nosti, pater, crimina: & litigauimus aliquando, & cecidimus:& fortasse, quod non putas,peierauimus. Quid ad patres pertinet? quod amantes iurent sibi, crede, nec ad deos pertinet. Non est quòd tibi placeas vxor tanquam prima peccaueris: perit aliqua cum viro, perit aliqua pro viro: illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Per, socer, felicitatem tuam magnum tibi quàm paruo constat exemplum: in reliquum diligentiores facti sumus:errorem nostrum confitemur:exciderat iurantibus,esse tertium qui magis amaret:sic † desit semper. Perseuera socer, recipe filiam:ego qui peccaui, pœna dignus ium,quare vxore necata, socero causa sim orbitatis? Discedam è ciuitate,fugiam,exulabo vtcunque potero, desiderium misera & crudeli patientia perferam. Morerer, si solus moriturus essem. Declamabat autem Naso rarò controuersias, sed non nisi ethicas: libentius dicebat suasorias: molesta illi erat omnis argumentatio: verbis minimè licenter vsus est, nisi in carminib. in quibus nõ ignorauit vitia sua,sed amauit. Manifestum potest esse, quòd rogatus aliquando ab amicis suis,vt tolleret tres versus, inuicem petiit, vt ipse tres exciperet,in quos nihil illis liceret.æqua lex visa est:scripsẽrũt illi quos tolli vellent, in vtrisque codicillis iidem versus erant, ex quibus primum fuisse narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit.

forte, dij sit.

Semibouémque virum,semiuirúmque bouem

Secundum:

—Gelidum Boream, gelidúmque notum.—

Ex qua apparet, summi ingenij viro iudicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. Aiebat interim,decentiorem faciem esse, in qua aliquis næuus esset.

Gelidũ Boream.) anapæsticum, fortè ex Ouidij Medea. Quintil. lib. 9.

Raptor patrem suum non exorans. Controuersia. IIII

Lex. Raptor nisi suum & raptæ patrem intra triginta dies exorauerit,pereat. *Thema.* Raptor raptæ patrem exorauit: suum non exorauit. accusatur dementiæ. *Contra Raptorem. Portij Latronis.* Moriar, inquit, moriar hodie, ego virum non fleo. Quid contremiscis senectus? quid lingua trepidas? quid oculi obstupuistis? nondum est trigesimus dies. Vitam rogas: dedi, & perdidisti. Mori, inquit, filium vis: ego te mori volo: imò furor tuus, illa cæca & temeraria cupiditas. Et inter hæc pater illius,qui nimis citò exoratus est. Quare tam citò senex ille remisit iniuriam? Ne tristiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit: timeo ne verum sit quod audio, ne nouo, inauditóque more de nuptiis puellæ exoratus sit. *Cestij Pij.* Quo melius de hærede iudicare possitis, narrabo me iuuenem, habui patrem sanæ mentis: nec tam seuerum, scilicet crudelis esset, nec tam indulgentem, vt incautus. Duxi vxorem, quam pater iusserat: & tamen nuptiarum mearum me pœnitet. Fili, nónne sæpe exaudiui, sæpe reconciliatus sum, sæpe quod negauetam dedi? Ipse dispensasti triginta dies: vt haberet primos socer, medios reus, nouissimos pater. Ne omnia à prima adolescentia repetam, virginem rapuit, patrem accusat. Hei intra triginta dies putas me accusatori permissurum, quod filio negaui? Imperaui, inquit, ab illo: alij aiunt illum à te: mediis me diebus accusas. Rapuisti virginem, & cum tam libentem viueres? *Arellij Fusci* patris. Moriar, inquit, etiamnum minaris? nondum rogas? Quid, inquid, rogabo? iam lassus es, nec vllum adhuc rogasti. Non possum, inquit, exorare tam diu? Nouo more obiicit dementiæ constantiam. Quid? ergo tu poteris videre morientem filium? fortasse non potero: & ideo irascor, dum licet. *Pompey Sylonis.* Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ est: nimium indulgenter nutritus est: omnia sibi putat licere: nec ille vnquam me rogauit. Ignouit, inquit, & alios ante me rogatus est. Nun nosti conditionem legis tuæ: in hoc tibi pares sententias habent,pereunt:ipse ad alienam

A alienam ſe miſit, lex illum admiſit ad meam. Raptor oiſi & ſuum & raptæ patrem exora-
uerit,pereat. Vis ſcire,lex vtrum maluerit? nõ exoratus iraſcitut: ex duobus patribus eum
pater accuſat, qui legem ſequitur. *Arellii Fuſci*. Miraris me dubitare,ipſa lex inter mor-
tem& nuptias dubia eſt. Quid me intempeſtiuæ proditis lachrymæ? Nondum erat tempus
faciendi. Non eſt quòd quicquam tibi promiſiſſe lachtymas putes: fleo,quòd neceſſe mi-
hi eſt ſpectare filium morientem. Quid facturus ſim, adhuc oeſcio: vtique tu ante trigeſi-
mùm diem ſcies. Exorabis,inquit,patrem. Quid ergo mihi moleſtus es,ſi hoc tibi ſatis eſt?
Odij effregit fores: & identidem leges inuocantem coëgit pati ſtuprum, niſi tam facilè
puellam exorauit,quàm patrem. Mortem † vita nõ meroir,accuſationem deprecatus:con- *al. vitatione.*
ſumuntur interim dies. Vter ooſtrûm conſumit? Rogo,inquit. Nunc túne me rogas? num *fortè, ita.*
ego rogare debueram, qui periclitor? *Papyrii Fabiani*. Demens ſum, vides: turpiter viuo,
B meretricem amo,leges ignoro, dies ruos non numero: ad iudicem vocatus, adſum. Ergo
moriar,inquit.hoc ſi reo dicis,nõ cuto: ſi iudici, videbo: ſi dementi,non intelligo. Et huic
aliquis ignoſcere poteſt,qui ſic rogat? Vos mei iudices eſtis,iſte habet ſuum iudicem: nec
poteſt inexorabilem queri,quem nõdum expertus eſt. *Iunii Gallionis*. Rogo, inquir,† nunc *fortè, num.*
hic ſic. Si volebas rogare, admonuiſſes propinquos, amicos, maiorum imagines, lachry-
mas, repetitos aliè gemitus. Teſtor deos,ſic rogaturus eram puellæ patrem. Cùm, inquir,
multum in ſuppliciis habitum ſubmiſeris, cùm dixeris: Pœnitet quòd rapuit, quòd dete-
riorẽ non rogaui: cùm dixeris te dementẽ fuiſſe, deliberabo cũ amicis, deliberabo cũ pro-
pinquis,deliberabo cum tua matre. Me miſerũ,quã penè promiſi:anime dura,heri fortior
eras: & multum habeo quod deliberẽ,diuerſi me affectus diſtringũt:ioter reum & patrem
diſtrahot. Hinc iniuria eſt,hinc natura. Quid properas? nemo tibi præter me rogandus eſt.
C Ergo,inquit,miſeteberis? nihil promitto ante trigeſimum diem. Miſerum me,quòd tan-
tùm triginta diebus iraſci poſſum: longiore tempote opus erat. Audi à demente exempla:
huic crimini, denis viceniſque annis inter bella iuuentus conſenuit, nos triginta dies ferre
non poſſumus. Deliberabo: lex nihil vult temerè fieti. Magna res eſt,ioquit, delibera,co-
gita,tempus accipe: effregiſti domum ciuis, vt dicis, eriam miſericordis, morere. Non eſt
hoc nocenti graue: ego nihil peccaui: propter te mori cupio: ratio à me exigitur alieoæ
culpæ,non meæ poteſtatis. Quid ergo facturus es? non pronũciabo ante ſupremum. Quid
ſic miraris,ſi illum ocyus exoraſti? facilius eſt iniutiam donare,quàm crimeo. Agedum in
medium ſenex, cuius miſericordia crudelis ſum, non putaſti mecum deliberãdum. Vnde
autem ſcis, quem filium habeam? ego certè adhuc neſcio,qualem filium habeas: oullum
tempus vni verbo anguſtum eſt. Iam,inquit, anguſtum rempus eſt, & tibi vacat accuſare.
D *Vibij Ruffi*. Quis vnquam præter me ignoſcere iuſſus eſt? iam,inquit,tempus aoguſtum eſt:
ita non putas me ſubducere quantum ſuperſit? Iam, inquit, tempus anguſtum eſt. Angu-
ſtum erar,ſi duos rogate deberes. Anguſtum teoipus eſt,exclamat,neſcio quid rogem. Ro-
ga ergo. Me priorem rogare debuiſti: non dico quia dignior ſum, qui prius roger,quia pa-
ter tuus: id quod minimum eſt, propius habiro. Huc video illa pars legis pertinebat,vt
ſuum parrem exoret. Pattem nati? ſic aliquis exorat, ſic deprecatur? Apparet nunc te pri-
mùm rogare. Demens ſum: imò ſi vis, argumentum dabo tibi, filius meus moriturus ſit,
nondum teſtamentum meum mutaui. *Cornelij Hiſpani*. Multi me affectus diducũt: neceſ-
ſe eſt de aliis quetar, de aliis erubeſcam: de aliis timeam, de omnibus etiamnũ deliberem.
Ne ille quidem,quamuis dicatur nimis exotabilis, ignouiſſet, ſi ſic rogatus eſſet.

PARS ALTERA. ARELLII FVSCI patris. Me miſerũ: Pater, iræ tuæ detractum
E eſt nihil, & tempori multum: infelicior ſum,quàm ſi neutrum exoraſſem. Mortem timeo,
poſtquam mihi homines gratulati ſunt. Quid tibi, optime ſocer, pro iſta miſericordia tua,
qua mihi & patri meo pepercisti, precer, niſi ſuperſtitem filiam? *Papyrij Fabiani*. Non poſ-
ſum diſſimulate pater, quòd illum exoraui: tuum beneficium eſt: certè cùm exoratus eſt,
hoc dixit. Quid itaque iuuat doloribus intabeſcere? aliud quidem ſuadebat dolor meus,
ſed quid faciam? pattis iudicio miſereor. Miſerere pater: ſcis quàm breuis ſit aduocatio
mea. Miſereor, inquit: vis verum dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego miſer ab hoc
patre veniens timerem patrem. *Ceſtij Pij*. Timeo moriem, nec iam habeo cui parcam,
Marillij. Si tibi tam pertinax aduerſum me odium eſt, audacter quid ſis facturus, pronun-
cia. dic exorari te non poſſe: quid me incerta mortis expectatione ſuſpendis? ſolicitus in-
ter ſomnos quoque velut admotam ceruicibus meis ſecurim expaueſco: ſi non impetro
vt viuam, hoc certè impetrem, oe diu motiar. Noo eſt quòd putetis legem in numero die-

rum angustam fuisse: lex illius,din mori,Responde pater: si seruaturus es filium,iam tempus fuit: si occisurus, iam tempus est: non possum metum sustinere vltra hæc tormenta diebus paucis: & in me mihi aliud licet. *Blandi.* Ita parum contigit tibi,quòd solus periclitante filio non rogas? A

DIVISIO. LATRO sic diuisit, An intra trigesimum diem raptor cum filio agere possit,sicut non potest qui in custodia est,qui in carcere? etiam si cum alio potest,an cùm pariter possit,quod vitæ mortisque suæ arbitium datum est,cùm illi accusare eum liberum est, quem mortiferum est non exorasse?etiam si cum patre potest agere,an ab iis possit,quibus faciendi potestatem lex patri dedit? Ista enim ratione nihil licet,si aut exorari,aut accusari ei necesse est: deinde si posset agere,an debeat. Irascendi causam tractauit,quòd aliū prius rogauit,quòd me nō rogauit,quòd etiā accusat: si non exorauit filius,demētia est: tantam dementiam ferre non possum,cùm adhuc an exoretur,incertum est. Hic paternos affectus tractauit,spē facientis: non probabat Fuscum,qui paulo apertius agebat: est cōtrouersiam promittere,potest nihilominus & bonus agi pater,& non exoratus. *Fabianus* eam quæstionem fecit, & in ea multū miratus est,dementiæ nō posse agi, nisi cum eo qui morbo fureret: in hoc enim latam esse legē, vt pater à filio sanari deberet,non vt regi. *Latro* eleganter dicebat quasdam esse quæstiones, quæ deberent inter res iudicatas referri: tanquam. An quicquid oprauerit vir fortis, aut tyrannicida, accipere debeat, quasi iam pronunciatum est non debere. Nemo quæstionem hanc iam tractat,sicut ne illam quidem, An quicquid pater imperat, faciendum sit. Inter has putabat & hanc esse, An pater ob dementiam quæ morbo fieret, tantùm accusari à filio debeat. Aiebat enim manifestius esse de lege & officio patris quæri, & fingi quasdam controuersias, in quibus pater furiosus probari non possit,nec absolui tamen propter nimiam impietatem,libidinem fœdam. Quid ergo,aiebat, nunquam vtar hac quæstione? vtar, & malis deficiar. *Pollio Asinius* dicebat, hoc Latronem videri tanquam forensem facere,vt ineptas quæstiones circuncideret,in nulla magis illum re scholasticum deprehendi. Remittit, inquit, eam quæstionem, quæ semper pro patribus valentissima est. Ego semper scio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater sit, aut impius, sed quia furiosus: hoc autem in foro esse curatorem petere, quòd in scholasticam dementiam ageret. *Gallio* & superiore vsus est quæstione, & illam adiecit: An agi cum patre dementiæ possit, ob id quod facturus esset, non ob id quod fecerit: neminem iniuriarum accusari, quòd iniuriam facturus sit: non adulterij, quòd adulterium commissurus sit: nec dementiæ quidem, quòd demens facturus sit aliquid. Tu verò, inquit,mecum agis,non quòd non exorasti, sed quòd exoraturus non es: puta enim me hodie exorari, ego demens videor, qui vno verbo sanare possum me? Lex triginta dies dedit: quia iudicauit aliquem duriorem futurum. Etiamsi demens est, quòd non exoratur à filio,nunquid etiam & vigesimo? ergo non potes hoc nomine damnare me,quòd exoratus non sim: etiamnum enim exorari possum. Ita si quis vestrûm agere mecum hoc crimen non potest, vt si quem ad triginta dies exorare possum, post triginta quæri non potest, aut crimen non habeo, aut accusatorem. *Sylo Pompeius* fecit quæstionem, qua Gallio vsus est,nihil acturum adolescentem,etiam si damnauerit patrē: nihilominus enim periturum,quia lex nullam aliam salutis viam dedit raptori,quàm si exorauerit patrem. *Latro* hæc omnia quasi membra in aliquam quæstionem incurrentia tractabat, non vt quæstionem: quanquam hoc ipsum in aliam aiebat quæstionem incurrere, in qua quæritur. An raptor possit accusare patrem intra trigesimum diem. Nam cùm dico,Non potes accusare eum,in cuius arbitrio positum est, moriaris,an viuas: non magis quàm magistratum in ius vocare, quàm de iudicibus tuis ferre sententiam, non magis quàm miles in Imperatorem suum animaduertere,adiicio nō potes accusare: nihil enim tibi proderit, etiam si damnaueris, morietis. Lex enim si non exoraueris, perire te vult. non exoras autem, etiam si damnas. Quare hoc non quæstionis loco ponebat, quòd imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo,vt exoret patrem, qui non habet quem exoret. puta enim patrem alicuius esse tam palàm furiosum, vt nihil intelligat: hunc exorari à filio non vult. B C D E

fortè, vnius Atqui eodem loco est manifestus. † Iustus parum hoc putabat valens esse, tanquam quæstionem, satis valens tanquam argumentum, & illam alteram satis valentem quæstionem, non posse cum patre agi eo nomine, quòd non peccauerit: sed tractaturus iste iniquitatem tractationis ponebat, cùm diceret: Agere mecum demētiæ, & si iam potest, nunquid enim peccaui? non sum exoratus, nondum tempus transiit, etiamnum tempore exorari possum.

A ri possim. quàm iniquum, nondum esse me nocentem, & iam reum.

COLOR. Omnes infamauerunt raptæ patrem, quasi cum raptore colludentem. *Gallio* dixit: Ingenuus virginem rapuit, si tamen rapuit. *Sylo Pompeius* eandem suspicionem in omnia contulit. Exorauit, inquit, raptæ patrem: miratur, cùm exorabilem patrem haberet, rapuisset. *Hispanus* dixit: Omnia citò facta sunt: iste citò rapuit, ille citò ignouit: nisi demens sum, est aliud suspicãdum. *Argentarius* dixit: Rapta est, & statim exorata: imò nescio an exorata, deinde rapta: spero te innocẽtiorem fuisse quamuis videri. Tu exorasse te dicis, ego te exoratum puto: dic quid tibi cum socero cõuenit? *Ruffus Vibius* dixit: Dic mihi, quid tibi conuenerit, quando tibi nuptias promiserit, nec victũ te hercules fatebetis, cùm dies venerit. *Asprenas* dixit: Iam, inquit, nõ multum reliquum est ex triginta diebus: si ex illo dies numerarem, cùm primùm exorasti, aiunt iam triginta dies præterisse. *Latro* dixit:
B Id quod inter sententias scriptum est, adoriat; dic ergo verum. *Cestius* hac figura declamauit, vt rogaret patrem, tanquã exoratus esset raptæ pater: deinde ad hanc sententiã trãsit: Nunquid peiorem causam habeo, si apud alterum iudicet? *Lucius* eâdem figura declamauit, & *Hispo* Romanus: sed transit mollius. Scio quid respõdeti mihi possit: Facile est domestico iudici satisfacere. Video te, cùm ad raptæ patrem veneris. In hac controuersia *Triarius* dixerat: Non scies an exores, nisi vltimus dies venerit: quoad is lucebit, perseuerabo. Deinde eum scholasticorum summo fragore: Et tu quisquis es carnifex, cùm strictam sustuleris securim, antequam ferias, patrem respice. Bellè deridebat hoc *Asinius* Pollio. Filius, inquit, ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem; & dicat: Agon? quod fieri solet victimis. Sed ioco quoque remoto, aiebat rem verissimam non posse carnificem venire, nisi eo tempore quo iam pater exorari non posset. *Cestius* ex
C altera parte hoc colore vsus est: Quia priorem togasset raptæ patrem, suspensum esse volui, statim illum securum esse nolui. De me queritur, quòd illum potius cogitare de patrimonio filij, quàm de periculo volui. *Latro* hoc colore vsus est: Scitis periclitantes alieno arbitrio agere: illi qui circà erant sodales, qui occurrerant amici paterni, aiebant: Eamus statim ad raptæ patrem, in huiusmodi casu illi togantur: nam raptoris patres rogant. *Sylo* Pompeius diuersum colorem huic secutus est: Non erit, inquit, duritia patris mei: item amici suaserunt, ad raptæ patrem iremus, ne noceret apud illum quòd tardè sum exoraremus patrem. *Hispo Romanus* bello docismo vsus est: Vis, inquit, amici eamus ad raptæ patrem? hoc curemus, ille domi est. *Fuscus Arellius* dixit: Ille prior rogatus est, qui magis timebatur. *Triarius* à parte adolescẽtis dixit: Timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc sensum non imprudenter *Sylo Pompeius* improbabat: aiebat enim non posse mutari semel la-
D tam sententiam. Quidam voluerunt videri, citò exoratum raptæ patrem: quidam tardè. *Fuscus Arellius* dixit: Magnam partem legis consumpsi: nec de mora queror, raptæ pater rogabatur. *Cestius* non probabat, & hac sententia vsus est, cùm hunc colorem arguendum putaret: Vult videri togatum diu raptæ patrem, effecit vt videatur eum diu non togasse: malo autem videri hoc patrem tardè exorari. *Hermagoras* solebat interdum diu schemata prosequi, interdum breuiter & fortius attingere: sicut in hac sententia fecit, cùm suspicionem facere vellet, inter raptæ patrem & raptorem collusionis. *Arthemon* dixit.

Glycon dixit,

Hunc sensum commodius dixit *Lepidus*, Neronis præceptor: Misereris, nisi etiam vltimo die: egomet iam tui miserebor. *Diocles Carystius* à parte patris ethicôs dixit.

Nepos ex meretrice susceptus. Controuersia V.

E THEMA. Abdicauit quidam filium. abdicatus se contulit ad meretricem: ex illa sustulit filium. æger ad patrem misit. cùm venisset, commendauit ei filium suum, & decessit. adoptauit puerum. ab altero pater filio accusatur demẽtiæ. *Pro patre. Portii Latronis.* Qualem vidi ipse, fungebatur officiis, sedula circa lectum ægrotantis in omnia discurrebat ministeria, non impulsis tantùm, sed laniatis capillis. Vbi est, inquit meretrix? venit ad me sedulò, qui diceret: Filius antequam moritur, rogat venias. Non expectaui, dum iste curreret: amens cucurri. Cætera quemadmodum narrem nescio: si steterim, an sederim, quid loquutus sim, quid audierim, nescio: hoc vnum scio, iacuisse me inter duos filios: accede huc puer, depositum, crimen meum: non habeo miser, cui te moriturus cõmendem. *Cestii Pii.* Recipi in sinum nepotem vultis, & hunc abdicem? duos filios tuli, huic numero iam assueui. Patrem accusat, fratrem infamat, infantem persequitur. Rogo vos, non satius

est meretricem amare, quàm neminem? Noui generis dementia arguitur: sanus eram, si A
non agnoscerem meos. Tradidit infantem, & expirauit: non habeo cui crederem, offere-
bam me propinquis: illa videlicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cùm frater
non audeat. Meretricis, inquit, filium recepisti: nempe eius quæ meum receperat. Fatear
me aliquando infamem fuisse: nescio quis esset abdicatus: meliorē extuli. *Papyrii Fabiani.*
Quàm nihil in domo illa meretricia fœdi viri: assidebat mulier tristi vultu affecta, ægro
simillima ipsa, demissis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecū frater locutus est? in sinu
meo filium posuit, domum pertuli: demētiam vocat, quòd infantem non abdicaui. Quid
facerem? negarem aliquid filio, cùm ille rogaret pro filio? Ignosco tibi, quòd tam durus es.
Ægrum fratrem non vidisti, ille magni successor modò patrimonij nactus in lectulo pre-
cario moriebatur. Non seruorum turba circumstabat, non amicorum: inter infantem &
mulierculam, deficientis spiritus in aduentum meum sustinebatur. Vt intrauit, cadentes B
iam oculos ad nomen meum erexit, fugientémque animam retinuit. Pater, inquit, quòd
adhuc nihil deprecatus sum, non contumacia feci, fratri mandaueram. Indico tibi crimi-
na mea: expirātem cohæredem, cùm ad vitam volui reuocare vt saluus esset, rogaui deos:
& licet dementiam voces, si vixisset, recepissem. *Arellij Fusci* patris. Securior erā, quoniam
putaueram illi omnia præstare fratrem: cùm subitò nunciatum est, in vltimis esse filium,
nec hęc à fratre: ô me miserum, quòd solum nepotem recepi. *Albutij Sylij.* Vt vidit vxorem,
vidit & fratrem, circunspiciebat & patrem. *Iulii Bassi.* Tibi debeo mulier, quòd habuit fi-
lius meus, in qua domo ægrotaret. Pudet dicere, vt nepotem agnoscerem, rogatus sum.
Non potest vno crimine dementia intelligi. Nemo sine vitio est: in Catone moderatio, in
Cicerone constantia desideratur, in summa dementia: ad summam, tres fuimus, omnes
peccauimus: ego, quòd abdicaui: frater, quòd tacuit: tu, quòd pro fratre nō rogasti. Non C
sum vno hærede contentus: duos habere volui: & quo magis concupiscam, habui. Misit
ad me adfectus æger, non ibo? mihi crede, aliter tu à diis. De cohærede cogita, te quis ro-
ges, quem roget: videbis neminem rogare non posse, nisi qui accusare possit & patrem.

Altera pars. Portii Latronis. Quàm honestus fuit: subiecit meretrix
quæ peperit: pater istius incertus est: bene cum ipso ageretur, si & mater. *Fusci Arellii* pa-
tris. Errat, si quis sit qui me putet pecunia moueri: primùm assueui cohæredem habere:
deinde olim iam cum puero isto paterna diuisi, quia mulieri ille frater donauit plus quàm
pro sua parte. *Romani Hispōnis.* Incidit in meretricem, inter omnia mala, fœcundam veræ
inimicæ. Noscis quibus antè in cubiculum riualis venit, quàm maritus. *Argentarii.* Cùm
abdicaret, aiebat hoc scilicet: Expectabo donec hac è meretrice liberos tollas. Mulier,
nescio an aduersus patrem iniuriosior sis, quòd abstulisti illi hæredem, an quòd dedisti. *Al-* D
butii Sylli. Sine veniant illuc amici, sine propinqui: nunc erubescunt in domum meretricis
accedere. Mulier quæ sine præfatione honestè nominari non potest, cedò istum puerum
nulli agnoscendum: sed mater afferat seueris modis: pater abdicauit etiam, quem sciebat
suum. Erat in domo puer, qui omnes vocabat patres: adoptauit eius filium, propter quam
etiam suum eiecerat. *Cæstii Pii.* Nullum genus iudicum recuso: si seueri erūt, nocebit isti,
quòd receperit meretricis filium: si clementes, quòd abdicauit suum. Clamauit pater: In
domum ergo meam meretrix veniet, aut (quod turpius est) filius ad illam ibit? Misit in
domum nostram publicum puerum. Quis illis nuptiis interfuit, nisi aut abdicatus, aut ab-
dicandus?

Divisio. Latro sic diuisit, An pater ob illam adoptionē accusari possit, an ob hoc
debeat: omnes infamauerunt adolescētem, quasi illius criminationibus factum sit, vt fra- E
ter abdicaretur. Et ideo sententia laudatur *Fabiani*: Nihil tecum locutus sum: cùm hoc
vnum puero noceat, quòd ex meretrice natus est, omnes operas dederunt, vt quantum in
controuersia licebat, huic vitio mederentur, efficerentque ne quid in illa videretur mere-
tricis fuisse, nisi nomen. *Marillius* decenter hoc dixit: Simul obiicies fratri impietatem.
Nihil, inquit, in illa domo meretricium fuit: scires, si mecum fuisses. *Albutius* ethicôs, vt
multi putant, dixit: certè laudatus est, cùm diceret, Exeuntem prosecutus est. non proba-
bat hanc *Messala* sentētiam: Non habebit, inquit, fiduciam, si mauult videri recepisse pue-
rum quàm abduxisse: & qua ratione eum adoptandum esse, non quia debuerit, sed quia
secutus est. Fuit autē Messala exactissimi ingenij quidem, studiorum partis, Latini vtique
sermonis obseruator diligentissimus. Idem itaque cùm audisset Latronem declamantem,
dixit: Sua lingua disertus est. ingenium illi concessit, sermonem obiecit. Non tulit hanc
contu-

A contumeliam Latro,& pro Pythodoro Messalæ orationem disertissimam recitauit,quam suasoriam Theodoto declamabit per triduum,quæ dixerit,suo loco reddam, cùm ad suasorias venero.

COLOR. A parte adolescentis non vnus omnibus color placuit. Quidam personam eius qualem acceperant,introduxerunt duram & asperam.Ex quibus fuit & *Hispo Romanus*: hic vnum aiebat efficiendum, vt non durus videretur, sed seuerus.In hac parte dixit nobilem illam sentētiam,quam Fabius Maximus circumferebat:Venit assiduè in domum meretrix,non recedit:paulum abest,quin nouerca sit. *Cestius* bella figura egit:Dementia, inquit,res est sanitati contraria:Non quæram extra exempla sani hominis:& quod pater me rogat,ipsum sibi comparabo.Fuit aliquando sanus. Tunc quid faciebat? Oderat luxuriam:vt nunc castigaret,nunc iam seuerus.Senem putabitis sanum,si vobis lupanar ostendero?Sic declamauit,vt fratri patrem daret accusatorem,& illum argueret sibiipsi comparandum. B *Latro* fratri pepercit,puerum pressit,& dixit fratris filium non esse, & ne fratrem quidē hoc fieri voluisse. Illa verba ab ægro impetrata. Fabianus ex omnibus istis colorem secutus est optimum,qui aiebat,dicere Messalam non tantùm bonam partem adolescentis fieri,sed etiā honestam,obiecit patri,quòd etiam fratrem abdicasset,nō schemate, sed certò:Nihil,inquit,peccauerat:amat meretricem,solet fieri:adolescens est,expecta:emendabitur,ducet vxorem:quare tunc non egit? Dementiam tuam aiebat, expectabat. Expectabat pœnitētiam,aiebat tuam,iam resipiet.Hoc per transitum obiicere cœpit,quòd non recepisset,quòd vidisset in lupanari habitantem.Abdicasti,inquit,vt emendares,non vt vitia augeres indicis: nullum illius vitium ætatis amor est: recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore moriatur.Ad vltimum obiecit illi,quod ægrum non sustulisset.Potest,in C quit,conualescere,si viderit penates suos:mitius certè morietur in paterno solo † suo puero.Quare,inquit,tu apud fratrem non fuisti,& ego queror?ille cùm ad te mitteret, putauit se ad duos mittere.Vtinam tecum fuissem,pater:redisses illinc cum filio,sed tuo.De adoptione nouissimè questus est & hac figura:Abstulisti mihi fratrē,cum quo natus sum, cum quo educatus sum,vt dares istum.Indignor hanc fratri meo contumeliam,vt huius vocetur pater.Sed vt aliquid iocer, *Fabianus Maximus* nobilissimus vir fuit,qui primus foro Romano hunc vomicum morbum,quo nunc laborat, intulit: de quo Seuerus Cassius antequam ab illo reus ageretur dixerat:Quasi disertus es,quasi formosus es, quasi diues es, vnum tantùm es,non quasi † lapsam.Hanc controuersiam cùm declamaret Maximus,dixit Quasi tricolum tale,qualia sunt quæ basilicam † insectant.Dicebat autem à patre,omnes aliquid ad nos imbecilli alter alterius onera derulimus. Accusatur pater in vltimis annis, D neposin primis abdicatur: † nullus autem. Hæc subinde refero, quòd æquè vitandarum rerum exempla ponenda sunt,quàm sequendarum.In hac controuersia *Latro* cōtrariam rem controuersiæ dixit,sed sibi declamabat, illum Cæsare Augusto audiente & Agrippa, cuius filios nepotes suos,Cæsar Lucium & Caium adoptaturus diebus illis videbatur.Erat Agrippa inter eos, qui non nati sunt nobiles, sed facti. Cùm diceret patrem adolescentis Latro,& tractaret adoptionis locum,dixit:Nam isti ex imperio adoptione nobilitati fuerunt hæc & alia in hanc sentētiam *Mecœnas* innuit patri fascira recusare finire iam quidam declamationem putabant,hanc malignam rem.Mecœnas esse:effecisse enim nobilē, non vt audiret quæ dicta erant à Cæsare,sed vt notaret.Tanta autem Mecœnas sub diuo Augusto libertate fuit,vt præpotenti tunc M.Agrippæ non defuerint,qui ignobilitatem exprobrarent.Vipsanius Agrippa fuerat, Vipsani nomen quasi argumētum paternæ humilitatis E sustulerat,& M.Agrippa dicebatur:eùm defenderet reū,fuit accusator qui diceret Agrippam,& quod in medium est,volebat Vipsanum intelligi.Fuit qui diceret:Concurrite, Agrippa malum habebis,responde diis.Ea in arte vtique mihi videtur admiratione dignus diuus Augustus,sub quo tantum licuit. Sed horum non possum misereri, qui tanti putant caput potius quàm digitum perdere.Latro dignus fuit miseratione, qui ne excusare quidem errorē suum potuit.Nihil est autem crudelius quàm sic offendere,vt magis sis offensurus si satisfeceris.

forte,saluo.

forte,lapsana:de quo olere vide Plinium.

forte, infestant.

forte,nullus autem alit.

Torta à tyranno pro marito. Controuersia VI.

Thema. Torta à tyranno vxor:nunquid de tyrannicidio sciret, perseuerauit negare, postea maritus eius tyrannum occidit,illam sterilitatis nomine dimisit,intra quinquennium non parientem. Ingrati actio est. *Pro vxore. Portij Latronis.* Si eum liberis torta est, & incastè:

Descende,inquit,occide tyrannum:nisi occideris,indicabo.Subuecta manu satelles:Quid A
moraris?inquit,iam exposita tormenta sunt.Bene est,inquit mulier,ad stuprum vocor.In-
stabat quotidie viro vxor,exigebat tyrannicidum? Tempus est,descende.Si nihil aliud, vt
liberos habeas,nisi tyrannicidæ paritura non sum.Miraris, si eo tempore matrona dicere
potuit,Descende,occide tyrannum?comes sequerer,nisi me inutilem dimisisset tyrannus:
descende,ego iam feci tyrannicidium meum. Eas nuptias tyrãnicidium diduxit, quas non
diduxit tyrannus. *Cestij Pij.* Subitò infelices nuptias oppressit tyrannus, terrebantur ma-
tronæ,& premebantur virgines:nihil tutũ erat:nulli feliciores tunc videbantur, quàm qui
liberos non habebant. Quædam itaque elisere conceptos, quædam fœcunditatem suam
moratæ sunt.Quod ad hanc pertinet,agit suæ fortunæ gratias,quòd isto tempore nihil pe-
perit. Tyrannus suspicatus est istum,nescio quid de tyrannicidio cogitare: siue isti aliquid
excidit,siue magna consilia non bene vultus tegit,vtique de vxoris garrulitate queri non B
potes,cùm scias,quemadmodum taceat.Misit itaque satellites:Attrectate,inquit,vxorem
& adiecit,Si quos filios habet,veniunt in domum crudelissimi carnifices, in quorum vul-
tibus extant tormenta:iactatur misera inter satellitum manus,& toto itinere non ducitur,
sed trahitur.Hanc aliquis si torta non sit,mirabitur non peperisse,cùm cogitur? Isti de ty-
rannicidio,iam de consilio indicemus.Iam enim puto licet nupsit isti propter liberos: sed
infelices nuptias citò tyrannus oppressit: hoc publicum diuortium fuit. Rapitur in arcem
mulier, inter satellitum manus vexatur atque distrahitur. Hanc etiã aliquis si nõ torqueba-
tur,non parere miretur?exposita in eculeum sæpius absentem virum respexit, quàm præ-
sentem tyrannum.Quàm multas matres audiui illo tempore:Quid nam volui,quæ peperi?
Arellij Fusci patris. Explicantur crudelitatis aduersus infelicem fœminam apparatus,& alia
instrumenta viros quoque ipso visu frangentia,ad excutiendam muliebris pectoris cons- C
ciẽtiam proponuntur:instar tam denunciationibus,quàm tormentis tyrannus, & minãdo
torquet,tacet. Videt intentum tyranni vultum, videt oculos minaces, & tacet: plus tibi
præstare non potuit,si de te liberos sustulisset.Cæduntur flagellis artus,verberibus corpus
abrumpitur,exprimitúrque ipsis vitalibus,licet restet. An sit tibi ista datura liberos nescio,
tyrãnicidum dedi:ita sit mulier,non vis parere,delicata es,cruciatus puerperæ times. Fre-
mebat indignatione captæ ciuitatis maritus, & consilio suo, & vxoris adiutorio fortior,
quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accedenti maximè vacat, vbi custodiæ cessant,
vbi natura loci minore munimento virtutem non submouet? Sic vir & vxor mẽtem exer-
cebant,miraris si transit quinquẽnium inter vxorem tortam,& virum occupatum? sæuie-
bat etiamnum tyrannus,torquebantur in cõspectu virorum vxores,pœnitebat matres fœ-
cunditatis suæ. *Hispo Romanus* inquit: Desiderabas liberos, vt sint quibus relinquas patri- D
monium. Ingrate, ita vt hac salua hæredem non habes: nullum tormenti genus omisit,o-
mnia membra laniata,omnes partes conuulsæ sunt,scissum corpus flagellis,exustum,con-
uulsum tormentis:ignosceretis puto mulierculæ,si dixero: Falsa est. *Hispani Cornelii.* Conta-
batur ille:nec vllis adhortationibus in tyrannicidiũ poterat impelli, prorsus cùm vxorem
vidisses,posses timenti ignoscere. Assiduè tormenta variantur,accendũtur extincti ignes:
tortor vocatur sub quo mariti vxorem prodiderant: pacisci me tecum putabat,taceã, do-
nas quinquennium. Quid gloriaris?tanquam non facilius sit occidere tyrannum,quàm su-
stinere. Duplici beneficio vxoris suæ obligatur:& cur non est occisus,& quòd occidit. Fa-
stidit sterilem,qui fecit. *Iunii Gallionis.* Instabat tyrannus,torque. Illa pars etiam potest su-
bijci in ignes,in illa parte iam exaruit cruor: seca,verbera,oculos lancina, faciam ne viro
placeat matrix. *Papyrii Fabiani.* Describam nunc ego cruciatus,& miseram corporis patien- E
tiam inter tyrannica tormenta sæuientia: extincti sanguine refouebantur ignes: hæc desi-
nebat torqueri aliquando,vt sæpius posset: exquisita verbera,iam eculeum,quicquid anti-
qua sæuitia inuenerat,quicquid & noua adiecerat. Quid amplius dicam? tyrannus torque-
bat,& cùm de tyrannicido quæreret. O nos felices,quòd nullis aucta puerperiis fui: acuit
hanc,fecit tyrannicidium silentio,certè tyrannicidem. Conuulsis laceratísque membris,
nec adhuc sufficientibus non dimissa est ex arce, sed proiecta. Quid est quod vxorem di-
miseris? nunquid premit re onerosa sumptibus,& vt seculi mos est,in deterius luxu fluẽte,
muliebris ambitio certamine mutuo vsque in publica damna priuatim insanit? Nunquid
gemmas,& ex alieno littore petitos lapillos,& aurũ vestémque nihil in matrona tecturam
concupiuit. Si talis esset,facilè illam corrupisset tyrannus. Expecta,potest parere. Non res-
pondet ad propositum,nec ad certum diem fœcunditas: sui iuris rerum natura est, nec ad
leges

A leges humanas componitur: modò properat, modò vota præcurrit, modò lenta est & demoratur. Expecta modò. pariet. Quid dicis? non potest fieri. quare? quia torta est. Imputat tibi quòd publicata est, imputat tibi quòd torta est, imputat tibi quòd sterilis est. *Iulij Bassi.* Aiebat tyrannus: Vre, cæde ventrem. *Argentarij.* Cæde ventrem, ne tyrannicidas pariat. *Triarij.* Non ex formula natura respondet, & neque ad præscriptum casus obsequitur: sem per expectari fortuna mauult, quàm regi. Aliubi offenditur improuisa segetum maturitas, aliubi seram magno fœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura nō recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quòd non indicauit vxori meæ, ne votis in gratiam. Aiebat tyrannus: Indica, nulla tua culpa est. Cæditur, tacet. Igitur tacere putas tutum: mirātur, tnum esse tyrannicidium huius silentium. Expectasse aliqua per longum tempus maritum dicitur: quanta laus est seruasse, cùm expectasse tanta sit? Alia desiderio viri attonita, in ardētem
B rogum se misisse: hæc non cum viro arsisset, quæ pro viro arsit? alia pro incolumitate mariti vicaria morte decidit. Credo banc in tormētis oppressam, morte amplius pro viro præstitisse, si quid amplius elegisset tyrannus. *Marcelli.* Si tamen peccasset in partu, ignosci ei posset. Nupserat enim isti occupato. Crudelior es etiam illo, quē occidisti, tyrāno: ille torsit & dimisit ad virum. *Albutij Sylli.* Vicerat sæuitiā patientia: deerat iam sanguis, superabat fides, aliquando proiecta est, differebatur distortis manibus, emotis articulis, nondum in sua membra artus redierant. Vxorem tortor dimisit, ad partum ingratus vocabat, quod in præmio nullam vxoris fecerat mentionem. Res tuas tibi habē: iniicere debuit manum, & ipsā inter res suas trahere: nihil amplius patri debes quàm vxori: mihi crede, maius fuit tyrannicidium pati, quàm facere.

PARS ALTERA. ARGENTARII. Ego tamen torta sum. Meritò obiiceres, nisi
C vindicassem. *Fuluij Sparsi.* Vobiscum Iudices loquor.

DIVISIO. Controuersia hæc reum facere primum, si materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi: aut accepi quidem, sed non potui reddere, aut ista nouissima, non facere. Non quisquis non reddidit beneficium, ingratus tenetur: animus æstimandus est non reddentis. *Pollio Asinius* aiebat, nunquam tenendas esse quæstiones: primam manifestò obtinere posse, qua negamus nos beneficium accepisse: perit tota causa, nisi in hoc vicit. Apparet enim ingratum esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. *Gallio* noster putat quoties possit, hoc auferendum aduersario: quoties non possit, concupiscēdum: quoties ne hoc quidem possit, transeundum, quasi donemus, & possimus quidem facere controuersiam, sed nolimus. Idem Attico Vispani Apollodori discipulo placuit. Hæc ille amplius: Quoties non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus, cōtrouersiam facere,
D hoc modo faciamus, non esse tam magnum quàm ille dicat: sicut in criminibus facimus, quoties negare non possumus, esse quidē crimen illud fatemur, sed leuiore pœna dignum, quàm accusator arguat. *Latro* in hac controuersia non dubitabat facere primam quæstionem, an beneficium dederit, hoc in hæc diuisit: Etiam si scisti de tyrannicidio viri, nec indicasti, non est beneficium scelus non facere: deinde ne scisti quidem. Non enim tibi indicaui, nec tam magnum cōsilium, virilibus quoque animis graue, commisi muliebri garrulitati: quæ id solùm potest tacere, quod nescit. Etiam si dedit beneficium, an receperit. Occidi tyrannum, libertatem mibi, tibi vltionem reddidi plenissimam: persecutus sum nefarium hostem, illic occidi vbi torserat. Dices me Reipub. causa fecisse: & tu Reipub. causa tacuisti: Tutus sit, quòd lege fecerit. Deinde vltima æquitatis tractatio. An quod fecit, facere debuerit? Hoc diuisit in hæc duo: An iam certam sterilitatem vxori bonæ facere de-
E buerit: an, ne sterilis quidem pro certo sit. Noui declamatores † Pos cum Apollodoro, qui reus veneficij fuit, & à Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliæ docuit. Et hanc quæstionem fecerunt in hanc controuersiam, An inter viros & vxores data beneficia, ingrata lege teneantur. Non est beneficium, sed officium, facere quod debeas: vt si filius patri se dicat beneficium dare. Hanc quæstionem fecit & Gallio noster. *Blandus* in vltima parte controuersiæ, qua de Republica disputatur, quæstionem fecit, An quinquennium numerari debeat à nece tyranni: illud tēpus non debere imputari quasi sterili, quo matres etiam æditos partus abominatæ sunt: illud tempus imputatur fœminis in Repub. quando pariūt non plus tyranno. Huic subiecit, An etiam si & aliis imputari tempus tyrannidis solet, huic non debeat. *Latro* ex suo more has non quæstiones putabat, sed membra illius vltimæ partis, ex æquitatis quæstione pendentia. An sterilis quidem, altius repetis: an verò quæcunque quinquennio non pepetit, sterilis est. Quid enim si vir alicuius defuerit toto

forte, Posidonio cuius etiam alibi meminit.

penè quinquennio in peregrinatione, viro impurabitur? Quid si vir ægrotauerit, quid si maritus à viro tortus, inutilis in concubitu vxoris suæ iacuisset, imputaturus fuit? quinquénio quæritis, quare non pepetit? tyrannus erat. Nemo cũ parentibus suis querebatur, quod natus esset: hic quod torta est, hic quod maritus occupatus tyrannicidio non vacauit in vxoris voluptates. *Buteo* aridus quidem declamator, sed prudens diuisor controuersiarum, contra Latronem sentiebat, Blãdo accedebat. Aliud enim esse aiebat, quæ intra quinquennium non potuit, non vtique sterilis est: aliud, quæ intra quinquennium non peperit, non statim dimitti potest sterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione iuris: illic, de spe fœcunditatis. Sed Blandum quoque arguebat, aiebat enim sic fuisse quærendum, An tyrannidis tempus excipi deberet: deinde, etiam si non in aliis, an inter hos gradus est. Sed ipse sic hanc in partes quæstionem diuidebat: An quæcunque quinquennio non peperit, tanquam sterilis dimitti possit. Posset enim accidere, quod Atheniensibus in bello accidit, vt liberi & coniuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabatur hoc tempus fœminis, quo viros destituunt, non quo non habent. Sic tyrannus non vetuisset istam parere, quin interemisset. Et cùm hoc vehementer impleuisset, & probasset, non omnes posse dimitti, si quinquennio non peperissent, tunc illò transit. Et hic posset & hæc etiamnũ: non hoc quærebat, an deberet dimitti, sed an posset. Et hoc contra Latronem dicebat: Quomodo istam quæstionem putas in æquitatis tractationem cadere, cùm quid liceat quæratur, non quid oporteat: hæc enim, an hic possit, per illum non posset, quia tyrannidem non cœperat. Aliquod tempus impunè à legibus miseriæ faciunt. Non dico quia torta est, sed hoc adhuc, propter æquitatis tractationem reseruo, sed non peperit, quia torta est. Quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitasti. *Passienus* vir eloquentissimus, atque temporis sui primus orator, hanc subtilitatem actionis non probabat in Latrone, sed asseriri dicebat, ideo quæstiones tractandas per se esse, si hæc mulier iusti repudij ageret, non ingrati. Ita non quæritur an legitimè, sed an ingratè dimissa sit. itaque in æquitatis tractationem cadunt, etiam quæ iuris sunt. Nam cùm quæratur, An potuerit hæc dimitti, etiam si licuit: apparet, quod vtique non oportuit, si ne licuit quidem. *Albutius* decentissimè fecit, solebat enim ferè in aliquas figuras declamationẽ describere, & prius egit iniusti repudij, deinde ingrati: in quibus putaret, an vllum beneficium viro contulerit, à quo tanquam iniquè dimissa. Hic omnes quæstiones ad sterilitatem & æstimationem quinquennij pertinentes liberè tractauit, deinde transit in ingrati accusationem.

COLOR. CÆSTIVS pro viro introduxit colorem: Eo tempore vxor torta est, quo nihil adhuc de tyrrannicidio cogitabam: postea cogitaui, & hæc ipsa cogitandi causa fuit. Vxoris vitio vtrunque secutum est, vt illa marito insolentiam imputare non posset, maritus illi tyrannicidium posset. *Latro* dixit: Si iam tũ de tyrannicidio cogitassem, vxori non indicassem. *Fabianus* philosophus colorem magis bono viro conuenientem introduxit, quàm oratori callido. Dixit enim, & cogitasse tyrannicidium, & vxori indicasse: & illam tum quidem fecisse, quod probam fœminam facere oportuit: nunc peccare, quòd putet beneficium esse, rectè facere. Hic color illi & in illa parte profuisset: Si beneficium putas te dedisse, tyrannicidium non prodidisse, ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi: repudium ex tuo vis liberorum cupiditatem, quo semper vti tanquam vir eius debuisset, postea magis tanquam tyrannicida. *L. Vinitius*. Vinitij frater, Fabiani colorem valde probabat, & aiebat, onerari vxorem vno modo posse, si nihil vacuum decretum ab illa maritus habuisset: Si dixerit, inquit, post tormenta se de tyrannicidio cogitasse, tum tyrannicidium vxori melius deberi meruit, si torta tyrannicidam fecit, quàm si tacuisset. Apparet & aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus vsque eò suspicatus est, vt torqueret. Dixerit, cogitasse quidem se de tyrannicidio ante tormenta, sed vxori non indicasse: augebit vxoris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod illi cõmissum non erat. Potuit enim vxor, etiam non indicante marito, tam magni consilij molitionem deprehendere. At si hunc colorem Fabiani sequor, mutam efficiam. Si olim de tyrannicidio cogitaui, honestior sum vetus tyrannicida: & non priuatis, sed publicis malis ad vltionem impulsus. Si cùm cogitarem, non celaui vxorem: facilius persuadebo, me malum hodie maritum non esse, cui semper tam deditus fui. Ad vltimum hoc consequar, quòd si quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides. Hic est *L. Vinitius*, quo nemo ciuis Romanus in agendis causis præsentius habuit ingenium: quicquid longa cogitatio illi præstituta erat, prima intentio animi dabat: ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc

A hane commendationem,vt extemporè agere videretur. De hoc eleganter dixit diuus Au-
gustus: Vnus Vinitius ingenium in numerato haber. *Hispo Romanus* malignè & accusato-
riè: Nihil,inquit,ego isti narraueram:ista,vt erat necesse,aliquid ex sumptu,aliquid ex no-
cturnis vigilus suspicata est: vnde emanauerit sermo, scietis. Videtis quò veniat tyrannus,
non ad amicum meum,nõ ad seruum,sed ad istam,quæ nihil negocij habuisset, si tacuisset.
Tuta enim causa tacuisti: sciebas te perituram,si confessa esses tyrannicidium.

Hybreas dixit.

Pater & filius luxuriosi. Controuersia VII.

THEMA. Quidã luxuriante filio luxuriari cœpit filius accusat patrẽ dementiæ. *Prò patre
Portij Latronis.* Vtriusque tamen comparetur luxuria. Tu consumis patrimonium patris tui:
B ego accusatoris mei. nauiga, milita, peregrinare, quære adolescens, vtere senex. Accusator
meus diuersos & inter se contrarios affectus habet: cupit reum damnari, crimen absolui.
Cæstij Pij. Potest nobis conuenire, similes sumus, puta te patrem: dic quid me velis facere.
Si tam bona fide frugi es,& hoc imitor. Te ego imitor, an tu me? Rogo vos,ego prior cœpi,
tu posterior luxuriaris. Patrimonium, inquit, computemus. Sed tu senex, inquit. hoc di-
xit: Luxuria tua serius cœpit,citius desinet. *Arellij Fusci* patris. Sed tu, inquit Senex, vnde
scis te non futurũ luxuriosum senem? Omnia à te vitia: quòd vnguento coma madet, tuum
est: quòd laxior vsque in pedes tunica demittitur,tuum est. Quid est quod aliud à te senes
discant? quid porrò? domus nostra luxuriosos duos non capit, indulgentius te abdicare
non potui. Ecquid mihi licet seniles annos meliore vita reficere? hoc nouissimum meum
meritum est: sed quod tibi proximè imputo, pro te etiam luxuriosus factus sum. *Fabianus.*
C Noli pecuniam concupiscere, quid tibi dicam? Hæc est quæ auget discordiam. Vrbes
& terrarum orbem in bellum agitat, humanũ genus cognatum natura, in fraudes & sce-
lera mutua instigat: hæc est quæ senes corrumpit. Quidam summum bonum dixerunt
voluptatem, & omnia ad corpus retulerunt: nihil est mihi opus præcipientibus; exem-
plum habeo: proposui quicquid tu feceris, me facere: nauigabo,si nauigâris: militabo,si
militâris: dic hodie quid putes melius? Sed illud Scipiunum non obiicies, quod elegeris.
Blandi. Obiicit luxuriam propriam, & hoc dicit adolescens: Frugaliter vixi quamdiu
frugi patrem habui: ante me desiste, ante me cœperas. *Blandi.* Senex luxuriaris: respon-
deo tibi, Adolescens nauigaui. Ego iam, inquit, desij: tu nondum. Non miror, si desi-
stis prior: prior cœperas. *Mentonis.* Quod gaudium accepisti verè luxurior. *Pompeij Sylonis*
Si modò emendatus est filius meus (solet enim etiam luxuria simulari) suo quiquè ordi-
D ne reus sit. Vis me ducere vxorem, si nouercam haberes: iam abdicatus esses. *Vibij Galli.*
Conuiuæ certè tui dicunt: Bibamus, moriendum est. Si intelligo, hoc nulli magis in do-
mo dicitur, quàm mihi. Ostendi tibi luxuriam, quàm in te non videbas. Alliga me,dum te
custodias. *P. Asprenatis.* Quia nihil proficiebam obiurgando, volui illi vitam suam osten-
dere. *Iunij Othonis.* Malam causam haberem, si alium accusatorem haberem. Aliam cau-
sam haberem,si te filium non haberem.

ALTERA PARS IVNII GALLIONIS. Aliter à laudibus patris incipiam: hic adolescens
temperatissimus, & lubricum tempus sine infamia transiit: duxit vxorem, filium sustulit,
ad ætatem perduxit, iam senex factus est: nisi quod sibi bonum videt, luxuria vsque eò se
proiecit, vt accusetur. Senex amens,senex ebrius,circundatus sertis,delibutus vnguẽtis,&
in præteritos annos se retrò agens,& validus in voluptatibus quasi iuuenis exultans, nõ ne
E portẽtum est? Luxuriosus adolescens peccat: senex autem luxuriosus insanit. ætates inhau-
riunt,vitia lasciuiunt. *Papyrij Fabiani.* Nauem in portu mergis: alter solito tempore labitur,
alter insolito: alter alieno,alter suo: alter annos sequitur, alter senectuti repugnat. Non est
luxuria,patrem videre velimus. Non simulas ista. sed facis: nec amantem imaginatis, sed
amas: nec potantem adumbras,sed bibis: nec † te doces dissipare bona, sed dissipas. Nemo *fortè, dedoces: aut, tu doces,*
vitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc ipse de prælio fugit, vt bene pugnaret ex-
ercitus? quis vt ambitum comprimeret, ipse honores mercatus est? quis vt seditionem leni-
ret, turbauit rempublicam? Non coercet vitia, qui prouocat.

DIVISIO. LATRO sic diuisit. An ob hoc accusari pater possit. Hic illam vocalem quæ-
stionẽ posuit, quam solebat fastidire Seuleucius, minimè solere patri obiici luxuriã, non
magis quàm auariciã, quàm iracundiã. Nõ vitia patris accusari solere, sed morbũ: & si possit
aliquid præter dementiã obiici patri, luxuria nõ possit: Alioquin filius, inquit, abdicare pet-

mittis. Hic de suo consumit, an si ob hoc pater accusari potest à filio, hæc vitionum expro- A
bratio. Si ebrietatem obiicere patri solet ebrius, si petulantiam iniuriæ damnatus: etiam si
ob hoc accusari potest, etiam si à tali filio, an si ad castigandum filium hoc consilio vsus est,
damnaudus sit. Ait enim adolescẽs: quolibet alio genere debuisti me obiurgare: quid si ad-
ulterium vindicare vellet cõmittendo? Turpe est sic castigare vitia, vt imiteris. Deinde an
consilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius: aut inquit: Quare, si cœpisti sic emen-
dare filium, cùm emendaueris, non desinis? *Cæstius* pater, patris aiebat simulationem signi-
ficandam magis quàm profitendã: Ita, inquit, adparebit illum simulasse, etiamnum simulat
si desinit simulare, ostẽdit iam sibi nihil prodesse ea cõsilia. quasi filius emendatus sit. emen-
datum autem esse non cõcessit, & assiduè dixit, nihil magis sequi interuallum hoc luxuria,
etiam verè intermissa vitia vehementius surgere. *Latro* apertè putabat simulationem con-
fitendam. Incipio, inquit, nõ tantũ honestum senẽ, sed prudentẽ defendere: si quod vitium B
videri poterat, efficio consiliũ, quare potius significet, quã dicat frugi esse. *Blandus* hac figura
declamat filiũ, & pro abdicato respondit. *Cæstius* aiebat, adolescentis partem diligẽtius co-
lorandã: facere illum rem non improbã, non ita patri remittere quod à patre ipsi remissum
sit. Idque sic narrauit, vt suam quoque luxuriam imputaret patri, non seueram fuisse disci-
plinam, non bene institutæ domus legem, quæ posset adolescẽtis mores formare, & à vitiis
ætatis abducere: Quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre præmissus sum. Vnguento ca-
ni madens, & comessator senex redit: nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus videtur.
Meritò in adolescentibus omnem luxuriam vindicant, citò desinunt. Cùm haberem luxu-
riæ istius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio foret. Ætas illa quæ faciebam, impu-
tabat, me non discere. Hunc sensum ipse Cæstius sano genere dixit: Flauium Alfium audi-
torem suum, qui eandem rem lasciuius dixerat, obiurgauit. *Flauius* hoc modo dixit, cùm C
desideria descripsisset, paulatim se ad frugalitatẽ redisse, & odio sibi vitiosum factum: Hoc
fuit, inquit, quare desinerem. Sentiebam, inquit, me senem fieri. *Cæstius* hoc aiebat dulcius
quidem, sed corrupit, & vnam sententiam: Incredibile est, inquit, cùm iuuenis sit, sensisse
se senem fieri: & noluisse videri tam diu luxuriatum, donec sentiret se senem fieri. *Fuscus
Arellius* dixit: Non accusaturus patrem, sed me defensurus sum, ne aliena luxuria mea lau-
datio. Consilio luxuriantem filium istum emendo. Superuacuum in narratione hunc colo-
rem habuit, subito furore collapsam patri mentem, meretricem dependentem collo senis,
& parasitorum circumfusam regem turbam, sic cum riualibus rixari, & ebrietati nocturnæ
addi item diem. Putaui initiò & ego cõsilium esse, non morbum: desinet luxuriari: desinet,
inquam, si propter me cœpit. Permanet in iuuenibus vitiis: hoc turpius luxuriosus, quo
diutius. Quid faciam? è suo more emendare patrem volo: luxuriandũ est. *Sylo Pompeius* pa- D
tronum adolescenti dedit: quod non putabat in accusatoris persona Latro faciendum, vt
aliquis per patronum accusaret patrem. *Ruffus Vibius*. Festiuum senem, qui in honorem fi-
lij sui adolescentis ebrius iit.. In narratione hoc vsus est colore, solutum patrem, iam men-
tem eius labantem laudare cœpisse luxuriam: dicerem esse felicius: si his qui sibi amare
permitterent, necessarium tantum habere, quantum acceperãt: obiurgarent, interim quasi
non commemorent. Rusticum, inquit, iuuenem: præmatura, inquis, seueritas non est fru-
galitas, sed tristitia. Quid tu senex facies? non creditis hæc illum dixisse, qui vitia etiam ob-
iurgare vult? luxuriatur. *Argentarius* hoc colore declamauit: Duo luxuriantur vna in domo:
alter iuuenis, alter senex: alter filius, alter pater: vterque licẽti cultu per publicum incedit.
Alter vobis ait: Hoc concessum ætati vtor, & iuuenili lege fungor: id facio, quod pater
meus fecit, cùm iuuenis esset: negabit. bona ergo ætate cœpit simul primũ hoc tyrocinium E
adolescentiæ, quasi debitum ac solenne persoluere. Reuertar ad bonos mores, qui qua-
lem causam habeãt, videritis: faciant etiam si non quod oportet fieri, at quod solet. Alter ait:
Scio me nouum ciuitatis miraculũ, incedere luxuriosum senem: sed hoc castigandi genus
commouere visum. Vt emendaret filium, ipse peccare cœpit. at si auus viueret, nemo in
domo luxuriosus non esset, tres luxuriosi fuissetis.

A PARTE PATRIS. *Glycon Cyricon* dixit.

Agrotas Massiliensis longè liuidiorem sententiam dixit, quàm cæteri Græci declamatores,
qui in hac controuersia tanquam riuales rogati sunt. Docebat autem Agrita pars insulsa,
& scires illum inter Græcos non fuisse sententiis fortibus, aut scires illum inter Romanos
fuisse. Sententia quæ laudatur, hæc fuit.

Damoi Cambrus,

Diocles

A *Diocles Caryſtius,* *Hermagoras* rata ſententia dicebar,
ſed arguta,& quæ auditorem diligentem penitus afficeret, ſecurum & negligentem tranſ-
curreret. In hac controuerſia dixit,
Barbarus dixit vulgarem ſenſum ſatis vulgariter
elegãtius hoc compoſuit *Hiſpo Romanus*. Placet vobis frugalitas mea, quòd patrimonium
ſeruo, quòd acquiſiui, duxi vxorem maturè, ſemper dilexi, quòd ad omnem me tutum fa-
bulam præſtiti. Illud affirmo, nihil tota vita frugalius feci. Rem ab omnibus dictã celeberri-
mè *Syriacus Vallius* dixit: Fili, quando vis, deſinamus.

Peregrinus negociator. Controuerſia VIII.

THEMA. Quidam cùm haberet formoſam vxorem, peregrè profectus eſt. in viciniam
B mulieris, peregrinus mercator commigrauit: illam appellauit de ſtupro. adiecit preces, ne-
gauit illa. deceſſit mercator, teſtamento hæredẽ omnibus bonis reliquit formoſam: & ad-
iecit elogion, Pudicã repperi. adit hæreditatẽ: redit maritus, accuſat adulterij ex ſuſpicione.

CONTRA VXOREM. PORTII LATRONIS. Quanquã eò prolapſi mores iam ſunt
vt nemo ad ſuſpicanda adulteria nimium credulus videri poſſit: tamen ego adeò longe ab
eo vitio ſemper fui, vt etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium
ſtuporem arguat, quòd tam ſeram querelam detuli. Non accuſo adulteram niſi diuitem
factam: ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum eſt: cùm ego tamdiu peregri-
natus ſim, nullum periculum terra marique fugerim, plus iſta intra vnam viciniam, quàm
ego toto mari, quæſiuit. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus, ſi tacere poſſim, confitẽdum ha-
beo, hac me cauſa fugiſſe, vt in acceſſione patrimonij peregrinando cum vxore certarem.
C Illud Iudices mihi tormentum eſt, quòd notata iudicio vero, vt multiplicatam dotem per-
dat, plus tamen ex quæſtu habet, plus habitura eſt, quàm quantum damnatæ perdendum
eſt. Tantum in iſtam diues amator effudit, vt poſt pœnã quoque expediat fuiſſe adulteram
Quæ præceperim vxori proficiſcens, ſcio: cætera, quemadmodum adoleſcens, formus, di-
ues, ignotus, in vicinia formoſæ, & in abſentia viri nimium liberæ mulieris commigraue-
rit, quemadmodum aſſidua ſocietate quotidianæ per diem noctémque libidinis exhauſtis
viribus perierit, interrogate rumorem vos. Intelligo Iudices, quid officij mei fuerit. Po-
teram ego ſaluo pudore meo nihil de hæreditate ſuſpicari, in qua etiamnum autor ab v-
xore dictus ſum. Veni, nihil aliud quàm vt fortunam meam querar: nam cauſam melius
vos noſtis. Tempus eſt Iudices, de vxore & marito credi, mulierem tam formoſam amari
potuiſſe. Pudica fortè ſic amari, ne ſollicitaretur, potuit. Neque eſt quòd dicat: In meo
D iſtud arbitrio poſitum? Erratis vos Iudices, ſi non maritus ad ſollicitãdam matronam pu-
tatis irritamentum, ſpem corrumpendi quamuis facilem, quamuis amabilem ſenſum. Si
tantum in formoſa ſperari poteſt, quantum placere poteſt, omnes formoſæ in ſe vniuerſos
populos conuerterent matronæ, qua eſſe aduerſus ſollicitantes laſciuia ſolet. Prodeat in
tantum ornata, quantum ne immunda quidem ſit: habeat comites eius ætatis qui impu-
dicos, ſi nihil aliud, verecundiam annorum remoueant: ferat iacentes in terram oculos,
aduerſus officioſum ſalutatorem inhumana potius quàm inuerecunda ſit, etiam in ne-
ceſſariam reſalutandi vicem multo rubore confuſa, ſic ſe inuerecundiam pignori: longè
antè impudicitiam neget in ore, quàm verbo: in hac ſeruandæ integritatis cuſtodia, nul-
la libido irrumpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinium compoſita, paulò obſcœ-
nius quàm poſita veſte nudæ, exquiſito in omnes facetias ſermone, tantùm non vltrò
E blandientes, vt quiſquis viderit, non metuat accedere. Deinde miramini, ſi cum tot ar-
gumentis pudicitiã proſcripſerit, cultu, inceſſu, ſermone, facie, aliquis repertus eſt, qui in-
curreret reria adulteræ, ſe non ſubduceret inter nuncium, puto illud ſollicitari ſe, arripi
& denudari iuſſit, flagella & verbera, & omne genus cruciatus popoſcit, in plagas deterri-
mi mancipii vix imbecillitatem muliebris manus continuit. Quoties quòd non vnà pere-
grinaretur, queſta eſt: nemo ſic negantem iterum rogat. Cum quo queſta eſt? apud quem
indignata eſt. Abundè in argumentum pudicitiæ profuturum putas, ſi ſtuprum tantum
negaueris, quod plerunque etiam impudiciſſima ſpe vberioris præmii de induſtria ſimu-
lat. Quando de iniuria tua viro ſcripſiſti, & ne in occaſionem ſimilis iniuriæ ſolitudo tua
pateret, maturiorem reditum rogaſti: & quanto decentius contumeliam penetralium
meorum vxoris epiſtola, quàm teſtamento ſollicitatoris cognoſcerem. Miſerrimus omnis
ſeculi maritus, ſi contentus abſentia mea, etiam nunc iniuriam meam neſcirem: ſi quod fe-

cerat, tacere voluisset. Toties sollicitantem in istam faciem qua placere poteras, conuer- A
tisti. Non omne ornamentum, veluti causam talis iniuriæ execrata es: quod proximum
est à promittente, rogata stuprum tacet. Inspicite adulteri censum ex eo impunè, si quod
adulteris edidit, si est aliquid quod non erit. Quid sigillatim omnia percenseo? quicquid
ego non emi in mundo tibi miser, vt maritus, cum omni censu meo inter munera adul-
teri maneo. Sola mihi hæres esto. Quid ita habes, inquit, scripsit causas: quam cùm semel
appellassem, cùm iterum, cùm tertio appellassem, non corrupi. O nos nimium felices, &
aureo, quod aiunt, seculo natos. Sic etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant. O-
mnium bonorum meorũ, omnis pecuniæ meæ sola hæres esto: quia corrumpi non potuit,
quia tot sollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodiuit.
Tace paulisper nomen autoris: nunquid non testamento viri creditis? nullam esse in vxore
suspicatur infamiam inter mutuum eius amorem: aut certè ita creditum, iam moriturus ta-
bellas occupare, si vultis eum muneribus meis imponere, elogium ex testamento adulteri B
petendum est. Sola hæres esto: quamuis aliena, quamuis ignota: tantùm, quia pudica, quia
incorrupta est. Quid isti tam censorio adultero non mater est? non soror? non propinqua?
aut nulla earum pudica est? Idcirco scilicet cum tantis diuitiis peregrinas vrbes in hono-
rem pudicitiæ incognitæ perambulabat? Illic vbi natus est, nulla pudica erat? at illic vbi
negociatus? quin illa non prostituta erat, vacuo testamento pudica hæres per errorem
quæsita est. Ego adulteram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communeis ex illa
liberos precatus sum, qui pudicam mihi libentissimè crederem. Adeóne iam omnis pa-
tientia seculi nostri abiit, vt aduersus querimoniam viri vxor alieno teste defendatur? At
hercules aduersus externorũ quidẽ opiniones speciosissimum patrocinium erat: Ego viro
placeo. At ego, si hunc morem inscribendi recipitis, in conspectu vestro ita scribam: Vxor C
mea hæres esto, quòd peregrinante me adamata est, quòd hæres ab adolescente alieno ac
libidinoso relicta est, quòd tam infamem hæreditatem adiit. A duobus vos testamentis in
consilium mitto, vtrum secuturi estis quod ab adultero absoluitur, an quod damnatur à
viro? Magnus pudicitiæ fructus est, pudicam credi: & aduersus omnes illecebras atque
omnia delinimenta muliebris ingenij, est veluti solum ac firmamentum, in nullam in-
cidisse fabulam: nouos fortasse, non in omnium æstimationem occurrere: & hortenda
multa, deinde ac varia daturus experimenta, fœmina quæ damnum pudicitiæ qui vis
est, atque curandus est esse ac videri pudicam. Muliebrium vitiorum fundamentum a-
uaricia est. Quæ potest non timere opinionem adulterij, potest non timere adulterium.
Ex omni tupe conchylium trahitur, quo vestis eruenterur. Infelices ancillarum greges
labotant, vt adultera tenui veste perspicua fit: & nihil in corpore vxoris suæ plus maritus, D
quàm quilibet alienus peregrinúsque agnouerit. Frustra æstimabo esse indicia, si tantùm
qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur, pudicam tantùm & vnus,
& peregrinus: cui plus laudator quàm accusator nocet. Vxorem meam nusquam audiui
pudicam, nisi in adulteri elogio. Deiice in terram oculos, & aures tuas externorum vo-
cibus claude. Sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto plus
creditis ciui, quàm peregrino: marito, quàm adultero. Ipsum elogium corruptoris animo
scripsit: Quia pudicam, inquit, comperi, quod nulli præter me contigit.

PARS ALTERA. Formosa est: hoc natura peccauit. Sine viro fuit: hoc maritus pecca-
uit. Appellata est: hoc alius peccauit. Negauit: hoc pudicè. Hæres relicta est: hoc feliciter.
Hæreditatem adiit: hoc consultò fecit.

LVCII ANNÆI SENECÆ CONTROVER- E
SIARVM LIBER III.

Proœmium.

QVOSDAM disertissimos agnoui viros, non respondentes famæ suæ cùm de-
clamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, simul ad has do-
mesticas exercitationes secessterant, desertos ab ingenio suo. Quod acci-
dere plerisque æquè mihi mirũ, quàm certũ est. Memini itaque me à Seuero
Cassiu quærere, quid esset, cur in declamationibus illi sua nõ respõderet eloquẽtia. In nul-
lo enim hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat valẽs cultu, ingẽtibus plena sentẽtiis. Nemo
minus

A minus passus est aliquid in actione sua ociosum esse. Nulla pars erat, quæ non sua virtute stare. Nihil, in quo auditor sine damno aliud ageret. Omnia nitentia & intenta aliquò, aliquid petentia. Nemo magis in sua potestate habuit audientium affectus. Verum est quod de illo dicit Gallio noster, cùm diceret: Rerum potiebatur, adeò omnes imperata faciebant. Cùm ille voluerat, irascebátur. Nemo non illo dicente timebat ne desineret. Non est quòd illum ex his quæ ædidit, æstimetis. Sunt quidem & hæc quibusdã grata. Verùm eloquentia eius longè maior erat quàm lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus ferè, quibus maiori commendationi est, audiri quàm legi, sed in illo lõgè maius discrimen est. Primùm tantundem erat in homine, quantum in ingenio: corporis magnitudo conspicua, suauitas valentissimæ vocis. Quamuis hæc inter se rarò coeant, vt eadem vox & dulcis sit & solida. Pronunciatio quæ histrionem † posset producere, tamen quæstionis *Vide scholia* *Forte recti, non posset producere, tamen quæ histrioni posset videri.*

B posset videri. Nec tamen illo quicquam magis mirareris, quàm quòd grauitas quæ deerat vitæ, actioni supererat: quandiu citra iocos se cõtinebat, censoria oratio erat. Deinde ipsa quæ dicebat, meliora erant quàm quæ sciebat. Vir enim præsentis animi, & maioris ingenij quàm studij, magis placebat in his quæ inueniebat, quàm in his quæ attulerat. Iam verò iratus commodius dicebat. Ideo diligentissimè cauebant homines, ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat excuti: melius semper fortuna, quàm cura, de illo merebatur. Nunquam tamen hæc felicitas illi persuasit negligentiam. Vno die priuatas plures agebat, & ita vt alteram ante meridiem ageret, alteram post meridiem: publicam verò nunquam amplius quàm vnam vno die. Nec tamẽ scio quem reum illi defendere nisi se contigerit. Adeò nunquam reorum vllam materiam dicendi, nisi in periculis suis, habuit. Sine commentario nunquam dixit: nec hoc commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur.

C tur. Ex maxima parte perscribebatur actio. Illa quoque quæ falsò dici poterant, annotabantur: sed cùm procedere nollet nisi instructus, libenter ab instrumentis recedebat. Extemporè coactus dicere, infinito se antecedebat. Nunquam non vtilius erat illi deprehendi quàm præparari: sed magis illum suspiceres, quòd diligentiam non relinquebat, cùm illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quæ illum vt bene declamaret, instruerent: phrasin non vulgarem nec sordidam, sed lectam: genus dicendi non remissum aut languidum, sed ardens & concitatum: † nec lectas, nec vacuas explicationes, sed plus sensuum quàm verborum habentes: diligẽtiam, maximum etiam mediocris ingenij subsidium. Tamen non tantùm infra se cùm declamaret, sed etiam infra multos erat. Itaque rarò declamabat, & non nisi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi, quare in declamationibus impar esset sibi, hoc aiebat: Quod in me miraris, penè omnibus euenit. Magna quoq; *al. nec lectas*

D ingenia, à quibus multum abesse me scio, quando plus quàm in vno eminuerunt opere? Virgilium illa felicitas ingenij, oratione soluta reliquit. Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit. Orationes Sallustij in honorem historiarum † leguntur. Eloquentissimi viri Platonis oratio, quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est. Hoc non ingeniis tantùm, sed corporibus videmus accidere: quorum vires non ad omnia, quæ viribus efficiuntur, aptæ sunt. Illi nemo luctando par est: ille ad † tollendam magni ponderis sarcinam præualet: ille quicquid apprehendit, non remittit, sed in procliue nitentibus vehiculis, moraturas manus inicit. Ad animalia veni: alij ad aprum, alij ad ceruum canes faciunt. Equorum nõ omnium, quamuis celerrimi sint, idonea curriculis velocitas est. Quidam melius equitem patiuntur, quidam iugum. Et vt ad morbum te meum vocem, Pylades in comœdia, Batyllus in tragœdia, multum à se aberant. Numerio cùm velocitas pedum non concedatur tantùm, sed obiiciatur, lentiores manus sunt. Quidam cum hoplo- *al. non leguntur.* *al. tolerandam.*

E machis, quidam cum † Thracibus optimè pugnãt. Et quidam sic cum scena componi cupiunt, quomodo alteri est. In ipsa oratione quamuis vna materia sit, tamen ille qui optimè argumentatur, negligentius narrat. Ille non tam bene implet, quàm præparat. Passienus noster cùm cœpit dicere, secundum principium statim fuga fit, ad epilogum omnes reuertuntur. Media tantùm quibus necesse est, audiunt. Miraris eundem non æquè bene declamare quàm causas agere. Aiunt eundem non tam bene suasorias, quàm iudiciales controuersias dicere. Sylo Pompeius sedens cùm facundus & literatus & disertus haberetur, si à proclamante dimitteret, declamabat tam malè, vt videar bellè optasse cùm dixi: Nunquam surgas. Magna & varia res est eloquentia: nec adhuc vlli sic † indulsit, vt tota contingeret: satis felix est, qui in aliquam eius partem est receptus. Ego tamen & propriam causam videor posse reddere: assueui nõ auditorem spectare, sed iudicem: assueui non mihi *al. Threcibus.* *Vide scholia* *al. se indulsit.*

respondere, sed aduersatio. Non minus deuito superuacua dicere, quàm contraria. † In A
[Fortè correctius: in schola ista.] scholastica quid non superuacuum est, cùm ipsa superuacua sit? Indicabo tibi affectum meum: cùm in foro dico, aliquid ago: cùm declamo, id quod bellissimè Cẽsorius aiebat, de his qui honores in municipiis ambitiosè peterent, videor mihi in somnis laborare. Deinde res ipsa diuersa est tota. Aliud est, pugnare: aliud, ventilare. Hoc ita semper arbitratum est, scholam quasi ludum esse, forum harenam. Et ideo ille in foro primùm dictu-
[al. in senatum.] rus, tyro dictus est. Agedum istos declamatores produc † à senatu in forum: cùm loco mutabantur, velut in assueta classe, & dilecta vmbra corpora sub dio stare non possunt. Non
[al. hyemẽ.] † imbrem ferre, non solem sciunt: vix se inueniunt. Assueuerunt enim suo arbitrio deserti esse. Non est quòd oratorem in hac puerili exercitatione spectes. Quid si velis gubernatorem in piscina æstimare? Diligentissimè tibi me excusarem, tãquam huic rei non essem natus: nisi scirem & Pollionem Asinium, & Messalam Coruinum, & Passienum, qui nunc B
primo loco stat, minus bene videri quàm Cæstium, aut Lattonem. Vtrum ergo putas hoc dicentium vitium esse, an audientium? Non illi peius dicunt, sed hi corruptius iudicant. Pueri ferè, aut iuuenes, scholas frequentant. Hi non tantùm disertissimis viris, quos paulò antè retuli, sed etiam Ciceroni Cæstium suum præferrent, nisi lapides timerent. Quo tamen vno modo possunt, præferunt. Huius enim declamationes ediscunt. Illius orationes non legũt, nisi eas quibus Cæstius rescripsit. Memini me intrare scholas, cùm recitaturus esset in Milonẽ Cęstius: ex cõsuetudine sua miratus, dicebat: Si Thrax essem, Fusius essem:
[al. Partilius.] si Pantomimus essem, † Pantillus essem: si ...uus Melison. Non cõtinui bilem, exclamaui: Et si cloaca esses, magna esses. Risus omnium ingens, scholastici intueri me, quis essem qui tam crassas ceruices haberem. Cæstius C...roni responsurus, mihi quid responderet, non
[al. mansurum.] inuenit, sed negauit se † executurum, nisi ...eni de domo. Ego negaui me de balneo C
publico exiturum, nisi lotus essem. Deinde lib...r Ciceroni de Cæstio in foro satisfacere. Subinde nactus eum, in ius ad prætorem voco: & cùm, quantum volebam, iocorum conuiciorúmque effudissem, postulaui vt prætor nomen eius reciperet lege inscripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, vt aduocationem peteret. Deinde ad alterum P. R. eduxi, & ingrati postulaui. Iam apud prætorem vrbanum curatorem ei petebam, interuenientibus amicis, qui ad hoc spectaculum concurrerant, & rogantibus dixi, molestum me amplius non futurum, si iurasset disertiorem esse Ciceronem, quàm se: verùm nec vt hoc faceret, vel ioco, vel serio effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, vt scires in declamationibus in tantum aliud genus hominum esse. Si comparari illis volo, non ingenio mihi maiore opus est, sed sensu minore. Itaque vix iam obtineri solet, vt declamem: illud obtineri non potest, vt velim, aliis quàm familiarissimis audientibus: & ita faciebat. Eius de- D
clamationes inæquales erant: sed ea quæ eminebãt, in quacunque declamatione posuisses, inæqualem eam fecissent. Compositio aspera, & quæ vitaret compositionem, sententiæ viuæ. Iniquum tamen erit ex his eum æstimari, quæ statim subtexam: non enim hæc ille optimè dixit, sed hæc optimè teneo.

Luxuriosus à sodalibus excæcatus. Controuersia I.

LEX. Cæcus de publico mille denarios accipiat. *Thema.* Decem adolescentes cùm bona sua comedissent, sortiti sunt, vt cuius nomen exisset, ex pacto excæcaretur, & acciperet mille denarios. Exiit sors cuiusdam. Excæcatus est, petiit mille denarios: negantur.

CONTRA EXCÆCATVM. Hi sunt oculi, quos extimuistis mariti. O legem, si excæcat homines, abrogandam. Nulli *Respub.* dat mille denarios, nisi qui inuitus accipit. Dic nunc, miser homo cùm excæcareris, non dixisti. Respub. debilitatem cõsolatur, non emit. E
Consumptis patrimoniis membra conferunt. Vtilius est Reipub. vnum cæcum repelli, quàm nouem fieri. Non solus à nobis petit alimẽta, sed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur: non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit, vbi homines maiorem partem vitæ in tenebris ita agunt, vt nouissimè solem quasi superuacuum fastidiant.

PARS ALTERA. Illis nouem nihil daturus est: nulli non fauorabilis erit, si eos à quibus excæcatus est, deceperit. Circunuentus adolescens ab illis nouem veteranis consumptoribus: Solus, inquit, nouem cogentibus resistere non potui. Omnia ex composito facta sunt. Vnus mentionem intulit, omnes approbauerunt. Electus est, qui sortiretur. Sors huius quæ exiret prima, subiecta est. Cùm repugnaret, excæcatus est. Si circunuentus est, inquit, iniuriam persequatur: de vi agat, talionem petat. Videbimus: primum est, vt habeat vnde viuat.

Parrici-

A *Parricida æquis sententiis absolutus. Controuersia II.*

THEMA. Quidam filium accusauit parricidij. Æquis sententiis absolutum abdicat.

CONTRA FILIVM. Minus est iam quod rogo: non peto vt me à parricida vindicetis, sed vt separetis. Parricidam non accuso, sed fugio. An iste accusatori parcet, qui patri non pepercit? Igitur nihil medium est inter testamentum, & culeum. Non est absolutus parricida, sed dubiis sententiis. Vt absoluaris, multis tibi sententiis opus est: vt damneris, vna. Non absoluerunt reum, sed seculo pepercerunt. Miraris in hac ciuitate misericordiam, in qua lex absolutionem dat paribus tabulis? Quæris quàm multis non placeas? si vnum adiecero, parricida es. Absolutionem legi, non innocentiæ debes. Absolutus, inquit, sum. Non abdico te propter parricidium, sed propter alia vitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

B PARS ALTERA. Manifestus est adolescentis color, vt dicas se authoritate patris oppressum.

Abdicandus quia fratrem abdicatum adoptauit. Controuersia III.

LEX. Cùm filio tricenario pater patrimonium diuidat. *Thema.* Quidam habuit filium frugi, & luxuriosum. Abdicat luxuriosum. Frugi, peregrè profectus est. Captus est à piratis: scripsit de redemptione patri. Patre cessante luxuriosus præuenit, & redemit. Rediit frugi. Adoptauit fratrem suum. Abdicatur.

PRO FRATREM ADOPTANTE. Non est quòd quisquam me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplum. Vnà nauigauit, vnà periclitatus est, vnà omnes emensus est terras. Non reliquit me, tandem ad paternam domum reduxit. Non est quòd excusatione ætatis vtaris. Potes nauigare. Vtrique gratias agere debes. Frater me isti reduxit:

C ego isti fratrem. Si tanquam inertem abdicasti, nauigauit: si tanquam impium, suos redemit. Non potest eripi filio, quod lege accepit. Quomodo enim pater potest eripere, quod non potest dare?

PARS ALTERA. Mihi necesse est abdicare, quē nolo. Hoc vno alter alteri placet, quo vterq; patri displicet. Vtamur medicina qua cogimur, quod in vulneribus periculosis fieri solet, vt malum cum ipso corpore † execetur. Adoptare adolescenti permittis, quem lex in diuidendo patrimonio expectitur. Lex te ad ministerium patrimonij admittit, non in dominium. Est aliqua ætas, à qua filius esse dēsinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neque enim quisquā potest alium in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est. Quomodo fieri potest, vt tibi potestas vitæ necisque, aut in fratrem sit, aut in filium non sit? Si bene de te meruerat, patrem pro filio rogasses. Nam quòd ego non redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio cōparebat. Quicquid tricenarius reliquerat, abdicatus abstulerat.

D Quid facerem solus, senex, inops: cuius patrimonium alter diuiserat, alter absumpserat?

Vide scholia

al. excaecetur.

Seruatus à filio. Controuersia IIII.

LEX. Seruatus contra seruatorem ne quam habeat actionem. *Thema.* Seruatus à filio eum abdicat. Ille præscribit. C. D.

CONTRA FILIVM. Licuisset perire, cui non licet loqui. Seruatum me puras? Captus sum. Redde me hosti. Captiuis loqui licet. † Quò iam tantopere beneficia vitæ iactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hosti reddiderit, seruatorem vocabo. An vos abdicationem putatis actionem? etiam si actio est, lex quæ de seruato loquitur, ad personas tantùm extraneas pertinet. Ad filium, & ad patrem non magis, quàm ad seruum & dominum, libertum & patronum. Vt à patria potestate discedas, & ad æstimationem beneficij venias,

E qui dat vitam, si prior accepit, non obligat, sed reddit. Processi in aciem, in exemplum filio meo. Vicit me non hostis, sed ætas. Seruauit me, quem sæpe seruaueram. Rediuiuum me senem meretrix vocat. Parasitorum iocantium materia sum. Omnibus istis tanquam seruatoribus tacere iubeor. Fili, si viuere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adolescens in acie non ante patrem stetisti? Audite filij mei gloriam. Parricidium non fecit: cùm posset seruare, seruauit.

al. Quouiā tātopere beneficia iactat, audite, &c.

PARS ALTERA. Hic me genuit. Hic mihi spiritum, hic mihi has manus, quibus seruaretur, dedit.

Pater raptam continens. Controuersia V.

LEX. Rapta, raptoris aut mortem aut indotatas nuptias † petat. *Thema.* Raptor postulat, vt rapta ducatur: pater non vult.

al. optet.

CONTRA RAPTOREM. Iste raptor est, ego in ius educor. Non est enim tam facilè A hominii probo occidere, quàm perdito mori. Communis, inquit, lex est: dij faciant, ne cogas me experiri, an tota mea ista sit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non possum. Curo vulnera. Familiam reficio. Expugnatam domum lugeo: ereptam virginitatem consolor. Minantem sibiipsi custodio. Quando optabis? Cùm rapta voluerit, non cùm raptor. Quando optabis? Cùm tu non voles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. Confirmo animum. Non est facilè hominem occidere: premo interim gemitus meos, & introrsus † hærētes lachrymas ago. Scio quid futurū sit. Vultus te meus decipit. Stulte, quem quam morari putas nuptias filiæ suæ? in securim incurris, & carnificem vltrò vocas. Cùm rogare debeas, conuicium facis. Nemo vindicare se cogitur.

al. erūpentes. al. habētes: fortè labentes.

PARS ALTERA. Nihil est miserius, quàm incertum inter vitam mortémque destitui. Iam beneficium erit, etiam si mortem optauerit. In amorem filiæ istius incidi. Appellare B de nuptiis debui patrem: feci. Sed videte, quàm etiam in lege lentus sit. Raptor vitam alieni arbitrij habet, libertatem sui. Lex communis est. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod sperare possit. In lege, inquit, non est scriptum quando: imò statim. Quoties tempus non adiicitur, præsens intelligitur. Tam longum tibi ius in caput ciuis non permittitur. Crudelius est quàm mori, semper timere mortem.

Domus cum tyranno incensa. Controuersia. VI.

ACTIO. Damni illati sit actio. *Thema.* Quidam tyrannum ex arce fugientem cùm persequeretur, in priuatam domum compulit. Incendit domum. Tyrannus cum domo conflagrauit. Præmio accepto, agit cum illo dominus damni.

PARS PRIMA. PRO TYRANNICIDA. Cur non exclusisti? Quare recepisti? quare nullam aliam domum tyrannus petiit? Nemo non veniēti domum clausit. Aditum in do- C mum non † habui. Non gaudes te aliquid impendisse publicæ libertati? Hic est in cuius domo tyrannus occisus est. Tanquam tyrannicida, monstraris. Redde, inquit, domum. Ita viuo tyranno non perdideras, tyranni amicus, tyranni satelles: certè, quod negare non potes, hospes. Dici expectaui, an eiiceretur tyrannus. Facilius potes accusare aut te, qui tam familiaris tyranno fuisti, vt illi maximè tua placeret domus, qua illum recepisti: aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quòd in tuam domum confugit. Aut, vt culpa te liberem, facilius potes accusare fortunam, quæ tyrannum potissimùm ad te detulit.

al. habuit, qui in arcē habuit.

PARS ALTERA. Eius debet esse damnum, cuius est præmium. Non est iniquum, eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructū percepisti. Non elegit domum tyrannus (nec enim hoc illi vacabat) sed in eam quam potuit, irruperat. Cùm ego in ea non essem, nactus hic occasionem nocendi, intrare noluit: sed tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculosum vtbi: accepit præmium, maius sine dubio, quàm sit damnum: sarcire debet. D

Venenum datum filio furenti. Controuersia. VII.

THEMA. Filio furenti, & sua membra laniantí, pater venenum dedit. Accusatur ab vxore malæ † detractionis.

al. tractationis.

CONTRA MARITVM. Non mirum est quare viuat, quæ filium perdidit. Viuit, qui occidit.

PARS ALTERA. Quem quotidie perdebam, aliquādo extuli. Falleris misera mulier, in orbitatis tuæ tempore: non perdidisti filium nunc, sed extulisti.

COLOR. Alfius Flauus hanc sententiam dixit: Ipse sui & alimentum erat, & damnum. Hunc Cæstius quasi corruptè dixisset, obiurgans: Apparet, inquit, te poëtas studiosè legere. Iste sensus est eius, qui hoc seculum amatoriis non artibus tantùm, sed sententiis impleuit. Ouidius enim in libris Metamorphoseôn dicit: E

Ipse suos artus lacero diuellere morsu
Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Olynthius pater reus concursus. Controuersia VIII.

LEX. Qui cœtum & concursum fecerit, capitale sit. *Thema.* Victa Olyntho, cum filio adolescente Olynthius senex Athenas venit. Athenienses omnibus ciuitatem Olynthiis decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adolescente luxurioso, cum filio venit. Ibi cùm de stupro filij mentio esset, pater profugit. Filius retentus est. Pater flere ante domum cœpit: incensa est domus. Decem adolescentes periērūt, & filius Olynthij. Accusatur pater, quòd cœtum concursúmque fecerit.

A PRO REO CONCVRSVS. Misero si flere non licet, magis flendum est. Imperari dolori silentium non potest. Fuerunt ex populo qui dicerēt Hic meum filium, hic meam corrupit vxorem. Suum quisque illò & ignem attulit, & dolorem. Timeo fili, ne dum te quæro, in ossa alicuius raptoris incidā. Vbi Athenarum fides? Vbi hospitales inuicē dextræ? Capti, inquam, fili, sumus. Dum licet, fugiamus: sed tāquam à Philippo. Pariter apud Philippum certè viri fuimus. Lachrymæ meæ vocantur in crimen, quasi ex quo Olynthus capta est, flere desierim. Tantus scilicet sum, vt ea ciuitate populum concitare potuerim, in qua filium seruare non potui. Non quoties conuenerunt in aliquem locum plures, cœtus & concursus est: sed quoties conuocati, quoties parati, quasi ad ducem suum concurrerūt. Non si vna vicinia coit, aut si transeuntium paucorum numerus affluxit, sed vbi totus, aut ex parte magna populus, vbi diuisa est in partes ciuitas. Cœtus multitudinis magnæ nomen est, coeuntis ex consensu quodam. At illic initiò pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me conuenerunt, sed ad incendium: quod tamen populus maluit spectare, quàm extinguere Lex non eum punit, propter quem cœtus factus est: sed eum, à quo cœtus factus est. Non mihi tanti vltio fuit, vt amittere filium vellem: & tentaui populum rogare, nec potui.

B

PARS ALTERA. Quid cœtu opus est? Sunt scriptæ ad vindictam iniuriarum omnium leges. Mota semel multitudo modum non seruat. Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Crux serui venenum ægro domino negantis. Controuersia IX.

Thema. Æger dominus petiit à seruo, vt sibi venenum daret. Non dedit. Cauit testamēto,
C vt ab hæredibus crucifigeretur. Appellat seruus tribunos.

PRO SERVO. Lex Cornelia te appello. Ecce hæres iubet, quod tu vetas. Ne quis illum domino displicuisse putet, tunc huic parari crucem iussit, cùm sibi venenū. Plura serui crimina confitemur, intempestiuas potiones, inutiles cibos, desideranti negauit. Quid enim voluit, qui venenum petiit? Maluit crucem pati, quàm mereri. Si vincitur, periturus est: si vincit, seruiturus est ei, à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est, ex altera testamentum. Crux vtrinque. Furiosus seruum sine causa occidere voluit. Quæritis insaniæ argumentum? & si ipse voluit occidere. Seruo, inquit, tribuni num possunt succurrere? Seruum natū, regem habuimus. Seruo indice, patefacta est Bruti liberorum cum Tarquiniis cōiuratio. Ergo nihil interest, venenum domino aliquis dederit, an negauerit? Etiam vbi remedium est, mori, scelus est occidere. Tam citò vos de vita domini seruum desperare vultis, quàm hæredem? Mortem si supplicium putas, quid rogas? Si beneficium, quid minaris? Venenum quisquam obiicit, nisi datum? Finem vllum facies tribunitiæ potestati? quam P. R. vt ipse plurimum posset, valere plus quàm se voluit. Venenum habere scelus est tam magnum quàm dominum occidere.

D

PARS ALTERA. Mori volens elegit huic ministerio nequissimū seruum, audacem, infestum sibi. Ille non saluti † consulit domini, quem videbat insanabili morbo tabescere, *al. cōsuluit.* sed tormenta extendit. Seruus herilis imperij non censor est, sed minister. Agitur de iure testamentorum: quorum interit omnis potestas, si viui neglexerint imperia mortuorum. Tribunine ferent, vt fur præferatur domino? Non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo? *Vide scholia*

E

PINCIANI IN LIBRVM III. CONTROVERSIARVM.

Omnia nitentia & intenta aliquò, aliquid petentia.] *Vetus lectio breuior. Omnia intenta. Aliquo potentia Quædam exemplaria: Omnia intenta. Aliquid petentia.* *Prologus.*

Quidam cum Thraecibus optimè pugnant.] *Threcibus, rectius codex quidam antiquus. Notares, Threces genus esse gladiatorum: sic dictum à similitudine Thracicæ parmulæ.*

Si à proclamāte dimitteret.] *Omnis scripta lectio, si à prælocutione dimitteret, vt fortè legendum sit: si à prælocutione demum staret.*

Id quod bellissimè Censotius aiebat.] *Codices quidam, censeamus: non, Censorius. Alij, Censorinus Alij, Cestrinus.*

Deinde adultum P.R. edixi.] *In scriptis exemplaribus non, adultum, legitur: sed, adulterum Vt*

fortè in totum castigandum sit. Deinde ad alterum P.R. eduxi. Nam & infrà, in ius educor, legitur. Sic enim vetus, vt dicimus, præfert lectio: non, adducor. A

Cõtrouer.2. Absolutionem dat paribus tabulis.] *Codices nonnulli, absolutionem dat & paribus tabulis. Alij, absolutionem dat à paribus tabulis.*

Controue.3. Mihi necesse est abdicare quem nolo.] *Quædam exemplaria: Alterum mihi necesse est abdicare quem nolo.*

Hoc vno alter alreri placet.] *Vetus lectio: Hoc vno, hoc alteri placet: repetitione Senecæ familiari, ad vrgendum vehementius.*

Cõtroue. 4. Ita ru adolescens in acie non ante patrem stetisti?] *Eadem: Ita tu adolescens matrem, non ante patrem stetisti.*

Controue.5. Aut indotatas nuptias petat.] *Aut indotatas nuptias optet: eadem vt paulo pòst: Quando ergo optabis.*

Contro. 6. Tribuni ne ferent, vt fur præferatur domino?] *Breuius eadem: Tribuni. Itáne furcifer. reliqua desiderantur.* B

LVCII ANNÆI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER IIII.

Procemium.

QVOD munerarij solent facere ad expectationem populi detinẽdam, noua paria per omnes dies dispensant, vt sit quod populum & delectet & reuocet: hoc ego facio: non semel omnes produco, aliquid noui semper habeat libellus: vt non tantùm sententiarum vos, sed etiam autorum nouitate sollicitet: Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quàm nota repetendi. Hoc in histrionibus, in gladiatorib. de quibus modò aliquid fama promisit, in omnibus denique rebus videmus accidere. An noua † omnes concurrunt, ad noua conueniunt. Non tamen expectationem vestram macerabo, singulos producendo: liberaliter hodie & plena manu faciam. Pollio Asinius nunquam admissa multitudine declamauit: nec illi ambitio in studio defuit. Primus enim omnium Romanorum aduocatis hominibus scripta sua recitauit. Et inde est, quod Labienus homo mentis quàm linguæ amarioris dicit: Ille triumphalis senex ἐπιδέξιος id est, declamationes suas nũquam populo commisit. Siue quia parum in illis habuerit fiduciæ, siue (quod magis crediderim) tantus orator inferius id opus ingenio suo duxerit, exerceri quidem illo volebat, gloriari fastidiebat. Audiui autem illum & viridem, & postea iam senem cum Marcello Esernino nepote suo, quasi præciperet. Audiebat illum dicentem: & primùm quidem disputabat de illa parte quam Marcellus dixerat: prætermissa ostendebat, tacita leuiter implebat, vitiosa coarguebat. Deinde dicebat partem contrariã. Floridior erat aliquando in declamando, quàm in agendo. Illud strictum eius & asperum, & nimis ratum incendio suo iudicium, adeò cessabat, vt in multis illi venia opus esset, quæ ab ipso vix impetrabatur. Marcellus, quamuis puer, iam tantæ indolis erat, vt Pollio ad illum pertinere successionem eloquẽtiæ suæ crederet, cùm filium Asinium Gallum relinqueret magnum oratorem: nisi illum (quod semper euenit) magnitudo patris non produceret, sed obrueret. Memini intra quartum diem quàm Aterium filium amiserat, declamare eum nobis: sed tanto vehementius quàm vnquam: vt appareret, hominum naturam contumacem cum fortuna sua rixari. Nec quicquã ex ordine vitæ solito remisit. Itaque cùm mortuo in † Syria Cæsare codicillos questus esset diuus Augustus, vt erat mos illi clementissimo viro, non ciuiliter tantùm, sed etiã familiariter, quòd in tam magno & recenti luctu suo homo charissimus sibi, pleno conuiuio cœnasset, rescripsit Pollio: Eo cœnaui, quo † Ateriũ filium amisi. Quis exigeret maiorem ab amico dolorem, quàm à patre? O magnos viros, qui fortunæ succumbere nesciunt, & aduersas res suæ virtutis experimenta faciunt. Declamauit Pollio Asinius intra quartum diem, quàm filium amiserat. Præconium illud ingentis animi fuit, malis suis insultantis. At cõtra Aterium scio tam imbecillo animo mortes † filiorum tulisse, vt non tantùm recenti dolori cederet, sed veteris quoque & obliterati memoriam sustinere non posset. Memini cùm diceret controuersiam de illo, qui à sepulchris trium filiorum abstractus iniuriarum agit,

C D E

al. homines.

al. Licia Caso. vide scholia

al. Ateium. al. Acheriũ legitur.

al. sex filiorum.

A agit meam dictionem fletu eius interrumpi: deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miserabilius, vt appareret, quàm magna intentim pars esset ingenij, dolor. Declamabat Aterius admisso populo extempore: solus omnium Romanorum, quos meo tempore cognoui, in Latinam linguam transtulit Græcam facilitatem. Tanta illi erat velocitas orationis, vt vitium fieret. Itaque diuus Augustus optimè dixit: Aterius noster sufflaminandus est. Adeò non currere, sed decurrere videbatur: nec verborum tantùm illi copia, sed etiam rerum erat: quoties velles eandem rem, & quamdiu velles, diceret. Aliis toties figuris, aliis tractationibus. Ita vt nec regi posset, nec consumi. Regi autem ab seipso non poterat, alioquin libertum habebat: cui & patebat, & sic ibat, quomodo ille aut cōcitauerat eum, aut refrænauerat. Iubebat eum transire, cum † aliquandiu locum dixerat: transibat, insistere iubebat: eodem loco permanebat, iubebat epilogum dicere: dicebat. Habebat in sua potestate *Vide scholia* *al. aliquem.*

B ingenium, in aliena modum. Diuidere controuersiam, putabat ad rem pertinere, si illū interrogares: non putabat, si audires. Is illi erat ordo, quē impetus dederat. Ac non dirigebat se ad declamatoriam legem, nec verba custodiebat. Quædam enim scholę iam quasi † obsoleta refugiūt: nec si qua sordidiora sunt, aut ex quotidiano vsu repetita, possunt pati. Ille in hoc scholasticis morem gerebat, ne verbis calcatis & obsoletis vteretur. Sed quædam antiqua, & à Cicerone dicta, cæteris deinde deserta dicebat, quæ nec ille quidem orationis citatissimæ cursus poterat abscondere. Adeò quicquid insolitum est, etiam in turba notabile est. Hoc exempto, nemo erat scholasticis nec aptior, nec sublimior: sed dum nihil vult, nisi cultè, nisi splēdidè dicere, sæpe incidebat in ea, quæ derisum effugere nō possent. Memini illum (cùm libertinum reum defenderet, cui obiiciebatur, quòd patroni concubinus fuisset) dixisse: Impudicitia in ingenuo crimen est, in seruo necessitas, in liberto officium. Res in iocos abiit: non facis mihi officium, & multum ille & hic in officiis versatur: *al. absciana.*

C ex eo impudici & obscœni, aliquamdiu officiosi vocitati sunt. Memini & illam contradictionem sic ab illo positam, magnam materiā Pollionis Asinij, & tunc Cassij Seueri iocis præbuisse. At, inquit, inter pueriles condiscipulorum sinus lasciua manu obiecta † inisti, & pleraque huius generis illi obiiciebantur. Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ suspiceres, cùm torrentis more manus quidem, sed turbidus flueret. Redimebat tamē vitia virtutibus: & plus habebat quod laudares, quàm † quod ignosceres: sicuti in ea, in qua fleuit declamatione. *al. iusisti.* *al. cui.*

Pater à sepulchro à luxurioso raptus. Controuersia I.

Thema. Quidam amissis tribus liberis, cùm assideret sepulchro, à luxurioso adolescēte in

D vicinos hortos deductus est, & detonsus. Coactus cōuiuio interesse, mutata veste, dimissus iniuriarum agit.

Pro patre. Nunquam lachrymæ opprimuntur imperio, sed etiam irritantur. Nulla flendi maior est causa, quàm flere non posse. Rapuit me, qualem in conuiuio puderet venire, dimisit, qualem ad sepulchrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quod in forum amissis modò liberis, veniam. At ego iam in conuiuio fui. Quousque, inquit, flebis? Est quædam in ipsis malis miserorum voluptas, & omnis aduersa fortuna habet in querelis leuamentum. Ibi me flere prohibes, vbi crudeliter ipse non fleres. Cùm miserrimum sit flere, quàm infelix sum, cui ne hoc quidem licet. Vidi ebriorum sitim, & vomētium famem. Quis est iste, qui supra lugentem patrem censuram lugendi postulat? proiectus in omnia gulæ libidinisque flagitia, omnib. denotandus censoribus, seculo præcepta componit. Scit

E quantum super amissis tribus filiis patri flendum sit: cui si viueret pater, fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantùm inter miserias solatium capio, quòd miserior esse non possum. Cineres meorum in sepulchro video. Magnum solatium est, appellare sæpius nomina filiorum, non responsura. Hic mihi viuendum est: nec de nuptiis, nec de liberis cogitandum. Dirum omen occurrit: cogit flere, qui nō finit. In illo conuiuio morari, etiam felicis patris esset iniuria. *al. quem si viueret patrem fleret.* *Vide scholia*

Pars altera. Questus sui pridem de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingerēt. Nemo amicus, nemo, † inquit, propinquus est. Sed melius, vt video, illius rabiem nouerant. Festo die sodales, amicique ineunt: quorum vnus, Quid hunc miserū sic perire patimur? Nemo sibiipsi finem flendi fecit, Pudet illos desinere: cogi volunt, Confolater te diutius, nisi iam & accusare posses. *al. inquam.*

Metellus cæcatus. Controuerſia. II. A

Lex. Sacerdos integer ſit. *Thema.* Metellus pontifex cùm ardetet Veſtæ templum, dū Palladlum rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatut

PRO METELLO. Veſta mater, fortaſſe nullum ſacerdotem haberes, niſi Metellum habuiſſes. Sacrorum cauſam ago, non Metelli. Plus eorum intereſt, ne Metellum ſacerdotem: quàm Metelli, ne ſacerdotium petdat. Non erat tantus Metellus, cùm illi ſacerdotium dedimus. Ciuitas ſollicita pēdebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat precioſius, ſacra & Metellus. O faciendum ſacerdotem, niſi eſſet. Lex integrum ad animum refert, non ad corpus. Lex æſtimari hoc voluit, tunc cùm quis peteret, non cùm haberet ſacerdotium. Habes Veſta duplex pontificis tui meritum: ſeruauit ſacra, nec vidit.

EXTRA CONTROVERSIAM. POLLIO: Ante hoc, ſi cæcus factus eſſet, non abſtuliſſet. Si poſtea cæcus factus eſt, vidit. B

PARS ALTERA. Sacerdos nō integri corporis, quaſi mali ominis res vitanda eſt. Hoc in victimis notatur, quanto magis in ſacerdotibus? Poſt ſacerdotium magis obſeruanda eſt debilitas. Nonenim ſine ira deorum debilitatur ſacerdos. Apparet non eſſe propitios deos ſacerdoti, quem ne ſeruati quidem ſeruant.

COLOR. Hunc colorem *Gallio* non probabat, ſummo eum honore *Metelli* aſſerēs contra Metellum agendum ita, vt cogatur cum iudicib. officio pontificum & ipſe conſulere.

Patre exule filia rapta. Controuerſia III.

Lex. Imprudentis cædis dānatus quinquennio exulet. *Altera.* Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias optet. *Thema.* Cùm quidam haberet filiam & filium, imprudentis cædis damnatus, in exilium abiit. Filia eius tapta eſt. Raptor ad patrē puellæ ſe cōtulit. Impetrauit ab illo, vt iuberet filiam nuptias optare: & epiſtolā daret ad filium. Fratre autore, mortem optauit puella. Pater rediit: abdicat filium. G

CONTRA FILIVM. Quomodo me excuſabo Reipu. cui duos abſtuli? Neutrū mea
vide ſcholia culpa. In altero me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiā fratri paruit. Filius nec patri. Per humanos, inquit, errores agnoui preces meas. Potes, inquit, omnibus hominē oſtendere, quem non poſſis occidere. Scis me ciuem debere Reipublicæ. Hoc intererit tamen,
al. exemplo. quòd imprudentes occidimus, prudentes ſeruauimus. Aliquem in † exilio intra fortunam meam vidi.

PARS ALTERA. Irrupit contumelioſè, tanquam in exulis domum. Peruenit ad pa-
al. pudori. trem, nō pepercit eius † dolori. At ego querebar, quòd abſenti fecit iniuriam. Non poſſum ob hoc abdicari, quod lege factum eſt. Non potuiſti pater de iniuria iudicare, quam non noueras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus ſcribere: & tu in ea fortuna eras, in qua poſſes iniuriam accipere: & ille is erat, qui etiam in patria poſſet iniuriā facere. Quia ſcie- D
al. cum. bat malam cauſam ſuam, egit apud illum, qui † eam non nouerat. Rediit ſuperbus, iubebat, & nos optare nuptias cogebat. Videbatur ſic & illic coegiſſe. Aliquid tamen epiſtolis conſecutus eſt. Nemo vnquam tardius periit. Collegit ingētem numerum perditorum. Expugnauit domum. Vexauit puellum. Hoc tibi raptor non narrauerat.

COLOR. LATRO aiebat, ſemper inuiſum eſſe, qui reum alium pro ſe ſubiiceret. Non oportet hoc deriuari factum, in ſororis voluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus: qui transfert, tanquam accuſator. Malo autem loco eſt, qui habent rei fortunam, accuſatoris inuidiam. *Aſinius Pollio* dicebat, colorem in narratione oſtendendum in argumentis exequendum. Imprudenter eos facere, qui in narratione omnia inſtrumenta coloris conſumerent. Nā & plus eos ponere, quàm narratio deſideraſſet, & minus quàm probatio. E

Armis ſepulchri victor. Controuerſia IIII.

Actio. Sepulchri violati ſit actio. *Thema.* Bellum cùm eſſet in quadam ciuitate, vir fortis in acie amiſſis armis, de ſepulchro viri fortis arma ſuſtulit. Fortiter pugnauit, & repoſuit. Præmio accepto, accuſatur ſepulchri violati.

PRO VIRO FORTI. Arma vix contigeram, ſecuta ſunt. Hæc ſi ſumo, arma ſunt: ſi relinquo, ſpolia. Vidiſſes iam verè violari ſepulchrum, ſi illò veniſſet hoſtis. Vterque quod alteri deerat, commodauimus. Ille viro arma, ego armis virum. Reſpub. multū conſecuta eſt. Vir fortis nihil perdidit. Neceſſitas eſt, quæ nauigia iactu exonerat. Neceſſitas eſt, quæ ruinis incēdia opprimit. Neceſſitas eſt lex temporis. Quicquid fit non legitimè pro legibus melius

A melius est. Pro ipso sepulchro actum est, in quo notiora sunt arma iterum victricia. Pro Republica plerunque templa nudantur, & in vsum stipendij dona conflamus.

PARS ALTERA. Reum habemus, in prælio inertem, in fuga audacem, in vtroque turpem, non minus pattocinio, quàm crimine. Arma sua perdidit. Hoc excusari non poterat nisi rapuisset aliena. Rapuit aliena. Hoc excusari non poterat, nisi & sua perdidisset. Arma victricia, arma consecrata diis manibus, arma quæ te quoque fecerunt virum fortem. Reposui, inquit, arma. Gloriatur, quòd non & illa perdiderit. Non teneor lege, quia reposui. Tam teneris hercle, quàm qui vulnerauit aliquem, licet vulnus sanauerit: quàm qui surripuit aliquid, licet deprehensus reddiderit. Non est hoc illi crimen propter virtutem donandum. Iam gratiam virtuti retulimus, præmium cõsecuta est. Æquos nos esse conuenit. Vnum virum fortem honorauimus, alterum vindicemus.

B *Priuignus medicus. Controuersia V.*

THEMA. Abdicauit quidã filium. Abdicatus medicinæ studuit. Cùm pater ægrotaret, & medici negarent posse sanari, sanauit. Reductus est † postea: ægrotare nouerca cœpit. *al. patri.* Desperauerunt medici. Rogat pater filium, vt curet nouercam. Nolentem abdicat. *

PRO FILIO MEDICO. Quo pacto istud euenit, vt abdicatione mea pater ægrotaret, redito nouerca? Pietati cessêre morbi, medicinam relinquo. Multum laboris, multum *vide scholia* vigiliarum. Adiice huc, quòd qui sanantur, ingrati sunt: & medicus possum decipi, & non possum priuignus excusari. Eundem, inquit, medici morbum esse dicunt: nempe illi, qui negauerunt te posse sanari. Ego verò cedo domo, si fateris illam sic posse sanari. Timeo fortunam. Imputabitur mihi, si quid acciderit. Ecce tu me non posse non credis. Omnes medici negant: & nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti sunt. Non sum tantæ sci-

C entiæ, quantæ videor. Magnis præceptoribus opus est. Ego abdicatus studui. Quæris, quomodo te sanauerim? Non tibi medicus, sed filius profuit. Desiderio laborabas. Gratum tibi erat, quicquid meis manibus acceperas. Vt primùm intraui, recreatus es. Quid in te curandum esset, aduerti. Hæc non eodem morbo laborat. Multa sunt dissimilia, sexus, ætas, animus. Nihil magis ægris prodest, quàm ab eo curari, à quo volunt. Temerariis remediis graues morbi curantur, quibus vti non audeo in nouerca.

NON oportet adolescentem quicquam nouercæ succensere, alioquin odit & gaudet. Ferendus est adolescens, si se excusat: non est, si vlciscitur.

PARS ALTERA. Lugendum est, flendum est, in hoc me consetuasti. Hostis aliquãdo vulnus sanauit quod fecerat, ob hoc maximè, quia alius sanare non poterat. Negant posse sanari. Nemo suscipit: nemo enim vult filio curationem præripere.

D POLLIO dicebat, inter patres & filios id solum iudex putat licere, quod oportet.

Indiscreti filius & priuignus. Controuersia VI.

THEMA. Quidam mortua vxore quæ in partu perierat, duxit aliam: puerum rus misit. Ex illa subinde sustulit filium. Vtrũque puerum ruri educauit. Post lõgum tẽpus redierunt similes. Quærẽti matri vter eius esset, nõ indicauit. Accusatur ab ea malæ tractationis.

PRO MARITO. Quid fletis pueri? securi estote. Nõ minimæ iam lites sunt, & nondum indicaui. Qualis eris nouerca, quæ sic fieri cupis? Alter tuus est. Alter tui frater est: & si per te licuerit, neuter priuignus erit. Dũ alterius vis esse mater, vtriusque es nouerca. Si coegeris, mẽtiar. Nõ mater, sed nouerca decipieris. Hos ipsa noluit natura distingui. Indicarem, nisi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus est. Quid alterũ nouercalibus oculis intueris? Ille

E tuus est. Vni tibi contigit, vt habeas priuignum, & non sis nouerca.

PARS ALTERA. Malæ tractationis agit. Filius eius rus ablegatus à patre, & educatus est, sic, vt ignotus esse posset & matri. Tibi rediit vterque filius, huic vterque priuignus. Eo crudelius filio caret, quo propius accessit. Times huius iniquitatem: cùm † iniquus magis *al. iniquius* ipse ames eum cui alterius vis donare matrem, quàm cui non vis reddere suam.

COLOR. Quod ad colorem pertinet viri, *Hispo Romanus*, & *Sylo Pompeius* hõc vsi sunt, Nescio, & ideo non indico tibi. Quidam miscuerunt etiam, & vtroque vsi, dixerunt: Nescio, & si scirem, non indicarem tibi. Quod *Latro* & *Cæstius*: sed *Asinius Pollio* neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, Nescio: nulli fidem facit. Vxor ipsa non quæreret ab eo, nisi ille scire posset. Dici contra virum potest: Quære à nutrice & pædagogo. Verisimile non est, neminem domi esse qui sciat. Ille autem mixtus color vtrunque corrũpit, & ignorãtis fidem, & non indicantis fiduciã. Nam cùm dicit, Etiamsi scirẽ, non indicarem:

efficit vt illũ iudex scire putet. cùm dicit, Nescio: efficit vt videatur indicare debere, si sciat. A
Hoc autem ipse colore vsus est, quem aiebat simplicissimũ: Scio, sed non indico: quia pueris hoc vtile est, & tuo filio. Magis amaturus sum eum, qui matrem videbitur non habere.

Tyrannicida, & adulter tyranni. Controuersia VII.

LEX. Tyrannicidæ præmium detur. *Thema.* In adulterio deprehẽsus à tyranno, gladium extorsit à tyranno, & occidit eum. Petiit præmium. Contradicitur.

CONTRA TYRANNICIDAM. Non fecisset tyrannicidium, nisi illum tyrannus armasset. Cuius adulter non fuit, qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, quòd deprehensus in adulterio mori noluit. Tyrannicida noster iure occidi potuit à tyranno. Certamen in pari conditione contractum publica fortuna distraxit. Non innocentior vicit, sed fortior. Tulit secum tyrannus gladium. Sic enim occisuri veniunt. Cur solus ad præmium venis? tyrannum certè occidisti cum adultera. Non loricam, clypeúm ve sumpsit, sed tenuem ac perlucidam vestem: perfusus vnguento intrauit cubiculum, in quo non esse tyrannum diligenter agnouerat. Tyrannicida noster ne tyrannum inueniret, optauit. Ducat tyrannicidam in arcem tyrannus, non vxor: odium, non amor: ascensurus ferat animum, ferat ferrum: eat illò, vbi inueniat tyrannum. Omnia honesta opera voluntas inchoat, occasio perficit. Sæpe honorata virtus est, etiam vbi eam fefellit exitus. Scelera quoque quamuis citra exitum subsederunt, puniuntur. Nec infelix virtus amittit gloriæ titulum: nec gloriam virtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquam maiorum nostrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, si etiam id libido † permitteret. Nouo inauditóque more pugnabant. Tyrannicida pro adulterio, tyrannus pro pudicitia. Occidisti tu maritum, fortuna tyrannum: tyrannum cadere Reipublicæ volo. Occidat illum ciuis iratus, misceat maledicta vulneribus, qualia in adulterum maritus contulerat. Ab adulteræ osculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat tyrannum. Pop. Romanus veneno vinci hostem noluit, proditione noluit. Honorabo subitum tyrannicidium: non honorabo fortuitum, non coactum. B C

al. promitteret.

PARS ALTERA. Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyrãno profuit quod habuit? In eo qui inermis ad tyrannum venit, nõ minor virtus est, sed periculum maius. Non quæras quid in arcem tulerim, tyrannicidium detuli. Non est gladius meus: sed manus mea est, sed animus meus est, sed consilium, sed periculum, sed tyrannicidium meum. Adulterium vocas, quo effectum est, ne quis timeat adulteriũ? Diligenter arce munita occasionem requirens, tentaui seruos, tentaui amicos. Per vxorem solam fulsit occasio. Non putaui adulterium, vxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium, tyrãnum occidere. Ferrum in arcem ferre, periculosum erat: inuenire, facile. Si tyrannum, inquã, inuenero obuium, quælibet res telum erit. Certè semper solet secum tyrãnus habere ferrum. Gladius inter duos, fortioris est. Quàm solicitus fui, adulter ne non deprehenderer. D

Patronus operas remissas repetens. Controuersia VIII.

LEX. Per vim metúmve gesta, irrita sunto. *Thema.* Bello ciuili patronus victus & proscriptus, ad libertum confugit. Receptus est ab eo, & rogatus, vt operas remitteret. Remisit. Consignatio facta est. Restitutus exigit operas. Contradicit.

vide scholia

PRO PATRONO. Patronus à liberto restitutionẽ peto. Si pacisci tunc à me † voluisses, operas spopondissem. Bona bello perdidi, ad restitutionem nudus veni. Nunc libertorum operas desidero. Profer tabulas crudeliores tabula Syllanæ proscriptionis. Persequebatur illa, quos vicerat: hæ persecutæ sunt, quos receperant. In illa vitio fuit, in his perfidia. Denique illa iam desiit, hæ perseuerant. Non mea, inquir, sed aliena vis fuit. Æquè dignus est pœna, qui ipse vim adhibet, vt qui ab alio admota, ad lucrum suum vtitur. In hunc primum incidi. Et dum timeo ne † offenderem, secutus sum hoc exigentem. Non recipit me, sed inclusit. Nihil est venali misericordia turpius. E

forte, noluisses.

al. ostenderem.

PARS ALTERA. Nihil tibi opus est potestas. Scisti illum † parére, etiã cùm cogi non potest, quaslibet indicas operas. Nunquam tamen indices ita periculosas, quàm indixisti. Habeo iudicia tua. Bene de seruo iudicasti, manu misisti. Bene de liberto. Proscriptus mihi potissimùm te commisisti. Si voluissem, patronum non habere potui. Vnus ex proscriptis fuisti, qui tunc posses etiam rogari. Restitutio tibi proscriptionem remisit non quicquid in proscriptione gessisti, rescidit.

al. parem.

COLOR. Omnes inuecti sunt in libertũ. *Varius Geminus, & Otho Iunius* egerunt lenius, vt patronus

A patronus remissurus vederetur operas, si obtinuisset. Nam Otho dixit: Sine me iudicio meo. Videris † remisisse. Faciam, remittã. Quid me sic times, tãquam inuitus promiserim? *al. amisse.* Contrà *Cestius* ait: Tunc huiusmodi vtendum esse colorib. vbi verendum est, ne videamur rem duram postulare. Vbi contrà honestam personam, promisso iudex molliore fallendus est. Quid in hac persona veremur & causa? nisi hoc vnum, quod ex hoc colore metuẽdum est: ne si nolimus hæc remittere, etiam noluisse videamur.

PINCIANI IN LIBRVM QVARTVM CONTROVERSIAVM.

Itaque cùm mortuo in Syria Cæsare per codicillos questus esset diuus Augustus.] *Antiquum exemplar non, Cæsare, præfert: sed, C. Cæsare. Prætereàque legendum reor, Lycia: non, Syria: contra omnia exẽplaria. Suetonius in Augusto: Caium & Luciũ in duodeuiginti mensium spacio amisit ambos:* *Prologus.*
B *Caium in Lycia, Lucio Massiliæ defunctis. Velleius Paterculus libro posteriore: Deinde reluctatus inuitusque reuertens in Italiam, in vrbe Lyceæ, Lymiram nominant, morbo obiit. Cornelius item Tacitus primo historiarum volumine, Caium remeantem Armenia, & vulnere inualidum, mortem fato properam, vel nouercæ dolum abstulisse scribit. At reditũ ex Armenia in Italiam, per Lyciam, non per Syriã, palàm est.*

Atherius noster suffibulandus est.] *Legendum proculdubio, sufflaminandus est: non, suffibulandus, seu sufflandus: à sufflamine, videlicet instrumento, quo immodicus rotarum procursus reprimebatur. Iuuen. Satyra 8.*

Carpento rapitur pinguis Damasippus, & ipse
—rotam stringit multo sufflamine consul.

& vltima Satyra:

Nec res atteritur longo sufflamine litis.

C *Notauit hunc Senecæ locum ante nos, nouissimus eius poetæ interpres.*

Et multum ille & hic in officiis versatur.] *Elegantius eadem sine posteriore coniunctione: & multum ille hic in officiis versatur.*

Scit quantũ super amissis tribus filiis patri flẽdum sit: quem si viuerẽt, pater fleret.] *Quædam exemplaria: Scit quantum super amissos tres filios patri flendum sit: quem si viuerent, patrem flerent,* *Cõtrouers. 1*

Hic mihi viuẽdum est: nec de nuptiis, nec de liberis cogitandum. Dirum omen occurrit.] *Castigo: Hic mihi viuẽdum est: nec vi de nuptiis, nec vi de liberis cogitanti dirum omen accurram. ex vetere lectione.*

Consolarer te diutius, nisi & iam accusare posses.] *Consolarer eum diutius, nisi iam accusare posset. eadem.*

Per humanos, inquit, errores agnoui preces meas.] *Locus est vitiatissimus: qui forte melioris erit* *cõtrouers. 3*
D *conditionis, si sic legatur: Pater, humanum, inquit, errare est. At nosti preces meas.*

Vt abdicatione mea pater ægrotaret, reditu nouerca.] *Posset etiam non temerè legi: vt abdicato me pater ægrotaret. Reducto nouerca. quia suprà in argumento præcessit: Sanauit. Reductus est. Postea ægrotare nouerca cœpit.* *cõtrouer. 5.*

Certamen impari conditione.] *Legendum distinctè: Certamen in pari conditione. hoc est, in quo vtrique licebat aduersarium occidere. ex eadem.* *cõtrouer. 7.*

Consignatione facta testitutus exigit operas.] *Aliter eadem: Cõsignatio facta est. Restitutus exigit operas. etsi in quibusdam exemplaribus non, exigit: sed, incidit, habeatur. vt fortè scribẽdum sit, indicit: quia sequitur paulo pòst, quaslibet indicas operas, nunquam tamen indices ita periculosas.* *controu. 8.*

Et cùm timeo ne ostenderem, secutus sum hæc exigentem.] *Sic prior æditio. Vetus lectio: Et dum timeo ne ostenderer, secutus sum hæc exigentem. Quid si legas, obsecutus sum hoc exigenti.*

E

LVCII ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM LIBER QVINTVS.

Proœmium λείπει.

Laqueus incisus. Controuersia I.

ACTIO. Inscripti malefici sit actio. *Thema* Quidam naufragio facto, amissis tribus liberis, & vxore, incendio domus, suspendit se. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus fit malefici. *Quintil. lib. 7.*

PRO INCIDENTE LAQVEVM. Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos seruare potuissem. Viue. Mutantur vices felicitatis humanæ. Proscriptus aliquando proscripsit.

Victi fugiunt,proscripti latent,natant naufragi. Amisi,inquit,vxorẽ,liberos,patrimonium. A
Tu putabas ea re conditione accepisse, ne perderes? Ludit de suis fortuna muneribus. Et
quæ dedit,aufert:& quæ abstulit, reddit. Nec vnquam tutius est eam experiri,quàm cùm
locum iniuriæ non habet. Cn. Pompeius in Pharsalia victus acie, vixit. Mortem tuorum,
maius tu tuum putas esse naufragium. Crassus vixit: & non priuatas perdiderat, sed publi-
cas opes. Omnia tibi fortuna abstulit,sed spem reliquit. Tolle spem hominibus, nemo vi-
ctus retentabit arma. Nemo infeliciter expertus negotiationem,alios appetet quæstus. Ne-
mo naufragus viuet. Spes est vltimum aduersarum rerum solatium. Vt viueres,natasti: mi-
sertus sum. Nec in te amplius quàm periculum cogitaui. Non attendi incendium, non or-
bitatem. Aut si attendi,meminerã te post illa vixisse. Non visus es mihi animum moriendi
habere. Legeras locum,in quo interpellari posses.

Pars altera. Tot ille fundorũ dominus,aliena arbore suspendo laqueum. De for- B
tuna nihil queror. Mori permittit. Nunc,inquit,morere. Iniuria est,vt qui meo arbitrio de-
bui,tuo moriar. Amisi vxorem, liberos,patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum
reliquit. Iste nec laqueum. Sumpsi instrumenta mortis,solitudinem & laqueum. Alterum
apertum morituro,alterum misero. Quisquis interuenetis,si amicus es, desle: si inimicus,
specta. Cùm à me iste accusetur,grauiorem de me quàm de reo ferte sententiam. Ego, vt
fortè, Ne e-natarem. moriar: iste,vt ne prohibeat. † Ne hæc narrarem,mori volui. Præcidit remedium meum,si
qua fides est. Non enataui, sed eiectus sum. Nihil iam timebam, nisi viuere. Domus meæ
fata claudo,nullo miserior,quàm quòd vltimus morior. Cui me vita reseruas? Vt ædificem?
Aspice incendium. Vt nauigem? Aspice naufragium. Vt educem? Aspice sepulchrum. In
tam calamitosa domo feliciores fuistis,vxor & liberi. Vobis mori contigit.

Gener diuitis inimici. Controuersia II. C

Thema. Pauper cùm haberet filium, & diuitẽ inimicũ filiam habẽtem, peregrè profe-
ctus est. Rumor fuit de morte eius. Filius cum diuite in gratiam rediit,& eius filiam duxit.
Reuersus pater cogit illum vxorem repudiare. Nolentem abdicat.

Pro patre paupere. Nemo quicquam facilè credit,quo credito, dolendum fit.
Ego diu non credidi de nuptiis tuis, desertor patris,inimici cliens, vxoris mãcipium. Non
fleuisti patrem,non quęsiuisti,sic inimico placuisti. Rumor,inquit,fuerat,decessisse te. Mi-
al. vino. rabar,si talem vxorem † iubente patre habere potuisses. † Non quæris,vbi perierim. Mors
fortè, v uĕ-te. al. Num mea tibi debet esse suspecta. Inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit immittere,
nisi qui me viuo,filiam collocare non poterat? non times, ne inter ipsas nuptias tuas patris
ossa referantur? Tot serui sequuntur, tot liberi,tot clientes, vt quicquid dixerit, rumor sit. D
Fabricius aurum à Pyrrho accipere noluit: beatior iste fuit animo,quàm ille regno. Plures
insidias in itinere fugi: & factum diues,quod faciendum mandauerat,credidit.

Pars altera. Vanum gloriæ genus,odium diuitiarum. Mortales esse inimicitiæ de-
bent. Scipio Gracchi inimicus,& postea socer. Cuius vitio inimicitiæ contractæ sint,appa-
ret. Ille amat filium tuum,tu nec tuum.

Sevianvs rem stultissimam dixit: Diues me semper cõtempsit, nunquã nisi pro mor-
tuo babuit. Vt aliquid & ipse simile de Seuiano dicam, post hanc sententiam Seuianum
semper pro mortuo habui.

Fratres pancratiastæ. Controuersia III.

Actio. Malæ tractationis sit actio. *Thema.* Duos filios quidã Pancratiastas instituit, &
ad Olympia duxit. Cùm compositi essent, vt simul pugnarent,accessit ad pugnantes pater, E
& ait abdicaturum se,si quis perdiderit. Commortui sunt iuuenes,& decreti sunt his hono-
res diuini. Reus fit pater malæ tractationis ab vxore.

Contra patrem. Tertius sine sorte pugnasti, & vtrumque vicisti. Stetit cruentus
pater. Iam perierant,& adhuc minabatur. Moriuntur: non alter ab altero,sed vterque à pa-
tre. Misera mater,odisse nõ potest,qui filium suum occidit. Iuuenes inuicti,nisi habuissent
patrem. Pij iuuenes, nec patricidium patri negare potuistis. Vincere propter patricidium
nolunt,vinci propter abdicationẽ. Abdico, inquit,eum qui victus erit. Demens meliorem
al. parrici-dus. abdicaturus es. Inuoco Iouem,cuius Olympia † parricidij absoluta sunt.

Pars altera. Non facturus dixi: etsi facturus,pro gloria eorum dixi. Non debeo in
inuidia solus esse,cùm luctus cõmunis sit. Omnes aiebant collusuros fratres. Minatus sum,
non vt necessitatem filiis imponerem,sed vt populo satisfacerem.

Damnatus

A *Damnatus parricidij alligat fratrem. Controuersia IIII.*

LEX. Qui falsum testimonium dixerit, vinciatur apud eum in quē dixit. *Thema.* E duobus filiis profectus cum vno pater. Adolescens solus rediit. Accusatus est à fratre parricidij, & damnatus. Diebus festis intercedentibus pœna ex lege dilata est. Rediit pater. Accusauit damnatus fratrem falsi testimonij, & obtinuit, & vinxit. Cogit pater vt vinctum soluat. Nolentem abdicat.

PRO PARTE. Falsum, inquit, testimonium frater dixit. Si vis graue illius crimen facere, te exorabilem præsta. Crudelis in fratrem, miraris, si in te creditum parricidium est? Ergo ego duos filios habere non possum? Adolescens; iam potes & parricidium facere. Alligatus est alter filius, quia non reuertebar: alter, quia iam redij. Nunquam solues fratrem? Si talis es, nihil testis mentitus est. Parricida es. Non impio in te, sed in patrem pio animo
B dixit. Suspectum habuit, quòd reliqueras patrem. Inter cathenas filij iaceo, eodem clausus ergastulo. Ingrate, testem tuum simul alligasti.

PARS ALTERA. Meo periculo solutus sum, meo alligatus. Vix solui poterat, si testimonium falsum pro fratre dixisset. Parricidium de patre finxit, de fratre commisit. Venisse patrem mihi carnifex nunciauit. Parricida sum, sicut obiicitur. Hoc leuius irascor. Miraris, si eum fratrem alligare possum, qui me potuit occidere? Ingrata penè erat ipsa pœnæ meæ dilatio. Expectare grauius videbatur quàm pati. Imaginabar mihi culeum, serpentem, profundum.

Exusta domus cum arbore. Controuersia V.

LEX. Qui sciens damnum dederit, reddat quadruplum: qui insciens, simplum. *Thema.*
C Diues pauperem vicinum rogauit, vt sibi venderet arborem, quam sibi † videbat obstare. *al. dicebat.* Pauper negauit. Diues incendit platanum, cum qua & domus arsit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo simplum.

CONTRA DIVITEM. Excitatus flammarum sono, vicinorum primò fidem † imploraui. *al. explorāui.* Arbor ramis discurrentibus totam domum texerat. Non potest exorari. Incendatur. Est hoc impotentiæ, sine fine concupiscere, sine modo irasci. Non potest expugnari precibus, expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperem interest, si iure agamus. Liceat & pauperem gaudere prospectu. Vos possidetis agros, vrbium fines, vrbésque domibus impletis. Intra ædificia vestra vndas & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis occurrit, quàm ruinæ meæ. Domum perdidi, qui carere nec arbuscula quidem poteram. Deliciis tuis diues ardebimus. Oculis voluptas incendio quæritur, & prospectus ignibus relaxatur.
D Prospectui obstabat. Quid? inambulantibus nobis non obstant seruorum cateruæ? & in immensam erecti altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ spaciis ambulationes, & vrbium solo ædificatæ domus, non nos propè à publico excludunt? Sub hac arbuscula imaginabar diuitum syluas. Quantum perdidi, quem fatetur iratus inimicus plus perdidisse quàm voluit? Non iniquū postulo. Eius damno desinat incendium, cuius cōsilio cœpit. † Sic licet vt domus ad cœlū omne conuersæ, brumales æstus habeant, *al. scilicet vt domus ad cœlū omnes emineant.* æstiua frigora, & non suis vicibus intra istorum penates agatur annus. Alunt in summis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piscinarum freta. Arata quondam populis rura, singulorum nunc ergastulorum sunt. Latiúsque nunc villici quàm reges imperant. Maria submouentur proiectis molibus. Nesciebas quanta sit potentia ignium, quàm irreuocabilis, quemadmodum totas absumat vrbes, quàm leuibus initiis oriantur incendia:
E etiam si partem damni dare voluisti, partem noluisti, in totum quasi prudens dederis, tenendus es. Ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Si fatereris scienter ianuam incendisse, si vnum tignum, puto tota domus intelligeretur ex parte. Nec enim quisquam omnia incendit, sed vnam aliquā rem, ex qua surgat in omnia se sparsurus ignis. Atqui pars domus est arbor, quæ in domo est.

PARS ALTERA. Pestilentem mihi domum faciebat arbor. Cœlum omne per quod salubris spiritus venire posset, obduxerat. Rogaui pauperem, & dixi: Nihil tibi nocet arbor recisa, mihi plurimum non recisa. Quid ad te illi rami pertinent, qui extra domū sunt? Quasdam partes domus meæ rami premebant. Iam etiam quosdam parietes † minuerant. *al. mouerāt.* Scitis quanta vis sit arborum, muros discutiunt.

Raptus in veste muliebri. Controuersia VI.

LEX. Impudicus concione prohibeatur. *Thema.* Adolescens speciosus sponsionem fe-

cit, muliebri veste se exitutum in publicum. Processit. Raptus est ab adolescētibus decem: A
accusauit illos de vi, & damno. Concione prohibitus à magistratu, reum facit magistratum iniuriæ.

CONTRA ADOLESCENTEM. Muliebrem vestē sumpsit, capillos in fœminæ habitum composuit, oculos puellari lenocinio circumdedit, colorauit genas. Non creditis? & qui non crediderant, victi sunt sponsione. Et hoc de sponsione forsitan venerat, vt auderet impudicus concionari. Date illi vestem, puella est: date noctem, rapietur. Sic illum vestis sumpta decuit, vt videretur non tunc primùm vestem sumpsisse. Facta totius adolescentiæ remitto. Vna nocte contentus sum: sic imitatus est puellam, vt raptorem inuenerit. Nunquid † cecini? Nunquid carmen famosum composui, aut (vt proprium genus iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres nostros, qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quàm longè ab his moribus aberant, qui tam verecundè etiam virtute vtebantur? B

al. cecidi?

PARS ALTERA. Constat hunc stupratum: condemnandi erant qui rapuerunt. Constat semper grauem, semper seuerum fuisse, semper rigidum. Sed hoc iocis adolescentium factum est. Cæterùm tam nota erat verecundia eius, vt nemo sine sponsione crediderit.

Trecenti ab imperatore non recepti. Controuersia VII.

LEX. Nocte bello portas aperire non liceat. *Altera.* Imperator in bello summam potestatem habeat. *Thema.* Trecenti ab hoste captiui ad portas nocte venerunt. Imperator non aperuit. Ante portas occisi sunt. Imperator post victoriam reus est læsæ reipublicæ.

PRO IMPERATORE. Non putaui meos. Nouerant legem. Cur, inquit, trecēti perierunt? imò cur ne perirent, capti sunt? Hos ego † in die non recepissem, nisi victores: noctu, ne victores quidem. Procedens postridie in prælium, pugnaturis ostendi trecentos, in quibus laudari nihil potest, nisi fuga: nihil desiderari, nisi numerus. Fugiūt, vt leges relinquant: redeunt, vt tollant. Populus Romanus in † Carthaginensi prælio in summas redactus angustias, cùm seruorum desideraret auxilia, captiuorum contempsit: & credidit eos libertatem magis tueri posse, qui nunquam habuissent, quàm qui perdidissent. Nocte quomodo hostem ciuémque distinguam? Quam mihi dabis notam, vt arma cognoscam? Credo in insidiis hostes fuisse, vt exclusos occiderent, sequerentur admissos. C

al. interdiu, non.

al. Cannēsi.

PARS ALTERA. Infestus illis trecentis fuit, iniquo eos collocauit loco: hoc ne † argui posset, non recepit. Capti sunt fortissimi duces, Regulus, Crassus. Hæc postremò rogantium vox erat: Mitte arma. Certè lex non vetat.

al. agi.

Tyrannus post abolitionem candidatus. Controuersia VIII.

LEX. Competitori liceat in competitorem dicere. *Thema.* Tyrānus sub abolitione dominationem deposuit, vt si quis obiecisset tyrannidem, capite puniretur. Petiit magistratum: competitor contradicit. D

CONTRA TYRANNVM. Candidatus: Anno meo spōdeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum spoliabitur templum. Cur honores tamdiu non gesserit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar, obiicietur tibi quòd occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuisse dominus, qui inclusos æneis tauris homines subiectis vrebat ignibus, vt mugitum æderent, verba non possent. O hominem in sua crudelitate fastidiosum: qui cùm vellet torquere, tamen nolebat audire.

PARS ALTERA. Quicquid egi, quicquid gessi, causa Reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, né ve quid noceat: quia non obiicitur, quod non noceret obiectum. E

LVCII ANNÆI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER VI.

PROOEMIVM λείπει.

Chirographum abdicato fratri datum. Controuersia I.

THEMA. Abdicato fratri, frater chirographum dedit, dimidiam se partem hæreditatis daturum, si non respondisset irato patri. Ille tacuit. Abdicatur alter à patre.

PRO PATRE. Tantum æris alieni habet, quantum viuo patre non posset soluere. Vis scire cuius fidei sis? nec frater quidem tibi sine chirographo credidit. Alterius spe mo-

vide scholia

A ſpe morior,alterius fide viuo. Etiam patrimoniũ meum diuiſum eſt. Niſi ſuccurritis,vincit me & ille qui tacuit: non diſſimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarum fœdus,& nefariæ ſpei pactum: chirographum danti impium, accipiẽti turpe,patri periculoſum.

Pars altera. In omnem me fortunam, frater,tibi iungam comitem. Si militandum,vnà militabimus: ſi peregrinandum,vnà vrbes peragrabimus: ſi quotidianam rogauero ſtipem,& illam tecum diuidam. Nolui recentem iram exagitari patris. Malũi,vt tacendo patrem vinceres. Meæ patris hæres ero,tuæ cuſtos. Et quia de re maxima melius ſibi quiſque credit, do chirographum: tu da operam,vt iſtud magis à patre accipere, quàm à fratre videatis. Hoc quod honeſtè, & quod piè gerebamus, tam palàm egimus,vt pater *vide ſcholia* ſciret. Quid enim timebam,niſi ſi reſciſſet pater, moleſtè ferret filium ſuum, hominem a-
B uarum non eſſe,fratrem pium. Ita mihi contingat patrem vtrique noſtrûm placari.

Exul pater fundo prohibitus. Controuerſia II.

Lex. Exulem tecto & cibo iuuare non liceat. *Altera*. Imprudentis cædis damnatus quinquennium exulet. *Thema*. Quidam cùm filium & filiam haberet, imprudentis cædis damnatus, in exilium profectus eſt. Solebat venire in poſſeſſionem vicinam finibus. Reſciuit hoc filius. Cæcidit villicum. Villicus excluſit patrem: cœpit ire ad filiam. Accuſata illa, quòd exulem recepiſſet, aduocato fratre abſoluta eſt. Poſt quinquennium pater abdicat filium.

Pro patre. Accuſator, † ciuium me fecit exulem: filius etiam meorum. Filiam *fortè, finiũ.* honeſtiorem inueni,quòd accuſata eſt: ſeruum frugaliorem,quòd cæſus eſt. Malè meruiſti de patre,quem excluſiſti: de ſorore,cui præiudicio nocuiſti: de iudicibus, quos in tam
C bona timuiſti cauſa. Aut tu peccaſti, aut ſoror. Filius me docuit, quòd illum non recipio. Abſoluta eſt, inquit, me aduocato, ſoror. Ita tu patrem non recipiebas, cùm tam bene iſtam cauſam agere poſſes, cùm abſoluta eſt quæ receperat, damnatus eſt qui expulerat? Filia me patrem iudicauit: ſeruus dominum. Vni filio exul fui. Ignoſce fideliſſime ſeruulorum,& tibi imprudens nocui. Quàm bonam eius cauſam putas fuiſſe,quæ ne te quidem aduocato damnata eſt. Si te hærede poſſum mori,dignus ſum, qui etiam tibi hũc ſeruum relinquam.† Alij exul eſt,tibi pater eſt. Nulla lex ſcelus imperat. Certè quæ fecit, abſoluta *fortè, illi pater eſt, tibi exul.* eſt. Lex eum tenet,qui iuuat exulem,nõ qui patiatur iuuari. Ignora,diſſimula: lex te innocentem,non curioſum eſſe iubet. Si mea cauſa faciebas, me admonuiſſes: ſeruum prohibuiſſes,non cæcidiſſes.

Pars alera. Facere lege prohibente non potui. Accuſata & abſoluta eſt: quia mu-
D liercula non videbatur noſſe leges. Non pro me timui, ſed pro te. Res in noticiam hominum venerat. Captabaris: timui,ne occideteris. Vis ſcire notum fuiſſe? Soror accuſata eſt. Malui ſeruum cædere frugaliſſimum,quàm patrem optimum amittere.

Mater nothi, lecta pro parte. Controuerſia III.

Lex. Maior frater diuidat patrimonium, minor eligat. *Altera*. Liceat filium ex ancilla tollere. *Thema*. Quidam cùm haberet legitimum filium,alium ex ancilla ſuſtulit,& deceſſit. Maior frater ſic diuiſit,vt totum patrimoniũ ex vna parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem,& accuſat fratrem circumſcriptionis.

Pro notho. Vnus omnium exhæredatus ſum diuidendo. Elegiſſet,inquit,alteram partem. Tu ſolus talis potuiſti eſſe filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere
E iuſſit. Apertè ne minor circumſcribatur, timet. Sic diuiſit,vt ſi vellem,non eſſem mendicus. Relinquerem fratrem in egeſtate, matrem in ſeruitute? Non eſt diuidere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit,vt illi cohæredem pater ex ancilla tolleret. Elige, aut patrimonio careas, aut ſcelere. Circumſcriptores dici ſolent, qui aliquid † ſuſtulerunt. Iſte nihil reliquit. Tu,inquit,voluiſti pauper eſſe. Cur igitur queror, ſi *al. abſtulerunt.* egeſtate delector? Obiici, inquit,non poteſt, quod lege factum eſt: imò non niſi quod lege factum eſt. Nam ſi quid aliter factum eſt, per ſe irritum eſt. Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum. Semper circumſcriptio per ius ad iniuriam venit. Lex iubet maiorem diuidere,minorem eligere. Nec tu diuiſiſti, nec ille elegit. Sic à te alligatus eſt, vt neceſſe haberet, quod non expediebat. Malè nota fuit mea in matrem pietas. Non timuit,ne eligere poſſem alteram partem.

PARS ALTERA. Ego nihil aliud egi quàm diuisi. Circumscriptio nõ in diuisione est, A
sed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerunt bonis: habes gloriam,
quam multi per ignes petierũt. Multa de patrimonio rapuit, cùm haberet ius dominæ an-
cilla. Imprudentia timebas, ne in illam sæuirem. Non expediebat mihi, cùm in illa totum
al. matrẽ. patrimonium habiturus essem. Nunc tantundem habes. Habes enim † partem quam vo-
luisti: vt tantũdem haberes, nec pater voluerat. Ideo matrem tuam ancillam reliquit.

Portio ex parte mortifera. Controuersia IIII.

ACTIO. Veneficij sit actio. *Thema.* Proscriptum vxor secuta est. Quodam tempore se-
cretò poculum tenẽtem interrogauit, quid esset. Ille dixit, venenum: & mori se velle. Ro-
gauit illa vt partem sibi daret: & dixit, se nolle sine illo viuere. Partem bibit ipse, & par-
tem vxori dedit. Periit illa sola. Testamento inuentus est maritus hæres: restitutus argui- B
tur veneficij.

CONTRA MARITVM. Sic egit, vt deprehenderetur: sic deprehensus est, vt exora-
al. Quid e- retur: sic bibit, vt viueret. † Quod est hoc venenum, quòd tantùm hæredi non nocet? Ne-
nim illud mo vnquàm tam palàm vxori dedit venenum. Fugit ne occideretur, qui dixit se mori cu-
venenum. pere. Vnus proscriptione locupletior factus est: vt viuere vellet, vxori illi persuadere non
potuit. Persuasit res blandior, vxoris hæreditas: sciuit quam partem potionis hauriret: con-
trarias partes gladio persecutus est, suas veneno: occidendi finem prius victores fecerunt,
quàm victi. Quidnam putabis futurum, cùm in exilium vxor testamentum tulisset, maritus
venenum? Vbi est vxor? Ecquid te pudet? Iam etiam proscripti redeunt. Statim cõsumpta
potione collapsa est. Nolite mirari, si tam efficax venenum est. Hæres est, qui dedit. Sum-
mis ferè partibus leuis & innoxius humor suspenditur. Grauis illa & pestifera pars suo C
pondere subsidit. Apparet te diu præparatum venenum habuisse. Scisti diuidere: etiam si
vide scholia potest defendi qui volenti dedit. Tu non potes, qui fecisti, vt vellet. Id genus veneni fuit,
quod pondere subsideret in imum. Potionem bibit iste, vxor venenum.

PARS ALTERA. Virum in pace dilexit, in bello secuta est, in consilio vltimo non reli-
al. habetur. liquit. O, inquit, dignam, quam innocẽs † sequitur. Bello ciuili lege proscriptus sum. Exu-
laui. Quid his malis adiici potest, nisi vt venenum bibam, & viuam? Venenũ, inquam, est.
Hoc qui daturi sunt, dissimulant. Venenum Cato vendidit. Quærite, an proscripto licue-
tit emere, quod licuit Catoni vendere.

Iphicrates reus. Controuersia V.

LEX. Qui vim in iudicio fecerit, capite puniatur. *Thema.* Missus Iphicrates aduersus
Thracum regem, bis acie victus, fœdus cum eo percussit, & filiam eius duxit vxorẽ. Cùm D
Athenas redisset, & causam diceret, visi sunt circa iudicium quidam Thracum cultris ar-
mati, & ipse reus gladium strinxit. Cùm iudices citarentur ad iudicandum, palàm absolu-
torias tulerunt sententias. Accusatur, quòd vim in iudicio fecerit.

CONTRA IPHICRATEM. Nemo iudicum tuorum non timuit sic, tanquam tu de
illis iudicaturus esses. Cùm toto tibi regno socer venit aduocatus. Non maioribus copiis
bellum instruxit, quàm iudicium. Iphicrate, conde gladium. Iudicium est. Quid tibi cum
gladio? Certè bis victis arma ponenda sunt. Quæ est ista contra rerum naturam permuta-
tio? In bello nuptiæ, in iudicio bellum.

PARS ALTERA. Ego vim non feci. Omnia enim legitimè peracta sunt. Accusator
suo loco dixit: reus suo respondit. Perfectum per omnes numeros suos iudicium est. Cùm
iudices sententias suas ferrent, strinxi gladium, vt occiderem me, si damnatus essem. Iudi-
ces tulerunt palàm absolutorias, vt gratiam duci suo referrent. Nuptiarum causa, vtilitas E
Reipublicæ fuit. Miles sæpius pulsus erat infelici prælio. Barbaros circa iudicium fuisse,
non propter iudicium armatos, sed propter morem suum. Quid potestis, inquit, queri?
Quid, inquam, obsides vobis abduxi?

Adultera venefica. Controuersia VI.

ACTIO. Veneficij sit actio. *Thema.* Quidam cùm haberet vxorem, & ex ea filiam nubi-
lem, indicauit vxori, cui eam collocaturus esset. Illa dixit: Celerius morietur, quàm illi
nubat. Decessit puella ante diẽ nuptiarum, dubiis signis crudelitatis & veneni. Torsit an-
cillam pater. dixit illa, se nihil scire de veneno, sed de adulterio dominæ, & eius cui collo-
caturus erat filiam. Accusauit vxorem veneficij & adulterij.

CONTRA VXOREM. Morietur, teneo veneficam: celerius quàm nubat, teneo adul-
teram.

A teram. Morietur, factum est: celerius quàm nubat, factum est. Adulteriũ serius deprehendi quàm factum est, veneficium antequam fieret. Duo crimina ad vos detuli, & duas indices. Alter dicit, quod factum est: altera, quod futurum est. Generi adultera, filiæ pellex. Quàm infelix est domus, in qua adulterij argumentum est. Dixi, Honestus est: dixi, Pulcher est: dum laudo generum, commendaui adulterum. O me tardissimum in malis meis. Veneficium nec denunciatum quidem credidi: demum in veneficio adulteriũ deprehẽdi. Versæ sunt in exequias nuptiæ: genialisque lectus mutatus est in funebrem. Subiectæ sunt rogo infelices faces, profertur putre corpus, & venenis tumẽs. Quid vltrà quæritis? Verbis signa, signis tormenta conueniunt. Ad vocem tuam facta conueniũt. Morietur antequam nubat: factum est. Vidimus fluens corpus, & in cadauere illius materna verba credidimus. Generum adulterio perdidi, vxorem parricidio, filiam veneno.

B PARS ALTERA. Duo grauissima crimina obiecit, adulterium & veneficium. Adulterium, ancilla teste: veneficium, nec ancilla quidem. Cùm indignaretur se non rogatam, exciderunt illi verba, quæ non minus quàm pater filiam luget. At quare dixisti: Celerius morietur, quàm illi nubat? Verba dolor parum considerat. Exciderunt. Et est sæpe fortuita diuinatio.

Demens qui filio cessit vxorem. Controuersia VII.

Actio. Dementiæ sit actio. *Thema.* Quidam habebat duos filios: duxit vxorem. Alter ex adolescentib. cùm ægrotaret, & in vltimis esset, medici dixerunt animi vitium esse. Intrauit ad filium stricto gladio pater, rogauit vt indicaret causam sibi. Ait, amare se nouercam. Cessit illi vxorem pater. Ab altero accusatur dementiæ.

C PRO PATRE. Audite rem nouam: fratrem crudelem, nouercam misericordẽ. Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est. Tradidi vxorem illi: sed eripueram. Testor, inquit, præsides pietatis deos, prius amare cœpi, quàm duceres. Ita tu iniuriã vocas, quòd fratrem habes, nõ habes nouercam? Transij præter istius oculos cum ferro. Gladium mihi nemo, nisi æger extorsit. Patri, qui periculum filij morientis sustinere non potuit, ignoscendum in qualicunque facto est.

PARS ALTERA. Alter lenocinio curauit, alter parricidio cõualuit. Quid hoc adulterium non putas, quod marito cõciliante committitur? Nescio furiosius vxorem duxerit, an habuerit, an dimiserit, an collocauerit? Quàm demens est, cui adulterium pro beneficio imputandum est? Strinxit gladium maritus, non vt adulterũ vindicaret, sed vt faceret. Mori potius debuit frater quàm sanari turpiter. Quid enim si matrem, si sororem cõcupisceret? Quædã remedia grauiora ipsis periculis sunt. Omnia inter nouercam & priuignũ compo-
D sita sunt. Simulatum morbum, & derisum animo turpissimo patrem.

Versus virginis Vestalis. Controuersia VIII.

Thema. Virgo Vestalis scripsit hunc versum:

Felices nuptæ: moriar, nisi nubere dulce est.

Rea est incesti.

CONTRA VESTALEM. Felices nuptæ, cupientis est. Moriar nisi, affirmantis est. Nubere dulce est. † Aut experta iuras, aut inexperta peieras. Neutrum sacerdotis est. Tibi ma- *al. Aut experta virũ, aut inexperta peccas.*
gistratus suos fasces submittunt. Tibi consules prætorésque via cedunt. Nunquid exigua mercede virgo es? Sacerdos rarò iuret, nec vnquam nisi per suam Vestam. Moriar. Nũquid perpetuus ignis extinctus est? Moriar. Nunquid de nuptiis appellata est? Ad vltimũ Vestam
E inuoco, vt tam infesta sit sacerdoti, quàm inuisa est. Recita carmen, dum quæro quale carmen sit. Tu carmen scribas, tu verba pedib. tuis emollias, & seueritatem templo debitam modulatione frangas? Quòd si vtique laudare vis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte scribe, antequam mutabis de tua. O te supplicio omni dignam, cui quicquam sacerdorio felicius est. Dulce est, quàm expressa vox, quàm ex imis visceribus emissa, nõ expertæ tãtùm, sed delectatæ. Incesta est etiam sine stupro, quæ cupit stuprum.

PARS ALTERA. Vnus illi versus obiicitur, & hic quidem non totus. Non oportet, inquit, scribere carmen. Multum interest, obiurges, an punias. Incesti damnari nulla potest nisi cuius corpus violatũ est. Quid tu putas poetas, quæ sentiunt, scribere? Vix modestè, castigatè. Non illi cultus luxuriosor: non conuersatio cum viris † licentior. Vnum crimen vo- *al. licentiosior.*
bis confiteor: Ingenium habet. Quid ni inuideat Corneliæ matri Gracchorum? Quid ni illi, quæ Catonem peperit? Quid ni inuiderint sacerdotes parentibus?

EXTRA CONTROVERSIAM. Varius Geminus apud Cæsarem dixit: Cæsar, qui A
apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant: qui non audent, humanitatem.

PINCIANI IN LIBRVM VI.
CONTROVERSIARVM.

Controu. 1. Alterius spe morior, alterius fide viuo. Etiam patrimonium meum diuisum est.] *Multis modis corrigi potest hic locus: Alterius spe morior, alterius fide ne viuo etiam. Patrimonium meum diuisum est. Aut sic: Alterius spe morior, alterius fide. Me viuo etiam patrimonium meum diuisum est. Aut aliis modis, quos per se ingeniosus lector comminisci potest.*

Quid enim timebā, nisi si resciisset pater, molestè ferret filium suum hominem auarum
non esse, fratrem pium.] *Corrigendum puto: Quid enim timebam, ne si resciisset pater, molestè ferret fi-* B
lium suum hominem auarum non esse, fratrem pium esse. Nam vetusta exemplaria habent, fratrem pium esse.

Cōtrouer. 2. Exulem tecto & cibo iuuare non licet.] *Scribe, liceat: non, licet. Iubet enim lex, non indicat: sicuti ostendit quod sequitur: Imprudentis cædis damnatus quinquennio exulet. Liquet hoc etiam ex multis quæ sequuntur locis.*

Accusator ciuiū me fecit exulem, filius etiam meorum.] *Legendum puto, finium: non, ciuium: vt patet ex hypotesi.*

Cōtrou. 4. Id genus veneni fuit, quod pondere subsideret in imum. Potionem bibit iste, vxor venenum.] *Lego ex eadem: Id genus veneni fuit, quod pondere subsideret. In imam potionem bibit iste vsque ad venenum, vxor venenum. Exemplaria quædam: In vnum potionem bibit iste, cætera. Vt scribendum*
putem: In imum potionem bibit iste, reliqua. C

Controu. 6. Morietur, timeo veneficam.] *Scribe: Morietur, teneo veneficam: ex vetere lectione. Nam ex verbo, Morietur, conectat veneficium.*

Controu. 8. Aut experta iuras, aut inexperta peieras.] *Eadem: Aut experta virum aut inexperta petebas: Vtraque lectio defendi potest. Impressæ verba sequentia fauent: Sacerdos raro iuret, nec vnquam nisi per suam Vestam. Et mox aliquanto: De illius morte scribe, antequam iurabis de tua.*

Et hic quidem non totus.] *Vetus lectio, ne hic quidem totus: eodem sensu.*

LVCII ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM LIBER VII.

D

Proœmium.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio: non vltrà vos differam, quamuis non audierim frequenter, cùm per totum annum quinquies sexies ve populo diceret, ad secretas exercitationes non multi irrumperent, quos tamen gratiæ suæ pœnitebat. Alius erat cum turbæ se committebat: alius, cum paucitate contentus erat. Incipiebat enim sedens, & si quando illum produxerat calor exurgere audebat. Illa intēpestiua in declamationibus eius philosophia sine modo tunc, & sine fine euagabatur: rarò totam controuersiam implebat. Non posses dicere diuisionem esse, non posses declamationem: tanquam declamationi multum deerat, tanquam diuisioni multum supererat. Cùm populo diceret, omnes E
vires suas aduocabat, & ideo non desinebat. Sæpe declamante illo ter buccinauit, dū cupit in omni controuersia dicere, nec quicquid debet dici, sed quicquid potest. Argumentabatur molestè magis quàm subtiliter. Argumenta enim argumentis † colligebat: & quasi nihil esset satis firmum, omnes probationes † probationibus aliis cōfirmābat. Erat & illud in argumentatione vitium, quòd quæstionem non tanquam partem controuersiæ, sed tanquam controuersiam implebat. Omnis quæstio suam probationem habebat, suam excusationem, suos excessus, suas indignationes, epilogum quoque suum. Ita vnam controuersiam proponebat, plures dicebat. Quid igitur, omnis quæstio per numeros suos implenda non est? Est quidem: sed tanquam accessio, non tanquam summa. Nullum habile mēbrum est, si corpori par est. Splendor orationis, quantus nescio an in vllo alio fuerit. Non thesis magna, sed phrasis. Dicebat enim citato & effuso cursu, sed præparato. Extēporalis illi facultas,

al. colligabat.
al. propositionibus.

A cultas,vt affirmabant qui propius norant,non deerat,ſed putabatur ipſe ſibi deeſſe. Sẽten-
tiæ,quas optimè Pollio Aſinius albas vocabat,ſimplices,apertæ, nihil occultum , nihil in-
ſperatum afferentes,ſed vocales & ſplẽdidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregiè,
præparabat ſuſpicioſè.Nihil eſt tam † inimicum,quàm manifeſta præparatio. Apparet e- *al.mimicũ.*
nim ſubeſſe,neſcio quid mali.Ideóque moderatio eſt adhibẽda,vt illa ſit præparatio, non
cõfeſſio.† Locum beatè implebat.Non poſſes de inopia ſermonis Latini queri,cùm illum *al. Loca.*
audires:tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam ſe torſit quomodo diceret †. Sufficie- *al hic addũ*
bat enim illi inquantum voluerat,explicandi vis. Itaque ipſe dicere ſolebat , eùm vellet o- *tur traver*
ſtendere , non hæſitare ſe in electione verborum: Cùm res animum occupauere , verba *ba,ſed quid*
ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat , ſplendidiſſimus erat. Idem res dicebat o- *diceret.*
mniũ ſordidiſſimas,acetum,& puleium,& laternas,philetotem,ſpongias:nihil putabat eſ-
B ſe,quod dici in declamatione non poſſet.Erat autem illa cauſa:timebat,ne ſcholaſticus vi-
deretur.Dum alterũ vitium euitabat,incidebat in alterum:nec videbat , nimiũ orationis
ſplendorem,his admixtis ſordibus,non † defendi,ſed inquinari:& hoc æquè omnium eſt, *al. deferri.*
vt vitia ſua excuſare malint,quàm effugere. *Albutius* enim non quomodo non eſſet ſcho-
laſticus quærebat , ſed quomodo † videretur. Nihil detrahebat ex ſuperuacuo ſtrepitu. *al.non vide retur.*
Hæc ſordida verba ad patrocinium aliorum afferebat:Hoc illi acciditinconſtantia iudicij. *al. commo-*
Quem proximè dicentem † commodè audierat,imitari volebat.Memini omnibus illum *dum.*
rebus omiſſis apud Fabianum philoſophum tanto iuniorem quàm ipſe erat,cum † condi- *al.codici-*
ſcipulis ſedere.Memini eum admiratione † Hermagoræ ſtupentem, ad imitationem eius *bus.*
ardeſcere:nulla fiducia ingenij ſui , & ideo aſſidua mutatio . Itaque dum genera dicendi *al.Herma-*
transfert,& modò exilis eſſe vult,nudiſque rebus hærere , modò horridus & valens potius *cora.*
C quàm cultus,modò breuis & concinnus,modò nimis ſe attollit,modò nimis deprimit, in-
genio ſuo illuſit,& lõgè deterius ſenex dixit quàm iuuenis dixerat.Nihil enim ætas ei pro-
derat ad profectum,cùm ſemper ſtudium eius eſſet nouum.Idiotiſmus eſt inter oratorias
virtutes,res quæ ratò procedit.Magno enim temperamẽto opus eſt,& occaſione quadam.
Hac virtute variè vſus eſt.Sæpe illi bene ceſſit,ſæpe decidit:nec tamen mirũ eſt,ſi difficul-
ter apprehenditur vitio tam vicina virtus. Hoc nemo pręſtitit vnquam Gallione noſtro
decentius.Iam adoleſcentulus cùm declamaret aptè & conuenienter & decenter, hoc ge-
nere vtebatur.Quod eo magis mirabar,qui tenera ætas refugit omne , non tantùm quod
ſordidum,ſed & quod ſordido ſimile eſt.Raro Albutio reſpondebat fortuna , ſemper opi-
nio:quamuis pœnituiſſet,audere libebat. Triſtis, ſollicitus declamator , & qui de dictione
ſua timeret,etiam cùm dixiſſet. Vſque eò nullum tempus ſecurum erat: hæc illum ſollici-
D tudo fugauit è foro,& tantum vnius figuræ crudelis euẽtus. Nam in quodam iudicio cen-
tumuirali,cùm diceretur iuriſiurandi conditio aliquãdo facta ab aduerſario, induxit eiuſ-
modi figuram,† qua illi omnia crimina irrogaret.Placet,inquit,tibi rem iureiurando tran- *al.qua illius*
ſigi?iura,ſed ego iuſiurandum dabo.Iura per patris cineres,qui inconditi ſunt. Iura per pa- *omnia cri-*
tris memoriã,& executus eſt locum,quo perfecto ſurrexit. *Lu. Aruntius* ex diuerſo ait: Ac- *mina rete-*
cipimus conditionem:iurauit.Clamabat Albutius:Non detuli conditionem,ſchema dixi. *geret.*
Aruntius inſtabat,Centumuiri rebus iam vltimis † ſeparabant. Albutius clamabat:Iſta ra- *al.propera-*
tione ſchemata de rerum natura tolluntur. Aruntius aiebat: Tollantur,poterimus ſine illis *bant.*
viuere.Summa rei hæc fuit:Centumuiri dixerunt , dare ipſos ſecundum aduerſarium. Al-
butij,ſi iuraret ille.Iurauit. Alburius non tulit hanc contumeliam, ſed iratus calumniam ſi-
bi impoſuit:nũquam enim amplius in foro dixit,homo ſummæ probitatis, qui nec facere
E iniuriam,nec pati ſciret. Et ſolebat dicere:Quid habeo quare in foro dicam , quum plures
me domi audiant,quàm quenquam in foro?Cùm volo,dico: quamdiu volo , & quamuis
non fateretur,hoc delectabat illum in declamationibus, quòd ſchemata ſine periculo di-
cebantur:nec tamen in ſcholis effugere cõtumelias poterat Cæſtij,mordaciſſimi hominis.
Cùm in quadam controuerſia dixiſſet Albutius:Quare calix ſi cecidit,frangitur:ſpongia ſi
cecidit,non frangitur?aiebat Cæſtius:Ite ad illũ cras,declamabit vobis,quare turdi volent,
cucurbitæ non volent.Cùm dixiſſet Albutius in illo,qui fratrem parricidij damnatum in
exarmata naue dimiſit,Impoſuit fratrem in culeum ligneum:Cæſtius eandem dicturus,ſic *al. ligneum*
expoſuit cõtrouerſiam:Quidam fratrem domi à patre damnatũ,nouerca accuſante , cùm *vt perueni-*
accepiſſet ad ſupplicium,impoſuit in culeum † ligneum:ingens riſus omnium ſecutus eſt. *ret neſcio quò terra-*
Sed nec ipſi bene ceſsit declamatio. Paucas enim res † bonas dixit . ſed cùm à ſcholaſticis *rum. Ingẽs*
non laudaretur:Nemo,inquit,imponit hos in culeum ligneum , vt perueniat neſcio quo *al. bene.*

terrarum, vbi calices franguntur, ſpongiæ non franguntut. Video quid velitis, ſententias A
potius audite quàm iocos: fiar. Audite ſententias in hac ipſa controuerſia dictas.

Ab archipirata filio dimiſſus. Controuerſia I.

Thema. Mottua quidam vxore, ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Altetum ex adoleſcentib. domi parricidij damnatum tradidit fratri puniẽdum: ille exarmato nauigio impoſuit. Delarus adoleſcẽs ad pitatas, atchipitata factus eſt. Poſtea patet petegrè ptofectus, captus eſt ab eo: & remiſſus in patriam abdicat illum.

CONTRA PATREM. ALBVTII SYLII. De fratte nec iudicate audeo, nec lo-
qui. Vno nomine gratias ago, & gratulot, quòd pattem ſetuate potuit. Mori iuſſus, tanta
tempeſtate confuſus, neque æſtimare quicquam, neque diſpicere potui. Plura timui cti-
mina patet, fortuna torquente, quàm quæ videris ipſe noſſe. Nec ſatis memini, ſolutũ mi-
hi frattem tradideris, an alligatum: neſcio quantum ad meum ſtuporem attinet, etiam fu- B
gere potuit: nec ſatis meminetam, tale miniſterium an pœnã eſſe noluiſſes, vindictam an
patticidium. Inſui frattem culeo iubes: non poſſum pater. Non ignoſcis, an non ctedis? e-
go contendo nec te quidem poſſe. Si quis tibi dixiſſet tyrannus: Veni, tuis manibus filium
inſue: in hoc opere potes oculis tuis, potes manib. vti? potes audite incluſi filij gemitum? Si
potes: timeo ne innocentem damnaueris. Si non potes: quid fratet in frattem poſſet? pa-
trem teſtem dedit. Quid accuſas, quod impunitatẽ fratri dedetim? in quo facto conſilium
meum victum ſit, à me fratet vt viueret, non impettauit: vt fugeret, non impetrauit. Nihil
aliud impetrauit, quàm vt alitet, quàm in culeo moteretut. Cauſam malã habeo, vt inter
fratres. Vbi ſpes? in gubetnaculo nulla eſt, in temigio non eſt. Hæc eſt in comite? nemo re-
pertus eſt naufragij comes, in velo? in arte? omnia penè inſttumenta circũciſa ſunt. Admi-
niculum in ſpe nullũ eſt. patri ſum excuſandus? at fratri, de filio tuo hoc teſpondeo, quam- C
diu in patrio ſolo motari licet, tuus eſt proiectus in mare: quicquid poſt exilium & naufra-
gium vel facit vel patitur, ab omni fœdere vitæ communis abſtractus pœnatum eius pars
non eſt, nequitiæ opus eſt: ſed aliis quætentibus, teipſum teſtem dabo, non eſſe piratam. E-
go illi terræ, ego lucis conſpectum, ego etiam mottis humanæ facultatem abſtuli. Fortuna
ipſa, quæ emiſerit, eius eſt: nihil tamen illi ptæter mate telinquitut. Moriendũ eſt mihi, pa-
tet iuſſit: neq; ego te deptecot, ne moriat, nec tibi licet non facete quod iuſſus es. Inter pa-
ttem iratum & fratrem motiturum, atbitrium pietati tuæ neceſſarium ſuſcipe. Sãguinem
meum patti tefet, culeũ mihi temitte: volo mori, ſed pura manu tua: hoc tuæ pietatis mu-
nus ad inferos petferam, licuiſſe mihi pet frattem alitet quàm parricidæ moti. *Aſinij Pol-
lionis.* Æquas mihi præbete autes, dabo vobis etiam damnatũ abſoluendum. Viuit, inquit,
frater, non credo: ſeruauit, inquit, me, feciſti vt ctederem. Hęc eſt ſumma terum geſtarum. D
In ea domo, in qua facilè parricidium cteditum eſt, ego ftatrem occidete nõ potui, frater
patrem. Quid mihi cum iſta tabula? ſemel moti volo. *Q. Hatterij.* Emicabant denſis vndi-
que nubibus fulmina, & terribili fragote hotridæ tempeſtates abſcondetãt diem, imbres
vndique & omnia procellis ſæuientia. Expectat, inquit, parricidam mate, intumuerat ſubi-
tis tempeſtatibus mare, iuſtis quoque nauigiis hotrẽdum. Fateor fateot, dixi: frattem tibi,
ſi innocens eſt, fortuna commendo, fragmentum infelix, etiam nauigatutis omen: quòd ſi
quis gubernator vidiſſet, vitam ſuam abſtuliſſet naufragiis, è littore emittitut. *Marcelli Eſer-
nini.* Habes, inquam, fratet, ſi innocens es, nauigium: ſi nocens, culeũ, non feci patricidium
& quàm facillimè etramus homines, factum putaui: delibetabam, an parentarem patti.
Frattem, inquit *Turrinus*, In domo parricidium facies inuenite, etiam locum à naufragiis
nauigium. *Argentarij.* Quod iuſſeras, factum eſt: periit frater. Viuit, inquit, & me dimiſit: E
bono argumento ptobatur viuere. Vttaſque ad cœlum manus ſuſtulit. *Si nihil* vnquam
impiè cogitaui, pattem meum etiam damnatus diligo. Dij immottales retum iudices a-
deſte: ſi alitet ſentiret, infelicia ſibi imptecatus eſt maria: ſic nauẽ ſuam texit. *Blandi.* Late-
bat in littore nauigium: quod etiam integrum infelicitet vexerat. Ctedam parricidam, ſi
tibi ptoficiſcenti nauigium ſuũ reddidit. Subitò mihi fertũ non ſentienti cum animo pari-
tet excidit, torpent manus, & neſcio qua perturbatione tenebtæ ſtupentibus offunduntur
oculis. Intellexit quàm difficile eſſet, parricidium facere, etiam quod imperaret pater. Ita
mihi, qua ſola miſetos in domo noſtta teſpicis, fortuna ſuccuttas, ita mihi contingat aut
honeſtè dicere, aut mori: ita ex domo noſtra ego ſim vltimus teus, vt ille iurabat, melio-
rem ſe nouercam habuiſſe quàm frattem. *Cornelij Hiſpani.* Fateor, volui occidere: ſed tũc,
intellexi, quàm difficile eſſet patticidium. Ego, inquit, occidete pattem nolui: ne nunc

A quidem possum. Pater noster nauigauit sereno die, tranquillo mari, auspicato itinere, integra naui. Quid hoc est? nauigauit damnatus felicius, quàm qui dânauerat. Vade, inquit. patrem te habere mihi non licoit: habebo patronum, reuertete. Magnum pietatis argumentum, filio charus pater, etiam post supplicium. Vtrum vobis videtur innocentiã apud piratas didicisse, an ne apud piratas quidem perdidisse? *Arellij Fusci* patris. Potuit patrem occidere: & quem testem timebat abdicatus à patre? Quò me conferam? in mare? non possum: iratos habeo piratas. Cùm traditus est mihi frater, imperatúmque vt sumerem supplicium, si qua est fides, tentari me putaui, an possem parricidium facere. *Portii Latronis.* Perieras pater, nisi in parricidam incidisses. *Triarij.* In naufragio nauigabat: parum est quòd non occidit patrem, imò etiam integra naue dimisit patrem, resolutis compagibus, infelix omen nauigationis. Insue me culeo: certè sentiam maria, non ea videbo. Scissa quoque

B vela fecerant sinus, & armatas classes naufraga praecesserat ratis: scires nauigare qui seruaturus esset patrem, etiam pirata dicitur: interim falso crimine malè audit. *Cestii Pii.* Erat nauigium, imò fuerat: sed adhuc crudelis & pertinax nouerca, post omnia deuicta nihilominus saeuit: maria iam quiescunt, praedones iam miserentur, irati iam parcunt. Ibamus praeter sepulchrum matris, ille mortem timens, ego scelus: expecta, vide an fortuna nobis obiiciat scelus. Iacebat nauigiũ peruetus, & attritum salo, vix vnius capax animae. Veni ad vos, victoriam pulchram petiturus, vt probem me parricidam. Non occidisti, inquit, fratrem nouerca, audiui iucũdissimam vocem: fateor me parricidam, occidi fratrem: tutus sum pater, si hoc probetur: imposui in exarmatam nauem: non est occidere? Nouercae quidem nunquam satis priuignus occiditur. Multas rerum natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt: & haec est conditio miserrima humani generis, quòd nascimur

C vno modo, multis morimur: laqueus, gladius, praeceps locus, venenum, naufragium, mille aliae mortes insidiãtur huic miserrimae animae: & hoc occidere vocatur, sed diutius. Si quis nunc stat in turba, & hoc dicit: huic quisquam parcat qui fratrẽ suum occidit, & occidisse se probat? Componis in domo par, vt alter scelere sit parricida, alter ministerio. Impositus est in nauem frater: qualem nauem? scitis, nihil esse periculosius, quàm etiam instructa nauigia, parua materia seiungit fato. Quid si verò non rudentibus committitur illa anima, non veiis, non gubernaculo defenditur: exarmata nauis, & vtroque patens látere. Imponitur miser in naufragium: nauigio per se pessum ituro, pondus insuitur. Ecce nauem diuinitas armat, subitò visa sunt vela, subitò nauis coepit & regere se, & attollere. Magnum est praesidium in periculis innocentia. Saeuum mare inuoluitur, procellae spumante impetu latera nauigij vrgent, pulsatur vndique nauis periculis: innocentia tamen tuta est. O ma-

D ria iustiora iudiciis. O mitiores procellae patre, quam effecistis animam. Nec hoc tantùm diuinitus gestum est, quòd peruenit rursus in portum, excipitur classe praedonum. Habeat pater mentem nauigandi, capietur iudex, vt illum poeniteat sententiae suae. Damnare me nouerca parricidii potuit: parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognosce innocentiam meam in mari, quam domi noluisti. Complexu, osculis prosecutus est: sic patrem parricida dimisit.

IVNII GALLIONIS. Multa non agnosco: frater domi damnatus est, ego in publico: illi obiectum est quòd parricidium fecerat, mihi quòd non fecerim: ille negabat, mihi nouo patrocinio vtendum est, fratrem occidi: in ea domo in qua parricida damnatur, haec innocentia est. Video quos inuitos audire hoc genus defensionis: malo itaque me vobis innocentem probari quàm patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occide-

E re. Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus: eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandẽ nouercam: mitioris natura pectoris sum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium: animus meus durior est, illius clementior: apud piratas quoque inuenitur, qui non possit occidere: putas me dicturum, ne alius occideret? Si mater nostra viueret, puto illi tradidisset. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrum vobis videtur per manus patris punire filium voluisse, an ablegare priuignum? pudet me patrocinij mei. Timeo ne cùm coepero narrare quid fecerim, dicatis: Certè negabis te posse hominem occidere. *Musae.* Traditus est frater puniendus mihi potissimùm: quo istud proposito pater feceris, apud plerosque disputationem habet. Ego, si quid mitius illo tempore voluit fieri, non intellexi. Imposui multum recusantem, & insui culeo postulantem. Obiicis mihi molliorem animum: alius mitior est plus quàm debet, alius seuerior est quàm necesse est: mediis alius affectibus inter vtrunq; positus, totus in sua potestate est. Quidã &

accusare & damnare possunt, & occidere: quidam tam mites sunt, vt non possint in caput A
ne testimonium quidem dicere. Non possum hominem occidere: hoc vitium & apud piratas inuenitur. Alij viuere sine reipublicæ administratione non possunt: aliis in priuato latere, & extra omnem inuidiam secessisse præcipua tranquillitas est: aliis non potest persuaderi, vt matrimonio obligentur: aliis, vt careant. Sunt qui castra timeant, sunt qui cicatricibus suis gaudeant. In tanta morum varietate, videte quãtulum sit quod excusem: non ambitioni, non inertiæ veniam peto: misericors sum, non possum occidere hominem. Gratulare pater naturæ meæ. Nunquam eiusmodi filius parricidium faciet. Hoc vitium à te traxisse videor. An non putas misericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere, dextera simul ac mẽte languit: proh bone Iupiter, Mithridatem quàm non dubium parricidam. *Pompeij Sylonis.* Gaude pater, neuter filius tuus parricidium fecit: dimisi in portum naufragum. Vis pater scire, accusator nocentior sit, an reus? Coniice in alteram nauem nouercã: illa faciat votum, precetur, si neminem innocentem accusauit, si priuignum immerentem non oppressit: in eos piratas incidat, qui nesciant captos dimittere. B

PARS ALTERA. MVSÆ. Parricida meus in mari regnat. *Sepullij Bassi.* Nega tu parricidam fuisse, quem scis esse piratam. *Caij Sabini.* Facinus indignum, parricida damnatus post pœnam potuit dicere patri suo: Morere.

DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuisit: An licuit illi quod iubebat pater, facere. Non licet, inquit, fratrem necare, ille damnatus erat: non enim iudicio publico ceciderat. ignosce, si diligentior sum, cùm videam hominẽ tam facile damnari. Timeo nemo ne quis me parricidii postulet, facile est, si dicenda sit domi causa, etiam nocens absolutionem sperare potero: in foro quid responsi dicebo? Occidi fratrem parricidam: me quoque vocant, quòd non affui reo: si licuit, an debuerit. Nocens est iste, sed mihi frater est: naturæ iura sacra sunt. Quid de me iudicaturus est, si fecero? puto difficulter postea in me parricidiũ credes. Etiam si debuit parẽte patri, an ignoscendum sit illi, si non potuit. Fatebor, inquit, quod fortè offensurum est aures: patri parẽre volui, fratrem occidere non potui. Obortæ sunt subitò tenebræ: diriguit animus, sublapsum est intercepto spiritu corpus, nõ possum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam, non poterat. Quidam occidere hominem tantùm non possunt. Quorundã aduersus hostes deficit manus. Fratris quoq; beneficiũ non est tam magnum pater, quàm magnũ putas. Nõ ille te noluit occidere, sed nõ potuit. Nouissimas illas partes fecit, quamuis nõ occiderit: si tamẽ potuit damnatũ, an abdicari debeat. Dicet enim pater: Si non poteras, negasses: & misisses ad me, nõ posse te. Hoc loco Latro dixit rem valde laudatã: Dixisses, inquit, te non posse. Ita me nesciebas, putasti me occidere? Quid ergo sic loquebaris? iam vnum parricidii condemnasses: deinde an puniuerit fratrem. Hæc descriptio supplicii, quod dixit grauius etiam culeo fuisse: & adiecit, hoc die illum pœnas dare inter barbaros inclusum, per quos necesse est parricidium facere. Hac diuisione vsi sunt, quibus placuit & illius causam defendere: inter quos & Geminus Varius fuit, qui aiebat adolescentẽ optimam causam habere, si non occidit fratrem etiam nocẽtem: meliorem tamen, si non occidit innocentẽ. Partitam autẽ materiã fecit erga has quæstiones Geminus, & quibus idem placuit: An abdicari non debuit, etiam si nocẽtem fratrem non occidit: hic dicit, Non licuit, non debui, non potui. An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cùm cœpisset per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet, inquit, aliquis: Tam serò defendis. Non potui citius. Hodie primùm res in forum delata est. Nouissimè, an etiam nocentem satis punierit. C D

COLOR. De colore inter maximos & oratores & declamatores disputatum est, vtrum ne aliquid deberet dici in nouercã, an non? *P. Asprenas & Albutius,* & præter oratores magna horũ rhetorũ manus in hanc partẽ transierãt, & qui in nouercã inueherentur fuerunt, & illi qui non quidem palàm dicerent, sed per suspiciones & figuras: quam rem nõ probat *Passienus,* & aiebat, minus verecundum esse, aut tolerabile, infamare nouercam quàm accusare. Quidam principia tantùm habuerunt in sua potestate, deinde ablati sunt impetu. Excusatius est autem, in malum colorem incidere, quàm transire. *Latro* illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem vsus est: Non potuit occidere. Et cùm descripsisset ingenti spiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentem, dixit: Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen, hic parricidium non potest facere. *Cæstius* colore alio vsus est. Transibamus, inquit, secundum matris sepulchrum, E

A sepulchrum, inuocare cœpit manes eius, motus sum. Et puerili sensu colorem transcurrit: Quid facerem, inquit: occidere pater iubebat, mater vetabat.& eum colorem dixit: Hæc mecum cogitaui, non est imperatum vt manu occiderem, non vt laqueo, non vt mari: eligere supplicij genus liberum est. *Fuscus Arellius* hoc colore vsus: Tentari me à patre putaui: Vno, inquit, supplicio alterum filium puniri, alterum experiri vult. *Albutius* in argumentis plura posuit, & omnes ferè colores contrectauit. In narratione hoc colore vsus est, & dixit: Hoc vnum mihi præsta beneficium, sine me tanquam parricidam mori. *Argentarius.* Non tanquam frater essem: sed huius consilij inuentor, dixi: Cogitaui quid facerem; Tandem inueni, quomodò parricidium vindicarem sine parricidio. *Passienus* hoc colore vsus est: Non putaui patrem vtique velle occidi filium. Videbatur mihi omnia misericordiæ adiumenta præparasse, quòd domi cognouerat, quòd inter suos. Fratri, inquam, tra-
B didit. age si parcere noluisset, cui tradidisset. *Pollio Asinius* dixit in nouercam. itaque illo colore vsus est: Cogitaui mecum quid liceret, quid oporteret: si tantum, inquam, nefas commissum est, nullæ meæ partes sunt ad expiandum scelus. Triumuiris opus est, comitio, carnifice. Tanti sceleris, non magis priuatum potest esse supplicium, quàm iudicium. *Marcellus* dixit ita: Si iste parricidium fecit, ideo & ego faciam. & illam quam suprà sententiam retuli: Habes, inquam, fratrem. *Varius Geminus* & ipse dixit: Nolui occidere. Egregiè, inquam, nouerca inter priuignos diuisit odium, aliter alium aggressa est: alteri parricidium obiicit, alteri mandat. & hanc illum figura defendit in narratione: Intertogaui fratrem. Apud quem prætorem causam dixisti? apud nullum, inquit. Quis accusator fuit? nemo. Quis testis? imò qui testes? Vni enim etiam de minore scelere non creditur. Nemo, inquit. Quis de te pronunciauit? nemo. Quid pater inquit? Ego si reus
C fuissem, ad te non misissem. *Sepullius Bassus* hoc colore vsus est: Non habui parricidæ instrumenta, non culeum, non serpentes: parricidam tamen in maria proieci. *Vipsanus* duro colore vsus est: Hoc, inquit, supplicium tanquam grauius elegi. Quid iste, inquam, insuetur, & statim omnem sensum supplicij effugiet? imò sollicitus pendeat, & quod ne insuti quidem parricidæ patiuntur, ipse pœnam suam spectet: nihil speret, timeat omnia, peius debet quàm cæteri parricidæ mori, à patre damnatus est. Et hoc colore per totam declamationem vsus est, vt diceret, hoc se tanquam grauius elegisse. Displicebat color hic prudentibus. Quam enim spem habuit absolutionis, si nec parit, nec pepercit? *Haterius* hoc colore vsus est: Diu mecum disputaui, parricida est, quem non testis probauit? non iudex coarguit? quid ergo? innocens, quē condemnat pater? Inueni æquè pœnā simillimam reo, mersam, non tamen ex toto perditā ratem: quæ vel punire fratrē possit, vel absoluere. *Tria-*
D *rius* & ipse quasi sententiam de fratre ferre noluisset, egit, & dixit: Tandem ad cœlum manibus leuatis: Quicquid est, inquam, quod terris imperat, quod regnat profundo, quicquid est quod ex sublimi res spectat humanas, inuoco, damnatus alto committitur: Dij iudicate post patrem. Hæc sententia dicebatur ex Græco translata, sed Græca corruptior est. A parte patris, quod ab archipirata dimissus est sic. *Cæstius*: Pœnam, inquit, putauit mihi hanc esse morte grauiorem & sic posuit in narratione: Rogabam vt occideret, non impetraui. *Varius Geminus* ait: In hoc me dimisit, nō quia volebat saluum esse, sed patrocinium suum: vt quia non nunc occideret, videretur nec antè voluisse. *Latro* dixit: Quis porrò vno me miserior est, qui vitam parricidæ debeo? *Diocles Carystius* elegantem sensum in proœmio posuit pro adolescente, cùm diceret causas se abdicationis non inuenite, luxurię se occasionē non habuisse, parricidium sibi non obiici, & contra reos se minimè laborare: Fortasse, inquit, quæ-
E ritur, quòd captum non redemerit. adiecit.

Et cùm tractaret in vltima parte, debere patrem nosse vitia liberorum, & ferre vtique in vnico, adiecit.

Arthemon in descriptione tempestatis laudatus est, & bellè accessit ad eam.

Et cùm de ipso nauigio diceret, pulchrè cœpit.

Et vltimùm descriptionis suæ sententiam proposuit.

Et ad partem narrationis eleganter transit.

Glycon dixit.

SOLEO dicere vobis, Cæstium Latinorum verborum inopia hominem Græcum laborasse, sensibus abundasse. Item quoties aliquid describere ausus est, toties substitit: vtique cùm se ad imitationē magni alicuius ingenij direxerat, sicut in hac cōtrouersia fecit. Nā in narratione, cū fratrē traditū sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione vna & infelici:

Nox erat concubia,& omnia Iudices canentia sideribus muta erant. *Montanus Iulius*, qui comis fuit,quíque egregius poëta,aiebat illum imitari voluisse Virgilij descriptionem: A

Nox erat,& terras animalia fessa per omnes,
Alituum pecudúmque genus sopor altus habebat.

At Virgilij imitationem bene cessisse,qui illos optimos versus Varronis expressisset in melius:

Desierant latrare canes,vrbésque silebant:
Omnia noctis erant placida composta quiete.

Solebat Ouidius de his versib.dicere, potuisse fieri longè meliores, si secūdi versus vltima pars abscinderetur,& sic desineret:

Omnia noctis erant.---- B

Varro quem voluit sensum, optimè explicuit. Ouidius in illius versu suum sensum inuenit: aliud enim intercisus versus significaturus est,aliud totus significat.

Popilius Ciceronis interfector. Controuersia II.

ACTIO. De moribus sit actio. *Thema.* Popilium parricidij reum Cicero defendit: absolutus est. proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit.accusatur de moribus.

CONTRA POPILIVM. BASSI SEPVLLII. Si accusasset Cicero Popilium,viueret. Occidit Ciceronē Popilius. Puto iam creditis occisum ab isto patrem, vt vno ictu pereat: tantum dabo pro Cicerone,si liceat pacisci. *Gabij Sabini.* Quod vnum potuimus,effecimus, vt veniret tempus,quo Popilius Ciceronem desideraret. Popili potes, inquit, Ciceronem occidere, potes vel patrem. *Portij Latronis.* Prorsus occisurus Ciceronem. debebat incipere à patre. Antonius, inquit, iussit. Non pudet te Popili? Imperator te tuus credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum: effecit vt minimum in illo esset crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum: felicissimè licet cedat actio, id solum efficiemus, vt qui occidit Ciceronem, tantùm erubescat. Proh dij boni, occisum Ciceronem, & caput eius humerotenus recisum. *Albutij Syllij.* Cæde ceruices tanti viri, & humerotenus recisum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam. Hoc vnum tantùm feliciter fecisti, quòd antè occidis patrem quàm Ciceronem. Facilius Cicero pro parricidio iudices mouit, quàm pro se clientem. Ad vos hoc patroni exemplum pertinet. Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Vbicumque estis Iudices, qui in istum reum sederatis, ecquid pœnitet absoluisse? *Argentarius.* Impius est, ingratus est: audeo dicere, parricida. Sensit qui defenderat. Respice forum, hîc sub Cicerone sedisti: respice rostra, hic supra Ciceronem stetisti. Quantum eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de morib. reus est, abscidit ceruices loquentis: hæc est absoluti clientis post longum tempus salutatio. Parce iam quæso Popili. Nihil tibi nisi occidendum Ciceronem mandauit. Duo fecit parricidia: quorū alterū audistis, alterū vidistis. *Cæstij Pij.* Si dixero, Infamis adolescentia turpis est, infamis pueritia turpis est: respondebit, Iam ista Cicero defendit. Non pudet Popili, accusator tuus viuit: quid tā cōmune, quàm spiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Parricida sic etiam tu perisses. *Fuluij Sparsi.* Non credidisset Popiliū fecisse Antonius, nisi in mentem illi venisset, illum & parricidium fecisse. Facinus indignum: à me defenditur Cicero, cùm Popilium Cicero defenderit. *Mentonis.* Non magis quisquam alius occidere Ciceronem potuit præter Popilium, quàm nemo Popilium præter Ciceronem defendere: parricidam quem viuus negārit Cicero, occisus ostendit. Fortunam Ciceronis: Antonius illum proscripsit, qui accusatus est: Popilius occidit, qui defensus est. Si damnatus esses, carnifex te culeo totum insuisset. Video quid respondeat. Non credet Antonius occisum Ciceronem à Popilio, nisi ei signum attulerit. *Triarij.* Præsta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici Verri præstiterunt. Proscriptum transi. Ne à mortuo quidem manus abstinet, lacerat occisum. Popili, hoc parricidium tertium tuum est. *Pompeij Sylonis.* Nunquid magis exonerate te possis, præsta Ciceroni quod Antonius. *Cornelij Hispani.* Dic Antonio: Ego istud scelus facere possum, & patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis, postquam ad illum Popilius missus est. *Arellij Fusci* patris. Potuisti Ciceronem occidere. At quàm bene persuaserat nobis Cicero, parricidium te facere non posse. Occidisti tu Ciceronem loquentem. Nunquid, inquit,

C D E

A inquit, & aliquis ex tuls venerat index, an nemo Ciceroni timendus est, qui cum Popilio venit? *Q. Harterij*. Qui modò Italiæ humeris relatus est, nũc sic à Popilio refertur, proposito in rostris capite Ciceronis: cùm vnius metu omnia tenerentur, gemitus tamen Popilij liber fuit. *Iulij Bassi*. Proscriptus, inquit, erat Cicero, pater certè tuus proscriptus nõ fuit. *Blandi*. Dij manes, Popilij senis patris, & inultæ Cicero te persequuntur vmbræ: vt quẽ negasti, parricidam sentias. *Capitonis*. Deduxi ad vos reum omnium, quos terra sustinet, nocentissimum, ingratum, impium percussorem, bis parricidam: nec tamen timeo, patroni viderint: ne à Popilio quidem nisi post beneficium occiditur. Nec damnationem tamen istius despero. Non enim à Cicerone nunc defenditur: timeo ne causæ non satisfaciam. Maior causa est, occisum à Popilio Ciceronem queri, quàm fuit aliquando probare non occisum patrem. Ciceronem quisquam potuit occidere, qui audiuit? Minturnensis palus
B exulem Marium non hausit. Cimber etiam in carcere vidit imperãtem: prætor iter à conspectu exulis flexit. Qui in crepidine viderat Marium, in sella figurauit. Non possumus de Popilio queri: eodem loco patronum babuit, quo patrem. Pompeius terrarum marísque domitor, Hortensij se clientem libenter confessus est. Hortensius bona Põpeij, non Pompeium defenderat. Romulus, horum mœnium cõditor, & sacratus cœlo parens, non tantam vrbem fecit, quantam Cicero seruauit. Metellus in Vestæ æde extinxit incendium: Cicero Romæ. Glorietur Hannibale Scipio, Pyrrbo Fabritius, Antiocho alter Scipio, Perse Paulus, Sparthaco Crassus, Sertorio & Mithridate Pompeius: nemo hostis Catilina propius accessit. Fert appensum conto caput, & defluente sanguine hunc ipsum inquinat locum, in quo Popilio dixerat. *Buteonis*. Quantæ fuit eloquentiæ? probauit ab eo non occisum patrem, à quo occidi poterat etiã Cicero. *Marillij*. Si inimicus essem patronis, opta-
C rem vt reus absolueretur. Turpe iudicium, in ea ciuitate Ciceronem non defendi, in qua defendi etiam potuit Popilius. Popilium pauci ex historicis tradiderũt interfectorem Ciceronis: sed hi quoque non parricidij reum à Cicerone defensum, sed in priuato iudicio. Declamatoribus placuit, parricidam reum fuisse. Sic autem eum accusant, tãquam defendi non posset: cùm adeò possit absolui, vt ne accusari quidem potuerit. *Latroni* non placebat illum sic accusari, quomodo quidam accusauerunt: Obiicio tibi quòd occidisti hominem, quòd ciuem, quòd senatorem, quòd consularem, quòd Ciceronem, quòd patronum tuum. Hac enim ratione non aggrauari indignationem, sed fatigari. statim illò veniendum est, ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeò bonam causam habet Popilius, vt detracto eo quòd patronũ occidit, nihil negocij habiturus sis, & patrocinium eius est ciuilis belli necessitas. Itaque nolo per illos reum gradus ducere, quos potest tutius e-
D uadere. Licuit enim in bello & ciuem & senatorem & consularem occidere: nec in hoc crimen est, quòd Ciceronem, sed quòd patronum. Naturale est autem, vt quod in nullo patrono fieri oportuit, indignius sit factum in Ciceronem patronum. *Latro* accusauit illum de moribus: primùm quòd sic vixisset, vt causam parricidij diceret: deinde, quòd patronum suum occidisset. Et fecit has quæstiones, An posset eo nomine accusari, quo absolutus est. Si quis, inquit, hodie volet me parricidij postulare, non poterit. Quomodo crimen quod obiici non potest, puniri potest? An in bello ciuili acta obiici non possint. Honestè dixit, cùm hunc locum tractaret *Varius Geminus*. Si illa, inquit, tempora in crimen vocas, dicis non de bominis, sed Reipub. moribus. Si potest, quod ciuili bello actum est, obiici, an hæc obiici debeant. Hanc quæstionem in illa diuisit: An etiam si necesse ei fuit facere, non sit tamen ignoscendum. Ad quædam enim nulla debet necessitas compellere.

E Divisio. Hoc loco Latro dixit summis clamoribus: Ita tu Popili, si Antonius iussisset, patrem tuum occideres? Deinde, án non fuerit ei necesse: Potuisti excusare te, potuisti præmittere aliquem ad Ciceronem, vt sciret & fugeret. Necesse certè non fuit, manum capútque præcidere mortuo.

Color. Colorem pro Popilio *Latro* simplicem habuit, necessitate coactum fecisse. & hoc loco illam sententiam dixit: Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? *Albutius* dixit, in pœnam Ciceronis electum amicissimũ Ciceronis, quasi exprobraturus per hoc illi suam fortunam esset: Molestius, inquit, feret, se à Popilio occidi, quàm occidi. *Marcellus Eserninus* eundem colorem aliter induxit: Cogitabat, inquit, Antonius secum: Quod Ciceroni excogitabo supplicium? Occidi iussero? olim iam aduersus hunc metum emuniuit animum. Scit mortem nec immaturam esse consulari, nec miseram sapienti: fiat aliquid noui quod non expectat, quod non timet: non indignabitur

ceruicem hosti porrigere, indignabitur clienti. Popilium aliquis vocet, vt sciat quantum illi defensi in Republica profuerint. *Sylo Pompeius* hoc colore vsus est: Offendebatur, inquit, proscriptione, & quædam liberius loquebatur: non miror. Ciceronis cliens est: tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit, non suæ infirmitatis sententiam: Vterque, inquit, sed diuerso genere punitus est. Ciceronis proscriptio fuit, occidi: mea, occidere. *Marillius* præceptor noster sic narrauit: Iussit, inquit, imperator, iussit victor, iussit qui proscripsit: ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat Respublica? *Blandus* hoc inquit loco: Volo me excusare: dixi. Cicero me defendit: respondit, Scio, me accusauit. I ergo, vt sciat plus sibi Antonij accusationem nocuisse, quàm Popilij defensionẽ profuisse. *Buteo* hoc colore: Vocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cliens, amicus. Excogitaui quomodo Cicero sua periret manu. *Cæstius* hoc colore: Durissima, inquit, mihi militia in Antonij castris fuit, ob hoc ipsum, quòd Ciceronis eram cliens, difficillimę mihi expeditiones B dabantur. Tunc quoque vocatus sum quasi ad pœnam: I, inquit, occide Ciceronem: Nec credam, inquit, nisi attuleris caput. magisque admiratus est potentiam suam, quòd Ciceronem Popilio non licebat non occidere. *Fuscus Arellius* hoc colore vsus est: Antonij se partes secutũ, vt si quid posset, Ciceroni prodesset: facta proscriptione ad genua se Antonij procidisse, deprecatum se pro Cicerone: offensum Antoniũ, eo magis dixisse: Occide, quem mori non vis. Hic color displicebat Passieno, quia ad testem ducit. nam si hoc fecit Popilius, non tãtùm quod defendat non habet, sed habet quod glorietur. *Hispo Romanus* vehemẽti colore vsus est, & duro. Patronum enim Popilio dedit, & dixit aliter se causam acturum Popilij, aliter Antonij: pro Popilio dictur̃u, Occidere nolui, coactus sum: pro Antonio dicturum, Occidi Ciceronẽ oportuit. & dixit locum, aliter non potuisse pacari Remp. quàm si ille turbator ocii è Repub. sublatus esset. Solus ex declamatoribus in Ciceronẽ inuectus est: Quid ille, inquit, cùm Antonium hostem iudicaret, & omnes Antonij milites, C non intelligebat se & Popilium proscripsisse? Hic color prima facie asperior est, sed ab illo egregiè tractatus est. *Varius* quidem minus dixit: Cùm imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodii mitteretur, qui contumeliis afficeret antequã occideret, & viuum laniaret. *Argẽtarius* dixit: Vocatus veni, post proscriptionẽ Antonius terribilior erat factus etiã suis. Iussus sum Ciceronẽ occidere: quid facerem? Non parere vno modo poteram, si me occidissem: hoc nec Cicero poterat. A parte accusatoris illo loco, quò Popilius venit, nemo nõ aliquid noui voluit dicere. *Latro* ait: Præcluserat fores, nemo ad proscriptum recipiebatur. Popilius vt venit, admissus est. *Cæstius* dixit: Vt renũciatum est Ciceroni, ait: Popilio semper vaco. *Vispanus Cornelius* fecit etiam quæstentem Ciceronẽ: Popili, tam serò? *Albutius* dixit: Quid est Popili? ecquid tutò lateo? nunquid mutandus est locus ineptè ab D Idibus? *Paulus* quidem induxit Ciceronem, tum maximè Popilii orationem legentem. Et *Murrhedius* non est passus hanc controuersiam trãsire, sine aliqua stuporis sui nota. Describit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popilium, & Popilii manum dedit Popilio: Quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

Ter abdicatus venenum terens. Controuersia III.

THEMA. Ter abdicatus, ter absolutus deprehensus est à patre, in secreta domus parte medicamentum terens. interrogatus, quid esset? dixit, venenum: & velle se mori. & effudit. accusatur parricidii.

PRO FILIO. CÆSTII PII. Dic quid commisi? certè nec secreta te fallunt. dimittam te: intelligetis cui parauerim. dic quid antè commiserim: nisi fortè contentus es teo committere parricidium, parricidæ nihil. *Argentarij*. Volo mori, quia reus fui. quid ergo, E reus viuet? quia sordidatus assidebit pater. Reuertat ad venenum, quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est. *Albutij Sylii*. Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, si quem alium iuuet. Vt interuenit, in alias cogitationes abii. Ergo quisquam tam infelix fuit, ergo quisquã me magis odit, quàm ego miser memet cœpi? *Varij Gemini*. Ter, inquit, abdicatus es. Videris mihi pater obiicere, quòd tam diu viuam, quòd pro me loquor. Nolite mirari: tam iracundum est innocentibus mori, quàm miseris defendi. *Cornelij Hispani*. Scio quosdam periclitanteis illa iactare, Nunc primùm causam dico. hic ergo dicere non possem, Iterum reus fui: nec dubito, qui vobis in odium venerim, cùm ipse me oderim. *Portij Latronis*. Ter causam dixi, accessi ad hæc supplicia mea, venenum teneo: hoc si tibi satis non est, viuam.

ALTERA

A ALTERA PARS. ALBVTII SYLII. Testor deos immortales, hoc me tribus iam cauisse abdicationibus, ne in domo mea venenū deprehenderē. Parricidii reus viuit, qui abdicatus mori voluit. In quàm angusto domus meæ fortuna posita est: aut patri pereundum est, aut filio. Quid habes, quare me mori velis? Viuunt orbi, viuunt naufragi, viuunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus cùm se mori velle dicar, vitam rogar. Teneo parricidium, quod apparet etiam in suam mortem paratissimum. *Cornelij Hispani.* Nolite mirari, si debitas vires dolori meo non exhibuero: tribus iudiciis experti estis, patres accusare non posse. *Vibii Ruffi*, Cùm tantum est quod fateris, quantum est quod negas? Tu venenum quæsisti, tu venenum emisti, tu venenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem: rectè vitam odisses suam, cui parricidium obiecisses. Vis scire quid peccaueris? indica quis tibi vendiderit. dicetur illi: Tu illi venenum vendebas, tu ter abdicato vēdebas: sine dubio sciebas cui daturus erat: ita hoc ego iudicio filii mortem moror.
B Si me cum isto includitis, moriar: vt vobis hanc faciam inuidiam, quam iste mihi facere voluit. *Varii Gemini.* Quæritis, filius meus venenum cui parauerit? viuit. *Pompeii Sylonis.* Mihi, inquit, paraui, & hoc est patri parare. Absolutus mori vult, reus viuit. *Musæ.* Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat habere, quàm parricida? habuit, inquā, Demosthenes venenum, & vixit. idem ego tibi pater, quod Demostheni Philippus. *Portii Latronis.* Cùm abdicarem, si quid obieceram, aiebat, Nunquid deprehendisti? non tamen habebitis quod multū de eo dubitetis, quòd negat parricidium: quod confitetur, venenum est. Mori, inquit, volo viuo patre: & hoc parricidium est. Miser æquè timui ne biberet venenū, quàm ne daret. *Arellii Fusci* patris. Mihi, inquit, paraui venenum, ne quis dubitet an aliū possim occidere. *Iunii Othonis* patris. Reus est parricidii, qui mauult
C mori, quàm patrem videre. quomodo vultis, magis probem vobis illum noluisse? non vult mori. Mori, inquit, volui. quare? quia ter vicisti. Si mihi credis, parricidium facere voluit. Qualis est reus, cuius hoc vnum patrocinium est, indignum se vita fuisse? Dico tam inuisum illi patrem fuisse, vt occidere voluerit.

DIVISIO. Non puto vos exigere diuisionem, cùm coniecturalis sit controuersia. habet tamen dissimilem cæteris coniecturam, & duplicem: non quomodo solet inter duos reos, cùm alterum coarguimus: aut inter duo crimina, cùm alterum probamus, vt id alterius fiat probatio: tanquam cùm dicimus adulteram fuisse, vt credatur etiam propter hoc venefica. In vno homine coniectura duplex est. Quærimus enim, vtrū venenum in suam mortem, an in patris parauerit.

COLOR. Si hic color displicet pro adolescente, quo dixit Latro vt nihil mutaret, sed
D diceret: Mori volui tædio abdicationis & infelicitatis assiduæ, cùm in hoc tantùm sordes ponerem, vt cum maiore tormēto positas resumerem, & absoluto mihi vni, non finis esset periculi, sed initium: incipit præter coniecturam, & illa prima vulgaris in eiusmodi controuersiis & pertrita quæstio incurrere, an venenum habere in mortem suam liceat. *Albutius* illo colore pro adolescente dixit, nō fuisse venenum: Cùm putarem, inquit, odio esse patri meo, volui experiri affectum eius, quomodo mentionem mortis meæ ferret. Itaque palàm, & ita vt interueniret pater, tenui. *Fuscus Arellius* codē colore vsus est, sed aliter: Non dixit, Experiri patrem volui, sed vt miserabilem me patri facerem. *Murrhedius* pro cætero stupore suo dixit, medicamentum se parasse ad somnum: quia assiduæ sollicitudines, vigiliarum sibi facerent consuetudinem. Vsus colore est, & Publiana sententia dixit: Abdicationes, inquit, suas veneno diluit. Et iterum: Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos,
E cùm loqueretur de hoc genere sententiarum, quo iam infecta erant adolescentulorum omnium ingenia, queri de Publio, quasi iam ille hanc insaniam introduxisset. *Cassius Seuerus*, summus Publij amator, aiebat, nō illius hoc vitium esse, sed illorum, qui illum ex parte, qua transire deberent, imitarentur: quæ apud eum melius erāt dicta, quàm apud quenquam comicum tragicùmque, aut Romanum, aut Græcum: vt illum versum, quo aiebat vnum versum inueniri non posse meliorem:

Tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet. *Publij Mimi.*

& illud de eadem re dictum:

Desunt luxuriæ multa, auariciæ omnia.

& illos versus, qui huic quoque ter abdicato possent conuenire:

O vita misero longa, felici breuis.

Et plurimos deinceps versus referebat Publij disertissimos. Deinde autorem vitij, quod ex captione vnius verbi plura significantis nascitur, aiebat Pomponium Attellanatum scriptorem fuisse: à quo primùm ad Laberium trãsisset hoc studium imitandi, deinde ad Ciceronem, qui illud ad virtutum studia transtulisset. nam vt transeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut in sermone dixit, & nota vt non referam à Laberio dicta, cùm Mimi eius, quicquid modò tolerabile habent, tale habeant, id quod Cicero in Laberium. Diuus Iulius ludis suis Mimum produxit, deinde equestri illum ordini redditum iussit ire sessum in equestria: omnes ita se coarctauerunt, vt venientem non reciperent. Cicero male audierat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cęsari, sed vtriusque adulator, multósque tunc in senatum legerat Cæsar, & vt repleret exhaustum bello ciuili ordinem, & vt his qui bene de partibus meruerant, gratiam referret, Cicero in vtramque rem iocatus: misit enim ad Laberium transeuntem: Recepissem te, nisi angustè sederem. Laberius ad Ciceronem remisit: Atqui solebas duabus sellis sedere. Vterque elegantissimè: sed neuter in hoc genere seruat modum. Ab his huius studij diffusa est in plures imitatio. Sed vt ad controuersiam redeam. *Cassius Seuerus* aiebat, placere sibi illum colorem: Mori volui. Et quasdam dixit inter disputandum sententias: Tertiò, inquit, cùm abdicarer, aiebam: Nihil tanti est, infelicem hanc animam, quam toties exagitat pater & infestat, semel recipiat. Sed illud rursus dicebat: Mihi serua istum animum: facies quod voles absolutus. Quare ergo nunc non moreris, dicet aliquis? Primùm non semper idem miseris libet: nonnunquam iuuat cum fortuna sua concurrere, illam fatigare. Deinde verum vis, quare non moriar interim? quia puto te velle. *Otho Iunius* ineptam sententiam videbatur dixisse: Non multum interest mea. aut enim me, aut filium meum voluit occidere. A B

Mater cæca filium retinens. Controuersia. III. C

LEX. Liberi parentes alant, aut vinciantur. *Thema*. Quidam cùm haberet vxorem, & ex ea filium, peregrè profectus, & à piratis captus, scripsit de redemptione epistolas vxori & filio. Vxor flendo oculos amisit. filium euntem ad redemptionem patris alimẽta poscit. non remanentem, alligari vult.

PRO MATRE. CÆSTII PII. Non est quòd mulieris affectum lege æstimetis, quæ minatur: omnia fecit, ne filius alligetur: nauigaturus reliquit vxori filium: nec adhuc cæca erat. *Albutij Sylij*. Deducite filium, itaque tene, complectere: audeo dicere, hoc pat ne piratæ quidem diuiderent: si vellet filium alligare, pateretur ire quò properat. Ergo i adolescens, matri tuæ nec decem mensium quidem alimenta reddes? si pascere non vis matrem, expecta saltem vt efferas. *Triarij*. Legem attulit, qua cathenas minetur: causa est, quia timet. *Marcelli Esernini*. Si perseueras, me quoque ad piratas trahe: impetrabo ab illis alimenta, & virum meum. *Fuluij Sparsi*. Mater si non pascitur, moritura est. Pater etiamsi non redimitur, pascitur tamen. *Iulij Bassi*. Patri tuo supersunt & oculi & alimenta. D

ALTERA PARS. CÆSTII PII. Matrẽ meam imitari volo: amare me docuit, vnis vinculis duos alligauit. Si matris exemplo pius esse noluero, etiam oculos patri debeo. *Arellij Fusci* patris. Desertorem tuum apud patrem inuenies. *Varij Gemini*. Qualis fortuna est, cui vincto mater cathenas denuncias? eundum est victori ad piratas. Omnia licet patri præstem, meliorem tamen habuit vxorem: quàm multi me putant, quia nolo ad patrem redimendum ire, nunc cùm matre colludere. *Fuluij Sparsi*. Matri nihil timeo, si eam apud vos relinquo. Patri quid timeo, si eum apud piratas relinquo? *Buteonis*. Oculos certè eruam mihi, ne plus marito præstiterit vxor.

DIVISIO. LATRO hanc controuersiam, quasi esset tota officij, declamauit. Nullas quæstiones iuris inseruit, sed comparauit inter se incommoda patris & matris: & tãquam quæreret, dixit: Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendum cæcam matrem subsistere? Et sic eam diuisit, vt diceret: Hoc quod pater desiderat, vtile est patri. Nouissimè tractauit, ne patri quidem vtile: vtique si sciat matrem in hac esse fortuna, non passurum. In epilogis vehemens fuit. *Apollonius Græcus & Buteo* fatuam quæstionem mouerunt. Primam, An lex quæ de alendis parentibus lata est, ad patris tantùm nomen pertineat. Illi sunt omnia priuilegia data: & ipsam pœnam non alentium, signum esse non muliebris potestatis. Res est ineptior quàm vt coarguẽda sit: itaque transeo. Illud vnum quod dicebat *Pollio Asinius*, referam: Nunquam tentari debere in causa verecunda improbam quæstionem. *Hispo Romanus* illam mouit quæstionem, An lex de alendis E

A lendis parentibus non pertineret ad matres: Vt viuis parẽtibus filius, inquit, familiæ nulli poterit feruire nisi patri, omnia alia feruitute liber est. Puta enim te alimenta petere ab eo, quẽ pater mittat peregrè, quem nauigare iubeat. Primę partes sunt patris, secundæ matris. *Albutius* non iuris fecit illam quæstionem, sed æquitatis: ita tamen, vt iuri adiungeret, & matris prius esse, quàm patris officium. *Sylo Pompeius* illam fecit quæstionem. An quoties duobus communis esset potestas, eius tota fieret qui præsens esset. Puta, inquit, te seruum esse communem: huic domino serui es, qui præsens est, puta fundum esse communem: is fructus percipiet, qui præsens est. Illam quæstionem huic ducam subiecit. An nunc pater nullum ius in filium habeat. Quomodo, inquit, ciuis iura habeat, qui liberi hominis nõ habet? patrẽ habet ille nullam in potestatem, habet matrem in totius legis possessionem. Est iam non commune illi ius in te, sed propriũ. *Varius Geminus* sic diuisit: An non semper filius
B cogi posset, vt matrem alat. Deinde, An nunc cogendus non sit. Non semper, inquit, filius cogitur. Transeo illos qui non possunt, ægrotos & inutiles. Aliquis ad propellendũ hostem proficiscitur, in cuius vnius militia posita est salus publica. Hunc retinebit mater, pura legatum, de summa Repu. puta fœderis. Huic mater vincula iniiciet. Per partes comparando vtrumque officiũ: Ille, inquit, peregrè est, tu domi: ille captus, tu libera: ille inter piratas, tu inter ciues: ille alligatus, tu soluta es: at tu cæca es, ille hoc infelicior quod videt. Quid enim videt? cathenas suas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non redimuntur: at periculosum est nihil, nisi domi manere & flere. *Latro* dixit, pro matre submissè & leniter agendum. Non enim vindictam, inquit, sed misericordiam quærit: & cum eo adolescente consistit, in quo ita exigit pietatem, vt impediat. Aiebat itaque verbis horridioribus abstinendum, quoties talis materia incidisset, ipsam orationem ad habitum eius, quem mouere
C volumus ad affectus, molliendam. In epilogis nos quoque vocem de industria infringere, & vultum deiicere, & dare operam, ne dissimilis sit orationi orator: compositionem quoque illis minorem conuenire. *Caluus*, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiæ habuit, vsque eò violentus accusator, & concitatus fuit, vt in media actione eius surgeret Vatinius reus: & exclamaret. Rogo vos Iudices, nũ si iste disertus est, ideo me damnari oportet? Idem postea cùm videret, à clientibus Catonis rei sui Pollionem Asinium circumuentum in forite, imponi se supra cippum iussit. Erat enim paruulus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis vocat illum † Salluputium disertum: & iurauit si quam iniuriã Cato Pollioni Asinio accusatori suo fecisset, se in eum iuraturum calumniam: nec vnquam postea Pollio à Catone aduocatisque eius aut re, aut verbo violatus est. Solebat † postea excedere subsellia sua, & impetu latus vsque in aduersariorum
D partes transcurrere. Et carmina quoque eius, quamuis ioca sint, plena sunt ingentis animi. Dicit de Pompeio: Digito vno caput scalpit, quo credas sibi hunc velle virum. Compositio quoque eius in actionibus ad exemplum Demosthenis riget: nihil in illa placidum, nihil lene est, omnia excitata & fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Messio, tũc tertio causam dicẽte habuit, nõ tantùm leniter cõponit, sed cùm dicit: Credite mihi, non est turpe misereri: & omnia in illo epilogo ferè non tantùm emollitæ compositionis sunt, sed infractæ. In hac controuersia Publianam sententiam dedit. *Fetus* quidam rhetor, staturæ pusillæ, in quam Euctemon homo venustissimi ingenij Græcè dixit: Antequam te viderem, nesciò rhetor an † foratos esses. Fuit autem *Cestij* sententia: Captus est, inquit, pater: si te capti mouent, & hæc capta est, & quasi non intellexissemus, ait: Nescitis dici captos luminibus, & illud dixit: Mittes tamen epistolam infructuosam, odisse illã debes, hæc
E est quæ matrem tuam excæcauit: & illam falsissimam, in quam multi incidunt: Propter hoc ipsum, inquit, magis flebilis est, quod non potest flere. Et iterum inquit: Lachrymæ matri defunt, causæ supersunt: tanquam cæci flere non soleant. Memini *Crispum* quẽdam antiquum rhetorem, in illa controuersia viri fortis, qui tertium filium retinet, cùm alter filius in tyrannicidio perdidisset oculos, alter in acie manus: Exurgite nunc viua cadauera, rogate pro fratre. Sed quid ego meos derideo? alter quod roget, non videt: alter quod roget, non haber. Multis compositio bellè sonantis sententiæ nomen imposuit. Itaque memini Latronem Portium, vt exprobraret hanc audiendi scholasticis negligentiam, maximè quia Triarius compositione verborum bellè cadentium multos scholasticos delectabat, omnes decipiebat, in quadam controuersia cùm magna quasi fluerent & concitata, sic locum conclusisse: Inter sepulchra monumenta sunt. Et cùm scholastici magno clamore laudarent, inuectus est in eos vt debuit: & hoc effecit, vt in reliquum etiam quæ

fortè, Salapusium: quod salsus & paruus esset, à sale & pusio.
al. præterea
fortè, orator

bene dicta erant,tardius laudarent,dum insidias vererentur.*Glycon* dixit: A

Hybreas in hac contro-

uersia dixit: In quibusdam corruptum videbatur:

Romanus tamen

Quinquennis testis in procuratorem. Controuersia V.

Thema. Mortua quidam vxore,ex qua filium habebat,duxit aliam:sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo speciosum. Cùm frequenter essent iurgia nouercæ & priuigni,iussit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & matris familiæ. Quodam tempore paterfamiliæ in cubiculo occisus inuẽtus est,vxor vulnerata,communis paries perfossus:puer iubetur percussorem cognoscere. Ille procuratorem digito denotauit:accusat filius procuratorem cædis, ille filiũ parricidij. *Arellij Fusci P.* Vt audiui clamorem,si qua est fides, deprehensos à patre adulteros putaui. Quis ferret te voluntariam testem in forum venientem, etiam si venires dictura pro filio?miserrime puer,quamuis periclitor,plus tamen pro te timeo, nimium fraternis insistis vestigiis:itaque iam tibi cum matre non conuenit. Quamdiu mater vixit,pater me fuit procuratore contentus,nec facilè fit parricidium. Vis scire quantum natura possit ? etiam infans pro patre loquitur. *Triarij.* Viuo patre adultera,moriente conscia, mortuo testis,aliquis vno teste contẽtus est,dabo populum. obiicit priuigno parricidium,filio mendacium:intrat procurator quà solebat. Dic puer,quis patrem tuũ occiderit? dic audacter: eũdem nominas,quem populus,nox placet sceleri,prorsus adulteri tempus,habui patrem tam bonum,vt cùm vxorem habere vellet,tamẽ me nouercam habere noluerit. Quo mihi lumen?ea tantùm admissuro nefas optanda nox est. Quid,inquit,antè peccaui?dissimile C est:memento enim de homicida quæri,potest tyrocinium esse homicidium, parricidium non potest. Lumen attulisti vt discerneres,erat illic quem leuiter vulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladiũ,sic ego nouercam vulnerassem?frater, quæro an videris procuratorem proxima nocte?nihil de prioribus quæro. *Vibij Galli.* Ego taceam de adulterio,quod persequitur & populus?ego taceam de parricidio,quod persequitur puer? Testor vos Iudices,saluum patrem reliqui. O magnam in cõtrarium seculi nostri peruersitatem:inuentus est qui patrem posset occidere , & nouercam non posset. Etiam si quis occidere patrem non potest,nouercam potest. *Sepullij Bassi.* Dum perfodio parietem, aliquis sentiet. Cuius vis leuissimum somnum:pueri,an senis,an mediæ ætatis? Pueri ? frater sentiet,senis?pater mediæ ætatis?nouerca. Quærerem quàm sordida domo natus esset , si vllam habuisset:nunc inquisitionem nostram humilitare effugit. Nõ miror si nescis,quàm D difficile sit patrem occidere, cùm incertum habeas patrem. *Albutij Syllij.* Quæro à te mulier,an filio tuo credendum putes?Liceat mihi nutrire puerum,necum matre illi,ne cum tutore queat conuenire. Tres in cubiculo sunt:patrem occidis,puerum contemnis, adulteram non times:singuli se serui libertique offerebant,puer stabat ante omnes: percussor latebat post adulteram. Quid antè peccaui?cuius vxorem corrupi?quod si fecissem,hominem occidere,sed patrem non possem. hominem occidere,bonos habeo testes:timet hũc in aliena potestate. Aspice corpus patris,quàm grauis plaga,quàm altè adactus est gladius, sic ego nouercam percussissem?*Cæstij Pij.* Adulterum te esse non vnum testem dabo , non corruptum:dabo multos,dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percussi , quàm debui nouercam. Nouercam ne sic quidem,quemadmodum patrem. *Iulij Bassi.* Tibi fuerit necessarium lumen,ne eam occideres,propter quàm occidebas:mihi superuacuum erat, ne E instrumento parricidij detegerem parricidium. Si rerum natura pateretur, obliuiscẽdum mihi erat patris,dum occiderem. Minore licentia,quæ non videmus,agimus ; & quamuis non minor sit atrocitas facinoris, formido minor est. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus est,tibi parcam:parricidium non habeo:non possum gloriari vltione patris,frater illam meus occupauit. *Blandi.* Quàm difficile est filio,patrem vulnerare:& quàm facile priuigno,nouercam occidere. *Varij Gemini.* Patrem,inquit, occidisti. Testor vos Iudices, nihil leuiter hæ manus faciunt:vtrum non habui potestatem ?atqui vulnerata est: vi nolui te occidere,non habui potestatem,atqui vulnerata es:leuiter vulnerata es, quàm diligenter seruata es. Tu testimonium dic,& ostende vulnus,percussor ille quàm timuit, ne occideret. *Portij Latronis.* Quare lumen affero? fortius parricidium faciam, si non videro patrem. Occidere aliquis patrem,antequam nouercam,potest: nouercã ne post patrem quidem

A dem potest? *Triarij.* Aliquis parricidio putas manus seruat,& inde incipit quò peruenire difficile est?

DIVISIO. Has controuersias, quæ & accusationem habent, non eodem ordine omnes declamauerunt,quidam fuerunt,qui antè defenderent quàm accusarent: ex quibus *Latro* fuit.*Fuscus Arellius*:Debet,inquit,reus in epilogo desinere, optimè autem epilogum contexit defensioni:& homines magis defendenti quàm accusanti fauent.Vltima sit pars, quæ iudicem fauentem possit admittere.Quidam permiscuerũt accusationem ac defensionem,vt per comparationem duorum reorum irent,& crimen simul repulissent, statim transferrent:ex quibus fuit *Cæstius.* Hoc non semper expedit , vtique qui imbecilliorem partem habent:non est vtile,cominus congredi:facilius latent,quæ non comparantur. In hac controuersia duo vel tres rei:nouerca enim procuratori coniũgitur. Itaque à filij parB te vtique aiebat prius accusandum:quia vnum debebat crimen defendere,duo obiicere, & adulterij & cædis:si qua sunt ex vtraque parte difficilia,non colorem,sed argumentationem desiderant.itaque ne modum excedã,prætetibo.Circa vulnus nouercæ quidã bellas res dixerũt,quidam ineptas:imò multi ineptas.Prius illa quę bellè dicta sunt,referam.*Fuscus.* Vt districta leui vulnere est cutis,non credas factũ manu priuigni,credas amatoris.*Passienus* ait:Sed leuiter te vulnerauit dextera illa,cui nec paties obstitit,nec pater. *Varius Geminus* dixit:Da ferrũ testi meo,fortius feriet.*Cæstius* dixit, cùm descripsisset quàm leue vulnus esset:Nocueras,inquit,mihi,si amicæ tuæ nocere potuisses.*Niger Brutidius* quotidiano verbo satis significanter vsus est:Riualem,inquit,occidit,amicam sauciauit.*Hispo Romanus* eiusdem generis rem dixit:Ostende nouerca,ostende id quod amator tuus vellicauit.*Bassus Sepullius* dixit:Maritum occidit,adulteram strinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant,priC mus ibi ante omnes *Musa* ridetur:qui cũ vulnus nouercæ descripsisset,adiecit : At bercules pater meus tanquam paties perfossus est.*Murrhedius* patrocinium putat esse,quod causæ suæ sanguinem misit.*Nepos Licinius* ait:Non est istud vulnus,sed ludentis adulteri morsus.*Senianus* ex illa stultorum nota sententiam protulit,Non vulnerauit,inquit, nouercam, sed viti sui sanguine aspersit,cùm illic vulnera tantùm ponantur. *Vinitius* , exactissimi vir ingenij,qui nec dicere res ineptas,nec ferre poterat,solebat hanc sententiam Seniani deridere,& similem illi referre in oratione dictam Montani Votieni. *Senianus* in hac eadem controuersia dixerat:Nihil puero est teste certius,vtique quinquenni.Nam & ad eos peruenit annos,vt intelligat:& nondum ad eos,quibus fingat.Et hæc diffinitio, inquit, ridicula est,nihil esse puero teste certius,vtique quinquenni : puta nec si quadrimus puer testis est,nec si sex annorum.Illud venustissimè adiiciebat:Putes,inquit, aliquid agi : omnia D in hac sententia circumspecti hominis sunt,finitio,exceptio.Nihil est autem inamabilius, quàm diligens stultitia.*Montani Votieni* sententiam huic aiebat esse similem ,& deridebat hanc in oratione: Et experrectum est animal,canis vtique cathenarius paratus,erat antem non æquus ipsi Montano,accusauerat illum apud Cæsarem à colonia Narbonensi rogatus. at Montanus adeò toto animo scholasticus erat,vt eodem die quo accusatus est à Vinitio decertauerit,in Vinitij actionem sententias suas referebat. Eleganter illud dixit *Surdinus*: Rogo nunquid putas illum alteram partem declamasse? Grauis scholasticos morbus inuasit,exempla cùm dixerunt,volentes illa ad aliquod controuersiæ thema redigere. Hoc vt aliquando faciendum est cùm res patitur, ita ineptissimum est luctari cum materia , & longè arcessere,sic quomodo fecit in hac controuersia : qui cùm diceret pro filio locum, de indulgentia liberorum in parẽtes,venit ad filium Crœsi,& ait:Mutus in periculo patris E naturalia vocis impedimenta rupit,qui plus quàm quinquennio tacuerat,quia quinquennis puer ponitur,putauit vbicunque nominatum esset quinquennium,sententiã fieri,quia Latroni bene cesserat:qui cùm diluisset vulnus exiguũ, dixit: Aspicite istam vix apparentem cicatricem:rogo vos , non putetis puerulum fecisse , & ne puerulum quidem quinquennem.*Gallus Vibius* improbam dixit sententiam,cùm cædem describeret.Occidit, inquit,maritum,nouercam læsit,puero pepercit,etiam hunc putabat suum.Valde enim pueo Cæstius aiebat parcendum.Itaque dixit,cùm laudaret eius testimonium : Procuratori natus es. *Hermagoras* hunc sensum decentius posuit. *Blandi* sententia laudabatur, cùm descripsisset à puero demonstratum procuratorem , digito multa significante. *Euctemon* dixit:

MVRRHEDIVS Mimico genere fatuam sententiam dixit,cùm dixisset nouercam disputare contra filii sui testimonium:Facit,inquit,quod solet pro amatore, sanguini

suo non pepercit. *Nicocrates Lacon* aridus, sed & verus declamator dixit: A

HERMAGORAS cùm miserabilem dixisset pueri conditionem esse, qui infestus nouercæ & procuratori redderetur, dixit iam procuratorem clamare: ἀπελῶ.

Demens qui seruo filiam iunxit. Controuersia VI.

Thema. Tyrannus permisit seruis, vt dominis interemptis dominabus suis nubant. Profugerũt principes ciuitatis. Inter eos, qui filium & filiam habebat, profectus est peregrè, cùm omnes serui dominas suas vitiassent, seruus eius virginem seruauit: occiso tyranno reuersi sunt principes, in crucem seruos sustulerunt. Ille manumisit, & filiam collocauit, accusatur dementiæ.

CONTRA PATREM. ARGENTARII. Haberemus solatium, si has nuptias fecisset tyrannus, non pater: habe hunc illi honorem, fac dotalem, sine dominam custodiat. Sanum putatis esse, qui mauult tyrãnum imitari quàm seruum? pater noster honestis parentibus natus, qui enim aliter conditionem matris nostræ habere potuisset, si tantũ ingenuus fuisset? *Cæstij Pij.* Soror, opto tibi perpetuam sterilitatem, cùm dicerem, Manumittamus seruum: aiebat. Expectemus sororias nuptias. Ergo tibi soror vt honestos habeas liberos, adulterandum est. Fecit se similem tyrãno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus seruo dominus permisit, quàm tyrannus. Qui facit has nuptias, insanus est, aut tyrannus. Quis hoc potest credere, optandum filiæ fuisse, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauissimum in tyrannide fuerit scelus? si sanus est, respondebit. Quòd dominæ seruis collocatæ sunt: *Fuluij Sparsi.* Eligitur maritus, quem sanus pater dotalem dedisset: gener tuus ipsis nuptiis crucem meruit. Egregium generum cui nihil est gloriosius, quàm quòd inter cruciarios non est. Grauissima quoque ipsi seruo facta est iniuria: dominam suam non licuit illi seruare virginem. *Blandi.* Fecit etiam seruo iniuriam, cùm detraxit abstinentiæ gloriam: nuptiis suis manumissus est. O matrimonium omni adulterio turpius. *Iulij Bassi.* Liberata Repub. quòd me tristem vidistis, nolite mirari: nobis etiamnum viuit tyrannus. Virginitatem quam sub tyranno seruauerat, perdidit sub patre: Dic furcifer, cui sororem meam virginem seruasti? dic si placet, mihi. Nõ vitiauit, inquit, cùm liceret illi. Ita ne dignus est nuptiis, qnia indignus est cruce? ex cella suę dominæ migrabit in cubiculum, vel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam. *Cornelij Hispani.* Melioris conditionis sunt vitiatæ quàm virgo: illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida præmium accepisti? etiamnum aliqua ex edicto tyranni nupta est: qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum est, ne tyrannum accusare posset. Quod ille, inquit, filiam meam virginem alteri seruauit, nunc maritus est: qui sub tyranno quoque nihil aliud potuit quàm raptor esse: is qui dotalis destinatus erat, custos relictus est: propositum est edictum, quod ne ferremus, fugimus: nihil per totum publicæ seruitutis spacium indignius visum est, nihil diis hominibúsque minus ferendum, itaque tyrannus post hoc occisus est, desponsa est puella: omnia ex edicto tyranni facta sunt. *Albutij Sylij.* Egregius gener, cuius hæc vna gloria est, quòd comparatus cruciarijs frugalior est: melius seruus custodiuit dominam, quàm pater filiam suam collocauit: quemadmodum iratus tyrannus, alienos inimici ibi nepotes precantur: cùm sanus pater fuit, ne has videret nuptias fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiæ, quòd egit tyrannum in mortem, patres in exilium, seruos in crucem? quomodo qui sic fugis, si collocas? Honestius exul es quàm socer. Si voles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundum est. *Arellij Fusci patris.* Ex seruo gener, & ex domina vxor, ex domino socer est factus: quis has nuptias non tyranni putet? patrem tyranni criminibus accuso, tyrannũ patris, quid de tyranno loquor? patris similis est. Quid, de patre nõ querar? tyranno similis est. Miserrima soror sub tyranno patrem desiderabas: id in filia tua coegisti, quod tyrannus tantùm permiserat. Nunc nobis pater, si sanus es, exulandum est, quid enim miserius accidere potest, quàm is status in libertate, quem cæteri vix ferunt in seruitute? fugimus, ne seruiremus: felicitatem nostrã in calamitatem conuertit: aliquando enim fugit. Satius cum cæteris contumeliã ferre, quàm liberatis omnibus solos in tyrãnidem reiici. Seruo libertatem dedit, filiæ seruitutem: seruo filiam dedit, innocentiam abstulit. Nescio quid sibi velit, qnòd serui meritum laudat. Tyrannum enim laudare debebat. Seruus nõ stultus, tergum, & caput suum deliciis præsentibus prætulit: si dixisset, timuisset tantùm, laudabo, & hanc illi etiam nũc optabo mẽtem. Cæteræ honestos inuenerunt seruos: hæc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerũt. Soror mea ancillulæ pellex est, sed vt domina nuberet, conseruula de cellula exacta est.

Nullum

A Nullũ in tyranno maius scelus fuit, quàm quod tibi libuit imitari. O te soror miserã. quod
ista non sub tyranno passa es: iam enim pati desisses. Hoc tu putas præmium esse, quia do-
minam non violauit? violet, quantum volet. Iste verò, vt dicis, iniuriam tibi fecit: quia
affinitatem tuam moratus est. Si non cessasset, iam fortasse ex illo nepotes haberemus:
habebimus generum, si possumus, patri similem: sin minus, non erubescendum, cui cogna-
tus sit aliquis, cui sacra aliqua & penetralia, in quæ deducatur vxor, quem adiungamus ad
domum, non quẽ extensum doleamus. *Portii Latronis.* Qui omnia tuleramus, hos fugimus.
Vocat seruũ: & quia crucẽ non meruerat, mereri iubet. Itane furcifer tu potuisti dominam
complecti? putasti autem te per tyrannũ victurum, aut semper futurum patrem? felicissimi
videbuntur, quibus contigerit raptus tyrannus. Ita sine dubio beneficiũ dedit, qui custodi-
uit dominã à stupro, se à cruce. Cùm infelici face ad dotalẽ suum noua nupta deduceretur,
B si qua fides est, exhorrui, quasi repositum esset edictum: cogitabã, quem sorori virum elige-
rẽ: simpliciter fatebor, fastidiebã iam eas cõditiones, quę ante profectionẽ fuerãt: aiebam,
Illo tempore & aliæ virgines erant. Non vitiauit, inquit, sub tyrannide. O nos felices, si ne
nunc quidem. *Triarius.* Age, hoc non est præmium, vnum spectare omnium cruces? Cer-
tum habeo, si habuisset tyrannus filiam, non scripsisset edictum. Indicit festum diem, ape-
riri iubet maiorum imagines, cùm maximæ tegendæ sunt. *Varii Gemini.* Eadem hora & li-
bertum fecit, & generum: hoc fecit quod tyrannus non cogit, nisi cùm irascitur: seruus ne
tunc quidem facit cùm cogitur. Generum habes, qualem? vt illi laudationem suam red-
dam, nempe frugi seruum, seruis tuis paritura fratres. Quantum ad expositionem rerum
pertinet, sunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen tristiora exponam, quæ post tyranni-
dem gesta sunt: non dubitabam quin esset tyrannicidæ nuptura: si sub tyranno vitiata esset,
C haberemus, Hoc non tibi vni accidit. nondum tyrannum occisum puto, etiamnum tyran-
nicas nuptias video. *Marullii.* Nunc sciam, an meritò libertatem acceperis, si liber non me-
rueris crucem. hoc quod obiicio, qui in pluribus fecit, occisus est. *L. Vinitii.* Nunc in do-
mo nostra matrimonium est: cuius me puderet, etiam si raptus esset. Quàm miseros pu-
tatis Iudices esse eos, quibus quidem duo quæ miserrima fuerunt, optanda sunt, tyrannus
& raptor. Vna generi tui cõmendatio est, quòd se aliquando ista puella putauit indignum.
Vallii Syriaci. In eadem conditione Iudices sumus, vt consolari debeamus sororem, quòd
aut rapta non sit, aut nupserit: & tamen quid ille meruit, quandiu per dominum licuit, in-
nocentissimus seruus? *Sepullii Bassi.* Nuptias clausa domo fecimus, in contubernium dedu-
cta serui domina est: ita iste dexteram sororis meæ, nisi dum manumittitur, non contigit.
Pollionis Asinii. Inter nuptias fescenninos in crucem generi nostri iocabantur. Miserrimum
D egisse me diem memini, quòd seruire cœpit R. P. Miserrimum diem egisse memini, quo
in exilium fugimus. Inter hos dies sororis nuptias numero. Miserrima soror, fortasse ver-
nularum tuorum nouerca ea. Pater, volo ducere vxorem: dic quam mihi ex ancillis de-
spondeas. Contrà *Albutii Sylli.* Seruauit dominam, si quis tyranno indicasset, solus in cru-
ce pependisset.

Divisio. Latro in has quæstiones diuisit: An etiam si non debuit filiam sic collo-
care, damnari tamen ob hoc non possit dementiæ. Licet, inquit, mihi filiam meam cui ve-
lim collocare, isto modo & repudium remisero genero. Accusor, Malè collocasti filiam: &
multi alij. Quid tibi videntur hi, qui abdicant filias suas? auari, sed mala causa est: nec ob
hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accusare, non sanum regere. Ego istud an
sine ratione fecerim, videbimus: satis est, si sana mente feci. Deinde, An sic filiam collo-
care debuerit. Hoc in hæc diuisit, An etiam si meruit seruus, non tamen sic illi referenda
E fuerit gratia. Deinde, An bene meruerit. De facto serui primùm disputauit. Deinde, ani-
mo factum quali. Non dominam constuprauit. Auge beneficia: neq; dominum occidit, nec
adultero dominam venundedit. Non est beneficium, scelere abstinere. Et tyrannus per-
misit dominam rapere, nõ coëgit. De hoc beneficio non est quòd laudes seruum: alioquin
iniuriam fecit, si non subducta est iniuriæ, sed reseruata: tunc tamen solatium fuisset, cum
multis pati. Denique quod aliæ in tyrannide passæ sunt, hæc in libertate: cæteræ absentibus
suis, hæc præsentibus. In aliis stuprum vocabatur, in hac matrimonium: in aliis finis expe-
ctabatur iniuriæ, in hac nullus. Denique illarũ stupratores suffixi sunt, huius manumissus.
Deinde de animo serui.

Color. Latro colorem à parte filij, quare non vitiasset seruus, hunc fecit: timuisse
illum supplicium, sciisse futurum, vt liberata Republi. omnes, pœnas, qui contaminassent

dominas suas darent: & aduentare iam tempus vltimum tyrannidis videbatur, cùm ad summam esset perducta rabiem: quæ nunquam nisi ex desperatione fit. Itaque cùm videret, inquit, suffigi cruci seruos, clamabat: Hoc ego futurum sciebam. In vltima oratione *Latro* dixit: Serui quoque nomine tecum queri possum: quem qui frugi fuerat, nequam fecisti. *Albutius* hoc colore vsus est: Immatura etiamnum puella, nec adhuc iniuriæ idonea, & ideo illam non adduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem sentire non poterat. *Cestius* dixit: Ego planè non sum detractuus seruo suam laudem, habui bonam mentem: sperauit posset fieri, vt si virginem seruasset, nuptiis dominæ manumitteretur. *Varius Geminus* ait: Fortassis amicam habebat, hac delectatus abstinuit: nam quidam virginum concubitum refugiunt. fortasse sciuit illam non esse passuram, & illud quod nequam quoque seruus interdum frugi facit, malam fortunam timuit. & hanc sententiam quæ valde circumlata est, adiecit: An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, nisi illi pater permisisset. & illud dixit: Ad hoc pater ab exilio redibas? Exilium ergo quid fugimus? *Buteo* voluit videri reuera mente lapsum patrem, & in narratione hoc dixit: Quàm mœstus venit domum ab edicto tyranni, quantum in sinu filiæ fleuit: puto illo tempore mentem esse concussam. *Varius Geminus* dixit de abstinentia: Sic contaminare dominam suam, & trahere in cellam non est ausus. nisi fortè hoc modo mauis natrem, Iam tunc sperare sororis nuptias cœperat. A parte patris magis defensione opus esse dicebat Latro, quàm colore. Varius Geminus factum ipsum defendit, magnos viros fecisse, vt libertinas vxores ducerent. M. Cato, inquit, coloni sui filiam duxit vxorem. Sed ingenuam. Respondeam: Sed Cato. plus interest inter te & Catonem, quàm inter libertum & colonum. Quàm multa bona habebit? Subiectus, & obsequens maritus. Non petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam semper domi habeo: quam eo magis desidero, quòd habeo. Deinde fide factum liberti laudauit. Albutius & Phaneus dixit, neminem natum liberum esse, neminem seruum: hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam. Denique, inquit, scis & nos nuper seruos fuisse. Retulit Seruium regem. *Sylo Pompeius* hoc colore vsus dixit: Exhaustum tyrannidis iniuriis patrimonium, non habuisse se dotem quam daret. *Argentarius* voluit videri puella volente se fecisse: Visa est, inquit, indulgere illi: certè debuit. *Caius Sabinus* hoc colore vsus est, vt inquantum posset dignitatem suam destrueret, & humilitatem confiteretur: Et ideo, inquit, facilius potuit. Non vitiaui, quia nemo in domum nostram oculos dirigebat: & fueram, inquit, facere cui collocarem: quærendus mihi erat gener aliquis libertinus. quid ergo? alieno potius liberto? hunc iam noui, scio cuius affectus in nos sit: si moriar, scio me meam filiam apud hunc tutorem relicturum. Et hanc sententiam adiecit, quæ valde excepta est: Eum non contempsi generum, qui tyrannum contempserat. *Actius Posthumus* hoc colore vsus est: Nihil est, inquit, inuidia periculosius: hanc sapientes viri veluti pestiferam vitandam esse præcipiunt, hanc ita vincens inuidiam eram. Hic nunc nobis obiicit fortunam libertorum nostrorum: oderant filiam meam fœminæ, me patres quasi publici mali segregem exprobratorem: quo vno modo honestè potui, feci filiam meam cæteris similem: fortuna mea publicæ partis detracta omnis inuidia est: filiam non habeo honestiorem quàm vos, seruum frugaliorem habui quàm vos. *Hispo Romanus* dixerat: Maritum autem ego istum vocem, raptorem serotinum. verbum hoc quasi † amputandi, quod non erat vsurpatum, quibusdam displicebat. eiusdem verbi explicatione, vt extra reprehensionem esset, vsus est, cùm diceret, nondum esse consummatam aduersus seruos publicam vindictam: Etiamnum in domo nostra residuus raptor est. *Saturninus Furius*, qui volens vel condemnauit, maius nomen in foro quàm in declamationibus habuit: solebat tamen iam honestè declamare, vt scires illum huic materiæ non minus idoneum esse, sed minus familiarem. Is in hac controuersia cum L. Lamiæ filio declamaret, dixit sententiam.

fortè. occupantis.

Ex tabellis emptionis multi sententiam trahere tentauerunt. *Albutius* dixit: Profer mihi tabellas. quid hoc est? generum socer mancipio accepit. *Triarius* dixit: Fugitiuum erronem nō esse: si tam malum autorem habemus, gener noster fugitiuus est. *Blandus* dixit: Relegamus autoritatis tabellas, furtis noxáq; solutus: hæc generi nostri laudatio est? *Gallio* dixit: Furtis noxáque solutus est. *Sparsus* dixit: Ostende tabellas. quid nobis cum isto genero prior dominus promisit, fugitiuum non esse? Gratulor vobis posteri, patrem fugitiuum non habebitis. *Varius Geminus* dixit: Erronem non esse:

A esse:adiicio, fugitiuum non esse:adiicio, furtis noxáque solutum. Tum nunquid de generi tui nobilitate detraxi? *Pollio* aiebat ridere se, quòd declamatores decreuissent hunc vtique empititium esse: Mirari vos puto, quòd in hac controuersia omnes declamatores mentis suæ fuerint. *Nepos Manulius* cùm hortaretur libertum ad repudium furoris, dixit: Refer nobis gratiam, & tu sororem meam manumitte. *Nepos Licinius* illi non cessit. dixit enim: Sub illa subsellia transite serui, trāsite liberi, empta coguatio. & tum illum sensum elegantem, & ab omnibus iactatum, Sed corrupit: soror opto tibi sterilitatē. adiecit: Nec est quòd mireris me timere pattum tuum: habeo sic nasci tyrannos.

Cauete proditionem. Controuersia VII.

Actio. Proditionis sit actio. *Thema.* Pater & filius imperium petierunt. Prælatus est
B patri filius. Bellum cōmisit cum hoste: captus est. missi sunt decem legati ad redimendum imperatorem. euntibus illis occurrit pater cum auro: dixit filium suum crucifixum esse, & se aurum ad redemptionem tulisse. illi peruenerunt ad crucifixum imperatorem. quibus ille dixit. Cauete proditionem. Accusatur pater proditionis.

Contra patrem. albutii syl. Quid desideraris vltrà? imperator supplicium tulit, proditor precium. tristiorem istum vidimus, cùm filius imperator renunciatus est, quàm cùm captus. Redde rationem, quemadmodum redieris tutus, senex, solus, cum auro: cùm etiam imperatores capiantur. Imperator adolescens renunciatus est omnibus lætis, præter pattem. *Cestij Pij.* Plus accepit auri, quàm quod posset abscondi. nolite mirari, & imperatorem, & filium vendiderat. Cauete proditionem: iam comitiis cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Cùm de redemptione ageretur, omnes in
C curia fuerunt, præter competitorem. Indicium fuit, morientis breue, filij verecundum. *Blandi.* Quomodo te dimiserunt? si nihil aliud, & ducem genuisti, & tu esse voluisti. Si non decreueramus, consilium nostrum expectari debuit: si decreueramus, officium *Arellij Fusci P.* Vnde tam graues paterni sinus? nunquid ossa filii reportant? expectat videlicet iudicia vestra reus: tanquam nesciat, quid de illo sentiatis. Non tu semel apud hostem fuisti, sed nos semel legatos misimus. Imperator non audet nominare te, tanquam patrem. *Iunij Gallionis.* Fuit adolescens optimus, verecundissimus: qui patri suo cessisset, si salua pietate potuisset. Iterum vobis inter patrem & filium iudicandum est. Candidatus processit contra patrem: si silentium eius intelligere scissetis, & tunc vobis verecundè indicauit. Habebas apud hostes authoritatem: apparebat te Reipub. irasci. Legati nostri aurum ferebant: pater auferebat. Dixeras illos serò venturos: nónne peruenerunt? serò
D imperatorem nostrum conuenerunt. Imperator istum accusat, nos subscribimus hoc fuit imperatoris nostri testamentum. Obiice, inquit, aliqua anteactæ vitæ crimina, non possum. Verecundum competitorem habuisti: multum tacebat. quod possum tibi maius crimen obiicere? filius tibi tuus credi Rempublicam noluit. Non est quòd dicas, Quem misi ad hostes: tanquam ipse ire non posses: cur tam citò reuerteris? Diutius nos contra filium rogasti, quàm pro filio hostem. Num immobilis stetisti? num illi quasi & ipse affixus hæsisti? quid tam citò recedis? etiamnum viuit, etiamnum loquitur. recessurus interroga, si quid velit mandare: voce proditionem coarguit, silentio proditorem. Intelligo quanto periculo istum offendam: quemadmodum enim iste accusationem vindicauit cruce. Omnibus argumentis premitur: dabo qui viderint, dabo qui audierint: dabo aurum, dabo testem: & ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorem. De hoc verum volet,
E dicat: inimicus est, hunc indicauit. Aurum tantùm habuerat, vt appareret etiam non quærentibus: tantum suspectus erat, vt quemuis potius quàm vos admonerer. Proditionem cauete. Optimus adolescens, optimus imperator, qui Reipub. curam agere ne in cruce quidem desiit. Dignum te non putauit filius, cui diceret: Caue proditionem. *Varij Gemini.* Nolite omnia expectare ab accusatore, & occupato & verecundo: reum intelligite. crimina audistis: quæritis anteactæ vitæ crimina? non habet: nihil vnquam tibi filius obiicere voluit. Tam cito lassatæ preces tuæ sunt, quid faciet miser? Nec imperator potest tacere proditionem, nec filius loqui proditorem? *Portij Latronis.* Quid abis? itaque iam peruenit vsque ad ad crucem. Vereor ne tam serò caueamus, quàm imperator noster: qui non antè intellexit proditionem, quàm proditus est: nec vnquam præsentius periculum fuit. Respublica sine imperatore est, proditor sine custode. Quid est quare tibi hostes pepercerunt, cùm imperatoris nostri pater esses? Aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam

expecta dum legati mittuntur: filius tibi publicè remittetur. dices: Paternus affectus non A
sustinet moram, rapit me desiderium filij: etiam si redimere viuum non potero, mortuum
redimam. Nunquam tam durus hostis fuit, vt paternis lachrymis non flecteretur. Vt ignoscam
tibi, quòd tam citò isti obiiciam, quòd tam citò redisti: dic quid dixerit tibi? an nihil
cum patre loqui voluit? Cauete proditionem: hoc dixit: Videte ne quis nocte inscijs custodibus
exeat, ne quis Republica ignorante ad hostem perueniat, ne quis ex hostium castris
grauis auro reuertatur. Nihil deest indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator vobis
dicet: si quid de proditore, legati.

PARS ALTERA. ARELLII FVSCI P. Quantum est precium quo vendo, vt filium pater
spectem in cruce, filius patrem de cruce: tanti & imperatorem & parricidium vendidi.
Gratulabuntur omnes repulso magis quàm designato nimis ambitiose. Nunc pœnitet, & filium
& patriam vendidit: tam exiguum auri accepit, vt vnus senex portare posset. B

DIVISIO. In hac controuersia, etiam si coiecturalis esset, habet quasi certū tritúmque
iter: fuit tamen aliqua inter declamāteis dissensio. *Latro* semper contrahebat, & quicquid
poterat tutò relinquere, præteribat. Itaq; & quæstionē numeros minuebat, & locos nunquam
attrahebat: illos quoq; quos occupauerat, non diu dicebat, sed valenter. Hoc erat itaque
præceptū eius, quædam declamatorem tanquam prætorem facere debere, minuendæ
litis causa. quod in hac cōtrouersia fecit: non enim curauit dicere, nullam esse factam proditionem,
sed se proditorē non esse: Et suspectus, inquit, iudici est, qui plus quā se defendit:
& nolo, inquit, cum filij voce pugnare, vt imperatorē & filium mentitū dicam: præsertim
cùm odium aduersus filium obijciatur patri. *Albutius* in duas parteis declamationem diuisit.
primùm negauit illam esse proditionem: deinde vt esset, ad se non pertinere.

COLOR. Colorem contra patrem *Sylo Pompeius* hunc introduxit, odio illum Reipub. à C
qua repulsus erat, fecisse, & odio ipsius filij quē oderat: & quia competiuerit, & quia vicerit.
Varius Geminus dicit statim petisse patrem hoc proposito imperium, vt proderet hominem
auarum & lucro inhiantem: & quia noti mores eius erant, victum ab eo competitore
à quo vinci fas non erat, nisi hominem turpissimum. Ante comitia, inquit, paratus erat &
pecuniam accipere, & filium prodere: post comitia paratus erat pecuniam dare, vt filium
proderet. Vt captus est dux: Aiebamus, inquit, non potest hoc sine proditione fieri: excusauimus
nos imperatori, diximus perseuerasse ad redemptionem, quamuis deterruisset
pater. Hoc loco ille respondit: Cauete proditionem. *Blandus* dixit, ægrè ferentem pudorem
repulsæ, voluisse occidi filium, vt in eius locum substitueretur ipse. *Hispo Romanus.*
Vltionem, inquit, suam hosti vendidit: tam facilè, inquit, exiit, nocte peruenit ad hostes,
rediit: vt scires illum non tunc primùm fecisse. *Argentarius* dixit: Perfer ad senatum D
mandata filij tui: necesse est tibi multa dixerit: legatis quoque aliqua mandauit: fortasse
proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis
quæstio est. Quæritis, quem dixerit? videte, cui nihil dixerit. Pro patre de comitijs
hic color *Latronis* fuit: Ne quis filium meum vinceret, timui: itaque professus sum, vt
authoritate mea deterrerem futuros competitores: deinde ipse filio meo cessi. *Albutius*
hoc colore vsus est: Aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuisset:
talem senem, qualis Maximus fuit: senem nihil temerè facturum. vtriusque populo copiam
feci. *Cæstius* hoc colore vsus est: Noueram vitia filij mei: sciebam esse acrem adolescentem,
fortem, sed inconsideratum, temerarium. Itaque perii Imperium Reipublicæ,
causa filii mei, quem idoneum ad tantum sustinendum onus non putabam. *Fuscus Arellius*
dixit, in hoc se competisse, vt hostium animi frangerentur, cùm audissent posse
Rempublicam vel in vna domo duos eligere. *Hispo Romanus* simpliciter putauit agendum. E
Inepti, inquit, hi colores sunt, componantur competitóres. hoc itaque egit colore,
vt quereretur, de exitu comitiorum adolescentulos omnes conspirasse, quasi de
ætatis comparatione ageretur: facile itaque victum senem non ambientem. De me, inquit,
queri non potestis: clamaui, Non est vobis vtilis huius ætatis imperator. Mansit
itaque illi & post comitia eadem contumacia: nihil referebat ad patrem, nihil communicabat:
itaque captus est. & cùm descripsisset quàm imperitè disposuisset aciem, queādmodum
in exploratis locorū insidiis oppressa eius temeritas esset, adiecit: Hoc erat quod vobis
clamabam, Ducem senem eligite. *Otho Iunius* pater: Præsagiis quibusdam, & insomniis
hanc fortunā prænonciantibus agitatur, se cōperisse dixit. erat autē ex somniatoribus totus:
vbicunque illum defecerat color, somniū narrabat. De eo quòd inscio senatu egressus est.

Latro

A *Batro* sic colorauit, amentem & attonitum protinus procurrisse. *Albutius* hoc colore vsus est: Semper de duce citò constitui, longum erat expectare: ad summam festinaui, nec occurri. *Varius Geminus* dixit: Maluisse solum ire. hostes enim autoritate legatorum nõ moueri, ad lachrymas patrum sæpe flecti. *Sylo Pompeius* ait: Putani vtilius esse, priuata illum pecunia redimi. minoris enim posse æstimari, quàm si tanquam imperator redi meretur. *Argentarius* ait: Nihil tam iniquum erat, quàm legatos ad redemptionem mitti. nunquam enim reddidissent, quem sic desiderari publicè iudicassent. Itaque præcurri rogaturus, & hoc dicturus: Exercitus contemnit illum, Respub. relinquit. *Blandus* ait: Cogitanti mihi quid facerem, contentús ne essem paternis lachrymis, an comitatu publico preces meas adiuuarem: tandem venit in mentem, Priamum regem ad redemptionem filij fine legatis isse, & cum auro. *Sepullius Bassus* ait, non expectasse se curiam, quia putauerit futuros qui
B redimendum negarent, quod factum apud Romanos sæpius erat: itaque antè se voluisse redimere, quàm posset aliquid de non redimendo constitui. *Cæstius* dixit: Non quæsiui secretos tramites, & occultum iter: proditor scilicet eâdem via veni, qua legati. De voce filij, colorem *Albutius* hunc fecit: Pudebat illũ, inquit, quòd captus erat, quærebat aliquod fortunæ suæ patrocinium: voluir videri non culpa sua, sed proditione hoc sibi accidisse: itaque nomen adiicere non potuit. *Fuscus Arellius* dixit, alienatum iam suppliciis animum & errantem has voces effudisse sine argumentis, sine reo. *Varius Geminus* omnia complexus est: Potest, inquit, propter hoc, potest propter illud: ego vobis idem suadeo, Cauete proditionem. hoc si cauere vultis, imperatores senes facite. Illud & in hac controuersia & in omni vitandum aiebat *Cæstius*, quoties aliqua vox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurramus. sicut in hac apud Cæstium quidam auditor hoc modo cœpit: Vt
C verbis ducis vestri scilicet, Iudices, incipiam, Cauete proditionem. sic finiuit declamationem, vt diceret, In quibus vitam finit imperator, Cauete proditionem. Hoc sententiæ genus *Cæstius* hoc vocabat, & dicenti discipulo statim exclamabat

vt in illa suasoria, in qua deliberat Alexander, an oceanum nauiget: cùm exaudita vox esset, Quousque inuicte? ab ipsa voce quidam cœpit declamare, & in hanc desiit. Ait illi Cæstius desinenti: Et alter, cùm descriptis Alexandri victoriis, gentibus perdomitis, nouissimè poneret: Quousque inuicte? exclamauit Cæstius: Tu autem quousque? *Otho* pater hoc colore vsus est pro patre. dixit enim molestum fuisse imperatori, quòd illum suffixum legati intuebátur. itaque vt ab hoc illos spectaculo vrgeret, & exoneraret verecundiam suam, id dixisse, quo audito festinarent. Itaque dixisse illum, non, Caueant proditionem: sed, Cauete: quasi ipsis le-
D gatis esset periculum, ne proderentur.

Mutanda optio raptore conuicto. Controuersia VIII.

LEX. Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. *Thema*. Qui dicebatur raptor, negauit se rapuisse. iudicio victus vult ducere. illa optionem petit.

CONTRA RAPTAM. ALBVTII SYLLI. Præterquam quòd in omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella vt taceremus: misericors in nos etiam antequam rogaremus, fuit. inhumana libertas est, si vincimus aduersus iudices. Non oportet tibi amplius quàm semel optare, omnis nimia potentia saluberrimè breuitate constringeretur: qui potest condemnare, possit semel: qui potest occidere, possit semel: aut si qua iteratio recipi potest, in pœnitentiam mortis recipienda est. Proponite vobis iam † supplicij can- *al. supplicij facie, carnificem, ferum: fi, &c.*
E sam, faciam carnificem: si cui tamen hoc semel licetet, meum est, exorata sum, conde gladium: irata sum, repete optionem, & non semel: mori satius est: occide iam non vitiatorem, sed virum. *Portis Latronis*. Periculosius est negare raptum, quàm commisisse. in hanc perturbationem adolescens perductus erat, vt ignorarer, quid fecisset: non refugiebat tamen puellæ nuptias. fauebat tantùm libi, vt innocens duceret. itaq; nihil aliud perit quàm libertatem, vt honestius duceret. Ita apud vos Iudices, rursus est peccare quàm erubescere. Dignior pœna erat, si id peccasset, quod meminisse posset. Exurge adolescens, & sine vllo respectu pudoris ad pedes te puellæ demitte: accedite & vos amici propinquique, & tu mater & pater: quid te puella hæc, & quid te horum lachrymæ mouent? Non eo, inquit, ad illum magistratum, non dissimulo: metuo te puella, si nusquam rogari vis, nisi vbi occidere potes. Granius punior nunc, cùm me peccasse pudet, quàm cùm peccaui. Quæ post iniuriam ignoscit, perdit misericordiam. *Cæstij Pij*. Venit ad vos vestro beneficio, retentu-

rus puellæ beneficium: optauit nuptias: neque adhuc sciebat, quàm verecundũ maritum A
esset habitura. Vitiatorẽ dimisisti, virum occides? aiebat Iudex: Quid habes, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat. minus est ergo quod vitiauit, quàm quod negauit. *Q. Hatterij*. Non sum, inquit, optatura mortem, sed volo mihi licere & mortem optare: quã potestas ista delectat, crudelis est. *Blãdi*. Ergo nos iniuriam periculosius negauimus, quàm fecimus. *Iunij Gallionis*. Quadam nocte, quid dicam? iam negare non audeo: non diligẽter causa mea acta est, dum nihil timetis: facilius me puellæ credidistis. Confitendum est vitium nostrum: nos nuptiis fecimus moram. Siue adhuc esset vitiata, siue non esset, visa est indigna matrimonio, quæ hominem posset occidere. Tibi consulebã, ne dicereris vitiatori nupta: si per te licuisset, honestiorem maritum habuisses: tu negasti. O hominẽ impudentem: ita tu iam ante magistratus tribunal, in conspectu populi, in medio foro clamitasti: Ego virginem rapui? neminem habere tam obsequentem maritum potes: hic iam nihil B
negauit. *Varij Gemini*. Exponam vobis rerum ordinem, sic tanquam ab eo didicerim, qui quid fecerit, nescit. *Vibii Galli*. Vbi estis qui dicebatis: Nihil interest tua, Confitere, confitere: quia honestius putasti raptori nubere. Sit, inquit, mihi hæres, si quis intra decem menses natus fuerit: nunquam negat. Surge adolescens, dic, Rapui, vitiaui: incipe scire quod nescis: miraris si tibi non credit? multum est de quo timet.

Pars altera. P. Asprenatis. Nescio vtro iudicio aduersarius fuerit improbior: priore id egit, ne quã omnino pœnam stupri penderet: hoc id agit, vt ipse optet, ex duobus alia lege constitutis suppliciis, vtrum velit pendere. Fatetur enim, impunè se habere maluisse, quàm ducere vxorem: vxorem ducere malle, quàm mori. ante legem vitiationis euertere conatus est, nunc transferre vult: aduocatos rogat, iudices rogat, omnes potius quàm vitiatam. Vtinam nõ hoc illum liberaret metu, quòd iudices mouit clementia sui: nobis clamabat se innocentem, etiam si quid peccasset, mori non recusare. Aderat C
raptori populus: nec quisquam magis suspectam faciebat vitiatæ causam, quàm lenitas optionis. Si tibi iam de stupro tuo liquet, est quædam proxima innocẽtiæ verecundia, præbete se legibus: tu verò meruisti quidem mortem, illa inficiationem: ignorasti an peccasses, innocens esse voluisti, causam haberes: reuertere ad partes puella, quandoquidem toties iam rogas, quæ rogari ipsa debueras.

Divisio. Latro tres fecit quæstiones, an illa interrogatio iusta fuerit. Nõ fuit, inquit, iusta: non enim constabat te raptorẽ esse. Nihil refert, inquit, an negauerit: erat enim raptor, etiã ita si negabat, & iusta fuit optio. An si iniusta optio fuit, reuocari possit. Optio, inquit, semel puellæ datur: immutabilis est, semel emissa est. Iudex quam tulit de reo tabellam, reuocare non potest: quæsitor non mutauit pronunciationem suam. Nihil tam ciuile, tam vtile est, quàm breuem potestatem esse, quæ magna est: si volet & alteram suam D
optionem reuocare, & deinde tertiam, nunquam constabit quid futurum sit: cùm illa quod optauerit, possit sequenti semper optione rescindere. Tertiam fecit quæstionem, An si possit aliquando reuocari optio, nunc debeat. Hæc defensiu adolescentis, qui negauit se vitiasse. *Fuscus* & ordinem mutauit, quæstionem & numerum auxit. fecit enim primam quæstionẽ, An rapta non possit amplius optare quàm semel. Potest, inquit. lex enim non adiecit, quoties optet, sed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud nõ adiicit: neque amplius, quàm semel. Contrà ait: Lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie si mortem optàris, facies quod nunquam factum est: vtrunque optaueris. Etiam si non licet, inquit, amplius quàm semel, & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optaui: optio est enim, quæ legitimè fit: illa non est facta legitimè. si prætor defuisset, nunquid optionem vocaret? Si E
rapta defuisset, raptor non fuit. Non est illa optio, sermo est. An proximo iudicio cõfirmata sit optio, rapta ait: Agebatur apud iudices, vtrum deberet raptæ esse optio: non iudicatum est raptam esse debere: rapta sit. Non, inquit puella: quæsitum est enim, an ego in raptorem ius haberem: iudicatum est habere me: vti debeo. Non possum antè legem habere, quàm raptorem. Nouissimam quæstionem fecit æquitatis, An raptæ debeat esse optio. *Passienus* hãc vltimam partem sic diuidebat: An si adolescens malo aduersus puellam animo inficiatus est raptum, vt nuptias effugeret, dignus sit qui iterum fortunam subeat optionis recusatæ. deinde, an malo animo fecerit. *Varius Geminus*: Vltimæ quæstioni vel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hæc adiiciebat, quæ per se quæri putabat: An si puella pro certo adolescẽtis mortem optatura est, non debeat illi permitti optio, tam crudeliter vsuræ sua potestate. deinde, An mortem optatura sit. Quid est, inquit, quare velis

A te velis optare, nisi quòd nuptias non vis? Hoc non tantùm patimur, sed rogamus.

COLOR. Color pro adolescente introductus est à Latrone talis, vt diceret, se ebrium fuisse, & ignorare quid fecerit: hoc die magis credere de facto suo, quàm scire: recusasse autem non, ne duceret vxorem, sed vt sua voluntate duceret: & iudices non audisse solicitos, facilè fuisse quasi de nuptiis ageretur. *Varius Geminus* raptam confessus est, & dixit, nihil tam contrarium esse adolescenti, quàm etiamnum negare: ne non tantùm raptam, sed etiam iudicē offendat. *Cæstius* nec Latronem secutus est dicentē, nescisse se, hodiéque nescire: nec Varium Geminum confitentem, se non rapuisse, apertius negauit. Verum, inquit, inuenite non poterat iudices. Tertiam sentētiam secutus est. Si rapuit, indignum est puellam inuitam raptam esse: si non rapuit, nónne indignum est fieri illum maritum? *Sylo Pompeius* dixit, adolescentem verecundum naturà, & rustici pudoris, non sustinuisse con-
B fessionem. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignosceret illi, si scit se rapuisse, & sciens mentitus est. Contradicebat Sylo, posse vlli fidem fieri, aliquem nescire an rapuerit? *Hispanus Cornelius*. Non subducere illi, inquit, maritum volui, sed honestiorem dare. Digna est, inquit, tam misericors puella, quæ non videatur nupsisse raptori. *Hispo Romanus* ait, illos sodales qui ipsum impulerant, circumstetisse & dixisse: Non est hæc quam rapuisti. alia mitti timuit, ne illi qui eam rapuerat, faceret iniuriam. *Argentarius* dixit: Vellem mortē optasses, non esset hic raptor iudicatus. Non causa tua illum premit, sed optio. Dum vnusquisque iudex dicit, quid habet quod tantopere recuset, putet de capite agi: & ipse ait, se non velle ducere vxorem, sed titulum recusare. Nempe victus ducet vxorem. Non est solicitè de eo iudicandum, cui damnato gratulandum. *Sylo* hoc colore vsus est: Confusum adolescentem subitò, & tanto tumultu parum sibi constitisse: & negasse, quia
C perturbatus erat: perseuerasse, quia negauerat.

LVCII ANNÆI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER VIII.

PROOEMIVM λείπει.

Orba post laqueum sacrilega. Controuersia I.

LEx. Magistratus de confesso sumat supplicium. *Thema.* Amisso quædam viro cum duobus liberis, laqueo se suspendit. Incîdit ei laqueum tertius
D filius. Cùm sacrilegio facto, quæreretur sacrilegus, illa dixit magistratui se fecisse sacrilegium. Vult magistratus tanquam de confessa sumere supplicium. Filius contradicit.

CONTRA MAGISTRATVM. Faciam Iudices in foro quod domi feci, matrem mori † prohibens. Quomodo, inquam, fecisti? quo loco quæ sustuleras, *al. prohibeo*
condidisti? Hærebat, nec quicquam sacrilegij nisi pœnam nouerat. Amissis duobus filiis, sacrilega sibi videbatur, quòd viuebat. Non † obfuturus veni, sed seruaturus. Alij pro reis *fortè, affu-*
rogant: ego rogabo ream. Nullum accusator nisi in subsellis meis habet testem. Non est *turus.*
confessio, † vbi eam accusator eruit: negat rea, tortor expressit? Fertur quædam viso con- *al. nisi cum*
tra spem filio expirasse. Si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus do- *accusator*
lor? Mater, habes non mediocre solatium. Vides aliquid & deos perdere. Magis deos mi- *eruit.*
E seri, quàm beati colunt. Non fecit sacrilegium mulier, non fecit anus, non fecit † orbata, *al. orba.*
nō fecit quæ custoditur, non fecit quæ cōfitetur. † Iratis, inquis, diis sacrilegiū potuit com- *al. vel ira-*
mittere. Frangitur calamitosis animus, & ipsa se infelicitas damnat: & hoc cōditio huma- *tis, inquit,*
na vel pessimum habet, quòd fortuna quos miseros fecit, & superstitiosos facit. Diligētius *Diis. sa-*
dij coluntur irati. Quis ergo fecit? Vnde scire possum, qui matrem custodio? Ago causam *crilegium.*
legum, ne carnificem, quem sacrilegis minantur, calamitosis adhibeant. Deos ita coluit, vt quæ tam pro multis timeret. Confessio conscientiæ vox est. Confessio coacti, & quæ fecit agnoscentis, est verbum.

PARS ALTERA. Omnium vox erat, sacrilegium latêre non poterit. Quisquis est, non ipse bonum exitum faciet, non quisquam suorū. Et si nemo fuerit accusator, ipse narrabit. Concitata processit, velut diis ipsis persequentibus. Feci, inquit, Supplicium de ea vel nunc exigamus homines, de qua olim dij exigere cœperunt. Violatorum numinum maie-

ſtate compulſa eſt, vt mori etiam vellet & deberet, & non poſſet. Inciſus eſt ei laqueus. Tu putabas ſacrilegam ſecretò mori poſſe. Omnia fecit, vt taceret: quæ ne cõfiteretur, etiam mori voluit. Si crimen quæritis, ſacrilegium factum eſt. Si ſacrilegiũ fatetur, facti cauſam quæritis: ſi priuſquam amitteret liberos, auara: ſi poſtquam amiſerat, irata. A

Phidias amiſſis manibus. Controuerſia II.

LEX. Sacrilego præcidantur manus. *Thema*. Elij ab Athenienſibus Phidiam acceperunt, vt is Iouem Olympium faceret: pacto interpoſito, vt aut Phidiam, aut centum talenta redderent. Ioue perfecto Elij Phidiam aurum rapuiſſe dixerunt, & manus tanquam ſacrilego præciderunt: truncatum Athenienſibus reddunt. Petunt Athenienſes centum talenta. Contradicitur.

CONTRA ELIOS. Iam Phidiam commodare non poſſumus. Tunc demum illa maieſtas exprimi poteſt, cùm animus opera proſpexit. Manus duxit antè ſibi, quàm operi. Iouem fecit. Sacrilegi vos eſtis, qui præcidiſtis conſecratas manus. Primùm ſanguinem ſui artificis vidit Deus. Teſtor Iouem, iam proprium Phidiæ deum. Ars alios in miſeria ſuſtinet, te fecit miſerum. Paciſcendum Phidiam manus fecerant. Sine eo Phidiam nos recepturos ſperatis, ſine quo vos accepturi nõ fuiſtis? Commodauimus qui poſſet facere deos, recepimus qui ne adorare quidem poſſit. Non pudet vos Iouem debere ſacrilego? Supereſt homo, ſed artifex periit. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiam redditis. Manus quæ deos ſolebant facere, nunc nec homines quidem rogare poſſunt. Talem fecit Iouem, vt hoc eius opus Elij vltimum eſſe vellent. Manus commodauimus: manus repoſcimus. Elius teſtis eſt, Elius accuſator, Elius iudex: Athenienſes tantùm reus. Inuoco deos, & illos quos fecit Phidias, & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Confiteor, ſi poſſumus commodare. B C

PARS ALTERA. Habuimus aurum olim ſacrum. Habuimus ebur. Sacræ materiæ artificem quæſiuimus. Diſpoſueramus quidem, vt aliis quoque templis ſimulachra Phidias faceret. Sed non tam neceſſe erat ornare deos, quàm vindicare.

Infamis in nurum. Controuerſia III.

THEMA. Duorum iuuenum pater vni vxorem dedit: quo peregrè profecto, infamari cœpit ſocer in nurum. Maritus reuerſus abduxit ancillam vxoris, & torſit. Illa in tormentis periit. Maritus incertus quid quæſierit, laqueo ſe ſuſpendit. Imperat alteri filio pater, vt eandem ducat. Nolentem abdicat.

CONTRA PATREM. Duc, inquit, fratris vxorem. Sic hoc fieri poteſt. Adulterium frater inuenit. Hæc eſt mihi cauſa abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris vxorem. Tentari me, ſi qua eſt fides, credidi. Mulier ſi nubere lugenti potes, facis vt omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quæ mihi cauſa abdicationis eſt, populo tumoris, viro mortis. Legi iam vxorem: quæ, ſi peregrinatio inciderit, mecum peregrinari velit: quæ, ſi viro aliquid acciderit, alteri nubere nolit. Qui audiunt me abdicari, putãt fratrem aliquid ſuſpicatum de me. D

PARS ALTERA. Obieciſti mihi vltimum nefas, & quòd qui tantum eſt ſuſpicatus, noluit viuere. Impulſu tuo frater torſit ancillam: & quia nihil reperit, falſas ſuſpiciones morte piauit.

Homicida in ſe. Controuerſia IIII.

LEX. Homicida in ſe, inſepultus abiiciatur. *Thema*. Quidam ſe occidit. Petitur vt inſepultus abiiciatur. Contradicitur.

PRO HOMICIDA SEPELIENDO. Afferre ſibi coactus eſt manus aſſiduis malis. Summam infelicitatum ſuarum in hoc remouit, quòd exiſtimabat licere miſero mori. Infeliciſſime adoleſcẽs, cùm te & ſepultura prohiberi video, deſino mirari quòd periiſti. Tales inimicos habes, vt etiam mortuum perſequantur. Facilius miſerum quàm ſceleratum fortuna vincit. Sumpſiſti hoc ferrum Cato,† & quàm inuidioſum, quòd Catonem occideris.† Non perdideras ſepulturam, niſi in morte reperiſſes. Quid eſt miſerius in vita, quàm velle mori? Quid in morte, quàm ſepeliri nõ poſſe? Quis miretur eum mori voluiſſe, quem fugientem quoque fortuna perſequitur? Omnibus natura ſepulturam dedit. Naufragos idem fluctus qui expulit, ſepelit. Suffixorum corpora crucibus in ſepulturã ſuam defluunt. Eos qui viui vruntur, pœna funerat. Iraſcere interfectori, ſed miſerere interfecti. Homicida, inquit, eſt qui ſe occidit. Huic iraſcetis? Pro quo iraſceris? Non aliud Scæuolæ Mutio cogno- E

al. & quidem inuid. al. Catti perdideras.

A cognomẽ dedit, quàm quòd à Porsenna libertatem, manus suæ vstione defendit, nec aliud quàm vilitas sui. Non aliud † Codrus cæteris imperatoribus † dedit exemplum, quàm quòd positis imperatoriis insignibus, ad mortem cucurrit. Nec vllo maior fuit dux, quàm quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo, vt gloriosum, sed vt tutum sit mori. Non magis crudeles sunt, qui volentes viuere occidunt, quàm qui mori volentes non sinunt. Curtius deiiciendo se in præcipitem lacum, fatum sepulturæ miscuit. Celebretur Cato, huic miserrimo, quòd aliquid non ignauè de spiritu suo statuit, tantùm impunè sit. Etiam vulnera infelicis scrutantur in crimẽ. Æstimate an viuere licuerit, cui ne mori quidem licuit. al. Codrũ illum. al. edidit.

PARS ALTERA. Facinus indignum, si inueniantur manus quæ sepeliãt eum, quem occiderunt suæ. Sumpsit gladium. Video ardentes oculos. In quem, nescio: scelus cogitat.
B Nescio cuius criminis sibi conscius confugit ad mortem. Cuius inter scelera etiam hoc est, quòd damnari non potest. Contra hos inuentum est, vt aliquid post mortem timerem, qui nec mortem timent. Nihil non ausurus fuit, qui se potuit occidere.

Nolens ad patrem redire. Controuersia V.

Thema. Abdicauit quidam filium. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrem reditum. Pater contradicit. Pater postea fortiter fecit. Petit ad se filij reditum. Filius contradicit.

CONTRA FILIVM. Ego fortior sum: post tuam pugnam pugnauimus, post meam vicimus. Reuertere, dignam domum te feci. Isti oculi mei sunt. Istæ manus meæ sunt. Ista contumacia mea est. Si mereor præmium, patri date: si non mereor, isti suum reddite. Ego,
C inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc est vnde abdicatus es. Cùm putas nihil inter te & patrem interesse, post similia opera, si tantùm commilito esses, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iuuenis. Hoc præmiũ qui recusauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Commissurum me putas, vt iterum rogem? Bello grauiore pugnaui, quo necesse fuit etiam senibus militare, quo fortes esse non potuerunt, etiam qui priore bello fuerant. Ille annos suos exercuit. Ego vici meos. † Tu fecisti bellum. Ego sustuli. Quanta exhortatio iuuenum fui senex fortis. Vtrique nostrum præmium reddite: Militaui senex: militaui exanguis: militaui qui iam vicarium dederam. Vterque nostrum cùm rogatur, fastidit: cùm relinquitur, rogat. Quid nos suspicari cogis, quòd non vis in paternam domum venire sine tuo præmio? Turpe erat virum fortem, nisi à patre coacto, non recipi. al. Tu fregisti.

PARS ALTERA. Quid me captiuum ex libero cupis? Quid ignominiæ subiicis virum
D fortẽ? Quid efficis, † vt possim abdicari? Meus, inquir, es filius. Quid opus est præmio, si tuus sum? al. vt possit.

Pater naufragus diuitis socer. Controuersia VI.

Lex. Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Diues pauperem de nuptiis filiæ interpellauit tertiò. Ter pauper negauit. Profectus cum filia, naufragio expulsus est in diuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptiis filiæ. Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in vrbem. Vult pauper educere puellam ad magistratus. Diues contradicit.

CONTRA DIVITEM. Adducatur ad magistratus puella: quid times? Certè vxor tua est. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit. Nemo vnquam raptor serius periit. Vt littus agnoui, naufragus in alium nataui. Quid times, si exorasti? Accessit ad me primùm: Filiam tuam ducere volo, inquit. Non fleui, tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ,
E tanquam naufragium meum fleui. Naufragus plus de littore queror. Inter naufragiũ quidem & nuptias, nec vna quidem nox interfuit. Differat nuptias, dum flere socer desinat. Putat me iam filiam commisisse sibi, cùm hic necdum se committat vxori. Lachrymis inter verba manantibus veniò: talis & in nuptiis filiæ fui. Si rapta es, cur optionem recusas? Si vxor es, cur times? Loquor vbi primùm licet: procul à cõspectu reliqueram patriam, nondum tamen possessionem diuitis prætererieram. Subitò fluctib. inhorruit mare, ac discordes in perniciem nostram flauere venti. Demissa est nox cœlo, & tantùm fulminibus dies reddtur: † inter terram & cœlum dubij pependimus. Adhuc tamen bene Iudices nauigauimus. Naufragium maius restat in littore. Erat in summis montium iugis ardua diuitis specula. Illic iste naufragiorum reliquias computabat, illic vectigal infelix, & quantum sibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptiis filiæ, cùm adhuc pulsaret aures meas flu- al. inter mare terrámque dub.

ctus. Feci quod debui,& captus & naufragus. Inimico stuprum lachrymis negaui. Delicatus diues,qui etiam inter naufragia amare potest, matrimonij celeritatem remoti angulo ruris abscondit. Ibi fecit nuptias,quò nemo nisi naufragus venit:lachryma est indicium inoptatæ rei. Lachrymæ pignora sunt nolentium,& repugnantis animi vultus index. Nemo vnquam quod cupit,defleт. Lachrymæ coacti doloris inter præcordia, & intolerabilis silentij eruptio. Sicut ille qui super cinerem defler patrimonium,odit incendium: sic qui naufragium deflet,maria detestatur. Fletus humanarum necessitatum verecundia excreatio est. Tuæ nũc sunt partes puella. Discedo. Et quod prius feci,taceo. Si nupta es,habes quod optes:si vitiata,quod imperes. A

fortè, Naufragum. PARS ALTERA.† Naufragiũ duo sacratissima inter homines exceperunt, hospitium & affinitas. Alterum præstiti:alterum & rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias,quòd erat amantis,sæpius rogaui:quod festinantis, non distuli. Quid hic raptoris est, nisi quod indotatam duxi? Errat socer,qui putat mihi chariorem futuram puellam,si me potuerit occidere. Quid enim mihi superest:preces meæ quas toties adhibui,an istius lachrymę quas moui? Nihil mihi inimicus obiicere potest præter matrimonium. Magnus est amor,qui ex misericordia venit. Fundebamus lachrymas ex pœnitentia diffidij prioris. Nec plura aut me proloqui,aut istum respondere passæ sunt mentes gaudiis occupatæ. Nulla integritas tantùm sibi,etiam explorata,confidit,vt causam velit dicere. Si interrogaueris filiam, partem legis † amputaturus es: si non interrogaueris, legem. Si genero vitam daturus esset, etiam innocentiam reliquisset. Quæritis,† quid dum fleret,faceret? Non negauit, & solebat negare. Si nollet mortem,optaturus est? Non enim potest eas partes legis desiderare, † quas non habet. B

al. putamiturus. al. quid fleret fecerit? al. quas habet.

C

LVCII ANNÆI SENECÆ CONTROVERSIARVM LIBER IX.

Procemium.

IAM videbar promissum meum implesse. Circumspiciebã tamen,nunquid me præteriret. Vltrò Votieni Montani mentionem inutilistis:& velim vos subinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria:quę quando senilis marcet per se admonita,& aliquando lacessita,facilè se colliget. *Montanus Votienus* adeò nunquam ostentationis declamauit causa, vt ne exercitatus quidem declamauerit. Rationem quærenti mihi ait: Vtrã vis?honestam,an veram? Si honestam,ne malè assuescam. Qui declamationẽ parat,scripsit non vt vincat,sed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit:argumentationes quia molestè sunt,& minimum habent floris, relinquit: sententiis explicationibusque audienteis delinire contentus est. Cupit enim se approbare,non causam. Sequitur autem hoc vsque in forum declamatores vitium,vt necessaria deserant, dum speciosa sectantur. Accedit etiam illud,quòd aduersarios quamuis fatuos fingant: respondeant illis & quæ volunt,& cùm volunt. Præterea nihil est quod errorem aliquo damno castiget:stultitia eorum gratuita est. Vix itaque in foro futurus periculosus stupor discuti potest: qui creuit,dum tutus est. Quid,quod laudationibus crebris sustinentur, & memoria illorum assueuit certis interuallis quiescere? Cùm ventum est in forum, & desiit illos ad omnem gustum plausus excipere,aut deficiunt,aut labant. Adiice nunc, quod ab aliis nullius interuentu exeuitur. Nemo ridet,nemo ex industria obloquitur: familiares sunt omnium vultus. In foro,vt nihil aliud,ipsum illos forum turbat:hoc quod vulgò narratur an verum sit,tu melius potes scire. Declamatoriæ virtutis *Latronem Portium* vnicum exemplum, cùm pro reo in Hispania rustico Portio propinquo suo diceret, vsque eò esse confusum, vt à solœcismo inciperet:nec antè potuisse confirmari,ac parietes desiderantem, quàm impetrauit vt iudicium ex foro in basilicam transferretur. Vsque eò ingenia in scholasticis exercitationibus delicata enutriuntur,vt clamorem,silentium,risum, cœlum denique pati nesciant. Non est autem vtilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi quod exerceat, itaque durior solet esse vero certamine. Gladiatores grauioribus armis discunt quàm pugnant:diutius illos magister armatos quàm aduersarius sustinet. Luctantes binos simul ac ternos fatigant,vt facilius singulis resistant. Cursores quod intra exiguum spacium de velocitate D E

A locitate eorum iudicetur, id sæpe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex industria labor quo cõdiscimus, vt leuetur. Quod cernimus in scholasticis declamationibus, contrà venit: omnino molliora & solutiora sunt, in foro partem accipiunt, in schola eligunt: illic iudici blandiuntur, hic inseruiũt: illic inter fremitum consonantis turbæ intendendus animus est, vox ad aures iudicis perferenda est, hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroso & obscuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat: sic istos à scholis in forum transeuntes, omnia tanquam noua & inusitata perturbant: nec antè in oratorem corroborantur, quàm multis perdomiti contumeliis, puerilem animum scholasticis deliciis languidum vero labore durarunt. *Lepidus*, vir egregius, & qui declamatorio non studio. ἁπλῶς.

B *Cimon ingratus Calliæ. Controuersia I.*

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumque corpus interficiat, sine fraude sit. *Actio.* Ingrati sit actio. *Thema.* Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus decessit. Cimon filius eius vt eum sepeliret, vicarium se pro corpore patris dedit. Callias sordidè diues natus, redemit eum à Repub. & pecuniam soluit. filiam ei suam ipse collocauit, quàm ille deprehensam in adulterio, deprecante patre occidit. Ingrati reus est. *De hac historia vide Plutarchũ & Aemilium Probum*

Pro Cimone. Albutii Sylli. Non me mouet periculum meum: semper nos in malis nostris non fortunam, sed causam spectauimus. Non dubito, quin Callias redemptutus Miltiadem, si iam habuisset filiam nubilem. *Musæ.* Aliud alius pati non potest: mihi adulterium carcer est. *Arelly Fusci* patris. Nihil, inquit, filia plus possum dare quàm Cimo-
C nem virum, quando mihi contingerent ex eo nepotes: ferrum ex lege mihi traditum, ad vindictam pudicitiæ, pronciam? Perdidisti pecuniam Callias, si tales soluisti manus: damnatus peculatus nihil aliud hæredi suo relinquit, quàm se patrem. *Cestij Pij.* Non potest generosus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone nepotes habere concupisti. Quid magis in me probasti, quàm carcerem? non sum innocentior quàm pater: nec liceor, qua liceor quidem. Hoc vnum interest inter parentis & filij fortunam, quòd illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Exponam vobis, quàm in neminem meorum ingratus sim. Vnius Miltiadis census inuentus est Cimon filius: nec hic quidem quicquam habuit, quod dare pro patre præter seipsum posset. In Cynegyri domo sperare nuptias poteram, in Callimachi: nec verebar, ne Cynegyrus pluris suas æstimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris infelicitas est. *Votieni Montani.* Faciat, dicat, non accepi
D beneficium, alter reddidit: certus reddam, cùm tam honestè desideraris quàm dedisti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, si alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Nõ mehercule sic exorasset Miltiades pater. Nihil Calliç debeo, nisi libertum. Est vir egregius Callias, est misericors. Sed vtinam tantùm aduersus bonos malorum iniuria esset. Si nunc manus Cimonis alliganrur, quantum fuit beneficium quòd tunc solutæ sunt? Non iste iniquiore animo filiam amisit, quàm ego vxorem: sed æquiore animo impudicam pati voluit. Vis diuitias tuas abscondere, cùm in eos inciderint qui mendicitate censentur? Nihil habet domus nostra melius quod ostendat, quàm paupertatem. Da pecuniam Miltiadi, qua damnationem luat, nocens erit: da Cimoni qua patrem redimat, pius non erit. *Vibii Galli.* Nullibi mihi felicior videor, quàm quòd Miltiadis precium fui: alligatus iacebat Persicæ potentiæ vindex, libertatis publicæ assertor, iacebat crimen in-
E gratæ ciuitatis. Adulteram dimittam patri, adulteram cui non tam glorior, quòd filius sim Miltiadis, quàm quòd vicarius. Quid tu pœnam putas pro Miltiade alligari? si adulterum solum dimitterem, exulandum est. Quid faciam? occidam? plus quàm præstitisti exigis, pro carcere exilium. Non occidam? plus quàm præstitisti exigis. Vnum beneficium dedisti, duo petis. Vterque magnum beneficium dedistis. Tantundem datis recepistis: Cimon, quod Miltiadem redemit: tu, quòd Cimonem. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium: Vbi sunt illæ manus quæ soluêre Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia vxoris, non Callias socer, non vllius aut rei, aut beneficij memoria: feci quod soleo, nihil aliud aspexi quàm patrem. *Mentonis.* Cogita adulteros esse pro quibus rogas, cogita qualium misereri soleas. Turpe est, ab eodem mitti & adulteros & Cimonem. Ego sum, qui referre gratiam ne mortuis quidem desino. Ita mihi veros habere liberos contingat, quud quantũ sit. Miltiades expertus est. *Portii Latronis.* Ego

adulteros dimittam? ardet cupiditate vindictæ animus, Has manns continere non possit A
Miltiades, quas alligare potuit. Si in hoc solutus sum, redde me carceri. Ille Græciæ seruator, & Persarum vindex, Orientísque domitor, cui modò tam insignem triumphum fortuna de hoste detulerat, damnarus est peculatus, ob hoc videlicet ipsum, vt innocẽtia eius, quæ alioquin latere potuerat, ipsa damnatione ostenderetur, damnatus est innocens. Quis in ciuitate misericors est? nunc occasio misericordiæ venit. Miltiades redimendus est. Redemi corpus tuum Miltiade, ne funeri quidem interfuturus, in quod meipsum impenderem. Misereor accusatoris mei, non quia perdidit filiam, sed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales quales redemit, quod si me in hanc stuprorum patientiam redemisti, matrimonio carcere præfero. Honestius patri alligor, quàm adultero soluor. Vt audiui esse qui pecuniam numeraret, miratus sum fuisse in ciuitate nostra quenquam, qui
Cimonem redimere quàm Miltiadem maluisset. Egóne patrem quidem meum, nisi inno- B
cẽs fuisset, redemissem? *Blandi.* Obiiciar licet vincula, nunquam tamen efficiet, vt non magis carcere glorier quàm matrimonio. Diuersi sunt hominum affectus. Tu fortasse Callia vincula ferre non pores: ego adulteram vxorem. Effugient ergo adulteri, tanquam alligatas Cimonis manus? *Argentarii.* Redemptum me protinus appellare cœpit de filiæ nuptiis. Statim, inquam, Callias expetitur an gratus sim: habes Calliam sine Cimone: pro vno rogat, duos eripit? *Fuluij Sparsi.* Dic nunc, te carcere exemi: dum ego respondeam, ego me carceri tradidi: nunquam effici poterit, vt melius actum putem quod à Callia redemptus sum, quam quòd pro Miltiade alligatus. Filia tua abstulit tibi generum Cimonem. Ductus est parer meus in carcerem, etiamnum captiuis suis plenum. *Iunii Gallionis.* Beneficium, inquit, tibi dedi, quod filiam tibi collocaui: nunc verò Miltiade grauio-
rem fortunam carcere sustines. Callias tecum communicare dignatus est. Ego me redem- C
ptum purabam, filiæ istius emptus sum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, emissúsque sede sua Miltiades, maiestate imperatoria refulsit: & iterum meas inuocauit manus. *Iunij Baßi.* Calliæ filiam vxorem duxi. Hanc tibi pater iniuriam feci, dum ingratus esse nolo. Placeas tibi licet, & istas iactes diuitias: tantidem tamen redemi patrem, quanti à te redemptus sum.

Divisto. Latro. in has quæstiones diuisit: An quisquis gratiam non retulit, cùm possit, ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt, propter quæ non debeam facere, etiam si possum. Si non tenetur, quisquis non retulit gratiam cùm posset, an hic teneatur. Hoc in hæc diuisit, An possit ob id damnari, quòd lege fecit: deinde, an facere debuerit. Nouissimè, an si affectu & indignatione ablatus, non fuit in sua potestate, ignoscendum illi sit.
Hoc non tanquam quæstionem, sed vt illi mos erat, pro tractatione aut loco. *Montanus Vo-* D
tienus quæstionem hanc adiecit: an gratiam retulerit Cimon Calliæ. Tuli inquit, filiã tuam vxorem: filia tua Miltiadis nurus facta est: non putas beneficium, habere communes cum Miltiade nepotes? *Gallio* illam quæstionem duram mouit, sed diligenter executus est, quæ solet esse ingrati in controuersiis prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi pœna in carcere esse, mea voluntate illo perueneram: ita putas libentius in cubiculo iacuisse: Nullus tum erat locus Athenis honestior, quàm qui Miltiadem habuerat. Deinde & illam subiunxit quæstionem. An teneatur is qui beneficium acceperit, quod non petiuit. Non rogaui, inquit, te, dedisti istud iactationi tuæ, putasti ad gloriam tuam pertinere: ita tu non accepisses beneficinm, si tibi soluere Miltiadem contigisset. *Sylo Pompeius* à parte Calliæ duo beneficia dixit dedisse, quod redemisset, & quòd egenti filiam collocasset: hoc
quod secundum posuit, nemo alius pro beneficio imputauit, in quo adeo non est dubium E
an beneficium non dederit, vt dubium sit, an recepit. *Niger Brutidius* illas præterea quæstiones fecit, An si sua causa fecit hoc Callias, vt redimeret Cimonem, an sit beneficinm. Beneficium enim est, inquit, quod totum eius causa præstatur, in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut sperat quid, aut præparat, non est beneficium. sed consilium, & diu executus est, & argumentis & exemplis. Deinde, an sua causa fecerit Callias. Volüisti, inquit, opinionem sordium illustri facto effugere, petisti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum esse, à quo Cimon solutus esset, quàm pro quo alligatus. Volüisti habere generum nobilem, pium. *HiſpoRomanus* duram quæstionem fecit: An retulerit gratiam hoc ipso quòd occidit. Liberaui, inquit, te dedecore summo, inuito tibi beneficium dedi, non est quòd mireris. Nam & me tum non rogantem redemisti. Hoc loco commemorauit illos patres, qui filias vitiatas occiderunt, qui incluserunt.

Color.

A Color. Colot & *Gallioni* & *Latroni* & *Montano* placult, vt nihil in Calliam diceretur contumeliosè, & redemptorem, & socerum, & infelicem. *Cæstius* multa in auarum & in fœneratorem, & meosularium & lenonem dixit, dum vult illud probare, reddidisse se beneficium, quòd talem socerum habere sustinuisset. *Latro* dixit: Filiam tuam dimittam, quid adultero faciam? pro vna rogas, duos eripis. Hanc *Hybreas* alitet dixit sententiam.

Hæc tota diuersa sententia est à priore, etiamsi ex eadem est petita materia. Illa non est similis, sed eadem, quam dixit prior *Addeus* rhetor, ex Asianis noo proiecti nominis: deinde *Arellius Fuscus*

sic putauit *Arellius Fuscus*: Non dices me Callia ingratum: vode redemetis, cogita: merui. Deiode Fuscum cùm hæc à discipulis sententia
B ei obiiceretur, non inficiari, transtulisse se eam in Latinum, & aiebat non cōmendationis se id, aut furti, sed exercitationis causa facere. Do, inquit, operam, vt cum optimis sententiis certem: nec illas cortumpere conot, sed vincere. Tum deinde retulit quandā Thucydidis sententiam. deinde Sallustianā, Res secundæ mirè sunt vitiis obtenrui: cùm sit præcipua in Thucydide virtus breuitatis: hac eum Sallustius vicit, & in suis illum castris cæcidit. Nam in senteotia Græca tam breui habes, quæ saluo sensu detrahas, deme vel

vel deme

constabit sensus, etiam si non æquè comptus, æquè tamen integer. At ex Sallustij sententia nihil demi sine detrimentis seosus potest. T. autem Liuius tam iniquus Sallustio fuit, vt hanc ipsam sententiam & tanquam translatain, & tanquam cotruptam dum transfertur, obiiceret Sallustio. Nec hoc amore Thucydidis facit, vt illum præferat: laudat, quem oon
C timet: & facilius putat posse à se Sallustium vinci, si antè à Thucydide vincatur. *Cæstius* colorem hunc pro Callia habuit: obiecit vltrò Cimoni, quòd passus est vxotem suam adulteram fieri, quòd non custodisset, quòd expectasset dum superueniret pater, vt spectator calamitatis suæ fieret. Iam, inquit, etiam si dimiseris, ingratus es: ego ooo expectaueram dum rogarer. *Hispo Romanus* hunc colorem secutus est, & dixit adolescentem tumidum, & nobilitatis suæ cogitatione insolentem, inuisa habuisse beneficia sua, molestè ferentem socerum suum dici Calliam. Item omnem operam dedisse, vt mores puellæ in vitia nō tantùm labi pateretur, sed ipse impelleret, vt haberet iustam dimittendi causam: oec eam occasionem intermisisse, sed expectasse etiam dum superueniret pater: hoc se cogitasse, Expectat me, vult mecum pares rationes facere. fecisset, si non ostendisset patri adulteram filiam. *Gorgonius* in hac controuersia fœdo genere cacozeliæ vsus, dixit: Istud publicū adulterium
D est, sub Miltiadis trophæis concumbere. *Dorion* cùm descripsisset gloriæ sibi fuisse carcerem, nunquam non se illam fortunam ostentasse dixit.

Flaminius inter cœnam reum puniens. Controuersia II.

Actio. Maiestatis læsæ sit actio. *Thema*. Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ aiebat se ounquam decollari hominem vidisse, vnum ex damnatis occidit. Accusatur maiestatis.

Contra Flaminium. Mentonis. Iam etiā perituri dormiebāt, peragitur totus ordo supplicij, ne quid se meretrix negaret vidisse, O miserū, si quis meretricē offendit. O miseram matrēfamiliæ, si cuius fœminæ meretrix inuidet: nihil petēti prætor negaturus est. *Musæ*. Hic est Flaminius, qui exiturus in prouinciā, vxorē à porta dimisit. *Argentarij*. Obii-
E cio luxuriā, obiicio lenociniū, obiicio histrionicā, iocos mimicos: in conuiuio nihil aliud quàm occidit: qui in carcere vixerunt in cōuiuio perieruot. *Blandi*. Feriatur in foro, omnes videant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris vnco trahebantur. Maiestatē læsam dixissem, si exeunti tibi lictor à conspectu meretricē non summouisset. *Vibii Ruffi*. Paratus erat accusator cum commētariis: aiebat, Quid si meretrix desiderarit? In hoc te cū vxore nō misimus, vt salua prouincia sit: optemus meretrici bonā mentē. Dedimus tibi legatū, dedimus quæstorē, vt tu cū meretrice cœnares? meretrix vxoris loco accubuit, imò prętoris. *P. Asprenatis*. Vni fortasse osculo donauit homicidium, etiam carnifices cœnaturi manus abluunt. *Portii Latronis*. Ne à sobrio quidem lictore percussus est. Nō inquiro in totum annum, vna nocte contentus sum. Bibe lictor, vt forius ferias. Ecquid intelligitis, quomodo damnatus sit, qui sic occisus est? quid scio, an in cuius gratiā occisus est, in eiusdē etiā damnatus sit? quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberē? quis enim in illo

conuiuio fuit, cui recum sit credendum? facilius est, vt qui meretrici dederit homicidium, neget, quàm vt qui hoc quoque dedit, quicquam inde minuerit. Nunquam istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista iam sæpe vidisset. *Iullii Bassi.* Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modò excisum caput humanum fertur. Inter purgamenta & iactus cœnantium, & sparsam in conuiuio scobem, humanus sanguis euertitur. Gratulor forti tuæ prouincia, quòd desiderante tale spectaculum meretrice, plenum carcerem damnatis habuisti. Seuum si verberare voluisses, extra conuiuium abduxisses. *Romani Hisponis.* Quis ferret te, si in triclinio tuo iudicium coegisses? Scelus est, in conuiuio damnari hominem: quid occidere, ad arbitrium meretricis? de reo pronunciasti: nisi fortè facilius in honorem eius decollas, quàm iudicas. *Fuluii Sparsi.* Contactam sanguine humano mensam loquor, strictas in triclinio secures. Quis credat ista aut concupisse meretricem, aut fecisse prætorem? Cadauer, secures, sanguinem loquor. Quis inter hæc de conuiuio cogitat? Hominem, inquit, occidi: nunquam vidi, alio quàm Flaminio prætore: omnia alia vidisti. *Sylonis Pompeii.* Virum nobilissimum, & tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem fecisset, crudelem fecit. Nunquam vidi: adiice si vis, nec alio prætore videre potes. *Albutii Syli.* Si quis autem est Iudices, qui desideret, vt prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluserit: huic ego me satisfacturum polliceor vno conuiuio, cum sua prætura reum euoluam. Instituuntur ab isto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, distinguuntur argenteis poculis aurea: quid multa? è carcere in conuiuium prætoris, cui stupenti misero meretrix arridet. Interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante mensam ac deos trucidatur. Me miserum, imperij Romani terrore lusisti. O qui crudelitate superasti omnes tyrannos, soli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus: hic vltimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video prætorem, amatorem, scorta, cædes: meretrix prætori, prætor prouinciæ imperat. In conuiuio constituitur cathenatus: qui cùm languenteis prætoris istius aspexit oculos, existimans ipsum prætoris beneficio dimitti, gratias isti agere, & vtrisque manibus mensam tenens: Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius vbertim demisso capite flebat: alius auertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior esset meretrici. Hic iste inter varios conuiuarum vultus submoueri iubet miserum, stare ad præbendas ceruices in iocum. Interim distinguitur mora poculis: nec sobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occisus est. Non peto, quo minus securi percutiatur. Illud rogo, legi potius quàm scorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta muliercuIis. Quid ego nunc referam Iudices, ludorum genera, saltationes, & illud dedecoris certamen, prætor ne se mollius moueret, an meretrix? *Capitonis.* Exurgite nunc Bruti, Horatij, Decij & cætera decora imperij. Vestri fasces, vestræ secures, in quantum, proh bone Iupiter, dedecus reciderunt. Istis obscœnæ puellæ iocantur: Quid si per deos immortales nullo solenni die, populo inspectante, in foro conuiuium habuisses? non minuisses maiestatem imperij nostri? atqui quid interest, conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? Deinde describit, qualiter in foro decolletur. Ascendit prætor tribunal, inspectante prouincia: noxiæ post terga ligantur manus: stat intento ac tristi omnium vultu: fit à præcone silentium: adhibentur deinde legitima verba: canitur ex altera parte classicum. Nunquid vobis videor describere conuiuiales iocos? Heu quàm dissimilis exitus initiis adest. Accusauit te: quis? Po. Rom. Iudicarunt te: qui? te prætor damnatum pronunciauit, occidit meretrix. *Buteonis.* Vt iste cum amica cœnaret iucundius, homo occisus est. Nunquid Iudices vnquam pro rostris vidistis prætorem cum meretrice cœnantem? *Votieni Montani.* Qui sic cõuiuatur, quo modo irascitur? Damnaturi iurant nihil se gratiæ, nihil precibus dare. Postulo, vt in hanc legem iures. Maiestas Populi Romani per omnes nationes, per omnes diffusa prouincias, in sinu meretricio iacet. Ea imperat prætori nostro, quæ prostitit: cuius osculo nemo se abstinuit, nisi qui pepercit suo. Cõuiuas tuos ipsa narra: fuêre credo tribuni, fuêre præfecti, fuêre equites Romani: cum iis ergo prætor. *Cassii Seueri.* Ne de seruo quidem aut captiuo omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, supplicium sumi fas est, adhibetúrque ad ea magistratus ob custodiam, non lætitiam. *Triarij.* Quo crimine damnatus est? cædis: non tamen in conuiuio occiderat. Animaduerte diligenter, meretrix ne iterum homicidium roget.

DIVSTO.

A Divisio. Montanvs Votienvs has putabat quæstiones esse: An quod quis in
magistratu peccauit, ptoles vindicari possit, maiestatis læsæ reus. Vnum enim quòd tueri
se facto non potest, ad ius confugit, & dicit se hac lege non teneri. Num quicquid peccauit
in magistratu aliquis, maiestatem lædit? Puta aliquem, dum magistratus est, patrem
suum occidere, veneno vxorem suam necare puta: non hac lege causam dicet, sed
illis parricidij & veneficij. Vis scire, non à quo fiat, ad rem pertinere, sed quid fiat? priuatus
potest accusari maiestatis læsæ, si quid fecerit quo populi Romani maiestatem læderet.
Puta amicam habet proconsul: ideo maiestatis damnabitur? quod amplius dico,
puta matronam corrupit, dum proconsul est: adulterij causam dicet, non maiestatis.
Singula, inquit, æstima quæ obiicis. Si tantùm amicam habuisset, nunquid accusares?
quòd animaduertisset in aliquem nullo rogante, nunquid accusari possit? Si non omne
B non rectè factum hac lege vindicari potest, an id quod sub autoritate publica geritur?
Nam cùm adulterium committit, tanquam ciuis peccat, item cùm veneficium: cùm animaduertit,
autoritate publica vtitur. In eo autem quod sub prætextu publicæ maiestatis,
actione vindicandum est. Dic enim mihi, si cùm animaduertere debeat, nec legitimo
cultu ac more solenni vsus interdiu, tribunal conscenderit conuiuiali veste: si cùm
classicum canere debeat, symphoniam canere iusserit, non lædet maiestatem? atqui quud
fecit, fœdius est, & comparauit. Deinde si potest vindicari maiestatis lege id quod proconsul,
maiestatis publicæ & iuri & apparatus est, peccauit, an hoc possit? non potest, inquit:
nihil enim detractum est populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani maiestatem,
qui aliquid publico nomine facit: tanquam si legatus falsa mandata affert, non
aliter quàm populus Romanus dederit. Imperator fœdus percussit, videtur populum Romanum
C percussisse, & continetur inito fœdere: nunc nec viribus quicquam populi Romani
detractum est, nec opinioni eius imputatur, si quid fecit, non populus Romanus. At ex
te cæteros æstimant. Nónne & ante hunc alij fuerunt, ex quibus æstimari possit? & post
hunc erunt. At singulorum vitia nemo vrbibus ascribit. Attamen factum ipsum turpe est:
sed multa alia: nec ideo illis populi Romani maiestas læditur. Nemo penè sine vitio est:
ille iracundus est, ille libidinosus est: non tamen si cum aliquo imitatum est malis, eo statim
maiestas læditur: deinde ad facti ipsius æstimationem venit, & dixit hæc obiici, quòd
meretricem habuit, quòd aliquem occidit, quòd noctu, quòd in conuiuio, quòd rogante
meretrice. *Sylo Pompeius* has adiecit quæstiones: An si quod ei facere licuit, fecit, non possit
maiestatis accusari? Potest, inquit. hæc enim lex, quid oporteat, quærit: aliæ, quid liceat.
Licet ire in lupanar. Si præcedentibus fascibus prætor deducetur in lupanar, maiestatem
D lædet: atqui quod licet fecerit. Licet qua quis velit veste vti. Si prætor ius in veste seruili
vel muliebri dixerit, violauerit maiestatem. Deinde illam fecit quæstionem, An ei hoc
facere licuerit? Nō licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa causa occidere. Quædam
quæ licent, tempore & loco mutato non licent.

Color. De colore, inquit, quæritur, quo vti debeat is, qui pro Flaminio dicit. Quædam
controuersiæ sunt, in quibus factum defendi non potest, excusari potest: ex quibus
est & hæc. Non possumus efficere vt propter hoc non sit reprehendendus: non speramus
vt Flaminium iudex probet, sed vt dimittat: sed sic agere debemus, tanquam pro facto
non emendato, non scelerato tamen. Item negabat se pro Flaminio narraturum *Montanus*,
sed his quæ obiiciuntur responsurum. Aiebat autem illam sententiam Ruffi Vibij,
colorem actionis esse bonum, Senetionis esse, bonum se habere animum pro reo, in quo
E libido omnis intra meretricem esset, crudelitas intra carcerem. Ipse Montanus illum locum
pulcherrimè tractauit, quàm multa populus Romanus in suis imperatoribus tulerit:
In Gurgite luxuriam, in Manlio impotentiam, cui non nocuit & filium & victorem occidere:
in Sylla crudelitatem, in L. Lucullo auariciam. In prætore, inquit, cùm illi constiterit
abstinentia, diligentiam excutiatis, quomodo vna nocte cœnauerit: Verum tamen,
inquit, iniqui est quod obiiciunt, quòd damnatus perierit meretrice postulante, prætori
petere damnato. Colorem *Fuscus Arellius* hunc introduxit, ebrium fuisse, nescisse
quid fecerit. *Sylo Pompeius* hoc colore vsus est: Non putauit ad rem pertinere, vbi aut
quando periret qui perire deberet. *Triarius* ineptum introduxit colorem: Sermo erat,
inquit, in conuiuio, contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuisse prætores, qui
quotidie animaduerterent: huius anno nullum fuisse occisum. Dixit aliquis ex conuiuis:
Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier: Ergo nunquam iratus, quòd clementia sua con-

temptui esset. Curabo, inquit, sciant non deesse mihi sceleratum, quem videte lucem vltrà non oportet. occisus est, quia damnatus sub prætorio fuerat. Quo tempore? Est enim nullum tempus, quo nocens perire non debeat? *Gallus Vibius* dixit: Meretrix orauit, timebam mehercules, ne exorasset vt occideretur, aut indemnatus viueret. Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corruptè: in descriptione supplicij vtique illi qui voluerunt omnia legitima supplicij verba in sententias trahere, in vitia inciderunt: tanquam dixit *Triarius*, Summoue, audis lictor, summoue à prætore meretricem. hoc loco non malè adiecit, verbera: sed vide ne virgæ tuæ pocula nostra disturbent. *Sylo Pompeius* dixit: Despolia, meretrix agnoscis hoc verbum? certè prouincia agnoscit. Sylo Pompeius, homo qui iudicio censebatur, & ipse ad hanc descriptionem accessit, nimium tamen mali fecit: ait, Animaduerte meretrix, age lege: quicquam enim lege hîc agitur? *Hispanus* dixit: Age lege, tibi dicitur Flamini: viue sine meretrice, cœna sine carnifice. *Argentarius* in quæ solebat schemata, attrectationem violentissimam fregit, Age lege: scis, inquit, quid dicat. Interdiu age, in foro age, stupet lictor: id est, quod dicit meretrix tua nunquam se vidisse. *Montanus Votienus* dixit: Percussurus lictor ad prætorem respexit, prætor ad meretricem. *Vibius Gallus* dixit: Lictori quia bene percusserat, propinatum est. Illud quod tanquam Latronis circunfertur, non esse Latronis, pro testimonio dico, & Latronem à sententia ineptè tumultuosa vindico. ipse enim audiui Florum quendam auditorem Latronis dicentem, Non apud Latronem: neque enim illi mos erat quemcunque audire declamantem. declamabat autem ipse tantùm: & aiebat se non esse magistrum, sed exemplum: nec Iulio, nec alij contigisse suo, quàm apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, vt à discipulis non audiri desiderarent, sed contenti essent audire. Initiò contumeliæ causa à deridentibus, discipuli Latronis auditores vocabantur: deinde in vsu verbum esse cœpit, & promiscuè poni pro discipulo auditor: hoc erat non patientiam suam, sed eloquentiam vendere. Vt ad Florum reuertar, ille dixit in Flaminio: Refulsit inter priuata pocula publicæ securis acies, inter temulentas ebriorum reliquias humanum euertitur caput. Nunquam Latro sic composuisset, vt quia publicam securim dicturus eras, diceret, priuata pocula: neque in tam mollem compositionem eius sententia euanuisset, neque tam incredibiles vnquam figuras compingebat, vt in ipso triclinio inter lectos & iocos & mensas percussum describeret. Ille cùm in hac controuersia descripsisset atrocitatem supplicij, adiecit: Quid exhorruistis Iudices, meretricios lusus loquor. Et ille dixit minus notam sententiam, sed minus bonam: In socium nostrum prætor populi Romani animaduertit, cùm priuata voce, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, nec calciatus quidem, nisi si vt omnia expectaret meretrix, diligenter exegit. *Ruffus Vibius* erat, qui antiquo genere diceret: bellè cessit illi sententia sordidioris notæ: Prætor ad occidendum hominem soleas poposcit. Alteram eiusdem generis, sed non eiusdem successus sententiam, cùm deplorasset conditionem violatam maiestatis, consuetudinem maiorum descripsisset, qua semper voluissent ad supplicium aduocari, sententiam dixit: At nunc à prætore lege actum est ad lucernam. *Pollio* tamen *Asinius* aiebat hanc se sententiam recipere. *Vibius* de oratoribus, qui verba antiqua & sordida consectatur, & orationis obscuritatem seueritatem putat, aiebat Miltiadem rhetorem eleganter dixisse * tamen in iis etiam si minus est insaniæ, minus spei est. Illi qui tument, abundantia laborant: plus habent furoris, & plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliuius est, quod potest detractione curari: illi succurri non potest, qui simul & insanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere videar, in Flaminio tumidissimè dixisset *Murrhedius*: Prætorem nostrum in illa ferali cœna saginatum meretricis sinu excitabitis occisuri. Et illud tetracolo: Seruiebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouissima pars sine sensu dicta est, vt impleretur circuitus: quem enim sensum habet, Seruiebat dies nocti. Hanc ideo sententiam retulit, quia & in tricolis, & in omnibus huius generis sententiis curamus vt numerus constet, non curamus vt sensus. Omnia autem genera corruptarum quoque sententiarum de industria pono: quia facilius quid imitandum, & quid vitandum sit, docemur exemplo: & certè illud genus cacozeliæ est, quod amaritudine verborum quasi aggrauatur. Iam res petit, vt in hac controuersia resectamus id quod *Licinius Nepos* dixit: Reus damnatus est legi, perit fornici. & illud quod *Senianus* dixit: habet sui generis insaniam, cùm diceret, nocte non debere sumi supplicium, post longam descriptionem, cùm nunc demum victimæ quidem occiduntur. Et ad hanc controuersiam: Græci

A Græci appoſuerunt manum, dixit in hac *Nicetes.*

Euctemon dixit,

Glucippus Cappadox cùm cœnam luxurioſam deſcripſiſſet, indignam maieſtate prætoris, adiecit

hoc idem elegantius dixit *Addeus*, cùm deſcripſiſſet cœnam nocturnam

Nicetes dixit:

Arthemon eodem loco aliam dixit ſententiam:

Sic Glycon dixit:

Expoſitum repetens è duobus. Controuerſia III.

Lex. Per vim metúmque geſta,ne ſint rata. *Alia.* Pacta,cōuentáque legibus,facta ſint. *Alia.* Expoſitum qui agnouerit,ſolutis alimentis recipiat. *Thema.* Quidam duos expoſitos.

B ſuſtulit,educauit.quærenti patri naturali pollicitus eſt ſe indicaturum vbi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. pactum interpoſitum eſt.reddit illi ſuos filios.repetit vnum.

Pro patre. Arellii Fusci p. Æquum eſt, vt cum alienis diuidamus liberos,quos non diuidimus cum matribus? ſi alterum nō abſtuletis,vtrumque habebis. quid faciam? vtrumque genui,vtrumque deſideraui, pro vtroque pactus ſum. *Albutij Sylij.* Vnà nati ſunt,vnà expoſiti,vnà educati, redditi potiſſimùm diſtrahuntur: diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus,nunquam ab ipſis. Miſeremini Iudices,grauis inuidia eſt. *Iulij Gallionis.* Duos expoſui: qui alterum eligere non poteram, periclitor ne qui cum duobus liberis in iudicium veni,ſine vllo reuertar. Nam quem perdam,eligere non poſſum: cauſa pacti mei fuit,vt haberem filios: conſummatio,vt perderem: pro filiis tibi debeo, non filios. Pete quantum vis pro diſciplinis,imputa quantum vis pro alimentis: licet plus petas

C dum minus reddam. Maiores noſtri viderunt, quàm effuſa eſſet indulgētia pro ſuis timentium,quàm parata quicquid poſceretur dare. Itaque pro patre lex,non cum educatore pacta eſt. Non potui obligari de eis, qui in mea poteſtate non erant: ſi vis, ex æquo diuidamus: at habeatur vtriuſque ratio: habeam ego tamdiu duos,quamdiu tu habuiſti. Nolite timere pueri,non diducā vos: aut vtrūque habebo,aut neutrum. in auctione fratres quamuis hoſtilis haſta non diuidit. Plus quiddam eſt geminos eſſe quàm fratres: perdit vterque gratiam ſuam,niſi cum altero eſt. *Fuluij Sparſi.* Ignoſcere mihi aduerſarius debet, meos retinēti, cùm ipſe alienos cōcupiſcat: repetit quod adhuc habuit,retineo quod modò agnoui. Agnitio diuidet, quos iunxit etiam expoſitio. *Cornelij Hiſpani.* Dic vter obſequentior ſit,vter indulgentior? vterque, inquis. Miraris, ſi iam meos diuidere non poſſum? omnia pro filio paciſcor,præter filium. *Votieni Montani.* Ego verò ne patrocinium quidem habeo.

D Si tam facilè filios remitto, libēter expoſui. Reddere iſtud eſt liberos,an eripere? Vtroque modo perdendi erant: vel pacti eſſent,vel negati: pactus ſum flens tremēſque, tanquam cùm exponerem. *Ceſtii Pii.* Ne diuiderem filios, vnà expoſui: iſte quoque duos ſuſtulit,qui tantùm vno contentus eſt: iterum cogor exponere.

Altera pars. Iunii Gallionis cōtrà. Expeditæ partes veſtræ ſunt: vtrūque ex hoc iudicio poteſtis patrem dimittere. *Mentonis.* Iſte aſſueuit carere liberis: etiamſi vnum accipiā,neceſſe eſt torquear,duobus aſſueui. Quid vnquam commiſi? & habes domi quos de me interroges, nihil vnquam ſine illis feci: niſi iudicium vim vocas, quæ te patrem facit ſine hærede hærere,qui paulo antè habui filios duos tales,vt ex illis vnusquilibet ſatis ſit. *Pompeii Sylonis.* Videte quàm modeſtè agā: ego ſuſtuli,ego educaui,ego reddidi: iſte eligat. *Vibii Ruffi.* Salui ſunt, inquit, liberi tui: poſt hanc vim meam iſte me oſculatus eſt. *Paſſieni.* Cedo mihi tabulas teſtamenti, plures in teſtamento habeo quàm in pa-

E cto: hoc teſtamentum delere non cogito. ſi meos filios hæredes facere non poſſum, tuos faciam: preces meas ad filios transferam. hoc enim nomen licebit, puto, mihi vſurpare, dum litigo. *Arellij Fuſci* patris. Fertis hoc optimi iuuenes? ego vos expoſitos ſuſtuli, ego educaui, ego ægrotantibus aſſedi: ſenem me feciſtis, & relinquitis? *Argentarius.* In iſta vi duos filios perdidi.

Divisio. Latro ſic diuiſit: In re vis aut neceſſitas ſit. Nulla, inquit, vis eſt: arma lex & vincula, & vltimum periculum cōplectitur: quorum nihil fuit in tua perſona. Illic, ait,vis eſt & neceſſitas,vbi velim nolim ſuccumbendum eſt mihi, cùm eſſet neceſſe: non enim poteram habere alterum filium, niſi alterum promiſiſſem. Reſpondetur: Primùm non eſt vis,vbi aliquid expediendæ rei cauſa patiendum eſt,ſed ratio: tanquam, Quia non poſſum domum habere,niſi hic emero,nulla alia venalis eſt. hanc occaſionem videt ven-

ditor, & premit. non tamen hanc emptionem rescindes: alioquin in infinitum calumnia A
exceder. Dicet alius: Necesse mihi erat, tibi necesse carere. primùm etiam non poteras,
deinde & alia via poteras inuenire, sperare alium indicem. An aliter inuenire nõ poteras?
ergo tibi plus præstiti. An si est in re vis & necessitas, ita tamen rescindantur quæ per vim
& necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas à paciscente adhibita est. Nihil, inquit, mea, an
tu cogaris, si non à me cogeris. Meam culpam oportet esse, vt mea pœna sit. Non, inquit,
neque enim lex adhibenti vim irascitur, sed passo succurrit: & iniquũ illi videtur, id ratum
esse, quod aliquis nõ quia voluit, pactus est, sed quia coactus est: nihil autem refert, quàm
per quem illic necesse fuit. iniquum enim quod rescinditur facit fortuna eius, qui passus
est, non persona facientis. Deinde an ab hoc vis admota sit. Tu, inquit, mihi vim admoui-
sti, qui non aliter indicabas, quàm si pactus essem. Non est, inquit, admouere vim, aliquid
cum certa conditione promittere. si qua vis est, à te tibi adbibita est, quod & sponte & ad B
exonerandum se venisset, vt tantum patri redderet, quantum educatori superfuisset.

COLOR. Pro educatore *Gallio* hunc colorem secutus est, se misericordia motum. Cùm
viderem, inquit, morbidum sine hærede esse, dixit modò ipse qui auidus est: Possumus
duo patres esse. & dixit illam amabilem sententiam: Da itaque nunc pœnas misericors.
Montanus Votienus sic cœpit: Si quis me vidit, Iudices, modò duorũ liberorum patrẽ, nunc
solitudine periclitãtem, certum babeo, dicit crudelem indicem. Et summissè cum aduer-
sario egit: rogauit, vt altero contentus esset. Et illam sumpsit cõtradictionem: Nescio, in-
quit, vtrum. & dixit: Mihi crede, qui illos optimè noui: vtrũ vis elige. ideo sic pactus sum,
quia nihil interetat. *Hispo Romanus* erat natura, qui asperiorem dicendi viam sequeretur.
Itaque hoc colore egit, vt inueheretur tanquam in malum patrem, & diceret, crudeliter
exponentem, perfidè recuperantem. In hoc, inquit, repetit, non quia habere vult, sed quia C
eripere: irascitur mihi quòd duos educaui, quòd indicaui. Et cùm descripsisset sæuitiã ex-
ponentis, adiecit: Etiamnum mihi videtur eiusdem animi, eiusdẽ duritiæ: quia nihil pu-
tat se debere ei, qui liberos suos educauit. Durus est pater, crudelis est: nolite credere ex
illa feritate tam subitam mutationem. Sinite me in vno filio experiri. Dixerat in hac con-
trouersia illam quæstionẽ, qua dicebat se nequaquam vim adhibuisse: Quid? ergo quis ad-
hibuit vim? tu tibi: nõ est quòd dicas alium. Quis sibiipsi vim adhibet? solet fieri, ecce ego
ipse mihi nocui. & illud dixit: Placet mihi in irritum reuocari quæ gesta sunt, dono quòd
indicauerim. *Agentarius* dixit ex altera parte, miseriorem se nunc esse, quàm cùm ignora-
ret suos. & cùm tormenta patrij animi descripsisset, ait: Etiam nunc pacisci volo. quid do,
vt liberos meos recipiam? quid do, ne agnouerim? Indignabatur *Cæstius*, detorqueri ab illo
toties, & mutari sententias suas: Quid putatis? aiebat. Argentarium esse, certissimum ius D
est. Solebat & Græcè dicere, Fuerat enim Argentarius Cæstij auditor, &
forte recti°, Argentarij. erat imitator. Aiebat inuicem: Quid putatis esse Cæstium, nisi † Cæstij cinerem. & sic so-
lebat iurare: Per manes præceptoris mei Cæstij: cùm Cæstius viueret. Omnibus autem
insistebat vestigiis Cæstij: æquè extempore dicebat, æquè cõtumeliosè, multa interpone-
bat: illud tamen optima fide præstitit, cùm vterque Græcus esset, vt nunquam Græcè de-
clamaret: illos semper admiraretur, qui non fuerunt contenti vnius linguæ eloquentia,
cùm Latinè declamauerant, toga posita, sumpto pallio, quasi persona mutata redibant, &
Græcè declamabant: ex quibus fuit *Habinus Clodius*, in quem vno die & Græcè & Latinè
declamantem multa vrbanè dicta sunt. Dixit Aterius, quibusdã quærentibus, pusillas mer-
cedes eum accepisse, cùm duas res doceret, nunquam magnas mercedes accepisse eos, qui
Ermeneumata docerẽt. *Mecœnas* dixit: *Cassius Seuerus* venustissimam rem E
ex omnibus, qui ab auditione eius cùm rediret, interrogatus quomodo dixisset, respondit:
Malè vicit. *Glycon* dixit: *Gallio* autem elegantissimè dixit à parte
patris, cùm in vltima parte testamenti figuram tractaret: Quando ego mortuus ero, tunc
mihi hæres sit: vis interrogem, vter? *Triarius* dixit, à parte educatoris: Ergo ego tollere
potui, educare potui, tacere non potui.

A filio in arce pulsatus. Controuersia IIII.

LEX. Qui patrem pulsauerit, manus ei præcidantur. *Thema.* Tyrannus patrem in arcem
cum duobus filiis accersit. imperauit adolescentibus, vt patrem cæderẽt. Alter ex his præ-
cipitauit se, alter cæcidit. Postea in amicitiam tyranni acceptus, occiso tyranno, præmium
accepit. Petuntur manus eius: defendit pater.

A Pro filio. Cæstii pii. Felicior essem,si plures reos defenderem. *Triarij*. Hæc
vulnera quæ in ore videtis meo, postea feci quàm dimissus sum. *Iunij Gallionis*. Gratias a-
go filio,quòd me non reliquit solum tyranno, quòd manus illius sunt: ego iussi,itaque cri-
mini meo assum. Amicus,inquit,tyranni fuit: age, hoc tantum filius meus in arce simula-
uit? Procumbo ad genua vestra Iudices, ille contumax, qui cùm vapularem, non rogaui.
Musæ. Occisus est tyrannus: à quo putatis,nisi ab eo qui patrem pulsare non poterat? præ-
cidetis tyrannicidæ manus? quid hoc est? integer tyrannus iacet. præciduntur tyrannicidæ
manus. patri præcidite, ne vindicem filium, propter quem ne à tyranno quidem impunè
vapulaui. postquam occupauit arcem, secuti sunt illum homicidæ, secuti venefici, secuti
quisquis pulsare patrem poterat: necesse fuit patrem cædere, tam hercules quàm necesse
fuit spoliare templa,virgines rapere. Aiebam: Fili fortius feri,tyrannus spectat. Si talis erat
B filius meus,qualem describitis,nescio cui magis expedierit tyrannum viuere. O quantum
istis debemus manibus, per quas iam nihil necesse est. Occidit tyrannum: sic huius iratæ
manus feriūt. Cùm occideret tyrānum,sic aiebat: Pater interficit,pater te ferit: sic feriunt
qui volunt. Tecum fili inconsideratæ pietatis queror. Validius patrem cæcidisti quàm ius-
sit tyrannus iratus: iacenti ipsas cadaueris manus in me ingessisti. *Fuluij Sparsi*. Tales fue-
runt,ex quibus posset alter contemnere tyrannum, alter occidere. *Iulij Bassi*. Compressas
filij manus in os meum impegi, cædentem consolatus sum. *Portij Latronis*. Cæde, inquit,
patrem,dum ego negligens sum: occupauit se ex arce filius. hoc non est patri parcere,sed
sibi. Dura fili: ad tyrannum tibi per patrem eundum est. Tenent ecce cruentum tyrāni ca-
put, nunc illas præcidite. *Blandi*. Vt vidi tyrannicidam ex arce descendentem, nihil prius
quàm manus osculatus sum. *Pompeij Sylonis*. Vtrum ex filiis meis probatis? alter se occidit,
C alter tyrannum. nemo ius habet in istas manus,meæ sunt istæ. Etiam cùm tyrāno seruirent,
mihi paruerunt: ita mihi superstite filio mori liceat,vt ego illum qui mori maluit, parri-
cidam vocaui. *Arellij Fusci* patris. Rogo vos per securitatem publicam,per modò restitutæ
libertatis lætitiam, per coniuges liberósque vestros: nemo tam suppliciter audiuit me ro-
gantem,cùm vapularem. Quàm languidæ cædentis erant manus,non putares illas tyranni-
cidium posse facere: istæ mihi salutares porrexerunt cibos, istæ potiones: nunquam ta-
men indulgentiores sensi manus, quàm cùm me cæderent. *Votieni Montani*. Pereant, in-
quit,potius quàm sint,qui tam fortiter loquantur. Vix inuentus est, qui tyrannum occide-
ret. Fili fortius, inquit, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat. suspensas leuiter ad mo-
uebat manus filius,simulabat ictus,pater gemitus. Si qua est fides,iratus filium extuli,quod
me non cæciderat. Necessitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium est. Hæc ex-
D cusat Saguntinos,quamuis non cæciderint patres,sed occiderint: hæc excusat Romanos,
quos ad seruilem delectum Cannensis ruina compulit,quæ quicquid coëgit,defendit. Ille
quoque mihi pepercisset, si vnicus fuisset: ille me fratri relinquebat. hic tyranno. Etiam-
num, inquit, in facie tua vulnera apparent? Fili, nocet tibi quòd tam citò occidisti tyran-
num. *Mentonis*. Quæritis, Quis hæc fecit vulnera? ille cuius cæcidit me in funere manus.
Ita mihi libero & viuere contingat & mori,ita oculos meos filij manus operiant,vt ego in-
ter liberos meos fortior steti.

Ex altera parte. Arellii Fusci p. Tamdiu cæcidit patrem, donec pla-
ceret tyranno satelles.quid tu? Tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exer-
cueris manus? Pater,inquit,adest: malo. non enim tantùm patrem, etiam patronum cæci-
disti. *Iulij Bassi*. Quoniam eò scelerum peruentum est,vt parricidæ pater adsit, non istius
E aduocationi adsum: defendit enim quamuis nocentem. Ecquid agnoscitis indulgentiam
illius? Frater qui maluit perire quàm patrem cædere,infelix causam suam cum fratre iun-
gebat.exclamat iste: Nihil illi mandaui, ego tibi & pro illo satisfaciam: vt validius,inquit,
cæderet. Pro Repub.inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reip. idem quod
tyranno? Pater,inquit,mihi adest. At mehercules frater non adesset. Habuisti,inquit,quod
tyranno iactares. Frater maluit mori, quisquis cædendus erat: quamuis quisquis iste tra-
debatur. Tyrannum, inquit, occidi. at patrem quantulominus quàm occidisti? *Pompeii
Sylonis*. Gaudeo in subselliis istius esse patrem. quomodo enim aliter efficere potuis-
sem,vt vulnera eius videretis? Non multum refert mea vbi sit: ab hac parte crimen obii-
citur,ab illa ostenditur. Grauior testis esse solet, qui à reo surgit. Talis prorsus pater, quem
nemo alius posset cædere, nisi amicus esse posset tyranni. Frater periit, ne parricidium aut
faceret, aut videret. In illa præcipitia non minus,inquam, fratrem fugit quàm tyrannum.

A me filij mei manu cæcidi. *Haterius* dixit: Ago gratias tyranno, quòd alterum filium meum
custodiri iussit,ne mori posset. *Cestius* ait in narratione: Tyrannus iubet cædere , exposita
tormenta sunt,quid faciat?moriatur,inquis? hoc dicis.ne cædat patrem:occidat. *Fuscus A-*
rellius dixit: Complecti volo istas manus, optimè de me etiam ante tyrannicidium meri-
tas. *Gallio* dixit: Viderit quantum sibi se putet debere Respub.ego plus me quàm illam de
bere sibi iudico:difficilius est quod me iubente fecisti. *Montanus Votienus* dixit in narratio-
ne:Si perseueras fili , fratrem sequar . Videris vtrum patrem cædere malis , an occidere.
Hanc controuersiam & ab Iulio & à Sabino bene declamari memini,cùm describeret ty-
rannum occisum,&cum ingenti gloria ex arce deductum.O te parricidam:nisi post tyran-
nicidium quoque intelligas,quanto melius frater tuus beneficio perierit , quàm tu occi-
deris.Illud non probaui,quòd multa in re seuera tantauit falsè dicere.Erat autem vrbanis-
B simus homo,vt vobis sæpe narraui,vt quicquid illis in eloquentia deerat , vrbanitate pen-
saret.Meminimus cùm illum Syriacus Vallius,homo disertus,accusaret, & videret Lati-
num Calumniam testem circa coronam iudicij obuersari,& toties occurrere eunti Syria-
co,& quærere,quid haberet spei:deinde post iudicium , cùm Syriacus gratias illi ageret,
quòd tantam curam sui egisset:At mehercules,inquit,timebam,ne vno rhetore plus ha-
beremus, & testis poductus cùm interrogatus esset , an accepisset à patre sestertia ? dixit
quòd accepisset:an haberet,negauit. Deinde interrogatus, an Calumniam haberet? Ipse,
inquit,negligentiam meam nosti:an habeam,nescio:accepisse me scio,& in Domitiũ no-
bilissimum virum in consulatu,cùm thermas prospicientis viam sacram ædificasset,cœpis-
set deinde rhetores circumire,&declamare:Ego,inquit,sciebam hoc te facturum,& matri
tuæ quæ tenti de tua desidia dixeram Duas eius vrbanas res præte-
C rire non possum.Secutus erat in prouinciam Cretam Occium Flamam proconsulẽ. Græ-
ci cœperunt in theatro postulare,vt Sabinus maximum magistratum gereret. Mos autem
est,barbam capillúmque magistratui Cretensium summittere.Surrexit Sabinus, & silen-
tium fecit,deinde ait:Hunc magistratum ego Romæ bis gessi.bis causam dixerat . Græci
non bene intellexerunt:sed bene interpretati à Cæsare petebant , vt honorem Sabinus &
tertiò gereret.Postea deinde offendit illos tota comitum cohors : oppressi sunt in templo
ab omni multitudine, quæ postulabat , vt Romam Sabinus cum Turdo proficisceretur.
Erat inter infames maximè & inuisos homines Turdus. Cùm Turdus promitteret itu-
rum se,vt inde posset exire,Sabinus silentio facto,ait:Ego ad Cęsarem non sum iturus cum
mattea.Postea hoc Sabino cùm causam diceret,obiectum est. Multa illum disertè dixisse
memini.Cùm introductus esset ex carcere in senatum,postulaturus vt diariam acciperet,
D tunc dixit de fame quæstus:Nihil onerosum à vobis peto,sed vt me aut mori velitis,aut vi-
uere,atque illud dixit:Nolite , inquit , superbè audire hominem calamitosum. Sæpe qui
misereri potuit,misericordiam rogat. Et cùm dixisset Senianus,locupletes in carcere esse:
Homo, inquit,adhuc indemnatus,vt possim viuere,parricidas panem rogo. Cùm mouis-
set homines & flebili oratione & diserta,rediit tamẽ ad sales:rogauit vt in Latumias trans-
ferretur: Ne,inquit, quenquam vestrum decipiat nomen ipsum Latumiæ, minimè lauta
res est.Hoc retuli,vt & ipsum hominem ex aliqua parte nossetis : & illud sciretis , quàm
difficile est,naturam suam effugere.Quomodo posset ab illo obtineri, ne in declamatio-
nibus iocaretur,qui iocatur in miseriis ac periculis suis: in quibus iocari eum non debuis-
se,quis nescit?potuisse,quis credit? *Murrhedius* non degenerauit in hac controuersia. nam
colorem stultissimum induxit. Voluit,inquit,& hic fratris sequi exemplum:dum retineo,
E dum luctor,visus est patrem cæcidisse. Vnum ex his quos audiui declamantes, scio *Men-*
tonem vsum non patrono patre,sed aduocato : ipsum tyrannicidam induxit dicentem , &
colore vsus est:Non iussum se à patre,quia aiebat incredibile omnibus videri, patrẽ coram
tyranno cædi se iussisse:sed in iis esse tyrannicidæ consilium , vt per hoc ad amicitiam per-
ueniret,per amicitiam ad tyrannicidium.Hæc eius sententia laudata est, cùm describeret
se patri manus afferentem:Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit : Iam tum
factum esset tyrannicidium,si me frater non reliquisset.Et illud dixit:Vos ego tunc respexi
templa,leges,Respubl.nam si me tantùm spectassem,facilè tyrannum effugissem,illà,quà,
frater effugerat.

Priuignus ab auo raptus nouercæ. Controuersia V.

Actio. De vi sit actio. *Thema.* Quidam duos filios sub nouerca amisit : dubia cruditatis &

veneni ſigna inſecuta ſunt. Tertium filiũ maternus auus rapuit, qui ad viſendos ægros non A
fuerat admiſſus, quærenti per præconem, dixit apud ſe eſſe, accuſatur de vi.

CONTRA AVVM. IVNII GALLIONIS. Violentus & impotẽs ſenex hominem
liberum è ſinu meo rapuit: quod ſeruare tibi difficile eſt, auo dona. Quoties miſerum me
puer audies? nouerca, quis eſt? fugitiue reductus es. Habui filiam, quamuis iſte vnus filius
ſuperſit, fœcundam. Quàm indulgenter puerperia diuiſit, natus eſt filius: dixit, Filius hic
meus eſt, natus eſt alter: dixit, Hic matris eſt. natus eſt tertius: dixit, Hic aui eſt. Cùm quære-
ret filium, erãt qui ſuaderent & dicerent: Tace, meruit excludi. *Ceſtij Pij.* Quam cauſam
rapiendi habebar impotens ſenex: nũnquid fratres eius occideram? Ignoſcite mihi, ſi tan-
tùm filiæ meæ mandata narro: hanc ſolam ex meis morientem vidi. habui filiam: de omni-
bus meis, habui dicendum.

ALTERA PARS. ἄδηλον. Habitu vagabatur lugubri, ſordidáque prætexta: omnes il- B
lius miſerebantur, quoſdam etiam dicenteis audiui: Quid? iſte puer matrem non habet?
patrem non habet? auum non habet? *Arellij Fuſci* patris: Tres filios filiæ meæ debes, vnum
mihi: ſine apud me nutriatur. Quid times, ne admittare cùm veneris? expoſuiſſe hactenus
iuuet. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda eſt, vt vidit me, hæſit complexibus meis,
puerũ oſculabar miſer, interrogabam de fratribus, dum interrogo, dum fleo, perueneram
domum. Rogo ne hoc cauſam meam peiorem fecerit, quod ille quẽ rapui, vnicus erat. *Vo-
tieni Montani.* Mittis præconem, adiice illi omnia inſignia: hic puer matrem perdidit, fra-
tres amiſit, nouercam habet. Affirmo tibi, non indicabit quiſquis fuerit, erras, & vehemen-
ter erras: filios quos perdidiſti, non quæris: quæris, quem non perdidiſti. Vtra tandem iu-
ſtior querela eſt? pater ab auo vnum repetit, auus duos à patre. *Vibij Ruffi.* Raptor ille & im-
potens, dum moriuntur nepotes mei, ad ianuam ſteti: plus habeo, quod auo, quàm quod C
reo timendum ſit. *Fulvij Sparſi.* Vnus perit, alter perit: toties fortunam accuſas, nunquã no-
uercam. Facinus indignum: puer ad ſupplicium indicari à patre quæritur. Ad ægrotantem
nepotem veni non ſum admiſſus: hæc vis vera fuit. *Argentarij.* Pater quos conſcios habuit,
neſcio: domi non fui: amiſſa filia volui aliquem adoptare ex nepotibus: ſed aiebam, Quid
neceſſe eſt? quoties videre volã, in domum veniam: quoties volam, in domum abducam:
agamus tanquam affines. Tres habes filios, diuidamus: & vide quàm non improbam diui-
ſionem deſiderem, ex tribus vnum poſco. Vtinam omnes quos perdidit, quæreret. *Blandi.*
Cùm tradere vellem puerum, neſcio quis exclamauit: Puer, nunc periſti, nihil vobis ſub-
traham? quid ni? præconi omnia indicaui. *Mentonis.* Rapui nepotem, habeo: redderẽ, ſi pa-
ter quæreret.

DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS In has quæſtiones diuiſit, An in re vis ſit. Nul- D
la, inquit, vis eſt, quæ arma, quæ pugnam, quæ vulnera non habet. Volo mihi deſcribi co-
mitatum iſtius tumultus: Quæ turba eſt? vnus puer, & vnus ſenex. Rapuiſti, inquit, filium
meum, imò nepotem ſuum ſuſtulit, imò venientem non potuit excludere. An ſi pro illo
fuit, fieri vim quæ facta dicitur, non teneatur qui fecit? Vis iniurioſa damnatur: ſolet enim
eſſe & ſalutaris. Cùm latrones aliquid obſiderent, ſi perfodiſſem villam armata manu, con
iugem, liberos eius rapuiſſem, accuſari poſſem. Quod viuit puer, beneficium meum eſt.
Et medici alligant, & corporibus noſtris, vt medeantur, vim afferunt. An pro illo fuerit ra-
pi. Hoc loco accuſatio nouercæ, & inſectatio patris tam patienter ſuos perdentis. *Gallio* &
illam quęſtionem fecit, & prius ſumendam quæſtionem putauit ex perſona, quàm ex re:
An cum auo nepotis nomine agi poſſit? Non magis, inquit, quàm pro patre filij nomine,
nõ magis quàm cum matre. Habet ſua iura natura: & hoc inter auum patrémque intereſt,
quòd auo ſuos ſeruare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, ſic mecum agere tan- E
quam cum alieno, vt dicas: Quid tibi cum illo, qui eſt inteſtati filius? tuus hæres futurus ſit,
quem dementem alligaturus es: quædam iura nõ lege, ſed natura nobis attributa. Si nepo-
tem ſuũ auus peccãtem aliquid, & inter laſciuos iocos petulantius laciuientẽ feriret, num
iniuriarum quiſquã cum illo ageret? Et vltimã illam *Gallio* fecit, cùm tractaſſet illa: Licet
mihi vt proſim facere, deinde huic profuit. An auo ignoſcendum ſit cum pronepote, affe-
ctu latus, fecerit. Hoc loco tractauit, quàm indignum eſſet dãnari illum ab hoc. *Latro* duas
vltimas quæſtiones aliter poſuit, & plus complexus eſt. Etiam ſi vim fecit, an tamen dãna-
ri non poſſit, ſi bono animo fecerit? ait enim, & de animo fieri controuerſiam auo, & dice-
re patrem: Non vt nepotem ſeruaret, fecit, ſed vt infamaret vxorem meam, tanquam vene-
ficam, me tanquam veneficæ emancipatum, cui talẽ liberi ſui committerentur.

COLOR.

A COLOR. Colore ergo hoc Latro eodẽ vsus est pro patre, vt diceret, ne viua quidem
vxore bene sibi cum socero cõuenisse, suas verò professas inimicitias illum gessisse secum,
loquente verò genero illum venisse, cum conuicio, cum vociferatione nefaria, & dicentem & auspicantem: autores habere amicos se, ne admitteret hominem, non ad officium
nepotum, sed ad inuidiam & contumeliam generi venientem, qui ad sanos nepotes nunquam dignatus esset accedere: medicos verò suasisse ne veniret, & puerum confunderet:
& impleret suspicionibus. *Sylonis Pompeii* color fuit, vt Latroni videbatur qui controuersiæ repugnaret, dixit enim, venisse auum ad imbecillum puerum, ad ægros non semper
proximos admitti: vtique ad eos qui grauiter ægrotant, sæpe & patrem non admissum.
Sic auo quoque intempestiuè venienti dictum, Nunc non potes: statim cũ conuicio abisse, in altero idem fecisse. *Latro* aiebat hũc colorem optimum esse, si recitasset, se recipi non
B posse: quia ponatur, Non est admissus: sub hoc themate intelligere nos, nõ hoc illi dictum,
Nunc non potes: sed ex toto, Non potes. *Gallio* vtrumque miscuit, & hoc colore qui videri
nõ potest alioquin thema euertere, parcius vsus est. Dictum est, inquit, illi: Quiescit puer,
paulum commorare, medici vetuerunt quenquam admitti: scitis solere dicere illos, Nec si
pater venerit: protinus iste clamare cœpit, Testor me non admitti: & tantùm non tabellis
signatis denũciare, Auum distuleram, accusatorem exclusi. Iterum, inquit, venit cum conuicio. Iam vnum occidistis, alterum occiditis. Nihil est miserius, quàm vbi alicui ex miseria sua inuidia quæritur. Non est admissus, cùm diceret se nepotem suum, non videre velle, sed inspicere. Sic egit: Veni non vt istum accusarem, sed vt me defenderem. *Gallio* hoc
colore vsus est: Non admisi auum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo venire, vt raperet. Ex altera parte colorem hunc *Cestius* introduxit: Timuisse se de puero. Frustra, inquit,
C duos occiderat nouerca. & ait: Vellem ad vos nocentior venirem reus, vellem tres rapererem, *Argentarius* hoc colore vsus, rogatum à puero auum. Negabat, inquit, posse se viuere,
si in illa relinqueretur domo. *Hispanus* hoc colore vsus est, affectu esse ablatum. Sustuli, inquit nepotem meum: Non potui, inquit, satiari osculis, non potui ab illo tam citò distrahi:
nolite mirari, post longum tempus illum videram. *Albutius* hoc colore vsus est, vt diceret:
Noluisse illum in tam infausta domo educari, ex qua duo iam fratres elati essent: ei qui
postea decessit, inter causas moriendi casum fratris fuisse. Et seruauit hunc colorem, ne
quid in nouercam, ne quid in patrem diceret: aiebat, iustissimum futurum auum, si tantùm
se defendere voluisset. Quid ergo? quare rapuisti? amabam, huic maximè ab initio animum meum addixeram. In domo vestra nihil præter ipsam domum timui. Si apud me
duo decessissent, ex domo mea illum transtulissem. *Marcellum Martium* aiebat sic narras-
D se. Puer me secutus est, non criminor vobis illum: quicquid est potius quàm illius periculo fiat, ego rapui. Vbi est, inquit. Viuit, saluus est: veniet, cùm voles aspicere. Redde, inquit, patri suo, ego asper, age, monstrabo si vis, quis ante me tibi filios abstulerit. *Varius Geminus* eundem sensum dixit: Quæ est ista autoritas præpostera, quærere duos? à tertio incipis. *Montanus Votienus*, homo rarissimi, etiam si non emendatissimi ingenij, vitium suum
quod in orationibus nõ euitabat, in scholasticis quoque euitare nõ potuit: sed in orationibus, quia laxior est materia, minus earundem rerum annotatur iteratio. In scholasticis eadem sunt quæ dicuntur: quia pauca sunt, notãtur. Memini illum pro Galla, non nisi apud
centumuiros tyrocinium ponere. Ex vncia hæres erat patris sui Galla: obiiciebatur illi veneficium: dixit rem disertissimam, & omnibus seculis duraturam, qua nescio an quicquam
melius in eo genere causarum dictum: Vnciam nec filiæ deberi, nec veneficæ. Non fuit
E contẽtus, adiecit: In paternis tabulis filiæ locus, aut suus debetur, aut nullus. etiamnum adiecit: Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne sic quidem satiare se potuit, adiecit: Non potest filia tam angustè paternis tabulis adhærere, quas aut totas possidere debet,
aut totas perdere: & plura multa, quæ memoria nõ repeto. Ex eis quædam in oratione contulit, & alia plura quàm dixerat, adiecit. nihil non ex eis bellum est, si solum sit: nihil non
rursus ex eis alteri obstat. Idem in hac declamatione fecisse eum memini. Erras pater, inquit, & vehementer erras: quos perdidisti, non quæris, quem quæris, nõ perdidisti. Deinde:
Puer iste inuentus perit. Deinde: Quisquis puero fauet, ne inueniatur optet. Deinde: Puer
nisi auũ sequitur, fratres secututus est. Desine quærere: quemsi inueneris, sic perdes, vt inuenire non possis. Et deinde: Rapuit istũ auus, ne raperet nouerca. Et deinde: Vnũ tantùm
pater ex liberis suis quærit, qui saluus est. *Glycõ*. hũc sensũ semel dixit, sed genere corrupto.
Habet hoc *Montanus* vitium, sententias suas repetendo corrumpit:

dum non est contentus, vnam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit, & pro- A
pter hoc & alia, quibus orator potest poëtæ similis videri, solebat Scaurus Montanũ inter oratores Ouidium vocare. Nam & Ouidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Nõ multa referam, quæ Montaniana Scaurus notabat. Vno hoc contentus ero. Cùm Polyxene esset abducta, vt ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit:

—Cinis ipse sepulti

In genus hoc pugnat.—

poterat hoc contentus esse, adiecit:

—tumulo quoque sensimus hostem.

Nec hoc contentus, adiecit:

Aeacidæ fœcunda fui. B

aiebat autem Scaurus rem veram: Nõ minus magnam virtutem esse, scire desinere, quàm scire dicere.

Filia conscia in veneno priuigni. Controuersia VI.

Lex. Venefica torqueatur, donec conscios dicat. *Thema.* Quidam mortua vxore, ex qua filium habebat, duxit vxorem: & ex ea filiam sustulit, decessit adolescens: accusauit maritus nouercam veneficij, damnata cùm torqueretur, dixit sibi consciam filiam esse, petitur ad supplicium puella, pater defendit.

PRO FILIA. CÆSTII PII. Non est quòd putetis has lachrymas filiæ esse, aut me patrem. Nõ prodesset tibi puella ne hoc quidem, quòd te frater amauit, nisi mater odisset: hoc me odisti nouerca, quòd scisti consciam me, eligi pœnæ. Dixit, antè actam eius vitam excutiamus. *Fuluii Sparsi.* Nefaria mulier, filiæ quoque nouerca, ne mori quidem potuit, nisi & occideret. Inter gladiatores victoris quoque conditio pessima est, cum moriente pugnantis. Nullum magis aduersarius timeas, quàm qui viuere non potest, occidere potest. *Vibii Galli.* Concitatissima in mortem rabies est: desperatione vltima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commordent, & ad mortis autorem per vulnera sua ruunt. Abscissa missione gladiator quem armatus fugerat, nudus insequitur. Præcipitati non quòd impulit tantùm trahũt, sed quod occurrit: & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratissimum est commori. *Votieni Montani.* Dum filium vindico, vbi grauissimè mihi nocere possit, ostendit. Veneficium simile est mendacio. Si incredibile esse in sorore parricidium creditis, non timeo, ne quis hoc in sorore credat, quod ego vix probaui in nouerca. Natam mihi filiam quasi futuræ pacis obsidem sustuli: aiebam dum matris meminit, Obliuiscetur nouercæ: at illa dum nouercæ meminit, matris oblita est. D
Filia, inquit, mihi conscia est, post hanc vocem remissa putares tormenta: similis facta torquenti est, soror fratri venenum dedit, quamdiu luctati sumus, vt crederetur nouerca priuigno dedisse. Nouerca quod volueras, consecuta es, damnasse iam pœnitet. *Argentarii.* Facio rem Iudices, nõ nouam: liberos meos à nouerca vindico. Peto ne, quia filium vindicaui, filiam perdam: nisi succurritis, nouerca vicit, ego victus sum. Duxi, nescio peiorem vxorem an nouercam: hoc mihi charior est, quòd tam inuisa matri fuit. *Cornelii Hispani.* Si conscia esset, neminem expectarem, scitis quemadmodum veneficam oderim: instabam tormentis: aiebam, Morere peius quàm odisti. Non satis mihi ardere ignes videbãtur, non satis insidere verbera, dixi: Si quid adiicere tormentis tuis possum, puto iubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem: quid expauisti puella? quid ad sinus meos refugisti? quid extimuisti tãquam nouercam? *Marylli.* Ne inter supplicia quidem desiit occidere: & hanc quisquam puret non potuisse venenum sine conscia dare puella? quæ occidisse fratrem dicitur, quid antè peccauit? Nouerca quoque non antè occidit priuignum quàm filiam? & E
bonæ spei est, quæritis argumentum? matri suæ non placet. *Arellii Fusci.* Etiam cineribus tuis infesta est nouerca: quod vnum potest, persequitur sororem tuam. Quid adhuc potest nosse, nisi fratrem? Profit illi apud vos, quòd illã pater laudat: & profit, quòd talis mater accusat. *Metonis.* Non misereris huius, miserior est quàm frater: ille habuit sine dubio nouercam torqueri. Consecuta es mulier quod voluisti. solus omnium magis sensi, cùm nouercam perdidi. *Portii Latronis.* Habui filium tam bonum, vt illum amare posset etiam nouerca: nisi in eam incidisset quæ posset etiam filiã odisse. Huc mea scelera reciderunt, vt parricidium puellare sit: ita si magnitudinem rei non intelligit, non est idonea parricidio. Sed veneficæ, inquit, filia est. Si parentes inspiciuntur, cur non potius patri videatur similis, cui

placet,

A placet,quàm matri cui diſplicet? Denique nõ recuſo, quo minus in illa vel matris exigatur
imitatio.illa cùm huius ætatis erat,nec nouerca erat,nec venefica, *Albutij Sylij.* Duxi vxo-
rem,nullis adhuc inquinatam fabulis.nec miror,innocẽtem tunc fuiſſe:adhuc puella erat.
Blandi. Vt ſceleſtata ſit,nempe matri ſuæ ſimilis eſt:antè veneficiũ oportet faciat,quàm par-
ricidium.Filia,inquit,conſcia eſt.Dij te perdant:etiã cùm torqueris, occidiſti. Seruus tor-
tus Catonem conſcium furti dixit. Quid agitis? vtrum plus creditis tormentis, an Catoni?
Buteonis. Si conſcius à te puella quæretur , nominato patrẽ. Quod nouerca tam ſerò, puella
tam citò.Filia,inquit,cõſcia eſt. Malè pereas:at ego te putabam vnius nouercã. *Triarij*.Filia,
inquit,tua cõſcia eſt. Videbatur ſibi poſt hanc vocẽ viciſſe.Amiſſum fratrẽ fleuit in funere,
totius populi habitum lachrymis ſuis expreſſit : itaq; illã nouerca peius perire voluit quàm
priuignũ.Filia,inquit,cõſcia eſt. Hoc vltimũ fuit nouercæ veneficiũ. *Q. Haterij*. Succurrite
B quæſo,ne cùm torta ſit quæ filiũ meum occiderat, filiam etiam dum torquetur, occiderit.
Liberos ſemper effero , vnius mulieris aut mendacio , aut veneno. Non flet quantum reæ
ſatis eſt:quemadmodum illi extorquebo lachrymas? afferte mihi imaginẽ fratris. video ſu-
bitò deſiderio fletus concitatos.nunquid talem vultum cùm mater torqueretur,habuit?

PARS ALTERA. TRIARII. Si odiſſemus te , pateremur cum eiuſmodi filia viuere?
Quarumdã ferarum catuli cum rabie naſcuntur : venena ſtatim à radicibus peſtifera ſunt.
Quantũ illi ad ſcelera ætas adiiciet,quod illam nouerca peperit. Quid illa,quæ fratrem in
moram patri ſequenti ſparſit? Habemus exemplum,quod & ſorori conueniat,& virgini.

DIVISIO. CÆSTIVS in duas partes coniecturam diuiſit. Et primùm quæſiuit, An con-
ſcia illi opus fuerit : deinde, Si opus fuit , an hanc habuerit . Non ſeruauit autem modum.
Nam & illum locum diu tractauit,non poſſe ſororem in mortem fratris impelli. Et iterum
C tam puellam voluit videri, vt nulli eſſet idonea miniſterio. Itaque elegantiſſimè deridebat
Montanus Votienus in hac controuerſia ineptias rhetorum,quòd ſic declamarent, tanquam
hæc quæ nominata eſt,infans eſſet:nec intelligerent ſi tales eſſent, ne futurã quidem ream.
Itaque hoc debemus, inquit, proponere nobis puellam eius ætatis, in qua torta, credibile
ſcelus illud quidem,ſed intolerabile eſſe aiebat. Induxerat Cęſtius matrem dicentem filiæ:
Da fratri venenum. *Triarius* multo rem magis ineptam , quia non inuenit illam , ſed con-
cupiuit:nam exceſſus ſententiam traxit. Induxerat nouercam dicentem : Da fratri vene-
num. Fecit illam reſpondentem : Mater & mihi da. quid enim eſt tam abſurdum , quàm
matrem ſic locutam cum puella? Da fratri venenũ. Non ferebant nec illam Triarij ſenten-
tiam , qua aliter *Haterius* vſus eſt , cùm ad epilogum perueniſſet . hoc loco debebat reus
flere , non flet puella. inueniat quemadmodum fleat aliquis, hoc eſt imaginem fratris. Illa
D enim ſi tam puella eſt, vt dicat, Mater, quid eſt venenum? non poteſt tantæ pietatis eſſe,vt
eam imago fratris in lachrymas concitet. Tantus autem error eſt in omnibus ſtudiis, ma-
ximè in eloquentia , cuius regula incerta eſt , vt vitia quidam ſua & intelligant, & ament.
Cæſtius pueriliter ſe dixiſſe intelligebat: Mater, quid eſt venenum? Deridebat enim Mur-
rhedium , qui hanc ſententiam imitatus eſt in epilogo, cùm alloqui cœpiſſet puellam , &
diceret : Compone te in periclitantium habitum , profunde lachrymas , manus ad genua
demitte , rea es. fecerat reſpondentem puellam : Pater, quid eſt rea? Et aiebat Cæſtius:
Quòd ſi ad deridendum me dixit, homo venuſtus fuit . Et ego nunc ſcio, me ineptam
ſententiam dicere. Multa autem dico , non quia mihi placent , ſed quia audientibus placi-
tura ſunt. Et illud *Ruffi Vibij* tolerabilius aiebat eſſe , ſed & ipſum aliqua obiurgatione di-
gnum. dixerat in epilogo: Nutrix ream tolle. Illud in Haterio , qui & promiſit oratorem,
E & præſtitit,negabat ſe perferre quod dixerat: Hæc rea non mittenda in exilium, ſed feren-
da eſt. Cùm ſciret , inquit , in exilium exportandos locari ſolere. quid enim intelligi vult
hac ſententia , niſi ex toto puellam ambulare non poſſe vſque in exilium ? Verum eſt , ſed
nec mater eius potuiſſet. *Sylo* à parte patris comparationem fecit inter ſe matris & filiæ,
totam hac figura declamauit : Non ſum , inquit, vobis dicturus , qualis debeat eſſe vene-
fica : operam perdam, ſi cœpero deſcribere,debere eſſe ætate prouectam,vſu exercitatam,
inuiſam viro, quæ poſſit etiam filiam occidere. Superuacuum eſt vti pluribus verbis.in hac
ipſa cauſa habemus veneficæ exemplar:comparemus inter ſe duas reas. nec eſt quòd quæ-
ratis aliquem, qui cognitionem veſtram per omnes comparationis parteis ducat. Ego vo-
bis dicam, quomodo illam accuſauerim. Ego illi obieci antè actam vitam : vos illi poteſtis
obiicere. Et ſic omnia circumiit,& cõparando defendit illam quęſtiunculam,quæ in prima
parte tractata erat à quibuſdam. Non illi vtiq; fuiſſe opus & conſcia,ſic tranſcurrit: Aiebat,

inquit, tota actione rea hæc, Quam conſciam habueram. ego negabam illi opus fuiſſe: aiebam, In eadem domo eras, venenum notum erat, nouercæ occaſio facilis conniuenti, non eras ſuſpecta, nemo te timebat propter ſororē. Ex altera parte hoc vſus eſt colore: Nouercam video venenum dediſſe, vt filia ſua ſola hæres eſſet: eandem illi & conſciam fuiſſe veneficij, & cauſam. Omnes declamatores aiebat voluiſſe aliquid noui dicere, eo loco quo nominabat nouerca filiam conſciam, dixit, inquit *Hybreas*. Hanc ſententiam *Fuſcus Arellius* cùm eſſet ex Aſia, non caſu dixit, ſed tranſtulit ad verbum quidem: Quid ergo, inquit, mentita eſt de filia ſua, imò de mea? Modeſtius hanc ſententiam vertit *Haterius*: Quid ergo, mentita eſt, quæ nihil lamentabatur de accuſatoris ſui filia? *Cæſtius* dixit: Nominauit priuigni ſui ſororem. *Albutius* dixit: Quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ eius à quo occidebatur, ſorori eius quem occiderat? *Triarius* dixit: Quid ergo mater mentita eſt? tolle matris nomen, poſt damnationē nouerca eſt. *Blandus* dixit: Nominabo iſtam quæ patri affuit, iſtā quæ mortuo fratre ac matre non fleuit. *Sylo Pompeius* dixit: Filia, inquit, mihi conſcia eſt: poſt hoc eundem vultum eius notaui, quem videram moriente priuigno. *Montanus Votienus* Marcellum Martiū amicum ſuum cuius frequenter mentionem in ſcriptis ſuis facit, tanquā hominis diſerti, aiebat hanc dixiſſe ſententiā: Inuenit quomodo damnata accuſaret, moriens occideret, torta torqueret. non eſt hoc indicium, ſed alterum nouercæ veneficiū. Latro dixerat, cùm deſcripſiſſet tormenta: Inſtabā ſuper caput non accuſator, ſed tortor: ipſe ignes ſubiiciebā, ipſe ad intendendū eculeum manus admouebam. Ego non bibam ſanguinē iſtius, non eruā oculos? filiū mihi eripuit: niſi etius illam oppreſſiſſem, & filiam abſtuliſſet. *Triarius* dixit: Cùm accuſarē, obieci veneficiū. In vltima parte inter preces meas excitaui puellā ad vltionem fratris ſui. Hæc res maximè iudices mouit, hæc maximè nouercam offendit. *Albutius* dixit: Poſtquam nominauit filiam, ad me reſpexit: videlicet vt ſciret, an ſatis torſiſſet. *Nicetes* egregiè dixit in eodem loco. *Montanus* cùm diceret illum locum, quamuis ſceleratos parentes, velle tamen innocētes liberos eſſe ſuos, dixit: Poteſt iſta filiā veneficā fingere, ſi poteſt facere: difficilius eſt filios inquinare, quàm perdere. & illud: Fauete ſeculo Iudices, cùm ingentia ſcelera ferat, ne etiam immatura tulerit: fauete, nullum ſcelus commiſſum ſit, niſi quod ſolet: fauete, vt potius non deſierit nouerca parricidium facere, quàm ſoror cœperit: damnare illum potui, effugere non potui. Serò feciſti nouerca. Si hoc antè dixiſſes, potuiſti præuaricationē paciſci: rectè cùm dānareris, animoſa eras, tectè nihil potes facere: ſi qua fides accuſator inſidias reæ timui, nuſquam à ſinu meo dimiſi puellam, ipſe omnes prægustaui cibos. O incauta futuri mortalitas. Poſtquam ad tortorem perduxi nouercam, timere de filia deſij.

A B C D

COLOR. Omnes illo colore vſi ſunt, nominatam à nouerca filiam in dolorem patris. *Gallio* plura dixit: Fortaſſe, inquit, hanc nominauit, vt veros cōſcios cælaret: fortaſſe, vt quia acerrimè inſtabat accuſator, hoc metu territus finem tormentis imponeret: fortaſſe in dolore tormentorum ſtupefacta neſciuit quid loqueretur. Nouiſſimè dixit, fortaſſe in hoc, vt quæ pœnas veneficij dabat, accuſationis exigeret. Illum ſenſum adiecit: Ex meis hoc affectibus æſtimo, cùm tum ira, tum odio furerem, circumſpiciebam omnes vltionis vias, oblitus innocentiæ, ſi proprios habuiſſet liberos nouerca, occidiſſem. In hanc ipſam quoties impetum facere voluiſſem, propter hoc à me tuta erat, quòd à matre non erat.

LVCII ANNÆI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER X. E

Proœmium.

QVOD vltrà mihi moleſti ſitis, non eſt. Interrogate, ſi qua vultis. Sinite me ab iſtis iuuenilibus ſtudiis ad ſenectutem meam reuerti. Fateor vobis, iam res eſt tædio. Primò libenter aſſilui, velut optimam vitæ meæ partem mihi reducturus: deinde iam pudet, tanquā diu nō ſeriā rem agā. Scholaſtica ſtudia leuiter tractata delectāt. cōtrectata, & propius admota, faſtidio ſunt. Sinite ergo me ſemel, exhaurite memoriā meā, † & dimittite vel adactū iureiurādo, q; fermè dixiſſe memini me quę

al. admitite

ſciui

A ſciui,quæq; audiui,quæq; ad hanc rem pertinere iudicaui. Pertinere autē ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tēpore ſuum populum habuit, cùm illum homines non in ipſius honorem laudarent,ſed in ſoceri ferrent: quomodo L. Aſprenas aut Quintilianus ſenex declamauerit: tranſeo iſtos, quorum fama cum ipſis extincta eſt. De Scauro ſi me interrogatis, cùm illum mecum audieritis, iniqui eſtis. Non noui quenquam, cuius ingenio P. R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligenter in ipſis ſubſellis, ſæpe † dum amicitur, dicebat:† deinde litiganti ſimilior quàm agenti, cupiebat euocare aliquam vocem aduerſariorum, & in altercatione vires ſuas nouerat: nihil erat illo venuſtius, nihil paratius: genus dicendi antiquum, verborum quoque non vulgarium grauitas, ipſe cultus habitúſque corporis, mirè ad auctoritatem oratoriam aptatus. Sed ex iis omnibus ſcire poſſes, non quantum oratorem præſtaret Scaurus, al. domi dicebat. al. demum.

B ſed quantum deſereret. Pleræque actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenij veſtigium extabat: rarò aliqua actio bona, ſed quam fortunæ imputares. Sed illum longa, imò perpetua deſidia eò perduxerat, vt nihil curare vellet, † nihil poſſet. Orationes ſeptem ædidit, quæ deinde ſenatuſconſulto combuſtæ ſunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius † pugnant, multóque ſolutiores ipſis actionibus. Illas enim cùm deſtitueritt cura, labor adiuuabat: ij caloris minus habent, negligentiæ non minus. Declamantem audiuimus, nouiſſimè quidem lepidè ita, vt quod difficillimū erat, ſibi diſpliceret. De Labieno interrogatis. Declamauit non quidem populo, ſed egregiè. Non admittebat populum: & quia nondum hæc conſuetudo erat inducta,& quia putabat turpe ac friuolæ iactationis, affectare cenſorium ſupercilium: cùm alius animo eſſet magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus ad famam al. niſi. al. lucent. al. calor.

C ingenij, confitentibus magis hominibus peruenerat, quàm volentibus. Summa quidem egeſtas erat, ſumma infamia, ſummum odium. Magna autem debet eſſe eloquentia,quæ inuitis placeat: cùm ingenia fauor hominum oſtendat, fauor alat, quantam vim eſſe oportet, quæ inter obſtacula erumpat? Nemo erat, quin cùm homini omnia obiecerat, ingenio multum tribuerit. Color orationis antiquæ, vigor nouæ. Cultus inter noſtrum ac prius ſeculum medius, vt illum poſſet vtraque pars ſibi vendicare. Libertas tanta, vt libertatis nomen excederet, vt quia paſſim ordines honoréſque laniabat, Rabienus vocaretur: animus per vitia ingens, & ad ſimilitudinem ſui ingenij violentus, & qui Pompeianos ſpiritus nondum in tanta pace poſuiſſet. In hunc primùm excogitata eſt noua pœna. Effectum eſt enim per inimicos, vt omnes eius libri incenderentur. Res noua & inſueta, ſupplicia de ſtudiis ſumi. Bono hercule publico, iſta in pœnas ingenioſa crudelitas

D poſt Ciceronem inuenta eſt. Quid enim futurum fuit, ſi triumuiri libros, ſi ingenium Ciceronis proſcriberent? Sunt dij immortales lenti quidem, ſed certi vindices generis humani, & magna exempla caput inuenientium regeſſerunt: vt iniſtiſſima patiendi vice, quod quiſque alieno excogitauit ſupplicio, ſæpe excipiat ſuo. Quæ vos dementiſſimi homines tanta væcordia agitat? parum videlicet in pœnas notæ crudelitatis eſt? Conquiritis in voſmetipſos noua, quibus pereatis: & ſi quid ab omni patientia rerum natura ſubduxir, ſicut ingenium memoriámque nominis, inuenitis quemadmodum perducatis ad eandem rem corporis mala. Facem ſtudiis ſubdere, & in monumenta diſciplinarum animaduertere, quanta & quàm non contenta certa materia ſæuitia eſt? Dij melius, quòd eo ſeculo iſta ingeniorum ſupplicia cœperunt, quo & ingenia defierunt. Eius qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam dixerat, poſtea viuentis adhuc ſcripta combuſta ſunt: iam

E non malo exemplo, quia ſuo. Non tulit hanc Labienus contumeliam, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo voluit, ſed in monumenta ſe maiorum ſuorum ferri iuſſit, atque ita includi: veritus ſcilicet, ne ignis qui nomini ſuo ſubiectus erat, corpori negaretur: nō finiuit tantùm ſeipſe, ſed etiam ſepeliuit. Memini aliquando cùm recitaret hiſtoriam, magnam partem illorum librorum conuoluiſſe, & dixiſſe: Hæc quæ tranſeo, poſt mortem meam legentur. Quanta illis libertas fuit, quam etiam Labienus extimuit? Caſſij Seueri, hominis Labieno iunctiſſimi, bellè dicta tes ferebatur. Illo tempore quo libri Labieni ex S. C. vrebantur: Nunc me, inquit, viuum vri oporret, qui illos edidici. Monſtrabo vobis bellum libellum, quem à Gallione noſtro petatis. Recitauit reſcriptum Labieni pro Batillo Mecœnate, in quo ſuſpicietis adoleſcentis animum, illos dentes ad mordendū prouocātis. Puto iam nihil, quod interrogetis, reſtat. Muſa rhetor, quem interdum ſoletis audire, licet Mela meus cōtra hat frontē, multum habuit ingenij, minus cordis. Omnia vſq; ad vltimū tumo-

rem perducta, vt non extra sanitatẽ, sed extra naturã essent. Quis enim ferret hominem de A
siphonibus dicentem, Cœlo repluerunt: de sparsionibus, Odoratos hymbres: & in cultum viridium, Cælatas syluas: & in pictura, Nemora surgentia. Aut illud quod de subitis mortibus memini eum dicentem: Cùm vos me illò perduxissetis: Quicquid auium volitat, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrit, nostris sepelitur ventribus. Quære nunc, cur subitò moriamur. Mortibus viuimus. Non ergo & si iam manumissus erat, debuit de cotio eius nobis satisfieri. Non sum ex iudicibus seuerissimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingeniis puto: sed donanda vitia, non portenta sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtrahantur, non plura videantur: vos subiiciatis. Oscus non incommodè dixit, sed sibi nocuit: cùm nihil sine schemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat, sed praua. Itaque non inurbanè Pacatus rhetor,
cùm illi Massiliæ mane occurrisset, schemate illum salutauit. Poteram, † inquit, dicere: B
Aue Osce. Ipse ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingeniis inurendas. Nulli non impressit aliquid, quod effugere non posset. Ille Passieno, prima eius syllaba in Græcum mutata, † obscœnum nomen imposuit, declamatori subtili & arido. ille Sparso dixit, scholam communem cum rhetore quodam habenti: Tu potes controuersiam intelligere, qui non intelligis te láterem lauare. Sparsus autem dicebat valenter, sed durè. Ad imitationem Latronis se addixerat: non tamen vnquam similis illi erat, nisi cùm eadem diceret. Vtebatur suis verbis, Latronis sententiis. Cum Basso certamen illi fuit, quem vos quoque audistis, homine diserto: cui demptam velim quam consectabatur amaritudinem & simulationem actionis oratoriæ. Nihil indecentius, quàm vbi scholasticus quod non nouit, imitatur. Amabam itaque Capitonem, cuius declama-
tio est de Popilio hæc quæ meo Latroni subiicitur. Bona fide Scholasticus erat, in his de- C
clamationibus quæ illi bene cesserunt, nulli non post primum Tetradæon præferendus. Primum Tetradæon quorum faciam, quæritis? Latronis, Fusci, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma: reliquos, vt vobis videtur, componite. Ego vobis omnium feci potestatem. hos minus nobiles sinite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & si quis est nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad satietatem vestram me præstiterim, permittite me mihi & aliquos ex sinu proferre: quibus quo minus ad famam peruenerint, non ingenium defuit, sed locus. Bene declamauit Caius Sylo: cui Cæsar Augustus, cùm frequenter causas agentem in † Trachinensi colonia vidisset, plenum testimonium reddidit. dixit enim: Nunquam audiui patremfamiliâs disertiorem. Erat qui patremfamiliâs præferret, oratorem subdu-
ceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abscondere. Solebat declamare D
studiosè Turrinus Clodius, cuius filius fraterno vobis amore coniunctus est, adolescens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere quantum habet, quàm consequi quantum sequi posset. Sed Turrinus Clodius multum de viribus remiserat, dum Apollodorum sequitur, & summam legem dicendi eum putat. Tantũ tamen illi superfuit virium, quantum valeret, etiam si ars abesset. Sententias dicebat excitatas, † insidiosè aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni controuersiam fecit. Latro nunquam solebat disputare in conuiuio, aut aliquando declamare extemporè solebat. Dicebat quosdam esse colores, prima facie duros, asperos: eos non posse, nisi actione probari. Negabat nisi actitata quoque illis placere posse, nisi totum nossent: se & suas vires nosse, & illarum fiducia aliis metuenda & prærupta † audere. Multa se non persuadere iudici, sed auferre. Turrinus con-
trà nihil probare, nisi tutum: non quia imbecillus erat, sed quia circumspectus: causas ne- E
mo exposuit diligentius, nemo respondit paratius: & pecuniam itaque & dignitatem, quam primùm in prouincia Hispania habuit, eloquentiæ debuit. Natus quidem erat patre splendidissimo, auo D. Iulij hospite: sed ciuili bello attenuatæ domus nobilis vires excitauit, & ita ad summam perduxit dignitatem, vt si quid illi defuit, scias loco defuisse. Inde filius quoque eius, idem meus (nunquam enim illum à vobis distinxi) habet in dicendo paternam diligentiam, quæ vires ex industria retundit. Hoc & in ipso genere vitæ sequitur ad summa euasurus iuuenis, nisi modicis contentus esset. Ideo dignus est, cuius tam modestis cupiditatibus fortuna præstet fidem. Horum nomina nõ me à nimio fauore, sed à certo posuisse iudicio scietis, cùm sententias eorum retulero, aut pares notissimorum autorum sententiis, aut præferendas.

al. quidem.

fortè, Physienum appellauit: quasi esset, follis mentulat⁹. Cæl. Rhodig. lib. 11. cap. 13. Hadrianus verò Iunius Animaduersorũ lib. 1. 14. Paschænũ intelligẽdum contendit: quòd velut Pathicum, & muliebria patiẽtẽ designare illum voluerit.

al. Teracinensi.

al. insidiosas.

al. adire.

PINCIANI

A ## PINCIANI IN PROOEMIVM LIB. X. CONTROVERS.

Dcindc iam pndet, tanquam diu non feriam rem agam.] *Scribe per maiorem: Deinde iam pudet me, quamdiu non feriam rem agam. ex vetere lectione.*

Et in altercatione vircs suas nouerat.] *Sextus Controuersiarum, & in altercationem peruenire. Vires suas nouerat.*

Poteram quidem dicerc: Aue Osce. Ipse ab eloquentia multum aberat.] *Corrigendum: Poteram quidem dicere, Aue. Oscus ipse ab eloquentia multum aberat. ex eadem.*

Nulli non post primnm retracolum præferendus. Primum tetracolum quorum faciam, quæritis.] *Scribendum vtrobique, tetradæum: non, tetracolum. ex omni vetere lectione, & sexto Controuersiarum. Latini quaternionem vertent.*

B Latronis, Fusci, Cæstij, Albutij, Gallionis.] *Verbum Cæstij, superuacaneum est: ex eadem. Alioqui non tetradæum esset, sed pentadæum.*

Dum in his ad satietatem vestrã me præstiterim.] *Eadem non, Dum in his, habet: sed, Quamuis. Legendum reor, Quum vobis. & in sexto Controuersiarum, Cum bonis, legitur: non, Dum in his.*

Causas agentem in Trachinensi colonia.] *Sextus Controuersiarum, Terraconensi, legit: non Trachinensi. Scribo, Terracinensi: ex eadem. Terracinam autem Volschorum lingua Anxur, Latij oppidum esse, Plinius tertio, Strabo quinto, & cæteri gregatim docent.*

Aut aliquo quo dcclamare poterat rempore.] *In eodem, aut aliquando declamare poterat ex tempore. Vetus lectio, aut aliquam quod declamare poterat tempore. Scribendum puto: aut alio quàm quo declamare poterat tempore.*

C ### *Lugens pauperis filius diuitem sequens. Controuersia 1.*

ACTIO. Ininriarum sit actio. *Thema.* Quidam cùm haberet filium, & diuitẽ inimicum, occisus, inspoliatus inuentus est. Adolescens fordidatns diuitem seqnebatur. Diues eduxit enm in ins, & postulauit, si quid suspicaretur, accusaret se. Pauper ait: Accusabo, cùm potero, & nihilominus sordidatus diuitem sequebatur. Cùm peteret honores diues, repulsus est. Accusat iniuriarum pauperem.

PRO PAVPERE. VIBII GALLI. Gratias ago diuiti, quòd quos odit, reos iam facere
contentus est: interdiu publico nobis inrerdicitur, quærite quid nocte fiat. Non ambula-
bis, inquit, eâdem via qua ego: non calcabis vestigia mea, non offeres delicatis oculis sor-
didatam vestem, non flebis inuito me, non tacebis. petieramus, si magis iratus esset. *Albutij*
Sylij. Quòd sordidatus fui, luctus est: quòd fleui, pietas est: quòd non accusaui, timoris est:
D quòd repulsus est, vestrum est. Non taceam? quid adhuc viuo? quod tacui. Nostis populi
loquacis suspiciones. Quare iste honores illo viuo nunquam petiit? ego verò omnes quæ-
so, omnes vt me in inquisitionẽ paternæ mortis adiuuent: & ad rua genua dines venissem,
nisi timerem, ne inuidiam tibi fieri diceres: & iam pridẽ hoc animo sequor, occasionem
loquendi capto: nec mehercules possum dicere, inhumanitate tua fieri quod non audeo:
quod vitium me meum sequitur. Taceo: vtinã hoc vitium meum habuisset & pater. dum
liberè loquitur, multos offendit: neque te puto solum in ciuitate habuit inimicum. Vt iste
ait, causam meam populo probaui. *Iulij Bassi.* Quando autem istis diuitibus non sordidati
sumus? Accusa, inquit, pauper diuitem, egens candidatum. Ego accusem? ambulare mihi
meo arbitrio non licet. In ius vocauit. Reum, inquit, me perage, perora. Quis hunc locu-
pletem auderet accusare? Cur, inquit, me sequeris? quasi aliud iter pauperes, aliud diuites
E habeant. *Cæstij Pij.* Non essem reus, si accusassem: barba demissa, sordidatus cum crimini-
bus meis ad vos veni. Omnia licet fiant, non desinam inquirere percussorem: & fortasse
iam inueni. Cùm subitò pater meus in media ciuitate: Quid me intueris? quid obscuras?
quid dicam? subductus est. *Arellij Fusci* patris. Incedere magno comitatu, splendido cultu,
non est fortunæ meæ: ista diuites possunt: satis est, si viuimus. Cùm spoliatũ cadauer non
sit, quis fuerit percussor, nescio. quisquis fuit, quasi diues spolia contempsit. Quare, inquit,
me sequeris per publicum? facinus indignum commissum est: diues & pauper eadem ve-
stigia incessimus. *Osci.* Accusa, inquit, vbi est qui primò cœperat? Vellem pater meus quo-
que à te non discessisset, viueret. Quare, inquit, me reum facis, qui accusatorem me non ti-
mes? Mortuo patre, timeo ne quis iniuriã sibi fieri putet. si dixero, Occisus est pater meus:
à quo? si permittis, nescio. *Iunij Gallionis.* Quid iste accusanti fecisset, qui persequitur ta-
centem? cur non agis? quia vis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio sordidatus?

quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præstare? in honorem eius A
vestẽ mutaui. *Fuluii Sparsi.* Sordidatus es,inquit,fles. hoc dicis: Pauperis occisi filius pauper es. Pater meus in media ciuitate saluis legibus occisus est. quis hoc sine lachrymis narrare possit? non deponam has sordes,nisi inuenero cui induam.Quis occidit patrẽ meum? nescio. Nihil amplius testari possum,quàm hanc vocem meam: Adhuc nescio. Delibero interim,vt induam vestem quam patri meo reliquerit percussor. Cur me sequeris? Magistratus seruos post terga sua non summouent. *Argentarij.* Non vis patrem meum flem?lacessere nos vltro non solebat. *Clodii Turrini* patris. Quare,inquit,sordes sumpsisti?quid igitur?Ne lugebo quidem quem vindicare non possum?Nulli iniuriam facio nisi patri,quem adhuc tacitus fleo. *Portii Latronis.* Cuius necessarius,ita crudeliter interempti patris dolor est.Nihil fortius est,quàm quòd gemit. Accusa,inquit,me. Vnde tam securus es? inuenisse videris, quis alius occiderit. Non erat præda quam grassator sequeretur, sed erat firmissi- B
mum ignoti monumentum, contumax aduersus fastidium diuitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Nescio quomodo miserum esse interdum in miseria iuuat, & plerunque omnis dolor per lachrymas effluit. Nimium funere meo exultat. Non solebat viuo illo prouocare nos vt reus fieret. Si quis omnium mortalium miseriarum inter necessarias super occisum patrem lachrymas, increditam adhuc inertiam miratus est, in hac indignitate præsentis periculi omnem suam ponat admiratione. Si pauper accusandi diuitis animos non sumpsit, miramini? quia tacet, reus est. Per has lachrymas, per hunc squalorem,per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta,non inuidiosum vestræ misericordiæ præmium petimus, vt absoluto sic esse tanquam reo liceat. Potens iste & gratiosus, & quod ne ipse quidem negat, diues fuit, & qui nihil vnquam sibi putaret timendum, etiam reo. Crescere deinde indies odium alterius impotentia, alterius liberta- C
te. Diues nihil aliud quàm nos pauperes existimare, nos nihil aliud quàm innocentes, inter quotidianas acies semper inuicti: quis de nostra interim morte cogitauerit, nescio: quod dissimulari non potest, scio quis optauerit. Venit iste cum turba clientium & parasitorum, & aduersus paupertatem totam regiam suam effundit. Cur me non accusas? non postulas? vix temperabat quin diceret: Quid ego in te accusatorem non audeam, qui occidendũ curaui,qui tantùm mecum litigauerat? Ciuitates plerunque finitimæ inter repentinam discordiam bello tument. Inter ciuilia bella tantum in vltione satis est,quantum quisque ad maledicendum occupauit. M. Cicero qua violentia in absentiam Metelli strepit? M. Cato Pulchro obliciente furtorum crimina,audiuit. Quæ maior indignitas esse potuit illius seculi,quàm aut Pulcher accusator,aut reus Cato? In Cn. Pompeium terra marique victorem fuit qui carmen componeret, vno, vt ait, digito caput scalpentem. D
Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus cõtemneret. M. Bruti sacratissimam eloquentiam lacerat, cùm quidam eius ciuili sanguine non inquinatas solùm manus, sed infectas ait: atque ille tamen cùm tres consulatus, ac tres triumphos scinderet, adeò non timuit, ne esset reus,vt etiam disertus esse curauerit. Solus hic est in vestra ciuitate innocentior Catone, nobilior Metello,fortior Pompeio.

Divisio. Latro sic diuisit,An in re iniuria sit?Nulla,inquit,iniuria est.Sordidatus sum,inquam: multi faciunt: omnia iniuriæ genera comprehensa sunt. Pulsare non licet, conuicium facere contra bonos mores non licet. Hoc loco *Scaurus* dixit: Noua formula iniuriarum componitur, quod nihil contra bonos mores fuit, etiam si in re iniuria est. An si non malo animo fecit, tutus sit? An malo animo faciat? Hoc *Latro* in duas quæstiones diuisit,An si credidit,ob hoc ipsum patrem suum occisum,& propter hoc secutus est,ignoscendum illi sit. Deinde, An credidit. *Gallio* illam primam fecit quæstionem: An quod liceat cuiquam facere,si faciat,iniuria nun teneatur. Licet,inquit, flere,licet ambulare quà velis,sumere nihil,inquit,vt & alienum iniuriarum facere. Sordidatus es,non queror: sed si sordes tuæ inuidiam mihi concitant,queror. E

Color. De colore quæsitum est. Quidam apertè inuecti sunt in diuitem: quidam ex toto nihil dixerunt: quidam secuti sunt mediam viam: cùm præter hæc nihil sit. *Latro* solebat videri inuenisse quartum genus,vt hoc modo in diuitẽ diceret: Tu quidem non fecisti,sed tamen ego habui causas propter quas possem decipi, & de te aliquid frustra suspicari,quia inimicus eras,quia inspoliatus pauper inuentus est. Hoc est autem medium illud genus,nec dimittendi diuitẽ,nec accusandi.Nam & dimittere nõ debet,quem distulit: & accusare propter hoc ipsum non debet, quia distulit. *Albutius* nihil dixit in diuitem. Hoc

A colore declamauit: Committit iniuriarũ, inquit, si qui non postulauit, accusat. Quare, inquit, sequeris me? vt aliquando mei miserearis, vt desinas afflictam domum persequi, vt scias me in hoc habitu accusare non posse, vt concupiscas gloriã vindicatæ mortis. Tu solus potes, si voles, inuenire quis occiderit, tu accusare. At me quidã propter hoc suspectum habent. Potes discutere istam suspicionem, quære quis fecerit. Vt scias, inquit, te inuidiam mihi facere, cùm dixissem, Accusa me: non negasti te accusaturum, sed respondisti, Accusabo cùm potero. Ignosce mihi, non magis adhuc quenquã accusare possum quàm absoluere. Quæro quis fecerit? Hæc leuia argumẽta sunt, hæc vana sunt quæ alios tangũt: quòd inimicus est, quòd ille inspoliatus inuentus est, non est quare accusem, est quare suspicer. *Ruffus Vibius* hoc colore posuit: Sordidatus sum, lugeo: sequor te, vt tutior sim: timeo, nescio quem illum qui patrẽ meum occidit. Scio me, quamdiu tecum sum, perire non posse.

B Dum hunc colorem sequitur *Murrhedius*, ineptissimè dixit: Quare te sequor? pater meus quia solus inambulabat, occisus est. *Osci* color non placuit Gallioni: Sequor, inquit, vt inueniam quis fecerit. hoc mecum cogito: Quisquis est ille qui fecit, volet hoc inimico imputare, ad diuitem veniet. Multo, inquit, hoc iniutiosius est, si inquirendi causa facit, si non tantùm in conuicium, sed periculum diuitis sequitur. *Gallio* subtiliter agendum putauit, & ad positionem controuersiæ colorem actionis dirigendũ, vt diceret: Suspicor à te patrem meum occisum. quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius est? vestem enim illius sine dubio nescio quis percussor non concupiscebat. Dicet aliquis: Quid ergo? si inimicus est, protinus interfector est? non, ideo non accuso. *Hispo Romanus* palàm accusauit, & dixit: Non causam sibi esse. sed iure etiam hanc sententiam in proœmio, magno cum assensu hominum dixit: Eum accusatorem habeo, qui se reum non esse miratur. *Bassus Iulius*

C in hac controuersia dixit: Quare me sequeris per publicum? facinus indignum Iudices factum est, pauper & diues eandem tetram calcamus. Consectari autem solebat res sordidas, & inueniebat qui illas vnicè suspiceret. Memini illum declamantem declarasse controuersiam de lenone, qui decem iuuenibus denunciauit, vt in lupanar accederent, & foueam igne repletam terra superiecta obruit, in quam adolescentibus lapsis & consumptis accusatur Reipub. læsæ. Apud illum declamantẽ *Albutius* fastidiosus auditor, eos quibus inuidere poterat, admirabatur. Hanc Bassi sentẽtiam non mehercules referrem, si canem ad ostium alligasses. Idem Latronis illas sententias aiebat tumidas magis esse quàm fortes. Summa hominum admiratione circumferebatur: Lugẽt argumenta patres, & ossa liberorum coniecturam diuidunt. & illam: Producta sacerdote statuam. & illam: Super cineres liberorum nostrorum † lupanar de quantum est Ipse vtique laudabat: hæc autem *fortè, lupanárque.*

D docuerat. Nam in hac ipsa cõtrouersia nc Bassus quidem videbatur aliquid dixisse, sordidius dixit ipse: Itáne peribunt decẽ iuuenes propter dipondios tuos? *Euctemon* à filij parte, cùm patrem suum narrasset solum sine comite oppressum & occisum, dixit:

Hermagoras dixit:

Illud in narratione. *Arthemon* dixit:

Vir fortis non cedens forti patri. Controuersia II.

LEX. Vir fortis, quod præmium volet, optet. Plures indicio contendant. *Thema*. Patet & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, vt sibi cederet. ille non vult. iudicio contendit. vicit patrem. accepit præmio statuas patris. pater ipsum abdicat. *Iunij Gallionis*. † Dubito quid de euentu huiusce iudicij optem, cùm crimen meum sit, vicisse. Videtis, quemadmodum in hoc quoque iudicio opera sua iactat: & miratur quisquam, si hoc patre natus, *al. Quẽ opti bunt iudicij euẽtum, nescio, cum.*

E gloriæ cupidior est. Faciles habetis patres: viros fortes iungite. Diffidemus, quia nimium similes sumus. cùm exiremus in aciem, aiebat: Si adolescens essem, nemo pugnaret fortius. Maiorum quoque suorum virtutes referebar, sed omnibus se præferebat. Cùm ad ætatem tuam peruenero, non contendam cum aliquo: quamuis si exemplum tuum sequi voluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ iudicium habeo, patris perdidi. Dicam abdicãti, Non luxuriabor, non amabo: hanc emendationem criminum meorũ non possum promittere. Ego verò pugnabo & fortiter, & fortissimè. Vidi patrem iam senem loricam induentem: multum est pugnare cum exemplo. Iudicium vocatur, quo pater & filius spolia cõtulimus. Ecce amitto: ego tibi cedere possum, seni non possum. Quòd cõtendi, legis: quòd vici, iudicum: quòd pugnaui, patris est. volui cedere: concurrerunt iuuenes, ætatis causa agebatur. Vici non filius patrem, sed iuuenis senem. Ego vici, sed omnes patr

gratulati ſunt. parui adoleſcens, magnis exemplis deceptus ſum, dum cogito mecum A
Horatium Hetruſcas acies corpore ſuo ſubmouentem, & Mutium in Hoſtilia arma ruen-
tem: & dum te Deci cogito, qui & ipſe noluiſti patri cedere: tranſibo in ſubſellia tua,
complectar inuitum: licet repugnes, fortior ſum. *Fuluii Sparſi*. Neceſſe fuit mihi fortiter
militare: pugnandum habebam non Imperatori tantùm, ſed patri. Si tu viciſſes, dicere-
tur: Patri ceſſit, abdicationem enim timuit. Solebas enim optare ſemper, vt contingeret
tibi habere filium meliorem. Iudicium vocas duplicem domus noſtræ triumphum. *Clodii
Turrini*. Tu Mutio diceres, Non eſt quòd oſtendas iſtam manum: tu Scipioni poſt dele-
tam Carthaginem, Tace. Loquax eſt virtus: nec oſtendit ſe tantùm, ſed ingerit. Aiunt,
Ecce nunc quidam pater ceſſit filio, & in hoc abdicat, vt verum videatur fuiſſe certamen.
Opta pater, vt & à nepote vincaris. Poſtea, inquit, fortiter pugnare poteris. vnde ſcio? vul-
neribus me ſenem feci. Quis te felicior? tu omnes viciſti, te filius: quanto honeſtius, mo- B
dò pater & filius inter ſe contendunt, honeſtiorem facturus victum vter viciſſet. Dubito
quid faciam: taceam? ſed ſilentium videtur confeſſio. Narrem virtutes meas? ſed illud
quoque nouum accidit mihi, quòd vni mihi abdicato meas narrare non conceſſit. Proceſ-
ſi in aciem coram patre: Fortiter, inquit, pugna. Turpe eſt adoleſcenti, vinci à ſene. Aui-
dus ſum gloriæ: hoc ſi vitium eſt, paternum eſt. fortis ſum: nunquid improbas pater? At
iam abdicabis, ſi viro fortiſſimo ſum fortior. dicam tamen audacter, Fortiſſimus ſum: nec
timeo in ea ciuitate hoc crimen, in qua fortes etiam ſenes nouimus. *Iulii Baſſi*. Ad te quo-
que ignominiæ meæ pars redundat. Pudeat te pater, ſi à filio abdicando victus es. *Arellii
Fuſci* Ignoſce, iuuenis erraui: ambitioſus non ero, cùm ſenex fuero. *Gauii Sylonis*. Vtrum
putas viciſſe: ego præmium tantùm habeo, tu & præmium, & virum fortem. Permittente
lege fecit: imò in eadem re & habet legem, & timet. Contrà ait: Si quid fecit quod non C
licet, lex vindicabit: ſi quid quod licet, non oportet. Pater non queritur de ſcelere filij, ſed
de officio. Deinde vtatur quiſque ſua lege: tibi illud licuit, & mihi hoc licet. abdicare li-
beros liceat: eſt aliqua lex, quæ filio patrem præferat? Si poteſt abdicari, etiam propter id
quod lege permittente fecit: an abdicari etiam propter hoc non poſſit, quod præmium
accepit. Non poteſt, inquit, in ea re priuatim puniri, in qua publicè honoratur. Eidem rei
non poteſt præmium dari, & nota denunciari. Cætera iura puto paterno imperio ſubie-
cta eſſe: hoc maius ius eſt cæteris, quòd victoria ſumma virtute quæritur. Non potes pro-
pter hanc legem filium abdicare, propter quam à filio victus es. Si poteſt abdicare, an de-
beat: hoc diuiſit, An etiam ſi non debeat cum patre contendere, ignoſcendum tamen ſit,
ſi adoleſcens gloriæ cupiditate lapſus eſt. Deinde, an contendere debuerit. Tum, inquit, &
honeſtum certamen erat, & tutum. Quid enim eſt glorioſius, quàm aut virum fortem vin- D
cere, aut vinci à filio? ſi non debuiſſet contendere, non viciſſet. Et potuit fieri, vt ſi hic tibi
ceſſiſſet, alius quis ad certamen procederet, qui nunc non proceſſit: quia ſciebat nihil ſibi
profuturum ſi te viciſſet, cùm deberet à filio tuo vinci: nulla laus tibi fuiſſet, apparuiſſet
enim illam victoriam non viri fortis fuiſſe, ſed patris. Silentio virtutes noſtræ tranſiſſent:
nunc illuſtratus es, dum conferuntur. *Turrinus* hoc loco bellè dixit: Plures tibi inuidere
cœperunt, poſtquam victus es. Itaque noui generis res accidit, filius vicerat. Omnes aie-
bant: O felicem patrem. Nouiſſimam fecit quæſtionem, An etiam ſi quid iudicio pecca-
uit, præmio emendauerit. Hoc loco dixit *Gallio* illam ſententiam, quæ valdè excepta eſt:
Cùm diu deprecatus eſſet, ait, ſi nihil profecero, quid me facturum putas? ad templa itu-
rum, aut ad deos ſupplicem? ad tuas ſtatuas confugiam.

DIVISIO. SYLO POMPEIVS tentauit & in hac controuerſia illam quæſtionem, E
quam in omnibus virorum fortium abdicationibus putabat eſſe tenendam, An vir fortis
abdicari poſſit? aiebat in nulla magis controuerſia illam poſſe tractari. Non potes, inquit,
eum abdicare, qui te poteſt vincere. Miraris, ſi patri ac legi ſubducitur, qua & comparatur
& præfertur?

COLOR. Colorem pro adoleſcente *Gallio* illum dixit: Meæ, inquit iuuenis, ætatis cau-
ſa agi videbatur, cùm dubitaret ex ordine ſuo quem dicentem: Nihil agis, ego tibi cedo,
illi non cedo. *Ceſtius* hoc colore vſus eſt, putaſſe ſe ipſi patri honeſtius hoc eſſe, certè do-
mui, laudes vtriuſque in foro inſpici. *Montanus Votienus* ait: Cognoui non quid imperares,
ſed quid præcepiſſes: dixeras ſemper, cùm me hortareris ad gloriam, vt nulli cederem. In-
uidioſa omnibus in illo iudicio fortuna tua videbatur, cùm quæreretur, vtrum pugnaſſes
felicius, an genuiſſes? Non eſt quòd putes me viſum illis fortiorem: decepti ſunt pater, iu-
dicaue-

A dicauerunt non quod erat,sed quod te malle crediderunt. *Argentarius* ait: Occasionem beneficij quæstu non concupiui accipere:præmium habet,alter accipit. *Fuscus Arellius* pater ait:Si nauigare imperasses, per hybernos fluctus egissem ratem : si peregrinari, nihil fuisset iubente te durum,hanc rem imperabas difficilem forti viro, vinci.*Blādus* hoc colore narrauit:Pater mihi obiecit,quòd illi vna re non cessérim ? Ego multiplicabo crimina mea. Nunquam illi quoties rectè faciendum fuit, cessi:semper volui videri frugalior, videri volui laboriosior.nam cùm ad vires ventum erat,etiam ipse cedebat:non ego illū vincebam,sed ætas.*Turrinus* hoc colore vsus est:Volui,inquit,cedere : sed erant qui dicerent, non licere.Hoc enim modo legem saluberrimam tolli. Disputaturi contra præmium patris videbantur,& dicturi scilicet : Non licet inter se cedere fortib. non ipsorum tantùm causa agitur, sed publica.Omniū interest scire,quis sit fortissimus. His vocibus hominum
B missus sum ad id certamen,in quo ad istum vtraque pertineret victoria. Quid putatis me dicturum?fortiorem me visum? falsum est,cùm hoc quoque, quod ego fortis eram, istius esset.Quid ergo?quare vicerim, quæritis ? Visum est ad ruborem totius iuuentutis pertinere,neminem pugnasse fortius,quàm senem.Et cùm dixisset,se præmia contulisse: dixit, Vici te pater:sed sæpe vici tibi.*Albutius* hoc colore narrauit:Noluit,inquit,videri per collusionem patri titulum fortissimi viri contigisse.Non cessi ante iudicium:vt in iudicio cederem,effici.Nihil aliud quàm laudaui patrem,virtutes eius retuli:visus sum propter hoc ipsum præmio dignus.*Sylo Gauius* ait: Solebas mihi pater inter dignorum virorum exempla narrare quædam etiam domestica,aiebas autem:Patrem fortem virum habuisti, vide vt tu sis fortior:processi tecum in aciem,nec illinc inulti redimus, omnis gloria in vna domo erat.Iubebat Resp.fortes viros recognoscere. O quantam ego cupiditatem gloriæ in
C patre meo vidi,quàm iuuenilem contentionem:me inuitabat imperio,iubebat exemplo. Ventum est in iudicium omnium quos ego noui,res inuidiosissima, quærebatur de patre meo:vtrum fortior esset,an felicior. *Oscus* hoc colore narrauit. Accederent, & dicerent: Roga patrem tuum,cedat tibi:non est vtile Reipub.hostium excitare animos.Excitabuntur,si scierint,neminem in hac ciuitate esse fortiorem quàm senem : illi me coegerunt, quasi tunc quoque aliquid præstiturus essem reipub.venire in iudiciū:in quo quid habet? ego sum iudicatus iunior.*Dento* dixit:Timeo ne ob hoc ipsum patri vilior fiam, ego sciam an vsquam gloriosus sit.*Triarius* hoc colore vsus est:In iudicio volui tibi cedere,vt nō imperare videreris,sed vicisse & cessi.defunctoriè causam meam egissem:notū sit illū cedere quia patum est illi,non putabat.*Nicetes* in hac controuersia dixit:

SCAVRVS hunc sensum aliter dixit:O si auus meus interesset iudicio,
D quàm libenter spectaret & discordiam nostram.Clamasset mihi:Non est quòd cedas, ipse mihi nunquam cessit. *Labienus* patrem patris declamauit,& dixit quod etiam desertorib. licet:Nolo habitare cum aduersario meo,non capit idem contubernium fortem virum & victum:Statuam,inquit,tibi posui:imò ne possem vnquam me victum obliuisci, ignominiam meam in æs incidisti.

Demens qui mori coegit filiam. Controuersia III.

Actio. Dementiæ sit actio. *Thema.*Bello ciuili quædā virum secuta est,cùm in diuersa parte haberet patrem,victis partib.suis,& occiso marito,venit ad patrem, non recepta in domum,dixit:Quemadmodum tibi vis satisfaciam?Ille respondit:Morere,suspendit se ante ianuam eius.Accusatur pater à filio dementiæ.

E CONTRA PATREM. PORTII LATRONIS. Sic sibi satisfieri ne victor quidem voluit:excusauit victos,qui restituit.Quoniam reposcis vitam, quàm dedisti accipe: nullum fuit in proscriptione muliérculæ caput.*Osci.* Inquinasti filiæ sanguine penates, quanquam quid ego dico penates,tāquam in domo perierit?Allatum ad se Cæsar Pompeij caput,fleuit:hoc illi propter filiam præstitit.

ARELLII FVSCI. Quemadmodum tibi vis faciam satis? hoc ipso satisfecisse debuerat,filiam habuit piam,& in maritum & in patrem. Alterum vsque in mortem secuta est.alteri etiam per mortem satisfecit,quàm periculosè eum offendo, qui simul irasci cœpit,nescit ignoscere. *Clodij Turrini* patris.Morere.Quid aliud meruerat,si satisfacere nollet? Nisi occupasses soror,fortasse pater tibi satisfecisset.Hoc certum habeo, vnusquisque vestrum suadebat puellæ:Ad iratum patrem venis,in quas potes te compone blanditias: roga,deprecare:si nihil proficies,habes quemadmodum cogas:morituram te denuncia.hoc

quod ignouisti victor,ad viros pertinet:illi tibi gratias agunt,nam fœminas, ne si irasceris quidem,proscripsisses.Quare secuta es virum? Adeò tibi vetera exempla exciderunt bonarum coniugum,quibus filiam tuam solebas sanus hortari?Aliqua spiritum viri redemit suo , aliqua se supra ardentis rogum misit.impendisset se puella viro , nisi seruasset patri. *Fuluij Sparsi.* Filia ante limen paternum in cruore suo voluitur:quid exhorruistis?paterna satisfactio est.Nostis domus nostræ legem:aut dicendum mihi,aut moriendum est. Qualis est ista satisfactio,qua filia exoratum patrem sibi non sentit?*Albutij Syli.* Vtræ meliores partes essent,soli videbantur iudicate dij posse.Si vis satisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet,irascere malo.Si parricidium est, fuisse in diuersis partibus, nunquam defendisset apud Cæsarem Ligarium Cicero. Marce Tulli , quàm leue iudicasti crimen de quo confessus es.Dona filiam,si misericors es,deprecanti:si hostis,edicto:si pater,naturæ: si iudex,causæ:si iratus es,fratri.*Buteonis.* Ante ipsum limen domus decessit, ne dubitari possit, vtrum marito perisset, an patri: vbi studuisti? vbi audisti? nego te istuc in bello didicisse. *Marylly.* Meruerat,inquit,mori:etiam num accusas?certè iam tibi satisfactum est. O nouum monstrum:irato victore viuendum est,exorato patre moriẽdum est. *Passieni.* Vtinam interuenissem,non satisfecisses sola patri:furiosum te dicerem,si pro genero non rogasses. Secutus est gener diuersas partes,vxor suas. *Labieni.* Hoc obsequio consequatur, denique vt intra domum moriatur. M.Cato,quo viro nihil speciosius ciuilis tempestas abstulit.potuit beneficio Cæsaris viuere,sicut Tullius,si voluisset.Optima ciuilis belli defensio, obliuio est.*Musæ.* Allato ad se capite Cn.Pompeij,Cæsar auertisse oculos dicitur: quod tu ne in morte filiæ quidem fecisti. *Cornelij Hispani.* Peruagata est illa crudelis belli fortuna omnem ordinem, & vsque ad vltimæ plebis supplicia descendit : nihil in ciuitate nostra immune victoris iræ præter fœminas fuit. Hanc laudẽ miseræ vrbi seruare licuit. At tu pater noster,vt victor insanis.*Mentonis.* Semel repulsa iterum redit, iterum repulsa tertio rogat:nõ fatigatur,scit exorari etiam hosteis.Ote crudelem,nisi iam tibi & pro genero satisfactum est. Non ignoro,in quanto periculo sim.Nescit placari iratus, & hoc etiam si filiæ excanduit. *Triarij.* An non exorares victorem pro alio patrem? Morere illi quoque quibus animaduertere in damnatos necesse est,non dicunt,Morere:sed Age lege:crudelitatẽ imperij verbo mitiore subducunt.

Pars altera. Tvrrinvs Clodivs bellè dixit:Nolite mirari si duriorib. vtar:non sum processurus vltra verba:minabor,deinde ignoscam:fecit & victor.

Divisio. Latro vsus est in hac controuersia, illa caleata quæstione: An possit agi cùm patre ob vllam aliam rem,quàm ob dementiam.Impotens sum,immitis,non tamen demens.Mores tuos patri debes approbare,non patris exigere.Dic desipis , nihil intelligis. Ego sanitatis meæ si potuero argumenta colligam : dicam in senatu non stultè sententiam:Quid tibi videor fecisse demẽter?Partes malè egi? damnare non potes patrem propter verba, imò propter verbum.Si damnari dementiæ aliquis pater,etiam non demẽs ob aliquod improbandum factum potest,an hic possit. Hoc in duo diuisit. An etiam si hoc animo dixit,vt filiam mori vellet, damnandus tamen non sit. Hæc accusatio filiæ contrarias parteis à patre sequẽtis,cum illam ipsa natura publicis excepisset malis.Animaduertit Manlius in filium,& victorem:animaduertit Brutus in liberos non factos hosteis, sed futuros.Vide an sub iis exemplis fortius loqui liceat.Deinde, An non eo animo dixerit , vt eam mori vellet.Dixit,inquit,iratus,cùm vellet castigare,nõ occidere.*Gallio* & illam quæstionem fecit, An non ob id puella perierit,quòd pater illi tam durè respondetit.Periit,inquit, propter desiderium viri, alioquin vnius verbi amaritudinem morte pensasset? Imò mulier præceps,temeraria, insano flagrans amore & attonito , quæ virum patre relicto secuta fuerat,res viri consecuta est. *Sylo Pompeius* huic quæstioni præponebat illam, ex qua in hanc transitus sit,An etiam si propter hoc verbum patris periit, damnari tamen pater non debeat: nec enim euentus imputare debet cuiusque rei , sed consilium . Si post hoc verbum puella vixisset,nunquid patrem dementiæ dãnare posses?atque hoc verbo si quid factum est,non à patre,sed à puella factum est. Non oportet autem illius temeritatem dementiam videri patris.Pòst hanc quæstionem faciebat illam, An ob hoc perierit.

Color. Color à parte accusatoris simplex est: ait patrem durum fuisse , crudelem, bono publico eum fuisse periturum.Dixit,durè,inquit,eo vultu,ea affirmatione , vt videretur non iubere tantùm,sed occidere.Hoc loco dixit *Turrius Clodius*:Hoc post bellũ, imò post edictum:& adiecit,Nunc intelligit Respub.imperator,quantum tibi debeat,cui sine sanguine

A sanguine satisfactum est. Omnes enim dixerunt, patre nolente illam vixisse. *Gallio* dixit: Nondum mihi videbatur scire quid meruisset. Volui illam intelligere crimen suum. *Cestius* hoc loco: Contumaciter, inquit, rogauit, sic quomodo periit: non vultu demisso, non summissis oribus, nondum tanquam victa. Primùm quare ad me non fratrem suum misit, an etiamnum fratri irascitur? *Argentarius.* Nos duces exorauimus, quotum liberi in diuersis partib. fuerant: diximus, Ignosce nobis seueris esse, si licuerit esse securis. Quid peccaui, quòd filiam ex hostium castris venientem non primo verbo recepi? *Turrinus Clodius* ait: Volui fratri sorori dare beneficium, eo durius loquar, vt ille me pro sorore sua deprecetur. Primùm quare me solum rogat, cùm debeat duobus satisfacere? *Sylo Gauius* dixit: Volui, inquã, mora torquere: sine, inquam, iterum ac tertiò roget. Nec mitissimus quidem victor statim ignouit. *Labienus* ait: Non sum statim exoratus: & si vixisset, non essem fractus
B primis vocibus eius: ne tertiò quidem rogatus, aut quarto. At victor citò exoratus est. Noli mirari: facilius est ignoscere bello quàm parricidio. *Hispanus* de morte eius hoc dixit: Iterum illam vobis vir abduxit. *Albutius*, Turò me ait, putaui loqui fortius, non dubitaui enim quin frater illi dicturus esset: Non est quòd timeas, exorabitur: si difficilior erit, illum ego rogabo, & si rogasses adolescens, fecissem, non magis tibi ego quàm sorori tuæ maritus. *Montanus Votienus* dixit: Non est quod putes illam cecidisse ira patris: cui vixerat, periit: illa se cui addixit, impendit. Et eundem sensum in argumentis, cùm dixit non propter patrem illam petisse. Quid ergo, inquis? propter quem? Scis illam virũ habuisse, pro quo mori posset.

Debilitans expositos. Controuersia. IIII.

C *Actio.* Reipublicæ læsæ sit actio. *Thema.* Quidam expositos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reipub. læsæ accusatur.

Contra debilitantem expositos. Portii Latronis: Æstimate, quale sit scelus istius, in quo læsi patres liberos suos aut vt agnoscant, aut recipiãt, etiam confessas iniurias tacent. Vectigalis istius crudelitas fuit, eo magis quòd omnes præter istum misericordes sumus. Mendicares, nisi tot mendicos fecisses. Effecit scelestus iste, vt nouo more nihil esset miserius expositis, quàm tolli: parentibus, quàm agnoscere. *Cestij Seueri*: Huic cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic conuulsi pedum articuli sunt, & torti tali: huic elisa crura, illius inuiolatis pedib. cruribúsque fœmina contudit: aliter in quemque sæuiens ossifragus iste, alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium distorquet, alium delumbat: alterius diminutas scapulas in deforme
D tuber extundit, & risum in crudelitate captat. Produc agedum familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam: ostende nobis captiuos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium: sua cuique calamitas tanquam ars assignatur. Huic rectè membra sunt etsi nemo obstet naturæ, proceritas mutabitur. Ita frangatur, vt humo se alleuare nõ possit, sed pedum crurúmque resolutis vertebris reptet: huic extirpentur radicitus: huic speciosa facies est, potest formosus mendicus esse, reliqua membra inualida sint, vt fortunæ iniquitas in beneficia sua sæuientis magis hominum animos peruellat. Sine satellitibus tyrãnus, calamitates humanas dispensat. *Vibij Galli.* Intuemini debilia infelicium membra, nescio qua tabe consumpta: illi præcisas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorrescitis? sic iste miseretur, tot membra franguntur, vt vnum ventrem impleant: & ô no-
E uum monstrum, integer alitur, debiles alunt. *Albutii Syli.* Perissent, inquit: ita non sic infelicius supersunt, qui perituri fuerant? Perissent, inquit: interroga patres, vtrum maluerint. Eruantur, inquit, oculi illius, huius præcidantur manus. Quid si aliquis ex istis futurus sit tyrannicida? quid sit sacerdos? Nec puto incredibile loquor, ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati, quàm expensum misericordiæ refert. *Triarij.* Perissent, inquit, puto. Experireris nos non esse crudeles, tamen nemo non nostrum, cum istis stipem porrigeret, mortem precatus est. Surge tu debilis: conatur, & corruit. Surge tu mute: sed quid excitaris? rogare non potes. Surge tu cæce: sed ad quorum eas genua, nescis. O te inter omnes debiles ante hoc iudicium felicissimum, quòd iustum dominum non videbas: in hoc iudicio infelicissimum, quòd istum reum non vides. Expositos aluerunt etiam feræ, satis futuræ mites si præterissent. *Cornelij Hispani.* Ergo si illis temporibus iste carnifex apparuisset, conditorem suum Roma non haberet. Ti-

meo ne hoc prosit reo, quòd nemo ex his quenquam videri vult suum. *Iulij Bassi.* Intuemini vtranque partem, & ei succurrite, quæ miserabilior est, liceat videre mercenario suos: hic cæcus est, hic debilis, hic mutus: his tu mori non permittis? Vis in te iudices more tuo misericordes sint, tuo exemplo. *Argentarij.* Quorum cùm vbique audiantur preces, in sua causa tantùm cessant. Adiiciamus aliquid ad quæstum: deinde huic oculos, illi manus. *Arellii Fusci* patris. Præcidatur, inquit, lingua: genus est rogandi, rogare non posse. Misereminí horum omnium Iudices: & misereri etiam singulorum soletis. *Cestij Pij*. Vt hanc causam susciperem, ne ab eis quidem rogatus sum, pro quibus ago: quid enim miseri rogare sciunt, nisi stipem? quid infelix iste peccauit aliud, quàm quòd natus est? *Clodij Turrini* patris. Age si quis agnouerit suum, petes alimenta tanquam alueris? non est quòd timeas, nemo agnoscet. O miserum, si quis alimenta suo dat: ô miserum, si negat. Ita nos istis vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi sint? Et quod est indignissimum, crudelis non sit, misericordia publica alit. Venite miseri, & hodie primùm vobis rogate. *Mentonis.* Errant miseri circa parentum suorum domos: & fortasse aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. Cur tu tam exiguum refers? † via este quas poterat, vt non rogares, vt non acciperes: spiritum tamen relinquerem tibi, nisi crudelior futurus essem in relinquendo. Tibi captura quotidiana non respondet, apparet nondum hominibus satis miserum videri. *Gauij Sylonis.* Tu, inquit, in illa vicinia mendicabis. tu ad limen accedes: & crudelis miseris parentum domos demonstrat, hic non facilè stipem impetrat, etiamnum aliquid illi detrahatur. *Iunij Gallionis.* Serua oculos, vt videat quem roget: serua manus, vt habeat quibus stipem accipiat. Occurrunt nuptis omnia dira, sacris publicis tristia auspicia: feriatis maximè ac solennibus & hilaritati dicatis diebus semianimes isti greges oberrant: à te fortasse aliquis acceptam stipem portat ad deos. *Fuluii Sparsi.* Scio, Iudices, variis quenque causis ad accusandum solere compelli: quosdam ambitio gloriæ, quam ex damnato petierunt, prouocauit: alios odia & simultates protraxerunt. Non dubito fuisse quosdam qui præmium peterent: ego omnibus cæteros impellentibus causis vaco. Quæ enim gloria est in tam sordido reo? quæ simultas, iis vt noceas quos contra exisse pudeat? aut quod præmium, cùm stimulant ij qui se alere non possunt: Nō is est qui togare nesciat, etiam docere solet. Quos affectus vestros optare debeam, nescio: si misericordiæ propiores fueritis, crimina rei vobis ostendam, si ocium fuerit. Ar reum hunc publicè pascimus. Exigitur à te talio, non habes totidem membra, quot debes. Lupa oblita feritatis, placidior velut fœtibus suis præbuisse vbera fertur. Sic lupa venit ad infantes. expectemus hominē. Gratulor tibi Roma, quòd in conditores tuos homo non inciderit. Ergo cùm de publica misericordia cogitares, tam crudelis esse potuisti. Proxima, inquit, dic hic plurimum retulit, faciendus est huic similis alter: hic satis retulit, fiat & alius miser ad hoc exemplum. Ite nunc, inquit, & alimenta mihi quærite. Tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. Tu, inquit, qui manus perdidisti, per manus rogato: tu per illa membra quæ trahis debilia: per ea quisque quæ nō habet, ambiat. O miseros, qui sic rogant: miseriores, qui sic rogantur. Ecce, nescio quis. Meus, inquit, filius si viueret, huic fortassis similis esset. Num, inquit, ego meum trāsco. Alius inquit: Potuit meus in eūdem incidere dominum: quid si incidit? omnes omnibus cōferunt, dum vnusquisque timet ne suo neget.

forte, quia esse quoque pot.

A

B

C

D

PARS ALTERA. ARELLII FVSCI. Debilitasti, inquit: plus illis patres nocuerant.

DIVISIO. LATRO. sic diuisit, An læsa sit Respub. Primùm quod Reipub. crimen constare oportet. in hunc reū quæri. An læsa sit Respub. non solet argumentis probari. Manifesta statim Reip damna sunt, si muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si vectigalia diminuta, hoc damnum quod tu obiicis, non videbat. Dic mihi, quanto Rēp. læsit: cùm vnum expositum debilitauit: atqui etiam qui occidit vnum, non tamen Reip. læsæ tenetur reus, sed cædis: etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, vt læsa videatur Resp. duo debilitantur, nondum Resp. Iuuenes qui suadere infantes perdidit, & infelices. Potuerūt, inquit, duces fieri: potuerunt etiam sacrilegi esse & homicidæ, potuerunt & perire. Attamen crudelem rem facit & lanista, nec damnatur Reip. læsæ: & leno qui cogit inuitas pati stuprum, nec lædit Rempub. Ego nunc non laudari reum desidero, sed absolui: noceat hoc illi, cùm honores petit. Potest aliquis & non esse homo honestus, & esse innocens reus. Deinde an læsa sit Resp. an ab hoc læsa sit. Non à me, inquit, sed à parentib. qui proiecerunt. Hic crudelis & multum illis abstulerit, vitā reddidit.

E

Contrà,

A Conttà,ait,illi ſingulos exponunt,tu omnes debilitas:illi ſpem,tu inſtrumenta viuendi de-
trahis. Deinde, An reneatur Reipub. læſæ,ſi fecit quod ei facere licet. Non potuit,inquir,
vlla res lege damoari,quæ legi innititur. Si domum meam diruã,ounquid dices me Remp.
lædere? Et poteras deſcribere, quàm inhumanum ſit, illos parietes maiorum in noſtram
vſque perductos memoriam, io hoſtilem modum deiici. In agris meis arbuſta ſuccidere
velim. Deinde, An hoc licuerit illi facere.licuit,inquit. Expoſiti,inquit, in nullo numero
ſunt, ſerui ſunt: hoc legum latori viſum eſt. denique ſi noo licet, habent legem talionis,
agere ſinguli iniuriarum poſſunt. Reip. quidem læſæ nõ poteſt agi eorum nomine qui ex-
tra Remp.ſunt. Non poteſt pro omnibus agi, pro quibus ſingulis nõ poteſt. Scio quoſdam
putare quæſtionem eſſe, An poſſit à priuato homine lædi Reſp. *Sparſum* certè ita declama-
re memini. Quod ſi quiſquam recipit,& illam recipiet: An à muliere poſſit, an à ſene, an
B à paupere poſſit:quorum nihil vnquam quæritur. Sed dici tamen ſolet, quomodo tùm illa
quæſtio tractatur, An Reſp.læſa ſit,toties reus in argumenta non læſæ Reip.dicit: ne potuit
quidem lædi à priuato, à paupere ab ægro,ab infante. *Gallio* fecit illam quæſtionem, An in
expoſitis lædi poſſit Reſpo. Non poteſt,inquit. Ao lædi poſſit in aliqua ſui parte:hæc nulla
Reip.pars eſt.noo in ceoſu illos inuenies, oon io teſtamentis. Sed hæc quoque in illam in-
currit, An Reſpub. læſa ſit. dicitor enim: Ne lædi quidem potuit in eis quos non habebat.
COLOR. Pro illo qui debilitat expoſitos,pauci admodum dixeruot. Dixit *Gallio*, & hoc
colore vſus eſt: Egentem hominem, & qui ne ſe quidem alere, nedum alios poſſet, ſuſtu-
liſſe eos,qui iam relicti ſioe ſpe vix ſpiritũ traherēt:quibus ooo iniuria fieret ſi aliquid de-
traheretur, ſed beoeficium daretur, ſi vita ſeruaretur. Faciant inuidi alicui oculos deeſſe,
alicui maous: dicant illum per hunc viuere. Gallio illud quoque io argumentis tentauit:
C Adeò,inquit,hæc res non nocuit Reip.vt poſſit videri etiam profuiſſe,Pauciores erunt,qui
exponant filios. *Turrinus Clodius* hoc colore vſus eſt: Multos patres exponere ſolitos inuti-
les partus. Naſcuotur, inquit, quidam ſtatim aliqua parte corporis mulctati, infirmi,
& in nullam ſpem idonei: quos parentes ſui proiiciunt magis, quàm exponunt: aliqui
etiam vernulas, aut omine infauſto æditos, aut corpore inualidos abiiciunt. Ex his ali-
quos hic ſuſtulit, & eas partes quæ cuiquè poſſent miſerabiliores eſſe, miſeratos abſtu-
lit: ſtipem rogaot, & vnius miſericordia viuunt, omnium aluotur. At res fœda eſt,men-
dicos habere, à mendicis ali, inter debiles verſari. Age non pudet vos ex hoc producere
contubernio reum, à quo dicatis læſam Remp. & ſic deſceodit ad argumenta, vt diceret:
Quomodo hic potuit lædere? *Sylo Pompeius* illo colore vſus eſt: Miſericordem hunc fuiſſe,
voluiſſe,vitam dare,ſed noo potuiſſe alere:itaque eò compulſum, vt vnuſquiſque aliquam
D partem corporis pro toto dependeret. *Labienus* tam diſertè declamauit partem eius,qui de-
bilitabat expoſitos, quàm nemo alteram partem, cùm illam omnes diſertiſſimi viri, vel
ad experimenta ſuarum virium dixerint. Illum autem locum vehementiſſimè dixit, vaca-
re homines huic cogitationi, vt curent quid homo mendicus inter mendicos faciat. Prio-
cipes,inquit,viri contra naturam diuitias ſuas exercent,caſtratorum greges habent,exole-
tos ſuos vt ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant. Et quia ipſos pu-
det viros eſſe, id aguot, vt quàm pauciſſimi ſint. His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis
debilibus. Curatis quis ex ſolitudioe infantes auferat, perituros niſi auferantor: non cu-
ratis, quòd iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt; non curatis, quòd
iuuenum miſerorum ſimplicitatem circumueniunt, & ſpecioſiſſimum quenque maximè
idoneum caſtris in ludum coniiciunt. Io mentem vobis venit miſereri horum,quòd mem-
E bra non habeant? quid illorũ,quòd fruſtra habent? Hoc genere ſeculi vitio, egregia figura,
inquinatum & iofamem reum,maiorum criminũ impunitate defendit. Celebris hæc apud
Græcos cõtrouerſia eſt. Multa ab illis pulchrè dicta ſunt, à quibus non abſtinuerunt noſtri
manos: multa corruptè,quibus oon ceſſerunt. *Nicetes* dixit.hunc dixit ſenſum *P. Aſprenas*,
eodem modo,vno verbo magis propriore vſus: Hos alit, qui alimenta poſcit, quibus cru-
delis eſt qui negat. Circa hunc ſenſum eſt & ille à *Quintiliano* dictus: Neſcio vtrumne vos
miſerabiliores dicam,quòd alimenta accipitis,an quod huic datis. Accipitis enim,quia de-
biles eſtis. Ei datis per quem debiles eſtis. *Addeus* rhetor.
Hunc ſenſum quidam Latini dixerunt: ſed ſic, vt putem illos non mutuatos hanc ſenten-
tiam,ſed iritatos. *Blandus* dixit: Porrigit aliqua mendico rogata ſtipem: vtique ſi peperit, ſi
expoſuit. O te quàm miſera cogitatio porrigentis eſt: hic fortaſſe meus eſt. *Oſcus* dixit:
Qui iam porrexit pluribus ſtipem,ſuo negat. *Arellius Fuſcus* dixit: Alit rogata filium mater

misera, si scit suum esse: misera, si nescit. *Arthemon* dixit: A

Hanc sententiam *Latro Portius* virilius dixit, qui non potest furto suspectus esse. Græcos enim & contemnebat & ignorabat. cùm desecipisset debiles artus omnium, & alios incursantes, alios repentes, adiecit: Proh dij boni, ab his aliquis alitur in-reger? *Damas Scombrenus* dixit:

Hunc sensum *Cæstius* transtulit. Effecisti, inquit, vt maius periculum esset educari, quàm exponi. *Fuscus Arellius* aliter dixit: Illa adhuc in miseræ sortis infantia timebantur, feræ serpentésque, & inimicus tenetis artubus rigor, & inopia: inter expositorum pericula non numerabamus educatorem. *Glycon* corruptam dixit sententiam:

Sed nostri quoque bene insanierunt. *Murrhedius* dixit: Producitur miserorum longus ordo, maior pars se sine se trahit. Et *Licinius Nepos*: Vt soluendo sis in pœnas, quoties tibi renascendum est? Illud *Sparsus* dixit, quod non corruptum tantùm, sed contrarium dicebat esse Montanus: Solus plura habes membra, quàm tot hominibus reliquisti. Ita enim hic potest videri læsisse rempublicam, si multi sunt debilitati. Apparet autem non multos esse, si plura habet membra quàm debilitatis reliquit. Et illud æquè ab illo aiebat corruptè dictum: Prodiderunt plures membra. Græcas sententias in hoc refero, vt possitis æstimare, primùm quàm facilis Græcæ eloquentiæ in Latinum transitus sit, & quàm omne quod bene potest dici, commune omnibus gentibus sit: deinde vt ingenia ingeniis conferatis, & cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. *Labieni* sententiam separaui, quia locuti de illa homines erant. Sed vbi quotidianum diurnum & mendicantium quæstus recognoscit, tu hodie minus attulisti: cedò lota, gaudeo me non omnes emancasse. Quid fles? quid rogas? plus retulisses, si sic togasses. Dixerat & illam sententiam: Date miseris, quod vnum percipere gaudium possunt. Aliquis ex illis damnatum istum videat, aliquis audiat. B C

Glycon dixit:

Vnicus summus amator Ouidij, hûc aiebat sensum disertissimè apud Nasonem Ouidium esse positum, quem ad fingendas similes sententias aiebat esse memoria tenendum. occiso Achille hoc epiphonema apponit:

Quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
Hoc fuit.——

Cassius Seuerus dixerat: Ostende nobis captiuos. *Iulius Bassus* dixerat: Ostende nobis mercendarios tuos. *Labienus* commodius videbatur dixisse: Ostende nobis alumnos tuos. *P. Asprenates* dixit: Cùm induxisset stipem porrigentem mendico, O felicem patrem: & hoc qui dicit, fortasse pater est. D

Parrhasij Prometheus, Controuersia V.

ACTIO. Læsæ religionis sit actio. *Thema.* Parrhasius pictor Atheniensis, cùm Philippus captiuos Olynthios venderet, emit vnũ ex his senem. perduxit Athenas, torsit & ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis periit, ille tabulam in templo Mineruæ posuit. accusatur religionis læsæ.

CONTRA PARRHASIVM. GAVII SYLONIS. Infelix senex vidit iacentis diuulsæ patriæ ruinas: abstractus à coniuge super exustæ Olynthi cinerem stetit. iam ad figurãdum Promethea satis tristis est: quo proh Iupiter (quem enim melius inuocem aduersus Parrhasium, quàm quem imitatus est?) Olynthum tantùm pictutæ tuæ excipio. Num quis vt naufragium pingeret, mersit? cæditur. parum est, inuritur. etiamnum parum est, laniatur. hoc, inquit, in irato Philippo satis est, sed nondum in irato Ioue. *Iullij Bassi.* Producitur puer. Superuacuum est, inquit: nondum quantum satis Prometheo, potest cernere. Vltima Olynthij deprecatio est: Atheniensis redde me Philippo. Non est istud donum, sacrilegium est. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui: Ædem Mineruæ tanquam castra Macedonum fugiunt. *Clodij Turrini.* Patrum, inquit, tristis est, nisi quia Atheniensem dominum sortitus est. Dabo tibi Parrhasi, maiora tormenta: duc illum ad iacentem Olynthum, duc illò vbi liberos, vbi domum perdidit: scis certè quàm tristem illum eneris Olynthiis vrbem aperuimus, templa præclusimus: ergo minimè Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent. Torquetur: hoc nec sub Philippo factum est. moritur: hoc nec sub Ioue. *Argentarij.* Hoc hospitio Olynthius Athenis exceptus est. tantum ergo Olynthius possit, Parrhasius quid non? & oculos nostros torquet, ibi ponit tabulam, E

A tabulam, vbi fortasse nos tabulam fœderis posuimus. Hoc Promethea facere est, non pin-
gere. Aiebat tortoribus: Sic intendite, sic istum quem fecit, eum maximè vultum seruate,
sic sibi ipsi exemplar. *Cestij Pij.* Emi, inquit: imò si Atheniensis es, redemisti. si nescis Par-
rhasi, in isto templo pro Olynthiis dona soluuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, istum
tamen nihil amplius quàm vendidit: producitur nobilis senex, longa miseriarum tabe
confectus, reductis introrsus oculis, tam tristis, quasi iam toruus esset. Vt admoueri sibi
cathenas vidit: Superuacuæ, inquit, sunt: si ad alium dominum peruenissem, Athenas
fugerem. Istud tibi in nullo Olynthio permitto, nisi Lasthenem emeris. *Triarij.* Corru-
puisti duo maxima Promethei munera, ignem & hominem. Quemcunque præco flen-
tem viderat, sciebat te emptorem: miserabantur omnes. Te fortasse & Philippus reduci
iussisset, si Atheniensem vidisset emptorem: quòd ego fabulosum esse non dubito. Sed
B vtrum vult Parrhasius, eligat: parum piè, aut infami auctione imitatus est. Clamabat iste:
Nondum satis tristis es: nondum satis, inquam, adiecisti ad priorem vultum, talis in au-
ctione Philippus. *Musæ.* Narraturus sum Olynthij senis ignes, verbera, tormenta: aliquis
me nunc queri de Philippo putat. Dij deæque te perdant, misericordem Philippum fe-
cisti. Si isti creditis, iratum Iouem imitatus est: si nobis, iratum Philippum vicit. Pinge Phi-
lippum crudelem, oculo effosso, iaculo perfractum, per tot damna à diis immortalibus tor-
tum. *Cornelij Hispani.* Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhasi
quis agis? non seruas propositum: hoc supra Promethea est: tantum patiendum est, pin-
gente Parrhasio, quantum irato Ioue. *Arellij Fusci* patris. Pinge Promethea, sed homines
facientem, sed igneis diuidentem: pinge, sed inter munera potius quàm inter tormenta.
Inter altaria, Olynthij senis crucem posuit. Miserrime senex, fortè ex seruis tuis aliquis
C felicius seruit: vtique felicior est, quisquis Macedoni seruit. *Fuluij Sparsi.* Si ad currendum
profectus es, quero: quod vtinam Philippe his auctionem cum exceptione fecisses, ne quis
Atheniensis emeret. Non vidit Phidias Iouem: fecit tamen velut tonātem. Nec stetit ante
oculos eius Minerua: dignus tamen illa arte animus & concepit deos, & exhibuit. Quid
facturi sumus, si bellum volueris pingere? diuersas virorum statuemus acies, & in mutua
vulnera armabimus manus, victi sequentur, victores cruenti reuertentur? Ne Parrhasij
manus ludat temerè coloribus, internecioni humanæ timendum est. Si necesse est aliquem
torqueri, eme nocētem seruum, vt eodem tempore ex eo exemplum sumas & supplicium.
Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis,
eculeis. Ista aut videntem, aut expectantem Parrhasi parum tristem putas? Dicebat miser:
Non prodidi patriam. Athenienses, si nihil merui, succurrite: si merui, reddite Philippo.
D Inter ista Parrhasius dubium est studiosius pingat, an ille sæuiat, torqueat, verberet. Sic iste
carnifex colores temperat. Quid ais? parum tristis videtur, quem Philippus vendidit, emit
Parrhasius? Etiamnum torque, etiamnum: bene habet, sic tene. Iste vultus esse debuit lace-
rati, hic morientis. *Portij Latronis.* Si videtur tibi, istis muneribus aram misericordiæ or-
na. Nemo ergo ex Olynthiis miserius seruit, quàm qui Atheniensem dominum sortitus
est. Miser vbicunque Philippum non viderat, pacem putabat. Alliga, inquit, aiebat.
Solutus apud Philippum fuit. *Albutij Sylli.* Expecta dum Euthycrates aut Lasthenes capia-
tur. Pythia somnia Parrhasi me tortor effecit. Philippus quoque vendidisse contentus
est. Producitur senex nobilis, flens, respiciens patriam: placuit isti vultus, habuit ali-
quid Promethei simile, etiam antequam torqueat, diligenter agit causam, vt Philippus.
Olynthio non est: ego pecuniā perdidi, redi ad auctorē. Propter hominē Prometheus di-
E stortus, propter Promethea homines ne torseris. Philippus sic rogabatur. Liceat Olynthiis
viuere. Parrhasius aliter rogatur, Olynthiis mori liceat. Tristem volo facere. Nemo faciet,
si Philippus non fecit.

DIVISIO. Hanc controuersiam magna pars declamatorum sic dixit, vt non controuer-
siam diuideret, sed accusationem: quomodo solent ordinare actionem suam in foro, qui
primo loco accusant. In scholastica, quia non duobus dicitur locis, semper non dicen-
dum tantùm, sed respondendum est. obiiciunt quòd hominem torserit, quòd Olynthium,
quòd deorum supplicia imitatus sit, quòd tabulam in templo Mineruæ posuerit. Si Par-
rhasius respōsurus non est, satis bene diuidunt. Nihil est autem turpius, quàm aut eam con-
trouersiā declamare, in qua nihil ab altera parte respōderi poterit: aut nō refellere, si respō-
deri potest. *Gallio* ferè similem diuisionem in Parrhasio habuit ei, quam habuerat in illa
controuersia, cuius mentio est in hoc ipso libro: debilitabat expositos, detractis quibusdam.

Diuisit autem sic: An læsa sit religio. quid perdidit, inquit? nihil. Nondum de lute contro- A
uersiam facio. Perdidit vnum senem Olynthus: fac Atheniēsem. non ages mecum reipu-
blicæ læsæ, si Atheniensem senatorem occidero, sed cædis: ita verò Atheniēsium corrum-
pitur opinio, misericordia semper sensi sumus. Numquam vnius facto publica fama cor-
rumpitur. Solidior est opinio Atheniēsium, quàm vt labefactari vllo modo possit. Læsa est
inquit, Respublica. Si quis Olynthi depositum negauerit, videbitur, vt existimo, non rem-
publicam sed hominem læsisse. Olynthiis hoc tribuisti, vt eodem loco essent, quo Athe-
nienses. Læsisti, inquit, rempublicam. lædunt rempub. qui aliquid illi auferunt, non qui
adiiciunt: qui diruunt templa, non qui ornant. Peccauerunt ergo & sacerdotes, qui tabu-
lam receperunt: quare tamen non reciperent? Deorum adulteria picta sunt, positæ sunt
picturæ Herculis liberos occidentis. Deinde, An ob id accusari possit læsæ Reip. quod ei
facere licuit. Ea lege persequere, quia non licuit. dicis mihi, Hoc facere non oportet: huic B
rei æstimatio immensa est, itaque nulla vindicta est. Et id tantùm punitur, quod non licet.
Satis abundéque est, si opifex rerum imperitus ad legem innocens est, An hoc ei facere li-
cuerit. Hoc in illa diuiditur, An Olynthius fuerit apud Atheniensem, etiam antequam
fieret decretum. Seruus, inquit, est meus, quem ego emi belli iure. Vobis Athenienses ex-
pedit: alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur, quicquid est bello partum.
Et est contrà. At ille seruus alij emptori esse potest, Atheniensi non. Quid enim si Athe-
niensem à Philippo emisses? Atqui sciebas Olynthios nobis coniunctos esse fœdere. Vt
scias, inquit, seruos fuisse, decretum postea factum est Atheniensium, quo iuberentur & li-
beri & ciues esse. Quare hoc illis ius, si iam habebāt, dabatur? Deinde, an decreto hoc non
contineatur, liberi vt fiant, sed vt esse liberi iudicentur. Hoc censuimus Olynthios ciues
nostros esse, ita & ille ciuis noster fuit. Non, inquit: nam decretum in futurum factum est, C
non in præteritum. Vis hoc scire? Non quisquis Olynthium seruum habuit, accusabitur,
quòd ciuem in sua seruitute tenuerit. Si quid tūc inter necessaria seruilium officiorum mi-
nisteria percussit aut cæcidit, iniuriarum accusabitur. Atqui quantum ad ius attinet, nihil
interest, occiderit, an cæciderit. Nam aut nec cædere licuit, aut occidere.

COLOR. A parte Parrhasij fecit hunc colorem, emptum esse à Parrhasio senem, inuti-
lem, expiraturum. Si verum vultis, inquit, non occidit illum, sed deficientis, & alioquin ex-
piraturi morte vsus est. Torsit, inquit, tamen: si lucri causa, obiice, nempè crudelitatis pre-
cium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantum semper artibus licuisset: medicos, vt
vim ignoratam morbi cognoscerent, viscera rescidisse: hodie cadauerum artus rescindi, vt
neruorū articulorúmque positio cognosci possit. *Albutius* hoc colore: Calamitosum fuisse,
orbum palàm mortē optantem: nec aliter illū Philippus vēdidisset, nisi putasset illi pœnam D
esse viuere. *Sylo Pōpeius* putabat cōmodius esse, si hoc animo isset Parrhasius ad auctionem,
vt aliquem in hunc vsum emeret. poterit enim videri, elegisse vilissimum & maximè in-
utilem. *Fusco Arellio* placebat, emptum quidem illum in alios vsus: sed cùm deficeret, &
mori vellet, in id quod vnum ex cadauere artifex poterat impensum. *Gallio* ad neutrum
se alligauit, nec dixit quo animo emisset. *Gallionis* color intolerabilis est. dixit enim, se-
nem ex noxiis Olynthiis emisse. Quod si licet illi fingere, non video quare non eâdem
opera dicat, & conscium proditionis Lastheni fuisse, & se pœnæ causa torsisse. *Hispo
Romanus* ignorantiam illam excusauit. Pictor, inquam, intra officinam suam clausus,
qui hæc tantùm vulgaria iura nouerit, in seruum nihil non domino licere, pictori nihil
non pingere, mancipium suum operi suo impendit. Non omnia, inquit, narras: Olyn-
thius fuit ille qui periit. Quid autem ad rem pertinet, cuius nationis seruus fuerit? Au- E
des, inquit, seruum dicere Olynthium, etiam post bellum, & ante decretum? alioquin
quod vos illi dedistis beneficium, nisi quòd iam illos nec torquere liceret, nec occidere?
Græci nefas putauerunt, pro Parrhasio dicere, omnes illum accusauerunt, in eosdem
sensus incurrerunt. *Glycon* dixit. *Triarius* hoc ex aliqua parte cùm sur-
riperet, inflexit. Hos aiebat *Seuerus Cassius*, qui hoc facerent, similes sibi videri furi-
bus, alienis poculis ansas mutantibus. Multi sunt, qui detracto verbo, aut mutato, aut
adiecto, putant se alienas sententias lucrifecisse. *Triarius* autem sic vertit, Corrupisse duo
maximè Promethei munera, ignem & hominem: sed egregiè illam surripuerunt, *Eucte-
mon* qui dixit, sanius quàm *Glycon* *Damus* corruptissimè.
hic est *Craton*, venustissimus homo, & prohomo & professus. *Asinius* qui
bellum cum omnibus Atticis gerebat, cùm donaret illi Cæsar talentum, in quo xxiiij.
seftertia

A sestertia sunt Atheniẽsium more hic Cæsari quòd illum nunquam nisi men-
se Decembri audiret, dixit & commẽdaretur à Cæsare, *Paßienus*. Nec curaret in-
terroganti, quare non complecteretur tanti viri gratiam Sæpe solebat apud
Cæsarem cum imagine confligere hominem accidæ linguæ, & qui nimis liber erat: puto
quia diu non fuerat ex captiuo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario vsque ad amicitiam
Cæsaris: felix vsque eò vtranque fortunam contempsit, & in qua erat, & in qua fuerat, vt
cùm illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab
illo gestarũ: quasi & ipsi ingenio suo interdiceret, disertus homo & dicax, à quo multa im-
probè, sed venustè dicta. Ne modum excedam, excurro, & ad Parrhasium reuertor. *Nicetes*
dixit: *Hispo Romanus* dixit: Ignes, ferrum, tormenta pictori isti à Philippo offi-
cina est. *Sparsi* sententia in descriptione picturæ habet aliquid corrupti: & vbicunque san-
B guine opus est, humano vtitur: dixit enim quod fieri non potest. Illum locum omnes ten-
tauerunt: Quid si volueris bellum pingere? quid si incendium? Quid si patricidium? A
Græcis *Doron* furiosè dixit: Sed nihil est quod minus fieri possit, quàm quod à
Metrodoro dictum est: *Tryarius* dixit: Nondum dignum irato Ioue genuisti.
Haterius dixit sanius: Nondum vultus ad fabulam conuenit. & illud: Parrhasi, vt omnia
fiant ad exemplum, viuat qui tortus est. Si vultis audite, supra quod non possit procedere
insania. *Licinius Nepos* ait: Si vultis dignè punire Parrhasium, ipse se pingat. Non minus
stultè. *Æmilianus* quidam Græcus rhetor: Quòd genus studiorum amabilissimum est.
Hexarida fatuus dixit: *Otho Pater* cùm pro Parrhasio diceret, hoc co-
lore derisus est: Quia conciderant, inquit, per proditores Olynthij, volui pingere iratum
proditori suo Iouem. *Gargius* multo stultius, quare Promethei Parrhasius supplicium pin-
C xisset? Ego, inquit, ardente Olyntho non odissem ignium autorẽ? *Latronis* illa celebris
sententia est, quam *Sparsus* quoque subtractis quibusdam verbis dixit in descriptione
mortuorum: Parrhasi, emorior, sic tene. hanc sententiam aiunt & *Dioclem Carystium* di-
xisse non eodem modo *Hispo* rideon honestè. *Romanus* fecit: multo enim
vehementius insanit, quàm nostri fanatici. Voluit videri volturios ad tabulam Parrhasij
aduolare, fabula eleganti, ad turpem sententiam perductus traditur *Zeusin*
vt puto pinxisse puerum, vuam tenentem: & cùm tanta esset similitudo vuæ, vt etiam ad-
mirationem faceret operi, quendam ex præceptoribus dixisse, aues malè existimare de ta-
bula: non fuisse enim aduolaturas, nisi similis esset. *Zeusin* aiunt obleuisse vuam, & seruas-
se illud, quod melius erat in tabula, non quod similius. *Sypiridio* æquè familiariter in tem-
plum volturios subire putauit, quàm passeres aut columbas. Dixit enim: Sed no-
D lo Romanos in illa re vinci. Restituet aciem *Murrhedius*, qui dixit: Pinge Triptolemum,
qui iunctis draconibus sulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corruptè aliquid di-
xerant, & *Apaturius* locum sibi vindicat. dixit enim: O

Fur accusator proditoris. Controuersia VI.

ACTIO. Iniuriarum sit actio. *Lex.* Fur concione prohibeatur. *Thema.* Quidam cùm di-
uitem †accusasset proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & scrinium in quo *al. postu-*
missæ erant ab hostibus literæ, sustulit. Damnatus est diues. Concionari cùm vellet accu- *lasset.*
sator, à magistratu prohibitus est. Agit iniuriarum.

PRO FVRE. PORTII LATRONIS. Id solum † sustulit, quod fur reliquisset: nihil *al. sustuli.*
tam fur timuit, quàm ne dominus res suas non agnosceret. Fac mihi inuidiam, prodidi fur-
E tum meum. ago magistratui isti gratias: cùm ad illum furtum meum detulissem, furem
summoueri non iussit. Ruentem ciuitatis statum vnius parietis ruina reposui. *Osci.* Solli-
citus erat, ne quod perdiderat, quæreretur. Indicium profiteor, multos furti conscios ha-
beo: at illud tutò illi ostendi, hoc furtum non solus habeo. Furtum est, quod timet domi-
nus agnoscere? potui non esse pauper, habui quod magno venderem. Teneo ecce episto-
las, in quibus manifesta proditionis argumenta sunt, in quibus hostium consilia. Te inter-
rogo: si furtum est, repono. *Musæ.* Furtum vocas, quod qui perdiderat, negabat suum? fur-
tum fecisset ex hostibus. *Clodij Turrini.* Furtum vocas, quod qui perdiderat, supplicium tu-
lit: qui surripuerat, præmiũ? Vtri permisissetis loqui, si eodem tempore fur venisset & do-
minus? Potui Rempubl. magno vendere vel proditori. *Arellij Fusci* patris. Mille nauiũ do-
mini Græci furto Troiam cepistis. Si bene furto euertũtur vrbes, quanto melius seruãtur?
Si non indicauero cuius sit, nemo cognoscet. *Vibij Ruffi.* Cuius ego si potuissem, non parie-

tem tantùm,ſed pectus ipſum perfodiſſem.Nondum totum cõſummaui officium : non eſt A
tam anguſta Reſpublica,vt ab vno opprimi poſſit. *Caſtij Pij*. Nolite à me omnia exigere quæ ſcio,multa ſunt : quædam & in concione dicenda . Hoc furtum liberos noſtros docete.Rogo vos Iudices,per furtum meum,quoties furtum meum protuli,tacet dominus,ego fur.Ecce altera iniuria. Non tu,inquit,perfodiſti domum.Tace,ego noui iſta melius. Narrare ſoleo, non negare quæ ſcio . In forum veni,narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes,tanquam ad cõcionem . Cur me ſubmoues ante actionem,cùm nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandũ,proditoris vigilantiſſimum pectus,& in exitia noſtra ſemper ſolicitum, publica fata ſopierãt . Ita etiam miniſtros eius alligauerat ſomnus,vt mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hoſtium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. nihil non licet pro Repub.facere. B

Pars altera pro magistratu. Quale id ſpectaculum fuit? compoſuerat inter ſe fortuna Reipub. furem, & proditorem : vt vidit inutile,furtum ſuum prodidit,vt nobis venderet, quod nulli poterat.Tam callidus fur,vt etiam proditori poſſet imponere. Conſilium videri vult felicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidi iubet, quoquo modo iubet,non de damnato tantùm, ſed de fure loquitur . Odit hoc vitium. nec immeritò : non multum abeſt à proditore . Suſtulit quod non elegit , ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit,& furem,qui diuitem compillare mallet,quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa. Eluxit illum tũc non primùm feciſſe.Suſtulit,non quod voluit,ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus proditor,malo inuentus.

Libri X. Controuerſiarum,finis. C

LVCII ANNÆI SENECÆ DECLAMATIONVM. LIBER PRIMVS.

Declamatio prima,de patruo abdicante nepotem,quem prius adoptauerat.

LEx. Liberi parentes alant,aut vinciantur. *Thema.* Duo fratres diſſidebant inter ſe : alteri filius erat. Patruus in egeſtatem incidit. Patre vetante, adoleſcẽs illum aluit,ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo eſt. Patruus D
accepta hæreditate,locuples factus eſt.Egere cœpit pater.Vetante patruo aluit illum adoleſcens. Abdicatur. Contradicitur.

Prima pars pro nepote.

Eò iam perductus erat,vt omnem ſpem vltimorum alimentorũ in ea ſola domo poneret in qua habebat abdicatum & inimicum.Ipſe,inquit,ali me vetuit. Imitationem alienæ culpæ,innocentiam vocas. Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacẽtem ſuper crepidine Marium,aut fuiſſe conſulem,aut futurum?Quid non timendum felicibus putas? Quid deſperandum infelicibus ? Ne circũ plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam,vide quis alimẽta rogetur,& quis roget . Non ſum hoſpes grauis.Vnũ ſenem aduoco.
al. iactatur. Hoc tibi vitio placui pater . Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia.† Iactatus E
inter duos patres,vtriuſque filius , ſemper tamen felicioris † abdicatus. Illud tamen pater
al. abdicatus fui. deos teſtor,diuitem te relinquo.Circumibo tecũ pater limina aliena. Omnibus oſtẽdam, & me qui alimenta dedi,& te qui negaſti. Abdicari non poſſum ob id quod feci, lege cogente Quid ſi flere me vetes,cùm video hominem calamitoſum? Non ſunt affectus noſtri
al. fortiora. in noſtra poteſtate. Quædam iura non ſcripta,ſed ſcriptis omnibus † certiora ſunt.

Pars altera pro patruo contra nepotem.

Creſcere propoſuit ex mea inuidia homo, qui ſe melius iactare poteſt, quàm defendere.Iuſtus meus metus eſt : ne hæredem ingratũ ſcribam,inimicum relinquam . Etiam ſi tu non odiſti eum,qui fecit mihi iniuriam : tamẽ ego odi illũ,qui fecit tibi.Definit eſſe filius, qui non tantùm à patre abdicatus, ſed ab alio adoptatus eſt . Audite quàm valde eguerim.

Fratrem

A Fratrem togaui. Quis es tu, qui de facto patrum feras sententiam? Ad te arbitrum odia nostra non mittimus. Iudices habemus deos.

Extra controuersiam.

Alfius Flauius prætextatus apud Cæstium controuersias declamabat. Semper autem commendabat † eloquentiam eius aliqua res extra † eloquentiam. In puero declamante lenocinium erat ingenij ætas. *al. controuersiam.*

RODOLPHI AGRICOLÆ IN PRIMAM SENECÆ *declamationem, commentariolum.*

B

AD LECTOREM.

INTER omnes Senecæ lucubrationes, nullum opus extare integrum & inuiolatũ magis referebat publicæ studiorum vtilitatis, quàm hos declamationum libros, quos eruditus aliquis contraxit in compendium, delectis quæ vel intelligebat, vel minus erant deprauata, ac distinctis partibus, tum ex adiectis, quæ extra controuersiam dicebantur à censoribus. Quod ipsum si paulo copiosius ac dexterius præstitisset, operam sumpsisset haudquaquam aspernandam. Certè quisquis hoc aggressus est, eo consilio fe-C cisse videtur, vt opus alioqui diffusum ac varium, deinde corruptissimum, postremò multis Græcis sententiis interlitum, in scholis prælegi posset. Quod honoris omnibus penè huius viri monumẽtis præstitêre quondam Christiani. Quin in hanc epitomen extant iusti commentarij, morem scholasticũ præ se ferentes. Nec mihi in hoc laborandum arbitror, vt doceam, hos libros nihil aliud esse quàm epitomen: quum aliquoties præfatio sit propemodum libro proxilior, nec præstetur in libris quod pollicẽtur exordia. Id magis etiam perspicuum fit, ex aliquot controuersiis, quas habemus superstites, in quibus dephrehẽduntur quæ hic compendiarius decerpsit: quanquam interdum sibi D permisit quasdam voces de suo vel addere, vel immutare. Opus ipsum Seneca diuiserat in controuersias & suasorias. Sic enim aliquando loquitur in controuersiis: De quo plura dicemus, quum ad suasorias venerimus. Nunc videmus inuersum ordinem. Priore loco posuerunt paucas suasorias, sed primam ἀκέφαλον, reliquas item trũcas ac mutilas, adeóque deprauatas, vt alicubi vix ipse Seneca, si reuiuiscat, diuinaturus sit, quid scripserit: posteriore cõtrouersias aliquanto plures, sed imperfectas æquè ac mẽdosas, Græcis aut prorsus omissis, aut tam ineptè notatis, vt à nullo deprehendi lectio germana possit. In his tamen multa restituimus ex hac epitoma: non pauca diuinauimus, plura reli-E quimus. Huius igitur operis si quod exemplar integrum & emendatum inueniatur, nescio quid amplius desiderari posset sapientis eloquentiæ candidatis. Hic enim velut in speculo licet intueri, quomodo doctissimi viri, defensionis colorem inuenerint: quomodo causæ summam in propositiones diuiserint: deinde singulas in alias subiectas partiti soleant: quibus argumentis vnamquamque confirment: tum quas sententias adhibuerint, quæ schemata: quos affectus mouerint: quàm variè idem thema à diuersis ingeniis tractari potuerit: & in his quæ perperã inuenta, aut ineptis schematibus siue verbis explicata, quæ stulta & causæ officiẽtia, quæ ἀσύςατα secúmque pugnãtia, quæ ἀπροσδιόνυσα & extra causam dicta. Hæ censuræ hominum in omni doctri-

næ genere præcellentium, incredibile dictu, quãtum vtilitatis attuliſſent, non A
ſolùm ad bene dicendũ, verumetiam ad iudicandum, ſiue in forẽſibus cauſis,
ſiue in concionibus popularibus militaribúſve, ſiue in conſeſſibus, ſiue in o-
mni vitæ functione: quæ maxima ex parte, linguæ prudentis officio tempera-
tur. Atque vtinam felix aliquis caſus hos Senecæ libros nobis integros reſti-
tuat. Ex his tamen qualibuſcunque fragmentis, non parum emolumenti ca-
pient, qui ſagaci præditi ingenio non grauabuntur huc animum intendere.

Quia autem libri iſti Declamationum inſcribuntur, optimũ fuerit in initio
dicere paulo apertius, quid ſit Declamatio. Igitur tẽporibus eis, quo primùm
res Athenienſium, deinde populi Romani magnæ & potentes fuêre, fuit & B
in Græcia & Romæ eloquentia in ſummo precio & veneratione. itaque pue-
ri protinus in ſcholis inſtituebantur ad bene dicendum: vt quum adoleuiſ-
ſent, poſſent in iudiciis & conſiliis publicis & priuatis proferre facundiam
ſuam. Ergo quum apud Grammaticos ea percepiſſent, quæ præexercitamẽta
vocabantur, quæ apud Græcos Hermogenes, apud nos Priſcianus ſcripta reli-
quit: tum ad rhetoris ſcholam adducebãtur, proponebãtúrque eis themata,
qualia his libris deſcripta ſunt: quorũ alia ficta erant, alia ex hiſtoriis aut Poë-
tis ſumebantur, qualia hodie apud Græcos Sophiſtas pleraque extant: ad quæ
themata in ſcholis pueri exercebant ſe ſtylo, ſcribendo in vtrãque partem pro C
modo ingenij & eruditionis ſuæ, quiſque quàm optimè poterat. Deinde qui
profectu proceſſerant, & commodius iam poterãt ſcribere, hi ea ipſa quæ ſcri-
pſerant, ediſcebant, & tum dicebant: nonnulli, qui ſummus iam profectus
erat, ſtatim propoſito themate, ſine ſcriptura dicebant. Hoc ergo erat decla-
mare, in ſcholis exercitationis cauſa dicere. Itaque Declamatio non aliud eſt,
quàm oratio ſcholaſtica, ad ſimilitudinem forenſis orationis dicta.

Liberi parentes alant.] *Hoc eſt thema huius primæ declamationis. Vocabantur autem themata in
ſcholis declamationum, ea quæ breuiter continebant controuerſiam quæ declamabatur: quæ poetæ Comici
& Tragici argumenta vocant operum ſuorum. Sunt autem themata aut ficta, aut facta. Ficta ſunt, quæ* D
*autor quiſque aut declamator ſua voluntate cõpoſuit: quale eſt hoc, & ferè omnia iſtius voluminis. Facta
ſunt, quæ ab hiſtoricis, aut ab oratoribus, aut à poetis ſumuntur. Ab hiſtoricis ſumuntur: vt eſt apud
Quintilianum thema declamationis, quæ Cymon redemptus inſcribitur. Ab oratoribus: vt Polycrates,
qui accuſationem Socratis ſcripſit: & Ceſtius Pius, qui orationi Ciceronis pro Milone, & aliis nonnullis
reſcripſit. A Poetis ſumuntur: vt Ariſtides ſophiſta, qui facit, ſumpto ab Homero themate, Vlyſſem ſua-
dere Achilli, vt redeat in gratiã cum Agamemnone, & pro Græcis pugnet: cui Libanius ſophiſta, is qui
præceptor Iuliani Apoſtatæ fuit, reſpondit. Sciendum præterea eſt, fuiſſe omnibus declamationibus no-
mina ſua, quæ ferè inſcitia librariorum aut corrupta, aut deprauata ſunt. Itaque hæc vocatur, Patruus ab-
dicans adoptatum. Ponit in hoc themate legem primo, vnde propè tota hæc controuerſia naſcitur. quæ lex
eſt: Liberi, id eſt filij, parentes alant aut vinciantur, id eſt, alligentur vel mittantùr in carcerem. quod hinc
verò ſequitur, factum eſt, vnde hæc controuerſia oritur.* E

*Duo frates diſsidebant, hoc eſt, inimici erant inter ſe. Alteri fratri ſcilicet, filius erat. Patruus, id eſt fra-
ter cui non erat filius, in egeſtatem incidit, id eſt, inops aut pauper factus eſt. Patre, huius fratre qui filium
habebat, vetante, id eſt prohibente, ne faceret adoleſcens, ſcilicet filius, illum, hoc eſt patruum, aluit. Ob hoc
ſcilicet factum, abdicatus ſcilicet filius, id eſt domo à patre expulſus, tacuit, id eſt nõ contradixit. Adopta-
tus, ſcilicet hic abdicatus, id eſt in filium rurſus aſſumptus à patruo eſt, ſcilicet ſuo quem aluit. Patruus ac-
cepta hæreditate, ſcilicet per mortem alicuius propinquorum aut amicorum, locuples, id eſt diues factus
eſt. Egere, id eſt inops eſſe, cœpit, id eſt incepit, pater ſcilicet abdicat. Vetante patruo, ſcilicet qui adoptaue-
rat, aluit illum, hoc eſt patrem. Filius abdicatur, ſcilicet ob hoc. filius contradicit, id eſt in iudicio patruo
abdicante reſpondet.*

*Pendet autem tota hæc controuerſia ex lege quæ dicta eſt, vt liberi parentes alant. cuius legis ſcriptum
hoc eſt: Verbũ pro ſe filius aſſumit, quibus iubetur patrẽ alere. Cõtrà patruus nõ verbis legis, ſed menti &*

ſententiæ

A sentētiæ eius insistit, mouétque duplicem controuersiā: Primam definitionis, An nomine parentis sit censendus qui abdicauit filiū eum, qui ab alio iam adoptatus sit, quum enim iam omnia iura parentis per abdicationem recusauerit, & expulerit filium domo, & hæreditate accipienda excluserit, & patriam in eo potestatem, quam apud Romanos pater in filium vitæ & necis habebat, deposuerit, quæ omnia per adoptionē pater etiam adoptiuus acceperit: videtur lex eum voluisse nomine patris contineri Deinde vt contineatur nomine patris, alia tamen nascitur controuersia, Vtrum lex indiscretè se ad omnes patres ac filios extendat. Quid enim si pater sit exul? quid si hostis patriæ? quid etiam si filius sit puer? quid si debilis? quid si militare pro patria cogatur? quid si iubeatur in exilium ire? videbitur certè lex eum voluisse astringere, quæ iubet vt filij parentes alant. Eo potest aliquid interuenire quod filium excuset, vt non cogatur alere parentem. Videndum igitur, an tantundem rationis habeat filius, qui sit abdicatus à patre, & ab alio adoptatus. Hoc itaque genus controuersiæ vocant Statum legitimum ex scripto & sententia.

B Liberi parentes.] Quandoque dicuntur, qui serui non sunt, quandoque filij vocantur liberi: non tamen omnes, nec omnium, sed eorū qui ipsi serui non sunt, neque enim quis seruus est, rectè filios suos, si præsertim & mater ancilla sit, liberos vocauerit. Vult autem Gell. liberos pro filiis tantùm plurali numero dici. Quintilianus tamen in Cæco in limine, dicit: Liberi & parentis is est affectus.

Fratres.] Fratrem dici volunt, quasi ferè alterum.

Alteri.] Inter alterum & secundum quid intersit, quæsitum est Secundus semper alterum significat: est enim secundus semper alter à primo. sed alter non vtique secundus est: nā & primus alter a secundo est. itaque dicimus, primus & secundus: sed vnus & alter vt secundus non differentiā solùm, sed & ordinem significet, alter verò solùm differentiam. Præterea quum dixit in Bucolicis Virgilius:

Alter ab vndecimo iam tum me cœperat annus:

intelligit duodecimum annum: quod si dicatur secundus ab vndecimo, intelligitur tertiusdecimus: primus

C enim ab vndecimo, est duodecimus.

Egestatem.] Egestas & paupertas hoc differunt, quòd egere significat carere eo quo sit opus: pauper dictus est, quasi paulum parās, hoc est qui parum habet. potest autem hic esse, vt nihil ei quod necessarium sit, desit. Itaque Seneca in 7. Epist dixit: Quanta nobis verborum paupertas, imo egestas sit.

Adolescens.] Festus Pomp. nescio qua cauillatione per u vult scribi, vt adulescens dicatur: & Græcam eius originem facit, quum certum sit ex significatione, ab adolescere dici: & idcirco per o scribendum esse.

Abdicatus.] Abdicare dicebatur filium pater, quem quia malè obediret, aut turpius viueret, expellebat domo. Est autem aliud quàm exhæredare: quia exhæredatio non nisi post patris mortē locum habebat, quum apertis tabulis testamenti filius exhæres scriptus inueniebatur.

Tacuit.] Inter tacere & silere interest, quod inter speciem & genus quisquis enim silet, tacet: non

D quisquis tacet, silet, tacere enim est non loqui: silere, etiam ab omni sono aut murmure aut strepitu parcere. vnde & venti silere, & Virgilius noctem silentem dixit.

Adoptatus.] Adoptare, est alienum aliquem in ius & nomen filij sibi assumere. quod in Italia hodie etiam vsitatum est: apud nos minus notum habetur.

Hæreditate.] Hæres ab hærendo dictus videtur: quoniam in eo domus & familia defuncti hæreat, hoc est innixa sit.

Locuples.] Dictus est à plenis locis, quòd propter copiam rerum omnes angulos domus suæ plenos habeat.

Cœpit.] Non est præteritum à capio, sed deficiēs verbum, sicut odi, memini: cuius etiam infinitiuum, Catonem dixisse cœpere, Gellius est autor.

Eò iam perductus erat.] Hæc sunt, vt ita dicatur, fragmenta decerpta ex his quæ pro parte filij in hac controuersia dicta fuerunt: nec est vllus ordo, aut continuus textus sententiarum: sed solùm quicquid

E & vndecunque placuit, decerptum est ab eo, qui hos libros Declamationum, vt prædiximus, comminuit ad hunc modum, & cōfregit. Hoc ergo quod dicit, Eò iam perductu, &c. potest videri pars narrationis fuisse. Dicit autem istud ideo, vt ostendat iniquitatem patrui, cuius tanta egestas fuit, vt solùm speraret alimenta ex domo fratris sui, qui illi inimicus erat, quum abdicasset etiam filium, qui alere patruum consueuerat: tamen filius sit se passus abdicari, & adoptari à patruo paupere, vt posset illum alere: nunc tamen patruus immemor tanti beneficij, abdicet eum qui in tanta necessitate illum aluit: quod iniqui hominis, & digni inuidia videtur esse. Habent autem omnia verba quandam vim & efficaciam. Eo, enim inquit, iam perductus, hoc est quasi à necessitate compulsus, vt non solùm spem, sed omnem spem alimētorum, quódque maius sit, vltimorum etiam, hoc est quæ solùm à morte tueantur famem, in domo, & ea sola poneret, in qua habebat abdicatum, à quo scilicet nihil posset sperare, & inimicum à quo nihil sperare deberet: quàm ergo fuit dura conditio istius?

Ipse.inquit,ali,&c.] *Cōtradictio est patrui quam sumit filius ut dissoluat dicit enim patruus: Quia pater tuus prohibuit ne tu me aleres, iure ne & eum alas, videor prohibere.* A

Imitationem,alienæ,&c.] *Dissoluit contradictionem, dicens, non posse eum videri idcirco iure facere, si imitetur alienam culpam: hoc est, faciat quod alius facere non debuerit. Efficax sine dubio & actis responsio, & breuiter cum magna significantia collecta.*

Omnis instabilis,&c.] *Locus communis fuit dictus ad coercendam superbiam patrui, ex felicitate sua conceptam.*

Crepidine.] *Crepido fragmentum rupis est, à crependo dictum, solent enim in excauatis aut fractis rupibus circa itinera mendici sedere.*

Marium.] *Hic fuit C. Marius, qui sexies Consul, de Iugurtha prius, deinde de Teutonibus in Italia victis triumphauit, postea dissensione ciuili fugiens ab vrbe, & post varios casus in Africam veniens, Carthagini iacens in crepidine mendicauit: rursus collectis seruis, & omni genere noxiorum aut cuiusuis alterius conditionis hominum, rediit Romam: & victor inimicorum, crudelissimè victoriam exercens, morbo vitam finiuit.* B

Ne circum pluta,&c.] *Concludit hunc locum præsenti rerum exemplo, quo nullū potuit efficacius. Quum enim is qui poscebat alimenta, dies fuisset, & posceret alimenta ab eo quem à se abdicatum pauper adoptauerat. satis videtur nulli fortunæ credendum esse.*

Non sum hospes grauis.] *Vult dicere: Non multos accipio hospitio, aut inuito: quia aduoco vnum senem, id est patrem: & placui tibi hoc vitio, id est hac vel benignitate, vel liberalitate, quod iam per ironiam vocat vitium: quia id sibi à patruo obiiciebatur. estque argumentum à pari ductum, quia enim gratum fuit tibi, vt te in egestate tua aluerim, quum inimici tui filius: debes nunc id ipsum in patre meo æquo animo pati.*

Perierat totus.] *Locus communis fuit ad comprimendam iram patrui: ex quo hæc sententia sumpta est.* C

Iactatus inter duos.] *Commiseratio filij est.*

Illud tamen patet deos,&c.] *Conclusio fuit huius loci, ad inuidiam patrui dicta quum enim pauperem aluerit, & quo melius id facere posset, passus sit abdicari se vt ab eo adoptaretur, nunc à diuite expellatur.*

Deos testor.] *Testari, quandoque significat testes inuocare: vt Virg. in secundo Aeneidos.*

Vos æterni ignes & non violabile vestrum.

Testor numen ait.——

Quandoque testamentum condere, vnde & intestatus dicitur, qui testamentum non condidit. Intestabilis verò in aliam sententiam dicitur, quem testari, id est, testem ciere vel inuocare nemo possit, propter improbitatem vitæ. D

Circumibo tecum patet. *Hoc de patre non adoptiuo, sed vero dicit.*

Limina.] *id est, domos vel ostia, per synecdochen pars pro toto posita, estque limen, quod ad ingressum ostiorum pro foribus ex lapide vel alia materia eleuatius quàm reliquum solum ponitur.*

Qui alimenta dedi.] *scilicet vt sciant homines. quàm crudeliter à patruo, cui data sunt, expulsus sum, & te qui negâstis: vt nunc demum intelligatur, iustè te fuisse tam diu fratri iratum.*

Abdicari,&c.] *Hoc pertinet ad id quod prædiximus, Descriptio legis: quia lex iubet parentes ali: ergo quum id fecerit, non potest abdicari.*

Quid si flere me,&c.] *Hoc pertinet ad alteram controuersiam, qua mouetur quæstio filio, An nomine parentis is qui abdicauit, contineatur. Vult ergo dicere: Vt non contineatur eo nomine, tamen sit ei adhuc erga eum affectus parentis, cui non possit imperare: & affectus vt non contineatur in scripto legis continetur intra ius naturæ, in loco parentis, quod omni scripto potentius est.*

Calamitosum.] *à calamitate dictum est Volunt autem calamitatem dici à calamis, quod sit tempestas quæ calamis incidat: vt est grando, aut turbines, aut reliqua id genus mala, quæ segetem euertunt aut destruunt.* E

Potestate:] *Potestas & potentia differunt. Potentia ad facultatem magnarum rerum pertinet, vt est regnum, principatus, ducatus: Potestas ad vires nostras. Inde dicimus, Fac mihi potestatem dicendi: & filios dicimus in patria potestate esse, non potentia. Sic Hieronymus in præfatione veteris Testamenti: Cera mollis, & ad figendum facilis, etiam si plastæ manus cessant, potestate tamen totum est, &c. Ideo traductores textuum Aristotelis omnes corruptè dixerunt potentiam & actum: quum debuissent dicere potestatem & consummationem, id est, perfectionem vel complexionem.*

Crescere proposuit.] *Hæc est pars abdicantis patrui. Quod ita dicit, Crescere proposuit, &c. videtur ad exordium pertinuisse, quo voluerit patruus molliri inuidiam, quam illi filius adoptiuus ex specie*

crudelitatis

A crudelitatis parare voluit.vt sit sententia: Quoniam filius beneficus fuerit in patruum, posse illum multa sibi improperare atque iactare, hoc est grandia loqui potius, quàm se defendere: hoc est, dicere quæ ad ius causæ pertinent.

Proposuit.] Proponere propriè significat, quemadmodum mercatores solent, aliquid pro foribus aut fenestris ad vendendum exponere, vnde in Lege Panes propositionis dicuntur. Quandoque proponere significat aliquid præmittere, vnde conclusio inferatur, sic propositiones dicuntur apud dialecticos, id quod hodie vulgò præmissas vocamus. Nam id quod verum aut falsum significat, quod Petrus Hispanus & reliqui propositionem vocat, & Boetius enunciationem interpretatus est, Cicero melius pronûnciatum vocauit: estque simile, si omne id propositionem vocemus: quale est, si omne nomen substantiuum subiectum dicamus. Quemadmodum ex omni pronunciato, propositio fieri potest, si in syllogismo ponatur: sic ex omni nomine substantiuo potest fieri subiectum: non tamen dicitur substantiuum, nisi ex relatione ad
B prædictum: hoc est, quum in pronunciato ponitur. Præterea proponere dicitur, quemadmodum hic pro eo quod est in animo instituere. Sic Iuuenalis:

Si te propositi nondum pudet.—

Ex mea inuidia.] Inuidia tam dicitur eius, vt ait Cicero, qui inuidet, quàm cui inuidetur. Vergilius in quarto Aeneidos passiuè dixit:

Quæ tandem Ausonia Teucros considere terra Inuidia est.—

Actiuè dixit Horatius in 1. Epistola:

Inuidia vel amore vigil torquebere.—

Iustus meus metus, &c.] Argumentationis pars est, pertinens ad causam. Vult enim dicere: Iurè abdico hunc: quod si non faciam, metuendum est mihi, ne ingratum, hoc est, hunc filium adoptiuum, non obsequentem mihi, scribam hæredem, & relinquam inimicum scilicet hæredem, hoc est, fratrem meum, ad
C quem munere filij sit hæreditas peruentura.

Inimicum.] Inimicus & hostis differunt. Inimicus significat omnem quem odimus, qui amicus est: Hostis hodie significat eum: cum quo bellum publicè geritur. Veteres autem hostem peregrinum vocabant.

Etiam si tu non odisti eum qui fecit, &c.] Mollis color vel figura est, qua pater videtur abdicare filium: non in odium illius, sed in odium fratris, qui prius hunc ipsum abdicauerat.

Desinit esse filius, &c.] Argumentationis collectio vel conclusio videtur fuisse, contra eam partem filij, quam diximus esse positam in definitione nominis patris vel parentis, ostendit enim, patrẽ naturalem nõ posse amplius ab hoc vocari patrem eum, à quo sit abdicatus: hoc est, per quem amiserit ius filij, ne possit esse hæres illius: præsertim quum sit iam ab alio adoptatus, hoc est, alium acceperit patrem. Nec enim credibile est legem voluisse, vt filius duobus parentibus alendis astrictus esset.

D Audite quam valde, &c.] Inuidia est contra fratrem inimicũ: & habet duplicem emphasin, id est, significationem vel indicationem inuidiæ, per se enim miserabilis persona est, tam egena, vt inimicum rogare cogatur. deinde inuidiosum est. fratrem pro tam miserabili rogandum esse.

Quis es tu, &c.] Patruus hoc dicit ex grauitate personæ suæ, quia iam per adoptionem pater erat. Videtur autem inter omnia humanæ necessitudinis vincula, nomen patris esse sanctissimum. Ergo dicit: Qui es tu, scilicet iudex, qui audebis contradicere abdicationi meæ, & inter patrem ac filium sententiam tuam interponere. Non enim mittimus, scilicet nos patres, ad te arbitrum, id est, ad tuam cognitionem, ôdia nostra, scilicet in filios. Iudices habebimus deos: quoniam illi soli sunt veneratione supra patris nomen, & soli possunt discernere, quid rectè aut secus inter patrem & filium geratur.

Extra controuersiam.] Id faciebat Seneca non solùm in proœmiis librorũ, sed vbicunque visum est: vt si quid dictum factum ve esset, quod aliqua parte prodesse ad eloquentiam posset, id insereret: quale est quod hic cõmemorat. Dicit enim, Iunium Alfium Flauium prætextatum solitum declamare. semper erat
E autem aliquid extra declamationem, propter quod eius eloquentia placeret, præcipuum autem lenocinium hoc est illectamẽtum vel prætextum quo puer declamans placeret, erat ætas: quoniam in tenera ætate plùs admirationis & beneuolentiæ mereretur facundia, quæ supra annos esset.

Prætextatus.] Prætextati dicebantur nobiles pueri. Romæ enim interior vestis qua vtebatur, tunica dicebatur. eam ignobiles illaboratam & incultam habebant: nobiles verò prætextam, id est, certo texturæ genere pictam & ornatam, vnde prætexta dicta est, & prætextati, qui ea vtebantur, necdum togam virilem assumpserant. Ante togam sub pædagogis erant, quorum custodia & imperio coercebantur. Post sumptam togam ex ephebis dicebantur excedere, & desinebant sub imperio custodum esse.

Commendabat.] Commendare aliquando significat, aliquid curæ alicuius mandare. Virg. in secũdo Aeneid.

Séne suósque tibi com modat Troia nepotes.

Aliquando gratiam aut beneuolentiam parare. Sic Mart. A

—Errat   Qui commẽdandum se putat esse suis.

hoc pacto hic accipitur.

Lenociniũ.] *Leno, lena facit fœminino genere: sicut leo leena, Laco Lacæna. Dicitur autem leno, qui quæstum ex prostitutis mulieribus facit, & conciliator est aut nuncius alienæ impudicitiæ. Vnde lenocinari dicitur, & lenocinium commendatio vel conciliatio propriè impudicæ consuetudinis. vsus tamẽ obtinuit, vt per translationem pro qualibet iucundiore gratia aut fauore accipiatur.*

Declamatio II. de virgine prostituta.

Respõdet li. 1. contro. 2. al. & remissa.

Sacerdos casta è castis, pura è puris sit. *Thema.* Quędam virgo à piratis capta væniit. Empta à lenone, & prostituta est. Venientes ad se exorabat stipem. Militem qui ad se venerat, cùm exorare non posset, eum luctantem & vim inferre volentem occidit. Accusata, absoluta, † & reuersa ad suos est. Periit sacerdotium. Contradicitur. B

Prima pars contra virginem petentem sacerdotium.

al. Quid mihi cum sacerdote.

al. cura.

al. Putemus

Sacerdos nostra adhuc in lupanari viueret, nisi hominem occidisset. † Quid mihi sacerdotem cuius precaria est castitas? Id enim deerat, vt templa eas recipiant, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Fortuna, inquit, pati coegit, & misereri debent omnes mei. At nos miserandas non facimus sacerdotes. Nec est apud nos maximus honos vltimorum malorum solatium. Ita domi custodita est, vt rapi posset. Ita † chara fuit suis, vt rapta non redimeretur. Ita raptæ pepercere piratæ, vt lenoni venderẽt. Sic emit leno, vt prostitueret. Sic venientes deprecata est, vt ferro opus esset. Mouet me respectus omnium virginum, si in ciuitate nulla inueniri poterit, nec meretrice castior, nec homicida purior. Nulla est satis pudica, de qua quæritur. Omnes, inquit, exoraui. Si quis dubitat an meretrix esset, audite quàm blanda sit. † Ponamus tres sacerdotium petere, vnam quæ rapta sit: alteram quæ prostiterit: tertiam qua hominem occiderit. Omnibus negabo. C

Pars altera pro virgine petente sacerdotium.

Voluerunt Dij esse miraculo, in captiua libertatem, in prostitura pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent sanè omnes tanquam ad prostitutam venisse, dum tanquam à sacerdote discesserint: quàm pudica sit, miles ostendit: quàm innocens, iudex: quàm felix, reditus. Inter tot pericula dij illæsam non seruassent, nisi eam sibi seruaturi fuissent. Totus populus ad seruandam pudicitiam contulit, quicquid ad violandam attulerat. Dicat pudicitiam suam Diis quibus debet. D

Extra controuersiam.

al. quàm cũ verecundiæ detrimento dicere.

Longè recedendum est ab omni obscœnitate verborum & sensuum. Quædã satius est, vel cum causæ detrimento tacere, † quàm inuerecundè dicere.

RODOLPHI AGRICOLÆ IN SECVNDAM SEnecæ declamationem commenrariolum.

Sacerdos casta, &c.] *Hæc declamatio controuersiam habet positam in genere causæ legitimo scripti & sententiæ. Quum enim lex dicat, Sacerdotem castis castam, & puris puram esse debere: quam is pro se sumit. qui prostitutam à sacerdotio repellit, videtur ista neque casta esse, quia prostituta fuit, neque pura esse, quia homicida. Contrà qui defendit, dicit, non idcirco quia prostituta sit, non esse castam, quod quidem in genere coniecturali positum est: neque vt occiderit hominem, videri homicidam debere, vocari tamen, sed ita solùm, si contra ius occidisset, quod ad statum definitiuum pertinet. Dicit ergo: Sacerdos casta castis sit. Sacerdos communis generis est, dictus à sacris docendis. Sacerdos ergo, id est, fœmina quæ sacris præest, sit casta castis: scilicet eis religionibus, quas castè coli oportet (Multi enim erant, quib. nihil erat necesse: cuiusmodi erant Venerea & Bacchanalia:) & pura puris religionibus, quas non licebat fieri per eum qui non esset purus, id est, homicidio aut alio insigni scelere contaminatus. Quædam virgo à piratis, id est, prædonibus marinis capta venit, id est, vendita est, empta à lenone, & prostituta est, id est libidini hominum pro mercede exposita, venientes ad se, scilicet libidinis causa, exorabat stipem, id est, impetrabat vt in eleemosynam ei gratis precium darent, militem qui ad se venerat, cùm exorare non posset, scilicet quin vt cœperet, expleret libidinem, eum luctantem, scilicet secum; & vim inferre volentem occidit, accusata, scilicet ob cædem huius, absoluta scilicet à iudicibus, reuersa ad suos est, scilicet* E

in pa-

A *in patriam petiit sacerdotium, scilicet quia nemo libens in matrimonium ducere voluisset. Contradicitur.*

Piratis.] *Pirata Græcum est, dictus à πειράζομαι, id est experior: quia multa pericula maris & certaminum expertur*

Casta.] *Castus à carendo dictus videtur: quòd caret, id est, abstinet à Venere. Unde incestus, id est non castus dicitur. quanquam alij id nomen à cestos, quod Græcum est, cingulúmque Veneris significat, deriuent: sed id longius petitum est, & ad significationem parum conuenit. Accipitur autem castitas apud veteres non modo pro pudicitia, sed pro omni abstinentia scelerum.*

Venit.] *Veneo à venum & eo, dicitur.*

Exorabat.] *Differunt orare & exorare. Orare, est rogare: Exorare, impetrare quod rogatur. Sic Terentius in Adelphis: Orator ad vos datus sum, sinite vt exorem.*

Stipem.] *Stips apud veteres significat, quod hodie Græco verbo eleemosynam dicimus, id est, miserationem. Vnde & stipatores dicuntur, & stipendium.*

B Militem.] *Miles quid significet, hodie ferè plurimorum errore ignotum est. Vulgus militem vocat eum qui apud veteres ius habebat aureorum annulorum, quæ erant insignia equestris ordinis: hique equites vocabantur. Vnde Horatius dicit in Arte:*

Romani tollent equites peditésque cachinnum.

Ergo quibus hodie ius est aureorum ornamentorum, equites, aut equestris ordinis viri dici debent. Miles verò omnis ille, qui in bello armatus operam dat: quod hodie indocti stipendiarios vel satellites, vel quiduis aliud vocant. Vnde & militare, in bello operam præbere: & militia exercitium rei bellicæ apud omnes literatos vocatur.

Accusata.] *Accuso, ab ad & causor causaris dicitur: mutata per synæresim, id est, coniunctionē a & u in u, vt claudo cludo.*

C Sacerdos vestra, &c.] *Hoc ad inuidiam dicitur: quasi dicat, non esse dignam honore sacerdotij, quæ ex vna turpitudine, scilicet meretricatu, per aliam turpitudinem, scilicet homicidium, liberata est.*

Lupanari.] *Lupanar dicitur prostibulum, id est, locus in quo prostitutæ, id est, meretrices habitabant. Lupam enim veteres meretricem vocabant.*

Quid mihi, &c.] *Est quasi obiectio contra aduersarium quasi dicat, sacerdotem tam castam esse debere, vt non solùm non violata, sed etiam tentata vel appellata sit de impudicitia. quod necesse erat huic contingere, quæ erat casta solùm per preces suas, quia adeuntes exorabat ne sibi vim inferrent.*

Precaria.] *Precarium dicitur, quod precib. impetratur. Sic Seneca paulo antè: Quæ paret mihi olim precariò.*

Id enim deerat, &c.] *Hoc acriter & inuidiosè dicitur. Id enim deerat, inquit: scilicet ad contumeliam. vel per ironiam dicitur, quasi non deerat: sed tale est quod omnino fieri non debeat.*

D Vt templa eas recipiant.] *Cum magna cura verba pensitauit, opponens templo lupanar aut carcerem: & recipiant contra eiecit. quasi quibus in lupanari aut carcere locus non dabatur, illas indignissimum sit in templa recipere. Templa à templando, id est, conspiciendo dicta sunt: quia veteres antequam templa conderent, templabantur, id est, videbant quale se augurium præberet, vt templum id feliciter fieret: vel quia contempla, id est, eminentia & conspicua erant.*

Quas aut carcer.] *Carcer, quasi coarcer dictus est significat autem singulari numero locum, quo homines vincti asseruantur: plurali verò carceres dicuntur hi loci, quo equi aut currus pro præmio cursuri continentur. Sic Lucanus in primo Pharsaliæ:*

Vt quum carceribus sese effudere quadrigæ.

Indignam te sacerdotio, &c.] *Argumentum à maiori. Si indigna est, quæ transit per lupanar: quanto indignior, quæ vixit in lupanari.*

E Fortuna inquit, &c.] *Contradictio est dicentis pro prostituta. quia enim non suo vitio prostituta fuit, sed eius qui eam cepit, putat id non posse sibi pro crimine obiici, quod sibi non sua improbitate, sed fortunæ violentia contigit.*

Misereri.] *Misereor dicimus cum genitiuo solùm: vt, Misereor tui. Miseret impersonale, accusatiuo & genitiuo iungitur, vt, Miseret me tui. Miseror, accusatiuo iungitur: vt Virgilius in quarto Æneidos:*

Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantem est?

At nos miserandas.] *Dissoluit contradictionem. Nos, inquit, non facimus sacerdotes, quia miserandæ sunt: neque felicitatem sacerdotalis nominis damus infelicibus.*

Honos.] *Vetusto more honos, lepos, labos, arbos, habent s pro r in fine.*

Vltimorum.] *id est, maximorum: quia post vltimum nihil est sicut supra maximum nihil.*

Hh

Ita domi custodita,&c.] *Egregia argumentatio, qua docet indignitatem personæ, quæ omni ratione semper cõtempta fuit. éstque genus inductionis. vt hæc velut forma argumẽtandi: Illis & illis & illis contempta fuit: ergo omnibus est contemnenda. Contemnenda est: ergo indigna sacerdotio est.* A

Mouet me,&c.] *Pars argumentationis est, ducentis ad inconueniens. quasi dicat: In sacerdotium sumi debet castissima & purissima: ergo si hæc tanquam castissima & purissima assumitur, nulla videtur virgo esse purior homicida, aut castior prostituta. quod prorsus absonum est dicere. quare nequaquam in sacerdotium assumenda est.*

Nulla est satis pudica,&c.] *scilicet vt in sacerdotem assumatur. quum enim sacerdos debeat esse antistita quædam & magistra pudicitiæ, dignum est vt sit certæ & indubitatæ pudicitiæ.*

Omnes inquit,&c.] *Contradictio est pro parte prostitutæ quasi dicat: Non hoc quòd prostituta fui, in crimen impudicitiæ mihi vertendum est, quia oxoraui omnes, hoc est, effeci precibus vt ab omnibus pudica manerem.* B

Si quis dubitat, &c.] *Conuertit hanc contradictionem aduersarius in eam ipsam pro qua posita est, sumpto ex cõiunctis argumento. vt: Omnes exorauit: ergo blanda est. blanda est: ergo est meretrix. Est sanè genus hoc argumentandi acerrimum, quando datur aliquid ex his quæ aduersarius pro se posuit, cõuertere & retorquere in eum, & suo illum gladio iugulare: ita tamen, si vehemens & firmum argumentum possit duci: alioquin friuolum videtur & hominis verba cauillantis. & hoc quod hîc positum est, non satis dignum argumentum videtur ingenio & fama Portij Latronis, cuius hæc est declamatio.*

An meretrix esset.] *Meretrix dicta est à merendo: quia impudicitia corporis meretur, id est quæstum facit.*

Ponamus tres,&c.] *Hoc est acre argumentum & pugnax, habétque imaginem inductionis. vt: negabo illi crimen, & illi & illi: ergo magis simul omnibus negabo. Hic autem & cum criminibus personas diuisit. poterit alioquin argumentum commodè in vna persona explicari, vt dixisset: Ponamus hanc quæ sacerdotium petit, raptam tantùm fuisse: ponamus eam tantùm prostitisse: ponamus hominem occidisse. ex quauis harum causarum sacerdotium ei negarem: quanto magis ex omnibus negabo.* C

Prostiterit.] *Prostare, neutrale verbum est: significátque, in loco publico expositam impudicitiæ stare. Prostituere, actiuũ est: & significat aliquã ad prostandũ exponere. Leno ergo prostituit, meretrix prostat.*

Omnibus negabo.] *Deest conclusio: scilicet quum omnibus, id est, tribus illis prædictis negem: quanto magis vni, quæ sola fecit id quod omnes illæ fecissent.*

Negabo.] *Negare, quandoque significat contrarium eius quod est affirmare. Virgilius in Bucolicis:*

——Sed reddere posse negabat.

Quandoque significat petentem repellere. vt hîc. Sic & Martialis:

Si nil Cinna petis, nil tibi Cinna nego.

Voluerunt Dij esse,&c.] *Hæc est pars prostitutæ, in qua præcipuè sumit colorem ex iudicio diuino, tanquam maximè debeat deorum ministerio cõsecrari, quam Dij sibi ex tam multis calamitatibus saluam esse voluerunt, qui color per totam orationem seruandus ei fuit, qui hanc partem dicebat, adiuncto fauore personæ, qui naturaliter ex tam multis aduersis illi parabatur. Videtur ergo hic locus in principio positus, ex proœmio acceptus esse. maximè enim ad personæ commendationem pertinet. quid enim est, quod maiorem commendationem pararet personæ, quàm tantum fauorem deorum, vt inter tot aduersa seruarent illæsam, vt liberaretur cùm captiua esset, maneret pudica, quanquam prostituta esset, & faceret salua innocentia homicidium?* D

Dei.] *Dei vel di promiscuè dicitur: vsitatius apud communes di est. Id autem vno i scribendum est, quemadmodum ratio postulat: non duobus, quemadmodum vulgus scribit. Cuius rei ratio nobis paulo latius aperienda est. Sciendum est ergo, vetustissimos solitos esse i longum per e & i diphthongum scribere. erant itaque diphthongi Latinæ quatuor, æ, œ, ei, & au: nam eu, nisi in interiectionibus, heu & heus, in nullis dictionibus Latinis inuenitur. Scribebant ergo pro dico deico, & scribo screibo, & pro mariti mareitei: quod hodie quoque in quibusdam vetustissimis inscriptionibus licet intueri in Italia, quæ priscis temporibus factæ sunt. Postea hæc diphthongus consuetudine abolita est, positúmque est i pro e & i. Ergo id accidit, seruatúmque est in his nõ solùm, in quib. dictionib. nihil mutabatur, sed etiam est, quibus e ad declinandi rationem pertinebat. dictũ est itaque isdem pro eisdem, & idem pro eidem, & hi pro hei, & di pro dei. Quod autem nõ possit di per duo i scribi, manifestum est ex hoc: quoniam di vna syllaba est. duæ vocales autem vnam syllabam facere non possunt: nisi vel fiat diphthongus ex eis, vel altera transeat in vim consonantis. Ex duobus autem i nulla diphthongus Latina constat: transire autem in vim consonantis, præcedente muta non potest. Ergo scribendum est di, & similes dictiones, vno i, & non duobus.* E

Pudicitiam.] *Pudicitia, & pudor, & pudentia differunt. Pudicitia enim in corporis integritate consistit: Pudentia, in animi verecundia: Pudor, & pro pudicitia & pro pudentia accipitur.*

Innocentiam.]

A Innocentiam.] *Innocentia non ſignificat id quod hodie hoc nomine intelligimus, id eſt ſecordia vel torpor animi, ſed quaſi omnes virtutes hoc nomen complectitur. qui enim innocens, hoc eſt, non nocens eſt, is videtur prorſus bonus eſſe.*

Narrent ſanè.] *Purgatio eſt eius quod obiicitur proſtitutam fuiſſe. quid enim refert, proſtitutam & in turpi loco fuiſſe eam, ſi tamen omnes qui ad eam venerunt, diſceſſerunt tanquam a ſacerdote: id eſt, tam caſtè quàm venerunt.*

Quàm pudica ſit, &c.] *Confutat quaſi vna collectione omnia quæ contradici poſſent. Quum enim iubeat lex caſtam eſſe debere & puram ſacerdotem, iſta in milite caſtitatem ſuam oſtendit, in iudicio puram ſe eſſe probauit, deinde iſta etiam Deis ita videri felicitas reditus ſui declarauit: nõ enim Deos tantum illi felicitatis daturos fuiſſe, niſi eam miniſterio ſuo, id eſt, ſacerdotio voluiſſent ſeruare.*

Totus populus, &c.] *Argumentum ſumptum ex iudicio populi. quum enim ad violandam eam po-*
B *pulus veniſſet, & non tactæ tamen dederit ſtipem, videtur iudicaſſe populus eam non ſolùm pudicam eſſe, ſed etiam vt eſſet, facere ſuis opibus voluiſſe.*

Dicat pudicitiam ſuam Diis, &c.] *Hoc eſt efficax & honeſtæ frontis (vt ita dicam) argumentum. quum enim videatur ſolo munere Deorum conſecuta eſſe vt caſta permaneret, iuſtiſſimè conſecrat pudicitiam ſuam Diis, per quos ſeruauit. Dicare, propriè eſt aliquid alicui velut in ſuam poteſtatem aſſignare. Sic Virgilius:*

Coniugio iungam ſtabili, propriámque dicabo.

Extra cõtrouerſiam. Longè, &c.] *Hoc vult dicere: quum enim hi, qui contra proſtitutam dicebant, ſumerent occaſionem ad exprobrãdum ei fœditatem lupanaris, & quæ neceſſe fuerit ibi eam audire, quanquam ſalua pudicitia, & cum qualibus verſari, & quæ pati, liberius multa, & inuerecundius dicebant: à quo monet Seneca omnino abſtinendum eſſe. licet enim nonnulla ſi dicantur, prodeſſe cauſæ poſſint, tamen*
C *ſi ſint turpia dictu, tacenda potius, quàm inuerecundi hominis famam ſubeundam. Hoc ètiam poſtquam Seneca dixit, notandum videtur, parum probabilem videri totum colorem partis illius, quæ contra proſtitutam eſt, & magis conuenire eam orationem aſpero illi & libero ingenio Latronis, quàm vero oratoris iudicio. tota enim oratione in proſtitutam inuehitur, & ſuſpiciones impudicitiæ, & aliorum in eam criminum ſpargit. quod primùm minimè fauorabile eſt, vt calamitates cuiquam obiiciantur: præſertim ei, quæ inter omnia aduerſa tamen innoxia permanſerit. deinde & extra vel potius contra thema hæc ipſa dicuntur: datur enim in themate, pudicam eam quum proſtituta eſſet manſiſſe: in cuius honorem etiam ab homicidio abſolutam eſſe conſtat. quare neceſſe eſt, omnium fauorem hac in parte pro ea ſtare, neque æquis accipere auribus, hac parte infamari eam, vnde ei præcipuè admiratio accedit.*

Detrimento.] *Detrimentum à detero dicitur: quia deterit aliquid rebus noſtris, hoc eſt, damnum vel iacturam affert.*

D

Declamatio III. de inceſta ſaxo deiecta.

Inceſta de ſaxo deiiciatur. *Thema.* Inceſti damnata antequam deiiceretur, Veſtam inuocauit: deiecta vixit. Repetitur ad pœnam. Contradicitur. *Rẽpõdet li. I. contro. 3.*

Prima pars contra inceſtam.

Id enim deerat, vt modeſtior in ſaxo eſſet, quàm in ſacrario fuerat. Dubitari non poteſt, quin tamdiu deiicienda ſit, donec efficiatur, propter quod deiecta eſt. Patrocinium ſuum putat † pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? niſi vt ne bis quidem deiecta pereas. † Exponam cum quo ſtuprum, vel quando commiſit. Quia probaui, iſtam damnaſtis. Non putas legem cauiſſe vt perires, quæ cauit quemadmodum perires? Malè de Diis exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſerò ſuccurrunt. Ita Dij maluerunt damnatam
E abſoluere, quàm ſacerdotem? *al. perennẽ. al. Et pœnã, ũã empha. habet coniunctio, Et.*

Pars altera pro inceſta.

Damnata deiecta eſt, abſoluta deſcendit. Putares puellam non deiici, ſed demitti. Lex ſacerdotem non ad ſaxum vſque † deferret, niſi ſententiam Deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam ſecurè deſpicientibus horrenda. *al. differret*

RODOLPHI AGRICOLÆ IN TERTIAM SENEcæ declamationem commentariolum. A

Incesta saxo deiecta.] *Lex est, vt incesta, hoc est sacerdos Vestæ in stupro deprehensa deiiciatur, id est, præceps mittatur de saxo, id est, rupe aliqua. Quædam quum esset damnata incesti, antequam deiiceretur, deam Vestam inuocauit, hoc est, orauit vt ita sibi auxilio esset, quemadmodum sciret esse se pudicam. quum deiecta esset, salua permansit. repetitur rursus vt deiiciatur, quia lex videtur voluisse vt moreretur. deiici debere ergo: quamdiu mortua non sit, legis voluntati nõ esse satisfactum. Contradicit, quia deiectam defendit. quum enim dicat lex, damnatam deiici debere, hæcque damnata deiecta sit, videtur iussis legis nihil reliquum esse in ista. Est itaque genus legitimum, ex scripto & sententia legis nascens: cuius sententiam quidem tuetur accusator, scriptum verò defensor.*

Vestam.] *Vesta dea erat ignis, in cuius templo perpetuus ignis ardebat: erántque custodiæ eius consecratæ virgines Vestales, quæ pudicitiam suam deæ consecrabant, & quib. capitale erat in stupro deprehendi. Post sexagesimum annum si qua voluisset, licebat ei nubere: erántque propemodum similes sanctimonialibus nostri temporis.* B

Incesti.] *Incestum ab in, id est non, & castus dictum est: propriéque vocatur impudicitia in personam aliquam, vel affectum sacris incurrens: vt est vel in consecratam Deo, vel in coniunctam cognatione tam arcta, vt per leges vxor esse non poßit.*

Id enim deerat, &c.] *Hæc est pars accusatoris, reposcentis ad pœnam eam quæ deiecta fuerat: primúmque hoc inuidiam trahit, quòd ausa sit in saxo Vestam inuocare. quasi dicat: Non esse mirandum, si tam immodesta fuit, vt auderet in saxo inuocare Vestã, quum sit ausa in eius sacrario, licet impudica eßet, versari.*

In sacrario.] *Sacrariũ dicitur in templis locus, in quo sacra reponuntur: quod vulgò sacristiã vocant.* C

Dubitari non potest, &c.] *Hoc acriter dicitur. Non enim lex frustra deiici voluit damnatam, nec ob aliud quàm vt moreretur. nam si noluißet mori damnatam, non vtique de tam sublimi deiici iußißet. ergo quandiu factum non est quod fuit causa statuendæ legis, non est obeditum legi.*

Quin tamdiu.] *Quin, id est, qui non. Quando autem ponitur in medio constructionis, iungítque duos sensus, accipitur pro vt non: sicut qui & quo pro vt accipimus. Sic Virg. in 4. Æneid.*

Quo regnum Italiæ Libycas aduerteret oras.

Quando iungitur imperatiuo, vt quin age, legendum est disiunctim. vt dicamus quin, id est, quî non, hoc est, quare non, scilicet agas: deinde age subiiciendum est. Quum iungitur indicatiuo, simpliciter & coniunctim legitur. Quin paras: id est, quî non, quare non paras.

Patrocinium suum, &c.] *Vult dicere: Hæc putat se defensuram eße per hoc, quod sit ad pereundum infelix, id est, quòd semel deiecta non perierit, sed neceße sit eam bis deiici. Patrocinium à patrono dictum est Patronus dicitur, qui seruum libertate donatum manumisit. quemadmodum enim ad seruum dominus, sic ad libertum patronus dicitur. Inde qui aliquem capitis reum in iudicio defenderat, apud veteres dictus est etiam patronus, quoniam is reo quasi vsum vitæ reddidißet, sicut seruo dominus manumißo. & inde patrocinium, id est, defensio dicitur* D

Tantum scripsit Rodolphus Agricola in has Senecæ declamationes.

Declamatio IIII. de forti sine manibus.

Respõdet li. 1. Cõtro. 4. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrunq; corpus interficiat, sine fraude sit. liceat adulterium & marito, & filio vindicare. *Thema.* Vir fortis in bello manus perdidit: Deprehendit adulterum cum vxore, de qua filium adolescẽtem habebat. Imperauit filio, vt occideret. Non occidit. Adulter effugit. Abdicat filium. Contradicit.

Prima pars pro forti contra filium. E

Solus ego ex omnib. maritis nec adulterum dimisi, nec occidi. Quis nõ putet, aut me sine filio fuisse, aut filiũ sine manibus? † Deceptus est iste, quo sciemus? Cùm adulteros deprehendero. Tunc primũ sensi me manus in bello perdidisse meas, domi etiam filij manus perdidi. Tam frustra ad filium, quàm ad gladium cucurri. In bellum non peruenit, & antè patriæ quàm patri negauit manus. Vsq; eò pugnauit pro nobis, vt pro se nõ posset. Adolescens quos dimisisti, sequere. Nõ potui, inquit, matrẽ occidere. Quo sis excusatior, adiice & patrẽ.

al. cõceptus est iste, à quo

Pars altera contra fortem hominem pro suo filio.

Alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. Non semper scelera nostri sunt iuris. Et truces quoque animos misericors natura debilitat. In tam inopinati flagitij spectaculo, toto corpore stupui. Pater, tibi manus defuerunt: mihi omnia, priusquam in me reuerterer,

A reuerterer, exierat. Malus erat scelus quod imperabas, quàm quod deprehenderas. Si quid exegeris vltra vires meas, dicam, Ignosce: nō possum. Ignoscit pater filio, nauigationem recusanti, si nō ferat mare. Ignoscit nō sequenti castra, si non potest, quāuis ipse patet militaris sit. Ipsam legē recita. Liceat marito, liceat & filio. Quare tam multos nominat, nisi quia aliquos putat esse, qui nō possint? Exierunt adulteri inter patrē debilem & filiū stupentem.

Declamatio V. de eo qui duas rapuit.

Rapta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias † petat. Vna nocte quidā rapuit duas. Altera mortem optat raptoris, altera nuptias. Lib. 1. Controuer. 5. al. optet.

Prima pars contra raptorem.

Stupro accusatur, stupro defenditur. Cùm altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicare patres. Fortior publicæ disciplinæ seueritas surgat. Iam binæ rapiuntur. Coit populus, velut publico metu territus, vix credens duos fuisse raptores. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruisses. Si te antè rapuisset, & nuptias optasset, deinde † hanc vitiasset antequam nuberes, negares illum iubente rapta, debere mori. Nihil amplius raptori præstare potes, quàm ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori præstas, vt illum ipsa non occidas. Non potes præstare, ne quis occidat. al. aliam.

B

Pars altera pro raptore.

Inter pares sententias mitior vincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam. Plures tamen Sabinæ sunt. Contumeliosum mihi erit, te dignam videri, in cuius honorem homo occidatur: me dignam non videri, in cuius honorem homo seruetur.

C *Declamatio VI. de filio quodam ducente filiam archipiratæ.*

Captus à piratis scripsit de redemptione. Non redimebatur. Archipiratæ filia eum iurare coegit, vt duceret se vxorem, si dimissus esset. Iurauit. Ea relicto patre secuta est adolescentem. Duxit illam. Orba incidit. Pater imperat, vt archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat. Nolentem abdicat. Lib. 1. controuer. 6.

Prima pars contra filium.

Bonæ spei vxor, bonæ spei nurus, quæ vel amare captiuum potest, vel odisse patrē. In carcere inquit, ac tenebris iacebam. † Narret, inquit, socero beneficia puella: non misericordia mota est, sed libidine. al. Narra obsecro, soceri beneficia.

Pars altera pro filio.

D Illo me loco non deseruit, in quem venire & pater timuit. Vidisses mēbra vinculis pressa, macie retractos introrsus oculos. Attritas cathenis & inutiles manus: talem quis amare, nisi misericors posset? In tot consulatib. Marius nihil habet clarius, quàm se autorem. Pompeium, si hæreditariæ extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Seruum regem Roma tulit. Quid tibi videntur illi, qui rapti ab aratro paupertate sua beatam fecerunt rempublicam? Non possumus vnà felices esse: quod solemus, vnà infelices erimus.

Declamatio VII. de tyrannicida à piratis dimisso.

Liberi parentes alant, aut vinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre ne faceret, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam misit, si præcidissent ei manus, duplam pecuniam se daturum. Piratæ illum dimiserunt. Pater in egestatem incidit, petit alimenta. Negantem vult in vincula ducere. Lib. 1. Controuer. 7.

E

Prima pars pro filio tyrannicida.

Si præcideritis. Si irasceris, scribe potius: Si occideritis tyrānicidam. † Exitum tyranni rogo, non timeo, manus quas piratæ soluerunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærite nunc, vnde tyranni fiant. Duplā dabo. Apparet, pro vnico filio, rogat: duplā dabo, alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiamnum manus meas petis? Nega tuam esse epistolam, & habes argumentum. † Dic: Ego rogare etiam pro adultero soleo. Remiserunt me Reipublicæ cum manibus, patri cum epistola. Hoc nostro seculo ad fabulas deerat, vt narraretur aliquis à piratis dimissus, alligatus à patre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata venditor. Duplam dabo. Quid necesse est? potui vilius solui. Vt præcidatis ei manus. Obstupuere prædones, al. Exitiū. al. Dic ergo ego etiā pro adultero soleo.

& inquiunt:Indica patri:non omnia piratas vendere. Qualem optem patrem, nescio. Diues debilitat,egens alligat. Neutrum manibus meis expedit. Vbi est patrimonium tuum, vel quo tyrannos instruis,vel quo adulteros facis? A

Pars altera contra filium tyrannicidam

Suscepi tria prodigia,inter me & se furentia. Vnum,qui posset patrem opprimere:alium, qui fratrem violare: alium, qui patrem. Lex hæc scripta est pro malis patribus. Nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, nisi pecuniam accepissent:& si sperassent,vtique præcidissent. Non ita illa patris,sed calliditas fuit. Vnde redimerem,nō habebam. Rogare in tam auara ciuitate neminē poteram, in qua nec filij quidē patres alunt. Vsus consilio sum, sciens piratas non crudeles,sed auaros. Feci vt desperarent,quòd posses redimi. An prudenter cogitauerim, nescio. Interim feliciter cogitaui. † Exclusa mens est, ex quo vidi vnum in arce filium,alterum in adulterio,tertium in parricidio. B

al. Excussa.

Extra controuersiam.

Relictus solus orbus senex, qui color approbandus est impetu. Magna enim vi opus est, vt aliquis accusans, se miserabilem faciat. † Persium memini hominem inter scholasticos insanum,inter insanos scholasticum.

al Sparsum

Declamatio VIII. quæ est de forti abdicato.

Lib. 2. Controuer. 8. Qui ter fortiter fecerit, militia vacet. Ter pater fortem in acie,quartò volentem exire retinet. Nolentem abdicat.

Prima pars pro abdicante.

Quod patriæ superest,patri vindico. O me,filio pugnante,lassum. Iam pro te nescio quid etiam lex timet. Miraris,si quod legi satis est, patri nimis est. Causa mihi abdicandi est, ne sine filio viuā. Abdicatio mea in potestate abdicati est. Optimus finis virtutis est,antequam deficias, desinere. Lex quoque ter viro forti aut diffidit,aut consulit. C

Pars altera pro forti abdicato.

Certè abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter victi militant. Senator post sexagesimum-quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Quicquid honoris nomine datur,in vtranque partem licet. Alioquin desinit præmium esse, cui necessitas imponitur. Ocium imperas animo non ocioso. Tumultus exortus est. In me omnium ciuium diriguntur oculi:& adhuc, verum dicendum est, nihil mihi patria debet. Nunquam pugnaui, nisi coactus. Adhuc militia mea legis munus est. Athenienses abdicato vicerunt duce. Quantum verò interest? Ille abdicationem virtute deleuit,ego merui.

Libri I. Declamationum finis. D

LVCII ANNÆI SENECÆ LIBER SECVNDVS DECLAMATIONVM.

Declamatio I. Libri II. Adoptandus post tres abdicatos.

Lib. 2. Controuer. 1. Diues tres filios abdicauit. Petiit à paupere vnicum in adoptionem. Pauper dare vult. Nolentem ire,abdicat. Contradicitur.

Prima pars pro filio pauperis.

Nunquam futurum putaui, vt aut pater meus liberos odisset, aut diues concupisceret. Dubitaui diu,an ille amicum tentaret,an hic filium. Ita verò nos sumus pauperes, qui habemus quod diuites rogent? Si immeritò abdicauit,odi patrem,tot eiicientem innocentes: si meritò,odi domum tot facientem nocentes. Amo æquè paupertatem ac patrem: vtrique assueui. Non tibi permultis fulta liberis domus est: quanquam nec sic debuisti dare. Tutior aduersus fortunam est, cui aliquid post damnum superest. Abdico,inquit,apparet,tantum vt vincas. Vna inter nos disputatio est. Hic me dignū putat beato patre:ego meo. Diuitem mihi vis dare: ego te volo. O meritò abdicandum,si talem patrem relinquo. Quem me videri velim,nescio. Innocentem,si abdicor:nocentem,si adoptor. Non vt in cæteris abdicationibus, in mea potestate est non abdicari. Perditurus sum patrem, si abdicor: perditurus sum,si non abdicor. Quid interest,vtrū eiiciat,an transferat? Et si parendū in omnibus patri, in eo non parendum,quo efficitur,ne pater sit. Graue est, carere vnico : grauius eo , quem E

vide scholia

A alius concupiscit. Non delectant dominos ignoti seruorum greges. Nec sonantia ergastula † laxi ruris. Patrē gratis amo. Necesse est vt timeam domum liberis infelicem: non potest inueniri aptius tempus reconciliationis. Diues filios quærit. *al. lati.*

Pars altera contra filium pauperis.

Magnum & hoc inter cætera paupertatis incommoda est, quòd abdicationem filius non timet. Senatorium ad gradum census ascendere facit. Census Romanum equitem à plebe discernit. Census in castris ordinem promouet. Censu in foro iudex legitur. Nunc facilius est paupertatem laudare, quàm ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebo hanc cum illis: si perseuerauerint, habebo pro illis.

Extra controuersiam.

† Horridi declamatores fidelius tuentur colores quos proposuerunt. Nulla sententiæ *al. Aridi.*
B dulcedo subrepit, nullum schema sollicitat. Sic quæ malam habent faciem, sæpe pudicæ sunt: non animus illis deest, sed corruptor. Gallus † Nibius tam magnæ fuit olim eloquentiæ, quàm postea insaniæ. Cui hoc accidisse vni scio, vt ad insaniam non casu † caderet, sed iudicio perueniret. Nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorem putat, quod simulabat, ad verū redegit. Otho Iunius pater ædidit quatuor libros colorum, quos bellè Gallio noster Antiphontis libros vocat: tantùm in illis somniorum est Syriacus contra Maximum Stertinium à quo premebatur, cū comes eius fuisset, dixit: Per annos † quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? Sed hæc est consuetudo vestra: iniuriam vocatis finem seruitutis. *Vide scholia* *al. incideret* *al. duodecim.*

Declamatio II. de iureiurando viri & vxoris.

C Vir & vxor iurauerūt, vt si quid alteri accidisset, alter moreretur. Vir peregrè profectus est, misit nuncium vxori, qui diceret se decessisse. Vxor se præcipitauit. Recreata, iubetur à patre virum relinquere. Non vult. Abdicatur. *lib. 2. Contro. 3.*

Prima pars pro filia vxore.

Dij immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis: effecistis vt illud non periculum amantis esset, sed experimentum. Hos diuidere vult socer, quos nec mors quidem diuidet. Moriar, inquit: habeo & causam & exemplum. Quædam se maritorum † amore rogis ardentibus miscuerunt. Quædam animabus suis redemerunt maritorum suorum salutem sollicitudine breui. Inter has puellas † viua numeratur. Assiduè contentiones erant. Sine te viuere non possum. Imò ego sine te: qui certantium exitus esse solet. Iurauimus. Hic animus sine dubio iurantium fuit, vt viui non diducerentur: cùm illud quoque
D cauerent, ne morte diuiderentur. *amore, in veteri lectione non est.* *al. vna nominabitur.*

Pars altera contra filiam vxorem.

Non possum, inquit, relinquere virum. Quicquam non potest, quæ mori potest? Penè dum falsæ mortis nuncium misit, veræ recepit. Potes sine viro pati. Peregrinationem eius tulisti. Iureiurando iam liberata es casu proximo.

Extra controuersiam.

Ouidius Naso apud Arellium Fuscum magistratum suum, hanc controuersiam declamauit. Nam Latronis admirator erat. Latro in præfatione quadam dixit: Non vides, vt immota fax torpescat, & ignes exagitata restituat. Mollit viros ocium, ferrum situ rubiginem ducit, Naso dixit:

E *Vidi ego iactatas mota face crescere flammas:*
Et rursus, nullo concutiente, mori.

Hic autem dixit: Quicquid laboris est, in hoc est, vt vxorem à viro, & virum ab vxore diligi concedas. Necesse est deinde, vt iurare permittas, si amare permiseris. Eiusdem: Pauca nosti pater crimina. Et litigauimus & cecidimus. Et quod fortasse non putas, peierauimus. Rogatus aliquādo ab amicis suis, vt tolleret tres versus: petiuit inuicem, vt tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conscripserant illi quos tolli vellent, secretò: hic, quos tutos esse vellet. In vtrisque codicillis iidem versus erant: ex quibus primum fuisse narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit.

Semibouémque virum, semiuirúmque bouem. Secundum.
Gelidum Boream, gelidúmque Notum.

Vide scholia Pinciani. Ex quo apparet, summi ingenij viro non iudicium defuisse ad compescendum licentiam A
Vide etiam contro. 4. libri secundi. carminum suorum, sed animum. Aiebat interim, decentiorem esse faciem, in qua aliquis næuus esset.

Declamatio III. de nepote ex meretrice suscepto.

contro. 5. li. 2. Abdicauit quidam filium. Abdicatus se contulit ad meretricem, & ex ea sustulit filium. Æger ad patrem misit. Cùm venisset, commendauit ei filium, & decessit. Pater post mortem illius in adoptionem recepit nepotem. Accusatur ab altero filio dementiæ.

Prima pars pro patre.

Dementia in me noui generis arguitur: sanus eram, si non agnoscerem meos. Expectabam, vt aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorum, fratre cessante. Deficientis spiritus sustinebatur in aduentum meum. Intraui: iam cadentes oculos ad nomen meum erexit. Fugientem animam retinuit. In sinu meo & filium, & animã deposuit. Nunciatum est mihi, in vltimis esse filium. Nec hoc à fratre. B

Pars altera contra patrem.

Patet istius incertus est. Bene cum isto ageretur, si & mater. Incidit in meretricem, inter cætera mala & fœcundam. Mulier, nescio aduersus patrem iniuriosior sis, quòd abstulisti illi hæredem, an quòd dedisti. Adoptauit enim filium eius, propter quam eiecerat suum.

Declamatio IIII. de raptore patrem non exorante.

Contro. 4. l. 2. Raptor nisi intra tricesimum diem & suum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Raptæ patrem exorauit, suum non exorat. Reum facit dementiæ.

Pars prima contra raptorem.

al. obstupuistis? Quid contremiscis senectus? Quid lingua trepidas? Quid † obtorpuistis oculi? Nondum tricesimus dies est. Nec tristiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. Ni- C
al. Hei. mis citò exoratus est. Nec omnia vitia eius ab adolescentia repetam, virginem rapuit, patrem accusat. † Hoc intra triginta dies. Putas me accusatori permissurum, quod filio negaui? Miraris dubitare patrem? Lex ipsa inter mortem & nuptias dubia est. Semper enim
al. Ita aliquis aut tã temerè. sibi omnia licere credidit: nihil me vnquam rogauit. Ignouit enim, inquit. † Aliquis ante me rogatus est. Demens sum. Vides: nimirum turpiter viuo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Potest aliquis ignoscere, sic roganti? Deliberabo cum amicis
al. promisi. deliberabo cum propinquis, me miserum, quàm penè † permisi. O me miserum, qui tãtum triginta diebus irasci possum. Quid mirum, si citius illum exorasti? Facilius est donare iniuriam, quàm crimen. Procede in medium senex, cuius misericordia crudelis sum. Iã, inquir, angustum tempus est. Et tibi vacat accusare. Sic aliquis exorat? Sic deprecatur? Appa- D
ret te nunc primùm rogare. Quid enim tanquam demens egi? Non sum exoratus. Nõdum transiuit tempus. Etiamnum exorari possum. Quàm iniquum est, nondum esse me nocentem, & iam esse reum.

Pars altera pro raptore.

Me miserum, pater: iræ tuæ detractum est nihil, tempori autem multum. Infelicior sum, quàm si neutrum exorassem. Si seruaturus es filium, iam tẽpus fuit: si occisurus, iam tem-
al. qui magis timebatur. pus est. Prior rogatus est, † quem magis timebam.

Declamatio V. de torta à tyranno pro marito.

Li. 2. Cont. 6. Torta à tyranno vxor, nunquid de viri tyrãnicidio sciret, perseuerauit negare. Postea maritus eius tyrannum occidit. Intra quinquennium non parientem, sterilitatis nomine dimisit. Agit illa ingrati. E

Prima pars pro vxore.

al. liberos. Has nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronæ. Rapiebantur virgines. Nullæ tunc videbantur feliciores, quàm quæ † filios non habebant. Suspicatus est tyrannus de tyrannicidio hunc cogitare, siue isti aliqnid excidit, siue non bene tegit vultus magna consilia: tamen de vxoris garrulitate queri nõ potest, cùm sciat quemadmodum taceat. Imposita in eculeum, sæpius ad absentem virum respexit, quàm ad præsentem tyrannum. Explicatur totus aduersus infelicem fœminam tyrãnicæ
al. constantiam. crudelitatis apparatus: & illa instrumenta, virorum quoque animos ipso visu frãgentia, ad excutiendum muliebris pectoris † sententiam proponuntur. Verberibus corpus abrumpitur.

A abrumpitur. Nescio Respublica, an tibi liberos ista mulier datura sit: tyrannicidam dedit. Miraris, si transit quinquennium inter vxorem tortam, & vterum obturatum? Scissum corpus flagellis, igne adustum, tormentis conuulsum. Ignoscetis puto mulieri, si dixero, Fassa est. Quid tyrānicidio gloriaris? Facilius est tyrannum occidere, quàm sustinere verbera, laminas, eculeos. Quicquid antiqua sæuitia inuenerat, quicquid adiecerat noua. Quid amplius dicam? Et tyrannus torquebatur, cùm de tyrānicidio quæreret. Nū premit censum onerosa sumptibus? Et (vt seculi mos est) in deterius luxu fluēte muliebris ambitio certamine mutuo, vsque in publica damna priuatim insanit. Nunquid gemmas, & ex alieno littore petitos lapillos? Expecta, potest parere. Non respōdet ad certā fœcunditas diem. Sui iuris rerum natura est. Vtrùm ne magis † mirandum esse, tuum tyrannicidium, an huius silentium? *al. munerandum.*

B *Pars altera contra vxorem.*

Ego torta sum, meritò obiiceres, nisi te †vindicassem: viri, & si scisti de tyrannicidio, nec indicasti: non est beneficium, scelus non facere. Denique neque scisti. Non enim tibi indicaui. Nec tam magnum consilium, virilibus quoque graue animis, commisi muliebri garrulitati: quæ id solum potest tacere quod nescit. Quo tēpore vxor torta est, nihil adhuc de tyrānicidio cogitabam: postea cogitaui. Et hæc ipsa mihi cogitandi causa fuit, vxoris vitio. Si quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides. *al. vindicas sem: etiam si scisti.*

Extra controuersiam.

Lucius Vinicius, quo nemo ciuis Romanus in agendis causis præsentius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio † illi præstatura erat, prima intentio animi dabat. *fortè, alij.*
C Extemporè causas agebat: sed non desiderabat hanc commendationem, vt extemporè agere videretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus: *Vinicius ingenium in numerato habet.*

Declamatio VI. de patre & filio luxuriosis.

Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit. Accusatur à filio dementiæ. Contradicit. *Li. 2. Contr. 7.*

Prima pars pro patre contra filium.

Accusator meus intra se contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen absolui. Sed tu senex, inquit, hoc dicis: luxuria tua serius cœpit, citius desinet. Quidam summum bonum dixerunt voluptatem. Nihil est mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Ebrietatem patri obiicit ebrius.

Pars altera pro filio contra patrem.

D Adolescens luxuriosus peccat. Senex luxuriosus insanit. Nemo vitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de prælio fugit, vt bene pugnaret exercitus? Non coercet vitia, qui prouocat. Meam luxuriam patri imputabo. Non sub seuera fui disciplina, nō sub benæ institutæ domus lege, quæ posset adolescentis formare mores, & à vitiis ætatis abducere. Quodammodo ad luxuriam à patre præmissus sum. Madent cani vnguento, & comessator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus videtur.

Declamatio VII. de peregrino negociatore & formosa.

Quidam cùm haberet formosam vxorem, peregrè profectus est. In viciniam mulieris peregrinus mercator migrauit: ter illā appellauit de stupro, adiectis preciis. Negauit illa. Decessit negociator. Testamento omnium bonorum suorū reliquit formosam hæredem: & adiecit elogium, Quia pudicam comperi. Adiit hæreditatem. At rediit maritus. Accusat *lib. 2. contro. 8.*
E adulterij vxorem ex suspicione.

Prima pars contra formosam.

Seram querelam detuli. Non accuso adulteram, nisi diuitem factam: post tantos impudicitiæ quæstus tacere iam non possum: confitendum hoc habeo, hac me causa abfuisse. Tempus est de vxore & marito credi. Ferat matrona oculos iacentes in terram: & aduersus officiosum salutatorem, inhumana potius quàm inuerecunda sit: longè antè suam impudicitiam neget ore, quàm verbo. Nemo fortiter negātem iterum rogauit. Omnium bonorum hæres sola esto, quia corrumpi nō potuisti, quia tam †feliciter pudicitiam custodisti. Tace paulisper nomen autoris. Nunquid non testamento viri creditur? Adeò ne iam omnis pudicitia seculi nostri abiit, vt aduersus querimoniam viri, alieno teste defendatur vxor? † Muliebrium vitiorum fundamentum auaricia est. Quæ potest non timere opinio- *al. fideliter; sequentia, ad finē vsque huius declamationis proxima ad. tioni hoc loco desit.*

nem adulterij, potest non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo vestis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, vt adultera tenui veste perspicua sit: & nihil in corpore vxoris suæ plùs maritus, quàm quilibet alienus peregrinúsque agnouerit. Futura æstimabo indicia. Interim qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur: pudicam tantùm & vnus, & peregrinus, cui plus laudator quàm accusator nocet. Vxorem meam nusquam audiui pudicam, nisi in adulteri elogio. Deiice in terram oculos: & aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto plus creditis ciui, quàm peregrino: marito, quàm adultero. Ipsum elogiũ corruptoris animo scripsit: Quia pudicam, inquit, comperi, quod nulli præter me contigit. A

Pars altera pro vxore formosa.

Formosa est: hoc natura peccauit. Sine viro fuit: hoc maritus peccauit. Appellata est: hoc alius peccauit. Negauit: hoc pudicè. Hæres relicta est: hoc feliciter. Hæreditatem adiit: hoc consultò fecit. B

PINCIANI IN LIBRVM II. DECLAMATIONVM.

Declam. 1. Quem me videri velim, nescio. innocentem, si abdicor: nocentem, si adoptor.] *Locus est corruptissimus: in scriptus tamen codicibus fidelius: Vtrum tamen velim, nescio. Innocentem? sed abdicor. Nocentem? sed adoptor.*

Grauius eo quem alius concupiscit.] *In eisdem, grauius eo quem alius filius concupiscit. Lego, filium: non, filius.*

Gallus Nibius.] *Quidam codices C. Rubius. Alij, C. Nibius. Alij, Gallius Vinius, quibus suffragatur tertius Controuersiarum liber.* C

Per annos quindecim in officio tuo fui.] *In tertio Controuersiarum: Per annos duodecim in officio fui.*

Quos nec mors quidem diuisit.] *Correctiora exemplaria: Quos nec mors quidem diuidet.*

Declam. 2. Inter has puellas viua numeratur.] *Eadem: Inter has puella vna nominabitur. etsi sunt exemplaria, in quibus non, vna: sed, viua habetur. A quibus stat tertium Controuersiarum volumen.*

Et Naso dixit.] *Coniunctio, &, superfluit. & paulo antè, torpeat, legendum: non, torpescat. Vtrũque ex eadem.*

Secundum, Gelidum Boream, gelidúmque Notum.] *Corrigendum reor: Secundum: Et gelidum Boream, egelidúmque Notum. est enim Ouidianus versus secundi Elegiarum, ex elegia cuius lemma est: Ad amicam nauigantem. etsi in codicibus impressis & in vetustissimo exemplari, quod nos domesticum possidemus, aliter legatur: Et gelidum Borean præcipitémque Notum. Corrigendum idem vitium in tertio Controuersiarum.* D

Declam. 4. Hoc intra triginta dies.] *Hei intra triginta dies: in tertio Controuersiarum.*

Putas me accusatori promissurum, quod filio negaui?] *Scribe: Putas me accusatori permissurum, quod pater filio negaui? partim ex tertio Controuersiarum, partim ex vetere lectione.*

Ignouit enim, inquit. Aliquis ante me rogatus est.] *Correctius eadem: Ignorat, inquit, ita? Alius ante me rogatus est.*

Declam. 5. Ignoscetis puto mulieri, si dixerit, Fessa est.] *Vetus lectio: Ignosces puto mulieri, si dixero, Fessa est, In tertio Controuersiarum: Ignoscetis puto mulieri, si dixero, Falsa est. Legendum puto, Fassa est.*

Non premit censum onerosa sumptibus.] *In tertio Controuers. Num premit censum onerosa sumptibus? vt sit interrogatio. quod placet: quia sequitur altera mox interrogatio: Nunquid gemmas, & ex alieno littore petit lapillos?* E

LVCII ANNÆI SENECÆ DECLAMATIONVM LIBER III.

Declamatio I. de eo qui fratrem parricidij damnatum in naui exarmata imposuit.

Hæc respõdet illi quæ est in 7. Cõtrouersiarũ prima.

DVOBVS filiis quidam superduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum: ille eum exarmato nauigio imposuit. Delatus adolescẽs ad piratas, archipirata factus est. Peregrinantem patrem cepit, & remisit. Reuersus pater, abdicat filium.

Prima

A *Prima pars pro filio contra patrem.*

Tanta tempestate confusus, dispicere nihil potui: nec satis memineram, si tale ministerium mihi pater an nouerca mandasset: ministerium, an pœnam esse voluisset: vindictam parricidij, an parricidium. Iusui fratrem culeo iubes. Non possum. Non ignoscis, an non credis? Ego contendo ne te quidem posse. Nemo repertus est naufragij comes. Omnia instrumenta circumcisa sunt. Adminiculum spei nullum: patri excusandus sum, an fratri? Hoc, inquit, impietatis tuæ munus ad inferos deferam, licuisse mihi per fratrē aliter quàm parricidæ mori. Viuit, inquit, frater. Non credo. Seruauit, inquit, me. Fecisti vt crederem, in domo, in qua tam facile parricidium creditum est.† Ego, inquit, fratrem occidere, non potui, frater patrem. Emicabant densis vndique nubibus fulmina: tempestates horridæ absconderant diem: intumuerat mare, iustis quoque nauigiis horrendum. Habes, inquam, frater, si innocens es, nauigium: si nocens, culeum. Non † potui facere parricidium. Quàm facilè erramus omnes, & factum putaui. Frater, inquit, tu † prius in domo parricidium facies. Iacebat in littore nauigium, quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credo parricidam, si tibi proficiscenti nauigium suum reddidit. Subitò mihi cum animo pariter excidit ferrū: & nescio qua perturbatione tenebræ stupentibus offundūtur oculis. Intellexi quàm difficile esset parricidium facere, etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quæ sola miseros in domo nostra respicit, fortuna succurrat. Profectus est pater tranquillo mari, auspicato itinere, integra naui. Quid est hoc? Felicius nauigauit damnatus, quàm qui damnauerat? Vtrum videtur vobis innocentiam apud piratas didicisse, an ne apud piratas quidem perdidisse? Perieras pater, nisi in parricidam incidisses. Scissa quidem vela fecerant sinus, & instructas classes naufraga præcesserat nauis. Scires nauigare, qui seruaturus esset patrem. Erat nauigium, imò fuerat: ô crudelis & pertinax nouerca, nihilominus sæuis. Iam maria quiescunt, prædones misereantur, irati parcunt. Veni ad vos, vt probē me parricidam. Multas rerum natura mortis vias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iustiora iudiciis. O mitiores procellæ patre. † Non putatis misericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Lucilli Mithridatem nonpotuit occidere. Mithridatē Dij boni, quàm non dubium parricidam. Gaude pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiserit: sic dimissus, nocens est iste, sed mihi frater est. Naturæ iura sacra sunt, etiam apud piratas. Dixisses, inquit, te non posse, ita tu nesciebas? Non licuit non potui, non debui.

al. Ego fratrem.

B *al. putaui.* *al. primus.*

C *fortè, Nunc*

Pars altera contra filium.

D Nega hunc parricidam fuisse, quem verè scis esse piratam. Dimisit me in patrocinium suum, vt quia nō occiderat, videretur nec antè voluisse. Quis porrò me vno miserior? Vitam parricidæ debeo.

Extra controuersiam.

Magna rhetorum bonorum manus in hanc partem transiit, vt aliquid diei debuerit in nouercam. Fuerunt & illi, qui non quidem palàm dicerent, sed per suspicionem & figuras quod Passienus non probabat, asserens minus toletabile & verecūdum, infamare nouercam, quàm accusare. Quidam principia in sua potestate tantùm habuerūt. Post ablati sunt impetu. Excusatius autem est, in malum colorem incidere, quàm transire. Vipsanius duro colore vsus est. Hic se tanquam grauius elegisse dixit supplicij genus. qui color prudētibus displicuit. Quam enim habebat absolutionis spem, si nec paruit, nec pepercit?

E *Declamatio II. de Popilio qui Ciceronem interfecit.*

De moribus sit actio. Popilium parricidij reum Cicero defendit. Absolutus est. Proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit: caput ad Antonium retulit. Accusatur de moribus.

Hæc respōdet illi quæ est in 7. Cōtrou. 2.

Prima pars contra Popilium pro accusatore.

Occidit Ciceronem Popilius. Iám ne creditis ab isto occisum patrem? Occisurus Ciceronem debuit incipere à patre. Antonius, inquit, iussit. Nō te pudet Popili. Imperator tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum. Minus in illo crimen est, quòd Ciceronem occidit. Proh iam dij boni occisum Ciceronem malos mores voco: hoc vnum feliciter, quod antè occidisti patrē, quàm Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudicem mouit, quàm pro se clientem. Ad vos hoc patroni spectat exemplum.

Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimũ debet. Abſcidit ceruices. Parce iã Popili. Nihil tibi, niſi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. Accuſator tuus viuit. Non credidiſſet facturum Antonius Popilium, niſi parricidium feciſſe meminiſſet. Dij manes Popilij ſenis occiſi, & inultæ patris vmbræ, te Cicero perſequũtur: vt quem negaſti, ſentias parricidam. Non hauſit Minturnenſis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto vidit imperatorem. Cn. Pompeius terrarum mariſque domitor, libenter ſe Hortenſij clientem profeſſus eſt. Et Hortenſius bona Pompeij, non Pompeium defenderat. Ita tu Popili, ſi Antonius iuſſiſſet, & patrem occidiſſes. A

Pars altera pro defenſione Popilij.

Si in illa tẽpora in crimen vocas, dicis non de hominis, ſed de reipublicæ moribus. Miratis, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilium occidere, quo Ciceronem mori? Ciceronis proſcriptio fuit occidi: mea, occidere. Iuſſit imperator, iuſſit victor. Ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat Reſpublica? B

Extra controuerſiam.

Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis: & hi quoque nõ parricidij reum, & à Cicerone defenſum, ſed in priuato iudicio.

Declamatio III. De ter abdicato venenum terente.

Hæc reſpõdet li. 7. Contron. 3. Ter abdicatus, ter abſolutus, comprehenſus eſt in ſecreta domus parte à patre, medicamentum terens. Interrogatus à patre quid eſſet? Venenum, inquit: & ſe velle mori: & effudit. Accuſatur parricidij.

Prima pars pro filio, ne abdicetur.

Dic quid commiſerim? certè nec ſecreta te fallunt. Vt interuenit pater, in has cogitationes abij. Quiſquám ne tam infelix fuit, quiſquám ne me magis odit quàm ego? Miſereri mei cœpi. Ter cauſam dixi. Acceſſi ad hæc ſupplicia mea: Venenum bibam: Sed non hoc tibi ſatis eſt. Venenum habuit Mithridates, habuit Demoſthenes. C

Pars altera pro patre contra filium.

Cùm ſe velle mori dicat, tamen vitam rogat. Teneo parricidam, & in mortem ſuam paratum. Quãtum eſt quod negas, cùm tantùm ſit quod fateris? Venenum quæſiſti, venenum emiſti, venenum intuliſti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica, quis vendiderit? dicetur illi: Tu vendebas cuiquam venenum, cuius ſciebas abdicationem? Cui daturus erat, quæritis? Cui venenum parauit, non bibit. Quod negat, parricidium eſt: quod confitetur, veneficum. Mihi, inquit, paraui. Nõ bibit: ne quis dubitet, an alium poſſit occidere. Tam inuiſum tibi fuiſſe patrem dico, vt occidere volueris: tam inuiſum ipſe confiteris, vt mori volueris. D

Extra controuerſiam.

Coniectura duplex à perſona: vna, an parauerit ſibi, an patri. Laberium Mimum diuus Iulius ludis ſuis produxit. Deinde equeſtri ordini reddidit. quem cùm iuſſiſſet ire ſeſſum, omnes equites, ita ſe coarctauerunt, vt venientem non reciperent. Multos tum in ſenatum legerat Cæſar, & vt expleret exhauſtum ciuili bello ordinem, & vt his qui de partibus bene meruerant, gratiam referret. Cicero in vtrunque iocatus, mandauit Laberio tranſcũti: Recepiſſem te, niſi anguſtè ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit: Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quòd Cicero malè audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus: nec Cæſari, ſed vtriuſque adulator.

Declamatio IIII. de matre cæca filium retinente. E

Hæc reſpõdet lib. 7. Contron. 4. Liberi parentes alant, aut vinciantur. Quidam habens vxorem & filium peregrè profectus, in piratas incidit, ſcripſit vtrique de redemptione. Vxor flendo cæca facta eſt. Filium euntem ad redemptionem, alimenta poſcit. Non remanentem, alligare vult.

Prima pars pro matre contra filium.

Nauigaturus vxori filium reliquit, necdum cæca erat. Non eſt quòd mulieris affectum lege æſtimetis: quia minatur, omnia facit, ne filius alligetur. Quoties eſt communis poteſtas duobus, eius ſit tota, qui præſens eſt.

Pars altera pro filio contra matrem.

Vnum vinculum duos alligat. Vincta mater cathenas denunciat vinctori. Ad piratas eundum

A eundum est.Filiusfamiliæ nulli seruire possum,nisi patri.Petis alimenta ab eo,quem pater peregrè mittit. Primæ partes sunt patris,secundæ matris. Ille peregrè est:tu domi. Ille captiuus:tu libera.Ille inter piratas:tu inter ciues. Ille alligatus:tu soluta. At tu cæca es. Infelicior ille,qui vidit cathenas suas, & cædes, & vulnera, & cruces eorum qui non redimūtur. At periculosum est,inquit.Quàm multi pro patribus nihil periculosum putauerunt.Non, inquit,vindictam,sed misericordiam quærit.Ita quisquam exigit pietatem,vt impediat?

Extra controuersiam.

Caluus, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiæ principatu habuit, vsque eò concitatus actor fuit, vt in media oratione eius exclamaret Vatinius reus: Rogo vos Iudices,num si iste disertus est,ego damnandus sum?

Hæc respōdet ei quæ est lib. 7. Controu. 5.

B *Declamatio V. de procuratore & priuigno.*

Quidam mortua vxore,ex qua † priuignum habebat,duxit aliam.Sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem speciosissimum. Cùm sæpe iurgarent nouerca & priuignus, iussit eum à se migrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio † procuratoris & vxoris. Quodam tempore in cubiculo suo pater occisus est inuentus, vxor vulnerata,communis paries perfossus.Placuit propinquis quæri à filio quinquenni qui vnà dormierat, quem percussorem agnosceret. Ille procuratorem digito monstrauit. Et filius procuratorem accusat cædis:ille eum parricidij.

al. filium.

al. matris & procuratoris.

Prima pars contra procuratorem.

Vt audiui clamorem,si qua fides est, deprehensos adulteros credidi. Dabo puerum: nemo

C est vno teste contentus.Dabo populum:obiicite priuigno parricidiū,filio mendacium. Dic puer,quis occiderit patrem:dic audacter. Eundem nominas,quem populus. Nox placet sceleri,adulterij tempus.

Pars altera pro procuratore.

O magna in contrarium peruersitas seculi.Inuentus est qui patrem possit occidere,non possit nouercam.Ostende tu istud non vulnus,sed argumētum. Ostende vulnus.Percussor quàm timuit ne occideret, tam leuiter vulnerauit, † non illa dextera, cui nec paries obstabat,nec pater.

al. negatiō desideratur & pro obstabat, subsistit legitur: fortè; obstitit.

Extra controuersiam.

Nihil est puero teste certius.Nam ad annos eos peruenit,vt intelligat:& non ad eos,quibus fingat. Vinicius,vir exactissimi ingenij,nec dicere ineptias,nec ferre poterat.

D *Declamatio VI. De eo qui seruo filiam matrimonio coniunxit*

Hæc respōdet li. 7. cōtrouer. 6.

Tyrannus permisit seruis dominas suas rapere. Profugerunt principes ciuitatis, & simul qui habebat filium & filiam.cùm omnes serui dominas vitiassent,seruus eius virginem seruauit. Occiso tyranno,reuersi sunt principes. In cruces seruos sustulerunt. Ille manumisso filiam collocauit.Reus est à filio dementiæ.

Pars prima pro filio contra patrem.

Haberemus solatium,si has nuptias fecisset tyrannus,non pater.Sanum putatis esse,qui imitari maluit tyrannum,quàm seruum?Similem se fecit tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis: plus permisit seruo dominus, quàm tyrannus. Quisquis has nuptias fecit,vel tyrannus,vel insanus est.Egregius gener, cui nihil est gloriosius,quàm quòd inter cruciarios

E non est. Virginitatem sub patre perdidit, quam sub tyranno seruauit. Ita nc dignus nuptiis filiæ,qui indignus est cruce? Melior est conditio vitiatarum, quàm virginis. Illis contingit † mutare nuptias.Propitius pater ita collocauit filiam suam, vt tyrannus iratus alienas:cùm sanus esset pater,ne videret has nuptias,fugit.Miserrima soror,sub tyranno patrem desideras, sub patre tyrannum desideras. † Num est illi præmium, spectare omnium cruces? Dominam non stuprauit. Auge beneficia. Nec dominum occidit, nec venenum dedit. Non est beneficium,scelere abstinere. Aliæ quòd in tyrannide passæ sunt, hæc in libertate. Cæteræ absentibus suis, hæc præsentibus. In aliis vocatur stuprum, in hac matrimonium. Timuit ille supplicium. Sciuit rempublicam liberandam. Daturos esse pœnas, qui contaminassent, & aduentare tempus tyrannidi vltimum vidit.Conuenite serui,conuenite libertini,† empta cognatio.

fortè, vitiari nuptiis.

al. Non; cū interrogatione.

inēpta, rectius.

Pars altera pro patre contra filium. A

SI quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset, licet cui volo filiam collocare. Marcus Cato coloni sui filiam duxit vxorem. Filia non mariti petulantiam, nõ verborum contumeliã timet, non pellicem, non repudium. Neminem natura fecit liberũ, neminem seruum. Imposuit fortuna nomina hæc singulis. Nuper & nos serui fuimus. Seruus rex fuit.

Declamatio VII. Quæ est de imperatore crucifixo.

Hæc resp õd. 7. lib. 7. Pater & filius imperium petebant. Prælatus est filius. Commisso prælio captus est. Missi sunt quadraginta legati ad imperatorem redimendum. Occurrit euntibus pater, dixit se attulisse aurum ad redemptionem, filium crucifixum esse. Illi peruenerunt. quibus impera-tor ex cruce dixit: Cauete proditorem. Reus fit pater proditionis.

Prima pars pro imperatore contra patrem. B

Imperator supplicium tulit, proditor precium. Tristiorem istum vidimus, cùm filius imperator pronunciatus est, quàm cùm captus. Quemadmodum redisti tutus senex solus cum auro, cùm etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quàm quod posset abscondi. Nolite mirari, & imperatorem & filium vendiderat. Cauete proditorem. Iam Comitiis cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, si non dedissent. Cauete proditorem. Indicium fuit filij morientis breue & verecundum. Cur dimissus es? Si nihil aliud, & ducem genuisti, & dux esse voluisti. Candidatus processit contra patrem. Iam tunc nobis verecundè indicauit filius, cùm rempublicam tibi credere noluit. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis diriguisti? Num & illic quasi & ipse affixus hæsisti? Quid tam *al. recedis?* citò † redis? Adhuc & viuit, & loquitur. Voce proditionem indicauit, silentio proditorem. Expecta dum mittantur legati. Optimus imperator curare rempublicam, nec in cruce quidem desiit, vbi dixit: Cauete proditionem. Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. Expecta, dum mittantur legati. Dicis: Affectus non sustinet moram. Ergo si redimere non potes viuum, redime mortuum saltem. Nunquam tam durus hostis fuit, vt paternis lachrymis nnn flecteretur. Cauete proditionem: id est, Cauete, ne quis insciis custodibus exeat de ciuitate, ne quis ignotante Republica ad hostes perueniat, ne quis ex hostilibus castris grauis auro reuertatur. Indicio nihil deest. De proditione nobis indicat imperator: de proditore, legati. Sublata est quæstio. Quæritis † *al. quem dixit?* quid dixerit? Videte cui nihil dixerit. C

Pars altera pro patre contra filium.

In comitiis filio meo cessi, decretum non expectaui. Sed amens & attonitus protinus cucurri. Ad summam festinaui, nec occurri. Sciebam hostes, paternis lachrymis sæpe flecti. D

Extra controuersiam.

Latro non curauit dicere nullam esse factam proditionem, sed se proditorem non esse. Suspectus est, inquit, iudici, qui plus quàm se defendit. Cæstius posita suasoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum nauiget, cùm exaudita vox esset, Quousque inuicte? describenti discipulo latè Alexandri victorias, gentésque perdomitas, & addenti, Quousque post ista? exclamauit, Et tu quousque?

Declamatio VIII. De mutatione optionis raptore conuicto.

li. 7. contro uer. 8. Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorem se negauit. Conuictus est. Illa optionem petiit. Raptor contradicit.

Prima pars contra raptam. E

Optare tibi non amplius quàm semel licuit. Proponite supplicij faciem. Hoc semel licere nimium est. In hãc perturbationem perductus sum, vt ignorarem quid fecissem. Grauius punior, cùm me peccasse pudet, quàm cùm peccaui. Optauit nuptias. Nec adhuc sciebat, quàm verecundum maritum esset habitura. Raptorem dimisisti. Virum occides? Minus est quòd vitiauit, quàm quòd negauit. Ergo nos iniuriam periculosius negauimus, quàm fecimus. Quadam nocte, quid dicam? Non negare iam pudet. Nox, vinum, error: quid irasceris puella? Iam non negat. Iudex dat tabellam. Reuocare sententiam quam tulit, non potest. Quæstor non mutat pronunciationẽ. Nihil tam ciuile, nihil tam vtile, quàm breuem potestatem esse, quæ magna est. Si mortẽ optaueris, hodie facies quod nunquam factum est, vt vtrunque optaueris.

Pars

A *Pars altera pro rapta contra raptorem.*

Id egit priori iudicio, ne quam omnino pœnã stupri penderet. Hic id egit, vt ipse optet.
Vtinam non liberarer illum metu, quòd mouit iudices clemẽtia sui. Est quædam proxima
innocentiæ verecundia, præbere se legibus. Lex non adiicit quoties optet, sed ex quibus.
Aut hoc, inquit, aut illud. nec adiicit, Nun amplius quàm semel.

LVCII ANNÆI SENECÆ DECLAMATIONVM LIBER IIII.

Declamatio I. De Cimone à Callia redempto.

B ADulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrunque corpus interficiat, *Hac respõ-*
sine fraude sit. Ingrati sit actio. Miltiades peculatus damnatus, in carcere alliga- *det lib. 9.*
tus, decessit. Cimon filius eius, vt eum sepeliret, vicarium se pro patris corpore *contro. 1.*
dedit. Callias diues sordidè natus, redemit eum à Republica, & pecuniam sol-
uit: eique filiam collocauit. Ille deprehensam in adulterio, deprecante patre, occidit vxo- *vide scholia*
rem. Ingrati reus est.

Prima pars pro Cimone.

Adulterium mihi carcer est. Ferrum mihi à lege traditum, ad vindictam pudicitiæ pro-
iiciam. Perdidisti pecuniam Callia, si soluisti tales manus. Non potest generosus animus
contumeliam pati. Hoc interest inter fortunam patris & filij: illius calamitatum exitus fuit
C carcer, meorum initium. Vnius Miltiadis census inuentus est, Cimon filius redemptus. Ci-
mon redemptoris infelicitas est. Reddam beneficium, cùm tam honestum desideraueris,
quàm dedisti. Ego adulteros dimittam? Quid aliud facerem, si adhuc alligatas manus ha-
berem? Quid tu pœnam putas pro Miltiade alligari? Magnum vterque beneficium dum
damus, recipimus: ego, quòd Miltiadem redemi: tu, quòd Cimonem. Turpissimum duxi *vide scholia*
ab eodem dimitti, & adulteros & Cimonem. Ego sum qui referre gratiam, ne mortuis qui- *& expende.*
dem desino. Ita mihi veros habere liberos contingat, quod quantum sit, Miltiades exper-
tus est. Dignum erit Callias talem genuisse, qualem redemit. Dic nunc, Exemi te ego car-
cere: cui respondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, vt melius actum putem,
quòd à Callia redemptus sum, quàm quòd pro Miltiade alligatus. Ego me à te redem-
ptum putabam. Emisti me filiæ tuæ, Calliæ filiam duxi. Hanc tibi pater, dum ingratus esse
D nolo, iniuriam feci. Non possum ob id damnari, quod lege factum est. Beneficium est,
quod † tantùm eius causa præstatur, in quem confertur. Vbi aliud ex eo quis sperat, † aut *al. totum.*
imperat, non beneficium, sed consilium est. Summo te dedecore liberaui inuitus. Rede- *al. aut præ*
misti me, & tu non rogantem. Habes Virginios, & quicunque viciatas filias vel clauserunt, *parat.*
vel occiderunt. *De virginio qui filiã interemit, Liu. lib. 3.*

Pars altera pro Callia.

Duo beneficia dedi: & redemi, & egenti filiam collocaui. Obiicio tibi, quòd vxorem
passus es adulteram fieri, quòd non custodisti, quòd moratus es, dum superueniret pater,
spectator suæ calamitatis. Ego nõ expectaueram, donec rogares. Moleste ferebas socerum
dici Calliam. Mores puellæ non tantùm passus es in vitia labi, sed ipse impulisti: nactus oc-
casionem non omisisti.

E

Extra controuersiam.

Hic color & Gallioni, & Latroni, & Mõtano placuit, vt nihil in Calliam diceretur con-
tumeliosè, in redemptorem, in socerum infelicem. Multas † quæstiones rhetorici & poë- *al. oratio-*
tæ Romani à Græcis dictas † non surripiunt, sed & prouocauerunt. Thucydidis sententia *nes. Nega-*
est: Res secundæ mirè sunt vitijs obtentui. Sic cùm sit præcipua in Thucydide virtus bre- *tio videtur*
uitas, hac eum Sallustius vicit, & suis cum castris † cæcidit. Nam in sententia Græca (quæ *redundare.*
saluo sensu detrahas) deme, constabit, etiam si non æquè, tamen integra. At ex Sallustij sen- *al. occidit.*
tentia, nil demi sine detrimento sensus potest. Titus autem Liuius tam iniquus Sallustio *Vide scholia*
fuit, vt hanc ipsam sententiam vituperaret, & tanquam translatã, & corruptam dum trans-
ferretur, obijceret Sallustio: nec amore Thucydidis facit, vt illum præferat, sed laudat,
quem non timet: & facilius putat à se posse Sallustium vinci, si antè à Thucydide vincatur.

al. procõsul. Vide scholia. Hac respõdet lib. 9. Contro. 2.

Declamatio II. De Flaminio † prætore, qui occidit damnatum ad rogatum meretricis. A

Maiestatis læsæ sit actio. Flaminius prætor Romanus in cœna à meretrice rogatus, quæ aiebat nunquam se vidisse hominem decollari, vnum ex damnatis occidit. Accusatur læsæ maiestatis.

Prima pars contra Flaminium

al. nisi occidas.

Obiicio luxuriam histrionicam, iocos mimicos: in conuiuio nihil aliud † quàm occiditis. Vni fortasse osculo donauit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquire io totum annum: vna nocte conteotus sum. Facilius est, vt qui multa meretrici dedit, homicidium neget, quàm vt qui homicidium dederit, quicquam negaret. Seruum si verberari voluisses, extra conuiuium abduxisses. Contactam sanguine humano mensam, strictas in triclinio secures, quis credat ista concupisse meretricem, vel fecisse populi Romani prætorem? Virgæ promuntur, & ante mensam deósque † crudelitatis victima trucidatur. Me miserum, terrore Romani imperij losisti. Legi porius, quàm scorto cadat. Exurgite Bruti, Oratij, Decij, & cætera imperij decora. Vestris fascibus, securibus vestris iam puellæ iocantur obscœnæ. In eo quod sub prætexru publicæ maiestatis agitur, quicquid peccatur, magistratus actione vindicandum est. Percussurus ad prætorem lictor respicit: Prætor ad meretricem. B

al. crudelitas vt affectum notet: velut cùm vocem illã, Malũ, interponimus.

Pars altera pro Flaminio.

Si legatus mandata affert falsa, sic audiuntur, tanquam illa populus Romanus dederit. Imperator fœdus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & fœdere continetur. Nunc nec quicquam viribus populi detractum est, nec opioioni. At ex te æstimant cæteros. Et ante hunc alij fuerunt, ex quibus æstimari possunt. Nemo ascribit vrbibus vitia singulorum. Obiiciunt, quòd damnatus perierit meretrici, & postulant prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem est, crudelitas intra carcerem. Multa populus Romanus in suis imperatoribus tulit. In Manlio impotentiam, à quo & filius & victor occisus est. In Sylla crudelitatem. In Lucullo luxuriam. In multis auariciam. Non putaui ad rem pertinere, vbi aut quando periret, qui perire deberet. Occisus est. Quis? damnatus. Vbi? in prætorio. Quo tempore? Est enim tempus, quo noxius perite non debeat. C

Extra controuersiam.

Quædam controuersiæ suot, in quibus factum defendi potest, excusari non potest. Non speramus vt Flaminium iudex probet, sed vt dimittat. Itaque sic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, sed potius non scelerato. † Titus Liuius de oratoribus, qui verba aotiqua sordida consectantur, & oratoris obscuritatem, † securitatem putant: tamen in his etiam si minus est insaniæ, minus † spei est: illi qui tument, & abundantia laborant, plus habent furoris, sed plus & corporis. Semper ad sanitatem procliuis est, qui potest detractiono curari: illi succurri non potest, qui simul & insanit, & deficit. † Mindius dixit tetracolo: Seruiebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouissima pars sine sensu dicta est, vt expleretur circuitus. Quem enim sensum habet, seruiebat dies nocti? Hanc ideo sententiam retuli, quia & in tricolis, & in omnibus huius generis sententiis, curamus vt numerus constet, non curamus vt sensus. Omnium autem corruptarum sententiarum exempla de industria pono: quia facilius & quid imitandum, & quid vitandum sit, docemur exemplo. D

Rufus Vibius in 9. Cõtrouersiarũ legitur. al. seueritatem. al. Speciei. al. Murridius. Correctius fortè, Murrhedius. vt in 4. Contr.

Hac respõdet lib. 9. Contro. 3. Vide scholia

Declamatio III. De patre repetente duos expositos. E

Per vim metúmque gesta, noo sint rata. Pacta conuentáque legibus, rata sint. Expositos qui cognouerit, solutis alimẽtis recipiat. Quidam duos expositos sustulit & educauit. quærenti patri naturali, pollicitus est se indicaturum vbi essent, si sibi alterum ex illis dedisset. Pactum interpositum est. reddit illi duos: reperit vnum.

Prima pars pro patre repetente duos expositos.

Cum alienis diuidimus liberos, quos non diuidimus cum matribus? Vtrunque genui: vtrunque desideraui: pro vtroque pactus sum. Vnà nati, vnà expositi, vnà educati, redditi distrahuntur. Distraxit illos fortuoa aliquando à parentibus, nunquam ab ipsis. Duos exposui, quia alterũ eligere non poteram. In auctionem fratres productos hostilis hasta non diuidit. Plus quidem est geminos esse, quàm fratres. Perdit vterque gratiam suam, nisi cum

alıero

A alteto eſt. Ignoſcam tetinenti meos, cùm ipſe non concupiſcam alienos. Agnitio diuider, quos iunxit etiam expoſitio. Omnia pro filio paciſeor, præter filium. Pactus ſum flens, tremens, tanquam eùm exponerem. Mihi tunc vis & neceſſitas erat. Non enim poteram inuenite filios, niſi altetum ptomiſiſſem.

Pars altera pro petente alterum expoſitorum.

Vtrunque poteſtis ex hoc iudicio patrem dimittere, liberis hic catere conſueuit. Ego & cùm vnum accepero, neceſſe eſt torquear. Duobus aſſueui. Vim vocas, quæ te pattem fecit? Ego ſuſtuli. Ego educaui. Ego teddidi. Iſte electutus eſt. In iſta vi duos filios perdidi. Lex, arma, & vincula, & vltimum periculum complectitut.

Extra controuerſiam.

B In Sabinum Clodium, vna die & Græcè & Latinè declamantem, multa vrbanè dicta ſunt. Dixit Q. Hattetius quibuſdam querentibus, quòd puſillas mercedes accipeter, cùm duas tes doceret: Nunquam mercedes magnas accipere eos qui † breuia pneumata docent. † Mecœnas dixit. Caſſius Seuetus ab auditione eius tediens, interrogatus quomodo dixiſſet, teſpondit, Malè vicit.

al. hermeneumata.
al. Nermas

Declamatio IIII. De patre cæſo à filio.

Qui pattem pulſauetit, manus ei præcidantut. Tyrannus patrem cum duobus filiis in atcem accerſiit. Imperauit adoleſcentibus, vt patrem cæderent. Ex his altet præcipitauit ſe, alter cæcidit patrem. Pòſt in amicitiam tyranni receptus eſt. Occiſo tyranno præmium accepit. At reus fit cæſi pattis. Petuntut eius manus. pater defendit.

Hæc reſpi. det lib. 9. Contro. 4.

C *Prima pars patris filium defendentis.*

Feliciot eſſem, ſi plutes reos defenderem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid eſt hoc? integer tyrannus iacet. Tam neceſſe fuit pattem cædere, quàm templa ſpoliare, vitgines rapete. O quantum debemus iſtis manibus, pet quas iam nihil neceſſe eſt. Tales fuerunt, vt ex his poſſet tyrannum altet contemnete, alter occidere. Præcipitaſti te fili. Hoc non eſt patri pateete, ſed tibi. Dura fili, in tyrannum tibi per patrem eundum eſt: vtrum ex filiis meis probatis? Alter ſe occidit, alter tyrannum. Suſpenſas leuitet admouebat manus. Filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Neceſſitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium. Hæc excuſat Saguntinos, quamuis non cæciderInt patres, ſed occiderint. Sed nec iſte † occidiſſet. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed licet multa non excipiantur, intelliguntut. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretario D diffuſa eſt. Quid? inteteſt lege excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam pattem pulſauetit: cùm illi non ſupplicio, ſed temedio opus ſit, ne puniatut infans, ſi pulſauerit patrem. Hic qui cogente tyranno fecit, ipſo fuit miſerior vapulante. Non eſt impudica, quæ accerſita eſt à tyranno. Non eſt ſacrilegus ſacerdos, qui Deorum immortalium dona ſuis manibus pettulit ad tyrannum. Patre iubente fecit. nec cæcidit ipſe, ſed paruit. Vltio cæſi pattis, nullius eſt, niſi patris. Si à quolibet alieno cæſus eſſem, & iniuriarum agere nollem, nemo nomine meo ageret. Nunc nihil intereſt. Pœna maior eſt eius qui cęcidit: ius idem eius qui cæſus eſt.

al. cæcidiſſet.

Pars altera contra filium qui patrem cæciderat.

Tamdiu cæcidit pattem, donec placetet tyranno. Satelles, inquit, pro Repub. feci. Idem imputas & Reipub. & tyranno. Habuiſti quod iactares tyranno. Frater maluit mori. Pe-E riit, nę parricidium faceret, aut videret. Cęſus inquit. Pœnàm remitto. Mirarer, niſi pro tam bono patre fuiſſet, qui mori vellet. Pater, inquit, voluit, ſed frater noluit. Ita tu non tantùm tyranno, ſed etiam patri dignus viſus es parricidio. Cæcidiſti patrem, cùm & legem noſſes, & frattem.

Extra controuerſiam.

Ab Oppio ptoconſule, cum quo in Cretam Sabinus ierat, in theatto Græci poſtulate cœperant, vt Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt, barbam & capillos magiſtratui Cretēſiū ſubmittete. Surrexit Sabinus, & ſilentio manu facto: Hūc magiſtratū, inquit, ego Romæ bis geſſi. Bis enim reus cauſam dixerat. Græci nō intellexerūt, ſed bene interpretari petebant, vt illum honorem Sabinus tertiò gereret. Idem etiam cùm reus rogatet, vt in lautumias transferretur: Ne nunc, inquit, quenquam veſtrûm decipiat no-

Vide ſcholi. ſed ne facile tie aſſeſtiare.

mē,lautumiç:illa minimè lauta res eſt.Iocabatur in miſeriis ac periculis ſuis,in quibus iocari eum non debuiſſe,quis neſcit?potuiſſe,quis credit?. A

Declamatio V. De nepote rapto ab auo.

Reſpõdet li. 9. Cõtro. 5. De vi ſit actio. Quidam duos filios ſub nouerca amiſit,dubiis ſignis crudelitatis & veneni. Tertiũ filium auus maternus rapuit,qui ad viſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus. Quærenti patri,per præconem dixit,apud ſe eſſe. Accuſatur de vi.

Prima pars pro auo,qui rapuit nepotem.

Habui filiam, quamuis vnus filius ſuperſit, fœcundam: apud me nutriatur, fine. Quid times? ne non admittare, cùm veneris? Non quæris filios,quos perdidiſti: quem non perdidiſti,quæris. Pater à me vnũ repetit,ego duos à patre. Plus habeo quod auo,quàm quod reo timendum ſit. Veni ad ægrotantes nepotes. Admiſſus non ſum:hæc verè vis fuit. nulla vis eſt,quæ arma, pugam, vulnera non habet. Deſcribe iſtius comitatum, tumultus. Vnus B

Vide ſcholia puer, & vnus ſenex eſt. Rapuiſti, inquit, filium meum: imò nepotem. Suſtuliſti: imò venientem non potui excludere,ſi quis obſeſſam latronibus armata manu coniugem,liberóſque rapuiſſet. Quòd viuit puer, beneficium erit meum. Et medici alligant, & corporibus noſtris vi medentur. Non poteſt agere mecum, tanquam cum alieno. Habet ſua iura natura. Et hoc inter patrem & auum intereſt, quòd auo ſeruare ſuos licet, patri & occidere. Quæ eſt iſta tam fera pietas? tam præpoſtera? Quærere tuos à tertio incipis. Quiſquis pueto fauit,ne inueniretur optauit.

Pars altera pro patre contra auum.

Vide ſcholia Non vt nepotem ſeruaret,fecit,ſed vt infamaret vxorem veneficij, me veneficæ mancipauit. Cum ſocero mihi, Iudices, ne viua quidem vxore,per omnia conueniebat: mortua C verò,inimicum profeſſus eſt. Languente puero cum vociferatione & conuicio,auſpicans,

al. Quicquid. † Quid accidit? venit, qui ad ſanos nepotes nunquam antea veniſſet. Non admiſi: & tunc enim vidi venire rapturum.

Extra controuerſiam.

Habet & hoc Mõtanus vitium. Sententias ſuas repetendo corrumpit. Dum non eſt contentus vnam rem ſemel bene dicere, efficit,ne bene dixerit. Propter hoc ſolebat Montanũ Scaurus inter oratores Ouidiũ vocare. Nam & Ouidius neſcit,quod bene ceſſit,relinquere. Cùm Polyxena eſſet adducta tumulo Achillis immolanda,Hecub adixit:

—Cinis ipſe ſepulti

In genus hoc pugnat.— D

Poterat eſſe contentus. Adiecit:

—Tumulo quoque ſenſerat hoſtem.

Neque hoc contentus,adiecit:

Aeacidæ fœcunda fui.—

Aiebat Scaurus,non minus magnam virtutem eſſe,ſcite definere,quàm ſcite dicere.

Declamatio VI. De matre venefica filiam accuſante.

Hac reſpõdet lib. 9. contro. 6. Venefica torqueatur,donec conſcios indicet. Quidam mortua vxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filium ſuſtulit. Veneficij damnata,dum torqueretur,dixit conſciam puellam. Petitur ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.

Prima pars pro filia,ne ſit rea veneficij. E

al. frater. Non prodeſſet tibi puella, quòd amauit te † pater, niſi mater odiſſet. Nefanda mulier, etiam filiæ nouerca. Ne mori quidem potuit, niſi & occideret. In gladiatoribus quoque conditio dura victoris eſt,cum moriente pugnantis. Nullum magis aduerſarium timeas, quàm qui viuere non poteſt,occidere poteſt. Cõcitatiſſima eſt rabies in deſperatione. Sor-

al. commurdent. re vltima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipſa tela † inuadunt, & in mortis aurorem per vulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus inſequitur: & præcipitati non quod impulit tantùm trahunt, ſed quod occurrit. Quodam naturali deploratæ mentis affectu,morientibus gratiſſimum eſt commori. O mendacium ſimile beneficio: dum nouercæ meminit,matris oblita eſt. Peto ne quia filiũ vindicaui,filiam perdam: quod niſi ſuccurritis, nouerca vincit. Ego victus ſum. Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. Profit apud vos puellæ, quòd pater eam laudat: profit, quòd mater accuſat. Conſcia, inquit,

A inquit,est filia.Ego torqueri cœpi,nouerca torquere.Habui filium talem, vt illum amare posset nouerca,nisi in eam incidisset, quæ odisse etiam filiam posset. Seruus furti tortus, Catonem conscium dixit.Vtrum plus tormentis creditis,an Catoni? Quod nouerca tam serò,puella tam citò.In hoc veneficij pœnas dabat,vt accusatoris exigeret.

Pars altera contra filiam,quæ sit rea veneficij.

Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur. Venena à radicibus statim pestifera sunt.Quid illa quæ fratrem in moram sequentis patris sparsit? habemus exemplum quod & sorori conueniat,&virgini.Nouerca in hoc priuigno dedit venenum,vt filia sola hæres esset.Ideo adhibuit & consciam.

B PINCIANI IN LIBRVM IIII. DECLAMATIONVM.

Callias sordidè diues natus.] *Scribo,mutato dictionum ordine:Callias diues sordidè natus.ex vetere lectione.Illud notandum,Plutarchum & Aemilium Probum dissentire à Seneca in hac Cimonis historia,prodētes Elpinicem Cimonis sororem,filiam Miltiadis,nupsisse Calliæ,quòd Cimonem ex vinculis liberasset,soluto pro eo ære alieno,quod Miltiades pater contraxerat.Nota est historia.* Declam. 1.

Tu quòd Cimonem.] *Post hæc verba sequi debet ex codicis antiqui annotatione :Sed recepimus, ego à carcere liberatus à te,tu ab adultera filia per me.*

Thucydidis sententia est.] *Post hæc verba succedūt in exemplaribus scripta Græca verba:sed tam deprauatè scripta,vt nulla ratione legi queant.*

C Nam in sententia Græca,quæ saluo sensu detrahas deme.] *Scribe: Nam in sententia Græca breui (quæ saluo sensu detrahas)deme.ex eisdem.Post hoc autem verbum,deme, sequuntur Græcæ dictiones,æquè ac superiores vitiosè scriptæ,vt nullus sensus erui omnino possit.*

Constabit etiam si non æquè,tamen integra.] *In antiquo quodam exemplari. Constabit sēsus. reliqua desiderantur.*

Flaminius prætor Romanus in cœna à meretrice rogatus.] *Proconsul,non prætor fuit Flaminius hic.Exemplar quoque antiquum Pr.habet,non prætor. Nota historia ex Valerio Maximo, Liuio, Cicerone,& reliquis.Quartus item liber Controuersiarum,proconsul agnoscit:nō,prætor. Sed hoc in medium relinquatur.Vetus item omnis lectio inter cœnandum,agnoscit.non,in cœna. Eandem mendā inferius quoque leges.* Declam. 2.

Facta conuentáque legibus, rata sint.] *Scribe:Pacta conuenta legibus facta , rata sint . ex eis-*
D *dem.*

Expositos qui cognouerint,solutis alimentis recipiant.] *Castigo:Expositos qui agnouerit,solutis alimentis recipiat ex eisdem.etsi sint nonnulli codices,in quibus legatur,nouerit:non,agnouerit. Sed agnouerit,legendum esse,indicant verba sequentia:Agnitio diuidet,quos iunxit etiā expositio. Item in quarto Controuersiarum non aliter habetur.* Declam. 3.

Cum alienis diuidimus liberos,quos nō diuidimus cum matribus.] *Quedam exemplaria: Cum alienis diuidemus liberos?Graue est,quos non diuidimus cum matribus.*

Dixit Catherius quibusdam querentibus.] *Scribendum,Q.Aterius.non,Catherius, ex eadem, & quarto Controuersiarum.De hoc Aterio multa superius in præfatione quarti libri.*

Mecœnas dixit.] *Vetus lectio:Nermas dixit. Sequuntur statim in scriptis codicibus Græca verba vitiatißimè exarata.Et paulo post sequitur denuò sententia Græca,pari perturbatione characterum,post*
E *verba illa,Malè vicit.*

Ab Appio proconsule, cum quo in Cretam Sabinus venerat.] *Oppio,non Appio:& ierat, non venerat,legunt nonnulli codices & in quarto Controuersiarum, secutus erat in prouinciam Cretam ocium flammam.vt illic quoque legendum fortè sit, Oppium:non,ocium.* Declam. 4.

Sed interpretati petebant,vt illum honorem Sabinus tertiò gereret.] *Vetus lectio, sed bene precati Cæsarem petebant,vt illum honorem,cætera.Legendum puto,Cæsari:non,Cæsarem.*

Vt in latomias transferretur.] *Lautumiæ autem scribendum eße,non Latomiæ,docet tum iocus hic Fabini,tum vetus omnis lectio.*

Si quis obsessam latronibus armata manu coniugem liberósque rapuisset. Quod viuit puer,beneficium erit meum.] *Corrige.Si cuius obsessam latronibus armata manu coniugem liberósque rapuissem,beneficium erit meum.ex eadem.etsi puto mutilatum esse locū,quod liquebit conferēti cum eo quintum Controuersiarum.* Declam. 5.

Quisquis puero fauit, ne inueniretur optauit.] *Quintus Controuersiarum: Quisquis puero fa-* A
uet, ne inueniatur optet. Illustriore sic sensu.

Sed vt infamaret vxorem veneficij, me veneficæ mãcipauit. Cum socero mihi, Iudices,
ne viua quidem vxore per omnia conueniebat.] *Emendo: Sed vt infamaret vxorem veneficij me*
veneficæ mancipatum. Quid mihi cum socero, Iudices, cum quo ne viua quidem vxore priore conuenit, ex
quinto Controuersiarum, & vetere lectione.

Declam.6. Quod amauit te pater.] *Eadem, frater, agnoscit: non, pater: & item quintus Controuersiarum &*
paulo pòst, commordent, habet omnis antiqua lectio: non, inuadunt: adstipulante etiam quinto Controuer-
siarum.

LVCII ANNÆI SENECÆ DECLAMATIONVM LIBER V. B

Declamatio I. De filio pauperis occisi, & diuite inimico.

Lib.10. con- INIVRIARVM actio. Quidam cùm haberet filium, & diuitem inimicum,
trou.1. occisus inspoliatus inuentus est. Adolescens sordidatus sequi diuitem cœpit.
Diues eduxit eum in ius. & postulauit, vt si quid suspicaretur, argueret. Adoles-
cens ait: Accusabo, cùm potero. Diues petens honores, repulsus est., Accusat
iniuriarum pauperis filium, Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

Hæc respõ- Gratias diuiti, quòd quos odit, iam reos facere contentus est. Non ambulabis, inquit, C
det.30. eadem via, non calcabis vestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidam vestem, non
flebis, me inuito, non tacebis. Perieramus, si hic magistratus esset. Quod sordidatus fui, †
al.luctus. lugentis est, quod fleui, pietatis: quod non accusaui, timoris: quòd repulsus est, vestrum est.
Honores patre meo viuo nunquam petiui. Vitium me meum sequitur. Taceo. Vtinã hoc
vitium habuisset & pater. Quãdo vobis non sordidati sumus? Accusa, inquit, pauper diui-
tem. Ambulare mihi arbitrio meo non licet. Accusa, inquit, reum perage, perora. Quis ac-
al.loquẽtẽ. cusare sic † locupletem potest? Cur, inquit, me sequeris? aliud ergo pauperes iter, aliud di-
uites habent. Quisquis percussor fuit, quasi diues spolia contempsit, mortuo patre meo:
metuo, ne quis se lædi putet, si dixero occisum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere
possum, occisi pauperis filius? Quid accusanti fecisset, qui persequitur tacentem? Quare,
inquit, sequeris me? Vt aliquando miserearis mei, vt desinas afflictam domum persequi. D
Eum accusatorem habeo, qui se non esse reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeò
non metuis, vt cogas. Sordidatus sum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo qui-
dem, quem vindicare non possum? Non erat in illo præda, quam grassator appeteret. Erat
summa virtus, contumax aduersus diuitiarum fastidium innocentia. Hæc ab inimico pe-
tita sunt spolia. Quis cædẽ machinatus est? Scire non possum: quod dissimulari non potest,
scio, quis optauerit: & tu diues inimicus es: & ille spoliatus inuentus est. Non est cur accu-
sem, sed est cur suspicer.

Pars altera pro diuite inimico.

Vt scias te inuidiam mihi facere, cùm dixissem, Accusa me: non negasti, sed respondisti,
Accusabo cùm potero.

Declamatio II. De patre victo à filio victore.

Viro forti præmium. Si plures erunt, iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerũt. E
Lib.10. con- Pater petiit à filio, vt sibi cederet, ille noluit. Iudicio contenderunt. vicit patrem: petit præ-
trou.2. mio statuas patris. Abdicatur. Contradicit.

Prima pars pro filio victore.

Quem optem nescio iudicij huius euẽtum, cùm crimen meum sit vicisse. Patriæ iudi-
cium habeo, patris perdidi: patrem in acie vidi, pugnaui cum exemplo. Iudicium vocatur,
quo pater & filius spolia contulimus. Vici, non filius patrem, sed iuuenis senem. Ego vici:
sed omnes gratulati sunt patri. Cogitaui Horatium Hetruscas acies corpore suo submo-
uentem. Cogitaui Decium, qui nec ipsi patri cessit. Pugnaui non tantùm imperatori, sed
etiam patri. Auidus sum gloriæ. Hoc si vitium est, paternum est. Pudeat pater, si te vicit fi-
lius abdicandus. Ego præmium habeo: tu & præmium, & virum fortem. Virtutes nostræ
silentio

A silentio prætetiissent, illustratæ sunt, dum conferuntur. Iudicauerunt non quod erat, sed quod te malle etedebant. Honot ad vtrumque petuenit. Alter præmiũ habet, alter † percepit. *al. percipit.*

Pars altera pro patre victo.

Nolo habitare cum aduersario meo. Non capit idem contubernium, victum & virum fortem. Statuam, inquit, tibi posui. imò ne possem vnquam me victum obliuisci, ignominiam meam in æs incidisti.

Declamatio III. de filia, quæ se suspendit, vt patri satisfaceret.

Dementiæ sit actio. Bello ciuili virum quædam secuta est, cùm in diuersa parte haberet patrem, & fratrem. Victis partibus suis, & occiso marito, venit ad patrem, à quo recepta, ait patri: Quemadmodum vis tibi satisfaciã? Ille respondit: Morere. Suspendit se ante ianuam B eius. Accusatur pater à filio dementiæ. *Lib. 10. controu. 3.*

Prima pars protinus patrem accusans.

Sic tibi satisfieri velle nec debuisti. Nam sic sibi satisfieri, nec victor quidem voluit. Nullum fuit in proscriptione mulieris caput. Inquinasti filiæ sanguine penates. quanquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad se Pompeij caput Cæsar fleuit: nec hoc ille propter filiam †. Quemadmodum vis satisfaciam tibi? Hoc ipso satisfecisse puella debuerat: adeò & in maritum, & in patrem pia: vt alterum vsque ad mortem secuta sit, & alteri morte satisfecerit. Periculosè offendo patrem qui nescit ignoscere. Morere: quid aliud meruerat, si satisfacere noluisset? Defendisti Ligarium Cicero. Quàm leue iudicasti crimen, de quo confessus est? Ante ipsum domus limen extincta est: ne dubitari C posset, marito perisset, an patri. Metuerat, inquit, Accusas etiamnum? Et certè iam tibi satisfactum est. Secutus est gener diuersas partes, vxor suas. Optima ciuilis belli defensio, obliuio est. Morere, inquit. Etiam quibus animaduertere in damnatos necesse est, non dicunt, Occide: non, Morere: sed, Age lege. Crudelitatem imperij, verbo mitiore subducunt. *al. præstitit.*

Pars altera patrem defendens.

Mores tuos patri debes approbare, non patris † regere. Multa potes iam dementiæ signa colligere: non potes patrem propter verba damnare. Animaduertit Manlius in filium, & victorem quidem. Animaduertit Brutus in liberos, non factos hostes, sed futuros. Vide an sub istis exemplis patri forti liceat tantùm loqui. Contumaciter rogauit, quemadmodum & periit. Nihil agnoui filiæ, nihil victæ. Non misit ad patrem fratrem. An etiamnum D irascitur fratri? Cur me solum rogat? cùm duobus satisfacere debeat. Victor, inquit, citò exoratus est. Facilius est ignoscere bello, quàm parricidio. Etiam morte, † patri quæsiuit inuidiam. Perisse propter patrem dicitur mulier, quæ virum habuit, propter quem mori posset. *al. exigere.* *al. patris.*

Declamatio IIII. de eo qui debilitabat expositos, & eos pariter educabat.

Reipub. læsæ sit actio. Quidam expoposiros educabat, & debilitatos mendicare cogebat vt sibi mercedem referrent. Accusatur læsæ Reipub. *Lib. 10. controuers. 4.*

Prima pars contra debilitantem expositos.

Factum est, ne liberos patres aut agnoscant, aut recipiant. Vectigalis ista crudelitas, eo E magis, quòd præ cæteris omnes præter istum misericordes sumus. Effectum est, vt nihil esset miserius expositis, quàm tolli: parentibus, quàm agnoscere. Alterius comminutas scapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo nosse illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuique calamitas tanquam ars assignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horrescitis? Sic iste miseretur. Nouum monstrum: integer alitur, debiles alunt. Perissent, inquit. ita non infelicius † supersunt. Perissent, inquit: interroga † pueros, vtrum maluerint. Quanti ex his viri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri sacerdotes. Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptum crudelitati, quàm expensum misericordiæ refert. Expositos aluerunt etiam feræ, satis futuræ mites, si præteriissent: quorum cùm vbique audiantur preces, in sua tantùm causa cessant. Abscissa est illis lingua: & est rogandi genus, rogare non posse. Miseremini omnium Iudices, quorum singulorum misereri soletis. Istis nos vindictam nega- *al. sic sunt.* *al. patres.*

al. miſericordia publica viuit. al. primum

turos putas? Quibus ne id quidem negauimus, quod tibi dari erant. Res indigniſſima: A
cùm tam crudelis ſit, † miſericordiam publicauit. Exurgite miſeri, & hodie vobis † præmium rogate. Tibi, inquit, quotidiana captura non conſtat. Apparet te nondum ſatis miſerum videri. Occurrunt nuptiis dira omina. Fatis publicis auſpicia feralia. Et diebus in hilaritarem dicatis, iſti ſemianimes greges oberrant. Alunt iſtum, qui ſe alere non poſſunt. Non eſt qui rogare neſciat. Solent etiam dicere: Non habes tot membra, quot debes. Ergo tu cùm de publica miſericordia cogitates, tam crudelis eſſe potuiſti? Miſeros qui ſic rogant: miſeriores, qui ſic rogantur. Omnes omnibus ſtipem conferunt, dum quiſque timet, ne filio neget. Effeciſti vt maius eſſet malum educari, quàm exponi. Timebātur feræ atque ſerpentes, & inimicus teneris artubus rigor, inopia quoque. Inter expoſitorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera pro debilitante expoſitos. B

Debilitaſti, inquit. Plus illis patres nocuerunt. Quid videtur laniſta? qui iuuenes cogit ad gladium: & tamen non accuſatur læſæ Reipub. Quid leno? qui ſtuprum pati cogit inuitas: nec Rempub. læſit. Ego reum non laudari deſidero, ſed abſolui. Noceat hoc illi, cùm petet honores. Poteſt enim aliquis & non eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Vt illis multum ablatū ſit, vita reddita eſt. Reipub. læſæ nō poteſt agi eorū nomine, qui extra Rempub. ſunt. Egens homo, & qui ne me alere quidem, nedum alios poſſum, ſuſtuli relictos: quibus non iniuria fieret, ſi aliquid detraheretur, ſed beneficio cederet, ſi vita ſeruaretur. Faciant inuidiam, dicant illos per me miſerè viuere, dum fateantur per me viuere. Vnius miſericordia viuunt, omnium aluntur. Mirum eſt, vacare homines huic cogitationi, vt curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis iſtius principes diuitias ſuas exercet contra naturam: exciſorum greges habent: exoletos ſuos vt ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant: & quia ipſos pudet viros eſſe, id agunt, vt quàm pauci viri ſint. His nemo ſuccurrit, delicatis & formoſis debilibus. Curaris quis ex ſolitudine infantes auferat, petituros niſi auferantur: non curatis, quòd ſolitudines ſuas iſti beati ingenuorum ergaſtulis excolunt, & miſerrimorum iuuenum ſimplicitatem circumueniunt, ſpecioſiſſimum quemque, ac maximè idoneum caſtris † illidunt, & detrudunt. C

al. illudunt & detrahunt.

Declamatio V. de Parrhaſio pictore, torquente Olynthium.

Reſpōdet li. 10. Cōtr. 5.

Religionis læſæ ſit actio. Parrhaſius pictor Athenienſis, cùm Philippus captiuos Olynthios venderet, emit vnum ſenem. Duxit Athenas, deinde torſit. † Ad exemplum torti, Prometheum pinxit. Olynthius in tormentis periit. ille in templo Mineruæ tabulam poſuit. Accuſatur læſæ Reipub. D

al. & ad eius exemplum Promethea pinxit.

Prima pars contra Parrhaſium.

Senex ſi abſque liberis ſuper exuſtæ patriæ cinerem ſtetiſſet ad figurandū Prometheum, ſatis triſtis eſſet. Nemo vt naufragium pingeret, merſit hominem. Vltima precatio Olynthij fuit: Redde me Philippo. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ideo templa Mineruæ fugimus tanquam caſtra Macedonum. Parum, inquit, triſtis eſt. Vis Parrhaſi triſtem videre? Duc illum ad Olynthum iacentem. Scies certè, quàm triſtem emeris. Olynthiis vrbem aperuimus, templa præcluſimus. Nemo Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent: torquetur, hoc nec ſub Philippo: moritur, hoc nec ſub Ioue. Sic iſte hoſpitalis Olynthio fuit. Hoc eſt Promethea facere, non pingere. Emi, inquit: imò ſi Athenienſis es, redemiſti. In iſto templo pro Olynthiis vota ſuſcepimus. Ille carnifex Græciæ iſtum tamen non amplius quàm vendit, † ſenex longa miſeriarum tabe confectus, & tam triſtis quàm ſi iam tortus eſſet. Quæcunque præco viderat flentem, agnoſcebar emptorem. Vereor, ne quis cùm audierit Olynthij verbera, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si iſti creditis, iratum Iouem imitatus eſt: ſi nobis, vicit iratū Philippum. Tam patiendum eſt pingentē Parrhaſium, quàm iratum Iouem. Miſerrime ſenex, aliquis fortè ex ſeruis tuis felicius ſeruit. Si ad ſuccurrendum profectus es, queror quòd vnum ex his emiſti: ſi ad torquendum, queror, † quòd illum ſtatuit ex altera parte Parrhaſius cum colorib. ex altera tortor cum ignibus. Dubium eſt inter iſta, Parrhaſius ſtudioſius pingat, an ille ſæuiat. Producitur reſpiciēs patriam ſenex. Placuit Parrhaſio vultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius Promethei ſimile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum: officina hæc pictoris, an Philippi eſt? E

Vide ſcholia

al. producitur nobilis ſenex.

al. ſtatuitur ex altera parte Parrhaſius

A *Prima pars pro Parrhasio.*

Nunquam vnius malo publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Athenienſium, quàm vt labefactari tormentis capti poſſit. Læſiſti, inquit, Rempub. qui hanc picturam in templo poſuiſti. Lædunt Rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adiiciunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, & ſacerdotes. Cur autem non reciperēt? deorum crimina in templis picta † ſunt. Multum ſemper artibus licuit. Medici vt vim in ægroto morbi cognoſcerent, viſcera hominum reſciderunt. *al. ſcis.*

Declamatio VI. de fure, qui fodit parietem diuitis.

Iniuriatum ſit actio. Fur cōcione prohibeatur. Quidam cùm diuitem accuſaſſet proditionis, noctu parietem eius perfodit: & ſcrinium, in quo miſſæ erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. Damnatus eſt diues. Cùm concionari vellet accuſator, à magiſtratu prohibitus eſt. *lib. 10. contro. 6.*
B Agit iniuriarum.

Prima pars pro fure.

Id ſolum † ſuſtuli, quod fur reliquiſſet. Nil magis fur timuit, quàm ne dominus furtum agnoſcere nollet. Ruentis ciuitatis ſtatū, vnius parietis ruina ſuſpēdit. Profiteor indicium furti mei. Nunc ciuitas conſcia eſt? Furtum eſt, quod timet dominus agnoſcere: quod qui perdidit, ſupplicium tulit præmium qui ſurripit? Cui magis permiſiſſes loqui, ſi eodem tempore & fur veniſſet & dominus? Mille nauium duces furto Troiam cepiſtis. Si bene furto euertuntur vrbes, quanto melius liberantur? In forum veni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes, tanquam ad concionem. Cur me ſubmoues ante † actionem: cùm nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrādum, pro- *al. ſuſtulit.* *al. accuſationem.*
C ditoris vigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſolicitū, publica fata ſopierant. Ita etiam miniſtros eius alligauerat ſomnus, vt mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hoſtium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factū eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. Nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro magiſtratu.

Quale iſtud ſpectaculum fuit? compoſuerat inter ſe fortuna Rei. furem, & proditorem. vt vidit inutile, furtū ſuum prodidit: vt nobis venderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, vt etiam proditori poſſet imponere. Conſilium videri vult felicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnum furem occidi, quoquo modo iubet, non de damnato tantùm, ſed de fure loquitur. Odit hoc vitium, nec immeritò: nō multum abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit; ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis
D oſtendit, & furem, qui diuitem compilare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa. Eluxit, illum tunc non primùm feciſſe. Suſtulit nō quod voluit, ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus proditor, malo inuentus.

PINCIANI IN LIB. V. ET VLTIMVM DECLAMATIONVM.

Quod ſordidatus fui, lugentis eſt.] *Luctus, non lugentis, legendum: ex eiſdem caſtigatius.* *Declama. 1.*

Vitium me meum ſequatur.] *Indicandi modo, ſequitur: non, ſequatur, in eiſdem habetur.*

Accuſa, inquit, rem perage.] *Scribe: Accuſa, inquit, reum perage, ex ſexto Controuerſiarum.*

E Mortuo patre meo, metuo, ne quis ſe lædi putet, ſi dixero occiſum.] *Scribe per Minorē, & adiunge ſuperioribus: mortuo patre meo, metuo ne quis ſe lædi putet, ſi dixero occiſum.*

Quid accuſanti feciſſet, qui perſequitur tacentem?] *Relatiuum, qui, habetur quidem in ſexto Controuerſiarum: in codice autem vetuſto ſuperfluit.*

Viro forti præmium. Si plures erunt, iudicio contendant.] *Legendum puto: Viro forti præmium ſit: vel, Viri fortis præmium ſit. Plures fuerint, iudicio contendant. Nam antiqua pleraque exemplaria, Viri fortis, præferunt: non, Viro forti: &, fuerint: non, erunt.* *Declam. 2.*

Qui nec ipſi patri ceſſit.] *Malim legere, ipſe: quàm, ipſi.*

Alter percepit.] *In quibuſdam codicibus, percipit, legitur rectius: vt præſens præſenti adiungatur. & infrà.*

Sic tibi ſatisfieri velle nec debuiſti. Nam.] *Hæc verba in nulla vetere lectione habentur.* *Declam. 3.*

Et nec hoc ille propter filiam ſcuit.] *In ſexto Controuerſiarum, & hoc illi propter filiam præſtitit.* A

Vidcas an ſub iſtis exemplis patri fortius liceat tantùm loqui.] *Vetus lectio: Vide an ſub iſtis exemplis patri forti liceat tantùm loqui.*

Iam morte patris quæſiuit inuidiam.] *Lege ex eadem: Etiam morte, patri quæſiuit inuidiam.*

Declam. 4. Si iſte miſetetur.] *Scribe: Sic iſte miſeretur, ex ſexto Controuerſiarum.*

Integer alitur, & debiles alunt.] *Tollenda coniunctio, &, ex vetere lectione.*

Ita non infelicius ſic ſunt.] *Eadem: Itáne? Infelicius ſuperſunt.*

Interroga pucros.] *Scribe ex eadem, interroga patres. & infrà.*

Num incredibilia loquor.] *Eadem: Nec incredibilia loquor.*

Cùm tam crudelis ſit, miſericordiam publicauit.] *Corrige, cùm tam crudelis ſit, miſericordia publica viuit. ex vetuſto exemplari, & infrà:* B

Et hodie vobis præmium rogate.] *Scribo, primum: non, præmium. ex vetere lectione, & ſexto Controuerſiarum, & infrà.*

Solet autem dicere.] *Eadem: Solent etiam docere.*

Ergo tu cùm de publica miſericordia cogitas.] *Cogitaris: nõ, cogitas: eadem. Lego, cogitares: ex ſexto Controuerſiarum.*

Poteſt etiam aliquis.] *Scribendum: Poteſt enim aliquis. ex vetere lectione.*

Et qui ne me alere equidem, nedum alios poſſum.] *Ordo verborum inuerſus. Lege, & qui ne me quidem alere, nedum alios poſſum. ex eadem.*

Vnius miſericordia viuunt, & omnium aluntur.] *Dele coniunctionem, &: ex eadem.*

Illidunt & detrudunt.] *Pleraque omnia exemplaria, illudunt & detrahunt. In aliis, illudunt, tãtùm habetur: reliquis redundantibus.* C

Declam. 5. Ad exemplum torti, Promethcum pinxit.] *In nonnullis codicibus, & ad eius exemplum Promethea pinxit.*

Ideo templa Mineruæ fugimus.] *Nonnulla exemplaria, ædem Mineruæ fugimus, quibus ſuffragatur ſextus Controuerſiarum. Alia: Adeò templa Mineruæ fugimus.*

Scis certè quàm triſtem emeris.] *Scies, legendum: non, ſcis. ex vetere lectione.*

Torqueatur hic, nec ſub Philippo moriatur. Hic nec ſub Ioue.] *Corrige: torquetur: hoc nec ſub Philippo moritur: hoc nec ſub Ioue. ex ſexto Controuerſiarum.*

Senex longa miſeriarũ tabe confectus.] *Videtur hoc loco verbum, ſenex, vagum eſſe, & debito verbo fraudatum. Proinde arbitror reponenda eſſe duo verba, quæ in ſexto Controuerſiarum habentur, omiſſa (vt puto) negligentia librariorum: legendúmque, Producitur nobilis ſenex, longa miſeriarum tabe confectus.* D

Quemcunque præco viderat ibi flentem.] *Verbum, ibi, redundat, ex quibuſdam codicibus.*

Statuit ex altera parte Parrhaſius.] *Vetus lectio, ſtatuit reum ex altera parte Parrhaſius. Sextus Controuerſiarum per maiorem: Statuitur ex altera parte Parrhaſius.*

Dubium eſt inter iſta, Parraſius ſtudioſius pingat, an ſæuiat.] *Corrige: Dubiũ eſt inter iſta, Parrhaſius ſtudioſius pingat, an ille ſæuiat. ex ſexto Controuerſiarum.*

Ignis, tormenta, ferrum, officina. Hoc pictoris, an Philippi eſt.] *Scribendum, Ignis, ferrum, officina hæc pictoris, an Philippi eſt? ex ſexto Controuerſiarum.*

Deorum crimina in templo picta ſunt.] *Templis, non, templo, habet vetus lectio. & exemplaria quædam, ſcis, agnoſcunt: non, ſunt.*

Declam. 6. Noctu parietem domus eius perfodit.] *In aliquot codicibus verbum, domus, non habetur.* E

Id ſolùm ſuſtulit.] *In ſexto Controuerſiarum: Id ſolùm ſuſtuli.*

Profiteor indicium furti.] *Deeſt verbum, mei, ex omni antiqua lectione: vt ſit, furti mei.*

Cur me ſubmoues ante actionem.] *Eadem, accuſationem præfert: non, actionem.*

Quale id ſpectaculum fuit.] *Eadem: Quale iſtud ſpectaculum fuit.*

Conſilium videri vult infelicitatem furti ſui.] *Lego, felicitatem: non, infelicitatem. Felix enim fuit, qui hoſtiles literas intercepit. Probant id etiam verba ſequentia: Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit.*

Lex quæ nocturnum furem occidi iubet.] *Verbum, iubet, in quibuſdam exemplaribus nõ habetur.*

A

LVCII ANNÆI SENECÆ ORATORIS ET RHETORIS SVASORIARVM
LIBER VNVS.

Suasoria prima.

SIN vt cuiusque rei magnitudinem natura dederat, dedisset & modum, Hæc declamatio est ἀκέφαλος.
nihil infinitum nisi Oceanus. *Auitus.* Fertiles in Oceano iacére terras, vl-
tráque Oceanum rursus alia littora, alium nasci orbem, nec vsquam natu-
B ram rerum desinere, sed semper inde, vbi dedisse videatur, nouam exurge-
gere. Facilè ista finguntur, quia Oceanus nauigari non potest. Satis sit ha-
ctenus vicisse Alexandro, quà mundo lugere satis est. Intra has terras cœ-
lum Hercules meruit. Stat immotum mare & quasi deficientis suo fine naturæ pigra mo-
les, nouæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista vastitas
nutrit, confusa lux alta caligine, & interceptus tenebris dies, ipsum verò graue & defixum
mare, & aut nulla aut ignota sidera. Ita est Alexander rerum natura: post omnia Oceanus:
post Oceanum nihil. *Argentarius.* Resiste, orbis te tuus reuocat: vicimus quà licet: nihil
tantum est, quod ego Alexandri periculo petam. *Pompeius Sylo.* Venit ille dies Alexander
exoptatus, quo tibi operæ est adesse: iidem sunt termini & regni tui, & mundi. *Oscus.* Tem-
pus est Alexandrum cum orbe & cum sole desinere. quod noueram, vici: nunc concupisco
C quod nescio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarint?
Qui tam horridi montes, quorum non iuga victor miles calcauerit? Vltra Liberi patris
trophæa constitimus: non quærimus orbem, sed amittimus. Immensum, & humanæ in-
rentatum experientiæ pelagus, totius orbis vinculum, terrarúmque custodiam, inagitata re-
missio, vastitas, littora modò sæuiente fluctu inquieta, modò fugiente deserta, retra caligo
remittet fluctus. Nescio quid humanis natura subduxit oculis, & rertam nox obruit. *Musa.*
Fœda beluarum magnitudo, & immobile profundum testantur Alexander, nihil vltrà
esse quod vincas: reuertere. *Albutius Sylus.* Terræ quoque suum finem habenr, & ipsius
mundi aliquis occasus est, nihil infinitum est: modum magnitudini facete debes: cùm
fortuna non facit, magni pectoris est inter secunda moderatio. Eundem fortuna victoriæ
tuæ, quem natura finem facit. Imperium tuum claudit Oceanus. O quantum magnitudo
D tua rerum quoque naturam supergressa est. Alexander orbi magnus est. Alexandro orbis
angustus est: aliquis etiam magnitudini modus est. Non procedit vltra spacia sua cœlum:
Maria intra terminos suos agitantur. Quicquid ad summum peruenit, incremento non
reliquit locum. Non magis quicquam vltra Alexandrum nouimus, quàm vltra Oceanum.
Marillius. Maria sequimur, terras cui tradimus? orbẽ quẽ nõ noui quæro, quẽ vici relinquo.
Fabianus, Quæ ista toto pelago infusa caligo? Nauigantẽ tibi videtur admittere, quæ prospi-
cientẽ quoque excludit? Non hæc India, nec terribilis ferarũ ille cõuentus: immanes pro-
pone beluas, aspice quibus procellis fluctibúsque sæuiat, quas ad littora vndas agat:
tantus ventorũ, tanta cõuulsi funditùs maris insania est: nulla præsens nauigãtibus statio est,
nihil salutare, nihil notum. rudis & imperfecta natura penitùs recessit. Ista maria ne illi
quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circumfudit
Oceanum. Illi qui iam siderum collegerunt metas, & annuas hyemis atque æstatis vices, ad
E certam legem redegerunt, quibus ignota nulla pars mundi est, de Oceano tamen dubitant,
vtrúmne terras velut vinculum circumfluat, an in suum colligatus orbem, & in hos, per
quos nauigatura sinus, quasi spiramẽta quædam magnitudinis exæstuet, ignem post se, cu-
ius augmentum ipse sit, habeat, an spiritum. Quid agitis commilitones? regem domito-
rémque, generis humani magnum Alexandrum eò demittitis, quod adhuc quid sit
disputatur? Memento Alexander, matrem in orbe victo adhuc magis quàm capto relin-
quis.

DIVISIO. Aiebat Cæstius, hoc genus suasoriarum aliter declamandum esse, quàm sua-
dendum. Non eodem modo in libera ciuitate dicendam esse sententiam, quo apud re-
ges: quibus etiã quæ prosunt, ita tamen vt delectẽt, suadenda sunt. Et inter reges ipsos esse

discrimen:quosdam magis aut minus rerum vsum habere . Veritatem facti Alexandrum A
exisse.Quosdam superbissimos,& supra mortalis animi vim elatos cernimus. Denique vt
alia dimittantur argumenta,ipsa suasoria insolentiam eius coarguit, orbis illum suus non
capit:itaque nihil dicẽdum aiebat,nisi cum summa veneratione regis, ne accideret idem
quod præceptori eius Callistheni accidit,quẽ occidit propter intempestiuè liberos sales.
Nam cùm se deum vellet videri,& vulneratus esset, viso sanguine philosophus mirati se
dixerat,quòd non esset.

Ille se ab hac vrbanitate lancea vindicauit.Eleganter in C.Cas-
sij epistola quadam ad M.Ciceronem missa positum , multum iocabatur de stulticia Cn.
Pompeij adolescentis,qui in Hispania contraxit exercitum,& ad Mundam acie victus est.
Deinde ait:Nos quidem illum deridemus, sed timeo ne illo gladio ἀντιμυκτηρίσει In omni-
bus rebus hæc vrbanitas extimescenda est.Aiebat itaque , apud Alexandrum dicendam B
esse sententiam,vt multa adulatione animus eius permulceretur. Seruandum tamen ali-
quem modum,ne nobis accideret tale aliquid,quale accidit Atheniensibus , cùm publicæ
eorum blanditiæ non tantùm deprehensæ,sed & castigatæ sunt.Nam cùm Antonius vel-
let se Liberum patrem dici,& hoc nomen statuis subscribi,habitu quoque & comitatu Li-
berum imitaretur , occurrerunt venienti ei Athenienses cum coniugibus & liberis , &
Διόνυσον salutauerunt.Bene illis cesserat,si nasus Atticus ibi substitisset.dixerunt desponde-
re ipsos in matrimoniũ Mineruam Musam suam, & rogauerunt vt duceret . & Antonius
ait dicturum:sed dotis nomine imperare se illis mille talenta . Tum ex Græculis quidam
ait:

Huic quidem impunè fuit:sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt. quæ
cùm exigerentur,complures contumeliosi libelli proponebãtur,quidam etiam ipsi Anto- C
nio tradebantur:sicut ille qui subscriptus statuæ eius fuit, cùm & eodem tempore Octa-
uiam vxorem haberet,& Cleopatrã:Hoc tu euita restituas,tibi habe.Bellissimam tamen
rem Deillius dixit,quem Messala Coruinus desertorem bellorum ciuilium vocat,quia ab
Dolobella ad Cassium transituro salutem ei pactus est,si Dolobellam occidisset: & à Cas-
sio deinde transiit ad Antonium,nouissimè ab Antonio transfugit ad Cæsarem . Hic est
Deillius,cuius epistolæ lasciuæ ad Cleopatram feruntur.Cùm Athenienses tempus pete-
rent ad pecuniam conferendam,nec exorarent,Deillius ait:Et tamen dicito illos tibi an-
num biennij,triennij diem debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad
propositum reuertar.Aiebat Cæstius, magnis cum laudibus Alexandri hanc suasoriam
esse dicendam:quam sic diuisit,vt primùm diceret,etiam si nauigari posset Oceanus,naui-
gandum non esse:satis gloriæ quæsitum:regenda esse & disponenda,quæ in transitu vicis- D
set:consulendum militi,totius orbis victoriis lasso: de matre illi cogitandum,& alias cau-
sas complures subiecit.Deinde illam quæstionem subiecit, ne nauigari quidẽ Oceanum
posse.*Fabianus* philosophus primam fecit quæstionem eandem , Etiam si nauigari posset
Oceanus,nauigandum non esse.At rationem aliam primam fecit, modum imponendum
esse rebus secundis.hic dixit sententiam:Illa demum magna est felicitas,quæ arbitrio suo
consistit.Dixit deinde locum de varietate fortunæ, & cùm descripsisset nihil stabile esse,
omnia fluitare,& incertis motibus modò attolli, modò deprimi,absorberi terras, & maria
siccari,montes subsidere:deinde exempla rerum à fastigio suo deuolutarum,adiecit:Sine
potius rerum naturam,quàm fortunam tuam deficere. Secundam quoque quęstionem a-
liter tractauit.Diuisit enim illã sic,vt primùm negaret vllas in Oceano,aut trans Oceanum
esse terras habitabiles:deinde si essent,perueniri tamen ad illam non posse. Hic difficulta- E
tem ignoti maris,naturam non patientem nauigationis:nouissimè vt posset perueniri,tan-
ti tamen non esse.Hic dixit incerta peti,certa deseri,descituras gentes,si Alexandrum na-
turæ terminos supergressum notuisset.Hic matrem memorauit,de qua dixit , quomodo
illa trepidauit,etiam quòd Granicum transiturus esset.*Lyconis* celebris sententia est : Hoc
omnes imitari voluerunt. *Plutio* dixit: *Artemon* dixit: *Apaturius* di-
xit.

Sic Cæstius descripsit:Fremit Oceanus,quasi indignetur,quod
terras relinquas.Corruptissimam rem omnium,quæ vnquam dictæ sunt, ex quo homi-
nes diserti insanire cœperunt,putabant.*Dorionis*.Esse in Metaphrasi dictum Homeri:Tum
excæcatus Cyclops saxum in mare reiecit.Hæc quomodo ex corruptis eò perueniant , vt
& magna,nec tamẽ sana sint,aiebat *Mecœnas*,apud Virgiliũ intelligi posse. Tumidũ est

A Virgilius quidem ait:

—Rapit haud partem exiguam montis.—

ita magnitudini se dat. Sed vt non impudenter discedat à fide, est inflatum. Virgilius ait, quòd de nauibus credas innare reuulsas Cycladas, quòd non dicit hoc fieri sed videri, propitiis auribus videtur: quamuis incredibile est quod excusatur, antequam dicitur. Multo corruptiorem sententiam Ministrati cuiusdam declamatoris, non abiecti suis temporibus nactus sum in hac ipsa suasoria, cùm describeret beluarum in Oceano nascentium magnitudinem. Efficit hæc sententia, vt ignoscamus ei, qui dixit ipsi Charybdi & Scyllæ maius portentum, Charybdis ipsius maris naufragium videri, & ne in mare semel insaniret: quid ibi potest esse saluum, vbi ipsum mare perit? *Damasceticus* induxit matrem loquentem, cùm describeret assiduè priorib. periculis noua superuenisse. *Barbarus* dixit, cùm introduxisset

B excusantem se exercitum Macedonum, hunc sensum. *Fuscus Arellius* dixit: Testor antè orbem tibi tuum deesse, quàm militem. *Latro* sedens hanc dixit: Non excusauit militem, sed dixit. Dum sequor, quis mihi promittit hostem, quis terram, quis diem, quis mare? Da vbi castra ponam, vbi signa ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, commeatum peto: nunquid immaturè ab Oceano? *Latini* declamatores in Oceani descriptione non minus viguerunt. nam aut nimis descripserunt, aut curiosè. Nemo illorum potuit tanto spiritu dicere, quanto Pedo, qui nauigante Germanico dixit:

Iam pridem post terga diem solémque relictum,
Iam pridem notis extorres finibus orbis,
Per non concessas audaces ire tenebras,
C *Hesperij metas, extremáque littora mundi.*
Nunc illum pigris immania monstra sub vndis:
Qui ferat Oceanum, qui sæuas vndique Pistris
Æquoreósque canes ratibus consurgere pansis.
Accumulat fragor ipse metus, iam sidere limo
Nauigia, & rapido desertam flamine classem,
Séque feris credunt per inertia fata marinis,
Tam non felici laniandos sorte relinqui.
Atque aliquis prora se dat sublimis ab alta,
D *Aëra pugnaci luctatus rumpere nisu.*
Vt nihil erepto valuit dinoscere mundo,
Obstructo taleis effundit pectore voces:
Quò ferimur? ruit ipse dies, orbémque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
An ne alio positas vltrà sub cardine gentes,
Atque alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerúmque vetant cognoscere finem
Mortaleis oculos: aliena quid æquora remis:
E *Et sacras violamus aquas, diuúmque quietas*
Turbamus sedes?—

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc suasoria processit, quàm Glyconi. Sed non minus multa magnificè dixit, quàm corruptè. Vtriusque vobis faciam potestatem. Et volebam vos experiri, non adiiciendo iudiciū meum, nec separando à corruptis sana. potuisset etenim fieri, vt vos illa magis laudaretis, quæ insaniunt: & nihilominus potest fieri, quamuis distinxerim. Illa bellè dixit: sed fecit quod solebat, vt sententiam adiectione superuacua quoad tumidè perderet. Adiecit enim illud: Quosdam iudices dubios sui habet, ego non dubito contrà sententiam ferre.

Suaſoria II. A

Trecenti Lacones contra Xerxem miſſi, cùm Trœzeni ex omni Græcia miſſi fugiſſent,
deliberant, an & ipſi fugiant. *Arellij Fuſci* patris. At puto rudis lecta ætas, & animus, qui
frangeretur metu inſueto, armáque non paſſuræ manus, hebetatáque ſenio, an vulnerib.
corpora, quid dicā potiſſimos Græciæ? An Lacedæmonios? an Eleos? an repetam tot acies
patrum, tot excidia vrbium, tot victorum gentium ſpolia? Et nunc proh dolor concidunt, ſi
remeabimus, templa. Pudet conſilij noſtri: pudet, etiam ſi non fugimus, deliberaſſe talia. At
cum tot milibus Xerxes venit, ô Lacedęmonij, aduerſus Barbaros, non reueremini opera
veſtra, non auos, non patres, quorum nos exemplum moueat? Ab infantia ſurgit inge-
nium, pudet Lacedæmonios ſic adhortari: ſcilicet tuti ſumus, licet totum claſſe Orien-
tem trahat, licet metuentibus explicet inutilem numerum. Hoc mare, quòd tantùm ex B
vaſto pater, vrgetur in minimum, inſidioſis excipitur anguſtiis, vixque minimo aditus na-
uigio eſt, & huius quoque remigium arcet inquietatione quod circumfluit mare, fallacia
curſus, vada altioribus ſtagnis internara aſpera ſcopulis & cæca, quæ nauigantium vota
decipiunt. Pudet, inquam, Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti ſint.
Non referam Perſarum ſpolia: certè ſuper ſpolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere
Trœzenos, qui ſic non fugiant, & ſic cadant. Hunc ſumite animum. Neſcio an vincere poſſi-
mus, vinci non poſſumus. Hæc non vtique perituris refero: ſed ſi cadendum eſt, erratis, ſi
metuēdam creditis mortem. Nulli natura in æternum ſpiritum dedit, ſtatutáque naſcen-
tibus in finem vitæ dies eſt. Imbecilla enim nos materia Deus orſus eſt: quippe minimis
ſuccidunt corpora, indenunciata ſorte rapimur: ſub eodem pueritia fato eſt, eâdem iuuen-
tus cauſa cadit: optamus quoque plerique mortem: adeò in ſecuram quietem receſſus eſt. C
At gloriæ nullus finis eſt, proximique Deo. Sic ages ea ſatagunt: fœminis quoq; frequens
hinc in mortem pro gloria iter eſt. Quid Lycurgum? quid interbitos ſomni poculo, quos
memoria ſacrauit, referam? vel vnum Otroyadem Meſcitem annumerare trecentis exem-
plo poſſum. *Triarij*. Non pudet Laconas nec pugna quidem hoſtium, ſed fabula vinci? Ma-
gnum & alumnum virtutis naſci Laconem, ad certam victoriam omnes remanſiſſent, ad
certam mortem tantùm Lacones: non eſt ſic Sparta lapidibus circundata. Ibi muros ha-
bet, vbi muros non habet. Melius reuocabimus Trœzenos, quàm ſequemur. Sed mon-
tes perforat, maria contegit. Nunquam ſolido ſtetit ſuperba felicitas: & ingentium impe-
riorum magna faſtigia obliuione fragilitatis humanæ collapſa ſunt. Scias licet ad finem
perueniſſe, quæ ad inuidiam perducta ſunt. Maria terráſque rerum natura ſtatione mutauit
ſua, moriamur trecenti: vt hic primùm inuenerit, quod mutare non poſſit. Tandem amens D
placiturum conſilium erat: Cur non potius in turba fugimus? *Portij Latronis*. In hoc ſcilicet
morati ſumus, vt agmen fugientium cogeremus: furori terga vertitis. Sciamus ſaltem quis
ſit iſte, quem fugimus: vicit. At victoria dedecus elui poteſt. Vt omnia fortiter fiant, feli-
citer cadant: multum tamen nomini noſtro detractum eſt iam Lacones, quòd, an fugere-
mus, deliberauimus. Vt enim non moriamur, quantum ad me quidem pertinet, poſt hanc
deliberationem nihil aliud timeo, quàm ne reuertamur. Arma nobis fabulæ excutiunt?
Nunc nunc pugnemus. Latuiſſet virtus inter Trœzenos: cæteri quidem fugerunt. Sine me
quidem interrogatis quid ſentiam, ego in noſtrum & in Græciæ patrocinium loquar: ele-
cti ſumus, non relicti. *Hali Sabini* Turpe eſt cuilibet viro fugiſſe: Laconi etiam delibe-
raſſe. *Marillij*. In hoc reſtitimus, ne in turba fugientium lateremus. habent quemadmo-
dum ſe excuſent Trœzeni Græciæ: munitas Thermopylas ſatis putauimus, cùm relinque-
remus illic Lacones. *Ceſtij Pij*. Quàm turpe fugere iudicaſtis Laconas, tamdiu nou fugien- E
do? Omnibus ſua decora ſunt. Athenæ eloquentia inclytæ ſunt, Thebæ ſacris, Sparta armis.
Ido hanc Eurotas amnis circunfluit, qui pueritiam indurat ad futuræ militiæ patientiam:
ideo Taygeti montis difficilia niſu Laconibus iuga: ideo Herculem gloriamur operibus
cœlum meritum: ideo muri noſtri arma ſunt. O graue maiorū virtutis dedecus: Lacones ſe
numerant, nō æſtimant. Videmus quanta turba ſit: vt habeat certè Sparta etiā ſi non fortes
milites, at nuncios veros, ita non bello quidem, ſed nuncio vincimur. Meritò Hercules o-
mnia cōtempſit, quē Lacones audire nō ſuſtinēt. Si vincere Xerxem nō licet, viuere liceat.
Volo ſcire quem fugiam. Adhuc non ſum ex vlla parte Athenienſiū ſimilis, non muris, nec
educatione: nihil prius illorum imitabor, quàm fugam? *Pompeij Sylonis*. Xerxes multos ſe-
cum adducit, Thermopylæ paucos recipiunt: erimus inter hoſtes fugaciſſimi, inter

fugaces

A fugaces tardissimi: nihil refert, quantas gentes in nostrum orbem Oriens effuderit, quantúmque nationum secum Xerxes trahat: tot ad nos pertinent, quot locus ceperit. *Cornelij Hispani.* Pro Sparta venimus, pro Græcia stemus: vincamus hostes, socios iam vicimus: sciat iste insolens Barbarus, nihil esse difficilius, quàm Laconis armati latus fodere. Ego verò quòd Trœzeni discesserũt, gaudeo: liberas nobis reliquẽre Thermopylas. Nil erit quod virtuti nostræ se opponat, quod inserat: non latebit in turba Laco: quocunque Xerxes aspexerit, Spartanum videbit. *Blandi.* Referam præcepta matrum, aut in his, aut cum his? Minus turpe est, à bello inermem reuerti, quàm armatum fugere. Referam captiuorum verba? captus Laco: Occide, inquit, non seruio: non potui capi, si fugere voluissem. Describire terrores Persicos: omnia ista cùm mitteremur, audiuimus. Videat trecentos Xerxes, & sciat, quanti bellum æstimãdum sit, quanto aptus numero locus. Reuertamur, ne nuncij quidem
B nisi nouissimi. Quis fugerit, nescio. Vos mihi Sparta commilitones dedit.

DESCRIPTIO THERMOPYLARVM. Nunc me delectat, quòd fugerunt Trœzenij, angustas mihi Thermopylas fecerant. *Contrà. Cornelij Spartinij.* At ego maximum dedecus futurum Reipub. nostræ arbitror, si Xerxes nihil prius in Græcia vicerit quàm Laconas: ne testem quidem virtutis nostræ habere possimus: id de nobis credetur, quod hostes narrauerint. Habetis consilium meum. id est autem meum, quod totius Græciæ: si quis aliud suadet, non fortes vos esse, sed gaudet perditos. *Claudij Marcelli.* Non vincent nos, sed obruent. Satisfecimus nomini: multum rei gessimus: ante nos rerum natura victa est.

DIVISIO. Huius suasoriæ feci mentionem, non quia in ea subtilitatis erat aliquid, quod vos excitare posset, sed vt sciretis quàm nitidè Fuscus dixisset, vel quàm licenter ipse sententiam feram. Vestri arbitrij erit, vtrum explicationes eius luxuriosas putetis, an (vt
C poeta Pollio Asinius aiebat) hoc non esse suadere, sed inuidere, ne volo nihil fuisse † & iuuenis te amo, tanquam has explicationes Fusci, quas nemo nostrûm non alius alia inclinatione vocis, velut sua quisque modulatione cantabat. At quia semel in mentionem incidi Fusci, ex omnibus suasoriis celebres descriptiunculas subtexam, etiam si nihil occurrerit, quod quisquam alius nisi suasor dixerit. Diuisione autẽ hac suasoria Fuscus vsus est illa vulgari, vt diceret, non esse honestum fugere, etiam si tutum esset: deinde æquè periculosum esse fugere, & pugnare: nouissimè periculosum esse fugere, pugnantibus hostes timendos, fugientibus & hostes & suos. Cæstius primam partem sic transegit, quasi nemo dubitaret, an turpe esset fugere: deinde illò transiit, an non esset necesse. Hæc sunt, inquit, quæ vos confundunt, hostes, & sociorum paucitas. Non quidem hæ suasoriæ. Sed in hac materia, disertissima illa fertur sententia Dorionis, cùm posuisset hoc dixisse tre-
D centis Leonidam, quod puto etiam apud Herodotum esse. Sabinus Asydius, venustissimus inter rhetores scurra, cùm hanc sententiam Leonidæ retulisset, ait: Ego illi ad prandium promisissem, ad cœnam renunciassem. Attalus Stoicus, qui solum vertit à Seiano circumscriptus, magnæ vir eloquentiæ, ex philosophis, quos nostra ætas vidit, lõgè & subtilissimus & facundissimus, cum tam magna & nobili sententia certauit, vt mihi dixisse videatur animosius quàm prior. Occurrit mihi sensus in huiusmodi materia, à Cornelio Seuero dictus, tanquam de Romanis, nescio an parum fortiter. Edicta in posterum diem pugna epulanteis milites induxit, & ait:

al. & iuuenis te amo.

Diuisio.

—Stratique per herbam:
Hic meus est, dixêre, dies.—

E Elegantissimè quidem affectum animorum incerta sorte pendentium expressit, sed parum Romani animi seruata est magnitudo. Cœnãt enim tanquam crastinum desperent. Quantus illis Laconibus animus erat, his qui non poterant dicere: Hic dies est meus. Illud Porcellus grammaticus arguebat in hoc versu quasi solœcismum, quòd eùm complures induxisset, diceret, Hic meus est dies: non, Dies hic est noster. & in sententia optima accusabat id quod erat optimum. muta enim, vt noster sit, peribit omnis versus elegantia: in quo hoc est decẽtissimum, quòd ex causa sermo trahitur. nam quasi prouerbij loco air, Hic dies meus est. & cùm ad sensum retuleris, ne Grammaticorum quidem calumnia ab omnibus magnis ingeniis submouẽda, habebit locũ. Dixerunt enim nõ omnes simul, tanquã in chorum manu ducẽte Grãmatico, sed singuli ex his: Hic meus est dies. Sed vt reuertar ad Leonidam & trecẽtos, pulcherrima illa fertur Glyconis sentẽtia. In hac ipsa suasoria nõ sanè refero memoria vllã sententiã Græci eiusquã, nisi Damæ. De positione loci elegãter dixit

Aterius, cùm angustias loci facundissimè descripsisset, natus trecentis locus. Cæstius cùm descripsisset honores, quos habituri essent, si pro patria cecidissent: adiecit, Per sepulchra nostra iurabitur. Nicetas longè disertius hanc phantasiam mouit, & adiecit: Nisi antiquior fuisset Xerxes quàm Demosthenes Ciptoy, cui dicere hanc suam dixit sententiam, aut certè non deprehensam, cùm descripsisset opportunitatem loci, & tuta vndique pugnantium latera & angustias à tergo positas, sed aduersus hostibus. Potamo magnus fuit Mitylenis, qui eodem tempore viguit, quo Lesbocles magni nominis & nomini respondentis ingenij: in quibus quanta fuerit animorum diuersitas in simili fortuna, puto vobis indicandum: multo magis, quia ad vitam pertinet, quàm si ad eloquētiam pertineret. Vtrique filius iisdem diebus decessit. Lesbocles scholam soluit, nemo vnquam ampliore animo se gessit. Potamon à funere filij contulit se in scholam, & declamauit. Vtriusque tamen affectum temperandum puto: hic durius tulit fortunam quàm patrē decebat, ille mollius. Verùm Potamon cùm suasoriam de trecentis diceret, tractabat, quàm turpiter fecissent Lacones, hoc ipsum quòd deliberassent de fuga: & sic nouissimè clausit: Insanierunt in hac suasoria multi circa Ottoyadem. Murthedius qui dixit, Fugerunt Athenienses: non enim Ottoyadæ nostri literas didicerāt. *Sarconius* dixit: Ottoyades periit vt falleret: reuixit, vt vinceret. *Licinius Nepos.* Cum ex exemplo vobis etiam mortuis vincendum fuit. *Antonius Atticus* inter plures sententias videtur palmam meruisse. dixit enim: Ottoyades penè à sepulchro victor digitis vulnera gessit, vt trophea Laconum inscriberet, & Deo dignum in Spartano sacramento virum, cuius ne literæ quidem fuere sine sanguine. *Castius Crispus.* Municipalis Gatozeos dixit post relatum exemplum, Ottoyade dicebat, municipalis aliud cæteros, aliud Laconas decet: nos sine deliciis educamur, sine muris viuimus, sine vita vincimus. *Senecio* fuit, cuius nomen ad vos potuit peruenisse, ingenij cōfusi ac turbulenti, qui cupiebat grandia dicere, adeò vt nouissimè huius rei morbo & teneretur & rideretur. nam & seruos nolebat habere, nisi grandes, & argentea vasa, non nisi grandia. Credatis mihi velim non iocanti, eò peruenit insania eius, vt calceos quoque maiores sumeret, ficus non esset nisi mariscas. Concubinā ingentis staturæ habebat, omnia grandia probabat: ei impositū est, velut Messala ait, cognomentū, & vocari cœpit Senetio Grandio. Is in hac suasoria cùm posuisset contradictionem, ait: Omnes qui missi erant à Græcia, fugerunt, sublatis manibus, insistens summis digitis (sic enim solebat, quo grandior fieret) exclamat: Gaudeo, gaudeo. mirantibus nobis quid tantum boni illi contigisset, adiecit: Totus Xerxes meus erit. Idem dixit: Iste qui classibus suis maria surripuit, qui terras circumscripsit, dilatauit profundū, nouam rerum naturæ faciem importat. Ponat sanè contra cœlum astra, commilitones habeo deos. *Senianus* multo potentius dixit: Terras armis possidet, cœlum sagittis, maria vngulis: Lacones nisi succurritis, mundus captus est. Decentissimi generis stultam sententiam referam *Victoris Statorij*, municipis mei, cuius fabulis memoria dignissimis aliquis suasoria occasione contradictionem sumpsit. At, inquit, trecenti sumus: & ita respondet, Treccnti, sed viri, sed armati, sed Lacones, sed ad Thermopylas. Nunquam vidi plures trecētos. *Latro* in hac suasoria, cùm tractasset omnia quæ materia capiebat, posse ipsos & vincere, posse certè victos reuerti & beneficio loci, tum illam sententiam: Si nihil aliud, erimus certè belli mora. Postea memini auditorem Latronis *Abronum Sylonem*, patrem huius Sylonis, qui Pantomimis fabulas scripsit, & ingenium grande non tantùm deseruit, sed posuit, recitare carmen, in quo agnouimus sensum Latronis in his versibus:

Ite agite Danai magnum Pæana canentes:
Ite triumphantes belli mora cōcidit hora.

Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, vt vnius verba surripi non possent. At nunc cuilibet orationes inuertere tutò licet pro suis. Sed vt sciatis, sensum bene dictum dici tamen posse melius, notāte præ cæteris quanto decentius Virgilius dixerit hoc quod valde erat celebre:

--Belli Mora concidit Hector. Item:
Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Troiæ,
Hectoris Aeneæque manu victoria Graium Hæsit.--

Messala aiebat, hic Virgilium debuisse desinere: quod sequitur, Et in decimum vestigia retulit annum, explementum esse. *Mecœnas* hoc etiam priori comparabat. Sed vt ad Thermopylas

A Thermopylas reuertat. *Diocles Cariftius* dixit. *Apatrius* dixit. *Coruo* teſtimoniū ſtuporis reddendum eſt, qui dixit: Quid ſi iam Xerxes ad nos ſuo mari nauigat, fugiamus antequā nobis te[illegible]a ſurripiatur. Hic eſt Coruus, qui cùm tentaret ſcholam Romæ ſummo illi, qui Iudæos ſubegerat, declamauit controuerſiā, de eáque apud matronas diſſerebat, liberos non eſſe tollendos, & ob hoc accuſatur Reipub. læſæ. In hac controuerſia, ſententia eius hæc ridebatur. Inter pyxides & redolentis animæ medicamina conſtitit myrata concio. Sed ſi vultis, hiſtoricum quoque vobis fatuum dabo. *Thuſcus* ille, qni Scaurum Mamercū, in quo Scaurorum familia extincta eſt, maieſtatis reum fecerat, homo quàm improbi animi, tam infelicis ingenij, cùm hāc ſuaſoriam declamaret, dixit: Expectemus ſi nihil aliud effecturi, ſcilicet ne inſolēs barbarus dicat: Veni, vidi, vici. cùm hoc poſt multos annos diuus Iulius victo Phatnace dixerit. *Durio* dixit. *Andreas* aiebat, Nicocratis Lacedæmonis inſignē hanc
B ſententiam fuiſſe futuram, ſi media inciderentnr. Sed ne vos diutius infatuem, qui prædixeram me Fuſci Arellij explicationes ſubiecturum, finem ſuaſoriæ faciam: quòd iterū nimius cultus & fracta compoſitio poterit vos offendere, cùm ad meam ætatem veneritis. Nam nunc vos ipſa, quæ offenſura ſunt, vitia delectant.

Suaſoria III.

Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Chalcante aliter nauigari potuiſſe. *Arellij Fuſci*. Non in aliam conditionem Deus fudit æquora, quàm ne omnis ex voto iret dies. nec ea ſors mari tantùm eſt, cæterùm ipſa non ſub eadem conditione ſidera ſunt. alia negatis imbribus exurunt ſolū, & miſeri cremata agricolæ legunt ſemina, & hęc interdum anno lex eſt: aliis ſerena clauduntur, & omne cœlū nubilo graue, ſubſidit ſolum,
C & creditum ſibi terra non retinet: alius incertis ſideribus curſus eſt, & variantur tempora, neque ſoles nimis vrgent, neque vltrà debitum imbres cadunt, quicquid aſperatum æſtu, eſt, quicquid nimio defluxit imbre, inuicem nimio tēperatur altero: ſiue ita natura diſpoſuit, ſiue (vt fernnt) luna curſu gerit: quæ ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplēdénſque pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet, ſiue occupata nubilo, ſordidiorem oſtendit orbem ſuum, non antè finit quàm in lucem redit: ſiue ne lunæ quidem ipſa potētia eſt, ſed flatus qui occupauére annum, tenent, quicquid bonum eſt, extra iuſſum Dei totum fuit adultero mare. An non potero vindicare adulteram? prior eſt ſalus pudicæ. Ne quid virginitati huius timerem, perſequebat adulterum. Victa Troia virginibus hoſtium parcēdū, nihil adhuc virgo Priami timet. *Caſtij Pij*. Vos ergo ad hanc diē immortales inuoco, ſic recluſuri eſtis maria? Obſtate potius. Ne Priāmi quidem liberos immolaturus eſt. Deſcribe nūc tēpeſtatem.
D Omnia iſta patimur, nec parricidium fecimus. Quod hoc ſacrum eſt, virginis deæ tēplo virginem occidere? libentius hanc ſacerdotem habebit quàm victimam. *Cornelij Hiſpani*. Infeſtæ, inquit, ſunt tempeſtates, & ſæuiūt maria: neque adhuc parricidium feci. Iſta maria ſi numine ſuo Deus regeret, adulteris clauderentur. *Marilly*. Si non datur nobis ad bellum iter, reuertamur ad liberos. *Argentarij*. Iterum in malum familiæ noſtrę fatale reuoluimur, propter adulteram fratris liberi pereunt: iſta mercede nollem reuerti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat.

Diuiſio. Hanc ſuaſoriam ſic diuiſit *Fuſcus*, vt diceret, etiam ſi aliter nauigare non poſſent, non eſſe faciendum: quia homicidium eſſet, quia parricidium, quia plus impenderetur, quàm peteretur. Petitur impendi Iphigeniam, vindicari adulteriū, committi parricidium. Deinde dixit, etiam ſi non immolaſſet, nauigaturum. Illam enim moram naturæ maris &
E ventorum eſſe, deorum voluntatem ab hominibus non intelligi. Hæc *Ceſtius* diligenter diuiſit. Dixit enim, deos rebus humanis non interponere arbitrium ſuum: ſi interponār, voluntatem eorū ab homine non intelligi: vt intelligatur, nō poſſe fata reuocari: ſi non ſint fata, ſacra profutura: ſi ſint, non poſſe mutari. *Sylo Pompeius* etiam ſi quod eſſet diuinādi genus certum, auguri negaui credendum. quare ergo ſi neſcit Chalcas, affirmat primùm, & ſcire ſe putat? Hic communem locum dixit in omnes, qui affectarent ſcientiam: deinde iraſcitur ſibi, inuitus militat, quærit ſibi tam magno teſtimonio apud omnes gentes fidem in ea deſcriptione. Primū in hac ſuaſoria *Fuſcus Arellius* Virgilij verſus voluit imitari. Valde autem longè petit, & penè repugnat materiæ, certè non deſideranti inſeruit. Ait enim de luna, quæ ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplendénſque pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet: ſiue occupata nubilo ſordidiorem oſtendit orbē ſuum, nō antè finit quàm in lucem redit. At Virgilius hæc quanto ſimplicius & beatius dixit:

Luna reuertentes cùm primùm colligit ignes, A
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis pelagóque parabitur imber. Et rursus:
Sin ortu in quarto (namque is certissimus autor)
Plena, neque obscuris per cœlum cornibus ibit.

Solebat autẽ ex Virgilio Fuscus multa trahere, vt Mecœnati imputaret. Toties enim pro beneficio narrabat, non in aliqua se Virgiliana descriptione placuisse: sicuti in hac ipsa suasoria dixit: Cur iste inter eius ministerium placuit? cur hoc os Deus elegit? cur hoc potissimùm sortitur poesis? quod tantùm non impiè aiebat se imitatũ Virgilium, Plena Deo? Solet autem Gallio noster hæc aptissimè ponere. Memini vnà nos ab auditione Nicetis ad Messalam venisse. Nicetes suo impetu valde Græcis placuit. Quærebat à Gallione Messala, quid illi visus esset Nicetes? Gallio ait, Plena Deo: quoties audierat aliquem ex his declamatoribus, quos scholastici callidos vocant, statim dicebat, Plena Deo. Ipse Messala nunquam aliter eum agnouit, ab hominis auditione venientem interrogat nihil aliud quàm vt diceret: Nunquid plena Deo? Itaque hoc ipsi tam familiare erat, vt inuito quoque excideret. Apud Cæsarem eùm mentio esset de ingenio Haterij, consuetudine prolapsus, dixit: Et ille erit plena Deo. Quærenti deinde quid hoc esse vellet, versum Virgilij retulit, & quomodo hoc semel sibi apud Messalam exeidisset, & nunquam postea potuisset excidere. Tiberius ipse Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atque delectatus est fabula Gallionis: hoc autem dicebat Gallio, Nasoni suo valde placuisse: itaque fecisse quod in multis aliis versibus Virgilius fecerat, nõ surripiendi causa, sed palàm imitandi, hoc animo vt vellet agnosci: esse autẽ in tragœdia eius: Feror huc illuc, vt plena Deo. Iam vultis ad Fuscũ reuertar, & descriptionibus eius vos satiabo. Hæc potissimùm ex his quas in similitudinis tractatione posuit, cùm diceret, omnino non concessam futurorum scientiam. B C

Suasoria IIII.

Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cùm denunciatum esset illi responso auguris periculum. *Arellij Fusci.* Quis est qui futurorum scientiam sibi vendicet? nouæ oportet sortis sit, qui iubente Deo canat. non eodem contentus sit vtero, quo imprudentes nascimur: quandam imaginem Dei præferat, qui iussa exhibeat Dei. sic est. Tantum enim regem, tantique rectorem orbis esse in metu cogit: magnus iste est, supra humanæ sortis habitum oportet sit, cui liceat terrere Alexandrum: ponat iste suos in sidera patres, & originem cœlo trahat, agnoscat suum vatem Deus, non eodem claudatur vitæ fine, ætate magna, extra omnem futurorum necessitatem caput sit, quod gentibus futura præcipiat. Si vera sunt ista, quid ita, non huic studio seruit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deósque, quà licet, visimus? cùm pateãt nobis sidera, & interesse numinibus liceat, quid tam inutili desidemus facundia? aut periculosis atteritur armis manus? an melius alio pignore quàm futuri scientia, ingenia surrexerint? Qui verò in media se vt prædicant fatorum misère pignora, natales inquirunt, & prima omnium meliorum annorum habent initia, quo ierint motu sidera, in quas discurrerint parteis: contràne Deus steterit: an placidus affulserit sol: an plenam lucem, an initia surgentis acceperint: an abdiderit in noctem obscurum caput luna: Saturnus nascentem, an ad bella Mars militem, an negociosum in quæstus Mercurius excepetit: an blanda annuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Iupiter tulerit. Existimant tot circa vnum caput tumultuanteis deos? Futura nunciant. Pleròsque dixère victuros, & nihil metuentes oppressit dies: aliis dedêre finem propinquum, at illi superfuère. Egentes inutilis animæ, felices nascẽtibus annos spoponderunt: at fortuna in omnem properauit iniuriam. incertæ enim sortis viuimus: vnicuique ista pro ingenio finguntur, non ex scientiæ vi. Deerit aliquis toto orbe locus qui te victorem non viderit? Babylone cluditur cui patuit Oceanus? D E

DIVISIO. In hac suasoria nihil aliud tractasse Fuscum scio, quàm easdem quas suprà retuli, quæstiones, ad scientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectauit, præterire non possum. Declamabat *Fuscus Arellius* controuersiam, de illa, quæ posteaquam ter mortuos pepererat, somniasse se dixit, vt in luco páreret. Valde in vos contumeliosus fuero, si totam controuersiam, quam ego intelligo me dicere, Fuscus declamaret, & apertè, aut non agnoscentis puerum, tractaret locum contra somnia & deorum prouidentiam, & malè de magnitud ine

A gnitudine deorum dixisset mereri eum,qui illos circa puerperas mitteret, summis clamoribus dixit illum Virgilij versum:

Scilicet is superis labor est,ea cura quietos Sollicitat.—

Auditor Fusci quidam,cuius pudori parco,cū hanc suasoriam de Alexandro ante Fuscum diceret,putauit æquè bellè poni versum eundem,dixit:

Scilicet is superis labor est,ea cura quietos Sollicitat.—

Fuscus illi ait:Si hoc dixisses audiente Alexandro , scires apud Virgilium eundem versum esse:

—Et altum capulotenus abdidit ensem.

Et quia soletis mihi molesti esse de Fusco,quid fuerit,quasi nemo videretur dixisse cultius,
B ingeram vobis Fuscianas explicationes. Dicebat autem suasorias libentissimè,& frequentius Græcas quàm Latinas.*Hybreas* in hac suasoria dixit.

Suasoria V.

Deliberant Athenienses,an trophæa Persica tollant,Xerxes minante rediturum se,nisi tollerentur.*Arellij Fusci*.Pudet me victoriæ nostræ:sic fugatum creditis Xerxem, vt reuerti possit?tot cæsa milia,nihil ex hac acie relictum minanti,nisi quod vix sequi fugientē possit,toties mersæ classis.Quid Marathona?quid Salamina referam ? Pudet dicere, dubitamus adhuc,an vicerimus.Xerxes veniet?At nescio quomodo languet circa memoriam iactutæ animus,& disturbata arma non repetit.Prior enim metus futuri regni is esset, amissa ne audeat,amissurum monent.Vt in gaudia interdum surgit animus,& spem ex præsen-
C ti metitur,ita aduersis frangitur:vbi ignominia spem premit, vbi nullam meminit aciem, nisi quæ fugerit,errat circa damna sua,& quæ malè expertus est,vota deponit.Si venturus esset,non minaretur.Suis ira ardet ignibus,& impacta soluitur.Non denunciaret, si venturus esset:neque armaret nos nuncio,nec instigaret victricem Græciam, nec sollicitaret arma felicia:magis superueniret Imprudentis. nam & arma indenunciata monent. Quantumcunque Oriens valuit, primo in Græciam impetu effusum est:hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat.Extincta tot ante Xerxem milia,tot sub ipso iacēt: & nulli nisi qui fugerunt,supersunt.Quid dicam Salamina?quid Cynagyron referam?& te Polytes?& hoc agitur an viceris?Hæc ego trophæa deposui,hęc in totius Gręcię conspectu statui, ne quis timeret Xerxem minantem.Me miserum,pugnante Xerxe trophæa posui,fugiēte tollam? Nunc Athenę vincimur. non tantùm credetur rediisse, sed vicisse Xerxes. Non potest
D Xerxes,nisi per nos trophæa tollere.Credite mihi,difficile est attritas opes recolligere, & spes nouare fractas,& pœnitenda acie in melioris euentus fiduciam surrigere.*Cestij Pij*.Inferam,inquit,bellum:alia mihi trophæa promittit : potest maior venire quàm victus est. *Argentarij*.Non pudet vos: pluris trophæa vestra Xerxes æstimat,quàm vos.

Diuisio.Fuscus sic diuisit:Etiamsi venturus est Xerxes, non tollimus : non sunt trophæa tollēda.Confessio seruitutis est,iussa facere:si venerit,vincemus.hoc non est diu colligendum.de eo dico,vincemus,quem vicimus.Sed nec veniet quidem.si venturus esset, non denunciaret.Fractus est & viribus & animo.*Cestius* & illud dicit, quod in prima parte tractauit,non licere Atheniensibus trophæa tollere:commune in illis ius totius Græciæ esse. communem victoriam,commune bellum fuisse.deinde ne fas quidem esse:nunquam factum, vt quisquam consecratis virtutis suæ operibus manus adferret.ista trophæa nō sunt
E Atheniensium:deorum sunt,illorum bellum fuit,illos Xerxes vinculis , illos sagittis persequebatur.hæc omnia ad impiam & superbam Xerxis militiam pertinent . Et quid?ergo bellum habebimus?habebimus:etsi Xerxem remouebis,alius hostis inuenietur.Nūquam magna imperia ociosa.Omnium bellorum prosperè ab Atheniensibus gestorum. Deinde non erit bellum Xerxes enim non veniet:† multo timidiores esse qui superbissimi fuerint. *fortè, anneà scitus.*
Nouissimè vt veniat,cum quibus veniet?reliquias victoriæ nostræ colliget : illos adducet, quos priore bello quasi inutiles reliquias nouit,si qui ex fuga cōsecuti sunt.Nullum habet militem,nisi aut fastiditum aut victum.*Argentarius* his duobus contentus fuit:aut nō venturum Xerxem,aut non esse metuendum.Si venerit, his solis institit: & illud dixit quod excerptum est:Tollite,inquit,trophæa.Si vicisti,quid erubescis?si victus es, quid imperas? Locum mouit non vtiliter:iudicare quidem se, neque Xerxem , neque iam quemquam Persarum ausurum in Græciam effundere se :ideo magis ipsis trophæa tuenda.Si quis vn-

quam illinc venturus hostis esset, vt conspectu trophæorũ animi militum accenderentur, A hostium frangerẽtur. *Blandus* dixit: Repleat ipse prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat: apparere voluit posteris quemadmodũ venerit, appareat etiam quemadmodum redierit. *Triarius*: Omni dimissa diuisione, tantùm exultauit quod audierit Xerxem venire ad se, ipsis nouam victoriam, noua trophæa. *Sylo Pompeius* venusto genere sententiæ vsus est: Nisi tollitis, inquit, trophæa, ego veniam. hoc ait Xerxes: Nisi hæc trophæa tollitis, illa ponetis. Alteram partem solus Gallio declamauit, & hortatus est ad tollenda trophæa. dixit gloriæ nihil detrahi: mansuram enim memoriam victoriæ, quæ perpetua esset: ipsa trophæa & tempestatibus & ætate consumi: bellum suscipiendũ fuisse pro libertate, pro coniugibus, pro liberis: pro re superuacua, & nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendũ. Hic dixit, vtique venturum Xerxem, & descripsit aduersus ipsos deos tumentem: deinde habere illum magnas vires: neque omnes illum copias in Græciam produxisse, nec omnes B perdidisse in Græcia: timendam esse fortunæ varietatem, exhaustas esse Græciæ vires: nec posse iam pati alterum bellum. illi esse immensam multitudinem hominum. Hoc loco disertissimam sententiam dixit, quæ vel in oratione vel in historia ponitur: Diutius illi perire possunt, quàm nos vincere.

Suasoria VI. De morte Ciceronis clarissima.

Deliberat Cicero, an Antonium deprecetur. *Q. Aterius.* Sciant posteri, potuisse Antonio seruire Rempublicam, non potuisse Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius: in hac causa etiam Ciceronem verba deficient. Crede mihi, si diligenter te custodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non possit. Si intelligis Cicero, non dicit, Roga vt viuas: sed, Roga vt seruias. quemadmodum autem hunc senatum intrare poteris exhaustum C crudeliter? repletum turpiter? Intrare autem tu senatum voles, in quo non Cn. Pompeium visurus es, non M. Catonem, non Lucullos, nõ Hortensium, non Lentulum atque Marcellum? non tuos, inquam, Coss. Hircium & Pansam? Cicero quid in alieno seculo tibi? Iam nostra peracta sunt. M. Cato solus maximum viuẽdi moriendique exemplum, mori maluit quàm rogare: nec erat Antonium rogaturus, & illas vsque ad vltimum diem puras à ciuili sanguine manus, in se infectas, acerrimè armauit. Scipio cùm gladium poni iussus foret, dicitur abdidisse se. quærentibus qui in nauem transierant militibus imperatorem: Imperator, inquit, bene se habet. Victus vocem victoriæ misit. Vetat, inquit, Milo rogari iudices. V. C L. nunc & Antonium rogat. *Portij Latronis.* Ergo loquitur imperator Cicero, & non timet Antonius: loquitur, inquam, Antonius, vt Cicero timeat? Ciuilis sanguinis Syllana sitis in ciuitatẽ redit, & ad triumuiralem hastam pro vectigalibus ciuium Romanorũ mortes locãtur. Iniusta bella albo Pharsalica ac Mundensis Mutinensisque ruina vincitur, consularia capita auro rependuntur. Tuis verbis Cicero vtendum est: O tempora, ô mores. videbis ardentes crudelitate simul ac superbia oculos: videbis illum non hominis, sed belli ciuilis vultum: videbis illas fauces, per quas Cn. Pompeij bona transierũt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem: videbis illum pro tribunali loco, quem magister equitum cùm raptaretur, præeat, vomitu fœdauerat. Supplex accidens genibus deprecaberis, & ore, cui se debet salus publica, humili, in adulationem verba submittes? Pudeat Verrem, quòd quia proscriptus fortius perit. *Cyri Marilli Esernini.* Occurrat tibi Cato tuus, cuius à te laudata mors est. Quicquam ergo tãti putas, vt vitam Antonio debeas? *Cestij Pij.* Si ad desiderium populi respicis Cicero, quandocunque perieris, parum vixisti: si ad res gestas, satis vixisti: si ad iniurias fortunæ & præsentẽ Reipublicæ statum, nimium diu vixisti: si E ad memoriam operum tuorum, semper victurus es. *Pompeij Sylonis.* Scias licet, tibi non expedire viuere, si Antonius permittit vt viuas. Tacebis ergo proscribente Antonio? & Rempublicam laniante? & ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronem quàm viuum desideret. *Triarij.* Quæ Charybdis est tam vorax? Charybdin dixi? quæ si fuit, animal vnum fuit, vix mediusfidius Oceanus tot res támque diuersas vno tempore absorbere potuisset. Huic tu sæuienti putas Ciceronem posse subduci? *Arellij Fusci.* Ab armis ad arma discurritur: foris victores dum trucidamur, dum in sanguine intestinus hostis incubat, quis non hoc populi Romani statu, Ciceronem vt viuat, cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, frustra? Nõ te ignobilis tumulus abscõdet: idem virtutis tuæ qui finis est immortalium, humanorum operum custos memoria, quæ mãsuri vita perpetua est, in omnia te secula sacratum dabit. Nihil aliud intercidet, quàm corpus fragilitatis

A litatis caducæ, morbis obnoxium, casibus expositum, proscriptionibus obiectum. Animus verò diuina origine haustus, cui nec senectus vlla, nec mors, onerosi corporis vinculis exolutus, ad sedes suas & cognata sidera recurret. Et tamen si ad ætatē, annorúmque, nunquam obseruatum viris fortibus, numerum respicimus, sexaginta supergressus es: nec potes videri non nimis vixisse, qui moteris Reipublicæ superstes. Vidimus furētia toto orbe ciuilia arma, & post Italicas Pharsalicásque acies Romanum sanguinem hausit Ægyptus: quid indignamur in Ciceronem Antonio licere, quod in Pōpeium Alexandrino licuit? Annon occiduntur, qui ad indignos cōfugiunt? *Cornelij Hispani*. Proscriptus est ille qui tuam sententiā secutus est: tota tabula tuæ morti † præcluditur: alter fratrem proscribi, alter auunculum patitur: quid habes spei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta sunt. Repete age tot patrocinia, tot clientelas, & maximum beneficiorum tuorum teipsum: iam intelliges Ciceronem in mortem cogi posse, in preces non posse. *Argentarij*. Explicantur triumuiralis regni delicata conuiuia, & popina tributo gentium instruitur: ipse vino & somno marcidus deficienteis oculos ad capita proscriptorum leuat. Iam ad ista non satis est dicere hominem nequam. *al. præluditur.*

B

DIVISIO. Latro sic hanc diuisit omnem suasoriam: Etiam si impetrates vitam ab Antonio, non putes tanti rogare, deinde impetrare non potes. In priore illa parte posuit: Turpe esset cuilibet Romano, nedum Ciceroni, vitam rogare. Hoc loco omnium qui vltrò mortem oppetissent, exempla posuit: deinde inutilis illi sua vita futura proponitur, morte grauior, detracta libertate. Hic omnem acerbitatem seruitutis futuræ descripsit: deinde non futurum fidei imperratæ beneficium. Hic cùm dixisset, Aliquid erit quod Antonium offendat aut factum tuum, aut dictum, aut silentium, aut vultus: adiecit sententiam, Haud

C eum placaturus es. *Albutius* aliter diuisit, primam partem fecit, moriendum esse Ciceroni, etiam si nemo proscriberet, cùm hæc insectatio temporum fuerit. deinde moriendum est: ille enim se sua sponte conficeret, quia moriendum esset, etiam si mori noluisset: graues odiorum causas esse: maximam causam proscriptionis ipsum esse Ciceronem. Et solus ex declamatoribus tentauit dicere, non vnum illi esse Antonium infestum. Hoc loco dixit illam sententiam: Si cui ex triumuiris non es inuisus, grauis es. Et illa sententia valdè excepta est: Rogo Cicero, ora vnum, vt tribus seruias. *Cæstius* sic diuisit: Mori tibi vtile est, honestum est, necesse est vt liber & illibatæ dignitatis consummes vitam. Hic illam sententiam dixit audacem: Vt numereris cū Catone, qui seruire nec Antonio quidem nondum domino potuit. *Marcellus* hunc sensum de Catone melius: Vsque eóne omnia cum fortuna populi Romani cōuersa sunt, vt aliquis deliberer, vtrum satius sit viuere cū Antonio,

D an mori cum Catone? Sed ad diuisionē Cæstij reuertamur. dixit vtile esse, ne etiā cruciatus corporis pateretur: non simplici illum modo periturū, si in Antonij manus incidisset. & in hac parte cùm descripsisset contumelias insultantiū Ciceroni, & verbera & tormēta, dixit illam multū laudatam sententiam: Tu mehercules Cicero cū veneris ad Antonium, mortē rogabis. *Varius Geminus* sic diuisit: Hortater te, si non alterutrum vtique faciēdum esset, aut moriendum, aut rogādum, vt morereris potius, quàm rogares. & omnia cōplexus est, quæ à cæteris dicta erant, sed addidit & tertium: adhortatus est illum ad fugā, illic esse M. Brutum, illic C. Cassium, illic Sex. Pompeium. Et adiecit illā sententiam, quam Cassius Seuerus vnicè mirabatur: Quid deficiemus? & Respub. suos triumuiros habet. Deinde etiā quas petere possit regiones, percurrit: Siciliam dixit vindicatā esse ab illo, Ciliciam à procōsule egregiè administratā, familiares studiis eius & Achaiam & Asiam, Deiotari re-

E gnum obligatū beneficiis, Ægyptū & habere beneficij memoriā, & agere perfidiæ pœnitentiam, sed illū maximè in Asiam & Macedoniam hortatus est in Cassij & in Bruti castra. Itē Cassius Seuerus aiebat alios declamasse, Varium Geminum viuum consilium dedisse.

Alteram partem pauci declamauerunt: nemo ausus est Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerunt. Geminus Varius declamauit alteram quoque partem, & ait: Spero me Ciceroni meo persuasurum vt velit viuere, quod grādia loquitur, & dicit: Mors nec immatura cōsulari, nec misera sapienti, non mouet me idiotā, perit. Ego bellè motes hominis noui: faciet, rogabit. nā quod ad seruitutē pertinet, non recusabit: iam collum tritum habet, & Pompeius illum, & Cæsar subiecerūt. Veteranum mācipiū videris. & quàm plura alia dixit scurrilia, vt illi mos erat. Diuisit sic, vt diceret, non turpiter rogaturum, non frustà rogaturum. in priori parte posuit, non esse turpe, ciuem victorem rogari à victo: hic quàm multi rogassent C. Cæsarem, hic & Ligarium,

deinde ne iniquum esse quidem, Ciceronem satisfacere, qui prior illum proscripsisset, qui & iudicasset ab eo semper nasci satisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro vita illum, sed pro Republica rogaturum: satis illum vixisse sibi, Reipublicæ parum. In sequēti parte dixit, exorari solere inimicos, ipsum exoratum à Vatinio. C. quoque Verri affuisse, facilius exorari Antonium posse, qui eùm tertius esset, ne quis tribus hāc tam speciosam clementiæ occasionem prætetiret: fortasse irasci Antonium, qui ne tanti quidem putasset illum quem rogaret. Fuga quàm periculosa esset, cùm descripsisset, adiecit: Quocunque peruenisset, seruiendum illi esse: ferendam aut Cassij violentiam, aut Bruti superbiam, aut Pompeij stultitiam. Quando in hanc suasoriam incidimus, non alienum puto, indicare quomodo quisque se ex historicis aduersus memoriam Ciceronis gesserit. Nam quòd Cicero nec tam timidus fuerit vt rogaret Antonium, nec tā stultus vt exorari posse speraret, nemo dubitat, excepto Asinio Pollione, qui infestissimus famæ Ciceronis permansit, & is etiam occasionem scholasticis † occasione dedit. Solent enim scholastici declamatores ponere. A B

al. alterius suasoriæ. fortè, hac positione. quod probāt statim sequentia verba.

Alia suasoria pro Cicerone.

Deliberat Cicero, an promittente salutem Antonio, orationes suas comburat. Hæc ineptè ficta cuilibet videri potest. Pollio vult illam veram videri: ita enim dixit in illa oratione, quam pro Lamia dedit. *Asinij Pollionis.* Itaque nunquam perficeret, nec mora fuit, quin euitaret, suas esse quas cupidissimè effuderat orationes in Antoniū, multipliceésque numero & accuratius scriptas illis contrarias ædere, ac veluti ipse palàm pro concione recitare, pollicebatur: cæteráque his alia sordidiora multò: vt tibi facilè liqueret, hoc totum adeò falsum esse, vt ne ipse quidem Pollio in historiis suis ponere ausus sit. Huic certè actioni eius pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixisse (nec enim mentiri sub trium virorum conscientia sustinebat) sed composuisse. Nolo autem vos iuuenes mei contristari, quòd à declamatoribus ad historicos transeo: satisfaciam vobis, & fortasse efficiam, vt his sententiis lectis solidis, & verum habentibus, recedatis æquiores. Hoc si tamen recta via consequi nō potero, decipere vos cogar, veluti salutarem pueris daturus potionem absinthiati poculi. Huius adeò cunctationis consilium habuisse Ciceronem non dicit, vt neget tempus habuisse. Ita enim ait *Liuius*: M. Cicero sub aduentū triumuirorum cesserat vrbe, certum habēs id quod erat, non magis Antonio eripi se quàm Cæsari Cassium & Brutum posse: primò in Tusculanum fugit, inde transuersis itineribus in Formianum, vt ab Caieta nauim conscensurus proficiscatur. Vnde aliquoties in altum prouectum cùm modò venti aduersi retulissent, modò ipse iactationē naui cæco voluente fluctu pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit, regressúsque ad superiorem villam, quæ paulò plus mille passibus à mari abest: Moriar, inquit, in patria sæpe seruata. Satis constat, seruos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum, ipsum deponi lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica, præbentique immotam ceruicē, caput præcisum est: nec satis stolidæ crudelitati militum fuit. manus quoque scripsisse in Antonium exprobrantes præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, iussúque eius inter duas manus in rostris positum, vbi ille cōsul, vbi sæpe consularis, vbi eo ipso anno aduersus Antonium, quanta nulla vnquam humàna vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat: vix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. Bassus Aufidius, & ipse nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter se mori non præbuerit tantùm, sed obtulerit. *Aufidij Bassi.* Cicero paulùm remoto velo postquam armatos vidit: Ego verò cōsisto, ait: accede veterane, & si hoc saltem potes rectè facere, incîde ceruicem. Trementi deinde, dubitātique: Quid si ad me, inquit, primùm venissetis? Cremutius Cordus & ipse ait, Ciceronem cùm cogitasset, vtrúmne Brutum, an Cassium, an Sextū Pompeium peteret, omnia illi displicuisse, præter mortē. *Cremutij Cordi.* Quibus visis lætus Antonius, cùm peractam proscriptionē suam dixisset, esset quippe non satiatus modò cædendis ciuibus, sed defectus quoque, pro rostris exponit. Item, qua sæpius ille ingenij circunfusus turba processerat, quæ paulò antè coluerat piis concionibus, quibus multorum capita seruauerat, tū per artus suos latus aliter ac solitus erat, à ciuibus suis conspectus est, † prætendenti capiti orique eius impensa sanie, breui antè princeps senatus Romaníque nominis titulus, tum precium interfectoris sui. Præcipuè tamen soluit pectora omniū in lachrymas gemitúsque, visa ad caput eius deligata manus dextera, diuinæ eloquentiæ ministra: cæterorúmque cædes priuatos luctus excitauerūt, illa vna cōmunem *Brutidij Nigri.* Elapsus C D E

fortè, pendenti.

interim

A interim altera parte villæ Cic. lectica per agros ferebatur. sed vt vidit appropinquare notum sibi militem, Popilium nomine, memor defensum à se, lætiore vultu aspexit, at ille, victoribus idipsum imputaturus, occupat facinus: capútque decisum, nihil in vltimo fine vitæ facientis, quod alterutrã in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paulo antè defensum ab illo. Et hic voluit positi in rostris capitis miserabilem faciem describere, sed magnitudine rei obrutus est. Item *Brutidij Nigri*. Vt verò, iussu Antonij inter duas manus positum in rostris caput conspectum est, quo toties auditum erat loco; sedato gemitu & fletu maximi viri inferiæ, nec vt solet ita depositi in rostris corporis concio audiuit, sed ipsa narrauit. Nulla non pars fori aliquo iactationis inclytæ signata vestigio erat. Nemo non aliquod eius in se meritum fatebatur: hoc certè publicum beneficium palàm erat, illam miserrimi temporis seruitutem ac aleam delatam in Antoniũ. Quoties magni alicuius mors
B ab historicis narrata est, toties ferè totius consummatio vitæ, & quasi funebris laudatio redditur. hoc semel atque iterum à Thucydide factum, idem in paucissimis personis vsurpatum à Sallustio, Liuius benignius omnibus magnis viris præstitit. Sequentes historici multò id effusius fecerunt. Ciceroni hoc, vt Græco verbo vtar, ἐπιτάφιον Liuius reddit. *Titi Liuij*: Vixit tres & sexaginta annos, vt si vis abfuisset, ne immatura quidem mors videri possit: ingenium & operibus & præmiis operarum felix: ipse fortunæ diu prosperæ, & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exillo, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo, omnium aduersorum nihil vt viro dignum erat, tulit, præter mortem. quæ verè æstimanti minus indigna videri potuit, quod à victore inimico crudelius passus erat, quàm quod eiusdem fortunæ composito fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius laudes
C sequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt est noster candidissimus omnium magnorum ingeniorũ æstimator T. Liuius, plenissimũ testimoniũ Ciceroni reddidit. Cordi Cremutij non est operæ, deferre etiam redditã Ciceroni laudationẽ. Nihil enim ipso Cicerone indignum est: ac ne hoc quidẽ, quod penè maximum est, tolerabile est. *Cremutij Cordi*. Priuatas enim simultates deponendas interdum putabat, publicas nunquã. Vides credendam eius non solùm magnitudinem virtutum, sed multitudinem quoque conspiciendam. *Aufidij Bassi*. Sic M. Cicero decessit, vir natus ad Reipub. salutem: quæ diu defensa & administrata, in senectute demum è manibus eius elabitur, non ipsius vitio læsa, quòd nihil in salute eius aliud illi, quàm si caruisset Antonio, placuit. Vixit sexaginta & tres annos, ita vt semper aut peteret alterum, aut inuicem peteretur: nullámque rem rarius, quàm diem illum quod nullius interesset ipsum mori, vidit. Pollio quoque Asinius, qui Verrem Cice-
D ronis reum fortissimè morientem tradidit, Ciceronis mortem solus ex omnibus malignè narrat, testimonium tamen, quamuis inuitus, plenum ei reddit *Asinij Pollionis*. Huius ergo viri tot tantísque operibus mansuris, in omne æuum prædicare, cuius ingenio atque industriæ superbè natura pariter atque fortuna obsecuta est. Ei quidem facies decora ad senectutem, prosperáque permansit valetudo, tum pax diutina, cuius instructus erat artibus, contigit. namque à prisca seueritate iudicis exacti, maximorum noxiorum multitudo prouenit, quos obstrictos patrocinio incolumes plerosque habebat. Iam felicissima consulatus ei sors petendi & gerendi munera magna deûm consilio, industriáque: vtinam moderatius secundas res, & fortius aduersas ferre potuisset. namque vtræque cùm venerant ei, mutari eas non posse rebatur. Inde sunt inuidiæ tempestates coortæ graues in eum, certiórque inimicis aggrediendi fiducia: maiore enim simultates appetebat animo quàm
E gerebat. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua maior pars vitæ atque ingenij stetit, ea indicandum de homine est. Atque ego ne miserandi quidem exitus eum fuisse iudicarem, nisi ipse tam miseram mortem putasset. Affirmare vobis possum, nihil esse in historiis eius hoc, quem retuli, loco disertius: vt mihi tunc non laudasse Ciceronem, sed certasse cum Cicerone videatur. Nec hoc deterrendi causa dico, ne historias eius legere concupiscatis: concupiscite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot disertissimis viris melius Ciceronis mortem deplorauit, quàm Cornelius Seuerus.

CORNELII SEVERI. A

Oráque magnanimum ſpirantia penè virorum
In roſtris iacuêre ſuis:ſed enim abſtulit omnis,
Tanquam ſola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia conſulis acta,
Iurat æque manus,deprenſáque fœdera noxæ,
Patritiumque nefas:eſt nunc & pœna Cetegi,
Deiectúſque redit votis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus,pleni quid honoribus anni
Profuerunt,ſacris & vita quid artibus acta? B
Abſtulit vna dies æui decus,ictáque luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ,
Vnica ſollicitis quondam tutela ſalúſque,
Egregium ſemper patriæ caput,ille ſenatus
Vindex,ille fori,legum ritúſque,togæque.
Publica vox eius æternum obmutuit armis.
Informes vultus,ſparſámque cruore nefando
Caniciem,ſacráſque manus,operúmque miniſtras
Tantorum,pedibus ciuis proiecta ſuperbis C
Proculcauit ouans:nec lubrica fata,deóſque
Reſpexit:nullo luet hoc Antonius æuo.
Hæc nec in Hæmatio mitis victoria Perſe,
Nec te dire Syphax,non fecit in hoſte Philippo.
Inque triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Abfuerant,noſtræque cadens ferus Hannibal iræ,
Membra tamen ſtygias tulit inuiolata ſub vmbras.

Non laudabo municipem noſtrum bono verſu, ex quo hic multo melior Cornelij Seueri proceſſit: D

Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.

Sextilius Ena fuit homo ingenioſus magis quàm eruditus, inæqualis poëta, & penè quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes poëtas ait, pingue quiddam ſonantes atque peregrinum. Is hanc ipſam proſcriptionem recitaturus in domo Meſſalæ Coruini, Pollionem Aſinium aduocauerat:& in principio hunc verſum non ſine aſſenſu recitauit:

Deflendus Cicero eſt,Latiæque ſilentia linguæ.

Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait: Meſſala, tu quid tibi liberum ſit in domo tua, videris: ego iſtum auditurus non ſum, cui mutus videor. atque ita conſurrexit, ne interfuiſſet recitationi eorum: quod Cornelium ſcio, cui non æquè diſplicuiſſe hunc verſum quàm Pollioni apparet, quòd meliorem quidem, ſed non diſſimilem illi & ipſe compoſuit. Si hic deſiero, ſcio futurum, vt vos deſinatis eo loco legere, quo ego à ſcholaſticis receſſi. Ergo vt librum velitis vſque ad vmbilicum reuoluere, adiiciam ſuaſoriam proximæ ſimilem. E

Alia ſuaſoria ad Ciceronem pertinens.

Deliberat Cicero, an ſcripta ſua comburat, promittente Antonio Incolumitatem, ſi feciſſet. *Q. Aterius.* Non feres Antonium: intolerabilis malo ingenio felicitas eſt: nihilque cupientes magis accendit, quàm propriæ turpitudinis conſcientia. Difficile eſt. Non feres, inquam, & iterum irritare inimicum in mortem tuam cupies. Quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone abſum: tamen non tædet me vitæ meæ, ſed pudet: ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Ingenium tuum amas, quòd illud Antonius plus odit quàm te. Remittere ait ſe tibi vt viuas: commentus, quemadmodum eripiat etiam

quo

A quo vixeras. Crudelior est pactio Antonij, quàm proscriptio. Ingenium erat, in quod nihil iuris haberent triumuiralia arma. Commentus est Antonius, quemadmodum quod non poterat cum Cicerone proscribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te Cicero, vt vitam magni æstimares, si libertas suum in ciuitate haberet locum, si suum in libertate eloquentia, si nõ ciuili esse ceruicibus luderetur. Nunc vt scias nihil melius esse quàm mori, vitam tibi Antonius promittit: pendet nefariæ proscriptionis tabula: tot prætorij, tot consulares, tot equestris ordinis viri periêre: penè nemo relinquitur, nisi qui seruire possit. Nescio an hoc tempore viuere possis Cicero: nemo est cum quo velis. Meritò hercules illo tempore vixisti, quo Cęsar vltrò te rogauit, vt viueres sine vlla pactione: quo tempore non quidem stabat Respublica, sed in boni principis sinum ceciderat. *Cestij Pij.* Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius, saluis eloquentiæ monumentis, non posse Ciceronem

B mori. ad pactionem vocaris: qua pactione melior in te pars tui petitur. Accommoda mihi paulisper eloquentiam, Ciceronem periturum rogo. Si te audissent Cæsar & Pompeius, neque iniissent turpem societatẽ, neque diremissent: si vti vnquam consilio tuo voluissent, neque Pompeius Cæsarem, neque Cæsar Pompeium deseruisset. Quid consulatum salutarem vrbi, quid exilium consulatu honestius, quid prouocatam inter initia adolescentiæ libertatem tyrociniis tuis Syllanam potentiam, quid Antonium auulsum, Catilinam Reipublicæ redditum? Ignosce Cicero, † diu ista narrauero. Forsitan hac die nouissimo audientur. Si occidetur Cicero, iacebit inter Pompeium patrem filiúmque: & Afranium Petreiúmque, Q. Catulum, M. Antonium illum indignũ hoc successore generis. Si seruatur, viuet inter Ventidios & † Canicios & Saxas. Ita dubium est, an satius sit cum illis iacere an cum his viuere? Pro vno homine iactura publica pacisceris. Scio omne pretiũ iniquum

fortè, dum, vel, si diu.

fortè. Caninios, vt Cicero Philip. 11. vel Crassicios, vt Philip. 13.

C esse, quod ille constituit: nemo tanti emit Ciceronis vitam, quãti vendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, Viues, sed eruentur oculi tibi: viues, sed debilitabuntur pedes: etiam si in alia damna corporis præstaris patientiam, excepisses tamen linguam. Vbi est sacra illa vox tua? Mori enim naturæ finis est, non pœna: hoc tibi vni non liquet? At videris Antonio persuasisse. Asserere potius libertati, & vnum crimen inimico adiice. Fac Antonium moriendo nocentiorem. *P. Asprenatis.* Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipse in eloquentiam suam animaduertet. Quid autem tibi sub hac pactione promittitur? Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus restituatur Reipublicæ senatus, dignissimus apud quem Cicero loqueretur. Multos ea re victuros animi sui contemptus oppressit: multos perituros parati ad pereundum animi ipsa admiratio eripuit: & causa illis viuendi fuit, fortiter mori. Permitte populo Romano contra Antonium, licet scripta combusseris. An-

D tonius paucos annos tibi promittit: at si non combusseris, populus Romanus omnes. *Pompeij Sylonis.* Quale est vt perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem sequamur Antonij? misericordiam tu istam vocas, supplicium summum ingenio Ciceronis? Credamus Antonio Cicero, si bene illi pecunias crediderunt fœneratores, si bene pacem Brutus & Cassius: hominem & vitio naturæ, & licentia temporum insanientem, inter scenicos amores ciuili sanguine luxuriantem: hominem, qui creditoribus suis oppignorauit Rempublicam, cuius gulæ duorum principũ bona, Cæsaris & Pompeij, non potuerunt satisfacere. Tuis vtar Cicero verbis: Chara est cuiquam salus, quam aut dare aut eripere potest Antonius? Non est tanti seruare Ciceronem, vt seruatum Antonio debeam. *Triarij.* Compulsus aliquando populus Romanus in eam necessitatem est, vt nihil haberet præter Iouem obsessum & Camillum exulem: nullum tamen fuit Camilli opus maius, quàm

E quòd indignum putauit, viros salutem pactioni debere. O grauem vitam, etiam si sine precio daretur. Antonius hostis à Republica iudicatus, nunc hostem Rempublicam iudicat. Lepidus, ne quis putet illum malè Antonio collegam placuisse, alienæ semper dementiæ accessio, vtriusque collegæ mancipium, noster dominus. *Argentarij.* Nihil Antonio credendum est. mentior: quid enim iste non potest, qui occidere Ciceronem potest? qui seruare, nisi crudelius, quàm occidebat, non potest? Ignoscentem tibi illum putas, qui ingenio tuo irascitur? ab hoc tu speras vitam, cui nondum verba tua exciderunt? Vt corpus quod fragile & caducum est, seruetur, pereat ingenium quod æternum est? ego mirabar, si non supplicio crudelior esset Antonij venia. P. Scipionem à maioribus suis desciscentem generosa mors in numerum Scipionum reposuit. Mortem tibi remittit, vt id pereat, quod solum in te immortale est. Qualis est pactio? Aufertur Ciceroni ingenium sine vita, promittuntur obliuione nominis tui pauci seruitutis anni. Non ille te vi-

uere vult,sed facere ingenij tui superstitem. Viue,vt Cicero audiat Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem? Patieris perire, vt quod in te optimum habes, ante te efferas. Sine durare post te ingenium tuum, perpetuam Antonij proscriptionem. *Arellij Fusci.* Quoad humanum genus incolume manserit,quā diu vsus literis,honor summæ eloquentię precium erit,quamdiu rerum naturæ aut fortuna steterit,aut memoria durauerit, admirabile posteris vigebit ingenium, & vno proscriptus seculo proscribes Antonium omnibus.Crede mihi, vilissima pars tui est, quę tibi vel eripi,vel donari potest. Ille verus est Cicero, quem proscribi Antonius non putat,nisi à Cicerone posse. Non ille tibi remittit proscriptionem,sed tolli desiderat suam. Si fidem deceperit Antonius,morieris: si præstiterit,seruies. Quod ad me attinet,fallere malo.Per te M.Tulli quatuor & sexaginta annos pulchrè actos,per salutarem Reipub.cōsulatum,per æternam si pateris ingenij tui memoriam, per Rempubl. quæ ne quid te putes charum illi, relinquere antè cœperit, oro, & obtestor,ne moriaris,confessus quòd nolueris mori. B

HVIVS suasoriæ alteram partem neminem scio declamasse: omnes pro libris Ciceronis sollicitì fuerunt, nemo pro ipso: cùm adeò illa pars non sit mala, vt Cicero, si hæc conditio ei lata fuisset, deliberaturus non fuerit. Itaque hanc suasoriam nemo declamauit efficacius quàm Sylo Pompeius. non enim ad illa speciosa se contulit,ad quæ Cæstius: qui dixit, hoc grauius esse supplicium quàm mortem,& ideo hoc Antonium eligere, breuem esse vitam homini,multò magis seni,ita memoriæ consulendum,quæ magnis viris æternitatem promitteret,non qualibet mercede vitam redimendam: & has conditiones intolerabiles esse,omnia potius subeunda,quàm monumēta ingenij sui ipsum exurere.Iniuriam illum facturum populo Romano, cuius linguam in ciuem extulisset, vt insolentis Græciæ studia tanto antecederet & eloquentia,quanto fortuna: iniuriam facturum generi humano, pœnitentiam illum acturum tam † degener spiritus empti,cùm in seruitute senescendum fuisset, in hoc vnum eloquentia vtendum, vt laudaret Antonium. Malle cùm illi ait, dare vitā,eripi ingenium. *Sylo Pompeius* sic egit,vt diceret: Antonium non pacisci,sed eludere :non esse illam conditionē,sed contumeliam.cōbustis enim libris,nihilominus occisurū.nō esse tam stultum Antonium,vt putaret ad rem pertinere,libros à Cicerone comburi, cuius scripta per totum orbem celebrarentur,& hoc perere eum quod posset ipse facere: nisi fortè non esset in scripta Ciceronis is,qui esset in Ciceronem. Quare nihil aliud eum agere,quàm vt ille Cicero multa fortiter de mortis cōtemptu locutus,ad turpes conditiones perductus occideretur. Antonium illi non vitam cum conditione promittere,sed mortem sub infamia quærere. Item quod turpiter postea passurus esset, nunc illum fortiter debere pati. Et hæc suasoria insignita est. Dixit enim sententiam cacozeliæ genere humillimo & sordidissimo, quod detractu aut adiectione syllabæ facit sensum. Proh facinus indignum! peribit ergo quod Cicero scripsit, manebit quod Antonius proscripsit. Apud Cæstium prætorem declamabat hanc suasoriam Surdinus, ingeniosus adolescens, à quo Græcæ fabulæ eleganter in Latinum sermonem conuersæ sunt. Solebat dulces sententias dicere, frequentius tamen prædulces & infractas. In hac suasoria cùm iusiurandum bellis sensibus prioribus complexus esset,adiecit: Ita te legam. *Cæstius*, homo nasutissimus, dissimulauit exaudisse se, vt adolescentem ornatum quasi imprudens obiurgaret: Quid dixisti? quid ita te fruar? Erat autem Cæstius nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infestus: quod illi nō impunè cessit. nam cùm M. Tull.filius Ciceronis Asiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter vrbanitatem,cœnabat apud eum Cæstius. M. Tullio & natura memoriam dempserat, & ebrietas:si quid ex ea supererat,subducebat:subinde interrogabat, Quis ille vocaretur qui in imo recumberet: & cùm sæpe subiectum nomen Cæstij excidisset, nouissimè seruus vt aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti domino, quis ille esset qui in imo recumberet, ait: Hic est Cæstius, qui patrem tuum negabat literas scisse. afferri protinus flagra iussit, & Ciceroni, vt oportuit, de corio Cæstij satisfecit. Erat autem etiam ibi pietas. Non exigeret Scordalus Hybriæ disertissimi viri filio malè apud se causam agenti.

forte, degenere.

A (margin markers: A, C, D, E)

& cùm in quadam postulatione Hybrias partibus stultorum locum ad literam omnibus agnoscentibus diceret: Age,inquit, non putas me scripta didicisse patris mei: Quousque tandem abutere Catilina patiētia nostra? *Gargonius* amabilissimus in hac suasoria dixit duas res, quibus stultiores ne ipse quidem vnquam dixerat. vnam in principio. nam cùm cœpisset scholasticorum frequentissimo iam more à iureiurando, & dixisset multa: Ita quamprimùm tantùm timeat, quantum potest, ita vt totus viuat Cicero,aut

A totus moriatur, vt ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixero, nulla pactione delebo.
Alteram rem dixit, cùm exempla referret eorum qui fortiter perierant: Iuba & Petreius,
mutuis vulneribus concurrerunt, & mortes fœnerauerunt.

Suasoriarum finis.

LVCII ANNÆI SENECÆ IN MORTEM CLAVDII CÆSARIS, LVDVS.

B QVID actum sit in cœlo ante diem tertium eidus Octobris, Asinio Mar-
cello, Acilio Auiola Coss. anno nouo, initio seculi felicissimi, volo memo-
riæ tradere. Nihil offensæ vel gratiæ dabitur. Hæc ita vera si quis quæsie-
rit vnde sciam: primùm, si noluero, non respondebo. Quis coacturus est?
Ego scio me liberum factum, ex quo suum diem obiit ille, qui verum pro-
uerbium fecerat, Aut regẽ, aut fatuum nasci oportere. Si libuerit respon-
dere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis vnquam ab historico † iure autores exe- *al. iuratores*
git? Tamen si necesse fuerit autorem producere, quærite ab eo, qui Drusillam euntem in
cœlum vidit. Idem Claudium vidisse se dicet iter facientẽ, non passibus æquis. Velit, no-
lit, necesse est illi omnia videre, quæ in cœlo agantur. Appiæ viæ curator est: qua scis &
diuum Augustum, & Tiberium Cæsarem ad deos isse. Hunc si interrogaueris, soli narra-
C bit: coram pluribus nunquam verbum faciet. Nam posteaquam in senatu iurauit se Dru-
sillam vidisse cœlum ascendentem, & illi pro tam bono nuncio nemo credidit, quòd vide-
rit, verbis conceptis affirmauit, se non indicaturum etiam si in medio foro hominem vi-
disset occisum. Ab hoc ego quæcunque audiui, certa claráque affero, ita illum saluum &
felicem habeam.

Iam Phœbus breuiore via contraxerat ortum
Lucis, & obscuri crescebant tempora somni.
Iámque suam victrix augebat Cynthia regnum:
Et deformis hyems gratos carpebat honores
Diuitis autumni, visóq; senescere Baccho
D *Carpebat raras serus vindemitor vuas.*

Puto magis intelligi si dixero, mẽsis erat October, dies quintus eiusdẽ Octobris. Horã non
possum tibi certã dicere: facilius inter philosophos, quàm inter horologia cõueniet. Tamẽ
inter sextã & septimam erat. Nimis rusticè acquiescunt oneri poetæ, non contenti ortus
& occasus describere, vt etiã medium diẽ inquietent. Tu sic transibis horam tam bonam?

Iam medium † cursu Phœbus diuiserat orbem, *al. curru.*
Et propior nocti fessus quatiebat habenas,
Obliquè flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui semper
ingenio eius delectatus esset, vnam de trib. Parcis eduxit, & ait: Quid fœmina crudelissi-
ma hominem miserum torqueri pateris? nunquam meritum, vt tam diu cruciaretur. An-
E nus sexagesimus & quartus est, ex quo cum anima luctatur. Quid † huic, respõdit, inuides? *al. huic inuides? Et*
Pátere Mathematicos aliquando verum dicere, qui illum postquam princeps factus est, *respondit.*
omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. Et tamen non est mirum si † errant, & horam *Patere.*
eius nemo nouit. Nemo enim illũ vnquam natũ putauit. Tum ille: Fac quod faciendũ est. *al. errant.*

Dede neci, melior vacua sine regnet in aula. *Horam.*

Sed Clotho: Ego mehercle, inquit, pusillum temporis adiicere illi volebam, dum hos pau-
culos qui supersunt, ciuitate donaret. Cõstituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hispanos,
Britannos, Sauromatas, & si qui vltra glacialem Boream incolunt Barbari, togatos videre.
Sed quoniam placet aliquos peregrinos in semen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit
† tum capsulam, & treis fusos profert. Vnus erat Augurini, alter Badæ, tertius Claudij, Hos, *al. tunc.*
inquit, treis vno anno exiguis interuallis temporum diuisos mori iubebo: nec illum

incomitatum dimittã? Non oportet enim eum, qui modò se tot millia hominum sequentia videbat, tot præcedentia, tot circunfusa, subitò solum destitui. Contentus erit his interim conuictoribus. A

Hæc ait: & turpi conuoluens stamina fuso,
Abrupit stolidæ regalia tempora vitæ.
At Lachesis redimita comas, ornata capillos,
Pieria crinem lauro frontémque coronans,
al. subtegmina vellere. *Candida de niueo † subtegmine vellera sumit,*
Felici moderata manu: quæ ducta colorem
Assumpsere nouum: mirantur pensa sorores.
Mutatur vilis precioso lana metallo. B
Aurea formoso descendunt secula filo.
Nec modus est illis, felicia vellera ducunt,
Et gaudent implere manus, sunt dulcia pensa.
Sponte sua festinat opus, nullóque labore,
Mollia contorto descendunt stamina fuso.
Vincunt Thitoni, vincunt & Nestoris annos.
Phœbus adest, cantúque iuuat, gaudétque futuris:
Et lætus nunc plectra mouet, nunc pensa ministrat. C
al. intentus. *Detinet † intentas cantu, fallitque laborem.*
Dúmque nimis citharam, fraternáque carmina laudant,
Plus solito neuêre manus: humanáque fata,
Laudatum transcendit opus: Ne demite Parcæ,
Phœbus ait: vincat mortalis tempora vitæ,
Ille mihi similis vultu, similísque decore,
Nec cantu, nec voce minor: felicia lassis
Secula præstabit, legúmque silentia rumpet.
Qualis discutiens fugientia lucifer astra:
Aut qualis surgit redeuntibus hesperus astris: D
Qualis cum primùm tenebris aurora solutis
Induxit rubicunda diem, sol aspicit orbem
Lucidus, & primos à carcere concitat axes:
Talis Cæsar adest, talem iam Roma Neronem
Aspiciet, flagrat nitidus fulgore remisso
Vultus, & affuso ceruix formosa capillo.

Hæc Apollo. At Lachesis, quæ & ipsa homini formosissimo faueret, fecit illud plena manu, & Neroni multos annos de suo donat. Claudium autem iubent omnes † χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. Et ille quidẽ animam ebulliit, & eo desiit viuere videri. Expirauit autem dum comœdos audit, vt scias me non sine causa eos timere. Vltima vox eius hæc inter homines audita est, cùm maiorem sonitum emisisset illa parte, qua facilius loquebatur: Væ me, puto, concacaui me. Quid † autem fecerit, nescio: omnia certè concacauit. nec post boletum opiparè medicamentis conditum, plus cibi sumpsit. Quæ postea in terris † sunt acta, superuacuum est referre. Scitis enim optimè: nec periculum est, ne éxcidant, quæ memoriæ publicum gaudium † impressit. Nemo felicitatis suæ obliuiscitur. In cœlo quæ acta sint, audite: fides penes autorem erit. Nunciatur Ioui, venisse quendam bonæ staturæ, bene canum, nescio quid illum minari: assiduè enim caput mouere, pedem dextrum trahere. quæsisse se, cuius nationis esset? respondisse illum nescio quid perturbato sono, & voce confusa, non intelligere se linguam eius: nec Græcum esse, nec Romanum, nec vllius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat, E

al. χαίρειν. Et ille.
al. antè.
al. fint.
al. impresserunt.

A uerar, & nosse videbatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum esset. Tum Hercules, primo aspectu sanè perturbatus est, vt qui etiam non omnia mõstra timuerit: vt vidit noui generis faciem, insolitum incessum, vocẽ nullius terrestris animalis, sed (qualis esse marinis beluis solet) raucã & implicatã, putauit sibi tertiumdecimum laborem venisse. Diligentius autem intuenti, visus est quasi homo. Accessit itaque, & quod facillimum fuit, Græculo ait: τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, Vbi hęc Claudius, gaudet esse illic philologos homines, sperat futurum aliquem historiis suis locũ. Itaque & ipse Homerico versu Cæsarem se esse significans, ait:

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν. *Odiss.9.*

Erat autem sequens versus verior, æquè Homericus:

ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

B Et imposuerat Herculi minimo discrimine † fibulam, nisi fuisset illic Febris: quæ fano suo *al. fabulã.*
relicto, sola cum illo venerat: cęteros omnes deos Romę reliquerat. Iste, inquit, mera men- *al. ille.*
dacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum † ipso tot annos vixi, Lugduni natus est. Marci muni- *al. vider.*
cipem † audis: quod tibi narro, ad sextumdecimum lapidem à Viẽna natus est, Gallus germanus. Iraque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. Hunc ego † reddo tibi Lu- *al. recipio.*
gduni natum, vbi L. Licinius multos annos regnauit. Tu autẽ qui plura loca calcasti, quàm *al. vllum.*
† vllus mulio perpetuarius, Lugdunenses scire debes, & multa † milia inter Xanthum & *al. alia.*
Rhodanum interesse. Excandescit hoc loco Claudius, & quãto potest murmure irascitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo gestu solutæ manus *al. quòd.*
& ad hoc vnum satis firmæ, † quo decollare homines solebat. Iusserat illi collum præcidi. Putares omnes illius esse libertos, adeò illum nemo curabat. Tum Hercules: Audi me, in-
C quit, tu, & desine fatuari: venisti huc, vbi mures ferrum rodunt. Citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam. Et quo terribilior esset, tragicus fit, & ait:

Exprome propere, sede † qua genitus cluas, *al. qua genitum dicas.*
Hoc ne peremptus stipite, ad terram † occidas. *al. decidas.*
Hæc claua reges sæpe mactauit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto sonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Edissere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, vnde ab Hesperio mari
D *Inachiam ad vrbem nobile aduexi pecus,*
Vidi duobus imminens fluuiis iugum,
Quod Phœbus ortu semper obuerso videt:
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Arárque dubitans quò suos cursus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Est ne illa tellus spiritus altrix tui?

Hæc satis animosè, & fortiter. Nihilominus mẽtis suæ non est, & timet μωροῦ πληγήν. Claudius vt vidit virum valẽtem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem sibi Romę fuisse, illic non habere se idem gratiæ: Gallum in suo sterquilinio plurimũ posse. Itaque quan-
E tum intelligi potuit, hæc visus est dicere: Ego te fortissime deorum Hercules, speraui mihi affuturum apud alios: & si quis à me † notorem petisset, te fui nominaturus, qui me optimè *fortè, autorem.*
nosti. Nam si memoria repetis, ego eram qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus mense Iulio & Augusto. Tu scis quantum illic miseriarum contulerim, quum causidicos audirem, & diem & noctem: in quos si incidisses, valde fortis licet tibi videaris, maluisses cloacas Augiæ purgare: multo plus ego stercoris exhausi. Sed quoniam volo, non
mirũ, quòd impetũ in Curiam fecisti: nihil tibi † clausi est. Modò dic nobis, qualem deũ *al. clusi.*
istum fieri velis: Ἐπικούρειος θεὸς nõ potest esse: οὔτ' αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτ' ἄλλοις παρέχει Stoicus? quomodo potest rotundus esse (vt ait Varro) sine capite, sine præputio? Est aliquid in eo Stoici dei: iam video, nec cor, nec caput habet. Si mehercules à Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensam toto anno celebrauit Saturnalia, eius princeps non tulisset. Illum
deũm à Ioue, qui quantum quidem in illo fuit, damnatum † incesti L. Syllanum, generum *al. incesto.*

suum occidit: Otopénque sororem suam, festiuissimam omnium puellarum, quam omnes A
al. quæso. Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Quare, inquit, † quæro enim sororem suam
al. stude. stultè † studere, Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, † inquit, mures
al. inquit. molas lingunt: hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, nescio: etiam cœli
scrutatur plagas, deus fieri vult. Parum est quòd templum in Britannia habet, quod nunc
fortè, μω-ρου, φιλ-λάτου. barbari colunt, & vt deum orant. † ἀλαρου φιλατου χειν Tandem Ioui venit in mentem, pri-
uatis intra curiam morantibus sententiam dicere, nec disputare. Ego, inquit, P.C. interro-
gare vobis permiseram, vos mera mapalia fecistis. Volo vt seruetis disciplinam curiæ. Hic
al. vobis. qualiscunq; est, quid de † nobis existimauit? illo dimisso, primus interrogatur sententiam †
al. Iacus. Ianus pater: is designatus erat in Cal. Iulias postmeridianus Cos. homo, quantumuis vafer,
qui semper videt ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa disertè, quod in foro iuuat, dixit, quæ nota-
rius persequi non potuit: & ideo non refero, ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta sunt. B
Multa dixit de magnitudine deorum, nō debere hunc vulgo dari honorem. Olim, inquit,
magna res erat, deum fieri: iam fama minimum fecit, etiam pessimū quemque illum affe-
ctare. Itaq; ne videar in personam, non in rem sententiam dicere: Censeo ne quis post hunc
diem, deus fiat ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν: aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra
hoc S.C. deus factus, dictus, pictúsve erit, eum dedi laruis, & proximo munere inter nouos
al. vicepotæ autoratos, ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur sententiam Diespiter † Nicepo-
al. Hic. tæ filius, & ipse designatus Cos. numulariolus. † Hic quæstu se sustinebat, vendere ciuita-
al. eius. tulas solebat. Ad huncce bellè accessit Hercules, & auriculam † ei tetigit. Itaque in hæc
verba censet: Cùm diuus Claudius diuum Augustū sanguine contingat, nec minus diuam
al. quam ipsam. Augustam auiam suam, † quam ipse deam esse iussit, longéque omnes mortales sapientia
antecellat, sitque è Rep. esse aliquem, qui cum Romulo C

---Possit feruentia rapa Vorare:---

al. fit. Censeo, vt D. Claudius ex hac die deus † fiat, ita vti ante eum quis optimo iure factus sit.
Eámque rem ad μεταμορφώσεις Ouidij adiiciendam. Variæ erant sententiæ, & videbatur
Claudius sententia vincere. Hercules enim, qui videret ferrum suum in igne esse, modò
huc, modò illuc cursabat, & aiebat: Noli mihi inuidere, mea res † agitur: deinde si quid vo-
al. agetur. lueris, inuicem faciam: Manus manum lauat. Tum diuus Augustus surrexit sententiæ suæ
loco dicendæ, & summa facundia disseruit. P.C. vos testes habeo, ex quo deus factus sum,
nullum verbum me fecisse, semper meum negocium ago. Sed non possum amplius dissi-
mulare, & dolorem quem grauiorem pudor facit, continere. In hoc terra marique pacem
al. vt quid. peperi: ideo ciuilia bella compescui: ideo legibus vrbem fundaui, operibus ornaui. † Et
quid dicam, P.C. non inuenio: omnia infra indignationem verba sunt. Confugiendum est D
al. prædicet iraque à me ad Messalæ Coruini disertissimi viri illam sententiā: † Præcidit ius imperij hic
P.C. qui vobis non posse videtur muscā excitare: tam facilè homines occidebat, quàm ca-
al. actibus iurus. neis excidit. Sed quid ego de tot † acribus vitis dicam? Non vacat † deplorare publicas cla-
al. deflere. des, intuenti domestica mala. Itaque illa omittam, hæc referam. Nam ἡ ὀργῆς ægrè senescit
ἢ νόσος. πυργοπολινίκης iste, quem videtis, per tot annos sub meo nomine latens, hanc mihi
al. Iulias. gratiam retulit, vt duas † aniitas suas, proneptes meas occideret, alterā fame, alteram fer-
al. an in tua certè. ro: vnum abnepotem L. Syllanū. Videris Iupiter, † an in causa mala, certè in tua, si hic inter
mala venit, si. nos futurus est. Dic mihi diue Claudi, quare quenquam ex his, quos quosque occidisti, an-
tequam de causa cognosceres, antequam audires, damnasti? hoc fieri solet in cœlo? non fit.
Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, vni Vulcano crus fregit, quem

ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο E

al. quòd ne scisti. & iratus fuit vxori, & suspendit illam: nunquid occidit? Tu Messalinam, cuius æquè auun-
culus maior eram quàm tuus, occidisti. Nescio, inquis? Dij tibi malefaciant: adeo istud tur-
al. persequi. pius est, † quòd nescis, quàm quod occidisti. Iste C. Cæsarem non desiit mortuum † prose-
al. Tristoniam. qui. Occiderat ille socerum: hic generum. Caius Cæsar Crassi filium vetuit Magnum vo-
al. Tristionias. cari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in vna domo Crassum Magnum, Scribo-
al. Assarionem. niam, † Bassioniam, † Assarionem, nobiles tamen: Crassum verò tam fatuum, vt etiam re-
gnare posset. Cogitate P.C. quale portentum in numerum deorum se recipi cupiat. Prin-
cipes pietate & iusticia dij fiunt. Scilicet hic pius & iustus, quoniam Dyrudarum perfidæ
gentis Gallicæ immanem religionem, à qua ciues submoueram, prorsus extirpauit, vbi Ro-
mæ nuptiarum sacra essent, quibus ipse, cùm sibi Agrippina nuberet, xxx. Senatoribus, in-
numeris Eq. Rom. mactatis, principium dedit. Hunc nunc deum facere vultis? Videte

corpus

A corpus eius, diis iratis natum. Ad summam tria verba citò dicat, & seruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos esse credet. Summa rei P. C. si honestè inter vos gessi, si nulli durius respondi, vindicate iniurias meas. Ego pro sententia mea hoc censeo. Atque ita ex tabella recitauit: Quandoquidem diuus Claudius occidit consocerum suum Appium Syllanum, generos duos, Pompeium Magnum Antoniæ ex Petina, L. Syllanum Octauiæ ex Messalina, socerum filiæ suæ Crassum, frugi hominem, tam similem sibi, quàm ouo ouum, Seribontam socrum filiæ suæ, Messalinam vxorem suam, & cæteros, quorum numerus inueniri non potuit: placet mihi in eum seuerè animaduerti, nec illi rerum iudicādarum † vacationem dari, eúmque quamprimùm *fortè, aduocationem.* exportari, & cœlo intra dies xxx. excedere, olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc sententiam itum est. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos è cœlo, vn-
B de negant redire quenquam. Dum descendunt per viam sacram, interrogat Mercurius, quid sibi velit ille concursus hominum, num Claudij funus esset? Et erat omnium formosissimum, & impēsa cura plenum, vt scires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omnísque generis æneatorum tanta turba, tantus conuentus, vt etiam Claudius audire posset. Omnes læti, hilares. P. Rom. ambulabat tanquam liber. Agatho, & pauci causidici plorabant, sed planè ex animo. Iuriscōsulti è tenebris procedebāt, pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui tum maximè reuiuiscerent. Ex his vnus cùm vidisset capita conferentes, & fortunas suas deplorantes causidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, Non semper Saturnalia erunt. Claudius vt vidit funus suum, intellexit se mortuum esse. Ingenti enim † μεγαληγορίᾳ nænia cantabatur Anapæstis: *al. ἐνδιάθετος χορικῶς nænia.*

Fundite fletus,	*Edite planctus,*	*Fingite luctus,*
C *Resonet tristi*	*Clamore forum:*	*Cecidit pulchrè*
Cordatus homo,	*Quo non alius*	*Fuit in toto Fortior orbe.*
Ille citato	*Vincere cursu*	*Poterat celeres,*
Ille rebelles	*Fundere Parthos,*	*Leuibúsque sequi*
Persida telis,	*Certáque manu*	*Tendere neruum:*
Qui præcipites,	*Vulnere paruo*	*Figeret hostes.*
Pictáque Medi	*Terga fugacis.*	*Ille Britannos*
Vltra noti	*Littora ponti,*	*Et cæruleos*
Cute Brigantas	*Dare Romuleis*	*Colla cathenis*
Iussit, & ipsum	*Noua Romanæ*	*Iura securis*
Tremere Oceanum.	*Deflete virum,*	*Quo non alius*
D *Potuit citius*	*Discere causas,*	*Vna tantùm*
Parte audita,	*Sæpe & neutra.*	*Quis nunc iudex*
Toto lites	*Audiet anno?*	*Tibi iam † cedet* *al. cedit.*
Sede relicta,	*Qui dat populo*	*Iura silenti,*
Cretæa tenens	*Oppida centum?*	*Cædite mœstis*
Pectora palmis,	*O causidici*	*Venale genus.*
Vósque poetæ	*Lugete noui,*	*Vósque in primis*
Qui concusso	*Magna parastis*	*Lucra fritillo.*

Delectabatur laudibus suis Claudius, & cupiebat diutius spectare. Iniicit illi manum Talthybius deorum nūcius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum possit agnoscere, per campum Martium: & inter Tyberim & viam rectam descendit ad inferos. Antecesserat iam compendiaria via Narcissus libertus, dominus domini, ad patronum excipiendum, & ve-
E nienti nitidus, vt erat à balineo, occurrit, & ait: Quid dij ad homines? Celerius præcedito, inquit Mercurius, & venire nos nuncia. Ille autem patrono plura blandiri volebat. quem *al. procliuia.* Mercurius iterum festinare iussit, & virga morantem impulit. Dicto citius Narcissus euolat. Omnia † procliua sunt, facilè descenditur. Itaque quamuis podagricus esset, momen- *al. anticeps.* to temporis peruenit ad ianuam Ditis: vbi iacebat Cerberus, velut ait Horatius, bellua † centiceps, sese mouens, villósque horrēdos excutiens. pusillum subperturbatur, vt illum *al. Ille autē totus infirmus est, nec quem velis.* vidit canem nigrum (nam albam canem in deliciis habere consueuerat) † villosum sanè: quem non velis tibi in tenebris occurrere. Et magna inquit voce: Claudius Cæsar † venit. *al. veniet.* Ecce exemplò cum plausu procedunt cantantes: ἡρήκαμεν συγχαίρωμεν. Hic erat Cos. desig. *al. Cotta.* Iunius Prætorius, Sex. Trallus, M. Heluius Trogus, † Corio tectus, Valens, Fusidius, Equ. *al. Nestor.* Rom. quos Narcissus duci iusserat. Medius erat in hac cantantium turba † Mnester pan-

al. monitorem. *al percrebuit.* *al. muneribus vbi imperitus.* *al. & Lucius.*

tominus, quem Claudius decoris causa † minorem fecerat. Necnon ad Messalinam citò A
rumor † percrepuit, Claudium venisse. Conuolarunt primùm omnium liberti, Myrõ Amphironas, Ampæus, Pheronas, Posides, hasta pura insignis, Felix cum Pallante fratre, Harpocras, Polybius: quos Claudius omnes quæstoriis, præstoriisque † muneribus nec vbi imperitus esset, præmiserat. Deinde præfecti duo, Iustus Catonius, & Ruffus Pompeij F. Deinde amici, Saturnius Luscius, & Pedo Pompeius, † & Lupus, & Celer Asinius, cõsulares. Nouissimè fratris filia, sororis filia, generi, soceri, socerus, omnes planè consanguinei. Eragmine factoClaudio occurrũt. Quos cùm vidisset Claudius, exclamat: πάντα φίλων πλήρη. Quomodo vos huc venistis. Tum Pedo Pompeius: Quid dicis homo crudelissime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc misit quàm tu, omnium amicorum interfector? In ius eamus: ego tibi hic sellas ostendam. Ducit illum ad tribunal Aeaci. is lege Cornelia, quæ

al. recipiebat. *al. Petronius.* *al. vetat illum loqui.* *Altera.* *al. vllis.* *al. spes sine fine effectu.*

de sicariis lata est, quærebat: postulat, nomen eius † recipit, ædit subscriptionem. Occisos B
Senatores x x x, Equites Rom. c c c x v, atque plures. Cæteros c c x x i, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos vndecunque circũfert, vestigat aliquem patronum qui se defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, vetus conuictor eius. homo Claudiana lingua disertus, & postulat aduocationem. Non datur. Accusat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit † Patronus velle respondere. Aeacus, homo iustissimus, † vetat. Altera tantùm parte audita condemnat, & ait: εἴκε πάθοι, τά κ' ἔρεξε, δίκη τ' ἰθεῖα γένοιτο. Ingẽs silentiũ factũ est. Stupebant omnes, nouitate rei attoniti: negabãt hoc vnquam factum. Claudio iniquum magis videbatur, quàm nouum. De genere pœnæ diu disputatũ est, quid illum pati oporteret. Erãt qui dicerent, si minus dij latura fecissent, Tantalum siti periturum, nisi illi succurreretur: nõ vnquam Sisyphum onere releuari: aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam. Non placuit † vlli ex veteranis missionem dari, C
ne vel Claudius vnquã simile speraret. Placuit nouam pœnã excogitari debere, instituendum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis, † speciem sine fine & effectu. Tum Aeacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. Et iam cœperat fugientes semper tesseras quærere, & nihil proficere.

Nam quoties missurus erat resonante fritillo,
Vtraque subducto fugiebat tessera fundo.
Cúmque recollectos auderet mittere talos,
Lusuro similis semper, sempérque petenti,
Decepere fidem: refugit digitósque per ipsos
Fallax assiduo dilabitur alea furto. D
Siccùm iam summi tanguntur culmina montis,
Irrita Sisyphio voluuntur pondera collo.

al. cogitationibus.

Apparuit subitò C. Cæsar, & petere illum in seruitutem cœpit: producit testes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adiudicatur C. Cæsari: illum Aeacus donat. Is Menandro liberto suo tradidit, vt à † cogitionibus abesset.

[redacted] SELESTADIENSIS, IN
ludum L. Annæi Senecæ de morte Claudij Cæsaris, Scholia.

E

QVID actum sit.] *Claudius Cæsar, Drusi Germanici filius, qui Caio proximè successit, talem egit principem, vt nescias stultiór ne fuerit, an crudelior. Hunc Annæus Seneca hoc libello, quem ludum de morte Claudij Cæsaris inscripsit, mirè taxat, & suis (quod aiunt) coloribus graphicè depingit. In causa autem nonnihil fuisse crediderim, cuur sic Claudium insectaretur, quòd sub eo exulauit. Cuius rei ipse meminit in lib. De breuitate vitæ ad Paulinum, his verbis de Cæsare blandiusculè loquens: Nec enim sic me deiecit, vt nollet erigere: imò ne deiecit quidem, sed impulsum à fortuna, & cadentem sustinuit, & in præceps euntem, leniter diuinæ manus vsus moderatione deposuit. Hactenus Seneca. Cæterùm cum Agrippina Claudio nupsisset, ne malis tantùm facinoribus innotesceret, veniam exilij pro Annæo Seneca simul præturam impetrat, lætum inpublicum rata ob claritudinem studiorum eius, vtque Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consilijs eiusdem ad spem dominationis*

A minationis vteretur: quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infensus Claudio, dolore iniuriæ credebatur. Hæc Tacitus.

In cœlo.] Ridiculè cœpit, pollicens se traditurum, quæ in cœlo ante diem tertiũ Eidus Octobris acta sunt: quasi illic sint Calendæ. Sic Homerus subinde describit, quid interea dij fecerint in cœlo. locus est ex imitatione: nam ita exordimur Annales.

Ante diem tertium.] Excessit enim Claudius tertium ante eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. lxxiiij. ætatis, imperij xiiij. anno. Ac veneno quidem occisum conuenit: vbi autem, & per quem dato, discrepat. Autor Tranquillus & Tacitus. Eidus autem per ei diphthõgum Græcam scriptum est: qua vtebãtur antiqui in his, quæ i extensum habent. id quod in vetustis inscriptionibus etiãnum visitur.

Feliciſſimi.] Ob Claudium sublatum.

B Ego ſcio me liberum factum.] Innuit tyrannidem Claudij, vel optimis optima, cùm loqui tum agere prohibentis.

Aut regem, aut fatuum.] Hic stulticiam Claudij notat: neque id falso. Nam mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec absolutum à natura, sed tantùm inchoatum: ac si quem socordiæ argueret, stultiorem aiebat filio suo Claudio. Auia Augusta pro despectissimo semper habuit: nõ affari, nisi rarissimè: non monere, nisi acerbo & breui scripto, aut per internuncios solita. Soror Liuilla quum audisset quandoque imperaturum, tam iniquam, tam indignam sortem populi Romani palàm & clarè detestata est: vt scribit Tranquillus. Hoc autem prouerbio, Aut regem, aut fatuũ nasci oportet, antiqui regum vecordiam taxabant. Nam quemadmodum in fatuis, risu, quæcunque fecerint, excipimus: sic regũ quoque facta nemo non probat. Proinde verissimũ est, facultatibus licentiáque & adsentationibus ad principum vitia: quod de Antonio Velleius Paterculus scriptum reliquit. Cæterùm nisi stulti fuissent olim reges, non
C essent libri illorum fatuitatibus referti, hoc est, factis, non tam stultis sæpenumerò quàm sceleratis, ac impiis cædibus & bellis: quibus in hoc mundo nihil stultius. Qui huius prouerbij explicatiorem interpretationem legere cupit, , Chiliades adeat. Illic enim præter eruditionem, quæ huic nusquam deest, etiam ad vitam rectius instituendam saluberrimam inueniet cohortationem.

Quis vnquam ab hiſtorico.] Salsissimè taxat vanitatem historicorum, qui scribunt quicquid volunt, nullo fideiussore.

Autorem producere.] Autor est, non solùm is, cuius suasu & autoritate fit aliquid, verùm is, vnde rumor est ortus. Produci autem testes dicuntur.

Quærite ab eo, qui Druſillam.] Caius Cæsar (vt refert Suetonius) Drusillam sororem vitiasse virginem creditus est: quam mox Lucio Cassio Longino consulari collocatam abduxit, & in modum iustæ v-
D xoris propalàm habuit. Eadem defuncta iustitium indixit, in quo risisse, lauisse, cœnasse, cum parentibus, aut coniuge, liberis ue, capitale fuit: cuius amorem quanti faceret, vel hac re docuit, quòd post mortem eius repente noctúque ab vrbe profugiens, transcursa Campania, Syracusas petiit. Rursúsque inde properè rediit, barba capillóque promisso. Nec vnquam postea, quantiscunque de rebus, ne pro cõcione quidem populi, aut apud milites, nisi per nomen Drusillæ deierauit. Seneca quoque noster in libro De breuitate vitæ Suetonio astipulatur, affirmans Caium post mortem Drusillæ, furiosa inconstantia modò barbam capillúmque submittentem, modò Italiæ ac Siciliæ oras errabundam permetientem, nunquam satis certum fuisse, vtrum lugeri vellet, an coli sororem. Eodem enim tempore, quo templa illi constituebat & puluinaria, eos qui parum mœsti fuerant, crudelissima afficiebat animaduersione. Hanc igitur Drusillam, quidã cùm esset viæ Appiæ curator, in qua sepeliebantur Romani, vt gratificaretur Caio, cœlum adeuntem se vidisse in senatu iureiurando affirmauit. quod cùm illi nemo crederet, sed videretur potius sanctè
E promisit, se nihil amplius, ne si hominem quidem in medio foro occisum vidisset, deinceps indicaturum.

Nõ paſſibus æquis.] Particula est carminis Vergiliani in Aeneide. Respexit autẽ ad id, quod Tranquillus de eo refert, his verbis: Cæterùm ingredientem destituebant poplites minus firmi.

Velit, nolit.] εἰρωνικῶς dixit.

Appiæ viæ.] Hæc sic nominata fuit ab Appio, qui eam muniuit: vt autor est Liuius in nono primæ Decadis. Estque præcipua viarum, ducens Brundusium, in qua erant conditoria sepulchráque Romanorum.

Diuum Auguſtum.] De quo sic inquit Suetonius: Nec defuit vir prætorius, qui se effigiem cremati euntem in cœlum vidisse iuraret.

Soli narrabit.] Notat morem eorum, qui huiusmodi portenta spargunt in vulgus. Primùm vnicuipiam narrant velut arcanum, quod sileri velint: deinde fama serpit, alio aliis per manus tradente.

Conceptis verbis.] *Conceptis verbis propriè iuramus, cùm (vt Latinè dicam & eleganter) alio* A
præeunte, ac iusiurandum dictante, aliquid expreßis ad certam formulam verbis, promittimus. Plautus in
Bacchidibus: Ego iusiurandum conceptis verbis dedi, daturum id me hodie mulieri ante vesperam: nunc
pater ne peierem cura.

Etiam si in medio foro.] *Taxat obiter vrbem Romanam: in qua tanta erat impunitas malis, vt ho-*
mines sæpenumerò in medio foro occiderentur. Id quod paßim fiebat Romæ sub Alexandro, frequentißi-
mo foro in meridie.

Iam Phœbus.] *Chronographia est. Et tacitè notat poetas quosdam, qui huiusmodi descriptionibus*
explent volumina. Quos taxauit & Horatius in arte poetica:

——Cùm lucus & ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluuius describitur arcus. B

Augebat Cynthia regnum.] *al. lignum legitur: tu lege, lychnum. eleganter vocat lychnum lunæ,*
quòd alieno lumine egeat, nempe solis.

Gratos carpebat honores.] *id est, fœtus. Sic Horatius, ruris honores vocat, quicquid frugum terra*
producit.

Puto magis intelligi.] *Poetas notat, nimis anxiè tempus describẽtes, & id multis carminibus: cùm*
interim quatuor quum maximum verbis, & quidem expreßius dici posset.

Facilius inter philosophos.] *Festiuè dictum in horologiorum discrepantiam. Simúlque philoso-*
phorum perpetuum illud dißidium latenter taxat. Nam *cui nõ notum est, quàm inter se philosophi omnes*
ἐκ διαμέτρου (quod aiunt) dißideant? Plato siquidem (vt in hanc digreßiunculam expatiemur) vnum
Deum vnigenitum ex seipso natum censuit: Anaximander cœlestia sidera, Deos esse: Thales animã mun-
di, Deum putat: Aristoteles formam separatam, sphæræ quidem vniuersi innitentem: Democritus mẽtem C
ignitam, mundi animam: Epicurus specie humana Deos esse: Pythagoras, monada: Stoici Deum ignem es-
se, necnon spiritum, qui mũdum vniuersum penetret. Denique Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyre-
nensis, nullos esse deos. Quid cùm de principiis rerum disputant, nón ne diuersißima sentire videntur? A-
naximenes Milesius aerem esse rerum principium, astruxit: Thales aquam: Anaxagoras Clazomenius
particulas similares: Heraclitus ignem: Archelaus Atheniensis, aeris infiniti raritatem ac densitatem:
Empedocles amicitiam & litem: Pythagoras numeros, & horum commensiones: Plato Deum, materiam
& ideam: Zeno Deum & materiam, & quatuor elementa: Aristoteles entelechiam, materiam, & pri-
uationem, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An verò de mundo inter illos conuenire pu-
tas? Nullibi magis dißident. Nam Plato Deum ad sui exemplum ait, mundum effinxisse: Aristoteles sem-
piternum esse vult: Epicurus planè interiturum: Xenophanes sempiternum, corruptionis expertem: Py-
thagoras & Stoici genitum à Deo, sed ex sua quidem natura, nequaquam interitus immunem. Plato quo- D
que animantem esse mundum asseuerat, séque ex tabescentibus alere: Democritus, Aristoteles, & Epicu-
rus id constanter negant. Adde, quod Thales vnum mundum esse censuit: Democritus & Epicurus innu-
merabiles: ac horum discipulus Metrodorus, absurdum esse dixit, in agris vnicam nasci spicam, vnúmque
in infinito mundum: innumeros autem esse, quòd innumerabiles eorum sint causæ: Seleucus infinibilem
mundum: Empedocles mundum quidem vnum, sed vniuersi tantùm exiguam esse particulam. Quid de a-
nima, non ne pugnantia statuisse videntur? Pythagoras animam definiit, numerum seipsum cientem: A-
ristoteles entelechiam primam corporis: D*icearchus quatuor elementorum harmoniam: Thales naturam*
irrequietam, sese mouẽtem: Asclepiades medicus, sensuum coexercitationem: Plato substantiam intellectu
præditam: Stoici spiritum feruidum: Anaxagoras aeri similem: Democritus ignitum quiddam: Epicurus
elementalem temperaturam. Neque verò secius de animæ principatu, qua videlicet in parte sit, longè la-
téque dißident. Herophilus enim in ventriculo cerebri sedem animæ ponit: Plato & Democritus in toto
capite: Erasistratus circa membranam cerebri, quam Epicranidem vocat: Strato in superciliorum inter- E
stitio: Parmenides & Epicurus in toto pectore: Diogenes in arteriaco cordis vẽtriculo: Stoici in toto cor-
de vel spiritu, quia circa cor versatur: nõnulli in ceruice cordis: quidam in præcordiis: Empedocles in san-
guinis concretione. Ad hæc, nónne de sole & luna inter se ridiculè propemodum euariant? Anaxagoras,
Democritus & Metrodorus, solem esse aiunt globum ferri cadentem, vel saxum ignitum: Philolaus so-
lem vitri modo pellucentem, ab igne cœlesti splendorem accipere: Xenophanes nubem flagrantem. Lunam
verò Heraclitus terram dixit nebula obuolutam: Stoici temperamentum ex igne aeréque: Pythagoras i-
gnitum lunæ corpus: Xenophanes esse nubem constipatam: Democritus conglobationem ignitam. Sic de
magnitudine horum discordes sunt. Anaxagoras enim solem putat Peloponneso maiorem: Heraclitus la-
titudine pedali: Anaximander terræ æqualem, circulum verò quo vehitur, septies & vicies terra maio-
rem. Lunam similiter terra maiorem Stoici censent: Parmenides soli æqualem esse contendit. Sed quid hæc
verbo-

A *verbosiùs persequimur: cum bona pars librorũ vtriusque linguæ, id genus opinionibus sit referta, & quidam luculenti scriptores de his ex professo tractarint? Satis superque sit, è tanta copia nos vno atque item altero ar[illegible]mento breuiter indicasse, quam nihil inter veteres philosophos vspiam conueniat. In quorũ locũ supe[illegible]oribus seculis, Scotus, Thomas, Aegidius Ro[illegible]anus, alij (si dijs placet) successerunt: inter quos non minus quàm antiquos illos discrepat, vt vel hac re pr[illegible] Academicos, Stoicos, Peripateticos [illegible]mè referre videar[illegible]. Pr[illegible]inde neutiquã absurdum e[illegible]t [illegible] iocum Senecæ verterim[illegible]s, vt dicamus, Faciliùs inter horologia conuenire, quàm inter philosophos.*

Nimis rusticè.] *Exactam poetarum curam etiam in minimo temporis articulo describendo ridet.*

Animam agere.] *Agere animam, est niti ad mortem. Tacitè vero ridet Claudium, qui crebro vētris crepitum solebat ædere. Nam anima pro vento quoque ponitur. Agebat igitur animam: verùm ea nõ potuit erumpere quod aliquoties accidit, conanti ventris exprimere flatum.*

B Qui semper ingenio.] *Propter cognitiones causarum, quibus expilabat populum. Est enim Mercurius ἀργαλέος.*

De tribus parcis.] *Parcis, nõ est in veteri codice, sed lacuna vacua. fortaßis Græcè scriptũ fuit μοίραις.*

Nunquam meritum.] *Locus est ex ambiguo: nam utrunque potest intelligi, indignum longo cruciatu, & dignum præsentaneo, subitóque exitio.*

Cum anima luctatur.] *Rursum allusit ad crepitum.*

Pátere mathematicos.] *Fortè, patiar. nam sunt uerba Parcæ. Verba sunt Clothus. Notat Genethliacos, qui mendacißimi, mendaciorum præsidem Mercurium colunt: quem ne offendant, rariùs vera dicunt. De Mathematicis non minus scitè quàm verè Tacitus in decimoseptimo: Genus hominum, inquit, potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur. Eodem autore de Mathematicis Italia pellendis sub Claudio factum senatusconsultum atrox & irritum.*

C Omnibus annis.] *In quibusdam codicibus hæc duo verba non leguntur.*

Efferunt.] *Efferimus mortuos, quod Græcis dicitur ἐκφέρειν.*

Horam eius nemo nouit.] *Si expectas vt Mathematicus tibi quicquam prædicat, opus est vt illi genituram tuam edisseras: quod ab Augusto factum refert Tranquillus, cũ in Apolloniæ secessu, Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippa conscendisset.*

Natum putauit.] *Indicat Claudij obscuritatem, quem nemo senserit nascentem. Tullius se quosdam reges natos nescisse dixit, pro eo quod est prorsus ignorare.*

Dede neci.] *Carmen Virgilij ex quarto Georgicôn, de apibus.*

Dum hos pauculos.] *Multis enim iam ius ciuitatis donauerat.*

Ciuitate donaret.] *Donare ciuitate, est ius ciuitatis tradere, & planè facere ciuem. Hoc etiã Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, sic de Galba imperatore scribens: Ciuitatem Romanam rarò dedit.*

D Constituerat enim.] *Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros, miniméque merentes honoribus afficiebat. Nam vt scribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipsano consulibus, cum de supplēdo senatu agitaretur, primoresque Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem assequuti, ius adipiscendorum in vrbe bonorum expeterent, & id senatui non placeret: Claudius cõtrà disseruit, maiores suos origine Sabina simul in ciuitatem Romanam, & in familias patritiorũ adscitos: hortari vt paribus consilijs Rempublicam capessat, transferendo Romam, quod vsquam egregium esset. Orationem itaque principis sequuto patrum consulto, primi Edui senatorum in vrbe ius adepti sunt. Præterea (ceu refert Tranquillus) ornamenta consularia etiam procuratoribus ducenarijs indulsit. Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit. Latum clauum) quamuis initio affirmasset, non lecturum se senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tradidit. Triumphalia ornamenta Syllano filiæ suæ sponso nondum puberi dedit. Aulum insuper Plautium, qui suam virtutem certis experimentis in expeditione Britannica probârat, Imperatoriæ maiestatis oblitus, ouantem sequutus est, & Capitolium cõscendenti, læuum latus texit.*

E In semen relinqui.] *Bellè dictum, à segetibus, aut leguminibus sumpta metaphora.*

Sauromatas.] *Nouem hæc verba non sunt in veteri lectione: aliquis doctus, ad explendam fortaßis lacunam, adiecit.*

Qui modò se tot.] *Videtur alludere ad triumphum Claudij, quo ob receptam Britanniam apparatu maximo triumphauit: ad cuius spectaculum, vt testatur Suetonius, commeare in vrbem, non solum præsidibus prouinciarum permisit, verumetiam exulibus quibusdam.*

His interim conuictoribus.] *Augurino & Bada.*

Abrupit.] *Mortem Claudij significat.*

Regalia tempora.] *Rursum allusit ad prouerbium: Aut regem, aut fatuum nasci oportet. Regis enim nomen apud Romanos, vt tyrannicum & barbarum inuisum habebatur.*

At Lachesis.] *Poeticè natiuitatem Neronis describit. Sed o vanum augurem. Putabas optime Seneca* A
morte Claudij libertatem obuenisse Romanis. At quando Romæ sæuior vnquam tyrannis fuit, quàm sub
Nerone: de quo tu tamen adeò præclara, sed planè falso Apolline vaticinaris. Id quod tādem ipse expertus
es, dum ad necem te compulit.

Descendunt secula.] *Aliter, distendunt: pro, deducunt: vt Parcas intelligas.*

Vincunt Tithoni.] *Tithoni & Nestoris longæuitas vel vulgo nota est.*

Intentas cantu.] *Pro cantui: passim id apud poetas obuium.*

Mihi similis.] *Apollinem enim vt citharœdum pingunt. Talis in theatro sæpe visus est Nero: qui etiam statuas suas citharœdico cultu posuit.*

Nec cantu.] *Neronem inprimis musicæ studiosum fuisse. neque quicquam eorum omisisse, quæ generis eius artifices & phonasci, vel conseruandæ vocis causa, vel augendæ factitabant, testis est Tranquillus.*
Apollinem enim æquiparare cantu, Solem aurigando videri volebat.

Mollia contorto distendunt.] *Castigauimus, descendunt: exemplar antiquum sequuti. Tametsi, di-* B
stendunt, quoque possit legi, si quis ad Parcas referat.

Felicia lapsis.] *Reposuimus, lassis: ex veteri scriptura. Intelligit autem lassos incommodis & calamitatibus temporum Claudianorum.*

Legū quæ silentia rumpet.] *Eleganter oppressas leges, silentia legum vocat. iuxta illud: Silent leges inter arma.*

A carcere.] *Sumpta est à certaminibus equorum metaphora: in quibus repagulum illud, vnde fit initium cursus, carcer dicitur, quemadmodum meta vbi sistitur. Hinc à carcere siue à carceribus. pro eo quod est, ab initio, prouerbiali figura iactatum. Carcerem in hac significantia Græci βαλβίδα appellant.*

Affuso.] *Quidam legunt, effuso: sed affuso, nō displicet, pro circumfuso. nā ceruicē capillus effunditur.*

Plena manu.] *Hoc est, largiter & copiosè. Prouerbium est quo vtitur Cicero ad Atticum libro se-* C
cūdo: At herclè alter familiaris tuus Horatius quàm plena manu, quàm ornate nostras laudes in astra sustulit.

Desiit viuere videri.] *Sic scriptum est in exemplari veteri: significat autem eum fuisse non hominē, sed somnium hominis. Nam sequitur paulo post, Visus est quasi homo.*

Comœdos audit.] *Qui per simulationem fuerant inducti, velut desiderantem oblectaturi. Autor Suetonius.*

Illa parte.] *Fœditatem assiduè pedentis innuit. id vel ex hoc intelligas, quòd edictum meditatus est, quo veniam daret in conuiuio flatum, crepitúmque ventris emittendi.*

Post boletum.] *Quam Agrippina medicatum, venenòque infectum, auidissimo ciborum talium obtulerat. Hinc boletos Nero, quasi deorum cibum, Græco prouerbio collaudare solebat. Quanquam hæc nouem verba in codice Vuissemburgensi non sunt.*

Scitis enim optimè] *Vetus: Scitis enim certissimè, nec periculum est ne excidant, quæ memoriæ pu-* D
blicum gaudium impresserunt. Vbi legendum, aut, impressit: aut, publica gaudia.

Nemo felicitatis suæ.] *Epiphonema est.*

Bonæ staturæ.] *Autoritas enim dignitásque formæ non defuit, vel stanti, vel sedenti, ac præcipuè quiescenti. nam & prolixo, nec exili corpore erat: vt refert Tranquillus.*

Bene canum. *Fuit enim specie canitiéque pulchra*

Caput mouere.] *Habuit enim Claudius caput cùm semper, tum in quantulocunque actu, vel maximè tremulum.*

Pedem dextrum.] *Nam ingredientem destituebant poplites minùs firmi: quod supra retulimus.*

Tertiumdecimum laborem.] *Duodecim laboris Herculis à nullo poeta non sunt celebrati. De his & Virgilii titulo carmen extat.*

Græculo.] *Nam non mediocri cura Claudius Græca studia sequutus est. Ac sæpe in senatu legatis* E
perpetua oratione respondit. Multum verò pro tribunali etiam heroicis locutus est versibus: vt scribit Suetonius.

Ait.] τίς, πόθεν εἷς ἀνδρῶν πόθι τοὶ πτόλις, ἠδὲ τοκῆες: *hoc est:*

Quinam es, vnde venis, tibi quæ patria atque parentes?

Hoc carmen ex primo Odissea, in hunc locum substituimus. Verba sunt Telemachi, Mineruam alloquētis quæ illi Mentæ Taphiorum regis specie tum apparuerat.

Philologos.] *Erant philologi, qui multiplici variáque scientia censebantur: qualis fuit primùm Eratosthenes: qui primus hoc cognomentū sibi vendicauit. Deinde Ateius Romæ tempore Sallustij: quemadmodum refert Tranquillus de Claris Grammaticis. Hic de Græcis dicit, tanquam loquacibus, aut verborum phaleras sectantibus.*

Historiis

A Historiis suis.] *Scripsit enim & Græcas historias, Thyrenicôn xx. Carchedonicôn octo.*

Homerico versu.] Σκηπτοῦχος βασιλεὺς, ᾧτε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν. *id est:*

Sceptra ferens rex sum, rerum à Ioue tradita cura est.

Carmen hoc ex primo Iliad. Homeri, coniecturam sequuti, restituimus.

Erat autem frequens.] ἀλλ' ὅγε φέρτερός ἐστιν, ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει.

Quod multis præsit, vult hic præstantior esse.

Ex eodem Homeri lib. Carmen autem hoc à superiori tertium est. Ridet stulticiam eorum, qui quòd reges sint, ac multis imperent, sese meliores putant. Nisi quis hos duos ex Odissee secundo versiculos malit:

Σκηπτοῦχος βασιλεὺς, ὃ ἢ φρεσὶν αἴσιμα ἰδὼς. *id est:*

Sceptra gerens rex sum, non mente decentia noscens.

ἀλλ' αἰεὶ χαλεπός τ' εἴη, καὶ αἴσυλα ῥέζοι. *id est:*

B *Immitis fuerit, semper simul impia tractet.*

Et imposuerat Herculi minimo discrimine fibulam.] *Imposuerat Herculi fibuam: hoc est, compescuerat Herculem de patria sciscitantem. Metaphora est durinscula, à constrictione membri virilis sumpta, qua arrectio prohibetur. Id fibula obuinciente fiebat. Erat autem citharœdis & comœdis huius fibulæ vsus familiarissimus, vocis nimirum gratia ad cohibendum venerem, raucedinis & offuscationis matrem. Eam rem multis epigrammatibus festiuissimus poeta Martialis docet, cuius & hoc est:*

Menophili penem tam grandis fibula vestit,
Vt sit Comœdis omnibus vna satis.
Hunc ego credideram (nam sæpe lauamur in vno)
Solicitum voci parcere Flacce suæ.
Dum ludit media populo spectante palæstra,
C *Delapsa est misero fibula, verpus erat.*

Hinc sumptæ sunt illæ Septimij Tertulliani locutiones, Carni fibulam imponere, in libro de Monogamia: cuius contrarium: Laxare fibulam delictis. inde corona militis, decenter & verecundè exprimentis, quod autor obscœni carminis impudentiùs dixit:

Neue imponite fibulam Priapo.

Ceu docuimus in Annotationibus nostris in Tertullianum, locis modò citatis. Quoniam verò volumen manuscriptum apertè, fabros continebat, non fibulam: putaui legendum aliquãdo ἄβρος *propter mollitiem* Claudij: *vt esset, Imposuerat Herculi, hoc est deceperat Herculem, similior Græco quàm Romano.*

Febris.] *Plinius indicat, Romæ febri delubrum in palatio publico fuisse. Porrò subsignificat insaniã Claudij, qua per omnem vitam laborauerat.*

Ceteros omnes.] *Tacitè notat impietatem &* ἀθεότητα *Cæsaris, quam nemo Deorum comitatus sit,*
D *præter Febrim, & hanc infestam.*

Lugduni.] *Claudius natus est Iulio Antonio, Fabio Africano Coss. calend. Augusti, Lugduni, eo ipso die, quo primum ara ibi Augusto dedicata est. autor* Tranquillus.

Marci municipem.] *Pro Marci, legendum credo Munatij. L. enim Munatius Plancus, Lugdunum coloniam deduxit, & Rauricam, quæ supra Basileam vno milliario Germanico sita est, ex qua Basilea deriuata est, vrbs amœnissima, necnon optimis iuxtà ciuibus ornata. Et Munatio nuperrimè huiusmodi memoria posita est hic in foro, non procul à Curia, me autore.*

L. MVNATIO PLANCO, CIVI ROMANO, VIRO CONSVLARI, ET PRAETORIO, ORATORIQVE, AC M. CICERONIS DISCIPVLO, QVI POST DEVICTOS RHETOS, AEDE SATVRNI DE MANVBIIS EXTRVCTA, NON MODO LVGDVNVM, SED ET RAVRICAM COLONIAM DEDVXIT, QVAE AVGVSTA FVIT APPELLATA, AB O-
E CTAVIO AVGVSTO TVM RERVM POTIENTE, S. P. Q. BASILIENSIS. TAMETSI ALEMANORVM TRANSDVCTI COLONI, SVBACTIS RAVRACIS, ROMANISQVE DEPVLSIS, AMORE TAMEN VIRTVTIS, QVAE ETIAM IN HOSTE VENERATIONEM MERETVR, VETVSTISSIMO TRACTVS HVIVS ILLVSTRATORI, CVLPA TEMPORVM PRORSVS ABOLITAM MEMORIAM DE POSTLIMINIO RENOVARVNT. ANNO M. D. XXVIII.

Municipes sunt, qui in ciuitatem Romanam recepti, muneribus capessendis apti fiunt. Iocatur itaque in Claudium, perinde ac si Munatio honores consulares debeat, non parenti Druso. Si Marci legas Ancum Martium intelligas, quartum Romanorum regem. Meminit & T. Liuius Marci Cornelij, quem scribit in x. tertiæ Decadis, prorogato imperio Galliam prouinciam obtinuisse.

Vienna.] *Vrbs est Galliæ.*

Germanus.] *verus. Quod enim natiuum est, germanum etiam dicere solemus. Sic Plauto germana illuuies dicta. Germanum etiam appellamus quod cognatum est Sic inuidentiam & detractionem, germana vitia dicimus. Est & Germanus, ex Germania aliquis. vnde hic amphibologia, quam iocantes affectare solent.* A

Itaque quod Gallum.] *Quomodo Galli vrbē Romanā ceperint, narrat Liuius in quinto primæ Dec.*

Romam cepit.] *Iocus est in amphibologia Capit hostis, qui populatur: & capit, qui suscipit.*

L. Lucinius.] L. *Florus meminit L. Licinij Luculli.*

Qui plura.] *Ridet Herculem, per innumeras regiones diuagatum.*

Mulio perpetuarius.] *De quartarius mulionibus meminit Fest. hic μιμητικῶς Seneca perpetuariū dixisse videtur, aut qui in solidum, aut semper sit victor: aut (quod magis arridet) qui perpetua, nec interrupta vectatione suos vectores aliquò perducat. Ad vehicula mulis vsi sunt antiqui, non equis: vnde muliones vehicularij, quique mulis quæstum faciebant.* B

Milia.] *Miliaria.*

Xanthum.] *Fluuius est Troiæ, qui & Scamander dicitur. Taxat Claudium, qui cùm in Gallia natus esset, Græcus videri gestiebat, vt quem patriæ suæ puderet.*

Rhodanum.] *Rhodanus fluuius est Galliæ notissimus, qui ex alpibus non longè quidem à Rheni Danubijque fontibus oritur, ac Lugdunum latus, Ararium ibi suscipiens, mox Isaram Druentiamque tribus ostiis in mare Tyrrhenum influit Huius Strabo meminit & Cæsar.*

Duci.] *Ducuntur hi propriè, quos carnifices ad supplicia rapiunt, Suetonius in Caligula: Status tantū modo intra porticum medians, à caluo ad caluum duci imperauit.*

Solutæ manus.] *Innuit Claudium signo solutæ manus, vt homines capite trūcarētur, iubere solitum. Bellè igitur dicit, solutam etiam manum Claudij in hoc statu adhuc fuisse firmam, vt hominem capite priuaret.*

Putares omnes illius esse libertos.] *Notat hic Claudium, vt qui nimium in libertos suos indulgēs esset. Vnde fiebat, vt ab his, quos non modo præmiis ingentibus, sed & quæsturis prætoriisque ornamentis ornari patiebatur, quibusque multa per phas & nephas acquirere raperéque permittebat, contemneretur, despiceretur, illuderetur.* C

Vbi mures ferrum rodunt.] *Hoc ad excitandum risum dictum. significare autem vult magnam rerum mutationem, locique diuersitatem Quasi diceret: Si mures hic ferrum rodunt, quales non esse putas? Theophrastus autor est (vt refert Plinius lib. 8. cap. 57.) mures in Gyaro insula cum incolas fugassent, ferrum rosisse. Hic autem ridiculè de cœlo dictum, quasi & illic oporteat esse mures, sed præstantiores.*

Citius mihi verum.] *Subaudi, dicito. aut huiusmodi aliud sed nō scribitur, vt irati sermonē referat.*

Alogias.] *Stultitias. ἀλογίας Græci eam animæ partem dicunt, quæ rationis expers est.*

Tragicus.] *Et hoc, vt alia multa, ad risum iocosè dixit. Nota est Tragicorum amarulentia, tumiditásque.* D

Exprome.] *Carmen est Iambicum, quod constat in locis paribus semper ex Iābo aut tribreui: in imparibus indiscriminatim ex Iambo, Spondeo, Dactylo, Anapæsto, tribreui.*

Exprome properè, sede qua genitum dicas.] *Exemplar vetus habet, Exprime properè sed qua genitus cluas Hoc carmen nescio quis mutauit in æditione Romana, quemadmodum & nos legere coacti sumus: sed prorsus infeliciter. Nam quid opus erat, pro elegantissimo & veteri verbo cluas, supponere, dicas? Ego carmen sic restituendum arbitror: Expromere properes, qua gente natus cluas.*

Hoc stipite.] *Clauam obiectat.*

Mobile caput.] *Suprà retulimus, Claudium fuisse capite admodum tremulo.*

Tergemini petens.] *Notum est, quo pacto Hercules Geryoni tricipiti boues eripuerit, & secum in Græciam duxerit. Qui fabulæ originem nosse volet, Palephatum euoluat. Arrianum quoque legat de gestis Alexandri Magni, lib secundo, qui Hecatæi Abderitæ sententiam de Hercule & Geryone refert.* E

Hesperio mari.] *Hispanico.*

Inachiam ad vrbem.] *hoc est, Argos Peloponnesi caput. Inachia (autore Stephano) Peloponnesum significat, non tantùm Argos, ab Inacho fluuio. Vnde gentile Inachius. Verba Stephani hæc sunt: ἰναχία ἡ πελοπόννησος, οὐ μόνον τὸ Ἄργος ἀπὸ ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ τὸ ἐθνικὸν ἰνάχιος.*

Nobile pecus.] *Boues Geryonis.*

Vidi.] *Rediens ex Hispania.*

Iugum.] *Cacumen montis.*

Ararque.] *Araris fluuius, qui per concisionem Arar dicitur, oritur non longè à monte Vosego (qui Germaniam à Gallia hodie separat) in collimitio Burgūdiæ, Lotharingiæque, ac decurrens per Eduorum Sequanorúmque fines, Lugduni Rhodanum influit. Nunc Sonam vocant.*

Gallum in suo sterquilinio.] *Simili prouerbio nostrates vulgo dictitant: Canem in suo ster-*

A *quilinio, siue in suarum ædium vestibulo ferociorem esse. Non deest autē in Galli vocabulo latēs morbus. Nam in Gallia, Lugduni videlicet, natus est Claudius: ceu suprà quoque retulimus.*

Fortissime deorū.] *Bellè tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos, quam inter homines habuit.*

Mihi affuturum.] *opitulaturum.*

Et si quis à me notorem perisset.] *Non admodum mihi placet notoris vocabulum. Quando verò tantopere Claudius lingua Græca delectabatur, quid si putemus hic non, à me notorem, sed, amyntorem, à Seneca fuisse scriptum. Significat autem ἀμύντωρ Græcis defensorem & vindicem. nisi libeat autorē legere pro patrono. Paulò post sequitur, contulerim: quod fortassis esse debebat, exantlarim.*

Maluisses cloacas Augiæ purgare.] *Sic enim hunc locum ex codice manuscripto restituimus. Hic Augias tantum fimi collegerat in stabulis suis, vt Αὐγείου βουστασία Græcis in prouerbium abierit, quoties hominem significare volunt, aut rem supra modum immundā. Augiæ meminit Philostratus libro VIII.*

B Sed non miror, quòd impetum in curiam fecisti: quoniam volo.] *Hic locus sic legitur in libro vetusto: Sed quoniam volo, non mirum, quòd in curiam impetum fecisti, nihil tibi clusi est. quemadmodum & nos reposuimus. Cæterùm aut mendosus est locus, aut (quod potius credo) Græca hic desunt, & diuersas sententias librarius confudit. Fuit autem in hunc fortassis sensum aliquid scriptum: Sed bono animo sis, quoniam volo tibi patronus esse. Et sunt verba Herculis, Claudio respondentis. Interim irrumpit Hercules in Curiam, quā Seneca fingit in cœlo: neque enim ciuilitatē didicerat inter homines, omnia cum impetu facere solitus. Itaque Semidei illi, qui intra Curiam erant, de Claudio recipiendo consultātes, irrūpentem illum, & clausa omnia suis viribus perfringere solitum sic alloquuntur: Non mirum, inquiunt, quòd impetum in Curiam fecisti, quasi dicant: Hoc tibi nouum non est. Nihil tibi clusi est. Modò dic nobis qualem Deum. Et quæ sequuntur.*

Ἐπικούρειος θεὸς non potest esse.] *Hæc verba. Ἐπικούρειος θεὸς, præsidio tenuium vestigiorum eruta reposuimus: nisi mauis. Ἐπικούρου θεός. Restituimus & ea quæ mox sequuntur: οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε*

C *ἄλλοις παρέχει. hoc est: Neque ipse negocium habet, neque aliis exhibet. Quam sentētiam, velut aduersantem diuinæ prouidentiæ, hactenus explosit optimus quisque, sed in primis Christiani scriptores. Cæterū eleganter in epicuri Deum iocantur Semidei isti, quando regnant, irascuntur, pugnant dij, si quid poetis creditur. Epicurus autem hebetem & ignauum Deum inducit. Sed & in Stoicorum Deum iocatur, tanquam monstrosum: nam negant Deum Stoici membra habere, puta caput, pedes, ventrem, & quæ sub ventre sūt. At dij vulgares & poetici de loco in locum migrant, comessantur, amant. Proinde Stoicus Deus, inquiūt, quomodo potest rotundus esse, sine capite & præputio? Quasi dicat: Imperfectum quiddā est Stoicus Deus, & monstri simile. Concedunt tamen, Claudium posse Stoicum Deum fieri, quòd corde & capite careat: hoc est, prudentia & mente, propter stulticiam.*

Stoicus?] *Subaudi, Deus fiat Claudius?*

Sine capite, sine præputio.] *Nam negant Stoici, inesse Deo humanæ formæ lineamenta. Iocatur i-*

D *taque non tam in imperfectum Stoicorum Deum, quàm in Claudium ipsum, veluti carentē capite, eo quòd stultus esset, & carentem præputio, vel ob morbum, vel quòd iam ob ætatem ad venerem importunus & inutilis foret.*

Rotundus.] *perfectus Horatius:*

——Graiis dedit ore rotundo

Musa loqui.—

Figura enim orbicularis, quam & cœlum possidet, perfectissima est.

Nec cor, nec caput.] *Quia Stoici Deum faciunt incorporeum, & mentem duntaxat, cui nulla sint membra. Id torquet in stulticiam & amentiam Claudij. Apud Græcos obscœnus sermo, ἀκέφαλος dicitur: & cordatos vocamus prudentes.*

Hercules.] *Iurantis est: & sunt verba alicuius diuorum. Ridiculum autē, iurare Deū per Herculem.*

E Si mehercules à Saturno petisset.] *Cum hoc loco, & his quæ sequuntur, diutissimè luctatus sum, nec succurrebat exemplar manu scriptum. Opinor autem legēdum:* Iustissimè *hercle à Saturno petisset hoc beneficium. Et quæ sequuntur. Sûntque verba semidei cuiuspiam in illa Curia, quam in cœlo Seneca fingit. Nam hoc animaduertere debet lector, semideos illos nunc nullo ordine obseruato loqui. Vnde postea Iupiter illos obiurgat. Ego P. C. inquit, interrogare vobis permiseram, vos mera mapalia fecistis. Quasi diceret: In dicendis sententiis non seruatis ciuilem consuetudinem, sed rusticano more, quicquid in buccam venit, promiscuè blatteratis.*

Hoc beneficium.] *ἀποθέωσιν videlicet, hoc est, deificationem.*

Cuius mensem.] *Saturnalia Romæ celebrari mense Decembri solebant, ita vt intra quinque, aut quàm plurimum septem dies finirentur. Claudius autem, qui nunquam temerè (quemadmodum testatur Tranquillus) triclinio abscessit, nisi distentus ac madens, toto anno visus fuit Saturnalia celebrare.*

De Saturnalibus Claudij *Cæsaris, ad Lucilium his verbis scribit Seneca noster, quæ mirè faciunt adhunc* A
locum: December est mensis, inquit, quo maximè ciuitas desudat, ius luxuriæ publicè datum est, in-
genti apparatu sonant omnia: tanquam quicquam inter Saturnalia non intersit, & dies rerum agenda-
rum. Adeò nihil interest, vt non videatur mihi errasse, qui dixit, olim mensem Decembrem fuisse, nunc
annum.

Eius princeps non tulisset.] *In his prodigiosè corruptis locis nihil prorsus erat præsidij à codice*
manuscripto. Deprehendi tandem legendum, non, eius princeps: sed, Caius princeps. Sequitur mox, Illum
deum à Ioue. Liber vetus habet, illum Ioue: sic vt inter illum & Ioue, sit lacuna media. Porrò per-
suasissimum mihi est, dictiones istas, deum à Ioue, nihil ad sensum facere. Doctus quispiam sic tumultua-
riè locum castigauit, deum & à præpositionem apponens, haud re diligentius perpensa. Ego legendum reor,
illum ἀποθεῶσθαι. hoc est, in deorum numerum referri: nam dubio procul ignota vox Græca librario oc-
casionem dedit, vt omitteret. Sequitur, damnauit incesti. Lego, damnatum incesti. Sequitur, Oropénque
sororem suam. In manuscripto codice est, oro per quod sororem suam. Conicio scribendum, eo quod soro- B
rem suam. Sequitur, quam quoniam omnes. scribo, quum omnes Venerem: dispuncto relatiuo, quam.
Sequitur adhuc: Quam, inquit, quæro tantum sororem suam stultè studere. Sic & in exemplari scri-
pto legitur propemodum, ita videlicet: Quare, inquit, sororem suam stultè stude. Locus est non solùm
mendosus, sed & obscurus. Diuinatione planè hic opus est. Fortassis legendum: Quare inuidit Romæ
historiam suam. Auscultare Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum. Vt huius semidei sententia ta-
xet, quòd Græcas historias suas Claudius Alexandriæ curarit recitandas singulis annis, & quidem opus
vtrunque totum, per vices seorsim in duobus Musæis, institutis stipendiis, veluti contempta Roma. Quam
rem his verbis narrat Suetonius. Denique, inquit, & Græcas scripsit historias, Tyrrhenicôn XX. Car-
chedonicôn VIII. Quarum causa veteri Alexandriæ Musæo additum ex ipsius nomine, institutúmque
vt quotannis in altero Tyrrhenicôn libri, in altero Carchedonicôn diebus statutis velut in auditorio reci- C
tarentur toti à singulis per vices. Hactenus ille. Vides illos libros historiarum, autore Tranquillo, totos
fuisse lectos singulis annis. Id ergo est quod dicit Seneca, Alexandriæ totum. Fortassis alterum tantùm
volumen singulis annis apud Athenas recitabatur, non vtrunque: vt sit quod ait, Athenis dimidium.
Porrò validum argumentum, si diis placet, aduersus Claudium, quod Græcis plus fauere visus sit, quàm
Romanis. Iam à nobis castigatæ sententiæ sic poterunt legi, & distingui: Iustissimè hercle à Saturno pe-
tisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit Saturnalia. Caius princeps non tulisset illum
ἀποθεῶσθαι, qui (quantũ quidem in illo fuit) damnatum incesto Syllanum generum suum occidit, eo quòd
sororem suam festiuissimam omnium puellarum, quum omnes Venerem vocarent, maluit Iunonẽ vocare.
Quare inuidit Rom. historias suas? Auscultare Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum. Quia Romæ,
inquit, mures molas lingunt. Hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, nescio: & iam cœli
scrutatur plagas. Deus fieri vult. Parum est quòd templum in Britannia, & quæ sequuntur. Porrò eius D
sententiæ quæ incipit: Caius princeps non tulisset, hic est sensus: Caius Caligula Cæsar nunquam permi-
sisset Claudium recipi in numerum deorum, vel ob hoc quòd generum suum L. Syllanum incesti statim
damnauit, accusante Vitellio, sed Agrippina subornante, quòd illicito sororis suæ Iuniæ Caluinæ amore
teneretur: quum eidem crimini Caius Cæsar longè magis fuerit obnoxius, ob omnes sorores suas adamatas,
non vnam tantùm. Nam (vt Suetonius scribit) Caius Caligula cum omnibus sororibus suis stupri consue-
tudinem fecit, plenóque conuiuio singulas infra se vicissim collocabat, vxore suprà cubante. Solent autem
fures furibus, incesti incestis fauere. Blandimur enim hoc modo vitiis nostris. Porrò non occidit Claudius
generum suum Syllanum, sed ipso conniuente per edictum Vitellij ordine senatorio motus est, & eiurare
magistratum coactus: quum fortè eo anno prætor esset, & pridie senatus lectus foret, lustrúmque condi-
tum. Præterea affinitatem Cæsar diremit. Quibus rebus offensus ornatissimus iuuenis, & alias clarus insi-
gnis triumphalium & gladiatorij muneris magnificẽtia, quo die Claudius incestas illas nuptias cum Agrip-
pina celebrauit, ipse sibi mortem consciuit: siue eousque spem vitæ produxerat, seu delecto die ad augẽdam E
inuidiam, vt ait Tacitus. Atque hoc est quod hic Seneca vult his verbis: Quantum quidem in illo fuit,
damnatum incesti Syllanum generum suum occidit. nimirum ob præstitam mortis occasionem. Iam satis
apertum puto, quid sibi velint illa verba, eo quòd sororem suam festiuissimam omnium puellarum, quum
omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Significat enim, per Venerem, non admodum castam
fœminam Iuniam Caluinam, quam & Tacitus decoram, sed procacem appellat, à fratre Syllano, vxoris
penè loco habitam: id quod per Iunonem, Ioui nexu coniugali copulatam, eleganter innuit. Porrò dicteriũ
Claudij, Romæ mures molas lingunt, quo frequenter vti solitus videtur, perstringit Romanos, tãquam de-
licatos & fastidiosos, qui non quibuslibet scriptis recitandis interesse possint, precibus iam & precio cor-
rogandi.

L. Syllanum.] *Hic Claudij gener a Vitellio, cùm ad id instigaret Agrippina Augusta, de incestu*
sororis

A *sororis suæ Iuniæ Caluinæ accusatus, quæ antè Vitellij nurus fuerat, ordine senatorio motus est, nec longè post, mortem sibi consciuit. Dè hoc multa apud Cornelium Tacitum in duodecimo. Fit huius quoque paulo pòst mentio.*

Mures molas lingunt.] *Causatur molliciem Romanorum, vt qui proni sint ad libidinem, sed non nisi pulcherrimas sollicitent. Mures enim vrbani farinam absumũt, & delicatissimus ad satietatem vsque vescuntur: cùm rurestres interim fruticulos depascantur. Quin adeò molles sunt, vt nec caseum arrodant, sed lingãt mollitam farinam. Apparet hoc dictum fuisse familiare Claudio, de muribus ferrũ arrodẽtibus.*

Hic nobis curua corrigit.] *Subest, vt opinatur, sensus obscœnus: velut si diceretur: Claudius adeò circa venerem est intemperans, vt ad libidinem suo nos exemplo incitet. Etenim, vt Claudianus verissimè cecinit:*

Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

B *Corrigere, est emendare: est & rectum facere, atque arrigere.*

Hic nobis curua corrigit.] *Si quis hoc simpliciter accipiendum putat, erit εἰρωνεία in cẽsoriã Claudij seueritatem. Si referendum ad proximè præcedens dicterium, quid si legas: Hic nos scurra Cæsar regit. vt sit alicuius Mimi clausula.*

In cubiculo.] *Alludit ad hoc, quod refert Suetonius: Mortem videlicet eius cælatam fuisse, donec omnia circa successorem ordinarẽtur. Iacuit itaque corpus mortui Claudij dies aliquot in cubiculo. Et hæc verba & superiora, & quæ proximè sequũtur, intellige Romæ fuisse in senatu dicta, cùm deliberarẽt, esset ne in numerum deorum referendus Claudius: id quod etiam ex sequentibus magis patescet. Fingit autem Curiam in cœlo, qualis erat Senatorum Romæ.*

Templum in Britannia habet.] *De hoc sic Tacitus, vbi de Camuloduno loquitur: Ad hæc tẽplum diuo Claudio constitutum, quasi ara æternæ dominationis aspiciebatur.*

C Tandem Ioui venit in mentem, priuatis.] *Fortassis legendum primateis intra Curiam morãteis sententiam dicere, nec disputare. Vt intelligas, voluisse Iouem senatores primæ autoritatis sententiã dicere omissa ista pedariorum senatorum disputatione.*

Vos mera mapalia.] *Promiscuè sententiam ferentes, non seruato ordine alius alium turbantes. Mapalia sunt tuguria rusticorum. Estque vocabulum Punicum. Allusit autem ad prouerbium, Rus ciuitas. Confine est Epicharmicum illud, ἀγρὸν τὴν πόλιν ποιεῖς: id est, E ciuitate rus facis.*

Qualiscunque est.] *Quàm contemptim hoc de Cæsare dicit Iupiter.*

Dimisso.] *Secedere iusso.*

Ianus patet.] *Per Ianum hic aliquem senatorem intelligit. Sed & Acron in Satyram Horatij, cuius initium, Sic raro scribis, testatur Iano tres in foro fuisse statuas: ad vnam conueniebant creditores & fœneratores: ad alteram, qui fœnus redderent: ad tertiam, qui locarent fœnus. Indicat igitur hic, fuisse maximum quæstum Claudij.*

D Homo quantum via sua fert.] *Ostendimus aliàs, quo sensu sit accipiendum id, quantũ via sua fert. Quia tamen præcedit, homo, quid si legas, quantumuis vafer, & qui semper videt, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω hoc est, simul antè & post. Quæ Græca verba restituimus ex vestigiis, quæ erant in codice manuscripto. Clausula est, qua Homerus sæpe vtitur. vt Iliad. α. & rursum Iliad. γ.*

οἶς δ' ὁ γέρων μετέειπεν ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. *Et Iliados Σ.*

—ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

de Polydamante loquitur.

Semper videt.] *Vel quòd bifrons, vel quòd tres haberet statuas. Et addidit ridiculè, quantũ via fert, quasi videre, sit videri.*

Quod in foro iuuat.] *Notat ambitionem fori, quòd à patrono iam non veritas, sed eloquentia exigeretur: & iudex non tantum doceri cuperet: sed etiam delectari. Quemadmodum indicat & Quintilianus.*

E Quod in foro iuuat.] *Non dubito quin hic legendum sit, viuat: non, iuuat. Notat autem quẽpiam, qui consul factus erat ex numero Nummulariorum, assiduè in foro versantium. Nam qui inter homines versantur, plus eloquentiæ plerunque habent.*

Ne aliis verbis.] *Ridicula religio in re conficta, sed festiuiter simulata.*

De magnitudine.] *Subnotat locos communes, in quibus ostentandi ingenij causa, nimium solẽt immorari Rhetores.*

Iam fama minimum fecit.] *Duo notat. passim collectos sordidos in ordinem senatorium, & pessimos etiam imperatores, in deorum numerum relatos, magis iam ex more, quàm ex merito.*

Iam fama minimum fecit.] *Exemplar manuscriptum, nimium, habet: non, minimum. Fortassis legendum, mimum fecit. Vt sit sensus: Adeò vulgaris res esse cœpit, etiam immeritos inter deos cõsecrare, vt*

scenicis ludis argumentum subinde præbeat. Nam quid est aliud hic Senecæ ludus de apotheosi Claudij, A
quàm mimus quidam? Significat autem mimus modò histrionem actorem, modò carmen ipsum siue fabulam. Sic Laberius mimum quendam, vt autor est Gellius, Cophinum inscripsit: alium, Alexandrium: alium, Fullonem. Huiusmodi mimus fuit Laureolus, quem Catulus Mimographus edidit, in quo iudex agebatur in crucem. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerunt, & Tranquillus in Caio Caligula, his quidem verbis: Et quum in Laureolo Mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomuit, vt plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundauit. Quem locum sic opinor legi debere: in quo actor prorepens è ruina, sanguinem vomuit, plures secundarum: & quæ sequuntur. Iam arbitror liquere, quid sibi Septimius Tertullianus, omnis antiquitatis peritißimus, velit, quũ in libro quo aduersum Valentinianos pugnat, sic scribit, de Enthymesi illa Valentinianorum loquens: Ita depulsa, inquit, quo minus pergeret. nec habens superuolare crucem, id est Horon, quia nullum Catuli Laureolum fuerit exercitata, vt destituta, vt paßioni illisa, in trica multiplici atque perplexa, omni genere eius cœpit B
adfligi. Vult enim dicere, Enthymesin non fuisse exercitatam in scena, in agenda fabula illa quam Catulus Mimographus Laureolũ inscripsit, in qua Iudex in crucem agebatur. Alioqui si illam scenicorũ histrionum in repræsentanda in crucem acti præsidiis fabula dexteritatem habuisset, fortaßis crucem superuolasset, id est, Horon.

Etiam pessimum quemque illum affectare.] *Hæc clausula non est in codice Vuisseuburgensi.*

Illum.] *Honorem.*

In personam, non.] *Nam cum in genere dicit, in rem pronunciat, non propriè in Claudium.*

S.C.] *Senatusconsultum.*

Ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν.] *id est, agrorum fructu vescuntur. Restituimus hunc locum, manuscripti libri vestigiis adiuti. Est autem apud Homerum Iliados ζ.*

ὃι δὴ πῆς ἐισὶ βροτῶν, οἱ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν. C

Aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα.] *hoc est, frumentiferum rus. Et hunc locum eruimus. Est autem hæc clausula apud Homerum frequenter obuia: vt Odissee, α.*

καὶ γὰρ κυκλώπεσσι φέρει ζείδωρος ἄρουρα.

Est verò ζείδωρος terræ epithetum.

Dictus, pictúsue.] *Est nonnihil festiuitatis in imitatione: nam his modis loquuntur iureconsulti, & qui senatusconsulta conscribunt.*

Dedi laruis.] *Terriculamentis inferorum. Laruæ sunt noxiæ inferorum vmbræ. Et dedimus noxiæ animal quod læsit: Fecit iniuriam laruis, qui mortuus pro Deo voluerit haberi, cum nihi[l] [sit], nisi vmbra.*

Eum dedi laruis. Sed proximo munere inter nouos autoratos.] *Reposuimus ex manuscripto codice pro dedo, dedi: & pro nexios, nouos. Porrò sẽtẽtia adhuc est imperfecta, nisi pro sed, legamus, & proximo. Sic autem restitui debet: Qui contra hoc S.C. Deus factus, dictus, pictusue erit, eum dedi laruis, & proximo munere inter nouos autoratos ferulis vapulare placet. Nam ad hoc verbum, placet, in fine, etiam superiora referri debent. Ex hoc loco veterem spectaculorum morem animaduertere licet quo ferulis verberabantur, qui nuper se lanistis addixissent. nam hos vocat autoratos, vbi rudes adhuc primùm in harenam prodissent. Solent autem in nulla non arte ludicro aliquo tentari rudes. Sic mox tentandi nouos scholasticos Athenis obseruatus narratur in vita Magni Basilij, de Basilio & Gregorio Nazianzeno.* D

Diespiter.] *Iouis cognomentum est: quem sic vocant, quasi diei patrem.*

Cos. numulariolus. Hic quæstu se sustinebat, vendere ciuitatulas solebat. Ad hoc velle accessit Hercules.] *Hunc locum ausim iurare corruptißimum esse. Nam istæ dictiones, Ad hoc velle, planè portenta quædam sunt mendarum. Diu hic laborauí, nec quicquam venit in mentem quod prorsus probem. Inter cætera visum est legi posse, Cos. numulariolus. Hic quæstu se sustinebat, vendere ciuitatulas solebat olei culleos Accessit Hercules. &c, Tum videndum, an pro numulariolo, legẽdum sit, culleariolus. Sed hæc coniectura esto.* E

Et auriculam ei tetigit.] *Auris memoriæ dicata. Vnde qui attestantur, aut admonent, auriculam vellere dicuntur.*

Diuum Augustum sanguine.] *Fuit enim nepos Augusti. Nam patrem Claudij Cæsaris Drusum, cùm Liuia Augusto grauida nupsisset, intra mensem tertium peperit. Autor Tranquillus.*

Quam ipse deam esse iussit.] *Auiæ enim Liuiæ (vt refert Suetonius) diuinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum decernendum curauit.*

E Repub.] *ex vsu Reipub: Romanæ.*

Qui cum Romulo possit feruentia reparare.] *Exemplar manuscriptum habet: Qui è Romulo poßit feruentia rapta notare Ego castigaui. vorare. Cæterùm videndum, an pro Romulo, scribendum*

sit

A *ſit rhombulo: vt hic ſit ſenſus: Expedire eſſe aliquem, qui feruentia rapa voret è rhombulo: hoc eſt, vaſe eius figuræ cuius eſt rhombus. Fieri poteſt, vt huiuſmodi vaſe peculiariter vſus ſit Claudius Boletorũ, & ſimilium ciborum, quibus & rapa annumerari poſſunt, auidum illum fuiſſe, Suetonius tradit.*

Et videbatur Claudius ſententiam vincère.] *Vetuſtior codex habet, ſententia. Coniicio ſcriptum à Seneca fuiſſe, Et videbatur Claudium vna vincere, ſubaudi ſententia. Pars Claudio fauentium vno tãtùm calculo vincébat partem diuerſam. Attende, Claudium paucis fuiſſe probatum.*

Eamque rem.] *Innuit,* ἀποθέωσιν *Claudij planè eſſe fabulam, ac proinde dignam, quæ fictis Ouidij transformationibus infulciatur. Deſcribit enim Ouidius* μεταμορφώσεις *fabuloſas: vt Aegles puellæ in populum arborem, Hecubæ in canem.*

Ferrum ſuum in igne.] *Hoc eſt, rem ſuam agi. rogatus enim erat, vt Claudio patrocinaretur. Sumpta eſt metaphora à fabro ferrario. Suballudit autem ad hoc, quòd Hercules etiam ex homine Deus factus*
B *eſſet: id quod tanta nunc ambitione Claudius aſſequi nitebatur. Ac profectò Hercules Claudium, Deum Romæ effecit: hoc eſt, precibus & inſtinctu Agrippinæ, hoc modo dati veneni ſuſpicionem euitare volẽtis, ſenatus quaſi vi impulſus, Claudio diuinos honores decreuit.*

Noli mihi inuidere.] *Expreßit Seneca morem, etiamnum magis communem quam vtilem.*

Manus manũ lauat.] *Prouerbium eſt de opera mutuum præſtanda. Græcè ſic effertur,* χεὶρ χεῖρα νίπτει.

Tum diuus Auguſtus.] *Quoniam ſuperiora ad ſenatum Romanum retulimus, hic ſub Auguſti perſona Neronem Cæſarem intelligere poteris. Nam Nero Claudium diuinis honoribus deſtituit, omnibus rerum verborúmque contumeliis mortuum inſectatus, ac modo ſtulticiæ, modo ſæuitiæ arguens vt refert Tranquillus.*

P.C.] *Patres conſcripti.*

C Ex quo Deus factus ſum.] *Ridet Auguſti diuinitatẽ. Nam huic viuo quoque diuini honores contigerunt. Mortui non loquuntur.*

Meum negocium ago.] *Salsè ſignificat, iam priuatum nec curare, quid agatur vſquam.*

In hoc.] *Ad hoc. Et pronunciandum cum exclamatione.*

Operibus.] *Vt foro cum æde Martis vltoris, templo Apollinis in palatio, æde tonantis Iouis in Capitolio.*

Inſta indignationem.] *Quaſi dicat: Etiamſi multa nunc allegem, adhuc non videbor indignatus, ſed iuſtè conqueri.*

Præcidit.] *Verba ſunt ex aliqua oratione Meſſalæ. Subeſt autem iocus ex ambiguitate. Nam præcido ſignificat amputo, & aliud obſcœnius, quàm vt libeat exponere.*

Quàm canis fruſtum abſcidit.] *Emendaui, Quàm caneis excidit: exemplar manuſcriptum ſecutus. Videtur autem Claudius canibus exectus delectatus fuiſſe. Porrò quando manuſcriptum exemplar mi-*
D *rè corruptum eſt, ſuſpicari libet hic ſcriptum fuiſſe, exta edit, pro excidit: vt ſit ad Græcum prouerbium alluſio,* κύων παρ' ἐντέροις *id eſt, Canis iuxta inteſtina.*

De tot actibus tuis.] *In cognoſcendo enim ac decernendo mira varietate animi fuit: vt inquit Tranquillus.*

Sed quid ego de tot actibus iuris dicam.] *Fortaßis legendum, de tot præſtantibus viris: aut, de dodrantibus vſuris.*

Nam τῆς ὀργῆς ægrè ſeneſcit ἡ νόσος] *Hunc locum maximo labore reſtitui, quod Græca Latinis literis eſſent ſcripta, & Latina non minus deprauata forent quàm Græca, hoc modo: Nam & ſi Phormea Græcè neſcit, ego ſcio. Senſus eſt, iræ morbus ægrè ſeneſcit. Reddit rationem Auguſtus, cur domeſtica mala potius commemorare velit, quàm publica. Alludit ad prouerbium: ira omniũ tardißimè ſeneſcit: quod Græci dicunt:* ὁ θυμὸς ἔσχατον γηράσκει *id eſt, ira poſtremum ſeneſcit.*

E πυργοπολυνίκης iſte, quem videtis,] *Et hoc verbum ex qualibuſcunque veſtigiis repoſui. Thraſonicum nomen eſt, ab expugnatis arcibus & oppidis deductum: quo glorioſum militem Plautus vocauit. Notatur autem hic Claudius, qui potentiam ſuam in miſeros, & qui reſiſtere non poſſent, oſtendere voluerit.*

Duas amitas.] *Nam Iulias, alteram Druſi, alteram Germanici filiam crimine incerto, nec defenſione vlla data occidit. Hic Druſus autem & Germanicus Tiberij Cæſaris fuerunt filij.*

Videris Iupiter, an in tua certè mala.] *Codex vetuſtior habet: Videris Iup. an in cauſa, certè in tua. Scriptum opinor à Seneca: Videris Iupiter non mea mala, certè in tua, ſi hic inter nos futurus eſt.*

Quos quaſque.] *Imitatio feſtiuitatẽ habet, ſimul & emphaſim. Sic enim loquuntur in iudicialibus cauſis. Et intelligimus illum nec fœminis pepercisse.*

Ecce Iupiter.] *Alludit ad id, quod eſt apud Homerum, in fine primi Iliados. Iupiter aliquando cum Iunone, quod inter coniuges non ita rarum eſt, rixatus, cùm verbera huic infligere cœpiſset, Vulcanus qui*

fortè tum aderat, accurres Iunoni subsidium ferre volebat. At Iupiter iratus hunc pedibus arreptum, è cœlo rotauit: qui cùm totum diem decidendo consumpsisset, tandem in Lemnon insulam (manè enim deiectus fuerat) sub vesperam lapsus, ibi statim ob indigenis subleuatus est. Quod apud Homerum his carminibus ipse testatur, dum Iunonem monet, ne marito aduersetur: sin illius in se furorem concitet, Vulcanum nequaquam suppetias laturum, vt pote qui Iouis iram olim senserit: A

ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι μεμαῶτα,
ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο·
πᾶν δ' ἦμαρ φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι
κάππεσον ἐν Λήμνῳ, ὀλίγος δ' ἔτι θυμὸς ἐνῆεν,
ἔνθά με Σίντιες ἄνδρες ἄφαρ κομίσαντο πεσόντα.

Quos versus sic nos, vt sententiam redderemus, extempore Latinos fecimus:

Me siquidem læsæ nuper tibi adesse volentem, B
Arreptum pede de magno deiecit Olympo.
Atque diem totum delapsus ab æthere tandem
In Lemnon cecidi, exanimi vix pectore spirans.
Hic vbi me pia gens delapsum attollere curat.

Huius fabulæ sic meminit Phurnutus, simulque rationem reddit: ῥιφῆναι δ' ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν λέγεται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἴσως ἀρξαμένους χρῆσθαι πυρὶ, ἐκ κεραυνοβόλου καιομένου τούτου περιτυχεῖν, μηδέπω ἐπίνοιαν τοῖς πυρείοις ἐναύεσθαι δυναμένους. *id est: Vulcanus á Ioue proiectus in terram è cœlo dicitur: quod hi forsan, apud quos primùm in vsu fuit ignis, ex iactu fulminis hūc nacti fuerint, quū instrumenta, quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperissent.*

Vni Vulcano crus fregit, quem ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο: & iratus fuit vxori.] *Sic nos hunc locum restituimus, præsidio manuscripti codicis. Nam verba quæ in priore æditione legebātur, Et in Lemnon cœlo deturbauit, non extinxit: doctus aliquis adiecerat, vt lacunam Græci carminis expleret. Versus est apud Homerum Iliad. α. quem sic reddere possis:* C

Arreptum pede de magno deiecit Olympo.

Iratus fuit vxori.] *Cum Hercules olim ex iussu Iunonis nauigationem instituisset, hæc vt suū Odiū nusquam non ostenderet illi, exorato Borea, ventos aduersos immisit. Iupiter ob id indignatus, Iunonem ex alto suspendit, geminam incudem pedibus appendens. Sic enim Iliados ο. loquitur, hoc illi in memoriam reducens:*

ἦ οὐ μέμνῃ ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν
ἄκμονας ἧκα δύω.— *Quorum versuum hic sensus est:*

Ex altóne tenes quòd cùm suspensa fuisti, D
Nos pedibus geminam incudem dimisimus?

Cuius fabulæ, quemadmodū & superioris, causam aßignat Phurnutus, περὶ τῶν παραδεδομένων μύθων, *his verbis:* ἔοικεν ὁ ποιητὴς μύθου παλαιοῦ παραφέρειν τοῦτο, καθ' ὃν ὁ Ζεὺς ἐμυθεύετο κρεμάσαι τὴν Ἥραν χρυσαῖς ἁλύσεσι, τῷ χρυσοφαὲς ἔχειν τὰ ἄστρα. καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύο ἄκμονας ἐξηρτηκέναι, τὴν γῆν δηλονότι, καὶ τὴν θάλατταν. ὑφ' ὧν τείνεται κάτω ὁ ἀὴρ μηδετέρωθεν ἀποσπασθῆναι δυνάμενος. *Ex antiqua fabula videtur, inquit, poeta hoc afferre, qua Iouem fabulabantur, Iunonem aureis cathenis suspendisse, nempe quod auri fulgorem, stellæ poßideant. Ac ad pedes eius appendisse duas incudes, mare videlicet & terram: à quib. deorsum tenditur aer, sic vt ab horū neutro diuelli poßit. Huius etiā fabulæ meminit enarrator* τῶν στηλιτευτικῶν *Gregorij Nazianzeni.*

Messalinam.] *Hæc fuit vxor Claudij: quam mori compulit, vt est apud Tacitum. Fuit igitur immitior Ioue.* E

Nescio, inquis.] *Alludit ad hoc quod Tacitus refert. Messalinæ enim iam mortem expectanti, Claudius vbi vino incaluerat, nunciari iubet, ad dicendam causam postero die adesset, quod Narcissus accusator intelligens, ne, si euaderet, in se pernicies verteretur, denunciat centurionib. & tribuno, qui tum aderant, exequi cædem, ita imperatorem iubere: illi eam interfecerunt. Nescire autem visus est. Nam occisa Messalina (inquit Suetonius) paulo post quàm in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requisiuit. Tantæ fuit & obliuionis & inconsiderantiæ.*

C. Cæsarem.] *Caium Caligulam putat. is fuit Claudij ex fratre nepos: qui incredibili sæuitia aduersus omne genus hominum grassatus est. Quem rerum natura (velut alio loco scribit Seneca) non nisi in exitiū, opprobriumque humani generis ædidit.*

Occiderat

A Occiderat ille socerum] *Syllanum enim socerum Caius ad necē secandásque nouacula fauces compulit, causatus in eo, quòd ingressum se turbatius mare non esset secutus, ac spe occupandi vrbem, si quid sibi per tempestatem accideret, remansisset: quum Syllanus impatientiam nauseæ vitasset, & nauigandi molestiam Autor Tranquillus.*

Hic generum.] L. *Syllanum, de quo antè & paulò post.*

Crassi filiũ vetuit.] *Cn Pōpeio stirpis antiquæ, Magni cognomē Caius ademit: vt meminit etiã Suet.*

Hic nomen.] *Fecit enim generum suum: nam Antoniam filiam maiorem, illi vxorem dedit.*

Caput tulit.] *Ambiguum est Potest enim intelligi, caput tulit, hoc est, exeruit caput, & ad honores eleuauit: & caput tulit, hoc est, amputauit.*

Tam fatuum, vt etiam regnare posset.] *Alludit ad vulgi dicterium, quo regũ stulticiam passim notabant. In quam & ab Erasmo declamatum est in prouerbio, Aut regem, aut fatuũ nasci oportet. quod*
B *in huius ludi exordio statim vsurpauie Seneca.*

Cogitate. P.C.] *Hæc verba, & quæ sequuntur, vsque ad eam sententiam, quæ incipit, Hunc nunc deum facere vultis? non erant in codice Vuissenburgensi.*

Scilicet.] *Ironiæ cum infitiatione accommodata est particula Quemadmodum & illud apud Poetam:*

Scilicet hic superis labor est.

Dryudarum.] *Dryudarum religionem (inquit Suetonius) apud Gallos diræ immanitatis, & tantùm ciuibus sub Augusto interdictam penitus oboleuie. De Dryudibus Gallorum sacerdotibus, multa meminit Cæsar in sexto.*

Immanem religionem] *Nam pro victimis homines mactabant· vt refert Cæsar.*

Vt Romæ nuptiatum.] *Sensus est. Claudius hanc ob causam Dryudarum religionē deleuit, vt fratris sui filiam Agrippinam ducere posset: quod non licebat antè. Nam Claudius senatum ingressus decretũ*
C *postulauit, quo iustæ inter patruos fratrumque filias, nuptiæ etiam in posterum statuerentur. Exstat apud Tacitum, in hanc rem Vitellij oratio coram senatu habita.*

XXX. Senatoribus.] De hoc sic Suetonius· *Die ipso Claudij & Agrippinæ nuptiarum, in quinque & xxx Senatores, trecentósque amplius equites Rom tanta facilitate animaduersum, vt de nece consularis viri renunciante centurione, factum esse quod imperasset, negaret Claudius quicquam se imperasse nihilominus rem comprobaret, affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad vltionem imperatoris vltrò procurrissent.*

Tria verba.] *Quod Balbus esset· & tamen iudicis est, tria verba dicere, quæ diebus nefastis non licebat. Est autem iucunda προσονομασία, indicat & ducat.*

Summa rei.] *Imperij.*

Ex tabella recitauit.] *Alludit ad consuetudinem antiquam, qua in senatu censentes, de scripto sen-*
D *tentiam proferebant· & recitare verbum hoc significat.*

Appium Syllanum.] *Quam cum Messalina & Narcissus conspirassent perdere, diuisis partibus, alter ante lucem similis attonito patroni cubiculum irrupie, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatã: altera in admiratione firmata sibi quoque eandem speciem aliquot iã noctibus obuersari retulit Nec multò post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, vt adesset, præceptum erat, quasi planè repræsentaretur somnii fides, arcessi statim ac mori iussus est. Hæc Suetonius.*

Crassum frugi.] *Huius meminit quodam loco Tranquillus.*

Tam similem sibi, quàm ouo ouum.] *Prouerbium est, quo vtimur, propinquam similitudinē indicantes.*

Nec illi rerum iudicandarum vacationem.] *Quemadmodum ipse viuens pro conditione cuiusque ciuis vacationem legis Papiæ constituerat hoc est, vt ea lege non tenerentur.*

Pedibus in hanc sententiam.] *Non pauci sunt, qui opinantur pedarios senatores appellatos, qui*
E *sententiam non verbis dicerent, sed in alienam sententiam pedibus irẽt: inquit Gellius lib. 3. Vnde dictum est, in sententiam ire, & pedibus ire in sententiam.*

Cyllenius.] *Mercurius, à Cyllene monte Arcadiæ sic dictus.*

Vnde negant.] *Versus est Catulli de passere mortuo Lesbiæ· Illuc vnde negant redire quenquam.*

Viam sacram.] *Via est Romæ sic dicta. In hac apparet illum fuisse sepultum.*

Vt scites deum efferri.] *Iocus est à stulticia Nam hoc ipsum pugnat cum ratione Dei efferri mortuum.*

Omnísque generis sonatorum.] *In exemplari manuscripto legitur senatorum, pro sonatorum. Ego castigaui, æneatorum Sunt autem Aeneatores, tubicines· quod tubæ ex ære fiant.*

Vt etiam Claudius.] *Tam stupidus & somnolentus, denique mortuus.*

P.R. ambulabat tanquam liber.] *Vetus codex habet, ambulat. Malim, iubilat.*

Pauci causidici plorabant.] *Meritò lugebant causidici ob mortuum Claudium, quippe qui in se nimia facilitate vsus esset. Scribit enim Tranquillus, se à natu maioribus audisse, causidicos adeò patientia Claudij abuti solitos, vt descendentem è tribunali non solùm voce reuocarent, sed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenso, retinebant.* A

Sed planè exanimo.] *Obiter taxat publicum morem, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis:*

Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.

Tanquam qui tum maximè reuiuiscerent.] *Hîc erat in volumine Vuissenburgensi lacunula quædam. Verbum reuiuiscerent, integrè erat perscriptum.*

Dicebam vobis, non semper.] *hoc est: Prædicebam vobis, Non semper adeò fauentē Cæsarem habebitis, cuius abutamini patientia. Saturnaliorum licentia nota est: in quibus serui quoque libertate gaudebant, & domini vicissim seruis ministrabant. Sub Claudio plus poterant aduocati quàm iurecōsulti. Sapit prouerbium simile illi,* θύραζε Κᾶρες, οὐκ ἔτ' Ἀνθεστήρια: *id est, Forâs Cares, non amplius Antisteria.*

Ingenti enim ἐπιτάσει χορικῶς Nænia cantabatur Anapæstis.] *Hæc verba nos vtcunque eruimus è vestigiis, quæ erant in exemplari manuscripto. Per* ἐπίτασιν, *vocis contentionē intellige. Cuius contrarium est* ἄνεσις. B

Fundite.] *Anapæstica sunt, familiaria tragœdiis, licèt recipiant Dactylos & Spondæos. Postremo tamen loco non admittunt nisi Spondeum, aut Anapæstum.*

Cordatus homo.] *Volumen manuscriptum habet, cordatus iano. Proinde censeo scribendum, cordatus Sino: nam præcedentis dictionis vltimum elementum est s: vt ad Sinonem Virgilianum sit allusio.*

Rebelles Parthos.] *De Parthis sub Claudio Mithridatē regem expetentibus, ac de eorum dissensione, lege Tacitum in xij.*

Qui.] *id est, quo: scilicet neruo.*

Vulnere paruo.] *Sagittæ.* C

Pictáque terga.] *Propter scutum pictum.*

Britannos.] *Nam, vt inquit Suetonius, à Gessoriaco (nunc Calesium vocant) in Britanniam transmisit, ac Cn. Sentij & Auli Plautij ductu, sine vllo prælio aut sanguine, intra paucissimos dies parte insulæ in deditionē recepta, sexto, quàm profectus erat, mense, Romā rediit, triūphauitq; maximo apparatu.*

Brigantas.] *Populi sunt Britanniæ: de quorum discordiis meminit Cornelius Tacitus in duodecimo. nunc eam regionem Valli habitant. Ponit etiam Brigantium oppidum Ptolemæus in descriptione Rhetiæ.*

Et ipsum noua.] *Hoc dixit propter Orcadas insulas, quas Claudius imperio Romano primus adiecit, vt testatur Eusebius.*

Non alius citius.] *Locus est ex ambiguo Nam citò cognoscit, qui statim intelligit, & absoluit. Et citò cognoscit, qui pronunciat, non auditis partibus, ita vt Claudius solebat.*

Toto anno.] *Ius enim laboriosissimè dixit, etiam suis suorumque diebus solennibus nonnunquam festis quoque antiquitùs & religiosis. Autor Tranquillus.* D

Qui dat.] *Iudex inferorum Minos, qui quondā Cretæ præfuit. Hunc post mortem ob iusticiam suam pœtæ apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretenses, vt quos ciuilitate & morib. erudiit, ad Iouem tanquam præceptorem itasse memorant, in Ida monte speluncam ostendentes: atque illi in nonum annum consuesse, nec non didicisse, quæ ad Rempublicam instituendam vtilia forent. Id quod Max. Tyrius his verbis innuit:* τί δὲ οἱ Κρῆτες; οὐχὶ δοκοῦσιν ὑπὸ βασιλεῖ τῷ Μίνῳ κομψευθέντες καλῶς ἀγαθοὶ τῆς ἀρετῆς, διδάσκαλον αὐτῷ ἐπιφημίζειν τὸν Δία. εἶναι μὲν αὐτόθι ἐν τῇ Ἴδῃ ἄντρον Διός, φοιτῶντα δὲ τὸν Μίνω δι' ἐνάτου ἔτους συγγινόμενον τῷ Διῒ μανθάνειν παρ' αὐτοῦ τὰ πολιτικά. οὗτοι Κρητῶν λόγοι. *Meminit huius Homerus Odyssee vndecimo.*

O causidici venale genus.] *De rhetorib. dictum,* ὑποτιθεῖσι τὴν χεῖρα τοῖς λήμμασι καὶ τὴν φωνὴν πιπράσκουσιν, *qui munerib. linguam venditant. Sic Velleius Paterculus, vetustissimus scriptor, quem nos nuperrimè in Murbacensi bibliotheca reperimus, aliquando studiosis impertituri, Plancū proditorem, qui ab Antonio ad Cæsarem transfugerat, in omnia & in omnibus venalem perquàm eleganter appellat.* E

Concusso fritillo.] *Nā (autore Suetonio) Claudius alea studiosissimè lusit, de cuius arte librū emisit Solitus etiam erat in gestatorio ludere, ita essedo alueóque adaptatis, ne lusus confunderetur.*

Talthybius.] *Est Talthybius præco apud* Homerum *in primo Iliad. quem Agamemnon ad tentoria Achillis misit:*

ἀλλ' ὅγε Ταλθύβιόν τε καὶ Εὐρυβάτην προσέειπε. *id est:*

Ast hic Talthybium affatus fuit Eurybatènque. Est & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iussit filiam suam Polyxenam sepelire.

Narcissus.] *Ab epistolis Claudij, ante omnes dilectus.*

Dominus

A Dominus Domini.] *Scribit enim Cornelius Tacitus, Claudium libertos, quos rei familiari præfecerat, sibique ac legibus adæquasse. De immodicis Narcissi diuitiis, & Claudij in eum indulgentia sic scribit Satyricus:*

Nec Crœsi fortuna vnquam, nec Persica regna
Sufficient animo, nec diuitiæ Narcissi,
Indulsit Cæsar cui Claudius omnia.—

Dominus domini.] *Non est in codice Vuissenburgensi.*
Virga.] *Caduceo.*
Facilè descenditur.] *Alludit ad poetam:*

—Facilis descensus auerni.

B Velut ait Horatius.] *Est apud Horatium in Oda, qua arborem alloquitur, cuius casu penè perierat, vbi inquit:*

Demittit atras bellua centiceps
Aures, & intortis capillis
Eumenidum recreantur angues.

Nec quem velis.] *Superstitiosa siquidem antiquitas nigri seu deformis occursum, infelicis ominis loco ponebat. Et tempus nocturnum alioqui per se subinfaustum habetur. Hinc illud apud satyrographum:*

Et cui per mediam nolis occurrere noctem.

Ab historicis memoriæ proditum est, quo pacto quidam imperator, quod in via Maurum histrionem ha-
C *buisset obuium, mortem sibi sit ominatus.*

Claudius Cæsar venit.] *Vetus: Et magna voce, Claudius, inquit, veniet. Cum plausu, &c. Nam duæ istæ dictiones, Ecce extemplò, illic non habentur.*

Procedunt cantantes.] *Ex notulis imperfectis literarum Græcarum, quæ erant in libro veteri, nihil potui certi colligere. Forte, θρηνῳδὴν næniam χορικῶς legendum. Sed hæc coniectura esto.*

Hic erat cos.] *Mira hic diuersitas exemplaris, quæ plerunque solet accidere in propriis nominibus. Primùm erat lacunula: deinde pro Iunio prætore, vnus prætorius: pro Tralliano, Trallius: pro Corsotecto, Cottatectus: postremo pro Fusidio, Fabius.*

Trogus.] *Saufelli Trogi Meminit Tacitus.*

Quos Narcissus duci iusserat.] *Hi iussu Narcissi fuerant occisi.*

Medius erat in hac cantantium turba noster Pantomimus.] *Sic & in codice manuscripto le-*
D *gitur. Nos tamen, pro, noster, substituimus Nestor Nam indubiè locus hic de M. Nestore est intelligendus: cuius semel atque iterum in vita Caij Caligulæ meminit Suetonius, adamatum ab illo tradens.*

Pantomimus.] *Mimus imitatorem significat: Pantomimus eum, qui omnes personas effingit, repræsentátque.*

Quem Claudius decoris causa.] *Nescio an sit legendum, Caius: vt intelligas, Nestorem amasium ex obeso graciliorem factum.*

Conuolarunt primùm omnium.] *Vetustus liber habet, Conuolarunt omnium liberti. Fortassis scribendum, Conuolarunt obuiam liberti.*

Myron, Ampeus Ampyronas.] *Hic rursus nominum diuersitas & alius ordo. Pro Ampyrona, Arropas est in codice manuscripto: & pro Pherona, Pheronatus Alius habet hoc modo: Polybius, Myron Arperas, Ampheus, Pheronasseus, quos, &c.*

E Posides] *Libertorum præcipuè suspexit Posidem, Spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donauit: vt refert Suetonius.*

Felix.] *Hunc cohortibus & alis prouinciæque Iudææ præposuit, trium reginarum maritum. Autor Tranquillus & Tacitus. Apud Felicem Paulus apostolus à Iudæis accusatus, se excusauit: vt scribit Lucas in Actis Apostolicis, & meminit Eusebius.*

Cum Pallante fratre.] *Hic fuit à rationib. Claudij, quem & Narcissum, de quo paulo antè: decreto quoque senatus non modò præmijs ingentibus, sed & quæstorijs prætorijsque ornamentis ornari libenter passus est. Tantùm præterea acquirere, & rapere, vt querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurdè sit dictũ, abundaturũ si à duobus libertis in consortiũ reciperetur: vt prodit Suetonius De his & Plinius meminit, sic scribens: Multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, paritérque tres Claudij principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Cornel. Tacitus, vbi de Pallante loquitur: Fixum est, inquit, ære publico senatusconsultum, quo libertinus sestertij ter millies possessor antiquæ parsimoniæ*

laudib. cumulabatur. Hinc cecinit Iuuenalis: A

Ego possidebo plus Pallante & Licinis.

De monumento Pallantis, ad montanum Plinius iunior meminit.

Harpocras] *Huic lectica per vrbem vehendi, spectaculaque publicè edendi ius tribuit.*

Polybius.] *Hic à studiis Claudij sæpe inter duos consules ambulabat.*

Quos omnes Claudius.] *Volumen antiquum habet: Quos Claudius omnes necubi imperatus esset, permiserat Quem locum doctus aliquis castigare volens, Senecæ mentem non est assecutus, quem opinor sic scripsisse: Quoi Claudius omneis, velut ibi imperaturus esset, præmiserat.*

Exclamat.] *E vestigiis hic Græcarum dictionum, quæ libellus manuscriptus continet, nihil eruere potui: nisi si quis scriptum fuisse putet, πάντας φίλους ὁρῶ id est, omneis amicos video.*

In ius eamus.] *In codice Vuissenburgensi tantum est, eamus: & loco duarum dictionum præcedentium, erat dimissa lacuna. Nec est, sellas: sed, stellas. Nomine sellarum intelligantur subsellia iudiciaria. στήλην Græci vocant columnam sepulchralem, in qua ponitur inscriptio.* B

Lege Cornelia.] *Lege Cornelia de siccariis tenetur, inquit Martianus iureconsultus, libro Pandectarum quadragesimooctauo, qui hominem occiderit, cuius ve dolo malo incendium factum erit, quiue hominis occidendi, furtiue faciendi causa cùm telo ambulauerit. Pœna huius legis est in insulam deportatio, & omnium bonorum ademptio. Sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, quàm vt legis pœnam sustineant: vt habetur eodem titulo. Mirè verò hic expressit morem pristinum iudiciorum.*

Equites Romanos.] *Hunc locum sic arbitror legi debere: Equites Romanos CCXXI. Cæteros ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε id est, innumeros, quorum videlicet numerum non minus difficile sit inire, quàm aut arenæ aut pulueris. Est Iliados ι.*

οὐδ' εἴ μοι τόσα δοίη ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. C

Exterritus Claudius oculos vndecunque circumfert, vestigat aliquem patronum, qui se defenderet.] *Hæc verba non sunt in codice Vuissenburgensi.*

Claudiana lingua] *Siue quòd Gallus esset, siue quod balbus, siue quòd semper ageret Claudij negocia. Iocus est ex amphibologia*

Homo iustissimus.] *Iustum enim par pari referre Sic ille tractauerat eos. Alioqui iniustissimum est, reum non sinere loqui.*

Nouitate rei.] *Quòd videlicet vna tantùm accusationis parte audita, statim indicasset.*

Quàm nouum.] *Sæpe enim inauditos reos damnauerat.*

Si mitius dij latura fecissent.] *Hic locus deprauatissimus multum mihi negocij exhibuit. Liber manuscriptus habet, si vni dij laturam fecissent. Conicio legendum, Semidy larua facesseret, id est, abijceret subaudi, Claudius. Nam sic & Liuius hoc verbo. facesso, vtitur.* D

Tantalum siti.] *Tantalus stagno apud inferos labrotenus immersus, & pomis circum os ex arbore propen dentibus, siti tamen & fame torquetur. nam si bibere velit, refugit aqua: si pomum arripere tentet arbor sursum resilit. Ouidius:*

Querit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus.——

Sisyphum onere] *Sisyphi saxum illud ingens apud inferos, vbi in montem protrusum fuerit, statim delabitur, iterum inani conatu sursum ferendum De huius & Tantali pœnis lege Homerum xi. Odyssea, circa finem: vbi Vlyxes refert, quæ apud inferos viderit.*

Non vnquam Sisyphum.] *Hæc clausula non erat in codice Vuissenburgensi.*

Ixionis miseri rotam sufflaminandam.] *Ixion apud inferos rotæ alligatus, assiduè circunfertur. Meminit huius Lucianus in dialogis deorum.* E

Aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam.] *Quid si legas, sublaminandam: à lamina deducto verbo.*

Ex veteranis missionem.] *Vtitur metaphora militari. Militibus enim datur missio, cum citra ignominiam exauctorantur.*

Non placuit vllis ex veteranis.] *Vetustus libellus non habet hæc duo vocabula, ex veteranis: sed horum loco lacunam.*

Pœnam excogitari debere instituendum.] *In manuscripto volumine legitur, constitui debere, excogitandum illi.*

Et alicuius cupiditatis, spes sine fine effectus.] *Propemodum certus sum, sic scripsisse Senecam: Et alicuius cupiditatis specimen sine effectu.*

A Alea ludere.] *Qua viuens adeò studiosè lusit:*

C. Cæsar.] *Nam Caligula Cæsar, Claudij ex fratre nepos, hunc (vt scribit Suetonius) non nisi ad ludibrium reseruauit quid mirum igitur, si à Caio in seruitutem poscatur?*

Ab illo flagris.] *De his, qui iussu Caligulæ vapularunt, in hunc modum scribit Seneca noster, lib. 3. de Ira: Modò C. Cæsar, Sextum Papinium, cui pater erat cõsularis, Bethenum Bassum, quæstorem suum procuratorem sui filium, aliósque & equites Romanos & Senatores, vno die flagellis cæcidit.*

Cognitionibus.] *Cognitiones sunt causarum: vt cum dicimus, Senatus Romani cognitionem certæ legi non fuisse obnoxiam. Ac proculdubiò Caium hic notat, vt qui cognoscendi prouinciam sæpe libertis suis committeret, quo magis à curis liber altiori ocio frueretur.*

IN SENECÆ ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΝ, SIVE LVDVM

B in mortem Claudij Cæsaris Castigationes.

HVNC in Claudij Cęsaris mortem ludum, Senecam ἀποκολοκύντωσιν inscripsisse ante annos aliquot, nos Ioanni Heruagio patri, qui cum nobis summa est familiaritas, etiam ostenso Dionis loco, indicauimus. Qui, si vt velle videbatur, tunc Senecam edidisset, cum sua vera inscriptione hic ludus prodiisset. Idem pòst etiam varia & insigni eruditione vir Hadrianus Iunius, vidit: quod & in suis Animaduersorum libris, & hic quoque, vt videbis, annotauit. Idem propemodum accidit & in varia quorundam verborum huius libelli lectione, atque in castigationibus cæteris. Nam quum & nos manuscriptum exemplar haberemus, quod ad verbum, ferè vt video, cum eo quo se vsum ait Iunius, respondet, factum est, vt easdem in plerisque errata C vterque nostrum animaduerterit, & annotarit. Quoniam igitur ita cecidit, & nos aliorum laboribus & industriæ candidè fauere consueuimus, libenter in huius laudis partem, tum Hadrianum ipsum, tum Chaucum admittimus. Itaque pauca ego annotabo, quæ aut ipse non attingit, aut in quibus paulo aliter sentio: deinde eius quoque annotationibus editis sanè locum suum dabimus.

Eidus.] *Noster manuscriptus codex habem Idus, sine diphthongo: quod vsitatius est. illud verò ex vetustis monumentorum saxis sumptum: in quibus quasi Græca vox esset, Græca diphthongo scribebatur. qua de re Macrobius Saturnal. lib. 2. cap. 15.*

Anno nouo.] *Beatus in veteri ait se legisse, anno nouo. sed rectius est, nouo. sequitur enim: initio seculi felicissimi. Annum enim nouum vocat, ipse interpretatur initium seculi felicissimi: quasi mortuo D Claudio aureum seculum auspicaretur: nimirum sublato eo, qui vrbi & orbi omnem infelicitatem inuexerat. Vergilius, suo seculo tale quidqiam verius significans, cecinit Egloga 4.*

Magnus ab integro seclorum nascitur ordo:

Hæc ita vera.] *Elegantius est quod vetus codex habet: Hæc ita verò.*

Quis vnquam ab Historico iuratores. *,iurato res, disiunctis verbis legendum existimant: ego verò iure autores legendum contendo. id quod verba statim sequentia probant: tamen inquit, si necesse fuerit autorem producere, &c. Et ibidem pro, axegit, vetus scriptura habet, exigit.*

Pro tam bono nuncio.] *In veteri vtrumque est, &, tam bono nuncio, primùm: deinde in margine, pro tam bono nunciò.*

Quòd viderit.] *Manuscriptus codex habet, quid viderit: vt ad sequentia adiungatur habet etiam in margine, qui. quod si recipiatur, cum præcedentibus conuenit. si ita legamus: & illi tam bono nuncio nemo E credidit, qui viderit aut clarius, verborum duorũ loco mutato, nuncio qui viderit, nemo credidit. sed, quid viderit, magis arridet.*

Crescebant tempora somni.] *Nõn displicet quod id vetusto se legisse ait Beatus, Cornua somni. Nam & Somno cornu tribuunt poetæ. Silius lib. 10r*

Per tenebras portat medicata papauera cornu. *Et Statius lib 6. Thed.*

--- Et cornu fugiebat somnus inani.

Seneca verò valde poeticè dixit cornua. pro cornu: &, crescebant cornua somni, pro longioribus noctibus cum verò aliquis cornua interpretans, tempora in margine scripsisset, putarunt aliqui correctionem esse: eamque vocem in versum adducere.

Visóque senescere Baccho.] *Vetus habet, Iussóque: quod non displicet. Significat enim extremum vindemiæ tempus, quo iam, in doliis condito vino, sinunt illud senescere, quod in annos seruant. Ideo ait,*

raras vuas iam decerpere secum vindemiatorem: quem ipse vindemitorem poetica syncope vocat. A

Puto magis intelligi.] *In manuscripto semper hoc verbum in tertia syllaba habet, e: vt hic intelligi legatur. quæ scribendi ratio Politiano vehementer probata fuit, Epist. lib. 5. Epist. 2.*

Tamen inter sextam & septimam erat.] *Meus codex habet in margine, tum: & sic legit: In horologia conueniet: tum inter sextam & septimam in fine verbum, erat, non additur. Lego: tum tamen inter sextam & septimam erat.*

Tu sic transibis horam tam bonam?] *tam bonam, non est in veteri codice.*

Felici moderata manu.] *Legitur etiam, moderanda.*

Felicia vellera ducunt.] *Vetus habet, Felicia secula dicunt.*

Hæc Apollo. At Lachesis.] *Vetus, Et Lachesis,*

Fecit illud plena manu.] *Fecit illa, &c.*

Claudium autem iubent omnes.] *In meo codice sic lego: Claudium autem iubet, omnes: vt Lachesin iubere intelligamus.* B

χαίρειν.] *In meo codice manuscripto trimeter est iambicus ex Euripidis Cresphonte: qui etiam legitur, cum aliis apud Plutarchum, in libello de audiendis cum fructu poetis extremo. Itaque eum versum nos hic restituimus.*

Nec post boletum.] *Hæc sequentia sex verba in manuscripto non sunt: fortè à descriptore per incuriam prætermissa.*

Sed (qualis esse marinis beluis solet) raucam & implicatam] *In manuscripti codicis margine, adscripta hæc postrema verba sic erant mutam & implicitam. Nam est etiam mutis quibusdam vox quædam qua sonant, Mu. vnde à sono facta verba, mutire, & mutus.*

ἰλιθιε με] *Hunc & sequentem Græcum versum ex manuscripto codice reposuimus: de quibus vide paulo pòst.* C

Hunc ego reddo.] *legit, recipio: meus codex manuscriptus habet, reddo. fortè legi posset dedo: quasi Febris Dea Claudium dedat & tradat Herculi tractandum: vt in sequentibus apparet. Et hinc est, quòd Claudius excanduit in Febrim, ita vt eam decollari iuberet.*

Mulio perpetuarius.] *Vocare videtur Mulionem perpetuarium, qui non in paucos vel annos vel menses, sed in omnem vitam suam ab aliquo mulum mulámue conduxerit, vecturam facturus. Huiusmodi quidem vehicularij nulla non loca quæstus causa adeunt, vehentes & reuehentes quæ iussi sunt. Alioqui iurisconsultis perpetuarij dicuntur, qui fundum à principe vel republica conductum, certa pensione ad vitam suam habent. Arcadius & Honorius perpetuarium interpretantur Emphyteuticarium libro 1. C. de offic. comitis rerum priuat. sacri palatij. l. Ad Palatinorum curam*

Hoc ne peremptus stipite ad ad terram accidas.] *Duplex est vltimi verbi lectio. Nam in margine est, óccidas. quo modo vsus est Plautus in Rudente: Et alia signa de cœlo ad terram óccidant. id est, cadant.* D

Et timet μωροῦ πληγὴν.] *Et si difficile in manuscripto Græcæ literæ legantur, propter scriptoris imperitiam: tamen nihil aliud possu elicere, quàm quod reposuimus, μωροῦ πληγὴν, id est, stulti plagam, aut colaphum.*

Gallum in suo sterquilinio plurimum posse.] *Plurimum, non est in veteri codice.*

Et si quis à me notorem petisset.] *Quando hic suas conjecturas afferunt, dicam & ipse meam. Affirmare equidem ausim à Seneca, autorem, scriptum esse: non, notorem, aut, notorem: in quibus nullus est sensus. Quòd si autorem legamus, aperta erunt omnia. Est enim autor præter cætera, testis, laudator, adscriptor, vindex: quæ omnia huic loco optimè quadrant. Exempla inuenire non erit difficile, ei qui volet, apud Ciceronem & alios.*

Qui me optime nosti.] *Legitur etiam, qui me cognosti optimè.*

ὅτι αὐτός.] *Hanc Epicuri de Deo sententiam legas apud Diogenem Laertium, quæ sic habet, τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον ὔτ' αὐτὸ πράγματα ἔχει, ὔτ' ἄλλῳ παρέχει. Hæc verba Cicero libro primo de Natura Deorum sic aut conuertit, aut est imitatus, Quod æternum beatúmque sit, id nec habere ipsum negocij quicquam, nec exhibere alteri. Ausonius quoque metro iambico in hunc modum expressit,* E

> *Quod est beatum, morte & æternum carens,*
> *Nec sibi negocium parit, nec alteri.*

Quare, inquit, quæro tantum.] *Alia scriptura sic habet: Quare, inquit, quæso enim sororem, &c.*

Et vt deum orant.] *In meo codice Græca sic omnino habet, literis maiusculis: ΑΛΧΟΡΟΥ ΦΙΛΤΑΤΟΥ ΧΑΙΡ quæ verba quid sibi velint, neminem scire arbitror in margine autem sic, μωροῦ φιλτάτου.*

Quid de nobis existimauit?] *Vobis, etiam legitur.*

Ianus

A Ianus pater.] *In margine adſcriptum eſt, Iacchus: vtrumque rectè. nam idem eſt Ianus, Iacchus, &
Apollo: vt apud Macrobium in Saturnalibus videbis.*

Is multa diſertè, quod in foro iuuat, dixit.] *Viuat, etiam legitur: ſed neſcio cur, iuuat, non reci-
piatur aut retineatur potius, hoc ſenſu: Is multa diſertè dixit: quod, ſcilicet diſertè dicere, in foro iuuat. quæ
loquendi formula in bonis autoribus inſolens nõ eſt. In foro autem, ſi vſquam, diſertè tum dicere iuuabat:
regnabátque in foro eloquentia.*

Eum dedi laruis.] *Legitur etiam, dedo, in manu ſcripto.*

Dieſpiter Nicepotæ filius.] *In margine noſtri codicis, Vicepotæ, eſt.*

Diuam Auguſtam.] *Diuam, non eſt in veteri codice.*

Quam ipſe Deam eſſe iuſſit.] *Quam ipſam Deam eſſe dixit, etiam legitur.*

Qui cum Ron...lo poſſit.] *Videtur illud, — Poſsit feruentia rapa, Vorare, — ex poeta quopiam
B ſumptum: idcirco vt hemiſtichium ſcribendum eſſe cenſeo. De Romulo autem rapa eſitante, habes Martia-
lis diſtichum, lib. 13.*

> *Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa*
> *Quæ damus in cœlo Romulus eſſe ſolet.*

Viderit igitur B. Rhenanus, quid ſibi velit cum ſuo Rhombulo. nam certè nihil ad Rhombum, vt dicitur.

Quàm caneis excidit.] *Sunt exemplaria manuſcripta quæ habent, quàm canis fruſtum excidit:
ſunt etiam, quæ fruſtum non habent Si vt in impreſſis exemplaribus eſt, caneis, accuſandi caſu plurali le-
gerimus, ſignificat qui eum tam facilè homines occidere conſueſſe, quàm canes exſecare. id enim excidere
intelligo. aut excidere, pro occidere poſuit. Quid ſi verbum excidit, tanquam ſubpoſitiuum abiiciamus? at-
que in hunc legamus modum: tam facilè homines occidebat, quàm caneis ita ſenſus erit clarus. Nec tamen
C Alciati coniecturam reiicio, qui legendum putat: quàm canis exta edit.*

Nam ſi Phormea Græcè neſciat, ego ſcio.] *Pro Phormea, vetus codex habet, Formica. Niſi ὁρ-
μιὰ vel ὁρμεὶα legas, qui funiculus eſt è ſetis equinis, quo vtuntur piſcatores. niſi fortè ὅρμημα mâlis, quod
idem eſt quod ὁρμὴ, id eſt impetus, conatus, cogitatio, appetitus. Quid autem ſibi velit, neſcio. Locus certè
hic totus corruptiſſimus eſt: nec facilè ei mederi, niſi integri codicis ope, poteſt. Nam & poſt illa verba,
Ego ſcio, hæc ſequuntur Græca maiuſculis literis, ſed quibuſdam ineptis:* EN TICON TO
NYKHN ΔIHC, *vbi pro K Græco, C. Latinum vides, aut, quod magis puto, pro σίγμα. nam ea
forma vtebantur veteres: vt etiam ex anatomicis Galeni deprehendi poteſt. Aliquid tamen eſt quod Ha-
drianus affert.*

Vt duas amitas ſuas.] *Manuſcriptum habet, vt duas Iulias amitas ſuas. quæ lectio confirmatur Dio-
nis autoritate, qui ſcribit lib. 58. arte Meſſalinæ duas Iulias interfectas eſſe. vt iam nihil dubitemus in
D Suetonij Claudio, Iuliáſque pro, Liuiáſque legere, in hunc modum: Iuliáſque alteram Druſi, alteram Ger-
manici filiam, crimine incerto nec defenſione vlla data, occidit.*

Hoc fieri ſolet in cœlo? non fit.] *In manuſcripto ſic legas: Hoc fieri ſolet in cœlo non ſic. Fortè le-
gendum: Hoc fieri ſolet, inquis. vt Claudij ſint verba reſpondentis. vt paulo pòſt: Neſcio, inquis: mox ſub-
iiciat Meſſala: In cœlo non ſic: vel, non fit. Atque ita in cœlo non fieri, exemplis confirmat.*

Iſte C. Cæſarem non deſiit mortuum proſequi.] *Vetus codex, perſequi, pro ſequi & imitari.*

Ad ſummam tria verba, &c.] *Hæc verba vſque, Hunc deum, non ſunt in veteri codice.*

Conſocerum ſuum Appium Syllanum.] *In manuſcripto eſt, Socerum: ſed in Suetonio, conſoce-
rum.*

Nec illi rerum iudicandarum vacationem dari.] *Vocationẽ, in libri veteris margine ſcriptum.
Fortè, aduocationem legendum. Nam id ferè conatur autor oſtendere, lege Talionis Claudium indicta cau-
E ſa damnatum.*

Omniſque generis æneatorum.] *Aliqui legunt, Sonatorum. verùm cùm Æneatorum voce vſus
ſit Ammianus, Sonatorum nemo, quod ſciam: ea erit retinẽda. Sunt enim Æneatores, tubicines, qui æneis
tubis vtuntur.*

Fingite luctus.] *Hic monometer in quibuſdam veteribus codicibus non legitur.*

Tibi iam cedet.] *Cedit, vetus exemplar habet, præſentis temporis.*

Omnia procliua.] *Procliuia, etiam legitur: ſed procliuus quoque Latini dixêre.*

Puſillum ſub perturbatur.] *Superturbatur, eſt in veteri codice.*

Mneſter Pamtomimus, quem Claudius decoris cauſa minorem fecerat.] *Manuſcriptum
exemplar & minorem & monitorem habet.*

Rumor percrepuit.] *Vetus habet, percrebuit, non percrebruit.*

Claudius, exclamat.] *Poſt hæc verba in manuſcripto Græca illa leguntur:* πάντα φίλων πλή-

ϛι quæ Latinè ſonant: Omnia amicorum plena. A

Tum Pedo Pompeius.] *Vetus addit & Lucius.*

Ego tibi hic ſellas oſtendam.] *Notus eſt loquendi modus, Sellas, pro iudicibus qui in ſellis ſedent. Sunt enim (vt in fabulis) apud inferos Iudices quatuor Aeacus, Minos, Rhadamanthus, & Triptolemus: vt eſt apud Ciceronem Tuſcul. lib. primo quæ ille ex Socratis Apologia apud Platonem ſumpſit. Quum igitur ſellæ nomen optimè quadret, nihil erit quod vel ſtellas, vel ſitellas accerſamus: etiamſi codex manuſcriptus in margine habeat, ſtellas.*

Senatores 30.] *Suetonius habet quinque & triginta Senatores, trecentóſque amplius equites Rom.*

Cõdemnat & ait. εἴκε πάθοι] *Hunc Hexametrum ex manuſcripto codice reſtituimus. Græcus Ethicorum Nicomach. interpres hunc verſum Heſiodi eſſe ſcribit: ſed ex quo opere, non monet. In ijs ſiquidem quæ extant, non inueni ſed alia ſcripſit Heſiodus, vt apud Suidam & alios veteres videre licet. Ariſtoteles certè Nicomachiorum lib. 5. cap. 5. hunc ipſum verſum habet: quo verſu ius talionis eſſe dicitur,* B
ſi quod quiſque facit, idem patiatur & ipſe. Nam Claudius indicta cauſa homines condemnabat. non mirum igitur ſi Aeacus eum altera tantum parte audita condemnat, & veterem Talionis legem citat. De Claudio ſuprà dictum eſt in Nænia: Deflete virũ, Quo non alius, Potuit citius Diſcere cauſas, Vna tantùm Parte audita, Sæpe & neutra.

Si minus dij latura feciſſent.] *Nihil adhuc lectum excogitatumúe eſt ab vllo, quod huic loco, ſine dubio exulceratiſſimo & luxatiſſimo, vllam ſanitatem attulerit. Nam quid eſt quæſo, ſi vni, aut (vt Alciatus) ſi vllam dilaturam feciſſent? Primum enim, Dilatura, ita inſolens eſt verbum, vt ne in fecibus quidem grammaticorum inueniatur. Deinde quis vnquam dixit: facere vni dilaturam? quid hoc ad ſequentia? Videntur autem aliquot verba deeſſe, aliquot immutata, corrupta, & mutilata. Quod ſi mihi quoque coniecturis agere permittitur, dum meliora liceat inuenire, nihil ab re videtur ſi legamus: Niſi vnius diei iacturam feciſſent, Tantalum, &c. vt intelligamus vnius diei in Tantali pœna, iacturam eſſe* C
faciendam, vt eo die recreetur, alioqui periturus. Idem faciendum Siſypho & Ixioni: nimirum Claudio eorum laboribus & pœnæ ſubiecto. Quòd ſi aliquanto longius libeat a ſcriptura recedere, atque aliqua verba ſupplere, legerem in hunc modum: Erant qui dicerent, non alienum videri ſi vnius, dij iacturam feciſſent. Tantalum, &c. vt intelligas, præſtare vnius Claudij iacturam facere, quam trium, nimirum Tantali, Siſyphi & Ixionis: quos perire neceſſe ſit, niſi illis ſuccurratur: ſuccurri autem poſſe, ſi vnus Claudius vices illorum obeat. Hæc probantur illis ſequentibus verbis: Nõ placuit vlli ex veteranis miſſionem dari, &c. Sequatur quid quiſque velit, donec meliora, vt dixi, detur inuenire.

Non vnquam Siſyphum onere releuari.] *Siue hæc verba ſint in veteri codice, ſiue non ſint, certum eſt eſſe imperfecta, vt hic leguntur. Aut enim pro releuari, legendum eſt, releuandum, aut releuari oportere: vt cum ſequẽtibus conſentiat, cũ ait, rotam ſufflaminandam, hoc eſt, ſubleuandã & ſuſtinendam.*

Alicuius cupiditatis ſpes.] *Lego, alicuius cupiditatis ſpecies ſine fine & effectu.* D

Vt à cogitationibus abeſſet.] *Sine dubio, à cognitionibus, legendum, vt eſt in manuſcripto: & pro abeſſet, fortè rectius, adeſſet: aut, eſſet. ſimpliciter Quid ſi omnino ſic legas, vt ei à cognitionibus eſſet, vel adeſſet: vt Suetonius ſcribit Palantem Claudio à rationibus fuiſſe. quanquam, abeſſe, non diſplicet, eo ſenſu qui à Beato Rhenano viro doctiſſimo probatur.*

CLARISSIMO ERVDITISSIMOQVE IOANNI CHAVCO CONSVLI VLTRAIECTINO SINGVlari literarum ornamento, Hadrianus Iunius Medicus S. D.

EN redit ad te Senecæ libellus, mi Chauce, quem veluti liberali manu aſſeras: & E
redit quidem, ſed non ſine fœnore: quòd ingenui eſſe animi putem, cui multum debeas, eidem etiam plurimum velle debere. Neque verò debuit ad alium proficiſci, quàm ad eum cui παλιγγενεσίας *ſuæ occaſionẽ acceptam referre debebat. per te namque à blattis, multóque magis à ventribus* βιβλιοτάφοις *vindicatus primò, nunc, vt illi Platonici ſpecus incolæ, lucem aliquanto limpidius ſuſpiciet, ferétque, multis emblematis inſertis ornatior, multis næuis ſublatis extritior. Sed audi euentus narrationem. Poſtquam oblatum mihi abs te libellum iſtum Senecæ in manus acceperam, incepi geſtire, benéque ſperare, quòd ex eo reſtitui lacunas aliquot & impleri mendáſque tolli poſſe viderem*

A rem. Sed quum initiò satis ex animi sententia successisset, cum progressu paulatim cre-
scere cœpit labor, dum mihi cum descriptoris Græcè haud dubiè imperiti manu (quæ
in imitandis Græcis characteribus mira literarum portenta inuexerat) certamen a-
cre suscipitur, vti ipse oculatus es testis: vsqueadeò vt non semel. C. Marij illud in
mentem venerit mihi, qui sectis alterius cruris varicibus, ad alterum transire paratum
chirurgum tempestiuo dicto compescens, indignam tanto cruciatu esse curationem admo-
nuit. Itaque propè desperabundus librum de manu deponere statueram, nisi honestißimum
animorum incitamentum illud, Pulchra quæ difficilia, me reuocasset, & laborem sedulò vr-
gendum persuasisset. Quapropter cum belua illa centicipite congressus, plerasque difficul-
B tates omnes, insuperabili quadam contentione superaui: nonnullas indicaui, è quibus non
planè explicare me potui, quòd non vnius sit hominis, cuncta sanare. Alioqui atrocissima
Senecæ inflicta sunt vulnera, in exiguæ mollis commentariolo, vt nesciam an vlli autori
grauiora, pro ratione corporis, idque ab iis qui ex professo sanandis locis malè affectis, re-
stituendis luxatis, opem pollicentur: vsqueadeò multa insciè immutata deprehendas, multa
suppposititia falso pro germanis intrusa. Enimuerò qui castigandis veterum scriptis manus
admouent, tum veritatis eruendæ ergô, tum vt luce obscuris reddita lectores adiuuent, po-
steritatíque consulant, illi in operam quidem longè vtilissimam, sed eandem multo labo-
riosissimam incumbunt, præclaréque in vniuersum de literis (vtcunque malignè respon-
C deant plerumque hominum studia) merentur. Qua in parte multos magna cum laude ver-
satos vidimus, qui immortalia ad posteros indefessi laboris & honestißimarũ vigiliarum
monumenta transmiserunt: quorum tu, mi Chauce, industriæ diligentiæque sedula qua-
dam naturæ contentione æmulus, ac singulari erga vetera exemplaria affectu & reueren-
tia ductus, bibliothecas omnes incredibili studio, apiculæ in morem peruolitas, cuncta ri-
maris, codices iam obsoletos, & blattarum tinearúmque nidis deputatos excutis: vt mi-
rum videri queat, vnde tibi in tantis reipub. Traiectinæ, cui consul praees, fluctibus, in
tantis domesticarum rerum curis, ocium suppetat ad corrigendos, restituendos, describen-
dos veterum libros: quas difficultates omnes superas omnigena antiquitatis cognitione,
D inexhausta memoria, exprompta ingenij fœcundi agilitate, & laborum inuicta pertina-
cia. Cui tuæ singulari industriæ attestantur Controuersiarum libri, in titulorum classes
accuratè digesti: attestabuntur & propediem Ausonius, Prudentius, Cicero, Victori-
nus, alíque infinitis locis restituti, & quasi ab inferis rediuiui. Eiusdem ardoris scintillæ,
par eiusce gloriæ desiderium, æmulatione quadam gloriosa, in me quoque excitarunt, vt
ingenuè fatear, honestissimúmque certamen suscipere compulerunt: non tam propagandi
nominis aut extendendæ famæ studio (quanquam illa cupiditate ducamur omnes, quibus
non inest, vt ille ait, cornea fibra) quàm vt in commune iuuandis mortalibus satagerem.
Macte ergo hoc animo, clarissime Chauce, & insigni Herculeæ φιλοπονίας exemplo, stu-
E dia literarum adiuuato: cuncta tua studia, curam, industriam, operam, cogitationem, ad
id vnum (id quod facis) conferas. Proinde libellum ad te reducem, annotationibus no-
stris, ceu comitatu quopiam instructum, hilari fronte excipito, & solita comitate atque
candore complectitor. Vale, & Iunium tuum ama. Harlemo ante diem quintum Calend.
Iulias, Anno 1557.

IN SENECÆ LVDVM DE MORTE CLAV- A
dij Annotationes

Ludum de morte Claudij Cæsaris,à Seneca iocosè,sed non absque felleo sale, eruditis
leporibus condito,conscriptum,ostendi olim in meis Animaduersorum libris, diuerso
planéque alio fuisse titulo ab autore inuulgatũ,quàm nũc inscriptus legatur. Nec de sen-
tentia nunc quidquam muto,præsertim quum disertis illud verbis proditum sit à Dione
Cocceio,haudquaquam dilutæ autoritatis scriptore, qui historiarum duo de sexagesimo
libro,scribit à Seneca exisse opusculum, titulo ἀποκολοκυντωσιν,quo Claudij Cæs. ad superos
excessum consignarit. Eius hæc sunt verba: Συνέθηκε μὲν γὰρ ὁ Σενέκας σύγγραμμα, ἀποκολο-
κύντωσιν αὐτὸ, ὥσπερ τινὰ ἀπαθανάτισιν ὀνομάσας. Quod Latinè sonat,propter Græcę liguæ ru
des: Composuit & Seneca libellum,cui nomẽ est Apocolocyntosis,velut Apotheosis quæ- B
dã & in immortaliũ cœtũ adoptio. Addita fuit & eodẽ in loco ratio nominis,eiusmodi fer-
mè:quòd,quum constet Claudium medicati boleti esu fuisse consumptum, fraude qui-
dem vxoris,sed ingenio Locustæ nobilis veneficæ,hinc titulũ libello dederit autor, à præ-
cipui vsus purgante medicamine,Colocynthide:cuius propè nulla inter delectoria medi-
camenta compositio,est expers apud veteres medicos,vsque adeò,vt hodie quoque in hac
tam clara literarum & scientiarum omnium luce proh dolor promiscuè quouis in morbo
cuilibet ætati & sexui,à circumforaneis medicastris impunè propinetur,non sine præsenti
multorum exitio. Itaque tanti ego scriptoris autoritate fretus, seruandum duxi, & quasi
postliminij iure asserendum,libri titulum,haud ociosè aut temerè ab autore vsurpatum,
quod equidem existimo: neque sanè id absque certo tẽperamẽto inter autoris delectum,
& inueteram recepti vsus necessitatem. Quòd si quis vulgatam lectionem mordicus tuen- C
dam esse existimarit,non laboro per me licet,is etiam vt cum ratione insaniat: præiudicatæ
opinioni derogatum nihil volo,modò liberum rectius opinaturis iudicium & integrũ per-
mittatur. Porrò vbi iam codices impressos cũ manuscripto exẽplari (quod Ioannes Chay-
cus noster,vir à Gratiis & Musis factus,& adiuuandis melioribus literis natus, nobis com-
municauit) contulissem,tot loca conspurcata & peruersa offendi, vt periclitari apud me
cœperit (absit inuidia dicto) Beati Rhenani autoritas, viri alioqui longè doctissimi, sed in
corrigendo nimium fortè præproperi & audacis: dum aut de sua cõiectura infarcit versus
ἀπροσδιονύσους nihilque ad rẽ facientes: aut pro suo arbitratu immutat,quæ rectius legebã-
tur antea: ne quid addam grauius. Certè,mea quidem sententia,consultius foret interdum
vigiliis & valetudini,meliorúmque horarum compendio consulerent nonnulli, quàm ita
famam aucuparẽtur. Sed hæc missa facientes,locorum aliquot restitutorum & interpola- D
torum rationem subiiciamus.

DVÆ ILLÆ LITERÆ, S.A. SANCTI AMANDI
codicem vetustum innuunt,quo vsi in castigando sumus.

Nihil offensæ vel gratiæ.] *S.A. nec gratiæ.*

Quis vnquam ab historico iuratores exegit.] *S.A. iurato res.*

Idem Claudium vidisse.] *S.A. Item Claudium.*

Nam posteaquam in Senatu iurauit.] *S.A. Nam ex quo, &c.*

Ab hoc ego quecunque audiui,certa,claráque affero.] *S.A. Certè clara affero.*

Augebat Cynthia regnum.] *Damnat hanc lectionem Rhenanus: sed falsò. ratio enim contendit, ita* E
*esse legendum omnino, quomodo scribit & codex noster. indicat namque noctes, transacto dudum autum-
nali æquinoctio, creuisse, longiorésque factas: quibus adauctis, etiam lunæ, penes quam noctis Imperium
sit, suum regnum crescere, nil mirum est. Quid verò hic attinuit, Lichnum, substituere: quum non de ipso
lunæ incremento loquatur, sed de autumno, cuius catastasin poetico more circunscribit, qui relicta à tergo
æstate, noctes paulatim adauget: quæ accessio efficit vt diutius splendeat luna, solis præsentia lunare iubar
abolente. Neque vero noctu animam agere cœpit Claudius, sed mox à meridie: quod paulo post tribus ver-
sibus periphrasticè dicet: & Tacitus medio die (quo tempore videlicet Claudius animam agebat) Neronem
ad cohortes exisse ait.*

Tertium Idus Octobreis.] *Quod hactenus falsò lectum fuit, Dies quintus eiusdem Octobris, no-
strum exemplar manifestè exaratum habet, Dies III, Idus Octobris quã scripturam confirmat & ini-
tialis versus huiusce libelli & suffragatur cæterorũ historicorũ consensus. etenim Suetonius excessisse illũ*

tertio

A *tertio Idus Octobris scribit: & Diō expirasse ait τῇ τρίτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ ὀκτωβρίου, id est, decimotertio die Octobris: hod est, iuxta Romanæ dictionis filum, tertio Idus Octobris. nam quod dubitationis periculum creare nonnullis posset, illud Senecæ, Ante diem tertium Idus Octobris, non ita accipiendum est, vt die vno aut altero mors Claudij tertium Idus præcesserit, imò purè putéque item est dicere Ante diem tertium Calend. vel Idus, & tertio Cal. vel Idus: quod ex Ciceronis epistolis notissimum est. alioqui quod sæpe in antiquis libris legas,* A D III K L. *nō ad tertiū Cal. denotat: sed, ante diem tertium Cal. qua de re alias per occasionem*

Acquiescunt oneri poetæ.] *S A acquiescunt omnes poetæ.*

Torqueri pateris? nunquam meritum, vt tamdiu cruciaretur.] *Codex S. Amādi & Vuissenburgensis, quo se vsum fuisse profitetur Beatus, in lectione ista. cōsentiunt, Nec vnquam tamdiu cruciatus esset. quæ scriptura quum sit vtrobique constans, haud temere immutanda meo iudicio videtur. tametsi*
B *non eam inficias, locum esse haud immunem à vitio: quem, sequendo scripturæ vestigia, ita concinnarim: Nec vnquam tandem cruciatus cesset?*

Postquam princeps factus est.] *S. A. ex quo princeps.*

Omnibus annis, omnibus mensibus efferunt.] *Nō inuenustè codex noster scribit, omnibus mēsis. eleganti paronomasia: vt ludens insinuet, Claudium temulentū, & crapulæ quotidianæ addictissimum sæpenumerò fallere Genethliacorum prædictiones, non in annos modò, sed in singulas etiā pastiones mensásque exitum illius opperientium.*

Ego mehercule, inquit, pusillum temporis adiicere.] *S. A. Ego mehercules, inquit, pusillum temporis adicere*

Hispanos, Britannos, Sauromatas, & si qui vltra glacialem Boream incolunt Barbari, togatos videre.] *Codex S. Amandi concisius legit: Hispanos, Britannos togatos videre. quo pacto etiam*
C *Vuissemburgense exemplar scribit. itaque vt spuria inducenda, atque extra familiam eijcienda cætera censeo. videntur enim à sciolo quopiam assuta.*

Candida de niueo subtegmine.] *Codex noster laudata scriptura sic legit: Candida de niueo subtemina vellere sumit. Subtemen, quasi substamen, absque g scribi debere videtur. nec enim cum tegmine quidquam illi commune: sed quod inter tensa staminis fila, subtendatur subtexatúrque.*

Claudium iubent omnes χαίρειν.] *Manuscriptus codex manifestis notis præfert versum Euripidis ex Cresphonte fabula.*

χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. hoc est:

Efferre læto prosequentes omine.

Locus autem Tragici, vnde hic versus desumptus est, citatur à Strabone & Stobæo:

ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους
τὸν φῦντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά.
D τὸν δ' αὖ θανόντα, ὡς πόνων πεπαυμένον
χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

quos huncin modum conuertit Cicero in Tusculanarum primo:

Nam nos decebat cœtus celebrantes, domum
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At qui labores morte finisset graues,
Omnes amicos laude & lætitia exequi.

Nam in impressis codicibus vocem, Hunc, superuacuam, & de margine in contextum raptam, trimetri lex respuit.

Ne excidant memoriæ.] *Vuissenburgensi codici cōsentit manuscriptum exemplar in hac lectione:*
E *ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impresserūt. vt intelligat occasiones & causas publici gaudij, quæ rediuiuam in animis ingentis læticiæ materiam semper sint alituræ. nisi placet potius mutato numero scribi, impresserat. quæ lectio per se quoque clara fuerit.*

Respondisse illum, nescio quid.] *S. A. Respondisse nescio quid.*

Diligentius autem intuenti.] *S. A. Diligentius intuenti.*

Vbi hæc Claudius, gaudet.] *In S. A. codice non sunt illa duo verba, Vbi hæc.*

Ἰλιόθεν με φέρων.] *Extat hic versus Odysseæ nono, vnde apud Alcinoum Phæacum regem narrationis suæ telam orditur Vlysses: quem ita conuerti:*

Appulsum ad Ciconas me ventus ab Ilio adegit.

Cur vero Claudius ab Ilio adesse se dicat, & Seneca hoc versu significare voluisse Claudium se esse Cæsarem testetur, eo spectat, quod non modo Iulius Cæsar, totáque Iulia gens, sed & Claudius, & in genere

Romanus populus, ad Iulum Aeneæ Troiani filium, stirpis suæ originem referebat. Hinc est quod apud Suetonium Tranquillum Claudius legitur remisisse tributa in perpetuum Iliensibus, quasi Romanæ gentis autoribus. Ibidem meminit veteris epistolæ Grecæ, Senatus populique Romani nomine ad Seleucum Syriæ regem scriptæ, qua illi regi societatem amicitiámque pollicebantur, si Ilienses cōsanguineos suos ab omni onere immunes præstitisset. Quin & apud Corn. Tacitum Annalium lib. XII. Nero Cæsar suscepta Iliensium causa, Romanum Troia demissum, & Iulæ stirpis autorem Aeneam fuisse disserit. T. Liuius quoque libro XXXVII. Cornel. Scipionem Cos. Troiana in vrbe liberaliter exceptum memorat, Iliensibus in omni rerum verborúmque honore ab se oriundos Romanos proferentibus, & Romanis lætis origine sua. A

ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον.] *Hic versus præcedentem ordine sequitur apud Homerum: vnde Seneca ait, Erat autem sequens versus verior, æquè Homericus ita vt à latæ culpæ crimine eximi nequeat Rhenanus, alienos planè ab huius loci sensu versus inserens. Sonat autem Latinè ita:* B

Hic vrbem euerti, & consumpsi corpora ferro.

Innuit autem Seneca, versum istum, qui proximè sequitur alterum, veriorem illo esse, quod illum alio detorserit Claudius, ad insinuandam generis sui fabulosam originem: quum Vlysses inde auspicetur errorum suorum narrationem, quando post Troianæ vrbis excidiū, in Ciconas gentem Thraciam appulisse, eorumque opidum Ismaron diripuisse, cæsis oppidanis ait. Cur autem veriorem illo dixerit, ad eius crudelitatem referendum est: qua constat ex Tranquillo, stato nuptiarum die triginta quinque senatores, trecentosque equites Romanos ab eo interemptos fuisse. cuius sæuitiæ mentionem non tacuit hic libellus: quasi ex confesso vastitatem & vrbis occidionem designaturus fuerit Claudius, si hunc versum priori, vt ordine illi contiguus adhæret, subiicere studuisset.

Et imposuerat Herculi minimo discrimine fabulam.] *Codex noster legit, minimè fabro, loco trium illorum verborum, minimo discrimine fabulam: nostríque codicis lectioni astipulatur exēplar manuscriptum Beati Rhenani quanquam quid isti animi fuerit, reponendam censenti vocem: Allobrox, pro fabro, diuinari non possum: & est alioqui satis commoda sententia, Et imposuerat Herculi minimè fabro: intelligendo fabrum architectum & dolos fabricare doctum multo veró minus ambigua sententia fuerit & lectio, si paululum deflectamus & quasi recudamus vocem, fabro, in, vafro: hunc in modum legendo: Et imposuerat Herculi minimè vafro, ea ratione, qua Herculeam simplicitatem dixit in libris de Ponto Ouidius. Herculis namque simplicitas facilitásque, & εὐήθεια quædam in omnibus eius operibus sese prodit manifestissimè Porró vox addita in impressis libris, discrimine: imposuit Andreæ Alciato in libris Parergôn, vt fabulam in fibulam mutârit, hanc lectionem inculcando: Imposuerat Herculi minimo discrimine fibulam. quasi senserit autor de fibula, notissimo penis astrigmento, quo ad inhibendum Veneris vsum iniecto vsa fuit antiquitas ἀγκτῆρα Græci vocant. de qua Corn. Celsus libro septimo vnde refibulandi vocabulum apud Epigrammatarium: quod Iuuenalis soluere fibulam dixit. Sed aliena est ab hoc loco ista dictio.* C D

Sola cum illo venerat.] *Venustior lectio est nostri Codicis, sola tum illò venerat: per aduerbium locale: vt febris comitis indiuidu è comitatum, & tum Claudio ad cælitum curiam accessum significet.*

Hunc ego reddo tibi.] *Est & ista scriptura verior manuscripti codicis, Hunc ego tibi recipio: vt genitura Claudii apud Lugdunum nati fidem confirmet.*

Audi me, inquit, tu, & desine.] *S A. Audi me, inquit, td desine fatuari.*

Sede qua genitum dicas.] *Infeliciter hunc versum interpolare conatur Rhenanus, huc pacto: Expromere properes qua gente natis cluas: non seruata trimetri lege, quæ religiose in nostro codice obseruata est: Exprome promere, sede qua genitus cluas. Cluere enim, antiqui vsus verbum pro dici & perhiberi ponitur: vt in Enniano illo: Pergētes esse cluebat omnium miserrimus: & apud Plautum in Trinummo Stasimus seruus: Nimium difficile est reperiri amicum. ita vt nomen cluet.* E

Tacitus quietis alluit ripas vndis.] *Versus senarii ratio postulat vt legatur, vadis: vt & manuscriptus liber habet*

Mentis suæ non est, & timet.] *Suspensa sentetia est, & hiatum istum implet codex manuscriptus, duabus immissis vocibus, ita legens, & timet. μωροῦ πληγήν. vt innuat, Herculem, postquam Tragico cothurno animose quædam fuisset prolocutus in Claudij barbariem (apud Lugdunum, ad confluentes præcipitis Rhodani & segnis Araris, nati) nihilominus extimuisse stolidi hominis manus, ne ab illo vapulādo iniuriam acciperet, eo quod stulti faciles esse soleant colaphis infligendis verberibusque. Stoliditas autem insignis Claudij hoc libello passim traducitur: quàm impunè etiam illi obiectam per sæpe memorat Suetonius Tranquillus Possit & τίμωρον πληγὴν legi, vt vindicis manus iniuriam in depalmando pati Herculem exhorruisse significet.*

Si quis

A Si quis à me notorem petisset.] *Descensurus fortè fueram in opinionem Rhenani, legentis, si quis*
ἀμύντορα petisset: nisi consensus omnium codicũ reclamaret, suaderetque diuisim potius legi hunc in mo-
dum: & si qui a me noto rem petisset. nam quæ sequũtur verba, qui me optimè nosti, ἐπεξηγητικῶς expo-
nere videntur vocabulum, voto: vt sit notohoc est, qui me opsimè nosti.

Sed quoniam volo.] *Locus procul dubio mutilus, non modò deprauatus: vt verisimile sit, multa ist-*
hic desiderari, siquidem ab hoc versu nouæ pagellæ initium est in manuscripsis: suspicióque tenet, bonã dia-
logismi partem abesse. Quid si pro, quoniam volo, legatur, quò ἐμβολῇ. certè bas voces ipse literarum du-
ctus commonstrat hu qui Græcè norunt. Notatur enim passim in hoc libello Claudij philellenismus, quo
Græcè loqui in quotidiano etiam sermone affectabat. Videntur autem quæ sequuntur, per dialogismũ dis-
ceptari à diis indigetibus, mirantibus insolentem Herculis in cœlestium curiam irruptionem, vt susci-
tẽtur, sed quo ἢ ἐμβολῇ? quasi dixerĩt: Quò irrũpis, impreßionémque facis? isti námque lectioni fauet, quod
B *subiicitur: Non mirum, quod in curiam impetum fecisti: nihil tibi clusi est.*

Si mehercules à Saturno.] *Totus iste locus ita prodigiosè est deprauatus, vt Pæonia manu sit opus*
sanandis eius vulneribus. videtur autem deesse tale quid, repulsam non tulisset, si mehercules à Saturno pe-
tisset hoc beneficiũ: videlicet, vt in deos referretur. subdit deinde causam mutus beneficij: Cuius mensam
toto anno celebrauit: Saturnaliáque eius: ita namque lego. Cur verò dicat, Claudium Saturni mensem toto
anno celebrasse, & Saturnalia referendum est partim ad intempestiuas eius comessationes & perpotatio-
nes, partim ad studium immodicum, nimiamque indulgentiam in libertos. Constat autem, Sasurni tutelæ
dicatum fuiße olim Decembrem mensem, in quo per dies aliquot Saturnalia celebrabantur magna pocaci-
tate, luxusque omnis apparatu: quo tempore serui non modo ingenuorum calceos sumebant, vt Porphyrius
scribit: aut herilem habitum mutabant, quod Dion eradit: sed in heros quoque licenter multa agebant. Iam
cum Saturnalibus Claudianos mores conferamus. Primùm omnium scimus ex Tranquilli lectione, Clau-
C *dium conuiuia agitaße & ampla & aßidua, nec temerè vnquam triclinio excesisse, nisi distentum ac*
madidum, ita vt bac ratione Saturnalitia diæta illi perennauerit. Deinde notißimum est, quantum indul-
serit libertis suis: quibus non prætoria solùm ornamenta, sed & lecticæ ius cum imperatoribus consulibus-
que commune, permisit: medium quoque inter consules locum in iisdem passus, & impunitas opũ immensa-
rum voragines, vsque eo, vt scomma in illum exterit, abundaturum si libersis consors foret. quo spectat &
morsus, quo Narcissum libertum, dominum domini huius libelli autor nominat. Quod autem Rhenanus
existimat legendum esse, Caius princeps non tulisset illum, &c, mea quidem opinione multum fallitur. pri
mum namque repugnat codicis vetustis fides, qui post vocem, eius, manifestum comma habet. deinde qui
potuit de Caio Caligula istud vel dici vel intelligi, vt is passurus non fuerit Claudium ab Ioue Deum fieri:
quum Cáius cæterorũ Imperatormore per apotheosin cœlestium augere numerum nedum non meruerit, vt
etiam mortuum nouo contumeliæ ignominiæque exemplo prosequendum senatus censuerit. nomenque o-
D *bliterari voluerit, & expungi è catalogo eorum Imperatorum, quos & in sacramentis & in publicis vo-*
tis suscipiendis religiosè nominabant. vt testatur Dion. Fortè non mea sic legas: Ss mehercules a Saturno
petisset hoc beneficium, cuius mensam toto anno celebrauit. Saturnalitius princeps non tulisset? per inter-
rogationis modum, & cum ironiæ nota: vt quæ sequuntur verba, deorum quispiam subiiciat cum stoma-
cho: Illum Deum ab Ioue fieri, qui scilicet tantis flagisiis coopertus fuerit?

Oropénque sororem.] *S. A. Oro per quod.*

Et vt deum orant.] *Græcas voces, quæ in manuscripto exemplari hoc in loco leguntur, certò & in-*
dubitatè asserere eas esse, quas hic positurus sum, non est animus: ne fraudem lectoribus faciã, quippe quum
de iis parum liquida mihi constet ratio: vsque adeo confusa est ab imperito scriba Græcarum literarũ tex-
tura, vt nescias quã scripturã sis magis probaturus, μωρὲς ne κλαερυχεῖν μωρῦ ἀποχὴρ, vel ἀποτυχίαρ.
interdum enim vna plus litera superest, interdum vna aut altera deficit: vt diuinare necesse sit subinde, De
E *lioque nat tore opus babeat qui cuncta velit βυσσοδομεῖν. breuiore eademque certiore methodo ad ar-*
tificiosas (quas Galenus nominare solet) coniecturas via nobis patuisset, si descriptor easdem vbique cha-
racterum formas ac typos religione quadam obseruasset, obseruatas retinuisset, nec ab iis latum vnguem
discedendum sibi proposuisset. nunc quum typis illis temerè prorsusque inscitè abutatur, definire nihil hic
ausim, nullius iudicio præiudicatum volens, sed relicturus vnicuique liberum arbitrium, sequẽdi quod sibi
probabilius videatur, donec feliciorem quis nactus genium, aut meliore vsus codice certius diuinet, aus sta-
tuat. Si itaque μωρὲς κλαερυχεῖρ legamus, notari rursus atque perstringi Claudianã stultitiam intelligimus
vt significet, barbaros orare fatuos rerum potiri. in quam sententiam bis in hoc libello scripsit. Au regem
aut fatuum nasci oportere: & iterum, tam fatuum vt etiam regnare posset. Sin per ὁ μωρῦ ἀποχὴρ, vel
ἀποτυχίαρ scribamus: significabit orari ab illis, necis frustrationem dilationemque. Quod vero sequitur
codice excuso, Tandem Ioui venit in mentem: noster habet, in tantum Ioui, &c. quæ dictio familiarior
est Senecæ, quam vt propterea mutandam censuerim.

Vos meta mapalia fecistis.] *In veteri manuscripto legitur, vos me rapamalia fecistis. Legendum puto, secutus literarum tractum: Vos me rapataulem fecistis, vt suorum iussorum contemptũ indicet: quasi qui nihilo pluris fecerint Iouem, quàm homuncionem stipulam inflantem. Est enim ῥαπταύλης siue ῥαπταύλης is qui stipulam calamúm ve inspirat: Quid enim commune habet cœlum cum mapalibus? & de se loquitur isthic Iupiter, suíque despectum indignabundus ostendit.* A

Quantum via sua fert.] *Sequor hic lectionem And. Alciati, longè doctissimi, in Parergon lib. 6. c. 5. & scribo, quantumuis vafer.*

Quod in foro iuuat.] *Legendum est omnino, viuat: quam scripturam seruat clarè manuscriptus codex.*

Ne aliis verbis ponam, quàm quæ ab illo.] *Codex vetustus purius legit: Ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta sunt. hoc est, diuersis verbis.*

Iam fama minimum fecisti etiam.] *In manuscripto codice ita legitur: Iam fama nimium fecisti. Itaque ne videar, &c. Vt inducenda videãtur illa verba, ceu ὑποβολιμαῖα, etiam pessimum quemque illum affectare: à nasutiore quopiam adiecta.* B

Deus factus, dictus, pictus ve erit.] *Fortè rectius. factus, fictus, pictusue erit.*

Hic quæstu se sustinebat.] *Codicis manuscripti hæc est lectio: Hoc quæstu se sustinebat, vendere ciuitatulas solebat adhuc velle. Quid si legas, & adhuc velle apparebat: aut simile quid. vt isthic interpũgatur oratio. deinde sequatur altera periodus: Accessit Hercules: & auriculam illi tetigit.*

Quam canêis excidit.] *Alciatus in Parergis lib. 6. cap. 5. legit hoc modo: quàm canis exta edit. cui lectioni libens etiam accedo.*

De tot actibus iutis.] *Sequor manuscripti codicis fidem, qui legit: de tot acribus viris. quæ sententia videtur etiam Rhenano placuisse: nisi quòd pro acribus, legit, præstantibus: repugnante vocis ductu.*

Nam τῆς ὀργῆς ægrè senescit ἡ νόσος. πυργοπολινίκης iste.] *Beatus hoc loco gloriatur, se istũ locum magno labore restituisse: quum videatur eum potius peruertisse, si fas est dicere, ea obtrudens quæ à manuscripti codicis fide sunt alienissima. Equidem sic interpolendum locum cẽseo, obseruato anxiè characterum ductu: Nam etiamsi φόρμιγγος nescit, ego scio, οἱ τὴν ὥραν τὸ, καλλίνικε ἡράκλεις. Iste quem videtis, &c. verba Græca satis euidenter cum hac distinctione legere est in manuscripto nostro codice. Est autem illud, καλλίνικε ἡράκλεις, Archilochi poetæ carminis initium, quod ad citharam canebatur: testante etiã Pindaro in Olympiis, hoc modo: χαῖρε καλλίνικε τήνελλα ἄναξ ἡράκλεις.* C

Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, vni Vulcano.] *Hunc quoque locum Beatus parum rectè restituit, qui vocem, regnatũ, quæ in manuscripto codice legitur, diuulsit, & interiecto cõmate dispescuit, ex um, faciẽs vni. Vera enim lectio est huiusmodi: Ecce Iupiter, quoi tot annos regnatũ, Vulcano crus fregit. Nemo ignorat, quoi, pro cui, vetustatẽ sapere, & in plerisque manuscriptis exẽplaribus passim legi solere.*

Cogitare P. C. quale.] *Consentit noster codex hic cum Vuissenburgensi, quo Beatus vsum se testatur, nam neque in illo leguntur verba ista omnia, ad eum vsque locum: Hunc nunc deum facere vultis?* D

Videre corpus eius, diis iratis natum. Ad summam.] *Vetus codex sic scribit: Videte corpus eius diis iratis natum ad summa. Tria verba citò dicat. Hunc deũ quis colet? &c. Quod si genuina autoris sunt illa, & seruum me ducat. fortè non errabit, qui leget: & in neruum me ducat. quod argutè peruidit Ioannes Chaucus, incredibili memoria & indicio vir honestissimo restituendæ antiquitatis studio mirificè accensus. Est autem Neruus, compedis genus aut vinculi, quo ceruix & pedes vinciuntur.*

Eúmque quamprimum exportari cœlo.] *Codicis manuscripti integrior est lectio, quæ in hunc habet modum: Eúmque quamprimum exportari, & cœlo intra dies triginta excedere, olympo intra diem tertium. Nimirum innuit. præfinitum fuisse Claudio emigrandi spacium, omni quidem cœlo (plures enim sunt cœlestium orbium ambitus) intra tricesimum diem, concesso illi tridui spacio commeandi per singulos orbes: at olympo, qui æditior est & purior cœli locus, intra tertium diem. Quid enim attinuit hic terræ mentionem inculcare: quum in cœlo drama istud agatur, non autem in terra?* E

Omnisque generis æneatorum.] *S. A. Sonatorum.*

Agato, & pauci causidici.] *Quid si legas, Matho, & pauci, &c. de quo Iuuenalis Sat. 1.*

Causidici noua quum veniat lectica Mathonis.

Ingenti enim ἐπιταφιοιχορικῶς.] *Legẽdũ est, μεγαληγορίᾳ ex manuscripti codicis lectione: in quo μεγγαλογορικῶ scriptum est perperam. ait namque, ingenti magnificentia næniã cãtatam fuisse anapæstis. Porrò sciendum est, metrum quo nænia ista perscripta est, esse Anapæsticum, Threnicum vocitatum à luctus argumento (sic enim scribendum est in Centimetro Marij Seruij, non Itimium) quod constat monometro acatalectico, recipitque præter anapæstum, & spondæum & dactylum. Itaque sic scribendum.*

Fundite fletus, *Edite planctus,* *Resonet tristi*
Clamore forum *Cecidit pulchrè* *Cordatus homo, &c.*

Cæruleos

A Cæruleos scuta Brigantas.] *Deierare Iouem Lapideum ausim, ab autore scriptum fuisse, Cæruleos cute Brigantas. Solebant namque olim omnes Britanni (inter quos recensentur à Tacito & Stephano etiam Brigantes) glasto se inficere, quod cæruleum efficit colorem, vt horribiliore essent in pugna aspectu: vti scribit Cæsar Comment. lib. 5. & subscribit Plinius lib. 22. cap. 1. Quin & Herodianus lib. tertio de Britannis loquens:* τὰ σώματα *inquit,* στίζονται γραφαῖς. *hoc est, corpora picturis notant. Tacitus quoque Silurum (id nomen eius insulæ populo) coloratos fuisse vultus memorat. Alioqui, ne quem remoretur illa solicitudo, lex metri aptiùs constat, si legas cute, quàm si, scuta. neque verò scuta cærulea pinxisse, sed cutim corpúsque omne tinxisse eo colore, quam Isatis reddit, leguntur.*

Et viam rectam.] *Codex manuscriptus legit, tectam. quæ scriptura mihi probatur magis: quòd viæ tegebantur velis olim.*

Compendiaria via Narcissus.] *S. A. Compendiaria Narcissus.*

B Ille autem patrono plura, &c.] *Hæc verba, ad illã vsque sententiã, Dicto citius Narcissus euolat, in manuscripto nostro non exstant. nec veri dissimile est, supposititia esse: & plena est sententia, etiam si absint.*

Bellua centiceps.] *Magnus est & hic consensus & nostri & Vuissenburgensis codicum, ita legentium: bellua centiceps, pusillum supperturbatur (albam canem in deliciis habere assueuerat) vt illum vidit canem nigrum, villosum. Sanè, non quem velis tibi in tenebris occurrere. Et magna voce: Claudius, inquit, veniet. Sed noster in vno rectius, scribens, non quem velis: vbi ille, nunquam velis.*

Et magna inquit voce: Claudius Cæsar venit.] *S. A. Et magna voce: Claudius, inquit, veniet.*

Procedunt cãtantes.] *Noster codex hoc loco expressas habet voces istas,* ηὑρήκαμεν, συγχαίρομεν *hoc est, captum tenemus, paritérque exultemus læti omnes. Videtur autem istud initiũ fuisse Epinicij carminis, quod læti inter lætos cantabant, in laudationem alicuius compositum: vt in Nerone indicat Suetonius.*

C Hic erat consul designatus Iunius Prætorius.] *Hic locus mõstrosè deprauatus est: quem priusquàm sanare aggrediar, adscribam manuscripti codicis corruptam lectionem, sed quæ medelæ locum aperiat. in eo itaque sic scriptũ inuenio: Hic erat Consilius Consul designatus, vnus pretorius Sextus Trallus, M. Heluius, Trogus, Cotta, Tectus Valẽs, Fabius eques Romanus, quos Narcissus duci iusserat. Hactenus ille. nunc meam coniecturam subiiciam, deinde immutationis consilium detegam. Sic itaque scribo: Hic erat C. Silius Consul designatus, Vnus pretorius Sex. Traulus Mõtanus, Saufellus Trogus, Cotta, Vectius Valens, Fabius eques Ro. &c. Nunc ad remediorum rationem. Quod pro Consilio reposuerim C. Silius, nihil temerè feci, ratus vocem illam non esse ociosam: innixúsque autoritate Corn. Taciti augustæ historiæ scriptoris, qui ita lib. 11. scribit: Igitur incipiente C. Sillio Consule designato, cuius de potentia & exitio in tempore memorabo. Hunc enim C. Sillium iuuentutis Romanæ pulcherrimum maximis opibus adauctum adulterum suum legerat Messalina, & consulem designatum fieri obtinuerat. Idem rursus loquens de nu-*

D *ptiarum solennibus: inter Messalinam & C. Sillium celebratis, vecordiámque huius admirans: Nedum consulem, inquit, designatum cum vxore principis. Neque de Traulo obscura ratio est, cuius ibidem mentio fit apud Tacitum: Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. & alioqui in manuscripto non temerè adscriptam fuisse, M. notam arbitror.* De Saufello & *Vectio Valente, eodem in libro ita legas: Vectium Valentem confessum, & Pompeium, Vrbicum, ac Saufellum Trogum ex consciis tradi ad supplicium iubet. Facilis verò fuit adulteratio Vectij in Tectum.* De Fabio *nihil ausim affirmare, in æquo ponens, siue legas Fabius, siue Fufidius. ita enim malim, quàm Fusidius.*

Nestor pantomimus.] *Legendum est indubitatò, Mnester. nani apud Tacitum sciolus quispiam, improbè in alieno libro ingeniosus, ratus initialem litteram Marci prænomen designare, compagen nominis dissecuit, è Mnestere faciens M. Nestorem. quod ipsum non dissimulauit aut reticuit ab se factum Beatus, apud Tacitum lib. 11. vbi vetusti lib. castigatissimè sic legunt, Solus Mnester contationem attulit. quum*

E *interim ille admoneat legi debere, M. Nestor: vt & antea illic, Causa necis, quòd domum suam Mnesteris & Poppææ congressibus præbuissent, Quin verò ita legendum sit, scrupulum omnem eximit Dionis historia. apud quem lib. 58. sic lego:* ἀνδριάντας ἀπ' αὐτοῦ ἡ Μεσσαλῖνα τοῦ ὀρχηστοῦ ἐποιήσατο. *id est:* Ex *ære Claudiano statuas Mnesteri saltatori fecit Messalina. & iterum:* τὸ δὲ καὶ τοῦ Μνηστῆρος φειδόμενοι· ὅσον γὰρ ἐκείνη διὰ τὸ κάλλος, τοσοῦτον τῷ δήμῳ διὰ τὴν τέχνην ἤρεσκεν. οὕτω γάρ πως δεινὸς σοφιστὴς ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν, *id est: Partim etiam Mnesteri parcentes. tamenim gratiosum populo Mnesterem ars faciebat, quàm Messalinam forma. vsqueadeò peritus ille saltator erat. & postea:* τὸν Μνηστῆρα ἐθανάτωσε *hoc est: Mnesterem morte mulctauit. Eadem legas & in Xiphilino, qui Dionis historias in epitomen contraxit. Meminit eiusdem nominis & Ioannes Zonaras, Græcus historicus,* ὀρχηστὴν Μνηστῆρα *nominatim recensens, saltatorem & mimũ Mnesterem. Porrò Taciti illum locum, Solus Mnester contationem attulit, dilaniata veste clamitans aspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messalinæ dedisset: explanat Dion libro prædicto in hæc verba scribens: Vehementi*

Mnesteris amore flagrabat Messalina. quem cùm nec ingentibus promissis, nec minus ad sui commercium expugnare valeret, cum marito collocuta, effecit, vt ille vxoris imperio obsequentem esse iusserit, velut aliorsum eius opera vsuræ. Quibus verbis adductus Mnester, quoties Messalina imperarat, cum illa stupri consuetudinem habebat, ceu id ipsum à Principe facere iussus. A

Rumor perercpuit.] *Rectius in veteri codice, percrebruit.*

Conuolarunt primùm omnium.] *Totum hunc locum venustius rectiúsque legit vetus liber, nisi fallor, hoc modo: Conuolarunt primum omnium liberti, Polybius, Myron, Harpocras, Amphæus, Pheronattus: quos Claudius omnes, necubi imparatus esset, præmiserat. Quem locum interpolare aggressus est Beatus: sed quàm dextrè, nescio, quum lectionis istius mens sit cuiuis obuia. Fortè doctulus quispiam congeriem illam libertorum numerosam ex Tranquillo adiecerat, cum mortuis viuos adhuc superstites confundens.*

Saturnius Luscus.] *Vetus codex habet, Saturninus Lusius. Tacitus Annalium lib. 12. Luscium quendam nominat. At Ruffus Pompeij F. de quo hic, is est Curtius Ruffus, quem consulare imperium in Africa obtinuisse scribit Tacitus. Lupum verò, cuius etiam hîc fit mentio, non alium esse putarim, quàm quem Iunium Lupum senatorem vocat lib. 12. Tacitus.* B

Quos cum vidisset Claudius, exclamat.] *In vetusto codice hæ voces leguntur,* πάντα φίλων πλήρη. *hoc est. Cuncta amicorum plena. Videtur autem allusum esse ad Heracliti dogma, quod istiusmodi erat:* πάντα θεῶν πλήρη. *id est: Deorum omnia plena. quod natũ è tali occasione memorat Michael Ephesius, quòd cùm sedenti semel in furno, nunciatum esset peregrinos adesse hospites, qui ipsum conuentum expeterent, iussit eos introire, dicens, non abesse etiam illinc deos.*

Ego tibi hîc sellas ostendam.] *Codex manuscriptus legit, stellas forte scribendum, stelas.* στήλαι *sunt cippi pilæue opere structili, quibus inscripta visebantur fœdera, aut etiam proscriptorum nomina. Isocrates in Panegyr.* ἐν στήλαις λιθίναις ἀναγράψαντας ἐν τοῖς κοινοῖς τῶν ἱερῶν ἀναθεῖναι. *id est: In saxeis stelis descriptas fœderis leges publicis in templis consecrare. Latina voce vsus est & Plinius lib. 6. cap. 28. Scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Neque malè scripseris. sitellas. Sunt enim Sitellæ, quas* ἀμφορεῖς *&* καδίσκους *nominant Græci, in quas calculi vel condemnantes mittebantur, vt Aristophanis scholiastes in Vespas docet. quæ binæ erant: necis vna, misericordiæ nomine insignita altera. Meminit sitellarum & Cicero pro L. Cornelio Balbo.* C

Postulat nomen eius, recipit, ædit.] *Verior mihi videtur esse manuscripti codicis lectio: postulat nomen eius recipiat, cedit subscriptionem.*

Condemnat, & ait.] *In manuscripto codice versus Græcus legitur in hac lacuna. cuius characterum vestigia sequenti mihi parum respondere videtur carminis lex: subiiciam tamen, vt si cui lectũ sit initium cætera reponat. vnde sit desumptus, ingenuè fateor me nescire: videtur tamen alicunde è Tragœdia petitus esse.* Δίκης τ' ἀΐστα ὁρᾷ, καὶ ἀλαπῆ θεῶν νόμος, *vel* νόμῳ. *Videtur autem innuere Aeacus, iustitiæ oculum nihil posse fallere, nihil latére Fuit, quum reponendum hunc Menandri senarium censerem,* δίκαιος αἰεὶ ἴς, δικαίῳ χρῆσθε νόμῳ. D

Si minus dij latura fecissent.] *Codex vetus scribit, si vni dij laturam fecissent: lectione consentiente cum illa Vuissenburgensis exemplaris, quo Beatum vsum antea indicauimus, itaque in ea codicum concordia nolim præcipitantius immutare quidquam, sed molliter potius reponere luxatam particulam. Proinde legendum autumo: Si vni dilaturam fecissent quod erratum descriptoris vitio irrepsit: qui dictantis verba excipiens, vocem, dilaturam, in duas dispescuit. Suffragatur nostræ sententiæ Andr. Alciatus Parergôn lib. 6. cap. 5. nisi quòd pro, vni, legat, vllam. Nam laruarum præstigiis simile est, quod hoc loco substitui vult Beatus.*

Sufflaminandam.] *Ridiculè, ne dicam ineptè reponi idem voluit, sublaminandam: quum sufflamen rotæ decurrenti propriissimum impedimentum & retinaculum addi soleat: cuiusmodi impedimentum deberetur Ixionis rotæ in leuando perpetui laboris tædio. Sufflamen enim omne id vocatur, quod decliui in loco currum remoratur, restricta rota, ne in præceps deferatur. de quo Iuuenalis satyra 8.* E

Ipse rotam stringit multo sufflamine consul.

Vnde & sufflamen litis, idem metaphoricè dixit, pro dilatione & remora litis, in longum tempus extracta. Huc facit D. Augusti dictum, quod in controuersiis repetit Seneca: Haterius noster sufflaminandus est. ita enim legi debet locus. quo significare voluit, coercendam fuisse & reuocandam Haterij in dicendo concitatiorem. planéque immodicam verborum affluentiam.

Vlli ex veteranis.] *Vetus codex habet, illi ex veteris. fortè, Non placuit illi ex veteri S.C. hoc est, Senatusconsulto vel instituto: aut simile quid.*

Excogitari debere.] *Codici nostro consensus est cum Vuissenburgensi. vterque enim legit, Constitui debere, excogitandum illic, &c. transpositis vocibus.*

Adiudicatur

A Adiudicatur C. Cæsari: illum Æacus donat.] *Vetus scribit: adiudicatur, C. Cæsar illum Aeaco donat. & meo quidem iudicio, sincerius.*

Vt à cogitationibus abesset.] *Malè: scribendum enim è manuscripti codicis fide, vt à cognitionibus esset.*

HABES, *candide Lector, annotatiunculas nostras in Senecæ libellum, quantum quidem in ista temporis angustia scribere licuit. Porrò gratulandum est bonis studiis, quòd quemadmodum cætera Senecæ opera castigata, nunc in lucem prodeunt, sic & hoc opusculum aliquanto factum emendatius, & magis quàm antè scholiis illustratum, vnà cum illis in publicum exit. Quæ res absque labore confecta non est. Bene vale.*

B

Quod sequitur opusculum sine controuersia non est Senecæ, licet admixta sint permulta ex eius libris decerpta, studio hominis Christiani. Nam in ipso statim initio occurrit: Scire debes, quia sunt. ac mox, Ex rebus transitoriis rursum cap. de continentia, A corpore ad spiritum. mox in eodem: Scito quia profuit, & scito quia prodesse voluit. Hæc nimirum Christianismum olent. Nec tamen eiusdem hominis videtur consarcinatio. Nam appendix de moderatione singularum virtutum, ineptior est superiore parte. Caput de prudentia moderanda, déque temperantia, tam erant in exemplaribus varia, vt palàm esset id studio factum. Comperi totum opus mirè deprauatum, sed codice descripto ferè omnia restitui.

C

, LECTORI

Vidit , hoc opusculũ de quatuor virtutibus, Senecæ non esse: sed cuius esset, nõ vidit. Nos autem, tanto scilicet posteriores, & Pictauis ex vetusti codicis fide, & Basileæ iterum æditum Martini Episcopi titulo vidimus. Quamobrem & eorum fidem, & testimonium secuti, in hac noua Senecæ æditione autoris sui nomen præferre (ne cui deinceps ea res fraudi esset) voluimus. Quod de hoc libello dicimus, idem se sequenti, de moribus inscripto, intelligi debet. Nam vterque liber eiusdem autoris saliuam redolet.

D

MARTINI EPISCOPI FORMVLA HONESTÆ VITÆ, SIVE DE QVATVOR VIRTVTIBVS CARDINALIBVS.

Liber vnus.

E QVATVOR virtutum species multorum sapientium sententiis diffinitæ sunt, quibus animus humanus componi ad honestatem vitæ possit. Harum prima, est prudentia: secunda, magnanimitas: tertia, continentia: quarta, iustitia. Singulæ tibi in officiis quæ subsunt, annexæ sunt, ac bene moratum virum efficiunt.

De prudentia.

Quisquis prudentiam sequi desideras, tunc per rationem rectè viues, si omnia prius existimes & perpenses, & dignitatem rebus non ex opinione multorum, sed ex earum natura constituas. Nã scire debes, quia sunt quæ videãtur esse bona, & nõ sunt, & sunt quæ videantur non bona esse, & sunt. Quæcunque autem ex rebus trãsitoriis possides, non mireris, nec magnum existimes quod caducum est: nec apud te quæ habes, tanquam aliena seruabis, sed pro te tanquã tua dispenses & vtaris. Si prudentiã amplecteris, vbiq; idem eris: & prout

rerum ac temporum varietas exigit, ita te accommodes tempori: nec te in aliquib. mutes, A
sed potius aptes: sicut manus quæ eadem est, & cum in palmam extenditur, & cùm in pugnum astringitur. Prudentis proprium est, examinare consilia, & non citò facili credulitate ad falsa prolabi. De dubiis non diffinias, sed suspensam teneas sententiam. Nihil inexpertum affirmes, quia non omne verisimile statim verum est: sicut & sæpius quod primùm incredibile videtur, non continuò falsum est. Crebrò siquidem faciem mendacij veritas retinet. Crebrò mendacium specie veritatis occulitur. Nam sicut aliquãdo tristem frontem amicus, & blandam adulator ostendit: sic verisimilitudine coloratur veritas, & vt fallat vel surrepat, coloratur. Si prudens esse cupis, in futurum prospectum intende: & quæ possunt contingere, animo tuo cuncta propone. Nihil tibi subitum sit, sed totum antè conspicies. Nam qui prudens est, non dicit, Non putaui quidem hoc fieri: quia non dubitat, sed expectat: nec suspicatur, sed cauet. Cuiuscunque facti causam require: cũ initia inueneris, exitus B
cogitabis. Scito te in quibusdam debere perseuerare, quia cœpisti: quædã verò nec incipere, in quibus perseuerare sit noxium. Prudens fallere non vult, falli nõ potest. Boni est viri, etiam in morte nemině fallere. Opiniones tuæ iudicia sint. Cogitationes vagas & inutiles, & velut somnio similes, non recipies: quibus si animus tuus se oblectauerit, cùm omnia disposueris, tristis remanebis: sed cogitatio tua stabilis & certa sit: siue deliberet, siue quærat, siue contempletur, non recedat à vero. Sermo quoque tuus non sit inanis, sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut præcipiat. Lauda parcè, vitupera parciùs. Nam similiter reprehensibilis est nimia laudatio, vt immoderata vituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. Testimonium veritati, non amicitiæ reddes. Cum consideratione promitte: pleniùs quæ promiseris præsta. Si prudẽs est animus tuus, tribus tẽporib. dispensetur. Præsentia ordina, futura præuide, præterita recordare. Nam qui nil de præterito cogitat, perdit vitam: qui nil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Proponas C
in animo tuo futura mala & bona: vt illa sustinere possis, & ista moderari. Non semper in actu sis, sed interdum animo tuo requiem dato: & requies ipsa plena sit sapientiæ studiis, & cogitationibus bonis. Nam prudens nunquam ocio marcet. Habet autem aliquando remissum animum, nunquam solutum. Accelerat tarda, perplexa expedit, dura mollit, exæquat ardua. Scit enim quid qua via aggredi debeat: & citò singula, & distinctè cuncta videt. Consilium peritorum, ex apertis obscura æstimat, ex paruulis magna, ex proximis remota, ex partib. tota. Non te moueat dicentis autoritas, nec quis, sed quid dicat, intendito. Nec quàm multis, sed qualibus placeas, cogita. Id quære, quod inuenire possis. Id disce, quod potes scire. Id opta, quod optari corã bonis potest. Nec altiori te rei imponas, in qua tibi stanti tremendum, ascendenti cadendum sit. Consilia tibi salutifera aduoca. Cùm tibi D
alludit vitæ prosperitas, tunc te velut in lubrico retinebis, ac sistes: nec tibi dabis impetus liberos, sed circumspicies quò eundum sit, vel quousque.

De magnanimitate.

Magnanimitas verò, quæ & fortitudo dicitur, si insit animo tuo, cum magna fiducia viues liber, intrepidus, alacer. Magni animi hominis bonum est, non vacillare, constare sibi, & finem vitæ intrepidus expectare. Nil aliud magnum in rebus humanis, nisi animus magna despiciens. Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi contumeliã fieri. De inimico dices, Non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit: & cum illum in potestate tua videris, vindictam putabis, vindicare potuisse. Scito enim, honestum & magnum genus vindictæ esse, ignoscere. Neminem susurro appetas, neminem suffodias: palàm aggredere. E
non geres conflictum, nisi indixeris: nam fraudes & doli imbecillum decent. Eris magnanimus, si pericula nec appetas, vt temerarius: nec formides, vt timidus. nam nil timidum facit animum, nisi reprehensibilis vitæ conscientia. Mensura ergo magnanimitatis est, nec timidum esse hominem, nec audacem.

De continentia.

Continentiam verò si diligis, circuncide superflua, & in arctum desideria tua constringe. Considera tecum, quantum natura poscat, & non quantum cupiditas expetat. Si continens fueris, eò vsque peruenies, vt teipso contentus sis. Nam qui sibi ipsi satis est, cum diuitiis natus est. Impone cõcupiscentiæ tuæ frænum & modum: omniáque blandimenta, quæ occultam voluptatem trahunt, reiice. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatem. Obserua

ne in

A nc in conuiuio, aut in qualibet vitæ communitate, quos non imitaberis damnare videaris:
nec præsentibus deliciis inhærebis, nec desiderabis absentes. Victus tibi ex facili sit: nec
ad voluptatem, sed ad cibum accede. Palatũ tuum fames excitet, nõ sapores. Desideria tua
paruo redime: quia hoc tantũ curare debes, vt definiãt: atque quasi ad exẽplar cõpositus diuinum, à corpore ad spiritũ, quantũ potes te festina reducere. Si continentiæ studes, habita
non amœnè, sed salubriter: nec dominũ esse velis notũ à domo, sed domũ à domino. Non
tibi ascribas quod nõ eris, nec quod es: nec maius quã es videri velis. Hoc maius obserua,
ne paupertas tibi immũda sit, nec parsimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec lenitas
languida: & si tibi res exiguæ sunt, nõ tamen sint angustæ. Nec tua defleas, nec aliena mireris. Si continentiam diligis, turpia fugito antequam accidant: nec quenquã aliũ vereberis
plus quã te. Omnia tolerabilia præter turpitudinẽ crede. A verbis quoq; turpibus abstineto: quia eorũ licentia imprudentiã nutrit. Sermones vtiles magis quã facetos & amabiles
B ama, rectos potius quàm obsecundãtes. Miscebis interdũ seriis iocos, sed tẽperatos, & sine
detrimẽto dignitatis ac verecundiæ. Nã reprehensibilis risus est, si immodicus, si pueriliter
effusus, si muliebriter fractus. Odibilem quoque hominem facit risus, aut superbus, aut
clarus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo ipsos iocos exigis, hoc
quoque cum dignitate sapientiæ gere, vt te nec grauent tanquã asperum, nec contemnant
tanquam vilem. Non erit tibi scurrilitas, sed grata vrbanitas. Sales tui sint sine dente, ioci
sine vilitate, risus sine cachinno, vox sine clamore, incessus sine tumultu: quies tibi non desidia erit, & cum ab aliis luditur, tu sancti aliquid honestique tractabis. Si cõtinens es, adulationes euita: sitque tibi tam triste laudari à turpibus, quàm si lauderis ob turpia. Lætior
esto, quoties displices malis: & malorum de te existimationes malas, verã tui laudationem
C ascribe. Difficilimum cõtinentiæ opus est, assentationes adulatione repellere, quarum sermones animum voluptate resoluunt. Nullius per assentationem amicitiã merearis: nec ad
tuam promerendam per hanc aditum pandas. Non eris audax, nec arrogans: submittes te,
non proiicies, grauitate seruata. Admonebetis libenter, & reprehendẽris patienter. Si meritò obiurgabit aliquis, scito quia profuit: si immeritò, scito quia prodesse voluit. Non acerba, sed blanda timebis verba. Esto vitiorum fugax ipse: aliorum verò neque curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor, sed sine exprobratione corrector ita vt admonitionem
hilaritate præuenias: & errori facilè veniam dato. Nec extollas quenquam, neque deiicias. Dicentium esto tacitus auditor, audientium promptus receptor. Requirenti facilè
responde, contemnenti facilè cede: nec in iurgia execrationésque discedas. Si continens
ẽs, animi tui motus corporísque obserua, ne indecori sint. Nec illos ideo contemnas quia
D latent: nam nil differt, si nemo videat, cùm tu ipse illos videas. Mobilis esto, non leuis:
constans, non pertinax. Alicuius rei scientiam habere te, nec ignotum sit, nec molestum.
Omnes tibi pares facies: sed inferiores superbiendo non contemnes. Superiores rectè
viuendo non metuas. In reddenda officiositate, neque negligens, neque exactor appareas. Cunctis esto benignos, nemini blandus: paucis familiaris, omnibus æquus. Seuerior esto in iudicio quàm in sermone, vita quàm † vultu: cultor clementiæ: detestator al. cultu.
sæuitiæ: bonæ famæ neque tuæ seminator, neque alienæ inuidus. Rumoribus, criminibus, suspicionibus minimè credulus vel malignus, sed potiùs his qui per speciem simplicitatis ad nocendum aliquibus subrepunt, oppositissimus. Ad iram tardus, ad misericordiam pronus: in aduersis firmus, in prosperis cautus & humilis: occultator virtutum, sicut
alij vitiorum. Vanæ gloriæ contemptor: & bonorum, quibus præditus es, non acerbus exa-
E ctor. Nullius imprudentiam despicias. Rari sermonis ipse, sed loquentium patiens. Seuerus, non sæuus, sed hilarem non aspernans. Sapientiæ cupidus & docilis: quæ nosti, sine arrogantia postulanti imparties: quæ nescis, sine occultatione ignorantiæ tibi postula impartiri. Non conturbabit sapiens mores publicos, nec populum in se vitæ nouitate conuertet.
Iustitiæ post hæc virtus est.

De Iustitia.

Quid est iustitia, nisi naturæ tacita conuentio, in adiutorium multorum inuenta? Iustitia non nostra constitutio, sed diuina lex est, & vinculum societatis humanæ. In hac nõ est
quòd æstimemos quid expediat: expedit tibi, quicquid illa dictauerit. Quisquis ergo hanc
sectari desideras, Deũ time prius & ama, vt ameris à Deo. Amabilis eris Deo, si in hoc illũ
imitaberis, vt velis omnibus prodesse, & nulli nocere. Et tunc te iustum virum appellabunt

omnes, ſequentur, venerabuntur, & diligent. Iuſtus enim vt ſis, non ſolùm non nocebis, A ſed etiam nocentes prohibebis: nam nil nocere, non eſt iuſtitia, ſed abſtinentia alieni eſt. Ab his ergo incipe, vt non auferas, vt ad maiora proueharis, & aliis ablata reſtituas. Raptores quoque ipſos ne aliis timendi ſint, caſtiga & cohibe. Ex nulla vocis ambiguitate controuerſiam nectes, ſed animi qualitatem ſpeculare. Nihil tibi intereſt an † firmes, an iures. De fide & religione ſcias agi, vbicunque de veritate tractatur. nam ſi iureiurando Deus inuocetur, & non inuocanti teſtis eſt, tamen non tranſires veritatem, ne iuſtitiæ tranſeas legem. Quòd ſi aliquando coarcteris vti mendacio, vtere nō ad falſi, ſed ad veri cuſtodiam: & ſi contigerit fidelitatem mendacio redimi, non mentieris, ſed potius excuſaberis: quia vbi honeſta cauſa eſt, iuſtus ſecreta non prodit. tacenda enim tacet, loquenda loquitur: atque illi aperta & ſecura tranquillitas, vt dum alij vincantur à malis, vincantur ab illo mala. Hæc ergo ſi ſtudere curaueris, lætus & intrepidus curſus tui finem expectabis: proſpicies B hæc triſtia huius mundi hilaris, tumultuoſa quietus, extrema ſecurus.

al. cōfirmes

De menſura & moderatione prudentiæ.

His ergo inſtitutionibus obſeruatis, quatuor virtutum ſpecies perfectum te facient virum, ſi menſuram rectitudinis earum æquo viuendi fine ſeruaueris. Nam ſi prudentia terminos ſuos excedat, callida & pauida commiſeris, inueſtigator latentium, & ſerutator qualiumcunque noxarum oſtendêris: notaberis timidus, ſpecioſus, attentus: ſemper aliquid quærens, ſemper aliquid timens, ſemper aliquid dubitans: & ſubtiliſſimas ſuſpiciones iuas ad animi tui apprehenſionem impingas: monſtraberis digito aſtutia plenus, verſipellis, & ſimplicitatis inimicus, contemplatórque culparum, & poſtremò vno nomine vocaberis à cunctis, malus homo. In has ergo maculas prudentia immenſurata perducet: quicunque C in illa medioeri lance perſiſtit, nec obtuſum in ſe aliquid habeat, nec verſutum.

De moderanda fortitudine.

Magnanimitas autem ſi ſe extra modum ſuum extollat, faciet virum minacem, inflatum, turbidum, inquietum, & in quaſcunque extollentias dictorum, actorúmque neglecta honeſtate feſtinum, qui momētis omnibus ſupercilia ſubrigens & beſtiarius etiam quieta excitat, alium ferit, alium fugat. Sed quamuis audax ſit impugnator, tamen multa extra ſe valentia ferre non poterit. Sed aut miſerum appetit finem, aut ærumnoſam ſui memoriam derelinquit. Menſura ergo magnanimitatis eſt, nec timidum eſſe hominem, nec audacem.

De modo temperantiæ.

Continentia deinde his terminis te aſtringat: caue ne parcus ſis, ne ſuſpicioſè & timidè D manum contrahas. Ne in minimis quoque ſpeculum ponas. Nam talis & tam circumciſa vilis putabitur integritas. Hæc ergo mediocritatis linea continentiam obſeruabis, vt nec voluptati deditus, prodigus & luxurioſus appareas: nec auara tenacitate ſordidus, aut obſcurus exiſtas.

Qualiter ſit moderanda iuſticia

al. turpiter leui.

Iuſticia poſtremo eo mediocritatis tibi itinere regenda eſt, vt nec ductu † iugiter leui immotam ſemper animi rationem negligentia ſubſequatur. Dum neque de magnis, neque de minimis errantium vitiis corrigendi curam geris, ſed neque licentiam peccanti, aut alludentibus tibi blandè, aut illudentibus proteruè permittis, neque rurſus nimia rigiditate & aſperitate, nil veniæ aut benignitati reſeruans, humanæ ſocietati durus appareas. Ita ergo iuſticiæ regula tenenda eſt, vt reuerentia diſciplinæ eius, neque nimia, negligentiæ E communitate deſpecta vileſcat, neque ſeueriori atrocitate diuturna, gratiam humanæ amabilitatis amittat.

Concluſio præmiſſorum

Si quis ergo vitam ſuam ad vtilitatem non tantùm pariat, ſed multorum inculpabiliter componere deſiderat, hanc prædictarum virtutum formulam pro qualitatibus temporum, locorum, perſonarum atque cauſarum ſequatur: eo mediocritatis inſiſtens, quo per abrupta altrinſecus præcipitia, aut ruentem corporis deuitet inſaniam, aut efficientem puniat ignauiam.

Libri de quatuor virtutibus finis.

A *Gnomologia & hæc est, non ex Seneca tantùm. Insunt Mimi, & Pythagoræ quædam, postremò fit mentio diaboli. Videntur quædam decerpta ex Prouerbiis Salomonis.*

MARTINI EPISCOPI DE MORIBVS LIBER VNVS.

OMne peccatum actio est. Actio autem omnis voluntaria est, tam honesta quàm turpis: ergo voluntarium est omne peccatum. Tolle excusationem, nemo peccat inuitus. Educatio & disciplina mores faciũt: & id vnusquis-
B que sapit, quod didicit. Itaque bona consuetudo excutere debet, quod mala instruxit. Nihil interest quo animo facias, quod fecisse vitiosum est: quia facta cernuntur, animus verò non videtur. Nulla autem laus est, non facere quod facere non possis. Quid homini est inimicissimũ? homo. Libenter feras, quod necesse est: dolor patientia vincitur. Expecta quo nunquã pœniteas. Non quã multis placeas, sed qualibus, stude. In hoc tantùm incũbe, vt libentius audias, quàm loquaris. Multos vitam differẽtes, mors iuncta præuenit. Itaque omnis dies velut vltimus iudicetur. Tristiciam si potes, ne admiseris: sin minus, ne ostenderis Amicos secretò admone, palàm autem lauda. Verba rebus, non personis æstimãda sunt. Oratorẽ te puta, si tibi ante omnes, quod oportet, persuaseris. Vt licẽtiosa mancipia animi, impetio coerce, linguã, ventrẽ, & libidinem. Quod tacitũ esse velis, nemini dixeris. Si tibi non imperasti, quomodo ab alio silen-
C tium speras? Ridiculũ est, aliquẽ odio nocentis, innocentiã perdere. Mõstro similis est auaricia senilis. Quid enim stultius est, quod dici solet, quã via deficiẽte viaticũ augere? Omnes in fantes terra nudos excipit. Nõ pudet te fortius nasci quã viuere? Quid dulcius, quã habere amicũ, cũ quo audeas vt tecũ omnia loqui? Magnarũ viriũ est, negligere lædentẽ. Quid sis, interest: nõ, quid habeas. Nondũ es felix, si te turba nõ deriserit. Si vis beatus esse, cogita hoc primùm, cõtemnere, & contẽni. Priusquã promittas, deliberes: & cũ promiseris, facias. Id agas, ne quis meritò te oderit: & si nullos inimicos tibi facies iniuria, multos facit inuidia. Solitudinẽ quærat, qui vult cũ innocentib. viuere. Optimus ergo animus, & pulcherrimus cultor Dei est. Abstinebis ab alieno matrimonio. Præstabis parentib. pietatẽ, cognatis indulgentiã, omnibus æquitatẽ. Deuitabis crudelitatẽ, & ministrã crudelitatis iram. Non aliter viuas in solitudine, aliter in foro. Nihil petas, quod negaturus fuisti: nihil negabis,
D quod petiturus fuisti. Pacẽ cũ hominib. habebis, cũ vitiis bellũ. Hoc habet omnis affectus, vt in quod ipse insanit, in id putet etiam cæteros furere. Maximũ in eo vitiũ est, qui nõ melioríb. vult placere, sed pluribus. Vis omnib. esse notus? prius effice vt neminẽ noueris. Bonum est nõ laudari, & esse laudabilẽ. Stultũ est, timere quod vitare nõ potes. Malè opinentur de te homines, sed mali. Malis displicere, est laudari. Malè de te loquũtur homines, bene autẽ loqui nesciũt: nõ quòd merearis, sed quòd solẽt ipsi. Homines de te mala loquũtur. Si meritò: nõ quòd loquuntur molestũ est, sed quòd nõ mentiũtur. Si immeritò: innocentia mea nunc maximè gaudeo. Apparet enim illos vera obiecturos, si possent. Non es in patria tua. Patria tua est, vbicunque bene es: illud enim per quod bene est, non est in loco, sed in homine. Nihil magnum, nisi magno animo despicias. Quæ sunt maximæ diuitiæ? non desiderare diuitias. Quis plurimũ habet? is qui nimiũ cupit. Quid est dare beneficiũ? Deum
E imitari. Honestius est, cũ iudicaueris, amare: quàm cũ amaueris, iudicare. Dissensio ab alio incipiat, à te autẽ recõciliatio. Succurre paupertati amicorũ, imò occurre. Amicos secundę res parant, aduersæ certissimè probant. Peiora sunt tecta odia, quàm aperta. Itaq; te minus loquax inimicus offendit, quàm tacitus. Mira ratio est, quæ nõ vult prædicari, quod gaudet intelligi. Ignosci amat, qui quod odit ostendit. Eleemosyna non tam accipientib. quàm dantibus prodest. Et spes præmij, solatium fit laboris. Quæ est maxima egestas? auaricia. Pecuniæ imperare oportet, non seruire. Nullum conscium peccatorum tuorum magis timuetis, quàm temetipsum. Alium potes effugere, te autem nunquam. Quis est pauper? quĩ sibi videtur. Qui à multis timetur, multos timet. Infelicẽ erige, submitte felicitatem. Vera felicitas, innocentia est. Nequitia ipsa sui pœna est. Mala conscientia sæpe tuta est, secura nunquam. Libidinis initia continebit, qui exitum cogitabit. Beneficij accepti nunquam oportet obliuisci: dati protinus. Inhonesta victoria est, suos vincere. Satis est pœnarum po-

ruiſſe puniri. Inimicitias tardè ſuſcipe, amicitias exerce moderatè. Simultates depone. Ima- A
go animi, ſermo eſt. Qualis vir, talis oratio. Magna res eſt vocis & ſileotij temperamẽtum.
Qui æquo animo malis immiſcetur, malus eſt. Neminẽ laudaueris, neminẽ citò accuſâris.
ſemper puta te cum diis teſtimoniũ dicere Vitiũ eſt, omnia credere: vitiũ, nihil credere:
Vtendũ eſt diuitiis, nõ abutendũ. Nullũ putaueris locũ ſine teſte. Excuſationẽ quærere, vi-
tium. Fortior eſt qui cupiditatẽ vincit, quã qui hoſtẽ ſubiicit. Eſt difficillimũ, ſeipſum vin-
cere. Iniquè iraſcitur, qui ſuis iraſcitur. Amare ſic incipe, tanquã non liceat deſinere. Ma-
gnarum rerũ etiã ſi ſucceſſus nõ fuerit, honeſtus eſt ipſe conatus. Nobilitas animi, eſt gene-
roſitas ſenſus: nobilitas corporis, generoſus animus. Honeſtior eſt, quẽ ſenectus ad ociũ re-
tulit, quàm quẽ in ocio iouenir, & tũc incipiat laborare. Turpe ſpectaculũ præbet animus
æger. Nunquã ſit triſtis facies tibi incõmodo alterius. Homo ſum: quomodo deuitabo ſe-
cundarũ rerũ inuidiã? Si felicitatẽ iactaueris, cum multis diues eris. Quomodo optimè po- B
tentiam tuebor? impotẽtia occaſionis. Locũ tenet innocentiæ proximũ cõfeſſio. Vbi con-
feſſio, ibi remiſſio. Itę ſeueritas in vitio eſt. Boni iudicis eſt diſpẽſare, nõ tantũ quid damnã-
dum ſit, ſed quatenus. Proximus iuſticiæ modus, ſeueritas. Quietiſſimã vitã agerent homi-
nes in terris, ſi hæc duo verba à natura omniũ rerũ tollerẽt, meũ & tuũ. Qui paupertatẽ ti-
met, timẽdus eſt. Vires tuas amici magis ſentiãt beneficiis quã iniuriis. Pecunia nõ ſatiat a-
uariciã, ſed iritat. Homo ſemper indigẽs pecunia, ſcit cũ eius morib⁹ cõuenire. Mihi crede
nõ potes diues eſſe, & felix. Auribus frequentius quã lingua vtere. Quicquid dicturus es,
antequã aliis dixeris, dicito tibi. Nihil intereſt inter iratũ & inſanũ, niſi vnus dies. Alter non
ſemper iraſcitur, alter ſemper inſanit. Facillimè bonis fruêris, ſi ea vitaueris quæ vitupera-
ueris. Cũ alienos timueris, te ipſum verere: nã ſæpe ſine aliis eſſe potes, ſine te ounquam. Si
benè te inſtruxeris, pudeat deteriora facere. Quod perſuaſeris, erit diuturnũ: quod coege- C
ris, erit in occaſione. Alteri ſemper ignoſcito, tibiipſi nunquã. Tantũ ad virtutem adiicies,
quantũ ex voluptate abſtraxeris. Stultũ eſt ſomno delectari, & quaſi mortem moliri. Bonis
nocet, qui malis parcit. Multi cùm aliis maledicunt, ſibiipſis conuiciũ faciũt. Nihil turpius,
quã qui obiicit alteri, ſibi obiiciendũ. Vt licentioſa mãcipia animi, imperio rege, linguam,
libidinẽ, ventrẽ: cupiditatẽque cõprime: ſi nõ potes, paululum remitte. Sæpè ea quæ ſanari
ratione nõ poterãt, ſanata ſunt tẽpore. Qui propter pecuniæ amorem & libidinũ moritur,
oſtẽdit ſe nunquam ſui cauſa vixiſſe. Turpia ne dixeris: paulatim enim pudor per verba di-
ſcutitur. Sic habita, vt potius laudetur dominus quàm domus. Conſuetudinaria res eſt in-
nocentia: nõ damnatio, ſed cauſa hominẽ turpẽ facit. Merito dãnari, pœna eſt: dãnario im-
merita, damnãris eſt calamitas. Si aliquid cogitaueris, citò apparebit conuerſantibus. Vi-
deri vis ab omnibus: nunquã bonæ honeſtatis ſimulatio longa eſt. Quod de aliccis tractas, D
ex tuis iudices. Multi ſunt obligãdi, pauci offendẽdi: nam memoria beneficiorũ facilis eſt,
iniuriarum tenax. Obiurgationi ſemper aliquid blandè admiſce: faciliùs enim penetrant
verba quæ molli vadunt via, quàm aſpera. Nemo enim ſe mutat, qui mutari ſe deſperet.
Quotiens ſcribens aliquid dicturus es, ſcito morum tuorum te hominibus chirographum
dare. Qui in ſeruos iraſcitur, & crudelis eſt, ſatis oſtendit poteſtatem aduerſus alienos ſibi
defuiſſe. Qui neſcit tacere, neſcit loqui. Faciliùs eſt pauperi contemptum effugere, quàm
diuiti inuidiam. Bonus fruitur bona conſcientia. Malis hominibus tutiſſimum eſt, citò fu-
gere. Nulla puſilla domus, quę multos amicos capit. Scire vti paupertate, maxima felicitas.
Acuit intentio, frangit animum remiſſio. Nunquam ſcelus ſcelere vincendum eſt. Bonus
vir eſt, qui eo perduxit affectu animum, vt non tantùm peccare oon velit, ſed etiam non
poſſit. Regnantibus peius multo periculum, quàm his qui iudicantur: hi enim ſingulos ti- E
meot, illi vniuerſos. Nunquid fortis fortem ſe gloriabitur, cuius ſpem fur vel tyrannus ab-
rupit? Nunquid nobilitas gloriabitur affecta, nonnunquam indignis & miſerabilibus ſer-
uiens? Diabolus aliquando ſe gloriabatur interfectorem tuæ miſericordiæ, nunc interge-
miſcit ſocios tuæ beatitudinis. Fugienda ſunt omnibus modis, & abſcindenda igni ac ferro
totóque artificio ſeparanda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à mente, à ci-
uitate ſeditio, à domo diſcordia, à cunctis rebus intemperantia. Dixit quidam, amicorum
omnia eſſe communia, & amicum ſeipſum eſſe alterum: duorum temporum maximè ha-
bendam curam, & eorum quæ acturi ſumus, & eorum quæ geſſimus: poſt Deum verita-
tem colendam, quæ ſola homines Diis proximos facit.

Libri de moribus finis.

DIVI

A

DIVI HIERONYMI DE SENECA TESTIMONIVM.

LVcius Annæus Seneca Cordubensis, Photini Stoici discipulus, patruus Lucani poetæ, continentissimæ vitæ fuit. Quem non ponerem in catalogo sanctorum, nisi me illæ epistolæ prouocarent, quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cùm esset Neronis magister, & illius temporibus potentissimus, optare se dicit eius esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos. Hic ante biennium quàm Petrus & Paulus martyrio coronarentur, à Nerone interfectus est.

B

LECTORI ERASMVS ROT. [illegible] S.

HIs epistolis non video quid fingi possit frigidius aut ineptius: & tamen quisquis fuit autor, hoc egit, [illegible] nobis persuaderet, Senecam fuisse Christianum. Diuus Hieronymus non ignarus fu[illegible], abusus est simplicium credulitate, vt Senecæ libros, lectu cum primis dignos commendaret [illegible] Christia[illegible] qui tamen maiore [illegible] fructu legentur, si legantur vt hominis pagani, quemadmodum [illegible] ctio præfati su[illegible]. Cùm autem hæ [illegible] tibuuntur clanculùm inter ipsos, quàm nihil est in Paulinis epistolis illo Pauli spiritu dign[illegible], quàm, [illegible] squam audias nomen Christi: quum ille non soleat aliud [illegible] pare quàm Iesum Christum. Deinde illu[illegible] fortissimum Euangelij propugnatorem, quàm facit in his epistolis formidolosum: Obiurgat Senecam [illegible] d Neroni indicârit epistolas ipsius: quas in hoc scripserat,

C vt in o[illegible] ibus Ecclesiis legeren[illegible] que ad[illegible] seipsum redarguit Apostolus, quòd epistolis suis nomen si[illegible] soleat subscribere. & huc sc[illegible] legatur illud, omnibus esse placendum, & domino, nempe Cæsari g[illegible]ndum [illegible] em. Paulus cuiqu[illegible] aceret, dissimulato Euangelio: quum multo antè Romanis misisset liberam ac prolixam epistolam. [illegible] hoc docuit Paulus, celandum Christianismum, vt placeas impio domino? Deinde Seneca nunciat P[illegible], quòd Cæsar immanibus suppliciis sæuiret in Christianos: quasi [illegible] Romæ cuiquam esset ignotum. Adhæc si quid metuebant, tutiùs poterant ore colloqui quam epistolis. Ne [illegible] amore euangelij grauatus fu[illegible] et, vel in Salustianos hortos venire. si Seneca metuebat venire [illegible]. Quanta copia, q[illegible]nto affectu [illegible] lus scribit vni Philemoni de re vulgari: & Senecæ, tam celebri viro scribit tam ieiunè, tam frigide de amplectendo Christum, hoc est de re omnium maxima? Quando ver[illegible] loqueretur Paulus. Et si sors prosperè annuerit. Non ausus est nominare Deum, quem Seneca pagan[illegible] [illegible]ties nominat in scriptis suis? Illud insignitæ cuiusdam stulticiæ est, quod Seneca mittit Paulo lib[illegible], d[illegible] copia verborum, quò post hac meliùs scribat Romanè. Atqui si Paulus nesciebat Latinè, poterat Græcè scribere,

D cùm Græcè nosset Seneca. Qui conuenit autem, vt cùm Seneca doceat, p[illegible]ilosophi dictionē sente[illegible] grauē potius, quàm verbis ornatam esse debere, nunc i[illegible] Paulo requirat Roma[illegible] monis copiam? Ill[illegible] omnium impudentissimū quod cum faciat Senecam in A[illegible]postolo desiderantem copi[illegible] & cultum ser[illegible] tamen in his epistolis nih[illegible]o cultius scribit Seneca quam Paulus: sed par est vtriusque balbuties [illegible] [illegible]ū frigus atque ineptia. Saltē aliqua ex parte Senecæ phrasim æmulari debuerat, aliq[illegible] [illegible] Pau[illegible] [illegible]lo[illegible] is effingere, de vehemētia & sublimitate dictionis. Scurrilis impudentia est sic facere loquentē Sene[illegible]an[illegible] [illegible]emis est, sic facere loquentē Paulum. Non dubito, quin vel mulio vel agaso Senecæ minùs ineptè fuerit [illegible]pturus Paulo verò quid est minus ieiunū aut somniculosum? Et tamen in has epistolas extāt verbosi commentarij. Quid his indiciis cæcius? Hæc non [illegible] mônerē, nisi talibus imposturis [illegible]miū & in aliis tribuant interdum Christiani. Iam videamus quæ sit il[illegible] mirabilis sententia, q[illegible]æ commouit Hieronymum, vt Senecam insereret catalogo sanctorum, in quo tam[illegible] commemorantur & Iudæi, & [illegible] æretici ab Ecc[illegible]siæ con-

E sortio digressi. In epistola quæ præcedit penultimam, ita scribit. Nam qui [illegible]uus est apud [illegible] locu[illegible] elim vt sit apud [illegible]eos, meus. Hæc Hieronymus tribuit Senecæ modestiæ atqu[illegible] [illegible]lus apud Christianos [illegible]ra [illegible]summo in pr[illegible]cio, vtpote Apostolus, qui plus omnibus laborauit. An Senec[illegible] [illegible]et talis esse apud suos: [illegible] ethnicos? verùm hoc qui finx[illegible]t, [illegible] fortassis huc alludit, quod Tacitus refert, [illegible] inuidia, multorúmq[illegible] minationibus iam grauatum, egisse cum Nerone, vt o[illegible] [illegible]c dignitatem liceret ipsi resignare quis de[illegible] [illegible]d qu[illegible] [illegible]rt, magnusne sit an humilis, modò sit apud [illegible] tare potius debuit, vt sibi li[illegible] [illegible] ter h[illegible] iles Pauli discipulos numerari Talis vox poterat [illegible] mend[illegible] re Christianis affecti [illegible] Postremè [illegible] verum est quòd hæ fingunt epistolæ. quis vnquam [illegible] ius sibi fuit supplicij minis[illegible]. Quis in v[illegible] sua probauit, vt citra necessitatem sibi mortem consci[illegible] ed in balneū calidum [illegible]uum iam deficeret, st[illegible] aquam sanguine mixtam, & Socraticum qu[illegible] referens, dixit [illegible] liberatori. per [illegible] [illegible]ne, liberatorem, verum Deum intelligens. Adeo ne moriens quide[illegible] nominare Christum. Sed ego nimis multa de re nihili.

SENECA PAVLO SALVTEM.

CREDO tibi Paule nunciatum esse, quòd heri cum Lucilio nostro de apocryphis & aliis rebus sermonem habuimus. Erant enim quidam disciplinarum tuarum comites nobiscum. Nam in hortos Salustianos secesseramus: quo in loco occasione nostri aliò tendentes, hi de quibus dixi, visis nobis, adiuncti sunt. Certè tui præsentiam optauimus. Et hoc scias volo, libello tuo lecto, id est, cùm legissemus de plurimis aliquas epistolas, quas ad aliquam ciuitatẽ, seu caput prouinciæ direxisti, mira exhor- al. mortalẽ. tatione vitam † moralem continens, vsque refecti sumus. Quos sensus non puto ex te dictos, sed per te: certè aliquando ex te & per te. Tanta enim maiestas earum est rerum, tantáque generositate clarent, vt vix suffecturas putem ætates hominum, quibus institui perficique possint. Bene te valere frater cupio. B

Senecæ Paulus salutem.

Literas tuas hilaris heri accepi: ad quas rescribere statim potui, si præsentiam iuuenis, quem ad te missurus eram, habuissem. Scis enim quando, & per quem, & quo tempore, & cui quid dari committíque debeat. Rogo ergo ne putes te neglectum, dum personæ qualitatem respicio: sed quòd literis meis vos bene acceptos alicubi scribis, felicem me arbitror tanti viri iudicio. Neque enim hoc diceres censor, sophista, magister tanti principis, etiam omnium, nisi quia verè dicis. Opto te diu bene valere.

Seneca Paulo salutem.

Quædam volumina ordinaui, & diuisionibus suis statum eis dedi. Ea quoque legere C Cæsari sum destinatus: & si modò sors prosperè annuerit, vt nouas aures afferat, eris forsitan & tu præsens. Sin alias, reddam tibi diem, vt inuicem hoc opus inspiciamus, & possim non ei prius edere hanc scripturam, nisi prius tecum conferam: si modò impunè hoc fieri potuisset, vt scires & te non præteriri. Vale Paule charissime.

Senecæ Paulus salutem.

Quotiescunque literas tuas audio, præsentiam tuam cogito: nec aliud existimo, quàm omni tempore te nobiscum esse. Cùm primùm itaque venire cœperis, inuicẽ nos de proximo videbimus. Bene te valere opto.

Seneca Paulo salutem.

Nimium tuo angimur secessu: quid est, vel quæ res te remotum faciunt? Si indignatio D domini, quòd à ritu & secta veteri recesseris, & aliorsum conuersus sis, erit postulandi locus: vt ratione factum, non leuitate hoc existimetur. Vale.

Senecæ & Lucilio Paulus salutem.

De his quæ mihi scripsistis, non licet harundine & atramento eloqui: quarum altera res notat & designat aliquid, altera euidenter ostendit: præcipuè cùm sciam inter vos esse, id est, apud vos, & in vobis, qui me intelligant. honor habendus est omnibus, tanto magis, quanto indignãdi occasionem captant. quibus si patientiam demus, omnimodo eos quaqua parte vincemus: si modò hi sunt, qui pœnitentiam sui gerant. Bene valete.

Annæus Seneca Paulo & Theophilo salutem.

Profiteor bene me acceptum in lectione literarum tuarum, quas Galatis, Corinthiis, & Achæis misisti. Et ita inuicem viuamus, vt etiam cum honore diuino eas exhibeamus. E Spiritus enim sanctus in te excelsior & sublimior, & super te excelsos & sublimiores satis venerabiles sensus exprimit. Vellẽ itaque eùm res eximias proferas, vt maiestati earũ cultus sermonis non desit. Et ne quid tibi frater surripiam, aut cõscientiæ meæ debeam, confiteor Augustum sensibus tuis permotum, cui lecto virtutis in te exordio ista vox fuit: Mirari eum sic posse loqui, vt qui non legitimè imbutus sit, taliter sentiat. Cui ego respondi, solere deos ore innocentium effari, aut eorum qui præuaricari doctrina quidem sua possunt: & dato ei exẽplo Vaticani, hominis rusticuli, cui cùm duo viri apparuissent in agro Reatino, qui postea Castor & Pollux sunt nominati, satis instructus videtur. Vale.

Paulus Senecæ salutem.

Licet non ignorem, Cæsarem nostrum rerum admirandarum, si quando deficiet, amatorem

A torem esse: permittes tamẽ te non lædi, sed admoneri. Puto enim te grauiter fecisse, quòd ei in noticiam perferre noluisti, quod ritui & disciplinæ eius sit contrarium. Cùm & ille enim gentium deos colat, quid tibi visum sit, vt hoc eum scire velles, non video: nisi nimio amore meo facere te hoc existimo. Rogo te de futuro, ne id agas. Cauendum est enim, ne dum me diligis, offensam domini facias. Cuius quidem offensa nec oberit, si perseuerauerit: neque si non sit, proderit. Si est regina, non indignabitur: si mulier est, offendetur. Bene vale.

Seneca Paulo salutem.

Scio te non tam tui causa commotum literis, quas ad te de æditione epistolarum tuarum Cæsari feci, quàm natura rerum: quæ ita mẽtes hominum ab omnibus artibus & moribus rectis reuocat, vt non hodie admirer. Quippe vt is, qui multis documentis hoc iam

B notissimum habeam. Igitur nouè agamus: si quid facilè in præteritum iam factum est, veniam irrogabis. Misi tibi librum de verborum copia. Vale Paule charissime.

Paulus Senecæ salutem.

Quoties tibi scribo, & nomen meum tibi subscribo, grauem & sectæ meæ incongruentem rem facio. Debeo enim, vt sæpe professus sum, cùm omnibus omnia esse: & idem obseruare in tuam personam, quod lex Romana honori senatus concessit, perlecta epistola, vltimum locum eligere, ne cum aporia & dedecore cupiam efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale deuotissime magister. Data v. Calend. Iulij, Nerone IIII. & Messala Consulibus.

Seneca Paulo salutem.

C Aue mi Paule charissime. Putas me haud contristari, & non luctuosum esse, quòd de innocentia vestra subinde sumuntur supplicia. Dehinc quòd tam duros, támque obnoxios vos reatu omnis populus iudicet, putans à vobis effici, quicquid in vrbe contrarium fit. Sed feramus æquo animo, & vtamur foro, quod sors cõcessit, donec inuicta felicitas finem malis imponat. Tulit & priscorũ ætas Macedonem Philippi filium, & post Darium, Dionysium: nostra quoque Caium Cæsarem. Quibus quicquid libuit, licuit. Incendium vrbs Romana manifestè sæpe vnde patiatur, constat. Sed si effari humilitas humana potuisset, quid causæ sit, & impunè in his tenebris loqui liceret, iam omnes omnia viderent. Christiani & Iudæi quasi machinatores incendij, supplicio affici solent. Grassator iste quisquis est, cui voluptas carnificina est, & mendacium velamentum, tempori suo destinatus est, & optimus quisque vnum pro multis donatũ est caput. Ita & hic deuotus pro omnibus igni

D cremabitur. Cẽtum triginta duæ domus, Insulæ quatuor, sex diebus arsere: septimus pausam dedit. Bene te valere frater opto. Data v. Calend. April. Apronio & Capitone Coss.

Seneca Paulo salutem.

Aue mi Paule charissime. Nisi mihi nomini que meo vir tantus & ad id delectus omnibus modis, non dico fueris iunctus, sed necessariò mixtus, actum erit de Seneca tuo. Cùm sis igitur vertex, & altissimorum omnium montium cacumen, noli latére: ita sim tibi proximus, vt alter similis tui deputer. haud itaque te indignum prima facie epistolarum nominandum censeas: ne tam tentare me, quàm ludere videaris. Quippe cùm scias, ciuem esse te Romanum. Nam qui tuus est apud tuos locus, velim vt apud meos sit meus. Vale mi Paule charissime. Data X. Cal. April. Apronio & Capitone Coss.

Seneca Paulo salutem.

E Aue mi Paule charissime. Allegoricè & ænigmaticè multa à te vsquequaq; operta conduntur: & ideo rerum tanta vis & numeri tibi tributi, non ornamento verborum, sed cultu quodam decoranda est: nec verearе quòd sæpius te dixisse retineo, multos qui talia afficient, sensus corrumpere, rerum virtutes euiscerare. Cæterùm mihi concedas velim, Latinitati morem gerere, honestis vocibus speciem adhibere: vt generosi muneris cõcessio, dignè à te possit expediri. Bene vale. Data II. Non. Iul. Catone & Sabino Coss.

Paulus Senecæ salutem.

Perpendenti tibi ea sunt reuelata, quæ paucis diuinitùs concessit. Certus igitur ego in agro iam fertili semen fortissimum sero: non quidem materiam quæ corrumpi videtur, sed verbum stabile Dei, deriuamentum crescentis, & manẽtis in æternum, quod pruden-

tia tua assecuta est, indeficiens fore debebit, Ethnicorum Israëlitarúmque obseruationes A
censere vitandas. Nouum re auctorem feceris, Christi Iesu praeconiis ostendendo rhetoricis irreprehensibilem sophiam: quam propemodum adeptus tegi temporali, eiúsque domesticis atque fidis amicis insinuabis: quibus aspera & incapabilis erit persuasio, cùm plerique eorũ minimè flectantur insinuationibus tuis, quibus vitale commodum sermo Dei instillatus, nouum hominem sine corruptela, perpetuam animam parit ad Deum isthinc properantem. Vale Seneca charissime nobis. Data Cal. August. Carone & Sabino Coss.

ORATIO ANNÆI SENECÆ, QVA NERONI *studuit persuadere, vt sibi liceret omnem fortunam resignare.*

Ex Tacito.

B

QVARTVS DECIMVS annus est Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum: octauus, vt imperium obtines. Medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, vt nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ. Atauus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitilenense secretum, C. Mecœnati vrbe in ipsa, velut peregrinum ociũ permisit: quorum alter bellorũ socius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui, quàm studia, vt sic dixerim, in vmbra educata, è quibus claritudo venit? quòd iuuentæ tuæ rudimentis affuisse videor, grande huius rei precium. At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti, adeò vt plerunque intra me ipse voluam: Egóne equestri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes, nouitas C
mea enituit? Vbi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tãtis agrorum spaciis, tam lato fœnore exuberat? Vna defensio occurrit, quòd muneribus tuis obniti non debui. Sed vterque mensuram impleuimus: & tu quantum Princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à Principe accipere. Cætera inuidiam augent: quæ quidem vt omnia mortalia, infra tui magnitudinem iacent, sed mihi incumbunt. Mihi subueniendum est: quomodo in militia aut via, fessus adminiculum orarem: ita in hoc itinere vitæ, senex, & leuissimis quoque curis impar, cùm opes meas vltrà sustinere non possim, præsidium peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi: nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum aut villarum curæ seponitur, in animum reuocabo. Superest tibi robur, & tot per annos nixum fastigij regimen: possumus seniores amici D
quietè respondere: hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, qui & modica tolerârunt.

Ad quæ Nero sic fermè respondit: Et quòd orationi tuæ statim occurram, id primùm tui muneris habeo, qui me non tantùm præuisa, sed subita expedire docuisti. Auus meus Augustus Agrippæ & Mecœnati vsurpare ocium post labores concessit: sed in ea ipsa ætate, cuius autoritas tueretur, quicquid illud & qualecunque tribuisset: attamen neutrum datis à se præmiis exuit. Bellis & periculis meruerant. In his enim iuuentus Augusti versata est. Nec mihi tela & manus tuæ defuissent in armis agenti. Sed quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis, pueritiam, dein iuuentam meam fouisti. Et tua quidem erga me munera dum vita suppetet, æterna erunt. Quæ à me habes, horti, & fœnus, & villæ, casibus obnoxia sunt. Ac licet multa videantur, plerique, haudquaquam artibus tuis pares, E
plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectãtur. Vnde etiam rubori mihi est, quòd præcipuus charitate, nõdum omnes fortuna antecellis: verùm & tibi valida ætas, rebúsque & fructui rerum sufficiens: & nos prima imperij spacia ingredimur: nisi fortè aut te Vitellio ter Consuli, aut me Claudio præponis. Sed quãtum Volusio longa parsimonia quæsiuit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si qua in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, reuocas, inornatúmque robur subsidio impensius regis? Non tua moderatio, si reddideris pecuniam: nec quies, si reliqueris principem: sed mea auaricia, meæ crudelitatis metus, in ore omnium versabitur. Quòd si maximè continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, vnde amico infamiam parit, inde gloriam sibi recipere. His adiicit complexum & oscula, factus natura, & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis.

AD LE-

AD LECTOREM.

STVDIOSVS *aliquis cœperat ex Publij Laberiíque Mimis insignes aliquot colligere sententias: nam hi duo Mimographi magnam in hoc genere laudem olim tulerant, præcellebat tamen Publius. Sed incertum, an hic collector destiterit in litera N. an aliquis opus contaminârit. Nam ab hoc nullum ferè carmen est. Etiam in cæteris admixtæ sunt sententiæ, oratione soluta, ex Senecæ libris pleræque decerptæ. Versus aut senarij sunt iambici, aut trochaici tetrametri catalectici, paucissimi iambici tetrametri: quorum aliquot nomine Publij & Laberij referuntur ab Aulo Gellio & Macrobio, nonnullis reperiuntur & apud Senecam, omnes prodigiosè deprauati, quos maxima ex parte restituimus. Opusculum hoc Cantabrigiæ reperimus in membranis accuratè descriptum, literis initialibus, colore & auro pictis: sed deprauatissimè. Adiecti erant commētarij, Deum immortalem, quàm absurdi. Neque cœlum, quod aiunt, neque terram attingebant. Singulis commentariolis subiectum erat distichon hexametrum, eandem sententiam aliis scilicet verbis explicās: ad ostentationem opinor copiæ. Tales næniæ tum viris etiam prælegebantur, talibus ineptiis discrutiabantur ingenia puerorum. Et hodiéque qui indignātur, linguarū peritiam & bonas literas reuocatas in ludos literarios.*

SENTENTIÆ IVXTA LITERARVM ORDINEM.

ALIENVM est omne, quicquid optando euenit.
Ab alio expectes, alteri quod feceris.
vet. tuta. Animus vereri qui scit, scit † tutò ingredi.
Auxilia humilia, firma consensus facit.
Amor animi arbitrio sumitur, non ponitur.
Aut amat, aut odit mulier: nihil est tertium.
Ad tristem partem strenua est suspicio.
Ames parentem, si æquus est: si aliter, feras.
Aspicere oportet quod possis deperdere.
vet. nisi. Amici vitia † si feras, facis tua.
Aliena homini ingenuo, acerba est seruitus.
Absentem lædit, cum ebrio qui litigat.
Amans iratus multa mentitur sibi.
Auarus ipse miseriæ causa est suæ.
Amans quid cupiat, scit: quid sapiat, non videt.
Amans quod suspicatur, vigilans somniat.
Ad calamitatem quilibet rumor valet.
Amor extorqueri non potest, elabi potest.
Ab amāte lachrymis redimas iracundiam.
Apertè mala cum est mulier, tum demum est bona.
Auarum facilè capias, vbi non sis idem.
Amare & sapere vix Deo conceditur.
Auarus nisi cum moritur, nil rectè facit.
Astutè crines dum cælantur, ætas indicatur.
Astuta canos, dum cælantur, ætas indicat.
Hanc lectionem puriorem integrioremque præferunt & vestigia scripturæ manuscripti codicis, & ipsum dictionis sentētiæque filum. nisi placeat ad legem trimetri reuocari versum, hoc modo:
Astu canos, dum cælant, ætas indicat.
Fortè sic: Astutè dum celatur, se ætas indicat.
Auarus damno potius quàm sapiens dolet.
Auaro quid mali optes, ni vt viuat diu.
Animo dolenti nihil oportet credere.
Alienum nobis, nostrum plus aliis placet.
Amare iuueni fructus est, crimen seni.
Anus cum ludit, morti delicias facit.
Amoris vulnus idem qui sanat, facit.
Ad pœnitendum properat, citò qui iudicat.
Amicos res optimæ parāt, aduersæ probant.
Fortè sic legendum, vt constet senarius:
Amicum opimæ res parant, tristes probant.
Trochaicus est.
Aleator quanto in arte est melior, tanto est nequior.
Trochaicus est catalecticus.
Amor ociosæ cura est sollicitudinis.
Arcum intensio frangit, animum remissio.
[Aberrare à fortuna tua non potes, obsidet te. *In manuscripto cod. non leguntur ista quinque.*
† A quocunque descenderis, magno apparatu sequitur. *A. superest*
Acerrima virtus est, quam vltima necessitas excutit.
Agat princeps curam, non tantùm salutis, sed honestæ cicatricis.

A superest † A duabus causis præstare princeps solet, si aut se vendicat, aut alium.

B

Bis est gratũ quod opus est, vltrò si offeras.
Bonarum rerum consuetudo pessima est.
Vet. addit, nimia. Beneficia † dare qui nescit, iniustè petit.
Bonum est fugiẽda aspicere in alieno malo.
Beneficium accipere, libertatẽ est vendere.
Bona nemini hora est, vt nõ alicui sit mala.
Bis enim mori est, alterius arbitrio mori.
Beneficia plura recipit, qui scit reddere.
Vetus peccato. Bis peccas, cum † peccãti obsequium commodas.
Bonus animus læsus grauius multo irascitur.
Bona mors est homini, vitæ quæ extinguit mala.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Blanditia, non imperio, fit dulcis Venus.
Bonus animus nunquã erranti obsequium commodat.
Vet. beneficiũ dedisse. † Beneficia se dedisse qui dicit, petit.
Beneuolus animus maxima est cognatio.
Beneficia sæpe dare, docere est reddere.
Beneuoli coniunctio animi, maxima est cognatio.

Hic versus additur in veteri exemplari, quod bibliotheca S. Amandi nobis communicauit.

Bonitatis verba imitari, maior malicia est.
Bona opinio homini tutior pecunia est.
Bonũ tametsi supprimitur, non extinguitur.
Bis vincit, qui se vincit in victoria.
Benignus etiam dandi causam excogitat.
Bis interimitur, qui suis armis perit.
Bene dormit, qui non sentit quàm malè dormiat.
Bonorum crimen officiosus est miser.
Bona fama in tenebris proprium splendorem obtinet.
Bene cogitata si excidunt, non occidunt.
Bene perdit nummos, iudici cùm dat nocens.
Bonis nocet, quisquis pepercerit malis.
Codex S. Amãdi nõ habet ista 5. [Bonus iudex est, qui nouit dispẽsare quod dandum est, & quatenus.
Bono iustitiæ proxima est seueritas.
Beneficiũ est eo carere, quod inuictus possideas.
Beneficium est, semper reddere bonitatis verba.
Bonũm est reddere bona verba, etiam inimicis.]
Bona quæ veniunt, nisi sustineantur, cadunt vt opprimant.
Bona, imperante animo, fiet pecunia.

versus est.

Bonum apud virum, citò moritur iracũdia.
† Breuis mens ipsa est memoria iracundiæ. *Vet. Breue amans ipsa*
Bona turpitudo est, quæ periclum vindicat.
Bona comparat præsidia misericordia.
Beneficia dignis vbi das, omnes obligas.

C

Consueta vitia † ferimus, nisi reprehẽdimus. *Vet. ferimus, non.*
Crudelis in re aduersa est obiurgatio.
Cauendi nulla est dimittenda occasio.
Cui sæpe dederis, vbi neges, rapere imperas.
Cuiuis potest accidere, quod cuiquã potest.

Citatur hic Publij trimeter lib. de Tranquillit. vitæ.

Crudelem medicum intẽperãs æger facit.
Cuius mortem expectãt † ciues, vitã odorãt. *Vet. ciues. oderunt.*
Cum inimico nemo in gratiam † citò redit. *Vet. tutò.*
Citius venit periclum, cùm contẽmnitur.
Casta ad virum matrona parendo imperat.
Citò ignominia fit superbi gloria.
Consilio melius vincas quàm iracundia.
Cuiuis dolori remedium est patientia.
Cotidie damnatur, qui semper timet.
Cùm vitia prosunt, peccat qui rectè facit.
Contumeliam nec facere fortis potest, nec ingenuus pati.

non est carmen.

Conscientia amici nullius inuenit linguæ preces.
Contẽni est † leuius, quàm stulticia percuti. *Vet. grauius*
Cotidie est deterior, posterior dies.
Comes facundus in via pro vehiculo est.
Citò improborũ læta ad perniciem cadunt.
Crimen relinquit vitæ, qui mortem appetit.

Non sunt versus, excepto vltimo.

[Clemẽtia in quamcũque domum venerit, felicem eam tranquillámque præstabit. *Ista 5. non leguntur in manuscripto codice.*
Clementia est temperantia animi, in potestate vlciscendi.
Clementia est lenitas superioris aduersus inferiorem.
Consuetudo peccandi, multitudinem facit peccantium.
Coniunctio animi maxima est cognatio.]

D

Discipulus est prioris posterior dies.
Dãnare est obiurgare, cùm auxilio est opus. *Reliqui sex nõ sunt versus, excepto proximo.*
Diu apparandum est bellum, vt vincas celerius,
Dixeris maledicta cuncta, cùm ingratum hominem dixeris.

Trochaicus.

De inimico non loquaris † malũ, si cogites. *Vet. mali, sed.*
Deliberare vtilia, mora est tutissima.
Dolor decrescit, vbi quò crescat nõ habet.
Dediscere flere fœminam, est mendacium.
Discordia fit charior concordia.

Delibe-

Deliberãdum eſt diu, quod ſtatuendum eſt ſemel.
Difficilem habere oportet aurẽ ad crimina.
Dum eſt vita grata, mortis conditio optima eſt.
Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.
Damnum appellandum eſt, cum mala fama lucrum.
Ducis in conſilio poſita eſt virtus militum.
Diues quod donat, timeas: citò raptũ venit.
Dimiſſum quod neſcitur, non amittitur.
In manuſcripto codice non legitur: nec eſt carmen. [Difficilius eſt moderari, vbi dolori debetur vltio, quàm vbi exemplo.]
Deſunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia.

Hic citatur Controuerſia 19.

E

Etiam innocentes cogit mentiri dolor.
Etiam peccato rectè præſtatur fides.
Etiam celeritas in deſiderio mora eſt.
Ex vitio alterius, ſapiens emendat ſuum.
Et deeſt & ſuperat miſeris cogitatio.
Vet. ſciu. Etiam obliuiſci quod † ſis, interdũ expedit.
Ex hominum quæſtu, facta fortuna eſt dea.
Effugere cupiditatem, regnum eſt vincere.
Exuli vbi nuſquã domus eſt, ſine ſepulchro eſt tanquam mortuus.

Tetrameter eſt.

Vet. oderũt. Etiam qui faciunt, † odio habent iniuriam.
Eripere telum, non dare, irato decet.
Exilium patitur, qui ſe patriæ denegat.

Verſus ita videtur inuerſus.

Se denegare patriæ, exilium eſt pati.

Etiam capillus vnus habet vmbram ſuam.
Eheu quàm miſerũ eſt, fieri metuendo ſenẽ.
Etiam hoſti eſt æquus, qui habet in conſilio fidem.
Excelſis multo facilius caſus nocet.
Exemplar. S. Amandi non habet hæc ſex prouerbia. [Errat, ſi quis exiſtimat tutũ diu eſſe regem.

non eſt verſus.

Ex ſæua animaduerſione nulli regi gloria eſt.

Non ſunt verſus.

Euadere poſſunt puſilla mala, & verba dare: ingentibus obuiam itur.
Excuſationem quærere, vitium eſt: omnia ad Deum relinque.
Eleemoſyna non tam accipientibus, quàm dantibus prodeſt.
Ex ſpe præmij ſolatium fit laboris.]

F

Vet. ſeruet, relictũ eſt. Fidẽ qui perdit, quo ſe † ſeruat in reliquum?
Fortuna cum blanditur, captatum venit.
Vet. reperias. Fortunam citius † reperies, quàm retineas.
Formoſa facies, muta commendatio eſt.
Fruſtra rogatur, qui miſereri non poteſt.
Vet. quaſſũ. Fortuna vnde aliquid fregit, † caſus eſt.
Fraus eſt accipere, quod non poſſis reddere.
Fortuna nimium quem fouet, ſtultum facit.
Fatetur facinus is, qui † iudicium fugit. *Vet. iudicẽ.*
Felix improbitas, optimorum eſt calamitas.
Feras, † non culpes, quod mutari nõ poteſt. *Vet. ne.*
Futura pugnant, vt ſe ſuperari ſinant.
Furor fit, læſa ſæpius patientia.
Ficta citò ad naturam reciderint ſuam.

Ordo inuerſus eſt: Citò ad naturam ficta reciderint ſuam.

Fidem qui perdit, perdere vltrà nihil poteſt.
Facilitas animi ad partem ſtultitiæ rapit.
Fides vt anima vnde abiit, eò nunquã redit.
Fidem nemo vnquam perdit, niſi qui non habet.
Fortuna obeſſe nulli contenta eſt ſemel.
Fulmen eſt, vbi cum poteſtate habitat iracundia.

Trochaicus.

Fruſtra cùm ad ſenectutem ventum eſt, † repetes adoleſcentiam. *Vet. repetas*

Trochaicus.

Falſum maledictum, maleuolum † mendacium eſt. *Vet. odium eſt.*
Fœminæ naturam regere, deſperare eſt omnium.
Fer difficilia, facilia vt leuius feras.
Fortuna nulli plus, quàm conſilium valet.
Fortuna vitrea eſt, tum cum ſplendet, frangitur.
Feras quod lædit: vt quod prodeſt, perferas.
† Fortuna quam nemo inuidet, gratũ facit. *Al. Facit gratũ fortuna, quam nemo videt.*
In codice S. Amand. non leguntur hæc duo [Facilius priuatis ignoſcitur, pertinaciter ſe iudicantibus.

non eſt verſus.

Frequens vindicta, paucorum odium reprimit, omnium irritat.] *non eſt carmen, niſi velis eſſe trochaicum: Vindicta frequens paucorum odium reprimit, omnium excitat.*

G

Graue præiudiciũ eſt, quod iudicium non habet.
Grauiſſima eſt probi hominis iracundia.
Grauis animi pœna eſt, quem † poſt factum pœnitet. *Vet. facti.*
Grauis animus dubiam non habet ſententiam.
Graue eſt malum omne, quod ſub aſpectu latet.
Grauiùs nocet, quodcũque inexpertum accidit.
Grauior inimicus, qui latet ſub pectore.
Grauiſſimum eſt imperium conſuetudinis.
Graue crimen etiam cum dictum eſt, leuiter nocet.
[Gradus à magnis ad maiora fit.]

H

Vet. difficilis gloriæ custodia est.

Heu quàm † difficile est gloriæ custodia.

Homo extra corpus est suũ, cùm irascitur.

Heu quàm est timẽdus, qui mori tutũ putat.

Homo qui in homine calamitoso est misericors, meminit sui. *Trochaicus est.*

Honesta turpitudo est, pro bona causa mori.

Habet in aduersis auxilia, qui in secundis commodat. *Trochaicus est.*

Tetrameter erit, si legas, dominarier.

Heu quàm miserum est, discere seruire, vbi sis doctus dominari.

Heu quàm miserum est ab illo lædi, de quo non possis queri.

Hominem experiri multa paupertas iubet.

Heu dolor quàm miser est, qui in tormento vocem non habet. *Trochaicus.*

Heu quàm multa pœnitenda incurrunt, viuendo diu.

Habet suum venenum, blanda oratio.

Homo toties moritur, quoties amittit suos.

Homo semper in sese aliud fert, in alterum aliud cogitat. *Iambicus tetrameter.*

Honestus rumor alterũ patrimonium est.

Vet. ne sit, sine dolore.

Homo † nescit, si dolore fortunam inuenit.

Honestè seruit, qui succumbit tempori.

Homo vitæ commodatus, non donatus est.

Hæredis fletus sub persona risus est.

Hæredem ferre vtilius est, quàm quærere.

Habent locum maledicti crebræ nuptiæ.

Codex S. Am. non habet ista tria.

[Hæc clementia principẽ decet, vt quocunque venerit, mansuetiora omnia faciat.

Haud minùs turpia sunt principi multa supplicia, quàm medico multa funera.

Honestius est, eũ iudicaueris amare, quàm cùm amaueris iudicare.]

I

Inferior horret, quicquid peccat superior.

Inimicum vlcisci, vitam accipere est alterã.

Id agas, tuo te merito ne quis oderit.

Inuitum cùm retineas, exire incitas.

Vet. lædas, rogas.

Ingenuũ iratem † lædis, cum indignũ † rogas.

In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.

Inopiæ parua desunt, auaritiæ omnia.

Instructa inopia est, in diuitiis cupiditas.

Inuitat culpam, qui peccatum præterit.

Iucundũ est nihil, nisi quod reficit varietas.

Ingenuitas non recipit contumeliam.

Impunè in eum pecces, qui peccat rarior.

Ingratus vnus miseris omnibus nocet.

In miseri vitia nulla contumelia est.

Ita amicũ habeas, posse fieri inimicũ putes.

Vetus addit, facile.

Inuidiam ferre, aut fortis, aut felix potest.

In amore semper mendax iracundia est.

Inuidia tacitè, sed minutè irascitur.

Iratum breuiter vites, † inimicum diu. *Vet. inimicè.*

Iniuriarum remedium est obliuio.

Iratum breuiter vites, † inimicum diu.

Iniuriarum remedium est obliuio.

Iracundiam qui vincit, hostem superat maximum. *Trochaicus.*

Iocum tacentem crimen † faciat acrius. *Vet. faciat.*

In malis sperare bonum, nisi innocens, nemo solet. *Trochaicus.*

In vindicando criminosa est celeritas.

Hi quatuor nõ sunt versus: nec in cod. S. Am. leguntur.

[Inhonesta res est, suos vincere: satis est, potuisse punire.

Imago animi sermo est: qualis est vir, talis oratio.

In felicitate se erigere, est felicitatem submittere.

In felice felicitas est innocẽtia, nequitia ipsa pœna sui est.]

Inimicũ quãuis humilẽ, docti est metuere.

In calamitoso, risus etiam iniuria est.

Iudex damnatur, cùm nocens absoluitur.

Ignoscere humanum, † vbi pudet cui ignoscitur. *Vet. nisi.*

In rebus dubiis, plurima est audacia.

Illo nocens se damnat, quo peccat die.

Ita crede amico, ne sit inimico locus.

Iratus etiam facinus consilium putat.

Inuidia loquitur, non quod est, sed quod subest.

Irritare est calamitatẽ, cùm te felicẽ vocas.

Non est versus: nec quæ sequuntur, sunt in manu scripto codice.

[Ius omnem supra iniuriam positum scias. *Trochaici duo sunt.*

Imbecillos oculos esse, quia ad alienam lippitudinem suffunduntur.]

L

Loco ignominię est, apud indignũ dignitas.

Laus noua nisi oritur, etiã vetus amittitur.

Læso doloris remedium, inimici dolor.

Leuis est fortuna: citò reposcit quod dedit.

Lex vniuersi est, quæ iubet nasci & mori.

Lucrũ sine damno alterius, fieri non potest.

Lasciuia & laus nunquã habent concordiã.

Legem nocens veretur, fortunam innocẽs.

Libido indicium est, quo leuitas sapit.

Libido etiam cunctos sub vultu domat.

[Lassa crudelitas, non est vocanda clementia.] *non est versus.* *Vet. exempl. non habet.*

M

Malignum fieri, maximè ingrati docent.

Multis minatur, qui vni facit iniuriam.

Mora omnis odio est, sed facit sapientiam.

Mala causa est, quę requirit misericordiam.

Mori est felicis, antequã mortem inuocet.

Miserũ est tacere cogi, quod cupias loqui.

Miserrima est fortuna, quæ inimico caret.

Malus eſt vocãdus, qui ſua eſt cauſa bonus.

Non ſunt verſus: nec in cod. S. Aman. leguntur. [Monſtro ſimilis eſt auaricia vnica.

Malis diſplicere, laudari eſt.]

Malus bonũ vbi ſe ſimulat, tũc eſt peſſimus.

Metus dum venit, rarũ habet ſomnus locũ.

Mori neceſſe eſt, ſed non quoties volueris.

Malè geritur, quicquid geritur fortunę fide.

Vet. nil. Mortuo qui mittĩt munus, †nihil dat illi, ſibi adimit.

Verſus eſt Senarius: ſi vocẽ Mortuo, ſinẽ alterius præcedentis eſſe intelligamus. Minus eſt quàm ſeruus dominus, qui ſeruos timet.

Magis hæres fidus naſcitur, quàm ſcribitur.

Malo in conſilio fœminæ vincunt viros.

Vet. ad alienum. Mala eſt voluptas, † alienis aſſueſcere.

Maguo cum periclo cuſtoditur, quod multis placet. *Trochaicus.*

Mala eſt medicina, vbi aliquid naturæ perit,

Malæ naturæ nunquam doctore indigent.

Miſeriam neſcire propriã, ſine periculo eſt viuere. *Trochaicus.*

Malè viuunt, qui ſe ſemper victuros putant.

Vet. faciat. Maledictum interpretando † facies acrius.

Malè ſecum agit æger, medicum qui hæredem facit.

Minùs decipitur, cui negatur celeriter.

Mutat ſe bonitas, cum irites iniuria.

Mulier cùm ſola cogitat, malè cogitat.

Malefacere qui vult, nuſquam non cauſam inuenit.

Maleuolus ſemper ſua natura veſcitur.

Multos timere debet, quem multi timent.

Mala imperãdo, ſummum imperium amittitur.

Mulier quæ multis nubit, multis nõ placet.

Reliqua non ſunt carmina.

In cod. S. Aman. nõ extãt iſta 8. [Miſera eſt ægritudo animi, ob alienarum ſpeciem miſeriarum.

Miſericordia non cauſam, ſed fortunã ſpectat.

Magnam fortunam magnus animus decet.

Magni animi eſt propriũ, eſſe tranquillũ, iniurias atq; offenſiones ſemper deſpicere.

Muliebre eſt, furere in ira.

Miſericordia eſt vicina miſerię: habet enim aliquid, trahítque ex ea.

Malo veris offendere, quàm placere adulando.

Morbum eſſe ſcias, non hilaritatem, ſemper arridere arridentibus, & ad omniũ æſtimationem ipſum quoque os diducere.

N

Nihil agere, ſemper infelici eſt optimum.

Nil peccẽt oculi, ſi oculis animus imperet.

Vet. poteſt. Nihil propriũ ducas, quod mutari † poſſit.

Non citò perit ruina, qui ruinam timet.

Nullus eſt tantus quæſtus, quàm eo, quod habes, carere. *Pars eſt Trochaici tetrametri.*

Neſcias quid optes, aut quid fugias, ita ludit dies. *Trochaicus.*

Nunquam periculum ſine periclo vincitur.

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Nihil prodeſt didiciſſe, ſi ceſſes benefacere.

Nulla eſt tam bona fortuna, de qua nihil poſſis queri.

Nuſquam melius morimur homines, quàm vbi libenter viximus. *Tetrameter Iamb.*

Negandi cauſa nunquam auaro deficit.

Nondũ felix es, † ſi nondũ te turba deridet. *Vet. & ſi.*

Nam ſi nullos inimicos tibi † parit iniuria, multos tamen inuidia. *Vet. faciat.*

Non aſpicias quàm plenas quiſque manus Deo, ſed quàm puras admoueat.

Non enim aliter niſi optimus animus, pulcherrimus Dei cultus eſt.

Non aliter viuas in ſolitudine, aliter in foro.

Nihil petas, quod negaturus es.

Nihil negabis, quod petiturus es.

Nihil magnum † eſt in rebus humanis, niſi animus magna deſpiciens. *Vet. erit.*

Nihil intereſt quo animo facias, quod feciſſe vitioſum eſt.

Nihil prodeſt didiciſſe, benefacere ſi ceſſes.

Additur in vetuſto codice S. Amand.

Nam facta cernuntur, animus non videtur.

Nõ quàm multis placeas, ſed † quib⁹, ſtude. *Vet. qualibus.*

Nequitia ipſa pœna ſui eſt.

Nam mala conſcientia ſæpe tuta eſt, ſecura nunquam.

Neminem citò accuſaueris.

Neminem citò laudaueris.

Nullum putaueris eſſe locum ſine teſte.

Nulla puſilla domus, quæ multos recipit amicos.

Nunquam ſcelus ſcelere vindicandum eſt.

Nimium altercando veritas amittitur.

Verſus eſt, cæteri nequaquam.

[Non multum ſupra eum eminet quis, cui ſe iraſcendo exæquat. *Iſta 7. non leguntur in antiquo manuſcripto.*

Nobilis profeſſio ſapiẽtia eſt: quę diſtributa ſuſcipit incrementum, auarum dedignata poſſeſſorẽ: citò, niſi publicetur, elabitur.

Non alia facies eſt quieti, moderatíque imperij, quàm ſereni cœli & nitentis.

Nullum ex omnibus clemẽtia magis, quàm regem aut prelatum decet.

Nemo poteſt perſonam diu ferre fictã: ficta citò in naturam ſuam recidunt.

Nũquam liquidum ſincerúmque ex turbido venit.

Nullum moroſius eſt animal, maioríque arte tractandum quàm homo: & nulli magis parcendum quàm homini.]

O

Omne peccatum est actio.

Vet. addit, autem. Omnis † actio est voluntaria, tam honesta quàm turpis.

Omne ergo peccatum voluntarium est.

Omitte excusationẽ, nemo peccat inuitus.

Omne vitium habet patrocinium suum.

Odia multorum sub vultu, multorum sub osculo latent.

Omnia tum pãduntur, cùm, non dico si cecideris, sed si turbaueris.

Vet. vt in quo ipse insanit, cæteros furere putet. Omnis affectus habet, † vt in eo, in quo ipse insanit, in idem putet ceteros furere.

Omnes vitam diffetẽtes, mors incerta præuenit.

Omnis dies, velut vltimus, ordinandus est.

Vet. opinẽtur. † Opinantur de te homines malè, sed mali: displicere enim malis, laudabile est.

Oratorem te puta, si tibi ipsi, quod oportet, persuaseris.

Odium oportet peccandi, non metũ facias.

Vet. blãditia aliquid Obiurgationi semper aliquid † blandi admisce.

Optimum est, semper ignoscere, tãquam si ipse pecces quotidie.

Optimum est, maiorum vestigia sequi, si rectè præcesserint.

Omnis doctor in vitæ ratione peccans, turpior est, ob hoc quòd in officio, cuius magister esse vult, labitur.

Hoc in veteri codice deest. [Omni rei moderatio est adhibenda, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat.]

O vita misero longa, felici breuis.

Hic Senarius Publij nomine citatur, Controuersia 19.

P

Peccandi duo sunt genera: aliud ex proposito, aliud ex negligentia. †

Vet. addit, vel fragilitate.

Hi nõ sunt versus. Plerique metu peccare cessant, non innocentia: profectò tales timidi, non innocentes sunt dicendi.

Vetus, vt. Priùs quàm promittas, deliberes: † & cum promiseris, facias.

Priùs si negaueris, fecisse posteà, fallere est.

Vet. Præter. † Propter causam multa amico dabis: multa etiam causæ contra amicum.

Pro eo religiosior eris, quo melior.

Præstabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem.

Præstabis amicis fidẽ, omnibus æquitatem.

Vet. omnibus. Pacem cum † hominibus habebis, bellum cum vitiis.

Pecuniæ imperare oportet, non seruire.

Vet. nescias Pecunia si vti scias, ancilla est: si † nescia, domina est.

Pecunia non satiat auarum, sed irritat.

Putandus est rectè fortior, qui cupiditates, quàm qui hostes subiicit.

Patria est, vbicunque bene vixeris.

Peiora sunt tecta odia, quàm aperta.

Propterea loquax inimicus minus, quàm taciturnus offendit.

Proximum ad innocẽtiam tenet locum verecunda peccati confessio.

Plerique cùm stultis malè dicunt, ipsi sibi conuicium faciunt.

Perdenda sunt multa, vt semel ponas benc. *Trochaicus Senarius: reliqui non sunt versus*

Citatur hic versus à Seneca lib. 1. de Beneficiis.

Perturpe est enim quod obiicitur, in obiiciente cognosci.

Pulcherrimũ est, omnia præstare nihil † exigenti. *Vetus, exigentem.*

Principium discordiæ est, aliquid ex communi † proprium facere. *Vet. suum.*

Plerique famã, pauci conscientiã verentur.

Potest non esse honestum quod non est liberum.

[Parcendum est improbandis ciuibus, non aliter quàm membris languentibus. *Hæc sex prouer. non leguntur in codice manuscripto.*

Principium sæuitiæ bellum est.

Pestifera vis, valere ad nocendum.

Propè est, vt libenter damnet, qui citò.

Propè est, vt non æquè damnet, qui nimis.

Peccandi verecundiam facit ipsa clementia regentis.]

Hic nulli versus.

Q

Quidam quosdam occidunt inimicos, non quia habeant, sed quia meruerunt.

Quàm † inimicum est nocuisse, vel, quia ofderis, lædere. *Vet. iniquũ*

Quanto iniquius est odisse, quia læseris.

Quàm magnarum virium est, negligere lædentem.

Qui enim vindicat, sentit.

† Quis sis, interest: non, quis habearis. *Vet. ita: Quid sis, interest: nõ, quid habearis.*

Quamuis agas id, vt ne quis merito tuo te oderit, erunt tamen semper qui oderint.

Quàm magnum est non laudari, & esse laudabilem.

Qui succurrere perituro potest, cùm non succurrit, occidit.

Quid est homini inimicissimũ? alter homo.

Qui propter pecuniæ vel libidinis amorem moritur, ostendit se nunquam sui causa vixisse.

Quæ sunt maximæ diuitiæ? non desiderate diuitias.

Quis plurimũ habet? is qui minimũ cupit.

Quid est dare beneficium? imitari Deum.

Quis est pauper? qui sibi videtur diues.

Quidam

Quidam inimici graues ſunt, amici leues.

Vetus nõ habet hæc duo verba. Quietiſſimè viuerent homines [in terris,] ſi duo verba tollerentur: ſcilicet meum & tuum.

Vet. addit. quàm. Qui paupertatem timet, † timendus eſt.

Quod tacitum eſſe vis, nemini dixeris.

Quia non poteris ab alio ſilentium exigere, ſi tibiipſe non præſtas.

Qui æquo animo malis miſcetur, malus eſt.

Vet. non voluntatẽ deeſſe. Qui ſeruis crudelis eſt, oſtendit in alios † voluntatem non deeſſe, ſed poteſtatem.

Qui ob hoc iniuriam facit, quia poteſt, citò deſinet, quia fecit.

Manuſcriptum exẽplar ita, rectius, Quid dulci⁹ quã habere, cũ quo omnia audeas. In cod. S. Am. nõ legit iſta Quid dulcius, quàm habere amicum, cum quo omnia audeas: cui ſic credes, vt tibi: cui ſic loquaris, quaſi tecum.

Quàm multi tales amicos habere voluerũt, & ipſi tales eſſe non poſſunt.

Quo ſe fortuna, & fauor inducit hominem.

Quicquid æquo plus futurum eſt, in partem humaniorem inclina, vel præpondera.

Quid eo infelicius, cui iam malum eſſe neceſſe eſt?

Quid poteſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe docuit?

Quotidie damnatur, qui ſemper timet.

Quotidie eſt deterior poſterior dies.

Quàm miſerum eſt ab illo lædi, de quo non poſſis queri.

Quid refert quantum habeas: multo illud plus eſt, quod non habes. *Hunc trochaicum citat Gellius.*

Nec hic verſus ſunt.

R

Repelli ſe homines faciliùs, quàm decipi ferunt.

Reſpue crudelitatem: & matrem crudelitatis, iram.

Reuerà memoria beneficiorum fragilis eſt, iniuriarum tenax.

Ridiculum eſt, odio nocentis, perdere innocentiam. *Trochaicus.*

Res vera eſt, qui à multis timetur, multos timet.

Regibus eſt peius multo quàm ſeruientibus reuerà: quia iſti ſingulos, illi vniuerſos timent.

Vet præſtare. Res ipſa vt ipſa re poſſimus efficiet, ſi † polliceri properamus honeſta.

Rem maximam promittit ſapiẽtia, vt te reducat tibi.

Recta ingenia debilitat verecundia, praua confirmat audacia.

Res optima eſt, nõ ſceleratos exſtirpare, ſed ſcelera.

Rectè parentem & inferiorem laudas quia, pertinet ad gloriam tuam.

Res magnæ clementiæ eſt, indulgendo corrigere peccata magis quàm vindicando.

Rege incolumi mẽs omnibus vna eſt: Amiſſo rupêre fidem. *Ha ha he, Maronis carmẽ eſt*

Regib. certior eſt, ex manſuetudinẽ ſecuritas

Non ſunt verſus.

S

Sunt quorum corpus innoxiũ eſt, & in mille facinorum furias mens ocioſa diſcurrit.

Si in clientelam felicis hominis potentiſque perueneris, aut veritas, aut amicitia perdenda eſt.

Si vis beatus eſſe, cogita hoc primùm, contemnere & contemni.

Si multis placuerit vita tua, tibi placere non poterit.

Solitudinem quærit, qui vult cùm innocentibus viuere.

Stultum eſt timere, quod † vitari nõ poteſt. *Vet. mutari*

Semper diſſenſio ab alio incipiat, à te reconciliatio.

Succurre paupertati amicorum, imò potius occurre.

Secretè amicos admone, lauda palàm.

Si bene te inſtitueris, pudeat fieri deteriorẽ.

Si quis iraſcitur pœnas ab alio expetit, à ſe exigit.

Seueriſſimè enim nos aduerſum peccantes gerimus, & ipſi eadem committimus.

Seueritas aſſidua amittit autoritatem.

Sicut formoſa pictura eſt, cuius nulla pars errat: ſic formoſus homo, in quo nulla peccati macula eſt. [proinde hoc domi, hoc foris, hoc omni genere vitæ teneamus, vt nobis inexorabiles ſimus: exorabiles illis, qui non niſi ſibi dare veniam neſciunt.]

Si inuitus pares, ſeruus eſt: ſi volẽs, miniſter.

Seias eum multis virtutibus abundare, qui alienas amat.

Si non inuideas, maior eris: nam qui inuidet, minor eſt.

Scis quid inuidia eſt? dolor animi eſt ex alienis commodis.

Scito etenim illud, quia nulli inuidetur, niſi prædito bonitate.

Sunt multi qui plurimùm verbis, nõ re contemnunt, ſed ipſa quæ ſpernunt, clàm furantur.

[Seueritatem abditam, clementiam in procinctu habet. *Manuſcriptus liber iſta 5. non habet.*

Sapiens nihil facit, quod non debet: & nihil prætermittit, quod debet.

Seruis imperare moderatè, laus eſt.

Si vis amari, ama.

INDEX RERUM ET VERBORUM, QUAE IN OMNIBUS L. ANNAEI SENECAE continentur *scriptis, copiosissimus: necnon humaniorum literarum studiosis perquàm utilis & necessarius.*

A

Archelaus

B

C

Caio

D

E

F

furiosus,

L

M

N

omnis

O

P

V

X

Z

Finis indicis Operum Senecæ.